

Estimate 32
Aug 3rd
Vol 8th

FRATRIS

PETRI DE ARAGON, ORDINIS EREMITARVM S. AVGVSTINI,

Artium, & Sacræ Theologiæ Magiſtri, & in clariſsima Salmanticenſi Academia publici profeſſoris,

IN SECVNDAM SECVNDÆ Diui Thomæ Doctoris Angelici Commentaria.

DE IVSTITIA ET IVRE.

AD CLARISSIMVM ET Excellentiſsimum Principem D.D. Franciſcum à Stunica & Sotomayor Ducem Vejarenſem, Marchionem de Gibraleon, & Comitem de Benalcazar.

CVM PRIVILEGIO.

SALMANTICAE,

Apud Guillelmum Foquel.

M. D. XC.

BIBLIOTECA PROVINCIAL SORIA

Es del Colegio de la Compª de Jesus de Soria

M. D. XC.

EL REY.

POR quanto por parte de vos el Maestro F. Pedro de Aragon de la orden de señor S. Augustin, y Cathedratico de Propriedad de la vniuersidad de Salamanca, nos fue fecha relacion que vos auiades compuesto vn libro intitulado Commentariorum in Secundam secundæ D. Thom. tomus secundus de Iustitia & Iure: en el qual auiades puesto mucho trabajo y cuydado, y era muy vtil y prouechoso, ansi para los que professauã la Theologia escholastica, como para los Confessores, y nos supplicastes vos mandassemos dar licencia para le poder imprimir, y priuilegio por veynte años, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, por quãto en el dicho libro se hizo la diligẽcia que la pragmatica por nos sobre ello nueuamẽte fecha, dispone, fue acordado q̃ deuiamos mandar dar esta nuestra cedula en la dicha razõ, y nos tuuimos lo por bien. Por la qual os damos licencia y facultad, para que por tiempo y espacio de diez años cumplidos primeros siguientes, que corren y se cuentan desde el dia de la fecha desta nuestra cedula en adelante, vos o la persona que para ello vuestro poder vuiere, y no otra alguna, podays imprimir y vender el dicho libro que de suso se haze mencion. Y por la presente damos licencia y facultad a qualquier impressor destos nuestros Reynos que vos nombraredes, para que por esta vez le pueda imprimir, con que despues de impresso, antes que se venda, lo trayga al nuestro Consejo juntamente con el original que en el fue visto, que va rubricado y firmado al fin de Lucas de Camargo nuestro escriuano de camara, y vno de los que en el nuestro Consejo residen, para que se vea si la dicha impression esta conforme al original, y traygays fe en publica forma, en como por corrector por nos nombrado se vio y corrigio la dicha impresion por el original, y se imprimio cõforme a el, y que quedan ansi mismo impressas las erratas por el apuntadas para cada vn libro de los que ansi fueren impressos, y se os tasse el precio que por cada volumen vuieredes de auer, y mas que durante el dicho tiempo persona alguna sin vuestra licencia no lo pueda imprimir ni vender, so pena que el que lo imprimiere y vendiere aya perdido y pierda qualesquier libros moldes y aparejos que del tuuiere, y mas incurra en pena de cincuenta mil marauedis por cada vez que lo contrario hiziere: la qual dicha pena sea la tercia parte para el juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para el que lo denunciare, y la otra tercia parte para la nuestra camara. Y mandamos a los del nuestro Consejo Presidente y Oydores de las nuestras audiencias Alcaldes Alguaziles de la nuestra casa y corte, y Chanzillerias, y a todos los Corregidores Assistente Gouernadores, Alcaldes mayores y Ordinarios, y otros Iuezes, y Iusticias qualesquier de todas las Ciudades Villas, y Lugares de los nuestros Reynos, y Señorios a cada vno dellos en su jurisdicion, ansi a los que agora son como a los que seran de aqui adelante, que vos guarden y cumplan esta nuestra cedula y merced que ansi vos hazemos, y contra ella no vos vayan ni passen, ni consientan yr ni passar en manera alguna, so pena de la nuestra merced, y de diez mil marauedis para la nuestra camara. Fecha en Madrid a nueue dias del mes de Febrero, de mil y quinientos y ochenta y nueue años.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro Señor.

Iuan Vaza.

¶ 2 MA-

MAGISTER Frater Petrus de Rojas Prouintiæ Caſtellæ de obſeruantia, Ordinis D. Patris noſtri Auguſtini Prouincialis,& Prouinciarum eiuſdem ordinis in partibus Indiarum Vicarius generalis, licèt indignus, Magiſtro Fratri Petro de Aragon in Salmanticenſi Academia publico,ac proprio profeſſori, ſalutem. Cùm ſecundam partem commentariorum in Secundam ſecũdæ D. Thomæ aſsiduis lucubrationibus elaboratam in lucem prodere cupias,& cura paſtoralis officij exigat,vt his,alijſq; quibus poterimus rationibus Chriſtianæ reipublicæ inſeruiamus, nec liber iſte paruo emolumento illi ſit futurus:eum poſt obtẽtam ſenatus Regij facultatem,typis vt mandes per præſentes literas concedimus.Quod vt diligentiùs exequaris,atque libentiùs,nec obedientiæ meritum tuo pio deſit labori, iniungo tibi præceptum ſalutaris obedientiæ: & eiuſdem tenore mandati præcipio,nemo vt auſit ex noſtræ Prouintiæ Fratribus,tibi eſſe impedimento, aut huic copiæ quam tibi indulgemus quoquo modo contrauenire. In cuius fidem has noſtras literas ſigillo noſtri ordinis munitas,& manu propria conſcriptas dedimus in noſtro cœnobio Sancti Philippi Madriti, die 10. menſis Martij. 1589.

F. Petrus de Rojas
Prouincialis.

CLA-

CLARISSIMO ET EXCELLENTISSIMO PRINCIPI, DOMINO, DOMINO

Franciſco à Stunica, & Sotomayor; Duci Vejarenſi meritiſsimo, Marchioni de Gibraleon, & Comiti de Benalcazar, multiſq; alijs titulis ac nominibus præſtantiſsimo, Magiſter Frater Petrus de Aragon Ordinis Eremitarum Diui Auguſtini, & in Salmanticenſi Academia publicus profeſſor

S. P. D.

LIBRVM hunc de Iuſtitia, & eius partibus, cum primum abſolui, equidem non diu anceps hæſi, cui nam Mæcenati ac Tutellari Deo (vt antiqui dicebant) nuncuparem. Tu enim initio ſtatim meæ cogitationis adfuiſti, non ſolum vt librum & eius autorem ſub tua protectione ſuſciperes, verum, vt vtrumque ad te tuo veluti iure vindicares. Nam opus de iuſtitia & integritate cui alteri dicandum erat, niſi tibi, iuſtiſsime & integerrime Princeps? qui poſthabitis omnibus exercitationibus, quæ aut vtilitatem tibi, aut voluptatem ingererẽt, & quibus alioqui Duces & optimates toti incumbunt, tute ad iuſtitiam excolendam, & exercendam in tuis oppidis, quæ & multa & magna ſunt, totum conuertiſſe videris. Quo ſtudio fumoſas maiorum tuorũ imagines, & Nobiliſsimum & Antiquiſsimum Ducum Vejarenſium ſanguinem, tam glorioſe illuſtraſti; vt cum nulla honoris acceſsio fieri poſſe crederetur, plurimum ſplendoris & dignitatis ex tua honeſtiſsima & integerrima viuendi norma ſuſceperit. Quare ſi libros hoſce meos de iuſtitia ad te mitterem, rem tibi gratiſsimam facturum me ſemper exiſtimaui, non inde vt iuſtitiæ adminiſtrationem diſcas, qui docere omnes potes, ſed vt ibi tuæ

iuſtitiæ & integritatis imaginem ad viuum expreſſam contempleris. Me autem, qui huius libri autor ſum, tibi multis de cauſis deuinctum eſſe, non opus eſt, ego vt verbis teſter: cum è re ipſa deſumpta teſtimonia ſatis probent. Nam vt proprias ac priuatas rationes mei, ac maiorum meorum, erga te tuoſq; maiores, præteream, ſiquidem compertum habes, non ſolum D. Antonium del Caſtillo Portocarrero fratrem germanum meum, tibi, ſed parentes & auos meos, tuis clariſſimis progenitoribus obſequio & obſeruantia mancipatos fuiſſe: ſanè cœnobium hoc Auguſtinenſium Salmanticæ, cuius ego nomenclaturam & habitum præ me fero tam multis titulis tibi aſtrictum eſt, vt piaculum ac ſcelus ingens perpetrare me crederem, ſi alteri quàm tibi librum à me editum conſecrarem. Etenim Clariſſima & Chriſtianiſſima illa Duciſſa parens tua Maria, ingentem pecuniarum vim noſtris fratribus Salmanticeñ. pro conſtruendo Collegio inſtituti noſtri legauit ac dereliquit, quam tu nouiſſimè petentibus religioſis, & habita facultate pontificia, in conuẽtus huius augmentum & amplificationem conuerti & commutari voluiſti: & ipſum conuentum quàm plurimis aliis tuæ magnificentiæ & pietatis argumentis ditaſti, & exornaſti, videlicet, vt fratres eius ſodalitij in tuum obſequium arctius deuinceres. Quæ præclariſſima in nos collata beneficia dum anno ſuperiori Magiſter Frater Gregorius Elparenſis ordinis noſtri tunc R. Generalis: nunc vero S. Romanæ Eccleſiæ Illuſtriſſimus Cardinalis hunc conuentum viſitans & inſtituens cognoſceret, Fratribus in eo commorantibus ſtricte iniunxit ac præcepit, vt tui tuæq; domus ac familiæ incolumitatem & augmentum perpetuis orationibus à Deo expoſcerent. Accipe ergo Ampliſſime & Magnificentiſſime Patrone, hoc licet exile & tenue munuſculum; per magnum tamen noſtræ erga te obſeruantiæ & gratitudinis ſymbolum, & Deum Optimum Maximum precamur, vt te quàm diutiſſime ſeruet, & humanis ac diuinis donis quàm maxime afficiat & exornet. VALE. *E tuo hoc Salmanticeñ. Auguſtinianorum conuentu Kalend. Martij. 1590.*

LE-

LECTORI.

ALteri tomo quem ſuperioribus diebus de Fide, Spe, & Charitate ſuper ſecundam ſecundæ D. Thomæ compoſueram, ecce nunc, lector candide, alterum de iuſtitia, & eius partibus eundem D. Tho. ordinẽ ſequutus annecto, & vtrunque ſimul in publicũ prodire ſino, propter incredibilem vtilitatem, quam vtriuſque libri lectio (vt arbitror) lectoribus eſt allatura. Vt enim prædictarum virtutũ Fidei Spei, & Charitatis, & eas proximè conſequentis iuſtitiæ exercitatio eſt homini Chriſtiano imprimis neceſſaria, ita earũ intelligentia, & ſuarum conditionum, & proprietatum exacta diſquiſitio, viro Theologo, & cuiuis bene docto homini per quam neceſſaria eſt. Et vt nunc prȩcedentis libri rationem tibi reddere omittam, quoniam in eius procœmio ampliſsimã reddidi, ſane quod ad præſentem attinet, vix ſatis explicare queam, quãtũ olei, & operæ inſumpſerim, quales noctu vigilias, & diu labores exantlauerim, quot in eo componendo, expoliendo, & concinnãdo difficultates ſuperauerim. Nã vt multiiuga doctrinarum varietate, & grauiſsimarum materiarum copia refertus hic liber eſt, ita quam plurimos libros & autores euoluere, codices lectitare, doctiſsimos Theologos, & iuris vtriuſq; peritos conſulere, & propriũ ingeniũ exercere, & fatigare oportuit, vt per noſtram diligentiam & ſtudium non ſtaret, quin liber ſuis numeris abſolutus, & proprijs ac natiuis coloribus expreſſus prodiret. Et quanuis in prioris tomi de virtutibus Theologicis editione, multum diuque deſudatum à me fuerit, ſi tamẽ labores in illo impenſi cum his, quos in hoc poſteriori ſubiui, cõferantur, aut nulli, aut perpauci videbuntur, quibus ſi adiunxeris eos labores, eos ſumptus & expenſas quas feci, vt optimis & pulcherrimis characterib⁹ & circũquaq; correctiſsimus ederetur, præſertim his temporibus quibus papyri inopia; & typorum caritas tam magna & inſolens eſt, mirabere, omni dubio procul, meam patientiam & infracti animi conſtantiam, ne dicam pertinaciam, qui tot difficultatibus ſuperatis, & laboribus emenſis, ad vmbilicum potuerim librum perducere, & perductũ euulgare. Verum hoc vno tota hæc operarum iactura cõpenſabitur, quòd tibi, optime lector, gratiſsimos, & vtiliſsimos

labores noſtros futuros ſpero. Nam ſiue Theologiæ ſtudio addictus ſis, ſiue iuriſprudentiam profitearis, ſiue ſacrarū confeſsionum adminiſtrationi vaces, ſiue concionatoris Euangelici fungaris officio, ſiue regimen fori ſecularis, aut Eccleſiaſtici, tuæ ſit curæ demandatum, ſiue tandem abſtruſa philoſophiæ Moralis Ariſtotelicę ſenſa velis perſcrutari, hic vnus liber inſtar mille tibi erit, quo duce ac Theſeo, prædicta munera poteris obire feliciſsimè, & ad optatum finem ac ſcopum compendio peruenire. Siue diues, ſiue pauper ſis multorum aliorum librorū operoſam emptionem & laborioſam lectionem excuſabis. Demum tale eſt, ac tam neceſſarium opus hoc, vt carmina illa Horatiana confidenter ei accommodari poſsint.

Æque pauperibus prodeſt, locupletibus æque,
Æque neglectum pueris, ſenibuſque nocebit.

Quod meum de hoc libro iudicium, ſi tuo tu, lector, confirmaueris & approbaueris, calcar addes, vt cæteras huius ſecūdæ partis quæſtiones, meis cōmentarijs illuſtrem. Quod fidens tuæ benignitati & gratitudini erga meos labores, iam libens cœpi, & vita duce perficiam. Vale ex hoc conuentu Salmanticenſi. 4. Idus Februarij. 1590.

INDEX

INDEX QVAESTIO-NVMET ARTICVLORVM QVÆIN hoc opere explicantur & continentur.

QVÆSTIO. LVII.

¶De Iuſtitia. Et primo de iure.

1 *Vtrum ius ſit obiectum iuſtitiæ.*
2 *Vtrum ius conuenienter diuidatur in ius naturale & poſitiuum.*
3 *Vtrum ius gentium ſit idem quod ius naturale.*
4 *Vtrum ius dominatiuum & ius paternum debeant diſtingui.*

QVÆSTIO. LVIII.

¶De Iuſtitia.

1 *Quid ſit iuſtitia.*
2 *Vtrum iuſtitia ſemper ſit ad alterum.*
3 *Vtrum iuſtitia ſemper ſit virtus.*
4 *Vtrum ſit in voluntate ſicut in ſubiecto.*
5 *Vtrum ſit virtus generalis.*
6 *Vtrum ſecundum quod eſt virtus generalis, ſit idem in eſſentia cum omni virtute.*
7 *Vtrum ſit aliqua iuſtitia particularis.*
8 *Vtrum iuſtitia particularis habeat propriã materiam.*
9 *Vtrum ſit circa paſsiones, vel circa operationes tantum.*
10 *Vtrum medium iuſtitiæ ſit medium rei.*
11 *Vtrum actus iuſtitiæ ſit reddere vnicuiq; quod ſuum eſt.*
12 *Vtrum iuſtitia ſit præcipua inter omnes virtutes morales.*

QVÆSTIO. LIX.

¶De Iniuſtitia.

1 *Vtrum iuſtitia ſit ſpeciale vitium.*
2 *Vtrum iniuſta agere ſit proprium iniuſti.*
3 *Vtrum aliquis poſsit iniuſtum pati non volens.*
4 *Vtrum iniuſtitia ex ſuo genere ſit peccatum mortale.*

QVÆSTIO. LX.

¶De Iudicio.

1 *Vtrum iudicium ſit actus iuſtitiæ.*
2 *Vtrum ſit licitum iudicare.*
3 *Vtrum iudicandum ſit per ſuſpiciones.*
4 *Vtrum dubia ſint in meliorem partem interpretanda.*
5 *Vtrum iudicium ſit ſemper ſecundũ leges ſcriptas proferendum.*
6 *Vtrum iudicium per vſurpationem peruertatur.*

QVÆSTIO. LXI.

¶De partibus iuſtitiæ. Et primo de partibus ſubiectiuis, quæ ſunt ſpecies iuſtitiæ ſcõmutatiua & diſtributiua.

1 *Vtrum diſtributiua & commutatiua ſint duæ ſpecies iuſtitiæ.*
2 *Vtrum eodem modo in eis medium accipiatur.*
3 *Vtrum ſit eorundem vniformis vel multiplex materia.*
4 *Vtrum ſecundum aliquam earum ſpecierum iuſtum ſit idem quod contrapaſſum.*

QVÆSTIO. LXII.

¶De reſtitutione quæ eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ.

1 *Vtrum reſtitutio ſit actus commutatiuæ iuſtitiæ.*
2 *Vtrum ſit neceſſarium ad ſalutem omne ablatum reſtitui.*
3 *Vtrum oporteat illud multiplicatum reſtituere.*
4 *Vtrum oporteat reſtitui quod quis non abſtulit.*
5 *Vtrum oporteat reſtitui ei à quo acceptum eſt.*
6 *Vtrum oporteat reſtituere eum qui accepit.*
7 *Vtrum aliquem alium.*
8 *Vtrum ſit ſtatim reſtituendum.*

QVÆSTIO. LXIII.

¶De vitijs oppoſitis prædictis iuſtitiæ partibus. Et primo de acceptione perſonarũ, quæ opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ.

1 *Vtrum perſonarum acceptio ſit peccatum.*
2 *Vtrum habeat locum in diſpenſatione ſpiritualium.*
3 *Vtrum habeat locum in exhibitione honoris.*
4 *Vtrum habeat locum in iudicijs.*

QVÆSTIO. LXIIII.

¶De vitijs oppoſitis commutatiuæ iuſtitiæ. Et primo de homicidio, per quod infertur nocumentum proximo in perſona.

1 *Vtrum occidere animalia bruta, vel etiam plãtas ſit peccatum.*
2 *Vtrum occidere peccatorem ſit licitum.*
3 *Vtrum hoc liceat priuatæ perſonæ, vel ſolũ publicæ.*
4 *Vtrum hoc liceat clerico.*
5 *Vtrum liceat alicui occidere ſeipſum.*
6 *Vtrum liceat alicui occidere hominem iuſtũ.*
7 *Vtrum liceat alicui occidere hominem ſe defendendo.*
8 *Vtrum homicidiũ caſuale ſit peccatũ mortale.*

QVÆSTIO. LXV.

¶De iniurijs in perſonam proximi cõmiſsis.

1 *Vtrum mutilare aliquem in mẽbro in aliquo caſu ſit licitum.*

2 Vtrum liceat parentibus verberare filios & dominis ſeruos.
3 Vtrum liceat aliquem hominem incarcerare.
4 Vtrum aggrauetur peccatum ex hoc quod prædictæ iniuriæ inferuntur in perſonas alijs coniunctas.

QVÆSTIO. LXVI.

¶De furto per quod infertur nocumentum proximo in rebus.
1 Vtrum poſſeſsio exteriorum rerum ſit homini naturalis.
2 Vtrum licitum ſit, quod aliquis rem aliquam poſsideat quaſi propriam.
3 Vtrum furtum ſit occulta acceptio rei alienæ.
4 Vtrum rapina ſit peccatum ſpecie differens à furto.
5 Vtrum omne furtum ſit peccatum.
6 Vtrum furtum ſit peccatum mortale.
7 Vtrum liceat furari in neceſsitate.
8 Vtrum omnis rapina ſit peccatum mortale.
9 Vtrum rapina ſit grauius peccatum quàm furtum.

QVÆSTIO. LXVII.

¶De iniuſtitia iudicis in iudicando.
1 Vtrum aliquis poſsit iuſte iudicare eum, qui non eſt ſibi ſubditus.
2 Vtrum liceat iudici ſententiam ferre contra veritatem quã nouit propter ea quæ ſibi proponuntur.
3 Vtrum iudex poſsit aliquem iniuſte condemnare non accuſatum.
4 Vtrum poſsit licite pœnam relaxare.

QVÆSTIO. LXVIII.

¶De his quæ pertinent ad iuſtam accuſationem.
1 Vtrum homo accuſare teneatur.
2 Vtrum accuſatio facienda ſit in ſcriptis.
3 Quomodo accuſatio ſit vitioſa.
4 Qualiter male accuſantes ſint puniendi.

QVÆSTIO. LXIX.

¶De iniuſtitia ex parte rei ſiue accuſati in ſua defenſione.
1 Vtrum peccet quis mortaliter negando veritatem per quam condemnaretur.
2 Vtrum liceat alicui calumnioſe ſe defendere.
3 Vtrum liceat alicui iudicium ſubterfugere appellando.
4 Vtrum liceat alicui damnato per violentiam ſe defendere, ſi adſit facultas.

QVÆSTIO. LXX.

¶De iniuſtitia ex parte teſtis in teſtificando.
1 Vtrum homo teneatur ad teſtimonium ferendum.
2 Vtrum duorum vel trium teſtimonium ſufficiat.
3 Vtrum alicuius teſtimonium repellatur abſq; eius culpa.
4 Vtrum perhibere falſum teſtimonium ſit peccatum mortale.

QVÆSTIO. LXXI.

¶De iniuſtitia quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum.
1 Vtrum aduocatus teneatur præſtare patrocinium cauſæ pauperum.
2 Vtrum aliqui debeant arceri ab officio aduocati.
3 Vtrum aduocatus peccet iniuſtam cauſam defendendo.
4 Vtrum peccet pecuniam accipiendo pro ſuo patrocinio.

QVÆSTIO. LXXII.

¶De iniurijs verborum quæ fiunt extra iudicium. Et primo de contumelia.
1 Quid ſit contumelia.
2 Vtrum omnis contumelia ſit peccatum mortale.
3 Vtrum oporteat contumelioſos reprimere.
4 De origine contumeliæ.

QVÆSTIO. LXXIII.

¶De detractione.
1 Quid ſit detractio.
2 Vtrum detractio ſit peccatum mortale.
3 De comparatione eius ad alia peccata.
4 Vtrum peccet aliquis audiendo detractionem.

QVÆSTIO. LXXIIII.

¶De ſuſurratione.
1 Vtrum ſuſurratio ſit peccatum diſtinctum à detractione.
2 Quod horum ſit grauius.

QVÆSTIO. LXXV.

¶De deriſione.
1 Vtrum deriſio ſit ſpeciale peccatum diſtinctũ ab alijs peccatis, quibus per verba nocumentũ proximo infertur.
2 Vtrum deriſio ſit peccatum mortale.

QVÆSTIO. LXXVI.

¶De maledictione.
1 Vtrum licite poſsit aliquis maledicere homini.
2 Vtrum licite poſsit aliquis maledicere irrationali creaturæ.
3 Vtrum maledictio ſit peccatum mortale.
4 De comparatione eius ad alia peccata.

QVÆSTIO. LXXVII.

¶De fraude quæ committitur in emptionibus & venditionibus.
1 Vtrum liceat aliquid vendere plus quàm valeat.
2 Vtrum venditio reddatur iniuſta & illicita propter defectum rei venditæ.
3 Vtrum venditor teneatur dicere vitium rei venditæ.
4 Vtrum liceat negotiando vẽdere aliquid pluquàm ſit emptum.

QVÆSTIO. LXXVIII.

¶De vſura.
1 Vtrum ſit peccatum accipere vſuram pro pecunia

cunia mutuata.
2 Vtrum liceat pro eodem quancunque commoditatem accipere.
3 Vtrum aliquis teneatur reſtituere id quod de pecunia vſuraria iuſto lucro lucratus eſt.
4 Vtrum liceat mutuo accipere pecuniam ſub vſura.

QVÆSTIO. LXXIX.

¶De duabus partibus quaſi integralibus iuſtitiæ quæ ſunt facere bonum & declinare à malo.

1 Vtrum duo prædicta ſint partes iuſtitiæ.
2 Vtrum tranſgreſsio ſit ſpeciale peccatum.
3 Vtrum omiſsio ſit ſpeciale peccatum.
4 De comparatione omiſsionis ad tranſgreſsionem.

QVÆSTIO. LXXX.

¶De partibus potentialibus iuſtitiæ, ſcilicet, de virtutibus annexis.

1 Quæ virtutes iuſtitiæ annectantur.

QVÆSTIO. LXXXI.

¶De ſingulis virtutibus iuſtitiæ annexis. Et primo de religione ſecundum ſe.

1 Vtrum religio conſiſtat tantum in ordine ad Deum.
2 Vtrum religio ſit virtus.
3 Vtrum religio ſit vna virtus.
4 Vtrum religio ſit ſpecialis virtus.
5 Vtrum religio ſit virtus Theologica.
6 Vtrum religio ſit præferenda alijs virtutibus moralibus.
7 Vtrum religio habeat exteriores actus.
8 Vtrum religio ſit eadem ſanctitati.

QVÆSTIO. LXXXII.

¶De actibus interioribus religionis. Et primo de deuotione.

1 Vtrum deuotio ſit ſpecialis actus.
2 Vtrum deuotio ſit actus religionis.
3 Vtrum contemplatio ſeu meditatio ſit cauſa deuotionis.
4 Vtrum lætitia ſit deuotionis effectus.

QVÆSTIO. LXXXIII.

¶De oratione.

1 Vtrum oratio ſit actus appetitiuæ virtutis, vel cognitiuæ.
2 Vtrum conueniens ſit orare.
3 Vtrum oratio ſit actus religionis.
4 Vtrum ſolus Deus ſit orandus.
5 Vtrum oratione ſit aliquid determinate petendum.
6 Vtrum orando debeamus temporalia petere.
7 Vtrum pro alijs orare debeamus.
8 Vtrum debeamus orare pro inimicis.
9 De ſeptem petitionibus orationis Dominicæ.
10 Vtrũ orare ſit proprium rationalis creaturæ.
11 Vtrum ſancti in patria orent pro nobis.
12 Vtrum oratio debeat eſſe vocalis.
13 Vtrum attentio requiratur ad orationem.
14 Vtrum oratio debeat eſſe diuturna.
15 Vtrum oratio ſit efficax ad impetrãdum quod petitur.
16 Vtrum oratio ſit meritoria.
17 De ſpeciebus orationis.

QVÆSTIO. LXXXIIII.

¶De actibus exterioribus latriæ. Et primo de adoratione per quam aliquis corpus ſuum ad Deum venerandum exhibet.

1 Vtrum adoratio ſit actus latriæ.
2 Vtrum adoratio importet actum interiorem, vel exteriorem.
3 Vtrum adoratio requirat determinationem loci.

QVÆSTIO. LXXXV.

¶De actibus latriæ quibus aliquid de rebus exterioribus Deo offertur. Et primo de ſacrificijs.

1 Vtrum offerre ſacrificium Deo ſit de lege naturæ.
2 Vtrum ſoli Deo ſit ſacrificium offerendum.
3 Vtrum Deo offerre ſacrificium ſit ſpiritualis actus virtutis.
4 Vtrum omnes teneantur ad ſacrificium offerendum.

QVÆSTIO. LXXXVI.

¶De oblationibus & primitijs.

1 Vtrum aliquæ oblationes ſint de neceſsitate præcepti.
2 Quibus oblationes debeantur.
3 De quibus rebus oblationes fieri debeant.
4 Vtrum homines de neceſsitate teneantur ad oblationes primitiarum.

QVÆSTIO. LXXXVII.

¶De decimis.

1 Vtrum homines teneantur ad ſoluendas decimas de neceſsitate præcepti.
2 Vtrum homines teneantur de omnibus rebus decimas dare.
3 Vtrum decimæ debeantur ſolum clericis.
4 Vtrum clerici teneantur decimas dare.

QVÆSTIO. LXXXVIII.

¶De voto per quod ex cultu latriæ aliquid Deo promittitur.

1 Quid ſit votum.
2 Quid cadat ſub voto.
3 Vtrum omne votum obliget ad ſui obſeruationem.
4 Vtrum expediat aliquid vouere: & ad quid ſit vtile.
5 Vtrum vouere ſit actus latriæ vel religionis.
6 Vtrum ſit magis meritorium facere aliquid ex voto quàm ſine voto.
7 De ſolennitate voti: vel quid ſ. ſolennizetur.
8 Vtrum illi qui ſunt ſubiecti poteſtati alterius poſsint vouere.
9 Vtrum pueri poſsint voto obligari ad religionis ingreſſum.

10 *Vtrum votum ſit diſpenſabile, vel cõmutabile.*
11 *Vtrũ in ſolẽni voto continẽtiæ poſsit diſpẽſari.*
12 *Vtrum requiratur in diſpenſatione voti ſuperioris autoritas.*

QVÆSTIO. LXXXIX.

¶De iuramento per quod aſſumitur nomen diuinum ad verba confirmanda.

1 *Quid ſit iuramentum.*
2 *Vtrum iuramentum ſit licitum.*
3 *Vtrum iuſtitia, iudicium, & veritas ſint comites iuramenti.*
4 *Vtrum iuramentum ſit actus latriæ.*
5 *Vtrum iuramentum ſit appetendum & frequẽtandum tanquam vtile & bonum.*
6 *Vtrum liceat iurare per creaturam.*
7 *Vtrum iuramentum ſit obligatorium.*
8 *Quæ ſit maior obligatio, vtrũ iuramẽti vel voti.*
9 *Vtrum in iuramento poſsit diſpenſari.*
10 *Quibus & quando liceat iurare.*

QVÆSTIO. C.

¶De ſimonia.

1 *Quid ſit ſimonia.*
2 *Vtrum liceat pro ſacramentis pecuniam accipere.*
3 *Vtrum liceat pecuniam accipere pro ſpiritualibus actibus.*
4 *Vtrum liceat vendere ea quæ ſunt ſpiritualibus annexa.*
5 *Vtrum ſolum munus à manu faciat ſimoniacum, an etiam munus à lingua & ab obſequio.*
6 De pœna ſimoniaci.

ERRATA.

Pag.5 col.1.lin 28 intendere.lege.Intendit.li.31.ei,l &c.li.37.42.iniuſtitia.l.in iuſtitia.p.7.c.1.li.31.fiãt. l.fiat.p.34.c 2 li pen totũ l.notũ p.81.c.1 li 18 ratio.l.rationis p.99.c.1.li 9.neutra l.neutrã.p.103.c.2.li. 8 ſequeretur.l.ſequeretur p.109.c 1.li.44 explicada l.expectãda p.117.c.1 li.12.regulę l.regula li.20 quod. l.quod,quia.c 2 li.antep.binariũ.l.binari' p.141.c.1.li.pe.abiecto.l.obiecto.p.163.c.1 li.25.quo quędẽ l.quę quidẽ p.164.c.1. li 49.per.l pro.c 2.li.22 negotiationis.l negationis p.165.c.2.l.28.illi.l nulli p.168 c.1 li.1 domini.l.dãni p.188.c.1.li.44 procliores.l procliuiores p.199.c.2 li.10 hac l.hac re.p.209.c.1.li.47.impedire l.impendere.p.214.c.2 li.40.1541.l.15.q.1 p 223.c.2.li.27.exeunda.l.exuenda.p.227.c.1.li.34.domino l.dominio p 232 c.2 li 13 exorta.l.extorta li.29.vbi.l.ibi.p.236.c 1.li 31 quanta.l.quantam. p.258 c.1.li.10. dominiũ.l.dominũ.p.275.c.1.li 1.fuiſſet.l.feciſſet.li.11.aduenẽt.l.adueniret.c 2.li.17.auderet.l.accideret.li.16. art &.l.art.7. &. p.282.c.1.li.16 conducenda.l conducentia. p.294.c.1.li.4.reddit.l reddunt p.300.c.2 li.23. ſororum.l.ſocerorũ. p.319.c.1.li.45.iuxta.l.iuſta.li.53 educatur.l.educetur p 363 c.1.li.5 deterrentur.l.deterrerentur.p.368.c.1.li.27.qui falli nec nec.l qui nec falli, nec.p.384.c.2.li.48.intentũ l.in tantum.p.401.c 2. li.27.quis.l.quiſq; li.39.conſulendã.l conſulendum. p.430.c.1.li.40.ire l.re c.2.li.41.quem l quam. p.435. c.1 li 49.73.l.23.p.439.c 1 li.1.poteſt l poteſt eſſe.p.449.c.1.li.40.intra.l inter.p.472.c.2.li.28 audeo.l.audio. p.498 c.1.li.44 fundamentũ niſi in.l.fundatum in.p.514.c.2.li.52.cõmemoratur. Quæ.l.commemoraturq;. Quæ.p 519.c.1.li.47,quam.l.quia. p.525.c.1.li.pen.tamen.l.tantum.p.530.c.1.li.16.1.dc.C l.1.C.p.554.c.1.li. 23.dicit.l dicta. p.570.c.1.li.27. qconſeuatur.l.conſequatur. p.572.c.2.li.19 quia.l.quã.p.598.c.1.li.40.quia. l.qua.p.619.c.2.li.2.conuiciatis.l concutiatis.p.650.c.2.li.51 mutatio.l.mutuatio.p.677 c.2.li.53. quidem l: qui de.p.687.c.1.li.55 fieri.l.furi. p.703.c.1 li 2.Nã l Non.p.719.c.2.li.21.Põpeio.l.Fõteio c.2.li.42.Beuelli. luculli. p.739 c.1.li.31. rationem.l. relationem. p.738.c.2.li.55. ego.l ergo. p.770.c.2.li.52.3 l.13. p.783.c. 2 li.8 ſuam.l.ſuas. p.801.c.2.li.11.110 l 100 p.838.c.1.li.45.24 l.14. p.844 c.2.li.10 54.l 34. p.862.c.2.li.30. adhiberi.l adhibere. p.869.c.1 li.45.beneficio l. beneficij pag.910.c.2.li pen. medio.l modo.p.918.c.1.li.2. Quod.l Qui.c.2.li 15.tribus.l tribus prioribus.p.946.c 1.li 20 decimas.l dicimis.pag.974 c 2.li.4 occido.l. occidendo p.1035.c 1.li.12. congregatorũ l.cõiugatorũ p.1043.c 1.li.49.25.l.75.p.1044.c.2 li.37.reuerſus l. recurſus. p.1048.c.1 li.22.attentatione.l.atteſtatione. p.1060.c 1.li.23.re In.l. In. p.1082.c.2.li.41.autẽ.l. fin autẽ.p.1087.c.2.li.27.notãtæ.l.notãter.p.1090 c.2.li.vlt.dico.l.duo.p.1091.c.1.li.29.45.l.5. p.1099.c 2.l.2 3. cum eum.l.eum cum p.1101.c 2.li.32.q.l.d. p.1116.c.1.li.38. vis.l bis. p.1120.c.2.li.8. cium.l. ficium pag. 1123.c.2 li.3.deligebat.l.diligebat.p.1131.c.1.li.1.incurrat l.incurrant.

Con eſtas erratas eſta correcto eſte libro, conforme a ſu original. En fe de lo qual lo firme en Salamanca, oy primero de Março, año 1590.

El Corrector, &c. Emanuel Correa de Montenegro.

FRATRIS PETRI ARAGONII, ORDINIS SANCTI AVGVSTINI,

Artium & Sacræ Theologiæ Magiſtri, in Secundam Secundæ Diui Thomæ Commentaria.

De Iuſtitia & Iure.

PROOEMIVM.

MATERIA de iuſtitia, eſt celeberrima cognituq; difficillima, ac digniſſima, & ita neceſſaria, vt ſine ea, nec vita Chriſtiana, nec ciuilis tranſigi poſſit. Vt enim D. Auguſt. lib. 4. de Ciuitate. cap. 4. inquit, ſi iuſtitia ſemoueatur, quid erunt regna niſi prædæ & latrocinia, & Cicero in Oratione pro Aulo Cluentio, laudes iuſtitiæ celebrans, inter alia dicit; Hæc fundamentum libertatis, hæc fons æquitatis. De hac ergo, Deo dante, plura dicturi ſumus, diſputantq; de illa philoſophi morales. 5. Ethic. Canoniſtæ in Decreto diſtinct. 1. Iuriſconſulti, inſtitu. de iuſtitia & iure. & ff. eodem titul. Iſidorus lib. 9. Etymologiarum à cap. 1. vſq; ad 7. Theologi in 4. diſtinct. 17. ſed inter omnes vnus eſt D. Thom. qui miro ordine de hac materia adeò eleganter & doctè diſſerit, vt ſe ipſo in hac re ſuperior eſſe videatur.

A QVÆ-

QVÆSTIO. LVII.

De Iure, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

In. q. 60. art. 1. cor.

¶ *Vtrùm ius ſit obiectum iuſtitiæ.*

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd ius non ſit obiectũ iuſtitiæ. Dicit * enim Celſus Iuriſconſultus, quòd ius eſt ars boni & æqui. Ars autem non eſt obiectum iuſtitiæ, ſed eſt per ſe virtus intellectualis, ergo ius non eſt obiectum iuſtitiæ.

In Digeſto vet. lib. 1. tit. 1. in princip.

2 ¶ Præterea, Lex, ſicut Iſidor. * dicit in lib. Etymol. iuris, eſt ſpecies. Lex autem non eſt obiectum iuſtitiæ, ſed magis prudentiæ. Vnde & * Philoſophus legiſpoſitiuam partem prudentiæ ponit, ergo ius non eſt obiectum iuſtitiæ.

Lib. 5. Etymol. cap. 3. princip.

Lib. 6. Eth. ca. 6. to. 5.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia principaliter ſubijcit hominem Deo. Dicit * enim Auguſt. in lib. de Moribus Eccleſiæ, quòd iuſtitia eſt amor tantum Deo ſeruiens, & ob hoc bene imperans cæteris, quæ homini ſubiecta ſunt. Sed ius non pertinet ad diuina, ſed ſolum ad humana. Dicit * enim Iſido. in lib. Etymo. quòd fas lex diuina eſt, ius autem lex humana, ergo ius non eſt obiectum iuſtitiæ.

Ca. 15. circa med. to. 1.

Lib. 5. c. 2.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Iſidor. * dicit in eodem, quòd ius dictum eſt, quia eſt iuſtum. Sed iuſtum eſt obiectũ iuſtitiæ. Dicit enim * Philoſophus in 5. Ethic. quòd omnes talem habitum volunt dicere iuſtitiam à quo operatiui iuſtorum ſunt, ergo ius eſt obiectum iuſtitiæ.

Lib. 5. c. 3. in princip.

Lib. 5. c. 1. in princip. tom. 5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iuſtitiæ proprium eſt inter alias virtutes, vt ordinet hominẽ in his, quæ ſunt ad alterum. Importat enim æqualitatem quandam, vt ipſum nomen demõſtrat, dicuntur enim vulgariter ea quæ adæquantur iuſtari. Æqualitas autem ad alterum eſt. Aliæ autem virtutes perficiunt hominem ſolum in his, quæ ei cõueniunt ſecundum ſe ipſum. Sic ergo illud, quòd eſt rectum in operibus aliarum virtutum, ad quod tendit intentio virtutis quaſi in proprium obiectum, non accipitur niſi per comparationem ad agentem. Rectum verò, quod eſt in opere iuſtitiæ, etiam præter comparationem ad agentem conſtituitur per comparationem ad aliud. Illud enim in opere noſtro dicitur eſſe iuſtũ, quòd reſpondet ſecundum aliquam æqualitatem alteri, putà recompenſatio mercedis debitæ pro ſeruitio impenſo. Sic ergo iuſtum dicitur aliquid, quaſi habens rectitudinem iuſtitiæ, ad quod terminatur actio iuſtitiæ, etiam non conſiderato qualiter ab agente fiat. Sed in alijs virtutibus non determinatur aliquid rectum, niſi ſecundum quod aliqualiter fit ab agente. Et propter hoc ſpecialiter iuſtitiæ præ alijs virtutibus determinatur ſecundum ſe obiectum quod vocatur iuſtum. Et hoc quidem eſt ius. Vnde manifeſtum eſt, quòd ius eſt obiectum iuſtitiæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd conſuetum eſt, quòd nomina à ſui prima impoſitione retorqueantur ad alia ſignificanda. Sicut nomen medicinæ impoſitum eſt primo ad ſignificandum remedium quod præſtatur infirmo ad ſanandũ: deinde tractũ eſt ad ſignificandam artem, qua hoc fit: ita etiam hoc nomen, Ius primo impoſitum eſt ad ſignificandum ipſam rem iuſtam. Poſtmodum autem eſt deriuatũ ad artem, qua cognoſcitur quid ſit iuſtum. Et vlterius ad ſignificandum locum, in quo ius redditur: ſicut dicitur aliquis comparere in iure. Et vlterius dicitur etiam ius quod redditur ab eo, ad cuius officium pertinet iuſtitiam facere: licet etiam id quod decernit, ſit iniquum.

¶ Ad ſecundũ dicẽdum, quòd ſicut eorum quæ per artem exterius fiunt, quædam ratio in mente artificis præexiſtit, quæ dicitur regula artis: ita etiam illius operis iuſti, quod ratio determinat, quædam ratio præexiſtit in mente, quaſi quædam prudẽtiæ regula. Et hoc ſi in ſcriptum redigatur, vocatur lex. Eſt enim lex ſecundum * Iſidorum cõſtitutio

Lib. 5. Etymol. cap. 3. parum à princ.

ſtitutio ſcripta. Et ideò lex non eſt ipſum ius, propriè loquendo, ſed aliqualis ratio iuris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia iuſtitia æqualitatem importat. Deo autem non poſſumus æquiualens recompenſare: inde eſt, quòd iuſtum ſecundū perfectam rationem nō poſſumus reddere Deo. Et propter hoc non dicitur propriè ius lex diuina, ſed fas: quia videlicet ſufficit Deo, vt impleamus quod poſſumus, iuſtitia tamen ad hoc tendit, vt homo, quantum poteſt, Deo recompenſet, totaliter animam ei ſubijciens.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Hoc intereſt inter virtutem iuſtitiæ, & alias virtutes, quod rectitudo iuſtitiæ ſumitur in ordine ad alterum, rectitudo autem in alijs virtutibus ſumitur in ordine ad agentem. Secunda concluſio: Ius, ſiue iuſtum eſt obiectum iuſtitiæ. Has duas concluſiones nulla alia ratione probat D. Thom. quam terminorum declaratione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materiæ aduertē dum eſt, quòd hoc nomen iuſtitia dupliciter accipi poteſt: vno modo largè pro quacunq; virtute, in qua ſignificatione viri boni in ſacris literis appellantur iuſti. Et ratio eſt: quia cum omnis virtus in quadam æqualitate, & proportione debita ſecundum regulam rationis conſiſtat, à qua ſiue per exceſſum, ſiue per defectum recedatur, vitium eſt, conuenienter omni virtuti nomen iuſtitiæ tribuitur. Et propter hanc rationem Hebræi viros bonos appellabant rectos, & virtutes ipſas appellabant rectitudines; ea enim quæ obliqua ſunt, & tortuoſa, eo ipſo ſunt inęqualia, & ad iuſtam mēſuram reuocari nequeūt. Hac etiam ſignificatione, & acceptione vſus eſt Chriſtus, Matth. 5. dum dixit, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum, aut Phariſæorum, &c. hoc eſt: Niſi fuerit veſtra virtus perfectior, & ſuperior Phariſæorū virtute. Et rurſus ibidem: Attendite, ne iuſtitiam veſtram: hoc eſt, bona opera, faciatis coram hominibus, &c. Sunt quidā, qui hoc teſtimonium, non de iuſtitia generali virtute, ſed de eleemoſyna, quæ ex Hebraici ſermonis proprietate iuſtitiæ nomine appellatur, dicunt eſſe interpretandum. Cui expoſitioni non parum adiuuat id, quod Chriſtus ſtatim adiecit, ſcilicet; Tu autem cum facis eleemoſynam, noli tuba canere. Sed poteſt etiam cōmodè interpretari de generali virtute, ſub qua, tanquam eius pars, eleemoſyna continetur. De iuſtitia etiam iſto modo accepta intelligendus eſt Plato in primo & ſecundo dialogo de republica; vbi ponit paradoxam nimis notādam dicens: iniuſtitiam, quæ eſt in ſummo non poſſe nocere: & ſic à mediocri iniuſtitia dicit eſſe cauendum. De eadem iuſtitia interpretandum eſt illud ſymbolum Pythagoricum; Stateram ne tranſieris, hoc eſt, iuſtitiam, quę generalis virtus eſt. Nam id ad omnes virtutes pertinere ex verbis Archipi, & Lyſiadis, quos citat D. Hieronymus in Apologia contra Rufinum, poteſt intelligi. Cui ſimile eſt illud Prouerb. 11. Statera doloſa abominatio eſt apud Deum. Nam ibi per Metaphoram, ſicut in ſymbolo illo Pythagorico, iuſtitia ſtatera dicitur. Eſt autem iuſtitia eo in loco virtus generalis, vt D. Hieronymus commentarijs ſuper eundē locum mirificè exponit. Et iſto modo non differimus in præſenti de iuſtitia, nec illa habet proprium obiectum; ſed vnaquæq; virtus, pro ſua ratione in particulari, habet proprium obiectum. Alio modo ſumitur iuſtitia pro ſpeciali virtute; quæ eſt ad alterum, cuius proprium munus eſt debita reddere, & æqualitatem inter ciues ſeruare: & de hac differimus in præſenti.

Iuſtitia pro omni virtute.

Iuſtitia ſpecialis virtus.

¶ Siquis autem quærat, quæ nam ſit ratio, propter quam D. Thom. diſputaturus de iuſtitia præmittit tractatum de iure? Dico breuiter id feciſſe, ſequutus doctrinam & ordinē Ariſtotelis, qui lib. 2. de anima, text. 33. dicit ad explicandos habitus, atque potētias, primò, oportere eorundem habituum, & potentiarum obiecta, à quibus ſpeciem ſumunt, explicare. Eſt autem ius obiectum iuſtitiæ. Et ſiquis inſtet: Nam huic expoſitioni obſtare videtur, quod idem D. Thom in alia rum virtutum explicatione non prius egit de obiectis, & ſic aut ibi, aut hic errauit: Reſpondeo, id conſulto feciſſe D. Tho. propter diſcrimen, quod eſt inter obiectum iuſtitiæ, & obiecta aliarū virtutum. Obiecta enim aliarum virtutum non ſunt in rebus ipſis extra operā tem, ſed ipſum rectum, atq; bonum, ad quod referuntur in vnaquaq; illarum ſumitur per comparationem, & commenſurationem ad operantem ex habitu. Ex quo fit, vt non poſſit rectè explicari obiectum talium virtutum non explicata prius earundem natura. At verò obiectum iuſtitiæ eſt in rebus ipſis ſine aliquo ordine aut reſpectu ad eum, qui operatur: & ſic illius cognitio non pendet ex cognitione habitus iuſtitiæ. Sed potius præſupponitur, vt de obiectis potentiarum affirmat Ariſtoteles.

Dubium.

Solutio.

Diſcrimen inter obiectum iuſtitiæ & aliarum virtutum.

Ius diuerſi modè accipitur.

¶Sed, quoniam ius ponitur obiectum iuſtitiæ, vt id meliùs intelligatur aduertendum eſt, quod hoc nomen, ius, diuerſimodè accipitur apud Doctores. Nam primò accipitur pro arte, & peritia, qua homines cognoſcunt leges, regulas & præceptiones iurisfaciendi, & in hoc ſenſu intelligitur Celſus, quando dixit, quòd ius eſt ars boni & æqui. Secundò, accipitur pro autoritate alicui conceſſa ex conſenſu reipublicæ. In qua ſignificatione loquitur Cicero in oratione pro Archia, quando dixit: Quare ſuo iure noſter Ennius ſanctos appellat poetas, hoc eſt, ſua autoritate, & pro libertate ſua. Tertiò accipitur ius pro ipſa lege, in qua ſignificatione loquitur Gratianus multis in locis. Quartò accipitur pro eo, quod alicui ex iudicis ſententia tribuitur. In qua ſignificatione cõmuniter loquuntur homines, quando dicunt eos vti iure ſuo. Quintò & vltimò accipitur ius pro eo, ad quod terminatur actio iuſtitiæ, hoc eſt, id, quod producitur per actionem iuſtitiæ. In qua ſignificatione dixit Vlpianus in inſtit. lib. 1. Iuſtitiam eſſe conſtantem, & perpetuã voluntatem ius ſuum vnicuique tribuendi. Et in hac ſignificatione loquimur nos in præſenti de iure. Et ſic ſecundum iſtam acceptionem idem eſt ius, quod iuſtum. Vnde idem verbum Græcum, δίκαιον, quod Latinè ſignificat, Ius, ſimiliter etiam ſignificãt iuſtum, quod eſt obiectum iuſtitiæ.

Obiectum habitus, vel potentiæ dupliciter ſignificatur.

¶Sed eſt aduertendum, quod obiectum alicuius habitus, vel potentiæ dupliciter poteſt ſignificari. Vno modo nomine abſoluto, nullam includente formaliter relationem ad potentiã, vel ad habitum. Et iſto modo ens ſignificatur nomine abſoluto, quamuis ſit obiectum intellectus, & color quamuis ſit obiectum viſus. Alio modo poteſt ſignificari obiectum nomine relatiuo includente formaliter relationem ad potentiam, vel ad habitum, cuius eſt obiectum. Et ſic intelligibile includit relationem ad intellectum, viſibile ad viſum. Appellanturque iſta obiecta formalia potentiarum. Et hoc modo ius, ſiue iuſtum eſt obiectum formale iuſtitiæ: includit enim in ſuo conceptu formali relationem ad iuſtitiam.

Corollar.

¶Ex his colligitur, quòd quamuis hæc nomina, lex, ius, ars, & iuſtitia, pro eodem inueniantur vſurpata à Doctoribus, differunt tamen inter ſeſe. Nam lex eſt ratio ipſa ſeu regula interior in mente, vel exterior in voce, vel in ſcripto dictans quod iuſtum eſt. Ius verò eſt iuſtum ipſum exiſtens in rebus, à lege regulatum. Ars verò iuris eſt ſciẽtia ipſa, ſiue peritia ius faciendi. Et tandem iuſtitia eſt virtus exiſtens in voluntate, quæ per artem, & ſecundum legem ius in rebus conſtituit.

¶His conſtitutis circa primam concluſionem D. Thom. in qua inter iuſtitiam, & alias virtutes tale conſtituit diſcrimen, quod rectitudo iuſtitiæ ſumitur in ordine ad alterum: rectitudo autem in alijs virtutibus ſumitur per ordinem ad agentem, eſt difficultas, vtrũ verum ſit. Et pro parte negatiua arguitur in hunc modum ex Buridano lib. 5. Eth. quæſt. 1. Autenim loquitur D. Thom. de recto iuſtitiæ, hoc eſt, de opere iuſtitiæ formaliter, & ineſſe virtutis, aut materialiter, & ſecundum ſubſtantiam operis. Si formaliter certè nullum opus eſt quod poſsit dici rectum, niſi facta comparatione ad agentem. Vt enim dicit Ariſtot. 2. Ethi cap. 4. opus vt ſit rectum debet fieri ex electione agentis, & propter debitum finem intentum ab agente cum alijs circunſtantijs, & ſic rectum iuſtitiæ formaliter non abſtrahit ab agente. Si verò loquatur materialiter, tunc nulla eſt differentia inter rectum iuſtitiæ, & rectum aliarum virtutum: vtrumque enim materialiter ſumptum poteſt dici rectum ſine ordine ad agentem. Sicut enim poteſt quis facere opus iuſtum, verbi gratia, ſoluere debitum ob vanam gloriã: ità poteſt facere actum temperãtiæ ob hypocriſim, & tunc vtrumque erit rectum materialiter: licèt non formaliter, quia intentio eſt praua; atque ex conſequenti quantum ad hoc nullum eſt diſcrimen inter iuſtitiam, & alias virtutes.

Dubium.

Argum. ex Buridano.

¶Circa iſtum dubium omnes interpretes D. Thom. conueniunt in eo, quod D. Thom. loquitur de actibus ſtudioſis abſolutè, hoc eſt, ſecundum rectitudinem, quam habent ex obiecto, & ſecundum hãc dicit differre actũ iuſtitiæ ab actibus aliarum virtutum in eo, ſcilicet, quod ille rectus & iuſtus eſt ſine cõparatione ad operantem: alij verò non ità. Sed in diſſoluendo argumento à nobis propoſito eſt maxima diſcordantia. Vnde illius eſt duplex ſolutio, vna Caietani in præſenti, altera Soti lib. 3. de iuſtitia & iure. quæſt. 1. art. 1. quæ à nobis ſuo ordine erunt explicandæ. Caietanus ergo concedit, quod ieiunium factum ex hypocriſi, eſt opus temperatũ. Et ad argumentum, quo infertur: ergo actus tẽperantiæ nõ habet ſuam rectitudinem per cõparationem ad operantem; ſiquidem adhuc cum proficiſcitur ex mala intentione eſt temperatum, atque ex conſequenti rectum materialiter, & ſecundum ſubſtantiam; reſpondet negando conſequentiam. Nam hoc ipſum, quod talis actus ſit temperatus habet ex eo, quod eſt proportionatus pro loco, & tempore, & valetudine, & viribus operãtis. Hæc enim omnia attendenda ſunt ad hoc, vt opus dicatur temperatum materialiter, & ſecundum

Sententia communis.

1. Solutio ad argum.

dum ſubſtantiam, quamuis intentio operãtis ad id non requiratur. Et ſic ſemper rectitudo materialis temperantiæ ſumitur per comparationem ad operantem. Et idem contingit in omnibus alijs virtutibus moralibus. At verò in actu iuſtitiæ, vt ſit rectus & iuſtus materialiter, nec eſt neceſſarium conſiderare ex parte operantis intentionem, nec conditionem: Sed tantum habenda eſt ratio illius, cũ quo cõtrahitur: ità, ſcilicet, vt tantum illi tribuatur, quantum debetur. Et in hoc conſiſtit differentia, quam ponit D. Th. inter iuſtitiã & alias virtutes. Cui expoſitioni nõnihil faue re videtur idem D. Th. in corpore articuli: dũ dicit: Sed in alijs virtutibus non determinatur aliquid rectum, niſi ſecundũ quod aliqualiter fit ab agente. Quibus verbis ſatis aperte ſignificare videtur ad hoc, vt aliquod opus, putà, temperantiæ, ſit rectum, & temperatũ, debere aliquo modo comparari ad operãtẽ, ſcilicet, ad conditionem, & perſonam illius, ſed non omnimodo. Hæc Caietanus.

2. Solutio. ad argum. verior. ¶Soto verò, & alij negant ieiunium factũ ex hypocriſi eſſe opus temperatum, & rectũ, Quam ſententiam exiſtimo veriorem. Vnde ad illius explicationem eſt aduertendum. Primò, quòd obiectum & id, quod vnaquæque virtus intendere eſt facere, opus rectum, & iuſtum, vnaquæque in ſuo genere, temperãtia in actibus temperantiæ, & fortitudo in actibus fortitudinis ei. Secundò eſt aduertendũ, quòd, quia rectum & iuſtum dicit relationẽ, & commenſurationem ad aliud (rectũ enim dicitur in ordine ad aliquam regulam, & iuſtum in ordine ad aliquam mẽſuram) & quia in alijs virtutibus iuſta regula, & menſura eſt bonum debitum operanti, iniuſtitia verò regula eſt bonum debitum ei, ad quem operatur; idcircò fit, vt in alijs virtutibus illud opus dicatur rectum, & iuſtum, quod eſt cõmenſuratum, atque conueniens bono operantis, iniuſtitia autem id opus erit rectũ atq; iuſtum, quod eſt commẽſuratum debito eius, ad quem operatur. Et ex his, quæ vera, & manifeſta ſunt, poſſumus colligere veritatẽ ſententiæ D. Tho. & ſolutionis, quam nos veriorem eſſe diximus. Colligitur enim quod reddito debiti, etiam ſi fiat proteruo animo, & praua intentione, erit opus rectum & iuſtũ: quia eſt proportionatum ſuę regulæ, atq; mẽſuræ. At verò ieiunium ob hypocriſin factũ, non erit opus temperatum: quia non eſt cõmenſuratum, nec congruens cũ ſua regula. Et hoc eſt diſcrimen quod D. Th. ponit inter iuſtitiam, & alias virtutes. Et ad verba D. Tho. adducta pro ſententia Caietani, Reſpõdetur, quòd illis magis confirmat noſtram ſententiã. Dicit enim D. Th. quod in alijs virtutibus, puta, in temperantia, ad hoc, vt opus eẽſeatur rectum, debet attendi qualiter ſit ab operante. Si autem non haberetur ratio intentionis, vt Caietanus dicebat; ſed tantũ conditionis, & virium operantis, tunc actus non conſideraretur aliquo modo ſecundũ quod fit ab operãte ſed ſecundũ quod conuenit cũ operante. Poſuit autem D. Th. conſultò illam particulam, aliqualiter, vt doceret nõ omnia quæ in actu haberi ſolent ſecundum quod exercetur ab operante eſſe neceſſaria ad hoc, vt ſit bonus & rectus. Hęc enim ſunt numero quatuor, ſcilicet, intentio, finis, promptitudo, intenſio, & modus charitatis; ex quibus tria vltima, ſcilicet, promptitudo, intenſio, & modus charitatis etiam ſi deſint, dummodo primum quod eſt intentio finis remaneat, actus erit cenſendus bonus, & rectus.

¶In fine huius articuli dicit D. Tho. ius & iuſtũ eſſe idẽ: & ex hoc colligit ius eſſe obiectum iuſtitiæ. Circa quod eſt difficultas, vtrũ verum ſit. Et pro parte negatiua argumentatur Buridanus, contendens probare, quod ius nihil aliud eſt, quam leges, quibus ea, quæ iuſta ſunt præcipiuntur. Argumentum autem deſumitur ex teſtimonio Iſidori, quod habetur in Decreto. d. 1. *Dubium.* *Ratio dubitandi.*

¶Sed hoc non obſtãte, dico proculdubio verum eſſe, quod ius, atq; iuſtum ſunt idem: & vtriuſq; vocis eadẽ eſt vis, ſignificatq; hæc nomina illã æquitatem, quam quiſq; efficit, cũ alteri, quod ſuũ eſt, reddit. Et ſic ius ſicut iuſtum eſt obiectũ iuſtitiæ: de quo loquitur Vlpianus, inſtitu. lib. 1. dicens: Iuſtitia eſt cõſtans, & perpetua voluntas ius ſuũ vnicuiq; tribuendi, & Cicero in. 2. Philip. quando dicit: Ius poſtulas: ſed quid ad rẽ plus ille poterat, &c. vbi ius pro iuſto accipitur. Idẽ etiam contingit apud plures alios probatos autores, vt eſt videre apud Theſaurum linguæ Latinæ, verbo ius. *Solutio.*

¶Et ad argumentũ Buridani reſpõdetur cũ D. Tho. in ſolutione ad. 1. quod hoc nomen, ius, plura ſignificat; inter quæ non infimũ locũ tenet ea ſignificatio, qua ius pro iuſto per iuſtitiam effecto accipitur. Quin potiùs dicit, quod quemadmodũ nomẽ Medicinæ primo fuit impoſitum ad ſignificandũ remediũ quod præſtatur infirmo ad ſanandũ; & inde fuit tranſlatũ nomen ad ſignificandam artẽ, qua hoc fit: ita etiã nomen, ius, primo fuit impoſitũ ad ſignificandũ ipſam rẽ iuſtã, & inde deriuatũ ad artẽ, qua cognoſcitur quid ſit iuſtũ, & vlteriùs ad ſignificãdũ locũ, in quo ius redditur, in qua ſignificatione dicitur quis in iure cõparere. De hoc etiã nos ſupra diximꝰ, cũ de ſignificatione huius vocis, ius, ageremꝰ. *Ad argum.*

¶Sed dubiũ eſt pro quo ſupponat, ius, ſiue

Dubium. iuſtum, quod dicimus eſſe obiectum iuſtitiæ. Et eſt quærere, vtrùm ſupponat pro ipſa operatione exteriori iuſta, qua vnicuique, quod ſuũ eſt, redditur: an verò pro æquitate, quæ reſultat, & fit ex illa operatione. Ad cuius explicationẽ eſt aduertẽdũ, quòd operatio, qua fit ęqualitas, dupliciter poteſt cõſiderari. Vno modo in executione: altero modo in intentione, hoc eſt, ſecundũ ſpeciẽ. Primo modo, operatio non eſt obiectũ iuſtitiæ; ſed effectus: ſecundo autem modo eſt obiectum. Nam totũ hoc, quod eſt reſtituere Petro centum, accipitur à iuſtitia tanquam eius obiectũ, vt autor eſt D. Th. art. ſequenti, & 1. 2. q. 20. art. 1. ad primũ, vbi dicit, quod operatio exterior cõſiderata ſecundũ ſpeciẽ, & in generali eſt obiectũ interioris operationis, licet poſita in executione ſit effectus: & ſic cõſtat, quòd æqualitas, ſeu iuſtũ, quod remanet poſt operationẽ iuſtitiæ eſt illius obiectũ. Sed eſt aduertendũ, quòd ad hoc, vt illa æqualitas ſit iuſtũ, & obiectũ iuſtitiæ, requiritur, quòd ſit debita. Siquis enim dat Epiſcopo centũ gratis, & ipſe poſteà conferat beneficiũ, dato quod ſit inter illos æquale, non tamen eſt iuſtũ obiectũ iuſtitiæ: quia illud æquale non erat debitũ. Et hæc dicta ſufficiant de toto iſto articulo.

Nota.

Artic. II.

¶ Vtrùm ius conuenienter diuidatur in ius naturale & ius poſitiuum.

In. q. 60. art. 5. cor. & 1. 2. q. 95. art. 4. cor. Et. 5. Eth. le. 12. fin. 1.

Ad Secundum ſic proceditur. Videtur, ꝙ ius nõ conueniẽter diuidatur in ius naturale & ius poſitiuũ. Illud enim quod eſt naturale, eſt mutabile: & idem eſt apud omnes. Nõ autem inuenitur in rebus humanis aliquid tale: quia omnes regulæ iuris humani, in aliquibus caſibus deficiũt, nec habent ſuam virtutem vbique, ergo non eſt aliquod ius naturale.

2 ¶ Præterea, Illud dicitur eſſe poſitiuũ quod ex voluntate humana procedit. Sed non ideo aliquid eſt iuſtum, quia à voluntate humana procedit, alioquin voluntas hominis iniuſta eſſe non poſſet. Ergo cum iuſtũ ſit idem quod ius, videtur quòd nullum ſit ius poſitiuũ.

3 ¶ Præterea, Ius diuinum non eſt ius naturale, cum excedat naturam humanã. Similiter etiam non eſt ius poſitiuum: quia non innititur autoritati humanæ, ſed autoritati diuinæ, ergo incõueniẽter diuiditur ius ꝑ naturale & poſitiuũ.

¶ Sed Contra eſt, quòd Philoſophus * dicit in quinto Ethic. quòd politici iuſti hoc quidem naturale eſt, hoc autem legale, id eſt, lege poſitum. *Li. 5. Eth. ca. 7. inter princ. to. 5.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, ius ſiue iuſtũ eſt aliquod opus adæquatum alteri ſecundũ aliquem æqualitatis modũ. Dupliciter autẽ poteſt alicui homini eſſe aliquid adæquatum. Vno quidẽ modo ex ipſa natura rei, putà cũ aliquis tantũ dat, vt tantundem recipiat, & hoc vocatur ius naturale. Alio modo aliquid eſt adæquatũ vel cõmenſuratũ alteri ex cõdicto, ſiue ex cõmuni placito, quãdo ſcilicet aliquis reputat ſe contentũ, ſi tantũ accipiat. Quod quidẽ poteſt fieri dupliciter. Vno modo per aliquod priuatũ condictum, ſicut ꝙ firmatur aliquo pacto inter priuatas perſonas. Alio modo ex cõdicto publico, putà cum totus populus conſentit quòd aliquid habeatur quaſi adæquatum & commenſuratum alteri: vel cũ hoc ordinat princeps, qui curam populi habet & eius perſonam gerit: & hoc dicitur ius poſitiuum. *Art. præce.*

¶ Ad Primum ergo dicendũ, ꝙ illud [d] quod eſt naturale, habẽs naturã immutabilẽ, oportet quòd ſit ſemper & vbiq; tale. Natura autẽ hominis eſt mutabilis: & ideo id quod naturale eſt homini, poteſt aliquando deficere. Sicut naturalẽ æqualitatẽ habet, vt deponẽti depoſitũ reddatur. Et ſi ita eſſet, ꝙ natura humana ſemper eſſet recta, hoc eſſet ſemꝑ ſeruãdũ. Sed quia quãdoq; contingit ꝙ volũtas hominis depraua tur, eſt aliquis caſus in quo depoſitũ nõ eſt reddẽdũ, ne homo peruerſam volũtatẽ habẽs, male eo vtatur, vt putà, ſi furioſus, vel hoſtis reipublic. arma depoſita repoſcat.

¶ Ad ſecundũ dicendũ, ꝙ voluntas humana ex communi condicto poteſt aliquid facere iuſtũ in his, quæ ſecundũ ſe non habent aliquam repugnantiam ad naturalẽ iuſtitiam: & in his habet locum ius poſitiuũ. Vnde * Philoſophus dicit in. 5. Ethi. quod legale iuſtum eſt, quod ex principio quidem nihil differt *Lib. 5. cap. 7. in princ. tom. 5.*

ſic,

ſic, vel aliter: quando autē ponitur, differt. Sed ſi aliquid de ſe repugnantiā habeat ad ius naturale, nō poteſt volūtate humana fieri iuſtū: putà ſi ſtatuatur, ꝙ liceat furari, vel adulterium committere. Vnde dicitur Iſaiæ. 10. Væ qui condunt leges iniquas.

¶ Ad tertium dicendū, quòd ius diuinum dicitur quod diuinitus promulgatur. Et hoc quidem partim eſt de his, quę ſunt naturaliter iuſta, ſed tamen eorum iuſtitia homines latet. Partim autē de his, quæ fiunt iuſta inſtitutione diuina. Vnde etiam ius diuinū per hæc duo diſtingui poteſt, ſicut & ius humanum. Sunt enim in lege diuina quædā præcepta, quia bona: & prohibita, quia mala. Quædā vero bona, quia præcepta, & mala, quia prohibita.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatē reſpondet D. Tho. vnica concluſione affirmatiua. Et probatur: ius, ſiue iuſtum, eſt opus alteri ſecundū aliquem æqualitatis modū adæquatū; ſed huiuſmodi adæquatio poteſt contingere dupliciter, vno modo ex natura rei, vt cū quis tantū dat, vt tandē recipiat, quod pertinet ad ius naturæ: alio modo ex cōdicto, ſeu ex cōmuni beneplacito: vt cū quis reputat ſe cōtentū, ſi tantum recipiat, quod pertinet ad ius poſitiuū, ſiue id fiant per aliquod priuatū conditum inter priuatas perſonas firmatum, ſiue ex condicto publico firmato per legem, cui omnis populus conſentit, ergo ius conuenienter diuiditur in ius naturale, & poſitiuum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nota. 1. PRo explicatione huius articuli eſt aduertendū primò, ꝙ vt conſtat, ex articulo præcedenti, ius aliquando accipitur pro lege aliquando pro æqualitate: ſed quomodocunq; ſumatur eſt verum dicere, quod lex ſiue æqualitas, alia eſt naturalis, alia poſitiua.

Nota. 2. ¶ Secundò eſt aduertendū, quod ius, quod hic diuiditur, poteſt accipi dupliciter vno modo ſtrictè pro eo iuſto, ad quod terminatur iuſtitia, quæ eſt peculiaris virtus moralis: alio modo latiſsime pro iuſto, ad quodcunq; genus virtutis pertinente. Quemadmodū enim iuſtitia aliquādo accipitur large pro quacūq; virtute, aliquando autem ſtrictè pro ſpeciali virtute, vt diximus articulo primo huius quęſtionis: ità etiā ius, ſiue iuſtum eſt duplex, & de quocunq; illorū poteſt præſens quęſtio intelligi, & quāuis D. Tho. hic peculiariter loquatur de iuſto ſtrictè cōſiderato, vt ex verbis ipſius in initio articuli, & infrà. q. 60. ar. 5. videre licet. Nos tamen in præſenti de iuſto, ſiue iure generaliter dicto loquemur, quia quantum attinet ad diuiſionem in hoc articulo poſitam eadem eſt vtriuſque ratio.

¶ Tertio eſt aduertendū, ꝙ Iuriſtę diuidūt ius in tria mēbra. ſ. in ius naturale, poſitiuū, & ius gentiū, vt eſt videre apud Vlpian. l. 1. ff. de iuſt. & iur. & apud Gratia. in Decre. d. 1. c. ius. Sed immerito id faciunt. Ius enim gentium ad ius poſitiuum pertinet, vt docet D. Thom. artic. ſequenti. *Nota. 3.*

¶ His cōſtitutis eſt prima difficultas, quid nā ſit ius naturale. Vlpianus loco citato dicit, eſſe quod natura omnia animantia docuit, vt maris & fœminę cōiunctio, & procreatio prolis. Ad idē facit Gratia. d. 1. c. ius naturale. Verum hæc diffinitio nō eſt bona, colere enim Deū & honorare parētes ſunt de iure naturę: & tamē hæc nō docuit natura omnia animantia: bruta enim, nec colunt Deū, nec venerantur parētes. Prætereā quod etiā D. Th. 1. 2. q. 91. art. 2. ad. 3. dicit in brutis legē nō inueniri, niſi metaphoricè. Diffinitio recta iuris naturalis eſt, quā tradit Cicero in libris de lege, & de inuētione dicēs, eſſe id, quod nō opinio aliqua, ſed vis quædā innata nobis inſeruit. De quo loquitur Paul. ad Rom. 2. cū dicit: Gentes, quæ legē non habēt (nēpe poſitiuā) naturaliter, quæ legis ſunt, faciūt, habētes opus legis ſcriptū in frontibus ſuis. Eandē etiā diffinitionē ponit Ariſt. 5. Eth. c. 7. dicēs: ius naturale eſſe, quod vbiq; eandē vim habet: ius verò legale, ſeu poſitiuū, quod à principio nihil refert, ſic vel ſic fiat: ſed cōſtituta lege multū refert. De hoc iure naturali intertētātur multi illud Pſal. 4. Signatū eſt ſuper nos lumē vultus tui Dñe. Quaſi dicat Propheta, lumen naturale eſſe, quod hominibus bona oſtendit. Sed fallūtur profectò: quia de nulla re minus agit Dauid eo in loco, quā de naturali cognitione, quā vel iuſti, vel iniuſti habent: Sed nomine luminis vultus Domini ibi ſignificatur præſens, & magnū Dei cōtra hoſtes auxiliū. Agebat enim Propheta eo in Pſalmo de ſua fuga à regno, filio Abſalone perſequente. Et inter alia acerba, quę cōmemorat, ſuorū etiā militū voces ponit, de propria ſalute deſperantiū, & dicit: Multi, id eſt, magna pars meorū militū de victoria deſperantes, dicebant, quis oſtēdit nobis bona, hoc eſt, eripiet nos à præſenti periculo. Quibus regius vates de Domino cōfeſſus tale reſponſum oppoſuit, ſignatū eſt ſuper nos lumē vultus tui Domine, hoc eſt, vt ſignū atque vexillū eſt eleuatū lumen vultus Domine, quod in diuinis literis, non, niſi fauoré diuinū ſignificat (ea enim eſt vis vocis Hebrææ ſignū. Tā-

Ius naturale quid ſit.

Dubium.

Egregia explicatio Pſalm. 4.

quam ſi dicat: Quãuis & vos, ò milites, diffidatis de mea ſalute; ego tñ fiſus ſum, q̃ Dñs in hoc bello ſuũ vexillũ eſt oſtẽſurus, noſq; ſua ope ſubleuaturus. Et quãdo dicit (ſignatum eſt) &, dediſti lætitiã præterito vtitur pro futuro, vt hac ratione ſuæ ſpei erga Deũ firmitatẽ oſtẽdat, qua de futura Victoria, tanquã de præterita lætatur. Ex dictis conuincitur duplex error. Vnus antiquiſsimus aſſerẽtiũ, nullũ eſſe ius naturæ, ſed id eſſe iuſtũ, quod vnicuiq; iuſtũ videtur. De quo vidẽdus eſt Ariſt. 1. Eth. c. 3. & 4. Meta. tex. 22. & 5. Ethi. c. 7. & D. Auguſt. lib. 3. de Doctr. Chriſt. c. 14. Alter hæreticorũ huius tẽporis, negantiũ eſſe aliquod ius poſitiuũ. In quo errore fuit Ioãnes Vuitkleff, & Martinus Lutherus, vt referũt Ioãnes Cocleus in vita Lutheri, & Carolus V. Imperator in quodã publico edicto facto anno Dñi. 1521. Eoq̃ue temeritatis peruenit Martinus Lutherus, vt publico igne cõbuſſerit multos libros iuris Canonici, bullaſq; Põtificũ: peiora facturus Iuri Ciuili, niſi magis timuiſſet ſæculi gladiũ, quã Pontificis excõmunicationẽ. De hoc errore vidẽdus eſt Rophenſis. art. 27. & 37. cõtra Lutherũ, & Soto lib. 1. de iuſt. & iur. q. 6. art. 4. eiuſq; impugnatio propriè pertinet ad. 1. 2. q. 95. & 96.

Duplex error de iure.

Ingens temeritas Lutheri.

Dubium. ¶ Secundum dubiũ circa iſtũ articulũ eſt, vtrùm ius naturale ſit idẽ apud omnes. Ad cuius explicationẽ eſt aduertendũ primò, quod titulus huius quæſtionis poteſt habere dupliceſenſum. Primus eſt, vtrum omnes homines habeãt & cognoſcãt eadẽ præcepta naturalia. Secundus, vtrũ id, quod à natura præceptum eſt ſemper, & in omni euentu, ſit iuſtũ, & in vtroq; ſenſu in præſenti diſputatur difficultas. ¶ Secundo eſt aduertendũ, quod inter præcepta legis naturæ, quædã ſunt generalia, & quaſi prima principia, vt bonũ eſt faciendũ, malũ eſt fugiẽdũ, q̃ tibi nõ vis, alteri ne feceris: alia verò ſunt, quæ ex his principijs deducũtur euidenter. Et inter hæc adhuc eſt diſcrimẽ: nã quædã facili negotio deducũtur: alia verò magna cũ difficultate & poſt diuturnũ laboré. ¶ His poſitis ſit prima concluſio. Lex naturalis quantũ ad prima principia eſt eadẽ apud omnes: nõ ſolũ quantũ ad cognitionẽ, ſed etiã quantũ ad rectitudinẽ: q̃ eſt dicere, quòd prima principia legis naturæ ab omnibus cognoſcũtur & in omni euẽtu & ſemper ſunt iuſta. Probatur: Prima principia practica, quantũ ad hoc, ſunt ſimilia principijs ſpeculatiuis: ſed prima principia ſpeculatiua ſemper, & vbiq; ſunt vera, & ab omnibus lumine naturali ſufficienter cognoſcuntur: ergo & prima principia practica ſemper & in omni euentu ſunt iuſta, & omnibus nota. Et cõ firmatur: Nullus eſſe poteſt adeò barbarus, vt prima principia practica ignoret: ergo lex naturalis quantum ad illa, eſt vna apud omnes.

1. Concluſ. Lex naturalis quantũ ad principia eſt eadem apud omnes.

¶ Secũda cõcluſio: Hæc lex naturalis quãtũ ad cõcluſiones, quæ deducũntur ex primis principijs, licet vt in plurimũ ſit recta, & iuſta apud omnes, nõ tamẽ ſemper. Et eſt dicere, q̃ iudicia, quæ ex primis principijs deducuntur nõ ſemper ſunt iuſta & recta apud omnes: & ſic lex naturalis ſecundũ illa non eſt eadẽ ſemper apud omnes, quantũ ad rectitudinẽ. Probatur: Iuſtũ, & rectũ in operabilibus ſumitur nõ ſolũ ex obiecto operationis, ſed etiã ex omnibus circunſtãtijs, quæ in particulari cõcurrunt: ſed fieri poteſt, vt eadẽ operatio, quæ ſe cundũ ſe & ſimpliciter conſiderata erat iuſta, & recta & à lege præcepta cõſiderata in particulari propter aliquas circũſtãtias ſit praua, ergo & fieri poterit, vt præceptũ naturæ, q̃ ſe cundũ ſe erat iuſtũ in particulari ſit prauũ, ꝓpter aliquã circũſtantiã. Quod & hoc exẽplo declaratur. Nam ex hoc principio: Quod tibi nõ vis alteri ne feceris ſtatim neceſſario ſequitur, alienũ nec eſſe accipiendũ, nec retinẽdũ inuito dño rationabiliter. Et ex hac cõcluſione rurſus infertur depoſitũ eſſe reſtituendũ: quod quidẽ præceptũ vt in plurimũ rectũ eſt & iuſtũ. Sed ſi eueniat, quod Dñs depoſiti in pernicié propriã, vel reipublicæ velit vti depoſito ratione illius circũſtãtiæ id, q̃ natura ſua erat rectũ efficitur malũ, & ſic patet, q̃ iudicia practica deducta ex primis principijs, nõ ſemper & in omni euentu ſunt iuſta. ¶ Ex quo infertur eſſe valde facile errare in diſcurſu practico, in quo ex principijs vniuerſalib⁹ deducuntur concluſiones ad res particulares operandas. Nã cum ad ſtatuendũ quid in particulari ſit bonum oporteat conſiderare omnes circunſtantias, & noſter intellectus difficiliter poſsit attendere ad plura, fit, vt in ſuo diſcurſu & ratiocinatione ſæpè ſæpiùs erret.

1. Concluſ. Lex naturalis quantũ ad concluſiones non ſemper eſt recta & iuſta.

Errare in diſcurſu practico eſt valde facile.

¶ Tertia cõcluſio. Lex naturalis quãtũ ad cõcluſiones, quæ deducuntur ex primis principijs, nõ ſemper eſt omnibus nota. Et eſt dicere, quod non omnes homines cognoſcunt ea dẽ præcepta naturalia, ſi loquantur de præceptis, quæ ex primis principijs deducũtur. Probat. Multi homines, ꝓpter ingenij imbecillitatẽ nequeũt intelligere neceſsitatẽ illationis: alij verò propter multas circũſtãtias, ad quas attẽdere oportet, aſſequi nequeũt quid ſit rectũ: ergo lex naturalis, quãtũ ad cõcluſiones nõ eſt ſemper omnibus nota. Item idẽ probatur ex differẽtia, quæ eſt inter intellectũ practicũ, & ſpeculatiuũ. Nã intellectus ſpeculatiu⁹, quia verſatur circa neceſſaria, quæ aliter ſe habere nõ poſſũt, eãdẽ veritatẽ, quã intuetur in principijs, reperit in cõcluſionib⁹ abſq; aliquo defectu. Cęterũ intellectus practicus, quia

3. Concluſ. Lex naturalis quãtũ ad concluſiones non ſemper eſt nota omnibus.

quia ex principijs neceſſarijs diſcurrit ad contingẽtia, & particularia, circa quę actiones humanæ verſantur, fit, vt in illis defectus cõtingere poſsit, tam ex parte rectitudinis, quam ex parte cognitionis.

Corollarium. ¶Ex dictis infertur, eſſe quædã præcepta legis naturæ, quæ nulla ratione iniuſta eſſe poſſũt, nec ab aliquo ignorari; quale eſt illud qd tibi non vis, &c. Et quãtũ ad hęc lex naturalis ſemper eſt eadẽ apud omnes, tã quo ad cognitionẽ, quã quo ad rectitudinẽ. Alia verò ſunt quæ licet, vt in plurimũ, ſint iuſta, & ab omni bꝰ cognoſcãtur, tamẽ in caſu particulari iniuſta eſſe poſſũt, & ab hominibus ignorari. Qualia ſunt illa, quæ ex principijs primis deducũtur, inter quæ quidẽ illa, quæ magis diſtant à primis principijs facilius iniuſta eſſe poſſunt, & ab hominibus neſciri. Et quantũ ad hæc lex naturalis non eſt eadem ſemper apud omnes; nec quantum ad cognitionem, nec quantum ad rectitudinem, vt diximus.

Aliud eſt legẽ mutari aliud perfici. ¶Et ſi quis quærat, vtrũ ius naturæ poſsit mutari, aduertẽdũ eſt ꝓ ſolutione, aliud eſſe legẽ mutari, aliud verò perfici. Mutatur eñ ꝓprie cũ abrogat, aut ex iuſta fit iniuſta, pficit verò, cũ ex adiũctis rebꝰ additis efficitur honeſtior.

1. dictum. ¶Quo ſuppoſito, dico primo, quòd lex naturæ, quo ad vtraq; præcepta, poteſt perfici, vt autor eſt D. Tho. 1.2.q.94. ar.5. perficitur enim tã per legẽ humanã, quã ſupernaturalẽ: nã lex humana ſtatuit graues pœnas in trãſgreſſores legis naturę, & ſic addit maiorẽ vim coerciuã. Itẽ lex ſupernaturalis multis in locis præcepta naturalia hominũ vitijs obſcurata illuſtrat, vt eſt videre apud Matthæũ c.5. & etiã vocat eã in altiorem finẽ, quam habet lex naturalis, & ſic cõſtat, quod illã perficit.

2. dictum. ¶Dico ſecundò, quod lex naturalis, quantũ ad prima præcepta propriè mutari nõ poteſt; bene tamẽ quo ad ſecũda: quia illa iniuſta eſſe nõ poſſunt: bene tamẽ hæc vt ſtatim dicebã. Quanuis propriè loquẽdo hæc mutatio nõ tã fit in lege, quã in rebus ipſis. Veritas enim illius præcepti; depoſitũ reddendũ eſt, nõ mutatur niſi mutatis rebus, ex quarũ mutatione, contraria naſcitur veritas. Ita aſſerit Ariſt. 5. Eth. c.7. Vbi dicit, quod iꝰ naturæ immutabile eſt; ſicut ignis, qui vbiq; vrit. Quod de primis præceptis eſt intelligendũ. Nã de ſecundis ſubdit ſtatim, mutari poſſe, non quidem quo ad Deos, qui immutabiles ſunt, ſed quo ad nos, qui mutari poſſumus. Quibus verbis apertè ſignificat, mutationẽ in præceptis naturalibus oriri ex rerum mutatione.

Circa ius poſitiuũ, ſuppoſito tanquã certo in republica tã eccleſiaſtica, quàm ſeculari eſſe poteſtatẽ condẽdi ius poſitiuũ obligans in conſcientia, vt diffinitum eſt in concilio Vienenſi, & habetur in Clemẽtina, ad noſtrũ, de hæreticis, & in Cõſtantiẽſi, de quo eſt videndus Soto lib.1. de iuſtitia, q.6. ar.4. & d. Tho. 1.2.q.96. ar.4. Aduertẽdũ eſt primo, quòd iuſtũ poſitiuũ, ſiue humanũ, ſiue diuinũ, etiam poteſt terminare actũ iuſtitiæ virtutis, vnde violatio iuris poſitiui erit iniuſtitia, & cõtra ius naturæ. Qui enim vendit triticũ pluris, quã taxatũ eſt lege humana proculdubio cõmittit furtũ & peccat contra ius naturæ. Et ſi quis argumentetur: Nã ex hoc ſequi videtur quod qui comedit carnes in quadrageſima peccat cõtra ius naturæ, & ſic nullũ peccatũ erit cõtra ius poſitiuũ, Reſpõdetur, verũ eſſe, quòd qui peccat contra ius poſitiuũ, peccat etiã contra ius naturæ, à quo ius poſitiuũ deriuatur, vt autor eſt D. Tho. 1.2. q.95. art.2. cũ hoc tamen ſtat, quod quædam peccata dicantur contra ius poſitiuũ, ex eo ſolum, quod immediate ſunt contra legẽ aliquã poſitiuã: nã mediate etiã ſunt contra ius naturæ, alia verò peccata dicuntur ſimpliciter contra ius naturæ; quia immediate pugnãt cũ iure naturali. Secundò, eſt aduertẽdum, quòd, vt cõſtat ex D. Tho. in hoc articulo, ex triplici capite poteſt prouenire, quod aliquid dicatur ius, ſeu iuſtum humanum. Primo, ex peculiari condicto, ſeu beneplacito inter duos homines: vt in emptionibus, & vẽditionibus, & in ſatisfactione iniuriarũ: quæ omnia inter duos geruntur. Secundò ex peculiari conſenſu populi; vt cum cõmuniter cõſentit populus, quod panis, vinũ & oleum tãti, vel tãti vendantur. Tertiò, ex lege quæ aliquãdo determinat pretium: vt in tritico. Et eſt differentia inter hęc tria. Nã in primis duobus iuſtis iuſtũ nõ cõſiſtit in indiuiſibili: ſed parũ plus minus ve dicetur iuſtum; vt cũ quis vendit domũ, aut equũ &c. At verò, tertiũ, iuſtũ cõſiſtit in indiuiſibili: vndẽ ſi trãſiliatur, erit iniuſtũ: vt qui vẽdit triticũ pluris, quàm taxatum eſt facit iniuſtũ & tenetur reſtituere totum id, quod accipit ſupra iuſtum quod taxatum erat.

Circa iꝰ poſitiuum. Nota.1.

Nota.2.

¶Tertiò eſt aduertendũ, quod ius naturæ, & poſitiuum in multis differunt. Primo ex parte cauſæ efficientis: nam cauſa efficiens iuris naturalis eſt Deus, cauſa verò efficiens iuris poſitiui humani (depoſitiuo enim humano loquimur & nõ de poſitiuo diuino) eſt homo. Secũdò differũt ex parte cauſæ formalis, ſeu exẽplaris: nã exemplar iuris naturalis eſt lumẽ naturalis rationis: exẽplar verò & regula iuris humani eſt ipſũ ius naturæ: in tãtũ enim ius humanũ eſt rectũ in quantũ cõſonat iuri naturæ. Tertio differunt ex parte obligationis; quia ius naturę obligat omnes & ſemper, eſtq; immutabile: at verò ius poſitiuum nec obligat omnes, nec ſemper, & eſt mutabile.

Nota. 3. Ius naturæ & poſitiuũ differũt in multis.

Quando autē dicimus, ius poſitiuū obligare omnes, & ſemper, & eſſe inuariabile, eſt intelligendū, quantùm ad prima principia: nā de ſecūdis præceptis iā diximus in hoc articulo eſſe variabilia ex peculiaribus circunſtantijs: quanuis regulariter loquēdo ſemper & omnes obligent. Quarto, differūt in eo, quod, vt aliquid ſit ius naturæ, neceſſariū eſt, quod per bonā & euidentē conſequentiā deducatur ex primis principijs practicis: at verò ius poſitiuū non deducitur per bonā & euidentē conſequentiā ex iure naturali: ſed eſt cōſonum illi. Vt V.g. ius naturale dictat ſceleratos eſſe puniēdos, ex quo per bonā conſequētiā deducitur, quòd latrones & hæretici ſunt puniēdi: & ſic hæc ſunt de iure naturæ. Cęterū quòd hæretici cōburantur, & latrones ſuſpēdantur, nō ſequitur per bonā conſequentiam ex lege naturæ, ſed ſunt conſona illi, & ſic pertinent ad ius humanum. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

Artic. vlvs. III.

Vtrum ius gentium ſit idem cum iure naturali.

1.2.q.95. artic.4. ad primum, & 5. Eth. lec. 12. fin. In digeſto. vet. libr. 1. tit. 1. le. 9.

Ad Tertivm ſic proceditur. Videtur quòd ius gentiū ſit idē cū iure naturali. Non enim omnes homines conueniūt, niſi in eo quod eſt eis naturale. Sed in iure gentiū omnes homines conueniūt. Dicit * enim Iuriſcōſultus, quòd ius gentiū eſt, quo gentes humanæ vtuntur, ergo ius gentium eſt ius naturale.

2 ¶ Præterea, Seruitus inter homines eſt naturalis: quidā enim ſunt naturaliter ſerui, vt Philoſophus * probat in primo Polit. Sed ſeruitutes pertinent ad ius gentium, vt Iſidor. * dicit, ergo ius gentium eſt ius naturale.

Li. 1. Polit. ca. 3. & 4. tom. 5. Lib. 5. Ety mol. cap. 6. Ar. præced.

3 ¶ Præterea Ius vt dictum * eſt, diuidi tur per ius naturale, & poſitiuū, ſed ius gentium non eſt ius poſitiuū. Nō enim omnes gentes vnquam conuenerunt: vt ex communi cōdicto aliquid ſtatuerent, ergo ius gentium eſt ius naturale.

Lib. 5. Ety mol. cap. 4. in prin.

¶ Sed contra eſt quod Iſido. * dicit, quòd ius aut naturale eſt aut ciuile, aut gentium: & ita ius gentium diſtinguitur à iure naturali.

Ar. præced.

Respondeo dicēdum, quòd ſicut * dictū eſt, ius ſiue iuſtū naturale eſt, ꝙ ex ſui natura eſt adæquatū vel cōmenſuratū alteri. Hoc autē poteſt cōtingere dupliciter. Vno modo ſecundū abſolutā ſui conſiderationē: ſicut maſculus ex ſui ratione habet cōmenſurationē ad fœminā vt ex ea generet, & parēs ad filiū, vt eū nutriat. Alio modo aliqd eſt naturaliter alteri cōmēſuratū, nō ſecūdū abſolutā ſui rationē, ſed ſecundū aliquid, qđ ex ipſo ſequitur, putà, proprietas poſſeſſionū. Si enim conſideretur iſte ager abſolutè, nō habet vnde magis ſit huius, quàm illi. Sed ſi cōſideretur per reſpectū ad opportunitatē colēdi, & ad pacificū vſū agri, ſecūdū hoc habet quādam cōmēſurationem ad hoc, quod ſit vnius & non alterius: vt patet * per Philoſophū in. 2. Polit. abſolutè autē apprehēdere aliquid nō ſolū conuenit homini, ſed etiā alijs animalib⁹: & ideo ius quod dicitur naturale ſecundū primū modū, cōmune eſt nobis & alijs animalibus. A iure autē naturali ſic dicto recedit ius gētiū, vt Iuriſcōſultus dicit: quia illud omnibus animalibus, hoc ſolū hominibus inter ſe cōmune eſt. Cōſiderare autē aliquid, cōparando ad id quod ex ipſo ſequitur, eſt propriū rationis. Et ideo hoc idē eſt naturale homini ſecūdū rationē naturalē, quę hoc dictat. Et ideo dicit * Caius Iuriſcōſultus. Quòd naturalis ratio inter omnes homines cōſtituit id, quod apud omnes gētes cuſtoditur: vocaturque ius gentium. Et per hoc patet reſponſio ad primum.

Lib. 2. c. 3. tom. 5.

In digeſto vet. libr. 1 tit. 1 leg. 9

¶ Ad Secvndvm dicendū, quòd hūc hominē eſſe ſeruū, abſolutè conſiderādo, magis quàm aliū, nō habet rationē naturalē, ſed ſolū ſecundū aliquā vtilitatē conſequentē: in quantum vtile eſt huic, quòd regatur à ſapientiori: & illi quòd ad hoc iuuetur, vt dicitur in primo * Politic. Et ideo ſeruitus pertinēs ad ius gentium eſt naturalis ſecundo modo, ſed non primo modo.

Lib. 1. c. 3. in fine præcipuè. to. 5.

¶ Ad tertiū dicendū, ꝙ quia ea quę ſūt iuris gentiū, naturalis ratio dictat, putà ex propinquo habentia æquitatē: inde eſt ꝙ non indigent aliqua ſpeciali inſtitutione, ſed ipſa naturalis ratio eā inſtituit, vt dictū * eſt in autoritate inducta.

Arg. 1. & inſt. cor. ar.

Svmma Textvs.

Svpposito iuſtum naturale eſſe, quod ex ſui natura eſt adæquatum, vel cōmenſuratum alteri, & quod hæc cōmenſuratio poteſt

poteſt contingere dupliciter; vno modo abſolutè; alio modo in ordine ad aliquem finẽ, reſpondet D. Tho. ad difficultatem vnica cõcluſione, quę ex verbis ipſius colligitur, & eſt talis. Ius gentiũ non eſt idẽ ſimpliciter, quod ius naturale. Probatur: Id dicitur eſſe de iure naturæ, quod ex natura ſua abſolutè eſt commenſuratũ: & id dicitur de iure gentiũ, quod eſt adæquatum ex natura ſua nõ abſolutè, ſed in ordine ad aliquem finem: ergo ius gentiũ non eſt idem ſimpliciter, quod ius naturale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRæcipua difficultas circa iſtum articulũ eſt, an ius gentium pertineat ad ius naturale, vel ad poſitiuum. Et quidem quod pertineat ad ius naturale, probatur multis & validiſsimis argumentis. *Dubium.* *Primum argumentũ.* Primò: Id, quod colligitur ex principijs naturæ per bonam & euidentẽ conſequentiã, pertinet ad ius naturale, & cõtinetur ſub illo, vt diximus articulo præcedẽti: ſed ius gentiũ colligitur ex principijs naturæ per bonã, & euidentẽ conſequentiã, ergo pertinet ad illud. Conſequentia cũ maiori eſt nota: & minor probatur. Hæc ſunt principia iuris naturalis: Agri ſunt diligẽter colendi: & pax & tranquillitas reipublicę eſt ſeruanda: ſed ex his principijs in bona cõſequentia infertur, quod ne agri ſegniter colantur, aut pax & tranquillitas reipublicæ perturbetur, rerum diuiſio ſit facienda, quæ ſecundum omnes eſt de iure gentium: ergo ius gentium colligitur ex principijs naturæ, atq; ex conſequenti eſt idem cum iure naturali.

Secundum argumentum. ¶ Secundò ſic argumentor: Eodem præcepto & iure, quo præcipitur finis præcipiũtur & media neceſſaria ad talis finis cõſequutionem, vt verbi gratia, quia iure naturæ tenemur conſeruare vitam, eodem etiam iure tenemur ſumere cibum neceſſarium ad vitæ cõſeruationem; ſed ius gentium eſt neceſſariũ ad conſeruationem iuris naturalis & ordinatur ad illud: ergo ius gentium pertinet ad ius naturæ.

Tertium argumentũ. ¶ Tertiò. Si ius gentium pertineret ad ius poſitiuum, ſequeretur, quòd poſſet à principe vel à republica abrogari: ius enim poſitiuum pendet ex beneplacito & volũtate principis; atq; ex conſequenti, ſi modo Philippus rex Hiſpaniæ abrogaret ius de diuiſione rerum, & dominiorum, omnia poſſiderentur in communi: conſequens autem eſt abſurdũ, ergo dicendum eſt quòd ius gentium pertinet ad ius naturæ, ſuper quod nulla poteſt cadere abrogatio, vel diſpẽſatio. *Confirmatio.* Et confirmatur: Nã in lege veluti. ff. de iuſtitia & iure, dicit Pomponius religionem erga Deum, & vt parentibus, & patriæ pareamus eſſe de iure gẽtium, & in l. vt vim. dicit Florentinus, iniuriã propulſare ad idem ſpectare ius: ſed hæc ſunt de iure naturæ, nam præceptum religionis & honorandi parentes, continetur in Decalogo, in quo non, niſi præcepta iuris naturę ponũtur, & ſic omnia ſunt indiſpẽſabilia, vt autor eſt D. Thom. 1. 2. quæſt. 100. ar. 8. & propulſatio iniuriarum eſt concluſio illius principij; Vna quæque res appetit ſe conſeruare: ergo ius gẽtium eſt idem cum naturali. In contrarium tamen eſt: Nam D. Iſidorus lib. 5. Etym. ca. 4. & refertur in decretis d. 1. cap. ius autem, dicit: Ius aut naturale eſt, aut ciuile, aut gentium, quibus verbis, vt conſtat, ius gentium diſtinguit à naturali.

Iuris prudẽtes varij. ¶ In hac difficultate non ſolum iuris prudẽtes varij ſunt confundentes interdum ius gentium cum naturali, & interdum diſtinguentes: ſed nec etiam D. Tho. ſibi ſatis conſtat. Nam in hoc articulo videtur ſignificare ius gentium pertinere ad ius naturale: ſuppoſito enim, quod ius naturæ eſt illud, quod ex natura ſua eſt commenſuratum, & quod hoc poteſt contingere, vel ſecundum abſolutam cõſiderationem, vel in ordine ad aliquem finẽ, dicit ius gentium eſſe id, quod non abſolutè ſed in ordine ad aliquem finem ex natura ſua eſt commenſuratum; quibus verbis apertè ſignificatur ius gentium pertinere ad ius naturæ, cum tamen. 1. 2. quæſt. 95. art. 4. ius poſitiuum diuidatur in ius gentiũ, & ciuile.

Sententia Soti. ¶ Soto lib. 1. de iuſtitia & iure, q. 5. ar. 4. hac ratione diſtinguit inter ius naturale, & ius gẽtiũ. Dicit enim, quòd prima principia practica, quę homines ſine diſcurſu cognoſcũt, quia à natura ſunt indita mẽtibus noſtris, vt, bona ſunt agẽda, & mala fugiẽda. Quod tibi non vis alteri ne feceris, &c. proprie cõſtituũt ius naturæ: cõcluſiones vero inde deductæ pertinẽt ad ius gentiũ. Cæterũ hæc ſentẽtia vera eſſe nõ poteſt: nã ex ea ſequitur omnia præcepta Decalogi eſſe de iure gentiũ; ſi quidẽ omnia ſũt cõcluſiones ex primis præceptis naturalib⁹ deductæ: quod eſt falſum. Primò, quia vt ſtatim dicemus, quæ ſunt de iure gentiũ à perfecta republica abrogari poſſunt; præcepta verò Decalogi à nulla republica poſſũt abrogari. Secundò, quia cõcluſiones, quæ neceſſaria conſequẽtia deducũtur ex primis principijs practicis, ita habẽt cũ illis neceſſariã connexionẽ, vt ſine illis retitudo naturalis cõſtare nõ poſsit: ex quo fit, vt ſint de iure naturę ſicut & principia. Quicũq; enim præcipit aliquid eo ipſo præcipit omnia, quæ cũ illo habẽt neceſſariã cõnexionẽ, & ſunt neceſſaria ad illud. *Impugnatur Soto.*

Prima concluſio. ¶ Quapropter hac ſentẽtia omiſſa, vt quid in hac re dicendũ ſit explicemus, ſit prima cõcluſio, *Ius gentiũ pertinet ad poſitiuum.* Ius gentiũ non pertinet ad ius naturæ, ſed ad poſitiuũ humanũ, cuius pars eſt. Hanc conclu-

cõcluſionẽ ponit D. Tho. 1. 2. q. 94. ar. 5. ad. 3. vbi dicit, quod ſeruitus & diuiſio rerũ nõ ſũt ab ipſa natura, ſed humana ratione inuẽta. Et Cicero lib. 2. de Inuentione c. 5. inquit, diuiſionem dominiorum, & rerum iuri poſitiuo eſſe aſcribendam. Sunt autem ſeruitus, & diuiſio rerum de iure gentium, vt omnes Doctores fatentur. Sed probatur noſtra concluſio. Primò: Ea quæ pertinent ad ius naturale, ſunt intrinſecè bona, & oppoſita ſunt intrinſecè mala, etiam ante quã per leges prohibeantur, vt eſt cõmunis conſenſus Theologorum; ſed quæ ſunt de iure gentiũ, nõ ſunt intrinſecè bona, nec oppoſita eorũ ſũt intrinſecè mala: ergo ius gentium non pertinet ad ius naturæ. Conſequentia cum maiori eſt nota; minor probatur. Nam diuiſio rerum, atq; proprietas non eſt adeo bona, vt oppoſitum eius, ſcilicet, communitas rerum non ſit etiã bona; quin potiùs in primitiua Eccleſia omnia erant communia; & etiam nunc ſunt in religionibus approbatis. Et confirmatur: Nam in extrema neceſsitate omnia ſunt cõmunia, vt infrà dicemus. q. 62. ex quo manifeſtè colligitur rerum proprietatem non eſſe intrinſecè bonam. Secundò, omnia illa & ſola pertinent ad ius naturæ, quæ aut ſunt prima principia practica, aut ex illis deducuntur per bonam, & euidentem conſequentiam, vt diximus articulo præcedenti: ſed quæ ſunt de iure gentium non ſunt huiuſmodi: nam primò ſeruitus, aut diuiſio rerum non ſunt prima principia practica, vt conſtat; nec etiam deducuntur ex illis abſolutè, ſed facta quadã ſuppoſitione, vt infrà videbimus: ergo ius gentium non pertinet ad ius naturæ. Et confirmatur. Ius gentium habetur ex conſenſu, & beneplacito hominum, & non abſolutè ex dictamine naturæ: ergo non eſt ius naturale. Vltimo: Ius gentium poteſt aboleri per legem poſitiuam, imò de facto eſt abolita rerum diuiſio apud religioſos, & ſeruitus apud Chriſtianos: ſed ius naturæ nõ poteſt aboleri: ergo ius gentiũ diſtinguitur à iure naturali.

Secunda cõcluſio. Ius gentiũ eſt quaſi miſtum ex naturali & ciuili.

¶ Secunda concluſio. Ius gentium eſt quaſi miſtum ex naturali, & ciuili, habetq; cum vtroq; multam propinquitatem, & ſimilitudinem, ratione cuius in inſtitutis aliquando appellatur ius naturale, & aliquando ius ciuile. Et ità conciliantur diuerſæ loquutiones in eadem inſtituta inuentę. Sed propriè dicendum eſt, quod ius gentium pertinet ad ius poſitiuum propter rationes poſitas in prima concluſione. Et quidem, quod ius gentium habeat ſimilitudinem cum iure naturali probatur. Nam primò, ſicut ius naturale eſt commune omnibus hominibus: ita & ius gẽtium. Secundò. Sicut ius naturale non habetur in ſcriptis, nec inuenitur quando, aut vbi fuerit inſtitutum, ità ius gentium neſcitur, quando, aut vbi cœperit. Tertio. Sicut ius naturæ ad ſui promulgationem non indiget, vt homines conuocentur, ità etiam in iure gentiũ nõ eſt neceſſariũ, vt fiant hominum conuentus. Tandem: ſicut ius naturæ, vel eſt primum principiũ iuris naturalis, vel concluſio, quę neceſſario per viam illationis deducitur ex primis principijs: ità etiam ius gentium eſt velut concluſio ex primis principijs deducta, quamuis conſequentia abſolutè loquendo, non ſit neceſſaria, cum tamen ius ciuile non deducatur ex primis principijs per modum concluſionis, ſed per modum determinationis, verbi gratia, præcipit ius naturæ, vt malefici puniantur, & determinat ius ciuile, vt fures ſuſpendantur, & hæretici cõburantur; hoc non eſt colligere concluſionem, ex principijs, vt fit in iure naturali, & in iure gẽtium: ſed in particulari determinare quę vniuerſaliter à lege naturali præcipiũtur. Quod autem ius gentium etiam conueniat cum iure ciuili, patet: nam vtrumq; poteſt per legẽ poſitiuam abrogari, vt infrà dicemus.

Tertia concluſio. Differentia inter ius gẽtium & naturale.

¶ Tertia concluſio. Inter ius gentiũ & ius naturæ in hoc potiſsimum ſtat differentia, quod quę ſunt de iure naturæ abſolutè ſequũtur ex primis principijs naturæ: at verò quæ ſunt de iure gentiũ nõ ſequũtur abſolutè, ſed facta quadã ſuppoſitione. Pro cuius cõcluſionis intelligẽtia eſt aduertendũ dupliciter cõtingere poſſe, quod aliquid neceſſario deducatur ex principijs naturæ; vno modo abſolutè; alio modo facta aliqua ſuppoſitione. Id dicitur deduci ex principijs naturæ abſolutè, quod ſimpliciter eſt neceſſariũ ad cõparandã rectitudinẽ naturalẽ, cõſiderata abſolutè hominis natura. Id verò dicitur deduci ex principijs naturę, facta ſuppoſitione, quod quidẽ eſt neceſſariũ ad comparandam rectitudinẽ naturalẽ, non cõſiderata hominis natura abſolutè, ſed ſuppoſita tali, aut tali hominis cõditione. Hoc ſuppoſito dicitur in concluſione, quod quæ inferũtur neceſſario ex principijs naturæ, natura hominis abſolutè cõſiderata, proprie pertinẽt ad legẽ naturalẽ, illãque cõſtituũt: at verò quæ inferũtur neceſſario ex principijs naturæ, natura hominis nõ abſolutè cõſiderata; ſed facta aliqua ſuppoſitione, pertinẽt ad ius gentiũ, illudq; conſtituũt, & in hoc potiſsimũ dico cõſiſtere differentiã inter ius gentiũ, & ius naturæ. Quod exemplis declaratur, & manifeſtatur. V. G. quia cõſiderata hominis natura abſolutè, neceſſaria eſt generatio ad conſeruandã ſpeciẽ, & ad generationem eſt neceſſaria maris & fœminæ coniũctio, quæ in hominibus fit per matrimoniũ perpetuum,

Declaratur concluſio exempli.

perpetuum, & indiſſolubile, vt proles: & ſuſcipi & rectè educari poſsit; hæc omnia propriè pertinent ad legem naturæ; deducuntur enim ex principijs illius, natura hominis abſolutè conſiderata cæterùm ſi cõſideremus homines, in quantum maiori ex parte perfidi ſunt, & bonis matrimonij abuti ſolent, hac cõditione ſuppoſita, etiam eſt neceſſariũ, quòd matrimonium fiat debita cum ſolemnitate, vnde iure gentium fuit introducta lex de matrimonijs contrahendis adhibitis teſtibus & debita cum ſolemnitate, vt ſic homines perfidiæ argui poſſent ſi ab vxore diſcederẽt. Quare lex, quæ præcipit matrimonia ſolemniter contrahi propriè pertinet ad ius gentium; deducitur enim ex principijs naturę, non quidẽ abſolutè conſideratæ, ſed facta aliqua ſuppoſitione.

Lex præcipiens ſolemnia matrimonij, pertinet ad ius gentium.

¶ Item eſt aliud exemplum: Nam conſiderata hominis natura abſolutè, naturaliter cõmendatur pax atq; tranquillitas; & ſic hæc ſunt de iure naturali, cæterũ ſi conſideremus hominem quatenus propter naturę corruptionem ſubijcitur diuerſis affectibus, ex quibus prouenit vnumquemq; diuerſis iniurijs eſſe expoſitum, neceſſe eſt, quòd homo per bellum eas poſsit propulſare: & cum ratio poſtulet bellum minimo cum detrimento fieri, ad quod neceſſarium eſt quod intercedant legati, qui immunes ſint ab omni iniuria, id circò iure gentium ſtatuta eſt legatorum immunitas. Item etiam; quia bellum eſt adminiſtrandum minimo cum detrimento, iure militer gentium introductũ fuit, vt victi ſeruiant victoribus.

Victi iure gentiũ ſeruiunt victoribus.

¶ Tandem eſt aliud exemplum, quo idem manifeſtatur: nam, quia natura hominis abſolutè conſiderata neceſſarium eſt, quod pecora alantur, & agri conſerantur, vt ſic hominibus ſuppetat cibus, fit, vt hæc omnia pertineant ad ius naturæ. Cæterũ, quia poſt peccatum primi parentis natura hominis corrupta manſit, & ex conſequenti inclinata magis ad bonum proprium, quã ad commune, idcirco neceſſarium fuit quod agri atque poſſeſsiones diuiderẽtur: quare iure gẽtium id factum fuit, & quia rebus inter homines diuiſis neceſſarium erat earum commutationes fieri, ad quas nũmus eſt neceſſarius, id circò ſimiliter iure gentium introductæ ſunt pecuniæ. Et ſic conſtat, quòd omnia, quę pertinent ad ius gentium, deducantur ex principijs naturæ, aliqua facta ſuppoſitione: illa verò quæ pertinent ad ius naturale deducuntur ex eiſdẽ principijs, natura hominis abſolutè conſiderata.

Diuiſio rerum de iure gentiũ.

1. *Corolla.* ¶ Ex dictis infero primò, ius gentium eſſe mediũ inter naturale, & ciuile, vt diximus in ſecunda concluſione. Et quia medium participat rationem vtriuſq; extremi ſit, vt ius gentium partim cum naturali, partim cum ciuili cõueniat, & partim differat ab vtroq;. Conuenit cũ naturali in eis, quæ ſupra retulimus; & differt ab eodem in eo, quod non deducitur ex principijs naturæ, abſolutè cõſideratę; ſicut ius naturale. Conuenit autem cum iure ciuili in eo, quod conſenſu atq; voluntate hominum ſtatutũ eſt; & differt ab eodem in eo, quòd ius ciuile propriũ eſt alicuius gẽtis, ius verò gentiũ pertinet ad omnes. Sed eſt aduertendũ, quod quando dicimus, ius gentiũ conſenſu, atq; voluntate hominũ fuiſſe ſtatutũ, ſicut ius ciuile, nolumus ſignificare, omnes homines in vnum conueniſſe ad illius compoſitionem, ſed quòd omnium conſenſu tacito, vel expreſſo eſt approbatum.

Ius gentiũ, medium inter naturale et ciuile.

¶ Infero ſecundò, quod ſimpliciter loquẽdo ius gentium nõ ad ius naturale, ſed ad ius poſitiuum ſpectat; cum, vt ſtatim dicebã, nõ tam natura, quàm hominũ beneplacito fuit ſtatutum. 2. *Corolla.*

¶ Infero tertiò, quòd cùm ius gentium hominum beneplacito ſit inſtitutum, reſpublica, quæ perfecta eſt, bene poterit illud abrogare: quod & factum eſt à republica Chriſtiana, quæ eſt omnium perfectiſsima. Et cõſtat ita eſſe: nam, vt ſtatim dicebam, de iure gentium eſt rerum diuiſio; & tamen in principio naſcentis Eccleſiæ tota multitudo poſſidebat omnia in communi, vt dicitur Actorum. 4. Item de iure gentium eſt, quod victi ſeruiant victoribus, vt habetur ex D. Iſidoro d. 1. cap. ius ciuile. & cap. ius gentium, & ex inſtitutis de iure perſonarum. §. ſerui autem. & tamen ſeruitus hæc inter Chriſtianos abrogata eſt: Chriſtianus enim capiens Chriſtianum etiam in bello iuſto non poteſt illum habere pro ſeruo: quod tractat optime Bartol? in titulo de captiuis & poſtliminio reuerſis, lege, hoſtes. 3. *Corolla.* *Respublica perfecta poteſt abrogare ius gẽtium.*

¶ Infero vltimò, ius gentium cum ad poſitiuum pertineat in nullo poſſe naturali iuri derogare. ex quo ſequitur in caſu extremæ neceſsitatis, quo iure naturali quiſq; tenetur propriam vitã conſeruare, omnia debere eſſe communia, non obſtante iure gentium, quo rerum diuiſio facta eſt. *Vltimũ Corollarium.*

¶ Ad primum argumentum in principio factum reſpondetur, hoc eſſe diſcriminis inter ius gentium, & ius naturale, quòd concluſiones, quę ſunt de iure gentium, non deducuntur ex principijs naturæ abſolutè conſideratis, ſed facta ſuppoſitione, at verò cõcluſiones iuris naturalis deducuntur abſolutè, nulla facta ſuppoſitione. *Ad. 1. argumentum.*

¶ Ad ſecundum argumentum reſpõdetur, concedendo *Ad. 2. argumentum.*

concedendo, quod quando medium eſt ſimpliciter, & abſolutè neceſſarium ad finis conſequutionem, prout neceſſariũ diſtinguitur contra vtile, vel cõmodum, tunc quo iure præcipitur finis, præcipitur etiam medium. Cæterum quando finis nõ eſt abſolutè, & ſimpliciter neceſſarium, ſed tantum vtile, vel cõmodum, quale eſt ius gentium, in ordine ad ius naturæ, tunc non eodẽ præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiã mediũ.

Ad. 3. argumentum. ¶ Ad tertiũ argumentũ magiſter Soto lib. 3. de iuſtitia & iure. q. 1. art. 3. paulò ante reſpõſionẽ ad primũ argumentũ capitale, dicit, eſſe aliqua de iure gentium ità neceſſaria, vt non ſolũ licitè abrogari non poſſent, ſed nec etiã talis abrogatio facta teneat, ponitq; exẽplum in rerũ diuiſione. Sed proculdubio tenendum eſt, quodcunq; ius gentiũ poſſe abrogari iuxta id, quod à nobis ſuperiꝰ eſt explicatũ, ad eius tamen abrogationẽ non erit ſufficiens ſolius principis beneplacitũ; ſed vltra hoc etiã requiritur cõſenſus, & autoritas reipublicæ. Cum enim ius gentiũ nõ fuerit introductum ſola principis voluntate, ſed pręcipue hominum, & populi conſenſu, iſte etiam erit neceſſarius ad eius abrogationem: vnumquodq; enim per quas cauſas naſcitur per eaſdem diſſolui debet in moralibus. Vnde ad argumentũ dico, quod ſi rex Philippus abrogaret ius de diuiſione rerũ, factũ nõ teneret. Ex hoc tamẽ non ſequitur tale ius nõ poſſe abrogari, quin potius de facto eſt abrogatũ apud religioſos cõſenſu & beneplacito reipublicæ Chriſtianæ; quod nulla ratione fieri poſſet, ſi ad ius naturale pertineret.

Ad confirmationem. ¶ Ad confirmationem reſpondetur, iuris prudentes nimium extendere ius gentiũ. Exiſtimant enim eius appellatione comprehẽdi quidquid cunctis hominibus eſt commune, & ius naturale eſſe, quo etiam bruta cum hominibus participãt: cum tamen multa ad ius naturale pertineant, quę peculiariter hominibus, & non brutis conueniunt; vt eſt videre in pręceptis Decalogi, & in alijs, quæ ex eis euidẽti conſequẽtia deducuntur. Vnde dico differentiã inter ius gentiũ, & naturale nõ cõſiſtere in eo, quod iuris prudẽtes affirmãt; ſed in ratione à nobis in. 3. cõcluſione explicata.

Articvlvs. IIII.

¶ Vtrum debeat ſpecialiter diſtingui in paternum & dominatiuum.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quod non debeat ſpecialiter diſtingui ius paternum & dominatiuum. Ad iuſtitiam enim pertinet reddere vnicuique quod ſuũ eſt, vt dicit * Ambroſ. de officijs. Sed ius eſt obiectũ iuſtitiæ: ſicut dictũ * eſt, ergo ius ad vnũquenque æqualiter pertinet: & ſic non debet diſtingui ſpecialiter ius patris & domini. *Arg. 1. & in fin. cor. artic. Inf. qu. 58. art. 7. ad. 3. & 2. diſti. 44. q. 2. ar. 1. co. & 5. Eth. le. 11. Libr. 1. de. offi. ca. 24. circ. fi. to. 1*

2 ¶ Præterea, Ratio iuſti eſt lex: vt dictũ * eſt. Sed lex reſpicit cõmune bonũ ciuitatis & regni: vt ſupra * habitũ eſt. Non autem reſpicit bonũ priuatũ vniꝰ perſonæ, aut etiã vnius familiæ. Nõ ergo debet eſſe aliquod ſpeciale ius, vel iuſtum dominatiuum vel paternum, cũ dominus & pater pertineant ad domũ, vt dicitur in primo Polit.*. *Art. 1. huius q. Ar. 1. ad. 1 1. 2. q. 90. art. 2. Ca. 3. to. 5.*

3 ¶ Præterea, Multæ aliæ ſunt differentiæ graduũ in hominibus, vt puta quòd quidã ſunt milites, quidam ſacerdotes, quidam principes. Ergo ad eos debet aliquod ſpeciale iuſtum determinari

¶ Sed Contra eſt quòd * Philoſophꝰ in quinto Ethic. ſpecialiter à iuſto politico, diſtinguit dominatiuum & paternum, & alia huiuſmodi. *Lib. 5. c. 6. circa finẽ. tom. 5.*

Respondeo dicẽdũ, quòd ius ſiue iuſtũ dicitur per cõmenſurationẽ ad alterũ. Alterũ autẽ poteſt dici dupliciter. Vno modo quòd ſimpliciter eſt alterũ: ſicut q̃ eſt omnino diſtinctũ: ſicut appareret in duobus hominibꝰ, quorũ vnꝰ nõ eſt ſub altero, ſed ambo ſunt ſub vno principe ciuitatis. Et inter tales ſecũdũ * Philoſophũ in quinto Ethi. eſt ſimpliciter iuſtũ. Alio modo dicitur aliquid alterũ nõ ſimpliciter, ſed quaſi aliquid eius exiſtens. Et hoc modo in rebus humanis filius eſt aliquid patris: quia quodãmodo eſt pars eius, vt dicitur in octauo * Ethic. & ſeruꝰ eſt aliquid dñi, quia eſt inſtrumẽtũ eiꝰ, vt dicitur * in. 1. Poli. Et ideo d patris ad filiũ non eſt cõparatio, ſicut ad ſimpliciter alterũ. Et ꝓpter hoc nõ eſt ibi ſimpliciter iuſtum, ſed quoddam iuſtum, ſcilicet, paternum: & eadem ratione, nec inter dominum & ſeruum, ſed eſt inter eos dominatiuum iuſtum. Vxor autem quamuis ſit aliquid viri, quia comparatur ad eã ſicut ad proprium corpus, vt patet per Apoſtolũ ad Ephe. quinto: tamẽ magis *Lib. 5. c. 6. circa fi. to. 5. Lib 8. cap. 12. tom. 5. Lib. 1. Pol. ca. 3. & 4. tom. 5. D. 803.*

diſtin-

diſtinguitur à viro, quàm filius à patre, vel ſeruꝰ à dño. Aſſumitur enim in quã dã ſocialẽ vitã matrimonij. Et ideo, vt Philoſophus* dicit, inter virũ & vxorẽ plus eſt de ratione iuſti, quã inter patrẽ & filiũ, vel dominum & ſeruum: quia cum vir & vxor habeant immediatam relationem ad domeſticam communitatem, vt patet in* primo Polit. ideo inter eos non eſt etiam ſimpliciter politicum iuſtum, ſed magis iuſtum œconomicum.

Li. 5. Eth. cap. 6. in fi. tom. 5.

Lib. 1. ex. c. 3. elicitur, & ex vlt. tom. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ad iuſtitiam pertinet reddere ius ſuum vnicuique: ſuppoſita tamen diuerſitate vnius ad alterum. Siquis enim ſibi det quod ſibi debetur, non propriè vocatur hoc iuſtum: & quia quod eſt filij, eſt patris, & quod eſt ſerui, eſt domini: ideo non eſt propriè iuſtitia patris ad filium, vel domini ad ſeruum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd filius in quãtum filius, eſt aliquid patris: & ſimiliter ſeruus in quantum ſeruus, eſt aliquid domini. Vterq; tamẽ prout conſideratur vt quidam homo, eſt aliquid ſecundum ſe ſubſiſtens ab alijs diſtinctum. Et ideo in quantum vterque eſt homo, aliquo modo ad eos eſt iniuſtitia. Et propter hoc etiã aliquæ leges dantur de his quæ ſunt patris ad filium, vel domini ad ſeruum. Sed in quantũ vterque eſt aliquid alterius, ſecundum hoc deficit ibi perfecta ratio iuſti vel iuris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnes aliæ diuerſitates perſonarum, quæ ſunt in ciuitate, habent immediatam relationem ad communitatem ciuitatis & ad principem ipſius: & ideo ad eos eſt iuſtum ſecundum perfectam rationem iuſti. Diſtinguitur tamen iſtud iuſtum ſecundum diuerſa officia. Vnde & dicitur ius militare, vel magiſtratuum, aut ſacerdotum: non propter defectum à ſimpliciter iuſto, ſicut dicitur paternum & dominatiuũ, ſed propter hoc quòd vnicuique conditioni perſonæ ſecundum proprium officium aliquid proprium debetur.

Svmma Textvs.

Svpposito, quòd iuſtum dicitur per comparationem ad alterum, reſpondet D. Thom. ad hanc difficultatem, per duas propoſitiones.

¶ Prima concluſio, Inter patrem & filium, & inter ſeruum, & dominum non eſt iuſtum ſimpliciter, ſed ius paternum & dominatiuũ, probatur, iuſtum ſimpliciter eſt inter eos, qui ſunt omnino diſtincti, quales ſunt duo ciues, quorum vnus non eſt ſub alio, & ambo ſunt ſub eodem principe: ſed pater & filius, Dominus & ſeruus, nõ ſunt omnino diſtincti: filius enim in humanis dicitur aliquid patris, & ſeruus, aliquid Domini, vt docet Ariſtoteles: ergo inter patrem, & filium, Dominum & ſeruum non poteſt eſſe iuſtum ſimpliciter, ſed iuſtum ſecundum quid, quod appellatur, vel ius paternum, vel dominatiuum.

¶ Secunda concluſio, Inter virum & vxorem plus eſt de ratione iuſti, quam inter patrem & filium, ſeruum, & Dominum; ſed nõ eſt ſimpliciter iuſtum, ſed iuſtum œconomicum. Probatur: Quia quãuis vxor ſit aliquid viri, ad quem comparatur tanquam ad propriam carnem: & propterea non poſsit eſſe inter eos iuſtum ſimpliciter, magis tamen diſtinguitur á viro, quam filius á patre, & ſeruus á Domino, quia aſſumitur in eandem ſocialem vitam matrimonij: ergo inter virum, & vxorem plus eſt de ratione iuſti, quam inter patrem & filium, vel dominum & ſeruũ. Et quia vir & vxor habent immediatam relationem ad domeſticam gubernationem: fit, vt inter eos nõ inueniatur ſimpliciter ius poſitiuum, ſed magis iuſtum œconomicum.

Explicatio Articvli.

Articulus iſte hoc ideò ponitur, vt explicetur text. Ariſtot. lib. 5. Ethic. cap. 6. Ex quo loco ambæ concluſiones D. Thom. deſumptæ ſunt. Sed vt melius intelligantur, operæpretium erit, vt ſingulas ſuo ordine examinemus. Vnde circa primam cõcluſionem eſt difficultas, vtrùm inter patrem & filium ſit iuſtum ſimpliciter, vel tantum ſecundum quid. Et quidem quòd ſit iuſtum ſimpliciter, probatur multis argumentis. Primò ſic: inter patrem & filium eſt amicitia ſimpliciter, vt docet D. Thom. 2. 2. quæſt. 23. art. 1. ergo & iuſtitia ſimpliciter. Probo conſequẽtiam: Nam ratio amicitiæ atque iuſtitiæ eſt æqualis, quãtum ad hoc, quod ſicut iuſtitia eſt ad alterũ, ita & amicitia. Et confirmatur: Inter patrem, & filium eſt iuſtitia ſecundum aliquam verã rationem iuſtitiæ, vt dicit D. Thom. hîc in ſolutione ad ſecundum: ergo eſt iuſtitia ſimpliciter. Probo conſequentiam: Nam ſicut verus

Dubiũ circa primam concluſionem D. Th.

1. Argum.

Confirma.

rus homo eſt ſimpliciter homo: ita vera iuſtitia eſt ſimpliciter iuſtitia.

2. Argum. ¶Secundò, Contraria nata ſunt fieri circa idem: ſed inter patrem & filium reperitur iniuſtum ſimpliciter; filius enim occidens patrem, aut pater filium eſt omnino iniuſtus, vt omnes fatentur, ergo etiam reperitur inter eoſdem iuſtum ſimpliciter.

3. Argum. ¶Tertiò, Si inter patrem, & filium non reperiretur iuſtum ſimpliciter, ex eo eſſet, quia filius eſt aliquid patris, vtpotè qui accipit ſubſtantiam à patre, vt dicit D Thom. in hoc articulo. Sed hæc ratio nihil valet: ergo, Probo minorem: In diuinis inter patrem & filium inuenitur iuſtum ſimpliciter, & rigoroſum; filius enim, vt dicunt Theologi, de toto rigore iuſtitiæ ſatisfecit patri ad æqualitatẽ pro peccato totius generis humani, non obſtante quod filius accipit à patre totam ſuam ſubſtantiam, iuxta illud Ioan. 10. Quòd dedit mihi pater maius omnibus eſt, & alibi: Omnia mea tua ſunt, & etiam non obſtante, quòd filius in diuinis eſt multò magis idem cum patre, quam in humanis: ergo pari ratione, vel potiùs à fortiori inter patrem & filium in humanis inuenitur iuſtum ſimpliciter.

4. Argum. ¶Quartò, Inter Deum & hominem iuſtũ, inuenitur iuſtum ſimpliciter: homo enim iuſtus exercens opera meritoria meretur apud Deum, eſtque meritum illud iuſtum ſimpliciter, vt docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 114. art. 1. Sed homo iuſtus magis pendet à Deo in fieri, & in conſeruari, quàm filius à patre: ergo à fortiori inter patrem & filium inuenitur iuſtum ſimpliciter.

5. Argum. ¶Quintò, Inter patrem & filium eſt iuſtũ naturale exactiſsimum, maximè quantum ad educationem & reuerentiam, quam filij debent parentibus exhibere, ergo & iuſtum ſimpliciter. Probo conſequentiam: Nam iuſtum naturale eſt iuſtum ſimpliciter.

Vlt. Argu. ¶Vltimò, Inter patrem & filium emancipatum, habentem iam propriam domum, atq; familiam, inuenitur propriè iuſtitia in contractibus, & commutationibus ciuilibus, non ſecus ac inter duos ciues: ergo & iuſtum ſimpliciter. In contrarium tamen eſt Ariſtot. loco citato.

¶Pro explicatione huius difficultatis, & intelligẽtia eorum, quæ D. Thom. dicit in hoc articulo rem altius repetentes, aduertimus.

Nota. 1. *Ius ſeu iuſtum multiplex.* Primò, quòd ius ſiue iuſtum eſt multiplex, ſcilicet, politicum, paternum, dominatiuum, & vxorium. Ius politicum eſt ius ſeruandi debitum ordinem inter ciues. Sunt autem ciues, qui ſub eodem principatu commorantes in viuendo, acquirendo & poſsidendo ſunt liberi, & æquales. Nõ dico æquales, quia quantum vnus acquirit vel poſsidet tantum debeat alter acquirere: ſed quia æqualiter eſt licitum vnicuiq; tantum ſibi acquirere, quãtum poteſt, & acquiſita poſsidere, vtique eis, ſicut placet, dum modo id fiat ſine communitatis, & conciuium læſione. Ius verò paternum eſt ius ſeruandi debitum ordinem inter parentem & prolem. Ius autem dominatiuũ eſt ius ſeruandi debitum ordinem inter dominum & ſeruum, & tãdem ius vxorium eſt ius ſeruandi debitũ ordinem inter virũ & vxorẽ.

Nota. 2. *Iuſtum politicum differt ab alijs in multis.* ¶Secũdò eſt aduertendũ, q̃ iuſtũ politicũ in pluribus differt ab alijs tribus iuſtis. Nam primo differt, quantum ad materiam & obiectum. Iuſtum enim politicum eſt intra parietes ciuitatis, & inter ciues, vt dictũ eſt, ideòq; appellatur politicum, hoc eſt, ciuile. Alia autem iuſta ſunt intra parietes domus & inter partes illius: primæ enim & minimæ partes domus ſunt Dominus, & ſeruus, maritus & vxor, pater & filius, vt docet Ariſto. 1. Polit. ideòque appellantur iſta iuſta, non politica, ſed œconomica. Item ius politicum eſt inter perſonas omnino diuiſas in proprietate & vſu bonorum: at verò aliud triplex iuſtum eſt, inter perſonas coniunctas in vtroq; iſtorum: ſeruus enim eſt tanquam poſſeſsio domini, & filius, ſicut pars patris, & vxor ſimiliter eſt coniuncta viro. Item iuſtum politicũ eſt inter perſonas æquales, quantum ad principari, & ſubijci: nulli enim ciuium naturaliter principantur, vel ſubijciuntur alijs. Aliud autẽ triplex iuſtũ eſt inter perſonas naturaliter inæquales, quãtũ ad hoc: pater enim naturaliter principatur filio, & dominus ſeruo, & maritus vxori. Et ſic conſtat, quod ius politicum, quantum ad materiam, & obiectum diſtinguitur ab alijs tribus iuſtis. Secundò differt iuſtum politicum ab alijs quantũ ad formam, & modum. Iuſtum enim politicum eſt æqualitas ſimpliciter eorum, inter quos eſt: quæ in hoc cõſiſtit, vt quilibet habeat, quod ſuum eſt. Aliud autem triplex iuſtum eſt, inæqualitas ſimpliciter eorum, inter quos eſt, æquata tamen ſecundum debitam proportionalitatem. Nam iuſtum eſt, quòd, ſicut pater præbet filio nutrimentum, & doctrinam, ità è contra filius patri reddat honorem, & reuerentiam: & ſicut ſeruus acquirit Domino, ità è cõuerſo Dominus ſeruum cuſtodiat, & defendat, &, vt Albertus dicit, ſicut vir vxori præbet fœcunditatem, ità vxor viro rependat generationem: vel, vt alij dicunt, ſicut vir honorem impendit vxori, ſic, ſcilicet, quod ex honore viri mulier honoratur, ità mulier reddat viro debitum famulatum. Tertiò differt iuſtum politicum ab alijs tribus iuſtis, quantum ad finem, veleffectum. Iuſtũ enim

paternum

paternum dominatiuum & vxorium ordinantur principaliter ad ſuſtentationem, & conſeruationem vitæ humanæ in particulari: cum tamen iuſtum politicum per ſe ordinetur ad ſufficientiam vitæ in communi, vt docet Ariſtotel. lib. 1. Politicorum, & Cicero in principio ſuæ rhetoricæ. Et quia bonum cõmune eſt perfectius particulari, quod ad commune ordinatur, ſit, vt ius politicum ſit perfectè & ſimpliciter ius, ius autẽ paternum, vel dominatiuum non ſimpliciter, & perfectè, ſed in ordine ad politicum. Tandẽ differt iuſtum politicum ab alijs iuſtis ex parte cauſæ efficientis, cuius eſt iniuſtum ad iuſtum reducere; Quia enim par in parem non habet imperium, & illi, inter quos eſt politicum ius, ſunt ſibi inuicem pares, vt dictum eſt; idcircò fit, vt in illo iniuria corrigi debeat per iudicem tertium habentem ad hoc authoritatem, ſibi, vel prædeceſſoribus ſuis à communitate commiſſam. In alijs autem iuſtis non eſt tertia perſona neceſſaria, ſed ea pars, quæ alteri præeſt dirigit illam: & ſic iuſtum domini eſt ſeruum punire, & patris filium caſtigare, & mariti vxorem reprehendere; ſi delinquat. Quando autem dicimus iuſtum dominatiuum inueniri inter dominum, & ſeruum, nomine ſerui intelligimus ſolum illum ſeruum, qui alio nomine appellatur mancipium. Nam inter ſeruum qui ſeruit conductus, vel propter ſtipendium, & dominum, inuenitur iuſtum ſimpliciter, vt omnes Doctores fatentur.

3. *Nota. Ad perfectam rationem iuſtitiæ tria ſũt neceſſaria.*

¶Tertio eſt aduertendum ad perfectam rationem iuſti ſeu iuſtitiæ, tria eſſe neceſſaria. Primum eſt, quòd ſit inter duo extrema: iuſtitia enim non eſt, niſi ad alterum. Secundum, quòd reddatur æquale. Tertium, quòd reddatur debitum. Ex quo fit, vt vbi aliquod iſtorum defuerit non poſsit eſſe iuſtum perfectum. Vltimo eſt aduertendum, quod quãdo communiter philoſophi dicunt, ius filij erga parentes non eſſe ſimpliciter ius, ſed ſecundum quid, verba illa ſimpliciter, & ſecundum quid, geminam poſſunt habere ſignificationem. Prima eſt, vt ly, ſimpliciter idẽ ſit, ac ſecundum propriam, & veram rationẽ iuris, non metaphoricam, nec ſimilitudinariam, & ſecundum quid, ac ſecundum metaphoricam, & non propriam nec veram rationem iuris. Secunda ſignificatio eſt, vt ius ſimpliciter dicatur, quod non ſolum habet propriam & veram rationem iuris, ſed etiam ex omni parte perfectam; & ſecundũ quid, quod etſi habeat propriam, & veram rationem iuris, non tamen ex omni parte perfectam. Bene enim poteſt contingere, vt aliquid habeat propriam, & veram rationem iuris, non tamen perfectam, & rigoroſam: ſicut & creatura habet veram & propriam rationem entis, non tamen ex omni parte perfectam, ſed hæc eſt in Deo.

¶His conſtitutis ſit prima concluſio. Ius filij erga parentes, & ſerui erga dominũ habet veram, & propriam rationem iuris, quantum ad eſſentialia: itàq; eſt ius ſimpliciter, ſi ly, ſimpliciter, accipiatur vt diſtinguitur contra metaphoricum & improprium. Hanc cõcluſionem ſupponit tanquam certam Ariſto. lib. 5. Ethic. cap. 6. & D. Thom. in hoc articulo. Nam dicunt, quod ſi filius conſideretur, vt eſt quidam homo, tunc eſt verum ius inter patrẽ & filiũ. Cæterum, quoniam hic homo eſt genitus à patre, à quo habet eſſe, ideò deficit illud ius à perfecta ratione iuſti. Et probatur: Omnes conditiones neceſſariò requiſitæ ad veram & propriam rationem iuris, repetiuntur in iure patris ad filium, & ſerui ad dominum: ergo inter patrem & filium, ſeruum, & dominum eſt verum & proprium ius. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam primo reperitur ordo ad alterum tantus, quantus ſufficit ad veram rationem iuris: reperitur enim ordo ad diuerſa ſubſiſtentia, & ad diuerſa ſuppoſita, quod ſatis eſt: item etiam reperitur æqualitas licèt non omnimoda, ſecundum tamen proportionem & modum eius, qui operatur: nam filius modeſtus & obediens ſecundum proportionem, & modũ ſuũ reddit patri quantum in ſe eſt id, quod debet: & idem facit ſeruus ſtudioſus & morigeratus: ergo inter patrem & filium, ſeruum & dominum, eſt verum & proprium ius.

1. *Concluſio. Ius paternum & dominatiuũ, habẽt, verã rationẽ iuris quãtum ad eſſentialia.*

¶Secunda concluſio: Ius inter patrem & filium, ſeruum & dominum, quod eſt ius paternum, & dominatiuum, non habet perfectam rationem iuſti nec eſt ſimpliciter ius, ſi ly, ſimpliciter, accipiatur in ſecunda ſignificatione, in quantum, ſcilicet, dicit id, quod non ſolùm habet veram, & propriam rationem iuris; ſed etiam ex omni parte perfectam. Et probatur: Ius patris ad filium, vel ſerui ad dominum dicitur ius non per ſeipſum immediatè, ſed per ordinem ad ius politicum & ciuile: ergo non habet perfectam rationem iuris, vel iuſti; ſed analogicam. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Ius dicitur ſimpliciter & perfectè tale in ordine ad bonum commune regni, vel ciuitatis: ſed ius patris ad filium, vel ſerui ad dominum non dicit immediatum ordinem ad bonum commune regni, vel ciuitatis, nec ad ius

2. *Concluſio. Ius paternum & dominatiuum non habẽt perfectã rationẽ iuſti.*

politicum,& ciuile; ſed tantum dicit ordinẽ per ſe primò ad bonum domeſticum, & ad bonam gubernationem domus: ergo ſimpliciter loquendo non habet perfectam rationem iuris, niſi reſpectu quodam addito ad bonum commune,& ad ius politicum. Et cõfirmatur: Lex eſt ratio iuris, in quantum ius eſt vnde Ariſtot. 5. Ethicor. c. 6. dicit ad illos non poſſe eſſe iuſtum, vel iniuſtum ſimpliciter, ad quos lex non fertur: ſed lex dicit immediatum ordinem ad bonum commune; nullum enim præceptum poteſt habere rationẽ legis, quod ad bonum commune non ordinetur, vt docet D. Tho. 1.2 q. 91. art. 2. ergo ius paternum, vel dominatiuum, quod immediatè reſpicit bonum priuatum domus non poterit habere per ſe primo perfectam rationẽ iuris: ſed erit ius mediante alio iure, ſcilicet iure politico, ad quod mediante ordinatur. Item ius dicit ordinem ad alterum: ergo perfectum,& ſimpliciter ius dicit ordinem ad alterum ſimpliciter: ſed filius non eſt alius ſimpliciter à patre, nec ſeruus à domino; comparatur enim filius ad patrem, tanquã pars eius, vt dicit Ariſto. 8. Ethic. c. 12. & ſeruus ad dominum tanquam inſtrumentum illius, vt dicitur lib. 1. Polit. c. 3. & 4. ergo ius paternũ & dominatiuum ex iſta parte, qua ſunt ad alterum non habent perfectam rationem iuris. Item: Ratio iuſti conſiſtit in faciẽda ęqualitate: ergo ratio perfecti iuſti in facienda perfecta æqualitate: ſed inter patrem & filium, dominum & ſeruum non poteſt eſſe perfecta æqualitas, Dijs enim, parentibus, & magiſtris non poſſumus reddere æquale, vt dicit Ariſtot. & idem eſt de ſeruis reſpectu dominorum: ergo ius paternum, vel dominatiuum ex iſta parte, qua non poteſt reddi æquale non poteſt eſſe ſimpliciter perfectum. Ex dictis infertur, quod cum ad rationem perfecti iuſti requirantur tria, vt diximus, in tertio notabili, ſcilicet, quod ſit ad alterum, quod reddatur æquale, & quod reddatur debitum, ex defectu duorum priorum, ius paternum, vel dominatiuum non dicitur ſimpliciter, & perfectè ius. Tertia autem conditio, ſcilicet, ratio debiti non deeſt iuri paterno, imo perfectius inuenitur in illo, quàm in iuſto ſimpliciter, ſiue politico. Et ex hoc fit, vt in filijs in ordine ad parentes conſtituatur quædam virt⁹ ſpecialis appellata, pietas, & eſt illa, qua filius exhibet patri debitum cultum, de qua diſſerit Diu. Thom. infrà, quæſt. 80. artic. 1. & quæſt. 101. artic. 1. 2. & 3. Ex qua quidem pietate ſtrictius obligantur filij parentibus, quam ex iuſtitia: vnde filius inferens patri iniuriam nõ dicitur ſolum iniuſtus, ſed impius, & horrendus.

Corollarium.

In filio reſpectu parẽtum ponitur pietas virtus ſpecialis.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quando dicimus inter patrem & filium non eſſe ſimpliciter iuſtum, ſit intelligendum ex vtroque termino tam, ſcilicet, ex parte filij in ordine ad patrem, quam ex parte patris in ordine ad filium. Ad quod breuiter reſpondetur, vtrinque eſſe intelligendum, ſed non æqua ratione. Filij enim ad patrem deficit ratio iuſti ſimpliciter, tum, quia filius eſt pars patris; tum etiam; quia non poteſt reddere æquale. At verò patris ad filium, non eſt iuſtum ſimpliciter; non quia pater nõ poſsit reddere ęquale: ſed quia ſe habet ad filium, ſicut totum ad partem. Vnde ſicut inter hominem, & ſua membra non poteſt eſſe propria ratio iuſti, quia non ſunt ſimpliciter duo: ita nec inter patrem & filium: ſed quidquid confert pater in filium in ſeipſum quodammodo, conferre eſt dicendum. Cuius rei videtur habuiſſe rationem Seleucus Locrenſium Monarcha. Nam cùm à filio ob tranſgreſsionem legis à ſe poſitæ, vterque oculus eſſet eruendus, præcepit, vt alter à ſe, & alter à filio eruerętur: quaſi ſignificans patris & filij eandem prorſus eſſe perſonam. Sed reſtat, vt reſpondeamus ad argumenta in principio facta.

Dubiolum.

Solutio.

¶ Ad primum reſpondetur concedendo, verum eſſe, quod amicitia, atque iuſtitia habent ſimilitudinem, quantum ad hoc, quod vtraque eſt ad alterum. Dico tamen, quod, quemadmodum, vt docet Ariſtotel. 8. Ethicor. capit. 11. eſt quædam ſpecies amicitiæ conſiſtens in excellentia, qualis eſt illa, quæ inuenitur inter patrem & filium, virum & vxorem, principem & ſubditum, de cuius ratione non eſt æqualitas ſimpliciter, ſed æqualitas proportionis, quæ inuenitur, quando pater præſtat filio quæ patris ſunt, & filius patri, quæ ſunt filij, habita comparatione rationum vtriuſque: ita etiam eſt quædam iuſtitia conſiſtens in æqualitate, non ſimpliciter, ſed proportionis, qualis eſt iuſtitia paterna, vel dominatiua, vel vxoria; quæ quidem vere & proprie appellantur ius; quanuis non habeant perfectam rationem iuris, vt diximus in ſuperioribus.

Ad. 1. argumentum.

¶ Ad confirmationem reſpondetur, concedendo ſimiliter, inter patrem & filium eſſe iuſtitiam ſecundum aliquam veram rationem iuſtitiæ. Ex hoc tamen non infertur inter illos eſſe iuſtitiam ſimpliciter, ſi ly, ſimpliciter, accipiatur vt diſtinguitur contra perfectum, vt diximus in ſecunda concluſione.

Ad confirmationem.

¶ Ad ſecundum reſpondetur cum Caietano in præſenti, conceſſa maiori, negando

Ad. 2. argumentũ.

do minorem ; non enim inuenitur inter patrem & filium iniuſtum ſimpliciter, ſicut nec iuſtum. Sed quemadmodum inter eos eſt pluſquam ius; quia eſt vnitas fundans altiorem virtutem , nempe , pietatem , vt ſupra diximus : ità etiam eſt pluſquàm iniuſtum , nempe , impietas : quia eſt violatio vnitatis , quæ peior eſt violatione iuris. Vnde dico , quod ſicut occidere ſeipſum eſt ſumme contrarium naturæ, & peius cæteris homicidijs, quia violatur identitas, quæ plus eſt , quam æqualitas , in qua conſiſtit ius : ita etiam cum filius occidit patrem , aut è conuerſo ; quia quaſi contra ſeipſum conſurgit peius quàm iniuſtum committit , quod in æqualitate conſtituitur.

Ad. 3. argumentũ. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſa maiori , negando minorem. Et ad probationem dico non eſſe eandem rationem de patre & filio in diuinis , & in humanis. Nam in diuinis , quia filius Dei non gratis, & liberè , ſed naturaliter & neceſſario accepit eſſe à patre, eſſe, inquam ſibi debitum ; quoniam erat proprium ipſius filij Dei , non mirum eſſe debet , ſi in ipſo filio reſpectu patris æterni inuenta fuerit iuſtitia perfectiſima. At verò in humanis, quòniam pater liberè generat filium , & dat illi eſſe, quod nulla ratione erat ſibi debitum hinc eſt, quòd filius ſemper manet aſtrictus, & obligatus patri, adeò , vt inter ipſos non poſsit reperiri iuſtum ſimpliciter, niſi quantum ad aliqua , in quibus ex iure gentium filius eſt conſtitutus dominus, & ſui iuris, vt dicemus in ſolutione ad vltimum argumentum.

Ad. 4. argumentũ. ¶ Ad quartum argumentum reſpondetur, quod ſicut inter Deum & hominem iuſtum eſt vera ratio iuſtitiæ , non tamen perfecta, quia homo iuſtus eſt creatura Dei, ab eoque dependet, vt docet D Tho. 1. 2. quæſtio. 114. articul. 1. & 3. ità etiam inter patrem & filium eſt vera, & propria ratio iuſtitiæ, non tamen perfecta, vt diximus in concluſionibus. Ex quo factum fuit, vt D. Tho. 3. part. q. 85. art. 3. iuſtè, quod reperitur inter hominem, & Deum comparauerit iuſto patri no, & dominatiuo in humanis inuento.

Ad. 5. argumẽtum. ¶ Ad quintum argumentum reſpondetur , conceſſo antecedenti, negando conſequentiam . Non enim eſt inconueniens, quod ius inter patrem & filium ſit exactiſsimum, quantum ad naturalitatem: & tamen in ratione iuſti ſit imperfectum, ea, ſcilicet, parte , qua non eſt omnino ad alterum, quod neceſſarium eſt ad completam & perfectam rationem iuſti. Quin potiùs dico , quòd, quemadmodum calor aeris in ratione naturalitatis ſimpliciter, & perfecte eſt naturalis, & tamen ex hoc non ſequitur , quod ſit perfectus in ratione caloris , quia non habet complementum quantum ad hoc ; ità etiam ius paternum eſt perfectum , quantum ad naturalitatem , hoc eſt , eſt ſimpliciter naturale, non tamen eſt perfectum in ratione iuſti; quia non eſt omnino ad alterum, ad modum iam explicatum.

Ad vltimũ argumentum. ¶ In vltimo argumento tangitur difficultas , vtrùm inter patrem & filium emancipatum poſsit, quantum ad aliquas actiones , reperiri iuſtum ſimpliciter , & poſitiuum. Pro cuius intelligentia eſt aduertendum, filium poſſe conſiderari ſecundum duplicem ſtatum. Primus eſt, ante quam emancipetur ; tunc , ſcilicet , quando adhuc eſt ſub cura parentum. Secundus quando iam eſt emancipatus, & relictus ſuo iuri , quantum ad bona temporalia. Dixi quantum ad bona temporalia: nam quantum ad ius paternum, hoc eſt, quantum ad pietatem, & obedientiam parentibus debitam, nunquam filius emancipatur. Hoc ſuppoſito dico inter filium emancipatum, & patrem reperiri poſſe iuſtum ſimpliciter , & ad æqualitatem, quo ad multas actiones. Ita docet Ariſtot. 5. Ethic. cap. 6. & Diu. Thom. ibidem lectione. 12. & Buridanus quæſtion. 18. Et probatur : Si filius emancipatus vendat patri rem aliquam , pater tenetur ei precium reddere, non ex pietate , nec ex liberalitate : ergo ex iuſtitia ſimpliciter dicta, quæ eſt ad æqualitatem. Et confirmatur : Qui debet centum Regi , & ſoluit , facit iuſtum ſimpliciter , & ad æqualitatem , nec obedientia Regibus debita eam tollit : licet enim quis teneatur Regi obedire , imo & dare illi bona ſua in caſibus neceſsitatis, eis tamen exceptis vnuſquiſque habet ius etiam in ordine ad Regem ſuper bona ſua temporalia : ergo quantum ad hæc poterit eſſe inter ipſum & regem iuſtum ſimpliciter. Et eadem ratio eſt de filijs reſpectu parentum. Et hæc dicta ſufficiant de tota iſta dubitatione.

Inter patrem & filium emãcipatũ reperitur iuſtũ ſimpliciter quantũ ad aliquid.

Dubiũ circa ſecundã concluſionẽ D. Thom. Inter virũ & vxorem duo actionum genera reperiũ tur. ¶ Circa ſecundam concluſionem Diui Thomæ , vbi dicitur , inter virum & vxorem non reperiri iuſtum ſimpliciter, ſed œconomicum, eſt aduertendum ; inter virum & vxorem duo actionum genera reperiri poſſe. Primum eſt, quòd conſiſtit in exigendo, & reddendo debitum. Et quantum ad hoc inuenitur inter ipſos iuſtum ſimpliciter. Dicit enim Paulus prima ad Corint. 7. Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro. Et rurſus: Mulier ſui corporis potestatem

ſtatem non habet, ſed vir: & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite fraudari inuicem, &c. Quibus verbis aperte ſignificat æquale eſſe debitum inter virum, & vxorem in actu matrimonij; & ſic eſſe inter illos iuſtum ſimpliciter, quantum ad hoc. Aliud genus actionum eſt; quod conſiſtit in gubernatione familiæ, & reſpectu huius, nec vxor eſt viro æqualis, nec verò cenſetur ſuppoſitum per ſe à viro diſtinctũ; & ſic quantum ad hoc non eſt inter illos iuſtum ſimpliciter, ſed œconomicum. De quo eſt videndus Ariſtotel. 1. Polit. cap. 3. &. 8. & lib. 2. OEconomicorum, capite primo, & tribus ſequentibus.

QVÆSTIO. LVIII.

De Iuſtitia, in duodecim articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm conuenienter diffiniatur iuſtitia, quòd eſt perpetua & conſtans voluntas, ius ſuum vnicuique tribuens.

4. di. 33. q. 3. ar. 1. ad. 3. *Et veri. q. 1. ar. 5. ad. 12.* *In digeſto vet. li. 1. ti. 1. lege. 10. in prin.* *Lib. 5. c. 1. non longè à prin. to. 5.*

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd inconuenienter definiatur à * Iuriſperitis, quòd iuſtitia eſt perpetua & conſtans voluntas, ius ſuum vnicuique tribuens. Iuſtitia enim ſecundum Philoſophũ * in quinto Ethicor. eſt habitus, à quo ſunt aliqui operatiui iuſtorum, & à quo operãtur, & volunt iuſta. Sed voluntas nominat potentiam, vel etiam actum, ergo inconuenienter iuſtitia dicitur eſſe voluntas.

2 ¶ Præterea, Rectitudo voluntatis nõ eſt voluntas, alioquin ſi voluntas eſſet ſua rectitudo, ſequeretur quòd nulla voluntas eſſet peruerſa. Sed ſecundum *In dialogo de verit. c. 13.* * Anſelmum in libro de Veritate, Iuſtitia eſt rectitudo, ergo iuſtitia non eſt voluntas.

3 ¶ Præterea. Sola Dei voluntas eſt perpetua. Si ergo iuſtitia eſt perpetua voluntas, in ſolo Deo erit iuſtitia.

4 ¶ Præterea, Omne perpetuum eſt cõſtans, quia eſt immutabile. Superflue ergo vtrumque ponitur in definitione iuſtitiæ, & perpetuum & conſtans.

5 ¶ Præterea. Reddere ius vnicuique pertinet ad principem. Ergo ſi iuſtitia ſit vnicuique ius ſuum tribuens, ſequitur quòd iuſtitia non ſit niſi in principe; quod eſt inconueniens.

6 ¶ Præterea, Auguſtinus, * dicit in libro de Moribus Eccleſiæ, quod iuſtitia eſt amor Deo tantùm ſeruiens, non ergo reddit vnicuique quod ſuum eſt. *C. 15. circa med. to. 1.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd prædicta iuſtitiæ definitio conueniens eſt, ſi rectè intelligatur. Cum enim omnis virtus ſit habitus, qui eſt principium boni actus, neceſſe eſt quòd virtus definiatur per actum bonum, qui eſt circa ea, quæ ad alterum ſunt, ſicut circa propriam materiam virtutis. Eſt autem iuſtitia præcipuè circa ea quæ ad alterum ſunt, ſicut circa propriam materiam, vt infrà * patebit. Et ideo actus iuſtitiæ per comparationem ad propriam materiam virtutis, & obiectum tangitur, cum dicitur, ius ſuum vnicuique tribuens. Quia vt Iſidorus * dicit in libro Etymol. Iuſtus dicitur, quia ius cuſtodit. Ad hoc autem, quod aliquis actus circa quamcunque materiam ſit virtuoſus, requiritur quòd ſit voluntarius, & quòd ſit ſtabilis & firmus: quia Philoſoph. dicit * in ſecũdo Ethic. quòd ad virtutis actum requiritur, primo quidem, quòd operetur ſciens: ſecundo autem, quòd eligens & propter debitũ finem: tertio, quòd immobiliter operetur. Primus autem horum includitur in ſecundo: quia quod per ignorantiam agitur, eſt inuoluntarium: vt dicitur * in tertio Ethicor. Et ideo in definitione iuſtitiæ primo ponitur voluntas, ad oſtendendum quòd actus iuſtitiæ debet eſſe voluntarius. Additur autẽ de conſtãtia & perpetuitate, ad deſignãdã actus firmitatẽ. Et ideo prædicta definitio eſt cõpleta definitio iuſtitiæ, niſi quod actus ponitur pro habitu, qui per actum ſpecificatur; habitus enim ad actũ dicitur. Et ſi quis vellet eam in debitam formam definitionis reducere, poſſet ſic dicere, quòd iuſtitia eſt habitus, ſecũdũ quẽ aliquis *Ar. ſequen.* *Li. 10. ca. 9. incipit. Ingenioſus parum à prin.* *Li. 2. Ethi. c. 4. to. 5.* *Lib 3. c. 1. tom. 5.*

quis conſtanti & perpetua voluntate ius ſuum vnicuique tribuit. Et quaſi eſt eadem diffinitio cum ea, quam * Philoſoph. ponit in 5. Ethic. dicens, quòd iuſtitia eſt habitus, ſecundum quem aliquis dicitur operatiuus ſecundum electionem iuſti.

Li. 5. c. 1. & ſimul. tom. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd voluntas hic nominat actum, nõ potentiam. Eſt autem conſuetũ quòd apud authores habitus per actus diffiniantur: ſicut * Auguſt. dicit ſuper Ioã. quod fides eſt credere quod non vides.

Tract. 79. in Ioa. paulo à princ. tom. 9.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd neque etiam iuſtitia eſt eſſentialiter rectitudo, ſed cauſaliter tantum. Eſt enim habitus, ſecundum quem aliquis recte operatur, & vult.

¶ Ad tertium dicendum, quòd voluntas poteſt dici perpetua dupliciter. Vno modo ex parte ipſius actꝰ, qui perpetuo durat. Et ſic ſolius Dei voluntas eſt perpetua. Alio modo ex parte obiecti: quia ſcilicet, aliquis vult perpetuò facere aliquid. Et hoc requiritur ad rationem iuſtitiæ. Nõ enim ſufficit ad rationem iuſtitiæ, quòd aliquis velit ad horam in aliquo negotio ſeruare iuſtitiã: quia vix inuenitur aliquis qui velit in omnibus iniuſtè agere, ſed requiritur quòd homo habeat voluntatem perpetuò, & in omnibus iuſtitiã conſeruãdi.

¶ Ad quartum dicendum, quòd quia perpetuum non accipitur ſecundum durationem perpetuam actus voluntatis, non ſuperflue additur, Conſtans. Vt ſicut per hoc, quod dicit, Perpetua voluntas, deſignatur, quòd aliquis gerat in propoſito perpetuò iuſtitiam cõſeruandi: ita etiam per hoc, quòd dicitur conſtans, deſignetur quòd in hoc propoſito firmiter perſeueret.

¶ Ad quintum dicendũ, quòd iudex reddit quod ſuũ eſt per modum imperantis & dirigentis: quia iudex eſt iuſtũ animatum, & princeps eſt cuſtos iuſti, vt dicitur * in. 5 Ethic. Sed ſubditi reddunt quod ſuum eſt vnicuique per modum executionis.

Lib. 5. c. 6. à med. to. 5

¶ Ad ſextũ dicendum, quòd ſicut in dilectione Dei includitur dilectio proximi, vt ſuprà dictum * eſt: ita etiam in hoc quòd homo ſeruit Deo, includitur quòd vnicuique reddat quod debet.

q. 24. ar. 1.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. per tres propoſitiones. Prima cõcluſio. Definitio ſuperius poſita eſt conueniens, ſi rectè intelligatur, ſumendo, ſcilicet, voluntatis nomen pro actu voluntatis. Hanc concluſionem probat D. Tho. declarãdo ſingulas partes. Nã primo ponitur illa particula, volũtas, ad oſtendendũ, qđ actus iuſtitiæ debet eſſe voluntarius: & additur illa (cõſtans & perpetua) ad deſignandã actus firmitatem. Et tandẽ dicitur, ius ſuũ vnicuiq; tribuẽdi: in quo declaratur propria materia virtutis, & obiectũ. Eſt enim iuſtitia præcipuè circa ea, quæ ad alterũ ſũt ſicut circa propriã materiã, vt latiùs videbimus articulo ſequẽti. Secũda concluſio: Propoſita definitio poterit in debitã formã definitionis reduci, ſi dicamus, quòd eſt habitus, per quẽ conſtanter, & perpetua volũtate ius ſuũ vnicuiq; tribuitur. Hanc concluſionẽ nõ probat D. Tho ſed illã, vt notã ex ſuperioribus relinquit. Tertia cõcluſio: Hæc definitio in formã reducta eſt ſimilis definitioni traditæ ab Ariſt. 5. Ethicor. cap. 1. vbi dicit, iuſtitiam eſſe habitũ, quo homines iuſta operantur.

Explicatio Articvli.

CIrca iſtum articulũ eſt aduertendũ, quòd definitio iuſtitiæ in prima cõcluſione cõtenta, eſt Vlpiani in lege iuſtitia. ff. de iuſtitia & iure, ex quo loco illã deſumpſit Iuſtinianus in ſua Inſtituta. Cicero lib. 1. de Inuẽtione. c. 5. & lib. 2. Offic cap. de iuſtitia, aliter definit iuſtitiã dicens, quòd eſt habitus animæ cõmuni vtilitati proſpiciens. Sed hæc definitio non tã iuſtitiæ particulari, quã legali conuenit, cuius eſt potiſsimũ ordinari ad bonum cõmune, D. Ambroſius lib. 1. Officiorũ. c. 24. definit iuſtitiã, ſicut Iuriſcõſultus, dicẽs, quod eſt virtus moralis, qua vnicuiq; quod ſuũ eſt redditur. Eandẽ definitionẽ approbat D. Auguſt. lib. 1. de libero arbitrio, cap. 15. & lib. de Quãtitate animę c. 9. & li. 8. de Trinitate, ca. 6. & lib. 83. quæſtionum. q. 31. Eandem etiã approbat D. Thom. in hoc articulo, dicẽs eſſe conuenientem, ſi rectè intelligatur. Vnde ad illius explicationem eſt aduertendum primò, quòd cũ omnis virtus ſit habitus electiuus, vt Ariſtot. docet. 2. Ethic. & habitus ſortiãtur ſpeciẽ ab actibus, ſicut actus ab obiecto: illa erit conueniens vniuſcuiusq; virtutis definitio, in qua eius natura per pro-

Definitiones iuſtitiæ.

prium actum, & obiectum explicatur. Eſt autem iuſtitia virtus, quæ habentem ordinat ad alterum: inter quos æqualitatem dati, & accepti conſtituit; vt ex dictis in q. præcedenti colligere licet, & ſic actus proprius illius erit reddere vnicuiq; quod ſuũ eſt. Dicitur ergo in diffinitione iuſtitiæ, quod eſt voluntas ius ſuum vnicuique tribuẽdi, vt proprius actus explicetur: & nomine voluntatis intelligitur non potẽtia, ſed actus. Familiare enim eſt philoſophis nomen potentię tribuere actibus: ad quem modum principiorum cognitio appellatur intellectus, ponitur autem illa particula, voluntas, non loco generis, vt aliqui exiſtimant: nam cum iuſtitia virtus, de qua in præſenti eſt ſermo, ſit habitus, nulla ratione fieri poteſt, vt reſpectu illius ſit genus nomen, quod non habitũ, ſed actum importat: ſed ponitur illa particula cũ præcedẽtibus, ſcilicet, conſtans, atq; perpetua; ad denotandas quaſdã conditiones, quæ neceſſario in omni actu virtutis ſunt inueniendæ, vt ſtatim dicemus. Et loco generis debet ſubintelligi, vel habitus, vel virtus moralis. Et ſic prædicta verba efficiunt ſenſum cauſalem, ac ſi diceretur; Iuſtitia eſt habitus, quo fit actus voluntarius, firmus atque conſtans, ius ſuum vnicuique tribuendi. Iuxta quem modum D. Auguſtin. ſuper Ioannem tractatu. 79. dicit de fide, quòd eſt credere, quod non vides. Et D. Anſelmus in libro de veritate, dicit de iuſtitia, quòd eſt rectitudo, hoc eſt, habitus efficiens in actibus rectitudinem: nam ſola diuina voluntas eſt ſua rectitudo.

Familiare eſt Philoſophis nomẽ potẽtiæ tribuere actibus.

D. Auguſtinus.

D. Anſelmus.

¶ Secundò eſt aduertendum, quod, vt conſtat ex Ariſtot. lib. 2. Ethicor. cap. 4. in omni actu virtutis tres conditiones ſunt neceſſario inueniendæ. Prima eſt, quod quis ſciens operetur. Secunda, quod operetur eligens & propter finem. Tertia, quod operetur conſtãter, & immobiliter. Duæ priores pertinent ad libertatem neceſſariò in operante inueniẽdã; quod enim per ignorantiam, vel per violentiam fit, cùm non ſit voluntarium, nõ poteſt habere rationem virtutis. Et tertia pertinet ad modum, qui in operatione eſt ſeruandus. Duæ priores cõditiones explicantur illa particula, voluntas, quæ idem valet, ac actus voluntarius: & tertia declaratur per illam, ſcilicet, conſtans atq; perpetua: nomine autẽ perpetui intelligimus non eum actum, qui nunquam interrumpitur, hæc enim perpetuitas ſoli Deo poteſt conuenire: ſed eum, qui ſit ab eo, qui ſemper & in omni euentu propoſuit debitè & ſecundum legem operari. Sapiẽter autem Vlpianus vltra illam particulam (perpetua) appoſuit aliam, ſcilicet, conſtans. Perpetuum enim ſolum dicit propoſitum & intẽtionem bene ſemper operandi: at verò conſtans vltra id addit eiuſdem propoſiti firmitatem: quod tũc eſt quãdo homo in tali propoſito nec nutat, nec vacillat, ſed fixus manet: quod vtrumq; eſt neceſſarium ad hoc, vt quis virtutem conſequutus fuiſſe dicatur. Multi enim reperiuntur habentes propoſitum ſemper ſtudioſe agendi, qui tamẽ quia firmis virtutum radicibus non nituntur idẽtidem dilabuntur: & ſic ſtudioſi minime dicũtur. Et hęc de diffinitione Vlpiani, quantũ ad eius explicationẽ dicta ſufficiant: ex quibus manifeſte colligitur, eſſe prorſus eandẽ cũ ea, quam D. Tho. in hoc articulo ſub clariori verborũ ſerie conſtituit.

In omni actu virtutis tres conditiones ſunt neceſſariæ.

Diſcrimẽ inter perpetuum & cõſtans.

¶ Sed contra prædictam diffinitionẽ ſic argumentor: Actus iuſtitiæ ſunt tres, ſcilicet, honeſte viuere, alterum non lædere & tribuere vnicuiq; qđ ſuum eſt, vt cõſtat ex Vlpiano in lege iuſtitia. ff de iuſtitia & iure: ſed huiuſmodi actꝰ nõ explicãtur in diffinitione iuſtitiæ, ſed ſolũ explicatur tertiꝰ actus qui eſt, reddere vnicuiq; quod ſuũ eſt: ergo ea non eſt bona.

Contra diffinitionem iuſtitiæ 1. argumẽtum.

¶ Secundò; Qui ſponte patitur pœnã iuſtã à iudice impoſitã facit actum iuſtitiæ, & tamẽ non reddit alicui ius, ſed potiùs patitur: ergo male dicitur iuſtitiã eſſe, quæ ius ſuũ vnicuiq; tribuit.

2. argumẽtum.

¶ In ſolutione primi argumenti valde ſe cruciat Buridanus, lib. 5. Ethic. quæſtione. 2. ad ſecundum argumentum. Sed vera ſolutio eſt, quòd honeſtè viuere ſumitur dupliciter. Vno modo, vt idem ſit ac viuere ſecundum rationem, & ſic non eſt actus particularis iuſtitiæ ſed cõmunis omniũ virtutum moraliũ, omnis enim virtus moralis eſt principium honeſtæ & ſtudioſę vitæ. Alio modo accipitur honeſtè viuere magis particulariter, quatenus includit rationẽ debiti: Et ſecundũ iſtã acceptionẽ eſt actus iuſtitiæ; nõ tamen diſtinctꝰ ab illo tertio actu, qui eſt, reddere vnicuique quod ſuũ eſt. Tũc enim dicitur homo honeſtè viuere ſecundũ rationẽ debiti, quando proximo reddit quod ſuũ eſt, & ſic non fuit neceſſarium, quòd hoc in definitione iuſtitiæ conſtitueretur. Similiter etiam ſecundus actus iuſtitiæ, qui eſt alteri non lædere poteſt accipi dupliciter. Vno modo negatiuè, in quãtũ dicit purã omiſsionẽ nõ lædẽdi quẽquã. Et ſecundũ iſtã rationẽ nõ eſt actus iuſtitiæ: imo nõ eſt actus; vnde ſtultis & dormiẽtibus poteſt cõuenire. Altero modo ſumitur poſitiue quatenꝰ includit propoſitũ nõ lædẽdi alterũ: & ſic eſt actꝰ iuſtitiæ, incluſus tamẽ in illo tertio, qui eſt reddere vnicuiq; qđ ſuũ eſt. Et ratio huius eſt: Quia ſicut omnes potẽtiæ, vel habitus habent duos actus, & duas operationes, vnã principalem, & primã; qua proſe-

Ad. 1. argumentum.

Actus iuſtitiæ qui eſt non lædere accipitur dupliciter.

proſequuntur ſuum obiectum formale: alterã minus principalem, ortam ex priori, & cõtentam in illa, qua aduerſantur, & deſtruunt id, quod eſt contrarium ſuo obiecto, vt verbi gratia, voluntas habet duos actus, vnum primarium, qui eſt amor, quo proſequitur bonum, quod eſt formale obiectum voluntatis; alterum ſecundarium, ortum ex priori, qui eſt fuga, & odium, quo proſequitur malum: ità etiam iuſtitia habet duos actus, vnum primarium, qui eſt reddere vnicuiq; quod ſuũ eſt: alterum ſecundarium incluſum in primo, qui eſt propoſitum non lædendi alterum, nõ enim poteſt fieri, vt quis firma & conſtanti voluntate reddat vnicuique quod ſuum eſt, quin habeat propoſitum non lædendi alterũ nec in honore, neq; in diuitijs, nec in vita. Et ſic non fuit neceſſariũ, vt iſte ſecundus actus in diffinitione explicaretur.

Ad. 2. argumentum. ¶Ad ſecundum argumentum reſpõdetur, illum, qui patitur pœnam iuſtam reddere ius, vel iniuriato, vel reipublicæ ad æqualitatem; quod ſatis eſt ad hoc, vt iuſtitiam operari dicatur.

ARTICVLVS. II.

Vtrum iuſtitia ſemper ſit ad alterum.

Sup. q. 57. ar. 4. & infrà art. 8. cor. & ad 3. & vir. q. 2. art. 7. ad. 12.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quod iuſtitia non ſemper ſit ad alterum. Dicit enim Apoſtolus ad Romanos tertio, quod iuſtitia Dei, eſt per fidem Ieſu Chriſti. Sed fides non dicitur per comparationem vnius hominis ad alterum, ergo neque iuſtitia.

Ca. 15. circa med. to. 1. 2 ¶Præterea, Secundum Auguſtinum * in libro de Moribus Eccleſiæ ad iuſtitiam pertinet ob hoc, quod ſeruit Deo bene imperare cæteris, quæ homini ſũt ſubiecta. Sed appetitus ſẽſitiu⁹ eſt homini ſubiectus, vt pãtet Geneſ. 4. vbi dicit. Subter te erit appetit⁹ eius, ſcilicet, peccati, & tu dominaberis illius, ergo ad iuſtitiam pertinet dominari proprio appetitui. Et ſic erit iuſtitia ad ſeipſum.

3 ¶Præterea. Iuſtitia Dei eſt æterna. Sed nihil aliud eſt Deo coæternum, ergo de ratione iuſtitiæ non eſt, quòd ſit ad alterum.

4 ¶Præterea, Sicut operationes quæ ſunt ad alterũ, indigent rectificari: ita etiã operationes quæ ſunt ad ſeipſum. Sed per iuſtitiã rectificantur operationes: ſecundum illud Prouerbiorũ vndecimo. Iuſtitia ſimplicis dirigit viam eius; ergo iuſtitia non eſt ſolum circa ea quæ ſunt ad alterum, ſed etiam circa ea quæ ſunt ad ſeipſum.

Li. 1. in ca. de iuſtitia in prin. ¶SED CONTRA eſt quod Tullius * dicit in primo de Offi. quòd iuſtitiæ ea ratio eſt, qua ſocietas hominũ inter ipſos & vitæ communitas continetur. Sed hoc importat reſpectũ ad alterũ, ergo iuſtitia eſt circa ea quę ſunt ad alterum.

Q. prec. ar. 1. 2. & 3. ¶RESPONDEO dicẽdum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, cum nomen iuſtitiæ æqualitatẽ importet, ex ſua ratione iuſtitia habet, quòd ſit ad alterum: nihil enim eſt ſibi æquale, ſed alteri. Et quia ad iuſtitiam pertinet actus humanos rectificare, vt * dictũ eſt, neceſſe eſt quòd æqualitas iſta, quã requirit iuſtitia, ſit diuerſorũ agere potentiũ. Actiones autẽ ſunt ſuppoſitorũ & totorũ, non autẽ, proprie loquẽdo, partiũ, & formarũ, ſeu potẽtiarũ. Non enim propriè dicitur ꝙ manus percutiat, ſed homo per manũ: neque proprie dicitur quòd calor calefaciat, ſed ignis per calorem, ſecundũ tamen ſimilitudinem quandã hæc dicũtur. Iuſtitia ergo propriè dicta requirit diuerſitatẽ ſuppoſitorũ, & ideo nõ eſt niſi vnius hominis ad aliũ. Sed ſecundũ ſimilitudinẽ accipiũtur in vno & eodẽ homine diuerſa principia actionũ, quaſi diuerſa agentia: ſicut ratio & iraſcibilis & concupiſcibilis, & ideo metaphoricè in vno & eodẽ homine dicitur eſſe iuſtitia, ſecundum quod ratio imperat iraſcibili: & concupiſcibili: & ſecundum quod hæc obediũt rationi, & vniuerſaliter ſecundum quod vnicuique parti hominis attribuitur ꝙ ei conuenit. Vnde & * Philoſophus in quinto Ethic. hanc iuſtitiam appellat ſecundum metaphoram dictam.

Ar. prec. & q. 57. ar. 1. & 2. q. 113. art. 1.

Lib. 5. cap. vlt. to. 5.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdũ, ꝙ iuſtitia quę fit per fidẽ in nobis, eſt per quã iuſtificatur impius: quæ quidẽ in ipſa debita ordinatione partiũ animæ cõſiſtit, ſicut ſup. * dictũ eſt, cũ de iuſtificatione impij ageret. Hoc autẽ pertinet ad iuſtitiã metaphoricè dictã, quæ põt inueniri etiã in aliquo ſolitariã vitã agẽte. Et per hoc

1. 2. q. 113 art. 1.

patet reſponſio ad ſecundum.

¶Ad tertium dicendum, quòd iuſtitia Dei eſt ab æterno, ſecundum volũtatem, & propoſitum æternum. Et in hoc præcipue iuſtitia conſiſtit: quamuis ſecundum effectum non ſit ab æterno: quia nihil eſt Deo coæternum.

¶Ad quartum dicendum, quòd actiones, quæ ſunt hominis, ad ſeipſum ſufficienter rectificantur, rectificatis paſsionibus, per alias virtutes morales. Sed actiones quæ ſunt ad alterum, indigent ſpeciali rectificatione, non ſolum per comparationem ad agentem, ſed etiam per comparationem ad eum, ad quem ſunt. Et ideo circa eas eſt ſpecialis virtus, quæ eſt iuſtitia.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultem reſpõdit D. Tho. per duas propoſitiones. Prima cõclu ſio. Iuſtitia propriè dicta ſẽper eſt ad alterum, probatur iuſtitia, vt nomẽ preſe fert importat æqualitatem, ſed æqualitas non poteſt eſſe, niſi inter duos: nihil enim dicitur ſibi, ſed alteri æquale: ergo iuſtitia ſemper eſt ad alterum. Et confirmatur: Iuſtitia, ſi ad mores referatur, conuenit humanis actionibus: ſed actiones teſte Ariſt. 2. de anima ſunt ſuppoſitorum, & non naturarum, vel partium; humanitas enim non net; imo nec digiti, aut manus, ſed mulier: ergo iuſtitia propriè dicta non ſolum eſt inter duo, qualitercũq; diſtincta, ſed inter duo ſuppoſita, quorum quodlibet ſuas exerceat operationes. Secunda concluſio. Iuſtitia metaphorice dicta, bene poteſt eſſe eiuſdem ad ſe ipſum, in quantum, ſcilicet, in vno & eodem homine diuerſa principia actionum, quaſi diuerſa agentia conſiderantur: ad quem modũ dicere ſolemus, iuſtũ eſſe, quod ratio imperet ſenſualitati, & quod hæc obediat rationi.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nota. 1. Iuſtitia proprie, iuſtitia perfecte & iuſtitia metaphorice differunt.

CONcluſiones huius articuli deſumptæ ſunt ex Ariſtot. lib. 5. Ethi. cap. 11. Circa quas eſt aduertendum primò: non eſſe idem iuſtitiam propriè & iuſtitiam perfectè, & iuſtitiã metaphoricè. Nã, vt conſtat exijs, quæ diximus, quęſtione præcedenti ar. 4 inter nos & Deum eſt iuſtitia non metaphorica, nec perfecta, ſed propria, & idem eſt de patre reſpectu filij, & de Domino reſpectu ſeruorũ: at verò eiuſdem ad ſeipſum ſolùm eſt iuſtitia metaphorica, non propria, nec perfecta: & idem eſt de homine reſpectu brutorum. Bruta enim, vt dicit Ariſto. 10. Ethi. cap. 8. ſicut nõpoſſũt eſſe felicia; ità nec iniuriam pati. Et ratio eſt: Nam ius propriè non inuenitur, niſi inter illa, quæ habent dominiũ ſuarum actionum: bruta autem nullius rei poſſunt dominium habere: vnde ſi quis alterius equum occidat, vel ab eo pabulũ ſubtrahat, nullã ei facit iniuriã, ſed domino. Ex quo infertur falſã eſſe ſententiã Conradi lib. 6. de cõtractibus. & Gerſonis lib. de vita ſpirituali, qui dicunt bruta habere dominium circa pabula, & ſic poſſe eſſe iuſtitiam inter illa & homines.

¶Secundò, eſt aduertendum, quod quãdo D. Tho. in hoc articulo, explicans, cui ſit reddendũ ius, dicit illud reddi debere alteri ſuppoſito, Ly alteri ſuppoſito, abſoluitur à numero, & vult ſignificare, quod eſt reddẽdũ i' alteri, quod eſt vnũ ſuppoſitũ, vel quod eſt collectio pluriũ ſuppoſitorũ, vt cõmunitas. Ad quẽ etiã modũ loquitur Ariſt. lib. 5. Ethic. c. 1. Nã cũ dixiſſet iuſtitiã alterũ reſpicere, hui' rei rationẽ reddẽs ſubiũgit. Reddit enim ius alteri, ſiue principi, ſiue reipublicæ. Quibus verbis ſatis apertè ſignificat nomine alterius intellexiſſe, vel alterum ſuppoſitũ, vel collectionem plurium ſuppoſitorum. *Nota. 2.*

¶Tertiò eſt aduertendũ, quòd quantum ad hoc, quod eſt alterũ reſpicere, eſt latiſsimũ discrimẽ inter iuſtitiã, prout eſt in propoſito volũtatis, & inter eandẽ, quatenus executioni mãdatur, nã quãtis vera & propria iuſtitia quatenus executioni mandatur, non poſsit inueniri, niſi inter ſuppoſita realiter exiſtentia: in propoſito tamẽ volũtatis bene poteſt vera, & propria ratio iuſtitiæ inueniri, ante quã alterũ exiſtat. v.g. Habet quis depoſitũ pro filijs alterius, ſi illos habuerit, tunc ſeruat iuſtitiã, & vere dicitur iuſtus, quando habet propoſitũ, reddẽdi depoſitũ, adhuc ipſis filijs non exiſtentibus: & ſi intendit nõ dare pro tempore quo erunt, eſt vere iniuſtus. *Nota. 3.*

ARTICVLVS III. *Annot. 5. Eth. le. 2. & 3.*

Vtrum iuſtitia ſit virtus.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd iuſtitia nõ ſit virtus. Dicitur enim Lucæ. 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite. Serui inutiles ſum⁹: quod debuimus facere fecimus. Sed non eſt inutile facere op⁹ virtutis. Dicit enim* Ambroſius in ſecũdo de officijs, vtilitatẽ nõ pecuniarij lucri æſtimationem dicim⁹, ſed acquiſitionẽ pietatis. Ergo facere quod quis debet facere, nõ eſt opus virtutis. Eſt autẽ opus iuſtitiæ ꝙ quis facere tenetur, ergo iuſtitia nõ eſt virtus. *Lib. 2. c. 6. circa prin. tom. 1.*

2 ¶Præte-

2 ¶ Præterea, Quod fit ex neceſsitate, non eſt meritorium. Sed reddere alicui quod ſuum eſt, quod pertinet ad iuſtitiam, eſt neceſsitatis, ergo non eſt meritorium. Actibus autem virtutum meremur, ergo iuſtitia non eſt virtus.

3 ¶ Præterea, Omnis virtus moralis eſt circa agibilia. Ea autem quæ exterius conſtituuntur, non ſunt agibilia, ſed factibilia: vt patet per Philoſophum in nono * Metaphy. Cum ergo ad iuſtitiã pertineat exterius facere aliquod opus ſecundum ſe iuſtum, videtur quòd iuſtitia non ſit virtus moralis.

Lib. 9. tex. 15. tom. 3.

¶ Sed Contra eſt, quòd * Greg. dicit in. 2. Morali. quòd in quatuor virtutibus, ſcilicet, temperantia, prudẽtia, fortitudine, & iuſtitia, tota boni operis ſtructura conſurgit.

Li. 2. c. 36. in princ.

¶ Respondeo dicendum, quòd virtus humana eſt quæ bonum reddit actum humanum & ipſum hominem bonum facit, quod quidem conuenit iuſtitiæ. Actus enim hominis bonus redditur ex hoc, quod attingit regulam rationis, ſecũdum quam humani actus rectificantur. Vnde, cum iuſtitia operationes humanas rectificet, manifeſtum eſt quod opus hominis bonum reddit. Et vt Tullius * dicit in. 1. de Officijs, ex iuſtitia præcipuè viri boni nominãtur. Vnde ſicut ibidem dicit, In ea virtutis ſplendor eſt maximus.

Lib. 1. in. c. de iuſtitia. circa prin.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd cum aliquis facit quod debet, non affert vtilitatẽ lucri ei cui facit quod debet, ſed ſolum abſtinet à damno eius, ſibi tamen facit vtilitatem, in quantum ſpontanea & prompta voluntate facit illud quod debet, quod eſt virtuoſe agere. Vnde dicitur Sapien. 8. quòd ſapientia Dei ſobrietatem & iuſtitiam docet, prudentiam & virtutem quibus in vita nihil eſt vtilius hominibus, ſcilicet, virtuoſis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd duplex eſt neceſsitas, vna coactionis: & hæc quia repugnat voluntati, tollit rationem meriti. Alia autem eſt neceſsitas ex obligatione præcepti, ſiue ex neceſsitate finis: quando ſcilicet aliquis non poteſt conſequi finem virtutis niſi hoc faciat, & talis neceſsitas non excludit rationem meriti, in quantum aliquis hoc quod ſic eſt neceſſarium, voluntariè agit, excludit tamen gloriam ſupererogationis: ſecundum illud. 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non eſt mihi gloria: neceſsitas enim mihi incumbit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iuſtitia non cõſiſtit circa exteriores res quã tum ad hoc quod eſt facere, quod pertinet ad artem, ſed quantum ad hoc, quòd vtitur eis ad alterum.

Svmma Textvs.

Concluſio eſt affirmatiua. Probatur: Virtus ſecundum Ariſtot. 2. Ethic. eſt quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit: ſed talis eſt iuſtitia: ergo. probo minorem: Bonum hominis eſt operari ſecundum regulas rationis: nam cum homo natura ſua ſit rationalis, ex eo opus eius erit bonum, quod eſt conforme rectę rationi: ſed hoc efficit iuſtitia, cuius munus eſt, ſecundum regulas rationis æqualitatem conſtituere inter duos: ergo iuſtitia eſt virtus: & vt Ariſt. dicit non qualiſcunq; ſed tanto cæteris rutilantior, quanto Heſperus reliquis aſtris firmamenti ſplendore antecellit. Quod & Cicero lib. 1. Officiorum repetit dicens, in habitu iuſtitię virtutis ſplendorem eſſe maximum, ex qua viri boni nominantur.

Explicatio Artic vli.

Ratio, propter quam D. Thom. in hoc articulo mouet præſentem difficultatem, non eſt, quia de illa ſit aliquá dubitatio: omnes enim vno ore fatentur iuſtitiam eſſe virtutem: ſed vt ſeruet debitum ordinem, & prę terea explicet immediatum genus eius iuſtitiæ, de qua in præſenti eſt ſermo: quod eſt nõ virtus ſecundum totam ſuam latitudinem, in quantum, ſcilicet, complectitur tam virtutes intellectuales, quam morales: ſed virtus moralis, cuius munus eſt dare bonum vſum in ordine ad rectam rationem. Hæc enim eſt, quę bonum facit habentem & opus eius bonum reddit.

¶ Sed contra concluſionem ſic argumentor: exercitati in actibus virtutum, ab omnibus laudantur: ſed non laudãtur illi, qui exercent ſe in actibus iuſtitiæ, vt eſt videre in mercatoribus, qui emptionibus & venditionibus intenti, quæ ſunt actus iuſtitiæ, non laudantur, ſed potius vituperantur: ergo iuſtitia nõ

Arg. cõtra concluſion. D. Thom.

Solutio aliquorum.

eſt virtus. Ad hoc argumentum nonnulli reſpondent, quod ideò mercatores non laudantur, quamuis exerceant ſe in actibus iuſtitiæ, quia eorum ſtatus eſt adeo periculoſus, vt vix poſsint conſcientiam ſuam in talibus cõtractibus innoxiã ſeruare. Sed hęc ratio nihil valet. Ex ea enim ſequeretur, quod ſtatus iudicum, atque principum non eſſet laudabilis; imò nec ſtatus epiſcoporum dicente D. Auguſt. in regula, quòd quantò quis in loco ſuperiori, tanto in periculo maiori verſatur. Alij dicunt, quòd quamuis illi actus ſint ſtudioſi, quia tamen impediunt, ne homines ad altiora progrediantur, ideò in illis occupati non laudantur. Sed nec hæc ratio eſt ſufficiens: quia tunc ſequeretur caſtitatem coniugalem non eſſe laudandam, cum impediat virginitatem, quæ eſt maius bonum: cuius tamen contrarium communiter tenent catholici. Quocirca, *Vera ſolutio.* his ſolutionibus omiſsis, dico, quòd mercatores ementes & vendentes non laudantur multis de cauſis. Prima eſt propter abuſum, qui communiter in illis actibus inuenitur. Sæpè enim contingit, vt aliqui actus ſint ex ſe liciti & honeſti, qui tamen propter nimium abuſum redduntur mali, vt quod religioſi deferant chirothecas, non quidem eſt ex ſe malum, ſed potius videtur bonum, vt eorum manus ſint mundæ & tales quales tanti ſacramenti miniſtros decet. Nihilominus tamẽ propter abuſum iam eſt hoc redditum vituperabile. *Mercatores multis de cauſis non laudãtur.*

Secunda ratio eſt: Quia communiter hoc munere vtuntur homines de media plebe: & quod de ſe non eſt vituperabile aliquando redditur infame propter eos, qui re illa vtuntur. Ex vili enim conditione hominum ſæpè ſæpiùs prouenit vt actus, qui ſecundũ ſe ſunt boni indebito modo fiant; & ſic reddantur vituperabiles. Quare ſi tantum homines graues & timorati communiter facerẽt tales cõtractus procul dubio laudarentur. Vel tandẽ dico, quod quando in aliqua virtute ſunt actus perfectiores & minus perfecti communiter non laudantur minus perfecti, quamuis ſint actus virtutis.

ARTICVLVS. IIII.

¶ Vtrùm iuſtitia ſit in voluntate tanquam in ſubiecto.

3. d. 33. q. 2. art. 4. q. 8. & vir. q. 1. artic. 5. cor. fin. Et 5. Ethic. lect. 1.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd iuſtitia nõ ſit in voluntate ſicut in ſubiecto. Iuſtitia enim quandoq; veritas dicitur. Sed veritas non eſt voluntatis, ſed intellectus, ergo iuſtitia non eſt in voluntate ſicut in ſubiecto.

2 ¶ Præterea, iuſtitia eſt circa ea quæ ſunt ad alterum. Sed ordinare aliquid ad alterum eſt rationis, Iuſtitia ergo nõ eſt in voluntate ſicut in ſubiecto, ſed magis in ratione.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia non eſt virtus intellectualis, cum non ordinetur ad cognitionem. Vnde relinquitur, quòd ſit virtus moralis. Sed ſubiectum virtutis moralis eſt rationale per participationẽ, q̃ eſt iraſcibilis, & cõcupiſcibilis, vt patet * per Philoſophum in. 1. Ethic. ergo iuſtitia non eſt in voluntate ſicut in ſubiecto, ſed magis in iraſcibili & concupiſcibili. *Lib. 1. cap. vlt. tom. 5. Annot.*

¶ SED CONTRA eſt, quòd Anſelmus * dicit, quòd iuſtitia eſt rectitudo voluntatis, propter ſe ſeruata. *In dialogo de veritate cap. 13.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd illa potentia eſt ſubiectum virtutis, ad cuius potentiæ actum rectificandum virtus ordinatur. Iuſtitia autem non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognoſcitiuum. Non enim dicimur iuſti ex hoc quòd rectè aliquid cognoſcimus. Et ideo ſubiectum iuſtitiæ nõ eſt intellectus, vel ratio quæ eſt potentia cognoſcitiua: ſed quia iuſti in hoc dicimur, quòd aliquid recte agimus, proximum autem principium actus eſt vis appetitiua, neceſſe eſt quòd iuſtitia ſit in aliqua vi appetitiua ſicut in ſubiecto. Eſt autem duplex appetitus, ſcilicet voluntas, quæ eſt in ratione, & appetitus ſenſitiuus cõſequens apprehẽſionẽ ſenſus, qui diuiditur per iraſcibilẽ, & cõcupiſcibilẽ, vt in primo habitũ eſt. Reddere autem vnicuiq; quod ſuum eſt, nõ poteſt procedere ex appetitu ſenſitiuo: quia apprehenſio ſenſitiua non ſe extẽdit ad hoc, quòd cõſiderare poſsit proportionem vnius ad alterum: ſed hoc eſt proprium rationis. Vnde iuſtitia nõ poteſt eſſe ſicut in ſubiecto in iraſcibili & concupiſcibili, ſed ſolum in voluntate. Et ideò Philoſophus * diffinit iuſtitiam per actum voluntatis, vt ex ſupradictis * patet. *1. 1. q. 81. art. 2.* *Lib. 5. Eth. cap. 1. & 5. ad finem.* *Art. 1. huius. q.*

AD

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd quia voluntas eſt appetitus rationalis: ideo rectitudo rationis quæ veritas dicitur, voluntati impreſſa, propter propinquitatem ad rationem, nomen retinet veritatis. Et inde eſt, quòd quandoque iuſtitia veritas vocatur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd voluntas fertur in ſuum obiectum cõſequenter ad apprehẽſionem rationis. Et ideo quia ratio ordinat in alterum, voluntas poteſt velle aliquid in ordine ad alterum: quod pertinet ad iuſtitiam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd rationale per participationem d non ſolum eſt iraſcibile & concupiſcibile, ſed omnino d appetitiuum, vt dicitur in 1. Ethicorum: quia omnis appetitus obedit rationi. Sub appetitiuo autem comprehenditur voluntas: & ideo voluntas poteſt eſſe ſubiectum virtutis moralis.

D. 231. & 1199. Lib. 1. cap. vlt. tom. 5.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatẽ reſpondet D. Tho. vnica cõcluſione, quæ talis eſt. Virtus iuſtitiæ non eſt in intellectu, nec in appetitu ſenſitiuo; ſed ſolum in voluntate, tanquam in ſubiecto. Probat ſingulas partes. Et primò quod non ſit in intellectu: nam illa potentia eſt ſubiectum virtutis, ad cuius potentiæ actum rectificandum ipſa virtus ordinatur: ſed iuſtitia non ordinatur ad rectificandum actum potentiæ cognoſcitiuæ, nõ enim dicimur iuſti ex eo, quòd aliquid rectè cognoſcimus, ſed ex eo, quod aliquid rectè agimus; proximum autem principium actus eſt vis appetitiua: ergo iuſtitia non eſt in intellectu, tanquam in ſubiecto, ſed in aliqua vi appetitiua. Quod autem non ſit in appetitu ſenſitiuo, ſed ſolum in voluntate probatur. Hoc eſt diſcriminis inter voluntatem & appetitũ ſenſitiuum, quòd voluntas ſequitur apprehẽſionem intellectus; & propterea dicitur appetitus rationalis: appetitus verò ſenſitiuus ſequitur apprehenſionem ſenſus: ſed apprehenſio ſenſitiua non ſe extendit ad hoc, vt poſsit conſiderare proportionem vnius ad alterum: hoc enim eſt proprium rationis: ergo reddere vnicuique quod ſuum eſt nõ poteſt procedere ab appetitu ſenſitiuo, ſed ſolum à voluntate: atque ex conſequenti iuſtitia, cuius eſt facere æqualitatem, reddendo vnicuique quod ſuum eſt, non erit in appetitu ſenſitiuo, tanquam in ſubiecto, ſed ſolum in voluntate.

Explicatio Articvli.

Dubium circa cõcluſionem articuli.

Circa concluſionẽ huius articuli eſt difficultas, vtrũ vera ſit. Et pro parte negatiua argumentor primò: iudicare eſt actus iuſtitiæ, vt omnes doctores concedunt; & tamẽ pertinet ad intellectum: ergo iuſtitia eſt etiã in intellectu, tanquam ſubiecto. Et confirmatur: Reſtitutio, & redditio debiti ſunt actus iuſtitiæ; & tamen non eliciuntur immediate à voluntate: ſed à potentijs exterioribus, imperium voluntatis exequentibus: ergo iuſtitia non ſolum eſt conſtituenda in voluntate, ſed etiam in alijs potentijs. Probo conſequentiam: Nam omnis virtus in ea potentia debet conſtitui, in qua propriam exercet operationem. *1. Argum.*

¶ Secundò, Voluntas de ſe eſt determinata ad bonum rationis, ſed obiectum iuſtitiæ eſt bonum rationis: ergo voluntas ex ſe eſt ſatis determinata ad illud; atque ex conſequenti non indiget virtute, qua mediante feratur in illud. *2. Argum.*

¶ Tertiò, Fortitudo & temperantia ea ratione non conſtituuntur in voluntate, quia voluntas ex ſe eſt ſatis determinata ad bonum temperantiæ, & ad bonum fortitudinis: ſed obiectum iuſtitiæ eſt multò excellentius, habetque maiorem dignitatem, quam obiectũ fortitudinis, vel temperantiæ: ergo ſicut fortitudo non conſtituitur in voluntate: ita nec iuſtitia. Ad hoc argumentum nonnulli reſpõdent, negando conſequentiam, Eſt enim diſcrimen, inter iuſtitiam ex vna parte, & fortitudinem, & temperantiam ex alia, quantum ad hoc, quod materia, circa quam verſatur iuſtitia, eſt ad alterum, & ſic bonum alienum. At verò materia, circa quam verſatur fortitudo, & temperantia eſt ad ſe; & ſic bonũ proprium. Vnde dicunt, quod voluntas, quãuis ſit per ſe formaliter determinata ad bonũ iuſtitiæ, quatenus eſt bonum rationis præciſe: quia tamen non eſt determinata ad tale obiectum, quatenus eſt materia & bonũ alterius; quia vt ſic eſt bonum alienum: idcircò fuit neceſſarium ponere in voluntate iuſtitiã inclinantem ad hoc bonum. Cæterùm, quia eadem voluntas reſpectu eius boni, quod eſt in fortitudine, vel temperantia eſt ſufficienter determinata, nõ ſolum formaliter, in quãtum eſt bonum rationis, ſed etiam materialiter, hoc eſt, ratione rei concupitæ, quæ etiã eſt ad ſe & bonum proprium; idcircò nõ fuit neceſſarium ponere in voluntate fortitudinẽ vel temperantiam. Sed contra hoc ſic argumentor; Materia ex ſe poſtulat formam: ergo ſi voluntas per ſe eſt determinata ad bonum iuſtitiæ formaliter, in quantum eſt bonum rationis, tanquam ad propriam formam; pati ratione *3. Argum.*

tione etiam erit determinata & relata ad materiam, ſiue ad bonum iuſtitiæ materialiter, in quo reperitur forma iuſtitiæ: atque ex cõ ſequenti quantum ad hoc nullum eſt diſcrimen inter iuſtitiam, & alias virtutes.

Concluſio D. Thom. vera.

¶ His tamen non obſtantibus dico, quod concluſio D. Thom. eſt veriſima, quam tenet D. Anſelmus in Dialogo de veritate. c. 13. dicens, iuſtitiam eſſe rectitudinem voluntatis propter ſe ſeruatã. Et Ariſt. 5. Ethi. cap. 1. dicit: Iuſtitia eſt habitus, quo iuſta volumus & iuſta facimus. Et Vlpianus in l. iuſtitia. ff. de iuſtit. & iur. ſic inquit; Iuſtitia eſt conſtãs, & perpetua voluntas, &c. Quibus verbis nõ ſolum actus, ſed etiam proprium iuſtitiæ ſubiectum oratorio quodam modo declaratur, & probatur ſufficienter ratione D. Thom. in hoc articulo. Item præterea ex differentia quam ipſe. 1. 2. quæſt. 56. ex mente Ariſtotelis conſtituit inter iuſtitiam & alias virtutes morales: iuſtitia enim eſt in voluntate, aliæ vero virtutes, nempe, Fortitudo, & Temperantia ſunt in appetitu ſenſitiuo. Et ratio eſt; quia cum Temperantia, & Fortitudo perficiãt hominem in ordine ad bonum propriũ; voluntas autem ex ſe ſatis ſit propenſa & inclinata reſpectu huius boni: non eſt neceſſarium ponere in voluntate aliquas virtutes inclinantes ad illud: ſed erit neceſſarium ponere illas, nempe, Fortitudinem, & Temperantiam in appetitu ſenſitiuo; ne propter inſurgentes paſſiones, iraſcibilis, & concupiſcibilis voluntas impediatur à bona electione, & conſequutione proprij boni. Cæterùm, quia in ordine ad alterũ, hoc eſt, in ordine ad alienum bonum non eſt voluntas ex ſe ſatis propenſa & inclinata, idcircò neceſſarium eſt, quod, vt homo debito modo ſe habeat in ordine ad alterum, in eius voluntate conſtituatur aliqua virtus, & hæc eſt Iuſtitia. De hac re videndus eſt D. Thom. 1. 2. quæſt. 56. art. 6. & quæſt. 60. art. 2. & in hac q. art. 9. & 10.

Ad 1. arg. ſolutio Caietani.

¶ Ad primum argumentum cum ſua confirmatione, vt reſpondeat Caietanus in hoc articulo, dicit tria. Primũ eſt, quòd actiones virtutum neceſſario debent eſſe immanẽtes. Secundũ quòd reſtitutio, commutatio, reddi tio debiti, &c. prout ſunt actiones tranſeuntes non poſſunt elici à virtute Iuſtitiæ, ſed tãtum imperari. Tãdem tertio affirmat, quòd iudicare non eſt actus elicitus à Iuſtitia, ſed imperatus: quia Iuſtitia eſt in voluntate & iudicare eſt actus intellectus. Aliqui ſequũtur hunc modum dicendi Caietani: ſed mihi procul dubio non videtur probabilis. Nam, vt diximus ſupra quæſt. 3. art. 1. ex mente D. Tho. quamuis actus vnius potentiæ non poſſit elici ab alia potentia, ſed imperari: non tamen eſt inconueniens, quod eliciatur ab habitu exiſtenti in alia potentia. Et ratio eſt: Nam cum potentia concurrat ad actum quantum ad eius ſubſtantiam in genere naturæ, quod eſt quid intrinſecum; habitus verò quantum ad qualitatem & ad modum ipſius actus in genere moris, quod eſt quid extrinſecum; eſt inconueniens, quòd actus, quoad ſuam ſubſtantiam eliciatur ab alia potentia: & non eſt inconueniens, quod qualificetur ab habitu exiſtenti in alia potentia. Qualitas enim quia eſt quoddam accidẽs aduentitium & variabile, poteſt ab extrinſeco aduenire: ſubſtantia verò actus, quia eſt quid intrinſecum implicat quod ab extrinſeco proueniat. Ex quo fit, vt orare, vouere, qui ſunt actus intellectus, & ſacrificare, & facere cæremonias, qui ſunt actus potentiarum exteriorum, putà, manus, atque linguæ, ponantur à D. Thom. infra. q. 83. art. 1. & 3. actus eliciti à religione, non obſtante, quod religio eſt in voluntate, tanquã in ſubiecto. Et eodem modo dico, quòd iudicare, quamuis ſit actus intellectus, quantum ad ſubſtantiam: & reſtitutio atque redditio debiti ſint potentiarum exteriorum; adhuc tamen ſunt actus eliciti à Iuſtitia exiſtente in voluntate, quia ab ea immediate accipiunt bonitatem in eſſe moris. Et per hæc patet ſolutio ad primum argumentum cum ſua confirmatione.

Impugnatur Caiet. & reſpondetur ad argum.

¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd quãuis verum ſit, quod voluntas ex ſua natura inclinatur in quodcunque bonum; adhuc tamen indiget virtutibus, quibus faciliter feratur in particularia bona, maxime in illa, quæ non ſunt propria ipſius operãtis: ex peccato enim primi parentis adeò infirma manſit volũtas, & inclinata proprijs bonis, vt niſi media virtute, in bonum alterius promptè & faciliter ferri non poſsit: quamuis ipſum ſecundum ſe ſit nobilius atque præſtantius quam bonum proprium. Et per hoc patet ſolutio ad tertium argumentum, quantum ad primam partem illius. Quantum ad vltimum autem, quod in eodem argumento dicitur, reſpondetur, quòd quemadmodum materia ex ſe eſt determinata ad formam ſubſtantialem in communi, non autem eſt determinata ex ſe ad iſtum gradum formæ, neque ad illum, niſi per diſpoſitiones, quas recipit: ità etiam voluntas ex ſe eſt determinata ad bonum in communi, imò & ad bonum rationis ſibi proportionatum: non tamen eſt determinata ex ſe ad bonum ſibi non proportionatum, ſiue illud ſit diuinum, ſiue humanum. Et quia bonum alterius non eſt proportionatum voluntati, cum ſit difficile reddere alienum proximo: idcirco indiget voluntas habitibus, & diſpoſitio-

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

ſpoſitionibus, quibus promptè & faciliter ad alterum operetur: & ſic ponitur iuſtitia.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis conſequenter, vtrũ ità ſit proprium Iuſtitiæ inter cardinales virtutes eſſe in voluntate (iuſtitiæ inquã & aliarum ſibi annexarum, quales ſunt religio, libe

Sententia Scoti. ralitas & ſimiles) vt nulli alteri conueniat. Scotus namque in. 3. diſt. 23. quæſt. vnica, & diſt. 33. eiuſdem libri atque Ocham diſt. 10. & 11. quos neotericorum plerique ſequuntur, præcipuè Buridanus. 1. Ethic. quæſt. vlt. mordicùs tenent non modo iuſtitiam, verum & Fortitudinem, atque Temperantiam in voluntate eſſe conſtituendas. Fatentur quidem in appetitu ſenſitiuo eſſe ponendos aliquos habitus, quibus rectè diſponatur & obediat rationi: dicunt tamen illos non mereri nomẽ virtutis: & ſic omnis virtus ad voluntatẽ eſt

1. *Argum.* referenda. Et probari poteſt hæc ſententia multis argumentis. Primò ſic: Virtus eſt habitus electiuus in medio conſiſtens rectæ rationi conſentaneus, vt autor eſt Ariſt. 2. Ethi. cap. 2. ergo in illa potentia eſt conſtituenda, cuius eſt proprium electionem facere: huiuſmodi autem eſt ſola voluntas: ergo ſola volũtas poteſt eſſe ſubiectum moralis virtutis.

2. *Argum.* ¶Secundò: In volũtate ponitur iſte actus, qui eſt, volo tẽperatè viuere, vel fortiter agere, vt planè conſtat: ergo ſunt conſtituendæ in voluntate virtutes Temperantiæ & Fortitudinis, quæ illos actus eliciant. Probo conſequentiam: Nam virtus eo in loco eſt conſtituenda, vbi ponitur operatio. Et cõfirmatur: Habitus intemperantiæ ponitur in voluntate: ergo & habitus temperantiæ. Conſequentia inde tenet, quòd contraria debent fieri circa idem. Antecedens verò probatur: Voluntas ex ſe non eſt determinata ad actus intemperantiæ: ergo ex frequentatione talium actuum generabitur in ea habitus intemperantiæ.

3. *Argum.* ¶Tertiò: Si virtutes morales conſtituuntur in appetitu ſenſitiuo, ſequuntur quã plurima inconuenientia. Nam primò ſequitur, quòd iſtæ virtutes non fuiſſent in ſtatu innocentiæ; ſiquidem in illo omnes paſsiones eſſent moderatæ. Secundò ſequitur, quod non manent in anima ſeparata, in qua non manet appetitus ſenſitiuus; imò nec manſiſſent in Chriſto in triduo mortis, quod videtur alienum à vera Theologia. Tertiò ſequitur, has virtutes non manere in beatis poſt corporis reſurrectionem, cùm in illis non maneant paſſiones, quæ moderentur. Tandem ſequitur, quòd Temperantia & Fortitudo infuſæ debeant collocari in appetitu ſenſitiuo, quod eſt impoſsibile. Nam cum prædictæ virtutes infuſæ verſentur circa bonũ diuinum, & ſupernaturale, quod à potentia ſenſitiua nec cognoſci, nec deſiderari poteſt; manifeſte ſequitur, illas non eſſe collocandas in appetitu ſenſitiuo.

Sententia Ariſt. vera ¶Contrariam tamen ſententiã tenet Ariſt. multis in locis & præcipuè. 2. Ethi. cap. 3. vbi ex profeſſo nititur probare virtutes morales, nempe, Fortitudinem & Temperantiam in reprimẽdis voluptatibus, ac doloribus & triſtitijs verſari, & ſic in appetitu ſenſitiuo, tanquam in ſubiecto ſunt collocandæ. In primo etiam Ethic. cap. vlt. & 3. Ethic. cap. 10. dicit Fortitudinem & Temperantiam eſſe partiũ animæ irrationalium, hoc eſt, iraſcibilis & cõcupiſcibilis. Aduerſarij dicunt, quòd Ariſto. intelligit per hæc verba voluntatem, quæ nõ eſt rationalis per eſſentiam, ſed per participationem. Et forſan verè dicunt: ipſe enim ſic explicat lib. 6. Ethic. cap. 1. & lib. 10. Magnorum moralium, cap. 5. Sed non poterunt Ariſtotelem ita explicare in Opuſculo de Virtutibus, vbi expreſſe fatetur prædictas virtutes in appetitu ſenſitiuo eſſe collocandas. Et probatur ratione: Virtus verſatur circa difficile: ſed vniuerſa difficultas in materia Temperantiæ, atque Fortitudinis prouenit ab appetitu renuente, & ab eius paſsionibus: ergo iſtæ virtutes in appetitu ſenſitiuo ſunt conſtituẽdæ, vt illum frænent. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex Paulo, qui ad Roma. cap. 7. difficultatem huius negotij ad appetitum ſenſitiuum retulit dicens; Condelector legi ſecundum interiorem hominẽ, hoc eſt, ſecundum rationalem appetitũ: ſed ſentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et ad Galat. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, vt non quæ cumq; vultis illa faciatis, &c. Secundo, ſi cõſtituamus hominem prudentem, ſcientem, quid & quomodo ſit operandum, carentemque omni paſsione & difficultate appetitus ſenſitiui, is facillime & animoſe reſiſtet contrarijs, viuetque temperatè, vt conſeruet vitã ſuam. Quod & manifeſta experientia verum eſſe monſtratur. Nam immutato corpore per ægritudinẽ, vel per alias cauſas ità, vt ceſſent paſsiones tunc facillimum eſt habere optimũ propoſitum temperatè viuendi: ergo ociosum erit has virtutes in voluntate conſtituere, atque ex conſequenti ſunt ponendæ in appetitu ſenſitiuo. Tandem hoc ipſum probatur efficaciſsima ratione D. Thom. 1. 2. q. 56. art. 6. Vbi dicit quod cum per habitum perficiatur potentia ad agendum, ibi indigebit potentia habitu ad bene agendum (qui ſit virtus) vbi ad hoc non ſufficit, propria ratio potentiæ: omnis autem potentiæ propria ratio attenditur in ordine ad obiectum. Vnde

cum

cum obiectum voluntatis ſit bonum rationis voluntati proportionatum, quantum ad hoc non indiget voluntas virtute perficiente; ſed ſi quod bonum immineat homini volendum, quod excedat proportionem voluntatis; ſiue quantum ad totam ſpeciem humanam, ſicut bonum diuinum, quod tranſcendit limites humanæ naturæ; ſiue quantum ad indiuiduum, ſicut bonum proximi, ibi volũtas indigebit virtute, & ideo illę virtutes, quę ordinant affectum hominis in Deum, vel in proximum erunt in voluntate tanquam in ſubiecto, vt Charitas atq; Iuſtitia: aliæ autem, vt Fortitudo atque Temperantia, quæ ordinat hominem ad bonum ſibi proportionatum, quale eſt bonum proprium, non in voluntate, ſed in appetitu ſenſitiuo: Ex cuius perturbatione ſæpè ſæpiùs prouenit, vt homo non ſequatur bonum ſibi proportionatũ, erunt conſtituendæ; & ſic conſtat quod ex virtutibus moralibus ſola Iuſtitia eſt in voluntate. De hac re videnda ſunt, quæ dicit D. Thom. 1. 2. quæſt. 56. per totam, vbi de ſubiecto virtutum diſſerit.

Ad. 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum incontrariũ factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam quando per ſe potentia poteſt electionem facere non indiget ad id virtute ſuperaddita, ſed ibi erit cõſtituenda virtus, vnde naſcitur difficultas, & obſtaculum rectè eligendi, ac ſubinde agendi. Ex quo ſequitur, quòd virtutes, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo non ideò dicuntur habitus electiui, quia immediatè, & propriè cauſant electionem: ſed quia vel tollunt impedimenta rectæ electionis (paſsiones enim immoderatæ trahunt voluntatem ad malam electionem) vel quia ſunt principium ipſius electionis mediatæ, hoc eſt, mediãte intentione finis: Nam cum qualis vnuſquiſque eſt, talis finis ei videatur, vt dicit Ariſtot. 3. Ethic. ex eo quod quis eſt rectè affectus ad bonum tẽperãtiæ, videtur ei optimum temperatè viuere. Ex quo principio per diſcurſum prudẽtiæ ſtatim colligit electionis concluſionem, dicens, nunc temperatè eſt agendum.

Virtus ibi eſt cõſtituẽ da vnde naſcitur difficultas.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur conceſſo antecedẽti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico, non eſſe neceſſarium, quod virtus ſit in eadem potentia, in qua eſt habitus ab ea elicitus, vt diximus dubio præcedenti. Ad confirmationem reſpondetur, negando quod habitus intemperantiæ ſit in voluntate. Et ad probationem dico, quòd quamuis voluntas ex ſe non ſit determinata ad actus intemperantiæ, eſt tamen determinata ſuapte natura ad bonum temperantiæ. Ex quo fit, vt intemperantia in illa produci non poſsit: ſicut, quia ignis ex ſua natura eſt determinatus ad calorem nunquam poteſt in ſe habere frigiditatem. Vel ſecundo reſpondetur, quòd ex frequentatione actuum intemperantiæ generatur in voluntate quidam habitus, qui vocatur incontinentia, qui quidem non contrariatur virtuti temperantiæ exiſtenti in appetitu ſenſitiuo, ſed alij habitui in eadem voluntate ex frequentatione actũ temperantiæ generato, qui appellatur continentia. Nam, vt docet D. Tho. infrà. quęſt. 155. per totam. In voluntate ponitur quidã habitus, continentia, appellatus, qui non meretur nomen virtutis; quoniam nec ad faciendam rectam electionem, nec ad moderandas paſsiones ponitur, ſed, vt ſtabiliat & confirmet voluntatem, ne ex vehementibus paſsionibus abducatur: & huic contrariatur incontinentia. Quapropter dicit Ariſtot. 7. Ethicor. capit. 7. 8. & 9. quòd continens, & incontinens circa paſsiones eodem modo ſe habent.

In voluntate ponitur habitus cõtinẽtiæ qui non eſt virtus.

¶ Ad tertium argumentum, quod rem ad incommoda adducebat, ad primũ inconueniens Durandus in. 2. diſt. 29. quæſt. 2. apertè concedit in ſtatu innocentiæ non fuiſſe virtutes morales, quibus paſsiones moderarentur. Sed fallitur profectò: tum, quia iuſtitia originalis non erat ſolitaria, ſed ſecum adducebat omnes virtutes infuſas & morales, ſicut gratia modo illas affert: tum etiam, quia licet iuſtitia originalis eſſet ſufficiens ad moderandas paſsiones, non tamen erat ſatis ad elicien das moderatas operationes. Iuſtitia enim originalis (vt exiſtimo) non erat operatiua, nec conſtituebatur in potentijs animæ: ſed in eſſentia, ſicut gratia.

Ad. 3. arg.

In ſtatu innocentiæ erant virtutes morales.

¶ Ad ſecundum inconueniens reſpondetur, quod virtutes morales manent in anima ſeparata, non quidem actu, ſed virtute, vt optimè explicat Diuus Thomas in diſputatis, quæſtione de virtut. articulo. 4. ad tertium, & quæſtione de virtutibus cardinalibus, articulo. 4. ad. 13.

Virtutes morales manent in anima ſeparata, non actu ſed virtute.

¶ Ad tertium inconueniens reſpondetur, prædictas virtutes manere in beatis poſt corporum aſſumptionem, non quantum ad materiale, ſed quantum ad formale, vt ex ſententia Diui Auguſtini, docet Diuus Thom. prima ſecundæ, quæſtione. 67. articulo primo. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum, quòd in virtutibus moralibus aliquid eſt materiale, & aliquid formale. Materiale eſt in eis inclinatio quædam partis appetitiuæ ad paſsiones, vel operationes ſecundum modum aliquem: ſed, quia iſte modus determinatur à ratione, ideircò formale in omnibus virtutibus eſt ordo rationis. Dicit ergo

Virtutes morales qualiter maneant in beatis.

ergo D. Thom. quod huiuſmodi virtutes morales in futura vita non manent quantum ad id, quod eſt materiale in eis. Non enim habẽt in futura vita locum concupiſcentiæ & delectationes ciborum & venereorum; nec etiam timores & audaciæ circa pericula mortis; nec etiam diſtributiones & commutationes rerum, quæ veniunt in vſum præſentis vitæ: ſed quantum ad id, quod eſt formale remanebũt in beatis perfectiſsimè poſt hanc vitam, in quantum, ſcilicet, ratio vniuſcuiuſq; rectiſsima erit circa ea, quæ ad ipſum pertinebunt ſecũdum ſtatum illum. Vnde D. Auguſt. lib. 14. de Trinit. cap. 9. dicit, quod Prudentia ibi erit ſine vllo periculo errotis, Fortitudo ſine moleſtia tolerandorum malorum, Temperãtia ſine repugnantia libidinum, vt Prudentię ſit nullum bonum Deo præponere, vel ęquare, Fortitudinis ei firmiſsime inhærere, Temperantiæ nullo defectu noxio delectari. De Iuſtitia verò manifeſtius eſt quem actum ibi habebit, ſcilicet, eſſe ſubditum Deo; quia etiã in hac vita ad iuſtitiam pertinet eſſe ſubditũ ſuperiori. Hæc Auguſt.

D. Auguſt.

Virtutes infuſæ conſtituuntur in appetitu ſenſitiuo.

¶ Ad vltimum in conueniens reſpondetur, concedendo, quòd virtutes infuſæ debẽt collocari in appetitu ſenſitiuo. Nam fortitudo conſtituit medium inter timorem & audaciã, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo, & Temperantia conſtituit medium inter delectationẽ guſtus & tactus, quæ ſimiliter habent ſedem in appetitu ſenſitiuo. Qualiter autem diſtinguãtur virtutes morales infuſæ ab acquiſitis, dixi mus ſupra. q. 18. art. 1.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm iuſtitia ſaltim aliquomodo, hoc eſt, ſecundariò, vel per redundantiam ſit in appetitu ſenſitiuo. Et pro parte affirmatiua eſt primum ar-

1. Argum.

gumentum: Liberalitas eſt quædam virtus annexa iuſtitiæ, in voluntateq; exiſtens, vt author eſt D. Thom. 1. part. quæſt. 21. artic. 1. ad. 1. Vnde eo loco dicit, liberalitatem propriè eſſe in Deo, ſicut iuſtitiam: & tamen ſecundariò, & per quãdam redundantiam etiã inuenitur in appetitu ſenſitiuo. Idem enim D. Thom. 1. 2. quæſt. 60. art. 5. dicit, quòd liberalitas, prout eſt amor moderatus pecuniæ, recipitur in appetitu ſenſitiuo: ergo pari ratione dicendum erit de iuſtitia, quòd quãuis propriè eſt in voluntate, illamque inclinat in bonum proximi, ſecundariò tamen & per redundantiam erit in appetitu ſenſitiuo, vt impediat paſsiones; quæ poſſunt voluntatem à bono proximi retardare. ¶ Secũdo: Miſericordia prout dicit voluntatem efficacem ſubleuandi miſeriam proximi, proculdubio eſt in voluntate, tanquam in ſubiecto, & tamen experimento conſtat, quod cum aliquis ſuccurrit proximo indigenti ſenſibiliterc̃mouetur in ipſo appetitus ſenſitiuus, in quo etiam inuenitur miſericordia per quandam redundantiam: vnde qui miſeretur viſcera miſericordiæ habere dicitur: ergo pari ratione dicendum erit de iuſtitia.

¶ Incontrarium tamẽ eſt D. Thom. in hoc articulo, qui expreſſe affirmat Iuſtitiam nullo modo eſſe in appetitu ſenſitiuo: quæ ſentẽtia tanquam vera eſt tenenda. Et probatur: Difficultas exiſtens in actu iuſtitiæ non eſt in appetitu ſenſitiuo, ſed in voluntate: ergo virtus Iuſtitiæ, per quam tollitur talis difficultas, nec etiam ſecundario erit ponenda in appetitu ſenſitiuo. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Nam vt docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 56. art. 6. ex eo ſolum voluntas patitur difficultatem in aſſequutione boni alterius, quia non eſt ad illud determinata. Et cõfirmatur: Nam vt infrà dicemus, art. 9. huius quæſtionis, ex communi ſententia omnium philoſophorum, iuſtitia non eſt circa paſsiones, ſed circa operationes: nomine autem paſſionum intelliguntur operationes appetitus ſenſitiui, & nomine operationũ actiones voluntatis: ergo iuſtitia nec primario, nec ſecũdario poterit eſſe in appetitu ſenſitiuo.

Sententia vera, iuſtitia non eſt in appetitu

¶ Et ad primum argumentum reſpõdetur, notando, quòd liberalitas poteſt accipi dupliciter; vno modo pro virtute ordinante hominem ad dationem gratuitam, nulla expectata compenſatione; quæ quidem datio fit propter bonum ipſius donationis: alio modo pro amore moderato pecuniæ, qui amor ea ratione dumtaxat vocatur liberalitas, quia liberat hominem ab appetitu infirmo, & ſordido diuitiarum: qualis eſt auaritia. Hoc conſtituto dico, quòd liberalitas in primo ſenſu eſt in voluntate, reperiturque in Deo, vt docet D. Thom. loco citato, & 1. contra gent. cap. 93. At verò liberalitas in ſecundo ſenſu eſt in appetitu ſenſitiuo. Et quantum ego exiſtimo vna liberalitas ſpecie diſtinguitur ab altera, quamuis ea, quæ eſt in appetitu ſenſitiuo plurimum adiuuet ad exercitiũ alterius exiſtentis in voluntate. Et ſic conſtat, quod liberalitas quæ eſt in voluntate nullo modo eſt in appetitu, ſed de hoc dicemus infrà. q. 117. & q. 134. art. 4. ad. 1.

Ad. 1. arg.

¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod ille affectus compaſsionis repertus in exercitio miſericordiæ non eſt virtus, vt docet D. Thom. in hac. 2. 2. quæſt. 36. art. 3. Et ideo non ponitur habitus ad illum determinandum: ſed neceſſitate quadam naturali ex coniunctione appetitus ſenſitiui ad voluntatem conſequitur, ſicuti & ex pœnitẽtia, quæ eſt deteſtatio peccati propter Deum ſumme dilectum, conſequitur

Ad. 2. arg.

quitur triſtitia ſenſibilis in appetitu ſenſitiuo cum lacrymis: nec tamen propterea pœnitentia ponitur aliquomodo in appetitu ſenſitiuo; ſed ſolum in voluntate. Et hæc dicta ſufficiant de toto iſto articulo.

Articvlvs. V.

¶ Vtrùm iuſtitia ſit virtus generalis?

In. q. 6. & 7. & q. 59. ar. 1. Et 1. 2. q. 60. art. 3. & 5. Eth. lect. 1. 2. & 3.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur, quòd iuſtitia nō ſit virtus generalis. Iuſtitia enim condiuiditur alijs virtutibus, vt patet Sapien. 8 Sobrietatem & iuſtitiam docet prudentiam & virtutem. Sed generale non condiuiditur ſeu connumeratur ſpeciebus ſub illo generali contentis, ergo iuſtitia non eſt virtus generalis.

2 ¶ Præterea, Sicut iuſtitia ponitur virtus cardinalis: ita etiam temperantia & fortitudo. Sed temperantia vel fortitudo non ponitur virtus generalis, ergo neque iuſtitia debet aliquo modo poni virtus generalis.

Art. 2. huius quæſt.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia eſt ſemper ad alterum: vt ſupra * dictum eſt. Sed peccatum quod eſt in proximum, non poteſt eſſe peccatum generale: ſed diuiditur contra peccatum, quo peccat homo contra ſeipſum, ergo etiam neque iuſtitia eſt virtus generalis.

Lib. 5. c. 1. & 2. to. 5.

¶ Sed Contra eſt, quòd Philoſophus * dicit in. 5. Ethic quòd iuſtitia eſt communis virtus.

Art. 2. huius. q.

¶ Respondeo dicendum, quòd iuſtitia ſicut dictum eſt *, ordinat hominem in comparatione ad alīū, quod quidem poteſt eſſe dupliciter. Vno modo ad alium ſingulariter cōſideratum: alio modo ad alium in communi, ſecūdum ſcilicet quòd ille, qui ſeruit alicui communitati, ſeruit omnibus hominibus qui ſub communitate illa continētur. Ad vtrumque ergo ſe poteſt habere iuſtitia ſecundum propriam rationem. Manifeſtum eſt autem quod omnes qui ſub communitate aliqua continentur, comparantur ad communitatem ſicut partes ad totum. Pars autem id quod eſt, totius eſt, vnde & quodlibet bonum partis eſt ordinabile in bonum totius. Secundum hoc ergo bonum cuiuſlibet virtutis ſiue ordinantis aliquem hominem ad ſeipſum, ſiue ordinantis ipſum ad aliquas alias perſonas ſingulares, eſt referibile ad bonum commune, ad quod ordinatur iuſtitia. Et ſecundum hoc actus omnium virtutum poſſunt ad iuſtitiam pertinere, ſecundum quòd ordinant hominem ad bonum commune. Et quātum ad hoc iuſtitia dicitur virtus generalis. Et quia ad legem pertinet ordinare in bonum commune, vt ſuprà * habitum eſt, inde eſt quòd talis iuſtitia prædicto modo generalis dicitur iuſtitia legalis: quia ſcilicet per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum in bonum commune.

1. 2. q. 90. art. 2. & argu. 4. q. præc.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd iuſtitia condiuiditur ſeu connumeratur alijs virtutibus, non in quantum eſt generalis, ſed in quantum eſt ſpecialis virtus: vt infrà * dicetur.

Art. 7. & 12. huius quæſt.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd temperantia & fortitudo ſunt in appetitu ſenſitiuo, id eſt, in concupiſcibili & irascibili. Huiuſmodi autem vires ſunt appetitiuæ quorundam bonorum particularium, ſicut & ſenſus eſt particularium cognoſcitiuus. Sed iuſtitia eſt ſicut in ſubiecto in appetitu intellectiuo, qui poteſt eſſe vniuerſalis boni, cuius intellectus eſt apprehenſiuus. Et ideò iuſtitia magis poteſt eſſe virtus generalis, quam temperantia vel fortitudo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa quæ ſunt ad ſeipſum, ſunt ordinabilia ad alterum: præcipuè quantum ad bonum commune. Vnde & iuſtitia legalis ſecundum, quod ordinat ad bonum commune, poteſt dici virtus generalis. Et eadem ratione iniuſtitia poteſt dici peccatum cōmune. Vnde dicitur primæ Ioan. 3. quòd omne peccatum eſt iniquitas.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatē reſpondet D. Th. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iuſtitia, quæ reſpicit bonum commune, dicitur virtus generalis. Probatur: Iuſtitia eſt virtus hominis per cōparationem ad alterum:

alterum: ſed hæc comparatio poteſt fieri dupliciter, ſcilicet, vel ad alterum ſingulariter conſideratum, vel ad alterum in communi: ergo quantum ad vtrumque poterit iuſtitia habere ſe ſecundum propriam rationem, atque ex conſequenti, quemadmodum iuſtitia, quę ordinat ciuem ad ciuem, tanquam vnam partem ad alteram, dicitur iuſtitia particularis: ità etiam illa iuſtitia, quæ ordinat ciues in bonum cõmune dicetur iuſtitia generalis. Quæ ſic appellatur; tum ex obiecto & fine: quia bonum commune eſt omnium generaliſsimum: tum etiam ex effectu & proprio munere, quod eſt omnium aliarum virtutum actus in tale bonum commune ordinare. Secunda concluſio: Hæc iuſtitia generalis proprio nomine appellatur iuſtitia legalis, quia ad legem propriè pertinet ordinare ad bonum commune, vt idem D. Thom. dixerat. 1. 2. quæſt. 90. art. 2.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Iuſtitia propriè dicta diuiditur in generalẽ & particularem.

PRo intelligentia totius materiæ de iuſtitia generali, ſiue legali, de qua D. Thom. agit in hoc articulo, & duobus ſequentibus, eſt aduertendum, quod iuſtitia propriè dicta, qualis eſt illa, quæ reſpicit alterum, facitque æqualitatem, prima ſui diuiſione diuiditur in generalem & particularem. Generalis eſt illa, quæ reſpicit bonum commune. Et dicitur generalis præcipuè ſecundum virtutem, & ordinationem: quia, ſicut ſol in omnibus cauſarum inferiorum effectibus influit, & propterea dicitur cauſa vniuerſalis, ac generalis: ita etiam iuſtitia, quæ generalis eſt, trahit ad ſe ipſam atque ordinat omnes alias virtutes, cum ſit ſumma inter morales, omniſque virtutis fons & origo. Vnde Diuus

D. Ambro.

Ambroſius, in Hexamero, de ea loquens dicit; Vbi prudentia, ſcilicet, ſæcularis ibi malitia, vbi fortitudo, ibi iracundia, vbi temperantia, ibi impatientia, plerumque autem & alia vitia: vbi autem iuſtitia, ibi concordia aliarum virtutum, non enim per ſe pars eſt iuſtitia, ſed quaſi omnium virtutum mater. Hanc generalem iuſtitiam appellat Ariſtote. legalem. 5. Ethicorum, & Diuus Thomas in hoc articulo, quia eſt principaliter à legiſlatore, & à lege intenta, quæ cæteras virtutes ad bonum reipublicæ ordinat. Lex enim rectè, ac ſanctè poſita diſponit ciues fore temperatos, fortes, prudentes, veraces, vt reipublicæ bonum conſeruetur: quod in quadam conſonantia ac iuſtitia conſiſtit: ità, ſcilicet, vt quilibet agat & viuat ſecundum quod lege ſtatutum eſt. Putà, quòd ciuitatis cuſtodes animoſi ſint, fortes atque fideles: quod gubernatores & rectores prudẽtes, quod erudientes iuuentutem temperati, atque pudici. Hæc igitur iuſtitia meritò generalis dicitur: quoniam generale, hoc eſt, totius ciuitatis commune bonum concernit, & ad illud reliquas virtutes ordinat. Quam quidem oportet eſſe in principe, vt in prima radice, à cuius autoritate pendet commune bonum; in alijs autem miniſterialiter & executiue. Vnde qui viderit ciues intemperatos, imprudentes, infideles, diſcordes in conſeruatione patriæ, rectè concludet, illic non exiſtere hanc generalem iuſtitiam; ſed ſuum oppoſitum, ſcilicet, generalem iniuſtitiam, quæ aſſimilatur ægritudini in corde, per quam non ſolum pars vna, ſed totum corpus tabeſcit. De hac iuſtitia generali loquitur Eſai. cap. 1. dum dicit: Quomodo facta es meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij: iuſtitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ: &c. Et Eccleſiaſt. cap. 10. Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniuſtitiam, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. Hanc generalem iuſtitiam omnes leges & diuinæ & humanæ rectè poſitę intendũt. Sicut enim Deus totius vniuerſi bonum, & non ſolùm aliquarum partium intendit, ſic omnis bona lex bonum commune primo, deinde particulare procurat. Propterea quę verus legiſlator Deo optimo dicitur aſsimilari & prudẽtiſsimo medico, qui non tantum vnam partem: ſed totũ ſanare intendit: toto namque bene diſpoſito omnes partes bene ſe habent.

Iuſtitia generalis debet eſſe in principe, vt in prima radice.

Lex bona primo bonum cõmune deinde particulare intẽdit.

¶ Iuſtitia particularis eſt, quæ reſpicit bonum particulare inter perſonam, & perſonã, prout vna ordinatur ad alteram, vt inter dominum & ſeruum, patrem & filium, virum & vxorem, amicum & amicum: vt ex ſupradictis patet. Rationes autem, quæ conuincũt vltra iſtam iuſtitiam particularem, ponendam eſſe illam generalem, ſunt plures. Prima: Quia cùm homo poſsit dupliciter conſiderari, ſcilicet, ſecundum ſe, & in quantum eſt pars communitatis politicæ; eſt enim homo naturaliter animal politicum, & ciuile: ſicut ad perfectionem hominis in ſe ipſo ponuntur habitus eum perficientes: ita etiam ad perfectionem eiuſdem, in quantum eſt pars politicæ communicationis erit neceſſarium ponere aliquem habitum, qui illum perficiat in ordine ad bonum politicum. Omnis enim pars & illud, quod eſt partis eſt referibile naturaliter ad totum, & ordinabile ad bonum totius: nec eſt minus laudabile habere ſe bene ad commune, quam habere ſe bene ad proprium, ſed tantò magis, quantò bonum commune eſt proprio maius, vt Ariſtot. docet lib. 5. Ethicor. Secunda ratio eſt: Nam virtutes ad hoc requiruntur, vt homo bene ſe habeat, hoc eſt, prõpte,

Rationes conuincentes vltra iuſtitiam particularem eſſe conſtituendam aliam generalem.

delectabiliter & firmè operetur circa ea, quę ſunt difficilia, vt dicit Ariſtot. lib. 2. Ethicorum. Sed vltra difficultates, quæ ſunt in eo, quod homo bene ſe habeat ad ſe ipſum, ſunt etiam & aliæ multò maiores in bene ſe habendo ad bonum commune, pro quanto homo magis inclinatur ad proprium curandum, quam ad commune. Et propterea dicebat Ariſtot. lib. 2. Politi. minimam curam ſortiri, quod plurimorum eſt commune: de proprijs enim maximè curant, de communibus autem minùs, quam vnicuique attinet. Apud alios enim tanquam altero curante negliguntur; ſicut in miniſterialibus ſeruitijs multi ſeruientes, quandoque deterius ſeruiunt paucioribus: ergo neceſſarium erit cõſtituere aliquam virtutem, ſecundum quam homo bene ſe habeat ad bonum commune, & hæc eſt de iuſtitia generalis. Vltima ratio eſt: Quia vt Ariſtot. docet lib. 5. Ethicorum, cap. 5. aliqua ſunt, quæ ex principio nihil differt, ſic vel aliter fieri, ſcilicet, antequàm ſint legis poſitione determinata; & ſic neutrum oppoſitorum facere eſſet malum. Quando autem lex ponitur, vnam partem præcipiens, vel prohibens multum differt: peccaret enim qui non faceret quod lege præcipitur, vel qui faceret, quod lege prohibetur. Sed ad talia ſecundum ſe indeterminata, lege autem determinata nulla virtus ſpecialis dirigit nos: quia vnaquæque virtus ſpecialis eſt præciſe circa propriam materiam; coniectaturque medium, prout ſolum exigit natura & conditio talis materiæ: ergo alia virtus, quæ nos inclinet, atque dirigat ad operandum ſecundum legem eſt ponenda: quæ quia opera noſtra refert ad bonum commune & præterea lex, ad cuius obedientiam ordinat, ſecundum omnem virtutem præcipit, & ſecundum vnamquamque malitiam prohibet viuere, virtus debet dici generalis, atque communis. Et hæc eſt iuſtitia; de qua in præſenti eſt ſermo.

Homo magis inclinatur ad bonum proprium quã ad cõmune

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm hæc iuſtitia legalis, atque communis habeat veram & propriam rationem iuſtitiæ. Et pro parte negatiua argumentor primo: Ea ratione liberalitas, quamuis ſit ad alterum, deficit à vera & propria ratione iuſtitiæ, quia tribuit non ex debitis, ſed ex proprijs & gratuitis voluntariè, quod eſt contra rationem iuſtitiæ, vt diximus: ſed iuſtitia legalis ſimiliter tribuit ex gratuitis, & indebitis; ciuis enim exponit non ſolum diuitias, & proprium lucrum, ſed etiam vitam pro bono communi, non ex debito, ſed gratis: ergo iuſtitia legalis non habet magis veram, & propriam rationem iuſtitiæ, quàm liberalitas: atque ex conſequenti non eſt vere & propriè iuſtitia. ¶ Secundò: Tranſgreſsio iuſtitiæ commutatiuæ obligat ad reſtitutionem, & ſimiliter tranſgreſsio iuſtitiæ diſtributiuæ, iuxta probabiliorem ſententiam, vt infra dicemus: & ratio eſt: quia vtraque eſt vera & propria iuſtitia; ſed tranſgreſsio iuſtitiæ legalis non obligat ad reſtitutionem; ciuis enim ex iuſtitia legali tenetur in communibus neceſsitatibus reipublicæ tribuere de bonis ſuperfluis ad ſtatum, & in extrema neceſsitate etiam de neceſſarijs: quamuis autem trãſgrediatur huiuſmodi iuſtitiam legalem, non tenetur ad reſtitutionem: ergo iuſtitia legalis non eſt verè & propriè iuſtitia. Et confirmatur: Diues, qui tranſgreditur iuſtitiam legalem non dans bona ſua reipublicæ, quo caſu ſunt neceſſaria, & ob eam cauſam ſequuntur maxima detrimenta reipublicæ, non tenetur ad reſtitutionem illius nocumenti, nec reſarcire damna, quæ inde ſequuntur: eſſet enim nimis durum eum ad id obligare: ergo iuſtitia legalis non habet veram & propriam rationem iuſtitiæ. ¶ Tertiò: Officium iuſtitiæ legalis eſt ordinare bona ſingulorum ciuium, tanquam bona partis ſeparatæ ad bonum totius: ſed inter partes ſeparatas ſuppoſito diſtinctas à toto, & totum ipſum, non eſt perfecta iuſtitia, vt de patre, & filio, domino, & ſeruo diximus ſuprà: ergo nec in iuſtitia legali poterit inueniri perfecta ratio iuſtitiæ. ¶ Quartò: Iuſtitia eſt virtus tribuens vnicuique quod ſuum eſt; ex quo fit, vt eius officium ſit non tollere aliena: ſed qui tranſgreditur iuſtitiam legalem non tollit à republica quod ſuum eſt, ac proinde non obligatur ad reſtitutionem: ergo iuſtitia legalis non eſt verè & propriè iuſtitia. ¶ Vltimò ſic argumentor: Pietas, quæ eſt pars potentialis iuſtitiæ, non ſolum reddit debitum cultum, & honorem parentibus; ſed etiam patriæ, atque reipublicæ, in qua quis natus eſt, vt autor eſt Diuus Thom. infrà quæſtione. 101. articulo. 1. & tamen pietas non habet perfectam rationem iuſtitiæ: ergo nec iuſtitia legalis, cuius eſt tendere in bonum patriæ. In contrarium tamen eſt: Nam Ariſtot. lib. 5. Ethic. cap. 1. dicit de iuſtitia, quod eſt præſtantiſsima inter virtutes morales: ità, vt nec Heſperus, neque Lucifer ſit adeò admirabilis.

1. *Argum.*

2. *Argum.*

3. *Argum.*

4. *Argum.*

Vlt. Argu.

¶ Pro explicatione huius difficultatis operæpretium erat declarare, quidnam ſit neceſſarium ad veram, & perfectam rationem iuſtitiæ. Sed quoniam hoc à nobis ſatis eſt explicatum quæſtione præcedenti, articulo quarto, ideircò illud nunc vt totum relinquimus: & tantum ſupponimus, quòd iuſti-

tia

Iuſtitia legalis dicitur virtus Architectonica.

tia legalis, quia habet pro proprio obiecto bonum commune dicitur virtus architectonica; principaliterque reſidet in principe & moderatore reipublicæ, quaſi in primo architectore: in ſubditis autem reperitur quaſi miniſterialiter, & executiuè. Et omnes virtutes particulares recipiunt imperium & motionem ab illa, in quantum ab ea habent quòd referantur & ordinentur in bonum cõmune: ex quo fit, vt omnis virtus, vt mota à iuſtitia legali per participationem dicatur iuſtitia legalis.

1. Concluſ.

¶ Hoc conſtituto ſit prima concluſio: Iuſtitia legalis, in quantum iuſtitia non habet adeò exactam, & perfectam rationem iuſtitiæ, ſicut iuſtitia particularis, qualis eſt commutatiua. Volo dicere, quòd iuſtitia particularis, qualis eſt inter duos ciues, vel ſocios, eſt multò perfectior in ratione iuſtitiæ, quam ea, quæ eſt ciuis erga rempublicam. Et hoc non eſt, quia in iuſtitia legali non reperiatur perfecta ratio debiti: perfectior enim ratio debiti inuenitur in iuſtitia legali, quàm particulari (vnde his duobus debitis concurrentibus potius eſt ſubuenien dum reipublicæ, quàm priuatæ perſonæ; ſi cætera ſint paria) ſed, quia in iuſtitia legali non inuenitur tam perfectus ordo ad alterum, nec tam perfecta ratio æqualitatis, ſicut in iuſtitia particulari, propter quod iuſtitia particularis multò perfectior eſt in ratione iuſtitiæ, quàm legalis. Sed eſt aduertendum, quod quamuis iuſtitia particularis in ratione iuſtitiæ ſit præſtantior legali, tamen in ratione virtutis multo præſtantior eſt iuſtitia legalis, quam particularis. Itaque, quemadmodum de virtutibus moralibus, ſcilicet, de liberalitate, atque fortitudine dum comparantur ad virtutes intellectuales, quales ſunt ſcientia, atque ſapientia, dicere ſolemus, quod virtutes intellectuales ſecundum ſuam ſpeciem ſunt præſtantiores moralibus, tam ex parte ſubiecti, quam ex parte obiecti; intellectus enim, qui eſt ſubiectum virtutum intellectualium, eſt præſtantior voluntate, vel appetitu ſenſitiuo, quæ ſunt ſubiecta virtutum moralium: & præterea obiectum ſpecificum virtutum intellectualium, ſcilicet, ſcientiæ, atque ſapientiæ, eſt magis purum & eleuatum à materia; cum hoc tamen ſtat, quod virtutes morales in genere virtutis ſunt præſtantiores intellectualibus: quoniam virtutes morales non ſolum præſtant facultatem operandi, ſed etiam præſtant bonum vſum & facultatem bene agendi: quod in virtutibus intellectualibus non inuenitur: ita etiam per omnem modum eſt dicendum de iuſtitia legali & particulari.

Iuſtitia particularis in ratione iuſtitiæ eſt perfectior legali

Iuſtitia legalis in ratione virtutis eſt perfectior particulari.

2. Concluſ.

¶ Secunda concluſio: Quamuis iuſtitia legalis non habeat exactiſsimam rationem iuſtitiæ, habet tamen non ſolum veram, & propriam rationem iuſtitiæ, ſed & attingit perfectam. Hæc concluſio eſt Ariſtot. loco citato, vbi dicit, quod nec Heſperus, nec Lucifer eſt adeò admirabilis inter ſtellas, ſicut iuſtitia inter virtutes morales, illamque ſupponit tanquam certam Diuus Thomas in hoc articulo, & duobus ſequentibus, maximè articulo ſeptimo, ad tertium argumentum. Vbi dicit, inter virum & vxorem, patrem, & filium non reperiri iuſtitiam ſimpliciter, ſed quandam eius ſpeciem, ſcilicet, œconomicam: inter ciuem tamen & rempublicam reperiri perfectam iuſtitiam. Et probatur: In iuſtitia legali reperitur perfecta ratio debiti, & reperitur præterea tanta ratio æqualitatis quanta ſufficit ad perfectam rationem iuſtitiæ: ergo eſt verè & propriè iuſtitia. Item: Si iuſtitia legalis non eſſet vera, & perfecta iuſtitia, ſequeretur, quòd nec iuſtitia diſtributiua haberet veram, & perfectam rationem iuſtitiæ; conſequens autem eſt falſum, & contra communem ſenſum doctorum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam quando aliqua duo ità comparantur, quòd vnius ad alterum non eſt perfecta iuſtitia, ſimiliter nec è conuerſo, vt, quia filij ad patrem non eſt perfecta iuſtitia, ſimiliter nec patris ad filium: ſed ſicut officium iuſtitiæ diſtributiuæ eſt, ordinare bonum commune ad bonum ſingulorum ciuium; ſic è conuerſo officium iuſtitiæ legalis eſt, ordinare bona ſingulorum ciuium ad bonum commune reipublicæ: ergo ſi non eſt perfecta iuſtitia illa, quæ ordinat bona ciuium ad bonum commune, qualis eſt legalis, nec etiam illa, quæ ordinat bonum commune ad bona ſingulorum ciuium; qualis eſt diſtributiua, habebit veram, & perfectam rationem iuſtitiæ. Vltimò: Ius, circa quod verſatur iuſtitia legalis eſt petfectum & exactum ius: ergo & ipſa iuſtitia legalis ex parte obiecti habet veram & perfectam rationem iuſtitiæ. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Ius, circa quod verſatur iuſtitia legalis, dicit immediatum ordinem & relationem ad bonum commune: ergo eſt perfectum, & exactum ius: imò multò perfectius, & exactiùs, quàm illud, circa quod verſatur iuſtitia particularis. Ex ſententia enim Ariſtot. lib. 5. Ethic. cap. 6. ratio iuris eſt deſumenda penes ordinem ad

bonum commune reipublicæ, vel ciuitatis.

¶ Sed, vt reſpondeamus ad argumenta in principio facta, eſt aduertendũ, quòd iuſtitia prima ſui diuiſione diuiditur in iuſtitiam metaphoricam, atque veram. Metaphorica dicitur, quæ eſt eiuſdem ad ſe ipſum, & inter partes eiuſdem ſuppoſiti: Vera verò, quæ dicit ordinem ad alterum. Et hæc vera iuſtitia rurſus diuiditur ſecunda ſua diuiſione, tanquam genus in ſuas ſpecies, in iuſtitiam cardinalem perfectam, & in cardinalem imperfectam. Cardinalis perfecta eſt, quæ verſatur erga ius perfectũ, cui innititur omnis ſtudioſa vita. Cardinalis verò imperfecta eſt illa, quæ, quamuis verſetur circa idem ius, & habeat modum ipſius virtutis cardinalis, ad quam reducitur, deficit tamen magna ex parte ab ipſa virtute cardinali iuſtitiæ: & propterea eſt pars potentialis illius, eique contubernalis, atque adiuncta.

Iuſtitiæ multiplex diuiſio.

Obiectio. ¶ Et ſiquis obijciat: Perfectum & imperfectum non multiplicant ſpeciem: ergo illa diuiſio, qua vera iuſtitia diuiditur in cardinalem perfectam, & in cardinalem imperfectam, quæ eſt pars potentialis illius, non eſt diuiſio generis in ſuas ſpecies, cum ſit ſecundum perfectum & imperfectum. *Solutio.* ¶ Reſpondetur, quòd quando perfectio eſt intrinſeca rei, cuius eſt perfectio, & imperfectio, ſimiliter eſt intrinſeca rei, cuius eſt imperfectio; tunc cauſatur intrinſeca diſtinctio penes perfectum, & imperfectum, aliquando ſpecifica, & aliquando generica: & ità contingit in propoſito. Quia enim perfectio eſt intrinſeca iuſtitiæ cardinali in prima acceptione, & imperfectio eſt intrinſeca iuſtitiæ cardinali potentiali, idcircò illa diuiſio eſt eſſentialis, & perſpecies. Poteſtque hoc declarari manifeſtiſimis exemplis: Nam fides, & viſio, ſpes, & comprehenſio differunt penes perfectum, & imperfectum; cæterum, quia obſcuritas, & ænigmatica cognitio, quæ eſt imperfectio, eſt intrinſeca fidei, claritas verò, quæ eſt perfectio, eſt intrinſeca viſioni, & ſimiliter in alijs perfectio eſt intrinſeca comprehenſioni, imperfectio autem eſt intrinſeca ſpeciei, idcircò hæc omnia diſtinguntur ſpecie, & aliquãdo genere penes perfectum & imperfectum. Et ita contingit in propoſito, quod vera iuſtitia diuiditur ſpecifice in cardinalem perfectam, & in cardinalem imperfectam: Iuſtitia autem cardinalis includit ſub ſe tanquam partes potentiales ſui, religionem atque pietatem: quæ duo, quia attingunt veram & propriam rationem iuſtitiæ, quamuis non perfectam dicuntur cardinales, imperfectæ.

Solutio.

Perfectum & imperfectum quando diſtinguant ſpecies.

Altera obiectio. ¶ Et ſiquis obijciat: Liberalitas, & affabilitas ſunt partes potentiales iuſtitiæ, vtraque enim eſt ad alterum: ſed nec liberalitas, nec affabilitas habet veram rationem iuſtitiæ: ergo malè dicitur, quod partes potentiales iuſtitiæ, quamuis habeant imperfectam rationem iuſtitiæ, habent tamen veram. *Solutio.* ¶ Reſpondetur, quod non omnes partes potentiales iuſtitiæ ſunt eiuſdem rationis, quantum ad hoc. Quædam enim habent veram rationem iuſtitiæ, quamuis non perfectam, vt religio, & pietas: aliæ autem nec perfectam, nec veram, vt liberalitas & affabilitas. Quod vt intelligatur eſt aduertendum, quòd (vt diximus ſuprà) in iure, quod eſt obiectum iuſtitiæ, tria includuntur, ſcilicet, ordo ad alterum, ratio debiti & ratio æqualitatis. Ex defectu primi conſtituitur tantùm iuſtitia metaphorica. Ex defectu ſecundi conſtituitur pars potentialis iuſtitiæ: ſed quæ non eſt vera, nec propria iuſtitia, ſecundum eſſentiam. Ex defectu autem tertij conſtituitur pars potentialis iuſtitiæ, quæ, quamuis non ſit perfecta iuſtitia, eſt tamen vera, atque propria ſecundum eſſentiam. Ex quo infertur, quòd ad hoc, vt aliqua virtus ſit pars potentialis iuſtitiæ, habens veram rationem illius, quamuis non perfectam requiruntur duo, ſcilicet, quod ſit ad alterum, & quod habeat rationem debiti. Et hoc inuenitur in religione, atque pietate. Ad hoc autem, vt aliqua virtus dicatur pars potentialis iuſtitiæ, non habens veram rationem illius, ſufficit, quòd ſit ad alterum, & faciat aliquo modo æqualitatem; quamuis non ſecundum rationem debiti. Et hoc inuenitur in liberalitate & affabilitate. *Argum.* ¶ Et ſiquis argumentetur: Religio & pietas ſunt eminentiores iuſtitia in particulari; imò iuxta probabiliorẽ ſententiam, religio eſt præſtantior iuſtitia legali: ergo religio, atque pietas non poſſunt eſſe partes potentiales iuſtitiæ; Reſpondetur, quod quamuis ſit verum, quòd in genere virtutis religio, atque pietas ſunt præſtantiores iuſtitia particulari, imò religio etiam ſit præſtantior iuſtitia legali, in ratione tamen iuſtitiæ aliter contingit: nam nec religio, nec pietas habent perfectam rationem iuſtitiæ, ſed deficiunt in tertia conditione, quæ eſt æqualitas: & propterea quantum ad hoc ſunt partes potentiales iuſtitiæ. Iuſtitia cardinalis perfecta rurſus diuiditur tertia ſui diuiſione in iuſtitiam legalem, & iuſtitiam particularem: de quibus ſatis diximus in principio huius articuli. Ex quo infertur, quòd quando eo loco affirmauimus iuſtitiam prima ſui diuiſione diuidi in generalem & particularem tantùm, erat ſermo de iuſtitia cardinali perfecta

In obiecto iuſtitiæ tria includuntur.

Solutio.

Argum.

Solutio.

iuxta

iuxta id, quod propoſitus articulus exigebat.

Ad. 1 arg. ¶ His conſtitutis ad primum argumentum reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Iuſtitia enim legalis verè eſt ſecundum rationem debiti, & ciues dum in caſu neceſsitatis exponunt pro republica diuitias, & bona vſque ad propriam vitam, verè id efficiũt ex debito iuſtitiæ, quod in liberalitate, aut in affabilitate non inuenitur: quamuis etiam in his poſsimus conſiderare aliquam rationem debiti. Pro quo eſt aduertendum, quòd debitum eſt duplex, vnum legale, alterum morale. Debitum legale eſt illud, ad quod ſoluendum tenetur vnuſquiſque ex lege & ex rigore iuris. Quale eſt illud, quod reperitur in iuſtitia legali, & in iuſtitia commutatiua, & diſtributiua. Et hoc eſt verè & ſimpliciter debitum: ad quod ſoluendum poſſunt ciues à republica compelli. Debitum morale eſt debitum honeſtatis: ad quod ſoluendum nemo aſtringitur ex rigore iuris, ſed ſolũ ex debito honeſtatis. Et eſt duplex: Vnum neceſſarium, quod ità vrget, vt ſine illo nõ poſsit morũ honeſtas & vita ſtudioſa ſeruari: quale reperitur in veritate, fidelitate, & gratitudine; ſine quibus morum honeſtas inter homines nõ ſeruatur. Aliud eſt non neceſſarium, ſed vtile, & ſine quo, quamuis poſsit ſeruari morum honeſtas, non tamen ità commodè, & vtiliter ac cũ illo. Et hoc debitum reperitur in liberalitate, & affabilitate: quod quidem non eſt debitũ ſimpliciter, ſed tantum ſecundum quid. Quãdo autem dicimus, iuſtitiam importare rationem debiti, loquimur de debito legali, quod eſt debitum ſimpliciter, & non de debito morali. Ex quo fit, vt ſine ratione debiti legalis non poſsit eſſe vera iuſtitia.

Debitũ eſt duplex vnũ legale alterum morale.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd non quicũque violat veram iuſtitiam tenetur ad reſtitutionem; ſed ille tantum, qui violat iuſtitiam particularem, vel alteram iuſtitiam, in qua admiſceatur aliqua ratio iuſtitiæ particularis, vt infra dicemus. Vnde, quia in caſibus poſitis in argumento, violator iuſtitiæ legalis nihil facit contra iuſtitiam particularem, non tenetur ad reſtitutionem. Et eodem modo reſpondetur ad confirmationem. Dico tamen, quòd quando cum iuſtitia legali admiſcetur aliqua ratio iuſtitiæ particularis, vt de facto admiſcetur in officio principis, vel rectoris (rector enim, atque princeps ex officio, & ex quadam conuentione cum republica tenetur conſulere bono publico) ipſa iuſtitia legalis obligat ad reſtitutionem. Vel potius dicere poterimus, talem obligationem non oriri ex iuſtitia legali, ſed ex commutatiua adiuncta: & ſic formaliter iuſtitia legalis nunquã obligat ad reſtitutionem.

Ad. 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur notando, quòd partes ſuppoſito diſtinctæ à toto ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, quæ dicunt liberum & voluntarium ordinem ad totum, à quo non neceſſario, ſed liberè dependent: quales ſunt ciues in ordine ad rempublicam; qui quidem nulla facta iniuria reipublicæ poſſunt ab ea in aliam migrare. Aliæ partes ſunt, quæ dicunt neceſſarium ordinem ad totum, à quo non libere, ſed velint nolint, & neceſſario dependent: quales ſunt pater reſpectu filij, & filius reſpectu patris. Qui quidem idcircò dicuntur habere inter ſeſe intrinſecum & neceſſarium ordinem; quia neuter illorum poteſt abijcere à ſe, vel repudiare ius paternum, quod habet: ſicut nec ſeruus poteſt repudiare ius herile. Hoc ſuppoſito dico, quòd inter partes, & totum primo modo diſtincta bene poteſt eſſe vera & perfecta ratio iuſtitiæ, propter illam non neceſſariam dependentiam, quam habent: non tamen inter partes & totum diſtincta ſecũdo modo. Vnde nihil probat argumentum.

Ad. 4. arg. ¶ Ad quartum reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Verè enim iuſtitia legalis tribuit reipublicæ, quod eſt ſibi debitum: & qui eam trãſgreditur tollit à republica ius ſuum, & quod ſibi debetur. Cum hoc tamen ſtat, quòd violator iuſtitiæ legalis non teneatur ad reſtitutionem, vt paulò ante dicebam, niſi quando admiſcetur aliqua ratio iuſtitiæ commutatiuæ. Et ratio eſt: Quia qui violat ſolam iuſtitiam legalem, non aufert à republica aliquid quod ſit ſibi appropriatum; ſed tantum id, quod eſt appropriatum ciuibus: ex quo fit, vt nihil teneatur reipublicæ reſtituere.

Ad vltimum. ¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, quòd patria poteſt dupliciter conſiderari. Vno modo, in quantum eſt principium eſſendi natiuitatis cuiuſque. Et ſecundum iſtam rationem reſpicitur à virtute pietatis; nec poteſt eſſe inter liberos, & patriam ſic conſideratam perfecta ratio iuſtitiæ. Quia ſicut filij pendent à parentibus, tanquam à principio eſſendi: ſic etiam à patria. Alio modo poteſt conſiderari patria in quantum eſt quædam reſpublica, & locus habitationis. Et ſecundum iſtam rationem reſpicitur à iuſtitia legali, quæ vt ſupra diximus, non ſolum habet veram & propriam rationem iuſtitiæ: ſed etiam attingit perfectam. Et ſic nihil obſtat argumentum.

Dubiũ graue. ¶ Eſt aliud dubium graue circa iſtum articulum, an iuſtitia legalis habeat partes ſubiectiuas, & ſpecificas, ità, ſcilicet, vt ſit ſpecies ſubalterna potens diuidi in alias ſpecies, vel potiùs ſit ſpecies ſpecialiſsima. Ad cuius intelligẽtiã eſt aduertẽdũ, ꝙ cũ iuſtitia legalis duas

poſsit habere diuiſiones, prima, qua diuiditur in iuſtitiam legalem cõmuniter dictam, & epicheiam, altera, qua diuiditur in iuſtitiam legalem, quæ eſt in principe architectonicè, & eam, quæ eſt in ſubditis adminiſtratiuè, propoſita quæſtio duplicem poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vtrùm illa diuiſio, qua iuſtitia legalis diuiditur in legalem communiter dictam, & epicheiam, ſit diuiſio generis in ſuas ſpecies. Alter, vtrùm illa diuiſio, qua legalis iuſtitia diuiditur in eam, quæ eſt in principe, & eam, quæ eſt in ſubditis, ſit ſimiliter ſpecifica. Et in vtroque ſenſu erit à nobis propoſita difficultas diſcutienda, non ſine magna vtilitate. Ex dicendis enim intelligemus qualem diſtinctionem ſingulæ illæ partes iuſtitiæ legalis habent inter ſe.

Duplex ſenſus quæſtionis.

Quæſtio in primo ſenſu.

Ad primum ergo ſenſum quæſtionis deuenientes, in quo de diuiſione iuſtitiæ legalis in eandem cõmuniter dictam, & epicheiam eſt ſermo, pro illius intelligentia eſt aduertendum, quòd lex, à qua dicitur iuſtitia legalis, duplicem habet finem. Vnum intrinſecum, proximum, & immediatum: & eſt ille, quem immediatè legiſlator per verba legis intendit. Alterum remotum mediatum, & extrinſecum: & eſt ille, quem principaliter intendit legiſlator; quamuis per verba legis nõ exprimatur. Verbi gratia, fertur lex & promulgatur de non aperiendis portis ciuitatis, ne hoſtes reipublicæ ciuitatem capiant: ille eſt finis proximus, & immediatus, quem verba legis immediatè præſeferunt. Finis autem mediatus, ſed principaliter intentus eſt, quẽ legiſlator principaliter intendit, quamuis in verbis legis non exprimatur; & eſt communis ſtatus ſecuritas, atque ſalus reipublicæ. Dico ergo, quòd iuſtitia legalis in ampliſsima ſua ſignificatione vtrumque reſpicit finem; Iuſtitia verò legalis ſtrictè ſumpta ſolum reſpicit primum finem immediatum, quem verba legis in literæ cortice prætendunt. Epicheia autem, ſeu æquitas reſpicit ſecundum finem, quem principaliter legiſlator in ferendis legibus intendit. Ex quo infertur, quod iuſtitia legalis ſtrictè ſumpta ſolùm ſequitur verba legis: at vero epicheia, ſeu æquitas prætermiſsis verbis legis, ſequitur id, quod ratio iuſtitiæ & communis vtilitas reipublicę poſtulat. Accommodauit autem ſibi iuſtitia legalis ſtrictè ſumpta nomen genericum iuſtitiæ legalis; quoniam commune eſt ſcientiarum ſectatoribus, ob vocabulorum inopiam nomen genericum tribuere ſpeciei imperfectiori: & eſt æquitas ſeu epicheia multò perfectior ea iuſtitia legali, quæ ſequitur verba legis.

Lex à qua dicitur iuſtitia legalis duplicẽ habet finẽ.

Epicheia quid ſit.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm huiuſmodi partes iuſtitiæ legalis, ità inter ſeſe ſpecie differant, vt ſub immediato genere iuſtitiæ legalis tanquam propriæ ſpecies conſtituantur: id enim eſt neceſſarium ad hoc, vt iuſtitia legalis ex hac parte diuidatur, tanquam genus in ſuas ſpecies. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Iuſtitia legalis ſecundum totam ſuam latitudinem habet veram & perfectam rationem iuſtitiæ, vt diximus dubio præcedenti: ſed epicheia non habet veram, & perfectam rationem iuſtitiæ: ergo epicheia non eſt ſpecies iuſtitiæ legalis; atque ex conſequenti diuiſio, qua iuſtitia legalis diuiditur in eandem communiter dictam, & epicheiam non eſt generis in ſuas ſpecies. Conſequentia cum maioris eſt nota, & minor probatur: Epicheia eſt pars potentialis iuſtitiæ, & non ſubiectiua ſeu ſpecifica; & ita D. Thom. agit de illa infrà quæſt. 120. poſtquam numerauit omnes partes potentiales iuſtitiæ: ergo non habet veram rationem iuſtitiæ. ¶ Secundò ſic argumentor: Charitas eſt generalis virtus; & tamen eſt ſpecies ſpecialiſsima: ergo quamuis iuſtitia legalis ſit generalis virtus, erit ſpecies ſpecialiſsima. Patet conſequentia: Nam ſicut iuſtitia legalis refert actus omnium virtutum in bonum commune reipublicę: ita & charitas in obiectum proprium.

Punctus difficultatis.

1. Argum.

2. Argum.

¶ Hoc tamen non obſtante ſit concluſio, quòd iuſtitia legalis ſecundum omnem ſuam latitudinem diuiditur tanquam in duas ſpecies, in epicheiam, quæ Latinè dicitur æquitas, & iuſtitiam legalem ſtrictè acceptam. Hanc concluſionem tenet Ariſt. lib. 1. Magnorum moralium. cap. 2. & lib. 1. Rhetoricorum. cap. 3. & D. Thom. infra quæſt. 120. art. 2. Et probatur: Obiectum epicheiæ, ſeu æquitatis, & obiectum iuſtitiæ legalis ſtrictè ſumptæ ſunt obiecta formaliter diſtincta: ergo ip ſi habitus ſpecie diſtinguntur. Conſequentia eſt nota: Quoniam habitus ſpecificantur ex obiectis; & antecedens probatur: Regula, & regulatum, menſura, & menſuratum in ratione obiecti virtutis formaliter diſtinguntur: ſed obiectum æquitatis eſt regula & menſura obiecti iuſtitiæ legalis ſtrictè ſumptæ, vt eſt videre in exemplo poſito in lege de non aperiendis portis ciuitatis: in quo quidem obiectum æquitatis, quod eſt ſtatus incolumis, & ſalus reipublicæ, eſt regula & menſura, per quam debemus metiri, an hoſtes reipublicæ ſint arcendi à mœnibus ciuitatis, vel admittendi: ergo obiectum æquitatis eſt formaliter diſtinctum ab obiecto iuſtitiæ legalis ſtrictè ſumptæ. Item: Obiectum æquitatis addit ex natura rei ſpecialem & ingentem difficultatem ſuper obiectum iuſtitiæ legalis ſtrictè

Concluſ.

Epicheia & iuſtitia legalis ſtrictè ſumptæ differunt ſpecie.

ſtrictè ſumptæ : ergo vtrumque habet ſuam formalitatem ſpecie diſtinctam : atque ex conſequenti ipſæ virtutes diſtinguntur ſpecie. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur : Obiectum iuſtitiæ legalis eſt bonum commune, quod ſequitur regulas communes iuris : obiectum autem æquitatis eſt bonum commune præter regulas communes, & præter leges: ſed hæc habent diuerſas difficultates. Vnde ſæpè videmus viros doctos, atque ſapientes eſſe adeò ſuperſtitioſos, & ſcrupuloſos in ſequendis verbis legis, vt nulla ratione etiam vtiliori ad bonum commune adducta, moueantur: ſed ſequentes corticem litteræ, & ſuperficiem verborum, non conſiderant, quid legiſlator in tali lege lata principaliter voluerit: ergo obiectum æquitatis ex natura rei addit ingentem difficultatem ſuper obiectum iuſtitiæ legalis, atque ex conſequenti iſtæ virtutes diſtinguntur ſpecie. Et confirmatur ex Ariſtot. qui lib. 1. Rheto. capit. 13. dicit, conſtituendum eſſe aliquem iudicem arbitrum, vt æquum & bonum præualeat: quoniam apud tribunal iudicis præſtat & præualet iuſtum legale. Quaſi ſignificans non paruæ eſſe difficultatis, ſed ingentis, atque maximæ, ſequi bonum commune contra tenorem legis à principe latæ. Et hinc communiter ſolet dici, eſtque tritum prouerbium apud Ciceronem : Summum ius ſumma iniuria. Quibus verbis ſummum ius non accipitur pro eo, quod eſt rigor, & ſeueritas iuris: ſic enim ſummum ius nunquam poteſt eſſe iniuria : ſed accipitur ſummum ius pro ſummitate iuris, vt idem ſit, quod ſuperficies legis, & cortex literæ non attendẽdo finẽ principalem legiſlatoris. Iuſtitia enim ſtrictè ſumpta ſequit verba legis, & corticẽ literæ, æquitas verò bonũ cõmune & finẽ præcipuũ, prætermiſsis verbis legis. Propter quod dicebat Paul. iuriſcõſult. ff. de reg. iur. titulo de regulis iuris, in omnibus quidẽ maxime tamen in iure æquitas eſt expetenda.

Summum ius ſumma iniuſtitia, qualiter intelligẽdũ.

Ad. 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, reſpondetur, negando minorem. Et ad probationem dico, cum Diuo Thom. loco in argumento citato articulo. 2. quod æquitas ſeu epicheia non eſt pars potentialis, ſed ſubiectiua, & ſpecifica iuſtitiæ legalis. In eo autem, quòd D. Thom. diſputat de æquitate poſt diſputationem de partibus potentialibus iuſtitiæ ſeruat ordinem naturæ, & ordinem diſciplinæ. Naturæ quidem; quoniam poſt diſputationem de iuſtitijs imperfectis natura poſtulabat, vt ageret de æquitate, quæ eſt iuſtitia omnium perfectiſsima. Doctrinæ autem: quia poſtquam diſputauit de iuſtitia, quæ ſequitur regulas, & leges communes, ordo doctrinæ poſtulabat, vt ageret de æqualitate, quæ præter regulas, & leges communes, ordinatur ad bonum reipublicæ. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Obiectum enim charitatis ſemper eſt idem formaliter ſecundum ſpeciem, ſcilicet, bonum diuinum. Et prætereà, non eſt ſpecialis difficultas in referendis actibus aliarum virtutũ in obiectũ charitatis ab ea, quæ eſt in diligendo Deo: at vero in iuſtitia legali prorſus eſt diuerſa ratio; tũ quia obiectũ iuſtitiæ legalis variatur ſecundũ ſpeciẽ, in iuſtitia legali ſtrictè ſumpta, & in æquitate, vt ſupra diximus: tũ etiã, quia multò maior difficultas eſt in procurãdo bono cõmuni præter leges, & præter regulas cõmunes, quã in procurãdo eodẽ bono cõmuni per leges & per regulas cõmunes. Et hæc de difficultate in primo ſenſu.

Ad. 2. arg.

¶ Secundus ſenſus quæſtionis erat, vtrũ ea diuiſio, qua iuſtitia legalis diuiditur in eã, quę eſt in principe, & eã, quæ eſt in ſubdito, ſit generis in ſuas ſpecies. Et loquimur in præſenti de iuſtitia legali, ſecũdũ quod ſe extendit ad epicheiã, & ad aliã iuſtitiã legalẽ ſtrictè ſumptã; de qua ſtatim dicebã, vtraq; enim poteſt eſſe vel in principe, vel in ſubditis. Et quidem, quòd illa diuiſio ſit generis in ſuas ſpecies probatur : Prudentia, quæ eſt in ſubditis, quæ eſt prudentia politica, eſt diſtincta ſpecie à prudentia gubernatiua, & monarchica, quæ eſt in principe : ſed iuſtitia legalis exiſtens in voluntate reſpondet vtriq; prudentiæ : nam iuſtitia legalis, prout eſt in principe, correſpondet prudentiæ gubernatiuæ, & principali, qualis eſt monarchica : & iuſtitia legalis, quæ eſt in ſubditis, correſpondet prudentiæ politicæ : ergo pari ratione iuſtitia legalis in principe & in ſubditis diſtinguntur ſpecie. ¶ Et confirmatur: Facilius eſt diſtinguere, & multiplicare virtutes ex parte voluntatis, quam ex parte intellectus: illa enim quæ ſunt diuiſa in alijs potentijs, in intellectu inueniuntur ſæpè ſæpiùs vnita: & ſic ex parte intellectus tantum ponimus vnam prudentiam monaſticam ad plures virtutes morales, ſcilicet, liberalitatem, fortitudinem temperantiam, &c. quæ ſunt in voluntate : ſed ex parte intellectus conſtituuntur duæ virtutes ſpecie diſtinctæ, ſcilicet, prudentia exiſtens in principe, & prudentia politica exiſtens in ſubditis: ergo & à fortiori ex parte voluntatis debemus conſtituere vnam iuſtitiam legalem in principe ſpecie diſtinctã ab ea, quæ eſt in ſubditis. Secundò : Virtus architectonica diſtinguitur ſpecie à virtute vſuali, & miniſtra : ſed iuſtitia legalis in principe eſt architectonica, in ſubditis verò

Quæſtio in 2. ſenſu.

1. *Argum.*

Confirma.

2. *Argum.*

eſt vſualis,& miniſtra: ergo diſtinguũtur ſpecie. Conſequentia cum minori eſt nota: & maior probatur ex Ariſt. 2. Phyſic. text. 34. & 35.

Concluſ. ¶ His tamen non obſtantibus ſit cõcluſio; quòd iuſtitia legalis, ſiue accipiatur pro æquitate, ſiue pro iuſtitia ſtrictè ſumpta, eſt eiuſdem ſpeciei in principe & in ſubditis; & ſic ea diuiſio, qua iuſtitia legalis diuiditur in architectonicam, & vſualem, ſiue miniſterialé non eſt generis in ſuas ſpecies. Probatur: Obiectum iuſtitiæ legalis, ſiue ſit ſermo de æquitate, ſiue de alia iuſtitia legali ſtrictè ſumpta eſt idem formaliter, & ſecundum ſpeciẽ in principe & in ſubdito: ergo iuſtitia legalis quantùm ad omnes ſuas partes eſt eiuſdem ſpeciei in principe & in ſubditis. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Obiectum æquitatis in principe eſt bonum commune præter leges, & regulas communes; procurat enim princeps commune bonum per æquitatem, tanquam per iuſtitiam perfectiſsimam, non ſecundum leges, aut regulas communes; & præterea obiectum iuſtitiæ legalis ſtrictè ſumptæ, quod intendit princeps, eſt idem bonum commune per leges & regulas iuris communis: ſed idem eſt obiectum æquitatis, & iuſtitiæ legalis in ſubditis: ergo vtrobique eſt idem obiectum formale ſecundum ſpeciem: atque ex conſequenti iuſtitia legalis, quantum ad omnes ſuas partes, per hoc, quòd eſt in principe, vel in ſubditis, non variatur ſecundum ſpeciem. Sed, vt hoc meliùs intelligatur, aduertendum eſt, quòd iuſtitia legalis, quæ eſt in principe, ſiue ſit æquitas, ſiue alia iuſtitia ſtrictè ſumpta ſecundum ſuam eſſentiam, atque naturam, non eſt virtus architectonica, quatenus diſtinguitur contra iuſtitiam legalem, quæ eſt in ſubditis. Et ratio eſt: quia vtrobique eſt idem obiectum & idem finis. Illa autem virtus, quæ ſecundum ſuam eſſentiam eſt architectonica debet habere vniuerſalionem finem, quam virtus vſualis. Cum ergo iuſtitia legalis habeat eundem finem in ſubditis, quem habet in principe manifeſtè ſequitur, quod eſt vna ſecundum ſpeciem in vtriſque. Et quando Philoſophi morales, & Theologi dicunt, quod iuſtitia legalis eſt in principe, quaſi architectonicè, ità ſunt intelligendi, ſcilicet, quòd iuſtitia legalis in principe ratione ſubiecti, in quo eſt, dominatur & principatur, cum tamen eadem iuſtitia quatenus eſt in ſubditis, habeat obtemperare, & obedire. Hæc tamen differentia, quæ ſumitur ex parte ſubiecti eſt accidentalis.

Iuſtitia legalis in principe, & in ſubditis non differũt ſpecie.

Eadem iuſtitia, vt in principe eſt architectonica & vt in ſubditis miniſterialis.

Ad. 1. arg. cum ſua cõfirmatione. ¶ Et ad primum argumentum incontrarium factum cum ſua confirmatione reſpondetur: Quòd, quamuis, vt in plurimum, faciliùs diſtingantur virtutes ex parte appetitus, quàm ex parte intellectus; quoniam intellectus eſt potentia ſuperior, & magis vniuerſalis; & ea, quæ ſunt diuiſa in inferioribus, ſolent eſſe colligata, & vnita in ſuperioribus: cæterùm aliquando contingit oppoſitum; & multiplicantur virtutes, atque principia ex parte intellectus, nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis. Nam in intellectu ſunt duo lumina, & duo habitus primorum principiorum, ſcilicet, intellectus, qui verſatur circa prima principia ſpeculatiua: & ſynderesis, quæ verſatur circa prima practica principia. Et tamen ex parte voluntatis non conſtituitur aliquis habitus, in ordine ad obiectum virtutum moralium, quod eſt ſibi connaturale; & proportionatum: ſed ſufficit ſola inclinatio naturalis. Item ex parte intellectus conſtituuntur duo habitus; vnus circa principia, qui vocatur intellectus: alter circa concluſiones, qui appellatur ſcientia: cùm tamen ex parte voluntatis circa media, quæ ſunt velut concluſiones in agibilibus, & circa finem, qui eſt primum principium in practicis ſolum conſtituatur vnus habitus. Tandem ex parte intellectus multiplicantur quatuor virtutes, in ordine ad media, quæ ſunt prudentia, eugulia, ſyneſis, & gnomi. At verò ex parte voluntatis ſolum ponitur vna virtus circa media in ordine ad eius obiectum & finem. Et ſic eſt dicendum in propoſito, quòd quamuis multiplicetur prudentia in principe, & in ſubditis, vnaquè dicatur monarchica, & altera politica; ſintque diſtinctæ ſpecie: Iuſtitia tamen legalis, quæ eſt in voluntate, & ſequitur has rationes prudentiæ, non diſtinguitur ſpecie, quatenus eſt in principe, ab eadem, quatenus eſt in ſubditis, ad modum iam explicatum.

firmatione.

Aliquando multiplicãtur virtutes ex parte intellectus nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, verum eſſe, quòd ea virtus, quæ ſecundum ſuam eſſentiam eſt architectonica, ſpecie diſtinguitur à virtute vſuali, vt rectè docet Ariſtoteles loco citato in argumento: tamen iuſtitia legalis, quæ eſt in principe non eſt architectonica ſecundum ſuam eſſentiam, vt diſtinguitur contra iuſtitiam legalem, quę eſt in ſubditis, ſed ſolum ex parte ſubiecti, vt ſtatim dicebam. Et ſic non eſt neceſſarium, quod inter illas ſit ſpecifica diſtinctio.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum iuſtitia, ſecundum quod eſt generalis, ſit idem per eſſentiam cum omni virtute.

1.2.q.60. ar.3.ad.2. & artic.7. cor. & 3. di.9.q.1. art.1.q.2. cor. & 5. Ethic. lec. 2.fin.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd iuſtitia ſecundum quod eſt generalis, ſit idem per eſſentiam cũ omni virtute. Dicit enim Philoſophus * in quinto Ethico. quòd virtus & iuſtitia legalis eſt eadem omni virtuti: eſſe autem nõ eſt idem. Sed illa quę differunt ſolum ſecundum eſſe vel ſecundum rationem, non differunt ſecundum eſſentiam, ergo iuſtitia eſt idem ſecundum eſſentiam cum omni virtute.

Lib.5.ca. 1.in fine. to.5.

2 ¶Præterea, Omnis virtus quæ non eſt idem per eſſentiam cum omni virtute, eſt pars virtutis. Sed iuſtitia prædicta, vt idem * Philoſophus dicit, non eſt pars virtutis, ſed tota virtus, ergo prædicta iuſtitia eſt idem eſſentialiter cum omni virtute.

Eodem lib. & c. to. 5.

3 ¶Præterea, Per hoc, quòd aliqua virtus ordinat actum ſuum ad altiorem finem, non diuerſificatur ſecundum eſſentiam habitus: ſicut idem eſt eſſentialiter habitus temperantiæ, etiam ſi actus eius ordinetur ad bonum diuinum. Sed ad iuſtitiam legalem pertinet quòd actus omnium virtutum ordinẽtur ad altiorem finem, id eſt, ad bonum commune multitudinis: quod præeminet bono vnius ſingularis perſonæ, ergo videtur quòd iuſtitia legalis eſſentialiter ſit omnis virtus.

4 ¶Præterea, Omne bonum partis ordinabile eſt ad bonum totius. Vnde ſi non ordinetur in illud, videtur eſſe vanum & fruſtra. Sed illud quod eſt ſecũdum virtutem, non poteſt eſſe huiuſmodi. Ergo videtur quòd nullus actus poſsit eſſe alicuius virtutis, qui non pertineat ad iuſtitiam generalem, quæ ordinatur in bonum commune. Et ſic videtur quod iuſtitia generalis ſit idẽ in eſſentia cum omni virtute.

Lib.5.cap. 1. paulo. ante fin.

¶SED CONTRA eſt quod dicit Philoſophus * in quinto Ethic. quòd multi in proprijs quidem poſſunt virtute vti: in his autem, quæ ad alterum ſunt, non poſſunt. Et in tertio Politico. * dicit, quod non eſt ſimpliciter eadem virtus boni viri, & boni ciuis. Sed virtus boni ciuis eſt iuſtitia generalis, per quam aliquis ordinatur ad bonum cõmune, ergo non eſt eadem iuſtitia generalis cum virtute communi, ſed vna poteſt ſine alia haberi.

Lib.3.Polit. c.3.to. 5.

¶RESPONDEO, dicendum, quòd generale dicitur aliquid dupliciter: vno modo per prędicationem, ſicut animal eſt generale ad hominem & equum, & ad alia huiuſmodi. Et hoc modo generale oportet, quòd ſit idem eſſentialiter cum his, ad quæ eſt generale: quia genus pertinet ad eſſentiam ſpeciei, & cadit in diffinitione eius. Alio modo dicitur aliquid generale ſecundum virtutem, ſicut cauſa vniuerſalis eſt generalis ad omnes ſuos effectus, vt ſol ad omnia corpora quæ illuminantur vel immutãtur per virtutem ipſius. Et hoc modo generale non oportet quòd ſit idem in eſſentia cum his, ad quæ eſt generale, quia non eſt eadem eſſentia cauſæ & effectus. Hoc autem modo * ſecundum prædicta, iuſtitia legalis dicitur, eſſe virtus generalis, in quantum, ſcilicet, ordinat actus aliarum virtutum ad ſuum finem, quod eſt mouere per imperium omnes alias virtutes. Sicut enim charitas poteſt dici virtus generalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum diuinum: ita etiam iuſtitia legalis inquantum ordinat actus omnium virtutum ad bonũ commune. Sicut ergo charitas, quæ reſpicit bonum diuinum, vt propriũ obiectum, eſt quædam ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam, ita etiam iuſtitia legalis eſt ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam, ſecundum quod reſpicit commune bonum, vt proprium obiectum. Et ſic eſt in principe principaliter & quaſi architectonicè: in ſubditis autem ſecundariè & quaſi adminiſtratiuè. Poteſt tamen quælibet virtus ſecũdum quod à prædicta virtute, ſpeciali quidem in eſſentia, generali autem ſecundum virtutem, ordinatur ad bonũ

Art. 5. huius quæſt.

commune, dici iuſtitia legalis. Et hoc modo loquendi iuſtitia legalis eſt idē in eſſentia cum omni virtute, differt autē ratione. Et hoc modo loquitur Philoſophus. Vnde patet reſponſio ad primum & ſecundum.

¶ Ad Tertivm dicendum, quòd etiam illa ratio ſecundum hunc modū procedit de iuſtitia legali, ſecundum quod virtus imperata à iuſtitia legali, iuſtitia legalis dicitur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd quælibet virtus ſecundum propriam rationem ordinat actum ſuum ad proprium finem illius virtutis. Quòd autem ordinetur ad vlteriorem finē ſiue ſemper, ſiue aliquando hoc non habet ex propria ratione, ſed oportet eſſe aliam ſuperiorem virtutem, à qua in illum finē ordinetur. Et ſic oportet eſſe vnam virtutem ſuperiorem quę ordinet omnes virtutes in bonum commune, quæ eſt iuſtitia legalis: & eſt alia per eſſentiam ab omni virtute.

Svmma Textvs.

Ante quam D. Thom. ad hanc difficultatem reſpondeat præmittit dupliciter poſſe aliquid dici generale. Vno modo per prædicationem. Et quod hoc modo eſt generale ad eſſentiam eorum pertinet, quibus eſt generale. Alio modo ſecundū virtutem: quia, ſcilicet, eſt cauſa inferioribus influens, vt ſol reſpectu inferiorum. Et quod hoc modo eſt generale non eſt particularibus idem eſſentialiter; nec de illis prædicatur. Hoc ſuppoſito ſit prima concluſio: Iuſtitia legalis dicitur virtus generalis ſecundum virtutem, inquantum, ſcilicet, ordinat actus aliarum virtutum ad ſuum finem, quod eſt mouere per imperium omnes virtutes. Probatur: Iuſtitia legalis ordinat actus omniū virtutum ad bonum commune; ſicut charitas ad bonum diuinum: ergo ſicut charitas dicitur virtus generalis ſecundum virtutem; ita etiā & iuſtitia legalis. ¶ Secunda concluſio: Iuſtitia legalis eſt particularis virtus ſecundum ſuam eſſentiam. Probatur: Sicut charitas reſpicit bonum diuinum, tanquam proprium obiectum; & propterea eſt ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam; quanuis omnium aliarum virtutum actus ordinet in bonum diuinum: ita etiam iuſtitia legalis reſpicit bonum commune tanquam proprium obiectum: ergo eſt ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam; quanuis omnium aliarum virtutum actus ordinet in bonum cō mune. ¶ Tertia concluſio: Hæc iuſtitia generalis, atque legalis potiſsimum reſidet in principe, quaſi architectonicè, deinde autē in ſubditis, quaſi adminiſtratiue, qui illa probe afficiuntur, vt promptè legibus ac principi obtemperent. ¶ Quarta concluſio: Vna quæque virtus conſiderata, vt à iuſtitia legali imperatur, poteſt denominationem ſuſcipere, vt legalis dicatur; quemadmodum & omnis virtus ea ratione, qua à charitate imperatur dicitur quodam modo charitas. Et in iſto ſenſu poſſumus concedere, iuſtitiā legalem eſſe idem ſecundum eſſentiam cū omni virtute. Hanc concluſionem ponit Diuus Thom. vt interpretetur Ariſtotelem, qui dicit iuſtitiam eſſe totam virtutem. Quæ verba talē debēt exhibere ſenſum, ſcilicet, quod quælibet virtus imperata à iuſtitia legali (de hac enim tantum eſt ſermo) eſt quodam modo iuſtitia legalis.

Explicatio Articvli.

Maxima pars eorum, quæ dicuntur in iſto articulo explicata manent ex ijs, quæ diximus articulo præcedenti. Et ſic tantum circa ſecundam concluſionem eſt difficultas; vtrùm verum ſit, quòd iuſtitia legalis, ſecundum ſuam eſſentiam eſt particularis virtus diſtincta contra alias. Hanc difficultatem latè diſputat Buridanus lib. 5. Ethicor. quæſt. 4. Qui dicit, quamcunque virtutem includere in ſeſe rationē generalis iuſtitiæ, & ſic quod generalis iuſtitia nō eſt particularis virtus. Quod & probat pluribus argumentis. Primo ſic: Si iuſtitia legalis eſſet particularis virt? cōdiſtincta cōtra alias; ex eo eſſet, quòd dirigit opus ſuum ad bonum commune; cùm tamen aliæ virtutes illud dirigant ad bonum particulare, vt hic D. Thom. dicit: ſed hæc ratio nihil valet: ergo. Probo minorem: Quicūque homines ſtudioſi reſpiciunt bonum cōmune, & ad illud dirigunt ſuas operationes per fortitudinem, temperantiam, & alias particulares virtutes: ergo ex hac parte iuſtitia legalis non eſt virtus ſpecialis condiſtincta contra alias. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur ex Ariſtot. qui libro. 3. Ethi cor. cap. 6. de fortitudine dicit, virtutem fortitudinis eſſe circa pericula belli propter bonū cōmune. Et. 4. Ethi. cap. 2. etiā dicit, quòd virtus magnificentiæ non eſt, niſi quādo fiūt magni ſumptus propter bonū commune. Quibus in locis apertè ſignificat ad particulares virtutes pertinere ordinare ſuas operationes ad bonum commune: atque ex conſequenti ad hoc non eſt neceſſarium ponere iuſtitiam legalem ab illis diſtinctam. ¶ Secundò

Dubiū circa ſecundā concluſionē. D. Tho. Sententia Buridani.

1. argumē tum.

2. argumē tum.

cundò. Non eſt inducenda pluralitas ſine neceſsitate: ſed vnaquæque virtus per ſe inclinat ad honeſtè agendum in ſua materia, non ſolùm propter fines particulares; ſed etiam propter bonum commune: ergo non eſt neceſſarium ponere iuſtitiam legalem, quæ ſit virtus ab alijs diſtincta, vt dirigat operationes particularium virtutum in bonum commune. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Virtus inclinat non ſolùm ad operandum, ſed etiam ad operandum propter finem honeſtum, vt patet ex Ariſtotel. 2. Ethicor. cap. 4. ſed bonum commune eſt finis maximè honeſtus: ergo vnaquæque virtus per ſe eſt ſufficiens inclinare ad operandū propter bonum finem. *3. argumẽtum.*

¶ Tertio: Si, circa materiam fortitudinis, verbi gratia, eſſet conſtituenda iuſtitia legalis alia à fortitudine, propter rationẽ operis in bonū cõmune ciuitatis ſequeretur, quòd cũ inter hominem ſecundū ſe, & communitatem ciuilem ſit quædã alia communitas ſpecie diſtincta, ſcilicet, domeſtica oporteret ponere circa eandem materiã tertiam virtutem moralem præter fortitudinem, & iuſtitiam legalem, quæ ordinaret operationem in bonum commune domus: conſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam, nullus enim eſt, qui talis virtutis fecerit mentionem: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nã æqua eſt vtriuſque ratio. *4. argumẽtum.*

¶ Quartò: Vnaquæque virtus moralis habet dirigere operationem circa propriam materiam, ſecundū opportunitatem omnium circunſtantiarum, ſcilicet, quid, quando, vbi, & cum quibus oportet, & ſic de alijs: ſed vna ex circunſtantijs eſt, cuius gratia, vt docet Ariſtoteles lib. 5. Ethicor. cap. 3. ergo ſi circa materiam fortitudinis, vel temperãtiæ fuerit opportunum nõ ſolùm boni proprij, ſed etiam boni communis gratia operari, temperantia & fortitudo ſic operabuntur, & non virtus eſſentialiter ab illis diuiſa. Et confirmatur: Si quælibet virtus particularis non attenderet in ſua operatione ad bonum commune, ſequeretur poſſe contingere, quòd ipſa aliquando malè operaretur: conſequens autem eſt falſum, quia, vt Ariſto. dicit lib. 1. Rhetori. virtutibus moralibus nunquam contingit malè vti: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nã poteſt contingere, quòd aliqua operatio aliquando ſit laudabilis ſecundum conſiderationem omnium circunſtantiarum, circunſcripto bono communi; quæ tamen ſit praua ſimpliciter, quia læſiua, vel impeditiua boni communis: vt ſi quis, dum debet defendere ciuitatem contra inimicos, exerceret actum matrimonij cum vxore propria, ad quem actum pro tunc, ſi non oporteret attendere ad bonum commune, temperantia inclinaret. *Confirmatio.*

¶ Vltimum argumentum ad idem probandum deſumitur ex pluribus locis Ariſtotelis, qui ſæpè ſæpiùs affirmat, maximè libro quinto Ethic. iuſtitiam legalem eſſe generalem virtutem, ſiue omnẽ virtutem. In contrariũ tamẽ eſt D. Tho. in hoc articulo, & etiã Ariſt. lib. 3. Poli. c. 3. vbi dicit, non eſſe eandẽ virtutem boni viri & boni ciuis. Et cum virtus boni ciuis ſit iuſtitia politica, ſeu legalis, per quam quis ordinatur in bonum commune, vt idem Ariſtot. in eo loco affirmat; manifeſtè ſequitur iuſtitiam generalem non eſſe idem cum alijs virtutibus; ſed ab eis ſecundũ ſuam eſſentiam diſtingui. *Vltimũ argumẽtum.*

¶ Pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum primò, quòd cùm iuſtitia, vt ſupra diximus, ſit virtus ordinans ad alterum, & hæc ordinatio ad alterum ſit multiplex, ipſa etiam ratio iuſtitiæ poteſt eſſe multiplex. Nam primò, dupliciter aliquid poteſt dici alterum. Vno modo propriè: & eſt illud, quod ſuppoſito & perſona ab aliquo eſt diſtinctũ. Quod rurſus eſt duplex, ſcilicet, aut ſingularis aliqua perſona, aut tota cõmunitas. Alio modo dicitur aliquid alterum impropriè & metaphoricè: quale eſt id, quod ab alio diuiditur, non perſona, ſed, vel potentia, vel ratione: quomodo animus dicitur alter à corpore, & anima rationalis à parte ſenſitiua. Ad quem modum loquitur Paulus cum appellat hominem interiorem partem rationalem, & hominem exteriorem partem ſenſualem. *Nota. 1.*

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd iuſtitia poteſt accipi multipliciter. Vno modo impropriè, & tranſlatitiè pro quacunque virtute faciente æqualitatem inter diuerſas partes eiuſdem hominis: de qua eſt intelligendus D. Anſelmus in lib. de veritate, capit. 12. dum diffiniens iuſtitiam dicit, quòd eſt rectitudo voluntatis. Secundo modo accipitur iuſtitia propriè pro illa virtute, quæ ordinat hominẽ ad alterũ: dũmodo illud alterũ ſit communitas: & hæc eſt, quę facit hominem obſeruantem legum, propterea que appellatur, iuſtitia legalis. Tertiò accipitur iuſtitia etiã propriè pro illa virtute, quæ ordinat hominem in proprijs actionibus ad alterum, tanquam ad priuatam perſonam. *Nota. 2. Iuſtitia accipitur multipliciter.*

¶ His conſtitutis ſit prima cõcluſio: Iuſtitia metaphoricè dicta, eſt generalis quædam ratio in eſſentijs omniũ virtutũ incluſa, nec eſt particularis virtus ab illis diſtincta. Probatur; Quoniã ad ſingulas virtutes propriè pertinet cõmẽſurare proprias operationes ad id bonũ quod eſt, vel propriũ, vel alienũ, iuxta vnius *1. cõcluſio.*

cuiuſ-

cuiuſque virtutem. Et hac ratione ſunt intelligendi ſancti atque ſacræ literæ dum vniuerſas virtutes iuſtitiam appellant.

2. cõcluſio. ¶Secunda concluſio: Illa iuſtitia, quæ in proprijs actionibus ordinat ad alterum, tanquam ad priuatam perſonam; qualis eſt iuſtitia particularis, cuius eſt facere æqualitatem in emptionibus, & venditionibus, &c. eſt particularis virtus ab alijs moralibus diſtincta. Hãc concluſionẽ recipiunt cõmuniter omnes Doctores tam morales, quàm Theologi; & conſtat ſufficienter ex ijs, quæ diximus ſupra ar. 1. 2. & 3. huius quæſtionis.

3. cõcluſio. ¶Tertia concluſio: Illa iuſtitia, quæ ordinat hominem ad bonũ commune per obſeruantiam legum, & ideò dicitur generalis, eſt ſpecialis virtus diſtincta ab alijs ſecundum ſuam eſſentiam. Hæc concluſio eſt contra Buridanum loco citato, & contra Iabellum lib. 5. Ethicorum, tractatu. 1. c. 1. Sed illã tenent communiter omnes Doctores. Et probatur: Illæ virtutes ſunt ſpecie diſtinctæ, quarum fines proprij ſpecie diſtinguũtur: vt enim Ariſtoteles dicit, in cap. de fortitudine, omnia determinantur fine: & propterea idem Ariſt. lib. 5. Ethicor. dicit, quòd qui lucrandi gratia mœchatur iniuſtus eſt, non luxurioſus: ſed finis iuſtitiæ legalis, & finis aliarum virtutum particularium ſunt ſpecie diſtincti: iuſtitia enim legalis ordinatur in bonum commune, & aliæ virtutes ordinantur in bonum particulare: ergo & ipſa iuſtitia legalis diſtinguitur ſpecie à virtutibus particularibus. Item illæ virtutes ſunt ſpecie diſtinctæ, quarum obiecta formalia ſpecie diſtinguntur: ſed obiectum formale iuſtitiæ legalis diſtinguitur ſpecie ab obiectis virtutum particularium: ergo iuſtitia legalis ſpecie diſtinguitur ab alijs. Cõſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Nam, ſiue dicamus, quòd obiecta virtutum ſpecialium ſunt paſsiones, & operationes humanæ ſecundum ſpeciales rationes, & obiectũ legalis iuſtitiæ eſt paſsiones, & operationes humanæ ſecundum communem rationem, ſcilicet, ſecundum quòd reducibiles ſunt in cõmunitatẽ ciuilẽ, vt aliqui affirmãt: ſiue dicamus, q̃ paſsiones & operationes humanæ prout ſunt ſecundũ rectam rationem moderabiles, ſunt obiecta ſpecialium virtutum, & ipſæ virtutes ſpeciales, & earum operationes, ſecundum quod ordinabiles in bonum commune ſunt obiectũ legalis iuſtitiæ, vt alijs videtur; manifeſtum eſt huiuſmodi obiecta eſſe formaliter diſtincta: & ſic debẽt cauſare diuerſitatẽ ſpecificam habituũ moralium: quemadmodum ratio mobilitatis in ente mobili, & ratio entitatis in eodem ente cauſant ſcientias ſpecie diſtinctas, ſcilicet, phiſicam & metaphyſicam. Item: Illæ virtutes ſunt ſpecie diſtinctæ, quarum propriæ operationes ſunt diuerſæ; virtutes enim, atque potentiæ per actus & operationes diſtinguntur, vt ex ſententia Ariſtotelis dicunt communiter Philoſophi: ſed operatio iuſtitiæ legalis eſt diuerſa ab operationibus virtutum particularium: ergo & ipſa iuſtitia legalis ſpecie diſtinguitur ab alijs virtutibus. Probo minorem: Nam operatio iuſtitiæ legalis eſt ordinata ad communitatem ciuilem, quam qui libet ciuis, inquantum ciuis, intendit: & ſic eſt quaſi operatio ipſius communitatis: operationes autem virtutum particularium ſunt ordinatæ ad ipſum hominem ſecundum ſe: & ſic ſunt velut operationes partium. Vnde quẽ admodum videmus in homine multas operationes conuenientes illi ſecundum diſtinctas & proprias rationes partium; vt alia eſt propria operatio manus, alia pedis, &c. & præter has ſunt etiam in eodem homine aliæ operationes communes toti homini ſecundum ſe, quæ ſpecie diſtinguntur à prioribus: ità etiam dicendum eſt in propoſito, quòd ſunt aliquæ operationes propriæ hominibus ſecũdum ſe: & has reſpiciunt virtutes particulares: & aliæ totius cõmunitatis, vel potiùs eorũdem hominũ, quatenus reſpiciunt cõmunitatem; & has reſpicit iuſtitia legalis. Vltimò probatur concluſio: Sicut de partibus corporis ad totum corpus; ità proportionabiliter loquendum eſt de partibus ciuitatis ad totam ciuitatem: quod & fecit Paulus 1. ad Corint. cap. 12. dicẽs: Nunc autem poſuit Deus membra, vnumquodque eorum in corpore, ſicut voluit, quòd ſi eſſent omnia vnum mẽbrum vbi corpus? nunc autem multa quidẽ membra vnum autem corpus, non poteſt autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus: Non eſtis mihi neceſſarij: ſed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt, & quæ putamus ignobiliora membra corporis eſſe, ijs honorem abundantioré circundamus, & quæ inhoneſta ſunt noſtra abundantiorem honeſtatem habent, &c. Et paulò inferius: Vos autem eſtis membrum Chriſti, & membrum de membro, &c. Loquendum eſt igitur de partibus ciuitatis ad totam ciuitatem, ſicut de partibus corporis ad totum corpus. Sed accepto, verbi gratia, cerebro in genere humanorum cerebrorum perfectiſsimo, tam ſecundum quantitatem, quàm ſecundum qualitatem, & omnem aliã ſibi debitam diſpoſitionem, certum eſt, quòd diſpoſitio atque operatio talis cerebri ſecundum ſe conſiderati eſſet optima: & tamẽ illa non eſſet conueniens omni humano corpori: nam

Obiectum iuſtitiæ legalis diſtinguitur ab obiectis aliarũ virtutum.

De partibꝰ ciuitatis loquendũ eſt ſicut de partibus corporis.

nam non eſſet conueniens infanti paruo, aut viro debilis & parui cordis, quia nõ ſaluaretur mẽbrorũ harmonia: ſimiliter ergo eſt dicẽdũ in propoſito non eſſe poſsibile, quòd illa operatio, atq; diſpoſitio, quæ eſt homini ſecundũ ſe optima, ſit etiam ſemper optima in ordine ad communitatem ciuilem. Atque ex conſequenti non erit eadem virtus, quæ inclinat ad optimam operationem ſecundũ ſe, & ad optimam operationem ſecundum bonum commune. Et ſic iuſtitia legalis, quæ inclinat ad optimam operationem in ordine ad communitatem erit diſtincta à virtutibus particularibus inclinantibus ad bonum particulare. Pro hac etiam concluſione faciunt rationes, quas poſuimus in principio articuli præcedentis ad probandum iuſtitiam legalem eſſe neceſſariam. Illæ enim quodammodo etiam oſtendunt, quòd hæc virtus eſt diſtincta ab alijs.

4. cõcluſio. ¶Quarta concluſio: Vnaquæque virtus particularis quatenus imperatur à iuſtitia legali, tam ſecundum actum, quàm ſecundum habitum, dicitur vere iuſtitia legalis; & propterea iuſtitia legalis dicitur generalis virtus. Et quidem, quod temperantia, verbi gratia, ſecundum ſuum actum, quando imperatur à iuſtitia legali dicatur ſimiliter iuſtitia legalis eſt res manifeſta. Nam primò ex parte principij ille actus habet ortum à iuſtitia legali: & præterea ex parte finis, à quo ſumitur ratio formalis obiecti, tendit ad eundem finem, quem reſpicit iuſtitia legalis. Sed quod ſecũdum habitum temperantia dicatur iuſtitia legalis probatur: Nam licèt in tali habitu non ſit vis ſufficiens & inclinatio ad operandum temperatè propter bonum commune; eſt tamen aptitudo & habilitas naturalis ad id, vt facile poſsit dirigi à virtute iuſtitiæ in illum finem: quæ aptitudo eſt quædam inchoata, & participata iuſtitia, vt eſt omnis diſpoſitio reſpectu eius formæ, ad quam diſponit. Et ſecundum iſtã rationem eſt intelligendus Ariſtot. 5. Ethic. cap. 1. cùm dicit, iuſtitiam legalem non eſſe virtutis partem, ſed totam virtutem: & rurſus, cùm dicit vitium, quod opponitur iuſtitiæ eſſe omnium maximum: quia non ſolum deordinat hominem erga Deum, ſed etiam erga ſe ſe. Sicut enim iuſtitia legalis eſt congeries omnium virtutum: ita etiam vitium illi oppoſitum eſt cumulus omnium vitiorum.

Obiectio cõtra quartã concluſionem. ¶Sed contra iſtam concluſionem eſt argumentum: Nam, ſi iuſtitia legalis ea ratione dicitur virtus generalis, quanuis habeat eſſentiam particularem; quia poteſt dirigere actus omnium aliarum virtutum in ſuum finem, pari ratione ſequitur, quòd quælibet alia virtus particularis, vt temperantia, vel fortitudo dicetur ſimiliter virtus generalis: ſiquidem vnaquæque illarum poteſt omnes alias virtutes ordinare in ſuum finem: conſequens autẽ eſt falſum: nam ſic non eſſet maior ratio, propter quam iuſtitia legalis dicatur generalis virtus, quam quæcumque alia; quod eſt contra Ariſtotelem & communem modum loquendi doctorum: ergo & illud, ex quo ſequitur. ¶Reſpondetur tamen, negando ſequelam. *Solutio obiectionis.* Et ad probationem dico: quòd vna virtus dupliciter poteſt alteri imperare. Vno modo ex accidenti; quod contingit, quãdo ipſæ virtutes nullum ordinem habẽt inter ſeſe. Alio modo per ſe: & eſt quãdo vna virtus id vendicat ſibi ex natura rei: quia, ſcilicet, obiectum virtutis imperantis eſt ſuperius obiectis imperatarum, ad illudque reliqua obiecta ex natura rei ordinantur: vt obiectum artis frænefactiuæ & equeſtris, & rei militaris, ex natura ſua ordinatur ad victoriam, quæ eſt obiectum facultatis imperatiuæ. Dico ergo quòd illa virtus, quæ iſto ſecundo modo imperat alijs ex natura ſua dicitur virtus generalis reſpectu illarum: at verò illa virtus, quæ non habet iſtum naturalem ordinem ad alias virtutes, licet in aliquo caſu dirigat, & imperet alijs, vt iuſtitia imperat aliquando charitati, vt det eleemoſynam ad ſatisfaciendũ pro peccatis; non tamen dicitur virtus generalis: ſed particularis. Et quia obiectum iuſtitiæ legalis, quod eſt bonum commune, ex natura ſua eſt ſuperius obiectis aliarum virtutum particularium: hinc fit, vt ipſa ex natura ſua imperet alijs: & ſic eſt virtus generalis. Sed reſtat, vt reſpondeamus ad argumẽta facta pro opinione Buridani; quæ adeò efficacia ſũt, vt eius ſententiam reddant valde probabilem: quanuis, vt exiſtimo, verior eſt ea, quæ à nobis poſita fuit in tertia concluſione.

Ad. 1. arg. ¶Ad primum argumentum reſpondetur conceſſa maiori, negãdo minorem. Et ad probationem dico; quòd homines ſtudioſi non dirigunt ſua operationes in bonum commune per virtutes particulares: ſed per iuſtitiam legalem, ad quam proprie & per ſe pertinet reſpicere bonum commune. Et quando obijcitur Ariſtot. affirmans virtutem fortitudinis eſſe circa pericula belli propter bonum commune; reſpondeo, verum eſſe, quòd fortitudo verſatur etiam circa illa pericula, quæ aſſumuntur propter bonum commune: cæterum hoc non eſt per ſe. Nam ille finis boni cõmunis non reſpicitur intrinſecè, & formaliter à fortitudine: ſed à iuſtitia legali, quæ eſt virtus ſuperior: & fortitudo per ſe ſolum verſatur circa pericula inſurgentia ex timoribus, & audacijs. Itaque quemadmodũ cùm Martyres appetebant mortem pro Chriſto, quanuis

Operationes aliarũ virtutũ ordinãtur ad bonum cõmune per iuſtitiã legalem.

quanuis fortitudo erat, quæ ordinabat actum illum in bonum fortitudinis, charitas tamen & non fortitudo erat, quæ ordinabat eum ad hoc, vt eſſet pro Chriſto; quia ſolius charitatis eſt aliarum virtutum operationes dirigere in Deum. Et propterea dicebat Paulus. 1. ad Corinth. 13. Charitas benigna eſt, patiens, &c. nempè quia obiectum patientiæ, & benignitatis ordinat in obiectū charitatis. Sic etiam in propoſito, quando quis ſuſtinet pericula belli propter bonū commune, quāuis fortitudo ſit, quæ verſatur circa illa pericula: iuſtitia tamen legalis eſt, quæ illa ordinat in bonum commune. Et eodem modo reſpondetur ad aliud, quod de magnificentia adducitur in eodem argumento. ¶ Ad ſecundum argumentum ſimiliter reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorē. Et ad probationem dico: Quòd finis virtutis poteſt eſſe duplex. Vnus intrinſecus: & eſt ille, ad quē ipſa virtus ex natura ſua ordinatur, & à quo ſpeciem ſumit. Alter extrinſecus: & eſt ille, quem non ſemper neceſſario reſpicit virtus: quanuis aliquando propter illum operetur. Dico ergo, quòd quando Ariſtote. dicit, virtutem eſſe, quæ inclinat ad operandum propter finem honeſtum, tantùm loquitur de fine intrinſeco, & non de fine extrinſeco, propter quem, quando operatur virtus, debet neceſſario imperari ab ea virtute, cuius eſt proprium reſpicere illum finem. Vt eſt videre in eo, qui dat eleemoſynā, vt ſatisfaciat pro peccatis. Finis enim iſte ſatisfactionis, quanuis ſit honeſtus, non poteſt intendi à virtute eleemoſynæ, niſi imperata à iuſtitia, cuius eſt proprium reſpicere ſatisfactionem. Et ità etiam contingit in eo, qui fortiter, vel tēperatè agit propter bonum cōmune, finis enim iſte boni communis ſemper debet apponi à iuſtitia legali, cuius eſt proprium reſpicere bonum commune. ¶ Ad tertium reſpondetur, negando ſequelam. Et ad probationem dico, non eſſe æquam vtriuſque rationem. Nam cum ſpecialis virtus tantum ſit conſtituēda, vbi eſt ſpecialis ratio difficultatis, vt docet Ariſtot. lib. 2. Ethic. & in eo, qui habet iuſtitiam legalem, qua operatur propter bonum commune ciuitatis, non habeat ſpecialem rationem difficultatis operari propter bonum commune domus, ad quod magis inclinatur; quia, vt idem Ariſtote. dicit: Amabile quidem bonum, vnicuique autē propriū: hinc fit, vt non ſit neceſſarium, conſtituere aliam tertiam virtutem inter iuſtitiam particularē & legalem, quæ verſetur circa bonum commune domus. ¶ Ad quartum argumentum reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam circunſtantia finis, quam perſe vnaquæque virtus debet reſpicere, eſt illa, quæ eſt finis intrinſeci, & in propria materia. Si aliquando autem eſt neceſſarium, vt reſpiciat alium finem, id debet habere ex imperio, & conſortio illius virtutis, cuius eſt tendere in talem finem. Propter hoc enim Ariſtot. lib. 6. Ethic. cap. vltimo, cō ſtituit virtutes morales connexas, vt eſt videre apud D. Thom. 1. 2. q. 65. art. 1. Et ſic etiā ſi ſit opportunum vel neceſſarium, quòd fortitudo, vel temperantia operētur, non ſolum propter bonum particulare, ſed etiam propter bonum commune, non ad hoc erunt propter ſe ſufficientes, niſi adiuncta iuſtitia legali, cuius eſt reſpicere bonum commune: ſicut nec ſunt ſufficientes ad hoc, vt operētur propter Deum, niſi ex conſortio charitatis. Quanuis iſta circunſtantia finis diuini ſit ſæpe ſæpiùs neceſſaria ad operis honeſtatem: vt eſt videre in eo, qui ſuſtinet mortem pro Chriſto. Et per hoc etiam patet ſolutio ad confirmationem. Quanuis enim ſit verum, aliquando poſſe contingere, vt aliqua operatio ſit laudabilis, ſecundum conſideratione omnium circunſtantiarum circunſcripto bono communi; quæ tamen ex defectu huius circunſtantiæ boni communis reddatur vituperabilis, vt patet in exemplo poſito. Ex hoc tamen non ſequitur, nec quòd virtus particularis inclinat ad malum, nec quod ipſa per ſe habet reſpicere bonum commune: ſed quod ad ſui perfectionem requirit connexionem eius virtutis, quæ habet reſpicere bonum cōmune: quod quidem eſt verum. ¶ Ad vltimum argumentum patet ſolutio ex quarta concluſione à nobis poſita.

Ad. 2. argumentū.

Finis virtutis duplex vnus intrinſecus alter extrinſec⁹.

Ad. 3. argumentum.

Ad. 4. argumentum

Ad Confirmationem.

Ad vltimū argumētū.

ARTICVLVS. VII.

Vtrum ſit aliqua iuſtitia particularis præter iuſtitiam generalem.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur quòd non ſit aliqua iuſtitia particularis præter iuſtitiā generalem. In virtutibus enim nihil eſt ſuperfluum, ſicut nec in natura. Sed iuſtitia generalis ſufficienter ordinat hominem circa omnia, quæ ad alterum ſunt. Ergo non eſt neceſſaria aliqua iuſtitia particularis.

2 Præterea: Vnum & multa non diuerſificant ſpeciem virtutis. Sed iuſtitia legalis ordinat hominem ad alium ſecūdum ea quæ ad multitudinem pertinent, vt ex prædictis * patet. Ergo non eſt alia ſpecies iuſtitiæ quæ ordinet hominem ad alterum in his quæ pertinēt ad

Super arti. 5. & 6. Et inf. q. 59. art. 1. & 1. 2. quæ. 60. ar. 3. & 5. Ethic. lec. 1. 2. & 3.

Ar. 5. & 6

ad vnam ſingularem perſonam.

3 ¶ Præterea, Inter vnam ſingularem perſonam & multitudinem ciuitatis, media eſt multitudo domeſtica. Si ergo eſt iuſtitia alia particularis per comparationem ad vnam perſonam, præter iuſtitiam generalē, pari ratione debet eſſe alia iuſtitia œconomica, quæ ordinet hominem ad bonum commune vnius familiæ quod quidem non dicitur. Ergo nec aliqua particularis iuſtitia eſt præter iuſtitiam legalem.

Homil. 15. in Matth. inter prin. & med. tom. 2.

¶ Sed contra eſt quod * Chryſo. ſuper illud Matth. quinto. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, dicit, iuſtitiam autem dicit ad vniuerſalem virtutem, vel particularem, auaritiæ contrariam.

Ar præced

¶ Respondeo, dicendum, quòd ſicut dictum * eſt. Iuſtitia legalis non eſt eſſentialiter omnis virtus, ſed oportet præter iuſtitiam legalem, quæ ordinat hominem immediate ad bonum commune, eſſe alias virtutes, quæ immediate ordināt hominē circa particularia bona: quæ quidē poſſūt eſſe vel ad ſeipſū, vel ad alteram ſingularē perſonam. Sicut ergo præter iuſtitiam legalem oportet eſſe aliquas virtutes particulares, quæ ordinent hominem in ſeipſo, puta, temperantiam & fortitudinem: ita etiam præter iuſtitiam legalem oportet eſſe particularem quandam iuſtitiā, quæ ordinet hominem circa ea, quæ ſunt ad alteram ſingularem perſonam.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd iuſtitia legalis ſufficienter quidē ordinat hominem in his, quæ ſunt ad alterum quantum ad commune quidem bonum immediate: quantum autem ad bonum vnius ſingularis perſonæ, mediatè. Et ideo oportet eſſe aliquam particularem iuſtitiam, quæ immediate ordinet hominem ad bonum alterius ſingularis perſonæ.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd bonum commune ciuitatis, & bonū ſingulare vnius perſonæ, non differunt ſolum ſecundum multum & paucum, ſed ſecundum formalem differentiā. Alia enim eſt ratio boni communis, & boni ſingularis, ſicut & alia eſt ratio totius & partis. Ideo Philoſophus in 1. Politic.* dicit, quòd non bene dicunt, qui dicunt ciuitatem, & domum, & alia huiuſmodi differre ſolum multitudine & paucitate, & non ſpecie.

Lib. 1. c. 1. circa prin. tom. 5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd domeſtica multitudo ſecundum Philoſophum in primo * Politic. diſtinguitur ſecundum tres coniugationes, ſcilicet, vxoris & viri, patris & filij, domini & ſerui, quarum perſonarum vna eſt quaſi aliquid alterius. Et ideo ad huiuſmodi perſonas non eſt ſimpliciter iuſtitia, ſed quædam iuſtitiæ ſpecies, ſcilicet œconomica, vt dicitur in quinto Ethic.*

Lib. 1. c. 3. & c. vltim. tom. 5.

Li 5. Ethi. c. 6 in fi. & c. vlt. to. 5.

Summa Textvs.

Ad propoſitam difficultatem reſpōdet D. Thom. vnica concluſione affirmatiua. Et probatur: Præter iuſtitiam legalem requiruntur aliæ virtutes particulares, ſcilicet, fortitudo, & temperantia adelicien dos actus circa ſua particularia obiecta; non obſtante, quòd ijdem actus ab eadem iuſtitia legali referantur in bonum commune: ergo pari ratione etiam erit neceſſaria iuſtitia particularis, quæ eliciat actum circa ſuam particularem materiam; quæ eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt: qui quidem actus aliquā dō ordinabitur à iuſtitia legali in bonum cōmune, & aliquando non. Poteſt enim quis mutuum reddere, aut mercedem ſoluere operario, nō propter obedientiam legis, nec propter bonum commune: ſed vt ſeruet ſuam fidem, & propter ſeipſum: & tunc talis actus emanabit à ſola iuſtitia particulari. Si autem id faciat propter bonum commune, & vt legi obediat; tunc imperatur à iuſtitia legali.

1. 1. c. 6. & 7. c. 1. 2. q. 60. a. 2. cor. & 3. di. 33. q. 2. ar. 2. q. 3 & 2. Ethi. lec. 8.

Explicatio Articvli.

Concluſio huius articuli eſt certiſſima; quam ponit Ariſto. multis in locis: & præcipue lib. 5. Ethic. cap. 2. Vbi poſtquam egit de iuſtitia generali, quam appellauit omnē virtutē propter rationes à nobis articulo præcedenti explicatas, dicit, ſe velle inſtituere ſermonem de ea iuſtitia, quæ eſt pars virtutis, hoc eſt, de iuſtitia particulari; quam multis rationibus probat eſſe diſtinctam à iuſtitia legali. De quibus videndus eſt Iabellus ſuper librum 5. Ethicorum, tract. 1. c. 2 & in libro de philoſophia Chriſtiana parte ſecunda, tractat. 5. c. 3. de quo etiam nos diximus ſuper articulum 5. huius quæſtionis.

Articulus

Articvlvs. VIII.

Vtrum iuſtitia particularis habeat materiam ſpecialem.

AD Octavvm ſic proceditur. Videtur quòd iuſtitia particularis non habeat materiam ſpecialē. Quia ſuper illud Geneſ. 2. Fluuius quartus ipſe eſt Euphrates, dicit gloſ. Euphrates frugifer interpretatur, nec dicitur contra quos vadat: quia iuſtitia ad omnes animæ partes pertinet. Hoc autem non eſſet, ſi haberet materiam ſpecialem: quia quælibet materia ſpecialis ad aliquam ſpecialem potentiā pertinet. Ergo iuſtitia particularis nō habet materiam ſpecialem.

2 Præterea, Auguſtinus * dicit in libr. 83 quæſt. quòd quatuor ſunt animæ virtutes, quibus in hac vita * ſpiritualiter viuitur, ſcilicet, tēperātia, prudētia, fortitudo, & iuſtitia: & dicit ꝙ quarta eſt iuſtitia, quæ per omnes diffunditur. Ergo iuſtitia particularis quæ eſt vna de quatuor virtutibus cardinalibus, nō habet ſpecialem materiam.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia dirigit hominem ſufficienter in his, quę ſunt ad alterum. Sed per omnia quæ ſunt huius vitæ, homo poteſt ordinari ad alterum: ergo materia iuſtitiæ eſt generalis & non ſpecialis.

¶ Sed Contra eſt quod Philoſophus in quinto * Ethicor. ponit iuſtitiam particularem circa ea ſpecialiter, quæ pertinent ad communicationem vitæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd omnia quæcunque rectificari poſſunt per rationem, ſunt materia virtutis moralis, quæ diffinitur per rationem rectam: vt patet per Philoſophum in quinto * Ethic. Poſſunt autem per rationem rectificari & interiores animæ paſsiones, & exteriores actiones, & res exteriores, quæ in vſum hominis veniunt: ſed tamen per exteriores actiones & per exteriores res quibus ſibi inuicem homines communicare poſſunt, attenditur ordinatio vnius hominis ad alterum, ſecūdū autē interiores paſsiones conſideratur rectificatio hominis in ſeipſo. Et ideo cum iuſtitia ordinetur ad alterū, non eſt circa totā materiam virtutis moralis, ſed ſolū circa exteriores actiones & res, ſecundum quandam rationem obiecti ſpecialē: prout ſcilicet, ſecundum eas vnus homo alteri coordinatur.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd iuſtitia pertinet quidem eſſentialiter ad vnam partem animæ, in qua eſt ſicut in ſubiecto, ſcilicet, ad voluntatem, quæ quidem mouet per ſuum imperium omnes alias animæ partes. Et ſic iuſtitia nō directe, ſed quaſi per quādam redundantiam ad omnes animæ partes pertinet.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut ſupra * dictum eſt, virtutes cardinales dupliciter accipiuntur. Vno modo, ſecundum quod ſunt ſpeciales virtutes habentes determinatas materias: alio modo, ſecundum quòd ſignificāt quoſdam generales modos virtutis, & hoc modo loquitur ibi Auguſtin. * dicit enim quòd prudentia eſt cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Tēperantia eſt refrænatio cupiditatis ab his, quæ temporaliter delectant. Fortitudo eſt firmitas animi aduerſus ea, quæ temporaliter moleſta ſunt. Iuſtitia eſt quæ per cæteras diffunditur, dilectio Dei & proximi, quæ, ſcilicet, eſt communis radix totius ordinis ad alterum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd paſsiones interiores, quæ ſunt pars materiæ moralis, ſecundum ſe non ordinantur ad alterum, quod pertinet ad ſpecialem rationem iuſtitiæ, ſed earum effectus ſunt ad alterum ordinabiles, ſcilicet, operationes exteriores. Vnde non ſequitur quòd materia iuſtitiæ ſit generalis.

Lib. 83. q. 61. to. 4. * Alias ſpecialiter.

Lib. 5. c. 2. tom. 5.

Lib. 2. c. 2. & 6. to. 5.

1. 2. q. 61. ar. 8. & 4. Annot.

Eodem lib. & c. in arg. citatis.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt: Iuſtitia particularis non verſatur circa totam materiam omnium virtutū, ſed tantum circa externas actiones, & res. Ex quo fit, vt habeat particularem materiā. Probatur: Omnia, quæ noſtro ſubduntur arbitrio

trio, & ad rationis normam emendari poſſunt, ſunt materię moralium virtutum, vt docet Ariſtot. libr. 2. Ethicor. capit. 2. inde enim virtus dicitur moralis, quòd morum eſt moderatrix, & cultrix: ſed ea, quæ poſſunt per rationem rectificari ſunt in triplici differentia: aut enim ſunt paſsiones, animæ; aut actiones exteriores; aut res externæ in noſtrum vſum venientes; ex quibus per actiones tantum & per res ordinatur homo ad alterum, & per paſsionum moderationem ordinatur ad ſeipſum: ergo iuſtitia particularis, quæ inter alias virtutes morales eſt ad alterum, ſolum erit circa actiones exteriores, & res: atque ex cõſequenti habet determinatam materiam, nempe, honorem debitum alteri deferre; & à contumelijs abſtinere; & pecuniam, vel quamcunque aliam rem creditori debitam reddere, &c.

ARTICVLVS IX.

Vtrum iuſtitia ſit circa paſsiones.

AD NONVM ſic proceditur. Videtur quòd iuſtitia ſit circa paſsiones. Dicit enim Philoſophus * in ſecundo Ethicorum, quòd circa voluptates & triſtitias eſt moralis virtus. Voluptas autem, id eſt, delectatio, & triſtitia ſunt paſsiones quædam vt ſuprà habitum * eſt, cum de paſsionibus ageretur: ergo iuſtitia cum ſit virtus moralis, erit circa paſsiones.

4. dist. 15. q. 1. art. 1. q. 2. ad. 2. Lib. 2. c. 3. tom. 5. 1. 2. q. 23. ar. 4.

2 ¶ Præterea, per iuſtitiam rectificantur operationes, quæ ſunt ad alterum. Sed operationes huiuſmodi rectificari non poſſunt, niſi paſsiones ſint rectificatæ: quia ex inordinatione paſsionum prouenit inordinatio in prædictis operationibus. Propter concupiſcentiam enim venereorum proceditur ad adulterium. Et propter ſuperfluum amorem pecuniæ proceditur ad furtum: ergo oportet quòd iuſtitia ſit circa paſsiones.

3 Præterea, Sicut iuſtitia particularis eſt ad alterum: ita etiam & iuſtitia legalis. Sed iuſtitia legalis eſt circa paſsiones: alioquin non ſe extenderet ad omnes virtutes, quarum quædam ſunt manifeſtæ circa paſsiones: ergo iuſtitia eſt circa paſsiones.

¶ SED CONTRA eſt, quod Philoſophus dicit in quinto * Ethicorũ, quòd eſt circa operationes. Lib. 5. c. 1. & 2. to. 5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd huius quæſtionis veritas ex duobus appareat. Primo quidem ex ipſo ſubiecto iuſtitiæ, quod eſt voluntas: cuius motus vel actus non ſunt paſsiones, vt ſuprà * habitum eſt, ſed ſolum motus appetitus ſenſitiui paſsiones dicuntur. Et ideo iuſtitia non eſt circa paſsiones: ſicut temperantia & fortitudo, quæ ſunt iraſcibilis & concupiſcibilis, ſunt circa paſsiones. Alio modo ex parte materiæ: quia iuſtitia eſt circa ea quæ ſunt ad alterum, non autem per paſsiones interiores immediate ad alterum ordinamur, & ideo iuſtitia circa paſsiones non eſt. Annot. 1. 2. q. 22. art. 3. & q. 59. art. 4.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non quælibet virtus moralis eſt circa voluptates & triſtitias, ſicut circa materiam: nam fortitudo eſt circa timores & audacias. Sed omnis virtus moralis ordinatur ad delectationem & triſtitiam, ſicut ad quoſdam fines conſequentes: quia, vt Philoſophus dicit in 7. * Ethi. Delectatio & triſtitia eſt finis principalis ad quem reſpicientes vnumquodque, hoc quidem malum, hoc quidem bonum dicimus. Et hoc modo pertinent etiam ad iuſtitiam, quia nõ eſt iuſtus qui non gaudet iuſtis operationibus, vt dicitur in 1. Ethic. Lib. 7. c. 11 in princ. to. 5.

¶ Ad ſecundũ dicendũ, q̃ operationes exteriores mediæ ſunt quodãmodo inter res exteriores, quæ ſunt earum materia: & inter paſsiones interiores, quę ſunt earum principia. Contingit autem quandoque eſſe defectum in vno eorum ſine hoc, quòd ſit defectus in alio. Sicut ſi aliquis furripiat rem alterius non cupiditate habendi, ſed voluntate nocendi. Vel è conuerſo, ſi aliquis alterius rem concupiſcat, quam tamen furripere non velit. Rectificatio ergo operationum, ſecundum quod ad exteriora terminantur, pertinet ad iuſtitiam. Sed rectificatio earũ ſecundum quod à paſsionibus oriuntur, pertinet ad alias virtutes morales, Lib. 1. c. 8. tom. 5. Annot.

quæ ſunt circa paſsiones. Vnde ſurreptionem alienæ rei, iuſtitia impedit, inquantum eſt contra æqualitatem in exterioribus conſtituendam. Liberalitas vero inquantum procedit ab immoderata concupiſcentia diuitiarum. Sed quia operationes exteriores non habent ſpeciem ab interioribus paſsionibus, ſed magis à rebus exterioribus, ſicut ex obiectis: ideo per ſe loquendo, operationes exteriores magis ſunt materia iuſtitiæ, quàm aliarum virtutũ moralium.

¶ Ad tertium dicendum: quòd bonum commune eſt finis ſingularium perſonarum in communitate exiſtentium, ſicut bonum totius finis eſt cuiuſlibet partium. Bonum autem vnius perſonæ ſingularis non eſt finis alterius. Et ideo iuſtitia legalis, quæ ordinatur ad bonum commune, magis ſe poteſt extendere ad interiores paſsiones, quibus homo aliqualiter diſponitur in ſeipſo, quàm iuſtitia particularis, quæ ordinatur ad bonum alterius ſingularis perſonæ: quamuis iuſtitia legalis principalius ſe extendat ad alias virtutes quantum ad exteriores operationes earum, inquantum, ſcilicet, præcipit lex fortia opera facere, & quæ temperati, & quæ manſueti, vt dicitur in quinto * Ethicorum.

Lib. 5. Eth. c. 2. à med. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio huius articuli eſt negatiua: quam probat D. Tho. duplici ratione. Prima deſumitur ex ſubiecto iuſtitiæ, quod eſt voluntas: cuius quidem actiones nec rem habent nec nomen paſsionum, ſed ſolum motus appetitus ſenſitiui appellantur paſsiones, vt idem D. Tho. latè docuit. 1. 2. quæſt. 22. art. 3. Secunda ratio deſumitur ex materia, circa quam verſatur iuſtitia; quæ quidem eſt ad alterũ, vt ſæpè dictũ eſt: cùm tamen per paſsiones interiores non immediate ordinetur homo ad alterum, ſed ad ſe ipſum. Et ſic iuſtitia non poteſt eſſe circa paſsiones.

EXPLICATIO HVIVS ARTICVLI & precedentis

PRo intelligentia eorum, quæ D. Tho. dicit in his duobus articulis, operæpretiũ eſt, vt explicemus, quid ſit paſsio, & quid ſit operatio, de quibus in præſenti eſt ſermo. Eis enim nominib⁹ ignoratis nulla ratione poterit cõſtare, qualiter iuſtitia ſit circa operationes, & non circa paſsiones. Quod, vt fiat aduertendũ eſt primò, quòd nomẽ paſsio, multas habet ſignificationes. Nã primo ſignificat omne illud, quod quis patitur, ſiue illud in ſubiecti ruinam, ſiue in eiuſdem ſalutem, & perfectionẽ tendat: in qua ſignificatione tam ſentire, quam intelligere paſsiones nuncupantur. Alio modo accipitur paſsio pro receptione vnius cum expulſione, & iactura alterius. Quod adhuc dupliciter cõtingit. Aut cum abiicitur, & ſimul deperditur illud, quod in ſubiecti ruinam, & nocumentum tendit: vt cum quis conſequitur ſanitatem cum morbi expulſione; vel deperditur id quod ad eiuſdem ſubiecti ſalutem, & perfectionem conducit; quo modo ægrotare, & morbo affici paſsiones dicuntur. Et iſte vltimus eſt perfectiſsimus modus paſsionis. Quemadmodũ enim Ariſtot. dicit libro. 1. de generatione, quòd quãdo ex ignobiliori nobilius generatur, illa eſt generatio ſimpliciter, & ſecundũ quid corruptio; quando autem oppoſita ratione ex nobiliori gignitur ignobilius, eſt exiſtimanda ſimpliciter corruptio, & ſecundum quid generatio: ità etiã in propoſito, quando tranſmutatio fit in deterius, eſt propriè paſsio, quando autem fit in melius, nõ propriè paſsio eſt cenſenda. Tertiò accipitur paſsio pro inclinatione, ſeu impetu ab agente in paſſo relicto, quo agẽs trahit paſſum ad ſe. Verbi gratia, ignis generans ignem relinquit in igne genito calorem, & leuitatem, quibus impetu quodam in ſupernum ducitur locum, quem igneæ ſubſtãtiæ inhabitant: & dum illic eſt quieſcit, dum verò illuc tendit impetu fertur naturæ; oditq; locum infernum, tãquam ſibi aduerſum: & minimè conſentaneũ. Has ergo qualitates, quibus ignis genitus hæc omnia agit, appellam⁹ in iſta tertia ſignificatione paſsiones. Sed eſt aduertendũ, quòd omnis paſsio pro inclinatione accepta cognitionem aliquam ſequitur, ſiue coniunctam, vt in rebus cognitione præditis, ſiue ſeparatam, vt in rebus tali cognitione carentibus. Habet enim vniuerſa natura, quantumuis rudis ſit, & cognitionis expers, ſuas inclinationes naturales ab ipſo naturæ autore inditas, quibus in finem vltimũ, qui eſt ipſe Deus per proximos & immediatos fines ducitur. Quæ quidem naturalis inclinatio varijs nominibus appellatur. Nunc enim naturæ põdus, nunc impulſus, nunc impetus naturalis, nõ nũquam vero inſtinctus, & aliquando lex naturæ dicitur, & vocatur.

Nomen paſſio multas habet ſignificationes.

Secundo

Paſsio quãtum ad omnes ſuas ſignificationes poteſt inueniri in anima.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd paſsio, quantum ad omnes ſuas ſignificationes poteſt inueniri in anima rationali. Nam primò, quòd in ea inueniatur paſsio, in quantum ſolùm dicit receptionem alicuius, eſt res manifeſta. Poteſt enim intelligere, quod pati quoddam eſt, in ipſo intellectu, à quo proficiſcitur receptum. In qua etiam ſignificatione velle eſt, quoddam pati. Imo & quæcunque actio immanens poterit ſecundum iſtam conſiderationẽ appellari paſsio, cùm omnis hoc habeat, quod in agente: à quo proficiſcitur recipiatur. Inuenitur etiã in anima paſsio accepta pro receptione vni? cum abiectione contrarij. Siquidem certum eſt, quòd intellectus aliquando abiecto errore recipit ſcientiam; & deſtructis vitijs ſuſcipit habitus ſtudioſos. Et tandem inuenitur in anima humana paſsio accepta pro inclinatione, & pro pẽſione qua res naturæ in propriũ cõmodũ inclinatur. Paſsio enim vt paulò ante dicebã, ſecundũ iſtã rationem in quauis natura inuenitur, ſiue cognitione prædita ſit, ſiue illius expers. Nec eſt accidens, aut qualitas aliqua ipſi naturæ ſuperaddita, qua in ſuum commodum trahatur, vt aliquibus viſum eſt: ſed eſt potius ipſamet natura, ſic à Deo inſtituta, vt finem ſuum conſequi valeat; quem ſi adeſſe conſpiciat quieſcit, ſi abeſſe contẽplatione in illũ fertur, odioq; proſequitur contrarium: & ſi ei aliquando appropinquat inquieta manet. In quo ſenſu Heraclitus philoſophus dixit omnia per litem & amicitiam fieri.

Paſsio pro inclinatione ſequẽte cognitionẽ ſolum inuenitur in natura cognoſcente.

¶Tertio eſt aduertendum, quòd paſsio accepta pro inclinatione, quæ coniunctam ſequitur cognitionem, tantum inuenitur in natura cognoſcente, poteſtque definiri, quòd ſit inclinatio, ſeu motus ex alicuius cõuenientis, vel diſconuenientis cognitione procedens. Talemque ſeruat ordinẽ & proportionem, vt ſi ſequatur naturam, & non cognitionem dicatur paſsio naturalis; ſi verò ſequatur cognitionem rationis deliberantis, dicatur paſsio rationalis, & tandem ſi ſequatur cognitionem ſupernaturalem, ſiue fidei, ſiue diuinæ ſapientiæ, dicatur paſsio diuina. Ex quo infertur omnium hominum paſsiones in quatuor poſſe diſtingui genera, ſcilicet, in naturales, animales, rationales, & diuinas. Ex quibus, quantùm attinet ad præſens inſtitutum, illæ ſolum dicuntur paſsiones, quæ ſequuntur cognitionem ſenſitiuam, fiuntque ſemper cũ aliquali corporis tranſmutatione, vt triſtitia, gaudium, ira.

Dubium.

¶Vnde de his ſolùm eſt quæſtio, vtrùm iuſtitia verſetur circa paſsiones. Et eſt aduertendum, quòd ſi dicamus iuſtitiam verſari circa vtrumque, ſcilicet, circa operationes, & circa paſsiones, neceſſario etiam debemus dicere, quòd iuſtitia eſt in duabus potentijs, ſcilicet, in voluntate, & in appetitu ſenſitiuo. Si autem dicamus, quod iuſtitia ſolùm verſatur circa operationes, quales ſunt actus interiores voluntatis, & exteriores cuiuſcunque potentiæ: ex conſequenti etiam debemus affirmare iuſtitiam ſolum reſidere in voluntate, & non in appetitu ſenſitiuo. In quare aliqui ex philoſophis, & Theologis recentioribus dicunt, quòd ſicut liberalitas conſtat ex duobus habitibus, quorum vnus eſt in voluntate ordinans hominem ad gratuitam donationem, nulla expectata compenſatione, alter in appetitu ſenſitiuo, liberans hominem ab appetitu infimo, & ſordido diuitiarum; qualis eſt auaritia: ita etiam iuſtitia integratur ex duobus habitibus: quorum vnus eſt in voluntate ad habendas rectas electiones; alter in appetitu ſenſitiuo ad moderandas paſsiones. Quin potius Buridanus libro quinto Ethicorum quæſtion. 1. miratur, quòd D. Thomas tale conſtituat diſcrimen inter iuſtitiam, & alias iuſtitias morales, quod illa ſit circa operationes, iſtæ verò circa paſsiones; cùm omnibus ſit commune non ſolum verſari circa operationes, ſed etiam reprimere paſsiones, quæ vnius cuiuſque propriam electionem impediunt. Et quod hæc ſentẽtia ſit vera probatur pluribus argumentis. Primò ſic: Ad quamcunque virtutem moralẽ pertinet deſtruere impedimenta perturbãtia illius operationes & electiones circa proprium obiectum: ſed iuſtitia perturbatur interdum paſsionibus appetitus ſenſitiui, vt ab ira, & à cupiditate, ne faciat æqualitatẽ: ergo ad iuſtitiam proprie pertinet comprimere huiuſmodi paſsiones: atque ex conſequenti verſatur circa paſsiones.

Sententia aliquorum philoſophorum.

1. argumẽtum.

¶Secundò: Si aliqua ratione iuſtitia non verſaretur circa paſsiones, maximè quia per paſsiones non ordinatur homo ad alterum: ſed ſunt quam plurimæ paſsiones, quibus homo non ſolum ordinatur ad ſeipſum, ſed etiam ad alterum: quales ſunt turpis cupiditas alienæ vxoris, & ira, qua quis intendit homicidium: quæ, vt conſtat, ſunt iniurioſæ: ergo iuſtitia verſatur circa has paſsiones.

2. argumẽtum.

¶Tertiò: Miſericordia conſtat ex duobus habitibus; quorum vnus eſt in appetitu ſenſitiuo: & verſatur circa paſsiones, ne per exceſſum, aut per defectum relinquat

3. argumẽtum.

linquat homo ſubleuare alienam miſeriã alter in volũtate; & eſt ad alterũ, ſicut iuſtitia: ergo pari ratione dicendum erit, quòd multiplicantur habitus iuſtitiæ in voluntate, & in appetitu ſenſitiuo. Et confirmatur ex Diuo Auguſtino, qui li. 83. quæſtionum quæſt. 61. dicit, quatuor eſſe virtutes, quibus in vita morali & ſpirituali rectè viuitur, ſcilicet, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iuſtitiam. Quarum quarta, ſcilicet, iuſtitia, hoc habet, quod per omnes partes hominis diffunditur. Cui ſententiæ, cõſonat glõſſa ſuper Geneſin, cap. 2. in illa verba: Fluuius quartus, ipſe eſt Euphrates. Vbi dicit ideo de Euphrate, quòd interpretatur frugifer non dicere ſcripturam ad quas partes fluat, ſicut dixit de alijs tribus, vt hac ratione intelligeremus, iuſtitiam per Euphratem deſignatam ad omnes animæ partes pertinere; & ſic verſari tam circa operationes, quàm circa paſſiones. Vltimò: Fortitudo & temperantia verſantur, non ſolum circa paſſiones, ſed etiã circa operationes exteriores, comedere enim atque bibere, quando, & vbi oportet, ſunt operationes exteriores pertinentes ad temperantiam. & ſimiliter ſtrenuè pugnare eſt operatio exterior pertinens ad fortitudinem: ergo omnes virtutes morales habẽt hoc, quod eſt verſari circa operationes. Et paſſiones, atque ex conſequenti nullũ eſt diſcrimen inter iuſtitiã & alias virtutes morales, quantum ad hoc.

Confirmatio ex Auguſt.

Paſſiones appetitꝰ ſenſitiui dupliciter conſiderantur.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò, quod paſſiones appetitus ſenſitiui, quales ſunt gaudiũ, & triſtitia, poſſunt conſiderari dupliciter. Vno modo in quãtum ſunt effectus, qui ſequuntur & originantur ex actibus virtutum moralium. Et ſecundum iſtam conſiderationem, certum eſt, quòd iuſtitia verſatur circa paſſiones, tanquam circa proprios effectus, & quaſi finem ipſius. Omnis enim virtus, dum operatur ex natura ſua, excitat quandam delectationem circa propriũ obiectum: & etiam excitat triſtitiam, ſi ab eius contrario & oppoſito impediatur, ne promptè & faciliter operetur. In qua ſignificatione dicit Ariſt. lib. 2. Ethi. c. 3. omnem virtutem moralem verſari circa delectationes, & triſtitias. Et. 5. Ethic. Non eſt iuſtus, qui operãdo iuſta, non delectatur. Alio modo cõſiderãtur paſſiones, inquantũ ſunt materia, circa quã ipſæ virtutes verſantur, componendo, ſcilicet, eas, ne inſurgant cõtra rationem. Et de paſſionibus, ſecundũ iſtã conſiderationem, eſt ſermo quando quærimus, vtrum iuſtitia verſetur circa paſſiones.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd virtutes morales præcipuè cardinales ea ratione dicuntur cõnexæ, quia ſibi inuicẽ auxiliantur. Iuſtitia enim. v. g. cuius officiũ eſt, reddere vnicuique quod ſuũ eſt aliquando adiuuatur ad hoc à prudẽtia tollẽdo errorẽ & ignorantiã; & aliquãdo à tẽperantia, & à fortitudine, & manſuetudine, quarũ eſt auferre irã, auaritiã, & timorẽ; quibus iuſtitia interdum á ſuo officio impeditur, vt latè docet D. Tho. 1. 2. q. 65. ar. 1. Tertiò eſt aduertendũ, quòd vnaquæq; virtus ex natura ſua habet tollere ea impedimenta, quæ ſunt ſibi intrinſeca: qualia ſunt illa, quæ perturbant eius operationẽ, & electionẽ circa propriũ obiectũ. Hæc enim cũ intra regnũ & regimẽ talis virtutis contineãtur á nulla alia, niſi ab ipſa poterũt moderari. Impedimẽta autẽ extrinſeca habebit auferre per virtutes ſibi comites, & auxiliares. Verbi gratia, iuſtitia exiſtẽs in volũtate ex natura ſua habebit tollere impediméta, & difficultates, quas patiturin ijs, quæ ſunt ad alterũ, & in eo, q̃ eſt reddere vnicuiq; quod ſuũ eſt, quia hæc ad eius regimẽ & regnũ per ſe pertinẽt: ea autẽ impediméta, quæ proueniũt ex ira, vel ex odio, vel ex amore; aliquãdo enim iuſtitia impeditur ab his, ne reddat vnicuiq; quod ſuũ eſt; quia ſunt extrinſeca, vt pote quæ exiſtũt in alia potẽtia, & diſponũt hominem in ſeipſo: tollit iuſtitia, non per ipſam, ſed per virtutes ſibi comites, & auxiliares, ſcilicet, per fortitudinem, & temperantiam.

Virtutes dicuntur connexæ quia ſibi inuicẽ auxiliãtur.

¶His conſtitutis ſit concluſio: Iuſtitia reſpicit operationes tanquã propriã materiã, non autem paſſiones. Volo dicere, quod iuſtitia per ſe directè & immediatè reſpicit operationes, quibus homo ordinatur ad alterũ, paſſiones verò non niſi indirectè & per aliud, hoc eſt, per virtutes ſibi comites & auxiliares. Hãc concluſionẽ tenet D. Tho. expreſſe in his duobus articulis. &. 1. 2. q. 60. ar. 2. & 3. & Ariſt. li. 5. Ethi. c. 1. & 2. Et probatur primò: Tria ſũt, quæ poſſunt rectificari ab homine, & quæ ſubdũtur, poteſtati humanæ, ſcilicet, res, operationes, & paſſiones: ſed per res, & operationes dicit homo ordinẽ ad alterũ; per paſſiones verò diſponitur immediatè in ſeipſo: ergo iuſtitia, quæ ſecũdũ ſuã ſpeciẽ habet reſpicere, & dicere ordinẽ ad alterũ, nõ verſatur circa paſſiones, tãquã circa propriã materiã: ſed circa res & operationes. Et cõfirmatur: Hoc eſt diſcriminis inter iuſtitiã, & alias virtutes morales appetitus ſenſitiui; quod iuſtitia diſponit hominẽ in ordine ad alterum: temperantia autẽ & fortitudo diſponunt eundem hominem in ſeipſo, vt ex ſupra dictis patet: ergo

Concluſio. Iuſtitia verſatur circa operationes & non circa paſſiones

ſola

ſola iuſtitia habebit verſari circa operationes, & res, quibus homo ordinatur ad alterum: aliæ autem virtutes verſabuntur circa paſsiones, quibus diſponitur ad ſeipſum. Secundo: Temperantia tollit omnia impedimenta appetitus concupiſcibilis, ſiue ſint impedimenta iuſtitiæ, ſiue fortitudinis, ſiue liberalitatis, aut cuiuſcunq; alterius virtutis: ergo ſuperfluũ erit conſtituere in eodem appetitu concupiſcibili iuſtitiã ad remouenda ea impedimenta, quæ ſibi ex hac parte poſſunt prouenire. Conſequentia eſt nota; & antecedens probatur: Nam officium temperantiæ eſt comprimere omnes paſsiones appetitus concupiſcibilis, quomodolibet ſint impedimenta reſpectu cuiuſcunque virtutis. Tertiò: Si eſſet cõſtituenda iuſtitia in appetitu ſenſitiuo ad compeſcendas paſsiones, & remouenda impedimenta, quæ poſſunt illam perturbare à ſuis operationibus, ſequeretur, quòd eodem modo eſſet conſtituenda alia fortitudo in appetitu concupiſcibili ad compeſcendas paſsiones, & remouenda ea impedimenta, quæ poſſunt illam retardare, ne exerceat ſuas operationes; & ſimili modo eſſet conſtituenda alia temperantia in appetitu iraſcibili ad remouendas paſsiones perturbantes actum temperãtiæ: conſequens autem eſt falſum; quia ſic confunderetur omnis ordo virtutum moralium, & illarum obiectorum: ergo, & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nã non eſt maior ratio vnius, quàm alterius. Item conſtituere medium inter paſsiones appetitus ſenſitiui ſecundum regulas prudentiæ, eſt conſtituere medium rationis: ſed medium iuſtitiæ eſt medium rei, vt dicemus articulo ſequenti: ergo iuſtitia non verſatur circa paſsiones, tanquam circa propriam materiam. Et confirmatur: Medium iuſtitiæ conſtituitur inter plus mihi, & minus tibi: medium autem aliarum virtutum moralium conſtituitur inter plus mihi, & minus mihi: ergo iuſtitia non verſatur circa affectus & paſsiones, quibus homo diſponitur ad ſeipſum; ſed circa operationes, quibus diſponitur ad alterum. Vltimo: Medium iuſtitiæ eſt conſtitutum ex natura rei, & non à prudentia: ſi enim debeo centum alicui, medium ad ſeruandam iuſtitiam ex natura rei, erit totidem reddere: medium autem in alijs virtutibus non eſt conſtitutum ex natura rei: ſed à ſola ratione & prudentia præſcribitur: in temperantia enim medium temperatum Milonis erat bos, vt dicit Ariſt. qui tamen non erat mediũ Socratis: ergo ſola iuſtitia verſatur circa operationes. Ex dictis infertur iuſtitiã non eſſe conſtituendam in appetitu ſenſitiuo, ſed in appetitu intellectiuo. Cũ enim iuſtitia nõ verſetur circa paſsiones, tanquã circa propriam materiam, quanuis illas reſpiciat tanquam effectus, & quaſi finem ipſius, quod eſt commune omni virtuti, vt diximus in primo notabili, manifeſtè ſequitur, eam non in appetitu ſenſitiuo, ſed in intellectiuo eſſe conſtituendam. Vnaquæque enim virtus conſtituitur in illa potentia, cuius actum rectificat. Sed reſtat, vt reſpõdeamus ad argumenta in principio facta.

Iuſtitia nõ eſt cõſtituẽda in appetitu ſenſitiuo

¶ Ad primum reſpondetur, quòd iuſtitia tollit impedimenta ſibi intrinſecà immediatè per ſeipſam; reliqua verò impedimenta extrinſeca orta in appetitu ſenſitiuo tollit per alias virtutes ſibi comites, & auxiliares, vt diximus in tertio notabili. ¶ Ad ſecũdum argumentum reſpondetur cõceſſa maiori diſtinguendo minorem. Nam illæ paſsiones, quibus homo alterum lædit, quales ſunt, turpis cupiditas alienæ vxoris, & ira, qua quis homicidium intendit, poſſunt dupliciter conſiderari. Vno modo ſecundum ſe. Et ſecundum iſtam rationem non proſunt nec nocent proximo, ſed operãti. Ex quo fit, vt ſecundum iſtam rationem nõ ad iuſtitiam, ſed ad illas virtutes, quarũ eſt diſponere operantem in ordine ad ſeipſum pertineant. Alio modo poſſunt conſiderari quatenus coniunguntur externis operationibus. Et ſecundum iſtam rationem bene poſſunt proximo nocere; & ex conſequenti etiam aliquo modo ad iuſtitiam pertinere, non quidem, in quantum ſunt paſsiones ipſum operans deordinantes; ſed in quantum ſunt principia eius operationis, qua proximus lædítur. Vnde etiam in illis proprie loquendo non dicetur iuſtitia verſari circa paſsiones, ſed circa operationes. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſo antecedẽti, negãdo conſequentiã. Nã nõ eſt eadẽ ratio de miſericordia, & de iuſtitia. Miſericordia enim, quia nõ ſolũ reſpicit bonũ alienũ, ſed etiã bonũ propriũ ipſius habentis (quatenus enim leuat alienã miſeriã reſpicit bonũ alienũ, & quatenꝰ moderatur cõpaſsionem habentis reſpicit bonum propriũ) idcircò per ſe & directè non ſolũ verſatur circa operationes, ſed etiã circa paſsiones. Et ex cõſequenti etiam expoſcit duos habitus: vnum in voluntate inclinantem ad ſubueniẽdũ neceſsitatem patienti: & alterum in appetitu ſenſitiuo ad moderandam compaſsionem. Eſt enim miſericordia nihil aliud, quàm compaſsio, & triſtitia de malo alieno, ratione regulata. Et idẽ eſt dicendũ de li-

Ad. 1. arg.

Ad. 2. argumentũ.

Ad. 3. argumentum.

Miſericordia verſatur tam circa operationes quã circa paſsiones

de liberalitate. At verò iuſtitia, quia ſolum reſpicit bonum alienum, & nullo modo bonum operantis, hinc fit, vt tantùm in voluntate ſit conſtituenda. Ad confirmationem reſpondetur, quòd iuſtitia, quia eſt in voluntate, & ad voluntatem pertinet mouere, & applicare reliquas potentias ad operandum, hinc eſt, quod etiã ipſa iuſtitia per quãdam redundantiam dicatur diffundi ad reliquas animæ partes, atque potẽtias. Et hoc eſt quod D. Aug. atque gloſſa in locis citatis voluerunt ſignificare. Cum hoc tamen ſtat, quod per ſe atq; directè ſolùm verſetur iuſtitia circa operationes ad modum iam explicatũ. Hæc ſolutio colligitur ex D. Tho. articulo præcedenti ad primũ argumentũ. Ad vltimum argumentum reſpondetur, cõceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Quanuis enim ſtrenue pugnare, & comedere atque bibere moderatè, quando & vbi oportet ſint operationes exteriores pertinentes ad fortitudinem, & ad temperantiã, nihilominus tamen, quia moderatis paſsionibus appetitus iraſcibilis & concupiſcibilis, nulla eſt difficultas in huiuſmodi operationibus exercendis, hinc fit, vt iſtæ virtutes non circa illas, ſed tantùm circa paſsiones, tanquã circa propriam materiam dicantur verſari. Et hæc dicta ſufficiãt de toto iſto articulo.

Ad confirmationem ex Auguſ.

Articvlvs. X.

Vtrum medium iuſtitiæ ſit medium rei.

1.2.q.64. ar.2.& 3. di.33.q.1. ar.3. q. 2. & 4.di.15 q.1. a.1.q. 2. & vir. q.1.ar.13. ad.7. 12. 13.& 17.

AD Decimvm ſic proceditur. Videtur quòd medium iuſtitiæ non ſit medium rei. Ratio enim generis ſaluatur in omnibus ſpeciebus. Sed virtus moralis in ſecundo * Ethic. diffinitur eſſe habitus electiuus in mediocritate exiſtẽs determinata ratione quo ad nos: ergo & in iuſtitia eſt mediũ rationis, non rei.

Lib.2.c.6. tom.5.

2 Præterea, In his, quæ ſimpliciter ſunt bona non eſt accipere ſuperfluum & diminutum, & per conſequens nec medium: ſicut patet de virtutibus, vt dicitur in ſecundo * Ethicorum. Sed iuſtitia eſt circa ſimpliciter bona, vt dicitur in quinto * Ethicorum: ergo in iuſtitia non eſt medium rei.

Lib.2. c.6. non procul à fine, to.5. Lib.5. cap. 1. parum ante med.

3 ¶ Præterea, In alijs virtutibus ideo dicitur eſſe mediũ rationis & nõ rei, quia diuerſimode accipitur per cõparationem ad diuerſas perſonas: quia cp vni eſt multũ, alteri eſt parum, vt dicitur in ſecundo * Ethic. ſed hoc etiã obſeruatur in iuſtitia. Non enim eadẽ pœna punitur qui percutit principem, & qui percutit priuatam perſonam: ergo etiam iuſtitia non habet medium rei, ſed medium rationis.

Lib.2. c.6. tom.5.

¶ Sed contra eſt quod Philoſophus in ſecundo * Ethic. aſsignat medium iuſtitiæ ſecundũ proportionalitatẽ Arithmeticam: quod eſt medium rei.

Lib. 2.c.6. tom.5.

¶ Respondeo, dicendũ, quòd ſicut ſuprà * dictum eſt, aliæ virtutes morales principaliter conſiſtunt circa paſsiones, quarum rectificatio non attẽditur niſi ſecundum comparationẽ ad ipſum hominem, cuius ſunt paſsiones: ſecundum, ſcilicet, quòd iraſcitur & concupiſcit prout debet: ſecundum diuerſas circunſtantias. Et ideo medium talium virtutum non accipitur ſecundum proportionẽ vnius rei ad alterã, ſed ſolũ ſecundum comparationẽ ad ipſum virtuoſum. Et propter hoc in ipſis eſt medium ſolum ſecundum rationem, quo ad nos. Sed materia iuſtitiæ eſt exterior operatio, ſecundum quod ipſa vel res, cuius eſt vſus, debitam proportionem habet ad aliam perſonam. Et ideo medium iuſtiriæ conſiſtit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad perſonam exteriorem. AEquale autem eſt realiter medium inter maius & minꝰ, vt dicitur * in decimo Metaph. vnde iuſtitia habet medium rei.

Ar.præced & 1. 2.q. 59. art. 4. & q. 60. art.2.

Lib.10.tex. 18.& 19. tom.3.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quod hoc medium rei eſt etiam medium rationis: & ideo in iuſtitia ſaluatur ratio virtutis moralis.

¶ Ad ſecundũ dicendũ, quòd bonũ ſimpliciter, dicitur vno modo, quod eſt omnibꝰ modis bonũ: ſicut virtutes ſũt bonæ. Et ſic in his, quæ ſũt bona ſimpliciter, non eſt accipere mediũ & extrema. Alio modo dicit aliquid ſimpliciter bonũ: quia eſt abſolute bonũ, ſcilicet, ſecundum ſuam naturam conſideratum: quamuis per abuſum poſsit fieri malũ: ſicut patet de diuitijs & honoribus. Et in talibꝰ poteſt accipi ſuperfluũ diminutũ & mediũ, quã tũ ad homines qui

qui poſſunt eis vti vel bene, vel male. Et ſic circa ſimpliciter bona dicitur eſſe iuſtitia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iniuria illata aliam proportionem habet ad principem, & aliam ad perſonam priuatam. Et ideo oportet aliter adæquare vtrãque iniuriam per vindictam: quod pertinet ad diuerſitatem rei, & non ſolum ad diuerſitatem rationis.

SVMMA TEXTVS

AD hanc difficultatem reſpondit D. Thom. duabus propoſitionibus. Prima concluſio: Medium aliarum virtutum á iuſtitia, eſt medium rationis. Probatur: Medium temperantiæ, & fortitudinis non ſumitur per comparationẽ ad alterũ, ſed ſecundum proportionem ad illum, qui ſtudioſè agit, & operatur ſecundum virtutem: medium enim fortitudinis & temperantiæ ſumitur inter paſsiones ipſius agentis, quatenus, ſcilicet, agens iraſcitur & concupiſcit: quantùm debet, ſecundum circunſtantias: ergo medium in his virtutibus neceſſario debet eſſet medium rationis. Secũda concluſio. Medium iuſtitiæ eſt medium rei. Probatur: Medium iuſtitiæ ſumitur per comparationem rerum inter ſeſe & per comparationem ad alterum, ad quem quis vtitur iuſtitia: ſed iſta comparatio, & æqualitas eſt in rebus: ergo medium iuſtitiæ eſt medium rei.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Mediũ virtutis duplex vnũ rei alterum rationis.

CONcluſiones huius articuli ſunt deſumptæ ex Ariſt. lib. 2. Ethi. c. 6. & li. 5. Ethi. c. 3. & 4. Pro quarum intelligentia eſt aduertendum primò; quòd medium in virtutibus eſt duplex; vnum rei; alterum rationis. Medium rei conſiſtit in æqualitate rerũ inter duas perſonas diſtinctas. Mediũ autẽ rationis eſt, quod conſtituit ratio, attẽta natura, & qualitate operãtis. Ponit autẽ Ariſt. lib. 2. Ethic. c. 6. duplicem differentiam inter medium rei, & medium rationis, quod ipſe appellat mediũ ad nos. Prima eſt, quod mediũ rei ſumitur ſecũdũ æque diſtantiã ab extremis: vt ſi extrema ponantur duo & decẽ medium erit ſex. At verò medium rationis ſumitur in ordine ad nos. Vnde tale dicetur, quod reſpectu noſtri nec excedit, nec deficit. Secunda differentia eſt, quòd mediũ rei eſt idẽ apud omnes: ſex enim apud omnes æquè diſtant à duobus, & decem. At verò medium rationis non eſt idem apud omnes, ſed diuerſum. Nam comedere bouẽ Giganti eſt medium; quia nec plus, nec minus debito; & tamẽ reſpectu alterius hominis particularis, hoc nõ erit medium, ſed exceſſus. Ex his differentijs ſequitur alia: & eſt, quòd medium rei ſemper requirit extrema determinata; aliàs nõ poterit ſumi ſua æquè diſtantia ab extremis. At verò mediũ rationis non requirit huiuſmodi extremorum determinationem, cùm non ſumatur ex aliqua determinata diſtantia ab eis: ſed ſufficit, quòd reſpectu noſtri ſit in determinata, & certa proportione. Eſt enim mediũ rationis illud, quod nobis eſt debitè cõmenſuratum, & proportionatum, ſecundũ exigentiam omnium circunſtantiarum noſtræ diſpoſitionis. Et quòd ab hac commenſuratione & determinata proportione deficit, vel excedit, quantumcunque deficiat, vel excedat, etiam ſi in infinitum creſcat: omne, in quam, tale habet rationem extremi. Dicit ergo D. Tho. in hoc articulo, quòd mediũ omnium aliarum virtutum moraliũ eſt medium rationis: medium autem iuſtitiæ eſt medium rei.

Mediũ iuſtitiæ quare dicatur rei & non rationis.

¶ Secundo eſt aduertendum, quòd mediũ iuſtitiæ dicitur rei, & non rationis: nõ quia ratio non approbet iſtud medium iuſtitiæ: quin potius ipſa ratio docet æqualitatem in rebus eſſe ſeruandam. Sed dicitur mediũ rei, & non rationis; quia eſt in rebus ipſis conſtitutum: nec diffinitur à ratione; quanuis approbetur ab illa. Dupliciter enim aliquod poteſt dici medium rationis. Vno modo; quia eſt præſcriptum á ratione. Et in hoc ſenſu non ſolum medium cuiuſcũque virtutis moralis, ſed etiam medium iuſtitiæ appellatur mediũ rationis. Ratio enim eſt, quæ illud præſcribit, atq; dictat. Ad quẽ ſenſum dixit Ariſt. lib. 2. Ethi. c. 6. in diffinitione virtutis, qđ virtus eſt habitus electiuus in mediocritate cõſiſtẽs determinata ratione; prout ſapiẽs diffinit. Altero modo dicitur mediũ rationis illud, quod ratio terminat, atque mẽſurat in ſe ipſa. Et in hoc ſenſu mediũ iuſtitiæ nõ eſt mediũ rationis. Quia enim iuſtitia intrinſecè eſt ad alterũ, idcircò mẽſura & terminus actionis iuſtitiæ, & medij ipſius nõ poteſt eſſe ratio agẽtis, & operantis, ſed ille alter, cũ quo quis negotiatur, & agit. Mẽſura quidẽ, & regula, ſecundũ quã cõmenſurãtur & iuſtificãtur actiones virtutũ moraliũ; quib⁹ homo rectè diſponitur, ad ſe ipſũ bene poteſt eſſe ratio ipſius agẽtis & operãtis. Cęterũ in iuſtitia, quia eſt ad alterũ terminus & mẽſura, ſecũdũ quã mẽſurãtur, & rectificãtur eius actiones, nõ poteſt eſſe ratio ipſius agẽtis; ſed ille alter, ad quẽ dirigitur, & cũ quo negociatur. Propterea q; mediũ iuſtitiæ appellatur mediũ rei, & nõ me-

diũ rationis:& item quia in medio iuſtitiæ ratio pẽdet ex natura rei, & non natura rei ex ratione cõſtituẽte,ſed approbãte,vt dixi mus, idcircò mediũ iuſtitiæ eſt certũ & firmũ,nec poteſt ratio aliud conſtituere. Cum tamẽ in alijs virtutibus nõ ſit certũ & diffi nitum medium ex natura rei,; ſed illud ratio conſtituat. Verbi gratia,temperantia cõ ſiſtit in mediocritate paſsionum,vt,ſcilicet, nõ plus minuſue quis ſuſcipiat,quàm opor tet, hoc tamen plus, & minus non ſumitur ex ipſa natura rerum,ſcilicet,libram omnes ſumant , aut tali certa hora;ſed prout expe dit vniuſcuiuſque valetudini,pro loco & tẽ pore. Quare quod parciſsimo Diogeni mul tum erat,voraci Miloni, qui[vt eſt in fabulis]integrum edebat bouem erat paruũ. Me dium autem iuſtitiæ,quia conſiſtit in rerũ æqualitate ad alterum, non ex illa rationis conſideratione; ſed ex ipſa rerum natura ſu mitur. Vnde ſi quis emat domum,aut alienas operas conducat pretium rebus ipſis debet æquari; ſicut duæ quantitates natura ſua ſunt æquales.

Argumentum. ¶Sed contra hoc eſt argumentum:In alijs virtutibus à iuſtitia ex natura rei inuenitur medium. In materia enim temperantiæ inuenitur aliquid,quod eſt licitum,& aliquid quod eſt illicitum, non conſiderando perſonas, ſed rẽ. Nam ſi quæratur, an ſit licitum adulterari,dicimus, quod non,nulla facta comparatione ad perſonas: ergo falſum eſt, quod in alijs virtutibus à iuſtitia mediũ non eſt rei,ſed rationis. *1.reſponde tur.* ¶ Ad hoc argumentum reſpodetur primò, quòd, licèt in materia temperantiæ & fortitudinis, aliquã do ſit medium determinatũ ex natura rei; non tamen ſemper,ſed quaſi ſemper pendet ex ratione & ex circunſtantijs: & tamen in materia iuſtitiæ ſemper eſt determinatum. *2.reſponde tur.* Et hoc voluit dicere D.Thom. Vel ſecundo reſpondetur,quod medium in alijs virtutibus à iuſtitia ſemper reſpicit circunſtantias perſonarum: & ex conſequenti etiam menſuratur ratione. Et ad argumentum dico, quòd in illo medio,fornicari, vel adulterari includuntur etiam circunſtantiæ perſonarum,ſcilicet,quod eſt acceſſus ad non ſuã & propterea eſt actus illicitus. De hac re videndi ſunt D. Thom.& Caietanus. 1.2. q. 64. art.2. De qua etiam nos dicemus infra. q.61.cum oſtenderimus , hoc medium rei aliter conſtituiin iuſtitia commutatiua, & aliter in iuſtitia diſtributiua,& quòd eſt proprium iuſtitiæ particularis reſpicere medium rei. Nam generalis non ſolum circa hoc verſatur; ſed etiam diffunditur ad omnes virtutum materias, referendo illas in bonum commune,vt dictum eſt.

¶Vltimò circa iſtum articulum eſt aduertendum,quod quando communiter dicitur virtutes morales conſiſtere in medio, & habere extrema vitioſa, hoc non eſt intelligẽdum,vt iacet. Eſt enim impoſsibile, quòd actio virtutis, vt ſic,conſiſtat in medio, & habeat extrema vitioſa. Et ratio eſt: Quia cum actio virtutis,vt ſic, ſit intrinſecè, & eſſentialiter bona; non poteſt fieri,vt conſiſtat in medio,& habeat extrema vitioſa.Sed ſignificatur his verbis quædam differentia, quæ ſolet aſsignari inter virtutes morales ex vna parte, & Theologicas ex alia. Et differentia eſt, quod virtutes morales ſuſcipiũt medium; Theologicæ verò non. Quod eſt intelligendum ex parte materiæ circa quã verſantur. Quia enim obiectum,circa quod verſantur virtutes Theologicæ, eſt Deus in ſeipſo, idcircò ex parte huius obiecti virtutes Theologicæ non poſſunt ſuſcipere medium,nec habere extrema vitioſa. At verò virtutes morales, quia verſantur circa res creatas, idcircò ex parte huius materiæ,circa quã verſantur,ſuſcipiunt medium;& poſſunt habere extrema vitioſa. De quo etiam nos diximus ſupra,quæſt.17.artic.5.circa finem.

Qualiter eſt intelligẽdũ quod virtutesmorales conſiſtunt in medio.

ARTICVLVS XI.

Vtrum actus iuſtitiæ ſit reddere vnicuique quod ſuum eſt.

AD VNDECIMVM ſic proceditur. Videtur ꝙ actus iuſtitiæ nõ ſit reddere vnicuique quod ſuum eſt. Auguſt. enim.14.de Trin.* attribuit iuſtitiæ ſubuenire miſeris. Sed in ſubueniendo miſeris non tribuimus eis quæ ſunt eorum,ſed magis quæ ſunt noſtra: ergo iuſtitiæ actus non eſt tribuere vnicuique quod ſuum eſt.

In. q.66. ar.3.&.5. cor. &. 1. par. q. 21. ar.1.cor.& 2. di. 27. art.3. cor. & ad. 3.

2 ¶Præterea, Tullius in lib. de Offic.* dicit, quòd beneficentia, quam benignitatem vel liberalitatem appellare licet,ad iuſtitiam pertinet. Sed liberalitatis eſt de proprio dare alicui,non de eo quod eſt eius:ergo iuſtitiæ actus nõ eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt.

Lib.14 ca. 9.circa. fi. tom.3. Lib.1.inc. de iuſtitia circa.prin.

3 ¶Præterea, Ad iuſtitiam pertinet, nõ ſolum res diſpenſare debito modo, ſed etiam iniurioſas actiones prohibere, putà, homicidia,adulteria,& alia huiuſmodi. Sed reddere quod ſuum eſt videtur ſolum ad diſpenſationem rerum pertinere. Ergo non ſufficienter per hoc

hoc notificatur actus iuſtitiæ, quòd dicitur, actus eius eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt.

¶ Sed Contra eſt, quòd Ambroſ. *Lib. 1. cap. 24. circa fi. tom. 1.* * dicit in primo de Offi. Iuſtitia eſt quæ vnicuique quod ſuum eſt tribuit, alienū non vendicat, vtilitatem propriā negligit, vt cōmunē æquitatē cuſtodiat.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictū * eſt, materia iuſtitiæ eſt operatio exterior: ſecundum quod ipſa vel res, qua per eam vtimur, proportionatur alteri perſonæ, ad quam per iuſtitiā ordinamur. Hoc autem dicitur eſſe ſuū vnicuique perſonæ, quod ei ſecundum proportionis æqualitatem debetur. Et ideo proprius actus iuſtitiæ nihil aliud eſt, quàm reddere vnicuique quod ſuum eſt.

Art. 9. & 10. huius quæſt.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd iuſtitiæ, cum ſit virtus cardinalis, quædam aliæ virtutes ſecundariæ adiūguntur: ſicut miſericordia, liberalitas, & aliæ huiuſmodi virtutes, vt infrà * patebit. Et ideo ſubuenire miſeris, quod pertinet ad miſericordiam, ſiue ad pietatem, & liberaliter benefacere quod pertinet ad liberalitatem, per quandam reductionem attribuitur iuſtitiæ, ſicut principali virtuti. Et per hoc patet reſponſio ad ſecundum.

Quæſt. 80. art. 1.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut Philoſophus * dicit in 5. Ethic. Omne ſuperfluum in his, quæ ad iuſtitiam pertinent, lucrum extenſo nomine vocatur: ſicut & omne quod minus eſt, vocatur damnum. Et hoc ideò, quia iuſtitia prius eſt exercita & communis exercitatur in voluntarijs commutationibus rerum, putà emptione & venditione, in quibus propriè hæc nomina dicuntur. Et exinde deriuantur hęc nomina ad omnia, circa quæ poteſt eſſe iuſtitia. Et eadem ratio eſt de hoc, quod eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt.

Lib. 5. cap. 4. tom. 5.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondit D. Thom. vnica cōcluſione affirmatiua. Et probatur: Materia, circa quam verſatur iuſtitia, eſt operatio exterior, ſecundū quòd ipſa, vel res, qua per eam vtimur, proportionatur illi perſonæ, ad quam per iuſtitiam ordinamur: ſed hoc eſt ius ſuum vnicuique reddere; ergo proprius actus iuſtitiæ eſt, reddere vnicuique quod ſuum eſt.

Explicatio Articvli.

Circa iſtum articulum eſt aduertendū, quòd in eo loquitur D. Thom. tam de iuſtitia legali, quàm particulari; cum enim vtraque ſit perfectè iuſtitia, vt ex ſuperioribus conſtat, ad vtramque propriè pertinebit, ius ſuum vnicuique tribuere. Et ſiquis argumentetur: Si actus iuſtitiæ legalis eſſet reddere vnicuique quod ſuum eſt, ſequeretur, quod qui eam tranſgrederetur, obligaretur ad reſtitutionem: conſequens autem eſt falſum: tum, quia ciuis non adiuuans rempublicam in neceſsitate, & ſimiliter qui non pugnat pro bono reipublicæ, cùm debet, peccat contra iuſtitiam legalē: & tamen certum eſt, quòd tranſacta illa neceſsitate, nihil tenetur reſtituere reipublicæ: &, item qui non dat ſuperflua pauperibus, peccat contra iuſtitiam legalem, vt dicit D. Thom. infrà. q. 118. art. 4. ad. 2. & tamen non tenetur deinde reſtituere, vt diximus in materia de eleemoſyna: ergo & illud, ex quo ſequitur. Reſpondetur, negando ſequelam. Ad hoc enim, vt aliqua ſit perfecta iuſtitia, non eſt neceſſarium, quòd eius trāſgreſsio obliget ad reſtitutionem. Iuſtitia enim legalis eſt verè & propriè iuſtitia, vt diximus ſupra: & tamen qui illam trāſgreditur nihil tenetur reſtituere, niſi ſimul etiā violet iuſtitiam particularem. Et ratio eſt: Quia cum illud, quod per ſolam iuſtitiam legalem debetur reipublicæ, aut pauperibus nulli illorum ſit appropriatum: ſed verè eſt eius, qui illud poſsidet, fit, vt ſi non det, quamuis peccet mortaliter, tamen non teneatur ad reſtitutionem. Et ſi fiat inſtantia: Iudex poteſt compellere talem ciuem ad defendendum bonum commune ex iuſtitia: ergo ſi non defendat tenetur ad reſtitutionem; reſpondetur conceſſo antecedēti, negando conſequentiam. Poteſt enim quiſque compelli à iudice, vt præſtet officium, quod debet ex iuſtitia legali: ſicut quod ſuccurrat pauperi grauiter laboranti, ſi habet bona ſuperflua; non tamen ideò manet obligatus ad reſtitutionem, ſi non faciat, licet peccet mortaliter. Hoc dixerim contra Magiſtrum Nauarro; qui in tractatu de redditibus Eccleſiaſticis, tenet clericos teneri ad eleemoſynas ex ſuperfluo ſub pœna reſtitutionis. Et ad id inducitur ex eo, quòd ſi nō facerent poſſent à iudice compelli. Cùm tamen hæc conſequentia nullā habeat vim, & patiatur quā plurimas inſtantias. In mul-

Concluſio D. Tho. intelligit tā de iuſtitia legali quā particulari

Ad hoc vt aliqua ſit perfecta iuſtitia nō eſt neceſſariū vt obliget ad reſtitutionem.

Impugnatur Nauar.

tis enim datur actio filijs contra parentes, quos iudex poteſt compellere ad præbendum alimenta filiis coniugatis. Et tamen certum eſt, quod ſi ante ſententiam nõ præbeant non tenentur ad reſtitutionem. Et ſimile eſt de clerico non dante eleemoſynã, vt docet rectè Caietanus. 2.2. quæſt. 118. artic. 4. ad. 2. Eſt ergo proprius actus cuiuſcunque iuſtitiæ ſiue particularis, ſiue legalis ius ſuum vnicuique tribuere, vt dicit D. Thom. in hoc articulo. Si enim obiectũ iuſtitiæ eſt conſtituere medium in rebus, quo æqualitas inter homines conſtet; & æqualitas eſt idem, quod iuſtum, iuſtum autem vt ſupra diximus eſt idé proꝛſus, quod ius; manifeſtè ſequitur propriũ actũ iuſtitię eſſe ius ſuum vnicuiq; tribuere, vt iuriſcõſultus in diffinitione ſuperius poſita affirmauit, cui & conſonat D. Ambroſ. lib. 1. de Offic. dicens: Iuſtitia eſt, quæ vnicuique quod ſuum eſt tribuit, alienum non vendicat, vti litatem propriam negligit, vt communem æquitatem cuſtodiat. In hoc autem, quod dicitur ius ſuum vnicuique tribuere etiam includitur hoc, quod eſt neminem lædere, quod & Ambroſius explicuit dum dixit; alienum non vendicare. Iuſtitia namque licet prius conueniat commutationibus voluntarijs, in quibus vterque contrahentium alteri tribuit, deriuatur tamen ab inuoluntaria, quibus alter ab altero inuito quippiam aufert, quod eſt lædere.

Proprius actus cuiuſcunq; iuſtitiæ eſt ius ſuum vnicuique tribuere.

D. Ambro.

Articvlvs. XII.

¶ Vtrùm iuſtitia præemineat inter omnes virtutes morales.

Annot. Inf. q. 123. art. 12. Et q. 141. art. 8. Et. 12. q. 66. ar. 4. & 3. diſt. 35. q. 1. ar. 3. q. 1. cor.

AD Dvodecimvm ſic procedi-tur. Videtur, quòd iuſtitia non præemineat inter omnes virtutes morales. Ad iuſtitiã enim pertinet reddere alteri quod ſuum eſt. Ad liberalitatem autẽ pertinet de proprio dare, quod virtuoſius eſt. Ergo liberalitas eſt maior virtus, quam iuſtitia.

2 ¶ Præterea, Nihil ornatur niſi per aliquid dignius ſe. Sed magnanimitas eſt ornamẽtum & iuſtitiæ & omniũ virtutum: vt dicitur * in. 4. Eth. Ergo magnanimitas eſt nobilior quàm iuſtitia.

Lib. 4. c. 3. ante med. tom. 5.

Lib. 2. c. 3. circa finem tom. 5.

3 ¶ Præterea, Virtus eſt circa difficile & bonum, vt dicitur * in. 2. Ethi. Sed fortitudo eſt magis circa difficilia, quam iuſtitia, ideſt, circa pericula mortis, vt dicitur * in. 3. Eth. Ergo fortitudo eſt nobilior iuſtitia.

Lib. 3. c. 1. & 2. ſimul tom. 5.

¶ Sed Contra eſt, q̃ Tullius dicit * in 1. de Offic. In iuſtitia virtutis ſplẽdor eſt maximꝰ, ex qua boni viri nominãtur.

Lib. 1. in c. de iuſtitia, circa princ.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſi loquamur de iuſtitia legali, manifeſtũ eſt quod ipſa eſt pręclarior inter omnes virtutes morales, in quantum bonum cõmune præeminet bono ſingulari vnius perſonæ. Et ſecundum hoc Philoſop. in 5. Ethi. * dicit, quòd præclariſsima virtutum videtur eſſe iuſtitia, & neq; eſt Heſperus, neq; Lucifer ita admirabilis. Sed etiam ſi loquamur de iuſtitia particulari, præcellit inter alias virtutes morales, duplici ratione. Quarum prima poteſt ſumi ex parte ſubiecti, quia ſcilicet eſt in nobiliori parte animæ, ideſt, in appetitu rationali, ſcilicet in voluntate, alijs virtutibus moralibus exiſtentibus in appetitu ſenſitiuo, ad quẽ pertinẽt paſsiones, quæ ſunt materia aliarum virtutũ moralium. Secunda ratio ſumitur ex parte obiecti. Nam aliæ virtutes laudantur ſolum ſecũdum bonum ipſius virtuoſi. Iuſtitia autem laudatur, ſecundum quod virtuoſus ad alium bene ſe habet. Et ſic iuſtitia quodammodo eſt bonum alterius, vt dicitur * in quinto Ethicorum. Et propter hoc Philoſoph. dicit in. 1. * Rhet. Neceſſe eſt maximas virtutes eſſe eas, quæ ſunt alijs honeſtiſsimæ: ſiquidem eſt virtus potentia benefactiua. Propter hoc & fortes & iuſtos maximè honorant, quoniam fortitudo eſt vtilis in bello, iuſtitia autem in bello & in pace.

Lib. 5. c. 1. aliquantulum ante fi. tom. 5.

Lib. 5. c. 1. aliquantulum ante fi. tom. 5.

Lib. 1. Rhe. c. 9. paulo à princ. tom. 6.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd liberalitas etſi de ſuo det: tamen hoc facit, in quantum in hoc conſiderat propriæ virtutis bonum. Iuſtitia autem dat alteri quod ſuum eſt, quaſi conſiderans bonum commune. Et propterea iuſtitia obſeruatur ad omnes: liberalitas autem ad omnes ſe extendere non poteſt. Et iterum liberalitas, quæ de ſuo dat, ſupra iuſtitiam fundatur, per quam vnicuique quod ſuum eſt tribuitur.

¶ Ad ſecũdum dicendũ, q̃ magnanimitas quãdo ſuperuenit iuſtitiæ, auget eius

eius bonitatem: quæ tamen ſine iuſtitia nec virtutis rationem haberet.

¶ Ad tertium dicendum, quòd fortitudo etſi conſiſtat circa difficiliora, nõ tamen eſt circa meliora cum ſit ſolum in bello vtilis: iuſtitia autem & in pace
In corp. art. & in bello, ſicut dictum *eſt.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd Iuſtitia eſt duplex, vna communis, ſeu legalis altera particularis, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iuſtitia legalis eſt nobilior cæteris virtutibus moralibus. Probatur: Iuſtitia legalis reſpicit bonum commune, & aliæ virtutes morales reſpiciunt bonum particulare: ergo Iuſtitia legalis præſtat cæteris virtutibus moralibus. Probo conſequentiam: Nam bonum commune multò præſtantius eſt bono particulari, & propterea dixit Ariſtotel. libro quinto Ethicorum, cap. 1. de Iuſtitia legali, quod nec Heſperus, nec Lucifer eſt ità admirabilis. Secunda concluſio: Etiam Iuſtitia particularis præſtat cæteris virtutibus moralibus. Probatur primò: Nam Iuſtitia particularis ſubiectatur in voluntate, & aliæ virtutes morales ſubiectantur in appetitu ſenſitiuo. Certum eſt autem, quòd voluntas multò excellẽtior eſt appetitu ſenſitiuo. Secũdò: Quia iuſtitia non ſolũ reſpicit bonum proprium, ſed etiam bonum alterius: cùm tamen cæteræ virtutes morales ſolùm reſpiciant bonum ipſius operantis: & ſic Iuſtitia videtur eſſe præſtantior.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quæſtio de comparatione virtutum ſæpe repetita à D. Tho.

CIrca iſtum articulum eſt aduertendum primò, quòd de comparatione virtutũ moralium inter ſeſe, & de comparatione illarum ad alias virtutes ſiue intellectuales, ſiue theologicas, agit ex profeſſo D. Thom. 1.2.q.66. per totam. Deinde in hac ſecunda ſecundæ, decies inquirit de quibuſdam virtutibus in particulari, an ſint omnium maximę. Nam de miſericordia id quærit ſupra quæſt. 30. art. 4. & de iuſtitia in iſto articulo, & de religione quæſt. 81. art. 6. & de obedientia. q. 104. art. 3. & de liberalitate quæſt. 117. art. 6. & de fortitudine quæſt. 123. art. 12. & de patientia quæſt. 136. art. 2. & de temperantia quæſt. 141. art. 8. & de virginitate quæſt. 152. art. 5. & de humilitate quæſt. 161. art. 5. Et omnibus illis concedit quandam eminentiam ſupra cæteras quantum ad aliquid. Ex quo fit, vt eo modo, quo Eccleſia canit de quocunque confeſſore pontifice, quod non eſt inuentus ſimilis illi; ità etiam & nos dicere poſsimus de ſingulis virtutibus, quod non eſt inuenta ſimilis illi. Sed in præſenti non agitur de illa particulari excellentia, quam vnaquæque virtus in ſuo genere ſuper alias habet, ſed tantum inquirimus, quænam illarum ſimpliciter & abſolutè dicenda ſit cæteris præſtantior.

Virtutes Theologicæ ſunt præſtãtiores quibuſcunque moralibus.

¶ Secundo eſt aduertendũ, quod in præſenti non comparat D. Tho. Iuſtitiam cum virtutibus Theologicis, quas certũ eſt eſſe longè præſtãtiores quibuſcunque virtutibus moralibus, vt diximus ſupra quæſt. 23. art. 6. Sed nec comparat illam cum virtutibus intellectualibus, nec cum prudentia, quanuis ſit virtus moralis, tum, quia de hoc agit 1. 2. quæſt. 66. tum etiam, quia certum eſt prudentiam præſtantiorem eſſe quacunque Iuſtitia, vt docet D. Thom. in hac 2.2.q.123.art.12. Vbi dicit, quod prudentia ideò præſtat cæteris virtutibus; quia eſt earum moderatrix, regula, & forma, ſicut charitas virtutum infuſarum: ſed cõparat Iuſtitiam cum virtutibus moralibus, quæ in appetitu ſenſitiuo ſubiectantur: vt ex rationibus illius colligere licet. Cæterũ vt quid in hac re dicendum ſit, clarius innoteſcat operæ pretium duximus in præſenti non ſolum comparare Iuſtitiam ad virtutes morales in appetitu ſenſitiuo ſubiectatas; ſed etiam ad omnes alias, quæ ſubiectantur in voluntate, vt religio, atque adeo ad omnes illas, quæ recipiuntur in intellectu, propterea que appellãtur intellectuales virtutes. Vnde ſit vniuerſalis quæſtio, vtrùm iuſtitia, ſiue generalis, ſiue particularis, ſit nobilior cæteris virtutibus humanis, tã intellectiuis, quam moralibus (theologicis dumtaxat virtutibus exceptis). In qua re quot capita tot ſententiæ. Quidam enim dicunt, quòd non ſolum iuſtitia, ſed etiam omnes aliæ virtutes morales præſtant intellectualibus. Alij verò, quòd intellectuales ſint eminentiores, iuſtitia tamẽ legalis eſt præſtantior quibuſcunque virtutibus moralibus, tam in appetitu ſenſitiuo, quam in voluntate exiſtentibus. Tandẽ alij dicunt, quòd quanuis iuſtitia legalis ſit præſtantior illis virtutibus moralibus, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo, non tamen præſtat omnibus illis, quæ ſubiectantur in voluntate, quales ſunt religio, pietas, & miſericordia. Quorũ autorũ fundamenta poſtea à nobis proponentur, cum quid circa vnam quamque rem ſit dicendum, aliquibus propoſitionibus explicuerimus.

Quæſtio vniuerſalis de comparatione virtutũ humanarum inter ſe.

Diuerſitas opinionũ.

¶ Prima concluſio: Virtutes intellectuales ſimpliciter ſunt præſtantiores quibuſcun-

Prima concluſio.

cunque virtutibus moralibus. Hanc concluſionem ponit D. Thom. 1.2. quæſt. 66. art. 3. Et eſt aduertendum, quòd in ea tantum fit comparatio virtutum intellectualium ad morales acquiſitas in appetitu exiſtẽtes, ſiue ille appetitus ſit rationalis, ſiue ſenſitiuus. Nam prudentia, quæ ſimul eſt virtus moralis, & intellectualis non ſolum excedit virtutes morales, ſed & alias intellectuales, vt docet D. Thom. 1.2. quæſt. 47. artic. 4. Et probatur noſtra concluſio, primo ex ratione ſubiecti: Nam virtutes intellectuales collocantur in intellectu & morales in appetitu; intellectus autem præſtantior eſt voluntate: tum, quia intellectus eſt rationalis per eſſentiam, voluntas verò per participationem, vt dicit Ariſt. 1. Ethic. cap. vltimo: tum etiam, quia perfectio voluntatis in hoc conſiſtit, vt intellectui, & rationi obtemperet. Secundo idem probatur: Nam virtutes accipiunt ſpeciem, & potiſsimam ſuam nobilitatem ex obiecto: ſed obiectum virtutũ intellectualiũ ex genere ſuo eſt præſtantius obiecto virtutũ moraliũ: obiectũ enim virtutũ intellectualiũ eſt verũ, quod ſanè eſt magis purũ & denudatũ à materia, quàm bonum, quod eſt obiectum virtutum moralium; nam voluntas, cuius eſt reſpicere bonum, fertur ad res prout ſunt in ſe ipſis: & certum eſt, quod exiſtentia rerum eſt conditio materialis, & ipſius indiuidui: ergo virtutes intellectuales ex parte obiecti, atque ex conſequenti ſimpliciter ſunt nobiliores virtutibus moralibus. Non negamus, quin intellectus ſingularia etiam & rerum exiſtentias cognoſcere poſsit. Nec etiã negamus, quin vice verſa voluntas poſsit quoque appetere bonum in communi. Sed in hoc conſtituimus differentiam inter intellectum, & voluntatem, quod intellectus cũ ſit potentia apprehenſiua, & iudicatiua in hoc perficitur, quod eſt verum cognoſcere: quamuis ipſum verum non exiſtat in rerũ natura. At vero appetitus, quia fertur in obiectum, nihil appetit, niſi, vt illo exiſtenti in rerum natura fruatur, illudque poſsideat. Et ſic obiectum intellectus ſimpliciter eſt abſtractius & nobilius, quàm obiectum voluntatis. Tertio probatur concluſio: Fœlicitas & beatitudo hominis conſtituitur ab Ariſt. lib. 10. Ethic. cap. 6. 7. & 10. in operationibus virtutum intellectualiũ, non ſolum, quia ſunt in nobiliori potẽtia, & de meliori obiecto; ſed etiam, quia ſunt magis diuturnæ, & continuæ, & neceſſariæ, & in quibus homo maiorem accipit voluptatem, & ſuauitatem, quam in operationibus virtutum moralium: ergo virtutes intellectuales ſimpliciter, & ex ſuo genere præſtant moralibus. Et confirmatur: Vita contemplatiua præſtantior eſt vita actiua, vt communiter dicunt Doctores. Idq; probant ex Lucæ cap. 10. Vbi loquens Chriſtus de vita actiua, & contemplatiua dixit: Martha Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima; porro vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea: ſed vita contemplatiua conſiſtit in exercitio virtutum intellectualium; actiua autẽ in exercitio virtutũ moralium: ergo virtutes intellectuales ex genere ſuo præſtant moralibus.

Virtutes intellectuales ſimpliciter præſtãt quibuſcunque moralibus.

Diſcrimen inter intellectum & voluntatẽ.

¶ Sed contra iſtam concluſionem ſunt quam plurima argumenta, quæ maximam habent difficultatem. Primum eſt: Propria ratio virtutis, vt ex nomine ipſo colligere licet, eſt applicare potentiam ad vſum: ſed virtutes intellectuales dant facultatem operandi, putà cognitionem, & non rectum vſum, vt docet D. Thom. 1.2. quæſt. 56. art. 3. & quæſt. 57. art. 1. Virtutes autem morales dant facultatem, & rectum vſum, inclinant enim ad recte operandum: ergo virtutes morales ſunt præſtantiores intellectualibus. ¶ Secundo: Virtutes intellectuales nõ faciunt hominem bonum ſimpliciter, ſed bonum rectorem, vel Theologum: virtutes autem morales faciunt bonum habentem & eius opus bonum reddunt: ergo morales præſtant dignitate & excellentia. Et cõfirmatur: Virtutes intellectuales ſunt communes bonis & malis: morales vero tantũ competunt viris bonis: ergo morales ſunt præſtantiores. ¶ Tertio: Dignitas virtutis per ordinem ad ſupremam fœlicitatem debet abſolutè, & ſimpliciter conſiderari: ità, ſcilicet, vt ea dicatur præſtantior virtus, qua magis homo appropinquat ſupremæ fœlicitati: ſed tales ſunt virtutes morales, & non intellectuales: ergo morales præſtant intellectualibus. ¶ Vltimo: Diffinitiones virtutis ab Ariſtotele, & ab alijs Doctoribus cõmuniter receptæ (quales ſunt iſtæ: Virtus eſt, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, & illa virtus eſt habitus in medio conſiſtẽs electiuus, prout ſapiens determinauerit, & illa virtus eſt bona qualitas mentis, qua rectè viuitur) iſtæ, inquam, diffinitiones, vel non conueniunt virtutibus intellectualibus, vel potiſsimè conueniunt moralibus, vt ſatis conſtare poterit intuenti: ergo virtutes morales ſunt prẽſtantiores, & digniores intellectualibus.

1. Argum. Contra primam concluſionem.

2. Argum.

3. Argum.

Vlt. Argu.

¶ Propter hæc argumenta quidam autores, inter quos præcipui ſunt Caietanus, & Conradus ſuper. 1.2. quæſt. 66. art. 3. dicũt, quod

Sententia Caieta. & Conrad.

quòd virtutes intellectuales in ratione habitus & entis ſunt præſtantiores, tamen in ratione virtutis præſtant morales, idque di ſunt eſſe de mente D. Thom. in illo articulo, vbi has dúas concluſiones conſtituit. Prima eſt: Loquendo de virtutibus ſimpliciter, & ſecundum ſe intellectuales ſunt præſtantiores moralibus. Secunda propoſitio: Virtutes morales in ratione virtutis nobiliores ſunt, quàm intellectuales. Itáque dicunt iſti autores mentem D. Thom. eſſe (quam, & ipſi ſequuntur) quod quémadmodum quando vna ſtatua eſt perperam expreſſa in auro, altera autem optime in plumbo, prior figurâ in genere entis eſt perfectior, ſecundâ verò in ratione artis, & figuræ; ita etiam in noſtro propoſito virtutes intellectuales in ratione habitus, & entis ſunt præſtantiores; ſed in ratione virtutis excedunt morales.

Impugnatur ſententia Caiet.

¶ Cæterùm meo iudicio hæc ſententia Caietani, atque Conradi, nec eſt vera, nec ad mentem D. Thom. Et quidem quod nõ ſit vera probatur omnibus illis rationibus, quibus ſupra probauimus, virtutes intellectuales ſecundum ſe & ſimpliciter eſſe meliores moralibus, quæ debent procedere de virtutibus formaliter, & non tantum materialiter, & in ratione entis. Alioqui non recte concederemus virtutes intellectuales eſſe præſtantiores; ſed quod res, quæ ſunt virtutes intellectuales præſtant virtutibus moralibus: qua ratione nullus vſque adhuc eſt loquutus. Sed quòd nec etiam hæc fuerit mens D. Thom. probatur manifeſtè: Nam eò in loco Sanctus Doctor agit de excellentia, & æqualitate virtutum, in quantũ ſunt virtutes. Et dicit in prima propoſitione, quòd virtutes intellectuales ſecundum ſe ſunt meliores moralibus: ergo loquitur de virtutibus formaliter, & non ſolum in ratione entis. Probo conſequẽtiam: Quia alioqui non reſponderet ad propoſitum. Item D. Thom. ibi oſtendit perfectionem virtutum intellectualium ſuper alias ex præſtantia obiecti: ſed certum eſt, quód virtutes in eſſe virtutis ſpecificantur ex obiecto, & nõ materialiter, & in ratione entis: ergo loquitur de virtutibus formaliter. Item in fine articuli dicit, quòd virtutes intellectuales ſunt perfectiores habitus, & ſunt virtutes: ergo ſunt perfectiores virtutes. Probo conſequentiã à ſimili: Nam bene valet: Iſtud eſt perfectius ens, & eſt ſubſtantia: ergo eſt perfectior ſubſtantia.

Sententia autoris.

¶ Quocircà hac ſententia Caietani omiſſa ſimpliciter dicendum exiſtimo, quòd virtutes intellectuales, in eſſe virtutis ſubſtantialiter, & ſecundum ſe præſtãt moralibus. Et ità nos intelligimus noſtram primam cõcluſionem. Et pro ſolutione argumentorũ contra illam facta aduertendum eſt ex D. Tho. 1. 2. quæſt. ſuperius citata, fieri poſſe, quòd id, quod ſimpliciter melius eſt, ſecundum quid non ſit alicui propter neceſsitatem melius. Vt, verbi grátia, philoſophari melius eſt ſimpliciter, quàm ditari, inopi tamen propter neceſsitatem melius eſt ditari. Et ità contingit in noſtro propoſito. Licet enim virtutes intellectuales meliores ſint moralibus ratione obiecti, penes quod excellentia gradus ſimpliciter exiſtimatur: morales tamen ſunt meliores reſpectu noſtri; quia plus participant generalem rationem virtutis, quæ eſt ordinare ad actum & vſum, propterea quòd ſunt in appetitu, cuius eſt mouere alias potentias, & compellere ad opus: & perfectio noſtra pro iſto ſtatu conſiſtit in operatione. Vnde ſolum per virtutes morales dicitur homo ſimpliciter bonus, & ſimpliciter ſtudioſus, & non per intellectuales: quia morales ſunt, quibus homo tantum operatur bonum honeſtum.

Ad 2. cum proportione. Id quod ſimpliciter eſt melius, poteſt ſecundum quid alicui melius non eſſe.

¶ Ex hac doctrina infero primò, quòd falſitas, quæ eſt malũ intellectus, eſt quid peius in ſe, quam malitia moralis, quatenus præciſè opponitur virtutibus moralibus. Nam malitia moralis, vt opponitur charitati eſt maius malum, quia, vt ſic, opponitur bono diuino in ſe ipſo. Et ratio eſt, quoniam falſitas tollit maius bonum in ſe, quàm malitia moralis: quamuis malitia moralis tollat nobis bona magis neceſſaria, ſcilicet, virtutes morales. Infero ſecundò, quòd bonitas intellectus, quæ eſt veritas, eſt multò maior bonitas, & perfectior bonitate virtutum moralium acquiſitarum exiſtentium in voluntate & in appetitu. Et ſi fiat argumentum ſimul cum bonitate & veritate intellectus poteſt ſtare malitia & peccatum. At verò ſimul cum bonitate morali voluntatis non poteſt ſtare malitia: ergo præſtantior eſt bonitas moralis, quam bonitas intellectus: Reſpondetur, quòd perfectio alicuius rei non eſt conſideranda ex adiunctis, & alienis, ſed ex proprijs & intrinſecis. Et quoniam ex proprijs veritas & obiectum intellectus habent multò maiorem perfectionem, quàm habeant virtutes morales; hinc fit, vt ſimpliciter veritas intellectus dicatur multò maior bonitas, quam moralis, non obſtante, quòd ex alia parte ſecum admittit malitiam, & peccatũ, quod eſt per accidens.

1. Corõlla. Falſitas ex ſe eſt quid peius quã malitia moralis.

Bonitas intellectus ex ſe præſtat bonitate morali.

¶ His conſtitutis ad primum argumentũ reſpondetur, illud quidem probare, quod

Ad 1. arg.

virtutes

virtutes morales reſpectu noſtri, & ſecundum quid, ſunt meliores intellectualibus: quia, ſcilicet, præſtant facultatem, & rectũ vſum operationum: quod nos libenter concedimus. Cum hoc tamen ſtat, quòd intellectuales ſimpliciter, & ex parte obiecti ſint meliores, vt diximus. Et ſic nihil obſtat argumentum. Et ex eadem doctrina reſpondetur facilè ad ſecundum cum ſua cõfirmatione. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Quamuis enim in ordine ad fœlicitatem ſint virtutes exiſtimandæ: digniores tamen ſunt illæ, in quibus conſiſtit fœlicitas, quàm illæ, per quas ad fœlicitatem tendimus. Et licèt per virtutes morales illuc progrediamur: contemplatione tamen, Deo fruimur. Ex quo fit, vt, quamuis virtutes intellectuales in hac vita ſint propter morales: quia cognoſcere eſt propter operari; ſimpliciter tamen morales ſunt media, quibus ad ſupremam peruenimus contemplationem. Et ſic, quamuis morales in hac vita ſint magis laudabiles, intellectuales tamen ſunt præ illis honorabiliores. Laus enim debetur medijs; honor autem fini. Ad vltimũ argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Et ratio eſt: Nam omnes illæ diffinitiones in argũmẽto adductæ, dantur de virtute, non ſecundũ ſe, ſed quatenus reſpicit operationẽ: & certũ eſt, quod virtutes morales in ratione principij operatiui ſunt præſtantiores intellectualibus, vt ex ſupradictis patet.

Ad. 2. cum ſua confirmatione. *Ad. 3. arg.* *Ad vltim.*

¶ Secunda concluſio: Iuſtitia legalis eſt præſtantiſsima inter virtutes morales in appetitu exiſtentes. Hoc dixerim propter prudentiam, quæ virtus moralis eſt exiſtens in intellectu, & omniũ maxima, vt diximus ſupra. q. 47. Hanc concluſionẽ ponit D. Tho. in hoc articulo, & Ariſt. 5. Eth. c. 1. Vbi adducit illud commune prouerbium: Iuſtitia virtutem continet omnem. Et ait, quòd nec Heſperus, nec Lucifer adeo ſplendẽt inter aſtra, ſicut iuſtitia inter virtutes. Sicut enim à ſole ſtellæ participant perfectionẽ, & lumen; ſic omnes virtutes morales habent ſe reſpectu iuſtitiæ legalis. Et propterea dixit Cice. lib. 1. Offic. in. c. de Iuſti. quòd iuſtitia habet maximum ſplendorẽ in vita morali. Et ratio eſt: Nam bonum commune excellentius quid eſt, & diuinius bono priuato, & particulari: ſed iuſtitia legalis habet pro obiecto huiuſmodi bonum commune: ergo præſtat cæteris virtutibus moralibus, quæ ſunt particulares. Burid. 5. Ethi. q. 6. dicit, q̃ illa virtus, quæ hominẽ bene afficit in ordine ad ſe ipſum, eſt per ſe præſtantior illa, quæ eundẽ hominẽ inſtituit in ordine ad bonum cõmune. Quia, inquit, natura atq; charitas plus inclinat hominem ad diligendum ſe ipſum, quàm bonum commune. Cęterum hæc ſententia eſt apertè falſa, & cõtra omnem rationem bonæ philoſophiæ, vt latè diximus ſupra. q. 26. art. 5.

2. concluſ.

¶ Sed contra concluſionem à nobis poſitã ſunt aliquot argumenta. Primũ eſt: Illa eſt præſtantior virtus, cui debetur excellentius & maius præmiũ: ſed virtuti humilitatis debetur excellentius præmiũ, quã iuſtitiæ legali: ergo humilitas eſt præſtantior virtus. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur ex illo Luc. 14. Qui ſe humiliat exaltabitur, & ad Philippenſ. 2. dicitur de Chriſto, Qui humiliauit ſemetipſum: propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, &c. Item D. Auguſtin. in lib. de vera religione, capit. 16. inquit, quod tota vita Chriſti in terris, per hominem, quem ſuſcipere dignatus eſt, fuit morum diſciplina: ſed Chriſtus præcipuè ſuã humilitatem hominibus imitandam propoſuit; iuxta illud Matth. 11. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde: ergo humilitas præſtat omnibus alijs virtutibus. Et confirmatur ex D. Gregorio, qui in Paſtorali. p. 3. c. 18. non procul à principio dicit, quod argumentum redemptionis noſtræ inuenta eſt humilitas Dei. Quibus verbis videtur ſignificare humilitatem eſſe præſtantiſsimam omnium virtutum. ¶ Secundo: Actus miſericordiæ eſt leuare miſeriam alienam & defectus alterius: actus autem iuſtitiæ tantùm eſt reddere vnicuique, quod ſuum eſt: ergo præſtãtior eſt actus miſericordiæ: quã actus iuſtitiæ. Probo conſequentiam: Quoniam leuare in vniuerſum omnem miſeriã corporalem, & ſpiritualem, tam à perſonis priuatis, quàm à perſonis publicis, etiam à tota republica, & á toto orbe eſt actus penè diuinus, quo alius excellentior excogitari non poteſt: ergo virtus miſericordiæ inter morales præſtat iuſtitiæ legali. ¶ Tertio: Exod. 20. Deus prius poſuit præcepta pertinentia ad religionem, quam præcepta pertinentia ad iuſtitiam, ſiue commune, ſiue particularem: ergo religio, quæ eſt virtus moralis appetitiua, præſtantior eſt quacunq; iuſtitia, etiam legali. Probo conſequentiam: Nam præcepta, & ordo præceptorum proportionari debent ordini virtutum: cùm præcepta dentur de actibus virtutum.

1. argumẽtum cõtra primam cõcluſionem. *D. Auguſt.* *2. argum.* *3. argum.*

¶ Singula hæc argumenta ſingulas continent difficultates, de excellentia & præſtãtia humilitatis, miſericordiæ, & religionis

ſupra

ſupra iuſtitiam legalem. Vtrùm, ſcilicet, aliqua iſtarum virtutum in excellentia, & dignitate excedat iuſtitiam legalem; vel potius iuſtitia legalis excedat omnes. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò: certum eſſe, quod iuſtitia legalis eſt præſtãtior virtus, quàm humilitas, vt expreſſè docet D. Th. infra. q. 161. art. 5. Et ad primũ argumentũ reſpondetur, quod exaltatio non ſolum eſt præmium humilitatis: ſed etiam omnium aliarum virtutum moralium. Cæterum per quandam appropriationem accõmodatur hoc præmium virtuti humilitatis. Sicut enim contemnenti terrena, promittuntur cæleſtia; & ſicut contemnentibus diuitias terrenas, promittuntur cæleſtes theſauri, iuxta illud Matth. 6. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, ſed theſaurizate vobis theſauros in cælo; & ſicut contemnentibus mundi gaudia promittuntur conſolationes cæleſtes, iuxta illud Matth. 5. Beati, qui lugent; quoniam ipſi conſolabuntur: ità etiam humilitati promittitur ſpiritualis exaltatio: non, quia ſola ipſa mereatur; ſed, quia eſt proprium eius contemnere terrenam ſublimitatem. Ad aliud, quod in eodem argumento adducitur ex D. Auguſt. reſpondetur, quod ideo Chriſtus nobis præcipuè humilitatem commendauit; quia per eam maximè remouetur impedimentum humanæ ſalutis. Quæ in hoc conſiſtit, vt homo ad cæleſtia & ſpiritualia tendat, à quibus impeditur, dum in terrenis magnificari audet. Cum hoc tamen ſtat, quod illæ virtutes præſtent humilitati, quæ magis homini proficiunt: quales ſunt virtutes Theologicæ & iuſtitia legalis.

Iuſtitia legalis præſtat humilitati.

Ad. 1. arg.

¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ſi miſericordia accipiatur pro habitu exiſtente in voluntate, & inclinante ad leuandam miſeriam proximi & reipublicæ: ſic miſericordia eſt præſtantior virtus, quàm iuſtitia legalis. Eſt enim iſte habitus penè diuinus, acceditque quàm proximè ad naturam virtutum Theologarum: imo eſt filius charitatis, & quaſi pars illius. Proptereáque diſputauit D. Thom. de miſericordia immediatè poſt titulum de charitate. Imo & ſecundum aliquam rationem miſericordia poteſt dici maior virtus, quàm charitas, vt diximus ſupra quæſt. 30. art. 4. Quocircà quando in præſenti dicimus, iuſtitiam legalem eſſe præſtantiſsimam inter virtutes morales in appetitu exiſtentibus, non venit comparanda miſericordia. Niſi forte loquamur de miſericordia pro triſtitia, & commiſeratione alienæ miſeriæ ratione regulata in appetitu ſenſitiuo exiſtente; quæ quidem multo imperfectior eſt, quam iuſtitia. Et per hoc patet ſolutio ad ſecundum argumentum. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt de religione, vtrùm ſit præſtantior virtus, quàm iuſtitia legalis. Caietanus infra quæſt. 81. articul. 6. partem tenet negatiuam; idque dicit eſſe de mente D. Thom. in hoc articulo. Vbi comparans iuſtitiam legalem cum omnibus virtutibus moralibus in appetitu exiſtentibus, dicit, eam eſſe omnium præſtantiſsimam. Quod & colligi videtur ex Ariſt. de iuſtitia dicente, quod nec Lucifer eſt adeo admirabilis. Argumenta autem, quibus hæc ſententia probatur ſunt huiuſmodi. Primum: Iuſtitia legalis eſt quædam virtus generalis, & Architectonica; comparatúrque ad religionem, ſicut totum ad ſuam partem: Religio enim eſt pars potentialis iuſtitiæ legalis: ergò iuſtitia legalis eſt præſtantior religione. Probo conſequentiam: Nam totum ſemper eſt præſtantius ſua parte, tanquam id, quod continet perfectionẽ ſuarum partium. Secundo: Sicut ad iuſtitiã legalem pertinet ordinare quæ ſunt temperati, atque fortis; ita etiam pertinet ordinare quæ ſunt religionis: lex enim, quæ eſt actus elicitus iuſtitiæ legalis ſicut præcipit quæ ſunt temperati atque fortis: ita etiam præcipit quæ ſunt religionis; qualiter, ſcilicet, Deo exhibeamus debitum cultum: ergo ſicut iuſtitia legalis eſt præſtantior temperantia & fortitudine: ita etiam eſt præſtantior religione. In hoc tamen ſit tertia concluſio: Religio eſt præſtantior virtus, quàm iuſtitia legalis. Et probatur primo argumẽto tertio loco poſito, contra ſecundam concluſionem. Item ſecundo: Ea, quæ ſunt ad finem, ſortiuntur ſuam bonitatem ex ordine ad finem: ergo quanto aliqua fuerint propinquiora fini, tanto maiorem bonitatem ſortiuntur: ſed religio inter omnes virtutes morales directè & per ſe immediatius, atq; propinquius reſpicit Deum, tanquam finẽ directè enim, & per ſe religio offert Deo cultum, & honorem, & ſacrificium: ratioque immediata, propter quam Deum colimus, offerendo ei oblationes, & ſacrificia eſt excellentia diuinæ bonitatis in ſe ipſa: ergo religio eſt excellentiſsima inter omnes virtutes morales. Item ex ſententia Caietani, religio, tanquam prima inter omnes virtutes morales, attingit conditionem ſuperioris naturæ & ſuperioris virtutis, eo q̃ ſupremum infimi attingit infimum ſupremi: ſed ſuperiores virtutes ſunt Theologicæ: ergo religio ex ſententia Caietani attingit conditionem virtutum Theologicarũ; Et eſt quodam modo participatiuè virtus Theo-

Miſericordia præſtat iuſtitiæ etiã legali.

Ad. 2. arg.

Dubium de religione.

Sententia Caietani.

3. Concluſ. Religio eſt præſtantior virtus quã iuſtitia legalis.

Theologica: atque ex conſequenti non ſibi ſatis conſtat cum in præſenti dicit iuſtitiam legalem eſſe præſtantiorem religione. Et cõfirmatur ex D. Tho. qui in quæſtione de religione infra, dicit, quòd quanuis religio non habeat Deum pro obiecto quod, quia non verſatur circa Deum, tanquam circa propriam materiam: ſed verſatur circa mentem humanam, & circa operationes interiores, & exteriores, & circa ſacrificia & orationes, illa omnia Deo offerendo; habet tamen Deum pro obiecto cui: atque ex conſequenti præſtat cæteris virtutibus moralibus. Et ad primum argumẽtum pro ſententia Caietani reſpondetur, quòd quanuis religio in ratione iuſtitiæ ſit pars potentialis illius, & ſic imperfectior, vt diximus ſupra articulo. 5. huius quæſtionis; in ratione tamen virtutis eſt præſtantior illa: nec ex hoc aliquod ſequitur inconueniens. Ad ſecundum reſpondetur, illud quidem probare, quòd iuſtitia legalis ſecundum quid, hoc eſt, in quantum ordinat & præcipit quæcumque ad alias virtutes pertinentia, præſtat cæteris virtutibus, non ſolum moralibus, ſed & intellectualibus, & Theologicis. Sicut enim ad legem pertinet præcipere quæ ſunt temperati atque fortis: ità etiam & quæ ſunt fidei & ſpei, & aliarum virtutũ. Nihilominus tamen virtutes Theologicæ & intellectuales ſunt præſtantiores ſimpliciter iuſtitia legali, quia ſunt de præſtantiori obiecto, vt diximus in proprijs locis: & idem contingit in religione.

4. Concluſ. Iuſtitia particularis præſtat quibuſcunque moralibus in appetitu exiſtentibus.

¶ Quarta concluſio: Iuſtitia particularis, quæ diuiditur in commutatiuam, & diſtributiuam eſt præſtantiſsima inter virtutes morales in appetitu ſenſitiuo exiſtẽtes. Hãc concluſionem tenet D. Thom. 1. 2. q. 66. artic. 4. & in præſenti articulo; fuitque ſententia Ariſt. lib. 5. Ethic. ſtatim in principio. Et probatur primò ex ratione ſubiecti. Reſidet enim iuſtitia particularis in voluntate, quæ eſt appetitus intellectiuus, & rationalis: cum tamen aliæ virtutes, de quibus loquimur ſint in appetitu ſenſitiuo. Item pręterea: Obiectum iuſtitiæ particularis eſt difficilius, quàm obiectum virtutum moralium in appetitu ſenſitiuo exiſtentium: ergo iuſtitia particularis eſt præſtantiſsima inter illas. Patet conſequentia: Nam virtus eſt circa arduum & difficile. Et antecedẽs probatur: Difficilius eſt, probè eſſe hominem affectum ad alienum bonum conſeruãdum, ad quod natura noſtra non eſt adeò propenſa, quàm ad cuſtodiendum bonum proprium, ad quod, niſi vbi eſt impedimentum, natura noſtra eſt ſufficienter inclinata: ſed cæteræ virtutes exiſtentes in appetitu ſenſitiuo verſantur circa bonum proprium; iuſtitia autem verſatur circa bonum alienum: ergo obiectum iuſtitiæ particularis difficilius eſt obiectis virtutum moralium in appetitu ſenſitiuo exiſtentium: atque ex conſequenti iuſtitia præſtat inter illas, vtpotè quæ debet eſſe robuſtior, & validior ad vincendam maiorem difficultatem. Et propter hoc dicebat Ariſtot. lib. 5. Ethicorum, cap. 1. quòd complures in proprijs poſſunt quidem virtute vti, ſed in ijs, quæ ſunt ad alterum nequeunt; quia res eſt magis ardua. Et ex hoc etiam fit, vt videamus plures homines eſſe ſtudioſos cũ vitam priuatam degunt; qui tamen, ſi aſcendunt ad publicos honores, & magiſtratus, in quibus oportet eos iuſtitiam adminiſtrare, ſtatim peſsimi fiunt. Magiſtratus enim virum oſtendit, vt dicebat Bias Philoſophus. Item probatur concluſio: Nam Ariſtot. 7. Politi. capit. 15. & 1. Rhetor. dicit, quòd iuſtitia eſt neceſſaria in omni loco, & tempore tam in bello, quàm in pace, tam hominibus, quàm angelis: reliquæ autem virtutes morales, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo non item: ergo iuſtitia præſtat cæteris. Et confirmatur. Homo eſt animal politicum, aptum natum in humana ſocietate viuere: ad quam tranſigendam eſt potiſsimè neceſſaria pax, atque tranquillitas: ſed iuſtitia habet potiſsimum pro fine pacem, & tranquillitatem inter homines, & in republica: ergo iuſtitia eſt præſtantiſsima inter virtutes morales. Sed eſt aduertendum, quod quando dicimus virtutem vnius potentiæ eſſe eminentiorem virtute alterius, non debet fieri comparatio inter quemcunque actum quantumcunque infimum vnius virtutis cum quolibet actu alterius: ſed tantum debet fieri comparatio inter genus & genus, & inter præſtantiſsimum actum vnius virtutis, & præſtantiſsimum alterius. Ex quo colligitur, quòd cùm lumen gloriæ ſit præſtantiſsimum inter virtutes intellectuales, & operatio etiam luminis, quæ eſt viſio, ſit præſtãtior dilectione & amore; imò amor, & dilectio, atque charitas originantur ex lumine gloriæ, ſit, vt virtutes intellectuales ſimpliciter dicantur præſtantiores moralibus. Et idem dicendum eſt de vnaquaque virtute cum alia comparata, vt diximus ſupra ſæpèſæpiùs.

Magiſtratus virum oſtendit.

In comparatione virtutum præſtãtiſsimus actus vnius debet comparari ad præſtantiſsimum alterius.

¶ Sed contra iſtam concluſionem eſt argumentum: Iuſtitia verſatur circa rerum commutationes, & circa emptiones, & venditiones; fortitudo autem verſatur circa pe-

1. Arg. contra 4. concluſionem.

cà pericula mortis & vitæ; ſed præſtantiores ſunt operationes, quæ verſantur circa mortem & vitã; quàm quæ verſantur circa emptiones & venditiones, iuxta illud Iob cap. 2. Pellem pro pelle, hoc eſt, omnem pellem dabit homo, & cuncta, quæ poſsidet pro anima ſua: ergo fortitudo eſt excellentior iuſtitia. Et confirmatur: Præſtantiſsimus actus fortitudinis eſt præſtantior præſtantiſsimo actu iuſtitiæ. Martyrium enim, qui eſt actus fortitudinis præſtat vniuerſis actibus aliarum virtutũ moraliũ, iuxta illud Ioan. capit. maiorem charitatem nemo habet, quàm, vt ponat quis animam ſuam pro amicis ſuis: ergo fortitudo eſt præſtantior

2. Argum. iuſtitia. ¶Item ſecundò: Obiectum virtutis eſt difficile & arduum: ſed obiectum fortitudinis eſt difficilius & magis arduum, quã obiectum iuſtitiæ: quia fortitudo verſatur circa pericula mortis, & mors eſt omnium terribilium terribiliſsimum, & magis diffi-

3. Argum. cile: ergo fortitudo præſtat iuſtitiæ. ¶Tertiò: Illa dicitur præſtantiſsima virtus, quæ plura nobis commoda affert: ſed temperantia affert hominibus plura & maiora commoda, quàm iuſtitia: ergo temperantia eſt præſtantior iuſtitia. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Nam primò temperantia cauſat ſalutem corporis. Secundo cauſat tranquillitatem, & pacem quandam rationis & mentis. Tertio cauſat volũtatis libertatem, quæ tria ſunt veluti omnium virtutum moralium fundamenta: er-

Vlt. Arg. go. ¶Vltimo: Perfectius eſt tribuere gratis id, quod nemini debetur, quàm tribuere ex neceſsitate, & debito iuſtitiæ: ſed per iuſtitiam tribuitur id, quod debetur ex rigore iuſtitiæ, per liberalitatem autem tribuitur gratis quod nulli debetur: ergo liberalitas eſt præſtantior iuſtitia.

Ad. 1. arg. ¶Circa primum argumentum, in quo de comparatione iuſtitiæ ad fortitudinem eſt ſermo, eſt aduertendum, quod habet fortitudo in hac re multa argumenta ſibi patrocinantia. Nam primo poteſt cognoſci eius dignitas atque præſtantia ex eo, quod in ſacris litteris fortitudo eſt, quæ per excellentiam videtur retinere nomen virtutis. Dici

In ſacris literis fortitudo retinet nomen virtutis. tur enim Sap. 8. quod diuina ſapientia ſobrietatem & prudentiam docet, & iuſtitiã & virtutem, hoc eſt, fortitudinem, vt Sancti Doctores, & gloſſa interlinearis ſuper iſtũ locum docent. Item præterea commẽdari poteſt dignitas fortitudinis ſupra alias virtutes morales ex ſplendore, & pretio quo habetur in republica. Magnates enim & illuſtriſsimi viri inde præcipuè facultatibus cumulantur, & magnis honoribus ſuſcipiũtur, quod fortitudinis virtute rempublicã tuentur. Id quod vel Gentilium, nempe, Lacedæmoniorum, Romanorum, & Græcorum hiſtoriæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Fortitudo enim (vt Hercules & Theſeos, & quos poëtæ fabulantur omittamus) Alexandros, Cæſares, Scipiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit. Et non ſolum in hiſtorijs profanis, ſed etiam in eccleſiaſticis & diuinis id conſpicere erit licitum. In quibus quidem non ſolum viri, ſed & mulieres virgines iuuenculæ & ſanctiſsimæ propterea quod morte pro Chriſto fortiter ſuſtinuerunt perpetuis honoribus celebrantur. His tamen & alijs à nobis ſuperius poſitis non obſtantibus, dico iuſtitiam ſimpliciter eſſe nobiliorem fortitudine. Id quod vltra rationes pro quarta concluſione adductas, hac vna ſufficienter cõuincitur, quod fortitudo nullo modo, niſi ad iuſtitiæ præſidium, & cuſtodiam eſt neceſſaria. Vnde Ageſilaus prudentiſsimè apud Plutarchum interrogatus, vtra harum virtutum alteri præſtaret: Reſpondit, nihil vtique fortitudine indigeremus, ſi omnes iuſti eſſemus. Imo, ſi iuſtitia non violaretur, neutiquam bellis, in quibus præcipuè fortitudo reipublicæ ſeruit daretur occaſio. Quare ad primum argumentum reſpondetur, quod ſi comparemus imperfectum actum iuſtitiæ cum perfectiſsimo fortitudinis, certa res eſt præſtantiores eſſe perfectiſsimos actus fortitudinis, imperfectiſsimis iuſtitiæ. Sed comparatio debet fieri inter æqualia, ſcilicet, vel inter genus & genus virtutis, vel inter præſtantiſsimum actum iuſtitiæ & præſtantiſsimum fortitudinis, & ad modum iam explicatum. Vel ſecundo reſpondetur, quod iuſtitia non ſolum rectificat appetitum circa emptiones, & venditiones, & commutationes rerum, ſed etiam circa vitam & mortem: nam quando quis debet, & tenetur mori pro republica, etiam ille actus moriẽdi eſt actus iuſtitiæ. Ad confirmationem reſpondetur, quod mori pro Chriſto poteſt dupliciter conſiderari, vno modo quatenus procedit elicitiuè à virtute fortitudinis. Et ſic non eſt præſtantiſsimus actus in ordine ad præſtantiſsimum iuſtitiæ; ſicut nec fortitudo, cuius eſt ille actus, præſtat iuſtitiæ. Alio modo poteſt conſiderari actus moriendi pro Chriſto quantum ad primum motiuum ipſius, quod eſt charitas, & amor. Et ſecundum iſtam rationem motiuum eſt præſtantius, etiam facta relatione ad præſtantiſsimum actum iuſtitiæ. Hoc tamen non habet à fortitudine præciſè, ſed

Fortitudo eſt quæ maxime homines commẽdabiles facit.

Fortitudo ad iuſtitiæ præſidium neceſſaria.

à charitate. Nam mori pro amico præciſè non adæquat perfectionem exiſtentem in præſtantiſsimo actu iuſtitiæ. De hac re videnda ſunt, quæ diximus ſupra quæſt. 23. art. 6. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Præſtantia enim, & perfectio virtutis non ſolum ſumitur ex ratione difficultatis, ſed etiam ex ratione nobilitatis, quæ eſt in obiecto. Difficilius enim eſt diligere inimicos, quam amicos: ſed perfectius eſt diligere amicum, quia plures ſunt rationes amandi eum, quam inimicum, vt diximus ſupra quæſt. 27. artic. 7. Vnde, quia obiectum iuſtitiæ eſt nobilius, quam obiectũ fortitudinis, præclarius enim eſt, quòd pax, & tranquillitas humani generis per iuſtitiam conſeruetur, (quàm quod quis per fortitudinem mortem ſuſtineat) hinc fit, vt iuſtitia præſtet fortitudini; non obſtante quod obiectum fortitudinis ſit difficilius. Et ad id, quod obijciebatur de nomine virtutis, reſpondeo, quòd hoc nomẽ tribuitur in ſacris litteris fortitudini, non ſimpliciter per excellentiam, ſed, quia qualitas illa ac vis virtutis, quæ animum robuſtum efficit, ac conſtantem, in ipſa præcellit. Et ad aliud de ſplendore & pretio, quo habetur in republica, dico, quòd, ſi fortitudo magnos honores, & diuitias hominibus conciliat, id facit tanquam miniſtra iuſtitiæ, cùm nec virtutis rationem aſſequi valeat, niſi quatenus eſt cuſtos, ac propugnatrix iuſtitiæ. ¶ Ad tertium argumentum reſpõdetur, quòd quanuis temperantia ea nobis commoda afferat propter quod Ariſtot. 7. Poli. capit. 15. aliqua ex parte illam iuſtitiæ adæquet, dicens, quòd ſicuti iuſtitia tempore belli, & pacis eſt neceſſaria: ita etiam & temperantia: iuſtitia tamen ſimpliciter propter rationes adductas eſt anteferenda. Et præterea, quia temperantia ſolum reſpicit bonum proprium, cum tamen iuſtitia præter hoc, quòd efficit hominem ſtudioſum reſpiciat etiam bonum alienum. ¶ Ad vltimum de liberalitate reſpondetur, quòd licèt liberalitas in eo ſuperet iuſtitiam, quod tribuit illud, quod nemini debet; iuſtitia tamen in pluribus alijs excedit liberalitatẽ. Nam primò excedit illam in eo, quòd liberalitas reſpicit bonum priuatum: iuſtitia verò pacem, & tranquillitatem reipublicæ. Deinde iuſtitia eſt neceſſaria omni homini & ſtatui: liberalitas autem non item. Tandem, quia nullus poteſt eſſe liberalis, niſi prius fuerit iuſtus, reddendo vnicuique, quod ſuum eſt. Ex quibus patet, quam ſit excellens iuſtitia, reſpectu liberalitatis.

Ad. 2. arg.

Præſtantia virtutis nõ ſolum ſumitur ex difficultate, ſed etiã ex nobilitate obiecti.

Ad. 3. arg.

Ad vltimũ.

QVÆSTIO. LIX.

De Iniuſtitia, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

¶ Vtrùm iniuſtitia ſit vitium ſpeciale.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd iniuſtitia non ſit vitium ſpeciale. Dicitur enim 1. Ioan. 3. Omne peccatum eſt iniquitas. Sed iniquitas videtur idem eſſe quòd iniuſtitia: quia iuſtitia eſt qualitas quædam. Vnde iniuſtitia idem videtur eſſe quod inæqualitas, ſiue iniquitas, ergo iniuſtitia non eſt ſpeciale peccatum. *Sup. q. 58. ar. 5. ad 3. & infr. q. 79. art. 2. ad 3.*

2 ¶ Præterea, Nullum ſpeciale peccatum opponitur omnibus virtutibus. Sed iniuſtitia opponitur omnibus virtutibus. Nam quantum ad adulterium, opponitur caſtitati, quantum ad homicidium, opponitur mãſuetudini: & ſic de alijs, ergo iniuſtitia non eſt ſpeciale peccatum.

3 ¶ Præterea, Iniuſtitia iuſtitiæ opponitur, quæ in voluntate eſt. Sed omne peccatum eſt in voluntate, vt Aug.* dicit, ergo iniuſtitia nõ eſt ſpeciale peccatũ. *Lib. de duabus animabus c. 10. & 11. to. 6.

¶ SED CONTRA eſt, quòd iniuſtitia iuſtitiæ opponitur. Sed iuſtitia eſt ſpecialis virtus, ergo iniuſtitia eſt ſpeciale peccatum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iniuſtitia eſt duplex. Vna quidem illegalis, quæ opponitur legali iuſtitiæ. Et hęc quidem ſecundum eſſentiam eſt ſpeciale vitium, in quantum reſpicit ſpeciale obiectum, ſcilicet bonum cõmune, quod contemnit. Sed quantum ad intentionem eſt vitium generale, quia per contemptum boni communis poteſt homo ad omnia peccata deduci. Sicut etiam omnia vitia in quantum repugnant bono communi, iniuſtitiæ habent rationem, quaſi ab iniuſtitia deriuata: ſicut & ſuprà de iuſtitia* dictum eſt. Alio modo dicitur iniuſtitia ſecundum inæqualitatem quandã ad alterũ, prout ſcilicet homo vult habere plus de bonis, putà diuitijs & honoribus, & *Quæſt. 58. art. 6.*

minus

minus de malis, puta laboribus, & damnis. Et ſic iniuſtitia habet materiam ſpecialem: & eſt particulare vitium, iuſtitiæ particulari oppoſitum.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd ſicut iuſtitia legalis dicitur per comparationem ad bonum commune humanum, ita iuſtitia diuina dicitur per comparationem ad bonum diuinum, cui repugnat omne peccatum: & ſecundũ hoc omne peccatum dicitur eſſe iniquitas.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in iuſtitia etiam particularis, opponitur indirectè omnibus virtutibus: in quantum ſcilicet exteriores etiam actus pertinent & ad iuſtitiam, & ad alias virtutes morales, licet diuerſimodè, ſicut ſupra dictum * eſt.

Art. 9. præced. quæſt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd voluntas ſicut & ratio ſe extendit ad materiam totam moralem, ſcilicet ad paſſiones & operationes exteriores, quæ ſunt ad alterum, ſed iuſtitia perficit voluntatem ſolum, ſecundum quod ſe extendit ad operationes, quæ ſunt ad alterum, & ſimiliter iniuſtitia.

Svmma Textvs.

QVia per regulam topicam, quot modis dicitur vnum contrarium, dicitur & reliquum, fit, vt ſicut iuſtitia eſt duplex, vna generalis, ſiue legalis, altera particularis: ſic etiam & iniuſtitia ſit duplex, vna generalis, altera ſpecialis. Et ſic ad propoſitam difficultatem reſpondetur per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iniuſtitia illegalis, quæ propriè aduerſatur iuſtitiæ legali, eſt vitium ſpeciale ſecundum ſuam eſſentiam; intentione autem atq; imperio eſt vitium generale. Hæc concluſio, quantùm ad vtramque partem probatur ſimili ratione, qua idem de iuſtitia legali quęſtione præcedenti art. 5. fuit demonſtratũ. Sicut enim iuſtitia legalis habet commune bonum pro obiecto, & ob id eſt ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam; & præterea cæteris omnibus imperat, omneſque ad ſuum finem refert: ex quo fit, vt generalis virtus appelletur: ita etiam, & de iniuſtitia eſt dicendum. Eſt enim illegalis iniuſtitia legum inobedientia, & boni communis deſpectio. Et ſic eſt ſpeciale vitium. Quia autẽ præterea per reliqua omnia vitia graſſatur; poteſt enim quis ex contemptu legis adulterari, occidere, & furari: &c. appellatur vitium generale. Secunda concluſio: Iniuſtitia particularis, qua æqualitas, quæ eſt ad alterum corrumpitur, vt cum homo plus habere vult, aut rerũ, aut honorũ, & minus de malis, eſt vitiũ ſpeciale. Probatur: Quia, vt ſic, habet ſpecialem materiam, & obiectũ, vt ſupradictum eſt de iuſtitia. q. præc. art. 7.

Explicatio Articvli.

CVm contrariorũ, vt autor eſt Ariſt. lib. 1. Topi. eadẽ ſit diſciplina, & opus hoc, De iuſtitia, & iure, nõ ſolũ circa iuſtitiæ virtutẽ, ſed etiã circa iniuſtitiæ vitia in ſubſequẽtibus verſetur, operæpretiũ fuit, vt poſt explicatã naturã iuſtitię ſtatim D. Th. de cõtraria iniuſtitia adhiberet ſermonẽ. Et ſic quærit; vtrùm iniuſtitia ſit vitium ſpeciale. Concluſiones autẽ ab ipſo poſitæ ſunt ambæ deſumptæ ex Ariſt. lib. 6. Eth. c. 1. Vbi dicit, quod bifariam poteſt aliquis dici iniuſtus, ſcilicet, & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit, atq; iniquus eſt. Sicuti & iuſtus quoq; dicitur dupliciter, ſcilicet, & qui legitimũ facit, ideſt, legibus obtemperat, & ad cõmune contuetur bonũ: atq; ille, qui æquus eſt, id eſt, quod vnicuique, quod ſuũ eſt tribuit. Ex quo infertur, ꝙ quemadmodũ omnes virtutes poſſunt dirigi à iuſtitia legali in bonũ cõmune, ità etiam, & omnia vitia ab illegali iniuſtitia. Sed eſt dubium, vtrùm, omnia vitia ſint dicenda formaliter iniuſtitia. Et pro parte affirmatiua eſt argumentum ex D. Ioan. 1. ſua Canon. cap. 3. dicente; quod omne peccatum eſt iniquitas: ſed iniquitas dicit inæqualitatem, quæ eſt iniuſtitia: ergo omne peccatum eſt formaliter iniuſtitia. Et confirmatur: Nam D. Aug. in lib. contra Fauſtum definiens peccatũ dicit, eſſe dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Quibus verbis apertè ſignificat, omnia vitia eſſe contra bona legalia, atque ex conſequenti eſſe formaliter in iuſtitiã: ſaltem illegalem, & communẽ: quæ ex ſentẽtia D. Th. in iſto art. eſt ſecundũ ſuã eſſentiam vitium ſpeciale. Pro hoc etiam facit D. Paul. ad Rom. 4. affirmans, quod vbi non eſt lex, ibi nec præuaricatio legis.

Dupliciter poteſt quis dici iniuſtus.

Dubium.

Argum.

D. Aug.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, eſt aduertendum, quod præſens quæſtio non eſt omnino metaphyſica, nec aliena à materia morali: ſed pertinet ad materiam confeſſionis. Et ratio eſt: Quia ſi quodcunque peccatum mortale eſt formaliter, & de per ſe iniuſtitia, oportebit illud confiteri: omnes enim circunſtantiæ mutantes ſpeciem ſecundum omnem opinionem ſunt neceſſario confitendæ. Si quis enim furatur, vt mœche-

Nota.

tur, proculdubiò tenetur talem circunſtantiam confiteri: & ſic ſi omne peccatum eſt per ſe & formaliter iniuſtitia, quod etiam hæc circunſtantia in confeſsione exprimatur, erit neceſſe.

1. Dictum. ¶ Hoc ſuppoſito, dico primò, quòd omne peccatum mortale materialiter eſt iniquitas, & iniuſtitia legalis. Probatur: Quia eſt contra legem Dei, quod facit illegalem iniuſtitiam. Et hoc probant argumenta facta. 2. Dictum. ¶ Dico ſecundò, quòd tunc tantum peccat aliquis peccato iniuſtitiæ formaliter, & de per ſe, quando aut ipſam legem, aut bonum commune contemnit. Qui enim peccat ex ignorantia, vel ex imbecillitate, vel ex paſsione, & non animo lædendi leges, nec bonum commune, vt qui ex paſsione frangit ieiunium, formaliter non peccat cõtra iuſtitiam legalem. Et ſic hæc circunſtantia non eſt neceſſario confitenda; niſi fortè ex intentione operetur contra legem. Et ratio eſt; quia, vt docet D. Thom. art. ſequenti ex mente Ariſtot. in actibus moralibus, illud vocatur formaliter, & per ſe tale, quod eſt per ſe intentum. Et ſic dicit. 5. Ethi. cap. 6. quòd, ſi quis congrediatur cum aliena, nõ ex electione, ſed ex ignorantia, vel ex paſsione, non eſt dicendus adulter. Eſt autem aduertendum, quod hæc iniuſtitia illegalis, quæ tunc eſt, quando quis ex intentione vult violare legem, aut bonum commune, formaliter loquendo, non eſt inobedientia legum; ſed eſt violatio debiti & æqualitatis in ordine ad communitatem. Itaq; quẽadmodum ex ſententia D. Thom. quæſt. præcedenti. art. 5. iuſtitia legalis non eſt obedientia legum, ſed eſt virtus quædam per quam reddimus æquale debitum ipſi communitati: ita etiam iniuſtitia legalis non eſt formaliter inobedientia, ſed violatio debiti in ordine ad communitatem.

Quando quis peccet peccato iniuſtitiæ formaliter.

Iniuſtitia illegalis quid ſit.

Articvlvs II.

¶ Vtrùm aliquis dicatur iniuſtus ex eo quod facit iniuſtum.

Inf. art. 4. ad. 14. & 5. Eth. l. 13. & Pſa. 35. princ. 1. 2. q. 54. art. 2. Lib. 5. c. 4. & 16. in princ. & c. 9. à med. tom. 5.

AD Secvndvm ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis dicatur iniuſtus ex hoc, quòd facit iniuſtum. Habitus enim ſpecificantur per obiecta, vt ex ſupradictis * patet. Sed proprium obiectum iuſtitiæ eſt iuſtum: & proprium obiectum iniuſtitiæ eſt iniuſtum, ergo & iuſtus dicendus eſt aliquis ex hoc, quòd facit iuſtum: & iniuſtus ex hoc, quod facit iniuſtum.

2 ¶ Præterea, Philoſoph. dicit * in 5. Ethicorum, falſam eſſe opinionẽ quorundam, qui æſtimant in poteſtate hominis eſſe, vt ſtatim faciat iniuſtum, & quod iuſtus non poſsit minus facere iniuſtum, quàm iniuſtus. Hoc autem non eſſet, niſi facere iniuſtum eſſet propriũ iniuſti, ergo aliquis iudicandus eſt iniuſtus ex hoc, quòd facit iniuſtum.

3 ¶ Præterea, Eodem modo ſe habet omnis virtus ad proprium actum, & eadem ratio eſt de vitijs oppoſitis. Sed quicunque facit aliquid intemperatũ dicitur intemperatus, ergo quicunq; facit aliquid iniuſtum, dicitur iniuſtus.

¶ Sed Contra eſt, quòd Philoſ. dicit * in 5. Ethic. quòd aliquis facit iniuſtum, & iniuſtus non eſt. *Lib. 5. c. 6. tom. 5.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut obiectum iuſtitiæ eſt aliquid æquale in rebus exterioribus, ita etiam obiectum iniuſtitiæ eſt aliquid inæquale: prout ſcilicet alicui attribuitur plus vel minus, quàm ſibi competat. Ad hoc autem obiectum comparatur habitus iniuſtitiæ mediante proprio actu, qui vocatur iniuſtificatio. Poteſt ergo contingere, quòd qui facit iniuſtum, non eſt iniuſtus dupliciter. Vno modo propter defectum comparationis ipſius operationis ad proprium obiectum, quæ quidem recipit ſpeciem & nomen à per ſe obiecto, non autem ab obiecto per accidens. In his autem quæ ſunt propter finem, per ſe dicitur aliquid quod eſt intentum, per accidens autem quòd eſt præter intentionem. Et ideò ſi aliquis faciat aliquid quod eſt iniuſtum, non intendens iniuſtum facere (putà cũ hoc facit per ignorantiam, non exiſtimans ſe iniuſtum facere) tunc non facit iniuſtum per ſe, & formaliter loquendo, ſed ſolum per accidens, & quaſi materialiter faciens id quod eſt iniuſtum. Vnde & talis operatio non denominatur iniuſtificatio. Alio modo poteſt contingere propter defectum comparationis ipſius operationis ad habitum. Poteſt enim iniuſtificatio procedere quãdoq; quidem ex aliqua paſsione, putà Iræ vel concupiſcentiæ. Quandoq; autem ex

electio-

electione: quando ſcilicet ipſa iniuſtificatio per ſe placet, & tunc propriè procedit ab habitu, quia vnicuique habenti aliquem habitum eſt ſecundum ſe acceptum, quod conuenit illi habitui. Facere ergo iniuſtum ex intentione & electione, eſt proprium iniuſti, ſecundum quod iniuſtus dicitur, qui habet iniuſtitiæ habitum: ſed facere iniuſtum præter intentionem vel ex paſsione, poteſt aliquis abſque habitu iniuſtitiæ.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd obiectũ per ſe & formaliter acceptum, ſpecificat habitũ, nõ autẽ prout accipitur materialiter & per accidens.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd non eſt facile cuiq; facere iniuſtum ex electione, quaſi aliquid per ſe placens, & non propter aliud, ſed hoc propriũ eſt habentis habitum, vt ibidem Philoſoph. dicit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectum temperantiæ non eſt aliquid exterius conſtitutum, ſicut obiectum iuſtitiæ. Sed obiectum temperantiæ, id eſt, temperatum, accipitur ſolum in cõparatione ad ipſum hominem. Et ideò quod eſt per accidens & præter intẽtionem, non poteſt dici temperatum nec materialiter, nec formaliter, & ſimiliter neq; intemperatum. Et quantũ ad hoc eſt diſsimile in iuſtitia, & in alijs virtutibus moralibus. Sed quantum ad comparationem operationis ad habitũ in omnibus ſimiliter ſe habet.

Svmma Textvs.

ANtequam D. Thom. reſpondeat ad hanc difficultatẽ præmittit duo. Primum eſt, quòd, ſicut obiectum iuſtitiæ eſt aliquid æquale in rebus exterioribus exiſtens: ità etiam obiectum iniuſtitiæ eſt aliquid inæquale, in quantum, ſcilicet, alicui tribuitur plus, vel minus, quam ſibi competit. Præmittit ſecundò, quòd habitus iniuſtitiæ comparatur ad obiectum mediante proprio actu. His ſuppoſitis ſit prima cõcluſio: Quicunque facit iniuſtum ex intentione & electione, ille talis eſt iniuſtus. Secunda concluſio: Qui facit iniuſtum ex ignorantia, vel ex paſsione, ille talis non eſt propriè dicendus iniuſtus. Sed quoniã opus eſt, vt plura dicamus, vt harum concluſionum rationes intelligantur, idcircò eas in expoſitionem articuli relinquimus.

Explicatio Articvli.

PRæſentem difficultatem mouet D. Th. propter Ariſt. qui. 5. Eth. c. 8. eaſdem cõſtituit concluſiones, quas ipſe ponit in præſenti. Cæterùm, vt vtriuſque ſententia magis clara fiat, eſt difficultas, vtrùm verũ ſit, quòd tantum ille, qui facit iniuſtum ex intentione, & electione ſit dicendus iniuſtus. *Dubium.*

Et pro parte negatiua arguitur primò: Qui cunq; facit iniuſtum, ſiue ex ira, ſiue ex paſsione, eſt formaliter iniuſtus: ergo non tantum ille, qui ex intentione, & electione operatur, eſt cenſendus hoc nomine. Conſequentia eſt nota; & antecedens probatur: Actio iniurioſa, verbi gratia, furtum, & rapina facta ex paſsione, vel ex ira, eſt formaliter actus iniuſtitiæ: ergo facit ſubinde hominem formaliter iniuſtum. Sicut & acceſſus ad mulierem in loco ſacro non animo profanandi eccleſiam, ſed implendi libidinem eſt formaliter ſacrilegium, ac ſubinde facit hominem formaliter ſacrilegum. *1. Argum.*

¶ Secundo: Omnis in vniuerſum actus iniquus & iniuſtus contrariatur iuſtitiæ, & corrumpit illam; atque ex conſequenti ſi ſæpius multiplicetur generabit contrarium habitum iniuſtitiæ: ergo ad hoc, vt quis dicatur iniuſtus, nihil refert, quod faciat opus iniuſtũ ex paſsione, vel ex ignorantia. Probo cõſequẽtiam: Nam ſicut opus iniuſtũ factum ex paſsione, vel ignorantia contrariatur iuſtitiæ, & generat habitum contrarium: ità etiam eſt potens denominare iniuſtum eũ, in quo eſt. *2. Argum.*

¶ Tertio: Omnis actio iniurioſa, ſiue procedat ex ignorantia, ſiue ex paſsione, ſiue ex electione, ſi tamen eſt peccatum mortale auertit hominem à Deo, vt eſt autor gratiæ, corrumpitque iuſtitiam infuſam, & reliquas virtutes morales infuſas, & auertit etiam ſecundum ſuam naturam hominem à Deo, vt eſt autor naturæ, & à fine honeſto & à recta ratione iuſtitiæ: ergo omnis talis eſt ſufficiens denominare hominem iniuſtum. *3. Argum.*

¶ Vltimo: Si eſſet verum, quod tantum ille homo diceretur iniuſtus, qui ex electione, & intentione operatur iniuſtum, ſequẽretũr idem eſſe dicendum de temperantia, & de alijs virtutibus oppoſitis virtutibus moralibus: conſequens autem eſt falſum: nam per quemcunque actum intemperantiæ, ſiue fiant ex paſsione, ſiue ex ignorantia dicitur homo formaliter intemperatus: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam eadem eſt omnium virtutum ratio. *Vlt. Arg.*

¶Pro explicatione huius difficultatis, eſt aduertendum, quod vt conſtat ex Ariſtot. lib.2.Ethic.nullus dicitur operari ex virtute, niſi qui operatur ex habitu. Ad hoc autem, vt quis dicatur ex habitu operari, tria ſunt neceſſaria. Primum eſt, quod operetur ſciens. Secundum, quod operetur ex electione. Tertium, quod operetur propter honeſtum, & ex intentione finis. Vnde, ſi quis, vel caſu, vel repentina quadam affectione vnum de ſe præſtat virtutis actum, non pro inde ſtatim ſtudioſus eſt dicendus, & idem Ariſtot. dicendum exiſtimat in vitijs. Vnde vt quis vitioſus dicatur neceſſarium erit, vt alicuius vitij habitum obtineat, & ex illo operetur. Quod tunc erit quando ex intentione, & electione operatur. Manifeſtat autem D.Thom. in hoc articulo hanc rationem iſto modo. Sicut (inquit) obiectum iuſtitiæ eſt iuſtum, ità & obiectum iniuſtitiæ eſt iniuſtum, putà inæquale. Radix autem propria, vnde iniuſtum oboritur, eſt habitus, quo potentia afficitur ad obiectum. Vnde, qui ex electione, & habitu operatur, ille propriè iniuſtus eſt. Poterit autem duobus modis vſu venire, vt quis iniuſtum patrando non ſit iniuſtus. Vno modo propter defectum relationis actus ad obiectum: quia, ſcilicet, operans illud non intendit. Actus enim ex intentione fit ſpontaneus, ac ſubinde humanus. Quare quomodolibet quis non vltrò faciat excuſatur, ne ſit iniuſtus. Et, quia ignorantia, viſq; tollunt inuoluntarium; Siquis (inquit Ariſtot.) per ignorãtiam iniuſtum faciat, vel vi compulſus nemini iniurius eſt, & ſic non eſt iniuſtus. Secundus modus, quo contingit vt iniuſtum faciens non ſit iniuſtus, eſt ex defectu relationis actus ad habitum: quia, ſcilicet, licèt obiectum ſit voluntarium, & intentum, atque adeò operatio referatur ad obiectum; tamen operatio non naſcitur ex habitu. Vt ſiquis, alioqui mitis homo, & probus ſubitanea iracundiæ procella alium vulneret: tũc enim non operatur ex electione, quam neceſſe eſt, vt deliberatio præcedat: atq; adeò neq; ex habitu: & ſic non eſt iniuſtus.

Vt quis ex habitu operari dicatur tria ſunt neceſſaria.

¶ Hoc ſuppoſito, ſit prima concluſio: Actio iniurioſa facta ex intentione, & electione eſt, à qua propriè homo dicitur iniuſtus, & quæ facit hominem formaliter iniuſtum. Hanc concluſionem ponit D. Thom. in iſto articulo, & Ariſtot. 5. Ethicorum, cap. 8. poteſt tamen habere duplicem ſenſum. Primus eſt; ſi ſumatur nomen, iniuſtus, ea ratione, qua eſt nomen cõnotans habitum iniuſtitiæ, ſecundum ſtatum. Secundus, ſi accipiatur ly, iniuſtum, pro re & pro actione, cui formaliter in ſenſu propriſsimæ, & formaliſsimæ loquutionis conuenit ratio iniuſti. Et in præſenti tãtum ponimus concluſionem in primo ſenſu. Quæ probatur primò: Nam ille eſt iniuſtus, qui habet habitum iniuſtitiæ: ſed ſolus actus iniuſtitiæ factus ex intentione & electione, arguit ineſſe homini habitum iniuſtitiæ ſecundum rigorem moralis philoſophiæ: actus verò iniuſtitiæ factus ex paſsione, & ignorantia non arguit ineſſe homini iniuſtitiæ habitum: ergo ſola actio iniurioſa facta ex electione, & intentione facit hominem formaliter iniuſtum, quatenus iniuſtum connotat habitum iniuſtitiæ, ſecundum ſtatum. Secundò idem probatur: Quoniam in moribus nemo repente fit ſummus: ſed ſummus actus iniuſtitiæ eſt ille, qui fit ex intentione, & electione: actus autem facti ex ignorantia, & paſsione ſunt remiſsiores: ergo. Tertiò: Virtus eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens; vitiũ vero eſt habitus electiuus in extremitate conſiſtẽs, & propter inhoneſtũ finẽ factus, ac ſubinde electio tam eſt neceſſaria ad vitium, quam ad virtutẽ: ergo ſolus actus procedens ex intentione, & electione facit hominem iniuſtum formaliter, quatenus iniuſtum connotat habitum iniuſtitiæ ſecundũ ſtatum. Quarto: Virtus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum, vt dicit Ariſtot. 7. Phyſic. text. 13. vitium autem è contrario eſt diſpoſitio imperfecti ad peſsimum: ſed peſsimus actus iniuſtitiæ eſt ille, qui fit ex intentione, & electione: ergo ſolus ille facit hominem iniuſtum formaliter, quatenus iniuſtum dicitur ab habitu iniuſtitiæ ſecundum ſtatũ. Et confirmatur: Nam Ariſtot. 2. Ethic. cap. 3. dicit, quod delectari in operibus ſtudioſis, eſt ſignum virtutis iam genitæ; & eodem modo delectari in operibus vitioſis eſt ſignum vitij geniti: ſed qui operatur ex ignorantia non capit huiuſmodi voluptatem, & delectationem: ille vero, qui operatur ex intentione volens, ſciens, & eligens maxime delectatur in opere ipſo: ergo, &c. Vltimo: Ille dicitur iniuſtus ab habitu iniuſtitiæ, qui habet habitum iniuſtitiæ ſecundum ſtatum; ſed actio iniuſtitiæ facta ex ignorantia, & ex paſſione, non eſt proprie actio iniuſtitiæ; ergo talis actio non facit hominem formaliter, & proprie iniuſtum. Conſequentia eſt nota: Nam actus dicitur talis à ſua forma; & accipit ſpeciem à fine per ſe ab operante intento in genere moris. Minor vero probatur: Quoniam iniuſtum volitum ex paſsione, vel ex ignorantia non

1. Concluſ. Actio iniurioſa ex intentione facta facit formaliter iniuſtum.

non eſt per ſe intentum, ſed per accidens & indirectè.

2. concluſ. Actio iniurioſa procedens ex paſsione vel ignorãtia non facit formaliter iniuſtũ.

¶Secunda concluſio: Actio iniurioſa procedens ex ignorantia, vel ex paſsione, non eſt propriè nec formaliter actio iniuſtitiæ, atque ex conſequenti nec denominat hominem iniuſtum. Hanc concluſionem ponunt D. Thom. & Ariſt. vbi ſupra, & huc pertinet ſecundus ſenſus poſitus in prima concluſione. Probatur: Operatio propria alicuius habitus dicit duplicem ordinem, & duplicem comparationem, ſcilicet, ad obiectum & ad habitum, à quo procedit, ſed vtraque comparatio deficit in eo, qui operatur ex ignorantia & ex paſsione: primò, quoniam ille, qui operatur ex ignorantia habet obiectum occultum: & velatum, & ita deficit illi comparatio ad obiectum. Secundo: Quoniam de ratione virtutis eſt operari ex intentione & electione, & idem eſt de ratione vitij; ergo quando actus procedit ex paſsione, vel ignorantia, & non ex intentione, & electione, tunc deficit in illa operatione ordo ad habitum: ſiquidem deſunt illa, quæ ſunt de ratione habitus. Secũdo: Siquis faciat actionem iniuſtam ex ignorantia non cognoſcendo iniuſtũ, talis actio non habet formam iniuſtitiæ: ſi verò faciat illam actionem ex paſsione, habet quidem formam iniuſtitiæ, cæterùm habet illam ordinatam, & relatã in finem paſsionis, tanquam medium in finem, & tanquam materiam ad ſuam formã, vnde illa actio eſt alienata, & diſtracta à ſua forma: quando autẽ aliquis operatur iniuſtè ex intentione, & electione, talis actio tunc non alienatur ab obiecto iniuſtitiæ, nec tendit in iniuſtum extra eius limites: ergo ſola actio iniuſtitiæ facta ex intentione, & electione eſt propriè & formaliter iniuſtitia: atque ex conſequẽti ſola illa poteſt denominare iniuſtum. Et confirmatur: Siquis ſit fur, & iniuſtus ex ignorantia; ille magis peccat contra prudentiam, & contra illa, quæ ſcire tenetur, quã contra iuſtitiam, & ſimiliter, qui eſt fur, & iniuſtus ex libidinis paſsione, magis eſt luxurioſus, & libidinoſus, quam iniuſtus: ergo ſolus ille actus, qui eſt ex intentione & electione dicitur propriè & formaliter actus iniuſtitiæ. Tertio: Iniuſtum volitum ex ignorantia & paſsione, eſt volitum indirectè, interpretatiuè & per accidens, reductiueque pertinet ad iniuſtitiam: iniuſtum autem volitum ex intentione, & electione, eſt per ſe volitum, & directè; nec conſtitutur reductiuè in ſpecie iniuſtitiæ: ergo actio iniurioſa procedens ex ignorãtia, aut ex paſsione, cùm non ſit per ſe volita, nec etiam erit propriè & formaliter actio iniuſtitiæ. Probo conſequentiam: Nam finis eſt, qui dat ſpeciem, & denominationem actionibus moralibus, quæ ſunt propter finem. Vnde cum finis ſit per ſe intentus; vniuerſa autem alia ſint volita propter finem manifeſtè ſequitur, quod illa tantum actio erit proprie, & formaliter iniuſtitia, quæ eſt per ſe intenta, qualis eſt illa, quæ fit ex intẽtione, & electione. De his duabus concluſionibus videndus eſt Burida. lib. 5. Ethicorum, quæſt. 22.

3. Concluſ. Propoſitæ doctrinæ de iuſtitia extẽditur ad alias virtutes.

¶Tertia concluſio: Doctrina tradita in prima, & ſecunda concluſione, etiam habet verum in alijs actionibus pertinentibus ad reliqua vitia, quæ ſunt virtutibus moralibus oppoſita. Volo dicere, quod ſiquis faciat actum intemperantiæ, aut prodigalitatis ex ignorantia, & non ex intẽtione, & electione, talis actus non facit talem hominẽ prodigum, nec intemperatum formaliter. Hæc cõcluſio probatur eiſdem rationibus, quibus duæ priores à nobis probatæ manent: cũ æqua ſit omniũ ratio. Sed quoniã reliqua vitia ab iniuſtitia verſantur circa paſsiones, idcirco aduertendum eſt, quod illa operatio dicitur in alijs vitijs facta ex paſsione, quæ fit ex paſsione non pertinente ad propriam materiã illius vitij. Verbi gratia: Actio intẽperantiæ ex timiditate facta, dicitur actio intemperantiæ ex paſsione. Et idem eſt de alijs virtutibus. Vnde tales non erunt ſufficientes denominare propriũ ſubiectũ: bene tamen illæ, quæ fiunt ex paſsione pertinente ad materiã eiuſdẽ vitij. Et ſic dico, quod in vitijs, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo, tantũ paſsio aliena in diuerſa materia vitij eſt, quæ transfert operationẽ in diuerſam formã, ſcilicet, in formã paſsionis. Ità tenet D. Th. in iſto artic. maxime in ſolutione ad. 3. Vbi dicit omnes habitus cõuenire in hoc, quod operationes factæ ex paſsione, & nõ ex intentione nõ ſunt ab ipſis. Et ratio eſt, quia non habent ad illos cõparationẽ. De ratione enim cuiuſcunq; habitus, ſiue vitioſi, ſiue ſtudioſi eſt, q eius operatio procedat ex intentione & electione. Sed eſt obſeruãdũ hoc eſſe diſcriminis inter intẽperatũ, quod eſt obiectũ intẽperantiæ, & iniuſtum, quod eſt obiectum iniuſtitiæ. Quod iniuſtum, ſi accipiatur formaliter poteſt eſſe materia actionis iniuſtitiæ factæ ex ignorãtia. At vero intemperatũ formaliter acceptũ nõ poteſt eſſe materia actionis intẽperãtiæ factæ ex ignorãtia. Et ratio eſt: Quoniam iniuſtum, quod eſt obiectum iniuſtitiæ, eſt aliquid extra nos, quod ſumitur per ordinem ad alterum. At vero temperatum,

ſiue intemperatũ, non eſt aliquid extra nos, ſed ſemper ſumitur per ordinem ad agens, non ſolum in ratione agentis, ſed etiam in ratione termini, vt diximus ſupra quæſt. 57. art. 1.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum in contrariũ factum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd quanuis actio iniurioſa procedens ex paſſione ſit multò minùs aliena à ratione iniuſtitiæ, quã illa actio iniurioſa, quæ fit ex ignorantia: cæterùm actio iniurioſa, procedens ex paſſione comparata cum illa actione iniurioſa, quæ fit & procedit ex intentione, & electione, abſolutè loquendo, eſt dicenda aliena à ratione iniuſtitiæ. Et ratio eſt, quoniã paſſio illa à qua procedit talis operatio, & actio iniurioſa, transfert talem actionem in formam paſſionis, à qua procedit, vt diximus in explicatione tertiæ concluſionis.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, negando quod operatio procedens ex paſſione contrarietur per ſe & directè iuſtitiæ, ſed illi virtuti, cuius eſt moderari talem paſſionẽ. Et ità directè & per ſe non corrumpit iuſtitiam, nec denominat hominem iniuſtum.

Ad. 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, verum eſſe non ſolum apud Theologum, ſed etiam apud Philoſophum moralem, quod quodcunq; peccatum mortale auertit hominem à Deo, & à bono rationis. Et ſic operatio iniurioſa, etiam facta ex paſſione, & ignorantia, ſi peccatum mortale eſt, auertit hominem à Deo, & à bono rationis. Cæterum, quia quanuis talis operatio corrumpat habitum iuſtitiæ in ſtatu virtutis, non tamen corrumpit illam in eſſe habitus, quãtum ad ſubſtantiam. Et actio iniurioſa facta ex electione, & intentione non ſolùm corrumpit iuſtitiam in eſſe virtutis, ſed etiã quantum ad ſubſtantiam habitus. Idcirco fit, vt quæcunque operatio iuſtitiæ ex electione, & intentione facta generet iuſtitiam in eſſe iuſtitiæ, atque ex conſequenti denominet hominem iniuſtum. Cùm tamen operatio facta ex ignorantia, aut ex paſſione, ſicut non generat iuſtitiam in eſſe iuſtitiæ, ità etiam nec denominet hominem iuſtum. Bene video non ſufficere ad generandum habitum iuſtitiæ vnum, aut alterum actum ex intentione & electione factum, ſed ſemper requiruntur plures, vt docet Ariſt. multis in locis. Cæterũ, quia maiorĩ ex parte actus facti ex electione & intentione, procedunt ex habitu, & illum generant, vel ſi non ſufficiunt generare habitum, generant tamen diſpoſitionem, à qua quis poteſt dici diſpoſitiue iuſtus: idcirco dico, quod quicunque actus iniuſtitiæ procedens ex electione, & intentione denominat hominem habituali ter iniuſtum, non tamen ille, qui procedit ex ignorantia, vel paſſione. ¶ Ad quartũ argumentum reſpondetur, concedendo ſequelam: vt conſtat ex tertia concluſione à nobis poſita. *Ad vltim.*

¶ Circa ſolutionem ad tertium argumentum, vbi dicit D. Th. quòd qui ex ignorantia inuincibili accipit rem alienam dicitur iniuſtus materialiter, qui verò ex eadem ignorantia comedit plus quam oportet, nõ dicitur intemperatus, etiã materialiter, eſt difficultas verũ verum ſit. Caietanus in præſenti verſat hoc dubium, ſubobſcurè tamen. Nec mirũ quidem, quoniã res eſt obſcuriſſima, de qua nos diximus ſupra q. 57. artic. 1. Pro nunc tamen dico breuiter, doctrinã D. Th. eſſe veriſimã. In iniuſto enim materiali ſaluatur re vera ratio formalis iniuſti ſecundũ ſubſtantiam. Et ratio eſt, quoniam iniuſtũ ſumitur per inæqualitatem ad alterum. Et hoc inæquale, ſiue iniuſtum vere inuenitur in re ipſa, ſiue operans id faciat ex ignorantia, ſiue ex malitia. Vnde articulo ſequenti ad tertium dicitur, quòd poteſt quis pati iniuſtum formaliter, altero non faciente iniuſtum, niſi materialiter. At verò in materia temperantiæ, quia intemperatum ſumitur per comparationem ad operantẽ, hinc eſt, quòd dum operans facit actum ex ignorantia inuincibili, non poteſt dici intẽperatus, etiã materialiter. Sed quia adhuc res iſta manet in ſua obſcuritate, inquirenda eſt radicalis ratio huius differentiæ. Et eſt: Quia, cũ temperantia, & intemperantia verſentur circa paſſiones, fit, vt quandiu paſſio non inſurrexerit in aliquo contra rectam rationẽ, non poterit dici intemperatus, pluſquã brutum. Vnde qui comederet carnes in die veneris, non inſurgente paſſione, ſed purè ex ignorantia inculpabili, non faceret intemperatum, non ſolũ in eſſe vitij, ſed neq; in eſſe intemperantiæ materialiter; ſecundumque ſubſtantiã: quoniã ratio, & ſpecies intẽperantiæ nõ reperitur in illa comeſtione poſt quam non ſit ex paſſione inſurgente. Vnde erit dicendũ, quod Noe bibens vinũ vſq; ad ebrietatẽ, non fecit intemperatũ: quia ratio intẽperantiæ in illo nõ fuit magis, quã ſi biberet aquã. At verò qui ex ignorãtia inuincibili acciperet rẽ alienã faceret iniuſtũ vere, quia in re ipſa faceret inæqualitatẽ: quę eſt ratio formalis iniuſtitię. Quanuis in eſſe vitij nõ faceret iniuſtũ. Et hoc modo defendenda eſt hæc doctrina: quæ clarior eſt, quã ea, quã tradidimus ſup. q. 57. ar. 1. Quãuis & illa ſit probabiliſſima. Maximè, ſi dicamus, quod *Dubiũ circa ſolutionem ad 3. D. Thom.* *Explicatio ſubobſcura.*

quòd opus quod fuit Noe, dicitur materialiter intẽperatũ: nõ, quia in illo opere inueniatur intemperantia, etiam materialiter, & quantum ad ſubſtantiam: Quoniam ſubſtantia intemperantiæ connotat neceſſario paſsionem inſurgentem, quæ in Noe non fuit: ſed poteſt dici intemperatum illud opus, quoniam reuera illa animia potatio ex natura ſua poſſet eſſe quodammodo materia, circa quam verſaretur intemperantia.

ARTICVLVS. III.

Vtrum aliquis poſsit pati iniuſtum volens.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis poſsit pati iniuſtum volens. Iniuſtũ enim eſt inæquale vt dictum * eſt. Sed aliquis lædendo ſeipſum, recedit ab æqualitate, ſicut & lædendo alium. Ergo aliquis poteſt ſibi ipſi facere iniuſtum ſicut & alteri. Sed quicunque facit iniuſtum, volens facit. Ergo aliquis volens poteſt pati iniuſtum, maximè à ſeipſo.

Inf. q. 66. art. 4. cor.

Et. 5. Ethi. le. 12. 13. & 14.

Art. præce.

2 Præterea, Nullus ſecundum legem ciuilẽ punitur, niſi propter hoc, quòd facit aliquam iniuſtitiam. Sed illi qui interimunt ſeipſos, puniuntur ſecundũ legem ciuitatum, in hoc quòd priuabãtur antiquitus honore ſepulturæ: vt patet per Philoſoph. in quinto Ethicor. * Ergo aliquis poteſt facere ſibi ipſi iniuſtum: & ita contingit quòd aliquis in iuſtum patiatur volens.

Lib. 5. cap. ult. paulo à princ. to. 5.

3 Præterea, Nullus facit iniuſtum niſi alicui patienti iniuſtum. Sed contingit, quòd aliquis faciat iniuſtum alicui hoc volenti, puta, ſi vendat rẽ cariùs quàm valeat. Ergo contingit aliquem volentem aliquid iniuſtum pati.

SED CONTRA eſt, quod iniuſtum pati eſt oppoſitum ei quod eſt iniuſtũ facere. Sed nullus facit iniuſtũ, niſi volens: ergo per oppoſitum nullus patitur iniuſtum niſi nolens.

RESPONDEO dicendum, quòd actio de ſui ratione procedit ab agente, paſsio autem ſecundum propriam rationem eſt ab alio. Vnde non poteſt eſſe idem ſecundum idem agens & patiens, vt dicitur in tertio & octauo * Phyſic. Principium autem proprium agẽdi in hominibus eſt volũtas, & ideo illud propriè & per ſe homo facit, quod volens facit. Et è contrario illud propriè homo patitur quòd præter voluntatem ſuam patitur, quia inquantum eſt volens, principium eſt ex ſeipſo. Et ideo inquantum huiuſmodi magis eſt agens, quàm patiens. Dicendum eſt ergo, quòd iniuſtum per ſe, & formaliter loquendo, nullus poteſt facere niſi volens, nec pati niſi nolens. Per accidens autẽ, & quaſi materialiter loquendo, poteſt aliquis id quod eſt de ſe iniuſtũ, vel facere nolens (ſicut cum quis præter intentionem operatur) vel pati volẽs, ſicut cum aliquis plus alteri dat ſua voluntate, quàm debeat.

Lib. 8. tex. 40. tom. 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd cùm aliquis ſua voluntate dat alicui id quod ei nõ debet, non facit nec iniuſtitiã, nec inæqualitatẽ. Homo enim per ſuam volũtatem poſsidet res: & ita nõ eſt præter proportionem, vel propoſitum, ſi aliquid ei ſubtrahatur, ſed ſecũdum propriam voluntatem, vel à ſeipſo, vel ab alio.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliqua perſona ſingularis poteſt dupliciter conſiderari. Vno modo ſecundum ſe. Et ſic ſi ibi aliquod nocumentum inferat, poteſt quidem habere rationẽ alterius peccati, putà, intemperantiæ, vel imprudentiæ: non tamen rationem iniuſtitiæ: quia ſicut iuſtitia ſemper eſt ad alterũ, ita & iniuſtitia. Alio modo poteſt conſiderari aliquis homo, inquãtum eſt aliquid ciuitatis, ſcilicet, pars: vel inquantum eſt aliquid Dei, ſcilicet, creatura & imago. Et ſic qui ſeipſum occidit, iniuriã quidem facit non ſibi, ſed ciuitati & Deo: & ideo punitur tã ſecundum legem diuinam, quam ſecũdum legem humanam, ſicut de fornicatione Apoſtol. dicit. Si quis templũ Dei violauerit, diſperdet illum Deus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd paſsio eſt effectus actionis exterioris. In hoc autem quod eſt facere & pati iniuſtũ, id quod materialiter eſt, attenditur ſecundum id quod exterius agitur, prout

Art. præce. In corp. & art. præced. in ſe conſideratur, vt dictum * eſt. Id autem quod eſt ibi formale & per ſe, attẽditur ſecundum voluntatem agẽtis & patientis, vt ex dictis * patet. Dicendũ eſt ergo, quòd aliquem facere iniuſtũ, & alium pati iniuſtum materialiter loquendo, ſemper ſe concomitãtur. Sed ſi formaliter loquamur, facere aliquis poteſt iniuſtum, intendens iniuſtum facere: tamen alius non patietur iniuſtũ, quia volens patietur. Et ẽconuerſo poteſt aliquis pati iniuſtum, ſi nolens id quod eſt iniuſtum, patiatur: & tamen ille qui hoc facit ignorans, non faciet iniuſtum formaliter, ſed materialiter tantùm.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultãtem reſpondet D. Thom. duabus propoſitionibus. Prima concluſio: Per ſe & formaliter loquendo, nemo poteſt facere iniuſtum, niſi volens; nec pati, niſi nolens. Probatur: Sicut eſt de intrinſeca ratione actionis, vt ab agente procedat: ſic etiam eſt de intrinſeca ratione paſſionis, vt ab alio fiat, paſſo non conferente vim: ea enim ratione colligit Ariſtotel. 3. & 8. Phyſic. non poſſe idem eſſe agens, & patiens, imo omne quod mouetur ab alio moueri: ſed principium proprium agendi in hominibus eſt voluntas: vnde illud propriè dicitur homo facere, quòd à ſua egreditur voluntate: & id ẽcontrario dicitur pati, quòd renuente eius voluntate de ipſo fit: nam pati eſt vinci à ſuperiori, & vbi quis volens patitur vim, ad id confert, ac ſubinde agere potiùs dicitur, quàm pati: ergo per ſe & formaliter loquẽdo, ſicut nullus facit iniuſtum, niſi volens: ità etiam nec patitur, niſi nolens. Secunda concluſio: Per accidens, & quaſi materialiter loquendo, poteſt quis id, quod eſt de ſe iniuſtum, vel facere nolens, vel pati volens.

EXPLICATIO ARTICVLI.

HIc etiam articulus gratia interpretandi Ariſtotelem qui. 5. Ethic. cap. 9. & ſequentibus conſtituit, neminem iniuſtũ pati, ſeu iniuriam, dum ſua id ſponte patitur, adhibitus eſt. Quocirca ex interpretatione literæ D. Thom. quid etiam ad Ariſtot. ſit dicendum conſtabit. Vt autem ſententia autoris magis clara fiat, circa eius primã concluſionẽ eſt difficultas, vtrũ vera ſit. Et pro parte negatiua argumentor primò: Sũt plures homines, qui ſe interficiunt, & etiam in pluribus alijs ſeipſos dicuntur lædere volentes: ergo poteſt quis pati iniuſtum volens. Ad hoc argumentum reſpondet D. Thom. hîc ad. 2. dicens, quòd qui ſe interficiũt peccant quidem peccato intemperantiæ, & imprudentiæ: non tamen peccato iniuſtitiæ. Sed contra hoc eſt argumentum 1. Temperantia verſatur circa cibos, & circa res venereas: illi autem, qui ſe interficiunt, non verſantur in hac materia: ergo non peccant peccato intẽperantiæ, ſed iniuſtitiæ. Quod autem nec etiam peccent peccato imprudentiæ probatur: Materia imprudentiæ eſt agibile in alijs vitijs: imprudentia enim verſatur circa agibile alterius vitij tanquam circa propriam materiam: ergo, ſi huiuſmodi peccatum, vt dicit D. Thom. eſt peccatum imprudentiæ, debet ibi aſsignari materia alterius vitij, circa quam verſetur: nulla autem poteſt aſsignari, niſi materia homicidij, & materia iniuſtitiæ: ergo propriè loquendo, eſt peccatum iniuſtitiæ, & nõ peccatum imprudentiæ. ¶ Secundò: Qui tribuit pecunias vſurario vltra ſortem, & item qui tribuit ſicario, & graſſatori, vt vitam ſeruet incolumem, proculdubio patitur iniuſtum volens; verè enim vult talem pecuniam donare: ergo falſum eſt dicere, quòd nullus patitur iniuſtum volens. ¶ Tertiò: Si ea ſententia eſſet vera ſequeretur, quòd nullus, quauis metu in aliquod pactum conſentiret, poſſet de iniuria conqueri: conſequens autem eſt falſum: nam matrimonium, quod per conſenſum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam diſſoluunt: ergo, & illud, ex quo ſequitur. Si quis autem velit ad hoc argumentũ reſpondere, quod qui metu conſentit ſub conditione, id non vult, & propterea pactum illud eſt inuoluntarium; obſtat Ariſtot. 3. Ethic. affirmans, eum, qui in genere nollet, & in particulari vult, ſimpliciter velle. Vt qui in naufragio merces eijcit, licèt nollet, ſimpliciter tamen vult. ¶ Quartò, ſic argumentor: Pater tradens filiam, & maritus tradens vxorem, vt eis alij homines abutantur, patiuntur iniuriam ſcientes, & volentes: ergo falſum eſt dicere, quod nullus patitur iniuriam volens. Conſequẽtia eſt nota: & antecedens probatur: Nam ille, qui abutitur vxore alterius, committit adulterium: & qui abutitur filia parentis, committit ſtuprum; & ſic vterque facit iniuſtum. ¶ Vltimò: Chriſtus Dominus & Martyres formaliter patiebantur iniuſtum, ſcilicet, mortem iniuſtè illatam; & tamen eã paſsi ſunt volẽtes: ergo poteſt quis pati iniuſtum volens. Et confirmatur: Violans

Dubiũ circa primã cõcluſionẽ D. Tho.

1. argumẽtum.

2. argumẽtum.

4. argumẽtum.

Vltimũ argumentum

lans virginem, ipſa conſentiente, facit illi iniuriam: vnde etiam, ſi ipſa voluerit violari tenetur aliquid reſtituere pro integritate, quam abſtulit: ergo ſcienti, atque conſentienti poteſt fieri iniuria. In contrariũ tamen eſt D. Thom. in hoc articulo, & Ariſt. loco citato.

Voluntariũ duplex.

¶Pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum primò ex Ariſtot. 3. Ethicor. c. 1. quòd voluntarium eſt duplex. Vnum ſimplex, & abſolutum, ſine admixtione alicuius inuoluntarij, vt diligere Deum, velle beatitudinem. Aliud eſt inuoluntarium habens admixtionem inuoluntarij, quod ab Ariſtot. & ab alijs Philoſophis appellatur voluntarium ſimpliciter, & inuoluntarium ſecundum quid. Quale eſt quãdo mercator ex metu tempeſtatis proijcit merces in mare, vel viator ex metu mortis porrigit pecunias aggreſſori. Huiuſmodi autem ſecundum voluntarium adhuc poteſt contingere dupliciter. Aliquando enim extorquetur cum aliqua iniuria; vt in exemplo poſito de latrone, cùm viator voluntarie dat pecuniam: illa tamen voluntas per vim, & contra ius eſt extorta. Aliquando autem extorquetur ſine iniuria, vt quando mercator proijcit merces in mare: aut quando quis ductus ad ſuſpendium poſtulatur à meretrice in virum, & ipſe conſentit: tunc enim eſt voluntarium ſimpliciter, & inuoluntariũ ſecundum quid; extortum tamen ſine aliqua iniuria.

Bona hominis ſunt in duplici differẽtia.

¶Secundo, eſt aduertendum, quòd bona hominis ſunt in duplici differẽtia. Quædam enim ſunt, quorum homo eſt verè dominus per facultatem liberi arbitrij: in quo genere continentur bona fortunæ, diuitiæ, honores, &c. Alia bona ſunt, quorum homo non eſt dominus, ſed tantùm tutor & cuſtos à natura deputatus: ad quod genus bonorum reducitur clauſtrum virginitatis, & integritas filiarum reſpectu parentum, & corpus vxoris reſpectu viri. Item etiam homo non eſt dominus vitæ, nec ſalutis, nec integritatis ſuorum membrorũ: ſed eſt tutor iſtorum bonorum, & cuſtos à natura datus.

1. cõcluſio. In rebus quarum homo eſt dominus non poteſt pati iniuſtũ volens.

¶Quibus poſitis ſit prima concluſio: In illis bonis, quorũ homo eſt verè dominus, nulla poteſt cadere iniuria nec irrogatur volenti, & conſentienti; dummodo talis voluntas per vim, & iniuriam non ſit extorta. Hanc concluſionem ponit Ariſt. 5. Ethicor. cap. 9. ex quo loco illam deſumpſit D. Thom. in hoc articulo, habeturque expreſſe de regulis iuris, in. 6. reg. 27. Vbi dicitur: Volenti & conſentienti non fit iniuria, nec dolus. Quod eſt intelligendum, quando tale voluntarium non eſt extortum per iniuriã; aliàs, ſi per metum extorqueatur, non eſt dubium, quin veriſsime fiat iniuria. Et ratio concluſionis eſt: Quia cum homo ſit verè dominus iſtorum bonorum, habeatque plenarium dominium reſpectu illorum, nulla improportio, nulla inæqualitas, nulla iniuria irrogatur illi per hoc, quod ipſo volente & conſentiente, ab illo ſubtrahantur hæc bona. Ex hac concluſione infero primo, quòd illa, quæ quis lucratur in ludo aliàs licito, nulli manent obnoxia reſtitutioni. Reſtitutio enim, vt latiùs infra dicemus, ſemper fundatur in aliqua iniuria. Volenti autem, & ſcienti ludere nulla fit iniuria, ſi ludus alias eſt licitus, & ipſe eſt ſui iuris. Infero ſecundo, quod ſi aliquis prodigè det bona ſua; vt ſi eques det ſcurræ mille aureos alicuius facetiei gratia, accipiens nihil tenebitur reſtituere per rationẽ modo datam. Infero tertio, quòd ſi quis volũtariè det mulieri mille aureos, aut bis mille, illa nihil tenebitur reſtituere. Voluntariè enim homo contulit illa bona; nec talis voluntas per iniuriã extorquetur. Ex quo ſequitur, peccare grauiter confeſſores, qui nolunt huiuſmodi mulieribus abſolutionẽ impendere, donec reſtituãt tales pecunias. Præterquam enim quòd mentiuntur in ſacramento dicentes, illas teneri ad reſtitutionem, cùm tamen ſit falſum, quod eſt res grauiſsima; priuant etiam eas bonis proprijs ipſis nolentibus, quod ſine iniuria fieri nõ poteſt. Quod confeſſores debent facere eſt monere illas, & rogare, vt aliquid reddant ex pecunijs acceptis: nullis tamen impoſitis ſcrupulis non neceſſarijs. Eſt autem hoc intelligendum dummodo in tali collatione pecuniæ nulli tertiæ perſonæ fiat iniuria. Si enim habens vxorem & liberos omnia bona ſua prodigeret, accipiens, de iuſtitia teneretur illi reddere quantum ſufficeret ad commode ſuſtentandam propriam familiam. Liberi enim atque vxor verum ius habent ad hoc, vt ex huiuſmodi bonis cõmode alantur ſecundum ſuum ſtatum, cui pater familias cedere non potuit. Propter quod dicebat Paul. 1. ad Timot. c. 3. Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.

2. cõcluſio.

¶Secunda concluſio: In illis bonis proprijs, quorum homo non eſt verè dominus, ſed tutor, & cuſtos, vt in vita, in ſalute, in integritate membrorum, &c. verè irrogatur aliqua iniuria, etiam volenti, & cõſentienti. Hæc concluſio probatur ratione oppoſi-

oppoſita, & contraria rationi primæ concluſionis. Si enim homo iſtorum bonorum non eſt verè dominus, ſed tantum tutor, & cuſtos; manifeſtè ſequitur, quod etiam ipſo tutore conſentiente aliqua irrogatur iniuria, & fit iniuſtum. Dico tamen, quod in iuria facta in iſtis bonis, quando fit volenti & conſentienti, vt ſi quis propriam manū abſcindat, vel brachium, non obligat ad reſtitutionem. Vnde quanuis ille, qui propriam manum abſcidit, fuerit artifex, valde vtilis reipublicæ, nihil tamen ei tenebitur reſtituere. Et ratio eſt: quia qui prę ciſe lædit iuſtitiam legalem, ex hoc ſolum nō obligatur ad reſtitutionem, vt diximus ſupra agentes de iuſtitia legali. In caſu autem cōcluſionis, quo quis abſcindit proprium brachium, ſolum eſt violatio iuſtitiæ legalis: & ſic non poteſt eſſe obligatio reſtitutionis.

3. cōcluſio. ¶ Tertia concluſio: In alijs bonis, quorū homo non eſt dominus, ſed tutor & cuſtos: de quibus fit mentio in quarto articulo, vt quando pater conſentit ſtupro filiæ, & maritus adulterio vxoris, & ſimiliter, quando aliquis rogatus interficit alium, vel mutilat ei aliquod membrum, ipſo petente & volente fit quidem iniuria, non tamen obligat ad reſtitutionem. Et quidem, quòd in illis bonis fiat iniuria eſt res manifeſta, propter rationem poſitam in ſecunda concluſione. Quod autem ex illa non naſcatur obligatio reſtitutionis probatur: Nam, ſi reſtitutio eſt facienda debet eſſe in illis bonis quorum homo læſus erit verus dominus, ſcilicet, in pecunia, vel in frumento, vel in honore: ſed volens talem iniuriam pati, cēſetur omnino ea bona condonaſſe: ergo deliquens tunc ad nullam tenebitur reſtitutionem. Et idem iudicium eſt de eo, qui ſtuprat virginem, ipſa volente, & petente. Quanuis enim ei faciat iniuriam; non tamen quæ obligat ad reſtitutionem. Secus autem erit, ſi violans, vel metu, vel importunis precibus ipſam inducat ad violationē. Tunc enim tenebitur aliquid reſtituere, vt infrà dicemus in materia de reſtitutione. Ex dictis infertur, quod hæc duo, facere iniuſtum, & pati iniuſtum, ſunt correlatiua, & materialiter inferunt ſe mutuò; non tamen formaliter. Et ratio eſt, quoniam poteſt quis iniuſtū facere ex intentione, quod eſt facere iniuſtum formaliter: & alter pati illud volens; & conſentiens; quod eſt pati iniuſtum materialiter. Similiter etiam poteſt contingere, vt quis patiatur iniuſtum formaliter, ſcilicet, nolendo, & repugnando; & tamen qui facit iniuſtum, ſi faciat ex ignorantia, & non ex intentione facit iniuſtum materialiter, & non formaliter.

¶ Ad primum argumentum reſpondetur notando, quòd homo poteſt conſiderari in quantum eſt pars ciuitatis, & membrū reipublicæ. Et ſic peccat contra iuſtitiam legalem, ſe interficiens: propter quod punitur & priuatur honore ſepulchri; vt docet Ariſtot. 5. Ethic. c. 11. Ex quo loco ius Canonicum talem pœnam deſumpſit. Altero modo poteſt conſiderari in quantū eſt perſona priuata, & ens particulare. Et ſic ſe occidens violat leges appetitus naturalis. Ineſt enim homini appetitus naturalis ſe conſeruādi multò excellētior, quā amicitia, importans vnionē ad alterū. Vnde qui ſe occidit violat vnitatē, & recedit à ſeipſo; quod peccatū grauius eſt, quàm violare amicitiā. Theologi dicunt, quod qui ſe interficit peccat cōtra charitatē, qua ſeipſum tenetur diligere in ordine ad Deū, quę quidem ſententia etiā eſt vera. Et quādo D. Tho. affirmat, quod peccat peccato intēperantiæ eſt intelligendus, ſi ſe interficit in cibis & in venereis: aliàs nulla ratione dicetur intemperatus, vt rectè probat argumentum. De peccato autem imprudentiæ dico, quòd eſt duplex imprudentia: vna, quæ eſt vitium particulare oppoſitum particulari virtuti prudentiæ: altera, generale vitium incluſum in omnibus alijs: de qua loquitur Sapiens, quando dicit, quod omnis prauus eſt ignorans. Et de hac imprudentia eſt intelligendus D. Thom. in ſolutione ad ſecundum, quando dicit, eum, qui ſe interficit peccare peccato imprudentiæ. Quare nihil obſtat obiectio facta. ¶ Ad ſecundū argumentum reſpondetur, ſufficere inuoluntariū mixtū, ad hoc, vt quis dicatur pati iniuſtū formaliter; maximè quando voluntariū coniunctū cum illo inuoluntario fuerit per iniuriam, & violentiam extortū, vt contingit in caſibus argumenti. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, negando ſequelam: Nam conditio illa, quam Theologi nolleitatem appellant, ſatis eſt ad hoc, vt quis cenſeatur iniuriam paſſus; tametſi aliàs ſimpliciter velit, dummodo conſenſus contra ius, & per violentiam extorqueatur, vt contingit in eo qui metu mortis matrimonium contrahit. ¶ Ad quartum argumentum, ex dictis in tertia concluſione patet ſolutio. ¶ Ad vltimum reſpondetur primò, negando, quòd Chriſtus Dominus, atque Martyres patiebantur iniuſtum formaliter; ſed tantū materialiter. Quod bene poteſt quis pati volens, vt dicit D. Tho. in. 2. cōcluſione etiam dum alteri facit iniuſtum formaliter, vt habetur

Ad. 1. arg.

Ad. 2. argumentū.

Ad. 3. argumentum.

Ad. 4. argumentum

Ad vltimū argumētū. Chriſtus atque martyres qualiter iniuſtū patiebātur.

habetur in ſolutione ad tertium. Vel ſecũdo reſpõdetur, concedendo quòd Chriſtus Dominus, atque Martyres patiebantur iniuſtum formaliter: tum, quia, quanuis ſuſtinebant mortem voluntariè, non tamen deprecabantur ipſos tortores, vt ſe occiderent: tùm etiam, quia, quanuis mors illa eſſet volita ſecundum rationem, tamen ſecũdum appetitũ ſenſitiuum erat odio habita, vt Chriſtus Dominus manifeſtauit, dũ proximus morti dixit: Pater, ſi fieri poteſt, trãſeat à me calix iſte: veruntamen non mea ſed tua fiat voluntas. Et hoc ſatis eſſe videtur ad hoc, vt dicantur pati mortem nolẽtes, atque ex conſequenti iniuſtum formaliter. Meo tamen iudicio melior eſt prima reſponſio. Ad confirmationem reſpondetur, negando quòd qui violat virginẽ ipſa petente, atque conſentiente, quanuis faciat iniuriam, teneatur aliquid reſtituere, vt diximus in tertia concluſione. Quam etiam ſententiam tenet Silueſter verbo, luxuria. §. 6. & Nauarro in Manuali, c. 16. & Soto lib. 4. de Iuſtitia & iure, quæſt. 7. ar. 1. ad ſecundum, & Victoria in relectione de matrimonio, de quo nos etiam plura dicemus in materia de reſtitutione.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm quicunque facit iniuſtum peccet mortaliter.

Inf. q. 69. ar. 1. co. & q. 70. ar. 4. cor. Et. qu. 110. art. 3. cor.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd non quicunque facit iniuſtum, peccet mortaliter. Peccatum enim veniale mortali opponitur. Sed quandoque veniale peccatum eſt, quòd aliquis faciat iniuſtum.

Lib. 5. c. 8. in fine. t. 5.

Dicit enim Philoſo. * in quinto Ethic. De iniuſta agentibus loquens. Quicunque non ſolum ignorantes, ſed & propter ignorantiam peccant, venia digni ſunt: ergo non quicunque facit iniuſtũ mortaliter peccat.

2 Præterea. Qui in aliquo paruo iniuſtitiam facit, parum à medio declinat. Sed hoc videtur eſſe tolerabile, & inter minima malorum computandum,

Lib. 2. cap. vlt. circa fi. tom. 5.

vt patet per Philoſophum * in 2. Ethi. Non ergo quicunque facit iniuſtũ, peccat mortaliter.

3 Præterea, Charitas eſt mater omniũ virtutum, ex cuius contrarietate aliquod peccatum dicitur mortale. Sed non omnia peccata oppoſita alijs virtutibus ſunt mortalia: ergo etiam neque facere iniuſtum ſemper eſt peccatum mortale.

¶ SED CONTRA, Quicquid eſt contra legem Dei, eſt peccatum mortale. Sed quicunque facit iniuſtum, facit cõtra præceptum legis Dei: quia vel reducitur ad furtum, vel ad adulterium, vel ad homicidium, vel ad aliquid huiuſmodi, vt ex ſequentibus * patebit; ergo quicunque facit iniuſtum, peccat mortaliter. *Q. 64. & ſequentibus.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſupra * dictum eſt, cum de differentia peccatorum ageretur, peccatũ mortale eſt quòd contrariatur charitati per quam eſt animæ vita. Omne autem nocumentum alteri illatum, ex ſe charitati repugnat, quæ mouet ad volendum bonum alterius: & ideo cum iniuſtitia ſemper conſiſtat in nocumento alterius, manifeſtum eſt quòd facere iniuſtum, ex genere ſuo eſt peccatum mortale. *Q. 24. art. 12. & 1. 2. q. 72. ar. 5.*

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illud verbum Philoſophi intelligitur de ignorantia facti, quam ipſe vocat ignorantiam particularium circunſtantiarum, quæ meretur veniam: non autem de ignorantia iuris, quæ non excuſat. Qui autem ignorans facit iniuſtum, non facit iniuſtum, niſi per accidens: vt ſuprà * dictum eſt. *Artic. 2.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui in paruis facit iniuſtitiam, deficit à perfecta ratione eius quod eſt iniuſtum facere, inquantum poteſt reputari non eſſe omnino contra voluntatem eius, qui hoc patitur: putà ſi auferat aliquis alicui vnum pomum vel aliquid tale, de quo probabile eſt quòd ille inde nõ lædatur, nec ei diſpliceat.

¶ Ad tertium dicendum, quod peccata quæ ſunt contra alias virtutes non ſemper ſunt in nocumentum alterius, ſed important inordinationem quandam circa paſsiones humanas. Vnde non eſt ſimilis ratio.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio: Facere iniuſtum ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Probatur: Illud

illud eſt ex genere ſuo peccatum mortale, quod contrariatur charitati, per quam eſt vita animæ: ſed facere iniuſtum eſt huiuſmodi: ergo ex genere ſuo eſt peccatũ mortale. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Facere iniuſtum, eſt inferre alteri nocumentum: ſed quodcũque nocumentũ alteri illatum repugnat charitati, cuius eſt mouere voluntatem ad volendum bonum alterius: ergo quodcunque facere iniuſtum aduerſatur charitati, atque ex conſequenti ex genere ſuo eſt peccatum mortale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CONcluſio huius articuli eſt manifeſta; ſed ſolutiones argumẽtorum ſunt valde notandæ. Vnde circa ſolutionem ad primum aduerte, quòd doctrina ibi tradita habetur de regulis iuris in. 6. regula. 13. Vbi dicitur, quod ignorantia facti excuſat, non verò ignorãtia iuris. Idem etiam tenet Ariſtot. quinto Ethicor. c. 8. De quo videdus eſt D. Thom. 3. par. quæſt. 80. artic. 4. ad. 5. & Caietanus in opuſculo de confeſsione. quæſt. 5. & Caſtro libr. 2. de lege pœnali: cap. 14.

Paruitas materiæ excuſat ne in iuſtitia ſit peccatum mortale.

¶Circa ſolutionem ad ſecundum eſt aduertendum, quod, vt ex illa conſtat paruitas materiæ excuſat, ne facere iniuſtum ſit peccatum mortale. Verbi gratia, rixantur pueri inter ſe ſe, etiam habentes vſum rationis, manuque & pugno ſe feriunt; & item fratres germani, dum paruuli ſunt in domo paterna conuitijs ſe laceſſunt, & alapas ſibi figunt, regulariter loquendo non peccant mortaliter; quia maiori ex parte id nõ procedit ex odio, aut maleuolentia, ſed nec ex ira perfecta: vnde talis materia inter ipſos parua cenſetur. Ex quo fit, vt etiam ſi ſint initiati prima tonſura, non maneant excommunicati: Excommunicatio enim ſine peccato mortali non incurritur. Dixi regulariter: nam interdum poteſt oppoſitum accidere; quod per prudentiam boni viri erit iudicandum. Sit aliud exemplum, quod à D. Thom. ponitur in eadem ſolutione ad ſecundum: Surripit quis ex pomario alieno vnum pomum, peccat ſolum venialiter, ob paruitatem materiæ. Et addit D. Thom. rationem: quia, ſcilicet, id non reputatur eſſe contra voluntatem domini illius. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſi ſciat eſſe contra volũtatem domini illius, eo quod eſt homo animi miſeri, & anguſti, tunc peccet mortaliter, auferendo pomum? Soto libr. 5. de iuſtitia & iure, quæſt. 3. artic. 3. ad tertiũ reſpondet affirmatiue; refellitque Caietanum oppoſitum dicentem. 2. 2. quæſtio. 66. art. 6. Cæterum meo iudicio, opinio Caietani eſt multò verior. Vnde dico breuiter, quòd in tali caſu nullum eſt peccatum mortale. Subreptio enim vnius pomi non cenſetur rationabiliter contraria voluntati domini; licet de per accidens ex paruitate animi multum offendatur ex tali ſubreptione. Verum tamen eſt, quod ſi ſcirem hominem illum ex eo facto prouocandum eſſe ad multã iram, putá ad peierandum vel blaſphemãdum, vel concipiendum odium lethale, peccarem mortaliter, auferendo pomum; non quidem contra iuſtitiam, quod intendit D. Thom. ſed contra charitatem: quia eum prouoco ad peccandum. Et hoc eſt valde notandum pro pluribus alijs materijs.

Quãdo pueri alios prima torſura initiatos percutiẽtes ſint excõmunicati.

¶Circa ſolutionem ad tertium argumẽtum eſt videndus D. Thom. infrá, q. 148. ar. 2. & Caietanus ibidem, & articul. 3. ad tertium, & quæſtione. 118. artic. 2. & 3.

QVÆSTIO. LX.

De Iudicio, in ſex Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm Iudicium ſit actus iuſtitiæ?

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd iudicium non ſit actus iuſtitiæ. Dicit enim * Philoſoph. in primo Ethicor. quod vnuſquiſque benè iudicat quę cognoſcit: & ſic iudicium ad vim cognoſcitiuã pertinere videtur. Vis autem cognoſcitiua per prudentiam perficitur. Ergo iudicium magis pertinet ad prudentiam, quàm ad iuſtitiam, quæ eſt in voluntate: vt dictum eſt. *Infr. q. 63. art. 4. cor. & Iſa. 1. le. 6. prin.*

2 Præterea, Apoſtolus dicit *. 1. ad Corint. 2. Spiritualis iudicat omnia. Sed homo maximè efficitur ſpiritualis per virtutem charitatis, quę diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctũ qui datus eſt nobis: vt dicitur Rom. 5. ergo iudiciũ magis pertinet ad charitatem, quàm ad iuſtitiam. *Lib. 1. c. 3. tom. 5. Q. 58. a. 4.*

3 Præterea, Ad vnamquanque virtutem pertinet rectum iudiciũ circa propriam materiam, quia virtuoſus in ſingulis eſt regula & menſura ſecundum Philoſo. * in lib. Ethic. Non ergo iudicium magis pertinet ad iuſtitiam quàm *Li. 3. Ethi. c. 3. ad fin. tom. 5.*

quàm ad alias virtutes morales.

4 Præterea, Iudicium videtur ad ſolos iudices pertinere. Actus autem iuſtitiæ inuenitur in omnibus iuſtis. Cum ergo non ſoli iudices ſint iuſti, videtur quód iudicium non ſit actus proprius iuſtitiæ.

¶ Sed Contra eſt, quod in Pſalm. 93. dicitur. Quoadúſque iuſtitia cõuertatur in iudicium.

¶ Respondeo dicendum, quòd iudicium proprie nominat actum iudicis, inquantum iudex eſt. Iudex autem dicitur quaſi ius dicens. Ius autem dicitur obiectum iuſtitiæ vt ſuprà habitũ *eſt. Et ideo iudicium importat ſecũdum primam nominis impoſitionem, diffinitionem, vel determinationem iuſti vel iuris. Quod autem aliquis benè diffiniat aliquid in operibus virtuoſis, propriè procedit ex habitu virtutis: ſicut caſtꝰ rectè determinat ea, quę pertinent ad caſtitatem. Et ideo iudicium quod importat rectam determinationem eius quod eſt iuſtum, propriè pertinet ad iuſtitiam. Propter quod Philoſophus * in quinto Ethicorum dicit, quod homines ad iudicem confugiunt ſicut ad quandam iuſtitiam animatam.

Q. 57. a. 1.

Lib. 5. c. 4. paulò ante med. to. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd nomen iudicij quod ſecundum primã impoſitionem ſignificat rectam determinationem iuſtorum, ampliatum eſt ad ſignificandam rectam determinationem in quibuſcunque rebus, tam in ſpeculatiuis, quàm in practicis: in omnibus tamen ad rectum iudicium duo requiruntur, quorum vnum eſt ipſa virtus proferens iudicium. Et ſic iudiciũ eſt actus rationis: dicere enim vel diffinire aliquid rationis eſt. Aliud autem eſt diſpoſitio iudicantis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum: & ſicin his quæ pertinent ad iuſtitiam, iudicium procedit ex iuſtitia: ſicut & in his quæ ad fortitudinem pertinent, ex fortitudine. Sic ergo iudicium eſt quidam actus iuſtitiæ, ſicut inclinantis ad rectè iudicandum: prudentiæ autem, ſicut iudicium proferentis. Vnde & ſyneſis ad prudentiam pertinens dicitur bene iudicatiua: vt ſupra * habitum eſt.

Q. 51. ar. 3.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd homo ſpiritualis ex habitu charitatis habet inclinationem ad rectè iudicandum de omnibus ſecundum regulas diuinas, ex quibus iudicium per donum ſapientiæ pronuntiat: ſicut iuſtus per virtutem prudentiæ pronũtiat iudiciũ ex regulis iuris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd aliæ virtutes ordinant hominem in ſeipſo: ſed iuſtitia ordinat hominem ad alium, vt ex dictis * patet. Homo autem eſt dominus eorum, quæ ad ipſum pertinent: non autem eſt dominus eorum quæ ad alium pertinent. Et ideo in his, quæ ſunt ſecundum alias virtutes, non requiritur, niſi iudicium virtuoſi, extenſo tamen nomine Iudicij, vt dictum * eſt. Sed in his quæ pertinent ad iuſtitiã, requiritur vlterius iudicium alicuius ſuperioris, qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum ſuam in ambobus. Et propter hoc iudicium ſpecialiꝰ pertinet ad iuſtitiam, quam ad aliquam aliam virtutem.

Q. 58. a. 2. 9. & 10.

In iſto art.

¶ Ad quartum dicendum, quòd iuſtitia in principe quidem eſt ſicut virtus architectonica, quaſi imperans & præcipiens quod iuſtum eſt: in ſubditis autem eſt tanquam virtus executiua & miniſtrans. Et ideo iudicium, quod importat diffinitionem iuſti, pertinet ad iuſtitiam ſecundum quod eſt principaliori modo in præſidente.

Svmma Textvs.

Conclusio eſt affirmatiua: Et probatur ex ipſo nominis ſono, & compoſitione. Nam iudiciũ idem eſt, quod dictio iuris, & iudicare, quod ius dicere, & iudex, quod ius dicens. Ex quo fit, vt iudicare ſit proprius actus circa ius: ſed ius eſt obiectum iuſtitiæ, vt ſupra dictum eſt, hoc eſt, illud iuſtum, quod per iuſtitiam in rebus conſtituitur: ergo iudicare ſecundum ſuam propriam ſignificationem idem eſt, quod diſcernere, & diffinire id, quod iuſtũ eſt: ſed hoc pertinet ad iuſtitiam: ergo iudicare eſt actus iuſtitiæ.

Explica-

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nomen iudiciũ multis modis accipitur.

PRo intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt, quòd iudicium multis modis accipitur in ſacris litteris. Nam primò accipitur pro ipſa lege Dei, iuxta illud Pſalm. 118. Iuraui, & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Secundò ſumitur pro cauſa, quæ ad iudicem defertur, vt in eodem Pſalmo, Iudica iudicium meum, & redime me. Quo loco D. Thom. Hieronymus vertit. Iudica cauſam meam. Tertiò accipitur pro effectibus Dei, quorum cauſam ignoramus, vt Pſalmo. 35. Iudicia tua abyſſus multa. Quartò, pro punitione; quomodo accipitur. Exo. c. 6. dũ dicitur: Ego Dominus, qui educam vos de ergaſtulo Ægyptiorũ in brachio excelſo, & iudicijs multis. Et Mar. 12. dicit Chriſtus de phariſæis: Hi recipient prolixius iudicium, ideſt, grauius punientur. Quinto accipitur multo communius pro actu iudicandi, vt in Pſalm. 1. Non reſurgent impij in iudicio. Et Ioan. 5. Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. Et in hac ſignificatione accipitur à D. Thom. in præſenti, quando dicit, quod iudicare eſt actus iuſtitiæ. Plures alias acceptiones huius vocis iudicium, ponit Syluester verbo, iudicium. §. 1. & Lexicon Theologicum eodem verbo. Videte illas.

Quid iudicium, quid iudex, quid ius.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd iudicium eſt actus iudicis, in quantum iudex eſt: iudex autem idem eſt, quod ius dicẽs: ius vero idem quod iuſtum, ſiue æquale. Vnde in propria ſua natura, & in proprio ſuo conceptu iudicium importat diffinitionem, & determinationẽ iuris, vel iuſti. Dicitur etiã iudex cõtrouerſiarum cognitor: eſtque ille, qui ex iuriſdictione ſibi propria, vel delegata, & commiſſa ius habet litigantium cauſas cognoſcendi. Vnde Ariſto. 5. Ethic. c. 4. vocat iudicem iuſtitiam animatam, idque multis de cauſis. Primò, quia iuſtitia debet occupare totã iudicis animã. Secundò, quoniam, ſicut iudex operatur, & exercet operationẽ vitæ per animam: ità etiã per iuſtitiam tanquam per animam, & principium vitæ debet ſuas operationes exercere. Tertiò, quoniam iuſtitia ex ſe mortua eſt, niſi executioni mandetur. Executio autem fit per iudicem: ſicque iudex vocatur iuſtitia animata.

Dubiũ circa cõcluſionem articuli.

¶Sed eſt difficultas circa concluſionem huius articuli: Vtrùm iudicium, de quo in præſenti eſt ſermo, ſit actus elicitus à iuſtitia, an verò à prudentia. Et quidem, quòd ſit actus elicitus à prudentia, probatur primò: Vnuſquiſque, vt dicit Ariſt. lib. 1. Ethi. ca. 3. bene iudicat quæ cognoſcit: ergo iudicium ad vim cognoſcitiuam pertinet. Tunc vltra: ſed vis cognoſcitiua in moralibus perficitur per prudẽtiam: ergo iudiciũ potiùs per prudẽtiam, quæ eſt in intellectu, quàm per iuſtitiam, quæ eſt in voluntate, elicitur. *1. argumẽtum.*

¶Secundò: Iudicium, quo quis determinat in materia caſtitatis, pertinet ad caſtitatem; & quo determinat in materia fortitudinis, pertinet ad fortitudinem: & ſimiliter iudicium, quo quis determinat in materia iuſtitiæ, pertinet ad iuſtitiam: ergo non eſt cur iudiciũ in ſua generalitate magis ſit actus iuſtitiæ, quàm cæterarũ virtutũ. *2. argumẽtum.*

¶Tertiò: Si iudiciũ hic ſumatur pro eo, quo quis determinat caſus dubios iuſtitiæ, certum eſt, q̃ elicitur à ſcientia iuris, & peritia, quã quis habet: ſi verò ſumitur pro eo, quod iudex determinat, quid, & quando ſit faciendum, elicitur à prudentia; vt conſtat: ergo falſò dicit D. Tho. quòd iudicium, prout ſignificat determinationem iudicis, eſt actus iuſtitiæ. *3. argumẽtum.*

¶His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quod iudicium pro determinatione facta à iudice cõpetẽti in materia iuſtitiæ [ſic enim accipitur iudicium in præſenti, & eſt cũ iudex iudicat inter partes litigãtes, eaſq; coercet ad aſſecutionem iuſti] tale, inquam, iudicium eſt actus elicitus à iuſtitia. Probatur: Tale iudicium eſt debitum, & conſtituit æquale & iuſtum, idque in ordine ad alterũ: ergo nihil deeſt illi, quominus ſit actꝰ elicitus à iuſtitia. Eſt autem actus iuſtitiæ legalis, in quantum iudex debet illud iudiciũ bono cõmuni: & eſt actus iuſtitiæ cõmutatiuæ, in quantum iudex tanquam miniſter rei publicæ ſtipendio conductus, profert tale iudicium conſtituitque æquale in re. Cæterum ſi iudicium fiat non à iudice, ſed ab homine priuato, poterit eſſe vel actus miſericordiæ: ſi fiat ad ſuccurrendum miſero, aut ad docendũ ignorãtes, vel poterit eſſe actus ſcientiæ, ſi fiat ſolum ſpeculandi, & docẽdi gratia: vel poterit eſſe actus iuſtitiæ legalis; ſi fiat pro bono communi & obſeruatione legum. Et tandẽ ſimiliter poterit eſſe actus cæterarum virtutum, iuxta motiua, quibus quis motus fuerit ad ferendum tale iudiciũ. *1. cõcluſio.* *Iudiciũ eſt actus elicitus à iuſtitia.*

¶Et ad ſecundum argumentum, in contrarium factum reſpondetur negando vltimam conſequentiam. Quanuis enim ſit verũ, quod iudiciũ pertinet ad vim cognoſcitiuã, & quòd vis cognoſcitiua in moralibus perficitur per prudentiam, non tamen inde infertur, quod iudicium pro determinatione facta à iudice in materia iuſtitiæ, non ſit actus elicitus à iuſtitia. Quod, vt intelligatur aduertendum eſt, quòd cum nomẽ iudi- *Ad. 1. arg.*

cium

cium à iure ſit deriuatum, ſit, vt primò fuerit impoſitum ad ſignificandam rectam determinationem iuſtorum. Inde autem fuit deriuatum nomen ad ſignificandum in vniuerſum quamcunque rectam diffinitionem aliarum virtutum circa propria obiecta, tã in ſpeculatiuis quã in practicis. Vt ver bi gratia, ad ſignificandum rectam diffinitionem in materia temperantiæ & fortitudinis, &c. & ſimiliter ad ſignificandum in ſcientijs ſpeculatius adæquationem obiecti ad intellectum, in quo recta diffinitio talis ſcientiæ conſiſtit: ſed in omnibus his ad rectum iudicium duæ virtutes ſunt neceſſariæ. Vna, quæ iudicium proferat: altera, quæ potentiam iudicantis diſponat ad hoc, vt ſit apta, & idonea ad rectitudinem iudicij. Primũ eſt propriũ, ratio cuius eſt loqui. Secundum autem eſt proprium illius habitus, cuius eſt bene afficere potentiã ad obiectũ. Qui habitus in rebus ſpeculatiuis, eſt ſpeculatiuus, in intellectu exiſtẽs: in practicis autem eſt habitus afficiens appetitum, nempe, in materia temperantiæ: habitus temperantiæ in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectiſsimè iudicabit eſſe bonum aggredi res difficiles, quando oportet, niſi qui fortis eſt: nec etiã cenſebit eſſe melius vti ciborum moderatione, quam illis immergi, niſi qui temperatus. Et pari ratione rectum iudicium in materia iuſtitiæ erit opus ipſius; tanquam inclinantis hominem ad rectè iudicandum: prudentiæ autem, tanquam proferentis iudicium. Prudentia enim eſt, quæ in omnium virtutum materijs iudicia profert: cùm tamen, quòd recta ſint ab habitibus moralibus affectum præparantibus proueniat, &c. Si quis autem quærat, vtrinam harum virtutum ſit magis proprium iudicare? dico breuiter propinquiùs quidem id conuenire rationi, atque prudentiæ, à qua iudicium profertur, ſed potiſsimum conuenire iuſtitiæ, à qua habetur, vt iudicium ſit rectum. Virtus enim moralis, vt inquit Ariſt. 6. Ethic. c. 12. eſt quæ propoſitum ipſum efficit rectum: prudentia vero, quæ circa media negotiatur. Et quia, vt diximus ſuprà, in primo Tomo. q. 3. art. 1. omnis actus dicitur elici ab illa virtute, ſeu vitio, à quo habet bonitatẽ, vel malitiam in eſſe moris, quanuis non ſit actus illius potentiæ, in qua talis habitus cõſtituitur, fit, vt iudicium in materia iuſtitiæ eliciatur à virtute iuſtitiæ, á qua habet ſpeciem moralem: quanuis iuſtitia ſit in voluntate, & iudicium in intellectu.

Iudiciũ ſignificat rectam diffinitionẽ omnium virtutum circa propria obiecta.

Ad rectum iudiciũ duæ virtutes ſunt neceſſariæ.

Ad. 2. argumentũ. ¶ Ad ſecundum argumentum ex dictis patet ſolutio. Cùm enim iudicium prioriè ſumptum, vt dicit D. Thom. hic ad primum ſolùm ſignificet determinationem iuſtorum, hoc eſt, determinationem in materia iuſtitiæ, fit, vt prioriè non inueniatur, nec ſit actus, niſi ſolius iuſtitiæ. Cæterùm ſi ſumatur amplè & extenſo vocabulo, poterit etiam reperiri in materia cuiuſcunque alterius virtutis, vt iam dictum eſt, &, vt declarat D. Tho. hic ad. 3.

Ad. 3. argumentum. ¶ Ad tertium reſpondetur, verum eſſe, quòd iudicium poteſt eſſe actus diuerſarum virtutum, iuxta diuerſa motiua ipſius operantis. Cæterum, quia hic non loquimur de iudicio, niſi habita ſolùm ratione finis, & obiecti, & non ipſius operantis, & iudicium ex natura ſua ordinatur ad conſtitutionem iuſti in rebus ipſis, quod prioriè pertinet ad iuſtitiam, fit, vt iudicium prioriè ſit actus iuſtitiæ, & non alterius virtutis. Et hæc de iſto articulo.

ARTICVLVS. II.

¶ Vtrùm ſit licitum iudicare.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd non ſit licitum iudicare. Non enim infligitur pœna niſi pro illicito. Sed iudicantibus imminet pœna, quam non iudicantes effugiunt: ſecundum illud Matth. 7. Noli te iudicare, ne iudicemini. Ergo iudicare eſt illicitum.

Inf. ar. 3. et 6. & q. 67. ar. 1. & 4. di. 48. cor. principio. Et Rom. 2. & c. 14. co. 3. fin. & 1. Cor. 4.

2 Prætera, Rom. 14. dicitur. Tu quis es, qui iudicas alienũ ſeruũ, ſuo dño ſtat, aut cadit. Dñs autem omniũ Deus eſt. Ergo nulli homini licet iudicare.

3 Præterea, Nullus homo eſt ſine peccato, ſecundum illud. 1. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus. Sed peccanti non licet iudicare ſecundũ illud ad Romanos. 2. Inexcuſabilis es homo omnis qui iudicas. In quo enim alterum iudicas: teipſum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas. Ergo nulli licitum eſt iudicare.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Deuter. 16. Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto iudicio.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iudicium in tantum eſt licitum, inquantum eſt iuſtitiæ actus. Sicut autem ex prædictis * patet ad hoc quòd iudicium ſit actus iuſtitiæ, tria requiruntur.

Ar. præced.

Primo, quidem, vt procedat ex inclinatione iuſtitiæ. Secundò, quòd procedat ex authoritate præſidentis. Tertió, quòd proferatur, ſecundum rectam rationem prudentiæ. Quodcunque autem horum defuerit, iudicium erit vitioſum & illicitum. Vno quidem modo quando eſt contra rectitudinem iuſtitiæ. Et ſic dicitur iudicium peruerſum, vel iniuſtum. Alio modo, quando homo iudicat in his, in quibus non habet autoritatem: & ſic dicitur iudicium vſurpatum. Tertio modo, quando deeſt certitudo rationis, puta, cum aliquis de his iudicat, quæ ſunt dubia, vel occulta propter aliquas leues coniecturas, & ſic dicitur iudicium ſuſpicioſum, vel temerarium.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd Dominus ibi, prohibet iudicium temerarium, quod eſt de intentione cordis, vel de alijs incertis, vt Auguſtin. * dicit in libro de Sermone Domini in monte. Vel prohibet ibi, iudicium de rebus diuinis: de quibus cum ſint ſupra nos, non debemus iudicare, ſed ſimpliciter ea credere: vt Hilarius * dicit ſuper Matthæ. vel prohibet iudicium quod nõ fit ex beneuolentia, ſed ex animi amaritudine, vt Chry. * dicit.

Lib.2.c.28 to.4.

Capit.5.in Matth.non procul. àfine.

Hom.17.in opere imperfecto.to.2.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd iudex conſtituitur, vt miniſter Dei. Vnde dicitur Deuteron. 1. Quod iuſtum eſt iudicate. Et poſtea ſubdit, Quia Dei eſt iudicium.

¶ Ad tertium dicendum, quod illi qui ſunt in grauibus peccatis, non debent iudicare eos, qui ſunt in eiſdem peccatis, vel minoribus: vt Chryſoſt. dicit * ſuper illud Matth. 7. Nolite iudicare. Et præcipue, hoc eſt intelligendum quando illa peccata ſunt publica: quia ex hoc generatur ſcandalum in cordibus aliorum. Si autem non ſunt publica, ſed occulta, & neceſsitas iudicandi immineat, propter officium poteſt cum humilitate, & timore, vel arguere, vel iudicare. Vnde Auguſti. * dicit in libro de Sermone Domini in monte. Si inuenerimus nos in eodem vitio eſſe, congemiſcamus, & ad pariter conandum inuitemus. Nec tamen propter hoc homo ſic ſeipſum condemnat, vt nouum condemnationis meritum ſibi acquirat: ſed quia condemnans alium, oſtendit ſe ſimiliter condemnabilem eſſe propter idẽ peccatum vel ſimile.

Li.2.c.28. àmed.to.4.

Svmma Textvs.

DIuus Thom. ea tantum ratione mouet præſentem difficultatem, vt explicet conditiones, quæ neceſſariæ ſunt ad hoc, vt iudicium ſit rectum, atque licitum. Et ſic conſtituit talem concluſionem: Ad hoc, vt iudicium ſit rectum & licitum, opus eſt, vt procedat à poteſtate legitima, ab inclinatione iuſtitiæ, & quod fiat ſecundum rectam rationem prudentiæ: & quauis ex his conditionibus deficiente, iudicium erit vitioſum, & peccatum. Probatur: Iudicium eatenus eſt rectum, & licitum, quatenus eſt actus iuſtitiæ: ſed ad hoc vt ſit actus iuſtitiæ, tria hæc commemorata ſunt neceſſaria: ergo & eadem requiruntur ad iudicij rectitudinem. Conſequentia cum maiori eſt nota; & minor probatur: Nam ſi deſit legitima poteſtas, appellatur iudicium vſurpatum, Si autem deſit inclinatio iuſtitiæ, appellatur iudicium peruerſum, & iniuſtum, Si verò deſit recta ratio prudentiæ, dicitur iudicium ſuſpicioſum, & temerarium, quæ omnia important actũ vitioſum: ergo.

Explicatio Articvli.

Tres conditiones ſũt neceſſariæ, vt iudiciũ ſit iuſtum.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum eſt primò, quòd, vt ex litera conſtat, tres ſunt conditiones neceſſariæ ad hoc, vt aliquod iudicium ſit ſtudioſum, & ſecundũ iuſtitiam. Prima conditio eſt, quòd iudicium procedat ex intentione, & inclinatione iuſtitiæ. Secunda, quòd procedat ex iuriſdictione & autoritate præſidentis, & iudicantis. Tertia conditio eſt, quòd tale iudicium procedat ſecundum rectam æſtimationem prudentiæ, & debitam conſultationem. Legitimus ſenſus primæ conditionis eſt, quòd iudicium procedat ex iſto actu iuſtitiæ: Volo reddere alteri quod ſuum eſt. Et tũc iudiciũ procedit ex intẽtione, & inclinatione iuſtitię, quãuis in illo iuſtitię habit⁹ nõ ſit. Iuſtitia enim per iſtũ actũ, & diſponit intellectũ, & inclinat voluntatẽ ad iudicandum ſecundum rectam rationem prudentiæ.

tiæ. Eſtque iſta conditio potiſsima inter requiſitas ad rectum iudicium: quia ſumitur ex fine, qui præcipuus eſt, in rebus moralibus. Secunda conditio ſumitur ex parte agentis & ex parte ſubiecti, in quo recipitur autoritas & iuriſdictio. Et ratio illius eſt: Nam cum iuſtitia neceſſario debeat habere vim coactiuam; & cogere nullus poſsit, niſi ſibi ſubditum; quòd & exemplo rerum naturalium conſtat: agens enim naturale non vincit paſſum, niſi intra ſuæ actiuitatis ſphæram ſit ſibi ſubiectum: manifeſte ſequitur eſſe opus iuriſdictione, & autoritate in iudicante ad hoc, vt iudicium ſit rectum. Propter quod dicebat Paulus ad Romanos. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? domino ſuo ſtat, aut cadit. Et cum Deus ſit vniuerſalis omnium Dominus, ſit, vt nullus inter mortales legitimus poſsit eſſe iudex, niſi qui ab ipſo iudicandi poteſtatem acceperit. Non enim eſt poteſtas niſi à Deo: & qui poteſtati reſiſtit Dei ordinationi reſiſtit; vt dicit idem Paulus ad Roman. 13. Tertia conditio ſumitur ex parte diſpoſitionis, quæ debet eſſe in intellectu, & ratione iudicantis. Nam cùm iudicium ad hoc, vt ſit rectum, neceſſarium ſit, vt fiat ſecundum regulas, & terminos iuris; maxima conſultatione & prudentiæ exiſtimatione erit opus, vt nihil ex his præter mittatur. Omnes has conditiones explicuit. ſcriptura, Exodi decimo octauo, quando Ietro Socer Moyſi dixit: Prouide de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deum; in quibus ſit veritas; & qui oderint auaritiam: & conſtitue, ex his Tribunos, Centuriones, & Decanos, qui iudicent populum omni tempore, &c. Nam in illis verbis: Elige viros timentes Deum, in quibus ſit veritas, explicatur prima conditio, quæ eſt, vt iudicium procedat ex inclinatione iuſtitiæ. Et in illis: Conſtitue ex eis Tribunos, & Centurios, explicatur ſecunda conditio. Et tandem quando dicitur: Elige viros ſapientes, explicatur tertia, quæ eſt, vt iudicium procedat ſecundum rectam prudentiam. Nam prudentia maximè ſplendere ſolet in viro ſapiente. Ex hac doctrina colligitur, quòd ſi aliqua ex his conditionibus deſit, iudicium erit vitioſum, & illicitum. Cæterùm ex defectu primæ conditionis, dicitur iudicium peruerſum, & impium: ex defectu ſecundæ dicitur iudicium vſurpatum: & ex defectu tertiæ conditionis dicitur iudicium ſuſpicioſum, vel temerarium.

Iudex ad rectè iudicandũ non debet habere affectum alteri⁹ partis.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt iudicium procedat ex intentione, & inclinatione iuſtitiæ, quæ eſt potiſsima inter conditiones requiſitas ad rectè iudicandum, vt diximus, oportet iudicem non habere affectum alterius partis; ſed incredibilem quendam, & vehementiſsimum amorem efficiendi æqualitatem inter vtramque partem, ſcilicet, inter actorem, & reum. Cuius veritatis quam plurimæ ſunt rationes & cauſæ. Prima eſt: Nam, ſi iudex haberet affectum alterius partis, efficeretur proculdubiò alterum extremorũ, ſcilicet, amicus, vel actoris, vel rei. Amicus autem cùm ſit alter ego, nulla ratione poteſt eſſe iudex: tunc enim eſſet quis iudex in propria cauſa: quod omnino abhorret & deteſtatur natura. Secunda ratio deſumitur ex principio quodam philoſophiæ, ſcilicet. Intus exiſtens prohibet extraneum: ergo actor exiſtens in pectore iudicis, prohiberet reum, & ècontra reus exiſtens in pectore iudicis, prohiberet actorem: atque ex conſequenti iudex, vt ex inclinatione iuſtitiæ operetur, nullum debet habere affectum alterius partis. Quod & confirmatur exemplo oculi, in quo videmus, quòd non poteſt rectè iudicare de coloribus, niſi eius pupilla omni prorſus careat colore. Propter quod Ariſtotel. 3. Ethicorum, capit. vndecimo, ex Archita philoſopho comparabat iudices areæ Deorum: quaſi ſignificans, oportere eos ab omni paſsione & acceptione perſonarum eſſe vacuos, tanquam Deos. Ad quod etiam attendens Chriſtus dixit, Matthæ. capit. quinto. Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam; quoniam ipſi ſaturabuntur. Sitiendam enim & eſuriendam dicit iuſtitiam: quoniam qui eſuriunt, & ſitiunt vacui ſunt à cibis, & potibus. Et tales oportet eſſe iudices, ſcilicet, vacuos ab omni affectione, atque paſsione, vt rectè poſsint ex inclinatione iuſtitiæ iudicium proferre. De hac re eſt videndus D. Antoninus Archiepiſcopus Florentinus in ſumma Theologica, ſecunda parte, titulo primo, capitulo decimonono, §. primo.

Dubium.

¶Sed eſt difficultas, vtrùm ſemper, quod iudicio deeſt aliqua ex poſitis conditionibus, illud ſit peccatum mortale ex genere ſuo. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd defectus ſecundæ conditionis, quæ eſt iuriſdictio ſemper ex genere ſuo facit iudicium eſſe peccatum mortale. Itaque iudex, qui vel nullam habens autoritatem,

Ex defectu iurisdictionis ſemper iudiciũ redditur mortale.

tatem, vel alienam vſurpans, cum iudicat, qui ſibi non ſubditur mortaliter peccat. Vnde iudex ſecularis in clericorum cauſas ſe intromittens, etiam ſi à iure excommunicatus non eſſet, mortali peccato eſt obnoxius, ac ſi eſſet priuata perſona. Imò eò peccat grauius, quò intuitu publicæ autoritatis id facit. Ex quo infertur, quòd ſi talis iudex clericum bonis ſuis priuet, verè erit latro; &, ſi occiderit, erit verè homicida. ¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quòd defectus tertiæ conditionis, quæ eſt, vt iudicium fiat ſecundum rectam æſtimationem prudentiæ, ſimiliter ex genere ſuo inducit peccatum mortale: poterit tamen fieri veniale ex leuitate materiæ: vt ſi iudex leues aliquos terminos iuris miſſos faciat: vel aliquis quempiam de re leui leuiter iudicet, vt articulo ſequenti ſumus dicturi. Sed dubium eſt de iudicio, cui tantum deeſt prima conditio, quæ eſt, vt fiat ex inclinatione iuſtitiæ, vtrùm illud ſit peccatum mortale, ex genere ſuo? Magiſter Soto. libro. 3. de iuſtitia & iure, quæſtio. 4. articulo. 2. partem tenet affirmatiuam. Nec eius rei alia ratio poteſt aſſignari, niſi, quòd D. Thom. in iſto articulo dicit tale iudicium eſſe peruerſum, atque iniquum.

Ex defectu rectæ æſtimationis prudentiæ, etiã reddit mortale iudicium.

1. cõcluſio. ¶ In hoc tamen ſit prima concluſio: Defectus primæ conditionis ex genere ſuo nõ facit iudicium eſſe peccatum mortale. Itaque ſi iudex præcipit ſuſpendere latronem, ſufficienter de furto conuictum: idque faciat non ex zelo, & inclinatione iuſtitiæ, ſed ex inani gloria; tale iudicium non eſt peccatum mortale, ex genere ſuo. Probatur: Iudex in tali caſu nõ peccat mortaliter: ergo defectus primæ conditionis ex ſe non inducit peccatum mortale. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur: Ille actus, putà, ſuſpendere latronem, ſufficienter conuictum, de ſe eſt licitus, & circunſtantia vanæ gloriæ appoſita, non eſt peccatũ mortale; inanis enim gloria, vt docet D. Thomas infra, quæſtio. 132. non eſt peccatum mortale: ergo, nec iudex in illo actu peccat mortaliter. Et confirmatur: Facere opera aliarum virtutum ex inani gloria, non eſt peccatum mortale: ergo nec facere iudicium. Conſequentia tenet ex paritate rationis; & antecedens probatur: Nam orare Deum ex vana gloria, non eſt peccatum mortale, vt omnes Doctores concedunt; & ſimiliter nec leuare miſeriam pauperis, aut ſoluere debitum.

2. cõcluſio. ¶ Secunda concluſio: Facere iudicium propter alium finem à fine iuſtitiæ, vt verbi gratia, facere iudicium ex odio, vel ex inani gloria, erit peccatum, ſecundum conditionem finis appoſiti. Itaque ſi finis eſt mortalis, iudicium erit mortale; & ſi fuerit venialis, erit peccatum veniale. Hoc tamen, non erit in quantum iudicium, quia talis actus non eſt contra iuſtitiam: ſed, aut contra charitatem, aut contra humilitatem. Ex hoc infertur, quòd quotieſcunque in iudicio deficit prima conditio, illud eſt peccatum ſaltim veniale. Et hoc eſt quod voluit dicere D. Thom. quando in hoc articulo affirmat, tale iudicium eſſe peruerſum, & iniquum. Bonum enim vt dicit D. Dionyſius, conſurgit ex integra cauſa; malum autem ex ſingularium defectu. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum in contrarium factum.

Dubiũ circa ſolutionem ad 3. argumentũ D. Thom.

¶ Circa ſolutionem ad tertium argumentum, vbi dicit D. Thom. quòd qui ſunt in grauibus peccatis, maximè ſi fuerint publica, non debent iudicare eos, qui vel in ſimilibus, vel in minoribus peccatis ſunt conſtituti, eſt difficultas, vtrùm iudex in peccato mortali exiſtens, peccet mortaliter, alios iudicando, Alexander Alenſ. vt refert Sylueſter, verbo iudex primo. §. decimo. tenet, quod omnes iudices, ſiue profani, ſiue eccleſiaſtici in peccato mortali exiſtentes, peccãt mortaliter iudicando. Et Sylueſter verbo. correctio. §. 15. &. 16. tenet, quòd ſaltim iudices eccleſiaſtici peccant mortaliter ſententiam proferentes, & idem tenet, D. Thom. in. 4. diſtinct. 19. quæſt. 2. articulo. 2. quæſtiũcula. 2. & Paludanus diſtinct. 19. quæſt. 3. Et probari poteſt hæc ſententia primò ex illo Matthæi. 7. Vbi poſtquam Chriſtus dixit; Nolite iudicare, & non iudicabimini, nolite condemnare, & non condemnabimini: in quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini; & in qua menſura menſi fueritis remetietur vobis, ſubdit ſtatim. Quid autem, vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quo modo dicis fratri tuo; Frater, ſine eijciam feſtucam de oculo tuo, & ecce trabs eſt in oculo tuo? Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere feſtucam de oculo fratris tui. Quibus verbis, vt conſtat: Redemptor noſter prohibet, ne quis in peccato exiſtens alios iudicet. Et Ioann. capit. 8. dicitur: Qui ſine peccato eſt veſtrum primus in eam lapidem mittat. Supra quæ verba dicit D. Gregorius, & habetur in Decretis. 3. quæſtion. 7. capitul. qui ſine. Ad aliena quippe peccata punienda ibant, & ſua relinquebant.

Sententia Alexandri & aliorũ.

1. argumentum.

quebant. Reuocentur igitur intus ad conſcientiam, vt priùs propria corrigant; & tunc aliena reprehendant. Et paulo inferiùs: Priùs ipſi purgandi ſunt, per quos aliorum culpæ feriuntur, vt ipſi iam mundi per vltionem veniant, qui aliorum vitia corrigere feſtinant. Et idem habetur in capit. poſtulatus, eadem cauſa & quæſtione. ¶ Et ratione ſic argumentor: Miniſtri debent eſſe ſimiles principali agenti iuxta illud Leuit. 10. Sancti eſtote; quoniam ego ſanctus ſum: ſed omnis poteſtas iudicandi eſt à Deo, vt conſtat ex Paulo ad Romanos. 13. & ex illo celebri teſtimonio Sapientis: Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt: ergo quicunque iudicans in peccato mortali cùm non ſit ſimilis Deo principali agenti peccabit mortaliter.

2. argumentum.

Sententia D. Tho.

¶ Contrariam tamen ſententiam tenent Diuus. Thom. Et Caietanus in præſenti, & Soto libro. 3. de iuſtitia & iure, quæſtio. 4. articulo. 2. & Sylueſter verbo, iudex, §. 12. quæ proculdubio eſt vera. Vnde ad illius explicationem ſit prima concluſio: Iudicare alium de conſimili peccato mortali, aut leuiori ex ſe non eſt peccatum mortale. Itaque prætor quantumuis ſit adulter, non peccabit mortaliter iudicans cives adulteros, vel in alio peccato exiſtentes. Et idem eſt dicendum de alijs prælatis, atque iudicibus. Quod debet intelligi de iudicio exteriori extra confeſsionem facto. Nam, ſi quis in foro conſcientiæ in mortali exiſtens alium abſoluat, peccabit mortaliter, vt omnes Doctores concedunt in materia de confeſsione. Sed probatur noſtra concluſio primo: Quia alias ſequeretur, quod omnes Gentiles cùm iudicabant peccarent mortaliter; ſi quidem omnes erant in peccato mortali: conſequens autem eſt contra D. Auguſtinum, qui ſæpe ſæpiùs laudat Romanos de rectitudine in iudicando: ergo non eſt dicendum, quod iudicare in peccato mortali ex ſe ſit peccatum mortale. Quin potiùs addiderim, quod ex ſe talis iudex, nec mortaliter, nec venialiter peccat (quidquid dicant Soto atque Caietanus locis citatis:) facit enim opus moraliter bonum; ſicut & ille, qui dat eleemoſynam, aut audit miſſam in peccato mortali: de quo certum eſt, quòd nec venialiter peccat, niſi apponat malam circunſtantiam. Et confirmatur: Iudex in peccato mortali exiſtens poteſt ſeruare in iudicandis conditiones requiſitas ad rectitudinem iudicij: nam poteſt primò habere poteſtatem, & iuriſdictionem ad iudicandum, quæ [vt diximus ſupra, quæſtio. 10. articulo. 10. & latiùs dicemus in materia de Dominio] non fundatur in gratia: item poteſt iudicare ſecundum rectam rationem prudentiæ, & tandem moueri ad id ex zelo iuſtitiæ, ſcilicet, ex iſta voluntate: Volo reddere alteri, quod ſuum eſt: ergo tunc, nec mortaliter, nec venialiter peccabit. Atque ex conſequenti iudicare in peccato mortali ex ſe, nec eſt peccatum mortale, nec veniale.

1. cõcluſio.

Abſoluens in peccato mortali exiſtens peccat mortaliter.

2. cõcluſio.

¶ Secunda concluſio: Iudex exiſtens in peccato publico, & ſcandaloſo peccat mortaliter ferendo ſententiam, etiam iuſtam, potiſsimè in illis ſceleribus, quibus ipſe tenetur. Probatur: Talis publicus peccator iudicans alterum de conſimili peccato, quantum eſt ex ſe dat materiam ſcandali; & facit, vt iudicium atque iuſtitia à populo, vilipendatur, dum videt populus non eſſe idem iudicium pro maioribus, & pro minoribus: ergo peccat mortaliter. Ex hoc infertur, quòd cùm iudex ex officio, & ex iuſtitia teneatur ſubditos corrigere, & adhibere omnia media ad id neceſſaria, ſi tempus iudicij inſtet, & ipſe ſit in conſimili peccato publico, & ſcandaloſo tenebitur agere pœnitentiam, & reſipiſcere, vel relinquere officium. Ad hoc enim pertinet illud Chriſti: Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides? Hypocrita eijce potiùs trabem de oculo tuo, &c. Et etiam illud; Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in eam lapidem mittat. Sed de hoc latè à nobis eſt diſputatum ſupra, quæſtione. 33. articulo. 3. dum ageremus de correctione à prælatis facienda. Et per hoc patet ſolutio, ad argumentum ex teſtimonijs deſumptum. ¶ Ad rationem reſpondetur, illam tantum probare, eſſe quandam decentiam, vt qui alios iudicat talem ſe gerat, quales ſubditos vult eſſe, quos condemnat. nihilominus tamen ex hoc non infertur, quòd qui contrarium facit peccet mortaliter, niſi fortè propter ſcandalum, ſi peccatum ſit publicum, vt diximus in ſecunda concluſione. Ex dictis infertur meritò concilium Conſtantienſe, ſeſsione octaua, Canone. 15. damnaſſe Vviclephum, aſſerentem, quod exiſtens in peccato mortali nec eſt verè dominus, nec prælatus, nec iudex. Sed de hoc in materia de dominio, quæſtio. 62. articulo primo.

Ad. 1. arg. Ad. 2. argumentũ.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm iudicium ex ſuſpicione procedens, ſit licitum.

Locis ſupra ar. 2. inductis. AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd iudicium ex ſuſpicione procedens, non ſit illicitum. Suſpicio enim videtur eſſe opinio incerta de aliquo malo. Vnde & Philoſo. in. 6. * Ethicor. ponit quòd ſuſpicio ſe habet & ad verū & ad falſum. Sed de ſingularibus contingentibus non poteſt haberi opinio niſi incerta. Cum ergo iudicium humanum ſit circa humanos actus, qui ſunt in ſingularibus & contingentibus, videtur quòd nullum iudicium eſſet licitum, ſi ex ſuſpicione iudicare non liceret.

Annot. 2 Præterea, Per iudicium illicitum fit aliqua iniuria proximo. Sed ſuſpicio mala in ſola opinione hominis conſiſtit: & ſic non videtur ad iniuriam alterius pertinere. Ergo ſuſpicionis iudiciū non eſt illicitum.

3 Præterea, Si ſit illicitum, oportet quod ad iuſtitiam reducatur: quia iudi
Artic. 1. cium eſt actus iuſtitiæ, vt dictum * eſt. Sed iniuſtitia ex ſuo genere ſemper eſt
Q. 59. a. 4. peccatum mortale, vt ſuprà * habitum eſt. Ergo ſuſpicionis iudiciū eſſet ſemper peccatum mortale, ſi eſſet illicitū. Sed hoc eſt falſum: quia ſuſpiciones vi-
Tracta. 90. in Ioā. circa med. to. 9. tare non poſſumus, vt dicit gloſſ. * Auguſt. ſuper illud primæ ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare. Ergo iudicium ſuſpicioſum non videtur eſſe licitum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Chryſoſt.
Homil. 17. in opere imperfecto in prin. to. 2. * ſuper illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. dicit, Dominus hoc mandato non prohibet Chriſtianos ex beneuolentia alios corripere, ſed ne per iactantiam iuſtitiæ ſuæ Chriſtiani Chriſtianos deſpiciant, & ſolis plerunque ſuſpicionibus odientes cæteros, & condemnantes.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Tull. dicit, ſuſpicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indicijs procedit. Et contingit ex tribus. Vno quidem modo ex hoc, quòd aliquis ex ſeipſo malus eſt: & ex hoc ipſo, quaſi conſcius ſuæ malitiæ, faciliter de alijs malum opinatur, ſecundum illud Eccle. 10. In via ſtultus ambulans, cùm ipſe ſit inſipiēs, omnes ſtultos æſtimat. Alio modo prouenit ex hoc, quòd aliquis malè afficitur ad alterum: cū enim aliquis contemnit, vel odit aliquē, aut iraſcitur vel inuidet ei, ex leuibus ſignis opinatur mala de ipſo: quia vnuſquiſq; faciliter credit quod appetit. Tertio modo prouenit ex longa experientia. *Li. 2. Rhe. c. 13. parum à prin. to. 6.* Vnde Philoſ. * dicit in. 2. Rheto. quod ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi: quia multotiens experti ſunt aliorum defectus. Primæ autē duæ ſuſpicionis cauſæ, manifeſtè pertinent ad peruerſitatem affectus. Tertia verò cauſa diminuit rationem ſuſpicionis, inquantum experientia ad certitudinē proficit, quæ eſt contra rationem ſuſpicionis. Et ideo ſuſpicio vitium quoddam importat: & quā to magis procedit ſuſpicio, tanto magis eſt vitioſum.

¶ Eſt autem triplex gradus ſuſpicionis. Primus quidem gradus eſt, vt homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipiat. Et hoc eſt veniale, & leue peccatum. Pertinet enim ad tentationem humanam, ſine qua vita iſta non ducitur: vt habetur in * gloſſ. ſuper *Eſt Aug. tract. 90. in Ioā. parum ante med. tom. 9.* illud. 1. ad Corint. 4. Nolite ante tēpus iudicare. Secundus gradus eſt, cum aliquis pro certo malitiam alterius æſtimat ex leuibus indicijs. Et hoc ſi ſit de aliquo graui, eſt peccatum mortale, in quantum non eſt ſine contemptu proximi. Vnde * gloſſ. ibidem ſubdit. Si ergo ſuſpiciones vitare non poſſumus, *Eſt Augu. loco nunc dicto circa medium.* quia homines ſumus, iudicia tamen, id eſt, diffinitiuas firmaſque ſententias cō tinere debemus. Tertius gradus eſt, cū aliquis iudex ex ſuſpicione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc dire ctè ad iniuſtitiam pertinet: vnde eſt peccatum mortale.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in humanis actibus inuenitur aliqua certitudo, non quidem ſicut in demonſtratiuis, ſed ſecundum quod conuenit

uenit tali materię, putà cum aliquid per idoneos teſtes probatur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ex hoc ipſo quod aliquis malam opinionem habet de alio ſine cauſa ſufficienti indebitè contemnit ipſum: & ideo iniuriatur ei.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia iuſtitia & iniuſtitia eſt circa exteriores operationes (vt dictum * eſt) tunc iudicium ſuſpicioſum directè ad iniuſtitiã pertinet, quando ad actum exteriorem procedit: & tunc eſt peccatum mortale, vt dictum * eſt. Iudicium autem interius pertinet ad iniuſtitiam: ſecundũ quod comparatur ad exterius iudiciũ, vt actus interior ad exteriorẽ, ſicut concupiſcentia ad fornicationem, & ira ad homicidium.

Q. 59. ar. 1 ad. 3.

In corp. ar.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem, quæ præcipua eſt in hac materia, & ad humanos vſus apprime neceſſaria ſuppoſito, quòd ſuſpicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indicijs procedit, reſpõdet D. Tho. per plures propoſitiones. ¶ Prima concluſio: Quòd aliquis habeat malã opinionem de aliquo ex tribus cauſis poteſt prouenire. Prima eſt, quia ille, qui ſuſpicatur, eſt malus, iuxta illud Eccleſ. 10. In via ſtultus ambulans, cùm ipſe ſit inſipiẽs, omnes ſtultos æſtimat. Secunda, quia odio proſequitur illũ, de quo ſiniſtrè opinatur, iuxta illud, Philoſophi: Quæ optamus facile credimus. Tertia eſt, experientia, propter quod Ariſtot. lib. 2. Rheto. cap. 13. dicebat, ſenes eſſe maximè ſuſpicioſos. ¶ Secunda concluſio: Suſpicio, quæ oritur ex duabus primis cauſis, manifeſtè conſtat eſſe peccatum: ſed illa, quæ prouenit à tertia deficit magis à ratione ſuſpicionis. Probatur: quoniam habet cauſam magis certã, quod eſt contra rationem ſuſpicionis. ¶ Tertia cõcluſio ſequitur ex alijs, & eſt, quòd ſuſpicio eſt peccatum, vndequaque illa proueniat; atque ex conſequenti iudicium ex ſuſpicione procedens erit illicitum. Sed quoniã ſuſpicionis poſſunt eſſe plures gradus, ſcilicet, tres: Primus eſt quando quis ex leuibus indicijs incipit dubitare: Secundus, quando pro certo iudicat ex leuibus indicijs alium peccare: Tertius, quando iudex ex leuibus indicijs alium condemnat, ponit D. Thom. alias tres concluſiones. ¶ Et ſic quarta in ordine eſt, quòd primus gradus ſuſpicionis tantum eſt peccatum veniale: pertinet enim ad tentationem humanam, ſine qua vita iſta non ducitur, vt dicit gloſſa ſuper illud. 1. ad Corinth. cap. 14. Nolite ante tempus iudicare. ¶ Quinta concluſio: Secundus gradus ſuſpicionis ità ſe habet, quod ſi eſt in materia graui eſt peccatum mortale: ſi autem eſt in materia leui, eſt veniale. Et ratio eſt: Nam iſte gradus ſuſpicionis non poteſt eſſe, ſine contemptu proximi. Vnde ſi contemptus fuerit in re graui erit mortale peccatum; ſi autem fuerit in re leui, veniale. ¶ Sexta concluſio: Tertius gradus ſuſpicionis ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Probatur: quoniam eſt directè contra iuſtitiam, & iniuſtitia ex genere ſuo eſt peccatum mortale, vt diximus in ſuperioribus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubiũ, ſuſpicio & iudiciũ temerarium pro eodem accipiunt inter dum, quam uis differãs

DE materia huius articuli, quæ grauiſsima eſt, diſputant ſummiſtæ verbo, iudicium temerarium, & verbo, ſuſpicio. Pro cuius intelligentia eſt aduertendum, quòd hæc tria nomina, dubium, ſuſpicio, & iudicium temerarium pro eodem accipiuntur à iuris prudentibus: & etiam ſæpe ſæpiùs confunduntur apud Theologos, & Philoſophos morales. Vt eſt videre apud D. Thom. in iſto articulo. Qui in primo gradu ſuſpicionis pro eodem accipit dubium, & ſuſpicionem, & in ſecundo gradu accipit etiam pro eodem ſuſpicionem, & iudiciũ temerarium: cum tamen hæc tria in rigore ſint valde diuerſa; habeantque ſuas rationes formales multum diſtinctas. Nam dubium propriè eſt quãdo animus manet ſuſpenſus, hæretque in ancipiti, non magis declinando ad vnam partem, quam ad alteram in aſſentiendo, & iudicando. Vt cùm, verbi gratia, dubitat quis vtrùm aſtra ſint paria, vel imparia. Et huiuſmodi homines dubios comparat Ariſtot. 3. Metaphy. in principio hominibus ligatis qui nec huc, nec illuc poſſunt promoueri. Suſpicio eſt opinio mali ex leuibus indicijs procedens. Per hoc, quòd dicitur opinio diſtinguitur ſuſpicio à dubio. Nam opinio, vt ſcitis ex dialectica, dicit aſſenſum vnius partis cum formidine alterius: cum tamen dubium ex ſe nullius partis aſſenſum dicat: ſed tantum animi fluctuationẽ. Additur etiam illa particula, mali; vt per ipſam diſtinguatur ſuſpicio ab opinione. Nam opinio tam verſatur circa bonum, quàm circa malum: cùm

tamen ſuſpicio tantum verſetur circa malum. Dicitur enim quis in ſuſpicionem venire, quando ſiniſtra de illo concipitur opinio: & ſi opinio eſt de re bona potiùs dicitur bona exiſtimatio, quam ſuſpicio. Ex hoc infertur, quòd ad ſuſpicionem propriè dictam tria requiruntur. Primum eſt, quod ſit aſſenſus cum formidine; qui enim dubitat non eſt ſuſpicioſus. Secundum, quòd talis aſſenſus formidoloſus ſit reſpectu alicuius mali moralis, hoc eſt peccati. Tertium, quòd oriatur ex leuibus indicijs. Nam ſi indicia ſint ſufficientia, & euidentia aſſenſus inde exortus non dicetur propriè ſuſpicio. Illa autem dicuntur leuia indicia, quæ ſecundum æſtimationem prudentiæ non ſunt ſufficientia ad cauſandam aliquam perſuaſionem. Sed eſt aduertendum, poſſe contingere, quòd aliquod indicium, reſpectu vnius perſonæ, ſit leue, quod tamen reſpectu alterius habeat graui tatem ad perſuadendum. Vt verbi gratia, al loquutio alicuius perſonæ grauis in ſecreto loco cum meretrice eſt leue indiciũ ad ſuſpicandum, quòd talis loquutio ordinetur ad malum, cùm tamen ſi quis videret iuuenem procacem, & libidinoſum illo modo loquentem cum fœmina, non eſſet leue indicium ad ſuſpicandum, quòd ea loquutio ordinaretur ad libidinem. Similiter etiam poteſt contingere, vt indicia aliqua ſint leuia in vna materia, quæ tamen reſpectu alterius materiæ ſint grauia, & ſufficientia. Nam ſi quis non adorauerit hoſtiam, quam ſemel aut bis videt eleuari, eſt graue & ſufficiens indicium, vt poſsit iudicari indeuotus, leue tamen, vt iudicetur hæreticus. Iudicium temerarium eſt firma ſententia de malitia proximi, ex leuibus ſimiliter coniecturis procedens. Ex quo infertur, quòd iudicium temerarium in eo ſolùm diſtingui tur à ſuſpicione, quòd iudicium temerariũ dicit firmitatem ſententiæ, at verò ſuſpicio tantum dicit opinionem, quæ ſemper eſt cũ formidine alterius partis.

Adſuſpicionem tria requirũtur

Idem indicium reſpectu vni⁹ poteſt eſſe leue, & reſpectu alterius graue.

His conſtitutis operæpretium eſt, vt ſingulas concluſiones D. Thomę ſuo ordine examinemus. Et quiden de prima, atq; ſecunda concluſione nulla eſt controuerſia; ſed illæ ab omnibus, vt notæ, recipiuntur. Vnde circa tertiam eſt difficultas, vtrùm verum ſit, quòd ſuſpicio ex ſe ſit mala, atque peccatum. Et loquimur in præſenti de ſuſpicione ſecundum quod comprehendit dubitationem & ſuſpicionem proprie dictam & iudicium temerarium. Quo etiam modo D. Tho. loquitur in iſto articulo de ſuſpicione. Et quidem, quòd ſuſpicio ex ſe nõ ſit mala, probatur primò: Suſpicio nullibi inuenitur prohibita: ergo ex ſe non eſt mala. Conſequentia conſtat ex illo Pauli ad Rom. 4. Vbi non eſt lex, ibi nec pręuaricatio legis. Et ex D. Auguſt. lib. 22. cõtra Fauſtum, c. 27. dicente: Peccatum eſt dictũ, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Et antecedens probatur: Si alicubi eſſet prohibita ſuſpicio, & iudicium temerariũ maximè apud Matthæum cap. 7. in illis verbis: Nolite iudicare & non iudicabimini: ſed ibi hoc non prohibetur: ergo. Probo minorem: Chriſtus Dominus eo in loco tantũ vult reprehẽdere eos, qui in maioribus criminibus exiſtẽtes iudicãt, & condẽnant eos, qui ſunt in minoribus, vt conſtat tum ex verbis, quæ ſequuntur. Subdit enim ſtatim: Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis, eijcere feſtucam de oculo fratris tui. Tùm etiam ex D. Hieronymo. Qui ſuper illum locum dicit de ijs loqui Chriſtum: qui cùm ipſi mortali crimini ſint obnoxij minora peccata fratribus non concedunt, culicem quidem liquantes, camelum verò deglutientes: ergo ibi non fit ſermo de ſuſpicione, aut iudicio temerario. ¶ Secundo, ſic argumentor: Nullam iniuriam facio proximo ſiniſtrè de illo iudicando: ergo ſuſpicio ex ſe non eſt peccatum. Conſequentia eſt nota: Nam ſi aliquod eſſet peccatũ, proculdubio illud eſſet contra iuſtitiam. Antecedens autem probatur: Qui male ſuſpicatur de proximo, nec aufert ab eo pecuniã, nec famã, nec aliquid aliud quod ad ipſum pertineat: ergo non facit ei aliquam iniuriam. Nec valet ſi dicatur cũ D. Tho. in ſolutione ad ſecundum, quòd qui habet malam ſuſpicionem de alio, eo ipſo nocet ei; contemnens illum; quia loquor in prę ſenti in caſu, quo habens ſuſpicionem impendit alteri eandem reuerentiam, & honorem, quem antea impendebat, nec ipſum contemnit.

1. *argumentum.*

2. *argumentum.*

Dubiũ circa tertiam concluſionẽ D. Thom.

¶ His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quòd ſuſpicio ex ſe eſt mala, atque prohibita, non ſolùm iure naturali, ſed etiam iure diuino poſitiuo. Et quidem, quòd ſit prohibita iure naturali; probatur ex illo cõmuni naturæ præcepto; Quod tibi non vis alteri ne feceris. Ex quo tale colligo argumentum: Nullus eſt, qui velit quod proximus habeat de ſe malam ſuſpicionem: ergo contra ius naturæ eſt, quòd quis male ſuſpicetur de alio ſine cauſa. Item in rei veritate malle homo prudens amittere centum aureos, quàm amittere bonum nomẽ apud alium;

Concluſio.

alium; ſed quòd ab aliquo ſine cauſa auferãtur centum aurei, eſt contra ius naturæ: ergo & quod auferatur bonum nomen alicui ius apud alium per ſiniſtram ſuſpicionem, erit contra idem ius. Et confirmatur: Quia, vt conſtat, ex D. Thom. Opuſc. 6. cap. 11. mala opinio, & fama numerantur ab Ariſt. & ab alijs Philoſophis inter grauiſsima mala, quæ poſſunt hominibus accidere. Ex quibus ſit, vt, qui ſine cauſa ſufficienti ſuſpicaretur, vel iudicaret alterum eſſe malum, faceret ei iniuriam, atque ex conſequenti peccaret contra ius naturæ; eſſetque illud peccatum reducendum ad id, quod ſit contra octauum præceptum Decalogi. Quod autẽ etiam ſit prohibita ſuſpicio iure diuino poſitiuo, probatur ex Paulo ad Rom. 14. dicente; Qui non manducat manducantem non iudicet. Vbi non ſolum hypocritæ, qui in maioribus ſunt criminibus, ſed etiã vniuerſi alij homines iudicare prohibentur. Id enim ſonant verba illa: Non manducans, non iudicet. Et vt denotaret Apoſtolus idẽ eſſe iudicare, & contemnere dixerat priùs: Is qui manducat, non manducantem non ſpernat. Et ſubdit ſtatim: Et qui nõ manducat manducantẽ non iudicet. In eodẽ etiã ſenſu debet accipi illud. 2. ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare, quo ad vſque veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum. Vbi, vt videtis, non iudicandi cauſam aſsignat Apoſtolus. Non, quòd nos ipſi peccatores ſimus: ſed quòd incerta, & obſcura ſunt, quæ nos pro certis, & claris ducimus, quod propriè pertinet ad ſuſpicionem, & iudicium temerarium. Poſſumus tandem dicere, hanc ſuſpicionem prohiberi in illis verbis Matth. cap. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini, &c. Nam quanuis literalis ſenſus illius loci ſit, quòd loquatur Chriſtus de hominibus, qui cum ipſi mortali crimini ſint obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt, vt rectè probat argumentum primum, in contrarium factum; nihilominus tamen adhuc poteſt, ad literam explicari de quacunq; alia ſiniſtra opinione: ſicut illum interpretatur D. Auguſt. lib. 2. de ſermone Domini in monte, & in lib. de Concordia Euangeliſtarum. Cuius verba referuntur à D. Thom. in Cathena aurea ſuper Matth. cap. 7. Et per hoc patet ſolutio ad primum argumentum.

Ad. 1. arg.

D. Aug.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd cùm fama ſit vnum è maioribus, & potioribus bonis temporalibus, quæ habet proximus, quod conſtat ex eo, quòd in ſacris literis ſupra alia cõmendatur: nam Eccleſiaſt. cap. 41. dicitur: Curam habe de bono nomine, & Prouerb. 22. Melius eſt bonum nomen, quàm diuitiæ multæ, & Eccleſiaſt. cap. 7. Melius eſt bonum nomen, quàm vnguenta pretioſa: manifeſte ſequitur, quod qui partem famæ per ſiniſtram ſuſpicionem aufert, facit iniuriam proximo: & ſic non ſolum peccat contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam.

¶ Suppoſito iam, quod ſuſpicio ex genere ſuo eſt mala; conſequens eſt, vt inquiramus, quando eſt mala mortaliter, & quando venialiter; quod à D. Thom. in tribus vltimis concluſionibus huius articuli declaratur. Sed, vt in hac re recto ordine procedamus, operæpretium erit, vt prius nonnulla de ſuſpicione dicamus. De qua quidem quatuor veniunt conſideranda. Primũ eſt, ſubſtantia ipſius ſuſpicionis. Secundũ ſunt cauſæ, quibus homo inclinatur, & afficitur ad ſuſpicandum malum de altero. Tertium coniecturæ & indicia, ex quibus talis ſuſpicio oritur. Quartum autem eſt, quantitas mali, quod quis de proximo ſuſpicatur. Et loquimur in præſenti de ſuſpicione ſecundum quod ſignificat, ſiue dubitationẽ, ſiue iudicium temerarium, vt diximus in primo dubio. Et quidem quantum ad primum D. Thom. in iſto articulo triplicem gradũ ſuſpicionis aſsignat. Primus eſt, quando aliquis incipit dubitare de bonitate alterius: & hoc dicit eſſe tantum peccatum veniale. Secundus gradus eſt, quando quis certo iudicat de malitia alterius. Et hoc dicit eſſe peccatum mortale: ſi materia, de qua quis iudicat ſit grauis; moueaturque ex leuibus indicijs, & coniecturis ad iudicandum. Tertius gradus eſt, quando iudex procedit ex ſuſpicione ad aliquem iudicandum: & hoc dicit eſſe peccatum mortale contra iuſtitiã. Cæterùm quanuis D. Thom. hos tantum tres gradus ſuſpicionis diſtinguat, Caietanus tamen hîc, & Soto lib. 3. de iuſt. & iur. quæſt. 4. art. 3. addunt alium quartum gradum, qui eſt ex leuibus indicijs opinari malum de proximo cũ formidine alterius partis: qui gradus mediat inter primum, & ſecundum ex enumeratis à D. Thom. Nam iudicium de malitia alterius, vt hîc dicit Caietanus poteſt accipi dupliciter: vno modo pro credulitate vnius partis, cum aliqua tamen hæſitatione admixta: alio modo pro aſſertiua determinatione. Et certum eſt, q̃ credulitas cum dubitatione admixta differt multum à dubietate poſita in primo gradu, & etiam ab aſſertiua determinatione excludente omnem dubitationem, quæ ponitur in ſecundo. Et ſic conſtat, quòd illa credu-

In ſuſpicione quatuor veniunt cõſideranda.

Explicatur primũ quod in ſuſpicione cõſideratur.

litas alium quendam ſuſpicionis gradum conſtituit medium inter dubitationem, & certum iudicium. Sed de primo gradu ſuſpicionis à D. Thom. aſsignato, qui eſt dubietas, & etiam de illo à nobis poſito, qui eſt iudicium de malo alterius cum hæſitatione admixta, dicunt Soto atque Caietanus, quòd loquitur D. Thom. in. 4. concluſione, quando dicit, primum gradum ſuſpicionis eſſe tantum peccatum veniale. Imò addit ampliùs Caietanus hîc, & in ſumma, verbo, iudicium temerarium, & verbo, ſuſpicio, quòd etiam ſi aliquis iudicet ex leuibus indicijs aliquid graue, de aliquo ſine explicita formidine alterius partis, ſi tamen ſit ità diſpoſitus interius, vt ſi ipſe peteret à ſe, an hoc haberet pro certo, & iudicaret tale abſque formidine alterius partis, & reſponderet, ſibi talia interroganti, quòd non exiſtimat illud pro certo, in ea ſuſpicione non peccaret mortaliter. Eiuſdem opinionis eſſe videtur Nicolaus de Lyra ſuper illud Iacobi capit. 4. Qui iudicat fratrem ſuum, &c. Summa Armilla in verbo, iudicium, numero. 8. & Nauarro. de pœnitentia. diſt. 7. cap. ſiquis, nu. 12. & 13. & in Manu. c. 12. Sed de hoc nos ſtatim dicemus.

Explicatur ſecundum quod in ſuſpicione eſt conſiderandum

¶ Secundum quod erat conſiderandum de ſuſpicione ſunt cauſæ, ex quibus quis inclinatur ad temerè ſuſpicandum, & iſtæ ſunt tres, vt dicit Diuus Thomas in iſto articulo. Prima eſt malitia, & prauitas temere ſuſpicantis, & iudicantis. Stultus enim in via ambulans cum ipſe ſit inſipiẽs omnes ſtultos æſtimat, vt dicitur Eccleſiaſtic. capit. 10. quia facile quiſque cæteros iudicat, qualis ipſe eſt. Vnde Cicero ad Quintum Fratrem dicebat: Vt optimus quiſque eſt, ita difficulter putat alios improbos eſſe. Secunda cauſa eſt, praua affectio, qua quis diſponitur erga alios. Ex eo enim, quòd aliquis odio, aut inuidia proſequitur proximum facile credit & ſibi perſuadet, illum eſſe malum. Nam cum voluntas moueat intellectum, ſicut & reliquas potentias, facilè pertrahit eum ad hoc, vt iudicet quod ipſa appetit: & cum appetat illum, quem odio habet, eſſe malum, facile intellectus ità iudicat. Tertia cauſa eſt, longa experientia malorum. Et hinc autore Ariſtotele libro. 2. Rhetor. ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi. Quia enim experti ſunt multos fuiſſe malos in aliquo genere mali, facile ſuſpicantur etiam ex leuibus coniecturis, alios eſſe malos. Et dicit Diuus Thomas & benè, quod hæc tertia cauſa iudicandi, vel ſuſpicandi temere, diminuit aliquid de ratione iudicij temerarij. Habet enim hæc cauſa maiorem certitudinem, quam duæ priores. Ex quo fit, vt diminuat ipſam ſuſpicionẽ, de cuius ratione eſt incertitudo. Et ſic nõ eſt ità culpabilis & vitioſa ſicut illa, quæ ex alijs cauſis oritur.

Explicatur tertiũ conſideran dum in ſuſpicione.

¶ Tertium quod erat conſiderandum de ſuſpicione ſunt indicia, & coniecturæ, ex quibus talis ſuſpicio oritur: quæ quidem neceſſariò debent eſſe leues, nec ſufficientes ad male iudicandum de aliquo. Si enim ſufficientes ſunt, iudicium inde exortum non erit temerarium. Sed non eſt facile ſtatuere, quæ nam coniecturæ, ſiue indicia ſint leuia, & quæ ſufficientia. D. Thom. hîc ad primum ſolum dicit ſufficere ad iudicandum non temere de malitia alterius, quòd ea per idoneos teſtes probari poſsit. Ex quo à contrario ſenſu colligi videtur, quod quãdo per idoneos teſtes non probatur iudiciũ, quod de tali malitia habetur, eſt temerarium, vtpotè non procedens ex ſufficientibus coniecturis & indicijs. Cæterùm hæc doctrina Diui Thomæ intelligenda eſt de iudicio, quo iudex iudicat, & condemnat aliquem. Huiuſmodi enim iudiciũ ad hoc, vt rectum ſit, & iuſtum neceſſe eſt, vt procedat, aut ex confeſsione rei, aut ex probatione debiti per idoneos teſtes, & ſufficientes. Ad iudicandum autem iudicio interiori aliquem eſſe malũ, non ſunt neceſſaria iſthæc teſtimonia, ſed minores cõiecturæ ſufficiẽtes erũt ad excuſandũ iudiciũ à temeritate. Siquis enim videret iuuenẽ cũ puella turpiter loquentẽ in loco ſecreto, nõ temere de illis iudicaret malũ; quãuis id per idoneos teſtes probari nõ poſsit. Vnde in hac re dico certũ eſſe, q̃ ſunt aliqua indicia adeò vehementia, vt iudiciũ ex illis exortũ nõ ſit temerariũ, & ſic qui ex illis induceretur ad malè iudicandum excuſaretur à mortali. Similiter etiã ſunt alia indicia adeo leuia, vt iudiciũ ex illis procedẽs manifeſtè ſit temerariũ; atq; ex cõſequẽti, qui ità iudicat ex hac parte non excuſatur à mortali. Sunt etiã alia indicia, de quibus eſt dubium, an ſint ſufficiẽtia, necne. Et tunc etiã eſt dubiũ, an iudiciũ ex illis procedẽs ſit temerariũ. Nec, quantũ ad hoc poteſt conſtitui certior regula, quã quod illa indicia cenſentur ſufficientia ad ſiniſtrè iudicãdum de aliquo, quæ virũ probũ & prudentẽ inducerent ad male iudicãdum. Illa autem cenſentur inſufficientia, quibus vir iuſtus, & prudens non moueretur ad male iudicandum. Sed eſt aduertendum, poſſe contingere, quòd aliqua indicia ſint ſufficientia ad dubitandum de bonitate alicuius; quæ tamen non ſufficiunt ad opinandum malè de illo. Et ſimiliter ſunt

alia

alia indicia, quæ ſufficiunt ad ſiniſtrè opinandum de aliquo: quæ tamen non ſufficiunt ad male iudicandum. Ex quo fit, vt dubietas & opinio procedens ex talibus indicijs non ſit temeraria; quia indicia erant ſufficientia ad dubitandum, & opinandum, & tamen iudicium proueniens ex illis eſt temerarium; quia indicia non erant ſufficiẽtia ad male iudicandum.

Explicatur quartum in ſuſpicione cõſiderandũ.

¶Quartum & vltimum, quod erat conſiderandum in ſuſpicione erat quantitas mali, quod ex leuibus indicijs de proximo ſuſpicamur, & iudicamus. Caietanus locis citatis, & ſumma Armilla, atque Nauarrus locis etiam citatis, & communiter Summiſtæ dicunt tale malum eſſe peccatum mortale. Itaque quando aliquis ex leuibus indicijs iudicat aliquem peccare mortaliter, aut eſſe in peccato mortali, tale iudicium eſt temerarium, & peccatum mortale; quia ſine ſufficienti motiuo iudicat hominẽ de graui malo. Cæterùm, quanuis hoc, vt in plurimum ſit verum, non tamen eſt vndequaq; certũ. Nam qui ex leuibus indicijs iudicaret iuuenes aulicos habere turpes amores cum fœminis; proculdubio non peccaret mortaliter. Vnde magis in hoc reſpiciendum reor ad infamiam, quæ ſequitur ex malo, de quo quis iudicat alterũ, quam ad hoc, vt ſit peccatum mortale, vel veniale: grauitas enim iudicij ex infamia penſanda eſt. Ex quo fit, vt ſiquis de viro illuſtri temere iudicet eſſe infimæ ſortis, & ex ignobili genere natus, grauius delinqueret, quàm, ſi iudicaſſet illũ fuiſſe fornicarium. Maior enim infamia ſequitur ex illo, quam ex hoc: & ægriùs fert audire illud, quam hoc. Vnde, quanuis in hac re non poſsit conſtitui certa regula, dico ſemper habendum eſſe reſpectum ad malum, quod grauius fert ille, de quo temere iudicatur, vt iuxta id delicti grauitas penſetur, nulla habita ratione peccati mortalis, vel venialis.

Dubium quando ſuſpicio ſit peccatum mortale.

¶His conſtitutis reſtat explicandum, quãdo ſuſpicio, ſub qua tam dubitationem, quã opinionem, quam iudicium intelligimus, eſt peccatum mortale, & quando veniale. In qua re, vt à certioribus incipiamus, ſit

1. Concluſ.

prima concluſio: Iudicium de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum, ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Ità tenet D. Thom. in hoc articulo, & communiter omnes Doctores. Appellamus autem, graue malum proximi illud, ex quo grandis ſequitur infamia, licèt non ſit peccatum mortale, iuxta id, quod paulò ante dicebam. Probatur hæc ſententia primò ex illo Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Quibus verbis, vt diximus ex ſententia Auguſt. prohibentur iudicia temeraria. Et ad Rom. 14. dicit Paul. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Et ſubiungit ſtatim: Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? Domino enim ſuo ſtat, aut cadit. Ex quibus verbis colligit D. Thom. ibi lect. 4. Iudicium de rebus occultis reſeruandum eſſe Deo, & ſic non licere homini iudicare de illis. De ijs enim, quæ reſeruata ſunt iudicio ſuperioris, non poteſt inferior ſine mortali peccato iudicare. Pro hoc etiam facit illud Iacobi in ſua Cano. cap. 4. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum, detrahit legi & iudicat legem. Si autem iudicas legẽ nõ es factor legis, ſed iudex. Vnus eſt enim legiſlator, & iudex, qui poteſt perdere, & liberare. Tu autem quis es, qui iudicas proximum tuum, &c. Nec ex his teſtimonijs licet colligere, omne iudicium hominis de altero homine eſſe peccatum, & illicitum; quia, vt optime D. Tho. ad Rom. 14. lect. 1. dicit, iudicium hominis de altero homine, in tantum eſt licitum, in quantum eſt diuina autoritate conceſſum. Quod autem concedatur, quandoque hominibus de alijs iudicare, patet ex illo Sapient. 1. Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. Et Deut. cap. 1. Audite illos; & quod iuſtum eſt iudicate; Dei enim iudicium eſt, id eſt, diuina autoritate agitur. Et rurſus per Sapientiam dicit Deus; Per me Reges regnant, & legum cõditores iuſta decernunt. Iudicium autem de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum, non eſt conceſſum hominibus autoritate diuina, ſed potiùs prohibitum, vt conſtat ex teſtimonijs citatis; & ſic eſt peccatũ mortale. Item ratione ſic argumentor: Si alius ex leuibus indicijs ſuaderet mihi malum graue proximi, proculdubio peccaret mortaliter: ergo ſi ego ex leuibus indicijs idem iudico, ſimiliter pecco mortaliter. Probo conſequentiam: Nam tantum noceo proximo per hoc iudicium, quantum alter malum ſuadendo. Et confirmatur: Nam, ſi ego non pecco per hoc, quod ſiniſtrè iudico ex leuibus indicijs de proximo, nec etiã alter, verbi gratia, Franciſcus peccabit talem opinionem mihi perſuadendo, quod eſt falſum. Secundò probatur concluſio: Proximus pluris facit æſtimationem rectã apud me, quàm quinquaginta, aut centum argenteos: ſed, ſi ego ſuffurarem ab eo hos argenteos, peccarem mortaliter: ergo etiam peccabo mortaliter ſubripiendo ab illo ex leuibus indicijs bonum nomen, quod apud me habet. Item: Si inferrem illi ſecretò contumeliam, peccarem mortaliter; vt ſi, verbi

gratia,

gratia, ei dicerem, (*ſoys vn judio,*) ergo etiam tollendo ab eo apud me rectam opinionem ex leuibus indicijs pecco mortaliter. Probo conſequentiam: Quia maius bonum eſt fama, contra quam ago, ſiniſtrè ſentiendo de proximo, quàm honor, contra quem facio, inferendo contumeliam; fama enim, vt dicit D. Thom. infra. q. 73. art. 2. pretioſior eſt omnibus alijs rebus temporalibus.

2. *Concluſ.* ¶Secunda concluſio: Non tantũ pro certo iudicare ex leuibus indicijs, ſed etiam ſiniſtrè opinari de proximo in re graui, eſt peccatũ mortale. Vt, ſi verbi gratia, aliquis ex leuibus indicijs ſuſpicaretur, Petrum cõ cubuiſſe cum matre, aut cum ſorore, aut eſſe hæreticum, proculdubio peccaret mortaliter. Hanc concluſionem tenet Magiſter Victoria contra Caietanum hîc, & in ſumma dicentem, quòd quantumuis aliquis ſiniſtrè de aliquo opinetur, dum tamen pro certo id non credat, non eſt peccatum mortale. Nos tamen dicimus, quòd licèt nõ habeat tantam certitudinem, vt dicit Caietanus, ſufficit, vt peccatum ſit mortale. Probatur: Qui ex leuibus indicijs pro certo iudicat Petrum peccare cum ſoluta: minùs lædit, quàm qui opinatiuè credit eundem Petrum habere rem cum matre, aut cũ ſorore, vel eſſe hæreticum, &c. ſed primum eſt peccatum mortale, vt dicit Caietanus: ergo & ſecundum. Conſequentia eſt nota: Nam peccata, quæ committuntur in proximos ex quantitate damni penſanda ſunt. Antecedens autem probatur: Petrus mallet, quòd quis certo crederet de ipſo, quod habuit rẽ cum ſoluta, quam, quòd opinatiuè credat eundem concubuiſſe cum matre, aut eſſe hæreticum, vel proditorem reipublicæ: ergo magis nocet ei dubitãs de ſecundo, quã qui eſt certus de primo. Atq; ex conſequẽti, ſi hic peccat mortaliter etiam ille. Et cõfirmatur: Qui ſuaderet talem opinionem alteri, proculdubio peccaret mortaliter; faceret enim grauem iniuriam Petro, eam opinionem ſeminando, vt de ſe conſtat: ergo etiam ille, qui ſine idonea cauſa habet eandem opinionem, peccat mortaliter; ſiquidẽ vtrobique eſt idem nocumentum. Itẽ: Vir bonæ famæ, atque prudens mallet amittere centũ aureos, quàm male audire apud alios de ſimilibus peccatis: ſed qui auferret centum aureos peccaret mortaliter, ergo etiam ille qui ſiniſtre opinatur de aliquo ex leuibus indicijs de ſimilibus peccatis, peccat mortaliter.

3. *Concluſ.* ¶Tertia concluſio: Non ſolum opinari, ſed etiam dubitare ex leuibus indicijs, in ſimilibus peccatis habita ſufficienti delibera tione eſt peccatum mortale. Itaque, ſi aliquis ſemper credidit Petrum eſſe virum Catholicum, poſteà autem ex leuibus indicijs incipit dubitare de illo, an ſit Catholicus, vel hæreticus, neutri parti aſſentiendo, talis dubitatio eſt peccatum mortale. Probatur: Non ſolum debetur proximo, ne quis habeat ſiniſtram opinionem de illo, ſed etiã, quod omnes habeant bonam æſtimationẽ de eodem: ergo qui ſine ſufficienti cauſa adimit illi apud ſe hanc bonam æſtimationem, præſertim circa materiam grauiſsimã infert illi grauem iniuriam, atque ex conſequenti peccat mortaliter. Item: Qui tollit ab altero bonam æſtimationem, quam habet de proximo in materia grauiſsima, peccat mortaliter, quia multùm offendit proximum: ergo etiam ille, qui ſine ſufficiẽti cauſa aufert illam bonam æſtimationem à ſe ipſo, peccat mortaliter. Probo conſequentiã: Quia non minoris pretij eſt bona æſtimatio, quam quis habet de proximo, quam illa, quam habet alter de eodem. Vltimò: Vir ſapiens & prudens grauius ferret illius bonæ æſtimationis iacturam, quàm iacturam viginti aureorum: ſed qui tolleret viginti aureos peccaret mortaliter: ergo etiam qui aufert illam bonam æſtimationẽ in re graui quod fit per dubitationem, peccat mortaliter. ¶Sed quid dicemus ad D. Thom. in prima concluſione, affirmantem, quod qui incipit dubitare de bonitate alicuius ſolũ peccat venialiter? Sub qua dubitatione dicit Caietanus eſſe etiam intelligendum illum, qui ſiniſtrè opinatur de aliquo. ¶Reſpondetur primô, quod D. Thom. loquitur regulariter, & de ijs, quæ, vt in plurimum, contingunt, quomodo loquendum eſt in materia morali. Dubitare autem de bonitate alicuius cõmuniter eſt peccatum veniale. Sed cum hoc ſtat, vt aliquando dubitare ſine idonea cauſa circa materiam grauiſsimam, ſit peccatum mortale, vt diximus in tertia concluſione. Quantum autem attinet ad opinionem, quam Caietanus dicit comprehendi à D. Thom. ſub dubitatione conſtituente primum gradum ſuſpicionis, & non ſub certo iudicio, quod conſtituit ſecundum gradum, exiſtimo, quod fallitur Caietanus. Quod vt intelligatur, aduertendum eſt, aliter loquendum eſſe de firmitate, & certitudine in materia morali, maximè quã do eſt ſermo de iudicio temerario: & aliter in Dialectica, & Philoſophia, & alijs ſcientijs, quando loquimur de firmitate, & certitudine aſſenſus. Nam in his ſciẽtijs firmitas, & certitudo excludit omnem hæſitationẽ, & formidinem alterius partis: at vero in iudicijs

Obiectio ex D. Thom.

Solutio.

Impugnatur Caiet.

dicijs non eſt neceſſe, quod firmitas & certitudo excludat omnem hæſitationem, & formidinem de oppoſito. Siquis enim probaretur malus, verbi gratia, fur per duos, vel tres idoneos teſtes omni exceptione maiores, iudex certò iudicaret illum eſſe furem: tamen teſtimonium illud non eſt neceſſe, vt excludat omnem dubitationem, & formidinem de oppoſito. Vnde in hac materia illud iudicium dicetur firmum, & certũ, quod eſt plenè & perfectè deliberatum, etiam ſi maneat aliqua formido de oppoſito. Qui enim poſt diligentem conſideratio nem indiciorum, & maturam deliberationem iudicaret alterum eſſe malum, ſcilicet, furem etiam ſi maneat nonnulla formido, & hæſitatio de oppoſito verè dicetur firmiter, & certè iudicare; quia difficulter poteſt ab illo iudicio recedere. Et hanc opinionẽ dicimus nos eſſe peccatũ mortale; quam & D. Thom. comprehendit ſub certo iudicio conſtituente ſecundum gradum ſuſpicionis, & non ſub dubitatione, vt Caietanus affirmat.

Nota pro timoratis cõ ſcientijs.

¶ Eſt tamen aduertendum ad pacandas timoratas conſcientias, quòd quando quis eſt timoratæ conſcientiæ, habenſq; curam propriæ ſalutis, & non propenſus ad inquirendum aliorum vitas, & mores, regulariter loquendo, non eſt timendum de mortali, quantumuis multum fuerit demoratus in tali opinione, aut iudicio. Et ratio eſt: Tum, quia, qui habet curam propriæ ſalutis, nec eſt propenſus indagare vitas aliorum, ſi nõ meminit ſe conſenſiſſe, ſignum eſt, quòd non conſentit, alias conſcientia inſtaret, nec ſineret eum quieſcere. Tum etiam, quia qui eſt timoratæ conſcientiæ, etiam ſi aduertat ſe malè opinari, aut iudicare de proximo, credere debet, quod indicia, ex quibus motus fuit ad ſic dubitãdum, vel opinandum, vel iudicandum ad id facere fuere ſufficientia, maxime, ſi poſtquam aduertit ſe talem dubitationem, vel opinionem, aut iudiciũ ex illis indicijs ortum habere, id à ſe repellere nequiuit. Certum eſt enim, quod quando indicia ſunt ſufficientia, vel ad opinandum, vel ad iudicandum male de proximo, nullum eſt peccatum in tali opinione aut iudicio, vt ſtatim dicebam. Ex quo infertur,

Corollariũ de negligẽte propria ſalutis.

quod qui non gerit curam propriæ ſalutis, ſed, vt in plurimum eſt cenſor vitæ aliorũ, ſi eſt dubius, an conſenſerit in malo iudicio proximi, ſemper debet habere ſcrupulum de peccato mortali, & accuſare ſe in confeſsione ſub dubio de illo. Tum, quia probabile eſt, illum, qui nihili facit vitam, & famam aliorum, in eorum prauis iudicijs cõſenſiſſe ex leuibus indicijs. Tum etiam, quia tales, vt in plurimum ſunt in malo ſtatu; ſiquidem volentes, atque ſcientes exponunt ſe periculo probabili iudicãdi male de proximo. Quare in omnibus ſuis iudicijs regulariter peccant mortaliter: ſicut & illi, qui aſſueti iuramentis, quia exponunt ſe periculo mentiendi, & firmandi mendacium iuramento, regulariter iurantes peccant mortaliter: etiam quando iurant verum, vt in materia de iuramento latius, dicemus.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm iudicare ex leuibus indicijs aliquem eſſe indoctum, vel ignorantem, vel quod argumẽtatus ſit male, vel quod eſt prodigus, vel auarus, & his ſimilia ſit peccatum mortale. In qua re dico primò, certum eſſe, quòd iudicare iſta de proximis ex leuibus indicijs eſt peccatum. Patet: Nam conducunt iſta ad famam, & honorem alicuius: & ſic ſubtrahere illa, erit peccatum. Dico ſecundo, quod in rebus, quæ non admodum conducunt ad famam, & honorem, iudicare de illis ex leuibus indicijs non eſt mortale. Vt ſiquis iudicet de aliquo, quod eſt prodigus, vel auarus: maxime ſi ſit verum. Et ratio eſt; quia tunc parum nocet. Cæterum iudicare aliquem eſſe ex proſapia Hebræorum, vel neophitorum, maxime ſi ſit falſum, poſt ſufficiẽtem deliberationem, erit peccatum mortale. Et ratio eſt: Nam quamuis eſſe ex illo genere nulla ſit culpa, aut peccatum, facit tamen quàm maximè ad famam, & honorẽ, quæ inter homines plurimi fiunt: & ſic id cenſetur materia grauis. Ex hoc infertur, quod ſi ſint inter religioſos aliquæ res, quæ licet ſecundum ſe non ſint magni momenti, habentur tamen inter ipſos in magno pondere, conducuntque quam maxime ad famam illorum; iudicare de illis ex leuibus indicijs erit peccatum mortale. Vt ſiquis iudicet de aliquo religioſo, quod nullam curam gerit cæremoniarum; vel de monacho Carthuſiano, quod manducet carnẽ. Et ratio eſt: Nam per tale iudiciũ offenduntur quam maxime religioſi in fama & honore, quæ inter bona temporalia plurimi fiũt apud ipſos.

Dubium

1. Dictum.

2. Dictum.

¶ Circa vltimam concluſionem D. Tho. in qua de iudice temerè exteriùs iudicante ſubditum, eſt ſermo, aduertendum eſt, quod cùm per iudicium exteriùs à iudice factum multo maior iniuria irrogetur proximo, ſi eſt temerarium, & iniuſtum, quàm per iudicium interius; multo maiora indicia, & efficaciora argumenta erũt neceſſaria ad hoc, vt iudicium exterius non ſit temerarium, quàm ad excuſandum iudicium interius à temeri-

Maiora indicia ſunt neceſſaria ad iudiciũ exterius, quam ad interius.

temeritate. Poſſunt enim eſſe aliqua indicia ſufficientia ad hoc, vt quis interiùs iudicetur malus abſque temeritate; quæ tamen nõ ſunt ſufficientia ad hoc, vt exteriori iudicio condemnetur. Ad iudicandum enim aliquẽ exteriori iudicio debent indicia, & teſtimonia eſſe efficaciſsima. Vnde de illis loquens D. Tho. in ſolutione ad primum dicit, quòd debent eſſe adeò certa, vt per idoneos teſtes probentur. Quod & affirmat Sixtus Papa, ſcribens Epiſcopis Hiſpaniæ, vt eſt videre apud Gratianum in Decre. 30. quæſt. 5. cap. ſi quis. Cuius verba talia ſunt; Incerta nemo pontificum iudicare præſumat. Et quanuis vera ſint, non tamen credenda, niſi quæ certis indicijs comprobantur, niſi quæ manifeſto iudicio conuincuntur, niſi quæ iudiciario ordine publicantur. Idem etiam docet Eleutherius Papa in cap. nullum. eadem cauſa & quæſt. Quod ſic habet. Nullum ante veram, iuſtamque probationem iudicare, aut damnare debemus, teſte Apoſtolo, qui ait: Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum, &c. Huius autem rei ratio aſsignatur in lege abſentem. ff. de pœnis. Quia multò peius (inquit) eſt innocentem condemnare, quàm nocentem impunitum relinquere. De hac re videndum eſt cap. afferte mihi gladium. & cap. literas. de præſumptio. & gloſſ. ſuper vtrumq; cap. maximè ſuper cap. literas, verſic. vehementem.

Argum de iudicio Salomonis.

¶ Sed contra hoc eſt argumentum: Rex Salomon exteriori iudicio iudicauit ex ſola præſumptione, ſine certa & efficaci probatione, eiuſque iudicium laudatur. 3. Regum. capit. 3. non ergo eſt neceſſarium ad excuſandum iudicium exterius à temeritate, quòd probationes certæ & efficaces præcedant. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur: Nam contendentibus duabus mulieribus, quæ in eodem lecto iacuerant, vnaquaq; cum proprio filio, quorum vnus fuit ſuffocatus, cuius nam illarum filius eſſet alter infans, qui viuus relictus fuerat, præcepit Salomon, vt in duas partes diuideretur, & vna vni, altera alteri concederetur. Poſteà autem ex indicio piæ commotionis ſuper occiſione infantis iudicauit, quæ nam eſſet mater, nulla alia præcedente informatione.

Solutio ex Caietano.

¶ Ad hoc argumentum Caietanus dicit, & bene, meo iudicio, quod iudicia, quantum attinet ad propoſitum, ſunt in duplici differentia. Quædã enim ſunt, quę ita cadunt in vtilitatẽ vnius partis, vt nulli noceant: alia autem, quæ nõ poſſunt fieri in fauorem vnius partis, ſine detrimento alterius. Ad iudicium primi generis, dicit Caietanus, non requiritur certa & manifeſta probatio: ſed ſufficit probabilis præſumptio, quæ ſemper exiſtimatur vera. Et ratio eſt: Nam cum per tale iudicium nulli inferatur iniuria; ſed redundet ſemper in commodum aliorum, ratio poſtulat, vt ad eius iuſtificationem probabilis tãtùm coniectura ſufficiat. Et tale fuit iudiciũ Salomonis in caſu argumenti. Quod & facere debent alij iudices in ſimilibus euentibus. Ad iudicium autem ſecundi generis, quia redundat in detrimentum alterius partis, ſemper ſunt neceſſariæ certæ & efficaces probationes. In crimine enim puniendo omnia debent eſſe clara. Vnde Salomon quamuis per ſuam ſententiam adiudicauit infantem mulieri piæ, quod profuit vtriq; matri, ſcilicet, & filio, non tamen per hoc alteram damnauit homicidij; quia filium oppreſſerit. Ex quo nanque alia certitudo haberi non potuit, debuit ex illo indicio iudex in meliorem partem iudicare, vt hic dicit Caietanus.

Altera ſolutio.

¶ Vel ſecundo reſpondetur, quod alia eſt ratio iudicis inferioris, & alia iudicis ſuperioris, nullum habentis ſuperiorem, præter Deum. Nam iudex inferior cùm ſit alligatus legibus, tenetur ſemper ſecundum illas iudicare. Et cum iſtæ præcipiant, vt neminem condemnet, niſi vel confeſſum, vel ſufficienter conuictum, ſit, vt nũquam poſsit ſine ſufficienti probatione iudicare. At verò iudex ſuperior cum non ſit alligatus, nec ſubditus legibus, niſi tantum quantum ad vim directiuam, poterit aliquando ſine certa & manifeſta probatione hominis iudicare, imò & condemnare ad aliquam pœnam (dum modo non ſit pœna mortis) cum probabili & vehementi præſumptione. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

Articvlvs. IIII.

¶ *Vtrùm dubia ſint in meliorem partem interpretanda.*

Ad Qvartvm ſic procedi-
tur. Videtur, quòd dubia non ſint in meliorem partem interpretanda. Iudicium enim magis debet eſſe de eo, quod in pluribus accidit. Sed in pluribus accidit, quòd aliqui malè agant: quia ſtultorum eſt numerus infinitus, vt dicitur Eccleſiaſt. 1. Proni enim ſunt ſenſus hominis ad malum ab adoleſcentia ſua, vt dicitur Geneſ. 8. Ergo dubia magis debemus interpretari in malum, quàm in bonum.

2 ¶ Præ-

Libr. 1. de doc. Chriſ. cap. 27. in prin. to. 3.

2 ¶ Præterea, Auguſt* dicit, quòd ille pie & iuſte viuit, qui rerum integer eſt æſtimator, in neutram partem declinãdo. Sed ille qui interpretatur in melius quod dubium eſt, declinat in alteram partem, ergo non eſt faciendum.

3 ¶ Præterea, Homo debet diligere proximum ſicut ſeipſum. Sed circa ſeipſum homo debet dubia interpretari in peiorem partem: ſecundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea, ergo videtur quod ea, quę ſunt dubia circa proximos, ſint in peiorem partem interpretanda.

¶ Sed Contra eſt, quòd Rom. 14. ſuper illud, Qui non manducat manducantem non iudicet, dicit* gloſſa. Dubia in meliorem partem ſunt interpretanda.

Eſt Aug. li. 2. de ſer. Do. in mon te. c. 28. an te med. to. 4. Et habe tur de reg. iur. c. Eſto. Art. præce. ad. 2.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum* eſt, ex hoc ipſo, quod aliquis habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſa, iniuriatur ei, & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere vel nocumentum quandocunque inferre, abſque cauſa cogente. Et ideo vbi non apparent manifeſta indicia de malitia alicuius, debemus eum bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium eſt.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd poteſt contingere, quod ille qui in meliorem partem interpretatur, frequentius fallitur. Sed melius eſt, quod aliquis frequenter fallatur, habens bonã opinionem de aliquo malo homine, quàm quòd rariùs fallatur, habens malam opinionem de aliquo bono: quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliud eſt iudicare de rebus, & aliud de hominibus. In iudicio enim in quo de rebus iudicamus, non attenditur bonũ vel malum ex parte ipſius rei de qua iudicamus, cui nihil nocet qualitercunque iudicemus de ipſa, ſed attenditur ibi ſolum bonum iudicantis, ſi verè iudicet: vel malum, ſi falſo: quia verum eſt bonum intellectus, falſum autem eſt malum ipſius, vt dicitur in. 6. Eth.* & ideo vnuſquiſque debet niti ad hoc, quod de rebus iudicet, ſecundũ quod ſunt. Sed in iudicio, quo iudicamus de hominibus, præcipuè attenditur bonũ & malum ex parte eius de quo iudicatur: qui in hoc ipſo honorabilis habetur, quod bonus iudicatur, & contemptibilis, ſi iudicetur malus. Et ideo ad hoc potius tendere debemus in tali iudicio, quod hominem iudicemus bonum, niſi manifeſta ratio in contrariũ appareat. Ipſi autem homini iudicanti falſum, iudicium quo benè iudicat de alio, non pertinet ad malum intellectus ipſius: ſicut nec ad eius perfectionem pertinet ſecundum ſe cognoſcere veritatem ſingularium contingentium, ſed magis pertinet ad bonum affectum.

Li. 6. Eth. ex. c. 2. col ligitur. to. 5. & lib. 6. Met. tx. 8. habetur ex preſſe to. 3.

¶ Ad tertium dicendum, quòd interpretari aliquid in deteriorem vel meliorem partem contingit dupliciter. Vno modo per quandam ſuppoſitionem: & ſic cum debemus aliquibus malis adhibere remediũ, ſiue noſtris, ſiue alienis, expedit ad hoc, vt ſecurius remedium apponatur, quòd ſupponatur id quod eſt deterius: quia remedium quod eſt efficax contra maius malum, multo magis eſt efficax contra minus malum. Alio modo interpretamur aliquid in bonum vel malum, diffiniendo, ſiue determinando: & ſic in rerum iudicio debet aliquis niti ad hoc, vt interpretetur vnumquodque ſecundum quod eſt. In iudicio autem perſonarum, vt interpretetur in melius: ſicut* dictum eſt.

In cor. art. & ad 2.

Svmma Textvs.

Reſpondet D. Thom. ad propoſitã difficultatem per talem concluſionem: Vbi non apparent manifeſta indicia de malitia alicuius, debemus eum, vt bonũ habere, in meliorem partem, quod eſt dubium interpretando. Probatur: Nullus debet alium contemnere, vel nocumentum quodcunque ei inferre, abſque cauſa cogente: ſed qui habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſa infert illi iniuriam,

& ip-

& ipſum contemnit: ergo vbi non apparẽt manifeſta indicia de malitia alicuius, debemus eum vt bonum habere, & ſic in melio rem partẽ, quod eſt dubium interpretari.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubiũ circa concluſionem D. Thom.

CIrca concluſionem huius articuli eſt difficultas, vtrùm ſit verum, quòd dubia ſemper ſint in meliorem partem interpretanda. Et pro parte negatiua, argumentor primò: Iudicium in rebus dubijs cum declinat in deteriorem partem, regulariter, & vt in plurimum, eſt verum, vt D. Thom. fatetur hic ad primum: ergo illud eſt ſecundum prudentiam: atque ex conſequenti, dubia ſemper ſunt in deteriorem partem interpretanda. Probo conſequentiam: Nam in agibilibus id iudicium vocatur ſecundum prudentiam, quod regulariter eſt verum.

1. Argum.

2. Argum. ¶Secundò: In obiecto neutrali nullus tenetur ad alteram partem declinare, cum detrimento ſui ipſius: ſed qui interpretatur dubia in meliorem partem, declinat in alterã partem obiecti neutralis cum detrimento ſui ipſius: ergo nullus tenetur dubia in meliorem partem interpretari. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur; Quoniam qui dubia interpretatur in meliorem partem, patitur detrimentum falſitatis in proprio intellectu: falſum enim eſt malum intellectus, ſicut verum eſt, bonum eiuſdem: Nec valet ſi dicatur cum D. Tho. hîc ad ſecundum, quòd cognitio ſingulariũ non pertinet ad perfectionem intellectus. Et ſic, quamuis fallatur in particulari, dubia in meliorem partem interpretãdo, nullum patitur detrimentum. Non, inquam, valet hoc. Nam, quanuis verum ſit, quòd cognitio ſingularium non pertinet ad perfectionem intellectus ſpeculatiui, pertinet tamen ad perfectionem intellectus practici, vt docet D. Thom. 3. part. quæſt. 11. art. 1. ad 3. Intellectus enim extenſione fit practicus, vt dicitur lib. 3. de anima. Et ſic dicimus, quod ad prudentiam, quæ in intellectu practico recipitur, neceſſaria eſt memoria præteritorum, & intelligentia præſentium, & prouidentia futurorum, quæ omnia important ſingularium cognitionem.

3. Argum. ¶Tertiò ſic argumentor: Nullus tenetur habere actum poſitiuum circa proximum, niſi proximus ſit in caſu neceſsitatis: ergo nec tenebitur dubia in meliorem partem interpretari poſitiuè: ſed poterit ſuſpẽdere actũ. Antecedens eſt manifeſtum ex his, quæ diximus in materia de charitate: & conſequẽtia probatur: Nam ex eo, quòd caſus dubij ſeſe offerant, proximus non eſt in neceſsitate, quòd quis poſitiue habeat bonam æſtimationem de illo. ¶Vltimò: Cum quis audit aliquod delictum graue de proximo à perſona veridica: vt, ſi verbi gratia, vir probatæ fidei diceret de fœmina honeſtiſsima, quod non ſeruat fidem marito, tunc res manet in dubio; nec ſatis conſtat an fœmina tale peccatum fecerit, necne: & tamen non teneor id dubium in meliorem partem interpretari: ergo falſum eſt dicere, quod ſemper dubia ſunt in meliorem partem interpretanda. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Nam, ſi interpretor illud dubium in meliorem partem, facio iniuriam viro illi magnæ autoritatis, iudicando eum fuiſſe mentitum; nulli autem eſt facienda iniuria.

Vlt. Arg.

Regula ab omnibus recepta.

¶Incontrarium tamen eſt illa celebris regula, quæ dicit, dubia in meliorem partem eſſe interpretanda. Quæ eſt D. Auguſt. lib. 2. de ſermone Domini in monte, capit. 28. quam & ipſe colligit ex illo Matth. 7. Noli te iudicare & non iudicabimini. Super quæ verba dicit D. Auguſtin. Nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi, vt ea facta, quæ dubium eſt, quo animo fiant, in meliorem partem interpretentur. Eadem regula adducitur à gloſſa ſuper illud Paul. ad Rom. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Et refertur extra. de regulis iur. cap. 2. Quam & communiter recipiunt Theologi, & vtriuſque iuris Doctores. Et merito quidem: Nam ſicut in dubijs verbum generale, quod poteſt ad malum, & ad bonum ſenſum trahi, interpretandum eſt in bonũ, vt habetur. l. in ambigua. ff. de legibus: ità etiam & in factis dubijs ſemper interpretatio eſt facienda in meliorem partem. Dixi in dubijs: Nam in manifeſtis non eſt opus tali interpretatione. Sed quanuis omnes cõueniant in iſta regula, non tamen omnes conueniunt in eiuſdem interpretatione. Vnde ad illius intelligentiam, & etiam ad explicationem difficultatis propoſitæ aduertendum eſt primo, quod in præſenti tantũ loquimur de dubio rationabili, quod in vtramque partem habet ſufficientia indicia atque motiua ad dubitandum. Nam de dubio, quod naſcitur ex leuibus indicijs iam diximus art. præcedenti id eſſe peccatum, regulariter veniale, & interdum mortale, ſi ſit de re grauiſsima. Vt ſiquis ſine idonea cauſa de aliquo dubitaret, an eſſet hæreticus, vel proditor reipublicæ, &c. Et ſic ſenſus quæſtionis eſt, an eo tempore, quo quis videt alicuius factum, vel dictum, de quo rationabiliter dubitatur, an ſit peccatum nec ne, quia pro vtraque parte ſunt ſufficientia motiua ad dubitandũ, ſemper teneatur tale dubium

Nota primò pro explicatione difficultatis.

dubium in meliorem partem interpretari, iudicando illud non eſſe peccatum.

Nota. 2. ¶ Secundò eſt aduertendum cum Caietano in præſenti, quod dubia dupliciter poſſunt in meliorem partem interpretari, ſcilicet, negatiuè & poſitiuè. Negatiuè eſt non interpretari in deteriorem. Quod cõtingit, quando quis propter factum ambiguum quod videt de proximo, non format peiorem æſtimationem de illo, quàm prius habebat; ſed prorſus perſiſtit in eadem. Verbi gratia, iudicabat quis Petrum eſſe ſobrium; poſtea autem videt illum bene comedentem, & bibentem, tunc dicetur hoc factum ambiguum in meliorem partem interpretari negatiuè quando non mutans iudicium perſiſtit in eadem opinione, quam antea habebat. Poſitiuè verò interpretari in meliorem partem, eſt formare nouum iudicium, quo de proximo iudicet id, quod melius eſt, vt in exemplo poſito, cùm quis videns Petrum bene comedentem, & bibentem iudicat id facere ex neceſsitate, & ſic, quòd in illo opere bene & meritorie operatur, interpretatur dubium in meliorem partem poſitiuè.

Nota. 3. ¶ Tertiò eſt aduertendum, quòd hominẽ teneri ad interpretandum dubium in meliorem partem poſitiuè, adhuc poteſt effice re duplicem ſenſum. Primus eſt, quòd homo abſolutè loquendo, cùm ſe offert dubiũ tenetur exire in actum poſitiuum, quo bene iudicet de proximo. Alter ſenſus eſt, quod illa obligatio ſolum ſit ex ſuppoſitione. Itaq; ſuppoſito, quòd vult exire in actũ poſitiuum, tenetur, dubium in meliorẽ partem interpretari, & habere bonam æſtimationem de proximo, cùm tamen poſsit ſuſpendere actum, & nullum iudicium poſitiuum formare.

1. Dictum certum. ¶ His ſuppoſitis, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd dubia ſunt interpretanda in meliorem partẽ negatiuè. In hoc dicto omnes conueniunt. Et probatur manifeſtè ratione D. Thom. in iſto articulo, quæ ſolum probat dubia eſſe interpretanda in meliorẽ partem negatiuè, ne alicui fiat iniuria. In quo ſenſu dicit Caietanus, eſſe intelligendum illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et illud ad Rom. 14. Qui manducat non manducantem non iudicet. Quaſi præcipiant Chriſtus, atque Paul. in dubijs non habere malam opinionem de proximo: quod eſt interpretari dubia in meliorem partem negatiuè.

2. Dictum certum. ¶ Dico ſecundò, etiam eſſe certũ, quòd ex ſuppoſitione dubia, ſunt interpretanda in meliorem partem poſitiuè. Hoc eſt, ſuppoſito, quòd in re dubia, quis vult exire in actum poſitiuum iudicandi, tenetur habere actum bonæ æſtimationis de proximo. Probatur: Quia aliàs peccaret auferens à proximo bonam æſtimationem, quam apud ſe habebat ſine ſufficienti, & idonea cauſa, quod ſine iniuria, & peccato fieri non poteſt, vt diximus artic. præcedenti. Ad id probandum ſolet etiam communiter adduci regul. 11. de regulis iuris, in. 6. Quæ ſic habet: Cùm iura ſunt obſcura, reo fauendum eſt, potiùs, quàm actori. Et regul. 65. eiuſdem tituli, quæ dicit: In pari delicto, & cauſa, melior eſt conditio poſsidentis. Sed iſtę regulæ loquuntur de iudicio probato à iudice in foro exteriori, quanuis poſsint etiam per quandam analogiam accommodari ad iudicium, de quo loquimur. Nam cum vnuſquiſque habeat poſſeſsionem bonæ famæ, quandiu non probetur mala, videtur, quòd in dubijs debemus declinare in fauorẽ poſſidentis, ad ſenſum iam explicatum. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis. ¶ Sed dubium eſt, vtrùm, abſolutè loquẽdo, ſemper teneatur homo dubia interpretari in meliorem partem poſitiuè. In qua re Soto lib. 3. de iuſt. & iure, quæſt. 4. art. 4. partem tenet affirmatiuã, dicens, quòd tenetur vnuſquiſque dubia poſitiuè in meliorẽ partem interpretari, nec ſufficere, quòd animum ſuſpendat. Quin potius addit, quòd ſi ſigna, atq; indicia ſint amphibola, etiam tenetur illa poſitiuè in meliorem partem interpretari. *Sententia Soti.* Contrariam tamen ſententiã tenet Caietanus in hoc articulo quam ego veriorem exiſtimo. Vnde in hoc ſit concluſio: *Concluſ.* Per ſe loquendo non tenetur homo dubia interpretari in meliorem partem poſitiuè. Itaque, ſiquis videt Petrum bene comedentem, & bibentem, non tenetur poſitiuè iudicare id fieri ex neceſsitate: ſed ſat erit ſuſpendere actum. Probatur: Illo opere ambiguo non exiſtente, non tenetur formare nouum actum, quo iudicet Petrũ eſſe ſobriũ: ergo multo minùs tenebitur formare idẽ iudiciũ eo opere exiſtente. Antecedens eſt manifeſtum: & conſequentia probatur: Nã opus illud ex ſe eſt neutrũ, & indifferẽs ad bene, vel male iudicãdum. Non videtur autem conforme rationi, quod ex facto ambiguo ſemper ex neceſsitate inducatur quis ad poſitiuè id, quod eſt melius, iudicãdum. Item quãuis teneatur homo diligere proximũ ſemper, nõ tamẽ pro ſemper, ſed in caſu neceſsitatis, vt diximus ſupra in materia de charitate: ergo pari ratione, quãuis teneatur homo habere bonam æſtimationem de proximo, quandiu non apparent ſufficientia

indicia incontrarium, non tamen tenebitur habere illam pro ſemper, hoc eſt, exire in nouum actum, niſi in caſu neceſsitatis: ſed opus illud dubium occurrens non conſtituit proximum in neceſsitate eius bonæ actualis æſtimationis: ergo non tenetur homo illam habere: atque ex conſequenti dubia per ſe loquendo non ſemper ſunt in meliorem partem interpretanda poſitiuè. Dixi notanter in concluſione, per ſe loquendo. Nam cum ſit difficile in huiuſmodi dubijs ſuſpendere actum, & homines ſint proclines ad male iudicandum, poterit aliquando contingere, quod ad vitandum periculum de mala æſtimatione ſit neceſſariũ prorumpere in actum poſitiuum boni iudicij. Id tamen eſt per accidens: & ſic nihil facit contra noſtram concluſionem.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum in contrariũ factum, ſuppoſito, quòd, vt cõſtat ex dictis, illud tantùm procedit quando homo ex ſuppoſitione, dubium interpretatur poſitiuè, quod quidem debet facere in meliorẽ partem. Nam de neceſsitate ſolum tenetur habere ſe negatiuè, vt diximus in primo dicto. Reſpondetur, quòd quanuis verum ſit, quòd iudicium de re dubia declinans in deteriorem partem regulariter ſpeculatiuè ſit verum, quia tamen ſemper fit cum detrimẽto, & iniuria proximi, & ex conſequenti eſt peccatum, fit, vt ſecundum prudentiã illud ſit maximè vitandum. Fateor tamen, quòd ſi tale proximi detrimentum non intercederet, ſemper deberemus rem dubiam ſecundum prudentiam in deteriorem partem interpretari, propter rationem argumenti.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum ſuppoſito ſimiliter, quòd tãtum procedit ex ſuppoſitione, reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem, vt dicamus, aduertendum eſt cum Caietano in præſenti, quòd intellectus practicus in moralibus dupliciter concurrit ad operationem. Vno modo, vt cognoſcens; in quo conuenit cum intellectu ſpeculatiuo. Alio modo, vt dirigens ad operandum. Et quia non eodem modo attenditur veritas ſecundum vtramq; actionem; nam veritas intellectus practici, vt cognoſcens eſt, conſiſtit in adæquatione rei ad intellectum; ab eo enim quod res eſt, vel non eſt, oratio dicitur vera vel falſa; & veritas eiuſdem intellectus, vt dirigens eſt, non conſiſtit in hoc, ſed in conformitate ipſius ad appetitum rectum, vt docent Ariſt. lib. 6. Eth. cap. 2. & D. Tho. ibidem, Lectione. 2. fit, vt aliquando contingat, quòd iudicium intellectus practici, in quantum eſt cognoſcens, ſit falſum: & tamen iudicium eiuſdẽ in quã tum dirigens eſt, ſit verum. Vt eſt videre in eo, qui hominem malum propter indicium ambiguũ non iudicat eſſe malũ, ſed bonum, dubiũ interpretando in meliorẽ partẽ. Tũc enim iudiciũ illud in quantũ eſt intellectus cognoſcentis, eſt falſum; quia non eſt ità à parte rei ſicut iudicatur. Et tamen idẽ iudiciũ, in quantũ eſt intellectus practici dirigentis eſt verum; quia eſt conforme appetitui recto: & quia eſt magis propriũ intellectus practici dirigens ad operationẽ, quam cognoſcere. Rurſus fit, vt veritas intellectus practici, vt dirigens eſt, ſit multò maior perfectio illius, quam veritas eiuſdem intellectus, vt cognoſcens eſt. Atque ex conſequẽti quanuis ſæpiùs fallatur intellectus, vt cognoſcens eſt interpretando dubia in meliorem partem, tamen, vt dirigẽs eſt, eſt verus, & ſic habet maiorem perfectionẽ. Imò poteſt aliquando contingere, quòd ex iudicio falſo intellectus practici, vt cognoſcens eſt, ſequatur iudicium verum eiuſdem intellectus, in quantum dirigens eſt. Vt eſt videre in Iacob, qui ex iſto iudicio intellectus practici, vt cognoſcẽs eſt; Hęc eſt Rachel, quod quidem erat falſum, quia non erat Rachel, ſed Lia, intulit iudicium eiuſdem intellectus practici, vt dirigens eſt. Hæc eſt à me cognoſcenda, quod propter inuincibilẽ ignorantiam erat verum; quia conforme appetitui recto. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum. *Ad. 3. arg.* ¶ Ad tertium reſpõdetur, quòd probat noſtram concluſionem, vt ex dictis conſtat.

Intellectus practicus qualiter cõcurrat ad operationẽ.

Dubium graue. ¶ In quarto argumento tangitur grauis difficultas, quid ſit faciendum in caſu, quo vir probatæ fidei dicit de fœmina honeſtiſſima, quòd non ſeruat fidem marito, an, ſcilicet, tunc dubium ſit interpretandũ in meliorem partem, vel potiùs in deteriorem? Et *Ratio dubitandi.* ratio dubitandi eſt: Nam, ſi interpretor dubium in deteriorem partem, credendo virũ illum dicere verum, proculdubio facio iniuriam fœminæ priuando eã, ſine ſufficiẽti cauſa bona opinione, quã apud me habebat. Si autẽ interpretor dubiũ in meliorẽ partẽ, credendo fœminã nihil ſimile feciſſe, ſimiliter facio iniuriã viro probatæ fidei, iudicando illũ fuiſſe mentitũ in re grauiſsima: quod etiam ſine graui damno fieri non videtur.

¶ In hac dubitatione multi multa dicũt. Sed omiſsis eorũ diuerſis ſententijs, vt explicẽ, quid in hac re mihi ſemper eſt viſum probabilius, dico primò, diligenter eſſe conſiderãdũ, qua ratione, atq; cauſa homo ille mouea- *1. Dictum.* tur ad tale malũ dicendum de proximo. Et ſi conſtiterit, eũ moueri ex odio, vel ex amore, vel ex quauis alia affectione, proculdubio

bio tunc interpretatio debet fieri in fauorẽ mulieris conſeruando de ea bonã æſtimationem, quam anteà habebam. Si autẽ ex coniecturis conſtiterit, virum illũ bono animo moueri ad tale malũ aſſerendũ ea, ſcilicet, de cauſa, vt remediũ adhibeatur, tũc maior
2. Dictum. eſt difficultas. Sed ego dico ſecundò, q̃ ſi homo ille tunc poteſt ſuſpendere iudicium in neutra partẽ declinando, benefaciet, ne alicui irrogetur iniuria. Cæterũ, quoniam non ſemper eſt poſitũ in noſtra poteſtate moraliter loquendo, in ſimilibus caſibus iudiciũ
3. Dictum. ſuſpendere; Dico tertiò, quòd ſi in caſu poſito voluerimus exire in aliquod iudicium, debemus dubiũ in melioré partẽ interpretari, iudicando, ſcilicet, eam fœminã eſſe honeſtiſsimã. Et ratio eſt: Quia, vt habetur de regulis iuris in. 6. reg. 11. quando partiũ iura obſcura ſunt, reo potius, quã actori fauẽdũ eſt. Habet autẽ locũ rei is, de quo malũ dicitur. Itẽ præterea; Quia, vt pręclare docet Abb. ſuper cap. quando. de præſumpt. iura promptiora ſunt ad abſoluendũ, quã ad dãnandũ: & ità debet facere iudex. Subiungit ſtatim vnũ annotatione digniſsimũ, dicens, quod etiã ſi ſit maior probatio pro actore, quã pro reo, ſi tamen exceſſus ſit exiguus, potius pro reo, quã pro actore debet iudiciũ proferri. Idq; probat ex glo. in. c. clerici. 81. diſt. dicente, q̃ ſi duo clerici dixerint Petrũ certa die fuiſſe fornicatũ, & alij duo laici affirment eundẽ Petrum eadẽ die fuiſſe apud illos: ità, vt tale crimen cõmittere nõ potuerit, præponendi ſunt laici clericis. Nã quanuis cæteris paribus maior ſit autoritas clerici, quã laici: quia tamen exceſſus eſt modicus, potius pro reo, quã pro actore eſt iudicandũ. Item præterea ſic argumentor: Si homo ille corã duobus, vel tribus teſtibus diceret malũ de ea muliere, ego tenerer pro illa reſpondere, atque corrigere dicentẽ: ergo ſimiliter ſi mihi ſolũ renuntiet malũ de eadẽ muliere, tenebor conſeruare bonã æſtimationẽ, quam antea habebam. Patet cõſequentia: Nam ex eo, quod corã me ſolũ, vel coram alijs dicat, factum ipſum nõ redditur magis, vel minus probabile. Si autem ex hoc ſequatur aliqua iactura in honore illius, qui malũ dicebat ſibi imputet, qui ſine ſufficienti cauſa diffamauit proximum. Et hæc dicta ſint, de iſta difficultate.

¶ In ſolutione ad primũ argumentum dicit D. Tho. quod quanuis, qui dubia in clariorem partẽ interpretatur, frequentius fallatur, tamen melius eſt frequentiùs falli per bonam opinionẽ de aliquo malo homine, quam rariùs falli, habendo malã de aliquo bono, quia ex hoc naſcitur iniuria: ex illo autem nulla. Sed, vt hoc intelligatur, aduertendũ eſt primò, quòd, vt conſtat ex D. Th. 1. 2. q. 56. art. 3. hoc eſt diſcriminis inter virtutes morales, & virtutes purè intellectuales, quod virtutes morales eũ, in quo ſunt, efficiunt bonum ſimpliciter: at verò virtutes intellectuales eũ, in quo ſunt, nõ efficiũt bonũ ſimpliciter, ſed bonũ ſecũdũ quid, ſcilicet bonũ, vel Theologum, vel Philoſophũ. Et ratio huius eſt: Quia cũ id, quod cõtingunt & cõſequũtur virtutes intellectuales, nõ ſit bonũ vniuerſale perficiẽs totũ hominẽ, ſed bonũ particulare perficiẽs particulam potentiã, quod eſt bonũ ſecundũ quid, nõ poſſunt efficere bonũ ſimpliciter. At verò virtutes morales, quia attingũt vltimũ finem, qui eſt bonũ vniuerſale, & bonũ ſimpliciter, in quo totius hominis fœlicitas cõſiſtit, fit, vt illũ, in quo ſunt, efficiant & denominent bonũ ſimpliciter. Et quia bonũ, quod efficiunt virtutes morales, eſt bonũ ſimpliciter: bonũ autẽ, quod efficiũt virtutes intellectuales non eſt bonũ ſimpliciter, ſed ſecundum quid, rurſus fit, quòd nec malum intellectus ſit malũ ſimpliciter, ſed ſecundum quid. Qui enim ignorat, vel errat aliquid in philoſophia non dicetur malus ſimpliciter, ſed malus philoſophus. At verò malum oppoſitum virtutibus moralibus eſt malum ſimpliciter: & ſic eum, in quo eſt, abſolutè malum denominat. 1. Nota cir ca ſolutionem ad. 1. argum. D. Thom.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd, quia bonum morale cõſiſtit in recto ordine circa ſuum finem vltimũ, & ad finem ordinatur homo per appetitum, fit, vt in tantum iudicium aliquod intelligatur pertinere ad mores, & eſſe bonũ, vel malum morale, in quantum eſt conforme, aut difforme appetitui recto. Illud autem iudicium dicetur conforme appetitui recto, quod ex natura ſua eſt natum dirigere appetitũ in id, quod eſt rectũ. Et è contrario id iudiciũ dicetur difforme, quod dirigit appetitũ in id, quod eſt malũ. Ex hoc ſequitur, quòd cũ in re dubia iudico bene de homine, & tamẽ fallor, tunc illud iudiciũ, in quantũ eſt error ſpeculatiuus, eſt malum, ſecundum quid. At verò idem iudicium, in quantũ dirigit appetitum in id, quod eſt rectũ: inclinat enim ad amandũ proximũ, eſt bonũ morale: & ſic bonũ ſimpliciter. Dicit ergo D. Th. q̃ eſt meliùs habere tale iudiciũ, quãuis falſum, quã cũ iniuria proximi verè iudicare ſpeculatiuẽ. In iſto enim iudicio, quanuis falſo eſt plus boni, quã mali: ſiquidem eſt bonũ ſimpliciter, & malum ſecundũ quid: cũ tamen in iudicio ſpeculatiuo vero ſit plus mali, quã boni: nam eſt malum ſimpliciter, & bonũ ſe- Nota. 2.

cundum quid. Et ſic conſtat quod eſt melius frequentiùs falli per bonam opinionẽ de aliquo malo homine, quàm rariùs falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc naſcitur iniuria; ex illo autem nulla.

Diſcrimen inter iudicium de rebus, & iudicium de hominibus.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentũ tale conſtituit D. Tho. diſcrimen inter iudicium de rebus, & iudicium de hominibus, ſeu de perſonis: Quòd in iudicio de rebus; quia non attenditur principaliter bonum, vel malum rei, de qua iudicatur; nihil enim boni, aut mali ei accreſcit ex noſtro iudicio, ſed ſolum attenditur bonum iudicãtis, quod conſiſtit in eo, quòd verum iudicet: verum enim eſt bonum intellectus, ſicut falſum eſt malum illius, vt docet Ariſt. libr. 6. Ethic. cap. 2. & 6. Meta. text. 8. Idcircò qui de rebus iudicat debet ſolũ niti atque procurare, vt de illis iudicet, ſicut ſunt à parte rei. At verò in iudicio de hominibus, quia principaliter intenditur bonum, aut malũ eius perſonæ, de qua iudicamus, quæ, ſi iudicatur bona, habetur in pretio, & æſtimatione: &, ſi dicatur mala, habetur contemptui, atque deſpectui, in quo irrogatur illi iniuria: idcircò in hoc iudicio, in id præcipuè debemus niti, vt bene iudicemus de altero. Et ſic dubia ſunt in meliorem partem interpretanda. Quæ doctrina eſt optima, atque ſequenda. Sed circa illam aduertit Caietanus, aliud eſſe iudicare, hoc dictum vel factum eſſe peccatum: aliud autem iudicare, quòd ille, qui id fecit aut dixit peccauit. Primum enim, quia eſt iudicium de rebus, quantum fieri poteſt debet conformari ipſi rei. Aliud autem, quia eſt iudicium de perſonis, debet accommodari ipſi perſonæ, de qua iudicatur, & ſic ſemper debet in meliorem partem declinare.

Nota pro prælatis.

¶ Solutio D. Thom. ad tertium argumentum eſt valde notanda, maximè pro prælatis. Diſtinguit enim duplicem iudiciũ: vnũ ſecundum ſuppoſitionem: alterum ſecundũ diffinitionem, & determinationem. Et dicit, quòd in iudicio ſecundum ſuppoſitionem, quod eſt, quando agitur de remedio, & cautela, ſemper dubia ſunt interpretanda in peiorem partem, vt efficacius remedium adhibeatur. At verò in iudicio ſecundũ diffinitionem, & determinationem debemus interpretationem facere in partem meliorem, ne proximum iniuria afficiamus. Et ſic vna & eadem diſtinctione ſimul, & ſemel reddit nos D. Tho. iuſtos erga proximos iudicandos, & prudentes ad cauendum, cuſtodiendum, ac prouidendũ. Quod enim quis cauet, cuſtodit, ac prouidet in maiori malo, conſequens eſt, vt magis valeat in minori, vt D. Th. dicit in litera. Ex iſta ergo doctrina prælati debent ſubditos, atque ſubditas in rebus dubijs non malitiæ arguere, aut punire, ſed bonam de eis vt prius opinionẽ habere: & tamen cautelas, cuſtodias remediaque adhibere, ac ſi mali eſſent, nihil tamen faciendo, quod famæ proximi poſsit aliqua ratione derogare. Hoc enim eſſet in iuriam facere, quod, vt diximus, eſt peccatũ.

Articvlvs. V.

¶ Vtrùm ſit ſemper ſecundum leges ſcriptas iudicandum.

AD QVINTVM ſic procedi- *Infr. art. 6. cor.*
tur. Videtur, quòd non ſit ſemper ſecundum leges ſcriptas iudicandum. Semper enim vitandum eſt iniuſtum iudicium. Sed quandoque leges ſcriptæ continẽt iniuſtitiam: ſecundum illud Iſai. 10. Vę qui conduntleges iniquas, & ſcribẽtes iniuſtitiam ſcripſerunt, ergo non ſemper eſt ſecundum leges ſcriptas iudicandum.

2 ¶ Præterea, Iudicium oportet eſſe de ſingularibus euentibus. Sed nulla lex ſcripta poteſt omnes ſingulares euẽtus cõprehendere: vt patet per Philoſ. in 5. *Eth. ergo videtur, ꝙ non ſemper ſit ſecundum leges ſcriptas iudicandum. *Lib. 6. cap. 10. tom. 5.*

3 ¶ Præterea, Lex ad hoc ſcribitur, vt ſentẽtia legiſlatoris manifeſtetur. Sed quãdoq; contingit quòd ſi ipſe legiſlator præſens eſſet, aliter iudicaret. Ergo non eſt ſemper ſecundum leges ſcriptas iudicandum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Auguſt. dicit in lib. * de vera Relig. In iſtis tẽporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent cum eas inſtituerint, cum tamen fuerint inſtitutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, ſed ſecundum ſeipſas. *Cap. 31. à med. to. 1.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, iudicium nihil aliud eſt, quàm quædam diffinitio vel determinatio eius quod iuſtum eſt. Fit autẽ aliquid iuſtum dupliciter. Vno modo ex ipſa natura rei, quod dicitur ius naturale. Alio modo ex quodam condicto inter homines, quod dicitur ius poſitiuum, vt ſuprà habitum * eſt. Leges au- *Art. 1. huius quæſt.* *Quæſt. 57. art. 2.*

ges autem ſcribuntur ad vtriuſq; iuris declarationem, aliter tamen & aliter. Nam legis ſcriptura, ius quidem naturale continet, ſed nō inſtituit. Non enim habet robur ex lege, ſed ex natura. Ius autem poſitiuum ſcriptura legis & cōtinet & inſtituit, dans ei auctoritatis robur. Et ideò neceſſe eſt, quòd iudicium fiat ſecūdum legis ſcripturam: alioquin iudicium deficeret, vel à iuſto naturali, vel à iuſto poſitiuo.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd lex ſcripta, ſicut non dat robur iuri naturali, ita nec poteſt eius robur minuere, vel auferre: quia nec volūtas hominis poteſt immutare naturā. Et ideò ſi ſcriptura legis contineat aliquid contra ius naturale, iniuſta eſt, nec habet vim obligandi. Ibi enim ius poſitiuum locum habet, vbi quantum ad ius naturale, nihil differt vtrū ſic vel aliter fiat, ſicut ſuprà habitum * eſt. Et ideo nec tales ſcripturæ legis dicūtur, ſed potius legis corruptiones: vt ſuprà dictū * eſt, & ideo ſecundū eas non eſt iudicandū.

Quæſt. 57. art. 2.

1. 2. q. 95. art. 2.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut leges iniquæ ſecundum ſe contrariantur iuri naturali, vel ſemper, vel vt in pluribus: ita etiam leges, quæ ſunt rectę, poſitę in aliquibus caſibus deficiūt: in quibus ſi ſeruarētur, eſſent cōtra ius naturale. Et ideo in talibus non eſt ſecūdum literam legis iudicandum, ſed recurrendum ad æquitatem, quam intendit legiſlator. Vnde Iuriſperitus * dicit, Nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus ad ſeueritatem. Et in talibus etiam legiſlator aliter iudicaret, & ſi conſideraſſet, lege determinaſſet.

In Digeſto veteri, lib. 1. titu. 3. l. 24.

¶ Et per hoc patet reſpōſio ad tertiū.

Svmma Textvs.

SVpposito, quòd iudicium eſt determinatio eius, quod eſt iuſtum, & quod iuſtum eſt duplex, vnū ex natura rei, quod appellatur ius naturale, aliud ex cōdicto hominum, quod appellatur ius poſitiuum, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatē per duas propoſitiones. Prima concluſio: Quando lex ſcripta ius naturale continet, nunquam licēt nec principi, nec ſubditis cōtra illam agere, ſed ſemper ſecundū eam iudicandū eſt. Probatur: Huiuſmodi leges nō ſunt alius iuſti cōſtitutiuæ, ſed declaratiuæ, nec iuſtum illarum oritur ex legibus, ſed ex rebus ipſis, ſuper quas nullus iudex etiam ſupremus poteſt diſpenſare: ergo ſemper eſt ſecundum eas iudicandum. Secunda cōcluſio: Adhuc quando lex eſt humana, tenetur princeps, atque iudex ſecundum illam iudicare, quatenus iuri naturæ non repugnat. Probatur: Nam quamuis iſtæ leges non ſint declaratiuæ iuſti naturalis, ſunt tamē cōſtitutiuæ eius iuſti, quod humano condicto ſecundū regiones, tēporū q; cōditiones viſum eſt expedire; & ſic ſemper eſt ſecundū eas iudicandū, quādo iuri naturæ nō repugnat.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli, aduertēdum eſt, quod, vt ex litera conſtat, quātum attinet ad præſens inſtitutū, leges ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt naturales, quarū iuſtū ratione naturali conſtat: qualia ſunt præcepta Decalogi & illa, quæ ex ipſis euidenti conſequentia deducūtur. Aliæ autē ſunt leges poſitiuæ, quarū iuſtū humano cōdicto, & volūtate poſitū eſt: quales ſunt omnes aliæ, quæ principū volūtate ad rectè gubernandā rempublicā pro loco, & tēpore introducuntur. Et quidē in præſentiarum, quando quærimus, an ſit ſemper ſecundū ſcriptas leges iudicandū, non eſt ſermo de naturalibus. De eis enim, quia earū lumen naturaliter mentibus noſtris eſt inſitū, nulla ratione licet dubitare, quominùs ſit ſemper ſecundum ipſas iudicandū. Sed peculiariter loquimur de illis legibus ſcriptis, quæ humanę, & poſitiuę appellantur.

Leges in duplici differentia.

¶ Et ſic priori cōcluſione D. Th. vt nota relicta circa ſecūdā eſt grauis difficultas, vtrū verū ſit, quod princeps, qui eſt ſupremus iudex teneatur ſemper ſecundū legē ſcriptam iudicare? Et ratio dubitādi eſt: Nā cùm princeps ſit ſolutus ſuis legibus, vt dicitur in. l. princeps. ff. de legib. Videtur, q; non ſemper teneatur ſecundum illas iudicare, maximè, quod cū poſsit diſpenſare in lege, vt omnes Doctores cōcedūt, in ipſa ſententia ferenda poterit etiā vti poteſtate diſpenſandi, & ſic agere contra verba legis abſq; aliquo peccato. In contrarium tamē eſt, quòd habetur in cap. ſummopere. 11. q. 3. Vbi D. Gregor. dicit, quòd in dictandis ſententijs diuina ſimul & humana lex reſoluatur, & ſecundū quod ibi fuerit ſententia proferatur.

Dubiū circa ſecundā concluſionem D. Thom.

Ratio dubitandi.

¶ Pro explicatione huius difficultatis ad

uertendum eſt primò, quòd præſens quæ-
Explicatur titulus quæſtionis. ſtio poteſt habere duplicem ſenſum. Primus eſt, vtrùm princeps teneatur ſuis legibus parere. Et hic non prætenditur in præſenti: ſed de illo diſputat D. Thom. 1.2. quæſt. 96. art. 5. Vbi propoſita diſtinctione de duplici vi, quam habet lex, coercitiua, ſcilicet, & directiua, dicit, quòd quantum ad vim coercitiuam, princeps non tenetur ſuis legibus: quia nullus ſe ipſum punire debet; bene tamen quantum ad vim directiuam: quia ratio poſtulat vt princeps ſeipſum dirigat, eo modo, quo dirigit alios. Quod quidem eſt intelligendum, quantum ad illas leges, quæ comprehendunt & concernunt ipſos legiſlatores. Nam poſſunt eſſe aliquæ leges, quę ex æquitate naturali non debent intelligi comprehendere legiſlatorem. Vt ſi in cuſtia caueretur, nequis indueret veſtem ſericam, vel nequis æquitaret mula: tales leges non concernerent perſonam Regis: & ſic princeps quantum ad nullam vim eſſet ſubiectus illis. Secundus ſenſus quæſtionis eſt, an in ferendis ſententijs teneatur ſemper princeps ſecundum legem ſcriptam iudicare, ſicut alij iudices inferiores. Et in iſto ſenſu diſputatur quæſtio in præſenti.

¶Sed eſt aduertendum ſecundò, quòd de lege ſcripta, quantum ad hoc, adhuc poſſumus loqui dupliciter; vno modo quantum ad verba ipſius legis: alio modo quantum ad mentem, & intentionem, quam legiſlator habuit, dum talem legem conderet. Et quidem ſi loquamur, quantum ad verba le-
1. *Concluſ.* gis ſit prima concluſio certa: Poteſt princeps aliquando contra legem ſcriptam iudicare, id eſt, contra id, quod verba legis prima facie ſignificare videntur. Quin potius
Princeps aliquando tenetur cõtra verba legis iudicare. dico, quòd toties tenebitur princeps ſic iudicare, quoties ſeruatis verbis ipſius legis, videret non ſeruari mentem & intentionẽ legiſlatoris. Et ad hoc propoſitum adducit D. Thom. ſolutione ad ſecundum illud iuris prudentis in Digeſto veteri. lib. 1. tit. 3. l. 24. Nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus ad ſeueritatem. Quin potius addiderim, quòd non ſolum princeps, ſed etiam alij iudices inferiores debent aliquã do non ſecundum verba legis, ſed ſecundũ eius mentem & intentionem iudicare. Vt enim dicit communis regula iuris; In legem peccat quicunque verba legis amplexus cõtra legis nititur voluntatem. Vbi non tantũ eſt ſermo de principe, ſed etiam de quocũque alio iudice contra legis intentionẽ iudicante. Et ratio eſt manifeſta: Nam cũ ſint plurimi caſus, in quibus, ſi ſeruetur lex quãtum ad verba, operabitur iudex contra ius & æquitatem naturalẽ; manifeſtè ſequitur, quòd in illis non erit licitum ſecundũ verba legis iudicare. Quod autem ſint huiuſmodi quàm plurimi caſus, probatur: Nam leges ſunt inſtitutæ pro bono communi, vt docet D. Tho. 1.2. q. 90. art. 2. ſed poteſt ſæpèſæpiùs contingere, vt obſeruatio legis quantum ad verba redundet in detrimentũ boni communis: ergo, tunc contra ius naturale erit illius legis quantum ad verba obſeruatio. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Nam ſi obſeſſa ab hoſtibus ciuitate ſtatueretur lex, ne portæ ipſius in nocte aperirentur, & contingeret caſus, quòd ciues, per quos ciuitas eſt defendenda ab hoſtibus fugientes ad illam confugerent: ſi lex tũc, quæ pro commodo ipſius reipublicæ fuit inſtituta, quantum ad verba ſeruaretur; proculdubiò vergeret in detrimentum ciuitatis. Et ſic quicunq; iudex, eo in caſu debet non ſecundum verba, ſed ſecundum legis intentionem, & mentem iudicare. Sed de hoc iam diximus ſupra, agentes de Epicheia. Eſt tamen aduertendum, eſſe latiſsimum diſcrimen, quantum ad hoc, inter principem ex vna parte, & alios iudices inferiores ex alia. Nam primò, princeps *Diſcrimen inter principem & alios iudices.* ad hoc, vt poſsit, non quantum ad verba, legem interpretari, ſatis eſt, quòd habeat probabilem coniecturam, quòd illa, quantũ ad verba, cedit in damnum reipublicæ. At vero iudex inferior non poterit in iudicando à verbis legis recedere; niſi certò ſibi conſtet, moraliter loquendo, quòd obſeruantia legis, quantum ad verba, eſt in perniciem reipublicæ. Nec prætereà tunc id poterit efficere principe inconſulto; niſi fortè periculum ſit adeò ſubitum, & imminens, vt conſultandi principis non detur locus, vt in exemplo poſito. Secundò differt princeps ab alijs iudicibus in eo, quòd princeps poteſt interpretari legem, & in illa diſpenſare; cùm tamen iudices inferiores id efficere non poſsint: illius enim eſt legem interpretari, cuius eſt condere, vt habet commune axioma iuriſprudentium. Ex quo infertur, quòd ſi ſit aliquis iuſtè damnatus ad mortem: & ille talis cognoſcatur vtiliſsimus reipublicæ, poterit princeps tunc in lege diſpenſare, liberando eum à morte; quod iudex inferior efficere non poterit.

¶Secunda concluſio: Non ſolũ iudices in- 2. *Concluſ.*
feriores: ſed etiã princeps tenetur iudicare ſecundũ legem ſcriptam, quantum ad mentem, & intentionem ipſius legis. Et quidem

quod

quod iudices inferiores id facere teneãtur, eſt res manifeſta; ſunt enim ſubditi, atque ſubiecti illis legibus; & ſic contra eas facere non poſſunt. Sed quod etiam princeps id facere teneatur, probatur: Nam ratio naturalis dictat, vt patiatur quiſque legem, quã tulit, & quod caput conformet ſe membris, ac ſimul cum illis ſe ſubmittat oneri legis, ne de illo dicatur, quòd de Scribis, atq; Phariſæis dicebat Chriſtus apud Matth. cap. 23. Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere, &c. Ad hoc etiã propoſitum dicit D. Auguſt. in lib. de vera religione. cap. 31. quòd licèt, quando leges inſtituuntur, de illis iudicent homines, qui eas inſtituunt: cum tamen fuerint inſtitutæ, & firmatæ non licebit iudicibus de eis iudicare, ſed ſecundum illas. Ex hoc infertur, quòd princeps non ſeruans legem ſcriptam à ſe, vel à ſuis prædeceſſoribus condi tam ſine rationabili cauſa, peccat mortaliter: vt ſi Papa non confiteretur ſemel in anno peccata ſua; vel non ieiunaret tempore ab Eccleſia præſcripto. Et ſiquis obijciat, q̃ princeps eſt ſolutus ſuis legibus, nec potuit ad illas à ſe, vel à ſuis prædeceſſoribus obligari, cum par in parem non habeat imperium; Reſpondetur, quòd princeps non tenetur ad obſeruantiam ſuæ legis ex vi illius, ſed ex vi legis naturalis præcipientis, vt quiſque ſubeat legem, quam alijs imponit. Et in hoc differt à iudicibus inferioribus; quod iſti non ſolum virtute legis naturæ, ſed etiam virtute legis ſcriptæ tenẽtur ad eius obſeruantiam: at verò princeps ad id ſolum tenetur ex vi legis naturalis. Et per hoc patet ſolutio ad rationem dubitandi. Ad aliud, quod adducitur in eodem argumento, de poteſtate diſpenſandi in principe exiſtente, ex qua videtur colligi, quòd non tenetur ſecundum legem ſcriptam iudicare, reſpondetur, verum eſſe, quòd ex rationabili cauſa poteſt princeps in lege à ſe, vel à ſuis prædeceſſoribus lata diſpenſare, & ſic agere contra verba legis, vt paulò ante dicebam: cæterum ſi id faciat ſine rationabili cauſa peccabit mortaliter, vt docet Caietanus in ſumma verbo, iudex: tum propter iniuriam factam reipublicæ, in nõ ſeruandis legibus iuſtis ipſius: tum etiam propter graue ſcandalum & detrimentũ, quod inde redundat. Ex eo enim quod mali manent impuniti fiunt audaciores, & ad perpetranda ſcelera promptiores: quod in dãnum reipublicæ vergere eſt neceſſe. Ex quo infert Caietanus, quòd ſi princeps eum, qui iuſtè eſt ad mortem damnatus, vel propter homicidium, vel propter latrociniũ à morte liberaret, eam pœnam in aliam, vel pecuniariam; vel exilij commutando (etiam parte læſa remittente) proculdubio peccaret mortaliter. Imò amplius addit, quòd eſſet princeps reus omnium illorum malorum, quæ ex eo, quòd iniqui manerent impuniti ſecundum leges ſequeretur. Quod etiam affirmat Nauarr. in Manua. cap. 23. & ego verum exiſtimo. Propter quod dicebat D. Gregorius & refertur in cap. ſummopere. 11. quæſt. 3. debere iudices reuoluere omnes leges, tam diuinas, quàm ſcriptas, & ſecundum illas proferre ſententiam. Verba autẽ Gregorij ſunt quæ ſequuntur. Summopere præcauendum eſt, ne rectores Eccleſiæ, & qui publica iudicia exercent in dictandis ſententijs nullatenus leuitate, aut furore ducti ſint præcipites: ſed cauſis prius diligenter ventilatis, cùm res quæ ignorabatur ad notitiam pleniter venerit tũc diuina & humana lex reſoluatur, & tunc ſecundũ quod ibi conſtitutum eſt, remota perſonarum ac ceptione, diffinitiua proferatur ſententia. Hinc eſt, quòd Moyſes querelas populi ſemper ad Domini tabernaculum ingreſſus referebat, & iuxta quòd Dominus imperabat iudicia proponebat. Nimirum nos inſtituens, vt non ex corde noſtro, ſed ex præcepto diuino condemnationis & iuſtificationis ſententiam proferamus. Hæc Gregor. Et quòd ibi loquatur vniuerſaliter de omni iudice, tam ſuperiori, quàm inferiori probatur primò ex exemplo adducto de Moyſe, qui ſupremus erat populi princeps. Itẽ ſecundò ex eo, quòd dicit, inſtruẽs nos, &c. Nam D. Gregor. erat maximus Eccleſiæ Põtifex, nullum in condendis legibus cognoſcens ſuperiorem. Et ſic docet idem debere facere alios iudices ſuperiores.

¶ Sed eſt aliud dubium, vtrùm ſententia contra legem lata, hoc eſt, iniuſta obliget in foro conſcientiæ. Et ratio dubitandi eſt: Nam cùm multa fieri prohibeantur, quæ tamen facta tenent, videtur, quòd quando aliqua ſententia profertur à legitimo iudice, quanuis illa iniuſta ſit, vtpotè contra legem, quod poſſit tutò in conſcientia ſeruari. Præſertim quando ille, in cuius fauorem ſententia fuit lata, nihil fecit fraudulentum, nec aliquid mali cõmiſit ad hoc, vt ſententia pro illo proferretur. ¶ Incontrariũ tamen eſt: Nam iudiciũ eatenus eſt iudicium, quatenus eſt determinatio, & declaratio iuſti & iuris: ſed iudicium, quod non ſit ſecundum ſcripturas, & eſt iniuſtum, non eſt determinatio iuſti & iuris; ſed potius eſt determinatio iniuſti, & iniuriæ:

D. Auguſt.

Princeps non ſeruãs legem ſine cauſa peccat.

Solutio ad rationẽ dubitandi.

Corollariũ Caietani verum.

Notanda verba Diui Gregorij.

Dubium aliud.

Ratio dubitandi.

Argumen. incontrarium.

riæ: ergo illud non obligat in conſcientia.

Multipliciter aliqua ſententia poteſt dici iniuſta.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt, quòd ſententia multipliciter poteſt dici iniuſta. Vno modo, quia continet cauſam iniuſtam, etiam ſi proferatur ſecundum allegata, & probata, ſeruatoq; ordine iuris. Quod contingit quãdo res, quæ verè eſt Petri per ſententiam tribuitur Paulo à iudice iudicante, ſecundum allegata & probata. Alio modo poteſt dici ſentẽtia iniuſta; quia quanuis non contineat cauſam iniuſtam, non tamen profertur ſecundum leges præcipientes ordinem, & modum, qui in proferendis ſententijs ſeruari debet. Sed quoniam leges, quæ præcipiunt modũ in ſententijs proferendis ſeruandum, ſunt in duplici differentia; quædam enim ſunt, quæ ita præſcribunt aliquem modum, vt etiam ſi ille non ſeruetur, adhuc ſententia non ſit irrita, & nulla; aliæ autem ſunt, quæ ita præſcribunt modum, vt ſi ille non ſeruetur, ſententia ſit irrita & nulla, fit, vt ex defectu obſeruantiæ legum, adhuc poſsit ſententia dici dupliciter iniuſta; ſcilicet, vel quia prætermittitur ordo ſimpliciter neceſſarius; & tũc dicitur iniuſta per ſe; vel, quia prætermittitur ordo non ſimpliciter neceſſarius, & tunc dicitur iniuſta per accidens.

1. Concluſ. ¶ Hoc conſtituto ſit prima cõcluſio: In cauſis profanis: & ſecularibus, ſententia iniuſta ex cauſa, quam continet, quanuis procedat ſecundum allegata, & probata, ſeruatoque ordine iuris, non obligat in conſcientia, nec confert ius illi parti, in cuius fauorem eſt pronuntiata, nec ſpoliat partem damnatam ſuo iure. Hanc tenet Caietanus in Opuſc. viginti ſeptem quæſtio. q. 13. & in Opuſc. decem & ſeptem reſponſionum, reſponſio. 14. dubio. 1. & Soto lib. 3. de iuſtitia & iur. quæſt. 4. art. 5. & D. Thom. 2. 2. quæſt. 70. articulo. 4. Et probatur: Iudicium eatenus eſt iudicium, quatenus eſt declaratio, & determinatio iuſti & iuris: ſed iudicium, quod continet cauſam iniuſtam, non eſt determinatio iuſti & iuris: ſed potius eſt determinatio iniuſti & iniuriæ: ergo non eſt iudicium, atque ex conſequenti non obligat in conſcientia. Secundo: Sententia & iudiciũ iudicis, eſt quædam lex particularis in particulari euentu, & in particulari caſu lata, vt docet D. Thom. 2. 2. quæſt. 67. art. 1. Sed lex, quæ continet cauſam iniuſtam, nõ obligat in conſcientia: ergo nec ſententia particularis. Tertiò: Sententia lata in foro exteriori obligat in conſcientia, niſi fundetur in falſa præſumptione, vt habet communis regula Doctorum: ſed ſententia, quæ continet cauſam iniuſtam, fundatur in falſa præſumptione: ergo non obligat in conſcientia. Et confirmatur: Nam lex eatenus obligat, quatenus eſt iuſta: ſed ſententia, quæ continet cauſam iniuſtam, & eſt particularis lex, ſolum eſt iuſta in foro exteriori: ergo tantum obligat in foro exteriori, & non in foro conſcientiæ. Ex hoc infertur, quòd ille, in cuius fauorem eſt lata talis ſententia iniuſta in foro conſcientiæ, tenetur reſtituere quæ ſibi ratione illius obuenere. Sententia enim, per quam alicui adiudicatur quod ſuum non eſt, nullum ius dat in foro conſcientiæ: & ſic ille non poteſt id, ſalua conſcientia, retinere. Quin potius addiderim, quòd etiam ſi ille, in cuius fauorem fuit ſententia lata, bona fide litigaſſet, quã primum intellexerit ſententiam fuiſſe iniuſtam, tenebitur quod ſibi per eam fuit ad iudicatum reſtituere, non tamen tenebitur parti læſæ pro expenſis, quas litigando fecerit ſatisfacere. Secus autem erit, ſi mala fide litigauit. Sed quid dicendum erit, quando pars, contra quam fuit ſententia lata, illi conſenſit, nec ab ea appellauit, an tunc altera pars poſsit ea bona in conſcientia retinere, maxime ſi bona fide litigauit? Et quidẽ, quod poſsit, probatur: Nam eo ipſo, quod pars læſa non appellat, videtur cedere iuri ſuo, & ſic libere & voluntariè conſentire ſententiæ, poſtquam non vtitur remedio appellationis ſibi per legem conceſſo. Ità tenent Innocent. & Abb. in cap. quia plerique. de immunitate Eccleſiarum. Hoc tamen non obſtante dico, quòd etiam ſi pars damnificata non appellet, non poterit altera pars, ſalua conſcientia, quod ſibi per iniuſtam ſententiam fuit adiudicatum retinere: & ſic quàm primum ſibi conſtiterit de iniquitate ſententiæ, tenetur illud vero domino reſtituere. Et ratio eſt: Quia ſemper retinet alienum inuito domino rationabiliter, nec ex eo, quod verus dominus nõ appellat debet cenſeri conſentire ſententiæ, aut cedere iuri ſuo. Ab hoc tamen excipimus eũ, qui poſt adiudicata ſibi aliqua bona per iniuſtam ſententiam, illa poſsidet bona fide toto tempore ad præſcribendum requiſito. Tunc enim eo tempore elapſo, quã uis poſtea ſciat fuiſſe aliena, nõ tenetur illa bona reſtituere: ſed poteſt ea ſibi reſeruare, vt patet ex cõmuni conſenſu omniũ Doctorum, & ex legibus præſcriptionũ, quæ pro bono cõmuni reipublicæ, & ipſorum ciuiũ ſunt inſtitutæ.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Sententia, quæ eatã tũ ratione eſt iniuſta, quia prætermittitur ordo iuris non ſimpliciter neceſſarius, hoc eſt, illa ſententia quę per accidẽs eſt iniuſta, obligat

obligat in cõſcientia, etiã ſi iudex in ea ferẽ da grauiter peccet. Hæc concluſio colligitur ex cap. ſacro approbante, extra, de ſententia excommunicationis, & ex capit. biduum. 2. q. 6. recipiturque communiter ab omnibus Doctoribus. Et ratio eſt manifeſta: Nam id, quod eſt per accidens, non variat naturam rei. Ex quo infertur, quòd ſi iudex prætermiſſa aliqua ſolemnitate iuris, vel ex odio, vel ex mala intentione ſententiam proferat, erit valida in conſcientia, non obſtante, quòd peccet mortaliter.

3. cõcluſio. ¶Tertia cõcluſio: Sententia, quę ea ratione eſt iniuſta, quia prętermittit ordo iuris ſimpliciter neceſſarius, hoc eſt, illa ſentẽtia, quę eſt iniuſta per ſe, non obligat in conſcientia: & ſic ille, in cuius fauorem fuerit lata non poterit virtute illius quod ſibi per eam fuerit adiudicatum retinere. Probatur: Sẽtentia iniuſta per ſe non eſt ſententia: ergo nulla ex illa naſcitur obligatio in conſcientia. Talis autem eſt ſententia, quæ fuerit lata à iudice notoriè excommunicato, vt habetur in cap. ad probandum, de re iudicata, & quæ fuerit lata in die feriato, vt habetur in cap. finali. de ferijs, & quæ fuerit lata in eccleſia per iudicem ſecularem, vt habetur in cap. decet. de immunitate Eccleſiarum, & in multis alijs caſibus, quos refert Abbas in cap. primo. de ſententia & re iudicata, de quibus legibus venit intelligẽdum illud Gratiani 2. quæſt. 6. cap. ei qui. dicentis quòd ſententia citra ſolitum ordinẽ iudiciorum à pręſide prolata autoritatem rei iudicatæ non obtinet. Et paulò inferius: Si ſententia contra ius ſcriptum feratur, nullas vires obtinet, nec contra eam eſt neceſſarium auxilium prouocationis.

Argumentum contra tertiam concluſionem. ¶Sed contra hoc arguitur: Diſpenſatio iniuſta facta à principe in lege, eſt valida, quanuis princeps in diſpenſando peccet mortaliter; ſi enim diſpenſaret Papa cũ Petro, ne occidens clericum incurreret excõmunicationem, & Petrus clericum occideret, proculdubio ſecundum omnes nõ eſſet excommunicatus, & tamen diſpenſatio eſſet iniqua: ergo pari ratione ſententia, quę per ſe eſt iniuſta, quia prætermittitur ordo neceſſarius iuris erit valida, quanuis illam proferens peccet mortaliter. *Solutio.* ¶ Reſpondetur tamen, diſtinguendo antecedens: Nam vel diſpenſatio iniuſte facta à principe eſt cum damno alterius, vel non. Si ſit cum damno alterius, nego, quòd teneat factum: nullus enim contra ius alterius poteſt diſpẽſare; & ſi diſpenſetur, tenebitur reſtituere quod per talem diſpenſationem recepit. Si autem diſpenſatio fiat ſine damno alterius, concedo, quod erit valida: quanuis diſpenſans peccet mortaliter. Si enim princeps diſpenſet mecum ſine cauſa, vt equitem mula, poſſem rectè id facere; quia hæc diſpenſatio non eſt cum iniuria alterius. Et idem prorſus eſt dicendum de ſententia iniuſta, ſi fuerit cum damno vnius nullum ius dabit alteri; ſi autem fuerit ſine damno alterius verum ius dabit illi, pro quo lata eſt. Nec ex hoc aliquod ſequitur inconueniens contra noſtram tertiam concluſionem, in qua ſolum loquimur de ſententia iniuſta lata in fauorem vnius, cum damno alterius. Ex hoc infertur, quod ſi Epiſcopus, aut Papa confert beneficium indigno, non obſtante ea collatione tenebitur indignus reſignare beneficium, & reſtituere fructus inde percep tos: ex diffinitione enim noſtra, illa collatio fuit nulla, quia in damnum tertij: & ſic indignus per eam nullum ius potuit acquirere. Reſtitutio autem non eſt facienda alteri parti, quæ erat digna; quia hæc nondum habebat verum ius ad beneficium, ſed Eccleſiæ, cuius erat beneficium, & cui facta eſt iniuria per talem collationem. Et ratio huius eſt: Nam cum Papa & Epiſcopus ſint diſpenſatores beneficiorum Eccleſiæ, & non diſſipatores bonorum illius, tenentur illa dignis conferre.

Indignꝰ recipiens beneficium tenetur illud reſignare.

Dubium de beneficijs eccleſiaſticis. ¶Sed maius dubium eſt de beneficijs Eccleſiaſticis, an per iniuſtam ſententiam poſſit aliquis acquirere verum ius ad illa. Verbi gratia, Petrus per falſas informationes probauit deberi ſibi aliquod beneficium, latque ſententia ab Epiſcopo fuit ſibi applicatum; dubium eſt, an per iſtam ſententiam iniuſtam acquirat Petrus in foro conſcientiæ verum ius ad tale beneficiũ? Et pro parte negatiua eſt argumentum, deſumptum ex bonis ſecularibus, & ca quæ, vt diximus dubio præcedenti, nulla ſententia iniuſta dat verum ius in foro conſcientiæ; & par videtur eſſe ratio de beneficijs Eccleſiaſticis.

Argumentum.

Sentẽtia Innocentij & Abbatis. ¶In contrarium tamen eſt communis Canoniſtarum ſententia. Innocentius in cap. quia plærique. de immunitate Eccleſiarum, & Abbas in cap. 1. de conceſsione præbendæ, vt reſpondeant ad præfatã difficultatẽ aduertunt, quod ſententia circa beneficia poteſt eſſe duplex, vna declaratiua, altera priuatiua. Declaratiua eſt, quando duobus de beneficio aliquo contendentibus, ad quod exiſtimant ſe ius adquiſitum habere, iudex per propriam ſententiam declarat illud ad vnum, & non ad alterum pertinere. Priuatiua autem eſt, quando quis propter crimen aliquod á ſe commiſſum priuatur ſuo beneficio, quod deinde confertur alteri: vt

ri : vt eſt videre apud Angelum in ſumma verbo. ſententia.§.8. & apud Syluestrun eo dem titulo.§.vltimo. Hoc ſuppoſito dicũt primò præfati Doctores, quòd ſi ſententia ſit declaratiua, & conſtet illi, in cuius fauo rem fuit lata, eam eſſe iniuſtam,ſtatim tene tur renuntiare beneficium, nec poteſt illud tuta conſcientia retinere, etiam ſi alter non appellet, quianullum ius ad illud acquirit. Idem affirmat Soto lib.3. de iuſtitia & iure,quæſt.4.art. 5. in quo communiter conueniunt Doctores. Et proculdubio videtur verum. Nam cum beneficium Eccleſiaſticum, vt habetur de regulis iuris, in.6. regula prima. ſine titulo Eccleſiaſtico retineri non poſsit, & ille, in cuius fauorẽ fuit lata ſententia declaratiua iniuſta,nullum canonicum titulum habeat ad tale beneficium : nam ſententia illa declaratiua non tribuit ei aliquod ius de nouo, nec ante ſententiam illud habebat, fit, vt nulla ratione poſsit tale beneficium retinere. Itaque quã tum ad ſententiam declaratiuam iniuſtam, idem eſt iudicium de bonis ſecularibus, & de beneficijs Eccleſiaſticis, vt tradit Abbas loco citato. Dicunt ſecundo præfati Doctores, quòd, ſi ſententia ſit priuatiua, & iniuſta, & reus appellat in tempore,alius nõ adquirit ius ad beneficium, ſed tenetur illud ſtatim reſtituere. Secus autem erit,ſi reus nõ appellet in tempore. Verbi gratia, Petrus ex falſis teſtibus,vel ex malitia, aut ignorãtia fuit damnatus de hæreſi, & ſic priuatus ſuis beneficijs Eccleſiaſticis,dicunt iſti Doctores, quòd ſi Petrus appellat in tempore, ille, cui applicatum fuerit beneficium, tenebitur illud reſtituere : ſi autem Petrus non appellat in tempore, alius non tenebitur beneficium reſtituere, etiam poſt compertam veritatem. Primam partem huius dicti probant præfati autores: Nam cùm illa ſententia ſit iniuſta, non poteſt Petrum priuare ſuo beneficio, maximè interpoſita appellatione. Secundam autem partem probant: Quia eo ipſo, quòd Petrus non appellat, videtur, vel conſentire in crimine, vel cedere præbendæ;quorum quodlibet eſt ſatis ad hoc, vt beneficium habeatur vacans: & ſic rectè poteſt alteri conferri. Si quis autem quærat, quænam ſit ratio, propter quam iſte, cui applicatur beneficium poſt ſententiã priuatiuã, nõ interpoſita appellatione,poſsit illud retinere,& ille, cui applicatur per ſententiã declaratiuã,nõ poſsit,ſi quidem vtraque ſententia tam priuatiua, quàm declaratiua, vt ſupponimus,eſt iniuſta: Reſpondetur,quòd, quia ille,qui poſsidet beneficium poſt ſententiam priuatiuã, non obtinet illud virtute ſententiæ priuatiuæ,quæ fuit iniuſta & irrita,per talẽ enim ſententiam,quanuis vnus fuerit priuatus beneficio,non tamen per illam fuit collatum alteri ſed per nouam collationem ab Epiſcopo factam, quæ eſt ſufficiens, & legitimus titulus. At verò in ſententia declaratiua, quia per eandem ſententiam iniuſtam,& irritum beneficium confertur vni, & aufertur ab altero, fit, vt niſi ille cui confertur habeat alium legitimum titulum,ſtatim teneatur illud reſtituere, tanquam id, quod ſine ſufficienti, & legitimo titulo poſsidetur, quod in beneficijs Eccleſiaſticis fieri non poteſt.

¶Licet hæc ſententia Innocentij, & Abbatis appareat ſubtilis, Magiſter tamen Soto loco citato non omnino illi acquieſcit. Sed dicit, quòd ſi iudex per fraudem, vel per alium modum illicitum priuat quempiam beneficio, & hoc conſtat illi, cui eſt poſtea facta collatio, non poteſt iuſte illud retinere; ſed tenetur ſtatim reſignare. Cæterum, ſi iudex debite, ſecundum allegata, & probata priuat aliquem beneficio,quanuis poſtea ex alijs rebus conſtet priuationẽ non fuiſſe iuſtam, ille, cui eſt facta collatio licitè poteſt tale beneficium retinere, nec tenetur illud in conſcientia reſignare. Et ratio huius differentiæ eſt: Quia quando iudex ſciens, & prudens iniuſte priuat aliquẽ beneficio, talis ſententia per ſe iniuſta, & priuatio, quantum ad Deũ eſt nulla : & ſic non poteſt tale beneficium alteri conferri: & ſi conferatur, collatio erit nulla:nõ enim poteſt beneficium ſimul iuſtè à duobus poſſideri. Cæterum,quando ſententia eſt legitimè lata,ſecundum allegata,& probata, ſicut ſententia eſt valida, ita etiam, & priuatio eſt valida. Atque ex conſequenti cùm beneficium poſt talem ſententiam ſit legitime vacans, rectè poteſt alteri conferri ; & ſi conferatur,ille, cui facta fuerit collatio, erit tutus in conſcientia, nec tenebitur beneficium reſignare: quanuis poſtea conſtet ſententiam priuatiuam fuiſſe iniuſtam.

Soto nõ acquieſcit Abbati & Innocentio.

¶Hæc ſententia Soti habet verum in beneficijs Eccleſiaſticis,quæ per prælatos cõferuntur, non tamen in alijs rebus. Nam ſi quis fuiſſet falſo accuſatus de crimine hæreſis, & ſecundum allegata, & probata,legitime condemnatus de illo, & fiſcus occuparet bona illius,ſi poſteà conſtaret talem fuiſſe falſo accuſatum fiſcus teneretur ea bona reſtituere; quia quanuis fuiſſet iuſtè damnatus ſecundum allegata,& probata illa tamẽ ſententia fundaretur in falſa præſumptione: & idem eſt dicendum in alijs ſimilibus caſibus.

Sententia Soti in quib⁹ habeat verum.

ſibus. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, quæ nam ſit ratio, propter quam in rebus profanis ille, contra quem eſt lata ſententia iniuſta, adhuc manet verus dominus ſuarum rerum, quanuis in tempore non appellet, ità, vt alter deprehenſa veritate teneatur illa reſtituere; & tamen in beneficijs Eccleſiaſticis non ità contingit? Et ratio dubitandi eſt; quia non apparet aliquis textus ex quo hæc differentia colligatur. Nonnulli affirmant huius rei rationem eſſe, quia Eccleſia vult, quod quiſque acquirat poſſeſsionem in beneficio, quando alius in tempore debito non appellat, quanuis in rebus profanis talem poſſeſsionem non acquirat; vt hac ratione recte prouideat bono ſpirituali. Si enim quando aliquis iniuſtè priuatur beneficio, ille, cui confertur non haberet verum ius ad illud, ſequeretur, quòd nec etiam poſſet legitime miniſtrare ſacramenta, & ſic, quòd facta non tenerēt, quod ſine graui iactura boni ſpiritualis fieri non poſſet. Sed hæc ratio non eſt ſufficiens. Tū, quia non reddit vniuerſalem rationem de omnibus beneficijs: ſed dumtaxat de beneficijs curatis; cùm in beneficijs non curatis non ſequatur tale incōueniens. Tum etiam, quia, quando aliquis habet publicum titulum, & ignorat inpedimentum illius, geſta per ipſum rectè valent, vt docet Caietanus in ſumma, & ſic illa ratio in vniuerſali deficit. Quo circa dicendum exiſtimo, quòd quemadmodum leges ad dirimendas lites tranſacto tempore præſcriptionis applicant bona poſsidentibus: ità etiam in beneficijs Eccleſiaſticis, propter eundem finem tranſacta ſententia priuatiua applicant beneficia illis, quibus conferuntur. Et ſi quis petat huius rei textum, dico, ſufficere commu nem ſententiam Doctorum, licèt non ſit textus ab ipſis adductus. Panormitanus adducit cap. cùm dilectus. extra. de electione, & gloſſa in illo cap. 1. de conceſsione præbendæ. adducit capitulum, quod ad conſultationem. extra. de ſententia, & re iudicata. Sed iſta duo capita loquuntur in foro exteriori, quod fundatur in præſcriptione.

Articvlvs. VI.

Vtrùm iudicium per vſurpationem reddatur peruerſum.

Sup. art. 2. cor. & infr. q. 67. ar. 1. Et. 4. diſt. 17. q. 3. ar. 3. q. 4 Et diſt. 48. q. 1. ar. 1. cor.

AD Sextvm ſic proceditur. Videtur quòd iudicium per vſurpationem non reddatur peruerſum: iuſtitia enim eſt rectitudo quædā in agendis. Sed nihil deperit veritati à quocunque dicatur, ſed à quocunque eſt accipenda: ergo etiam nihil deperit iuſtitiæ, à quocunque iuſtum determinetur: quod pertinet ad rationem iudicij.

2 Præterea, Peccata punire ad iudiciū pertinet. Sed aliqui laudabiliter leguntur peccata puniſſe, qui tamen autoritatem non habebant ſuper illos quos puniebāt: ſicut Moyſes occidēdo AEgyptium, vt habetur Exod. 2. & Phinees filius Eleazari Zābri filium Salumi: vt legitur Num. 25. & reputatū eſt ei ad iuſtitiam: vt dicitur in Pſalm. Ergo vſurpatio iudicij non pertinet ad iniuſtitiam.

3 ¶Præterea, Poteſtas ſpiritualis diſtinguitur, à temporali. Sed quandoque prælati, habentes ſpiritualem poteſtatem, intromittunt ſe de his quæ pertinent ad ſecularem poteſtatem. Ergo vſurpatum iudicium non eſt illicitum.

4 ¶Præterea, Sicut ad rectè iudicandū requiritur autoritas: ita etiam & iuſtitia iudicantis & ſcientia, vt ex ſupradictis* patet. Sed non dicitur iudicium eſſe iniuſtum, ſi aliquis iudicet, non habens habitum iuſtitiæ, vel non habens ſcientiam iuris. Ergo etiam neque iudicium vſurpatum, quod fit per defectum authoritatis, ſemper erit iniuſtum. *Artic. 2.*

¶Sed Contra eſt, quod dicitur Rom. 14. Tu quis es qui iudicas alienū ſeruum.

¶Respondeo dicendum, quòd cum iudicium ſit ferendum ſecundum leges ſcriptas, vt dictum* eſt, ille, qui iudicium fert, legis dictum quodammodo interpretatur, applicando ipſum ad particulare negotium. Cum autem eiuſdem autoritatis ſit legem interpretari, & legem condere, ſicut lex condi non poteſt niſi publica autoritate, ita nec iudicium ferri poteſt niſi publica autoritate, quæ quidem ſe extendit ad eos qui communitati ſubduntur. Et ideo ſicut iniuſtum eſſet, vt aliquis conſtringeret alium ad legem ſeruandam, quæ non eſſet publica autoritate ſancita: ita etiam iniuſtum eſt, ſi aliquis compellat *Ar. præced.*

pellat aliquem ferre iudicium, quod publica autoritate non fertur.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd pronuntiatio veritatis nõ importat compulſionem ad hoc, quod ſuſcipiatur: ſed liberum eſt vnicuique eam recipere, vel non recipere, prout vult. Sed iudicium importat quandam impulſionem. Et ideo iniuſtum eſt, quod aliquis iudicetur ab eo qui publicã autoritatem non habet.

Annot. ¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Moyſes videtur AEgyptium occidiſſe, quaſi ex inſpiratione diuina autoritatẽ adeptus: vt videtur per hoc quod dicitur Actuũ. 7. quòd percuſſo AEgyptio æſtimabat Moyſes intelligere fratres ſuos, quoniam Dominus per manum ipſius daret ſalutem Iſrael. Vel poteſt dici, quòd Moyſes occidit AEgyptium defendendo eum, qui iniuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Vnde Amb. dicit * in lib. De Offic. quòd qui non repellit iniuriam à ſocio cum poteſt, tam eſt in vitio, quàm ille qui facit. Et inducit exemplum Moyſi. Vel poteſt dici ſicut dicit Auguſt. * in quæſtionibus Exod. quod ſicut terra ante vtilia ſemina, herbarum inutilium fertilitate laudatur: ſic illud Moyſi factum, vitioſum quidem fuit, ſed magnę fertilitatis ſignum gerebat, inquantum ſcilicet, erat ſignum virtutis eius, qua populum liberaturus erat. De Phinees autem dicendum eſt, quod ex inſpiratione diuina, zelo Dei commotus, hoc fecit. Vel quia licet nondum eſſet ſummus Sacerdos, erat tamen filius ſummi Sacerdotis: & ad eum hoc iudiciũ pertinebat, ſicut & ad alios iudices, quibus hoc erat præceptum.

Lib. 2. c. 36 in prin. t. 1.

Lib. 1. c. 2. to. 4. & li. 22. contra Fauſtum c. 70. to. 6.

¶ Ad tertium dicendum, quòd poteſtas ſecularis ſubditur ſpirituali, ſicut corpus animæ. Et ideo non eſt vſurpatum iudicium ſi ſpititualis prælatus ſe intromittat de temporalibus, quantum ad ea, in quibus ſubditur ei ſecularis poteſtas, vel quæ ei à ſeculari poteſtate relinquuntur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd habitus ſcientiæ & iuſtitiæ ſunt perfectiones ſingularis perſonæ. Et ideo per eorum defectum non dicitur vſurpatum iudicium: ſicut per defectum publicæ autoritatis, ex qua iudicium vim coacti uam habet.

Summa Textus.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione affirmatiua, quæ probatur hac ratione: Iudicium cùm ſit ferendum ſecundũ leges ſcriptas, nihil aliud eſt, quam quædam legis interpretatio applicando ipſam ad particulare negocium: ſed interpretatio hæc non poteſt fieri abſque publica autoritate: eiuſdem enim eſt legem condere & interpretari: ergo ſi aliter fiat, erit vitioſum, & nullum, atque ex conſequenti iudicium per vſurpationem redditur peruerſum.

Explicatio Articvli.

PRo explicatione huius articuli eſt aduertendum, iudicium vſurpatum dici illud quod fertur ab eo, qui non eſt iudex eius, quẽ iudicat iuxta illud Pauli, ad Roma. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? Et etiam dicitur vſurpatum iudicium, quando quis iudicatur de eo, in quo tali iudici non ſubijcitur, vt quando homo de occultis iudicatur, quę ſunt reſeruata diuino iudicio, occultorum enim Deus & cognitor, & iudex eſt. Quod quidem iudicium vſurpatũ eſt iniurium, & ei, cuius iuriſdictionem vſurpat, & etiam illi, qui iudicatur, cum iudex non habeat iuriſdictionem in illum. Non ſolumque eſt illicitum & malum, verum etiã ſententia per tale iudicium lata ipſo iure eſt nulla, vt habetur expreſſe in cap. ad audientiam de conſuetudine, vbi dicitur, ſententia à non ſuo iudice lata firmitatem non obtinere. Idem etiam habetur in cap. at ſi clerici. de iudicijs, & in cap. in primis. 2. quæſtion. 1.

Iudicium vſurpatum quod ſit.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm ſententia, quæ fertur ab eo, qui iudex, vel prælatus nõ eſt, gerit tamen ſe pro prælato, ſit valida. Hãc difficultatem mouet gloſſa ſuper cap. nihil. de electione, & electi poteſtate: diffuſiusq; tractat illam Abbas ſuper idem cap. Et eſt ſententia iſtorum Doctorum, & vt exiſtimo communis omnium, atque vera, quòd geſta per talem prælatum, ſeu iudicem ſunt valida duabus conditionibus concurrentibus. Prima eſt autoritas ſuperioris, hoc eſt, quod fuerit talis prælatus, ſeu iudex autoritate ſuperioris conſtitutus. Secunda eſt cõmunis error, hoc eſt, quod communiter habeatur pro prælato, atq; iudice. Quod probatur

Dubium.

Reſponſio.

batur ex lege, Barbarius. ff. de officio prætorũ. Vbi geſta per illum, qui ſeruus erat, & fugitiuus, Romæ tamẽ optimè geſſerat prętoratum non reuocantur, nec annullantur, ſed potius approbantur: quia illę duæ conditiones concurrebant. Idem etiam habetur 3. quæſt. 7. cap. infamis. Ex quo infero primo cum Abbate, atque Innocentio ſupra dictum cap. nihil. quod ſi altera illarum cõditionum deficiat, geſta per talem iudicem, ſeu prælatum nullum robur & firmitatem obtinebunt. Infero ſecundo, quod geſta per intruſum, hoc eſt, per illum, qui propria autoritate, & ſine autoritate ſuperioris, ſiue per violentiam, ſiue per fraudem aliquã dignitatem, tam Eccleſiaſticam, quàm ciuilem obtinuit erunt inualida, atque irrita. Et eadem ratio eſt de illo, qui ſe gerit pro prælato, nondum tamen obtinuit poſſeſſionem.

Aliud Dubium. ¶Sed maior dificultas eſt de illo, qui reuera fuit à ſuperiore inſtitutus prælatus, ſeu iudex, & habitus communiter pro tali; poſteà autem commiſit aliquod crimen, propter quod ipſofacto, ſecundum ius eſt priuatus ſua dignitate, an geſta per iſtum, poſt quam crimen commiſit, ſint valida? Abbas loco citato dicit, quod ſi crimen, propter quod eſt ipſofacto priuatus, eſt occultum, geſta per illum ſunt valida, atque tenent, quia neutra ex poſitis conditionibus deficit. Cæterum, ſi crimen ſit notorium, geſta per ipſum non ſunt valida: quia deficit tunc communis error; non enim habetur cõmuniter pro prælato. Sed non habet hoc verum in ordine noſtro Auguſtiniano. In prologo enim noſtrarum conſtitutionum dicitur, quòd quanuis quis propter aliquod crimen ſit priuatus ipſofacto officio, quod habet, vel voce actiua, vel paſſiua, etiam ſi factum ſit euidens & notorium ius, non tamen eſt cenſendus priuatus, quo ad vſque ſententia, vel declaratio prælati ſuperueniat. Quo circa illa erit explicanda, ad hoc, vt geſta per talem prælatum non ſint valida. Pius Quintus in quodam proprio motu, qui incipit: Ad perpetuam rei memoriam; præcipit Præpoſitis, Abbatibus, Prioribus, tam mendicantibus, quàm non mendicantibus ſub priuationis officiorum, quæ in præſentia obtinent, & inhabilitatis in poſterum ad illa; & alia omnia & ſuſpenſionis à diuinis ipſofacto ſine alia declaratione pœnis incurrendis, ne mulieres intradomos & monaſteria introducere, vel admittere præſumant. Et tunc certum eſt, quod qui hanc legem tranſgreditur, etiam ſi tranſgreſsio ſit occulta ante declarationem, vel ſententiam prælati, ità eſt priuatus officio, quod habebat, vt ſalua conſcientia illud retinere non poſsit. Nihilominus tamen, ſi crimen ſit occultum adhuc geſta per talem prælatum erunt valida; quia duæ illæ conditiones ſuperiùs poſitæ, ſcilicet, autoritas ſuperioris, & communis error, adhuc concurrunt. Secus autem erit, ſi crimen fuerit notorium; quia tunc defuit ſecunda conditio, vt dicit Abbas loco citato.

Reſponſio.

Nota pro ordine D. Auguſt.

Aliud Dubium. ¶Eſt aliud dubium iam: An abſolutio facta in foro pœnitentiario ab eo, qui non eſt proprius ſacerdos, ità ſit valida, vt qui ità confeſſus eſt, & abſolutus non teneatur iterare confeſsionem, etiam ſi poſteà ſciat talem ſacerdotem non habuiſſe poteſtatem iuriſdictionis, nec ordinariam, nec ex commiſsione. Pro huius difficultatis explicatione, ſupponendum eſt, abſolutionem ſacramentalem eſſe actum iudicialem, & ſententiam à iudice latam in foro interioti, vt diffinitũ eſt in concilio Tridentin. ſeſsione. 14. cap. 2. 5. & 6. vnde canone. 9. eiuſdẽ ſeſsionis anathemate feriuntur quicunque negauerint abſolutionem eſſe actũ iudicialem. Et cùm ſententia à non ſuo iudice lata nulla ſit, & abſolutio ſit quædã ſententia iudiciaria manifeſtè ſequitur, quòd ſi ea eſt lata ab eo, qui iuriſdictionem non habet, erit nulla. Quod etiam habetur expreſſè in eodem cõcilio Tridentino, ſeſsione. 14. cap. 7. Ex hoc infero primò, quod abſolutio facta ab eo, qui ſe intromiſit in beneficium, eſt nulla. Et ſic talis confeſsio neceſſaria erit iteranda, quã primum conſtiterit illum fuiſſe intruſum, nec habuiſſe titulum beneficij autoritate ſuperioris. Et idem eſt dicendum de confeſsione facta ſacerdoti non habenti legitimam poſſeſsionem beneficij curati. Infero ſecundo, quòd confeſsio facta illi ſacerdoti, qui ipſofacto propter aliquod crimen eſt priuatus ſuo beneficio, ſi crimen ſit notorium, & manifeſtum, eſt nulla, & iteranda, vt ſupra diximus de alijs ſententijs. Infero tertio, quòd confeſsio facta illi ſacerdoti, qui autoritate ſuperioris obtinet beneficiũ, etiam ſi propter aliquod crimen occultum ipſofacto ſit eo priuatus; talis inquam, confeſsio, & abſolutio ſacramentalis ab iſto ſacerdote lata, ità ſunt valida, vt etiam ſi poſteà conſtet, talem ſacerdotem fuiſſe ipſofacto priuatum ſuo beneficio non ſit confeſsio neceſſario iteranda. Et ratio eſt, quoniam in iſto iudicio, quod in foro conſcientiæ geritur, cõcurrũt illæ duæ conditiones ſuperiùs poſitæ, ſcilicet, autoritas ſuperioris, & cõmunis error. Ita tenet expreſſe Caietanus in ſumma, verbo, abſolutionis impedimenta

Aliud Dubium.

Abſolutio ſacramẽtalis eſt actꝰ iudicialis.

pedimenta, & verbo, confeſsionis iteratio, & Sylueſter verbo, confeſſor. 1. numer. 15. & Nauarro in Manuali latino cap. 9. num. 8. & idem Nauarro de pœnitentia. d. 6. cap. placuit. nu. 177. & duobus ſequentibus. & Panormitanus Abbas. in cap. dudũ. 2. de electione & electi poteſtate.

Argumentum. ¶Sed contra hoc eſt apparens argumentum: Qui propter dicta eſt priuatus, ipſofacto, ſuo beneficio curato non habet iuriſdictionem ordinariam, nec ſubdelegatam: ergo abſolutio ab ipſo facta eſt nulla: atque ex conſequenti confeſsio iteranda. Conſequentia tenet ex diffinitione Concilij Tridentini ſeſsione. 14. cap. 7. Antecedens autem probatur. Et primo, quòd non habeat iuriſdictionem ordinariã, patet ex eo, quòd ipſofacto eſt priuatus beneficio, ratione cuius ſibi competebat ordinaria iuriſdictio. Quod vero nec etiam habeat ſubdelegatã, patet, quia nullus ſuperior eam ſibi conceſſit. *Solutio.* ¶Reſpondetur tamen negando, quod talis ſacerdos in hoc caſu, non retineat iuriſdictionem ſufficientem ad hoc, vt abſolutio ſacramentalis ab ipſo facta ſit valida. Retinet enim illam ex ſtatuto, & ordinatione Eccleſiæ: quæ vult, vt quando aliquis autoritate ſuperioris obtinuit beneficiũ, quandiu toleratur in illo, geſta per ipſum ſint valida, obtineantque robur, & firmitatem, etiam in foro conſcientiæ. Et fuit hoc prouidentiſsime & ſanctiſsimè ſtatutum propter animarum ſubditorum quietem.

Vltimũ Dubium. ¶Vltimum dubium circa iſtum articulũ eſt, vtrùm iudicium tyranni principis, qui vi armorum rem publicam occupauit, obliget in conſcientia ciues, quando iudicium aliàs eſt iuſtum. Et loquimur in præſenti de tyranno, qui ceſſante iam ſtrepitu armorũ pacificè de facto poſsidet rempublicam, illamque gubernat. Et quidem, quòd tale iudicium in conſcientia non obliget, proba*1. argumentum.* tur primò: Quia eſt vſurpatum, &, vt docet D. Thom. in iſto articulo, iudicium vſurpatum non ſolum eſt iniuſtum, ſed nullum: quod etiam docet in. 4. diſtinctio. 16. &. 18.

2. argumentum. ¶Item ſecundo ſummorum pontificum decreta docent ſententiam eſſe nullam, quãdo profertur à non iudice, vt habetur in ca. at ſi clerici. de iudicijs. & in multis alijs. Vnde D. Gregorius in cap. ſententia. 11. q. 3. non quamlibet ſententiam dixit eſſe timendam, ſed paſtoris, prælati, atque iudicis: cui etiam conſentit Imperator in lege. Barbarius. ff. de officio prętoris, ſed illi, qui per tyrannidem occupant rempublicam, re vera non ſunt iudices, nec prælati aliàs tyranni non eſſent: ergo illorum iudicia, atque ſententiæ in conſcientia non obligant.

¶Propter hæc argumenta Soto lib. 3. de iuſtitia & iure quæſt. 4. artic. 6. affirmat eos, qui per tyrannidem regnum inuaſum occupauerunt, nec legem ferre vllam poſſe, nec ius dicere, quod vllo pacto ciues in conſcię tia obliget, niſi forſan præſcriptione, aut rei publicæ conſenſu tandem fuiſſent iam facti legitimi principes, quales Franci apud Gallos & Gothi, apud Hiſpanos leguntur. *Sententia Soti.*

¶Oppoſitam tamen ſententiam tenet Victoria, in relectione de poteſtate ciuili, numero. 23. quã & publicè docuit in his ſchoIis, eſtque non minus veroſimilis, ſed fortaſſe magis, atque probabilior. Et probatur primò coniectura ex Euangelio deſumpta: Nam certum eſt ex ſcriptura, Romanos principes per tyrannidem Iudæam occupaſſe eo tempore, quo Chriſtus in ea prę dicauit: & tamen Chriſtus Dominus Romanorum tyrannicum Imperium prædicauit eſſe ferendum. Matth. enim. 22. quibusdam rogantibus, Liceatne cenſum dare Cæſari, an non? Reſpondit Chriſtus, reuera eſſe ſoluendum, quantum ex Euangelica hiſtoria colligere licet. Dixit enim: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Imo ipſe Chriſtus Matth. 7. cum prę miſiſſet ſe liberum eſſe à Cæſaris tributo, & didragmate ſoluendo, ſoluit, tamen didragma. Et Lucæ ca. 3. interrogantibus militibus Ioannem Baptiſtam, quid ipſi deberẽt facere, non præcipit eis Ioannes, vt diſcederent à præſidio, & militia Cæſaris: ſed quòd contenti eſſent ſuis ſtipendijs, neminem cõcutientes, nec calumniam inferentes, quod nulla ratione faceret, niſi licitum eſſet Cæſaris ſententijs & legibus parere. Item ſecũdo ſic argumentor: Ad bonam gubernationem reipublicæ pertinet, vt in rebus tam deſperatis, & in tam miſero reipublicæ ſtatu, qualis eſt tyranno imperante, ſit aliquis iudex, qui componat, & dirimat controuerſias inter ciues exortas, puniatque, atque coerceat malefactores: alioqui, vt ait poeta, viueretur ex rapto, nec hoſpes ab hoſpite tutus: ſed non eſt qui de facto id poſsit efficere, niſi tyrannus ille, aut illius miniſtri: ergo ratio poſtulat, vt eius leges atq; iudicia obligent in conſcientia. Et confirmatur: Iure naturali è duobus malis minus eſt eligendum: ſed eſt minus malum, quod ſententia tyranni aliàs iuſta obliget in conſciẽtia, quã quod reipublicæ trãquillitas perturbetur: perturbaretur autẽ reſpublica, nullis legibus exiſtentibus: ergo ſanctius erit, quòd leges à tyranno latæ ſeruentur, quàm, quòd nullæ: & ſic obligant in conſcientia. *Sententia Victoriæ vera & tenẽda.*

¶Et

Ad.1.arg. ¶Et ad primum argumentum reſpondetur, quòd quanuis iudicium tyranni ſimpliciter ſit vſurpatum, in quantum à principio in ipſo imperio; atque principatu fuit facta vſurpatio, quadam tamen ratione non eſt vſurpatum, ea, ſcilicet, qua reſpublica ex ſuppoſitione ad vitandum maius malũ cõſentit eius ſentẽtijs, præbens eis robur & firmitatem, quod ſatis eſt ad hoc, vt ſecundum quid dicantur non vſurpatæ: & ſic obligent in conſcientia. ¶Ad ſecundum reſpondetur, quòd tyrannus aliquo modo ex iure naturæ eſt iudex, & ſic ſententiæ ab ipſo latæ ſunt validæ, nec contrarium conſtat ex capitibus citatis,

Difficultas de Moyſe an peccauerit occidendo AEgyptium. ¶Circa ſolutionem ad ſecundum argumẽtum D. Thom. eſt difficultas, vtrũm Moyſes ſit accuſandus de homicidio, & de crimine vſurpati iudicij propterea quòd occidit AEgyptium, vt legitur. Exod. cap. 2. vel potius ſit excuſandus. De qua re & ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt, quę excuſat Moyſem ab homicidio, & à crimine vſurpati iudicij, dicens, quod Moyſes occidit Ægyptium excitatus diuino ſpiritu in vindictam iniuriæ, quam Ægyptius inferebat cuidam Hebræorum: quod poſteà Dominus innumeris factis miraculis declarauit: præterquam quod etiam Moyſes erat deſtinatus dux, & liberator populi Iſraeliti ci. Hanc ſententiam tenet D. Auguſt. lib. 2. quæſtionum ſuper Exodum. q. 2. cui etiam conſentiunt Aloyſius Lipomanus, Rupertus Abbas, Abulenſis, Nicolaus de Lira, & Rabanus ſuper Exod. cap. 2. Clemens Alexandrinus, lib. 1. ſtromatum, ante finem, eadem ratione excuſat Moyſem. Sed addit, quòd Moyſes ſolo verbo Ægyptium interfecit ſicut D. Petrus. Actor. 2. ſolo verbo interfecit Ananiam, & Saphiram. Idque fecit, vt quidam Hebræorum dicunt, per inuocationem nominis Tetragrãmaton. Ita que inuocando nomen illud occidit Ægyptium. Sed hæc ſententia, quantum ad modum interficiendi (præterquam, quòd videtur inferre vim textui ſacro dicenti: Cumque circunſpexiſſet huc atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet percuſſum Ægyptium abſcondit ſabulo, quibus verbis occiſio vi, & non tantum verbis facta ſignificatur) eadem facilitate, qua aſſeritur, & reijcitur.

1.ſentẽtia.

2.ſentẽtia. ¶Secunda ſententia etiam excuſat Moyſem, ſed alio titulo dicens, quòd Moyſes non per modum vltionis, ſed per modum defenſionis cum moderamine inculpatæ tutelæ occidit Ægyptium, ſcilicet, defendendo Hebræum, cui Ægyptius iniuriam inferebat, quod licet etiam priuatæ perſonæ. Ita ſentit D. Ambroſius, lib. 1. offi. cap. 36. Quam ſententiam etiam approbant Rupertus Abbas, & Lipomanus, loco citato.

3.ſentẽtia. ¶Tertia ſententia carpit & reprehendit Moyſem, atque eius factum, quanuis zelum, & indolem illius laudet. Hæc eſt D. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum Manichæũ, cap. 70. & D. Hieronymi in Epiſtola ad Damaſum Papam. Explicans enim ibi primam Eſaiæ viſionem dicit, Moyſi conſcientiam ſorduiſſe extincto Ægyptio. Et D. Chryſoſt. lib. 3. de prouidentia in principio etiam videtur hoc factum Moyſi reprehendere, tanquam homicidium.

4.ſentẽtia. Caietani. ¶Quarta ſententia eſt Caietani ſuper illum locum Exodi dicentis, ſe non videre certam rationem excuſandi Moyſem, ſed incertam tantum. Et quidem, quòd non ſit certa ratio excuſandi probat: Nam, ſi aliqua inueniretur, ea eſſet, vel quia Moyſes id fecit ex inſpiratione diuina, vt dicit prima opinio; vel quia id fecit non per modum vltionis, ſed per modũ defenſionis, vt dicit ſecunda, vel quia Ægyptius ille erat poſitus publicè ad affligendos Hebræos: tunc enim rectè poſſet Moyſes, etiam, vt priuata perſona, illum interficere, tanquam communem hoſtem reipublicæ Hebræorum: hoſtes enim reipublicæ poteſt priuata perſona occidere, vt D. Tho. 22. quæſt. 64. artic. 2. inſinuat: ſed nihil horum certò conſtat ex ſcriptura. Et quidem, quòd non certò conſtet ex ſcriptura illum Ægyptium publicè eſſe poſitum ad affligẽdos Hebræos, eſt res manifeſta. Quod autem, nec etiam conſtet id fuiſſe factum ex inſpiratione diuina, aut per modum defenſionis probatur ex verbis ſcripturæ, quibus ipſum factum refertur. Dicitur enim: Et cũ circunſpexiſſet huc atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum Ægyptium abſcõdit. Sanè circunſpectio illa, an aliquis teſtis adeſſet, teſtatur, inquit Caietanus, quod nõ per modum defenſionis, ſed per modum vltionis occiderit Ægyptium. Et præterea illa eadem circunſpectio erat ſignum humanæ cautelæ, & prouidentiæ, & non diuinæ inſpirationis. Et ſic non certo conſtat, an ex inſpiratione diuina, vel per modum defenſionis Moyſes occiderit Ægyptium: & ex cõſequenti nec etiam inuenitur aliqua certa ratio, ipſum excuſandi. Sed quòd inueniatur incerta ratio excuſandi Moyſem probat Caietanus: Nam quanuis non ſit certũ, eſt tamen veriſimile, quod Ægyptius ille publicè erat poſitus affligẽdis Hebræis: quod & ſacer textus inſinuare videtur. Ante verba enim præfata præmiſerat, quod Moyſes vidit afflictionem Iſrael, & Ægyptium percutientem.

cutientem. Quaſi diceret, quòd, vt publicè poſitus afflictioni Hebræorum eos percutiebat.

Sententiæ excuſantes Moyſẽ ſunt probabiliores.

¶Inter has ſententias illæ, quæ excuſant Moyſem ab homicidio,& à iudicio vſurpato, ſemper mihi viſæ ſunt præferẽdæ. Tum quia Moyſes à pluribus ſanctis patribus excuſatur, quàm accuſatur. Tum etiam, quia D. Auguſt. in quæſtionibus ſuper Exodum, vbi illum excuſat, facit mentionem eius ſententiæ, quam habuerat in libro contra Fauſtum Manichæum, eamque tandem deſerit. Ac demum, quoniã excuſare Moyſem, præter quam quòd eſt excuſare hominem ſanctum à peccato, eſt etiam valde conſonum alteri loco ſacræ ſcripturæ. Numerorũ enim 12. dicitur de Moyſe, quòd erat mitiſſimus ſuper omnes homines, qui morabantur in terra. Ex quo colligi videtur, quod non vlciſcendi cauſa, ſed tanquam dux & liberator populi Iſraelitici excitatus diuino ſpiritu Ægyptium interfecerit. Inter ſententias autem, quæ excuſant Moyſem prima videtur præferenda. Tum quia à pluribus ex ſanctis patribus aſſeritur. Tum etiam quia eſt valde conſona ijs quæ habentur Actorum. 7. Dicitur enim quod percuſſo Ægyptio eſtimabat Moyſes intelligere fratres ſuos quoniam dominus per manum ipſius daret ſalutem Iſrael, quibus verbis ſignificari videtur iam Dominũ inſpiraſſe Moyſi, per ipſum eſſe populum liberandum à ſeruitute Ægypti, & ſic quod ex inſpiratione diuina, tanquam tutor & defenſor populi à Deo conſtitutus Ægyptium interfecit. Lepidum autem eſt, quod ex iſto loco colligunt iuris periti, nempe Moyſem non fuiſſe ſacerdotem ſiquidẽ AEgyptiũ interfecit: quaſi tũc homicidium voluntariũ efficeret hominẽ indignũ ſacerdotio, aut illud, Pſal. 98. Moyſes & Aarõ in ſacerdotibus eius, verũ non eſſet.

Iudex Eccleſiaſticus habet duplicem poteſtatem temporalem.

¶Circa ſolutionem ad tertium argumentum D. Thom. aduertendum eſt, ex mente Caietani in præſenti, quod iudex eccleſiaſticus duplicem tantum habet autoritatem temporalem. Vnam ordinariam, & propriè ſuam, quæ proficiſcitur ex ipſa autoritate ſpirituali: qualis eſt poteſtas temporalis neceſſaria ad conſeruationem boni ſpiritualis, à qua habet, vt ſi ad bonum ſpirituale ſit neceſſarium temporaliter priuare aliquẽ principem ſuo regno, illud poſſit Papa efficere. Altera poteſtas eſt quaſi extraordinaria: & eſt illa, quam iudex eccleſiaſticus habet ex ſpeciali priuilegio Regis: qualis eſt autoritas noſtri Cancellarij, quæ etiam eſt confirmata per Papam. Ex quo infertur, quòd ſi iudex eccleſiaſticus mittat manum ſuam ad res temporales, ſupra quas non habet priuilegium, vel quæ neceſſariæ non ſunt ad bonum ſpirituale, quidquid faciet, aut determinet iudicando, nullius erit momenti. Vnde ſi in illis imponat pœnam excommunicationis, aut alias pœnas nihil obligabunt. Et ratio eſt: Nam, quãuis ità ſit, vt dicit. D. Tho. in præſentiarum, quòd poteſtas temporalis eſt ſubiecta ſpirituali, ſicut corpus animæ: quia tamen non eſt omnino ſubdita, ſed in illis rebus tantum, quę concernunt bonum ſpirituale; idcirco quidquid extra hoc præceperit erit inane. Hîc ſolet diſputari, an iudex excommunicatus ferat verã ſententiam, quæ alios liget, ſed hoc propriè pertinet ad materiam de excommunicatione, in quarto.

QVÆSTIO. LXI.

De partibus Iuſtitiæ, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm conuenienter ponantur duæ ſpecies iuſtitiæ, ſcilicet, commutatiua & diſtributiua.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quod inconuenienter ponantur duæ ſpecies iuſtitiæ, iuſtitia diſtributiua, & commutatiua. Nõ enim poteſt eſſe iuſtitiæ ſpecies, quod multitudini nocet, cum iuſtitia ad bonum commune ordinetur. Sed diſtribuere bona communia in multos, nocet bono communi multitudinis: tum quia exhauriuntur opes communes, tũ etiam quia mores hominum corrumpuntur. Dicit enim Tul. in lib. * de Offic. Fit deterior qui accipit, & ad idem ſemper expectandum paratior. Ergo diſtributio non pertinet ad aliquam iuſtitiæ ſpeciem.

1.q.21.ar. 1.cor.& d. 33.q.3.ar. 4.q.5.& 4 di.46.q.1. ar.1.q.1.

Lib.2.paulò à med. illius in ca. duplex libertalitatis genus,&c.

2 ¶Præterea, Iuſtitiæ actus eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt: vt ſupra * habitum eſt. Sed in diſtributione non redditur alicui quod ſuum erat, ſed de nouo appropriatur ſibi id quod erat commune. Ergo hoc ad iuſtitiam non pertinet.

Quatenus ad conciliũ dum,&c. Q.58.a.11

3 ¶Præterea, Iuſtitia non ſolum eſt in principe, ſed etiam in ſubditis: vt ſupra habitum * eſt. Sed diſtribuere ſemper ad

1.2.q.58. ar.6.& ar. 1.& 5.

ad principem pertinet. Ergo diſtributiua non pertinet ſemper ad iuſtitiam.

4 ¶ Præterea, Diſtributiuum iuſtum eſt bonorum communium, vt dicitur in quinto * Ethicorum. Sed communia pertinent ad iuſtitiam legalem. Ergo iuſtitia diſtributiua non eſt ſpecies iuſtitiæ particularis, ſed iuſtitiæ legalis.

Lib. 5. c. 2. circa fi. & cap. 3.

5 ¶ Præterea, Vnum & multa non diuerſificant ſpeciem virtutis. Sed iuſtitia commutatiua conſiſtit in hoc, quòd aliquid redditur vni, iuſtitia vero diſtributiua in hoc, quòd aliquid datur multis. Ergo non ſunt diuerſæ ſpecies iuſtitiæ.

¶ Sed Contra eſt, quod Philoſophus in quinto Ethicorum * ponit duas partes iuſtitiæ, & dicit quòd vna eſt directiua in diſtributionibus, alia in commutationibus.

Lib. 5. c. 2. circa fi. t. 5

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, iuſtitia particularis ordinatur ad aliquam priuatam perſonam, quæ comparatur ad communitatem, ſicut pars ad totum. Poteſt autem ad aliquam partem duplex ordo attendi. Vnus quidem partis ad partem, cui ſimilis eſt ordo vnius priuatæ perſonæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit commutatiua iuſtitia quæ conſiſtit in his quæ mutuo ſunt inter duas perſonas adinuicem. Alius ordo attenditur totius ad partes. Et huic ordini aſſimilatur ordo eius, quod eſt commune ad ſingulas perſonas, quem quidem ordinem dirigit iuſtitia diſtributiua, quæ eſt diſtributiua communium ſecundum proportionalitatem. Et ideo duæ ſunt iuſtitiæ ſpecies, ſcilicet, diſtributiua & commutatiua.

Quæſt. 58. artic. 8.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſicut in largitionibus priuatarum perſonarum commendatur moderatio, effuſio verò culpatur: ita etiam in diſtributione communium bonorum eſt moderatio ſeruanda, in quo dirigit iuſtitia diſtributiua.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut pars & totum quodam modo ſunt idem: ita id quod eſt totius, quodammodo eſt partis. Et ita cum ex bonis communibus aliquid in ſingulos diſtribuitur, quilibet aliquo modo recipit quod ſuum eſt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd actus diſtributionis, qui eſt communium bonorum, pertinet ſolum ad præſidentem communibus bonis. Sed tamen iuſtitia diſtributiua eſt in ſubditis, quibus diſtribuitur: in quantum, ſcilicet, ſunt contenti iuſta diſtributione. Quanuis etiam diſtributio quandoque fiat bonorum cõmunium, non quidem ciuitati, ſed vni familiæ: quorum diſtributio fieri poteſt autoritate alicuius priuatæ perſonæ.

¶ Ad quartum dicendum, quòd motus accipiunt ſpeciem à termino ad quem. Et ideo ad iuſtitiam legalem pertinet ordinare ea, quæ ſunt priuatarum perſonarum in bonum commune. Sed ordinare econtrario bonum cõmune ad perſonas particulares per diſtributionem, eſt iuſtitiæ particularis.

¶ Ad quintum dicendum, quòd iuſtitia diſtributiua & commutatiua non ſolum diſtinguuntur ſecundum vnum & multa, ſed ſecundum diuerſam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id quod eſt commune. Alio modo id quod eſt proprium.

Svmma Textvs.

Concluſio eſt affirmatiua. Et probatur: Diſtinctio ſpecifica habituum ex obiectis eſt conſideranda; diſtinguitur enim habitus per actus, & actus per obiecta: ſed in republica, in quâ iuſtitia æquitatem conſtituit, eſt duplex ordo particularis, & diuerſus: vnus totius ad partes, & alter partium inter ſe ſe: ergo per illos duos ordines, duæ etiam ſpecies iuſtitiæ erunt diſtinguendæ. Vna quæ ſit totius ad partes, hoc eſt, quæ communia bona ciuibus bene diſponat: & hæc denominatur iuſtitia diſtributiua. Altera, quæ æquitatem ſeruet inter partes: & hæc nũcupatur iuſtitia commutatiua. Atque ex conſequenti cõuenienter ponuntur duæ ſpecies iuſtitiæ, ſcilicet, commutatiua, & diſtributiua.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli, eſt aduertendum, quòd quemadmodum fortitudo eſt virtus, qua homo eſt fortis; & temperantia, qua eſt temperatus: ita etiam, & iuſtitia eſt virtus, qua homo eſt iuſtus. Sed eſt differentia: Nam fortitudo, & temperãtia, & aliæ virtutes ſolum reſpiciunt ſubiectum: at verò iuſtitia, quia eſt ad alterum, ſemper neceſſario præſupponit, & includit ordinem ad alterum. Triplex autem in republica poteſt inueniri ordo. Primus eſt partium ad totum; Secundus eſt totius ad partes; & tertius partium inter ſe ſe. Et ſicut eſt triplex ordo: ità etiam eſt triplex iuſtitia. Vna directiua ordinis partium ad totum, hoc eſt, quæ bonum partium ordinat in bonum totius. Et hæc appellatur iuſtitia legalis. Sicut enim leges potiſsimùm reſpiciunt bonum commune: ità etiam & iuſtitia legalis, quæ alio nomine appellatur iuſtitia generalis, non quidem per prædicationem, quomodo animal eſt generale omnibus ſpeciebus animalis, ſed per virtutem inquantum, ſcilicet, actus cuiuſcunque iuſtitiæ particularis, imo & cuiuſcunque alterius virtutis, ordinat ad bonum commune, quod eſt proprium obiectum illius, vt diximus ſupra, agentes de iuſtitia legali. Altera iuſtitia eſt, quæ dirigit ordinem totius ad partes, appellaturque diſtributiua; & eſt illa, per quam princeps ſeruat rectitudinem in diſtribuendo bona communia rei publicæ partibus ipſius; diciturque hæc iuſtitia particularis, ex ſententia D. Thom. hîc ad. 4. Quia quamuis diſtribuat bona communia, diſtribuit tamen illa priuatis perſonis: & motus ſemper accipit ſpeciem à termino, ad quem. Tertia iuſtitia eſt, quæ dirigit ordinem inter partes reipublicæ, efficiens iuſtum in emptionibus, & venditionibus, & in alijs contractibus, ſeu commutationibus: diciturque hæc iuſtitia particularis propter eandem rationem, qua & diſtributiua.

Triplex iuſtitia ſicut & triplex ordo.

Quæ iuſtitia diuidatur in diſtributiuam et commutatiuam.

¶Ex hoc infertur, quòd iuſtitia, quæ in præſenti diuiditur à D. Tho. in commutatiuam, & diſtributiuam, non eſt iuſtitia, ſecũdum totam ſuam latitudinẽ, ſed iuſtitia particularis, cuius ſpecies ſũt cõmutatiua, & diſtributiua. Quod etiam affirmat Ariſt. lib. 5. Ethicorum. cap. 2. Buridanus. lib. 5. Ethic. quæſt. 7. dicit has virtutes non eſſe ſpecie diſtinctas. Nec huius rei aliam rationem aſsignat, niſi, quòd argumenta partis contrariæ non omnino conuincunt. Cæterum hęc ratio neminem ex philoſophis contra Ariſtotelem mouere deberet, niſi ipſe validioribus vteretur. Præterquàm, quòd etiam rationes, quæ ad id cõmuniter adduci ſolent ſatis abunde rẽ demonſtrant in philoſophia morali, à qua non eſt expectãda mathematica demõſtratio, vt dicit Ariſt. ſtatim in principio libri primi Ethicorum. Prima ratio eſt illa, quam ponit D. Tho. in iſto articulo, & eſt velut fundamentum omnium aliarũ. Fundatur enim in formali diſtinctione obiectorũ, quæ ſolet eſſe prima radix ſpecificæ diſtinctionis habituum, vt Ariſt. atq; D. Tho. in multis locis oſtendunt: nos autem illam ad formam reduximus, dum cõſtitueremus ſummam textus. Sed poteſt præterea ſecundò hoc ipſum probari hoc modo: Munus iuſtitię particularis eſt reddere vnicuiq; quod ſibi debetur: ſed ratio debiti in iuſtitia diſtributiua, eſt ſpecie diſtincta ab illa, quæ eſt in cõmutatiua: ergo iſtæ virtutes ſpecie diſtinguntur. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Eo modo vnaquęque res debetur alicui perſonæ, quo eſt eius. Dupliciter autem aliquid poteſt dici hominis: Vno modo ſimpliciter; quale eſt illud, q̃ eſt propria eius poſſeſſio: Alio modo ſecundum quid; quale eſt illud, quod nõ eſt prorię ſuum, niſi quatenus eſt totius, cuius homo eſt pars. Ea enim, quæ ſunt totius, quodammodo ſunt partium: ſed iuſtitia commutatiua verſatur circa debitum prioris generis, & iuſtitia diſtributiua verſatur circa ſecundum debitum: ergo ratio debiti in iuſtitia diſtributiua eſt ſpecie diſtincta ab illa, quæ eſt in cõmutatiua; atq; ex conſequenti iſtę virtutes ſpecie diſtinguũtur. Tertiò poteſt id ipſum probari: Nã ibi eſt opus diſtincta virtute ſpecie, vbi difficultas operãdi eſt etiam ſpecie diſtincta: ſed in diſtributione bonorum communium, quæ princeps habet in ſua poteſtate, nec vnquam fuerunt ciuium, eſt ſpecialis difficultas diſtincta ab illa, quæ eſt in commutationibus, & in reddendis illis, quæ ab alijs accepimus: ergo iuſtitia diſtributiua, cuius eſt vincere difficultatem diſtributionis bonorum communiũ, eſt ſpecie diſtincta à iuſtitia commutatiua cuius eſt vincere difficultates in commutationibus, & in alijs rebus reddendis exiſtentes. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Quòd enim quis reddat quod ab alio accepit, vel quod non committat fraudem in commutationibus communibus, id ratio, & inclinatio naturalis protinus dictat, fitque faciliori negocio. Cæterum, quòd principes, & bonorum communium diſpenſatores ea, quæ penes ſe habent in alios diſtribuant, ſi ſibi illa vſurpare poſſunt, ingentem continet difficultatem,

Iuſtitia cõmutatiua & diſtributiua differunt ſpecie.

vt

vt experientia conſtat: & ſic opus erit ad illam vincendam alia virtute diſtincta à iuſtitia commutatiua.

Dubium. Sed dubitabit aliquis, hoc loco, vtrùm iuſtitia commutatiua ſit rurſus diſtinguenda in alias ſpecies? Quod eſt quærere, vtrùm ſit conſtituenda vna iuſtitia commutatiua ad efficiendam rectitudinem in venditionibus, & alia in emptionibus, & ſic de ſingulis, vel potiùs ad hæc omnia vna, & eadem ſpecies ſpecialiſſima iuſtitiæ commutatiuæ ſufficiat? *Solutio.* Ad quod breuiter reſpondeo, vnicam tantum ſpeciem iuſtitiæ commutatiuæ indiuiſibilem formaliter eſſe conſtituendam. Nam cùm in omnibus contractibus, & commutationibus vnica ſolum ratio formalis debiti, quæ eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt, ſimpliciter conſideretur, vnica etiam iuſtitia commutatiua erit ſufficiens. Et ſimiliter eſt dicendum de iuſtitia diſtributiua, quod eſt vnus habitus in ordine ad omnem diſtributionem. Itaque, quemadmodum comedere anguillam, & paſtinacam, & oua in feria ſexta ad eandem virtutem temperantiæ pertinet, quanuis iſti actus materialiter diſtinguantur: ità etiam, & facere æqualitatem in venditionibus, & emptionibus pertinet ad eandem iuſtitiam: quanuis iſti actus materialiter diſtinguantur. Si quis autem de iuſtitia vindicatiua, ſeu punitiua quærat ad quam ſpeciem iuſtitiæ particularis pertineat, an, ſcilicet, ad commutatiuam, vel ad diſtributiuam? dico, quòd, vt eſt in principe puniente ſcelera, eſt quidem actus elicitus à iuſtitia commutatiua. Ad iuſtitiam enim commutatiuam pertinet, conſtituere æqualitatem ſimpliciter inter datum & acceptum, & inter culpam & pœnam. Propter quod dicit ſcriptura, quod iuxta quantitatem debiti erit, & plagarum modus. Cæterum imperatur iſte actus à iuſtitia legali, cuius eſt reſpicere bonum commune; & ordinare non ſolum bona ciuium ad bonum totius reipublicæ, ſed etiam pœnas, & vindictas malefactorum, quæ ideò inferri debent, vt in pace & quiete ſtatus reipublicæ gubernetur.

ARTICVLVS. II.

¶ *Vtrùm medium eodem modo accipiatur in iuſtitia diſtributiua, & commutatiua.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quod medium eodem modo accipiatur in iuſtitia diſtributiua, & commutatiua. Vtraque enim ſub iuſtitia particulari continetur, vt dictum * eſt. Sed in omnibus temperantiæ, vel fortitudinis, partibus accipitur vno modo mediũ. Ergo etiam eodem modo medium eſt accipiendum in iuſtitia diſtributiua & commutatiua. *Inſt. ar. 4. cor. fi. & 2. di. 27. a. 3. co. & 3. di. 33. q. 1. ar. 3. q. 2. cor. Et vir. q. 1. a. 13. ad. 7. Ar. præced.*

2 ¶ Præterea. Forma virtutis moralis in medio conſiſtit, quod ſecundum rationem determinatur. Cùm ergo vnius virtutis ſit vna forma, videtur quod in vtraque ſit eodem modo medium accipiendum.

3 ¶ Præterea, In iuſtitia diſtributiua accipitur medium, attendendo diuerſam dignitatem perſonarum. Sed dignitas perſonarum attenditur etiam in commutatiua iuſtitia, ſicut in punitionibus. Plus enim punitur qui percutit principem, quàm qui percutit priuatam perſonam. Ergo eodem modo accipitur medium in vtraque iuſtitia.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Philoſoph. dicit in 5. Eth. quòd in iuſtitia diſtributiua accipitur medium, ſecundum geometricam proportionalitatem, in commutatiua autem ſecundum arithmeticam. *Li. 5. ca. 3. tom. 5.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, in diſtributiua iuſtitia datur aliquid alicui priuatæ perſonæ, inquantum id quod eſt totius, eſt debitum parti. Quod quidem tanto maius eſt quanto ipſa pars maiorem principalitatem habet in toto. Et ideo in diſtributiua iuſtitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa perſona maiorem habet principalitatem in communitate. Quæ quidem principalitas in ariſtocratia communitate attenditur, ſecundum virtutem in olicratia ſecũdum diuitias, in democratia ſecũdum libertatem, & in alijs aliter. Et ideo in iuſtitia diſtributiua non accipitur medium, ſecundum æqualitatem rei ad rem, ſed ſecundum proportionẽ rerum ad perſonas, ſcilicet ſicut vna perſona excedit aliam, ita etiam res, quæ datur vni perſonæ, excedit rem, quæ datur alij. Et ideo *Ar. præced.*

Lib. 5. Eth. c. 3. à med. tom. 5.

dicit * Philoſophus, quòd tale medium eſt ſecundum geometricam proportionalitatem, in qua attenditur æquale non ſecundum quãtitatem, ſed ſecundum proportionem. Sicut ſi dicamus, quòd ſicut ſe habent ſex ad quatuor, ita ſe hab ẽt tria ad duo, quia vtrobique eſt ſeſquialtera proportio, in qua maius habet totum minus, & mediam partem eius. Non autem eſt æqualitas exceſſus, ſecundum quantitatem, quia ſex excedunt quatuor in duobus: tria vero excedunt duo in vno. Sed in commutationibus redditur aliquid alicui ſingulari perſonæ propter rem eius, quæ accepta eſt, vt maximè patet in emptione & venditione, in quibus primo inuenitur ratio commutationis. Et ideo oportet adæquare rem rei: vt quanto iſte plus habet, quàm ſuum ſit de eo quod eſt alterius, tantundem reſtituat ei, cuius eſt. Et ſic fit æqualitas ſecundum arithmeticam medietatem, quæ attenditur ſecundum parem quantitatis exceſſum: ſicut quinque eſt medium inter ſex & quatuor, in vnitate enim excedit & exceditur. Si ergo à principio vterque habeat quinque, & vnus eorum accipit vnum de eo quod eſt alterius, vnus, ſcilicet, accipiens habebit ſex, & alij relinquentur quatuor. Erit ergo iuſtitia ſi vterque reducatur ad medium, vt accipiatur vnum ab eo qui habet ſex, & detur ei qui habet quatuor. Sic enim vterq; habebit quinque quod eſt medium.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd in alijs virtutibus moralibus accipitur medium ſecundum rationem, & non ſecundum rem. Sed in iuſtitia accipitur medium rei: & ideo ſecundũ diuerſitatem rerum, diuerſimodè medium accipitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd generalis forma iuſtitiæ eſt æqualitas, in qua conuenit iuſtitia diſtributiua cum commutatiua. In vna tamen inuenitur æqualitas ſecundum proportionalitatem geometricam, in alia ſecũdum arithmeticam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in actionibus & paſsionib⁹ cõditio perſonæ facit ad quãtitatem rei. Maior enim eſt iniuria ſi percutiatur princeps, quàm ſi percutiatur priuata perſona. Et ideo cõditio perſonæ in diſtributiua iuſtitia attenditur ſecundũ ſe. In cõmutatiua autem, ſecundum quod per hoc diuerſificatur res.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: In iuſtitia diſtributiua medium debet accipi ſecundum proportionalitatem geometricam, ideſt, ſecundum æqualitatem proportionis perſonæ ad rem, quæ per diſtributionem confertur. Probatur: In iuſtitia diſtributiua datur aliquid alicui perſonæ, in quantum id, quod eſt totius eſt debitum parti: ſed id quod eſt totius, & debitum parti, eſt maius, quantò ipſa pars maiorem principalitatem habet in toto: ergo ſecundum æqualitatem proportionis perſonæ ad rem, quæ confertur debet medium in iuſtitia diſtributiua attendi: atque ex conſequenti, ſecundum proportionalitatem geometricam, in qua attenditur æquale, non ſecundum quantitatem, ſed ſecundum proportionem. Ità, ſcilicet, vt ſicut vna perſona excedit aliam, ità etiam res, quæ datur vni perſonæ, excedat rem, quæ datur alteri. Secunda concluſio: In iuſtitia commutatiua medium debet accipi ſecundum proportionalitatem atithmeticam, hoc eſt, ſecundum æqualitatem rei ad rem. Probatur; In commutationibus datur aliquid alicui ſingulari perſonæ propter rem eius, quæ accepta eſt, vt eſt videre in emptione, & venditione: ergo in illis ità eſt neceſſarium adæquare rem rei, vt quanto iſte plus habet, quàm ſuum eſt, de eo quod eſt alterius, tantumdem reſtituat ei, cuius eſt. Et ſic medium in iuſtitia commutatiua, accipitur ſecundum æqualitatem rei ad rem, quæ eſt æqualitas arithmetica. Ex dictis infertur medium non eodem modo accipiendum eſſe in iuſtitia diſtributiua, & commutatiua, quod erat præcipuum quæſitum huius articuli.

Explicatio Articvli.

Qualiter accipiat mediũ in virtutibus moralibus.

Pro explicatione huius articuli eſt aduertendum, quod medium dupliciter accipi poteſt. Vno modo per comparationẽ ad extrema: qua ratione dicitur mediũ illud, quod

quod æqualiter diſtat ab extremo, vt centrum in circulo. Et iſto modo non accipitur medium in virtutibus moralibus. Fortitudo enim, quæ mediat inter audacias, & timores magis accedit ad audaciam, & ſimiliter liberalitas magis accedit ad prodigalitatem, quam ad auaritiam. Alio modo accipitur medium per commenſurationem, ſeu adæquationem ad aliquam regulam, & menſuram extrinſecam: inter exceſſum enim, atque defectum regula mediat, adæquatio & conformitas ad talem regulam. Et ſecundum iſtum modum debet accipi medium in virtutibus moralibus. Regula autem, cui debent commenſurari & conformari operationes virtutum moralium, eſt regula præſcripta à ratione. Conformitas, ſeu adæquatio ad iſtam regulam dicitur medium virtutis: quod à ratione conſtituitur, appellatur medium rationis. Vt verbi gratia, in materia temperantiæ recta ratio præſcribit certum modum, ſeu medium tenendum ab iſto homine in comedendo, & ſi plus comedit excedit regulam, ſi autem minus deficit ab illa: & ſi ſeruat modum conformat ſe regulæ: quæ conformitas eſt medium inter exceſſum & defectum à regula. Et in hoc medio conſiſtit omnis virtus moralis, vt docet D. Thom. quæſtione prima de virtutibus, in communi articul. 13. & 1. 2. quæſtio. 64. articul. 1. Et propterea dicebat Ariſtotel. libro ſecũdo Ethicorum. capit. ſexto quòd virtus eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens, prout ſapiens diffinierit.

Virtutũmoraliũ quædã ſunt in appetitu aliæ in voluntate.

¶ Secundo eſt aduertendũ, quòd inter virtutes morales quædã ſubiectantur in appetitu ſenſitiuo, vt temperantia, & fortitudo: quarum proprium munus, & officium eſt reducere paſsiones appetitus ad mediocritatem conformem rectæ rationi. Aliæ autem ſubiectantur in voluntate, vt iuſtitia commutatiua, & diſtributiua. Et quia iſtę virtutes verſantur circa actiones exteriores, quæ ſunt ad alterum, vt diximus ſupra, proprium officium illarum eſt, efficere æqualitatem illarum actionum ad ſuam regulam. Quæ quidem æqualitas eſt æqualitas rei, & non ſolum æqualitas rationis, ſicut in temperantia & fortitudine. In vtraque enim iuſtitia, tam commutatiua, quàm diſtributiua eſt neceſſarium, quòd ſeruetur æqualitas inter ipſas res, quæ commutantur, vel diſtribuuntur. Eſt tamen quantum ad hoc differentia inter iuſtitiam commutatiuam, & diſtributiuam. Nam in iuſtitia diſtributiua non eſt neceſſe, vt ſeruetur æqualitas, ſecundum quantitatem, ſed ſufficit, quòd ſeruetur æqualitas, ſecundum proportionem, vt, ſcilicet, qualis eſt proportio inter vnam perſonam & ea, quæ per diſtributionem illi conferuntur, talis etiam ſit proportio, inter alteram perſonam, & ea, quæ illi conferuntur. In iuſtitia autem commutatiua neceſſe eſt, vt ſeruetur æqualitas rei ad rem, non quidem ſecundum proportionem, ſed ſecundum quantitatem. Et hæc diuerſitas æqualitatis inuenta in iuſtitia commutatiua, & diſtributiua efficit, vt medium in vtraque iuſtitia non accipiatur eodem modo, quod vult oſtendere D. Thomas, in hoc articulo. Concluſiones autem ab eo poſitæ, ponuntur etiam ab Ariſtotel. libro quinto Ethicorum, capitulo tertio, & quarto. Vbi de medio iuſtitiæ commutatiuæ, & diſtributiuæ differens dicit medium in vtraque iuſtitia, debere eſſe medium inter magis & minus, cæterum medium in iuſtitia diſtributiua debere ſumi ſecundum proportionem geometricam, & non ſecundum æqualitatem quantitatis: cùm tamen in iuſtitia commutatiua medium ſumatur, ſecundum æqualitatem quantitatis, quod appellatur medium arithmeticum.

Differentia inter iuſtitiam cõmutatiuã et diſtributiuã.

¶ Sed, vt hoc perfectè intelligatur, eſt aduertendum primo, quòd proportio ſecundum mathematicos, nihil aliud eſt, quàm certa, & determinata habitudo, inter duas res ex aliqua conditione, ſeu ſimilitudine prouiemens. Propterea enim inter binarium, & quaternarium dicimus eſſe proportionem, quia quaternarij ad binarium eſt quædam habitudo appellata, proportio dupla, fundata in ſimilitudine, quam iſti numeri habent inter ſe ſe. Ex quo fit, vt inter finitũ, & infinitum, vt inter Deũ & creaturam nulla poſsit eſſe proportio, ſicut nec inter hæc poteſt eſſe certa, & determinata habitudo.

Quid ſit proportio.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod proportio geometrica, & arithmetica, quantum attinet ad præſens inſtitutum inter alia differunt in hoc, quòd proportio geometrica eſt habitudo inter duas proportiones, vocaturque proportionalitas, & ad minus debet eſſe inter quatuor terminos. Vt ſi, verbi gratia, ponam iſtos quatuor numeros, binarium, ternarium, quaternarium, & ſenarium: tunc fiet proportio geometrica, ſi dicamus in hunc modum: ſicut ſe habet binarium ad quaternarium: ità ſe habet ternarius ad ſenarium: vtrobique enim eſt eadem propor-

Differentia inter proportionẽ geometricã & Arithmeticam.

tio, ſcilicet, dupla: & proportionaliter, & geometricè tantùm excedit quaternarius binarium, quantùm ſenarius ternarium, ſcilicet, per medietatem: quanuis non ſit vtrobique idem exceſſus, ſecundum numerum. Nam quaternarius excedit binarium in duabus vnitatibus: at verò ſenarius excedit ternarium per tres vnitates. Dicitur autem iſta proportio geometrica: quia geometria eſt, quæ agit de quantitate continua: & inter quaſcunque duas quantitates continuas eiuſdem generis eſt dare mediam quantitatem, quæ qua proportione excedit vnam illarum, excedatur ab alia: quod non eſt dare inter quoſcunque duos numeros. Vt eſt videre in his duobus, duo & quatuor: medius enim numerus eſt tria: qui tamen diuerſa proportione refertur ad extrema: nam tria ad duo eſt proportio ſeſquialtera, quatuor verò ad tria eſt proportio ſeſquitertia. Proportio arithmetica attenditur ſecundum parem vnitatum exceſſum: & ſic dicimus, quòd tria eandem arithmeticam proportionem habet ad duo, & quatuor; ab vtroque enim diſtat per vnitatem; quanuis non habeat ad illa eandem proportionem geometricam, vt ſuperiùs dicebam.

Explicatur D. Tho. & Ariſtot.

¶His conſtitutis, facile erit intelligere, quid ſibi D. Thom. & Ariſtotel. voluerint, quando dixerunt, iuſtitiæ diſtributiuæ medium eſſe conſiderandum, ſecundum proportionem geometricam: & iuſtitiæ commutatiuæ medium eſſe conſiderandum, ſecundum proportionem arithmeticam. Senſus enim eſt, quòd in iuſtitia commutatiua ad hoc, vt medium teneatur, neceſſarium eſt adæquare rem rei, ſecundum quantitatis exceſſum, nulla habita ratione perſonarum. Ità, ſcilicet, vt quantò plus iſte habet, quam ſuum eſt, tantundem reſtituat ei, cuius eſt, minus habenti, ſine aliquo reſpectu ad dignitatem perſonæ. At verò in iuſtitia diſtributiua medium accipiendum eſt, non ſecundum eandem quantitatem, ſed ſecundum proportionem. Cum enim bona communia, quæ per iuſtitiam diſtributiuam conferuntur, vt honores, & alia huiuſmodi, æqualia non ſint, nec ciues æquales eſſe omnes poſsint, ſi princeps, vel ij, qui rempublicam regunt, de rebus communibus omnibus æqualiter prouiderent, confuſio maxima accideret, & totius politiæ ordo periret; eſſetque talis æqualitas ſumma inæqualitas. Debet ergò qui præeſt communitati diligenter attendere conditiones perſonarum, & bonorum communium qualitates; quibus inſpectis, & ad inuicem compenſatis debet etiam ea proportionabiliter diſtribuere. Ità, ſcilicet, vt ſicut vna perſona aliam excedit: ità ſimiliter quod vni confertur excedat collatum alteri. Sed, vt hoc meliùs intelligatur, libet illud tali exemplo declarare: Si decreuit, verbi gratia, princeps decem talenta ciuibus diſtribuere, debet etiam illa in tot partes partiri, quot ſunt ciues, quibus ſunt conferenda: tali tamen ratione, vt qualis eſt proportio meritorum Petri ad merita Pauli; talis ſit proportio præmij illius ad præmium huius. Et ſi merita Petri ſunt, vt ſex, & Pauli, vt tria, quæ eſt proportio dupla, & Paulo confertur præmium, vt duo: tunc debet Petro conferri præmium duplum, ſcilicet, quatuor; vt qualis eſt proportio meriti Pauli ad ſuum præmium, puta, ſeſquialtera: talis etiam ſit Petri ad ſuum præmium. Et hoc eſt inuenire medium geometricum neceſſario requirendum in iuſtitia diſtributiua. ¶ Ex hoc infertur eſſe accidentarium, & quaſi impertinens ad iuſtitiam diſtributiuam, quòd in diſtributione bonorum communium præmium ſit æquale merito. Cùm enim non ſemper æqualis bonorum ſumma ſit ciuibus diſtribuenda: quoniam reſpublica humana, quandoque in bonis plus, quandoque minus habet: imo nunc, verbi gratia, diſtribuit triginta talenta ab hoſtibus accepta, & alio tempore viginti; & alio decem, fieri non poteſt, vt ſemper præmium ſit æquale merito. Quod requiritur, ſolum eſt, vt in diſtributione bonorum communium ea proportionalitas meritorum ſeruetur: vt ſi Petro propter ſua merita conferuntur duo, illi, qui habuerit maiora merita in dupla proportione conferantur quatuor, ad modum iam explicatum. In diſtributione quidem diuinorum bonorum, quæ à Chriſto in die iudicij eſt futura: quia infinita illa ſunt, & quæ exhauriri nequeũt, diſtributio fiet, non ſolum ſecundum proportionem geometricam, quæ eſt, vt quo quiſque longius antecellit alios meritis, excedat & præmio; verùm etiã ſecundũ arithmeticam, quę eſt, vt quiſque tantun recipiat in præmio, quantum habuit in meritis ex diuina gratia profectis. Faxit Deus, vt illius beatiſsimæ diſtributionis ex ſua benignitate participes ſimus.

Per accidẽs eſt in iuſtitia diſtributiua ꝙ præmiũ ſit æquale merito.

Articvlvs. III.

Vtrùm materia vtriuſque iuſtitiæ ſit diuerſa.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quod materia vtriuſque

quæ iustitiæ non sit diuersa. Diuersitas enim materiæ facit diuersitatem virtutis, vt patet in temperantia & fortitudine. Si ergo distributiuæ iustitiæ & commutatiuæ sit diuersa materia, videtur quòd non contineantur sub vna virtute, scilicet, sub iustitia.

2 ¶ Præterea, Distributio, quæ pertinet ad iustitiam distributiuam, est pecuniæ vel honoris, vel aliorum quæcunque dispartiri possunt inter eos, qui communitate communicant: vt dicitur in. 5. Ethic. quorum etiam est commutatio inter personas adinuicē, quæ pertinet ad commutatiuam iustitiam. Ergo non est diuersa materia distributiuæ & commutatiuæ iustitiæ.

Annot. Lib. 5. c. 2. circa finem tom. 5.

3 ¶ Præterea, Si materia distributiuæ iustitiæ, & alia materia commutatiuæ, propter hoc, quòd differunt specie, vbi non erit differentia speciei, non debebit esse materiæ diuersitas. Sed Philosophus * ponit vnam speciem commutatiuæ iustitiæ, quæ tamen habet multiplicem materiam. Non ergo videtur esse multiplex materia harum specierum.

Lib. 5. Eth. cap. 2. ante med. to. 5.

¶ In Contrarium est quod dicitur in. 5. Ethic. * quòd vna species iustitiæ est directiua in distributionibus: alia in commutationibus.

Lib. 5. c. 2. circa finem tom. 5. Annot.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà dictum * est, iustitia est circa quasdam operationes exteriores, scilicet, distributionem & commutationem: quæ quidem sunt vsus quorundam exteriorum vel rerum, vel personarum, vel etiam operum. Rerū quidem, sicut cum aliquis, vel aufert, vel restituit alteri suam rem. Personarum autem, sicut cū aliquis in ipsam personā hominis iniuriam facit, puta, percutiendo, vel conuitiando, aut etiam cum irreuerentiam exhibet. Operum autem, sicut cum aliquis iustè ab alio exigit, vel alteri reddit aliquod opus. Si ergo accipiamus, vt materiam vtriusque iustitiæ ea, quorum operationes sunt vsus, eadem est materia distributiuæ & commutatiuæ iustitiæ.

Ar. 1. huius q. & q. 58. ar. 9. ad. 2. & art. 10.

Quæstio.

Nam & res distribui possunt à communi in singulos, & commutari de vno in alium. Et etiam est quædam distributio laboriosorum operum, & recompensatio. Si autem accipiamus vt materiam vtriusq; iustitiæ actiones ipsas principales, quibus vtimur personis, rebus, & operibus: sic inuenitur vtrobique alia materia. Nam distributiua iustitia est directiua distributionum. Cōmutatiua, verò iustitia est directiua cōmutationum, quæ attendi potest inter duas personas: quarum quædam sunt voluntariæ, quædam verò voluntariæ. Iniuria voluntaria quidem quando aliquis vtitur re alterius, vel persona, vel opere, eo inuito. Quod quidem contingit quandoque occultè per fraudem quandoque etiam manifestè per violētiam. Vtrumque autem contingit aut in rem, aut in personam propriam, aut in personam coniunctam. In rem quidem, si occultè vnus rem alterius accipiat, & vocatur furtum: si autem manifestè, vocatur rapina. In personā autē propriam, vel quantum ad ipsam consistentiam personæ, vel quantum ad dignitatem ipsius. Si autem quantum ad consistentiā personæ, sic læditur aliquis occultè per dolosam occisionem, seu percussionem, & per veneni exhibitionem. Manifestè autē per manifestā occisionem, aut per incarcerationem, aut verberationem, seu membri mutilationem. Quantum autem ad dignitatem personæ læditur aliquis occultè quidē per falsa testimonia, seu detractiones, quibus aliquis aufert famam suam, & per alia huiusmodi. Manifestè autē per accusationem in iudicio, seu per conuitij illationem. Quantum autem ad personam coniunctam læditur aliquis in vxore, vt in pluribus occultè per adulterium. In seruo autem cum aliquis seruū seducit, vt à domino discedat. Et hæc etiam manifestè fieri possunt. Et eadem ratio est de aliis personis coniunctis, in quas etiā possunt omnibus modis iniuriæ committi, sicut & in personā principalē. Sed adulterium & serui seductio

ſunt propriæ iniuriæ circa has perſonas: tamẽ quia ſeruus eſt poſſeſsio quædam, hoc refertur ad furtum.

¶Voluntariæ autem commutationes dicuntur quando aliquis voluntariè transfert rem ſuam in alterum. Et ſi quidem ſimpliciter in alterum transferat rem ſuam abſque debito, ſicut in donatione, non eſt actus iuſtitiæ, ſed liberalitatis. In tantum autem ad iuſtitiam voluntariam tranſlatio pertinet, inquantum eſt ibi aliquid de ratione debiti. Quod quidem contingit multipliciter. Vno modo, quando quis tranſfert ſimpliciter rem ſuam in alterum, pro recompenſatione alterius rei, ſicut accidit in vẽditione & emptione. Alio modo, quando aliquis tradit rem ſuam alteri, concedens ei vſum rei cum debito recuperandi rem. Et ſi quidem gratis concedit vſum rei, vocatur vſus fructus in rebus, quæ aliquid fructificant: vel ſimpliciter mutuum ſeu accommodatum in rebus, quæ non fructificant: ſicut ſunt denarij, vaſa, & huiuſmodi. Si verò nec ipſe vſus gratis conceditur, vocatur locatio & conductio. Tertio modo aliquis tradit rem ſuam, vt recuperandam, non ratione vſus, ſed vel ratione conſeruationis, ſicut in depoſito: vel ratione obligationis, ſicut cum quis rem ſuam pignori obligat, ſeu cum aliquis pro alio fideiubet. In omnibus autem huiuſmodi actionibus ſiue voluntarijs, ſiue inuoluntarijs, eſt eadem ratio accipiendi medium, ſecundum æqualitatem recompenſationis. Et ideo omnes iſtæ actiones ad vnam ſpeciem iuſtitiæ pertinent, ſcilicet, ad commutatiuam. Et per hoc patet reſpõſio ad obiecta.

Nota.

Svmma Textvs.

ANte quàm D. Thom. reſpondeat ad hanc difficultatem præmittit quòd cum iuſtitia verſetur circa operationes exteriores, quæ ſunt ad alterum, duplicem materiam poſſumus in illa conſiderare. Vnam remotam: & ſunt res illæ, quæ diſtribuuntur, & commutantur; ſiue ſint pecuniæ, ſiue triticum, &c. Alteram proximã: & eſt vſus ipſius materiæ remotæ, ſcilicet, vel diſtributio, vel commutatio. Et hoc ſuppoſito conſtituit tres propoſitiones. ¶Prima concluſio: Si loquamur de materia remota, eadem eſt materia iuſtitiæ diſtributiuæ, & commutatiuæ. Probatur: Nam eædem res ſunt, quæ poſſunt inter aliquos & diſtribui, & commutari. ¶Secunda concluſio. Loquendo de materia proxima, alia eſt materia iuſtitiæ diſtributiuæ, & alia iuſtitiæ commutatiuæ. Probatur: Materia proxima iuſtitiæ diſtributiuæ eſt diſtributio illarum rerum, quæ non debentur illis, quibus conferuntur; niſi, quia ſunt partes rei publicæ, cuius ſunt illa bona; materia autem proxima iuſtitiæ commutatiuæ eſt commutatio illarum rerum, quæ ſunt debita alicui, quia ſunt propria illius: ſed iſtæ duæ actiones, ſcilicet, diſtributio, & commutatio ſunt inter ſe ſpecie diſtinctæ, vt conſtat ex diuerſa ratione debiti in illis inuenta: ergo materia proxima iuſtitiæ diſtributiuæ eſt diuerſa á materia proxima iuſtitiæ commutatiuæ. Et ex iſta diuerſitate materiæ proximæ ſumitur diuerſitas ſpecifica vtriuſque iuſtitiæ ¶Tertia concluſio: Omnes commutationes ſiue voluntariæ, ſiue inuoluntariæ in ratione commutationis ſunt eiuſdem ſpeciei: & ſic omnes pertinent ad eandem ſpeciem iuſtitiæ. Probatur: In omnibus illis eſt eadem ratio accipiendi medium, ſcilicet, ſecundum proportionem arithmeticam, hoc eſt, ſecundum æqualitatem rei ad rem: ergo in omnibus illis eſt eadem ratio ſpecifica iuſtitiæ; atque ex conſequenti, omnes pertinẽt ad eandem ſpeciem.

Explicatio Articvli.

DE prima, & ſecunda concluſione huius articuli, nihil aliud eſt dicendum quam quòd dicitur in textu. Sed circa tertiam eſt aduertendum mentem D. Thom. in illa eſſe, oſtendere, omnium commutationum, ſiue voluntariarum, ſiue inuoluntariarum, rectificationem ad eandem ſpeciem ſpecialiſsimam iuſtitiæ commutatiuæ pertinere; quanuis diuerſimodè. Nam iuſtitia commutatiua eatenus rectificat cõmutationes inuoluntarias, quatenus reſtituit damna, quæ ex illis reſultant: commutationes verò voluntarias rectificat conſtituens in ipſis debitam rectitudinem. Ratio autẽ, propter quam dicuntur iſtæ rectificationes ad eandem ſpeciem iuſtitiæ commutatiuæ pertinere, eſt, quia omnes fiũt ſecũdũ æqualitatẽ rei ad rem, præſuppoſita prius ratione debiti ſimpliciter, quod eſt debitum iuſtitiæ commutatiuæ, vt diximus articulo. 5. huius quæſtionis.

Omniũ cõmutationũ rectificatio pertinet ad eandem iuſtitiam.

¶Secun-

¶Secundò eſt aduertendum, quòd nomẽ commutationis non denotat ſimplicem, vel donationem, vel receptionem: Vbi enim res gratis donatur donoque recipitur nulla eſt commutatio; ſed tunc datio propriè dicitur commutatio (vt nomen præſefert) quando alter dat, vt recipiat, & alter recipit, vt reddat; vt eſt videre in mutuo, in depoſito, in venditionibus, cõductionibus, reliquiſq; id genus ciuilibus contractibus. Eſt autem cõmutatio ſecundum iſtam rationem accepta duplex, vna voluntaria, altera inuoluntaria. Voluntaria eſt, quando quis rem à Domino volente, & conſentiente ſuſcipit, vt in mutuo. Inuoluntaria verò, quãdo quis vſurpat ſibi rem alienam, vel perſonã, vel opus inuito Domino. Sed eſt aduertẽdum, quòd quemadmodũ commutatio voluntaria ſpõtaneam quandam & voluntariam actionem ex vtraque parte ſignificat, videlicet, tam recipientis, quàm conferentis: ità etiam cõtraria ratione, commutatio inuoluntaria importat actionem inuoluntariam, tam ex parte patientis, quàm ex parte offerentis. Vt eſt videre in furto, in quo nec Dominus dat, vt recipiat; nec fur capit vt reddat. Sed ille contra ſuam voluntatem patitur; & hic liberè accipit, quod nollet vnquam repẽdere. ¶Et ſi quis argumentetur: Ille, qui furatur, peccat: ergo talis actio eſt voluntaria; atq; ex conſequenti falſum eſt dicere, quòd commutatio inuoluntaria, in furto exiſtẽs, tam ex parte patientis, quàm ex parte auferentis eſt inuoluntaria: reſpondetur, quòd quanuis furtum, quantum ad acceptionem ſit voluntarium; & hac ratione peccatum, vt dicitur in argumento: quia tamen ille, qui liberè accipit nollet reddere acceptũ; commutatio autem voluntaria conſiſtit in hoc, vt ſicut vnus voluntariè dat, vt ſibi reddatur; ita etiam alter voluntariè accipiat, vt reddat: idcircò furtum in ratione commutationis dicitur inuoluntarium ex vtraque parte. Et idem eſt dicendum de quacũque alia commutatione inuoluntaria, vt de homicidio, percuſsione, conuitio, & id genus alijs. Bene poteſt contingere, quòd is, qui per inuoluntariam commutationem aliquid accipit, id poſteà reddat, vel voluntariè pœnitentia ductus, vel inuoluntariè à publica poteſtate compulſus: hoc tamen eſt impertinens ad hoc, vt ipſa commutatio dicatur voluntaria, vel inuoluntaria. A priori enim radice acceptionis commutatio nomẽ ſortitur. Vnde ſi acceptio fuit voluntaria, quanuis redditio poſteà ſit inuoluntaria, vt contingit in illo, qui poſt factam emptionẽ vi compellitur pretium perſoluere, tota cõmutatio eſt dicenda voluntaria: & ſi acceptio fuit inuoluntaria, quanuis poſteà redditio ſit voluntaria, pari ratione commutatio erit dicenda inuoluntaria. Sed quoniam Ariſtot. lib. 3. Ethic. duabus de cauſis dicit accidere inuoluntarium, ſcilicet, aut vi & metu, aut ignorantia; idcirco lib. 5. Ethico. inuoluntarias cõmutationes adhuc in duas ſubdiuidit; in eas, ſcilicet, quæ occultè, & ignorante Domino per fraudem fiunt; & in eas, quæ fiunt manifeſtè per violentiã, quas omnes D. Thom. in iſto articulo latè proſequitur. Et circa illas ſolùm eſt aduertendũ, quòd, quanuis in commutationibus inuoluntarijs reperiantur diuerſæ ſpecies peccatorum, quæ habent propria nomina, & pertinent omnia ad iniuſtitiam, videlicet, furtum, rapina, homicidium, veneficium, incarceratio, mutilatio, verberatio, falſa accuſatio, detractio, deriſio, contumelia, ſuſurratio, maledictio, adulteriũ, & huiuſmodi, de quibus differit D. Thom. in ſubſequẽtibus; omnia tamen, quantum ad rectificationem, pertinent ad eandem iuſtitiam commutatiuam: quia in omnibus ſecundum eandem rationem debet fieri reſtitutio, aut ſatisfactio. Commutationes ſimiliter voluntariæ per ſua quoque membra à D. Tho. explicãtur in iſto articulo. Videte literam.

Quid nomine commutationis importetur.

Argumen.

Solutio.

Articvlvs. IIII.

¶Vtrùm iuſtum ſimpliciter ſit idem quod contrapaſſum?

AD QVARTVM ſic procedi- 5. Eth. le. 8. Annot.
tur. Videtur, quòd iuſtum ſit ſimpliciter idem quod contrapaſſum. Iudicium enim diuinũ eſt ſimpliciter iuſtum. Sed hæc eſt forma diuini iudicij, vt ſecundum quod aliquis fecit patiatur, ſecundum illud Matth. 7. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis, ergo iuſtum eſt ſimpliciter idem quod contrapaſſum.

2 ¶ Præterea, In vtraque iuſtitiæ ſpecie datur aliquid alicui ſecundum quãdam æqualitatem, in reſpectu quidem ad dignitatem perſonæ, in iniuſtitia diſtributiua, quæ quidem perſonæ dignitas, maximè videtur attendi ſecundum opera, quibus aliqui communitati ſeruiunt: in reſpectu autem ad rem, in qua quis damnificatus eſt in iuſtitia commutatiua. Secundum autem vtramque

æqualitatem aliquis contrapatitur secũdum quod fecit. Ergo videtur quod iustum simpliciter sit idem, quod contrapassum.

3. ¶ Præterea, Maximè videtur quòd non oporteat aliquem contrapati, secundum quòd fecit, propter differentiam voluntarij & inuoluntarij. Qui enim inuoluntarie fecit iniuriam, minus punitur. Sed voluntarium & inuoluntarium, quæ accipiũtur ex parte nostra, non diuersificant medium iustitiæ quod est medium rei, & non quoad nos, ergo iustum simpliciter videtur esse idẽ quod contrapassum.

Annot. Lib. 5. c. 5. tom. 5.

¶ Sed Contra est, quod Philos. in 5 Ethic. probat non quodlibet iustũ esse contrapassum.

¶ Respondeo dicendum, quòd hoc quod dicitur contrapassum, importat æqualem recompensationem passionis ad actionem præcedentem. Quod quidem propriissimè dicitur in passionibus & actionibus iniuriosis, quibus aliquis personam proximi læsit, putà si percutit, quòd repercutiatur. Et hoc quidem iustum determinatur in lege Exo. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c. & quia etiam auferre rem alterius, est quoddã iniustum facere, ideo secundariò etiã in his dicitur contrapassum, prout scilicet aliquis qui damnum intulit, in re sua etiam ipse damnificetur. Et hoc etiam iustum damnum continetur in lege, Exo. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Tertiò verò transfertur nomen contrapassi ad voluntarias commutationes, in quibus vtriusque est actio & passio: sed voluntarium diminuit de ratione passionis, vt dictum * est. In omnibus autem his debet fieri secundum rationem iustitiæ commutatiuæ recõpensatio secundum æqualitatem, vt scilicet passio recompensata sit æqualis actioni: non autem semper esset æqualis, si idẽ specie aliquis pateretur, quod fecit. Nam primo quidem cum aliquis iniuriosè lædit alterius personam maiorem, maior est actio, quàm passio eiusdem speciei quam ipse pateretur. Et ideo ille qui percutit principem, nõ solum repercutitur, sed multo grauius punitur. Similiter etiam cum quis alicuius inuoluntarium in re sua damnificat, maior est actio, quam esset passio si sibi sola res illa auferretur. Quia ipse qui damnificauit alium in re sua, nihil dãnificaretur. Et ideo punitur in hoc, quòd multiplicius restituat quia etiam non solum damnificauit personam priuatam, sed rempublicam, eius tutelæ securitatem infringendo. Similiter etiã nec in commutationibus voluntarijs esset semper æqualis passio, si quis daret rem suam, accipiens rem alterius: quia forte res alterius est multo maior quã sua. Et ideò oporteret secundum quandam proportionatam cõmensurationem adæquare passionem actioni in commutationibus, ad quod inuenta sunt numismata. Et sic contrapassum est commutatiuum iustum. In distributiua autem iustitia locum non habet, quia in distributiua iustitia non attenditur æqualitas secundum proportionem rei ad rem, vel passionis ad actionem, vnde dicitur contrapassum: sed secũdum proportionalitatem rerum ad personas, vt supra dictum * est.

Quæst. 58. art. 3. & 1. 2. q. 6. art. 5. & q. 24. art. 3.

Art. 2. huius quæst.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd illa forma diuini iudicij attenditur secundum rationem cõmutatiuæ iustitiæ, prout scilicet recompensat præmia meritis, & supplicia peccatis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd si alicui qui cõmunitati seruisset, retribuerẽtur aliquid pro seruitio impenso, nõ esset hoc distributiuæ iustitiæ, sed commutatiuæ. In distributiua enim iustitia non attenditur æqualitas eius quod quis accipit, ad id quod ipse impendit: sed ad id quod alius accipit, secundum modum vtriusque personæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quãdo actio iniuriosa est voluntaria, excedit iniuriam: & sic accipitur vt maior

res. Vnde oportet maiorem pœnam ei recompenſari, non ſecundum differentiam quoad nos, ſed ſecundum differentiam rei.

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D. Tho. reſpondeat ad hãc difficultatem præmittit, contrapaſſum idem prorſus eſſe, quòd æquale ſecundum recompenſationem paſsionis ad actionem præcedentem. Quod propriſsimè inuenitur in actionibus & paſsionibus iniurioſis perſonarum, iuxta illud Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Sed quoniam auferre rem alienam, eſt quoddã iniuſtum facere; idcircò etiam in his ſecundariò dicetur eſſe contrapaſſum, in quantũ ille, qui damnum intulit in re ſua damnificatur. Et tandem tertiò transfertur nomen contrapaſsi ad voluntarias commutationes, in quibus eſt vtriuſque actio & paſsio. Hoc ſuppoſito conſtituit D. Thom. tres propoſitiones, quæ virtualiter ex litera colligũtur. Prima concluſio: Si contrapaſſum ſit patidem in ſpecie, quod ipſe feceris, iuſtum & contrapaſſum non ſunt idem ſimpliciter. Secunda concluſio: Si contrapaſſum ſit agere, aut pati æquale, non in ſpecie, ſed proportionabiliter iis rebus, quæ ipſe feceris, aut receperis, iuſtũ & cõtrapaſſum ſunt idẽ. Tertia concluſio: Iuſtum quod efficit iuſtitia diſtributiua non eſt idem quod contrapaſſum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

ARticulus iſte ponitur à D. Thom. ad explicandum Ariſtotelem, qui lib. 5. Eth. cap. 5. contra Pythagoricos, & Rhadamantum legiſlatorem aſſerentes contrapaſſum (quod nihil aliud eſt, quàm pati idem, quod quis intulit; ita, vt eadem menſura menſuretur, qua metitus eſt alios: vt ſi percuſsit, percutiatur, ſi occidit occidatur, ſi furatus eſt, quod alij bona eius furentur) eſſe iuſtum ſimpliciter, & æquale ſecundum iuſtitiam commutatiuam, talem conſtituit concluſionem: Contrapaſſum non eſt idem, quod iuſtum ſimpliciter, & æquale ſecundum iuſtitiam commutatiuam. Hanc probat Ariſto. multipliciter. Primò: Nam ſi princeps percutiat ſubditum hominem de media plebe, non erit iuſtum, quòd ipſe percutiatur ſecundum æqualitatem. Nec ſimiliter ſi ſubditus percutiat principem erit ſatis, quòd ipſe parimodo percutiatur, ſed multò maiori pœnã erit puniendus, ſecundum æqualitatem iuſtitiæ commutatiuæ: ergo contrapaſſum ad modum, quo illud ponebant Pythagorici non eſt idem, quod iuſtum ſimpliciter, & æquale ſecundum iuſtitiam commutatiuam. Item: Si fierent duæ operationes prauæ, quarum altera eſſet voluntaria, altera verò inuoluntaria ex ignorantia, & eadem pœna punirentur, tunc eſſet idem cõtrapaſſum, ſed non eſſet idem iuſtum ſimpliciter: nam maiorem meretur pœnam, qui operatur voluntariè, quàm qui operatur inuoluntariè ex ignorantia: ergo contrapaſſum, & iuſtum ſimpliciter non ſunt idẽ.

Sententia Ariſtot. de contrapaſſo

¶ Sed eſt aduertendum, quòd contrapaſſum poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quòd fiat ſecundum identitatem ſpeciei, vt, ſcilicet, patiatur quis quod egit, vt animam pro anima, oculum pro oculo. Et de hoc dicit Ariſt. non eſſe iuſtum ſimpliciter propter rationes iam dictas. Alio modo poteſt intelligi contrapaſſum, quòd fiat ſecundum æqualitatem quantitatis, & ſecundum menſuratam proportionem, vt, ſcilicet, tanta ſit paſsio, quanta fuit actio, quantumcũque diuerſarum ſpecierum, vel generũ ſint actio, & paſsio. Vt ſi, verbi gratia, læſit quis quempiam in bonis corporis, lædatur in bonis exterioribus, & ſi percuſsit ſoluat tantũ læſo, & tantum curiæ, & denique recompẽſatio fiat ſecundum aliquam proportionẽ, etiam ſi non ſit ſecundum eandem ſpeciẽ. Et hoc modo extenſo nomine contrapaſsi, & paſsionis ad omnes commutationes, cõtrapaſſum eſt idem, quòd iuſtum commutatiuum, vt D. Thom. dicit in ſecunda concluſione. Imo ad hoc inuentum eſt numiſma, vt dicit Ariſtot. loco citato, vt per ipſum in omnibus rebus, & iniurijs fiat recompenſatio ſecundum proportionalem commenſurationem. Vnde numus dicitur à nomos, Græco vocabulo, quod idẽ ſignificat, quod lex, quaſi numus ſit lex, regula, & menſura valoris vniuſcuiuſque rei. Et ex hac diſtinctione habemus, vnde diuerſa dicta negantium, vel affirmantium iuſtũ de contrapaſſo ſaluare poſsimus.

Contrapaſſum poteſt fieri dupliciter.

Numus ad quid inuentus explicatur.

¶ In ſolutione ad primum argumentum dicit D. Thom. quòd forma diuini iudicij attendenda eſt ſecundum rationem iuſtitiæ commutatiuæ. Quibus verbis videtur ſignificare actum, quo Deus in finali iudicio retribuet præmia pro meritis, & ſupplicia pro peccatis eſſe actum iuſtitiæ commutatiuæ: & ſic quod in Deo eſt iuſtitia commutatiua. Cuius tamen contrarium docet expreſſe, idem D. Thom. p. p. q. 21. art. 1. & 1. contra gentes, cap. 93. & in 4. diſt. 46. q. 1. art. 1. quæſtiuncula. 1. ad. 1. Capreolus in. 2. diſt. 27. quæſt. 1. in reſponſione ad argumenta Durandi nititur conciliare hæc dicta D. Thom. Pro quo notat ex eodem D. Thom. 1. 2. q.

Quæ iuſtitia ſit in Deo, & qualis ſit futurus modus diuini iudicij.

Sententia Capreoli.

1.2.q.114.art.3.quòd opus meritorium dupliciter potest considerari: vno modo quantum ad substantiam operis, quatenus procedit ex libero arbitrio: alio modo, secundum quòd procedit ex gratia & motione Spiritus sancti. Et dicit, quòd, si consideretur primo modo, sic inter meritum, & præmium non est æqualitas simpliciter, quàm respicit iustitia commutatiua: sed meritum est multò inferius præmio, atque ex consequẽti, vt remunerante, secundum istam rationẽ non est iustitia commutatiua. Et hoc est, inquit Capreolus, quod vult significare D. Thom. quando affirmat, non esse in Deo iustitiam commutatiuam. Si autem consideretur meritum. Secundo modo, dicit, quòd inter meritum & præmium vitæ æternæ est æqualitas simpliciter. Gratia enim, quam in præsenti habemus, vt D. Tho. 1.2. loco citato ad. 1. affirmat, æqualis est vitæ æternæ, non quidem in actu, sed in virtute: qua ratione semen dicitur æquale arbori. Et sic Deus retribuens mercedẽ vitæ æternæ pro merito, vt procedit ex gratia, exercet actum iustitiæ commutatiuæ. Et isto modo, inquit Capreolus, loquitur D. Tho. hîc ad. 1. Hæc tamen sententia Capreoli nec est ad mentẽ D. Tho. nec vera. Et quidem, quòd non sit ad mentem D. Tho. probatur: Nam. p.p. & 1. contra gentes, locis citatis ex eo D. Tho. probat, non esse in Deo iustitiam commutatiuã, quia Deus nihil accipit à nobis, iuxta illud Paul. ad Rom. 11. Quis prior dedit ei & retribuetur illi. Et Iob. cap. 41. Quis ante dedit mihi, & ego reddam ei. Hæc autem ratio ità procedit de opere meritorio, quatenus procedit à libero arbitrio, sicut quatenus procedit ex gratia. Si enim opus quatenus procedit à libero arbitrio, magis est Dei, quam nostri: quia Deus est qui dedit nobis liberum arbitrium, & mouet ad operandum, à fortiori etiam idem opus, quatenus procedit ex gratia, magis erit Dei, quã nostri: siquidem ipsa gratia à solo Deo confertur. Atque ex consequenti, si in præmiando opere, quatenus procedit à libero arbitrio, non inuenitur ratio iustitiæ commutatiuæ, quia Deus nihil accipit à nobis, quod non sit suum, multo minùs inuenietur talis ratio iustitiæ in præmiando opere meritorio, quatenus procedit ex gratia.

Sententia Caietani & aliorum vera.

¶ Quocirca Caietanus in isto articulo, & Ferrara loco citato, & Soto de iustitia & iure, lib. 3. q. 5. art. 4. Absolutè dicunt, nõ esse in Deo propriè iustitiam commutatiuam, esse tamen in eo quendam modum illius. Et hoc est, inquit, quod D. Tho. voluit significare hîc ad. 1. Quæ quidem sententia est vera, atque tenenda. Vnde ad illius explicationem est aduertendum, quòd cùm munus iustitiæ commutatiuæ sit constituere æqualitatem simpliciter inter datum, & acceptũ, siue inter dantem, & accipientem, duo erũt necessaria ad rationẽ illius. Vnum est, quod sit æqualitas simpliciter inter datum, & acceptum, & inter dantem & accipientem: alterum autem, quod sit ibi aliquid verè datum: quod tunc contingit quando id, quod datur vere est ipsius dãtis & non illius, cui datur. Et, quia nihil possumus Deo dare, quod non sit magis ipsius Dei, quàm nostrum, idcircò verè & propriè nihil illi damus, nec ipse propriè accipit aliquid à nobis. Ex quo fit, vt inter Deum præmiantem, & homines, quos remunerat, non possit esse propriè iustitia commutatiua: est tamen quidam modus illius, in quantum Deus dat vnam rem pro alia, scilicet, vitam æternam pro meritis. Et est etiam in ista remuneratione alius modus iustitiæ commutatiuæ: quia præmium semper est æquale meritis: tantum enim præmij Deus vnicuique tribuit, quantum habuit meriti. Nec solum seruatur in hoc æqualitas proportionum inter merita hominum, & præmia illis collata, quod pertinet ad iustitiam distributiuam: sed etiam seruatur æqualitas inter meritum vnius & præmium eiusdem: quod pertinet ad iustitiam commutatiuam. Sed quoniam in iudicio finali duplex est futura actio: vna qua Deus iustos remunerat, tribuendo præmia pro meritis: altera, qua punit peccatores, tribuendo debita supplicia pro culpis, & de prima operatione iam satis probatum est, non esse actum iustitiæ commutatiuæ: quia Deus nihil à nobis accipit, nec nos ei quidquam damus: superest, vt de secunda, scilicet, de punitione malorũ, inquiramus: an sit actus iustitiæ commutatiuæ, vel distributiuę. Caietanus in præsenti tenet, esse actũ iustitiæ distributiuæ. Quod etiam affirmat Ferrara loco citato: & videtur esse sententia D. Th. 1.p.q.21. art. 1. & 1. contra gentes cap. 93. Vbi absolutè negat esse in Deo iustitiam commutatiuam, nulla facta distinctione inter actum remunerandi, & actum puniendi. Et ratio videtur esse in promptu: Nã in punitione malorum ità seruatur æqualitas proportionum, vt ea proportione, qua culpa vnius excedit culpam alterius, eadem etiã pœna, quæ infligitur vni, excedat pœnam alteri inflictam: quod est proprium munus iustitiæ distributiuæ, & nõ cõmutatiuæ. Hoc tamẽ nõ obstãte, dico esse cõsequẽter probabilius, quòd, punitio malorũ est actus iustitiæ cõmutatiuæ. Nec est eadẽ ratio de remunera-

Duo necessaria ad rationẽ iustitiæ commutatiuæ.

muneratione, & punitione quãtũ ad hoc: ſed remuneratio eſt actus iuſtitiæ diſtributiuę: punitio verò cõmutatiuæ. Ita tenet Soto loco citato. Et proculdubio colligitur ex mente D. Tho. infra. q. 108. art. 2. ad. 1. Vbi dicit punitionẽ peccatorum ſecundũ quod pertinet ad publicam iuſtitiam eſſe actum iuſtitiæ commutatiuæ. Et ratio eſt manifeſta. Nam in punitione malorum primum, quod attenditur eſt, quantitas culpæ, vt reddatur pro illa æqualis pœna: quod pertinet ad iuſtitiam commutatiuam. Si autem contingit, vt eadem proportio inter culpas & pœnas eorum, qui puniuntur ſeruetur, eſt per accidens: & res non debent denominari ab eo, quod illis conuenit per accidens; ſed ab eo, quod illis conuenit per ſe.

QVÆSTIO. LXII.

De Reſtitutione.

AD ſeruandam rerum æqualitatem inter homines, ad quod præcipuè iuſtitia ordinatur, duo ſunt neceſſaria, vnum per ſe: alterũ per accidens. Quod per ſe eſt neceſſarium, eſt, vt quacunque ratione ius ſuum vnicuique reddatur: ita, vt in omni commutatione ſemper æqualitas dati, & accepti ſeruetur. Quod autem per accidens eſt neceſſarium, eſt, vt ſi quando per præcedentem actionem violata fuerit æqualitas, per ſubſequentem reparetur reſtitutionem: eſt enim reſtitutio velut medicamentum æquitatis violatæ. Itaq; quemadmodum ad vitam corporalem generatio, atque nutritio ſunt per ſe neceſſariæ, per accidens autem eſt neceſſarium medicamẽtum, vt, ſi quando à ſtatu valetudinis corpus defecerit, per illud reparetur, & priſtinæ valetudini reſtituatur: ità etiam ad vitã moralem æqualitas dati, & accepti eſt ſimpliciter neceſſaria. Reſtitutio autem eſt neceſſaria per accidens, ſuppoſito quòd æquitas ſit violata. Diximus iã in ſuperioribus de primo, ſcilicet, de æqualitate inter homines ſeruãda: & ſupereſt nunc, vt dicamus de ſecũdo, ſcilicet, de reſtitutione poſt violatã æqualitatem facienda: de qua D. Th. in iſta quæſtione inſtituit diſputationem. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum: quòd, quemadmodum non quælibet rerum traditio ad iuſtitiam pertinet, ſed illa tantum, in qua ratio debiti ſimpliciter inuenitur: ità etiam non quæcunq; redditio rei acceptæ, eſt vocanda reſtitutio; ſed illa tantum, qua id redditur, quòd ſecundum iuſtitiam iam olim debebatur. Quare ſiquis pro accepto beneficio gratiam referat, talis relatio non erit dicenda reſtitutio: quia non ex iuſtitiæ rigore, ſed ex animi gratitudine eſt debita. Ex quo infero primò; quòd ad reſtitutionẽ propriè dictam duo ſunt neceſſaria. Vnum eſt; quòd ſit debitum iuſtitiæ, vt modo dicebam. Alterum autem, vel, quòd præceſſerit aliqua actio; per quam aliquid ſublatũ ſit, quod ſecundum iuſtitiam ſit alterius; vel, quòd non ſit conſtituta æqualitas eo tempore, quo erat conſtituenda. Qui enim emptæ rei pretium ſoluit, vel ſtatim, vel tempore præfinito reddere potiùs, quàm reſtituere eſt dicendus. At verò, qui alienum abſtulit, vel vltra, quàm oportuit, ſolutionem diſtulit, cùm poſteà æqualitatem reparat, is verè dicitur reſtituere: quia reducit alium in eum ſtatum, quem habuit, vel debuit habere. Infero ſecundò, quòd ante reſtitutionem ſemper oportet præintelligere aliquã priuationem in eo, cui reſtitutio eſt facienda: quæ licet, vt in plurimum ſupponat moralem defectum in eo, qui reſtituere tenetur, poteſt tamen aliquando ſine culpa inueniri: vt in rebus inuentis, & in eo, qui propter legitimum impedimentum debitũ ſtatuto tempore ſoluere non potuit, eſt videre. Infero tertiò, quòd omnis obligatio reſtitutionis ſemper ex eo oritur, quod quis priuatur dominio rei, quod prius habebat. Ex quo ſumunt Theologi occaſionem diſputandi de dominio, ante diſputationem de reſtitutione.

Reſtitutio ad quid neceſſaria.

Materia de Dominio.

DE materia dominij diſputãt Theologi in. 4. diſtinct. 15. & Iuriſperiti Inſtitut. de rerum diuiſione. &. ff. de acquirendo rerum dominio. & de acquirenda rerum poſſeſsione. Gerſon lib. de poteſtate eccleſiaſtica conſider. 13. & lib. de vita ſpirituali. lect. 3. cap. 3. Conradus de cõtractibus, titul. 1. Metina Complutenſ. C. de reſtitutio. q. 1. & Soto lib. 4. de iuſtitia & iure, quæſt. 1. & ſequent. De qua re à nobis quinque ſunt tractanda. Primum eſt, quid ſit dominium. Secundum de ſubiecto dominij; quis, ſcilicet, habeat dominium. Tertiũ de obiecto dominij, id eſt, quæ res poſsint cadere ſub dominio, an vita, an fama, &c. Quartum de diſtinctione dominij, quando, ſcilicet, incepit dominiorum diſtinctio. Quintum de modo transferendi dominia. Ad primum igitur deuenientes, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertẽdum eſt, quòd dictio, dominium, Latina eſt, ab optimis viris vſurpata, præcipuè à iuris prudentibus; apud

Diſcrimen inter dominium, dominationem, dominatū.

apud quos extāt in Digeſtis integri tituli, de rerum dominio. Et eſt differentia inter dominium, dominationem, & dominatum: quæ omnes ſunt voces Latinæ, ſignificantes poteſtatem in alios. Non eā, quam ſomniauit Soto lib. 4. de iuſtit. & iure. quæſt. 1. artic. 1. qui dicit has voces differre in eo, quòd dominium ſemper dicitur in bonam partem; dominatum autem, & dominatio ſemper accipiuntur in malam, & ſignificant poteſtatem regiam, non legitimam, ſed per tyrannidem partam. Quoniam omnes iſtæ voces in bonam & in malam partem accipi conſueuerunt, vt eſt videre apud Theſaurū linguæ Latinæ. Sed differentia eſt in eo, ꝙ dominatio, & dominatus fere ſemper dicuntur de imperio, quod in ſubditis hominibus exercetur, ſiue id legitimū ſit, ſiue ſecus. At verò dominium ſignificat hoc, & etiam facultatē, qua quis vtitur in alijs rebus ſenſu, & ratione carentibus. Itaque in domo & in fundo habere te dominium rectè dixeris; dominationem autem & dominatum non rectè.

1. Dubium Sententia Conradi.

¶Sed eſt difficultas, vtrūm dominium ſit idem, quod ius. Ad cuius explicationē Conradus in lib. de contractibus tract. 1. quæſt. 1. in. 1. & 2. ſuppoſitione (ſuppoſito, quòd ius poteſt accipi dupliciter, vno modo pro lege iura præſcribente, in qua ſignificatione leges pontificias appellamus ius canonicum, & leges regias ius ciuile; alio modo pro poteſtate aliquid agendi: qua ratione dicimus Regem habere ius in ſubditos, hoc eſt poteſtatem) dicit multa. Primum eſt, quòd ſi ius accipiatur ſecundo modo, ſcilicet, pro poteſtate legitima aliquid faciendi, tunc ius, & dominium ſunt idem. Dicit ſecundo Conradus, quòd ſi dominium accipiatur nimis ſtrictè pro poteſtate non quacunque, ſed ſuperioris in inferiorem, quomodo Doctores ſæpèſæpiùs loquuntur de dominio: tunc ius, & dominium non ſunt idem: ſed ius eſt quid ſuperius ad dominiū. Tam enim ſuperiores, quam inferiores dicūtur habere ius, vt patres habent ius in filios, & filij in parentes: tamen inferiores non dicuntur habere dominium in ſuperiores, loquendo de dominio ſecundum magis ſtrictam rationē. Dicit tertiò Conradus, quòd ſi dominium accipiatur, vt accipitur in iure ciuili pro proprietate, & poteſtate, quæ verſatur circa ſubſtantiam rei poſſeſſæ, vt diſtinguitur contra vſum, & vſumfructum, tunc ius & dominium non ſunt idem, ſed ius eſt quid ſuperius ad dominium. Vſuarius enim & vſufructuarius dicuntur habere ius: & tamen neuter iſtorum habet dominium: loquendo de dominio pro proprietate, quæ verſatur circa ſubſtantiam rei. Ex his infertur, quòd ſecundum ſententiam Conradi dominium accipitur tripliciter. Vno modo ſtrictè pro iure ſuperioris in inferiorem. Secundò pro iure proprietatis: quibus duobus modis non conuertitur cum iure. Tertiò modo accipitur largè pro iure cuiuſcunque rei faciendæ: & ſic eſt idem, quod ius. Quod autem dominium iſto tertio modo ſumatur, probat Conradus: Nam qui habet ius in re aliqua poteſt dici dominus eius: ergo & habere dominium illius: atque ex conſequenti dominium, & ius ſunt idem. Et confirmatur: Qui talem rem abinuito auferret, proculdubio diceretur furtū commiſiſſe: ergo qui illam habebat erat dominus illius, atque ex conſequenti habebat dominium. Probo conſequentiam ex definitione furti, qua dicitur, furtum eſſe contrectationem rei alienæ, inuito domino rationabiliter. Hæc Conradus.

¶Sed quoniam in eius ſententia plura cōtinentur falſa, & aliena à recto modo loquendi, vt explicemus, quid in hac re ſit dicendum ſit prima concluſio. Omne dominium eſt ius, non tamen è contra: niſi velimus magnam vim inferre vocibus. Et quidem quòd omne dominium ſit ius, eſt res manifeſta: Nam habere dominium, eſt eſſe dominum: omnis autem dominus habet ius in re, cuius eſt dominus; & ſic omne dominium eſt ius. Quòd autem non omne ius ſit dominium, probatur: Nam vxor habet ius in virum, dicente Paulo. 1. ad Corinth. cap. 7. Vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier, & filij habent ius in parētes, qui curam eorum habere tenentur, & ſerui habent ius in dominos, à quibus ſuſtentari debent, & tamen nulli horum habent dominium, nec vxor in virum, nec filius in parentes, nec ſeruus in dominum: ergo non omne ius eſt dominium, propriè loquendo de dominio. *1. Concluſ.*

¶Secunda cōcluſio: Non omne ius, quod habent ſuperiores in inferiores, eſt dominium. Probatur primò ex inſtituta. de iure perſonali. Vbi ius, quod habetur in perſonas, & eſt ius ſuperioris in inferiorē, diuidi tur in ius patriæ poteſtatis, quod dicitur ius paternū, & ius dominij, quod habet dominus in ſeruos: ergo ius patris, quod eſt ſuperioris in inferiorē, nō eſt dominiū, atque ex cōſequēti nō omne ius ſuperioris in inferiorē eſt dominiū. Secūdò: Prælati eccleſiaſtici habent ius in ſibi ſubditos, nō tamē ſunt domini illorum, iuxta illud Matth. 20. Principes gentium dominantur eorū: vos autē *2. Concluſ.*

non

non ſic: ergo nõ omne ius ſuperioris in inferiorem eſt dominium. Quin potiùs addiderim ſolum illud ius, quod Dominus habet in ſeruos, eſſe dominium: nam ius, quod prælati, ſiue Eccleſiaſtici, ſiue ciuiles, habẽt in ſubditos, & ius quod Reges habent in rempublicam, nulla ratione eſt appellandũ dominium. Qui enim habet dominium eſt dominus: dominus autem dicit reſpectum ad ſeruum: & certum eſt, quod nec ſubditi Eccleſiaſtici, nec ciuiles ſunt ſerui. Vnde Ariſtot. lib. 1. Politi. cap. 3. diſtinguit inter imperium ciuile, ſiue regium, & deſpoticũ, quod eſt dominatiuum. Et dicit animam habere in corpus dominicum principatũ, mentem verò in appetitum, non niſi ciuile, & regium, quod non eſt dominium.

3. Concluſ. ¶Tertia concluſio: Non omnis poteſtas conuertendi aliam rem in proprium commodum, eſt dominium. Probatur: Qui tantum habet vſum domus, aut equi, habet poteſtatem conuertendi talem vſum, in proprium commodum: & tamen certum eſt illum non habere dominiũ domus, aut equi, vnde nec poteſt illa vendere, nec donare: ergo non omnis poteſtas conuertendi aliã rem in proprium commodum eſt dominiũ.

4. Concluſ. ¶Quarta concluſio: Ad dominium non eſt neceſſarium, quòd poſsit quis vti re, cuius eſt dominus in omnes vſus. Probatur: Nam pupilli ſub tutore exiſtentes ſunt veri domini ſuarum rerum, non tamen poſſunt illas vendere, nec diſtrahere. Item primogeniti ſunt veri domini illarum rerum, quas habent vinculatas, & tamen non poſſunt illas alienare. Sunt qui dicant primogenitos non eſſe veros dominos maioricatus, ſed tãtum vſuarios, ſeu vſufructuarios. Oppoſita tamen ſententia eſt vera. Tum, quia neceſſe eſt aſsignare aliquem verum dominum illorum bonorum, & nullus fingi poteſt, niſi ipſe primogenitus. Tum etiam, quia, ſi primogenitus per iniuriam expoliaretur illis bonis, iterum eſſet in illis reſtituẽdus, quod non eſſet verum, niſi haberet illorum dominium. Eſt enim reſtitutio, vt dicit D. Tho. in articulo primo huius quæſtionis, iteratò aliquem ſtatuere in poſſeſsionem vel dominium rei ſuæ.

Diffinitio domini. ¶Ex dictis poſſumus colligere veram domini diffinitionem dicentes, dominium eſſe facultatem propriam vtendi re in omnes vſus lege permiſſos, referendo & ordinando eandem rem in propriam vtilitatem & commodum. In qua diffinitione ponitur loco generis, facultas, quæ idem eſt ac poteſtas iuridica, & legitima ſecundum leges, & iura habita, quæ latiùs patet, quam dominium, vt ex ſupradictis conſtat. Ponitur autem illa particula, propria, tanquam differentia diſtinguens dominium à poſſeſſione. Sæpèſæpiùs enim contingit, vt quis habeat poſſeſsionem alicuius rei, non tamẽ habet dominium, quia non habet proprietatem, quæ adhuc ſub iudice eſt. Additur etiã illa particula (vtẽdi re in omnes vſus) ad differentiã vſus, & vſus fructus. In vſu enim & vſufructu non eſt poteſtas vtendi ſubſtãtia rei ſi propriè loquamur de vſu: & ſic qui ſolum habet vſum, vel vſumfructum non poteſt alienare rem ſecundum ſubſtantiam, nec per donationem, nec per venditionem, ſed ſalua ſubſtantia rei ſolum poteſt eius fructibus vti & frui. Ponitur præterea in diffinitione dominij illa particula, in omnes vſus lege permiſſos, ad explicandũ quòd pupillus ante legitimam ætatem verè eſt dominus ſuarum rerum, quamuis eis potiundi liberam poteſtatem non habet, eas vendendo, aut donando quoniam lege humana id prohibetur. Propter quod dicebat D. Paulus, quandiu hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, non quidem quantum ad dominiũ, ſed quantum ad vſum, & ideo eſt ſub tutoribus. Similis etiam eſt ratio de illo, cuius bona vinculo primogenitutę obligata ſunt: qui quanuis ſit verè eorum dominus, illa tamen nõ poteſt aliqua ratione alienare; quia id ſibi ciuili lege eſt prohibitum. Ponitur tandem in definitione, dominij illa particula, referendo & ordinando eam rem in propriam vtilitatem & commodum, ad differẽtiam omnium aliarum ſpecierum iuris, in quibus, vt ex dictis conſtat, non eſt licitum res ſubiectas in propriam vtilitatem, & cõmodum conuertere. Rex enim habet ius in ſubditos, & pater in filios, & tamen neuter illorum poteſt dici dominus; quia tale ius non ad commodum principis, vel parentis, ſed ad commodum ſubditorum, vel filiorũ debet ordinari. Ex hac definitione colligitur diſcrimen, quod eſt inter dominium, vſum, & vſumfructum. Nam dominium, quia eſt facultas, vtendi re prolibito ſui domini, ſit, vt ità verſetur circa ſubſtãtiam rei poſſeſſæ, vt dominus, verbi gratia, domus, non ſolùm poſsit eam locare, ſed etiam vendere, & diruere, ſi voluerit; cum tamen vſuarius, & vſufructuarius nullum ius habeant in ſubſtantiam rei: ſed tantum poſsint vti fructibus inde collectis. Diuerſimodè tamen: Nã qui habet vſum domus, & non vſumfructũ, ſolùm poteſt illam inhabitare, & non locare eam alijs inhabitandam: at verò qui habet vſumfructum vtrunque poteſt facere; & ſic minus iuris eſt in vſu, quàm in vſufructu. Ex quo fit, vt diuerſimodè hæc definiãtur à

tur à Doctoribus. ff. de vſufructu. Et inſtitu. eodem titulo. Nam de vſufructu dicitur, quod eſt ius vtendi, & fruendi re alterius, ſalua eius ſubſtantia. De vſu autem dicitur, quòd eſt ius alienis rebus vtendi, & non fruendi. Circa quas definitiones eſt aduertendum primo ex Conrado tractat. 1. de cõ tractib. quæſt. 12. quòd iſtæ voces vſus, & vſusfructus, poſſunt accipi dupliciter. Vno modo pro ipſo actu vtendi rebus poſſeſsis, qualis eſt actualis equitatio, vel habitatio domus, & ſic ſunt quædam res ſucceſsiuæ; quomodo nõ accipiuntur iſtę voces in præſenti. Alio modo poſſunt accipi pro iure exercendi tales actiones; quod ius eſt quid diſtinctum ab ipſa actione: quia poteſt vnũ ſine alio inueniri, & hoc modo accipiunt vſum, & vſumfructum iuris prudentes in præfatis definitionibus.

Diſcrimen inter vſum & vſumfructum.

Quid ſit vti & quid ſit frui.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd vti, & frui cùm ponuntur in definitionibus vſus & vſusfructus non accipiuntur in ea ſignificatione, qua Theologi in. 1. diſt. 1. illis dictionibus vti conſueuerunt, cùm dicunt, quòd vſus eſt, quando voluntas amando adhæret alicui rei non propter ſe, ſed propter alterum: fruitio verò, quando adhæret propter ſe. Itaque non eſt hæc vis horum verborũ in hoc loco, ſed vti in præſenti eſt ex re aliena tibi promiſſa te ſolum fructum capere: frui verò eſt eoſdem fructus, & in tuum, & in aliorum, ſi libuerit, vſum poſſe conuertere. Ex quo fit, vt propriè loquendo, apud iuriſconſultos iuxta poſitas definitiones, qui habet dominium alicuius rei, nulla ratione poſsit dici habere illius vſum, aut vſumfructum: quia hæc tantùm verſantur circa res alienas, & non circa proprias.

2. Dubium

Sententia Gerſonis.

¶Sed eſt difficultas, vtrùm dominium, & titulus dominij ſint vna, & eadem res. Hoc quæritur propter Gerſonem, & alios Pariſienſes, qui vt eſt videre apud Conradum, tractat. 1. de contract. quæſt. 1. concluſ. 4. affirmant titulum dominij, & dominiũ eſſe profſus idem. Et idem dicebant de vſu, & titulo vſus, & de vſufructu, & titulo vſusfructus: nam exiſtimabant, quod titulus dominij nihil aliud eſt, quàm habere facultatem vtendi re. ¶Hoc tamen non obſtante dico, quòd titulus dominij diſtinguitur à dominio, ſicut fundamentum à relatione. Dominium enim eſt quædam habitudo inter dominum, & rem poſſeſſam. Fundamentum autem, ratione cuius in domino exiſtit talis habitudo, ſeu relatio, eſt titulus dominij, & iſte eſt vel electio in prioratu, & epiſcopatu, vel emptio, aut donatio, aut natiua hæreditas, vel præſcriptio in alijs rebus, quæ conſtant, eſſe quid diſtinctum à dominio, & cauſa & fundamentum illius. Et idem eſt dicendum de titulo vſus, & vſusfructus.

Sententia Autoris.

¶Sed quoniam diximus in ſuperioribus, dominium rei & vſum illius differre inter ſeſe, idque probauimus in rebus permanentibus, quales ſunt domus, & vinea; quia poteſt dominium inueniri penes vnum, & vſus penes alterum; eſt grauis difficultas, an in rebus vſu conſumptibilibus, vſus & dominiũ diſtinguãtur. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum, eſſe quaſdam res, quarum fructibus vtimur ipſis rebus manentibus, vt domus, vinea, prædium, &c. Alias verò, quarũ rectus vſus conſiſtit in earundem conſumptione, vt pecunia, cuius proprius vſus eſt, illãm in alienum dominium transferre, & panis, & vinum, quorum vſus eſt illa conſumere. Et de iſtis eſt ſermo, quando quærimus, an in rebus vſu conſumptibilibus vſus diſtinguatur à dominio. Et loquimur (vt gratius ſit dubium) tantùm de illis rebus, quę vnico actu conſumuntur. Nam in veſte, licèt vſu atteratur, quia tamen nõ vnico actu attrita perit, poteſt vtcunque diſcerni vſus à dominio, ſicut in alijs rebus permanentibus.

3. Dubium graue de diſtinctione vſus à dominio.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd quando quærimus, an in rebus conſumptibilibus vſus diſtinguatur à dominio, nõ eſt ſermo de diſtinctione iſtorum ſecundum eſſe naturale. Hæc enim tractatio propriè pertinet ad Logicum, vel Metaphyſicum: & eſt facile videre, ſic diſtingui; quia conſtat aliud eſſe vinum, & aliud vſum vini in eſſe rei. Sed quod quærimus eſt, an in huiuſmodi rebus poſsit vſus ſine dominio inueniri, vel è contra. De qua re eſt grauis concertatio, non ſolum inter Doctores Theologos, & iuriſconſultos, ſed etiam inter ſummos Pontifices Nicolaum. III. & Clement. V. ex vna parte, & Ioannem. XXII. ex alia. Fuit autem orta hæc controuerſia propter fratres ordinis Sancti Franciſci, qui nec in particulari, in quo conueniunt cum religioſis aliorum ordinum, nec in communi, in quo diſtinguũtur ab illis, dicuntur habere dominium ſuarum rerum, ſed quod panis & vini, & aliorum eduliorum dominium reſidet penes ſummum Pontificem, & ipſi ſolum habẽt ſimplicem iſtarum rerum vſum. Dominium autem pecuniarum, quæ illis donantur, & conferuntur, reſidet penes illos, qui tales pecunias dederunt. Et ſic in rebus vſu conſumptibilibus dominium, & vſus diſtinguũtur. Hanc ſententiam tenet Soto lib. 4. de iuſtitia. quæſtio. 1. artic. 1. &

Explicatur ſenſus quæſtionis.

Diſſenſio inter ſummos Pontifices. Sententia Nicolai. 3. & Clem.

Ledeſma in.2.part.4. quæſt.18.artic.1. fol. 219. & Nauarro in comment. ſuper capit. non dicatis.12.quæſt.1. Contrariam tamen ſententiam tenẽt alij quam plurimi autores. Et quidem ſententia illorum,qui dicũt dominium & vſum diſtingui in rebus cõſumptibilibus, & ſic poſſe eſſe vſum penes fratres Minores,dominium autem penes alterum, poteſt probari pluribus argumentis.

1. Argum. Primò ex Nicolao.III. in cap. exijt,qui ſeminat.de verbo.ſignificatio.in.6.& ex Clemente.V.in Clement.exiui de paradiſo.qui

2. Argum. id expreſſe affirmãt.¶Item ſecũdò: Ad hoc, vt quis habeat dominium alicuius rei, non eſt ſatis, quòd poſsit vti illa, ſed vltra hoc requiritur,quod poſsit illam cõſumere alienando,donando, vendendo, & vtendo illa quocunque alio vſu lege permiſſo,vt ex definitione dominij ſuperius poſita licet colligere: ſed fratres Minores, quanuis vtantur alimẽtis,& veſtibus,& alijs rebus, quæ vſu conſumuntur,non tamen poſſunt illas alienare,aut vendere:ergo non habent illarum rerum dominium.Sed ſi illæ res ſunt pecuniæ, dominiũ manet apud illum,qui dedit, & ſic poteſt illa repetere & accipere tanquam propria bona.Si autem ſunt alimẽta, & alia vtenſilia, dominium manet penes ſummum Pontificem,qui poteſt ea ſibi accipere, & alijs tribuere tanquam propria

3. Argum. bona ipſius Papæ.¶Tertio ſic argumentor: Quando quis amicos conuiuio excepit, nõ facit eos dominos eſculentorum, & poculẽtorum,quibus menſa extruitur, quia nec illis facit facultatem illa ſurripiẽdi,vt in proprias domos importent, nec vendendi, aut donandi: ſed tantum concedit eis vſum, vt, ſcilicet,ad menſam ſedentes illis veſcantur: ergo in rebus vſu conſumptibilibus vſus & dominium diſtinguuntur. Atque ex conſequenti poſſumus dicere, quòd ſummus Põtifex quotidie inuitat fratres Minores, quibus facit facultatem edendi,atque bibendi harum rerum dominio penes ſe reſeruato. Quare,ſi ab eis illa auferret non eſſet habẽdus tanquam fur,& latro,ſed tanquam do-

Confirm. minus,qui propria recipit.¶Et confirmatur ex illo Act.2.vbi dicitur de fidelibus, quòd erant illis omnia communia.Quibus verbis ſignificari videtur, omnia vſq; ad alimenta eſſe illis communia. Atque ex conſequenti vſus & dominium in rebus vſu conſumpti-

4. Argum. bilibus diſtinguũtur. ¶Quartò argumentor argumento magiſtri Soti, quo ipſe fatetur ſe conuinci ad hanc ſententiam ſectandam. Argumentum autem eſt huiuſmodi.Fatentur impugnatores huius paupertatis, poſſe monachos habere proprium in communi, licèt illud nemo habeat in particulari: ergo poſſum ego particularis monachus veſci cõmunibus, quanuis non ſim particularis eorum dominus: ſed eadem ratio eſt de toto conuentu, & de toto ordine:ergo poterit totus ordo Franciſcanus vti veſcibilibus, quanuis omni careat dominio:atq; ex conſequenti vſus & dominium in his rebus diſtinguuntur. ¶Vltimò ſic argumentor:Ego teneor ſuccurrere pauperi extremè indigẽti;non tamen teneor in illum transferre dominium eius rei, qua indiget, verbi gratia, panis,ſed tantum vſum: ergo vſus & dominium in rebus conſumptibilibus diſtinguũtur.Conſequentia cum maiori eſt nota; & minor probatur, ſcilicet, quòd in tali caſu non teneor transferre dominium:Nam ſi tenerer,& id non facerem, perinde eſſem ac ſi retinuiſſem alienũ inuito domino, quod eſt contra iuſtitiam, atque ex conſequenti tenerer ad reſtitutionem, cuius contrarium diximus eſſe verum in materia de eleemoſyna.Et confirmatur ex illa lege Deuteronomij, cap. 23. Ingreſſus vineam proximi tui comede vuas,quantùm tibi placuerit, foras autem ne efferas tecum. Quibus verbis videtur concedi ingredientibus vineam vſus vuarum abſque dominio. *Vlt.Arg.*

¶Contrariam tamen ſententiã tenet Ioã nes.XXII. in extrauaganti ad conditorẽ. de verb.ſignif.§.quod autẽ.vbi dicit multa. Primum eſt,ꝙ in rebus vſu conſumptibilibus vſus,& dominiũ non diſtinguũtur, ſed cui confertur vnũ,conceditur vtrunq;. Secundũ quod dicit eſt, fratres Franciſcanos habere vſum,& dominiũ iſtarũ rerũ. Dicit tertiò,eſſe figmentũ chimericũ, & verbale (verba ſunt Pontificis) affirmare dominiũ eorũ,quæ vſu conſumuntur reſidere penes ſummũ Pontificẽ. Dicit quartò,ex eo,ꝙ fratres Franciſcani habeãt vſum rerũ conſumptibiliũ, dominio penes aliũ exiſtẽte,nihil perfectionis eis accreſci, cũ eodẽ modo vtãtur iſtis rebus, ac eis vtũtur alij mendicantes,qui in cõmuni habẽt dominiũ.Dicit vltimò,hoc figmẽtũ eſſe iniurioſum Romanę eccleſię.Quare de huius Põtificis ſentẽtia talẽ ſtatuo cõcluſionẽ:In rebus vſu cõſumpti bilibus,vſus & dominiũ nõ diſtinguũtur:ex quo fit, vt harũ rerũ vſus nulli cõcedi poſſit,quin etiã cõcedatur dominiũ.Et loquor ſolùm de illis rebus, quæ vnico tantũ actu cõſumuntur,nõ de alijs vtẽſilibus, quæ per aliquod tẽpus in ſuo vſu durare poſſunt:quales ſunt libri,veſtes, & reliqua huiuſmodi, longè diuerſa eſt ratio: habẽt enim iſtę res, quantũ ad hoc, naturã rerũ permanentiũ. Hanc ſententiam tenẽt D.Th. & Caiet.in- *Ioã. XXII.* *Concluſio.*

fra.q.78.art.1. Et probatur primo ex.l.2.ff. de vſufructu earum rerum,quæ vſu conſumuntur. Vbi præcipitur,quod cum legatur alicui vſus alicuius pecuniæ,vel alterius rei vſu conſumptibilis, ipſa etiam pecunia legetur. Et addit rationem, quia nemo poteſt vti his rebus,niſi illas conſumendo. Quibus verbis manifeſtè ſignificatur ſenſum legiſlatoris fuiſſe, quòd in rebus vſu cõſumptibilibus vſus & dominium nõ diſtinguũtur. Itẽ ſecundò: Qui habent ius vtendi talibus rebus,habent etiam ius conſumendi,& in nihilum redigendi ipſarum ſubſtantias: ergo ſunt illarum domini. Probo conſequentiam ex ratione dominij, quæ eſt,vt verſetur circa rei ſubſtãtiam. Et confirmatur: Ius,quod diſtinguitur à dominio,eſt ius vtendi aliqua re,ſalua eius ſubſtantia: ſed hoc fieri nõ poteſt in rebus vſu conſumptibilibus,vt patet ad ſenſum: ergo in his rebus non poteſt eſſe vſus,qui diſtinguatur à dominio. Item: Multò magis arguit dominiũ,& ſuperioritatem poſſe rem aliquam conſumere,quã poſſe illam vendere,aut diſtrahere: ſed qui hoc facit habet dominiũ,vt conſtat: ergo & ille. Item, Si in rebus vſu cõſumptibilibus vſus diſtingueretur à dominio, ſequeretur vſurã eſſe licitam: conſequens autem eſt falſum,& abſurdũ: ergo & illud,ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nã ſi in his rebus vſus diſtinguitur à dominio, ſequeretur poſſe aliquẽ reſeruare ſibi dominium illarum, & vendere alteri vſum: vt verbi gratia, reſeruare ſibi dominium tritici,aut pecuniæ,& tradere alteri vſum iſtorum,& pro illo vſu accipere aliquid ab eo. Sicut quia in equo vel domo vſus diſtinguitur à dominio poteſt quis retinere ſibi dominiũ,& vendere alteri vſum, vel conducendo,vel locando equũ,aut domum: ſed hoc eſt manifeſtè vſura in pecunia, & in tritico: ergo in rebus vſu conſumptibilibus vſus non diſtinguitur à dominio. Item probatur concluſio peculiariter de Minoritis: Fratres Minoritæ poſſunt bona vſu conſumptibilia,quibus vtuntur vendere donare,& diſtrahere: ergo ſunt veri illorũ,domini: conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex illa extrauaganti Ioan.22. iam citata,vbi id expreſſè affirmat,& ex decreto Nicolai.3.in.c.exijt. vbi dicit poſſe Minoritas facere de rebus,quas poſsidẽt quod ſibi placuerit & libuerit. Sed reſpondent Minoritæ ad hoc argumentum,vtentes diſtinctione, qua etiã vtitur Nicolaus in.d.c.exijt. di

Solutio fratrum minorum impugnatur.

centes,quòd vſus eſt duplex, vnus iuris,alter facti. Vſus iuris eſt,vſus à lege cõceſſus, hoc eſt,habere ex lege ius vtendi re aliqua, qui à Magiſtro Soto appellatur vſus in habitu. Et talis vſus, dicit,non diſtinguitur à dominio in rebus vſu conſumptibilibus: ſed cui competit vſus ex lege,competit etiã dominium. Vſus facti eſt ipſa actio comedẽdi, vel bibendi. Et hic eſt,qui diſtinguitur à dominio,& qui ſolum inuenitur apud Minoritas. Sed, ſalua eorum pace, hæc diſtinctio nihil illos adiuuat. Tum,quia, cùm vſus facti ſit rem conſumere, non videtur, qua ratione poſsit à dominio diſtingui. Tũm etiã,quia,ſi Minoritæ tantùm habent vſum facti,quæro,vtrùm id habeant dominis renuentibus, vel volentibus. Primum dici nõ poteſt: nam ſic vtentes re cõſumptibili peccarent,quod fratres non concedent: ergo id habent dominis volentibus,& conſentientibus: ſed hoc non ſolum eſt habere vſum facti,ſed etiam iuris,leges enim ſtatuunt,vt quiſque vtatur libere quacunque re domino volente: ergo habent fratres eum vſum, qui non diſtinguitur à dominio.

¶ Et ad primum argumẽtum in contrariũ factũ,reſpondetur: concedendo Nicol.III. & Clem.V. fuiſſe cõtrariæ opinionis,vt eſt videre in locis citatis. Ex hoc tamen non ſequitur noſtram ſententiam eſſe falſam: quia illã tenet Ioan.XXII. Et in his rebus,quæ non pertinent ad fidem nõ eſt inconueniẽs, quòd dicamus ſummũ Pontificem erraſſe, ſicut illud affirmat Ioan.XXII. in extrauaganti ad conditorem iam citata. Cuius verba ſunt,quæ ſequuntur: Ad conditorem canonũ nõ eſt dubiũ pertinere cum ſtatuta à ſe,vel prędeceſſoribus edita obeſſe percipit potiùs,quàm prodeſſe,ne vlteriùs obeſſe valeant prouidere. *Ad. 1. arg.*

¶ Ad ſecundũ reſpondetur, falſum eſſe,quòd ad hoc,vt quis dicatur habere dominium rei, eſt neceſſarium, quòd poſsit vti illa in omnem vſum,ſed ſolùm requiritur, quòd habeat facultatem vtendi re in omnem vſum,lege permiſſum. Ex quo fit, vt primogeniti, & pupilli etiam dicantur habere dominium ſuarum opum, quanuis eas in alios transferre non poſsint, vt oſtendimus in ſuperioribus. Certum eſt autem, quòd Minoritæ lege ſunt prohibiti vendere, vel alienare res vſu conſumptibiles: quare ex hoc non licet inferre, quòd non habent earum dominium: maximè cùm eis vti poſsint, vſque ad conſumptionem, quod cum ſolo vſu fieri non poteſt. *Ad. 2. arg.*

¶ Ad tertium ſimiliter reſpondetur, negando, conuiuas non eſſe dominos earum rerum, quæ ſibi apponuntur,quanuis eas, aut donare, aut vendere, aut in domum aſportare nullo modo poſsint. Hęc enim omnia inuitantis voluntate prohibentur, quæ in hoc caſu eſt habenda pro lege. *Ad. 3. arg.*

Ad

Ad confirmationem reſpondetur, verum eſſe, quòd fidelibus in primitiua Eccleſia erant omnia vſque ad edulia communia: non tamen licet ex hoc inferre, quòd vſus & dominium in rebus vſu conſumptibilibus diſtinguuntur. Cùm enim bona dicuntur communia hunc ſenſum facimus, quòd omnia bona fidelium in aceruo quodam cõſtituebantur, ex quo ſingulis quod erat neceſſarium diſtribuebatur: poſtea tamen cũ aliquid vſu conſumptibile alicui in particulari aſsignabant fiebat proprium. ¶ Ad quar
Ad.4.arg. tum argumentum reſpondetur, quòd quantuis ſit verum, quòd poſſunt monachi habere proprium in communi, licèt nemo illud habeat in particulari; nego tamen ex hoc inferri, quod poſsit aliquis veſci communibus, non exiſtens eorum particularis dominus. Eo enim ipſo, quòd alicui apponitur aliquid ad veſcendum cum ipſo vſu cõceditur dominium, ad modum iam explicatum. Et idem etiam contingit in toto ordine Franciſcano. Sed, vt hoc melius intelligatur, aduertendum eſt, quòd bona, quæ poſsidentur à monaſterijs ſunt in duplici
De bonis monaſterio rum doctri na. differentia. Quædam enim ſunt vſu cõſumptibilia, vt panis, vinum: alia permanentia, vt domus, libri. Et rurſus iſta bona poſſunt conſiderari dupliciter: vno modo antequã diuidantur ſingulis, & vt ſunt in communi cella: alio modo, vt ſunt ſingulis fratribus data, eiſque actu conceſſa ad vſum. Hoc ſuppoſito dico primò, quod in bonis permanentibus, nec ante diſtributionem, nec poſt diſtributionem habet aliquis frater in particulari dominium, quãuis habeat vſum ſed dominium in nobis reſidet penes conuentum: in monachis autem Franciſcanis poteſt fieri, vt nec reſideat in ſingulis, nec in toto conuentu, ſed, vel penes ſummum Pontificem, vel penes eos, qui ea bona contulerunt. Dico ſecundò, quòd in rebus vſu conſumptibilibus antequam diuidantur nullus in particulari habet dominium: tamen poſtquam actu ſunt diuiſa, & eis actualiter vtuntur, ſinguli habent dominium tam in
Ad vlt.arg. noſtro ordine, quam in Franciſcano. ¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, verum eſſe, quod nullus tenetur in extrema neceſſitate conferre dominium pauperi indigenti directè & per ſe loquendo. Ex vi enim illius præcepti ad ea ſolùm obligamur, quæ neceſſaria ſunt ad indigentiam talis pauperis ſubleuandam, ad quam certum eſt non eſſe neceſſarium directè & per ſe dominiũ, ſed ſolum vſum. Cæterùm, quia talis eſt illarum rerum natura, vt vſus in eis non poſſit ſeparari à dominio, idcircò indirectè & per accidens teneor concedere dominium. Et quando ex hoc infertur: ergò ſi non do, teneor ad reſtitutionem, negatur conſequẽtia. Tum, quia quanuis tenear conferre dominium, illud non eſt per ſe, ſed per accidens. Tum etiam, quia illa obligatio non naſcitur ex iuſtitia, ſed ex lege charitatis, cuius violatio non obligat ad reſtitutionem, vt diximus in materia de eleemoſyna. Ad confirmationem, ex Deuteronomio reſpondetur negando, quòd illi, cui conceditur vſus vuarum non etiam concedatur dominium illarum, quanuis eas aut vendere, aut donare, aut foras trahere prohibeatur. Ad rationem enim dominij ſatis eſt, quod poſſit quis vti re in omnem vſum lege permiſſum. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

¶ Explicato iam, quid ſit dominium, operæpretium eſt, vt agamus de ſubiecto do- *De ſubiecto dominij.*
minij, de illis, ſcilicet, qui poſſunt habere dominium, quod eſt ſecundum punctum à nobis in hac materia pertractandum. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, ſupponendum eſt primò tãquam certum, quòd Deus eſt omnium rerum verus, & legitimus *Deus eſt omnium rerum dominus.*
dominus, iuxta illud Pſalm. 23. Domini eſt terra, & plenitudo eius. Propter quod Iudic. cap. 9. in oratione, quam pro victoria contra Aſſyrios faciebat, hoc modo dicebat; Deus cælorum, creator aquarum, & dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem, &c. Et Salomon confitetur de Deo: Dominus vniuerſorum tu es, fuit quidem Deus ab æterno omnium rerum poteſtate Dominus. At verò ab orbe condito fuit vſu, atque actu, cum nullæ res antea eſſent, quæ illi parere poſſent. Eſt enim nefas, eo vſque abuti dominij nomine, vt illud inter diuinas perſonas conſtituamus, ſicut illud nonnulli conſtituere non verentur, dicentes, quòd Pater habet dominium in Filium & Pater & Filius in Spiritum ſanctũ; cũ Filius nullo modo ſubijciatur Patri, nec Spiritus ſanctus Patri & Filio; ſed inter omnes perſonas ſit ſumma æqualitas, quæ rationi dominij omninò repugnat, vt fides docet. ¶ Secundò eſt ſupponendum, quòd om- *Omne dominium deriuatur à Deo.*
ne ius, atque dominium in inferioribus exiſtens deriuatur à Deo tanquam à primo fonte, & tanquam ab vno, & ſummo omnium rerum domino, iuxta illud Sapient. 10. Per me Reges regnant, & legũ conditores iuſta decernunt. Sed eſt difficultas, vtrùm Deus *Dubium de brutis vtrũ habeant dominium.*
dederit aliquod dominium brutis, vel alijs rebus ratione carentibus? Nam Maioris in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. & Conrad. in lib. de contract. tract. 1. q. 3. ex ſententia Gerſonis,

dicunt, non ſolum Deum, & creaturas rationales, ſed etiam bruta & alias res inſenſibiles habere aliquarum rerum dominium. Et quidem quod bruta habeant dominium probant ex illo Geneſ. cap. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam, vt ſit vobis in eſcam, & cũctis animantibus terræ. Item prætereà: Nam inter apes eſt vnus princeps, & inter grues vnus dux, quem cæteræ ſequuntur (vt autor eſt D. Hieronymus in Epiſt. ad Ruſticum Monachum, cuius verba habentur. 7. q. 1. capit. in apibus) & inter aues eſt herodiũs dux, atq; rex, iuxta illud Pſalm. 103. Herodij domus dux eſt eorum: ergo vnum brutũ habet dominium ſupra alterum, & cuncta ſupra illas res, quibus veſcuntur. Quòd autem aliæ res inſenſibiles etiam habeant aliquod dominium probant ſimiliter ex Geneſ. cap. 1. Vbi Deus dicitur creaſſe duo magna luminaria, vnum vt præeſſet diei, alterum, vt præeſſet nocti. Et item prætereà: Nàm cæli, atque aſtra huic ſublunari mundo dominari videntur, vtpotè cui calorem, atque virtutem influit, quibus foueatur, ac vegetetur. Propter quod dicebat Ariſt. lib. 1. Meteo. Neceſſe eſt mundum hunc inferiorem ſubiectum eſſe lationibus ſuperioribus, vt eius inde virtus gubernetur, &c.

¶ His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quòd Deus nulli creaturæ ex irrationalibus, vel inſenſibilibus aliquod dominium dedit. Hæc eſt D. Thom. multis in locis. Et probatur: Si bruta haberent dominium pabulorum, ſequeretur, quod qui ea ab eis auferret, faceret iniuriam, atque ex conſequenti peccaret: conſequens autem eſt falſum, & abſurdum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Sequela probatur: Nam propter nullam aliam rationem auferens ab alio rem aliquam eſt iniurius illi, niſi quia tollit ab eo rem cuius habet dominium. Item prætereà: Ille ſolus poteſt habere aliquarum rerum dominium, qui operatur liberè volens, & ex electione, vt docet Ariſto. lib. 6. Ethic. & D. Tho. 1. 2. q. 1. art. 1. & 2. Vnde etiam hic reſpectu eorum, quæ neceſſario vult, non dicitur propriè dominus: ſed creaturæ irrationales neceſſario agunt quidquid agunt, ſcilicet, ex inſtinctu naturæ: ergo nullius rei poſſunt habere dominium. Et confirmatur: Qui ſui aut ſuarum actionum dominus non eſt, aliarum rerum externarum dominium habere nullo modo poteſt, cum hoc ſecundum ex priori deriuetur, aut illud ſaltim neceſſario præſupponat: ſed creaturæ irrationales non ſunt dominæ ſuarum actionum, vt docet D. Thom. 1. 2. ſæpè ſæpiùs: non enim habent intellectum, & voluntatem, nec agunt propter ſe, quæ neceſſaria ſunt ad dominium: ergo nullius rei ſunt dominæ. Item ſolis hominibus datum eſt à Deo omnium rerum ſublunarium dominium, iuxta illud Geneſ. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtijs terræ, &c. quaſi diceret in hoc: Faciamus hominẽ ad noſtram imaginem, ſcilicet, intellectu & volũtate liberum (hæc enim eſt facies Dei) vt reliquarum rerum vniuerſitati, quæ noſtra caret imagine, dominus conſtituatur: ergo creaturæ irrationales, quæ non ſunt factæ ad imaginem Dei nullius rei poſſunt habere dominium. Et confirmatur: Habere dominium rei, eſt ipſare licitè poſſe vti, vt ex ſententia Auguſtini lib. 83. quæſtionum, docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 16. artic. 1. Sed creaturæ irrationales nulla re poſſunt vti; eſt enim vſus mediorum ad finem, & creaturæ irrationales non poſſunt agere propter finem, cum non cognoſcant rationem finis: ergo creaturæ irrationales nullius rei poſſunt habere dominium. Vltimò: Domini eſt imperare: ſed creaturæ irrationales imperare non poſſunt: eſt enim imperare rem aliquam in alium finem ordinare, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 17. quod bruta facere non poſſunt: ergo nec habere dominium rei.

¶ Et ad primum argumentum deſumptũ ex Geneſi reſpondetur, illud teſtimonium potiùs eſſe pro nobis, quam contra nos. Dominium enim herbarum, de quo ibi fit ſermo, magis ſignificatur datum hominibus, cum quibus loquitur Deus, quàm brutis. Et ſic cùm dicit; Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. idem eſt, ac ſi dixiſſet: Ecce do vobis herbas ad paſcendum armenta, ac pecudes veſtras. ¶ Ad aliud de apibus, & de gruibus reſpondetur, quòd aliqua animalia habeant excellentiam ſupra alia, id non ex dominio, ſed ex naturali inſtinctu prouenit. Vnde non propriè, ſed metaphoricè dicitur vnum alteri dominari, propter excellentiam, quam vnũ habet ſupra aliud. Ad quem etiam modum dicere poſſumus albedinẽ dominari nigredini, & vnam qualitatem alteri: nec ex hoc aliquid ſequitur contra noſtram concluſionem. ¶ Ad aliud de aſtris, & de cælis, quæ dicuntur dominari his inferioribus, ſimiliter reſpondetur, talem loquutionem eſſe metaphoricam. Si enim Sol, aut Luna, aut cælum influit in hæc inferiora, & propterea dicitur habere ſuperioritatem ſupra illa; id non ex dominio, ſed ex inſtinctu naturæ prouenit: & ſic nullum in eis poteſt eſſe dominium. Ex dictis colligitur, ſolum Deum & creaturas intelle-

Argumenta pro parte affirmatiua ex Geneſi.

Ex apibus.

Ex aſtris.

Concluſio.

Ad argum. ex Geneſi.

Ad aliud de apibus.

Ad aliud de aſtris.

intellectuales, poſſe habere rerũ dominiũ.

Dubium de angelis, vtrum habeant dominium rerũ ſublunarium.

¶ Sed quoniam creaturæ intellectuales ſunt in duplici differentia, quædam enim ſunt purè intellectuales, vt angeli, aliæ nõ purè intellectuales, ſed rationales, vt homo; eſt grauis difficultas, an harum rerum ſublunarium dominium tantum inueniatur penes homines, an vero etiam inueniatur penes angelos. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd homines habent dominium rerum ſublunarium, vt ex his, quæ dubio præcedenti diximus, ſatis clarè conſtare poterit. Dico ſecundò etiam eſſe certũ, quod angeli habẽt dominium ſuarum operationum naturalium. Cùm enim operentur per intellectum, & voluntatem, ex quibus propriarum operationum dominium prouenit, vt docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 1. artic. 1. nulla ratione poteſt negari, eos eſſe ſuarum operationum dominos. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt, vtrùm angeli aliquarum rerum inferiorum dominium habere dicantur. Soto de iuſtitia & iure lib. 4. quæſtione. 1. artic. 2. dicit, angelos tantùm eſſe dominos ſuarum operationum naturalium, ſcilicet, cogitationum, & volitionum, nec aliquod eos poſſe habere dominium in his rebus inferioribus, materia, & forma conſtantibus. Et ratio eſt: Nam cùm iſtæ res inferiores non ſint conditæ propter angelos, ſed tantum propter homines, quos Deus inſtituit finem immediatum omnium rerum creatarum, vt conſtat ex Geneſi capit. 1. & 2. (angeli enim cùm ſint ſpirituales nullo corpore egere poſſunt) & res quę eſt propter finem ſuo tantum fini ſit ſubiecta: manifeſtè conuincitur tantùm homines, & non angelos harum rerum ſublunarium habere dominium.

Sententia Soti cum ſuo fundamento.

Sententia Autoris.

¶ Hoc tamen non obſtante, dico, poſſe & debere concedi, quòd angeli habent dominium aliquomodo ſupra hæc inferiora; & non tantum ſupra res inanimatas, ſed etiã ſupra homines. Probatur: Deus cuncta iſta inferiora gubernat, & ad proprios fines perducit medio miniſterio angelorum, quorum quoſdam fecit prefectos cęlorum, alios animantium brutorum, alios hominum, iuxta illud Pauli ad Hebræos. 1. Omnes ſunt ad miniſtratorij ſpiritus in miniſterium miſsi, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis: & ad has res miniſtrandas quilibet angelorum in ſua commendatione habet ius, nihil minus, quam præfectus alicuius oppidi; ita, vt non poſsit ab illo munere impediri ſine graui iniuria: ergo eſt dicendum, quòd angeli aliquo modo habent dominium in hæc inferiora. Et confirmatur ex Daniele cap. 10. Vbi vnus angelus dicitur præfectus Medorum, alter nationis Perſarum, alter, ſcilicet, Michael, dicitur princeps Eccleſiæ, & ſynagogæ: & ſimilis loquutio inuenitur ſæpè ſæpius in Apocalypſi: ergo iſti angeli habent ius in iſtas prouincias, atque ex conſequenti aliquo modo ſunt dicendi domini illarum. ¶ Et ad argumentum Soti reſpondetur, quòd quanuis hæc inferiora non ſint condita propter angelos, tanquam propter eos, qui eis indigebant (angeli enim nihil horum poſſunt indigere) tamen poſtquam à Deo habent poteſtatem illa regendi, atque gubernandi, vnuſquiſque ſecũdum peculiarem commiſsionem ſibi à Deo factam, ſinguli habent ius in partes ſibi cõceſſas, adeò, vt peculiari quadam ratione poſsint appellari domini illarum.

Reſponſio ad fundamentum Soti.

¶ Ex his, quæ diximus de ſubiecto dominij ſatis clarè conuincitur ex omnibus creaturis, ſolos homines, & angelos poſſe habere dominium. Reſtat autem nunc explicandum, quæ nam ſint illa bona, quorum homo poteſt eſſe dominus: quod eſt agere de obiecto dominij tertio loco à nobis propoſito. Quæ res gratiorem & difficiliorem cõtinet diſputationem. Loquimur autem in hac parte peculiariter de hominibus, quoniam de angelis ex ijs, quæ diximus dubio præcedenti ſatis clarè colligitur quænam ſint illa, quorum poſſunt eſſe domini. Pro huius autem rei intelligentia, eſt aduertendum, multa eſſe bonorũ genera, de quibus in præſenti poſſumus dubitare, an homo illorum ſit dominus. Quædam ſunt in nobis, & alia ſunt extra nos. Rurſus ea, quæ ſunt in nobis, adhuc ſunt in duplici differentia. Quædam enim pertinẽt ad corpus, vt vita, ſalus, membra, & vſus membrorum: & alia pertinent ad animam, vt ingenium, virtutes, tam intellectuales, quam morales: & denique omnes dotes animæ. Bona autem, quæ ſunt extra nos reducuntur ad hæc tria, famam, honorem, & diuitias. Per diuitias intelligo quæcunque bona temporalia, quæ dicuntur bona fortunæ. Inter famam autem & honorem hoc eſt diſcriminis: quòd fama eſt bona æſtimatio habita de homine: honor verò eſt reuerentia exterior alicui exhibita propter aliquam excellentiam: ex quo fit vt fama ſit velut parens honoris. Et ſiquis obijciat, quòd aliquando honoramus eum, de quo habemus ſiniſtram opinionem, reſpondetur, illum non eſſe verum honorem: eſt enim honor præmiũ virtutis, vt multis in locis docet Ariſt. De his ergo omnibus bonis eſt à nobis

De obiecto dominij.

Bona de quibus poteſt dubitari vtrum illorum homo habeat dominium.

in præſenti diſputandum, an homo illorum habeat dominiũ; vt ex hoc colligere liceat, an poſsit illis pro libito vti: & an circa illa poſsit alicui fieri iniuria, quæ ſunt res grauiſsimæ & valde difficiles.

Dubium de bonis temporalibus.

¶Et vt à clarioribus, & notioribus incipiamus, primò circa bona temporalia, quæ ſunt bona fortunæ, eſt difficultas, vtrùm homo iure naturali illorũ ſit dominus? In qua re ſit prima concluſio. Homo iure naturali habet dominium omnium rerum inferiorum. Probatur ex illo Pſalm. 8. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, oues & boues, vniuerſa, & pecora campi. Quanuis enim iſtud teſtimonium poſsit referri ad Chriſtũ, qua tenus homo eſt, conuenientiſsimè tamen etiam adaptatur reliquis hominibus. Maximè, cùm illud, quod antecedit, Quid eſt homo quod memor es eius, non poſsit ità conuenienter Chriſto tribui, ſicut alijs. Pro eadem etiam concluſione facit illud Geneſ. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris, & volatibilibus cæli, &c. Et paulò inferiùs: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & ſubijcite eam, & dominamini piſcibus maris, & volatibilibus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram. Quæ verba explicans D. Chryſoſt. Hom. 7. ad populum Antiochenum arbitratur hominem eſſe conditum ad imaginẽ Dei, diciq; eſſe imaginem Dei à D. Paulo. 1. ad Corinth. 11. propter præeminentiam dominij, quod in res inferiores habet. Sicut enim Deus dominatur in cæleſtibus: ità etiã homo dominatur in terreſtribus. Idem docet D. Auguſt. in lib. quæſtionum veteris teſtamenti. quæſt. 45. & refertur à Gratiano in Decretis. 33. q. 5. c. hæc imago. Cuius verba ſunt quæ ſequuntur: Hæc imago Dei eſt in hominibus, vt vnus factus ſit dominus, ex quo cæteri oriantur, habens imperium Dei quaſi vicarius eius: quia vnius Dei habet vir imaginem. Probant autem iſti ſancti hominem dici factum ad imaginem Dei propter præeminentiam dominij ex eo, quòd Paulus. 1. ad Corinth. 11. præcipit, vt mulieres orent in Eccleſia velato capite, viri verò detecto. Et reddit rationem: Nam mulieris caput eſt vir, caput autem viri eſt Chriſtus. Velamen capitis denotat, & ſignificat ſubiectionem: & quia mulier debet eſſe ſubiecta viro: idcircò eius caput præcipitur velari. At verò vir, quia ſoli Deo, qui eſt eius caput, eſt ſubiectus, idcircò eius caput nõ præcipitur velari. Ex quo fit, vt conuenientiſsimè dicatur imago Dei propter præeminentiam dominij. Ità interpretantur hunc locum Pauli Theophylactus, & Theodoretus, & D. Thom. ibi lectio. 2.

1. Conclu.

D. Chryſ.

D. Auguſt.

¶Sed eſt aduertendum, quòd cùm eadem ſit natura intellectualis viri, & mulieris, penes quàm præcipuè attenditur Dei imago, idcircò non ſolum vir, ſed etiam mulier abſolutè dicitur condita ad imaginem & ſimilitudinẽ Dei. Cùm hoc tamen ſtat, quòd, ſi imago conſideretur, quantum ad præeminentiam, & dominium, ſolus vir dicatur imago Dei, & non mulier, quia vir non habet ſuperiorem præter Deum, cùm tamen mulier habeat ſuperiorem virum, qui eſt eius caput. Poteſt tandem probari noſtra prima concluſio ratione ſic: Ad hoc, vt quis dicatur habere alicuius rei dominium ſufficit, vt illa ordinetur ad vtilitatem ipſius: & quod ipſe poſsit vti illa pro ſuo arbitratu: ſed ità ſe habet homo ex iure naturali reſpectu omnium rerum inferiorum: ergo homo ex iure naturali eſt dominus illarum.

Nota.

¶Secunda cõcluſio: Rerũ ſuperiorũ, quales ſunt angeli, & cæleſtia corpora, homo nõ dicitur habere propriè dominiũ. Probatur ex illo Pſalmi: cælum cæli domino, terram autem dedit filijs hominum: & ex alijs teſtimonijs Geneſis, quibus dicitur, traditũ dominium hominibus, in quibus non fit mentio rerum ſuperiorum, ſed tantum inferiorum. Si autem fuiſſet communicatum homini dominium ſupernorum, ſicut dixit propheta: Terram autem dedit filijs hominũ: ità etiam dixiſſet: Cælum dedit filijs hominum. Item ratione hoc ipſum probatur: Angeli ſunt ſuperiores hominibus, præſuntq; illis: & corpora cæleſtia ſunt ſimiliter ſuperiora corporibus humanis: ergo homo non habet dominium illorum. Probo conſequẽtiam: Nã dominus ſemper eſt ſuperior eo, cuius eſt dominus. Et confirmatur: Homo non poteſt vti angelis, nec corporibus cæleſtibus pro ſuo arbitratu: ergo non poteſt dici illorum dominus.

2. Concluſ.

¶Sed contra iſtam concluſionem argumentor primò ex Paulo ad Hebræos cap. 1. dicente de angelis: Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſsi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis? Quibus verbis videtur ſignificari, angelos eſſe miniſtros hominum, atque ex conſequenti homines habere ius in angelos, & ſic quodammodo homines eſſe illorum dominos. ¶Item Deuteronomij, capit. 4. prohibens Deus, ne homines Solem, aut Lunam, aut aſtra adorent, aſsignat rationem: Quia hæc, inquit, omnia creauit Deus, vt eſſent in miniſterium cunctis gentibus. Et. 1. ad Corinth. cap. 3. cum gloriaré

1. Argum. contra ſecundam cõcluſionem.

2. Argum.

tur

tur Corinthi, de ſuis præceptoribus dicentes: Ego ſum Pauli, ego Cephæ, ego verò Apollo, inquit Paulus: Nemo itaq; glorietur in hominibus: omnia enim veſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue mundus, ſiue vita, ſiue mors, &c. Quibus verbis manifeſtè ſignificat, mundum, quo continentur omnes creaturæ (vt D. Thom. ſuper illum locum dicit) eſſe hominum, & ex conſequenti homines habere ius & dominium ſuper illum. *3. Argum.* ¶Item ratione ſic argumentor: Qui habet poteſtatem in aliquē finem habet etiam poteſtatem in ea, quæ ſunt neceſſaria ad illum finem: ſed homo habet ius conſeruandi vitam: ergo etiam habet ius in cæleſtia corpora, quæ neceſſaria ſunt ad vitæ conſeruationem. Et confirmatur teſtimonio Magiſtri in. 2. diſt. 1. dicētis, quòd, ſicut homo factus eſt propter Deum, id eſt, vt ſeruiret Deo: ità etiam mundus factus eſt propter hominem, id eſt, vt ſeruiret homini. Quibus verbis ſignificari videtur, hominem eſſe dominum mundi; ſiquidem mūdus creatus eſt, vt ſeruiret homini.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum ex Paulo ad Hebræos. 1. reſpondetur, quòd Apoſtolus non dicit, Angelos eſſe miniſtros hominū, ſed miniſtros Dei, iuxta illud; Qui facit angelos ſuos ſpiritus. Dicuntur quidem angeli miſsi in miniſterium propter electos: ex hoc tamen non licet colligere, quòd ſunt miniſtri hominum; ſicut nec ex eo, quòd rex mitteret quoſdam ex ſuis miniſtris ad reparandam aliquam ciuitatem, liceret inferre, quod illi eſſent miniſtri ciuitatis, ſed quod eſſent miniſtri regis, in tale miniſterium miſsi. *Ad. 2. arg.* ¶Ad aliud ex Deut. cap. 4. reſpōdetur, quòd Sol & aſtra dicuntur creata in miniſterium hominum, non quia ſubſint dominio hominis: ſed quia ſunt condita ad hominum vtilitatem. Ad aliud ex Paulo. 1. ad Corinth. 3. reſpondetur, cum Magiſtro ſententiarum loco ſupra allegato, quod omnia dicūtur noſtra, ſiue ſuperiora, ſiue æqualia, ſiue inferiora: diuerſimodè tamen. Nam ſuperiora dicuntur eſſe noſtra ad perficiendum; æqualia ad conuiuendum: inferiora ad vtendum. Et dicuntur omnia iſta eſſe noſtra eo modo, quo res dominorum dicuntur eſſe famulorum; non quidem quantum *Ad. 3. arg.* ad dominium, ſed quantum ad vſum. ¶Ad rationem reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Ad hoc enim, quod aliquis dicatur habere dominiū alicuius rei, non ſufficit, quòd illa ordinetur in eum tanquam in finem. Nam, Deus factus eſt homo propter nos, & propter noſtram ſalutem: & tamen homo non habet dominium verbi incarnati. Sed ad dominiū alicuius rei vltra hoc, quòd illa debet ordinari in dominum, tanquam in finem, opus eſt, vt ſubſit eius facultati, & poteſtati. Et quia nec angeli, nec cæleſtia corpora ſubduntur facultati, & poteſtati hominis, ideir cò homo non poteſt dici habere dominium illorum. Ad confirmationem reſpondetur, quòd mūdus dicitur à Magiſtro factus propter hominem; quia quidquid eſt in mundo cedit in vtilitatem electorum, & ad illā ordinatur, iuxta illud Pauli ad Rom. 8. Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, & alibi: Omnia propter electos.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quilibet homo de iure naturali habeat dominium omnium rerū inferiorum, vel potius iure naturali id pertineat ad hominum vniuerſitatem, ità quod nō ad ſingulos. In qua re ſit tertia concluſio: Dominium rerum in *3. Concluſ.* feriorum de iure naturali reſidet penes totam hominum vniuerſitatem, & non penes ſingulos. Ita, quòd iure naturali nullus in particulari eſt dominus omnium rerum inferiorum. Probatur primò hæc cōcluſio ex D. Auguſt. ſuper Ioann. & refertur in Decr. *Nullus homo iure naturali eſt dominus rerum inferiorum.* diſt. 8. cap. quo iure. Vbi dicit: Quo iure defendes villas Eccleſiæ, diuino an humano? Diuinum ius in ſcripturis diuinis habemus. Humanum in legibus Regū. Vnde quiſquis poſsidet, quod poſsidet, nonne iure humano? Et paulò inferius: Tolle iura Imperatoris: & quis audet dicere; hæc villa eſt mea, meus eſt iſte ſeruus, mea eſt hæc domus, &c. Sed ſi quilibet homo iure naturali eſſet dominus rerū inferiorū ſublato iure Regio, & Imperatoris, poſſet dicere: hæc villa eſt mea: hæc domus eſt mea, quod eſt expreſſè cōtra diuinum Auguſtinū: dominiū enim ſecum affert proprietatē rerū quarū eſt dominiū: ità, vt dominus alicuius rei verè poſsit dicere: hæc res eſt mea: ergo dominiū rerū inferiorū iure naturali non reſidet penes ſingulos homines. Secundò probatur cōcluſio: Cōmunitas rerū eſt de iure naturali, vt conſtat ex D. Iſido. lib. 5. Etymol. c. 4. & refertur à Gratiano. diſt. 1. cap. ius naturale. vbi inter alia, quæ ſunt de iure naturali connumeratur communis rerum poſſeſsio: ergo nullus homo ſtando in iure naturali eſt dominus rerum inferiorū. Probo conſequētiā: Nam ſi aliquis in particulari haberet dominium aliquarum rerum, iam illæ non eſſent communes hominū. Et confirmatur: Quia, aut quilibet homo habet dominium rerum inferiorum in ſolidum, aut nullus: ſi ſecundum, habeo intentum: ſi primum eſt maximum incōueniens: ergo dominiū iure natu-

rali reſidet penes hominum vniuerſitatem.

Dubium. ¶De modo autem, quo fuit facta rerum diuiſio, dicemus infrà, cùm de rerum diuiſione, quarto loco à nobis propoſita, fuerit ſermo. Et nunc opus eſt, vt dicamus de alijs bonis, de quibus poteſt eſſe dubitatio, an cadant ſub obiecto humani dominij. Et primum de ipſis hominibus eſt difficultas, vtrùm vnus homo poſsit eſſe dominus alterius.

Sententia Geneſij de Sepulueda. Geneſius Sepulueda in lib. de iure, quo Hiſpani dominantur Indis, dicit eſſe quoſdam homines natura ſeruos. Nam Barbari, quales ſunt illi, qui ſine aliquo cultu more ferarum viuunt, naturaliter ſunt ſerui eorum, qui viuunt politicè: & hac de cauſa affirmat licite potuiſſe Hiſpanos dominari Indis. Probat autem ſuam ſententiã ex Ariſtot. lib. 1. Polit. cap. 1. & 3. vbi hanc naturalem ſeruitutem conſtituit.

Nota. 1. ¶Sed pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum primo ex D. Thom. p. p. q. 96. art. 4. quòd dominium, ſecundum quòd refertur ad homines, poteſt accipi dupliciter: vno modo, vt opponitur ſeruituti; alio modo, vt opponitur ſubiectioni. Primũ dominium eſt verè & propriè dominium, reſpicitque veram & propriam ſeruitutem, qualis eſt legalis. At verò ſecundum dominium non eſt verè & propriè dominium, nec reſpicit veram, & propriam ſeruitutem, ſed impropriam tantùm: qualis eſt illa, qua ſubditi ſubijciuntur prælatis, & vaſſalli dominis, ſeu principibus: & conſiſtit in eo, quòd vnus alterius regimini, & gubernationi ſubdatur.

Dominium ad homines relatum eſt duplex.

Nota. 2. ¶Secundò notandum eſt, quòd inter dominium, vt opponitur ſeruituti, & dominiũ, vt opponitur ſubiectioni, hoc eſt, diſcriminis inter alia, quòd habens dominium primo modo poteſt vti ſeruis ad propriam vtilitatem, ſicut & alijs rebus, quarum habet dominiũ, vnde poteſt illos vendere, & alienare. At verò habens dominium ſecundo modo debet ordinare illud, non ad propriã vtilitatem, ſed ad illorum commodum, quibus præeſt, vt ex ſupradictis conſtat.

1. Concluſ. ¶Hoc conſtituto ſit prima concluſio: Loquendo de dominio ſecundum propriam rationem nullus homo iure naturali eſt dominus, aut ſeruus. Probatur ex. l. libertas. ff. de ſtatu hominis. vbi dicitur ſeruitutem eſſe contra naturam hominis, aut ſaltim præter naturam. Et loquitur Legiſlator de propria ſeruitute, qua vnus homo alteri, tanquam ſeruus, ſubijcitur. Item ratione idem probatur: Earum rerum propriè dicitur homo dominus ſecundum naturã, quæ ſunt propter ipſum factæ: ſed nullus homo naſcitur alterius hominis cauſa: ergo nullus homo iure naturali eſt dominus aut ſeruus alterius.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio: Loquendo de dominio, vt opponitur ſubiectioni, quod eſt dominium imperfectum, vnus homo iure naturæ poteſt dici alterius dominus. Probatur ex Ariſtot. lib. 1. Polit. c. 3. & 4. Vbi dicit ſeruitutem eſſe duplicem; vnam naturalem, alteram legalem. Naturalis eſt, qua homines elegantioris ingenij hebetibus & rudibus dominãtur: ergo ſecundum ſententiã Ariſt. ſapientes & prudentes iure naturæ dominantur inſipientibus, & ſtultis: & ſic iure naturæ vnus homo eſt dominus alterius; loquẽdo de dominio, vt opponitur ſubiectioni. Item ratione ſic argumentor: Sicut in eodem homine anima præſtat corpori: ita in toto genere humano vnus præſtat alteri: ergo ſicut in corpore humano propter ſuã præſtantiam anima iure naturæ dominatur corpori: ita etiã & in toto genere humano ex iure naturæ illi debent dominari, qui fuerint alijs ſapientiores, & perfectiores. Et cõfirmatur: Natura hominis eſt, tam in particulari, quàm in communi, vt viuat ſecundũ rationem, atq; adeò vt eidem obtemperet: ergo ſicut perfectio naturalis appetitus ſenſitiui in homine eſt, quòd pareat rationi: ita etiam & inter homines naturalis perfectio agreſtium, & ignorantiũ erit, quòd ſapientium gubernationi ſubdantur. Propter hoc enim natura ſagax quoſdam homines ingenio & prudẽtia dotauit, vt eſſent apti ad imperandum, alios verò neruis & membris roborauit, vt eſſent apti ad ſeruiendum, quæ dominatio, atq; ſeruitus naturales appellantur; eſſentq; non ſolum in ſtatu naturæ lapſæ, ſed etiam in ſtatu innocentiæ, ſi homo in illo perſeueraſſet. Nam quanuis in ſtatu innocentiæ nulla eſſet miſeria, nullaq; ignorantia, nõ tamen eſſent futuri omnes homines æquales in ſapiẽtia & virtute, & in alijs dotibus animæ, tam naturalibus, quàm ſupernaturalibus: Et ideò qui inter eos ſapiẽtia & virtute præſtarent dominarẽtur alijs; abſq; aliqua tamen moleſtia. De hac re eſt videndus D. Tho. 1. p. q. 96. art. 4. & lib. 3. de regimine principum. Sunt etiam videndi Driedo libro de libert. Chriſtiana. pag. 8. & Couarr. lib. 1. Variarum reſolutionũ cap. 2. num. 10. & in relectione ſuper regula, peccatum. de regulis iur. in. 6. p. 2. §. 11. Ex dictis infertur, quòd ſi Geneſ. Sepul. quando dicit, quoſdam homines eſſe natura ſeruos, loquitur de ſeruitute impropriè dicta, eius ſententia eſt vera, atque tenenda: ſi autem loquitur de propria ſeruitute, ſicut loqui videtur, cùm ex eo inferat licitè Hiſpanos

Qua ratione homo vnus iure naturæ dicat alterius dominus.

Quæ ſeruitus eſſet in ſtatu innocentiæ.

potuiſſe

potuiſſe dominari Indis, & eos in ſeruitutẽ redigere, proculdubio eius ſententia eſt falſa, & contra noſtram primam concluſionem.

3. cõcluſio. Homo ex lege humana poteſt eſſe proprie alterius dominus.

¶Tertia concluſio: Loquendo de dominio ſecundum propriam rationem, vnus homo ex lege humana licite poteſt eſſe alterius dominus. Volo dicere, quòd ſeruitus legalis, qua vnus homo ità alterius imperio ſubijcitur, vt poſsit dominus eo vti ad propriam vtilitatem, ſicut alijs rebus, quarum habet dominium, eſt licita, & iure humano introducta. Sed antequam ad probationem huius concluſionis accedamus pro illius intelligentia eſt aduertendum primò, quòd ſeruitus legalis, de qua in præſenti eſt ſermo, diffinitur Inſt. de iure perſonarum. §. 1. quòd ſit conſtitutio iuris gentium, qua aliquis alieno dominio contra naturam ſubijcitur. Ex prima particula huius diffinitionis colligitur, ſeruitutẽ legalem non eſſe de iure naturali, ſed de iure gentiũ: quod etiam habetur inſtit. de iure naturali, & gentiũ. §. ius autem gentium, & in Decreto, di. 1. c. ius gentium. ¶Et ſi quis obijciat, quòd Gene. cap. 9. Noë ebrietate depulſa, cùm malediceret Cham filium ſuum, quia eius nuditatem irriſit, inter alia dixit: Maledictus puer Chanaan ſeruus ſeruorũ erit fratribus ſuis: & paulò inferiùs: Benedictus domin⁹ Deus Sem; ſit Chanaã ſeruus eius, &c. Quibus verbis Chanaan filius Cham propter parentis peccatum ſeruus efficitur: & ſic dicunt Hebræi, quod Ethiopes homines nati ad ſeruiendum ex Chanaan originem ducunt: ſed iſtæ benedictiones, & maledictiones patriarcharum fiebant nutu diuino: nondumque tunc erat ius gentium introductum: ergo eſt dicendum, quòd ſeruitus non iure gentium, ſed potius iure diuino fuit introducta; Reſpondetur primò, verba illa Noe nõ continere præceptum diuinum; ſed eſſe tantum prophetiam rei venturæ. Cum enim eſſet Noe iratus in filiũ, Deus oſtendit ei pœnas, quas filij Cham propter ſcelus parentis erant paſſuri; quarum vna erat, quòd poſteritas eius magna ex parte eſſet ſeruitura. Et hæc eſt, quam Noe verbis illis explicat, & declarat. Vel ſecundo reſpondetur, locũ illum non eſſe intelligendũ de propria ſeruitute, qua quis tanquam mancipium alicui inſeruit; ſeruire enim in ſacris literis frequentiſsime accipitur pro eo, quod eſt, eſſe inferiorem, & ferre ſecundas partes, & non primas. Ad quem modum eſt intelligendũ illud Pauli ad Rom. 10. Maior ſeruiet minori, & Geneſ. cap. 27. Eſau dixit parens Iſaac: Dominum tuum illum conſtitui, & omnes fratres ſuos illi ſubiugaui. Conſtat autem Eſau nunquam ſeruiſſe Iacob: ſed propterea id fuit dictum; quia primas partes obtinuit Iacob in omni re. Ex his poſſumus colligere, veram intelligentiam verborum D. Ambroſij, quæ habentur. 35. d. capit. ſexto die. Vbi dicit: Non eſſet hodie ſeruitus, niſi ebrietas præceſsiſſet. In cuius explicatione fallitur Soto lib. 4. de iuſtitia & iure, quæſt. 2. artic. 2. dicens, ſe ignorare, quid velit Ambroſius, quando inquit, ſeruitutem ortam ex ebrietate, niſi per ebrietatem intelligat rationis defectum; ità, vt ſit ſenſus quòd ſeruiſint velut iumenta. Sed legitimus ſenſus eſt, quòd ex ebrietate, in quam incidit Noe, Cham ſumpſit occaſionem peccandi, & ad id peccatum in pœnam ſequuta fuit ſeruitus. Comendat enim D. Ambroſius eo in loco, ſobrietatem. Et, vt id faceret enumerat mala, quæ ex ebrietate ſequuntur: inter quę vnum fuit, quòd ex ebrietate ſumpſit Cham occaſionem peccandi, & Noe maledicẽdi: ad quam maledictionem poſteà fuit conſequuta ſeruitus filiorum Chanaan. Et ſic de primo advltimum ſeruitus videtur orta ex ebrietate. Et hoc eſt quod D. Ambroſius voluit illis verbis ſignificare.

Obiectio.

Solutio.

Explicatur D. Ambroſius.

Dupliciter aliquid dici poteſt de iure naturali.

¶Dicitur præterea in diffinitione ſeruitutis legalis, quòd eſt contra naturam hominis. Ad cuius particulæ intelligentiã eſt aduertendum ex D. Thom. 1. 2. quæſtio. 94. artic. 5. ad. 3. dupliciter poſſe aliquid dici de iure naturæ. Vno modo quia natura ad illud inclinat: qua ratione dicimus eſſe de iure naturæ, quòd nemini iniuriam faciamus. Alio modo; quia natura non inſtituit contrarium illius: qua ratione poſſumus dicere eſſe de iure naturæ, quòd homo ſit nudus: quia homo in ſua conditione non fuit veſtitus: ſed poſtea per artem fuerunt veſtes inuentæ. Et quod eſt contra ius naturæ vtroque modo, dicitur eſſe contra hominis naturam: & quia communitas rerum & libertas erant de iure naturę iſto ſecundo modo, idcircò rerum proprietas, atque ſeruitus dicuntur eſſe contra naturam hominis.

Seruitus legalis multipliciter poteſt alicui accidere.

¶Secundo eſt aduertendum, quòd ſeruitus legalis multis modis poteſt alicui accidere. Primus eſt, ſi homo maior viginti annis cauſa percipiendi pretium ſeipſum vendit. Et hic modus ſeruitutis erat valde vſitatus in veteri lege, vt conſtat ex Exodo cap. 21. & ex Leuit. cap. 25. Secundus modus contrahendi ſeruitutem eſt, quando parentes neceſsitate compulſi vendunt filios. Ità habetur expreſſe de parentibus, qui diſtraxerunt, lege. 1. &. 2. Et hunc modum dicunt nonnulli eſſe modo in vſu apud Ethiopes,

qui filios vendunt Luſitanis. Et quidem ſi hoc verum eſt, licitè ſerui illi poterunt poſſideri alijſque vendi. Cæterum ſi eſt verum quod alij affirmant, nempe, quòd homines illi per vim, aut per fraudem à Chriſtianis capiuntur, nec illi, qui capiunt, nec illi, qui ab eis eos emunt, nec etiam illi, qui modo eos poſſident, erunt tuti in conſcientia, qui cunque ſint illi: ſed omnes tenentur ad manumiſsionem, etiam ſi non poſſent alio modo pretium recuperare, & etiam ſi bona fide tales ſeruos emerint. Nam ſi ille, qui bona fide, & iuſto titulo, vt emptione, poſsidet rem aliquam, quam primum reſciuerit, eſſe alienam, tenetur illam reſtituere, etiam cum diſpendio pretij, quod pro illa dedit, vt omnes Doctores fatentur; à fortiori, & ille, qui poſsidet eum, qui verè ſeruus non eſt, ſed eſt ſui iuris, tenebitur illum ſuæ libertati reſtituere, etiam cum iactura pecuniæ, quam pro illo dedit. Tertius modus contrahendi ſeruitutem legalem eſt ex eo, quòd aliquis capitur in iuſto bello. Sicut enim ea, quæ capiuntur in bello iuſto iure gentium ſunt capientium: ita etiam, & homines in bello iuſto capti eodem iure fiunt ſerui capientium. Ità habetur expreſſè inſtit. de rerum diuiſione. §. Item ea, quæ ex hoſtibus capiuntur, & ex lege libertas. ff. de ſtatu hominum. Inter ſeruos autem iure belli captos, & alios ſeruos, qui ſeipſos vendiderunt Soto libr. 4. de Iuſtitia & iure quæſt. 2. ar. 2. conſtituit duplicem differentiam. Prima eſt, quòd illi, qui ſe in ſeruos vendiderunt, nunquam poſſunt à ſuis dominis fugere; & ſi fugiant, non ſolùm peccant mortaliter, ſed etiam tenentur ad reſtitutionē, ſicut & illi, qui furantur rē alienā: at verò illi, qui ſunt ſerui, quia bello iuſto capti, licitè poſſunt fugere, niſi fortè domino fecerint fidem non fugiendi. Et ratio huius differentiæ eſt: Quia eodem iure gentiū, quo factum eſt, vt capti in bello iuſto ſint ſerui, eodem etiam fuit cautum, vt tandiu inſeruiant iſti, quandiu ſeruantur à dominis. Videturque hoc valde conſonum rationi: Nam cū illi, qui bello capiuntur non liberè ſeipſos in ſeruos dederint, ſed inuiti, non eſt cur illos in tantas anguſtias detrudamus. Altera differentia eſt, quòd ſerui, qui ſeipſos vendiderunt, nihil poſſunt ſibi acquirere: ſed quidquid acquirunt, quocunque titulo acquiſierint, eſt ſuorum dominorum. At verò capti in bello non tenētur reddere dominis quæ fuerint ſibi donata, nec quæ per hæreditatem acquiſierint, nec etiam illa, quæ ludo licito fuerint lucrati. Nec alia ratione id probat Soto, niſi, quia

Sententia Soti.

ſecundum regulas iuris fauores ſunt ampliādi, & pœnæ reſtringendæ. Cæterum, meo iudicio, neutra ex his differētijs eſt vera. Et quidē ꝙ prima differentia ſit falſa, probatur multipliciter. Primò: Nā in cap. ius gētium. diſt. 1. gloſſa apertè dicit ſeruū in bello iuſto captum peccare mortaliter, quando à domino fugit. Et reddit rationem: quia ſubtrahit à domino inuitò rationabiliter ſeipſum, qui eſt propria res ipſius domini. Præterea in cap. ſi quis ſerui. 17. quæſt. 4. expreſſe prohibetur, nequis ſeruum conſilio, aut opere iuuet ad hoc, vt fugiat à domino; nec aliqua ibi fit diſtinctio inter ſeruum, qui ſeipſum vendidit, & illum, qui bello iuſto fuit captus: ergo neuter poteſt licitè fugere. Item ratione ſic argumētor: Non minus fit trāslatio dominij iure gentium, quàm propria voluntate: ſed qui propria voluntate ſeipſum vendit, ità transfert dominium ſui ipſius in eum, qui emit, vt nullo modo liceat ei ab illo fugere: ergo pari ratione, qui eſt captus in bello, ità iure gentium transfertur in dominium capientis, vt nullo modo liceat ab illo fugere. Et ad argumentum Soti reſpondetur merè gratis fingi illud ius gētium, quo ipſe dicit cautum fuiſſe, vt tādiu inſeruiant capti in bello, quandiu à dominis ſeruantur, cùm illud nullibi inueniatur expreſſum. Ex hoc etiam colligitur ſecundam differentiam minus conuenienter fuiſſe aſsignatam: Nam, ſi ille, qui eſt captus bello, non eſt minus ſeruus capientis, quàm ille, qui eſt emptus, ementis, manifeſtè ſequitur, quòd, ſi iſte nihil poteſt habere, quod non ſit domini ſui, nec etiam ille. Et confirmatur: Nam Inſtituta. per quas perſonas cuique acquiritur. §. Item vobis. ſic habet: Item vobis acquiritur quod ſerui veſtri ex traditione nāciſcuntur, ſiue ex donatione, ſiue ex legato, ſiue ex quauis alia cauſa acquirat; hoc erit vobis ignorantibus obueniens, ipſe enim ſeruus, qui in poteſtate alicuius eſt, nihil ſuū habere poteſt, &c. Quibus verbis, vt videtis nulla fit diſtinctio inter ſeruum captum bello, & emptum pretio: & vbi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Præterquam quòd etiam communiter Doctores loquūtur vniformiter de vtroque ſeruo. Sylueſter enim in ſumma. verbo. furtum. quæſt. 6. abſolutè affirmat, ſeruum fugientem mortaliter peccare, tenerique ad reſtitutionem. Idem dicit Nauarr. in Manuali cap. 17. nu. 103. & Couarruuias in lectione ſuper regulam, peccatum. part. 2. §. 11. num. 2. & lib. 1. Variarum reſolutionum. cap. 2. num. 10. Et nullus Doctorum, quos ego viderim, ponit diſcrimen

Impugnat Soto.

Nullum eſt diſcrimē inter ſeruos captos bello & pretio empros.

crimen inter ſeruum pretio emptum,& ſeruum bello captum.

Chriſtiani bello capti ab alijs nõ efficiuntur ſerui.

¶Eſt tamen aduertendum,quòd Chriſtiani capti bello etiam iuſto ab alijs Chriſtianis non efficiuntur ſerui illorũ.Ità habet expreſſe Bartolus in lege hoſtes. ff. de captiuis.& Abbas in cap.ſicut.el tercero,de iure iurando. Couarruuias,Nauarro,& communiter Doctores. Quia ius illud, quòd capti in iuſto bello efficiantur ſerui capientium per contrariam conſuetudinem, quando Chriſtiani à Chriſtianis capiũtur,abrogatũ eſt: non tamen eſt abrogatum quantum ad bona eorum,qui capiuntur: ſed efficiuntur illa capientium, & debent aſsignari duci,vt ea inter milites iuxta eorum merita diſtribuantur, niſi fortè contraria conſuetudine ſit obtentum,vt fiant illa bona capientium.

De Chriſtianis ab infidelibus captis.

¶Sed maior eſt difficultas de Chriſtianis captis ab infidelibus in bello iuſto ex parte infidelium,vtrùm fiant ſerui capientium.In qua re,vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, quòd ſi infideles,qui habent ſeruos Chriſtianos eos compellunt,vel ad infidelitatem, vel ad deſerendum bonos mores: tales Chriſtiani manent liberi, poſſuntque ab eis licitè fugere : & quicunque illos ad hoc iuuauerit benefacit,vt oſtendimus ſupra.quæſt.10. artic.10.Et hæc eſt cõmunis Doctorum ſententia. Secundo etiam eſt certum, quòd ſi bellum ſit iniuſtum ex parte infidelium,Chriſtiani in illo capti,ſecundum rei veritatem non ſunt ſerui. Tertio etiam eſt certum , aliquando poſſe contingere, quòd bellum aliquod ſit iuſtum ex parte infidelium. Nam ſi tempore inducia-rũ,vel pace conſtituta,inter vtroſque,Chriſtiani illos aggrederentur, proculdubio infideles haberent bellum iuſtum pro ſe; fides enim etiam hoſtibus eſt ſeruanda. Itaque hæc certa ſunt.Sed dubium eſt de illis Chriſtianis,qui non coguntur ab infidelibus ad peccandum , vtrùm maneant illorum ſerui? Bartolus, vbi ſupra tenet, quòd manent ſerui. Idem tenent Sylueſter,atque Nauarrus locis citatis , & Soto non videtur eſſe alienus ab hac ſententia. Dicit enim ius gẽtium debere eſſe æquale Chriſtianis,& infidelibus. Cæterum contraria ſententia videtur mihi longè probabilior, ſcilicet, quòd Chriſtiani quantumcũque capiantur in bello iuſto à Turcis,ſiue ab alijs infidelibus,nõ efficiuntur illorum ſerui. Ità tenet Couarruuias in regula,peccatum.& Summa Angelica,& Roſela,& probatur ex lege hoſtes.ff. de captiuis. Vbi prohibetur ne quis hæreticus, vel Iudæus, vel Paganus, Chriſtianum aliquem habeat mancipium, vel poſsideat.

Chriſtiani quantũcunque capiantur bello iuſto ab infidelibus nõ efficiuntur ſerui.

Idem habetur lege.2.eodem titulo,& in ca. mancipia.54. d. & in cap. multorum. de Iudæis & Sarracenis. Vbi dicitur,nulli Iudæo liceat Chriſtianum mancipium in ſuo domi nio retinere:ſed ſi qui apud eos inueniũtur libertas eis ſeruetur. Quanuis enim ius gentium æquale ſit Chriſtianis & infidelibus, vt dicit Soto , meritò tamen illud in fauorem fidelium eſt ab imperatoribus Chriſtianis reuocatum. Et etiam ſi non eſſet in hac parte reũocatum , adhuc tamen, quia Turcæ & Sarraceni innumeros Chriſtianos captiuos iniuſtè detinent poſſet eccleſia ſtatuere,vt Chriſtiani ab illis in iuſto bello capti poſſent ab eis licitè fugere, vt diximus,primo tomo,q.10.art.10.in fine.

Probat. 3. concluſio.

¶His conſtitutis operæpretium eſt , vt accedamus ad probandam tertiam concluſionem à nobis poſitam,qua dicebatur eſſe licitam ſeruitutem legalem,qua vnus homo ità alterius imperio ſubijcitur, vt poſsit dominus eo vti ad propriam vtilitatem , ſicut alijs rebus, quarum habet dominiũ.Et probatur primò ex Paulo ad Epheſ.6. dicente: Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore,& ad Coloſ.3. Serui obedite per omnia dominis carnalibus,&c. &.1. ad Timot.6. Quicunque ſunt ſub iugo ſerui dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur,ne nomen domini,& doctrina blaſphemetur. Et D. Petrus prima ſua canonica,cap.2. ſimiliter præcipit,vt ſerui ſint ſubditi dominis ſuis, etiam diſcolis. Item ratione ſic argumentor: Seruitus legalis, de qua in præſenti eſt ſermo,vel introducitur,quia parentes neceſsitate cõpulſi filios vendunt, vel quia ipſi homines cauſa percipiendi pretium ſeipſos vendunt, vel tandem , quia in bello iuſto aliqui capiuntur,ſed omnes iſtæ cauſæ ſtando in iure naturæ ſunt licitæ & honeſtæ: ergo,& ipſa ſeruitus legalis ex natura ſua eſt licita, & honeſta. Conſequentia cum maiori eſt nota,& minor probatur. Et primo , quòd parentes vendentes filios paruos, & ſimiliter illi,qui ſeipſos vendũt, in caſu neceſsitatis ex iure naturæ licite faciant, eſt res manifeſta. Nam cùm priùs homines teneantur ſeruare propriam vitã,quã quodcũque aliud, manifeſtè ſequitur quòd licitè poterunt pro ſeruanda vita ſeipſos vẽdere. Et eadem eſt ratio de parentibus reſpectu paruulorum , cùm paruuli quamdiu non ſunt ſui iuris inter bona parentum numerentur. Dixi notanter,id eſſe licitum de iure naturæ; quia inter Chriſtianos iſti duo modi contrahendi ſeruitutem iam non ſunt in vſu , quanuis apud alias nationes in vſu habeantur. Quòd autem ſimiliter ſeruitus

tus iure belli introducta, ſit licita, probatur; Homo, vt iam probauimus, poteſt gratia ſuſtentandæ vitæ libertatem vendere: ergo & victores, qui in bello iuſto licitè poſſunt occidere captiuos, à fortiori poterunt illos in ſeruitute retinere vel vendere, &c. De hac concluſione eſt videndus Ledeſma in. 2.p.4.q.18. art.1.dubio.11. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

Aliud Dubium de dominio famæ.

¶Eſt aliud dubium, vtrùm, ſicut homo eſt dominus bonorum temporalium, & poteſt etiam licitè eſſe dominus alterius hominis, vt dictum eſt; ita etiam ſit dominus propriè famæ, atque honoris? Caietanus infra, q.73. art.2. & in ſumm. verbo. detractio, partem tenet negatiuam, dicens, hominem non eſſe dominum propriæ famæ, nec habere proprietatem illius, ſed tantum vſum, ſicut nec habet dominium, aut proprietatem propriæ vitæ. Et probari poteſt hæc ſententia primò ex illo Eccleſiaſti. 41. Curam habe de bono nomine, vbi cuſtodes videntur inſtitui homines propriæ famæ, & non domini, vt pecuniæ, cui & conſonat illud Prouerb. 22. Melius eſt bonum nomen, quam diuitiæ multæ. Item D. Auguſt. de bono viduitatis, cap.20. & refertur in cap. non ſunt audiendi. 11.quæſtio.3. reprehendit eos, qui propriam negligunt famam. Et ſubdit rationem; Quia nobis neceſſaria eſt vita noſtra, alijs verò fama noſtra. Quibus verbis ſignificare videtur dominium famæ noſtræ non eſſe penes nos, ſed penes rempublicam. Et lib.1.de Ciuitate Dei, cap.10. inquit. Præcepto illo non falſum teſtimonium dices, prohiberi quemquam aduerſum ſe falſè teſtari, ſicut aduerſus proximum, quemadmodum, & illo præcepto: Nõ occides, vnà & proximi homicidium, & proprium prohibetur. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Hæc duo præcepta prohibent tam teſtimonium aduerſus propriam famam, quã proprium homicidium iuxta D. Auguſtinũ: ſed ex hoc ſecundo colligitur hominem nõ eſſe dominum vitæ: ergo ex altero pariter elicere debemus, neminem eſſe dominum propriæ famæ.

Argumẽta Caietani.

1. Corollarium ex ſententia Caietani.

¶Ex hac ſua ſententia infert primò Caietanus, quòd infamare ſeipſum ex genere ſuo eſt peccatum mortale, & grauius, quàm infamare proximum. Nam cùm ex ordine charitatis teneatur homo diligere ſe, pluſquam proximum, grauius peccatum erit infamare ſe, quam proximum; ſicut & grauius peccatum eſt occidere ſe, quàm proximum.

2. Corollarium ex eadem ſententia.

¶Infert ſecundo, quòd ſi quis metu mortis, aut tormentorum infamat ſeipſum, confitendo crimen, quod nunquam commiſit, peccat mortaliter. Si enim non ſunt faciẽda mala, vt inde veniant bona (vt cõmuniter dicunt Theologi) multo minus erunt faciẽda mala ad vitãda alia mala, præſertim mala pœnæ; qualia ſunt torméta, cruciatus, & mors.

3. Corollarium Caietani.

¶Tertio infert Caietanus, quòd ſi quis infamat ſeipſum confitendo falſum crimẽ, tenetur reuocare confeſsionem, & reſtituere famam ſibi, & reipublicæ, quod ſi facere noluerit neganda erit ei ſacramentalis abſolutio. Et ratio huius eſt; Quia cum homo ſit pars reipublicæ, fama ipſius ſicut & vita non ſolùm erit ſua, ſed etiam reipublicæ: & ſic cum per talem confeſsionem iniuſtè priuauerit rempublicam fama cuiuſdam ſui mẽbri, tenebitur ad illius reſtitutionem, ſicut tenetur ad reſtitutionem famæ cuiuſcunque alterius, ſi illum diffamaſſet. Et ſi quis obijciat Caietano, quòd fama enumeratur inter bona temporalia, & ſic ſicut poteſt homo pro conſeruanda vita dare diuitias, & alia bona temporalia; ita etiam poterit dare famam confitendo crimen, quod nunquã commiſit, reſpondet Caietanus, negãdo eſſe eãdem rationem de diuitijs & de fama. Nã, quia homo non eſt ità ſuus, quin etiam ſit reipublicæ, cuius eſt pars: ità debet de ſeipſo diſponere, vt nullam iniuriam irroget ẽti: infamando autem ſe etiam infamat rem publicam, cuius eſt pars: quia ſicut fama totius reſultat ex fama partiũ: ita infamia partis reſultat in infamiam totius. At verò in diuitijs non ità contingit. Quia enim diuitiæ, ſecundum rectum ordinem naturæ poſtponendæ ſunt vitæ, & integritati corporis: idcircò qui illas harum rerum gratia conſumit nulli irrogat iniuriam. Eſt præterea aliud diſcrimen inter hoc, quod eſt, dare diuitias pro vita, & ſanitate; & inter hoc, quod eſt, dare famam confitendo crimen, quod non fecit. Ex hoc enim, quòd dantur diuitiæ, ſolùm ſequitur priuatio illarum: ad verò ex hoc, quòd quis dat famam confitendo crimen, quod non fecit, nõ ſolum ſequitur priuatio famæ, ſed etiam appoſitio infamiæ. Et ſicut nemini licet pro conſeruanda propria vita infamare alterum: ita nec infamare ſeipſum.

Cõcluſio cõtra Caietanum.

¶His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quòd homo propriè habet dominium ſuæ famę & honoris; ſicut habet dominium pecuniarũ, & aliorum bonorũ temporaliũ, ita tenet D. Antoninus. 2.p.titulo.2.cap.1. §.3. Adrianus in materia de reſtitutione. quæſt.penultima, Soto lib.4.de iuſtitia & iure.q.2.art.3. & in relectione. de ratione tegendi, & detegendi ſecretum, memb.1.q.3. Nauarrus in Manuali, cap.18. numero.46. & in

& in relectione ſuper cap. inter verba. 11. quæſt. 3. concluſione. 6. Corralla. 44. Couarruuias lib. 1. Variarum reſolutionum. cap. 2. nume. 8. & videtur eſſe ſententia D. Tho. infra. quæſt. 129. artic. 1. vbi inter alias res humano vſui ſubiectas famam & honorem cõmemorat. Et probatur noſtra concluſio: fama, & honor proprio labore, propriaque induſtria acquirũtur & augentur: ergo ſumus illorũ domini. Probo cõſequentiã: Nã propterea ſumus Domini bonorum temporalium, quia illa propria induſtria, & labore acquirimus: nec videtur alius titulus conuenientior ad habendum alicuius rei dominium, quàm, quod fuerit proprio labore acquiſita. Et confirmatur: Honor eſt præmium virtutis, vt docet Ariſtotel. 1. &. 10. Ethicorum: ſed virtutis ſaltim naturalis, & acquiſitæ habet homo dominium, vt infra dicemus: ergo & honoris, qui eſt præmium illius. Probo conſequentiam: Nam qui eſt dominus operum, quibus aliquam meredem meretur, etiam erit dominus meredis pro talibus operibus redditæ: Item: Honor & fama ſunt partes felicitatis humanæ, vt autor eſt Ariſtot. lib. 1. Rheto. cap. 5. ſed felicitas eſt proprium bonum felicis: ergo etiam honor & fama. Tertiò: Si homo non eſſet dominus propriæ famæ, atque honoris, ſequeretur quòd nulla cauſa, vel ratione liceret ſibi famam perdere: ſicut quia homo nõ eſt domin⁹ propriæ vitæ pro nulla cauſa, vel ratione poteſt dare vitã, ſcilicet, nec pro vitanda culpa, nec pro vitanda miſeria, nec pro acquirenda ſalute æterna, vt optimè probat D. Auguſt. lib. 1. de Ciuit. cap. 2. adduciturque à Gratiano in Decretis. 23. quæſt. 5. cap. ſi non licet. conſequens autem eſt falſum: nam qui cognoſceret famam & honorem eſſe ſibi impedimẽto ad virtutem, & ad ſalutem animæ, proculdubio poſſet illam licitè perdere, vt eſt videre in D. Ambroſio: de quo legitur, fœminas in ſuum cubiculum introduxiſſe, vt hac ratione à conſequutione Epiſcopatus impediretur, & D. Auguſt. in libris confeſſionum ſua etiam peccata manifeſtauit; & D. Anſelmus, amiſſam virginitatem ſæpe ſæpius deplorat, quòd facere iſti ſancti nullo modo licitè poſſent, niſi eſſent propriæ famæ domini: ergo. Item: Si homo non eſſet dominus ſuæ famæ, atque honoris ſequeretur, quod altero imponente crimen falſum, aut detegente crimen verum, aliàs occultum, ille, qui infamatur, teneretur reſpõdere infamanti, & expurgare ſe à crimine abiecto, ſicut, quia ego non ſum dominus propriæ vitæ (vt poſtea dicemus) cuicunque volenti illam tollere, teneor reſiſtere, & impedire illum meliori modo, quo poſſum, maximè, ſi id facere fas eſt, abſque eo, quòd alterum occidam: conſequens autem eſt falſum, & abſurdum: nam, vt D. Thom. docet infra. quæſt. 73. artic. 4. liberum eſt homini pati detrimentum famæ, niſi hoc vergat in periculum aliorum; propter quod dicebat D. Auguſt. Secũdino Manichæo, & refertur à Gratiano. 11. quæſt. 3. cap. ſenti. Senti de Auguſtino, quod libet ſola in oculis Dei cõſcientia me excuſet, & D. Paul. 1. ad Corinth. 4. Mihi autem pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, quin potius Chriſtus Redemptor noſter hoc ipſum non ſolùm verbo, ſed etiã exemplo docuit: cùm enim acceſsiſſent multi teſtes, quorum teſtimonium conueniens non erat, & Pilatus diceret illi: Nihil reſpondes? ipſe reſpõſum non dedit: ergo. Item: Si homo non eſſet dominus ſuæ famæ, id eſſet, vel, quia reſpublica eſt domina illius, quèl quia Deus famæ, ſibi dominium reſeruauit, vt de vita dicemus infra: ſed nihil horum eſt dicendum: ergo homo habet dominium propriæ famæ atque honoris. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Et primò, quòd Deus ſibi ſoli nunquã dominium famæ & honoris reſeruauerit, eſt res manifeſta, cùm id nec teſtimonio ſcripturæ, nec Eccleſiæ diffinitione, nec aliqua euidenti ratione probari poſsit. Sed quod reſpublica non habeat dominium famæ ſingulorum probatur contra Caietanum: Si reſpublica haberet huiuſmodi dominium ſequeretur, quòd etiam ſi ipſa iniuſtè infamaret aliquẽ ciuem, vel imponendo ei falſum crimẽ, vel reuelando occultum, non teneretur ei aliquam famæ reſtitutionẽ facere: nemo enim tenetur id reſtituere, cuius eſt dominus, etiã ſi in illius diſpendio peccet; vt in eo qui prodigè conſumit bona propria eſt videre: hoc autem eſt adeo falſum, vt nec Caietanus illud concederet: ergo & illud, ex quo ſequitur. Vltimo: Homo per iniuriam infamatus poteſt parcere infamanti: ergo eſt dominus ſuæ famæ. Antecedens conceditur à D. Thom. infra. quæſt. 73. artic. 4. ad primum, vbi dicit liberum eſſe cuique detrimentum ſuæ famæ pati, niſi hoc vergat in aliorum periculum. Conſequentia autem probatur: Nam, ſi ego non ſum dominus meæ famæ, ſequitur quòd alter erit dominus illius, cui ex conſequenti fiet iniuria, cùm à me iniuſtè fuerit ablata: ſed iniuriam alteri illatam ego non poſſum remittere: ergo. Ad hoc argumentum Adrianus loco citato, quanuis teneat noſtram ſententiam, ne

gat

gat conſequentiam. Et adducit inſtantiam: Nam certum eſt, inquit, neminem eſſe dominum ſuorum membrorum, vt infra dicemus: & tamen mutilatus membro per iniuriam poteſt remittere percuſſori: & ſic pari ratione, quanuis ego non ſim dominus meæ famæ potero illam condonare ei, qui abſtulit. Hoc tamen non obſtante dico, quòd ratio à nobis poſita eſt optima, nec inſtantia ab Adriano adducta aliquid valet. Pro quo nota, quòd res ab aliquo per iniuriã ablata, aliquando poteſt ipſamet, vel in numero, vel in ſpecie reſtitui. Aliquando autẽ nõ poteſt eadẽ, nec in numero, nec in ſpecie reddi; & in tali caſu ad faciendã reſtitutionem debent aſſumi res diuerſi generis, æqualis tamen valoris, ſecundum arbitrium prudentiæ; vt eſt videre in abſciſione brachij. Quia enim brachium ſemel abſciſſum, nec idem numero, nec idem ſpecie poteſt reſtitui, fit, vt in alijs rebus ex arbitrio iudicis ſit reſarciendum. Hoc ſuppoſito dico, quòd ſi brachium abſciſſum poſſet mihi denuò reſtitui, nullo modo poſſem illius reſtitutionem remittere: tunc enim vir tualiter eſſet brachium abſcindere, cuius nõ habeo dominium. Tamen, quia malũ illud ex natura ſua eſt irreparabile, idcirco iuſtitia, atque prudentia diſponunt, vt minoribus compenſetur bonis, ſcilicet, pecunijs. Et quia certum eſt pecuniarum hominem habere verum, & perfectum dominium, rurſus fit, quòd, ſicut ſanus, atque integer poterat quiſque donare centũ aureos, & etiã ſtipendium, quod pro ſuo labore erat acceptaturus: ità etiam poſt brachium abſciſſum, poteſt eoſdem centum aureos pro abſciſſione debitos pro ſua voluntate cõdonare. Cæterum in læſione famæ certum eſt, quòd poteſt eadem, vel in numero, vel in ſpecie reſtitui, faciendo, ſcilicet, vt qui anteà male audiebat, poſteà bene audiat. Et ſic, ſi homo non eſt dominus ſuæ famæ, nullo modo poterit illius reſtitutionem remittere. Vnde inſtantia Adriani nihil valet. Manet ergo fixum, quòd homo eſt dominus ſuæ famæ, atque honoris, ſicut eſt dominus pecuniarum, & aliorum bonorum temporalium, vt diximus in noſtra concluſione.

Difficultates quæ conſurgunt ex poſita concluſione.

¶Sed conſurgunt ex illa aliquot difficultates. Prima eſt: Qualiter fieri poſsit, quòd homo habeat dominium ſuæ famæ, cum ea ab homine non poſsideatur, ſed ſit veluti in depoſito in mentibus aliorum? Eſt enim fama, bona opinio, vel æſtimatio, quam alij habent de homine. Secunda difficultas eſt: Quæro, cuius nam famæ homo eſt dominus, an illius præciſe, quæ debetur ſuis meritis, & operibus, an etiam illius, quæ vltra merita ab hominibus conceditur, vel vtriuſque? Primum dici non poteſt; quia tunc ſequeretur, quòd, ſi aliquis haberet maiorem æſtimationẽ de aliquo, quàm eius vitæ, & operibus debetur, talis poſſet tollere, & auferre eam partem famæ, quàm alteri vltra merita conceſsit abſque eo, quod teneretur ad reſtitutionem, quod nullus concedit. Nec etiam eſt homo dominus eius famæ, quæ ſibi vltra merita conceditur. Nam, ſi non eſt dominus eius famæ, quæ debetur meritis, multo minus erit dominus illius, quæ non debetur. Et eadem ratione poteſt probari, quòd non eſt dominus vtriuſque. Quod & confirmari poteſt ex eo, quòd, ſi homo eſſet domin⁹ vtriuſq; famæ, ſequeretur, quod qui habebant de aliquo maiorem opinionem, quam eius meritis debebatur, nõ poſſent poſteà aliquid de illa remittere reducẽdo famam ad iuſtam; conſequens autem eſt falſum & abſurdum: ergo, & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam poſtquam aliqui habuerunt de aliquo maiorem opinionem, quam eius meritis debebatur, talis acquiſiuit dominium ſupra talem famã: atque ex conſequenti iniuſte faceret quicũque illum ea priuaret: ſed, ſicut qui prodigè largitur pecunias paraſitis, non poteſt inuitos talib⁹ pecunijs priuare, quia iam paraſiti acquiſierunt dominium illarum, quanuis conferens in tali largitione peccet: ita in propoſito qui habent maiorem opinionem de aliquo, non poterunt eam minuere, quia alius eius acquiſiuit dominium.

Satisfactio ad difficultates.

¶Ad primam difficultatem reſpondetur breuiter negando, quod homo non poſsideat propriam famam. Et quando dicitur: Illa bona fama, ſeu æſtimatio non eſt in ipſo, ſed in alijs: ergo ipſe non poſsidet eam, reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Quia non omnes res poſsidentur eodem modo, nec ſemper poſſeſsio eſt eiuſdem rationis: aliter enim poſsidentur pecuniæ, & aliter honor, atque fama. Pecuniæ enim poſsidentur, quãdo ſunt in manu & poteſtate poſſeſſoris: honor verò atque fama poſsidentur, quando ſunt in mente, & ore illorum, qui bene de homine opinantur & loquũtur: nec fama & honor poſſunt aliter poſsideri. Ad ſecundam difficultatem, vt reſpondeamus, dico primò, certum eſſe, quòd homo eſt dominus eius famæ, quæ ſuæ vitæ & meritis debetur. Nam cum homo ſit dominus ſuæ famæ, vt abundè ſupra probauimus, non videtur, quòd alicuius poſsit magis eſſe dominus, quàm illius, quæ ſuis meritis, & vitæ reſpon

reſpondet, cùm hæc proprio labore & propriis operibus fuerit acquiſita. Dico ſecundo: Quòd quando homo habet eam famã, quæ eius vitæ & meritis non debetur, alij tamen tenentur habere bonam æſtimationem de illo; vt quando quis, verbi gratia, occulte eſt iniquus, & inhoneſtus, exterius tamen & in ijs, quæ hominum oculis patét apparet probus honeſtus & religioſus, tunc ille vere habet dominium talis famæ; & qui illum ea priuaret teneretur ad reſtitutionẽ. Probatur: Nam, quanuis iſte non mereatur bonam famam; alij tamen, qui debent iudicare ſecundum ea, quæ exteriùs apparent, tenentur habere bonam æſtimationem de illo: & ſic contrarium facientes maximam ei irrogant iniuriam. Dico tertio: Quando fama non debetur meritis nec alij tenentur habere bonam æſtimationẽ de aliquo, etiã ſi ille apud alios bene audiat, non eſt dominus talis famæ. Verbi gratia, eſt aliquis concionator parùm doctus, qui apud imperitã plebem obtinet magnam gratiam, reputaturque communiter bonus concionator, ille non eſt dominus talis famæ, nec qui illũ ea priuat facit iniuſtitiam; quia cùm ipſe publice concionetur nullus tenetur habere bonam æſtimationem de illo: & ſic qui illum ea priuat propter bonum finem non facit ei iniuriam, nec tenetur ad reſtitutionem. Si autem id faceret ex inuidia peccaret quidẽ, non tamen contra iuſtitiam: & ſic non teneretur ad reſtitutionem.

1. Corollarium, quod ſequitur cõtra Caietanum.

¶Habemus ergo, hominem eſſe dominum ſuæ famæ contra Caietanum, vt diximus in noſtra concluſione. Ex qua nonnulla corollaria colligere licebit contraria illis, quæ ex opinione Caietani ſequebantur. Primum corollarium eſt, quòd aliquem infamare ſeipſum etiam ſine cauſa ex genere ſuo nõ eſt peccatum mortale. Probatur primò: Qui id facit non peccat contra iuſtitiam, quia iuſtitia eſt ad alterum, & non ad ſeipſum, vt docet Ariſtot. 5. Ethicor. nec contra charitatem proximi: quia, vt ſuppono, qui infamat ſeipſum nemini nocet: nec etiã peccat contra propriam charitatem: charitas enim, qua quis ſeipſum diligere tenetur, primò, & per ſe obligat ad bona ſpiritualia, & ad bona temporalia non obligat, niſi quatenus ſunt neceſſaria ad bona ſpiritualia; cùm ergo fama propria inter bona temporalia connumeretur manifeſtè ſequitur, quod qui ſeipſum infamat, etiam ſi ſine cauſa id faciat, non peccat contra charitatem; & ſic non peccat mortaliter. Et confirmatur: Prodigalitas ex genere ſuo non eſt peccatum mortale, ſed veniale: qui enim prodige expendit diuitias, aut facultates (niſi illę neceſſariæ eſſent ad alendam familiam, vel ad ſubueniendum pauperibus in graui neceſsitate conſtitutis) non peccant mortaliter: ſed qui ſeipſum ſine cauſa infamat, ſolùm committit peccatum prodigalitatis; ergo: Dixi notanter (ex genere ſuo) nã ſi perſona publica in dignitate, aut magiſtratu conſtituta ſeipſum de graui aliquo crimine infamaret, proculdubio peccaret mortaliter. Et ratio eſt: Quia cum ille propriam famam habeat alligatam dignitati, & muneri, quo fungitur, eius infamia neceſſariò vergit in ſcandalum, & perniciem aliorum; & ſic quadammodo peccat contra iuſtitiam. Similiter etiam ille, qui ſeipſum, infamat de crimine hæreſis, aut apoſtaſiæ, vel de alijs grauiſsimis, & enormiſsimis peccatis, quan uis ſit perſona priuata poterit aliquando peccare mortaliter, vt docet Nauarro ex mente Soti, & aliorum in Manuali, cap. 18. num. 28. tunc, ſcilicet, quando ex alicuius infamia damnum animę, aut vitæ propriæ, aut alienæ, aut honoris, aut bonorum alienorum ſequitur. Animæ propriæ; vt quando indigens notabiliter fama ad ſe honeſte cõtinendum eam prodigit. Animæ alienæ; vt qui pro iuſto habitus hæreſes, aut alia ſua turpiſsima delicta detegit, quod eſt probabile fore cauſam, vt alij in eadem incidant. Vitæ propriæ, vt qui crimen aliquod detegit, ob quod eiuſdem, aut alterius membri iacturam mereatur. Infamiæ alienæ; vt quã do monachus, aut monialis ſeipſos infamãt peccatis, quæ ipſorum ordini, aut monaſterio notabilem inferunt infamiã. In quibus caſibus dicit Nauarro, eſſe certum, quod eſt peccatum mortale ſeipſum infamare. Et ratio eſt: nam præiudicat is ſibi, vel alteri in ijs, quæ iure renuntiare non poteſt.

Prælatus in famans ſeipſum, peccat contra iuſtitiam.

Quid ſit dicendum, de eo qui metu tormẽtorum ſe infamat.

¶De illo autem, qui metu tormentorũ ſe ipſum infamat confitendo crimen, quod nõ commiſit, multi, & graues Doctores tenent peccare mortaliter: ità, vt ſi ante mortẽ nõ reuocet, aut retractet talem confeſsionem, vitam non poſsit conſequi æternam. Ità tenet expreſſe Abbas in cap. ex parte. de ſepulturis. & idem Abbas & Felinus in cap. 1. de teſtibus cogendis. & Sylueſter verbo. detractio. quæſtione. 3. & Palacios Rubeus. in titulo de iuſtitia & iure regni Nauarræ. p. 3. §. 2. & in Repetitione de donationibus inter virum & vxorem. §. 70. Nihilominus tamen ad huius rei explicationem dico primò, quòd metu tormentorum confiteri crimen, quod quis fecit, etiam ſi illud ſit occultum nullum eſt peccatum. Quin potius Scotus in. 4. diſt. 15. q. 3. exiſtimat id optime fieri,

ti, vt reus confitendo crimen, quod fecit, pœnam ſubeat pro illo à lege taxatam: eſt enim hęc pœna maximè ſatisfactoria pro culpa. Dico ſecundo, quòd metu tormentorũ confiteri crimen, quod quis non fecit, ſi hoc non redundat in pręiudiciũ aliorum, nõ eſt peccatũ mortale. Ità tenent Soto & alij Doctores citati contra Caietanũ. Et probatur: Nam cùm ille ſit dominus propriæ famæ, perdere illam pro vitandis tormentis, non poteſt eſſe peccatum mortale: ſicut nec etiã eſt peccatum mortale perdere diuitias, aut alia bona temporalia pro eiſdem tormentis vitandis: connumeratur enim fama inter bona temporalia. Dico tertio, quod ſi confeſſio delicti, quod quis non fecit, eſt cauſa occiſionis eiuſdem, tunc talis confeſsio eſt peccatum mortale. Verbi gratia: Accuſatur quis falſò de aliquo crimine, nec ſunt teſtes ſufficientes ad condemnandum illum, ſunt tamen ſufficientes ad hoc, vt ei tortura adhibeatur, & ſi metu tormentorum confiteatur damnabitur ad mortem: dico eſſe peccatum mortale tale crimen confiteri; nõ quia ſeipſum infamat, cum propriæ famæ ſit dominus, vt diximus: ſed quia confitẽdo, quod non fecit, eſt ſibi cauſa mortis, quod eſt peccatum mortale: Qui enim cauſam damni dat, ipſum damnum dediſſe videtur: Et ſi hoc voluerunt dicere Abbas & Felinus & alij Doctores ſuperiùs citati, verum affirmauerunt.

Ad argumẽta Caietani. ¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumẽta, quæ ſupra fecimus pro opinione Caietani. Et primo ad illud ex Eccleſiaſtico. cap. 4. Curam habe de bono nomine, vbi cuſtodes videntur homines inſtitui propriæ famæ, & non dominij, reſpondetur, quòd ex illo loco ſolum colligitur præcepto charitatis teneri homines, habere curam proprij honoris, atque famæ: nõ tamen inde inferre licet, quòd contrarium delictum in perſona priuata eſt contra iuſtitiam; quod neceſſario eſſet dicendum, ſi non eſſet homo dominus ſuæ famæ. Et adde, quòd modus ille procurandi bonum nomen, eſt penitus, vt curam habeamus colendi virtutes, quas veluti vmbra ſequitur honor, & fama, & ſic in bonum virtutis poterit quiſque, ſi opus eſt, ea tanquam verus illorum dominus diſpenſare. Cui & conſonat illud Prouerbiorũ. 22. Melius eſt bonum nomen, quàm diuitiæ multæ, ad bonum, ſcilicet, virtutis procurãdum. *Explicatur D. Auguſt.* Ad aliud ex D. Auguſt. in libro de bono viduitatis cap. 20. vbi reprehendit eos, qui propriam negligunt famam, reſpondetur, quòd eo præciſe nos admonet, vt non ſimus propriæ famæ negligentes, ità, vt ſine legitima cauſa illam deſpiciamus; maximè quando, vel illa poſſumus reipublicæ inſeruire, vel ſine ſcandalo non poſſumus eam prodigere. Loquebatur enim quibuſdam mulieribus, quæ cùm inſigni ſanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur ipſæ humilitatis prætextu, ſiniſtrã de ſe ſuſpicionem generare, vt vilius æſtimarẽtur. Quòd D. Aug. reprehendit: non quia tales mulieres non eſſent propriæ famæ dñæ: ſed quia eã ſine ſcãdalo, vel ſaltim ſine peccato prodigalitatis prodigere nõ poterant. Ad aliud ex eodem D. Auguſt. lib. 1. de Ciuitate, cap. 10. vbi affirmat, illo præcepto; Non falſum teſtimonium dices, prohiberi quemquam aduerſum ſe falſò teſtari, ſicut aduerſus proximum; quemadmodum & illo præcepto: Non occides, vna & proximi homicidium, & proprium prohibetur: ex quo colligi videtur, quòd, ſicut homicidium proprium eſt contra iuſtitiam: ità etiam & falſò teſtificari aduerſum ſe; reſpondetur, ſenſum D. Auguſt. eſſe, quòd illo præcepto: Non falſum teſtimonium dices, prohibentur homines non ſolùm aduerſus alios, ſed etiam aduerſus ſeipſos falſum teſtimonium dicere: ſicut & illo præcepto: Non occides, prohibẽtur non ſolùm alios, ſed nec ſeipſos occidere. Non tamen inde infertur, quòd dicere falſum teſtimonium aduerſum ſeipſum, eſt peccatum contra iuſtitiã: ſed tantum quod eſt peccatum: Sicut nec ex illa præciſa forma præcepti: Non occides, colligitur proprium homicidium eſſe contra iuſtitiam; ſed eſſe peccatum. Et aliæ rationes ſunt, vt dicemus, dubio ſequenti, propter quas concludimus, homicidium proprium eſſe contra iuſtitiam. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

Dubium de dominio bonorum corporis. ¶Diximus ſupra hominis bona eſſe duplicia. Quædam extra hominem, vt diuitiæ, fama, & honor: & de dominio iſtorum bonorum hactenus dictum eſt. Alia ſunt bona in ipſo homine. Et hæc quædam ſunt corporis, vt ſalus, vita, & mẽbra: & alia animæ, vt virtutes. Dicendum eſt modo breuiter de dominio bonorum corporis, dicturi poſteà de dominio bonorum naturæ. Et ſic eſt difficultas, vtrùm homo ſit dominus bonorum corporalium, ſicut eſt dominus ſuæ famæ, atque honoris. Pro cuius dubij explicatione aduertendum, quod bona corporalia ſunt in duplici differẽtia. *Bona corporalia in duplici differentia.* Quædam enim ſunt, quæ ſuapte natura ordinantur ad vitæ conſeruationem, & à quibus vita humana dependet, vt ſalus, incolumitas membrorum, &c. Alia autem ſunt, quæ ex natura ſua non ordinantur ad vitæ conſeruationẽ, nec

Certa in hac difficultate.

nec ab ipſis vita dependet, vt pulchritudo, &c. Et quidem de iſtis bonis corporalibus, à quibus vita non dependet, certum eſt, quòd eſt propriè homo illorum dominus, cùm poſsit illa diſpenſare, ſicut diſpenſat de pecunijs, & de alijs bonis temporalibus. Similiter etiam eſt certum, quòd habet homo dominium proprij corporis, quantum ad aliquos ipſius vſus. Nam, cùm dicat Paulus. 1. ad Corinth. cap. 7. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir: manifeſtè ſequitur, quòd ipſa prius habebat poteſtatem in proprium corpus, quantum ad actum matrimonialem; alioquí non potuiſſet illam transferre in virum, cùm nemo poſsit in alterum transferre, quod ipſe non habet. Et eadem ratio eſt de alijs actibus corporalibus, vt ambulatio, &c. Ex quo infertur, quòd, ſi quis impediat hominem ab ambulando, vel operando, ligando eius pedes, aut manus, faceret ei iniuriam, quia auferret ab eo vſus membrorum, quorum plenè atque perfectè eſt dominus. Itaque hęc certa ſunt.

Punctus difficultatis. 1. argumẽtum.

¶Sed dubium eſt, vtrùm propriæ vitæ atque aliorum bonorum corporalium, quæ neceſſaria ſunt ad vitæ conſeruationem, habeat homo plenum, atque perfectum dominium? Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modum: Poteſt homo propriam vitam perdere pro amico, vt ſæpe diximus in ſuperioribus: ergo habet illius plenum, atque perfectum dominium. Probo conſequentiam: Nam nullus poteſt rẽ alienam pro altero exponere. Et confirmatur ex illo Eccleſiaſt. cap. 15. Deus ab initio cõſtituit hominem, & reliquit eum in manu conſilij ſui: relinquere enim in manu conſilij ſui nihil aliud eſſe videtur, quàm facere eum ſui atque propriæ vitæ dominum.

2. argumẽtum.

¶Item ſecundo: Propter vnumquodque tale & illud magis, vt dicit Ariſtotel. libr. 1. Poſteriorum: ſed homo eſt dominus reliquorum bonorum temporalium, propter vitam vt communiter dicunt Theologi: ergo multo magis eſt dominus vitæ.

1. cõcluſio. Homo non eſt propriè domin⁹ vitæ, nec mẽbrorum.

¶His tamen non obſtantibus ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio. Homo nec membrorum, nec vitæ corporalis eſt propriè dominus. Ex quo infertur, quòd nec membra, nec vitam corporalem poteſt pretio vendere, aut illa pro pecunijs commutare. Primum probatur ex lege, liber homo. ff. ad legem Aquiliam. vbi expreſſè dicitur, neminem eſſe dominũ ſuorũ membrorum. Et D. Paulus, ad Galat. 4. inquit: Teſtimoniũ vobis perhibeo, quod ſi fieri poſſet oculos veſtros vobis eruiſſetis, & mihi tradiſſetis: quibus verbis apertè ſignificat, nullũ hominẽ habere poteſtatẽ ſuos oculos tradendi, & ſic nec habere dominium illorũ. Item in cap. contingit. de ſententia excõmunicationis. dicit ſummus Põtifex: quòd qui percutit clericũ etiã volentẽ incidit in excõmunicationẽ canonis. ſi quis ſuadẽte diabolo. Et reddit rationem: Quia licet illa percuſsio nõ ſit violẽta, eſt tamẽ iniurioſa. Ex quo loco ſic colligo argumentũ: Si clericus haberet dominiũ ſui corporis, eius percuſsio voluntaria nõ eſſet iniurioſa, ſicut nec ablatio pallij à ſciẽte, & volẽte eſt iniurioſa: quia homo eſt dñs proprij pallij: cũ ergo ſummus Põtifex dicat, quòd percuſsio clerici volũtaria adhuc eſt illi iniurioſa, aperte videtur ſignificare, eũ nõ habere proprij corporis dominiũ. Quòd autẽ, nec etiã habeat homo dominium propriæ vitæ, præterquã, quòd conuincitur ex ſcriptura; dicitur enim Sapient. 16. Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes imperium: & Deuteronomij c. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam; probatur aperta ratione: ille eſt dominus vniuſcuiuſque rei, qui citra iniuriam, quam cuipiam irroget, poteſt ea pro ſua voluntate vti, etiam vſque ad illius diſpendium, vt diximus explicãtes diffinitionem dominij: ſed homo nullam ob cauſam, nec aliquo colore poteſt ſeipſum interficere, lege iuſtitiæ id vetante: ergo homo non eſt dominus propriæ vitæ. Dixi notanter (lege iuſtitiæ id vetante) Nam quanuis lex charitatis, qua quis ſeipſum & ſua diligere tenetur, prohibeat ne quis bona ſua exteriora abſque aliquo fructu dilapidet, quorum tamen eſt dominus, non tamen eſt aliqua lex iuſtitiæ, quæ id prohibeat: & ideò citra iniuriam poteſt talia bona effundere, tanquàm verus illorum dominus. Similiter pupillus prohibetur alienare bona, quorum eſt dominus, non tamen lege iuſtitiæ. Secus autem eſt de vita: nam lege iuſtitiæ prohibetur homo ſeipſum occidere, ſicut & interficere alios. Ex quo cõuincitur non eſſe magis dominũ propriæ vitæ, quàm alterius.

Obiectio.

¶Si quis autem quærat: Vnde nam conuincitur præceptum illud, ne ſe homo interficiat, eſſe præceptum iuſtitiæ prohibentis rem alienam auferre, & non eſſe iuſſionem charitatis, ſimilem illi, qua quis prohibetur, ne bona ſua exteriora per prodigalitatẽ cõſumat; dico nullã aliam poſſe rationẽ aſsignari, niſi eam, quæ eſt fons & origo noſtræ concluſionis. Nam cũ vita ſit fundamẽtum bonorum omnium temporalium, quã homo non per ſe acquirit, ſed Dei beneficio, & parentũ opera recepit: conueniẽs fuit

Reſponſio.

vt illius dominium ei non concederetur, ſed Deus illud penes ſe retineret. Tandem probatur concluſio: Nec ius naturale, nec diuinum, nec humanum concedunt homini dominium propriæ vitæ: ergo homo non eſt dominus illius. Conſequētia eſt nota: Nam, vt diximus in ſuperioribus, nullum eſt dominium, quod aliquo iure non fuerit introductum: antecedens autem probatur quo ad ſingulas partes. Et primum, quòd ius naturale non concedat homini dominium ſuæ vitæ, eſt res manifeſta. Nam cum primū omnium appetituum naturalium ſit ille, quo vnaquæque res appetit ſe in ſuo eſſe cōſeruari, iuxta illud; Pellem pro pelle dabit homo, & cuncta quæ poſsidet pro anima ſua: ex quo factum fuit, vt nulli rei naturæ tribuerit qualitates ſeu inſtrumenta, quibus ſuam corruptionem intendat, ſed illa, quibus ſe conſeruet, vt igni calorem, & aquæ frigiditatem, & alijs animantibus ſuas debitas qualitates, manifeſtè ſequitur, nunquam ius naturæ permiſiſſe homini ſe interficere: atque adeo, nec tribuiſſe ei vitæ dominium. Quòd autem, nec etiam illud tribuat ius diuinum, probatur: Nam nunquā ius diuinum concedit aliquid, quod ſit contra ius naturæ. De iure autem humano, eſt res clariſsima: eo vel maximè, quòd ſunt innumeræ leges poſitiuæ, quibus grauiſſimis pœnis afficiuntur illi, qui ſeipſos interficiunt. Ex quo infertur, eodem modo peccare contra iuſtitiam qui ſe interficit, ſicut qui interficit alios: quod & affirmat Ariſtoteles lib. 5. Ethicorum, cap. 10. de qua re eſt videndus D. Thom. ſuper illum locū, lectione. 17. & D. Auguſt. libr. 1. de Ciuitat. cap. 20.

2. cōcluſio. Reſpublica nec princeps habet dominium vitæ ſubditorū.

¶Secunda concluſio: Reſpublica, aut princeps, non habet dominium vitæ ſuorū ſubditorum. Probatur efficaciſsima ratione: Si reſpublica, aut princeps haberet dominium vitæ ſuorum ciuium, ſequeretur, quòd etiā ſi illos abſque aliqua prorſus cauſa interficeret, non teneretur ad reſtitutionem; ſicut nec ille, qui prodigè conſumit bona temporalia, tenetur aliquid reſtituere; quia eſt illorum bonorum dominus: conſequens autem eſt abſurdum, & contra communem Doctorum ſententiam: ergo. Nec obſtat, quòd princeps interficit nocentes, aut etiam in bello exponit manifeſto periculo mortis vitam ſuorum: Nam ex primo ſolùm ſequitur, quod eſt iudex, & ſic poteſt pro delicto punire. Ex ſecundo autem conuincitur, quòd eſt reipublicæ cuſtos, & ſic poteſt pro conſeruatione totius vitam eorum, qui ſunt partes, exponere. Quando autem Ariſtot. lib. 5. Ethicor. cap. 11. affirmat, quòd qui ſe, aut alterum interficit, facit in iuriam reipublicæ, non ideò dicit, quia vitę dominium ſit penes rempublicam: ſed quia cùm reſpublica ſit, cui cuſtodia atq; tutela vitæ ciuium eſt commiſſa, ipſa ſola eſt, quæ iure poteſt homines vita priuare.

3. cōcluſio. Deus eſt qui habet vitæ dominium.

¶Tertia concluſio: Solus Deus eſt, qui vitæ humanæ habet abſolutum dominium, ità, vt non ſolùm tanquam iudex puniendo, vel tanquam cuſtos defendendo, ſed etiam abſolutè tanquā humanę vitæ autor poteſt homines interficere. Probatur ex illo Sapient. 16. Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes imperium: Vbi non loquitur de poteſtate ac dominio vniuerſali, quod Deus habet in omnia: tunc enim tantundē eſſet dicere, quod Deus habet poteſtatē vitæ & mortis, ac dicere quod habet poteſtatē piſcium maris, & volatilium cæli, &c. quod non eſt dicendum: ſed loquitur de peculiari quadā poteſtate, quam ſibi Dominus ſupra vitam humanam reſeruauit. Et ratio eſt: Nam cū vita humana nullo noſtro labore acquiratur, ſed ſolo diuino munere ſit conceſſa, ratio poſtulare videtur, vt eius dominium penes ſolùm Deum reſeruetur. Sed eſt aduertendum, quòd quamuis Deus habeat huiuſmodi plenum dominium ſupra vitam humanā, quo, eo modo poteſt homines interficere quo quiſque poteſt occidere propriū iumentum, nunquam tamen illo vſque adhuc, nec in vitā noſtram, nec in reliqua bona pro ſua miſericordia eſt vſus. Et ſic quā do præcepit Hebręis, vt ægyptios ſpoliarēt, iuſto id iudicio factum fuiſſe, eſt dicendū, vt ea, ſcilicet, ratione Hebræi debitā mercedē acciperent pro ſeruitio luti & lateris. Et quā do Oſeæ præcipit, vt ex meretrice filios tolleret, quòd tanquā corporū dominus poterat, credendū eſt, prophetā illā primùm duxiſſe in vxorem, vt ſic etiam eam iure humano cognoſceret. Et ſi Abrahæ tanquā vitæ dominus præcipit, vt filium ſuū in ſacrificiū immolaret, id tamē poſteà non permiſit. Et quādo Exodi. c. 32. præcipit per Moyſen, vt vnuſquiſq; occideret fratrē ſuū; id fecit tanquā vindex conflati vituli. Ex quo infertur, cōtra rationē naturalē eſſe, affirmare, quòd princeps, ità eſt domin⁹ ſuorū ſubditorū, vt poſsit illos pro ſua voluntate abſq; aliqua cauſa occidere, quod multi ex Barbarorum principibus affirmarunt.

¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumēta in principio facta. Vnde ad primum, conceſſo antecedenti, negatur conſequentia. Et ratio eſt: Nam mortem oppetere pro amico, nō eſt ſeipſum occidere, aut ſua vita vti,

Ad. 1. arg.

vti, ac ſi eſſet illius dominus, ſed eſt anteponere opus virtutis vitæ corporali, quod naturalis ratio dictat eſſe faciendum. Ad confirmationem ex Eccleſiaſtico, reſpondetur, quòd ideò dicitur dominus reliquiſſe hominem in manu conſilij ſui, quia fecit illum dominum ſuarum actionum. Nec ex hoc infertur, quòd ſit dominus vitæ. ¶ Ad aliud, quod deſumitur ex Ariſtotele, dicente; propter vnum quodque tale, & illud magis; reſpondetur, commune illud axioma Philoſophorum non aptè ad rem præſentem accommodari. Ex eo enim, quòd ſimus rerum domini propter ſuſtentandam vitam, nō ſequitur, quòd ſimus domini vitæ, ſed ſolum cuſtodes: ſicut nec ex eo, quòd ſumus domini actionum noſtrarum propter comparandam amicitiam Dei: ſequitur, quòd ſumus diuinæ amicitiæ domini. Qualiter autem dictum illud Ariſtotelis ſit intelligendum explicant Doctores in Logica.

Ad. 2. arg.

Dubium de dominio bonorum ſpiritualium.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm bonorum ſpiritualium, vt gratiæ, charitatis, atque fidei homo ſit dominus. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Vita ſpiritualis eſt longè præſtantior vita corporali; nec minori beneficio, & gratia Dei nobis conceditur, quàm vita corporalis: ergo ſicut homo non eſt dominus vitæ corporalis, ſed Deus ſibi illam reſeruauit: ità etiã nec eſt dominus vitæ ſpiritualis, aut eorum, quæ neceſſaria ſunt ad illius conſeruationem, qualia ſunt fides, ſpes, charitas.

Primum argumentum propartenegatiua.

Concluſio.

¶ Hoc tamen non obſtante ſit concluſio: Quòd homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium. Ita tenet Cano in relectione de pœnitentia, part. quarta in reſponſione ad ſecundum argumentum. Et probatur primò ex illo Eccleſiaſtici decimo quinto. Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum; quòd placuerit ei dabitur illi: quoniam multa ſapientia Dei & fortis in potentia, &c. Item ratione ſic argumentor: Superius probauimus, hominem habere dominium bonorum ſuorum temporalium, & propriæ famæ, quia hæc omnia propria vniuſcuiuſque induſtria atque labore comparantur; ſed etiam bona ſpiritualia acquiruntur proprio labore, & propria diligentia: ergo ſimiliter iſtorũ homo eſt dominus.

Explicatur obiectio quæ poterat eſſe.

¶ Nec obſtat, ſi dicatur, quòd homo acquirit bona ſpiritualia adiutus ſupernaturali auxilio Dei: quia ſicut acquiſitio bonorum ſupernaturalium non poteſt eſſe ſine auxilio ſpeciali, & ſupernaturali: ita etiam nec acquiſitio bonorum temporalium poteſt eſſe ſine generali Dei auxilio. Ex quo fit, vt ſicut hoc non impedit, quominus homo ſit dominus bonorum temporalium: ità etiam nec illud impediet, quominus ſit dominus bonorum ſpiritualium. Item: Ex eo, quòd homo non eſt dominus proprię vitæ, ſi committit furtum, aut fornicationem cum periculo ſuæ vitæ, peccat duplex peccatum: vnum contra præceptum, de non furando, aut fornicando: & alterum contra præceptum, de non occidendo: quia qui ſe exponit probabili periculo peccandi mortaliter, peccat mortaliter: ſed qui tranſgreditur aliquod præceptum diuinum, certum eſt illum amittere gratiam, atque charitatem, non tamen committit duplex peccatum, ſed vnum tantum, illud, ſcilicet, quod eſt contra præceptum violatum: nec huius rei alia poteſt aſsignari ratio, niſi, quòd homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium: ergo ita eſt affirmandum. Præterea: Volenti ſe occidere corporaliter quiſque priuatus homo poteſt vim inferre, cogereque vel inuitum, ne ſe occidat, quam violentiam non licet inferre volenti ſe interficere ſpiritualiter, niſi ille, qui infert ſit ſuperior, vt omnes Theologi fatentur: ſed huius differentiæ nulla alia ſufficiens cauſa poteſt aſsignari, niſi quòd vitæ ſuæ corporalis nemo eſt dominus; ex quo fit, vt ſicut volenti alium occidere vim inferre quilibet poteſt, vt impediat; ita & ſeipſum interimere volenti: at verò vitæ ſuæ ſpiritualis vnuſquiſque eſt dominus, ex quo prouenit, vt iniuriam facias, ſi vim attuleris, non aliter, ac ſi domino pecuniarum pecunias ſuas etiam prodigè conſumẽti manus ad impediendum injicias violentas: ergo homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium. Et confirmari poteſt hæc ſententia ex D. Thom. infra. quæſtione ſexageſima quarta, articulo quinto, ad tertium, vbi dicit, quod homo conſtituitur dominus ſui ipſius per liberum arbitriũ; & ſic licite poteſt diſponere de ſeipſo quantum ad ea, quæ ſubſunt libero arbitrio. Certum eſt autem, quòd bona ſpiritualia ſubiacent libero hominis arbitrio. Eſt tamen aduertendum, quòd bona ſpiritualia ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, quæ Deus in nobis ſine nobis operatur, vt habitus ſupernaturales, & gratia, & etiam auxilium ſupernaturale Dei. Et hæc bona non ſunt tam propriè noſtra, nec ſumus ita domini illorum, ſicut bonorum temporalium, quia ſunt opus Dei & non noſtrum. Alia bona ſupernaturalia ſunt, quæ nos ipſi cũ auxilio ſupernaturali Dei operamur, vt actus fidei, charitatis, & deniq; omnia opera meritoria. Et iſtorum

bonorum ſpiritualium, quia propria induſtria, & proprio labore acquiruntur propriiſsime dicimur domini. Quanuis etiam priorum bonorum eſt homo dominus, quantum ad illud, quod eſt, non cõmittere nouum peccatum iniuſtitiæ in illorum amiſsione, vt paulò ante dicebam.

Ad argumẽtum in contrarium. ¶Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Non enim ex præſtantia rei ſed ex poteſtate, quam quis habet ſupra illam, ratio dominij debet deſumi: & certum eſt, quod maiorem poteſtatem habet homo ſupra vitam ſpiritualem, quàm ſupra vitam corporalem, vt ex dictis patet.

¶Explicatis iam à nobis tribus ex quínque, quæ propoſuimus agere de dominio, nempe, quid ſit dominium, & quis habeat dominium, & quod ſit eius obiectum; conſequens eſt, vt dicamus de diſtinctione dominij, quando, ſcilicet, incepit dominiorum diſtinctio, quod erat quarto loco à nobis propoſitum. Ad cuius declarationem eſt prima difficultas. Vtrùm conueniens fuerit fieri dominiorum diſtinctionem? Et pro parte negatiua arguitur primò ex Clemente Papa in quadam ſua Epiſtola, quæ refertur. 12. quæſtione ſecunda capit. dilectiſsimis. Vbi dicitur: Communis vſus omnium, quæ ſunt in hoc mundo, omnibus hominibus eſſe debuit, ſed per iniquitatem alius hoc dixit eſſe ſuum, & alius iſtud: & ſic inter mortales facta eſt diuiſio: non autem poteſt eſſe, vt quod per iniquitatem fuit introductum, aliqua ratione fuerit conueniens: ergo eſt dicendum, quod dominiorum diſtinctio non fuit conueniens. ¶Secũdo: Iure naturali omnia ſunt communia, vt conſtat ex D. Iſidoro lib. 5. Etymologiarum. & refertur diſtinct. 1. cap. ius naturale: ergo dominiorum diſtinctio non potuit eſſe conueniens. Probo conſequentiam: Nam id, quod eſt contra ius naturale, ex neceſsitate, debet eſſe iniuſtum, & iniquum, & ſic nulla ratione conueniẽs.

Dubium.

1. argumentum.

Ad. 2. argumentũ.

Confirmatio. ¶Et confirmatur: Contra rationem naturalem eſſe videtur, quòd quis abſque ſua culpa priuetur re, ad quam habet ius: ſed ante rerum diuiſionem quilibet iure poterat omnibus rebus vti; quibus iam, facta diuiſione, & rerum appropriatione, licitè vti non poteſt; & hoc abſque ſua culpa: ergo dominiorum diſtinctio fuit iniuſta; atque ex conſequenti non conueniens.

Sententia Platonis de rerum diuiſione. ¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quòd Plato in Timæo ſub nomine Socratis, enixè intendit probare, cõ uenientiſsimum eſſe, quòd talis inter homines reſpublica inſtitueretur, vt omnia inter ciues non ſolum poſſeſsiones, verum vxores, atque nati eſſent communes. Præcipuum huius ſententiæ fundamẽtum erat, vt autor eſt Ariſtotel. lib. 2. Politicorũ ſtatim in principio, quia ſupponebat Plato pro certo, optimum eſſe ciuitati, ſi ſit maximè vnita, atque pacifica: ſicut enim diſcordijs, & litibus diſsipatur, ſic vnitate, & pace ſeruatur: & videmus, quòd inter ciues maiori ex parte lites, atque diſcordiæ fiunt propter proprios filios, & vxores, & poſſeſsiones; quæ ceſſarent iſtis communibus exiſtentibus.

¶In hoc tamen ſit prima concluſio. Quòd vxores in communi poſsiderentur, in nullo ſtatu fuit conueniens. Hanc ponit Ariſtot. libro ſecundo Politic. capitulo ſecundo, & tertio. Et probatur ex multis incommodis, quæ ex tali communitate ſequerentur, quæ referuntur, & explicantur à Iabello ſupra librum ſecundum Politicorum. tractatu. 1. quæſtione prima. *1. cõcluſio.*

¶Secunda concluſio: Quòd in ſtatu innocentiæ res in communi poſsiderentur, erat valde conueniens. Probatur: Nam tũc nulla eſſet inter homines auiditas, ipſaque terra, vel inculta, ſua ſponte fructus tuliſſet, vel perparua indiguiſſet cultura, quam refugiſſet nemo; ex quo fieret, vt nullũ eſſet periculum, aut quòd fructus terræ deficerent, aut quòd vlla inter homines oriretur diſcordia. Quod & olfeciſſe videtur Poëta Ethnicus, dum dixit: Ipſa quoque immunis raſtroque intacta nec vllis, ſauciata vomeribus per ſe dabat omnia tellus; contentique ciuis nullo cogente creatis, &c. *2. cõcluſio.*

¶Tertia concluſio: In ſtatu naturæ lapſæ, & poſt peccatum, non ſolùm fuit conueniens, ſed & neceſſarium, vt rerum diuiſio fieret. Hanc ponit Ariſtoteles loco citato. Et probatur: Vno è tribus modis poteſt intelligi communitas poſſeſsionum. Primus eſt, quòd fundi ſint proprij, fructus verò communes. Secundus, quòd agri ſint cõmunes, & fructus diuiſi. Et tertius, quòd tã agri, quàm fructus ſint communes: ſed nullus horum eſt conueniens: ergo. Probo minorem. Et primò, quòd non ſit conueniẽs agros eſſe proprios, & fructus communes; Quia ſic daretur anſa diſcordijs cum labores eſſent impares (qui enim plures poſſeſsiones haberet plus laboraret) & tamen fructus æqualiter vnicuique pro cuiuſque neceſsitate obuenirent, quod nullus æquo animo ferret; ſed quiſque tantò plus fructuũ vellet percipere, quantò plus hauſit laboris. *3. cõcluſio.*

laboris. Quòd autem nec etiam ſit conueniens, quòd agri ſint communes & fructus proprij, probatur: Quia ſic daretur hominibus occaſio ignauiæ, atque ſocordiæ ſingulis ad propria ardentiſsimis exiſtentibus, ad communia autem deſidibus, & languentibus: & idem ſequeretur incommodum, ſi fructus & fundi eſſent communes. Item probatur concluſio ex multis commodis, quæ ex diuiſione poſſeſsionum, & fructuum inter ciues ſequuntur, vt autor eſt Ariſtot. loco citato. Primum eſt, quòd ſeruatur pax & cõcordia inter homines. Dum enim plures vnum curant, communiter oriuntur iurgia atque litigia, vno volente, vt vno modo fiat, altero, aliter. Secundum, quòd poſſeſsiones fiunt magis fructuoſæ; quilibet enim naturaliter magis inſiſtit circa proprium, quàm circa commune. Nam quod commune eſt nullius eſſe reputatur & ſic negligentius curatur. Tertium, quòd conſeruatur delectatio, quam quiſque naturaliter in ſeipſo, & in ſuo proprio bono habet. Sicut enim quilibet naturaliter amat ſeipſum, & ſeipſo delectatur, nec hoc eſt malũ, nec vanum, modo amet ſe, & delectetur, vt decet, vt dicit Ariſtoteles libro nono Ethicorum: ſic etiam naturaliter amat, & gaudet bonis proprijs, tanquam medijs deſeruientibus ſuæ conſeruationi. Hanc autem naturalem delectationem aufert qui bonorum communitatem conſtituit. Parum enim amatur, paruumque gaudium affert bonum, quod in dominio amantis non continetur, & tale eſt bonum commune. Quartum commodum eſt, quòd facta rerum diuiſione conſeruatur liberalitas inter ciues. Quemadmodum enim cõceſſa vxorum communitate, tolleretur temperantiæ virtus, quæ potiſsimum conſiſtit in eo, quòd quiſque ab alieno toro abſtineat: ſic etiam conceſſa poſſeſsionum communitate, tolleretur virtus liberalitatis, non infimum in republica locum tenens. Nam qui proprium non habet, liberalis eſſe non poteſt; cum non ſit actus liberalitatis conferre alteri communia, ſed propria; ſicut nec eſt opus eleemoſynæ, niſi de proprio. Poſſumus tandem probare noſtram concluſionem ex debito ordine in republica ſeruando. Nam neceſſarij ſunt in republica diuerſi ordines, diuerſæque claſſes hominum, ipſo etiam Platone conſentiente. Qui tres hominum ordines conſtituebat, ſcilicet, agricolarum, quibus etiam connumerantur opifices, & cuſtodum, hoc eſt, militum, ac nobilium reipublicæ tutelæ adſcriptorum, & legum prudentium, hoc eſt, eorum, qui ius dicunt. Sed iſti eſſe non poſſunt ſine rerum diuiſione: ſi enim omnia eſſent communia, quiſque recuſaret agricolarum onus, ad aliaque maiora officia anhelaret: & præterea imminente bello, niſi propria eſſent ſtatuta præmia, nullus vellet ſe periculo exponere: & denique quotquot poſſent ad gubernacula aſpirarent: ergo conuenientiſsimum fuit, vt rerum diuiſio fieret. Sed eſt aduertendum, nullum eſſe inconueniens, vt dicit Ariſtoteles libro ſecundo Politicorum, quòd cum diuiſione facultatum communicatio etiam in multis inter ciues obſeruetur, vt inter amicos ad conſeruandam vniuerſalem beneuolentiam. Quæ communicatio introducta fuit in Lacedæmonia, vbi ſeruis, & equis, & canibus, & vehiculis, puta, curribus, & plauſtris viciſsim vtebantur, tanquam ſi forent vniuſcuiuſque. Et in Creta legiſlator inſtituit quædam communia, ſcilicet, publica conuiuia temporibus determinatis celebranda, vt inter ciues maior familiaritas exiſteret. Imo etiam & nunc inueniuntur plura apud homines, quorum dominia non ſunt diuiſa, vt aer, cælum, elementa, piſces, & aues, &c.

Cõmoda ex rerum diuiſione orta.

Neceſſarius in republica diuerſus ordo hominum.

¶ Quarta concluſio: Dicere, quòd poſt naturam lapſam non fuit licitum rerum dominia diſtinguere, eſt aperta hæreſis. Probatur primò ex Concilio Conſtantienſi, vbi contrarium huius diffinitur contra Ioannem Hus, qui dicebat nulla ratione eſſe licitum, quod clerici aliquid in particulari poſsideant. Et ex Diuo Auguſtino in libro de hæreſi, capit. quadrageſimo, quo loco diſputat contra quoſdã hæreticos Apoſtolicos nominatos, ea ſolum ratione, q affirmarent non eſſe licitum Chriſtianis aliquid proprium poſsidere. Præcipuum huius hæreſis fundamentum deſumebatur ex illo Lucæ capite decimo quarto. Niſi quis renuntiauerit omnibus, quæ poſsidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus; cum tamen Chriſtus ibi non realem renuntiationem, ſed ſolum affectum prohibeat. Sic enim Chriſtiani debent eſſe affecti erga res exteriores, vt ſint parati omnia relinquere, ſi id poſtulet ſalus animæ. Nonnulli dicunt illis verbis contineri ſolum conſilium, & non præceptum. Sed hoc verum eſſe non poteſt: nam illa forma verborum, niſi quis renunciauerit, &c. manifeſtè continet vim præcepti, ſicut & illa: Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis; & illa: Niſi quis renatus fuerit, &c. & illa: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Poteſt

4. cõcluſio.

prætereà probari nostra conclusio ex illo Matthæ. capit. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata: si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Quibus verbis apertè significat Christus sine rerum abdicatione posse hominem Christianum vitam æternam possidere.

Ad. 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, quod desumitur ex Clemente & refertur. 12. quæstio. 2. cap. dilectissimis. glossa super illum locum interpretatur per iniquitatem, idest, per consuetudinem iure gentium introductam, quæ repugnat iuri naturæ. Sed hæc expositio est stulta: nam quod iuri naturali repugnat, nec ius gẽtiũ, nec lex appellari potest. Quocirca hac interpretatione omissa, dico, quod Clemẽs ibi loquitur non de dominio, & proprietate rerum; sed de vsu, qui, vt supra diximus, cum necessitas postulat, debet esse communis. Per iniquitatem autem, atque peccatum fit, vt quis indigentiam patiatur, vno dicente, hoc esse suum, & altero, istud. Vel secundo respondetur, quòd Clemens non dicit rerum diuisionem esse illicitam, sed quod fuit orta ex peccato naturæ; quod libenter concedimus: nam, si homines non peccassent, nunquam dominiorum distinctio fieret. Naturalis enim ratio dictabat, vt omnia in communi possiderentur eo tempore, quo nec agri indiguissent cultura, nec in rebus diuidendis aliqua potuisset esse inæqualitas propter hominum innocentiam. ¶ Ad secundum argumentum Scotus in quarto, distin. 15. quæstio. secunda, conclusione sexta, & Gabriel eadem distinc. quæstio. secunda, dicunt, communitatem rerum fuisse de iure naturali ante lapsum, tunc enim erat præceptum, vt omnia in communi possiderentur. Cæterum post peccatum præceptum illud fuit reuocatum; & sic appropriatio rerum contra nullum præceptum naturale est, quod nunc existat. Sed hæc solutio Scoti est apertè falsa. Primò: Quia ius naturale est omnino immutabile, vt habetur expresse in capitulo. non est peccatum. dist. sexta, vbi ex eo, quòd ius naturale ab exordio rationalis creaturæ incipiens, immobile manet, ostenditur præcepta moralia, nempe. Non furtum facies. Non occides, &c. perpetuam habere immutabilitatem. Et in capitulo hæc quæ. distinctione quinta, etiam dicitur, quòd ius naturale non variatur tempore, sed immobile semper manet. Si ergo rerum communitas in statu innocentiæ iure naturali esset præcepta, vt affirmat Scotus, manifestè sequitur, quòd etiam nunc perseueraret; quod est apertè falsum. Item: Si fuisset præceptum naturale de rerum communitate, aut illud esset vniuersale obligans pro omni statu, aut particulare obligans solum pro statu innocentiæ. Primum dici non potest: quia sic rerum proprietas etiam nunc esset illicita, & præcepto iuris naturalis contraria; quod non solum falsum, sed & hæreticum esse diximus in quarta conclusione. Si autem dicatur secundum, sequitur non fuisse necessarium, quòd præceptum illud in statu naturæ lapsæ reuocaretur; siquidem erat particulare obligans solum pro statu innocentiæ: & sic sententia Scoti secum continet repugnantiam. Præterea: Si præceptum illud iuris naturalis fuit reuocatum; aut fuit reuocatum autoritate diuina, aut humana: non diuina; quia, vt dicit D. Augustinus tractat. sexto, super Ioannem, & habetur in capitulo quo iure, distinctione octaua, ius diuinum in diuinis scripturis habetur; nullibi autem in diuinis literis illius præcepti iuris naturalis reuocatio habetur; & sic non potest dici, quod fuit reuocatum diuina autoritate: Nec etiam humana: Quia, quòd autoritate superioris sancitum, & institutum est, per inferiorem reuocari, aut retractari non potest. Quocirca hac solutione omissa, alij aliter respondent cum Alexandro de Ales, tertia parte, quæstione vigesima septima, membro. 4. dicentes, quòd lex illa, qua rerum communitas præcipiebatur, appellanda est naturalis, si intelligatur instituta solum pro statu innocentiæ: cæterum mutato statu, ipsa quoque lex amissa est. Itaque sensus huius solutionis est, quòd in statu naturæ integræ, erat præceptum iuris naturalis de conseruanda rerum communitate: quod, quia erat particulare pro illo statu tantum, adueniente peccato cessauit: & sic rerum proprietas nunc contra nullum præceptum naturale est. Sed nec hæc solutio mihi satis probatur: tum, quia, vt paulò ante dicebam, id, quod est de iure naturæ, semper & pro omni statu inuariabile manet: tum etiam, quia, licèt in statu naturæ integræ hominibus esset vtile, res in communi possidere; non tamen putò fuisse aliquam legem taliter illos obligantẽ, vt qui possiderent aliquid propriũ, facerent contra ius naturæ.

Ad. 2. argumentũ. Sententia Scoti.

Impugnat Scotus.

D. August.

Sententia Alexãdria.

Impugnat Alexãder.

¶ Vnde aliter ad argumentum respondeo, quod quanuis nullum vnquam fuerit iuris naturalis præceptum, quo rerum communitas præcipiatur; alioqui diuisio dominiorum etiam nunc esset illicita, quod est

Vera solutio argumẽti.

eſt apertè falſum : adhuc tamen communitas rerum dicitur eſſe de iure naturali, non poſitiuè, ſed negatiuè. Pro quo eſt notandum, quòd, vt colligitur ex Diuo Thoma, infra quæſtione ſexageſima ſexta, articulo ſecundo, ad primum: dupliciter aliquid poteſt dici de iure naturali. Vno modo poſitiue : quale eſt illud, quod ratio naturalis dictat faciendum eſſe, aut non faciendum; vt quod diſtinctè præcipit, aut prohibet: alio modo negatiuè : & eſt illud, quod ex dictamine rationis nec præcipitur, nec prohibetur; ſed neutro modo ſe habet. Hoc ſuppoſito dico, quòd communitas rerum eſt de iure naturali, non poſitiuè : ratio enim naturalis non dictat, aut præcipit, vt res in communi poſsideantur, ſed negatiuè, ea, ſcilicet, ratione, quia ſecundum ius naturale poſſeſsionum diſtinctio non eſt facta: & ſic rerum proprietas non eſt contra ius naturæ: ſed magis ipſi iuri naturali ſuperadditur per adinuentionem humanæ rationis, vt dicit D. Thom. loco citato. Vel ſecundo reſpondetur, diſtinguendo inter dominium & vſum, quòd quanuis res quãtum ad dominium ex lege naturæ non ſint communes, ſunt tamen communes, quantũ ad vſum; quæ communitas adhuc manet in caſu extremæ neceſsitatis, in quo quilibet quibuſcunque rebus, etiam quantum ad dominium alienis pro ſua voluntate licitè vti poteſt: quod ſatis eſt ad hoc, vt res ex lege naturę cõmunes dicantur. ¶ Ad cõfirmationem reſpõdetur, quòd quãuis verum ſit, quòd ante dominiorum diuiſionẽ quilibet habebat ius vtendi quibuſcunque rebus, tamen poſtquam facta eſt diuiſio, ſolùm poteſt vti illis, quæ in proprio dominio continentur. Nec hoc eſt priuari re, ad quam habebat ius ſine culpa ſua, ſed eſt exercere diuiſionem, quæ multis & rationabilibus de cauſis facta eſt, vt diximus in tertia concluſione.

Dupliciter aliquid dicitur de iure naturali

Ad confirmationem.

¶ Ad fundamentum Platonis reſpondetur, ex mente Ariſtot. lib. 2. Polit. illud non conuincere. Tum, quia primum eius principium, nempe, optimum eſt ciuitati, quod ſit maximè vnita, vel maximè vna, eſt apertè falſum. Nam cùm ciuitas ſit communitas, & communitas ſit multitudo, & multitudo repugnet vnitati, non poteſt fieri, quod optimum illius abſolutè ſit vnitas, hoc enim eſſet deſtruere ciuitatem. Sed dices, Platonem non loqui de vnitate oppoſita multitudini abſolutè, ſed de oppoſita multitudini hominum diuerſarum conditionum, quales ſunt, diues, & pauper, nobilis & ruſticus, &c. hæc enim diſsimilitudo eſt, quæ parit lites, & inuidias, ſoluitque vnitatem ciuitatis; & ſic optimum eſt ciuitati, eſſe vnam, & indiuiſam. Sed contra hoc argumentatur Ariſtoteles tripliciter, & probat, melius eſſe ciuitati, ſi ſit in ea multitudo diſsimilium hominum, quàm tantum ſimilium. Primò: Nam ciuitas non eſt, ſicut exercitus, nec ſicut multitudo ordinata ad trahendum aliquod pondus, in quibus ſimilitudo congregatorum melior eſt : milites enim, quantò magis ſimiles tantò magis ad victoriam intendunt: & trahentes pondus, quantò ſimiliores tantò fortiores ſunt : ſed eſt ciuitas, veluti quoddam totum perfectum: videmus autem in naturalibus, & artificialibus, quòd totum perfectum conſtat ex partibus diſsimilibus, vt corpus animalis, imago, domus & veſtis, &c. & quæ ſunt ſimilium pactuum, vt elementa, ſunt imperfecta: non ergo eſt optimum ciuitati conſtare ex ſola multitudine perſonarum ſimilium. Secundo: Neceſſe eſt eſſe in ciuitate aliquos principantes, & aliquos ſubditos: nec eſt poſsibile omnes ſimul principari, & omnes ſubijci: ſed non poſſunt eſſe aliqui principantes, & aliqui ſubditi, ſiue perpetuò, ſiue viciſsim, niſi ſit in ciuitate diſsimilitudo hominum: differt enim ſpecie principans, vt ſic, à ſubdito, vt ſic, cum ſint oppoſitarum conditionum : ergo ciuitas non poteſt conſtare ex ſola multitudine hominum ſimilium, & eiuſdem conditionis. Tertiò: Ciuitas differt à domo, vt docet Ariſtoteles libro primo Politicorum, in eo, quod licèt in domo ſint neceſſaria vitæ, non tamen ſunt omnia ſufficientia: hæc enim habentur per diuerſa negotia, & & per diuerſa officia, & artificia, quæ exercentur in ciuitate: ſed diuerſa officia, negotia, & artificia requirunt diuerſitatem hominum, & qui ſunt Doctores non ſunt milites, nec mercatores ſunt fabri: ergo principium aſſumptum à Platone, nempe, optimum eſt ciuitati eſſe maximè vnam, eſt falſum. Poteſt præterea probari, quòd ratio Platonis non conuincit ex eo, quòd vnitas, quam ipſe conſtituit, maximas parit lites atque diſcordias, vt ex ſupra dictis patet: & ſic non poteſt eſſe optima ciuitati.

Impugnatur ſententia Platonis & eius fundamentũ deſtruitur.

¶ Sed vltra hæc poteſt eſſe aliud argumentum ad probandum, quòd communitas rerum fuerit conueniens : Chriſtus Dominus conſuluit ſuis ſectatoribus eam vitæ rationem, quæ melior, atque vtilior erat; conſilia enim Euangelij ſemper dantur de meliori bono : ſed conſuluit, vt nihil proprium haberent, ſed viuerent

Alterũ argumentum ad probandam rerum communitatem.

de communi,ex quo factum fuit,vt in primitiua Eccleſia, quò feruentius omnium amor coaleſceret, in cõmuni viuerent,quo exemplo monachorum vitæ fuerunt inſtitutæ: ergo communitas rerum eſt conuenientior, quàm diuiſio. Et confirmatur: Nam Actorum capit. 5. Ananias dicitur interfectus propterea quòd partem agri venditi ſibi reſeruauit: ex quo colligi videtur, non ſolùm fuiſſe conſilium, ſed & præceptum, res in communi poſsidendi.

Confirmatio.

Notaprimo pro ſolutione argumẽti.

¶Pro ſolutione huius argumenti aduertendum eſt primò, poſſe eſſe aliqua meliora alijs ſimpliciter, & abſolutè, quæ tamen comparata ad particularia ſubiecta, ſunt deteriora, vt volare,vel eſſe incorporeum abſolutè meliora ſunt, quàm non volare, vel eſſe corporeum: tamen reſpectu hominis ſunt deteriora. ¶Secundo eſt aduertendem aliqua fieri, quæ ſi comparentur paucis hominibus, ſunt conuenientia: cæterùm comparata reſpectu totius generis humani,ſunt noxia & nociua; vt vacare contemplationi per ſe, & reſpectu paucorum hominum eſt præſtantiſsimum: tamen reſpectu totius rei publicæ eſt nociuũ, & peſtilentiſsimũ.Hoc ſuppoſito dico,quòd quanuis ſimpliciter,& per ſe loquendo, melius ſit in communi viuere, quam res priuatim poſsidere;imò religioſis, & alijs,qui Deo vacare volunt, melius eſt ſic viuere, quam alio modo: tamen vniuerſo generi humano melior eſt poſſeſſio rerum in particulari,propter rationes iã dictas. Vnde ad argumentum reſpondetur conceſſa maiori,atque minori, negando cõ ſequentiam; ſi loquamur de conuenientia reſpectu totius generis humani. Ad hoc enim,vt aliqua res poſsit eſſe in conſilio ſatis eſt,quòd ipſa per ſe ſit bona,& quod certo generi hominum ſit vtilior, quanuis omnibus in communi non expediat,vt eſt videre in cœlibatu,& caſtitate,quę ſunt in conſilio,tamen ſi ab omnibus in communi amplecterentur eſſent peſtilentiſsima,& reſpectu aliquorum ſunt melioria. ¶Ad confirmationem deſumptam ex exemplo Ananiæ,Medina Cod. de Reſtitutione.quæſtio.1.dicit, quòd in ſtatu primitiuę Eccleſiæ forſã Chriſtiani vouebant viuere in communi, & ſic Ananias fuit interfectus,tanquam voti trãſgreſſor. Sed hæc ſententia mihi non placet. Nam, vt conſtat ex verbis D. Petri,eo loco dicentis, Nonne manens tibi manebat, & venundatum erat in tua poteſtate;quare poſuiſti in corde tuo hanc rem? non es mentitus hominibus, ſed Deo, &c. liberum erat Ananiæ, vel non vendere agrum,vel ſi venderet pecuniam ſibi reſeruare, & ſic nõ fuit interfectus,quia fecit cõtra votum; ſed quia voluit decipere Diuũ Petrum, & in eo Spiritum ſanctum,perſuadens illi ſe totum agri pretium fidelium communitati obtuliſſe,cũ tamen ſibi partem reſeruaſſet. Nec ex hoc aliquid ſequitur contra noſtram concluſionem.

Notaſecũdo.

Reſpõdetur ad argumẽtum.

Ad confirmationem.

¶Suppoſito iam, rerum diuiſionem poſt peccatum fuiſſe toti hominum communitati cõuenientẽ, conſequẽs eſt diſputare,quo nã iure & qua lege hæc rerũ diuiſio fuerit facta,& q; fuerit facta iure naturali probat. Id eſt de iure naturali,quod ratio naturalis dictat eſſe faciendum:ſed ratio naturalis dictat, quòd ad pacificum hominum ſtatum, & ad tranquillitatem reipublicæ ſeruandã res diuidantur, vt conſtat ex dictis:ergo rerum diuiſio eſt de iure naturali. Et confirmatur: De iure naturæ eſt, quòd ea, quæ nulli? ſũt,ſint primò occupantis, vt dicitur, Inſtituta de rerum diuiſione.§.ferè,ſed prima rerum diuiſio facta fuit per occupationem: ergo rerum diuiſio iure naturali eſt facta.

Dubium de iure quo rerum diuiſio facta fuit.

¶In hoc tamen ſit prima concluſio: Negari non poteſt, aliquarum rerum dominia iure naturali fuiſſe hominibus diuiſa. Probatur: Iure naturæ vnuſquiſque eſt dominus ſuæ famæ,& propriarum ſuarum actionum:ergo aliquarum rerum dominia iure naturali ſunt diuiſa.

1.cõcluſio.

¶Secunda concluſio: Rerum externarũ diuiſio nulla lege naturali, aut diuina eſt facta. Et quidem, quòd non ſit facta lege naturali probatur: Nam alias ſequeretur, vitam eorum,qui in communi viuunt,eſſe cõtra naturam: conſequens autem eſt hæreticum, vt ex ſupra dictis patet: ergo. Item:Iure naturali omnia ſunt communia, vt habet commune axioma,tam Philoſophorũ,quàm Theologorum: ergo non poteſt fieri, quòd eadem bona ex eodem iure ſint particularia; atque ex conſequenti nec diuiſa. Quòd autem,nec etiam ſint diuiſa iure diuino,probatur,ex D.Auguſt.tract.6.ſuper Ioannem, & refertur in cap.quo iure.d.8.dicẽte:Quo iure defendis villas Eccleſiæ? diuino,an humano? Diuinum ius in ſcripturis habemus; humanum in legibus regũ. Vnde ergo quiſque poſsidet,quod poſsidet?nonne iure humano?Tolle iura Imperatorum,quis audeat dicere: Hæc villa mea eſt,&c. Item ratione ſic argumentor: Lex diuina,qua legimus rerum dominia hominibus fuiſſe conceſſa,loquitur in communi, nulla facta rerum diuiſione,vt conſtat ex illo Geneſ.cap.1. Creſcite & multiplicamini, & replete terram, & ſubijcite eã, & denominamini piſcibus maris:

2.cõcluſio.

ris,& volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus,quæ mouentur ſuper terram,&c. Ademque ferè verba dicta fuerunt capit. 6. ergo iure diuino non fuit facta rerum diuiſio.Et ſiquis obijciat,quòd iure diuino, vt conſtat ex ſacris literis, terra promiſsionis fuit facta propria populi Iſraelitici,& Dauid fuit eodem iure conſtitutus Rex,& denique Deus præcipiebat,quòd decima pars fructuum offerretur Leuitis;Reſpondeo,noſtram concluſionem eſſe intelligendam in vniuerſali: cū quo ſtare poteſt,quòd Deus ſua autoritate particularia quædam dominia aliquibus conceſſerit.

3.Concluſ.

¶Tertia concluſio:Prima rerum externarum diuiſio facta fuit iure gentium, licèt poſteà iure ciuili plures earundem rerum diuiſiones acceſſerint. Hæc concluſio duas continet partes. Prima eſt,quòd prima rerū diuiſio facta fuit iure gentium. Secunda, quòd plures earundem rerum poſteà diuiſiones iure ciuili acceſſerunt. Prima pars probatur: Hoc intereſt inter ius naturæ,& ius gentium,quòd quæ pertinent ad ius naturæ, vel ſunt prima principia naturæ, vel abſolutè ſequuntur ex primis principijs: at verò quæ ſunt de iure gentium, non ſequūtur abſolutè, ſed facta quadam ſuppoſitione,vt diximus ſupra quæſt.57.art.3.ſed prima rerū diuiſio colligitur ex principijs naturæ,non ſimpliciter, & abſolutè; ſed facta quadam ſuppoſitione : ergo pertinet ad ius gentium. Conſequentia cum maiori eſt nota;& minor probatur.Nam,quia natura hominis abſolutè conſiderata, neceſſariū eſt, quòd pecora alantur,& agri colantur,vt ſic hominibus ſuppetat cibus, fit,vt hæc pertineant ad ius naturæ. Cæterùm, quia poſt peccatū primi parentis natura hominis corrupta manſit; & ex conſequenti inclinata magis ad bonum proprium, quàm ad commune, idcircò neceſſarium fuit, quòd agri atque poſſeſsiones diuiderentur:quare iure gentium id fuit factum. Et ſiquis quærat: Quis nam fuerit primus, qui huiuſmodi diuiſionem fecit,nonnulli reſpondent,primū diuiſorem fuiſſe Adam. Contra quod nonnulli argumentantur: Adam non habuit regiam poteſtatem, autoritatemue reipublicæ coërciuam; ſed ſolum fuit paterfamilias, qui filijs diſtribuere,niſi proprium peculiū non potuit: ergo prima rerum diuiſio non fuit facta ab Adam.Cæterùm, quanuis hoc argumentum vim non habet, tum,quia eſt valde probabile,quod primus parens (licèt nullibi legatur) autoritatem habuit principis,eodem iure, quo fuit ſolus primuſq; parens humani generis;nō enim eſt veroſimile quòd aliquo tempore fuerit mundus abſque humano principe, qui poſſet male facta vlciſci:tum etiam,quia iure paterno poterat ſuas facultates, quibus abūdantiſsimè affluebat,filijs diſtribuere:imo non eſſet abſurdum affirmare fuiſſe dominum totius orbis:ſiquidem erat ſolus,& mundus propter hominem factus eſt: non tamen exiſtimo, quòd prima rerū diuiſio fuit facta ab Adā. Nam cum illa ſit de iure gentium, vt diximus,non ab aliquo in particulari,ſed ab ipſis hominibus tacitè vel expreſſè conſentiētibus,introductam fuiſſe,eſt dicendum,iuxta explicata à nobis ſupra. quæſt. 57.art.3. Hoc enim intereſt inter ius gentium,& ciuile,quòd illa, quæ iure gentium ſtatuūtur nec indigent principe, nec vllo reipublicæ conuentu; ſed ratio naturalis ea homines docet,quare ex condicto poterant filij Adā ac deinceps nepotes & pronepotes fundos, & agros occupare,& peculium augere,ipſa docente ratione.At verò ea,quæ ſunt de iure ciuili,niſi ab aliquo principe,vel à republica legem ferente, ſtatui nō poſſunt.Secūda pars concluſionis, nempe, quòd primæ rerum diuiſioni plures poſteà iure ciuili acceſſerunt,eſt adeò clara & manifeſta, vt nō indigeat probatione. Certū eſt enim,quòd temporum lapſu reipublicæ imperium ſuū & regnorum dominia in Reges tranſtulerunt,vt habetur in lege, quod principi placuit.ff. de conſt. princip. atque deinde per legem Agrariam communes agri fuerūt diuiſi, & denique ſunt plura alia de dominiorum diuiſione contenta in iure tam ciuili, quàm canonico.

Prima rerum diuiſio facta eſt iure gentium

Argum.

Diuiſioni iure gentiū factæ, plures poſteà acceſſerūt ex iure ciuili.

¶Ad argumentum in contrarium factū, reſpondetur,id eſſe de iure naturæ,quod ratio naturalis abſolutè conſiderata dictat eſſe faciendum: modo rerum diuiſio non eſt huiuſmodi:non enim ſequitur ex principijs naturæ abſolutè,ſed facta ſuppoſitione,nēpè,quod hominis natura poſt peccatū corrupta manſit, atque ex conſequenti inclinata magis ad bonum proprium, quàm ad cō mune:& ſic eſt de iure gentium. Ad confirmationem reſpondetur, quòd res exteriores ex iure naturæ dicuntur eſſe primi occupantis, quantum ad fructus illarum,non quantum ad dominium. Ad hoc enim, vt aliqua res ſit alicuius,neceſſe eſt, quòd accedat vel ius gentiū,vel ius ciuile eius dominium conferens.

Ad argum.

¶Vltimum eorum, quæ de dominio tractanda propoſuimus, erat, de tranſlatione dominij. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, quòd dominia poſſunt transferri vno è duobus modis, ſcilicet,vel voluntate

Incipit diſputatio de tranſlatione dominij.

domini, vel ordinatione legis. Quæ poteſt eſſe duplex. Nam vel cohibet voluntatem domini, ne volens transferat dominium in alterum; vel transfert dominium ipſo domino inuito. Dicemus ſuo ordine de vtraque ratione: Et primò de tranſlatione dominij

Dubium. per propriam voluntatem. Et ſic eſt prima difficultas, vtrùm quiſque naturali iure valeat propria voluntate rei ſuæ in alterũ dominium transferre, ad cuius explicationem breuiter, quoniam de hac re plura in ſubſequentibus ſumus dicturi, ſit prima concluſio:

1. Concluſ. Maximè eſt homini naturale, propria voluntate rerum ſuarum in alterum transferre dominium. Probatur ex Inſtituta de rerum diuiſione. §. traditione. & ex. l. quam. §. liter. ff. de acquirendo rerum dominio. Vbi dicitur; Nihil naturali æquitati eſſe magis cõueniens, quàm voluntatem domini rem ſuã in alterum transferre volentis ratam habere. Et ratio eſt manifeſta: Nam qui habet dominium alicuius rei, ex conſequenti etiã habet poteſtatem vtendi illa in omnes vſus à lege non prohibitos, vt diximus ſupra in definitione dominij: ſed poſſe alienare res proprias earum dominium in alterum trãſfundendo eſt optimus vſus illarum: inde enim liberalitas, & magnificentia exiſtunt: ergo eſt maximè naturale homini propria voluntate rerum ſuarum in alterum dominium transferre. Et confirmatur: Fundamẽtum naturale, & diuinum dominij rerum, eſt humana ratio, atque libertas: quia enim Deus hominem ad ſui imaginem condidit, hoc eſt, rationalem, & liberum, per quam rationem, & libertatem habet dominium ſuarum actionum: inde factus eſt aliarum rerum dominus, iuxta illud Geneſ. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã, vt præſit piſcibus maris, &c. ergo eſt valde naturale homini, quòd, ſicut per voluntatem conſtituitur dominus: ità etiam per eandem poſsit rerum ſuarum dominium à ſe abdicare.

Maximè naturale eſt homini propria voluntate rei dominium transferre.

An actus interior ſit ſufficiens transferre dominium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco; vtrùm ſolus actus interior ſufficiens ſit ad transferendum rerũ dominium. Verbi gratia: Ego tacitus apud me dico, Do Petro centum: dubium eſt, an eo ipſo ſit tranſlatum dominium: ità, vt teneat adimplere promiſsionẽ; vel potiùs vltra id requiratur aliquis actus exterior? Almainus in. 4. diſt. 15. quæſt. 2. & Thomas de Argentina in materia de matrimonio. quæſt. 1. dicunt ſolo actu interiori non transferri dominium. Idque probant: Nam matrimonium non contrahitur ſolo actu interiori; quanuis enim vterque coniugum interius conſentiat, niſi conſenſum exprimat actu exteriori, neuter corporis alterius dominium acquirit; & idem dicendum videtur de tranſlatione dominij cuiuſcunque alterius rei. Hæc tamen ratio nihil valet. Nam matrimonium eſt contractus mutuus: Dupliciter enim poteſt fieri dominij tranſlatio. Vno modo per mutuum contractum, in quo vltrò citroque naſcitur obligatio, vt in matrimonio, & in venditione, vt dicitur in. l. Labeo. 2. ff. de verbo. ſignificat. Et in his certum eſt, non fieri tranſlationem dominij per ſolum interiorem voluntatis actum; ſed vltra illum requiri ſigna exterio ra, quibus contrahentes certi fiant de mutua voluntate. Alio modo fit tranſlatio dominij ſine mutuo contractu, vt in donatione. Et de hoc ſolum loquimur in præſenti, quando quærimus; vtrùm ſolus actus interior ſit ſufficiens ad transferendum rerum dominium. Et cum donatio interior nõ ſit iſte actus elicitus à voluntate, volo donare, ſed iſte, do, ſicut nec iſte actus, volo vouere, eſt votũ, ſed iſte, voueo, vel promitto: quando dubitamus, vtrùm per ſolum interiorem actum transferatur dominium, non eſt ſermo de iſto actu, volo dare, ſed de iſto, do.

Sententia Almaini & aliorum.

¶In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus dico primò, certum eſſe, quòd qui talé actum habuit, verbi gratia, do Petro, vel, Hoſpitali centum aureos nulla lege ciuili cogi poteſt ad talis actus interioris adimpletionem, quo ad vſque foris fuerit explicatus. Lex enim ciuilis ſicut nec Eccleſia, non iudicat de occultis, hoc eſt, de illis, quę ad forum exterius deduci non poſſunt, quales ſunt actus animæ purè interiores. *1. Certum.*

¶Secũdò: Etiam eſt certum, quòd poſito tali actu interiori, non ſtatim transfertur dominium in alterum, ſed ſemper manet in eo, qui talem actum habuit, vſq; ad realem donationem. Nam cum dare ſit correlatiuum eius, quod eſt accipere, quandiu non eſt, qui accipiat, non eſt datio, nec tranſlatio dominij; certum eſt autem, quòd quando donatio fit ſolo actu interiori, nullus eſt, qui accipiat. Item: Ego non poſſum transferre dominiũ in alterum, ipſo inuito: ſed quandiu tacitus apud me habeo huiuſmodi voluntatem interioré, alter non conſentit: ergo non tranſfertur dominium. Et confirmatur ex cõmuni conſenſu iuriſperitorum, qui dicunt ad tranſlationem dominij ſemper eſſe neceſſariam actualem exhibitionem rei, quæ donatur: exhibitio autem nihil aliud eſt, quam, quòd vnus palam faciat, ſe dare, & alter accipiat. Itaque hæc certa ſunt. *2. Certum.*

¶ Sed dubium eſt, vtrùm donatio facta ſolo

Pactus difficultatis. ſolo actu interiori obliget dantem in conſcientia ad hoc, vt ſatisfaciat, vel potius poſſit reuocare ſuum actum interiorē quoties voluerit, antequam fiat acceptatio? Martinus de Ledeſma in 1. part. 4. quæſt. 18. art. 1. dubio. 10. quanuis vtranq; partem probabilem exiſtimet, probabilius tamen atque ſecurius eſſe dicit, quòd datio facta ſolo actu interiori, ſicut & promiſsio, tenet & obligat dantem in conſcientia, vt ſatisfaciat. Quam ſuam ſententiam probat pluribus argumentis. Primò ſic: Voces ſunt ſigna conceptus: ergo ſi vox obligat, non eſt, niſi ex vi conceptus: atq; ex conſequēti magis obligat conceptus. Et confirmatur: Mentalis donatio eſt quædam loquutio: ergo ſi non impleatur, non poteſt carere mendacio, quod de intrinſeca ſua ratione eſt peccatum.

Sententia Martini de Ledeſma.

1. Argum.

2. Argum. ¶ Secundò: Qui ſolum mente de re aliqua deliberat, illamq; facere proponit, nōdum eſt obligatus: ergo qui mente loquens tali deliberatione adhibet abſolutam donationem dicens, verbi gratia: Do tali indigenti talem pecuniam, aliquid obligationis ad præcedentia adijcit, atq; ex conſequenti manet obligatus. Probo conſequentiam: Nam plurimum intereſt inter actum & deliberationem.

3. Argum. ¶ Tertiò: Qui talem donationem mentalem in ipſa mente iuramento firmaret, vinctus manſiſſet ad ſoluendum: ſed iuramentum promiſſorium non obligat, niſi virtute præcedentis donationis, aut promiſsionis: ergo ipſa mentalis donatio, aut

4. Argum. promiſsio ia obligabat. ¶ Quartò: Si ille, qui poſtquam aliquid alicui ſola mente donauit, nullam aliam mente conciperet donationem, ſed præteritam amico ſignificaret, dicens, Nihil tibi nunc do, ſed heri apud me, hoc tibi dedi, vide an acceptes raptamq; habeas meam donationem: & alius dicat, Accepto, iam obligatus manet, & nō, niſi prioris donationis virtute: ergo prius obligabatur, atque ex conſequenti ſola donatio interior obligat dantem in conſcientia. Nec valet, ſi dicatur, donationem pendēre ex alterius acceptatione; & ideò antequàm ipſe nouerit non tenet talis donatio. Nam, eſto ità ſit, quòd donatio pendet ex alterius acceptatione, in præſenti ſolum intendimus probare, quod ille, qui alteri ſola mēte aliquid donat, tenetur in conſcientia id ei ſignificare, & ſi voluerit acceptare tenebitur ei dare: hoc enim ſatis eſt ad hoc, vt dicamus interiorem donationem iure naturæ obligare

Vlt. Arg. in foro conſcientiæ. ¶ Vltimò ſic argumētor: Promiſsio purè mentalis tenet in conſcientia, vt eſt videre in voto ſolo actu interiori emiſſo: ergo idem eſt dicendum de abſoluta donatione. Probo conſequentiam: Nam maioris virtutis videtur eſſe donatio, quā promiſsio. His tamen non obſtantibus ſit ſecunda concluſio. Quanuis opinio Ledeſmij ſit probabilis, probabilior tamen, atq; verior eſt illa, quæ affirmat quòd donatio, aut promiſsio ſolo actu interiori homini facta nullam obligationē inducit in conſcientia: ſed poteſt qui illam fecit, aut celare, aut reuocare, cum voluerit. Hæc ſententia videtur eſſe D. Thom. infrà quæſt. 88. art. 1. vbi ſic dicit: Promiſsio, quæ ab homine fit homini, nō poteſt fieri, niſi per verba, vel quæcunq; exteriora ſigna. Et eadem eſt ratio de donatione. Et in 4. diſt. 38. quæſt. 1. artic. 1. quæſtiuncula 1. etiam dicit, quòd homo per ſolam voluntatem non poteſt obligari, niſi ſolum illi, qui voluntatis eſt cognitor. Et ratione ſic argumentor. Quandiu homo apud ſe retinet interiorem donationem, quam fecit, alter non habet ius ad rem: ergo nullam illi facit iniuriam aut tacendo, aut reuocando donationem. Conſequentia patet: quia, vbi non eſt ius, iniuria eſſe non poteſt: & antecedens probatur: Poſito tali actu interiori, non ſtatim transfertur dominium in alterum, ſed ſemper manet in eo, qui talem actum habuit vſque ad actualem donationem, vt paulò ante dicebam: ergo alter nullum ius habet ad rem. Item: Si ex mea interiori donatione, aut promiſsione aliqua oriretur obligatio, ea ortum haberet ex lege, quam mea interiori & priuata volūtate cōdidi: ſed huiuſmodi priuatæ legis eadem voluntate, qua conſtituuntur, poſſunt & reuocari, quāndiu ab alio non fuerit facta acceptatio: ergo. Et confirmatur: Nam cum naturale ſit hominibus, verbis, aut ſignis ſuos conceptus ſignificare, ratio poſtulare videtur, vt ante ſignificatam promiſsionē, nulla inter illos reſultet obligatio. Ex dictis infertur, quòd quanuis ſit naturale homini propria voluntate rerum ſuarum transferre dominium in alterum, non tamen illud trāſfert, niſi verbis, aut ſignis exterioribus eius voluntatis indicium faciat, acceptetur q; ab illo, cui res confertur. ¶ Tertia concluſio: Lex humana poteſt prohibere dominis, ne res ſuas in alios transferant, atq; etiam poteſt ipſis inuitis, dominij tranſlationem facere: eſtque hoc valde conſentaneum humanæ naturæ, atq; rationi. Probatur: Nam cum homo naturaliter ſit animal ſociabile, atque ciuile, & vita mortaliū in vnum coalescere non poſsit, niſi publica autoritate, quæ & cuſtos reipublicæ, & iuſtitiæ vindex ſit, in pace contineatur: ratio ipſa poſtulat, vt talis in republica autoritas ſit, quæ poſ-

2. Concluſ.

Donatio ſolo interiori actu facta nullā obligationem inducit.

3. Concluſ. Lex humana poteſt prohibere rerum trāſlationem.

ſit &

ſit & ea, quæ ad cuſtodiam, & illa, quæ ad iuſtitiæ vindictam ſpectant, exhibere. Ad legitimam autē cuſtodiam primò eſt neceſſarium, vt ciuibus ità proſpiciat, vt antequàm eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, ſua bona non dilapident: & ſic prohibet ne pupilli de bonis ſuis diſponant. Eſt etiā neceſſarium, vt ſumptus eidem reipublicæ neceſſarios à ciuibus colligat: partes enim iure naturæ ſunt propter totum. Ac deniq;, tanquam iudex, & cuſtos iuſtitiæ debebit maleficia vlciſci: & ſic poterit quemlibet ciuium, ſicuti vita, ità & bonis priuare, ipſis inuitis. Ex dictis infertur, quòd ſicut eſt naturale homini, vt quiſque pro ſua voluntate poſsit de ſuis bonis diſpenſare: ità etiā eſt eidem maximè naturale, quòd id non faciat, humana lege prohibente. Quare prætor in. l. 1. de minoribus inquit, quòd naturalem æquitatem ſequutus, cauit, ne pueri, quorum conſilium infirmum eſt, multorūque inſidijs expoſitum, ſuam diſpenſarent ſubſtantiam. Et Vlpianus in. l. 1. de pactis, etiam dicit, æquitatem naturalem eſſe, quòd qui in tenera ætate de rebus ſuis paciſcuntur, fidei ſuæ ſtare non obligentur. Et ſic apparet, qualiter prima & tertia cōcluſiones, quæ primo aſpectu ſecum pugnare videntur, ex iuris naturalis viſceribus colligūtur.

Ad. 1. arg. pro ſentēt. Martini de Ledeſma. ¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumēta Martini Ledeſmij contra ſecundam concluſionem. Vnde ad primum reſpondetur, quòd quanuis verum ſit, quòd voces ſunt digna conceptus, & quòd voces obligant propter conceptus: non tamen inde licet inferre, quòd ſolus conceptus poteſt inducere obligationem: ſed quod actus interior requiritur ad obligationem. Quod quidem verum eſt. Quanuis enim quis exteriùs proferat aliquam promiſsionem, ſi tamen non habet animum illam adimplendi, non tenebitur in conſcientia ad illius impletionem. Et idem eſt dicendum de eo, qui tantùm interiùs, quidquam promittit, aut donat alteri homini. Itaq; & actus interior & exterior ſunt neceſſarij ad hoc, vt donās, vel promittens maneat in conſcientia ligatus. Ad confirmationem reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam cùm mendacium, vt dicit Magiſt. in. 3. d. 38. ſit falſa vocis ſignificatio, cum intentione fallendi, & ille, qui mente donat, quanuis poſteà non adimpleat donationem, ſed illā reuocet, non faciat id cum intētione fallēdi, ſed vtens iure ſuo, quo poteſt proprios actus, quorum verè eſt dominus, quādo voluerit reuocare, dūmodo ab altero non ſit facta acceptatio, nullo modo poteſt dici talem reuocationem aliquod in ſe continere mendacium. ¶Ad ſecundum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negādo conſequentiam. Et ad probationem dico, q̄ quanuis interſit multum inter actum abſolutum, & deliberationem, quantum attinet ad ipſorum naturam, tamen quantum ad id, quod eſt inducere obligationem in conſciētia, ſunt æquales; quando actus abſolutus mente tātum retinetur, nec illius ab aliquo fit exterior acceptatio. *Ad. 2. arg.* ¶Ad tertium reſpondetur, concedendo, quòd qui donationem mentalem iuramento firmaret, vinctus maneret ad ſoluendum. Et quando dicitur, q̄ iuramentum promiſſorium non obligat, niſi virtute præcedentis promiſsionis; & ſic videtur, quòd promiſsio mētalis anteà obligabat; dico, ſenſum eſſe, quòd non obligat tale iuramentum, quando promiſsio ſine diſpendio ſalutis æternæ adimpleri nō poteſt, vel eſt contra bonos mores, vt dicitur in capit. non eſt obligatorium. de regulis iuris, in 6. Cum hoc tamen ſtat, quòd promiſsio, vel donatio, quæ ex ſe obligationem non inducerēt, appoſito iuramento ſit obligatoria; vt eſt videre in eo, qui promittit ſoluere vſuram, aut dare latroni, ipſum occidere volenti, centum aureos: tales enim promiſsiones, niſi iuramento firmentur, nullæ ſunt, vt infrà dicemus in materia de iuramento. Et idem contingit in promiſsione, aut donatione purè mentali, quæ, niſi iuramentū apponatur, obligationem inducere non poteſt; quanuis rationes ſint diuerſæ. Promiſsio enim facta de ſoluendo vſuras, vel dēdando latroni aliquam pecuniam, quando non apponitur iuramentum, non obligat; quia non continet plenam libertatem: ſic enim promittit, vt promittere nollet. At verò donatio, vel promiſsio purè mentalis, non appoſito iuramento, propterea nō eſt obligatoria; quia quandiu exterius nō profertur, nec fit acceptatio ab alio, donās, vel promittens eſt potens reuocare talem donationem, vt diximus in probatione ſecundæ concluſionis. *Ad. 3. arg.* ¶Ad quartum reſpondetur, cōceſſa maiori, negando minorem. Non enim præciſè ex virtute prioris donationis naſcitur obligatio in caſu argumenti; ſed ex illa ſimul cum manifeſtatione & acceptatione illius, cui fuit facta donatio. Vtrumq; enim eſt neceſſarium ad hoc, vt illa obliget in cō ſcientia, vt modo dicebamus. *Ad. 4. arg.* ¶Ad vltimum reſpondetur, negando, quòd promiſsio purè mentalis obliget in conſcientia, niſi illa fiat Deo, qui intuetur corda hominū: quod etiam inuenitur in donatione: & ſic nō differunt quantum ad hoc. *Ad. vltim.*

¶Nunc

De tranſlatione dominij ſecundũ legis ordinationem.

¶ Nunc diſputãdum eſt de altero modo, quo poſſunt dominia transferri, ſcilicet, ſecundum legis ordinationem. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd leges & iura principum, ſicut in initio res ſingulas ſingulis addixerũt; ita etiam nunc diuiſione facta poſſunt eaſdem res ab vno in alterum transferre, præcipereq; dominis, vt non pro ſuo libito, ſed ſecundum leges talium rerum faciãt alienationem. Secundò etiam eſt certum; quòd leges non ſolum poſſunt impedire tranſlationem dominij, præcipiendo, ne fiat, id eſt, inducendo culpam, & adhibendo pœnam; verùm etiam faciendo, vt cõtractus ſit nullus, & tranſlatio irrita. Et item non ſolum poſſunt mihi præcipere, vt bona mea alteri reſignem; verùmetiam me inuito illorum dominium in alterum transferre. Et ratio eſt: Nam cùm reſpublica ex natura rei ſit domina bonorum ſuorum ciuium, fit, vt pro cõmuni vtilitate poſsit de illis diſponere, nihil minus, quàm ſi iuris ſui eſſent. Itaq; in genere hæc certa ſunt.

Dubiũ graue de trãſlatione dominij per cõtractum irre inualidum.

¶ Sed in particulari exiſtunt multæ & graues difficultates. Prima eſt; vtrùm per contractum, qui iure ciuili eſt nullus, dominiũ transferatur. Quod eſt quærere, vtrùm lex cùm irritat aliquem contractum; ita irritet, vt ſtando in foro conſciẽtiæ dominiũ trãſferatur, vel potiùs tantùm ſit irritum in foro contentioſo. Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quòd dupliciter aliquis cõtractus poteſt reddi ipſo iure nullus. Vno modo ex parte contrahentis: quia, ſcilicet, perſonæ redduntur inhabiles ad contrahendum; vt contingit in pupillis, monachis, & amentibus, qui legibus humanis ità prohibentur rerum ſuarum dominium à ſe abdicare, vt omnino reddantur inhabiles ad illud transferendum. Alio modo ex defectu alicuius ſolennitatis iuris; vt contingit in teſtamentis: vt quando, ſcilicet, in teſtamento nuncupatiuo ſine tabellionis ſubſcriptione, verbo tenus nuncupantur teſtes, & hæres, & non ſunt ſeptem teſtes, iuxta id, quod dicitur Inſtitut. de teſtamentis. §. fin. qui etiã ſunt neceſſarij in teſtamento ſubſcripto, occluſo tamen & obſignato, vt habetur in. l. hac conſultiſsima. C. de teſtamentis. & in. l. peculiari Regni. 3. Tauri, vel quando teſtator non ſubſcribit, vel non nominat hæredem, vel alius ſimilis defectus committitur. In ijs enim caſibus contractus redduntur nulli, non ex defectu perſonæ, quæ potens erat ſuorum bonorum dominium à ſe abdicare; ſed ex defectu ſolennitatis iuris. Similiter iure pontificio cautum eſt, ne res Eccleſiæ ſine tribus contractibus diſtrahantur, vt in cap. ea enim. 10. q. 2. & in cap. ſine exceptione. 12. q. 2. & de rebus Eccleſiæ nõ alienandis à Doctoribus adnotatur. Et ſi cum vno, vel duobus contractibus res Eccleſiæ fuerint alienatæ, alienatio in iure redditur nulla: non quia perſonæ fuerint inhabiles ad transferendum dominium; ſed quia in tali alienatione aliqua deficit ex conditionibus iuris neceſſarijs.

Per contractum irritũ ex defectu perſonæ nullum tranſfertur dominium.

¶ Hoc ſuppoſito, dico etiam certum eſſe, quòd per contractum irritum ex defectu perſonæ nullum transfertur dominium, nec in foro contentioſo, nec in foro conſcientiæ. Ità tenet Panormit. in cap. quia plerique. de immunitate Eccleſiarum, quem cõmuniter ſequuntur Doctores tam Theologi, quàm Canoniſtæ: nec in hoc inter ipſos vlla vnquam exiſtit dubitatio. Et ratio eſt: Nam, cùm perſonæ tunc ſint inhabiles ad tranſferendum dominium, nulla ratione poteſt fieri, vt alter, aut in foro contentioſo, aut in foro conſcientiæ talium rerum acquirat ius: & ſic tenetur ſtatim eas reſtituere, nulla expectata iudicis declaratione.

Pũctus difficultatis.

¶ Sed dubium eſt, vtrùm in illis contractibus, qui dicuntur nulli, non ex defectu perſonæ, ſed ex defectu ſolennitatis iuris, tranſferatur dominium in foro cõſcientiæ. Quod eſt quærere; an illud teſtamẽtum, cui deeſt iuris ſolennitas, ſicut eſt nullum in foro exteriori ſecundum leges ciuiles: ità etiã ſit nullum in foro interiori? De qua re ſunt variæ Doctorum ſentẽtiæ. Prima eſt Panor. ſupra dictum cap. quia pleriq;. qui ſequutus Innocentium dicit, quòd, ſi in teſtamento, quod iure nullum eſt, ſit aliquid legatũ etiam amicitiæ cauſa, proprius hæres in cõſcientia tenetur illud tali legatario reddere. Verbi gratia: Pater meus legauit alicui amico centum aureos, & teſtamentum eſt nullum propter defectum ſolennitatis iuris, dicit Panormitanus, quod ego, qui in hæreditatem patris ſuccedo, in conſcientia teneor illi legatario eos centum aureos ſoluere, nõ obſtante iuris impedimento. Imo conſtituit regulam generalem, quòd contractus, qui iure humano irritatur, ſi manet legitimus intra limites iuris naturalis, tenet & obligat in conſcientia; niſi fraus, aut dolus interueniat. Eandem ſentẽtiam tenet Syluester, verbo, alienatio. §. 12. & citat pro ſe Antonium de Butrio ſuper cap. quia plerique. de immunitate Eccleſiarum. Qui Antonius de Butrio aliud ponit exemplum, nempe: Cautum eſt in iure, vt Eccleſia non alienet bona ſua immobilia, niſi tribus præcedentibus tractatibus. Dicit iſte autor, quòd ceſſante

Sententia Panorm. & aliorum.

fraude,

fraude,& dolo, quanuis non præcedant illi tres tractatus, ſi alias tranſlatio eſſet legitima cum illis,etiam eſt legitima & valida in conſcientia, ſine illo triplici tractatu : nec Eccleſiaſtici,qui ſic alienauerunt bona immobilia,poſſunt poſteà cum tuta conſcientia ea in foro exteriori repetere. Et ſubdit rationem: Nam in foro conſcientiæ omnia ſunt reducenda ad limites,& metas legis naturalis,ac iuris gentium.Certum eſt autem, quòd ad hoc,vt ille contractus,ſtando in iure naturali, eſſet validus,ſufficiens eſſet partium conſenſus ſine fraude, & dolo: & ſic, vbi hæc affuerint, obligabit in conſcientia. Eandem opinionem repetit, idem Sylueſt. verbo teſtamentum.1.quęſt.5.dicens,quòd ſecundum veritatem,ſiquis ſanus,aut infirmus,ſanę tamen mentis exiſtens, liberè diſponit de bonis ſuis ſimplici etiam verbo,ſine tabellione,& teſtibus, tenet illa alienatio & diſpoſitio in foro conſcientiæ,ex illo cap.vltima voluntas.13.quæſt.2.Vbi textus ſic habet; Vltima voluntas defuncti,modis omnibus ſeruanda eſt. Eandem ſententiam tenet Adrianus quotlib.6.art.1.& in eadem videtur eſſe Bart.in tract.de fratribus Minoribus.Vbi dicit,quòd,ſiquis in ſuo teſtamẽto fratres Minores inſtituat hæredes;quãuis illud teſtamentum ſecundum ius humanum ſit nullum,propterea quòd fratres Minores non ſunt capaces habendæ hæreditatis, ille tamen, qui ſuccedit in teſtamento, tenetur in conſcientia ea bona fratribus Minoribus reddere.Et ſubdit rationem: Nam ille teſtator errauit per ignorantiam: & ſi ſciret teſtamentum non valere,alia via bona ſua fratribus dediſſet;& fraude,ac dolo deficiente ſtandum eſt in conſcientia iuri naturali, ac gentium. Et denique hæc eſt communis ſententia omnium iuriſconſultorum, & multorum Theologorum:quæ probari poteſt pluribus, & efficaciſsimis argumentis. Primò ſic:Ceſſante fine legis,non ſolum humanæ, ſed etiam diuinæ euiſdem legis ceſſat obligatio,ſtandumq; eſt tunc legi naturali, vt eſt videre in lege de correctione fraterna poſita à Chriſto Matth. cap. 18. dum dicit: Si peccauerit in te frater tuus,corripe eum inter te,& ipſum ſolum,&c.In qua;quia finis legis eſt emẽdatio fratris, cõmuniter dicũt Doctores,quòd quando non eſt ſpes emendæ,nullus tenetur fratrem corripere, iuxta illud D.Auguſt.quod refertur de pœnitentia.diſt.7.cap.ſiquis.Si ſcirẽ nõ tibi prodeſſe,non te terrerem, non te admonerẽ, &c. Sed illæ leges,quæ in teſtamentis præcipiũt aliquas iuris ſolennitates, ſolùm ſunt inuentæ ad vitandas fraudes, & dolos: ergo vbi iſta non interfuerint, leges ipſæ non obligabunt; atque ex conſequenti illa teſtamenta erunt valida in foro conſcientiæ. ¶Secundò argumentor ex Innoc. IIII. in cap.quod ſicut. & in cap. quia propter. de electione. Vbi dicit,quòd electio facta à maiori parte eligentium, eſto deficiat aliqua conditio iuris humani, propter quam ſit irrita ſecundum ius,vt ſi verbi gratia,non fuit vocatus vnus elector, vel aliquid ſimile vſu venit; tenet tamen electio in foro conſcientiæ,licèt in foro exteriori ſit irrita,& nullius momenti: quia non interuenit fraus & dolus; ſed eadem eſt ratio de omnibus alijs contractibus, qui dicuntur nulli ex defectu alicuius ſolennitatis iuris: ergo deficiẽte fraude, & dolo validi erunt in foro conſcientiæ. ¶Tertiò argumentor ex cap.cum eſſes.de teſtamentis, vbi Alexand. III. interrogatus de conſuetudine obſeruata in Epiſcopatu Hoſtiẽſi,nempe, ꝙ nullum teſtamentũ erat validũ,niſi ſecũdũ leges humanas ſeptẽ,aut quinq; teſtibus erat ſubſcriptũ, reſpondit tales leges à diuina lege,& ſanctorum patrũ inſtitutis,& à generali Eccleſiæ conſuetudine eſſe alienas; & ideo ſtandum eſſe contra illas iuri naturali, ſecundum quod in ore duorum vel trium ſtat omne verbum:ergo ex determinatione ſummi Pontificis illa teſtamenta, quæ ex defectu ſolennitatis iuris ciuilis ſunt nulla, erunt valida in conſcientia,maximè vbi fraus,& dolus nõ interfuerit. ¶Quartò:Leges,quæ fundantur in falſa præſumptione,nec dant,nec adimunt ius in foro conſcientiæ; quando enim iudex abſoluit debitorem; quia creditor ſibi deberi nõ probat,cum re vera debeat, tũc debitor nõ manet tutus in conſcientia;ſed leges,quæ irritant teſtamenta minùs ſolennia, fundãtur in falſa præſumptione: ergo nec dant, nec adimunt ius in conſcientia:atque ex conſequenti teſtamenta minus ſolennia erunt valida in foro conſcientiæ; ac ſi tales leges nõ eſſent latæ. Conſequentia cum maiori eſt nota,& minor probatur:Non ideò leges rejiciunt teſtamenta minùs ſolennia;quia velint infirmare voluntatem teſtatoris, cui potiùs volunt omni ratione cõſulere: ſed,quia putant adeſſe dolum illi teſtamento,in quo teſtes per legem requiſiti non inueniuntur, & ſic iudicant ex illo teſtamento non ſufficienter colligi voluntatem teſtatoris : ergo fundantur in falſa præſumptione. ¶Vltimò: Si teſtamẽtum eſſet nullum in cõſciẽtia, ex eo ſolùm, quòd ſine ſufficiẽti eſt factũ ſolẽnitate, ſequeretur vſu ſæpè venire poſſe, quòd qui morti eſt proximus, nullatenus poſſet bona ſua cui voluerit dare; tunc, ſicet,

1. Argum. pro ſentẽt. Panormit.

2. Argum.

3. Argum.

4. Argum.

Vlt. Arg.

licet, quando legitimi testes non inueniretur: sed hoc est maximo cum rigore ius ciuile seruare: ergo non est dicendum.

Sententia Theologorum. ¶ Contrariam tamen sententiam tenent multi ex Theologis, vt est videre apud Magistrum Soto lib. 4. de iustitia & iure. q. 5. art. 3. & apud Martinum Ledesmium. 2. p. 4. quæst. 18. art. 1. dubio. 12. Quæ similiter probari potest non minoribus, nec in efficacioribus rationibus. Primò sic: Leges humanæ possunt irritare in conscientia eos contractus, vel ea testamenta, quæ sine aliquibus iuris solennitatibus fuerint facta, vt cõmuniter dicũt Doctores tam Theologi, quã Iurisperiti, & à nobis, tanquam certum fuit propositum, secundò loco in initio disputationis: ergo cum illa annullant, ità irrita faciunt, vt nec etiam in foro cõscientiæ sint valida. Probo consequentiam. Nam semper vtuntur leges in tali irritatione eis verbis, quæ significãt plenam, & absolutam annullationem. In lege enim, hac consultissima. C. de testamen. dicitur, quòd vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto habeatur: & rursus, ex imperfecto testamento voluntatem defuncti teneri non volumus. Et Instit. quibus modis testamenta infirmẽtur. §. ex eo. dicit Iustinianus: Imperfectum testamentum sine dubio nullum est. Et lege Regni. 3. Tauri habetur, quòd vbi testium numerus iustus non fuerit, testamẽtum nullam fidem faciat, nec in iudicio, nec extra. Et in cap. sine exceptione. 12. q. 2. etiam dicit, quòd alienatio inconsultò facta rerum ecclesiasticarum, sit irrita. Cum ergo leges eam vim habeãt, quam verbis personãt, fit, vt sine vlla interpretatione illis sit obediẽdum, tam in foro conscientiæ, quàm in foro exteriori. Nec valet, si dicatur, quòd nũquã leges dicunt, quòd irritant in cõscientia ea testamenta, quæ sine iuris solennitate fuerint facta. Nõ enim est in more legislatoris talia verba adijcere, etiam in illis legibus, quas omnes concedunt obligare in conscientia; vt in donatione pupilli, aut in donatione monachi est videre. Ex natura enim cuiuscũq; legis statim sequitur obligatio in cõscientia, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 96. nec id verbis explicare est necesse. ¶ Secundò. Qui testamentum reliquit illegitimum, perinde discedit, ac sine vllo prorsus moreretur testamento: quandoquidem leges illud nullũ esse dicunt, vt constat ex locis in primo argumento adductis: sed qui sine testamento discedit, nõ potest grauare hæredem ab intestato succedentem, ad hoc, vt in conscientia teneatur hæreditatem alteri conferre, etiam si fraus aut dolus non interueniat; si quis enim absque liberis moriẽs præsente fratre diceret: Ego cõstituo talem hæredem extraneum, aut, tale facio legatum, quod nõ esset donatio; & frater non polliceretur, se id ratum habiturum, sed potiùs renueret, nec haberi posset copia tabellionis, ac testium, vt secundum leges testamentum conderetur; profectò frater ille, quanuis optimè nouisset defuncti voluntatem, sciretq; nullam iectam fuisse fraudem, non teneretur in cõscientia aut alteri hæreditatem concedere, aut legata implere, non obstante iure naturæ: quia lex iuste ad vitãdas fraudes voluit, ne defuncti voluntas vlla esset, nisi per testamentum constaret: ergo testamentum minùs solẽne nullam obligationem in conscientia inducit. ¶ Tertiò: Lex, vt communiter dicunt Doctores, accidentarios casus nõ respicit, sed ea, quæ vt in plurimum contingũt: iura enim, vt ait Pomponius. ff. de legibus. constitui debent in ijs, quæ accidunt, & vsu venire possunt, & non in ijs, quæ præter opinionem & insperatò contingunt: ergo quanuis ratio istarum legum sit, vt fraudibus, doliſque obuietur: Nihilominus tamen etiam si in aliquo casu finis ille deficiat, lex suum retinebit vigorem: atque ex consequẽti contractus contra tales leges facti tam in foro interiori, quàm exteriori erunt nulli. Consequentia est nota; & antecedens probatur multis adductis exemplis. Prohibet lex, ne pueri bona sua alienent pro sua voluntate, cuius vtique legis finis est, ne per eorum imprudentiam bona distrahantur. Contingit aliquando, esse puerum duodecim, vel tredecim annorum; qui sapienter possit de rebus suis disponere, nõ tamẽ propterea contractus ab ipso facti, inconsulto tutore, validi erunt in conscientia, vt omnes tam Theologi, quam Iurisperiti concedunt. Item: Legis ieiunij finis est corporum maceratio; & tamen quanuis aliquis illa corporis macerationẽ non indigeat, non propterea exemptus erit à lege ieiunij. Denique: Prohibet lex ad vitandos tumultus, ne quis in nocte arma deferat; nec propterea, qui pacificus est, poterit illa deferre: ergo pari ratione in nostro proposito, quanuis finis legum irritantium contractus sine sufficienti solennitate factos sit obuiare dolis, & fraudibus, licèt in aliquo casu particulari nullus interſit dolus, adhuc tamen lex suum retinebit vigorem. Et ratio est manifesta: Nam aliàs multi scrupuli hominum conscientijs injicerentur, cùm sit valdè obscurum & difficile iudicare, an fraus sit tanta, quod non excusẽt à ciuili lege, vel potiùs sit tam parua, quòd sit standum iuri naturæ. Et si quis obijciat,

1. Arg. pro sententia Theologorum.

2. Argum.

3. Argum.

obijciat, eſſe contra ius naturæ, quòd qui vult diſponere de bonis ſuis, propter defectum ſolennitatis ab adimpletione propriæ voluntatis impediatur; reſpondeo, id non eſſe contra ius naturæ; ſed potius eidem naturæ valde conſentaneum; vt hac ratione fraudes ac deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extruere poſſet radicitus tollantur. Reſpublica enim, cui intereſt communem ciuium vtilitatem reſpicere, non ſolum poteſt impedire tranſlationem dominij præcipiendo, ne fiat, hoc eſt, inducendo culpam, & adhibendo pœnam: verum etiã faciendo, vt contractus ſit nullus, & tranſlatio irrita, vt diximus in initio diſputationis.

4. Argum. ¶Quartò arguitur: Si contractus minùs ſolennes eſſent validi in conſcientia, vt dicit prima opinio, ſequeretur, quòd leges, quæ irritant teſtamenta ſine ſufficienti numero teſtium facta, eſſent iniuſtæ, atq; iniquæ, & ſic nullo modo obligantes: conſequens autem eſt abſurdum, vt omnes Doctores concedunt: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Illa lex eſt iniqua, quæ ſine peccato impleri non poteſt: ſed talis eſſet lex, quæ irritat teſtamenta ſine ſufficienti ſolennitate facta, ſuppoſito, quòd illa ſunt valida in conſcientia. In quocunq; enim caſu teſtamentum eſt nullum propter defectũ ſolennitatis, talis lex ſeruari non poſſet ſine peccato mortali. Nam, ſi ſecundum primam opinionem ille, qui ſuccedit propter defectum teſtamenti, nõ poteſt retinere ſine peccato mortali res, quas acquiſiuit, ſed tenetur eas reſtituere illi extraneo, vel remoto conſanguineo, qui fuit à defuncto hæres iuſtitutus; manifeſtè ſequitur, quòd lex fuit iniqua, atque ex conſequenti nulla, cum rex non habeat poteſtatem condendi leges iniquas, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 90. art. 1. & conſtat ex cap. vltimo. de præſcript. vbi dicitur: Omni conſtitutioni & conſuetudini eſt derogandum, quæ abſque mortali peccato obſeruari non poteſt. Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 5. art. 3. qui hanc opinionem probabiliorem exiſtimat, forſan huius argumẽti efficacia commotus, dicit, quòd contractus, cui deeſt ſolennitas iuris, licèt in conſcientia nõ ſit ipſo facto ſimpliciter nullus, veluti ille, qui fieret à pupillo illegitimę ętatis; eatenus tamen eſt nullus, vt bona conſcientia poſſit quiſquam legis beneficio in tali caſu vti. Itaq; dicit, quòd ſi frater meus ſine liberis moriens, cuius ego ab inteſtato hæres ſum: per teſtamentum minùs ſolenne, quod in iudicio meritò pronuntiabitur nullum, extraneum nuncupauit hæredem; ego tuta conſcientia poſſum hæreditatem adire, & defendere me nullitate teſtamẽti; quãuis ſciã abſq; fraude id fratrẽ meũ aliter diſpoſuiſſe. Ac proinde quãdo mihi in foro exteriori adiudicabitur hæreditas, optima fide potero eã poſsidere. Exiſtimat enim Soto ea iura nõ ſimpliciter, & abſolutè irritare teſtamenta; ſed tantum velle, quòd cùm res delata fuerit ad iudicium, tales contractus habeantur nulli. Nam dicit, quòd leges in meliorem partem ſunt interpretandæ. Quantũ autem veritatis habeat hæc limitatio Soti, videbimus infra in probatione ſecundæ cõcluſionis.

¶Quocirca ſit prima concluſio: Vtraque opinio eſt tuta in cõſcientia. Et ſiue hæres conſtitutus teſtamento minùs ſolenni poſsideat hæreditatem, ſiue ſuccedens ab inteſtato, aut alter ab altero petat coram iudice, ambo ſunt abſoluendi. Probatur: Vtraque opinio habet pro ſe graues autores, apparẽtesque rationes, vt ex ſupradictis patet: ergo vnicuique erit licitum ſe illi conformare: atq; ex conſequẽti poterit iure abſolui. 1. Concluſ.

¶Secunda concluſio: Probabilior, & ſecurior mihi ſemper viſa eſt ſecunda opinio, nempe, quòd contractus nullus iure humano in foro exteriori, etiam eſt nullus in cõſcientia, & ſic dico, quòd quando teſtamentum eſt imperfectum, atque adeo nullum ob defectum ſolennitatis iuris, ille debet ſuccedere legitimus hæres, qui ſuccederet in bonis defuncti, ſi mortuus fuiſſet penitus inteſtatus. Nec placet mihi limitatio, quam inſinuat Soto, nempe, quòd, ſi extraneus nominatus in teſtamento ſecundum iura inualido, aut legatarius in tali teſtamento iam habeant poſſeſsionem legati, aut aliorum bonorum defuncti, non ſtatim tenentur ea reſtituere vero hæredi, quouſq; in iudicio condemnentur. Quia dicit, quòd leges illæ non ſimpliciter irritant teſtamentum, ſed tantum volunt, quòd cum delatum fuerit ad iudicium pronuntietur nullum. Non, inquam, mihi placet hæc limitatio: ſed dico, quòd ſtatim nullo iudicio expectato tenentur tales omnia illa bona vero hæredi reſtituere, ſiue qui nominatus fuit in teſtamẽto minùs ſolenni iam habuerit poſſeſsionem, ſiue non. Et probatur primò: Legatarius, & hæres vocatus in teſtamẽto inualido nullũ ius habent ad retinenda bona defuncti, quo ad vſque in iudicio condemnentur, niſi vir tute illius teſtamenti inualidi: ſed illud teſtamentum nullam habet virtutem, vt ex ſupradictis patet: ergo retinere illa bona prædicti nullo modo poſſunt; ſed ſtatim tenentur ea vero domino reſtituere. Nec valet, ſi dicatur, quòd ea iura nihil aliud volũt, niſi, 2. Concluſ.

quòd

quòd huiuſmodi contractus in iudicio habeantur nulli, vt dicit Soto. Nam, cum hoc ex ipſis legibus non conſtet, habendũ erit pro propria imaginatione nõ fundata in lege. Secundò: Si defunctus mortuus fuiſſet penitus inteſtatus, prædictus vocatus hæres, & legatarius in teſtamento inualido nõ poſſent retinere prædicta bona; ſed ſtatim tenerentur ea reſtituere: ergo & nũc. Probo conſequentiam: Nam, cùm factũ teſtamentum ſit nullum, idem eſt ac ſi non fuiſſet factum. Quare ſecurior, & verior erit noſtra ſententia, nempe, quod ſtatim tenẽtur hæreditatem reſtituere legatarius & hæres vocati in teſtamento inualido, legitimo hærede ſuccedentè ab inteſtato. Quam ſententiã tenet etiã Couar. in ſuo Codice de teſtam. fol. 55. n. 4. Et probari poteſt vltra argumẽta facta pro ſecunda opinione alijs non minoribus rationibus. Primò ſic: Teſtiũ numerus, atque ſolennitas, ità eſt forma ſubſtantialis contractus, vt ſine illis nihil valeat, & contractus non ſit, vt dicit Bart. in l. nemo poteſt. ff. de legat. 1. ergo ſine teſtium ſolennitate, & numero contractus tanquã informis nihil valebit, nec in foro exteriori, nec in conſcientia. Item: Hoc intereſt inter laicas poteſtates, & eccleſiaſticas, vt cõmuniter dicũt Theologi ſequuti D. Th. 1. 2. q. 96. art. 4. quòd habens poteſtatem eccleſiaſticã immediatè & directè poteſt obligare ad peccatum mortale, vel veniale pro ſua voluntate: at verò qui tantũ habet poteſtatem ſecularem nõ poteſt immediatè & directe obligare ad mortale, vel veniale, ſed ipſa lex cũ à principe lata fuerit ex natura rei obligat in conſcientia, nec poteſt Rex facere, q̃ lex à ſe lata, poſtquã ſemel abſolutè & ſine vlla limitatione poſita eſt, obliget ad mortale, vel veniale: ſed obligabit lex ad mortale, vel veniale ratione materiæ: ſi enim lex fuerit de materia graui, obligabit ad mortale, & ſi fuerit de materia leui, obligabit ad veniale: cũ ergo leges irritantes teſtamẽta abſolutè ſint poſitæ à principibus, & ſint de materia graui, multumq̃; cõcernenti bono cõmuni, vt hac, ſcilicet, ratione fraudes, ac deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extruere poſſet, tollerentur; manifeſtè ſequitur, q̃ non ſolũ obligabit in foro contẽtioſo, ſed etiã in foro cõſcientiæ. Atq; ex conſequenti contractus vel teſtamenta ſine iuris ſolennitate facta nullã obligationẽ inducent in aliquo foro exteriori, aut interiori. Prætereà: Si teſtamenta facta ſine ſufficiẽte ſolennitate, vbi fraus, & dolus non interueniũt, eſſent valida in conſcientia, vt dicit prima opinio; ſequeretur poſſe aliquãdo cõtingere, quòd ſit aliquis ità perplexus, quòd teneatur ſine culpa ſua, vel perdere propria bona, vel peccare mortaliter: hoc autem eſt abſurdum: ergo. Probo ſequelam: In caſu, q̃ pupillus ſit hęres ab inteſtato eius defuncti, qui per teſtamentum illegitimum alium extraneum hæredem nuncupauit; tunc enim, ſi tutor hæreditatem pro ſuo pupillo nõ petat, poterit poſteà pupillus agere contra eũ; & in iudicio cõdemnabitur tutor, vt pupillo reddat, quæ pro ſua negligẽtia perdidit: Si autem petat peccabit mortaliter ſecundum primam opinionẽ: quia ſciens, & prudens petit, quod non eſt pupilli (ſuppono enim tutori certò conſtare, nullam interueniſſe fraudem in teſtamento) imò non ſolũ tutor, ſed etiam aduocatus, procurator & omnes alij, qui ad ſuſcipiendam illã hæreditatem ſecundum leges in foro exteriori cooperarentur, peccarent mortaliter, teneren turq̃; ad reſtitutionem, propter eandem rationem: quod nullo modo eſt dicendũ. Vltimò: Qui bona fide poſsidet fundum alterius viginti annis, ità illius acquirit dominium etiam in conſcientia, quòd quantumcunq; poſteà ſciat, quòd non erat ſuus, non tenetur illum reſtituere; & hoc ſolùm propter leges humanas, ſic diſponentes: cùm tamen ſecundum legem naturalem nunquã eius fundi acquiſiſſet dominium, eſto illum poſſediſſet centum annis: ergo pari ratione dicendum eſt de teſtamento minùs ſolenni, quod ſicut eſt nullũ in foro exteriori, ità etiã eſt nullũ in cõſcientia, propter diſpoſitionẽ legis humanæ, nõ obſtãte, q̃ ſecundũ legẽ naturalẽ, quando fraus nõ intercedit, obligationem induceret in conſcientia.

¶ Sed reſtat nũc reſpondere ad argumẽta facta pro prima opinione. Vnde ad primũ dico, quòd finis legis dupliciter poteſt ceſſare; aut in cõmuni pro tota republica; aut in caſu particulari. Quãdo ceſſat primo modo, ceſſat obligatio legis; non autẽ quando ceſſat in particulari, vt cõmuniter dicũt Doctores in materia de legibus. Et certum eſt, quòd, quanuis finis legis irritantis teſtamẽtum minus ſolenne, qui eſt obuiare fraudibus, & dolis, ceſſet in aliquo teſtamẽto particulari; nõ tñ ceſſat in omnibus, cũ in alijs poſsint hæc inueniri. Et ad inſtãtiã de lege correctionis fraternæ, quæ eſt lex diuina, & ceſſat, quãdo in particulari nõ ſperatur correctio fratris, reſpõdetur, q̃ quia finis præcepti de correptione fraterna, nõ eſt cõmune aliquod bonũ reipublicæ, ſed ſolũ particularis emendatio proximi, idcircò qñ ille finis particularis ceſſat, ſuperuacanea eſt correptio; At verò leges, quę irritãt illegitimos cõ

Ad. 1. arg. pro ſententia Panor. & aliorũ.

tractus, habent pro fine bonũ commune: & ſic quanuis ceſſet in particulari, ſemper earum obligatio firma manet. Vel ſecundò reſpondetur, quòd præceptũ correptionis fraternæ, eſt affirmatiuũ; & ſic non obligat, niſi quando, & vbi oportet: aliæ autẽ leges ſunt generales, continentes præceptũ negatiuum, quo illegitimi contractus prohibentur: & ſic obligant ſemper, & pro ſemper, etiam quando fraus non intercedit. ¶ Ad ſecundum argumentũ, deſumptum ex Innoc. IIII. in. c. quod ſicut. & in. c. quia propter. de electio. reſpondetur, q̃ ſummus Põtifex ibi non loquitur de electione, quæ iure poſitiuo eſt nulla, ſed de illa, quæ infirmaretur, vel caſſaretur, ſi in iudiciũ deferretur, vt ex verbis ipſius textus conſtare poteſt. Vnde ponit exemplũ: Vt ſiquis electorũ ex contemptu non fuiſſet vocatus: tunc enim electio, quæ fieret à maiori parte illo cõnumerato, valida eſſet, tã iure humano, quã naturali: ſicq; electus eſſet tutus in conſciẽtia, quouſq; eius electio caſſaretur: quãuis ille contemptus poſſet agere ad infirmandã talẽ electionẽ. Et hoc potius eſt pro nobis quã contra nos. ¶ Ad tertium argumentũ deſumptũ ex cap. cũ eſſes. de teſtamen. quod ingẽtem habet difficultatem, vt reſpondeamus, ſupponendũ eſt primò, tanquã certũ; quòd licèt ius naturæ ſit, vt duo, vel tres teſtes ſufficiant; quia vbi homines naturali ſyncerita te viuerent, ille numerus eſſet ſatis, nihilominus tamen negari nõ poteſt, q̃ poſtquam humanæ fraudulentiæ rempublicam infeſtarunt, ſanctiſsimũ fuit teſtium numerũ lege augere. Illud enim ius naturæ non prohibebat, ne plures exigerentur teſtes; ſed tantũ humanam ſyncritatem declarabat, nempe, quòd duo vel tres ſufficerent. Qui ideò numerus licèt multis in cauſis tam ciuilibus, quam eccleſiaſticis ſufficiat; meritò tamen in pluribus alijs exiguntur plures; vt de teſtamento nuncupatiuo, ſine tabellionis ſubſcriptione facto, & de alijs huiuſmodi ſupra dicebamus. Quin potiùs & ipſa Eccleſia vult, vt in aliquibus cauſis plures, quã tres exigãtur teſtes, vt ex cap. Præſul. 2. q. 5. apertè conſtat. Secundò eſt ſupponendum tanquam certũ; quòd ſummus Pontifex in illo cap. cum eſſes. de teſtamen. non eſt credendus, leges illas humanas voluiſſe abrogare, quæ plures, quàm duos, vel tres exigunt teſtes; tum, quia illic nullo abrogationis verbo vtitur; tum etiam, quia Papa non habet autoritatem in leges principum, niſi quatenus ſunt contra ius diuinum, vt ipſe fatetur in cap. cum ad verum. & in cap. duo ſunt 96. d. nec talis abrogatio vnquam à principibus recepta fuit. Sed qualiter hæc, quæ certa ſunt, cum verbis illius textus quadrare poſsint: hoc opus, hic labor eſt. Gloſſa ſuper dictum cap. dicit, quòd Papa illic loquitur de legatis pijs, hoc eſt, de legatis, quę Eccleſiæ à teſtatoribus relinquuntur: ad iſta enim, cum ſint pia minor ſolennitas requiritur; vt explicatur in cap. relatũ. eodem titulo. Vel ſecundò reſpondetur, prædictum textum ſolum habere locum in terris Eccleſiæ, in quibus, quia Papa habet iuriſdictionem temporalẽ, poteſt præcipere quod nõ ſeruẽtur aliæ leges imperatorũ, & talis erat Epiſcopatus Hoſtienſis in Eccleſiæ territorio exiſtẽs, eſtq; hæc ſolutio multo cõuenientior: nõ enim ſemper, nec vbiq; terrarũ etiã in cauſis pijs admittitur legatũ illegitimi teſtamenti, quãuis ſit valde honeſtũ hæredes talia pia legata ſemper adimplere. ¶ Ad quartum argumentũ reſpondetur cõceſſa maiori negãdo minorem, & ad probationẽ dico, quod non ideo leges reijciunt teſtamentũ minus ſolenne, quia putant illi adeſſe dolũ, ſed quia putant illi potuiſſe adeſſe dolum, quod verũ eſt, quare non fundantur in falſa præſumptione, ſed in veritate quadam: cuius conſideratio pertinet ad legiſlatorẽ, vt ſic fraudes, ac deceptiones, quas homines in defunctos extruere poſſent, tollerẽtur. Hac enim de cauſa diximus ſupra poſſe rẽpublicam naturalem voluntatem ciuiũ in ſuis diſpenſandis rebus cohibere, modumque illis præſcribere, & eſt hoc adeo verum, vt arbitror, quod ſi ex occulto modo ſoluẽdi debita fraudes crebreſcerẽt, poſſet etiã princeps leges ſancire, vt ſolutio quæ corã teſtibus non fieret non valeret: ità, vt in conſciẽtia poſſet quod contra legem ſolutũ eſſet iteratò peti, nec ea lex fundaretur in falſa præſumptione, ſed in veritate concernenti bono cõmuni, ſed quidquid hoc veritatis habeat ambigendũ nõ eſt, quin poſsit in conſcientia pro infacto haberi illegitimus contractus, etiã ſi fraus nõ interfuerit ob id, q̃ intereſſe potuit. ¶ Ad vltimũ argumentũ reſpondetur concedendo ſequellã: non enim eſt inconueniens, quod quis citra culpã ſuã aut negligentiam ob euentum fortuitũ de ſuis bonis diſponere cohibeatur, vt pax tuta ſit in republica: leges enim nõ valent ſingularia cuncta cauere.

¶ Sed vltra hæc eſt aliud argumentũ contra noſtrã ſecundã concluſionẽ deſumptũ ex. l. fin. C. de fideicommiſſ. vbi caſu quo quis è vita diſcedat, & ſcriptura publica cõſtituat hæredẽ, verbi gratia, Petrũ, eidẽque extra teſtamentum dicat, vt alteri aliquid conferat, præcipit lex quod ſi de voluntate teſtatoris

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

Ad. 4. arg.

Ad vltimũ argum.

Aliud arg. contra. 2. concluſ.

teſtatoris, aut dicto ipſius Petri, aut alio mo
do certo cõſtet ſecundum ipſam iudicetur:
& ſic videtur quod non ſolum in foro con
ſcientię, ſed etiam in foro contentioſo trãſ-
ferat dominium per teſtamentum minus
Reſponſio. ſolenne. ¶Reſpondet tamen Sylueſt. verbo.
teſtamentum. 1. §. 5. in fin. textũ illum arctan
dum eſſe ad fideicõmiſſa relicta ad pias cau
ſas. Cæterũ hæc ſolutio nihil valet: expreſſe
enim loquitur imperator de quocũq; fidei
cõmiſſario. Quocirca cõmunis ſententia iu
riſprudentium eſt cũ Bart. interueniſſe ibi
ad validationẽ fideicommiſsi in minus ſolẽ
ni teſtamento relicti cõtractũ inter teſtato
rem & hæredẽ de pręſtando fideicõmiſſo
celebratum, & interpoſitam à teſtatore ſti-
pulationem in fauorem fideicõmiſſarij. Cæ
terum, quia iuris ciuilis regulis repugnare
accepi, vt quis alteri ſtipularetur: inuentæ
enim ſunt ſtipulationes, vt vnuſquiſq; ſibi
ſtipuletur quod ſua intereſt, & quia imp.
non aperit in dict. l. fin. ex contractu deberi
fideicõmiſſum: non videtur admittenda hu
iuſmodi interpretatio: verius itaq; iudico
textum illum loqui in fideicommiſſo, quo
quædem nuda voluntate perficiũtur, & nul
lo teſtamento cõdito relinqui poſſunt: nul
lamq; expoſtulant iuris ſolennitatẽ. l. 3. leg.
conficiuntur. ff. de iure codicillorũ. leg. ſi
Titio. 95. §. vlt. l. penul. deleg. 1. l. nutu. ff. de
legatis. 3. §. prætereà. inſtituta de fideicom-
miſſarijs hæreditatibus. vnde in fideicõmiſ-
ſis peculiaris ratio eſt, ob quam in his mi-
nus ſolennis voluntas totum efficiat, & hãc
rationem expreſsit Iuſtinia. in. §. fin. inſtitu.
de fideicommiſſar. hæredi. ex quo textu de-
ſumenda eſt dictæ. l. fin. explicatio: memi-
nit enim in eo Imperator ſuæ nouæ inſtitu-
tionis, quæ ſtat in dict. l. fin. dum ſubdit hæc
verba, ne depereat vltima voluntas teſtato-
ris fidei hęredis cõmiſſa. Rurſus illa deciſio
ſpeciali ratione procedit in odium hæredis
inficiantis & peruerſe negantis quidquam
à ſe fuiſſe relictum: vt adnotauit Accurſ. ex
Ioan. ſententia in fine vltimi ſcholij ad dic-
tum. §. fin. & conſtat ex illis verbis textus,
ſi hæres perfidia tentus adimplere fidem re
cuſat negando rem, ita eſſe ſubſecutam, itẽ
ex illis (quod ſi is à quo relictum dicitur
poſtquam negauerit, &c.) Ob hanc igitur
inficiationis perniciem defertur illi iuramẽ
tum, vtrùm id à ſe teſtator petijſſet, quo iu
ramentum præſtare recuſante ſibi relictũ fi
deicommiſſarius conſequatur.

¶Diximus in principio præcedentis dif-
ficultatis dupliciter poſſe dominia transfer
ri ſecundum legis ordinationem, ſcilicet,
vel, quia lex impedit tranſlationem domi-
nij, vt contingit in pupillis, monachis, amẽ-
tibus, & in alijs contractibus, qui fiunt ſine
iuris ſolennitate, vel quia me inuito bono-
rum meorum dominium in alterum tranſ-
fert, vt contingit in præſcriptione. Explica
to iam priori modo, ſupereſt, vt de ſecun-
do noſtra conſtituatur diſputatio, & ſic eſt
alia difficultas, Vtrùm leges quæ exiſtunt
de præſcriptione transferant in conſciẽtia
rérum dominium in poſſeſſores: Ad cuius
explicationem aduertendum eſt, quòd præ
ſcriptio poteſt accipi dupliciter; vno modo
communiter, vt comprehendit etiam vſuca
pionem, & ſic eſt acquiſitio dominij per cõ
tinuationem poſſeſsionis per ſpatium tem-
poris à lege diffiniti, vt dicitur. ff. de vſuca-
pio. leg. 3. Alio modo propriè, vt diſtingui
tur contra vſucapionem, & ſic eſt acquiſi-
tio dominij circa rem immobilem certo tẽ
poris ſpatio, ex quo infertur, quod præſcri
ptio hoc ſolo differt ab vſucapione, quod
pręſcriptio eſt de rebus immobilibus, vſuca
pio vero de rebus mobilibus, & differunt
præterea in eo quod breuiori tempore vſu
capitur res quam præſcribatur, vſucapitur
enim res tribus annis, & nõ præſcribitur tã
facile, vt habetur in inſtitutis de vſucapio-
ne, & C. de Sac. Eccl. in auth. quas actiones.
cæterum quantum attinet ad præſentem di
ſputationem eadem eſt ratio præſcriptionis
& vſucapionis.

*Dubium, vtrùm le-
ges de præ
ſcriptione
transferãt
dominiũ.*

*Quid præ-
ſcriptio.*

¶Secundò eſt aduertendũ, quòd præſcri-
ptio eſt duplex: vna longi tẽporis, altera lõ-
giſsimi, præſcriptio longi tẽporis, eſt ea quę
per decenniũ inter præſentes, & per viginti
annos fit inter abſentes, vt in prædictis in
ſtitutis, & C. de præſcript. lõgi tẽporis auth.
malæ fidei dicitur, dicuntur autẽ præſentes
exiſtentes in eadẽ prouincia, vel melius ho
die exiſtentes in eadẽ ciuitate ſecundũ Ac-
cur. vt notat gloſ. in. l. cum in longi. C. de
præſcriptione longi tẽporis, quia ſicut olim
ſingulæ prouinciæ, ità hodie ſingulæ ciui-
tates habent ſua regimina; præſcriptio autẽ
longiſsimi temporis eſt, quæ per ſpatiũ tri-
ginta annorum inter præſentes, & per qua
draginta inter abſentes fit, qualis in rebus
Eccleſiaſticis eſt neceſſaria, & de qua plura
extãt capita. 16. q. 3. imo in auth. ſupra cita
ta quas actiones, hæc omnia diſtinguũtur.
Dicitur enim, q̃ præſcriptio decẽnalis, & vi
cẽnalis ſufficit in rebus ſæcularibus, trigẽna
lis autẽ, & quadragenalis cõpetit rebus ec-
cleſiaſticis, vſucapio vero triennio fit inter
præſentes, & quadriennio inter abſentes,
ſed contra Romanam Eccleſiã nunquã præ
ſcribitur aliquid, niſi centum annis, vt in
cap. nemo. 16. q. 3. dicitur & licet ſecundum

antiquas imperatorum leges omnibus eccleſijs fuerit hoc tempus centum annorum cõceſſum, ita vt minus non ſufficeret ad præſcribendum contra aliquam, hodie tamẽ ſola Romana Eccleſia habet hoc priuilegium de iure, & ſummi Pontifices interdũ cõmunicant illud alicui alteri per indultũ particulare. Ratio autẽ, propter quã longius tẽpus requiritur ad præſcribẽdum inter abſentes, quam inter præſentes, eſt; quia ratio poſtulat, vt præſentium negligentia, nempe, qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe cõmorantur, breuiori tempore puniatur, quã abſentium; ad quos nec ità citò, nec ità facile rerum notitia potuit peruenire.

Præſcriptio bonæ & malæ fidei.

¶ Tertiò eſt aduertendũ, ꝙ præſcriptio rurſus eſt duplex, vna bonæ fidei, altera malæ. Præſcriptio bonæ fidei eſt, cũ quis per totũ tẽpus à lege conſtitutũ in rei poſſeſsione, manet ſine conſcientia, aut dubio, ꝙ ſit alterius, ſed putãs ſemper ſine aliqua hæſitatione, ꝙ ſit ſua, vel quia in illa ſucceſsit patri, vel quia alio iuſto titulo eã poſsidet. Præſcriptio autẽ malæ fidei oppoſito modo deſcribitur, quod eſt, quando quis poſsidet fundũ aliquẽ cũ conſcientia, aut dubio, quod eſt alterius. Ex quo infertur, ad bonam fidẽ quatuor eſſe neceſſaria. Primũ eſt, ſubſtantia ipſa fidei, hoc eſt, ſcientia, vel credulitas ſine dubitatione, ꝙ res illa ſit propria: vbi enim hoc fundamentũ non adeſt, tota vis præſcriptionis infringitur. Secundò requiritur poſſeſsio; nam vt habet regula iuris ſine poſſeſſione nõ prę ſcribitur, nec vſu capitur res. ff. de vſucapio. lege ſine poſſeſsione. Tertiò requiritur titulus, vel naturalis, vel iure legitimus, vel præſumptus: fur enim & vſurarius, & alij id genus, res, quas furto, aut pro vſuras acquirũt nunquam præſcribunt. Quartò & vltimò requiritur, ꝙ prędicta bona fides toto tempore abſq; interruptione cõtinuetur, vt expreſſè habetur in cap. fi. de præſcriptio. Nam ſi interrupta fuerit, vel quia dñs petit, vel alia via, tũc tempora illa interrupta nõ conſtituũt vnũ legitimũ tempus prę ſcriptionis.

Sententia gloſſæ cum ſuo fundamento.

¶ Scio gloſ. in cap. fin. de præſcriptio. affirmare, quòd dubitãs, etiam ſi habeat iuſtam dubitandi cauſam, nihilominus eſt in bona fide; & citat per ſe legem, qui ſcit. ff. de vſur. §. bonę fidei. Imò & Panorm. eandẽ ſententiam tenet, quam dicit ad literam probari ex cap. ſi virgo. 34. q. vnica. Vbi D. Auguſt. affirmat tandiu bonę fidei poſſeſſorem rectiſsimè quemquam dici, quandiu poſsidere ſe ignorat alienũ: cũ verò ſciuerit, tũc eſſe malæ fidei. Et certũ eſt, dicit Panormit. quòd qui dubitat ignorat. Poteſt prætereà formari argumentũ in fauorem huius ſententiæ hoc modo: Qui dubitat rem, quam poſsidet eſſe ſuam, bona conſcientia poteſt illã in iudicio defendere, donec tale dubiũ deponat, vel à ſe per ſententiam ſubtrahatur: ergo permanet ſemper in bona fide. Et confirmatur ex regula iuris dicente, quòd in dubijs melior eſt conditio poſsidentis. Hoc tamen nõ obſtante dico, quòd tempus, quo quis non leui ſcrupulo, ſed probabili coniectura dubitat, rem eſſe ſuam, non annumeratur præſcriptioni; quin potius ipſum legitimum tempus præſcriptionis interrumpit: nec poteſt qui tale dubium habet aliqua ratione præſcribere. Probatur. Nam iã habet conſcientiæ vulnus, atq; adeò eius fides nõ eſt bona: bona enim idem eſt ac ſana atque quieta. Ex quo fit, vt nec etiam ignoret rẽ eſſe alienam, quod D. Auguſt. affirmat ad bonã fidẽ eſſe neceſſariũ. Nec Panormit. id animaduertit, quia non erat Dialecticus, vt dicit Adrian. in. 4. in. q. de prę ſcriptione. Ignorantia enim eſt duplex: vna puræ negotiationis, ideſt, carentia ſcientiæ, quæ ſtat cum dubio: altera prauæ diſpoſitionis, quæ eſt contrarium iudicium. Et Auguſtinus non loquitur de hac poſteriori, vt putat Panormitanus, ſed de priori. Non enim vult Auguſtinus poſſeſſorem in bona fide manere, quandiu ignorat, hoc eſt, quandiu non certè iudicat, aut opinatur rem eſſe alienam ſed quandiu ignorat, hoc eſt, nullam habet, vel probabilitatem, vel coniecturam: ſed certo credit rem eſſe ſuam, hoc enim ſonat bona fides, quod, non læſa conſcientia. Accipitur namque fides in præſenti pro cõſciẽtia, ſicut & accipitur à D. Paul. ad Rom. 14. quando dicit. Quod non eſt ex fide peccatũ eſt. Nec. §. illud. ex leg. qui ſcit. ff. de vſuris. à gloſſa citatũ facit contra nos. Ibi enim ſolũ dicitur, quòd ſiquis fundũ bona fide ab vſurario emit, & antequã fructus percipiat, agnouerit eſſe alienũ, hoc eſt, probabiles habuerit coniecturas, poteſt quidẽ fructus percipere, quoad vſq; fundus euectus ſit, hoc eſt, publico iudicio ſublatus: nõ tamen dicitur, quod conſcientia illa tempus legitimæ præſcriptionis continuat. ¶ Ad rationẽ, quã formauimus pro ſententia gloſſæ, Adrian. loco citato dicit, nemini eſſe licitum, rẽ illã poſsidere, quam dubitat eſſe ſuam, niſi quãtum temporis conceditur ad inquirendam veritatem. Et ſubdit ſtatim, quòd, ſicut iniuſtè quis capit rẽ, de qua dubitat, an ſit ſua: ità etiam iniuſtè tenet & poſsidet. Sed hęc ſententia eſt apertè falſa & toti iuri cõtraria. Nã cũ ſecundũ ius in dubijs melior ſit cõditio poſsidentis, manifeſtè ſequitur, nõ tantã ſciẽtiam eſſe neceſſariã ad retinendũ quod quis

Qui dubitat an, res ſit ſua, non præſcribit.

Ad fundamentum gloſſæ.

quis poſsidet; quanta ad capiendum priuata autoritate quod nō poſsidet, requiritur. Ex quo etiam ſit, vt dubius licitè tueri poſsit poſſeſsionem rei, quam habet, quam tamen ſub eodem dubio ab alio de nouo ſuſcipere non poſſet: Quando igitur quis rem aliquā habet, de qua rationabiliter dubitat an ſit ſua, eſto, nullus petat, tenetur adhibere diligentiam, vt veritatem exploret, quam ſi aſſequi non poteſt non ideo tenetur illam rē, ad minus totā dimittere, ſed pro ratione dubij, vel cum illo diuidere, quem dubitat eſſe dominum. Vel, ſi dubitat rem eſſe ſuam, & nullo modo etiam ſub dubio iudicat eſſe alterius, quia id penitus ignorat in particulari, debet aliquam partem pauperibus erogare: & ſic erit tutus in conſcientia. Et ad argumentum reſpondetur conceſſo antecedēti, negando conſequētiam. Ratio enim, propter quam dubium tollit bonā fidem, nō eſt quia ſub illo non poteſt quis rem defendere in iudicio, aut illa vti: ſed quia tunc, vt diximus eſt conſcientia læſa: & ſic nomē bonæ fidei ad præſcribendum neceſſarium obtinere non poteſt. Et ad confirmationem ex regula iuris reſpondetur, ibi tantum dici ad vſum rei in dubijs eſſe melioré conditionē poſsidentis, non autem ad præſcriptionem. Erit ergo tunc præſcriptio bonæ fidei, cum quis per totū tēpus à lege conſtitutū in poſſeſsione manet ſine conſcientia, aut dubio, quod ſit alterius, vt paulò ante dicebamus.

Dubiū principale. ¶ His conſtitutis eſt noſtra difficultas, vtrūm ille, qui toto tempore ad præſcribendum ex lege aſsignato rē poſsidet, quanuis poſteà ſciat non eſſe ſuam, ſed alterius, tutò poſsit illam retinere, vel potiùs teneatur in conſcientia eā priori domino reſtituere? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententię. Prima eſt eorū, qui dicūt, quòd quanuis bona fide quis rē poſsideat toto tempore legis, tamen quotieſcunq; ſciuerit eā eſſe alienam, etiam ſi in foro exteriori ſibi fuerit adiudicata, tenetur in conſcientia eā vero domino reſtituere: præſcriptio enim, vt dicunt, non trāsfert dominiū in foro cōſcientiæ; quāuis in foro exteriori leges diſponāt eſſe transferendū. Hanc ſententiā tenet ſumma Roſel. in verb. præſcrip. & Raymun. in ſua ſumm.

Sententia aliquorum

Argumen. Quæ probari poteſt hoc argumento: Reſpublica, aut Rex neminē ciuiū poteſt ſpoliare inuitū ſua ſubſtantia, niſi ratione delicti, vel quādo ipſa reſpublica indiguerit pro bono cōmunitatis: ſed poteſt contingere, q̄ abſq; vlla prorſus domini culpa, aut negligentia quiſpiam triginta annis poſsideat alienū: ergo tūc poſſeſſor nullū dominiū eius rei alienæ, quā poſsidet acquiret, eſto eā poſsideat centū annis, ſi quidē nulla videtur eſſe legitima cauſa, propter quā prior dominus ſua re priuetur. ¶ Altera opinio eſt gloſ. in cap. fin. de præſcript. aſſerentis ſemper eſſe iudicandū ſecundū leges de præſcriptione, etiam ſi poſſeſſor malæ fidei rē obtineat. Itaq; ſecūdum iſtam ſententiam non ſolùm per continuationē poſſeſsionis per ſpatiū temporis à lege diffiniti, quando adeſt bona fides trāſfertur dominiū; ſed etiā quando adeſt mala, tam in foro contentioſo, quam in foro conſcientiæ. Et probatur: Finis legis de præſcriptione eſt, vt ſic puniatur dominus ob negligentiam, quam in propria re acquirenda habuit, ſed non eſt minori dignus pœna dum poſſeſſor mala fide poſsidet, quam dum poſſidet bona: ergo æqua eſt vtriuſque ratio.

Sententia gloſſæ.

¶ In hoc tamen ſit prima concluſio: Nemo tutus in conſcientia præſcribit beneficio legis humanæ, niſi toto præſcriptionis tempore rem, quam habet alterius bona fide poſsideat. Hæc eſt expreſſa determinatio iuris in illa regula: Poſſeſſor malæ fidei, nunquam præſcribit. Et ratio eſt: Nam cum ille dicatur poſſeſſor malæ fidei, qui cōſcius eſt, aut dubius rem, quam poſsidet non eſſe ſuā, & qui facit contra propriā conſcientiā peccet: peccatū autem nulli debeat patrocinari; manifeſtè ſequitur contra rationem naturalem eſſe, quòd poſſeſſori malæ fidei iuſticiuile patrocinetur: & ſic dominiū rei alienæ ei non confert. Scio ſecundū leges ciuiles olim poſſeſſoribus etiam malæ fidei rē poſſeſſam fuiſſe adiudicari ſolitam, vt Gratian. adnotauit in ca. dilectio. §. poteſt. 16. q. 3. & habetur expreſſe in cap. vigilanti. de præſcriptio. Cæterū Alexan. III. in eod. cap. eaſdē leges, vel reijcit, vel ſaltim moderatur, quantū ad hoc, quòd poſſeſſoribus malę fidei nō patrocinētur. Et eandē reuocationē, ſeu moderationem Innoc. III. in Concil. Lateran. poſteà confirmauit, vt eſt videre in. c. fi. eo. titu. gloſſa dicit, ſummū Pontificē nō potuiſſe leges illas reuocare: & ſic q̄ adhuc manēt in ſuo vigore. Tamen hæc ſentētia eſt falſa. Nam quanuis poteſtas imperialis diſtincta ſit à pontificia, nec illa huic ſit per omnia ſubiecta; tamen, quia quantum ad regimen animarum ſpiritualis poteſtas temporali ex diuino iure eſt prælata, ſit, vt leges ciuiles delictorū fautrices qualis eſſet illa, quæ poſſeſſoribus malæ fidei faueret, poſsit de medio tollere. ¶ Secunda concluſio. Poſſeſſor bonę fidei legitimo præſcriptionis tēpore elapſo tuta cōſcientia rē tanquā propriā poſsidet, ità, vt quāuis poſteà ſciat nō fuiſſe ſuā, nō teneatur illā priori dño reſtituere. Hæc eſt expreſſa ſentētia D. Th. quodli. 12. art. 15. quā

1. Concluſ.

2. Concluſ.

etiam ſequitur Scotus in. 4. diſt. 15. q. 2. art. 2. Palud. in. 4. diſt. 15. q. 2. concluſ. 4. Adria. in. 4. in propria quæſt. de præſcriptio. Conradus. C. de contract. q. 15. Sylueſt. in ſum. verbo. præſcriptio. P. Soto lib. 4. de iuſtit. & iure. q. 5. art. 3. & Martinus Ledeſmius in. 2. p. 4. q. 18. art. 1. dub. 14. Itaq; ſecundum omnes iſtos Doctores in præſcriptione non ſolùm in foro contentioſo, ſed etiam in foro conſcientiæ transfertur dominium; non voluntate prioris domini, ſed beneficio & potentia legis. Probatur: Leges humanæ non ſolùm poſſunt mihi præcipere, vt bona mea alteri reſignem, verùmetiam me inuito illorum dominium in alterum transferre, quãdo id opus fuerit ad bonum commune, vt communiter dicunt Doctores. Cum enim omnes ciues in republica ſint mẽbra vnius corporis, vt dicit Paul. ad Rom. 14. omnes tenentur ſuo corpori ſuccurrere. Sed conducit quàm maximè ad bonum commune, quòd certa ſint rerum dominia, & quod error longi temporis ab hominibus tollatur, & denique tranquilla ſit rerum poſſeſsio, vt dicitur in. l. 1. ff. de vſucapione. Vbi ſic habetur: Bono publico introducta eſt vſucapio, ne quarundam rerum diu, & ferè ſemper incerta dominia eſſent, cum ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatium: ergo leges de præſcriptione non ſolum in foro contentioſo, ſed etiã in foro conſcientiæ transferunt dominium. Et confirmatur: Leges illæ poſſunt transferre dominium in vtroque foro: ergo illud transferunt. Probo conſequentiam: Nam cum iura etiam pontificia. 16. quæſt. 3. per multa capita, & in cap. ſi virgo. 34. q. vnic. & de præſcriptione. cap. ſanctorum, ſine aliqua limitatione loquantur, & dent dominium rei poſſidenti eam bona fide toto tẽpore in lege aſsignato, manifeſtè ſequitur, quod intendunt dare illud etiam in foro cõſcientiæ. Imò, quòd leges ciuiles non ſolum approbentur à pontificibus in foro exteriori, ſed etiam in foro conſcientiæ, probatur ex cap. vigilanti, & ex cap. fin. de præſcript. Ex eo enim, quòd pontifices ibi ſolum irritauerunt præſcriptionem malæ fidei à contrario ſenſu colligere licebit, quòd approbauerunt præſcriptionem bonæ fidei, maxime dum debita opera de hoc tractarent, an præſcriptio à legibus ciuilibus conceſſa eſſet licita in conſcientia, vel non.

Ad arg. pro prima opinione.

¶ Ad argumentum pro prima opinione, Adrianus loco citato dicit, quòd, quia principes, & ſuperiores conſtituerunt leges de præſcriptione in pœnam prioris domini, res ſuas negligentis, vt conſtat ex cap. vigilanti. de præſcrip. vbi ſic dicitur: Epheſinus legiſlator ſolùm propter vitandam miſerorũ ſegnitiem, & longi temporis ſpatium, primus tricennali & quadragennali præſcriptioni vigorem legis impoſuit, &c. quotieſcunq; prior dominus nõ fuit negligens, ſed ex mera ignorantia inuincibili res ſuas nõ petiuit infra tempus præſcriptionis, quantũcunq; poſteà poſſeſſor bona fide illas poſsideat, nõ præſcribit in foro cõſcientiæ, ſed tenetur eas priori domino reſtituere. Et ratio Adriani eſt: Nã dicit, ꝙ ceſſante fine legis, quod etiã eius obligatio ceſſet eſt neceſſe. Hæc tamẽ ſententia eſt apertè falſa. Primo; quia in iure nulla talis legitur exceptio; quã tamen ſummi pontifices conſcientiarũ conſultores nõ prætermiſiſſent, ſi eſſet intelligenda. Secũdo quia quanuis vulgò nõ alia præſcriptionis cauſa circunferatur, quam culpabilis domini negligentia; ſi iura tamen, & rationes cõſulas, non hæc eſt potiſsima; ſed certè bonũ publicum, vt, ſcilicet, certa ſint dominia, & trãquilla rerũ poſſeſsio, vt dicitur in. l. 1. ff. de vſucap. & in. c. vigilãti. de præſcript. iã citatis. Vnde dico, ꝙ qui bona fide præſcripſerit, ſiue dominus negligens fuerit, ſiue non, tutus deinde manens in iudicio conſcientiæ retinet rem, quæ erat alterius, eius dominio verè acquiſito, nec tranſacto præſcriptionis tempore; quãuis ſciat rẽ, quã poſsidet, eſſe alienã, tenetur eam reſtituere. Ratio autem Adriani nihil valet. Tum; quia, cùm lex illa de præſcriptione nõ fuerit punitiua alienæ culpæ; ſed conſultiua boni cõmunis, nõ ille, quem dicit Adrianus, ſed hic eſt potiſsimus legis finis; & ſic illo ceſſante, nõ ceſſat lex. Tum etiã; quia quanuis verũ eſſet, quod finis legis ſolũ eſſet ille, quẽ dicit Adrianus, adhuc tamen nõ ſequitur, ꝙ illo ceſſante in particulari legis obligatio ceſſet. Quia, vt diximus dubio præcedenti, ad hoc, vt aliqua lex ſuũ amittat vigorẽ, neceſſariũ eſt, ꝙ eius finis nõ in particulari ſolũ, ſed in omnibus cõmuniter ceſſet, quod in præſenti non cõtingit. Quare hac ſententia Adriani omiſſa, aliter reſpõdetur ad argumentũ pro prima opinione factũ, negando, ſcilicet, ꝙ reſpublica nõ poſsit quenquã ſuis bonis priuare, niſi propter crimen. Poteſt enim id facere propter pacem & bonum commune, vt iam ſæpè diximus. Et ità cõtingit in præſcriptione. Et per hoc etiam patet ſolutio ad argumentum factũ pro ſecunda opinione. Explicatis iã eis, quæ ad materiã dominij ſpectãt, ſuntq; velut fundamenta reſtitutionis, operæpretium eſt, vt ad ipſam reſtitutionis materiam accedamus, ſequuti ordinẽ D. Th. cuius interpretis, licèt indigni, perſonã agim⁹.

ARTIC-

ARTICVLVS I.

¶Vtrùm reſtitutio ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ?

Inf. art. 2. & 5. cor.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd reſtitutio non ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, iuſtitia enim reſpicit rationē debiti. Sed ſicut donatio poteſt eſſe eius quod nō debetur, ita etiam & reſtitutio, ergo reſtitutio non eſt actus alicuius partis iuſtitiæ.

2 ¶ Præterea, Illud quod iam tranſijt, & non eſt, reſtitui non poteſt: ſed iuſtitia & iniuſtitia ſunt circa quaſdā actiones & paſsiones, quæ non manent, ſed tranſeunt, Ergo reſtitutio non videtur eſſe actus alicuius partis iuſtitiæ.

3 ¶ Præterea, Reſtitutio eſt quædam recompenſatio eius quod ſubtractum eſt. Sed aliquid poteſt homini ſubtrahi non ſolum in commutatione, ſed etiā in diſtributione, putà cum aliquis diſtribuens, minus dat alicui quàm debeat habere, ergo reſtitutio non magis eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ quàm diſtributiuæ.

¶ SED CONTRA, Reſtitutio ablationi opponitur. Sed ablatio rei alienæ eſt actus iniuſtitiæ circa commutationes, ergo reſtitutio eius eſt actus iuſtitiæ, quæ eſt in cōmutationibus directiua.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd reſtituere nihil aliud eſſe videtur, quàm iterato aliquem ſtatuere in poſſeſsionem, vel dominium rei ſuæ. Et ita in reſtitutione attenditur æqualitas iuſtitię ſecundum recompenſationem rei ad rem: quod pertinet ad iuſtitiam commutatiuam. Et ideò reſtitutio eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ, quando ſcilicet res vnius ab alio habetur, vel per voluntatem eius, ſicut in mutuo, vel depoſito, vel contra voluntatem eius, ſicut in rapina vel furto.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd illud quod alteri non debetur, non eſt, propriè loquendo eius & ſi aliquando eius fuerit. Et ideò magis videtur eſſe noua donatio quam reſtitutio, cum quis alteri reddit quod ei non debetur. Habet tamen aliquam ſimilitudinem reſtitutionis, quia res materialiter eadem eſt: non tamen eſt eadem ſecundum formalem rationem, quam reſpicit iuſtitia, quod eſt eſſe ſuum alicuius. Vnde nec propriè reſtitutio dicitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd nomen reſtitutionis, in quantum importat iterationem quandam, ſupponit rei identitatem. Et ideò ſecundum primā impoſitionem nominis, reſtitutio videtur locum habere præcipuè in exterioribus, quæ manentes eædem, & ſecundum ſubſtantiam, & ſecundum ius dominij ab vno poſſunt ad alium deuenire. Sed ſicut ab huiuſmodi rebus nomen commutationis tranſlatum eſt ad actiones vel paſsiones, quæ pertinent ad reuerentiam vel iniuriam alicuius perſonæ, ſeu nocumentum vel profectum, ita etiam nomen reſtitutionis ad hoc deriuatur: quæ licet realiter non maneant, tamen manent in effectu vel corporali, putà cum ex percuſsione læditur corpus. Vel qui eſt in opinione hominum: ſicut cum aliquis verbo opprobrioſo remanet infamatus, vel etiā minoratus in ſuo honore.

¶ Ad tertium dicendum, quòd recōpenſatio, quam facit diſtribuens ei cui dedit minus, quàm debuit, fit per comparationem rei ad rem: vt ſi quanto minus habuit, quàm debuit, tanto plus ei detur. Et ideò iam pertinet ad iuſtitiā commutatiuam.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatē reſpondet D. Th. vnica concluſione affirmatiua, quæ probatur in argumento, ſed contra, hac ratione: reſtitutio opponitur ablationi: ſed ablatio eſt actus iniuſtitiæ verſantis circa commutationes: ergo reſtitutio ſimiliter eſt actus iuſtitiæ cōmutatiuæ. Et in corpore articuli hoc modo: In reſtitutione attēditur æqualitas iuſtitię ſecundum recompenſationem rei ad rem: ſed hoc pertinet ad iuſtitiā commutatiuam: ergo reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius artic. aduertēdū eſt primò, q̄ reſtitutio poteſt accipi dupliciter. Vno modo largè pro recōpēſatione *Reſtitutio accipitur dupliciter.*

cuiuſcunq; domini iniuſte illati, quæ magis propriè dicitur ſatisfactio, quam reſtitutio, vt colligitur ex cap. ſi culpa. extra de iurijs, & damno illato. Vbi dicitur: Si culpa tua datum eſt damnum, iure ſuper hoc ſatiſfacere te oportet. Alio modo accipitur reſtitutio propriè pro redditione rei ablatæ. Et ſic dicit D. Thom. in hoc articulo, quòd reſtituere propriè eſt iteratò aliquem in dominio & poſſeſsione rei ſuæ ſtatuere. Hæc autem duplex reſtitutio ex duplici iniuſtitia, quam vnus homo in alterum committere poteſt, oritur. Prima conſiſtit in rebus exterioribus: vt dum quis rem alienam occupat. Altera autem in actionibus, & paſsionibus iniurioſis: vt cùm quis ciuem violenter verberat, aut conuitijs aſpergit. Prior modus reſtitutionem exigit, qua in rebus ablatis æqualitas conſtituatur. Poſterior verò expoſtulat ſatisfactionem, vt de commiſſa culpa fiat proximo compenſatio. Itaq; ſatisfactio non eſt, niſi vbi iniurioſum crimẽ adfuit; reſtitutio verò etiã vbi nulla interfuerit ablationis culpa.

Iuſtitia ſemper reddit alteri quod ſuum eſt.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd iuſtitia, ſiue ſit commutatiua, ſiue diſtributiua, ſemper reddit alteri quod ſuũ eſt, ſiue quod ſibi debetur: & ſi quis dat alteri quod non eſt ſuum, ſiue quod ſibi non eſt debitum, non erit actus iuſtitiæ: ſed liberalitatis: vt dicit D. Tho. hic in ſolutione ad ſecundum.

Diſcrimina quæ ſunt inter iuſtitiã diſtributiuã & commutatiuã.

¶ Tertiò eſt aduertendum, inter iuſtitiam commutatiuam & diſtributiuam multiplicem eſſe differentiam. Prima eſt, quòd cùm inter ciues reipublicæ duplex poſsit actio inueniri; vna, qua bona communia illius ciuitatis inter ipſos ciues diſtribuuntur; altera, qua ipſi ciues bona propria inter ſe cõmutant, iuſtitia diſtributiua rectificat primã actionem; & poſterior rectificatur per commutatiuam. Differunt ſecundo in eo, quòd aliter inuenitur ſuum in iuſtitia commutatiua, & aliter in iuſtitia diſtributiua. Conueniunt quidẽ duæ iſtæ iuſtitiæ in eo, quòd vtraque reddit alteri, quod ſuum eſt: ſed differunt, quia aliter eſt ſuũ, quod redditur alicui per iuſtitiam diſtributiuam; & aliter, q̃ redditur per commutatiuã. In iuſtitia enim diſtributiua, quia redduntur & diſtribuuntur bona communia reipublicæ, quæ non ſunt propriè & ſimpliciter ciuiũ, inter quos diſtribuuntur, non redditur propriè & ſimpliciter ſuum, ſed ſolum ſecundum quid, in quãtum, ſcilicet, bona totius ſunt aliquo modo partium. At verò in iuſtitia cõmutatiua; quia illa, quæ inter ciues cõmutantur, ſunt propria illorum, propriè & ſimpliciter redditur ſuũ. Et ex hac differẽtia ſequitur alia; nẽpe, quòd in iuſtitia diſtributiua id, quod redditur, non propriè & ſimpliciter eſt debitum illis, quibus redditur, ſed ſolum ſecũdum quid, in quantum, ſcilicet, ſunt partes illius reipublicæ, cuius ſunt illa bona, quæ diſtribuuntur. At vero in iuſtitia commutatiua illa, quæ redduntur propriè & ſimpliciter, ſunt debita illis, quibus redduntur, tãquam bona propria illorum. Et ex his differentijs conuenienter colligunt D. Th. & reliqui Doctores reſtitutionem eſſe actũ iuſtitiæ commutatiuæ. Eſt enim recompenſatio ad æqualitatem ſimpliciter inter datũ & acceptum, quæ ad iuſtitiam commutatiuam ſpectat.

Arg. cõtra concluſionem D. Th.

¶ Sed contra hoc eſt apparens argumentum, quod à D. Th. in iſto artic. ponitur tertio loco. Reſtitutio eſt quædam recompenſatio eius, quod ablatum eſt: ſed non ſolum per commutationem poteſt aliquid ſubtrahi alicui, ſed etiã per diſtributionẽ. Si enim diſtribuens bona communia det alicui minus, quam debuit: vt ſi debebat dare decẽ, & non dedit, niſi quinque; tunc alia quinq; ſunt ablata: ergo recompenſatio illius, quod ſublatum eſt, ſiue per commutationem, ſiue per diſtributionem erit verè reſtitutio: atque ex conſequenti reſtitutio non eſt magis actus iuſtitiæ commutatiuæ, quã diſtributiuę. ¶ Ad hoc argumentum reſpondet D. Thom. quòd diſtribuens alicui minus, quàm debuit; vt ſi debebat dare decem, & dedit quinq;, tenetur facere recompenſationem illius, quod minus dedit per comparationem rei ad rem ſpectantem ad iuſtitiam commutatiuam: quare reſtitutio ſemper erit actus iuſtitiæ cõmutatiuæ.

Solutio D. Thomæ.

Inſtantia Caietani.

¶ Sed contra hoc argumentatur Caietanus; Recõpenſatio rei ad rem, ſiue quæ ſit ad æqualitatem, ſimpliciter ſolum habet locum, quãdo illud, quod ablatum eſt, erat vere ſuum, ſeu proprium reſpectu illius cui talis fit recompenſatio: ſed illud minus, quod quis omiſit diſtribuere, non erat propriè ſuum, nec proprium bonum illius cui non fuit diſtributum, etiam ſi debebat illi diſtribui: ergo recompenſatio, quæ fit ratione illius, nõ debet fieri ſecundum æqualitatem ſimpliciter, atque ex conſequenti, nec ſpectabit ad iuſtitiam commutatiuam. Conſequentia cũ maiori eſt nota; & minor probatur: Bona communia per diſtributionem efficiuntur propria eorum, quibus diſtribuuntur: ergo quod non fuerit diſtributum alicui, etiam ſi debeat illi diſtribui, non erit bonũ propriũ illius: atq; ex conſequenti, nec eius recompenſatio erit ad æqualitatem ſimpliciter nec ſpectabit ad iuſtitiam commutatiuam.

¶ Ad

¶ Ad hoc argumentum reſpondet idem Caietanus, quòd, licèt illud, quod aufertur per indebitam diſtributionem, non ſit propriè debitum, & proprie ſuũ ſimpliciter & abſolutè reſpectu illius, à quo aufertur, vt rectè probat argumentum, eſt tamẽ proprie debitum & propriè ſuũ reſpectu illius, qui tenebatur facere propriũ, & nõ fecit. Quare reſpectu eiuſdem erit facienda recõpenſatio ſecũdũ ęqualitatẽ rei ad rẽ. Ità, ſcilicet, quòd ſi tenebatur aliquis dare alicui decẽ de bonis cõmunibus, & nõ dedit, niſi quinque, tenetur alia quinque eidem reſtituere, vt ſic ſit inter eos debita æqualitas iuſtitiæ commutatiuæ. Vndẽ licet abſolutè valeat argumentum: Non eſt proprium: ergo non eſt reſtituendum ſecundum æqualitatem: non tamen valet reſpectu diſtributoris, qui tenebatur facere appropriationem:, & non fecit. Sed oportet dicere hoc modo: Non eſt proprium nec diſtributor tenebatur facere appropriationem: ergo non eſt reſtituendum ſecundum æqualitatem. Sed tunc eſt falſum antecedens pro ſecunda parte. Et ſic patet qualiter ex debito communi factum fuit debitum proprium reſpectu illius, qui non diſtribuit. Quia enim diſtributor tenebatur facere de communi proprium cuilibet parti ſecundum ſuam proportionem: id circò omnibus & ſingulis partibus tenetur recompenſare, ſecundum æqualitatem iuſtitiæ commutatiuæ tantum, quantum de portione ſibi debita illi non dedit. Et omiſſa applicatio illius portionis damnificat partem in proprio, non quidem id, quod erat proprium auferendo, ſed auferendo appropriationem ad quam tenebatur. Quare recompenſatio ſimiliter erit in proprio; atq; ex conſequenti pertinebit ad iuſtitiam commutatiuam. ¶ Ex ſolutione huius argumenti colligit Caietanus, quòd, ſi in aliqua republica eſſet ſtatutum, vt aliqui prouentus ſingulis annis diſtribuerentur inter ciues conſcriptos eiuſdem reipublicæ, & diſtributor tribus annis non diſtribuiſſet, quarto autem anno pœnitẽtia ductus, vellet eos diſtribuere, non deberet omnes tales prouẽtus inter ciues, qui illo quarto anno eſſent cõſcripti, diſtribuere: ſed redditus primi anni deberent diſtribui ſolùm inter ciues, qui illo anno fuerunt conſcripti. Et ſic de ſingulis. Et ſi aliqui illorum eſſent mortui reſtitutio facienda eſſet eorum hæredibus. Si verò diſtributor omnes illos prouentus triũ annorum ſolùm inter ciues cõſcriptos quarti anni diſtribuiſſet, omnibus alijs ciuibus aliorum annorum teneretur ſuas partes reſtituere. Cæterum ſi hoſtis reipublicæ omnes illos prouentus trium annorum ſurripuiſſet, ſufficienter ſatisfaceret, eos reipublicæ reſtituẽdo, quanuis fuerit cauſa quòd ciuibus non diſtribuerentur. Et ratio diſcriminis eſt: Nam cum fur non teneatur illa bona ciuibus appropriare per diſtributionem, & quamdiu non appropriantur ſingulis ſint propria reipublicæ, ſufficienter ſatisfacit reddendo ea reipublicæ, cuius ſunt. At verò diſtributor, quia tenebatur ſingulis annis illa bona appropriare ciuibus conſcriptis eiuſdem anni, ſingulos damnificauit, non faciendo appropriationem. Et ſic ſingulis tenetur ſatisfacere per reſtitutionem.

Corollariũ quod ſequitur ex poſita ſolutione.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentũ dicit D. Thom. quòd quanuis reſtitutio ſecundum nominis proprietatem, quæ iterationem quandam importat, ſolùm videatur habere locũ in rebus exterioribus, quæ manentes eædem ſecundum ſubſtantiam, & ſecundum ius dominij ab vno ad alterum deuenire poſſunt; inde tamen tranſlatum eſt nomen ad actiones, & paſsiones, ad reuerentiam, vel iniuriam alicuius perſonæ pertinentes. Quæ licèt realiter non manent, manent tamen in effectu; quales ſunt corporum percuſsiones, & iniuriæ, &c. Circa quod eſt difficultas, vtrùm reſtitutio idem ſit, quod ſatisfactio? Ad cuius explicationem dico breuiter, quod quanuis communi vſu ſæpe reſtitutio & ſatisfactio pro eodem accipiantur, notabile tamen eſt diſcrimen, quod inuenitur inter iſtas actiones. Et quia ea, quæ propriè differunt neceſſe eſt, quòd in aliquo conueniãt, explicabimus prius, quid nam ſit illud, in quo reſtitutio & ſatisfactio conueniunt; explicaturi poſtea eorum differentias. Dico ergo quòd ſatisfactio, & reſtitutio in hoc conueniunt, quòd vtraque pertinet ad iuſtitiam commutatiuam, vtraque enim fit, ſecundum ęqualitatem rei ad rem: in quo commutatiua iuſtitia à diſtributiua diſtinguitur. Nam ſi quis iniuria aliquem cædit, ad æqualitatis menſuram debet eidẽ ſatisfacere: ſicut & ille, qui ab altero rem aliquam abſtulit. Scotus in. 4. diſtinct. 14. quæſtio. 2. conſtituit pœnitentiam ſub iuſtitia vindicatiua, quæ eſt ſpecies diſtributiuæ. Et ſic ſatisfactionem, quæ eſt pars pœnitentiæ ſub eadem iuſtitia diſtributiua conſtituere debet. Cæterum, D. Thom. 3. part. quæſtio. 85. articul. 3. pœnitentiam ſub iuſtitia commutatiua conſtituit etiam quantũ ad ſatisfactionem. Afficere enim iniuria aliquem, idem eſt, ac ſi rem illi auferas. Et ſic ſatisfacere pro offenſa eiuſdem, etiam iuſtitiæ debet eſſe, ac ſi rem ablatam reddas. Ve-

Dubium. vtrùm reſtitutio ſit idem quòd ſatisfactio.

Reſtitutio & ſatisfactio in aliquibus conueniunt.

rum tamen eſt, quòd, quoniam Deo poſt contritum animum, nihil corporeum gratius reddere poſſumus, quam corporis caſtigationem, idcircò reſpectu Dei ſatisfactio habet quandam punitionis formam, iuxta illud Auguſtini: Pœnitentia eſt quædam dolentis vindicta ſemper puniẽs in ſe, quod dolet commiſiſſe. Sed de hoc in materia de pœnitentia.

Satisfactio & reſtitutio in multis differũt

¶Conſtituto iam eo, in quo reſtitutio, & ſatisfactio conueniunt, operæpretium eſt, vt dicamus de earum differentijs, quæ ſunt plures. Prima ſumitur ex parte materiæ, quã conſtituit D. Thom. in. 4. diſtinct. 15. quæſtio. 1. artic. 5. Reſtitutio enim propriè verſatur circa res exteriores; ſatisfactio vero non, niſi circa actiones, & paſsiones iniurioſas, vt diximus in principio huius articuli? Ex quo fit, vt ſatisfactio non ſit niſi vbi iniurioſum crimen adfuit, cum tamen reſtitutio inueniri poſsit, etiam vbi nulla interfuit ablationis culpa, vt contingit in depoſito, & in rebus inuentis. Secunda differẽtia naſcitur ex priori, & deſumitur ex parte illorum, quibus reſtitutio & ſatisfactio eſt facienda. Reſtitutio enim propriè ſolùm fit hominibus. Nam cùm à Deo nihil propriè poſsimus auferre, nec etiam aliquid eidem reddere, quod ſibi accreſcat (bonorũ enim noſtrorum non indiget) nulla ratione fieri poteſt, vt inter Deum & homines vera inueniatur reſtitutio. At verò ſatisfactio nõ ſolum hominibus, ſed præcipuè fit Deo. Licet enim in proximos contingat peccare, quos diligere, vt nos ipſos tenemur, & ideò illis aliqua ſatisfactionis ratio debeatur, propriè tamen in Deum ſolum peccamus. Et ſic dicit D. Auguſtin. peccatum eſſe dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Quare ſoli Deo propriè debetur ſatisfactio ad iuſtum, quæ vel in hac vita, vel in purgatorio neceſſario perſoluenda eſt.

¶Tertia differentia ſumitur ex diuerſitate effectuum vtriuſque virtutis. Nam per reſtitutionem non remittitur peccatum: ſed ſolum à peccando ceſſatur: cùm tamen per ſatisfactionem remittatur peccatum, quo ad pœnam, remiſſa prius culpa. Eſt enim ſatisfactio, ſolutio pro debito peccati, quod tãdiu dicitur durare, quandiu durat pœna. Et ex hac differentia ſequitur quarta: nempe, quod ſatisfactio nõ poteſt fieri ſine Dei gratia, vt latè docet D. Thom. in materia de ſatisfactione. At verò reſtitutio legitimè fit inter homines ſine gratia Dei, imo & ſine humana amicitia, quod ſatisfactioni repugnat. Qui enim reddit inimico totum quod ab illo abſtulit, aut mutuo recipit, perfectè dicitur reſtituere, quãuis eũ in ſuã amicitiã non recipiat. Quinta differentia eſt, quòd ſatisfactio eſt pars pœnitentiæ. Reſtitutio autem non eſt pars pœnitentiæ, ſed potiùs præambulum ad illam. Qui enim alienam pecuniam contraxit, quã dum eſt ſoluendo inuito domino retinet, vel iniuriam, quam illi intulit diluere recuſat, non poteſt dignè ad pœnitentiam accedere, niſi à tali delicto per reſtitutionem euellatur. Itaque reſtitutio contritionem, (quæ ſaltim natura eſt prior pars pœnitentiæ) antecedit: ſatisfactio verò etiam confeſsionem, quæ eſt ſecunda pars pœnitentiæ ſubſequitur. Vltima differentia eſt, quòd ſatisfactio non ſolum viuis ad meritum, verum & defunctis in purgatorio exiſtentibus ad remiſsionem pœnæ, quando illorum nomine fit, prodeſſe poteſt: Cum tamen reſtitutio, per ſe loquendo, non ea ratione auxilietur defunctis, vt ſedulitas hæredum profit, vel noceat negligentia, ſicuti vulgò exiſtimatur. Qui enim dedit operam in hac vita, vt debita ſoluerentur, ſiue negligant hæredes, ſiue non, ideo tardius à pœna liberabitur. Contra rationem enim eſt quòd quis pro ea culpa patiatur, quæ iam nullo modo eſt in ſua poteſtate, ſecus autem eſſet ſi hæredes omiſiſſent ſacrificia, vel ſuffragia: quoniam hæc habent rationem ſatisfactionis. Ex dictis infertur, ſatisfactionem, & reſtitutionem plurimum inter ſe ſe diſtingui, quanuis ſæpe ſæpius in iure eodem reſtitutionis nomine appellentur. *Corollariũ*

ARTICVLVS. II.

¶Vtrùm ſit neceſſarium ad ſalutem, quòd fiat reſtitutio eius quod ablatum eſt.

4. d. 15. qu. 1. a. 3. q. 2. Et quol. 12. art. 26.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd non ſit neceſſarium ad ſalutem quòd fiat reſtitutio eius quod ablatum eſt. Quod enim eſt impoſsibile, non eſt de neceſſitate ſalutis. Sed aliquando impoſsibile eſt reſtituere id quod eſt ablatum, puta, cum aliquis abſtulit alicui membrũ, vel vitam: ergo non videtur eſſe de neceſsitate ſalutis, quod aliquis reſtituat, quod alteri abſtulit.

2 ¶Præterea, Committere aliquod peccatum non eſt de neceſsitate ſalutis: quia ſic homo eſſet perplexus. Sed quãdoque illud quod aufertur, non poteſt reſtitui ſine peccato: puta, cum aliquis alicui famam abſtulit, verum dicendo:

ergo

ergo reſtituere ablatum non eſt de neceſsitate ſalutis.

3 ¶Præterea, Quod factum eſt, nō poteſt fieri, vt factum non fuerit. Sed aliquando alicui aufertur honor ſuæ perſonæ ex hoc ipſo, quòd paſſus eſt ab aliquo iniuſtè vituperante eum: ergo nō poteſt ſibi reſtitui quod ablatum eſt. Et ita non eſt de neceſsitate ſalutis reſtituere ablatum.

4 ¶Præterea, Ille qui impedit aliquē ab aliquo bono conſequendo, videtur illud ei auferre: quia quod modicum deeſt, quaſi nihil deeſſe videtur, vt Philoſophus * dicit in ſecundo Phyſicor. Sed cum aliquis impedit aliquē, vt non conſequatur præbēdam, vel aliquid huiuſmodi, non videtur quòd teneatur ei ad reſtitutionem præbendæ: quia quandoque non poſſet. Non ergo reſtituere ablatum eſt de neceſsitate ſalutis.

Lib.2.tex. 56.tom.2.

¶Sed Contra eſt, quod Auguſt. dicit in Epiſtola * ad Maced. 14. quæſt. 6. Si res aliena propter quam peccatum eſt, reddi poſsit, & non redditur, pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur. Si autem veraciter agitur, nō remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, ſi (vt dixi) reſtitui poteſt.

Epiſt. 54. ad med. illius, to. 2. Et habetur. 14. q 6. ca. Si res aliena.

¶Respondeo dicendum, quòd reſtitutio, ſicut dictum * eſt, eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit. Et ideo reſtituere importat redditionem illius rei, quæ iniuſtè ablata eſt. Sic enim per iteratam eius exhibitionem æqualitas reparatur. Si verò iniuſtè ablatum ſit, inæqualitas erit, vt ei reſtituatur: quia iuſtitia in æqualitate conſiſtit. Cùm ergo conſeruare iuſtitiam ſit de neceſsitate ſalutis, conſequēs eſt quòd reſtituere id quod iniuſtè ablatum eſt alicui, ſit de neceſsitate ſalutis.

Ar. præced.

¶Ad Primvm ergo dicendum, quod in quibus non poteſt recompenſari æquiualens, ſufficit quòd recompēſetur, quod poſsibile eſt: ſicut patet de honoribus qui ſunt ad Deum & ad parentes, vt Philoſophus dicit * in octauo Ethicorum. Et ideo quādo id quod eſt ablatum, non eſt reſtituibile, per aliquid æquale, debet fieri recompenſatio, qualis poſsibilis eſt: puta, cum aliquis alicui abſtulit membrum, debet ei recompenſare vel in pecunia, vel in aliquo honore, conſiderata conditione vtriuſque perſonæ, ſecundum arbitriū boni viri.

Li. 8. c. vlt. non procul à fine, to. 5.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd aliquis poteſt alicui famam tripliciter auferre. Vno modo verum dicendo, & iuſtè: puta, cum aliquis crimen alicuius prodit ordine debito ſeruato, & tunc non tenetur ad reſtitutionem famæ. Alio modo falſum dicendo, & iniuſtè, & tunc tenetur reſtituere famā, confitendo ſe falſum dixiſſe. Tertio modo verum dicendo, ſed iniuſtè: puta, cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad reſtitutionem famæ quantum poteſt, ſine mendacio tamen: vtpotè quod dicat ſe malum dixiſſe, vel quòd iniuſtè eum diffamauerit. Vel ſi nō poſſit famam reſtituere, debet ei aliter recompenſare, ſicut & in alijs dictum * eſt.

In fol. ad. 5.

¶Ad tertium dicendum, quòd actio contumeliam inferentis non poteſt fieri, vt non fuerit. Poteſt tamen fieri, vt eius effectum, ſcilicet, diminutio dignitatis perſonę in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reuerentiæ.

¶Ad quartum dicendum, quòd aliquis poteſt impedire aliquem ne habeat præbendam multipliciter. Vno modo iuſtè, puta, ſi intēdens honorem Dei, vel vtilitatem Eccleſiæ, procuret quòd detur alicui perſonæ digniori: & tunc nullo modo tenetur ad reſtitutionem, vel ad aliquam recompenſationem faciendam. Alio modo iniuſtè: puta, ſi intendat eius nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam, aut aliquid huiuſmodi: & tunc ſi impedit ne præbenda detur digno, conſulens quòd non detur antequam ſit firmatum quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompenſationem penſatis

tis conditionibus perſonarum, & negotij, ſecundum arbitrium ſapientis: non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum ſit quòd alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam cauſam procuret quòd reuocetur, idem eſt, ac ſi iam habitam ei auferret: & ideo tenetur ad reſtitutionem æqualis, tamen ſecundum ſuam facultatem.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt: Reſtitutio eius, quod iniuſtè ablatum eſt, eſt de neceſsitate ſalutis. Probatur in argumento, ſed contra, teſtimonio D. Auguſtini in Epiſtola ad Marc. dicentis: Si res aliqua, propter quam peccatum eſt, reddi poſſet, & non redditur, pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur. Si autè veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Et in corpore articuli: Hac ratione conſeruare iuſtitiam eſt de neceſsitate ſalutis: ſed ad conſeruandã iuſtitiã eſt neceſſaria reſtitutio iniuſtè ablatorũ: eſt enim reſtitutio, vt ex ſupra dictis patet, recompẽſatio æqualitatis violatæ: ergo reſtitutio eiꝰ quod iniuſtè ablatum eſt, eſt de neceſsitate ſalutis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum eſt, quòd, vt conſtat, ex litera D. Thom. dupliciter aliquid poteſt à proximo auferri. Vno modo iniuſtè. Et de huiuſmodi iniuſtè ablatis per iniuſtam acceptionẽ, ponitur concluſio, qua dicitur, neceſſariũ eſſe ad ſalutem, quòd talia iniuſte ablata reſtituantur. Alio modo iuſte, vt contingit in mutuis, & in venditione. Et de his dicit D. Thom. in corpore articuli, quòd fiet inæqualitas, ſi talia reſtituantur. Sed contra hoc eſt argumentum: Qui rem alienam iure emptionis, aut mutui accepit, iuſtè abſtulit, & tamen eſt obnoxius reſtitutioni: ergo falſum eſt dicere, quòd qui reddit iuſtè accepta facit inæqualitatem. ¶Ad hoc argumentum, vt reſpondeamus ſupponendũ eſt tanquam certum, ex doctrina D. Thomæ in præcedenti articulo, quòd vndecunque debitum ſit contractum, ſiue ex voluntario commercio, ſiue ex iniqua vſurpatione, ſemper illud eſt reddendum ex neceſsitate. Neque contrarium huius vult affirmare D. Thom. in iſto articulo: ſed tantũ vult docere id, quod nos ante inſinuauimus, nẽpe, quòd reſtitutio, propriè loquendo, nõ habet locum, niſi quando præceſſit, vel iniuſta acceptio, vel detentio. Nam vtrunque horum nomine iniuſtæ ablationis intelligendum eſt. Quandiu enim aliquis rem aliquam iuſtè detinet, quia nondum tempus ſolutionis aduenit, non eſt obnoxius reſtitutioni. Quare ſi ex neceſsitate illam reſtituere compelleretur, proculdubio fieret inæqualitas. Et ſic inuniuerſum habet verum, quòd reſtitutio ſemper eſt de iniuſtè ablatis. Nam quæ congruo tempore ſoluũtur reddi potiùs, quam reſtitui ſunt dicenda. Et per hoc patet ſolutio ad argumentũ.

Argumentum contra dicta in litera d. Thomæ.

Nota pro ſolutione. Reſponſio.

¶Caiet. in principio ſui commenti dicit D. Thom. in iſto articulo ſolum loqui de reſtitutione iniuſtè acceptorum, & non de reſtitutione ſimpliciter. Idque probare nititur ex titulo eiuſdem articuli. Sed proculdubio fallitur. Nam nomine ablatorum, nõ ſolum intelligit iniuſtè accepta, ſed & iniuſtè detenta, quæ etiam reſtituere eſt de neceſsitate ſalutis.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, quanã ratione ſit intelligendum, quod reſtitutio ſit neceſſaria ad ſalutem. Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quòd dupliciter aliquid poteſt dici hominibus ad ſalutem neceſſarium. Vno modo per modum applicationis, tanquam mediũ, quo virtus Chriſti capitis nobis applicetur; Siue per ſolam ſuſceptionem ſine aliquo actu, ex parte noſtra, vt contingit in baptiſmo paruulorum. Siue mediante aliqua diſpoſitione, vt contingit in pœnitentia. Qua ratione quædam ſacramenta dicuntur hominibus neceſſaria ad ſalutem, quia, ſcilicet, ſtatuit Deus virtutem paſsionis Chriſti, non niſi pro illa hominibus applicare. Alio modo dicitur aliquid neceſſarium ad ſalutem, non per modum applicationis, ſed per modum executionis tantum. Qua ratione præcepta omnia obligantia ad mortale dicuntur neceſſaria ad ſalutem, iuxta illud Matthæ. capit. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.

Dubium.

Dupliciter aliquid poteſt dici neceſſariũ ad ſalutem.

¶Hoc ſuppoſito dico, quòd ei, qui iniuſtè quidpiam accepit, vel etiam detinet, reſtitutio eſt neceſſaria ad ſalutem. Non per modum applicationis: non enim ſtatuit Deus virtutem paſsionis Chriſti per reſtitutionẽ hominibus applicare ex opere operato, tanquam per ſacramenta: ſed per modum executionis tantum. Itaque, quemadmodum ſuppoſito peccato mortali, eſt neceſſarium ſacramentum pœnitentiæ per modum applicationis in re, ſi adſit facultas; & in voto, ſi deſit: ita etiam ſuppoſita iniuſta detentione

Reſpõdetur ad dubitationem.

detentione eſt neceſſarium neceſsitate præcepti reſtituere aliena. In quo ſenſu concluſio D. Thom. eſt de fide tenenda, contra errorem Græcorum, quem refert Caſtro de hæreſib. verbo, reſtitutio, & Soto lib. 4. de iuſtitia & iure, quæſt. 6. artic. 2. Et probari poteſt, primò ex Pſalmo. 14. vbi inter conditiones ad beatitudinem requiſitas, vna ponitur, operari iuſtitiam. Et Eſai. cap. 33. & aſsignatur tanquam neceſſarium ad cauendam damnationem, & conſequendam cæleſtem habitationẽ, ambulare in iuſtitijs. Certum eſt autem, quòd reſtitutio eſt opus neceſſarium tam ad conſeruandam iuſtitiam, quam ad ambulandum in illa. Præterea ad Roman. 13. dicit Paul. Reddite omnibus debitũ, cui tributũ, tributũ, & cui vectigal, vectigal, & cui honorẽ, honorẽ; & nemini quidquam debeatis, &c. Sed qui retinet alienum, debet: ergo de fide eſt, quòd eſt facienda reſtitutio. Ad hoc idem propoſitum adducunt multa alia ſcripturæ teſtimonia Caſtro & Soto locis citatis. Videte illa.

Quæſtio. ¶Et ſi quis quærat, quænam ſit ratio, propter quam D. Thom. peculiariter quærit de reſtitutione, an ſit neceſſaria ad ſalutem, & non illud quærit de iuſtitia in genere, ſi reſtitutio non eſt alio modo neceſſaria, quam aliæ operationes virtutum quæ ſunt in præcepto? Dico, quòd quantùis reſtitutionis præceptum hoc habeat commune cum alijs affirmatiuis, quòd exigit determinatum tempus, quo peculiariter obliget: habet tamen hoc particulare, quòd eſt veluti quædam interdictio ſtatus peccati mortalis. Quandiu enim durat iniuſta detentio, tandiu quantum ad continuationem perſeuerat peccatum, iuxta illud Auguſtini, addu ctum in argumento, ſed contra: Non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Et propterea peculiariter quæritur de reſtitutione, an ſit neceſſaria ad ſalutem. Ex quo infero, quòd aliter ſe gerere debent confeſſarij cum pœnitentibus reſtitutionem impoſitã omittentibus, quàm cum illis, qui alia præcepta omiſerunt. Nam pleraque alia ſi omittantur ſola pœnitentia deleri poſſunt, quia tranſiuit obligatio. Cæterum in reſtitutione ſemper manet. Et ideò ante abſolutionem, ſi facultas adeſt, exequenda erit regulariter reſtitutio. Dixi regulariter: nam pro qualitate perſonarum, & téporis opportunitate aliter aliquando facere oportebit, ſecundum rectam prudentiam confeſſarij.

Solutio.

Nota pro cõfeſſarijs.

Primũ argumentum contra concluſionẽ D. Thomæ.

¶Sed contra concluſionem D. Thom. argumentor: Qui alienum iniuſtè accepit ſatis ſuæ ſaluti conſulit, ſi eleemoſynas facit: ergo reſtitutio non eſt neceſſaria ad ſalutẽ. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex Luca, capit. 11. vbi Phariſæis, qui erant pleni rapina, & iniquitate, dixit Chriſtus: Veruntamen, quod ſupereſt, date eleemoſynam, & omnia munda erunt. Quibus verbis D. Ambroſius exiſtimat mirè commendari virtutem eleemoſynæ. ¶Secundo: Obſeruare diuina præcepta ſufficit ad ſalutem, iuxta illud Matthæ. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata; ſed nullo præcepto diuino præcipitur nobis reſtitutio rei alienæ: ergo ea non eſt neceſſaria ad ſalutem.

2. argumẽtum.

¶Ad primum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd loci illius duplex eſt ſenſus. Vnus, quod Chriſtus in illis verbis nulla vſus eſt figura, aut tropo; ſed abſolutè voluit commendare eleemoſynam, tanquam plurimum valentem ad delenda peccata: ſicut & illam commendauit Daniel cap. 33. dum dixit Nabuchdonoſori: Peccata tua eleemoſynis redime. Per hoc tamen non eximitur debitor, aut fur ab obligatione reſtitutionis, quotieſcumque conſtat cui illa eſt facienda. Itaq; dat Chriſtus conſilium de facienda eleemoſyna in eo loco; & non tollit obligationem reſtituendi. Hanc expoſitionem ſequuntur antiqui patres Auguſt. Ambroſius, atque Chryſoſtomus. Quæ licèt bona ſit, non tamen omnino videtur quadrare textui. Nam finis Chriſti in eo loco eſt reprehendere Phariſæorũ vitam, atque docere eam maximis criminibus eſſe plenam. Eſſet autem valde à propoſito alienum, eo tempore, quo multa Chriſtus in Phariſæos aſperè diceret, & plura reſtarent dicenda, in medio orationis admonere eos, vt ſua illa maxima peccata parua eleemoſyna redimerent. Tum, quia ſic diminueretur autoritas reprehenſionis, cùm non multi facienda viderentur ea vitia, quę tam facilè ab anima poſſunt deleri: Tum etiam, quia Phariſæi eam emendationem, quam ex Chriſti reprehenſione concepiſſent, ſtatim remitterent, tam facili oblato remedio. Ac denique, vt dicit Caietanus, quia, licèt præceptum de danda eleemoſyna in vniuerſali ſit ſanctum, tamen in particulari ijs, qui furto & rapinæ ſtudent, dicere, vt eleemoſynis ſe purgent, impium videtur, & abſurdum conſilium. Quocirca aliter idem Caietanus interpretatur illum locum dicens, quod verbis illis Chriſti deriſio quædam ironica continetur. Qui tropus frequentiſsimus eſt in ſacris literis; vt conſtat ex illo Eccleſiaſtes. cap. 11. Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & ambula in vijs, cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, &c.

Ad. 1. arg.

D. Auguſt.

D. Ambroſ.

Explicatur locus Lucæ cap 11.

&c. Quo loco certum eſt Salomonem non præcipere illi ætati, vt lætitiæ ſe dedat, atq; gaudio, ſed potiùs ironia quadam vſus latentè hortatur: atque indicat quantus meror & quanta triſtitia in modicam eam lætitiam conſequantur. Et ideò adijcit ſtatim; Pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Ac ſi diceret: gaude, vt lubet iuuenis; ſerui voluptatibus tuo arbitratu. At interim ſcito, quòd non poſt multum temporis omnium earum rerum ſub ſeueriſsimo iudice rationem reddes. Et ad iſtum modum intellige quod Chriſtus non præcepit Phariſæis eleemoſynas dare, ſed potiùs per ironiam eos irridet: quia cum tot ſint implicati ſceleribus, atque rapinis, putant ab omnibus per paruam eleemoſynam eſſe liberandos.

Ad. 2. argumentũ. Sententia Adriani & aliorum de modoquo reſtitutio eſt præcepta.

¶Pro ſolutione ſecundi argumenti operæpretium eſt, vt explicemus, quonam mãdato reſtitutio ſit præcepta. Cano in relectione de pœnitentia, part. 4. & Medina. C. de pœnitentia, titulo. 1. quæſtio. 6. & Adrianus in. 4. in materia de reſtitutione, dicunt, quòd præcipitur illo præcepto negatiuo: Non furtum facies. In qua ſententia videtur eſſe D. Thom. articulo. 8. huius quæſtionis in reſponſione ad primum argumentũ. Vbi dicit, quòd præceptum de reſtitutione facienda, quanuis ſecundum formam ſit affirmatiuum, implicat tamen in ſe præceptũ negatiuum, quo prohibemur rem alterius detinere. Et quæſtio. 66. articulo. 3. ad. 2. etiam dicit, quòd detinere id, quod alicui debetur eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniuſta. Et ſic ſub iniuſta acceptione intelligitur etiam iniuſta detentio. Sed, vt hæc ſententia melius intelligatur, aduertendum eſt cum Adriano loco citato, quòd quanuis præcepto negatiuo directè & principaliter prohibeatur aliquis actus poſitiuus, vt illo præcepto: Non occides, prohibetur directè actus occidendi, & illo præcepto: Non furtum facies, prohibetur directè actus furandi; ſecundario tamen & indirectè etiam prohibetur quidquid æquiparatur actui illi poſitiuo principaliter & directè prohibito per tale præceptũ negatiuum, etiam ſi illud, quòd æquiparatur ſit purè negatiuum. Et ſic dicit, quòd, quia hoc, quod eſt; Non paſcere fame morientem, æquiparatur actui occidendi, iuxta id, quod dicit Symmachus Papa. 83. d. ſtatim in principio, Non grandis, differentia eſt, ſi mortem inferas, aut non prohibeas. Mortem enim languentibus probatur inferre, qui hanc cùm poſsit, non excludit. Et D. Ambroſius in cap. paſce. 86. d. Paſce, inquit, fame morientem: quod ſi non paueris, occidiſti. Itaque, quia hoc, quod eſt, non paſcere fame pereuntem, quantum ad nocumẽtum proximi æquiparatur actui poſitiuo occidendi, idcircò illo præcepto negatiuo; Non occides, prohibetur vtrumque. Et ſimiliter in noſtro propoſito, quia, non reſtituere alienum, æquiparatur actui poſitiuo furandi: per vtrumque enim æquale nocumentum proximo infertur; idcircò iſtud negatiuum, quod eſt non reſtituere, etiã prohibetur illo præcepto, de non furando. Et ſi quis obijciat; reſtituere eſt actus poſitiuus: ergo ſi præcipitur, debet præcipi præcepto affirmatiuo, reſpondet Adrianus, quòd, quotieſcunque aliquo præcepto prohibetur aliquid negatiuum, etiam eodẽ præcepto præcipitur actus poſitiuus illi negatiuo contrarius. Vt, quia hoc negatiuum; quod eſt, non paſcere fame pereuntem, prohibetur illo præcepto; Non occides, idcircò etiam eodem præcepto præcipitur actus poſitiuus, illi negatiuo contrarius, qui eſt; Paſcere fame morientem. Et pari ratione in noſtro proſito, quia hoc, quod eſt, non reſtituere, prohibetur præcepto de non furando, idcircò etiam eodem præcepto præcipitur actus poſitiuus, qui eſt, reſtituere alienum.

Sententiam toris cõsentior.

¶Cæterum, quanuis hæc ſententia Adriani ſit valdè probabilis, & ingenioſa, melius tamen atq; clarius exiſtimo, affirmare, quòd ſunt aliquo modo diſtincta, illud, quo prohibetur, non reſtitutio, ſeu detentio rei alienæ, & illud, quo præcipitur reſtitutio. Nã cum ſint duo diſtincta obiecta, reſtituere, & non reſtituere, vnum poſitiuum, alterum negatiuum; videtur, quòd ad diſtincta debeant præcepta pertinere. Et confirmatur: Præceptis negatiuis prohibentur actus mali, & præceptis affirmatiuis præcipiuntur actus boni: ſed detinere alienum, ſeu non reſtituere eſt malum: reſtituere verò eſt bonum: ergo vnum prohibetur præcepto negatiuo, & alterum præcipitur affirmatiuo: atque ex conſequenti ſunt duo præcepta cuius vtriuſque fecit mentionem D. Paul. ad Roman. 13. affirmatiui dicens: Reddite omnibus debita: Et negatiui ſubiungens: Nemini quidquã debeatis. Hunc modum dicendi ſequitur Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 6. artic. 2. in reſponſione ad ſecundum argumẽtum. Verum tamen eſt, quod illud præceptum affirmatiuum reſtituendi, reducendum erit ad præceptum negatiuum, de non furando. Nam in iure nõ ſolùm dicitur furtum acceptio rei alienæ inuito domino: ſed etiam quæcunque rei contrectatio domino inuito

Præceptũ affirmatiũ de reſtituendo reducitur ad negatiũ de non furando.

inuito. Imo qui vtitur pignore, aut re mutuata in aliquem vſum contra domini voluntatem, dicitur furtum committere, vt habetur expreſſe Inſt. de obligationibus, quæ naſcuntur ex delicto. §. furtum. Et in lege, qui iumenta. ff. de furtis, etiam dicitur, quòd qui iumenta ſibi cõmodata longius duxerit, alienaue re inuito domino vſus fuerit, furtũ facit. Ex dictis infertur reſtitutionem rei alienæ eſſe in præcepto, ſiue illud ſit negatiuum, vt dicit Adrianus, ſiue affirmatiuum, vt dicit Soto. Et ſic patet ſolutio ad argumentum.

¶ Circa argumenta D. Thomæ eſt aduertendum, quòd in illis diſcurrit Doctor Sanctus per omnia genera bonorum temporalium; quorum reſtitutionem oſtendit eſſe neceſſariam. Et quia ſecundum ordinem dignitatis inter alia corporalia primum locũ obtinet vita, idcircò ab illa in primo argumento exordium ſumit. Cæterum, quia nos in præſenti agere intendimus de omnibus illis bonis, in quibus obligatio reſtituendi locum habere poteſt, inter quæ ſupremum locum tenent ſpiritualia, idcircò priùs dicemus de ſpiritualibus, dicturi poſteà de corporalibus ſecundum ordinem à D. Thom. obſeruatum. Quare eſt prima difficultas, vtrùm ille, qui læſit alium in bonis ſpiritualibus, teneatur aliquam reſtitutionem facere? Et pro parte affirmatiua argumentor primò. Quicunque nocet proximo in temporalibus, manet obnoxius reſtitutioni; ſed ſpiritualia nocumenta ſunt grauiora temporalibus: ergo à fortiori, qui nocet in ſpiritualibus manebit obnoxius reſtitutioni.

Prima difficultas de reſtitutione bonorũ ſpiritualium.

1. argumentum.

¶ Secundo: Si nocenti in ſpiritualibus, non ſupereſſet talis obligatio, ex eo potiſſimum eſſet, quòd qui peccat ſumit voluntariè tale detrimentum: ſed hæc ratio nihil valet; nam qui ſoluit vſuras voluntariè patitur; & tamen alius tenetur reſtituere: ergo. ¶ Tertiò: Qui decipit alium maiori vinculo tenetur, eum ab errore reuocare, quã alij, vt de ſe patet: ſed hoc maius vinculum non poteſt oriri, niſi ex obligatione iuſtitiæ, ad quam ſequitur neceſsitas reſtitutionis: ergo qui nocet in ſpiritualibus tenetur aliquam facere reſtitutionem. ¶ Quartò: Qui ex malitia reuocauit à religione nouitium, vel profeſſum, tenetur eidem, aut religioni aliquam facere ſatisfactionem, propter iniuriam illatam: ſed ſtatus religionis inter ſpiritualia computatur: ergo etiam in his habet locum reſtitutio. Et confirmatur: Qui ab altero mentem eripuit per venenũ, aut alia via, vel abſtulit ſcientiæ, aut artis memoriam, nocet in ſpiritualibus, & tamen tenetur ad reſtitutionem, vt omnes concedunt: ergo ſpiritualia ſunt reſtituenda.

2. argumẽtum.

3. argumẽtum.

4. argumẽtum.

Sententia Adriani & aliorum.

¶ Propter hæc argumenta nonnulli ex Theologis dicunt, quòd qui nocuit alicui in ſpiritualibus, quod contingit quãdo quis conſilio, aut exemplo inducit alium ad peccandum, vel reuocat illum à bono opere, ſcilicet, ab ingreſſu religionis, vel ab eleemoſyna conferenda, propter quod factum fuit, vt amittat gratiam, aut non habeat maiorẽ, talis tenetur eorum bonorum ſpiritualium facere reſtitutionem; non quidem eadẽ bona conferendo; nam hoc eſt impoſsibile, ſed vel rogando, vel hortando, vel orãdo Deum pro ipſo; vel quacunque alia via dando operam, vt emendetur, & redeat ad gratiã Dei. Hanc ſententiam tenet Adrianus in. 4. in propria quæſtione, quam de hoc mouet, in materia reſtitutionis, & Scotus in. 4. diſt. 15. quæſtio. 3. artic. 1. Ricardus eadem d. artic. 4. quæſtion. 2. Paludanus in. 4. diſtinct. 15. quæſtio. 2. artic. 2. concluſione. 1. Maioris eadem diſt. quæſtio. 17. dubio vltimo, Antoninus. 2. p. tit. 2. cap. 2. & ſumma Angelica verbo, reſtitutio, in principio.

Nõ eſt poſsibilis in omni materia certitudo euidentia.

¶ Pro explicatione huius difficultatis & multarum aliarum, quæ in materia morali frequenter occurrunt, aduertendum eſt primò ex Ariſt. lib. 1. Ethic. non eſſe poſsibile, quòd in omni materia omnium eorum, quæ ibi tractantur habeatur certitudo euidentiæ. Imò addit Ariſtoteles eſſe pertinacis, & hebetis ingenio æqualem in omnibus exigere certitudinem, nec contentum eſſe illis, quæ in tali materia quo quo modo ſciri poſſunt. Habetque hoc maximè locum in materia morali, in qua imprudentis, & amẽtis eſt plus quam coniecturas, aut rationes probabiles, autoritateſque Doctorum, ac virorum prudentum poſtulare: quod & nos faciemus hîc & in quacunque alia morali diſputatione. ¶ Secundò eſt aduertendum, quod, vt conſtat ex D. Thom. infra, artic. 6. vno è duobus modis, vel ambobus ſimul, poteſt alicui contingere obligatio reſtitutionis, ſcilicet, ratione rei acceptæ, vel ratione iniuſtę acceptionis. Exemplum primi: Petrus, qui rem alterius furatus non fuit, habet eam apud ſe, vel quia eam emit ab eo, qui furatus fuerat, vel, quia fur gratis illam contulit, tenetur eam reſtituere ratione rei acceptæ apud ſe detentæ. Exemplum ſecundi: Idem Petrus furatus fuit rem alterius, & poſteà perdidit illam; aut alius fur ab eo furatus fuit, tenetur nihilominus eam reſtituere: non ratione rei acceptæ, quia eam apud ſe non habet, ſed ratione iniuſtę acceptionis. Et ſic qui alterius domus combuſsit, aut meſſes

Obligatio reſtitutionis ſemper oritur, vel ex re accepta, vel ex iniuſta acceptione.

meſſes depopulatus eſt, tenetur reſtitutionem facere ratione tantùm iniuſtę acceptionis. Appellamus autem iniuſtam acceptionem in præſenti quamcumque iniuriam alteri factam, dummodo violationem iuſtitiæ in ſe contineat: nam ex hac ſolum naſci tur obligatio reſtitutionis.

Primum dictum. ¶His ſuppoſitis ad explicationem difficultatis, dico primò, certum eſſe, quod qui alteri nocuit in ſpiritualibus bonis, non tenetur ad reſtitutionem ratione rei acceptæ: non enim habet apud ſe gratiam, aut virtutem, in quibus nocuit. *Secundum dictum.* ¶ Dico ſecundo, quòd quanuis alicuius peccatum ſit ex ſuo genere grauiſsimũ, ex eoque ſequatur proximo maximum detrimentum, adhuc intentum ab operante; ſi tamen non habet annexam iniuriam, nullã relinquit obligationem reſtituendi. Verbi gratia: Si quis ex ſola libidine citra vim, aut fraudem nobilem fœminam ad flagitium inducat, & illa conſentiens amittat non ſolum Dei gratiam, ſed & æſtimationem apud homines, & ſtatum, ad quem vocãda eſſet, ſi caſtè vixiſſet; non tenetur aliquid reſtituere. Fateor peccati grauitatem plurimum augeri, & ex nocumento ſequuto, & ex praua intẽtione nocendi: quæ quantò magis fuerit expreſſa, tãtò magis erit charitati contraria. Sed nego obligationem reſtituendi ſupereſſe. Et probatur ex fundamento poſito: Obligatio reſtitutionis ſolum habet ortum, vel ex re accepta, vel ex iniuſta acceptione. Sed in caſu poſito non eſt res accepta, vt conſtat, nec etiam acceptio iniuſta; nulla enim fœminæ fit iniuria, quæ iuſtitiæ violationem contineat: ergo nulla manet obligatio reſtitutionis. Ex hoc infertur, quòd ex peccato ſcandali, vel materiali, quando ex facto alicuius præter intentionem ſequitur ruina proximi, vel formali, quando malum alterius eſt per ſe intentum, nunquam relinquitur obligatio reſtituendi. Scandalum enim formaliter opponitur charitati, & nõ virtuti iuſtitiæ: & reſtitutio ſemper præſupponit iuſtitię violationem. Secus autem erit de obligatione correctionis fraternæ, quæ ex miſericordia procedit, & non ex debito iuſtitiæ, vt diximus ſupra, quæſtione trigeſima tertia. *Tertiũ dictum.* ¶Dico tertio: Quicunque per vim aut fraudem aliquem in peccatum induxit, tenetur ad reſtitutionem eius damni, quantum poſsibile fuerit. Probatur: Quando fraus intercedit, aut violentia, eſt locus iniuriæ, vt patet in ciuilibus contractibus: ſed reſtitutio eſt veluti reparatio factæ iniuriæ: ergo poterit in eis locum habere. Et ſi quis quærat, quid tunc facere teneatur, reſpondeo, quòd ſi per vim detinet in occaſione peccandi, tenetur liberum relinquere: ſi metu eſt oppreſſus, tenetur ſecurum facere: ſi decepit, tenetur docere veritatem. Sed quoniam hæc remedia potius videntur ad cauenda futura peccata, quàm ad delendum commiſſa, adhuc dico, quòd iure reſtitutionis tenetur qui taliter læſit admonere, exhortari, preces ad Deum fundere, ac meliori via, qua poterit, dare operam, vt læſus reſipiſcat. Cùm enim ex iuſtitia teneatur ſpirituale detrimentum, quod per vim, aut fraudem intulit, reparare, & ad id faciendum prædicta media videantur aptiora, & magis opportuna; manifeſtè ſequitur, quod tenetur illa omnia adhibere.

Quæſtio. ¶Et ſi quis quærat, an in temporalibus teneatur facere recompenſationem, qui alterum fraudulenter induxit ad peccandum; *Solutio.* reſpondeo, per ſe loquendo damna ſpiritualia reparanda non eſſe per bona temporalia; quia temporalia; & ſpiritualia ſub eodem genere commutabilium non continentur. Per accidens tamen exigitur aliquando temporalis recompenſatio in duobus caſibus. Primus eſt, quando ſpirituali nocumento fuit etiam annexum malum corporale, vt ſi vulnerauit eum, quem per violentiam volebat inducere ad peccandum: tantò enim corporalis iniuria fuit maior, quantò cauſa ex parte inferentis fuit iniuſtior. Secundus, quando aliquis per vim, aut fraudem in eũ ſtatũ peccati eſt inductus, à quo ſine temporali ſumptu eripi non poteſt. Vt ſi fœmina per violentiam alterius ſit adeò libidini expoſita, vt reuocari non poſsit abſque eo, quòd matrimonio copuletur, vel religionem ingrediatur, tunc enim qui cauſam dedit tanto malo, teneretur illud temporale diſpendium ſubire. Sed an teneatur reuocare à peccato, in quod induxit, etiam cum periculo vitæ; reſpondeo, quòd cum ſola charitas obliget aliquando pro fratribus animam ponere, vt diximus ſupra quæſtione vigeſima ſexta, articulo quarto, multo magis locum habebit hæc obligatio quãdo adeſt etiam debitum iuſtitiæ. Vnde, quemadmodum exiſtenti in extrema neceſsitate tenentur omnes de neceſſarijs ad ſtatum ſubenire; ſed multo magis ille, qui egẽtis bona diripuit, quia etiam ex iuſtitia tenetur: ita in noſtro propoſito. Ex dictis infertur, quod qui abſque vi & fraude alium induxit ad peccandum, etiam ſi malo animo, & dedita opera id fecerit, nullam

Quãdo malum ſpirituale eſt recompenſandum bonis temporalibus.

Corollariũ

tenetur

tenetur facere reſtitutionem. Cuius contrarium Adrianus, & alij affirmabant. Cæterum, ſi per vim, aut fraudem induxit ad peccandum, vel aliter læſit in ſpiritualibus, manet obnoxius reſtitutioni, quidquid dicat Syluester, verbo, reſtitutio tertia. §. primo. Nec obſtat, quòd voluntario quis peccet, ad hoc, vt ille, qui per vim, aut fraudem nocumentum intulit in ſpiritualibus, excuſetur à reſtitutione. Qui enim per metum virginem compulit, vt ſui copiam faceret, vel per vim traxit alium, vt hæreticorum intereſſet conuentui, à quibus eſt ſeductus, non excuſatur à reſtitutione, quanuis vtrobique adfuerit peccantis voluntas. Et ratio eſt: Nam, quanuis ex ea parte, qua fuit voluntarium, non ſit locus iniuriæ, ex ea tamen, qua permiſcetur inuoluntarium, iniuſtitia committitur. Sicut & accidit in venditione, in qua licèt ſit voluntarium ſimpliciter, quantum ad ſubſtantiam contractus; quia tamen eſt admixtum inuoluntarium, quantum ad exceſſum iuſti pretij, manet locus reſtitutioni. Nec etiam obſtat, quòd ſpiritualia nocumenta perfectè ab hominibus reparari non poſſunt ad hoc, vt ille, qui per vim, aut fraudem damnum intulit, excuſetur à reſtitutione. Nam certum eſt, quòd erutum oculum, aut manum abſciſſam ſolus Deus poteſt perfectè reparare: & tamen qui tales intulit iniurias aliquam tenetur facere reſtitutionem. Et item, qui tantum debitorum contraxit, quod pro tenuitate facultatis reſtituere non poteſt, tenetur nihilominus ad id, quod poteſt.

Ad. 1. arg. ¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta in principio quæſtionis. Ad primum reſpondetur conceſſa maiori, atque minori, negando conſequentiam: aliter enim iudicandum eſt de vitijs oppoſitis charitati, & aliter de vitijs oppoſitis iuſtitiæ. Nam, quia charitas attendit bonum amici, illud peccatum erit magis contrarium charitati, quod grauius detrimentum habet annexum. Tamen, quia iuſtitia ſeruat æqualitatem in rebus, ſecundum voluntatem proximi, illud peccatum erit magis contrarium iuſtitiæ, quod fuerit magis aduerſum voluntati patientis, quanuis ex genere ſuo ſit leuius malum. Ex quo infertur, quòd, quia ſpiritualia detrimenta quanuis ſint maiora, ob idque magis charitati contraria: quia tamen ſunt minus contra voluntatem patientis, eo quòd ſemper in illis adeſt ſimpliciter voluntarium, idcirco ſit, vt etiam ſint minus contra iuſtitiam. Et oppoſito modo ſe habent temporalia nocumenta; quæ quanuis ex genere ſuo ſint minora, & ob id minus oppoſita charitati; quia tamen, regulariter loquendo, ſunt magis contra voluntatem patientis, ſit, vt etiam ſint magis contra iuſtitiam, atque ex conſequenti magis obnoxia reſtitutioni. Reſtitutio enim, vt diximus, ſolùm oritur ex iuſtitiæ violatione. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd ex voluntate peccantis nõ tollitur omnino reſtituendi obligatio; ſed ex eo ſolum, quòd nullus relinquitur iniuriæ locus. Vnde, quia qui ſoluit vſuras, volũtariè reddit mutuum, & ſic quantũ ad hoc nulla ei fit iniuria; inuolũtarie autẽ dat ſuperabundantiam, ea, ſcilicet, ratione, quia aliter ſuæ neceſsitati conſulere non poteſt; & ob id, quantum ad hoc, patitur iniuriam; fit, vt qui ad vſuras dedit, quidquid vltra ſortem accepit teneatur reſtituere; & idem etiam contingit in ſpiritualibus, vt diximus in tertio dicto. ¶Ad tertium argumentum, vt reſpondeamus, ſupponendum eſt, quòd deceptio in ſpiritualibus poteſt eſſe duplex. Vna formalis, quando quis ſciens & prudens docet pernicioſam doctrinam. Et qui taliter decipit tenetur non ſolum ex charitate, verum etiam ex iuſtitia ſuum reuocare errorem: quemadmodum & qui in ciuilibus contractibus alium deciperet. Fides enim, quæ dictorum, atque pactorum conſtantia, & veritas à Cicerone appellatur, eſt fundamentum iuſtitiæ. Altera deceptio eſt materialis, quando quis putans dicere verum, docuit falſum. Et tunc qui taliter decipit, ſi verum poſteà reſciuerit reſpectu priſtini erroris, tenetur ſolum ex charitate ſuam ſententiam reuocare, cæterum reſpectu nocumenti futuri, etiam ex iuſtitia tenetur remedium adhibere; alioqui reus erit damnorum, quæ inde fuerint ſubſequuta. Sicut & medicus, qui per ignorantiam pro ſalubri remedio adhibuit pernicioſum. ¶In quarto argumento tangitur difficultas de illo, qui aliquem à religionis ingreſſu, vel profeſsione retraxit, an teneatur quidquam reſtituere? Paludanus in quarto, diſtinct. decima quinta, quæſtione ſecunda, dicit, quòd qui alteri propoſitum religionis ſic diſſuaſit, vt perſuaſerit ne intret, vel alia via eum vitæ monaſticæ ſubduxerit, tenetur ad reſtitutionem in integrum, nempe, aut illi religionis ingreſſum rurſus perſuadendo; aut alterum eius loco ſubſtituendo; aut ſi neutra iſtarum via patuerit, obſtringitur, inquit, idem ipſe intrare. Eandem ſententiam

Ad. 2. argumentũ.

Ad. 3. argumentum.

Duplex poteſt eſſe deceptio in ſpiritualibus.

Ad. 4. argumentũ.

Dubium de coqui retrahit aliũ ab ingreſſu religionis.

tenet Antoninus ſecunda parte, titulo ſecundo, capitulo ſecundo, & Adrianus in quæſtione illa citata de bonis animæ reſtituendis. Verum tamen eſt, quòd Adrianus ponit quandam limitationem dicens, hanc opinionē tunc eſſe veram, quando quis, vel religionis odio, vel alio malo animo id fecit; ſecus autem eſt, ſi aut amicitia, aut parentum commiſeratione ad id fuerit adductus. Nam tunc dicit, quòd quanuis peccatum committat, lex tamen reſtitutionis non obligat. Nos tamen ſuppoſito quòd in præſenti diſputatione poſſumus loqui, aut de ſpirituali nocumento, quod per ſe inuenitur in tali reuocatione, aut de nocumento temporali, quod per accidens poteſt imminere religioni ex eo, quòd ab ea vir vtilis abducitur.

1. dictum. ¶Ad explicationem propoſitæ difficultatis dicimus multa. Primum eſt: Qui per iniuriam retraxit à religione aliquem, ex cuius præſentia proueniebat ipſi religioni temporalis vtilitas, tenetur ad illius reſtitutionem, ſiue talis vtilitas prouenerit ex induſtria perſonæ, ſiue ex paterna hæreditate. Dicitur autem ille per iniuriam retrahere aliquem à religione, qui per vim, aut fraudem id facit, vt conſtat ex dubio præcedenti. Probatur: Damnum illud temporale eſt contra iuſtitiam illatum: ſed in his proprie habet locum reſtitutio: ergo ea eſt facienda. Eſt tamen aduertendum, quod non ſemper in his æqualis exigitur ſatisfactio, ſed quantò maius fuerit ius acquiſitum ipſi religioni, tantò maior reſtitutio erit facienda. Nam, ſi diſtractus erat profeſſus, & propter iniquam diſtractionem religio non poteſt hæreditatem obtinere, tenetur diſtrahens in totum. Si verò diſtractus erat nouitius, quia tunc hæreditas pendebat ex futuro euentu, minor quantitas debetur. Et erit adhuc leuior obligatio, ſi talis diſtractus ſolùm apud ſe propoſuerat particularis religionis ingreſſum. Itaque quemadmodum qui alterius ſata deſtruit, tanto magis reſtituere tenetur, quanto ipſa ſata maturis frugibus fuerint viciniora: ita etiam in noſtro propoſito. *2. dictum.* ¶Dico ſecundo: Qui per iniuriam alium impedit ab ingreſſu, vel ſtatu religionis, tenetur eidem in bonis ſpiritualibus tantum reſtituere, quantum humana facultas permiſerit. Itaque non ſolum tenetur remouere impedimenta in futurum, ſed etiam admonere, orare, & preces ad Deum fundere, vt antiquum exequatur propoſitum. Sunt enim omnia iſta media tali fini proportionata, vt ſupra dicebam de alijs bonis ſpiritualibus. ¶Dico tertio, quòd, qui *3. dictum.* ſine fraude, aut dolo impedit alterum ab ingreſſu, vel ſtatu religionis, quanuis id faciat ex malo animo, aut etiam ex odio religionis, nullam tenetur facere reſtitutionem. Probatur: Nulla ibi inuenitur iniuſtitia, quæ per reſtitutionem ſit reparanda, ſed ſolum eſt peccatum contra charitatem: ergo. ¶Dico vltimo: Ex eo quòd aliquis per *Vltimũ dictum.* iniuriam retrahat alterum ab ingreſſu religionis, nunquam tanta relinquitur obligatio, vt ipſe teneatur pro illa religionem ingredi, aut alterum loco illius ſubſtituere. Probatur primò: Quoniam hæc non ſunt media per ſe ordinata, aut neceſſaria, ad hoc vt augmentum ſpirituale, quo quis fuit defraudatus ei reſtituatur. Et præterea, quia cum conſilium religionis ſequendæ, quo homo à ſe abdicat propriam voluntatem, ſit valde difficile, nullo metu, aut delicti commiſsione poteſt quis compelli, vt illud ſequatur, etiam ſi mille monachos, vt exiret, compelleret. Propter quod tantum volentibus dixit Chriſtus Matthæ. decimo nono. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Et hinc, vt arbitror, ortum habuit, quòd quanuis ſæpe ſæpius leges Canonicæ adulteras, vel hæreſiarchas, aut alios delinquentes intra monaſteria, aut etiam intra arctiſsimas cancellas occludant, neminem tamen cogunt votum religionis emittere. Fateor quidem, quòd ſi tantum detrimentum tēporale alicui religioni euenisſet, vt non poſſet, qui fecit iniuriam reſtituere, teneretur ſe religioni tradere: ſicut & aliquando debitor tenetur ſe in ſeruum tradere creditori: tamen quòd teneatur monachus fieri, aut religionem vouere, id prorſus negamus. Et exemplum Magiſtri Raimundi, quod adducit Sylueſter, verbo reſtitutio tertio. §. primo, & cuius meminit Soto libro quarto, de iuſtitia, & iure, quæſtione ſexta, articulo tertio, potius eſt argumentum diuinæ vocationis, quam obligationis, humanæ.

Argumentum cõtra vltimũ dictum. ¶Sed contra hoc eſt argumentum: Si quis ſuaderet alieno ſeruo, vt à domino fugeret, teneretur ad illius reſtitutionem: ſed tantum ius habet religio ad monachum, quantum dominus ad ſeruum: ergo pari ratione qui ſuaderet monacho, vt religionem relinqueret, teneretur ad illius reſtitutionem. *Solutio.* ¶Reſpondetur tamen, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam non eſt eadem ratio de monacho, & de ſeruo. Dominus enim habet ius vtile in ſeruum, ſicut & in alias res temporales: & ideò qui

contra

contra domini voluntatem ſeruum adduc-
cit, non minus violat iuſtitiam, quam, ſi
equam ſolueret, aut bouem abigeret: At
verò religio non hac ratione poſsidet mo-
nachum: ſed eſt ſicut filius in domo patris,
& ſicut ciuis in libera ciuitate. Qui enim
diuino obſequio ſeipſos mancipauerunt,
& ſi obligati ſint religionis voto, non ta-
men poſsidentur, vt ſerui ad religionis,
vel prælatorum temporale commodum,
ſed ad ſuam ipſorum ſpiritualem vtilita-
tem. Ex quo fit, vt ſeruitus illa libertate
plena ſit. Et ſic, licèt monachus ea abuta-
tur exeundo à religione pro ſua voluntate,
ſolum tamen obligatur voto obedientiæ re
dire, nec ad aliquam tenetur reſtitutionẽ.
Et eadem ratio eſt de illo, qui ſuaſit mona-
cho, vt exiret. Et per hæc patet ſolutio ad
quartum argumentum, cuius occaſione hæc
omnia dicta ſunt. Ad confirmationem re-
ſpondetur, quòd bona ſpiritualia ſunt in du-
plici differentia. Quædam enim ſunt, quæ
immediatè ſpectant ad animam, nempe, ad
conſequendam æternam felicitatem, vt gra
tia, virtutes, & id genus alia. Et de huiuſ-
modi bonis ſpiritualibus intelliguntur ea,
quæ hucuſque dicta ſunt. Alia bona ſpiri-
tualia ſunt, quæ non immediatè ordinan-
tur ad ſalutem ſpiritualem animæ, vt ſcien-
tia, ars, & ſimilia. Et de his eadem eſt ra-
tio ſicut de alijs bonis corporalibus. Vnde
dico, quòd qui hominem, aut preſtigijs, aut
alia via dementaret, vel per vim, aut frau-
dem à literarum ſtudio diuerteret, ad ar-
bitrium boni viri teneretur, ſicut in alijs
temporalibus damnum reficere. Et hæc di-
cta ſint de tota iſta difficultate.

Bona ſpiritualia, in duplici differentia.

¶In primo argumento inquirit D. Tho. an reſtitutio vitæ, vel alicuius membri, ſit de neceſsitate ſalutis. Et videtur, quòd non, quia eſt impoſsibilis. Reſpondet tamen D. Thom. quòd quando illud, quod eſt ablatum, non eſt reſtituibile, vt vita, & membra, debet fieri recompenſatio per aliud, quod ſit poſsibile, vt per pecunias, vel per honorem, conſiderata conditione vtriuſque perſonæ ad arbitrium boni viri. Sed pro ampliori huius rei declaratione aduertendum eſt primò, multipliciter poſſe contingere, quòd aliquis lædat alterum in corpore. Nam primo poteſt lædere auferendo vitam. Secundò, mutilando membrum. Tertiò, infligendo vulnus, abſque alicuius membri mutilatione. Et tandem quartò, in aliquibus bonis corporalibus, à quibus vita non dependet, vt in pulchritudine, celeritate corporis, &c.

De reſtitutione vitæ vel membri diſputatio.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd duplex damnum poteſt ſequi ex corporis læſione. Vnum eſt in bonis temporalibus; vt quando alicui opifici abſcinditur manus, qua ſe & familiam ſuam alebat. Alterum in ipſo corpore tantum, vt quando eruitur oculus, vel aliud infligitur vulnus, ex quo nullum ſequitur nocumentum in bonis temporalibus. Et ſic duplex poteſt eſſe quæſtio. Prima, an qui læſit alterum in corpore teneatur facere recompenſationem illorum bonorum temporalium, quorum detrimentum patitur, qui fuit corpore læſus. Altera, an teneatur facere recompenſationem illius nocumenti, quod intulit. Dicemus de vtraque ſuo ordine. Et ſic ad primam deuenientes, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd qui læſit alterum in corpore, & ex illa læſione aliquorum bonorum temporalium iactura eſt ſubſequuta, vt in exemplo poſito de opifice, cui manus fuit abſciſſa, tenetur in conſcientia talium bonorum iacturam compenſare. Probatur ex illo Exodi capit. vigeſimo primo, quod refertur in capit. primo de iniurijs, & damno illato. Si rixati fuerint homines, & percuſſerit alter proximum ſuum lapide, vel pugno, & ille mortuus non fuerit, & iacuerit in lecto, qui percuſſerit, operas eius, & impenſas in medicos, reſtituat. Si dicas hoc eſſe præceptum veteris legis, & ſic per legem Euangelicam fuiſſe reuocatum, reſpondeo, quòd licèt præcepta cæremonialia & iudicialia veteris legis fuerint per Euangelicam reuocata, moralia tamen, vt-pote, quæ erant de iure naturali, reuocata non fuerunt. Et certum eſt, quòd præceptum de reſtituendis operis, & expenſis ab illo, qui alterum læſit, eſt morale præceptum, valde rationi naturali conſentaneum. Idem etiam poteſt probari ex cap. ſi culpa, extra, de iniurijs, & damno illato. Vbi hæc ponuntur verba: Si culpa tua datum eſt damnum, vel iniuria irrogata, ſeu alijs irrogantibus opem forte tuliſti: aut hęc tua imperitia ſeu negligẽtia euenerũt, iure ſuper his ſatisfacere te oportet. Itaque hoc certum eſt.

Duplex damnum ſequi poteſt ex corporis læſione.

¶Sed eſt dubium, an ſi ille, qui alterum læſit in corpore, puniatur à iudice pœna legali, teneatur adhuc recompenſare damna, quæ ex tali læſione fuerunt ſubſequuta. Verbi gratia, Occidit aliquis opificẽ ſua induſtria alentem familiam: & poſteà homicida ille ſuſpenditur à iudice, dubium eſt, an etiam teneatur liberis & vxori compẽſare damnũ tẽporale, quod ex tali homicidio fuit ſubſequutum. Scotus in. 4. d. 15. videtur

Puncti difficultatis.

ſignificare, quòd talis occiſor ad vlteriorem ſatisfactionem non tenetur, ſed ſufficienter ſatisfacit patiendo pœnam, quam alteri intulit. Idem tenet Adrianus in materia de reſtitutione quæſtione vltima. Et ratio eſt: Nam non videtur æquum, quòd qui luit in corpore, in bonis etiam temporalibus luat, duplicem pœnam pro eodem delicto ſuſtinens.

Concluſio. ¶In hoc tamen ſit concluſio: Qui alterum occidit, vltra pœnam mortis, quam iuſtè patitur, tenetur recompenſare damnũ temporale, quod ex tali occiſione vxori & filijs fuit ſubſequutum. Hanc ſententiam tenet Couarruuias libro ſecundo variarum reſolu. capit. decimo, numero ſeptimo, & Nauarro in Manuali capit. decimo quinto, numero vigeſimo quinto. Et probatur: Lex naturalis, & diuina obligat talem occiſorem ad reſtituendum parti damnum illatum: ſed illa punitio, quę ad vindictam publicam ſumitur, ſolum eſt compenſatio iniuriæ reipublicæ factæ; vt conſtat ex lege, ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam. & ex capit. vt famæ, de ſententia excommunicationis, quæ à debito, quo parti tenebatur non liberat: ergo ea non obſtante tenebitur occiſor parti ſatisfacere damnum illatũ. Secundò: Qui duobus hominibus diuerſas res debet, per hoc, quòd ſoluit vni non liberatur à debito alterius: ſed homicida ille eſt debitor reipublicæ, quam occidendo eius membrum iniuriã affecit: & præterea eſt debitor damni temporalis ex tali occiſione ſubſequuti, iuxta illud, quod habetur in cap. vltimo de iniurijs & damno illato. Qui cauſam damni dat, ipſum damnum dediſſe videtur: ergo per hoc quod ſatisfaciat reipublicæ moriendo, non liberabitur ab obligatione ſatisfactionis, quæ erga hæredes relinquitur. Vltimò: Fur, qui propter ſua delicta ſuſpenditur, tenetur ad reſtitutionem omnium eorum, quæ furtiuè ſuſtulerat, ſi habeat vnde poſsit illa reſtituere, vt omnes Doctores concedunt: ergo ſimiliter qui occidendo aliquem fuit cauſa dãni temporalis, tenebitur illud vxori & liberis compenſare, quanuis ex alia parte pro delicto ſuſpendatur. Probo conſequentiam: Nam æqua eſt vtriuſque ratio. Ex hoc infert Nauarro, quòd hæredes illius, qui decollatus, vel ſuſpenſus eſt per ſententiam, obligantur ad reſtituendum damnum parti illatum, ſicut ad ſoluendum alia debita. Imò etiam dicit, quòd fiſcus ad id tenetur, ſi bona fuerint confiſcata, vt colligitur ex lege, non poſſunt, & ex lege in ſumma. ff. de iure fiſci. Eſt tamen hoc intelligendum, quando ad hæredem libera bona defuncti tranſlata ſunt. Nam ſi ſolùm iure ſucceſionis prouenit primogenitura, nequaquam ad id tenetur. Ex quo ſequitur, quòd ſi homicida quandiu vixit nullam reſtitutionem fecit, tenentur hæredes eandem facere, quam ille ſi vixiſſet. Sed hoc moderamine adhibito, quòd, cum hæredes non teneantur ratione iniuriæ à ſe commiſſæ; ſicut autor criminis, non ſunt tantum vrgendi ad reſtitutionem, quantum homicida. Cum maiori enim grauamine eſt facienda reſtitutio, quæ debetur ex iniuſta acceptione, quam illa, quæ ſolum debetur ex re accepta. Quod velut generale documentum habendum eſt pro omnibus debitis, quæ ex damno per accidens conſequuntur. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, non eſſe ęquũ, quòd qui luit in corpore, pro eodem etiam delicto luat in bonis, vt optimè docet Felinus, in capit. ad liberandum. de Iudæis. Et ſic dicit, quòd qui ob delictum luit corpore, eo quod non habet in ære ad pœnam pecuniariam non tenetur, quanuis poſteà ſatis bonorum ad eam ſoluendam acquirat. Cæterum in caſu argumenti non pro eodem delicto luit in corpore, & in bonis. Nam in corpore luit propter iniuriam factã reipublicæ, cui intereſt delicta punire, ne qui nequam ſunt nequiores fiant. Obligatio autem reſtituendi naſcitur ex damno illato. Ex quo infero, quòd quando pars læſa vult, quòd delinquens per pœnam corporalem, non ſolum reipublicæ, ſed etiam ſibi ſatisfaciat, ad nullam vlteriorem tenetur recompenſationem. Quod etiam colligit Nauarro loco citato ex lege prima. ff. de ſatiſd. cog. & ex leg. ſi rem. §. omnis. ff. de pignor. act.

Notandum corollariũ Nauarri.

Dubium de occidente, aut mutilãte opificẽ.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, quantum teneatur reſtituere ille, qui occidit, aut mutilauit opificem, ſua induſtria liberos & vxorem alentem? Ioannes Maioris in. 4. diſtinct. decima quinta, quæſtione decima nona, dubio vltimo dicit, teneri talem homicidam tantum reddere hæredibus, quãtum defunctus iudicio prudentum in tota vita fuiſſet lucraturus, deductis tamen laboribus. Quia non eſt, inquit, æquum, quòd tantum detur quieſcenti, quantum datur laboranti. Sed hæc ſententia meritò reijcitur à Magiſtro Soto libro quarto, de iuſtitia & iure, quæſtione ſexta, articulo tertio, & à Couarruuias libro ſecũdo, variarum, cap. 10. numero ſeptimo, quia tunc contingere poſſet, quòd nihil ſupereſſet reſtituendum, ſi labores deducãtur. Vt eſt videre

Sententia Ierſonis.

in eo,

in eo, qui occidit, aut mutilauit hominem, qui ſolo ſuo labore lucrum, & victum quærebat, vineam, aut agrum colendo. Tunc enim, ſi labores deducantur, nihil reſtat quod ſit ſibi recompenſandum. Item qui impedit inuitum ab opere, quo duos argenteos erat lucraturus, tenetur illos in integrum reſtituere, non deducendo laborem: quia talis impeditus erat accinctus operi: ergo pari ratione, qui occidendo, aut abſcindendo brachium impedit alterum à pecunia, quam laborando lucraretur, tenetur illam reſtituere, nullo deducto labore.

Sententia Scoti. ¶Scotus in.4. diſtinct. decima quinta, quæſtione tertia, dicit, quòd qui occidit, aut mutilauit opificem, totum illud tenetur reſtituere, quod ipſe lucraretur. Ità quod ſi ſuo opere liberos & familias alebat, totum illud tenetur recompenſare, qui huius damni extitit cauſa. Eandem opinionem tenet Adrianus quæſtione vltima, de reſtitutione. & Nauarro in Manuali, capitulo decimo quinto, numero vigeſimo ſexto, & probatur ex capitulo vltimo, de iniurijs & damno illato. Vbi ſic dicitur: Si tua culpa damnum datum eſt, iure ſuper hoc ſatisfacere te oportet. Et ratione ſic argumentor: Iuſtitia commutatiua conſtituit æqualitatem ſimpliciter inter datum & acceptum; & ſimiliter inter damnum illatum, & id, quod in illius recompenſationem redditur: ergo tantum tenetur quiſquam reddere, quantum damnificauit, vt ſic ſit debita æqualitas commutatiuæ iuſtitiæ. Ex hoc infert Nauarro, confeſſarium non debere abſoluere homicidam illum, aut mutilatorem, niſi facta priùs ſufficienti recompenſatione ad æqualitatem, ſi habeat vnde poſsit ſatisfacere, aut ſi non habeat, ſine firmo propoſito ſatisfaciendi, habita commoditate. Hæc tamen ſententia eſt nimis rigida. Primò: Quia ex ea ſequitur, quòd ſi vnus artifex alterum occidit, aut mutilauit, & occiſor ſua arte ſolum id lucratur, quod defunctus lucrabatur, totum illud tenetur hæredibus defuncti dare: quod eſt valde durum. Item ſequitur, quòd ſi mercator occidit mercatorem, & occiſor ſolum id lucratur, quod defunctus erat lucraturus, totum illud tenetur hæredibus conferre: quod eſt valdè graue. Adrianus loco citato nihil horum habet pro inconuenienti. Sed Maioris dicit, quòd poſtquam familia defuncti habet aliunde victum, nihil homicida tenetur ei dare. Fallitur tamen: Nam cum iuſtitia commutatiua præcipiat, vt quantum ablatum eſt, tantum reddatur, modò qui abſtulit ſit ſoluendo, parum refert, ſint ne hæredes diuites, aut pauperes.

¶Quocirca ad explicationem huius difficultatis, quæ grauiſsima eſt, ſuppo-nendum eſt primò tanquam certum, quòd expenſæ factæ in curatione illius, qui caſus, aut occiſus eſt, ſunt neceſſario ſoluendæ, vt conſtat ex capit. primo de iniurijs, & dãno illato. ¶Secundò etiam eſt certum, quòd damnum temporale ex morte ſeu ex læſione iniuſta alicuius ſubſequutum, etiam eſt ad æqualitatem reſarciendum ab eo, qui iniuſtè læſit, aut occidit. Ratio enim iuſtitiæ commutatiuæ id poſtulat; nec quantum ad hoc eſt aliqua differentia inter Doctores. Cæterum, quoniam non ſatis conſtat, quanta ne ſit futura illa quantitas requiſita ad æqualitatem conſtituendam inter occiſorem, & damnum ſubſequutũ; idcircò ad id opus eſt multa prudentia. Caietanus in ſum ma, verbo, reſtitutio. cap. 3. dicit, quòd illa eſt aſsignanda ſecundum prudentiam boni viri; qui diligẽter conſiderare debebit, qualitatem vtriuſque perſonæ, ſcilicet, damnificantis & damnificatæ. Quando enim homicida eſt dives, maior ei reſtitutio eſt iniungenda, quàm ſi egeret: & ſi occiſus erat inutilis ſuis, minor, quàm ſi eſſet frugi. Sunt item conſiderandæ aliæ circunſtantiæ particulares dignitatis perſonarũ, & modi occidendi. Et in primis ſunt deducendi dies feſti, & illi, in quibus homines laborare nõ ſolent. Sunt etiam deducendæ operæ, quas vxor & liberi faciebant: non enim tenetur qui damnum intulit, has operas compenſare. Ac deniq; eſt conſiderandũ, quòd id, quòd eſt in ſpe, non tantum valet, quantum id, quod eſt in ſe. Vnde quemadmodũ qui conculcat triticum incipiens oriri, quãuis ſit bona ſpes de illo, non tenetur tantũ reſtituere, quantũ ex illo colligeretur, quia occurrunt frequenter multa pericula, quibus ſegetes defraudari poſſunt: ità etiam in noſtro propoſito non tantum debet reddi illi, qui damnum patitur, quantũ poſſet ipſe ſuo labore lucrari. Maximè cum poſſet mori, aut ægrotare, aut multis alijs modis à lucro impediri. Oportet etiam, quantũ ad hoc, conſiderare conditionem, atque ingenium eius, cui fuit damnum datũ. Nã ſi erat negligens in operando nõ tantum ei reddi debet, quantum, ſi erat diligens, cum minus eſſet lucraturus. De quibus omnibus videndus eſt Caietanus loco citato, & Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 6. art. 3. circa ſolutionem ad. 2. argumentum.

1. certum.

2. certum.

Punctus difficultatis.

Sẽtẽtia Caietani vera.

Quæſtio. ¶Et ſi quis quærat, an omnib⁹ in hac parte læſis ſit faciẽda reſtitutio; verbi gratia, occiſus eſt vir, qui ſuis prouẽtibus alebat parẽtes

vxorem, liberos, quin etiam, & in pauperes liberalis erat; dubium eſt, an homicida teneatur his omnibus ſatisfacere. Ad quod breuiter reſpondeo, quòd ſolum illis tenetur reſtituere, quos ſecundum iuſtitiam defunctus alere tenebatur, quales ſunt vxor, filij, atque parentes. Nam, cum reſtitutio ſupponat iuſtitiam commutatiuam violatam; & alij ab vxore, filijs, & parentibus ſecundum iuſtitiam ex natura rei non habeant ius ad talia ſubſidia; manifeſtè ſequitur, quòd ſolum his tenetur facere recompenſationem. ¶ De tempore autem, pro quo ille, qui occidit, aut mutilauit opificem ſua opera, vxorem, & filios alentem, teneatur recompenſare damnum illatum, ſunt variæ doctorum ſententiæ. Panormitanus in capit. primo de iniurijs. dicit, quòd tenetur facere recompenſationem pro toto tempore vitæ ipſius defuncti: ità quòd ſi occiſus erat triginta annorum, tenetur occiſor pro alijs triginta, vel quadraginta recompenſationem facere. Et ratio eſt: Nam, cùm damnum ſit illatum pro toto tempore vitæ ipſius defuncti; videtur, quòd pro eodem toto tempore ſit damnum reſarciendum, vt ſic ſit æqualitas iuſtitiæ. Hæc tamem ſententia eſt nimis rigida. Vnde dico, quòd quantum ad hoc etiam habet locum, quod ſupra dicebam de eo, quod habetur in ſpe, quod non tantum valet, quantum id quod eſt in re, maxime cum vita hominis ſit incerta & iuuenes mori ſæpe contingat, ſicut & ſenes. Quare ad arbitrium boni viri erit facienda reſtitutio, deductis prius illis, quæ ſecundum prudentiam deduci debent, vt ſupra dicebam. Et hæc dicta ſint de prima illa quæſtione, qua de recompenſatione bonorum temporalium, quorum detrimẽtum ex læſione ſequitur, diſputare propoſuimus.

Solutio. *Alia quæſt.* *Solutio.*

Aliud dubium principale.

¶ Supereſt, vt dicamus de ſecunda: nempe, an pro damno corporali ſit etiam faciẽda aliqua recompenſatio. Verbi gratia, occidit aliquis hominem, vel amputauit eius brachium, ex quo damno corporali nullum detrimentum in bonis temporalibus fuit ſubſequutum; dubium eſt, an ille, qui occidit, aut mutilauit, teneatur pro damno illo corporali aliquam recompenſationem facere? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod ſi homo ille occiſus, aut truncatus eſt ſeruus, tenetur qui illum occidit, aut mutilauit reſtituere domino illius verum, ac legitimum valorem ipſius ſerui. Et ratio eſt: Nam cùm ſeruus ſit bonum temporale domini, in quo fuit iniuſtè damnificatus, manifeſtè ſequitur, quòd ad æqualitatem erit ei facienda reſtitutio, vt ſit æqualitas iuſtitiæ commutatiuæ. Sed eſt dubium, vtrùm qui occidit, aut mutilauit hominem liberum pro damno illo corporali, teneatur ipſi, aut eius hæredibus aliquam facere reſtitutionem? Nauarro in Manuali, capite decimo quinto, numero vigeſimo ſecundo, partem tenet negatiuam. Eandem tenet Couarruuias libro ſecundo Variarum capit. decimo, numero ſeptimo. Et in eãdem videtur declinare Gloſſa in capit. primo, de iniurijs, & damno dato. Et probatur primò: Nam in dicto illo capitulo primo, de iniurijs. ſolum præcipitur fieri recompenſation impenſarum, quæ in medicos fuerint factæ, & operarum, quibus læſus caruit nulla facta mentione reſtitutionis pro corporis læſione; non autem eſt veroſimile, quòd, ſi illa eſſet neceſſaria, prætermitteretur. Præterea in lege, qua actione. ff. ad legem Aquiliam. dicitur patrem conſequuturum eſſe, quod minus ex operis ſui filij propter vitiatum oculum ſit habiturus, & impendia, quæ in eius curatione fecerit: nulla autem fit mentio recompenſationis faciendæ pro læſione oculi. Et in lege ex hac. ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur, dicitur: Liberum corpus æſtimationem non recipit. Et ideò pro illo nihil eſt neceſſario reſtituendum; ſed ſolum eſt habenda ratio impenſarum in curatione factarum, & operarum amiſſarum. Idem etiam habetur in lege prima. ff. de his, qui eſtuderint, vel deiecerint. §. ſed cum. vbi dicitur: Quando homo liber perit damni æſtimatio non fit in duplum, quia in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt. Et in lege vltima, eodem titulo. cum liberi hominis corpus ex eo, quòd deiectum, vel effuſum quid erit, læſum fuerit, iudex computet mercedes medicis præſtitas, &c. Et paulo inferiùs: Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æſtimatio: quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem.. ¶ Secundò, ratione argumentor pro eadem opinione; Qui debet alteri centum aureos mutuò, aut furtim acceptos, nec habet, vnde reſtituat, iure naturæ manet liber ab obligatione reſtituendi; nec quiſquam obligabit eum ad faciendum aliam recompenſationem, aut in bonis ſpiritualibus, aut in honore: ſed qui occidit, aut mutilauit alterum, non poteſt reſtituere damnum corporale illatum: ergo iure naturæ manet liber; atque ex conſequenti non tenetur facere recompenſa-

Sẽtẽtia Nauarri, & aliorum.

1. argumẽtum.

2. argumẽtum.

tionem

3. argumẽtum. tionem in alijs bonis. ¶Tertiò: Si ille, qui occidit alterum, teneretur aliquam facere recompenſationem pro damno corporali, maximè in bonis ſpiritualibus, quæ etiam defunctis poſſunt prodeſſe: ſed in his non tenetur: ergo. Probo minorem: Qui occidit paganum non tenetur facere recompenſationem, aut reſtitutionem in bonis ſpiritualibus, vt conſtat: ergo nec qui occidit Chriſtianum, cum reſtitutio in lege naturali fundetur, quæ omnibus eſt communis. Et confirmatur: Reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, quæ ideò commutatiua dicitur, quia habet locum in commutationibus humanis, vt in venditione, emptione, &c. ſed bona ſpiritualia in commutationes humanas venire non poſſunt: ergo nec compenſatio in illis erit actus iuſtitiæ commutatiuæ, atque ex conſequenti nec reſtitutio. ¶Quartò: Si Petrus occidit Paulũ, pro quo delicto poſteà Petrus occiditur à iudice, vxor & filij Petri nullam aliam tenentur facere recompenſationẽ vxori, & filijs Pauli; vt omnes concedunt, & colligi poteſt ex eo, quod habetur Exod. vigeſimo primo, & Leuit. vigeſimo quarto, vbi pœna Talionis pro aliquibus delictis iniungitur, vt pro morte nulla alia reſtitutio imponitur facienda: ergo etiam ſi Petrus non fuiſſet occiſus à iudice, non teneretur aliquam compenſationem facere Paulo, aut eius hæredibus pro damno corporali. Probo conſequentiam: Nam ex eo, quod aliquis punitur pœna debita, ſecundum legem, non deobligatur à reſtitutione, ad quam prius tenebatur: Vt ſi quis furatus eſt centum aureos, pro quo furto ſuſpenditur, non deobligatur à reſtitutione illorum. Et pari ratione diximus de eo, qui occidit opificem ſua opera vxorem, & liberos alentem: quod quauis pro delicto occidatur à iudice, manet obligatus ad recompenſandum damnum temporale vxori, & liberis illatum. ¶Vltimò: Homo non eſt dominus vitæ, nec membrorum ſuorum, vt diximus ſupra in materia de dominio: ergo, qui abſtulit ab eo vitam, aut aliquod membrum nihil ei pro illo tenetur reſtituere: ſed ſatisfuerit, ſi domino vitæ ſatisfaciat per pœnitentiam. Probo conſequentiam: Nã qui accepit à ſeruo decem aureos, qui erant domini ſui, ſufficienter ſatisfeciſſe dicetur, ſi illos domino recompenſet.

4. argumen

Vltimũ argumentũ.

Concluſio. ¶His tamen non obſtantibus ſit concluſio: Pro damno corporali, vt pro ablatione vitæ, aut abſciſsione membri, neceſſario eſt facienda aliqua recompenſatio, etiam ſi ex illo damno corporali nullum ſequatur detrimentum in bonis temporalibus. Hæc eſt cõmunis opinio Doctorũ, quã tenet D. Tho. hîc in ſolutione ad primũ. Caietanus in ſumma verbo. reſtitutio. cap. 2. Syluester verbo. reſtitutio. 3. §. 2. Scotus in. 4. diſtin. 15. quæſt. 3. Gabriel eadem d. quæſt. 15. Adrianus in. 4. in materia de reſtitutione. quæſtione vltima. & Soto vbi ſupra. Sed antequam illam probem, ſupponendum eſt, tam autores huius opinionis, quàm alterius conuenire in hoc, quòd ſi quis iniuſtè deformat aliquam fœminam, ratione cuius deformitatis ipſa non ità conueniens conſequitur matrimonium, ac eſſet conſequutura, ſi illam deformitatem non haberet, talis tenetur damnum recompenſare, dando pecuniam, aut augendo dotem, qua illatum nocumentum reſarciatur. Et eadem eſt ratio de illo, qui iniuſtè defloruit, aut infamauit virginem; ratione cuius infamiæ non ità bene nubit. Verum tamen eſt, quòd hæc recompenſatio non fit propriè pro læſione corporis, ſed pro damno temporali inde ſubſequuto. Hoc ſuppoſito probatur noſtra concluſio: Quicunque alicuius iniuſtæ inæqualitatis eſt cauſa, tenetur illam recõpẽſare eo modo, quo poteſt; vt patet ex ratione naturali id dictante, & ex lege cõmutatiuæ iuſtitiæ, quæ id poſtulat: ſed qui iniuſtè occidit hominẽ, aut abſcidit eius membrum, fuit cauſa iniuſtæ inæqualitatis, vt cõſtat: ergo tenetur illam reſarcire eo modo, quo poteſt. Prętereà, quando damnum eſt illatum in bonis temporalibus, aut in fama, recompẽſatio eſt neceſſario facienda, vt infra dicemus: ergo à fortiori, quando damnum fuerit illatum in bonis corporis. Probo conſequẽtiam: Nam bona corporis ſunt maiora bonis temporalibus, & ipſa fama. Et confirmatur: Nã alias ſequeretur eſſe melioris conditionis illum, qui hominem occidit, quam qui occidit bouem alterius; ſi quidem iſte ex natura rei maneret obnoxi⁹ reſtitutioni, & alter nõ; quod eſt abſurdum. Item: Si ille, qui occidit alterũ, nihil pro damno corporali teneretur reſtituere, ex eo eſſet, quia vitã ad æqualitatẽ cõpenſare nõ poteſt: ſed hæc ratio nihil valet; nã qui debet centũ millia aureorũ, etiã ſi nõ habeat, niſi centũ, tenetur illa reſtituere: ergo idẽ eſt dicẽdũ in propoſito. Vltimò: Pars læſa propter acceptã iniuriã poteſt cõuenire cũ homicida, aut cũ eo, qui brachiũ abſcidit in pretio temporali, vt omnes fatẽtur: ergo talis homicida aliquid temporale dẽbet ex iuſtitia. Probo conſequentiam: Nam aliàs illa conuentio eſſet iniuſta. Poteſt tandem confirmari noſtra ſententia; ex illo Exod. capit. 21. Si quis percuſſerit oculum

lum ſerui, aut ancillæ, & fecerit eos luſcos, dimittet illum liberum pro oculo, quem eruit. Vbi, vt videtis, pro damno corporali recompenſatio libertatis iniungitur. Et in eodem capit. Si rixati fuerint viri, & alter percuſſerit mulierem prægnantem, & abortiuum fecerit, ſi illa mortua non fuerit, reddet quantum maritus petierit, & arbitri iudicabunt. Et, vt docet D. Auguſt. quæſt. 80. ſuper Exodum, ibi ſolum eſt ſermo de abortiuo, nondum animato. Si ergo pro iſto recompenſatio fieri præcipitur, à fortiori eſſet facienda, ſi abortiuum eſſet animatum. Sunt denique in illo capitulo, plures aliæ recompenſationes taxatæ, quæ pro damno corporali fieri præcipiuntur. Ex quibus omnibus colligere licet, eſſe de iure naturali, quòd pro damno corporali vitæ, aut membrorũ recompenſatio fiat, quauis quantitas, aut qualitas recompenſationis ex naturali iure non ſit taxata, ſed determinetur ex iure poſitiuo, aut diuino, vt in veteri lege; aut humano, vt in legibus ciuilibus, & canonicis.

Quæſtio. ¶Et ſi quis quærat, quænam ſint illa bona, quibus homini occiſo, aut mutilato debet fieri recompenſatio pro damno corpo-

Solutio. rali, dico primò certum eſſe, quòd illi, cui brachium, aut aliud membrum fuit iniuſtè ablatum, vel vulnus citra mortem inflictũ, poteſt, & debet fieri recompenſatio in bonis temporalibus, non ad libitum illius, qui damnum accepit, ſed ſecundum arbitrium boni viri, pluribus circunſtantijs conſideratis. Nam, quauis membrum, aut quodcunque aliud bonum corporale præſtet quibuſcunque temporalibus, vt pote quod eſt ſuperioris ordinis, iam tamen, ſecundum humanam æſtimationem, eſt factum pretio æſtimabile; & ſic illo poteſt fieri recompenſatio, ſi non ad æqualitatem ſimpliciter, ſaltim ad æqualitatem aliquo modo. Dico ſecundo: Potiſsimus modus, quo homini iniuſtè occiſo poteſt, & debet fieri recompenſatio eſt per ſuffragia, & alia bona ſpiritualia. Hanc ſententiam tenent Scotus, Adrianus, & Soto vbi ſupra. Et probatur: Recõpenſatio, quæ fit pro damno illato cedere debet in vtilitatem damnificati: ſed nullũ bonum poteſt eſſe adeò vtile iniuſtè occiſo, ac ſunt bona ſpiritualia, atque ſuffragia: ergo illis potiſsimè debet fieri recompenſatio. Et confirmatur: Qui alium iniuſte occidit, non ſolum irrogat iniuriam corpori, ſed etiam animæ, imò animæ præcipue: ergo illa recõpenſatio erit conuenientior, quæ fit per bona animæ magis vtilia, qualia ſunt ſpiritualia, atque ſuffragia. Nolumus per hoc negare, quòd etiam in morte pro damno corporali ſit aliquod pretium tribuendum, vt fiat debita compenſatio. Nam, quemadmodum membrum ex humana æſtimatione eſt factũ pretio æſtimabile: ità etiam, & vita. Sed quod dicimus eſt, quòd vltra iſtam recompenſationem temporalem, debet etiam fieri ſpiritualis, quę vtilior eſt, atq; cõueniẽtior.

Alia quæſt. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum recompenſatio temporalis, quam dicimus deberi homini iniuſtè occiſo, aut mutilato pro damno corporali; tranſeat etiam in hæredes. Verbi gratia: Mutilauit Petrus Paulum brachio; & mors Pauli deinde eſt ſubſequuta, ſiue ex illo vulnere, ſiue ex alio: ſupponamus, quòd pro illo damno corporali ad arbitrium boni viri debebant reddi Paulo centum aurei; dubium eſt, an Paulo defuncto Petrus in conſcientia teneatur illos centum aureos Pauli hæredibus reſtituere. Et pro parte affirmatiua eſt argumentũ: Hæredes defuncti ita in alijs debitis ſuccedunt, quod ſunt illis neceſſario reſtituenda: ergo ſimiliter ſunt dicendi ſuccedere in iſto, quod ratione damni corporalis iniuſtè illati fuit contractum. Patet conſequentia: Nã æqualis videtur eſſe in omnibus ratio. Et confirmatur: Si iudex antequam Paulus moreretur, condemnaſſet Petrum in illis cẽtum aureis, ratione iniuriæ illatæ, Petrus proculdubio teneretur eos Pauli hęredibus ſoluere: ergo idem erit dicendum, nulla iudicis condemnatione exiſtente. Probo conſequentiam: Nam iudex nihil aliud facere videtur, quam taxare pretium pro damno corporali conferendum, quam tamen taxationem facerent viri prudẽtes ſuo arbitrio, etiam ſi nulla iudicis ſententia exiſteret.

Argumẽtũ pro parte affirmatiua.

Hæredes in duplici differentia. ¶Sed, vt ad propoſitam difficultatem reſpondeamus, ſupponendum eſt, quòd hæredes alicuius poſſunt eſſe in duplici differentia. Quidam ſunt neceſſarij, qui totaliter excludi ab hæreditate non poſſunt, vt parentes, liberi, & vxores. Alij ſunt non neceſſarij, qui ab hæreditate excludi poſſunt, vt fratres, & alij conſanguinei, & etiam extranei, quos hæredes inſtituere eſt liberum cuiquam, non habenti hæredes neceſſarios. Inter quos hæredes, hoc eſt diſcriminis, quòd primi ſunt aliquid teſtatoris, & è conuerſo. Homo enim non ſolùm eſt bonum ſuum, ſed etiam eſt bonum vxoris, filiorum, atque parentum. Ex quo fit, vt quando damnificatur homo in corpore, ſiue per amiſsionẽ vitæ, ſiue per membri mutilationem vxor etiam, atque filij, & parentes in bono ſuo damnificati dicantur, in alijs autem hæredibus, cum non ſint ità coniuncti teſtatori,

nec

nec ipſe teſtator ſit aliquod bonum ipſorum, etiam ſi teſtator damnificetur in corpore, nulla ratione hæredes dicuntur damnificati in bono ſuo. Hoc ſuppoſito dico primò: Si ante mortẽ occiſi, aut mutilati, reus fuit condemnatus ad perſoluendam pro dãno corporali aliquam quãtitatem pecuniæ, illa neceſſario erit reddenda hæredibus dãnificati, ſiue ſint hæredes primi ordinis, ſiue ſecundi: præſertim ſi ſententia tranſit in rẽ iudicatam. Probatur: Per illam ſententiam erat iam ius acquiſitum damnificato ad talem quantitatem pecuniæ: ſed hæredes quicunq; ſint illi ſuccedunt teſtatori in omnibus bonis, ad quæ habet ius acquiſitum: ergo. Dico ſecundò: Etiam ſi damnificatus moriatur ante ſententiam latam hæredibus primi ordinis eſt neceſſario aliqua recompenſatio facienda ad arbitrium boni viri. Probatur: Nam etiam iſti hæredes fuerunt dãnificati in bono, quod erat ſuũ: & quæcũque iniuſta dãnificatio debet per reſtitutionẽ reparari. Dico tertiò: Hæredibus ſecundi ordinis non eſt neceſſario facienda recompenſatio pro damno corporali, quando dãnificatus moritur ante ſententiam latã. Probatur: Nam iſti hæredes non fuerunt damnificati in bono proprio. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum factum pro parte affirmatiua. Ex dictis infertur, amplectendã eſſe eam communem opinionem, quæ aſſerit, pro damno corporali aliquam de neceſſitate faciendam eſſe recompenſationem, pẽſata prius qualitate damnificati, & quantitate damni, & poſsibilitate damnificantis, ad modum iam explicatum.

Reſponſio ad quæſtionem.

Ad arg. pro parte affirmatiua.

¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumẽta facta in principio quæſtionis. Vnde ad primum quod cõſtat ex plurium legum determinatione dico, quòd illæ ſolum determinant debere fieri compenſationem impẽſarum in medicos, & in curationem, & etiã operarum, quibus damnificatus caruit. De compenſatione autem facienda pro damno corporali, nihil ſe velle determinare dicũt. Et reddunt rationem: Quia pro corpore hominis liberi condigna non poteſt fieri cõpenſatio. Ex hoc autem non licet colligere, quod qui damnum intulit, maneat liber à facienda recompenſatione pro damno corporali, eo modo, quo poteſt. Sicut nec ex eo, quòd Deo æquiualens reddere nõ poſſumus, licet inferre, quòd nihil ei reddere debemus. Et quod hæc ſolutio ſit conueniẽs, colligi poteſt ex eo, quòd compenſare in iure idem eſt, quod ex æquo reddere, ſeu quaſi pari pondere rependere, vt conſtat ex. l. 1. ff. de compenſationibus. Vbi dicitur, compenſationem eſſe debiti crediti contributionem. Quando ergo in illis legibus dicitur, non poſſe pro corpore hominis liberi fieri compenſationem, aut æſtimationem, ſolum eſt ſenſus, quod non poteſt fieri pro illo cõdigna retributio, quod eſt verum. Et nõ eſt ſenſus, quòd qui nocuit in corpore maneat liber ab obligatione ſatisfaciendi eo modo, quo poteſt; vt intendebat contraria opinio.

Act. arg. ex factis pro ſententia Nauar.

¶Ad ſecundum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam, quia pecuniæ ex natura ſua ſunt reſtituibiles, & ille, qui modò non eſt ſoluẽdo, ſi poſtea deueniat ad pinguiorem fortunam, tenetur reſtituere quidquid mutuò, aut furtim accepit, etiam ſi multis ſuffragijs, aut orationibus procurauerit ſatisfacere creditori, nullus eſt qui illum obliget ad ſatisfaciendum in bonis ſpiritualibus, aut in honore: cæterùm, quia vita, aut membra hominis liberi ſecundum ſe reſtitui non poſſunt, nec poteſt qui talia abſtulit aliquando deuenire ad talem ſtatum, quo ea in ſpecie creditori reddat, fit, vt ſtatim teneatur per alia bona ad arbitrium boni viri damni illati facere recompenſationem. *Ad. 2. arg.* ¶Ad tertiũ argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non valere iſtam conſequentiam: Qui occidit Paganum non tenetur facere recõpenſationẽ in bonis ſpiritualibus: ergo nec qui occidit Chriſtianum. Nam cùm ratio naturalis dictet, quòd quando non poteſt reſtitui id, quod ablatum eſt, reſtitutio fiat in eo, quod cedit in vtilitatem illius, cui iniuria fuit facta; & bona ſpiritualia, atq; ſuffragia ſecundum fidem non poſsint prodeſſe Pagano occiſo, poſsint autem prodeſſe Chriſtiano, fit, vt non ſit eadem ratio de vtroque, ſed longè diuerſa. Ad confirmationem reſpondetur, verum eſſe, quòd reſtitutio eſt actus iuſtitiæ cõmutatiuæ, quæ propriè ſolum habet locum in illis, inter quæ poteſt eſſe æquale ſimpliciter; quales ſunt commutationes humanæ. Cęterùm quoniã ſunt plura alia, inter quæ licèt non inueniatur perfecta ratio cõmutatiuæ iuſtitiæ, quia non redditur æquale ſimpliciter, inuenitur tamen aliqualis ratio iuſtitiæ, quia redditur quod poteſt, licèt non totum quod debetur, fit, vt etiam in his inueniatur aliquo modo reſtitutio, vel potius ſatisfactio. Et hæc eſt, quæ habet locũ in bonis ſpiritualibus, & in recompenſatione bonorum corporalium ad arbitrium boni viri. *Ad. 3. arg.* ¶Ad quartum argumentum Scotus, Gabriel, & Adrianus locis citatis reſpondent concedendo antecedens. Imò dicunt, quòd qui alterum occidit *Ad. 4. arg.*

cidit nullo meliori modo poteſt pro damno corporali illato ſatisfacere, quam patiendo pœnam à lege taxatam. Et addunt iſti Doctores, quod ſi iudex homicidam non interfecerit, non poteſt ipſe melius ſatisfacere, quam exponendo vitam morti in bello contra infideles pro anima occiſi. Hæc tamen ſententia eſt apertè falſa. Primò, propter rationem poſitam in eodem argumento. Si enim, qui occidit alterum, prius quã pateretur pœnam legis, aliquam tenebatur facere reſtitutionem, ſequitur quod ad eandem tenebitur poſtquam talem pœnã fuerit perpeſus. Ex eo enim, quòd quis puniatur pœna debita ſecundum legem non deobligatur à reſtitutione ad quam prius tenebatur, vt eſt videre in eo, qui propter furtum ſuſpenditur. Secundò, patì pœnam legis verè, & propriè loquendo non eſt reſtituere. Reſtitutio enim importat redditionẽ illius, quod iniuſtè fuerat ablatum, aut alterius æquiualentis, eo modo, quo melius fieri poteſt; ità, quòd ex ipſa reſtitutione aliqua reſultet vtilitas ei, cui fuit iniuria facta: Sed ex eo, quod homicida occidatur à iudice, nihil occiſo tribuitur, nec eius hæredibus, nec aliquid vtilitatis in eos redundat: ergo per talem pœnam mortis homicidæ inflictam nulla fit reſtitutio, aut recompenſatio defuncto, nec eius hæredibus. Atque ex conſequenti ſi ante pœnam inflictam tenebatur homicida aliquam facere reſtitutionem, vt Scotus, atque Gabriel concedunt, ſequitur, quòd ad eandem tenebitur poſt pœnæ inflictionẽ. Quo circa nos ad argumentum propoſitum reſpondemus negando antecedens. Falſum enim putamus, quòd qui propter homicidium ſuſpenditur à iudice non tenetur ad faciendam aliquam recompenſationẽ filijs defuncti. Et ratio eſt: Nam, cùm ille iniuſtè damnificauerit eos, occidendo illorum patrem, & hoc damnum nõ reſarciatur, per hoc, quòd ipſe à iudice occidatur, ratio poſtulare videtur, vt aliam eis faciat compenſationem. ¶ Ad vltimum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Et ad probationem dico, nihil valere exemplum adductum de ſeruo. Nam, quanuis homo non ſit dominus vitæ ſuæ, habet tamen vſum illius. Vnde, quemadmodũ quãdo aliquis habet vſum alicuius domi, vel fundi, & alius euertit, aut incendit talem domũ, vel fundũ, non ſolum facit iniuriam domino, ſed etiam vſufructuario; & ideò non reſtituit ſufficienter damnum, niſi vtriq; ſatiſfaciat: ita etiam in noſtro propoſito, quia homo habet vſum vitæ, atq; membrorum, quanuis non habeat dominiũ illorum, nõ poterit qui iſta iniuſtè abſtulerit ſufficiẽter ſatisfacere, niſi Deo per pœnitentiam, & ei, à quo abſtulit per reſtitutionem debitã faciat recompenſationem. Ex hoc infertur, quòd qui aufert à religioſo librum, aut aliquid aliud, quod habeat ad vſum, etiam ſi ille, qui aufert ſit religioſus eiuſdem ordinis, vltra hoc, quòd peccat mortaliter, tenetur illud eidem reſtituere. Et ratio eſt: Nam cũ habeat facultatem vtendi illo libro, iniuriam facit qui eum ab eo aufert: & ſic tenetur illi per reſtitutionem facere recompenſationem.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentũ agit D. Tho. de reſtitutione famæ. Et ſuppoſito, quòd tripliciter poteſt alicuius fama lædi: vno modo vere & iuſte; vt ille, qui ſeruato ordine iuris, alium de vero crimine accuſat: alio modo falſò, & iniuſte; vt dũ quis imponit alteri falſum crimen. Tertiò verè & iniuſtè; vt quando crimen occultum detegitur, conſtituit tres propoſitiones. Prima eſt qui nocet alteri in fama vere & iuſte nullam tenetur facere reſtitutionem. Secunda propoſitio: Qui nocet alteri in fama falſò, & iniuſtè, tenetur facere reſtitutionem dicendo, ſe falſum dixiſſe. Tertia propoſitio: Qui nocet alteri in fama, dicendo verũ crimen, ſed occultum, tenetur facere reſtitutionem ſine mendacio tamen. Itaq; non debet dicere ſe fuiſſe mentitum; ſed quòd fecit iniuſte, & male & quòd fides ei adhiberi non debet. Et addit D. Thom. quòd ſi fama ſecundum ſe reſtitui non poteſt facienda erit pro illa recompenſatio in alijs bonis, ſicut dictum eſt de recompenſatione pro damno corporali, quod ſecundum ſe eſt irreparabile. Hæc habet Diuus Thomas in litera. Sed quoniam continent ingentem difficultatem plura ad illorum intelligentiam dicere oportebit. Et vt recto ordine procedamus, aduertendum eſt primò, quòd fama, vt dicit gloſſa in capit. veſtræ. de cohabitatione mulierum & clerico. eſt illæſæ dignitatis ſtatus, moribus & legibus approbatus, & in nullo deficiens. Vel, vt dicunt Philoſophi, atque Theologi, eſt æſtimatio inculpatæ, & bonæ vitæ, quam de aliquo habent homines. Et quoniam vnuſquiſque reipublicæ ciuis ius habet, vt talis exiſtimetur, qualem propria opera oſtendunt, iuxta illud, quod Saluator noſter dicit Ioan. 7. Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed rectum iudicium iudicate, hinc fit quòd tunc aliquis dicitur infamare proximũ quando præclaram eius opinionẽ, quã habebat apud alios prauis

Ad vlt. argument.

Sententia D Thom. de reſtitutione famæ

Fama diffinitio.

prauis rumoribus denigrat; atq; adeò tunc etiam dicitur ablatam famã reſtituere quãdo proximum reducit in eum ſtatum, quẽ in aliorum mentibus habebat. Differt autẽ fama ab honore in eo, quòd honor eſt cultus & reuerentia exterius homini exhibitus virtutis, & dignitatis cauſa. At verò fama eſt bona opinio in mente, & animo aliorũ reſidens, originemq; ducens, vel à donis ſupernaturalibus, vel à virtute morali, vel à ſcientia, vel à nobilitate. Ex quo fit, vt fama lædatur per detractionem, qua alicuius vita, aut verè aut falſè verbis traducitur. Honos verò læditur per irreuerentiam atque contumeliam, quæ tam verbis, quàm factis conſiſtere poteſt. Et quoniam homines proniores ſunt ad malum, quàm ad bonum, fit, vt malum quàm facillime ſuadeatur, ſemel autem perſuaſum ægre deleri poſſit à cordibus hominum. Sæpè enim autoritas vnius, quæ potens fuit generare ſiniſtrã opinionem de aliquo, non eſt ſatis ad eam abolendam, quæ eſt cauſa, vt reſtitutio famæ frequentiſsimè ſit neceſſaria, & difficilimè perficiatur.

Differentia inter honorem & famam.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd ad hoc vt aliquis alterius famam reſtituere teneatur, tres conditiones ſunt neceſſariæ. Prima eſt, quòd ipſa fama verè fuerit læſa. Vnde quantumuis aliquis grauiſsimã aliquam detractionẽ fecerit, etiã animo lædẽdi, ſi tamẽ inde nulla infamia eſt ſubſequuta, ad nullam tenetur famæ reſtitutionẽ. Debet enim ſemper præſupponi inæqualitas, non ſolũ intenta, ſed realiter facta, ad hoc, vt reſtitutionis obligatio oriatur. Sæpè autem videtur fama auferri, quæ tamen in rei veritate non aufertur. Quod quatuor modis contingit. Primus eſt, quando peccatum, quod de aliquo dicitur, ſecundum communem æſtimationem non cedit illi in infamiam. Vt ſi quis dicat de homine aulico, quòd prouocauit alterum ad ſingulare certamen, vel, quòd ſeruiuit alicui fœminæ nobili. Secundus: Quando ille, de quo aliquid dicitur, eſt publicè infamis circa illam materiam. Vt ſi quis diceret de publica meretrice, quòd iuuenem aliquem admiſit. Tertius: Quando infamia eſt leuis. Quartus: Quando infamator eſt adeò fide indignus, vt nullus illi fidẽ adhibuerit, vel creditur id ioco dixiſſe. In his enim omnibus caſibus ille, qui crimen detegit, vel falſò illud alicui impoſuit, ad nullam tenetur reſtitutionem ex defectu in famiæ ſubſequutæ. Secunda conditio neceſſaria ad hoc, vt quis alterius famam reſtituere teneatur, eſt, quòd illam abſtulerit, vel lęſerit iniuſtè. Ex quo infero primò, quòd ſiquis ſeruato ordine iuris accuſet aliquem de crimine, quod ſufficiẽtibus teſtibus probat, quanuis auferat famam illius, ad nullã tenetur reſtitutionem. Et idem iudicium eſt de eo, qui in correctione fraterna adhibuit duos, vel tres teſtes. Infero ſecundò, quòd quanuis iudex iniquo animo ferat ſententiam contra reum; & accuſator ſimiliter ex odio procedat, ſi tamen ſententia fuit iuſta ad nullam tenentur famæ reſtitutionem. Et ratio eſt: Nam licèt fuerit ablata contra charitatem, non tamen contra iuſtitiam. Et idẽ iudicium eſt de illo, qui publicè & iuridicè diffamatum in vno loco diffamat in altero. Infero tertiò, quòd quando aliquis hypocrita ab omnibus reputatur vir ſanctus, ſi quis veritatem reuelat, ad nullam tenetur reſtitutionem. Imò aliquando præcepto charitatis obligabimur reuelare alijs malitiam illius, ne velamine pietatis, alios praua doctrina vel exemplo corrumpat. Qua ratione Chriſtus Dominus in Euangelio ſæpè inuehitur contra Phariſæos hypocritas, illorum peccata detegens. Et ratio eſt: Nam illa fama non eſt ſua, ſed per fraudem vſurpata: & ſic nulla fit iniuſtitia in eius ablatione. Infero quartò, quòd quando aliquis ſeductor iactat ſe generoſum eſſe, quem alter ſcit eſſe infimo loco natum, non violat iuſtitiam, qui reuelat natales illius propter eandem cauſam, ſcilicet; quia, cùm ille per iniuriam tale nomen vſurpat, non priuatur iure ſuo. Et ſi quis argumentetur, quod quãdo aliquis iniuſtè poſsidet aliena bona, nõ licet cuicunque priuato homini auferre illa, quanuis ſciat eſſe aliena, ſed ſpectat hoc ad publicam poteſtatem: ergo pari ratione quanuis aliquis ſit injuſtus poſſeſſor alienæ famæ non eſt à quopiam deturbandus: reſpondetur, eſſe latiſsimum diſcrimen inter hæc bona. Nam corporalia taliter ſunt in poteſtate poſſidentis, vt, regulariter loquẽdo, nequeant auferri ab inuito, niſi per vim, aut ſcandalum. Ex quo fit, vt ad id ſit opus miniſterio publicæ poteſtatis. At vero fama ſita eſt in mentibus aliorum: & ſic quando non habet ius ad illam abſque ſcandalo per verum teſtimonium poteſt auferri. Quare non valet illa conſequentia. Infero vltimò, quòd quando quis ſcit ſeruum alicuius furem eſſe, ſine culpa poteſt dominum admonere, aut etiam amicum, ne illum domi recipiat, vel detineat. Et ratio eſt: Quia tunc verè & iuſtè infamat, non vt noceat peccatori, ſed vt conſulat innocenti. Et ſi inferas: Ergo licebit publicè reuelare crimen, vt omnes caueant, reſpondetur negando ſequelam. Nam occultiſsimus peccator ius habet, vt

Conditiones neceſſariæ, vt quis alterius famam reſtituere teneatur.

bet, vt ei publica æſtimatio conſeruetur, quandiu manifeſtatio non eſt medium neceſſarium, vel ad procurandam ſalutem illius, vel ad alterius periclitantis defenſionem. Et ſic, quandocunq; dubium eſt, vel de correptione, vel de futuro periculo, conſeruanda eſt ſua fama. Tertia conditio neceſſario requiſita ad hoc, vt quis alterius famam reſtituere teneatur, eſt, quòd ille, qui diffamatus fuit eam in integrum non recuperauerit. Nam ſi illam recuperauit, qui abſtulerat nihil amplius tenetur reſtituere: iã enim facta eſt æqualitas. Ex quo infero, q̃ ſiquis accuſauit alterum de falſo crimine, quod ipſe ſufficientiſsimè oſtendit fuiſſe falſò impoſitum, ad nullam vlterius tenetur reſtitutionem: iam enim damnificatus habet totum, quod amiſerat.

Duobus tãtum modis poteſt quis contra iuſtitiam infamari.

¶ Tertio eſt aduertendum, quòd vt conſtat ex D. Thom. in præſenti, duobus tantũ modis poteſt aliquis contra iuſtitiam infamari. Primus eſt, quando falſum crimen alicui imponitur, & iniuſtè. Secundus, quando imponitur verum crimen, ſed iniuſtè. Et ſiquis obijciat. Nunquam poteſt contingere, quod falſum crimen alicui obijciatur, quin hoc fiat iniuſtè: ſuperflue ergo ponitur illa particula, iniuſtè, in primo modo auferendi famam contra iuſtitiam; Reſpondeo cum Caietano in præſenti, non fuiſſe ſuperfluè illam particulam poſitam. Nam quando iudex eum, quem ipſe nouit innocentẽ, quia tamẽ in ſuo tribunali eſt probatus nocens, condemnat, quo vtique caſu, falſum illius crimen facto ipſo confirmat, ad nullã tenetur reſtitutionem: quia non iniuſtè, ſed iuſtè id facit. Et extra iſtum caſum, nec in iudicio, nec extra poteſt aliquando falſum crimen alicui imponi, niſi iniuſtè.

Diſcrimen quod eſt inter infamare falſum crimen imponẽdo, & dicendo verum ſed iniuſtè.

¶ Quartò eſt aduertendum, eſſe latiſsimũ diſcrimen inter iſtos duos modos auferendi famam iniuſtè. Nam qui illam abſtulit, dicendo falſum tenetur dicere ſe fuiſſe mentitum, imo quia homines procliores ſunt ad credenda mala, quam bona, non ſatis erit ſemper coram eiſdem, quibus mendacium dixeras, te mentitum aſſerere: ſed vltra id opus erit, vt iureiurando, & adhibitis inſuper teſtibus demonſtres te falſum dixiſſe, vt hac ratione, qui tua culpa fuerat infamia reſperſus, tua quoq; diligentia purgatus euadat. Donec enim contrariam eius, quam feceras fidem facias, non ceſſat obligatio reſtitutionis. Ille vero, qui abſtulit famam dicẽdo verum, ſed iniuſtè, ſiue id fecerit in iudicio, ſiue extra nõ poteſt dicere ſe fuiſſe mẽtitum. Hoc enim eſſet mendacium, quod pro ſalute totius mundi dicere non licet. Ex quo fit, vt hic reſtitutionis caſus ſit difficilior. D. Thom. & plerique Doctorum dicunt, quòd debet ille tunc dicere ſe perperam id dixiſſe, & iniquè proximum diſfamaſſe, nec eſſe ſibi fidem adhibendam. Sed proculdubio adeo parum, aut nihil ad reſtitutionem hoc confert, vt citius ac ſæpius noceat. Quare hæc dicere non erit opus. Alij recentiores affirmant, quòd debet tũc infamator vti amphibolis verbis, quibus abſque mendacio à ſe prolato alij intelligant ſe fuiſſe mentitum. Cæterùm nec hic modus dicendi ſatis placet. Tum, quia hoc eſt genus quoddam mendacij. Tum etiam, quia regulariter loquendo, nihil vtilitatis affert. Sed quod mihi in hac parte ſemper viſum eſt melius, eſt, quod affirmat Caietanus in iſto articulo, nempe, tacendo de priori delicto, laudare, cum veritate tamen, perſonam illam pluries aperiendo, quod credit ipſum virum bonum, & dare operam ad hoc, quod ſic habeatur ab alijs, & hoc ità caute, ne videatur hoc facere pro reſtitutione, quia tunc eſſet prioris infamiæ confirmatio. Verba ſunt Caietani. Sed eſt aduertendum, quod quando diximus illum, qui falſò & iniuſtè aliquem diffamauit, teneri ad affirmandum fuiſſe mentitum, ſermo eſt de ijs, quæ regulariter contingunt. Nam ſi Comes, vel Epiſcopus, vel alia perſona magnæ dignitatis hominem plebeium falſò & iniuſtè infamaſſet, non teneretur ſe profiteri mendacem; ſed poſſet alia ratione ſatisfacere: & qui læſus eſt tenetur talem ſatisfactionem acceptare. Si enim ille, qui decem numos furto abſtulit, nec eos reſtituere poteſt, ſine iactura mille aureorum, non tenetur talem reſtitutionem facere cum tanta iactura, vt omnes Doctores cõcedunt: à fortiori, nec ille, qui in magna dignitate conſtitutus diffamauit plebeium tenebitur cũ propria infamia eius famam reſtituere; cum maius ſit interuallum inter famam Epiſcopi, vel Comitis, vel Ducis, & famam hominis plebeij, quàm inter decem & mille aureos. Sed erit tunc facienda reſtitutio in pecunia ad arbitrium boni viri. Pecunia enim eſt menſura rerum temporalium, qua etiam fama æſtimari poteſt. Et, vt dicit D. Thom. hic ad ſecundum, quando fama reſtitui nõ poteſt, debet in alijs recompenſari. Si autẽ contingat, quòd ille cui non datur facultas retractandi ſuum dictum, nec etiam habeat pecunias, quibus alienæ infamiæ ſatisfaciat, non tenebitur ex iuſtitia eum, qui læſus eſt orationibus iuuare. Orationes enim, & bona ſpiritualia non poſſunt eſſe ſatisfactoria ex iuſtitia rerum temporalium, ſed habendus

Nota.

dus erit tunc tanquam impotens ſatisfactionis, vel tenebitur ſatisfacere ad illum modum, quo verum dicentes, ſed iniuſtè ſatisfacturos eſſe diximus ex mente Caiet.

Quando ex infamia ſequitur temporale damnum qui in iuſtè infamauit, tenetur illud reſtituere.

¶Vltimò eſt aduertendum, quòd quotieſcunq; ex infamia damnum in bonis temporalibus eſt ſubſequutum, ille qui iniuſtè infamauit alterum, tenetur ea in integrum reſtituere, nec quantum ad hoc poteſt eſſe dubitatio inter Doctores. Qui enim cauſam damni dat, ipſum damnum dediſſe videtur: & ſic obligatur ad illius reſtitutionem. Verum tamen eſt, quòd, quoniam damnum temporale ex infamia ſubſequutum nõ ſem per eſt determinatum, determinandum erit ex arbitrio boni viri, omnibus circunſtãtijs conſideratis, vt diximus ſupra de damno tẽporali ex corporali ſubſequuto.

1. Dubium de reſtitutione famæ.

¶His conſtitutis, quæ generalia ſunt, operæpretium eſt, vt ad alia, quæ in hac materia de reſtitutione famæ particularia ſunt, deueniamus. Et ſic eſt prima difficultas, vtrũ ille, qui alterius famã mẽdaciter læſit, iam tamẽ illud in obliuionẽ eſt traditũ etiã apud eos, apud quos læſus eſt, teneatur ſuũ dictum retractare. Et pro parte negatiua eſt argumentum: Fama illius pro tunc in re nõ eſt læſa, ſiquidem illi, qui audierunt iam bene iudicant, meiq; dicti ſunt penitus obliti: ergo nihil reſtat reſtituendum. Probo conſequentiam: Nam vna ex conditionibus, quas diximus eſſe neceſſarias, ad hoc, vt quis teneatur ad famæ reſtitutionem, eſt, quòd ipſa fama in re ſit læſa. Et confirmatur: Renouare memoriam prioris delicti, quanuis falſò impoſiti, magis videtur in infamiam, quàm in honorẽ cedere: ergo id nõ eſt faciendum. Hoc tamen non obſtante dico cum Caietano in præſenti, quòd qui taliter læſit famam, tenetur ſuum dictum retractare. Et ratio eſt: Nam quanuis illi, qui audierunt ſint obliti, poſſunt tamen facile recordari, vt ſæpe accidit: & tunc male de illo iudicabunt. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, negando, quòd in caſu poſito fama illius non ſit læſa. Nam quanuis non ſit læſa actu, eſt tamen læſa habitu; quod ſatis eſt ad hoc, vt non deficiat illa conditio. Ad confirmationem reſpondetur, negando antecedens. Illa enim renouatio memoriæ prioris delicti deſeruit ad hoc, vt qui audierunt, ſciant id eſſe falſum: & ſic amplius ei nocere non poſſit.

Concluſio.

Dubiũ. 2.

¶Eſt aliud dubium, vtrùm ille, qui alterius delictum detulit ad prælatum, non ſeruato ordine correctionis fraternæ teneatur reſtituere infamiam ex tali delatione ſubſequutam. Et pro parte affirmatiua eſt argumentum; Nemini cõceditur facultas à Chriſto, vel à iure proferendi crimen alterius apud iudicem, ſeu apud aliquem alium, niſi adhibita prius correctione fraterna: ergo quandiu illa non fuerit adhibita talis delinquens habet ius ad ſuam famam; atq; ex cõſequenti facit iniuſtè qui illam aufert & tenetur ad reſtitutionem. Pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum. Primò, quòd, quoniam iuſtitia conſiſtit in æqualitate rei, & charitas eſſentialiter eſt amor, cuius proprium munus eſt velle, vt amicus bonis abundet; hinc fit, varias eſſe obligationes iuſtitiæ & charitatis, vnamq; altera ampliorem. Nam iuſtitia ſolum obligat ad illa, ſine quibus nõ poteſt ſtare æqualitas: Charitas verò ad illa, ſine quibus non poteſt ſtare amicitia. Et certum eſt, quòd quotieſcunque violatur æqualitas rei, violatur etiã amicitia, & non è contra. ¶Secundò eſt aduertendum, quòd quia fama eſt bona opinio, quam de alterius virtute habent homines, & homines non iudicant de occultis, ſed de illis, quæ in publicam lucem veniunt, id circò tandiu habet vnuſquiſque ius vt de ſe alij bene iudicent, non quandiu eſt bonus & innocens, ſed quandiu ità viuit, vt malũ illius factum in publicum idoneis teſtibus deferri non poteſt. Nam ſi poteſt probari, etiam antequam in publicum deferatur bona opinio, quam de illo habent cæteri, non tam ex iuſtitia debetur ei, quàm gratis datur. Iſtam tamen bonam opinionem, quam iuſtitia in iſto caſu non cõcedit, tribuit charitas, quæ ſemper aliquid vltra iuſtitiã dat. Et ſic ex charitate tenentur homines bene opinari de illo: quanuis non ex iuſtitia.

Obligationes iuſtitiæ & charitatis diuerſæ.

Quandiu quis habeat ius vt alij de ſe bene iudicent.

1. Dictum.

¶His conſtitutis dico primò: Si crimen quod ante iudicem defertur non ſeruato ordine correptionis fraternæ, eſt ità occultũ, vt idoneis teſtibus probari non poſsit, qui illud detulit tenetur ad famæ reſtitutionẽ. Probatur: Nam cum talis ſpoliat illũ re ſua, ad quam habet ius, non ſolum peccat cõtra charitatem, & contra præceptum de correptione fraterna, ſed etiam contra iuſtitiam, ex cuius violatione oritur obligatio reſtitutionis. Dico ſecundò: Si peccatum alterius poteſt idoneis teſtibus probari, licèt illud crimen aliàs ſit occultum, qui defert illud ad prælatum non ſeruato ordine correptionis fraternæ, peccat mortaliter; quia præceptum de correptione violat; non tamen tenetur ad reſtitutionem infamiæ, quæ ex tali delatione fuerit ſubſecuta. Probatur: Bona opinio, quam ille in tali caſu habet, non debetur ei ex iuſtitia: ergo qui illam aufert nõ tenetur ad reſtitutionem. Et ad argumentũ in con-

2. Dictum.

in contrarium factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, diſtinguendo conſequens. Nam ius, quod quis habere poteſt ad ſuam famam, eſt duplex. Vnum propriè dictum; quale eſt illud, quod ex iuſtitia habet ortū. Et iſtud ius non habet ille, qui committit peccatum, ex natura ſua publicum; quale eſt illud, quod idoneis teſtibus probari poteſt. Alterum ius eſt amicitiæ, & charitatis. Et iſtud violat, qui prætermiſſo ordine correptionis fraternæ defert ad prælatum crimē, quod ex ſe eſt probabile: & ſic non tenetur ad reſtitutionem. Ex violatione enim præcepti charitatis nulla naſcitur obligatio reſtituendi. Diximus in ſuperioribus, quod qui publicè & iuridicè diffamatum in vno loco diffamat in altero, quanuis peccet cōtra charitatem, non tamen peccat contra iuſtitiam, quoniam ille nullum ius iuſtitiæ habet ad ſuam famam.

Dubium.3. ¶Sed eſt difficultas, vtrùm qui diffamatum in vno genere vitij diffamat in altero, de quo bene audiebat, ad aliquam teneatur reſtitutionem? Verbi gratia: Eſt aliquis homo, qui publicè habetur fur, atque periurus, & à me etiā cognoſcitur adulter, quod alij ignorāt. Dubium eſt, vtrùm poſsim ego iſtud crimen occultum alijs reuelare, abſq; eo, quòd aliqua inde oriatur obligatio reſtitutionis? Palud. in. 4. diſt. 19. quæſt. 4. prope finem partē tenet affirmatiuā. Dicit enim, quòd reuelare occulta peccata eius, qui iā in vno crimine eſt diffamatus, nullum eſt peccatum. Et ex hoc infert, quòd conuictus apud iudicem de latrocinio tenetur iudici interroganti omnia alia ſua crimina etiam occulta manifeſtare. Et idem dicit debere facere cum interrogatur de ſocijs criminis, ſcilicet, quòd tenetur reuelare non ſolū crimen, in quo cum illis communicauit, ſed etiam omnia alia illorum peccata. Et probat ſuam ſententiā. ¶Primò ex diffinitione, famæ, quæ eſt illæſæ dignitatis ſtatus moribus, & legibus approbatus, & in nullo deficiens. Ex quo ſic colligit argumentum. Qui eſt conuictus de vno crimine iam nō habet illæſæ dignitatis ſtatum: ergo non habet famam: atq; ex conſequenti qui illius peccata etiam occulta manifeſtat, nullam illi facit iniuriam. ¶Secundò: Præceptum de occultandis aliorum peccatis non ideò ponitur, vt crimina maneant occulta, ſed ne is, qui peccauit notetur infamia: ſed in caſu poſito ille iam eſt infamis: ergo nulla relinquitur cauſa, propter quam reliqua eius peccata ſileantur.

Sententia Paludani. *1. Argum.* *2. Argum.*

1. Concluſ. ¶His tamen non obſtantibus, ſit prima concluſio: Qui diffamatum in vno genere vitij, vel in pluribus, diffamat in altero, de quo bene audit, non ſolum peccat mortaliter, ſed etiam tenetur ad reſtitutionē. Probatur: Qui id facit non minus eſt proditor occulti criminis, quàm ſi reuelaret peccata hominis bonæ opinionis: ſed hoc eſt illicitum, & contra iuſtitiam: ergo & illud.

¶Item: Qui palam eſt ebrius, vel fur, & habetur pudicus, habet ius ad illam bonam opinionem, quam de ſua pudicitia habent homines: ergo qui eam ab eo auferret reuelando occultum adulterium faceret ei iniuriam: atque ex conſequenti teneretur ad reſtitutionem. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: ſi ille non haberet ius ad illam bonā opinionem, ex eo eſſet, quòd amiſit famam ſobrietatis: ſed hoc non obſtat, nam qui ſua culpa amiſit partem ſuarū facultatum, non ideò dicitur amiſiſſe ius ad reliquas portiones, quas poſsidet: ergo ſimili modo in propoſito. Verū tamen eſt, quòd ſunt quidam homines ità flagitioſi, & eſt tā ta coniunctio inter nonnulla crimina, vt reuelatio alterius criminis occulti non ſit ſemper peccatum mortale, nec inducat obligationem reſtitutionis. Vt, verbi gratia, dicere de infami aleatore, quòd crebrò iurat, aut de illo, qui publicè habetur periurus, q̄ in die dominica non audit rem ſacram, non eſt peccatum mortale. Tales enim homines propter vitæ ſuæ infamiam parum, aut nihil læduntur ex tali occulti peccati manifeſtatione. Item dicere de illo, qui virginem incitauit, & induxit ad ſtuprum, quòd ſcripſit epiſtolas amatorias, vel quòd pretio corrupit familiares, non eſt peccatum mortale. Habent enim hæc peccata inter ſeſe adeo magnam familiaritatem, vt poſsit vnuſquiſque ea per ſe iudicare, aut ſuſpicari etiā nemine dicente. Præterquam quòd ex illis nihil infamiæ accreſcit ei, qui virginem incitauerat.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio: Intolerabiliter erat Paludanus in eo, quod dicit, quòd conuictus de vno crimine tenetur iudici interroganti ſua, & aliorum peccata etiam occulta, & alterius generis manifeſtare. Probatur: Iudex non poteſt de iſtis interrogare; nam de occultis non pertinet ad iudicē interrogatio, vt infra dicemus, cùm de iudicijs fuerit ſermo: ergo nec ipſe tenetur reſpondere. Et ad vtrunq; argumentum Paludani ſimul reſpondetur, negando quod qui eſt infamis de vno delicto, iam non habeat famam circa alia. Non enim fama adeò cōſiſtit in indiuiſibili, vt per partes amitti nō poſsit. Nec obſtat diffinitio famæ à iuris prudentibus aſsignata. Nam ibi ſolum illa

Ad argum. Palud.

fama

fama diffinitur, quæ ex omni parte eſt integra, atque perfecta.

Dubiũ. 4. ¶Diximus iam de illis; qui directè atque per ſe alterius famam lædunt, ſupereſt nũc diſputare de eis, qui lædunt per accidens. Et eſt difficultas, vtrùm ille accuſatus apud iudicem de aliquo crimine verè quidẽ, ſed iniuſtè quia non ſunt teſtes ſufficientes ad eius probationem, negat crimen obiectum, ex quo indirectè accuſatoris fama læditur, aliquam teneatur facere reſtitutionem? Caietanus in ſumma, verbo reſtitutio, cap. vlti mo, & in iſto articulo in ſolutione ad ſecũdum dicit, quòd qui verum crimen ſibi coram iudice obiectum, quanuis iniuſtè taliter negat, quod accuſatoris fama læditur, vel quia accuſatus dicit illum eſſe falſariũ, & criminatorem, vel quia ex modo negandi id alij intelligunt, tenetur accuſatoris famam reſtituere. Et loquitur Caietanus, non quando iniuſtè accuſatus procedit animo & intentione diffamandi accuſatorem; ſed quando ſolum vult excuſare & defendere ſeipſum; & ex tali defenſione ſequitur alterius infamia, quod eſt eſſe detractorẽ nõ formaliter, nec ex intentione, ſed tantum materialiter, & indirectè. Et probat ſuam ſententiam primò: Nam ſi aliqua ratione accuſatus in caſu poſito non teneretur accuſatoris famam reſtituere, ex eo eſſet, quod ipſe prius fuit iniuſtè diffamatus: ſed hæc ratio non eſt ſufficiẽs: ergo. Probo minorem: Nõ licèt malum pro malo reddere, nec maleficium maleficio compenſare: ergo etiam ſi Petrus iniuſtè fuerit accuſatus, & diffamatus à Ioanne obijciente ſibi verum crimen, ſed occultum, non propterea licet illi diffamare Ioannem negando verum crimen, aut notando ipſum Ioannem de falſario, & criminatore. Et confirmatur: Qui ab aliquo percutitur alapa non poteſt alteram ei dare, vt de ſe patet: ergo pari ratione, qui ab alio percutitur infamia non poteſt illũ diffamare, quòd ſi fecerit erit obnoxius reſtitutioni. ¶Secundò: Iniuſtè aggreſſus ab aliquo, ſi poteſt ſe defendere, ſine nocumento illius, non erit licitum defendere ſe cum nocumento: & ſi poteſt cum minori non erit licitum defendere ſe cum maiori; vt ſi poteſt tueri vitam abſcindendo manum aggreſſoris, quòd licitè faciet, peccatum erit occidere illum: tunc enim illa occiſio iam non eſſet cum moderamine inculpatæ tutelæ: ſed accuſatus in caſu poſito poteſt ſe defendere, abſque eo, quod accuſatorẽ diffamet, dicendo, ſcilicet, quòd accuſator probet crimen obiectum; ergo ſi diffamat malefacit, atque ex conſequenti tenebitur ad reſtitutionẽ. Addit etiam Caietanus, quod accuſans ſimiliter tenetur reſtituere famam accuſati. Itaque ſibi inuicem accuſans & accuſatus tenentur famæ reſtitutionem facere; quãuis diuerſimodè. Nam accuſans, quia verum dixit, quanuis iniuſtè non debet reſtituere famam dicendo ſe fuiſſe mentitum, aut falſum dixiſſe; quia hoc eſſet mendaciũ: ſed debet dicere, ſe malè feciſſe, & iniuſtè, & quod accuſatus non debet reputari talis, qualem ipſe dixit. Quod verum eſt; quia vt habetur in cap. vnico. de ſcrutinio in ordine faciendo, quem humana fragilitas non nouit eſſe indignum, debet exiſtimare dignum: accuſatus vero negans crimen obiectum, & ex conſequenti infamans accuſatorem de culpa falſarij, tenetur reſtituere famam dicendo ipſum non eſſe falſatium, nec criminatorem. Vltimò dicit Caietanus, non poſſe in hoc caſu fieri iniuriæ recompenſationem per mutuam remiſsionem. Et quod dicitur de accuſatore & accuſato coram iudice quantum ad reſtitutionem famæ, dicit etiam eſſe aſſerendum quando priuatim vnus detegit crimẽ verum alterius, occultũ tamen, & alter negat illud. Ex quo indirectè ſequitur, quod ille, qui detegit crimen habeatur pro mendace pernicioſo. Hæc Caietanus.

Sententia Caietani. *1. Argum.* *2. Argum.*

¶ Cæterùm meo iudicio, multa in hac ſententia continentur falſa. Quod vt explicem, & ſimul ſatisfaciam difficultati propoſitæ aduertendum eſt, quòd ille, qui ab aliquo in iudicio accuſatur iniuſtè, quanuis verè, variè poteſt reſpondere crimini obiecto. Nam primò poteſt reſpondere nihil affirmando, aut negando, ſed tantum petendo, vt accuſator crimen in iudicium delatũ probet. Secundò poteſt reſpondere, negando propoſita, vt proponuntur; quòd regulariter in iudicio fieri ſolet. Et perinde eſt, ac ſi diceret: Peccatum meum in publico proponitur, vt publicum, & vt publicè probandum; nego eſſe publicum. Tertiò poteſt reſpondere negando abſolutè, ſe feciſſe id, quod obijcitur. Quartò & vltimò, affirmando accuſatorem tale crimen ſibi impoſuiſſe, & quod eſt falſarius & criminator.

In ſententia Caieta. cõtinentur multa falſa.

¶Hoc ſuppoſito ſit prima cõcluſio: Qui primo modo ſe gerit, ſcilicèt, quòd neq; ait, neque negat, ſed tantum petit, vt accuſator crimen ſibi obiectum probet, nihil peccat, nec accuſatori aliquam facit iniuriã. In hac concluſione omnes conueniunt. Et probatur: Nam accuſatus in caſu, de quo loquimur, non tenetur ſeipſum prodere, vt omnes concedunt; nec modeſtius quidquam dicere poteſt in ſuam defenſionem, quam petere

1. Concluſ.

petere criminis obiecti probationem. ¶ Se-
2. Concluſ. cunda Concluſio: Qui ſecundo modo ſe gerit, ſcilicet, quòd negat propoſita, vt proponuntur, non peccat, nec ad reſtitutionem tenetur, etiam ſi ex tali negatione proueniat quòd alij ſuſpicentur accuſatorem fuiſſe falſarium, & ſic famam amittat. Prima pars huius concluſionis, ſcilicet, quod talis non peccet, probatur. Nam ſi aliquod peccatum committeret, proculdubio illud eſſet mendacij; ſed non mentitur: ergo. Probo minorem. Ille ſolum negat crimen, vt eſt obiectũ atque propoſitum, ſcilicet, vt eſt publicum & iuridice probandum: ſed eſt occultum, & probari non poteſt, vt ſupponimus: ergo non mentitur. Secunda pars, ſcilicet, quòd talis ad nullam teneatur reſtitutionem etiã probatur. Nam nullã iniuriam facit accuſatori: nemo enim vtens iure ſuo alteri facit iniuriam. Quin potius addiderim, quod etiã ſi accuſatus petat à iudice, vt circa accuſatorem faciat quod ex iure fieri ſolet, circa deficientes in probatione: ex quo fit, quòd accuſans non ſolum infamis, ſed etiam punitus euadat, ad nullam ei tenebitur reſtitutionem. Hoc enim potius accuſatori, quã accuſato debet imputari.

3. Concluſ. ¶ Tertia Concluſio: Qui tertio modo ſe gerit, ſcilicet, quòd abſolutè negat crimen ſibi obiectum, etiam ſi ex hac negatione ſequatur accuſatoris infamia, nullam accuſatus tenetur facere reſtitutionem. Probatur. Accuſatus in caſu poſito habet ius defendẽdi ſuam famam: ergo etiam ſi ex negatione, quam pro medio ad id aſſumit, ſequatur accuſatoris infamia, ad illius reſtitutionem non tenebitur: probo conſequentiam. Nam quanuis illud medium ſit forſan cõtra charitatem, vel, vt melius dicam, præter charitatem, cum ſit mendacium, non tamen eſt cõtra iuſtitiam; ex cuius violatione ſolum oritur obligatio reſtitutionis. Quin potius addiderim, quòd etiam ſi cum iuramento cõfirmet ſe illud crimen non commiſiſſe, & ſic peccet mortaliter iurando falſum, ad nullam tamen tenetur reſtitutionem. Et ratio eſt. Nam non tenetur aliquis ad reſtituendam famam, quam abſtulit, niſi quando peccauit contra iuſtitiam. In hoc autem caſu negans crimen obiectum etiam cum iuramento, non peccat contra iuſtitiam; cũ potius patiatur iniuriam ab accuſante, quã eam illi irroget. Item: qui occidit inuaſorẽ ob defenſionem propriæ vitæ, nec peccat nec ad reſtitutionem tenetur: ergo nec qui ob defenſionem propriæ famæ diffamat infamantem. Conſequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens probatur, ex legeſcientiam. §. qui cũ aliter. ff. ad legem Aquiliam. Vbi dicitur: Qui cum aliter tueri ſe non poteſt, damni culpam dat, innoxius eſt. Vim enim vi defendere omnes leges, omniaque iura permittunt. Idem etiam habetur in. l. vt vim. ff. de iuſtitia & iure. Imò, vt dicit Caietanus infra. quæſt. 64. art. 7. non ſolùm eſt licitum interficere aggreſſorem ob defenſionẽ propriæ vitæ; ſed etiã ob defenſionem bonorum. De quo latè diſputat Couarruuias in relectione ſuper Clementinam, ſi furioſus. de homicidio. part. 3. §. vnico. num. 3.

¶ Quarta concluſio: Qui quarto modo ſe 4. Concluſ.
gerit, ſcilicet, quòd affirmat accuſatorẽ eſſe falſarium, & criminatorem vltra hoc, quòd peccat mortaliter tenetur reſtituere famam accuſanti, non quidem in integrum, ſed ſolum quoad illam partem infamiæ, quæ reſultauit ex eo, quod appellauit illum falſarium, ac criminatorem. Et quantum ad hoc vera eſt ſententia Caietani. Probatur: Illa reſponſio continet in ſe mendacium iniurioſum & pernicioſum alteri in re graui: ergo vltra hoc, quod eſt peccatum mortale inducit obligationem reſtituendi. Et confirmatur: In nullo caſu eſt licitum imponere alteri falſum crimen; ipſa enim impoſitio ex natura ſua eſt iniurioſa, & peccatum mortale, ſi crimen, quod imponitur eſt mortale: ſed in caſu, quo reus dicit, accuſatorem eſſe falſarium, cum tamen obijciat verum crimẽ, imponit illi falſum crimen in re graui: ergo peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. Poteſt tandem hoc ipſum probari, ſecundo argumento à Caietano facto. Nam cùm accuſatus poſsit ſe defendere abſque eo, quòd dicat accuſatorem eſſe falſarium, ſcilicet, primo, ſecundo, & tertio modo, iuxta id, quòd diximus in concluſionibus ſupra poſitis, non eſt cur iſtud medium adhibeat: & ſi adhibuerit erit iniurioſus, nõ minus, quam ille, qui cum abſciſsione manus poteſt vitam tueri, & occidit aggreſſorem. Sed dubitabit aliquis hoc loco, qua nam ratione poſsit accuſatus in iſto caſu reſtituere famam accuſanti? Nam ſi retractat ſuum dictum prodit ſeipſum; quod videtur contra rationem. Reſpondeo, quòd poterit fieri per hoc, quod vterq; ſibi reſtitutionem famæ faciendam remittat, & ſic fiat mutua compenſatio infamiæ ab vtroq; illatæ. Nam quanuis Caietanus affirmet non poſſe hoc modo fieri reſtitutionem famæ, quia exiſtimat nec mutuam remiſsionem, nec mutuã recompenſationem in famæ reſtitutione habere locum, & fundamentum illius eſt, quia dicit hominem non eſſe dominum ſuæ famæ;

mæ; nihilominus tamen nos contrariũ affirmamus: quod verum eſſe, ex ijs, quæ diximus in materia de dominio, agentes de dominio famæ, colligere licebit.

Ad 1. arg. Caiet. ¶ Ad primum argumentum Caietani reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non reddi malum pro malo, quando ex defenſione propriæ famæ iniuſtè ablatæ per accidens ſequitur infamia illius, qui abſtulit: ſed tũc tantum, quando ad vindicandam iniuriam illatam malum alteri incutitur; quod nõ fit, quando quis negando crimen obiectum, propriam famam, ad quam habet ius iuſtè defendit. ¶ Ad confirmationem, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quòd dupliciter aliquis poteſt alterũ repercutere. Vno modo, quia iam ille eum percuſsit, quanuis ceſſauerit à percutiendo. Et in iſto caſu certũ eſt, nulli particulari eſſe licitum alterũ repercutere. Tunc enim illa repercuſsio non eſſet defenſio, ſed vindicatio prioris iniuriæ, quam homines propria autoritate ſumere non poſſunt. Alio modo poteſt quis repercutere alterum, quando ipſe adhuc nõ ceſſauit à percuſsione, ſed in illa perſeuerat. Et in iſto caſu licitum eſt repercutere; non quidem pro vlciſcenda priori iniuria, ſed pro vitanda futura: quia habet hæc repercuſsio rationem defenſionis, & non vindictæ. Hoc ſuppoſito dico, quòd quando aliquis alterum diffamauit ſic, vt iam tranſierit illa diffamatio, tunc nulli hominum eſt licitum talem diffamatorem nec per ſe, nec per accidens diffamare; quia haberet ea ſecunda diffamatio rationem vindictæ, & non defenſionis. Cæterùm, quandiu diffamatio eſt in fieri, nec cenſetur conſummata, aut completa, vt quando mihi obijcitur crimen iniuſtè, quod nec mihi probatur, nec ego illi conſentio, ſed potiùs reclamo; etiam ſi ex hoc ſequatur aliqua infamia illius, qui me accuſauit, non propterea pecco, nec teneor ad reſtitutionem, quia habet hæc ſecunda diffamatio magis rationẽ defenſionis, quam iniuriæ illatæ. Et per hæc patet ſolutio ad confirmationem.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd probat noſtram quartam concluſionẽ, quæ diximus, quòd quando quis ad defenſionẽ vitæ, vel famæ adhibet acrius medium, quã ad id eſt neceſſarium, peccat, & tenetur ad reſtitutionem illius exceſſus. Quæ reſtitutio poteſt fieri, vel per remiſsionem partis læſæ, vel per cõpenſationẽ in alijs bonis ex partium conſenſu, vt iam ſæpè diximus.

Dubiũ. 5. ¶ Sed eſt difficultas, vtrũ ſit vniuerſaliter verũ, quod quælibet perſona poteſt ſuæ famæ reſtitutionem remittere? Pro cuius intelligentia aduertendum eſt primò, quòd præſens quæſtio duplicẽ poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vtrũ ipſe infamatus licitè poſsit remittere ſuæ famæ reſtitutionem. Alter, an ſi infamatus remittat reſtitutionem ſuæ famæ, ſiue licitè, ſiue illicitè, infamans maneat verè abſolutus à debito amplius talem famam reſtituendi. Et in vtroque ſenſu erit à nobis quæſtio explicanda. Secũdò eſt aduertendũ, aliud eſſe loqui in præſentiarũ de perſona priuata, & aliud de perſona publica. Nã qui gerit perſonã publicã, quia nõ poteſt ſuũ officiũ exercere, ſi ſit infamis, ideo propriam famam habet ſuo officio mancipatam: ex quo fit, vt qua lege tenetur adminiſtrare ſuum officium, eadem etiam ad obſeruandam ſuam famam teneatur. ¶ His ſuppoſitis dico primò: Si perſona priuata remittat alteri ſuæ famæ reſtitutionẽ, talis remiſsio eſt efficax ad hoc, vt debitor maneat tutus in conſcientia, nec amplius ad talis famæ reſtitutionem teneatur. *1. Dictum.* Hæc concluſio eſt contra Caietanum, qui in ſua opinione perſiſtens, qua dicit hominem non eſſe dominum propriæ famæ, ex conſequenti affirmat, quòd, quanuis ille, qui fuit infamatus, ſuæ famæ reſtitutionem remittat, ille tamen, qui infamauit, nõ manet tutus in cõſcientia, ſed ſemper tenetur ad reſtitutionẽ; ſicut qui accepit rẽ alienã ab eo, qui nõ eſt verè dominus. Hæc tamẽ ſententia iã ſatis à nobis fuit impugnata, in materia de dominio, & cõtraria pluribus rationibus aſſerta. Ex qua euidẽti cõſequẽtia colligitur, quod ſi ille, qui ſuæ famæ eſt verus dñs illius reſtitutionẽ remittat, is, qui infamauit, erit tutus in conſcientia, nec amplius ad talẽ reſtitutionẽ faciendã erit obligatus. ¶ Dico ſecũdò: Quotieſcunq; perſona priuata ſuæ famę reſtitutionẽ remittit, non ſolũ talis remiſsio eſt efficax ad hoc, vt infamator ſit tutus in conſcientia, ſed etiã remittẽs bene facit, & nullum peccatum cõmittit. Probatur: Qui infamauit alterum, regulariter loquendo, non poteſt ei ſatisfacere ſine aliqua iactura propriæ famæ, aut bonorũ ſuorũ: ergo remittere reſtitutionem famæ, regulariter loquendo, erit cõſulere famæ, aut bonis alterius: Sed eſt maximè honeſtũ atq; præclarũ negligere propriã vtilitatẽ propter aliorũ cõmoda: ergo etiã erit valde honeſtũ propriæ famę reſtitutionẽ remittere. *2. Dictum.* Secundò: Remittere reſtitutionẽ propriæ famæ eſt illatas iniurias cõdonare: ſed hoc eſt valde honeſtũ, atq; laudabile, vt cõſtat ex Euãgelio, in quo Chriſtus ſæpè hortatur fideles, vt illatę ſibi iniurię remiſsionẽ faciant: ergo.

Vltimò: Certũ eſt, quòd ſicut diſsipare propriam famam, quando non adeſt iuſta cauſa ad id faciendum, eſt peccatum prodigalitatis; ita etiam quando adeſt iuſta cauſa eſt opus maximæ virtutis illam perdere; ſed qui remittit propriæ famæ reſtitutionem, ſemper habet iuſtam & legitimam cauſam id faciendi; cauet enim ne proximus infamiam patiatur, & conſulit alienis commodis: ergo ſemper bene facit, atque ex conſequenti non peccat. Eſt autem hoc intelligendum, dummodo fama non ſit neceſſaria ad conſequendam vitam ſpiritualem. Tunc enim malè faceret, qui infamiæ ſibi illatæ reſtitutionem remitteret. Vt, ſi eſſet quis adeò fragilis, & periculis ſpiritualibus expoſitus, quòd niſi religionem ingrediatur eius bonum ſpirituale periclitaretur, ſed in religione non recipiuntur homines infames; in hoc caſu qui propriæ famæ reſtitutionem remitteret, proculdubio peccaret: quamuis adhuc ipſa remiſsio ſufficiens eſſet ad hoc, vt infamator eſſet tutus in conſcientia. Et idem iudiciũ eſt de eo, qui ſine aliorum ſcandalo ſuæ famę reſtitutionem remittere non poſſet. Vt ſi, verbi gratia, vir grauis, & magnæ autoritatis notaretur de adulterio, ex quo puſilli inducerentur ad peccãdum; tunc ille non poſſet licitè ſuæ famæ remittere ſatisfactionem. Sed hoc eſt per accidens, ratione nocumenti inde illati. In quo ſenſu eſt intelligendus D. Auguſt. quãdo dicit; Qui negligit famam ſuam crudelis eſt 11. q. 3. cap. non ſunt audiendi. ¶ Dico tertio: Si perſona publica propriæ famæ reſtitutionem remittat, vltra hoc, quòd peccat, ipſa remiſsio eſt inefficax ad hoc, vt infamator ſit tutus in conſcientia; ſed adhuc tenetur talis famæ reſtitutionem facere. Hæc cõcluſio, quantum ad ſecundam partem eſt contra Magiſtrum Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 6. art. 3. in ſolutio. ad. 5. vbi dicit prælatum, ſeu perſonam publicam in illis peccatis, quæ attingunt propriam perſonam, & non perſonam ſubditorum, ſi remittat ſuæ famæ reſtitutionem, peccare quidem: cæterùm ipſam remiſsionem ſufficientem eſſe, ad hoc, vt infamator maneat tutus in conſcientia, nec ad aliam teneatur ſatisfactionem. Colligit autem huius ſententiæ rationem ex duobus fundamentis. Primum eſt, q̃ prælatus, & perſona publica tenetur ex iuſtitia ſuam famam conſeruare, quia habet eam alligatã officio. Et ex hoc infert, quòd peccat, ſi ſuæ famæ reſtitutionem remittat. Secundum fundamentũ eſt, quòd licet prælatus iſtam obligationem habeat, adhuc tamẽ ipſa fama eſt bonum proprium prælati, & non ſubditorũ. Et ex hoc infert, quòd taliter poteſt illius reſtitutionem remittere, quòd infamator erit tutus in conſciẽtia, vtpotè remiſsione, quæ facta eſt à vero domino. Sed meo iudicio in hoc ſecundo multum fallitur Soto. Et probatur: Prælatus ex iuſtitia tenetur ſuam famam conſeruare: ergo prælati fama non ſolum pertinet ad prælatum, ſed etiam ad ſubditos; iuſtitia enim eſt ad alterum. Tunc vltra: Prælati fama nõ ſolùm eſt prælati, ſed etiam ſubditorum: ergo ſola remiſsio prælati non erit ſufficiens liberare detractorem à debito reſtituendi. Præterea: Ex eo prælatus dicitur habere famam addictã officio ex iuſtitia, quia prælati fama eſt perneceſſaria ad gerendam perſonam publicam; ſed prælati & perſonæ publicæ ex iuſtitia debent præſtare ſuis ſubditis omnia illa, quæ eis ſunt neceſſaria: ergo etiam debent ex iuſtitia ſuam famam ſubditis: atque ex conſequenti fama prælati pertinet ad ſubditos: ergo ſola remiſsio prælati non erit ſufficiens ad hoc, vt diffamator ad nullam vlteriorem teneatur reſtitutionem. Sed, vt hoc melius intelligatur, aduertendum eſt, quòd bona opinio, quæ de aliquo habetur, eſt illius, & poteſt etiam eſſe mea, dupliciter. Vno modo; quia in illius bona opinione includitur mea, & ità ex ea depẽdet, vt altero male audiente, me etiam male audire ſit neceſſe. Qua ratione bona opinio filij continetur in fama parentis, maximè in ijs, quæ ad genus & ſanguinem ſpectant. Alio modo dicitur mea bona opinio alterius, non quia fama mea contineatur in illa, aut altero malè audiente me etiam malè audire ſit neceſſe: ſed quia bona opinio illius eſt mihi neceſſaria ex eo, ſcilicet, quòd officium, quod mihi ex iuſtitia præſtare tenetur, ipſo infami exiſtente commodè præſtare non valet. Hoc ſuppoſito dico, quòd quamuis fama prælatorum non ſemper pertineat ad ſubditos primo modo (non enim ſemper ſubditi efficiuntur infames ex flagitijs prælatorum) pertinet tamen ſemper ſecundo modo. Quocunque enim vitio prælatus infametur ſubditi afficiuntur damno, ex eo, quòd redditur ſibi prælatus inutilis in ijs, quæ ex iuſtitia præſtare tenetur. Quod ſatis eſt ad hoc, vt remiſsio infamiæ facta à ſolo prælato, non ſufficiat illi, qui ipſum infamauit: ſed requiritur præterea, quòd ſatisfaciat ſubditis.

3. Dictum.

Bona opinio quæ de altero habetur poteſt eſſe illius & mea dupliciter.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm illi, qui non affirmando, ſed aliorum dicta referentes, crimen occultum alicuius manifeſtant, ſint habendi detractores, & teneantur ad famæ reſtitutionem? Caiet. infra quæſt. 73. artic. 2. partem

Dubiũ. 6.

Sententia Caiet.

partem tenet negatiuam. Et ratio illius eſt: Nam dicit, quòd illa leuis aſſertio ex auditu tantum, ex ſe non eſt ſufficiens cauſa infamiæ; & ſi ſequitur, eſt ex leuitate audientium, qui non deberent tam cito credere. Ex quo infert, illum ſolum, qui abſolutè aſſerit crimen de abſente, vel eum qui eſt cauſa actiua infamiæ, teneri ad reſtitutionem. Idem affirmat Adrianus in. 4. in propria quæſtione de reſtitutione famæ, & citat pro ſe Scotum in. 4. diſtinctione. 15. quæſtione. 4.

Referẽs crimen alterius multipliciter ſe poteſt habere.

¶ Sed pro huius rei explicatione eſt aduertendum, quòd referens crimen alterius multipliciter ſe poteſt habere. Nam, vel refert illud animo lædendi, vel ſine illo, ex propria, ſcilicet, leuitate, aut loquacitate. Tunc vltra, vel refert illud coram illis, apud quos ſcit, eum, cuius crimen manifeſtat, nihil in famiæ habiturum, vel coram illis, apud quos dubitat, vel certo ſcit, illum, cuius peccatum refert, aliquid bonæ ſuæ opinionis amiſſurum, ſiue id proueniat ex leuitate audientium, ſiue ex grauitate criminis. Sũt enim aliqua crimina adeo grauia, & infamiæ plena, vt peior ſit leuis ſuſpicio de illis quam plena probatio circa alia.

1. *Dictum.* ¶ Hoc ſuppoſito dico primò, certum eſſe, quòd qui animo lædendi, non affirmando, ſed aliorum dicta referens, crimen alicuius manifeſtat, ſiue ex tali manifeſtatione ſequatur infamia, ſiue non, peccat mortaliter. Probatur: Nam ille malus animus eſt contra charitatem, quod ſatis eſt, vt ſit peccatum mortale. 2. *Dictum.* ¶ Dico ſecundò etiam eſſe certum, quòd quando quis referens dicta aliorum, alicuius crimen manifeſtat, ex qua manifeſtatione nihil infamiæ accreſcit illi, cuius crimen detegitur, ſiue id faciat animo lædendi, ſiue ſecus, ad nullam tenetur reſtitutionem. Probatur: Tunc tantum obligat reſtitutio famæ, quando ea contra iuſtitiam fuerit violata, vt paulò ante dicebam: ſed in caſu poſito fama illius, cuius crimen manifeſtatur, nec iuſtè, nec iniuſtè fuit violata: ergo nulla illius reſtat obligatio reſtitutionis. 3. *Dictum.* ¶ Dico tertio: Quotieſcunq; aliquis non affirmando, ſed aliorum dicta referens, ſiue id faciat ex malo animo, ſiue ex propria leuitate, aut loquacitate alicuius crimen manifeſtat coram illis, apud quos dubitat, vel certò ſcit illum, cuius crimen detegitur, aliquid infamiæ habiturum, ſiue id proueniat ex leuitate audientium, ſiue ex quauis alia cauſa, tenetur ad famæ reſtitutionem. Hoc dictum eſt contra Caietanum. Et probatur: Talis intulit damnum ex culpa ſua: ergo tenetur ad illius reſtitutionem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur ex capit. finali. de iniurijs & damno dato. Vbi dicitur teneri ad reſtitutionem illum, qui damnum intulit etiam ex leuiſsima cauſa, aut culpa. Sed eſt aduertendum, quòd debet ille tunc reſtitutionem facere, non dicendo, ſe nihil audiuiſſe, hoc enim eſſet mendacium, ſed affirmando ſe leuiter, & ſine aliqua conſideratione fuiſſe loquutum, & curando præterea, vt omni modo, quo melius poſsit ea mala opinio, quam alij conceperunt ab eorũ animis penitus euellatur, iuxta id, quod in ſuperioribus diximus, de reſtitutione, circa famam facienda.

Ad rationẽ Caiet.

¶ Et ad rationem Caietani reſpondetur, quòd, quanuis ſit verum, quod leuis aſſertio ex auditu tantùm, non eſt ſufficiens cauſa, propter quam homines prudentes, atque eordati debeant induci ad credendum aliquod malum de proximo, cæterum, quoniam homines maiori ex parte ſunt ignorantes procliuioreſque ad credendum de fratribus malum, quam bonum, hinc fit, vt qui etiam ex auditu, aut dubitando alicuius occultum peccatum manifeſtat, ſufficientẽ exiſtimetur dediſſe cauſam infamiæ, & ſic teneatur ad reſtitutionem.

Dubiũ. 7.

¶ Eſt aliud dubium, Vtrùm non impediens detractorem, cum facile poſsit, ex quo proximi ſequitur infamia, aliquam teneatur facere reſtitutionem. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, quòd qui volens audit coram alijs detrahentem, quem facile, & ſine aliquo ſuo detrimento poteſt impedire, peccat mortaliter. Probatur: Talis eſt cauſa, ſine qua abſens proximus, cui detrahitur, non diffamaretur: ergo facit contra charitatem debitam illi. Et confirmatur: Qui poteſt ſine ſuo detrimento defendere domum, aut pecuniam proximi, ne à furibus accipiatur, & non facit, peccat mortaliter: ergo & qui poteſt defendere famam, & non defendit. Patet conſequentia: Nam maioris valoris eſt fama, quàm pecuniæ. Dico ſecundò, etiam eſſe certum, quòd qui nolens audit detractionem, quam ſine ſuo notabili damno impedire non poteſt, nec peccat, nec ad aliquam tenetur reſtitutionem. Probatur: Nulla priuata perſona obligatur ad defendendam famam proximi, niſi ex debito charitatis; ſed hoc non obligat cum notabili proprio detrimento, vt omnes Doctores concedunt, & nos diximus latè in materia de charitate, agentes de illius ordine: ergo qui contrarium facit, nec peccat,

nec ad aliquam tenetur reſtitutionem. Secus autē eſſet, ſi ex debito iuſtitię teneretur quis alterius famam defendere, vt tenentur iudices. Itaq; hæc certa ſunt. Sed dubium eſt de illo, qui volens audit detractionem, quàm facile, & ſine ſuo magno detrimento poteſt impedire; an ſicut peccat mortaliter, ità etiam ad aliquam teneatur famæ reſtitutionem? In cuius rei explicationē omiſſis varijs opinionibus, dico tertiò: Qui volens audit abſentis detractionem, quàm facile, & ſine ſuo detrimento poteſt impedire, quanuis peccet mortaliter, ad nullam tamen tenetur famæ reſtitutionem; niſi fortè huiuſmodi non impediens talis ſit conditionis, quòd ex officio teneatur abſentis famæ prouidere. Hæc concluſio eſt Adriani in quodl. quæſt. 11. & D. Thom. in. 4. diſt. 15. quæſt. 1. art. 5. quæſtiun. 3. & Caietani infra quæſt. 73. art. 2. Et probatur: Qui poteſt clamando, aut detinendo ſine ſuo nocumento impedire latronem, ne alterius pecuniā furetur, & non facit, quanuis peccet mortaliter, ad nullam tamen tenetur reſtitutionē, niſi fortè ex officio teneatur talem pecuniam defendere, vt cōmuniter dicunt Theologi. Et ratio eſt, quia nulla ibi inuenitur obligatio iuſtitiæ, ſed tantum vinculū charitatis: ergo idem eſt dicendum in noſtro propoſito. Probo conſequentiam ex parita te rationis. Secundò: Quicunq; tenetur ad reſtitutionem, vel tenetur ratione rei acceptæ, vel ratione iniuſtæ acceptionis, vt ex mente D. Thom. diximus in ſuperioribus; ſed ille, qui non defendit famam proximi, quando ad id ex officio non tenetur, nec habet rem acceptam, vt conſtat, nec etiam eſt cauſa influens actiuè iniuſtæ acceptionis: ergo non tenetur ad illius reſtitutionē. Et ſi quis obijciat: Ille, qui non defendit, cū poteſt infert damnum ex ſua culpa; ergo tenetur ad illius reſtitutionem; reſpondeo, negando antecedens. Ad hoc enim, vt aliquis dicatur inferre malum, neceſſarium eſt, vel quòd influat actiuè in illud, vel quod non impediat cum poteſt, & tenetur. Tunc enim tantum dicitur omiſsio ſequi naturam ſui poſitiui, quando eſt eius rei, quam omittēs poteſt & tenetur facere, vt latè docet D. Thom. in materia de omiſsione. 1. 2. quæſt. 71. artic. 5.

Punctus difficultatis.

Reſponſio.

Dubiū. 8.

¶ Diximus iam de obligatione reſtitutionis, quæ ex violatione famę ſiue per ſe, ſiue per accidens poteſt oriri, ſupereſt nunc diſputare de periculo, cum quo quis tenetur ad famæ reſtitutionem. Et ſic eſt difficultas, vtrùm cum periculo famæ vel vitæ teneatur quis reſtituere famam, quam iniuſte abſtulit. Caietanus infra artic. 6. tres rerum ordines diſtinguit. In primo conſtituit pecunias, & reliqua bona temporalia. In ſecūdo famam, atque honorem. In tertio denique vitam, & illa, quæ ad eius conſeruationem ſunt neceſſaria. Et dicit, quòd rem inferioris ordinis nemo tenetur cum iactura ſuperioris reſtituere; vt pecuniam cum detrimento famæ, aut honoris, & famam cum detrimento vitæ. Cæterùm rei, cuiuſcunq; ordinis cum detrimento eorum, quæ in eodem ordine conſtituuntur quiſque tenetur facere reſtitutionem. Hæc ſententia Caietani quanuis regulariter loquendo ſit vera, ſi cætera ſint paria, nec grandis exceſſus ex vna parte inueniatur, poteſt tamen quam plurimas pati inſtantias. Nam poteſt ſæpè contingere, quòd pecuniam cum detrimento famæ, & famam cum detrimento vitæ teneatur quis reſtituere, tunc, ſcilicet, quando pecunia eſſet in magna quantitate, & fama, cuius iactura reſtitutio eſt facienda, non tanti eſſet, vt ſecundum prudentiam hominis cordati deberet cum illa compararī. Et ſimiliter quando fama eſſet cuiuſdam hominis grauiſsimi falſò de re grauiſsima & valde infami accuſati, & vita cum cuius periculo reſtitutio fit, hominis cuiuſdam infimæ claſsis. In his enim caſibus certum eſt, quod pecuniam cum detrimento famæ, & famam cum detrimento vitæ tenetur quiſquam reſtituere. Et ratio eſt: Nam quanuis fama ex genere ſuo ſit præſtātior, quam pecunia, & vita ſimiliter ex genere ſuo ſit præſtantior, quam fama; poteſt tamen ex parte pecuniæ tantum æris accumulari; vt cumulus ille ſecundum iudicium hominis prudentis pluris ſit faciendus, quam fama alicuius. Et poteſt ſimiliter fama alterius tot circunſtantijs honeſtari, vt ſecundum rectam prudentiam pluris ſit facienda, quàm vita hominis priuati. Aſſignareq; poſſumus huius noſtræ doctrinæ exemplum in rebus naturalibus. Nam, quanuis aurum ex genere ſuo ſit præſtantius argento, poteſt tamen tantum argenti pondus ex vna parte conſtitui, vt multò pluris ſit æſtimandum, quam minus auri. Patitur ſimiliter inſtantias alterum dictum Caietani, nempe, quòd res cuiuſcunque ordinis cum iactura eorum, quæ in eodem ordine conſtituuntur, ſemper reſtitui debet. Nam, vt diximus in ſuperioribus, ſi homo magnæ autoritatis infamaſſet iniuſtè hominem plebeium, non teneretur cum propria infamia illius famam reſtituere: ſed deberet tunc eam compenſare in pecunijs, aut alijs bonis temporalibus.

Sententia Caietani.

Impugnatur Caiet.

¶ Quo-

1. *Dictum.* ¶Quocirca ad breuem explicationem,& reſolutionem difficultatis propoſitæ, dico primò: Regulariter loquendo: fama alterius læſa reſtituenda eſt, etiam cum propriæ famæ iactura. Probatur; Tum, quia non eſt iuſtum, vt quis ſuæ famæ,& ſuis bonis conſulat, cum alterius hominis in eiſdem detrimẽto. Tum etiam, quia, cum in iſto caſu neceſſariũ ſit quod alter maneat infamis, vel is, cui eſt detractum, niſi alter reſtituat, vel ille, qui detraxit, ratio ipſa poſtulat, vt potior ſit conditio innocentis. Et ſiquis obijciat; Ordine charitatis tenetur quiſque propria bona anteferre bonis proximorum: ergo non debet quis pati iacturam propriæ famæ vt alienam reſtituat, reſpondeo verum eſſe, quod bona propria ſunt anteponenda bonis proximorũ ex ordine charitatis. Sed eſt hoc intelligendũ quando bona propria mihi iuſtè competunt, & etiã proximo. Nã ſi proximo competunt iuſtè & mihi iniuſtè, tunc ordine charitatis propria nõ ſunt præferenda alienis. Et certum eſt, quòd in caſu noſtræ concluſionis propria bona competunt mihi iniuſtè. Fama enim propria iniuſtè debetur detractori, cum tamen bona aliena, ſcilicet, fama illius, cui fuit detractum iuſtè debeatur ei; & ſic etiam ex ordine charitatis tenetur quiſque propriæ famæ pati ia-

2. *Dictum.* cturam, vt alienam reſtituat. ¶Dico ſecũdò: Tanta poteſt eſſe inæqualitas inter perſonas,& tan grauis poteſt eſſe annexa iactura alicui reſtitutioni, vt non teneatur illam facere qui læſit. Hoc dictum patet ex ijs, quę

3. *Dictum.* diximus in ſuperioribus. ¶Dico tertio: Regulariter loquendo, cum iactura propriæ vitę nullus tenetur famam alteri reſtituere. Hoc dictum probat Caietanus: quia vita eſt bonum alterius ordinis, quam fama, & nullus tenetur reſtituere rem inferioris ordinis cum iactura ſuperioris. Sed hæc ratio eſt inſufficiens, vt paulò ante dicebam. Et ſic aliter probatur: Fama, regulariter loquẽdo, non eſt tantum bonum, quantum vita: ergo ſicut non tenetur quis reſtituere decem cum iactura centum aureorum: ità etiã nec tenetur reſtituere famam cum iactura propriæ vitæ. Mæximè cùm inter vitam & famam maior ſit diſtantia, ſi cætera ſint paria, quàm inter decem & centum aureos.

4. *Dictum.* ¶ Dico quartò: In caſu aliquo particulari poteſt contingere, vt teneatur quis alienã famam reſtituere etiam cum manifeſto periculo vitæ. Vt, ſi verbi gratia, notauit quis iniuſtè perſonam nobilem de crimine hæreſis, ex quo ipſe & tota eius poſteritas infamis manet, tenetur in hoc caſu famam reſtituere etiam cum manifeſto periculo vitæ. Et ratio eſt: Nam fama hominis ità illuſtris, & quæ non ſolum ad ipſum, ſed etiam ad multos alios pertinet, pluris eſt facienda, quam vita hominis abiecti, atque humilis, ſecundum prudentiam hominum rectè iudicantium.

¶Eſt aliud dubium, vtrùm in reſtitutione famæ habeat locum compenſatio? Quod eſt quærere, an quando abſtulit aliquis alicui iniuſtè famam, quam reſtituere non vult, & illa fama arbitrio boni, atque prudentis viri merito æſtimatur centum aureis poſsit is, qui infamiam pertulit accipere ſecretò illos centum aureos in ſuæ famæ recompenſationem? Pro cuius explicatione aduertendum eſt primò, quòd compenſatio nihil aliud eſt, quam debiti, atque crediti inter ſe contributio. Verbi gratia, debeo ego Petro decem aureos, quos mihi mutuauit, & ipſe debebat mihi totidem, petit ille, vt ſoluam, & ego à ſoluendo me excuſo ratione prioris debiti. Hæc contributio vnius debiti pro altero, ex qua fit, vt nec in foro exteriori compellar ad ſoluendum, ſi debitum, quod mihi debet, eſt liquidum, & clarum, nec in foro interiori ſolue re tenear, appellatur propriè compenſatio. Neceſsitas autem huiuſmodi compenſationis ex eo habet ortum, quòd, vt dicitur in lege neceſſaria. Noſtra intereſt potius non ſoluere, quam ſolutum repetere.

Dubiũ. 9.

Compenſatio quid ſit.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd, vt docet Panormit. in cap. bona fides. de depoſito. Hæc compenſatio eſt duplex, vna directa, altera indirecta. Compenſatio directa habet locum in illis rebus, quæ habent functionem in ſuo genere, id eſt, quarum vna poteſt fungi vice alterius. Et hæ ſunt, quæ conſiſtunt in numero pondere & menſura, vt quando frumentum compenſatur frumento, & vinum vino, aut pecunia pecunijs. Siquis autem deberet alteri quinquaginta aureos, & commodaret illi equum, non poſſet in his fieri directa compenſatio equi pro auro; quia non habent functionem ad inuicem. Compenſatio verò indirecta eſt, quotieſcunque res aliqua debitoris ad creditorem peruenit, quam ipſe retinet, quouſque debitum perſoluatur. Vt in exẽplo poſito, ille, cui debebantur quinquaginta aurei accipit equum alterius, illumque retinet, quouſque ſibi debitum perſoluatur, hæc dicitur compenſatio indirecta, quæ habet locum in illis rebus, quæ non habent functionem ad inuicem.

Compenſatio duplex, vna directa altera indirecta.

¶His ſuppoſitis dico primò certum eſſe, quod in reſtitutione famæ nequit fieri di-

1. *Dictum.*

recta compenſatio cum alijs bonis temporalibus: non enim habent iſtam functionem ad inuicem, vt conſtat.

2. *Dictum.* ¶ Dico ſecundò in reſtitutione famę habere locum compenſationem indirectã. Vnde, ſi ille, qui eſt diffamatus accipiat eam quantitatem pecuniæ, quæ arbitrio viri prudentis videtur ſufficiens pro ablatæ famæ reſtitutione, poterit illam tuta conſcientia retinere. Hoc dictum videtur colligi ex D. Tho. hic ad. 2. Vbi dicit, quòd qui non poteſt reſtituere famam, quam iniuſtè abſtulit tenetur illam compenſare in alijs bonis. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Qui abſtulit famam iniuſtè, tenetur illam compenſare, ſaltim ex alijs bonis, ex ſententia D. Thom. ergo ſi noluerit eam cõpenſare poterit diffamatus accipere eam quantitatem pecuniæ, quæ videbitur iuſta in ſuæ famæ cõpenſationem. Probo conſequentiam: Nam, cùm ille teneatur reddere, & non reddat, irrationabiliter erit inuitus, ſi alius accipiat quod ſibi debetur, & ſic nulla ei fit iniuria. Et cõfirmatur: Si illud, quod diffamato debetur, eſſet pecunia, poſſet per æqualis pecuniæ, vel alterius rei acceptionẽ damnum compenſari: ergo etiam ſi id, quod debetur ſit fama poterit ſimiliter, ſi alius modus compẽſandi nõ pateat per acceptionem pecuniæ compenſari. Patet conſequentia ex paritate rationis.

Quæ ſint conſideranda circa cõpenſationẽ.

¶ Sed ſunt nonnulla conſideranda circa compenſationem vnius debiti pro altero. Primum eſt, quòd contra depoſitum non admittitur compenſatio. Verbi gratia, depoſuit Petrus apud me centum aureos, & ipſe debet mihi totidem, non potero compenſare quod mihi debet accipiendo pecuniam apud me depoſitam, vt habetur expreſſè in cap. bona fides. de depoſito. vbi dicitur, q̃ circa depoſitum non admittitur compenſatio. Et ſubdit ſtatim: In alijs autem ſic. Ex quibus verbis colligere poſſumus, quod in omnibus alijs rebus, præter depoſitũ, habet locum compenſatio. Exceptio enim firmat regulam in alijs, vt colligunt DD. ex cap. dominus. 32. q. 7. Idem etiã dicitur in. l. ſi quis. C. de depoſit. Vbi habetur: Circa rem depoſitam, ſiue illa ſit pecunia, ſiue quidquam aliud, non eſt admittenda compenſatio. Et tam in hac lege, quam in cap. illo. iam citato, redditur pro cauſa, ne contractus qui ex bona fide oritur ad perfidiam protrahatur. Secundò eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt compenſatio, quæ non fit autoritate publica, ſed priuata poſſit licitè fieri, aliqua requiruntur; quæ referuntur à Sylueſt. verbo. furtum. q. 13. n. 17. Primum eſt, quòd tam in cõpenſatione directa, quã indirecta, debitũ ſit liquidum. Indecens enim eſt, & ſatis abominabile, vt in re dubia manifeſta detur ſentẽtia, vt dicitur in cap. indecens. 11. q. 1. Secũdum, quod requiritur eſt, quòd debitũ; pro quo fit compenſatio, publica autoritate recuperari non poſsit, aut ex defectu teſtium, aut iudicis, aut etiam quia res eſt modica, & expenſæ iudiciales multæ. Tertiũ, quòd nõ ſit veroſimile, ſequi ſcandalũ, aut graua men alijs. Nemo enim debet cum alterius iactura locupletari, vt dicitur de regulis iuris lib. 6. Quartò & vltimò, quòd hoc non vergat in periculũ propriæ vitæ, aut famæ. Vnuſquiſq; enim tenetur ſuam vitam, atq; famam conſeruare, quanuis diſpari ratione.

Recompenſatio licita aliquibus ſeruatis cõditionibus.

Et quod concurrentibus iſtis conditionibus poſsit licitè creditor accipere à debitore quantitatem debito æqualem, eſt cõmunis ſententia Doctorum. Ita tenet gloſſ. in cap. ius gentium. diſt. 1. Innoc. in cap. olim. de reſtitutione ſpolia. Caiet. infra. q. 66. art. 5. Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 3. art. 3. in ſolut. ad. 1. Couar. lib. 2. Variar. c. 6. n. 14. Nauarr. in cap. inter verba. 11. q. 3. concluſ. 6. corol. 66. nu. 294. & Medina. C. de reſtitut. q. 10. fol. 43. Et probatur efficaci ratione: Per recompenſationem, quæ fit hoc modo, nulli fit iniuria: ergo eſt licita. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam primò non fit iniuria debitori, cuius ego bona in mei debiti compenſationem accipio. Cùm enim ille teneatur ea reddere, nulla ei fit iniuria per hoc, quod creditor talia bona ab eo, qui reddere non vult, ſecreto accipiat. Et confirmatur: Per huiuſmodi recompenſationem debiti conſtituitur æqualitas, & tollitur inæqualitas, quæ antea erat: ergo eſt actus iuſtitiæ; atque ex conſequenti licitus. Nec etiã fit iniuria autoritati publicæ. Nã quanuis iura puniant eos, qui propria autoritate de ijs, quæ ſibi debentur ſibi ſatisfaciunt, vt conſtat ex. l. 1. C. de ijs, qui in propria cauſa; hoc tamen eſt intelligendũ, quãdo ſeruato ordine iuris poteſt quis quod ſibi ab alio debetur recuperare. Nam qui id non poteſt autoritate iudicis retinere, & ex alia parte accipiendo clam, ſeu occultè æquiualẽs ſuo debito, ſine ſcandalo, & perturbatione publicæ pacis ſuum damnum recompenſat, nullam iniuriam facit reipublicæ. Ordo enim iuris ad id fuit inſtitutus, vt ius ſuum vnicuique redderetur, & publica pax conſeruaretur; quod vtrunque inuenitur in illa occulta acceptione, quando aliter compenſatio fieri non poteſt. Si autẽ quis ſine iſtis conditionibus rei, quæ ſibi debetur, propria autoritate faciat compenſationem,

ſationem, peccauit quidem, ſed ad nullam te
Nota valde. nebitur reſtitutionem. Quin potiùs dico, q etiam ſi ſententia excommunicationis proferatur contra eos, qui talem pecuniam, aut rem acceperunt, ille, qui illam accepit in re compenſationem debiti nō tenetur tali excommunicationi reſpondere, nec illam incurrit ipſe, aut illi, qui id ſcientes non denuntiant, vt optimè docet Syluester verbo furtum. q. 15. num. 19. & Soto atq; Nauar. locis citatis. Eſt autem hoc intelligendum, quando debitum eſt liquidum, nec id, quod accipitur in compenſationem, eius quantitatem excedit. Et hæc dicta ſint de famæ reſtitutione.

Circa ſolutionem ad 3. Diui Thom. Dubium. ¶ In ſolutione ad tertium argumentum agit D. Thom. de reſtitutione honoris, qui per iniuſtam vituperationem aufertur. Et dicit, quòd quanuis actio contumelioſa nō poſsit fieri, quod non ſit facta, poteſt tamē eius effectus, qui eſt diminutio dignitatis perſonæ in hominum opinione per exhibitionem reuerentiæ reparari: & ſic violatus honor reſtituitur. Sed circa iſtam doctrinā, ſuppoſito, quòd honor atq; fama differunt inter ſeſe in eo, quòd fama eſt bona opinio, quam alij habent de aliquo, honor verò eſt reuerentia, quę alteri exhibetur, propter ali quam eius excellentiam, vel in genere, vel in virtute, vel in magiſtratu, vel in doctrina, vt diximus ſupra, cùm de fama eſſet ſermo, eſt nūc difficultas, quæ nam ſit iſta reue rentiæ exhibitio, quam autor affirmat neceſſariam eſſe ad reſarciendam læſionem in
Sententia aliquorum de reſtitutione honoris. honore illatam. Theologi communiter dicunt, quòd qui læſit alterum in honore, tenetur ab eodem petere veniam. Et hanc di cunt eſſe exhibitionem reuerentiæ quā D. Thom. affirmat eſſe neceſſariam ad reſtitutionem honoris. Quam ſuam ſententiā pro bant ex D. Auguſt. in regula dicente: Quicunq; maledicto vel conuitio aliquem læſerit, meminerit ſatisfactione, quam citius curare quòd fecit. Et ſubdit ſtatim: Qui autem non vult petere veniam, aut nō ex ani mo petit, ſine cauſa eſt in monaſterio; etiā ſi inde non proijciatur. Quaſi diceret, eſt in malo ſtatu. Ex quo manifeſtè conuincitur,
Argum. quòd qui fecit alicui contumeliam, tenetur
Confirm. ab eodem petere veniam. Et cōfirmatur ex illo Matth. 5. Si ergo offers munus tuū ad altare; & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Quibus verbis dominus apertè ſignificat, quòd qui infert cōtu meliam, tenetur ab eodem veniam petere. Caietanus infra. q. 72. art. 3. dicit, quòd qui *Sententia Caietani.* fecit contumeliam non tenetur petere veniam ab inhonorato, ſed tātum tenetur eo modo, quo potuerit ſatisfacere: nec qui læſus fuit poſt integram reſtitutionem poteſt quidquam aliud exigere. Itaq; dicit, quod qui nocuit alicui in honore, ex præcepto te netur illi ſatisfacere. Cæterùm modus ſatisfaciendi non eſt in præcepto.

¶ Sed, vt quid in hac ſit tenendum breui *1. Concluſ.* bus explicemus, ſit prima propoſitio: Sicut in ſatisfactione famæ poteſt cadere remiſſio: ità etiam in ſatisfactione honoris. Volo dicere, q ſicut poteſt quilibet dāni in ſua fama illati remittere ſatisfactionē: ità etiam poteſt condonare contumeliam illatā. Hæc concluſio eſt contra Caietanū. Qui, vt dicebat hominem, non eſſe dominū ſuæ famæ; ità etiam affirmabat, quòd nec eſt dominus honoris. Ex quo colligebat, quòd nec vnius nec alterius poteſt remittere ſatisfactionē. Sed nos, qui contrariam ſententiam in ſuperioribus ſumus ſequuti, ex conſequenti dicere debemus, quòd poteſt homo ſui honoris ſatisfactionem remittere, nō minus, quā ſatisfactionem pecuniæ, aut aliarum rerum, quarū verè eſt dominus. Et poſt talem remiſsionē qui læſit ità erit tutus in conſciētia, vt nec teneatur veniam petere, nec aliquam aliam facere recompenſationem.

¶ Secunda propoſitio: Si læſus in hono- *2. Concluſ.* re non vult remittere ſatisfactionem, niſi lædens petat veniam, nec ille honor poteſt alio modo reſtitui; tunc qui fecit contumeliam regulariter loquendo, tenetur veniam petere. Probatur: Lædens tenetur ſatisfacere, nec ad id faciendū eſt aliud mediū, niſi petere veniam, vt ſuppono: ergo illud erit neceſſario exhibendū. Dixi regulariter loquendo. Nam ſi is, qui læſit eſt prælatus, eſto non habeat vnde reſtituat, niſi petēdo veniam, non tamen tenetur veniam petere, iuxta illud D. Aug. Quando autē neceſsitas diſciplinæ in moribus coercendis dicere vos dura verba cōpellit, non à vobis exigitur, vt à vobis ſubditis veniā poſtuletis, ne apud eos, quos oportet eſſe ſubiectos, dum nimium ſeruatur humilitas, regendi franga tur autoritas.

¶ Tertia propoſitio: Petitio veniæ regula *3. Concluſ.* riter loquēdo, eſt decētiſsimus & conueniē tiſsimus modus honoris inter homines reſti tuēdi. Probatur: Nā cū reſtitutio debeat fie ri per cōtrariū, & cōtumelia ſit ſignū cōtēptus, quo cōtumeliator gerit ſe, vt ſuperiorē alterū ſubijciēs, propriū antidotū erit, contraria humiliatio, etiam vſque ad corporis inflexionem. Sed eſt aduertendum, quòd nō

ſemper petitio veniæ eſt ſufficiens mediũ ad reſtituendum honorẽ læſum. Sæpè enim tanta eſt contumelia, quòd ad illius reſtitutionem vltra petitionem veniæ ſit neceſſaria aliqua alia compenſatio ad arbitrium viri prudentis. Vt cùm quis alterum alapa percuſsit, & in iſto caſu opus erit, vt vltra petitionem veniæ, alia etiam compenſatio adhibeatur, quæ æqualitatem conſtituat. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſi lædẽs non vult petere veniam, ſed reſtituere alio modo, nempe pecunia, quantum læſus voluerit; læſus autem non vult aliam ſatisfactionem recipere, niſi quòd petat veniam, teneatur tunc is, qui læſit veniam petere? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Talis reſtituit pluſquam debet, vt ſuppono: dat enim centum aureos pro honore, qui non valet quinquaginta: ergo non tenetur amplius veniam petere.

4. *Concluſ.* ¶ In hoc tamẽ ſit quarta propoſitio: Quãdo is, qui alteri dixit conuitium, vel contumeliam non poteſt honorem, quem læſit reſtituere, eſto det maiorem pecuniæ ſummã, quam honor valet, niſi petat veniam, tenetur adhuc veniam petere. Probatur, quouſque talis veniam petat retinet iniuſtè alienum honorem: ergo ſemper tenetur ad illius reſtitutionem. Secundò: Qui habet equum, vel phialam argenteam alicuius, ipſo inuito non ſatisfacit dando pecuniã æquiualentem, nec etiam maiorem, niſi propriã rem det vero domino: ergo pari ratione qui retinet honorem alienum, quem ſola veniæ petitione poteſt reſtituere non ſatisfaciet dando maiorem pecuniam, quam valet; ſed tenebitur adhuc eundem honorem reddere petendo veniam; alias erit in malo ſtatu, nec poterit abſolui. Et ad argumentũ reſpondeo, quòd tunc tantum debet dari pro fama, vel honore æquiualens, quando ipſa, alia via in propria ſpecie reddi non poſſunt.

5. *Concluſ.* ¶ Vltima propoſitio: Si lædens alterius honorem poteſt illũ reſtituere alia via non petendo veniam, & læſus non vult, niſi quod petat veniam, tunc qui læſit non tenetur veniam petere. Et quantum ad hoc bene dixit Caietanus. Probatur: Nullus obligatur ad modum ſatisfactionis, ſed tantum ad ſatisfaciendum in integrum: ergo cũ iam ille ſatisfacit, vel ſatisfaciet in integrum alia via, non eſt cur ad petendam veniam teneatur. Ex hoc infertur, quòd ſi lædens in honore eſt vir nobilis, læſus autem eſt agricola, vel alius infimæ claſsis, non eſt cur lædentem ad petendam veniam obligemus, cum ſint multi alij modi, quibus poſsit agricolæ fieri ſatisfactio. Imo cum non ſit mos internobiles, & illuſtres viros huiuſmodi veniam petendi, nec etiam ipſi erunt cogendi à confeſſoribus, vt veniam petãt: ſed ſat erit ſi alia via ſatisfaciant, ſeruatis euangelicis præceptis.

Sententia D. Tho. de eo qui Læſit in bonis cõmunibus.

¶ In ſolutione ad quartum argumentum agit D. Tho. de eo, qui alterum læſit in bono communi, quod ſecundum diſtributiuã iuſtitiam erat conferendum. Qualis eſt ille, qui impedit alterum à conſequutione beneficij. Et dicit tria. Primum eſt, quòd qui iuſtè impedit alterum à conſequutione alicuius præbendæ, intendens, ſcilicet, honorẽ Dei, & commodum Eccleſiæ ad nullam tenetur reſtitutionem. Secundum dictum D. Thom. eſt, quòd qui iniuſtè impedit dignum, aut conſilio, aut alia via ex malo animo, ne beneficium conſequatur, ſed antequam prælatus, vel electores haberent firmatum animum illud ei conferendi, tenetur aliquam compenſationem facere perpẽ ſis prius cõditionibus perſonarum, & propinquitate, in qua erat ad tale beneficium obtinendum ſecundum arbitrium hominis prudentis. Non autem tenetur in totum; quia prouiſio illa adhuc poterat impediri. Tertium dictum eſt, quòd qui impedit ne beneficium obtineat, cui prælatus firmiter iam conferre conſtituerat, tenetur totum ad æqualitatem reſtituere ſecundum ſuam facultatem. ¶ Primum dictum D. Tho. eſt certum, & de quo apud Doctores nulla vnquã extitit dubitatio. Et ratio eſt: Nam cũ talis impeditus non ſit dignus beneficio, nulla ei fit iniuria per hoc, quod ab illius conſequutione bono animo impediatur. Quin potiùs addiderim, quòd etiam ſi indignus ex malo alterius animo à conſequutione præbendæ impediretur, quanuis talis impediens propter illum malum animum peccaret, nihil tamen teneretur reſtituere. Eſſet enim id peccatum non contra iuſtitiam, ſed contra charitatem, cuius violatio ad reſtitutionem non obligat.

Impediens indignũ à conſequutione beneficij nihil tenetur reſtituere.

¶ Sed circa alia duo dicta plures atque graues cõſurgunt difficultates, quas vt perfectè abſoluamus diſputabimus, nõ ſolũ de impediente iniuſtè, ſed etiã de illo, qui diſtribuit. Et primò de diſtributore, qui eſt principalis cauſa reſpectu impediẽtis, & poſteà de impediẽte, qui eſt cauſa minus principalis. Ex parte enim vtriuſque poteſt fieri iniuria.

Diſputatio de diſtributore bonorum communium.

¶ Ad primum ergo deuenientes, aduertendum eſt, quòd bona, quæ alijs conferuntur interdum ſunt propria ipſius conferentis, qualia ſunt illa, quę donationibus & teſtamen-

teſtamentis deſtribuuntur. Interdum autē non ſunt propria conferentis, ſed illius diſtributioni commiſſa, vel à priuata perſona, vt in œconomo, vel à republica, vt in principe contingit. Et hæc rurſus ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt inſtituta, vt alijs gratis donentur. Qualia ſunt illa, quæ vel à republica, vel à priuata perſona relicta ſunt, vt ſingulis annis vel ciuibus, vel pauperibus diſtribuantur. Alia autem ſunt, quæ non fuerunt inſtituta, vt gratis donentur, ſed principaliter, vt ſint ſtipēdia eorum, qui in republica aliquod munus exercent; & minus principaliter, vt ſint præmia benemeritis diſtribuenda. Qualia ſunt beneficia Eccleſiaſtica. Quæ quidem primò & principaliter fuerunt inſtituta in ſtipendia miniſtrorum, vt, ſcilicet, Eccleſia haberet idoneos miniſtros, & ſecundario, & minus principaliter, vt clerici, qui moribus, & vita, atque ſcientia ſunt ornati, conuenientia habeant præmia. Ex quo fit, vt qui huiuſmodi bona diſtribuit duo teneatur attendere in illorum diſtributione. Vnū eſt vtilitas Eccleſiæ, vt, ſcilicet, illum eligat, qui aptus ſit exercendo muneri, ad quod eligitur. Et hoc tenetur facere ex iuſtitia commutatiua, quam inter Eccleſiam ex vna parte, & miniſtrum ex alia conſtituere debet, faciendo, ſcilicet, æqualitatem inter miniſtrum, quem eligit, & ſtipendium, ad quòd eligitur. Secundum, quod debet attendere, eſt meritū eorum, inter quos fit electio. Nam cùm beneficia non ſolùm ſint ſtipendia pro idoneis miniſtris, ſed etiam præmia quæ ſecundum iuſtitiā diſtributiuam melioribus ſint conferenda, fit, vt qui diſtribuit non ſolum teneatur habere rationem ſufficientiæ miniſtrorum; ſed etiam meritorum quæ in vnoquoque illorum inueniuntur, quod niſi faciat, peccabit contra iuſtitiā diſtributiuam.

Diſtributor beneficiorū quid teneatur attendere.

1. certum. ¶Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd in diſtributione illorum bonorum, quorū eſt dominus qui diſtribuit, ſi talis diſtributio inordinatè fiat anteponendo, ſcilicet, deteriorem melioribus, licet qui ſic diſtribuit per ſe loquendo peccet venialiter, & rarò mortaliter, nunquam tamen peccat contra iuſtitiam: & ſic non tenetur ad aliquam reſtitutionem: vbi enim nulla eſt violatio iuſtitiæ nulla etiam eſt obligatio reſtitutionis.

2. certum. ¶Secundò, etiā eſt certū, quòd qui bona conſtituta, vt alijs gratis diuidantur, vel nō diuidit, vel diuidit iniuſtè anteponendo, ſcilicet, indignos dignis, vel dignos dignioribus, tenetur illis reſtituere, quantum læſit. Probatur: Qui violat iuſtitiam diſtributiuā, tenetur ad reſtitutionē, non minus, quā qui violat iuſtitiam commutatiuam: ſed qui bona conſtituta, vt alijs gratis diuidantur, vel non diuidit, vel diuidit iniuſtè, violat iuſtitiam diſtributiuam: ergo tenetur ad reſtitutionem. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. Tum ex D. Thom. qui articulo primo, huius quæſtionis in ſolutione ad tertium tanquam certum ſupponit, violationem iuſtitiæ diſtributiuæ inducere obligationem reſtituendi. Tum etiam, quia qui violat iuſtitiam diſtributiuam facit inæqualitatem, ſicut, & qui violat iuſtitiam commutatiuam. Omnis autem inæqualitas per reſtitutionem ad æqualitatem reducenda eſt. Et ſi quis obijciat: Reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ: ergo tantū naſcitur ex violatione iuſtitiæ cōmutatiuæ, reſpondetur conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Quanuis enim reſtitutio ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, obligatio tamen reſtituendi bene poteſt oriri ex iuſtitia diſtributiua violata, vt latè diximus articulo primo, huius quæſtionis. ¶Tertiò *3. certum.* etiam eſt certum, quòd qui diſtribuit indignis ea bona, quæ principaliter fuerunt inſtituta, vt eſſent ſtipendia eorum, qui in republica aliquod munus exercent, & minus principaliter, vt eſſent præmia pro meritis, qualia ſunt beneficia atque cathedræ, tenetur reſtituere reipublicæ, quantum læſit. Nā cum talis prouiſor ex iuſtitia commutatiua teneatur talem prouidere miniſtrum, qui aptus, & idoneus ſit ad exercendū munus ad quod eligitur, manifeſte ſequitur, quòd ſi id non facit tantam tenebitur facere reſtitutionem, quanta opus fuerit ad conſtituēdam æqualitatem inter miniſtrum, quē eligit, & ſtipendiū, ad quod eligitur. Ex quo infertur, quòd qui præficit Eccleſiæ, aut cathedræ miniſtrum indignum, ſuis ſtipendijs tenetur prouidere de altero digno, vt hac ratione Eccleſiæ ſatisfaciat. Imo, qui contulerit beneficia huiuſmodi indignis non ſolum tenebitur reſtituere Eccleſiæ ſtipendiū, quod ipſa perſoluit, ſed etiam damnū, quod ex mala officij adminiſtratione incurrit. Quin potius non ſolum illi qui preficiunt indignos muneribus, & officijs publicis tenentur reſtituere tam ſtipendia, quam damna inde ſubſequuta, ſed etiam ipſi indigni, qui fuerunt præfecti tenentur ſimiliter ad vtriuſque reſtitutionem. Et quidem quod teneantur ad reſtitutionem ſtipendij, patet, quia nec faciunt opus, pro quo datur ſtipēdium, nec facere poſſunt, cum careant requiſitis ad illius operis executionem. Quod

autē etiā teneātur ad reſtitutionem damni probatur; quia ſunt cauſa illius; quare erūt compellendi illa officia reſignare, ſiue ſint Eccleſiaſtica, ſiue ſecularia. Aliōqui non erunt abſoluendi in foro conſcientiæ. Sed eſt aduertendum, quòd dupliciter aliquis poteſt eſſe indignus officio, vel beneficio publico. Vno modo de per ſe: quia non habet ea, ſcilicet, requiſita, ſine quibus officium, vel beneficium conuenienter adminiſtrari non poteſt. Et de huiuſmodi indigno ſunt intelligenda, quæ modo diximus. Alij ſunt indigni de per accidens; quia licèt habeant ea, quæ requiruntur ad debitam executionem ſuorum officiorū, tamen vel propter negligentiam, vel propter alia vitia, quibus ſunt implicati non debitè munera ſua exercent. Et iſti non ſunt compellendi, vt reſignent officia; ſed corrigendi, vt illa debitè exerceant. Ad quod ſi dixerint, ſe eſſe paratos, poterunt abſolui præuia pœnitentia, de culpis præteritis, & præuia etiam ſatisfactione de damno, quod ex mala eius adminiſtratione fuit ſubſequutū.

4. certum. ¶Quartò etiam eſt certum, quòd qui eligit miniſtrum dignum prætermiſſo digniori, nihil tenetur reſtituere Eccleſiæ, cui de tali miniſtro prouidet. Nam cum inter miniſtrū dignum, & ſtipendium ad quod eligitur, ſit æqualitas iuſtitiæ commutatiuæ, fit, vt quātum ad hoc nulla relinquatur inæqualitas, quæ per reſtitutionem ſit reparanda. Itaq; hæc certa ſunt.

Dubium de eo qui eligit dignum prætermiſſo digniori. ¶Sed dubium eſt, vtrùm ille, qui ad aliquod beneficium, vel ad aliquam cathedrā eligit dignum prætermiſſo digniori, teneatur aliquid reſtituere illi digniori prætermiſſo. Et eadem eſt dubitatio de illo, qui confert beneficium indigno prætermiſſo digno, an teneatur aliquid digno reſtituere. Nam quod teneatur Eccleſiæ quantum læſit ſatisfacere iam diximus eſſe certum, & citra controuerſiam poſitum. Magiſter Soto lib. 4. de Iuſtitia & iure. quæſt. 6. art. 3. in ſolutione ad. 6. argumentum, dicit, quòd qui confert beneficium digno prætermiſſo digniori, quanuis peccet mortaliter, nihil tamē tenetur reſtituere, nec Eccleſiæ, nec digniori illi prætermiſſo. Eandem ſententiam tenent Adrianus in. 4. in propria quæſtione, de diſtributione præbendarum. Martinus Ledeſmius in. 2. par. 4. quæſt. 18. artic. 2. fol. 253. Nauarro in Manuali, cap. 17. num. 69. & ſequentibus, & Couarruuias in regula peccatum, parte. 2. §. 7. nume. 6. Præcipuum fundamentum huius opinionis eſt, quoniā dicunt, quòd huiuſmodi bona, ſcilicet, beneficia Eccleſiaſtica, atque cathedræ ad id principaliter fuerunt inſtituta, vt eſſent ſtipendia miniſtrorum; & minus principaliter atque ſecundario, vt eſſent præmia bene meritorum. Ex quo factum fuit, vt præcipuum, quod in illorum diſtributione attēdi debet, eſt, ne Eccleſia, vel Reſpublica afficiatur iniuria, accipiendo minus idoneos miniſtros, quàm pro ratione ſtipendij eſſe debent: minus autem principaliter, & ſecūdario attenditur, & habetur ratio iuſtitiæ diſtributiuæ poſtulantis, vt meliores ſemper præferantur. ¶Et ſi quis obijciat: ergo quando beneficium confertur digno, prætermiſſo digniori, ſaltim violatur iuſtitia diſtributiua, quæ ex ſententia D. Thomæ, articulo præcedenti, in ſolutione ad tertium obligat ad reſtitutionem, reſpondent, verum eſſe, quod in tali collatione violatur iuſtitia diſtributiua, & propterea eſt mala, atque peccatum: non tamen eius violatio inducit obligationem reſtitutionis. Nam dicūt, quòd violare iuſtitiā diſtributiuā, quando illius principaliter nō habetur ratio, ſed tantū ſecūdario & minus principaliter, nullā inducit obligationē reſtituēdi; nec cōtra riū huius dicit D. Tho. qui ſolum loquitur de violatione illius iuſtitiæ diſtributiuæ, cuius principaliter habetur ratio in bonorum diſtributione: Quod contingit, quando diſtributor ea bona diſtribuit, quæ gratis hominibus conferuntur. Tunc enim qui, vel non diſtribuit, vel diſtribuit iniuſtè anteponendo indignos dignis, vel dignos dignioribus, tantum illis tenetur reſtituere quantum læſit, ex ſola violatione iuſtitiæ diſtributiuæ, vt ſupra dicebam. Ex hoc inferunt iſti Doctores primò, quòd diſtributor in huiuſmodi electionibus, ſiue eligat dignū, ſiue indignum, nunquam tenetur aliquid reſtituere digniori prætermiſſo, ſed ſolū Eccleſiæ. Reſpectu enim prætermiſſi, ſiue ille ſit dignus, ſiue dignior, tantum violatur ea iuſtitia diſtributiua, cuius principaliter non habetur ratio in iſtorum bonorum diſtributione. Inferunt ſecundo, quod qui eligit indignum, tenetur reſtituere Eccleſiæ, vel reipublicæ quantum læſit. Violat enim tunc iuſtitiam commutatiuam reſpectu Eccleſiæ, vel reipublicæ, quæ ſemper habet annexam obligationem reſtitutionis. Cætetum, ſi eligat dignum neutri tenetur reſtituere, nec Eccleſiæ, nec digniori prætermiſſo propter rationem iam dictam.

Præcipuum fundamentum huius opinionis.

Obiectio.

Reſponſio ex ſententia Soti.

Sententia Caietani.

¶Caietanus hic circa ſolutionem ad quartum dub. 3. oppoſitam tenet ſententiam, quòd qui confert beneficium digno prætermiſſo digniori nō ſolùm peccat mortaliter ſed etiam tenetur aliquid reſtituere digniori illi

ri illi prætermiſſo. Cuius opinio ſemper mihi viſa eſt probabilior. Vnde ad illius explicationem aduertendum eſt primò, quod ſtat bene, quòd vnus ſit abſolutè melior in moribus altero, nempe, quia maiori eſt prędītus gratia, atque charitate, & tamen alter minus ſanctus ſit dignior miniſter ad aliquam præbendam; quia, ſcilicet, eſt doctior, maioris autoritatis, atque prudētior ad finem illius ſacerdotij, vel, quia eſt diligentior, ſeruietque Eccleſiæ pluſquam ille ſanctior. Ex quo infertur, quòd, cùm in prouiſione beneficiorum, & aliorum officiorum, quæ primo & principaliter fuerunt inſtituta, vt Eccleſia, vel reſpublica idoneos haberet miniſtros, minus autem principaliter, & ſecundario, vt eſſent præmia benemeritis diſtribuenda, præcipuum, quod attēditur, ſit vtilitas Eccleſiæ, vel reipublicæ, ille miniſter erit cenſendus dignior, qui iſti fini conſequendo fuerit magis aptus. Vnde fit, quòd ſi vnus eſt doctior, & ſanctior, ſed non miniſtrabit Eccleſiæ, quia præſens non aderit, alter autem indoctior, & minus ſanctus, reſidebit, ſeduloque ſeruiet Eccleſiæ, hic indoctior erit cenſendus dignior miniſter. Imo hic eſt dignus, & alter non; ſi quidem alterius doctrina atque ſanctitas nihil proderunt Eccleſię, ad quam eligitur. Quando autem dico in iſto caſu, illū minus doctum eſſe digniorem miniſtrum, eſt intelligendum, dum modo ſit bonus vir, hoc eſt, talis de quo cōmuniter habetur opinio, quòd regulariter, &, vt in plurimum non eſt in peccato mortali. Qui enim eſt publicus peccator nunquam poteſt eſſe dignus miniſter. Itaque ad dignitatem, & bonitatem miniſtri neceſſaria erunt bonitas in moribus, ſcientia, valetudo, & prudentia ad miniſtrandum Eccleſiæ ſibi commiſſæ. Quę omnes qualitates, atque cricunſtantiæ æſtimandæ erunt ſecundum arbitrium viri prudentis.

Qua ratione dignitas eius qui eligitur ſit cognoſcenda.

¶Secundò, eſt aduertendum, quòd licèt reſtitutio, cuius officium eſt conſtituere æqualitatem inter rem, & rem, ſit actus ſolius iuſtitiæ commutatiuæ, vt articulo præcedenti diximus ex mente D. Thomæ, tamē eius obligatio oriri poteſt, nō ſolum ex violatione iuſtitiæ commutatiuæ, ſed etiam ex violatione iuſtitiæ diſtributiuæ, vt ex eodē D. Tho. in eodē articulo in ſolutione ad tertiū colligere licet. Qui enim non diſtribuit quod diſtribuendum accepit, vel iniuſtè diſtribuit anteponendo indignos dignis, vel dignos dignioribus, ſolum violat iuſtitiam diſtributiuā; & tamen tenetur ad reſtitutionem. Ex quo colligitur falſam eſſe opinionem illorum, qui abſolutè dicunt violationem iuſtitiæ diſtributiuæ nunquam inducere obligationem reſtitutionis.

Obligatio reſtitutionis poteſt oriri ex violatione iuſtitiæ diſtributiuæ.

¶Tertiò eſt aduertendum, quòd bona diſtribuenda ante diſtributionem ſunt bona communia; poſt diſtributionem ſunt propria illius, cui fuerint diſtributa; medio autē tēpore, quo propinquior fuerit diſtributio, atque electio, magis deſinūt eſſe communia, & accedunt ad eſſe propria. ¶Vltimò, eſt aduertendum, quòd reſpectu bonorum diſtribuendorum, alia eſt obligatio illius, cui ex officio incumbit diſtribuere, & alia illorum, ad quos diſtributio non ſpectat. Nam diſtributor ex iuſtitia tenetur facere quod illa bona ſint propria illorum, qui ad ea habēda ex iuſtitia fuerint eligendi. At vero illi, ad quos id officium non ſpectat, ſolum tenetur nō adhibere impedimentum, ne illa bona ſecūdum voluntatem electoris fiant propria. Ex quo infertur, quòd elector quocunque tempore ceſſat in electione eligere idoneum, tenetur ad integram reſtitutionem. Non enim facit, vt id bonum commune, ſit propriū illius, cui ex iuſtitia erat conferendum, quod ſine iniuria fieri nō poteſt. At verò cæteri tantum tenētur ad reſtitutionem, quatenus impediūt alium à cō ſequutione boni communis: quod quoniā paulatim fit proprium, tanto vnus alio magis tenebitur, quanto propinquiori tempore attulerit impedimentum. Itaque, qui in initio electionis affert impedimentum, quia tunc facilius poterat prouiſio impediri, ad minus tenetur, quam qui impedit in fine, vt dicit D. Thom. in ſolutione ad quartum.

Bona communia poſt diſtributionē fiūt propria.

¶His conſtitutis ſit prima concluſio: Quicunque confert beneficium, aut officium, vel cathedram digno prætermiſſo digniori, peccat mortaliter. In hac concluſione omnes conueniunt. Et probatur pluribus rationibus. Primo: Nā id facere, ſcilicet, eligere illo modo, eſt contra fidelitatem, qua quiſque fidelis diſpenſator, quam vtiliſsime poteſt, negotium ſui dominij gerere tenetur. Item: Qui præficit dignum prætermiſſo digniori, neceſſario id facit ex aliqua ratione, ad electionē nō pertinente; nēpe, vel ex amicitia, vel precib⁹, vel precio: ſed hæc eſt manifeſta acceptio perſonarū, quæ ex genere ſuo eſt peccatum mortale: ergo. Et confirmatur: Collatores beneficiorum, & aliorum officiorum ad rempublicam pertinentium, ſunt diſpenſatores miniſtrorum Dei, vt dicit Paulus. 1. ad Corinth. cap. 4. quibus, vt ibidem ſubiungit, fides ſincera eſt quam maximè neceſſaria, iuxta illud verbum Chriſti; Quis putas eſt fidelis diſpenſator, & prudens. &c. ſed

1. Cōcluſio.

Conferens beneficium digno, prætermiſſo digniori peccat mortaliter.

œconomus

œconomus, & diſpenſator principis, qui quos poſſet optimos ſeruos, eodem ſtipendio non adduceret in ſeruitium domini ſui, reus profecto eſſet, aut defractæ fidei, aut neglectæ prudentiæ: ergo idem eſt dicendũ de eo, qui confert beneficium digno prætermiſſo digniori, atque ex conſequẽti peccat mortaliter. Prætereà hoc ipſum probatur exemplo Chriſti. Qui Ioannis.21. Eccleſiæ ſuæ electurus paſtorem, ter rogauit Petrum, Cæteris Apoſtolis aſtantibus, an diligeret ſe plus alijs, vt ex modo eligendi & reſponſione à Petro data omnibus conſtaret, ſe eligere meliorem. Leuitici etiam capitulo.8. omni populo aſtante eligit dominus Aaron in ſummum ſacerdotem. Quia, vt inquit D. Hieronymus, & refertur in capit. licet.8. quæſt.1. licèt dominus de conſtituendo principe præcepiſſet ſingularemque elegiſſet, conuocatur tamen Synagoga, vt ſciant omnes, & certi ſint, quòd qui præſtãtior eſt ex omni populo, qui doctior, qui in omni virtute eminentior eligitur ad ſacerdotium. Oportet enim illum, vt dicit Paulus, teſtimonium habere bonum etiam ab ijs, qui foris ſunt, &c. Diuus etiam Auguſtinus in illa verba Iacobi cap.2. Nolite in perſonarum acceptione habere fidem domini, dicit: Non eſt putandum leue peccatum in perſonarum acceptione habere fidẽ domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem ad ſedem honoris gloriæ Eccleſiæ, contempto paupere inſtructiore, & ſanctiore? Et Leo Papa, cuius verba referuntur in ca. Metropolitano.63. diſtinct. etiam dicit, ad beneficia eccleſiaſtica eligendos eſſe optimos, quod præcipitur in capit. vnico extra, vt eccleſiaſtica beneficia ſine diſ. conf. Vnde in pragmatica concilij Baſilienſis hæc forma iuramenti eligentium ponitur: Ego N. Iuro, & promitto omnipotenti Deo & ſancto, cuius nomini hæc Eccleſia eſt dedicata, eum eligere, quem credam eſſe in ſpiritualibus, & temporalibus meliorem. Eſt tamen circa iſtam concluſionem aduertendũ primo, quòd quando beneficium, aut officium eſt parui momenti, tunc prætermittere digniorem, non erit peccatum mortale. Sicut enim furtum, quod ex genere ſuo eſt peccatum mortale; propter paruitatem materiæ fit veniale: ità etiam in propoſito collatio illa beneficij exigui, ex paruitate materiæ erit veniale. Secundo, eſt aduertendũ, quòd etiam ſi aliquis ſit doctiſsimus, & optimus ad regimen alicuius Eccleſiæ; ſi tamen eſt ità alijs negotijs impeditus, quòd probabiliter credatur, quòd non dabit operam Eccleſiæ, vt debet, non eſt eligendus, nec tunc ille cenſetur dignus.

¶Secunda concluſio: Opinio Soti dicentis, quòd qui confert beneficium, aut officium digno, prætermiſſo digniori, quanuis peccet mortaliter, nihil tamen obligatur reſtituere digniori illi prætermiſſo, eſt probabilis, ſaltim quantum ad illa beneficia, atq; officia, quæ ſine oppoſitione diſtribuuntur. Itaque eſt probabile, quòd ſi princeps, vel patronus nominat in Epiſcopum, aut in beneficiatum hominem dignum, ſciens alterum eſſe digniorem, nihil tenetur tali digniori reſtituere. Probatur: Nam cùm hæc ſacerdotia non videantur inſtituta in præmium meritorum, ſed in ſtipendium laborantium, ſicut & ſalarium correſpõdet operationi, iuxta illud Lucæ cap.1. Dignus eſt operarius mercede ſua, &.1. ad Corint. cap.9. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam, & paulò inferius. Qui altario ſeruit, de altario viuere debet, &.1. ad Timotheũ cap.5. Qui bene præſunt presbyteri duplici honore digni ſunt. Vbi eſt ponderandum, quod non dixit; Qui boni ſunt; ne quis putaret hæc ſacerdotia eſſe diſtribuenda in præmiũ meritorum; ſed, qui bene præſunt, vt ſignificaret eſſe diſtribuẽda pro labore. Et ad Epheſ. 4. Dedit Apoſtolos & Doctores in opus miniſterij, hoc eſt, ad miniſtrandum. Quod & apertius ſignificauit Dominus, Num. capit. 18. cùm de filijs Leui, dicit: Dedi eis decimas in poſſeſsionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi. Pro quo etiam facit capitulum finale. de reſcriptis. libr.6. vbi Prouerbium illud habetur; Beneficium non datur, niſi pro officio. Itaque cũ hæc ſacerdotia ſint inſtituta in ſtipendium laborantium, videtur probabile, quòd qui non laborant nihil debeant accipere: atque ex conſequenti diſtributor nihil tenebitur reſtituere dignioribus prætermiſsis qui nihil laboris in Eccleſia Dei impendunt. Sed, quemadmodum dux, qui eligit milites dignos ad bellum, & œconomus, qui eligit operarios dignos in vineam domini, nihil tenẽtur dignioribus reſtituere, ſed ſi eligunt indignos tenentur domino ſatisfacere, cui inferunt nocumentum, ità etiam qui eligit dignum ad miniſterium Eccleſiaſticum, nihil tenebitur reſtituere, dignioribus prætermiſsis. Tamen, ſi eligat indignum tenebitur reſtituere Eccleſiæ, cui tale detrimentum dedit. Poteſt prætereà probari probabilitas ſentẽtiæ Soti, ſaltim quantum ad illa beneficia, quæ ſine oppoſitione diſtribuuntur. Nam vbi nõ eſt debitum legale, non eſt quod reſtituatur: ſed quando confertur beneficium, aut officium digno, prætermiſsis dignioribus ſine

2. cõcluſio.

ne aliqua oppoſitione nihil eſt debitum illis dignioribus: ergo nihil illis eſt reſtituẽdum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nemini, cui non eſt ius in re, hoc eſt, ius perfectum, vel ius ad rem, ideſt, imperfectum, quod eſt ius ad petendũ coram iudice, eſt debitum legale; licèt fortè ſit debitum morale, vt colligitur ex gloſſa, & alijs, Inſtitutis, de actionibus in principio, & in lege ex hoc iure. ff. de iuſtitia & iure, ſed illi digniores, qui prætermittuntur quando beneficium datur ſine oppoſitione, nec habent ius in re, nec ad rem, nõ enim poſſunt illud coram iudice petere: ergo nihil illis debetur, atque ex conſequenti nihil eſt eis neceſſario reſtituendum. Et confirmatur: Reſtitutio, ſiue redditio præſupponit ablationem ſecundum mentẽ omnium: ſed cui nihil iuris eſt, nihil iuris aufertur; priuatio enim præſupponit habitũ, ſeu poſitiuum, vt conſtat ex lege decem. ff. de verborũ obligatione, & ex cap. ad diſſoluendum, de deſponſ. impub. ergo cum illis dignioribus prætermiſsis nihil ſit ablatum per collationem factam digno, ſi quidem nihil iuris habebant ad tale beneficium, manifeſtè ſequitur, quòd nihil etiam eſt eis neceſſario reſtituendum. Probatur præterea concluſio: Nam videtur valde riguroſum affirmare, quod quando princeps, vel Epiſcopus nominat hominem dignum ad aliquod officium, vel beneficium, quod ſine oppoſitione confertur, tenetur aliquam facere reſtitutionẽ omnibus illis hominibus, qui eo officio, aut beneficio cognoſcuntur digniores; quod tamen neceſſario ſequitur, ſi dicamus, quòd reſtitutio debet fieri digniori, etiam quando beneficium datur ſine aliqua oppoſitione. Ex hac concluſione ſequitur primò, quòd qui eligit dignum prætermiſſo digniori, propriè non peccat contra iuſtitiam, ſed contra fidelitatem Eccleſiæ, cui tenetur prouiſor optimum miniſtrum prouidere. Sequitur ſecundò, quòd qui eligit indignum nihil tenetur reſtituere dignis, ſed tantum reipublicæ, cui detrimentum dedit. Sequitur tertio, quòd quãuis ſecundum iſtam opinionem in his electionibus, non ſit obligatio reſtitutionis, tamen qui eligit, aut conſulit, vt dignus eligatur prætermiſſo digniori, peccat grauiſsimũ peccatum mortale.

Corollaria quæ ſequũtur ex ſententia Soti.

3. Cõcluſio. Eligẽs dignum prætermiſſo digniori tenetur ad reſtitutionem.

¶ Tertia concluſio: Ea opinio, quæ affirmat, quòd qui confert beneficiũ digno, prætermiſſo digniori tenetur aliquid reſtituere digniori illi prætermiſſo, eſt longe probabilior, & mihi certiſsima, de cathedris & beneficijs, quæ oppoſitione obtinentur. Probatur: Qui in his beneficijs diſtribuendis prætermittit digniorem, peccat contra iuſtitiam diſtributiuam; eſt enim acceptor perſonarum: & acceptio perſonarum non habet locum, niſi vbi eſt debitum iuſtitiæ: ergo obligatur digniori reſtituere. Probo cõſequentiam: Nam violatio iuſtitiæ diſtributiuæ inducit obligationem reſtituendi, vt ex mente D. Thomæ, diximus in ſuperioribus. Nec valet, ſi dicatur, vt dicunt Soto, atque Nauarro locis ſuperius citatis, quod, quia iſte violat iuſtitiam diſtributiuam, minus principaliter intentã, idcircò non obligatur ad reſtitutionem. Obligatio enim reſtituendi, quia ortũ habet ex violata æqualitate, vbicunque fuerit illa æqualitatis violatio, ſiue per contractum, in quo principaliter intenditur iuſtitia diſtributiua, ſiue minus principaliter, intelligi non poteſt, quin maneat aliqua inæqualitas, quæ per iuſtitiam atque reſtitutionem ad æqualitatem ſit reducenda. Præterea qui iniuſtè diuidit bona inſtituta, vt gratis ciuibus diuidantur, tenetur ad reſtitutionem, vt in principio huius difficultatis ex mente omniũ ſuppoſuimus, tanquam certum: ergo, & qui iniuſtè diuidit beneficia, quæ ſunt bona ſingulis ciuibus diſtribuenda, ſimiliter tenetur ad reſtitutionem. Ad hoc argumentum Soto atque Nauarro negant conſequentiã. Nam dicunt, quòd aliter ſunt debita ciuibus bona inſtituta, vt illis gratis conferantur, & aliter ſunt debita beneficia. Illa enim bona ſunt debita ſecundũ iuſtitiã diſtributiuã principaliter intentã: hęc vero per iuſtitiam diſtributiuam intentam ſecundario, & minus principaliter. Ex quo fit, vt illa ſint obnoxia reſtitutioni, hæc autem minimè. Sed hæc ſolutio nihil valet. Nam ſi vtraq; bona ſunt debita ciuibus ex iuſtitia diſtributiua quanuis diuerſimode, vt ipſi fatentur: ergo vtraque ſunt reſtituenda, ſi iniuſtè diuidantur. Probo conſequentiam: Quia obligatio reſtitutionis ſemper ortum habet ex debito violato, & parum refert, quòd vno, aut duobus titulis res debeatur, ad hoc, vt ſit neceſſario reſtituenda, modo illa verè ſit debita. Item: Si beneficia, aut officia Eccleſiaſtica iniuſtè diſtributa, non ideò eſſent dignioribus reſtituenda, quia hæc non ſunt principaliter inſtituta propter vtilitatem illorum, qui ea habuerint, ſed propter vtilitatem, & ſeruitium Eccleſiæ, aut reipublicæ, ſequeretur, quòd ſi quis modo conferret maximam copiam pecuniæ ciuibus huius ciuitatis diuidenda, primò propter vtilitatem ipſius ciuitatis, & ſecundario propter vtilitatem ciuium: qui iniuſtè talia bona diuideret

uideret,non teneretur ad reſtitutionem:Vt ſi,verbi gratia,quis videns,quòd iſte popul⁹ maxime opus habet chirurgis, inſtitueret modo certã pecuniæ ſummã, quotãnis chirurgis diſtribuendam,qui iniuſte diuideret ad nullam teneretur reſtitutionem: conſequens autem eſt falſum,vt de ſe patet: ergo & illud,ex quo ſequit.Nec eſt ſimile, quod adduci ſolet à Doctoribus oppoſitæ ſententiæ de œconomo conducẽte in vineã domini ſui operarios idoneos,& ſufficiẽtes, dignioribus prætermiſsis,qui nihil tenetur ipſis dignioribus reſtituere.Nõ,inquã,eſt ſimile. Nam ſtipẽdia ab œconomo pro labore data, ſic ſũt ſtipẽdia,vt nullo modo ſint præmia, cum tamen beneficia,ad quæ eligũtur mini ſtri Eccleſiæ,ſic ſint ſtipẽdia,vt etiã ſint prę mia virtutis,atq; meriti.Ex quo fit, vt œconomus dũ eligit operarios,nõ teneatur attẽdere merita illorũ, inter quos eligit ex iuſtitia diſtributiua,ſicut diſtributor beneficiorũ;ſed ſolum ex iuſtitia commutatiua tenetur attendere æqualitatem , quæ eſt inter meritum illius,qui adducitur, & ſtipendiũ, ad quod conducit ; & ex fidelitate domino debita tenetur conducere meliores. Quod niſi faciat,peccabit contra fidelitatem, quæ ex genere ſuo non obligat ad mortale , vt docet D.Thom. infra. q.113. & non cõtra iuſtitiam diſtributiuam , cuius violatio ex genere ſuo eſt peccatũ mortale, vt diximus in ſuperioribus. Præterea: Qui impedit digniorem à conſequutione beneficij, obligatur ad reſtitutionem: ergo & qui diſtribuit beneficiũ digno prætermiſſo digniori,magis tenebitur ad reſtitutionẽ. Conſequentia ex eo eſt valida,quòd diſtributor efficacior cauſa damni eſt,quam impediẽs. Antecedẽs verò aſſeritur à D. Tho.hic, ad.4. Sed dicunt Doctores oppoſitæ ſentẽtiæ.D.Tho.eſſe intelligendũ ſolũ de impedientibus per vim, aut fraudẽ. Hæc tamen interpretatio merè gratis adhibetur. Tũ,quia D.Tho.nec violentiæ, nec fraudis meminit: ſed tantũ dicit, quòd qui malo animo ex odio impedit digniorem à conſequutione beneficij, aliquam tenetur facere reſtitutionem. Tum etiam; quia,ſi D.Tho. ſolùm loqueretur de impediente per vim,aut fraudẽ,ſequeretur quòd qui hoc modò impediret dignũ, vt dignior beneficiũ conſequeretur, etiã eſſet obligandus ad reſtitutionẽ;cuius tamẽ contariũ dicit D.Tho.in eadẽ ſolutione.Probo ſequelam:Nam inferre vim,aut fraudẽ homini digno ſemper habet annexã reſtitutionẽ. Sed quod noſtra ſentẽtia peculiariter habeat verũ,ac ſit neceſſaria in cathedris,& beneficijs oppoſitione obtẽtis,probatur primò:Nã aliquod ius iuſtitiæ habet dignior ad illud beneficiũ,vel cathedrã,quod oppoſitione obtinere nititur,quod nõ habẽt alij,qui nõ ſunt oppoſitores: quòd ſi nõ eſt ius in re eſt ſaltim ius ad rẽ,vel ius ad illã petendã,quo priuatur iniuſte quotieſcunq; cathedra, vel beneficiũ confertur digno prætermiſſo digniori:ergo ſtrictiori iure tenetur diſtributor cõferre beneficiũ digniori, quando intercedit oppoſitio,quã quãdo confertur ſine illa.Secũdò:Eſt ſpecialis lex,quòd cathedrę & iſta beneficia,quæ examine obtinẽtur,conferantur dignioribus: ergo ſi quis prætermittat iſtum ordinem conferendo ea dignis,obligabitur ad reſtitutionem. Antecedens eſt manifeſtũ,& conſequentia probatur: Nã ſi eſſet lex,q; vberiores eleemoſynę conferrẽtur pauperioribus, qui hunc ordinem præteriret dando maiorem eleemoſynã, minorem neceſsitatẽ patientibus,proculdubio obligaretur ad reſtitutionem. Et confirmatur: Si dominus præciperet famulo, vt daret eleemoſynam pauperibus propinquioribus , & famulus præteriret hunc ordinem, obligaretur ad reſtitutionem,quoniã facit cõtra voluntatẽ veri domini,ſed Chriſtus,qui eſt dominus beneficiorũ præcipit, vt dentur dignioribus:ergo ſi nõ datur erit obligatio ad reſtitutionẽ. Vltimò: Ex eo quod dominus præcipit hæc beneficia atq; ſacerdotia dari gratis, ſi dẽtur pro pecunia eſt obligatio reſtitutionis:ergo ſi mãdauit dari dignioribꝰ, & ſecus fiat erit obligatio ad reſtitutionẽ. Ex hac cõcluſione infertur, quòd qui eligit ad aliquod beneficiũ indignum vltra hoc,q; ex iuſtitia cõmutatiua tenetur facere reſtitutionẽ Eccleſiæ,vt ſupra dicebã,tenetur etiã aliquid reſtituere digno prætermiſſo,cui ex iuſtitia diſtributiua beneficiũ conferre tenebatur; vtriuſq; enim iuſtitię violatio inducit obligationẽ reſtitutionis, vt ex dictis patet.

¶Sed contra iſtam concluſionẽ ſunt aliquot argumẽta. Primũ:Principes conferũt officia publica indigniſsimis prætermiſsis dignioribus,& inde nulla naſcitur obligatio reſtitutionis:ergo falſum eſt dicere,quod in qua diſtributio in beneficijs inducit vinculũ reſtituẽdi.¶Secũdò,ſic argumẽtor: Prẹlatus cõferẽs beneficiũ cõſanguineo propter cõſanguinitatẽ, eſt acceptor perſonarũ,lęditq; iuſtitiã diſtributiuã, & nemo obligat eũ ad reſtitutionẽ:ergo talis obligatio nõ habet ortũ ex violatione iuſtitię diſtributiuę.¶Tertiò:Si collatio beneficij iniuſtè alicui diſtributi,nẽpe,digno prætermiſſo digniori induceret obligationẽ reſtitutionis, ſequeretur, q; illud beneficiũ eſſet debitũ ex iuſtitia digniori,atq;ex cõſequẽti,quod dignus,cui fuit collatum

Primũ argumẽtum contra tertiam cõcluſionem à nobis poſitã.

2.argumẽtum.

3.argumẽtum.

collatum tenetur illud digniori reſignare: conſequens autem eſt falſum, & contra cõmunem doctorum ſententiam; nemo enim eſt, qui obliget dignum cui beneficium fuit collatum, vt illud digniori reſtituat: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam ſi bonum aliquod mihi ex iuſtitia diſtributiua debitum detur alteri, tenetur ille illud mihi reſtituere: vt ſi centum aurei inſtituti, vt diuidantur pauperibus, darentur diuitibus, diuites tenerentur illos pauperibus reſtituere. Et confirmatur: Dignus, cui tale beneficium fuit collatum, occupat ius dignioris: ergo tenetur illud ei reſtituere.

4. argumẽtum.

¶ Quartò: Si violatio iuſtitiæ diſtributiuæ induceret obligationem reſtitutionis, ſequeretur, quòd prælatus, vel præſtans ſuffragium digno bona fide, quem exiſtimat digniorem prætermiſſo eo, qui re vera erat dignior, adhuc tenetur ad reſtitutionem: conſequens autem eſt falſum, & contra cõmunem Doctorum ſententiam: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nã qui aufert ab aliquo id, quod ſibi ex iuſtitia erat debitum, quamuis id faciat bona fide, putans ſibi non deberi, ſtatim ac contrarium reſciuerit, tenetur illius facere reſtitutionem. ¶ Vltimò: Qui confert beneficium digno multis dignioribus prætermiſsis, vel ille tenetur facere reſtitutionem omnibus illis dignioribus, aut vni, aut nulli: non omnibus: tum quia hoc videtur impoſsibile: tum etiam, quia ipſe diſtributor non tenebatur omnibus illis beneficium conferre, nec vni, cùm non ſit maior ratio de vno, quam de altero: ergo nulli, quod eſt cõtra concluſionem.

Vltimũ argumẽtum

Pro ſolutione argumẽtorum ſupponendum primo.

¶ Pro ſolutione horum argumentorum, ſupponendum eſt primo, quòd quando eligitur dignus prætermiſſo digniori, ſtando in iure communi, electio ipſa valida eſt, nec reſcindi poteſt in foro exteriori, aut interiori, vt conſtat ex D. Thom. infra quæſt. 63. art. 2. ad. 3. & quodl. 6. artic. 9. & quodli. 8. articulo. 6. Et colligitur ex cap. cùm nobis olim. de electione, & electi poteſtate. Vbi cuiuſdam, qui non erat eminentis literaturæ electio fuit approbata. Et in cap. cùm dilectus, eodem titulo, ſimiliter approbatur alterius electio, etiam ſi fuerint in eadẽ Eccleſia (vt ibi dicitur) alij digniores. Et ratio D. Thom. atque aliorum eſt, quia ſi electio, qua dignus eligitur prætermiſſo digniori, poſſet annullari, vix eſſent vllæ electiones firmæ cum omnes poſſent in litem, & dubium reuocari, dicentibus hominibus illas non fuiſſe factas de dignioribus, quod vergeret in graue detrimentum Eccleſiæ. Dixi, ſtando in iure communi. Nam ſecundum ius modernum, ſi Epiſcopus eligat in parochum minus dignum prætermiſſo digniori, poterit electio per Metropolitanum reuocari, darique beneficium digniori relicto iuxta proprium motum Pij Quinti, de hac re ſpecialiter editum ſub anno. 1566. De hac re videndus eſt Couarruuias in regul. peccatum. §. 7. num. 3. Qui ex iſto fundamẽto colligit, quod quãdo patronus præſentat dignum Epiſcopo, vel Pontifici, Epiſcopus tenetur illi conferre beneficium, etiam ſi alij digniores fuerint à patrono prætermiſſi. Tamen ſi patronus præſentaret plures, Epiſcopus teneretur digniorem ex illis eligere. Si autem ſint plures patroni, & maior pars eligat dignum, minor verò pars eligat digniorem, tenebitur Epiſcopus tunc conferre beneficium digno, à maiori parte præſentato. Nam præſentatus à minori in illo caſu cenſetur non præſentatus, vt dicit Couarruuias, vbi ſupra. ¶ Secundò, eſt ſupponendum, quòd, licèt ſit proprium iuſtitiæ conſtituere æqualitatem (ideo enim dicitur iuſtitia, quia æqualitatem conſtituit) aliter tamen attenditur æqualitas in iuſtitia commutatiua & aliter in diſtributiua. Nam in commutatiua attenditur æqualitas vnius rei ad alteram, ſecundum proportionem arithmeticam, nullo habito per ſe reſpectu, aut conſideratione ad perſonas, quãuis aliquando etiam in illa habeatur iſte reſpectus per accidens, in quantum, ſcilicet, augetur, aut minuitur valor rei, aut operis ex qualitate perſonæ. At verò in iuſtitia diſtributiua per ſe, & principaliter habetur reſpectus ad perſonas, inter quas diſtributio eſt facienda, & minus principaliter, ac deinde ad res diſtribuendas, vt, ſcilicet, inter ipſas res, quæ diſtribuuntur eadem proportio ſeruetur, quæ eſt inter perſonas, inter quas fit diſtributio. Et hanc æqualitatem conſtituit iuſtitia diſtributiua, quæ non eſt æqualitas ſimpliciter, ſed æqualitas, ſecundum proportionem geometricam. ¶ Tertiò, eſt ſupponendum, quòd quamuis iuſtitia commutatiua, & diſtributiua in hoc conueniãt, quòd vtraque reddit alteri quod ſuum eſt, differunt tamen in eo, quod aliter eſt ſuũ, quod redditur alicui per iuſtitiam diſtributiuam, & aliter quod redditur per commutatiuam. In iuſtitia enim diſtributiua, quia redduntur & diſtribuuntur bona communia reipublicæ, quę non ſunt propriè & ſimpliciter ciuium, inter quos diſtribuuntur, non redditur propriè & ſimpliciter ſuum, ſed ſolum ſecundum quid, in quantum, ſcilicet, bona totius ſunt aliquo modo partium.

Supponendum ſecundo.

Supponendũ tertio.

tium. At verò in iuſtitia commutatiua, quia illa, quæ inter ciues commutantur, ſunt propria illorum propriè & ſimpliciter redditur ſuum. Ex quo rurſus ſequitur, quòd in iuſtitia diſtributiua id, quod redditur, non propriè & ſimpliciter eſt debitum illis, quibus redditur, ſed ſolum ſecundum quid, in quantũ, ſcilicet, ſunt partes illius reipublicę, cuius ſũt illa bona, quę diſtribuũtur. At verò in iuſtitia cõmutatiua illa, quæ reddũtur propriè & ſimpliciter ſunt debita illis, quibus redduntur, tanquam bona propria illorum.

Ad primũ argumentum. Prima ſolutio.

¶ His ſuppoſitis, ad primum argumentum reſpondetur primò, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Non enim eſt eadem ratio de principe, & de prælato Eccleſiaſtico. Nam princeps eſt veluti dominus officiorum publicorum, qua ratione poteſt ea, ſi voluerit vendere. At verò prælatus Eccleſiæ non eſt beneficiorum dominus, ſed diſpenſator; & ſic ſi ea diſtribuit contra voluntatem veri domini, tenetur ad reſtitutionem. Eſt tamen aduertendũ, quòd quanuis Rex, vel Princeps ſit quaſi dominus officiorum publicorum, ſi tamen ea conferat indignis peccabit, & præterea erit reus omnium damnorum, quæ ex mala illa gubernatione fuerint ſubſequuta, tanquam ille, qui omnium eorum extitit moralis cauſa, vt diximus in ſuperioribus. Ex quo infertur, quòd licèt Rex, aut Princeps in diſtributione officiorum metè ſecularium nõ teneretur ſeruare ordinem iuſtitiæ diſtributiuæ, magis, quàm ille, qui ea bona diſtribuit, quorũ verè eſt dominus. Secus tamen eſſet de præbendis Eccleſiaſticis, quarum ex ſummorum Pontificum conceſsione & indultu, eſt patronus atque præſentator. In his enim diſtribuendis eundem ordinem diſtributiuæ iuſtitiæ tenetur ſeruare, quem alij electores Eccleſiaſtici obſeruare tenentur. Et ratio eſt: Nam cùm ſummus Pontifex, qui non eſt dominus beneficiorum, ſed diſpenſator, non ſolum peccet, ſed etiam teneatur ad reſtitutionem, quotieſcunque cõfert illa dignis prætermiſsis dignioribus, vt ex ſupra dictis patet, & patrono non ſit aliter conceſſa facultas præſentandi ad beneficia Eccleſiaſtica, quàm habet ſummus Põtifex ad illa conferenda; manifeſte ſequitur, quòd ſi ſummo Pontifici non eſt licitum ſine obligatione reſtitutionis conferre ea digno prætermiſſo digniori, quòd nec etiam id erit licitum patrono. Vel ſecundo reſponde-

Secunda ſolutio.

tur ad argumentũ, negando, quòd Rex, aut Princeps non teneatur conferre officia publica dignioribus ex iuſtitia diſtributiua, vt explicabimus infra quæſtione 63. art. 2. circa finem. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd prælatus quando confert beneficia conſanguineis eodem modo ſe debet habere, ac quando confert ea alijs. Quare ſi conſanguineus eſt dignior ad nullam tenebitur reſtitutionem. Cæterum, ſi non eſt dignior, naſcitur obligatio reſtitutionis, ſicut in alijs, maximè in illis beneficijs, quæ oppoſitione obtinentur. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, diſtinguendo conſequens. Nam ſi ex eo, quòd collatio beneficij facta digno prætermiſſo digniori, inducit obligationem reſtituendi, infertur, quòd illud beneficium ex iuſtitia erat debitũ digniori, antequam digno conferretur, tunc, ſcilicet, quando computabatur inter bona communia, verum eſt. Cæterum poſtquam eſt appropriatum digno, quæ appropriatio valida eſt in vtroque foro, vt paulo ante dicebam, falſum eſt, quòd dignior iam habeat ius ad illud, aut quod dignus teneatur illud reſignare. Et quando obijcitur, Si bonum aliquod mihi ex iuſtitia diſtributiua debitum detur alteri, ille tenetur illud mihi reſignare, vt, ſi centum aurei ex alicuius inſtituto pauperibus diuidendi, diuiderentur diuitibus; tunc diuites tenerentur illa pauperibus reſtituere; ergo idem erit dicendũ de beneficio collato digno, quod ex iuſtitia diſtributiua erat debitum digniori; reſpondetur illud antecedens ſolum habere verũ in illis bonis communibus, quæ inſtituta ſunt, vt gratis hominibus conferantur, non autem in illis, quæ, quanuis dentur ſecundũ rationem iuſtitiæ diſtributiuæ, conferũtur tamen propter aliquod miniſterium in republica exercendum; qualia ſunt beneficia Eccleſiaſtica. Quare conceſſo antecedenti, neganda erit conſequẽtia. Et ſi rurſus obijcias: Dignus, cui beneficiũ eſt collatũ, non tenetur illud digniori reſtituere; ergo nec diſtributor tenetur illud digniori reſignare, reſpondeo, illud in particulari verũ eſt, imò nec poteſt. Cæterũ tenetur aliquã facere recompenſationem ad arbitrium viri prudentis, vel aliud ei beneficium conferre. Ad cõfirmationem reſpondetur, negando, quòd poſtquam beneficium eſt digno collatum, dignus occupet ius dignioris, iam enim dignior non habet ius ad illud, vt ex dictis patet: & ſic nec tenetur illud ei reſtituere. Ita reſpondet Caietanus hic, dubio 5. ad vltimam confirmationem. ¶ Ad quartum argumentum reſpondetur, negãdo ſequelam. Ad hoc enim, vt quis dicatur iuſtè conferre beneficium, vel quancunque aliam præbẽdam, ſatis eſt bona fide illa conferre ei, quẽ exiſtimat digniorem. Vnde, cùm in caſu argumenti

Ad 2. argumentũ.

Ad 3. argumentum.

Ad 4. argumentum.

gumenti Epiſcopus; vel præſtans ſuffragium iuſtè contulerit beneficium ad nullam tenebitur reſtitutionem. Eſt tamen hoc intelligendum, dummodo Epiſcopus ſufficientem adhibeat diligentiam. Nam ſi nullo præuio examine, & nulla diligentia facta, confert beneficium ei, quem exiſtimat digniorẽ, illo, qui re vera erat dignior, prætermiſſo, procul dubio tenebitur ad reſtitutionem. Et ſi quis obijciat; Qui aufert ab aliquo id, quod ſibi ex iuſtitia erat debitum, quamuis id faciat bona fide, putans ſibi non deberi, ſtatim ac contrarium reſciuerit, tenetur illius facere reſtitutionem: ergo pari ratione dicendum eſt de eo, qui confert beneficium digno, quem exiſtimauit digniorem, prætermiſſo illo, qui re vera erat dignior, tenebitur ad reſtitutionẽ, ſtatim, ac cognouerit veritatẽ; reſpõdetur, illud antecedens, ſolum habere verum in ijs, quæ ſunt debita ſimpliciter; qualia ſunt illa, quæ per iuſtitiam commutatiuam conferuntur: Non autem in ijs, quæ ſunt debita ſolùm ſecundum quid, in quantum, ſcilicet, illi, quibus conferuntur, ſunt partes illius reipublicæ, cuius ſunt illa bona, quæ diſtribuuntur. Quæ quidem poſtquam vni ſunt appropriata iam non ſunt amplius ipſius communitatis; atque ex conſequenti nec partes illius habent ius ad illa. Quare, conceſſo antecedenti, negatur conſequentia.

Ad vltimũ argumentum.

¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, quòd, quamuis metaphyſicè loquendo intelligi poſsit, quòd beneficium conferatur digno, multis dignioribus prætermiſſis; moraliter tamen id nunquam vſu venit, maximè in illis beneficijs quæ oppoſitione obtinentur, in quibus maiori ex parte apparet vnus dignior, cui beneficium ſecundum debitum iuſtitiæ diſtributiuæ erat conferendum. Et huic, ſi alteri minus digno conferatur, erit facienda recompenſatio, vel in alio beneficio, vel in bonis temporalibus, deductis prius expenſis atque labore, quem in adminiſtratione talis beneficij impedire debebat ad arbitrium boni viri, vt diximus de quibuſcunque alijs ſatisfactionibus. Si autem contingat, quòd plures digniores relinquantur, omnibus erit faciẽda aliqua recompenſatio. Nam quamuis beneficium vni tantũ erat conferendum, omnibus tamẽ fuit facta iniuria in eo, quòd fuit collatum digno, ipſis dignioribus prætermiſsis.

Reſpõſio ad rationes factas pro ſecunda concluſione.

¶ Reſtat nunc reſpondere ad rationes, quas fecimus pro ſecunda concluſione, ad probandum, quòd ſententia Soti, atque aliorum aliquam continebat probabilitatem; ſaltim quantum ad illa beneficia, quæ ſine oppoſitione diſtribuuntur. Vnde ad primam dico, falſum eſſe, quòd beneficia & aliæ dignitates Eccleſiaſticæ nõ ſolũ fuerunt inſtituta in ſtipendium pro labore, ſed etiam in præmium pro virtute, vt in ſuperioribus diximus. Et ſic ſunt honorificentiſsima, & locupletiſsima, nec reſpondent labori ad æqualitatem. Ex quo fit, vt ſecundum rationem iuſtitiæ diſtributiuæ ſint conferenda, quod ſi ſecus fiat erit obligatio reſtitutionis. Vel ſecundò reſpondetur, quòd quamuis ità eſſet, quod ſolũ eſſent ſtipendia; quia tamen ex voluntate veri domini ſolum ſunt dignioribus diſtribuenda, ſi aliter fiat erit obligatio reſtitutionis. Ad ſecundam rationem reſpondetur, conceſſa maiori negando minorem. Et ad probationem dico, quod dignior habet ius iuſtitiæ diſtributiuæ ad beneficiũ, quod eſt diſtribuendũ antequam alicui conferatur. Et hoc ius violat diſtributor, quotieſcunq; confert illud digno, digniori prætermiſſo. Quod quidem non eſt ius ſimpliciter, ſed ius ſecundũ quid, ſicut nec debitũ, quod per iuſtitiã diſtributi uã confertur eſt debitũ ſimpliciter, ſed tantũ debitũ ſecũdũ quid, vt diximus in 3. præſuppoſito. Et ex violatione cuiuſcũq; iuris naſcitur ſemper obligatio reſtitutionis maioris, vel minoris, pro ratione ipſius iuris violati. Ad cõfirmationẽ ſimiliter reſpondetur, negãdo quod dignioribus illis prætermiſis, nihil fuerit ablatũ. Fuit enim eis ablatũ ius illud iuſtitiæ diſtributiuæ, quod ad beneficiũ habebant; & ſic per reſtitutionẽ erit neceſſario reparandum. Ad vltimam rationem reſpondeo eo modo, quo paulò ante reſpõdebã ad quoddã argumentum factũ cõtra tertiam concluſionẽ, ſcilicet, quod moraliter loquẽdo, nunquã vſu venit, quod plures æquè digniores relinquãtur, maximè cùm dignitas ſit pẽſanda, nõ ſolũ ex bonitate morũ, ſed ex pluribus alijs circunſtantijs in ordine ad officiũ, ad quod eligitur. Poteſt enim cõtingere, vt vnus ſit dignior altero ad aliquod beneficiũ, qui tamen in ordine ad aliud ſit minus dignus, imò indignus abſolutè, vt diximus in ſuperioribus. Cæterũ, ſi ita contigerit, quòd plures æquè digniores relinquãtur, omnibus erit aliqualis cõpenſatio faciẽda. Et hoc eſt maximũ periculũ, quod Epiſcop⁹, aut alij electores incurrũt, ex eo, q̃ beneficia nõ diſtribuãt illis, quos exiſtimãt dignio res. Hęc dicta ſint de tota iſta difficultate.

Diſputatio de eo qui impedit alterum à cõſequutione beneficij.

¶ Diximus iam de diſtributore: ſupereſt, vt dicamus de eo, qui eſt alteri impedimento, ne ei beneficium, aut aliquod aliud

bonum commune conferatur, de quo propriè loquitur Diuus Thomas in ſolutione ad quartum; & de quo ſunt intelligenda tria illa dicta ab ipſo in ea ſolutione poſita.

1. cõclusio. ¶Sed, vt hęc res breuibus abſoluatur, ſit prima concluſio: Quicunque eſt alteri impedimento per vim, metum, aut fraudem, aut mendacium, ne aliquod bonum conſequatur, ſiue illud ſit ſtipendium, ſiue præmium, ſiue detur à diſtributore, ſiue à vero domino, tenetur ad illius reſtitutionem. Itaque ſi quis mentiens me eſſe mortuum, aut non eſſe alicuius conſanguineum, aut eſſe ſpuriũ aut ignarum; aut malum, aut per alias fraudes, aut per vim faceret mutari teſtamentum, aut legatum, aut collationem, aut præſentationẽ beneficij, officij, aut alterius boni factam, aut iam decretam, tenetur illud mihi reſtituere. Probatur: Nam talis per iniuriam priuaret tam dantem iure donandi, quam eum, qui recipere debebat iure recipiendi: ſunt enim omnes iſti modi contra iuſtitiam.

2. cõclusio. ¶Secunda concluſio: Quicunque eſt alteri impedimento per vim, aut fraudem, aut metum, aut mendacium, ne aliquod ſupra dictorum bonorum petat, tenetur ad reſtitutionem eidem faciendam. Et ratio eſt: Nã quilibet, qui non eſt planè indignus, habet ius ſaltim petendi quæcunque munera, ſiue publica ſiue priuata, quo ſi iniuſte priuetur, patietur iniuriam, per reſtitutionem neceſſario reparandam. Sed eſt aduertendum, quòd non tenetur talis impediens tantum reſtituere, quãtum ſoluere deberet, ſi bonum illud eſſet iam debitum, aut acquiſitum; ſed quantum conſideratis circunſtantijs, & propinquitate, quam habebat ad illud acquirendũ iudicio boni viri, videbitur conueniens, vt in alijs caſibus dicere ſolemus.

3. Cõclusio ¶Tertia concluſio: Qui non vi, aut fraude, aut mendacio, ſed precibus, atque perſuaſionibus agit cum eo, qui eſt verus dominus eorum, quæ daturus eſt, vt quod decreuerat dare vni, det alteri, etiam minus digno, nullam tenetur facere reſtitutionem. Probatur, quia nulli facit iniuriam. Non domino, cum quo tantum precibus agit; nec alteri, cum talis nullum ius habeat ad hoc, vt illud ſibi conferatur, ſed totum id ſit poſitũ in alterius ſola ac libera voluntate.

4. Cõclusio. ¶Quarta concluſio: Qui precibus, atque perſuaſionibus (dummodo abſit fraus & mendacium) agit cum aliquo etiam digno, ne petat beneficium, vel præbendam, vel cathedram, vt ſæpe contingit, ad nullam tenetur reſtitutionem. Probatur: Quia, vt habet commune prouerbium volenti, & ſcienti non fit iniuria.

5. Cõclusio ¶Quinta concluſio: Qui pro ſe, vel pro altero digno petit beneficium, aut cathedram, & illa ſua petitio eſt cauſa, quòd alius æquè dignus, aut dignior, beneficium illud, aut cathedram non conſequatur, etiam ſi id faciat malo animo (dummodo fraus, aut dolus non intercedant) nullam tenetur facere reſtitutionem. Hæc concluſio eſt contra Scotum, & contra Ricardum in. 4. diſtinct. decima quinta. Qui, vt autor eſt magiſter Soto. libro de Iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo tertio, in ſolutione ad ſextum argumentum, dicunt, quòd, ſi quis ſibi, aut alteri præbendam procurans, alteri ſit obſtaculo, ne illam obtineat, idque faciat non, vt illi noceat, ſed vt ſibi, vel amico proſit, ad nullam tenetur reſtitutionem. Cæterum, ſi id faciat ex malo animo, alterius procurans nocumentum, reſtituere tenetur. Cui etiam ſententiæ fauere videtur Caietanus hic dubio ſecundo, circa ſolutionem ad quartum argumentum Diu. Thom. falluntur tamen iſti doctores. Nam, vt optimè docet Nauarro in Manuali, capit. decimo ſeptimo, numero ſeptuageſimo, intentio nocendi, aut malum iniuſtum inferendi, quanuis inducat peccatum, neceſsitatem tamen reſtituendi non inducit, niſi opus aliquod exterius ei adijciatur, quod ſit iniurium, & contrarium legibus iuſtitiæ. Litor enim mala intentione ſuſpendens iuſtè damnatum, quanuis peccet, non tenetur quidquam reſtituere. Et miles in bello iuſto occidens hoſtem, vel diripiens ciuitatem malo animo, & fine, peccat quidem, ſed non tenetur teſtituere. Quia licet tranſgrediatur leges charitatis, vel aliarum virtutum, non tamen tranſgreditur leges iuſtitiæ, quarum tranſgreſsio ſola eſt iniuria, & obligat ad reſtitutionem. ¶Et ſi quis obijciat, legem primam. §. denique. ff. de aqua pluuia arcenda, vbi dicitur, eum, qui puteum effodit, aut aliud opus in ſuo facit, vnde damnum vicinus accipit, non teneri de damno, ſi non faciat animo nocendi: ex quibus verbis à contrario ſenſu colligere licèt, quod ſi malo animo fuerit tenetur; & Diuum Thomam, qui in iſto articulo ſolutione ad quartum videtur ſignificare, quòd aliquis actus malo animo factus inducit reſtitutionem in aliquo caſu, in quo bono animo factus non induceret; dicit enim quod ſi intendens is nocumentum alterius propter odium, vel propter vindictam impediat ne ille beneficium aliquod conſequatur ad aliquam tenetur

Obiectio.

recom-

Reſpõſio ad obiectionẽ. recompenſationem, reſpondetur ad primũ ex mente Nauarri, vbi ſupra, quòd licèt argumentum à contrario ſenſu alioqui ſit validiſsimum in iure lege prima. ff. de officio eius, cui mandata eſt iuri. & capit. Apoſtolica, de his, quæ fiunt à prælato, ſine conſenſu capituli, nihil tamen valet, quo ad ea, quorum contrarium exprimitur in iure, vt notat Felinus in capit. ſignificaſti. de foro competenti. Pro quo eſt textus in capit. à nobis. ſecundo, de ſententia excommunicationis. Eſt autem certum ſecundum omnes ex iure, quòd intentio mala ſine opere iniurioſo non obligat ad reſtituendum damnum, vt ſupra dicebam. Quæ ſolutio roborari poteſt ex eo, quòd Vlpianus in illa lege citata non vult innuere, quòd obligatio reſtituendi inducitur propter malum animum; ſed, vt clarius confirmaret dictum Marcelli negantis eo caſu actionem de dolo dari, dixit, non eſſe locum actioni de dolo ſine malo animo, ſine quo dolus non datur, leg. dolum C. de dolo. Ad aliud ex D. Thom. reſpondetur, quòd non loquitur de actu ſolo animo malo facto, ſed de actu, malo animo iniuſtè facto. Et ſic eſt intelligendus de opere iniurioſo alteri, vel modo iniurioſo facto, puta, per vim, metum, vel fraudem, vt ſupra dicebam. Suppoſito iam, quòd mala intentio, vel malus animus non ſit ſufficiens ad inducendum obligationem reſtitutionis in eo, qui pro ſe, vel pro altero digno petit beneficium, aut cathedram, & ea ſua petitione eſt obſtaculo alteri æquè digno, aut digniori, ne illud beneficium obtineat, ſupereſt modò probare, quod illa petitio non ſit iniuſta, nec obliget ad reſtitutionem. Quod quidem ſufficienter conuincitur ex eo, quòd qui petit beneficium proſe, vel pro altero digno vtitur iure ſuo; & nullus vtens iure ſuo facit alteri iniuriam; quanuis ex tali vſu damnum illius ſubſequatur. Nemo enim damnum facit, niſi qui facit illud, quod facere ius nõ habet, vt dicit regula iuris.

6. Cõcluſio ¶Sexta concluſio: Qui facit, vt beneficium detur indigno, vel quod detur digno, prætermiſſo digniori, etiam ſi id faciat precibus, & perſuaſionibus, nullo dolo, aut fraude interueniente, tenetur ad reſtitutionem. Si diſtributor iam decreuerat illud dare digniori prætermiſſo, tenetur reſtituere in integrum, & ſi non decreuerat, tenetur facere reſtitutionem arbitrariam, ſecundum propinquitatem, quam dignior habebat ad tale beneficium obtinendum. Hæc concluſio eſt Diui Thomæ, atque Caietani in iſto articulo, & partim contra Sotum dicentem, quòd, ſi dolus abſit, licèt adſint preces, qui fuit cauſa quod beneficium conferretur digno, prætermiſſo digniori non tenetur in integrum reſtituere. Probatur tamen: Beneficium de quo loquimur, cùm iam eſt firmata electoris voluntas, eſt quaſi proprium dignioris, cui elector illud conferebat non ex proprio arbitratu, ſed ex debito iuſtitiæ: ergo qui facit cum electore quòd mutet ſententiam ſpoliat digniorem iure ſuo, & re ſibi ex iuſtitia debita, & quæ eſt iam quaſi propria; atque ex conſequenti in integrum tenetur illam reſtituere. ¶ Et ſi quis obijciat: Electio illa adhuc poſt firmatum electoris animum poterat impediri, alio, ſcilicet, digniori occurrente: ergo qui facit, vt beneficium detur digno, prætermiſſo digniori, etiam poſtquam electoris animus erat firmatus illud conferre, non tenetur in totum reſtituere; ſi quidem non aufert id, quod re vera erat ſuum. Hoc argumentum petit, vt explicemus, quid intelligat D. Thom. per animum electoris firmatum ad conferendum? Nam, aut intelligit eam firmitatem, qua eſt illi ius acquiſitum; aut firmitatem adhuc impedibilem. Non primum; quia ſic non eſſet firmitas, vt daretur; ſed firmitas dans, quæ amplius non eſt impedibilis. Nec ſecundum: quia, ſi eſt impedibilis, non erit obligatio reſtituendi in totum, cum multum interſit inter actum & potentiam. Ad hanc difficultatem, vt reſpondeamus, aduertẽdum eſt, quòd D. Tho. in hac ſolutione tres ſtatus conſtituit. Vnũ ante firmitatem, hoc eſt, antequam diſtributio ſit decreta ad hunc. Secundũ, quando diſtributio iam eſt decreta ad hunc digniorẽ, ſed non executioni mandata. Tertium, quãdo iam eſt executioni data. Et quidem de iſto. 3. ſtatu, nihil in litera dicitur, in qua de impedimento conſequutionis eſt ſermo. Cõ ſummata autẽ diſtributione cõſequutio impediri non poteſt. De primo verò ſtatu dicitur, quòd ad arbitrium boni viri penſatis conditionibus reſtitutio debet fieri. De. 2. autem ſtatu dicit litera, quòd impediens tenetur ad reſtitutionem æqualis. Et quod hoc ſit intelligendum de iſto ſecundo ſtatu probatur primo ex eo, quod dicit, ſi eſt firmatum, quod alicui detur. Et ſecundo, nam ſubdit, & aliquis procurat, quod reuocetur. Si autem loqueretur de diſtributione executioni mandata, non diceret, ly, vt detur, cum iam data eſſet præbenda. Nec etiam diceret, ly, reuocetur; nã electio poſtquam eſt executioni mandata, nõ eſt reuo-

Obiectio ex D. Thoma.

Explicatur quæ fuerit mens Diu. Tho. in iſto articulo.

eabilis; quanuis poſsit aliquando præbenda auferri propter defectum poſsidẽtis. Sed ſuppoſito, quòd quando D. Thom. dicit, quòd impediens tenetur in totum eſt intelligendus, quando diſtributio eſt decreta ad hunc digniorem, & non eſt executioni mãdata. Supereſt explicare, quæ nam ſit ratio propter quam huiuſmodi impediens teneatur in totum; ſi quidem illa electio adhuc erat impedibilis, nec auferetur quod erat proprium, quæ eſt difficultas argumenti propoſiti. Ad quod dico cum Caietano in præſenti, quod paria ſunt eſſe actu meum, & eſſe ex debito decretum, vt ſit meum. Statim enim ac diſtributione iuſtitiæ diſtributiuæ exigente decretum eſt, vt hoc detur vni, & illud alteri vnicuique parti debetur id, quod eſt decretum, quaſi ſibi proprium, quanuis vſque ad executionem decreti non ſit illud verè proprium. Et propterea D. Thom. dicit quòd qui hoc aufert tenetur ad reſtitutionem æqualis. *Alia obiectio.* ¶Et ſi quis rurſus obijciat; Poteſt contingere, quòd decreta iuſta diſtributione aliquorum beneficiorum pro aliquibus, antequam exequutio mandetur, appareat alius dignior, cui ſecundum rationẽ diſtributiuæ iuſtitiæ primus locus debeatur, & tũc qui procuraret reuocare diſtributionem decretam, vt beneficium daretur digniori, non violaret iuſtitiam diſtributiuã, nec teneretur ad reſtitutionem illi, cui erat decretum beneficium, & tamẽ aufert illud, quod erat ſibi debitum, quaſi proprium: ergo non ſunt paria auferre debitum, quaſi proprium, & auferre proprium, nam cõſtat non eſſe auferendum beneficium proprium ab aliquo, vt detur digniori; Reſpondetur, hoc non obſtare, quia res non permanet in eodem ſtatu. *Solutio.* Nam quandiu diſtributio decreta habebat rationem iuſtitiæ, portio decreta huic erat debita illi, quaſi propria. Ex quo fit, vt quandiu habebat iſtam rationem non poterat ab illo auferri, niſi iniuſte; & erat quaſi propria. Cæterum ſtatim ac diſtributio deſijt habere rationem iuſti, propter perſonam digniorem, de nouo manifeſtatã, deſijt illa præbenda debita eſſe huic, quaſi propria; & propter hoc licitè data eſt alteri.

Corollaria quæ ſequũtur ex dictis. ¶Ex dictis infero primò, quòd qui impedit per vim, aut fraudem eleemoſynam dandã extremè indigẽti, ex quo ſequitur mors: non ſolum tenetur eleemoſynam reſtituere, ſed & vitã, cuius priuatio inde fuit ſubſequuta. Infero ſecundo, quanto in periculo verſentur, qui fraudibus, & dolis impediũt gratias & beneficia, quæ principes excogitauerunt facere, diuertentes eorũ animos ad alios. Iſti enim proculdubio obligantur ad reſtitutionem. Infero tertio, quàm prudentes & cauti debent eſſe, qui ſcribendis teſtamentis morituris aſsiſtunt. Si enim infirmus petit conſiliũ an ſit cõueniẽs relinquere bona ſua hoſpitali, aut certæ perſonæ, ſi cõſiliarius illud det ſincere & Chriſtiane, nihil tenetur reſtituere, quia, ſicut donatio eſt libera, ita & conſiliũ. Verũ, ſi fraude, & dolo impedit teſtamentũ in fauorẽ alicuius domus, vel perſonę, tenetur aliquid reſtituere ad arbitriũ viri prudentis, & non in totũ; quoniã donatio non erat determinata, multiſq; modis poterat impediri. Cæterũ ſi eo tẽpore, quo debebat legatũ ſcribere in fauorẽ alicuius per vim, aut fraudẽ, illud impedit, tenetur in totũ propter rationes ſuperiùs poſitas. Et hæc dicta ſint de tota iſta materia.

Explicatur illa regula quod parũ diſtat nihil diſtare videtur. ¶Caietanus in iſto articulo circa ſolutionem ad quartum argumentũ dub. 5. multũ laborat in explicatione illius regulæ Ariſt. 2 Phyſ. text. 56. Quod parũ diſtat, nihil diſtare videtur. Obijcitq; quam plurimas exceptiones, quas in materia morali patitur. Nã qui parum abeſt, vt peccet, nõ ideo dicitur peccare, nec qui parum abfuit, vt hominẽ interficeret, punitur, tanquam homicida, aut tenetur ad reſtitutionem, ſicut nec ille, qui parum abfuit, vt furaretur, & non fuit furatus. Propter quas & alias ſimiles, quas ipſe adducit diſcedit à D. Thom. dicens, quod ex illa regula, non eſt ſumenda ratio efficax in hac materia, quanuis quandoque habeat verum ratione ſubiectæ materiæ, quæ vel habet magnam latitudinem, vel incertitudinẽ materialẽ, vt in menſuris & numeris. Et propterea D. Tho. illa non fuit vſus in reſponſione, quanuis eam attulerat in argumẽto. Cęterum Caietanus in hac re fallitur, nec bene percepit mentem D. Thom. Longè enim aliud eſt parum abeſſe, vt damnum des, & damnum dare in eo, quod parum abeſt, vt ſit. D. Tho. autem nõ dicit, q; qui parũ abeſt, vt damnum det, tenetur ad reſtitutionẽ, & eſt iudicandus ac ſi damnum dediſſet, vt Caietanus arbitratur: ſecundum quã intelligentiã procedũt obiectiones ab ipſo poſitę. Sed quod dicit eſt, quod qui re vera damnũ dat in re, quæ parũ abeſt, vt ſit, tenetur totã reſtituere, quia quod parũ diſtat, nihil diſtare videtur. Et hoc quidẽ verũ eſt: quod iſto exemplo fiet manifeſtum: Sunt ſata, quorũ fructus iam iam matureſcunt, ſi parum abfuit, vt venator ſuo comitatu circuncurrens illa peſſundaret ad nullam tenetur reſtitutionem, quoniam id fuit parum abeſſe, vt damnum daret, & damnum non intulit. Cęterum ſi medius tranſiens illa peſſundedit, tenetur in totum, quia id fuit damnũ dare

in

in fructu, qui parum aberat, vt eſſet. Et ità in propoſito, qui parum abfuit, vt impediret hominem à præbenda, & non impediuit, ad nullam tenetur reſtitutionem. Tamen, ſi re vera fuit impedimento, vt ille eam non conſequeretur, cum iam diſtributor habebat firmatum animum conferendi, ſecundum ſuam facultatem tenetur in totum, quia damnum intulit in re, quæ parum aberat, vt eſſet. Et eſt ponderanda illa particula ſecundum ſuam facultatem, quam D. Tho. addidit, vt ſignificaret, quod in huiuſmodi impeditionibus vix poteſt contingere, vt reſtitutio fiat in integrum.

Queſtigra uiſſima de damnificã tib⁹ per accidens.

¶ Diximus hucuſque in iſto articulo de reſtitutione, ad quam tenetur qui alterũ per ſe, hoc eſt, ex intentione damnificauit, vel in bonis ſpiritualibus, inducendo ad peccatum, vel in corporalibus occidendo, aut mutilando, vel in fama, & honore alterum conuitijs, aut detractione impetendo, vel denique in bonis communibus eorum malam diſtributionem faciendo, aut impediẽdo, ne fiat bona. Supereſt nunc, vt dicamus de ijs, qui per accidens, hoc eſt, præter intentionem, in his omnibus damnum inferunt, an teneantur ad reſtitutionem. Quę quæſtio difficilis eſt, atque grauiſſima, & pene innumeras perſonas concernens. Habet enim locum in iudicibus, in aduocatis, in medicis, in artificibus, & denique in omnibus illis qui vel caſu fortuito, vel ignorantia, aut malitia alteros lædunt. Ad cuius explicationem, quoniam plurimum intereſt, an aliquid dolo, an culpa, an caſu pereat, & an culpa lata, an leui, an leuiſſima, operæpretium erit, vt vnumquodque horum, quid nam ſit videamus. Et loquimur de culpa in præſenti, non, vt loquuntur Theologi cum D. Thom. 1. 2. quæſt. 21. art. 2. ſed, vt loquuntur iuris periti, cum Panormita. in capit. 1. de cõmodo, & in cap. fina. de depoſitis, poſt Bart. in leg. quod Nerua. ff. depoſiti. Culpa ergo, quantum attinet ad præſens inſtitutũ generaliter ſumpta, eſt voluntaria inordinatio actus, aut deuiatio à bono. Et quia inordinatio, ſiue deuiatio voluntaria aliquando fit ſtudioſè, hoc eſt, ex induſtria, & aliquãdo incõſideratè, idcirco iuris periti diuidũt culpam generaliter dictam in dolum, & culpam ſimplicẽ. Dolus eſt machinatio, ſeu circunuentio adhibita ad decipiendum, ſeu fallendum alium. De quo D. Tho. infra. q. 118. ar. 8. Et eſt duplex, alter, qui fit verbis, & vocatur fallacia; alter, qui fit factis tantum, & vocatur fraus. Rurſus aut dolus diuiditur in verum, & præſumptum, vt dicunt Bartolus, & Panormitanus, vbi ſupra. Nã licèt dolus non poſſit probari, niſi per confeſſionẽ partis, vel per coniecturas, quo ad forũ exterius iuxta gloſ. c. 2. de renuntia. li. 6. & in l. dolũ. C. de dolo: tamen quãdo ſigna ſunt manifeſta, appellatur dolus verus, quando autẽ nõ ſunt manifeſta appellatur dolus præſũptus. Verbi gratia, Reliquit quis librũ commodatũ noctu in platea furibus frequẽtata, & eſt perditus, dicitur apud homines is, vero dolo, vt perderetur, librũ reliquiſſe. Si autẽ in platea eundẽ librũ reliquit in die, dicitur dolo præſũpto illum reliquiſſe. Licèt fieri poſſet, quod neutro caſu corã Deo id dolo fecerit, vel quod in poſteriore caſu doloſe fecerit, & nõ in priori. Ex quo infero primò, frequẽtiſsimè fieri poſſe, quòd qui verè corã Deo nõ eſt in dolo, præſumatur eſſe in eo corã hominib⁹. Infero. 2. quòd fraus eſt ſpecies doli generaliter ſumpti, iuxta l. ius gentiũ. §. ſed ſi fraudandi. ff. de pactis, adiuncta gloſſa. Infertur. 3. q⁹ omnis dolus eſt culpa. Et ſic qui promittit indemnitatẽ alicui de culpa cõmiſſa per famulũ, tenetur etiã de furto doloſè ab ipſo cõmiſſo, vt dicũt Bart. & Panor. vbi ſupra. Culpa autẽ ſimplex differt à dolo in eo, quòd dolus ſciẽter, & ſtudioſè fit, culpa verò ignorãter, vel negligenter. Et eſt triplex, lata, leuis, & leuiſſima: lata eſt, deuiatio incircunſpecta, id eſt, inconſiderata ab ea diligentia, quã homines cõmuniter adhibent. Et ſic ignorare illud, quod cõmuniter homines ſciunt, lata culpa eſt. Leuis culpa eſt deuiatio incircunſpecta ab ea diligẽtia, quam homines periti illius artis & profeſsionis adhibere ſolent. Culpa autẽ leuiſsima eſt deuiatio incircunſpecta ab ea diligẽtia, quam homines prudentiſsimi, & peritiſsimi illius artis & profeſsionis ſolent adhibere. Vel clarius ad mores dicere poſſumus, q⁹ lata culpa eſt, quã regulariter, & cõmuniter omnes vitant. Qualis eſt eius, qui extra domum, aut in ſcamnum librũ ſibi cõmodatum reliquit. Leuis verò, quam regulariter homines diligentes ſuæ profeſsionis euitant. Qualis eſt eius, qui librum aliquem cõmodatum intra cellam, hoſtio tamen aperto reliquit. Leuiſſima eſt, quam homines diligentiſsimi vitare ſolent. Qualis eſt eius, qui librum commodatum intra cellam reliquit, quam clauſe obſeruauit, non tamen tentauit manu, an bene eſſet obſerata. Caſus fortuitus eſt inopinatæ rei euentus, qui prouideri nõ poteſt etiam per diligentiſsimum.

Quid ſit culpa.

Quid ſit dolus.

Culpa poteſt eſſe triplex, lata, leuis, & leuiſsima.

¶ His conſtitutis, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd quando aliquid perit caſu fortuito, nulla eſt obligatio reſtitutionis. Verbi gratia: Habeo librum à Petro commodatum, & latrones ſubitò

Caſus fortuit⁹ quid ſit.

1. certum.

ſubitò in publica via egreſsi illum à me per violentiam abſtulerunt. Vel appoſui ignem comburendis ſtipulis agri mei in die quieto, & placido, & ſubito exortus magnus ventus ignem in meſſes vicini coniecit, quem ego impedire non potui, non teneor ad reſtitutionem illorum damnorum, quæ non ex culpa mea, ſed ex caſu fortuito proceſſerunt. Hoc habetur expreſſe in cap. ſi culpa, de iniurijs, & damno dato. Vbi dicitur: Licèt, qui occaſionem dat, damnum dediſſe videatur, ſecus tamen eſt in illo dicendum, qui, vt non accideret de contingentibus nihil dimiſit. Idem etiam probatur ex cap. vnico. de cõmodato. Vbi dicitur: Ei, qui commodatum aliquod accepit, caſus fortuitus non debet imputari. Et lege ſi ex plagis. §. finali. ff. ad legem Aquiliam. pluribus ad pilam ludentibus, illorum vnus conatus percipere pilam alterius ſeruum impulit, qui cadens fregit crura. Quærebatur, an ille teneretur ad aliquam reſtitutionem? Et iuris conſultus reſpondit, quòd nõ; cum caſu magis, quàm culpa videatur factum. Idem etiam habetur in lege occidit. §. in hac quoque actione, eodem titulo. Et ratio eſt manifeſta: Nam cùm ille, cui res in caſu fortuito perit, non ſit cauſa illius damni, nec per ſe, nec per accidens, manifeſtè ſequitur, quòd non debet ei imputari. Et quidem, quòd non ſit cauſa per ſe patet: nam non illud intendit. Quòd autem non ſit cauſa per accidens probatur. Ad hoc, vt aliquis ſit cauſa per accidens alicuius damni, neceſſarium eſt, quòd debuerit, & potuerit illud impedire: certum eſt autem, quòd caſum fortuitum, qui prouideri non poteſt, nemo poteſt impedire: ergo. Nauarro in Manuali capit. 17. numero. 179. excipit tres caſus, in quibus id, quòd caſu perit, eſt reſtituendum. Primus eſt, quando culpa præcedit. Vt ſi quis equũ ſibi vſque ad Valliſoletum, accommodatum duxit ad Burgos, & poſt Valliſoleti tranſitum incidit in latrones, qui eum à ſe abſtulerunt. Secundus caſus eſt; quando mora intercedit, & res perijt aliter, quàm periſſet apud cõmodantem. Verbi gratia: Commodauit aliquis alteri equum ad certum diem, quem ipſe vltra retinuit, & tunc equus caſu fortuito perit, tenetur commodatarius equũ reſtituere. Tertius caſus eſt, quando fit pactum, quòd etiam ſi res caſu fortuito pereat, mutuatarius teneatur illam reſtituere iuxta id, quod dicitur in cap. vnico. de commodato.

1. certum. ¶Secundò etiam eſt certum, quòd quicunque dolo ſeu lata culpa fuit cauſa alterius damni tenetur illud reſtituere. Et ratio eſt: Nam ſi is, qui culpa ſua eſt cauſa damni alterius, tenetur ad illius compenſationem, vt patet ex capit. ſi culpa, & ex legibus iam citatis, & dolus, & culpa lata ſunt magis culpa, quàm leuis, & leuiſsima; manifeſtè ſequitur, quòd ſaltim qui iſto modo ſunt cauſa damni, tenentur ad illius reſtitutionẽ. Itaque in his omnes Doctores conueniunt, & certa ſunt.

Dubiũ 1ũ. ¶Sed eſt difficultas, an ille, qui ex culpa leui, vel leuiſsima damnum alteri intulit, vel in corpore, vel in bonis, vel in fama, ſiue in quacunque alia re, teneatur ad illius reſtitutionem? Innocentius in capit. ſicut dignum, de homicidio, tenet, quòd in foro exteriori, etiam, qui ex leuiſsima culpa damnum alteri intulit, tenetur ad illius reparationem. Addit tamen, quòd in foro interioti, qui ex culpa leui, vel leuiſsima nocuit, non tenetur ad reſtitutionem. Et ſecus eſt de eo, qui dolo, aut culpa lata damnificauit. Hic enim tam in foro exteriori, quam interiori reſtituere tenetur. Eandem opinionem ſequuntur multi Doctores tam iuris pontificij, quam Cæſarei, quos citat Couarruuias in epitom. in quartum lib. Decretalium, parte. 2. capit. 6. §. 8. numero. 12. Eandem tenet Sylueſter, verbo. culpa. §. 4. & verbo. aduocati. §. 24. & verbo reſtitutio 2. §. 12. & 17. Et quidem, quòd in foro exteriori teneatur ille, qui damnum etiam ex leuiſsima culpa alteri intulit, probat Innocentius ex lege in lege Aquilia. ff. ad legem Aquiliam. Vbi habetur, quòd in lege Aquilia etiam leuiſsima culpa venit. Quod vero in foro interiori ſolum ille, qui ex dolo, aut culpa lata nocuit teneatur ad reſtitutionem, probat Innocentius ex D. Auguſtino lib. 22. contra Fauſtum. capi. 44. & refertur. 1541. ca. inebriauerunt. Vbi dicitur: In ebriauerunt Loth filiæ eius, & ſe neſcienti miſcuerunt. Propterea culpatus eſt, non quantum ille inceſtus, ſed quantum illa ebrietas meretur. Ex quibus verbis colligit Innocentium ex mente Auguſtini, eſſe imputandam homini culpã, ex qua aliud damnum ſuccedit præter intentionem operantis: non tamen eſſe imputandum in foro conſcientiæ damnum, ex illa ſubſequutum. Culpandus eſt, inquit Auguſtinus, Loth quantum meretur ebrietas, non tamen quãtum meretur inceſtus ex illa ebrietate ſubſequutus. Ergo pari ratione in noſtro propoſito, quanuis culpa leuis, vel leuiſsima debeat imputari illam admittenti, damnum tamen ex illa ſubſequutum non obligabit in foro conſcientiæ, nec imputabitur illi, qui talem culpam commiſit. Et confir-

Sententia nocentium & aliorum.

Fundamenta huius ſententiæ.

mari

mari poteſt hæc ſententia hac ratione: damnum ſubſequutum ſoluitur in pœnam culpæ præcedentis: ſed nemo tenetur in foro conſcientiæ ad ſolutionem pœnæ ante iudicis condemnationē: ergo quanuis quis cōmittat culpam leuem, aut leuiſsimam, nō tenebitur ad reſtitutionem damni ſubſequuti in foro conſcientiæ ante iudicis condemnationem.

Sententia Gloſſæ & aliorum.

¶ Altera opinio eſt in alio extremo, quæ tenet, quodcunque damnum ſequutum ex culpa etiā leuiſsima eſſe neceſſario reſtituēdum in foro conſcientiæ. Itaque, ſi quis fuit cauſa damni alterius, ſiue in bonis temporalibus, ſiue in corporalibus, ex eo quòd nō adhibuit tantam diligentiam, quantam habere, & adhibere ſolent peritiſsimi, & diligentiſsimi illius profeſsionis, atque artis, tenetur illud damnum reparare. Hanc ſententiam tenet gloſſa in capit. finali. de iniurijs, & Panormitanus expreſsè ibidem, & Adrianus in materia de reſtitutione in quæſtione quadam, quæ incipit, in foro animę. & ſumma Angelica verbo. culpa. circa finem. Et probatur primò ex illo cap. finali. de iniurijs. Vbi dicitur, damnum datum ex culpa eſſe neceſſario reparandum. Certum eſt autem, quòd culpa leuiſsima, culpa eſt in iure. Et vt dicit Panormitanus ibidem, quia indiffinita æquipollet vniuerſali, idem eſt dicere; damnum datum ex culpa eſt recompenſandum, & dicere; datum ex quacumque culpa. Secundò: In eodem capitulo habentur hæc verba: Nec ignorantia te excuſauit, ſi ſcire debuiſti, ex facto tuo iniuriam veroſimiliter poſſe contingere: ſed qui leuiſsima culpa damnificat debuit ſcire, quòd damnum poterat ex illa contingere, alioqui ſi non debuiſſet ſcire, non eſſet culpa: ergo leuiſsima culpa non excuſat à damno ex ea ſubſequuto. Tertio: Prętera leges humanæ obligant in foro conſcientiæ, vt docet D. Thom. 1. 2. quæſtio. 96. artic. 4. & nos etiam dicemus articulo ſequenti: ſed ſecundum leges humanas, vt etiam Innocentius concedit, tenetur quiſquam ad reparationē damni, quod ex culpa leuiſsima eſt ſubſequutum: ergo idem erit dicendum in foro conſcientiæ.

Fundamenta huiꝰ ſententiæ.

Sētētia auctoris.

¶ Mihi ex his ſententijs extremis, neutra videtur vndequaque vera. Quocirca, vt explicemus, quid in hac re ſit dicendum, aduertendum eſt, quòd contractus ſunt in duplici differentia. Quidam enim ſunt, per quos non transfertur dominium rei ab vno in alium, vt depoſitum, locatum, conductum, commodatum, &c. Et ex his quidam fiunt in ſolam gratiam, & vtilitatem dantis, vt in depoſito, quod ſemper cedit in vtilitatem deponentis, & non depoſitarij. Alij in ſolam vtilitatem accipientis, vt in cō modato. Si quis enim mihi aliquid gratis commodat, illud ſolum cedit in vtilitatem meam. Alij autem ſunt, qui cedunt in vtilitatem vtriuſque, vt in conducto, & locato. Quia enim locatum, vel conductum nō gratis conceditur, ſed pretio; idcircò locatio, & conductio in vtilitatem vtriuſque cedere dicuntur. Alij contractus ſunt, in quibus transfertur dominium ab vno in alterum, vt ſunt emptio, venditio, permutatio, donatio, mutuum, quod in duobus differt à commodato. Primum eſt, quod mutuum proprie eſt rerum, quæ vſu conſumuntur, & conſiſtunt in numero, pondere, & menſura, vt pecunia, vinum, triticum. Commodatum vero eſt rerum, quæ vſu non conſumuntur, vt equus, mula, vaſa argentea, veſtis, &c. Secundò differunt in eo, quod per mutuum transfertur dominium rei mutuatæ in illo, cui mutuatur. Si quis enim dat alteri mutuo, decem aureos, vel decem modios tritici ille, cui mutuantur, efficitur illorum dominus. At verò in commodato non transfertur dominium. Similiter etiam depoſitarius non acquirit dominium rei depoſitæ. Tamen, ſi res depoſitæ fuerint vſu conſumptibiles, vt pecunia, vel triticum, & ex facultate deponentis depoſitarius vtitur illis, tunc depoſitum tranſit in mutuum, & qui prius erat depoſitarius, efficitur mutuatarius, & acquirit dominium illarum rerum, vt docet Nauarro in Manuali capit. decimo ſeptimo, numero. 182.

Cōtractus in duplici differētia.

¶ Hoc conſtituto ſit prima concluſio: Opinio, quæ aſſerit illum, qui ex culpa leui, aut leuiſsima damnum infert, non teneri in foro conſcientiæ ad illius reparationem, eſt falſa, & periculoſa. Probatur primò, ex illo capitulo. ſi culpa, iam citato. Vbi Gregorius nonus, expreſsè diffinit eum, qui culpa ſua eſt cauſa damni alterius, iure teneri ad illius ſatisfactionem. Videtur autem periculoſum ab hac regula tam generali excipere, ſaltim, eum, qui ex culpa leui damnum infert: cùm hic tam in iſto capitulo, quam in pluribus alijs iuris, damni cauſa appelletur. Et confirmatur: damnum illatum ex imperitia, vel negligentia eſt neceſſario recompenſandum in foro conſcientiæ, vt habetur expreſsè in dicto capitulo. Cuius verba ſunt: ſi culpa tua datum eſt damnum, vel iniuria eſt irrogata, vel alijs irrogantibus opem forte tuliſti, aut hæc

1. cōcluſiō.

imperitia, aut negligentia obuenerunt, iure ſuper his ſatisfacere te oportet, nec ignorãtia excuſat ſi ſcire debuiſti ex facto tuo veroſimiliter iniuriam poſſe contingere, vel iacturam: ergo, etiam damnum illatum ex leui culpa eſt recompenſandum in foro conſcientiæ. Probo conſequentiam. Tum; quia imperitia annumeratur culpæ leui. Inſt. de lege Aquilia. §. imperitia. Veluti ſi medicus ideò ſeruum tuum occidit, quia male eum ſecuit, aut perperam medicamentum dedit. Tum etiam, quia culpa leuis eſt, quando errat quis in eo, quod ſcitur à peritis illius artis, ſiue ſit per ignorantiam, ſiue per negligentiam. Si ergo damnum ſequutum ex imperitia eſt neceſſario reſtituendum in foro conſcientiæ, manifeſtè ſequitur, quod etiam eſt reſtituendum quod ex culpa leui ſequitur. Pro hoc etiam facit lex illicitas. ff. de officio præſidis. Vbi dicitur circa finem: ſicut medico imputari euentus mortalitatis non debet, ità quod per imperitiam cõmiſit imputari ei debet. Ex quo colligit Panormitanus in capit. tua nos. de homicidio. aduocatum, qui præbendo erroneum cõſilium, ſiue per imperitiam, ſiue per negligentiam, fuit cauſa, quod ferretur iniuſta ſententia, tenetur ad ſatisfaciendum illi parti, contra quam fuit lata. Et idem dicit de medicis, & omnibus alijs artificibus in cap. ſi culpa, ſuperius citato. Et ad argumentum Innocentij facile eſt reſpondere, quod Diu. Auguſtinus in illo loco ſolum loquitur de culpa commiſſa à Lot, & de pœna pro illa debita, quam dicit non eſſe tantam, quantã meretur inceſtus, ſed quantã meretur ebrietas. Nec ibi aliquid loquitur de damno ex tali culpa ſubſequuto. Ad confirmationem reſpondetur, falſum eſſe, quòd quando ex culpa vnius ſequitur damnum alterius, id ſoluendum eſt in pœnam prioris culpæ; ſed ad ſatisfaciendum pro damno, cuius extitit cauſa. Et ſic tenetur illud ſoluere in foro cõſcientiæ, etiam ante iudicis condemnationem.

2. cõcluſio. ¶Secunda cõcluſio, opinio quæ affirmat, quodcunque damnũ ſubſequutum ex culpa etiam leuiſsima eſſe neceſſario reſtituendũ in foro conſcientiæ, eſt nimis dura, nec poteſt eſſe vndequaque vera. Et quidem, quòd ſit nimis dura probatur, hac efficaciſsima ratione: Leges non ſolum diuinæ, ſed etiã humanæ, vt docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 95. artic. 3. non debent eſſe difficillimæ obſeruatu, ſed ſuaues, & proportionatæ viribus hominum; ex quo fit, vt quæ ſunt multum difficiles, quãuis ſint ex obiecto bonæ, ſunt tamen pernicioſæ, quia præbent hominibus offendicula, & ſunt tanquam laquei ad irretiendos homines: ſed ſi teneretur quiſquã in negotijs, quæ gerit tantam habere peritiam, quantam tenentur habere peritiſsimi & diligentiſsimi illius artis, atque profeſsionis, lex, quæ hoc præciperet, eſſet difficillima, atque duriſsima: ergo duriſsimum eſt dicere, quodcunque damnum ex culpa, etiã leuiſsima, ſubſequutum, eſſe neceſſario reſtituendum in foro conſcientiæ. Quod autem non poſsit illa opinio eſſe vndequaque vera conſtabit ex ſubſequentibus concluſionibus, & ex earum probationibus.

3. Cõcluſio. ¶Tertia concluſio: Quando contractus fit ſolum in vtilitatem accipientis, vt in cõmodato, tenetur qui accipit etiam de leuiſſima culpa. Hæc cõcluſio habetur expreſſe in capi. vnicode, cõmodato. Vbi habetur: Si gratia ſui quis cõmodatũ accepit, tenetur de culpa etiam leuiſsima, & in lege in rebus. ff. de commodatis, etiam dicitur: In rebus cõmodatis talis diligentia præſtanda eſt, qualem quiſque diligentiſsimus paterfamilias ſuis rebus adhibet.

4. Cõcluſio. ¶Quarta concluſio: Quando contractus eſt in vtilitatem vtriuſque, ſcilicet, dantis & accipientis, vt in conducto, & locato, qui accipit tenetur de dolo, & lata culpa, & etiã de leui, ſed non de leuiſsima. In hac concluſione conueniunt ferè omnes Doctores, Abbas in cap. vnico de commodato, & in cap. bona fides, de depoſito. Antonius Gomez tom. 2. ca. 7. de commodato, & depoſito. Nauarro in Manuali cap. 17. num. 179. & duobus ſequentibus. Syluester verbo, cõmodato, & Caietanus infra articul. 6. quam colligunt ex lege illa, in rebus. ff. commodati. Vbi poſtquam iuris conſultus dixit in rebus commodatis tantam diligentiam præſtandam eſſe, quantam quiſque diligentiſsimus paterfamilias ſuis rebus adhibet, ſubiungit: Hæc ita, ſi dumtaxat accipientis gratia commodata ſit res. At, ſi vtriuſque, tum temporis de leuiſsima culpa non tenetur ille, qui accepit, &c. Itaque ſecundum iſtos Doctores, & ſecundum veritatem, ſi quis locauit alteri equum, aut domum, & pereat equus, vel domus ob culpam leuiſsimã cõductoris, non tenetur ad reſtitutionem. Teneretur tamen ſi periſſet ex culpa lata, aut leui.

5. Cõcluſio. ¶Quinta concluſio: Quando contractus fit ſolum in vtilitatem dantis, vt in depoſito, accipiens tantum tenetur de dolo, & lata culpa. Itaque, quanuis res depoſita apud me pereat ex mea culpa leuiſsima aut leui, non teneor ad illius recompenſationem, teneret tamen, ſi periret ex dolo, aut culpa lata,

lata. Hanc concluſionem tenent ijdem Doctores ſuperius citati. Sed eſt aduertendum, quòd ſi deponens & depoſitarius inter ſe conuenerint, quod depoſitarius ſubeat periculum rerum depoſitarũ pro pretio, quod accipit à deponente, tunc idem iudiciũ erit de contractu depoſitionis, & aſſecurationis. Regulariter tamen loquendo, quando non interuenit huiuſmodi pactum, etiam ſi depoſitarius pro cuſtodia rerũ depoſitarum accipiat aliquam mercedem à deponente, ſi res pereunt ex caſu fortuito, vel ex culpa leuiſsima depoſitarij, non tenetur ad illarum reſtitutionem. Secus autem erit ſi pereunt ex dolo, aut lata, aut leui culpa. Nam quando depoſitarius accipit aliquid pro depoſito, tunc iam ille contractus habet rationem eorum, qui fiunt in vtilitatem vtriuſque; in quibus qui accipit tenetur de culpa leui, & non de leuiſsima, vt diximus in quarta concluſione. Cæterùm, ſi nihil accipiat pro depoſito, tantum tenetur de dolo & lata culpa, vt modo dicebam. Infertur ex dictis falſum eſſe, quod omne dãnum ſubſequutum ex culpa etiam leuiſsima ſit neceſſario reſtituendum in foro cõſcientiæ, vt dicebat Adrianus, Panormitanus, & alij, quos in ſecunda opinione retulimus. Et ad eorum argumenta, quæ deſumta ſunt ex cap. fin. de iniurijs. reſpondetur, quòd, quanuis in illo cap. dicatur damnum ex culpa datum, eſſe reſtituendum, & ſimiliter illud, quod ex negligentia, & imperitia eſt ſubſequutum non tamen qualiſcunque culpa, nec qualiſcunque negligentia obligat ad reſtitutionem damni ex illa ſubſequuti. Sed iuxta diuerſitatem negotiorũ diuerſa etiam diligentia eſt adhibenda. Illa enim diligentia, quæ ſufficit ad excuſandũ damnum ex ea ſubſequutum in vno negotio, ſeu materia, non ſufficit ad excuſandum in alio, vt conſtat ex ipſo iure. Nã qui ex leuiſsima culpa fuit cauſa, vt periret res ſibi ad ſuam tantum vtilitatem accõmodata, tenetur ad illius reſtitutionem, vt patet ex cap. vnico. de commodato, & ex l. in rebus. ff. commodati. Et tamen eadem leuiſsima culpa non eſt ſufficiens ad inducendã obligationem reſtitutionis in eo, qui perdit rẽ in depoſito acceptam, aut locatam. Itaque illa quæ cenſetur culpa, & negligentia reſpectu rei gratis commodatæ, non cenſetur culpa, aut negligentia reſpectu rei depoſitæ, aut locatæ, ſeu commodatæ in gratiam vtriuſque. Et textus ille formaliter eſt intelligendus ad iſtum modum; Si culpa tua, aut tua negligentia datum eſt damnum; ſic, vt reſpectu illius damni ſit verè culpa, & verè negligentia, illud eſt neceſſario reſtituendum. Nam ſi reſpectu illius damni, nec eſt culpa, nec negligentia, quanuis reſpectu alterius in alio negotio, ſiue in alia materia eſſet vere culpa, & vera negligentia, nõ inducit obligationem reſtituendi, ad modum iam explicatum. Et per hoc patet ſolutio ad primum & ſecundum argumentum. Ad tertium reſpondetur, verum eſſe, quòd leges humanæ obligant in conſcientia, vt dicemus articulo ſequenti. Cæterùm illæ non præcipiunt, vt quodcunq; damnum, etiam ex leuiſsima culpa ſubſequutum ſit neceſſario reſtituendum.

Ad argum. gloſſæ & aliorum.

¶ Ex dictis in iſta quæſtione poſſumus colligere primò, minùs conuenienter Magiſtrum Soto loquutum fuiſſe in multis, libro. 4. de iuſtitia, quæſt. 7. art. 2. circa tertiã concluſionem. Nam primo falſus eſt in eo, quòd nullum diſcrimen conſtituit inter cõtractum, qui ſolum fit in vtilitatem accipiẽtis, quale eſt commodatum, & illum, qui fit in gratiam & vtilitatem vtriuſque, qualis eſt locatio, & conductio. De quibus omnibus dicit teneri eum, qui accepit de culpa leui & non de culpa leuiſsima. Cùm tamen ſit certum, quòd in commodato non ſolum ex culpa leui, ſed etiam ex leuiſsima tenetur commodatarij ad reſtitutionem, vt habetur expreſſe in cap. vnico. de commodato, & in l. in rebus. ff. commodati. Secundò dicit Soto, quòd tam commodatarius, quàm conductor, qui ex leui culpa fuit cauſa, vt res commodata, aut conducta periret, aut fieret deterior, tenetur ad reſtitutionem, non quidẽ in totum, ſed pro ratione culpæ. Ità, ſcilicet, quòd ſi culpa, ob quam perijt fuit grauis tenetur reſtituere in totum, ſi autẽ fuit leuis ſolum in parte pro quantitate culpæ. Sed hoc etiam eſt falſum. Nam cùm illo capitulo iam citato abſolutè dicatur ex leuiſsima culpa teneri ad reſtitutionem eũ, qui fuerit cauſa, quod commodatum pereat, nec dicat teneri in parte, manifeſtè ſequitur, q̃ ex leuiſsima culpa tenetur in totũ, & à fortiori quando res commodata perierit ex culpa leui. Nec obſtat ratio ab eodem Soto adducta circa finem corporis articuli, ſcilicet, quia non eſt rationi conſentaneum, vt propter leues culpas, quæ ſunt veniales, veniat quis tanta pœna plectendus, vt teneatur reſtituere totum illud, quod ob leuẽ culpam perit. Non, inquam, obſtat hæc ratio. Tum, quia in præſenti nõ loquimur de culpa, vt loquuntur Theologi, qui illam diuidunt in mortalem, & venialem; ſed, vt loquuntur iuriſconſulti. Tum etiam, quia, vt optimè dicit Adrianus, quantum attinet ad

Impugnatur Soto circa multa in quibus erraſſe.

obligationem reſtituendi per accidens, atque impertinens eſt, an proueniat ex culpa mortali, aut veniali; ſed ſolum debet attendi, an qui damnum intulit ſit cauſa illius vel ex dolo, vel ex culpa, vt de his loquuntur iuriſperiti. Tertio dicit Soto, quòd quãdo depoſitarius accipit aliquam mercedem, vel aliquod pretium, etiam ſi citra culpam ſuam pereat res depoſita, tenetur ex iuſtitia ad illius reſtitutionem, ſicut qui contractu aſſecurationis periculum ſubit. Sed hoc etiã eſt falſum. Tum; quia qui accipit à deponẽte pretium pro cuſtodia rei depoſitæ, non illam aſſecurat. Tum etiam; quia, cùm iſte contractus cedat in vtilitatem vtriuſq;, ità eſt loquendum de illo, ſicut de conductione, aut locatione, vt iam diximus.

Articvlvs. III.

¶ Vtrùm ſufficiat reſtituere ſimplum, quod iniuſtè ablatum eſt?

Infr. art. 4. cor. Et. 12. q. 105. art. 2. ad. 9. Et 4. diſt. 15. q. 1. ar. 5. q. 2. ad 5.

Ad Tertivm ſic proceditur. Videtur, quòd non ſufficiat reſtituere ſimplum quod iniuſtè ablatum eſt. Dicitur enim Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem: & occiderit vel vendiderit: quinque boues pro vno boue reſtituet: & quatuor oues pro vna oue. Sed quilibet tenetur mandatum diuinæ legis obſeruare. Ergo ille qui furatur tenetur reſtituere quadruplum, vel quintuplum.

2 ¶ Præterea, Ea quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: vt dicitur ad Rom. 15. Sed Lucæ. 19. Zachæus dixit ad Dominum, Si quem defraudaui, reddo quadruplum: ergo homo debet reſtituere multiplicatum id quod iniuſtè accepit.

3 ¶ Præterea, Nulli poteſt iuſtè auferri id quod dare non debet. Sed iudex iuſtè aufert ab eo qui furatus eſt plus quã furatus eſt pro emenda: ergo homo debet illud ſoluere: & ita non ſufficit reddere ſimplum.

¶ Sed Contra eſt, quia reſtitutio reducit ad æqualitatem quod inæqualiter ablatum eſt. Sed aliquis reddendo quod accepit ſimplum reducit ad æqualitatem: ergo ſolum tenetur reſtituere tantum quantum accepit.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum aliquis iniuſtè accepit rem alienã, duo ſunt ibi conſideranda: quorum vnum eſt inæqualitas ex parte rei, quæ quandoque eſt ſine iniuſtitia, vt patet in mutuis. Aliud autem eſt iniuſtitiæ culpa, quæ poteſt eſſe etiam cum æqualitate rei: putà cum aliquis intendit inferre violentiam, ſed non præualet. Quantum ergo ad primum, adhibetur remedium per reſtitutionem: in quantum per eam æqualitas reparatur: ad quod ſufficit quod reſtituat tantum quantum habuerit de alieno. Sed quantum ad culpam, adhibetur remedium per pœnam, cuius inflictio pertinet ad iudicem. Et ideo antequam ſit condẽnatus per iudicem, nõ tenetur reſtituere plus quàm accepit. Sed poſtquam condemnatus eſt, tenetur pœnam ſoluere.

¶ Et per hoc patet reſponſio ad primũ: quia lex illa determinatiua eſt pœnæ per iudicem infligendæ: cum ad obſeruantiam iudicialis præcepti nullus teneatur poſt Chriſti aduentum, vt ſupra habitum * eſt. Poteſt tamen idem vel ſimile ſtatui in lege humana: de qua erit eadem ratio. *1.2.q.104 art.3.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Zachæus id dixit quaſi ſupererogare volens. Vnde & præmiſerat: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iudex condemnando, iuſtè poteſt accipere aliquid amplius loco emendæ: quod tamen antequam condemnaretur nõ debebat.

Svmma Textvs.

Svppoſito, quòd in acceptione rei alienæ duo poſſunt conſiderari, vnum eſt rerũ inæqualitas, quæ ſine delicto iniuſtitiæ reperiri poteſt, vt patet in mutuo & in depoſito, alterum eſt delictum iniuſtitiæ, quod etiam cum æqualitate rei poteſt reperiri, vt patet in eo, qui conatus eſt inferre detrimentum, & non intulit, reſpondit D. Thom. ad difficultatem propoſitam per tres propoſitiones. Prima concluſio: Si ſolum habeatur ratio inæqualitatis, quæ cõtingit

tingit in acceptione rei alienæ, ſufficit reddere tantum, quantum ablatum fuit. Secunda concluſio: Si habeatur ratio culpæ, quæ interdum in acceptione rei alienæ contingit, non ſufficit reddere tantum, quantum ablatum fuit; ſed vltra id eſt neceſſarium ſatisfacere per pœnam à lege vel ab homine impoſitam. Tertia concluſio: Nullus tenetur ſubire pœnam ante iudicis condemnationem: & ſic ea non exiſtente ſatis erit reddere tantum, quantum ablatum fuit, vt ſit homo tutus in conſcientia. Has concluſiones non probat D. Thom. ſed illas, vt notas, relinquit ex ſuperioribus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima concluſio huius articuli eſt certa, & ab omnibus conceſſa. Et ratio eſt: Nam cùm reſtitutio ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, cuius eſt æqualitatem conſtituere inter rem & rem, nulla habita conſideratione, an illa inæqualitas iuſtè fuerit facta, vt in mutuo, vel iniuſtè, vt in furto ad hoc, vt reſtitutioni debitæ ſit ſatisfactum, ſatis erit tantum reddere, quantum fuit ablatum nulla iudicis condemnatione expectata, ex natura rei, quanuis aliquando per accidens (tunc ſcilicet, quando debitum non eſt clarum) ſit etiam neceſſarium iudicis ſententiam expectare. Sed circa poſteriores concluſiones multæ, atque graues ſe offerunt difficultates de legibus humanis pœnã pro delictis imponentibus diſputandæ. Quas vt recto ordine declaremus, operæpretiũ eſt, vt prius videamus, an leges humanæ habeãt vim obligandi in foro cõſcientiæ. Hoc enim principio ignorato, non ſatis poterit conſtare, an pœna in foro conſcientiæ ſit ſubeunda ante iudicis condemnationem, vel non. De quo D. Thom. agit in iſto articulo. Et quidem, quòd leges humanæ non poſſint in conſcientia obligare, probatur primò: Si lex humana obligaret in foro conſcientiæ, ſequeretur eam poſſe obligare ad culpam mortalem: Hoc autem eſt falſum: ergo. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Homo ſicut non poteſt gratiam inducere; ita nec illa priuare: ſed culpa mortalis priuat gratia: ergo homo nõ poteſt condere legem, quæ obliget ad mortalem culpam. ¶ Secundò: Sicut ſubditi tenentur parere principibus, atque poteſtatibus, ita etiam ſerui dominis, & filij parentibus: ſed præcepta parentum, vel dominorũ non obligant in foro conſcientiæ: ergo nec præcepta principum, vel poteſtatum. ¶ Tertiò: Poteſtas ciuilis nequit ligare, aut ſoluere in foro conſcientiæ, cũ hoc peculiariter fuerit datum à Chriſto Petro, & Eccleſiæ: ergo nec condere legem, quæ obliget in foro conſcientiæ. Patet conſequentia: Nam hoc eſt ligare in foro conſcientiæ. Et confirmatur: Poteſtas ciuilis non eſt ſpiritualis, vt conſtat: ergo non poteſt obligare in foro conſcientiæ, cum hoc ſpirituale ſit. ¶ Quartò: Si leges humanæ obligarent in foro conſcientiæ, ſequeretur eas eſſe obſeruandas, etiam cum periculo vitæ: conſequẽs autem eſt falſum: ergo. Probo ſequelam: Nam cum culpa maius malũ ſit, quã mors; ſi leges humanæ obligant in foro conſcientiæ, ſequitur, quòd potius mori, quàm illas tranſgredi debeamus.

Dubium, vtrùm leges humanæ poſſint in conſcientia obligare.

1. Arg. pro parte negatiua.

2. Argum.

3. Argum.

4. Argum.

¶ His tamen non obſtantibus, ſuppoſito, quòd lex humana eſt duplex, vna eccleſiaſtica, altera ciuilis; ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Leges eccleſiaſticæ humanæ obligant in foro conſcientiæ ad culpam mortalem: & contrarium dicere eſt hæreticum. Hæc concluſio eſt contra Vvicleph, Ioannem Hus, atq; Lutherum, qui dicunt Eccleſiam non habere poteſtatem ad condendas leges, quæ obligent in foro conſcientiæ. Quorum error damnatus eſt in Concilio Conſtantienſi, Seſſ. 10. & 15. & in Concilio Vienenſi, & habetur in Clement. ad noſtrum. de hæretic. & in Bulla Leonis X. contra Lutherum, artic. 27. Et probatur apertis teſtimonijs ſacræ ſcripturæ. Luc. 10. dicit Chriſtus: Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit. Et Matth. 18. Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi tanquam Ethnicus. Et Matth. 23. Super Cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi; quæcunq; dixerint vobis facite. Et D. Paul. 1. ad Theſſal. cap. 4. Scitis quæ præcepta dederim vobis, per Dominum Ieſum. Et paucis interiectis: Itaq; qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum, qui dedit ſpiritum ſuum ſanctum in nobis. Hoc etiã Moyſes clariſsimè docuit cùm populo Iſrael murmuranti aduerſus eum, & Aaron fratrem eius, dixit: Dabit vobis Dominus veſpere carnes edere, & mane panes in ſaturitate, eo quòd audierit murmurationes veſtras, quibus murmurati eſtis contra eum. Nos enim quid ſumus? Nec contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominum. Ex quibus duobus vltimis locis apertè conuincitur, præcepta iuſta præpoſitorum Eccleſiæ non eſſe dumtaxat humana dicenda, cũ vim ſuam & robur habeant à præcepto diuino; præſertim cum illorum contemptores tanquam contemptores diuinorum præceptorum coram Deo reputentur.

1. Concluſ.

¶ Secunda concluſio: Leges ciuiles obligant in foro conſcientiæ, & contrarium dicere

2. Conc

cere eſt temerarium. Probatur ex. 1. Petri. c. 2. Vbi dicitur: Subditi eſtote omni creaturæ propter Deum, ſiue regi tanquam præexcellenti, ſiue ducibus tanquam à Deo miſſis. Et ad Rom. 13. Subditi eſtote, non ſolũ propter iram, ſed etiam propter conſcientiam: id eſt, non ſolum propter vltionẽ præſentem, ſed etiam propter iudicium futurũ, vt explicat D. Ambr. Dixi notanter primam concluſionem eſſe de fide, & ſecundam ita certam, vt contrarium ſit temerarium: quia quanuis D. Auguſt. in Epiſt. 54. quæ eſt ad Macedonium, & D. Chryſoſtomus in commentarijs ſuper D. Paulum, & alij Doctores dicant, Apoſtolos in his duobus locis modo citatis apertè loqui de lege ciuili, vt textus ipſe oſtendere videtur; quia tamen apertiora ſunt teſtimonia quæ loquuntur de lege eccleſiaſtica, quibus & accedit Eccleſiæ determinatio, iure optimo diximus primũ eſſe de fide, ſecundum autem ità certum, vt contrarium dicere ſit temerarium. Probatur tamen vtraq; concluſio aperta ratione: Tam poteſtas ciuilis, quàm eccleſiaſtica eſt neceſſaria, vt homines poſsint bene & faciliter viuere: ergo vtraque obligat in foro conſcientiæ. Antecedẽs eſt manifeſtum: Nam poteſtas ciuilis conſeruat homines in pace: poteſtas verò eccleſiaſtica dirigit eos ad bona ſpiritualia alterius vitæ, in quibus vera fœlicitas conſiſtit. Conſequentia autẽ probatur: Vtraque poteſtas eſſet vana, ſi careret poteſtate obligandi homines in foro conſcientiæ: fruſtra enim eſſet in principe talis poteſtas, ſi ſubditi non tenerentur parere legibus à ſe latis: ergo dicendum eſt, quod tam lex ciuilis, quam eccleſiaſtica obligat in foro conſcientiæ. De hac re vidẽdus Rophenſis, art. 27. contra Lutherum, & Caſtro in libro de hæreſi. verbo, Eccleſia, hære. 2. & Ayala in libro de traditionibus diuinis, & apoſtolicis. p. 3.

¶Et ſi quis quærat, quanam ratione poteſtas humana poſsit homines obligare in foro conſcientiæ, in hoc ſit tertia concluſio: Poteſtas humana habet vim obligandi in foro conſcientiæ, quatenus ſubeſt poteſtati diuinæ, & legi æternæ. Itaque, quemadmodum in naturalibus cauſæ ſecundæ producunt ſuos effectus, nõ ipſæ abſolutè & per ſe, ſed quatenus ſubſunt motioni primæ cauſę: ita etiam in præſenti poteſtas humana, quæ eſt veluti cauſa ſecunda producit hunc effectum, qui eſt obligare homines in conſcientia non abſolutè & per ſe, ſed quatenus ſubeſt motioni poteſtatis diuinæ, atque legis æternæ. Ex quo ſequitur prædictam obligationem dimanare à duplici voluntate, ſcilicet, à voluntate poteſtatis humanæ aliquid conſtituentis, quæ eſt veluti cauſa ſecunda, & à voluntate poteſtatis diuinæ & legis æternæ in generali præcipientis, vt quidquid ab humanis poteſtatibus præcipitur id firmum, & ratum habeatur. Habentque ſe iſtæ voluntates, veluti cauſæ ſubordinatæ, ex quibus tanquam ex concurſu primæ cauſæ cum ſecunda exiſtit in lege illa vis obligandi in foro conſcientiæ, vt rectè docet D. Thom. 1. 2. quæſtione. 96. artic. 4.

3. Concluſ.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm illa obligatio exiſtens in lege habeat ortum ex voluntate legiſlatoris, vel ex materia rei præceptæ. Et ratio dubitandi eſt: Nam ſi dicamus obligationem oriri tantum ex voluntate legiſlatoris, ſequeretur in voluntate legiſlatoris poſitum eſſe, quod lex aliqua grauiſsima obliget ad culpam venialem, & leuiſsima ad mortalem; conſequens autem eſt falſum: ergo. Si verò dicamus, obligationẽ oriri ex natura rei, quæ præcipitur, etiam ſequitur, quòd legiſlator non poſſet efficere, vt lex aliqua à ſe poſita ad nullam culpã obliget; conſequens autem eſt contra conſuetudinem præceptorum, quæ in religione ponuntur, in quorum initio ſtatim dicitur voluntatem legiſlatoris eſſe, quod præcepta illa non obligent ad mortale nec ad veniale: ergo. Item etiam ſequitur, plures leges humanas nullam obligationem inducere in foro conſcientiæ, ſiquidem plures res ex illis, quæ in illis præcipiuntur ex natura ſua ſunt indifferentes, nec multum cõducibiles ad bonum commune: hoc autem etiam eſt abſurdum; quia, vt paulò ante dicebam, leges humanæ obligant in conſcientia: ergo. Queſtio.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò, quòd in lege duo poſſumus cõſiderare. Vnum eſt imperium, quod in ea inuenitur: & eſt veluti ſubſtantia ipſius legis. Cum enim ad hoc, vt rex, vel princeps dicatur legem ferre, non ſatis ſit, quòd iudicet aliquid fieri oportere, & quod velit id fieri, ſed vltra hoc requiritur, quòd ſtatuat illud faciendum, non quidem conſulendo, aut adhortando, ſed efficaciter præcipiendo, ſit, vt lex nihil aliud ſit, quàm quoddam imperiũ rei probatæ per iudiciũ, & voluntatem: vel, vt melius dicam, vis quædam imperans id, quod principis iudicio, & voluntate probatur. Ex quo fit, vt Doctores atque philoſophi diſtinguant in lege duplicem vim, vnam directiuam alteram coactiuã. Nam ex eo, quòd lex ſtatuit res ratione probatas, dirigit, & docet quid faciendum Explicatio queſtionis. Duo ſunt conſideranda in lege.

faciendum ſit. Et ſic eſt in ea vis directiua. Quia autem non ſolum ſtatuit & docet, quæ recta ſunt, ſed etiam eadem efficaciter præcipit, habet vim ſimiliter coerciuam quarum quælibet eſt de intrinſeca ratione legis; contineturq; vtraq; in imperio. Hãc duplicem vim ſignificare voluit Moyſes Deut. 33. quando dixit de Deo, quod apparuit habens in manu dextra igneam legem. Nam ſicut in igne ſunt duo, ſcilicet, claritas & comburendi vis; ſic in lege eſt doctrina praui, atq; recti, quæ tanquam quoddam lumen dirigit; & eſt etiã poteſtas cogendi, & ſupplicia inferendi, pertinẽs ad vim coactiuam. Propter hoc etiã dicitur Pſal. 18. quod lex Domini eſt immaculata, & conuertens animas. Immaculata quidẽ, quia habet vim dirigendi, & perducendi ad bonum: & conuertens animas propter efficaciam & coactionem. Secundum quod poteſt conſiderari in lege, eſt ordo ad bonum commune, à quo efficitur, vt ſit recta lex.

Imperiũ in lege exiſtẽs habet ortũ à voluntate legiſlatoris.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd imperium exiſtens in lege ortum habet à voluntate legiſlatoris. Ex eo enim aliquid præcipitur & lege ſtatuitur, quia legiſlator vult. Cæterùm ordo ad bonum commune non ex voluntate legiſlatoris, ſed ex natura rei præceptæ oritur. Non enim ex eo, quòd legiſlator vult, lex à ſe lata ordinatur ad bonum commune. Sed potiùs, quia res præcepta ex natura ſua habet proportionem ad bonum commune, ad illud ordinatur. Tertio eſt aduertendum, quòd lex ab vno habet, quòd obliget; ab alio autem, quòd magis, aut minus obliget. Nam quod obliget habet, quia eſt imperium à legitima poteſtate poſitum. Quod autem magis, aut minus obliget, habet ex eo quòd res præcepta magis aut minus conſentit cum bono communi. Hoc ſuppoſito dico, in voluntate legiſlatoris eſſe poſitum, quòd lex à ſe lata obliget in foro conſcientiæ, quia in voluntate legiſlatoris eſt poſitum cohibere imperiũ, ſine quo propriè non eſt lex, nec obligat. Cæterùm, poſtquam aliqua lex eſt ſtatuta, non eſt poſitum in manu legiſlatoris facere, quod magis aut minus obliget, id eſt, quod obliget ad mortale, vel veniale. Quod enim aliqua lex magis, aut minus obliget id prouenit ex eo, quod res præcepta magis aut minus conſentit cum bono communi. Non poteſt autem legiſlator facere quod res, quam præcipit magis, aut minus conueniat cum bono communi; ſed id habet ex ſua natura. Ex dictis infero primò, quod præcepta, quæ continentur in conſtitutionibus religioſorum, propriè loquendo non ſunt lex, ſed potiùs quædam decreta hominũ prudentum, habentia magis vim conſilij, quã legis, cum non contineãt verum imperium neceſſario requiſitum ad ſubſtantiam legis. Infero ſecundò, quòd quando legiſlator verè præcipit aliquam rem valde conducentem ad bonum commune, non eſt poſitum in eius voluntate facere quòd talis lex obliget ad veniale. Nec è conuerſo, ſi præcipiat rem, quæ parum conducit ad bonum commune, erit in eius poteſtate poſitum, efficere, quod obliget ad mortale; id enim prouenit ex natura rei, vt diximus.

Alia quæſt.

¶ Et ſiquis quærat, quibus nam modis poſsimus colligere, legem aliquam obligare ad mortale; reſpondeo in genere, quantitatem obligationis ſumendam eſſe ex materia rei præceptæ in ordine ad bonum commune. Cæterùm, quia difficile eſt cognoſcere, quando materia rei præceptæ multum, vel parum conferat ad bonum commune, idcircò ad hoc ponuntur aliquæ regulæ. Et primò de lege eccleſiaſtica ſit prima regula: Quotieſcunque leges eccleſiaſticæ decernunt aliquid tanquam neceſſarium ad ſacramentorum ſuſceptionem, obligant ad mortale. Tales enim leges verſari cenſentur in re graui, vt lex, quæ ſtatuit ne matrimonia contrahantur inter conſanguineos vſq; ad quartum gradum; quia præbet materiam neceſſariam ad matrimonium. Similiter lex, qua Epiſcopus, vel Papa reſeruat ſibi aliqua peccata; ità, vt ſi contra fiat, ſacramentum pœnitentiæ ſit nullum, obligat ad peccatum mortale. Secunda regula: Illæ leges quæ continent formale præceptum, ſcilicet, Præcipimus in virtute Spiritus ſancti, aut obedientiæ, vel quę adiungunt pœnam excommunicationis, obligant ad mortale. Quia, niſi legiſlatores iudicaſſent, quòd præcipiunt vehementer expedire bono cõmuni, nec ponerent pœnam excommunicationis, nec id præciperent in virtute Spiritus ſancti. Et ſubditi, quandiu apertè non conſtat de iniuſtitia, aut leuitate legis tenentur ſtare iudicio ſuorum maiorum. Tertia regula: Quando fideles communi conſenſu exiſtimant legem aliquam obligare ad mortale, etiam ſi forma præcepti nõ ſit valde ſeuera, nec imponatur pœna grauis, obligat ad peccatum mortale, vt lex de ieiunio, & de abſtinendo ab eſu carnium feria ſexta. Quamuis Caietanus infra. q. 147. non attendens ad hunc communem conſenſum iudicauerit has leges de ieiunio, & delectu ciborum non obligare ad mortale. Cæterũ hæc ſententia eſt falſiſsima. De legibus ciuilibus ferè eodem modo eſt iudicandum. Nam ex

1. *Regula.*

2. *Regula.*

3. *Regula.*

neceſ-

neceſsitate reipublicæ, ex materiæ grauitate,& ex pœna impoſita cognoſcendum eſt, an obligent ad mortale, nec ne. Ex quo ſequitur primò, quòd ſi tempore, quo reſpublica fame laborat; vel bellum imminet, ferratur lex ne triticum, vel arma extra rempublicam deferantur, talis obligabit ad mortale: quia in his caſibus res præceptæ maximè conducunt ad bonum commune. Sequitur ſecundo quod leges ciuiles, quæ aliquid ſtatuunt circa materiã iuſtitiæ, quales ſunt illæ, quæ taxant pretia rerum, maiori ex parte obligant ad mortale: quia hæc virtus eſt, qua maximè reſpublica conſeruatur. Sequitur tertiò: leges ciuiles, quæ minantur pœnam capitis, aut exilij perpetui, ſemper obligare ad mortale. Seueritas enim ipſa pœnæ efficaciter ſuadet rem, quæ præcipitur eſſe valde conducentem ad bonum commune, reliquæ autem leges, quæ verſantur circa materiam temperantiæ, quales ſunt illæ, quæ præcipiunt quibus veſtibus, vel cibis ſit vtẽdum, vel circa materiam aliarum virtutum, maiori ex parte nõ obligant ad mortale: niſi fortè earum tranſgreſsio fiat ex cõ temptu. Tunc enim eas trãſgredi eſſet mortale; cum contemnere ſuperiorem & eius mandatum res ſit grauiſsima, & peccatum mortale.

¶ Reſtat nunc, vt reſpondeamus ad argumenta in principio facta. Ad primum reſpondetur, diſtinguendo maiorem. Duplici ter enim dici poteſt, quòd aliquis ad culpã obliget. Vno modo, vt agens principale. Et hac ratione nullus poteſt ad culpam obligare, niſi ſolus Deus. Alio modo tanquã cauſa ſecundaria quæ innititur vi & efficacia primæ cauſæ. Et hoc modo homines ſuis legibus poſſunt obligare ad culpam, quatenus ſubſunt poteſtati diuinæ, vt diximus in tertia concluſione. Nec ex hoc aliquod ſequitur inconueniens. ¶ Ad ſecundum reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Nam præcepta parentum, & dominorum etiam obligant in foro conſciẽtiæ, ſicut & leges ſuperiorum. Quod, vt explicemus, aduertendum eſt, quòd cum obligatio in foro conſciẽtiæ in legibus, vel in præceptis inuenta, ortum habeat ex ſubiectione, quam quis habet ad ſuperiorem, fit, vt ad cognoſcendũ, vtrùm lex aliqua, vel præceptum obliget in conſcientia, necne, neceſſarium ſit attendere ad ſubiectionem, quam quis habet ad ſuperiorem. Et cùm non omnes in omnibus, nec in eiſdẽ æqualiter ſubijciantur, fit cõſequenter, vt leges, vel præcepta ab aliquo ſuperiori poſita nõ æqualiter, nec eodem modo omnes obligent, ſed magis, aut minus pro maiori, aut minori ſubiectione habita ad ſuperiorem in re, quæ præcipitur. Ex quo infertur, q̃ cum filij iure naturæ ſubdantur parentibus in diſpenſatione ſuarum facultatum, & in moderatione propriæ vitæ reſpectu virtutum, ſi filius ſine licentia patris diſpenſat bona paterna, etiã ſi ſit vnicus hęres, peccat mortaliter. Et ſimiliter ſi pater præcipiat filio, vt abſtineat ab aliquo conſortio, tenetur id facere ſub reatu peccati mortalis. Itẽ, quia vxor ſubditur quantum ad diſpoſitionem rei domeſticæ, & quantum ad ea, quæ circunſtant actum coniugij, ſub reatu peccati mortalis tenetur parere marito præcipiẽti, ne quid etiam ſub prætextu eleemoſynæ alteri tribuat. Quod intelligitur, dummodo vir non ſit nimis durus. Tunc enim aliquid facultatis tribuendum erit vxori, vt patet exemplo Abigail. 1. Reg. cap. 25. Propter eandem cauſam tenetur etiam vxor parere viro in ijs, quæ pertinent ad ornatum. Et aliquando ſi vir præcipiat vxori, vt ſe domi contineat tenetur illi parere ſub reatu culpæ mortalis. Item, quia ſerui ſubijciũtur dominis præcipuè in ijs, quæ ſunt neceſſaria ad procurationem rei domeſticæ; idcircò & dominus præcipiat ſeruo, vt emat triticum, vel vendat certo tempore, tenetur parere ſub reatu peccati mortalis. ¶ Ad tertiũ argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam ligare, aut ſoluere, vt ſunt actus clauium pertinentes ad eccleſiam important remiſsionẽ, aut detentionem culpæ iudiciaria poteſtate. Quod facere nequeunt leges ciuiles, quã uis obligent in foro conſcientiæ, & inducant obligationem ad culpam mortalem. Inducere enim obligationem ad culpam, non eſt ligare, ſed potius cõſtituere aliquid in genere virtutis: ità, vt eius contrarium ſit peccatum. Ad confirmationem reſpondetur, quòd quanuis poteſtas ciuilis non ſit ſpiritualis, poteſt tamen obligare in foro cõ ſcientiæ in quantum ſubeſt poteſtati diuinæ, & ab ea mota operatur.

¶ In quarto argumento tangitur difficultas, vtrùm leges humanæ obligent ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt quorundam aſſerentium, quòd lex humana nunquam poteſt obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis. Et ratio eorum eſt: Nam vnuſquiſque iure naturali tenetur propriam vitam conſeruare: & ius poſitiuum non poteſt iuri naturali derogare. Altera ſententia eſt in alio extremo, quæ aſſerit, quamcunq; legem humanam obligan-

Ad. 1. arg. factum pro parte negatiua.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

Ad. 4. arg. Difficultas

obligantem ad culpam mortalem ſiue venialem, ex conſequenti etiam obligare ad ſui obſeruantiam cũ periculo mortis. Hanc tenet Caietanus. 1.2.q.96.art.4. Sed, vt hęc
Nota. 1. res breuiter abſoluatur aduertendũ eſt primò, quòd in præſenti non quærimus, an pro vitanda morte ſit admittenda culpa aliqua, vel mortalis, vel venialis. Nam certum eſt apud omnes, nullam eſſe admittendam pro quocunq; periculo vitando. Sed quod quærimus eſt, vtrùm ſuperueniente periculo mortis, ità ceſſet legum humanarũ obligatio, vt ſine aliqua culpa eas tranſgredi
Nota. 2. poſsimus. Secũdo eſt aduertendũ, q'periculũ mortis dupliciter poteſt coniungi cũ obſeruantia legum humanarum. Vno modo intrinſecè. Et eſt quando ex ipſis legibus, ità oritur periculum mortis, vt potuerit eſſe præuiſum à legiſlatore. Vt quando dux hoſtibus ingruentibus imponit militibus præceptum, quòd irruant. Alio modo accidentariè, & ab extrinſeco. Vt quando quis mortem minatur alicui, niſi tranſgrediatur legem humanam. Quod adhuc poteſt fieri dupliciter; vno modo in contemptum legum; alio modo ſolum in odium perſonæ.
Nota. 3. Tertiò eſt aduertendum, certum eſſe, quòd leges humanæ poſſunt obligare ad ſui obſeruantiam, etiam cum periculo vitæ. Nam cum homines non ſolùm quantum ad ea, quæ poſsident, ſed etiam quantum ad ſe ipſos ſint partes reipublicæ, fit, vt reſpublica poſsit eorum vitam periculo exponere pro conſeruando, & tuendo bono publico. Vnumquodq; enim compoſitum iure naturæ poteſt exponere periculo partem pro conſeruatione totius. Nec eſt verum dicere, vt dicebat prima opinio, quòd iure naturæ tenetur quiſque ſeruare propriam vitam in omni caſu. Nam illam periculo exponere, tum pro amico, tum pro republica honeſtiſsimum eſt. Præter quàm, quòd idẽ ius naturæ, quod præcipit conſeruare propriam vitam concedit etiam vnicuiq; compoſito facultatem exponendi periculo partem pro conſeruatione totius, vt modo dicebam. Sed eſt difficultas, vtrùm hac poteſtate, quam reſpublica habet obligandi ad obſeruantiam ſuarum legum cum periculo mortis in omnibus legibus à ſe latis, ità vtatur, vt nullus poſsit etiam ob vitandũ mortis periculum illas licitè tranſgredi. ¶ Ad cu
1. Dictum. ius explicationem dico primò, quòd quotieſcunque periculum mortis coniungitur cum obſeruantia legis intrinſecè, tunc lex humana obligat etiam cum periculo mortis. Nã ſi leges humanæ poſſunt obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis, & talis lex ſtatuitur, ad cuius obſeruantiam intrinſecè ſequitur periculum mortis, manifeſtè ſequitur, quòd legiſlator vult cum illo obligare; alioquin non conderet eam legem, ad quam vult intrinſecè ſequi mortis periculum. Ex hoc infertur, quòd, ſi tẽpore, quo peſtis viget, Epiſcopus præcipiat parochis, vt maneant in ſuis Eccleſijs, & ſacramenta miniſtrent, vnuſquiſque tenetur parere. Item: Si tempore, quo hæretici graſſantur Epiſcopus præcipiat viſitatoribus, vt exerceant munus ſuum, tenentur id facere, etiam cum periculo mortis. Et ſimiliter ſi dux ingruentibus hoſtibus det ſignũ militibus irruendi, tenentur id facere, etiam cum mortis periculo. Quia omnes iſtæ leges, atque præcepta ſunt talis naturæ, vt ad eorum obſeruantiam intrinſecè ſequatur periculum mortis à legislatore præuiſum.
¶ Dico ſecundò, quòd, ſi periculum mortis 2. Dictum. imminet ab extrinſeco, infertur tamen in odium & in contemptum legis, & religionis, potius eſt ſubeunda mors, quam violanda lex. Verbi gratia: Si Lutherani in odium religionis monacho mortem minarentur, niſi habitum deponeret, potiùs eſt ſubeunda mors, quam exeunda veſtis; cum tamen alioqui liceat monachis habitum deponere propter vitanda minora pericula. Item: Si Lutherani alicui fidelium mortem minarẽtur, niſi veſceretur carnibus in ſexta feria, idque facerent in contemptum Eccleſiæ, potiùs eſſet moriendum, quã violanda lex. Cuius rei eſt optimum exemplum. 2. Mach. cap. 6. & 7. Huiuſq; rei ratio eſt: Nam quotieſcunq; bonum publicum, & commune periclitatur, ſinguli de ciuitate tenentur illud procurare, atque tueri, etiam cum periculo mortis: ſed ſic eſt, quòd in tempore, quo tyrannus in contemptum legis, vel religionis mortem minatur alicui non facienti contra legem, bonum commune, quod maximè legibus continetur, periclitatur: ergo potiùs eſt moriendum, quàm violanda lex. ¶ Dico tertiò, quòd in omnibus alijs ca- 3. Dictum. ſibus, leges humanæ non obligant ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis. Et ratio eſt: Quia legiſlatores in ferendis legibus ità debent attendere ad bonum commune, vt tamen habeant rationem boni priuati: ſed maximum bonum priuatum cuiuſcunq; eſt vita: ergo ità debent eius rationem habere, vt non quacunq; ex cauſa illud in periculũ adducant. Ex quo infertur, leges de audienda miſſa, de communicatione paſchali, de recitandis horis, & reliquis huiuſmodi non obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis. Eccleſia enim, quæ pientiſsima

mater

mater eſt, non vult in his rebus, cum tanto diſpendio obligationem inducere. Quin potius addiderim, quod non ſolum leges humanæ non obligant ad ſui obſeruantiam cũ periculo mortis, imo nec plures ex diuinis & naturalibus. Quod ita eſſe conſtat: Nam lex naturalis eſt, quod ſubueniamus pauperi extremè indigenti: hæc tamen non obligat cum periculo mortis. Item: Lex diuina erat, quòd nullus comederet panes propoſitionis, niſi ſoli ſacerdotes: & tamen Dauid vt habetur. 1. Reg. 21. in extrema neceſsitate conſtitutus de illis comedit, nec in ea re peccauit, vt dicitur Matth. cap. 12. Item: Li. 1. Machab. cap. 4. dicitur, quòd Mathatias pugnauit in die ſabbathi, exiſtimans, ſe non teneri cum tanto diſcrimine ad obſeruantiam legis diuinæ, id prohibentis. Vnde ad exactam huius rei intelligentiam ſuppoſita illa celebri diſtinctione, qua dicitur, aliqua eſſe mala, quia prohibita, & alia prohibita, quia mala, dico, quòd quæ ſunt prohibita, quia mala, id eſt, ea quæ ſunt intrinſecè mala, vt fornicari, aut mentiri, nunquam licet facere, ſiue ſint peccata mortalia, ſiue venialia, etiam ad vitandum mortis periculũ. Quia cum hæc ſint intrinſecè mala nulla ratione poſſunt licitè fieri. Implicat enim q̃ ſit malum, & quod licitè fiat. Cæterum ea, quæ ſunt mala, quia prohibita, licèt facere ad vitandum mortis periculum, ſiue diuina, ſiue humana lege præcipiãtur. Nec Deus nec Eccleſia volunt ſuis legibus obligare cum tanto diſpendio. Ex quo infertur, quòd cum tantum ea, quę præceptis negatiuis naturalibus prohibentur ſint intrinſecè mala tantum huiuſmodi leges, regulariter loquẽdo, obligant ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis: Aliæ verò minimè, ex æquitate præcipientis, niſi in caſibus exceptis in 1. & 2. dicto. Et per hoc patet ſolutio ad quartum argumentum, cuius occaſione hęc dicta ſunt.

Aliud dubiũ graue.

¶Suppoſito iam, quòd leges humanæ tã ciuiles, quàm canonicæ obligant ad ſui obſeruantiam in foro conſcientiæ, eſt difficultas, vtrùm hoc ſit commune omnibus legibus, vel potiùs ab hac obligatione excipiantur leges pœnales, de quibus peculiariter in iſto articulo eſt ſermo. Quæ quidem quæſtio duplicem poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vtrùm illæ leges, quæ aliquid vel præcipiunt, vel prohibent appoſita pœna (has enim pœnales appellamus) ita obligent in conſcientia, vt cõtrarium facientes peccẽt.

1. ſenſus quæſtionis.

2. ſenſus quæſtionis.

Secundus ſenſus eſt, vtrùm qui tranſgrediũtur legem pœnalem teneantur in conſcientia pœnam perſoluere. Et in vtroq; ſenſu eſt neceſſariò hæc quæſtio tractanda, ad intelligentiam eorum quæ D. Thom. dicit in. 2. & 3. concluſionibus. Ad primum ergo ſenſum quæſtionis deuenientes, dico, fuiſſe opinionem quorundam iuris prudentium, qui aſſeruerũt leges pœnales non obligare ad culpam, ſed tantum ad pœnam. Huius ſententiæ mentionem facit Sylueſt. verbo, inobedientia circa finem. Et probatur aliquibus argumentis. Primò ſic: Plures leges ſunt quæ imponunt pœnam irregularitatis contra tranſgreſſores, & tamen non obligant ad culpam: ergo leges pœnales non obligant ad culpam. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nam iudex, qui occidit iuſtè malefactores, & ſimiliter bigamus ex lege humana fiunt irregulares: hi tamen nullam culpam committunt. ¶Secundò: Qui aliquid præcipit appoſita pœna virtualiter dat ſubditis optionem, vt eligãt quod maluerint, ſcilicet, vel facere quod præcipitur, vel ſubire pœnam: ergo poterit vnuſquiſque quoduis illorum eligere: atq; ex conſequenti qui eligit pœnam ſubire, erit liber à culpa. Et confirmatur: Votum, vel iuramentum pœnale nõ obligat ad culpam: ergo nec lex pœnalis. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam qui iurat ſe non luſurum, vel ſi luſerit daturum aliquam eleemoſynam, vel ieiunaturum, ſi poſtea ludat non peccat, ſed tantum tenetur ſoluere pœnam.

Diſputatur dubium in primo ſenſu.

1. Argum.

2. Argum.

¶In hac difficultate, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, quod legiſlator poteſt efficere, vt leges vel præcepta à ſe impoſita nullam obligationẽ inducant in conſcientia, vt ſupra diximus. Poterit enim leges condere, non ſerio imperãdo, ſed tanquam conſulendo, & proponendo rectas quaſdam regulas, quales diximus contineri in conſtitutionibus monachorũ. ¶Secundò etiam eſt certum, quòd ſi legiſlator aliquid ſeriò præcipiat non erit poſitũ in eius poteſtate efficere, quod tale præceptum non obliget in cõſcientia. Quia eo ipſo quod ſeriò aliquid præcipit, alij in conſcientia tenentur ei parere. Itaque hæc certa ſunt.

1. Certum.

2. Certum.

¶Sed dubium eſt, vtrùm cum legiſlator ſtatuit legem appoſita pœna, ipſa ſola appoſitio pœnæ ſit ſufficiens argumentum ad cognoſcendum, quod in lege illa non continetur verum imperium, ſed quod legiſlator id ſtatuit tanquam conſilium, relinquẽs ſubditis liberam poteſtatem eligendi, vel facere quod in lege præcipitur, vel pœnã ſubire. Nam ſi ità eſt veriſimum eſſet, quòd leges pœnales non ſunt propriè leges, nec cõ

Pũctum difficultatis.

tinent

tinent verum imperium, atq; ex conſequenti nec obligant in conſcientia ad culpam. Si autem ex appoſita pœna id non colligitur, nulla erit cauſa, propter quam leges pœnales excipiamus à communi ratione aliarũ legum. ¶ Ad huius rei explicationem ſuppoſito, ꝙ pœna propriè loquendo dicit reſpectum ad culpam: Tum quia habuit ortum à culpa, iuxta illud Paul. ad Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundũ, & per peccatum mors, nomine mortis intelligens omne genus pœnarum, vt omnes Doctores interpretantur: Tum etiam, quia pœna eſt tanquam medicina culpæ; Id enim, quod per culpam violatum eſt, & labefacta tũ per pœnam reuocatur ad æqualitatẽ: ſit
1. Concluſ. prima concluſio. Pœna appoſita in lege, ex ſe & ex natura ſua oſtendit, quòd legiſlator habuit voluntatem imperandi, & condendi legem obligatoriam. Probatur: Nam, ſi pœna dicit ordinem ad culpam, vt modo dicebam; manifeſtè ſequitur, quòd cum legiſlator ſtatuit pœnam eo ipſo oſtendit ſe condidiſſe legem obligatoriam ad culpam. Loquimur enim in præſenti de pœna, non vt de illa loquuntur Philoſophi appellantes pœnam quemcunq; cruciatum, quem quis patitur, vel à febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorem, ſed iuridicè pro eo, quod eſt vltio & vindicta. Vindicare enim & vlciſci, & ſupplicium poſcere, atq; adeò pœnam infligere, non niſi pro culpa licitũ eſt. Secundò: Si legiſlator ſimpliciter, & ſine appoſitione pœnæ aliquid præciperet, omnes faterentur, quòd tale præceptum eſt verè lex obligans in conſcientia, & quod legiſlator habuit intentionem obligandi: ergo pari ratione, & quando pœnam ſtatuit. Patet conſequentia: Nam illa appoſitio pœnæ potiùs eſt ſignum, quòd legiſlator, non vtcunque vult fieri id, quod præcipit, ſed quod vehementiſsimè vult: ſiquidem pœnã ſumit de tranſgreſſoribus. Vltimò: In legibus pœnalibus ponuntur inæquales pœnæ: legiſlator autem id non faceret, niſi iudicaſſet in trãſgreſsione illarum legum ineſſe culpas inæquales, vt ſic iuxta menſurã delicti eſſet, & plagarum modus, vt dicitur Deut. c. 25. ergo pœna appoſita in lege ex ſe & ex ſua natura, oſtendit, quod ipſa obligat ad culpã. Quod & confirmari poteſt exẽplo illius primæ legis, quã Deus in ſtatu innocentiæ primis noſtris parentibus impoſuit: in qua, quia eius præuaricatio tam longe grauiſsima erat, acerbiſsimam etiam pœnam comminatus eſt, dicens: In quacunque hora comederis morte morieris. Ex quo factum fuit, vt mors ac cæteræ calamitates & ærumnæ, quę ſi in puris eſſemus naturalibus conditi, non pœnæ, ſed natura nobis eſſent, iam nunc ob culpam Adæ expoliantis nos originali iuſtitia, qua ab his ſeruaremur incolumes, pœnæ dicuntur & ſunt.

¶ Secunda concluſio. Omnes leges etiam pœnales obligant in conſcientia ad culpã, niſi contrariũ explicetur à legiſlatore. Hęc concluſio ſequitur ex priori. Nam ſi pœna appoſita non eſt argumentum, quod legiſlator noluerit obligare ad culpam, ſed potius, quòd voluerit, vt diximus, manifeſtè ſequitur, quod leges pœnales obligant ad culpã, niſi contrarium explicetur. Et ad primum argumentum in contrarium reſpondetur, quòd irregularitas in iudice, aut bigamo nõ eſt pœna. Quanuis enim arceantur a ſacris ordinibus ſuſcipiendis, id non eſt, vt pœna afficiantur, ſed tantùm propter decentiam, & ſignificationẽ. Vnde dico, quòd irregularitas eſt duplex. Vna, quę incurritur ratione delicti; vt quando excõmunicatus celebrat, vel ſuſcipit ſacros ordines. Et hæc eſt vera pœna. Altera, quæ imponitur propter decẽtiam, & ſignificationem, vt in iudice & bigamo. Et hæc non eſt propriè pœna, vt omnes concedunt. Ex quo infertur, quòd quãdo in bulla Cruciatæ datur facultas abſoluendi à quacunq; cenſura eccleſiaſtica, non intelligitur de irregularitate impoſita propter decẽtiam, aut ſignificationem; quoniã hæc nõ eſt propriè pœna, aut cẽſura: ſed tã tũ de ea, quæ cõtrahitur ex delicto. De hac re videndus, eſt Soto in. 4. d. 27. q. 3. art. 1. 2. Concluſ. Ad 1. Arg.

¶ Ad ſecũdũ reſpõdetur, negãdo, ꝙ in lege pœnali legiſlator liberũ faciat ſubditis eligere quod voluerint, ſcilicet, facere quod pręcipitur, vel ſubire pœnã. Sed tãtũ vult, ꝙ ſinguli legi obediãt. Et, vt efficacius moueat eorum animos ad id faciendum adiungit pœnæ metum. Sicut & Dominus Exod. 21. & Leuit. 20. legibus à ſe latis, quas certum eſt obligaſſe in conſcientia, grauiſsimas pœnas appoſuit, vt ſic ſaltim pœnæ metu inducerentur ſubditi ad faciendum, vel non faciendum id, quod in foro conſcientiæ ex lege naturæ facere, vel non facere tenebãtur. Qui maledixerit (inquit) patri ſuo, aut matri, morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum vxore alterius morte moriatur, &c. Et tamen certum eſt, quòd tam maledicens patri, quam mœchans cum vxore alterius grauiſsimam incurrebant culpam, à qua ex poſitione pœnæ non excuſabantur. Ad confirmationem reſpondetur, quòd iuramentum, vel votum pœnale poteſt fieri dupliciter. Vno modo ſub diſiunctione: vt ſiquis voueat ſe Ad 2. Arg.

non luſurum, vel ſi luſerit ieiunaturum. Et qui hoc modo vouet, vel iurat, ſi poſteà luſerit, non erit reus voti, vel iuramenti: ſed tantum tenebitur ieiunare; quia id ſolũ eſt, quod iurauit. Alio modo poteſt fieri votũ abſolutè de aliqua re. Tamen poſteà iurãs, vt voti, vel iuramenti ſit memor, imponit ſibi aliquam pœnam, ſi iuramentum fregerit, ſubeundam. Et tunc votum illud, vel iuramentum pœnale obligat in conſcientia. Et huius rationis ſunt omnes leges pœnales, quæ abſolutè aliquid, vel prohibẽt, vel præciplunt.

2. ſenſus quæſtionis.

¶Sequitur, vt dicamus de quæſtione in ſecundo ſenſu, vtrùm, ſcilicet, leges pœnales obligent tranſgreſſores in conſcientia ad ſubeundas pœnas. Quæ adhuc poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, vt ſit ſenſus, vtrũ tranſgreſſores legum pœnalium teneantur in conſcientia pœnam ſubire, cum à iudice fuerint condemnati. Alio modo, vtrùm ante iudicis condemnationẽ teneantur ad pœnam ſubeundam. Et quidem de quæſtione primo modo intellecta facilis eſt determinatio. Nam certum eſt, quòd tranſgreſſores legum pœnalium poſt iudicis condemnationem, tenentur in conſcientia pœnam ſubire; hoc eſt, tenentur non reſiſtere iudici, aut miniſtris pœnam inferentibus. Et ratio eſt: Nam cum iudex, atque miniſtri iuſtè eas pœnas inferant, ſi ſubditi non tenerentur in conſcientia illas perpeti, daretur bellum iuſtum ex vtraque parte, quod eſt impoſsibile, vt diximus in. 1. tom. q. 40. Cæterùm, quoniam plures pœnæ ſunt, quæ nõ ſolum in paſsione, ſed etiam in actione conſiſtunt; dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm, quemadmodum poſt iudicis condemnationem tenentur tranſgreſſores legum pœnalium perpeti pœnam, ita etiam teneantur eam ſibi propria actione inferre. Pro cuius declaratione eſt aduertendum, quòd pœnæ ſunt in multiplici differentia. Quædã enim ſunt, quæ ſine vlla prorſus actione inferuntur: ſed conſiſtunt in ſola paſsione. Quales ſunt excommunicatio, & irregularitas. Et de his non eſt ſermo in præſenti diſputatione. Aliæ pœnæ ſunt, quæ cõſtant partim ex actione, & partim ex paſsione, vt pœna capitis, & pœna exilij, &c. Sed actiones, quæ immiſcentur huiuſmodi pœnis adhuc ſunt duplices. Quædam enim ſunt talis naturę, vt à nemine poſsint commodè exerceri, niſi ab eo, qui pœnam patitur: vt actio, quæ inuenitur in pœna exilij, & in pœna pecuniaria. Aliæ autem ſunt, quæ vel à iudice, vel à miniſtris multò commodius poſſunt exerceri, quam ab eo, qui pœnam patitur.

Pœnæ ſunt in multiplici differentia.

Qualis eſt actio, quæ inuenitur in pœna ſuſpendij, aut capitis.

¶Hoc conſtituto dico primò, quòd tranſgreſſor legis pœnalis poſt iudicis condemnationem tenetur in conſcientia exercere eas actiones, quæ ſunt neceſſariæ ad pœnã ſubeundam, & ab alio, niſi ab ipſo commode exerceri non poſſunt. Itaq; debet nocẽs poſt iudicis condemnationem progredi in locum, quo pœna eſt afficiendus, & ſimiliter debet ſoluere pecuniam, qua mulctatus eſt, & aſcendere ſcalam, ſi fuerit ſuſpendendus. Probatur: Talis tenetur non reſiſtere iudici, aut miniſtris pœnam inferentibus: ſed qui ea, quæ ad pœnam ſubeundam neceſſaria ſunt, & ab alio, niſi ab ipſo commode fieri non poſſunt, recuſaret, illis reſiſteret: ergo peccaret: atq; ex conſequenti tenetur omnia illa facere. *1. Dictum.* ¶Dico ſecundò, q *2. Dictum.* tranſgreſſor legis pœnalis poſt iudicis condemnationẽ non tenetur exercere eas actiones, quæ commodius à miniſtris, quam ab ipſo fieri poſſunt, quanuis ſint neceſſariæ ad pœnam ſubeundam. Itaque non tenetur nodum colo aptare, nec gladium in iugulũ mittere, aut ſibi manus quoquo modo inferre. Et ratio eſt: Nã, cùm huiuſmodi actiones ab alio commodius, quam ab ipſo nocente poſsint exerceri, & ad eas illum obligare ſit inhumanum, non videtur dicendũ, quod eas exercere teneatur. *Quæſtio.* ¶Et ſiquis quę rat, vtrùm, ſiquis iuſtè à iudice damnaretur ad bibendum poculum lethale, talis teneatur, & poſsit illud licitè bibere; non obſtante ſententia aliquorum, partem negatiuam tenentium, quia dicunt, illud eſſe ſibi mortem inferre, quod eſt intrinſecè malũ, reſpõ deo oppoſitũ eſſe lõgè probabilius, atq; verius. Et probatur primò: Bibere de ſe non *Reſponſio.* eſt actio lethalis, quanuis bibere venenum lethale ſit: ſicut nec progredi in locum ex ſe eſt actio lethalis, quanuis progredi in locum neci deſtinatum lethale ſit: ergo ſicut nocens poſt iudicis condemnationem tenetur, & poteſt hoc ſecundum facere: ita etiam & primum. Secundò: Illa pœna nequit executioni mandari ſine iſta actione, quæ ab alio, niſi ab ipſo exerceri nõ poteſt: ergo tenetur eam exercere. De hac re plura erunt dicenda infra. q. 69. art. vlt.

An tranſgreſſores legum pœnalium, ante iudicis condemnationem teneãtur pœnam ſubire.

¶De quæſtione alio modo intellecta, ſcilicet, vtrũ tranſgreſſores legũ pœnaliũ ante iudicis condẽnationẽ teneãtur in cõſciẽtia pœnã ſubire, maior eſt difficultas. Sed quoniã illam latè diſputauimus in. 1. tom. q. 11. art. 4. idcircò ab ea in præſenti ſuperſedebimus. Et ſolùm dicemus illa, quæ ad intelligentiam D. Thomæ fuerint neceſſaria, ſuppoſito

ſuppoſito prius, quòd non loquimur de illis legibus, quæ decernunt pœnas non latas, ſed ferendas. Nam de his nulla eſt dubitatio, quòd earum tranſgreſſores non tenentur pœnam ſubire ante iudicis condemnationem: ſed de illis, quæ ipſo iure inferunt pœnas, quales ſunt illæ in quibus iſtæ particulæ ponuntur, ipſo facto, ipſo iure, vel quid ſimile. Nam cùm leges pœnales ſint odioſiſsimæ, & ſic iuxta regulam iuris in meliorem partem interpretandæ, quotieſcunque prælatus præcipit aliquid ſub aliqua pœna ſiue excommunicationis, ſiue priuationis, ſiue pecuniæ ſoluendæ, ſemper eſt intelligendus loqui de pœna ſeu excommunicatione per iudicem ferenda, niſi in ipſa lege, aut præcepto dicatur, tranſgreſſores illius ipſo iure, aut ipſo facto, aut nulla iudicis expectata ſententia, pœnas incurrere. Itaque eſt dubitatio, vtrùm tranſgreſſores illarum legum, quæ inferunt pœnas ipſo iure incurrendas teneantur eas in conſcientia ſubire ante iudicis condemnationem. De qua re eſt celebris opinio Caſtri in lib. de iuſta hæreticorum punitione. cap. 6. & de lege pœnali, lib. 2. cap. 8. & 9. Qui vniuerſaliter dicit de omnibus legibus pœnalibus pœnam ipſo iure inferentibus, quòd obligant tranſgreſſores in conſcientia ad ſoluendam pœnam nulla iudicis ſententia expectata. Ex quo infert, quòd hæreticus ſtatim ac incidit in crimen hæreſis tenetur in conſcientia tradere fiſco bona ſua, quorum domino ipſo iure priuatur per cap. ſecundum leges. de hæreticis, lib. 6. Eádem ſententiam tenent quam plurimi ex Canoniſtis: quos refert Cordoua lib. 1. quæſtione. 36. Contrariam ſententiam tenent D. Thom. atque Caietanus in iſto articulo. Sed pro breui reſolutione huius difficultatis, ſuppoſito quòd ex pœnis, quæ legibus ipſo iure imponuntur, quædam ſunt, quæ in mera priuatione conſiſtunt, vt excommunicatio & irregularitas, aliæ autem ſunt, quæ requirunt aliquam actionem paſſioni adiunctam, ſiue actio ſit ex illis, quæ commodius fiunt à nocente, ſiue ex illis, quæ fiunt commodius à iudice, vel à miniſtris, dico primò, quod trãſgreſſores legum pœnalium ante iudicis condemnationem incurrunt eas pœnas, quæ in ſola priuatione conſiſtunt. Itaque ſi iudex eccleſiaſticus præcipit aliquid ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, vel ipſo facto incurrendæ, quicunque illam tranſgreditur ante iudicis condemnationem erit excommunicatus. Et idem eſt de irregularitate, ſuſpenſione, & priuatione vocis, tam actiuæ, quam paſſiuæ. Et ratio huius eſt, vt dicit Caietanus in iſto articulo. Quia cum huiuſmodi pœnæ in mera priuatione conſiſtant, ità, vt ad eas inferendas nulla actio requiratur ex parte delinquentis, poteſt eccleſia eas inferre cum ſola notitia criminis, quam habet tranſgreſſor. ¶ Dico ſecundò, quòd trãſgreſſores legum pœnalium non tenentur in conſcientia ante iudicis condemnationem ſubire eas pœnas, quæ in actione & paſſione conſiſtunt. Probatur: Leges, quia mortuæ ſunt, egent iudice, atque miniſtro, qui eas executioni mandet, ſeuerè animaduertens, quoſcunque tranſgreſſores quantum ipſæ leges patiuntur: ſed nullus poteſt in cauſa propria eſſe ſeuerus, ac rectus iudex: ergo nullus ad legem pœnalem in ſe exequendam eſt rectus miniſter: atque ex conſequenti nullus obligabitur ad ſubeundam pœnam ante iudicis condemnationem. Et confirmatur: Nam eſt ab omni humanitate alienum, quod qui in occulto crimen commiſit ſeipſum condemnet ad iacturam bonorum, vel ad pœnam exilij, aut mortis, & quod ſeipſum perdat futurus iudex, reus, ac cuſator, & teſtis in cauſa propria. Ex quo fit, vt leges pœnales quantum ad diuerſas partes, quas continent ad aduerſos etiã ſint intelligendæ, quod loquantur. Nam in eo, quòd præcipiunt, nequis faciat hoc, aut illud ſubditos alloquuntur. In eo autẽ, quòd pœnam confiſcationis bonorum, aut exilij apponunt ad iudices tantum, per quos ſimiles pœnæ veniunt executioni mandandæ, dirigunt ſermonem. Ex eo enim Ariſtot. 5. Ethic. iudicem ad actum appellat: quia ipſius munus eſt lege agere contra reos.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm reus, qui negat veritatem in iudicio, quam fateri tenebatur, propter quod liberatur à pœna, teneatur in conſcientia illam perſoluere, ac ſi eſſet de ea condemnatus. Dixi notanter, ſi tenebatur fateri veritatem. Nam ſi non tenebatur, certum eſt, nullam eſſe obligationem. Et pro parte affirmatiua ſunt quam maxima argumenta. Primò, iſte homo per iniuſtitiam impedit executionem pœnæ, ad quam fiſcus habet ius: ergo tenetur illam reſtituere. Probo conſequentiam: Nam qui per iniuſtitiam impedit ius, aut lucrum alterius, manifeſtè obligatur ad reſtitutionem. ¶ Secundò ſic argumentor: Iſte per iniuſtitiam negat veritatem, ex quo ſequitur, quòd non ſoluat pœnas: ergo per iniuſtitiam non ſoluit illas; atque ex conſequenti tenetur ad reſtitutionem. ¶ Tertiò: Si iudex non damnaret iſtum malefactorem ad pœnam lege

Celebris opinio Caſt.

Sententia D. Thom.

1. Dictum.

2. Dictum.

Dubium.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

ſtatutam; ſi tabellio conficeret ſententiam falſam; ſi teſtes dicerent falſum teſtimoniũ, ſi aduocatus patrocinaretur, vt à pœna liberaretur; vniuerſi tenerẽtur ad reſtitutionẽ: ergo à fortiori obligatur ipſe reus, qui per iniuſtitiam impedit pœnæ executionem.

4. Argum. ¶Quartò: Si iſte non teneretur ad ſolutionẽ pœnæ, ſequeretur dari bellum iuſtũ ex vtra que parte, quod nulla ratione eſt dicendũ. Nam reus poterit tueri bona ſua ſecundũ iſtam opinionem; & ex alia parte, ſi fiſcus cognoſceret iſtum negaſſe veritatem, cõtra iuſtitiam poſſet eius bona occupare; quod

Vlt. Arg. eſſet bellum iuſtum. ¶Vltimò: Qui occultat, aut negat veritatem in ſolutione tributorum, continuò obligatur reſtituere: ergo ſimili ratione obligabitur ad reſtitutionẽ qui negauerit veritatem in executione pœnæ. In contrarium tamen eſt conſuetudo, qua conſtat neminem ſoluere iſtas pœnas, licet multi in iudicio veritatem negent.

Reus in iudicio veritatem negans multis eſt iniurius.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, q̃ reus iniuſtè in iudicio veritatem negans multis eſt iniurius; iudici, cui obedientiam negat debitam; accuſatori, quem infamat; ſocijs criminis, qui maiorem fortè coguntur pœnam ſubire, quam ſi dixiſſet veritatem. Et tandem eſt iniurius fiſco, cui pœna eſt applicanda. Et quidem certum eſt, q̃ iudici tenetur de dãno dato, ſi propter hoc perdidit bonũ nomen, aut priuatus fuit officio, vel aliquid aliud incommodum ſubijt. Et idẽ iudiciũ eſt de accuſatore, ſi propter hoc aliquas fecit expenſas, aut fuit infamatus, vel q̃ pœnam talionis ſubiret, fuit compulſus. Atq; adeò idẽ iudiciũ erit, ſi ex negatione veritatis fuiſſet cõdemnatus innocens, aut ſocij maiorẽ pœnã ſubiſſent. Omnium enim iſtorum eſt vna & eadem ratio, ſcilicet, q̃ eſt cauſa iniuſta omnium iſtorũ detrimentorũ, & ſic tenentur ad omniũ illorũ reſtitutionẽ. Cęterũ de pœnis mihi videtur dicendũ, quod negans iniuſtè veritatem non tenetur illas ſoluere ante iudicis condemnationẽ; & q̃ ſatis eſt ad rigorem legis, q̃ pœnas ſoluat, quando à iudice ad id fuerit compulſus. Probatur: Nemo tenetur ſoluere pœnas, niſi condemnatus, vt diximus in ſuperioribus: ſed in noſtro propoſito reus non eſt condemnatus: ergo non tenetur illas ſoluere. Secundò: Potiſſima ratio, qua demõſtratur, neminẽ eſſe obligatum ad ſoluendam pœnam ante iudicis condemnationẽ eſt, quoniam aduerſatur iuri naturali, quòd idem homo ſit agens, & accuſator, & proditor ſui ipſius: ſed hæc ratio non minus habet locum in eo, qui iniuſtè veritatem in iudicio negauit, ſi compellitur ad ſoluendas pœnas; ſiquidem futurus erit accuſator & proditor ſui ipſius: ergo non eſt dicendum, quòd tenetur illas ſoluere. Vltimò: Ex oppoſita ſententia ſequuntur quam maxima incõuenientia. Nã primò ſequitur, quòd qui contra veritatẽ negant in iudicio ſe luſiſſe, tenentur ſoluere pœnas pronuntiatas contra ludentes. Secundò ſequitur, quòd clericus negans in iudicio crimen, propter quod ſacerdotio erat priuandus, tenetur continuo beneficium reſignare, ante iudicis condemnationem. Sequitur tertiò, quòd ſi reus, qui negauit veritatem eſſet damnãdus pœna perpetui exilij, aut carceris, teneretur in conſcientia ire in exilium, aut ſe perpetuo carceri mancipare, antequam à iudice cogeretur. Hæc autem nullo modo ſunt dicenda: ergo. Nec illud argumentum eſt validum: Iſte per iniuſtitiam negat veritatem, ex quo ſequitur, quòd non ſoluat pœnas: ergo per iniuſtitiã detinet pœnas. Sicut non valet: Malefactor per iniuſtitiam infert violentiã cuſtodi carceris, ex quo ſequitur quod non ſoluit pœnas: ergo per iniuſtitiam non ſoluit pœnas. Nam, licèt iſte non habeat ius ad inferendam violentiam cuſtodi carceris; iure tamẽ naturali eſt ſibi cõceſſa fuga: qua ſubſequuta, iure etiam poteſt non ſoluere pœnas. Et eodẽ modo dico in noſtro propoſito, quòd licèt reus non habeat ius ad negandam veritatem iniuſtè, iure tamen naturæ eſt ſibi conceſſum, vt non ſoluat pœnas ante iudicis condemnationem, ne ſimul ſit actor, & reus in propria cauſa. Et per hoc patet ſolutio ad primum & ſecundum argumentũ. *Ad. 1. & 2. Argum.*

Negans iniuſtè veritatem non tenetur pœnas ſoluere

Sed eſt aduertendum, quòd poſtquam reus eſt iam condemnatus ad iacturam bonorũ ſuorũm, vt condemnantur hæretici, in conſcientia tenentur nullam illorum partem occultare. Alioqui erunt habẽdi fures, qui rem alienam accipiunt inuito domino rationabiliter. Poſt factam enim cõdemnationem iam illa bona ſunt fiſci, à quo ſine domini voluntate iuſtè auferri non poſſunt.

¶Ad tertium argumentum reſpondetur, cõceſſo antecedenti negãdo conſequentiã. Iudex enim ex officio tenetur dicere ius, & tribuere, atq; applicare pœnas fiſco. Quod, niſi fecerit tenetur ad reſtitutionẽ nõ in pœnã delicti, ſed, quia dãnum intulit fiſco, nec ſuum officium fecit. Et idẽ iudiciũ eſt de tabellione, aduocato, & teſtibus. Cæterùm reus, quanuis peccet negando veritatẽ, vtitur tamen iure ſuo, non ſoluendo pœnam quouſque condemnetur. Nullus enim obligatur, eſſe miniſter iuſtitiæ, & ſibi pœnam inferre. Ex quo infero, poſſe aliquando cõtingere *Ad. 3. arg.*

tingere, quòd cauſa principalis non teneatur ad reſtitutionem: & tamen cauſæ minus principales,& adiuuantes teneantur,vt patet in noſtro caſu. ¶Ad quartum dico,q reus ante iudicis condemnationem habet bellum iuſtum ex parte ſua.Poteſt enim detinere & tueri bona propria: & ſi fiſcus ea vſurparet ante iudicis condemnationē, peccaret mortaliter, tenereturq; ad reſtitutionem. ¶Ad quintum ſimiliter reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam.Nam ſoluere tributum non eſt pœna, ſed debitum,vt infra dicemus.

Ad.4. arg.

Ad vltim.

Corollariū pro tranſgreſſoribus legis de frumento non vēdendo vltra taxatū pretium.

¶Ex dictis infertur,quòd ſiquis tranſgrediatur legem de frumento, qua nequis vltra taxatum pretium ſub certa & determinata pœna triticum vendat,ſancitur,non tenetur illam ſubire ante iudicis condemnationem,quamuis teneatur ſtatim reſtituere id,quod vltra taxatū pretium accepit. Hoc enim non ad pœnam,ſed ad materiam iuſtitiæ pertinet. Et oportet quàm maximè Theologum eſſe attentum ad diſcernendū id,quod in lege pertinet ad materiam iuſtitiæ,& id,quòd ad pœnā ſpectat.Illud enim ſtatim ante iudicis cōdemnationem eſt reddendum; & hoc non, niſi poſt factam condemnationem.Itaque, ſi ſit lex,quæ præcipiat, vt tritici modius quatuordecim argenteis vendatur,& qui contrarium fecerit ſoluat quinquaginta,qui vendit carius tenetur cōtinuò reſtituere exceſſum iuſti pretij:ob id, ſcilicet, quia accipit pluſquam ex iuſtitia debet habere.Cæterùm ad pœnam non tenetur, niſi condemnatione præcedente. Et idem iudicium eſt de tabellionibus, qui ſtatim reſtituere tenentur, quidquid vltra taxatum pretium acceperint, vtpotè, quod pertinet ad materiam iuſtitiæ, non tamen pœnam pro ſimili tranſgreſſione impoſitā, ſicut nec ille, qui traijcit pecunias aut merces ab vno regno in alterum, non obſtante quod lex hoc ſub grauiſsimis pœnis prohibeat. ¶Sed de traiectoribus horum bonorū poſſumus meritò dubitare, vtrùm dato, quòd non teneantur pœnam ſoluere ante iudicis condemnationem, an ſaltim peccēt mortaliter tales prohibitas merces deferētes.Bartholomæus de Medina Salmanticenſis.1.2.q.106.art. 4. abſolutè tenet partem affirmatiuam. Sed ego ad propoſitam difficultatem ſub diſtinctione reſpondeo. Nam vel illæ leges factæ ſunt ad bonum commune regni,ne,ſcilicet, regnū rebus ſibi neceſſarijs careat, aut in proprium commodum eius,qui præeſt. Qualis videtur eſſe illa quę prohibet,ne ſal extrinſecus afferatur, aut illæ,quibus in regnorum confinibus, quæ eidem principi ſubijciuntur,mercium extractores,& commercia prohibentur,non tam in ipſorum regnorum commodum, quàm in proprium quæſtum.Et quidem, ſi leges ſint prioris ordinis, certum eſt,quòd obligant in conſcientia magis,vel minus pro ratione boni communis, quod ex ipſis reſultat, vt in ſuperioribus diximus. Ex quo fit, quòd ſi tempore,quo reſpublica fame laborat, vel bellum imminet,contra præceptū legis,triticum, vel arma extra rempublicā deferantur, deferens peccabit mortaliter, quia in his caſibus res præceptæ maximè conducent ad bonum commune. Cæterū, ſi leges ſint ſecundi ordinis,ordinatæ, ſcilicet,in proprium quæſtum, & in proprium commodum, tantùm abeſt, vt obligent ad mortale, quòd illarum tranſgreſſores nullā culpam committunt.Lex enim, quæ ad bonum commune non ordinatur,non eſt lex, vt optimè docet D. Tho. 1.2.q.90.art.2.& ſic nec obligationem inducit.Huius ſententiæ videtur eſſe Magiſter Soto lib.4. de iuſtitia & iure.q.6.art.4. quauuis ipſe in publicas leges oblatrare nolle dicat. Fuerunt nonnulli ex iuris prudentibus, inter quos precipuus eſt Dec. cōſil.252.& 269.qui dixerūt Reges & Imperatores de plenitudine ſuæ poteſtatis poſſe à ſuis ſubditis rerū dominium auferre,& ex conſequenti condere leges,quibus ſingulorum bona ad proprios vſus conuertant.Quorum præcipuum fundamentum deſumitur ex illo. 1.Reg.cap.8. vbi populo Iudæorum regem petenti dixit Samuel: Hoc erit ius Regis: Filios veſtros tollet,& ponet in curribus ſuis;agros quoq; veſtros,& vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis; ſed & ſegetes veſtras,& vinearum redditus addecimabit; ſeruos etiā veſtros,& ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet;voſque eritis ei ſerui,&c.Ex quo loco videtur colligi Deū tribuiſſe Regi facultatē conuertendi in propria cōmoda omnia ſubditorum bona agros & filios, &c.Et tandem redigendi illos in ſeruitutē. Et confirmatur ex illo Luc.22. Reges gentium dominātur eorū,inter vos autem non ſic. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Chriſtus ibi conſtituit diſcrimen inter ſecularem poteſtatem,& eccleſiaſticā;& dicit ad regiam poteſtatē pertinere, bona ſubditorum in proprios vſus cōuertere,quod eccleſiaſticæ poteſtati nō licet:ergo Reges ſeculares id poſſunt efficere. Itē:Bona & corpora eorū,qui in bello victi ſunt, iure gentiū ſunt victoris; ità q victor poteſt illa in quēcunq; vſum cōuertere: ſed Reges bello ſibi ſubiecerūt quincias:ergo ita ſunt domi-

Dubium de deferentibus merces prohibitas.

Sententia Autoris.

Sententia iuriſprudē tum.

Fundamentum.

ni bonorum, & corporum ſubditorum, vt poſsint illa in proprios vſus conuertere.

Reges non ſunt domini bonorũ ſubditorũ.

¶His tamen non obſtantibus, dico, quòd aſſerere Reges ità eſſe dominos bonorum ſubditorum, vt poſsint ſibi ea aſſumere, quãdo libuerit, eſt falſum, & temerarium, & ſcandaloſum, excogitatumq; ad alendam tyrannidem. Nolumus negare, quòd priuatorum bona ſint reipublicæ, cùm id poſtulat publica neceſsitas. Nam certum eſt, quòd quemadmodum pars ordinatur ad totum, & natura exponit periculo partem pro cõſeruatione totius, ità etiam priuati ordinantur ad rempublicam; & debent pro ſalute publica ſua bona conferre; quòd niſi fecerint poterit princeps eos ad id compellere. Sed quod negamus eſt ſingulorum bona ità eſſe regis, vt poſsit illa aſſumere, & conuertere in vſus ſibi vtiles quãdo voluerit. Pro

Quod rex non ſit dominus bonorum ſubditorũ probatur multipliciter.

batur primò, ex illo Deut. cap. 17. vbi poſitis pluribus ad formam viuendi pertinentibus, quam Reges obſeruare debent, tandem in fine capitis dicitur. Nec eleuetur cor eius in ſuperbia ſuper fratres ſuos, nec declinet in partem dexteram, aut ſiniſtram. In quo teſtimonio primo eſt aduertendum, quod ſubditi appellantur fratres Regis, & non ſerui, vt hac ratione ſignificetur ad Regem pertinere ſubditorum commoda, vt fratrũ procurare, non autem illorum bona, velut ſeruorum in propriam vtilitatem conuertere. Deinde etiam cum dicitur, quod Rex nõ debet declinare ad dexteram, aut ſiniſtram phraſi Hebraica præcipitur, vt teneat æquitatis certum iter, nec alicui ſuorum ciuium noceat, vt communiter exponũt Doctores: ergo Reges non ità ſunt domini ſubditorum, vt poſsint illorum bona in proprios vſus conuertere. Item Ezech. cap. 46. præcipit Deus principibus, vt nõ accipiant de hęreditate populi per violentiam, nec de poſſeſsione eorum, ſed de poſſeſsione ſua hæreditatem dent filijs ſuis. Inuehiturq; in paſtores, & principes eò quòd ſubditorum bonis pro ſua libidine vterentur dicens cap. 34. Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos. Nonne greges à paſtoribus paſcuntur? Lac comedebatis & lanis operiebamini, &c. Pluraque alia ſubdit, quibus apertè docet officium principis eſſe ſubditorũ bona procurare, atque tueri, non autem illorum bona in proprios vſus cõuertere. Iteꝝ 3. Reg. c. 21. Elias ex perſona Domini minatur mortem Achaz & Iezabel, eo quòd Naboth agrum paternum eis dare recuſantem interfecerunt, & bona eius inuaſerunt: Sed ſi Reges eſſent Domini bonorum ſubditorũ Naboth iniuſtè agrum denegaſſet; & ex conſequenti iuſtè eſſet à Regibus interfectus: Cuius tamen contrarium conſtat ex ipſo textu; ergo Reges nullum talem dominiũ habent. Item ratione idem probatur: Hac vna re potiſsimum diſtinguitur à tyrannide regia poteſtas, quòd hæc habet pro fine commodum ſubditorum; illa verò propriã vtilitatem: ſed ſi Reges haberent poteſtatẽ, quã Decius cõcedit, finis illius eſſet propria vtilitas, & non ſubditorum fœlicitas: ergo non eſſet regia poteſtas, ſed tyrannis illa, quã reges exercent. Item natura, atq; ratio magis intendunt bonum cõmune, quam priuatũ: ergo ea tantum ratione approbatur à natura regia poteſtas, & vnius dominatio in quã tum ordinatur ad bonũ commune; atq; ex conſequenti ratio docet regiam vtilitatem referendam eſſe ad bonũ cõmune, & non è contra. Præterea: Si reges verè ſunt Reges, omnem ſuam poteſtatẽ habent à republica, cũ non natura, ſed populi conſenſu tacito, vel expreſſo factũ ſit, vt vnus omnibus præſit: ſed ratio naturalis dictat, quòd nullus populus & nulla reſpublica dederit Regibus plenam poteſtatem, atq; dominium in bona ſubditorum: ergo Reges illã non habent. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Nam quęcunq; reſpublica ſui commodi gratia Regem conſtituit, vt, ſcilicet, Rex ſingulos ciues ab iniuria tueretur, efficeretq; beatos, atq; fœlices, non autem propter principis vtilitatẽ, nec vt eos bonis priuaret. Et confirmatur hoc præcipuè de Regibus Hiſpaniæ. Nã, vt ex hiſtoria conſtat, eo tempore, quo Mauri totam fere Hiſpaniam occuparunt, extincta Gothorũ nobilitate, pauci ex ijs, qui remanſerunt, detulerunt principatũ Pelagio, non vt omniũ eſſet dominus, ſed, vt cõmuni conſilio, atq; viribus Mauros debellaret, & amiſſam patriam recuperaret: ergo Reges non habent maiorem poteſtatem in ſubditos. Tandem hoc ipſum probatur ex l. vlt. C. ſi cõtra ius, vel vtilitatem publicã. Vbi Iuſtinianus præcipit iudicibus, ne legem aliquam à ſe latã, vel pragmaticã in diſceptatione cuiuſlibet litigij patiãtur proferri, ſi aduerſam vtilitati publicæ eſſe conſtiterit: ergo intelligebat Imperator, quod ſibi ob nullam cauſam licet violare iura publica, atq; ex conſequenti ſpoliare ciues bonis ſuis, cũ nulla re magis violetur ius commune. Idem etiã intelligebat Iulianus Imperator. Et ſic in quadã ſua Epiſtola dicit, ſuum munus eſſe non cõplurima ex ſubditis colligere, ſed complurimum eis prodeſſe. Tandem hoc ipſum probatur ex iuramento, quod ſoliti erant præſtare Reges Hiſpaniæ antequam principa-

tum

tum acciperent, vt conſtat ex Concil. Toletano.8.cap.10.vbi dicitur, quòd nulli Regum liceat principatum ſubire,niſi prius iurent,quod erũt actibus iudices,& vita modeſti,in prouiſionibus rerũ parci, & quod nulla vi ac factione ſcripturarum, vel diffinitionum contractus à ſubditis, vel exigãt, vel exigendos intendant; & quod erunt in conquiſitis rebus nõ perſpectantes proprij iura commodi, ſed conſulentes patriæ atq; genti. Ex quibus omnibus manifeſtè conuincitur,quam falſè,periculoſè & ſcandalo ſè fuerit locutus Decius cum dixit, poſſe Reges, & Imperatores de plenitudine ſuæ poteſtatis à ſuis ſubditis rerum dominium auferre,& condere leges propriam tantum vtilitatem reſpicientes.

Ad fundamentũ Dcuty ex. 1. Reg.

¶Et ad fundamentum ipſius deſumptum ex lib.1.Reg.Reſpondetur,quòd in illo loco non ponuntur eà, quæ Rex iure poteſt facere,ſed quæ per iniuriam interdum efficit,abuſus ſua poteſtate. Quæ omnia ità latè commemorauit Samuel,vt deterreret populum Hebræum contra ſuum morem antiquum Regem petentem; hacq; ratione deſiſtere faceret ab incepto conſilio, viſis & cognitis malis,quæ euenire poterant ex eo, quòd poſtulabant.Ità exponit hunc locum

D. Hieron. D. Hieronymus ſuper. 8. cap. Oſeæ in illa verba;Ipſi regnauerunt & non ex me.Quẽ communiter ſequũtur omnes ſancti Patres, atq; Theologi, & Clemens lib. 1. recognitionum,&

D. Cypria. D.Cyprianus lib.8.Epiſtolarum Epiſtola.9. Ad aliud ex Luca reſpondetur, quòd ex illo loco potiùs damnatur ratio dominandi gentilium, quam approbatur. Nã Chriſtus propterea vult vicarios ſuos longiſsimè recedere ab illa imperandi forma, quia iniqua eſt,& iniuſta, & per tyrannidẽ introducta: cùm munus cuiuſcunq; principis tam ſecularis, quàm eccleſiaſtici ſit ſubditorum bona procurare,vt dictum eſt.Ad vltimum reſpondetur, concedendo, quòd Reges in eos, quos iuſto bello vicerunt, & in eorum bona habent poteſtatem,vel plenam, ſi omnino eos ſuperarunt, vel limitatam,iuxta poſitas conditiones, ſi eos acceperunt in deditionem. Nego tamen, quòd omnes Reges bello ſibi ſubiecerunt prouincias, quin potiùs maiori ex parte facti ſunt per electionem, & multitudinis bene placitum. Præter quàm quòd etiam ſi Reges bello ſibi ſubiecciſſent prouincias, non tamen ex hoc ſequitur, quòd ipſi ſoli habent rerum dominium, cùm etiam milites, & ſubditi illi, quorum opibus, & viribus bellum geſtum eſt, atque adeò ipſa reſpublica cuius nomine geſtum eſt, in partem eius dominij venire debeant. Et ſic conſtat quòd non omnium bonorum dominium habet Rex,ſed tantum eorum, quæ ſibi iure competunt. Hæc dixerim contra Deciũ, qui ſuo peſsimo conſilio totum reipublicę ſtatum conatus eſt euertere contra communem Doctorum ſententiam,& contra ſcripturæ, atque rationis autoritatem. Ex quo infero, nullam legem poſſe principes condere in propriam vtilitatem, quæ vim habeat obligandi in conſcientia, quòd fuit à nobis in principio huius diſputationis propoſitum,atque probatum.

Dubium graue de vectigalibus.

¶De tributis, atque vectigalibus eſt non leuis difficultas, an teneantur ſubditi illa ſoluere ante iudicis condemnationem, vel antequam ab exactoribus, quod illa ſoluãt fuerint requiſiti. Enricus de Gãdauo quod-

Sententia Enrici. lib.3. quæſtio. 22. & Angelus de Clauaſio in ſumma.verbo.pedagium. quæſtio.1.partem tenent negatiuam.Et ratio illorum eſt: Nam exiſtimant eas leges, quæ præcipiunt ſoluere tributa, aut vectigalia, eſſe pœnales,& nullus tenetur pœnam ſoluere ante iudicis condemnationem. Alia tamen eſt cõ

Sententia communis. munis ſententia Theologorum, & iuriſconſultorum in cap. innouamus. extra de cenſibus.Qui dicũt teneri ciues,& ſubditos omnes iuſta tributa & vectigalia ſoluere, etiã ante iudicis condemnationem:quod niſi fecerint,ad reſtitutionem erunt obligati.Hęc eſt ſententia D.Thom. in Opuſc.20.de regimine principum lib.1.cap.12.& in eodẽ Opuſculo lib.3.cap.5.& 11.& ad Rom.13. lect.1. Sed, vt hæc res perfectè intelligatur

Reſpublica atque Rex poſſunt exigere tributa. plura à nobis erunt dicenda, ſupponendo prius,tanquam certum, quod reſpublica,atque princeps eius autoritatem habens, poteſt imponere & exigere tributum à ſubditis, iuſtis & rationabilibus de cauſis. Cùm enim nullus militet ſuis ſtipendijs, vt dicit Paul. 1. ad Corinth. 9. & Rex militet pro populo tanquam cuſtos pacis illius, manifeſtè ſequitur, quòd poterit à republica, quam defendit iuſtum tributum petere. Et propter hoc dicebat Paul. ad Rom.13.Reddite omnibus debita,cui tributum,tributũ, & cui vectigal, vectigal. Et appellat tributum,debitum, vt hac ratione omnes intelligant,principem habere ius iuſtitiæ ad illud petendũ. Et paulò inferiùs.Ideò tributa præſtatis;miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes,&c. Quaſi diceret:Quia Reges ſeruiũt Deo & populo,ideò tributa præſtatis, hoc eſt,præſtare debetis.Pro hoc etiã facit illud.1.ad ad Cor.9. Quis paſcit gregẽ,& de lacte eius nõ edit,& Matt.22.dixit Chriſtus: Reddite ergo,quę ſunt Cęſaris Cęſari,&c.&

loquebatur de pecunia tributi. Matth. etiã capit. 17. cùm exactores tributi peterent à Petro didragma, quæſiuit Chriſtus, Reges terræ à quibus accipiunt tributum; vel cenſum à filijs ſuis, an ab alienis? & reſpondit Petrus; Ab alienis, Liberi ergo ſunt filij, dixit Chriſtus: nec condenauit principes tributa exigentes: poſſunt ergo illud iuſtis ac rationabilibus de cauſis petere, & contrariũ dicere eſt aperta hæreſis. Ex quo ſimiliter conuincitur: quòd principe petente tributum cum cauſa rationabili, ſubditi nec poſſunt, nec debent illud negare, aut reſiſtere; alioqui daretur bellum iuſtum ex vtraque parte, quod eſt impoſsibile. Præterquã, quòd etiam teſtimonia, quæ dicunt principes poſſe tributa imponere, potiùs præcipiunt ſubditis vt illa ſoluant, vt patet ex ijs, quæ adduximus. Itaq; hoc certum eſt.

Subditi nõ debent negare tributum iuſtũ regi petẽti.

Pũctus difficultatis.

¶ Sed cùm ſint varia genera tributorum diuerſis ex cauſis impoſita, dubium eſt, vtrũ omnia illa ſint iuſta, atq; ſoluenda in foro conſcientiæ ante iudicis condemnationẽ, vel antequam ab exactoribus petantur. Ad cuius rei explicationem eſt aduertendum primò quod ad hoc, vt gabellæ, vel tributa iuſta ſint tria ad minus requiruntur, ſcilicet, autoritas, cauſa & forma. Autoritatem illa imponendi habent Imperator, Papa, Cõcilium, Rex, & antiquiſsima conſuetudo, de cuius initio nulla eſt memoria, vt declarat Inno. Papa in cap. ſuper quibuſdã. de verb. ſignific. Vbi habetur: Duximus declarandũ illa eſſe pedagia, guidagia, ſalinaria, interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Lateranenſis conſilij largitione conceſſa, vel ex antiqua conſuetudine à tempore, cuius non extat memoria, introducta. Idem habetur in cap. innouamus. de cenſibus. Sed eſt aduertendum, quòd habet locum in hoc præſcriptio iuxta communem Doctorum ſententiam. Ex quo fit, vt multę ciuitates, aut populi, aut domini temporales iura principis in hac re præſcripſerint, vt poſsint nouas gabellas imponere, quod ius ex antiquiſsima conſuetudine eas imponendi acquirere potuerunt. Secundum requiſitum iuſti tributi eſt cauſa, quæ eſt neceſsitas, vel vtilitas publica. Non enim talia imponenda ſunt, ob principis ſeu domini priuatam vtilitatem, quandoquidem non populus propter Regem, ſed Rex propter populum eſt inſtitutus. Poſſet tamen tanta eſſe principis aut domini inopia, cui communes redditus non ſufficerent, vt pro ſua ipſius debita ſuſtentatione ſubditis gabellam imponere eſſet licitum. Sed tunc hoc non tam in priuatam domini vtilitatẽ, quam in totius regni, ſeu reipublicæ vtilitatem redundare eſt dicendum. Maximè ſi rex in eam inopiam incidit rem ſui regni vtiliter agendo, bello, ſcilicet, pro regni defenſione habito, aut alia ſimili de cauſa, quæ ad regni vtilitatem pertinet. Et eſt ad aduertendum, quòd non maiores gabellę ſunt imponendæ, quàm cauſa, propter quam impo nuntur exigit. Alioqui in ea parte, qua excedit, iniuſta erit exactio ob cauſæ iuſtę defectum, & exceſſus veniet reſtituendus, vt habetur in cap. quia pleriq;. de immunita. eccleſia. Vbi extorta vltra quam cauſa exigit, reſtitui mandantur, & tantundem pauperibus reddi. Tertium requiſitum iuſtorũ tributorum eſt forma, vt ſcilicet, talia æqualiter ſecundum proportionem geometricã ſubditis imponantur, attenta ſingulorum facultate. Et his tribus conditionibus exiſtentibus gabellæ, atque tributa erunt iuſta. Altera autem illarum deficiente, quòd etiam tributa ſint iniuſta erit neceſſe.

Tria requiruntur vt tributa ſint iuſta.

Non maiores gabellæ ſunt imponendæ quã cauſa exigit.

¶ Eſt etiam tanquam primum principiũ ad tributorum iuſtitiam preſupponendum, quod non imponantur perſonis reipublicæ exemptis, quales ſunt eccleſiaſtici reſpectu tributorum laicorũ, iuxta illud Matth. 17. Liberi ſunt filij, ſcilicet, à tributo, de quo ibi erat ſermo. Vnde Geneſ. 47. dicitur de Ioſeph, quòd fecit tributariam totam Ægyptum, vna excepta terra ſacerdotali. Hoc etiam diſponunt multæ leges ciuiles relatæ in cap. generaliter. 18. quæſt. 1. & leges particulares huius regni in noua Recopilatione lib. 9. titul. 28. leg. 6. & 7. Et in iure canonico etiam præcipitur ſub excõmunicationis ſententia, ne laici tributa imponant clericis, vel ab eis illa exigant, niſi fortè de licentia Papæ, vt patet ex cap. non minus. & ex cap. aduerſus. de immunit. Eccleſ. & ex cap. nouerint. de ſententia excommunicationis. & ex cap. quanquam. de cenſibus. in. 6. quæ excommunicatio reſeruata eſt pontifici in Bulla Cœnæ Domini. Verum eſt tamen, quòd non gaudent his priuilegijs clerici minorum ordinum, qui beneficia actualiter non habuerint, nec alij clerici, quo ad illas res, quas emunt, aut vendunt ad mercaturam exercendam, vt patet ex legibus regni citatis, & ex alia noua lege nuper edita per Philippum. II. quæ habetur lib. 1. Recopilat. titulo. 4. leg. 2. quibus conſonat lex. 6. & 7. Partita. 5. Vbi videndus eſt Gregorius Lopez, verſiculo, Clerigo, & Nauarro in Manuali cap. 17. numero. 201. & Medina. C. de reſtitutione. quæſtione. 15. qui latè diſputat an hæc exemptio clericorum à tributis laicorũ

Tributa nõ debent imponi exemptis, quales ſunt clerici.

ſit

ſit de iure diuino. Et concludit recte, quòd non, licèt ſit illi valde conſona. Sunt etiã aliquæ res exemptæ à tributis, ſcilicet, illæ, quas quis emit, aut vendit pro vſu vitæ, & familiæ, vt patet ex lege parti, modo citata, & ex lege vnic. Codice de vectigalibus, vbi ſub pœna capitis prohibetur, quod nullus de his rebus tributũ accipiat. Vnde Caietanus in ſumma. verbo. vectigal. & Ledeſma in ſecunda, parte quarti, quæſt. 18. art. 3. dubio. 10. vniuerſaliter dicunt, iniuſtũ omnino eſſe, & nulla ratione ferendum tributum, quod ſupra his rebus fuerit impoſitũ. Imo Hoſtienſis dicit, quòd nulla conſuetudo in contrarium aliquid valebit, quia erit irrationabilis. Cæterũ conſuetudo totius fere Chriſtiani orbis tenet contrariũ. Nec videtur negandum, quòd ex cauſa vrgenti, & valde neceſſaria reipublicæ ſupra huiuſmodi poſsit imponi tributum, vt bene Gabriel in. 4. diſt. 15. quæſt. 5. artic. 2. & Sylueſt. verbo. Gabella. 3. quæſt. 5. cum alijs pluribus. Et ità de facto ſæpe videmus poni tributũ, quod vulgò vocatur, ſiſſa, circa carnes, vinum, piſces, &c. Et licet Caſtro de lege pœnali, lib. 1. cap. 5. cenſeat hoc tributum eſſe iniuſtum, quia per illud non plus ſoluit, qui plus habet, ſed qui pluribus indiget, non tamen eſt damnandum; quia vix poteſt reperiri cõmodior via ad ſucurrendum publicis neceſsitatibus, vt rectè docet Medina loco citato.

Res exẽptæ à tributis.

Nomina tributorum.

¶Secundo notandum, quòd quanuis Sũmiſtæ ex iuris prudentibus innumera nomina tributorum multiplicent, vt refert Sylueſter in ſumma. verbo. Gabella; illis tamen omnibus cum ſuis interpretationibus omiſſis, dico, quòd Gabella aliquando ſoluitur de bonis ab homine poſſeſsis, idque iuxta ſubditorum facultatẽ, & dicitur collecta. Aliquando de bonis venditis, eamque ſoluit venditor, & dicitur vulgariter, alcauala. Aliquando de bonis emptis, & illam ſoluit emptor de rebus ad cibum, & potum pertinentibus, & dicitur, aſsiſium. Aliquando de bonis, quæ per certum locum portãtur, ſeu vehuntur, & dicitur vectigal, ſeu guidagiũ, ſeu pedagium. Aliquando de bonis ex mari acquiſitis, & dicitur theloneum. Aliquando de bonis inuentis, ſeu aliter conquiſitis, quæ varias habent nuncupationes. De quibus omnibus certum eſt, quòd ſi iuſtè fuerint poſita illa ſoluenda erunt in conſcientia, ſecus autem ſi iniuſtè. Alius modus gabellæ ſolitus erat antiquitus ſolui, qui appellabatur, cenſus, à cenſendo; ideo dictus, quia ad illum ſoluendum, quòd facultates recenſerentur, erat neceſſarium, vt inde tributum pro vniuſcuiuſque ſubſtantia ſolueretur, vt notatur in leg. forma. ff. de cenſibus. Cæterùm nunc peculiariter cenſus illã ſolam penſionem ſignificat, quam ſubditi viritim pro capite Regi exhibent. Et eſt illa, de qua Iudæi Matth. 22. Chriſtum ſciſcitabantur, quærentes, an eſſet licitum cenſum dari Cæſari, an non? Alia enim tributa, quæ principes pro defenſione, & gubernatione reipublicæ imperabant, nihil tribuere recuſabant, ſed recuſabant cenſum. Ideò quod hic ſubiectionem ſignificabat, à qua ſe liberos, tanquam filios Abrahæ, profitebãtur, iuxta illud, quod dicebant Ioan. 8. Nos filij Abrahæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam. Principes Chriſtiani rarò, aut nunquam iſtum cenſum petunt ob id, quòd nec ad ſumptus publicos, nec ad ſtatus conſeruationem eſt neceſſarius. Et præterea, quia in principe illum exigente quandam imperandi elationem, & ſuperfluam habẽdi pecunias cupiditatem ſignificat, principes Chriſtianos minime decentem.

Quæ gabella dicatur cenſus.

¶His conſtitutis ſit prima concluſio: Si aliquod tributum imponitur à Rege, quod cum cauſas habeat iuſtas, honeſtum quoque eſt, æquum, & tolerabile; tenẽtur ſubditi in conſcientia illud ſoluere, eſto non exigatur à publicano, ſi lex hoc præcipiat. Probatur: Leges obligant in foro conſcientiæ, vt ſupra diximus, quantum ad id, quod præcipiunt, quanuis non quantum ad ſolutionẽ pœnæ ante iudicis condemnationem: ſed illæ leges, quæ præcipiunt tributa ſoluere cũ conditionibus poſitis, ſunt iuſtæ nec numerandæ inter pœnales quantum ad id, quod eſt, vt tributum ſoluatur: ergo obligant in conſcientia, & tenentur ſubditi illas ſeruare. Secũdò. Debitores decimarum tenentur eas ſoluere clericis, eſto non exigantur ſola lege humana Eccleſiaſtica ad id obligante, quia iuſta eſt, & in Eccleſia recepta; nec de hoc vnquam aliquis dubitauit: ergo pari ratione vectigalia iuſta tenentur ſubditi ſoluere antequam exigantur, ſi lex illud intendit. Probò conſequentiam: Nam non eſt minus iuſta hæc lex, qnam illa, cùm non minus debeatur principi condecens penſio, atque ſuſtentatio, quàm Eccleſiaſticis. *1. Cõcluſio*

¶Secunda concluſio: Vbi eſt conſuetudo, quòd vectigalia, ſeu gabellæ non ſoluantur, niſi petita, quicunque palam tranſit via recta, cum ſuis mercibus, aut eas vendit ſine fraude & dolo, nec aliquis apparet publicanus, qui ea exigat non tenetur ad reſtitutionem, eſto prædicta tributa non ſoluat, ſed ſi venerit quæſtor, & quærit ab illo, an vendiderit, tenetur dicere verum, nec poteſt *2. Cõcluſio*

teſt id celare. Probatur: Leges tributa, aut gabellas imponentes, quanuis ad eorum ſolutionem etiam antequam exigãtur poſsint obligare in conſcientia, vt diximus in prima concluſione, conſuetudo tamen poteſt legẽ interpretari, & veterem abrogare, & inducere nouam ſine noua præceptione, vt autor eſt D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. ergo iſta cõſuetudo erit ſufficiens ad hoc, vt nullus teneatur ſoluere gabellas, niſi petitas. Leges enim, quę quemadmodũ à principe inſtituũtur, ità etiam ab eodem interpretationem accipiunt, dupliciter poſſunt interpretari. Vno modo verbis illas declarando. Alio modo factis, in quantum publicis moribus, recepta conſuetudo principe vidente, & conſentiẽte, manifeſtè oſtendit, volũtatem eius eſſe, quòd leges à ſe latæ tali, aut tali modo intelligãtur; Non quidem, vt iacent, ſed, vt exequi permittũtur. Sed eſt aduertẽdũ, quòd ad hoc, vt cõſuetudo leges poſsit interpretari, duo requiruntur. Vnũ eſt, quòd cõſuetudo ſit adeò recepta, vt neminẽ poſsit latere. Talis enim in iure proprie dicitur cõſuetudo, vt conſtat ex diuo Iſidoro, & refertur in Decretis. d. 1. Vnde quãuis aliquid à multis frequẽter obſeruetur, occultè tamẽ, & ita vt probabile ſit illud ad notitiã principis nõ peruenisſe, talis cõſuetudo nõ poterit leges interpretari. Secũdum, quod requiritur, eſt, quod princeps formaliter, vel interpretatiue approbet eum modum ſeruandæ legis, quẽ conſuetudo induxit. Quod quidem tunc erit, quando cognita conſuetudine nõ puniret legis tranſgreſſores, etiam ſi in iudiciũ deferrẽtur. Nam quanuis princeps ſciat ſuas leges non ſeruari, nec etiam puniat tranſgreſſores, niſi quãdo accuſantur. Hæc indulgentia non erit ſufficiens argumentum ad oſtendendum, quod princeps eam conſuetudinẽ approbet, vel formaliter, vel interpretatiue. Cum talis indulgẽtia oriri poſsit, vel ex negligentia principis, vel ex quadam animi leuitate, & non ex voluntate, quam habet talem conſuetudinem approbandi. Ex quo infero primò, quòd conſuetudo optimè interpretata eſt legem de ieiunio. Quanuis enim lex antiqua fuerit, vt ſemel tantum in die cibus ſumeretur, idque poſt horam nonam, hoc eſt hora tertia poſt meridiẽ, conſuetudine tamen iam introductum eſt, vt tempore ſerotino aliquid cibi ſumatur & quòd in eiſdem diebus cibum ſumere poſsimus ante horam nonam: vnde id facere nullum erit peccatum. Infero ſecundo, quòd quanuis crebra conſuetudine à tabellionibus, & ſtabularijs ſit receptum exigere aliquid vltra pretium taxatum à republica, hæc tamen conſuetudo non habet vim leges interpretandi; vnde in conſcientia tenentur nihil amplius accipere. Et ratio eſt: Nam quanuis id frequentiſsimè fiat, principe vidente & conſentiente, quia tamen quotieſcunque aliqui huiuſmodi tranſgreſſores deferuntur in iudicium puniuntur iuxta leges impoſitas, dicendum eſt quod princeps, nec formaliter nec interpretatiuè talem conſuetudinẽ approbat, quod requiritur ac hoc, vt poſsit leges interpretari.

Quæ ſint neceſſaria, vt conſuetudo poſsit legẽ interpretari.

Cõſuetudo interpretata legẽ de ieiunio.

Nota pro tabellionibus.

¶ Tertia concluſio: Omnes tenentur tributa, atque gabellas ſoluere (modò iuſta ſint) etiam antequam ab exactoribus exigantur, quod niſi fecerint reſtitutioni erũt obnoxij: Itaque non puto eſſe conſuetudine receptum, quòd talia tributa maximè illud, quod vulgò dicitur, alcauala, nõ reddantur, niſi petita. Probatur: Contrarium facientes ſeuerè à iudicibus puniuntur. Et præterea: hæc conſuetudo non ſoluendi tributa, niſi petantur plurimos latet: ergo non habet vim interpretandi leges: atq; ex conſequenti erunt intelligendæ, vt iacent, obligabuntque in conſcientia, etiam ante exactionem. Magiſt. Soto, lib. 3. de iuſtitia & iure. q. 6. ar. 7. vbi pluribus nititur alcaualæ gabellam honeſtare, iuſtamque oſtendere, dicit hoc forſan moderamine eſſe vtendum, quod cum res venduntur, quæ nõ ſunt grandis pretij, non tenentur venditores publicanos ad ſoluendũ quærere, ſed ſatis erit ſoluere, dum ab illis petitur dummodo vẽditores nõ vtantur fraude, & dolo ſe occultent, quod etiam repetit lib. 4. q. 6. art. 4. Sed huius dicti ego rationem non inuenio: niſi forte excuſari dicantur ex paruitate materiæ. Sed hoc non eſt peculiare moderamen huius legis. Præterquam, quòd tantum poteſt eſſe nocumentum ſubſequutum ex illa parui pretij rerum venditione, vt ratione damni illati teneantur omnes ad reſtitutionem, ac ſi rem magni pretij vẽdidiſſent. Sicut dici ſolet de illis, qui ſingulos racemos accipientes totam vineam deuaſtarunt, ex quo grauiſsimum damnũ domino fuit ſubſequutum. Quapropter verum exiſtimo, quòd niſi ex grauitate, & iniuſtitia tributi, excuſentur ſubditi ab illius ſolutione ante exactionem, ex conſuetudine excuſari nõ poterunt. Et quando tributum eſt iniuſtũ, etiã ſi fraude & dolo, ab illius ſolutione liberẽtur, ad nullã erũt obligati reſtitutionẽ. ¶ Si quis autem quærat, quid ſit faciendũ quãdo eſt dubiũ de iuſtitia tributi, & ſunt rationes probabiles pro vtraque parte, reſpondeo, quòd, ſi tributum fuerit antiquum, & longa conſue-

3. *Cõcluſio*

Sententia Soti de ſolutione alcauale.

Sententia autoris.

Quæſtio.

Solutio.

conſuetudine receptum, non obſtante hoc dubio erit in conſcientia ſoluendum, vt docet Caſtro lib.1. de lege pœnali, cap.10. Et ratio eſt: Nam Rex eſt in poſſeſsione talis tributi exigendi, & in dubijs melior eſt conditio poſsidentis. Cæterum ſi tributum de nouo imponatur, & ſit dubium de illius iuſtitia, non tenebuntur ciues in conſcientia illud ſoluere. vt dicunt Gabriel in.4. diſtin. 15. quæſt,5. artic.2. & Medina quæſtio.13. propter eandem rationem. Nam tunc ciues ſunt in poſſeſsione ſuarum rerum, & in dubijs melior eſt conditio poſsidentis. Et præterea: Quia noua tributa ſemper præſumũtur iniuſta in iure, niſi conſtiterit de contrario, vt patet ex cap. quanquam de cenſibus in.6. Nec obſtat illud axioma commune; In dubijs præſumendum eſt pro ſententia, vel mandato ſuperioris: quia hoc intelligitur, quando non agitur de intereſſe ipſius. Hinc ſequitur, quòd quando tributum antiquum de nouo augetur, & eſt dubium an tale augmentum ſit iuſtũ, non tenentur ciues, quo ad illud exceſſum, licet teneantur quo ad antiquum.

Dubium de legibus venari, piſcari & ligna ſcindere interdicitur.

¶Eſt aliud dubium huius articuli proprium, de legibus & ſtatis, quibus ſcindere ligna, venari, atque piſcari in certis locis, & temporibus interdicitur, an obligent in conſcientia, ad incommodum ex tali venatione, aut piſcatione, aut lignorum ſciſsione ſubſequutum ſtatim ſoluendum, & ad pœnam poſt latam iudicis ſententiam. Ad cuius explicationem eſt aduertendum primò, quòd piſcari, venari, & ſcindere ligna, aliquando interdicuntur iuſtè, & aliquando iniuſtè: iuſtè quidem, quando ſit ex rationabili cauſa. Quæ poteſt eſſe triplex. Prima, quando hæc interdicũtur ob cauſam, & vtilitatem publicam, ne, ſcilicet, feræ, aut aues omnino pereant, ſed illarũ ſuppetat copia. Et hac ratione iuſtè fuerunt poſitę leges interdicentes venationem, aut piſcationem in illis temporalibus, in quibus tam feræ quàm piſces ſuos fœtus edunt. In multis etiam locis ob hanc eandem cauſam prohibetur ſciſſio lignorum, ne, ſcilicet, ſyluæ, quæ maximè neceſſariæ ſunt ad bonum commune, omnino pereant. Secundo, interdicuntur iſta iuſtè ex cauſa, vt ità dicam, principali, vt, ſcilicet, Rex, aut princeps, aut Magnates, quæ ſua ſtudia in rempublicam inferunt, habeant aliquod ſolatium, quo proprios animos relaxent. Sed eſt aduertendum, quod loca ob hanc cauſam conceſſa, aut interdicta debent eſſe pauca, nec debent omnibus ea æqualiter licere. Plura enim licent principi, quam alijs, ſiue Ducibus, ſiue Comitibus, & pauciora viris ex claſſe inferiori. Tertia cauſa iuſtæ interdictionis eſt, proprietas: quia, ſcilicet, flumen, vel ſylua, quæ interdicitur eſt propria interdicentis. Dominus enim vniuſcuiuſque fundi iuſtè poteſt interdicere, ne quis illum piſcationis, aut venationis, aut ſciſsionis lignorum gratia ingrediatur, vt habetur Inſtituta. de rerum diuiſione. &. ff. eodem titulo. Iniuſtè vero interdicuntur hæc omnia, quotieſcunque, ſine aliqua ex ſupra dictis cauſis prohibentur. Itaque triplex tantum poteſt eſſe cauſa iuſtæ prohibitionis, ſcilicet, bonũ cõmune, recreatio Magnatum, & particularis proprietas.

Quando venari, piſcari & ligna ri interdicantur iuſtè, & quãdo iniuſtè.

Loca in quibus piſcatio vel venatio interdicitur poſſunt eſſe multiplicia.

¶Secundò, eſt aduertendum, quòd ſylua, in qua ligna ſcindere, aut venationi intendere, interdicitur, & etiam flumen, in quo prohibetur piſcatio, vel pertinet ad propriam rempublicam, vel ad alienam, vel ad priuatam perſonam. Rurſus animalia, quæ capi prohibentur, aut ſunt de genere quadrupedum, aut aues; & præterea, aut ſunt feræ, aut manſuetæ, vel partim ſunt feræ, & partim manſuetæ, vt columbæ. Et denique, aut illa animalia capiuntur intra ipſa loca, vel extra. Nam ſingula ex his peculiarem habent rationem. Tertiò, eſt aduertendum, quod quemadmodum iſta poſſunt iuſtè & iniuſtè interdici; ità etiam & pœna, quæ tranſgreſſoribus imponitur interdũ poteſt eſſe æqua, & interdum iniqua. Æqua quidem erit, ſi fuerit pecuniaria, iniqua verò ſi fuerit corporalis. Nam, quia qui cædunt ligna in aliena ſylua ex communi gentium conſuetudine, non perinde habentur fures, ac ſi in alienam domum ingredientes, pecunias ſurriperent, fit, vt ex eodem iure gentium non in corpore, ſed in pecunijs luere debeant.

¶His conſtitutis ſit prima cõcluſio: Qui ligna cædunt, vel venantur, vel piſcantur in alieno loco iuſtè prohibito, tenentur ad pœnam legis, ſed non antequam ſint comprehenſi. Probatur: Nam lex nõ obligat ad pœnam ante iudicis condemnationem. *1. cõcluſio.*

¶Secunda concluſio: Qui ligna cædit in loco iuſtè prohibito, proprio tamen ſuæ reipublicæ, male facit, & ob id tenebitur ad pœnam legis, quando fuerit conuictus: non tamen tenetur in conſcientia aliquid reſtituere. Probatur: Iſte nihil accipit de alieno, ſed de ijs, quæ communia ſunt: non eſt autem veroſimile, quòd reſpublica voluerit eum obligare ad reſtitutionem, niſi in caſu, quo faciat magnam ſtragem; tunc enim reſtitutioni erit obnoxius, vt cõmuniter dicunt Doctores: ergo. *2. cõcluſio.*

¶Tertia concluſio: Qui lignantur, venã- *3. Cõcluſio*

tur

tur,aut piſcãtur nõ in loco ſuæ reipublicæ, ſed in alio ei proximo,aut vicino, cuius habitatores idem facere conſueuerunt in loco ſuæ reipublicæ,non tenentur ad reſtitutionem earum rerum,quas acceperint.Probatur:Nam illa oppida vicina, quæ mutuò prædas agunt, tacito quodam conſenſu videntur ſibi ea condonare, dummodo pœnã ſoluant,quando in præda capiuntur; aliudque dicere eſſet condemnare penè infinitos homines,qui vix abſtinere poſſunt à ſimilibus mutuis prædationibus,aut venationibus.

4.Cõcluſio. ¶Quarta concluſio:Qui ligna cædunt in ſylua prorſus aliena,proculque poſita à finibus ſuæ reipublicæ,ſiue ſit alicuius communitatis, ſiue alterius priuatæ perſonæ,tenẽtur in conſcientia ante iudicis condemnationem ad reſtitutionem eius, quod acceperunt.Probatur:Nam acceperunt alienũ inuito domino rationabiliter.

5.Cõcluſio ¶Quinta concluſio: Qui piſcantur, aut venantur in loco prorſus alieno, niſi is locus ſit cinctus muris,nõ tenetur ad reſtitutionem eius, quod acceperunt. Itaque non eſt idem iudicium de arboribus, quas terra fert,& de animalibus,quæ ipſa ſe alunt, ac ſubinde mutant locum. Et ratio eſt: Nam cum ille,cuius eſt ſylua, non ità cẽſeatur dominus animalium,ac arborum,fit,vt non tãtam faciat iniuriam animalia accipiens,quãta faceret ſciſſor lignorum, & ſic inæqualiter tenentur ad reſtitutionem. Dixi notanter dummodo locus non ſit muratus. Nam qui piſcatur in alterius piſcina, aut venatur in agro muris cincto,non planè excuſatur à reſtitutione rei acceptæ, cum piſces atq; feræ illic contentæ verè ſint domino ſubiectę prope eodem modo,ac ſi eſſent cicures. Dixi prope eodem modo;nam non ſunt planè cicures. Cuius rei ſignum eſt,quod,licet ea capere cum vagantur extra ſeptum loci, quod non liceret, ſi eſſent planè cicures.

6.Cõcluſio ¶Sexta concluſio: Feras aues,etiam in teris alterius muris cinctis accipere licet,nec qui accipiunt aliquam tenentur facere reſtitutionem. Probatur: Nam cùm iſtæ aues liberè vagentur nullo proprio loco contineri dicuntur.

7.Cõcluſio ¶Septima concluſio:Qui aues partim feras,& partim cicures, quales ſunt columbæ acceperit intra terminos à lege præſcriptos ad reſtitutionem tenetur: ſi autem eas acceperit extra terminos,nihil tenetur reſtituere.Et ratio eſt: Nam intra terminum à lege præſcriptum habentur cicures,iuxta terminum autem habentur tãquam feræ. Ex quo fit,vt interdum qui illas occidit teneatur ad reſtitutionem, & interdum,non. Eſt tamẽ huic concluſioni moderatio adhibẽda, ſcilicet, quòd qui habet ſata intra terminum à lege præſcriptum,ſi inuenerit columbas ſata conculcãtes poterit eas licitè capere,nec tenetur ad reſtitutionem. Vnicuique enim licitum eſt proprium damnum propulſare, quòd niſi captis columbis commode fieri non poteſt.

¶Sed contra iſtam concluſionem eſt argumentum: Qui erigunt huiuſmodi columbaria peccant mortaliter,quia faciunt iniuriam ijs, qui habent agros circumcirca, quorum ſata à columbis neceſſe eſt deuaſtari:ergo qui illas capit,ſiue intra terminum, ſiue extra non peccat;quin potius propulſat cõmunem iniuriam; atque ex conſequenti ad nullam tenetur reſtitutionem. *Argumentum cõtra 7.cõcluſio.*

¶Pro ſolutione eſt aduertendum,quod Caietanus in ſumma.verbo.columbarium,affirmat,quòd qui ſtatuunt columbaria in loco alijs perniciosa peccant mortaliter, propter rationem argumenti. Cæterum,quoniam leges id concedunt potius videtur diſtinguendum,ſcilicet, quòd dominus columbarij, aut ſuppeditat columbis ſufficiens pabulum, aut ſecus. Si ſuppeditat,videtur poſſe erigere columbarium ex legum conceſsione;& qui huiuſmodi hominis columbas caperet teneretur ad reſtitutionem: nam de hoc tantũ loquitur noſtra concluſio. Si autem nõ ſuppeditat cibum, & ob id columbæ ſatis circunſtantibus inferunt graue damnum, vnicuique erit licitum eas capere, ſine obligatione reſtitutionis,vt recte probat argumẽtum. De hac re eſt videndus Sylueſter,verbo.reſtitutio.3.§.4.& Soto lib.4.de iuſtitia quæſt.6.art.4. *Reſpenſio.*

Octaua concluſio: Quando quis lignatur,venatur, aut piſcatur in ſylua,aut fluuio iniuſtè prohibito,nec tenetur aliquid reſtituere,nec pœnam ſoluere, etiam poſt iudicis condemnationem. Et ratio eſt: Nã cùm iſte nullum peccatum contra iuſtitiã committat,quin potius iniuſtè ſupradicta prohibens contra illam faciat;manifeſtè ſequitur,quòd nec ante,nec poſt iudicis cõdemnationem alicui erit obnoxius reſtitutioni. *8.Cõcluſio*

ARTICVLVS. IIII.

¶*Vtrùm aliquis debeat reſtituere quod non abſtulit.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd aliquis debeat reſtituere,quod non abſtulit. Ille enim qui damnũ infert alicui, tenetur damnum remouere. Sed quando aliquis

quis damnificat aliquem vltra id quod accepit: puta, cum aliquis effodit ſemina: damnificat eum qui ſeminauit in tota meſſe futura. Et ſic videtur quòd teneatur ad eius reſtitutionem: ergo aliquis tenetur ad reſtitutionē eius quod non abſtulit.

2 ¶ Præterea, Ille qui detinet pecuniā creditoris vltra terminum præfixum: videtur eum damnificare in toto eo, quod lucrari de pecunia poſſet: quod tamen ipſe non aufert: ergo videtur quòd aliquis teneatur reſtituere, quod non abſtulit.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia humana derivatur à iuſtitia diuina. Sed Deo debet aliquis reſtituere plus quàm accepit ab eo: ſecundum illud Matthæi. 25. Sciebas quod meto, vbi non ſemino: & cōgrego vbi non ſparſi: ergo iuſtum eſt, vt etiam reſtituat homini aliquid quod non accepit.

¶ Sed Contra eſt, quod recompenſatio ad iuſtitiam pertinet in quantum æqualitatem facit. Sed ſi aliquis reſtitueret quod non accepit, hoc non eſſet æquale: ergo talis reſtitutio non eſt iuſtum quod fiat.

¶ Respondeo dicendum, quòd quicunque damnificat aliquem, videtur ei auferre id in quo ipſum damnificat. Damnum enim dicitur, ex eo quod aliquis minus habet quam debet habere, ſecundum Philoſophum in quinto Ethicorum. * Et ideo homo tenetur ad reſtitutionem eius, in quo aliquem damnificauit. Sed aliquis damnificatur dupliciter. Vno modo quia aufertur ei quod actu habebat: & tale damnum eſt ſemper reſtituendum, ſecundum recompēſationem æqualis, puta, ſi aliquis damnificet aliquem diruens domum eius, tenetur ad tantum quātum valet domus. Alio modo ſi damnificet aliquem impediendo ne adipiſcatur quod erat in via habendi. Et tale damnum non oportet recompenſare ex æquo, quia minus eſt aliquid habere virtute quàm habere actu. Quia autem eſt in via adipiſcendi aliquid, habet illud ſolum ſecundum virtutem, vel potentiam, & ideo ſi redderetur ei, vt haberet hoc in actu, reſtitueretur ei quòd eſt ablatum non ſimplum ſed multiplicatum: quod non eſt de neceſsitate reſtitutionis, vt dictum * eſt. Tenetur tamen aliquam recompenſationem facere ſecundum conditionem perſonarum & negotiorum.

Lib. 5. c. 4. tom. 5.

Ar. præced.

¶ Et per hoc patet reſponſio ad primum, & ſecundum. Nam ille qui ſemē ſparſit in agro, nondum habet meſſem in actu, ſed ſolum in virtute. Et ſimiliter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, ſed ſolum in virtute: & vtrumque poteſt multipliciter impediri.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus nihil requirit ab homine, niſi bonum quod ipſe in nobis ſeminauit. Et ideo verbum illud, vel intelligitur, ſecundū prauam exiſtimationem ſerui pigri, qui exiſtimauit ſe ab alio non accepiſſe: vel intelligitur quantū ad hoc, quòd Deus requirit à nobis fructus donorum qui ſunt, & ab eo, & à nobis: quanuis ipſa dona à Deo ſint ſine nobis.

Summa Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Dñs. Thom. per tres propoſitiones. Prima concluſio: Vnuſquiſque tenetur damnum, quod alteri dedit reſtituere. Probatur: Damnum alteri dare, idem eſt, quod quidpiam ab ipſo auferre: ſed qui abſtulit aliquid ab aliquo ex iuſtitia tenetur illud reſtituere: ergo, & qui damnum dedit. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur ex Ariſtot. 5. Ethicorum, cap. 5. dicente, damnum quempiam accipere nihil aliud eſſe, quàm minus habere, quam habere debuit. Sed quoniam dupliciter poteſt contingere quod quis aliquid ab alio auferat, ſcilicet, vel auferendo id, quod ipſe actu habebat, vel auferendo id, quòd tantum erat in potentia, ponit D. Thom. alias duas concluſiones. Secunda concluſio: Quicumque alteri adimit quod ipſe actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem reſtituere. Hæc ex ſuperioribus eſt manifeſtior, quàm quæ indigeat probatione. Tertia cōcluſio. Quicunque alteri damnum dat in eo, quod non actu, ſed ſolum in potentia habet, non tenetur illud ad æqualitatem reſtituere, ac ſi in

actu

actu habuiſſet,ſed ad æqualitatem illius potentiæ,penſata prius propinquitate ad actū, & perpenſis ſimiliter perſonarum ac negotiorum conditionibus. Probatur: Id, quod nondum actu eſt, ſed in via & in potentia, non tantum valet, ac ſi eſſet actu : ergo ſi ſic ablatum reddendum eſſet,ſecundum valorem actus, non ſimplum,ſed auctum reſtitueretur,ad quod nullus per iuſtitiam obligatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE materia huius articuli iam ſatis,abūdeque diximus articulo ſecundo huius quæſtionis. Quocirca duabus primis cōcluſionibus, vt notis prætermiſsis, tantum circa tertiam eſt difficultas, vtrùm vera ſit.

Dubiū circa tertiam concluſionem.

Et pro parte negatiua arguitur primò : Si ille, qui rem habet in ſpe, non vult eā tunc vendere,ſed expectare pericula omnia vſq; ad actum ipſius,qui contra eius voluntatem

1.argumentum.

rem illam diriperet,non ſolum teneretur reſtituere,quantum tunc valebat, ſed quantū ad humanam apparentiam erat valitura:ergo concluſio D.Thom. eſt falſa.Conſequētia eſt nota,& antecedens probatur: nam ſi Petrus, verbi gratia, haberet pullum equi valentem nunc decem aureos, promittentē tamen in futurum ſe valiturum centum, & dictus Petrus vult ſuum equum alere ſeruareque in poſterum, tunc qui illum occideret,non ſolum teneretur reſtituere decem, quos equus valet, ſed etiam centum, quos in tempore futuro erat valiturus: ergo non tantum eſt reſtituendum quod valet res pēſata potentiæ propinquitate, ſed quāta erit

2.argumētum.

actu in poſterum valitura. ¶Secundò, Qui pecuniam creditoris detinet vltra prefixum tempus, non ſolum tenetur reſtituere eam pecuniam, ſed etiam totum lucrum, quod creditor propter illam moram amiſit : ſed illud lucrum nondum erat in actu, ſed tantum in potentia,atque virtute : ergo totum quod eſt in potentia eſt reſtituendum,ſicut & illud quod eſt actu.

Concluſio D.Tho.vera.

¶His tamen non obſtantibus dico,quòd concluſio D. Thomæ, eſt vera, & ratio ad illam probandam adducta efficaciſsima : ſi tamen cum quadam limitatione intelligatur. Pro quo eſt aduertendum, quòd dupliciter poteſt aliquis alteri nocere in illis rebus,quas in potentia poſsidet, ſcilicet,caſu & per inaduertentiam, aut dedita opera, per iniuriam domino inuito,atque renuente. Et quidem ſi damnum fiat primo modo, tunc deductis expenſis, quas dominus facturus erat (illæ enim non ſunt ei ſublatæ, ſed penes ipſum manent) conſiderandā ſunt pericula ad arbitrium boni viri, vt reſtitutio fiat,iuxta id,quod D. Thom.dicit in tertia concluſione. Cæterum, ſi damnū fiat ſecundo modo deductis ſimiliter expenſis,longe maior erit reſtitutio facienda. Nā valor rei tunc penſandus erit, ac ſi res iam actu ſit, aut paulò minus ; nulla habita ratione periculorum, quæ vſque ad actū poſſunt interuenire.Et ratio eſt:Nam cum dominus illius rei, quæ eſt in potentia ſuo periculo (vt ſupponimus) tempus percipiendorum fructuum velit expectare, & ad id faciendum habeat iūs, quo ipſo inuito non poteſt iuſtè priuari,fit, vt dum ab inuito auferuntur huiuſmodi fructus, non ſolum ea re,quam in potentia habebat,ſed etiam iure præſtolandi tempus fructus percipiendi ſpoliari dicatur; quæ duo æquiualent rei actu exiſtenti,atque poſſeſſæ. Et in hoc caſu non habet locum concluſio D.Thom.eſt que ille,in quo procedit primum argumentum ad quod ex dictis patet ſolutio. ¶Ad ſecundum argumentum reſpondet D.Tho. hic ad ſecundum, iuxta doctrinam poſitam in tertia concluſione, quod qui pecuniam, quam debet non ſoluit tempore à creditore præfixo,nō ſolū tenetur ipſam pecuniam reddere,ſed etiā reſtituere damnum, quod ex illa negligentia creditori accreuit. Non quidem in integrū,quia lucrū non erat certum:ſed ad arbitrium prudentis viri,penſatis prius quantitate pecuniæ, & negotiorū conditionibus,atque circūſtantijs.Quæ ſententia communiter ab omnibus recipitur. Ex quo infertur, quàm peſsimè faciant nobiles,atque magnates, qui multis annis inuitis mercatoribus detinent pecuniam, qua multa alia bona lucrari poſſent. Vltra hoc enim quòd peccant id facientes tenenturad reſtitutionem lucri ceſſantis, tanquam illi, qui huius nocumenti cauſa iniuſtè extiterunt,quam niſi faciant non erunt à confeſſoribus abſoluendi.

Ad.1.arg.

Ad.2.argumū.

Dubium.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco:Si mercator mutuauit alicui mille aureos,hac conditione, vt mutuatarius illos redderet infra annum,mutuans autem intra id tempus incidit in notabile detrimentum ob id ſolū, quod non habuit ſuam pecuniam,an mutuatarius teneatur id damnum mercatori ſatisfacere. Et pro parte affirmatiua eſt argumentū:Nam ille,fuit cauſa illius dāni:ergo. Dico tamen,talem mutuatarium ad nullam reſtitutionem teneri ex debito iuſtitiæ. Tū, quia nullam iniuriam mutuanti intulit,cùm ipſe volens per totum annum mutuauerit. Tum etiam,quia nec mutuatarius prædictū mutuum cum illo onere acciperet.Quocirca quod diximus inter reſpondēdum ad ſecundum

Argumentum. Concluſio.

cundum argumentum, nempe, quod debitor tenetur ad reſtitutionem illius, quod creditor ex defectu ſuæ pecuniæ amiſit, eſt intelligendum, quando tempus differtur vltra voluntatem creditoris, non autem quandiu ex voluntate vtriuſque tempus ſolutionis durat. Tota enim ratio, propter quam ab illo, qui eſt in mora ſoluendi poteſt negotiator lucrum ceſſans exigere, non eſt ea præciſè, quod pecunia negotiatoris in virtute plus valet, quam ſi non eſſet negotiationi expoſita; ſed hæc iuncta cum alia, nempe, quòd præter voluntatem ipſius mercatoris retinetur. Quare quandiu mercator ſua ſponte alienatam à ſe habet pecuniam, nulla ratione poterit lucrum ceſſans exigere. Sed de hoc infra dicemus in materia de vſuris. q. 78. *Quæſtio.* ¶ Et ſi quis quærat, an qui accipit ab alio mutuò mille aureos ſoluendos intra annum, ex iuſta tamen cauſa non ſoluit, nempe, quia non potuit, teneatur reſtituere damnum, quod creditor ex dilatione ſolutionis incurrit: Et quidem videtur pars affirmatiua veræ: nam detinet is alterius pecuniam domino inuito. In contrarium tamen eſt, quòd nullus incurrit aliquam reſtitutionis obligationem ſine culpa. Et certum eſt, quòd non ſoluens, quia aliud facere nõ poteſt, nullam culpam committit. *Reſponſio ſub diſtinctione.* ¶ Ad huius tamen explicationem dico, dupliciter poſſe contingere, quod quis præfixo tempore non ſoluat. Vno modo, quia ſimpliciter non eſt ſoluendo, quia, ſcilicet, nec habet, nec poteſt habere, vnde ſoluat. Et qui ob iſtam cauſam decreto tempore non ſoluit, non tenetur ad reſtitutionem damni inde ſubſequuti. Contra rationem enim naturalem eſſet, quòd qui facit totũ quod poteſt, vt ſeruet ea, ad quæ tenetur, ad aliquid aliud obligetur. Secundo modo poteſt vſu venire, quòd debens pecuniam præfixo tempore non reddat, non quia nõ poſſet, ſed quia non poteſt ſine aliquo magno ſuo detrimẽto. Vt, ſi, verbi gratia, non poſſet illam reddere, niſi domum, aut alia bona vendat, & tamen poſt tempus præfixum poterit ſoluere totum quod debet, ſine illo damno. Et tunc certum eſt, quod tenetur de damno, quod ſequitur creditori ob dilationem ſolutionis. Nullus enim debet ſeruare ſe indẽnem cum nocumento alterius. Et ſic, ſi vult retinere bona, ſoluat damnum, quod propter hoc infert alteri.

Explicatur illud Matth. meto vbi non ſemino. ¶ In ſolutione ad tertium adducit D. Tho. illud teſtimoniũ ex Matth. 25. Sciebas, quòd meto vbi non ſemino, & congrego vbi non ſparſi? Quo videtur ſignificari, quòd aliquid nos debemus reddere Deo præter id, quod accepimus. Eiuſque conſtituit duas expoſitiones. Prima eſt, quòd verbum Chriſti intelligitur non ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum exiſtimationem eius ſerui nequã, qui ex odio arbitrabatur Deum plus petere, quam ſeminarat. Cum tamen ſecundum fidem tota radix meritorum noſtrorum ſit gratia Dei. Ex quo fit, vt quidquid meriti illi offerimus ipſe prius in nobis ſeminaſſe ſit dicendus. Et quod hic ſit legitimus ſenſus illius loci, colligi videtur ex eo, quod Chriſtus dixit: Ex ore tuo te iudico, ſerue nequam. Quaſi diceret: Non ex rei veritate, ſed ex tua falſa exiſtimatione, qua credis, Deum petere quod non ſeminauit, arguo te inertiæ, atque negligentiæ. &c. Secunda expoſitio eſt, quòd Deus dicitur petere aliquid à nobis præter gratiam quam confert, quia exigit noſtrum aſſenſum, quo ab illo moueri ſinamus, vſumque gratiæ, quo ipſa augeatur. Cæterum, quoniam Deus ipſe eſt, qui mouet nos ad aſſentiendum vltra hoc, quod fruges meritorum noſtrorum in nobis ſeminat per gratiã, ſincerior, atque textui conformior apparet prima interpretatio, nec hæc ſecunda omnino ſequenda. Caietanus ſuper iſtum locum Matthæi dicit, quòd Deus ſecundum proprietatem ſermonis, & ſecundum veritatem, dicitur, metere, vbi non ſeminauit, & colligere vbi nõ ſparſit, dum ex malis, quanuis grauibus, quę homines committunt bona aliqua elicit. Mala quidem, quę nos facimus quaſi quædam ſemina noſtra ſunt, quæ nos male operantes ſeminauimus, & non Deus, qui non culpæ, ſed virtutis eſt autor. Vt ipſe Iſraelem per quendam prophetã docens ait: Audi Iſrael; Ex me adiutorium tuum; perditio autem tua ex te. Cum ergo ex malis noſtris bona elicit, metit, vbi non ſeminarat. Quod & Moyſes Deuter. 32. ſignificare voluiſſe videtur, cùm de Deo loquens ait: Suggerit mel de petra, oleumque de ſaxo duriſsimo. Nomine petræ, eo quod ſterilis illa ſit & ponderoſa, peccatum non immerito ſignificari poteſt: mel autem, quia dulce eſt bonũ quodlibet deſignat. Tũc ergo Deus mel de petra ſuggerit, quando ex malis, quæ cõmittimus maiora elicit bona. Tam immenſa eſt enim diuinæ bonitatis fœcunditas, vt non ſolum ex bonis bona, ſed ex malis, quæ illo permittente plurima ſubinde fieri contingit, bona ſemper elicere velit. Quinimò Deus, cui rerum eſt ſumma poteſtas, vt Auguſtini verbis vtar, cum ſummè bonus ſit, nullo modo ſineret aliquid mali eſſe in operibus ſuis. Niſi vſque adeò eſſet omnipotens, vt bene faceret etiam de malo. Nõ quidem

Caietanus. *D. Auguſt.*

dem, quia malis ipsis virtutem, & potestatē ad bonum aliquod producendum Deus tribuerit: nam hoc sentire summæ dementiæ esset: cùm veritas dicat, Matth. 7. Arbor mala nō potest bonos fructus facere: sed quia illa, quæ ex se facere nequeunt, Deus pro sua immensa bonitate ex eis occasione accepta elicit, bona, scilicet, faciendo, quæ, nisi mala pręcessissent non fuisset facturus. Mala quidem fuit primi hominis inobedientia, & diuini præcepti transgressio. Sed hæc Deo autore in maximum cessit bonum, cum ad hominis redemptionem; qui propter peccatum à dæmone captiuus tenebatur, Deus homo fieri, & pro hominibus mori dignatus est. Nulla etiam lingua, nullusque intellectus capere sufficit, quale quantumque peccatum commiserint, qui agnum innocentissimum Dei, scilicet, & hominis filium tam crudeliter, & tam turpiter interfecerunt. Sed hanc cædem, quæ grauissimo Iudæorum scelere commissa est, Deus in nostram, hoc est, totius humani generis vtilitatem conuertit: cùm per illius mortem omnium delicta condonauerit, omnibusque regni cælestis introitum patefecerit. Quæ omnia nisi Christi morte intercedente nullus assequi potuisset, iuxta illud Pauli ad Hebrę. 9. Sine sanguinis effusione nō fit remissio, nec sine sanguine sacerdos in secundum intrabat tabernaculum. Et ideò Christus assistens Pontifex futurorum bonorum per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, ęterna redemptione inuēta, vt omnibus in posterum patentem accessum relinqueret. Itaque nullum à quouis homine malum committitur, quod Deus pro sua erga nos immensa pietate non vertat in aliquam, aut illius, qui commisit, aut aliorum vtilitatem. Plurimum autem interest inter eos, qui mala committunt. Nam si is, qui malum facit, ferreum habet cor, & intractabile, malum illius, Deus in aliorum iustorum, qui secundū propositum vocati sunt sancti, vertit vtilitatem. Si autem aliquem ex electorum numero peccare contingat, etiam hoc ipsum peccatum Deus pro sua pietate illi facit proficere in bonum, dum ex perpetrato scelere humilitatem illum, atque cautelam docet, vt cautior, scilicet, viuat atque diligentior in sui custodia præstet. Et propter hoc dicebat Paulus Roman. 8. Diligentibus Deū omnia cooperantur in bonum. Omnia, inquit, siue bona siue mala sint. Nam electis Dei in bonum etiam cooperantur mala, dum ex ipsis humiliores, & doctiores redduntur. Quod vice versa contingit peccatoribus, quos ex bono etiam opere interdum superbire, ac detrimentum pati videmus. Et idcircò dicebat Sapiens Ecclesiast. 42. Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier. Viri nomine iustus & fortis significatur, mulier vero infirmam, & fragilem mentem figurat. Contingit autem sæpe sæpius, quòd vir fortis in peccatum labatur, & homo peccator ac debilis bene operetur. Sed hoc inter vtrumque interest; quòd peccator ex bono opere superbit, & sic grauius læditur; vir autem fortis & iustus ex eo, quòd se male egisse cognoscit, humiliatur, & cautius viuit, ac inde ad maiorem iustitiā surgit. Quia ergo magis proficit iustus ex vnius peccati ruina, quàm homo peccator, ex aliquo opere bono, conuenienter dicit Sapiens meliorem esse iniquitatem viri quam mulierem benefacientem. Plura alia adduci poterant ad hoc propositum ex illo Esaiæ: Dicite iusto, quoniam bene. Vbi omnis boni plenitudo iustis hominibus promittitur. Et ex illo Psalm. 1. Foliū eius non defluet, & omnia quæcunque faciet semper prosperabuntur. In cuius loci interpretationem dictum videtur quod ex D. Paulo, ad Rom. 8. adduximus. Sed quoniam non concionatoris, sed interpretis D. Thomę munus suscepimus, ab illis supersedemus. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS. V.

¶ Vtrùm oporteat semper restitutionen facere ei, à quo acceptum est aliquid.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd non oporteat semper restitutionem facere ei, à quo acceptum est aliquid. Nulli enim debemus nocere. Sed aliquando esset in nocumentū hominis si redderetur quod ab eo acceptum est, vel etiam in nocumentum aliorum, puta, si aliquis redderet gladium depositum furioso: ergo non semper est restituendum ei, à quo acceptum est. 4. dist. 15. q. 1. a. 5. q. 4. & opus. 67. & 73. c. 17. et 18.

2 ¶ Præterea, Ille qui illicitè aliquid dedit non meretur illud recuperare. Sed quandoque aliquis illicite dat quod alius etiam illicite accepit, sicut apparet in dante & recipiente aliquid simoniace: ergo non semper restituendū est ei, à quo acceptum est.

3 ¶ Præterea, Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque est impossibile restituere ei, à quo acceptū est, vel quia

quia eſt mortuus, vel quia nimis diſtat, vel quia eſt ignotus: ergo non ſemper faciẽda eſt reſtitutio ei, à quo acceptum eſt.

4 ¶ Præterea, Magis debet homo recõpenſare ei, à quo maius beneficiũ accepit. Sed ab alijs perſonis homo plus accepit beneficij, quam ab illo qui mutuauit, vel depoſuit, ſicut à parẽtibus: ergo magis ſubueniendum eſt quandoq; alicui perſonæ alteri, quàm reſtituẽdũ ei, à quo acceptum eſt.

5 ¶ Præterea, Vanum eſt reſtituere illud quod ad manum reſtituentis per reſtitutionem peruenit. Sed ſi prælatus in iuſtè aliquid eccleſiæ ſubtraxit, & ei reſtituat, ad manus eius deueniet: quia ipſe eſt rerum eccleſiæ conſeruator: ergo non debet reſtituere eccleſiæ à qua abſtulit, & ſic non ſemper reſtituendũ eſt ei, à quo eſt ablatum.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur, Roman. 13. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal vectigal.

¶ Respondeo dicendum, quòd per reſtitutionẽ fit reductio ad æqualitatem commutatiuæ iuſtitiæ, quæ conſiſtit in rerum adæquatione, ſicut dictũ * eſt. Huiuſmodi autem rerum adæquatio fieri non poſſet, niſi ei, qui minus habet quàm quod ſuum eſt, ſuppleretur quod deeſt. Et ad hanc ſuppletionẽ faciẽdam, neceſſe eſt, vt ei fiat reſtitutio, à quo acceptum eſt.

Art. 2. huius q. 62. ar. 10.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd quando res reſtituenda appareret eſſe grauiter nociua ei, cui reſtitutio facienda eſt, vel alteri: non ei debet tunc reſtitui: quia reſtitutio ordinatur ad vtilitatem eius, cui reſtituitur. Omnia enim quæ poſſidentur, ſub ratione vtilis cadunt. Nec tamen debet ille qui detinet rem alienam, ſibi appropriare, ſed vel reſeruare, vt congruo tẽpore reſtituat, vel etiam alibi tradere tutius cõſeruandam.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliquis dupliciter aliquid dat illicitè. Vno modo quia ipſa datio eſt illicita, & contra legem, ſicut patet in eo qui ſimoniacè aliquid dedit. Et talis meretur amittere quod dedit. Vnde nõ debet ei reſtitutio fieri de his. Et quia etiã ille qui accepit, contra legem accepit, non debet retinere, ſed debet in pios vſus conuertere. Alio modo aliquis illicitè dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipſa datio non ſit illicita: ſicut cum quis dat meretrici propter fornicationem. Vnde & mulier poteſt ſibi retinere quod ei datum eſt. Sed ſi ſuperfluè ad fraudem, vel dolum extorſiſſet, tenetur eidem reſtituere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſi ille cui debet fieri reſtitutio ſit omnino ignotus, debet homo reſtituere ſecundũ quod poteſt, ſcilicet, dando in eleemoſynas pro ſalute ipſius, ſiue ſit mortuus, ſiue ſit viuus: præmiſſa tamen diligenti inquiſitione de perſona eius, cui eſt reſtitutio facienda. Si vero ſit mortuus ille, cui eſt reſtitutio facienda, debet reſtitui hæredi eius, qui computatur quaſi vna perſona cum ipſo. Si vero ille ſit multum diſtans, debet ſibi tranſmitti quod ei debetur, & præcipuè ſi ſit res magni valoris, & poſsit commodè trãſmitti. Alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, vt pro eo cõſeruetur, & domino ſignificari.

¶ Ad quartum dicendum, quòd aliquis de hoc quod eſt ſibi proprium, debet magis ſatisfacere parẽtibus, vel his à quibus accepit maiora beneficia. Nõ autem debet aliquis recompenſare benefactori de alieno. Quod cõtingeret, ſi quod debet vni, alteri reſtitueret: niſi fortè in caſu extremæ neceſsitatis, in quo poſſet, & deberet alicui etiã auferre aliena, vt patri ſubueniret.

¶ Ad quintum dicendum, quòd prælatus poteſt rẽ eccleſiæ ſurripere tripliciter. Vno modo, ſi rem eccleſiæ non ſibi deputatam, ſed alteri, ſibi vſurparet, puta, ſi Epiſcopus vſurparet ſibi rẽ capituli. Et tunc planũ eſt quòd debet reſtituere, ponẽdo in manus eorum, ad quos de iure pertinet. Alio modo, ſi rem Eccleſiæ ſuæ cuſtodiæ deputatam

in alterius dominium transferat, puta, conſanguinei, vel amici. Et tunc debet reſtituere Eccleſiæ, & ſub ſua cura habere, vt ad ſucceſſorem perueniat. Tertio modo poteſt prælatus furripere rem Eccleſiæ ſolo animo, dum, ſcilicet, incepit habere animum poſsidendi eam vt ſuam, & non nomine Eccleſiæ: & tunc debet reſtituere, talē animum deponendo.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thomas, vnica concluſione vniuerſali, quæ talis eſt: Neceſſarium vbique, & ſemper eſt, ei facere reſtitutionem, à quo res ſublata eſt. Probatur: Reſtitutio eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ, per quam inter perſonas, quæ inæqualia habent, æqualitas conſtituitur: ſed hæc rerum adęquatio legitime conſtitui non poteſt, niſi eidem ipſi reddas, quod ei abſtuliſti; ſiquidem ille eſt, qui propter tuam ablationem minus habet: ergo ſemper vero domino debet fieri reſtitutio. Eandem etiam concluſionem probat in argumento, ſed contra, ex illo Pauli ad Roman. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, & cui vectigal, vectigal.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVæſtio huius articuli præcipua eſt in materia reſtitutionis, & ad quam plerique Doctorum, concluſionum multitudine reſpondent. Propterea, quod in illa vnica generalis regula tradi non poteſt. Aliquando enim res ſuo domino eſt reſtituenda: aliquando prælabenti, etiam ſi ſua non fuerit: aliquando Eccleſiæ: aliquando pauperibus: aliquando fiſco, aut cameræ apoſtolicę: prout iure talia bona huic, vel illi fuerint applicata. Cæterum quoniam maiori ex parte illi, à quo res fuit ablata, reſtitutio eſt facienda, vt patet de reſtitutione ſpoliatorum per totum, & ex cap. re integranda. 3. q. 1. ab ſolutè D. Tho. in hoc articulo poſuit concluſionem, qua dicit reſtitutionem ei faciēdam eſſe, à quo res eſt ſublata. Cui ex ſententia Caietani hic tanquam limitatio pro ratione, fuit adiunctum ne ille, ſcilicet, à quo res eſt accepta, habeat minus iuſto. Quo datur intelligi, quòd qui accepit aliquid ab eo, qui non erat verus dominus, vt qui accipit à latrone, vel à filio familias, vel à monacho non illi, à quo accipit, cum iſte non habeat minus iuſto, ſed vero domino reſtituere tenetur.

Generalis regula.

Res reſtituēda ſunt in duplici differētia.

¶Cæterum, vt hæc res melius intelligatur aduertendum eſt, quod res reſtituendę ſunt in duplici differentia. Quædā enim ſunt ſine poſsidentis voluntate ſublatæ. aliæ vero ab ipſo poſsidente datę. Et quidē de rebus ſine poſsidētis voluntate ſublatis, ſuppoſito, quòd is, qui rē ablatā habet, eā retinere non poteſt. Dico primò, quòd ſi is, qui præhabebat furtiuè, aut per vim, aut per notoriā iniuſtitiam eam tenebat, non illi, qui ius ad rē habere dignoſcitur, eſt reſtituēda. Itaque, ſi quis rē ab eo, qui non erat verus dominus ſuſtulit, vt pote à latrone, nō ei, ſed domino, cui ipſe furripuerat eſt reddēda. Et ratio eſt: Nam cū fur nullū ius ad illā rē habeat, nulla ei fit iniuria, ſi ſibi nō reſtituatur. Nec obſtat quod dicitur in cap. in literis. de reſtitutione ſpoliatorū, ſcilicet, ꝙ prædo ſecundū iura eſt primò reſtituēdus in caſu, quo quis accepit rē ab eo poſſeſſam. Nā hoc nō procedit de prædone notorio, cū certū ſit huiuſmodi prædones potiùs eſſe ſuſpendendos, quā in poſſeſsione illarū rerū, quas iniuſtè poſsidēt conſtituēdos, vt notat gloſſa in dicto illo cap. Sed procedit de illo prædone, de quo dubitatur, an iuſtè poſsideat, nec ne. Hic enim, interim quòd nō cōſtat ad quē res ipſa pertineat in foro contētioſo, reſtituē d' venit, ſed nō in cōſciētia, ſi certū ſit prædonē rē illā per rapinā obtinuiſſe. Dico. 2. ꝙ ſi res, quæ retineri non poteſt, fuerat ei, à quo ſublata eſt, vel cōmodata, vel locata, vel impignorata, vel adminiſtratione tradita, tūc illi, cui ſubtracta eſt, venit reſtituēda, etiā ſi nō ſit verus illius dominus. Itaq; ſi quis accepit iniuſtè rē aliquā ab eo, qui illā cōmodatam, aut locatā, aut alio quouis iuſto titulo poſsidebat, tenetur illā reſtituere nō vero dño, ſed ei, à quo accepit. Et ratio eſt: Nam, cū iſte bona fide rē illā poſsideat, ac honeſto titulo retineat, ad ipſāq; vtendū ius habeat, vnde & in iudicio poteſt eā repetere, fit, vt nō vero dño, ſed ſibi ſit reſtituenda, etiā ſi rē illā vltra tēpus accōmodationis, aut locationis poſsideat, ad ipſū enim pprie pertinet de re illa rationē ſuo dño reddere.

¶Et ſi quis quærat, an ſi is, qui accepit ab aliquo rem non ſuā iuſto tamē titulo poſſeſſam, reſtituit eam vero domino, teneatur aliquam facere ſatisfactionē ei, à quo accepit, reſpondeo ſub diſtinctione. Nam, vel ex eo, quod illa res redditur vero domino, is, qui eam antea poſsidebat, afficitur detrimento aut non. Si nō afficitur, nihil eſt illi reſtituēdum, cū obligatio reſtitutionis ex illato detrimēto oriatur. Si autē afficitur detrimēto neceſſariū erit id damnū per reſtitutionē recōpenſare, cū ſit per iniuſtitiā, atq; iniuriam datū. Dico tertiò, quòd, ſi is, cui aliquid ſubtractū eſt, erat verus dñs, liberā ſuarū rerum ad

Quæſtio.

Reſpōſio.

adminiſtrationē habens, ei, & non alteri; eſt reſtitutio facienda. Et in hoc caſu procedit concluſio poſita à D. Tho. in iſto articulo. Nec obſtat, quòd bona defuncti reſtituūtur hæredi, & quæ ignoto debētur, reſtituūtur pauperibus. Nam hæredes perſonā defuncti gerunt. Ex quo fit, vt, quòd eis confertur, defuncto etiā dari dicatur. Et quod reſtituitur pauperibus, ſimiliter redditur domino, cum pauperes per ſe nullum acquirant dominiū, niſi, quia loco veri domini ſubrogantur.

Argumentum. ¶Sed contra hoc eſt argumentum: Qui dolo elicit pecuniam ab alio, fingendo ſe eſſe pauperem, aut conſanguineum illius, tenetur talem pecuniam reſtituere, vt de ſe patet, & non ei, à quo accipit: ergo falſum eſt dicere, quòd ſemper quod res auferetur à vero domino ei, & non alteri eſt facienda reſtitutio. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Qui iſto modo ſua ſponte pecuniam dedit pauperi, etiā ſi ſit deceptus in eo, quòd habuit talē pauperem; aut pro cognato, aut pro conſanguineo, nō tamen fuit deceptus in eo, quòd fecit eleemoſynam: ergo tranſtulit dominium, aut in veros pauperes, aut in veros parentes, atque ex conſequenti illis eſt facienda reſtitutio. *Sententia Ioannis de Medina.* ¶Propter hoc argumentum Medina, Codice de reſtitutione, quæſt. 2. dub. 2. dicit, quòd pecunia iſto modo habita, eſt reſtituenda, vel pauperibus, vel parentibus, quorum nomine fuit accepta; & non illi, qui eam dedit. Cæterum contrariū mihi videtur dicendum. Et ratio eſt: Nam cùm error atque deceptio tollant voluntarium, vt autor eſt D. Thom. 1. 2. quæſtio. 6. ar. 8. & talis ex errore dederit pecuniam, manifeſtè ſequitur, quod inuoluntariè eā dedit, atque ex conſequenti quod non tranſtulit dominium illius. Medina loco citato reſpondet ad iſtā rationē, fatendo illic verſari errorem. Dicit tamē, quòd ille error verſatur circa perſonam, cui datur, & nō penes ipſam donationem. Nam quod Petrus, verbi gratia, det huic perſonæ, ex errore prouenit; & ideo hæc perſona illius rei, quæ inuoluntariè datur domina non fit. Tamē ad hoc vt det pauperi, aut cognato, non errore aliquo, ſed voluntate potius inducitur. Et ſic pauperi, aut cognato acquiritur dominium: quare illis, & non domino erit facienda reſtitutio. *Impugnat Medina.* Dico tamen, quòd hæc ſolutio eſt metaphyſica, nec in re morali admittenda. Vnde contra illam ſic argumentor: Petrus non vult dare eleemoſynam pauperi in communi, aut cognato in communi, ſed huic pauperi, aut huic cognato in particulari; non enim paupertati, aut cognationi pecunia datur, quamuis ſint cauſa donandi: ſed reſpectu huius perſonæ in indiuiduo donatio eſt inefficax & inuoluntaria: ergo non abdicat à ſe dominium. Et confirmatur: Qui dat eleemoſynam certæ perſonę petenti, ipſi & non alteri intendit dare: ergo ſi iſti non dat voluntariè, nulli dat voluntariè, atque ex conſequenti nō abdicat à ſe dominium. Tertiò: Huiuſmodi homo ideò vltrò & ſua ſponte dat, quia alius petit: itaque, nec cognato, nec vero pauperi daret, niſi quia petit: ſed nec verus cognatus, nec verus pauper petit: ergo nullum illis dominium transfert, atque ex conſequenti ſibi, & non alteri eſt facienda reſtitutio. *Dupliciter poteſt quis per fallaciā pecuniā ex torquere.* ¶Sed pro maiori huius rei intelligentia, ne rerum ſimilitudine decipiamur, aduertendum eſt, dupliciter poſſe contingere, quòd quis per fallaciam pecuniam extorqueat. Vno modo nihil petendo, ſed ipſa ſpecie ſanctitatis, aut paupertatis, quam præſefert, inuitando alios, vt eleemoſynas, quas in veros pauperes erant facturi in ipſum conferant. Alio modo rogando, atque petendo, & ad rogata impetranda, falſo ſanctitatis, aut paupertatis, aut cognationis nomine vtendo, eaque ratione maiorem aliquam pecuniæ ſummam eliciendo, quam quæ ex charitate pauperibus communiter conferri ſolet. Hoc ſuppoſito dico duo. Primum eſt, quòd ſi iſto ſecundo modo fiat, tunc proculdubio eſt vera noſtra ſententia, quam contra Medinam poſuimus. Dico ſecūdò, quòd, ſi petens ſolum priori modo vtatur, tunc res acceptæ non dominis, ſed veris pauperibus ſunt reſtituendæ. *Sententia autoris.* Et quantum ad hoc vera eſt ſententia Medinæ, quam etiam tenet Adrianus in. 4. in materia de reſtitutione, quęſtione propria de hac re, quæ incipit. Conſequenter quæro. Et ratio illius eſt, non quam adducit Medina, ſed quia in caſu poſito, quoniam is, qui dat vltrò & ſua ſponte offert, eratq; id alioqui pauperibus collaturus, rectè interpretamur ipſum, non tam perſonæ, quam pauperibus voluiſſe donare. Ex quo fit, vt non illi ſed pauperibus ſit reſtitutio facienda. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum factum contra concluſionem D. Thomæ.

Limitationes propoſitæ ſententiæ. ¶Diximus in ſuperioribus, quod qui accipit rem ab eo qui nō eſt verus dñs, vt qui accipit rē à latrone, filio familias, aut monacho, non ei, à quo accipit, ſed vero domino debet facere reſtitutionē. Sed eſt hoc intelligendū cùm tribus limitationibus, quas notat Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 7. art. 1. in corpore. Prima eſt, quòd ſit certus rem illam

illam eſſe alterius, & non illius à quo accipit: nam ſi res eſt dubia cum in dubijs ſit melior conditio poſſidentis, eidem à quo fuit ablata, vt ipſe videat cuius eſt, reſtituenda erit. Secunda limitatio eſt, quòd reſtituens id poſsit facere, ſine ſuo magno incommodo. Nam ſi latronem, aut filium familias timeat, à quibus credit, quòd niſi eis reddat, vapulabit, vel quid ſimile accipiet, non tenetur cum tanto diſpendio, nec etiam cum minori rem vero domino reddere, ſed erit ſatis reſtituere ei, à quo accepit. Et ſi quis obijciat, Ille, qui accepit rem à latrone, non ex charitate, ſed ex iuſtitia tenetur eam vero domino reſtituere: ergo, cum aliqua eius iactura tenetur id facere. Probo conſequentiã: Nam iuſtitia, vt ſupra diximus, etiam cum propriæ vitæ periculo obligat, quod nõ contingit in charitate; reſpondeo, conceſſo antecedenti, negando cõſequentiam. Et ad probationem dico, quòd quanuis vno è duobus modis poſsit quis obligari ad reſtitutionem, ſcilicet, ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ, tamen quantum ad vim obligandi differunt iſta duo, quam plurimum inter ſe ſe. Nam qui ex acceptione iniuſta eſt obnoxius reſtitutioni, vt fur, tenetur ad illam, ſi aliter fieri nequit, etiam cum damno ſuorum bonorũ, modo non ſit grauiſsimũ. At verò qui obligatur ad reſtitutionem ſolum ratione rei acceptæ, vt in caſu propoſito de latrone & filio familias; quia in ea re omnis iniuria abeſt, caſuque videtur factum, vt res alterius ad ſe deuenerit, non tenetur id reſtituere cum aliqua ſua iactura. Tertia limitatio eſt, quòd quando quis rem vero domino reſtituit, & non ei, à quo accepit, vtrumque admoneat eius, quem facit, latronem, ſcilicet, ne poſteà pœnitentia ductus iteratò reſtituat, quod ſemel eſt reſtitutum, dominum autẽ ne alia via procuret id recuperare. Et hæc dicta ſint de rebus alicui ſubtractis contra ipſius poſsidentis voluntatem.

Tripliciter poteſt contingere, q aliquis alteri rẽ ſuã det.

¶Reſtat nunc dicendum de illis rebus, quas retinere non poſſumus, etiam ſi eas habueribus ex præhabentis voluntate, quia ſcilicet, præhabens eas nobis contulit. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum, tripliciter poſſe contingere, quod quis alteri rem ſuam det, ſcilicet, vel abſolutè, vel conditionaliter, vel ob cauſam, & quidem, ſi abſolutè res eſt donata & donatio non valet, donanti eſt reſtituenda. Ex quo enim donare non potuit, perinde eſt ac ſi donatio non fuiſſet facta: & ſic ad donantem res donata deuoluitur. Si autem dedit conditionaliter, conditione non exiſtente, ſimiliter res ad donantem redire debet, ſi quidem non niſi ſub conditione donauit. Et idem eſt dicendum de eo, qui rem dedit ob cauſam honeſtam, non liberaliter, ſed aliqua neceſsitate commotus, vt qui dat iudici, vt iuſtitiam ei faciat, aut qui dat diuiti, vt ſibi mutuet. In his enim caſibus dãti eſt reſtitutio facienda. Si autem ob cauſam turpem fuit facta donatio, vt ſi quid datum eſt alteri, vt aliquid indebitum agat, puta, iniuſtam ferat ſententiam, aut falſam deponat, aut flagitium aliquod committat, tunc communis videtur ſentẽtia Doctorum, quòd res illa non eſt danti reſtituẽda, eo quòd obſtat ſibi ſua turpitudo. Ita refert Syluester verbo reſtitutio. 2. §. 1. Sed contra hos facit ratiõ (loquendo in foro cõſcientiæ) quod leges, quæ in odium turpitudinis ſtatuunt res illas turpiter datas, non eſſe dantibus reſtituendas, ſunt pœnales. Et ſic in conſcientia non obligant ante ſententiam latam, iuxta gloſſam approbatam in capit. fraternitas. 12. quæſtio. 2. & iuxta id, quod hos articulo. 3. huius quæſtionis latè diximus. Ac proinde dantis turpitudo non poterit ei obſtare, quo minus datum ante ſententiam contra dantem latam poſsit eidem reſtitui. Verum in hoc caſu videtur mihi diſtinguendum. Nam, vel cauſa turpis, ob quam res donata erat, eſt poſt modum ſubſequuta, vel non. Si primum, tunc non danti eſt taliter acceptum reſtituendum, ſed pauperibus. Et ratio eſt; quia qui ob cauſam illam donauit cauſa ſubſequuta, viſus eſt omnino dominium rei datæ à ſe abdicaſſe; & ſic non ſibi eſt reddenda. Si autem cauſa non fuit ſubſequuta, tũc eidem eſt reſtituendum quod ob talẽ turpem cauſam fuerat acceptum. Et ratio eſt: Nam cum non niſi ob cauſam illam donauerit, ea non ſubſiſtente non eſt viſus à ſe rem ſic datam abdicaſſe; & ſic eſt ſibi in conſcientia reſtituenda. Quanuis enim homo ob turpitudinem ſuam ſit dignus, qui re ſua priuetur, non tamen ideo ipſo facto eſt priuatus, cùm aliud ſit hominem eſſe dignum priuari, & aliud ipſo facto priuatum eſſe, vt conſtat ex illo celebri dicto Auguſtini, Peccator non eſt dignus pane, quo veſcitur. Si res autem ſit data ſimoniace, tunc non danti, ſed Eccleſiæ, in cuius iniuriam res eſt data, venit reſtitutio facienda, iuxta diſpoſitionem iuris in cap. de hoc autem, de ſimonia. Sed de his latius dicemus in ſubſequentibus.

De dãte ob cauſam turpem.

Sententia D. Thomæ in ſolutione ad 1.

¶In ſolutione ad primum argumentum dicit Diu. Thom. quòd quando res reſtituenda

cuenda nocua eſt domino petenti, aut alteri, non reddenda, ſed in aliud tempus, quando iam ex reſtitutione nullum ſequetur incommodum, eſt fideliter ſeruanda. Et ratio eſt: Nam reſtitutio in vtilitatem domini rei ablatæ, vel detentę, & non in eius perniciem fieri debet. Ex quo infert primo Caietanus, quòd principi iniuſtè bellum gerenti non eſt reddenda pecunia debita, qua diutius bellum gerat. Infert ſecũdo, quòd clerico, aut cardinali volenti per ſimoniam comparare ſibi beneficia Eccleſiaſtica, pecuniæ debitæ non ſunt reddendę. Infert tertiò, peccare mortaliter nũmularios, qui huiuſmodi hominibus beneficia, aut Eccleſiaſticas dignitates pecunijs comparare volentibus, eas mutuò dant.

1. dictum certum. ¶Sed quoniam hæc non æqualem continent veritatem, ad illorum intelligentiam aliqua erunt dicenda. Et, vt à certioribus incipiamus, dico primò, certum eſſe, quòd quotieſcunque aliquis bono modo, & ſine iniuria alterius poteſt detinere depoſitum, ne illud reddat domino in malos vſus conſumere volenti, ſiue id ſit futurum cum iniuria alterius, ſiue ſine illa, tenetur id ex charitate facere. Nam cum Deus vnicuique mandauerit de proximo ſuo, manifeſtè ſequitur, quemlibet bono proximi conſulere debere, ſiue illud corporale ſit ſiue ſpirituale. *2. dictum certum.* ¶Secundò, etiam eſt certum, quòd, cùm quis petit ab alio rem ſuam, (ſiue is eã iuſto, ſiue iniuſto titulo habeat) ad occidẽdum ſe, vel alium, vel ad inferendum ſibi, vel alijs in bonis corporis aliquod incommodum, vt ſi petat gladium ad amputandum ſibi, vel alteri manum, aut etiam ſi petat rem ſuam ad nocendum alijs notabiliter in bonis fortunæ, nulla ratione eſt ſibi reſtituenda. Probatur: Quilibet potens liberare proximum à tanto malo, à quo ipſe, cùm ſit in tam vehementi paſsione, niſi cùm magna difficultate liberare ſe non poteſt, tenetur; ſed in præfatis caſibus, qui habet rem petentis, poteſt illum liberare à malo, à quo ipſe niſi magna cum difficultate non liberaretur: ergo tenetur id facere, atque ex conſequenti tenetur non reddere rem illius, etiam enixe petenti. Secundò: Si furioſus iam haberet proprium gladium in manu ad ſe, vel alios occidendum, quilibet, qui ſine ſuo notabili detrimento id efficere poſſet, tenetur illud à manu illius arripere: ergo à fortiori tenetur non dare, quando eſt in ſua poteſtate. Nec obſtat, quòd dominus ſit inuitus; nam eſt inuitus irrationabiliter. Itaque hæc certa ſunt.

¶Sed eſt difficultas, an ſi dominus rei eam obnixè petat, non, vt noceat ſibi, nec alteri in bonis corporis, nec etiam, vt alteri notabiliter noceat in bonis fortunæ, ſed vult pecuniam ſuam ad ludendum, vel ad dandum ſcorto, vel ad prodigendum, non obſtante hoc, ſit ei res ſua reſtituenda. Et pro parte negatiua eſt argumentum. Reſtitutio, vt dicit D. Thom. hic in ſolutione ad primum. ordinatur in vtilitatem eius, cui reſtituitur, ſed in caſu poſito ille, qui reſtituit nocet vero domino, cum ſi ipſe non dediſſet, alius non prodigeret rem ſuam: ergo id non debet facere. ¶Secũdò: Vnicuiq; mãdauit Deus de proximo ſuo Eccleſ. 17. ergo depoſitarius tenetur conſulere rei alterius ſeruando eam. Et confirmatur: Si aliqua ratione teneretur dare depoſitũ ex eo eſſet, quod non licet retinere alienum domino inuito: ſed tunc dominus eſt inuitus irrationabiliter: ergo hoc non obſtat.

Dubiũ de petente rẽ ſuã, vt illã perdat.

1. argumẽtum.

2. argumẽtum.

¶Ad hanc difficultatem Caietanus in iſto commentario videtur reſpondere, non eſſe licitum reddere depoſitum ſic petenti ad peccandum. Affirmat enim, quòd nõ licet pecuniam depoſitam domino reddere, vt Cardinalatum emat, & longè minus alicui pecuniam in talem vſum mutuare. Cæterũ quidquid ſit de mutuatione, in qua maior videtur eſſe ratio culpæ, quia cum minus obligetur mutuans, magis videtur eſſe cauſa peccati, de depoſito dico reddendũ illud eſſe vero domino obnixè petenti, etiã ſi habens talem pecuniam certò ſciat, dominũ velle illam ad expendendũ cum ſcortis, & viris ſceleratis. Hanc ſententiam tenet Adrianus in quodl. q. 2. ad ſecundũ argumẽtũ, & Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 7. ar. 1. quam & cõmuniter ſequuntur omnes Theologi. Et probatur primò ex illo Pauli ad Romanos. 3. Non ſunt facienda mala, vt inde veniant bona: ſed retinere pecuniam alterius ipſo inuito, quando ex illius conceſſione nihil amplius ſequitur, quam quod ipſe prodigat illam, eſt malum: ergo id non eſt faciendum. Conſequẽtia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Eſt priuare alterũ iure, quod ſibi ex iuſtitia debetur: ergo. Et confirmatur: Non licet alicui retinere aliũ vi, ne intret ad ſcortum: ergo nec etiam licet retinere pecuniam vi, quam vult dare ſcorto. Secundò: Morale principium eſt, q̃ quotieſcunque occurrunt duo mala ſimul, quorum vnum debet fieri, minus eſt eligendum: ſed minus malum eſt quod alter prodigat pecuniam, aut rem ſuam, quàm quod tu ipſo inuito illam detineas: ergo debes illam reſtituere. Conſequentia cum

Sententia Caietani.

Sententia autoris.

maiori eſt nota; & minor probatur: Pecuniæ detentio eſt peccatum cõtra iuſtitiam, cùm detinens priuet alterum ſuo iure, & propria libertate, quod eſt iniuſtum, & collatio pecuniæ ſolum poteſt eſſe contra charitatem: ſed maius malum eſt violare iuſtitiam, quam violare charitatem, quia maior eſt obligatio iuſtitiæ, quam obligatio charitatis: ergo potius hoc quam illud eſt faciendum. Vltimò: Ideò ſi occultus peccator petit Euchariſtiam à proprio ſacerdote, ſacerdos tenetur illam ei dare, quanuis petens grauiſsime peccet, quia vtitur iure ſuo in petendo, & ideò, ſi maritus habens ſuper ſe votum caſtitatis petit ab vxore debitum, vxor tenetur illud reddere, quanuis maritus peccet mortaliter, quia in petendo ſimiliter vtitur iure ſuo: ergo pari ratione, quanuis dominus petat depoſitum ad conſumendum illud cum ſcortis, depoſitarius tenetur id reddere, quia petens vtitur iure ſuo. ¶ Et ſi quis argumentetur: Nemo habet ius ad peccandum: ergo quomodocunque ille petat depoſitum ad peccandum, etiam citra ſuam, aut aliorum iniuriam eſt illi denegandum, nonnulli reſpondent negando conſequẽtiã. Nã dicũt, quod petit ad dandũ, vel ad cõſumendũ, ad quod habet ius licet nõ habeat iº ad culpã, quæ dationi, vel cõſumptioni adiũgitur. Et ſic in illa conſequentia committitur vitium, quod dici ſolet, variatio appellationis. Hæc tamen ſolutio nihil valet. Nam eodem modo, quo nõ habet quis ius ad peccandum, nec etiam habet ius ad dandum, ſi datio eſt peccatum; vt in eo, qui dat ſimoniacè. Secus autem erit de mercede meretricis, in qua dare non eſt peccatum, licet ipſa fornicatio peccatum ſit. Quocirca hac ſolutione omiſſa, quidquid ſit de illo fine, ad quem dominus ſuam pecuniam petit, dico, nihil valere illam conſequentiam. Nam petendo, quod ſuum eſt, vtitur iure ſuo. Et ſi dicas, petit, vt eo abutatur, ad quod non habet ius: ergo reſpondeo, quòd ius dupliciter poteſt accipi. Vno modo pro lege. Et ſic nemo habet ius peccãdi, cum neminem lex peccare permittat, approbando peccatum. Alio modo accipitur ius pro eo, quod eſt debitum, hoc eſt, pro eo, quo quis citra iniuriam vtitur. Et hac ratione dicimus, quod qui dat pecuniam ſuam ſimoniacè, vel ad aliud peccatum, vtitur iure ſuo, hoc eſt, dat quod ſuum eſt, atque adeò nemini facit iniuriam, niſi ſoli legi, quam iniuriam legi factam depoſitarius non tenetur vitare.

Obiectio. *Solutio aliquorum.* *Vera ſolutio.*

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum in principio factum reſpondetur, illud quidem probare, quod ſi depoſitarius bono modo poteſt detinere depoſitum, ne illud in malos vſus cõ ſumere volenti reddat, tenetur id facere. Cæterum, ſi alius obnixè petat, debet dare, nec tunc depoſitarius eſt, qui rei domino nocet, ſed potius ipſe eſt, qui ſibi nocumẽtum infert. ¶ Ad ſecũndum argumentũ reſpondetur, conceſſo antecedenti, negãdo conſequẽtiam, vel potiùs diſtinguendo conſequens. Nam ſi depoſitarius poteſt conſulere rei alterius, ſine aliqua illius iniuria, tũc verũ eſt, quòd non debet depoſitũ reddere, vt recte colligitur ex illo teſtimonio. Cæterũ, ſi conſiliũ non poteſt dari, ſine manifeſta iniuria, vt contingit in eo, qui obnixè petẽti rẽ ſuã reddere recuſat, nõ debet tunc depoſitarius domino inuito depoſitũ retinere; neq; contrariũ colligitur ex teſtimonio citato. Ad cõfirmationem reſpondetur, dupliciter poſſe cõtingere, quòd quis habeat rẽ alterius, domino irrationabiliter inuito. Vno modo irrationabiliter inuito cõtra charitatẽ tantũ, quod contingit, quando quis retinet eã rẽ, quam dominus in malos vſus vult conuertere, citra iniuſtitiã tamẽ. Alio modo, inuito irrationabiliter contra iuſtitiã. Quod cõtingit, quando qui retinet eã rẽ, quã dominus in ſuam, vel aliorum iniuriam vult conuertere, vt quando retinet quis inuito domino gladium, quo ſe, aut alium vult interficere. Hoc ſuppoſito dico, quod tunc tantum eſt licitum retinere rem alterius, domino inuito, quando ipſe contra iuſtitiam eſt inuitus. Vnde cum in caſu argumenti tantum ſit inuitus irrationabiliter contra charitatem, ſit, vt nemini ſit licitum contra eius voluntatem rem ſuam detinere. Et ſi quis quærat, quænam ſit ratio, propter quam eſt licitum retinere rem alterius domino contra iuſtitiam irrationabiliter inuito, & non inuito irrationabiliter contra charitatem? reſpondeo, id prouenire ex eo, quòd maiori vinculo tenetur quis vitare peccata alterius, quę ſunt contra iuſtitiam, in quibus neceſſarium eſt, quod innocens patiatur, quam quæ ſunt contra charitatem: in quibus ſolum ille qui peccat detrimentum patitur ſpirituale, quod propria voluntate poteſt vitare.

Ad. 2. arg.

¶ Diximus in ſuperioribus, depoſitarium teneri ad non reddendum depoſitum, quando dominus eo vti vult ad ſuam, vel aliorũ iniuriam, & ſimiliter quando illud petit in malos vſus etiam citra aliquam iniuſtitiã, quanuis huius rei obligatio non ſit adeo ſtricta, vt ex dictis patet; ſupereſt nunc diſputare, quonam iure depoſitarius in his caſibus teneatur rem alienam detinere, an, ſcilicet,

Dubium.

ſcilicet, ex iuſtitia, vel ſolum ex charitate. Verbi gratia: Petit quis gladium ſuum ad occidendum alterum, & ille qui eum habebat ei dat, dubium eſt, an peccet contra iuſtitiam, & teneatur ad reſtitutionem damni ſubſequuti, vel potius ſolum peccet contra charitatem. Et quidem quod non peccet contra iuſtitiam probatur primò: Ille non tenebatur defendere fratrem ex lege iuſtitiæ, ſed ſolum ex lege charitatis: ergo per hoc, quòd dedit gladium domino, quo frater fuit occiſus, non peccauit contra iuſtitiam, ſed ſolum contra charitatem. Et cõfirmatur: Si viderem ego Petrum gladio impetentem Paulũ, & cum poſſem, non defenderem illum, non peccarem contra iuſtitiã, ſed ſolum contra charitatem, vt ex ſe cõſtat: ergo idem erit dicendum in noſtro propoſito. ¶Secundò: Si talis depoſitarius peccaret contra iuſtitiam, ex eo præcipue eſſet, quòd eſt cauſa homicidij: ſed non eſt cauſa homicidij: ergo. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Si dominus gladij, illum peteret coram iudice, & iudex præciperet, vt illum daret, depoſitarius teneretur gladium conferre, etiam ſi intelligeret ſequuturam eſſe mortem, & tunc nõ eſſet cauſa homicidij: ergo nec antea. Probo conſequentiam: Nam conferens eodem modo cõcurrit. ¶Tertiò: Si depoſitario graue damnum immineret à domino gladij, ſi illum nõ redderet, poſſet reddere, ſine aliqua iuſtitiæ violatione: ergo etiam ſi reddat tali dãno non imminente, non peccat contra iuſtitiam, nec eſt cauſa homicidij. Probo conſequentiam: Nam homicidium eſt intrinſecè malum, & ſic propter nullum metum faciẽdum. ¶ Vltimò: Si talis depoſitarius dando gladium peccaret contra iuſtitiam, ſequeretur, quod eadem ratione peccaret contra iuſtitiam dando pecunias, quibus ſcit gladium emendum, & ſimiliter peccaret contra iuſtitiam reddendo pecunias mercatori, quas ſcit dandas eſſe ad vſuras; atque ex cõſequenti teneretur ad omnium iſtorum reſtitutionem: Conſequens autem videtur abſurdum, & valde rigoroſum: ergo & illud, ex quo ſequitur.

¶Caietanus in iſto articulo ſolùm dicit eum, qui in caſu poſito reddit domino gladium, peccare. Non autem explicat, an tale peccatum ſit contra iuſtitiam, nec an reddens teneatur ad reſtitutionem, nec ne? Sed in ſumma. verbo. reſtitutio. cap. 1. explicans illam particulam, non manifeſtans, dicit, ꝙ qui non defendit proximum à morte, vel rapina, cùm poteſt, peccat contra iuſtitiã, & tenetur ad reſtitutionẽ. Quod ſi verum eſt, à fortiori erit verũ, quòd qui reddit gladium furioſo occidere volẽti, peccabit cõtra iuſtitiã, & obligabitur reſtituere, ex mẽte eiuſdẽ Caietani. Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 7. art. 1. conſtantiſsimè defendit, eum, qui reddit gladiũ peccare contra iuſtitiã, & teneri ad reſtitutionem damni ſubſequuti. Cæterùm, vt quid in hac re dicendum ſit, explicemus, diſtinguere oportebit. Nam, vel dominus rei à depoſitario eam expoſcit, vt ſibi, aut alteri iniuriam faciat, nempe, ſe, aut aliũ occidendo, aut mutilando, aut percutiendo, aut etiã alijs in bonis fortunæ nocendo; vel ſolum petit rem ſuam in aliquẽ alium abuſum, qui non habet annexam iniuriam, ſcilicet, ad ſcortandum, ludendum, vel prodigendum.

Quo ſuppoſito ſit prima concluſio: Si dominus re ſua male vſurus eſt in ſui, vel alterius perniciem, atque iniuriam, vtraque lege, charitatis, ſcilicet, atque iuſtitiæ tenetur depoſitarius illam non reddere: quod ſi ſecus faciat, tenetur reſtituere damnum ſubſequutum. Et quidem, quòd lege charitatis ad id ſit obligatus, eſt res manifeſta; cùm vnuſquiſque teneatur proximum diligere, ſicut ſeipſum. Sed quod etiam teneatur lege iuſtitiæ, probatur: Contrarium facere eſt præbere materiam ad inferendam iniuriã alteri: ſed vnuſquiſque ex iuſtitia tenetur non inferre alteri iniuriam: ergo ſi præbeat, peccabit contra iuſtitiam, atque ex conſequẽti erit obnoxius reſtitutioni. Secundò: Reddẽs depoſitum in caſu, quo loquimur, eſt cauſa poſitiua damni ſubſequuti: ergo peccat cõtra iuſtitiam. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex ſimilibus caſibus: Qui commodat, aut præparat gladiũ, quo ſcit alterũ eſſe occidendũ, peccat contra iuſtitiã, & tenetur ad reſtitutionẽ, vt cõſtat ex lege. ſi pignore. ff. de furtis. item, qui vendit venenum, quo ſcit alterum eſſe occidendũ, & qui vendit arma tempore iniuſti belli, peccant contra iuſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem, vt docet Caietanus ſupra, q. 10. ar. 4. & infra. quæſt. 169. art. 2. ad. 4. & ſi bellũ iniuſtum fuerit contra clericos, qui vendit arma, manet excommunicatus, & irregularis, vt idem Caietanus dicit in eiſdem locis: item qui dat alteri clauem adulterinam, qua ſcit furaturum, peccat contra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, ex cõmuni Doctorum ſententia: ſed iſti non magis cooperantur iniuſtitiæ, quàm ille, qui dat gladium occidere volenti: ergo ſicut iſti ſunt cauſa poſitiua damni, propter quod obligantur ad reſtitutionem: ita, & ille. Et confirmatur: Talis depoſitarius reddens

1. argumentum.

2. argumẽtum.

3. argumẽtum.

Vltimũ argumẽtum.

Sententia Caietani.

1. cõclaſio.

Sententia Soti.

gladium, ſecundum leges punitur tanquam malefactor : ſignum ergo eſt, quod violat iuſtitiam.

2ª cõcluſio. ¶Secunda concluſio : Si dominus re ſua malè vſurus eſt citra alterius iniuriam, tunc ſola lege charitatis tenetur depoſitarius illam non reddere, ſi commode & ſine iniuria petentis id facere poteſt. Itaque, ſi habens rem alterius quam ſine iniuria poteſt retinere, eam domino reddit, vt dilapidet, ſcortetur, profundat, prodigat, &c. ſolum peccat contra charitatem, & nullo modo contra iuſtitiam. Probatur: Aliud eſt non inferre malum, & aliud vitare: ad hoc enim tenemur ex charitate, & ad illud ex iuſtitia: ſed reddere depoſitum in caſu noſtræ concluſionis, ſolùm eſt non vitare malum: ergo ſolum eſt contra charitatem, & nullo modo contra iuſtitiam. Et confirmatur: Dominus bona propria in malos vſus conuertendo citra alterius iniuriam, non peccat contra iuſtitiam, vt de ſe patet: ergo, nec qui talia bona ei reddit, vt illis malè vtatur. Probo conſequentiam: Nam multo minor ratio iniuriæ apparet in hoc, quam in illo.

Ad. 1. argumentum. ¶Ad primum argumentum in contrariũ factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Aliud enim eſt non defendere proximum, & aliud poſitiue cõcurrere ad id, ex quo ſequitur eius mors. Primum eſt contra charitatem, & ſecundũ contra iuſtitiã. Hocque inuenitur in eo, qui gladium dat occidere volenti, & ſic peccat contra iuſtitiam. Et eodem modo reſpondetur ad confirmationem. *Ad. 2. arg.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd quãuis eodem modo concurrat ad mortem alterius in genere naturæ qui reddit gladium ex præcepto iudicis, & qui reddit ex propria voluntate, diuerſo tamen modo dicitur concurrere in genere moris. Et ſic, quãdo dat ex propria voluntate imputatur ad peccatum iniuſtitiæ, cùm ex iuſtitia teneatur non inferre damnum alteri. At verò, quando dat iubente prætore, non imputatur ei ad culpam, cùm ex præcepto eius cuius eſt præcipere, atque conſulere bono ſubditorum id faciat. *Ad. 3. argumentum.* ¶Ad tertium argumentũ reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam: nullus enim cum tanto detrimento tenetur fratris mortem cauere. Et quando dicitur: Homicidium eſt intrinſecè malum: ergo propter nullum metum eſt faciendum; reſpondeo verum eſſe, quando homo eſt per ſe cauſa homicidij. Cæterum, quando ſolùm eſt cauſa per accidens, qualis eſt ille, qui reddit depoſitum petenti, non tenetur cum ſuo grauiſsimo detrimento homicidium vitare. ¶Ad vltimum argumentum reſpondetur, negando primam illationẽ : qui enim daret pecunias, quibus gladius emitur multum remote concurreret ad homicidium inde ſubſequutum. Ad ſecundum inconueniens de eo, qui redderet pecunias, quas ſcit dandas eſſe ad vſuras, dico primò, quòd fortè illud eſt verum. Vel poſſumus dicere ſecundo, quòd etiam dare huiuſmodi pecunias eſt cauſa multum remota ad acquirendas vſuras. Nam vltra redditionem eſt neceſſaria voluntas ipſius mercatoris, atque etiam voluntas illius, qui vſuras perſoluere debet, vt ille, qui reddit, dicatur cauſa damni inde ſubſequuti: cùm tamen ille, qui dat gladium occidere volenti, multò magis propinqua occiſionis cauſa exiſtat, & ideò tenetur ad reſtitutionem. *Ad vltimũ*

¶In ſolutione ad ſecundum argumentũ, in quo de reſtitutione eorum, quæ pro crimine perpetrando ab aliquo conferuntur, agitur, dicit duo D. Tho. Primum eſt, quòd quando datio eſt illicita, & contra legem, vt quando quis aliquid ſimoniace, vel pro homicidio dat, tunc id, quod datur, nec eſt reddendum ei, qui dedit, nec etiam retinendum ab eo, qui pecuniam accepit, ſed in pios vſus conuertendum. Dicit ſecundò, ꝙ, ſi datio non eſt illicita, quanuis opus, pro quo datur ſit illicitum, vt accidit in quæſtu meretricio, tunc is qui accipit, verum rei dominium acquirit, nec tenetur ad reſtitutionem. Et ſi quis contra iſtud ſecundum dictum D. Thom. argumentetur. (Nam, vel iſta datio dicitur licita, quia id, pro quo datur, eſt pretio æſtimabile, vel quia non habet obiectum malum; primum dici non poteſt, nam ſic pari ratione etiam diceretur licita & transferret dominium in illum, qui accipit, datio, qua quis pro homicidio pecuniam dat, ſi quidem emit id, quod eſt pretio æſtimabile, cuius contrarium D. Thom. affirmat in primo dicto, & habetur expreſſe in iure; nec etiam poteſt dici ſecundum, tum quia datio, qua quis pro actu venereo pecuniam dat, non eſt bona ex obiecto, vt cõſtat: tum etiam, quia quando quis dat pecuniam iudici, vt iuſtam proferat ſententiam, talis datio eſt bona ex obiecto, & tamẽ non transfertur talis pecuniæ dominium in iudicem, vt patet ex iure: ergo male dicit Diu. Thom. quòd quando datio eſt licita, quanuis opus, pro quo datur ſit illicitũ, tunc is, qui accipit verum acquirit dominium, nec ad aliquam tenetur reſtitutionem,) reſpondetur, D. Tho. in præſenti ſolã illã dationem vocare illicitam, quę lege poſitiua non permittitur, *Sententia D. Tho. in ſolutione ad. 2.* *Explicatur litera Diui Thomæ.*

mittitur, quanuis ſtando in iure naturæ eſſet licita. Ex quo fit, quod, quia dare meretrici pretium pro actu venereo, non eſt lege prohibitum, dare autem pro interfectione eſt prohibitum, ideo illa donatio appelletur licita, & hæc illicita, & illa transfert dominium, & hæc non. Quanuis ſtando in ſolo iure naturæ per vtranque dominium transfertur, vt dicemus in ſubſequentibus. Et hoc quantum attinet ad explicationem literæ D. Thom.

Dubium graue de acquiſitis per actum malum.

¶Cæterùm ad explicandam veritatē eorum, quæ dicit, eſt non leuis difficultas, an acquiſitum ex quouis opere peccaminoſo ſit neceſſario reſtituendum. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ.

Sententia Caietani.

Prima eſt Caietani. Qui. 2. 2. quæſtio. 32. art. 7. ſuppoſito, quòd nec datio fit bene, niſi de re propria eius, qui dat, nec emptio, aut venditio poteſt fieri, niſi de re, quæ natura ſua eſt vendibilis, dicit duo. Primū eſt, quòd, ſi id, quod datur, aut accipitur eſt alienum, & id, quod venditur, aut emitur, non eſt res vendibilis, vt res ſacra, tunc taliter acquiſita ſunt neceſſario reſtituenda. Ratio illius eſt: Nam, cùm huiuſmodi contractus non habeāt ideneam materiam, fit, vt quæcunq; acquiſitio per illos facta ſit ſecundum ſe mala, & inualida. Secundò dicit Caietanus, quòd ſi id, quod datur eſt proprium dantis, & id, quod venditur, aut emitur, eſt venale, pretioque æſtimabile, quanuis acquiſitio alioqui ſit peccatum, tunc acquiſita ex talibus contractibus non ſunt reſtituenda. Cæterùm hoc ſecundū dictum Caietani eſt apertè falſum. Et ratio eſt: Nam quæ quis acquirit hominis interficiendi cauſa, & quæ acquirit teſtis ob falſum teſtimonium, & quæ acquirit iudex ob iniquam ſententiam ſunt neceſſario reſtituenda, nec retineri poſſunt, vt infra dicemus ex mente D. Thom. in hoc articulo, quāuis dentur hæc à veris dominis, & res pro quibus dantur ſint pretio æſtimabiles, atque vendibiles, non minus, quā turpis actio à meretrice præſtita.

Sententia Panormit.

¶Quocirca hac ſententia Caietani omiſſa, eſt ſecunda opinio Panormitani in capit. quia plerique. de immunitate eccleſiarum, quæſtio. 10. concluſ. 3. indiſtinctè dicentis, quidquid acquiſitum fuerit ex opere peccaminoſo eſſe neceſſario reſtituendum. Eandem tenēt Innocentius atq; Hoſtienſis in cap. cum ſit. de iudicijs. Ad quos etiam accedere videtur Paludanus in. 4. diſt. 15. Et probari poteſt hæc ſententia aliquibus argumentis.

1. Arg. pro ſententia Panormitani.

Primò ex cap. cum ſit. de iudicijs. vbi ſummus Pontifex præcipit Epiſcopis, quòd compellant Iudæos, vt quidquid ex officio publico lucrati fuerint, reſtituant pauperibus. Et addit pro cauſa: Quia nō eſt licitum Iudæis inter Chriſtianos officium gerere. Quibus verbis ſignificari videtur, omne illud, quod per actum illicitum fuerit acquiſitum debere pauperibus dari. Et confirmatur ex cap. ad liberandum. eodem titulo. Vbi deferentes arma Sarracenis reſtituere præcipiuntur quidquid ex illicita illa negotiatione fuerit acquiſitum.

2. Argum.

¶Secundò ſic argumentor: Si quis pretium accipit pro re ſacra tenetur illud reſtituere, vt conſtat ex Concilio Conſtantienſi, Seſſ. 43. & ex pluribus alijs capitibus iuris: ergo & qui accipit pretium pro opere peccaminoſo tenetur illud reſtituere. Probo conſequentiā: Quia qui accipit pretium pro re ſpirituali, ideò tenetur ad illius reſtitutionem, quia ipſa res ſpiritualis gratis donari debet, nec eſt pretio æſtimabilis: ſed nec etiam peccatum eſt pretio æſtimabile, cùm ob nullum pretium ſit faciendum: ergo ſi pretium pro illo accipiatur erit neceſſario reſtituendum.

3. Argum.

¶Tertiò: Exceſſus inter pretium, & id, quod pretio emitur, ſemper eſt reſtituendus, vt ſeruetur iuſtitiæ æqualitas: ſed cum datur aliquid pro opere peccaminoſo non ſeruatur iuſtitiæ æqualitas: ergo exceſſus erit neceſſario reſtituendus. Iſte autem exceſſus eſt in toto valore pretij, cùm peccatum, quod emitur, ſit nullius valoris atq; nihil: ergo totum pretium pro actu peccaminoſo acceptum erit reſtituendum.

Sententia Medina.

¶Medina Complutenſis. C. de reſtitutio. quæſt. 20. propter hæc argumenta tenet hāc eandem ſententiam, ſed moderamine adhibito. Dicit enim, quòd opus peccaminoſum, pro quo pretium datur, dupliciter poteſt eſſe malum; vno modo abſolutè, & de ſua intrinſeca ratione, vt furtum, adulteriū, fornicatio, alio modo non ex ſua natura, ſed ratione alicuius circunſtantiæ extrinſecus aduenientis, vel loci, vel temporis, &c. Et hac ratione vendere rem iuſto pretio, quod ex ſua natura non eſt malum, poteſt reddi peccatum, ex eo, ſcilicet, quòd contractus fiat, aut cum excommunicato, aut in die feſto, aut in loco prohibito, &c. Quæ omnia habent ſe tanquā circunſtantiæ extrinſecus ipſi operi aduenientes. Hoc ſuppoſito, dicit, quod quæ acquiruntur per actum peccaminoſum iſto ſecundo modo, non ſunt neceſſario reſtituenda, ſed ſunt illius, qui accipit. Si enim mercenarius, qui in die feſto ſuas operas locauit, pretium accipiat, non tenetur ad mercedis reſtitutionem. Et ratio eſt: Nam, quòd hic pretio æſtimatur nō eſt diei feſti violatio, quæ mala eſt, atq; peccatum,

catum, ſed huius hominis opera atque labor alteri fructuoſus; & ob eam cauſam pretio dignus. Dicit ſecundo Medina, quòd acquiſita ex opere peccaminoſo primo modo, ſcilicet, ex adulterio, homicidio, aut fornicatione ſunt neceſſario reſtituenda, vtpotè quæ dantur pro re nullius pretij. Addit tamen, quòd ſi quæ acquirantur ex opere malo nõ pretij nomine, ſed alio titulo, ſcilicet, donationis, illa non ſunt neceſſario reſtituenda. Nam ſi verbi gratia, propter perpetratum ſcelus det quiſpiam alicui centum, non tanquam illud emens, ſed voluntariè donans, talia non ſunt reſtituenda. Ex quo infert, quòd ſi acquiſita à meretricibus fuerint tãquam pretium operis obſcœni, illa erũt omnino reſtituenda. Si autem fuerint liberè ab amatoribus donata, poterunt retineri. Et quia veroſimile eſt eos, qui ad meretrices accedunt libere velle donare quæ illis conferunt, ſubinde dicit, ipſas meretrices regulariter loquendo non obligari ad reſtitutionem.

Impugnatur Medi.

¶Hæc ſententia Medinę quantum ad primum dictum eſt vera. Cæterùm quantum ad ſecundum in quo conuenit cum Canoniſtis ſuperius citatis, eſt apertè falſa, & cõtra communem Doctorum ſententiam. Et ratio eſt: Nam, quanuis peccatum ſecundũ ſuam rationem formalem, id eſt ex ea parte, qua diſcordat à lege diuina, ſit nihil, & nullius valoris, pro materiali tamen, quod potiſsimè intenditur ab emptoribus, eſt quædam actio humana liberè facta, coniunctaq; cum labore atque vtilitate; ex quo fit, vt ſit pretio digna, ſicut reliquæ actiones humanæ; quæ ideò ſunt vendibiles & pretio æſtimabiles, quia conducibiles vitæ humanæ. Quod vt rectè intelligatur, aduertẽdum eſt, quòd de pretio vniuſcuiuſq; rei dupliciter poſſumus loqui. Vno modo phyſicè ſine vllo reſpectu & comparatione ad aliud; qua ratione Philoſophi naturales loquuntur. Et pretium iſto modo nihil aliud eſt, quàm vniuſcuiuſq; rei perfectio, & maius pretium maior perfectio. Alio modo poſſumus loqui moraliter. Et ſecundum iſtam conſiderationem ſolum illæ res dicũtur pretioſæ, quæ aliquo modo ſunt vtiles, & conducibiles ad humanos vſus. Sumitur enim pretiũ morale, de quo nos in preſenti loquimur, per comparationem ad vſus humanos, habita ratione vtilitatis, & indigẽtiæ vniuſcuiuſq; rei; ex quo etiam venditiones & commutationes ortum habuere. Si enim vnuſquiſque ſibi ipſi ſufficiens eſſet, nulla eſſet commutatio, nulla venditio, nulla emptio, atque ex conſequenti, nec etiam pretium aliquod morale eſſet. Itaque humana neceſsitas eſt, quæ rebus vtilibus pretiũ conſtituit, & magis vtilibus maius pretium. Et ſic ex vtilitate, & ex maiori vtilitate omnium rerum pretium ortum habuit: æſtimationem autem rei etiam deſumimus principaliter ex illius vtilitate, & minus principaliter ex alijs, nempe, ex difficultate, labore, periculo, ſumptibus, quæ ipſam circunſtãt. Ex quo fit, vt ſiqua res nullo modo eſt vtilis, quantumuis ex alia parte ſit coniuncta cum magna difficultate, atque labore, nullo modo pretio digna nec æſtimanda dicetur. Si autem eſt vtilis etiam ſi ſit facillima, nulloque labore fiat, erit pretio digna; Et ſi cum alijs circunſtantijs coniungatur, erit magis æſtimanda, atque pretioſior. Ex quo rurſus fit ſecundò, quòd, quoniam primaria dix & præcipua ratio, atque fundamentum pretij & æſtimationis rei, eſt vtilitas in ordine ad vſus humanos, quandiu aliqua res manet vtilis, tandiu erit pretio digna: & tunc erit nullius pretij, quando facta fuerit prorſus inutilis. Vnde, quia turpitudo, quæ ineſt operi prauo non reddit illud inutile in ordine ad vſus humanos, fit tertiò, quòd opus peccati ex eo, quod peccatum eſt, non amittit ſuum valorem, atq; ex conſequenti, nec etiam amittit pretium, vt dicebant Medina, & alij iuriſperiti: & ſic iuſtè poterit vendi: & accipi pretium pro illo.

Vnde ſumatur rei pretium.

Sententia aliorum.

¶ Alij Doctores alia ratione vtuntur ad reſpondendum difficultati propoſitæ. Suppoſito enim, quòd in his rebus, quæ turpiter acquiruntur, aliquando turpitudo ſe tenet ſolum ex parte recipientis, aliquando ex parte vtriuſque, ſcilicet, dantis, & accipiẽtis, & aliquando ex parte circunſtantiarũ; Dicunt primò, quòd ſi turpitudo tantum ſe teneat ex parte accipientis, vt ſiquis det iudici pretium, vt ferat iuſtam ſententiam, tunc taliter acquiſita ſunt reſtituenda illi, qui dedit. Dicunt ſecundò, quòd ſi turpitudo ſe tenet ex parte vtriuſque, vt cum datur aliquid iudici, vt proferat iniuſtam ſententiam, aut gladiatori, vt hominem interficiat, taliter acquiſita ſunt reſtituenda non ei, qui dedit, ſed pauperibus. Dicunt tertiò, quòd, ſi turpitudo tantum ſe tenet ex parte modi, aut circunſtantiarum, vt cum quis operas ſuas in die feſto conducit, taliter acquiſita non ſunt reſtituenda.

Impugnatur præfata ſententia.

¶Sed nec hæc ſententia eſt vndequaque vera, quanuis propiùs accedat ad veritatẽ. Errat enim in ſecundo aſſerto. Tum, quia quando aliquid datur meretrici, vt alliciatur ad turpitudinem, turpitudo ſe tenet tã ex parte dantis, quam ex parte accipientis; & ta-

& tamen taliter acquisita non sunt necessario restituenda, vt dicit D. Thom. hic ad secundum, & nos probauimus latè in 1.to mo. q. 32. art. 7. Tum etiam, quia, quanuis ità sit, quòd aliquando sunt restituenda illa, quæ per actū, in quo turpitudo intercedit ex parte vtriusque acquiruntur, vt cū quis dat iudici pretium, vt proferat iniustam sententiam, aut gladiatori, vt hominem interficiat; est tamen falsum affirmare, illud esse restituendum pauperibus, si intelligatur ante iudicis sententiam. Nam, cùm leges, quæ præcipiunt taliter acquisita pauperibus erogari, sint pœnales, sit, vt ante iudicis condemnationem non debeant quantum ad id, in quo pœnam imponunt, exequutioni mandari, vt diximus supra articulo. 3. huius quæstionis.

¶ Quocirca his omnibus sententijs prætermissis, vt quid in hac re verum sit, explicemus, aduertendum est primò, quòd, cùm restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ æqualitatem efficiens, vt diximus articulo primo huius quæstionis, tunc tantum erit inducenda, quando fuerit facta inæqualitas. *Restitutio tantum inducitur quando fuerit facta inæqualitas.* In contractibus autem humanis, quantum attinet ad præsens institutū ex triplici fonte potest dimanare inæqualitas. Scilicet, vel, quia res, quæ venditur est nullius pretij, aut non tanti, quanti venditur. Vel, quia res, quæ gratis donanda erat, pro pretio datur. Vt si œconomus eleemosynam daturus aliquid à pauperibus peteret. Vel denique, quia contrahentes sunt inhabiles ad cōtrahendum. Itaq;, si omnia ista à contractibus defecerint, nullo modo in eis inæqualitas reperiri poterit; atque ex consequenti, nec ex eis restitutionis obligatio inducetur.

Quod res aliqua non sit digna pretio potest accidere dupliciter. ¶ Secundò est aduertendum, quòd aliqua res non sit pretio digna, aut quod sit gratis donāda, dupliciter potest accidere, scilicet, vel ex natura ipsius rei, vel ex positione, & ordinatione legis positiuæ ordinantis, atq; præcipientis, vt quæ alioqui pretio digna erant, gratis dentur. Et quidem ex natura rei censentur nullius pretij, ea, quæ vsibus humanis nullo modo sunt vtilia, vt supra diximus. Et similiter ex natura rei sunt gratis donanda ea, quæ ex natura ipsius rei sunt diuinitus in commune bonum infusa, nec labore nostro, aut marte acquisita. Quales sunt res spirituales. Dixi notanter, Ex natura rei diuinitus infusa. Nā siquis ex infusione acciperet scientiā rerū naturaliū, vt Adā, atque Salomon, fortè non teneretur eam cæteris gratis impartiri. Quia, quanuis talis homo eam scientiam sibi per laborem non comparauerit, sed gratis datam habuerit, ex natura tamen rei competit illi, vt labore atque exercitio comparetur, & sic est infusa solum per accidens. Ex lege autem carent pretio, & sunt gratis donanda ea, de quibus nominatim prohibet lex, ne vendantur, aut præcipit, vt gratis dentur, quanuis alioqui ex natura sua sint pretio digna. Similiter etiam, quòd personæ sint inhabiles ad contrahendum, dupliciter accidere potest. Vno modo ex natura rei, quia, scilicet, carent ratione, atque arbitrio, vel absolutè, vt furiosus, vel secundum quid, vt qui penitus ignorat, quid agatur, vel si non ignorat, fit ipso inuito. Hi enim omnes ex natura sua sunt inhabiles ad contrahendum. Ex quo fit, vt qui, vel ab ipsis aliquid emit, vel ipsis vendit quidpiam, quanuis res alioqui sint vendibiles, facit inæqualitatem ex defectu libertatis ex altera parte, & sic tenetur ad restitutionem. Altero modo possunt personæ esse inhabiles ad contrahendum, ex lege positiua, quæ quidem facit, vt qui alioqui stando in iure naturæ erant habiles ad contrahendum, ex legis ipsius iusta ordinatione sint inhabiles, vt pupilli & primogeniti, &c.

Diuisio actuum humanorum. ¶ Tertiò est aduertēdum, quod actuū humanorum quidam sunt boni, & quidam sunt mali. Rursus ex bonis quidam sunt eiusmodi, vt ad eos efficiendos nulla lege obligemur, sed est in nostra potestate facere, vel non facere, vt ingredi religionē, & alia quæ sunt in cōsilio. Qui quidē actus, quia vtiles sunt, sunt pretio digni, & quia illos ex præcepto nō tenemur facere, nec etiam obligamur eos gratis donare. Alij actus boni sunt, quorum habemus præceptum, consistuntque partim in negatione, vt non occidere, & partim in positione, vt Deum colere. Qui licet sint pretio digni, quia sunt vtiles, quia tamen sunt in præcepto, &c. & incumbit nobis necessitas illos efficiendi, vendi ne queunt, sed sunt gratis donandi. Alij actus humani sunt mali. Et hi omnes ex natura rei, quia sunt vtiles vsibus humanis, sunt pretio digni. Et, quia non est præceptum, vt gratis fiant, sed potiùs est præceptum, ne fiant; nō tenemur illos gratis facere. Ex quo sequitur, quòd ex natura rei omnis actus peccaminosus, est pretio dignus. Cæterùm ex ordinatione legis positiuæ est maximum discrimen inter hos actus malos. Nam eos, qui sunt coniuncti cum iniuria alterius, lex positiua facit inuendibiles, vt furtum, homicidium, &c. vel quia voluit, vt illi actus nullius essent pretij, vel quia fecit ipsas personas contrahentes inhabiles, & inidoneas. De alijs autem actibus, qui fiunt citra alterius iniuriā, vt fornicatio, prodigalitas, &c.

nihil

nihil ſtatuit;ſed eos ſuæ naturæ,& conditio ni reliquit,&c.

1. *Concluſ.* ¶His conſtitutis ſit prima concluſio. Stã do in iure naturæ ea, quæ quis accipit, vel pro faciendo opere bono,quod erat in præ cepto, vel pro omittendo prohibito, ſunt reſtituenda ei,qui dedit. Vt ſi,verbi gratia, dedit quis pretium iudici, vt ferat iuſtam ſententiam,vel amico mulieroſo, ne ſcorte tur. Hæc concluſio eſt contra Magiſtrum Soto lib.4.de iuſtitia.q.7.art.1.in ſolutione ad ſecundum.Illam tamen tenet gloſ. in. l. vt puta.ff.de conditionibus ob turpem cau ſam.quam ſequuntur omnes Summiſtæ. Et probatur: Talia opera ex eo, quòd ſunt in præcepto,ſunt gratis donanda, vt paulò an te dicebam:ergo quanuis ſint pretio digna, qui aliquid pro eis accipit tenetur ad illius reſtitutionem.

2. *Concluſ.* ¶Secunda concluſio:Stando in iure poſi tiuo ei, qui huiuſmodi res pretio emit ab alio,non ſemper datur repetitio;ſed tunc tã tum,quando emitur res alteri iniurioſa.Ita que,ſiquis det Petro centum,ne hominem interficiat, aut ne proferat iniuſtam ſenten tiam,lege poteſt agere contra illum, & illa centum in iudicio repetere. Cæterùm,ſi il la dedit,ne ſcortaretur, non habet ex lege facultatem illa repetenti.Et quidem, quòd poſsit repetere in primo caſu, habetur ex preſſe in dicta illa lege, vt putà. iam citata. Sed quod non poſsit in ſecundo colligitur veroſimiliter ex eo,quòd lex illa eſt pœna lis, atque ex conſequenti ſtricti iuris, nec extendenda, niſi ad ea, quæ expreſſe in illa ponuntur. Nulla autem ibi fit mentio de pretio, quod quis dat alteri, ne ea peccata committat,quæ ſine aliorum iniuria perpe trari poſſunt.Ratio autem, propter quã in primo caſu ex lege poſitiua datur facultas repetendi, & non in ſecundo,eſt,quia cùm finis legis ſit proſpicere bono communi,at que conſulere paci publicæ, ad quam maxi mè pertinet vt homines non ſolum pretio, ſed etiam propria ſponte ab aliorum iniu ria abſtineant, idcircò, ſi id propter pretiũ fecerint,datur facultas repetendi. Et ſiquis obijciat contra iſtam concluſionem; Stan do in iure naturæ ea, quæ quis accipit, vel pro faciendo opere bono,quod erat in præ cepto,vel pro omittendo prohibito, etiam ſi illud non ſit alteri iniurioſum,ſunt reſti tuenda in foro conſcientiæ, vt diximus in prima concluſione:ergo poterit conferens, niſi reddantur illa,in iudicio repetere; re ſpondeo conceſſo antecedenti,negando cõ ſequentiam. Nam,quemadmodum aliquan do contingit, quòd per aliquem contractũ dominium rei transferatur, & tamen illius repetitio poſsit fieri in foro exteriori, ab eo,qui dominium non habet,vt diximus ſu pra in.1.tom.quæſt.32.art.7. circa ſolutio nem ad ſecundum agentes de ludo, in quo lex tranſlationem domini non prohibet,& tamen repetitionem concedit: ità etiam ali quando contingere poteſt,quòd ille,cui do minium debetur, rem ſuam in iudicio repe tere non poſsit,vt eſt videre in illis mulie ribus,quæ publicæ non ſunt, quæ quidem non minus,quàm publicæ pro vſu ſui cor poris pretium accipere poſſunt, vt quæſt. 32.art.7. circa tertiam concluſionem Diui Thomæ oſtendimus. Vnde qui quidquam illis promiſit tenetur in foro conſcientiæ il lud ſoluere,niſi fortè exceſſus iuſtæ æſtima tionis pro ratione perſonarum immodicus eſſet.Et tamen quantum ad forum iudicia le meretrici datur in iudicio actio petendi pretium promiſſum, illi verò, quæ non eſt publico loco expoſita,denegatur, vt cõſtat ex lege idem ſi ob ſtuprum.ff. de cõditioni bus ob turp.cau.Et ità contingit in propoſi to,quod quanuis ille, qui accipit pretium pro faciendo opere bono,quod erat in præ cepto,vel pro omittendo prohibito, quan do illud non eſt alteri iniurioſum, ex lege naturæ in foro conſcientiæ teneatur ad re ſtitutionem pretij, in foro tamen iudiciali non conceditur ei, qui dedit,facultas repe tendi,niſi quando opus, pro quo datur,eſt eiuſmodi, quod cedit in alterius iniuriam.

¶ Tertia concluſio: Stando in ſola lege 3. *Concluſ.* naturæ,quæ quis accipit in pretium pro re bus ſacris & ſpiritualibus, ſunt reſtituenda ei,qui dedit.Et quidem,quòd pro rebus ſpi ritualibus accepta ſint reſtituenda; proba tur manifeſtè: Nam cùm iſtæ res ſint gratis donandæ,iuxta illud Chriſti,Gratis accepi ſtis,gratis date;quanuis ex alia parte infinito pretio ſint dignæ, quicunque illas ven dit ex iure naturæ tenetur pretium reſti tuere.Quod autem huiuſmodi pretium,ſtã do in iure naturæ, ſit reſtituendum ei, qui dedit,negant multi: ſed nos illud probaui mus ſupra quæſt. 32. art. 7. circa ſecundam concluſionem D.Thom. De quo etiam plu ra dicemus infra in propria materia de ſimo nia.quæſt.100.

¶Quarta concluſio: Stando in ſolo iure 4. *Concluſ.* naturæ,merces operis praui,atque peccami noſi,cuiuſuis generis ſit illud,non eſt reſti tuenda,ſed eſt illius,qui accipit.Itaque quę quis acquirit cauſa interficiendi hominis, aut iniuſtam ſententiam proferendi,ſtando in ſolo iure naturæ,ſunt propria illius, qui accipit,nec illa tenetur reſtituere.Hæc con

cluſio

Obiectio.

Reſponſio.

cluſio probatur eiſdem rationibus, quibus ſupra impugnauimus ſententiam Medinæ, atque Canoniſtarum. Quarum præcipua & fundamentalis eſt, quòd, cùm iſtæ actiones non ſint in præcepto, ſed potius ſint cõtra præceptum, nullus tenetur eas gratis exhibere. Et ex alia parte, quia in ordine ad humanos vſus afferunt vtilitatem, illis, ſcilicet, quorum cauſa fiunt, ſunt pretio æſtimabiles: & ſic nullam facit inæqualitatem qui illas vendit; atque ex conſequenti, ſtando in iure naturæ, nõ tenetur pretium reſtituere.

1. arg. contra quartã concluſionẽ à nobis poſitam.

¶Sed contra iſtam concluſionem ſunt aliquot argumenta. Primum deſumitur ex D. Auguſt. Epiſt. 54. ad Macedonium. Qui dicit: Si iuſtitia ſyncerius conſulatur, iuſtius dicitur aduocato; Redde quod accepiſti, quando in iudicio contra veritatem aſtitiſti, iudicem fefelliſti, iniuſtam cauſam viciſti, quam cuiq; dicitur in quolibet officio militanti; Redde quod accepiſti, quando iudice iubente hominem nefarium viciſti, in iudicium adduxiſti, & ne fugeret tenuiſti, &c. Quibus verbis D. Auguſt. in hunc modum argumentatur: Si iuſtum eſt, vt iudex, aut miniſter iudicis reſtituat id, quod accepit pro condemnando nefario homine, & in carcerem reducendo: ergo multò iuſtius eſt, quòd aduocatus reſtituat, quidquid accepit pro iniuſto patrocinio; Atque ex cõſequenti ex ſententia Auguſtini ſecundum ius naturæ reſtituendum eſt illud, quod quis pro opere prauo accepit. *2. Argum.* ¶Secundò ſic argumentor: Tenetur iudex reſtituere quod accepit pro iuſta ſententia ferenda: ergo à fortiori tenebitur reſtituere quod accipit pro iniuſta. *3. Argum.* ¶Tertiò: Iudas proditor, quãuis erat homo nequiſsimus, non fuit auſus retinere pretium acceptum pro iniuſta Chriſti Domini traditione; ſed pœnitentia ductus retulit triginta argenteos, dicens; Peccaui, tradens ſanguinem iuſti; ſignum ergo eſt, quòd ex naturæ lege non eſt licitum retinere pretium pro prauo opere acceptum.

Ad. 1. arg. ¶Ad primum argumentum reſpondetur, D. Auguſt. in illo loco nõ loqui de eo, quod eſt ſecundum ius naturæ, quo certũ eſt aduocatum non teneri ad reſtitutionem eorũ, quæ pro iniuſto patrocinio accipit. Sed ſolum oſtendit, quam iuſtum eſſet, quod legibus Imperatoris præciperetur, vt aduocatus reſtitueret quæ ex iniuſto patrocinio acquirit; etiam ſi ad id ex naturæ iure non teneatur. Et ſi quis inſtet, D. Auguſt. dicere, iuſtius eſſe, quòd aduocatus reddat taliter acquiſita, quàm quod iudex, aut eius miniſter reſtituant quod pro iuſta ſententia, aut pro debito miniſterio acceperint; ſed iudex etiam ſtando in iure naturæ tenetur facere reſtitutionem eius, quod pro iuſta ſentẽtia accipit, vt diximus in prima concluſione: ergo eſt ſententia D. Auguſt. quòd aduocatus ex eodem iure tenetur quidquid pro iniuſto patrocinio datur, reſtituere; reſpondeo D. Auguſt. in illo loco non facere comparationem earum rerum in ordine ad ius naturæ, ſed in ordine ad leges ciuiles, quas tacito quodam modo reprehendit, propterea quòd dant facultatem repetendi id, quod quis iudici pro iuſta ſententia proferenda tribuit; non autem concedunt repetitionẽ illarum rerum, quæ pro iniuſto patrocinio aduocatis conferuntur, cum tamen maior ſit malitia & iniquitas aduocati, quam iudicis. *Ad. 2. arg.* ¶Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam iuſta ſententia cum ſit in præcepto, & gratis conferenda, vendi non poteſt. At verò ſententia iniuſta, quia eſt pretio digna, nec gratis conferenda, cum non ſit in præcepto, ſed potiùs contra præceptum, bene poteſt ex natura rei pro pretio dari abſque eo, quòd inæqualitas fiat.

Ad. 3. arg. ¶Ad tertium argumentum reſpondetur primò, male deſumi argumentum ex tam peſſimi hominis facto. Vel ſecundo reſpondetur, id naturale eſſe hominibus, quòd cùm graui aliquo affectu corripiuntur incitati à vi paſſionis, plura faciunt, ad quæ alioqui non tenentur. Et ſic Iudas ex mœrore, quẽ de ſuo facinore conceperat ſe ſuumq; ſcelus deteſtans, non ſolum proiecit pretium, quod apud ſe poterat retinere, ſed etiam diuinæ pietati diffidens, ſeipſum laqueo ſuſpendit. Vnde, ſicut non valet argumẽtum; Iudas laqueo ſe ſuſpendit: ergo & nos idem facere debemus: ſic etiam nec concludit, q; ſi Iudas non retinuit pretium pro iniuſta Chriſti venditione acceptum, nec etiã quicunque alij illud pro male factis retinere poſſunt. Vel tertiò reſpondetur, id factum fuiſſe à Iuda non vt ſatisfaceret iuſtitiæ, ſed Deo ſic diſponente; vt vaticinium illud adimpleretur, quod fuerat prædictum ex eis nũmis agrum emendum in ſepulturam pro pauperibus, vt ſic Chriſtus omni in re vtilis eſſet mortalibus.

5. Concluſ. ¶Quinta concluſio: Suppoſitis legibus ciuilibus, & iure poſitiuo, quæ dantur pro operibus prauis coniunctis cum alterius iniuria, ſunt neceſſariò reſtituenda. Probatur ex lege mulctarum. C. de modo mulctandi. vbi omnia ſic acquiſita adijciuntur fiſco. De huiuſmodiq; iniurioſis operibus eſt intelligenda lex illa generaliter. de verborum obligationibus, cum dicit, turpes ſtipulationes eſſe

nes eſſe nullius momenti. Agit enim ſolum de operibus cum alterius iniuria factis. Eſt etiam pro hoc textus in cap. non ſanè. 14. q.5.vbi id peculiariter de iudice iniuſtè ferente ſententiam diffinitur. Et ratio huius decreti eſt,nõ quia actiones prauæ nõ ſunt pretio dignæ; iam enim conſtat ex ſuperioribus eas ex natura ſua iuſtè poſſe vendi;ſed quia ſublato pretio minus homines allicientur ad inferendam alijs iniuriam.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui aliquid acquiſierunt ex operibus prauis iniurioſis, teneantur illud ſtatim reſtituere ante iudicis condemnationẽ? Et pro parte negatiua eſt argumentũ: Tales obligantur ad reſtitutionẽ ex lege pœnali: ſed huiuſmodi leges non obligant ante iudicis condemnationẽ:ergo. In hoc tamen ſit ſexta cõcluſio: Illa bona ſunt reſtituenda ante iudicis condemnationem. Hãc ponit Mag. Soto lib.4. de iuſtitia.q.7.art.1.ad.2. Et probatur: Lex ipſo iure reddit perſonas inhabiles ad recipiendum aliquid pro operibus iniurioſis:ergo ſi recipiant,tenentur illud ſtatim in conſcientia reſtituere. Nec obſtat argumentum in contrarium adductũ: Nã vt diximus art. 3.huius quæſtionis,illæ leges pœnales, quæ tantum imponunt pœnam conſiſtentem in priuatione, bene poſſunt obligare ad illam ante iudicis condemnationem. Et talis eſt lex, quæ facit perſonam inhabilem ad recipiendum quidquam ex opere iniurioſo.

6. Concluſ.

¶De eo autem, cui debet fieri reſtitutio ante iudicis condemnationem, eſt nõ leuis difficultas inter Doctores. Soto loco citato, dicit,illud eſſe reſtituendum ei,qui dedit. Et ratio illius eſt: Quia licèt per legẽ ille, qui accipit, fuerit redditus inhabilis ad retinẽdum quod non erat ſuum,ille tamen,qui dedit,non potuit priuari re propria ante iudicis condemnationẽ. In hoc tamen ſit ſeptima concluſio: Pretium acceptum pro ſentẽtia iniuſta, aut pro homicidio perpetrando cauſa ſubſequuta,eſt reſtituendum,non illi, qui dedit, ſed pauperibus ante iudicis condemnationem, & poſt condemnationẽ iudicis,fiſco. Poſui illam particulam,cauſa ſubſequuta. Nam quando opus,pro quo pretium datur,non ſubſequitur, certum eſt,illud eſſe reſtituendum illi,qui dedit iuxta id,quod diximus in principio huius articuli de contractibus conditionalibus. Et quidem,quòd pretium illud non ſit reſtituendũ ei, qui dedit probatur efficaciſsima ratione: Stando in ſolo iure naturæ,ſecluſo omni iure poſitiuo,ille, qui dat pecuniam pro homicidio ſubſequuto, non manet dominus illius pecuniæ: ergo nec per ius poſitiuum iuri naturali ſuperadditum acquirit dominium talis pretij. Conſequentia patet: Nã ius poſitiuũ non fauet delicto illius, qui dat pecuniã pro homicidio;faueret autẽ,ſi præciperet ſibi reſtitui rẽ, cuius dominiũ ſtando in iure naturali ad ſe nõ pertineret. Antecedens autẽ probatur: Quia libera, & ſpontanea voluntate abdicauit à ſe dominiũ illius pecuniæ,& tranſtulit illud in eũ, cui dedit. Nihil autẽ eſt magis æquũ,quàm,quòd per domini voluntatẽ, volentis rẽ ſuã in alium transferre,dominiũ conferatur, vt dicit Inſtit.de rerum diuiſ.§.per traditionẽ. Et confirmatur: Per ius poſitiuũ, ille, qui accipit pretiũ,ità redditur inhabilis ad illud retinẽdum, vt non acquirat dominiũ illius,cũ tamen ſtando in ſolo iure naturæ,illud acquireret: ergo à fortiori ille,qui dat,& ſtando in ſolo iure naturali nõ haberet dominiũ illius pretij, per ius poſitiuũ redditur inhabilis ad illud recipiendũ: atq; ex conſequenti non ſibi ſed pauperibus, vel fiſco debet reſtitui. Hãc ſententiã tenet Cord.lib.1.q.32. art.3.& Couar. regula peccatũ.p.2.§.2. Dixi autem in concluſione, illud pretiũ ante iudicis condemnationẽ eſſe reſtituendum pauperibus, & poſt condemnationẽ fiſco. Tum, quia,vt docet D.Th.infr.q.66.art.7. res,quæ homini redundant, pauperũ ſuſtẽtationi iure naturæ debentur,iuxta illud D. Ambroſij: Eſurientium panis eſt,quẽ tu detines:nudorum indumentũ eſt, quod tu recludis;miſerorũ redemptio,& abſolutio eſt pecunia,quã tu in terra defodis, &c. quod refertur.47.d.Tũ etiam;quia ſunt quam plurima capitula iuris poſitiui, quæ dicunt ea, quæ proprio domino carẽt pauperibus eſſe diſtribuenda, qualia ſunt.c.cum tu. de vſuris.&. c. qui habetis. &.c.non ſanè.14.q.5. Ex quo fit, vt quotieſcunq; alicui rei legiti mus dñs deeſt,illud pauperibus ſit tribuendũ. Fiſco autem nunquã datur, niſi id,quod poſt iudicis ſententiã ei fuerit applicatũ. Cũ ergo in caſu,de quo loquimur res,quæ datur pro homicidio perpetrando non poſsit retineri ab illo,qui accipit, nec etiã debeat reddi illi, qui dedit, ſequitur, ꝙ caret vero domino: & ſic ante iudicis condemnationẽ dãda erit pauperibus. Et ad fundamẽtũ Soti reſpõdetur, falſum eſſe, ꝙ ille,qui dedit pecuniã pro homicidio priuetur re ſua ante iudicis cõdemnationẽ per hoc,quod nõ reſtituatur illi. Nã cũ ipſe iã nõ habeat dominiũ illius,ſed illud in alterũ tranſtulerit,manifeſtè ſequitur,quod nihil ab eo auferetur.

7. Concluſ.

¶Octaua cõcluſio: Quæ dantur pro opere turpi nulli iniurioſo, vt pro ſtupro,fornicatione,&c. nõ ſolũ ſecũdũ legẽ naturalẽ,ſed etiam

8. Concluſ.

etiam ſecundum leges humanas non ſunt reſtituenda. Hæc concluſio eſt diffinita in. l. idem. ff. de conditionibus ob turpem cauſam. Vbi dicitur, quòd licèt meretrix turpiter agat in eo, quòd meretrix eſt, non tamẽ turpiter facit in eo, quod pretiũ accipit pro meretricio. Et confirmatur: Nam licèt meretrix non ſit domina ſui corporis, eſt tamẽ domina vſus ipſius. Vnde pro illo vſu potest pretium & mercedem exigere. Maximè cum in legibus humanis non tantum permittantur meretrices, ſed etiam pretium taxetur. Et quod dico de meretricibus, eſt etiã dicendum de alijs fœminis inhoneſtis, cuiuſcunque ſint conditionis: imò & de viris, ſi aliquid acceperint, vt libidini fœminæ, vel alterius viri deſeruiant, cum omnium ſit vna & eadem ratio, ſcilicet, quòd actiones illæ ſunt pretio æſtimabiles, nec talis cõditionis, vt debeãt gratis exhiberi. Nec præterea ex alia parte eſt lege prohibitum, ne detur pretium pro illis. De hac re videnda ſunt quæ diximus in. 1. tom. q. 32. art. 7. circa tertiam concluſionem D. Thom.

Ad arg. pro ſententia Panormit.

¶ Reſtat nunc reſpondere ad argumenta in principio huius quæſtionis facta pro opinione Canoniſtarum. Vnde ad primum & ſecundum dico, quòd textus in illis adducti particularem continent determinationem, nec ex illis aliqua poteſt deſumi vniuerſalis contraria noſtris concluſionibus. Ad tertium reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, falſum eſt, quod peccatum nullius eſt valoris, vt ex ſuperius dictis ſatis conſtare poteſt. Et hæc de tota iſta difficultate.

Sententia D. Tho. in ſolut. ad. 3.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum explicat D. Thom. cui, & quomodo ſit facienda reſtitutio, quando verus dominus non comparet, vel quia mortuus eſt, vel multum diſtans, vel omnino ignotus. Et cõſtituit tres propoſitiones. Prima eſt: Si dominus eſt mortuus, reſtituenda eſt eius hæredibus, qui perſonam defuncti repræſentant, & ſuccedunt in iure, quod ille habebat. Secunda propoſitio: Si creditor ſit abſens tranſmittenda eſt illi res, ſi commodè fieri poterit, & ſi non poteſt commodè trãſmitti, debet in aliquo loco tuto deponi, vt domino conſeruetur. Tertia propoſitio: Si Dominus ſit omnino ignotus, præmiſſa ſufficienti diligentia ad ipſum inquirendum, reſtitutio eſt facienda pauperibus, vel alijs pijs vſibus: per hunc enim modum redditur res domino meliori modo, quo poteſt.

Explicatur intera Diui Thom.

Hæc dicit D. Thom. in ſolutione ad tertiũ, quæ ſuo ordine erunt explicanda. Et quidẽ circa primam propoſitionem nihil aliud eſt dicendum, niſi quod ſiue hæredes ſint neceſſarij, quales ſunt illi quos teſtator, niſi legitima, rariſsimaq; de cauſa exhæredare non poteſt, vt filij reſpectu parentum, & parentes reſpectu filiorum, ſiue ſuccedentes ab inteſtato, vt fratres atque conſanguinei, ſiue ex teſtamento, vt alieni quomodocũque quis ſit alterius hæres, eidem eſt facienda reſtitutio. Et ſi deſunt hæredes reſtituendum erit illud pauperibus, vel in pios vſus conſumendũ. Et in hoc omnes conueniũt. Circa ſecundam propoſitionem eſt aduertendum, quòd ſi non poteſt commodè res tranſmitti, nec eſt vltra ſpes, quod in poſterum dabitur commoditas tranſmittendi, iudicari debet de illa, ac ſi dominus eſſet mortuus. Siquis autem quærat quando dicetur res commodè poſſe tranſmitti? reſpondeo ad id conſiderari debere valorem rei, diſtãtiam, creditoris ſumptus in ipſa tranſmiſsione faciendos, aliaſque circunſtantias ad arbitrium boni viri. Et ſi ſumptus & labor tranſmiſsionis rei valorẽ excedunt, non dicetur tũc cõmodè poſſe tranſmitti, vt bene notat Scotus in. 4. diſt. 15. q. 2. art. 5. Et idẽ eſt dicendum, ſi moraliter certum eſt periculum, quod res tranſmiſſa ad dominum nõ perueniet.

Dubium.

¶ Sed maior eſt difficultas de ſumptibus, atque expenſis, quibus res trãſmitti debeat D. Thom. de hoc nihil determinat. Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 1. ad. 3. breuiter dicit, quòd qui via iniuſta debitum contraxit ſuis expenſis tenetur illud tranſmittere, ſecus autem eſt de eo, qui via iuſta contraxit. Sed latius atque melius Medina. C. de reſtitut. q. 2. art. 3. & Ledeſma, 2. p. 4. q. 18. art. 5. ad 3. & Nauarro in Manuali. cap. 17. num. 42. De quorum mente dico primò, quòd, ſi debitor ſic erat bonæ fidei poſſeſſor, quòd rẽ ſuam eſſe & nemini eam debere putabat, tunc ſatisfacit, ſi quando ſciuerit ſe debitorem eſſe, rem illi ſoluat, ſeu reſtituat, aut reſtituendam deponat, vbi ſe repererit, nec tenetur rem ad creditorem ſuis expenſis mittere. Itaque ſatis eſt, ei ſignificare, ſe debitorem eſſe, & rem debitam ſeruare, vel in loco tuto eam deponere. In hoc dicto communiter conueniunt Doctores. Et ratio eſt: Nam cum iſte ſolum teneatur ad reſtitutionem ratione rei alienæ, & non ratione iniuſtæ acceptionis, ſatis erit rem ipſam reddere eo tempore, & eo loco, quo rem alienã eſſe reſciuerit. ¶ Dico ſecundò, quòd malæ fidei poſſeſſor ille, ſcilicet, qui iniuſtè contra voluntatem domini detinet rem vltra tempus conſtitutum proprijs expenſis, tenetur illam remittere ad locum, in quo accepit,

1. Dictum.

2. Dictum.

pit, vel iniuſtè occupauit. Ita habetur expreſſe in cap. Epiſcopis. & cap. re integranda. 3. q. 1. & lege ſi vero. ff. de rei vendicatione. Et ratio eſt: Nam aliàs iniquitas furis legitimo domino, qui iniuriam paſſus eſt prę iudicium afferret, quod per reſtitutionem non repararetur. ¶ Dico tertiò, quòd, ſi dominus iniuſtè ſpoliatus recedit à loco, in quo res ab eo ablata fuit, & eam illuc erat aſportaturus, non tenetur debitor proprijs expenſis illam ad ipſum tranſmittere; ſed ſatis erit, quòd rem tranſmittat illis expenſis deductis, quas dominus in aſportatione facturus erat. Probatur: Nam licèt fur teneatur rem acceptam reſtituere cum damnis, & lucris ceſſantibus inde conſequutis, nullum tamen aliud tenetur lucrum ſuperadijcere. Eſſet autem nouum lucrum, ſi domino ſine expenſis rem, quam ipſe cum diſpẽdio aſportaturus erat remitteret. ¶ Sed quid, ſi in tranſmiſsione pereat ipſa res ob nũtij infidelitatem, vel alio caſu? Medina, atque Ledeſma locis citatis reſpondent cum Panormitano in cap. ſignificante. de pignori. quòd, ſi tranſmiſſa res debita erat in propria ſpecie, & indiuiduo, & tranſmittens adhibuit diligentiam moraliter ſufficientem; ſi res pereat, non tenetur valorem reſtituere. Et ratio eſt: Nam cum non ſua culpa perierit, non ſibi, ſed creditori, qui eius rei dominium habebat, perire debet. Si autem res non erat debita in propria ſpecie, & indiuiduo, ſed ſolum ſecundum valorem, atq; pretium, tunc ſi tranſmiſſum pretium in via pereat non liberatur tranſmittens ab obligatione reſtitutionis. Et ratio eſt: Nam, cum pretium illud nondum in creditoris poteſtatem peruenerit, nec eius ſubiectũ ſit dominio, ſed adhuc maneat in dominio debitoris, non creditori ſed debitori perire debet, niſi fortè creditor nuntium miſiſſet, vel aliter tranſmiſsionis modum determinaſſet, tunc enim ipſi periret res & non debitori tranſmittenti. Hic modus dicendi veriſsimus eſt, quanuis in primo caſu addendum exiſtimo, quod ſi res in propria ſpecie & indiuiduo erat debita, & tranſmittens erat malæ fidei poſſeſſor, iniuſtèq; accepit vel retinuit rem, non liberatur ab obligatione reſtitutionis, niſi quando cum effectu res ad domini poteſtatem peruenit. Vnde quãtamcunq; diligentiam adhibeat ad ſecurè tranſmittendum, ſi res perit adhuc tenetur valorem reſtituere. Et ratio eſt: Nam, cùm ille non ſolum teneatur ad reſtitutionem ratione rei acceptæ, ſed etiam ratione iniuſtæ acceptionis, quo ad vſq; res ad dominũ perueniat, iniuſtæ acceptionis obliquitas perſeuerat, cenſeturq; per iniuriã proximus damnificatus, quod damnum per reſtitutionem erit adhuc reſarciendum.

3. Dictum.

Quæſtio.

Reſponſio.

¶ Circa tertiam propoſitionem D. Tho. in qua de reſtitutione eorum, quorum dominus ignoratur, agit, aduertendum eſt dupliciter poſſe contingere, quòd alicuius rei verus dominus ignoretur. Vno modo in particulari, & non in vniuerſali. Quod accidit, quãdo quis certò ſcit ſe debere vni ex duobus, vel tribus, ignorat tamen in particulari quis illorum ſit. Vt ſi verbi gratia, mercator certo ſciat, ſe defraudaſſe vnum è duobus mercatoribus, cũ quibus cõtractũ iniuit & ignoret vter illorum fuerit. Idemq; contingit in duce bellum iniuſtum gerente qui certò ſcit prædam à ſe factam eſſe hominũ alicuius certæ ciuitatis: ignorat tamen in particulari quid cuiuſque ſit. Et in his caſibus certum eſt, rem eſſe diuidendam inter eos, de quibus dubitatur, magis, vel minus pro ratione dubij: nec aliter reſtitutio fieri poteſt. Alio modo poteſt contingere, quòd ignoretur verus rei dominus, cui reſtitutio eſt facienda in vniuerſali. Et tunc etiam eſt certum ſecundum omnes, quòd diuidenda eſt inter pauperes, vel in alios pios vſus cõuertenda, vt ex pluribus capitibus iuris manifeſtè conſtat, maximè ex cap. cum tu. de vſuris. Vbi dicitur acquiſita per vſuras reſtituenda eſſe pauperibus, quando non ſuperſunt illi, à quibus accepta fuere, nec eorũ hæredes. Et aſsignatur pro ratione, quia non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum.

Verus rei dominus dupliciter poteſt ignorari.

¶ Cæterùm de iure, quod pauperes habent ad huiuſmodi iniuſtè acquiſita quãdo verus illorũ dominus ignoratur in vniuerſali non leuis eſt controuerſia inter Doctores Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 1. ad. 3. dicit, quòd ſtando in ſolo iure naturali huiuſmodi incerta debita ſunt reipublicæ, vel ciuitatis. Nam cum res vniuerſæ in communi ſint traditæ humano dominio, quarum diuiſio iure gentium facta eſt, fit, vt dum expectatus legitimo tempore dominus nõ cõparet, iteratò veniant in vſum publicũ. Addit tamen, quòd quoniam Chriſti vicarius totius reipublicæ Chriſtianæ curã gerit, iure & meritò potuit hæc bona, quaſi cõmunia reipublicæ pauperibus applicare, qui eiuſdem reipublicæ ſunt egena mẽbra; & ſic re vera ea applicauit. Ex quo infert primò, quòd dominium harum rerũ non tranſit in pauperes, ac ſi creditorum eſſent hæredes; ſed dum ipſis datur, quaſi creditoribus ſoluitur, & tunc per dationem acquirũt verum dominiũ. Infert ſecundò, quòd quãdo re-

Dubium de iure quod habent pauperes.

Sententia Soti.

do reſpublica his debitis ad alios pios vſus eguerit, ceſſat tunc ius erogãdi pauperibus. Ius enim poſitiuum, quale dicit eſſe hoc de conferendis iniuſtis acquiſitis, quando ignoratur dominus pauperibus non poteſt iuri naturali derogare. Hæc Soto.

Sententia vera. ¶Couarruuias in regul. peccatũ. p. 3. §. 1. de mente D. Tho. in iſto art. dicit incerta debita non ſolum iure humano, ſed etiam naturali eſſe reſtituenda pauperibus, vel in alios pios vſus conuertenda. Quæ ſententia mihi multò magis probatur. Quocirca ad illius explicationem ſit prima concluſio: Bona ab aliquibus iniuſtè accepta, quanuis verus illorum ignoretur dominus, non efficiũtur communia, ſed ſemper manent in domi nio priorum dominorum. Dixi notanter, in iuſtè accepta. Nam de bonis amiſsis, quę vulgò appellantur, noſtrencos, alia eſt ratio, vt poſtea dicemus. Hæc concluſio eſt contra Sotum, vbi ſupra. Illam tamen tenet Caietanus hic, & videtur eſſe D. Tho. in ſolut. ad 3. Vbi dicit, quòd ſi ille, cui debet fieri reſtitutio, eſt omnino ignotus, debet homo reſtituere ſecundum quod poteſt, ſcilicet, dando eleemoſynas pro ſalute ipſius, ſiue ſit mortuus, ſiue viuus. Quibus verbis apertè ſignificat hominem illum ignotum bonorum illorum non amiſiſſe dominium; ſiquidem expendenda eſſe dicit in eo, quod ei fuerit magis vtile. Et ratione ſic argumẽtor: Nullus amittit dominium rei, quam habet, niſi vel voluntate ſua, vel legis ſententia: ſed nulla eſt lex, quæ dominum à quo bona iniuſtè ablata ſunt, ſuis bonis priuet, ob id, quod dominus ignoratur, nec aliqua poteſt eſſe iuſta cauſa talem legem condendi, nec præterea ipſe dominus à ſe abdicat illorum bonorum dominium: ergo ſemper manet dominus, quanuis ſit ignotus. Et confirmatur: Nam aliàs ſequeretur, quòd per ſolam alterius iniuriam priuaretur quis ſuarum rerum dominio; quod non eſt dicendum. Præterea hoc ipſum probatur ex tacito quodam conſenſu, atq; iudicio omnium Doctorum, & legum, de huiuſmodi bonis loquentium. Qui dicunt, atque iudicant expendenda ea eſſe in illis, quæ magis videbũtur conformia voluntati veri domini. Qualia ſunt diſtributio in pauperes, & in alios pios vſus. Quod nunquam dicerent, ſi iudicarent per talem veri domini ignorationẽ fieri communia.

1. Concluſ.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio: Iſta bona vero domino ignoto reſtituẽda ſunt eo modo, quo melius ei reſtitui poſſunt. Hæc concluſio ſequitur ex priori. Nam ſi adhuc dominus ignotus habet dominium iſtarum rerum, ſequitur, quod ei & non alteri meliori modo, quo fieri poteſt, ſunt reſtituenda. ¶Sed quoniam res aliqua vno è duobus modis poteſt alicui reddi, ſcilicet, vel dando eam ei in manu ſua, quam reſtitutionem fieri ignoto domino eſt impoſsibile, vel ex ipſius voluntate rationabiliter præſumpta conſumendo illam in eo, quòd ſibi vtilius futurum iudicatur. In hoc ſit tertia concluſio: Talia bona iniuſtè accepta, quorum domini ignorantur, conuertenda ſunt in eos vſus, qui fuerint futuri vtiliſsimi vero domino, quales ſunt eleemoſynæ, ſuffragia, &c. Probatur: Nam hoc facere eſt illi ſua bona reſtituere meliori modo, quo poteſt. Ex hoc infero primò contra Magiſtrum Sotum non eſſe de iure poſitiuo, ſed de iure naturali, quod bona iniuſtè acquiſita in pios vſus conuertantur. Nam cum ius naturale ſit, quòd ſuum vnicuique reddatur, & conuertere iſta bona in pios vſus, ſit illa veris dominis reſtituere, manifeſtè ſequitur, nẽ eſſe minus de iure naturali, quod in pios vſus diuidantur, quam quòd veris dominis reddantur. Infero ſecundò, quòd quanuis ſola poteſtas eccleſiaſtica poſsit determinare vſum pium, in quem iſta bona ſint conuertenda, vtpotè ad quam pertinet determinare illa, quæ ſpiritualia ſunt, aut conferunt ad bonum ſpirituale (cùm enim iſta bona, vt dixi, ex natura rei conſumi debeant in vtilitatem, & commodum ſpirituale veri domini, & iſtud commodũ parari poſsit multis modis, poteſtas eccleſiaſtica poterit diffinire vnum certum, quo paretur) cæterùm conuertere iſta bona in alios diuerſos vſus, nec Papa, nec Rex poteſt facere, niſi in caſibus, in quibus poſſunt pro bono reipublicæ accipere bona priuatorum. Et ratio eſt: Nam cum iſta bona verè ſint bona priuata, & non communia, vt ex dictis patet, ſequitur, quòd nec Papa, nec Rex licitè poterit ea accipere, nec illa conuertere in vſus publicos, niſi in illis caſibus, in quibus tanquam illi, quibus incũbit cura totius reipublicæ, poſſunt bona ciuium pro cõmodo & neceſsitate communitatis accipere. Verum tamẽ eſt, quòd minor cauſa erit aliquando ſufficiẽs ad hoc, vt Rex conuertat iſta bona in vſus reipublicæ, quàm alia, quorum domini non ignorãtur. Probabiliter enim præſumimus, quod domini ignoti faciliùs permittent pro bono reipublicæ abdicari à ſe illa bona, quam illa, quæ actu poſsident, & quorum fructum percipiunt.

3. Concluſ.

Corollariũ contra Sotum.

2

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ idẽ ſit dicẽdũ de rebus inuẽtis, quod dicim⁹ de rebus iniuſtè acquiſitis, quãdo facta ſufficiẽti diligentia

Dubium de rebus inuẽtis.

diligentia illorũ verus dominus ignoratur.

Sententia Caiet. Caietanus in præſenti parte tenet affirmatiuam, quam ſequitur Nauar. in Manual. c. 17. n. 170. & Couar. in regul. peccatũ. p. 3. §. 1. Eſtq; hæc communis ſententia omniũ Sũmiſtarum in verbo, inuẽtum, & omniũ ferè

Fundamentũ Caiet. iuriſprudentium in cap. cũ tu. de vſuris, & cap. cum ſit. de Iudæis. Qui vnanimiter dicunt res inuentas, de quibus veroſimiliter creditur, quòd habent dominiũ, licet facta ſufficienti diligentia inueniri nõ poſsit, eſſe neceſſario reſtituendas pauperibus, vel in alios pios vſus diſtribuendas, nec poſſe ab inuentore retineri. Et probatur: Tum, quia eadem videtur eſſe ratio de his inuentis, ac de alijs debitis incertis. Tum etiam, quia in authen. omnes peregrini. C. communia. de ſucceſsio. & l. penult. tit. 1. p. 6. dicitur, bona peregrini defuncti ab inteſtato, cuius hæredes non inueniuntur, diſtribuenda eſſe per

Aliorum ſententia. iudicem in pios vſus. ¶ Alij affirmant, quod huiuſmodi bona poſt elapſum tẽpus à lege ſtatutũ cenſentur cõmunia, & vt talia applicantur illis, quibus à lege applicari præcipiuntur. Cęterùm

Sarmiento. Sarmiento. 6. ſelect. c. 10. ex profeſſo docet huiuſmodi bona retineri poſſe tuta conſcientia ab inuẽtoribus, poſt factam ſufficientem inquiſitionẽ: quã etiam ſententiã tenent aliqui ex iunioribus Thomiſtis: in eandemq; propendit multũ Soto

Sententia vera. lib. 5. de iuſtitia. q. 3. art. 3. ad. 2. quæ & mihi videtur probabiliſsima. Et probatur primò: Huiuſmodi bona haberi videtur pro derelictis à vero domino: ergo in nullius bonis exiſtunt; atq; ex conſequenti, qui ea primo occupauerit, ſine iniuſtitia poterit retinere. Et confirmatur; In iure pro eodẽ reputãtur ignorari dominũ rei, & rem nullũ habere dominũ, vt latè oſtendit Sarmiento vbi ſupra: ſed ſi iſtæ res nullũ haberent dominũ, herent primi occupantis: ergo idẽ etiam eõtingit in propoſito. Secundò: Qui reperit theſaurũ acquirit eius dominiũ, ſaltim quãtum ad partem illius, vt omnia iura proclamant, quę eſt videre apud Sotũ loco citato; ergo, & qui inuenit bona à dominis derelicta, & quaſi proiecta. Probo cõſequentiã: Nã eadem eſt vtriuſq; ratio. Sed de hoc plura dicemus infr. q. 66. art. 5. ad. 2. ¶ Et ad fun-

Ad fundamentum Caiet. damentum primæ opinionis dico, non eſſe eandem rationẽ de inuentis, & de alijs debitis incertis iniuſtè contractis. Hæc enim per iniuſtitiã fuêre occupata, & nulla æquitas patitur, vt ex ſua iniuſtitia quis commodum reportet. At verò illa iuſtiſsimè poſſidentur ab inuentore. Nec lex citata de peregrino mortuo facit cõtra nos; bona enim illius non dicuntur incerta. Et ſic ſecundũ iura, cùm ille diſceſſerit ab inteſtato, debuit per iudicẽ de bonis illius in fauorẽ animæ ſuæ ſuppleri teſtamentum. Nec etiã obſtant aliæ leges huius regni, quibus bona incerta, quæ vulgò appellantur, moſtrenca, iudicibus tradi præcipiuntur, vt poſt factam per certum tempus ſufficientem domini inquiſitionem, eo nõ inuento regiæ cameræ adiudicentur, vt eſt videre lib. 6. nouæ Recopilat. tit. 13. leg. 67. & 68. Non inquam obſtant hæ leges, quia non ſunt receptæ, tanquam obligantes in conſcientia. Imò multi de earũ æquitate dubitant, inter quos vnus eſt Couar. loco citato. num. 5. An autẽ ille, qui rem inuenit, poſsit domino comparente aliquid ab eo petere pro eius traditione, quod vulgò appellatur, hallazgo, explicatur à Sarmiento, vbi ſupra, ex mente aliquorũ Doctorũ. Et reſolutio eſt, quòd ſolũ poteſt petere expenſas, ſi quas fecit pro rei cuſtodia, aut pro veri domini inquiſitione. Niſi fortè dominus ſua ſponte, atq; liberaliter in gratiarum actionem, aliquid ei vltra largiri velit, tunc enim licitum eſſet illud recipere.

¶ Eſt aliud dubium circa eandem D. Th. propoſitionem, an in caſu, quo facienda eſt reſtitutio pauperibus, ſit liberum debitori, quibus voluerit reſtituere; vel potius teneatur facere reſtitutionem ex Epiſcopi autoritate, & ſecundum eius electionem. Hoſtien. in cap. cum tu. de vſuris, quem etiam ſequũtur alij Doctores, dicit neceſſariam eſſe ad hoc Epiſcopi autoritatem. Quod probat ex cap. cum ſit. de Iudæis. Vbi dicitur: Iudæus inter Chriſtianos officium publicum gerẽs quæcunq; ex tali officio lucratus fuerit, inter pauperes Chriſtianos ſecundum prouidentiam diœceſani diſtribuere eſt compellendus. Idem etiam videtur ſtatutum in illo cap. cum tu. de vſuris. quantum ad illa, quæ vſurarius illicitè acquiſiuit, quandiu non conſtiterit de vero domino. Et ratione ſic argumentor: Epiſcopus ex officio habet, q; ſit pater pauperũ, & quod ſuſcipiat eorum curã, vt conſtat ex. c. diuinæ. 87. diſt. & ex. c. Epiſcopus. 3. diſtinct. 88. ergo ad ipſum prius pertinebit adminiſtrare bona pauperibus debita, illaq; diſtribuere. ¶ Contrariam tamen ſententiam tenent Nauarro in Manuali cap. 17. num. 92. Soto lib. 4. de iuſtitia. quæſt. 7. artic. 1. ad 3. & alij cum Syluſtro. verbo. reſtitutio. 3. q. 5. Vbi plurimos ad hoc citat autores, qui vnanimiter dicũt, eum, qui reſtitutioni eſt obligatus, ob incerta debita iniuſtè contracta, per ſeipſum ſine Epiſcopo, & etiam ſine confeſſore reſtituere poſſe. Pro qua ſententia facit cap. ſicut

Dubium.

Sententia Hoſt. & aliorum.

Fundamẽt.

Sententia Nauar. & aliorum vera.

ſicut dignum. de homic. §. eos autem. Vbi de quodam, qui bona defuncti inique detinebat, & ex ipſis quædã pauperibus erogauerat dicit, ꝙ quæ aliena erant, ſi poterãt eis, quorum fuerant reſtitui, non debebãt pauperibus erogari. Vnde à contrario colligitur, ꝙ ſi non poterãt ijs, quorũ fuerant bona illa, reſtitui, quod poterat ea pauperibus erogare. Idem etiã probatur ex. c. religioſus. de teſtam. lib. 6. Vbi in ſententia habetur executorẽ teſtamenti liberè debere mãdata exequi teſtatoris. Ex quo loco ſic colligo argumentum. Exequutor liberè, hoc eſt, ſine Epiſcopi autoritate, poteſt mandata exequi teſtatoris: ergo à fortiori ipſe teſtator ſi viueret poſſet per ſeipſum reſtitutionẽ, tam certorum, quàm incertorum facere. Et ratione ſic argumentor: Si verus dominus compareret, illi debitor facturus erat reſtitutionẽ per ſeipſum, & non per Epiſcopũ: ergo idẽ poterit & debebit facere quando reſtitutio fit non domino immediatè, ſed pauperibus; ſiquidem eadem eſt vtriuſq; ratio. Et cõfirmatur. Quilibet habet facultatẽ, & ius propriam conſcientiam exonerandi, & ſatisfaciendi ſuæ obligationi, prout ſibi melius videbitur expedire: ſed prædicta reſtitutio fit ad exonerãdam debitoris conſcientiã: ergo poterit ipſe eam facere pro ſua voluntate. Quin potius addiderim cum Nauarro loco citato, quòd Epiſcopus contrariũ iubere nõ poterit, nec regulariter in eo contra voluntatem debitoris ſe interponere. Quod eſt adeò verum, quòd conſuetudo in contrariũ minimè valeret; ſiuè, quia contra legem naturalẽ eſſet; ſiuè, quia irrationabilis. Dixi regulariter: Nam in quatuor caſibus bene poterit Epiſcopus taliũ bonorũ reſtitutionem aduocare. Primus eſt, quando reſtitutioni obligatus moritur abſq; hærede, & exequutore. Secundus, quando qui reſtituere tenetur non vult id facere, & in iudicio contra illum proceditur. Tertius, quando qui reſtituere debet non rectè diſtribuit. Quartus, quãdo huiuſmodi res ab eo, qui eſt, aut fuit manifeſtus vſurarius poſſidentur, vt eſt videre in Nauarro loco citato. Ex quo infertur, ꝙ poterit debitor eligere pauperes non ſolum ex oppido, vbi intulit iniuriam, ſed etiã ex alijs. Et quanuis ſit optimum conſilium, eligere pauperiores, atq; meliores, nõ tamen eſt de neceſsitate rigoroſa ſatisfactionis: ſed ſatis erit eligere minus pauperes, dũmodo vere pauperes ſint. Imò & ſi ipſe debitor ſit pauper pro ratione ſuæ neceſsitatis, etiam poterit ſibi partẽ retinere, vt cõmuniter dicũt ſupra citati autores. Et ratio horũ eſt: Nam cũ obligatio huiuſmodi bona pauperibus reſtituendi non fundetur in aliquo iure, quod ipſi pauperes per ſe primo habeant, ſed in iure, quod ipſe dominus habebat, ſatis erit quòd reſtitutio quibuſcũque pauperibus fiat. Nomine autẽ pauperũ intelligimus nõ ſolũ eos, qui cõmuniter dicuntur pauperes, ſed etiam quoſcunq; alios pro ratione ſui ſtatus indigentes: imò & ecclefias atq; monaſteria ornamentis, lumina ribus, ædificijs, & alijs ſimilibus indigentia, vt docent Sylueſt. verb. reſtitutio. 3. q. 3. & Nauar. c. 17. n. 93. & in Apologia de redditibus eccleſiaſt. q. 5. monito. 28. Quo loco ad idem propoſitũ citat Ioann. Andr. D. Tho. Adrian. & alios. Verum tamen eſt, quòd, licèt de rigore autoritas Epiſcopi ad huiuſmodi reſtitutiones in pauperes faciẽdas nõ ſit neceſſaria, ſi res tamen eſſet alicuius momenti, optimũ mihi videretur conſiliũ Epiſcopi autoritatẽ interponere, vel ſaltim iudicium prudentis confeſſarij. Maximè quando debitor totum, vel partem vult ſibi applicare, cùm nullus in cauſa propria habeatur rectus iudex.

Qui intelligantur nomine pauperum.

¶ Et ad argumentũ primũ factũ pro ſententia Hoſtien. quod deſumitur ex. c. cũ ſit. de Iudęis. reſpondetur, eo in loco ſolũ fieri ſermonẽ de Iudæo, cui eũ eſſet interdictũ officiũ publicũ dari, ipſe tamen illud exercens multa à Chriſtianis extorſit. Quæ cũ incerta eſſent Chriſtianis pauperibus erant eroganda. Et cũ non eſſet iuſtũ huiuſmodi erogationẽ illius Iudæi fidei cõmittere, qui & alienarũ rerũ cupidus erat, & Chriſtianos odio habebat, quos expoliare, prout poterat conabatur, idcircò ordinatũ fuit, vt diœceſani manu, aut autoritate ea bona diſtribuerẽtur. Quod ſimiliter agendũ eſſet, quando diſtributio fidei debitoris cõmiſſa haberetur ſuſpecta. Ad aliud ex. c. cũ tu. de vſur. dico, textũ illũ potiùs agere pro nobis, quam contra nos. Habetur enim ibi in ſententia, ꝙ vſurarij cogendi ſunt vſuras reſtituere ijs, à quibus eas acceperũt, vel hæredibus ſuis, & eis deficientibus, pauperibus erogare. Quibus verbis potius ſignificatur, nõ cõpetere Epiſcopo ius bona incerta pauperibus erogandi, licèt ei cõpetat ius cõpellendi vſurarios, vt incertas vſuras pauperibus diſtribuant, quàm eius contrarium. Ad rationem reſpondetur, officium Epiſcopi, erga pauperes eſſe, dare illis eleemoſynas de proprio, procurareque, vt alij eas dent. Non tamen ex hoc colligere licẽt, quòd habeant ius ad eas eleemoſynas diſtribuendas, quas alij, vel ſponte ſua, vel ex debito faciunt.

Ad fundamentũ Hoſtienſis.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm ille, qui in pauperes diſtribuerat ea debita incerta

Dubium.

incerta, quorum dominus inueniri non poterat, teneatur poſtea vero domino cõparẽte, eadem ſibi iterum reſtituere. Hanc diffi cultatẽ verſat Gabriel in. 4.d.15.q.2.art.3. dub.4.& Sylueſt. verbo, reſtitutio.3.q.4. De quorum mente dico primò, q̃ ſi nõ præceſſerat ſufficiens domini inquiſitio, in tali caſu tenetur debitor iterũ bona reſtituere. Et *Reſponſio.* ratio eſt: Nã, cùm vſq; ad talẽ inquiſitionẽ non debeat dominus iudicari ignotus, vt rectè docet Soto loco citato, fit, vt iniuſtè fuerit ſpoliatus. Dico ſecundò, q̃ ſi facta ſufficienti domini inquiſitione bona fide diſtribuit omnia, quæ habebat, nihil amplius tenetur reſtituere, etiam ſi verus dominus cõpareat. Bona enim fides non patitur, vt ſemel exactum amplius exigatur, vt dicitur. de regul. iur. in. 6. reg. 83. Et ratio eſt: Nam ille iam ſemel perfectè ſatisfecit ſuæ obligationi. Dixi notanter, ſi omnia, quæ debebat diſtribuit: Nã ſi ſolũ diſtribuiſſet partẽ, reſiduũ teneretur vero dño reſtituere, etiam ſi per bullã cõpoſitionis Papæ, vel eius cõmiſſario ſatisfeciſſet: nõ enim præſumitur, Papam voluiſſe facere compoſitionẽ, niſi in caſu, quo verus dominus amplius non compareret. Quid autẽ ſit dicendũ de huiuſmodi bullis cõpoſitionis, & vtrũ bene faciant, qui illis vtuntur explicabimus infra. q. 66. art. 5. circa ſolut. ad 2. argum. D. Tho.

Nota circa ſolutionem ad 4. D. Thom. ¶ In ſolutione ad quartũ argumentũ, dicit D. Th. q̃ quamuis ex propriis arctius teneatur quis parentibus ſuccurrere, quã alienis; illa, quæ aliorũ ſunt, potius ſunt reddenda ipſis, quã parentibus impendenda, niſi in caſu extremæ neceſſitatis; in quo poſſet, & deberet quiſq; etiã auferre aliena, vt patri ſubueniret. Circa quod eſt grauis difficultas, debitore & patre in extrema neceſſitate exiſtentibus, cui illorũ teneatur debitor, ſi non poteſt vtriq; ſubuenire. Et ſimilis dubitatio eſt, quãdo creditor, & debitor laborant extrema neceſſitate, nec debitori eſt aliud, quo ſibi poſsit ſubuenire, niſi quod à creditore accepit, an teneatur illud domino reddere? Sed quoniã de hoc latè diximus in 1. tom. q. 31. art. 3. idcircò hic ab huius rei diſputatione ſuperſedemus. Solet etiã quæri, an ille, qui in extrema neceſſitate conſtitutus, rẽ ab alio acceptã conſumpſit teneatur illã reſtituere, cũ ad pinguiorẽ fortunã peruenit? Sed hoc ſimiliter eſt à nobis diſputatum. 1. tom. q. 32. art. 5. Quo etiã loco latè diximus de dominio, quod eccleſiaſtici habent reſpectu rerum eccleſiaſticarum, & an teneantur illa reſtituere, quando prodigẽ conſumunt; quæ eſt materia quinti argumenti D. Tho. in iſto art. Videte ibi.

Articvlvs. VI.

¶ Vtrùm teneatur ſemper reſtituere ille qui accepit.

Ad Sextvm ſic proceditur. Videtur, quòd nõ teneatur ſemper reſtituere ille, qui accepit. Per reſtitutionẽ enim reparatur æqualitas iuſtitiæ, quæ conſiſtit in hoc, quòd ſubtrahatur ei qui plus habet, & detur ei qui minus habet. Sed contingit quãdoque, quòd ille qui rem aliquam ſubtraxit alicui, non habet eam, ſed deuenit ad manus alterius: ergo non tenetur ille reſtituere qui accepit, ſed alius qui rem habet.

2 ¶ Præterea, Nullus tenetur crimen ſuum detegere. Sed aliquando aliquis reſtitutionem faciendo, crimen ſuum detegit: vt patet in furto: ergo nõ ſemper tenetur ille qui abſtulit, reſtituere.

3 ¶ Præterea, Eiuſdem rei non eſt multotiens reſtitutio facienda. Sed quandoque multi ſimul rem aliquam ſuripiunt, & vnus eorum eam integrè reſtituit: Ergo non ſemper ille qui accepit, tenetur ad reſtituendum.

¶ Sed Contra, ille qui peccauit, tenetur ſatisfacere. Sed reſtitutio ad ſatisfactionem pertinet: ergo ille qui abſtulit tenetur reſtituere.

¶ Respondeo dicendum, quòd circa illum qui rem alienã accepit, duo ſunt conſideranda: ſcilicet ipſa res accepta, & ipſa acceptio. Ratione autem rei tenetur eam reſtituere, quandiu eã apud ſe habet: quia quod habet vltra id quod ſuum eſt, debet ei ſubtrahi, & dari ei cui deeſt ſecundum formam commutatiuæ iuſtitiæ. Sed ipſa acceptio rei alienæ poteſt tripliciter ſe habere. Quãdoque enim eſt iniurioſa, ſcilicet contra voluntatem exiſtens eius, qui eſt rei dominus, vt patet in furto, & rapina. Et tunc tenetur ad reſtitutionem, non ſolum ratione rei, ſed etiam ratione iniurioſæ actionis, etiam ſi res apud ipſum non remaneat. Sicut enim qui percutit aliquem, tenetur recompẽſare iniuriã paſſo, quamuis apud ipſum nihil maneat: ità etiam qui furatur, vel rapit, te-

netur

netur ad recompenſationem damni illati, etiam ſi nihil inde habeat. Et vlterius pro iniuria illata debet puniri. Alio modo aliquis accipit rē alterius in vtilitatem ſuam abſque iniuria cum voluntate, ſcilicet eius cuius eſt res, ſicut patet in mutuis. Et tunc ille qui accipit, tenetur ad reſtitutionem eius quod accepit non ſolum ratione rei, ſed etiam ratione acceptionis, etiam ſi rem amiſerit: tenetur enim recompenſare ei, qui gratiam fecit: quod non fieret, ſi per hoc damnum incurrat. Tertio modo aliquis accipit rem alterius abſque iniuria, non pro ſua vtilitate, ſicut patet in depoſitis. Et ideò ille qui ſic accepit, in nullo tenetur ratione acceptionis: quinimo accipiendo, impendit obſequium. Tenetur autem ratione rei. Et propter hoc ſi ei ſubtrahatur res abſq; ſua culpa, non tenetur ad reſtitutionē: ſecus autem eſſet ſi cum magna ſua culpa rem depoſitam amitteret.

¶ Ad Primvm ergo dicendū, quòd reſtitutio non ordinatur principaliter ad hoc, quòd ille qui plus habet, quàm debet, habere deſinat: ſed ad hoc, quòd illi qui minus habet ſuppleatur. Vnde in his rebus quæ vnus poteſt ab alio accipere ſine eius detrimento, non habet locum reſtitutio: putà cum aliquis accipit lumen à candela alterius. Et ideò quanuis ille qui abſtulit, non habeat id quod accepit, ſed in alium ſit tranſlatum: quia tamen alter priuatur re ſua, tenetur ei ad reſtitutionem, & ille qui rem abſtulit ratione iniurioſæ actionis, & ille qui rē habet ratione ipſius rei.

¶ Ad ſecundum dicēdum, quòd homo, etſi non teneatur crimen ſuum detegere hominibus, tenetur tamen crimen ſuum detegere Deo in confeſſione: & ita per ſacerdotem, cui confitetur, põt reſtitutionē facere rei alienæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia reſtitutio principaliter ordinatur ad remouendum damnum eius, à quo eſt aliquid iniuſtè ablatum: ideò poſtquā ei reſtitutio ſufficiens facta eſt per vnū, alij non tenentur ei vlterius reſtituere, ſed magis refuſionē facere ei* qui reſtituit: quod tamen poteſt condonare. *Alias quam dog.

Summa Textvs.

Svppoſito, quòd in eo, qui rem alienam accepit duo poſſunt cõſiderari, ſcilicet, res accepta, & acceptio, quæ adhuc poteſt eſſe duplex, vna iniuſta, vt in rapina, altera iuſta, vt in mutuo, & in depoſito, reſpõdet D. Th. ad difficultatē propoſitā per quatuor propoſitiones. Prima cõcluſio: Qui habet rem alienam quocunq; modo eam habeat tenetur illā reſtituere ratione rei acceptæ. Probatur: Qui habet id, quod eſt alterius, habet plus quàm ſuū eſt, & damnificatus ſimiliter habet tantūdem minus in ſuo: ergo ſecundū formam iuſtitiæ cõmutatiuæ oportet inter hos æqualitatē conſtituere, auferendo ab eo, qui habet plus, & dando illi, qui habet minus, vt ſic fiāt æquales, ſicut erāt à principio antequā vnus plus & alter minus haberet, quā ſuū erat. Secunda cõcluſio: Qui iniuſtè aliquid accepit, vt accidit in furto, & rapina, tenetur illud reſtituere, etiā ſi id penes ſe nõ habeat ratione iniuſtæ acceptionis. Probatur: Qui alteri iniuriā intulit tenetur eandē reſarcire, etiā ſi nulla inde ſibi fuerit lucri acceſſio; ob id, ſcilicet, quod alteri, vel famā, vel honorē abſtulit: ergo pari ratione, qui iniuſtè ab aliquo rē accipit ratione dāni illati, ſimiliter obligandus erit ad reſtitutionem. Tertia cõcluſio: Quicunq; accipit aliquid ab aliquo iuſtè, hoc eſt, domino volente, ſed propter ſolam accipientis vtilitatē, vt accidit in mutuo, tenetur illud reſtituere, nõ ſolū ratione rei acceptæ, ſed etiā ratione acceptionis. Vnde, quantūcūq; ſine culpa ſua pereat, adhuc erit obligatus ad reſtitutionē. Probatur: Nā qui rē alienā iuſtè in ſuū vſum accipit, nõ ſolū propter beneficiū acceptū, ſed etiā de iuſtitia obligatur alterū indemnē ſeruare. Quarta cõcluſio: Qui accipit aliquid ab alio iuſtè, nõ propter ſuā vtilitatē, ſed propter vtilitatem ipſius dantis, vt accidit in depoſito, tenetur illud teſtituere ratione rei acceptę, & non ratione acceptionis. Quare, ſi res illa pereat ſine magna culpa accipientis, ad nullam amplius obligabitur reſtitutionem. Probatur: Qui iſto modo rem accipit non fit cuſtos ex iuſtitia, ſed ex gratia, & beneuolentia: ergo ſi abſque ſua culpa pereat non ſibi, ſed domino perit.

Explicatio Articvli.

EX doctrina huius articuli ſufficienter colligitur, omnem obligationē reſtitutionis ortū habere, vel ex re accepta, vel ex acceptione. Inter quæ hoc eſt diſcriminis, *Omnis obligatio reſtitutionis oritur vel*

ex re acce pta vel ex iniusta acceptione.

quòd res aliena semper obligat, vt constat ex prima conclusione. Acceptio autem rei alienæ non obligat semper, nisi quando vel est iniusta, vel facta in vtilitatem solùm recipientis. Et differunt præterea in eo, quod obligatio restituendi orta ex sola re aliena, solum durat pro tempore, quo manet res apud eum, qui illam habet; cùm tamen obligatio, quæ habet ortum ex acceptione, perpetuò duret, vt infra dicemus. Nomine autem rei alienæ in præsenti intelligimus, nõ solum ipsam rem acceptam præcisè, sed etiã pretium illius, si fuerit vendita, vel commutata; & fructus, qui ex tali re fuerint percepti, & denique totum illud, in quo quis ex re aliena fuerit factus ditior. Id enim totum restituendum venit eodem titulo, quo ipsa res; vt bene notat Caietanus in isto articulo. Non autem erit restituẽdum illud, quod bona fide ex fructibus rei fuerit consumptum, absque eo, quod ille, qui consumpsit, fuerit factus ditior, vt communiter colligunt Doctores ex lege. item veniunt. §. præter hæc. ff. de peti. hæred. & ex. l. sed & si lege, eodem titul. Itaq;, si quis bona fide accepit à latrone agrum, cuius fructus per aliquod tempus percepit, statim ac resciuerit, agrum illum fuisse alienum, tenetur illum vero domino restituere cum omnibus suis fructibus, non solum quos habet, sed etiam quos illis vsibus consumpsit; in quibus, nisi tales fructus haberet, alia propria bona erat consampturus, deductis tamen expensis atque laboribus. Cæterùm, si illos fructus cõsumpsit, quia illius agri donatione, vel acquisitione factus ditior, statũ mutauit splendidiusque vixit, tunc nihil præter agrum, tenetur restituere: siquidem ex alienæ rei acceptione non factus est ditior. Alia exempla adducit ad hoc idem declarandum Soto lib. 4. de iustitia. quæst. 7. artic. 2. Videte ibi. Dixi notanter, rem alienam esse restituendam cum fructibus, qui ex tali re fuerint percepti: Quia si non ex re ipsa, sed ex industria possidentis proueniant fructus, non erunt obnoxij restitutioni. Vnde, siquis bona fide haberet pecunias alienas, & eis alias lucraretur, non teneretur talia lucra restituere, cùm non ex pecunia secundum se, sed ex arte & industria illis vtentis proueniẽte sint dicenda.

Dubium.

¶Sed dubium est, vtrùm siquis bona fide emit quidquam à latrone, & posteà eadem bona fide illud vendit alteri, deinde autem cognoscit rem illam esse alienam, teneatur rescindere contractum, reddereq; pretium emptori, & rem vero domino? Et pro parte negatiua est argumentum: Iste vendit rem,

1. Arg. pro parte negatiua.

quam nec ratione rei alienæ, nec ratione iustæ acceptionis tenetur restituere: ergo nullam fecit iniustitiam, atque ex consequẽti non tenetur rescindere contractum. ¶Secundò: Si illa res esset ablata ab eo, qui eam vendit, vel esset consumpta eo in tempore, quo bona fides durabat, nulla amplius esset obligatio restitutionis, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec quando venditur bona fide. *2. Argum.* ¶In contrarium tamen sunt non mi nora argumenta. Primum est, pretium, quod venditor accepit non est suum: ergo tenetur illud restituere. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Accipit illud pro re, quæ non est sua: ergo nec ipsum pretium est suum. *1. Arg. pro parte affirmatiua.* ¶Secundò: Iste venditor nullo titulo potest rei venditæ pretium retinere: ergo tenetur illud restituere. Probatur antecedens: Non potest illud retinere titulo vẽditionis, quæ nulla est, nec titulo rei propriæ, cum id pretiũ ex re aliena proueniat: ergo nullo titulo. *2. Argum.* ¶Tertiò: Si apud talem venditorem aliquis fructus rei furtiuæ maneret, teneretur illum restituere, vt paulò ante dicebam: sed id pretium est veluti fructus rei alienæ: ergo etiam tenetur illud restituere. *3. Argum.* ¶Vltimò: Siquis bona fide emeret vitrum pro gemma, & eadem bona fide illud venderet, posteaq; cognosceret esse vitrum, teneretur id emptori explicare, & rescindere contractum, vt omnes Doctores concedunt, quia tenetur quisq; seruare emptorem indemnem, reddereq; illi venditionem certam, atq; securam: ergo idem etiam erit dicendum in nostro casu. *Vlt. arg.*

Sententia Soti.

¶Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 2. in huius dubij explicationem dicit tria. Primum est, quòd talis venditor nõ tenetur aliquid domino rei restituere, vt probant argumenta pro parte negatiua facta. Dicit secundò, quòd talis venditor tenetur rescindere cõtractum, pretiumq; emptori reddere, vt ipsum seruet indemnem. Dicit tertiò, quòd, si non est metus quod aliquando scietur rem esse furtiuam, vel quod aliquando res à secundo emptore petetur, non tenetur ille, qui bona fide vendit, nec pretium reddere emptori, nec rem domino. Et quidem quod non obligetur ad restituendum aliquid vero domino, probatur argumentis in principio factis. Quòd autem nec etiam obligetur ad reddendum pretium emptori, patet; quia in casu posito nullum damnum ei dat. *Impugnatur Soto & explicatur vera sententia.* ¶Cæterùm, meo iudicio, hæc sententia Soti, præter quam quòd quantum ad duo priora dicta secum pugnare videtur, quantum ad tertium est apertè falsa. Quod suo ordine probatur. Et primò, quòd secum pugnet

pugnet, quantum ad duo priora dicta, eſt manifeſtum. Nam ſi venditor, de quo loquimur, tenetur reſcindere contractum, vt emptorem ſeruet indemnem; vt dicitur in ſecundo dicto, qualiter poteſt eſſe verũ, quòd nihil tenetur domino reſtituere cum eo ipſo, quòd rem venditã apud ſe habeat, debeat illam reſtituere vero domino ratione rei alienæ, vt ipſe fatetur? Quod autẽ tertium dictum etiam ſit falſum probatur argumentis ſecundo loco factis. Et præterea, quia nullus apparet titulus, propter quem talis venditor pretium rei alienæ poſsit retinere. Quare tenebitur in omni euentu reſcindere contractum, remq; vero domino reſtituere: Vel, ſi id non poteſt fieri tenebitur pretium dare ei qui patitur.

Ad.1.arg. pro parte negatiua. ¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, venditorem illum ratione rei alienæ teneri ad reſtitutionem. Id enim pretium eſt alienum, vt ex dictis conſtat. Quare, ſi bona fide illud etiam conſumpſiſſet, nec ex tali conſumptione fuiſſet factus ditior, nihil teneretur reſtituere. *Ad.2.arg.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam in caſibus antecedentis ille, qui rem conſumpſit, vel à quo ablata eſt ſine eius culpa, nec ratione rei alienæ, nec ratione acceptionis tenetur ad reſtitutionẽ. At verò in caſu, de quo loquimur qui rem vendit eſt obnoxius reſtitutioni ratione rei alienæ, cuius pretium apud ſe retinet. Et ſic non eſt æqua vtriuſq; ratio.

Aliud dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm, qui bona fide emit rem à latrone, quam poſteà ſcit eſſe alienam, teneatur eã vero domino reſtituere, vel potius poſsit eam latroni reddere, vt pretium pro illa datum recuperet? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima *1. Senten.* eſt quorundam, qui dicunt talem emptorẽ teneri rem vero domino reſtituere, & non latroni, etiam cum iactura pretij, quod pro illa dedit, ſi veroſimiliter credit, latronem talem rem vero domino non redditurum. Hanc ſententiam tenet Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 2. Ledeſma in. 2. p. 4. q. 18. art. 6. Couar. in regula peccatum. p. 3. nu. 3. & Medina. C. de reſtitut. q. 10. Verum tamen eſt, quòd Medina affirmat hoc ſolum habere verum, quando res empta non eſt vſu conſumptibilis. Nam ſi ſit conſumptibilis vſu, & latro maneat potens ad reſtituendum illam in alijs rebus vero domino, dicit, quòd emptor nec tenetur illam reddere vero domino, nec latroni, vt pretium recuperet; ſed poterit eam ſibi retinere. Cæterùm hæc diſtinctio Medinæ meritò reijcitur à Couarruuias, loco citato. Quapropter ea omiſſa, generaliter probatur prædicta opinio, quã tum ad omnia bona. Primò: Quicunque ha- *1. Argum.* bens rem alienam tenetur eam vero domino reſtituere, vt dicit D. Thom. in prima concluſione: ſed talis emptor habet rẽ alienam: ergo tenetur eam vero domino reſtituere, & non latroni. ¶ Secundò: Latrone *2. Argum.* non comparente, talis emptor teneretur rẽ vero domino reſtituere, etiam cum iactura proprij pretij: ergo, etiam ſi latro compareat. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam per accidens eſt, quòd latro compareat, vel non compareat, ad hoc, vt habẽs rem alienam ad illius obligetur reſtitutionem. Et confirmatur: Si latro eſſet mortuus, vel abſens, ſtatim emptor teneretur rem vero domino reſtituere: ergo etiam ſi ſit præſens. Probo conſequentiam: Nam ex eo quòd latro ſit præſens, do minus rei non habet minus ius ad rem ſuã, quàm ſi eſſet abſens. ¶ Tertiò: Qui emit rem *3. Argum.* à latrone non poteſt eam vendere, vt pretium ſuum recuperet: ergo nec dare eam latroni propter eundem finem. Probo conſequentiam: Nam latro minus ius habet ad rem alienam, quàm quis alius. ¶ Vltimò: Si *Vlt. arg.* emptor, poſtquam cognouit rem eſſe furtiuam, reddit eam latroni, vt pretium recuperet, in foro exteriori condemnabitur, vt eam iterum vero domino reſtituat: ergo id tenebatur in conſcientia facere ante condemnationem. Probo conſequentiam: Nam forum externum quando non fundatur in falſa præſumptione, ſemper eſt iuſtum, & foro conſcientiæ conueniens. ¶ Secunda ſen- *2. Sentent.* tentia eſt quorundam Iuniorum, dicentiũ, quòd qui bona fide ignorans rem eſſe furtiuam illam emit, cùm primum contrarium reſciuerit poteſt eam latroni reddere, vt ſuum pretium recuperet. Cæterùm ſi mala fide, hoc eſt, ſciens, aut veroſimiliter dubitans rem eſſe furatam, eam emit, tenetur omnino illam domino reſtituere; etiam ſi pretij pro ea dati iacturam pati debeat. ¶ Tertia ſententia eſt in alio extremo, quæ *3. Sentent.* aſſerit eum, qui emit rem à latrone, etiam ſi mala fide id fecerit, poſſe illam ei, à quo emit reddere ad recuperandum ſuum pretium, ſi aliter ipſum recuperare non poteſt. Hanc tenet Alexand. Alen. 4. part. quæſtio. 86. memb. 3. artic. 1. Gabriel in. 4. diſt. 15. quæſt. 3. art. 3. dubio. 5. Summa Angeli. verbo. reſtitutio. verſiculo. emens, quæſtione. 1. & Nauarro in Manuali capit. 17. numero. 84. Et probatur: Quilibet debet ſibi magis, quàm alteri conſulere: ergo talis emptor non tenetur rei dominum ſeruare indemnem cum æquali ſuo

damno. Item: Nullus tenetur rem, quam habet vero domino reddere, ſi ex tali reddi tione ſequitur ſibi maius, vel æquale nocu mentum, vt diximus artic. præcedenti: ſed ità accidit in propoſito: ergo. Dices maioré eſſe veram, quando ille, qui habet rem alie nam, eam non accipit iniuſtè: qui autē ſciē ter & mala fide emit rem à latrone, accipit iniuſtè. Sed contra hoc ſic argumentor. Licèt emptor emerit iniuſtè, ipſe tamen non fuit iniuſta cauſa, quod verus dominus ſpo liaretur: ergo non tenetur cum ſuo diſpen dio rem domino immediatè reſtituere: ſed ſatis erit illam reddere latroni, vt ipſe red dat vero domino. Præterea: Vera reſtitutio eſt conſtituere res in ſtatu, in quo erant an te iniuſtam acceptionem: ſed tempore, quo emens iniuſtè egit, res erat in poteſtate la tronis: ergo ſatis erit ad ſatisfaciendū præce pto de reſtitutione, reddere rem emptam in poteſtate illius, à quo accepit. Item: Latro principaliter tenetur facere reſtitutionē, ha betq; ius petendi illam rem, vt reſtituat: er go qui tradit rem latroni, vt ipſe reſtituat, ſufficienter ſatisfacit obligationi reſtitutio nis. Et confirmatur: Emptor non tenetur re ſtituere optimo modo poſsibili, & qui ſit vtiliſsimus domino, maximè, ſi id ſine ſuo diſpendio facere non poteſt: ergo ſatis eſt, quod reſtituat quantum eſt ex ſe per latro nem, à quo ipſam rem accepit. Vltimò: Ea venditio, qua latro rem vendidit, fuit iure nulla: ergo meritò poteſt reſcindi per em ptorem, vt ſuum pretium recuperet.

Sententia Autoris.

¶ Mihi ex his ſententijs hæc vltima vide tur longè probabilior propter rationes mo dò adductas; dummodò addantur duæ limi tationes. Prima eſt, quòd emptor aliter, quā reddendo rem latroni pretium à ſe datū re cuperare non poſsit. Nam ſi commodè po teſt vtrumq;, ſcilicet, rem domino reſtitue re, & pretium à latrone accipere, proculdu bio id erit faciendum, cum tunc nulla ſit iu ſta excuſatio, quominus rem vero domino reddat; niſi fortè veroſimiliter conſtaret rē à latrone eſſe domino dandam. Secunda li mitatio eſt, quòd intelligatur hæc ſententia quando eſt ſpes recuperandi pretium à la trone. Nam, ſi latro totaliter diſparuiſſet, re ſtituenda eſſet res vero domino, nec pretiū ab illo peti potuiſſet, vt patet ex. l. in ciuilē. C. de furtis. ¶ Et ad primum argumentū in contrariū factum reſpondetur, illum, qui ha bet rem alienā, quam emit à latrone, teneri quidem reſtituere eam vero dōmino, nō ta men immediatè, ſed prout cōmodè potue rit, ne ipſe detrimentū patiatur. Vnde ſatis erit, quod quantum eſt ex ſe, reſtituat rē la troni, reddēdo, admonendoq; ipſum, vt illā domino tribuat. ¶ Ad ſecundū reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequen tiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam quando latro non comparet nullus eſt alius modus reſtitutioni, quàm rem domino immediatè tradere. Et præterea: Quia cùm nō ſit ſpes recuperandi pretium nulla relinquitur iu ſta excuſatio non reddendi rem domino. Se cus autem eſt, quando à latrone in prōptu poteſt pretium recuperari. Et eodē modo reſpondetur ad cōfirmationem. ¶ Ad tertiū reſpondetur, conceſſo antecedenti, negādo conſequentiam. Reddere enim rem latro ni, à quo illam accepit, eſt medium per ſe ordinatum ad reſtituendum domino, cū ip ſe latro ſit, qui principaliter eſt obligatus reſtituere vero domino. At verò vendere rē alteri, non eſt medium per ſe ordinatum ad reſtituendum domino: & ſic nulla ratione eſt licitum. ¶ Ad vltimum reſpondetur ſimi liter, negādo conſequentiam: Nā in foro ex teriori præſumetur ille malitioſe reddidiſſe rem latroni, vel ſaltim occultaſſe latronem: & ſic in pœnam cogetur pretium ſoluere: cum tamen in foro conſcientiæ, in quo pœ næ iſtæ non debētur ante condemnationē, aliter ſit dicendum.

Ad. 2. arg. *Ad. 3. arg.* *Ad vltim.*

¶ Circa ſecundam concluſionem D. Tho. eſt aduertendū, quòd qui rem accipit iniuſtè, non ſolum tenetur ipſam reſtituere: ſed etiam damna, quæ ex tali iniuſta acceptione venerant, atq; etiam lucra, quæ ob illam domino ceſſarunt. Ad hæc enim omnia iniu ſtitia iniuſtæ acceptionis ſe extendit, vt ex ſupradictis patet. Vocamus autem iniuſtam acceptionem, non ſolum, quādo quis à prin cipio rem per iniuriam accepit; ſed etiam quando eandem iniurioſē contra domini voluntatem detinet: atq; adeò quamlibet iniuſtam damnificationem, in quacunq; re, ſiue fiat accipiendo, ſiue comburendo, ſiue præſcindēdo, ſiue quouis alio modo. Sēper enim quod in huiuſmodi interuenit dam num alterius, dicitur iniuſta acceptio; quia accipitur ab inuito domino quod ſuū eſt; quanuis nulli quandoq; detur, ſed annihile tur. Omnis ergo qui damnificator eſt alte rius, tenetur ad reſtitutionem; non ratione ſui lucri, ſed ratione iniuſtæ acceptionis ſuę damnificationis: eſtq; longè maior obli gatio reſtitutionis habens ortum ex iniuſta acceptione, quam quæ oritur ex re aliena præciſè; cum illa ſemper habeat annexam iniuriam; hæc verò minimè. Vt eſt videre in eo, qui habet rem alienam, quam putat eſſe ſuam. Ex quo fit, vt qui fuerit cauſa iniu ſtæ acceptionis, ſemper teneatur reſtituere id,

Qui rē ac cipit iniu ſte tenetur non ſolum eā, ſed etiā damna re ſtituere.

Ad. 1. arg. pro prima ſententia.

id, quod abstulit, siue res accepta apud se maneat, siue non. At verò qui solum obligatur ad restitutionem ratione rei alienæ, si eam bona fide consumpsit, nec ex tali consumptione fuit factus ditior, nihil amplius tenetur restituere, vt in principio huius articuli dictum est.

¶In tertia & quarta conclusionibus agit D. Thom. de restitutione eorum, quæ quis iustè accipit, vel in propriam ipsius accipientis vtilitatem, vel in vtilitatem dantis. Et dicit maiorem culpam esse necessariam in recipiente ad hoc, vt teneatur restituere id, quod in solam dantis vtilitatem fuerit acceptum, vt in deposito, si contingat q, illud pereat, quā ad hoc, vt teneatur restituere id, quod in propriam vtilitatem accepit, vt in commodato. Sed quoniā de hoc iam satis à nobis fuit dictum in fine articuli secundi, dum ageremus de culpa lata, leui, & leuissima, idcirco ab his abstinemus.

Sententia D. Tho. in solutione ad 2. argumentū.

¶In solutione ad secundum argumentū, vbi D. Thom. agit de modo, quo debet fieri restitutio ab eo, qui secreto delicto rem alienam vsurpauit, dicit duo. Primum est, quòd non tenetur crimen suum detegere hominibus. Secundum quòd poterit facere satisfactionem per confessorem, cui necessario in confessione crimen est manifestandum. Sed quoniam hæc non eodem modo accipiuntur ab omnibus, aliquot circa illa erunt dubia examinanda. Primum est, vtrùm teneatur quis proximo restituere bona externa, cum propriæ famæ detrimento? Caietanus in isto commentario absolutè dicit, quòd non. Distinguit enim tres rerum ordines. In primo constituit pecunias, & reliqua bona temporalia. In secundo, famam atque honorem. In tertio denique vitam, & ea, quæ ad illius conseruationem sunt necessaria. Et dicit, quòd rem inferioris ordinis nemo tenetur cum iactura superioris restituere; vt pecuniam cum detrimento famæ, aut honoris; & famam cum detrimento vitæ. Cæterum rei cuiuscunque ordinis cum detrimento eorum, quæ in eodem ordine continentur quisque tenetur facere restitutionem. Eādem sententiā tenent idē Caietanus opusc. 17. responsionum responsione. 14. & Nauarrus in Manuali capit. 17. num. 89. Quibus & consentire videtur Medina, atque Castro, & alij, qui, vt infra videbimus, dicunt adulteram non teneri suū crimen manifestare, vt cum detrimēto propriæ famæ filij hæreditatem alteri restituat. Et probari potest hæc sententia aliquibus argumentis. Primò ex D. Thom. hic ad secundum dicente, furem non teneri crimen suum detegere hominibus; teneri tamen illud detegere Deo in confessione. Et sic per sacerdotem, cui confitetur, poterit facere restitutionem. Quibus verbis apertè significat, quòd non tenetur fur restituere, si ad id fuerit necessariū crimen suum coram hominibus detegere. ¶Secundò: Fama est quid præstantius bonis externis téporalibus, iuxta illud, Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ: ergo contra iustitiæ æqualitatem esset, quòd quis exponeret famā pro rebus temporalibus restituendis. ¶Tertiò: Tunc tantum tenetur homo rem alterius restituere, quando illam habet domino inuito rationabiliter: sed non esset dominus rationabiliter inuitus, si velit furem sibi rem suam restituere cum propria infamia, cùm hoc cōtra omnem æquitatem, & humanam pietatem sit: ergo. ¶Quartò: Nullus tenetur res externas restituere cum propriæ vitæ detrimento, vt omnes concedunt: ergo nec cum detrimento famæ. Probo consequentiam: Nam fama, communi hominum æstimatione, quodammodo æquiparatur vitæ. Et confirmatur: Si contingat tabellionē edere falsum instrumentum, aut testem proferre falsum testimonium, quo proximus in temporalibus grauiter damnificetur, nemo illos obligabit ad hoc, vt pro restitutione se tanquam falsarios infament, id enim esset durissimum: ergo nullus tenetur cum propria fama res alienas restituere. ¶Vltimò: Adultera supponens marito filium alienum non tenetur ad restituendum damna temporalia, quæ inde marito, & alijs hæredibus proueniunt, crimen suū manifestare, vt habetur expresse in ca. officij, de pœnitētijs & remissionibus, vbi Innocentius tertius dicit, mulieri adulteræ non esse negandam pœnitentiam, licèt propter metum mariti nolit reuelare crimē suum: ergo vniuersaliter est verum, quòd nullus tenetur bona temporalia restituere cum propriæ famæ detrimento.

Primū dubium.

Sententia Caietani.

1. argumentum.

2. argumētum.

3. argumētum.

4. argumētum.

Vltimū argumētum.

¶Alia opinio est in alio extremo, absolutè asserens bona temporalia iniustè ablata esse necessario restituenda, etiam cum detrimento propriæ famæ. Hanc videtur tenere Adrianus in. 4. in materia de restitutione, q. 1. ad. 5. & Ioannes Maioris in. 4. di. 15. q. 3. & Paludanus in. 4. dist. 17. q. 2. art. 1. conclusione. 3. & probatur ex regula iuris dicente. Vtiliùs scandalum nascitur, quam veritas vitæ, vel iustitiæ relinquitur: sed restitutio pertinet ad veritatem vitæ, vel iustitiæ, cum sit de iure naturali, & diuino: ergo propter nullum scandalum vitanda est & omittenda. ¶Secundò: Nullus potest acci-

Sententia Adriani & aliorum.

1. argumētum.

2. argumētum.

pere rem alienam, vt propriam famam con ſeruet: ergo nec retinere. Probo conſequẽtiam: Nam in iure pro eodem iudicantur, accipere rem alienam, & eandem retinere, vt patet ex cap. ſæpe. de reſtitutione ſpoliat. Vbi gloſſa alios textus citat ad idem. Et cõfirmatur: Nam aliàs laborans graui neceſsitate ſui ſtatus, poſſet clã furripere bona alie na, quod eſt abſurdum.

Sententia autoris. ¶ Mihi ex his ſententijs neutra videtur vndequaque vera, ſed media via incedendum exiſtimo. Dicendo, quòd quanuis per ſe loquendo fama alijs rebus externis ſit prę ſtantior, atque adeo non ſit æquum illam pro talium reſtitutione exponere, per accidens tamen poteſt contingere, quòd oblige tur quis huiuſmodi res temporales cum detrimento propriæ famæ reſtituere: tunc, ſcilicet, quando ad arbitrium boni viri res illa temporalis fuerit tanti valoris, & æſtimationis ac fama, quam perdit. Hanc ſententiam tenet Soto lib. 4. de Iuſtitia, q. 7. art. 2. ad. 2. & Couarruuias in regula peccatũ. 1. p. num. 6. prope finem, quam & nos ſupra inſinuauimus art. 2. huius quæſtionis circa ſolutionem ad ſecundum argumentum Diu. Thom. dub. 8. Et probatur: In illis rebus, quas Caietanus in illo triplici ordine commemorat, datur recompenſatio, vitæ, ſcilicet, cum honore, & fama, & pecunijs, & ècõtra, nam licèt, ſecundum ſe longè differant, conueniunt tamen in hoc, quòd eſt comple re bonum humanũ, ſubſeruireque iucundi tati vitæ: ex quo fit, vt quantum tollitur ex parte vnius in ordine ad hunc finem, tantũ poſsit & debeat poni ex parte alterius, vt do cet D. Thom. ſupra art. 2. ad primum & ſecundum: ergo erit prudenter æſtimanda fama, quæ amittitur, manifeſtando proprium crimen, & damnum temporale. Quod, ſi nõ manifeſtet, alter patitur, & ſi illa fuerit lon gè maioris valoris non erit cum eius amiſsio ne reſtituendum. Si autem ſit minoris, aut certè æqualis valoris, erit neceſſario reſtituendum; non obſtante periculo propriæ infamiæ. Secundò: Dominus rei habet ius ad recuperandum bona à ſe furto ſublata, etiam cum infamia furis, ſi hoc fuerit neceſ ſarium, maximè, quando bona ſunt tanti valoris, quòd præponderant famæ: ergo erit rationabiliter inuitus, ſi fur illa non reſtituat, etiam cum periculo famæ. Vltimò: In his rebus prudentia dictat fauendũ eſſe illis, qui iniuriam patiuntur, & eſſe inclinãdum contra furem: ergo ità eſt faciendum. Vide quæ diximus artic. 2. huius quæſtionis, circa ſolutionem ad ſecundum dub. 8. Verũ tamen eſt, quòd moraliter loquendo, rarò ſuccedit caſus, in quo ſine infamia reſtituẽtis non poſsit fieri reſtitutio, ſi non ſtatim, ſaltim poſt medium aliquod tempus.

¶ Ad primum argumentum factum pro prima opinione, reſpondetur D. Thomam ſolum determinare modum communem reſtituendi ſine infamia, qui eſt per confeſſarium. An autẽ in aliquo caſu teneatur quis reſtituere cum propria infamia, nihil determinat. *Ad. 1. arg. pro prima opinione.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod quanuis verum ſit, quod fama ex genere ſuo eſt præſtantius bonum, quam diuitiæ, poteſt tamen tantum æris ex parte diuitiarum poni, vt ſecundum iudicium viri prudentis, diuitiæ ſint pluris faciendæ, quàm fama alicu ius hominis priuati. Et in hoc caſu bona tẽporalia reſtituenda ſunt cum iactura propriæ famæ. *Ad. 2. arg.* ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, negando minorem. Nam, vt ex dictis patet, non erit dominus irrationabiliter inuitus, ſi vellet quòd fur cum propria infamia reſtituat rem, quæ plus valet, quã ipſa fama. *Ad. 3. argumentum.* ¶ Ad quartum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Conſeruatio enim propriæ vitæ eſt ſtrictiſſimi iuris, ad illamque ordinantur tempora lia omnia ex natura rei, & ipſi ſubſeruire debent. Ad conſeruationem autem famæ non adeo ſtricto iure obligamur. Cui & accedit, quòd fama amiſſa poteſt iterum recuperari, vita vero non. Vel ſecundo reſpondetur, poſſe aliquando caſum venire, in quo tenea tur homo cum vitæ periculo reſtituere famam, vel bona temporalia, quæ iniuſte abſtulit, vt diximus articulo. 2. loco ſtatim citato. *Ad. 4. argumẽtum.* Ad confirmationem reſpondetur tabellionem, & falſum teſtem in caſu poſito teneri ad reſtitutionem cum detrimento famæ, ſi res ſit magni momenti, nec aliter reſtituere poſſunt.

¶ In vltimo argumento tangitur grauiſsima difficultas de eo, quod facere debet mulier, quæ ſibi falſo ſuppoſuit partũ alterius, vel ex adulterio concepit, & maritus putat filium eſſe ſuum: ſitque caſus, quòd tã maritus, quàm vxor ſunt nobiles, & quòd maritus habet optimum maioratum, ſeu primo genituram pro filio maiori, filiuſq; ex adulterio conceptus eſt primogenitus; vtrum in hoc caſu talis mulier teneatur ſe infamare, ne filius ſpurius ſuccedat, tollaturque primogenitura ab eo, qui re vera eſt primogenitus patris? De qua re multa dicunt Docto res, tam Theologi in. 4. diſtinct. 15. quàm Canoniſtæ in cap. officij. de pœniten. & remiſsio. Sed pro huius rei perfecta explicatione aduertendum eſt, quòd præfata mulier in ſui criminis manifeſtatione multipliciter *Ad vltimũ argumentum. Dubium graue.*

citet ſe poteſt habere. Nam vel putat, quòd detegendo adulterium poterit adhibere remedium, quia, ſcilicet, credetur ei, & probabit quod dicit. Ex quo fiet quod ſpurius ab hæreditate expelletur, & ſuccedet legitimus hæres. Vel exiſtimat, quòd poſtquam adulterium ſuum fuerit manifeſtum, nullũ adhibebit remedium; quia nec credetur ei, nec ipſa probabit quod dicit; & ſic ſemper illegitimus manebit in hæreditate. Tunc vltrà: Adhuc quando credit ſuam reuelationem profuturam, diſtinguendum eſt: Nam, vel præfata mulier poteſt detegere ſuum crimen, ſine mortis ſuæ, vel ſpurij periculo, vel non.

1. dictum certum. ¶Hoc conſtituto, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd ſi per hoc, q; prædicta mulier ſuũ adulterium manifeſtet, exiſtimat nihil profuturam, quia nec filius, nec maritus credent ei, & ſic in effectu nulla ſequetur reſtitutio, non tenetur ſuum crimen manifeſtare. Eſſet enim id opus vanum; & ex quo nihil vtilitatis, & multum nocumenti deduci poſſet. Ita tenent communiter omnes Doctores. Exceptis duntaxat Adriano, & Paludano; qui dicunt, quòd etiam quando nulla eſt ſpes remedij, tenetur mater filio manifeſtare veritatem: ſicut & prædicator tenetur dicere verum, etiam ſi ſciat nihil profecturum; & ille, qui ſimul cum alijs proximum infamauit, tenetur ſuam retractare ſententiam, adhuc quando certò ſcit, quod non credetur; quia ſtabunt homines magis dictis aliorum, qui ſimul cum ipſo proximum infamarunt, quã ſuo. Sed ego dico, non eſſe eandem rationẽ de prædicatore, & de muliere adultera in hoc caſu. Prædicator enim, quia non ſolum tenetur dicere veritatem, vt credẽtibus proficiat, ſed etiam, vt veritas in iudicio coram Deo habeat contra peccatores ſuum debitũ teſtimonium, magiſque iuſtificetur cauſa diuina, non ſolum tenetur loqui quando eſt ſpes emendæ, ſed etiam quando certò ſcit, nihil profuturum. At verò adultera pro nullo alio fine tenetur ſuum crimen manifeſtare, niſi pro reſtitutione facienda: quare iſto ceſſante ceſſat ſimiliter obligatio crimen detegendi. De illo autem, qui ſimul cum alijs proximum infamauit, dico, falſum eſſe, quòd teneatur retractare ſententiam, quando nulla eſt ſpes profitiendi. Secus autem eſſet, ſi ſperaret abſtergere infamiam, vel totaliter, vel in parte.

2. dictum certum. ¶Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quòd, quamuis adultera certò credat ſuam criminis manifeſtationem profuturam, & quod reſtitutio fiet in effectu, ſi tamen ex altera parte eſt certa moraliter, quòd maritus occidet illam, vel filium ſpurium, vel adulterũ, aut quòd ſequentur alia multa ſcandala, & inimicitiæ, regulariter loquendo non tenetur ſuum crimen reuelare, nec ſeipſam perdere. In hoc dicto ſimiliter conueniunt omnes Doctores, tam Theologi, quàm iuris prudentes. Vno excepto Adriano, qui vniuerſaliter affirmat, talem adulteram teneri ſuum crimen manifeſtare, etiam cum ſuæ & aliorum vitæ periculo. Quod probat ex regula iuris ſuperius adducta pro ſecunda ſententia: Vtilius ſcandalum naſcitur, quàm veritas vitæ, vel iuſtitiæ relinquatur. Reſtitutio autem rei alienæ pertinet ad vitæ, vel iuſtitiæ veritatem, cum ſit de iure naturali, & diuino. Et confirmatur: Adultera non concurrit poſitiuè ad ſcandala, quæ ex ſua manifeſtatione ſequuntur, ſed tantum permiſsiuè: ad iniuſtam autẽ damnificationem mariti, & hæredum, quæ ſequitur ex ſua non manifeſtatione concurrit poſitiuè: ergo potius tenetur prouidere ne ſequatur id damnum, quàm ne ſequantur ſcandala, vel peccata. Hoc tamen non obſtante probatur noſtrũ ſecundum dictum, quod ſimul etiam eſt dictum fere omnium Doctorum, tam Theologorum, quàm iuris prudentiũ, ex cap. officij. de pœnit. & remiſ. Vbi Innocentius Papa dicit, mulieri adulteræ non eſſe denegandam pœnitentiam, licèt propter metum mariti nolit reuelare crimen ſuum. Quod communiter dicunt Doctores eſſe intelligendũ, ſaltim quando eſt periculum vitæ. Secũdò: Ex duobus malis minus eſt eligendum, vt habetur in cap. reuuil & in capit. duo mala. 13. diſtinct. ſed minus malum eſt, quòd non fiat reſtitutio temporalium bonorum, quam quòd fiat cum tanto detrimento, & cũ tot ſcandalis, atque peccatis, cum ibi ſolum periclitentur bona externa: hic verò corpora & animæ: ergo illud potius eſt eligendum. Item: Nullus tenetur aliquid alteri reſtituere cum maiori notabili detrimento, quam intulit: ſed maius notabiliter detrimentum pateretur mulier, ſi cum ſuæ mortis periculo illam faceret recompenſam, & ſuum crimen manifeſtaret: ergo non tenetur id facere. Et confirmatur: Ad ſaluandam vitam licitum eſſet præfatæ mulieri accipere de nouo bona temporalia alterius: ergo à fortiori erit licitum illa retinere, atque tacere, vt vitam conſeruet? Vltimò: Muliere illa exiſtente in extrema neceſsitate, tam maritus, quàm legitimꝰ filius, qui in bonis patris ſuccedere debet, teneretur prædicta omnia illa bona ei dare, ſi omnibus indigeret ad ſuam extremam neceſsitatem leuandam; & ſi non

darent

darent ipſa poſſet illa de nouo accipere: ergo à fortiori, vt vitam conſeruet, poterit eadem bona licite retinere, & ſuum ſcelus nõ manifeſtare. Et confirmatur? Prædicta mulie re in extrema neceſsitate exiſtente, quilibet extrane⁹ poſſet, imò teneretur à marito præfata bona accipere, & dare eam mulieri ad ſuam extremam neceſsitatem leuandam: ergo ipſa ſimiliter poteſt ea accipere, atq; ex conſequenti etiam retinere, vt incolumis euadat. Dixi notanter (regulariter loquẽdo) nam fortè poterit eſſe caſus (vt infra dicemus) in quo mulier etiam cum periculo vitæ teneatur ſuum crimen manifeſtare. Et ad primum argumentum Adriani reſpondetur, quòd reſtitutio non eſt neceſſaria, nec pertinet ad veritatem vitæ, & iuſtitiæ, niſi omnibus circunſtantijs concurrentibus, quę ſecundum rectam rationẽ concurrere debent ad hoc, vt eius præceptum ſit obligatoriũ, & dñs ſit rationabiliter inuitus. Eſt enim præceptũ de reſtitutione facienda affirmatiuũ, obligans ſolùm, quando, & quomodo oportet. In caſu autem poſito non concurrunt tales circunſtantiæ; & ſic non eſt obligatorium, nec pertinens pro tunc ad vitæ veritatem; vt diximus ſupra artic. 3. huius quęſtionis, cùm oſtenderimus leges nõ obligare ad ſui obſeruantiam cũm periculo mortis. Ad confirmationem reſpondetur, negando maiorem. Nam adultera etiam poſitiuè ſuo modo concurrit ad illa ſcandala, in quantũ, ſcilicet, ſequũtur ex actu poſitiuo, quo ſeipſam infamat. Et ſi hoc non eſt ſatis ad hoc, vt dicatur poſitiue concurrere, multò minus dicetur cõcurrere poſitiue ad damnificationem mariti & hæredum; ſi quidem ipſa nihil poſitiue ab illis accipit, ſed tantùm ſe habet negatiue tacendo & nõ obſtando dãnis.

3. dictum certum. ¶Dico tertio, etiã eſſe certum, quòd quãdo mulier ſine ſuæ mortis, vel aliorum periculo non poteſt ſuum crimen detegere, & ſimiliter quando credit ſuam criminis manifeſtationem nihil profuturã, tenetur quãtum potuerit curare, vt filius ille legitimus plus accipiat de illis bonis, in quibus, ſi veritas conſtaret, ſuccedere debebat, quã alius ſpurius. Item, tenetur ſuadere viro, vt det quantum plus poterit de bonis filio legitimo, quam ſpurio, etiam ſi cauſam non manifeſtet. Item tenetur ſuadere filio, vt intret religionem hæreditatis incapacem. Dũ modò poſt ingreſſum iuxta concilij Tridẽtini formam ſuam hæreditatem in legitimos renuntiet. Soto lib. 4. de Iuſtitia, q. 7. art. 2. ad. 1. dicit, non eſſe cur ad hunc ingreſſum religionis perſuadendum de iuſtitia teneatur. Cæterũ Corduba lib. 1. ſui quæſtionarij, q. 31. affirmat ad id teneri ex iuſtitia. Nã ex iuſtitia obligatur facere quantum poterit, vt legitimi hæredes indemnes fiant, ſiue per hunc, ſiue per illum modum. Et ſi hoc ab adulterino mater precibus nequit obtinere, ex bonis paraphernalibus habitis extra dotem tenetur legitimis quantum poterit, recompenſare, atque etiam ex liberis bonis, ſi quæ habet, quantum poterit ſecundũ leges relinquere, abſtinereque à victu, & veſtitu immoderato, ſolis neceſſarijs contenta, vt ſic mariti facultas magis ac magis augeatur. Si autem contingat, quòd maritus nullum alium filium legitimum habeat, per ſe loquendo, tenetur quantum poterit, ſatisfacere illis hæredibus, qui ſuccedũt marito ab inteſtato. Quanuis aliquando per accidens poterit contingere caſus, in quo teneatur reſtituere extraneis. Tunc, ſcilicet, quãdo mulier eſt certa moraliter, quòd in defectu filij maritus non conſanguineis ſua bona, ſed extraneis, vel alicui operi pio eſſet relicturus. Alia remedia poterunt occurrere pro diuerſitate negotiorum, & circunſtantiarum, ad quæ ſimiliter facienda erit obligata mulier adultera: ſed illa vniuſcuiuſque prudentiæ relinquuntur. Et videndus eſt de illis Corduba, loco citato, & frater Ludouicus Lopez in ſuo Inſtructorio conſcientiæ. p. 1. ca. 88. & 89. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis. ¶Sed dubium eſt, quando non eſt periculum mortis, quia vel maritus iam deceſsit, vel eſt ſenex, atque patiens, & nullum aliud eſt remedium ad reſtituendum, niſi detegere crimen, ex quo ſequitur propria infamia; manifeſtato autem ſcelere credetur ei, expelleturque ſpurius, & legitimus hæres ſuccedet in bonis, an teneatur tunc mulier adultera ſuum crimen manifeſtare? Hãc quęſtionem mouet Caietanus in opuſculo decẽ & ſeptem reſponſionum. Reſponſio. 14. Reſpõdetque ad illam negatiuè: conſtituens regulam generalem, quod nullus tenetur ad reſtitutionem bonorum inferioris ordinis cũ detrimẽto bonorũ ſuperioris. Eandẽ ſententiã tenet idẽ Caietanus in ſũma. verbo. adulterium, & Nauarro in Manuali c. 16. num. 44. & Medina C. de reſtitutione. q. 3. cauſa, 4. & Caſtro. de lege pœnali. lib. 2. c. 11. Et probari poteſt hæc ſententia. Primò: Ex cap. officij. de pœnit. & remiſsio. Vbi cum quæſtio moueretur de ea, qui filiũ ſuſcepit ex adulterio, aut partũ alterius falsò ſibi ſuppoſuit, & id marito reuelare nõ audet, an eſſet ad pœnitẽtiã admittẽda? Reſpõdet in illo textu ſũmus Põtifex affirmatiuè. Qua ſua reſponſione manifeſtè ſignificauit, tũc mulieri adulteræ eſſe pœnitẽtiæ ſacrificiũ imponendũ quãdo

Sententia Caietani, & aliorũ.

do ipsa ex iusto timore suũ crimẽ nõ manifestat. Qualis proculdubiò est in illa, quę timet infamiã. Et sic nõ peccat tacẽdo, si quidẽ ei pœnitẽtia nõ denegari præcipitur. Nõnulli ex iuris consultis dicunt textum illũ nõ esse intelligendum de pœnitentia sacramentali, quæ est absolutio à peccatis: sed de pœnitentia iiuncta per ipsum pœnitentem adimplenda, quæ etiam in peccato mortali existentibus potest iniungi. Cæterum hæc expositio textui non quadrat. Tum, quia dicit, in illo casu non esse pœnitentiam denegandam, sed exhibendam. Quibus verbis innuitur talem pœnitentiã esse mulieri adulterę debitam. Quod de pœnitentia iiuncta dici non potest, cum hæc nec sit necessaria, nec debita, sed libera, tam ex parte pœnitentis, cui liberum est eam petere, quàm ex parte confessarij, cui similiter est liberum eam iniungere. Tum etiam; quia si mulier in peccato permaneret, cuius ratione sacramentalis pœnitentia esset illi deneganda, nihil illi satisfactoria pœnitentia pro peccatis iniũcta, prodesse posset; cum hæc locum non habeat, antequam culpa, quo ad Deum sit remissa. Et denique; nam subiungit textus, quòd sacerdos illi mulieri, postquã fuerit ad pœnitentiam admissa discretam imponat satisfactionem. Quo apertè significatur prius de pœnitentia sacramentali fecisse sermonem; si quidem de pœnitentia non deneganda, & de satisfactione discreta imponenda, tanquam de diuersis loquitur. Intendit ergo summus Pontifex excusare prædictam mulierem à debito suum crimen reuelandi, quando fuerit iusta causa timoris, qualis proculdubio est timor infamiæ; & sic non tenebitur ad restitutionem, cũ propriæ famæ iactura. Ad hanc eandem sentẽtiam probãdam adducunt isti autores illa eadem argumenta, quæ nos fecimus supra pro opinione illorum, qui dicebant bona exteriora cum propriæ famæ iactura non esse necessario restituenda, quæ iterum repetere esset prolixum.

Inepta interpretatio canonistarum.

Nota.

¶Pro explicatione huius difficultatis, quæ ferè eadem est cum præcedẽti, & solum differt ab illa in eo; quod ibi de restitutione bonorum temporalium cum periculo famæ in generali diximus, hìc autem de eodem in casu particulari est sermo, supponendum est primò, quòd fama est quoddam bonum tẽporale præstantius ex se, quam bona fortunæ, compensabile tamen cum alijs bonis tẽporalibus, vt ex principijs D. Thomæ, supra deduximus, maximè art. 2. in solutione ad secundum. Secundò est supponendum, quòd magna bona fortunæ & maximè communia præferenda sunt famæ vnius priuatæ personæ. Imò tanta poterunt esse ista bona fortunæ, vt etiam sint præferenda famæ Regis, vel cuiuscũque alterius. Quod ex eo solùm colligere licèt, quod potest Rex compellere ciues, vt exponant non solum famã, verum etiam vitam pro bonis cõmunibus. Quanuis enim fama genere suo sit quid præstãtius bonis fortunæ, tãta tamen potest esse pecunia, quod secundum arbitriũ viri prudẽtis excedat famã. Sicut licet aurũ genere suo sit pretiosius argẽto, nihil vetat, magnũ pondus argenti præponderare in valore minimo ponderi auri. Maximè cum pretiũ rei semper moraliter sumatur ex vtilitate, quam affert in ordine ad vsus humanos, vt diximus articulo præcedenti.

¶His positis sit prima conclusio: Si secũdum iudicium viri prudentis bona, quibus legitimi hæredes priuãtur, sunt maioris pretij, quàm fama mulieris, in conscientia tenetur adultera suum crimen manifestare, vt hæredes talia bona recipiant. Hæc conclusio est intelligenda in casu, quo mulier non habet aliunde, quo restituat, & quod nullũ aliud sequitur incommodum, quàm propria infamia; & quod posita criminis reuelatione, in effectu sequetur restitutio, vt ex supra dictis patet. Probatur. Nocumentũ, quod adultera intulit, & infert quando est causa, quòd legitimus hæres suis bonis priuetur, est maioris pretij, quàm fama, qua ipsa priuatur, suum crimen detegendo: ergo tenetur illud resarcire cum propria infamia. Hanc conclusionem tenet Paludanus, Maioris, Adrianus, Soto locis citatis, Syluester verbo. adulterium. quæst. 1. Vbi pro eadem sententia citat Innocen. Panorm. Hostiensem & alios super cap. officij. de pœnitẽtijs. Qui vnaniniter dicunt, quòd si mulier habeat probationẽ sufficientem, vt sibi credatur, & ex alia parte non immineat periculum mortis, vel aliorum scandalorum, tenetur suum crimen reuelare. Secus autem erit, si non habeat probationem, qua verosimiliter sit credenda, aut timeat probabiliter periculum mortis. Verumtamen est quod Soto vbi supra, & Couatruuias in regula peccatum. parte. 1. fol. 40. dicunt, quòd si adultera esset profutura, teneretur etiam cum periculo vitæ crimen detegere, in casu grauissimo, quo regnum aliquod ex eius adulterio ad spurium esset transferendum, quorũ assertio mihi non displicet.

1. cõclusio.

¶Secunda cõclusio: Si bona fortunæ, quibus legitimi hæredes priuantur, fuerint parua, vel mediocria; ita, vt secundum iudiciũ viri prudentis fama, qua mulier est præditafit

2. cõclusio.

ta ſit maioris pretij, non tenetur cum ſua infamia facere reſtitutionem. Probatur: Nullus tenetur pati notabiliter maius detrimentum, quam intulit, vt reſtituat, quod alteri debet: ergo nec mulier illa tenetur tã tam pati iacturam in propria fama, v t hæredibus faciat reſtitutionem. ¶ Corduba in ſuo quæſtionario lib. 1. q. 31. dicit, quòd tũc tantum adultera tenetur cum propria infamia facere reſtitutionem, quando legitimus, qui propter eius adulterium hæreditate fraudatur, non eſt filius ipſius adulteræ, ſed ſolum mariti ex alia coniuge defuncta: Nam, ſi ſit filius ipſius, dicit, quòd etiam ſi magna ſit hæreditas, non tenebitur cum notabili ſuæ famę detrimento crimen manifeſtare. Et ratio eſt: Nam in hoc caſu filius legitimus defraudatus non erit rationabiliter inuitus, cùm pro matris honore res temporales poſtponere teneatur quicũque filius. Hæc aduertentia Cordubæ mihi non diſplicet, dummodo ei limitatio adiungatur. Scilicet, quòd primogenitura, qua legitimus filius fraudatur, non ſit multum præclara, nec etiam ipſa mater ex obſcuro genere ſit progenita. Nam, ſi ſit paruæ reputationis, & nominis, taliſque, quòd maritus eã ante matrimonium fornicariè cognouerit, & eius magis, quàm generis amore captus, eam duxit in vxorem, proculdubio tenebitur ſuum crimen reuelare, etiam ſi primogenituram habiturus ſit proprius filius. Et ad argumentum deſumptũ ex cap. officij. reſpondetur, verum eſſe, quòd ibi loquitur ſummus Pontifex de ſacramentali pœnitentia non deneganda mulieri, quæ ex metu mariti ſuũ crimen non reuelat. Sed illud eſt intelligendũ vel in caſu, quo ipſa mulier aliter poteſt facere reſtitutionem, vel quando non ſolùm fama adulteræ periclitatur, ſed etiã imminet illi periculum vitæ, veroſimiliterque creditur, quòd alia ſequentur ſcandala, atq; peccata, vt Doctores ſupra illum textum declarant. Vel tertio poſſumus dicere, quòd loquitur textus ſuppoſito, quòd nulla ſit ſpes, quòd per talem manifeſtationem poterit fieri reſtitutio. In hoc enim caſu, vt ſupra diximus, non tenetur adultera ſuum crimen reuelare.

Sententia Cordubæ.

Impugnatur Corduba.

Quæſtio. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an filius illegitim⁹ teneatur matri de ſua illegitimita te reuelanti ſecretum, fidem præſtare? Frater Bartholomæus de Medina in ſua Inſtructione confeſſorum Hiſpano ſermone conſcripta, audacter affirmat, filium illum valde ſtultè facturum, ſi poſtquam natus eſt in domo patris ſui velit aſſenſum matri præbere, ſi quidem ſtatim ac illud crediderit, tenetur in conſcientia alijs filijs legitimis hereditatem relinquere. Et ſic dicit confeſſarios debere tali filio conſulere, ne matri aſſentiatur. Quandiu autem dubitauerit de dicto matris poſt ſemel aditam hæreditatem, nihil tenebitur reſtituere, quia in dubijs melior eſt conditio poſſidentis. Hæc Medina.

Sententia Bartholomæi de Medina.

Cæterum Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. artic. 2. quanuis concedat, quòd filius illegitimus maiori ex parte non tenetur matri, quanuis iuranti, fidem adhibere, dicit tamen, quòd quando ſciens conuincitur, tempore ſui cõceptus, patrem putatiuum abfuiſſe, vel quia id eſt euidens, vel quia alia ratione ei conſtat tempore, quo fuit conceptus, matrem ſuam ab illo patre putatiuo non fuiſſe cognitam, atque adeo, quando tam vehemens eſt matris perſuaſsio, quòd filius adulterinus intus in mente credere conuincitur; quod continget quando mater, quæ aliàs talem filium amanter tractauit, & quæ eſt moribus reformata timoratæque conſcientiæ, & propriæ famę amica, nec mentiri ſolita, maximè ſi in mortis articulo id faciat, aut in tempore ſacro, puta, in hebdomada ſancta, ſuum crimen filio ſpurio reuelat; tenebitur in cõ ſcientia tunc filius illegitimus hæreditatem à ſe abdicare, etiam ſi in foro exteriori ſibi fuerit adiudicata; quia ſententia fori exterioris fundatur tunc in falſa præſumptione. Quæ ſententia eſt proculdubio vera, atque tenenda, nec poterit in hoc caſu confeſſarius conſulere ſpurio, ne matri aſſentiatur, abſque peccato mortali, quidquid dicat Medina.

Sententia Soti.

Sententia autoris.

Alia quæſt. ¶Sed eſt non leuis difficultas de eo, quod facere tenetur adulter, an, ſcilicet, obligetur ad aliquam reſtitutionem? Quæ quæſtio duplicem poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vtrùm pro ſolo actu adulterij, qui iniuſtus eſt, & iniurioſus marito, teneatur adulter aliquam illi facere reſtitutionem. Et in hoc ſenſu non procedit noſtra diſputatio. Communiter enim dicunt Doctores, quod licet ille actus ſit iniuſtus, non tamen eſt ea iniuſtitia talis, quæ ſolita ſit recompenſari, niſi ex illa aliud ſequatur damnum. Non enim omnis iniuſtitia ſolita eſt ſemper recompenſari, vt eſt videre in eo, qui baptizauit aliquem contra ſuam voluntatem. Qui actus eſt iniuſtus; quia Deus ſpontaneos, & non coactos voluit baptizari. Non tamen pro hac iniuſtitia tenetur aliquid reſtituere. Alter ſenſus eſt, an adulter pro damno ex adulterio ſubſequuto, quando filius inde genitus patri putatiuo alendus, & inter alios legitimos hæreditatem obtenturus ſupponitur, aliquam teneatur facere reſtitutionem.

Et in

Et in hoc ſenſu procedit noſtra difficultas. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd quandiu adulter non credit, nec credere debet, quod filius ex adulterio natus eſt ſuus, nihil tenetur reſtituere. Ita habet Sylueſter, verb. adulterium. q. 5. quem communiter ſequuntur Doctores. Et probatur ex cap. habuiſſe. 33. diſtinct. Vbi dicitur, in re dubia non eſſe proferendam certam & abſolutam ſententiam. Et præterea, quia in dubijs melior eſt conditio poſſidentis. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quòd quando mater præſefert ſpeciem leuitatis, ſolitaque eſt cum alio, vel alijs adulterari, ſiue quando ipſa quoque dubitat, an filius ſit mariti, vel adulteri, atque etiam quando adulter reputat eam ad ſe obligandum mentiri; non tenetur ei fidem adhibere, nec credere quòd filius eſt ſuus, atque ex conſequenti nec aliquid reſtituere. Hoc colligi videtur ex leg. Lucius. ff. de conditionibus & demonſtrationibus. Vbi dicitur, quòd ſi duo eodem tempore habeant conſuetudinem cum eadem muliere, neuter tenetur agnoſcere partum. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubiũ eſt, quando adulter credit, vel credere debet filium illum illegitimum eſſe ſuum, quia, ſcilicet, tempore conceptionis maritus aberat, & mulier alioqui honeſtiſsima, & præclara pollens fama erat; & ſi habuit rem cum illo ad id vi & minis fuit adducta, nunquamq; poſthac ſiniſtra aliqua laborauit opinione, ſed timoratæ ſemper conſcientiæ fuit habita: & denique tot concurrunt indicia, atque ſigna, vt adulter ad credendum filium eſſe ſuum conuincatur, an in hoc caſu teneatur tum marito ea reſtituere, quæ in alendo, educando que ſuppoſito filio expendit, tum etiam hæredibus eam, qua fraudantur hæreditatem, Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 7. arti. 2. dicit, quòd adulter in hoc caſu nullam ex iuſtitia tenetur facere reſtitutionem, bene tamẽ ex decentia & honeſtate, quã ſuã ſententiam probat, primò ex lege. Lucius, iam citata. Vbi dicitur, q̃ nemo, cuius patris filius ſit, ſatis probare poteſt. Secũdò: Adulter in caſu poſito non eſt proxima cauſa dãni ſubſequuti, nec ipſe eſt, qui ſupponit filium, ſed mater: ergo non ipſe, ſed mater ex iuſtitia tenetur ad reſtitutionem. Hoc tamen non obſtante, dico, quòd in caſu, quo adulter credit, vel credere debet filium adulterinũ eſſe ſuum, tenetur proculdubio reſtituere marito, vel eius hæredibus totum damnũ, quod ex tali ſuppoſitione patiuntur, ſicut paulò ante dicebam de ipſa adultera. Hanc ſententiam tenet Nauarro in Manuali cap. 16. nu. 49. quam dicit eſſe communem. Et probatur: Adulter ſua culpa dedit tale damnum: ergo tenetur illud reſtituere. Probo conſequentiam ex cap. ſi culpa de iniurijs, & dãno dato. Vbi dicitur: Si culpa tua datum eſt damnum iure ſuper hoc ſatisfacere te oportet. Nec obſtat dicere, quòd tantum fuerit cauſa remota. Quia, vt bene probat Nauarro, non eſt magis cauſa propinqua mulier, quam vir, cùm vtérque eodem modo, & eodem actu concurrant ad damnum. Secũdò: Actus adulterij ex natura ſua ordinatur ad generationem: ergo debuit adulter præcauere damna ex tali generatione ſubſequuta, quod ſi non fecit, ſibi imputetur.

¶Ex hoc infertur primò, quòd ſi adultera reſtituerit totum damnum ex proprijs bonis, adulter tunc tenebitur eidem mediẽtatem recompenſare; tanquam ille, qui parti ceps fuit iniuſtitiæ. Infertur ſecundo, quòd ſi filius fuerit expoſitus alicui Eccleſiæ, vel hoſpitali ab illiſque tanquam pauper alitus, tam adulter, quàm adultera tenebuntur eis alimenta reſtituere, niſi fortè paupertas eos excuſet. Et ad primum argumentum Soti reſpondetur, quòd quanuis nullus poſsit euidenter cognoſcere, cuius patris ſit filius, ſunt tamen multæ rationes, quę reddũt nos moraliter certos huius rei, & quando iſtæ concurrunt tenetur pater filium agnoſcere, reſtituereque damna ex ſua generatione ſubſequuta. Ad ſecundum reſpondetur primò, negando antecedens. Ad hoc enim, vt adulter dicatur proxima cauſa damni ſubſequuti, non eſt neceſſarium, quod filium ſupposuerit: ſed ſatis eſt quod illũ genuerit: ſi quidem ex tali generatione ex natura rei ſequitur damnum. Vel ſecundo reſpondetur, q̃ ad hoc, vt quis teneatur reſtituere damnũ, quod ſua culpa intulit, non eſt neceſſariũ, quòd ſit proxima, & immediata cauſa damni, ſed ſatis eſt, quòd ſit remota, vt conſtat ex ca. finali. de homicidio. lib. 6. & ex dictis per nos ar. 2. huius quęſtionis dubio vltimo. Ex dictis patet ſolutio ad vltimum argumẽtum factum pro opinione Caietani, dicentis, nunquam teneri hominẽ reſtituere bona temporalia cum iactura famę, cuius occaſione hæc dicta ſunt.

Corollaria quæ ſequũtur ex dictis.

¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro opinione Adriani, & aliorum, qui ex oppoſito affirmabant bona temporalia iniuſtè ablata eſſe reſtituenda neceſſario, etiam cum detrimento propriæ famæ. Et ad primum quod deſumitur ex illa regula iuris: Vtilius ſcandalum naſcitur, quam veritas vitæ relinquatur; reſpondetur reſtitutionem non pertinere ad veritatem

Ad. 1. arg. pro ſententia Adriani.

ritatem vitæ, niſi omnibus circunſtantijs concurrentibus, vt paulò ante dicebam: Et iſtæ non concurrunt ſemper, quod quis debet reſtituere alienum cum ſuæ famæ periculo; ſed ſolum quando reſtituenda res præſtat famæ; quia tunc dominus eſt rationabiliter inuitus, & non aliter.

Ad.2.arg. ¶Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Accipere enim alienum eſt contra præceptum negatiuum iuris naturalis, quod propter nullam cauſam licitè tranſgredi poteſt. At verò retinere alienum eſt contra præceptum affirmatiuum de reſtitutione faciendа, quod ſolum obligat vbi, & quando oportet. Et quando dicitur, quòd in iure pro eodem iudicantur, accipere rem alienam, & eandem retinere, dico id eſſe intelligendum, quando detentio fit ſine iuſta & rationabili cauſa. Ad confirmationem ſimiliter reſpõdetur, negando ſequelam propter eandem rationem. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate, nõ minus graui, quàm prolixa.

¶Circa ſolutionem ad tertium argumentum, vbi D. Tho. dicit, quòd vno reſtituente, cæteri non tenentur domino, ſed illi pro rata, qui reſtituit, qui tamen poterit condonare, mouet Caietanus in præſenti tria dubia. Ex quibus primum relinquitur vſque in articulum ſequentem, quo loco de illo commodior erit diſputatio. Secundum eſt. vtrùm iniuſti raptores maneant tuti in conſcientia per hoc ſolũ, quòd creditor remittat illis atq; condonet debitum. Aliqui Doctores, quorum vnus eſt Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 4. cenſent, huiuſmodi condonationes, atque remiſsiones non eſſe tutas in cõſcientia, niſi prius creditori offeratur debitum, vt id ſi velit, accipiat, aliàs cenſetur inuitus remittere, & donare. Cæterùm melius mihi videtur, dicendum cum Caietano in præſenti, hoc non eſſe neceſſarium, ſed ſufficere, quòd debitor petens remiſsionem in rei veritate habeat paratiſsimum animũ ad ſoluendum cum potuerit, ſi creditor nolit remittere. Hoc enim ſatis eſt ad hoc, vt creditor dicatur liberè, & ſpõte remittere, & vt ipſe debitor creditore remittente maneat tutus in conſcientia. Tertium dubium Caietani eſt, quando plures ità ſimul concurrunt ad aliquod furtum, vt quilibet in ſolidum teneatur totum damnũ reſtituere, an poſsit dominus vni debitũ cõdonare, & exigere illud in integrũ ab aliis. Et videtur quod ſic. Ille habet ius cõtra quẽlibet illorũ in ſolidũ: ergo poterit cui voluerit remittere, & à quo voluerit exigere. Reſpõdetur tamen cum Caietano, quòd licet poſsit iſte in foro exteriori diſsimulare cũ vno, & petere ab aliis, non tamen poteſt ità vni condonare, quòd non teneatur in conſcientia ſuam partem refundere ſociis in ſolidum reſtituentibus. Itaq; ſi vult cõdonare, & remittere vni non poterit totum debitum ab illis exigere, ſed debebit illam partem deducere, quam ille, cui remiſsionem fecit, reſtituere tenebatur: Ita Caietanus hic. Et eſt verisimum: quia non poteſt dominus vni condonare cum aliorum iniuria. Eſſet autẽ manifeſta iniuria, quòd aliquibus in ſolidum ſoluentibus ſocius ſuam partem non refunderet, prout ex iuſtitia tenebatur.

Dubia quæ mouet Caietanus in ſolutione ad. 3. arg.

ARTICVLVS. VII.

¶Vtrùm illi, qui non acceperunt, teneantur reſtituere.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur quòd illi qui non acceperunt, non teneantur reſtituere. Reſtitutio enim quædam pœna eſt accipientis. Sed nullus debet puniri, niſi qui peccauit: ergo nullus debet reſtituere, niſi qui accepit.

2 ¶Præterea, Iuſtitia non obligat aliquem ad hoc, quòd rem alterius augeat. Sed ſi ad reſtitutionem teneretur non ſolum ille, qui accepit, ſed etiam illi, quin qualitercunque cooperantur, augeretur ex hoc res illius, cui eſt aliquid ſubtractum: tum quia ſibi multoties reſtitutio fieret: tum etiam quia quandoque aliqui operam dant ad hoc quod aliqua res alicui auferatur, quæ tamen ei non aufertur: ergo non tenentur alij ad reſtitutionem.

3 ¶Præterea, Nullus tenetur ſe periculo exponere ad hoc, quod rem alterius ſaluet. Sed aliquando manifeſtando latronem, vel ei reſiſtendo aliquis periculo mortis ſe exponeret. Non ergo tenetur aliquis ad reſtitutionem propter hoc, quod nõ manifeſtat latronem, vel non ei reſiſtit.

¶SED CONTRA eſt, quod dicitur Rom. 1. Digni ſunt morte, non ſolũ qui faciunt, ſed etiam qui cõſentiunt facientibus: ergo pari ratione etiam conſentientes debent reſtituere.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, ad reſtitutionem *Ar. praeã.*

tenetur

tenetur aliquis non ſolum ratione rei alienæ quam accipit, ſed etiam ratione iniuriosæ acceptionis. Et ideo quicunque eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, tenetur ad reſtitutionē, Quod quidē contingit dupliciter, directè, ſcilicet, & indirectè. Directè quidem quando inducit aliquis alium ad accipiendum. Et hoc quidem tripliciter. Primò quidem modo, mouendo ad ipſam acceptionē: quod quidē fit præcipiendo, conſulendo, cōſentiendo expreſſè, & laudando aliquē quaſi ſtrenuum de hoc, quòd aliena accipit. Alio modo ex parte ipſius accipientis, quia, ſcilicet, eum receptat, vel qualitercunque ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptę: quia, ſcilicet particeps eſt furti, vel rapinæ, vel quaſi ſocius maleficij. Indirectè vero, quando aliquis non impedit, cum poſsit & debeat impedire. Vel quia ſubtrahit prę ceptum, ſiue conſilium impediens furtum, vel rapinā: vel quia ſubtrahit ſuum auxilium, quo poſſet obſiſtere: vel quia occultat poſt factum: quæ his verſibus comprehenduntur.

Iuſsio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus.

Participans, mutus, non obſtans, nō manifeſtans.

¶ Sciēdum tamen, quòd quinq; præmiſſorum ſemper obligant ad reſtitutionem. Primò iuſsio, quia ille qui iubet, eſt principaliter mouens, Vnde ipſe principaliter tenetur ad reſtituendū. Secundò conſenſus in eo, ſine quo rapina fieri non poteſt. Tertiò recurſus, quia, ſcilicet, aliquis eſt receptator latronum, & eis patrocinium præſtat. Quartò, participatio, quando, ſcilicet, aliquis participat in crimine latrocinij, & in prædā. Quintò, tenetur ille qui non obſtat, cum obſtare teneatur. Sicut principes qui tenentur cuſtodire iuſtitiam in terra, ſi per eorum defectum latrones increſcunt, ad reſtitutionem tenentur: quia reditus quos habent, ſunt quaſi ſtipendia ad hoc inſtitura, vt iuſtitiam cō ſeruēt in terra. In alijs autē caſibus enumeratis non ſemper obligatur aliquis ad reſtituendum. Non enim ſemper cōſiliū, vel adulatio, vel aliquid huiuſmodi, eſt efficax cauſa rapinæ. Vnde tūc ſolum tenetur cōſiliator, aut palpo, id eſt, adulator ad reſtitutionem, quando probabiliter ęſtimari poteſt, quod ex huiuſmodi cauſis fuerit iniuſta acceptio ſubſecuta.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod non ſolū peccat ille qui peccatū exequitur ſed etiā qui quocūq;, modo peccati eſt cauſa, ſiue conſiliando, ſiue præcipiendo, ſiue quouis alio modo.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd principaliter tenetur reſtituere ille, qui eſt principalis in facto. Principaliter qui dem præcipiens, ſecundariò vero exequens: & conſequenter alij per ordinē. Vno tamen reſtituēte illi, qui paſſus eſt damnum, alius idem reſtituere non tenetur, ſed illi qui ſunt principales in facto, & ad quos res peruenit, tenentur alijs reſtituere, qui reſtituerunt. Quādo autem aliquis præcipit iniuſtam acceptionem, quæ non ſequitur: non eſt reſtitutio facienda, cum reſtitutio principaliter ordinetur ad reintegrandam rem eius, qui iniuſtè eſt damnificatus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non ſemper ille qui non manifeſtat latronē tenetur ad reſtitutionem, aut qui non obſtat, vel qui non reprehendit: ſed ſolum quādo incumbit alicui ex officio, ſicut principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculū. Propter hoc enim poteſtate publica potiuntur, vt ſint iuſtitiæ cuſtodes.

Svmma Textvs.

Svppoſito, quòd poteſt quis obligari ad reſtitutionem, tam ratione rei acceptæ, quàm iniuſtæ acceptionis; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, tenetur ratione illius ad reſtitutionem. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam, vt notam ex ſuperioribus relinquit. Secunda concluſio: Nouem modis poteſt accidere, vt ſit quis iniuſtæ acceptionis cauſa, qui hoc verſiculo explicari ſolēt: Iuſsio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus.

Participans, mutus, non obstans, non manifestans. Hanc conclusionem non probat Diu. Thom. sed illam declarat, colligendo sufficientiam prædictorum nouem modorum, hac distinctione. Dupliciter potest quis esse causa, vt alter quid agat, vel accipiat, scilicet, directè, vel indirectè. Directè rursus tripliciter, scilicet, vel ex parte acceptionis, mouendo ad ipsam. Quod potest contingere vno è quatuor modis: nempe, præcipiendo, consulendo, consentiendo, & factum laudando. Aut ex parte accipientis: quia ipsum quis ad se reuertètem receptat, alioue modo fauet ac protegit. Quod vno rursus nomine significatur. Aut denique ex parte rei acceptæ; vt cum quis eiusdem furti, vel rapinæ fit particeps, vel maleficij socius, quod vere participans significatur. Et sic sunt sex modi, quibus homo directè potest esse causa acceptionis, nempe, iussio, consilium, consensus, palpo, hoc est, adulatio, vel criminis laudatio, recursus, & participans. Indirectè poterit quis esse causa, si eum, quem impedire potest, ac debet, non impedit. Quod vno è tribus modis contingit, scilicet, vel cessando à præceptione, aut à consilio, quod dicitur mutus: vel nõ obstando cum possit, vel factum occultando. Tertia conclusio: Ex his nouem modis quinque obligant ex genere suo ad restitutionem, nempe, iussio, consensus, recursus, participans, & non obstans, cum ex officio obstare tenetur & potest. Hanc conclusionem ex eo solum probat D. Thomas, quòd isti omnes verè sunt iniustæ acceptionis causa. Quarta conclusio: Ex alijs quatuor modis non semper restitutionis vinculũ emergit. Et ratio est: Quia non semper, qui consulit, nec qui adulatur, nec qui non præcepit, aut consulit, nec qui nõ manifestat, sunt causa iniustæ acceptionis. Si quando autem contigerit, eos esseveram causam, tunc etiã fient restitutionis debitores.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli est grauissima valdeque necessaria, & de qua Doctores multa dicũt. Quæ, vt debitè disponantur sequemur, vt moris est, ordinem conclusionum D. Thomæ. Vnde circa primam est aduertendum, illam esse certissimam. Omnes enim conueniunt in hoc, quòd quicunque est causa efficax iniustæ acceptionis, tenetur restituere, quod iniustè fuerit acceptũ. Cæterum in explicando, quæ non sit dicenda efficax causa acceptionis iniustæ nõ omnes eodem modo loquuntur. Syluester verbo. restitutio. 3. quæstione. 6. & Adrianus in quarto, in materia de restitutione speciali quæstione, de concurrentibus cum fure, & Nauarro in Manuali capit. 17. numero. 18. absolutè dicunt illum solum dicendum esse efficacem causam iniustæ acceptionis, sine quo talis acceptio non fieret. Itaque est certa regula apud istos Doctores, quos etiam sequuntur innumeri alij. Quòd si furtum non fieret sine aliquo, & ille concurrit, is censeri debet causa efficax. Tamen si furtum fieret sine illo, etiam si ipse concurrat, non debet censeri causa efficax: atque adeò nec erit obligandus restituere in solidum, sed tantùm tenebitur restituere eam partem furti, quæ ad ipsum peruenerit. Vel certè tenebitur restituere quantum plus furatum fuerit, ex eo, quod ipse concurrit, quam alias furatum fuisset. Adrianus loco citato aliqua ex parte moderatur hanc regulam dicens, quòd si fur non furaretur sine socio, & ego me illi socium adiunxi, teneor in solidum restituere, non obstante quod in mei defectu alius adiungeretur, qui iam iam expectabatur. Soto lib. 4. de Iustitia. quæst. 7. art. 3. acriter inuehitur contra istam regulam, illamque multis rationibus impugnare nititur. Primò, quia ex illa sequeretur, quòd si quis dominus plures habens famulos ad omne nefas paratissimos, & obseruantissimos, vni illorum præciperet, vt inimicum occideret, vel eius segetes combureret, & ipse id faceret ad nullam teneretur restitutionem, si quidem quod iste facit alius famulus erat facturus. Imò sequeretur, quod si famulus videret dominum parantem se ad necem inimici, quem certissimè erat occisurus, etiam si ipse præueniendo dominum inimicum occideret, non teneretur aliquid restituere. Consequens autem est absurdum: ergo. Item: In naturalibus quando duo ignes eidem combustibili applicantur, licèt vnus sine alio sufficeret comburere, vterque tamen dicitur vera causa combustionis: ergo pari ratione in moralibus, quando duo concurrunt ad idem furtum, licèt vnus sine alio id esset facturus, quilibet illorũ erit dicendus efficax causa furti, atq; ex consequenti vterque erit obligatus restitutioni: Tandè hoc ipsum probat ex illo Matthæ. 18. Necesse est, vt veniant scãdala; sed vę homini illi, per quẽ scandalũ venerit. Quibus verbis aperte significat Christus, quod quanuis per aliũ scandalum erat venturum, ille tamẽ solus erit in culpa, per quem venit. Quocirca hac sententia omissa, dicit ex mẽte Caietani in præsenti non debere regulari quid sit, vel nõ sit causa efficax iniustę receptionis per istas cõditionales negatiuas. Si iste non

Quæ dicatur causa efficax.

Quicunq; est causa efficax iniustæ acceptionis tenetur ad restitutionem.

non fuisset, alius fecisset, vel. nisi iste fecisset, alius non fecisset, quæ nihil ponunt in esse. Sed optima regula erit, inquit Soto, si dicamus illum esse efficacem causam furti, & obligari ad restitutionem, qui fecit aliquid, aut omisit quod alicuius est momenti ad ponendam in re acceptionem iniustam. Ille autem, qui non facit aliquid notabile, non cēsebitur causa efficax. Vt si, verbi gratia, latronibus iam admouentibus scalas ad furandum, alius de nouo aduenerit, qui scalas teneret, vt alij ascenderent. Ille non censeretur causa efficax iniustæ acceptionis; quia nihil notabile fecit ad ponendum in re furtum. Secus autem esset, si se latronibus adiunxisset, ac simul cum illis diriperet, & auferret prædam. Similiter famulus vsurarij, cui dominus pecunias committit seruandas, non est causa efficax vsurarū, nec tenetur aliquid restituere. Secus autē erit, si gerat negotia domini, celebretque vsurarios contractus nomine ipsius. Hæc sententia Soti atque Caietani in re vera est. Immerito tamen Soto reprehendit Syluestrum, & alios, qui primam regulam posuerunt, cum ipsi non de operantibus, sed de illis, qui sunt causa, quòd alij operentur, loquantur: quod est magis conforme literę D. Thomæ. Et vt hoc intelligatur, aduertendum est, dupliciter posse aliquem concurrere ad iniustam acceptionem. Vno modo immediatè per seipsum, vel accipiendo, vel occidendo, vel comburendo, vel quouis alio modo nocendo. Et de hoc non est dubium, quin sit causa efficax iniustæ acceptionis, siue alij essent accepturi, siue nō. Nec Syluester, & alij id intendunt negare, vt falso illis imponit Sotus. Alio modo mediatè. Quod contingit, quando ipse nec accepit, nec nocet, sed est causa, quod alij noceant, & accipiant. Et de his procedit eorum sententia. Suntque illi, de quibus D. Thom. particulariter loquitur in isto articulo, vt ex eius titulo colligere licet, qui sic habet, Vtrùm illi, qui non acceperunt, teneantur restituere. Et de istis verissima est regula, quam prędicti Doctores posuerunt. Quod & probari potest, ex lege vulgaris. §. qui furti. ff. de furtis. & ex lege ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam. Vbi dicitur: Si duo, aut plures simul eandem trabem, aut lignum, aut quoduis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare non possunt, vnusquisque tenetur in solidum actione furti. Ex cuius contratio sensu colligere possumus, quod si singuli totum portare possunt, nemo tenetur, nisi pro parte. Et ratio est, quia non videtur tunc fuisse causa totius furti, sed tantum partis; quod requiritur, vt in solidum quis teneatur. D. etiam Thomas in hoc articulo, explicans quando consentiens teneatur ad restitutionem, dicit, tunc teneri, quando sine ipso rapina fieri non potest. Nec argumenta Soti aliquid valent; quæ procedunt de illo, qui immediate per seipsum aliquid iniustè accipit. Vel certè de illo, qui ità cum alio concurrit, vt non solum ipse immediatè suam partem accipiat, sed etiam sit mediata causa, quòd alter reliquā partem teneat. De quo non est dubiū, quòd tenetur restituere, tam id, quod ipse accepit, quam quod alter. Vt si verbi gratia, duo ità intrarent ad deprædandam domum, vt vnus sine altero intrare non auderet; tunc quilibet teneretur totum quod furati fuerint, in solidum restituere. Quia licet quilibet non sit causa immediata totius furti, sed suæ partis, quilibet tamen, saltim mediatè, ad totum concurrit. Ex quo infertur, regulam illam non esse reijciendam vniuersaliter, prout illam absolute reijcit Caietanus, hìc, & Soto loco citato; & Ledesma. 2. p. 4. q. 18. art. & Couar. in regula peccatum. p. 2. §. 12. sed potius explicanda & intelligenda in sensu ab eius autoribus posita. Qui est, quòd ille debet censeri causa efficax iniustæ acceptionis ab alio factæ, qui suo præcepto, consilio, vel fauore ita mouet alium ad accipiēdum, quod sine tali motione non acciperet. Et è contrario, ille non erit iudicandus causa efficax, qui suo præcepto, consilio, vel fauore nec mouit, nec adiuuit aliud, vt acciperet; sed omnino impertinenter se habuit, cū alius nihil minus acciperet sine illius præcepto, cōsilio, vel fauore, ac cū illo. Tūc enim, nulla resultat obligatio restituendi ex tali præcepto, vel cōsilio, cū in ordine ad effectū dāni inferēdi perinde se habeat, ac si nō esset. Quod & ista ratione probatur: Si me præcipiēte, vel cōsulente alius nollet damnū inferre, nihil teneor restituere, quia nullius dāni sum causa: ergo licet alius inferat damnū, si id nō facit ex vi mei præcepti, vel cōsilij, sed ex peruersa volūtate, quā ipse habet, nihil teneor restituere. Probo consequentiā: Nam nec huius damni ego sum causa.

Dupliciter potest aliquis cōcurrere ad iniustam acceptionem.

¶ Et si quis quærat, quid sit dicendum si alius habet voluntatem peruersam, & efficacem ad inferendum damnum, & ex meo cōsilio, vel præcepto mouetur, non ad inferendum damnum simpliciter, sed ad inferendum cum maiori promptitudine, & animi firmitate, respondeo, quòd tunc teneor restituere non integrè, sed quantum ex illa maiori animi firmitate, & acceleratione

Quæstio.

Responsio.

ad arbitrium viri prudentis creuit damnum illatum. Et eadem ratione, ſi fur firmiter decreuerat furari centum, & ex meo conſilio fuit motus ad furandum ducenta, non teneor omnia integrè reſtituere, ſed illa centum dumtaxat, quorum ablationis ego extiti cauſa, vt contra Adrianum docet Couar ruuias loco citato.

Dubium. ¶ Circa eãdem primam cõcluſionem D. Thomæ, eſt difficultas, vtrùm quando multi ſimul concurrunt ad eandem iniuſtam acceptionem, teneantur ſinguli reſtituere in ſolidum quidquid omnes iniuſtè
1. dictum. acceperunt. Ad cuius explicationem dico primò, quòd ſi omnes illi mutuo conſenſu, & ex propoſito, vt meliùs poſsint, & ſecurius damnum inferre, ſimul concurrunt, ſinguli tenentur in ſolidum. Probatur: Singuli ſunt cauſa iniuſtæ acceptionis, non ſolum quantum ad id, quod vnuſquiſque accepit, ſed etiam quantum ad id, quod alij tulerunt, cum ſinguli inuicem ſe moueant: ergo ſinguli tenentur in ſolidum. In
2. dictum. hoc dicto omnes Doctores conueniunt. Dico ſecundo, quòd ſi omnes illi non ex propoſito, & mutuo conſenſu, ſed caſualiter, & fortuitò ſimul concurrunt, nullus tenetur in ſolidum, ſed ſinguli pro parte, quam tulerunt. Probatur: Nam quantum ad illã ſolùm fuerunt cauſa damni, & non quantum ad alias, ſi quidem, vt ſupponimus nullus alterum mouit ad inferendum damnũ. Sed eſt hoc intelligendum, quando multi fortuitò, & caſualiter concurrentes res diuerſas accipiunt, aut damnificant in diuerſis partibus. Nam ſi contingat, quòd totũ damnum fiat à ſingulis immediate, ità, vt omnium actiones per modum vnius totum effectum indiuiſibiliter agentis concurrãt, etiam ſi ad id caſualiter, & ſine mutuo cõſenſu conuenerint, in ſolidum tenentur totum damnum reſtituere. Vnde ſi duo recipiant calicem, aut domum alienam combuſſerint, aut hominem occiderint, quilibet illorum tenebitur totum damnum in ſolidum reſtituere, etiam ſi vnus nec mouerit, nec induxerit alium, ſed potius doleat quòd comes acceſſerit, quia ſolus totum
1. Corolla. damnum inferre volebat. ¶ Ex dictis infero primò, quòd quotieſcunque duo, vel plures æquè primò, ac ſimul ad totum damnũ concurrerint, ſiue id ex propoſito, ſiue caſualiter fuerit factum, ſinguli tenentur totum damnum reſtituere, non obſtante, quòd vnus ſine alio idem damnum intuliſſet. Et ratio eſt: Nam ſinguli ſunt cauſa totius dãni: & quanuis ſint multi, atque diuerſi, omnes tamen concurrunt ad totum effectum per modum vnius cauſæ indiſtinctè, & indiuiſibiliter operantis. Sicut quando duo ignes æquè primò applicantur eidem ſtuppæ, totus effectus tribuitur ſingulis. ¶ Infero ſecundo, q̃ omnes ac ſinguli milites in bello iniuſto mala fide bellantes, tenentur in ſolidum totum damnum per tale bellum illatum reſtituere; quia omnes ac ſinguli ſunt cauſa totius damni, & mutuo ſe mouent ad illud inferendum. Dixi mala fide: Nã ſi bona fide geſſerint bellum, licèt à parte rei eſſet iniuſtum, ſolum ratione rei acceptæ tenerentur reſtituere illud, in quo ex præda facti fuiſſent ditiores. Verum tamen eſt, quòd regulariter loquendo, excuſantur tales milites à reſtitutione in ſolidum, tum ratione impotentiæ, tum etiam, quia rationabiliter debent præſumere principem geſſiſſe bellum iuſtum: nec ad ſingulos ſpectat agere de iure belli. ¶ Infero tertio, quòd ſin- *2. Corol.* *3. Corol.*
guli Canonici præſtantes in capitulo ſuffragium cum iniuria alterius tenentur, per ſe loquendo, in ſolidum reſtituere damnum inde ſubſequutum: quia omnes in vi vnius, & indiuiſibilis cauſæ totum damnum inferunt. Et ſi quis obijciat, Contingit ſæpe ſæpius maiorem partem Capituli præſtitiſſe iniquum ſuffragium, & quòd alij videntes damnum irremediabiliter eſſe conferendũ, conformant ſe maiori parti, ne ſocios offendant, & tunc non ex vi illorum, qui vltimo loco ſuffragium tulerũt damnum ſequitur, cum iam per ſuffragia præcedentia ſufficiẽs & efficax cauſa illius eſſet poſita: ergo non ſunt tunc obligandi ad reſtitutionem, qui vltimo loco ſuffragium dederunt. Atque ex conſequenti non eſt verum dicere, quòd ſinguli de Capitulo præſtantes ſuffragium cũ iniuria alterius tenentur in ſolidum damnum reſtituere. Propter hoc argumentũ Cajetanus in ſumma. verbo. reſtitutio. & Nauarro in Manuali c. 17. num. 21. dicũt illos, qui vltimo loco ſuffragãtur ad nullã teneri reſtitutionẽ, cũ eorũ ſuffragiũ impertinẽter ſe habeat ad effectũ ſubſequutũ. Contrariã tamẽ ſententiã exiſtimo verã, quã tenet Medina. C. de reſtitutione. q. 7. Et ratio eſt: Nãlicèt nõ omnes ſimul fuerint ſuffragati, ſed vn⁹ poſt aliũ ſucceſsiue: exequutio tamẽ ſententiæ capitularis iniquæ ſimul fit ex vi omniũ ſuffragiorũ indiuiſibiliter & indiſtinctè, exequutorq; ſententię æqualiter mouetur exvi omniũ. Atq; adeo ille ordo ſuffragia præſtãdi per accidẽs ſe habet ad dãnũ inde ſubſequutũ. Quod & confirmari poteſt ex Innocentio in cap. 1. de ijs, quæ fiunt à maiori parte Capituli, vbi inquit, quòd exiſtẽs in cap. niſi contradicat male actis, habetur

Quid ſit ſi cedãt de ſuffragantib⁹ incapitulo.

pro

pro conſentienti, quo ad peccatum, & quo ad pœnas; & ità iudicabitur in foro exteriori, à fortiori ergo id erit verum quando exiſtens in capitulo non ſolum non contradicit, verum etiam poſitiue ſe conformat præſtando ſuffragium. Et idem proportionabiliter eſt dicẽdum de ſuffragijs iudicum, & gubernatorum, quando de præiudicio tertij agitur, & de ſuffragijs ſtudentium in cathedrarum prouiſionibus. ¶Infero quarto, quòd comitantes latronem non animo nocendi, ſed potiùs impediendi damnum ſi poſsint, per ſe loquendo nihil tenentur reſtituere, cum non ſint cauſa damni, ſed tendant magis ad conſeruationem iuſtitiæ. Dixi per ſe loquendo. Nam per accidens bene poterit contingere, quòd teneantur, vt ſi latro niſi alij comitantibus non eſſet iturus. Vel ſi dominus non ſineret rem ſuam furari, ſi viderit latronem ſolum, vt accidit in caſu poſito à Medina Cõdice de reſtitutione. quæſtione ſeptima, de illo, qui pergens rapere veſtem alterius, alius animo impediendi damnum, ei ſe ſocium adiungit, & dominus veſtis videns duos fugit, veſtemque reliquit; alias non fugiturus, nec veſtem relicturus, ſi ſolum latronem vidiſſet. In hoc enim caſu eſt communis ſententia, quòd ſocius tenetur damnum reſtituere. Quia, licèt bona intentione pergeret, incautè tamen: & ſic vere fuit cauſa efficax, quod dominus iniuſte ſpoliaretur. Secus autem eſſet, ſi ipſe dominum certiorem faceret, cum ſufficienti cautela, quod non animo nocendi, ſed iuuandi potius comes iret: nam tunc non ipſi, ſed domino rei eſſet damnum imputandum.

4. Corolla.

Modi quibus poteſt aliquis cõcurrere ad iniuſtã acceptionem.

¶Circa ſecundam concluſionem, in qua Diu. Thom. enumerat modos, quibus aliquis poteſt ad iniuſtam acceptionem concurrere, aduertendum eſt, quod omnes illi nouem ab ipſo poſiti intelligendi ſunt de cooperante, & non de ipſo executore. Ex quo manifeſte ſequitur, quòd ſecundum ſententiam illius tantum ſunt decem modi operandi iniuſtè. Primus eſt eius, qui iniuſtitiam exequitur, vt qui furatur, vel occidit. Et de hoc non loquitur in iſto articulo. Secundus eſt, præcipere, vel iubere, hoc eſt, autoritatiuè, & quaſi cum quadam coactione inducere alios ad iniuſtè accipiendum. Tertius eſt, conſulere, hoc eſt, per modum cuiuſdam adhortationis mouere. Quartus conſentire, hoc eſt, tacitè, vel expreſſè approbare. Quintus adulari, hoc eſt, cum quandam laude, & plauſu incitare. Sextus receptare, hoc eſt, per modum poteſtatis, & defenſionis cuiuſdam inuitare. Septimus participare, hoc eſt, capere partem prædæ iniquæ, vel partialiter concurrere ad ipſum maleficium, quomodo libet operando. Octauus tacere, hoc eſt, non adhibere præceptum, vel conſilium, prout tenetur, ad cauendum damnum alterius. Id enim ſignificatur per modum in præſenti. Nonus non obſtare, hoc eſt, non adhibere auxilium in opere, prout ex officio tenetur. Decimus & vltimus eſt, nõ manifeſtare, hoc eſt, occultare damnum iam factũ, quod ex officio reuelare tenebatur.

Dubium de ſufficiẽtia prædictorũ modorum.

¶Sed dubium eſt, vtrùm iſti modi cooperandi ad iniuſtitiam ſufficienter ſint à Diu. Tho. enumerati: Et pro parte negatiua argumentor primò: Qui miniſtrat inſtrumentum, parat ſcalas, dat ſignum, mõſtrat viam, docet artem furandi, defendit, vel comitatur malefactores, eſt cauſa iniuſtę acceptionis, vt de ſe patet: nullo tamen ex illis nouẽ modis continetur: ergo debẽt aſsignari plures. ¶Secundo, conſentiens, receptator, adulator, & participans nullo modo videntur eſſe cauſa iniuſtæ acceptionis, cum potiùs ſupponant eam factam, quam ad illam concurrant: ergo non debent aſsignari tot cauſæ iniuſtæ acceptionis. Sũma Angelica. verbo. furtum. conſtituit decem modos cauſandi iniuſtam acceptionem. Nam vltra nouẽ à D. Thoma aſsignatos ponit decimum, qui eſt, cooperatio. Alij ex oppoſito non curãt tot modos diſtinguere, ſed dicũt, quod multi illorum ſunt ſuperflui, & coincidunt inter ſe ſe. Cæterum ad huius rei explicationem dico breuiter, quòd licet forſan modi cauſandi iniuſtam acceptionem poſſent melius aliter enumerari, atque diſtingui, tamen D. Thomas non multum ſolicitus fuit de hoc, ſed illam aſsignauit diſtinctionẽ, quę cõmunis erat Doctorum, eſtque proculdubio bona, atque ſufficiens, vt ex ratione ipſius in litera poſita colligere licet. ¶Et ad primum argumentũ reſpondetur, quòd omnes illi modi cauſandi, quandam important cooperationem reſpectu iniuſtæ acceptionis, & ſic redeunt ad participantem. Cuius nomine, vt diximus, non ſolum intelligitur qui partem prædæ accipit, ſed etiam, qui eſt particeps criminis, vel præſtando auxilium, vel quomodo libet operando, vt cõſtat ex. §. interdum quoq;. inſt. de obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur. Verum tamẽ eſt, quòd qui doceret artẽ furandi in cõmuni & quaſi ſpeculatiuè, nõ cẽſeretur ad furta cooperari. Secꝰ autẽ eſſet de illo, qui practicè & in particulari, & in ordine ad opus hic & nũc exercendum id doceret. Et eadem eſt ratio

1. argum.

2. argum.

Concluſio.

Ad 1. arg.

Ad. 2. arg. de monſtrãte viam. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod conſenſus, & adulatio non ſolum poſſunt referri ad furtum factum, ſed etiam ad faciendum. Et, vt ſic ſunt cauſæ iniuſtæ acceptionis. Et idem dico de receptante. Nam ex eo, quòd quis paratum ſe exhibet, atque offert ad receptandum latrones, prouenit ſæpe ſæpius, quòd ipſi animentur ad ſcelera perpetranda. Et ſic eſt etiam cauſa iniuſtæ acceptionis. Sed pro huius rei maiori intelligentia, atque etiam pro conuenienti explicatione tertiæ & quartæ concluſionis Diu. Thomæ, operæpretium eſt, vt per ſingulos modos ſuo ordine diſcurrentes declaremus quando ex vnoquoque illorum oriatur obligatio reſtitutionis, & quando non. Certum eſt enim, quòd non omnes vno & æquali rigore obligant, vt rectè docet autor in iſto articulo, dicens in tertia concluſione, quòd ex nouem modis, quinque, nempe, iuſsio, conſenſus, recurſus, participans, & non obſtans, quando ad id ex officio tenetur, ex genere ſuo obligant ad reſtitutionem. In quarta autem concluſione affirmat, quod alij quatuor, nempe, conſilium, adulatio, mutus, & non manifeſtans, non ſemper obligationem inducunt. Quod eſt intelligendum, per ſe loquendo, & quantum eſt ex natura rei. Cùm tamen poſsit aliquando contingere, quod nec iubens, nec conſentiens, nec alij ſimiliter teneantur ad reſtitutionem; tunc, ſcilicet, quando per ſe non ſunt cauſa efficax iniuſtæ acceptionis. Quocirca illud potiſsime in his omnibus erit obſeruandum, vt in particulari reſpiciamus, an aliquis ſua actione, vel omiſsione fuerit cauſa mouens alterius animum ad accipiendum iniuſtè: an vero omnino impertinenter ſe habuerit, & per accidens. Et rurſus, an ex tali motione in effectu fuerit ſequutum damnum. Nam quantumcunque aliquis impoſuerit præceptum, vel dederit conſilium de damno inferendo, & alter decreuerit facere, ſi tamen non fecit, nulla inde reſultat obligatio reſtituendi. Et item quantumcunque ego præcipiam, vel conſilium dem, vt alter damnum inferat, ſi tamen ad id faciendum ex meo præcepto, vel conſilio non mouetur, ſed ex ſua voluntate, quæ ad id erat determinata, & præceptum, vel conſilium meum impertinenter ſe habet ad damnum illatũ, nihil teneor reſtituere.

De prima perſonaque poteſt cooperari iniuſte acceptioni.

¶ Iuuans ergo qui eſt prima perſona ex ijs: quæ cauſant acceptionem iniuſtam, per ſe loquendo tenetur in ſolidum totum damnum reſtituere, etiam ſi nihil inde receperit, vt conſtat ex capit. Iulianus. 11. q. 3. Sed eſt hoc intelligendum cum duabus limitationibus. Prima eſt, quod damnum in re ſit ſubſequutum. Secunda, quòd ipſa iuſsio ſit efficax cauſa iniuſtæ acceptionis, vel probabiliter credatur efficax, vt ex communi Doctorum ſententia docet Sylueſter verbo. reſtitutio. 3. quæſtione. 6. Nam vbi eſt ſolum dubium, nihil tenetur reſtituere cum cæteris paribus in dubijs ſit melior cõditio poſsidentis. leg. ſi ob turpem. ff. de cõditionibus ob turp. cau.

¶ Secunda perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt conſulens, de qua maior eſt difficultas, an teneatur in ſolidum totum damnum reſtituere ſemper, quòd eſt cauſa efficax illius. Et pro parte negatiua eſt argumentum ex. §. tua tantum. Inſtitut. de mandato. & ex. §. interdum quoque. inſtitut. de obligationibus, quæ ex deli. naſc. Vbi expreſsè habetur, quod qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, ſed tantum conſilium dedit, & adhortatus fuit ad furtum, non tenetur furti. Et reddit rationem Iuriſconſultus: Quia liberum eſt vnicuique ſequi alterius conſilium, vel nõ ſequi. ¶ Secundò ſic argumentor: Aliquando contingit, vt det quis bona intentione, & ſine peccato conſilium, & tamen ex illo iniuſtum damnum ſequatur, vt patet in caſu, quo latro erat paratus rem magni pretij furari, & meo conſilio fuit inductus ad hoc, vt rem minoris pretij furaretur. In hoc caſu conſulens non tenetur reſtituere damnum: & tamen eius conſilium verè fuit cauſa efficax illius: ergo non ſemper quod conſilium eſt cauſa efficax damni, inducit obligationem reſtitutionis. ¶ Tertiò: Qui conſilium alteri dat, vt pro tanto pretio rẽ ſuam vendat, credens hoc ipſi venditori cõuenire, & ſic ad conſilium eius rem ſuã vendit, in quo tamen realiter manet defraudatus, nihil tenetur vẽditori reſtituere, ex quo cõſilium quod dedit, fraudulentum nõ fuit, vt conſtat ex regula iuris in. 6. qua dicitur: Ex conſilio, niſi fraudulentum fuerit, non naſcitur obligatio: ergo non ſemper quod conſilium eſt efficax cauſa damni, inducit obligationem reſtituendi. ¶ Quartò: Qui conſulit, non aufert rem, niſi in quantũ dat conſilium iniquum: ergo ſatisfaciet per hoc quod contrarium conſilium det, nec ad vlteriorem tenebitur reſtitutionem.

De ſecũda perſonaque eſt cõſulens, dubium.

1. argum.

2. argum.

3. argum.

4. argum.

Concluſio.

¶ His tamen non obſtantibus dico, quòd qui ſuo conſilio mouet ad furandum, vel rapiendum iniuſtè eum, qui alias non erat paratus, tenetur in ſolidum totum damnũ reſtituere. Et probatur: Tale conſilium vere eſt

re eſt cauſa efficax damni illati. vt patet ex Ariſtotel. 2. Phyſic. vbi conſiliarium vocat cauſam efficientem: ergo tenetur ad illius reſtitutionem. Et confirmatur: In iure conſiliarius & conſentiens eodem modo puniuntur, & iudicantur ac ipſe delinquens, vt conſtat ex. c. notũ ſit. 2. q. 1. & ex ca. ſicut dignum. de homicidio, & ex capit. nuper. de ſententia excommunicationis, & ex leg. qui ſeruo. ff. de furtis, & ex leg. 1. ff. de ſeruo corrupto: ergo conſiliarius, & conſentiens non minus tenentur ad reſtitutionem, quàm delinquens. Et eadem ratio eſt de illo, qui fraudulenter conſulit fieri aliquid, ex quo proximus damnificatur, etiam citra manifeſtam rapinam, aut furtum, vt patet ex lege, quod ſi cum ſcires. ff. de dolo, vbi ille qui doloſe, & ſui lucri gratia conſulnit mutuare debitori non idoneo obligatur ei, cui conſilium dedit, reſtituere. Et meritò quidem, ſi quidem per fraudem fuit cauſa, quòd ille minus haberet, quàm erat habiturus. Et idem eſt dicendum de illo, qui fraudulenter conſulit, teneri ad reſtitutionem eum, qui re vera non tenetur, vel non teneri eum, qui tenetur. Obligatur enim ipſe in conſcientia damnum, cuius eſt cauſa, recompenſare. Et hoc, quod dicitur de cõſilio rapinæ, habet etiam locum in conſilio de collectis imponendis clericis, ſine licentia Papæ; & in conſilio vſurarum; & in conſilio malo aduocati, etiam ex ignorantia, vt infra dicemus; & in conſilio de non reſtituendo aliena; & in conſilio condendi iniqua ſtatuta, & in quocũq; alio cõſilio dãnificãdi proximũ ſcienter, vel ex ignorantia craſſa, ſine quo talia nõ fierẽt, vt eſt videre apud Sylueſtrum verbo. reſtitutio. 3. q. 6.

Ad 1. arg. ¶Et ad primum argumentum reſpondetur, quòd in illo. §. tua tantum. non eſt ſermo de conſilio reſpectu debiti; ſed de conſilio non fraudulento reſpectu contractus, vel quaſi contractus. Ex quo certum eſt, quòd nulla naſcitur actio contra eum, qui dedit, vt conſtat ex regula. 62. de regulis iuris in ſexto. Vbi dicitur. Nullas ex conſilio dummodo fraudulentum non ſit, tenetur, &c. Ad aliud ex. §. interdum. Medina Codice de reſtitutione, dicit, quòd loquitur de foro iudiciali, in quo ex ſolo conſilio ſine ope nulla naſcitur obligatio. Hæc tamen ſolutio eſt falſa: nam, vt modo dicebam, etiam in foro exteriori conſiliarius, & conſentiens eodem modo iudicantur, & puniuntur, ac ipſe delinquẽs. Quocirca hac ſolutione omiſſa, reſpondeo, quòd in illo. §. ſolum eſt ſermo de conſilio, & adhortatione reſpectu illius, qui iam erat omnino determinatus ad delictum faciendum; nec ex alterius conſilio ad id fuit motus. Et quod Iurisconſultus ibi non intendat negare eum, qui ſuo fraudulento conſilio delinquentis animum mouit, obligari, patet manifeſtè ex. §. vnde illud. Inſtitu. de obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur, & ex. §. non ſolum. Inſtitut. de iniurijs. quibus locis videnda eſt gloſſa.

¶Ad ſecundum argumentum aliqui, vt Caietanus infra quæſtione. 78. articulo. 4. abſolutè dicunt, nulla ratione eſſe licitum conſulere minus malum, nec inducere ad illud, vt vitetur maius malum. Si enim non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona, vt dicit Paulus ad Romanos. 2. multo minùs erunt facienda, vel conſulenda eadem mala ad alia vitanda. In eadem ſententia fuit Soto ſuper tertiũ caput Epiſtolæ ad Romanos, quanuis poſteà libro ſexto, de Iuſtitia, quæſtione prima, articulo quinto, contrarium ex profeſſo doceat, & meritò. Nam id non tam eſt malum conſulere, quam retrahere à maiori malo. Senſus enim talis conſilij non eſt abſolutus; Fac iſtud malum minus, ſed quaſi conditionatus, ſcilicet; Si omnino decreuiſti facere malum, potiùs fac hoc minus, quam illud maius. Et ſic conſilium non fertur in malum abſolutè ſed in comparationem, qua dicitur, potiùs eſſe faciendum minus malum, quã maius. Quod proculdubio eſt actus bonus; & qualem habuit Loth, dum offerens Sodomitis filias, dixit; Abutimini eis. Vnde dico ad argumentum, quòd qui latroni paratiſsimo ad furandum rem magni pretij conſulit, vt loco illius rem minoris pretij eiuſdem domini furetur, ad nullam tenetur reſtitutionem. Licet enim fuerit cauſa, quod illa res numero à latrone acciperetur, non tamen id cauſauit iniuſtè, ſed iuſtiſsimè, vtiliter rem ipſius domini gerens. Et obligatio reſtitutionis, non ex acceptione ſimpliciter, ſed ex iniuſta acceptione habet ortum, vt ſæpe diximus. Dixi eiuſdem domini. Nam, ſi res minoris pretij, eſſet alterius domini, conſulens illam furari, peccaret, & teneretur ad reſtitutionem: quia non eſt licitum nocere vni, ad tollendum alterius nocumentum.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg. ¶Ad tertium argumentum, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quòd conſilium, quod quis dat, vel poteſt eſſe reſpectu delicti, vel reſpectu alicuius contractus, vel quaſi contractus. Si ſit reſpectu delicti, & illud moueat animum operantis ad ipſum perpetrandum, proculdubio qui

conſilium dedit, tenetur totum damnũ inde ſubſequutum reſtituere, vt in reſolutione difficultatis dictum eſt. Si autem ſit reſpectu contractus, vel quaſi contractus, quale eſt illud, quod datur de vendenda re, vel locanda, &c. tunc diſtinguendum eſt. Sunt enim, qui conſilium præſtant, in multiplici differentia. Quidam, quibus ex officio, ſeu ratione eminentiæ, aut ſtipendij incumbit alijs conſulere. Quales ſunt aduocati, Theologi, confeſſores docti, medici, alijque huiuſmodi, quibus fides ſolet, aut debet adhiberi. Et tales in conſulendo debẽt prius dare operam, quatenus rectè & ſalubriter conſulant. Alioqui, ſi damnum inde alicui ſubſequatur, illis imputabitur, ſiue fuerint prius ad conſulendum exacti, ſiue ipſi ſe intromiſerint, vt conſtat ex ijs, que diximus articulo ſecundo agentes de culpa lata, leui, & leuiſsima. Alij autem ſunt, qui cõſilia præſtant non tales, quales dixi, vt idiotæ, aut mulieres inexpertæ: & in his plurimum refert an præbeant conſilium antequam ab eis fuerit poſtulatum, vel poſt. Nã ſi antequam ab eis conſilium poſtuletur, ipſi ſe ad conſulendum ingerunt, & conſulendo nocent, eis erit damnum imputandum, qui ex imperitia nociuum præbuerunt conſilium, & alienum officium vſurparunt. Nec in tali caſu per bonam fidem excuſantur, quæ vbi culpa, vel imperitia, vel negligentia adeſt damnificantem non excuſat, vt dicitur in cap. ſi culpa tua. de iniurijs. Si autem huiuſmodi perſonæ non ſe ingerant ad conſulendum, antequam ab eis conſilium petatur, tunc per bonam fidem excuſabuntur, & damnum ſolum petentibus imputabitur, qui cum haberent viros doctos, & expertos, à quibus de veritate, quam quærunt, poſſent informari, imperitorum quæſierunt conſilium. Secus autem eſſet ſi fraudulenter, & cum dolo illud dediſſent, vt ſupra diximus. *Obiectio.* Et ſi quis obijciat; Impertinẽs eſt, ad hoc, vt conſilium datũ inducat obligationem ſatisfaciendi; quòd detur cum dolo, aut ſine illo, cùm huiuſmodi obligatio non ex dolo, ſed ex cauſali, aut reali damnificatione oriatur, & non minus damnificat, qui ſine dolo conſulit, quam qui cum dolo: ergo malè dicitur, quòd perſonæ ignorãtes, quibus non conuenit ex officio conſilium dare, ſi cum dolo, & fraudulenter illud dãt, vt noceant, tenentur ad reſtitutionem, ſecus autem minimè. Item non minus videtur impertinens, quod nociuum conſilium detur ante, vel poſtquam petitur, cum æqualiter inferat damnum, ante & poſt. *Reſponſio.* Reſpondetur; quòd obligatio reſtituendi non ex nuda damnificatione oritur, ſed ex iniuſta & culpabili; qualis eſt quæ per conſiliũ fraudulentũ euenit, cũ tunc læſus rationabiliter poſsit eſſe contra cõſulentem inuitus; & nõ quando cum bona fide poſt poſtulationem datur conſilium. Et per hoc patet ſolutio ad tertium argumentum. ¶ Ad vltimum reſpõdetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. *Ad. 4. arg.* Ille enim, qui ſuo conſilio mouet alium ad furandum non ſatisfacit per hoc, quod det contrarium conſilium de nõ furando, vel de reſtituendo id, quod fuerat furatum: ſed etiam tenetur cum effectu reſtituere damnum illatum: Si ille, qui dedit non reſtituit. Et ratio eſt: Quia, ſicut nõ obligamus conſulentem ad reſtitutionem, niſi quando cum effectu per eius conſilium res eſt ablata; ita etiam, nec eſt deobligandus à reſtitutione, niſi quando cum effectu res ablata eſt reddita domino, vt par ſit ratio, quantum ad obligationem & quantum ad deobligationem, ſeu abſolutionem. Parum enim refert, quòd det quis conſilium bonum, ſi per illud malus effectus, qui per conſilium iniquum fuerit poſitus, non auferetur. Et idem eſt dicendum de præcepto, conſenſu, & adulatione, quãtum ad hoc pro poſitum.

¶ Tertia perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt conſentiens. *De 3. perſona quæ eſt conſentiẽs.* Et eſt ille, qui tacitè, vel expreſſè approbat illam: ex quo fit, vt alius moueatur ad damnum inferendum. Et quidem, ſi talis conſenſus non eſt cauſa efficax damni ſubſequuti, qui ſic conſentit, quãuis peccet mortaliter, ad nullam tenetur reſtitutionem, cum nulla ibi cauſalitas inueniatur reſpectu nocumenti. Cæterum ſi eſt cauſa efficax, ità, vt ſine illo factum nõ fuiſſet, tenetur ſic conſentiens in ſolidum totũ damnum reſtituere. Ex quo fit, vt poſsimus diſtinguere inter conſenſum abſolutè, & conſenſum, vt cauſa; & iſte obligatur reſtituere, ille vero minime. Verbi gratia: Agitur de ineũdo bello iniuſto, & ſunt aliqui, quorum conſenſus ſufficiens eſt, vt bellum incipiatur, illi, ſcilicet, ad quos ſpectat de his rebus agere: & ſunt alij, quorum conſenſus eſt impertinens ad bellum cauſandum, quales ſunt homines de media plebe. Primus conſenſus dicitur non ſolum conſenſus, ſed etiã cauſa. Et iſte eſt, qui in conſentientibus inducit obligationem reſtitutionis. Alter verò appellatur ſolum conſenſus. Et licèt inducat peccatum in ipſis conſentientibus, non tamen inducit obligationem reſtitutionis; cum reſtitutio non ex peccato ſimpliciter, ſed ex damno iniuſtè cauſato, quod in præſenti non inuenitur, ortum habeat.

¶ Quarta

De.4.perſona que eſt palpans.

¶ Quarta perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt palpās, ſeu adulator. Et eſt ille, qui cum quadam laude, & plauſu incitat ad inferendam iniuriam, teneturq; in ſolidum, ſi probabiliter credit, ex ſua adulatione aliū eſſe motum ad damnificandum proximum. Alias quamuis peccet mortaliter laudando delictum, nihil tenetur reſtituere.

De.5.perſona que eſt receptans.

¶ Quinta perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt receptans, quæ nomine recurſus ſignificatur. Et eſt ille, qui per modum poteſtatis cuiuſdam, & defenſionis inuitat ad inferendam iniuriam. Sed quoniam huiuſmodi receptio multiplex eſſe poteſt, vt explicemus quando ex illa obligatio reſtitutionis oriatur, & quando non, dico primo, certum eſſe, quòd qui antequam fiat furtū, vel rapina, offert ſe paratum ad receptandum furem, ex quo illius animus mouetur ad maleficium perpetrandum tenetur in ſolidum totum damnum reſtituere, tanquam vera cauſa illius. Secundò etiam eſt certum, quòd qui bona fide receptat furem ignorans, quòd ſit fur, nihil tenetur in cōſcientia reſtituere, ſiquidem nulla ratione dici poteſt cauſa damni inde ſubſequuti. Imò etiam ſi dubitet, an ſit fur, non tenetur ad reſtitutionem. Dubium enim in propoſito non tollit bonam fidem, cùm nemo debeat iudicari malus niſi conſtet. ¶ Sed dubium eſt, an qui recipit furem poſt peccatum commiſſum, nihil participando de præda teneatur aliquid reſtituere. Et pro parte negatiua eſt argumentum: Talis receptans non eſt cauſa damni cum illud iam præſupponatur illatum: ergo nihil tenetur reſtituere. ¶ Secundò: Recipere huiuſmodi latrones ſæpè eſt neceſſarium, & opus charitatis, tūc, ſcilicet, quando latro fugit iudicem, vel dominum rei à quibus, niſi eſſet qui receptaret, occideretur: ſed ex opere charitatis nullus debet obligari ad reſtitutionem, cum ex bono opere non debeat quis damnum reportare: ergo.

Dubium.

1. Argum.

2. Argum.

1. Concluſ.

¶ Hoc tamen non obſtante ſuppoſito, q̄ dupliciter poteſt quis recipere fures, ſcilicet, formaliter, & materialiter, ad explicationem difficultatis ſit prima cōcluſio: Qui recipit furem, vel latronem, etiam cognitū, non formaliter, ſed materialiter, hoc eſt, ratione amicitiæ, vel cōſanguinitatis, aut etiā cauſa communis humanitatis, quæ eſt care re hoſpitio, nihil tenetur in conſcientia reſtituere. Probatur: Talis nec cooperatur latrocinio, vt ſic, nec eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, aut detentionis; ſed per ſe loquēdo facit potius actum pietatis: ergo nihil tenetur reſtituere. Et confirmatur ex. l. 2. ff. de receptoribus, vbi dicitur, quòd conſanguinei latronum, illos recipientes non debent tam ſeuere puniri, ſicut alij. Item: Quando excō municantur fautores & receptores hæreticorum, nomine fautorum, & receptorum, vt optimè probat Nauarro in Manua. cap. 27. num. 26. & Caietanus in ſumma. verbo. excommunicatio. cap. 1. non intelliguntur illi, qui materialiter ratione communis pietatis, vel neceſsitatis hæreticos recipiunt: ſed illi ſolum, qui eos recipiunt, qua ratione hæretici ſunt, vt, ſcilicet, in hæreſi maneant, & foueantur: ergo pari ratione dicēdum erit de illo, qui recipit furem materialiter, quòd ad nullam tenetur reſtitutionē.

2. Concluſ.

¶ Secunda concluſio: Qui ſcienter recipit latrones formaliter poſt crimē perpetratū, etiam ſi nihil recipiat de furto, nec anteà ſe obtulerit ad recipiendum, tenetur in ſolidū totum damnum reſtituere. Hanc concluſionem tenent communiter omnes Doctores cum D. Thom. in iſto articulo. Et probatur: Illi dicuntur recipere latrones formaliter, qui illis patrocinium, & defenſionem præſtant, ne cogantur deſinere à furtis, & reſtituere: ſed tales manifeſtè ſunt cauſa iniuſtæ acceptionis, vel detentionis: ergo obligātur ad reſtitutionem. Et confirmatur ex. l. 1. ff. de receptatoribus. & ex cap. qui conſentit. 11. q. 3. & ex cap. qui aliorum. 24. q. 3. & ex cap. qui cum fur. extra, de furtis. Quibus locis habetur, quòd qui defendit fures, & alios errantes, tenetur ſicut illi; imò damnabilior eſt ipſis, qui errant. ¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, negando eos, qui recipiunt fures formaliter, non eſſe cauſam dāni. Sunt enim cauſa vel iniuſtæ acceptionis, vel ſaltim detentionis, vt diximus in ſecunda concluſione. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, illud quidem probare, quòd qui recepit latronem in caſu neceſsitatis, ne occidatur, non tenetur ad reſtitutionem. Quod eſt verum. Sed eſt hoc intelligendum, quando non poteſt fieri reſtitutio ſalua hominis vita. Nam qui prædam tradere poteſt, ſine morte latronis, & illam occultat, proculdubio tenetur ad reſtitutionem; cùm nullus habeat ius occultandi, aut detinendi rem alterius, niſi in quantum eſt hoc neceſſarium ad tuendam propriam vitam, vel alienā, aut famam & honorem, longè maioris pretij, quàm res furata.

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

De.6.perſona que eſt participās.

¶ Sexta perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt participans, hoc eſt, ille, qui vel partem prædæ iniquè accipit, vel partialiter concurrit ad ipſum maleficium, quomodolibet operando. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, aliud eſſe loqui de partici-

cipantibus in crimine,& aliud de participā tibus in re ipſa. Et quidem de participantibus in re aliena abſq; eo, quod participent in crimine iam dictum eſt in ſuperioribus, quod qui bona fide id facit ignorans rem eſſe furtiuam,ſolum ratione rei acceptæ tenetur reſtituere, vel ipſam rem, ſi penes ſe manet, vel id, in quo ex illa fuit factus ditior. Tamen qui mala fide participat, vel ſciens rem eſſe iniuſtè acquiſitā, vel id craſſe ignorans,non ſolum ratione rei acceptę, ſed etiam ratione iniuſtæ acceptionis tenetur reſtituere quidquid,ſiue per donationē, ſiue per alium contractum accepit. Atque adeo,quantumcunque res perierit, vel conſumpta fuerit, etiam ſine noua culpa ſua, ſemper manet obligatus ad reſtitutionem, vt docet D. Thom. hîc,& articulo præcedē ti. Ex quo infertur, quòd non licet etiā per modum eleemoſynæ ſcienter quidquam accipere de rebus furtiuis, nec de illis comedere,niſi fortè in caſu extremæ, vel grauiſſimæ neceſsitatis. Vnde nec vxor, nec filij, nec famuli raptorum,aut vſurariorum nulla alia bona habentium præter iniuſtè acquiſita poſſunt veſci,aut ſuſtentari,vel recipere ſtipendia ab illis, abſq; eo, quod maneant obnoxij reſtitutioni. Secus autem erit ſi tales raptores & vſurarij alia bona habeant, & res iniuſtè acquiſitæ ex illis ſint, quæ vſu conſumuntur, vt pecuniæ,triticū, &c. Tunc enim, poſtquam huiuſmodi bona fuerint permixta licitum erit ab vſurarijs, vel furibus eleemoſynas, & ſtipendia, & alimenta accipere, dummodo ex hoc non reddantur impotentes ad reſtituendum, vt diximus in. 1. tom. quæſt. 32. art. 7.

De vxore & filijs vſurarij.

¶Et ſi quæras,quid facient vxor,& filij raptoris, vel vſurarij alia bona non habētes, quàm quæ iniuſtè acquiſiuit? Reſpondeo, quòd tenentur aliunde vitam quærere, vel ſeruiendo,vel ab amicis petendo, vel aliter laborando, vt tantundem lucrentur quantum de alienis bonis conſumunt, vt docet Sylueſt. verb. vſura. 8.& Medi. C. de reſti. q. 10. Et hæc de participantibus in re ipſa. De illis autem,qui participant in crimine, vel cooperādo aliquo modo, vel aliquid patrā do,ità, vt verè ſint cauſa, vel quod alius furetur & rapiat, vel quidquam accipiat iniuſtè,ſimiliter eſt dictū,quod tenentur in ſolidum reſtituere,ac ipſe fur,vt patet ex. c. fi. de iniuria,& damno dato. Sed quid dicendum erit de ratificante,& gratum habente damnum,quod ſuo nomine fuit factum? Nauarro cap. 17. n. 133. ex mente Ang. in ſumma. verbo,furtum. §. 20. dicit, quòd talis eſt particeps criminis; æquiparaturq; præcipiē ti;& ſic tenetur ad reſtitutionem. Maximè ſi ille,qui fecit damnum non fuiſſet illud facturus, niſi exiſtimaſſet alteri gratum fore. Dico tamen, quòd, ſi per talem ratificationem,nec impeditur alter à reſtitutione,nec mouetur ad continuandam retentionem iniuſtam,nulla ex illa naſcitur obligatio reſtitutionis,cum nullius iniuſtæ acceptionis ſit cauſa. Nec obſtat regula iuris, quæ dicit,ratihabitionem retro trahi,& mandato comparari. Nam procedit ſolum de pœnis criminis in foro exteriori ſoluendis. De famulis & miniſtris latronum,& vſurariorum iā diximus ſuprà,quòd, niſi miniſtrent in ipſo maleficio tanquam inſtrumenta partialia, multumque conducenda ad ipſam iniuſtam acceptionem,nihil tenentur reſtituere, nec etiam tabelliones publica vſurarum inſtrumenta facientes,aut teſtes ſubſcribentes;cū ex vi talium inſtrumentorum non obligentur alij ſoluere vſuras,nec ad id recipiantur in foro exteriori. Secus autem eſſet,ſi tabellio,aut teſtes falſum,aut fictum conficerent inſtrumentum, ex quo mutuatarius vſuras ſoluere cogeretur,vt dicit Gabriel in. 4. d. 15. q. 11. art. 2. concluſ. 3.

De famulis furum.

¶Septima perſona cauſans iniuſtam acceptionem,eſt mutus, hoc eſt,ille,qui non adhibet præceptum,vel conſilium,prout tenetur ad cauendum damnum alterius. Octaua non obſtans, hoc eſt, non adhibens auxiliū in opere,prout ex officio tenetur. Nona & vltima,non manifeſtans,hoc eſt, occultans damnum iam factum, quando ex officio id reuelare tenetur. Sed circa has tres perſonas eſt difficultas quando ex tacendo, vel non obſtando, vel non manifeſtando ſequatur obligatio reſtitutionis? Caietan. in ſum. verbo, reſtitutio. cap. 1. dicit,quòd quanuis regulariter & per ſe, his titulis non teneantur reſtituere,niſi illi, quibus ex officio incumbit damna impedire;per accidens tamē comprehenduntur etiam ſub hac obligatione omnes homines quando ratione vrgentis neceſsitatis ſub mortali tenentur damnū proximi impedire,& non impediunt. Et ſic dicit, quòd ſi homo priuatus videat, quòd aliqui cum notabili damno rerum proximi volunt domum eius deprædari, & ipſe cū id poſsit ſine ſuo, vel alterius detrimento impedire, non impedit, non ſolum peccat mortaliter, quod omnes Doctores concedunt,ſed etiā tenetur ad reſtitutionem, idē videtur affirmare Ricard. in. 4. diſt. 15. art. 4. q. 5. & probatur ex cap. ſicut dignum. de homicidio. §. ille etiam, & ex cap. quantx. de ſentent. excommunicatio. & ex cap. qui cū fure. de furtis, & ex alijs innumeris, quibus

De 7. & 8. & de 9. perſona quæ ſunt, taceti, non obſtāt, non manifeſtant.

Sententia Caiet.

Argumen. pro ſententia Caiet.

bus dicitur, quod quicunq; poteſt manifeſto facinori obuiare, & non obuiat, fauere cenſetur delinquentibus. Et confirmatur, ille vere eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, illamque vult ſaltim indirecte: ergo tenetur ad reſtitutionem. Summa Angel. verbo. furtũ. §. 14. dicit, quòd priuati homines nunquam tenentur reſtituere ex eo, quod non impediunt damnum cum poſsint, niſi id faciant doloſè. Cæterùm quãdo ex malo dolo ſimulant, nec obſtant, tenentur ad reſtitutionẽ.

Sententia Autoris. ¶ Mihi ex his ſententijs neutra videtur vera. Vnde dico, quòd tunc ſolùm tenentur ad reſtitutionem, mutus, non obſtans, & non manifeſtans, quando ex ſpeciali officio tenentur damna impedire. Hanc ſententiam tenet D. Thom. hic & Sylueſt. C. de reſtitu. quæſt. 9. Et probatur: Qui non tenentur obſtare ex officio, ſolum obligantur ab obſtãdum ex charitate, & non ex iuſtitia: ſed obligatio reſtitutionis ſolum oritur ex iuſtitia: ergo quantumuis aliquis doloſè & mala intentione omittat obſtare damnis proximi, ſi ad id ex officio non obligatur, ad nullam tenetur reſtitutionem. Secundò: Si ex eo, q̃ aliquis non dat eleemoſynam extremæ indigenti pauper moriatur, vel alia ſequantur incommoda, nulla inde oritur obligatio reſtitutionis, quia ad eleemoſynam dandam non ex iuſtitia, ſed ex miſericordia, & charitate obligamur: ergo pari ratione erit dicendum in propoſito. Et ad argumentũ pro ſententia Caietani, reſpondetur, illud ſolum probare, quod qui non obſtant, cum poſſunt, ſunt rei furti, vel homicidij coram Deo ratione violatæ charitatis: ſed nõ obligantur hominibus reſtituere, quia non peccant contra iuſtitiam. Ad hoc enim, vt omittens facere aliquid dicatur contra iuſtitiam peccare tria requiruntur. Primũ, quòd poſſit illud facere. Secundum, quòd teneatur id ex iuſtitia facere, hoc ex officio, cui incumbit. *1. Corolla.* Qua ratione prætor contra iuſtitiã peccabit non obſtans damna ſubditorum. Tertium, quòd non faciat. Ex quo infero cum Sylueſtro, verbo. reſtitutio. 3. quæſt. 5. & cum alijs cõmuniter, quòd Reges, Principes, Duces, iudices, tabelliones, procuratores, aduocati, cuſtodes publici, medici, confeſſarij, & alij quicunque officiales tenẽtur damna rerum, quæ ſuæ curæ, vel cuſtodiæ fuerint commiſſæ reſtituere, ſi ex negligentia, cum poſsint, illa non impediunt. Ex iuſtitia enim ratione officij hæc damna impedire obligantur. An autem teneãtur ex culpa leui, vel leuiſsima explicatum eſt ſupra *2. Corolla.* articulo ſecundo prope finem. Infero ſecũdò, quòd teſtis iuridicè interrogatus, & qui cunque alius qui ex præcepto ſuperioris tenetur denuntiare furem, ſi taceat, & diſsimulet veritatem, totum, quod fur non reſtituit, tenebitur in conſcientia reſtituere. Ita tenet Nauarro cap. 17. nu. 134. Et ratio ex ſuperioribus eſt aperta. Sed eſt hoc intelligendum, quantum ad res iniuſtè acceptas, & non quantum ad pœnas, quibus delinquentes eſſent dãnandi. Infero tertiò, quòd *3. Corolla.* famuli, quibus ex ſpeciali officio incumbit res domeſticas cuſtodire, vel generaliter, vel ſpecialiter, ſi ob notabilem ipſorum negligentiam damnificentur, obnoxij erunt reſtitutioni. Imò ſi pro tali cuſtodia mercedem acceperint tenẽtur etiam de leui, quia contractus eſt in vtilitatem vtriuſq; partis, iuxta dicta in artic. 2. Secus autem erit de alijs famulis, quibus ex ſpeciali officio iſtarum rerum cuſtodia non incumbit. Tales enim licet peccent contra fidelitatem non impediendo damna dominorum, non tenẽtur ad reſtitutionem, quia non peccant cõtra iuſtitiam. Sed quid de famulo deputato ad cuſtodiendam domum, ne quis noctu intret, vel exeat, an ſi aliquis ex domeſticis exeat ad furandum alibi, teneatur talis cuſtos ad reſtitutionem. Soto lib. 4 de iuſtitia. q. 7. art. 3. reſpondet affirmatiuè. Nec ſuæ ſententiæ aliquam rationem aſsignat. Cæterùm mihi videtur dicendum oppoſitum. Et ratio eſt: Nam illud officium non obligat illum ex iuſtitia in ordine ad extraneos, ſed tantum in ordine ad ſuum dominum, & domeſticos illius, & ſic tantum tenebitur reſtituere damnum rerum domeſticarum. In ordine autem ad vicinos nõ erit magis obligandus, quam ſi id officium non haberet. Infero quartò, quòd cuſtodes agrorum, vel *4. Corolla.* vinearum non manifeſtantes damna tenentur ad illorum reſtitutionem. Obligantur enim ex officio cauere, & declarare nocumentum. Sed quid dicendum erit de cuſtodibus nemorum, & ferarum, qui nec manifeſtant damna, nec exigunt pœnas an teneãtur ad reſtitutionem? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Cæſores lignorum, & venatores nihil tenẽtur reſtituere, vt diximus in ſuperioribus: ergo nec ipſi cuſtodes tacentes. Ad huius tamen rei explicationem dico primò, quòd ſi lignorum ſciſsio, atque venatio iniuſtè fuerit prohibita, cuſtodes non manifeſtantes, nec exigentes pœnas nihil tenentur reſtituere, etiam ſi iuramento firmauerint, ſe id facturos. Probatur. Qui interdicunt ſciſsionem lignorum, vel venationem, in noſtro caſu peccant contra iuſtitiã: ergo ſimiliter peccabunt cuſtodes pœnas exigentes: nec iuramentum debet eſſe vinculum

culum iniquitatis. Dico ſecundò: Si prohibitio eſt legitima, cuſtodes non manifeſtantes, vel non exigentes pœnas, tenentur ad reſtitutionem, tam pœnæ non exactæ, quã damni inde ſubſequuti. Probatur: Nam tenentur id ex iuſtitia facere & non faciunt. Item: Iſti cuſtodes propter ſuam negligentiam ſunt in cauſa, quod domino ſyluæ lucrum ceſſet, & damnum emergat, cum tamen ex iuſtitia teneantur id cauere: ergo ſunt obligandi ad reſtitutionem. Conſequẽtia eſt nota, & antecedens probatur. Ex negligentia cuſtodis erit penuria lignorum, & ferarum: Ex quo fiet, quòd ſi dominus velit vel vendere, vel locare ſyluam ſuam, minus pretiũ accipiet: ergo. Dico tertiò, quòd ſi res eſt parui momenti, & cuſtodes ſemel, aut bis tacent non ſunt obligandi ad reſtitutionem. Dominus enim ſyluæ, niſi barbarus ſit, & agreſtis id debet ratum habere. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Venatores enim, & lignorum ſciſſores non tenentur ſoluere pœnas ante iudicis condemnationem. At verò cuſtodes ex officio, & iuſtitia tenentur illos condemnare.

Dubium. ¶ Sed huius occaſione atq; etiam pro maiori intelligentia eorum, quæ dicta ſunt, operæpretium eſt, vt explicemus non leuẽ difficultatem, an iudex nõ condemnans reũ ad pœnam, quam ex iuſtitia debet, teneatur in conſcientia ad ſimilis pœnæ reſtitutionẽ.

1. Argum. Et pro parte negatiua eſt argumentum primum deſumptum ex conſuetudine, qua cõſtat multos probatiſsimos iudices has executiones pœnales diſsimulare, quos tamen

2. Argum. non ſtatim reſtituere obligamus. ¶ Secũdò: Reus non tenetur ſoluere pœnam, quia pœna eſt, ante iudicis condemnationem, ſed etiam eſt pœna, quòd iudex perſoluere teneatur pro illo, quem iniuſtè abſoluit: ergo non ſtatim tenetur illud reſtituere; ſed poſt

3. Argum. alterius iudicis condemnationem. ¶ Tertiò: Pœna infligenda pro ſcelere aliquando eſt pecuniaria, & aliquando corporalis, vt pœna capitis, carceris, vel exilij: ſed iudex non condemnans reum ad pœnam corporalem, non tenetur illam in conſcientia ſubire ante alterius iudicis condemnationem: ergo nec pœnam pecuniariam; cùm æqua videa

Vlt. arg. tur eſſe vtriuſque ratio. ¶ Vltimò: Qui negat veritatem in iudicio, quam ex iuſtitia fateri tenebatur, non tenetur reſtituere pœnam prius quam in iudicio condemnetur, vt diximus artic. 3. huius quæſtionis: ergo nec iudex in noſtro propoſito obligabitur ad reſtitutionem ante iudicis condemnationem. Probo conſequentiam: Nam vterque per iniquitatem iuſtitiæ executioni obſtat.

¶ His tamen non obſtantibus, ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio. Quando iuſta ſententia iam eſt pronuntiata contra reum, & iudex non applicat pœnas illi, cui applicare debet, tenetur in conſcientia ad illarum reſtitutionem. Verbi gratia: Profert iudex iuſtã ſententiam contra hæreticum, cuius bona ſecundum legem debent applicari fiſco, & ipſe iudex illa applicat alteri, tenetur in conſcientia talia bona fiſco reſtituere. Probatur: Fiſcus poſt ſententiæ pronuntiationẽ iam habet ius acquiſitum ad tales pœnas: ergo ſi ſibi non reddantur patitur iniuriã; atque ex conſequenti qui illam infert, erit obligatus reſtitutioni, Et quod dico de iudicibus, eſt etiam intelligendum de tabellionibus, teſtibus & alijs miniſtris iuſtitiæ impedientibus, quòd pœnæ poſt latam ſententiam applicentur cui ex iuſtitia ſunt applicandæ. *1. Concluſ.*

¶ Secunda concluſio. Iudex per iniquitatem non condemnans reum ad ſoluendas pœnas in lege impoſitas, & quas ſoluere debet, tenetur ad illarum reſtitutionem. Probatur: Iudex ex iuſtitia & ex officio tenetur iſtas pœnas fiſco adiudicare vel illi cui applicantur: ergo ſi per iniquitatem id non facit peccabit contra iuſtitiam, atque ex cõſequenti tenebitur ad reſtitutionem. Secundo: Iudex eſt cuſtos iuſtitiæ, qui perinde ius ſuũ vnicuiq; reddere debet, ſed fiſcus petendo pœnas debitas, petit ius ſuũ: ergo ſi iudex id non reddit facit iniuſtitiã & tenetur ad reſtitutionem. Tertiò. Qui de alieno facit eleemoſynam, obligatur ad reſtitutionẽ, quia dat quod non eſt ſuum: ergo pari ratione iudex inferior ſine autoritate ſuperioris pœnas remittens, obligabitur ad reſtitutionem: quia facit condonationem de re aliena. Rationes iſtæ ſunt D. Thomæ infra q. 67. art. 4. & in 4. d. 46. art. 2. quæſtiuncula ſecunda. *2. Concluſ.*

¶ Tertia concluſio: Quando iudex in rebus parui momenti pœnas diſsimulat non tenetur ad illarum reſtitutionem. Probatur: Tum, quia ità expedit bono communi, tum etiam, quia id videtur facere ex conſenſu ſuperioris, ac ſupremi principis, qui de hac re nũquam ſunt ſoliciti. ¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, conſuetudinem illam ſolum habere locum in rebus parui momenti. ¶ Ad ſecundũ reſpõdetur, negando minorẽ. Nõ enim eſt pœna, quod iudex teneatur perſoluere pro illo, quem iniuſtè abſoluit, ſed vera ratio iuſtitiæ, exi- *3. Concluſ.* *Ad 1. arg.* *Ad 2. arg.*

gen-

gentis, vt continuo ante iudicis condemnationem reſtituat ille, qui per iniquitatem damnum intulit, & fecit inæqualitatem.

Ad 3. arg. ¶Ad tertium reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequētiam. Ex eo enim, quòd pœna pecuniaria non reddatur fiſco, reſultat damnum in temporalibus, quod neceſſario per reſtitutionem eſt reſarciendū. At verò ex eo, quòd latro non occidatur, vel alia corporali pœna non plectatur, quāuis fiat iniuria reipublicæ, & legibus id præcipientibus, nullum tamen damnum temporale inde reſultat. Et non eſt in conſuetudine apud homines eas iniurias reſtituere, ad quas nullum damnum temporale ſequitur; vt eſt videre in adulterio, & in baptiſmo contra parentum voluntatem facto.

Ad vlt. arg. ¶Ad vltimum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiā. Iudex enim cum cuſtos ſit iuſtitiæ atq; actor debet vni cuique ius ſuum tribuere, quod niſi faciat obligabitur ad reſtitutionem. At verò reus eſt patiens; & ſic nō obligabitur ſubire pœnam ante iudicis condemnationem.

Sententia D. Tho. in ſolut. ad 2. argum. ¶ In ſolutione ad ſecundum argumentū dicit D. Thom. quòd quando plures concurrunt ad eandem iniuſtitiam, ille principaliter tenetur reſtituere qui eſt principalis in facto; & vno reſtituente ei qui paſſus eſt damnum, alij eidem reſtituere non tenētur. Circa quod eſt difficultas, an quando multi tenentur alicui reſtituere, vno illorū reſtituente, alij totaliter maneant liberi ab obligatione reſtitutionis. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, varijs modis poſſe contingere, quòd multi vni teneantur reſtituere. Primò, ita, vt nemo teneatur in ſolidum, ſed quilibet in parte. Quod contingit, quando plures ſeorſum, & in diuerſis vicibus alicui inferunt nocumentum. Secundo ità, vt quilibet teneatur in ſolidū æquè primò. Quod contingit quādo plures æqualiter concurrunt ad damnum inferendum. Tertio ità, vt quilibet teneatur in ſolidum, ſed non æquè primò. Quod contingit, quāndo plures idem damnum inferunt, ſed vnus eſt dux, atque princeps mouens alios, & inducens ad illud efficiendum: & alij tantum ſe habent tanquam miniſtri. Rurſus aliquādo poteſt contingere, quòd vnus habeat totam prædam: & aliquando, quòd ſit diuiſa inter omnes; & aliquando, quòd nulla ſit præda ablata: ſed quod damnum ſit datum, ſine aliqua vtilitate eorum, qui dederunt.

Dubium. Varijs modis contingit, vt multi vni teneantur.

1. Dictum certum. ¶Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd quando plures obligantur non in ſolidum, ſed per partes, vno ſuam partem reſtituente, alij ſimiliter ſuam deſtituere tenebuntur, ſicut prius. Nec de hoc poteſt eſſe dubitatio. Si autem contigerit, quòd dominus vnum illorum comprehenderit, quem in foro exteriori totum damnum reſtituere compellat, alij iſti, & non domino ſuas partes reſtituere debebunt. Tum, quia ex eorum iniquitate paſſus eſt damnum, ſaltim indirectè, & mediatè, tum etiam, quia dominus recuperando ab iſto totum damnum videtur in illum ceſsiſſe ius, quod habebat in alios. ¶Secundò etiam eſt certum, quòd quando multi tenentur in ſolidum, & vnus illorum totum damnum integrè reſtituit, reliqui omnino manent deobligati à reſtitutione in ordine ad dominum. Ità habetur expreſſè in. l. ſi plures. ff. de dolo. Et ratio eſt manifeſta: Nam iam dominus habet totum, quod debebat habere; & reſtitutio ad nihil aliud ordinatur, quam, vt quiſque habeat quod habere debet. Bona enim fides non patitur, vt idem bis exigatur, vt dicitur in. l. bona fides. ff. de regulis iuris. Vnde quando dicimus, multos obligari in ſolidum, non eſt ſenſus, quòd omnes tenentur totum reddere complexiuè, ſeu copulatiuè, ſed diuiſiuè in defectu aliorum. Itaq; hæc certa ſunt. ¶Sed dubium eſt, an ſocij criminis ei teneantur reſtituere, qui primus totum damnum domino reſtituit? Angel. in ſum. verb. furtum. §. 16. in fin. dicit, quòd ex iuſtitia tales ſocij nihil alteri tenentur reſtituere, quia obſtat ei ſua turpitudo. Et probari poteſt hæc ſententia primò: Vbi eſt par cauſa turpitudinis, non reſultat actio vnius contra alterū, vt habetur expreſſè in. l. 2. & 3. ff. de conditionibus ob turpem cauſam, ſed iſti latrones turpiter egerunt furando: ergo vnus non tenetur alteri. ¶Secundò: Socij nihil acceperunt ab eo, qui integrè reſtituit: ergo nullo reſtitutionis iure ei obligantur. Probo conſequentiam: Nam reſtitutio præſupponit ſemper iniuſtam acceptionem, vel rem acceptam. Contrariam ſententiam tenet Syluеſter, verbo, reſtitutio. 3. quæſtione. 6. quam dicit eſſe communem, & pro illa citat plurimos autores.

2. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

1. Argum.

2. Argum.

1. Concluſ. ¶Sed ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Si ille, qui domino totum damnum reſtituit, totam ſimiliter prædam tulerat, aut fuerat cauſa principalis, & tanquam dux alios ad iniquitatem mouens, ſocij nihil tenentur reſtituere. Probatur: Nullam habēt obligationem reſtitutionis in ordine ad dominum, quia, vt ſupponimus, eſt iam ſeruatus indemnis; nec in ordine ad illum, qui reſtituit, quia, cùm ipſe fuerit eis cauſa iniquitatis in ipſum debet totum damnum

num refundi: maximè si totam prædam tulit: ergo nihil tenentur restituere. Ex hoc infertur; quòd si famulus ex præcepto heri aliquem occidat, hero restituente, totaliter manet liber ab obligatione restitutionis. Tamen si herus non restituat, tenebitur ipsein solidum parti læsæ satisfacere. Et similiter si iudex ad instantiam alterius profert iniustam sententiam cum iniuria proximi, si ille, in cuius fauorem sententia fuit data, in integrum restituit, ipse totaliter manet liber ab obligatione restitutionis: alioquin minimè. Dico tamen, quòd, si socij criminis aliquid participauerunt ex præda, quo facti fuerint ditiores, etiam si dux, qui fuit causa principalis, totum damnum restituat, per se loquendo tenentur duci id, in quo facti sunt ditiores, ratione rei acceptæ restituere. Nam, cùm illud non possint aliquo iusto titulo retinere, & non sit reddendum domino, vt diximus, relinquitur, quòd ipsi duci sit dandum. Dixi, per se loquendo: nã per accidens bene potest contingere, quòd nihil teneantur restituere: scilicet, vel, quia intercedit tacita donatio & remissio ducis, vel quia videntur id percepisse non tanquã prædam, sed tanquam stipendium, & salarium pro labore in obsequium ducis impẽso. Stipendium enim pro tali labore acceptum iustè potest retineri, sicut & illud, quod accipitur pro lenocinio.

2. Concluſ. ¶ Secunda conclusio: Quando multi ex mutuo consensu æqualiter concurrunt ad furtum, si vnus in integrum restituit domino damnum illatum alteri, tenentur illi pro rata restituere quantum ex præda percepe runt. Hæc conclusio est D. Thom. hîc ad secundum. Et probatur primò: Nam alias is, qui primo restituit, esset peioris cõditionis, quàm alij; cum tamen fuerit melioris conscientiæ. Item: Alij nullo iure possunt retinere rem, quam furati sunt: ergo debẽt necessariò illam restituere, & non priori domino, vt diximus: ergo ei, qui primò restituit succesitq; in ius prioris creditoris spoliati. Sed quid dicendum erit, si nihil mã sit penes socios, nec ex scelere perpetrato facti fuerint ditiores? Respondeo, quòd similiter tenentur pro rata satisfacere priori restituenti. Itaque, si quatuor, verbi gratia, æquè principaliter succenderunt domum, aut agrum vicini, & vnus totum damnum restituit, alij pro rata ex iustitia tenentur ei satisfacere, quidquid dixerit Caietanus arti culo præcedenti dub. 1. circa secundum ar-

Ad. 1. arg. gumentum. ¶ Et ad primum argumentum pro sententia Angeli respondetur, quòd illæ leges procedunt quoad forum exterius, in quo vni furi non datur actio contra socium. Vel secundò respondetur, quòd adhuc stando in rigore legis solùm habetur, quòd ex turpitudine non nascitur obligatio. At verò in casu, de quo nos loquimur, non ponimus obligationem oriri ex turpitudine furti præteriti, sed ex restitutione, quam vnus fecit pro se & socijs, quæ honestissima fuit. ¶ Ad secundum respondetur, quòd socij tenentur satisfacere priori restituenti, etiam quando nihil acceperit ratione iniustæ acceptionis, non ipsi immediate factæ, sed factæ alteri cuius vicem ipse gerit statim at totum damnum persoluit. Et hæc dicta sint de toto isto articulo. *Ad. 2. arg.*

Articvlvs. VIII.

¶ Vtrùm quis teneatur ſtatim reſtituere, an verò poſſit reſtitutionem differre?

Ad Octavvm sic proceditur. *4. d. 17. 4. 3. art. 2. 4. ad. 3.*

1 Videtur, quòd non teneatur aliquis restituere statim, sed potius licitè possit restitutionem differre. Præcepta enim affirmatiua non obligant ad semper. Sed necessitas restituẽdi imminet ex præcepto affirmatiuo: ergo non obligatur homo ad statim restituendum.

2 ¶ Præterea, Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoq; aliquis nõ potest statim restituere: ergo nullus tenetur ad statim restituendum.

3 ¶ Præterea, Restitutio est quidam actus virtutis, scilicet, iustitiæ. Tempus autem est vna de circunstantijs quæ requiruntur ad actus virtutum. Cùm ergo aliæ circunstantiæ non sint determinatæ in actibus virtutum, sed determinabiles secundum rationem prudentiæ: videtur quod nec in restitutione sit tempus determinatum, vt scilicet, aliquis teneatur ad statim restituendum.

¶ Sed Contra est, quòd eadem ratio esse videtur in omnibus, quæ sunt restituenda. Sed ille qui conducit opera mercenarij, non potest differre restitutionem, vt patet per illud quod habetur Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane: ergo neque in alijs restitutionibus faciendis potest fieri dilatio, sed statim restituere oportet.

¶ Res-

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut accipere rem alienam eſt peccatū contra iuſtitiam, ita etiam detinere eā, quia per hoc, quòd aliquis detinet rem alienam inuito Domino, impedit eum ab vſu rei ſuæ, & ſic ei facit iniuriā. Manifeſtum eſt autem, quod nec modicū tempus licet in peccato morari, ſed quilibet tenetur peccatum ſtatim deſerere, ſecundum illud Eccleſ. 21. Quaſi à facie colubri fuge peccatum: & ideò quilibet tenetur ſtatim reſtituere, ſi poteſt, vel petere dilationem ab eo, qui habet vſum rei concedere.

¶ Ad Primvm ergo dicendū, quòd præceptum de reſtitutione facienda, quanuis ſecundum formam ſit affirmatiuum: implicat tamen in ſe negatiuum præceptum, quo prohibemur rē alterius detinere.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd quando aliquis non poteſt ſtatim reſtituere, ipſa impotentia abſoluit eum ab inſtanti reſtitutione facienda: ſicut * etiam totaliter à reſtitutione abſoluitur, ſi omnino ſit impotens. Debet tamen remiſsionem, vel dilationem petere ab eo, cui debet, aut per ſe, aut per alium.

* De ſolut. c. Odoardus clericus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia cuiuſcunque circunſtantiæ omiſsio cō trariatur virtuti, pro determinato eſt habendum, quod oportet illam circunſtantiam obſeruare. Et quia per dilationem reſtitutionis committitur peccatum iniuſtæ detentionis, quod iuſtitiæ opponitur: ideò neceſſe eſt tēpus eſſe determinatum, vt ſtatim reſtitutio fiat.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt: Vnuſquiſque tenetur ſtatim reſtituere damnum, vel ſi non poteſt, debet à domino dilationem petere. Probatur: Sicut auferre rem alienam eſt contra iuſtitiam; ità & eandem inuito domino retinere, cū per vtrumq; dominus impediatur ab vſu rei: ſed nulli licet quantumcunq; modico tempore, agere contra iuſtitiam, iuxta illud Eccleſ. 21. Quaſi à facie colubri fuge peccatum: ergo nec retinere rem alienam: atque ex conſequenti debet ea ſtatim reſtituere, aut petere dilationem à vero domino. Eandem concluſionem probat in argumento, ſed contra, ex illo Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane. Quod etiam dicendum videtur de quibuſcunq; alijs debitis, cum omnium ſit vna & eadem ratio.

Explicatio Articvli.

CONcluſio huius articuli eſt certa, & cō muni Doctorum conſenſu recepta, quā & ſinguli multis ac diuerſis rationibus probant. Sed illa eſt præſtantiſsima, quòd præceptum reſtituendi, licèt ſit ſimpliciter affirmatiuum, intrinſecè tamen includit quā dam negationem ad præceptum non furandi reductiue pertinentem, ſcilicet, ne detineas rem alienā inuito domino, vt in principio articuli ſecundi à nobis fuit explicatum. Et ſic quemadmodum ſtatim ſemper ac pro ſemper tenemur non furari; ita etiā ſemper ac pro ſemper, atque adeo ſtatim tenemur non retinere alienum, ſed illud vero domino reſtituere. Poteſt etiam hoc ipſum probari ex eo, quod iſta retentio eſſet velut quædam continuatio furti, cum non multum interſit, quo ad periculum animæ iniuſta detinere, ac inuadere aliena, vt dicitur in cap. ſæpè. de reſtitutione ſpoliatorū. Vbi gloſſa notat, quòd in iure pro eodem reputantur auferre, & detinere iniuſtè. Et in. l. eum qui. §. quoties. de verbo. oblig. etiā dicitur; Id, quòd abſque termini præfixione debetur, ſtatim deberi. *Probatur concluſio D. Thom.*

¶ Sed contra iſtam concluſionē ſunt aliquot argumenta, quæ videntur habere difficultatem. Primum eſt: Præceptum contritionis includit etiam negatiuum, ſcilicet, ne permaneas in peccato: & tamen non obligat ſtatim: non enim tenetur peccator ſtatim ac peccat, vel recordatur, ſe peccaſſe, cō fiteri; ſed tempore determinato, tūc, ſcilicet, quando vel inſtat periculum mortis, vel accipiendum eſt, aut adminiſtrandum ſacramentum: ergo pari ratione dicendum eſt in propoſito. Et confirmatur, D. Thom. dicit, reſtitutionem obligare ſtatim, quia non licet, etiam per modicum tempus, in peccato permanere: ergo non aliter obligat præceptum reſtitutionis, quam præceptum contritionis, vel non permanendi in peccato. *1. Arg. contra conclu. D. Thom.*

¶ Secundò: Quia aliàs ſequeretur, furem nō reſtituentem peccare nouo peccato in ſingulis inſtantibus, quibus rem alienam detinet, atque adeò peccare infinities: conſequens autem eſt abſurdum: ergo. Probo ſequelam: Nam qua ratione tranſacto furto peccat fur, non reſtituendo ſtatim, ità etiā tranſacto illo inſtanti peccabit, ſi non reſtituat *2. Argum.*

tuat in sequenti: & sic de alijs in infinitum.

Responsio Caie. ad. 1. argum. ¶Ad primum argumentū Caietanus hîc, & infra. q. 66. art. 3. ad 2. & in opusc. 17. 1. tom. qui est de tempore, quo obligat cōtritio: eandem omnino rationem dicit esse de præcepto contritionis, & restitutionis. Affirmatque, quòd vtrumq; obligat statim, quia, sicut præceptum restitutionis implicitè includit negationem non retinendi aliena; ità etiam præceptum contritionis implicitè includit negationē non retinendi odiū Dei, quod generaliter includitur in omni peccato. Addit tamen Caietanus, quòd non incurritur nouum peccatum contra huiusmodi præcepta, quo ad vsque aliquis per actum positiuum de nouo detineat, aut velit detinere alienum, vel odium Dei. Sine tali enim actu positiuo detinere rem alienā, vel odium Dei, non intelligitur per modū actus, sed per modum habitus? & nouū peccatum non consistit in habitu, sed in actu. Idem ferè sentire videtur Soto lib. 4. de iustitia. q. 6. art. 1. & q. 7. art. 4. & lib. 5. q. 3. ar. 1. ad. 2. & in. 4. d. 17. q. 2. art. 6. Sed hæc sententia mihi non placet. Vnde dico, latum esse discrimen inter præceptum contritionis, & restitutionis. Sub illo enim non cadit formaliter, & per se cessatio ab actu peccati: sed solus actus quidā specialis, & positiuus, qui est dolor de peccatis præteritis propter Deum summe dilectum. Sub præcepto autem restitutionis formaliter, & per se cadit cessatio ab actu malo, qui est detentio rei alienæ. Stat enim, quòd peccator cessauerit ab actu peccandi; imò quod totaliter deposuerit affectum peccandi, & tamē, quòd non satisfecerit præcepto contritionis. Nō autem stat, quòd cessauerit ab actu detinendi rem alienam, nisi per restitutionē illius. Atque adeò qui peccauit, verbi gratia, peccatum fornicationis, & deposuit animū fornicandi, licèt non statim conteratur, nō peccat speciali peccato impœnitentiæ; nec etiā continuat peccatum fornicationis, sed solū dicītur manere in peccato ratione malitiæ, quę per modum habitus relinquitur ex peccato præcedēti. At verò qui iniustè accipit rem alienam, nisi statim restituat continuè peccat peccato iniustitiæ. Itaq; non solum manet in peccato ratione maculæ per modum habitus, sed etiam ratione detentionis iniquæ, quam continuat semper per modū actus. Vnde sicut ille, qui pergit ad occidendum inimicum, quādiu durat ille actus, etiā si per multos dies duret, peccat cōtinuè per modum actus: ità etiam qui detinet alienū iniustè & non restituit, cum potest, peccat continuè actualiter: quia illa detentio, quā tumcunq; longa, est veluti vnus actus exterior, & cum sit volita saltim indirectè, semper imputatur ad peccatum. Ex his facile respondetur ad argumentum in forma negando consequentiam. Præceptum enim cōtritionis non includit formaliter, & intrinsecè obligationem non permanendi in peccato, siue per modum actus, siue per modum habitus: sed solum includit obligationem habendi actum doloris de peccato præterito. Et inde secundariò consequitur, tanquā finis præcepti, quod homo non permaneat in peccato. At verò præceptū restitutionis intrinsecè includit obligationem non retinendi alienum iniustè: & ideò obligat statim, & semper, ac pro semper. Sicut enim qui decreuit perpetrare homicidiū, & continuat istum actum per plures dies, tenetur statim, & in quolibet instanti desistere ab illo proposito: ita qui detinet alienum iniustè tenetur statim, & in quolibet instanti nō detinere, sed restituere: quæ quidē detētio peccatum distinctū est ab iniusta acceptione, saltim formaliter. Ex hoc infertur, quòd præceptum restituendi, quia includit in se formaliter & intrinsecè cessationē ab actu, qui est detinere alienum, non fert circunstātiam temporis, sicut alia præcepta affirmatiua. Sed potius, sicut cętera negatiua omne tempus excludit; ac subinde nullam permittit moram, sed statim est restituendum. Hoc tamen statim aliter de actu mentis interno est intelligendum, & aliter in opere externo arbitrandum. Nam quantum ad propositū internum, cum primum cuiq; venerit in mētem in rei alienæ debito esse, proponere debet habita opportunitate restituere. Cæterùm quantum ad actum exteriorem, id statim, non est mathematicè iudicandum, quasi in puncto indiuisibili consistat; sed moraliter, ac ciuiliter. Si enim alicui in lecto iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrit, se aliquid debere, non iure compellitur statim surgere, sed expectare potest absq; fraude & dolo opportunitatem, qua transacta de nouo incipiet esse in mora, ac subinde in culpa. Quia enim redditio exterior est quidam actus positiuus, egens mora tēporis ad sui exequutionem; idcircò est necessarium, quòd præceptū restituendi quantū ad hoc non obliget pro tempore indiuisibili, sed pro illo, quod moraliter sufficit ad reddendum alienum.

Impugnatur Caiet.

Respondetur ad argum.

Corolla.

¶In secundo argumento tangitur difficultas; an præceptum restituendi inducat nouū peccatum, si nō fiat statim restitutio, vel potiùs solum inducat continuationem quandam præcedentis peccati, quod commissum fuerat

Ad. 2. Dubium.

1. Argum. fuerat per iniuſtam acceptionẽ? Et quidem, quòd nouũ peccatũ inducat: probatur primò: Qui non ſtatim reſtituit tranſgreditur præceptũ negatiuũ de non retinenda re aliena: ergo cõmittit nouũ peccatũ. ¶ Secundò:
2. Argum. Præceptũ de reſtituendo eſt affirmatiuũ, cuius tẽporis circunſtantia eſt ſtatim: ergo ſingulis momentis obligatur homo reſtituere, atq; ex conſequenti, ſi id non faciat cõmittit nouũ peccatũ. Et confirmatur: Præceptũ reſtituendi obligat non ſolũ ad primum inſtans, ſed ad ſingula momenta; cuius euidẽs argumentũ eſt, quod tranſacto primo momento, adhuc tenetur homo ſtatim reſtituere, quo ad vſq; faciat reſtitutionẽ: ergo per ſingulas tẽporis morulas cõmittit nouũ pec
1. Dictum. catũ. ¶ His tamen non obſtantibus, ad explicationem difficultatis dico primò, ꝙ quandiu quis corde & opere retinet rẽ alienã, eſt in ſtatu peccati mortalis. Nolo dicere, ꝙ eſt habitualiter peccator ratione maculæ, quæ ex iniuſta acceptione relinquitur: nam hoc cõmune eſt omni peccato: ſed quòd eſt in ſtatu actualis iniquitatis, quã cõtinuat toto tempore, quo non reddit alienũ; ſicut & ille, qui per multũ tẽpus perſeuerat in actuali propoſito fornicãdi. Et propter hoc dicebat D. Aug. non remitti peccatũ, niſi reſtituatur ablatũ. Hoc dictũ ſequitur ex ijs, quę
2. Dictum. diximus in ſolut. ad. 1. ¶ Dico ſecũdò, ꝙ qui detinet rẽ alienã iniuſtè, à primo inſtanti, in quo fuit, occupatio, vel detentio iniuſta, tantũ peccat vno & eodẽ peccato continuato, quoad vſq; per ſpecialẽ actũ renouetur. Itaq; quanuis in prorogatione reſtitutionis ſemper augeatur peccatũ, eoq; fiat grauius, atq; deterius, quo plus durat: tũ quia ex prorogatione reſtitutionis creſcit damnũ, & iniuria proximi: tum etiã, quia illa circunſtantia tẽporis notabiliter aggrauat. Imo poteſt eſſe tanta mora in reſtituendo, ꝙ ſit de neceſsitate confeſsionis. Nã quanuis peccatũ continuatnm non differat ſpecie à non cõtinuato in genere naturæ, differt tamen in genere moris, quantũ ad grauitatem, circũſtãtia autẽ, quæ notabiliter aggranat, eſt neceſſario confitenda. Itaq; quanuis in prorogatione reſtitutionis ſemper augeatur peccatũ, non tamẽ ſemper peccatur de nouo. Sed tunc tantum quando eſt nouũ propoſitum, vel directè, vt quando nolo reſtituere, vel indirectè, vt quando propoſui reſtituere, & cum pergerẽ ad reſtituendũ, ex quadã notabili negligentia, per multũ tẽpus fui oblitus. Tunc enim, quia per propoſitũ reſtituẽdi fuit interruptum actuale peccatum non reſtituendi; & per negligentiam ſubſequutã renouatum eſt nouum, ac diſtinctum peccatum à priori, ſicut & noua voluntas, quanuis indirecta. Ex hoc infertur, quòd in duo bus tantum caſibus poteſt quis committere nouum peccatum contra præceptum de reſtitutione facienda. Primus eſt, quotieſcunque directè & expreſſè renouatur propoſitum retinendi rem alienam per ſpecialem actum. Et ad hoc non ſufficit qualecunque propoſitum renouatũ: ſed requiritur, quòd ità proponat quis rem alienam detinere, ꝙ etiam, ſi nunquam id decreuiſſet, modò decerneret. Nam ſi propoſitũ eſt ſimplex, & ſine iſta reflexione, potiùs dicitur continuatio prioris propoſiti, quã nouus actus. Quia licet ſit nouus & diſtinctus phyſicè, non tamen moraliter, quòd pertinet ad noſtrũ inſtitutũ. Secundus modus eſt, quando quis propoſuit reſtituere, & poſteà data opportunitate non reſtituit. Tunc enim, ſaltim in directè eſt noua voluntas, & per conſequẽs nouum peccatũ. Soto & alij addunt plures alios caſus. Scilicet, quando creditor petit legitimè, & quando, etiam ſi non petat, patitur grauem neceſsitatem; & quando ſe offert noua cõmoditas ad reſtituendũ, & non reſtituit; & quando quis implicat ſe negotijs, quibus veroſimiliter redditur impotẽs ad reſtituendũ; & tandem quando vtitur de nouo rẽ aliena ad aliquem vſum extraordinarium, & pretio æſtimabilẽ. Sed nos dicimus, quod in his omnibus caſibus regulariter & per ſe non eſt nouum peccatũ, ſed noua circunſtantia aggrauans illud. Quia hæc omnia in voluntate abſoluta detinendi rẽ alienam, & non reſtituendi includuntur: & quandiu iſta voluntas non renouatur, non fit nouum, & diſtinctum peccatum. Et ſiquis obijciat, quòd ex hoc ſequi videtur plus peccare eum, qui habuit propoſitum reſtituendi, quam qui nõ habuit, per idẽq; tempus perſeuerauit in voluntate non reſtituendi, ſiquidem ille peccauit duplici peccato, & iſte vno tantum, quod eſt abſurdũ; reſpondeo, quod iſtud vnum propter continuationem, per ſe loquendo, æquiualet illis duobus. Poteſt etiam per accidens ſæpè-ſæpiùs contingere, quod ſit peioris cõditionis is, qui propoſuit reſtituere & non reſtituit in quantum ex renouatione illius volũtatis detinendi rem alienã regulariter intenditur praua voluntas. Et per hoc patet ſolutio ad ſecũdũ argumentũ factũ in principio articuli, cuius occaſione hęc dicta ſunt. ¶ Ad primũ ex illis, quibus probauimus, nõ reſtituentẽ peccare nouum peccatũ, reſpondetur, illud quidẽ concedere, ꝙ quãdo eſt nouum propoſitũ eſt nouũ peccatum, quod verum eſt; Tamen quandiu durat idem

In duobus caſibus poteſt quis cõmittere nouũ peccatũ contra præceptum reſtituendi.

Obiectio.

Reſponſio.

Ad. 1. arg.

propositum, etiam est idem peccatū continuatum, vt diximus. ¶ Ad secundū respondetur, concedendo, quòd præceptū restituēdi obligat ad statim ratione præcepti negatiui in illo inclusi. Cæterū solū est nouū peccatum, quando est noua cōmissio, cōtra id negatiuū præceptū. Et eodē modo respōdetur ad confirmationē. Ex dictis infertur, quod debet esse confessarius valdè cautus, nec eos absoluat, qui sunt obnoxij restitutioni, nisi firmiter proponant statim restituere, si commodè possunt, cū non sint minus isti in statu peccati mortalis, quā illi, qui actu sunt in proposito fornicandi. Imò erit sæpenumero necessariū nō absoluere ante actualē restitutionē, tunc, scilicet, quando pœnitens in alijs confessionibus statim restituere proposuit, & nō fecit. Talis enim cogendus erit restituere, si potest, antequā absoluatur. Et eadem ratio est de illis, qui sunt in articulo mortis, & possunt statim restituere, qui non sunt absoluendi, nisi restituant. Nec satis erit hoc ad hæredes remittere. Tum, quia qui hoc faciūt regulariter nō habēt synceram, & absolutā intentionē restituendi, sed cōditionalē tantū, scilicet, si moriantur: tum etiā, quia hæredes vix huiusmodi restitutiones adimplent. Cæterū, si cōmodè in articulo mortis fieri nō potest restitutio, cōmittē da erit hæredibus bona fide. ¶ Sed quid si pœnitēs dicat, se velle statim partē restituere, & post mensem, vel annū aliā partē, nec potest cōfessarius illi persuadere, vt statim totū restituat, quanuis posit? Sum. Angeli. verbo, restitutio, vlt. §. 5. videtur dicere cum Hostiensi, quod potest tūc & debet confessarius absoluere illū, quia vtiliter aget negotiū creditoris, qui tandē recuperabit suū debitū hac via. Tum etiā, quia alias pœnitens iret in desperationē. Cæterū contraria sententia est vera, & tenēda, quā sequitur Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 4. Adria. q. 2. de restit. dub. 7. Syluest. verb. restitutio. 5. §. 1. Medina. C. de restitutio. q. 5. in fin. & Nauar. c. 17. n. 66. Et probatur: Qui potest totū restituere statim, & non restituit, est in statu dānationis: ergo nō erit absoluendus propter aliquā vtilitatē creditoris, & si pœnitēs iuerit in desperationē, sibi imputetur. Dixi, q̄ Angelus videbatur esse illius sententiæ. Nā ipse non loquitur in casu nostræ dubitationis, sed absolutè affirmat, posse & debere aliquando confessariū impendere absolutionē nolenti restituere, vt sic creditoris negotiū vtilius agatur. Ex quo manifestè cōuincitur, quòd ex sententia illius potius id erit dicendum, quando vna pars restituitur statim, & altera differtur post mensem, vel annū. Sed si hoc est falsum, vt diximus, multò magis falsum erit, quod Angel. in illo loco asserit.

Ad. 2. arg.

Nota pro confessarijs

Quæstio.

Responsio.

¶ Explicata iam necessitate, quam singuli habent restituendi statim quod iniustè detinent: operæpretiū est, vt dicamus de ijs, quę possunt hominem liberare ab obligatione statim restituendi, quæ sunt numero multa, & de quibus non leuis est controuersia inter Doctores. Et quoniā inter has præcipua est impotentia ipsius debitoris, primò quęrimus de illa, vtrùm impotentia restituendi liberet debitorē ab obligatione restituēdi statim, vel simpliciter, ità vt amplius ad restitutionem non teneatur. Quæ quæstio non procedit de impotētia simpliciter, quę est quando quis nihil omnino habet in bonis, quo restituere possit. De hoc enim certum est, quod ad restitutionem non obligatur; quia, vt habet cōmune proloquium, ad impossibile nemo tenetur. Sed quæstio est de impotētia secundū quid; qualis est in eo, qui habet bona vnde restituat, sed id efficere non potest, quin incurrat extremam, vel grauē necessitatē, aut saltim magnū damnū suarū rerū; quia, videlicet, cogetur vendere agrum, vel domū, vel vineam pretio vilissimo: ex quo in bonis suis temporalibus grauem iacturam patietur. In qua difficultate, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certū esse, quod quando quis non potest restituere debita temporalia, siue iustè, siue in iustè cōtracta, sine probabili vitæ periculo, vel notabili infamia, censeri debet impotēs, & excusatus à restitutione, quandiu illud probabile periculū durat. Quod debet intelligi regulariter & per se loquendo. Nam per accidens contingere poterit casus, in quo teneatur quis bona externa restituere cum detrimento propriæ famæ, imò & vitæ, si ad arbitrium viri prudentis bona temporalia fuerint maioris pretij, quam fama vel vita, vt diximus art. 6. huius quæst. ¶ Secundò etiam est certū, quòd in extrema necessitate constitutus non tenetur ea bona restituere, quibus ipse, vt suæ necessitati subueniat, opus habet, siue illa fuerint iustè, siue iniustè habita. In extrema enim necessitate omnia sunt communia saltim quantū ad vsum ex iure naturæ, cui ius gentium, quo rerum diuisio facta fuit, derogare non potest, vt diximus in superioribus. An autē ea, quæ in extrema necessitate consumpsit, teneatur quis soluere postea cum ad pinguiorem fortunam peruenerit, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Sed de hoc nos diximus supra in. 1. tom. q. 32. art. 5. vbi ètiam declarauimus, quid facere debeat debitor, quando creditor est in simili extrema

Multa possunt hominem liberare ab obligatione restituendi.

Dubium, vtrùm impotentia excuset à debito restituendi.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

necess-

neceſsitate, nec debitum ſufficit ſubuenire vtriq; Itaq; hæc certa ſunt. Sed dubium eſt de illo, qui non poteſt reſtituere abſq; eo, quòd in graui aliqua neceſsitate conſtituatur, aut magnũ aliquod detrimẽtũ patiatur, vel in ſtatu, vel in bonis temporalibus? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt Ricar. in. 4. d. 15. art. 5. q. 4. ad 5. aſſerentis, quòd qui accipit alienum, tenetur ſtatim reſtituere, ſi habet aliquid vltra neceſsitatem ſuſtentationis naturæ, licet ſit ſibi neceſſarium ad victum ſecundum decentiam ſuæ perſonæ, vel ſtatus. Et ſubdit rationem; quia non eſt licitum de alieno viuere cum ſeculari honore. Pro eadem ſententia citantur Innocen. Hoſtien. & alij multi ex Canoniſtis, vt eſt videre apud Sylueſt. verbo, reſtitutio. 5. q. 1. Sed illam proculdubio tenent Adrian. in. 4. in materia de reſtitutione. q. 2. dub. 6. & Medi. C. de reſtitutio. q. 3. cauſ. 3. &. q. 5. per totam. Qui abſolutè dicunt, propter nullam neceſsitatem citra extremã vitandam, poſſe aliquem excuſari à reſtitutione. Altera ſententia eſt in alio extremo, quæ affirmat, quòd nũquam tenetur homo reſtituere debitum cum notabili iactura ſui ſtatus, vel rerum, ità quod redigatur in grauem neceſsitatem. Hanc tenet Sylueſt. vbi ſupra. §. 4. & 5. Et citat pro ſe Archi. Ioan. de Neapoli, Scotũ, & alios. Idem tenet ſumma Angel. verbo, reſtitutio. 3. §. 4. & Nauar. c. 17. n. 56. Tertia ſententia eſt media, & affirmat, quod qui per latrocinia, & fraudes, aliaue via iniuſta debita contrahit, tenetur ea omnia integrè reſtituere non obſtante, quod mendicatione, vel labore manuũ ſuarum victum quærere cogatur. Cæterùm ſi citra iniuriã licitè negotiando debita incurrit, non erit redigendus ad eas anguſtias, ſed tenebitur ſolum moderari ſumptus, & põpam, vt quam cito potuerit ſoluat cum maiori ſua commoditate. Ita tenet Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 4. Et quantum ego exiſtimo, eſt ſententia Caiet. hic & in Sum. verb. reſtitutio. c. 6. & D. Antoni. 2. p. tit. 2. c. vlt.

¶ Cæterùm, vt in hac varietate opinionum, quid mihi dicendum videatur, declarem, aduertendum eſt, quòd debita reſtituenda aliquando fuerunt contracta ex iuſta aliqua cauſa, vt ex mutuo, vel ex venditione credita pecunia facta; aliquando autem ex cauſa iniuſta, vt ex furto, rapina, vſuris, &c. Rurſus reſtitutio aliquando debet fieri cum detrimento debitoris in ſolis bonis temporalibus recepto, aliquando autem cum iactura proprij ſtatus. Qui poteſt eſſe duplex. Vnus iuſtè acquiſitus: qualis eſt ille, qui propriis rebus ſuſtentatur. Alius verò acquiſitus iniuſtè; qualis eſt ille, qui ex iniquitate & rapinis fuit conflatus. Ac tandem, quando debet fieri reſtitutio, vel creditor patitur eandem neceſsitatem, quam debitor, vel ſolus debitor eſt, qui ingens patitur detrimentũ. Creditor autem ex dilatione ſolutionis, vel nullum recipit damnum, vel exiguum.

¶ Hoc conſtituto ſit prima concluſio: Si debitor patitur graue damnum ex eo ſolũ, quod ſubſtantia reſtituenda eſt ingens, non ideo poteſt reſtitutionem prorogare, vel in toto, vel in parte. Hæc concluſio eſt certa, & ab omnibus recepta. Et probatur: Quia alias melior eſſet conditio illorum, qui debita ingentia per iniuriam contraxerunt, quam qui minora debent, quod eſt abſurdum. Et item, quia hoc non eſt pati iacturã, vel damnũ propriorũ, ſed dimittere aliena. 1. Concluſ.

¶ Secunda concluſio: Si debitor patiatur graue damnum ex eo ſolum, quod non lucraturex alieno, ſi ſtatim reſtituat, nõ ideò liberatur ab obligatione ſtatim reſtituendi. Hanc concluſionem ſimiliter tenẽt omnes fere Doctores cum Magiſtro Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 4. & Cordu. in tractat. de caſibus conſcientiæ Hiſpano ſermone ſcripto. q. 68. Et ratio eſt manifeſta: Nam nullus habet ius lucrandi pecunia aliena domino inuito; & item, quia hoc non eſt perdere proprium, ſed non vti alieno. 2. Concluſ.

¶ Tertia concluſio; Qui non poteſt reſtituere ſine notabili iactura rerũ ſuarum, vel ſtatus, quem iuſtè acquiſiuit, nõ tenetur ſtatim reſtituere, ſed poterit reſtitutionẽ differre, expectare q; meliorẽ cõmoditatẽ, ſiue debita fuerint contracta iuſtè, ſiue iniuſtè. Eſt autẽ hoc intelligendũ quando creditor ex dilatione ſolutionis nõ patitur ſimile, vel æquale detrimentũ. Nã in hoc caſu tenebitur debitor etiã cũ proprio detrimento ſtatim reſtituere. Tum, quia citra extremã neceſsitatẽ multò melior eſt cõditio creditoris, quã debitoris, vt communiter dicũt Doctores. Tum etiã, quia alias duplicaretur dãnũ creditoris, cũ ex vna parte careat reſua, & ex altera incurrat nouũ damnũ, non minus, quã ipſe debitor. Probatur noſtra cõcluſio primò ex ſacris literis, quæ ſæpènumerò dicũt debitores nõ eſſe opprimẽdos, nec in paupertatẽ redigẽdos. Quale eſt illud Eſai. c. 58. vbi dñs reprehendẽs populũ dicit, Debitores veſtros oẽs repetitis. Et Exo. 22. ſi pecuniã mutuã dederis populo meo pauperi, qui habitat tecũ, nõ vrgebis eũ, quaſi exactor. Et paulò inferius. Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentũ, ante ſolis occaſum reddes ei, &c. Itẽ idẽ probatur ex iure ciuili. Dicitur enim. §. vlt. inſt. de actio. inhũ 3. Concluſ.

Pœnus difficultatis.

Sententia Ricardi & aliorum.

Sententia Sylueſtri & aliorũ.

Sententia Caieta. & aliorum.

Debita multiplicitercontrahi poſſunt.

manum eſſe ſpoliatum fortunis ſuis in ſolidum condemnare. Et ideò quando aliquis facit ceſsionem bonorum, ſemper debet deduci aliquid ne egeat, ſed habeat vnde competenter viuat, iuxta perſonæ exigentiã, vt patet ex.l. in condemnatione. ff. de regulis iuris, & ex.l.qui bonis.ff. de ceſsione bonorum: ergo contra omnem æquitatem, & naturalem humanitatem eſt, obligare aliquẽ ad ità reſtituendum, vt cogatur incurrere grauiſsimam neceſsitatem, citra extremam. Et confirmatur ex.l.4.tit.4.p.5.vbi dicitur, quòd qui donauit aliquid tenetur illud tradere, dummodo donatori relinquatur, vnde competenter viuere poſsit. & ſecundum cõmunem vſum Imperatorum & Regum nobiles & milites ære alieno oppreſsi accipiũt ab eis ſchedulas, ne ita omnia ſtatim ſoluere cogantur, vt ab ſtatu ſuo decidant: ergo eſt hoc ſeruandum in conſcientia. Et ratione ſic argumentor: Secundũ ordinem charitatis quilibet tenetur, ſi poteſt, commodè ſubuenire proximo ne amittat ſtatum, aut incurrat aliter grauiſsimã neceſsitatem: ergo rationabiliter præſumitur creditorẽ nõ velle reſtitui ſibi debita, cum tanta iactura debitoris. Et ſi velit, nõ vult rationabiliter; atq; adeo non eſt ſtandum ipſius voluntati, iuxta regulam Scoti, quam mirè laudat Syluester, citatque quam plurimos Doctores illam amplectentes, qui dicit, Detentio rei alienæ licita eſt, quando dominus rei ratio nabiliter debet velle eam retineri.

4. Concluſ. ¶Quarta concluſio: Si debitor nihil habet iuſtè acquiſitũ, ſed totus illius ſtatus cõſtatus eſt ex iniquitate, & rapinis, tenetur ſtatim reſtituere etiam cum iactura illius, non obſtante, quòd redigatur ad mendicitatem, vel ad quærendum victum ex proprio labore. Probatur ex.c.ſiquis.de furtis. & ex cap. cum tu. de vſuris. Vbi fur & vſurarius coguntur omnia reſtituere, ſi habent in bonis, non obſtante, quòd relinqui debeant in magna neceſsitate. Et in cap.exijt. de verb. ſignific.in.6.dicitur, nemini eſſe licitum de alienis viuere, ſi aliunde poteſt ex eleemoſynis, aut ex manuũ labore vitæ neceſſaria quærere. Quod intelligendum eſt de illis, qui iniuſtè contraxerunt debita, nihilq; habent quod non ſit iniuſtè acquiſitum. Iſti enim cum nihil habeant ſuum, licèt omnia reſtituant, nullum patiuntur damnũ in propri;s bonis: & ſic ex hoc nõ excuſantur. Secus autẽ eſt de illis, qui cùm multa habeãt propria bona, multa etiam debita iuſtè contraxerũt, ad quorum ſolutionem ſtatim faciendam non eſt æquum, vt omnium iactura patiantur. Et confirmatur: Nã alias daretur occaſio iniquis hominibus deprædãdi, & retinendi res alienas: præterquã quod nullum eſt ius & nullus titulus, quo prædicti homines bona illa retineant. Et ſiquis obijciat; Nullus obligatur ad reſtituendum cum detrimento famæ, vel honoris: ergo nec cũ detrimento ſtatus, ex quo pendet fama, & honor; reſpondeo, aliud eſſe quòd iſti amittant pompam, & ſtatũ, & aliud, quod infamentur de furto, quod forſan alias erat occultum. Ad primũ enim tenentur iuxta quartam concluſionẽ, & non ad ſecundum per ſe loquendo. Quanuis etiã ad hoc poſſit eſſe obligatio in aliquo caſu, in illo, ſcilicet, quo tenetur quis bona temporalia cũ detrimento famæ reſtituere, iuxta dicta, in art.6. Imò ſi eſſet ſpes probabilis, quòd poſt breue tẽpus ex hæreditate, vel ex bonis alio titulo iuſtè acquiſitis, poterunt omnia reſtituere ſine iactura ſtatus, non erunt cogendi ſubitò deperdere ſtatum, & pompam; in omnibus enim debet habere locũ moderamen prudentiæ. Ex dictis infertur poſſe autores primæ & ſecundæ opinionis conciliari per hoc, quod primi loquantur de illis debitoribus, qui iniquè per rapinam, & furtum, vel vſuram mala fide debita contraxerunt. Secũdi autem de illis debitoribus, qui per licitas negotiationes aduerſa fortuna redacti ſunt ad eas anguſtias, vt ſine graui damno ſuarum rerum, vel ſine mutatione ſtatus debita reſtituere non poſsint. Et ſic omnes cõcordabũt in eiſdẽ cõcluſionibus.

5. Concluſ. ¶Quinta concluſio: Quandocunq; debitor nõ poteſt omnibus creditoribus ſtatim reſtituere, & eſt probabilis ſpes, q̃ poſt breue tẽpus poterit integrè omnibus ſatisfacere, licitũ erit differre reſtitutionẽ. Hanc admittit Adria. vbi ſupra. Et probatur: Secundũ iura coguntur creditores expectare ſolutionẽ, ſi maior illorũ pars velit, licèt alij renuant, vt patet ex.l.fin.C.qui bonis cedere poſſunt. & ex.l.5.tit.15.p.5. ergo naturalis æquitas poſtulat, quod non reſtituatur vni, ſi inde debitor redditur impotens ad omnibus debitoribus reſtituendũ, & eſt probabilis ſpes quod poterit poſteà omnibus reſtituere. Sed nunquid tenebitur reſtituere intereſſe, & dãnũ, quod interim paſsi ſunt creditores ex dilatione reſtitutionis? Caiet. hic dicit, q̃ nõ tenetur quãdo dilatio, & mora prouenit ex eo, q̃ nõ potuit ſoluere ſine periculo vitæ, aut famæ. Secus autẽ eſt, ſi proueniat ex eo, q̃ non potuit ſoluere ſine notabili dãno rerũ temporaliũ. Quam etiam ſententiam nos in ſuperioribus ſumus ſequuti. Sed ſtãdo in rigore, videtur etiã poſſe dici, quod qui ſine culpa contraxit debitũ,

& fuit

& fuit in mora, etiã sine culpa sua non tenetur ad interesse, & damnũ, sed solũ ad principale, quamuis prima sententia est securior, & forsan verior. Ex dictis infero primò, ꝙ regulariter loquendo, nunquã tenetur artifex suæ artis instrumenta vendere pro restitutione eorũ, quæ debet, cũ per talia instrumenta sustentet vitã, & paret sibi viã ad restitutionẽ. Dixi, regulariter loquendo: nã si essent furata restitui deberẽt. Infero secũdò, quòd qui necessitate oppressus facit cessionẽ bonorũ, tuta conscientia potest retinere quæ Iudex sibi reseruauit, ne egeat. Verum est tamen, quòd cessio bonorũ nõ debet admitti cũ latronibus, & alijs, qui nihil habẽt præter iniustè acquisita. Et idẽ dixerim, de nobilibus & militibus, quibus ex concessione iuris, vel principis concessa sunt alimenta secundũ decentiam sui status. Infero tertiò: Qui vndiq; corradunt pecunias alienas per modũ mutui, cũ nihil habeant nec sperent habere, vnde soluere possint, decipientes miseros creditores, peccant grauissimè, cogendiq; sunt cũ magno rigore ad restitutionẽ, eo modo, quo diximus de latronibus, cũ sit hoc genus quoddã furti fraudulenti. De hac re videndus est Cord. in tract. de casib. conscien. q. 68. in. 3. puncto illius.

1. Corolla.

2. Corolla.

3. Corolla.

¶ Explicato iam quando impotentia debitoris excusat ab obligatione, statim restituẽdi, deueniendũ est ad alias causas, de quibus Doctores solẽt similiter dubitare; an vel excusent à debito restituendi simpliciter; vel ab obligatione statim restituẽdi. Inter quas prima & præcipua est, voluntaria remissio, vel donatio creditoris. De qua nonnulli affirmant, nõ esse sufficiẽtẽ ad liberandũ debitorẽ à necessitate restituẽdi, nisi actu fiat ei rei debitæ restitutio. Qua facta poterit creditor, si velit, donare. Quã suã sententiã probant primò ex illa regula iuris, Res per quas causas nascitur, per easdẽ dissoluitur. Ex qua colligũt, ꝙ cũ obligatio restituẽdi ortũ habuerit ex actuali rei alienę acceptione, nec satis fuerit ad illã inducendã præparatus animus ad iniustè accipiendũ, ita etiã nec sine actuali rei ablatæ restitutione auferri potest. ¶ Secundò: Quamuis spoliatus in fauorem spoliantis iuri suo renuntiet, non ideò spoliator manet liber à debito spolia restituendi, vt habetur expressè in capit. solicitè, extra de restitutio. spoliat. quia qui renuntiat spoliatus, vt inquit textus, non videtur sponte renũciare: ergo idẽ est dicendũ in proposito. Et confirmatur ex decreto August. dicẽtis nõ remitti peccatũ, nisi restituatur ablatũ. Alij dixerunt, quòd libera remissio per creditorem facta liberat debitorem ab obligatione restituendi, dum modo debitor actu offerat creditori id, quòd debet, alioquin minimè. Et ratio est: Nam remissio si sponte non fiat, non est valida. Quando autẽ ad preces, vel debitoris, vel alterius remissio fit, non ablato in prõptu eo, quod debetur, non videtur sponte fieri; & sic non tollit obligationem restituẽdi. Alij affirmant, quòd ad hoc, vt prædicta remissio sit valida, quamuis non requiratur quòd debitor acta restituat, nec quod rem debitam in promptu offerat, requiritur tamen, quòd secundum animi præparationem sit paratus debitum soluere in actu, in casu, quo creditor remittere nolit.

1. Causa excusans ab obligatione restituẽdi.

Sententia aliquorum

1. Argum.

1. Argum.

Alia sentẽ.

¶ Sed contra hos omnes talem statuo cõclusionem: Libera & spontanea remissio creditoris sufficiens est per se solã liberare debitorẽ à necessitate restituendi, modo creditor talis sit, qui remittere & donare possit. Nam remissio facta per mentẽ captũ, aut minorem non valet; sicut nec donatio. Nomine autem liberæ & spontaneæ remissionis intellige illam, in qua nulla interuenit vis, vel fraus. Vnde qui extorqueret remissionem, fingendo se multò pauperiorem, quam sit, vel comminando, quod nihil soluet, nisi cum illo fiat compensatio pro rapina, non maneret tutus in conscientia. Probatur nostra conclusio: Obligatio restituendi suspenditur, & cessat ex libero consensu elicito creditoris, vt dicit D. Th. in isto artic. vnde si liberè actu consentiat, quod res sua apud debitorem per mensem, aut per annũ retineatur, tutus erit debitor illo tempore rem illam detinendo: ergo pari ratione, si liberè consentiat, quod debitor rem debitã ad semper retineat, similiter erit tutus in cõscientia, etiam si rem debitam nõ restituat. Et confirmatur: Non minus operatur domini consensus, vt alter rem suam retineat, quam, vt eam de nouo accipiat; sed ex consensu domini libero potest alter rem suam de nouo occupare: ergo & retinere. Item: Res aliena ideò est de necessitate restituenda, quia eius detentio est iniusta: sicut enim restituere alienum, est actus iustitiæ; ita & detinere alienum est contra iustitiam: sed quando res aliena domino liberè consentiente, ab aliquo retinetur, non est iniusta detentio, vt patet in commodato, & deposito: ergo nec quando dominus libere consentit, quod res sua à debitore ad semper retineatur erit iniuriosa, aut iniusta talis detẽtio. Sed est aduertẽdum, quòd remissio, vel condonatio creditoris non excusat à restitutione munerum, quæ iudices, vel visitatores, vel hæretici extorserũt, vt patet ex. c. sta

Sententia Autoris.

tutum.§.ſi quid.de reſcript.in.6.& ex.c.exigit.de cenſib.in.6.& in Clem. de hæret. Et ratio eſt: Nam iura reddunt hos inhabiles ad taliter recipiendum, ſicut & reddit minores inhabiles ad donandū. Quanuis & dici poſſet, quòd forſan hæc iura procedunt quoad forum exterius, & non quoad conſcientiam.

Ad.1. arg. ¶Et ad primum argumentum pro prima opinione, reſpondeo, quòd regula illa potiùs facit pro nobis, quam contra nos. Sicut enim obligatio reſtituendi alienū non naſcitur, niſi ex detentione iniuſta rei alienæ, quæ tunc exiſtit, quando eſt contra domini voluntatē: ità etiā nec obligatio reſtitutionis aufertur, niſi per ceſſationem iniuſtæ detentionis, quæ eſt quando dominus cōſentit, vt res retineatur. Et ſic res per quas

Ad.2. arg. cauſas naſcitur per eaſdem diſſoluitur. ¶Ad ſecundū reſpondetur, q̄ textus citatus procedit ex præſumptione, vt ex ipſomet apparet, ait enim, q̄ præſumitur non ſponte renuntiare, qui ſpoliatus renuntiat. Nihilominus tamen, ſi verè ſponte renuntiaret, tenetur in conſcientia renuntiatio, vt dicitur in cap. immediatè ſequenti. Et idē cōtingit in propoſito. Ad confirmationē ex D. Auguſt. reſpondeo, dictū illud nō eſſe intelligendū de actuali reſtitutione. Contingit enim ſæpè ſæpiùs peccatū remitti antequā res ablata actu reſtituatur. Quod nec Auguſt. negaret. Vt quando homo verā Deo pœnitentiā agens proponit, ſe alienum reſtituere, vel, quando poterit, vel quādo oportuerit. Sed intelligitur de reſtitutione ſecundū mentis præparationem, & de illa reſtitutione, quā facere eſt neceſſe: qualis eſt reſtitutio rei in iuſtè retentæ. Quando autē dñs liberè remittit, iam deſinit eſſe iniuſta detentio.

2. Cauſa. ¶Secunda cauſa, de qua ſolet dubitari, an excuſet ab obligatione ſtatim reſtituendi, eſt damnum temporale, vel ſpirituale, quod ſequitur ipſi creditori, aut alteri tertio, ſed de hoc iam diximus latè art. 5. huius quæſt. in ſolutione ad. 1.

3. Cauſa. ¶Tertia cauſa, ſecundū quoſdā iuriſtas eſt excōmunicatio creditoris. Dicūt enim cum gloſſ. in. c. abſolutos. de hæret. quòd quādiu creditor manet in excōmunicatione, debitor eſt abſolutus ab obligatione reſtituēdi.

Sententia Medinæ. Med. C. de reſt. q. 3. cauſ. 9. dicit (ſuppoſito, quòd dupliciter poteſt aliquis eſſe excōmunicatus, ſcilicet, generaliter, & particulariter, ſeu nominatim, & quod preſens quæſtio non intelligatur de excōmunicato generaliter, de quo non eſt dubiū, quin debitores teneantur illi debita reddere, cum poſſint cum eodem licitè cōmunicare, non ſolū in humanis, ſed etiam in diuinis, vt conſtat ex conſtitutione, ſeu limitatione Concilij Cōſtantien. & Baſilien. & Lateran. ſub Leone X. vbi in ſententia dicitur, q̄ taliter excōmunicati non ſunt magis vitandi, quā ſi excommunicati eſſent, antequā declarentur, excepto caſu de violenta manuū in clericū iniectione; ſed de excommunicato nominatim. Qui rurſus diſtingui poteſt ex parte rei debitæ. Nā vel id, quod debetur nominatim excōmunicato, eſt debitū naturale, aut diuinū re ipſa contractū, & per viā reſtitutionis ſoluendū, vt ſi quis aliquid ab eo furatus eſt aut mutuū, ſeu cōmodatū accepit. Vel eſt debitū nō ex re, ſed ex verbis contractū, putà, ex ſtipulatione, promiſsione, aut iuramēto.) Dicit inquā Medina quòd per excommunicationē creditoris nō excuſatur debitor à reſtitutione eorū, quæ ex iure naturali, & diuino debentur, bene tamē à ſolutione illorū, quæ debita ſunt ex promiſsione, vel iuramēto. Sed melius mihi dicendū videtur generaliter cū Sylueſt. verb. excōmunicatio. 5. n. 21. q̄ per excōmunicationē creditoris, nū quā excuſatur debitor ab obligatione reſtituēdi, quæ eſt ſentētia D. Th. in. 4. Cuius maxima eſt, q̄ obligatus excommunicato ante ſententiā, eſt etiā obligatus poſt, niſi ab obligatione abſoluatur, vt vaſſallus quoad iuramentū fidelitatis. Et ratio eſt: Nā quāuis ille, qui promiſit, vel iurauit, quid quā alteri dare, liberè & volūtariè ad id ſe obligauit, poſtquā tamen facta eſt promiſsio, ità eſt ex iure naturali, & diuino id ſoluere obligatus ac ſi debitū re ipſa fuiſſet contractū per mutuū, vel per cōmodatū: & ſic eadē eſt vtriuſque ratio. Vide de hac re Sylu. loco citato. *Sententia Antonij.*

¶Quarta cauſa, quę ſolet aſsignari ad auferendā obligationē reſtitutionis, eſt recōpēſatio debitorū. Verbi gratia. Debeo ego Petro ex vno cōtractu centū, & ipſe ex alio debet mihi totidē, dubiū eſt, an per recompenſationem horū debitorū tollatur obligatio reſtituendi. Et non eſt ſermo de compenſatione, quæ fit vtroq; volente. Hāc enim certum eſt eſſe licitam, & valere ad tollendam obligationem reſtituendi, ſed de recompenſatione facta altero renuente, vel ignoráte. De qua re eſt ſententia Panormitani in capit. bona fides. de depoſit. Quòd ſi res hinc inde debitæ ſint ex illis, quæ conſiſtunt in numero, pōdere, & mēſura functionēque admittūt ad inuicē, vt vinum, triticum, pecunia, &c. per cōpenſationē aufertur obligatio reſtituendi. Secus autem erit, ſi res hinc inde debitæ differant ratione. Nam, ſiquis debeat mihi equum, & ego debeam ei quin quaginta ducatos, non habet in his debitis locum

4. Cauſa. *Dubium.* *Sententia Panorm.*

locum compenſatio. Et ratio eſt; Quia fortè mea intereſt habere æquum potius, quàm pecuniam debitam, aut è contra. Cæterùm, quamuis hæc ſententia habeat verum in foro contentioſo, & ſimiliter in foro conſciétiæ, quando creditor ſine incõmodo poteſt aliter rem ſuã recuperare. Dico tamẽ, quòd ſi creditor ſine ſuo incommodo non poteſt rem recuperare in foro cõſcientiæ, indiſtinctè erit tenendũ, quòd eſt locus cõpenſationi; ſiue res hinc inde debitæ ſint eiuſdem, ſiue differentis rationis; modo is, qui huiuſmodi compenſatione vtitur, ſatisfaciat debitori, ſi aliquid inde damni patitur. Eſt autem intelligendum dũmodo cætera ſint paria. Nam ſi debitum vnius eſt certũ, & debitum alterius dubiũ, non erit licitũ vnius pro altero facere compenſationem. Nec ſimiliter, ſi debitũ vnius ſit pro tempore præſenti, & debitũ alterius pro tẽpore futuro. Nec etiam poteſt fieri compenſatio debitorum, quando alterum illorum eſt depoſitũ, quia de hoc habetur peculiare priuilegiũ, in. c. bona fides. de depoſ. propter fidelitatẽ maximè ſeruandam in contractu depoſiti, in quo res ſoli fidei depoſitarij cõmittitur. Siquis autem quærat, an poſsint recompenſari debita iuſtitiæ cum beneficijs gratuitis; reſpondeo negatiuè. Nam qui gratis dat aliquid ſuo creditori, non intendens per illud ſoluere debitum, transfert eius dominiũ titulo donationis: & ſic non manet liber ab antiqua obligatione iuſtitiæ. Si autem quãdo dedit oblitus erat debiti ex voluntate interpretatiua, poterit iudicari, quòd voluit reſtituere, atq; adeo manebit liber. Ex hoc infertur, quòd qui debet alteri temporale nõ excuſatur ab obligatione reſtituendi per hoc, quòd det ei beneficium aliquod eccleſiaſticum, vt rectè docet Nauar. c. 17. n. 81. contra quoſdam iuriſtas. Quia cùm hoc ſit gratis conferendũ, non poteſt habere rationem ſolutionis debiti ex iuſtitia. Verum tamen eſt, quòd ſi poſt datum beneficium gratis creditor cauſa gratitudinis debitum remiſerit, debitor à reſtitutione liber erit. Et idem eſt dicendum de officijs, quæ ſine ſimonia, aut peccato emi & vendi non poſſunt. Quamuis non de illis, quæ licitè venduntur, & emuntur, qualia ſunt officia ſecularia, horum enim datio, aut procuratio impenſa creditoris facta idonea eſt debiti ſolutio, vt colligitur ex cap. totum. 1. q. 3.

Sententia Autoris.

Corollar.

3. Cauſa. ¶ Quinta cauſa, de qua dubitatur, an tollat obligationem reſtituendi, eſt ſolutio facta creditori creditoris. Verbi gratia: Debeo ego Petro centum, & ipſe debet totidem Ioanni; dubium eſt, an ego liberer ab obligatione ſoluendi Petro per hoc, quod eacẽtum ſoluam Ioanni. Et non loquimur de ſolutione; quæ fit vni creditori ex ſententia & conſenſu alterius. Nam de hoc non eſt dubium, quin liberet ab obligatione reſtituendi. Sed de ea, quæ fit proprio creditore inſcio, aut inuito. Nec etiam loquimur de eo, quod fiet in foro exteriori, ſed de eo, quod debet fieri in foro conſcientiæ, quando ſolum inuenitur hoc, quod eſt ſoluere vni, quod alteri debetur; ſecluſa omni alia iniuſtitia, & omni ſcandalo. Et vt rectè intelligatur, ſit caſus, quem aſsignat Medina quæſtione. 3. cauſa. 5. Ego debebam Petro decẽ, & totidem debebat Petrus Ioanni: ſed Ioãnes ob defectum probationis non poterat iuridicè, nec alia via ſua decem recuperare: defunctus eſt Petrus, cui ego decem debebam, quod meum debitum occultum erat, quia clam illa decem à Petro abſtuleram: ſed ego ſciens Petrum tantundem Ioanni debere, ſolui Ioanni decem, quæ Petro debebam. Dubium eſt, vtrùm potuerim id ſalua conſcientia facere, manens liber ab obligatione reſtitutionis. Ad quod omiſsis varijs modis dicendi breuiter reſpondeo affirmatiuè. Et probatur: Quod ego feci, Petrus facere debuiſſet, remque eius vtiliter geſsi: ex quo id ad ſalutem animæ ipſius expediebat: et in hac ſolutione per me facta, vel conſenſit Petrus, vel ſaltim conſentire debuiſſet, ſi ſciret me pro illo ſuum debitum ſoluiſſe: ergo nec peccaui, nec maneo obligatus ea iterum reſtituere; ſiquidem in foro conſcientiæ iniuſtum eſt, vt ſemel ſolutum iterum ſoluatur. Secundò: Per iſtam ſolutionem res eſt iam ad æqualitatem redacta, ſumpta ſecuritate, quòd ſecundus creditor non aget contra priorem: ergo iam non eſt, quòd amplius per reſtitutionem ad æqualitatẽ reducatur. Conſequẽtia eſt nota, & antecedens probatur: Nã ſecũdus creditor habet iã quod ſibi à priori debebatur, & prior eſt iã à debito, quo ſecũdo tenebatur liberatus: debitor etiã iã reddit quod debebat: ergo omnia ſunt ad æqualitatẽ redacta. Et cõfirmatur: Qui in caſu poſito ſoluit Ioanni pro Petro defuncto, nulli facit iniuriam: quia non defuncto, vt cõſtat, ex quo facit, quòd ipſe ſi viueret facere debuiſſet: nec etiam hæredibus, qui ſicut ſuccedũt in bonis defuncti ſuccedunt etiã in obligatione, qua defunctus tenebatur: ergo nec peccat, nec tenetur ad reſtitutionẽ, atq; ex cõſequẽti ſolutio facta creditoris creditori per ſe loquendo eſt ſufficiens liberare hominẽ à debito amplius reſtituẽdi. De hac re videndus eſt Medina. C. de reſtitu. loco citato.

Sententia Autoris.

6. Causa. ¶Sexta causa differẽdi restitutionem, est incertitudo debitorum, quæ facit, vt restitutio non sit facienda, interim quòd verus dominus inquiritur. Sed de hoc iam nos diximus supra art. 5. circa solutionem ad tertiũ argumentum.

7. Causa. Dubium. ¶Septima causa est, iuris, aut iudicis auctoritas De qua est difficultas, an qui iuris vel iudicis autoritate aliquid retinet, alioqui nõ suum, aut alteri debitum, liberetur in conscientia ab obligatione restituendi? Et pro parte affirmatiua est argumentum ex. c. qui *Argum.* peccat. 23. q. 4. Vbi dicitur. Nemo peccat legis autoritate vtens: ergo qui iuris autoritate rem aliquam possidet non peccat; atq; ex consequenti nõ tenetur eam restituere. Et confirmatur: Talis rei detentio non est iniuriosa, nec iniusta: non enim nascitur iniuriæ occasio, vnde iura nascuntur, vt dicitur in. l. meminerunt. C. vnde vi. & quod iure fit iustè fit, vt habetur in cap. quid dicã. 14. q. 4. ergo si res iure retinetur, iustè tenetur, atq; ex consequenti non erit necessario re- *Conclusio.* stituenda. ¶His tamen non obstantibus, dico, quòd non semper tutus est, nec à restitutione alienus qui secundum ius, aut iudicis sententiã aliquid tenet, vt est videre in eo, qui rem suam vendendo emptorẽ citra dimidium iusti pretij defraudauit. Qui quidẽ secũdum iura tutè in foro exteriori retinet excessum iusti pretij. Et tamen in conscientia talis venditor tutus non erit excessum iusti pretij retinendo. Similiter qui alienũ per tempus lege diffinitum possidet, etiam si cum mala fide possederit, potest secundũ iura illud retinere; cum tamen in conscientia à restitutione non sit liber. Possessor enim malæ fidei nunquam præscribit. Et ad hunc modum posset de alijs exemplificari. Cuius rei ratio est: Nam, sicut iura multas iniquitates, & mala permittunt, vt maiora vitentur, nec protinus eas cõmittentes sunt à peccato coram Deo immunes, vt constat; ità etiam eadem iura defraudatis sæpè actionem contra defraudantes negant, quia sic ad optimum reipublicæ regimen est conueniens: nec tamen ideo ipsi defraudantes à culpa & restitutione sunt liberi. Tunc ergo erit homo tutus, & à restitutione agenda liber iuris autoritate vtens, quando ius non permissiuum, sed concessiuum fuerit; ex intento volẽs rem alicui applicare. Tũc enim res illa in dominium eius transit, cui iure applicatur. Secus autem erit, si ius sit permissiuum, aut si solùm actionem concedat, aut repetitionem neget: quia talia non releuant in conscientia debitorem ab obligatione restitutionis. Similiter etiam sentẽtia iudicis, quanuis sit lata secundum iura, & secundum allegata, & probata non excusabit ab obligatione restitutionis, si falsæ præsumptioni, aut probationi innitatur. Sed de hoc latius infra. q. 67. ¶Et ad argumentum in cõ *Ad arg.* trarium factum respondetur, quòd omnia iura in eo adducta procedunt de legibus cõcessiuis, & non de permissiuis, quales sunt multæ in corpore iuris.

¶Octaua causa, de qua solet dubitari, an *8. Causa.* liberet debitorem ab obligatione restituendi, est ingressus religionis. De qua breuiter dico, quòd qui ære alieno est obligatus, potest religionem intrare, relinquendo creditoribus bona, quæ habebat, nec tenetur ad procurandum, vnde debitum soluat, manere in seculo, vt optimè docet D. Tho. infra q. vlt. art. 6. ad 3. & Syluest. verbo, religio. 2. §. 4. cum Host. Inno. Raym. Palud. & alijs. Et ratio est: Quia, vt bene dicit D. Tho. loco citato, persona hominis liberi secundum iura ciuilia, non obligatur ad solutionem pecuniariam, sed solum res, nec debet impediri quis ex huiusmodi debitis, ne instinctum Spiritus sancti sequatur. Verum tamen est, quòd tenebitur monasterium talia debita soluere, ex bonis illius, si quæ attulerit, atq; etiã ex illis, quæ per ipsum acquisierit, siue ex donatione, siue ex testamento. Imò dicunt aliqui, quòd tenetur talis monachus absolutis diuinis officijs in monasterio operari, quantum poterit, vt lucretur, vnde soluat. Sed hæc sententia est falsa, vt docet Syluester loco citato. Similiter etiã est falsum, quòd dicit Medina. C. de restitut. q. 3. caus. 8. ex mẽte Gersonis, & aliorum Parisiensiũ, quòd peccat debitor religionem ingrediẽs, si posset in seculo lucrari, vnde solueret, vt ex dictis patet.

¶Nona causa est, cessio qua debitor bo- *9. Causa.* nis cedit. De qua iam nos nõihil diximus, agentes de impotentia debitoris, in isto articulo. Et sic nunc solum restat dicendum, quòd facta publica cessione sicut fieri debet secundum iura, si contingat postmodũ debitorem ad pinguiorem venire fortunã, totum id, quod debebat, tenetur integrè restituere, vt constat ex cap. Odoardus. de solutionibus. Vbi dicitur, huiusmodi debitorem teneri dare cautionem de soluendo, quando ad pinguem venerit fortunam. Qui textus, quanuis non apertè loquatur de eo, qui bonis cesserat satis tamen id ibidem significatur. Idem etiam dicitur in. l. 1. C. de bonis. Itaque cessio bonorum nõ conceditur ad liberandum hominem totaliter à debito, sed ad liberandum à carceris molestia.

¶De-

¶Decima & vltima causa, de qua solet dubitari, an liberet hominem ab obligatione restituendi, est paruitas materiæ. De qua dico, quod licet non liberet totaliter à peccato, liberat tamen à peccato mortali, vt commune est in omni præcepto. Et si quis quærat, quæ nam debeat censeri parua quantitas liberans ab obligatione restituendi sub peccato mortali, Nauarro in Manuali cap. 17. num. 4. post longam de hac re disputationem concludit, esse id, quod ad valorem dimidij argentei non accedit. Nam quod ad istum valorem attingit, putat, per se loquendo, esse sufficientem quantitatem ad mortale. Sed melius Soto lib. 5. de Iustitia. q. 3. art. 3. ad. 3. dicit, vnũ, vel duos argẽteos, per se loquẽdo, nõ esse satis ad inducendã mortalem obligationem: posse tamen per accidens contingere, vt quælibet quantitas quãtunuis minima, obliget sub mortali. Primò ratione damni emergentis, siue in temporalibus, siue in spiritualibus, vt si quis à sartore vnam acum, quam habet, vel ab scriba calamum furaretur, quibus deficientibus operas vnius, vel plurium dierum amitterent, vel grauem aliquam iram incurrerent, aut alia peccata committerent. Tunc enim qui sciret, aut scire deberet hæc damna ventura, peccaret mortaliter, ratione dãni emergentis, has res minutissimas furando, aut eas post furtum non restituendo. Secundò: Poterit per accidens peccare mortaliter, qui res etiam minimas non restituit ratione iustæ excommunicationis impositæ. Vt si, verbi gratia per furta minutissima à diuersis, nec in facto consentientibus tota vinea vicini fuisset deuastata. Tunc, licèt nullus eorum peccauerit mortaliter, iustè posset excommunicatio inferri contra non restituentes ad vitandum graue damnum proximi: & qui non restitueret per accidens peccaret mortaliter, vt bene dicit Soto lib. 4. de Iustitia. q. 7. art. 4. & in 4. sententiarum, dist. 20. q. 1. art. 1. Qui autem multiplicat minima furta, ita vt efficiat notabile damnum, cum primum quantitas inceperit esse notabilis, tenebitur sub mortali facere restitutionem, vt communiter dicunt Doctores. Aduertit tamen prudenter Nauarro cap. 17. numero. 140. debere hoc intelligi, quando magna tẽporis interualla inter illa minima furta nõ interceſſerint. Nam si famulus, verbi gratia, surriperet hodie vnum quadrantem, & post mensem alium, vel duos, ità, vt in fine vnius, vel duorum annorum confecerit summam quatuor, vel sex regalium, non tenebitur sub mortali illorum facere restitutionem. Moraliter enim loquendo id non cẽsetur vnum notabile damnum; sed multa parua, & minima.

Dubiũ quæ dicatur parua quantitas.

Sententia Nauarri.

Sententia Soti vera.

¶ Si quis autem quærat, an ille, qui multiplicando minima furta, graue damnum intulit, in aliquo illorum peccauerit mortaliter. Soto vbi supra dicit, vltimum furtum paruum, quo primum peruenitur ad magnam quantitatem, esse peccatum mortale. Sed melius dicendum existimo cum Nauarro nullum illorum furtorum esse mortale, nisi in illis tacitè, vel expresse habuerit quis voluntatem retinendi magnam quantitatem, primo, siue secundo, siue vltimo leui furto fuerit adiuncta. Si autem talis voluntas non intercedit, quod libet leue furtum erit peccatum veniale, & peccatum mortale erit non restituere graue damnum, quod ex huiusmodi leuibus furtis fuerit conflatum. Et idem dicendum est de illo, qui per parua furta diuersis hominibus facta, magnam acquisiuit quantitatẽ. Quicunque enim habet voluntatem acquirendi, vel detinendi res alienas in magna quantitate per istam viam, peccat mortaliter, teneturque ad restitutionem; licèt non videatur obligandus cum tanto rigore, qui accepit à diuersis, sicut ille, qui accepit ab vno, cùm facilius præsumi possit tacita condonatio, vel remissio ex parte plurium, à quibus res paruæ fuerunt ablatæ, quam ex parte vnius, qui graue aliquod protulit nocumentum.

Quæstio.

Responsio.

¶Explicatis iam, vtcunque causis, quæ possunt hominem excusare ab obligatione, vel restituendi simpliciter, vel restituendi statim, pro complemento huius materiæ, agendum restat de ordine, quo debet fieri restitutio, quando sunt plures creditores, nec procedit quæstio de debitore habente, vnde omnibus statim, vel pro tempore quo debet soluat. Tunc enim certum est, nullũ esse ordinem necessario seruandum; cùm parum referat incipere solutionem ad hoc, vel ab illo, dummodo omnibus sit soluẽdo quãtum debet. Sed est quæstio de illo, qui non habet vnde omnibus soluat, sed quibusdã, à quibus debeat incipere solutionem. De qua re agit Syluester verbo. restitutio. 6. q. 5. Nauarro in Manuali cap. 17. num. 47. & sequentibus, Medina Cod. de restitutione, q. 2. art. 5. Gabriel in 4. distinct. 15. quæst. 2. in fine. & D. Antoninus. 2. p. titulo. 2. cap. 7. Ex quorum mente ad explicationem difficultatis aduertendum est, quòd debita possunt esse in multiplici differentia. Quædam enim sunt certa, quorum creditores sciuntur; alia incerta, quorum creditores, vel ignorantur, vel non comparent. Item quædam sunt omnino aliena; qualia sunt illa,

Dubiũ de ordine quo debet fieri restitutio quãdo sunt multi creditores.

Debita sũt in multiplici differentia.

quæ nunquam in dominium debitoris tranſierunt. Et alia de rebus iam appropriatis creditori, licèt cum obligatione reſtituendi. Rurſus, quædam ſunt bona fide, & licitè contracta: alia contracta illicite, & per iniquitatem. Præterea eſt diſtinguendum inter creditores. Quidam enim ſunt, qui habent actionē realē in bona debitoris, quia, ſcilicet, vel ſūt eis impignorata, vel hypothecata ingenerali, aut in ſpeciali tacitè, vel expreſſe. Alij autē ſunt nō habētes actionē realē in bona debitoris, ſed in perſonam tantū, ſine aliqua impignoratione, vel hypotheca.

1. cōclusio. ¶Hoc conſtituto, ſit prima concluſio: Debita certa præferri debent incertis. Hæc recipitur communiter ab omnibus. Ex quo infero cum Sylueſtro loco citato, & cum Caietano in ſumma. verbo. reſtitutio. capit. 8. grauiter errare, & peccare illos, qui prius faciunt compoſitionem cum Epiſcopo, vel Papa, ſupra debitis incertis, vt ea ſibi reſeruent, quam reſtituant debita certa, quando non poſſunt, vtriſque ſufficere. Vltra hoc enim, quòd peccant mortaliter, tenentur perinde debita certa reſtituere ac ſi nullam feciſſent compoſitionem.

2. cōclusio. ¶Secunda concluſio: Ex debitis certis, illa ſunt primò reſtituenda ſuis dominis, quæ non tranſierunt in dominium debitoris, ſed ſunt omnino aliena. Itaque commodatum, depoſitum, raptum, aut furto ſubtractum, quod adhuc in ſua forma, & ſpecie reperitur, ante omnia eſt ſuo domino reddendum, nec poteſt ex illo, aut ex eius valore alijs creditoribus fieri reſtitutio. Hanc concluſionem ponit Baldus communiter receptus in leg. pro debito Cod. de bonis iud. aut poſsi. Et ratio eſt manifeſta: Quia hoc in bonis eius, qui reſtituere debet, non connumeratur, cum eius dominium nunquam ad illum fuerit tranſlatum, & reſtitutio nō ex alienis, ſed ex proprijs eſt facienda. Imò ſi quis vendiderit alteri rem, cuius pretium nondum accepit prius tenebitur emptor, apud quem res empta manet, id pretium ſoluere, quam quodcunque aliud debitum. Nam quanuis rei emptæ dominium in ipſum emptorem verè fuerit tranſlatum, vt conſtat ex lege. traditionibus. Cod. de pactis. ſemper tamen manet obligata ſolutioni, quamdiu in propria forma, & ſpecie penes ipſum emptorē inuenitur, iuxta dictum Baldi vbi ſupra. Eſt enim æquum, & rationi conſentaneū, quòd venditor quantum ad hunc effectum cæteris creditoribus præferatur, quando omniū ſolutioni debitoris bona non ſufficiunt. Et idem pari ratione dicendum videtur, de omni illo, quod titulo oneroſo datum fuit. Cæterum, ſi res empta pluris valeat, quam pretium pro ea promiſſum, eo pretio ſoluto vēditori, reſiduum cedet alijs debitis ſoluendis.

3. Cōclus. ¶Tertia concluſio: Inter creditores illi ſunt præferendi, qui actionem realē habuerint in bona debitoris, ſiue ratione impignorationis, ſiue hypothecæ generalis, vel ſpecialis tacitę, vel expreſſæ. Hoc habetur ex preſſè in leg. pro debito. Cod. de bonis iudicis autoritate poſſeſsis. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum iſti habeant ſpeciale ius ad prædicta bona, fit, vt reliquis alijs creditoribus ſint præferendi. Et ſi quis quærat, quinam dicantur habere tacitam impignorationem, vel hypothecam? reſpondeo, quòd primò, bona mariti ſunt tacitè hypothecata pro dote vxoris ſibi tradita, vt patet ex leg. aſsiduis. Co. qui potiores in pignore habentur, & ex leg. 17. titulo. 11. p. 4. vbi idem dicitur de bonis paraphernalibus, quę in viri poteſtatem tranſierunt. Quando autem hæc hypotheca debeat alijs præferri explicat Couarruuias lib. 1. Variarum. cap. 7. numero. 1. Secundo: bona illius, qui cum fiſco contraxit, eo ipſo manent fiſco hypothecata, vt patet ex leg. 2. C. in quibus cauſis pignº, vel hypotheca tacitè contrahatur. Tertiò: domus, vel nauis conſtructa, vel reparata, vel cuſtodita per pecuniam ad hoc mutuatam manet eo ipſo pro tali pecunia hypothecata, vt patet ex le. 2. ff. qui potiores in pignore. & Authētica. de collatione dotis. §. ijs cōſequens, collatione. 3. & ex leg. 28. tit. 23. p. 5. Quarto: res empta ex pecunia ſpecialiter pro tali emptione mutuata manet eo ipſo hypothecata tali pecuniæ, vt dicitur expreſſe in Authentica modo citata.

4. Cōclus. ¶Quarta concluſio: Inter creditores, quibus res debitoris ſunt hypothecatæ cæteris paribus, atque regulariter, præferendi ſunt antiquiores. Ita habetur expreſſe lege. 2. ff. qui potiores, & leg. 27. & 35. titulo. 13. par. 5. vbi dicitur, quòd prior hypotheca etiam generalis præferenda eſt poſteriori quantūcunque ſpeciali: Ad quod etiam facit regula iuris in. 6. Qui prior eſt tempore prior eſt iure. Eſt autem hæc prioritas temporis accipienda non ex tempore ſolutioni deſtinato, ſed ex tempore, quo contractus, vel hypotheca fuit facta. Dixi, cæteris paribus, & regulariter: nā ſunt aliqui caſus, in quibus poſterior hypotheca præferēda eſt priori, vt patet ex leg. 28. & 29. titulo. 13. par. 5. Vbi dicitur, quòd qui mutuauit pecunias ſpecialiter pro conſtruenda, vel reparanda domo, aut naui, aut alia re ſimili, aut pro aſportandis mercibus, ità habet ſibi res illas

pro

pro tali pecunia hypothecata, vt sit præferendus alijs creditoribus, quibus eædem res fuerint ante hypothecatæ, dummodo anteriores illæ hypothecæ in fauorem fisci, aut dotis coniugalis non sint factæ: Nam hypotheca facta fisco, aut vxori pro dote priuilegiata est in multis, vt docet latè Couarruuias lib.1. Variarum, cap.7. num.1.&.2. Si cõtingat autem eadem bona esse hypothecata fisco, & vxori, antiquior hypotheca erit præferenda: vt patet ex leg.2. Cod. de priuilegijs fisci. Et si est dubium, quæ nam fuerit prior, iudicandum erit in fauorem dotis, vt docet bene Couarruuias loco citato.

5. Cõclusio ¶Quinta conclusio: Inter creditores nullam habentes actionem realem in bona debitoris, sed tantùm in personam, nulla est seruanda temporis antiquitas; sed simpliciter sunt inter illos diuidendæ res pro rata secundum proportionem debitorum. Hæc conclusio habetur expresse in leg. pro debito. Cod. de bonis iud. aut possess. estque cõmunis Doctorum, quanuis Medina loco citato videatur dicere, antiquiores esse præferendos. Ex quo infertur, non posse debitorẽ integrè vni ex creditoribus soluere, quãdo non habet vnde soluat omnibus; cederet enim hoc in fraudem, & iniuriam aliorum. Et ideò talis solutio reuocatur secundum iura, vt constat ex leg.1.&.2. & ex leg. pupillus. ff. quæ in fraudem, & leg. si non expedierit. §. si pupillus. ff. de bonis autorit. &c. Verum tamen est, quòd si aliquis creditorum fuerit vigilantior, vel magis solicitus ad petendum debitum in iudicio, vel extra prius illi erit soluendum secundum iura. Imò, si debitor ex pietate solueret creditori pauperi, & multùm indigenti, etiam si ille non peteret nullum esset peccatum, vt dicunt Syluester, atque Medina locis citatis, quanuis in foro exteriori à iudicibus secundum iura talis solutio reuocaretur.

Nota.

Difficultas ¶Sed est difficultas, an debita iniustè contracta per furtum, rapinam, & vsuras sint præferenda alijs licitis contractis? Et loquimur ex suppositione, quòd res iniustè ablata in indiuiduo non extet. Nam, si extaret, certum est, illam prius debere vero domino restitui, vt ex dictis patet. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima

Sententia Antonini. est aliquorum, quos refert D. Antoninus, vbi supra. Qui dicunt, debita ex furto, vel rapina priùs esse soluenda, quam debita vsuraria: & hæc prius quam alia licitè contracta. Quam etiam sententiam tenet Medina Complutensis. q.2. art.5. Et ratio istorũ est: Nam cum restitutio ordinetur ad reseiendam iniuriam, vbi fuerit maior iniuria, maior etiã erit obligatio restitutionis. Certum est, quòd in furto, & rapina est maior iniuria, quàm in vsura, & in vsura, quàm in alijs debitis licitè contractis: & sic prius debita contracta per furtum & rapinã, & deinde cõtracta per vsuras, ac tanden contracta licitè, erunt restituenda. Imò, cum maior sit iniuria in rapina, quã in furto, prius acquisitum per rapinam, quam acquisitum per furtũ erit restituendũ, vt dicit Medina loco citato. Altera sententia est Caietani in summa, verbo restitutio cap. 8. & Nauarri in Manuali cap.17. num.52. & fratris Iosephi de Angles in suis Floribus. Qui dicunt debita licitè contracta prius esse soluenda ab vsurario, quàm ea, quæ contraxit per vsuras, etiam si ista sint anteriora illis; dummodo ex cõtractibus licitis superuenientibus post acquisitas vsuras non fuerit debitor factus pauperior ad soluenda debita vsuraria. Nã tunc in eo solùm, in quo fuerit factus pauperior, & impotens ad soluendas vsuras, præferendà erunt in solutione debita vsuraria debitis licitis, & non in residuo. Sed quanuis isti autores cõueniant in sententia, differunt in ratione. Caietanus enim dicit, eius rei rationem esse, quia ex quo debita licita non prius soluerentur, quàm vsuræ extortæ, iam inciperent detineri aliena inuito domino. Quam rationem non inapparenter impugnat Medina vbi supra. Nauarro dicit, ideò debita licita prius esse soluenda, quàm illicita vsurarum, quia magis constat, quòd tibi debeo, quod mihi mutuasti, aut vendidisti, quam quod per vsuram mihi soluisti cùm de mutuo, aut venditione nullus dubitauerit esse soluendum; de vsuris autem dubitauerint quàm multi. quanuis malè. Iosephus dicit, ideò non teneri vsurarium restituere vsuras ptiùs, quàm alia debita licitè contracta, quia mutuatarius ex mutuo sibi dato sub vsuris consequutus est aliquam vtilitatem, quam non sunt consequuti cæteri creditores, cum quibus vsurarius licitè cõtraxit, res eorum emendo, aut mutuum ab illis accipiendo. De debitis autem contractis per furtum, & rapinam non loquuntur isti autores.

Sententia Caietani.

6. Cõclusio ¶Sed contra omnes talem statuo conclusionem, quæ sit sexta in ordine: Inter prædicta debita nullus est ordo seruandus, sed restituenda erũt pro rata iuxta proportionẽ propositã in quinta cõclusione. Ità tenet Angelus in summa. verbo. restitutio.2.§.13. Et probatur: Nam iura disponentia, vt inter debita, quæ non habent hypothecas nulla habeatur ratio temporis, sed diuidantur bo-

na

na debitoris pro rata inter creditores, generaliter loquuntur de omnibus debitis, nulla facta distinctione, an licitè, vel illicitè fuerint contracta. Et confirmatur: In casu posito nullus creditorum habet actionem realem in bona, sed tantum personalem: ergo nulla est ratio, propter quam vnus in restitutione alteri præferatur. Nec obstat ratio Medinæ. Nam restitutio non tam attendit iniuriam in modo accipiendi, quàm inæqualitatem in rebus acceptis. Nec etiam obstat ratio Caietani. Quia quæ per licitos contractus fuere accepta iam non sunt aliena sed propria ipsius debitoris: & ideò expendēda erunt in satisfaciendo obligationi personali, quam ipse habet secundum proportionē ad ea debita, quibus obligatur. Nec etiam obstat ratio Nauarri. Nam, quanuis aliqui perperam dubitauerint, an vsurarius teneatur ad restitutionem eorum, quæ per vsuras acquisiuit; hæc inepta dubitatio non impedit, quominus iure naturæ teneatur talia debita restituere, sicut & illa, de quibus nullus vnquam hucusque dubitauit. Ad rationem enim debiti, per accidens est, quòd quis de illo dubium habuerit, vel non. Nec tandem obstat ratio Iosephi de Angles: cum ad inæqualitatem prouenientem ex contractu vsurario, & quæ resartienda est per restitutionem sit omnino extrinsecum, & accidentarium, quod mutuatarius ex mutuo sub vsuris dato commodum reportauerit, vel non. Maximè cùm simile cōmodum, imò & maius possit accrescere creditori ex licito contractu: nec hoc impedit, quò minùs debitor teneatur tale debitum restituere, simul cum alijs, ex quibus nullum lucrum fuit reportatum.

Vltima cōclusio. ¶ Vltima conclusio: Ea, quæ dicta sunt in præcedentibus conclusionibus, regulariter sunt obseruanda secundum ius commune: poterit tamen multoties contingere, vt alio ordine sit facienda restitutio. Tùm propter varias circunstantias & speciales, quas prudens debitor considerare debebit: tum etiam propter multiplices & distinctas ordinationes regionum, quæ, nisi cum ratione naturali apertè pugnent, obseruari debebunt in conscientia, vt omnes doctores fatentur, quantùm ad ordinem restituendi. Si quis autem contra præscriptum ordinē restituerit, præterquam quòd peccabit mortaliter, erit obligatus resarcire damna inde creditoribus subsequuta, quantum cōmode potuerit. An autem creditores, qui contra præscriptum ordinem acceperint, vel integram restitutionem, vel parcialem, maneant tuti in conscientia, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Quibusdam probabiliter dicentibus, quod non: quia sicut debitor non habet ius ad dandum: ità nec ipsi ad recipiendum. Præterquàm, quòd talis acceptio redundat in iniuriam aliorum creditorum. Sed oppositam sententiam existimo probabiliorem. Nempe, quòd, qui accipit à debitore totum suum debitum, adhuc, quando ipse non est soluendo omnibus, quibus debet, est tutus in conscientia, nec tenetur aliquam facere restitutionem. Et ratio est: Nam talis nō accipit magis, quam dedit, atque ex consequenti, nec habet magis quam debet habere. Quod autem alter iniustè dederit, id, non sibi, sed danti est imputandum. Sed est hoc intelligendum quando creditores non habēt ius ad rem ratione pignoris, aut hypothecæ. Nam in hoc casu non erit licitum creditoribus, debitum accipere, alijs insolutis manentibus, cùm violent iustitiā, quæ præscribit, vt illis priùs, quàm sibi per prædicta satisfiat. Ex quo infero, peccare generos, atque nurus de bonis sororum accipientes, vel retinentes, quod sibi debetur, scientes eorum bona alijs magis priuilegiatis deberi, vt docet Nauarro cap. 17. nu. 52. Et hæc dicta sint de tota ista materia restitutionis.

QVÆSTIO. LXIII.

De Acceptione personarum, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrùm personarum acceptio sit peccatum.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd personarum acceptio non sit peccatum. In nomine enim personæ intelligitur personæ dignitas. Sed considerare dignitates personarum pertinet ad distributiuam iustitiam: ergo personarum acceptio non est peccatum. *Inf. art. 2. co. Et 2. lect. 2.*

2 ¶ Præterea, In rebus humanis personæ sunt principaliores, quam res: quia res sunt propter personas, & non econuerso. Sed rerum acceptio non est peccatum: ergo multo minus acceptio personarum.

3 ¶ Præterea, Apud Deum nulla potest esse iniquitas, vel peccatum. Sed Deus videtur personam accipere, quia interdum duorum hominum vnius conditionis,

tionis, vnum aſſumit per gratiam, & alterum relinquit in peccato, ſecundum illud Matth. 24. Duo erũt in lecto, vnus aſſumetur & alius relinquetur: ergo acceptio perſonarum non eſt peccatum.

¶ Sed Contra, Nihil prohibetur in lege diuina niſi peccatum. Sed perſonarum acceptio prohibetur Deuter. 1. Vbi dicitur: Non accipietis cuiuſquã perſonam: ergo perſonarum acceptio eſt peccatum.

¶ Respondeo dicendum, quòd perſonarum acceptio opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ. Conſiſtit enim æqualitas diſtributiuæ iuſtitiæ in hoc, quod diuerſis perſonis diuerſa tribuuntur, ſecundum proportionem ad dignitates perſonarum. Si ergo aliquis conſideret illam proprietatem perſonæ, propter quam aliquid, quod ei confertur, eſt ei debitum, non eſt acceptio perſonæ, ſed cauſę. Vnde gloſ.* ſuper illud ad Epheſ. 6. Perſonarum acceptio non eſt apud Deũ, dicit quòd Deus iudex iuſtus cauſas diſcernit, non perſonas. Puta, ſi iudex aliquis promoueat aliquem ad magiſterium, propter ſufficientiam ſcientiæ, hic attenditur cauſa debita, nõ perſona. Si autem aliquis conſideret in eo, cui aliquid confert, nõ id propter quod id quod ei datur, eſſet ei proportionatũ, vel debitum, ſed ſolum hoc, quòd eſt homo (puta, Petrus vel Martinus) hic eſt acceptio perſonæ: quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam cauſam, quæ faciat eum dignum, ſed ſimpliciter attribuitur perſonæ. Ad perſonã autem refertur quæcunque conditio non faciens ad cauſam, propter quam ſit dignus hoc dono. Puta, ſi aliquis promoueat aliquem ad prælationem vel magiſterium, quia eſt diues, vel quia eſt cõſanguineus ſuus: eſt acceptio perſonæ. Contingit tamen aliquam conditionem perſonæ facere eam dignam reſpectu vnius rei, & non reſpectu alterius. Sicut conſanguineitas facit aliquẽ dignum ad hoc, quòd inſtituatur hæres patrimonij, nõ autem ad hoc quòd conferatur ei prælatio Eccleſiaſtica. Et ideo eadem conditio perſonæ in vno negotio conſiderata facit acceptionẽ perſonæ, in alio autem non facit. Sic ergo patet, quod perſonarum acceptio opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ, in hoc quòd præter-proportionem agitur: nihil autem opponitur virtuti niſi peccatum. Vnde conſequens eſt, quòd perſonarum acceptio ſit peccatum.

Gloſ. inter lineã. ibid.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd in diſtributiua iuſtitia conſiderãtur conditiones perſonarum, quę faciunt ad dignitatis, vel debiti cauſam. Sed in acceptione perſonarũ conſiderantur conditiones, quæ nõ faciunt ad cauſam, vt dictum * eſt. *In corp. ar.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd perſonę proportionantur, & dignæ reddũtur in aliquibus, quæ eis diſtribuuntur, propter aliquas res, quæ pertinent ad conditionem perſonæ, & ideo huiuſmodi conditiones ſunt attendendæ tanquam propriæ cauſæ. Cùm autem conſiderantur ipſæ perſonæ, attenditur non cauſa, vt cauſa. Et ideò patet quanuis perſonæ ſint digniores ſimpliciter, non tamen ſunt digniores quo ad hoc.

¶ Ad tertium dicendum, quòd duplex eſt datio. Vna quidem pertinẽs ad iuſtitiam, qua ſcilicet, aliquis dat alicui quod ei debetur. Et circa tales dationes attenditur perſonarum acceptio. Alia eſt datio ad liberalitatẽ pertinens, qua, ſcilicet, gratis datur alicui quod ei non debetur. Et talis eſt collatio * munerum gratiæ, per quam peccatores aſſumuntur à Deo. Et in hac donatione non habet locum perſonarum acceptio: quia quilibet abſque iniuſtitia poteſt de ſuo dare quantum vult, & cui vult: ſecundum illud Matth. 20. An nõ licet mihi quod volo facere? Tolle quod aliud eſt, & vade. *De conſ. di. 4. cap. Nec quemque.*

Summa Textvs.

Litera huius articuli eſt valde notanda, continetur que in illa vnica concluſio affirmatiua, quæ talis eſt: Acceptio perſonarum eſt peccatum. Quam probat Diu. Tho. in argumento, ſed contra, ex eo, quòd

acceptio

acceptio perſonarum in ſacris literis eſt prohibita. Dicitur enim Deuteronomij. 1. Non accipietis cuiuſque perſonam, &c. Nihil autem in ſcriptura prohibetur, niſi peccatum. Et in corpore articuli hac ratione: Acceptio perſonarum opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ: ſed nihil opponitur virtuti, niſi peccatum: ergo acceptio perſonarum eſt peccatum. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur: Æqualitas iuſtitiæ diſtributiuæ conſiſtit in hoc, quòd diuerſis perſonis diuerſa tribuantur, ſecundum proportionem ad dignitatem earum: & acceptio perſonarum eſt quando quis alicui aliquid tribuit non propterea, quod id, quod datur, eſt ei proportionatum, & debitum: ſed propter alium humanum reſpectum minus cõuenientem cum re collata: ergo iuſtitia diſtributiua, & acceptio perſonarum ſunt oppoſita.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE hac materia diſputat Abulẽſis ſuper Matthæum, cap. 25. à quæſt. 108. vſque ad. 110. D. Antoninus. 2. par. titulo. 1. ca. 19. & .20. Summiſtæ. verbo. acceptio perſonarum. & verbo. beneficium. & verbo. electio. Gabriel in. 4. diſtinct. 15. quæſt. 7. Soto lib. 3. de Iuſtitia, quæſt. 6. & Alexander Aleſ. 2. par. quæſt. 119. per totam. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt, quòd, quanuis hoc nomen acceptio perſonarũ, nec Ciceroni, nec priſcorum Latinis ſit vſu frequens, eſt tamẽ iam apud Sãctos, atque Theologos valde receptum, & Latinitate donatum. Idemque ſignificat apud nos, quod apud Græcos proſopolipſia, vt conſtat ex illo ad Romanos. 2. Nõ eſt acceptio perſonarum apud Deum. Vbi pro acceptio perſonarum codex Græcus, id nomen habet. Idemque contingit Act. 10. in illis verbis. Non eſt acceptor perſonarũ Deus; in multiſque alijs locis ſacræ ſcripturæ. Et quoniam proſopolipſia compoſitũ nomen eſt à proſopon, quod perſonam ſeu faciem ſignificat, & à libo, quod eſt accipere, & in compoſitione, reſpicere, idem prorſus erit acceptio perſonarum quod reſpectus perſonarum, ſeu reſpicere faciem hominis. Pro eodemque accipiũtur in ſacris literis, iuxta illud Prouerb. 18. Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum. Et in Pſal. 81. Vſquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis. Oua phra ſi loquẽ di præcipiuntur iudices taliter ſententiam proferre, vt nulla hominis qualitat e, puta, ſexu, ætate, patria, genere, opibus, pa uperie, idque genus reliquis, quæ extra rem & cau ſam ſunt, eorum animi corrumpan tur. Id enim totum nomine perſonæ intelligitur in præſenti. Ad quod alluſiſſe videtur Dominus Leuit. 19. quando dixit: Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultũ potentis. Eſt ergo acceptio perſonarum vitium, quo id, quod ex debito iuſtitiæ eſt vni perſonæ cõferendum, exhibetur alteri, non propter meritum eius ad ipſam rem, quæ cõfertur, ſed propter conditionem non congruẽtẽ. Vt ſi quis cõferret epiſcopatũ alicui, quia eſt Petrus, aut Ioannes, vel affinis, quæ nihil faciunt ad eſſe dignum epiſcopatu. Nã ſi conferret, quia ad id eſt aptus, non diceretur acceptor perſonarum: cùm hæc conditio ſit ſufficiens, vt ei epiſcopatus ex iuſtitia diſtributiua debeatur. Ex quo infero primò, quòd in his, quæ dantur mere ex liberalitate, & non ex debito iuſtitiæ, non poteſt habere locum acceptio perſonarum, etiam ſi magis vni perſonæ, quàm alteri dentur. Verbi gratia: Donat quis de ſuis bonis centum amico, vel conſanguineo ratione amicitiæ, vel conſanguinitatis, nec ea confert extraneo, quanuis vel ſit melior, vel egeat magis, non eſt acceptor perſonarum; quia, quòd dat eſt proprium ipſius, nullique debitum: & in re ſua vnuſquiſq; eſt moderator & iudex. Hac ratione probat D. Thom. ſuper epiſtolam ad Romanos cap. 2. non eſſe perſonarum acceptionem apud Deum, in eo quòd peccatorum quoſdam in ſuis peccatis relinquit, alijs ad ſe vocatis per gratiam. Acceptio enim perſonarum opponitur iuſtitiæ, & ſic tantum habet locum in his, quæ dantur ex debito, quod iuſtitia conſiderat. Deus autem non ex debito, ſed ex gratia peccatores vocat ad pœnitentiam, iuxta illud Pauli ad Titum. 3. Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Et ad Rom. 11. Si ex operibus iam non ex gratia. In talibus autem beneficijs gratis datis liberum eſt non ſolum Deo, ſed etiam homini dare cui voluerit, iuxta illud Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere, vel oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Tolle quòd tuum eſt, & vade, &c. Infero ſecundo quòd tunc dicetur quis perſonas accipere, quando in diſtributione bonorum, quæ ex iuſtitia debentur, non cauſam debitam, ſed rationes, & motiua ad finem, de quo agitur, impertinentia, conſiderat. Omnia enim, quæ ad rem non pertinent, nomine perſonæ comprehenduntur in propoſito. Sed eſt aduertendũ, poſſe aliquando contingere, quod id, quòd reſpectu vnius diſtributionis eſt cauſa debita, reſpectu alterius ſit motiuum impertinens. Si quis enim virum egregiè doctum, non tamen vſque adeo moribus compoſitum viro ſan-

De nomine acceptioperſonarum.

In gratuitis non habet locum acceptioperſonarum.

Quando dicatur quis perſonas accipere.

ſancto, ſed ignaro in optione alicuius cathedræ anteferret, non perſonarum acceptor haberetur, cum eruditio & non ſanctitas ſit potiſsima cauſa, propter quam quis cathedræ eſt præferendus. Secus autem eſſet, ſi talem virum doctum præferret in ea electione, in qua vir probitate cõſpicuus exigeretur. Itaq; quicũq; in diſtributione cõſiderat illam proprietatem perſonæ, propter quam id, quod confertur, eſt ei debitum, non eſt acceptor perſonarum, ſecus autem erit, ſi cõſideret aliam conditionem ad rem, quæ confertur, non congruentem, quanuis ſit conueniens reſpectu alterius. D. Thomas in concluſione huius articuli ſolùm dicit, acceptionem perſonarum eſſe peccatum: non autem declarat, an ſit mortale, vel veniale. Quia, vt manifeſtum, ex dictis relinquit, illam ex genere ſuo eſſe peccatum mortale: eſt enim peccatum contra iuſtitiam, &, vt dixit, q. 59. art. 4. omne tale, ex genere ſuo eſt mortale. Dico, ex genere ſuo. Nam ex æquitate materiæ, bene poterit aliquando contingere, quòd ſit veniale. Vt, ſi quis amicum minus dignum in electione ad officium, quod parum reipublicæ confert, præſtantiori præferret. Poteſt præterea probari, acceptionem perſonarum eſſe ex genere ſuo peccatum mortale ex pluribus teſtimonijs ſacræ ſcripturę, quibus ea grauiſsimè interdicitur & cauetur. Dicitur enim Deuteronom. cap. 1. Non accipietis cuiuſque perſonam. Et Iacobus cap. 2. ſuæ canonicæ: Nolite in perſonarum acceptione habere fidem. Et Leuit. 19. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. Quod etiam peccatum fuit quàm maximè ab antiquis Philoſophis reprehenſum, odioque habitum, vt patet ex eo, quòd Areopagitæ, vt refert Lucianus in Hermotimo, in tenebris iudicare fuerunt ſoliti, ne, ſcilicet, ad dicentes, ſed ad ea, quæ dicerẽt reſpicere poſſent. Et Ariſtot. libr. 1. Rhetoricorum, illam oratoriæ partem, quæ ad commouendos affectus expoſita eſt, condemnauit, Areopagum Athenienſium hac maximè ratione cõmendans, quòd illã à ſuo iudicio relegatã haberent. Socrates etiam ob id ſolùm ad æquitatis culmen euehitur, quod nec vxorem, nec liberos ad iudicium adducere voluit, cum de eius capite ageretur, ad excitãdam iudicum commiſerationem. A quo vitio Chriſtum fuiſſe immunem teſtati ſunt Phariſæorum diſcipuli, cum Herodianis dicentes: Non reſpicies perſonam hominis, &c. Matth. cap. 22.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum, dicit D. Thom. Non eſſe acceptionem perſonarum apud Deum: quia ea, quæ confert, non ex debito, ſed ex mera gratia conferuntur; & vbi non eſt debitum non poteſt eſſe ratio iniuſtitiæ, quæ in acceptione perſonarum includitur. Contra quam nonnulli Doctores tenent, rationem, propter quam in Deo non eſt acceptio perſonarum, non eſſe illam, quam D. Thom. aſsignat, ſed, quia ille, qui à Deo aſſumitur, eſt magis diſpoſitus. Quod affirmare videtur D. Hieronym. Abacuc cap. 2. in illa verba: Iuſtus autem ex fide viuit. Et quod hoc ita ſit dicendum probatur ex illo Actorum cap. 10. In veritate comperi, quòd Deus non eſt acceptor perſonarum, ſed in omni gente, qui timet Deũ, & operatur iuſtitiam acceptus eſt ille. Vbi D. Petrus vitium acceptionis perſonarum à Deo excludit, non quia confert non debita; ſed quia illa tribuit in omni gente, meliùs diſpoſito, & inuocanti ſe. Item D. Paulus ad Romanos. 2. cum dixiſſet; Tribulatio, & anguſtia in omnem animam operantis malum. Iudæi primum, & Græci; gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco; ſubdit ſtatim: Non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum. Quaſi ſignificans ob id in Deo non eſſe acceptionem perſonarum; quia reddit vnicuiq;, ſiue Iudæo, ſiue Græco ſecundũ opera ſua. Hoc tamen non obſtante, dico, ſententiam D. Thom. eſſe veriſsimã; quanuis & alia ſententia etiam habeat veritatem. Quod, vt intelligatur, aduertendum eſt, quod bona, quæ Deus hominibus impartitur, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, quę aliquod meritum ex parte noſtra præſupponunt. De quibus loquitur Paulus. 2. ad Timo. cap. 4. dum dicit: Bonum certamen certaui: curſum conſummaui: in reliquo repoſita eſt mihi coroua iuſtitiæ. Et dominus Geneſ. cap. 4. dum dixit ad Cain: Nonne ſi bene egeris recipies. Et Matthæ. 5. Merces veſtra copioſa eſt in cœlo. Merces enim ſem per correſpondet merito. Alia bona ſunt, quæ non præſupponunt in nobis meritum. Qualia ſunt, iuſtificatio impij, & omnia illa, quæ antecedunt ipſam iuſtificationem. Quo ſuppoſito dico, quòd quantum ad priora bona, bene poteſt Deus probari non eſſe acceptor perſonarum ex eo, quod illa confert meliùs diſpoſitis, vt rectè probant teſtimonia adducta ex Actis, & ex Paulo, ad Rom. 2. Cæterum, quantum ad bona ſecundi generis, de quibus intelligũtur loca à D. Tho. adducta in tertio argumento, quale eſt illud Matth. 24. Erũt duo in lecto vno; vnus aſſumetur, & alius relinquetur; ea ſolum ratione liberatur Deus ab acceptione perſonarum

In Deo nõ eſt acceptio perſonarũ, & quare.

Bona quæ Deus impartitur ſunt multiplicia.

narum, quòd non confert debita, sed gratuita. Hæc solutio est D. Augustini in Epistola ad Simplicianum. Adducitque illam Adrianus quodlib. 5. Sed est aduertendũ, quòd etiam in istis donis merè gratuitis secundum veram Theologiam est Deus adeò paratus ea hominib' impartiri, vt nullus, nisi, quia ex malitia sua non vult, ab illis exciperetur, iuxta illud: Ego sto ad ostium, & pulso. Et Iob. 25. Ipsi rebelles fuerunt. Propter quod dicebat D. Chrysostomus sermone. 8. de Resurrectione. Is Deum præsenté nõ habet, qui Dominum abesse compellit, & ille absentiam Christi sustinet, qui non quærit. De hac re videndus est D. Thom. in. 3. d. 25. q. 2. art. 1. quæst. 1.

ARTICVLVS. II.

¶ Vtrùm in dispensatione spiritualium locũ habeat personarum acceptio.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd in dispensatione spiritualium locum non habeat personarum acceptio. Conferre enim dignitatẽ Ecclesiasticam, seu beneficiũ alicui propter consanguinitatem, videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia consanguinitas non est causa faciens hominem dignum ecclesiastico beneficio. Sed hoc non videtur esse peccatum: cum hoc ex consuetudine prælati Ecclesiæ faciant: ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locũ habere in dispensatione spiritualium.

2 ¶ Pręterea, Pręferre diuitẽ pauperi videtur ad acceptionem personarum pertinere, vt patet Iac. 2. Sed facilius dispẽsatur cum diuitibus & potẽtibus, quòd in gradu prohibito contrahant matrimonium, quam cum alijs: ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere circa dispensationẽ spiritualium.

16. quæstio. 7. ca. Monasterium. de electione, & electi potestate. c. cũ nobis. c. cũ dilectus. 61. dist. c. Episcopus. c. Nec emeritis. c. Nullus. c. Obitum, c. Sacrorum canonum.

3 ¶ Præterea, Secundum * iura sufficit eligere bonum, non autem requiritur, quod aliquis eligat meliorem. Sed eligere minus bonum ad aliquid altius, videtur ad acceptionem personarum pertinere: ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

4 ¶ Præterea, Secundum * statuta Ecclesiæ eligendus est aliquis de gremio Ecclesiæ. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia quandoq; sufficientiores alibi inuenirẽtur: ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Iac. 2. Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi. Vbi dicit glossa * August. Quis ferat, si quis diuitẽ eligat ad sedem honoris Ecclesię, contempto paupere instructiore & sanctiore.

Epist. 1. ad Hier. declinãdo ad fin. tom. 2.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum * est, acceptio personarũ est peccatum, in quantum contrariatur iustitiæ. Quanto autem in maioribus aliquis iustitiam transgreditur, tãto grauius peccat. Vnde cum spiritualia sint temporalibus potiora, grauius peccatũ est personas accipere in dispensatione spiritualium, quàm in dispensatione tẽporalium. Et quia personarum acceptio est cum aliquid personæ attribuitur præter proportionem dignitatis ipsius, considerare oportet, quod dignitas alicuius personæ potest attẽdi dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundum se: & sic maioris dignitatis est ille qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationẽ ad bonum commune. Contingit enim quandoq; quòd ille qui est minus sanctus, & minus sciens, potest magis conferre ad bonum commune propter potentiam, vel industriam secularem, vel propter aliquid huiusmodi. Et quia dispensationes spiritualium principalius ordinantur ad vtilitatem communem, secundum illud. 1. ad Cor. 12. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatẽ: ideo quandoq; absque acceptione personarum in dispensatione spiritualium illi qui sunt simpliciter minus boni, melioribus præferuntur. Sicut etiam & Deus gratias gratis datas quandoq; cõcedit minus bonis.

Ar. præced.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod circa consanguineos prælati distinguendum est. Quia quãdoque sunt minus digni, & simpliciter, & per respectum

ctum, & bonum commune. Et ſic ſi dignioribus præferantur eſt peccatum perſonarum acceptionis in diſpenſatione ſpiritualium. Quorum prælatus Eccleſiaſticus non eſt dominus, vt poſsit ea dare pro libito: ſed diſpenſator ſecundum illud. 1. ad Corinthios. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti: & diſpenſatores miniſteriorũ Dei. Quandoque vero conſanguinei prælati Eccleſiaſtici ſunt æquè digni, vt alij. Et ſic licite poteſt abſque perſonarum acceptione conſanguineos ſuos præferre: quia ſaltem magis in hoc præeminent, quòd de ipſis magis confidere poteſt, vt vnanimiter ſecum negotia Eccleſiæ tractent. Eſſet tamen hoc propter ſcandalum dimittendum, ſi ex hoc aliqui exemplum ſumerent, etiam præter dignitatem, bona Eccleſiæ conſanguineis dandi.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd diſpenſatio matrimonij contrahendi principaliter fieri conſueuit propter fœdus pacis firmandum. Quod quidem magis eſt neceſſarium communi vtilitati circa perſonas excellentes. Et ideo cum eis facilius diſpenſatur abſque peccato acceptionis perſonarum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quantum ad hoc quòd electio impugnari non poſsit in foro iudiciali, ſufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem: quia ſic omnis electio poſſet habere calumniam. Sed quantum ad conſcientiam eligentis neceſſe eſt eligere meliorem, vel ſimpliciter, vel in comparatione ad bonum commune: quia ſi poteſt haberi aliquis magis idoneus erga aliquam dignitatem, & alius præferatur, oportet quòd hoc ſit propter aliquam cauſam. Quæ quidem ſi pertineat ad negotium, quantum ad hoc erit ille, qui eligitur magis idoneus: ſi vero non pertineat ad negotium id quod conſideratur, vt cauſa, erit manifeſtè acceptio perſonæ.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ille qui de gremio Eccleſiæ aſſumitur, vt in pluribus conſueuit eſſe vtilior, quantum ad bonum commune: quia magis diligit Eccleſiam in qua eſt nutritus. Et propter hoc etiam mandatur Deuteronomij decimo ſeptimò. Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non ſit frater tuus.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Di. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Accipere perſonas in diſtributione bonorum ſpiritualium, eſt grauius peccatum, quàm illas accipere in diſtributione bonorum temporalium. Probatur: Acceptio perſonarum in tantum eſt peccatum, in quantum contrariatur iuſtitiæ: ſed quanto aliquis in bonis maioribus iuſtitiam tranſgreditur, tantò grauius peccat: ergo qui accipit perſonam in diſtributione ſpiritualiũ grauius peccat, quam qui accipit in temporalibus; ſi quidem ille in maioribus bonis iuſtitiam tranſgreditur, quàm iſte.

¶ Secunda concluſio: Quandoque in diſpenſatione bonorum ſpiritualium illi, qui ſunt ſimpliciter minus boni, præferuntur melioribus ſine acceptione perſonarum. Probatur: Dignitas alicuius perſonæ poteſt attendi dupliciter. Vno modo ſimpliciter, & ſecundum ſe. Et ſic maioris dignitatis eſt ille, qui magis in ſpiritualibus gratiæ donis abundat. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Sed contingit aliquãdo, quod qui eſt minus ſanctus, & minus ſciens, poſsit magis conferre ad bonum cõmune, vel propter potentiam, vel propter induſtriam: ergo in hoc caſu qui ſimpliciter eſt minus bonus, erit præferendus meliori ſine acceptione perſonarum. Probo cõſequentiã: Nam diſpenſationes ſpiritualiũ principalius ordinantur ad bonum commune, iuxta illud Pauli. 1. ad Corint. 12. Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem.

Explicatio Articvli.

PRo explicatione huius articuli, qui præcipuus eſt in hac materia, aduertendum eſt, quòd ſpiritualia bona, quæ hominum miniſterio diſpenſari poſſunt, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt purè ſpiritualia, vt ſacramenta, ſacra doctrina, & virtus, atque gratia, quæ per huiuſmodi media

Bona ſpiritualia quæ diſpenſari poſſunt ſũt duplicia.

hominibus communicatur. Alia ſunt temporalibus admixta, vt ſacerdotium, beneficium, dignitas eccleſiaſtica, & aliæ prælaturæ, quibus homines in Eccleſia fungi ſolẽt. Et quanuis in priorum bonorum diſpenſatione acceptionis perſonarum peccatũ etiã contingere poſsit, vt ſi parochus, vel conclonator cui ex officio hoc munus incũbit, propter extrinſecos, & accidentarios reſpectus prædicaret, vel cõferret ſacramẽta, qui buſdam præ alijs nõ ſeruata proportione ad legitimam cauſam & rationem hæc adminiſtrandi; nihilominùs tamen potiſsima difficultas huius articuli non eſt de acceptione perſonarum, quæ in iſtorum bonorum diſpenſatione inueniri poteſt; ſed de illa, quæ inuenitur in diſtribuendis ſpiritualibus bonis ſecũdi generis, beneficijs, ſcilicet, vel dignitatibus eccleſiaſticis. Et quoniã acceptio perſonarum in hoc conſiſtit, quòd hæc bona non ſecundum dignitatem perſonarum, ſed ſecundum rationes impertinentes diſpenſentur, præferendo, vel minus dignos dignioribus, vel omnino indignos dignis, id circò ante omnia opus eſt explicare, quid ad hoc requiratur, vt quis beneficio eccleſiaſtico, aut dignitate dignus habeatur. Et dico generaliter, quòd requiruntur quatuor cõditiones. Prima eſt, habilitas, ſeu capacitas iuridica. Secunda honeſtas morum. Tertia ſcientia competens. Quarta & vltima, induſtria rerum agendarum. Per habilitatem, ſeu capacitatem iuridicam intelligamus ætatẽ legitimam, aliaſque qualitates, ſeu conditiones, quas ius petit, vel tãquã omnino neceſſarias, ad hoc, vt alicuius electio ſit valida, vel ad hoc, vt fiat ſine peccato mortali. Qualis eſt in Epiſcopo, quòd ſit ex legitimo toro natus, & Licentiatus in Theologia, vel in iure, aut ſaltim approbatus per aliquã vniuerſitatem. Et inſuper, quòd habeat triginta annos cõpletos, vt patet ex cap. cũ in cunctis. de electione, & ex concilio Tridentino ſeſsio. 7. de reformatione. In curato autẽ requiritur, q; attingat ſaltim vigeſimũ quintũ annum. Et ſic de alijs. De quibus latè Syluceſter. verbo. ætas, & verbo. beneficium. & verbo. electio. Per honeſtatem morum, intelligimus, quòd non ſit improbus, & vitioſus, ſine charitate Dei, ſaltim per modum habitus, & conſuetudinis. Per ſcientiam competentẽ intelligimus, quòd habeat earũ rerũ, quæ ad ſuũ officiũ ſpectant, ſufficientẽ cognitionem, vt debitè illud exercere poſſet. Ex quo fit, vt pro ratione officiorũ maior, vel minor ſcientia ſit neceſſaria. Et tandẽ per induſtriam rerum agendarũ intelligimus prudentiã, animique vigorẽ, atque applicationẽ ad ſolicitè agenda, quæ ſibi iuxta exigentiã ſui officij incumbunt. Ex quo infero primò, quòd eligere aliquẽ ſine iſtis cõditionibus, vel ſine aliqua illarũ, vbi ſunt alij, qui poſſunt eligi cum illis per ſe loquendo, eſt peccatum acceptionis perſonarum contra iuſtitiam diſtributiuam. Infero ſecũdo, quòd eo magis quis dignus habetur beneficijs eccleſiaſticijs, quo magis de iſtis conditionibus participauerit. Nec ad colligendum quis ſit dignior, ſatis erit, vnam conditionem aduertere: ſed opus erit omnes diligenter attẽdere, ponderareque illas ad inuicem in ordine ad principalem finem eius beneficij, vel dignitatis, quæ confertur. Poterit enim contingere, vt minus bonus in moribus, ſi præemineat in ſcientia, vel induſtria rerum agendarum ſit præferendus ſimpliciter digniori, vt dicit Diuus Thomas in iſto articulo.

Quæ ſint neceſſaria, vt quis habeatur dignus beneficio eccleſiaſtico.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm morum probitas ita ſit neceſſaria conditio ad hoc, vt quis cenſeatur dignus beneficio eccleſiaſtico, vt eligere, vel promouere improbum ad quodcunque munus eccleſiaſticum ſemper ſit peccatum mortale? Cuius dubitationis ſenſus non eſt, an huiuſmodi improbi homines poſsint habere dignitates eccleſiaſticas. Certũ eſt enim ſecundũ fidem, quòd peccatum mortale non ità reddit hominem totaliter inhabilem, & incapacem ad habendas dignitates, & beneficia eccleſiaſtica, vt non poſſit habere veram iuriſdictionem, & eſſe verum prælatum & parochum, ſicut alij homines iuſti, vt contra Vuitcleph, & alios hæreticos diffinitum fuit in concilio Conſtan. ſeſſione. 8. & 15. vt eſt videre apud Caſtrum in lib. contra hæreſes verbo. poteſtas. Sed quod quærimus ſolum eſt, an promouere & eligere homines peccatores ad beneficia eccleſiaſtica, ſemper ſit peccatum mortale. *Dubium.*

Et pro parte negatiua argumentor primò: Contingit ſæpæ ſæpiùs hominem vitio ſum, & peccatorem eſſe valde vtilem Eccleſiæ ſoliciteque adminiſtrare ſacramenta, & docere populum optime: ergo in hoc caſu non erit peccatum mortale illum eligere. Et confirmatur: Nam alias rariſsimi eſſent digni ad beneficia eccleſiaſtica, cum vix inueniri poſsit, qui non ſæpe peccet mortaliter. Imo in aliquibus regionibus maximè inter hæreticos & in montanis, non ſunt alij, qui velint & poſsint exercere curam animarum, niſi qui in publico peccato mortali ſunt conſtituti: ergo ſaltim in hoc caſu erit licitum eligere peccatores. Secundò: Sunt multa beneficia, quorũ miniſteria in peccato mortali, ſine nouo

Senſus quæſtionis. *1. argu.* *2. argu.*

peccato

peccato poſſunt exerceri, vt patet de cantoribus, de cuſtodibus ornamentorum Eccleſiæ, & de alijs, qui obligationem ex beneficio non habent, niſi recitare horas Canonicas: ergo eligere homines improbos, & peccatores ad huiuſmodi beneficia non erit peccatum mortale. ¶Vltimò: Deus ſæpe confert donum prophetiæ miraculorum, & ſimilia hominibus peccatoribus propter aliorum vtilitatem: ergo id etiam nos poſſumus facere in electione beneficiorum. Contrariam ſententiam tenent communiter omnes Doctores abſolutè dicentes, quòd quicunque confert quodcunque beneficium, vel eccleſiaſticam dignitatem homini peccatori, peccat mortaliter. Ità tenet Caietanus hîc, & in ſumma. verbo. electio. quem ſequuntur alij Summiſtæ. & Soto libro tertio de iuſtitia. quæſtione. 6. articulo ſecundo, concluſione ſecunda.

3. argum.

1. cõcluſio.

¶Sed, vt quid in hac re ſit dicendum, explicemus, eſt prima concluſio: Peccatores ità debent reputari indigni ad beneficia eccleſiaſtica, quæ habent annexam curam animarum, vel obligationem adminiſtrandi ſacramenta, quales ſunt Epiſcopi, & Curati, vt qui tales elegerint ſemper peccent mortaliter. Probatur primo ex Paulo. 1. ad Timoth. cap. 3. & ad Titum. 1. Qui deſcribens qualis debeat eſſe Epiſcopus primò omnium dicit: oportere Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, & ſine crimine, &c. Chriſtus etiam Dominus, Ioannis vltimò, traditurus Petro curam paſtoralem, priùs illum examinauit an haberet charitatem, dicens, Petre diligis me plus his? Cui Petrus reſpondit: Tu ſcis Domine, quia amo te. Et Chriſtus ad illum: Paſce oues meas. Item ratione ſic argumentor: Promouere peccatores ad huiuſmodi beneficia eſt applicare illos ad eos actus exercendos, quos ſine peccato mortali exercere non poſſunt: ergo eſt cooperari peccato, atque ex conſequenti fieri participem ſuorum delictorum. Quod & ſignificare voluiſſe videtur Paulus prim. ad Timotheum capit. quinto, dum dixit: Nemini manus citò impoſueris, nec communicaueris peccatis alienis. Quaſi dicat: ſi facilè ordinaueris indignos communicabis peccatis illorum. Nec valet, ſi dicatur, quòd poterit ſic electus redire ad meliorem mentem, vel abſtinere ab adminiſtratione ſacramentorum, dum fuerit in mortali, ponendo vicarium. Nam hoc eſt per accidens: & quãtum eſt ex vi electionis per ſe applicatur electus ad eos actus, quos ſine mortali exercere non poteſt. Præterea Epiſcopus, & parochus tenentur paſcere populum, non ſolum verbo, ſed etiam exemplo bonæ ædificationis: ſed qui eſt in peccato mortali, maximè ſi illud fuerit publicum, non ædificat, ſed potius ſcandalizat, iuxta illud Diu. Gregorij in paſtorali capit. ſecundo. Nemo ampliùs in eccleſia nocet, quàm qui peruerſe agens nomen, vel ordinem ſanctitatis habet. Delinquentem namque hunc nemo redarguere præſumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis peccator honoratur: ergo qui huiuſmodi peccatores ad talia beneficia eligit, peccat mortaliter. Tandem probatur concluſio, ex cap. cum in curatis. §. inferiora. de electione. Vbi dicitur, neminem eſſe eligendum ad beneficium cum cura animarum, qui non moribus commendandus exiſtat. Idem etiam habetur in capit. indecorum. & in capit. ſequenti: de ætate & qualitate ordinandorum. & alibi ſæpe, & in concilio Tridentino. ſeſſione vigeſima tertia, capitulo primo de reformatione, & ſeſſione. 24. cap. 12.

2. cõcluſio.

¶Secunda concluſio: De alijs beneficijs non eſt adeò certum, quod ſit peccatum mortale eligere ad illa homines prauos, & peccatores: eſt tamen probabiliſsimum. Et quidem, quod non ſit ità certum de iſtis beneficijs ſicut de illis, eſt res manifeſta, cum rationes, quæ procedunt de primis, non procedant de ſecundis. Sed quod hoc ſit probabiliſsimum probatur: Tum, quia iura eccleſiaſtica, quæ repellunt peccatores ab eccleſiaſticis beneficijs, vniuerſaliter loquuntur, nulla facta diſtinctione de curatis, & non curatis. Tum etiam, quia videtur notabilis irreuerentia, mancipare diuinis obſequijs, & quaſi offerre Deo famulum, & miniſtrum, qui ſit ipſi inimicus. Propter quod Leuitici capit. 11. quibuſcunque miniſtris Leuitici ordinis dicebat Dominus: Sancti eritis, quia ego ſanctus ſum.

Ad. 1. arg.

¶Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpondetur, quòd quanuis contingat aliquando hominem peccatorem eſſe vtilem Eccleſiæ, quantum ad ſubſtantiam operum, quæ facit; adhuc tamen cenſetur indignus, qui ad beneficium eligatur; quia ea opera non facit modo grato Deo. Ad confirmationem reſpondetur, negando ſequelam. Multi enim ſunt, qui per Dei gratiam regulariter viuunt ſine peccato mortali, quanuis aliquando ex humana fragilitate peccent. Præter quam

quod ad hoc; vt electo rectè faciat electionem; non eſt neceſſarium; quod ſit omnino certus eligendum eſſe in gratia, ſed ſatis eſt id more humano noſſe, quantum humana fragilitas patitur. Quem enim non nouimus peccatorem & indignum, iudicare debemus iuſtum, & dignum, vt dicitur in capit. vnico. de ſcrutinio. Si verò contigerit in aliqua regione, nullum eſſe idoneum ad adminiſtranda ſacramenta, niſi qui ſit in peccato mortali, permittendus erit tunc pro communi bono populi, & regionis illius miniſterium accipere ad modũ, quo permittuntur meretrices: Nec qui in hoc caſu peccatorem eligit, eius participat peccato; quia quantum eſt ex ſe eum ad bonum ordinat, & applicat. Quòd autem electus abutatur poteſtate ſibi tradita licitè permittitur, nec tenetur elector id cauere: ſicut quando ſunt alij, qui volunt & poſſunt ſine peccato adminiſtrare. Sed iſte caſus eſt multum per accidens; & nos loquimur in concluſionibus de ijs, qui per ſe & regulariter contingunt. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam, licèt miniſtrare in minoribus quo ad ſingulos actus, non ſit peccatum mortale, tamen deputare aliquem ad id, quaſi ex officio in mortali exercendum, eſt notabilis irreuerentia facta Deo, atque ſufficiens ad inducendam culpam mortalem. ¶ Ad vltimum reſpondetur, negando conſequentiam. Nam prophetia, & ſimilia dona non ordinantur intrinſecè ad actus ſacros, qui pertineant ad cultum Dei, ſicut ordinantur beneficia Eccleſiaſtica. Vel ſecundo reſpondetur, quòd Deus tanquam dominus abſolutus, in cuius manu ſunt omnia corda hominum, pro ſua voluntate ſecundum abyſſum ſuorum iudiciorum, poteſt eligere quem voluerit ad quamcunque dignitatem. Prælati autem eligentes non debent hoc attendere, ſed ſecundum regulas magis ſpeciales iudicare, curareque tanquam fideles diſpenſatores, vt tales miniſtri Deo inſeruiant, qui ei ſint grati. Et hæc dicta ſint de honeſtate morum, quæ requiritur ad dignitatem miniſtri.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

Dubium. ¶ De ſcientia competenti eſt ſpeciale dubium, an Theologia reddat hominem magis idoneum ad Epiſcopalem dignitatem, quam iuris prudentia. Hoſtienſis & Abbas ſupra capit. 1. de conſanguinitate, & affinitate, quos etiam ſequuntur alij Canoniſtæ ſuam rem agentes, dixerunt priſcis temporibus, quando hæreſes vigebant in Eccleſia Epiſcopos debuiſſe eſſe Theologiæ peritos, vt contra hæreticos diſputare, & eorum argumenta ſoluere optimè ſcirent. At verò nunc vbi hæreſes non vigent iuris prudentes eſſe præferendos, tanquã illi, qui de Eccleſiaſtica, & politica gubernatione, quæ præcipue eſt neceſſaria plus callent. Cæterum hæc ſententia meo iudicio non ſolum eſt falſa, ſed & periculoſa, & Eccleſiæ pernicioſa. Quod affirmare non auderem, ne propriam cauſam agere iudicaret, niſi vſque adeo eſſent aperta teſtimonia ſacræ ſcripturæ, & manifeſtæ rationes ad id conuincentes, vt omnem ſuſpicionem procul amoueant. Primum argumentum ad id probandum deſumitur ex ipſo nomine paſtoris, quod proprium eſt Epiſcoporum, vt conſtat ex multis locis ſacrarum literarum, maximè exillo Pauli ad Epheſi. 4. Dedit quoſdam paſtores, & Doctores, &c: ſed proprium & præcipuum munus Eccleſiaſtici paſtoris eſt ſcripturæ eloquia reuoluendo, recolere, ac meditari, vnde doctrinæ pabulum gregi ſubminiſtret, vt autor eſt D. Hieronymus, & refertur in cap. ſi quis. 36. diſtinctio. vbi dicit: Duo ſunt Pontificis opera, vt adeò diſcat, legendo ſcripturas diuinas, & ſæpius meditando, vt populum doceat, quod non ad iuris peritum, ſed ad Theologum pertinet. Secundò: Præcipuum munus Epiſcopi eſt prædicare, atque legere Euangelium, vt dicitur in concilio Tridentino, ſeſsione. 5. cap. 2. & ſeſsio. 24. cap. 4. de reformatione, & in concilio Chartag. 4. & refertur in cap. Epiſcopus. 38. diſtinct. Vbi dicitur: Epiſcopus nullam rei familiaris curam ad ſe reuocet, ſed lectioni, orationi, & verbo prædicationis tantummodo vacet. Idem etiam habetur in concilio Remen. cap. 14. &. 15. ſed hoc non pertinet ad Canoniſtas, vt conſtat, ſed ad Theologos: ergo Theologia ex ſe reddit hominem magis idoneum ad dignitatẽ Epiſcopalem. Tertio. Officium Epiſcopi non ſolum eſt extirpare hæreſes, ſed etiam prædicare, docereque populum myſteria fidei, & præcepta morum, ex Euangelio, & ex ſcriptura, vt conſtat ex concilio Tridentino locis citatis: ſed hoc eſt proprium munus Theologorũ, cũ ad Canoniſtas nõ pertineat perſcrutari ſcripturam, ſed decreta pontificia: ergo. Et confirmatur: Ad Epiſcopum propriè pertinet paratum eſſe ad reddendam rationem eius, quæ in nobis eſt fides, vt dicit Petrus in ſua Canonica: ſed hoc non poteſt efficere iuris peritus: ergo non ſolum quando ſunt hæretici, ſed ſemper etiam præſtat Epiſcopum eſſe Theologum.

Sententia Canoniſtarum.

Sententia autoris.

logum. Vltimò: Epiſcopi in ſua conſecratione olim, ſecundum cæremoniale antiquum, interrogabantur, an vtrunque ſcirent teſtamentũ, vt Richardus quodlib. 4. & Syluester in Summa. verbo. Epiſcopus. numero. 5. adnotarunt: licet iam collapſis temporibus non interrogentur; niſi, an velint ſe diuinæ ſcripturæ ſenſibus accõmodare, & quæ inde hauſerint plebem docere? quod vtrunque ad Theologum, & non ad Canoniſtam ſpectat: ergo per ſe loquẽdo, Theologus præſtat iuris perito. Dixi per ſe loquendo. Nam per accidens contingere poterit, vt Canoniſta merito præferatur Theologo, tunc, ſcilicet, quando habuerit inſignem prudentiam in rebus gerendis, egregiumque zelum animarum. Imò qui in his fuerit præcipuus, licet non ſit adeò Theologus, vel Canoniſta poterit ſæpe ſæpiùs præferri vtrique. Per prudentiã enim, & ſanctum zelum facilè ſupplebit defectum Theologiæ, vel iuriſprudentiæ, conſtituendo idoneos miniſtros. Et condignitas perſonæ ad Epiſcopale officium, non ex peritia tantum, ſed etiam ex alijs circunſtantijs in ordine ad finem ipſius venit conſideranda, vt diximus in ſuperioribus. Tametſi ille, in quo hæc omnia excellentia doctrinæ illuſtraret maiori iure ſuper Eccleſiæ cãdelabrum eſſet conſtituendus: Nec obſtat, quòd Theologus non ſit ità aptus, & idoneus ad ditimendas, & iudicandas lites. Nã cum hoc non pertineat per ſe ad Epiſcopũ, ſed per accidens, ſuppleri melius poterit per alios, quàm munus prædicandi, & docendi, quod eſt proprium ipſius. Ex dictis infertur Theologos per ſe loquendo, & cæteris paribus, etiam eſſe aptiores ad beneficia curata, quàm Canoniſtas, cum parochi aſſumantur ad partem curæ Epiſcopalis, debeantque prædicare, & docere populum, vt dicitur in cõcilio Tridentino locis citatis.

Theologi cæteris paribus ſunt aptiores ad Eccleſiaſtica beneficia.

¶ His conſtitutis, circa primam concluſionem huius articuli ſunt multæ ac graues difficultates. Prima eſt, an quando multi digni concurrunt ad idem beneficium, ſit peccatum mortale acceptionis perſonarum, eligere minus dignum, prætermiſſo digniori? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, aliud eſſe quærere, vtrùm electio ſit valida, & firma, ità, vt reſcindi, aut reuocari nõ poſsit? Aliud, vtrùm ſit licitè, & abſque peccato mortali facta? Et aliud, vtrùm eligens minus dignum aliquam teneatur facere reſtitutionẽ? De primo non agimus in præſenti, cum iam ſupra quæſtione præcedenti, ar. 2. circa ſolutionem ad quartum argumentum D. Thomæ, explicuerimus, quod ſtando in iure communi, & antiquo ad hoc, vt electio ſit valida, & firma, nec reuocari poſſit, regulariter loquendo, non requiritur q̃ electus fuerit dignior, ſed ſatis eſt, quòd eligatur dignus. Quod etiam docet D. Thom. in hoc articulo in ſolutione ad tertiũ. Dixi regulariter loquẽdo, ad vitandas varias opiniones Canoniſtarum, dicentiũ, quod in aliquibus poteſt reuocari electio, ex eo ſolum, quòd non fuerit dignior electus. De quibus videndus eſt Couarruuias, regula, peccatũ. par. 2. §. 7. num. 3. Dixi etiam, ſtando in iure antiquo. Nam ſecundum ius modernum, ſi Epiſcopus eligat in parochum minus dignum, relicto digniori, poterit electio reuocari per Metropolitanum, reuocaturque in praxi dando beneficium digniori relicto, iuxta proprium motum Pij Quinti de hac re ſpecialiter editum, ſub anno. 1566. Nec etiã agimus de tertio, cum eodem loco fuerit ſimiliter diſputatum, an qui eligit dignũ prętermiſſo digniori teneatur aliquid reſtituere, reſponſumque fuerit affirmatiuè: maximè in illis beneficijs, quę oppoſitione obtinentur. Sed quod quærimus eſt, an qui eligit minus dignum in ipſa electione peccet mortaliter, peccato acceptionis perſonarũ? Quod quanuis eodem loco fuerit ſimiliter tactum, non tamen fuit ita ex propoſito diſputatum, ſicut diſputabitur in præſenti, vbi eſt proprius locus illius. Et eſt ſermo tã de electoribus, quàm de patronis habentibus ius præſentandi, & de renuntiantibus, vel reſignantibus in fauorem alterius, & de confirmante, vel approbante electionem præſentantis, vel reſignantis. Non enim eſt omnium vna & eadem ratio. Non autẽ loquimur de illis, qui vel eligunt, vel præſentant indignum. Nam hos certum eſt peccare mortaliter; cùm, vt dicitur in cap. graue nimis. de præbẽdis. hoc cedat in magnũ detrimentũ eccleſiarũ, in notabilemq; iniuriã dignorũ. Et licèt gloſſa ibi. verſi. ſuſpendãtur. dicat, electionẽ indigni eſſe validã, reuocariq; nõ poſſe, niſi alias eſſet irregularis, cõtrariã eſt verũ, ſcilicet, q̃ quãuis talis electio nõ ſit in ſe irrita, poteſt tamẽ, & debet irritari, vt colligitur ex cap. nonnulli. de clericis nõ reſidẽtibus. & habetur expreſſe in cõcilio Tridentino. ſeſsione. 7. cap. 3. de reformatione. Vbi etiã renouãtur pœnæ in illo cap. graue nimis. impoſitæ cõtra eligẽtes indignũ. Itaq; tota difficultas huius articuli cõſiſtit in explicãdo, an quãdo multi digni concurrũt ad idẽ beneficium ſit peccatũ mortale eligere minus dignum digniori relicto? Et pro parte negatiua argumentor. 1. ex Paulo. 1. ad Timotheum. cap. 3. & ad Titum. 1. Vbi de

Dubiũ grauc.

Explicatur ſenſus quæſtionis.

Puncta difficultatis.

1. argum.

eligendo in Epiſcopum, ſolum dicit, quòd ſit prudens, ſobrius, pudicus, & doctus; non autem dicit, quòd ſit prudentiſsimus, &c: ergo ex mente Pauli non eſt neceſſarium eligere digniorem, ſed ſat erit eligere dignum. Et confirmatur ex capit. monaſterium. 16. quæſtione. 7. & ex capit. cum nobis. de electione. vbi dicitur, ſatis eſſe, quòd electus non ſit malus, & indignus, licèt non ſit adeo eminens, ſicut cæteri.

2. argum. ¶Secundò: Non tenemur nobis eligere meliora, nec ſemper facere quod melius eſt: ergo multo minus tenebimur elige re Eccleſiæ meliores miniſtros, & vtiliores, modò eligamus conuenientes. Probo conſequentiam: Quia ſecundum ordinem charitatis, magis tenemur prouidere nobis, quam alijs, maximè in rebus ſpiritualibus. Et confirmatur: Per electionem digni ſatis prouidetur vtilitatibus Eccleſiæ, ſi quidem datur miniſter debitus iuxta rationem ſtipendij deſignati: ergo nullum eſt peccatum

3. argum. in tali electione. ¶Tertiò: Per hoc, quod aliquis dignus eligatur, ad beneficium, prætermiſſo digniori nulla fit iniuria Eccleſiæ, nec digniori prætermiſſo: ergo nullum eſt peccatum. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur, quo ad primam partem, ex eo quòd eligendo dignum datur Eccleſiæ quantum debetur pro ratione ſtipendij; & quo ad ſecundam partem, quia dignior non habet ius iuſtitiæ ad hoc, vt eligatur, aliàs ipſum prætermittẽs teneretur ad reſtitutio

Vltimũ argumẽtum. nem, quod Doctores non concedunt. ¶Vltimò: Si conferens beneficium digno prætermiſſo digniori peccaret mortaliter, ſequeretur, quòd electores tenerentur ſemper exquirere omnium digniſsimum, & quòd patroni habentes ius præſtandi tenerentur præſentare digniorem, quem poſſunt habere; & ſimiliter, quòd reſignantes, aut renuntiantes beneficium in fauorem alterius, tenerentur ſemper renuntiare in fauorem dignioris, nec ſatis eſſet renuntiare in fauorem digni: imò ſequeretur, quod eſſent iniuſta ſtatuta quarundam eccleſiarũ, quibus cauetur, ne eligantur extranei ab illa Eccleſia, vel oppido, vel familia, cum ſæpe contingat extraneos eſſe digniores: hæc autem omnia ſunt abſurda, & contra cõmunem praxim: ergo.

¶ Propter hæc argumenta multi Doctores dicunt, quòd eligentes minus dignum relicto digniori non peccant, ſaltim mortaliter. Ita tenet gloſſa ſuper capit. licèt. 8. quæſtione prima, & ſuper capit. conſtitutis. de appellatio. verſiculo magis. & capit. 3. de iure patronatus. & capit. 2. de officio cuſtodis. quam ſequuntur alij, vt refert Couarruuias. regula peccatum, parte. 2. §. 7. numero. 3. Fauet etiam aliquo modo huic ſententiæ Caietanus in ſumma. verbo. beneficium. & verbo. electio. & in iantaculo. 12. quæſtione. 4. Dicit enim, quòd per ſe loquendo, non tenentur electores eligere digniorem, quamuis de per accidens ad hoc teneantur ſub mortali. Et ratio illius eſt: Nam beneficium per ſe loquendo, eſt onus laborioſum, impoſitum beneficiato: excludere autem digniorem ab onere atque labore nullum eſt peccatum, ſed per accidens ratione annexi ſtipendij, & honoris tẽporalis, quæ ſecundum iuſtitiam diſtributiuam ſunt conferenda dignioribus, fit grauis iniuria illis, ſi prætermittantur; & ſic per accidens eſt peccatum mortale.

Sententia gloſſæ & aliorum. ¶Sed pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quòd, quanuis in ſacerdotalibus muneribus eccleſiaſticiſque beneficijs ac dignitatibus, quæ ad eccleſiarum obſequia pertinent, potiſsimum habeatur ratio iuſtitiæ commutatiuæ, quæ in hoc cõſiſtit, quòd ſunt quædam ſtipendia atque mercedes datæ miniſtris pro vigilantia, & laboribus in vtilitatem, & commodũ eccleſiæ impenſis, iuxta illud Num. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas in poſſeſsionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Et paulò inferiùs, de decimis dicitur, quòd ſunt pretium pro miniſterio, quo ſacerdotes ſeruiunt in tabernaculo teſtimonij, propter quod Chriſtus Lucæ cap. 10. cùm Apoſtolos tanquam meſſores, & operarios dimitteret in orbem, ſubiũgit: In eadem autem domo manete edentes & bibentes, quæ apud illos ſunt: dignus eſt enim operarius mercede ſua. Quaſi ſignificans ſuſtentationem ex iuſtitia commutatiua ſibi deberi; ſiquidem redditio mercedis ad hanc iuſtitiam pertinet. In quã etiam ſententiam dixit Paulus. 1. ad Corint. 9. Neminem ſuis ſtipendijs militaſſe vnquam, citans illud Deuteronomij. 25. Non alligabis os boui triburanti, affirmanſque propter nos id fuiſſe ſcriptum. Vnde ſubdit: Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt carnalia veſtra metamus? Quibus verbis commutatiuam iuſtitiam inſinuari, nemo eſt qui ambigat. Et prima ad Timotheum quinto. Qui bene, inquit, præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. Non dixit: Qui boni ſunt, nequis falleretur, exiſtimans perſonis ipſis ob ſua merita per iuſtitiam tantum diſtributiuam honores ac præbendas deberi: ſed

Beneficia ſunt ſtipendia.

ri: ſed, qui bene præſunt; vt diſceremus beneficium dari potiſsimum propter officium, ad modum iuſtitiæ commutatiuæ, iuxta verbum eiuſdem in eodem loco, qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt, & qui altario deſeruiunt cum altario participant. Itaque eſt veluti quidam contractus ad iuſtitiam commutatiuam pertinens inter Eccleſias, ex vna parte, & beneficiatos & miniſtros ex alia. Illæ præſtant ſtipendia & honores pro miniſterijs, & iſti obligant ſe ad exhibenda conuenientia officia pro præmijs acceptis, à quibus ſi defecerint peccabunt contra iuſtitiam commutatiuam, & erunt obnoxij reſtitutioni. Sed quanuis potiſsimum in his beneficijs habeatur ratio iuſtitiæ commutatiuæ, vt modò dicebam, negari non poteſt, nec debet, quin etiam ſacerdotia & Eccleſiaſticæ præfecturæ ſpecimen habeant bonorum cõmunium, benemeritis Eccleſiæ iuxta illorum dignitatem, & excellentiam, ſecundum rationem iuſtitiæ diſtributiuę, conferendorũ, vt latè probatum eſt ar. 2. quæſtionis præcedentis, circa ſolutionem ad quartum argumentum D. Thomæ.

1. cõcluſio ¶Hoc conſtituto ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Eligere minus dignum, relicto digniori ad beneficia, quæ habent annexam curam animarum, vel aliã gubernationem perpetuam, per ſe loquendo, eſt peccatum mortale. Dixi notanter, ad beneficia, quæ habent curam animarum annexam, nam de alijs non eſt ità certum. Imo Soto libr. 3 de iuſtitia, quæſtione. 6. ar. 2. generaliter dicit, non eſſe peccatum mortale prætermitere digniorem in prouiſione illorum beneficiorum, quæ nec habent annexam curam animarum, nec gubernationem perpetuam. Quia in ordine ad hæc adeo parum requiritur de dignitate perſonæ, vt omnes, qui ſunt digni, ſint ferè æque digni. Cuius ſententiam ego verã exiſtimo: ſaltem in ijs, quæ ſine concurſu prouidentur. Nam in canonicatibus, & alijs beneficijs, ad quæ plurium oppoſitorum numerus concurrit, non dubito eſſe peccatum mortale, prætermittere notabiliter digniorem: cùm grauis ei fiat iniuria, in hoc, quòd impeditur à conſequutione eius, quod ſecundum ſtatuta Eccleſiæ ſibi debetur. Dixi etiam, perſe loquendo: nam per accidens bene poterit contingere, quòd non ſit peccatum mortale eligere minus dignum etiam ad beneficia curata, relicto digniori, ſcilicet, vel ratione ignorantiæ, vel quia Epiſcopus longa experientia eſt certus eum, quem eligit, eſſe ſatis dignum. Tunc enim, licèt alter appareret dignior, de quo non eſt ita certus, ſine peccato mortali poſſet eligere minus dignum: cum certum ſecundum prudentiam præferendum ſit dubio. Similiter non erit peccatum mortale præferre minus dignum, quando exceſſus dignitatis eſt paruus: quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. In omnibus alijs caſibus ſemper quòd præfertur minus dignus digniori, eſt peccatum mortale acceptionis perſonarum, vt dicitur in prædicta concluſione. Quã tenent cõmuniter omnes Doctores, D. Tho. hic in ſolutione ad tertiũ, & infra q. 185. arti. 3. & quodl. 4. arti. 15. & quodl. 6. ar. 9. & ſuper. 21. c. Ioã. lectio. 3. Alexander Alenſis. 2. p. q. 119. membro. 1. Summa Angelica. verbo. acceptio perſonarũ. §. 6. Altiſiodorenſis lib. 2. tract. 33. cap. 3. art. 4. Sylueſter. verb. reſtitutio. 3. §. vltimo, & verbo. acceptio perſonarum. §. 2. Maioris in. 4. d. 24. q. 3. Adrianus in materia de reſtitutione. in peculiari quæſt. de collatione officiorum, & beneficiorum Eccleſiæ. Qui citat pro eadem Hoſtienſem, Ioannem Andreã, Archidiaconum, & Laurentium. Eandẽ tenet D. Antoninus. 2. p. tit. 1. cap. 20. §. 1. Gabriel in. 4. d. 15. q. 7. ar. 3. dub. 2. concluſione 2. & Caietanus hic & in ſumma. verbo. acceptio perſonarum. Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 2. concluſione. 9. Couarruuias in regula. peccatum, part. 2. §. 7. numero. 3. qui plures alios Canoniſtas citat pro eadem ſententia. Et eſt mirum, quòd ferè omnes Epiſcopi tenent contrariam, illique in practica adhærent, quanuis ferè nullus ſit, qui eam ſequatur, adeò potens eſt vitium acceptionis perſonarum. Poſſem ad hanc ſententiam probandam plures & efficaciſsimas afferre rationes, niſi ille à nobis articulo ſecundo, quæſtionis præcedentis circa ſolutionem quarti argumenti Diu. Thomæ in probatione primæ concluſionis fuiſſent adductæ. Quare pro nunc ſolum ſufficiat, quòd, niſi in diſpenſatione beneficiorum haberetur exacta meritorum ratio, nemo eſſet, qui literarum ſtudia ſequeretur, nemo, qui alijs imbueretur moribus. Ex quo quanta detrimenta Eccleſiæ Chriſti ſuccreuerint, hæreſum peſtes, & animarum pericula teſtantur. Preterquam quòd illa virtus, quæ iubet ſeruare in præmijs proportionem, quæ eſt in meritis, admonet ſubinde, vt optimus qui rationabili diligentia inueniri poteſt cæteris præferatur. Facere autem cõtra iuſtitiam ex genere ſuo eſt peccatũ mortale, vt docet D. Tho. in hac 2. 2. q. 59. ar. 4. Videte de hac re Inno. in cap. dudum el. 1. de electione.

2. cõcluſio. ¶Secunda concluſio: In collatione beneficiorum non tenetur quis eligere digniorem, qui metaphyſicè poteſt haberi, ſed qui moraliter & commode ſecundum ſtatuta & leges iuſtas vniuſcuiuſque Eccleſiæ inuenitur. Itaque vbi eſt ſtatutum, vt eligatur aliquis ex concurrentibus ad examen intra certum tempus publico edicto deſignatum, non tenetur elector, imò nec poteſt, eligere digniorem, qui non concurrat; ſed debet eligere digniorem ex illis, qui intra id tempus fecerint oppoſitionem: iam enim illi habent ius, vt ſibi, & non alijs, beneficium conferatur. Si quis autem quærat, an iſtæ, & ſimiles leges ſint iuſtæ? reſpondeo, quòd ſemper debent præſumi iuſtæ, quando fuerint conſuetudine receptæ, & prælati non contradicunt. Maximè, ſi iure communi approbentur, vt videtur approbari conſuetudo de non eligẽdis extraneis ab ea Eccleſia, cuius eſt beneficium, vt cõſtat ex Epiſtola ſecunda Cæleſtini Papæ ad Epiſcopos Galliæ ca. 5. & ex beato Leone Epiſtola. 82. cap. 5. & ex beato Gregorio, vt habetur in cap. nec emeritis, & in cap. nullus inuitis, & in cap. obitum. 61. diſtinct. Vbi habetur, quòd non ordinetur Epiſcopus extraneus, quando ex clericis eiuſdem Eccleſiæ reperitur aliquis dignus. Specialiter etiam habetur hoc ipſum in cap. in nomine Domini. 23. diſt. de electione ſummi Pontificis. Vbi dicitur, quòd ſolum is eligatur ex clericis Romanæ Eccleſiæ. Imo in cap. oportebat. & in cap nullus. 79. diſtinctione, expreſſe dicitur, quòd nemo promoueatur ad pontificatum, niſi ex Cardinalium collegio, ſi ibi fuerit repertus aliquis idoneus. Vnde miror, quòd Soto dixerit, nullam eſſe legẽ, quæ præcipiat non eligere ſummum Pontificem, niſi ex collegio Cardinalium. Verũ eſt, quòd iſta decreta non ità obligant Cardinales, vt ex rationabili cauſa non poſsint eligere in Pontificem aliquem non Cardinalem, vt ſæpe fuit factum.

1. Corolla. ¶Ex dictis infero primò, regulariter loquendo, non teneri electorem, quærere digniorem inter eos, qui iam fuerint alijs Eccleſijs eiuſdem ordinis deputati, cum iſti non commode poſsint à ſuis Eccleſijs paſſim dimoueri. Imo Euariſtus Papa in Epiſtola ſecunda, ad Epiſcopos Ægypti, quæ refertur in cap. ſicut vir. 7. q. 1. dicit, Epiſcopos non eſſe mutandos ab vna Eccleſia in aliam abſque ingenti neceſsitate. Tùm ne detur occaſio ambitioni: tum etiam, vt Eccleſiæ perfectius ſeruiatur. Dixi regulariter loquendo; nam ex rationabili cauſa bene poterit Epiſcopus mutari ab vna ſede in alteram, vt dicitur in cap. mutuationes, eadem cauſa & quæſtione. Imò poterit contingere caſus, in quo elector teneatur eligere digniorem ad vnam Eccleſiam, etiam ex illis, qui in alijs minoris momenti fuerint occupati. Sed hæc omnia electoris prudentiæ relinquuntur. ¶Infero ſecundo, quòd ſi contingat ſimul vacare duas Eccleſias, vel Epiſcopatus, quorum vnus eſt pinguior in redditibus, & alius magis indigens cura paſtorali, non erit dignior eligendus ad pinguiorem Epiſcopum, ſed ad eum, qui magis indiget, vt notat bene magiſter Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 2. circa. 9. concluſionem. In his enim electionibus potius eſt habenda ratio profectus animarum, quam reddituum temporalium, cũ finis principalis electoris non debeat eſſe ditare, vel præmiare electum, ſed prouidere maiori neceſsitati animarum, vt diximus in ſuperioribus. 2. Corolla.

¶Infero tertiò, quòd quando ſunt plures electores, & electio fit ad plura ſuffragia, ſi contigerit rem eo eſſe deuolutam, vt aliquis electorum ſit certus quòd dignior non eligetur, etiam ſi ipſe ei ſuum ſuffragium præſtet, & ex altera parte eſt probabile periculum, quòd ipſo ſuffragante pro digniori ea pars præualebit, quæ vult eligere omnino indignum; poterit tunc ad obuiandum electioni indigni; imò tenebitur præſtare ſuffragium digno, relicto digniori; ſi ſit aliqualis ſpes, quòd eo modo electio indigni euitabitur, & eligetur dignus. Et eſt hoc verũ adhuc, ſi iurauerit ſe electurum digniorem. Semper enim iuramentum eſt intelligendum, ſuppoſito, quòd poſsit illum eligere, habita ratione maioris vtilitatis Eccleſiæ, quæ ſemper præ oculis eſt habenda. 3. Corol.

¶Tertia concluſio: Id quod diximus de electoribus, dicendum eſt etiam de patronis habentibus ius præſentandi, ſcilicet, quòd tenẽtur ſub mortali præſentare digniorem inter illos, qui ſecundum leges, & ſtatuta iuſta talis patronatus, præſentari poſſunt. Hæc concluſio probatur ex concilio Tridẽtino, ſeſsione. 24. cap. 1. de reformatione. Vbi generaliter dicitur, omnes qui habent quodcunque ius ad præſentationem Epiſcoporum, teneri ſub mortali, procurare diligenter, vt dignior promoueatur. Et in ca. 18. de patronis Eccleſiæ. dicitur, teneri ſimiliter, præſentare digniores ad parochiales Eccleſias. Et ratio eſt manifeſta: Nam omnia incommoda, quæ ſequũtur ex eo, quòd electores non eligant digniorem, ſequuntur etiam ex hoc, quod patroni non præſentẽt digniorem. Et item: Nam etiam patroni ſuo modo ſunt diſpenſatores bonorũ Eccleſiæ, ipſiſ- 3. Cõcluſio

ipſiſque incumbit de miniſtris prouidere. Quicunq; autem principis œconomus, & diſpenſator, qui quos poteſt optimos ſeruos eodem ſtipendio in ſeruitium domini ſui, non adducit, reus profecto erit, aut effractæ fidei, aut neglectæ prudentiæ. ¶ Sed contra iſtam concluſionem eſt argumentū deſumptum ex cap. monaſterium. 17. q. 7. vbi dicitur, quòd qui monaſterium, vel oratorium canonicè conſtruxerit ex ſuis bonis, poterit ei præficere presbyterum, quem voluerit, dummodo malus non extet. Et in Concilio Tridentino loco proximè citato, cùm de patronis eccleſiaſticis dictum fuiſſet, quòd tenentur digniorē præſentare, à patrono laico ſolum exigitur, quòd præſentet idoneū: ergo ſaltim loquendo de laicis patronis dicendum erit, quòd non tenentur ſub morta li præſentare digniores, ſed ſatis erit præſentare dignos. ¶ Et ratione ſic argumentor: Patronus laicus ideò habet ius præſentandi, vel quia conſtruxit, vel quia dotauit eccleſiā ex proprijs bonis: ergo, ſine vllo pecca to poterit applicare redditus, & præfecturam illius eccleſiæ, cui voluerit, dummodo ſit dignus, & idoneus. Probo conſequentiā: Nam quilibet eſt rei ſuæ moderator & arbiter, poteſtq; de illa prout voluerit diſponere, ſine vitio acceptionis perſonarum, & ſine aliqua iniuſtitia, maximè cum nulla fiat iniuria eccleſiæ, ſiquidem illi datur miniſter dignus, non ex bonis eccleſiæ, ſed ex bonis patroni alendus, & ſuſtentandus. Et quod dicimus de patrono dotante, vel conſtruēte per ſe ipſum eccleſiam, videtur etiā dicendum de hæredibus, qui in eodem iure ſuccedunt. ¶ Propter hæc argumenta, & ſimilia Cæſar Lambert. 2. de iure patronatus. p. 1. q. 10. art. 3. num. 17. cum nonnullis Canoniſtis affirmat, patronos non teneri præſentare digniorē, ſed ſat eſſe præſentare dignū. Et, vt ingenuè fatear, videtur mihi hæc ſententia valde probabilis, loquendo de illis patronis laicis, qui ideò habēt ius præſentandi, vel quia conſtruxerunt, vel quia dotauerunt eccleſiam. Nam de illis, qui hoc priuilegio gaudent ex ſola ſummi Pontificis conceſsione, non eſt cur alio modo loquamur, quam de ipſo ſummo Pontifice. Quanuis & probabilius & ſecurius exiſtiment affirmare, vniuerſaliter de omnibus, quòd ſemper tenentur præſentare digniorem, vt affirmant Couarruuias Soto & alij communiter.

¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, quòd iura illa ſolum probant præſentationem minus digni validam eſſe, recipiendamque in foro exteriori, quo ad patronos laicos, vt dicemus in. 4. concluſione. Cùm hoc tamen ſtat, quòd ipſe patronus in conſcientia peccet mortaliter præſentando minus dignum. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd licèt eccleſia fuerit dotata ex bonis patroni, tamen poſtquam iam illa bona trā ſierunt in ius & poteſtatem ipſius eccleſiæ ratio poſtulat, vt diſpenſari debeant ſecundum quod ad maius bonum ipſius fuerit expediens. Ea enim lege fuerunt acceptata ab eccleſia ſaltim virtualiter, & interpretatiuè.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an poſſit patronus fundans, vel dotans eccleſiam inſtituere, quòd eius beneficium ſemper cō feratur alicui ex ſua familia, & non alijs etiā dignioribus, dūmodo in ſua familia dignus reperiatur? Soto lib. 3. de iuſtitia, q. 6. art. 2. in ſolutione. 2. argumenti contra. 9. concluſionem dicit, quòd ſi inſtitutio illa habet annexam curam aliquam animarum, vel gubernationem, tunc iniquiſſima eſt, & non ferenda quatenus obſtat, vt dignior eligatur. Vnde ſiquis prouentibus ſuis monaſterium fundaret eo vinculo, vt Prior, vel Abbatiſſa nō niſi ex ſuo genere, aut patria crearetur, non deberet ea lex in contumeliam Euangelij ſeruari. Secus autem eſſet ſi inſtitutum beneficium non haberet curam animarum, vel gubernationem annexam: Nam tunc ſatis eſſet inter deſignatos, & vocatos dignioremeligere, vt vſus, & ratio proclamant. Quia cum tali inſtitutori ac fundatori ex munere & officio ſuo non incūbat diſtributionem facere, & illa ſint ſua bona, nō ſtringitur rationem habere dignioris. Sed melius dicendum exiſtimo cum Couarru. loco citato, tale ſtatutum poſſe fieri de conſenſu eccleſiæ, etiam ſi beneficium habeat curam, aut gubernationem annexam. Nam, cùm illud præſupponat eſſe ſemper eccleſiæ præficiendum dignum, nulla ei aut ſubditis irrogatur iniuria. Quare poſt acceptationē, & conſenſum eccleſiæ licitum erit patrono eligere ex ſua familia, etiam ſi extra illam ſint multi alij digniores, dummodo in ſua familia ſint digni, & inter illos dignior eligatur. Nec obſtat cap. adducerem. de inſtitut. vbi reprehenditur grauiter Patriarcha Conſtantinopolitanus, quòd ſolos Venetos præficeret eccleſijs Conſtantinopolitanis, alijs nationibus neglectis. Nam ille Patriarcha hoc faciebat propria autoritate, & non iure aliquo patronatus, nec de conſenſu eccleſiæ, aut aliquo præcedente pacto cum illa. Facit etiam pro hac ſententia, quòd ipſe Soto loco citato maximè laudat leges, quæ præcipiunt, vt ad beneficia patrimonialia,

1. Arg. contra 3. concluſionem.

2. Argum.

Sententia aliquorum

Ad 1. arg.

Ad. 2. arg.

Quæſtio.

Sententia Soti.

non niſi ciues, aut qui tali oppido ſunt oriũ di recipiantur, etiam ſi præſtantiores aliun de aliquando acciri poſſent. Imò dicit id etiam deberi ſanciri in beneficijs ſaltem parochialibus, quibus annexa eſt animarum cura, vt in Concil. Trident. ipſo præſente fuit conſultatum; cum non ſit maior ratio de his, quam de illis.

4. Concluſ. ¶ Quarta concluſio: Beneficiati, qui de licentia ſummi Pontificis reſignant, vel renũtiant ſua beneficia in fauorem alicuius, non tenentur quærere digniorem, ſed ſat erit reſignare in fauorem digni. Hæc concluſio eſt Caietani in ſumma, verbo, beneficium, quem communiter ſequuntur Doctores. Et probatur ex communi ſtylo, & praxi, qua conſtat Papam in his renuntiationibus ſolùm petere, vt promouendus ſit dignus. Et ratio eſt: Nam cùm tale beneficium non cõferatur, vt bonum commune, ſed tanquam iam approbatum ipſi renuntianti, abſq; vitio acceptionis perſonarum poterit conferri cuicunq; digno renuntians voluerit. Et præterea: Quia cum iſte, qui habet beneficium, poſſit licitè non ampliùs laborare, quàm ille dignus, quem ſibi ſubſtituit, ſit laboraturus, nullam facit iniuriam eccleſiæ in tali renuntiatione. Si autem renuntians in tali collatione peccaret, id neceſſario eſſet, vel quia facit iniuriam eccleſiæ, vel alijs dignioribus. Sed eſt aduertendum, quòd iſtę renuntiationes in fauorem alicuius certæ perſonæ factæ hac tempeſtate ab Epiſcopis admitti non poſſunt, ſed à ſolo ſummo Pontifice. Et ſi Epiſcopus virtute talis renuntiationis beneficium prouideret, prouiſio eſſet nulla, cenſereturq; beneficiũ totaliter vacare, vt patet ex proprio motu Pij. V. de hac re edicto anno. 1567. Non ſunt etiam ſimiles renuntiationes facilè admittendæ, maximè cum regreſſu poſt vitam præſentis poſſeſſoris, quia imaginem præſeferunt hæreditariæ ſucceſsionis; quæ longiſsimè ab Eccleſia exulare debet; tanquam propria antiquæ ſynagogæ, vt bene adnotat Hormiſda Papa in quadam epiſtola ad Epiſcopos Hiſpaniæ, & Hilarius Papa in quodam concilio Romano ab ipſo celebrato cap. 5. & Alexander. III. in cap. ad hæc. de decimis. Quibus conſonat cap. apoſtolica. 8. q. 1. & cap. conſuluit. de iure patronatus. Quare in cõcilio Tridentino, ſeſſ. 25. cap. 7. de reformatione grauiſsimè cauetur iſte abuſus ſub his verbis: Cùm in beneficijs eccleſiaſticis ea, quæ hæreditariæ ſucceſsionis imaginem referunt, ſacris conſtitutionibus ſint odioſa, & patrum decretis contraria, nemini in poſterum acceſſus aut regreſſus, etiam de conſenſu ad beneficium eccleſiaſticum cuiuſcunque qualitatis concedatur.

Nota pro renũtiationibus beneficiorum.

¶ Quinta concluſio: Illi, ad quos pertinet confirmare, inſtituere, vel approbare preſentatum à patrono, ſi præſentatus fuerit dignus tenetur eum admittere & confirmare. Ità habetur expreſſe in cap. paſtoralis. de iure patronatus, & in Concil. Trident. ſeſsio. 24. cap. 18. de reformatio. Si autem præſentatus fuerit omnino indignus, tenentur illũ repellere. Et ſi præſentati fuerint plures, tenentur ex illis digniorem eligere. Quod eſt intelligendum quando patronatus eſt ſecularis. Nam ſi ſit eccleſiaſticus obligatur præſentare digniorem; & ſi præſentet minus dignum non debet admitti, vt in eodem concilio dicitur. Cuius verba ſunt, quæ ſequuntur: Epiſcopus eum eligat, quem cæteris magis idoneum iudicauerit, atque illi, & non alteri collatio eccleſiæ ab eo fiat, ad quem ſpectabit eam conferre. Si vero iuris patronatus eccleſiaſtici erit, ac inſtitutio ad Epiſcopum, & non aliũ pertineat, is, quem patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus iudicauerit Epiſcopo præſentare teneatur, vt ab eo inſtituatur. Quod ſi ius patronatus laicorum fuerit, debeat, qui à patrono præſentatus fuerit, ab eius deputatis vt ſupra examinari, & non, niſi idoneus repertus fuerit, admitti. *5. Concluſ.*

¶ Ad primum argumentum reſpondetur, Quòd licèt Paulus non faciat expreſſe comparationem in illo loco, ex modo tamen loquendi illius, ſatis clarè colligitur eligendũ in Epiſcopum debere eſſe inter alios conſpicuum, & digniſsimum. Maximè cum dicat, debere eſſe irreprehenſibilem, ſine crimine, bonumq; habentem teſtimoniũ, etiã ab ijs, qui foris ſunt; quod niſi præſtantiſsimis conuenire non poteſt. Ad confirmationem reſpondetur ex illo cap. monaſterium. ſolum colligi, quòd præſentatio digni facta à patrono valida eſt, & recipienda in foro exteriori, vt nos etiam diximus in. 5. concluſione. Loquitur enim particulariter textus ſolum de illis, qui oratorium, vel capellaniã inſtituerunt; qui poterunt ei præficere quẽcunq; presbyterum voluerint, modo malus non exiſtat. Nec eſt cur Hoſtienſis & Abbas ex hoc diſsimillimo textu argumentum trahant ad probandum in omnibus diſtributionibus bonorum communium eccleſiæ ſatis eſſe eligere dignum, cùm nulla de hoc ibi fiat mentio. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Quilibet enim poteſt cedere iuri ſuo, & non poteſt cedere iuri eccleſiæ, & dignorum: maximè quando ex iuſtitia

Ad. 1. arg. in principio dubitationis factum.

Ad. 2.

iuſtitia tenetur illis conſulere. Ad confirmationem reſpondetur, negando antecedens. Fidelitas enim Eccleſiæ debita, eiuſq; ſtatuta in re tam graui obligare ſufficiunt ſub mortali ad eligendum miniſtrũ digniorem. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur; quòd quanuis per electionem minus digni prætermiſſo digniori non violetur iuſtitia commutatiua, nec in ordine ad eccleſiã, nec in ordine ad digniorem, violatur tamẽ iuſtitia diſtributiua, quæ diſponit, vt beneficia ſingulis pro vniuſcuiuſq; dignitate cõferantur. Et hoc ſatis eſt, vt inducatur culpa mortalis, & obligatio ad reſtitutionem, vt diximus quæſtione præcedenti art. 2. Præterquàm, quòd ſic diſtribuens facit contra fidelitatem eccleſiæ debitam in re graui, vt ſæpè eſt inſinuatum. ¶ Ad vltimum ex dictis patet ſolutio. Iam enim eſt declaratum qualiter electores diligenter tenentur inquirere digniorem, quantum commodè & moraliter ad arbitrium boni viri fuerit poſſibile. De patronis autem, & de præſentantibus, ac reſignantibus, & confirmantibus, iuxta vniuſcuiuſque munus, erit diſtinguẽdum, ad modum, quo nos in cõcluſionibus diſtinximus: hoc vnum pro certo & indubitato habentes, quòd nunquam eſt licitum nec eligere, nec præſentare, nec confirmare indignum, quantumcunq; quis de ſua ſubſtãtia, velit talem miniſtrum inſtituere. Nemo enim nec ex ſuis facultatibus licitè poteſt contra ius naturale, & diuinum ſacerdotium creare. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

¶ Eſt aliud dubium conſequens ad præcedens, vtrùm conferre eidem plura beneficia ſit peccatum acceptionis perſonarum, aut ea retinere ſit licitum? Non cenſentur autem plura beneficia in propoſito illa, quę ſunt annexa, vel ità perpetuo vnita, vt vnũ ab alio depẽdeat, ſiue vnio facta fuerit propter tenuitatẽ, ſiue propter alias iuſtas cauſas, de quibus eſt videndum capitulũ vnio. 10. q. 3. & cap. Epiſcopis. 16. q. 1. & cap. ſicut vnire. de exceſ. prælat. & Concil. Trid. ſeſſ. 21. cap. 5. & ſeſſ. 24. cap. 13. de reformatione. Pro cuius difficultatis explicatione aduertendum eſt primò, quòd beneficiorũ pluralitas abſolutè & generaliter loquẽdo, eſt res valde ſuſpecta, atq; reprobata in iure canonico propter multa inconuenientia, quæ ſecum affert, vt eſt videre in cap. quia in tantum, de præbendis. Vbi dicitur, hanc pluralitatem eſſe canonibus inimicam, vtpotè, quæ diſſolutionis, & diuagationis materiam inducit; certumq; continet animarũ periculum. Et in extrauaganti. execrabilis. de præbendis. habetur, quòd inter alia incõmoda, quæ ex beneficiorum pluralitate ſequuntur, hæc etiam proueniũt. Primò, quòd vnus & forſan indignus ad vnum officium vendicat ſibi plurimorum, qui mendicare coguntur, ſtipendia, cum tamen illi eſſent magis literati, & probi. Secundò, quòd paratur diuagandi materia. Tertiò, quòd diuinus cultus minuitur. Quartò, quòd hoſpitalitas in ipſis beneficijs debita non tenetur. Quintò, quòd deſeruntur eccleſiæ, & patẽt ruinis, ſine defenſore. Sextò, & quod, vt ibi ſummus Pontifex dicit, amarius eſt dolendum, quòd animarum cura negligitur. Ac tandem vt dicitur in Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 17. quòd hac vna via vniuerſus eccleſiæ ordo peruertitur. Cæterùm, licèt iſta pluralitas habeat ſemper ſpeciem mali propter inconuenientia prædicta, non tamẽ eſt adeò intrinſecè mala contra ius naturale, & diuinum, quin multis & rationabilibus de cauſis poſſit honeſtari, & licita fieri; vt omnes Doctores fatentur, & conſtat ex iure, quod non ſolum eam permittit, ſed etiã poſitiuè, & expreſſè in aliquibus caſibus illam concedit. Propter quod Magiſter Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 3. ſuppoſita quadã D. Thom. diſtinctione, qua triplex actionũ ordo diſtinguitur; primus earum, quæ deformitatem habent inſeparabilem, vt mendacium. Secundus earum, quæ ſunt indifferentes, vt deambulare. Tertius earum, quæ licèt per ſe nudè, & abſolutè conſideratę deformitatem quandam repræſentent, circunſtantijs tamen veſtitæ licitè fieri poſſunt, vt hominem occidere, quod iudici & defendẽti ſe licet; affirmat, quòd pluralitatem beneficiorum habere non eſt res primi ordinis, ſiquidem in eo humana iura aliquando diſpenſant; nec etiam ſecundi, cũ non ſit per inde indifferens habere plura beneficia, ac habere plures veſtes. Cùm hoc abſolutè cõſideratum nullam implicet, aut malignitatem, aut indecentiam: illud autem, ſi nudè ſpectetur, ſtatim ſonet quandã ordinis peruerſitatem. Tum, quia ratio docet, vt vnicuiq; miniſterio ſuus propriè deputetur miniſter. Tum etiam, quia cultus diuinus detrimentum patitur. Sed eſt res tertij ordinis, quæ, ſcilicet, licet, per ſe & abſolutè cõſiderata in malum ſonet, poteſt tamen talibus circunſtantijs veſtiri, ac exornari, vt fiat licita; ſicut de facto exornatur in multis caſibus, quorum ſex referuntur in gloſſ. 21. q. 1. in princip. quam ſequitur Soto loco citato & magna ex parte Sylueſt. verbo, beneficium. 4. & Gabriel in. 4. diſt. 15. q. 8. art. 3. dub. 2. Sed parum ordinatè, nec omnino verè iſti

Ad. 3. arg.

Ad vltim. argum.

Aliud dubium.

Beneficiorum plura licet ex genere ſuo eſt multum ſuſpecta.

rè iſti caſus ponuntur: & idcircò eos prætermittendos cenſeo. Maximè, quòd ex ijs, quæ dicturi ſumus meliùs conſtabunt.

Inter beneficia quædã requirunt perſonalem reſidentiã, & quædam non.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd ex beneficijs eccleſiaſticis quædam ſunt, quæ habent annexam curam animarum, vt Epiſcopatus, beneficia curata, aliæque dignitates ſimiles. Et hæc omnia ex iure diuino requirunt perſonalem reſidentiam, vt latè docet D. Thom. infra. q. 185. art. 5. Alia beneficia ſunt, quæ licèt non habeant annexam curã animatum, requirunt tamen perſonalem reſidentiam, ſaltim ex iure canonico. Cuiuſmodi ſunt canonicatus & aliæ dignitates eccleſiarum cathedralium, & collegalium: & etiam illa beneficia, quæ vulgo appellantur, beneficios ſeruideros. Et quoniam quantum ad obligationem perſonalis reſidentiæ in huiuſmodi beneficijs non poteſt aſsignari regula generalis, ſtandum erit ſtatutis, & conſuetudinibus receptis vniuſcuiuſque eccleſiæ. Alia demum beneficia ſunt, quæ nec habent curam animarũ annexam, nec aliquam requirunt reſidentiam. Qualia ſunt ſimplicia ſacerdotia, quæ vulgò, præſtamerias, dicuntur. Sub quo etiã nomine comprehenduntur capellaniæ, ſub certo titulo ſolenniter ab epiſcopo collatę, vt bene notat Sylueſt. verbo, beneficiũ. 4. §. fin. cum gloſſ. in Clement. 2. de decimis, & alijs.

2. Concluſ.

¶ His conſtitutis ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Non licet conferre alicui plura beneficia curata, quorum quodlibet requirat reſidentiam, aut collata retinere ſine legitima diſpenſatione. Itaq; dico, quòd epiſcopatus & parochiæ, & id genus ſacerdotia in animarum curam inſtituta, vſque adeò non poſſunt abſque legitima diſpenſatione ab eadem perſona obtineri, vt illa conferens, & etiam Papa ſine legitima cauſa diſpenſans grauiter delinquat: nec eius delictum excuſat ambientem, obtinentem, & retinentem à culpa; ſed tenetur in conſcientia talia beneficia reſignare. Hęc concluſio non ſolùm eſt ſententia D. Tho. quodl. 9. artic. 15. & Adriani in depluralitate beneficiorum, verum & ſacri canones id inſinuant, vt patet ex cap. ad hæc. & ex cap. de multa. de præbendis. & ex cap. quia non nulli. de clericis non reſident. & ex extraua ganti Ioann. 22. de præbendis, quæ incipit, execrabilis, & magis copioſè ex Concilio Tridentino, ſeſsione. 7. capit. 4. & ſeſsione 24. capit. 17. Vbi dicitur, quòd talia beneficia non poſsint retineri ſiue per viam vnionis ad vitam, ſiue commendæ perpetuæ, aut alio quocunque nomine, & quòd habens vnum beneficium requirens reſidẽtiam, ſi obtinet alterum eiuſdem generis, ſit ipſo iure priuatus primo, &c. Et quidem, quòd conferens talia beneficia, ſeu Papa in illis diſpenſans, ſine legitima cauſa grauiter peccet, probatur primò ex Paulo; qui prælatos eccleſiæ non dominos, ſed diſpenſatores ſolitus eſt appellare, dicens: Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei. Et ſubdit ſtatim: Hîc autem iam quæritur, vt inter diſpenſatores fidelis quis inueniatur. Imò Chriſtus Lucæ. 12. etiam dixit: Quis putas eſt fidelis diſpenſator, & prudens? Certum eſt autem, quòd nullibi tanta fides exigitur, quàm in committendis concredendiſque animabus illius curæ, qui præſens ſemper gregi ſuo proſpiciat. Quare qui contrarium fecerit, plura beneficia curata eidem tribuens ſine rationabili cauſa, quòd grauiter delinquat, erit neceſſarium. Et propter hoc D. Bernard. libro. 2. de conſideratione, ad Eugenium, capit. 6. dicebat, potiùs Pontificem ſummum, qui ſpiritualis eſt, omnes iudicans & à nemine iudicatus, debere non ſua voluntate pro lege vti, ſed Chriſtum præ omnibus imitari; qui non ſuam, ſed patris voluntatem venit facere, vt omnia non pro ſua voluntate, ſed pro communi commodo diſpenſet; aliàs, vt diſſipator erit cenſendus. Et ratione ſic argumentor: Sacerdotia, quæ habent curam animarum annexam rectè nequeunt ſine præſentia adminiſtrari, tanta eſt vigilantia animabus curandis, ac proſpiciendis neceſſaria: ſed nullus poteſt ſimul reſidere in pluribus eccleſijs: ergo ſine vrgentiſsima cauſa eaque eccleſiæ neceſſaria, nec etiam poterit citra graue crimen ſuper hoc diſpenſari. Præterquam, quòd eſt manifeſta acceptio perſonarum, plura beneficia, ſine legitima cauſa intuitu carnis, aut conſanguinitatis, aut alio titulo impertinenti eidem conferre. Acceptio autem perſonarum ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Sed quòd nec ille, cui plura curata beneficia ſine cauſa legitima fuerint collata, poſsit illa in conſcientia retinere, probatur: Nam ſi ſummus Pontifex non eſt dominus, ſed diſpenſator, vt diximus; & iniqua diſpenſatio non diſpenſatio, ſed diſſipatio eſt dicenda, manifeſtè ſequitur, quòd qui iniquam petit diſpenſationem iniquitatis etiã eſt cauſa; & qui ea vtitur eadem ſemper irretitur iniquitate. Dicunt nonnulli huiuſmodi diſpenſatum eſſe tutum in conſcientia; quia poteſt vnam eccleſiam per ſe ipſum, &

alteram

alteram per idoneum vicariũ ſupplere. Sed hæc ratio eſt inſufficiens. Nam cum beneficium intuitu perſonæ ob ſuam, ſcilicet, dignitatem vnicuique conferatur, & hæc per pauperem mercenariũm ſuppleri non poſſit, vt optimè docent Hoſtien. & Panorm. ſuper cap. extirpandæ. de præbendis, fit, vt non ſit tutus in conſcientia, qui per vicarium eccleſiam ſibi commiſſam gubernat. Maximè cum huiuſmodi vicarij maiori ex parte ſint indigni. Et ſi ſunt digni, vt locũ habeant mercenarij, non tamen ſunt digni pro ratione fructuum beneficij. Soluit eccleſia ſtipendia iuſta & ſufficientia pro viro docto, & graui, qui ſi præſens adeſſet ſuis eleemoſynis, conſilijs, & autoritate plurimum ſuo gregi proficere poſſit; & ſic non fit ei ſatis ad æqualitatem, quando vicarius ad nihil horum valens tribuitur. Præterquàm, quòd, vt dixit Chriſtus, mercenarius, & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ, vidit lupum venientem & dimittit oues, & fugit. Quibus verbis apertiſsimè declarat eſſe latiſsimum diſcrimẽ inter proprium paſtorem, & mercenarium, quantũ attinet ad id, quod eſt ouium vtilitati & cõmodo proſpicere. De hac re vide Sylueſtr. verbo, beneficium. in. 4. num. 4. Ex hoc infertur, quòd qui ſine legitima cauſa fuerint à Papa diſpenſati, vt habeant plura beneficia curata, non debent abſolui, quoad vſq; vno ſolo retento aliorum faciant reſignationem. Ità tenent D. Thom. Panormit. Syluester & alij. Quin potius addiderim, quòd ſi diſpenſet cum aliquo, vt habeat beneficia ſimplicia, in tanta multitudine, vt longè excedant congruam ſuſtentationem, iuxta exigentiam, & qualitatem perſonæ, nec etiam iſte erit abſoluendus, donec illa relinquat. Quia hoc eſt contra naturam & inſtitutionem horum beneficiorum; atq; adeo contra ius naturale, & diuinum, vt optimè docet Nauarro ex mente plurium aliorum in Manuali cap. 25. num. 129. Caietanus in Sum. verbo, beneficium, dicit, non eſſe facile denegandam abſolutionem diſpenſatis à Papa ſuper pluralitate beneficiorum, etiam curã animarum habentium, quanuis diſpenſatio fuerit facta ſine rationabili cauſa. Quia licet diſpenſatio ſit mala, tamen poſtquam facta eſt, tenet, ſicq; diſpenſatus ſolum manet obligatus prouidere ſufficienter curæ animarum per ſe ipſum, vel per vicarium. Sed hæc ſententia eſt falſa, vt ex ſupradictis patet. Maximè quantum ad beneficia curata. Nam de beneficijs ſimplicibus in exceſſiua multitudine obtentis forſan poſſet eius opinio admitti, dummodo qui illa retinet pie expendat redditus in vſus pauperũ, iuxta opinionem Cardin. ſupra Clem. gratiæ. de reſcript.

¶ Secunda concluſio: Per legitimam diſpenſationem bene poteſt quis plura beneficia curata obtinere, nec ſic diſpenſans aliquod peccatum committit. Hæc concluſio recipitur communiter ab omnibus, conſtatq; manifeſtè ex iure. Sed eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt diſpenſatio ſit legitima debet ſemper rationabilis cauſa interuenire. Cauſæ autem rationabiles huiuſmodi diſpenſationis poſſunt reduci ad tres. Prima eſt, neceſsitas ipſarum eccleſiarum. Quã do, ſcilicet, propter paucitatem miniſtrorũ idoneorum, ne eccleſiæ vacent & iacturam patiantur, vni, & eidem plures dantur, vt conſtat ex cap. clericus. 21. q. 1. de quo multa Hoſtienſ. in cap. graue de præbendis. Secunda cauſa, eſt neceſsitas perſonæ. Quando, ſcilicet, redditus ſunt adeo tenues, vt nõ ſufficiant honeſtæ ſuſtentationi, iuxta qualitatem perſonæ, vt notant Doctores in cap. de multa. de præbendis. Vbi dicitur, quòd circa ſublimes, & literatas perſonas poterit autoritate apoſtolica prouideri, vt habeant plures dignitates, vel beneficia, etiam curata. Ad idem etiam pertinet, quòd in Extraua. ganti citata. de Cardinalibus, & filijs Regũ, aliorumq; principum, dicitur, ſcilicet, quòd debẽt in hac parte maiori prærogatiua gaudere. Verum tamen eſt, quòd in Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 13. & 17. non videtur admitti, quod pro neceſsitate cuiuſcunque, ſiue epiſcopi ſiue Cardinalis dẽtur ſibi plura beneficia, quæ reſidentiã requirant. Sed dicitur, quòd eorum neceſsitas ex alijs beneficijs ſimplicibus, vel alia via ſuppleatur. Tertia cauſa, eſt pia vtilitas. Quando, ſcilicet, eſt valde vtile, commodumq; eccleſijs, vt plures commendentur eidẽ propter eminentem ſcientiam, probitatem, induſtriam, nobilitatem, & alias egregias eius animi dotes, quarum ratione certum eſt, quòd plus ipſe abſens, quã alius præſens eccleſijs proderit. Qua de cauſa diſpenſatum legimus à D. Gregorio cum quodam Archiepiſcopo Tarroconenſi, vt ſimul eſſet epiſcopus Fundenſis, vt conſtat ex cap. relatio. & ex cap. illud. 21. q. 1. Ad hanc etiam cauſam, quantum ego arbitror, debet reduci quod dicitur in cap. de multa. de ſublimibus, & literatis perſonis, quòd maioribus beneficijs ſunt exornandæ. Hoc enim non ad illuſtrium cõmodum, ſed ad eccleſiæ ſplendorem eſt referendum: quæ dum erat in cunabilis potentiaq; ſeculari premebatur, opus habebat, vt illuſtrium viribus fulciretur: & ob id, vt aliquantò

2. *Concluſ.*

Cauſæ propter quas diſpenſari poteſt, vt quis habeat plura beneficia.

quantò plus ſtipendiorum ſortirentur fuit indultum. Sine diſpenſatione autem ſummi Pontificis, etiam ſi aliqua ex dictis rationabilibus cauſis exiſtat, nunquam eſt licitum plura ex ſupradictis beneficijs habere, vt ex mente D. Thom. quodlib. 9. artic. 15. docet Nauarro in Manuali capit. 17. nume. 115. quidquid dicant Soto atque Sylueſter locis citatis.

2. Concluſ. ¶ Tertia concluſio. In beneficijs ſimplicibus, nec habentibus curam, nec reſidentiã exigentibus, qualia ſunt, præſtameriæ nulla eſt neceſſaria diſpenſatio, vt eadem perſona plura obtineat. Hanc concluſionem ponit Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 3. concluſ. 4. quam tenẽt communiter omnes Doctores. Et probatur manifeſtè: quia iſtorum pluralitas nullo iure eſt prohibita. Ex quo infertur, quòd qui plura haberet, per ſe loquendo, nullum peccatum committeret. Dico per ſe loquendo. Nam per accidens contingere poterit, vt hoc ſit illicitum; tunc ſcilicet, quando tot coaceruarentur beneficia ſimplicia, vt congruentem beneficiati ſuſtẽtationem, iuxta qualitatem perſonæ, longè excederent. Vt enim dicitur in cap. cum teneamur. de præbendis. & alijs multis, qui habet vnum beneficium ſufficiens ad decẽtem ſuſtentationem, iuxta qualitatem perſonæ & ſtatus, non poteſt aliud obtinere. Et hinc ortum arbitror, quòd in cap. non poteſt. & in cap. ſi metu. de præbendis, in. 6. cauetur, vt qui beneficiũ aliquod à Papa impetrant, ei referant, ſi habent aliud quantũcunq; modicum; aliàs collatio ſecundi beneficij erit irrita & nulla.

4. Concluſ. ¶ Quarta concluſio: In beneficijs non curatis reſidentiam exigentibus, quales ſunt canonicatus, & aliæ dignitates cathedraliũ, vel collegalium eccleſiarum, neceſſaria eſt diſpenſatio, vt eadem perſona duo, vel plura obtineat, quanuis facilius in iſtis, quam in curam habentibus procurari, concediq; debeat diſpenſatio. Imò, vt dicit Sylueſter, verbo, beneficium. 4. §. vlt. legitima cauſa in terueniente poteſt epiſcopus, vt vna perſona duo ex dictis beneficijs, vel in eadem eccleſia, vel in diuerſis obtineat, diſpenſare, quod eſt intelligendum quando ſunt diffotmia, vt bene notant Doctores. Itaq; poteſt diſpẽſare, vt quis in eadem eccleſia habeat canonicatum, & dignitatem, atq; etiam canonicatum, & altare, ſeu beneficium alicuius capellaniæ. Pro quo facit cap. 1. cũ gloſ. de conſuetudine lib. 6. & Feder. conſil. 115. Non tamen poteſt diſpenſare, vt quis habeat duos canonicatus, aut dignitates. Imò nec duo altaria poterunt haberi in titulum in eadem eccleſia ex diſpenſatione epiſcopi; quia altaria data in titulum dicuntur beneficia, ſecundum gloſſam in Clement. 2. de decimis, & ſunt conformia. Altaria tamẽ quæ non dantur in titulum bene haberi poterũt ex diſpenſatione epiſcopi. In perſonatibus verò, vel dignitatibus, vel adminiſtrationibus, aut officijs perpetuis quocunque nomine cenſeantur ſolus papa diſpenſat ſiue in eadem eccleſia, ſiue in diuerſis, vt patet ex capit. de multa. de præbendis. Nam quanuis textus ille ſolum de eadem eccleſia prohibere videatur, Doctores dicunt hoc etiam habere locum in eccleſijs diuerſis per cap. nonnulli. de clerico non reſidente, quidquid dicat Innocentius in dict. cap. de multa.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm ſit licitum alicui talitet habere duo beneficia, vel ex illis, quæ animarum curam habẽt annexam, vel quæ perſonalem requirunt reſidentiam, nec ab alio, quàm à Papa diſpenſatur, vt vnum illorum ſit proprium, & alterum habeatur in commenda? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd nullus poteſt retinere duo ex prædictis beneficijs ſiue papæ diſpenſatione, ſi vnum illorum eſt proprium & alterum habetur per modum perpetuæ commendæ. Ita enim dicitur expreſſe in Concilio Trident. ſeſſ. 7. cap. 4. Cuius verba ſunt, quæ ſequuntur. Quicunque de cætero plura curata, aut aliàs incompatibilia beneficia eccleſiaſtica, ſiue per viam vnionis ad vitã, ſiue commẽdæ perpetuæ, aut alio quocunque nomine, & titulo ſimul retinere præſumpſerit, beneficijs ipſis iuxta conſtitutionis Innocent. I I I. diſpoſitionem, iure ipſo etiam præſentis canonis vigore priuatus exiſtat. ¶ Secundò etiam eſt certum, licitum eſſe ſine Papæ diſpenſatione habere duo beneficia curata, vnum in titulum, & alterum in commendam ad tempus, ſcilicet, ad ſex menſes tantum, vt permittitur cõmendari in cap. nemo. de electione. lib. 6. nec contrarium huius cauetur in Concilio Tridenti. Itaq; quanuis non ſit in vſu, quod epiſcopus ſuper pluralitate beneficiorum diſpenſet. bene tamen poterit ob ingruentem neceſsitatem habenti in titulum vnum curatum aliud ad tempus commendare, dum nõ patet ad curiam aditus. Sed eſt difficultas, vtrùm ad hoc, quòd alicui ex Papæ diſpenſatione tribuantur duo beneficia; vnum in titulum, & alterum in commendam perpetuam, ità, vt poſſidentis conſcientia ſit tuta, ſit neceſſaria aliqua cauſa ex ijs, quas diximus intercedere debere ad hoc, vt eidem

Dubium.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

Difficultas.

duæ

Sententia Canoniſtæ. duæ eccleſiæ in titulum conferãtur? Canoniſtæ, quorum eſt forum iudiciale penitus attendere, communiter dicunt, cuiuſlibet hominis conſcientiam ſic duas præbendas poſſidentis tutam eſſe, quia hoc non eſt propriè habere duo beneficia, vel duas eccleſias, quod iure diuino & humano videtur interdictum. Cæterùm verius dicendum exiſtimo, quòd eædem cauſæ, imò & iuſtiores ſi fieri poteſt, debent coire, vt quis digne in conſpectu Dei fruatur vna præbenda ſub titulo, & altera ſub commendatione, quam neceſſariæ ſunt, vt ambæ habeantur in titulo. Hæc eſt ſententia Soti lib. 3. de iuſtitia q. 6. artic. 3. & Nauarri in Manuali cap. 25. num. 125. Qui affirmat de beneficio commendato in perpetuum idem eſſe dicendũ, quod de dato in titulum, iuxta Cardinalem Alexandri cap. cum autem. 44. diſt. & Gomez in regul. de infirmis reſig. quæſt. 13. & citatos per eum. Et ratio eſt manifeſta: Nã quantum attinet ad rei veritatem, idẽ prorſus eſt, quod alicui duo eccleſiæ conferantur in titulo, & quod commendentur perpetuò. Quare rationes prohibentes, ne illud licitè fiat ſine iuſta & rationabili cauſa, etiam obſtabunt, ne hoc ſit tutum in conſcientia. Dixi, quòd iuſtiores, ſi fieri poſsit, cauſæ debent intercedere ad hoc, quam ad illud; quoniam hic commendationis prætextu præuaricatio eſt legis: & eo criminoſior, quo fit magis in fraudem legis. Nam, vt dicitur in. l. contra. ff. de legibus. in fraudem legis facit, qui ſaluis verbis legis ſentẽtiam eius circunuenit. Et lege nõ dubium. eodem titulo etiam dicitur; Non dubiũ eſt in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. Ex hoc infertur, quòd quemadmodum ille, qui ſine legitima cauſa eſt diſpenſatus à Põtifice, vt duo beneficia curata retineat, non debet abſolui, niſi alterum illorũ relinquat; ità etiam nec eſt abſoluẽdus qui habet vnũ in titulo & alterum in commenda, eadem iuxta cauſa non exiſtente.

Dubium de beneficijs pueris collatis. argumentum. ¶De beneficijs Eccleſiaſticis pueris collatis dubitari ſolet, an ea conferens peccet peccato acceptionis perſonarum? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Contingit ſæpèſæpiùs, puerum eſſe egregiæ indolis magnæque ſpei, quòd in eccleſia erit vtiliſsimus: ergo huic beneficium conferre, vt ex eo educatur, & inſtituatur, nullum eſt peccatum. Et confirmatur ex Concilio Tridentino, ſeſsione. 23. cap. 18. de reformatione. vbi facultas vniendi, & applicandi beneficia ſimplicia collegijs puerorum, qui ad vtilitatem eccleſiæ in ſeminarijs inſtituuntur, epiſcopis conceditur; quod non faceret cõcilium, niſi pueris beneficia conferre eſſet licitum. Ad huius tamen rei explicationem aduertendum eſt, quòd, vt conſtat ex Concilio Tridentino, ſeſsione. 23. cap. 6. nunquam eſt licitum pueris ante. 14. annum ec cleſiaſticum aliquod beneficium conferre; nec poſt decimum quartum annũ poſſunt eiſdem illæ dignitates tribui, quibus animarum cura eſt annexa, niſi ſaltim vigeſimum quintum ætatis ſuæ annum attingerent, vt dicitur in eodem Concilio Tridentino, ſeſsione. 24. cap. 12. De canonicatibus autem, & alijs dignitatibus, ſeu portionibus, quibus animarum cura nulla ſubeſt, etiam dicitur in eodem capitulo, quòd clerici alioquin idonei, & viginti duobus annis nõ minores ad illas aſciſcantur. Ex quo manifeſtè conuincitur, quòd ſi epiſcopus contra præ dicta iura beneficium aliquod cõtulerit vltra hoc, quod electio erit irrita, nec in hac parte poterit epiſcopus diſpenſare, peccabit mortaliter peccato acceptionis perſonarũ, tanquam ille, qui non ex dignitate perſonæ cum illa ſit indigna ſecundum ius, ſed ex affectu alicuius conditionis extrinſecæ & accidentariæ omnino mouetur ad talia beneficia conferenda; quod propriè eſt accipere perſonas. Et idem dicendum erit de Papa, quando ſine iuſta & rationabili cauſa ad talia beneficia habenda diſpenſauerit: Nec de hoc aliqua poteſt eſſe dubitatio. Sed quod habet difficultatem eſt, an ſit peccatum acceptionis perſonarum, conferre pueris poſt decimum quartum annum illa beneficia ſimplicia, quæ vulgò appellãtur præſtameriæ, & quæ quod ipſis non conferantur nullo iure eſt prohibitum, imò tacitè approbatur à concilio Tridentino, ſeſsione. 23. cap. 6. *Sententia Caiet. notãda.* Caietanus in ſumma. verbo. beneficium. cap. 2. abſolutè tenet partem affirmatiuam, quam tanta verborum grauitate explicat, vt nec vnum ab eis adimere velim. Dicit ergo, conferre pueris eccleſiaſtica beneficia exiſtentibus alijs adultis idoneis, non ſolũ inexcuſabile, ſed intolerabile videtur. Tum quia pueri ſunt ſolum idonei in ſpe, adulti autem in re. Tum, quia officium diuinum deuotè & ſtudioſè perſoluere nequeunt, cũ nec humana officia valeant exercere, niſi vt pueri: & tamen beneficiatorum nullus excuſatur ab officio diuino. Nec eſt verum, quòd ſecundum iura canonica concedantur beneficia pueris. Imò expreſſè hoc reprehẽditur extra. de præbendis. cap. ſuper inordinata. Et ſi alicubi ſunt ordinatæ aliquæ præbendæ pro pueris, vide illorum ſtatuta; & vt putò inuenies, quod non ſunt beneficia eccleſia-

Ætas ad recipiendũ beneficium idonea.

Sententia Autoris.

eccleſiaſtica, ſed quędam prouiſiones ad ſuſtentandos & alendos pueros in ſeruitio ecclesiaſtico. Vnde nec tenentur tales ad officium diuinũ; ſed ad id, ad quod ſunt quaſi conducti. Hæc Caietanus. Cuius ſententia mihi quàm maximè placet, hoc vno explicato, quod tempore Caietani, vt exiſtimo non erat prohibitũ in iure, quod pueri poſt primum ſeptennium ſimplicia beneficia haberent, vt docet Syueſt. verbo, ætas. At verò nunc poſt concilium Tridentinum facultas quæcunq; beneficia habendi ante decimum quartum annum eſt interdicta; & ſic non eſt tam in ſpe idoneitas pueri nunc, ſicut antea. Ex quo fit, vt aliquando poſsit eſſe licitum alienumque à vitio acceptionis perſonarum, talia beneficia pueris conferre, apparentibus, ſcilicet, in ipſis maximis ſignis bonæ indolis, & optimæ ſpei. Sed debet hoc fieri quam rariſsimè & maxima cũ cautela. Tum; quia ſpes, quæ poteſt haberi de pueris, eſt valde incerta: quare eſt periculum quod beneficia illis collata maneant in perſonis valde indignis. Tum etiam; quia experientia docet, quod vix adimplent obligationem recitandi officium diuinum, & quod ex abundantia diuitiarum fiunt deteriores, iuxta illud Plauti; Ne puero diuitię. De quo Eraſmus in Adagio; Ne puero gladius. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum. *Ad argum.* Ad confirmationem dico, quod collegium puerorum non eſt puer.

Dubium de penſionibus ¶De annuis autem penſionibus, quæ ab hinc octoginta annis percrebuerunt in eccleſia, eſt non contemnendum dubium, an tuto imponantur beneficijs, recipianturque ab eis, quibus exhibentur? Pro cuius intelligentia aduertendum eſt, eam eſſe naturam penſionum, de quibus loquimur, quòd non habent annexos eccleſiaſticos titulos, cum penſionarius nõ ſit beneficij poſſeſſor, ſed tantùm poſsidẽti imponitur onus eas ſoluendi, poteſtq; imponi vel perſonæ quamdiu poſſederit, vel, quod eſt vſu frequentius, ipſis fructibus beneficiorum. Ex quo fit, vt penſionarius nullam habeat annexam curam, nec obligationem perſoluendi officium canonicum: & hac ratione huiuſmodi redditus tutiſsimi exiſtimantur. *Sententia Autoris.* Ni hilominus tamen dico, quòd niſi ex iuſta & rationabili cauſa conferantur vltra hoc, quod conferens peccabit mortaliter pecca to acceptionis perſonarum, & iniuſtitiæ, illi, quibus fuerint collatæ, non erunt tuti in conſcientia. Probatur: Papa taliter eſt diſpenſator bonorum eccleſiæ, quòd non eſt dominus: ergo ſicut ex rationabili cauſa poteſt diuidere, & applicare huic, vel illi redditus eccleſiaſticos; ita ſine illa non poteſt id iuſtè facere. Et confirmatur: Per huiuſmodi ſolutionem penſionũ ſæpènumerò fraudantur miniſtri ſtipendijs debitis, eccleſiaque priuatur debito cultu & miniſterio: ergo illas imponere ſine cauſa non ſolum eſt peccatum acceptionis perſonarum contra iuſtitiam diſtributiuam; ſed etiam quidam modus furti & rapinæ in ordine ad eccleſiam, atque miniſtros. Ex quo factum fuit, vt in cap. extirpandę. §. fi. & in cap. auaritia. de præbendis. huiuſmodi penſiones quàm grauiter reprehendantur.

Quæ ſunt iuſtæ cauſæ penſiones imponendi. ¶Siquis autem quærat, quæ nam ſint iuſtæ cauſæ penſionis imponendæ? reſpondeo, quòd ſunt plures. Prima & iuſtiſsima eſt ſuſtentatio eorum, qui multum in eccleſia laborauerunt; iamq; ſenio & infirmitate confecti laborare non poſſunt, iuxta capit. quanuis. 7. quæſt. 1. Ad quam etiam cauſam reducitur, quod in concilio Tridentino, ſeſſione. 21. cap. 6. habetur, nempe, quòd ſi aliquis parochus aliàs honeſtæ vitæ fuerit illiteratus, adiungatur ei vicarius ab epiſcopo aſsignata conuenienti penſione pro ipſius ſuſtentatione. Secunda cauſa eſt, ſupplere indigẽtiam vnius eccleſiæ inopis ex aliarum abundantia. Quare olim Archiepiſcopus pro ſuſtentatione canonicorum paupe rum poterat eccleſijs inferioribus abundantibus penſionem imponere, vt patet ex cap. cum veniſſet. de reſtitutione ſpoliatorum. & ex cap. auaritia. de præbendis. Sed hoc iſto tempore non licet, niſi Papæ autoritate. Tertia cauſa eſt, dirimere lites; vt ſi duo habeant litem circa aliquod beneficium, & pro bono pacis vni detur penſio, vt cedat alteri, iuxta id quod dicitur in cap. niſi eſſent. de præbendis. Quarta cauſa eſt, labor impenſus à milite, Duce, vel Rege in defenſionem eccleſiæ. Æquum enim eſt, vt eccleſia ſit illis grata. Qua de cauſa decimarũ tertiæ Regibus Hiſpaniæ collatæ leguntur. Et poſſent concedi congruentius illis, qui eccleſiæ negotia, vel in concilio, vel in curia, vel alibi gerunt; ſicut olim mos erat ijs, qui prælatis in adiutorium adhibebantur prouentuum partem quotannis impertiri. Semper tamen ſunt ità penſiones imponendæ, vt miniſtris congrua ſuſtentatio relinquatur. Vnde in concilio Trident. ſeſſione. 24. cap. 3. ſanctiſsime cauetur, ne penſio aliqua aſsignetur in epiſcopatu, cuius redditus non excedunt duo millia ducatorum, nec in eccleſia parochiali, cuius redditus nõ excedunt centum aureos. De illis autem pẽſionibus, quæ ad inſtantiam Regis, vel aliorum principum ſuis famulis, vel famulorum

filijs

filijs conferuntur, dico, quòd poterunt iuſtificari quando merita regis, vel principis in eccleſiam adeò fuerint egregia, vt quòd hæc in ipſorum gratiam fiant poſtulare videantur. Illæ autem debebunt cenſeri maximè iuſtæ, quæ ſcholaſticis pauperibus, & nobilibus, de quibus eſt probabilis ſpes, quod erunt vtiles eccleſiæ conferuntur. Semper tamen exceſſus, qui in hac re eſſe videtur, eſſet cauendus. Et eſt aduertendum, quod non poſſunt iſtæ penſiones conferri filijs clericorum ſuper beneficijs, quæ eorum parentes actu obtinent, vel aliquando obtinuerunt per Concilium Tridentinum, ſeſſione vigeſima quinta, cap. 15.

An penſionarij teneãtur dicere officium B. Virginis.

¶ An autem penſionarij teneantur recitare officium paruum Beatæ Virginis, & reſtituere fructus perceptos pro rata, ni-ſi illud recitauerint, varietate opinionum diſputatur ab autoribus; multis partem affirmatiuam tenentibus propter proprium motum Pij Quinti, quem refert Nauarro in Manuali, capite vigeſimo quinto, numero. 122. & alijs negantibus. Tum, quia ille proprius motus non eſt ſolenniter apud nos promulgatus: tum etiam; quia non videtur vſu & conſuetudine receptus. Et præterea; quia eius verba non apparent adeò ſtricta & rigoroſa, vt debeant cenſeri tam grauem & tam nouam obligationem inducere, ſub mortali. Cęterùm mihi prima ſententia videtur vera & tenenda, quam ſequitur Nauarro in illo loco. Nec rationes in contrarium adductæ aliquid valent. Tũ, quia nulla ſolennior propriorum motuum ſummi Pontificis fuit vnquam apud nos ne ceſſaria promulgatio, quam quod Romæ ad valuas D. Petri, & chancellariæ affigerẽtur, & inde ad fideles deriuarentur. Quod de illo factum fuiſſe dubitare non poſſumus; ſiquidem in corpus aliorum propriorũ motuum ſummorum Pontificum eſt relatum. Tum etiam; quia cum grauiſsimè & ſeueriſsimè præcipiat Pius V. quod quicunq; habens beneficium cum cura, aut ſine illa, horas omnes canonicas vno, vel pluribus diebus intermiſerit omnes beneficij, ſeu beneficiorum ſuorum fructus, qui illi, vel alijs diebus reſponderent, ſi quotidie diuiderentur, qui vero matutinum tantum dimidiam, qui cæteras omnes horas aliam dimidiam, qui harum ſingulas, ſextam partem fructuum eiuſdem diei amittat, & idem dicat ſentiendum de penſionario, qui officium paruum Beatæ Mariæ Virginis dicere reliquerit; non eſt cur affirmemus verba Pontificis non eſſe adeò ſtricta, & rigoroſa, vt tam grauem & tam nouam obligationem inducant. Falſum eſt etiam dicere, quòd proprius ille motus non eſt vſu & conſuetudine receptus, cum plures ego viderim penſionarios, qui illius vi, & obligatione ſe aſtrictos iudicauerint. Et hęc dicta ſufficiant de acceptione perſonarum, quæ in beneficiorum eccleſiaſticorum diſtributione poteſt inueniri.

Sententia Autoris.

Dubium graue.

¶ Eſt alia grauis difficultas circa iſtum articulum, vtrùm in diſtributione officiorum, & magiſtratuum ſecularium poſsit contingere vitium acceptionis perſonarum? Quod eſt quærere, an rex & alij electores teneantur in conſcientia ſemper ad hæc officia eligere digniores. Pro cuius intelligentia aduertendum eſt, quòd dignitas in præſenti ſumenda erit per comparationem ad ipſa officia publica, ità, vt ille dignior iudicetur, qui in ordine ad officium, vel dignitatem, ad quam eligitur, aptior exiſtit. Et quoniam non omnes dignitates æquales ſunt, nec eiuſdem rationis, ſit, vt plures ad vnam, quam ad alteram, diuerſæque ad diuerſas neceſſariæ ſint animi dotes. Sed generaliter loquendo, quæ in iudicibus & gubernatoribus ciuitatis, qui vulgò appellantur, Corregidores, Regidores, Iurados, &c. requiruntur, ſunt ſcientia competens, prudentia, dexteritas in rebus agendis, animi robur, ac zelus iuſtitiæ, & boni publici. Nobilitas etiam adiuuat ad dignitatem, vt ex iure probat Gregorius Lopez part. 2. titulo. 9. lege. 2. verſiculo, Nobles homes, & titulo. 18. lege. 9. verſiculo, Sobre los otros homes. Alij addunt cum Magiſtro Soto libro tertio, de iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo quarto, requiri etiam neceſſario probitatem morum, ſcilicet, quòd non ſint in peccato mortali. Cæterùm, ſi ſermo ſit de peccato occulto, quod non ſit iniuſtitiæ per modum habitus, non videtur ſimpliciter neceſſarium, quod eligendus ſit ſine peccato mortali, vt bene notat Caietanus in ſumma, verbo, electio. Stat enim aliquem in ſeipſo eſſe vitioſum, & tamen in ordine ad alios eſſe iuſtitiæ, & boni publici zelatorem. Nec obſtat; quòd in ſuperioribus dixerimus ad hoc, vt quis ſit dignus ad beneficia eccleſiaſtica, neceſſariam eſſe maximè probitatem morum, cum illi ordinentur ad actus ſacros, quos in peccato mortali digne exercere non poſſunt; iſti autem minimè.

Vnde erit conſideranda dignitas ad officiũ.

Officia ſecularia habẽt aliqualem proportionem cũ beneficijs.

¶ Secũdò eſt aduertendũ, quòd dignitates, & officia ſecularia videtur habere proportionem

tionem cum beneficijs ecclesiasticis, quantum ad hoc, quòd, quemadmodum beneficia non fuerunt instituta, vt gratis donarentur, sed principaliter, vt essent stipendia eorum, qui in republica aliquod munus exercent, minùs principaliter, vt essent præmia benemeritis distribuenda, vt diximus supra quæstione præcedenti articulo 2. circa solutionem ad quartum argumentum: ita etiam officia secularia, atque dignitates cum suis lucris videntur primò, & principaliter instituta in stipendia ministrorum, vt, scilicet, respublica habeat idoneos ministros, & secundario & minus principaliter, vt viri, qui moribus, scientia, atq; prudentia sunt ornati conuenientia habeant præmia. Ex quo fit, vt qui huiusmodi bona distribuit, duo possit attendere in illorum distributione. Vnum est, vtilitas reipublicæ, vt, scilicet, illum eligat, qui aptus sit exercendo muneri, ad quod eligitur. Et hoc tenetur facere ex iustitia commutatiua, quam inter rempublicam ex vna parte, & ministrum ex altera constituere debet, faciendo æqualitatem inter ministrum, quem eligit, & stipendium, ad quod eligitur. Secundum, quòd potest attendere, est meritum eorum, inter quos fit electio. Nam cum officia secularia non solum sint stipendia pro idoneis ministris, sed etiam videantur esse præmia quæ secundum iustitiam distributiuam melioribus sunt conferenda, fit, vt qui distribuit non solum videatur obligari habere rationem sufficientiæ ministrorum, sed etiam meritorũ, quæ in vnoquoque illorum inueniuntur, quod ad iustitiam distributiuam pertinet.

Distribuentes officia secularia sunt in duplici differentia.

¶ Tertiò est aduertendum, quod illi, ad quos spectat officiorum publicorum ministros eligere, sunt in multiplici differentia. Quidam enim sunt plenam habentes potestatem supra ipsam rempublicam. Quales sunt Reges, Imperatores, & illi, qui similem istis sine dependentia ab altero, quo quo nomine censeantur, habent autoritatem. Alij sunt, qui ab ipsis regibus in eminenti loco constituti, vice & nomine eorum inferiores ministros eligunt. Quales sunt Proreges, consiliorum præsides, & quicunque alij, ad quos officiales reipublicæ ex regis mandato instituere spectat. Alij denique sunt aliquorum oppidorum domini, regibus, & principibus subiecti, vt marchiones, duces, comites, cæterique domini, quibus ex iure in proprijs terris iustitiæ ministros nominare conuenit. Inter quos electores hoc est discriminis, quòd rex non tanquam dispensator, nec tanquam rei publicę vicarius, sicuti Venetorum dux, qui semper est à republica pendens, sed tanquã ipsa eadem respublica æqualemq; habẽs potestatem cum illa, est reputandus, vt potè ille, cui, & in quem populus omne suum imperium, & potestatem contulit. Ex quo fit, vt nec possit illũ vllo pacto dimouere, nec eius filios iure hæreditario regnandi spolia re, postquam semel ei illud contulit, nisi vbi aperta tyrannide regnum peffundaret: & tunc solo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnum est suum, sicut cuiusq; ciuis sua est domus. Atq; adeo quæcunque facultas, & ius reipublicæ penes ipsum est; licèt non respublica propter ipsum, sed ipse propter rempublicam sit cõstitutus: & ideò ex iustitia omnia in publicum commodum debeat referre proreges verò, & consiliorum præsides, & quicunq; ex mandato regis officiales instituunt, non sunt domini, sed dispensatores. Quibus in omnibus necesse est, quòd domini voluntatem sequantur. Alij autem domini particularium oppidorum medio modo se habent; & differunt à regibus in hoc, quòd Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non cõsetur tanquam per se respublica, nec ad ducem, vel marchionem absolutè pertinet, iura, quę subditi seruant, instituere, nisi dependenter à rege, quamuis teneantur ministros iustitiæ decenti stipendio conducere. A pro regibus autem, & alijs regis dispẽsatoribus differunt in eo, quòd oppida & vassalli vtè sunt dominiorum possessio, quod in regis vicarijs non contingit.

¶ His constitutis, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd reges distribuentes indignis officia publica, quæ instituta fuerunt, vt essent stipendia eorum, qui in republica aliquod munus exercent peccant contra iustitiam commutatiuam, qua tenentur talem ministrum eligere, qui aptus sit & idoneus exercendo muneri, ad quod eligitur. Reges enim ex commutatiua iustitia tenentur ratione tributorum, quæ soluit, debitam reipublicæ ad ministrare iustitiam. Et idem dicendum est de alijs particularibus dominis ministros indignos in suis oppidis constituentibus. Vnde erunt obligati resarcire damna, quæ ex tali prouisione indigni, fuerint subsequuta, vt diximus supra quæstione præcedenti, art. 2. circa solutio. ad. 4. arg. ¶ Secundò etiam est certum, q̃ proreges, consiliorum præsides, & quicunq; alij, ad quos officiales reipublicę ex mãdato regis instituere spectat, ex iustitia distributiua tenẽtur officijs preferre eos, quos moraliter loquendo, pro ratione officij

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

ficij iudicauerint digniores, quod niſi fecerint peccabunt peccato acceptionis perſonarum contra iuſtitiam diſtributiuam. Probatur: Huiuſmodi electores officiorum reipublicæ ſunt diſpenſatores miniſteriorum regis: ergo tenentur illa ſecundum regis voluntatem diſtribuere: ea autem eſt, quod dentur dignioribus: ergo. Et confirmatur: Qui huiuſmodi officijs præfecit dignũ prætermiſſo digniori, neceſſario id facit ex aliqua ratione ad electionem non pertinente; nempe, vel ex amicitia, vel precibus, vel pretio: ſed hoc eſt manifeſta acceptio perſonarum: ergo: Itaque hæc certa ſunt.

Pũctus difficultatis. ¶ Sed dubium eſt, vtrùm etiam ipſi reges ex diſtributiua iuſtitia teneantur ad officia publica eos eligere, quos moraliter loquendo, pro ratione officij digniores iudicauerint. De qua re eſt ſententia Caietani in ſumma verbo, electio, partem negatiuam tenentis. Quæ probari poteſt aliquibus argumentis. *1. Argum.* Primò ſic: Reſpublica tranſtulit omne ſuum imperium & poteſtatem in regem, vt diximus in tertio notabili, conſtare que poteſt ex. l. 1. ff. de conſtitut. princi. ergo poteſt rex de omnibus officijs ad rempublicam pertinentibus libere diſponere nullo habito reſpectu ad merita ciuium. Et confirmatur: Rex accipiens adminiſtrationem reipublicæ non ſe obligauit gubernare optimo modo, quo poteſt, ſed ſolum ad bene gubernandum: ergo non tenebitur eligere miniſtros optimos, ſed tantum bonos, & ſufficientes. Probo conſequentiam: Nam iſtos eligit in partem adminiſtrationis ſibi *2. Argum.* iniunctæ. ¶ Secundò: Tunc tantum iuſtitia diſtributiua habet locum, quando bona communia ſunt diſtribuenda inter ciues, tanquam inter partes communitatis: ſed rex non tenetur diuidere hæc officia cum ſuis lucris inter ciues, imò poteſt in præſidentia regia & in ſenatorijs dignitatibus alienigenas conſtituere: ergo non faciet contra iuſtitiam diſtributiuam, dando ea dignis prętermiſsis dignioribus. Et confirmatur: Finis regiæ poteſtatis non eſt bene meritos præmiare, ſed ſolum prouidere publicè vtilitati: ergo relinquendo digniores, non facit contra iuſtitiam diſtributiuam, atque ex cõ ſequenti, nec eſt acceptor perſonarum.

Vlt. Arg. ¶ Vltimò: Rex eſt dominus abſolutus iſtorum officiorum, vnde poteſt illa vendere, ſi voluerit, vt patet ex communi conſuetudine, & vſu: ergo non poteſt in illorum collatione peccare contra iuſtitiam diſtributiuam. Probo conſequentiam: nam vbi non eſt ratio debiti, non poteſt eſſe ratio iuſtitiæ.

¶ His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quòd rex, & quicunque alius elector ſub peccato mortali tenetur eligere ad officia publica digniores, quantum commodè potuerit ſecundum rationem iuſtitiæ diſtributiuè. Hanc videtur ſupponere Soto libro tertio, de iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo quarto. Sed illam expreſſe tenet Didacus Perez libro ſeptimo, Ordinationum regali. titulo. 2. l. 22. in principio. Vbi dicit eandem eſſe rationem quãtum ad hoc de iſtis officijs, & de dignitatibus eccleſiaſticis. Et probatur primò ex proportione, quam ſupra diximus habere hæc officia ſecularia ad beneficia eccleſiaſtica. In quibus, quia non ſolum ſunt ſtipendia laborum, ſed præmia pro bene meritis neceſſarium eſt, quòd electores habeant rationem iuſtitiæ diſtributiuæ, alioqui peccabunt mortaliter, & erunt acceptores perſonarum: ergo idem dicendum eſt in propoſito. Et confirmatur: Nam omnia ferè inconuenientia, quæ in republica eccleſiaſtica ſequuntur ex eo, quòd minus digni eliguntur, ſequuntur etiam ſuo modo in republica ciuili. Verum eſt tamen, quòd non erit adeò graue peccatum accipere perſonas in horum officiorum electione, ſicut in electione dignitatum eccleſiaſticarum; quia temporalia non ſunt tanti momenti ſicut ſpiritualia, vt dicit Diuus Thomas in prima concluſione huius articuli. Secundò ſic argumentor: Rex debet diſtribuere hęc officia ſecularia cùm non poſſit ea in ſe ipſo retinere, nec omnia eidem conferre: ergo vel debet illa diſtribuere ſine aliquo ordine pro ſua voluntate, vel cum ordine aliquo. Primum non eſt dicendum, cum id in maximum damnum reipublicæ redundaret, quod ipſe ex iuſtitia tenetur cauere: ergo ſecundum. Sed nullus poteſt eſſe conuenientior ordo, nec pro republica in communi, nec pro ciuibus in particulari, quorum omnium commodum rex ex iuſtitia tenetur proſpicere, quam ſeruare ordinem iuſtitiæ diſtributiuæ conferendo ſingula ſingulis pro vniuſcuiuſque dignitate & merito: ergo hunc ordinem tenetur princeps ſequi, alioqui erit acceptor perſonarum. Tertiò: Si reſpublica ad plura ſuffragia eligeret huiuſmodi miniſtros quilibet ſub peccato mortali teneretur ſuffragari digniori: ſed rex in ſua electione reipublicæ, & ſingulorum ciuiũ officio fungitur: ergo pari ratione tenetur eligere digniorem. Conſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Ná ideò rex habet poteſtatẽ eligendi miniſtros reipublicæ, quia ipſa reſpublica omne ſuum *Concluſio.*

imperium,& poteſtatem in illum contulit. Vltimò : Reſpublica confert tribucum , & alia iura regia virtualiter, & interpretatiuè ſub hac conditione,vt ſibi miniſtri digniores tribuantur : ergo id tenentur principes efficere. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Vnaquæq; reſpublica ſui cõ modi gratia Regem conſtituit, vt, ſcilicet, Rex ſingulos ciues ab iniuria tueretur, effi ceretq; beatos,atq; felices,ſed ad hoc facit quam maximè quod digniores miniſtri eligantur: ergo virtualiter , & interpretatiuè voluit vt ſibi digniores miniſtri tribuerentur. Pro hac concluſione videnda ſunt quæ diximus ſupra quæſtione præcedenti art. 3. dum contra quoſdam canoniſtas probaremus, quòd Reges non ità ſunt domini bonorum ſubditorum , vt poſsint illa in proprios vſus conuertere.

Nota pro ſolutione argumentorum.

¶ Et vt ad argumenta in contrarium facta reſpondeamus ſupponendum eſt, quòd Reges ſi vere ſunt reges omnem ſuam poteſtatem habent à republica cum non natura,ſed populi conſenſu tacito, vel expreſſo factum ſit, vt vnus omnibus præſit. Ratio autem naturalis dictat, vt nullus populus, & nulla reſpublica dederit regibus poteſtatem plenam, & liberam facultatem quoſcũque ſibi miniſtros præficiendi, ſed eos qui ipſi reipublicæ fuerint aptiores , & conuenientiores, alioqui non rectè ſibi reſpublica conſuluiſſet regem eligendo, nec monarchia eſſet optimus modus gubernationis, quod Ariſtoteli & veritati repugnat propter multas rationes , quas eſt videre apud Iabellum tractatu. 1. de ciuitate Chriſtiana, cap. 3. Ex quo infero duo. Primum eſt,quòd principes non habent maiorem poteſtatem in rempublicam , quàm quæ ab ipſa tacitè vel expreſſe acceperunt, quæ profus eſt eadem, & tam perfecta,quam ipſa reſpublica habet. Infero ſecundò, quòd principes atq; reges ex iuſtitia tenentur bono communi meliori modo,quo poſsint prorſpicere,alioqui muneri à republica iniuncto non ſatisfacient. ¶Hoc conſtituto ad primum argumentum reſpondetur conceſſo antecedenti,negando conſequentiam. Nam cũ reſpublica tranſtulerit in regem omnem ſuã poteſtatem,non tanquam in dominum omnino abſolutum, ſed tanquam in adminiſtratorem, & gubernatorem fidelem , non pro ipſius regis vtilitate principaliter , ſed pro vtilitate ipſius reipublicæ , atque adeò ſub tacita conditione, vt digniores miniſtros ſibi prouideret,fit,vt Rex id facere teneatur, ne acceptor perſonarum exiſtat. Ad confirmationem reſpondetur, verum eſſe , quod rex ſolũ ſe obligauit bene gubernare rempublicam. Cæterùm,vt bene munus ſuum exequatur,neceſſarium eſt, vt in officijs conferendis ſequatur ordinem iuſtitiæ diſtributiuæ tanquam ille, qui, vt fidelis diſpenſator meliori modo, quo poteſt tenetur reipublicæ commodo conſulere. ¶Ad ſecundum reſpondetur primò,conceſſa maiori, negando minorem. Tenetur enim rex officia publica huius regni in ciues diſtribuere , & non in alienigenas, vt colligere licet ex l. 9. tit. 1. p. 2. vbi Greg. Lopez id egregiè notat. Habetq; hoc maximè verum,ſuppoſita conſuetudine,quæ de hoc videtur eſſe quæ in propoſito ius & obligationem inducit , vt idé Gregor. Lopez aduertit. l. 2. tit. 19. p. 3. verſ. vezinos, ſaltim quo ad officia tabellionum, quæ cautum eſt, ne alijs, quàm naturalibus dentur,vt patet lib. 7. ordinat. regali. tit. 2. l. 3. & 25. Vel ſecundò reſpondetur,quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiã. Quanuis enim non arctetur rex,vt ex ciuibus ſemper eligat,arctatur tamen meliores eligere,ſiue ex his,ſiue ex illis,quia id ratio iuſtitiæ diſtributiuæ poſtulat, ipſaq; reſpublica ſoluens tributa. Ad confirmationem reſpondetur, quòd licet finis principalis regiæ poteſtatis , & officiorum publicorum non ſit præmiare bene meritos,eſt tamen finis ſecundarius atq; debitus, ne literarum, & totius probitatis ſtudia iaceant , vt diximus articulo præcedenti. de beneficijs eccleſiaſticis. Propter quod bene, conſulteq; Solon & Demetrius dicebant, duo hæc diuina nomina,præmium,ſcilicet, & pœnam,cuncta gubernare, & Vlpianus de iuſtitia & iure. lib. 1. bonos non ſolum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoq; exhortatione efficere cupimus. ¶Ad vltimum argumentum nonnulli concedunt regem eſſe dominum abſolutum officiorum publicorũ. Sed contrarium tenet Adrianus de reſtitutione in quadam quæſtione de eo,qui mutuat pecunias regi pro officio conſequendo. Quod & ſupponit Soto loco citato . Et meritò; quia cum non poſsit rex liberè de iſtis officijs diſponere in proprium commodum dando ea ad libitum , quibus & quomodo voluerit, ſed teneatur illa , prout reipublicæ expedierit diſtribuere , non poteſt fieri, vt illorum verus & abſolutus dominus dicatur.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad vlt. argumentum

¶Sed conſurgit ex hoc non leuis difficultas, vtrùm poſsint iſta officia publica licitè vendi, ſiue à rege, ſiue à magnatibus , ſiue ab epiſcopis , ſiue à prætoribus, ſiue à particularibus, qui ea prius , vel à rege , vel à principe emerũt. De qua re ſunt variæ Doctorum

Dubium, vtrùm officia publica poſſint vendi.

Sententia Adriani. ctorum ſententiæ. Prima eſt Adriani loco citato abſolutè dicentis, nulla ratione eſſe licitum talia officia vendere. Et ratio illius eſt: Nam, ſi Rex non eſt verus, & abſolutus dominus iſtorum officiorũ, vt modo dicebam, ſit, vt ea licitè vendere nullo modo poſsit. Alia ſententia eſt in alio extremo eorũ, qui dicunt Regem eſſe verum, & abſolutũ dominũ officiorũ reipublicæ, qui conſequenter affirmant eũ pro ſua voluntate poſſe illa cui voluerit vendere, non minus, quàm alias res proprias. Caietan. in ſum. verbo, officiorum ſeculariũ venalitas, dicit, quòd licèt iſta venditio ſpeculatiuè, & metaphyſicè loquẽdo, poſsit licitè fieri, moraliter tamen, & practicè ſine peccato fieri non poteſt. Quam eandem ſententiam ſequitur Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 4. in ſolut. ad argum. Sed, vt nos difficultati propoſitæ ſatisfaciamus, ſupponimus primò, quod venditio iſtorum officiorum eſt de illis rebus, quæ licèt non ſint intrinſecæ malæ, habent tamen maximam ſpeciem mali, regulariterq; vergũt in peccatum, vt paulò ante in iſto articulo de beneficiorum plura litate diximus. Et idem dicit infrà D. Tho. de arte negotiatoria. Habet enim hæc officiorum venditio quam plurima incommoda, & inconuenientia annexa. Quorum primum, & præcipuũ eſt, quòd conferuntur indignis, dum in illorum prouiſione non tam virtutis, quam pecuniarũ habetur ratio. Secundum, quòd Tabelliones & procuratores ſimileſq; officiales extorquent exceſsiua ſtipendia à miſera plebe, vt ſic pretij, quod pro officio dederunt faciant recompenſationem. Tertiũ, quòd magiſtratus, & dignitates inde vileſcunt, cũ non in præmiũ virtutis, atq; prudentiæ, ſed pro pecunijs, quæ tã indignis, quam dignis ad illas viam parant tribuũtur. Quartum, quòd leges ipſę atq; iura hac ratione violantur, ac tranſgrediũtur. Quo enim modo, aut ſcribam, aut prætorẽ, aut quemuis alium officialem, qui pretium empti officij; à ciuibus extorquere debet, fidem non violaturum, aut aliam iniuriã non intentaturũ iudicabimus, cum eos lucri gratia, & non iuſtitiæ adminiſtrandæ ſtudio officia emere videamus? Et deniq; quando hęc omnia ceſſarent, hoc vnũ eſt ſufficientiſsimum inconueniens, quod cum principes inferioreſq; domini pro ſtipendijs, quæ à populo recipiunt, eis gratis iuſtitiam adminiſtrare teneantur, non ſolũ eam non adminiſtrant gratis, verum nec contenti quod litigatorum contributiones pro miniſtris conferantur, nouum quoq; lucrum ex adminiſtratione iuſtitiæ officiorum venditione ſibi extorquent; quod regulariter loquendo culpa, atq; iniuſtitia vacare non poteſt.

Sententia Caietani.

Incommoda quæ ſequũtur ex officiorum venditione

¶ Hoc conſtituto ad explicationẽ difficultatis ſit prima concluſio: Rex ex iuſta & rationabili cauſa licitè poteſt vendere officia publica debitis ſeruatis conditionibus atq; circunſtantijs, per quas prædicta inconuenientia quantum fieri poterit vitentur. Hãc concluſionem tenent communiter omnes Theologi. Et probatur: Huiuſmodi officia ex natura ſua ſunt vendibilia & pretio æſtimabilia, cum ſint temporalia, vtilia, honorifica, nec habeant aliquid ſpirituale annexũ: ergo ex iuſta & rationabili cauſa in caſu neceſsitatis ad ſubueniendum publicæ neceſsitati, licitè poterũt vendi. Et confirmatur: Licet vendere ſtatũ alicuius magnatis, imò licet alicui reipublicæ liberè ſuam iuriſdictionem alicui tradere pro pretio, & etiam licet Regi vendere ſuum ſtatum, aut illius partem: ergo pari ratione erit licitum ex iuſta, & rationabili cauſa vendere officia publica. Conditiones autẽ, quæ ſeruari debẽt ad prædictam officiorum venditionem honeſtandam ſunt multæ. Prima, quòd non vẽdantur, niſi in maxima neceſsitate reipublicæ. Secunda, quòd non vendantur iudicaturæ, ſed alia officia inferiora; ex quibus non tam adminiſtratio iuſtitię, quàm exequutio eorum, quæ à iudicibus decernuntur pendet. Tertia, quòd contrahatur poteſtas huiuſmodi officialium inferiorum, taxenturq; ſtipendia moderata, & ſimiliter cõtrahatur rectorum ciuitatũ, ne liberè de grauioribus negotijs decernere poſsint, ſed quadam ſubordinatione, & dependentia à ſupremo tribunali. Quarta, quòd non vendantur exceſſiuis pretijs, ne emptores pro recuperando pretio populum deprædari cogantur. Quinta, & quæ maximè ad rẽ pertinet eſt, quod non vendantur minus dignis, quam par eſt, aut quam eligendi eſſent, ſi citra venditionem electio fieret. Vendere enim hæc officia nulla habita ratione dignitatis, ſed pecuniarum, proculdubio eſt peccatum mortale. Verum eſt tamen, quòd in examine dignitatis, ſiue prouiſio fiat per venditionẽ, ſiue per ſimplicem electionem, nõ eſt opus adhibere metaphyſicam, ſed moralem diligentiam.

1. Concluſ.

¶ Secunda concluſio: Quanuis Regi liceat vendere officia publica cum conditionibus ſupra poſitis, non tamen eſt licitũ alijs magnatibus, niſi fortè ex conſenſu Regis, vel ex immemoriali conſuetudine tale ius habeant. Probatur: Quando Rex tradidit magnatibus ſtatum, quem habent non eſt viſus tradere illis tam amplam

2. Concluſ.

poteſtatem, vt poſsint pro ſua voluntate etiam in caſu neceſsitatis officia vendere, cum hoc ex natura ſua præferat ſpeciem mali: ergo illud nō poterūt efficere, niſi ad id, vel ex Regis facultate, vel ex conſuetudine ius habeant. Et confirmatur ex vſu nō permittendi magnatibus huiuſmodi officiorum venditiones, quem in ſupremis Regis cōſiliarijs obſeruari videmus. Quare multo minus erit licitum prætoribus, aut alijs ſenatoribus vendere officia lictorum, aut alia inferiora, quorū prouiſio ipſis cōmittitur, niſi fortè ex expreſſo conſenſu Regis. Verū eſt tamen, quod ſi prætor committat lictori particularem aliquem actum, quem ipſe per ſeipſum exercere potuiſſet, & ſic reportare totum lucrum, bene poterit cū lictore paciſci de diuidendo lucro; quia cū prætor habeat ius ad totum nullā facit iniuriam, ſi id reſeruata ſibi penſione alteri tradat.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Particulares, qui prædicta officia à Rege emerunt non poſſunt illa, ſiue per viam venditionis, ſiue per ſimplicem renuntiationem in alterum transferre, niſi de licentia Regis. Verum eſt tamen, quòd regulariter datur eis facultas illa trāſferendi; dummodo ante vigeſimum diē mortis ipſorum tranſlatio fiat, vt latè docet Didacus Perez vbi ſupra.

4. Concluſ. ¶ Vltima concluſio: Epiſcopi habentes iuriſdictionem ſeculare, ſine recognitione ſuperioris in tēporalibus bene poterunt vēdere officia ſecularia in caſu neceſsitatis cū conditionibus ſuperius poſitis. Probatur: Sunt veluti Reges, in quos reſpublica omnem ſuam poteſtatem, & iuriſdictionem cō tulit: ergo poterunt per ſe efficere totum illud, quod ad ipſius reipublicæ commodum fuerit neceſſariū. Secus autē erit, ſi habeant poteſtatem Regi ſubordinatā, ſicut alij magnates. Nam tunc multò magis cauere debebunt ab huiuſmodi officiorum venditione, quàm illi: cum præter abſurda, quæ ſuperius enumerata ſunt, hoc etiā ſequatur, quòd ſcandalo Chriſtianos oculos offendunt, nō gratis dantes, quod gratis acceperūt. Quod non ſolū de ſpiritualibus, ſed etiā de ſecularibus, quæ ad cuſtodiā ſpiritualiū inſtituta ſunt, eſt intelligendum. Quantum autem attinet ad officia iuriſdictionis eccleſiaſticæ notariorum, & aliorum ſimiliū, certum eſt, quòd non poſſunt licitè ab epiſcopo vendi, cum proximè accedant ad ſpiritualia, de beantq; habere ſalaria multum moderata, vt ex pluribus decretis Concilij Tridentini conſtat. Maximè ſeſsio. 7. cap. de refor. vbi dicitur, ab eccleſiaſtico ordine omnem auaritiæ ſuſpicionem abeſſe debere.

ARTICVLVS. III.

¶ Vtrùm in exhibitione honoris, & reuerentiæ habeat locum peccatum acceptionis perſonarum?

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd in exhibitione honoris, & reuerentiæ non habeat locum peccatum acceptionis perſonarum. Honor enim nihil aliud eſſe videtur, quàm reuerentia quædam alicui exhibita in teſtimonium virtutis, vt patet per Philoſophum * in. 1. Ethi. Sed prælati & principes ſunt honorandi, etiam ſi ſint mali, ſicut etiam parentes, de quibus mandatur Exod 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, & etiā domini ſunt à ſeruis honorandi, etiam ſi ſint mali: ſecundum illud. 1. ad Tim. 6. Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos honore dignos arbitrentur: ergo videtur, quòd acceptio perſonæ nō ſit peccatum in exhibitione honoris. *Lib. 1. c. 5. tom. 5.*

2 ¶ Præterea, Leuit. 19. præcipitur, Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis. Sed hoc videtur ad acceptionem perſonarū pertinere: quia quandoq; ſenes non ſunt virtuoſi: ſecūdum illud Dan. 13. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus populi: ergo acceptio perſonarum non eſt peccatum in exhibitione honoris.

3 ¶ Præterea, Super illud Iacobi. 2. Nolite in perſonarum acceptione habere fidem, &c. dicit gloſſ * Auguſt. Si hoc quod Iacobus dicit: Si introierit in cōuentu veſtro vir habens annulum aureum, &c. intelligatur de quotidianis conceſsibus, quis hic non peccat, ſit tamen peccat? Sed hæc eſt acceptio perſonarum diuites propter diuitias honorare. Dicit enim * Greg. in quadam homil. Superbia noſtra retunditur: quia in hominibus nō naturam, qua ad imaginem Dei facti ſunt, ſed diuitias honoramus. Et ſic cum diuitiæ non ſint debita cauſa honoris, pertinebit hoc ad perſonarum acceptionem: ergo perſonarum acceptio non eſt peccatum circa exhibitionem honoris. *In epiſt. 19. ad Hieron. tom. 2.* *Homil. 28. in Euang. ante med.*

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur * in gloſſ. Iacob. 2. Quicunque diuitem propter *Gloſſ. inter linearis ſi*

per illud Iacobi. 2. Nolite in perſonarũ acceptionibus

propter diuitias honorat, peccat. Et pari ratione, ſi aliquis honoretur propter alias cauſas, quæ non faciunt dignum honore: quod pertinet ad acceptionẽ perſonarum: ergo acceptio perſonarũ in exhibitione honoris eſt peccatum.

¶ Respondeo dicendum, quòd honor eſt quoddam teſtimonium de virtute eius, qui honoratur. Et ideò ſola virtus eſt debita cauſa honoris, ſciendum tamen, quòd aliquis poteſt honorari non ſolum propter virtutem propriam, ſed etiam propter virtutem alterius. Sicut principes & prælati honorãtur, etiam ſi ſint mali, in quantum gerunt perſonam Dei & communitatis, cui præficiuntur: ſecundum illud Prouerb. 26. Sicut qui immittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit inſipienti honorem. Quia Gentiles rationem attribuebant Mercurio, aceruus Mercurij dicitur cumulus ratiocinij, in quo mercator quandoque mittit vnũ lapillum loco centum marcarum: ita etiam honoratur inſipiens qui ponitur loco Dei, & loco totius cõmunitatis. Et eadem ratione parentes, & domini ſunt honorandi, propter participationem diuinæ dignitatis, qui eſt omnium pater, & dominus. Senes autem ſunt honorandi, propter ſignum virtutis, quod eſt ſenectus, licet hoc ſignũ quãdoque deficiat. Vnde, vt dicitur Sap. 4. Senectus venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita eſt immaculata. Diuites autem honorandi ſunt propter hoc, quod maiorem locum in communitatibus obtinent. Si autem, ſolum intuitu diuitiarum honorentur, erit peccatum acceptionis perſonarum.

¶ Et per hoc patet reſpõſio ad obiecta.

Summa Textvs.

AD hanc difficultatẽ reſpondet D. Th. per tres propoſitiones. Prima cõcluſio: Honor ſoli virtuti debetur. Probatur: Honor eſt veluti quoddã teſtimoniũ virtutis eius, qui honoratur: ergo ſoli virtuti debetur. Secũda concluſio: Homines non tantũ ſunt honorãdi propter propriã virtutẽ, ſed etiã propter alienã, quã repræſentãt. Probatur: Principes, & prælati ſunt honorãdi etiã ſi ſint mali, in quantũ gerũt perſonã Dei, & cõmunitatis cui præficiũtur, iuxta illud Prouer. 26. Sicut qui immittit lapides in aceruũ Mercurij; ita qui tribuit inſipiẽti honorẽ. Et parentes atq; domini ſunt etiã honorandi, quãuis ſint mali propter participationẽ diuinæ dignitatis, qui eſt omniũ pater & dñs. Et deniq; ſenes ſunt honorãdi propter ſignũ virtutis, quod eſt ſenectus, quanuis hoc ſignũ quandoq; deficiat: ergo homines non tantũ ſunt honorãdi propter propriã virtutẽ, ſed etiã propter alienã. Tertia concluſio: Honorare diuites tantũ propter diuitias, eſt peccatũ acceptionis perſonarũ. Hãc cõcluſionẽ nõ probat D. Th. ſed illã, vt notã relinquit, cũ diuitię ſint cauſa oĩno extrinſeca & accidẽtalis ad honorẽ exhibẽdũ.

Explicatio Articvli.

QVæſtio huius artic. principaliter poſita eſt pro explicatione ſentẽtiæ cuiuſdã, quæ habetur apud D. Iac. in. 2. c. ſuæ canonicę, qui inquit, Fratres nolite in perſonarũ acceptione habere fidẽ Dñi noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Etenim, ſi introierit in conuentũ veſtrũ vir aureũ annulũ habẽs in veſte cãdida, introierit autẽ & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eũ, qui indutus eſt veſte præclara, & dixeritis ei; Tu ſede hîc bene; pauperi autẽ dicatis; Tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedũ meorũ, nonne iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationũ iniquarũ. Quaſi diceret; Nolite fratres mei in vobis ſimul cũ fide Dñi noſtri Ieſu Chriſti glorioſi, vel Dñi ęternæ glorię, admittere vitiũ acceptionis pſonarũ, quod erit ſi diuitẽ propter diuitias ſolas plus iuſto honoraueritis, aut pauperẽ propter inopiã deſpexeritis. Si etenim vobis cõgregatis ingrediatur vir aliquis annulos aureos geſtãs in manibus, veſtẽ indutus pretioſam, & ſplẽdidã, & ſimul etiã ingrediatur pauper in veſte vili minimèq; pretioſa, iſtis autẽ ſic ingrediẽtibus ceperitis oculos cõijcere in illũ diuitẽ præclara veſte indutũ, pro ſoliſq; diuitijs illi exhibẽtes indignũ honorẽ, dixeritis; Tu ſede hîc honeſtiori loco, pauperi autem dixeritis; Sta illic in abiecto loco, aut, ſede ſub ſcabello pedum noſtrorum, propter inopiam tantũ ſic pauperẽ deſpicientes, nõne hoc ipſo indicatis iniquas cogitationes, & iniquũ iudiciũ veſtro animo inſedere? Quaſi dicat profecto ita erit. His verbis apertè ſignificans in honoris exhibitione plurimũ ineſſe poſſe acceptionis perſonarũ. Sed quoniã honoris exhibitio ad res, quæ nõ ex debito, ſed ex mera gratia hominibus conferuntur

Explicatur modus quo in honoris collatione poteſt inueniri acceptio perſonarum.

pertinere videtur, idcircò explicandus reſtat modus, quo in honoris collatione acceptio perſonarum inueniatur. Pro cuius intelligentia ſupponendum eſt primò, quòd honor, vt diximus in ſuperioribus nihil aliud eſt, quàm reuerentia alicui exhibita propter aliquam eius excellentiam, ſiue interiorem, ſiue exteriorem. Et quia ſecundū rectam rationem nihil abſolutè debet reputari excellens, niſi bonum honeſtum, fit, vt ſoli virtuti propriè debeatur honor ſecundum Ariſtotelem. 4. Ethic. cap. 3. per quandam autem participationem etiam poterit alicui exhiberi honor reuerendo ipſum, in quantum habet imaginem, aut veſtigiū virtutis, licet in ſe non ſit ſtudioſus, vt latè D. Tho. explicat in litera. Ad quod probandū adducit illud Prouerbiorum. 26. Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij; ita qui tribuit inſipienti honorem. Cuius loci ſenſus eſt, quòd quemadmodum in ratiocinio, ſeu computo, in quo antiquitus homines vtebantur lapillis, ſicut modo vtuntur denarijs plumbeis, ſiue ſtāneis, contingit ſæpèſæpiùs, quòd lapillus, vel denarius, qui nunc ponitur pro vno dipondio ponatur poſteà pro centum, vel pro mille aureis, nec æſtimatur tunc ſecundum valorem, quem in ſe habet, ſed ſecundum valorem eius numeri, ad quem ſignificandum deſtinatur: ità etiā contingit aliquando quod homo inſipiens, qui ſecundum ſe deberet eſſe in infimo loco, conſtituatur in ſtatu valde honorabili, habeaturq; in magna reputatione apud homines; & tunc non ſecundum valorem, quē habet in ſe iuxta propriam virtutem, ſed ſecundum dignitatem loci, in quo conſtituitur eſt honorandus. Mercurius apud Gentiles rationis ſuæ computi Deus habebatur. Et ſic idem eſt aceruus Mercurij, quod aceruus ratiocinij, ſeu computi. Ianſenius in prouerbia. cap. 26. aliter interpretatur iſtum locum: ſed eius interpretationes nihil faciunt ad noſtrum propoſitum. Itaq; præter virtutem ſunt etiā aliæ excellentiæ, propter quas hominibus in hoc ſæculo debentur honores. Prima eſt diuina repræſentatio. Principibus enim & Magiſtratibus ideò honores exhibemus, quanuis praui ſint, quia Dei perſonam gerunt atq; repræſentāt. Ex quo factum fuit, vt Ariſt. lib. 5. Eth. c. 6. dixerit, honorem eſſe mercedem, & præmium magiſtratus: eundem quoq; debent propter eandem cauſam ſerui dominis, iuxta illud Pauli ad Tim. 6. Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui dominos ſuos honore dignos arbitrentur, Mox debetur honor aliquibus in teſtimoniū alicuius virtutis. Et hac ratione honoramus illuſtres, & ſanguine ingenuos, quorum maiores arbitramur virtutū gradibus ſublimem conſcendiſſe locum. Sed multò iuſtius debetur honor parentibus, qui nos genuerunt propter participationem diuinæ dignitatis, qui eſt omnium pater, & dominus. Senectus etiam honorari præcipitur Leuit. cap. 19. dū dicitur: Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis; quia eſt ſignum virtutis, quanuis fallax, atq; defectibile. Et propterea Sap. 4. dicitur: Senectus venerabilis eſt non diuturna, nec annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita eſt immaculata. Ex quo infertur, quod his omnibus honorem deferre, etiam ſi virtus in illis non ſit; nulla eſt acceptio perſonarum, ſiquidem habent cauſam honoris.

Dubium circa 3. concluſionem D. Thom.

Argum.

¶ Sed circa tertiam concluſionem D. Th. qua dicitur, honorare diuites tantum propter diuitias eſſe peccatum acceptionis perſonarum, eſt difficultas, vtrùm vera ſit. Et pro parte negatiua eſt argumentum: In gratuitis non poteſt reperiri acceptio perſonarum, vt dicit D. Thom. artic. 1. huius quęſtionis, in ſolutio. ad. 1. ſed honor, qui exhibetur diuiti propter diuitias tantum, non eſt debitus nec illi nec alteri, ſed mere gratuitus: ergo non poteſt in illius collatione committi vitium acceptionis perſonarum. Et confirmatur: Per hoc, quòd ego aperiā caput diuiti propter diuitias tantum, nemini facio iniuriam: ergo non pecco peccato acceptionis perſonarum. In hac dubitatione, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd qui exhibet honorē diuiti, ea ſolum ratione, quia diues eſt, peccat, cùm non habeat ſufficientem cauſam honorem conferendi, & in gratuitis poteſt eſſe peccatum, niſi debitis fiant circunſtantijs, vt eſt videre in eo, qui temere, & ſine ratione bona ſua elargitur. Secundò etiam eſt certum, quòd quotieſcunq; in honoribus debitis indignus prefertur, qui id facit, peccat peccato acceptionis perſonarum nō conferens vnicuiq;, quod ſecundū iuſtitiā diſtributiuam ſibi debetur. Et ſic qui in cōuentu Chriſtiano, vbi vnicuiq; locus debetur ſecundū propriā virtutē ſuperhonoraret diuitē, eſſet acceptor perſonarū, vt dicit D. Iacobus in illo cap. 2. ſuæ canonicæ. Tertiò etiam eſt certum, quòd honorare diuitem ob eam rationem, quod eminentiorem locum obtinet in republica, vel in quantum ipſę diuitiæ ſunt inſtrumenta virtutum ipſi diuiti, aut alteri ex communicatione, non eſt acceptio perſonarum, nec peccatū, vt dicunt D. Thom. atq; Cajetanus in iſto

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

articu-

articulo. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum diuitiæ, vt ſic participent rationē virtutis, fit, vt rectè poſsint eſſe cauſa honoris exhibendi, ſicut diximus de alijs. Itaque hæc certa ſunt.

Punct° difficultatis. ¶Sed dubium eſt, vtrùm exhibere honorem diuiti propter diuitias tantum eo tempore, quo talis honor non videtur alteri debitus, nec fit alicui iniuria, ſit acceptio perſonarum? Caietanus in iſto commentario dicit, quòd ſicut gratis dando pecuniā quādo, & vbi non oportet, peccat quis contra liberalitatem, quanuis nulli faciat iniuriam, ità gratis honorando aliquem propter diuitias peccat contra obſeruantiam, quæ eſt quædam virtus, de qua agit D. Thom. infra quæſtione. 102. Cæterum, quia hoc quod eſt honorare aliquem propter diuitias, ideò eſt peccatum, quia non cauſa honoris debiti accipitur tāquā cauſa illius, quod ad acceptionem perſonarum ſpectat, idcirco hoc peccatum reductiuè pertinet ad vitium acceptionis perſonarum, cùm tamen propriè & ſecundum ſe in illo non contineatur. Hic modus dicendi Caietani præterquam quòd aduerſatur D. Thomæ, qui abſolutè concedit honorare diuites tantum propter diuitias eſſe peccatum acceptionis perſonarum, quod non diceret, ſi ſolum reductiuè, & non per ſe ad illud pertineret, eſt falſus. Quod, vt explicem, aduertendum eſt, quòd licèt honorare aliquem in honoribus priuatis videatur res gratuita, nec ad iuſtitiam rigoroſam pertinens, tenetur tamen vnuſquiſque ex quodam debito morali omnes honorare ſecundū merita ſingulorum; ad quod ordinatè faciendum ponitur virtus moralis, quæ eſt obſeruantia, pars ſubiectiua iuſtitiæ. Ex quo fit, vt qui honorat homines nō ſecundum proportionem ad merita vere peccat contra iuſtitiam diſtributiuam, atque ex conſequenti non tantum reductiue, ſed per ſe eſt acceptor perſonarum. Verum eſt tamen, quòd quoniam materia huius iuſtitiæ maiori ex parte eſt leuis, quicunque illam tranſgreditur regulariter loquendo tantum peccat venialiter. Et eſt intelligendum hoc, non de quibuſcunque extrinſecis honoris ſignis, ſed de veris honoribus, qui ſunt quādo ſigna hæc extrinſeca, vt capitis detectio, & humiliatio tanquam teſtimonia exhibentur intrinſecę exiſtimationis, quę de diuitijs habetur reputando illas, vt ſic, tanquam aliquid magnum, & dignum reuerentia. Nam reuereri diuites exteriùs iuxtà communes leges vrbanitatis, & comitatis nullū eſt peccatum, vt docet D. Auguſtinus ſupra ſecundum caput Epiſtolæ D. Iacobi, & in Epiſtola. 29. Vbi latè teſtimonium illud explicat. Et ad argumentum in cōtrarium factum reſpondetur, negando antecedens. Nam cum honor ſit debitus vnicuique ſecundum propriam excellentiā, nec diuitiæ ſeorſum exiſtimatæ aliquam præferant excellentiam honore dignam, fit, vt qui tantum propter diuitias honorem tribuit contra iuſtitiā peccet diſtributiuam: & ſic vere eſt acceptor perſonarum. Et eodem modo reſpondetur ad confirmationem, quanuis ſi in illa tantū ſit ſermo de ſignis exterioribus dico, quod illa exhibere propter diuitias ſecundum leges vrbanitatis & amicitiæ nullum eſt peccatum.

Sententia Caietani.

Impugnatur Caietanus & explicatur difficultas

Articvlvs. IIII.

¶Vtrùm in iudicijs locum habeat peccatum acceptionis perſonarum.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd in iudicijs locum non habeat peccatum acceptionis perſonarum. Acceptio enim perſonarum opponitur diſtributiuæ iuſtitię, vt dictum * eſt. Sed iudicia maximè videntur ad iuſtitiam commutatiuam pertinere: ergo perſonarum acceptio non habet locum in iudicijs.

Ar. 1. huiꝰ quæſt.

2 ¶Præterea, Pœnæ ſecundū aliquod iudicium infliguntur. Sed in pœnis accipiuntur perſonæ abſq; peccato: quia grauius puniuntur qui inferunt iniuriā in perſonas principum, quàm qui in perſonas aliorum: ergo perſonarū acceptio non habet locum in iudicijs.

3 ¶Præterea, Eccleſiaſt. 4. dicitur, In iudicando eſto pupillis miſericors. Sed hoc videtur eſſe accipere perſonā pauperis: ergo acceptio perſonarum in iudicijs non eſt peccatum.

¶Sed contra eſt, quòd * dicitur Prouerb. 18. Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum

Extra de regu. Iuris reg. 12. De ſentent. & re iudicata c. cū æterni.

¶Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, iudicium eſt actus iuſtitiæ, prout iudex ad æqualitatem iuſtitię reducit ea, quę inæqualitatem oppoſitam facere poſſunt: perſonarum autem acceptio inæqualitatem quandam habet, in quantum attribuitur alicui perſonæ præter proportionem ſuā, in qua conſiſtit æqualitas iuſtitiæ. Et ideo manifeſtum eſt quòd per perſona

Q. 60. a. 1.

rum acceptionem iudicium corrumpitur.

¶Ad Primvm ergo dicendum, quod iudicium dupliciter poteſt conſiderari. Vno modo quantum ad ipſam rem iudicatam: & ſic iudicium ſe habet communiter ad commutatiuam, & ad diſtributiuam iuſtitiam. Poteſt enim iudicio diffiniri qualiter aliquid commune ſit diſtribuendum in multos, & qualiter alteri vnus reſtituat, quod ab eo accepit. Alio modo poteſt conſiderari quantum ad ipſam formã iudicij, prout, ſcilicet, iudex etiam in ipſa commutatiua iuſtitia ab vno accipit, & alteri dat. & hoc pertinet ad diſtributiuam iuſtitiam. Et ſecundum hoc in quolibet iudicio locum habere poteſt perſonarum acceptio.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd cũ punitur aliquis grauius propter iniuriam in maiorem perſonam commiſſam, non eſt perſonarum acceptio, quia ipſa diuerſitas perſonæ facit, quantum ad hoc, diuerſitatem rei, vt ſupra * dictum eſt.

2.2.q.58.art. 10. ad.3. & q.61.a. 2.ad.3.

¶Ad tertium dicendum, quòd homo in iudicio debet pauperi ſubuenire quantum fieri poteſt: tamen ſine læſione iuſtitiæ. Alioquin non haberet locum illud quod dicitur Exod.25. Pauperis quoque non miſereberis in iudicio.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. vnica concluſione affirmatiua, quam probat in argumento, ſed contra, ex illo Prouerb.18. Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum. Et in corpore articuli hac ratione, Iudiciũ eſt actus iuſtitiæ, quo iudex ad æqualitatem reducit ea, quæ per dationem & receptionem inæqualia erant, ſed hoc iudicium conſueuit aliquando corrumpi ex eo, quod non ad cauſam, ſed ad perſonam, hoc eſt, ad pretium, preces, odium, vel fauorem cõijcitur oculus, quod eſt perſonas accipere: ergo in iudicijs habet locum acceptio perſonarum.

Concluſio D.Tho. certa, & colligitur ex iure.

Explicatio Articvli.

Concluſio huius articuli eſt certiſsima. Et colligitur manifeſtè ex iure, ſi quidẽ inter regulas, quæ in.6. conſtituuntur. 12. eſt quòd in iudicio non eſt acceptio perſonarum habenda. Grauitas autem huius criminis inde conſtare poterit, quòd cum iudex, vt autor eſt Ariſtotel. libr.5. Ethicor. adeo debeat eſſe cuſtos iuſti, vt eum Cicero in libro de legibus iuſtitiam appellauerit animatam, nulla poteſt eſſe immanior peruerſio, quàm quod ab ipſo iudice iuſtitia corrumpatur. Perinde enim eſt ac ſi ipſa iuſtitia ſe ſuis manibus dilaniaret, aut ratio in rationem ageret. D. Thom. ſup.q.60.ar.1. determinauit omne iudicium actum eſſe iuſtitiæ, nulla facta declaratione, an eſſet actus iuſtitiæ commutatiuæ, vel diſtributiuæ. At verò nunc in ſolutione ad primum docet; quod quanuis iudicium quantum ad materiam, & rem iudicatam aliquando ad commutatiuam, & aliquando ad diſtributiuam iuſtitiã pertineat, tamen quantũ ad formã iudicij ſemper pertinet ad iuſtitiã diſtributiuã. Propriũ enim eſt diſtributiuæ iuſtitiæ, attendere proportionem inter plures ſeruãdam. Et forma iudicij in hoc conſiſtit, vt debita proportio inter partes ſeruetur, ita, vt vnuſquiſque litigantium ſententiam accipiat ſecundum proportionem ad ius, quod habet. Ex quo infertur, quòd cùm iudex in ſua ſententia alicuius perſonæ intuitu prædictam proportionem non ſeruat, acceptor perſonarum ſit dicendus.

¶Sed quoniam ea, quæ iudex debet efficere ſunt in duplici differentia; quædam enim ſunt, quæ in ipſo iure determinatè ponuntur, vt quod ſuſcipiat teſtes, vel faciat informationem de quibus non eſt dubium, quòd ſi ex cauſa ad rem non pertinente, vt ex amicitia alterius partis, aut ex precibus, aut pretio relinquantur, talis iudex erit manifeſtus acceptor perſonarum. Alia autem ſunt, quæ ipſius iudicis arbitrio relinquuntur; vt quòd proferatur ſententia tali, vel tali die, aut hora; aut quòd dictum teſtium ſtatim, vel poſtea ſumatur, aut quod concedatur talis, vel talis terminus, eſt difficultas, an in his, quæ relinquuntur arbitrio iudicis, poſsit habere locum peccatum acceptionis perſonarum. Et eadem eſt quæſtio de principe, quantum ad ea, quæ ſuo arbitrio relinquuntur, vt ſi remittat vni reo pœnam, & non alteri, eodem crimine & circunſtantijs exiſtentibus, & de prælato diſpenſante cum vno & non cum altero in ſimili cauſa? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Hæc omnia ſunt gratuita in meroque iudicis arbitrio conſtituta: acceptio autem perſonarum ſolùm habet locum in debitis, vt diximus in ſuperioribus: ergo in illis non poteſt eſſe acceptio perſonarum. Hoc tamen

Dubium.

Argumentum.

non

Sententia autoris. non obſtante, dico, quòd omnia gratuita cõ gerere in fauorem vnius partis ex cauſa ad rem non pertinente, vitium eſt acceptionis perſonarum, ſiue in principe, ſiue in iudice, ſiue in prælato. Ità tenet Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 6. art. 5. quem communiter ſequũ tur recentiores. Et ratio illius eſt: Nam ea non ſunt omnino gratuita, ſed debita potiùs ex quadam æquitate naturali, quod ſufficiens eſt ad hoc, vt illa tribuens ſine cauſa, quæ ad rem pertineat, ſit acceptor perſonarum. Item: Vſus poteſtatis, quem habet princeps, iudex, vel prælatus eſt bonũ quoddam publicum ad commodum & vtilitatem ſubditorum ordinatum: ergo ex iuſtitia diſtributiua tenentur illud diſpenſare & applicare ad ſubditos ſecundum dignitatem cauſæ vniuſcuiuſque, quod niſi fecerint erunt acceptores perſonarum. Dixi ex cauſa ad rem non pertinente. Nam ſi iudici certo conſtaret, vnum ex litigantibus eſſe innocentẽ iniuſteque ab altero vexari, nullam faceret iniuſtitiam, imò nec iniquitatẽ, ſi citra ſcandalum in omnibus gratuitis ex hac ratione innocentis cauſam ageret: non tamen liceret illi legis neceſſaria prætermittere, aut diſsimulare: quia cum ſit legum cuſtos, debet ſemper ſecundũ allegata & probata iudicium proferre. Quanuis verũ eſſet quod licet prętermittendo, & violando iura in fauorem manifeſti ſibi innocentis delinqueret, & nonnunquam mortaliter, tũ propter ſcandalum, tum etiam, quia contra officium ſuum leges præuaricaret, nihil tamen teneretur actori reſtituere, cum nihil quod ſuum eſſet ab eo auferret. Ex dictis infertur, quod vbicunque fuerint vtrinque opiniones æque probabiles, poterit iudex ſecluſo ſcandalo in fauorem amicorũ, nũc ſecundum vnam, & nunc ſecundum alterã iudicare: cum hoc ſit mere liberum, & gratuitum, nec ex aliqua obligatione dependens. Parcè tamen admodum id faciendũ erit: tum, quia regulariter ſequitur ſcandalum; tum etiam, quia eſt magnum periculum, ne affectus amici corrumpat intellectum faciendo, quod appareat probabilis opinio, quæ re vera non eſt probabilis.

Dubium. ¶ An autem liceat iudici ſine acceptione perſonarum ſecundum opinionem minus probabilem iudicare, relicta probabiliori, & vniuerſaliter, an ſit licitum ſequi opinionem probabilem non obſtante, quod cõtraria ſit probabilior, quæſtio eſt valde difficilis, & de qua ſunt variæ Doctorum ſentẽtiæ. Soto libro. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 5. in ſolutione ad quartum argumentũ, dicit, quòd quanuis in ſpeculabilibus ſcholarum diſputationibus parum referat, quòd quis minus probabilia ingenij oſtentandi gratia defendat, in practicis tamen quæ aliena iura reſpiciunt, nefas eſſet iudici infirmiorem opinionem ſectari, ſicut & medico in practica, ex qua ſalus pendet infirmi, ac multò magis Theologo in ijs, quæ ſunt fidei: quin verò iudex aliter faciens reſtitutioni fieret obnoxius. Hæc Soto. Quam etiam ſententiam tenet Syluester verbo. opinio. §. 2. & Conradus in libro de contractibus. quæſtione vltima, & Caietanus in ſumma verbo. opinio. Et probari poteſt aliquibus argumentis. Primò ſic: Qui ſequitur opinionem probabilem relicta probabiliori exponit ſe periculo peccandi, ſi quidem eligit id, quòd eſt minus certum relicto certiori: ergo peccat. 1. argum.

Secundò: In dubijs tutior pars eſt eligenda, vt habet regula communis: ſed opinio probabilior eſt tutior: ergo illa eſt ſequenda. Et confirmatur: Quando ex vtraq; parte periculum eſt, ratio poſtulat, vt in eam fiat inclinatio, quæ maioribus fuerit confirmata rationibus: ſed talis eſt opinio probabilior: ergo. 2. argum.

Tertiò: Iudex, qui pronunciat ſententiam contra eum, qui probabiliora teſtimonia adducit, certè peccat mortaliter contra iuſtitiam, & eſt acceptor perſonarũ: ergo & qui ſequitur in iudicando opinionem probabilem relicta probabiliori. Probo conſequentiam: Nam rationes, quæ faciunt vnam ſententiam probabiliorem ſunt veluti maiora teſtimonia pro illa. Et confirmatur ex cap. iuuenis. de ſponſalibus. vbi dicitur: In dubijs id, quod certius exiſtimamus eſſe ſequendum. 3. argum.

¶ His tamen non obſtantibus, dico, quòd contraria ſententia eſt longè probabilior, nempe, quòd quotieſcunque fuerit opinio probabilis poteſt iudex ſecundum illam ſine acceptione perſonarum, imo ſine quocũque alio peccato iudicare. Et idem eſt dicendum de medico curante infirmum, & de Theologo procedente in his, quæ ſunt fidei ſecundum ſententiam probabilem. Probatur: Ex eo opinio aliqua dicitur probabilis, quòd poſſumus eam ſine reprehenſione, & vituperatione ſequi: ergo implicat contradictionem, quòd ſit probabilis, & quod non poſsimus eam licitè ſequi. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Opinio non dicitur probabilis ex eo, quod in eius fauorem adducantur rationes apparentes, & quod habeat aſſertores & defenſores; nam ſic omnes errores eſſent opiniones probabiles: ergo eſt probabilis ex eo, quod poſſumus eam ſine reprehenſione ſequi: quod faciunt viri ſapientes, qui illam tenẽt. Sententia autoris.

Et

& optima argumenta, quibus confirmatur, quæ ſequi non eſt improbabile, vt dicit Ariſtotel. lib. 1. Topi. cap. 1. & 1. Ethic. capit. 4. Secundò: Illa eſt opinio probabilis, quæ eſt conformis rectæ rationi, & exiſtimationi virorum ſapientum atque prudentum: ergo illam ſequi nullum eſt peccatum. Conſequentia eſt euidens, & antecedens probatur: Quando aliqua ſententia non eſt conformis rectæ rationi, ſed contraria illi, non poteſt eſſe probabilis, ſed manifeſtus error: ergo tunc erit probabilis, quando fuerit cõformis rectæ rationi, exiſtimationique virorum prudentum. Dices, opinionem probabilem eſſe quidem conformem rectæ rationi. Cæterum, quia oppoſita eſt conformior tenetur iudex ſecundum illam proferre ſententiam. Contra hoc ſic argumentor: Nullus obligatur ſequi id, quod melius, & perfectius eſt: ſed ſatis erit facere quod eſt bonum; nullus enim obligatur ſequi virginitatẽ, aut fieri religioſum, quanuis virginitas, aut religio perfectior ſit, quam ſtatus matrimonij: ergo pari ratione nullus obligatur ſequi ſententiam probabiliorem, quanuis ſit melior; ſi quidem probabilis eſt bona. Vltimò: Licitum eſt docere, & proponere in ſcholis opinionem probabilem, relicta probabiliori, vt Soto & alij concedunt: ergo etiam eſt licitum eam conſulere, atque ex conſequenti, eam ſequi. Probo cõſequentiam: Nam licitum eſt facere, quòd licitum eſt docere. Ex hoc infertur, quòd poterit iudex pronunciare ſententiam contra propriam opinionem, quando intelligit oppoſitam eſſe probabilem. Nam quanuis habeat opinionem ſpeculatiuam, in contrarium eſt tamen certus practice, & moraliter quod quamcunque opinionem probabilẽ eſt licitum ſequi. Eſt autem hoc intelligendum, dummodo altera opinionum, vſu & conſuetudine non ſit recepta: nam tunc ſecundum illam tenebitur iudicare, vt dicitur in lege. minime. de legibus. & in cap. cũ dilectus. de conſuetudinibus. Et ratio eſt: Nam conſuetudo eſt optima legum interpres. Similiter etiam in diſſenſione opinionum, illa erit ſequẽda, quæ fuerit mitior, atque fauorabilior, vt dicitur in lege. ſemper in obſcuris. ff. de regulis iurꝛs. & in cap. diſciplina. 45. diſtin. ex quibus delumptæ fuerunt iſtæ regulæ; In dubijs reo eſt fauendũ, &; Melior eſt conditio poſſidentis. Propter eandem etiam rationem conditio impoſsibilis, quæ ſolet omnes contractus irritare, in fauorem matrimonij, & in fauorem teſtamẽti habentur pro non adiectæ, vt dicitur in cap. vltimo. de conditionibus appoſitis.

¶Et ad primum argumentum factum pro ſententia Soti reſpondetur, negando antecedens. Nam cum certum ſit, quòd probabilis opinio ſequi poteſt, qui id facit nullo modo ſe exponit periculo peccandi. Ad 1.

¶Ad ſecundum reſpondetur, illam regulam: In dubijs tutior pars eſt eligenda, eſſe intelligendã, quando vtraque pars habet periculum. Nam, ſi vtraque eſt ſecura & tuta; quod contingit, quando ambæ opiniones ſunt probabiles, quanuis probabilior ſit tutior, licitum erit alteram ſequi. Præterquàm, quòd etiam illa regula, quam plurimas patitur inſtantias. Nam ſi præcipiat alicui prælatus rem difficillimam, de qua ſubditus dubitat, an iure præcipiat, non tenebitur cum tanto periculo, & diſcrimine obedire, donec conſtet ius præcepti; licet in præſtanda obedientia certus ſit, quòd non peccat. Itẽ: Si quis petat à me fundum, quem iure poſſideo, cuius petitionis cauſa incipio dubitare, an ſit meus, non teneor ſtatim illũ reddere, licèt in reddendo certus ſim, quod nõ pecco. Ad confirmationem reſpondetur, maiorem illam propoſitionem habere verum, quando ex vtraque parte eſt periculum. Tamen in ſequendo opinionem probabilem nullum eſt periculum, vt ex dictis patet. Ad 2.

¶Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico, eſſe latiſsimum diſcrimen inter teſtimonia, quæ quis adducit pro ſuæ cauſæ probatione, & rationes, quæ reddunt aliquam opinionem probabilem. Nam teſtimonia, quia adducuntur ad facti confirmationẽ, quo maiora fuerint, efficiunt ipſam cauſam digniorem. Et recta ratio dictat, quod ſententia proferatur ſecundum maiorem dignitatem cauſæ, nec eſt aliqua opinio probabilis, quæ dicat licitum eſſe contra huiuſmodi hominẽ ſententiam proferre. At verò rationes, quæ reddunt aliquam opinionem probabilem, tenent ſe ex parte iuris. Et ratio poſtulat, vt quotieſcunque in iure fuerint duæ opiniones, vna probabilis, altera probabilior, licitũ ſit vnicuique quam maluerit ſequi. Alias illa, quam ſequi non erit licitum, nulla ratione merebitur nomen ſententiæ probabilis. Ad confirmationem ex cap. iuuenis, reſpõdetur, vel, quòd loquitur de dubijs, quorum quodlibet continet periculum, in quibus ſemper tutior pars eſt eligenda, vt diximus in ſolutione ſecundi argumenti, vel q eſt ſermo de eo, quod eſt certius in facto propter maiora teſtimonia, quæ ad illi⁹ probationẽ adducuntur: quod ſimiliter erit ſemper præferendum dubio, vt modò dicebam. Ad 3.

¶Vltimum

Vltimũ dubium.

¶Vltimum dubium circa iſtam materiam eſt, vtrùm ſicut in iudicijs ſic etiam in legibus ferendis, maximè quibus imponuntur tributa ſubditis, habeat locum acceptio perſonarum? Soto lib. 3. de iuſtitia. quæſtione. 6. art. 7. latè diſputat de hac re, quantum attinet ad tributa, de quo etiam nos ſupra diximus, artic. 3. quæſtionis præcedentis. Qua re pro nunc breuiter dico, certum eſſe quòd acceptio perſonarum poteſt habere locum; tum in alijs legibus; tum maximè in illis, quibus tributa imponuntur. Si enim princeps ſine iuſta & rationabili cauſa condat legem in fauorem alicuius, vel aliquarum perſonarum, quæ in aliorum notabile detrimentum vergat, proculdubio peccabit mortaliter, & erit acceptor perſonarum. Vt ſi ſtatuat legem qua præcipiat, quòd certum genus mercium vſui hominum valde neceſſarium non poſsit niſi ab hoc, vel ab illo vẽdi. Tunc enim lucra, quę conceduntur vni, vel alteri ſine cauſa perirent alijs. Et nõ ſolum perirent lucra, ſed etiam inſurgerent grauiſsima damna, cum longe carius cogerentur ciues illas merces emere, quàm empturi eſſẽt, ſi talis lex poſita nõ eſſet. Quod eſt manifeſte contra iuſtitiam diſtributiuam præcipientẽ, vt fauores publici ſicut & onera ſecundum proportionem diuidantur, iuxta illud Pauli. 2. ad Corinth. 8. Non, vt alijs ſit remiſsio, vobis autem tribulatio, ſed ex æqualitate. Verum eſt tamen, quòd ex rationabili cauſa bene poſſet fieri talis lex, vt ſi quis ſua induſtria & labore certum genus mercium reipublicæ vtilium adinueniſſet, nullus vltra eum id vendere poſſet, taxato prius per publicam poteſtatem pretio conuenienti. Et hac ratione iuſtiſsime illis qui libros compoſuerunt priuilegia conceduntur, vt ipſi ſoli eos vendant. Ex hoc infertur, quòd ſi leges tributorum non ſeruauerint debitam proportionem ad cauſam, pro qua ponuntur, & ad facultatem, & poſsibilitatem eorum, quibus imponuntur, debitis circunſtantijs ſecundum rectam prudentiam conſideratis, non erunt iuſtæ, nec obligabunt in conſcientia. Qua ratione dixere multi, quòd tributum vulgò appellatum, ſiſſa, non eſt iuſtum, quia in illo non plus ſoluit, qui plus habet, ſed qui plutibus indiget. Et idem dicunt de illo tributo quod dicitur, alcauala. Sed iam nos ſatis de hoc. q. 62. art. 3.

Reſolutio difficultatis.

QVÆSTIO. LXIIII.

De vitijs oppoſitis commutatiuæ iuſtitiæ, in octo Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶Vtrùm occidere quæcunque viuentia ſit illicitum.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd occidere quæcunque viuentia ſit illicitum. Dicit enim Apoſtolus ad Roman. 13. Qui ordinationi Dei reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Sed per ordinationem diuinę prouidentiæ omnia viuentia conſeruantur, ſecundum illud Pſal. 146. Qui producit in mõtibus fœnum, & dat iumentis eſcam ipſorum: ergo mortificare quæcunque viuentia videtur eſſe illicitum. *1. d. 39. q. 2. a. 2. cor. Et 3. cõtra c. 112. fin.*

2 ¶Præterea, Homicidium eſt peccatũ ex eo, quòd homo priuatur vita. Sed vita communis eſt omnibus animalibus & plantis: ergo eadem ratione videtur eſſe peccatum occidere bruta animalia & plantas.

3 ¶Præterea, In lege diuina non determinatur ſpecialis pœna niſi pro peccato. Sed occidenti bouem vel ouem alterius ſtatuitur pœna determinata in lege diuina: vt patet Exodi. 22. ergo occiſio brutorum animalium eſt peccatum.

¶SED CONTRA eſt, quòd Auguſtin. dicit * in. 1. de Ciuit. Dei, Cùm audimus, Non occides, non accipimus hoc dictum eſſe de frutetis: quia nullus eis eſt ſenſus, nec de irrationalibus animalibus: quia nulla nobis ratione ſociantur. Reſtat ergo, vt intelligamus de homine quod dictum eſt, Non occides. *Li. 1. c. 20. declinando ad fi. to. 5.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd nullus peccat ex hoc, quòd vtitur re aliqua ad hoc, ad quod eſt. In rerum autem ordine imperfectiora ſunt propter perfectiora: ſicut etiam in generationis via, natura ab imperfectis ad perfecta procedit. Et inde eſt, quòd ſicut in ge-

in generatione hominis prius eſt viuũ, deinde animal, vltimo autem homo: ita etiam ea quæ tantum viuunt, vt plãtæ, ſunt communiter propter animalia, omnia autem animalia ſunt propter hominem. Et ideo ſi homo vtatur plantis ad vtilitatem animalium, & animalibus ad vtilitatem hominis, non eſt illicitum, vt patet per Philoſophum * in primo Polit. Inter alios autem vſus maximè neceſſarius eſſe videtur, vt animalia plantis vtantur in cibum, & homines animalibus, quod ſine mortificatione eorum fieri non poteſt. Et ideo licitum eſt & plantas mortificare in vſum animalium, & animalia in vſum hominum ex ipſa ordinatione diuina. Dicitur enim Geneſ.1. Ecce dedi vobis omnem herbam & vniuerſa ligna, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ. Et Geneſ 9. dicitur, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum.

Lib.1.c.5. à medio, & c.7.to.5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ex ordinatione diuina conſeruatur vita animalium & plantarum non propter ſeipſam ſed propter hominẽ. Vnde, vt Auguſtinus dicit * in primo de Ciuitat. Dei, Iuſtiſsima ordinatione Creatoris vita & mors eorum, noſtris vſibus ſubditur.

Lib.1.c.20 in fin.to.5.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd animalia bruta & plantæ non habẽt vitam rationalem, per quam à ſeipſis agãtur, ſed ſemper aguntur quaſi ab alio, naturali quodam impulſu. Et hoc eſt ſignum, quòd ſunt naturaliter ſerua, & aliorum vſibus accommodata.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui occidit bouem alterius, peccat quidem: non quia occidit bouem, ſed quia damnificat hominẽ in re ſua. Vnde non continetur ſub peccato homicidij, ſed ſub peccato furti vel rapinæ.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Tho. vnica concluſione, quæ talis eſt: Licitũ eſt plãtas mortificare in vſum animalium, & animalia in vſum hominis. Hanc probat D. Thom. in argumento, ſed contra, ex D. Auguſt. lib. 1. de Ciuitate. cap. 20. dicente: Cũ audimus: Non occides. nõ accipimus hoc dictum eſſe de frutetis, quia nullus eis eſt ſenſus; nec de irrationabilibus animalibus, quia nulla nobis ratione ſociantur, ſed de homine, &c. Eandem probat in corpore articuli; tum teſtimonio ſcripturæ; tum etiam aperta ratione. Teſtimonium habetur Geneſ. cap. 1. Vbi Deus dixit hominibus: Ecce dedi vobis omnẽ herbã, & vniuerſa ligna, vt ſint vobis in eſcam, & cũctis animantibus, & cap. 9. Omne, quod mouetur & viuit erit vobis in cibum. Et ratione ſic argumentor: Nullus peccat ex eo, quòd vtatur re aliqua ad id, ad quod eſt: ſed omnes plantæ ſunt propter animalia, & animalia propter hominem: ergo licitum erit vti plantis in vſum animalium; & animalibus in vſum hominum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Ordine naturæ imperfectiora ſunt propter perfectiora, ſed plantæ ſunt imperfectiores animalibus, & animalia ſunt imperfectiora homine; vnde videmus, quòd in generatione hominis prius eſt viuum, quod conuenit plantis, & deinde animal, & vltimo homo: ergo plantæ ſunt propter animalia, & animalia propter hominem.

Explicatio Articvli.

RAtio, quæ mouet D. Thom. ad præmittendum iſtum articulum materiæ de homicidio, fuit impugnare ſententiam Manichæorum aſſerentium, animalium animas membra eſſe Dei, & ideo impietatem eſſe illorum carnibus veſci, aut illa occidere, vt autor eſt D. Auguſt. lib. 1. de Ciuit. cap. 20. & lib. 6. contra Fauſtũ Manichæum capit. 4. 5. & 6. Cæterum concluſio D. Thom. nõ ſolum eſt de fide tenenda propter aperta teſtimonia ſcripturæ, quæ ab ipſo adducuntur atque etiam propter illud Gene. 1. Dominamini piſcibus maris, & volucribus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram, vbi plenum dominium Deus hominibus conceſsit ſupra quæcunque animantia: & certum eſt, quòd dominium eſt ius aſſumendi aliquid in ſuam facultatem, atque vſum, quem homo in multis animalibus habere non poteſt, niſi eis veſcendo: verum etiam eſt lumine naturali nata, quo conſtat imperfectiora eſſe propter vſum perfectiorum, vt materia propter formam, plantæ propter bruta, & bruta propter hominem. Qua ratione Ariſtoteles libro primo Politicor. probat, venationem ſylueſtrium animalium eſſe licitam, & naturalem, vtpote, qua homo vendicat ſibi quod eſt naturaliter ſuum, præter quam quod

Ratio quæ mouit D. Tho. ad mittendã hãc difficultatem.

cum

cum nulla genera ciborum immunda sint ex natura sua immunditia culpæ, vt docet D. Thom. 1.2. quæstion. 102. articulo. 6. ad primum, iuxta illud Christi Matth. 15. Non quod intrat per os coinquinat hominem; ratio naturalis dictat, quòd omnibus possit homo pro sua voluntate vti. Pro quo etiam facit illud Actorum. 10. Vbi dicitur, quòd cum vidisset Petrus linteum, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, audiuit vocem dicentem: Occide & manduca. Et cum Petrus respondisset; Absit à me Domine, quia nunquam manducaui commune & immundum; facta est iterum vox ad eum: Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Quasi significans, nulla esse animalia, quibus vesci ex natura rei nõ sit licitum. Idem etiam dicit Di. Augustin. lib 6. contra Faustum capit. 15. Vbi latè de hoc disputat contra Manichæos, citans illud postoli ad Titum. 1. Omnia munda mundis. Et in cap. 8. eiusdem lib. dicit: Omnis creatura Dei bona est, omnia enim, quę naturaliter sunt in ordine suo bona sunt, & nemo eis peccat.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtùm vsus, qui nunc est vescendi carnibus animaliam fuerit etiam ante diluuium D. Thom. 1.2. quæstione. 102. articulo. 6. ad secundum, dicit, quòd esus carnium videtur post diluuium introductus. Tunc enim Genes. 9. dictum est: Quasi olera virentia dedi vobis omnem carnem. Et hoc ideò, quia à terra nascentia magis pertinebant ad simplicitatem vitæ. Et super Epistolam ad Romanos cap. 14. in illa verba; Is, qui manducat non manducantem, non spernat, etiam dicit, quòd terræ nascentia à principio fuerunt homini concessa ad edendum. Et post diluuium primò legitur concessus esus carnium. Quibus verbis significare videtur, quòd ante diluuium non solum, non fuerunt in vsu carnes, sed nec etiam fuerunt licitæ. Eandem sententiam tenet Nicolaus de Lira super Genes. capit. 9. & Abulens. super Genes. capit. 1. Qui expressius affirmat prohibitum fuisse tunc tale nutrimentum. Et probari potest hæc sententia aliquibus argumentis. Primò ex illo Genes. cap. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis semen tem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ. Quibus verbis videtur Deus hominibus cibos taxasse, vt, scilicet, non manducarent carnes, sed fructibus vescerentur. Et subdit statim. Et factum est ita. Quasi significans, quòd nihil aliud manducauerunt, nisi id, quod à Deo fuit determinatum. ¶Item Genes. capit. 9. postquam dictum est ad Noe de arca egredientem: Omne, quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, subdit statim: Quasi olera viuentia tradidi vobis omnia. Ac si diceret: Hactenus non, nisi olera vobis in cibum permisi; cæterum deinceps non minus quam ipsa olera erunt vobis animalia in edulium. Et ne ignorarent modum, quo illa edere deberent, adiecit statim, excepto quod carnem cum sanguine nõ comedetis. Ex quo loco sic colligo argumentum: Vel prius comedebant carnes, vel non. Si comedebant, vel cum sanguine, vel sine illo. Si comedebant sine sanguine: ergo nulla fuit causa tale præceptum de nouo imponendi. Si autem comedebant cum sanguine, reddenda erit ratio, propter quam Deus ante permiserit carnem cum sanguine manducare, & postea illud prohibuerit. Maximè cum Aristotel. 7. Ethic. cap. 5. comedere carnes crudas enumeret inter vitia feritatis. Hæc autem assignari non poterit: ergo est dicendum, quòd tunc incepit vsus carnes manducandi. Et ideò modus fuit præscriptus, scilicet, vt elixis, vel assis vterentur, & non crudis, vt feræ.

¶Potest præterea hoc ipsum probari, ex Boetio Seuerino, qui primam mundi ętatem cõmendans, lib. 2. de Consolat. metro. 5. in hunc modum loquitur:

Felix nimium prior ætas
Contenta fidelibus aruis,
Nec inerti perdita luxu,
Facili quæ fera solebat
Ieiunia soluere glande.

¶Nam post cæteris ætatibus ingruentibus, eò licentia hominum peruenit, vt iam vulgo omnes.

Pectora, brachia, vultum,
Crediderint genus esse cibi. Quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquã homine, ventri indulsit non omne legumẽ?

¶Versus sunt Iuuenalis, quibus Satyrã. 15 finiuit: nominat autem Pythagorã, eo quòd is cum sentiret, animas hominum post mortem in brutorum, vel hominum corpora transire, carnibus abstinuit, ne, scilicet, comedendo, animas hominum absorberet. Porrò quod ait. Ventri indulsit non omne legumen, fabam intelligit, qua etiam abstinuit Pythagoras, quia faba cibus est multam inflationem afferens, ac proinde contraria trã quillitati mentis. Traditur ab Aulo Gellio, lib. 4. Noct. Attic. c. 11. Eundem carnium vsum, ceu rem immanem & nefandam latissimè

Sententia D. Tho. & aliorum.

1. argum.

2. argum.

3. argum.

simè prosequitur Ouidius, lib. 15. Metam. ab illo carmine.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis. &c. Vsque ad illud.

Heu quantum scelus est in viscera viscera condi. Alteriusq; animantem animantis viuere letho!

Et infrà quàm plurima elegantissimè. Faciens autem mentionem de prima mundi ætate, cuius etiam suprà meminit Boetius, sic ait idem Ouid. eodem loco:

At vetus illa ætas, cui fecimus Aurea nomen, Fœtibus arboreis, & quas humus educat herbis Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.

Instituerat verò de hac ætate sermonẽ iam superiùs, lib. 1. nam de hominibus illius seculi loquens dixerat.

Contentique cibis nullo cogente creatis Arbuteos fœtus, montanaq; fraga legebant: Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis.

Ex quibus facile colligitur ante diluuiũ prædictum vsum vescendi carnes minime viguisse. ¶ Vltimo sic argumentor: Ante diluuium virtus ad alenda, vegetanda, roborandaque corpora mortalium vigebat in herbis, vtpote quæ ex aquæ inundatione nondum vim amiserant: ergo tunc nõ erat necessarius carnium esus, sicut postea; atque ex consequenti non erat à Deo concessus.

Vltimũ argumẽtum.

¶ Contrariam tamen sententiam tenet Victoria in relectione de temperantia, numero. 3. & Soto lib. 5. de Iustitia quæstione 1. articulo 1. quam ego probabiliorem existimo. Vnde ad illius explicationem, vt à notioribus incipiamus dico primò, certũ esse, quòd iure naturali ante diluuium esus carnium non erat illicitus, vt patet ex ijs, quæ diximus in principio huius articuli. Et præterea, quia per legem Christi naturalis lex non fuit abrogata. Quare, si tunc erat contra ius naturæ, quòd homines carnibus vescerentur, etiam esset modo, & semper; si quidem lex naturalis inuiolabiliter manet eadem apud omnes, vt docet D. Thom. 1. 2. quæstione 94. art. 4. Dico secundo etiam esse certum, quòd in statu innocentiæ quantouis seculo durasset nunquã homines carnibus vescerentur. Et ratio est: Nam fructus paradisi fuissent, tum affluentissimi, tũ etiam virtute solidissimi ad nutriendos, vegetandosque homines; & cum in illa felicissima ætate nulla esset inordinata affectio nullus superfluis vteretur, sed essent necessarijs contenti. Dico tertio, meo iudicio etiã esse certum, quòd esus carnium ante diluuium nulla diuina lege erat prohibitus, tũ quia nullibi habetur talis prohibitio; tum etiam quia illa dicebatur ætas legis naturæ, ea solùm de causa, quia nulla alia, vel pauciissima præcepta haberet, nisi quæ erant de lege naturali. Quod & intellexisse videtur D. Thom. 1. 2. quæst. 103. art. 1. ad quartum, quando dixit, generaliter ante legem Moysi nulla lege fuisse prohibitum esum animalium, sed propter abominationem, & consuetudinem abstinebant homines ab aliquibus. Dico vltimò, esse probabilissimũ, quod ante diluuium statim post naturam lapsam homines carnes manducauerunt, illisque frequenter in cibum vtebãtur: probatur, ex Genes. c. 4. Vbi Abel laudatur, propterea q; de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum, hoc est, de pinguioribus sacrificium offerebat. Nulla autem esset iusta causa talis laudationis, nisi homines talibus animalibus vescerentur. Ad hoc nonnulli respondent, quòd, quanuis animalia eo tempore non erant vtilia in esum, erant tamen vtilia causa pellium & vellerum ad vestitum. Sed hæc solutio mihi non placet. Primò: Quia eadem est ratio de vsu lactis, & de vsu animalium quantum ad cibum, cum non fuerit vnum magis concessum, quam alterum in illo primo cap. Genes. Secundò: Quia si homines eo tempore solum haberent animalia in vsum pellium ac vellerum ad vestitum non esset cur sacrificium Abel tanti fieret, propterea quòd de primogenitis, & de adipibus fuisset oblatum, si quidem ad vsum pellium, & vellerum parum, vel nihil referre videatur, quòd animalia sint primogenita, & crassa. Ad cibum autem quam plurimum. Et item, quia non apparet quid tunc fieret de volucribus cicuribus, vt de gallinis, cùm nec oua essent concessa in edulium. Præterea probatur conclusio ex Genes. capit. 7. vbi præcepit dominus ad Noe, vt tolleret de animalibus mundis septena, & septena; de immundis autem duo & duo. Et distinguebantur munda ab immundis ex eo, quòd illa erant idonea ad vescendum, ista verò mininè, vt dicunt multi Doctores. Alij affirmant, vt D. Tho. 1. 2. q. 103. arti. 1. ad quartum, quòd munda, & immunda distinguebantur per ordinẽ ad sacrificia. Sed hoc mihi non videtur verum. Tum, quia non est credibile, quòd sacrificia fierent de rebus inanibus, & quæ nulli vsui essent sacerdotibus. Si autem homines non vescerentur carnibus ipsa animalia essent prorsus inutilia, saltim turtures, & columbę, quæ ad nihil aliud valent, quam ad esum. Et tamen nullus dubitat, quòd ex his, & ex gallinis fuerint in arca introducta septena & septena, tanquam ex animalibus mundis. Tum etiam; quia cùm tunc non

Sententia Victoriæ & aliorũ pro babilior.

esset

eſſet determinatũ, ex quib⁹ animalibus debe rent fieri ſacrificia; ſed hoc fuit declaratũ in lege ſcripta, non apparet, qua ratione munda diſtinguerentur ab immundis per ordinem ad ſacrificia, ſed per ordinem ad conuenientiam, quam habebant ad vſum edendi. Atque ex conſequenti homines ante diluuium vtebantur carnibus ad veſcendum. Præterea hoc ipſum probatur, ſuppoſito priùs, quòd eſus carniũ poſt naturæ lapſum fuit vitæ humanæ, eiuſque incolumitati valde naturalis, adeò vt medici nihil ſalubrius in cibis ponant, quam naturam ſtatim à ſua conditione carnes habuerunt. Tunc ſic argumentor: Si ante diluuium homines carnibus non fuerunt vſi, id fuit; vel, quia erant illis interdictæ; vel, quia earum ſalubritas atque ſapor non dum erant eis nota; vel quia ad vitam degendam non erant neceſſariæ. Primum dici non poteſt; quia, vt conſtat ex ſuperioribus, nullo præcepto, vel diuino, vel naturali erat prohibitus eſus carnium; imò contrarium natura docebat. Nec ſecundum; quia non eſt veroſimile, quòd per mille ſexcentos annos, nunquam homines ſpeculando optimam carnium ad cibum naturam agnouerint, aut experientia deprehenderint. Maximè cum Doctores dicant gentes illas circa ortum humani generis ingenio & ſagacitate præ ſuis poſteris valuiſſe. Nec etiam tertium. Nam, quanuis verum eſſet, quòd hominibus in ſua integritate manentibus, propter humanam tunc frugalitatem, & modeſtiam non veſcerentur carnibus, ſed fructibus, qui abundantiſſimi, & ſaluberrimi eſſent, fuiſſent contenti, vitiata tamen natura, nullum eſt argumentum, quod, quia carnes non erant neceſſariæ, ideò non erant in vſu: corruperat enim omnis caro viam ſuam. Imò ex eo, quòd homines illi ad malum proni peſoribus ſe voluptatibus immerſerunt, probabiliſſimè colligitur, talibus etiam eſcis, & eduliorum delicijs ſe ſe dediſſe: Maximè cum dicat Ioſephus libr. 1. Antiquitatum, quòd propè ante diluuium nulli parcebatur vitio, aut flagitio. Relinquitur ergo eſſe valdè probabilius, quod homines ante diluuium carnes manducauerunt. Quam etiam ſententiam ſequi videtur Caietanus ſuper Geneſ. cap. 9. quanuis ita obſcure loquatur, vt vix conſtet, quæ ſit eius mens.

¶ Vnde ad primum argumentum in contrarium factum, quod erat deſumptum ex Ad 1. arg. Geneſ. cap. 1. reſpondetur, quòd verba illa; Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. dicta fuere hominibus in ſtatu innocentiæ exiſtẽtibus, in quo ligna paradiſi ſatis fuiſſe ad cibum, tum propter illorum virtutem, tum etiam propter hominum frugalitatem, nemo eſt, qui dubitet; nec ad aliud tempus refertur quod ſequitur ſtatim; Et factum eſt ita. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd quia Ad 2. arg. Geneſ. cap. 1. herbæ tantum fuerãt declaratæ à Deo in cibum hominum propter ligna paradiſi, quibus tunc veſcebantur, & natura vitiata, hominum genus naturali iure etiam carnes adhibuerat, eoque forte prope diluuium hominum feritas deuenta erat, vt crudis illis cum ſanguine vterentur, id circò Deus à diluuij periculo egreſsis conceſsit tanquam ius naturale, vt piſces & carnes ederent, eo excepto, quòd non crudas, ſed igne paratas veſcendas intelligerent. Propterea que dixit; Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, excepto, quòd carnem cum ſanguine non comedetis. Nonnulli dicunt, quòd ante diluuium homines carnibus humanis veſcebantur, ſicut & Canibales nuper ab Hiſpanis reperti, Deus autem hanc inhumanitatem & feritatem hominibus interdicere volens præcepit ne carnem cum ſanguine, hoc eſt, cum impietate ac feritate proximo rumque homicidio comederent. Sanguis enim in ſcriptura pro homicidio, & feritate capitur ſæpè ſæpius. Sic Semei Dauidi obijciebat, quòd vir ſanguinum eſſet. 2. Reg. ca. 16. & Pſalm. 54. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos, hoc eſt, homines efferati, & homicidæ. Cui ſententiæ plurimum fauere videtur quod ſtatim ſequitur in textu: Sãguinem enim animarum veſtrarum requiram. Quæ verba, vt Caietanus inquit, non reddunt rationem prioris dicti, ſed tantũ addunt moderamen per modum exceptionis. Ac ſi apertiùs diceretur: Et ſi dedi vobis tanquam herbas virides omne, quod viuit, declaro tamen, quòd ſolum hominem à materia alimenti excipio. Iniuſtum eſt enim, vt homo alimentum ſit, aut homini, aut cuicumque alteri animali. Pro quo etiam facit litera iuxta Hebræum, quæ ſic habet: Et ſolum ſanguinem veſtrum ad animas veſtras requiram, hoc eſt, & ſolum ſanguinem veſtrum, qui eſt ad animas veſtras ſeruandas, hoc eſt, vitas veſtras ſeruandas, requiram tanquam iniuſtè ablatum. Anima enim communiter accipitur pro vita in ſacris literis, iuxta illud: Quid prodeſt homini, ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur: Et illud: Quam commutationem dabit homo pro

anima ſua. Et illud: Anima mea in manibus meis ſemper. ¶ Ad tertium argumẽtum, quod erat deſumptum ex teſtimonio Boetij, & Ouidij reſpondeo, quòd verba illa referenda ſunt ad ſtatum innocentiæ, nec in alio verum habere poſſunt. ¶ Ad vltimum ex dictis patet ſolutio. Suppoſito, quòd homo licitè poteſt animalia occidere in proprium alimentum, eaque in quoſcunque alios vſus conuertere tanquam verus illorum dominus, poteſt eſſe difficultas, vtrùm bruta occidere ſola recreationis cauſa propter voluptatem ſit licitum. Ad cuius explicationem, præmiſſo, quòd ex animalibus quædam ſunt vtilia, alia inutilia, & alia nocua, dico primò, quòd occidere animalia tam nocua, quam inutilia ſola recreationis cauſa nullum eſt peccatum. Hoc probat D. Thom. in ſolutione ad primum teſtimonio D. Auguſtini libr. 1. de Ciuitat. capit. 20. dicentis: iuſtiſsima ordinatione Creatoris vita & mors brutorum noſtris vſibus ſubditur. Dico ſecundo, quòd occidere animalia vtilia, quantum eſt ex ſe ſola recreationis cauſa nullum eſt peccatum. Hoc etiam dicit D. Thom. 1. par. quæſtio. 9. art. 1. ad. 3, & in hoc art. ad tertium. Et probatur eadem ratione. Dico tertio, quòd occidere animalia vtilia ſine aliqua cauſa particulari ad minus erit peccatum veniale, quia eſt actus prodigalitatis, perinde ac mittere in fluuiũ centum aureos. Et hoc intelligitur, quando talia animalia fuerint propria. Nam ſi ſint aliena erit peccatum mortale iniuſtitiæ illa occidere propter damnum, quod inde domino reſultat.

Ad. 3. arg.

Ad vltimũ argument.

Articvlvs. II.

¶ Vtrùm ſit licitum occidere peccatores.

Inf. q. 108. art. 1. & 3 Et. 1. 2. q. 100. ar. 8. ad. 3. Et. 3. contra ca. 140. Et Ro. 12. le. 3.

Ad Secvndvm ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit licitum occidere homines peccatores. Dominus enim Matthæ. 13. in parabola prohibuit extirpare zizaniam, qui ſunt filij nequam, vt ibidem dicitur. Sed omne quod eſt prohibitum à Deo, eſt peccatum: ergo occidere peccatorem eſt peccatum.

2 ¶ Præterea, Iuſtitia humana conformatur iuſtitiæ diuinæ. Sed ſecundum diuinam iuſtitiam peccatores ad pœnitentiam reſeruantur: ſecundum illud Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, ſed magis, vt conuertatur, & viuat: ergo videtur omnino eſſe iniuſtum, quod peccatores occidantur.

3 ¶ Præterea, Illud quod eſt ſecundum ſe malum, nullo bono fine fieri licet: vt patet per Auguſtinum * in libro contra mendacium, & Philoſophum in. 2. Ethicor. Sed occidere hominem ſecũdum ſe malum eſt: quia ad omnes homines tenemur charitatem habere. Amicos autem volumus viuere & eſſe: vt dicitur in 9. Ethic: * ergo nullo modo licet hominem peccatorem occidere.

Cap. 7. Ia rũ autem dist. 10. Lib. 2. Ethi. c. 6. parũ ante fin. tom. 4. Lib. 9. c. 4. tom. 3.

¶ Sed Contra eſt quòd dicitur Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. Et in Pſalmo. 100. In matutino interficiebã omnes peccatores terræ.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, licitum eſt occidere animalia bruta, in quantum ordinantur naturaliter ad hominum vſum, ſicut imperfectum ordinatur ad perfectum. Omnis autem pars ordinatur ad totum, vt imperfectum ad perfectum. Et ideo omnis pars naturaliter eſt propter totum. Et propter hoc videmus, quod ſi ſaluti totius corporis humani expediat præciſio alicuius membri, puta, cum eſt putridum, vel corruptiuum aliorum membrorum, laudabiliter & ſalubriter abſcinditur. Quælibet autem perſona ſingularis comparatur ad totam communitatem, ſicut pars ad totum: & ideo ſi aliquis homo ſit periculoſus communitati & corruptiuus ipſius propter aliquod peccatum, laudabiliter & ſalubriter occiditur, vt bonum commune conſeruetur. Modicum enim fermentum totam maſſam corrumpit, vt dicitur. 1. ad Cor. 5.

Ar. præc.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd Dominus abſtinendum mandauit ab eradicatione zizaniorũ, vt tritico parceretur, id eſt bonis. Quod quidem fit, quando non poſſunt occidi mali, quin ſimul occidantur & boni, vel quia latent inter bonos, vel quia habent multos ſequaces: ita quod ſine bonorum

norum periculo interfici non possunt, vt Augustinus * dicit contra Parmenianum. Vnde Dominus docet magis esse sinendum malos viuere, & vltionem reseruandam vsque ad extremum iudicium, quàm quod boni simul occidantur. Quando vero ex occisione malorum non imminet periculum bonis, sed magis tutela & salus, tunc licite possunt mali occidi.

Lib. 3. c. 2. amed. to. 7.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Deus secundum ordinem suæ sapientiæ quandoque statim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis pœnitendi tempus concedit, secundum quod ipse nouit suis electis expedire. Et hoc etiam humana iustitia imitatur proposse. Illos enim qui sunt perniciosi in alios, occidit: eos vero, qui peccant, alijs grauiter non nocentes, ad pœnitentiam reseruat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd homo peccando, ab ordine rationis recedit. Et ideo decidit à dignitate humana: prout, scilicet, homo est naturaliter liber & propter seipsum existens: & incidit quodammodo in seruitutem bestiarum: vt, scilicet, de ipso ordinetur secundum quod est vtile alijs, secundum illud Psalm. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et Prouerb. 11. dicitur. Qui stultus est seruiet sapienti. Et ideo quanuis hominem in sua dignitate manentem occidere sit secundum se malum, tamẽ hominẽ peccatorem occidere potest esse bonum, sicut occidere bestiam. Peior enim est malus homo quàm bestia, & plus nocet, vt Philosophus dicit * in primo Politicorũ, & in septimo Ethicorum.

Li. 7. Ethi. c. 6. in fin. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Tho. per vnicam conclusionem, quæ talis est: Malefactores interficere est iustum, & licitum. Quam probat in argumẽto, sed contra; ex illo Exod. 22. maleficos nõ patieris viuere. Et in corpore articuli hac ratione. Ideo animalia licitum est interficere, quia sunt in nostrum vsum ordinata, tanquã imperfectius in id, quod perfectius est, sed etiam singuli homines sunt ordinati in rem publicam, tãquam imperfectum in id, quod est perfectius; sunt enim partes reipublicæ, & vnaquæque pars naturaliter ordinatur in totum: ergo quotiescũque incolumitati reipublicæ fuerit expediens, habet ipsa ius ciues morte afficiendi ne totum inficiatur. Si quidem, vt dicit Paul. 1. ad Corinth. 5. modicum fermentum totam massam corrumpit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

AB isto articulo incipit D. Thom. agere de homicidio. Et quanuis ratio postulabat, vt homicidij diffinitionem præmitteremus toti disputationi; quia tamen ea assignari non potest, nisi explicato prius, quid nomine homicidij intelligamus, quod proculdubio est illud, quod Deus in illo quinto præcepto Decalogi. Nõ occides, interdicit, operę pretium erit, vt primò omniũ explicemus, quidnã sit illud, quod eo pręcepto prohibetur. Et quia Exod. 20. vbi nos legimus, Nõ occides, Hebraicè habetur vna vox, quę idem significat, ac non homicides (si ità licet loqui) certum erit hoc præcepto non prohiberi brutorum animalium occisionẽ, vt hæretici Manichæi affirmabant, sed tantum occisionem hominum. Cæterum quia id præceptum absolutè, & sine aliqua limitatione constituitur, & in multis casibus est licitum occidere, vt certo constat, & nos infrà sumus dicturi, non leuem continet difficultatem, explicare, quod & qualiter homicidium in illo præcepto prohibeatur. Scotus in quarto, d. 15. q. 3. dicit absolutè & generaliter eo præcepto prohiberi cuiuscunque hominis siue nocentis, siue innocentis, & quacunque autoritate, siue publica, siue priuata factam occisionem. Itaque quicũq; alterum occidit quacunque ex causa, & quacũq; autoritate id faciat, peccat cõtra id pręceptũ, nisi in casibus iure diuino exceptis. Nam cum illa prohibitio sit generalis cunctos mortales, nemine excepto, occidere vetans, & diuina, supra quam solus Deus potest dispensare, fit, vt nullum etiam nocentem priuata, aut publica autoritate interficere sit licitum, nisi in casibus à Deo in veteri lege, quæ ius diuinum cõtinebat expressis. Qualis est ille Leuit. 19. Qui occiderit occidatur; & plures alij, qui numerantur Exod. 21. Ex quo infert primò, non esse licitum occidere furem diurnum, quantumcũque grauia furta committat, cum hoc in veteri testamento non concedatur. Imò Exod. capit. 22. dicitur, quòd solus nocturnus fur

Quid prohibeatur, hoc præcepto, non occides, explicatur.

Sententia Scoti.

in fragranti delicto acceptus morte opprimatur. Infert ſecundò, quòd nec etiam nunc inter fideles licitum eſt occidere adulteram. Nam quanuis Leuitici 20. id præciperetur, Ioannis tamen octauo, id præceptum à Chriſto fuit reuocatum in illis verbis: nec ego te condemnabo. Hæc ſententia Scoti continet multa falſa. Nam primum falſum eſt dicere, quod id præceptum, Non occides, ea eſt generalitate intelligendum, vt cunctas hominum occiſiones, quacumque autoritate factas comprehendat. Quod iſta ratione oſtendo: Quod eſt de ſe licitum, & per ſe bonum, non eſt prohibitum præcepto diuino: ſed occidere hominem in propriam defenſionem eſt per ſe bonum, vtpote quod eſt ſecundum inclinationem naturalem: ergo non eſt prohibitum illo præcepto, non occides. Atque ex conſequenti cum in lege veteri id non ſit exceptum, manifeſtè ſequitur, quod illud præceptum non eſt ea generalitate intelligendum, vt omnia homicidia quacũque ex cauſa facta cõprehendat. Nec valet, ſi dicatur, quòd ideò homo poteſt inuaſorem occidere, non faciendo contra illud præceptum, quia quod intendit non eſt occidere, ſed ſeipſum defendere, ad quod per accidens ſequitur alterius occiſio. Nã, quanuis ità ſit, quòd primus, & præcipuus finis eius, qui aggreſſorem occidit, ſit ſua defenſio, ſecundariò tamen, & tanquã medium ad id neceſſarium etiam vult inuadentis mortem. Quare, ſi nunquam eſt licitum ex intentione hominem occidere, nec etiam licebit eundem interficere in propriam defenſionem. Maximè cùm ille, qui ſe defendit ex intentione etiam poſsit hoſtis iugulum petere, vt omnes Doctores cõcedunt. Secundum falſum, quod in ſententia Scoti continetur eſt, quòd non eſt licitum publicæ, aut priuatæ autoritati aliquẽ etiam malefactorem interficere, niſi in caſibus in veteri lege expreſsis. Contra quod ſic argumentor: Vel præcepta illa occidendi malefactores in veteri lege contenta erãt legalia, aut naturalia: ſi legalia: ergo in morte Chriſti ceſſarunt, atque ex conſequenti non erit licitum modò hominem occidere, etiam in illis caſibus, qui in veteri teſtamẽto excipiuntur. Si autem fuerunt naturalia, vel, vt verius dicam, iuris naturalis interpretatiua, ſequitur quòd ipſo lumine naturali illi caſus erant ab eo generali præcepto, Non occides, excipiendi, ſeu potius non includebantur in illo; atque ex conſequenti non erat neceſſarium, quòd particulariter à Deo exciperentur. Secundò: Si reſpublica ciuilis modò non haberet facultatem alios malefactores interficiendi quam qui erant excepti in veteri lege, ſequeretur, quòd nec etiam poſſet eoſdem alijs excogitatis mortibus interimere, nec alios vllo corporali ſupplicio afficere, puta, fures flagellis cædere, aut alia grauiſsima delicta mortis comminatione prohibere: conſequens autem eſt abſurdum, & cõtra tenorem legis capitalium. ff. de pœnis. vbi incendiarijs, & alijs delinquentibus capitis pœna decernitur, & parricidæ, quòd in dolium incluſus ſubmergatur, & hæreticis, quòd exurantur; quæ pœnæ in veteri lege non erant taxatæ: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam, ſicut illud eſſet contra generalitatem præcepti de non occidendo; ità & hoc. Tertiò: Vel ante legem Moyſi erat licitum interficere blaſphemum, & homicidam, vel non. Si dicatur primum: ergo non ex conceſsione, & diſpenſatione Dei eſt licitum interficere malefactores, ſed ex natura rei, quod eſt contra Scotum. Si autem dicatur ſecundũ: Contra: Id quod non licuit in lege naturæ, nunquam licuit: Lex enim Moyſi, aut lex gratiæ non fuere diſpenſationes legis naturæ, ſed potius è contra multa erant licita in lege naturæ, quæ tamen in lege Moyſi prohibita fuerunt: ergo ſi non licuit in lege naturæ interficere homicidam, aut adulteram, nec etiam id eſſet licitum in lege Moyſi, cuius contrarium fatetur Scotus. Vltimò: Ante legem ſcriptam reſpublicæ gentium iure & merito malefactores interficiebant: imò nulla vnquam (quod ſciam) extitit tam barbara & inculta reſpublica, quæ ob aliqua certa crimina mortem maleficis infligendam non decerneret: nec hoc faciebant, quia illi caſus excepti eſſent in lege ſcripta, cum tunc non eſſet illa lex, nec quanuis eſſet, gentiles ei ſubderentur, ſed lumine naturali ducti: ergo ratio, propter quam nunc eſt licitum maleficos interficere, non eſt exceptio veteris legis, ſed ipſum ius naturæ, quod hoc dictat. Ex hoc infertur etiam eſſe falſum, quod dicebat Scotus, nempe, quòd non eſt modò licitum interficere diurnum furem, quia id in veteri lege non erat conceſſum. Et ſimiliter quòd non eſt licitum interficere mulierem adulteram. Præterquàm quod affirmat de reuocatione illius legis facta à Chriſto eſt merè figmentum, nec probabili aliqua conſequentia deduci poteſt ex Euangelio. Chriſtus enim ibi non induit perſonã iudicis. Quin potiùs negare eſt viſus ſibi id iudicium ſeculare in quantum homini competere, & ſolum

Impugnatur Scotus

& ſolum, vt prædicator regni cæleſtis admonet accuſatores, vt pro ſalute animarum conſequenda iudicium à ſeipſis inciperent. Propterea dixit; Qui fuerit veſtrũ ſine peccato primus in eam lapidem mittat.

Sententia aliorũ theologorum.

¶ Quocirca hac Scoti ſententia omiſſa, alij Theologi affirmant præcepto illo. Non occides, ſolum prohiberi mortem innocentis: Ita, vt quando dicitur Exod. 23. Inſontem, & iuſtum non occides, ſit veluti explicatio illius præcepti generalis de non occidendo, quod in eodem libro capit. 20. poſitum erat. Sed nec hæc ſententia eſt vera. Tum; quia qui priuata autoritate occidit malefactorem, & hominem ſceleratum tranſgreditur hoc præceptum, cùm non ſit aliud, contra quod faciat, & tamen non occidit hominen iuſtum, & innocentem. Tũ etiam, quia iudex qui prætermiſſo ordine iuris publica autoritate occidit hominem nefarium, etiam violat præceptum de non occidendo, quanuis iuſtum hominem non interficiat. Et ſic non tantum prohibet inſontis & iuſti occiſionem. Alij affirmant eo præcepto, Non occides, ſolum prohiberi occiſionem priuata autoritate factam. Sed nec hęc interpretatio eſt ſufficiens. Primò: Quia qui hominem: cum moderamine inculpatæ tutelæ interfecit, propria autoritate id facit; & tamen id præceptum non tranſgreditur, cùm talis occiſio ſit licita, & honeſta. Nec valet, ſi dicatur hominem illum non occidere priuata autoritate, ſed publica, aut diuina, quam ad id habet: quia non alio, ſed eodem iure, quo quis ad ſeruandam vitam poteſt comedere, poteſt etiam interimere aggreſſorem quando ad vitæ conſeruationem eſt neceſſariũ. Niſi fortè dicamus, quòd etiam quiſque publica & diuina autoritate manducat, quod eſt ridiculum. Et præterea: Quia reſpublica atque Rex innocentem hominem interficientes præceptum de nõ occidendo tranſgrediuntur, vt certum eſt, & tamen nõ priuata, ſed publica autoritate id faciũt: ergo ſenſus illius præcepti non tantũ eſt, ne quis priuata autoritate interficiat.

Præceptũ, non occides eſt iuris naturalis & nõ poſitiui.

¶ His ergo interpretationibus omiſsis, vt ad veram atque legitimã eius præcepti. Nõ occides, intelligentiam accedamus, ſuppo-nendum eſt, quòd illud præceptum non eſt poſitiuum, ſed iuris naturalis, ſicut & omnia alia præcepta Decalogi: Quod ex hoc vno colligere licebit, quod ſemper lumine naturali fuit notum homicidium eſſe illicitum, atque culpabile. Deducebaturque hoc euidenti conſequentia ex illo primo principio morali; Quod tibi non vis alteri ne feceris. Ex quo infero primò, quòd hoc præceptum ſemper fuit idem & æquale ante legem ſcriptam, in lege, & nunc poſt legem in Euangelio. Lex enim naturalis nunquam fuit mutata, nec abrogata, nec limitata, aut extenſa, cùm ſit lumen naturale ſupra nos à principio ſignatum, vt autor eſt Diu. Thom. 1. 2. quæſtione. 94. articulo. 4. Quare ſi licebat interficere adulteram, aut homicidam in lege Moyſi, etiam hoc eſſet licitum ante legem, & erit modo in Euangelio. Infero ſecundo, quòd omne illud homicidium eo præcepto prohibetur, quod ſtando in ſola lege naturæ eſt malum, & irrationabile. Et ad hoc ſolum oportet reſpicere, vt vniuſcuiuſque homicidij iuſtitiam cognoſcamus, & non ad exceptiones factas in lege Moyſi; cùm omnia illa, ſi ſolum ſint iudicialia, iam ceſſauerint; & ſi ſint moralia ſint veluti explicatiua iuris naturalis. Nec eſt hoc, explicare idem per idem, aut ignotum per ignotius. Nam cùm homicidium non ſit malum, quia prohibitum; ſed prohibitum, quia malum, ad intelligendum, quod nam ſit homicidium, quod illo præcepto prohibeatur, optime dicimus quod reſpiciamus, tanquam ad cauſam, ad id, quod iure naturali eſt malum. Infero tertio, quòd illo præcepto de non occidendo, quod naturale eſt, & comprehendens omne illud homicidium, quod iure naturæ eſt malum, non magis prohibetur homicidium factum priuata autoritate quam publica; cum vtrunque poſsit eſſe conforme rectæ rationi, ſi debitis circũſtantijs fiat, & difforme, ſi aliqua ex illis deſit. Quod, vt intelligatur aduertendum eſt, quòd hominis occiſio dupliciter poteſt fieri. Vno modo ex intentione, & certo propoſito, vt quando iudex intendit occidere malefactorem. Alio modo præter intentionem; non dico à caſu nec inuoluntarie, ſed propter alium finem, quem ſi occidens aliter conſequi poſſet, non occideret. Vt cùm quis in ſui defenſionem, vel reipublicæ occidit inuaſorem, quem, ſi aliter poſſet ſe defendere, non occideret. ¶ Hoc ſuppoſito dico, quòd ex intentione, ſolum publicæ autoritati eſt licitum occidere malefactores. Solis enim publicis magiſtratibus, atque principibus, qui curam reipublicæ gerunt eſt hoc iure naturali, & diuino conceſſum, iuxta illud Pauli ad Romanos decimo tertio. Non ſine cauſa gladium portat, vindex enim Dei eſt. Et ratio eſt: Nam cùm malefactores ſint membra nociua reipublicæ,

Hominis occiſio dupliciter poteſt fieri.

Sententia autoris.

eodem iure naturali, & diuino, quò eſt licitum abſcindere membrum corruptum, & nociuum toti corpori, erit etiam licitum gerenti curam reipublicæ hominem pernicioſum, & boni communis corruptorem, interficere, etiam ſi hoc in ſcriptura non inueniatur: quia lumine naturali eſt notum, bonum commune præferendum eſſe proprio. At verò ex intentione occidere, ſemper eſt prohibitum priuatæ perſonæ. Quare ne talis faciat contrà prædictum præceptũ, & vt eius occiſio ſit conformis rectæ rationi, opus erit, vt aliter; quàm occidendo, propriam vitam ſaluari non poſsit. De quo nos plura infra dicemus. Ex dictis omnibus colligere licet, verum & legitimum ſenſum illius præcepti. Nõ occides eſſe, quòd omne & ſolum illud homicidium prohibeatur, quod intrinſecam deformitatem dicit ad rationem; atque adeò eo vſque generale erit, quo ratio naturalis dictabit, vitam humanam eſſe ſeruandam. In caſu autem, quo eadem ratio occiſionem hominis, aut iubet, aut permittit, non erit præceptum de non occidendo. Et ſic nec aggreſſoris occiſio, nec malefactorum interfectio publica autoritate facta erunt eiuſdem præcepti exceptiones; cùm nunquam in illo fuerint comprehenſæ, nec à natura prohibeantur. Ità interpretatur hoc præceptum D. Thom. 1.2. quæſt. 100. artic. 8. vbi dicit, homicidiũ prohibitum hoc præcepto habere rationem indebiti. Hoc eſt, illud prohibetur, quod ex ſe eſt irrationabile & malum. Eandem expoſitionem ſequitur Victoria in relectione de homicidio numero. 15. 16. & 17. & Soto li. 5. de iuſtitia, quæſt. 1. articulo. 2. Suppoſita iam conuenienti interpretatione illius præcepti. Non occides, facile erit homicidij diffinitionem aſsignare, dicentes, quòd eſt iniuſta hominis occiſio. Quam diffinitionem ponit D. Antoninus. 2. part. titulo. 7. cap. 8. & Syluester verbo. homicidium. Et quoniã homo ex anima rationali, & carne, aut corpore conſtat, fit, vt percutiens hominẽ mortuum, aut corpori inanimato caput abſcindens, non poſsit accuſari homicidij, vt notat Baldus per textum ibi in lege prima. numero. 19. Cod. qui accuſ. non poſſunt, & in leg. ſortem. Cod de his, quibus, vt indignis. & in leg. ex hoc iure. num. 10. ff. de iuſtitia & iure. Ex quo ſequitur, quòd nec incurrat irregularitatem qui corpori mortuo, & vita functo membrum abſciderit, etiã animo illũ occidendi, ſi eum viuum comperiſſet, vt ex mente Archidiaconi, & aliorũ notat Couarruuias in relectione ſuper Clementinam, ſi furioſus. de homicidio part. 2. numero. 1. Et quoniam omnis iniuſtitia ex genere ſuo eſt peccatum mortale, in eo, quod dicitur homicidium eſſe iniuſtam hominis occiſionẽ, manifeſtè declaratur omne homicidiũ eſſe peccatum mortale, & tantò grauius quantò iniuſtitia, quæ fit homini dum vita priuatur, eſt maior. Grauitatem autem huius delicti ex multis poterimus colligere in ſacris literis; ſed præcipuè ex pœna, qua Deus homicidas afficiendos tam in hoc ſeculo, quam in futuro eſſe dicit. Omnis, qui acceperit gladium, gladio peribit, dixit Chriſtus Matthæ. 25. & Apocal. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi. Et Geneſ. 9. Quicunque fuderit ſanguinem hominis, fundetur ſanguis illius. Quæ tam ad mortem æternam quã ad temporalẽ referri poſſunt. Vtraq; enim dignus eſt, atque reus, qui priuata autoritate gladium accipit. Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra, dixit Dominus ad Cain, Geneſ. 4. ad ſignificandum, quam multum homicidij peccatum eſſet puniendum. Poteſtque interpretari vox ſanguinis, hoc eſt, vox conſanguinitatis, vt ſit ſenſus: Generatio, quæ ex Abel exiſſet, niſi fuiſſet interfect⁹, requirit, vt grauiſsimam de te ſumam vindictam. Vnde ſubdit: Maledictus igitur eris ſuper terram. Fuitque tanta hæc maledictio, vt etiam ipſam terram comprehenderit. Propter quod adiecit. Cùm operatus fueris terram, nõ dabit fructus ſuos. Vagus & profugus eris ſuper terrã omnibus diebus vitæ tuæ, &c. Et eſt ponderandum, quòd tantũ quatuor peccata dicũtur clamare ad Deum in ſcriptura. Primũ eſt, oppreſsio innocentũ. Exod. 2. aſcẽdit clamor filiorũ Iſrael ad Deũ. Secũdum, peccatũ Sodomiticũ. Gen. 18. Clamor Sodomorũ, & Gomorrhęorũ multiplicat⁹ eſt. Tertiũ, detẽtio mercedis mercenariorũ, Iacob vltimo: Ecce merces operationũ veſtrarũ, quę fraudata eſt à vobis clamat; clamor eorũ in aures domini Sabaoth introiuit. Quartũ & vltimũ eſt peccatũ homicidij Gen. 4. Vox ſanguinis fratris tui, &c. Et omnia hęc peccata, vel ſunt homicidiũ, vel habent quandam ſpeciẽ homicidij. In peccato enim cõtra naturã illud funditur, quod corporis humani potuiſſet eſſe materia, & ſic eſt quaſi homicidiũ. In oppreſsione autẽ innocẽtiæ, & detentione mercedis etiã aufertur id, quod eſt quaſi vita eorũ. Vnde Eccleſiaſtici. 33. dicit. Panis egentiũ, vita pauperis eſt; qui defraudat illum homo ſanguinis eſt. Et ibidem: Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum. Et rurſus ibidem: Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt. Ex quo fit, vt hæc

vt hæc peccata, ſicut & homicidium ad Deum clamare dicantur: ſanguis etiam Chriſti Domini noſtri dicitur clamare ad Deum; ſed longe melius, quàm ſanguis Abel, vt dicit Apoſtolus, ad Hebræos. 12. Iſte enim vindictam poſtulat: at verò ille propitiationem, & miſericordiam pro fidelibus.

Concluſio D. Tho. probatur teſtimonijs ſcripturæ.

¶His iam ſic conſtitutis operæpretium erit, vt ad literæ D. Thomæ explicationem accedamus. Et à concluſione articuli, qua dicit, licitum eſſe malefactores interficere, initium ſumentes, dico, illam eſſe de fide, vtpote quæ ex ſacris literis euidenter colligitur. Fuerunt enim in illis quam plurimæ leges, quæ ob aliqua particularia ſcelera homines morte punire iubebant, vt patet ex Leuitici. 20. Vbi is, qui declinauerit ad Magos & Ariolos interfici præcipitur: & ſimiliter is, qui maledixerit patri, aut matri. Chriſtus etiam Matthæi. 25. dixit: Qui gladio percutit gladio peribit. Præterquàm, quòd contrarius error, qui fuit Vvaldenſium aſſerentium, nullam eſſe cauſam, propter quam homo iuſtè occidatur, etiam ſi id fiat ex iudicis præcepto, vt refert Caſtro in libr. de hæreſibus. verbo. occidere. vniuerſum reipublicæ ſtatum ſubuertit. Niſi enim ſceleratiſsimi occidantur nulla erit in populo quies; & nulla pax permanebit in illo: ſed mali homines tantò licentius quoſcunque iuſtos affligent, quantò certiùs nouerint ſe propter nullum ſcelus eſſe occidendos. Et ſic mortem, quã ſecundum hanc ſententiam non licet iudici inferre peccatoribus ipſis malis hominibus, in quoſcunque iuſtos impune exercere licebit: eſſentque homines iuxta dictum Abachuc capit. 1. ſicut piſces maris, quorum maiores ſæpe deuorant minores. Vt ergo ſit in populo debita quies, & tranquillitas expedit, vt ſceleratiſsimi quique homines, præſertim de quibus nulla eſt ſpes emendæ, occidantur: ne propter illorum cauſam tota reſpublica collabatur. De hac re videndus eſt Caſtro loco modo citato, & lib. 2. de iuſta hæreticorum punitione capit. 12. De quo nos etiam plura diximus in. 1. tomo, quæſtione. 10. articulo. 8. Vbi ſimiliter oſtendimus, quantum conueniat occidere hæreticos incorrigibiles per illam parabolam zizaniorum maximè deſignatos. De quibus Diu. Thom. agit hîc ſolutione ad primum. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an liceat iudici, eum hominem occidere, qui nondum peccauit; timetur tamen valde de illo, quod multa & grauia peccata ſit commiſſurus in rempublicam? Abulenſ. ſuper Exodum capit. 21. circa finem, tenet partem affirmatiuam. Contrarium tamen ſine dubio eſt verum, & tenendum. Quod probatur primò exemplo Dei, qui nunquam pro peccatis futuris punit, ſed tãtum pro præteritis & commiſsis. Et præterea, Quia ille, qui nondum peccauit eſt verè innocens; occidere autem innocentem nunquam eſt licitum. Item: Non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona: ſed eſt maximum malum & intolerabile, quòd vir iuſtus pro futuro peccato puniatur: ergo hoc non eſt faciendum. Maximè, cum malis, quæ in futurum imminent, multis alijs modis poſsimus conſulere, ſcilicet, per exilium, per bonam inſtructionem, & per cõminationem. An autem in bello liceat occidere innocentes, à quibus in poſterum malum timetur, alia eſt quæſtio, quæ à nobis explicata fuit in materia de bello ſupra quæſt. 40. art. 1.

Reſponſio.

Quæſtio.

¶In ſolutione ad ſecundum dicit D. Tho. quòd quemadmodum Deus ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ, quandoque ſtatim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis tempus pœnitendi concedit, ſecundum quod ipſe nouit ſuis electis conuenire: ſic etiam humana iuſtitia debet hoc quãtum poterit imitari, eos, qui in alios pernicioſi ſunt, occidendo, & illos, qui alijs grauiter nõ nocent ad pœnitentiã referendo. Quod debet intelligi quando peccata non ſunt publica, nec in aliorum perniciem vergentia: nan alias non habebit tam amplam facultatem, ſicut Deus, vt infrà dicemus. Sed poterit quis dubitare, an quãdo princeps, vel iudex indicijs intelligit, quod ſi reum pœna capitis afficiat ſtatim ille perditus ſit iturus in infernum, ſi autem ignoſcit, exiſtimat probabiliter eum in melioré mentem rediturum, conſequuturumque vitam æternam, poſsit, & teneatur illi parcere, veniamque donare. Et pro parte affirmatiua eſt argumentum. Vita corporalis vniuſcuiuſque ordinatur ad ſpiritualẽ eiuſdem: ergo tunc concedenda erit corporalis, quando ea opus fuerit ad conſequendã ſpiritualem. ¶Secundò: Iudex, vel princeps in eo caſu tenetur proximũ diligere ex charitate: ſed ſi pœna capitis afficiat non diligit illum, ſi quidẽ non vult illi vitam ſuper naturalem: ergo peccat; atque ex conſequẽti tenetur parcere. Et confirmatur: Omnis pœna huius vitæ debet eſſet medicinalis ei, cui confertur, vt omnes Doctores concedunt: ſed pœna capitis in caſu poſito non eſt medicinalis, vt conſtat: ergo non debet imponi.

Dubium.

1. argum.

2. argum.

¶His tamen non obſtantibus dico, quòd quanuis iudices proniores debeant eſſe ad miſerendum, quàm ad puniendum, ſi tamen iuſtitia poſtulat, vt alicui capitis pœna imponatur, etiam ſi per reuelationem certo cognoſceret talem malefactorem cõtinuo in infernum deſcenſurum, non deberet à iuſtitiæ executione ceſſare. Tum, quia, ſi contrarium eſſet verum, omnes malefactores hoc artificio vti poſſent, quod fingerent ſe impœnitentes, vt hac ratione morte euaderent, quod in damnũ reipublicæ quã maximè cederet. Tum etiam; quia vindicatio ſcelerum quæ ex amore reipublicæ, quam omnibus alijs priuatis bonis anteponere debemus, procedere debet, non in bonum huius, ſed in bonum commune reipublicæ ordinatur. Facit autem quàm maximè ad bonum commune, quòd malefici interficiantur propter multas & graues cauſas, quas Galenus vir præter Medicinæ ſcientiã in omni genere Philoſophiæ clariſsimus, in opuſculo, cui titulus eſt. Quod animi mores corporis temperaturã ſequantur, refert, hoc modo dicẽs: Deploratos, & facinoroſos tres ob cauſas rationi cõſentaneas è vita tollim⁹: Ne videlicet ſuperſtites contumeliã nobis inferant: Et, vt eiuſdem notę homines in terroré producant tanquã pari ſupplicio exciendos, ſi prẽter ius quid patrauerint: Tertia, quia illis ipſis mori præſtat eo malitiæ profectis, vt nullus animi Medicinæ faciẽdę locus ſit, nec à Muſis ipſis quidẽ corrigi, aut à Socrate & à Pythagora meliores reddi queant. Hæc Galenus: Quæ à nobis latè ex diuinis literis & ratione naturali petitis argumentis fuerunt explicata, atque declarata in primo tomo. q. 20. art. 8.

Ad. 1. arg. ¶Et ad primum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, diſtinguendo conſequens. Dupliciter enim poteſt intelligi, quòd vita corporalis ordinetur ad conſequẽdam ſpiritualem. Vno modo tanquam medium per ſe ordinatum ad illã, ſine aliquo damno, & præiudicio reipublicæ: alio modo, tanquam medium per accidens ordinatum, & cũ præiudicio alterius. Quo ſuppoſito dico, quòd quando vita corporalis neceſſaria fuerit primo modo, tunc conceden da erit ad conſequendam ſpiritualẽ ei, qui illa opus habuerit, non autem quãdo fuerit neceſſaria ſecundo modo. Et in caſu, de quo loquimur, certũ eſt, quòd, cùm malefactor ſua culpa pereat, vita corporalis non eſt per ſe neceſſaria ad ſuam conuerſionem, ſed per accidens, & ex malitia illius. Præterquàm, quòd ex talis vitæ conceſsione manifeſtum ſequitur damnum reipublicæ, vt ex dictis patet. ¶Ad ſecundum reſpondetur; conceſſa maiori, negando minorem. Princeps enim, atque iudex, quantum eſt ex ſe, in caſu argumenti, vult tali malefactori vitam ſpiritualem. Quòd autem ille eam non conſequatur prouenit ex ſua culpa, atque malitia, quòd pœniteri non vult. Præterquàm, quòd cum eodem tempore concurrat præceptum conſulendi bono communi, quod præferendum eſt particulari, fit, vt non ſolum ex iuſtitia, ſed etiam ex charitate teneatur iudex plus illud, quam hoc deligere. Ad confirmationem reſpondetur, negando minorem. Nam etiam in eo caſu inflictio mortis ex ſe eſt medicinalis ei, qui eam patitur; quanuis ex culpa ſua illi non proſit. Vel, ſi non prodeſt, vt conuertatur, proderit, ne ſi ſuperſtes ſit quotidie peior euadat. Præſtat enim mori, quàm male viuere; ne ſic progrediens ſecũdum duritiam ſuam & impœnitẽs cor theſaurizaſſet ſibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddit vnicuique iuxta opera eius, vt dicit Paulus ad Romanos capit. 2. Ob hanc etiam cauſam Deus, qui diues eſt, in miſericordia, & longanimis in patientia, multos in pueritia, & adoleſcentia ex hac vita præripit, ne, ſcilicet, crimina à quibus tunc liberi ſunt, poſtea viuentes committant, iuxta illud Sapientię quarto. Placens Deo factus dilectus viuens inter peccatores tranſlatus eſt, raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum, &c. Itaque valet tunc inflictio mortis, vel ad tollendam culpam, ſi conuertatur, vel ad illius terminationem, ſi non conuertatur: ſi quidem ob eo auferetur poteſtas amplius peccandi.

Ad. 2. arg.

Articvlvs. III.

¶*Vtrùm occidere hominem peccatorem liceat priuatæ perſonæ.*

Infra. qu. 65. a. 1. ad. 2. Et 4. diſt. 37. q. 2. ar. 1.

Ad Tertivm ſic proceditur. Videtur quod occidere hominem peccatorem liceat priuatæ perſonæ: in lege enim diuina nihil illicitum mandatur. Sed Exodi. 32. præcepit Moyſes, Occidat vnuſquiſque fratrem ſuum, & amicum & proximũ ſuum. pro peccato vituli conflatilis: ergo etiam priuatis perſonis licet peccatorem occidere.

Ar. præced. ad. 3. 2 ¶Præterea, Homo propter peccatum comparatur beſtijs, vt dictũ * eſt. Sed occidere beſtiam ſylueſtrem maximè

ximè nocentem cuilibet priuatæ perſonæ licet: ergo & pari ratione occidere hominem peccatorem.

3 ¶ Præterea, Laudabile eſt, quòd homo etiam ſi ſit priuata perſona, operetur quod eſt vtile bono communi. Sed occiſio malefactorum eſt vtilis bono communi, vt dictum * eſt: ergo laudabile eſt, ſi etiam priuatæ perſonæ malefactores occidant. Art. præc.

¶ Sed Contra eſt, quòd Auguſt. dicit * in 1. de Ciuit. Dei: Qui ſine aliqua publica adminiſtratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur: & tanto amplius, quanto ſibi poteſtatem à Deo non conceſſam vſurpare non timuit. Lib. 1. c. 6. in med. & c. 21. in fi. tom. 5.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt: occidere malefactorem licitum eſt, in quantum ordinatur ad ſalutem totius cõmunitatis. Et ideò ad illum ſolum pertinet, cui committitur cura communitatis conſeruandæ. Sicut ad Medicum pertinet præcidere membrum putridum, quando ei commiſſa fuerit cura ſalutis totius corporis. Cura autem communis boni commiſſa eſt principibus habentibus publicam autoritatem. Et ideò eis ſolum licet malefactores occidere, non autem priuatis perſonis. Art. præc.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd ille aliquid facit, cuius autoritate fit, vt patet per Dionyſ. * 12 capit. Cœleſtis Hierarch. Et ideò vt Auguſt. dicit * in 1. de Ciuitate Dei, non ipſe occidit qui miniſterium debet iubenti, ſicut adminiculum gladius eſt vtenti. Vnde illi qui occiderunt proximos & amicos ex mandato Domini, non hoc feciſſe ipſi videntur: ſed potius ille, cuius autoritate fecerunt. Sicut & miles interficit hoſtem autoritate principis, & miniſter latronem autoritate iudicis. Ex cap. 3. Lib. 1. c. 1. circa prin. tom. 5.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd beſtia naturaliter eſt diſtincta ab homine. Vnde ſuper hoc non requiritur aliquod iudicium, an ſit occidenda ſi ſit ſyluęſtris: ſi vero ſit domeſtica, requiritur iudicium non propter ipſam, ſed propter damnum domini. Sed homo peccator non eſt naturaliter diſtinctus ab hominibus iuſtis. Et ideo indiget iudicio publico, vt diſcernatur an ſit occidendus propter ſalutem communem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd facere aliquid ad vtilitatem communem quod nulli nocet: hoc eſt licitum cuilibet priuatæ perſonæ: ſed ſi ſit cum nocumento alterius, hoc non debet fieri, niſi ſecundum iudicium eius ad quem pertinet æſtimare quid ſit ſubtrahendũ partibus pro ſalute totius.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione negatiua, quam probat in argumento, ſed contra, teſtimonio D. Auguſt. lib. 1. de Ciuit. cap. 6. dicentis: Qui ſine aliqua publica adminiſtratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur; & tantò amplius quantò ſibi poteſtatem à Deo non conceſſam vſurpare non timuit. Et in corpore articuli: Hac ratione nocentium hominum interfectio in tantum eſt licita, in quantum ad bonum commune refertur: ergo, & in quantum fit ab eo, cui cura, atque cuſtodia boni communis eſt commiſſa: ſed cura communis boni ſolis principibus, eorumq; miniſtris, & non cuicunque priuatæ perſonæ incumbit: ergo ſolis principibus, & eorum miniſtris, & non priuatis perſonis eſt licitũ maleficos interficere. Et confirmatur exẽplo amputationis membri humani; quæ, quia ad bonum totius corporis ſemper ordinatur, tantum medico præciſe incumbit, cui infirmi cura demandata eſt, vt ſecundũ medicas leges illam faciat.

Explicatio Articvli.

Concluſio huius articuli eſt certiſſima: vtpotè quæ non ſolum teſtimonio Pauli ad Rom. 13. probatur, dum dicit: Vis non timere poteſtatem? Fac bonum, & habebis laudem ex illa: Si autem malum feceris, time; non enim ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt, &c. Quibus verbis & antecedentibus à principio illius capitis ex profeſſo declarat ſolis principibus, & publicis poteſtatibus pertinere vindictam ſumere de malefactoribus; verùm etiam communi omnium Philoſophorum conſenſu, & aperta atque euidenti ratione conuincitur. Quare nulla vnquam extitit tam agreſtis, & tam barbara natio, quæ pri- *Concluſio D. Tho. certa & lumine naturali nota.*

uatis personis proprias iniurias vlciscendi copiam & facultatem fecerit. Ratio autem est: Nam si eidem ipsi, qui iniuriam passus est propriam vindictam natura commisisset, nemo esset, qui se vltra iustum & æquũ non vindicasset, cùm dolor illatæ iniurię rationem obscurans, & affectum in rabiem trahens faceret, vt non quantum iustitia postulat, sed quantum quisque sibi vindictæ sumendum proponeret, se vindicaret. Quòd sine manifesta iniuria fieri non posse satis apertè declarat communis ac pernicioſus nobilium abusus, quo honoris cęremonias eò superstitioſe prosequuntur, vt pro minima iniuria hominibus mortem inferre non dubitent. Cùm ergo iustitiæ effectus non perturbato animo, sed integro atque maturo iudicio exequutioni mãdari debeat, iuxta illud Deut. 16. Iustè quod iustũ est exequeris, opus fuit quàm maximè, vt non pars læsa, sed communis persona omni affectione, atque passione libera particularia crimina, iniuriasque vlciscereturꝰ. Imo nec ipsis hominibus hoc prorsus concredi debuit, vt dicit Arist. 5. Ethi. cap. 6. sed rationi legibus instructæ, quam in alteram partem flecti est impossibile. Is autem, cui hæc sententia dura & acerba videbitur, non eo tempore, quo ipse iniuria est affectus, sed quo alterum iniuria affecit de illa sententiam proferat. Tunc enim certum est quòd iudicabit æquissimum, vt non hosti suo, sed reipublicæ curã gerenti modus propriæ vindictæ committatur, &, vt ratio dictat, quod tibi non vis, alteri ne feceris.

¶ Est ergo conclus. huius articuli lumine naturali nota, atque certissima. Sed sunt contra illam nõnulla argumenta, quæ peculiares quasdam continent difficultates.

1. Argum. contra conclusionem D. Thom.

Primum ponitur à Caietano in isto articulo. Et est huiusmodi: Cuicumque priuatæ personæ licitum est occidere tyrannum: ergo falso affirmatur nunquam esse licitum occidere malefactores priuata autoritate. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Primò testimonio D. Thomæ in. 2. d. 44. q. 2. art. 2. affirmantis, quòd quando non est recursus ad superiorem, laudabiliter tyrannus occiditur à priuata persona. Secundo exemplo Aiod, qui Iudicum capit. 3. valde laudatur: propterea quod Eglon Regem tyrannum priuata autori-

2. Argum. tate interfecit. ¶ Secundò principaliter sic argumentor. Maritus licitè potest mulierem in adulterio deprehensam priuata autoritate interficere, vt dicitur in lege Grachus. C. ad legem Iuliam. de adult. & in lege marito. ff. eodem titulo, ergo falsum est dicere, quòd nunquam est licitum malefactores priuata autoritate interficere.

¶ Tertiò. Quando accusator per calum- 3. Argum.
niam prævalet aduersus innocentem, vsque ad mortem: innocens iustè potest illum priuata autoritate interficere indicereque illi singulare certamen, vt Caietanus in summa verbo. duelum, & infra q. 95. art. 8. affirmat, quia non habet aliud remedium: ergo aliquando est licitum interficere malefactores priuata autoritate.

Quartò eo tempore quo per iniquitatem 4. Argum.
iudicis, qui non vult causam discernere, est mihi occlusa omnis via ad recuperandas res meas, licitè possum illas per vim, aut fraudem ab iniquo possessore recuperare, & hoc non ob aliam causam, nisi, quia non patet alius modus, quo seruem me indemnem. ergo pari ratione, quando ego fuerim passus iniuriam, nec ab iniquo iudice queò ius meum obtinere, licitum erit mihi propria autoritate iniuriam vindicare, si quidem nullum aliud mihi remedium restat. Et sic aliquando erit licitum malefactores priuata autoritate interficere, ¶ Vl- Vlt. Arg.
timò: Fingamus mulierem innocentem cũ viro suo in lecto iacere, à quo scit continuo esse iugulandam, quoniam maritus ad id habet paratum gladium, in hoc casu licitum est vxori anteuertere fabulam, occidereq; maritum propria autoritate, cùm aliud remedium ad saluandam vitam non habeat: ergo aliquando est licitum malefactorem propria autoritate interficere. ¶ Plura alia Ad. 1. arg.
id genus poterant fieri argumenta contra conclusionem D. Thom. sed hæc sunt, quæ aliquam videntur habere difficultatẽ & ex quorum declaratione alia omnia soluere erit facillimum. Vnde ad primum, in quo de occisione tyranni est sermo deuenientes, aduertendum est, quòd tyrannus Tyrannus duplex.
est duplex. Vnus in ipso iure dominij; qualis est ille, qui vel vi armorum, vel aliàs inquè occupat rempublicam. Alius in modo tantum regendi, qualis est ille, qui cum aliàs sit verus dominus, & verus rex, tyrannice tamen regit omnia in propriam vtilitatem conuertens, discordiasque inter subditos, aut seminans, aut nutriens, vt ipse lucretur, vel exaltetur. Quo supposito dico primo, licitum esse cuicunque priuatæ personæ primi generis tyrannum interficere propter duas causas. Prima: quia vim vi repellere licet. Secunda quia quandiu talis tyrannus rempublicam occupat, habet manifestum & iniustum bellum, cum ipsa republica; & sic quilibet ciues, tanquam pars ipsius autoritate publica potest illum

inter-

interficere. Et de iſto tyranno loquitur Diuus Thomas in teſtimonio adducto in argumento, de eodemque currit exemplum Aiod. Fuit enim Eglon Rex Moab: qui per iniquitatem atque vim percuſſerat Iſrael & poſſederat ciuitatem Palmarum, vt in eodem capitulo tertio Iudicum dicitur. Et ſic iuſte Aiod tanquam pars illius reipublicæ iure naturæ potuit illum interficere. Nec hoc eſt malefactores propria, aut priuata autoritate occidere, quod Diuus Thomas in hoc articulo negat, poſſe licite fieri, ſed ſe, atque ſuam rempublicam defendere, quod quiſque ciuis in caſu neceſsitatis facere tenetur. Dico ſecundò nulla ratione eſſe licitum ſecundi generis tyrannum priuatæ perſonæ interficere; & contrarium dicere eſt manifeſtus error. Probatur primò ex Concilio Conſtantienſi, ſeſsione decima quinta, vbi tanquam hæreſis damnatur ſententia eorum, qui dicunt quemlibet tyrannum licitè poſſe à quolibet ſuo ſubdito occidi, quod de eo qui per tyrannidem rēpublicam regit eſſe intelligendum, communiter dicunt Doctores. Item ex Diuo Petro. Qui in prima ſua canonica, capite ſecundo, admonet Chriſtianos, ſubditos eſſe dominis non tantum bonis, ſed etiam malis, & diſcolis. Hæc enim, inquit, eſt gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte. Quaſi diceret: Quicunque ſubditi Regibus, & quicunque ſerui dominis tenentur parere, non ſolum quando benigni, & faciles fuerint; ſed etiam quando difficiles, atque oneroſi, per iniquitatemque gubernantes. Hæc enim eſt euangelicæ gratiæ perfectio, ſi propter timorem Dei dictante conſcientia ſuſtineat quis patienter triſtia, aut grauia ſine cauſa, aut ſuo merito eiuſmodi patiens. Nam quæ erit perfectio, aut quæ ſupererogatio, quodue ſingulare præmium erit, ſi patienter ea tantum ſuſtineatis mala, quæ pro peccatis veſtris inferuntur vobis? Et propterea ſubdit: Quæ enim eſt gratia, ſi peccantes & collaphizati ſuffertis? Quibus verbis, vt videtis, tantum abeſt, vt concedat Apoſtolus facultatem ſubditis, ſuos dominos, quando in gubernatione male ſe geſſerint interficiendi, vt tamen præcipiat eis in omnibus parere, vt Euangelio ſatisfaciant. Poteſt præterea hoc ipſum probari ex ipſo nomine tyranni, quod non tantum regi, aut principi conuenit, ſed etiam cuicunque alteri aliquod dominium exercenti, ſi vel tale dominium ſibi non conuenit, aut ſi conuenit ad plura ſe extendit, quam lex ſui dominij permittit. Vnde Epiſcopus dicetur tyrannus quando, aut per vim, & violentiam obtinet Epiſcopatum, aut ſi iure poſsidet, non tamen ſecundum iura regit, & gubernat; ſed, vel exactiones vltra debitum extorquet, vel alia ſimilia exercet, quæ Epiſcopo non licent. Et eodem modo Papa poſſet eſſe tyrannus: & maritus ſimiliter dicetur tyrannus erga vxorem, ſi non illam tanquam carnem ſuam, ſed tanquam mancipium tractauerit. Tunc ſic argumentor: Si quilibet tyrannus licitè poſſet à ſuis ſubditis occidi, ſequeretur maxima totius iuſtitiæ confuſio; quia tunc vxor poſſet occidere maritum ſuum, cum tyrannicè in illam dominaretur. Et poſſent oues interficere ſuum paſtorem, ſiue ille eſſet vnus ſimplex parochus, ſiue Epiſcopus, ſiue Papa, ſi iſtorum aliquis tyrannicè regeret: Poſſet etiam filius interficere parentem ſi legem paternæ dominationis quoquo modo excederet: hoc autem eſt apertè falſum, vtpotè quod non ſolum viam cuilibet ſubdito ad inobedientiam, ſed etiam ad necem ſuo ſuperiori inferendam aperit: quoniam dicet illum eſſe tyrannum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Præterea hoc ipſum probatur: Nam quantumuis aliquis ſit ſceleſtus, & criminoſus, non tamen poteſt iuſtè ab aliquo occidi, niſi ab habente poteſtatem, & iuriſdictionem. Sceleſtiſsimus enim homo fuit Cain, qui primus ſanguinem humanum fudit, fratremque occidit: & tamen, cùm timeret, ne ob ſua ſcelera à quolibet qui illum inueniſſet occideretur, dixit illi Deus: Nequaquam ità fiet: ſed omnis qui occiderit Cain ſeptuplum punietur. Quaſi ſignificans, non quemlibet habere poteſtatem homines, quanuis malefactores, interficiendi. Et propterea dicebat Paulus: Quis es tu, qui iudicas alienum ſeruum: ſed ſubditi, non habent poteſtatem ſuos dominos, quanuis tyrannos interficiendi, ſi enim illam haberet eſſet à Deo, cum nullus habeat in aliquem poteſtatem, niſi illa ſit deſuper data: nullibi autem legitur, quod Deus ſubditis hanc dederit poteſtatem, vt abſque ſuperioris ſententia poſsint occidere tyrannos: ergo id nulla ratione eſt licitum. Vltimò: Illi, qui ſolum ſunt tyranni in modo regendi habent verum ius ad regnum: ergo non ſunt illo priuandi, quo ad vſque à ſuperiori condemnentur. Si autem non habuerint ſuperiorem inuocandus erit Deus, qui eſt adiutor in oportu-

portunitatibus, & in cuius manu cor regis existit, quique propter peccata populi permittit sæpèsæpiùs tyrannos regnare. Qualiter autem se debeat habere populus quando maxima tyrannide fuerit oppressus explicat D. Thom. lib. 1. de regimine principum. capit. 6. De hac re est videndus Castro libr. 14. aduersus hæreses. verbo, tyrannus. Et per hæc patet solutio ad 1. argumentum.

Ad. 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, negando antecedens. Maritus enim, qui vxorem in adulterio deprehensam occidit proculdubiò peccat mortaliter contra legem de nõ occidendo, cum priuata autoritate id faciat, & contra inauditam partem procedat, quod legi naturali repugnat. Posset enim tunc vxor multa allegare, scilicet, vel licentiam mariti, vel metum cadentem in virum constantem, vel ignorantiam inuincibilem. Et prætereà: Nam contra ius naturale est, quòd quis fungatur officio iudicis, accusatoris, & testis, quod facit maritus in illo casu. De quo videndus est Syluester verbo, adulterium. §. vltimo. Verum est tamen, quòd quanuis maritus in tali occisione peccet, non tamen punitur lege propter grauitatem doloris, quem tunc ferre est difficillimum. Et hoc probant leges in argumento adductæ. Et siquis contra hoc argumentetur ex capit. interfectores. 33. quæstione. 2. vbi Nicolaus Papa in hunc modum inquit; Interfectores suarum coniugum sine iudicio, si non addas adulterarum, quid aliud censendi sunt, quam homicidæ; quibus verbis significare videtur, interfectores suarum coniugum adulterarum non esse homicidas, alioqui impertinenter dixisset, si non addas adulterarum, & in cap. admonere. eadem causa, & quæstione, Stephanus Papa Astulphum, quòd vxorem suam interfecisset tanquam homicidam reprehendens, assignat pro causa, quòd eam cum alio viro rem nefariam facientem non inuenisset, vnde à contrario sensu colligi videtur, quòd homicida non esset nec reprehensione dignus, si eam cum alio viro rem nefariam facientem inuenisset. Respondeo, hæc minimè contra propositam sententiam concludere. Vnde ad capitulum interfectores. respondetur cum glossa, quòd non ideò dixit; si non addas adulterarũ, quia velit significare homicidam non esse, qui adulteram, sine iudicio occidit; sed innuit, quod est homicida, qui vxorem sine iudicio occidit, maximè si adultera non est. Vel dico secundò Papam id dixisse, habito respectu ad leges ciuiles, secundum quas, qui vxorem in adulterio deprehensam occidit, non habetur pro homicida quo ad pœnam. Quod & significare videtur idem Papa in cap. immediate sequenti, cum dicit, licitum esse secundum legem mundanam vxorem adulteram interficere, non tamen secundum legem ecclesiasticã. Et ad cap. admonere dico, Papam ibi non assignare pro causa homicidij, quòd vxorẽ adulterantem non inuenit, sed pro causa huius, quod est Astulphum tam crudeliter vxorem occidisse, cum causam mortis in ea non inueniret. Et ità illi textus non obstãt, quo minùs occidere vxorem in adulterio deprehensam ante iudicis condemnationẽ sit peccatum mortale. Et est aduertendum, quòd antiquitus etiam licebat patri impune filiam in adulterio captam interficere, vt patet ex. l. patri. & ex. l. nec in ea. ff. ad legem Iuliam. de adulterijs, & ex. l. castitati. C. eodem titulo. Sed postea mutata est hæc lex in id, vt verberata in monasterium occluderetur, vt constat ex authen. sed hodie. C. eodem titulo. & ista lex est nunc in vsu in Gallis, & in multis alijs prouincijs respectu mariti; nam quæ de patre loquitur iam prorsus ab vsu aboleuit. Hispani autẽ quãtum ad vxores adulteras sequuntur legem antiquam. Non cum illo rigore, vt adultera necessaria morte damnetur, sed quod tradatur marito cum facultate, vt si velit eam interficiat. Quam legem iustam esse non est cur dubitetur. Tum, quia crimen eam pœnam mereri videtur. Tum etiam; quia Hispanorum ingenio de hac re vix aliter posset fieri satis. ¶ An autem prolata sententia iudicis contra adulteram maritus licite possit illam interficere, varietate opinionum disputatur à Doctoribus, quibusdam partẽ negatiuam tenentibus cum gloss. in cap. interfectores modo citato, & in sequenti. Et ratio est: Nam maritus non habet maiorem autoritatem ad vxorem occidendam post iudicis sententiam, quam antea: sed anteà occidens peccaret mortaliter, vt modo dicebam: ergo & post. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Et quæro, vnde habeat maritus illam autoritatem? Non à lege veteri diuina, quæ adulteram lapidari iubebat. Tum, quia illa iam per nouam legem specialiter, quo ad cæremonialia & iudicialia reuocata est. Tum etiã, quia, si quantum ad hoc, lex vetus aliquam autoritatem præstaret: non solum posset maritus vxorem occidere, sed teneretur, quandoquidem lex illa, quæ adulteram lapidare iubebat præceptiua erat, & quam transgredi non esset licitum; cuius tamen contrarium

An maritus licite interficiat vxorẽ adulteram iudicatam.

rium communiter sentiunt Doctores. Nec etiam habet autoritatem à lege noua: cum hæc nullibi iubeat, nec concedat maritis, vt vxores adulteras interficiant. Imo Christus adulteram accusatam clementissimè absoluit. Nec à lege canonica: cum hæc similiter nullibi concedat, vt maritus adulteram occidat; quin potiùs abhorreat sanguinem, viroſque sanguinolentos irregulares efficiat, etiam si quemcunque iustè occidi fecerint. Nec à lege ciuili: nam hæc quantum ad hoc nihil aliud disponit, quam quod iudex in sua sententia iubeat vxorē in adulterio deprehensam viro suo tradi, vt si velit eam interficiat, & si velit secum retineat. In hoc autem nec lex, nec iudex videntur dare marito autoritatem illam occidendi, cùm nec illi id iubeant, nec concedant, sed rem suo arbitrio committant. Ità, scilicet, vt si eam occidat impune id fecisse iudicetur, nec ob id pœna aliqua à iudice puniatur. Hoc autem non releuat à culpa, cùm maritus non necessitate legis, sed sua volūtate vxorem interficere sit dicendus: ergo etiam post latam iudicis sententiam peccat vxorem occidendo, sicut antea. ¶ Hoc tamē non obstante dico, quòd post sententiam iudicis contra adulteram latam licitè potest maritus illam occidere. Ita tenet D. Thom. in. 4. distinct. 37. quæst. 1. vbi dicit, non esse dubium maritum in hoc casu culpa, & pœna carere, si vxorem ex zelo iustitiæ, & non ex appetitu vindictæ occidat. Eandem etiam sententiam tenent communiter omnes Theologi. Et probatur: Maritus tunc non sua, sed publica autoritate id facit, scilicet, ex sententia, & licentia iudicis, vxorem sibi, vt si velit eam occidat, tradi iubentis. ergo occidendo nullum committit peccatum. Secundò: Si vir non posset licitè tunc vxorem occidere, sequeretur, quòd iudex peccaret tradendo illam viro, siquidem cooperaretur peccato: consequens autem est falsum; nam nullus conformans se iustæ legi facit peccatum: Lex autem, quę disponit, vt vxor adultera marito tradatur interficiēda iusta est, vt diximus: ergo & illud, ex quo sequitur. Item, si in casu posito maritus nō licitè occideret vxorem, sequeretur, quòd ipsa se licitè posset defendere, & quod quęcunque priuata persona posset illam eripere, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem: quod intelligi debet de ijs, quos non licet occidere: consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Quia quicunque inuaditur cum peccato, & sine causa potest defendi ab alio. Vltimò: Maritus tunc instituitur minister iustitiæ: ergo licitè potest vxorem occidere. Nec valet, si dicatur, quod permittitur illi vxoricidium, non vt licitè faciat, sed vt impune: nam hoc priuilegio iam fruebatur, etiam si absque iudicio in fragranti delicto illam interficeret. Cum ergo solenni forma iudicij condemnata traditur marito vxor, signum est, quòd conceditur sibi facultas, tanquam ministro iustitiæ illam licitè interficiendi. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, quòd maritus in casu posito occidit coniugem autoritate iudicis, iuxta ciuiles leges iudicantis. Nec obstat, quòd iudex non præcipiat marito, vt vxorem interficiat, sed id suo arbitrio relinquat. Nam dupliciter aliquis potest à iure, vel à iudice ad aliquid faciendum autoritatem habere. Scilicet, cum iussione, & præcepto iuris, aut iudicis; vel sine præcepto, & iussione. Primam autoritatem habent ministri iustitiæ. Nam iudices tenentur iuxta leges iudicare & executores similiter; quales sunt spiculatores, & lictores, iuxta mandatum iudicis, quod iudicatum fuerit tenentur executioni mandare. Secundam autem autoritatem, cum libertate habent mariti ad occidendum vxores adulteras. Qui etiam dicuntur ministri iustitiæ, quanuis liberi & voluntarij; quales multi inueniuntur in iure. Nam sic sacerdos à Curato licentiatus, habet autoritatem sine iussione, & præceptione ad pœnitentes in confessione audiēdum, si velit, & ad eosdem absoluendum, si velit. Et sic etiam multi iudices delegati habent autoritatem ad excommunicandum, si velint, etiam si id facere non teneantur; nō tamen propterea negandi sunt id facere autoritate legis. Et ità quanuis relinquatur in voluntate mariti, vt si velit vxorem adulteram occidat, non tamen hoc impedit, quominus iuris, aut iudicis ad eam occidendam autoritatem habere dicatur. Et hæc de secūdo argumento principali contra conclusionem D. Tho. factum, dicta sufficiant.

Sententia Autoris.

¶ Ad tertium argumentum Caietanus in locis in argumento adductis respondere videtur, concedendo, quòd innocens licitè potest accusatorem per calumniam vsque ad mortem prævalentem interficere, eumque prouocare ad singulare certamen. Nam cū accusator tunc iniustè innocentem aggrediatur gladio materiali iudicis, & quicunque inuasus gladio licitè possit etiam cum morte aggressoris se defendere, fit, vt licitè etiam tunc possit innocēs in propriam defensionem accusatorem interficere. Sed hęc

Ad 3. arg.

sententia

sententia est apertè falsa. Primò : Nam ex ea sequeretur, quòd qui accusaret innocentem bona fide ex ignorantia inuincibili, licitè posset ab eo interfici in propriam defensionem : Consequens autem est falsum & contra rectam rationem ; nam sic esset maxima perturbatio in republica : & vnusquisque suum accusatorem interficeret, dicens, se ab eo iniuste accusari, quod est absurdum : ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam : Si quis inuaderet me bona fide ex ignorantia inuincibili, ego licitè possem illum interficere in meam defensionem : sed accusans aggreditur innocentem gladio materiali iudicis, secundum Caietanum : ergo etiam si ex ignorantia inuincibili id faciat licitè poterit ab innocenti interfici. Secundò : Quando Dominus mittit seruum ad me interficiendum, quanuis sit licitum occidere seruum me inuadentem, non tamen est licitum occidere dominum domi manentem, vt omnes concedunt : ergo pari ratione, quanuis accusator occidat me per iudicem, non erit licitum occidere illum domi manentem. Vltimò : Si sententia Caietani esset vera, sequeretur, quòd siquis per calumniam me accusando esset causa, quòd ego conijcerer in carcerem, aut quòd perderem bona mea, liceret mihi illum occidere : consequens autem est plusquam falsum : ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam : Nam, si quis per vim priuata autoritate me conijceret in carcerem, aut acciperet bona mea licitè possem illum interficere in meam defensionem ; & secundum Caietanum accusator tunc infert vim. Sed de hoc plura dicemus articulo septimo huius quæstionis, cùm de occisione inuasoris in propriam defensionem fuerit sermo. Vnde ad argumentum respondetur, negando antecedens : sed debet innocens in eo casu ex necessitate mori, sicut & quando probatur nocens secundum allegata & probata.

Ad.vl.arg. ¶ Ad quartum argumentum respondetur, concessa maiori, atque minori, negando consequentiam. Et ratio discriminis est : Nam qui res proprias ab iniquo possessore accipit, solum sumit id, quod sibi ex iustitia debetur ; estque ius suum certum & determinatum ; nec ex hoc magna sequitur perturbatio in republica. At verò, qui vindicat iniuriam propria autoritate vltra hoc, quòd vsurpat publicum iudicium, accipit id, quod non sibi ex iustitia debetur, cùm nullus teneatur pœnam soluere ante iudicis condemnationem. Præterquàm, quòd huiusmodi vindicationes in magnam cederent perturbationem reipublicæ. Ad vltimum respondetur, quòd si illa occisio mariti ab vxore facta fuerit defensio, licita erit, secus autem si fuerit aggressio. Quid autem requiratur ad hoc, vt alicuius occisio dicatur facta in propriam defensionem explicabimus infra artic. 7. huius quæstionis. Vltra hæc solet hîc constitui aliud argumentum desumptũ ex facto Moysi Exo. 2. qui propria autoritate videtur interfecisse Ægyptium, & tamen eius factum non solum excusatur à culpa, sed etiam laudatur à sanctis. Cæterùm de hoc iam nos diximus supra q. 60. arti. 6. circa solutio. ad. 2.

¶ In primo argumento huius articuli obijcit D. Tho. contra suam conclusionem testimonium illud Exod. cap. 32. Vnusquisq; fratrem suum amicum, & proximum occidat, quo filijs Leui post vituli conflationem in pœnam delicti præcepit, vt vindictam sumerent de filijs Israel. Circa quod est aduertendum, quòd cum Moyses legitimus esset iudex loco Dei constitutus ad nefandam illam vituli conflati idololatriam vlciscendã, & tanta esset futura cædes, nempe, triginta trium millium, necesse habuit plures instituere executores ministros : & tales fuerunt omnes illi, quibus præceptum imposuit, vt vnusquisque fratrem suum, amicum, & proximum occideret. Vnde isti non propria autoritate, sed autoritate præcipientis sunt dicendi homines illos interfecisse ; sicut & miles, qui autoritate principis occidit hostes in bello, & minister latronem autoritate iudicis. Dum enim quis quidpiam per ministerium, quod iubenti debet, facit, non ipse propriè facit, sed alter, qui iubet, vt dicit D. August. lib. 1. de Ciuit. cap. 1. statim in princip. & D. Dionys. de cœlesti Hierarch. cap. 12. Quod autem dicit, Vnusquisq; fratrem suum amicum, & proximum occidat, non est intelligendum, quòd temerè ac promiscuè præceperit, vt quilibet quemlibet occideret ; esset enim turbulenta Andabatarum pugna, sed maturo consilio condemnatis illis, qui patrati sceleris fuerant in culpa, qui quidem erant numero multi, numerosam etiam ministrorum copiam ad id destinauit, quibus ideo necessarium fuit, vt, frater fratrem, & amicus amicum occideret. Nonnulli affirmant, quòd fratres eo loco appellantur non illi, qui sunt eodem parente geniti, sed qui sunt ex eodem populo. Quod ex eodem textu colligi videtur. Dicitur enim, quòd cõgregatis ad Moysen omnibus filijs Leui dixit eis : Ite & redite de porta vsq; ad portã per medium Castrorũ, & occidat vnusquisq; fratrem, & amicũ, & proximum

Explicatur locus Exo. cap. 32.

proximum ſuum, feceruntque filij Leui iuxta ſermonem Moyſi. Ceciderunt que in die illa quaſi triginta tria millia hominum. Quibus verbis ſignificari videtur, nullum de tribu Leui fuiſſe interfectum. Et cùm contingere non poſſet, vt qui erant ex eodem parente geniti ad diuerſas tribus pertinerent, & ſoli filij Leui dicantur interfectores, fit, vt nullus eorum potuerit germanum frattem interficere. Sed dicebantur fratres occidere ea ſolum ratione, quia hominibus ex eodem populo aſſumptis mortem inferebant. Hæc tamen ſententia mihi non placet. Vnde verius exiſtimo, quòd fratres eo loco appellantur, non ſolum illi, qui erant eiuſdem populi, ſed etiam illi, qui erant geniti ex eodem patre; & quod vere frater fratrem occidit. Quod ex eodem textu probatur. Poſt factam enim interfectionem dixit Moyſes: Conſecraſtis manus veſtras hodie domino, ſcilicet, faciendo vindictam zelo Dei, vnuſquiſque in filio, & fratre ſuo. Quibus verbis apertè ſignificatur, aliquos de Leuitis fuiſſe tunc interfectos, tanquam tranſgreſſores in peccato vituli. Et quod dicitur, Congregati ſunt ad Moyſen omnes filij Leui, eſt intelligendum iuxta vſitatum modum loquendi, quo maior pars accipitur pro toto, vel è contra. Qua ratione dicimus, totum collegium facere, quod maior pars facit. Sacra enim ſcriptura frequentiſsimè vtitur modis loquendi inter homines vſitatis. Sic Iudicum. 20. dicitur: Congregati ſunt omnes filij Iſrael, quaſi vir vnus; & tamen non fuerunt ibi viri Iabes Galaad, vt ibidem ſubditur cap. 21.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco pro complemento huius articuli, dato, quòd nullus priuata autoritate poteſt malefactores interficere, vtrùm poſsit princeps, vel reſpublica priuatis perſonis facultatem concedere, vt per ſeipſos malefactores occidant? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Sæpè ſæpiùs id faciunt princeps & reſpublica, nec tamen propterea reprehenduntur, aut aliquam videntur facere iniuſtitiam: ergo id eſt licitum. Et confirmatur: Eo ipſo, quòd priuata perſona talem habet facultatem, eſt iam quaſi miniſter iuſtitiæ, publicaque autoritate occidit hominem: ſed nulla eſt iniquitas, quod princeps, vel reſpublica miniſtris cõmittat malefactorum interfectionem: ergo. Vltimò impertinens eſt, quod in puniendis malefactoribus hæc, vel illæ obſeruentur cæremoniæ: ergo poterit princeps, vel reſpublica cuicunque priuatæ perſonæ facere facultatem, vt malefactores interficiat. Ad explicationem tamen difficultatis ſit prima concluſio: Nec princeps, nec reſpublica poſſunt facere alicui facultatem, vt alterum occidat, antequam de peccato iuridicè conuincatur, pro illoque ad mortem damnetur. Probatur: Nam eſt contra ius naturæ, vt contra inauditam partem, indictaq; cauſa ſententia proferatur; & ſic quilibet quãtumuis pernicioſus audiendus erit. Propter quod dicebat Feſtus Iudex, Actorum capit. 25. Non eſt conſuetudo Romanis condemnare aliquem hominem, priùs quam is, qui accuſatur præſentes habeat accuſatores, locumque defendendi accipiat, ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur. Secundò: Ex natura rei non conuenit reipublicæ, & bono publico, vt talis facultas priuatæ perſonæ fiat: orirentur enim ex illa grauiſsima ſcandala, & inconuenientia; cùm poſſet talis condemnatus amicos, & conſanguineos in ſuam defenſionem conuocare: ergo nec rex nec reſpublica poteſt talem facultatem concedere. Probo conſequentiam: Nam autoritas regis, & cuiuſcunque alterius poteſtatis ſemper debet ad bonum commune ordinari. 1. *Concluſ.*

¶Secunda concluſio: Poſtquam aliquis iuſtè ad mortem eſt damnatus, licitè poteſt princeps, vel reſpublica cuicunque priuatæ perſonæ dare facultatem, vt illum occidat. Ità ſolitus erat dicere Magiſter Victoria ſuper iſtum articulum. Quam ſententiam tenet Syluеſter, verbo, aſſaſinus. §. 3. & verbo, homicidium. 1. §. 7. dicto. 6. & Angelus, verbo, homicidium. 1. §. 6. Et probatur argumentis pro parte affirmatiua factis. Non eſt tamen hoc faciendum frequẽter, niſi ob grauiſsimam, & vrgentiſsimam cauſam. 2. *Concluſ.*

ARTICVLVS. IIII.

¶Vtrùm occidere malefactores liceat clericis?

AD QVARTVM ſic procedi- *Infr. q. 70. ar. 1. ad 3. Et 4. d. 25. q. 2. art. 2. q. 2.*
tur. Videtur, quòd occidere malefactores liceat clericis. Clerici enim præcipuè debent implere, quod Apoſtolus dicit primo ad Corinth. 4. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Per quod nobis indicitur, vt Deum & ſanctos eius imitemur. Sed ipſe Deus, quem colimus, occidit malefactores: ſecundum illud Pſalm. 135. Qui percuſsit AEgyptum

cum

cum primogenitis eorum. Moyses etiã à Leuitis fecit interfici viginti tria millia hominum, propter adorationem vituli: vt habetur Exodi. 32. Et Phinees ſacerdos interfecit Iſraelitem cum Medianitide coëuntem, vt habetur Numeri. 25. Samuel etiam interfecit Agag Regem Amalec, & Elias ſacerdotes Baal, & Matathias eum qui ad ſacrificandum acceſſerat: & in nouo teſtamento Petrus Ananiam & Saphiram: ergo videtur, quòd etiam clericis liceat occidere malefactores.

2 ¶ Præterea, Poteſtas ſpiritualis eſt maior, quam temporalis & Deo coniunctior. Sed poteſtas temporalis licite malefactores occidit tanquam Dei miniſter, vt dicitur Roman. 13. ergo multo magis clerici, qui ſunt Dei miniſtri, ſpiritualem poteſtatem habentes, licitè poſſunt malefactores occidere.

3 ¶ Præterea, Quicunque licitè ſuſcipit aliquod officium, licite poteſt ea, quæ ad officium illud pertinent, exercere. Sed officium principis terræ eſt malefactores occidere: vt dictum* eſt: ergo clerici qui ſunt terrarum principes, licitè poſſunt occidere malefactores. *Art. prace.*

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur 1. ad Timot. 3. Oportet epiſcopum ſine crimine eſſe, non vinolentum, non percuſſorem.

¶ Respondeo dicendum, quòd non licet clericis occidere, duplici ratione. Primò quidem, quia ſunt electi ad altaris miniſterium in quo repræſentatur paſsio Chriſti occiſi: qui cum percuteretur, non repercutiebat, vt dicitur. 1. Petri. 2. Et ideò non competit, vt clerici ſint percuſſores, aut occiſores. Debent enim miniſtri ſuum dominum imitari, ſecundum illud Eccleſiaſt. 10. Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Alia ratio eſt, quia clericis committitur miniſterium nouæ legis, in qua non determinatur pœna occiſionis, vel mutilationis corporalis: Et ideò vt ſint idonei miniſtri noui Teſtamenti, debent à talibus abſtinere.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd Deus vniuerſaliter in omnibus operatur quæ recta ſunt, in vnoquoque tamen ſecundum eius congruentiam. Et ideò vnuſquiſque debet Deum imitari in hoc, quod ſibi ſpecialiter congruit. Vnde licet Deus corporaliter malefactores occidat, non tamen oportet quod omnes in hoc eum imitentur. Petrus autem non propria autoritate vel manu Ananiam & Saphiram interfecit, ſed magis diuinam ſententiam de eorum morte promulgauit. Sacerdotes autem vel Leuitæ veteris teſtamenti erant miniſtri veteris legis, ſecundum quam pœnæ corporales infligebantur. Et ideò etiã eis occidere propria manu cõgruebat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd miniſterium clericorum eſt in melioribus ordinatum, quàm ſint corporales occiſiones, ſcilicet, in his quæ pertinent ad ſpiritualem ſalutem. Et ideò non congruit eis, quòd minoribus ſe ingerant.

¶ Ad tertium dicendum, quòd prælati eccleſiarum accipiunt officia principum terræ, non vt ipſi iudicium ſanguinis exerceant per ſeipſos, ſed quòd eorum autoritate per alios exerceatur.

Summa Textvs.

Ad hanc difficultatẽ reſpondet D. Th. vnica concluſione negatiua, quã probat in argumento, ſed contrà, ex illo Paul. 1. ad Tim. 3. Oportet epiſcopum ſine crimine eſſe, non vinolentũ, non percuſſorem, &c. Et in corpore articuli duplici ratione. Prima deſumitur ex repræſentatione. Conſecrantur enim clerici altaris miniſterio, in quo iugis fit paſsionis Chriſti memoria. Qui cùm in ara Crucis occideretur per cuſſus non percutiebat, vt dicit D. Petrus. 1. ſua canonica. cap. 2. Et ſic ad Chriſti imitationẽ conueniens eſt, vt clerici non ſint percuſſores. Secundũ enim iudicẽ populi, ſic & eius miniſtri, vt habetur Eccleſ. c. 10. Secunda ratio deſumitur ex cõueniẽtia. Cũ enim clericis cõmittatur miniſteriũ nouę legis, in qua nulla occiſionis, vel mutilationis pœna decernitur, fit, vt nõ poſsint eſſe idonei miniſtri noui teſtamẽti, niſi à talibus abſtineãt.

Expli-

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est, quòd in eo non est sermo de clericis occidentibus malefactores propria autoritate. De his enim certum est, quòd peccant tãtò grauiùs, quam cæteri homines, quantò clerici propter sui status perfectionem debent magis à propriarum iniuriarum vindicatione abstinere. De quo diximus articulo præcedenti. Sed loquimur de clericis habẽtibus iurisdictionem secularem, vel ordinariam, vel delegatam. Et de illis quærimus, an liceat eis, vel tanquam dominis, vel tanquam iudicibus ad id designatis, publica autoritate malefactores interficere? Ad quod D. Thom. breuiter, & clarè respondet vnica conclusione negatiua; quæ certissima est, vtpote quæ clare atque manifeste ponitur in iure. Sic enim habetur in ca. neminẽ. & in c. Episcopũ. 45. d. & in cap. sententiã, & in ca. clericis. extra, ne clerici, vel monachi. & in cap. sæpe, & in cap. his, quibus, & in ca. sententiã sanguinis. 23. q. 8. Idem etiã habetur de clerico percussore per multa capita. Sed dubium est de iure, quo huiusmodi malefactorum interfectiones clericis interdicũtur. In qua re, vt certa ab incertis separemus dico primò, certũ esse, quòd hæc prohibitio non est de iure naturali. Nulli enim naturali iuri repugnat, quòd Episcopus malefactores sibi subditos morte afficiat. Secundo etiã est certũ, quòd est de iure humano positiuo. Sic enim habetur expresse in capitibus modò citatis?

Cõclu. D. Thoma eet ta.

Dubium.

Sed est dubium, vtrùm sit de iure diuino positiuo? Et pro parte affirmatiua est argumentum, ex Paulo. 1. ad Timotheum. cap. 3. dicente, oportet episcopum irreprehensibilem esse, non vinolentum, non percussorem. &c. Quibus verbis significare videtur ex iure diuino Episcopis conuenire, quod neminem interficiant. Item secundo: Christus dominus nullam temporalem potestatem in homines exercuit, malefactores interficiendo: ergo nec eius ministri id possunt efficere ex iure diuino. Probo consequentiam: Nam ministri Christi non habẽt maiorem potestatem, quam quæ ab ipso fuit tradita. ¶ His tamen non obstantibus dico, non esse de iure diuino positiuo, quod episcopi, vel alij clerici malefactores publica autoritate non interficiant. Quòd probatur primo: Nam talis prohibitio nullibi ex iure diuino legitur facta, nec testimonium adductum ex Paulo. 1. ad Timot. cap. 3. contrarium probat, vt modo dicemus. Et præterea, quia si ex iure diuo clerici essent prohibiti malefactores interficere, sequeretur, quòd nulla ratione Papa posset super hoc dispensare; hoc autẽ est absurdũ: nã vt cõmuniter dicũt Doctores, bene potest clericus ex summi Pontificis dispensatione in causa sanguinis iudex sedere, aut vero militare: ergo & illud ex quo sequitur. Probo sequelã: Nã in iure diuino Papa dispensare nõ potest. Vltimò Papa per seipsum multos male factores interficere præcipit; nec tamen propterea male audit apud homines: ergo non est prohibitum iure diuino, quod clerici malefactores interficiant. Antecedens est manifestũ, & consequentia probatur: quia præcepta diuina, quæ clericos obligãt multò magis debent ipsum summũ Pontificem, tanquam superiorem, & quẽ maior decet sanctitudo, obligare. ¶ Et ad primũ argumentum in cõtrarium factum respondetur, quòd verba illa Pauli non ideo ponuntur, vt inhibeat clericis, ne tanquam publicæ potestates malefactores occidant: sed ne tanquam priuatæ personæ sint percussores. Quod inde colligitur, quod sub vno, & eodem tenore sermonis dicit, oportere episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, non litigiosum, non cupidũ; sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos, &c. Quasi diceret, oportere eum, qui in Episcopum, aut in quemlibet alium sacerdotem est eligendus, talis esse vitæ, vt nihil reprehensione dignum aduersus ipsum iure ac meritò obijci possit. Sed sit sobrius, morum grauitate ornatus, prudens in agendis, conuersatione & aspectu pudicus, hospitum, ac peregrinorum susceptor, & pauperum prouisor. Non sit autem multo vino deditus, nec percussor, hoc est, contentionum amator, nec turpe sectans lucrum, aut auarus, &c. quæ omnia ad personam eligendam in particulari spectant, nec de peccatorum occisione publica autoritate fienda aliquam mentionem facit Apostolus. Ex quo infertur properam à D. Thoma in argumento, sed contra, locum illum fuisse adductum ad probandum, quod clericis non est licitum publica autoritate malefactores interficere. Nisi forte dicamus, quòd illum non adduxit, tanquam continentem legem, quæ prohibeat, ne clerici in causa sanguinis iudices existant, sed solum per modum consequentiæ atque exempli. Ac si diceret, quòd cùm Apostolus præceperit, ne illi in Episcopos, & sacerdotes eligantur qui fuerint percussores, meritò Ecclesia cauit, vt clerici ab omni prorsus abstineant percussione, tam priuata, quàm publica autoritate facta. Et sic solum erit

1. argu.

2. argu.

Conclu.

Ad 1. arg.

de iure poſitiuo talis prohibitio, qua omnes clerici in vniuerſum comprehenduntur, ſiue ſint ſacris initiati, ſiue in minoribus conſtituti. Quamuis ſit differentia. Nam ſacris initiati, exercentes cauſam ſanguinis, peccant mortaliter: at verò illi, qui ſolum ſunt in minoribus conſtituti non peccant mortaliter: quia tales ordines ſacri non ſunt: ſed tantum venialiter. Super vtriſque tamen poterit ſummus Pontifex facile diſpenſare, tanquam ſuper iure merè poſitiuo. Si quis autem quærat, vnde habuerit ortum, quòd Eccleſia talem clericis fecerit prohibitionem, reſpondeo, quòd habuit ortum: tum ex Paulo dicente, quòd nullus militàs Deo, debet ſe implicare ſecularibus negotijs: tum etiam ex veteri teſtamento. Dicitur enim de Dauid. 1. Paralip. capitulo 28. quòd cum cogitaſſet ædificare domum, in qua requieſceret arca fœderis, & ad eam ædificandam omnia præparaſſet, dixit Dominus ad illum; Non ædificabis domum nomini meo, eò quòd ſis vir bellator, & ſanguinem fuderis. Quaſi ſignificans, non futuros idoneos miniſtros Eccleſiæ, qui fuerint interfectores. Quod & in noua lege multo conuenientius fuit interdictum, tam propter repræſentationem, quàm propter conuenientiam, vt autor eſt D. Thom. in hoc articulo. De qua re videndus eſt Maioris in 4. diſt. 15. qui bene illam verſat, atque oſtendit, hanc etiam conſuetudinem in Eccleſia Gentilium fuiſſe obſeruatam. ¶ Ad ſecundum argumentum in quo ex eo, quòd Chriſtus ſecularem poteſtatem iudicandi non aſſumpſit, ſed tantum ſpiritualem, colligitur, quòd nec clerici, qui ſunt Chriſti miniſtri, poterunt eandem ſecularem poteſtatem exercere, reſpondeo, illam argumentationem ſolùm conuincere, quòd poteſtas Eccleſiaſtica, qua ratione ſpiritualis eſt ad iudicia ſecularia ferenda, ſe extendere non poteſt, niſi quatenus habet ordinem ad finem ſpiritualem. Cum hoc tamen ſtat, quòd clerici poſſint eſſe principum ſecularium miniſtri, eorumque nomine nocentum ſanguinem effundere; quod eccleſia omnino interdicit. Imò ſtare poſſet, quòd Epiſcopi omnes illos interficerent, qui finem ſupernaturalem quoquo modo perturbarent; quod tamen per ſeipſos ex Eccleſiæ prohibitione facere non poſſunt. Relinquitur ergo eſſe de iure merè poſitiuo, quòd Epiſcopi, aut clerici publica autoritate malefactores interficere non poſſint. Si quando autem contingat, prælatum eccleſiaſticum habere iuriſdictionem temporalem, ſuoque officiali iniungere, vt ſupra aliquo maleficio inquirat, & iuſtitiam exequatur, & ipſe officialis mandatum exequens aliquem interficiat, immunis erit talis prælatus ab omni culpa, & ab omni pœna. Dicitur enim in capit. Epiſcopus ne clerici, vel monachi libro 6. quòd licet clericis non liceat cauſas ſanguinis agere, eas tamen cum iuriſdictionem habent temporalem, debent & poſſunt metu irregularitatis ceſſante alijs delegare. Vide ibi.

Ad 2. arg.

Sed eſt difficultas, quæ nam ſint pœnæ, quibus clerici percuſſores ex iure ſubduntur. Ad quod breuiter dico, quòd omnes occiſores, & mutilatores ſiue poſt ordines ſacros ſuſceptos, ſiue ante id fecerint, ex iure canonico fiunt irregulares, hoc eſt, inhabiles ad eccleſiaſtici ordinis ſuſceptionē, & ad iam ſuſcepti exequutionem? Eſt enim irregularitas, vt ex plurium Doctorum ſententia colligit Couarruuias in relectione, de homicidio. p. 1. numero 1. Canonicum impedimentum, ex facto, ſeu defectu prouenientis, quo quis prohibetur ad eccleſiaſticos ordines promoueri, & in eiſdem miniſtrare. Hoc ſtatutum habetur in cap. Epiſcopum. 45. diſt. & in capitu. aliquantos. diſt. 51. & in capitulo 1. & in capitu. clerici. & in capit. quicunque 23. quæſtio. 8. & in cap. de cætero. & in capitu. ad audientiam, de homicidio voluntario, & in multis alijs locis. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt primò, quòd, quanuis in iure canonico ſæpe dicatur, omnes percuſſores deferenteſque arma eſſe irregulares, communiter tamen intelligunt Doctores tali prohibitione ſolum comprehendi eos qui fuerint, vel occiſores, vel mutilatores. Vnde Panormitanus in capitulo 1. qui clerici, vel vouen. affirmat ſolam ſanguinis effuſionem non inducere irregularitatem. Quam etiam ſententiam ſequitur Gloſſa ſupra clementinam vnicam de homicidio voluntario. Imo ipſe textus hoc aſſerit, cum dicat, eum tantum, qui occidit, aut mutilat eſſe irregularem. Ex quo infero primò eſſe latiſſimum diſcrimen inter excommunicationem, & irregularitatem, quantum ad illum, qui manus violentas inijcit in clericum. Nam quicumque percutit clericum, etiā ſi illū nec occidat, nec mutilet, nec vero ſanguinē fundat, erit excōmunicatus, iuxta canonem, Si quis ſuadente diabolo. At verò ad hoc, vt talis percuſſor ſit irregularis, opus erit, vel quòd ſit occiſor, vel mutilator. Infero ſecundo quòd omne homi-

Dubium de pœnis quibus clerici percuſſores incurrunt.

Diſcrimen inter excommunicationem & irregularitatem.

micidium, & omnis mutilatio, etiam si fiat citra sanguinis effusionem, erit inductiuum irregularitatis. Ita enim habetur expresse in iure. ¶ Secundo est aduertendum, quòd ad hoc, vt hæc irregularitas incurratur non est necessarium, quòd actus, per quem inducitur, sit peccatum; sed satis erit, quòd sit occisio, vel mutilatio voluntaria, etiam si per virtutem fuerit facta. Iudex enim, & ministri iustitiæ malefactores interficientes iure fiunt irregulares; & tamen certum est, eos in tali occisione non peccare, sed potius mereri, cum sit actus iustitiæ. Dixi, sufficere occisionem, aut mutilationem voluntariam. Nam per illam, quæ inuoluntaria fuerit irregularitas non incurritur, vt de homicidio casuali in articulo §. sumus dicturi. Ex quo fit, vt infans occidens, nisi doli sit capax irregularitatem non incurrat, vt notant Panormitanus in capitulo 1. de delictis puerorum, & Ioannes Andreas ibidem, & idem est dicendum de furioso vt colligitur ex Clementina, si furiosus, de homicidio. Pro quo facit lex. 1. C. de falsa moneta. ¶ Tertiò est aduertendum, quòd ad irregularitatem ex homicidio, vel mutilatione incurrendam, semper est necessarium, quod factum interueniat. Quantumcunque enim quis ex deliberata voluntate decreuerit hominem occidere, etiam si ea ex causa cum telo armatus insidias illi intenderit, dummodo ipsum nec occiderit, nec membrũ ei amputauerit, non incurrit irregularitatem. Lex enim promotionis factum requirit, vt dicitur in capitulo vltimo. 15. quæstione 1. Pro quo etiam facit tex. in cap. sicut 32. quæst. 2. & in cap. cogitationis. de pœnitentia. dist. 1. Dico requiri factum, vel proprium, vel alienum, in quo quis, vel mandato, vel consilio, vel promissione, vel cooperatione, vel animatione, vel auxiliatione participat: quicunque enim quoquo modo occisionis, vel mutilationis causa exiſtit, irregularitatem incurrit, vt rectè docet Syluester verbo. homicidium. 5. §. 3. De hac re videndus est Couarruuias in relectione de homicidio parte secunda num. 5. Soto libr. 5. de iust. quæst. 1. art. 4. dicit, quòd qui effundit semen in ecclesia eodem modo est irregularis, ac ille, qui hominem interficit. Sed certè talis pœna in toto iure non inuenitur, nec eius meminit Syluester, verbo irregularitas, dum casus pro quibus in iure irregularitas est imposita, recenseret. Nunquam autem irregularitas incurritur, nisi in casibus iure expressis, vt habetur in cap. is, qui. de sententia excommunicationis, libro 6. Sunt autem notandæ duæ regulæ valde necessariæ circa irregularitatem, tam ex homicidio, quàm ex quacunque alia causa proueniente. Prima est, quòd nullus Iudex, Magister, aut Doctor debet in dubio aliquem irregularem iudicare, vt constat de pœnitentia dist. 1. §. pen. Secunda regula est, quòd quilibet in dubio debet se irregularem reputare, vt dicitur in cap. ad audientiam. eodem titulo. Itaque ad hoc, vt quis irregularis iudicetur, aut condemnetur nullum debet esse dubium, an irregularitatem incurrerit. Vt autem quis ad ecclesiasticos ordines non promoueatur, neque in eis administret (nisi præuia dispensatione) etiam in dubio debet se reputare irregularem, ne fortè periculo peccandi se exponat. Has regulas constituit Hostiensis in dicto capi. ad audientiam. Ex quo infertur, quòd in foro contentioso, vbi agitur ad pœnam, non debet quis in dubio irregularis reputari. In foro autem animæ, in quo de pœnitentia salutari imponenda agitur, secus erit faciendum.

In solutione ad tertium argumentum dicit D. Thom. quòd quando prælati ecclesiastici accipiunt officia principum terræ, non illa accipiunt, vt ipsi per seipsos iudicium sanguinis exerceant, sed, vt id eorum autoritate per alios exerceatur. Circa quod est aduertendum, quòd coniunctio dominij temporalis cum spirituali in Episcopis, & alijs prælatis ecclesiasticis, non æquam, quantum ad vtrumque, reddit in illis conditionem, vt possint scilicet, & tanquam prælati, omnia illius officij, & tanquam domini, omnia illius dominij, ac si solum essent domini, exercere. Certum est enim, quòd Episcopus, qui etiam est dominus temporalis, non potest exercere iudicium sanguinis, nec bellare; quæ tamen licite posset si tantum esset dominus temporalis. Dominium enim temporale ità tunc ab spirituali modificatur, vt quæcunque dedecent prælatum, dedeceant etiam & dominum, qui simul est prælatus, & dominus. Et merito quidem: nam nobilius semper debet trahere ad se ignobilius. Ex quo etiam infertur, quòd nec licebit huiusmodi prælatis, & dominis vacare venationibus, aut alijs, quæ clericis & prælatis sunt prohibita. Eadem enim est ratio quo ad esse licitum, vel illicitum in omnibus, quanuis fortè non sit eadem pœna.

Irregularitas incurritur per actum virtutis.

Quid requiritur vt irregularitas incurratur ex homicidio vel mutilatione.

Regulæ notandæ circa irregularitatem.

Notá circa solutionem ad 3. D. Tho.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum liceat alicui occidere ſeipſum.*

Supra qu. 51. arti. 3. ad 2. & in frà. q. 124 artic. 2. ad 2. Et 3. q. 47. arti. 6. ad 3. Et 4. diſ. 49. qu. 5. art. 3. q. 2. ad 6. Et Heb. 11. le. 7. 60. 1.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd alicui liceat ſeipſum occidere. Homicidium enim eſt peccatum, in quantum iuſtitiæ contrariatur. Sed nullus poteſt ſibi ipſi iniuſtitiam facere: vt probatur in 5. Ethicorum *, ergo nullus peccat occidendo ſeipſum.

2 ¶ Præterea, Occidere malefactores licethabẽtipublicãpoteſtatẽ. Sed quãdo que ille, qui habet publicã poteſtatẽ eſt malefactor, ergo licet occidere ſeipſũ.

3 ¶ Præterea, Licitum eſt, quòd aliquis ſpontaneè minus periculum ſubeat, vt maius periculum vitet: ſicut licitum eſt, quòd aliquis etiam ſibi ipſi amputet membrum putridum, vt totum corpus ſaluetur. Sed quandoque aliquis per occiſionem ſuiipſius vitat maius malum, vel miſeram vitam vel turpitudinem alicuius peccati: ergo licet alicui occidere ſeipſum.

4 ¶ Præterea, Sãſon ſeipſum interfecit: vt habetur Iudicũ 16. qui tamẽ connumeratur inter ſanctos: vt patet Hebr. 11. ergo licitũ eſt alicui occidere ſeipſum.

5 ¶ Præterea, 2. Machab. 14. dicitur: quòd Razias quidam ſeipſum interfecit, eligens nobiliter mori potius, quã ſubditus fieri peccatoribus: & cõtra natales ſuos iniurijs agi. Sed nihil quod nobiliter fit & fortiter, eſt illicitum, ergo occidere ſeipſum non eſt illicitum.

¶ SED CONTRA eſt, quod Auguſtinus * dicit in. 1. de Ciuitate Dei. Reſtat vt de homine intelligamus illud quod dictum eſt, Non occides, nec alterum: ergo nec te. Neque enim aliud quã hominem occidit qui ſeipſum occidit.

Lib. 1. cap. 20. in fine to. 5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſeipſum occidere eſt omnino illicitum triplici ratione. Primo quidem, quia naturaliter quælibet res ſeipſam amat. & ad hoc pertinet, quòd quælibet res naturaliter conſeruat ſe in eſſe, & corrumpentibus reſiſtit quantum poteſt. Et ideo quòd aliquis ſeipſum occidat, eſt contra inclinationem naturalem, & contra charitatem, qua quilibet debet ſeipſum diligere. Et ideo ſuiipſius occiſio ſemper eſt peccatum mortale, vtpote contra naturalem legem, & contra charitatem exiſtens. Secundo, quia quælibet pars id quod eſt, eſt totius. Quilibet autem homo eſt pars communitatis: & ita id quod eſt, eſt communitatis. Vnde in hoc quòd ſeipſum interficit, iniuriam communitati facit, vt patet per Philoſophum in 5. Ethico *. Tertio, quia vita eſt quoddam donum diuinitus homini attributum, & eius poteſtati ſubiectum, qui occidit & viuere facit. Et ideo qui ſeipſum vita priuat, in Deum peccat: ſicut qui alienum ſeruum interficit, peccat in dominum, cuius eſt ſeruus: & ſicut peccat ille, qui vſurpat ſibi iudicium de re ſibi non commiſſa. Ad ſolum enim Deum pertinet iudicium mortis & vitæ, ſecundum illud Deute. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam.

Lib. 5. ar. vlt. ra.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd homicidium eſt peccatum non ſolum quia contrariatur iuſtitiæ, ſed etiã quia contrariatur charitati, quam habere debet aliquis ad ſeipſum. Et ex hac parte occiſio ſui ipſius eſt peccatum per cõparationem ad ſeipſum. Per comparationem autẽ ad communitatem & ad Deum, habet rationem peccati etiam per oppoſitionem ad iuſtitiam.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui habet publicam poteſtatem, poteſt licite malefactorem occidere per hoc, quòd poteſt de ipſo iudicare. Nullꝰ autẽ eſt iudex ſuiipſius. Vnde nõ licet habẽti publicã poteſtatẽ, ſeipſum occidere propter quodcunque peccatũ: licet tamen ei ſe committere iudicio aliorũ.

¶ Ad tertiũ dicendũ, quod homo cõſtituitur dñs ſui ipſius per liberum arbitriũ. Et ideo licitè poteſt homo de ſeipſo diſponere quãtũ ad ea, quæ pertinẽt ad hanc vitã, quæ hominis libero arbitrio regitur. Sed trãſitus de hac vita ad aliã feliciorẽ non ſubiacet libero arbitrio hominis, ſed poteſtati diuinæ. Et ideo

ideo nõ licet homini ſeipſum interfice re, vt ad feliciorẽ trãſeat vitã. Similiter etiã nec vt quaslibet miſerias præſentis vitæ euadat: quia vltimũ malorũ huius vitæ & maximè terribile eſt mors, vt patet per Philoſophum in 3. * Ethic. Et ideo inferre ſibi mortem ad alias huius vitæ miſerias euadendas, eſt maius malum aſſumere ad minoris mali vitationem. Similiter etiam non licet ſeipſum interficere propter aliquod peccatum commiſſum. Tum quia in hoc ſibi maximè nocet, quod ſibi adimit neceſſarium pœnitentiæ tempus. Tum etiam, quia malefactorem occidere non licet, niſi per iudicium publicæ poteſtatis. Similiter etiam non licet mulieri ſeipſam occidere ne ab alio corrumpatur: quia non debet in ſe committere crimen maximum, quod eſt ſui ipſius occiſio, vt vitet minus crimen alienum. Non enim eſt crimẽ mulieris per violentiam violatæ, ſi cõſenſus nõ adſit: quia non inquinatur corpus niſi de conſenſu mentis, vt Lucia dixit. Conſtat autem minus eſſe peccatum fornicationem vel adulterium, quàm homicidium, & præcipue ſui ipſius, quod eſt grauiſsimũ, quia ſibi ipſi nocet cui maximam dilectionem debet. Eſt etiã periculoſiſsimũ: quia non reſtat tẽpus, vt per pœnitentiam expietur. Similiter etiã nulli licet ſeipſum occidere ob timorẽ, ne cõſentiat in peccatũ: quia nõ ſunt faciẽda mala, vt veniãt bona, vel vt vitẽtur mala, præſertim minora & minus certa. Incertũ enim eſt, an aliquis in futurũ cõſentiat in peccatũ. Potens eſt enim Deus hominẽ quacũq; tentatione ſuperueniẽte liberare à peccato.

Lib. 3. c. 6. to. 5.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ſicut Aug. * dicit in 1. de Ciuita. Dei. Nec Samſon aliter excuſatur quòd ſeipſum cum hoſtibus ruinã domus oppreſſit, niſi quòd latenter Spiritus ſanctus hoc iuſſerat, qui per illum miracula faciebat. Et eãdem rationẽ aſsignat de quibuſdã ſanctis fœminis, quæ tempore perſecutionis ſeipſas occiderũt, quarum memoria in eccleſia celebratur.

Lib. 1. cap. 21. à med. to. 5.

¶ Ad quintum dicendum, quòd fortitudinem pertinet, quòd aliquis ab alio mortem pati non refugiat propter bonum virtutis, & vt vitet peccatum. Sed quod aliquis ſibi ipſi inferat mortem vt vitet mala pœnalia, habet quidem quandam ſpeciem fortitudinis: propter quod quidam ſeipſos interfecerunt, æſtimantes ſe fortiter agere, de quorum numero Razias fuit. Non tamen eſt vera fortitudo, ſed magis quædam mollities animi non valẽtis mala pœnalia ſuſtinere: vt patet per Philoſophum * in tertio Ethic. & per Auguſtinũ in primo * de Ciuitate Dei.

Lib. 3. Eth. c. 8. to. 5. Lib. 1. c. 13 cir. me. to. 5.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ reſpondet D. Tho. vnica cõcluſione, quæ talis eſt: Occidere ſeipſum eſt grauiſſimũ peccatũ mortale. Quã probat in argumento, ſed contra ex D. Aug. li. 1. de Ciuitate cap. 2. dicẽte, quòd illo præcepto. Non occides, non ſolũ prohibetur alterius mors, ſed etiã propria. Et in corpore articuli triplici ratione. Prima eſt: Homo ſeipſum occidẽs, nõ ſolũ facit cõtra inclinationẽ naturalẽ, quã vnaquæq; res ſuã appetit conſeruationẽ, ſed etiã cõtra charitatẽ, qua quilibet debet ſeipſum diligere: ergo cõmittit grauiſsimũ peccatũ mortale. Secũda: Qui ſeipſum occidit, facit iniuriam rei publicæ, vt dicit Ariſt. li. 5. Ethi. cap. vltimo: tollit enim partẽ reipublicæ, cũ quilibet homo ſit pars. Tertia. Vita humana eſt donum quoddã diuinũ, cuius dominiũ manet penes ipſum Deũ: ergo qui illã à ſe aufert facit iniuriã Deo, non minus, quã ille, qui interficit alienum ſeruum, vel vſurpat iudicium de re ſibi non cõmiſſa; atque ex conſequenti peccat grauiſſimè.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli eſt grauiſſima, & in qua explicãda operæpretium erit, vt multa dicamus. In quibus rectũ ordinẽ ſeruabimus ſi prius de veritate cõcluſionis; poſtea autẽ de rationibus, quibus D. Tho. illã probat, fecerimus ſermonẽ. Ad primũ igitur deueniẽtes, eſt prima difficultas: vtrũ cõcluſio D. Thomæ vera ſit. Et pro parte negatiua argumẽtor primo: Nullus ſciẽs, & volẽs poteſt ſe occidere: ergo cõcluſio D. Tho. præſuppo nit falſum, nẽpe quod poſſit inueniri delictũ occiſionis ſui ipſius. Cõſequẽtia eſt nota, & antecedẽs probatur: Volũtas nõ poteſt ferri, niſi in bonũ, quod Ariſt. affirmat li. 3. de anima. & in prælenti ſupponitur tanquã verũ,

Dubium de veritate conclu. D. Tho. 1. Arg.

ſed nō eſſe, aut deſinere eſſe nullā habet rationem boni: ergo nullus ſciens, & volens, poteſt interficere ſeipſum. Nec obſtat ſi dicatur, quòd cum anima ſit immortalis, non deſinit eſſe, ſaltim quantū ad meliorē partē ſui, qui ſe interficit. Nā ad min⁹ probat argumētū, quòd qui nō haberet ſpē alterius vitæ, nō poſſet ſeipſum interficere, quod D. Tho. negaret. Et cōfirmatur: Impoſſibile eſt, quòd aliquis nolit eſſe beatus, vt latè probat D. Aug. li. 17. de Ciuitate. c. 7. ſed qui vult non eſſe nō vult eſſe beatus, cū qui nō eſt, beatus eſſe nō poſſit: ergo nullus eſt, qui velit nō eſſe; at
2. argum. que ex conſequēti nec ſe interficere. ¶ Secūdo, Qui ſeipſum interficit, nulli facit iniuriā: ergo nō peccat mortaliter. Cōſequentia eſt nota, & antecedēs probatur. Et primò, quòd nō faciat iniuriā ſibi, eſt res manifeſta, cū volēs patiatur; & ſciēti, & volēti nō fiat iniuria. Sed, quòd nec etiā faciat iniuriā reipublicæ, quod D. Tho. affirmat in hoc articulo, probatur. Primò: Nā qui ſe occidit, aut mutilat, nihil tenetur reipublicæ reſtituere; quod nō eſſet ſi in tali occiſione, aut mutilatione aliquā illi faceret iniuriā: ergo. Itē: ſi occidens ob id peccaret mortaliter, quia facit iniuriā reipublicæ; ſequeretur, quòd qui ſaltim bona venia reipublicæ, vel adepti licentiā à republica (ſicut mos fuit apud aliquas nationes) ſe interficerēt, nō peccarent: hoc autem D. Tho. nō cōcedit: ergo ſe occidens nullā facit iniuriā reipublicæ. Et cōfirmatur: Qui bona tēporalia volēs perderet, nec ſibi, nec reipublicæ aliquā faceret iniuriā: ſed nō minus res tēporales ſunt reipublicæ, quā hominis vita, imò multo plus: ergo nec qui ſe interficit, facit ſi
3. argu. bi, aut reipublicæ iniuriā. ¶ Tertio principaliter ſic argumētor: Licitū eſt vnicuiq; nō ſe defendere à latrone inuadēte, quādo vitā propriā aliter, quā alterū occidēdo tueri nō poteſt, vt cōmuniter dicunt Doctores: ergo etiā erit licitū ſe interficere. Probo cōſequentiā; Nā eodē præcepto tenetur quis defendere propriā vitā, quo tenetur ſe nō occidere. Et cōfirmatur: Duobus in extrema neceſſitate exiſtētibus, habentibuſq; ſolum vnicū panē, quo vnus tātū poteſt vitā tueri, licitū eſt vni
4. argu. cedere panem alteri; ſed hoc eſt ſeipſum interficere: ergo. ¶ Quarto ſic argumētor: Si ſet nus eſſet cū Rege in naufragio eſſetq; in vna tabula, vel nauicula, quæ vtrumq; ſuſtinere nō poſſet, licitū eſſet ſeruo deſilire in mare, ſi ne ſpe euadēdi, vt Regē à morte ſeruaret, quòd eſt ſe interficere. Itē: Licitum eſt dānato ad mortē etiā habita opportunitate fugiēdi non fugere, ſed expectare, q̄ eſt morti cooperari. Itē: Licitū eſt dānato ad mortē veneni hauſti, ipſum bibere, vel dānato ad mortē vt fame cōficiatur, oblato pane non comedere, quia vnicuiq; eſt licitū cōformare ſe iuſtæ ſentētiæ: ſed hæc omnia importāt ſui ipſi⁹ occiſionē: ergo licitū eſt aliquādo ſeipſum occidere. ¶ Quinto: Licitum eſt vnicuiq; tēpore peſtis cum manifeſto periculo mortis amicos viſitare. Itē etiam eſt licitū cū eodē mortis periculo nauigare, vtiq; exercitijs militaribus, vt haſtiludio, & taurorū agitatione: ergo etiā eſt licitum ſeipſum occidere. Probo cōſequentiā: Nā eodē præcepto prohibetur quis ne ſeipſum occidat, & ne ſe ponat manifeſto mortis periculo. Et cōfirmatur: Licitū eſt vitā breuiorē facere abſtinētijs, & duro victu, alijſq; vitæ auſterioris rigoribus: ergo etiā eſt licitū ſe interficere. Conſequentia tenet ex dicto Hieronymi, affirmantis, nihil intereſſe paruo, an magno tēpore te interimas. Et antecedēs probatur ex vſu; qui eſt in monaſterijs, vbi certum eſt vitā eſſe breuiorem, quā extra. ¶ Sexto: Nō tenetur homo in extre
6. argu. mo periculo cōſtitutus ſalutē redimere quacumq; pecunia, vel toto patrimonio: ſi enim quis ad ſalutē indigeret herba aliqua, vt, verbi gratia, radice pōtica, quā, niſi daret, ſuū regnū aut principatū obtinere nō poſſet, nō tenetur illud dare: ergo nō tenetur in hoc caſu vitā ſeruare, atq; ex cōſequēti poteſt ſe interficere. ¶ Septimò: Semper eſt licitū ſubire mi
7. argu. nus malū, ad vitandū maius: ſed maius malū eſt infamia, & ignominia ſecundū hominum æſtimationē quā mors: ergo ſaltim ad vitandam ignominiam & infamiam erit licitum
vlti. argu. mortē ſubire, ac ſe interficere. ¶ Vltimò non eſſe licitū ſe occidere nō eſt ità per ſe notū, quin poſſit à multis inuincibiliter ignorari: imò multi fuerunt ex ijs, qui reputātur ſapiētes, qui aliquorū hominū propriā occiſionē miris laudibus extulerunt: ergo ſaltim illi, qui putāt ſe fortiter, & laudabiliter agere ſe interficiētes, nō peccabūt, vt Cato, Brutus, Lucretia &c. Et cōfirmatur: De quibuſdam ſanctis fœminis legitur, quòd cū eſſent à tyranno damnātæ, vt igne cōburerentur, ipſæ ſe prius in illū præcipitauerūt: Sāſon etiam, & Saul, Raſias, & Eleazarus ſe interfecerūt: qui tamē nō ſolū nō vituperātur, ſed potius laudātur in ſcriptura. De Sāſone enim dicit Paul⁹ ad Hebr. 11. quòd per fidē vicit regna, operatus eſt iuſtitiā &c. De Raſia autē dicit hiſtoria, quòd maluit laudabiliter mori, quàm ſubditus fieri peccatoribus Eleazarus etiam laudatur in libris Machabæorum: ergo aliquando eſt licitum ſe interficere.
Concla.

Hæc ſunt argumēta, quibus cōcluſionem D. Tho. poſſumus aliqua ex parte impugnare. Quibus nō obſtantibus dico, quòd quicūque ſeipſum interficit, quacunque ex cauſa

id

id fiat, ſemper peccat mortaliter. Hãc probat D. Augu. li. 1. de Ciuit. à. c. 17. vſque ad 27. Et cum videantur eſſe tres cauſæ, propter quas poſſit homo mortem ſibi excuſabiliter conſciſcere: prima ob metum pœnæ ſiue dedecoris: ſecũda ne per alienam libidinem in oppreſſo corpore mens inuita violẽtiam patiatur: tertia propter declinationẽ peccati, de ſingulis in particulari probat, nullã illarũ eſſe ſufficientem ad hoc, vt quis ſine peccato mortẽ ſibi poſsit inferre. Vnde de prima cauſa in c. 17. loquens dicit: Si nõ licet priuata poteſtate alicui hominẽ occidere, vel nocentẽ, cuius occidẽdi licentiã lex nulla cõcedit: profectò etiã qui ſeipſum occidit homicida eſt, & tãtò fit nocẽtior, cũ ſe occiderit, quãtò innocẽtior in ea cauſa fuit, qua ſe occidendũ putauit. Nam ſi Iudæ factum meritò deteſtamur, eumq; veritas iudicat: cum ſe laqueo ſuſpẽdit, ſceleratæ illius traditionis auxiſſe potiùs quã expiaſſe cõmiſſum, quoniã Dei miſericordiã deſperãdo exitiabiliter pœnitẽs nullũ ſibi ſalubris pœnitẽtiæ locũ reliquit, quãtò magis à ſua nece ſe abſtinere debet, qui tali ſupplicio quid in ſe puniat nõ habet? Iudas enim, cũ ſe occidit ſceleratũ hominẽ occidit, & tamẽ nõ ſolũ Chriſti, verũ etiã ſuæ mortis reus finiuit hãc vitã; quia licet propter ſuũ ſcelus alio ſuo ſcelere occiſus eſt. Hæc Auguſti. De ſecũda autẽ cauſa dicit in c. 18. Cur homo, qui male nihil fecit, ſibi malefaciat, & ſe ipſum interficiendo hominẽ interficiat innocentem, ne alium patiatur nocentẽ; atque in ſe perpetret peccatum proprium, ne in eo perpetretur alienũ? Dices, ne vel aliena polluat libido, metuitur. Non polluet, ſi aliena erit. Si autẽ polluit, aliena nõ erit. Cũ enim pudicitia virtus ſit animi, comitẽque habeat fortitudinem, qua potius quælibet mala tolerare, quã malo cõſentire decernat; & nullus magnanimus, & pudicus in poteſtate habeat quid de ſua carne fiat, ſed tantũ quid annuat mente, vel renuat, quis ſana mẽte putauerit perdere pudicitiã, ſi forte in apprehẽſa & oppreſſa carne ſua exerceatur, & expleatur libido nõ ſua? Si enim hoc modo pudicitia perit, profecto pudicitia virtus animi nõ erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus bene viuitur, ſed in bonis corporis numerabitur; qualia ſunt, vires, pulchritudo, ſana integraq; valetudo, ac ſiquid huiuſmodi eſt, quæ bona, etiã ſi minuãtur, bonã iuſtamq; vitã omnino non minuunt. Quod ſi tale aliquid eſt pudicitia, vt quid pro illa, ne amittatur, etiã cũ periculo corporis, laboratur. Si autẽ animi bonum eſt, etiã oppreſſo corpore nõ amittitur. Hæc Auguſtinus. Tandẽ de tertia cauſa dicit in c. 27. Reſtat vna cauſa, qua vtile putatur, vt ſe quiſq; occidat, ſcilicet, ne in peccatũ irruat, vel blandiẽte voluptate, vel dolore ſæuiẽte. Quã cauſam ſi voluerimus admittere, eo vſq; progreſſa proueniet, vt hortãdi ſint homines tũc, ſe potiùs interimere, cũ lauacro ſanctæ regenerationis abluti vniuerſorũ remiſſionẽ acceperint peccatorum. Tũc enim tẽpus eſt cauẽdi omnia peccata futura, cum omnia ſunt deleta præterita. Hoc autẽ quã ſit abſurdũ, pluribus oſtẽdit D. Auguſtinus in eodẽ capitulo. Quo tandẽ concludit ſi mortẽ ſibi ſpõte inferendi vlla cauſa iuſta eſſe poſſet, proculdubio iuſtior, quam iſta, non eſſet. Quia verò nec iſta eſt: ergo nulla eſt. Non itaque vobis, ò fideles Chriſti, ſit tædio vita veſtra, ſi ludibrio fuit hoſtibus caſtitas veſtra. Habetis magnam veramque conſolationem, ſi fidam conſcientiam retinetis, non vos conſenſiſſe peccatis eorum, qui in vos peccare permiſſi ſunt. Hæc Auguſtinus. Sed rationibus probo eandẽ concluſionẽ. Primo ſic: Occidẽs ſeipſum facit contra præceptũ charitatis: ergo peccat mortaliter. Cõſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Non minus tenetur homo ſe diligere, quã proximũ, imò ex amore, quem habet erga ſe ſumenda eſt regula in dilectione proximi, cũ veritas dicat: Diliges proximũ tuũ, ſicut teipſum: ſed ſi homo occidat proximũ facit contra charitatẽ: ergo & ſi occidit ſeipſum. Secũdo: Qui ſe occidit facit iniuriã reipublicæ: ergo peccat mortaliter. Cõſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur: Quidquid homo eſt, eſt ipſius reipublicæ, ſicut pars ſui eſt totius: ergo qui ſe occidit aufert à republica quod ſuũ eſt atque ex cõſequenti facit illi iniuriã. Tertio: Occidẽs ſeipſum facit contra præceptũ Decalogi; Nõ occides, quod habetur Exod. 20. & Deutero. ca. 5. ergo peccat mortaliter. Cõſequentia eſt nota & antecedens probabatur: Illo præcepto: Non occides, prohibetur omne homicidiũ quòd ſtãdo in ſola lege naturæ eſt malũ, & irrationabile, vt diximus in art. 2. huius quæſtio. ſed talis eſt occiſio ſui ipſius: ergo. Et cõfirmatur ex D. Aug. li. 1. de Ciuit. c. 20. dicẽte; Si falſi teſtimonij nõ minus reus eſt, qui de ſe ipſo falſum fatetur, quã ſi aduerſus proximũ hoc faceret, cũ in eo præcepto, quo falſum teſtimoniũ prohibetur, aduerſus proximũ prohibeatur, poſſitq; nõ rectè intelligentibus videri, nõ eſſe prohibitũ, vt aduerſus ſeipſum quiſque falſus teſtis aſſiſtat, quãto magis intelligendũ eſt, non licere homini ſeipſum occidere: cum in eo, quod ſcriptũ eſt: nõ occides, nihilo deinde addito, nullus nec ipſe vtiq;, cui præcipitur intelligitur exceptus? Quibus verbis apertè docet D. Aug. illo præcepto: Nõ occides, quam cunq;

hominis,etiã ſui ipſi⁹ occiſionẽ eſſe prohibi tã.Maximè,cũ in iſto præcepto.Nõ occides, nõ fuerit poſitũ,proximũ tuũ,ſicut in præce pto de nõ dicendo falſum teſtimoniũ fuit ad ditũ,aduerſus proximũ tuũ.Quarto:Occide reſeipſum eſt cõtra naturalẽ inclinationẽ ho minis.Nõ enim homo ſolũ,ſed & omnia ani mãtia,atq; adeò res omnes ſuæ corruptioni reſiſtunt;pro viribuſq; adnituntur ſe in rerũ natura cõſeruare,vt dicit Ariſt.li.2.de gene ratione:Eſtque hoc adeò experientia cõper tum,vt probatione nõ ſit opus:ſed facere ali quid contra naturalẽ inclinationẽ eſt pecca tũ:ergo & occidere ſeipſum.Cõſequẽtia cũ maiori eſt nota,& minor probatur:Natura lis hominis inclinatio ſemper eſt in bonũ & honeſtum propenſa; ergo facere cõtra illam eſt illicitũ.Probo conſequentiã:Nã bono,ni ſi malũ,cõtrarium eſſe nõ poteſt.Tota vis hu ius rationis in eo conſiſtit, vt explicemus, qualiter naturalis hominis inclinatio ſem per ſit in bonum,nec malum aliquãdo ſug gerat,quod à multis,tanquã falſum reijcitur. Sed de hoc nos paulò infra dicemus,cũ pri mã rationẽ poſitam à D.Tho.in hoc art.exa minauerimus.Vltimò probatur cõcluſio:Vi ta humana eſt donũ quoddã diuinũ,cuius do miniũ remanet penes ipſum Deũ,vt diximus ſupra in materia de dominio:ergo qui illã à ſe aufert facit iniuriã Deo,nõ minus,quã qui interficit alienũ ſeruũ, vel vſurpat iudicium de re ſibi nõ commiſſa,atque ex conſequen ti peccat mortaliter.

Ad 1.arg. ¶ Sed reſtat nũc reſpondere ad argumẽta in cõtrariũ facta.Vnde ad primũ reſpõdeo,negã do antecedẽs.Et ad probationẽ dico, quòd obiectũ volũtatis nõ eſt ſolũ verũ bonum, ſed etiã apparẽs bonũ.Cũ enim obiectũ non moueat voluntatẽ,niſi mediãte cognitione; nihil enim volitũ quin præcognitum, & id quod eſt malũ ex ſe poſſit apprehẽdi vt bo nũ,nihil refert ad mouẽdã volũtatẽ,an ſit ve rũ bonũ, vel æſtimetur verũ bonũ.Quoniã ergo interficere ſeipſum,aut prorſus nõ eſſe, poteſt ex errore æſtimari bonum, fit, vt ex hac parte non impediatur,quo minus poſſit quis ſciens & volẽs ſeipſum interficere.Sed quoniã iſta ſolutio ſolũ oſtendit,poſſe homi nẽ ex errore velle nõ eſſe,aut interficere ſe, dico ſecũdo nõ eſſe in cõueniens,quòd ali quis ſine errore velit nõ eſſe;vt eſt videre in dãnatis.Nam licet,nõ eſſe,abſolutè ſit malũ: cõſideratum tamẽ tanquam mediũ ad cauen dam ſummam miſeriã,eſt bonũ.Magna enim portio felicitatis eſt, carere vltima miſeria. Et licet,eſſe, abſolutè ſit bonũ, & appetibi le;tale tamen eſſe, ſcilicet,cum ſumma miſe ria coniũctum,re vera eſt eis malũ,meliuſq; eſſet eis nõ eſſe,quã ſic eſſe.Quod & Domi nus in euangelio ſignificare voluit, dũ apud Lucam c.23.dixit de Iuda proditore:Bonum erat ei, ſi natus nõ fuiſſet homo ille. Quem locũ licet nonnulli interpretẽtur, vt melius fuiſſet Iudæ nõ naſci,nõ tamẽ melius nõ cõ cipi,aut nõ eſſe;nõ tamẽ puto Chriſtum ha buiſſe reſpectum ad differẽtiã illã inter natũ eſſe & conceptũ eſſe;ſed abſolutè protuliſſe, meli⁹ futurũ illi,omnino nõ eſſe,quã ita per ditũ eſſe.In qua etiã ſignificatione dixit Sapiẽs Eccleſiaſtici c 30. Melius eſt mors,quã vita amara.Et Apocal.c.6.Deſiderabũt mor tẽ & fugiet ab eis. Damnati ergo nõ errãtes, ſed rectè intelligẽtes,cupiũt nõ eſſe.Ad cõ firmationẽ vt reſpõdeamus,aduertẽdum eſt, quod aliter eſt loquẽdũ de appetitu remotio nis mali,& aliter de appetitu perſequutionis boni.Nam,quia quando homo deſiderat aliquã miſeriã à ſe remoueri,vtitur ſe tanquam termino à quo,& nõ eſt neceſſe,quòd termi nus à quo permaneat immobilis, hinc fit, quòd,vt homo fugiat aliquã miſeriam,bene poteſt deſiderare nõ eſſe.Cæterũ, quia in ap petitu,quo proſequitur aliquod bonũ, vti tur ſe homo tanquam termino ad quẽ,& in omni motu neceſſarium eſt,quòd terminus, ad quẽ,remaneat;hinc eſt,quòd ſi proſequi tur homo aliquod bonũ ſibi, ex neceſſitate etiã debeat deſiderare ſe eſſe.Quo poſito ad argumentũ reſpõdeo,quòd qui cõſtitutus in ſumma miſeria deſiderat nõ eſſe,appetit ſibi beatitudinẽ,nõ per modũ proſequutionisbo ni,ſed per modũ remotionis mali.Et ſic nõ eſt neceſſariũ,quod permaneat.Vel ſecundo reſpõdetur,quòd,quia nullus poteſt velle ab ſolute quod ſcit ſe nũquam adepturũ,ac per cõſequens nec eligere mediũ ad illud conſe quendũ,quod cõſequi non ſperat,fit, quòd cũ damnati firmiter credant ſe nunquam fu turos felices, nec etiam velint eſſe, quòd neceſſariũ eſt ad felicitatẽ,imo eo ipſo,quòd damnati cupiunt felices eſſe,cupiũt etiam ex cõſequenti miſerias vitare;quas,niſi nõ eſſen do,fugere nõ poſſunt:& ſic cupiũt non eſſe.

Aliquando poteſt aliquis velle non eſſe.

Ad ſecundũ argumentum cum ſua cõfir- *Ad 2.*
mationẽ,vt reſpõdeamus,aduertendũ eſt pri mò,eſſe latiſsimum diſcrimẽ inter propriam hominis vitam,& alias res corporales. Nam rerũ corporalium ità eſt verus dominus, vt poſſit pro ſuo arbitratu illis omnibus vti:om nia enim ſubiecit Dominus ſub pedibus eius.Quare non tenebitur ad illarum rerum conſeruationẽ:ſed poterit pro ſua volũtate, vel tenere illas,vel dimittere. Vnde occidẽs proprium equum, aut comburens pro priam domnum, nulli facit iniuriam. At verò propriæ vitæ, aut proprij cor-

poris

poris non eſt ita dominus, ſed ſolus Deus eſt, qui vitæ, & mortis habet dominium, vt diximus latè in materia de dominio. Et ſic homo, quantum ad hoc, peculiariter eſt ſeruus Dei. Quare occidens ſeipſum faciet iniuriam Deo, à quo vitam non ad perdendum, ſed ad illa vtendum, dono accepit. Et, ſicut non eſt immunis ab iniuria, qui alium interficit, etiam eo petente, vt eſt videre in eo, qui ad petitionem Saulis, ipſum interfecit, qui poſteà à Dauid, tanquam reus mortis, fuit punitus: quia, ſcilicet, nullus eſt ità dominus vitæ ſuæ, vt poſsit cuicunque ſe interficiendi facultatem dare: ita & qui ſe occidit iniuriæ Deo factæ erit reus. Vt enim apud Ciceronem dicit Pythagoras, prohibentur mortales ſine iuſsione Imperatoris, vel domini de præſidio, & ſtatione vitæ diſcedere. Reſpublica autem, vel princeps non habent dominium vitæ ſubditorum, quanuis cuſtodia illis, ac tutela vitæ ciuium ſit commiſſa. Et propterea, qui ſe interficit iniuriam dicitur facere reipublicæ, vt diximus in materia de dominio. Secundo eſt aduertendum, quòd, vt conſtat ex D. Thom. hic in ſolutione ad primum ſeipſum occidens comparari poteſt vel ad Deum, vel ad rempublicam, vel ad ſeipſum. Et quidem, ſi comparetur ad ſeipſum, peccatum illud non eſt contra iuſtitiam, vt rectè probat argumentum factum. Eſt tamen contra charitatem, qua vnuſquiſque ſeipſum diligere tenetur. Si autem comparetur ad Deum, vel ad rempublicam, peccatum illud erit contra iuſtitiam: quanuis diuerſimodè. Nam comparatus ad Deum, homo, qui ſe occidit peccat contra iuſtitiam, in quantum deſtruit id, quod eſt ipſius Dei. Ex quo ſit, vt ſi poſsit, teneretur talis vitæ facere Deo recompenſationem. Comparatus autem ad rempublicam facit contra iuſtitiam: Non quia tollit id, quod eſt verè ipſius reipublicæ: reſpublica enim non habet dominium vitæ ſubditorum: ſed quia facit iniuriam illi, auferendo id, quod ſuæ curæ atque cuſtodiæ eſt commiſſum. Quare non tenebitur reipublicæ vitam, vel membrum à ſe abſciſſum reſtituere: ſed ſolum reſarcire iniuriam factam. Ex quo ſequitur, quòd, quanuis cum bona venia reipublicæ, ſeipſum quis interficiat, adhuc peccabit mortaliter, tam contra charitatem, qua propriam vitam tueri tenetur, quàm contra iuſtitiam, ex qua obligatur non deſtruere id, cuius dominium eſt penes ſolum Deum. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum, cum ſua confirmatione. ¶ Ad tertium vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quòd occidere ſe, poteſt ſtare dupliciter. Vno modo directè, inferendo in ſe manus. Quod contingit, quando mors imperatur ab iſto actu: Volo me occidere: Quod nunquam eſt licitum, nec pro Deo, nec pro virtute, vt ſupra probatum eſt. Si enim in ſacris concilijs damnantur ſæpe qui prætextu ſanctitatis membra ſibi abſcindunt, quantò magis damnandi erunt ſeipſos occidentes? Quare nec pro Chriſto poterit Martyr ſe iugulare. Alio modo contingit ſe occidere indirectè & per accidens. Quod contingit, quando homo poteſt conſeruare vitam, & non conſeruat. Et hoc tunc ſolum imputatur ad culpam homicidij, quando tenetur homo vitam tueri. Sunt autem quam plurimi caſus, in quibus quanuis poſsit, non tenetur homo tueri vitam. Non enim obligatur illam conſeruare omni modo poſsibili, nec omni cibo, aut medicina pretioſa vti, aut verò adire ſalubberrimam prouinciam, vt diutius viuat. Quo ſuppoſito dico, quòd ſi inuaſus à latrone aliter non poſsit ſe defendere, quàm latronem interficiendo, non dubito, quin ſit opus conſilij, & perfectionis permittere ſe occidere, potiùs quam latronem in tali caſu mittere in perditionem. Nec hoc eſt ſeipſum occidere: ſed non conſeruare vitam quando non tenetur. Et quod hoc ita ſit dicendum probatur: Si Chriſtianus deprehenſus in ſolitudine à Pagano inuaderetur, eo quod Chriſtianus eſſet, & ipſe poſſet ſe ab illo defendere, etiam licitè, & ſine ſcandalo fidei, nemo dubitaret, quin eſſet opus patientiæ, ferre tunc æquabiliter mortem in teſtimonium fidei: Et hoc non ob aliam cauſam, niſi, quia non tenetur tunc vitam conſeruare: ergo pari ratione dicendum erit de eo, qui inuaſus à latrone nõ poteſt aliter propriam vitam tueri, quam latronem occidendo. Et confirmatur: Chriſtus Dominus licitè ſe poterat defendere à Iudæis, vel Gentilibus, qui illum tyrannicè oppreſſerunt: tamen id non fecit: ergo non quicunque licitè poteſt vitam ſuam ſaluare tenetur, modò pro bono virtutis illam expendat. Pro quo etiam facit, quòd decẽ millia Martyrum, qui pro Chriſto mortui ſunt, non videtur quod non potuiſſent ſe defendere licitè & pugnare aduerſus tyrannos, ſicut & nunc Chriſtiani ſe tuentur contra Paganos. Et tamen id facere noluerunt. Quare non dubito, quin plerunque martyrium ſit ſub conſilio, & quod multi Martyres ſe vltro martyrio obtulerunt, cum ad id non obligarentur. Quod ſatis conſonum videtur conſilio Pauli ad Romanos duodecimo, dicentis: Non vos vindicantes chariſsimi: ſed date locum iræ, & Dominus in Euange-

Ad 3. arg.

Multi caſus ſunt in quibus non tenetur homo propriã vitã tueri.

lio Matthæi. 5. Ego autem dico vobis, non resistere malo: Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram. Pro quo est considerandum, quòd licèt, vt dictum est, homo non sit dominus sui corporis, aut propriæ vitæ, sicut aliarum rerum, aliquid tamen dominij, & iuris habet in vita sua, scilicet, vsum illius, ratione cuius qui nocet in corpore, non solum facit Deo, qui est supremus Dominus vitæ, sed etiam ipsi homini priuato iniuriam. Et hoc ius, quod homo habet in proprium corpus, potest aliquando laudabiliter dimittere, atque perdere: sicque patienter ferre mortem, quamuis habeat ius se defendendi. Et si quis contra hoc argumentetur: Plus tenetur homo seruare propriam vitam, quam vitam proximi, amicabilia enim, quæ sunt ad alterũ, sunt ex amicabilibus, quæ sunt ad se: sed quilibet tenetur defendere vitam proximi innocentis, quando quis per violentiam vult illum interficere, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitum liberare non cesses: ergo idem est dicendum de propria vita, atque ex consequenti, quilibet tenetur illam defendere, atque tueri quandocunque licitè potest: etiam cum morte inuasoris. Respondetur primò, concessa maiori, negando minorem. Non enim semper tenetur homo vitam proximi innocentis defendere, etiam quando licitè potest. Nam si Christianus se vltrò offert Martyrio ad augmentum fidei extra tempus necessitatis, quando, scilicet, est opus consilij, dato, quòd Christiani possent illum eripere de manu tyranni, etiam sine scandalo, non credo, quòd tenerentur. Et sic non est vniuersaliter verum, quòd quilibet tenetur vitam innocentis defendere quando licitè potest. Pro quo facere videtur reprehensio, quam Christus Dominus dedit D. Petro, propterea quòd volebat eum eripere de manibus Iudæorum, dicens: Mitte gladium tuum in vaginam: omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones angelorum? &c. Matth. 26. Vel secundo respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim sequitur, quòd si teneor defendere vitam proximi, quòd teneor defendere meam. Possum enim, vt dictum est cedere iuri meo, non tamen possum cedere iuri fratris. Cuius rei signum est, quòd non teneor defendere bona mea temporalia, iuxta illud: Si quis petierit à te tunicam, da ei & pallium. Et tamen certum est, quòd si possum sine meo periculo defendere bona innocentis à raptore, teneor. Et per hæc patet solutio ad tertium argumentum. In confirmatione, quę in eodem argumento ponitur, tangitur difficultas, an pro priuata persona licitum sit vnicuique propriam vitam ponere. In qua re multi partem tenent negatiuam. Contrarium tamen existimo verum, atque laudabile, vt à me latè fuit explicatum in primo tomo q. 26. artic. 4. Quod & confirmari potest ex illo Ioann. cap. 14. Maiorem charitatem nemo habet, quàm, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vbi non distinguit de persona priuata, aut publica. Et in alio loco: In hoc cognoscimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere, &c. Quare omnino concedendum est in casu posito in argumento licitum esse, panem alteri concedere, cum manifesta pernicie propriæ vitæ. Nec hoc est se interficere? sed pati mortem pro gloriosa virtute. ¶ Ad quartum quod ex aliquibus particularibus casibus constabat, respondetur, illud nihil facere contra nostram conclusionem: sed solum probare, quòd in illis casibus est licitum non tueri vitam cum possimus, quod nos in præsenti non negamus. An autem omnes illi casus sint liciti, explicabimus infra quæst. 69. artic. 4. Ad 4 arg. ¶ Ad quintum respondetur, quòd, vbi amicus indigeret auxilio & obsequio meo in ægritudine, vel consilio in conscientia, non dubito, quin possem adiuuare illum cum quantocunque periculo proprio, cæterum, qui nihil esset profuturus, non videretur carere temeritate, si tam graui periculo se exponeret sine fructu. Nisi forte dicamus, hoc ipsum, scilicet, amicitiam, & fidem in amicos seruare, esse magnum fructum. Quare saltem vxorem, quæ cum magno periculo marito peste laboranti assideret, etiam si hoc officium non esset illi vllo pacto profuturum, sed vt percunti amico officium & consolationem præstaret, tanquam alicuius peccati ream condemnare non auderem. Ad aliud, quod in eodem argumento habetur, de nauigatione, & de exercitijs militaribus, quæ coniunctum habent periculum, dico, quòd ad cognoscendum quid in illis liceat, habendus erit respectus, non solum ad circunstantias pro tempore occurrentes, sed etiam ad illas, quæ magis, & vt in plurimum contingere solent. Atque etiam est habendus respectus ad bonum, vel malum, quod ex illis resultat, tam in communi, quam in particulari. Quare, quia nauigatio absolutè loquendo, est vtilis communi bono (cum excom- Ad 5 arg.

excommunicatione nationum & prouinciarum per nauigationem factam, respublicæ grauissima tam in pace, quam in bello commoda accipiant) & si propter periculum tempestatum homines deterrentur à nauigatione fieret magna iactura boni publici, sic, vt ipsa nauigatio absolutè loquendo, sit licita, & laudanda, etiam si aut vix, aut nunquam nauigari sine magno periculo possit. Cum hoc tamen stat, quòd si secundum peritiam artis nauigatoriæ in aliquo tempore tales concurrant circunstantiæ, vt communiter loquendo, sic nauigantes extraordinarium aliquod periculum patiantur, nec ad id subeundum sit vrgens magna aliqua necessitas boni communis, vel priuati: qui sic nauigauerint peccabunt mortaliter. Quia, vt dixi, habenda est ratio boni communis, & circunstantiarum, non solum absolutè, sed pro tempore. Et eodem modo dicendum est de exercitijs militaribus. Quia enim necessarium est reipublicæ milites habere ad defendendam patriam, qui sine militari exercitio prorsus bello inutiles essent, fit, vt exercitia militaria etiam si periculum habeant annexum, omnino sint licita. Tamen, quia sunt quædam exercitia militaria parum periculosa: qualia sunt equestria aliaq; multa, quę ad exercendos milites sufficiunt: idcircò alijs multum periculosis vti erit illicitum. Cæterum, si milites sine magno etiam & graui periculo exerceri non possent, non ideo omnino omittenda essent exercitia bellica. Minus enim temporale malum tolerandum esset, ad euitandum maius, ne, scilicet, aut patria perderetur, tyrannique illam occuparent, aut in bello hostes victores multò plures occiderent, quia milites non sunt exercitati, quàm si omnia bellica exercitia assumere potuissent. In confirmatione in eodem argumento posita tangitur difficultas, vtùm liceat abbreuiare vitam per abstinentiam? Ad cuius explicationem omissis pluribus ad materiam temperantiæ pertinentibus: Dico primò, quòd ex intentione abbreuiare vitam per abstinentiam, aut per alios austeriores rigores nunquam est licitum. Est enim hoc contra charitatem, qua seipsum & propriam vitam diligere tenetur: & sic peccatum mortale, in qua significatione dixit D. Augustinus in regula: Carnem vestrã domate ieiunijs & abstinentijs, quantam valetudo permittit. Et de moribus Ecclesiæ: Regula temperantiæ est necessitas præsentis vitæ. Dico secundo, quòd vti alimentis, quibus homines communiter vtuntur, & in quantitate, quæ solet sufficere ad valetudinem conseruandam, dato, quòd ex hoc abbreuietur vita etiam notabiliter, & hoc percipiatur, nullum est peccatum. Hanc conclusionem ponit Victoria in relectione de temperantia num. 14. Et probatur: Nullus tenetur protelare vitam per alimenta, quantum potest: non enim tenetur vti cibis optimis delicatissimis, & pretiosissimis, etiã si ea sint saluberrima: imò hoc esset reprehensione dignum: ergo qui vtitur alimentis, quibus homines communiter vtuntur, quantuis ex hoc abbreuietur vita, nullum peccatum committit. Et confirmatur: Nam contrarium esset damnare omnia ieiunia, tam Ecclesiastica, quam monastica. Ex quo infero, non teneri quenquam vti medicinis ad prolongandam vitam, etiam vbi esset probabile periculum mortis, puta, quotãnis sumere pharmacum ad vitandas febres, vel aliquid huiusmodi. Si quis autem singulari inedia, vel cibo ità nocuo vteretur, vel scienter, vel ex propria opinione contra bonorum & sapientum sententiam, vt breui abrumperetur vita, non excusaretur à mortali: quia id non esset non protelare vitam, sed illam abrumpere: quod sine mortali fieri nõ potest. Nisi fortè id faceret ex peculiari auxilio, & reuelatione diuina. Quo supposito ad confirmationem respondeo, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem ex D. Hieronymo dico, testimonium illud procedere de eo, qui ex intentione abbreuiandi propriam vitam illis cibis vteretur, quibus intelligeret id esse futurum. Tunc enim perinde esset homicida, ac si vnico tantum ictu seipsum necaret. Quia, vt dicit Hieronymus, nihil interest paruo, an magno tempore te interimas. Ad sextum argumentum respondetur, verum esse, quòd in casu posito non tenetur quis totum patrimonium dare pro vita seruanda: sed reputabitur tunc non habere remedium: & ille, qui illud negat erit homicida. Non enim tenetur homo omnia media adhibere ad vitam seruandam: sed satis erit ponere illa, quæ ad hoc ex se ordinata sunt, atque congruentia. Nec hoc est se interficere, sed non prolongare vitam omni modo possibili: ad quod non tenetur, vt diximus. Ex quo infero, quòd, cùm quis sine spe vitæ ægrotat, dato, quod aliquo medicamento pretioso posset per aliquot horas, aut etiam dies vitam producere nõ tenetur illud emere, sed satis erit vti communibus remedijs. ¶ Ad septimum argumentum respondetur primò, concessa maiori, negando minorem. Vita enim maius bonum est, quam bona temporalia, inter quę gloria honor, & fama repo nuntur. Vnde ex eo, quòd quis pro vitando maximo

Qualiter liceat abbreuiare vitam per abstinentiam.

Ad 6. Arg.

Ad 7. Arg.

maximo malo poteſt minus ſubire, non rectè colligitur, quòd pro vitanda infamia, aut dedecore poterit mortem oppetere. Cuncta enim, quæ habet, dabit homo pro anima ſua: cùm omnia ad vitam, tanquam ad finẽ ordinet. Quod & ſignificare voluiſſe videtur, dũ dixit: Curam habe de bono nomine. Hoc enim permanebit tibi magis, quàm mille theſauri. Et alibi: Melius eſt nomen bonũ, quàm diuitiæ multæ. Quibus locis, vt videtis, bonũ nomen non ad vitam, ſed ad theſauros comparat, quaſi ſignificans vitam pretioſiorem eſſe quacunq; fama, aut gloria. Quare de illa dixit Eccleſiaſtici c. 30. Non eſt cenſus ſuper ſalutem corporis. Vel ſecundo reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam cum homo per liberũ arbitrium tantum ſit conſtitutus dominus ſuarũ actionum, vitæ autẽ dominium penes ſe non habeat, ſed illud ſit Deo reſeruatum, vt diximus in materia de dominio: fit, vt de omnibus, quæ ſubſunt libero arbitrio diſponere poſſit: de vita autẽ, quæ Dei tãtum poteſtati ſubijcitur minimè: Et ſic ob nullam prorſus cauſam, etiam vita præſtantiorem, poterit ſe illa priuare. Quare nec qui illo Pauli deſiderio arderet diſſoluendi, & eſſe cum Chriſto, poſſet ſine peccato ſeipſum necare, quantò minùs, vt extremas mundi huius calamitates fugiat. Maximè, cum dicat Ariſt. lib. 3. Ethic. Vltimum malorum temporalium eſſe mortem. Et ſic qui, vt malis alijs careret, ſe vita orbaret, maius tunc contra naturam eligeret malum, vt minus vitaret. ¶ Ad vltimum argumentum, in quo ex eo, quòd non eſſe licitũ ſe interficere, poteſt ab aliquibus inuincibiliter ignorari, colligitur ſaltim illos, qui id inuincibiliter ignorant poſſe ſe ſine peccato interficere: reſpondeo, non eſſe dubiũ, quòd hoc præceptum ſe non interficiendi, quod naturale eſt, fuerit ab aliquibus ignoratum, ſicut & apud Paganos fuerunt olim, & modo ſunt ignorata alia plura ad legem naturalem pertinentia. Qualia ſunt præceptum de vitanda fornicatione, & præceptum de non vindicandis proprijs iniurijs. Cæterùm reſpectu nullorum iſtorum ponimus in illis ignorãtiam inuincibilem. Sed dicimus cum D. Paulo ad Rom. 1. Quod in pœnam ſuæ perfidiæ tradidit illos Deus in reprobũ ſenſum, vt faciant quæ non cõueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, homicidijs, &c. Et ſic non excuſantur à peccato. Quod autem lumine naturali cognoſci potuerit eſſe illicitum ſeipſum interficere: probatur ex Ariſtotele lib. 3. Ethi. dicentis, non eſſe magnanimi mortem ſibi conſciſcere, ſed puſillanimi, & non potentis ferre vitæ labores. Quod & D. Auguſtinus latè oſtendit lib. 1. de Ciuit. cap. 22. dicens: Si rationem diligentius conſulas, nec animi magnitudo recte nominatur, vbi quiſque non volendo tolerare, vel quæque aſpera, vel aliena peccata, ſe ipſe interimit. Magis enim mens infirma deprehenditur, quæ ferre non poteſt, vel duram ſui corporis ſeruitutem, vel ſtultam vulgi opinionem. Maiorque animus meritò dicendus eſt, qui vitam ærumnoſam magis poteſt ferre, quam fugere, & humanum indicium maximè vulgare, quod plerunque caligine erroris inuoluitur, præ conſcientiæ luce ac puritate contemnere. Quamobrem, ſi magno animo fieri putandum eſt, cùm ſibi homo ingerit mortem, ille potius Cleombrotus in hac animi magnitudine reperitur, quem ferunt lecto Platonis libro, vbi de immortalitate animæ diſputauit, ſe præcipitem dediſſe de muro, atque ita ex hac vita migraſſe ad eam, quam credidit eſſe meliorem: Quod tamen magnè potius factũ eſſe quam bene teſtis ei potuit eſſe Plato ipſe, quem legerat. Qui profectò id præcipuè, potiſſimumque feciſſet, vel etiam fieri præcepiſſet, niſi ea mente, qua immortalitatem animæ vidit, nequaquam faciendum, quin etiam prohibendum eſſe iudicaſſet. Hæc Auguſtinus. Quapropter idem in cap. 19. & 23. multis declarat nec Lucretiam, nec Catonem, nec ſimiles quoſque, qui ſeipſos interfecerunt laudabiliter, ſed potius malè, & contra rationem feciſſe. Si enim reſiſtendo Lucretia ſe à culpa liberauerat, non erat digna, quæ ſe occideret. Et ſi in culpam conſenſerat, ſui ipſius iudex futura non erat. Occidit ergo ſe ex puſillanimitate: quia infamiam ferre non valuit. Ad confirmationẽ reſpondetur, quòd ſi quando de ſanctis fœminis legitur eas, cum à tyranno ad mortem eſſent damnatæ, prius ſe in ignem conieciſſe, quam ad illum à litoribus eſſent applicatæ, quod peculiariter dicit hiſtoria de ſancta Apollonia, vel quod talis hiſtoria non eſt omnino certa, quod Auguſtino placet, vel, quòd ſi eſt vera, tam erant iam fœminæ illæ rogo admotæ, vt eſſent penè coniectæ. Vel tertio quod id fecerunt ex diuino inſtinctu, & inſpiratione, aut tandem, quòd cum eſſent fœminæ, atque adeo iuris ſubtilitatis inſciæ per inuincibilem ignorantiam fuerunt excuſatæ. Ad aliud quod adducitur de Samſone, Saule, Raſia, & Eleazaro, dico non eſſe omnium vnam & eandẽ rationem. Nam Samſon, quem Paulus ad Hebræos. 11. inter ſanctos retulit, neceſſario erit excuſandus. Quod fieri poterit vno è duobus modis. Primus eſt, ſi dicamus, quòd ſpiritu Dei motus id fecit

Ad vltimũ argument.

Excuſatur Samſon à peccato occidendi

id fecit. Quod affirmat D. Auguſtin. lib. 1. de Ciuitat. cap. 26. Nec hoc eſt diuinare, ſed colligi videtur ex ipſo textu. Dicitur enim, quòd cùm oraſſet Dominum, vt redderet ſibi priſtinam fortitudinem, qua vlciſceretur ſe de hoſtibus ſuis, apprehendens ambas columnas, quibus nitebatur domus, alteramq; earum dextra, & alterã lęua tenens, ait: Moriatur anima mea cum Philiſthijm. Orationem præmiſit, vt ſic cognoſceretur, quòd diuinis & non proprijs confiſus viribus, tantum aggrediebatur opus. Secundus modus eſt, quòd non interfecit ſe Samſon ex intentione: ſed cùm iuſte vellet hoſtes opprimere, concomitanter admiſit propriam mortem tolerare propter bonum vltionis, quod honori diuino ſuæque reipublicæ erat valde neceſſarium: quod licite fieri poſſe nemo eſt qui ambigat. Certum eſt enim, quęquam in prælio propriam patriam defendentẽ, certum de ſua morte, poſſe facinus aggredi, quod ſuæ reipublicæ ſaluti, hoſtibus autem detrimento maximo ſit futurum. Vt de Eleazaro legitur lib. 1. Machabæorum, cap. 6. qui ingreſſus ſub ventre elephantis, cui regem Antiochum reſidere credebat, elephantem ipſum gladio confodit, ipſe vero beſtiæ ruina oppreſſus præclaram mortem inuenit. Quia, vt dicit Scriptura, ſe libenter pro populo poſuit. Quod factum tantum abeſt, quod ſit peccatum, vt D. Ambroſius lib. 1. de Officijs cap. 40. mirificis laudibus Eleazarum extulerit. Ad idem etiam poteſt referri exemplum, quod à Valerio Maximo libr. 3. titulo de fortitudine adducitur de Lucio Scæuola. Qui vt patriam liberaret, propriæ vitę diſpendio inimicum Regem interficere decreuit, quanuis in eo, quod igni manum appoſuit temerarius fuerit iudicandus. Sic ergo videtur etiam poſſe excuſari Samſon, ſine recurſu ad inſtinctum cæleſtem, ſi miracula, ſine neceſsitate multiplicare noluerimus. Ratio autem, propter quam quis propriam patriam defendens, certus de ſua morte, poteſt facinus aggredi, quod ſuę reipublicæ vtilitati, & inimicis detrimento ſit futurum, aſsignatur à Caietano ſuper librum Iudicum ca. 16. ſic dicente: Non eligitur in huiuſmodi caſibus mors propria in ſeipſa, ſed per ſe eligitur mors hoſtium, & concomitãs proptia mors toleranda admittitur propter bonum vltionis. Perſpicuũ eſt autem humanas actiones morales iudicandas eſſe bonas, vel malas moraliter, & per ſe ex obiecto conſono vel diſono rationi rectæ, quidquid ſit de concomitantibus. Vt patet de hominẽ iniquum occidente, ſe defendendo: qui non peccat, quanuis iniqui concomitetur æterna mors in inferno, quia defendens hæc non intendit, quanuis cognoſcat: ſed intendit defendere ſe, ad quod ſequitur & mors corporis & animæ alterius. Hęc Caietanus. De Saule non eſt idem iudicium. Cùm enim dimiſſus fuerit, imò repulſus à gratia Dei, non eſt neceſſe quærere excuſationes. Sabellicus ſcribit de Saule, eum non ſe interfeciſſe, ſed de morte ſibi conſciſcenda cogitaſſe. Verum, quia viſum eſt impium, vitam violenter abrumpere, ab Amalechita quodam ignorante quis eſſet fuit interfectus. Sed eſt hic turpis lapſus Chriſtiani hiſtorici, cum primi Regum cap. vltimo dicatur, incubuiſſe Saulem ſupra gladium ſuum, & ſic vitam finiſſe. De Raſia, cuius hiſtoria habetur. 2. Macha. cap. 14. an peccauerit ſe interficiendo, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Nicolaus de Lira partem tenet negatiuam, quam ex ipſo textu nititur probare. Dicitur enim, quòd volens Nicanor manifeſtare odium, quod habebat in Iudæos miſit milites, quin gentos, vt Raſiam comprehenderent. Putabat enim ſi illum decepiſſet, ſeſe cladem maximam Iudæis illaturum. Turbis autem irruere in domum eius, & ianuam dirumpere atque ignem admouere cupientibus, cum iam comprehenderetur gladio ſe petijt, eligens nobiliter potius mori, quam ſubditus fieri peccatoribus, & contra natales ſuos indignis iniurijs agi. Quæ verba tantum abeſt, vt Raſiæ factum vituperent, quòd illud valde laudare videntur. Quod non faceret ſcriptura, ſi illicitum eſſet, atq; peccatũ. Quo circà dicit Nicolaus, quòd huius interfectionis duplex fuit cauſa. Vna ne fortè vi tormẽtorum inclinaretur ad gentilem ritum, quod erat maximum malum. Altera, ne in contemptum Dei cæli, eius vita in ludibrio haberetur: ſicut Samſon ſe interfecit Iudicũ ca. 16. Et in his duobus caſibus dicebant Hebræi non ſolum licitum, ſed etiam meritorium eſſe ſeipſum interficere: quia talis interfectio ordinatur in Deum. Vel ſi hoc non ſufficit ad Raſiæ excuſationem, poterit dici, quòd fecit hoc per ſpecialẽ inſtinctum Spiritus ſancti. Omnes enim homines ſunt Deo mortis debitores: quod debitũ Deus de quolibet poteſt repetere, quandocũque, & quomodocunque voluerit, ſiue per manum propriam, ſiue per alienam. Hæc Nicolaus. Contrariam tamen ſententiam tenet D. Thomas hic ad. 5. qui Raſiam à culpa non excuſat, ſic dicens: Quod aliquis ſibi ipſi inferat mortem, vt vitet mala pœnalia, habet quidem quandam ſpeciem fortitudinis, propter quod quidam ſeipſos interfecerunt ęſtimantes ſe fortiter agere, de quorum numero fuit Raſias:

De Eleazaro.

Quid ſit dicendum de Raſia, an peccauerit ſe interficiens.

Raſias:non tamen eſt vera fortitudo:ſed magis quædam mollities animi, non valentis mala pœnalia ſuſtinere. Eandem ſententiam ſequitur Burgenſis ſupra. 14. capitulum libri 2. Machabæorum. Quam probat ex D. Auguſtino lib. 1. de Ciuit. c. 23. dicente: Multi ſe interemerunt, ne in manus hoſtium deuenirent, non modo quærimus, vtrùm ſit factum? ſed vtrùm fuerit faciendum? Quippe ratio etiam exemplis anteponenda eſt: cui quidem exempla concordant. Sed illa quæ tantò digniora ſunt imitatione, quantò excellentiora pietate anteferenda ſunt, non fecerunt Patriarchæ, non Prophetæ, non Apoſtoli, quia & ipſe Dominus Chriſtus quando eos, ſi perſecutionem paterentur fugere admonuit de ciuitate in ciuitatē, potuit admonere vt ſibi manus inferrent, ne in manus perſequentium peruenirent. Porrò, ſi hoc ille non iuſsit, aut monuit, vt hoc modo ſui ex hac vita migrarent, quibus migrantibus manſiones æternas ſe præparaturum eſſe promiſit, quælibet exempla opponant gentes, quæ ignorant Deum, manifeſtum eſt, hoc non licere colentibus vnum verum Deum. Reſtat ergo, vt quando dicitur: Non occides intelligamus, nec alterum, neque te. Non enim qui ſe occidit alium quam hominem occidit. Quaſdam autem exceptiones eadem ipſa diuina fecit autoritas, vt liceat hominem occidi. Et ideò nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum eſt: Non occides, qui Deo autore bella geſſerunt, aut perſonam gerentes publicæ poteſtatis ſecundum eius leges, hoc eſt, iuſtiſsimæ rationis imperium, ſceleratos morte punierunt. Et Abraham non ſolum non eſt culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus eſt nomine pietatis: quia voluit filium nequaquam ſceleratè, ſed obedienter occidere. Et meritò quæritur, vtrùm pro iuſſu Dei ſit habendum, quòd Iephte filiā, quæ patri occurrit, occidit, cum ſe immolaturum Deo id vouiſſet, quod ei redeunti de prælio victori primitus occurriſſet? Nec Samſon aliter excuſatur, quod ſeipſum cum hoſtibus ruina domus oppreſsit, niſi, quia ſpiritus hoc latenter iuſſerat, qui per illum miracula faciebat. His igitur exceptis, quos vel lex iuſta generaliter, vel ipſe fons iuſtitiæ Deus ſpecialiter occidi iubet, quiſquis hominem, vel ſeipſum, vel quemlibet occiderit, homicidij crimine innectitur. Hæc Auguſtinus: Quibus verbis ſignificare videtur, nec Raſiam, nec quemcunque alium ex ijs, qui ſeipſos interfecerunt à crimine homicidij fuiſſe liberatos. Pro quo etiam facit, quod nos ex D. Auguſtino in ſuperioribus adduximus, ad probandum, nullā poſſe dari iuſtam, & rationabilem cauſam propriæ occiſionis. Mihi ex his ſententijs hęc ſecunda videtur longe probabilior. Quapropter dicendum exiſtimo, non fuiſſe Raſiam in ſua morte à culpa immunē. Animi enim mollities, & languor fuit proprio gladio male occumbere, quam vinci, quod & Sauli atque Catoni vituperio datur. Quando autem dicit hiſtoria, quod maluit nobiliter mori, quàm ſubditus fieri peccatoribus, non eſt intelligendum ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum eius exiſtimationem. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate.

¶ Prima ratio, qua D. Tho. in hoc articulo ſuam probat concluſionem, talis eſt: Homo ſeipſum occidens facit contra inclinationem naturalem, qua vnaquæque res ſuam appetit conſeruationem: ergo peccat. Probo conſequentiam: Nam facere contra inclinationem naturalem peccatum eſt. Et quidem ſi inclinatio naturalis ſemper eſt in bonum, & honeſtum propenſa, nec malum vnquam ſuggerit, ratio eſt efficaciſsima. Nam, quemadmodum virtuti quidquam contra facere ſemper eſt illicitum, quia ea non, niſi ad honeſtum inducit: ita prorſus, ſi id ad quod homo ſuapte natura, & inclinatione fertur, ſemper eſt bonum, huiuſmodi inclinationi conuenire, malum erit: bono enim niſi malum contrarium eſſe non poteſt. Cæterùm, quia non omnes recipiunt quod natura ſemper inclinat in bonū, quin potius multi nec contemnendi affirmāt, naturam & gratiam, legem & inclinationem naturalem, eſſe contrarias, ſibique inuicem repugnare: operępretium eſt, vt explicemus, an verum ſit, quòd natura ſemper inclinet in bonum: ex hoc enim principio omnis vis illius rationis dependet. Et pro parte negatiua argumentor primo. Appetitus humanꝰ naturaliter fertur in omne bonum: ſed bonum delectabile eſt bonum quoddam: ergo appetitus humanus naturaliter fertur in illud. Tunc vltra: Sed bonum delectabile pleruńq; contrariatur rationi, atq; adeò eſt malum atque peccatum: ergo appetitus naturalis aliquando inclinat in malum, & in peccatum. Et confirmatur: Theologi ponunt motus primò primos, & ſubitos, tam in voluntate, quam in appetitu: ſed nihil aliud ſunt tales motus, quam inclinationes quædam naturales in malum: ergo natura aliquando inclinat in malum. Secundo: Homo ex charitate, & ſecūdum virtutem tenetur diligere Deū, pluſquā ſe, præferreq; bonū cōmune bono priuato, vt ex doctrina D. Pauli docet D. Tho. 2. 2. q. 26. ar. 3. ſed natura hominis magis inclinat ad diligendū ſe, quàm

Prima ratio qua D. Tho. probat ſuam concluſionem.

Dubiū an natura ſemper inclinet ad bonum.

1. Argum.

2. Argum.

quàm ad diligendum Deum, & bonũ commune: ergo natura hominis ex ſe inclinat in malum, & in peccatum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex communi illo axiomate Philoſophorum: Amabile quidem bonum, vnicuique autem proprium. Et confirmatur: Homo naturaliter inclinatur ad aliquas actiones, & non ad honeſtas: quia aliàs iſtæ non eſſent difficiles, nec opus eſſet virtutibus ad hoc, vt illas homo poſſet operari, cum ex ſententia Ariſtotel. virtus verſetur circa difficile: ergo
3. Argum. inclinat ad actiones malas. ¶ Tertiò: Inclinatio appetitus eſt naturalis, cum ipſe ſit potentia naturalis, & eius inclinatio non ſit aliud ab appetitu: ſed appetitus ex ſua natura non obedit rationi, quin potius tendit in contrarium: ergo inclinat in malum & in peccatum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Ea potiſsimum ratione fuit iuſtitia originalis in primis parentibus conſtituta, vt appetitum ſenſitiuum contineret in officio, efficeretque, vt ipſe voluntati, & voluntas rationi, & ratio Deo, eſſent ſubiecta: ergo iſtæ partes non habent hoc ex ſua natura, atque ex conſequenti inclinant in malum. Probo conſequentiam: Nam alias nullum eſſet, aut munus, aut opus iuſtitiæ originalis. Et confirmatur: Fomes inclinat ad peccatum, vt docent Theologi cum Magiſtro lib. 2. Sententiarum: ſed fomes nihil aliud dicit, quàm naturam, & naturales hominis potentias dono iuſtitiæ originalis deſtitutas, vt in eodem loco idem Theologi defendunt: ergo homo per ſuas naturales potentias fertur & incli-
4. Argum. natur in malum. ¶ Quarto: Si homo conderetur in puris naturalibus, hoc eſt, ſine iuſtitia, & ſine peccato eodem modo inclinaretur ad malum, ſicut inclinatur nunc ex fomite: ergo hæc inclinatio ad peccatum eſt homini naturalis. Et confirmatur: Experientia conſtat, multos homines procliuiores eſſe ad vitia: & hoc, vel ex propria complexione, vel ex ſyderum conſtellatione: ergo aliquando in homine eſt praua in malum inclinatio ſibi congenita. Tandem hoc ipſum probatur ſacræ Scripturę teſtimonijs. Nam Geneſ. 8. dicitur: Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Quibus verbis ſignificari videtur naturam humanam ex ſe eſſe procliuem, & inclinatam ad malum. Et Matth. 26. dixit Chriſtus: Spiritus promptus eſt, caro autem infirma. Quod exponens Apoſtolus ad Galat. cap. 5. inquit: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Et ad Rom. 7. Video aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis noſtræ, & captiuum me ducentem in legem peccati. Et alibi: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Et iterum: Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Quibus omnibus teſtimonijs manifeſtè ſignificatur, carnis appetitum eſſe malum, contrariumque ſpiritui, & legi Dei: Sed carnis deſideria ſunt naturalia, vt conſtat: ergo naturalis inclinatio aliquando eſt in malum & in peccatum. Quod & confirmari poteſt ex Ariſt. lib. 2. Ethi. dicente: Oportet, vt homo ſtudioſus ſit, quod ab ijs vitijs ſe abducat, ad quæ natura maximè inclinat.

¶ Propter hæc argumenta multi dicunt, naturam humanam ex ſe ad malum inclinare. Ex quo factum fuit, vt innumeris eam iniurijs affecerint appellantes illam, interdum nouercam, interdum inimicam, interdum malorum parentem, ſcelerumque altricem. Sed hæc ſententia proculdubio non ſolum in naturam humanam, ſed etiam in Deum eius autorem eſt impia atque iniurioſa. Quocirca ad explicationem difficultatis propoſitæ, ſit prima concluſio fun- 1. Concl.
damentalis: Omnis natura, omniſque inclinatio naturalis bona eſt, & tendit ad bonum, nec aduerſatur rationi. Hanc ponit D. Tho. in. 3. d. 29. q. vnica, art. 3. & 1. p. q. 6. art. 5. & q. 63. ar. 4. Et probatur: Finis & bonum, ſunt idem: ſed omne agens agit propter finem: ergo propter bonum, atque ex conſequenti tendit in illum. Et confirmatur: Omnis creatura eſt bona, vtpote procedens à bono principio, ſcilicet, Deo: ergo habet bonam inclinationẽ. Secũdo: Inclinatio naturæ humanę, & cuiuſcunq; alterius eſt immediatè à Deo, cum Deus ſit autor ipſius, atq; adeò omniũ, quæ conſequuntur ad illam, quorum vnum eſt naturalis inclinatio: qui enim dat formã dat conſequentia ad formam, vt dicit Ariſto. ergo nõ poteſt eſſe mala, nec ad malũ. Probo conſequentiam: quia motus naturalis, ſeu ex naturali inclinatione tribuitur generanti, hoc eſt, primo autori, & cauſæ ipſius naturalis inclinationis, vt docet Ariſt. 8. Phyſicorum, quem communiter ſequuntur Doctores: grauia enim, & leuia ea vna ratione à generante, & non à ſeipſis moueri dicuntur, quia eam inclinationem atque adeò neceſsitatem ad motum, vel ſurſum, vel deorſum à generante acceperunt: ergo non poteſt eſſe malus, neque peccatum, imputaretur enim ipſi Deo: quod dicere, vel cogitare eſt impiũ. Et confirmatur: Si motus lapis deorſum, vel motus ignis ſurſum, peccatum eſſet, nulli dubium eſt, quin id peccatum Deo potius eſſet tribuẽdum, quàm ipſis grauibus, & leuibus,

quæ

quæ talem à Deo acceperunt inclinationem, & ſimiliter, ſi appetere fœlicitatem eſſet peccatum, non tam homini, quàm Deo, qui ſic hominem conſtituit, vt naturaliter appeteret fœlicitatem eſſet imputandum: ergo nullus motus, qui eſt ſecundum inclinationem naturalem, eſt peccatum: atque adeo natura nunquam inclinat ad malum. Hac ratione vtitur D. Tho. ad probandum, primam angeli operationem non potuiſſe eſſe peccatum: Nam cum fuerit dilectio ſui ipſius, ex qua omnes aliæ operationes proficiſcuntur, & quæ ex naturali inclinatione ortum habet; ſi ille amor eſſet malus, & peccatum, Deus eſſet cauſa peccati, quod eſt impium, & abſurdum. Item: Non poteſt Deus producere in anima habitum inclinantem ad peccatum, quia hoc diuinæ bonitati repugnat: ergo nec potuit dare naturalem inclinationem ad malum. Conſequentia eſt nota: quia non minus eſt cauſa actus vitioſi inclinatio naturalis, quàm habitus vitioſus. Antecedens autem probatur: Non poteſt Deus producere in intellectu habitum inclinantẽ ad falſum: hac enim ratione probant Theologi fidei diuinæ non poſſe ſubeſſe falſum, quia eſt infuſa à Deo, qui falli, nec nec fallere poteſt: ergo nec etiã poteſt producere in anima habitũ inclinantem ad peccatũ. Probo cõſequentiam: Quia non minus repugnat ſummæ bonitati peccatum, quàm ſummæ veritati falſum. Hac etiam ratione poſſumus à priori demonſtrare, prima principia naturalia nõ poſſe eſſe falſa. Nam cum noſter intellectus naturali quadam inclinatione illis aſſentiatur, ſi ea falſa eſſe poſſent, Deus & natura inclinarent ad falſum, quod eſt omnino repugnans. Prætereà Deus non poteſt peccare: ergo nec producere in homine naturalem inclinationem ad peccandum. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Quãuis hæc cõſequentia nõ ſit bona, Deus cõcurrit cum homine ad peccandum: ergo peccat, hæc tamen eſt validà: Deus ſe ſolo inducit hominem ad peccandũ: ergo peccat; ſed ſi Deus produceret in homine naturalem inclinationem ad peccatum, ſe ſolo induceret ad peccãdum: ergo peccaret, quod eſt abſurdum. Poteſt tandem hoc ipſum pluribus ſacræ ſcripturæ teſtimonijs probari. Primum habetur apud D. Iacobum in ſua canonica ca. 1. Qui inquit: nemo cùm tentatur dicat, quòd à Deo tentatur; Deus enim intentator malorum eſt. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Si naturalis hominis inclinatio tenderet in malum, Deus eſſet tentator malorum, conſequens autem eſt contra Apoſtolum: ergo & illud ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nihil aliud eſt tentare, quam facere inclinationem ad malum: ſed ſi Deus produceret naturam tendentem in peccatum, faceret inclinationem ad malum: ergo tentaret. Et confirmatur: Ea ſolum ratione Dæmon dicitur tentare, quia inducit ad peccandum: ſed ſi Deus faceret inclinationem ad malum, induceret ac peccatum: ergo tentaret. Secundum teſtimonium habetur Eccleſiaſtici ca. 7. Vbi dicitur: Deus fecit hominem rectum, & ipſe immiſcuit ſe infinitis quæſtionibus. Quæ verba verum habere non poſſent, ſi Deus hominem cum naturali illa ad malum inclinatione produceret. Alibi etiam dicitur, quòd Dei perfecta ſunt opera. Non autem viderentur adeò perfecta, ſi homo cùm naturali ad malum inclinatione produceretur. Prætereà ſic argumentor: De diuina ſapientia dicitur, quòd attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter: ſed non eſſet ſuauis Dei diſpoſitio, ſi cum Deus homini legem, & præcepta dederit, naturam in contrarium trahentem, & inclinantem dediſſet: ergo non eſt dicendum, quod id fecit. Et confirmatur: Si Deus non dedit homini propenſionem, & inclinationem ad bonum potius, quàm ad malum, vel id fecit, quia non potuit, vel quia non voluit. Primum non eſt dicendum, quia id diuinæ potentiæ repugnat. Nec ſecundum: quia tunc inuideret Deus mortalibus hanc fœlicitatem, quæ ad diuinorum præceptorum obſeruantiam eſt tam neceſſaria; quod ſimiliter eſt impium & ſtultum: ergo debemus dicere, quod tam homini, quàm quibuſcunque alijs rebus dedit Deus inclinationem ad bonum. Quæ fuit prima concluſio fundamentalis à nobis ſuperioribus poſita. Sed, cum homo naturaliter ex duabus naturis ſit compoſitus, rationali, ſcilicet, & ſenſitiua, quas Apoſtolus ad Romanos 12. exteriorem, & interiorem hominem appellat; cuius dicti ſenſus non eſt, quod anima ſit interior homo, aut natura rationalis, corpus verò exterior homo, aut natura ſenſitiua; ſed quod totus homo ſecundum ſpiritum eſt homo interior; & idem totus homo ſecundum carnem eſt homo exterior: dubium eſt, an iſte homo ſecundum vtramque partem naturaliter inclinetur in bonum, an verò tantum ſecundum partem rationalem? Et eſt ſermo de bono, vel malo morali: nam de tranſcendentali non eſt dubium. Soto lib. 1. de natura & gratia. cap. 3. & Victoria in relectione, de homicidio. num. 6. dicunt, quòd homo tantum ſecundum partem rationalem tendit in bonum,

non

non autem ſecundum partem ſenſitiuam. Quin potius addit Victoria, nec de potentia Dei abſoluta potuiſſe aliter fieri. Nam cum natura appetitus ſenſitiui ſit, quòd inclinet ad malum morale, & naturæ rerum per diuinam potentiam mutari non poſsint, fit, vt nec per eandem potentiam fuerit factibile, quod appetitus ſenſitiuus ad bonum morale inclinet. Dicunt tamē iſti Doctores, quòd, quia homo eſt ſimpliciter homo, in quantum rationalis, & nō in quantum ſenſitiuus, idcircò, abſolutè loquendo, illa erit dicenda inclinatio hominis, quæ cōuenit illi, in quantum homo: qualis eſt inclinatio voluntatis, & intellectus: non autem inclinatio partis ſenſitiuæ, quæ, aut non eſt inclinatio hominis, aut non eſt hominis, in quantum homo. Et quia hæc ſuapte natura ſemper tendit in bonū, fit, vt ſemper dicatur homo, ex natura ſua ordinatus & inclinatus in bonum, quantuis appetitus ſenſitiuus in malum tendat.

Hic modus dicendi Soti, atque Victoriæ mihi non placet: Quocirca vt quid in hac re probabilius videatur, paucis declarem, ſit

2. Conclu. ſecunda concluſio: Pars rationalis in homine, & intellectualis in angelo, ſemper inclinat naturaliter in bonum honeſtum, & conſonum rationi. Probatur: Omnis potentia naturaliter fertur in ſuum obiectū: ſed obiectum appetitus intellectiui eſt bonum honeſtum: ergo naturaliter fertur in illud. Secundo: Ratio naturalis dictat, virtutem, & honeſtatem eſſe ſectandam, & turpitudinem fugiendam: ſed appetitus intellectiuus, qui eſt voluntas naturaliter inclinat ad ſequendum dictamen rationis: ergo. Denique hoc ipſum probant omnes rationes, quæ ad probādam primam cōcluſionem fuerunt à nobis po-

3. Conclu. ſitæ. Tertia concluſio: Pars ſenſitiua in homine naturaliter inclinat in bonum ſenſibile, quod interdum eſt contrarium bono rationis. Probatur: Bonum ſenſibile eſt obiectum appetitus ſenſitiui, ſicut bonum rationis eſt obiectum appetitus intellectiui, ſiue voluntatis: ergo ſicut voluntas naturaliter inclinat in bonum honeſtum: ita etiam ap-

4. Conclu. petitus ſenſitiuus inclinat in bonum ſenſibile. Quarta concluſio: Pars ſenſitiua in homine formaliter, & propriè non inclinat in malum morale, ſed ſemper in bonum. Probatur: Pars ſenſitiua in homine formaliter & propriè inclinat in bonum ſenſibile: ſed hoc formaliter, & propriè non eſt malum morale, ſi intra naturam appetitus ſenſitiui contineatur, cum non ſit voluntarium, quod eſt principium boni, vel mali moralis: ergo appetitus ſenſitiuus formaliter non inclinat in malum morale. Secundo: Inclinatio appetitus ſenſitiui non eſt mala malitia morali: ergo nec tendit formaliter in malum morale. Probo conſequentiam: Nam nihil poteſt tendere in malum morale, vt ſic, quin eius tendentia ſit mala malitia morali. Et confirmatur: Non aliter appetitus ſenſitiuus inclinat in malū morale, quam eius obiectum, ſcilicet bonum ſenſibile, vel delectabile: ſed ex eo, quòd obiectum appetitus ſenſitiui, puta bonum ſenſibile, vel delectabile, vt vinum ſuaue, & aurum moueant voluntatem ad malum morale, nec dicuntur mala moraliter, nec inclinare ad malum, nec eſt qui cōqueratur de Deo, quòd fecerit aurum pulchrum, & vinum ſuaue: ergo pari ratione dicendum eſt de appetitu ſenſitiuo, quòd nec eſt malus nec inclinat in malū morale. Quin potius loquendum erit de illo, ac ſi eſſet à nobis omnino ſeparatus, veluti Mundus, ac Dæmon: cuius proinde inclinatio non imputatur nobis ad culpam, niſi adſit voluntatis conſenſus. Vltimò: Inclinatio appetitus ſenſitiui æquè eſt à Deo, ſicut inclinatio voluntatis: ergo ſi habetur pro inconuenienti, quòd Deus voluntati dederit inclinationem naturalem in malum morale, quia ſic Deus eſſet cauſa mali moralis: quare non idem habebitur pro inconuenienti de appetitu ſenſitiuo? Ex dictis infertur, quòd omnis natura tendit in bonum, nec eſt aliqua, quæ ſecundum ſe totam, vel ſecundum partem habeat naturalem inclinationem in malum, quidquid dixerint Soto, atque Victoria de parte ſenſitiua hominis. Sed reſtat nunc reſpondere ad argumēta in contrarium facta. Vnde ad primum, conceſſo antecedēti cum prima conſequentia, dico, verum eſſe, quòd bonum delectabile plerunque contrariatur rationi. Non tamen ex hoc infertur, quòd appetitus ſenſitiuus tendens in illud naturaliter inclinat in malum, & in peccatum: quia non tendit in bonum delectabile, in quantum malum eſt, & contrariatur rationi, ſed in quantum eſt bonum quoddam ſenſibile. Et ſic non formaliter, ſed tantum materialiter dicitur inclinare in malum, ea, ſcilicet, ratione, qua inclinat naturaliter in ſuum obiectum, quod interdum eſt contra rationem. Vel ſecundo reſpondetur, quòd quanuis appetitus ſenſitiuus ſuapte natura inclinet in bonum hominis, ſitque inſtitutus, vt rationi obediat, interdum tamen per accidens ex noſtræ naturæ defectu, & ex abuſu noſtræ conſiderationis inclinat ad malum. Quod vt intelligatur aduertēdum eſt, quòd, quemadmodum potentiæ ſenſitiuæ ex ſua natura ordinantur ad perfectam hominis intellectionem, & cognitionem (omnes enim ſen-

Ad 1. Arg.

ſus tam interiores, quàm exteriores intellectui deſeruiunt, accidit tamen aliquando, vt ſint occaſio errandi, vt eſt videre in baculo in aquam immerſo, de quo per ſenſum aliter iudicabimus, quam eſt,) & quemadmodum naturæ corporales, quæ à Deo propter bonum hominis ſunt inſtitutæ, aliquando in ipſius tentationem & laqueum deſeruiunt, vt dicitur Sapient. cap. 14. ita etiam appetitus ſenſitiuus, qui natura ſua eſt inſtitutus ad officia ſenſibilia, & corporalia, in illiſque omnibus paratus eſt obedire rationi, interdum per accidens ad malum inducit: tum propter nimiam adhæſionem ad bona ſenſibilia, cum quibus naſcimur, alimur, & creſcimus, tum etiam propter imperfectionem noſtræ conditionis. Itaque, quanuis omnis naturalis appetitus ſenſitiui inclinatio ſit in hominis bonum, quod, vel ex eo colligi poterit, quòd in eo eſt naturalis inclinatio ad congreſſum cum muliere, quæ optima eſt, & ad ſpeciei conſeruationem neceſſaria, & impetus naturalis ad reſiſtendum cõtrarijs, qui ad rem corruptibilem conſeruandam eſt per neceſſarius, ex defectu tamen noſtro hęc aliquando tendit in malum, & appetitus, qui conuenienter propter conſeruationem ſpeciei fuit tributus, aliquando inclinat ad mulierem alienam: & impetus, ſine quo res conſeruari non poterant etiam inducit ad vindicandas iniurias propria authoritate, quod malum eſt, atque peccatum: hoc tamen non ex defectu naturæ, nec ex defectu Dei, ſed potius ex culpa noſtra, qui rebus aliter, quã à Deo ordinatæ ſunt, vti volumus, ortum habet. Maximè, cùm Deus hominem in iuſtitia originali condiderit, quæ potens erat appetitum ſenſitiuum in officio continere, ſubditumque facere rationi. Et ſi poſtea homo in aliquem incidit laborem ſibi potius, quam diuinæ ſapientiæ eſt imputandum, tanquam, ſi oculos ſibi eruiſſet. Ad confirmationem reſpondetur, quòd motus primi, & ſubiti, qui tam in voluntate, quam in appetitu inueniuntur, dicuntur naturales, non, quia à naturali inclinatione proueniunt, ſed quia non ſunt liberi. Accipitur enim naturale dupliciter. Vno modo, vt diſtinguitur contra liberum, aliò modo vt diſtinguitur contra id, quod non eſt ex inclinatione naturali. Et naturale in præſenti accipitur primo modo. Qua etiam ratione dicimus, errores intellectus, & ſenſus aliquando eſſe naturales, hoc eſt, non liberos, quanuis non ſint naturales, quaſi à naturali inclinatione intellectus prouenientes. ¶ Ad ſẽcundum argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd maius bonum proprium hominis eſt bonum diuinum, & bonum commune, quàm illud, quod eſt particulare ipſius, & ſic ex natura ſua magis illud diligit, quam iſtud, quod & nos late explicuimus in primo tomo quæſt. 26. artic. 3. Vbi diximus, quòd quemadmodum membrum magis inclinatur ad bonũ totius, quàm ad bonum proprium: periclitatur enim manus pro corporis ſalute, ità homo, quem Deus reipublicæ partem conſtituit, plus inclinatur ad bonum vniuerſale, quam ad priuatum, & ad diligendum Deum magis, quam ſeipſum: cùm Deus ſit vniuerſale bonum, ſine quo creaturæ ſubſiſtere non poſſunt. Nonnulli affirmant, quòd membrum non plus inclinatur ad bonum totius, quam ad proprium, nec exponit ſe periculo pro ſalute totius: ſed ipſum totum eſt, quod exponit membrum pro ſe. Sed certe hoc eſt negare ordinem diuinum. Nam cum Deus corporis membra propter bonum totius ſolum fecerit, & non propter ſe, non videtur rationi conſentaneum, quod membris naturalem inclinationem bono totius contrariam dederit: & ſic magis debent diligere bonum commune, quam priuatum. Quod verò homo cum difficultate, & mœrore vitam, aut bona temporalia pro Deo exponit, non oſtendit, quòd non inclinatur magis ad diligendum Deum, quàm ſeipſum. Nam hæc difficultas non ex defectu inclinationis naſcitur: ſed cum homo ſimul naturalirer inclinetur ad diligendum Deum, & ad conſeruandam vitam: & hæc inclinatio, vtpote poſterior ſit vehementior, fit, vt maxima cum difficultate ſequatur priorem & maiorem inclinationem. Habemuſque de hoc apertiſsimum exemplum in eo, qui metu mortis proijcit merces in mare. Qui quidem, quanuis magis inclinetur ad diligendam vitam, quàm merces, quia tamen etiam naturaliter inclinatur ad diligendum opes, id facit maxima cum difficultate. Ad confirmationem reſpondetur, quòd quãuis homo naturaliter inclinetur ad actiones honeſtas, adhuc tamen ſunt difficiles propter repugnantiam partis ſenſitiuæ, quæ in id inclinat, quod interdum eſt contra bonum rationis. ¶ Ad tertium iam ex dictis patet ſolutio. Fuit enim appetitus ſenſitiuus à Deo inſtitutus, vt obediret rationi. Quod, vt ſemper & promptè faceret, dedit Deus primo homini iuſtitiam originalem: ipſe autem ex culpa ſua illam perdidit. Et ſic repugnantia, quam nunc patimur, potius nobis, quam Deo eſt imputanda. Quanuis nec etiam nunc poteſt peccatũ in appetitu reperiri, quod ſatis eſt, vt dica-

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

dicamus partem ſenſitiuam non inclinare ad malum formaliter. Ad confirmationem reſpondetur, quòd dicitur fomes à Theologis inclinare ad peccatum, ea ſolum ratione, quia appetitus ſenſitiuus iuſtitia originali deſtitutus in ea bona ſenſitiua inclinat, quæ cõtraria ſunt bono rationis. Hoc autem non eſt inclinare ad malum formaliter, ſed tantum materialiter, vt diximus. Et eodem modo reſpondetur ad quartum. Ad confirmationẽ de inclinationibus, quas contrahimus, vel ex conſuetudine, vel ex conſtellatione ſyderum, reſpondet Caietanus infra q. 141. ar. 1. quòd, quanuis inclinatio ſpeciei non poſſit eſſe ad malum, inclinatio tamen indiuidualis bene poteſt ad peccatum trahere. Imò ſæpè ſæpiùs trahit. Et ratio illius: Nam dicit, quòd inclinationes indiuiduales non procedunt à Deo immediate, ſed mediantibus cauſis defectibilibus: quas non eſt inconueniẽs cauſare prauam inclinationem. Probabilius tamen dicendum exiſtimo, quòd omnis inclinatio, ſiue ſpecifica, ſiue indiuidualis, modo naturalis ſit, & ab autore naturæ indita, non poteſt eſſe in malũ propter rationes iam dictas: quanuis ex particulari complexione vnus in quædam ſenſibilia vehementius inclinari poſsit, quam in alia. ¶ Ad vltimum argumentum, quod ex teſtimonijs ſacræ ſcripturæ erat deſumptum. Et primo ad illud ex Geneſi cap. 8. Senſus & cogitatio humani cordis prona ſunt ad malum, &c. Reſpondeo quòd ſcriptura eo in loco loquitur, non de natura hominis in communi, ſed de hominibus illius ſeculi, in quibus vitia atque peccata adeò creuerunt, vt in tam infinita hominum multitudine, ſolus Noe fuerit inuentus iuſtus. Et propterea dicitur, quòd omnis ſenſus, & cogitatio hominum erat intenta ad malum. Vel ſecundo reſpondetur, illud eſſe intelligendum de inclinatione partis ſenſitiuæ, quæ prona ad malum dicitur, quia fertur in id, quod interdum eſt contra bonum rationis. In quo etiam ſenſu dicit Paulus ad Roma. 7. Non quod volo bonum hoc ago, ſed quod odi malum, illud facio. Et ad Galat. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Ad quem etiã modum ſunt interpretanda quęcunque loca ſcripturæ, quæ aliquid contra noſtram ſententiam ſignificare videntur. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo. Circa ſecundam & tertiam rationem D. Thomæ erat diſputandum, an reſpublica, vel Deus habeant dominium vitæ ciuium, vt ex hoc colligeremus, qualiter ſe occidens vtrique faciat iniuriam. Sed eſt iam ſatis à nobis dictum de hoc in materia de dominio.

Ad vltimũ argument.

Articvlvs VI.

¶ Vtrum liceat in aliquo caſu interficere innocentem.

Ad Sextvm ſic proceditur. Videtur quòd liceat in aliquo caſu interficere innocẽtem. Diuinus enim timor non manifeſtatur per peccatum quoniam magis timor Domini expellit peccatum, vt dicitur Eccle. 1. Sed Abraham commendatus eſt quòd timuit Dominum: quia voluit interficere filium ſuum innocentem: ergo poteſt aliquis innocentem interficere ſine peccato. 2.q.94.ar. 5.ad 2. & q.10.ar.8. ad 3. Et 1. q.7.art.6. ad 3. Et opuſ. 9. qu. 86. Et Heb. 11. le.4.

2 ¶ Præterea, In genere peccatorum quæ contra proximum committuntur, tanto maius videtur aliquod eſſe peccatum, quanto maius nocumentum infertur ei, in quem peccatur. Sed occiſio plus nocet peccatori, quàm innocenti, qui de miſeria huius vitæ ad cæleſtem gloriam tranſit per mortem. Cum ergo liceat in aliquo caſu peccatorem occidere: multo magis licet occidere innocentem vel iuſtum.

3 ¶ Præterea, Illud quod fit ſecundum ordinem iuſtitiæ, non eſt peccatum. Sed quandoque cogitur aliquis ſecundum ordinem iuſtitiæ occidere innocentem, puta cum iudex qui debet ſecundum allegata iudicare, condemnat ad mortem eum, quem ſcit innocentem per falſos teſtes conuictum. Et ſimiliter miniſter qui iniuſte condemnatum occidit, obediens iudici: ergo abſque peccato poteſt aliquis occidere innocentem.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Exodi. 23. Inſontem & iuſtum non occides.

¶ Respondeo dicendum, quòd aliquis homo dupliciter conſiderari poteſt. Vno modo ſecundum ſe, alio modo per comparationem ad aliud. Secundum ſe quidem conſiderando hominem, nullum occidere licet: quia in quolibet etiam peccatore debemus amare naturam quam Deus fecit, quæ per occiſionem corrumpitur. Sed ſicut ſupra* dictum eſt, occiſio peccatoris

Art. 2. huius quæſt.

toris fit licita per comparationem ad bonum commune, quod per peccatum corrumpitur. Vita autem iuſtorum eſt conſeruatiua & promotiua boni communis: quia ipſi ſunt principalior pars multitudinis. Et ideo nullo modo licet occidere innocentem.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd Deus habet dominium mortis & vitæ. Eius enim ordinatione moriuntur & peccatores & iuſti. Et ideo ille qui mandato Dei occidit innocentem, talis non peccat, ſicut nec Deus, cuius eſt executor. Et oſtenditur Deum timere eius mandatis obediens.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in penſanda grauitate peccati magis eſt conſiderandū id quod eſt per ſe, quàm id quod eſt per accidens. Vnde ille qui occidit iuſtum, grauius peccat, quàm ille qui occidit peccatorem. Primò quidem quia nocet ei, quem plus debet diligere: & ita magis contra charitatem agit. Secundo, quia iniuriam infert ei, qui eſt minus dignus, & magis contra iuſtitiam agit. Tertio, quia priuat communitatem maiori bono. Quarto, quia magis Deum contemnit, ſecundum illud Lucæ. 10. Qui vos ſpernit, me ſpernit. Quòd autem iuſtus occiſus ad gloriam perducatur à Deo, per accidens ſe habet ad occiſionem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Iudex, ſi ſcit aliquem innocentem eſſe, qui falſis teſtibus conuincitur, debet diligentius examinare teſtes vt inueniant occaſionem liberādi innoxium, ſicut Daniel fecit. Si autem hoc non poteſt, debet eum ſuperiori relinquere iudicandum. Si autem hoc non poteſt, non peccat, ſecundum allegata ſententiam ferens: quia ipſe non occidit innocentem, ſed illi qui eum aſſerunt nocētem. Miniſter autem iudicis condemnantis innocentem, ſi ſentētia intolerabilem errorem contineat, non debet obedire: aliàs excuſarētur carnifices, qui martyres occiderunt. Si vero non contineat manifeſtam iuſtitiam, non peccat præceptum exequendo: quia ipſe non habet diſcutere ſuperioris ſententiam, nec ipſe occidit innocentem, ſed iudex cui miniſterium exhibet.

Svmma textvs.

CONcluſio huius articuli eſt negatiua, quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra, ex illo Exodi. 23. Inſontem, & iuſtum non occides. Et in corpore articuli hac ratione: Homo innocens, nec conſideratus ſecundum ſe, nec in ordine ad bonum commune, poteſt licite interfici: ergo nunquam eſt licitum interficere innocentem. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Et primo, quòd homo innocens ſecundum ſe conſideratus nunquam licite interficiatur, eſt res manifeſta. Nam omnes etiam iniquiſſimi ſecundum ſe conſiderati quantum ad naturam, quam Deus in illis fecit, & per occiſionem corrumpitur, ſunt diligendi. Quod autem nec etiam ſit licitum interficere innocentem conſideratum in ordine ad bonum commune, probatur: Ideo occiſio peccatoris fit licita, per comparationem ad bonum commune: quia iſtud per peccatum corrumpitur: ſed vita innocentis eſt conſeruatiua, & promotiua boni communis, cum innocens ſit principalior pars multitudinis: ergo per ordinem ad bonum commune nunquam eſt licitum interficere innocentem.

Explicatio Articvli.

QVæſtio huius articuli duplicem poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vt loquatur de eo, qui re vera eſt innocens, & legitimè probatur talis. Alius autem, vt loquatur de eo, qui re vera eſt innocens, legitime tamen probatur nocens. Et quanuis quæſtio in hoc ſecundo ſenſu maiorem contineat difficultatem, quam in primo: in iſto tamen articulo ſolum verſabitur in primo ſenſu, explicanda in ſecundo infra q. 67. artic. 2. cum de iudice fuerit ſermo. Et quanuis quæſtio adhuc in primo ſenſu vniuerſaliter intellecta non multam videatur habere difficultatem, cum ratio dictet eum, qui re & iure probatur innocens, non occidendum, ſed defendendum potius à republica, nō eſt facile explicatu, an ſit aliquis caſus particularis, in quo propter bonum ipſius reipublicæ eum, qui re & iure habetur innocens ſit licitum interficere. Et vt preſsius dubiū cōſtituatur, ſit caſus, quòd tyrānus obſidens rēpublicam petit caput alicuius innocentis, eo forſan quòd ſibi eſt aduerſus, vt de principe quodā ciuitatem Athenienſium obſidione opprimente, dicit hiſtoria, quod Demoſthenē perdendum poſtulauit, ea facta promiſsione, quod

Duplex ſit huius quæſtionis.

quod totam rempublicam alias vaſtandam incolumẽ relinqueret. Eſt difficultas, vtrùm ſit licitum tunc pro ſalute totius reipublicę, quæ alias periret, vel innocentem interficere, vel tradere tyranno interficiendum? Et pro parte affirmatiua argumentor primo: innocẽs in eo caſu ex charitate tenetur pro ſalute totius reipublicæ, ſe tradere tyranno: ergo niſi id faciat poterit compelli à republica, atque ex conſequenti tradi tyranno. Antecedens eſt manifeſtum, cum vnuſquiſque ex charitate teneatur propriam vitam periculo exponere pro bono communi. Et antecedens probatur: Quando aliquis ex charitate obligatur quidquam facere, & eſt extrema neceſsitas, niſi id faciat, poteſt compelli à republica: vt, verbi gratia, quia diuites ex charitate tenentur facere eleemoſynas, ſi in caſu extremæ neceſsitatis illas non faciunt, poterunt ad id à republica compelli, vt diximus in materia de eleemoſyna: ſed in caſu noſtræ diſputationis innocẽs tenetur ex charitate pro ſalute reipublicæ ſe tradere tyranno, & eſt extrema neceſsitas: ergo niſi id faciat poterit ad id compelli, atque ex conſequenti tradi tyranno. ¶ Secundo. Reſpublica habet ius ſuos ciues pro ſalute totius manifeſto mortis periculo exponendi, vt communiter dicunt Doctores: ergo & tradendi illos tyranno interficiendos, quando ad ſalutem communem fuerit neceſſarium. Probo conſequentiam ex paritate rationis. Et ſi dicatur, quòd ideò hoc vltimum non eſt licitum, quia tradere innocentem tyranno non eſt medium neceſſariò & per ſe ordinatum ad liberationem reipublicæ: contra hoc ſic argumentor: Quòd in caſu poſito innocens ſe tradat tyranno, eſt medium per ſe & neceſſario ordinatum ad liberationem reipublicæ: ergo & quòd reſpublica illum tradat. Conſequentia videtur nota, & antecedens probatur: In caſu poſito innocens tenetur ſe tradere pro bono communi: ergo talis traditio eſt medium per ſe & neceſſario ordinatum ad illud. ¶ Tertio. Reſpublica in caſu diſputationis nõ tenetur talem innocentem defendere: ſed poterit aperire portas, vt comprehendatur à tyrãno: certum eſt enim non teneri rempublicam vnum innocentẽ tueri, cum tanto periculo atque diſpendio: ergo etiam poterit illum tradere. Probo conſequentiam: Nam moraliter loquendo, idem prorſus eſt non defendere, quod tradere. ¶ Quarto. Si tyrannus mihi comminaretur mortem, niſi meam linguam illi offerrem abſcindendam, poſſem illam ei offerre, vt omnes concedunt: ergo & ſi minatur reipublicę mortem, niſi vnũ ciuem tradat, poterit illum tradere. Probo conſequentiam: Nam vtrobique eſt expoſitio partis pro ſalute, & conſeruatione totius. ¶ Vltimò: Ea de cauſa occidere innocẽtem probatum nocentẽ, eſt licitum: quia, ſi ſententia non pronunciaretur ſecũdum allegata & probata, reſpublica deſtrueretur: ſed in caſu, de quo loquimur, niſi innocens tradatur, deſtruitur reſpublica, vt ſupponimus: ergo etiam erit licitum illum tradere.

¶ Propter hæc argumenta, qui affirmaret, quòd reſpublica in hoc ſingulari caſu poteſt innocentem tradere tyranno, nihil diceret improbabile. Cęterum quoniam oppoſita ſententia magis vera eſt, atque recepta, opus erit illam probare, ſuppoſito prius tanquam certo, quòd ob nullum metum, & ob nullam cauſam poteſt reſpublica per ſe ipſam innocentem occidere. Eſt enim occiſio innocentis, ſiue publica, ſiue priuata autoritate facta intrinſecè mala: hoc eſt, ità neceſſariò immutabiliter, vel indiſpenſabiliter mala, & lege diuina, & naturali prohibita, vt ſtante materiâ prohibitionis ipſius certè, per hominem ex nulla cauſa, aut fine, nulla etiam circunſtantia, aut caſu quocunque, à ſua malitia poſsit ſeparari. Sicut & mœchari, furari, peierare, & mentiri, quæ nunquam ab homine rectè fieri poſſunt. Non ſunt autẽ facienda mala, vt inde eueniant bona, vt dicit Apoſtolus ad Rom. 13. Hoc ſuppoſito, quòd nec etiam ſit licitum tradere tyranno innocentem interficiendum pro ſalute totius communitatis probatur hac ratione. Qui talẽ faceret traditionem poſitiuè cooperaretur peccato: ergo peccaret: atque ex conſequenti ex nullo metu, & ex nulla cauſa poſſet illud licitè facere. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Si tyrannus minaretur reipublicæ mortem, niſi virginem traderet violandam, & reſpublica illam traderet, proculdubio cooperaretur ſtupro, atq; peccaret, cum talem traditionẽ facere non poſſet, niſi conſentiens violationi, quæ eſt intrinſece mala: ſed eodẽ modo ſe habet qui tradit innocentem interficiendum, cùm occiſio innocentis non ſit minus intrinſece mala, quàm ſtuprũ: nec qui tradit innocentem interficiendum poſsit magis id facere abſque eo, quod conſentiat peccato, quam qui tradit virginẽ violationi: ergo ſicut vnus cooperatur peccato, atque peccat: ita & alter.

¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpõdetur primo, conceſſo antecedenti negando conſequentiã. Et ad probationem dico, quòd quando ex præciſa, & ſola ratione charitatis obligatur quis aliquid facere, etiam ſi ſit extrema neceſsitas, non poteſt

Dubium. *1. Argum.* *2. Argum.* *3. Argum.* *4. Argum.* *Vltimum argument.* *Concluſio.* *Ad 1. Arg.*

teſt ad id compelli. Et ità contingit in propoſito, quòd ex ſola charitate tenetur homo ſe tradere tyranno, ne reſpublica deſtruatur. At verò diues in extrema neceſsitate, non ſolum ex charitate, ſed etiam ex iuſtitia tenetur eleemoſynas facere, vt oſtẽdimus latè in primo tomo q. 32. ar. 5. Et ideò ſi illas nõ faciat poterit ad id à Iudice compelli. Cùm enim extrema neceſsitas faciat bona diuitis eſſe communia, qui pauperem impedit ab illorũ conſequutione facit illi iniuriam: atque ex conſequenti peccat contra iuſtitiã. Et ſi quis argumentetur: Quando aliquis tenetur ex iuſtitia aliquid dare, tenetur ad reſtitutionẽ, ſi non dat, ſed qui non ſubuenit pauperi extremè indigenti, nihil tenetur reſtituere, quãuis peccet mortaliter: ergo illud præceptum nõ pertinet ad iuſtitiam, ſed ſolũ ad charitatem: reſpondeo, negando maiorem. Falſum eſt enim, quòd omnis obligatio, quæ oritur ex iuſtitia obligat ab reſtitutionem. Nam ex iuſtitia tenetur pater alere filium, & filius patrem, vt in leg. ſi quis à liberis. §. ſi quis. ff. de liberis agnoſcendis. Vlpianus diffinit: & tamen, ſi nec pater tribuat filio alimentum, nec filius patri in caſu neceſsitatis, neceſsitate tranſacta, nihil tenentur reſtituere: non ergo omnis lex iuſtitiæ præcipiens aliquid dare, obligat non dantem ad reſtitutionẽ. Sed diſtinguẽdum eſt, quòd lex iuſtitiæ dupliciter poteſt præcipere aliquid dare. Vno modo ſimpliciter: vt cùm quis debet alteri aliquid, vel ratione rei acceptæ, vel ratione iniuſtæ acceptionis. Et tunc talis lex iuſtitię obligat non dantem ad reſtituendum. Alio modo in caſu particulari: vt præcipit aliměta præbere in caſu neceſsitatis. Et tunc ceſſante neceſsitate, ceſſat obligatio: vt contingit in propoſito. Vel poſſumus ſecundo reſpondere ad primum argumentum, quòd quemadmodũ qui eſt cõſtitutus in extrema neceſsitate non poteſt compelli ad hoc, vt de neceſſarijs ſimpliciter ad propriam vitam ſubueniat alteri, extremam neceſsitatem patienti: ità etiam nec qui ſine ſuę vitæ diſpendio poteſt ſubuenire reipublicę, eſt compellendus, vt ſe tradat tyranno, cũ ipſe ſimiliter ſit in extrema neceſsitate non perueniendi ad manus illius. Vel dico tertio quòd tunc ſolum in extrema neceſsitate poteſt reſpublica cogere ciues ad id, quod ex charitate tenentur, quãdo id fuerit medium per ſe neceſſarium ad tali ſubueniendum neceſsitati. Vnde quia traditio innocentis in caſu, de quo loquimur, non eſt medium per ſe neceſſarium; ſed tantum per accidens ex malitia tyranni, non poterit reſpublica innocẽtem compellere, vt ſe tradat, & multo minus illum tradere occidendum. Eſt enim homicidium, vt communiter dicũt Doctores, non per ſe bonum, ſed potiùs priuatio vitæ, quæ bonum hominis eſt. Et ideò nunquam eſt licitum, niſi ex fine, cuius eſt per ſe medium neceſſarium, honeſtum reddatur. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd tunc poteſt reſpublica ſuos ciues pro bono totius manifeſto mortis periculo exponere, quando id fuerit medium per ſe neceſſarium ad conſulendum publicæ ſaluti: non autem, quando fuerit medium neceſſarium ex malitia alterius. Vnde quia mors innocentis in caſu, de quo loquimur, nunquam poteſt eſſe medium per ſe neceſſariũ, nunquam etiam erit licitum eo vti, nec occidendo innocentem, nec illum tradendo interficiendum. Et quando obijcitur: Innocens tunc ex charitate tenetur ſe tradere tyranno pro bono publico: ergo talis traditio eſt medium per ſe neceſſarium ad illud, reſpondeo, quòd quia eſt medium per ſe neceſſarium ad liberationem reipublicæ, quod innocens tunc obligetur ad ſubueniendũ illi, etiam cum periculo mortis, ideò ad id ex charitate obligatur. Cæterum quia non eſt medium per ſe neceſſarium, quod ad id à republica compellatur, idcircò compelli non poteſt. Sicut, quia eſt medium per ſe ordinatum ad honorem diuinum, quòd quis pro Chriſto martyriũ patiatur, ideò ad id ſæpe ex charitate obligatur. Tamen quia nõ eſt medium per ſe neceſſarium, quòd ad id à republica compellatur, idcircò compelli non poteſt. Et ratio huius eſt: nam vtrobique eſt tantum obligatio ex charitate. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequẽtiam. Et ad probationem dico, non eſſe idem, moraliter loquẽdo, non defendere innocentem & tradere illum tyranno, ſicut nec pati mortem pro amico, & parare ſibi illam proprijs manibus. Primum enim eſt licitum, vtpote, quòd in mera negatione conſiſtit: non autem ſecundum cum ſit agere. ¶ Ad quartum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam mẽbrum ſicut non poteſt habere diſtinctum eſſe per ſe à toto, nec eſt aliquo modo propter ſe, ſed propter totũ, à quo habet eſſe: ita nec eſt capax iuris, vel iniuriæ. At verò homo, quia licèt ſit pars politica reipublicæ, naturaliter tamẽ eſt ſuppoſitum propter ſeipſum exiſtens, atque adeo per ſe capax iuris, aut iniuriæ, fit, vt eam ei reſpublica irroget, quotieſcunque ſine cauſa, & culpa ſua tradit illum tyranno interficiendum. Ad vltimum reſpondetur ſimiliter conceſſa maiori, atque minori, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Nam occidere

occidere innocentem probatum nocentem per se est medium necessarium ad reipublicæ conseruationem, cùm, nisi secundum allegata, & probata esset semper iudicandum, generaliter via ad multiplices iniustitias, fraudes, & mortes hominum innocentum aperiretur, vt videbimus infra q. 67. artic. 2. At verò tradere innocentem tyranno interficiendum, nunquam potest esse medium per se necessarium ad patriæ liberationem. Et sic illud est licitum & honestum: hoc autem minime. Ex dictis infertur, nunquam esse licitum etiam pro bono totius reipublicæ, aut occidere innocentem, aut tradere interficiendum. Bene tamen posset respublica in casu, quo tyrannus eam valde opprimeret, nisi innocentem daret, non defendere illū, sed aperire portas, vt inimicus faceret, quæ vellet. Si enim nullus tenetur cum propriæ vitæ periculo innocentem liberare, quia secundum ordinem charitatis magis se, quam proximum debet diligere: à fortiori nec respublica tenebitur cum communi detrimento vnum ciuem defendere, quanuis innocentem.

¶ Alius casus, de quo in hoc articulo potest esse dubium, an liceat in illo innocentem interficere, est in bello. Ad cuius explicationem dico primò, certum esse, quòd in bello iusto nunquam est licitum directè & per se innocentes occidere. Tum quia fundamentum iusti belli est iniuria, vt docet D. Tho supra q. 40. art. 1. & innocentes nunquam possunt iniuriam inferre, alias innocentes non essent. Tum etiam, quia si in republica non est licitum pro delictis malorum innocentes interficere, nec etiam id erit licitum in bello, cum respublica eodem modo se debeat habere contra hostes intraneos, & extraneos, vt docet Victoria in relectione de iure belli, numero 34. & 35.

¶ Dico secundo quòd per accidens, & præter intentionem nullum est peccatum in bello iusto innocentes interficere. Vt si, verbi gratia, princeps bellum iustum gerens parat ciuitatem expugnare, nec id efficere potest, nisi adhibitis tormentis bellicis bene poterit eis vti, quanuis apertè cognoscat plures innocentes in tali expugnatione esse interficiendos. Probatur: Talis occisio innocentum non est voluntaria: ergo nec peccatum. Consequentia tenet ex regula D. Augustini libr. de vera religione. capit. 14. dicentis: Peccatum in tantum est peccatum, in quantum voluntarium. Antecedens autem probatur: Illa occisio innocentum solum est voluntaria in sua causa, vt constat: sed hanc non tenentur milites vitare cum habeant iustum bellum, vt supponimus: ergo non est voluntaria. Et confirmatur: Nam, vt docet Diuus Thomas 1. 2. quæst. 6. artic. 3. & quæst. 73. artic. 8. id quod non tenemur vitare nulla ratione potest esse nobis voluntarium ad culpam. Sed est aduertendum esse maximè cauendum, ne ex bello sequantur maiora mala, quam per ipsum vitantur. Si enim ad summam belli victoriam parum confert expugnare arcem, aut oppidum, in quo sunt multi innocentes, non videtur licitum ad expugnandos paucos nocentes, plures innocentes interficere, subijciendo ignem, aut alias machinas apponendo, quibus indifferenter innocentes cum nocentibus opprimantur. Similiter nunquam erit licitum innocentes interficere, etiam per accidens, & præter intentionem, nisi quando bellum iustum alia via expediri, aut geri non potest, iuxta illud Matth. 13. Sinite vtraque crescere, ne forte colligentes zizania eradicetis simul & triticum. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco. Vtrùm in bello iusto liceat eos innocentes interficere, ex quibus in futurum periculum imminere intelligitur. Verbi gratia, pueri Saracenorum nunc sunt innocentes, merito tamen de illis timemus, ne facti adulti bellum gerant contra Christianos, dubium est, vtrùm liceat istos dum sunt innocentes interficere. Et pro parte affirmatiua est argumentum: Nam Deuteronom. capit. 20. præcepit Dominus filijs Israel, vt expugnantes aliquam ciuitatem omnes puberes interficerent: non est autem credendum omnes fuisse nocentes: ergo. In hoc tamen dico tertio, quòd licet posset fortasse probabiliter defendi, innocentes in casu posito posse licitè occidi, longe tamen probabilius, atque verius est oppositum. Quod affirmat Victoria in relectione de iure belli, numero 38. Et probatur primò: Quia non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona, vel, vt euitentur maiora mala. Secundo: Nam videtur intolerabile, quòd quis occidatur pro peccato futuro, maximè cum alia remedia possint adhiberi, vt captiuitas, exilium, &c. Ex dictis infertur, quòd, siue iam parta victoria, siue in ipso actu belli constiterit de innocentia alicuius, & milites possunt eum liberare, id facere tenentur, & sic semper est verum, quòd nunquam est licitum per se occidere innocentem. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, quòd Deus, qui est Dominus omnium, iratus, & indignatus eis populis, de quibus loquebatur speciali suo mandato voluit illos omnino perdi, sicut

De innocente occiso in bello.

1. Dictum.

2. Dictum.

Quæstio.

Argumentum.

3. Dictum.

Ad argu.

perdidit Sodomam, & Gomorrham, mittens ignem deuorantem tam innocentes, quam nocentes: Hanc tamen licentiam Deus de lege non communicauit. De illis, qui in bello sæpe in pignus, hoc est, en rehenes, dari consueuerunt solet dubitari, an quando sunt innocentes sit licitum illos interficere, nisi hostes pactum seruauerint? Sed proculdubiò hoc difficultatem non habet, cum certum sit eos non esse occidendos, nisi forte aliquod peccatum commiserint, propter quod mortem mereantur, & tunc iam non sunt innocentes. Et hoc de bello quantum ad communem congressum.

Difficultas ¶ Sed de singulari certamine est difficultas, an si ego, verbi gratia, video militem in me irruentem, quem certò scio esse innocentem, quia credit bellum iustum contra me gerere, licite possim eum interficere? Et pro parte negatiua est argumentum: Implicat contradictionem, quòd detur bellum iustum ex vtraque parte: ergo si ille iustè contra me pugnat, ego non possum iustè contra illum agere atque ex consequenti nec illum interficere. *Responsio.* Hoc tamen non obstante dico, contrarium esse verum, atque tenendum. Tum, quia bene possunt duo ex ignorantia iuste pugnare, si vterque credit se iustam causam defendere. Tum etiam: quia quanuis in ipso conflictu constaret mihi iustitiam stare ex altera parte, bene possum me defendere, cum non tenear mortem pati. Et sic non solum ex falsa præsumptione, vt quidam dicunt, quia, scilicet, vterq; putat alterum esse nocentem, sed etiam aperte cognita vnius innocentia poterit alter tunc licitè pugnare: quanuis non poterit quem innocentem iudicat occidere, nisi in propriam defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ. Et per hoc patet solutio ad argumentum. Si quis autem quærat, vtrùm miles in bello possit illum aggredi, quem scit esse innocentem? respondeo, quod si bona fide credit se iustum gerere bellum, etiam si alium putet esse innocentem, vel quia idem ipse credit, vel quia inuitus in exercitu retinetur, bene potest illum aggredi. Aggressio enim in bello habetur pro defensione. Et præterea, quia cùm vnus princeps habeat ius alterum aggrediendi, eodem iure omnes eius milites potiuntur. Ille autem, qui crediderit iniustum se gerere bellum, nulla ratione poterit aggressionem facere, quanuis aggressus poterit se defendere, &c.

ARTICVLVS VII.

¶ *Vtrum liceat alicui occidere aliquem, se defendendo.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd nulli liceat occidere aliquem, se defendendo. Dicit enim Augustinus * ad Publicolam de occidendis hominibus, Ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles aut publica functione teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro alijs, accepta legitima potestate, si eius congruat personæ. Sed ille qui se defendendo, occidit aliquem, ad hoc eum occidit, ne ipse ab eo occidatur: ergo hoc videtur esse illicitum.

4. dist. 2. q. 2. art. 2. q. 2. ad 2. & 3. Epist. 15. à med. ... to. 2. Et habetur 23. q. 5. cap. ... occidend.

2 ¶ Præterea, In primo * de libero arbitrio dicitur, Quomodo apud diuinam prouidentiam à peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt. Eas autem res dicit esse contemnendas, quas homines inuiti amittere possunt, vt ex præmissis * patet. Horum autem est vita corporalis: ergo pro conseruanda vita corporali, nulli licitum est hominem occidere.

Lib. 1. ca. ... non multi procul à fi. tom. 1.

In diuisione quæst.

3 ¶ Præterea, Nicolaus Papa dicit, vt habetur in Decretis * dist. 50. de clericis pro quibus consuluistis, scilicet, qui se defendendo Paganum occiderunt, si postea per pœnitentiam emendati possunt ad pristinum statum redire, aut ad altiorem ascendere, scito nos nullam occasionem dare, nec vllam tribuere licentiam eis, quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Sed ad præcepta moralia seruanda tenētur cōmuniter clerici, & laici. Ergo etiam laicis nō est licitum occidere aliquem, se defendendo.

In Decretis dist. 50. ca. de his clericis.

4 ¶ Præterea, Homicidium est grauius peccatum, quàm simplex fornicatio vel adulterium. Sed nulli licet committere simplicem fornicationem, vel adulteriū, vel quodcunq; aliud peccatum mortale pro conseruatione propriæ vitæ: quia vita spiritualis præferenda est corporali, ergo nulli licet defendendo seipsum, alium occidere, vt propriam vitam conseruet.

5 ¶ Præ-

5 ¶ Præterea, Si arbor est mala, & fructus, vt habetur Matth. 7. Sed ipsa defensio sui videtur esse illicita, secundum illud Rom. 12. Non vos defendentes charissimi: ergo & occisio hominis exinde procedens est illicita.

¶ Sed Contra est, quod Exod. 22. dicitur, Si effringens fur domum, siue suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domum: ergo etiam si aliquis occidat aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus homicidij.

¶ Respondeo dicendum, quòd nihil prohibet vnius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius verò sit præter intentionem. Morales autem actus respiciũt speciem secundum id quod intenditur. Non autem ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens, vt ex supradictis * patet. Ex actu ergo alicuius seipsum defendentis, duplex effectus sequi potest. Vnus quidem conseruatio propriæ vitæ, alius autem occisio inuadentis. Actus ergo huiusmodi ex hoc, quòd intenditur conseruatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti, cum hoc sit cuilibet naturale, quòd se conseruet in esse quantum potest. Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proueniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et ideo si aliquis ad defendendum propriam vitam vtatur maiori violentia, quàm oporteat, erit illicitum. Si verò moderatè violentiam repellat, erit licita defensio. Nam * secundum iura, vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessarium ad salutem, vt hunc actum moderatæ tutelæ prætermittat, ad euitandam occisionem alterius: quia plus tenetur homo vitæ suæ prouidere, quàm vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licet nisi publica authoritate propter bonum commune (vt ex supradictis * patet) illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, vt seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem refert hoc ad publicum bonum, vt patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro iudicis pugnante contra latronem: quanuis etiam & isti peccent, si priuata libidine moueantur.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd authoritas August. intelligenda est in eo casu, quo quis intendit occidere hominem, vt seipsum à morte liberet. In quo etiam casu intelligitur authoritas inducta ex lib. * de libero arbitrio. Vnde signanter dicitur, pro his rebus in quo designatur intentio. Et per hoc patet responsio ad secundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd irregularitas consequitur actum homicidij, etiam si sit absque peccato: vt patet in iudice, qui iustè aliquem condemnat ad mortem. Et propter hoc clericus, etiam si se defendendo interficiat aliquem, irregularis est: quamuis non intẽdat interficere, sed seipsum defendere.

¶ Ad quartum dicendum, quòd actus fornicationis, vel adulterii, non ordinatur ad cõseruationem propriæ vitæ ex necessitate, sicut actus, ex quo quandoque sequitur homicidium.

¶ Ad quintũ dicẽdũ, quòd ibi prohibetur defensio, quæ est cũ liuore vindictæ. Vnde glossa * dicit. Non vos defendentes, id est, non sitis referientes aduersarios.

vt vim. Ar. 2. & 3.

In ar. 2. huius art.

Gloss. inter lin. ibid.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ, quæ præcipua est in hac materia, respondet D. Thom. per tres propositiones. Prima conclusio: Nemini licet aggressorem occidere, quãdo id non fuerit necessarium ad propriã defensionẽ. Secunda conclusio: Licitum est aggressorẽ occidere, quãdo aliter propriam vitã tueri non possumus. Has duas cõclusiones probat D. Tho. vna & eadẽ ratione. Ad quam pro certo supponit duo. Primum est, posse cõtingere, quòd vni⁹, & eiusdẽ actionis

Qu. 43. ar. 3 & 1. 2. q. 1. ar. 3. & q. 19. ar. 7.

Dist. 1. ca. Iurnat. Extra de homic. ca. significasti. 2. de sentent. excom. ca. si vero. Et 5. de iust. & iure. L.

duo existant effectus, quorum alter ex intentione agentis proferatur, alter autem accidat præter eius intentionem: vt dum quis terram fodiens, vt vitem plantet thesaurum reperit. Secundo supponit, quòd actus morales semper ex eo speciem sortiuntur, quod in proposito, & intentione agentis extiterat. Ab eo autem, quod accidentarium est nec laudem, nec vituperium recipiunt, vt est videre in venatore, qui sagittã in feram dirigere intendens, hominem interfecit. Qui quidem non est censendus homicida, propterea, quòd iste effectus est accidentarius, & præter eius intentionem. His suppositis sic argumentor. In eo, qui seipsum defendens alterum occidit duos effectus est considerare, scilicet propriæ vitæ conseruationem, & alienæ exitium: quorum primus est intentus, & posterior accidentarius. Ille autem effectus, ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationem mali, cum vnicuique rei sit proprium, & naturale conseruare se in suo esse, quantum potest: & sic ex illa parte nullatenus potest vitiari actio. Poterit autem vitiari ex accidentario effectu ex illo fine subsequuto, quando ille non fuerit medium legitimam habens proportionem cum fine; hoc est, quando non fuerit necessarium ad propriæ vitæ conseruationem. Et sic vtraque conclusio ex eodem syllogismo fit consequens; nempe, quod quando occisio aggressoris nõ est necessaria ad propriæ vitæ defensionẽ, est illicita: quando autem est necessaria, est licita. Tertia conclusio: Occidere alterum ex intentione in propriam defensionem, solum est licitum ei, qui vtitur publica autoritate. Probatur: Sola publica autoritas est, quæ ex intentione potest hominem occidere propter bonum commune, vt constat ex secundo & tertio articulo huius quæstionis: ergo qui sine publica autoritate in suam defensionem ex intentione hominem interficit, peccat. Ille autẽ dicitur publica autoritate in propriã defensionem ex intentione alterum occidere, qui habens publicam autoritatem, & intendens hominem occidere ad propriam defensionem, refert hoc ad publicum bonum; vt patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro iudicis pugnante contra latronem.

Explicatio Articvli.

PRima conclusio est certa & de qua nulla apud Doctores extat controuersia. Cum enim certum sit, voluntariam hominis occisionem esse illicitam, vtpote quæ naturali illo præcepto: Non occides prohibetur, fit, vt quando in aggressione ad propriæ vitæ defensionem non fuerit necessaria, perinde sit peccatum, ac si occidens inuasus non esset. Cæterum circa secundam, in qua D. Thomas dicit licitum esse aggressorem interficere, quando aliter propriam vitam tueri non possumus, est difficultas, vtrùm vera sit. Et pro parte negatiua argumentor primo ex D. Augustino, libro primo de libero arbitrio, dicente: Impolluta lege, qui occidunt, ne ipsi occidantur, quomodo esse queant impolluti, non video. Et in epistola ad Publicolam, quæ est 154. & refertur 23. quæstione 5. capitulo de occidendis, etiam dicit: De occidendis hominibus, ne ipsi occidantur non placet consilium. ¶ Item ratione sic argumentor: necessarius ordo charitatis exigit, vt vitam spiritualem proximi, nostræ corporali præferamus, vt diximus in primo tomo. quæstione. 26. articulo. 4. est enim vita spiritualis non solum præstantior, verum etiam finis, ad quem omnia temporalia referri debent: sed qui priuata autoritate alterum aggreditur peccat mortaliter: ergo inuasus tunc potius debet perpeti mortem, quam alterum occidere, ne pereat in æternum. Et confirmatur: Si inuasus in eo casu non teneretur perpeti mortem, maximè, quia aggressor voluntarie id facit, suaque culpa perit: sed hæc ratio nihil valet: ergo. Probo minorem. Si ea ratio aliquid valeret, sequeretur, quòd nunquam tenemur vitam corporalem ponere pro spirituali proximi; si quidem semper proximus sua culpa perit, nunquamque damnatur, nisi pro suo delicto: consequens autem est falsum, vt latè ostendimus in materia de charitate: ergo & illud, ex quo sequitur. ¶ Tertio: Pro salute spirituali proximi obligantur homines vitam corporalem ponere, quando proximus, vel ex ignorantia, vel ex infirmitate in peccatum labitur, vt diximus in materia de correctione fraterna quæstione. 33. articulo secundo. sed potest contingere casus, in quo vnus homo, vel ex infirmitate iracundiæ, vel ex ignorantia alterum aggrediatur: ergo saltim tunc aggressus tenebitur potius propriam mortem perpeti, quam occidere aggressorem, ne proximus detrudatur in infernum. ¶ Vltimò: Non licet occidere aggressorem ex intentione, vt dicit D. Tho. in tertia conclusione: sed qui occidit hominem in propriam defensionẽ, occidit illum ex intẽtione: ergo pec-

Dubium circa secundam conclusionem D. Tho. 1. argumentum. 2. arg. 3. arg. Vltimum argumentum.

peccat. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Qui occidit hominem in propriam defenſionem, verè vult ſe defendere, & non eſt aliud medium ad id, niſi occidere aggreſſorem: ergo ex intentione vult occidere illum: ſiquidem ex ſententia Ariſtotelis, qui vult finem vult etiam neceſſaria ad finem.

¶ Proptet hæc argumenta Gerſon in tractatu de euchariſtia dicit, nemini eſſe licitum aliquem occidere in propriam defenſionem. Quam etiam ſententiam, tenet Abulenſ. ſuper Matth. capitulo 5. quæſtione. 109. & Auguſtinus de Ancona in opuſculo de autoritate Eccleſiæ. quæſtione 52. articulo 3. Hugo de ſancto Victore in opuſculo de charitate. In hoc tamen ſit prima concluſio: Occiſio hominis, quæ 1 Conc.
fit in propriam defenſionem, vim vi repellendo, ſecundum omnes leges, adeò eſt licita, vt nec ad culpam, nec ad pœnam imputetur. Hæc enim lex, vt dicit Cicero in Oratione pro Milone, non facta, ſed nata eſt. Non eam ſuſcepimus; ſed à natura arripuimus. Et in capitulo ius naturale. diſt. prima, inter alia eiuſdem iuris, hoc etiam ponitur, violentiæ per vim repulſio. Vnde ff. de vi & vi armata lege. 1. & ff. de iuſtitia & iure. lege. vt vim. dicit Florenti. Iure hoc euenit, vt quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur. Et lege. injuriarum. ff. de iniur. Iuris exequutio non habet iniuriam. Cum ergo quiſque ſe defendendi ius habeat, ſequitur quòd nemini tunc iniuriam faciat. Et in capitulo ſignificaſti. 2. de homicidio. & in capitulo. ſi vero. primo. de ſententia excommunicatio. etiam habetur. Vim vi repellere leges, omniaque iura permittunt. Et ff. ad legem Aquiliam lege etſi. expreſſe dicitur, quòd qui alium ferro ſe petentem occiderit, non videtur iniuria occidiſſe. Adeò enim naturale eſt, cuique rei exiſtere, vt in id, quod ſibi noceat, ſtatim inſultet. Hanc eandem concluſionem probat ſufficienter ratio à D. Thoma adducta in hoc articulo. Sed eſt aduertendum, quòd quanuis D. Thom. hîc ad tertium dicat clericum, qui ſe defendens occiderit aliquem, fieri irregularem: nunc aliter contingit. Eſt enim materia iuris poſitiui irregularitas: & iure nouo in Clementina vnica de homicidio, quæ incipit: Si furioſus ſtatutum eſt, quòd is, qui aliter mortem euitare non valens ſuum occiderit inuaſorem irregularis non eſt. Quæ lex, ſi tempore D. Thomæ extitiſſet nunquam diceret contrarium. Et ſic eſt verum, quòd occiſio hominis in propriam defenſionem facta, vim vi repellendo, ſecundum omnes leges adeò eſt licita, vt nec ad culpam, nec ad pœnam imputetur, quod fuit à nobis poſitum in prima concluſione.

¶ Secunda concluſio: Ad hoc, vt occiſio hominis in propriam defenſionem facta, ſit licita, quinque conditiones requiruntur. Prima eſt, quòd vis inferatur. Secundum enim rationem naturalem, & ſecundum leges, vim tantum vi repellere licet. Vnde, ſi iudex per calumniam & falſos teſtes innocentem occidat, non poterit tunc innocens illum interficere. Et idem dicendum eſt, quando accuſator per calumniam, etiam vſque ad mortem, aduerſus innocentem prævaluerit, vt articulo 3. huius quæſtionis oſtendimus contra Caietanum. Et ratio eſt, quia tunc non eſt vis. Et præterea, quia, ſi in his caſibus licitum eſſet proprias iniurias vindicare, vniuerſus reipublicæ ſtatus perturbaretur, ſingulis hominibus dicentibus, ſe iniurijs & calumnijs opprimi. Secunda conditio eſt, quòd occiſio fiat in propriam defenſionem, & propulſationem iniuriæ. Quare qui alterum aggreſſus fuerit, peccatum homicidij, committit. In explicando autem, quando ſit aggreſſio, & quando ſit defenſio, hic opus, hic labor eſt. Nec conuenientior regula adhiberi poteſt, quam iudicium viri prudentis, defenſionem ab aggreſſione diſtinguétis. Tertia conditio eſt, quòd occiſio fiat in ipſo actu defenſionis, vt dicitur in capitulo ſignificaſti. ſupra citato. Quare, ſi aggreſſor videns ſe viribus deficere fugeret, non poterit tunc ille, qui iniuriam patiebatur eum perſequi, vt occidat: quia iam ceſſauit violentia. Nec ſimiliter poterit repercutere aggreſſorem ipſa percuſſionis violentia tranſacta: quia iam non eſt defenſio, nec vis infertur: ſed erit vindicatio prioris iniuriæ, quam priuatæ perſonæ facere non eſt licitum. Quarta conditio eſt, quòd occiſio fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt dicitur in capitulo ſignificaſti. ſupra citato. & in capitulo. olim, de reſtitutione ſpoliatorum. Appellatur autem moderata tutela, quando quis in ſua defenſione modum non excedit, ſecundum regulas prudentiæ. Ex quo infertur, quòd, ſi cum leui percuſſione poteſt quis ſe ab aggreſſore defendere, non poterit tunc illum interficere, cum ille exceſſus ſecundum regulas prudentiæ, non poſſit dici factus cum moderamine inculpatæ tutelæ. De hac re vide Sylueſt. verbo. bellum, ſecundo. §. primo.

2. Concl.

Quinque conditiones requiruntur vt occiſio hominis in propriam defenſionẽ facta ſit licita.

Quin-

Quinta conditio eſt, quod ille, qui iniuriam patitur aggreſſorem non occidat ex intentione. Hanc ponit D. Tho. hic in tertia concluſione. Sed quoniam ingentem in ſe continet difficultatem, eam remittimus explicandam, cum de tertia concluſione fuerit ſermo.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpondetur cum D. Thom. hîc ad primum, quòd D. Auguſtinus in illis locis loquitur de eo, qui ex intentione hominem occidit, qui quidem peccat, etiam ſi id faciat in propriam defenſionem, vt dicitur in tertia concluſione. ¶ Ad ſecundum Ad 2. arg. vt reſpondeamus, ſupponendum eſt, quod ordo charitatis quando anteponit vnam rem alteri, ſcilicet, maiorem minori, non ſemper obligat ad hoc, vt teneatur quis prius prouidere, & curam agere eius rei, quam anteponit. Sed obligat dumtaxat ac hoc, vt ſi illæ duæ res exiſtant in æquali periculo, & ego non poſſim ſubuenire vtrique, in tali caſu præferam maiorem minori. Poterit tamen contingere, vt aliquando ex illis duabus rebus maiori, ſcilicet, & minori potius ego debeam ſubuenire minori, quam maiori: vel quia minoris cura mihi ex officio incumbit: vel quia maior non eſt in æquali neceſsitate cum minori. Quo ſuppoſito ad argumentum reſpondeo, quòd quanuis verum ſit, quod ex ordine charitatis potius teneatur homo diligere ſalutem ſpiritualem proximi, quàm ſuam corporalem; ex hoc tamen non infertur, quòd in caſu argumenti teneatur perpeti mortem, ne alterum occidat. Ponere enim vitam propriam pro anima proximi non eſt actus charitatis, ad quem de neceſsitate tenemur, niſi in caſu, quo eius ſaluti obligamur prouidere, qui eſt caſus neceſsitatis, vt docet D. Thom. 2. 2. quæſtione. 26. articulo. 5. ad 3. Et iſte non eſt, quando aliquis per iniquitatem me inuadit, cum tunc in nullo neceſsitatis, ſed iniquæ voluntatis articulo ſit conſtitutus. Cùm ergo tunc defenſori incumbat cura prouidendi ſaluti propriæ vitæ, nec teneatur vitæ corporali, aut ſpirituali inuaſoris prouidere, fit conſequens, vt cum ordinata dilectione charitatis, qua magis ſalutem ſpiritualé proximi, quam propriam vitam diligere tenetur, poſſit etiam hunc actum tutelæ cum conſequente damno vtriuſque vitæ alterius, non prætermittere. Et quòd hoc ita ſit neceſſario dicendum probatur contra Abulenſem, atque Gerſonem, qui eo ſolum argumẽto conuicti tenuerunt contra D. Thomum. Nam ſi verum eſſet, quòd nefarijs hominibus contra nos irruentibus, teneremur vitam dare, ne illi in propriam defenſionem interfecti detruderentur in infernum, procul dubiò perturbaretur ius naturale, eſſetque lex Domini intolerabilis contra illud: Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue: Daretur præterea occaſio nefarijs hominibus viros iuſtos interficiendi, cùm ſcirent ſe in defenſione non eſſe occidendos, quod rationi naturali repugnat, vt colligere licet ex libro primo Machabæorum capitulo ſecundo. Vbi dicitur, quòd, cùm ſimili audacia Machabæorum hoſtes ſabbathis eos adorirentur, arbitrantes tunc illos non poſſe pugnare, decreuerunt Machabæi etiam illis ſanctis diebus, non obſtante præcepto diuino de non pugnando in ſabbatho, ſeipſos defendere; propterea quòd ratio naturalis dictabat vim vi eſſe repellendam. Ad confirmationem reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd quanuis verum ſit, quòd ſemper homo perit ſua culpa, dantur tamen aliqui caſus, in quibus tenemur pro ſalute ſpirituali proximi mortem ſubire, illi, ſcilicet, qui tam graues ſunt, vt in illis conſtitutus vehementer egeat, ex natura rei, alterius ope. Vt quando, Verbi gratia, conſtantia illorum Martyrum, de quibus fit mentio in hiſtoria Sebaſtiani, vi tormentorum vacillabat, minabaturque ruinam; & ſimiliter quando in perſequutione fidei intelligit aliquis valde probabiliter, quod ſua morte alij fideles fortiores erunt ad defendendam fidem, tunc ille tenebitur optare mortem pro ſalute ſpirituali aliorum. Et idem dicendum eſt de tempore peſtis, quòd quilibet ſacerdos tunc tenetur audire confeſſiones, etiam cum periculo contagionis, quando proprij curati non adſunt. At vero in caſu argumenti ſimilis caſus non eſt, vt conſtat ex dictis. ¶ Ad tertium argumentum Ad 3. arg. reſpondetur, diſtinguendo maiorem. Nam quando dicitur, quod pro ſalute ſpirituali proximi obligantur homines vitam corporalem ponere, ſi proximus ex infirmitate, vel ignorantia in peccatum labatur, hæc propoſitio poteſt efficere duplicem ſenſum. Vnus eſt vniuerſalis, ſcilicet, quod ſemper, & in omni euentu tenetur homo vitam corporalem propriam pro ſpirituali proximi dare, ſiue ipſa vita corporalis ſit medium per ſe ordinatum ad ſpiritualem, ſiue non. Et hic ſenſus eſt falſus, nec à nobis poſitus in materia de correptione fraterna. Alter ſenſus eſt, quòd tunc tenetur

tur homo vitam corporalem ponere pro ſpirituali proximi, quando vita corporalis fuerit medium neceſſarium, & per ſe ordinatum ad ſpiritualem. Et hic ſenſus eſt verus, à nobiſque propoſitus & probatus in eo loco. Si enim ciuitas, vel perſona aliqua vincibili quadam ignorantia laborat, quam ego ſolus poſſum tollere, ordine charitatis teneor cum periculo vitæ veritatem detegere. Et tempore peſtis tenetur prælatus etiam cum manifeſto mortis periculo ſuo populo adſiſtere; quia hæc ſunt media per ſe ordinata ad vitam ſpiritualem. Nunquam autem poteſt contingere, quòd quando vnus alterum aggreditur, ſiue ex malitia, ſiue ex ignorantia, ſiue ex infirmitate id faciat, vita eius, qui inuaditur ſit medium per ſe ordinatum ad ſalutem ſpiritualem aggreſſoris: Et ſic nunquam tenetur perpeti mortem, ne aggreſſorem occidat. ¶ Ad vltimum argumentum ex ijs, quæ dicenda erunt circa tertiam concluſionem D. Thomæ patebit ſolutio.

Ad vltimum argumentum.

Suppoſito iam, quòd eſt licitum occidere aggreſſorem in propriam defenſionem vim vi repellendo, eſt difficultas, vtrùm teneamur id facere, vel potius poſſimus perpeti mortem, ne inuaſorem interficiamus: Et quidem, quòd nõ ſit licitum perpeti mortem colligi poteſt ex D. Thoma in hoc articulo, qui dicit, teneri nos potiùs conſulere vitæ propriæ, quam alienæ. Et ratione ſic argumẽtor: Ordine charitatis plus ſe quiſque diligere tenetur, quam alterum, vel ſaltem tenetur non diligere alterum pluſquam ſe; cum mandatum Dei ſit, vt proximos, ſicut nos ipſos diligamus: ſed qui patitur mortem, ne alterum interficiat, diligit proximum pluſquam ſe: ergo peccat. In contrarium tamen eſt: Nam, ſi poteſt homo propriam vitam corporalem periculo exponere pro corporali amic. Vt diximus in primo Tomo quæſtione. 26. articulo. 4. à fortiori poterit perpeti mortem, ne aggreſſor deſcendat in infernum: vt autem quid in hac re ſit tenendum paucis explicemus, Dico primò, quòd poteſt contingere caſus, in quo inuaſus teneatur non ſe defendere, ſi aliter, quam aggreſſorem interficiendo, propriam vitam tueri non poteſt: tunc, ſcilicet, quando aggreſſor eſt Rex reipublicæ valde neceſſarius: Et hoc non propter ipſum Regem, ſed propter bonum commune, quod ex eius vita reſultat, quod ex ordine charitatis anteferendum eſt bono priuato. Dico ſecundo poſſe etiam contingere caſum, in quo inuaſus teneatur ſe defendere, etiam cum occiſione aggreſſoris; tunc, ſcilicet, quando inuaſus eſt perſona rei publicæ valde neceſſaria, propter eandem rationem. Dico tertio in alijs caſibus liberũ eſſe vnicuique, vel defendere propriam vitam, vel cedere iuri ſuo: perfectio enim virtutis eſt, ponere vitam pro amico, atque adeò pro inimico, vt ſalutem æternam conſequatur. Et ad D. Thomam reſpondeo, quòd quando aliquis patitur mortem, ne aggreſſorem interficiat, non ponit vitam ſuam pro vita corporali alterius, ſed, vel pro bono ſpirituali, vel pro bono virtutis, quod ex ordine charitatis præferendum eſt vitæ. Ad rationem reſpondetur primò, quòd ordo charitatis, quo homo tenetur non plus proximum, quam ſeipſum diligere, attendendus eſt ſecundum vitam ſpiritualem, cuius ideò detrimentum pati non debet pro toto orbe. Quantum autem ad temporalia non eſt ille ordo neceſſarius, cùm temporalia non per ſe, ſed tanquam media pertineant ad perfectam felicitatem. Vel ſecundo reſpondetur, negando, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, diligit proximum pluſquam ſe. Et ratio eſt: Quia, vt docet D. Thom. ſecunda ſecundæ quæſtio. 26. articulo 4. tunc dicitur homo ſimpliciter ſe diligere, quando diligit ſe ſecundum virtutem. Et certum eſt, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, eiuſque animam detrudat in infernum, maximè diligit ſe ſecundum virtutem, cum pro bono virtutis propriam vitam exponat.

Dubium.

Argumentum.

1. dictum.

2. dictum.

3. Dictum.

Ad argumentum.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an pro bonis temporalibus defendendis licitum ſit latronem interficere? Eſtque ſermo, quando aliter bona tueri non poſſumus. Et pro parte negatiua argumentor primo ex D. Auguſtino, qui libro primo de libero arbitrio. capitulo 5. dicit: Quomodo apud diuinam prouidentiam à peccato liberi erunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet humana cæde polluti ſunt? Pro hoc etiam facit illud Exodi capitulo. 22. Si effringens fur domum, ſiue ſuffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percuſſor non erit reus ſanguinis. Quod ſi orto ſole hoc fecerit homicidium perpetrauit, & ipſe morietur. Supra quæ verba dicit D. Auguſtinus, & refertur in capitulo ſuperfodiens. de homicidio. Propterea eſt licitum furem nocturnum in fragranti delicto morte opprimere, nõ autem orto iam ſole, quòd noctu diſcerni nequit, venerit ne ad furtum faciendum, an

Dubium.

Argumentum ex teſtimonio Auguſtini.

an ad homicidium, ſicuti luce ſolis deprehendi poteſt. Quibus verbis ſignificatur, ſolum metu mortis licere furem occidere, & non metu amiſſionis bonorum. ¶ Et ratione ſic argumentor: Homo tenetur plus prouidere alienæ vitæ, quam proprijs rebus: tenetur enim præponere vitam proximi omnibus ſuis rebus exterioribus, vt docet D. Thom. ſecunda ſecundæ quæſtio. 26. Ex quo habuit ortũ dictum illud, qui poteſt & nõ paſcit fame moriẽtẽ homicida eſt: ergo qui pro cõſeruandis rebus exterioribus occidit proximum, facit cõtra charitatẽ, atq; ex conſequenti peccat.

Argumentum extratione.

Referũtur diuerſæ ſententiæ de difficultate propoſita.

In hac difficultate explicanda non omnes eodem modo loquuntur. Quidam enim dicunt, quòd quando accidit, quòd inuaſor nititur res meas auferre, quas ego, etiam ſi auferantur, per viam iudicis recuperare poſſum, non eſt licitum, defendendo res, occidere raptorem. At verò ſi non poſſum per viam iudicis res meas recuperare, ſi auferuntur, licitum erit tunc defendendo res raptorem interficere. Nec huius dicti aliam rationem aſsignant; niſi, quòd defenſio rerum eſt licita, iuſque ciuile hoc concedit, vt patet ex lege furem. ff. ad legem Corneliam. de ſicarijs. Alij dicunt, quòd licet impune occidere furem pro ſaluandis rebus quantum ad forum ciuile, ſed in foro conſcientiæ non licet. Hanc ſententiam tenet Panormitanus in capitu. de homicidio. loquendo de laicis. Nam de clericis affirmat in capitu. ſuſcepimus. eodem titulo. & in capitu. olim el 1. de reſtitutione ſpoliatorum. quod licet clericis res defendere cum baculo, vel gladio, non tamen ad ſæua procedere, id eſt, occiſionem, etiam ſi res aliter ſaluari non poſsint: ſed potiùs debet ſuſtinere rerum iacturam. Et in cap. 2. eodem titulo. in verbo. ſe & ſua defendendo ſeu liberando, dicitur, nullo modo licere clericis occidere aliquem defendendo ſua, ſed ſe & ſua. Alij autem vniuerſaliter dicunt, quòd quando aliquis res ſuas defendere non poteſt, quin ex defenſione ſequatur occiſio inuaſoris, licitè poteſt detendendo res, illum occidere. Hanc ſententiam tenet Caietanus in hoc articulo, quæ proculdubio eſt vera, atq; tenenda. Et probatur primò ratione D. Thomæ in hoc articu. Quæ talis eſt: In eo, qui bona ſua defendens alterũ occidit, duos effectus eſt conſiderare, ſcilicet, bonorum propriorum conſeruationẽ, & alienæ vitæ exitium: quorum primus eſt intentus, & poſterior accidentarius: ſed ille effectus primò intentus, à quo actio ſpeciem ſortitur, nullam habet rationem mali, cũ vnuſquiſq; habeat ius res ſuas defendendi: ergo licitum eſt vnicuique res ſuas defendere; etiam ſi ex hoc accidentariò ſequatur alterius mors. Et confirmatur: Bona externa ſunt media neceſſaria ad ſuſtentationem vitæ, ſtatus, & honoris: ergo ſicut pro defenſione vitæ eſt licitum occidere aggreſſorem: ità etiam pro defenſione bonorum externorum. Secundo, hoc ipſum probatur ratione Caietani: Cuilibet imminet cura rerum ſuarum in ordine præcipuè ad virtutem, & vitæ conſeruationem: vitæ autem alterius non imminet cura, niſi in caſu neceſsitatis: ſed cuilibet tenetur plus habere prouidentiam eorum quorum curam ſibi imminet ſimpliciter, & abſolutè, quàm eorum, quorum cura non ſibi imminet, niſi in caſu: ergo plus tenetur diligere bona ſua, quæ ſunt adminicula propriæ vitæ atque virtutum, & quorum cura ſibi imminet, quàm vitam proximi extra caſum neceſsitatis Sed quando latro inuadit me, vt bona mea ſubripiat, non eſt in caſu neceſsitatis, ſed in caſu ſummæ iniquitatis, cum ipſe ſponte ſua in eo periculo ſe conſtituat inferendo iniuriam, quam ego euadere non poſſum, niſi ipſum interficiendo: ergo non teneor tunc plus diligere vitam proximi, quã bona mea, atque ex conſequenti in bonorum meorum defenſionem potero illum occidere. Si quis autem quærat, quandiu duret tempus, quo poteſt homo cum morte latronis ſuas res defendere, an ſcilicet, tunc tantum, quando furem non arripuit, vel potius etiam ſit licitum dum rebus onuſtus fugit, eum armis inſequi, & ſi aliter deprehendi non poteſt iacto telo ſternere? reſpondeo, toto illo tempore fragrantis delicti, licitum eſſe vim vi repellere, quod durat etiam dum fugit. Poſtquam autem aliquo ſe recepit iam non erit licitum vi aggredi, ſed ſolum detinere, quoadusque iudex eum capiat; quia iam ceſſauit vis: & ſic non eſt licita defenſio per violentiam. Quãdo autem dicimus, quòd pro defenſione rerum eſt licitum latrõnem interficere, eſt intelligendum, dummodo bona alicuius ſint momenti. Nam pro re vili, nempe, pro valore duorum, vel trium ducatorum, ſicut vitam periculo exponere delictum eſſet; ita & alium occidere. Nam, quamuis quiſque ſe ſuaque tuendi ius habeat, conferendum tamen eſt ſecundum iudicium viri prudentis damnum, quod ſibi cauet cum nocumento, quod infert, licet ſemper ſit iudicanda melior conditio poſſi-

Sententia Caietani vera.

Ad argumentum de ſumptum ex teſtimonio Auguſtini.

ſidentis. ¶ Et ad primum argumẽtum, quòd conſtabat teſtimonijs D. Auguſtini, reſpondetur, vel quòd forſan D. Auguſtinus fuit illius ſententiæ, quod exiſtimauerit ob ſola bona temporalia non eſſe licitum latronem interficere, vel melius, quòd loquitur, vt optimus philoſophus moralis, decens ea, quæ vt in plurimum contingunt. Vix enim accidere poteſt caſus, in quo bona temporalia à latrone diurno citra eius mortem eripi non poſsint. Et quando hoc eſt, nunquam eſt licitum illum interficere, vt conſtat ex lege furem. ff. ad legem Corneliam, de ſicariis. Vbi dicitur: furem nocturnum ſiquis occiderit, impune feret, ſi parcere ei ſine ſuo periculo non potuit. Parcere, ſcilicet, liberando res ſuas. Et in lege. ſed & ſi. ff. ad legem Aquiliam. Si quis enim cùm furem apprehendere poſſet, maluit occidere, iniuriam feciſſe videtur. Idemque habetur in capitulo interfeciſti. de homicidio. Et ratio eſt manifeſta: Nam, ſi in defenſionem propriæ vitæ non eſt licitum aggreſſorem occidere, niſi cum moderamine inculpatæ tutelæ, hoc eſt, quando aliter vitam liberare non poſſumus, à fortiori id erit dicendum de defenſione bonorum. Ex quo multi Iuriſconſulti inferunt, quòd etiam, quando eſt ſpes recuperandi via iuridica furtum, non licet furem occidere. Et quidem ſi ſpes ſit certiſſima, quòd facili negotio recuperabitur, verum apparet. Tamen, ſi res eſt dubia, liberum erit domino, ſuo iure vti. Quare in illo capitulo interfeciſti, iam citato, ſubditur; Si ſine odij meditatione te tuaque liberando, huiuſmodi Diaboli membra interfeciſti, ſi ieiunare volueris, bonum eſt tibi. Quaſi dicat, non teneris.

Ad arg. ex ratione.

¶ Ad rationem reſpondetur, quòd cum maiori dilectione proximi, quàm rerum, ſtare poteſt, quod actum tutelæ rerum exerceam, cum diſcrimine vitæ proximi. Nam, cum illa maior dilectio proximi non obliget, niſi in caſu neceſsitatis; & hæc tutela rerum oriatur ex cura particulari, quam illarum habeo, ſit, vt in caſu, quo vita proximi non eſt in neceſſitate, poſſim rebus conſulere, etiam cum illius periculo. Itaque, ſicut ſtat me plus diligere ſalutem animæ proximi, quàm meam corporalem, & tamen de ſalute proximi nunquam cogitare, nec illam in particulari amare, de corporali autẽ vita mea cogitare ſæpe illamque in particulari diligere, propter iniunctam mihi iſtius curam, & non illius: ita etiam ſtat, quòd plus ego tenear diligere vitam proximi, quàm res meas, & tamen de illa nunquam in ſpeciali habere curam, niſi in caſu neceſſitatis; de iſtis autem, quàm maximè propter iniunctam mihi curam mearum rerum, & non vitæ alterius. Et ſic falſum eſt, quòd tenetur homo plus prouidere alienæ vitæ, quã proprijs rebus, quod fuit poſitum in antecedenti. Quanuis ſit verum, quòd tenetur plus diligere alienam vitam, quàm res ſuas in caſu neceſſitatis ad modum iam explicatum. ¶ Ex dictis in hoc dubio poſ-

Corollariũ

ſumus colligere, quid dicendum ſit ad alterius explicationem: nempe, an liceat mulieri repellendo violentiam ſtupri, adulterij, ſodomiæ, vel aliquid huiuſmodi aggreſſorem occidere, quando aliter euadere non poteſt. Si enim hoc eſt licitum pro defenſione bonorum temporalium (vt modo dicebam) à fortiori etiam licebit pro tuenda propriorum membrorum integritate, & tantò plus quantò vis hæc magis æſtimatis rebus infertur, maiuſque periculum conſenſus ex hoc imminet, qui virtutis bono contrariatur. Vnde Tullius pro Milone, laudabiliter commemorat militem adoleſcentem, qui ne turpiter pateretur à tribuno militari propinquo Caij Marij, ipſum interfecit. Verum tamen eſt, quòd ſi talis mulier nolit aggreſſorem occidere, ſed quantum poteſt, ne ſtuprum patiatur ſe tuetur, peccatoque mente renititur multò maioris virtutis opus efficiet, ſicut, & qui inuaſus ne alterum occidat permittit ſe interfici. Quæ enim in vita patitur, virginitatem non amittit: nec, vt D. Lucia dicebat: coinquinatur corpus, niſi de conſenſu mentis, quòd & D. Auguſtinus multis probat lib. 1. de Ciuitate capit. 18.

Aliud dubium.

¶ Sed eſt aliud dubium, vtrum pro defenſione honoris licitum ſit proximum interficere? Et, vt clarius procedamus, ſit caſus, quòd vir nobilis & illuſtris vidit inimicum gladio appropinquantem ad ſe interficiendum; & quod fugiendo poteſt vitam liberare, quod ſine magno ſuo dedecore efficere non poteſt. Eſt difficultas, an teneatur tunc cum infamia fugere, ne propriam, vel hoſtis vitam mortis periculo exponat, vel potius poſſit aggreſſorem occidere in ſuam defenſionem, ne fugiens honorem amittat? Et quidem, quòd teneatur fugere, proba-

Argumentum.

tur. Tunc occiſio aggreſſoris dicitur facta cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando aliter vitam tueri non poſſumus: ſed in caſu, de quo loquimur, nobilis ille & illuſtris vir aliter, quàm occidendo ini-

inimicum potest propriam vitam tueri, scilicet fugiendo: ergo tenetur fugere, ne occidat.

Conclu. Hoc tamen non obstante dico, quòd non tenetur fugere, sed poterit inimicum occidere in proprij honoris defensionem. Probatur: Tunc dicitur defensio fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando citra detrimentũ, quod sit alicuius momenti, relinqui non potest: sed talis est illa, quæ fit ne honor amittatur: ergo est dicenda moderata, atque ex consequenti licita. Et cõfirmatur: In defensionẽ bonorum licitum est aggressorem occidere, vt cõstat ex dictis: ergo & in defensionem honoris. Patet consequentia: Nã honor quid præstantius est bonis tẽporalibus, iuxta illud: Melius est bonũ nomẽ, quã diuitiæ multæ. Ex hoc infertur primò, quòd in casu, de quo loquimur, tã clerici, quã monachi obligati erunt fugere: istarũ enim personarũ honor nõ in armis, sed in patientia cõsistit. Infero secundo quòd similiter homo plebeius nõ poterit alium occidere, ne ipse fugiat: Non enim est fuga homini plebeio adeo ignominiosa, vt pro illa vitanda possit proximum interficere. Infero tertio, quòd si quis aggrederetur alterum, vt leui eum fuste percuteret, licitè posset talis in propriam defensionem aggressorẽ occidere. Est enim hæc iniuria adeo grauis, maximè apud Hispanos, vt pro illa vitanda, si alia non restat via, aggressorem occidere sit valde licitum. Et si quis obijciat, quòd ex hoc sequi videtur licere prouocato in duellum exire, siquidem sine honoris iactura aliud facere nõ potest, respondeo, negando sequelam. Tum, quia qui prouocatus exit in duellum nõ repellit vim vi, sed potius cooperatur iniquitati, qua alter ipsum prouocat. Tum etiam, quia priuata autoritate exire in duellum non est vitus. Et sic nec qui id nõ facit aliquem honorem amittit, qui præmium est virtutis. Et hæc dicta sint de eo quod est licitum facere in propriam defensionem aggressorem interficiendo.

Sed restat nunc alia duo dubia explicare, quæ nõ de inuasoris interfectione, sed de innocẽtis morte in propriæ vitæ defensionem facta, loquũtur. Primum est, vtrùm fugiens equo inuasorem iniustum, possit licitè proterere, sicq; occidere puerum in via iacentẽ, videns se aliter euadere non posse. Et eadem difficultas est de eo, qui alium impellit in flumen, vel præcipitium, vt ipse mortem euadat. Secundum: vtrùm prægnans, vel in partu periclitans, ad seruandam vitam suam in casu, quo aliter eam seruare non potest, licitè possit sumere medicinam, vel aliquid facere, idque per alium procurare, vnde abortus & mors fœtus iam animati certissime sequatur? Et vtrùm similiter, medicus, vel obstetrix id facere possit? Ad quorum primum deuenientes, pro breui illius resolutione dico primo, quòd actu de se directo ad mortem alterius, etiam si non ex intentione id faciat, nullus scienter potest, vel iacentem in via proterere, vel aliquem in flumen, aut in præcipitium impellere, vt ipse mortem euadat. Probatur: Puer iacens in via, vel alius, qui in præcipitium est impellendus, non est aliquo modo inuasor iniustus, vt suppono, & est iustus possessor vitæ, atque loci, in quo est, cum inde commode recedere non possit, vt alius fugiat: ergo iniustè alius scienter actu directo in mortem illius, aut proterendo, aut impellendo eum occideret, vt ipse mortem euaderet. Probo consequentiam: Nam iustus possessor vitæ nullo modo potest scienter ab alio occidi actu directo in mortem eius, quacunque ex causa, & quomodocunque priuata autoritate fiat, nisi in defensionem ab iniusto inuasore, vt ex supradictis patet. Et confirmatur: Non est licitum alicui rapere panem, vel tabulam in naufragio à iustè possidente in extrema necessitate vtriusq;, vt seipsum à morte liberet, quia, vt dicit Paulus ad Rom. 3. Nõ sunt facienda mala, vt inde eueniant bona: ergo nec etiam est licitum, vel mittere alterum in præcipitiũ, vel iacentem in via proterere scienter, actu directo in mortem alterius, vt ipse mortem euadat. Probo consequentiam: Nam æqua est vtriusque ratio. Dico secundo, quòd actu indirecto in mortem alterius, directo autem ad euasionem mortis propriæ bene potest quis aut iacentem in via proterere, aut alterum in flumen, aut in præcipitium impellere. Vt si, verbi gratia, aut paululũ diuertit, aut per saltum equi probabiliter credit vtriusq; saluare vitam, quãuis res ad votum nõ succedat. Ita tenet Syluester verb. homicidiũ. 2. q. 26. Et probatur: Talis occisio nõ est volũtaria: ergo nec peccatũ. Cõsequẽtia tenet, ex dicto celebri Augustini: Peccatũ intentum, est peccatũ in quantũ voluntarium. Et antecedẽs probatur: Illa occisio solũ est voluntaria in sua causa, sed illam non tenetur homo vitare, cum vnusquisque habeat ius propriam vitam saluandi: ergo non est voluntaria. Probo consequentiam: Nam, vt dicit D. Tho. 1. 2. quæstione. 6. articulo 3. & quæstione. 73. articulo. 8. quod non tenemur vitare, nulla ratione potest esse nobis voluntarium ad culpam. Itaque, quemadmodum

Duo dubia dissoluẽda proponũtur

Explicatio prioris dubiæ.

modum in bello iuſto innocentes non dire ctè, ſed & indirectè, & per accidens eſt lici tum occidere: ita etiam & in propoſito. Et hoc quantum attinet ad primum dubium.

Explicatio dubij poſte rioris.

¶ Ad ſecundum quanuis Sylueſt. verbo, me dicus. q. 4. ex ſententia Ioannis de Neapoli indiſtinctè dicat, quòd nec prægnans ad pro priam vitam ſeruandam poteſt licitè ſu mere medicinam, vnde aborſus & mors fœ tus iam animati certiſsime ſequatur; nec me dicus, nec obſtetrix illam præbere; & quan uis alij dicant, quòd ipſa mulier poteſt qui dem talem medicinam ſumere, medicus autem & obſtetrix non poſſunt illam con ferre: ego ad propoſitam difficultatem ſub diſtinctione reſpondendum exiſtimo. Di ſtinctio autem eſt: Nam, vel illa medicina, vel opera, vel induſtria, quæ adhibetur eſt de ſe directè immediatè, & principaliter collatiua ſanitatis, vt ſanguinis minutio, bal neum, pharmacum purgatiuum humorum, emplaſtrum mitigatiuum doloris, & alia hu iuſmodi. Aut verò ex natura ſua directè & principaliter non eſt collatiua ſanitatis, ſed vel mortifera, vel ad mortem ſeu aborſum ordinata, vt venenum, dilaceratio, percuſ ſio, &c. Quo ſuppoſito dico primò, quòd primi generis medicamentis licitum eſt ip ſi mulieri, vel per ſe, vel per alios vti. Atq; etiam medici, & obſtetrices poterunt talia medicamenta applicare, quanuis per acci dens ex illis aborſus ſeu mors fœtus ſequa tur. Probatur: Talia medicamenta ex ſua na tura directè, & immediatè ſunt ſalutifera, ad ſalutemq; ordinata, quanuis per accidens, atq; indirectè ſint mortifera, morſq; fœtus ex illis ſequatur: ergo licitum erit ea mulie ri modo prædicto periclitanti applicare ex intentione illam à morte liberandi. Probo conſequentiam: Nam vt dicit D. Thom. in hoc articulo, actiones humanæ ex eo, quod per ſe eſt in intentione operantis, ſpeciem ſumunt, & non ex eo, quod ſequitur per ac cidens. Et confirmatur: Mulier potiùs ius ha bet ad poſſeſsionem ſuæ vitæ tuendam, etiã cum periculo fœtus, quam ipſe fœtus ad ſuã cum periculo matris, cum vita fœtus ex vita matris, & non è contra vita matris ex fœtus vita dependeat: ergo licitum erit per media conuenientia matris vitam curare etiam cũ periculo fœtus. Pro hoc etiam facit ratio, quam dubio præcedenti adduximus, ad pro bandum eſſe licitum puerum in via iacen tem indirectè interficere, vt equo fugiens mortem euadat; æqua enim eſt vtriuſq; ratio. Dico ſecundò, quòd ſecundi generis me dicamentis, nec ipſi mulieri, nec medico, nec obſtetrici aut alteri cuicunque licitum erit vti cum certo periculo fœtus, etiam ex intentione matrem à morte præſeruandi. Et ratio eſt: Nam huiuſmodi homicidij me dium, ex cauſa quacunque, & quomodo cunque, autoritate priuata fiat, eſt illicitum, niſi in defenſionem ab iniuſto inuaſore, vt ex dictis patet. Certum eſt autem, quòd fœ tus in matris vtero exiſtens nulla ratione poteſt vitæ matris dici iniuſtus inuaſor. Et ſi in hoc caſu loquitur Syluester, verbo, me dicus. quæſt. 4. ex mente Ioannis de Neapo li eius ſententia eſt vera. Pro qua etiam fa cit D. Ambroſius relatus in capit. denique. 14. quæſtione. 5. qui inquit: Si alteri ſub ueniri non poteſt, niſi alter lædatur, com modius eſt neutrum iuuare. Et hæc dicta ſint de ſecunda concluſione D. Tho.

Dubium graue circa tertiam concluſio. D. Thom.

¶ Circa tertiã in qua dicit, quòd occidere aliquem ex intentione in propriam defen ſionem, ſolum eſt licitum ei, qui vtitur pu blica autoritate, eſt grauis quæſtio de ani mo, & intentione, quo eſt licitum inuaſo rem iniuſtum occidere, vtrùm, ſcilicet li ceat, ſuam vitam defendenti, velle ex inten tione directè occidere aggreſſorem ob præ dictum finem ſuæ defenſionis, collum eius, aut pectus gladio, ſiue certa ſagitta, vel glo bulo ignito transfigendo? Quod eſt quære re, an ſit licitum hanc aggreſſoris occiſio nem ex intentione, & certo propoſito eli gere, vt medium neceſſarium ad propriæ vi tæ conſeruationem? Sicut medicus ex in tentione, & certo propoſito elegit venæ ſe ctionem, vel medicinæ ſumptionem ad ſa lutem infirmi conſequendam. Et ſicut mi les in bello, & iudex, ſeu miniſter iuſti tiæ ex propoſito, & intentione directè ele git occidere hoſtem reipublicæ, vel male factores ad ipſius reipublicæ commodum, & vtilitatem. In qua re duplex eſt opi nio Doctorum: Vna, quæ aſſerit ità eſſe li citum priuato homini ex intentione, & ele ctione occidere iniuſtum ſuæ vitæ inuaſo rem, cum debito moderamine; ſicut eſt licitum iudici, exequutorique iuſtitiæ, aut militi in bello ex intentione pro ſua ſi mul, & boni communis reipublicæque de fenſione idem facere. Itaque ſecundum iſtam opinionem licitum eſt vnicuique ex intentione, & directè velle occidere ag greſſorem, tanquam medium neceſſarium ad propriæ vitæ conſeruationem. Hanc ſententiam tenet Alexander Alenſ. 3. part. quæſt. 34. membr. 2. artic. 11. §. 2. in reſpon ſione ad ſecundum, & quartum argumen tum. Nauarro in Manuali capit. 15. nu mero. 2. Syluester, verbo, homicidium. pri mo. quæſt. 5. & Soto lib. 5. de iuſtitia. quæſt.

Duplex eſt opinio de hac re 1. Sententi

1. art. 8. Licet verbis videatur sentire cum D. Thoma, qui contrarium dicit, in. 3. conclusione huius articuli. Et probari potest hæc sententia aliquibus argumentis. Primò sic: Ad efficacem volitionem finis semper sequitur necessario eius medij electio, quod ad talis finis consequutionem iudicatur necessarium, vt dicit Aristot. 7. Ethic. cap. 3. Ex quo fit, quòd, si volitio finis est licita, volitio etiam medij sit licita, atque honesta: sed in casu, de quo loquimur defensio, atque conseruatio propriæ vitæ est efficaciter volita, iudicaturque vt medium necessarium ad illam occisio inuasoris, vel gladio, vel sagitta, vel globo ignito facta, vt supponimus: ergo poterit hic ex intẽtione, & directè eligi tanquam medium necessarium ad vitæ conseruationem. ¶Secundò: Quandocunque aliquis seipsum defendit, vim vi repellendo, non solum potest ex intentione velle, aut eligere caute ictus inuasoris recipere, sed etiam ipsum repercutere, si id fuerit necessarium, vt omnes Doctores concedũt: sed hæc violẽtiæ repulsio atq; percussio est aggressoris occisio certa, vt supponimus: ergo etiam erit licitum illam ex proposito, & intentione eligere, tanquam medium necessarium ad vitæ conseruationem. ¶Tertiò: Quia ex fine sumitur necessitas medij ad illum, eodem præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiam medium ad illum: sed in casu, de quo loquimur, finis, scilicet, propriæ vitæ conseruatio, atque defensio, est necessarius necessitate præcepti; quilibet enim tenetur suæ vitæ consulere mortemque vitare; ad quod occisio inuasoris est medium cognitum necessarium, vt suppono; cùm alia via ad finis consequutionem perueniri non possit: ergo saltem quando fuerit in præcepto propriæ vitæ conseruatio, erit similiter in præcepto aggressorem occidere. Atque ex consequenti, tunc erit licitum directè & ex intentione id eligere. ¶Quartò: Ex duobus malis etiam culpæ minus est eligendum, vt constat ex cap. duo mala. & ex cap. nerui. 13. distinct. Ex quo fit, vt ad vitandam mortem licita sit, & abscissio brachij, & acceptio rei alienæ, quarum quælibet aliàs seorsum prohibita est: quia tunc minor prohibitio cedit maiori: sed maius malum culpæ est esse causam etiam omissiuam mortis suæ, quam alterius; sicut & grauius est seipsum, quàm alterum occidere; ex ordine enim charitatis magis tenetur homo suæ vitæ consulere, suamque mortem vitare, quàm alienam: ergo pro conseruatione vitæ, aut pro propria morte vitanda eligenda erit etiam ex intentione mors, vel occisio inuasoris.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

4. Argum.

¶Alia sententia est, quæ affirmat, nulli ex intentione esse licitum, quemquam, etiam inuasorem, priuata autoritate interficere; sed solum id licere publicæ autoritati, hoc est, habenti curam reipublicæ, vel eius executori. Hanc tenet D. Thomas in hoc articulo, & Abulens. super 5. caput Matth. quæstione. 199. & fere omnes Thomistæ. Quanuis non omnes eodem modo explicent, quid sit secundum hanc opinionem occidere ex intentione. Soto lib. 5. de iustitia, quæstione. 1. artic. 8. dicit, quòd occidere ex intentione est alterum aggredi ipsum præueniendo, vel ad vindicandam præteritam iniuriam, vel ad cauendam futuram. Et hoc solum dicit esse licitum habenti publicam autoritatem, ad sui & reipublicæ defensionem; vt militi in bello, & executori iustitiæ contra homines reipublicæ pestilentes. Occidere autem non ex intentione esse censet, quotiescunque aliquis inuaditur, ac se defendens cum moderamine inculpatæ tutelæ aggressorem quomodocunque occidit. Quod dicit esse licitum cuicunque priuatæ personæ, etiam ipsam occisionem volendo, & eligendo, vt medium necessarium ad finem conseruationis propriæ vitæ. Sicque dicit esse intelligendum D. Thom. in hoc articulo. Sed proculdubio hæc sententia re non differt à prima opinione, nec aliqua ex parte attingit mentem autoris; quod ex verbis ipsius clarè patebit intuenti. Dicit enim, quòd ex actu hominis se defendentis duplex effectus sequi potest. Vnus, qui est conseruatio propriæ vitæ. Et ex hoc effectu specificatur actus defensionis: estque licitus, si fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ. Alius effectus est, occisio hominis inuadentis. Et quia hominem occidere non licet, nisi publica autoritate, ob bonum commune; ideò illicitũ est, quòd homo intendat hominem occidere, vt se defendat, & propriam vitam seruet. Sed hoc solum licet ei, qui habet curam boni communis, & publicam autoritatem; qui intendens hominẽ occidere ad sui defensionem, hoc refert ad publicum bonum, vt est iudex, iustitiæque minister pugnans contra latrones, & miles pro republica contra hostes pugnans in bello. Quanuis & isti peccent, si priuata libidine moueantur. Hæc D. Thom. Quibus verbis apertè significat, quòd tunc solum inuasus licitè ex intentione occidit inuasorẽ, quãdo autoritate publica id facit. Nam, si sit priuata persona, & ex intentione

2. Sent.

Modus [illegible] cendi S.

tione interficiat aggreſſorem, proculdubio peccabit. Et ſic nulla ratione poteſt expoſitio Soti quadrare literæ,& menti D. Tho. Præterquàm, quòd illa nominum interpretatio,qua dicit idem eſſe, occidere ex intentione,quod occidere aggrediendo;& occidere non ex intentione, quod occidere,dúquis prius inuaſus eſt;aliena eſt ab omni recto ordine interpretandi,nec D.Tho.illam vnquam commentus eſt, quando etiam dixit autor,inuaſum licitè occidere non ex intentione inuaſorem pro ſuæ vitæ defenſione,nunquam affirmauit licere ſibi occiſionem illam velle, vel eligere,vt medium ad vitæ conſeruationem, ſed vt effectum per accidens ſubſequutum ex actu defenſionis; nec tale vocabulum medij, ſed effectus eſt apud illum,vt ex dictis patet. Quocirca hac Soti interpretatione omiſſa, Victoria in relectione de homicidio.num.17.dicit, quòd occidere ex intentione eſt occidere ex certo propoſito occidendi,quare iudex intendit malefactorem vita priuare. Et hoc modo nulli priuato, licet etiam inuaſorem occidere, ſed ſolum publicam autoritatem ad id habenti.Præter intentionem autem occidere eſt non ſolum à caſu, & inuoluntariè, ſed propter alium finem, quem ſi occidens poſſet aliter conſequi nõ occideret. Et hoc modo ait Victoria; Licitum eſt cuiquam in ſui defenſionem iniuſtum inuaſorem occidere,quem interficere nollet,ſi aliter ſe defendere poſſet.Sed certè nec hæc ſententia ſatis explicat rem. Ex illa enim ſequeretur, licitum eſſe vnicuique inſidiantem ſuæ vitæ occidere, aut veneno,aut fraudibus, aut alijs modis ex electione,& propoſito illum interficiendi ad finem vitæ tuendæ, quando aliter vita ſaluari non poſſet; quod nos in ſuperioribus oſtẽdimus eſſe falſum. Quare hac etiam interpretatione omiſſa, Caietanus in hoc articulo, quem multi alij ſequuntur,dicit idem eſſe ex intẽtione,quod ex certo propoſito, & electione hominem occidere, id, ſcilicet, vt medium ad finem propriam vitam conſeruandi eligendo, directeque volendo. Et hac ratione dicit, nulli, niſi publicam autoritatem habenti, vt iudici, aut miniſtro iuſtitiæ, aut militi in bello eſt licitum aggreſſorem occidere. Erit tamen homini priuato licita iniuſti inuaſoris occiſio, tanquam effectus conſequens defenſionem. Et hoc dicit eſſe ſecundum Diuum Thomam inuaſorem occidere, non ex intentione, hoc eſt, non ex propoſito, vel electione ipſum interficiendi, etiam ad finem conſeruandi vitam, ſed vt eſt effectus per accidens, quanuis præuiſus conſequens ad vitæ defenſionem. Itaque, quemadmodum debilitatio infirmi non eſt directè, nec ex propoſito à medico intenta, vel electa, vt medium ad ſanitatem; ſed eſt ſolum effectus curationis, qui quanuis præuiſus ſequitur per accidens, ad actionem illius, eſtque omnino præter intentionem medici, quanuis indirectè volita: ita etiam & occiſio inuaſoris aliquo modo, & indirectè non vt medium, ad finem conſeruationis vitæ; ſed, vt effectus ex licita defenſione præter intentionem, ſiue per accidens conſequens quanuis præuiſus, cùm alicuius inuoluntarij admixtione debet eſſe volita, & ſic eſt licita, cùm tamen aliàs à priuata perſona ex intẽtione licitè fieri non poſſet. Et hæc eſt proculdubiò vera,& germana ſentẽtiæ D. Th. interpretatio.

Modus dicendi Vict.

Modus dicẽdi Caiet.

¶ Mihi ex his duabus opinionibus ea, quæ eſt D. Thom. ad mentem Caietani intellecta, probabilior, atque tutior videtur. Non obſtante,quòd dicerem defendenti ſe ab iniuſto inuaſore cum moderamine inculpatæ tutelæ, licitum eſſe illum ſcienter occidere, idque confuſe ità velle, ſicut Deus ſcit ſibi licitum eſſe, quomodocunque id licitum ſit, nec oportere in particulari ſcire,aut examinare, qua intentione id actualiter faciat. Itaque nulli priuatæ perſonæ eſt licitum ex intentione, hoc eſt, ex propoſito eligendo occiſionem, vt medium ad propriæ vitæ conſeruationem,eam que directè volendo aggreſſorem iniuſtum occidere, quanuis poſsit id indirectè velle tanquam effectum, ex ſua defenſione per accidens ſubſequutum, vel ſaltim ità in confuſo velle occidere, ſicut Deus ſcit ſibi licitum eſſe. Appello autem in præſenti, iniuſtum inuaſorem, eum, qui iniuſtus eſt ex parte cauſæ, quia, ſcilicet, me ſine iuſta cauſa occidere vult, quanuis non ſit iniuſtus ex parte ſua, vel quia eſt furioſus, vel amens; vel inuincibiliter putans ſe iuſtam cauſam habere me occidendi. Hunc enim etiam me defendendo, modo ſupra poſito licitè occidere poſſum. Et quidem, quòd hæc ſententia Diui Thomæ hoc modo intellecta ſit vera, atque tenenda, probatur multipliciter. Primò ſic: Ex intentione, ſiue propoſito, vel electione (quod idem eſt)occidere hominem, quantumcunque criminoſum,nociuũq; reipublicæ nulli priuata autoritate eſt licitum; quia hoc, vt diximus, naturali illo diuinoque præcepto; Non occides,prohibetur: ſed id ſolũ eſt licitum habenti curam reipublicæ, vel iuſtitiæ miniſterium: ergo nec etiam erit licitum

Sententia Autoris.

tum alicui priuata autoritate ex intentione; vel electione occidere aggressorem in propriam defensionem. Probo consequentiam: Nam magis tenetur homo ad reipublicæ, cuius pars est, quam ad propriæ vitæ conseruationem, cùm pro salute reipublicæ teneatur quilibet suam vitam corporalem exponere. Ad hanc rationem autores primæ opinionis respondent, concesso antecedenti, negando consequentiam. Dicunt enim, quòd pro suæ vitæ defensione quilibet inuasus, etiam si priuatus homo sit non priuata autoritate, sed publica, iure sibi naturali, atque diuino ad id concessa iniustum aggressorem occidit: sicque licite ex intentione id facit. Itaque, sicut iudex, vel iustitiæ executor ex officio est minister reipublicæ, vt ex iustitia possit licitè malefactores occidere: ita etiam quicunque ex concessione legis naturalis, & humanæ per legem diuinam approbatæ, vel saltem non reprobatæ, fit minister ipsius reipublicæ, vt in casu necessitatis, cum debito moderamine iniustum inuasorem occidere possit. Pro defensione autem reipublicæ nulli priuato est licitum quemquam ex intentione occidere, nisi aliquo modo autoritatem publicam ad id habeat à republica, vel ab habenti curam ipsius. Quia non priuati hominis, sed habentis aliquod ministerium publicum, est decernere, quando & quomodo, & per quos reipublicæ defensio & conseruatio facienda est. Hæc tamen solutio, quantum ad id, quod dicit, priuatos homines publica autoritate in casu necessitatis occidere aggressores, est omnino insufficiens; cum occidere autoritate legis id concedentis, nec sit, nec sonet idem, quod occidere autoritate publica, nisi fortè dicamus, quòd comedens cibos prohibitos in necessitate autoritate legis id concedentis, publica autoritate id faciat, quod est omnino absurdum. Secundò pro sententia Diui Thomæ sic argumentor: Non est licitum fornicari, mentiri, vel peierare ad finem conseruandi vitam, quando aliter seruari non potest, vt communiter dicunt Doctores: ergo nec etiam est licitum homini priuato ex intentione occidere aggressorem, vt propriam vitam conseruet. Probo consequentiam: Quia hæc omnia vno, & eodem iure sunt prohibita. Nec valet, si dicatur, quòd ideò fornicatio, vel periurium ad saluandam vitam, non est licitum, quia id medium à natura ad eum finem, nec est per se ordinatum, nec necessarium: occisio autem inuasoris sic. Nam ex eo, quòd aliquod medium non sit à natura ordinatum ad aliquem finem, non redditur illius electio illicita, quando alias id medium ad talem finem fuerit, vel necessarium, vel conducens, nec prohibitum. Vt est videre in marito ad salutem extremè coitu indigente; qui quidem poterit eo fine licitè ad suam vxorem accedere, quanuis id medium ad talem finem à natura non fuerit ordinatum. Et sic non ex ea parte, qua fornicatio, vel periurium non est medium per se ordinatum à natura ad vitæ defensionem, eius electio erit violanda, sed ex alia, nempe, quia id alias æquè, aut magis est prohibitum, quam permittere se occidere, vel mori. Nunc autem eadem ratio est in præfata consequentia; scilicet, quod eodem iure æquè, aut magis prohibetur hominis occisio ex intentione, priuata autoritate facta, quàm permittere se occidi ab aggressore. Et sic vel vtrumque negari, vel vtrumque concedi eadem ratione debebit. Tertiò: Qui non, nisi cum debito moderamine potest aliquid licitè velle, aut agere, is non dicitur id velle, nec verè per se directè, & ex intentione vult effectum inde subsequutum, vt dicitur in cap. si culpa tua. de iniuri. & damn. dat. Sed qui inuasus se defendens licitè occidit inuasorem, necessario id debet facere cum debito moderamine: ergo non ex intentione. Tandem hoc ipsum probatur autoritate Diui Augustin. in Epistola ad Publicolam, quæ est numero. 154. & refertur in cap. de occidendis. 23. quæstione. 5. Qui sic ait: De occidendis hominibus, ne ab alijs quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi fortè sit miles, aut publica functione teneatur, vt non per se hoc faciat, sed pro alijs, vel pro ciuitate, vbi ipse etiam est, accepta legitima potestate, si eius congruit personæ. Quæ verba intelligenda esse de eo, qui ex intentione alterum occidit affirmat D. Thom. hîc ad primum. Idem etiam affirmat in Epistol. ad Macedonium, quæ habetur in cap. cum homo. eadem causa, & quæstione. Et expressiùs, atque latiùs libr. 1. de libero arbitrio, capit. quinto.

¶ Et ad primum argumentum pro prima opinione factum respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Tum, quia, si ea aliquid valeret eadem ratione concluderetur, licitum esse cuiquam agere contra quemcunque iniustè calumniantem, vel insidiantem, aut machinantem mortem ipsius, illumque occidere. Itemque sequeretur, licitum esse fornicari ad conseruandam vitam; siquidem conseruatio vitæ potest esse efficaciter volita, iudica-

rique

rique vt medium ad illam neceſſarium for nicationem; quod tamen nos in ſuperioribus diximus eſſe falſum. Tum etiam; quia ex illo antecedenti ſolum colligitur, quòd eo modo debet homo neceſſariò velle illam occiſionem, quo iudicat eam ad finem efficaciter volitum neceſſariam. Stat autem, quòd cum hoc, quòd vere iudicat hominis occiſionē neceſſariā, vt mediū ad vitæ conſeruationē, ſimul etiā iudicet illā neceſſariā, vt effectū neceſſario, quāuis per accidēs cō ſequutū, ad defenſionē efficaciter volitā. Et cum ſimul etiam ſciat talem occiſionem ex intentione factam alias ſibi eſſe prohibitā, ac paulò ante dicebam, poterit etiam ſtare, quod eam nolit, vt medium, ſed ſolum, vt effectum ad actionem defenſionis propriæ per accidens ſubſequutum; & ſic quod de facto licitè illam velit per accidēs, volitione cum inuoluntario admixta; quia, ſcilicet, illam nollet, ſi ſe aliter defendere poſſet. Nō enim neceſsitatur voluntas velle aliquid ſub omnibus rationibus, quibus oſtenditur eſſe volendum: ſed poteſt ex ſua libertate velle ſub hac, & non ſub illa ratione ſibi oſtenſa. Poteſtque etiam diuidere, vbi intellectus componit. Et ſic falſum eſt, (vt videtur tacitè ſubſumi in minori) quòd ſolum iudicat homo illam occiſionem eſſe mediū neceſſarium ad vitæ defenſionem: ſed etiam & potiùs iudicat eſſe effectum illius: & ſub hac ratione per accidens cum admixtione inuoluntarij vult eam, vt dictum eſt. Et ſi quis loqui voluerit, ſuppoſito, quòd ſolum iudicet homo occiſionem aggreſſoris eſſe medium neceſſarium ad propriam defenſionem, nō admitto caſum. Nā repugnat hypotheſi, ſcilicet, q̄ inuaſus licitè occidat inuaſorē autoritate priuata, quod eſſe nō poteſt, ſi illū occidat ex intentione, vel illā occiſionē eligat, vt mediū ad defenſionē, quod idē eſt.

Ad 1. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, negando maiorem; quatenus dicit licitum eſſe ex intentione, velle etiam repercutere. Non enim hoc licet; ſicut nec velle occidere. Quanuis bene liceat velle vim vi repellere, & velle eludere ictus inuaſoris, & velle ſe defendere, percutiendo, & occidendo; ità, ſcilicet, vt occiſio, atq; percuſsio ſint effectus tantum defenſionis, defenſio autem ſit obiectum intentionis, vel electionis. Plurimùm enim refert, hoc, vel illo modo dicere, ſtando in rigore verborum. Falſa eſt etiā minor, qua dicitur vitæ defenſionem eſſe inuaſoris occiſionem, aut percuſsionem, cū differant hæc formaliter, & occiſio ſequatur ex defenſione per accidēs, tanquam effectus illius. Ex quo fit, vt etiam per accidēs cum admixtione inuoluntarij poſsit eſſe volita, vt diximus.

¶ Ad tertium argumentū reſpondetur primò, quidquid ſit de maiori propoſitione, negando minorem, quatenus in ea dicitur, inuaſoris occiſionem eſſe tunc medium ad defenſionem vitæ. Nam eſt etiā effectus illius, & vt talis, & non vt mediū, poteſt eſſe per accidens volita, ad modū iam explicatū. Vel ſecundo reſpondetur, quòd illa propoſitio poſita in maiori: Eodem præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiam mediū ad illum, eſt intelligenda, dummodo alias non ſit æquè, aut magis prohibitū illud mediū, quam finis ipſe eſt in præcepto. Fornicatio enim, aut periuriū non rectè eligitur ad conſeruationē vitæ, etiam ſi ad id ſit aliquomodo mediū conducēs, & neceſſariū; & nō alia ratione, niſi quia æquè, aut magis hęc media prohibita ſunt, quam vitæ conſeruatio præcipitur, vt ſupra in ſecunda probatione dictum eſt. Vnde, quia in propoſito occiſio inuaſoris ex intentione facta, æquè, aut magis prohibetur, quàm propriæ vitæ conſeruatio præcipitur, fit, vt non licitè eligi poſſit, vt medium ad vitæ conſeruationem. Ad 3. arg.

¶ Ad quartum argumentum, ſuppoſito, quòd illa maior propoſitio; E duobus malis etiam culpæ minus eſt eligendum, vera eſt de illis malis culpæ, quæ aliqua ratione à ſua malitia exui poſſunt; quia tunc maior obligatio deobligat à minori: & illud minus malum, ex quo reſpectu maioris habet aliquam rationē boni, eſt eligendū, aut permittendum: non autem de malis culpæ, quę ex nulla cauſa poſſunt licitè fieri: & ſic potiùs debet homo mori, quàm alterum eligere, reſpondeo conceſſa maiori, negando minorem. Nam, quāuis verū ſit, quòd ſe vel alterū cōmiſsiuè ex intentione priuata autoritate occidere, nunquam poteſt licitè fieri, & ſic nullo modo eſt hoc præeligendū alterō, ſiue illud ſit grauius, ſiue minus graue; omiſsiuè tamē occidere, hoc eſt, eſſe cauſam mortis ſuæ, vel alterius permittēdo ſe, vel alterū mori ex iuſta & rationabili cauſa, bene poteſt licitè facere, etiā in caſu, quo eſſet licitum vtriuſq; vitæ prouidere, vt diximus in ſuperioribus. Nō enim tenetur homo omni modo poſsibili, nec in omni caſu, aut euētu cū magna fere omniū tēporaliū iactura, aut maximo cū labore propriā, vel alienā vitā ſeruare, ſed modis tantū, & cibis & medicamentis, quæ cōmuniter & cōmodè haberi poſſunt. Et quādo obijcitur, quòd ex ordine charitatis tenetur homo magis ſuæ vitę, quā alienæ conſulere, reſpondeo, vel quòd ille ordo ſolū eſt attēdendus ſecundū vitam ſpi Ad 4. arg.

ritualem, & non ſecundum bona temporalia, quæ non per ſe, ſed tanquam media pertinent ad perpetuam felicitatem, vel, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, non plus diligit proximum, quam ſe, vt in principio huius articuli dictum eſt. Et hæc ſufficiant pro iſtius difficultatis explicatione.

Articvlvs. VIII.

¶ Vtrùm aliquis caſualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum?

4. diſt. 25. q. 2. art. 2. q. 2. ad 3.

Ad octavvm ſic procedi-tur. Videtur, quòd aliquis caſualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum. Legitur enim Geneſ. 4. quòd Lamech credens interficere beſtiam, interfecit hominem: & reputatum eſt ei ad homicidium: ergo reatum homicidij incurrit, qui caſualiter hominem occidit.

2 ¶ Præterea, Exodi. 21. dicitur, Si quis percuſſerit mulierem prægnantem, & aborſum fecerit: ſi mors eius fuerit ſubſequuta, reddat animam pro anima. Sed hoc poteſt eſſe abſque intentione occiſionis: ergo homicidium caſuale habet homicidij reatum.

3 ¶ Præterea, In decretis diſtinctio. 50.* inducuntur plures canones, quibus caſualia homicidia puniuntur. Sed pœnæ non debentur niſi culpæ: ergo ille qui caſualiter hominem occidit incurrit homicidij reatum.

In Decret. d. 50. cap. Miror, & cap. Clericum, & ca. De his clericis, & ca. Siquis viduam.

¶ Sed Contra eſt, quòd Auguſt. * dicit ad Publicolam, Abſit, vt ea quæ propter bonum aut licitum facimus, ſi quidem propter hoc præter noſtram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur. Sed contingit quandoque, vt propter bonum aliquod facientibus homicidium conſequatur caſualiter: ergo non imputatur facienti ad culpam.

Epiſt. 154. nõ multum procul à fine epiſtol. tom. 2.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſecundum Philoſophum in ſecundo * Phyſic. Caſus eſt cauſa agens præter intentionem. Et ideò ea quæ caſualia ſunt ſimpliciter loquendo, non ſunt intenta, neque voluntaria. Et quia omne peccatum eſt voluntarium ſecundum Auguſtinũ conſequens eſt, quòd caſualia, in quantum huiuſmodi, non ſunt peccata: contingit tamen, id quod non eſt actu, & per ſe volitum vel intentum, eſſe per accidens volitum vel intentum, ſecundum quod cauſa per accidens dicitur remouens prohibens. Vnde ille qui non remouet ea, ex quibus ſequitur homicidium, ſi debeat remouere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Vno modo quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit. Alio modo quando non adhibet debitam ſolicitudinem. Et ideò ſecundum iura, ſi aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium ſequatur, non incurrit homicidij reatum: ſi verò det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitę, non adhibens diligentiam debitam, nõ euadit homicidij reatum, ſi ex eius opere mors hominis conſequatur.

Lib. 2. tex. 49. & 50. tom. 2.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd Lamech non adhibuit ſufficientem diligentiam ad homicidium vitandum, & ideò reatum homicidij non euaſit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui percutit mulierem prægnantem, dat operam rei illicitæ. Et ideò ſi ſequatur mors mulieris, vel pueri animati, non effugiet homicidij crimen, præcipuè cum ex tali percuſſione in promptu ſit, quòd mors ſequatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſecundum canones imponitur pœna his qui caſualiter occidunt, dantes operã rei illicitæ, vel non adhibentes diligentiam debitam.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondet D. Thom. per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Nihil caſuale, in quantum huiuſmodi, poteſt eſſe peccatum; bene tamen quatenus quidquam habuerit admiſtum voluntarij. Probatur: Peccatum in tantum eſt peccatum, in quantum voluntarium, vt dicit D. Auguſtinus contra Fauſtum: ſed caſus ſecundũ Ariſtote-

lem

lem. 2. Physic. text. 49. & 50. est causa præter intentionem, atq; adeò præter voluntatem agentis: ergo casualia, vt sic nullã possunt habere rationem culpæ, bene tamen quatenus habuerint aliquid voluntarij admistũ. Secunda conclusio: Qui dans operam rei licitæ, adhibensque alioqui sufficientem diligentiam, aliquem occidit, non est homicidij reus. Hæc conclusio sequitur ex priori. Est enim tunc homicidium respectu illius, purè casuale nihil habens voluntarij admistum: & sic nec potest habere rationem culpæ. Tertia conclusio: Qui dans operam rei licitæ, negligens, occidit hominem, est homicidij reus. Quarta conclusio: Qui dans operam rei illicitæ alterum, quamuis casualiter occidit est homicidij reus. Has duas vltimas cõclusiones probat D. Th. vna & eadẽ ratione. Quæ talis est: Tam in eo, qui dans operam rei licitæ per negligentiam occidit hominem, quàm in eo, qui dans operam rei illicitę casualiter alterum interficit homicidium est voluntarium: ergo habet rationem culpæ in vtroque. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Contingit id, quod actu per se nec volitum, nec intentum est per accidens esse volitum, & intentum quatenus non impedit quis quod impedire poterat, & debebat, ne illud sequeretur: sed hoc inuenitur tam in eo, qui dans operam rei licitæ per negligentiam occidit hominem, quàm in eo, qui dans operam rei illicitæ casualiter alterum interficit, cùm primus non adhibeat diligentiam, quam tenetur adhibere; & secundus det operam illis rebus, quas vitare tenebatur, ne homicidiũ sequeretur: ergo respectu vtriusque homicidium est voluntarium: atque ex consequẽti peccatum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quid sit homicidiũ casuale.

HOmicidium casuale, de quo in isto articulo est sermo, est quod fit præter intentionem, & voluntatem operantis. Potestque esse duplex, vt D. Thom. affirmat. vnum carens culpa, quod largè sumpto vocabulo appellatur homicidium casuale, cũ tamen propriè non sit dicendum, nisi occisio hominis causalis (est enim homicidium nomen, quod in sua ratione culpam includit.) Et contingit quotiescunque occisio taliter fit à casu, vt nec in se, nec in sua causa fuerit voluntaria. Vt quando quis dans operam rei licitæ, & omni adhibita diligentia alterum occidit. Vt si verbi gratia, reparans tectum positis signis in via, submittens tegulas, stultè incedentem vltra signa interfeciset. Alterum est culpabile, quod propriè dicitur homicidium casuale. Et contingit, quando non est volitum in se, sed in sua causa. Vt si dictus reparator signa non posuisset. Accidere enim potest, vt dicit D. Thom. in hoc articulo, quod non est per se actu volitum & intentum, esse volitum, & intentum per accidens, in quantum causa remouens, vel non remouens prohibens dicitur causa per accidens. Et sic ei, qui non remouet, quæ remouere debet, ex quibus sequitur homicidium, dicitur illud quodam modo voluntarium. Potest autem huiusmodi culpabile homicidium casuale contingere dupliciter, vt constat ex tertia & quarta conclusionibus, scilicet, vel, quia datur opera rei illicitæ, vel si datur licitæ, est non adhibita sufficienti diligentia. Ponit autem Caietanus in præsenti tres conditiones necessariò requisitas ad hoc, vt homicidium casuale alicui imputetur, tam ad culpam, quàm ad pœnam. Prima est, quòd non sit in eo intentio occidendi: quia alias iam non esset casuale homicidium, sed voluntarium. Secunda, quòd ex opere illius, cui imputatur mors, sequatur. Et ratio est: Nam, cùm tale homicidium non sequatur ex intentione illius, vt dicitur in prima conditione, si nec etiam sequitur ex eius opere, nulla relinquitur causa, propter quam sit ei imputandum. Et ex hoc capite excusatur ab homicidio percussor, non intendens occidere, quando mors ex mala cura, vel regimine sequitur. Quare in particularibus casibus iudicandis oportebit diligenter aduertere, an ex illius, cui homicidium non imputatur, opere mors fuerit subsequuta. Tertia cõditio est, quòd occidens debuerit remouere id, ex quo homicidium sequitur. Ad hoc enim, vt alicui occisio imputetur non solum requiritur, quòd potuerit remouere illud, ex quo mors sequitur, putà, iactum lapidis, vel accinctum gladium; sed etiam, quòd debuerit id auferre. Hoc est, quod diuino, vel naturali, vel humano iure fuerit obligatus ad remouendum illud, vel positiuè auferendo accinctum gladium, vel negatiuè abstinendo ab iactu lapidis. Et ratio huius conditionis est; Quia ad hoc, vt homicidium alicui imputetur, oportet, quòd sit voluntarium directè, vel indirectè. Et cùm casuale non possit esse directè voluntarium, necessariũ est, quòd sit voluntarium indirectè. Constat autem ex D. Thom. 1. 2. quæst. 6. art. 3. quòd ad voluntarium indirectè non est satis, quòd volũtas posit aliquid prohibere sed etiam requiritur, ꝙ debuerit id prohibere; alioqui nõ imputabitur ei. Quare in similibus casibus iudicãdis cõsiderare oportebit;

Tres conditiones necessariæ, vt homicidiũ casuale alicui imputetur.

an is, cui homicidium imputatur, teneatur ad abſtinendum ab opere, vel ad remouendum illud, ex quo mors eſt ſubſequuta. Ex hoc enim capite excuſatur ab homicidio, qui petenti à ſe centum aureos, alioqui cogetur ire ad occidendum aliquem, vel aliquos, vt totidem lucretur, negat, vel nō dat. Nam quanuis poſsit dare, & ſic prohibere homicidia, non tamen tenetur.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quodcunque homicidium caſuale, quod homini imputatur ad culpam, ſit ſemper peccatum mortale? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Homicidium ex genere ſuo eſt peccatum mortale, vt diximus in ſuperioribus; ſed illud verè & propriè eſt homicidium: ergo peccatum mortale. Hoc tamen non obſtante, dico cum Caietano in

Concluſio. præſenti, quòd ille, qui caſualiter, & præter intentionem alterum occidit, non peccat maiori peccato, quàm fuit actus ille; ex quo homicidium fuit ſubſequutum. Itaque, ſi clericus prohibitus equitare, equum aſcendit in caſu, quo talis aſcenſus non erat, niſi peccatum veniale; tale homicidium non erit, niſi peccatū veniale. Et ſimiliter ſi venator dans operam rei licitæ, ex negligētia, quia non ſatis circunſpexit, occidit hominem, & negligentia non fuit niſi venialis, homicidium ſimiliter non erit, niſi veniale. Si autem cauſa culpam habuerit mortalem, leuiorem tamen, quam eſt ex genere ſuo homicidium, non erit in ipſo homicidio culpa grauior, quàm fuit in cauſa. Hanc ſententiam probat Caietanus ex doctrina D. Thom. in pluribus locis, & præterea ex D. Auguſtino lib. 22. contra Fauſtum, cap. 44. Qui loquens de congreſſu Loth cum ſuis filiabus dicit, eius peccatum non fuiſſe tantum, quantum fuit inceſtus, ſed quantum in culpa fuit ebrietas illius. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum peccatum in tantum ſit peccatum, in quantum voluntarium, & homicidium caſuale non ſit voluntarium in ſe, ſed in ſua cauſa, ſequitur, quòd non poteſt habere maiorem malitiā,

Corollar. quam cauſa. Ex hoc infertur, quòd ſi monachus; aut clericus dans operam venationi, quæ reſpectu vtriuſque eſt venialiter illicita, ſufficienti adhibita diligentia, emittant ſagittam in nemore, & occidāt hominem, tale homicidium erit peccatum veniale. At vero laicus in eodem caſu eadem adhibita diligentia, nec etiam venialiter peccabit. Quia cauſa ex qua homicidium fuit ſubſequutum in illo nullum fuit peccatum. Ex hoc infert Caietanus, & bene, quòd ſi religioſus ſacerdos bona fide mouerit infirmum, vt melius iaceat, adhibueritque ſufficientem diligentiam, ne moriatur, non eſt cur ex hoc ſcrupulum capiat, an mors fortè ex tali motione fuerit accelerata. Quidquid enim licitum eſt conuerſis in hoc opere, eſt etiam licitum ſacerdotibus. Nec vllus debet eſſe irregularitatis timor, vbi nulla eſt culpa negligentiæ, quæ ita faceret reum conuerſum, ſicut clericum. Et ſiquis quærat, quamnam diligentiam debeat adhibere homo, vt alterum occidens præter intentionem, non ſit reus homicidij? Reſpondeo cum Caietano in præſenti, huiuſmodi diligentiam ſecundum arbitrium viri prudentis eſſe penſandam, habita ratione negotij, loci, perſonæ, temporis, facti, aliarumque circunſtantiarum. In quibuſdam enim negotijs diligens erit, qui aliquid, vt conſueuit fieri, facit. Vt eſt videre in pulſante campanas iuxta ſolitum ordinem; qui nullius eſt reus negligentiæ, etiam ſi inde alterius mors ſubſequatur, vt dicitur in cap. Ioannes, extra de homicidio. At verò in alijs, aliquid periculi quanuis à remotis annexum habentibus, vt quis dicatur diligens, neceſſarium erit, quòd ea ſic diſponat, & faciat, vt circunſpiciat quę rationabiliter conſiderari debent. Fortuita enim, quæ viri prudentes communiter non cogitant, ſi eueniant, non erunt nobis imputanda: quia homines ſumus, humanaque ratione gubernamus nos, & noſtra. Itaque generaliter illa dicetur ſufficiens diligentia, quam probi viri ſufficientem iudicauerint. Ex quo infero, quòd parentes infantulos tenellos in lecto tenentes, ſi illos occidant homicidij rei erunt; quia non adhibent ſufficientem diligentiam. Nec ſecundum arbitrium viri prudentis excuſantur. Quin potius addiderim, quòd etiam ſi illos non occidant peccant mortaliter, quia manifeſto periculo interficiendi ſe exponunt. Niſi fortè aliàs ex honeſtis circunſtantijs excuſentur, ſcilicet; quia lectus eſt extenſus, nec parentes habent puerum prope ſe, nutrixque conſueuit in eodem loco & ſitu inueniri, quo ſe incipiendo dormire poſuit, & implacabilitas pueri aliud exigit. His enim concurrentibus non eſſet irrationabile periculum timere. Propter quod in capite, conſuluiſti. 2. quæſtione. 5. non omnino præcipitur parentibus, ne pueros in lecto teneant, ſed tantū dicitur, quòd admoneantur, & proteſtentur, ne negligētia proueniente mors ſubſequatur. Et ſimile eſt in omnibus alijs actibus licitis periculoſis; quales ſunt ruinæ domorum, iactus lapidum: in quibus quidē tantò maiori opus

eſt

eſt conſilio & ſolicitudine quanto periculum propinquius timetur. Et hæc dicta ſint de homicidio caſuali, quantum ad culpam.

Dubium. Quando incurratur irregularitas ex hominis occiſione.

¶Sed ſupereſt nunc pro complemento huius materiæ explicare quando ex hominis occiſione, ſiue voluntaria ſit, ſiue inuoluntaria, ſiue culpabili, ſiue inculpabili, irregularitas incurratur? Ad cuius declarationē ſupponendum eſt, quòd hominis occiſio in genere poteſt eſſe triplex. Vna voluntaria, & per ſe intenta; ſiue ſit licita, vt in iudice, & in eo, qui ſe, & ſua defendit; ſiue illicita, vt in eo, qui iniuſtè interficit alium. Altera eſt merè caſualis, & præter intentionem: qualis eſt illa, quæ nec in ſe, nec in ſua cauſa eſt volita. Tertia eſt, quæ quanuis directè & per ſe non ſit voluntaria, eſt tamen volita indirectè, & per accidens. Et contingit, quando non impedit quis eam occiſionem, quam poteſt & tenetur vitare, quæ, vt paulo ante dicebam, eſt & dicitur propriè homicidium caſuale. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus. Dico primò, certum eſſe, quòd ex occiſione in re caſuali, qualis eſt illa quæ nec in ſe, nec in ſua cauſa eſt volūtaria, nulla incurritur irregularitas. Ita habetur expreſſe in cap. lator, & in cap. dilectos, & in cap. ex literis. 1. & 2. & in cap. ſignificaſti. & in capit. Ioannes, de homicidio. Et ratio eſt: Nam licet ad irregularitatem incurrendam nullum exigatur peccatum, vt poſteà dicemus, requiritur tamē, quòd operationes illæ, à quibus irregularitas oritur, ſint humanæ ex iudicio rationis, & non ex ſola ſenſualitate procedentes. Homo enim non quatenus ſenſualis, ſed quatenus rationalis irregularitatem incurrit. Et ſic neceſſarium eſt, quòd operationes illæ, propter quas infligitur, rationales ſint, hoc eſt, ab homine habente vſum rationis profectæ. Ex quo infero. 1. quòd homo furioſus hominē occidēs irregularis non eſt, vtpote qui nullum habet vſum rationis, quo eius actio voluntaria eſſe poſsit, vt dicitur in Clementina, ſi furioſus. de homicidio. Et eadem ratio eſt de infante hominem interficiente, vt in eodem loco habetur. Infero ſecundo, quòd homicidium caſuale priuata autoritate factum, nunquam imputatur ad irregularitatem, niſi habeat culpam admixtam; quia alias non erit voluntarium. Infero tertio, quòd dormiens alterum occidens, quia is intellectu, & ratione caret, ac furioſo ſimilis eſt, vt dicitur in cap. merito. & in cap. ſane. 15. q. 1. nec etiam incurrit irregularitatē. Quod & habetur expreſſe in Clementina. ſi furioſus. iam citata. Cuius verba ſunt: Si furioſus, aut infans, ſeu dormiens hominem mutilet, ſeu occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit. Quod eſt intelligendum, niſi in caſu, quo ipſe vigilans ſatis cognitū haberet, quòd dormiens arma caperet hominesque perſequeretur. Tunc enim, ſi nō adhiberet diligentiam, quam debuit in præcauendo, ne dormiens alteri noceret, proculdubio eſſet irregularis, veniretq; punié dus, licet non pœna ordinaria; vt ex communi ſententia Canoniſtarū docet Couarruuias in relectione de homicidio. p. 3. in principio. nu. 6. Dico ſecūdo, etiā, eſſe certum, ꝙ quæcunque hominis occiſio voluntaria, ſiue ſit culpabilis, ſine inculpabilis inducit irregularitatem, vno dumtaxat caſu excepto, quòd eſt, dum quis in proprię vitæ defenſionem cum moderamine inculpatæ tutelæ aggreſſorem interficit. Et quidem, quòd quæcunque hominis occiſio voluntaria, ſiue fiat cum peccato, ſiue ſine illo, ſiue per ſe, ſiue per alium, mandato, conſilio, defenſione, promiſsione, cooperatione, animatione, & auxiliatione, ſit inductiua irregularitatis, cō ſtat ex c. 1. de homicidio. & ex notatis ibidem per Doctores, vt eſt videre in Syueſtro. verbo. homicidium. 3. q. 2. Quod autem ab hac generalitate excipiatur caſus, quo quis in proprię vitæ defenſionem cum moderamine inculpatæ tutelæ aggreſſorem interficit, probatur ex Clementina. ſi furioſus. de homicidio. iam citata. Vbi poſtquam dixit ſummus Pontifex, nec furioſum, nec infantem, nec dormientem homicidijs à ſe factis incurrere irregularitatem, ſubiungit ſtatim: Et idem de illo cenſemus, qui mortem aliter vitare non valens ſuum occidit, aut mutilat inuaſorem. An autē ille, qui in proprij honoris defenſionem cum alias fugiendo mortem euadere poſſet, & qui pro bonis temporalibus conſeruandis, vel pro amicis licitè aggreſſorem interficit, irregularitatem incurrat, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus, vt eſt videre apud Couarruuiam in relectione. de homicidio. par. 3. §. vnicus, num. 4. 5. & 6. Verior tamen, & tutior ſententia eſt, quòd qui in ſui defenſionem occidit alterum, quando fugere poteſt, quanuis non peccet, fit irregularis; & ſi militer ille, qui in defenſionem bonorum, aut amicorum aliquem interficit. Et ratio eſt: Nam cum de iure communi antiquo omnis, qui voluntariè interficit, ſiue cū peccato, ſiue ſine illo, ſit irregularis, & in Clement. illa. ſi furioſus. ſolum excipiatur qui alterum in ſui defenſionem occidit, quando aliter vitam ſaluare non poteſt, fit, vt in cæteris caſibus maneat firmum ius commune. Et ſi quis obijciat, quòd in Concilio Tridentino

Occiſio hominis triplex.

1. dictum certum.

2. dictum certum.

dent. ſeſsione. 14. cap. 7. de reformatione. da tur facultas ordinario, vt diſpenſet in homicidio, quod quis committit ſe defendendo; ex quo videtur concludi, quòd etiam in hoc caſu irregularitas incurratur, reſpõdeo, quòd hæc conſtitutio intelligitur, quando eſt ambiguum, an qui ſe defendit exceſſerit modum inculpatæ tutelæ. Nam quando certò conſtat, quòd aliter vitam tueri non poterat, nulla erit prorſus neceſſaria diſpẽſatio. ¶ Dico tertio, etiam eſſe certum, quòd quotieſcunque ex vulnere à me illato non ſequitur mors, etiam ſi euaſio mortis fuerit miraculoſa, non efficior irregularis. Irregularitas enim per homicidium tantum incurritur, vt diximus ſupra art. 4. quod in iſto caſu non inuenitur. Et idem eſt dicendum, quando ex vulnere, quod ego intuli non ſequitur mors, ſed aliunde, ſcilicet, vel ex imperitia chirurgi, vel ex malo regimine infirmi, vt dicitur in cap. presbyterum, & in cap. ad audientiam. de homicidio. Et ratio eſt: Quia tunc non qui percutit, ſed, vel chirurgus, vel ipſe infirmus eſt homicida. Et ſi quis obijciat: Quando vulnus re vera eſt graue, quanuis infirmus non ſibi ſatis caueat, nec fuerit adhibita illa curatio, quæ ſi adhiberetur euaderet, nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quãtumuis negligentia infirmi, vel medici fuerit cauſa homicidij, ipſe etiam percuſſor erit reus illius, atque ex conſequenti irregularis. Et confirmatur. Nam cum nec infirmus teneatur tota cautela poſsibili ſibi cauere, nec optimum exquirere medicum, imò nec medicus ſolertiſsimã adhibere curationem, videtur dicendum, quòd, quanuis non ſimpliciter ex vulnere, ſed adiunctis alijs negligentijs, mors fuerit ſubſequuta, nihilominus percuſſori erit imputanda, qui per iniuriam cauſam dedit. Reſpõdeo, q̃ quãdo ex vulnere aliquo homicium ſubſequitur, medicorum iudicio erit ſtandum, vt in capit. ſignificas. titu. 2. admonetur ad hunc modum. Quod ſi vulnus re vera lethale erat, & ex quo, vt in plurimum, homines mori ſolent, non obſtante quacunque negligentia ex parte infirmi exiſtente, homicidium vulnerãti erit imputandum. Si autem vulnus ex ſe lethale non erat, & ob negligentiam infirmi, vel medici mors ſubſequitur, tunc quantum ad culpam percuſſoris nihil fortuitus ille euẽtus refert, cũ tota præfuerit in actione, qua vulnus fuit illatum. Cæterum quantum ad irregularitatem excuſatur, vt modo dicebam. Vulneratus enim poſtquam ſemel vulnus accepit, iure naturæ tenetur vigilanter ſuæ conſulere ſaluti, & chirurgus ſimiliter ob fidem muneris ſibi iniũcti: quod niſi fecerint homicidij rei erunt. ¶ Dico quarto, etiam eſſe certum, quòd quotieſcunque aliquis, ſiue dans operam rei licitæ, ſiue illicitæ non adhibita ſufficienti diligentia, aliquem caſualiter interficit, incurrit irregularitatem. Itaque ſemper quòd homicidium eſt per accidẽs voluntarium, ex ea ratione, quòd occidens non adhibuit diligentiam, quam poterat, & tenebatur adhibere, ne ex ſuo facto homicidium ſubſequeretur irregularitas incurritur. Ita tenent communiter omnes Doctores, vt eſt videre apud Couarruuiam in relectione de homicidio. par. 2. §. 4. num. 2. Et ratio eſt: Quia non eſt dubium, quin in eo caſu homicidium fuerit aliqua ratione voluntarium, quanuis per accidens iuxta doctrinam traditam à D. Tho. ex mente Ariſtotelis. 1. 2. quæſt. art. Si quis autem quærat, an ſit neceſſarium, quòd negligentia, ex qua homicidium ſequitur, ſemper ſit culpa mortalis, vt irregularitas incurratur, vel potiùs ſufficiat venialis, reſpondeo, quòd quanuis Soto lib. 5. de Iuſtitia. q. 1. art. 9. ante ſolutionem ad argumenta, dicat, eſſe difficile creditu, quòd irregularitas, quæ ceu pœna propter culpam imponitur, incurratur ex ſola veniali; contrarium tamẽ eſt verum, atque tenendum: Quod affirmat Caietanus in præſenti. Nam dicit, caſuale homicidium ſemper imputari danti operã rei illicitæ quo ad pœnã irregularitatis, & culpam aliquam, quamuis non ſemper ad culpam mortalem. Quibus verbis ſatis apertè declarat, poſſe irregularitatem ex homicidio prouenientem ex ſola culpa veniali incurri. Et, vt ingenue fatear, neminem aliũ vidi, qui de hac re dubitaret, niſi ſolum Magiſtrum Sotum. Et immeritò quidem. Nam cum irregularitas non ſit pœna aliqua propter delictum impoſita, ſed tantum canonicum impedimentum ex facto, ſeu defectu prouenies, quo quis prohibetur ad eccleſiaſticos ordines promoueri, & in eiſdẽ miniſtrare, vt ex mente quam plurium Doctorum colligit Couarruuias in relectione de homicidio parte prima in principio, num. 1. non eſt, cur miremur, ſi ex homicidio, quod ſolum procedit ex culpa veniali, incurratur. Maximè, cùm videamus in iudice, & alijs miniſtris iuſtitiæ irregularitatem incurri, ſine aliquo peccato, etiam leui, imò ex actũ honeſto, & ſtudioſo iuſtitiæ: qualis eſt malefactorum interfectio. Itaque hæc certa ſunt.

¶ Sed quod habet difficultatem in præſenti eſt, an ſemper, quòd aliquis dans operam rei illicitæ quantacunque adhibita diligentia, ne ex opere ſuo homicidium ſequatur,

3. *dictum certum.*

4. *dictum certum.*

Pũctus difficultatis.

Sententia Caietan, & Canonistarum.

tur, alterum interficit, fiat irregularis? Caietanus in præsenti tenet partem affirmatiuam, quam communiter sequũtur Canonistæ in cap. dilectus. & in cap. significasti. r. de homicidio. Et probari potest hæc sententia. Primò, ex c. tua nos. in principio. de homicidio. vbi monachus, qui tumorẽ, pietatis causa, ferro aperuit, quia vulneratus mortem obijt, irregularis censetur, etiam si omnem diligentiam adhibuerit, quam chirurgus peritissimus adhibere tenebatur. Nec huius rei alia ratio potest assignari, nisi, q dedit operam rei illicitæ, non simpliciter, sed sibi, quia chirurgus esse nõ poterat. Tex. est in cap. sententiam sanguinis, ne clerici vel monachi. Vbi dicitur: Nullus clericus rupturijs, vel balistarijs, aut huiusmodi virisanguinum præponatur, nec vllam chirurgiæ artem diaconus, subdiaconus, vel sacerdos exerceat, quę ad vstionẽ, vel incisionem inducit. Qua ratione Panormitanus ibi colum. penultima, & finali, ac Paulus Parisius consil. 96. colum. vlt. lib. 4. tenent, clericum in minoribus constitutum beneficium ecclesiasticum habentem, esse irregularem, si ex chirurgiæ officio, cui operam dat, aliquis mortem obierit, absque eius culpa, tanquam, qui artem sibi interdictam exerceat.

1. argum.

2. argum.

¶ Potest secundo ea sententia probari ex textu in cap. sicut. de homicidio. Vbi illicitè ludens cum fœmina prægnante, censetur irregularis, si ex tali lusu casu contigerit fœtus animati aborsus. Quod intelligendum est, etiam si nullam culpam in eo ludo homicidio præstiterit, vt habet communis omnium Doctorum interpretatio. Quasi hæc irregularitas minime cõtraheretur à fratre, vel consanguineo, qui cum fœmina prægnãte licitè eodem lusisset modo.

3. argum.

¶ Tertiò: Adidem conducit textus in capitulo. dilectus. de homicidio. Vbi decisum habetur, non esse clericum irregularem, qui cum equitaret, absque eius culpa, puerum equi impulsu occidit, quia, scilicet, operam dabat rei licitæ. Quibus verbis significari videtur, quòd si operam rei illicitæ dedisset, & is casus contigisset, foret irregularis. Eadem ferè responsio traditur in cap. significasti. primo, eodẽ titulo. Et sic verum videtur semper, quod aliquis dans operam rei illicitæ, quantacunque adhibita diligentia, ne ex opere suo homicidium sequatur, alterum interficit, fieri irregularem.

Vltimũ argumẽtum

¶ Et tandem ratione sic argumentor: Qui dans operam rei illicitæ, alterum occidit, etiam si omnem adhibeat diligentiam, ne ex eius facto homicidiũ sequatur, verè est reus homicidij, vt D. Thom. in hoc articulo affirmat. Cuius verba sunt quæ sequũtur. Secundũ iura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidij reatum. Si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, nõ euadit homicidij reatum, si ex eius opere mors hominis consequatur: ergo dans operam rei illicitæ, etiam si omnẽ adhibeat diligentiam ex mente D. Thom. erit irregularis.

¶ Sed contra istam sententiam, quæ communis est Canonistarum possunt fieri multa, & efficacissima argumenta, ad probandum non semper, quòd homo dat operam rei illicitæ, si alias adhibet omnem diligentiam, ne eius facto homicidium sequatur, fieri irregularẽ. Et, vt efficacius probent intentum oportet præmittere, tanquam certum ex communi omnium Doctorum sententia, nullum homicidium casuale à priuata persona commissum imputari ad irregularitatem, nisi aliquam peccati malitiam habeat annexam. Itaque quicunq; excusatur à culpa talis homicidij, excusatur etiam à pœna irregularitatis ex illo prouenienti. Dixi nõ tanter, casuale. Nam homicidium voluntarium, quale est illud, quod homo facit in propriarum rerum, vel honoris, vel amici defensionem, bene poterit inducere irregularitatem, etiam si culpabile non sit, vt paulò ante dicebam. Et ratio est: Quia homicidium ad hoc, vt sit inductiuum irregularitatis, debet esse voluntarium. Illud autẽ, quod casuale est, non potest esse voluntarium, nisi peccati malitiam habeat annexam. Itaque requiritur in homicidio casuali malitia peccati: non, quia ipsa per se sit necessaria, vt irregularitas incurratur: sed, quia arguit voluntarium in opere, ex quo homicidium sequitur, quod est conditio necessario requisita ad irregularitatem contrahendam. Ex quo colligi videtur, quòd, si contingat aliquando esse malitiam in opere, ex quo homicidium casuale oritur; & tamen ea non obstante adhuc homicidium remanet omnino inuoluntarium, illud non esse magis inductiuum irregularitatis, quàm si nullã culpam haberet annexam: si quidem adhuc deerit illi id, quod intrinsecè est necessarium, vt irregularitas incurratur.

Nullũ homicidiũ casuale imputatur ad irregularitatem nisi habeat culpã annexam.

Argumẽta contra sententiã Canonistarũ.

¶ Hoc constituto, sic argumẽtor: Quando aliquis dans operam rei illicitæ alterum casu interficit; vel irregularitas tunc oritur ex culpa, quam habet in eo, quod dat operam rei illicitæ, vel ex illa, quæ contingit in negligentia nõ præcauendi quæ homicidio casuali poterãt causas dare. Non oritur ex hoc posteriori, quia,

vt

vt ſupponimus, homicidium à caſu, & præter voluntatem ac intentionem accidit, adhibitaque fuit omnis diligentia, quæ ad id præcauendum adhiberi potuit, ac debuit: ergo habet ortum ex culpa priori. Sed poteſt ſæpè ſæpiùs contingere, quod illa priori culpa dandi operam rei illicitæ exiſtente, adhuc homicidium ſit omnino inuoluntarium, non minus, quàm ſi occidens daret operam rei licitæ: ergo tunc nulla ratione poterit eſſe inductiuum irregularitatis. Et confirmatur: Nam, ſi ex ſola illa priori culpa irregularitas oriretur, ſequeretur, eam in multis caſibus eſſe conſtituendam, de quibus viri vtriuſque iuris peritiſsimi meritò dubitant; imò plerique illorum abſolutè dicunt, irregularitatem non incurri: conſequens autem eſt irrationabile: ergo. Probo ſequelam. Et ad id efficiendum ſit primus caſus in eo, qui aduerſus regiam prohibitionem, chartas ad ludendum illicite conficeret, ad quas alijs poſteà ludentibus orta contentione, vnus alterum interficit. In hoc caſu, qui chartas luſorias confecit dedit operam rei illicitæ, ex qua præter eius intentionem, fuit ſubſequuta mors, quam ipſe maiori adhibita diligentia præcauere non potuit. Itaque habuit primam culpam, quæ in dando operam rei illicitæ conſiſtit: & non habuit ſecundam, quæ eſt, non adhibuiſſe ſufficientem diligentiam: & tamen non incurrit irregularitatem, vt optimè probat Socin. in capi. ad audientiam, numero. 49. ergo prior illa culpa ſimpliciter non eſt ſufficiens inducere irregularitatem. Secundus caſus eſt in eo, qui cum eſſet artifex ex ferro furto ſublato enſem formauit, quo poſtea emptor alterum interfecit. Ille quidem dedit operam rei illicitæ, ex qua poſteà præter eius intentionem fuit mors ſubſequuta; & tamen non incurrit irregularitatem, vt docet Alfonſus à Caſtro, libro. 2. de poteſtate legis pœnalis. cap. 14. verſic. hic tamen admoneo: ergo ſolum hoc, quod eſt dare operam rei illicitæ, non eſt ſufficiens cauſa, vt caſualiter interficiens incurrat irregularitatem. Item: Qui alterius vxorem per adulterium polluerit, etiam ſi ex ea cauſa maritus illam occiderit, non fit irregularis, vt idem Alfonſus à Caſtro in dicto cap. docet; quia tale homicidium non ſequitur per ſe & neceſſario ex adulterio; ſed tantum occaſionaliter præter intentionem adulteri: & tamen ſi illa prior culpa ad irregularitatem ſufficeret, proculdubio talis adulter fieret irregularis: ergo illa præciſe non ſufficit. Prætereà ſumo argumentum ex capit. ex literis. 2. vbi monachus excuſatur ab irregularitate, quia cum campanam de campanili deponeret, coniecto ligno inopinato puerum interfecit. Fac opus illud fuiſſe ſeruile, aut ex quauis alia circunſtantia illicitum; an propterea eſſet irregularis? Profectò minimè credendum eſt. In capit. dilectus. iam citato, etiam excuſatur ab irregularitate clericus, qui ſanitatis gratia equum aſcendens inopinatè alterum interemit. Fac equitationem illam eidem clerico fuiſſe nocuam, feciſſeque eum contra iuſsionem medici, quando equum aſcendit; an proterea diceretur irregularis? Profectò nulla ratio eſt, vt credas, vt latè probant Soto libr. 5. de Iuſtitia, quæſtione. 1. articulo. 9. & Couarruuias in relectione de homicidio, parte. 2. §. 4. numero. 9. cum tale peccatum ex natura ſua nihil ad homicidium contulerit: ergo ex eo præciſe, quod quis dans operam rei illicitæ alterum caſu occiderit non fiet irregularis. Item: Si hoc ſolum ſufficeret ad irregularitatem contrahendam ſequeretur, quod ſi quis cædens arborem; quæ erat ſua, optimè circunſpexit, ne quemquam opprimeret; quauis poſteà cadens arbor tranſeuntem fortè compreſſerit, non erit irregularis. Et tamen ſi arbor non erat ſua eadem præcedente diligentia, fiet irregularis; quoniam dabat operam furto. Item ſequeretur, quòd ſi nobilis ſecularis dans operam venationi in proprio nemore merè caſualiter hominem interficeret, non eſſet irregularis ad ſacros ordines ſuſcipiendos: & tamen ſi nemus eſſet alienũ, & contra domini voluntatem feras illic deprædaretur fieret irregularis, quia dabat operam rei illicitæ: hæc autem ſunt falſa, & contra communem Doctorum ſententiam: ergo non eſt dicendum ex eo præciſè, quòd quis dans operam rei illicitæ alterum interficit, fieri irregularem.

¶ Propter hæc argumenta videtur mihi hæc ſententia vera, atque tenenda. Quocirca, vt explicem quando ex eo, quòd quis dans operam rei illicitæ alterum caſualiter interficit, incurrat irregularitatem, quod D. Thom. in hoc articulo videtur vniuerſaliter affirmare, eſtque cõmunis ſententia Canoniſtarum, vt dicit Couarruuias in relectione, de homicidio. par. 2. §. 4. numero. 1. Dico, tunc tantum homicidium caſuale danti operam rei illicitæ fore ad irregularitatem imputandũ, quando ille actus illicitus ex natura ſua fuerit ordinatus ad læſionem, vel homicidiũ, vt explicat Socin. in dicto cap. ad audientiam. de homicidio.

Sententia autoris.

Quãdo homicidiũ caſuale incurrat irregularitatem.

cidio.num.49.Vel, quando homicidium ex illo opere illicito per se & necessario,& nõ per accidens fuerit subsequutum, vt dicit Alfonsus à Castro libr.2. de potestate leg. penal. cap.14. Vel denique, quando illicitum, quod est per se volitum, ità fuerit periculosum, vt natura sua ex illo, vel sæpè, vel frequenter mors sequatur. Vt si, verbi gratia, clericus dat operam rei bellicæ, aut torneamenta,aliaque pugnæ simulacra exercet, quæ clericis vetita sunt: tunc enim etiam, si imprudens & nesciens, alium præter suam intentionem occideret, fieret irregularis, quia dabat operam rei illicitæ.Ita que,vt homicidium casuale ratione rei illicitæ, sit irregularitatis inductiuum,necessarium est,quòd opus,cui consultò opera datur,ex genere suo sit periculosum. Et huc tendunt omnes iuris Pontificij decisiones, quæ propter homicidium casuale ex opere illicito etiam præter intentionem operantis, adhibitaque per eum diligentia,quæ potuit,& debuit adhiberi, subsequutum,irregularitatem decernunt, vt probat textus in cap.vltimo. de homicidio. in.6. cùm dicitur,quod homicidium sequutum præter intentionem imputatur danti operam rei illicitæ, id est, mandato inferendi iniuriam, quia mandando in culpa fuit,& hoc euenire posse debuit cogitare. Et ratio huius est: Quia,vt docet D.Thom.1.2. q.20. artic.5. soli illi euentus ex aliquo opere subsequuti minimèque ab operante præcogniti, sed præter eius intentionem contingentes, operanti imputantur, qui per se & necessario ex priori opere sequuntur, aut saltem in plu ribus ex illo eueniunt, euenireque solent; quia solum isti possunt habere rationem voluntarij. Vnde cum homicidium, vt irregularitatem inducat, debeat esse voluntariũ, & illud,quod casuale est,hoc habere nõ possit,nisi,vel, quia operans debitam diligentiam non adhibuit, vel, quia id opus exercet,ad quod naturaliter sequitur mors, vel sæpe,vel regulariter,fit,hoc esse necessariũ, vt casualiter occidens irregularitatem incurrat. ¶ Ex dictis infero primò,hoc esse discriminis inter dantem operam rei licitæ, & illicitè operantem,quantum attinet ad homicidiũ casuale inde subsequutũ: quòd danti operam rei licitæ ex eo solum imputatur homicidium, quòd non adhibuit diligentiam,quam tenebatur,& poterat adhibere, ad præcauendum, ne homicidium sequeretur. At verò illi, qui dat operam rei illicitæ, etiam imputatur ex hoc, quòd opus exercet, ad quod ex propria natura, vel semper, vel frequenter homicidium sequitur. Plurimum autem interest inter hæc duo. ¶Infero secundò, quòd quantum attinet ad irregularitatem incurrendam ex eo, quòd quis dat operam rei illicitæ, ille solus actus dicitur illicitus, qui ratione alicuius periculi, vel mortis, vel abscisionis membrorum fuerit prohibitus. Nam si non ratione periculi, sed ex alia causa est prohibitus, profectò talis prohibitionis transgressio non facit homicidium magis voluntarium,quàm si id præceptum non esset. Et sic nec inducit irregularitatem, quæ, vt diximus, ex solo homicidio voluntario ortum habere potest. ¶Infero tertiò, quid dicendum sit de clerico, qui venationi illicitæ operam dans, absque eius culpa,omni diligentia præmissa,iaculo hominem confixit, illumque occidit, existimans esse feram. Nã si venatio erat prohibita ob pericula homicidij, vulnerum, aut mortis, quæ ex simili venandi modo regulariter contingere solent; qualis est venatio vrsorum, aut aprorum, proculdubiò talis clericus fieret irregularis. Cæterum,si venatio solum esset interdicta propter honestatem, vt clericis interdicitur, vel propter custodiam animalium; tunc non dicerem talẽ venatorem fieri irregulatẽ,si nulla alia culpa in dicto actu contigisset, nisi quod venator interdictæ venationi operam dabat. Et ratio est: Quia illa culpa illicitæ venationis ad homicidium non pertinet,sed tantum ad transgressionẽ præcepti, de non venando, quæ ad irregularitatem ex homicidio casuali inferendam sufficiens non est, vt paulò ante dicebam. Quod & colligi potest ex eo, quòd, si venatio interdicta nõ esset,nulla inde irregularitas contraheretur,vt omnes concedunt. Irregularitas autem non ad culpam transgressionis præcepti, quæ secundum ecclesiasticas sanctiones illã producere non potest, sed ad culpam homicidij reducenda est.

¶Sed restat nunc respondere, ad argumenta in contrarium facta. Vnde ad primũ quod erat desumptum ex cap. tua nos. de homicidio. dico, ideò monachum, qui tumorẽ ferro aperuit, ex quo vulnerati mors fuit subsequuta, iudicari irregularem, quia chirurgiæ ars, quæ adustionem,vel incisionem inducit, idcirco est prohibita clericis, quia ex ea,vt in plurimũ, vel mors, vel mẽbri abscisio sequitur. ¶Ad secundũ, quod erat desumptum ex cap.sicut.de homicidio. respondetur, quòd irregularitas, de qua in eo textu est sermo,non deducitur ab ea culpa,quam homo habuit in eo, quod inhonestè, vel libidinis causa cum fœmina ludebat.

1.corollar.

2.corollar.

3.corollar.

Ad.1. arg. Canonistarum.

Ad.2.arg.

Hæc

Hæc enim ex ſua natura nec ordinatur ad homicidium, vel aborſum, nec illius periculum continet; quod neceſſarium eſt, vt qui dat operam rei illicitæ, irregularitatem incurrat. Sed deducitur ex eo, quod ille luſus cum fœmina prægnãte periculoſus eſt, præbetque frequentiſsimè occaſionem aborſus & ideo eſt illicitus, atque prohibitus.

Ad.3.arg. ¶Ad tertium, ex capit. dilectus, dico, ex illo textu præcipuè Caietanum ſecutum Canoniſtas à contrario ſenſu collegiſſe omnẽ, qui dat operam rei illicitæ, quando ex eius facto ſequitur homicidium, fieri irregularem. Cæterum argumentum à contrario ſenſu in his, quæ ſunt de iure poſitiuo, ipſis etiam iuriſprudentibus conſentientibus,

Ad.4.arg. eſt inualidum. ¶Ad rationem reſpondetur, falſum eſſe, quòd qui dans operam rei illicitæ alterum occidit, etiam ſi omnem adhibeat diligentiam; ne ex eius facto homicidium ſequatur, fiat homicidij reus, ſiue loquamur de reatu homicidij, quantum ad culpam, ſiue quantum ad pœnam. Nam quantum ad peccatum, ſi ille, qui dat operam rei illicitæ adhibuit diligentiam, quam debuit, & potuit, ne caſuale homicidium ſequeretur, & nihilominus id caſu contingit, ſolum illius actus illiciti, cui operam dabat reus erit, & non homicidij, quod omnino fuit præter eius voluntatem. Quantum autem ad pœnam, nec etiam incurrit irregularitatem, vt ex ſuperioribus patet. Et quando D. Thom. dicit, quòd qui dat operam rei illicitæ, & etiam qui dat operam rei licitæ, debitam non adhibens diligentiam, non euadit homicidij reatum, loquitur ſolum de reatu pœnæ, qui eſt irregularitas, ſequutus communem Canoniſtarum ſententiam, vniuerſaliter affirmantium, quẽcunque dantem operam rei illicitæ fieri irregularem, ſi ex eius facto homicidium ſequatur. Ex dictis poteſt conſtare, quando, & quomodo irregularitas ex homicidio incurratur.

Dubiũ de eo qui poteſt abſolue re ab irregularitate

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, quis nã poſsit ab hac irregularitate abſoluere, ſiue ſupra illam diſpenſare? Et procedit quæſtio præcipuè de habentibus bullam Cruciatæ, an, ſcilicet, per illam poſsint ſupra irregularitatem diſpenſari? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: In bulla Cruciatæ conceditur facultas eligendi confeſſorem, qui poſsit ab omnibus cenſuris eccleſiaſticis abſoluere: conſtat autem irregularitatem eſſe cenſuram: ergo etiam poterit abſoluere ab irregularitate. ¶Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt, quòd irregularitas eſt duplex. Vna quæ ponitur ratione delicti: qualis eſt illa, qua excommunicatus celebrans, aut ſuſcipiens ordines efficitur irregularis. Et hæc verè eſt pœna, atque cenſura eccleſiaſtica. Altera eſt, quę tantum imponitur propter ſignificationem, vel indecentiam; qualis eſt illa, quæ ex bigamia, vel ſanguinis effuſione, hoc eſt, homicidio incurritur. Et hæc non eſt proprie cenſura, nec pœna pro delicto impoſita; ſed ſolum eſt impedimentum Canonicum ex facto, ſeu defectu prouenies; quo quis prohibetur ad eccleſiaſticos ordines promoueri, & in eiſdem miniſtrare. Et eſt aduertendum, quòd quamuis cum hominis occiſione ſæpe contingat eſſe admixtam culpam, interdum mortalem, vt in homicidio voluntario, interdum autem venialem, vt de caſuali diximus; nunquam tamen cenſetur irregularitas imponi in pœnam peccati in homicidio inuenti, ſed ſolum ratione ſignificationis. Quod inde colligere licebit, quòd non minus incurritur irregularitas propter occiſionem hominis, cui nulla culpa eſt coniuncta, vt eſt videre in iudice, & in eo, qui in ſuorum bonorum, vel amicorum defenſionem alterũ occidit, quam propter homicidium, quod eſt peccatum, ſiue mortale, ſiue veniale. Ex quo manifeſtè conuincitur, quòd nunquã irregularitas, quæ propter homicidium incurritur, eſt appellanda pœna, aut cenſura eccleſiaſtica, ſed tantum canonicum impedimentum, ſiue contrahatur ex homicidio culpabili, ſiue inculpabili.

Irregularitas duplex.

1.concluſio. ¶Hoc conſtituto ſit prima concluſio: Nullus per bullam Cruciatæ poteſt abſolui à ſecundi generis irregularitate. Ita habent communiter omnes Doctores ſcholaſtici. Et conſtat ex conſuetudine, qua videmus, quòd ſi eſt diſpenſandum cum iudice, qui latronem interfecit ad ſacros ordines ſuſcipiendos ad ſummum Pontificem eſt recurſus. Et ratio eſt: Nam hæc irregularitas, propriè loquendo, nec eſt cenſura, nec pœna pro delicto impoſita: nullus autem per bullam Cruciatę poteſt abſolui niſi, vel à pœna, vel à culpa.

2.Cõcluſio ¶Secunda concluſio: Irregularitas primi generis abſolui poteſt per bullam Cruciatæ. Ita tenet Soto in.4. diſtinctio.22. quæſtione.3.articulo.1. Et ratio eſt: Nam bulla dat facultatem abſoluendi ab omnibus cenſuris eccleſiaſticis. Hæc autem irregularitas verè & propriè eſt cenſura, atque pœna, vt ex ſupradictis patet. Verum eſt, quòd Soto loco citato appellat irregularitatem ratione delicti impoſitam omnem illam, quæ ex homicidio priuata autoritate facto

facto incurritur. Et sic consequenter dicit, quòd quilibet idoneus confessor, potest per bullam Cruciatæ ab illa absoluere. Sed hæc sententia est falsa, & præter communem Doctorum opinionem, vnanimiter dicentium ab ea irregularitate, quæ ex homicidio contrahitur absolui non posse. Tum; quia nunquam propriè habet rationem pœnæ, quanuis ex peccato incurratur. Tum etiam; quia, nec est credibile, quòd summus Pontifex tam amplam facultatem confessarijs cōcesserit. Qui affirmaret per bullā Cruciatæ ànulla irregularitate siue primi, siue secūdi generis posse confessariū absoluere, satis probabiliter & securè loqueretur. Tum quia mos Romanæ curiæ, quando concedit facultarē tollendi irregularitatē, hic est, vt dicat; Concedo facultatem dispensandi super irregularitate, siue irregularitatibus. Hæc autem verba in bulla non ponuntur: sed solum conceditur facultas absoluendi à censuris ecclesiasticis. Tum etiam; quia propositum summi Pontificis in bulla Cruciatæ videtur esse, dare facultatem confessario per ipsam electo, vt absoluat pœnitentem ab omnibus criminibus, tollatque omnia impedimenta huius absolutionis. Certū est autem, quod irregularitas nullum præstat impedimentum ad sacramētum pœnitentiæ recipiendum. Diximus tamen, quòd irregularitas primi generis potest absolui per bullam Cruciatæ; quia id est valde probabile, & communi Doctorū interpretationi conforme.

3. Cōclusio ¶Tertia conclusio: Episcopus habet autoritatem dispensandi in omni irregularitate ex delicto occulto proueniente, excepta illa, quæ prouenit ex homicidio voluntario. Ità habetur expressè in concilio Tridentino sessione. 24. cap. 6. de reformatione. Caietanus in summa verbo irregularitas dicit duo. Primum est, quòd qui habet autoritatem dispensandi in omni irregularitate citra homicidium voluntarium, poterit etiam dispensare in omnibus alijs casibus iustæ occisionis humanæ; qualis est illa, quæ fit à iudice. Nam homicidium tantum significat iniustam occisionem. Dicit secundo, quòd qui habet talem facultatem, etiam poterit dispensare supra quodcunque homicidium casuale, quanuis fuerit indirectè volitum. Quoniam tale homicidium in iure nō dicitur voluntarium, sed casuale. Hæc sententia Caietani quibusdam videtur certissima, mihi tamen quantum ad primum dictum videtur apertè falsa. Ius enim Canonicum non vtitur hoc vocabulo, homicidium, adeo strictè, & metaphysicè, sicut dicit Caietanus. Sed quæcunque hominis occisio, etiam iustè à iudice facta, appellatur homicidium. Et cùm sit voluntariū, solus ille poterit super irregularitate ex illo proueniēte dispensare, qui dispēsat supra homicidiū: voluntariū, qui est solus summus Pōtifex, vt cōstat ex vsu & consuetudine. Quod autē in iure non solum appelletur homicidiū iniusta hominis occisio, sed etiā quæcunq; alia iustè facta, probatur ex Clementina, si furiosus, de homicidio, vbi hominis occisio, quā quis in propriam defensionem facit, homicidium appellatur. Et tamen certum est, talē esse iustam, & inculpatā occisionē. Homicidium tamen casuale, quanuis non sit peccatū, vocatur homicidiū, vt est videre in toto titulo de homicidio voluntario, & casuali. Et sic fundamentum Caietani est nullū. Et hæc dicta sint de tota materia de homicidio.

QVÆSTIO. LXV.

De Mutilatione membrorum, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶Vtrùm mutilare aliquem membro suo, in aliquo casu possit esse licitum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd mutilare aliquem membro suo in nullo casu possit esse licitum. Damascen. enim dicit * in secundo libro, quòd peccatum committitur per hoc, quòd receditur ab eo, quod est secundum naturam in id, quod est contra naturam. Sed secundum naturam à Deo institutum est, quòd corpus hominis sit integrum membris. Contra naturam autem est, quod sit membris diminutū: ergo mutilare aliquem mēbro, semper videtur peccatum. *Lib. 2. c. 4. & 30. & lib. 4. c. 21*

2¶ Præterea, Sicut se habet tota anima ad totum corpus, ita se habent partes animæ ad partes corporis: vt dicitur * in secundo de anima. Sed non licet aliquem priuare anima, occidendo ipsum, nisi publica potestate: ergo etiā non licet aliquem mutilare membro, *Li. 2. te. 9. tom. 2.*

nisi

niſi forte ſecundum publicam poteſtatem.

3 ¶Præterea, Salus animæ præferenda eſt ſaluti corporali. Sed non licet aliquem mutilare ſe membro propter ſalutem animæ, puniuntur enim ſecundum ſtatuta * Niceni Concilij, qui ſe caſtrauerunt propter caſtitatem conſeruandam: ergo propter nullam cauſam aliam licet aliquem membro mutilare.

In Decretis di. 55. ca. Si quis abſciderit. Et ca. Si quis per ægritudinem.

¶Sed Contra eſt quòd dicitur Exodi. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedē pro pede.

¶Respondeo dicendum, quòd cum membrum aliquod ſit pars totius humani corporis, eſt propter totum, ſicut imperfectum propter perfectum. Vnde diſponendum eſt de mēbro humani corporis, ſecundum quod expedit toti. Membrum autem humani corporis per ſe quidē vtile eſt ad bonum totius corporis: per accidens tamen poteſt contingere quòd ſit nociuum, puta, cum membrum putridum eſt totius corporis corruptiuum. Si ergo membrum ſanum fuerit, & in ſua naturali diſpoſitione conſiſtens, non poteſt præſcindi abſque totius corporis detrimento. Sed quia ipſe totus homo ordinatur, vt ad finem, ad totam cōmunitatem cuius eſt pars, vt ſuprà dictū * eſt, poteſt contingere, quòd abſciſsio membri, etſi vergat in detrimentū totius corporis, ordinatur tamen ad bonum communitatis, in quantum alicui infertur in pœnam ad cohibitionem peccatorum. Et ideo ſicut per publicam poteſtatem aliquis licitè priuatur totaliter vita propter aliquas maiores culpas, ita etiam priuatur membro propter aliquas culpas minores. Hoc autē non eſt licitum alicui priuatæ perſonæ, etiam volente illo cuius eſt membrū: quia per hoc fit iniuria communitati, cuius eſt ipſe homo & omnes partes eius. Si verò membrum propter putredinem ſit totius corporis corruptiuū, tunc licitum eſt de voluntate eius, cuius eſt membrum putridum, membrū præſcindere propter ſalutem totius corporis, quia vnicuique commiſſa eſt cura propriæ ſalutis. Et eadem ratio eſt ſi fiat voluntate eius, ad quem pertinet curare de ſalute eius, qui habet mēbrum corruptiuum: aliter autem aliquem membro mutilare eſt omnino illicitum.

Q. 61. a. 1. & 2. & q. præced. ar. 1. 2. & 5. Quæſtio.

¶Ad Primvm ergo dicendum, quòd nihil prohibet id quod eſt contra particularem naturam, eſſe ſecundum naturam vniuerſalem, ſicut mors & corruptio in rebus naturalibus eſt contra particularem naturam eius quod corrumpitur, cum tamen ſit ſecundum naturam vniuerſalem. Et ſimiliter mutilare aliquem membro, etſi ſit contra naturam particularem corporis eius, qui mutilatur, eſt tamen ſecundū naturalem rationem in comparatione ad bonum commune.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd totius hominis vita non ordinatur ad aliquid proprium ipſius hominis, ſed ad ipſam potius omnia quæ ſunt hominis ordinantur. Et ideo priuare aliquē vita, in nullo caſu pertinet ad aliquem, niſi ad publicam poteſtatem, cui committitur procuratio boni communis. Sed præciſio membri poteſt ordinari ad propriam ſalutem vnius hominis. Et ideo in aliquo caſu poteſt ad ipſum pertinere.

¶Ad tertium dicendum, quòd mēbrum non eſt præſcindendum propter corporalem ſalutem totius, niſi quādo aliter toti ſubueniri non poteſt. Saluti autem ſpirituali ſemper poteſt aliter ſubueniri, quàm per membri præſciſſionem: quia peccatum ſubiacet voluntati. Et ideo in nullo caſu licet membrū præſcindere, propter quodcunque peccatum vitādum. Vnde Chryſoſtomus * exponens illud Matthæi. 19. Sunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum: dicit non per membrorū abſciſsionem, ſed malarū cogitationem interemptionem. Maledictioni enim eſt obnoxius qui membrum

Homil. 62. in Matth. ca. mihi. 2.

brum abscindi. Etenim homicidæ sunt, qui talia præsumunt. Et postea subdit, Neque concupiscentia mansuetior ita fit sed molestior. Alunde enim habet fontes sperma quod in nobis est, & præcipuè à proposito incontinenti & mente negligente. Nec ita abscisio membri comprimit tentationes, vt cogitationis frænum.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Thom. per tres propositiones. Prima conclusio. Sicuti publica potestate potest quis licitè ob graue crimen vita priuari; ita etiam & propter leuius poterit membro truncari. Probatur: Sicut partes humani corporis sunt membra illius, atque adeo in eius seruitium, atque adminiculum creata: ita etiam & singuli ciues sunt membra totius reipublicæ, in eiusque seruitium & vtilitatem relata: ergo sicut de membris corporis dispensamus ad modum, qui saluti totius fuerit congruentior: ita etiam, & de singulis ciuibus erit dispensandum, quatenus saluti reipublicæ fuerit conuenientius: sed membrum sanum absque detrimento corporis, cui commodum est, abscindi non potest, membrum autem infectum est abscindendum, quia toti nocet: ergo pari ratione, quando ciues reipublicæ nocumentum intulerit, sicut publica auctoritate potest omnino extingui, si crimen id meretur, poterit etiam membro multari, si peccatum non sit ita graue, quamuis membrum quod abscinditur, ex altera parte corporali sanitate vigeat, sicque velle persone.

¶ Secunda conclusio: Quando membrum aliquod naturali morbo corruptum fuerit ex voluntate ipsius ægroti ad eius vitam seruandam poterit abscindi. Probatur: Vnusquisque habet ius propriam vitam seruandi: ergo quando abscisio membri ad id fuerit necessaria, perinde atq; alia medicamenta poterit quisque illa in sibi operare.

¶ Tertia conclusio: Extra hos duos casus, nullus nec publica, nec priuata auctoritate, etiam ex consensu illius, qui mutilandus est, potest, vel seipsum, vel alterum membro priuare. Probatur: Vita totius ex membrorum integritate constat: ergo sicut homicidium nulli est licitum, se vel alterum interficiendo: ità etiam nec mutilatio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria hæc de mutilatione membrorum appendix est ad materiam de homicidio, pertinensque ad complementum illius. Quare ferè idem dicendum est de ista, quod de illa diximus, tam quantum ad culpam, quàm quantum ad pœnam irregularitatis. Hoc vno excepto, quòd, cùm membra ordinentur ad vitam naturalem, tanquam ad proprium finem, licitum erit sæpè sæpiùs priuatis hominibus velle perpeti iacturam membrorum, quando ad propriæ vitæ conseruationem fuerit necessarium, vt Diu. Thom. in secunda conclusione affirmat. Et est latissimum discrimen inter morbum corporale, & spirituale, quantum attinet ad mutilationem. Nam propter morbum spirituale vitandum non ipsis priuatis personis, sed solum reipublicæ est licitum suos ciues mutilare, cum tamen ob morbum corporale vice versa sit licitum infirmo membrum sibi ex medici consilio permittere abscindi, nec respublica illum ad id cogere possit. Et ratio est: Nam, cum vnus quis in particulari sit propriæ vitæ custos; respublica autem sit custos boni communis, sit, vt ad vnumquemque priuatum hominem pertineat consulere vitæ corporali, ad rempublicã autẽ consulere bono communi. Et si quis quærat, an vel respublica ciuem, vel pater filium, vel prælatus subditum possit compellere, vt quando ad salutem fuerit necessarium membrum sibi abscindi permittant, respondeo de patre atque republica certum esse, nullum ad hoc habere ius, cùm eorum munera ad consulendam priuatæ saluti, vel suis, vel filij non ordinentur directè, & per se. De prælato autem propter singularem obedientiam, quam sibi subditus promisit, dico, quod posset subditum compellere, vt ea medicamenta reciperet, quæ necessaria essent, etiam si in illorum susceptione aliqualis difficultas inueniretur. Tamen ad hoc, vt ingentissimum dolorem in membri amputatione, vel corporis incisione ferret, nullo præcepto posset astringi: quia nullus tenetur cum tanto cruciatu, aut vitam seruare, aut prælato parere. Nõ enim est digna salus tanto dolore, vt Marcium quendam Romanum dixisse fertur. Et propterea D. Tho. in secunda conclusione dixit, quòd quando membrum aliquod naturali morbo est corrup-

Discrimen inter morbum corporale & spirituale.

tum ex voluntate ægroti, & non aliter ad eius vitam seruandam licitè potest abscindi.

Dubiũ circa 3. cõclusio D. Tho.

¶Sed circa tertiam conclusionem, quæ absque aliqua exceptione generalem continet doctrinam dicens, nulla de causa præter iam exceptas, esse alicui licitum, vel à se, vel ab altero membrum truncare, est difficultas, vtrùm vera sit. Et pro parte negatiua est argumentum. De Origene refert Eusebius lib. sexto, historiæ Ecclesiasticæ capit. sexto, quod præscidit se, vt castitatem seruaret; ad literam adimplens illud Euangelij: Sunt quidam eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cælorum: & tamen eius factum à multis fidelibus laudatur. Item Diu. Marcius, vt in eius historia habetur amputauit sibi pollicem, ne sacris initiatetur: ergo propter salutem spiritualem licitum est aliquando se mutilare.

1. argum.

2. argum.

¶Secundò: Si quis haberet alligatã manũ ferro, videretque flammã ignis iam iam ipsum inuadentem, aut hostes irruentes, quos aliter quam membrum sibi amputando effugere non posset, licite illud efficeret: & qui à canibus detentus mortem timeret, proculdubio posset sibi vnam partem præscindere, vt libere euaderet. Item, qui domi occlusus ab hostibus interficiendus detinetur, licitè potest cum manifesto periculo fractionis membri, per fenestram se dimittere; ac tandem si tyrannus minaretur alicui mortem, nisi manum à se præscinderet, licitè illud facere posset: ergo in pluribus alijs casibus ab illis, quos Diu. Thom. excipit est licitum hominibus se mutilare.

1. dictum.

¶ His tamen non obstantibus. Ad explicationem difficultatis dico primò: Nunquam esse licitum alicui, vel propter agones carnis vitandos, vel propter quodcunque aliud bonum spirituale consequendum, aut se præscindere, aut membrum sibi amputare. Hoc diffinitur in Concilio Niceno, cuius decretum habetur in capit. si quis à medicis. quinquagesima quinta distinctione, & in concilio Arelatensi. 2. capit. 7. & in canonibus Apostolorum. canone. 22. & 23. Rationesque huius veritatis habentur apud Diu. Thom. hic ad. 3. & copiosius apud Diũ Augustinum lib. vnico de virginitate. capit. 23. & 24. & apud Diu. Basilium in opusculo de virginitate. Ex quo infertur peccasse Origenem mortaliter, se castrando, nisi forte ex ignorantia inuincibili, aut ex instinctu spiritus sancti excusetur. Quo etiam modo excusandus erit Diuus Marcius in eo, quod sibi pollicem abscindit, si vera est hæc historia. De quo valde dubito. De hac re videndus est Couarruuias libro primo Variarum resolutionem, capit. 2. numero. 8. & libr. 2. capit. 1. nume. 11. & in relectione, de homicidio. part. 1. num. 6.

¶Dico secundo, in alijs casibus in secundo argumento numeratis, vltra vltimum, licitum esse cuiquam membrum sibi abscindere, nec id est contra sententiam Diu. Thomæ, quia omnes illi continentur in secunda conclusione, cum ferè idem sit, quod homo ratione ægritudinis membrum abscindat, & quod id faciat ad vitandum mortis periculum, metu non ab extrinseco, sed ab intrinseco illato, Qualis est ille, quem patitur is, qui habens manum alligatam ferro, vel ad fugiendum ignem iam iam accedentem, vel hostes properantes ad se interficiendum, illam abscindit; & qui à canibus detentus membro truncatur, vt liber euadat, ac denique, qui occlusus domi ad mortem vitandam cum periculo fractionis cruris, aut brachij per fenestram fugit. In his enim casibus ratio naturalis dictat id esse faciendum pro totius conseruatione, & pro maiori malo vitando. De vltima autem instantia, quæ adducitur de tyranno mortem alicui minante, nisi membrum sibi abscindat, iam diximus in superioribus, id non esse licitum, quia metus tunc non ab intrinseco, sed ab extrinseco incutitur. Et quando membri abscisio solam ab extrinseco est necessaria, facienda non est.

2. dict.

Ex dict. patet solutio ad argumenta.

¶De irregularitate tam mutilantium, quam mutilatorum, vt dicamus aduertendum est primo, quòd qui mutilat alterum, siue iustè, siue iniustè faciat, non causa infirmitatis, nec propriæ vitæ defensionis, irregularis est, vt communiter dicunt Doctores cum Syluestro, verbo. homicidium, tertio. §. quinto, & cum glossa supra Clementinam, si furiosus, de homicidio, habeturque hoc expresse in capit. aliquantos. quinquagesima prima distinctione, & in pluribus alijs capitibus iuris, maximè titulo de homicidio. Itaque est eadem ratio occisionis, & mutilationis, quantum ad irregularitatem, quæ ex illis incurritur. Et meritò quidem. Nam cum vnumquodque hominis membrum sit pars vitæ illius, fit consequens, vt mutilator quadantenus sit dicendus homicida, hoc est membri occisor, atque adeo irregularis. Non sufficit autem, ad irregularitatem incurrendam, quòd

Deinde Lanacorum pternuit tionem.

quòd quis membrum debilitet, imò forte, nec quod ipſum citra detruncationem mortificet. Nam pœnæ ſunt reſtringendæ: & iura ſolum loquuntur de mutilatoribus. Dixi, forte. Nam gloſſa loco citato, & Panormitanus in capit. cum illorum. de ſententia excommunicationis. tenent, quòd qui reddit membrum ineptum, & aridum etiam citra detruncationem incurrit irregularitatem. Sed oppoſitum videtur mihi probabilius propter rationem modo dictam.

De mutilatis & corpore vitiatis. ¶De mutilatis autem. & corpore vitiatis etiam eſt lex Eccleſiaſtica, quæ illos irregulares cenſet, & reddit, ità, vt nec ad ſacros ordines promoueri, nec promoti in eiſdem miniſtrare poſsint. Quæ lex ex antiqua conſuetudine originem duxiſſe videtur. Dicitur enim Leuitic. capit. vigeſimo primo. Omnis, qui habuerit maculam de ſemine Aaron ſacerdotis, non accedet offerre hoſtias domino, nec panes Deo ſuo. Et paulò antea dixerat Dominus ad Moyſen: Loquere ad Aaron: Homo de ſemine tuo per familias ſuas: qui habuerit maculam non offeret Deo ſuo, nec accedet ad miniſterium eius, ſi cæcus fuerit, ſi claudus, vel ſi paruo, vel grandi, vel torto naſo, ſi fracto pede, ſi manu, ſi gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habens in oculo, ſi iugem ſcabiem, ſi impetiginem in corpore, ſi hernioſus, &c. Idem etiam obſeruabatur apud Ethnicos. Si quidem, vt dicit Plinius libro ſeptimo naturalis hiſtoriæ. capit. vigeſimo octauo. Sergius in prætura a ſacris arcebatur, eò quòd debilis eſſet. Et Seneca lib. quarto. Declamationum declamatione prima, etiam præmittit apud Gentiles eam legem viguiſſe, vt ſacerdos integer ſit. Quaſi dicens, vbique gentium eſſe viſum, quòd ſacerdotes ſacrorum que miniſtri corpore ſint integri, nullam maculam habentes, & qui nullam poſsint corporis fœditate notari. Idem etiam olim vim obtinuit apud Romanos, ab ætate Romuli ducta conſuetudine, qui ſacerdotes elegit genere excellentes ſimul, & virtute præſtantes; nec tamen inopes, aut corpore vlla ex parte trunco, vt teſtatur Dionyſius libro ſecundo Romanarum antiquitatum. Idem apud Perſas vſu receptum fuiſſe tradit Alexander ab Alexandro libro ſexto. Dier. genial. cap. 14.

1. Concluſio. ¶Sed, vt quid in hac re nunc ſit obſeruandum, paucis explicemus, ſit prima concluſio: Corporis vitium impedit hominem ſacris ordinibus donari; cùm id, vel impedimentum præſtat ordinis exequutioni, vel inſignem inducit deformitatem. Textus eſt in dicto capitulo vigeſimo primo Leuitici. Cuius ſeriem morali quadam interpretatione proſequitur Diuus Gregorius capit. vndecimo, primæ partis Paſtoralis, & refertur in capit. hinc etenim, quadrageſima nona diſtinctione. Idem etiam probatur ex toto titulo de corpore vitiatis. Maximè capit. 2. & ex capit. ſi Euangelica, quinquageſima quinta diſtinctione. Quæ verò ſit deformitas inſignis arbitrio Epiſcopi relinquitur, vt patet ex capit. 2. de corpore vitiatis. & ex notatis ibidem per Doctores, qui vnanimiter id affirmant. Sed eſt aduertendum concluſionem à nobis poſitam habere vniuerſaliter verum quo ad ordines ſuſcipiendos. Nam quòd ad ſuſceptos ſolum inducitur irregularitas, quantum ad illum ordinis actum, qui, vel ob inſignem deformitatem, vel defectum vitio corporis impeditur, vt notat Abbas in capit. 2. de cleric. ægrot. Et Socinus in capit. audientiam. de homicidio. 21. & Gonſalus à Villadiego tractat. de irregularitate. capit. de corpore vitiatis. Qua ratione qui patitur vitium corporis celebrationem impediens, nempe, in illis digitis, qui ad conſecrationem, & elevationem hoſtiæ fuerint maximè neceſſarij, ſolum abſtinebit à celebratione miſſarum, & non à diaconatus, vel ſubdiaconatus miniſterio. Et qui ob deformitatem inſignem ab altari arcendus eſt, non impeditur abſolutionis ſacramentum miniſtrare. Qua in re omnes Doctores conueniunt.

¶Secunda concluſio: Si quis membrum ſibi culpa propria abſciderit, irregularis eſt, etiã ſi ea abſciſsio nec impediat miniſterium ordinis, nec inſignem deformitatem inducat. Hæc concluſio ad eos propriè pertinet, qui propria voluntate pudenda vltro ſibi exequerunt. Et probatur ex capit. pœnitentes, & ex capit. ſi quis abſciderit, & ex capit. qui partem. quinquageſima quinta diſtinctione, & ex capit. maritum, diſtinctione, 33. & ex cap. vlt. diſt. 17. Sub qua etiam concluſione comprehenduntur quicunque culpa ſua ab alijs abſciſsionem iſtam paſsi ſunt. Vt ſi, verbi gratia, quis ob adulterium à marito adulteræ iniuriam vlciſcente virilibus amputaretur, quod anno milleſimo quingẽteſimo trigeſimo ſeptimo, tribus ſacerdotibus prope Pinciam contigiſſe autor eſt Couarruuias in relectione. de homicidio. parte prima, numero ſexto. Quòd autem iſti ſimiliter irregulares fiant, docent Ioannes Andreas, & Hoſtienſis in dicto capitulo ex parte. de corpore vitiat.

2. Concluſio

& Gonsalus à Villadiego loco modo citato. Si quis verò non sua culpa, nec sua sponte, sed, vel à medicis, vel per vim, aut insidias hostium, vel puer in cunabulis sectus fuerit, & virilia aliudue membrum amiserit, promoueri poterit, & promotus iam, cum is casus acciderit, in ordinibus susceptis ministrare: vt constat ex capit. ex parte primo, & ex capit. significauit. & ex capit. ex parte, secundo de corpore vitiatis. & ex capit. Eunuchus quinquagesima quinta distinctione. De hac re videndus est Couarruuias loco modo citato, & Syluester verbo, homicidium, 3. §. 5. Sed quoniam dictum est, tam mutilatores membrorum, quàm membris mutilatos fieri irregulares, dubium est, quid nomine membri in præsenti intelligamus? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Quidam enim dicunt, id solum in præsenti appellari membrum, quod est pars principalis corporis, habetque proprium, & speciale officium, vt pes ad ambulandum, manus ad apprehendendum, &c. Et secundum istam opinionem digiti membri rationem non habent, nec illorum mutilatores erunt irregulares. Hanc sententiam tenet glossa in Clementina de homicidio. & Syluester verbo homicidium. 3. §. quinto, & Angelus in summa. verbo. homicidium. 5. §. sexto. Alij sunt, qui contrarium affirmant. Et ratio illorum est: Nam cum membra sint illa, ex quorum positione totius corporis integritas consurgit, & ille, cui vnus digitus deest, non possit dici corpore integer, colligi videtur, quòd & digitus erit membrum, & qui illum absciderit irregularis. Sed, vt quid in hac re sit dicendum, explicemus, aduertendum est ex Caietano in præsenti, quòd, cùm illa pars corporis dicatur membrum, quæ actum habet, iuxta illud Pauli ad Romanos. 12. Omnia autem membra non eundem actum habent, & in iure Canonico inter membra computentur non solum membra habentia actum separatum, sed coniunctum; vt patet de testiculis, quorum officium non, nisi genitalibus exercetur; Eunuchi nanque inter mutilatos computantur, vt constat ex distinctione quinquagesima quinta, & ex toto titulo, de corpore vitiatis. fit consequens, vt nomine membri in materia mutilationis appelletur non solum membrum principale habens separatum officium; sed etiam membrum accessorium & consodale. Et quoniam digitus est membrum habens etiam proprium officium, euidentius, quam dicti testiculi, vt patet in exercitio musico, vbi digiti magis, quam manus exercentur, fit rursus, quòd digiti inter membra sint computandi: quare qui digitum absciderit erit irregularis. Secus verò erit de parte digiti, quæ ità est pars, vt nullius membri appellationem habeat, vt dicitur in capit. de presbytero. de corpore vitiatis. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS. II.

¶ Vtrùm liceat patribus verberare filios, aut dominis seruos.

AD SECVNDVM, sic proceditur. Videtur quòd non liceat patribus verberare filios, aut dominis seruos. Dicit enim Apostolus ad Ephesios nono. Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros. Et infrà subdit, Et vos domini eadem facite seruis, remittentes minas. Sed propter verbera aliqui ad iracundiam prouocantur, & sunt etiam minis grauiora: ergo neque patres filios, neque domini seruos debent verberare. *Infr. q. 7. ar. 2. ad 2.*

2 ¶ Præterea, Philosophus dicit in 10. * Ethicorum, quod sermo paternus habet solum admonitionem, non autem coactionem. Sed quædam coactio est per verbera: ergo parentibus non licet filios verberare. *Li. 10. c. vlti. ante med. 10.*

3 ¶ Præterea, Vnicuique licet alteri disciplinam impendere. Hoc enim pertinet ad eleemosynas spirituales, vt supra dictum * est. Si ergo parentibus licet propter disciplinam filios verberare, pari ratione cuilibet licebit quēlibet verberare: quod patet esse falsum, ergo & primum. *Q. 32. a. 2.*

¶ SED CONTRA est quod dicitur Prouerbiorum. 13. Qui parcit virgæ, odit filium suum. Et infrà. 23. Noli subtrahere à puero disciplinā. Si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animā eius de inferno liberabis. Et Ecclesiastici. 33. dicitur, Seruo maleuolo tortura & cōpedes.

¶ RES-

¶ Respondeo dicendum, quòd per verberationem nocumentum quoddam infertur corpori eius qui verberatur: aliter tamen quàm in mutilatione. Nam mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio verò tantummodo afficit sensum dolorē. Vnde multo minus nocumentum est, quàm mutilatio membri. Nocumentum autem inferre alicui non licet, nisi per modum pœnæ propter iustitiam. Nullus autem iustè punit aliquem nisi sit eius iurisdictioni subiectus. Et ideo verberare aliquem non licet, nisi habenti potestatem aliquam super illum, qui verberatur licitè. Et quia filius subditur potestati patris, & seruus potestati domini, licite potest verberare pater filium, & dominus seruum causa correctionis & disciplinæ.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd cum ira sit appetitus vindictæ, præcipuè concitatur ira, cum aliquis se reputat læsum iniustè: vt patet per * Philosophum in. 2. Rhetoricæ. Et ideo per hoc quòd patribus interdicitur, ne filios ad iracundiam prouocent, non prohibetur quin filios verberent causa disciplinæ: sed quòd non immoderatè eos affligant verberibus. Quòd verò indicitur dominis, quòd remittant seruis minas, potest dupliciter intelligi. Vno modo, vt remisse minis vtantur: quod pertinet ad moderationem disciplinæ. Alio modo vt aliquis non semper impleat quod cōminatus est: quod pertinet ad hoc, quòd iudicium quo quis comminatus est pœnam, quandoque per remissionis misericordiam temperetur.

* Lib. 2. c. 13. parum à prin. to. 6.

¶ Ad secundum dicendū, quòd maior potestas maiorē debet habere coactionem. Sicut autem ciuitas est perfecta communitas, ita princeps ciuitatis habet perfectam potestatem coërcendi. Et ideo potest infligere pœnas irreparabiles, scilicet, occisionis, vel mutilationis. Pater autem & dominus, qui præsunt familiæ domesticæ, quæ est imperfecta communitas, habent imperfectam potestatem coërcendi secundum leuiores pœnas, quę non inferunt irreparabile nocumentū. Et huiusmodi est verberatio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd exhibere disciplinam volenti, cuilibet licet. Sed disciplinam nolenti adhibere, est solum eius, cui alterius cura committitur. Et ad hoc pertinet aliquem verberibus castigare.

Summa Textvs.

SVppositō per verberationem inferri nocumentum corpori illius, qui verberatur, aliter tamen quàm in mutilatione; nam mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio verò solum afficit sensum dolore, respondet Diu. Thom. ad propositam difficultatem hac conclusione. Pater licitè potest verberare filium, & dominus seruum, causa correctionis & disciplinæ. Probatur in argumento, sed contra, ex illo Prouerbiorum. 13. Qui parcit virgæ odit filium suum. Et capit. 23. noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga non morietur. Tu virga percuties eum, & animam eius de morte liberabis. Et in corpore articuli hac ratione: Verberatio ad faciliorem castigationem promptioremque correptionem spectat: sed hanc possunt exercere patres in filios, & domini in seruos, vt pote qui in eos aliqualem habent autoritatem: ergo & patres filios, & domini seruos licitè possunt verberare.

Explicatio Articvli.

Dubium.

COnclusio huius articuli est de fide tenenda, vt pote, quæ manifestis diuinæ scripturæ testimonijs probatur, quæ adducuntur à Diu. Thom. in argumento, sed contra. Sed est difficultas, vtrum stando in solo iure naturæ, sit licitum parentibus filios, vsque ad necem verberare, quando illorum culpa alias talem pœnam meretur.

Argumen.

Et pro parte affirmatiua est argumentum: iure naturæ incumbit parentibus filios educare, illosque moribus instituere: sed ad huiusmodi educationem sæpè sæpiùs est necessaria mortis & mutilationis vindicta, vt supra diximus, de republica: ergo patres stando in sola lege naturæ habent ius filios interficiendi, aut mutilandi. Et confirmatur: In initio mundi non erat alia respublica, quàm domestica: ergo ratio tunc postulabat, quòd, si aliquis

filiorum delinqueret, seuerè vsque ad necem à parentibus puniretur; atque adeo parentes iure naturæ habebant ius filios interficiendi, aut mutilandi, pro eorum delictis.

Sententia autoris.

¶ His tamen non obstantibus dico, ipsum ius naturæ huiusmodi vltiones, per se loquendo, parentibus interdicere, illasque soli publicæ potestati tribuere. Dico per se loquendo: Nam si contigerit aliquando eum, qui publicæ potestatis munus exercet, habere filium grauiter delinquentem, bene poterit illum vsque ad necem punire. Hoc tamen non facit in quantum pater, sed in quantum est publica potestas. Hanc conclusionem tenent communiter omnes Doctores, estque iure gentium confirmata. Et probatur: Ratio naturalis dictat vitam humanam, cuius dominium penes solum Deum est, non deberi absque meditatissimo iudicio, iurisque ordine extingui: ergo eadem ratio naturalis dictat, vt hoc non committatur tantæ multitudini, quanta est parentum, qui nec leges sciunt, nec causarum merita perpendere possunt. Et eadem est ratio de mutilatione. Nam cum abscisio membrorum ex sua natura ad mortem animalis ordinetur, sicut & incolumitas ad vitam; ad illum tantum pertinebit mutilare, cuius est posse occidere.

Ad argu.

¶ Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Sic enim natura parentibus filios educare concessit, vt tamen lineam præscripserit, ad quam vsque eorum facultas accedere possit: quæ non est filiorum mutilatio, aut occisio, sed solum verberatio ad modum iam explicatum. Et quando hoc non sufficit, publica incipiet autoritas maiores ac grauiores imponere pœnas, vt dicitur in lege. si filius. Codice. de patria potestate, & lege. prætor. ff. de iure iurando. §. præterea. Ad confirmationem respondetur: In initio mundi penes Adam fuisse publicam potestatem, iure dominij orbis, quod tunc penes ipsum erat: aucto autem mortali genere, orbeque iure gentium per familias distributo, vnaquæque habuit principem, vel saltim aliquos, penes quos publica potestas resideret. Et sic nunquam parentes habuerunt autoritatem proprios filios, aut mutilandi, aut interficiendi. Si qui autem fuerunt, qui vagè viuerent, nullam reipublicæ formam habentes, cùm contra naturam hominis, qui ex se animal est sociabile, atque ciuile, vitam degerint, non est cur ex illis contra nostram sententiam efficax argumentum sumatur. Possunt ergo parentes filios reprehendere, ac si opus fuerit verberare. Mutilare autem & occidere minimè, nisi quando publicam simul habuerint potestatem.

An semper expediat filiorum verberatio.

¶ An autem semper expediat huiusmodi filiorum verberatio, non potest vno verbo explicari, sed iuxta vniuscuiusque naturam, atque indolem agendum erit. Et sic dico primò, maxima discretione opus esse, ne bene nati ex verberatione efficiantur ignaui, & meticulosi. Non enim est omnium vna & eadem conditio. Et sic aliter corrigendi sunt liberi, aliter serui, aliter ingeniosi, aliter stulti, cum aliquibus sufficiant verba, alijs autem nec verbera, vt dicit Seneca in libro de moribus. Dico secundo, debere semper parentes in huiusmodi correctionibus intendere punitionem, ac emendam filiorum: vindictam autem nunquam. Hoc enim interest inter personam publicam, & priuatam, quòd publica non solum intendit punitionem delicti, sed etiam vindicationem iniuriæ reipublicæ illatæ; quoniam hoc ad bonum commune ipsius reipublicæ spectat. At verò persona priuata, quoniam eius non est respicere bonum commune, nec etiam potest vindictam intendere, sed solum punitionem, aut emendam illius, qui suæ curæ fuerit commissus, siue sit filius, siue seruus, siue discipulus. Ex quo fit, vt pro ætate, & pro conditione, & pro ingenio vniuscuiusque sit semper puniendus. Quod & significare voluisse videtur Paulus ad Ephes. 6. dum dixit: Vos parentes nolite prouocare ad iracundiam filios vestros. Et paulò inferius: Vos domini eadem facite seruis, remittentes minas, &c.

Dubitandum prælatum verberantibus subditos vel discipulos.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an parentes, vel prælati, vel pædagogi acriter verberantes filios, vel subditos, vel discipulos clericos incurrant excommunicationem canonis. Si quis suadente diabolo. Hanc difficultatem monet Sylvester, verbo. homicidium. sexto. §. 4. dicto octauo. Refertque sententiam Panormitani, & aliorum, in capit. cum voluntate. de sententia excommunicationis. Qui sub distinctione respondent, quòd, vel clericus est constitutus in maioribus ordinibus à diaconatu, & supra, vel in minoribus à subdiaconatu, & infra. Et dicunt, quòd si est constitutus in maioribus, quicunque illum percutiens immoderatè, siue sit pater, siue prælatus, siue pædagogus incurrit excommu-

communicationem. Secus autem erit, si fuerit in minoribus constitutus. Quoniam hoc expresse habetur in illo capitulo. cum voluntate. de sententia excommunicationis. Vbi dicitur, posse clericos seniores zelo deuotionis adolescentes in minoribus ordinibus turbantes diuinum officium leuiter percutere. Et paulò inferius etiam dicitur, quòd obtentu prælationis, & magisterij in subditos scholares idem facere possunt. Et in capit. ex tenore expresse habetur, licere prælato verberare inferiorem, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluester, quòd si prælato id licet, eodem iure licebit patri. Caietanus in summa. verbo. excommunicatio. capit. 10. generaliter dicit, licere parentibus atque prælatis, quoscunque filios, vel subditos clericos verberare, seu percutere, ex rationabili causa. Quam etiam sententiam tenet Syluester loco citato. Et quidem de prælato nulla ratione est dubitandum quin possit subditos etiam sacerdotes modo consueto, flagellis cædere, vt constat ex decretis distinctio. quadragesima quinta, per totam. Nec consequentia à prælatis ad parentes deducta est tam liquida, sicut Syluester arbitratur. Prælati enim habent publicam potestatem ac iurisdictionem, cum vi coercitiua, quam parentes in filios habere non possunt. ¶ Hoc tamen non obstante dico, licitum etiam esse parentibus, atque magistris, quoscunque filios, vel discipulos etiam in sacris constitutos cum debito moderamine causa disciplinæ verberare. Ita enim colligitur ex capit. ex tenore, iam citato, & ex capit. cum voluntate. de sententia excommunicationis. §. si qui vero. Si quis autem quærat an pater, vel magister, vel prælatus debitum modum verberationis excedentes incurrant sententiam excommunicationis, respondeo, quòd non; dummodo verberatio tantum fiat per modum disciplinæ, & non ex odio, nec in fraudem canonis propter vindictam. Itaque, quanuis pater, vel prælatus grauiter delinquant in casu verberationis clerici, non erunt excommunicati; dummodo talis excessus in fraudem Canonis non fiat. Et ratio est: Nam eo ipso, quòd parentibus atque prælatis est iure concessa facultas filios, vel subditos verberandi, ratio ipsa postulare videtur, vt non propter quemcunque excessum excommunicatio incurratur. Maximè, cum non possit semper homo esse tam attentus, vt nunquam virtutis limitem transgrediatur. Quãdo autem excessus esset adeò enormis, & præter consuetum modum verberandi factus, vt odij indicium præseferret, vt si, verbi gratia, pater, vel prælatus arrepto fuste clericum feriret, proculdubio incurreret excommunicationem. Et propterea in capit. cum beatus Paulus, & in capit. disciplina, quadragesima quinta distinctio. admonentur prælati lenitatis, ne, scilicet, tam immodicis verberibus, quam salutiferis verbis suos subditos instituant. Diuus etiam Paulus dicit oportere Episcopum esse non percussorem. Et in huius rei testimonium affirmant sancti Doctores tribuisse Dominum Moysi virgam directionis, & non Aaron sacerdoti. Quando autem Aaron habuit virgam in manibus fuit florens, vt non tam punitionis, quam consolationis videretur, iuxta illud: Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. De præceptoribus religiosorum, vel aliorum clericorum contra voluntatem suorum maiorum illos verberantibus, etiam dico, quòd non incurrunt sententiam Canonis, quanuis per opus illicitum videantur manus violentas in clericos inijcere, dummodo verberatio non procedat ex odio, vel in fraudem Canonis; propter vindictam. Hæc enim facultas conceditur à iure pædagogis, atque magistris, vt possint suos discipulos etiam clericos verberare. Et sic, quanuis prohibitio prælati fecerit, quòd peccauerint, non tamen, quòd incurrant excommunicationem, cum prælati non habeant potestatem supra sententiam excommunicationis. Ex quo infertur, prælatos suos subditos verberantes, quam rarissimè incurrere excommunicationem, quanuis grauiter delinquant in illorum punitione. ¶ De marito solet similiter dubitari, an licitè possit verberare vxorem? Ad quam breuiter respondeo, quòd potest, dummodo id cum debito moderamine, & ex causa legitima faciat. Quanuis enim vxor sit subdita viro, non tamen potest vir illam, tanquam famulam animaduertere; sed tanquam sociam, & æqualem. In cuius rei signum dicunt Doctores eductam fuisse de costa, & non de pede, vt habetur Geneseos capit. 2. Ex dictis in isto articulo colligitur semper ad verberationem, siue ad quamcunque aliam percussionem, quæ nomine verberationis intelligitur in præsenti, esse necessariam aliquam superioritatem in verberante, alioqui illicite fiet, & contra iustitiam. Et cùm sola fragrantia delicti non faciat superiores circunstantes, rursus sequitur, quòd nullus poterit non subditum verberare, etiam si

Conclusio notãda pro prælatis.

De marito verberante vxorem.

in fragranti delicto comprehendatur. Nisi forte id opus fuerit ad propriæ vitæ, aut rerum, aut innocentis defensionem, iuxta dicta in materia de homicidio, &c.

Articvlvs. III.

¶Vtrùm liceat aliquem hominem incarcerare.

Ad Tertivm sic proceditur. Videtur quòd non liceat aliquem hominem incarcerare. Actus enim est malus ex genere, qui cadit suprà indebitam materiam, vt suprà * dictum est. Sed homo habens naturalem arbitrij libertatem est indebita materia incarcerationis, quæ libertati repugnat: ergo illicitum est aliquem incarcerare.

1.2.qu.18. art.2.

2 ¶Præterea, Humana iustitia regulari debet ex diuina. Sed sicut dicitur Ecclesiastic. 15. Deus reliquit hominem in manu cõsilij sui: ergo videtur quòd non est aliquis coercendus vinculis vel carcere.

3 ¶Præterea, Nullus est coërcendus nisi ab opere malo, à quo quilibet potest aliud licitè impedire. Si ergo incarcerare aliquem esset licitum ad hoc, quòd cohiberetur à malo, cuilibet esset licitum aliquem incarcerare, quod patet esse falsum: ergo & primum.

¶Sed Contra est quod Leuitici. 24. legitur, quendam missum fuisse in carcerem propter peccatum blasphemiæ.

¶Respondeo dicendum, quòd in bonis corporis tria per ordinem considerantur. Primò quidem integritas corporalis substantiæ, cui detrimentũ affertur per occisionem, vel mutilationem. Secundo delectatio, vel quies sensus, cui opponitur verberatio, vel quod libet sensum dolore afficiens. Tertiò motus & vsus membrorum, qui impeditur per ligationem, vel incarcerationem, seu quamcunque detentionem. Et ideo incarcerare aliquem, vel qualitercunque detinere, est illicitũ, nisi fiat secundum ordinem iustitiæ, aut in pœnam, aut ad cautelam alicuius mali vitandi.

¶Ad Primvm ergo dicendum, quòd homo qui abutitur potestate sibi data, meretur eam amittere. Et ideo homo qui peccando abusus est libero vsu suorum membrorum conuenienter est incarcerationis materia. 1.2. primum

¶Ad secundum dicendum, quòd Deus quandoque secundum ordinem suæ sapientiæ peccatores cohibet ne possint peccatum implere, secundum illud Iob. 5. Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant. Quandoque verò eos permittit quod voluerint agere. Et similiter secundum humanã iustitiam non pro qualibet culpa homines incarcerantur, sed pro aliquibus.

¶Ad tertium dicendum, quòd detinere hominem ad horã ab aliquo opere illicito statim perpetrando, cuilibet licet, sicut cum aliquis detinet aliquem ne se præcipitet, vel ne alium feriat. Sed simpliciter aliquem includere, vel ligare, ad eum solũ pertinet, qui habet disponere vniuersaliter de actibus & vita alterius: quia per hoc impeditur non solum à malis faciendis, sed etiam à bonis agendis.

Svmma Textvs.

Ad propositam difficultatem respondet D. Thom. vnica tantum conclusione, quæ talis est: Soli publicæ potestati est licitum subditos carceri mancipare, siue in pœnam, siue ad cautelam alicuius mali vitandi. Probatur: In bonis corporis tria per ordinem considerantur. Primum est eius integritas, cui per occisionem ac mutilationem nocetur. Secundum, sensualis delectatio, ac voluptas; quæ per verberationem impeditur. Tertium, membrorum vsus, qui per carceres, aliaque ligamina cohibetur. Sed primum nocumẽtum, propter eius grauitatem soli reipublicæ reseruatur, vt dictum est articulo primo huius quæstionis, secundum autem quoniam leuius est etiam parentibus atque dominis permittitur: ergo tertium, quod non solum est via ad primum, verum etiam quædam illius inchoatio, cùm ob id reus carceri mancipetur, vt vel

vel auditus ſupplicio deputetur, vel ob leuius crimen aliam luat pœnam, condecens eſt, vt ſoli reipublicæ, penes quam eſt potestas vitæ & mortis, deputetur.

Explicatio Articvli.

Quatuor ſunt iniuriæ quæ facto inferuntur.

INſtitutum Diui Thomæ in hac quæſtione, & præcedenti fuit, agere de iniurijs, quæ facto inferuntur in perſonam. Suntque numero quatuor; ſcilicet, homicidium, verberatio, mutilatio, & incarceratio. Nam vulneratio, quæ ſpecialem videtur habere rationem iniuriæ, ſi magna fuerit reducitur ad occiſionem, aut mutilationem. Si autem fuerit parua, reducitur ad verberationem; cum verbera, vulnera quædam ſint. Et ſic non habet ſpecialem rationem iniuriæ, vt docet Caietanus in præſenti. Diximus autem iam de tribus prioribus, ſcilicet, occiſione, mutilatione, & verberatione: & ſic ſolum ſupereſt agere de incarce-

Carcer duplex.

ratione. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, quod carcer poteſt accipi dupliciter: vno modo propriè pro loco ad malefactorum punitionem pro bono communi inſtituto; alio modo largè & extenſiue pro quacunque detentione. In præſenti autem, quando dicit Diuus Thomas ſolam publicam poteſtatem poſſe licitè aliquem carceri mancipare, ſolum loquitur de carcere primo modo. Nam ſi de carcere ſecundo modo ſit ſermo, certum eſt, quòd etiam parentes poſſunt filios incarcerare; ſicut & poſſunt illos punire: cùm carcer iſto modo acceptus nihil aliud ſit, quam quædam punitio. Carceris autem propriè dicti adhuc eſt duplex vſus in republica; vnus qui eſt conſeruare malefactores, dum eorum cauſæ tractantur ac decidiuntur: alter in pœnam, qui apud eccleſiaſticam poteſtatem ad verbera procedere non potentem, eſt valde vſitatus. Inter iſtos autem duos vſus, hoc eſt diſcriminis, quòd nunquam eſt licitum vti carcere in pœnam, quo ad vſque rei cauſa fuerit plenè perfecta: cùm contra rationem ſit, quòd alicui non conuicto pro crimine, de quo eſt ſuſpectus, certa pœna inferatur. Ad hoc autem, vt vſus carceris primo modo ſit licitus, ſatis eſt, quòd probabiliter credatur, aliquem crimen commiſiſſe, quod iuſtitia poſtulat puniri: maximè, ſi ſit probabilis timor de fuga delinquentis.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quilibet, qui ab altero iniuriam, vel furtum eſt paſſus, poſsit illum propria autoritate detinere, quo ad vſque veniat iudex, qui ſibi, vel de illata iniuria, vel de re ſublata ſatisfactionem faciat. Ad cuius explicationem dico primò ei, qui iniuriam eſt paſſus, nulla ratione eſſe licitum alterum detinere, per ſe loquendo. Quia cum hoc non ſit neceſſarium ad propriam defenſionem, ſed ſolùm ad punitionem, vel vindicationem, quæ propria autoritate fieri non debet, fit, vt talis priuata detentio per ſe loquendo ſemper ſit illicita, & iniuriosa. Dico ſecundò, quòd quando talis priuata detentio fuerit neceſſaria ad propriorum bonorum recuperationem, licitè poterit fieri à quacunque priuata perſona. Et ratio eſt: quia tunc non ordinatur per ſe loquendo, ad punitionem, vel vindicationem; ſed ad ſuorum bonorum defenſionem, quæ vnicuique iure naturæ eſt commiſſa, etiam cum manifeſto periculo illius, qui per iniuriam ea auferre voluiſſet, vt diximus in ſuperioribus. Et ſiquis rurſum quærat, an ſit licitum vnicuique alterum detinere propter ſuum, vel aliorum commodum, ne, ſcilicet, interficiat ſe, aut alterum, vel ne aliquod peccatum committat? Dico primò, quòd ſiquis ex infirmitate, vel paſsione vellet ſeipſum interficere bene poſſet à quocunque, etiam inuitus, detineri, quo ad vſque periculum tolleretur. Probatur: Poſſem ego illum defendere à quocunque alio, etiam cum periculo inuaſoris: ergo & à ſe ipſo ex infirmitate, vel paſsione operante cum inuoluntaria detentione. Sed hoc maximè ad parentes ſeu propinquos ſpectat, qui aliquale ſupra infirmum ratione conſanguinitatis videntur habere ius. Dico ſecundo: Qui vellet occidere proximum, vel aliquam grauem iniuriam ei inferre, licitè poſſet à quocunque detineri, quo ad vſque periculo prouideretur. Probatur: Licitum eſt defendere innocentem cum morte alterius: ergo & cum illius inuita detentione. Dico tertiò: qui nollet ſe interficere, ſed alia flagitia committere ſine alterius detrimento, non poſſet ſimpliciter detineri: niſi ab habentibus curam illius. Dixi ſimpliciter: Nam ad horam bene poterit ab alijs detineri, vt dixit Diuus Thomas hic ad tertium. Et ratio eſt: Tum, quia huiuſmodi peccata regulariter loquendo, non rectè vitantur per detentionem: tum etiam; quia eſſet agere contra libertatem hominis, quod priuatæ perſonæ non licet.

Aliud dubium.

1. Dictum.

2. Dictum.

1. Dictum.

2. Dictum.

3. Dictum.

ARTICVLVS. IIII.

¶Vtrùm peccatum aggrauetur ex hoc, quod prædictæ iniuriæ inferuntur in personas aliis coniunctas.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd peccatum non aggrauetur ex hoc, quòd prædictæ iniuriæ inferuntur in personas alijs coniunctas. Huiusmodi enim iniuriæ habẽt rationem peccati, prout nocumentum alicui infertur contra eius voluntatẽ. Sed magis est cõtra hominis voluntatẽ malũ quod in propriã personã infertur, quã quod infertur in personam coniunctã: ergo iniuria illata in personam coniunctam est minor.

2 ¶ Prætereà, In sacra Scriptura præcipuè reprehenduntur qui pupillis & viduis iniurias inferunt. Vnde dicitur Eccleſiast. 35. Non despiciet preces pupilli nec viduam, si effundat loquelam gemitus. Sed vidua & pupillus non sunt personæ alijs coniunctæ: ergo ex hoc, quòd infertur iniuria personis coniunctis, non aggrauatur peccatum.

3 ¶ Prætereà, Persona coniuncta habet propriam voluntatẽ, sicut & principalis persona. Potest enim aliquid ei esse voluntarium quod est contra voluntatem principalis personæ, vt patet in adulterio, quod placet vxori, & displicet viro. Sed huiusmodi iniuriæ habent rationem peccati, prout consistunt in voluntaria commutatione: ergo huiusmodi iniustitiæ minus habẽt de ratione peccati.

¶ SED CONTRA est, quòd Deuter. 28. ad quandam exaggerationem dicitur, Filij tui, & filiæ tuæ tradentur alteri populo videntibus oculis tuis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quanto aliqua iniuria in plures redundat, cæteris paribus, tanto grauius est peccatum, & inde est, quòd grauius est peccatum si aliquis percutiat principem, quàm personam priuatam: quia redundat in iniuriã totius multitudinis, vt suprà dictum * est. Cum autem infertur iniuria in aliquam personam coniunctam alteri, qualitercunque illa iniuria pertinet ad duas personas. Et ideò cæteris paribus ex hoc ipso aggrauatur peccatum: potest tamen contingere, quòd secundum aliquas circunstantias sit grauius peccatum, quod fit contra personam nulli coniunctam, vel propter dignitatem personæ, vel propter magnitudinem nocumenti.

1.2.q.73. art.9.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd iniuria illata in personam coniunctam, minus est nociua personæ, cui coniungitur, quàm si in ipsam immediatè inferretur: & ex hac parte est minus peccatum. Sed hoc totum quod pertinet ad iniuriam personæ, cui coniungitur, superadditur peccato quod aliquis incurrit ex eo, quòd aliam personam secundum se lædit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd iniuriæ illatæ in viduas & pupillos magis exaggerantur: tum quia magis opponuntur misericordiæ, tum quia idẽ nocumentum huiusmodi personis inflictum, est eis grauius, quia non habẽt releuantem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd per hoc, quòd vxor voluntariè consentit in adulterium, minoratur quidem peccatum & iniuria ex parte ipsius mulieris. Grauius enim esset si adulter violenter eam opprimeret. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri: quia vxor non habet potestatem sui corporis, sed vir, vt dicitur. 1. ad Corinth. 7. Et eadem ratio est de similibus. De adulterio tamen, quia non solum iustitiæ, sed etiam castitati opponitur, erit locus infrà agendi in tractatu de temperantia.

Dist. 34. q. 154. 1.

SVMMA TEXTVS.

SVppositio, quòd quantò aliqua iniuria in plures redundat cæteris paribus, tantò est grauius peccatum; & hinc est, quòd percutere principem est grauius peccatũ, quam percutere personam priuatam, quia percussio principis redũdat in iniuriã totius multitudinis; respondet D. Th. ad propositã difficultatẽ per duas propositiones. Prima conclusio: Cæteris paribus grauius peccatũ est delinquere in personã, cui alij sunt cõiũcti, quã delinquere in illos, qui cõ sangui-

sanguineis & necessarijs carent. Probatur: Quãdo infertur iniuria in personam alteri coniunctã, illa iniuria quodãmodo refertur ad duos: ergo cæteris paribus, est grauior, quàm si inferretur in illum, qui nullam haberet personam coniunctam. Probo consequentiam ex posito fundamento. Secunda conclusio: Ex particularibus circunstantijs bene potest fieri, quòd illa iniuria sit minor, quæ fit contra eum, qui plures habet personas coniunctas, scilicet, propter dignitatem personæ, vel propter magnitudinem nocumenti.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quid intelligatur no mine perso næ.

PRo huius articuli explicatione aduertendum est primò ex Caietano in præsenti, quòd nomine personæ coniunctæ hic intelligimus in primis consanguineos, & affines, vt patrem, filiũ, generum, leuirũ, &c. Et deinde quoscunque alios œconomica necessitudine copulatos, vt maritum, vxorem, patronum, familiares, &c. ac denique extra domum quoscunque amicos alioſq; necessarios. In his enim omnibus importatur respectus coniunctionis ad alterum, ratione cuius iniuria alicui illata augeri potest. Ratio autem, propter quam ex multiplicatione coniunctorum peccatum augetur est: Nam, cùm filius sit aliquid patris, & vxor aliquid mariti, quin etiam & amicus sit alter ego, quicunque vnum lædit, in omnes est iniurius: & quantò iniuria & detrimentum in plures profunditur, tantò grauior est, vt docet D. Tho. 1.2.q.37.art.8.& 9. Imò potest esse tanta coniũctio inter aliquos, vt etiam si illi personę, cum qua quis delinquit, non fiat iniuria, quia scienti, & volenti non fit iniuria; lædatur tamen persona coniuncta. Vt est videre in eo, qui, aut alterius vxorem in adulterium, aut puellam in stuprum sua sponte consentientem compresserit: qui quidem non facit iniuriam volentibus, illã tamẽ infert marito ac patri.

Dubium.

¶ Siquis autem quærat, an semper quod peccatum sit contra personam habentem plures alias coniunctas, sit grauius, illaque circunstantia sit necessario confitenda? Dico primò, quòd tunc tantum peccatum factum contra personam habentem alias coniunctas augetur, quando fuerit eius naturæ, quòd eius iniuria transit in alios. Nam si solũm nocet illi, in quem peccatur, vt furtum, quod non est notabile, & ex quo parẽtes, aut proximi nihil damni suscipiunt, non augetur ex circunstantia multitudinis coniunctorum: cum illud tantum noceat vni & nõ pluribus. Quæ est ratio, propter quam D. Thom. in hoc articulo affirmat peccatum contra aliquem factum augeri ex multitudine coniunctorum ad ipsum. Dico secũdò, quòd quanuis circunstantia multitudinis coniunctorum aggrauet sæpèsæpiùs notabiliter peccatum, vt quando quis occidit hominem suæ familiæ valde necessarium: hæc tamen circunstantia maiori ex parte non mutat speciem, cùm non inducat particularem rationem peccati, sed solũ faciat peccata differre secundum magis & minus intra eandem speciem. Dico tertiò, quòd circunstantia multitudinis coniunctorum, quando notabiliter aggrauat peccatum, etiam si non mutet speciem, est necessario confitenda. Quia, vt cõmuniter docent Doctores in materia de confessione, non tantũ illæ circunstantiæ sunt necessario explicandæ in confessione, quæ mutant speciem, sed etiam illæ, quæ aggrauãt notabiliter. Vt est videre in eo, qui commisit peccatum mortale & veniale eiusdem speciei: qui quidẽ, secundum omnes, tenetur hanc circunstantiam confiteri, quanuis non mutet speciẽ. Et qui decem millia talentorũ furatus fuisset non satisfaceret dicendo, se furtum commisisse mortale, nisi quantitatem, quæ notabiliter aggrauat peccãtum, expressisset. An autem quando in similibus peccatis fit notabilis iniuria coniunctis, debeat etiam illis fieri particularis & certa restitutio, seu satisfactio, explicatum est à nobis in superioribus. quæst. 62. art. 2.

1. Dictum.

2. Dictum.

3. Dictum.

QVÆSTIO. LXVI.

De Peccatis iustitiæ oppositis, in nouem Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm naturalis sit homini possessio exteriorum rerum?

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd non sit naturalis homini possessio exteriorum rerum. Nullus enim debet sibi attribuere quod Dei est. Sed dominium omnium creaturarum est proprium Dei, secundum illud Psalm. 23. Domini est terra, &c. ergo non est naturalis homini possessio rerum exteriorum.

Inf. contra c. 22. fi. & 127. fin.

2 ¶ Prætereà, Basilius * exponens verbum diuitis dicentis Luc. 12. Congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bo-

In serm. ad diuites auaros à medio illius.

na

na mea: dicit, Dic mihi quæ tua: vnde ea sumens in vitam tulisti? Sed illa quæ homo possidet naturaliter, potest aliquis conuenienter dicere esse sua: ergo homo non possidet naturaliter exteriora bona.

Li. 1. de fi. ca. 1. circa med. to. 2. 3 ¶ Præterea, Sicut Ambrosius * dicit in libro de Trinitat. Dominus nomen est potestatis. Sed homo non habet potestatē super res exteriores: nihil enim potest circa earum naturā immutare: ergo possessio exteriorum rerum non est homini naturalis.

¶ Sed Contra est, quod dicitur in Psalm. Omnia subiecisti sub pedibus eius, scilicet hominis.

¶ Respondeo dicendum, quòd res exterior potest dupliciter considerari. Vno modo quantum ad eius naturam, quæ non subiacet humanæ potestati, sed solum diuinæ, cui omnia ad nutum obediunt. Alio modo quantū ad vsum ipsius rei, & sic habet homo naturale dominium exteriorum rerū: quia per rationem & voluntatem potest vti rebus exterioribus ad suam vtilitatem, quasi propter se factis. Semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora, vt supra * habitum est. Ex hac ratione Philosophus probat in primo * Politicorum, quòd possessio rerum exteriorum est homini naturalis. Hoc autem naturale dominium super cæteras creaturas, quod competit homini secūdum rationem, in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis creatione, Genes. 1. vbi dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, &c.

Q. 64. art. 1.

Lib. 1. cap. 5. tom. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd Deus habet principale dominiū omnium rerum. Et ipse secundum suā prouidentiam ordinauit quasdam res ad corporalem hominis sustentationem. Et propter hoc homo habet naturale rerum dominium, quantū ad potestatem vtendi ipsis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd dives ille reprehenditur ex hoc quòd putabat exteriora bona esse principaliter sua, quasi non accepisset ea ab alio, scilicet à Deo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa ratio procedit de dominio exteriorū rerum quantum ad naturas ipsarum. Quod quidem dominium soli Deo cō uenit, vt dictum * est.

In corp.

Svmma Textvs.

Svpposito, quòd res exterior potest dupliciter considerari; vno modo quantū ad eius naturam, quæ non subiacet humanæ potestati, sed diuinæ, cui omnia ad nutum obediunt; alio modo quantū ad vsum: respondet D. Thom. ad propositam difficultatem, hac conclusione: Homo habet naturale dominium rerum exteriorum, quantū ad vsum illarum. Probatur: Homo per rationem & voluntatem potest vti rebus exterioribus ad suam vtilitatem, tanquam propter se factis; semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora; qua ratione Aristot. lib. 1. Polit. cap. 5. probauit possessionē rerum externarum esse homini naturalem: ergo homo habet naturale dominium rerū externarum, quantum ad vsum illarum. Et confirmatur ex Genes. cap. 1. Vbi in ipsa hominis creatione hoc naturale dominium super cæteras creaturas conueniens homini per rationem, in qua Dei imago consistit, fuit manifestatum, dum dicitur: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestijs terræ, &c.

Artic. vlvs II.

¶ Vtrùm liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere.

Ad Secvndvm sic proceditur. Videtur, quòd non liceat alicui rem aliquam quasi propriā possidere. Omne enim quod est contra ius naturale, est illicitum. Sed secundum ius naturale omnia sunt communia: cui quidem communitati contrariatur proprietas possessionū: ergo illicitum est cuilibet homini appropriare sibi aliquam rem exteriorem.

3. corp. ca. 12. Et expos. 20. cap. 4.

2 ¶ Præterea, Basilius * dicit, exponēs prædictum verbum diuitis. Sicut qui præueniens spectacula, prohiberet aduenientes, appropriando sibi quod ad communem vsum ordinatur: similes sunt diuites, qui communia, quæ præ-

In forma dicitur ca. qui fi. dist. occupauc-

occupauerunt, æstimant sua esse. Sed illicitum esset præcludere viam alijs ad potiendum communibus bonis: ergo illicitum est appropriare sibi aliquam rem communem.

Inser. 81. ca. 3. Et habetur dist. 47. cap. Si cui bi. 3 ¶ Præterea, Ambrosius* dicit, & habetur in Decret distinct. 47. cap. sicut hi. Proprium nemo dicat quod est cõmune. Appellat autem communes res exteriores, sicut patet ex his quæ præmittit: ergo videtur illicitũ esse, quòd aliquis appropriet sibi aliquam rem exteriorem.

Ca. 40. to. 6. & refert tur. 14 q. 3. c. Quidã autem. ¶ Sed Contra est, quòd Augustꝰ dicit* in libro de Hæresibus: Apostolici dicuntur, qui se hoc nomine arrogãtissime vocauerunt, eo quòd in suam communionem non acciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidẽtes: quales habet Catholica Ecclesia, & monachos & clericos plurimos. Sed ideo isti hæretici sunt, quia se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent. Est ergo erroneum dicere, quòd non liceat homini propria possidere.

¶ Respondeo dicendum, quòd circa rem exteriorem duo competunt homini, quorum vnũ est potestas procurandi & dispensandi: & quantum ad hoc licitum est, quòd homo propria possideat. Et est etiam necessarium ad humanam vitam propter tria. Primo quidem, quia magis solicitus est vnusquisque ad procurãdum aliquid quod sibi soli competit, quàm id quod est cõmune omnium vel multorum: quia vnusquisque laborem fugiẽs, relinquit alteri id quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudine ministrorũ. Alio modo, quia ordinatius res humanæ tractantur, si singulis immineat propria cura alicuius rei procurandæ. Esset autem confusio, si quilibet indistinctè quælibet procuraret. Tertio, quia per hoc magis pacificus status hominum conseruatur, dum vnusquisque re sua contentus est. Vnde videmus, quòd inter eos qui cõmuniter & ex indiuiso aliquid possident, frequentius iurgia oriuntur.

¶ Aliud vero quod competit homini circa res exteriores, est vsus ipsarum. Et quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores vt proprias, sed vt cõmunes: vt scilicet de facili aliquis eas cõmunicet in necessitates aliorũ. Vnde Apost dicit, 1. ad Tim. vlt. Diuitibus huius seculi præcipe facilè tribuere, communicare.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd communitas rerum attribuitur iuri naturali: non quia ius naturale dictet omnia esse possidenda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum: sed quia secundum ius naturale nõ est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum condictum, quod pertinet ad ius positiuum, vt suprà* dictum est. Vnde proprietas possessionũ non est contrà ius naturale, sed iuri naturali superadditur per adinuentionẽ rationis humanæ. Q. 57. art. 2. & 3.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ille qui præueniens ad spectacula præpararet alijs viã, non illicitè ageret. Sed ex hoc illicite agit, quòd alios prohibet. Et similiter diues non illicite agit si præoccupans possessionem rei, quæ à principio erat communis, alijs etiam communicat. Peccat autem si alios ab vsu illius rei indiscrete prohibeat. Vnde Basilius* ibidem dicit, Cur tu abundas, ille verò mendicat, nisi vt tu bonæ dispensationis merita consequaris: ille verò patientiæ præmijs coronetur. Loco citato in argum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cũ dicit Ambrosius, Nemo proprium dicat quod est commune: loquitur de proprietate quantum ad vsum. Vnde subdit, Plusquam sufficeret sumptui, violenter obtentum est.

Summa Textvs.

¶ Vppositò, quòd circa res exteriores duo possint homini competere, vnum est potestas illas procurandi, & dispensandi, alterum est vsus ipsarum, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Licitum est, imò necessarium ad vitam humanã, quòd

quòd homo, quantum ad potestatem procurandi, & dispensandi res exteriores, illas in particulari possideat. Probatur triplici ratione. Prima: Quia vnusquisque est magis solicitus ad procurandum, quæ sibi soli cõpetunt, quam quæ sunt communia omniũ. Secunda: Quia ordinatius res humanæ tractantur, quando singulis imminet cura particularis alicuius rei procurandæ. Tertia: Quia per hoc status hominum magis pacificus conseruatur, dum vnusquisq; re sua cõtentus est. Secunda conclusio: Quantum ad vsum rerum non debet homo habere res exteriores, vt proprias, sed vt communes: ad hunc sensum, quòd de facili eas communicet necessitatem patientibus; iuxta illud Pauli ad Tim. cap. vltim. Diuitibus huius seculi præcipe, facile tribuere.

EXPLICATIO DVORVM articulorum.

SVprapositos duos articulos constituit D. Thom. tanquam fundamentum materiæ furti. Nam cùm nullus dicatur fur, nisi qui rem alienam accipit domino inuito, vt dicemus articulo sequenti, opus fuit prius explicare, an in hominibus possit esse aliquarum rerum dominium, in quarum ablatione furtum cõsistat. Sed quoniam de hoc satis superq; dictum est à nobis in materia de dominio. q. 62. vbi explicauimus, qualiter homo omnium rerum externarum iure naturæ dominium habeat, atq; etiam qualiter earundem rerum dominia iure gentiũ fuerint diuisa, quæ est materia, quam Diu. Thom. in his duobus articulis tractat, idcirco ab illa nunc supersedendum duxi, remittentes lectorem ad præfatum locum, ne pluries eadem repetamus. Sed, vt istorum articulorum litera intelligatur, aduertendum

Nota circa 1. articul.

est primò circa primum, quòd, quoniam quod conuenit alicui, semper conuenit ei secũdum modum illius, ex quo fit, vt quod conuenit superiori & inferiori, eminẽtius, & perfectiori quodam modo conueniat superiori, quam inferiori; hinc fit, quòd res exteriores, quibus vescimur, quæ imperfectiores sunt, non solum nobis, sed etiam animalibus, diuersimodè dicuntur factæ propter animalia & propter nos. Nã quia animalia non se agunt, sed aguntur naturæ instinctu, idcirco non conuenit eis habere dominium, aut possessionem rerum, quibus vescuntur, quantus propter ipsa fuerint facta. At verò homini, quia rationis particeps est, atque liber, per modum dominij & possessionis conuenit, vt sit supra imperfectiora, quæ propter ipsum facta sunt. Itaque diuersimodè dicimur nos, & cætera animalia vti rebus exterioribus, non solum quantum ad hoc, quòd homines etiam vtuntur animalibus tanquam propter se factis, sed etiam quantum ad hoc, quòd homines vtuntur rebus tanquam naturaliter domini ex natura sua rationali, cùm tamen animalia non tanquam domini, sed instinctu naturæ illis vti dicantur. Et sic adhuc impropriè dicitur esse in illis vsus rerum, quibus vescuntur, sicut & improprie est in illis dominium, vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 14. artic. 1. Et propterea idem Dl. Thom. in hoc articulo non solum ex imperfectione rerũ externarum probauit dominium hominis supra illas, sed etiam ex ratione & voluntate, quibus illis vtimur, suntque præcipuum & immediatum fundamentum dominij.

¶ Circa secundum articulum notanda est distinctio de potestate dispensandi, aut procurandi res, & de vsu illarum, penes quam dicitur dominia quantum ad potestatem dispensandi, aut procurandi res, esse diuisa, non autem, quantum ad vsum illarum. Quod non est sic intelligendum, quasi voluerit D. Thom. significare, nullum in particulari habere dominium vsus rerum, quoniam hoc est apertè falsum, vt ex dictis in materia de dominio clarè poterit constare. Sed quod intelligit est, quòd habentes potestatem procurandi, & dispensandi res tenentur in casu necessitatis illas facere cõmunes superflua naturæ & personæ tribuentes, vt diximus in. 1. tom. quæst. 32. agentes de eleemosyna. Propterea enim D. Ambr. dixit: Plusquam sufficit sumptui, violenter obtentum est. Quasi diceret: Nemo quo ad vsum dicat aliquid proprium, quia omnia quo ad vsum communia sunt, vt, scilicet, in extrema necessitate constitutis superfluum naturæ communicetur, quoniam tunc eis, vt commune debitum est. Imò etiam extra hos casus consulitur diuites, vt facilè tribuant necessitatem patientibus, quia omnis summa Christianæ vitæ in misericordia posita est; cùm sic & possessores, bonæ dispensationis meritum, & pauperes patientiæ coronam possint habere, absq; iniqua inæqualitate rerum externarum.

Nota circa 2. articul.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm sit de ratione furti occultè accipere rem alienam.

AD TERTIVM sic procedi-

tur. Videtur, quòd non sit de ratione furti occultè accipere rẽ alienam. Illud enim quod diminuit peccatum, non videtur ad rationem peccati per-

ti pertinere. Sed in occulto peccare pertinet ad diminutionem peccati: sicut è contrario ad exaggerãdum peccatum quorundam, dicitur Isaiæ. 3. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt: ergo non est de ratione furti occulta acceptio rei alienæ.

Ambros. in ser. 81. non procul à fine, tom. 3. Et habetur dist. 47. ca. Sicut q. antemed.

2 ¶ Præterea, Ambrosius * dicit, & habetur in Decretis distinct. 47. Minus est criminis habenti tollere, quàm cum possis & abundans sis, indigentibus denegare: ergo sicut furtum consistit in acceptione rei alienæ, ita & in detentione ipsius.

3 ¶ Præterea, Homo potest furtim ab alio accipere etiam quod suum est, puta rem quam apud alium deposuit: vel quæ est ab eo iniustè ablata, Non est ergo de ratione furti, quòd sit occulta acceptio rei alienæ.

¶ Sed Contra est, quod Isid. dicit * in lib. Etymolog. Fur à furuo dictus est, id est, à fusco: nam noctis vtitur tempore.

Lib. 10. ca. 6. incipit Iucundus dictus est, à medio illius.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad rationem furti tria cõcurrunt. Quorum primum conuenit sibi, secundum quod contrariatur iustitiæ, quæ vnicuique tribuit quod suum est, & ex hoc competit ei, quòd vsurpat alienum: secundum vero pertinet ad rationẽ furti, prout distinguitur à peccatis, quæ sunt contra personam, sicut ab homicidio & adulterio: & secundum hoc, cõpetit furto, quòd sit circa rem possessam. Si quis enim accipiat id quod est alterius, non quasi possessio, sed quasi pars: sicut si amputet membrum: vel sicut persona coniuncta, vt si auferat filiam, vel vxorem, non habet propriè rationem furti. Tertia differentia est, quę complet rationem furti: vt scilicet occultè vsurpetur alienum. Et secundum hoc propria ratio furti est, vt sit occulta acceptio rei alienæ.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod occultatio quandoque quidem est causa peccati, putà cum quis vtitur occultatione ad peccandum, sicut accidit in fraude & dolo. Et hoc modo nõ diminuit: sed constituit speciem peccati, & ita est in furto. Alio modo occultatio est simplex circunstantia peccati. Et sic diminuit peccatum. Tum quia signum verecundiæ est: tum quia tollit scandalum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd detinere id quod alteri debetur, eandẽ rationem nocumenti habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet id quod est simpliciter vnius, secundum quid esse alterius: sicut res deposita est simpliciter quidem deponentis: sed est eius, apud quem deponitur, quantum ad custodiam. Et id quod est per rapinam ablatum, est rapientis, non simpliciter, sed quantum ad detentionem.

Summa Textvs.

Propositum D. Thom. in isto articulo est, assignare furti definitionem, quæ, vt ex litera patet, in hunc modum se habet: Furtum est occulta vsurpatio rei alienæ. Quam D. Thom. ex tribus quæ necessaria sunt ad rationem furti explicat. Primum est commune furto cum alijs vitijs contra iustitiam factis. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd est vsurpatio. Vsurpatio enim iniustam quandam acceptionem importat. Secundum conuenit furto in quãtum distinguitur ab illis peccatis, quæ sunt contrà personam: qualia sunt homicidium, adulterium, mutilatio, &c. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd est vsurpatio rei alienæ, hoc est, rei ab altero possessæ. Si quis enim accipiat, id quod est alterius non quasi possessio, sed quasi pars, vt si amputet mẽbrum, vel quasi persona coniuncta, vt si auferat filiam, vel vxorem nõ dicetur propriè fur. Tertium, quod inuenitur in furto, habetque se tanquam complens rationem illius est, quòd occultè vsurpetur alienum. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd est occulta vsurpatio. Et sic constat completã & perfectam diffinitionem furti esse, quod est occulta vsurpatio rei alienæ.

Explicatio Artic. VII.

De hac materia de furto disputant Doctores in. 3. dist. 5. agentes de decẽ præceptis, & an 4. dist. 15. agentes de restitutione.

ne. Alexander Alenſ. 3. part. quæſt. 26. Antoninus. 2. part. titul. 1. cap. 14. Nauarr. in Manual. capit. 17. Aluarus Pelag. libr. 2. de planctu Eccleſiæ. capit. 46. & 47. Medini C. de reſtit. à quæſt. 4. vſq; ad 10. Soto lib. 5. de iuſtitia. quæſtione. 3. & Summiſtæ verbo, furtum, & verbo, rapina. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt, primò, quòd de Etymologia huius vocis, furtum, varie loquuntur Doctores. D. enim Iſidor. lib. 10. Etymologiarum, affirmat, furtum quia clanculariam quandam acceptionem ſignificat, deriuari à furuo, hoc eſt, fuſco, ſeu nigro. Quam etiã interpretationem ſequitur Varro de re ruſtica lib. 1. 3. Sed iuriſconſultus. l. 1. ff. de fur. hanc nominis Etymologiam reijciens, dicit, furtum, ſeu fur à ferendo, ſeu auferendo deduci. Quæ interpretatio videtur longè conuenientior, quamuis & prima ſuam habeat probabilitatem. Græcè enim fures appellantur, feras, à ferè, quod ferre ſeu auferre ſignificat. ¶ Secundò eſt aduertendum, quòd furtum à Canoniſtis definitur, quòd ſit cõtrectatio rei alienæ mobilis corporalis, fraudoloſa inuito domino, facta animo lucrandi, ſiue ipſius rei, ſiue vſus rei ſiue poſſeſſionis. Quã definitionẽ colligunt ex. l. 1. ff. de fur. & ex. §. 1. inſt. de oblig. quę ex delicto naſcuntur, illamque interpretantur, vt eſt videre apud Sylueſtrum, verbo, furtum. §. 1. & apud Nauarrum in Manuali cap. 17. num. 1. hoc modo; ſcilicet, quòd dicitur contrectatio, ad denotandum, quòd ſine illa, quo ad homines furtum eſſe non poteſt, etiam ſi ſit voluntas contrectandi, vt dicitur in dicta. l. 1. §. 1. Quo ad Deũ tamen, vt furti peccatum dicatur quis commiſiſſe, ſufficiens erit voluntas contrectandi, vt habetur in. c. vulgaris. de pœnit. diſt. 1. Dicitur præterea, rei alienæ; quia in re propria, vt ſic, non poteſt eſſe furtum. Secus autem eſſet, ſi alius ſupra eam haberet aliquod ius, vel commodati, vel impignorationis. Tunc enim illam contrectans, etiam ſi eſſet verus dominus diceretur furtum committere: quia, vt ſic, eſt contrectatio rei alienæ, vt habetur in. l. cum æs pignori. & in. l. ſi is qui rem. la. 1. ff. de furtis. Dicitur præterea, mobilis corporalis; Nam in immobilibus, vt eſt ager, & in corporalibus, vt ſunt actiones, & ſeruitutes furtum committi non poteſt, vt dicitur in l. verum. la. 1. ff. de furtis. Talia enim contrectari non poſſunt. Dicitur præterea, fraudoloſa: Nam iocoſa, & officioſa, quæ ad reddẽdum cautiorem dominum facta fuerit, & ſimiliter illa, quæ ſine animo furandi fit, vt ſiquis putans rem eſſe ſuam, vel poſſe eam ab altero, qui ius ſupra illam habebat accipere, accipit, furtum non eſt: quamuis poſtea re comperta teneatur ad reſtitutionem. Dicitur præterea, inuito domino: Nam quando quis contrectat rem alienam, quia credit dominum permiſſurum, eſtque iuſta cauſa credendi, furtum non committit, vt dicitur in. l. ſi is qui rem. ff. de furtis. Etiam dubijs præſumitur dominus inuitus, vt habetur in. l. vas. §. velare. ff. eodem titulo. Dicitur præterea, lucri faciendi cauſa, vel animo lucrandi: Nam, ſiquis alienam rapuerit ancillam non cauſa lucri, ſed libidinis, furtum non committit, vt conſtat ex. l. verum. la. 2. ff. eodem titulo. Dicitur tandem; ipſius rei vel poſſeſſionis: Quia non ſolum committit furtũ, qui rei dominiũ lucrari vult, ſed etiam, qui in re ipſa vult lucrari vſum, aut poſſeſſionem, vt habetur in. l. qui ſacrũ, ff. de furtis. ¶ Hæc tamen furti definitio à Canoniſtis aſſignata, præterquàm, quòd eſt nimis longa, vt potè eorum, qui non tam curant rei ſubſtantiam definire, quàm aliquid docere, quod ad legum explicationem conducat, eſt contra Ariſtotelem docentem definitionem debere eſſe quàm breuiſſimam, orationem, rei naturam compendio explicantem; continet etiam nonnulla falſa. Nam primo falſum eſt, quòd qui non accipit rem alienam animo lucrandi non poteſt furtum committere. Qui enim illam accipit, vt in flumen proijciat, aut incendio tradat, nullius lucri cupidus, ſed vt proximo iniuriam inferat, vere committit furtum. Et tamen certum eſt id animo lucrandi non facere. Item etiam eſt falſum, quòd furtum debet eſſe contrectatio rei mobilis, & corporalis. Qui enim acciperet occultè alienum agrum, ſeu alienum ius non minus eſſet fur, quàm qui acciperet alienam veſtem. Præterquam quòd, cum hæc materialiter ſe habeant in acceptione alteri iniurioſa, ſpeciem variare nequeunt.

¶ Quocirca hac Canoniſtarum definitione omiſſa, breuiter, atque ſuccinctè, furtum ex mente Diui Thomæ in hoc articulo, & omnium fere Theologorum definientes dico; Quòd eſt occulta vſurpatio rei alienæ. In qua definitione ponitur vſurpatio loco generis, quæ latius patet, quam furtũ. Qui enim ab altero aliquid per rapinam accipit, verè vſurpat, & tamen propriè non dicitur fur, ſed raptor. Differunt enim ſpecie furtum, & rapina intra idem genus iniuſtæ acceptionis, ſiue vſurpationis, vt infra dicemus conuenientius, etiam definitur furtum per vſurpationem, quam

Vnde dicatur furtũ.

Definitio furti Canoniſtarum.

Impugnatur præfata definitio.

Differentia furti Diui Thom.

quam per contrectationem, cum contrectatio ſolum rei contactum ſignificet: & certum ſit, poſſe eſſe ſæpè ſæpius furtum ſine aliquo reali contactu per ſolam vſurpationem. Dicimus, rei alienæ, vt copioſiſsimè res omnes furto captas comprehendamus. Nec opus eſt exprimere rei, vel vſus rei, vel poſſeſsionis. Nam qui re aliena inuito domino vtitur, aut eius obtinet poſſeſsionem, verè dicitur quodammodo rem alienam vſurpare. Nomine autem rei alienæ intelligimus rem ab altero poſſeſſam, vt optimè explicat D. Thom. in hoc articulo. Qui enim accipit id, quod eſt alterius non quaſi poſſeſsio, ſed, vel quaſi pars, vel quaſi perſona coniuncta; vt qui abſcindit brachium, vel aufert vxorem, aut filiam non dicitur propriè fur. Dicitur præterea, occulta, ad differentiam rapinæ, quæ non occultè, ſed manifeſtè, atque per violentiam fit. Qua particula ſufficienter declaratur fraudulentia, quæ in furto inuenitur. Qui enim clam domino rem accipit fraudem nectit. Et ſimiliter etiam explicatur, quòd acceptio furti debet fieri domino inuito, cùm ignorantia cauſet inuoluntarium, vt docet D. Tho. 1. 2. quæſtione. 6. arti. 8. Et ſic fruſtrà ponebantur illæ particulæ, fraudulenta, ſeu fraudulosa, & domino inuito, quas iuris prudentes ſuæ furti definitioni adijciebant. ¶ Ex hac definitione ſequitur, rapinam non eſſe ſpeciem furti. Sed ſunt hæc duo vitia ſpecies contraſe diſtinctæ, cùm furtum ſit occulta vſurpatio, rapina verò manifeſta, & violenta, vt docet Ariſtoteles. lib. 5. Ethic. cap. 2. Itaque vſurpatio, ſeu iniuſta acceptio primò omnium diuiditur in furtum, & rapinam. Deinde autem vtraque iſtarum ſpecierũ ex parte obiecti ſubdiuidi poteſt in alia quatuor membra. Nam ſi id, quod iniuſtè accipitur, eſt ſacrum, vocatur ſacrilegiũ. Et ſi eſt poſſeſſio pertinens ad rempublicam, vocatur, peculatus. Si vero fiat acceptio de grege diſperſo vocatur, abigeatus. Si autem ſit vſurpatio hominis, vt vendatur, vocatur, plagium. De duobus prioribus agitur in capitulo. quid ergo. 2. quæſtione. 4. De tertio extat integer titulus libri. 47. Digeſtorum. De quarto autem etiam extat titulus. ad leg. Flau. de Plag. Et ſiquis contra hoc argumentetur; In lege. ſi vindidero. ff. de furtis. Et inſtituta de vi bonorum raptorum dicitur, rapinam eſſe ſpeciem furti, raptoremque teneri actione furti, & ſimiliter D. Auguſti. libr. ſecundo quæſtionum ſuper Exodum, quæſtione. 71. & habetur in capit. pœnale. 14. quæſtio. 5. affirmat nomine furti, intelligi quancunque rei alienæ illicitam acceptionem, non enim permittit rapinam qui furtum prohibuit, reſpondeo ſanctos patres atque iuriſconſultos frequentiſſime vti hac voce furtum latiſſima quadam ſignificatione, pro quacunque rei alienæ iniuſta acceptione; cùm tamen ſecundum proprietatem ſolum ſignificet occultam rei alienæ vſurpationem, quæ eſt ſpecies diſtincta contra rapinam, vt ex dictis patet.

Rapina nõ eſt ſpecies furti.

¶ Sed contra definitionem furti à nobis aſſignatam ſunt aliquot argumenta, quæ indigent ſolutione, vt rei veritas clarior pateat. Primò, ſic argumentor: Vſura eſt occulta acceptio rei alienæ; & tamen non eſt furtum, cùm ſpecie differat ab illo: ergo definitio furti non eſt bona. *1. arg. contra diffinitionẽ furti.* ¶ Secundo: Cùm filius, vel vxor ſurripit aliquid à patre, vel marito ipſis neſcientibus, eſt occulta acceptio rei alienæ, & tamen neuter illorum furtum committit, vt habet communis opinio Doctorum; neuter enim eſt infamis, aut punitur pœna furti: ergo definitio furti non eſt bona. *2. argu.* ¶ Tertio. Qui domino videnti, & ſciẽte rem alterius accipit ſine aliqua violentia, eſt vere fur; & tamẽ non vſurpat rem occulte: ergo inſufficiẽter dicitur, ſolã occultã vſurpationẽ rei alienæ eſſe furtũ. *3. argu.* ¶ Vltimò: Nomine rei alienæ, vt diximus in explicatione definitionis intelligimus rem ab altero poſſeſſam: ex quo intulimus, quòd, ſi quis filiam, vel filium ab aliquo ſutripuerit, non erit fur. ſed hæc particula, non ſic rectè explicatur, cum vſurpando filiam poſſit quis furtum committere: ergo. Probo minorem: Qui occultè vſurpat ſeruum alterius, eſt verus fur, vt omnes Doctores concedunt: ergo & qui occultè vſurpat filium, vel filiam. Probo conſequentiam: Nam non minus poteſt miniſtrare filius, vel filia patri, quàm ſeruus. *Vltimum argu.*

¶ Ad primum argumentum reſpondetur primò, negando maiorem. Vſura enim non importat in ſua ratione, quòd ſit occulta vſurpatio rei alienæ; quanuis hoc aliquando poſsit ei accidere: cùm tamen furtum id includat intrinſecè & eſſentialiter. Præterquàm quòd, vſura, & quæcunque alia acceptio iniuſta contractuum ſemper habet adiunctam fraudem & dolum. Et tamen in furto & rapina non eſt per ſe neceſſarium, quòd admiſceatur fraus, aut dolus. Vel ſecundo reſpondetur, quòd quando dicimus, furtum eſſe occultam vſurpationem, nomine occulti, non ſolum intelligimus clanculariam acceptionem, ſed etiam inuoluntariam reſpectu illius, à quo res accipitur, ità, quòd fiat ipſo inuito. Nam ignorantia vt docebam, *Ad 1. arg.*

cauſat inuolũtarium. Certum eſt autẽ, quod iniuſtitia in vſura, & alijs contractibus inuenta, fit domino partim volente, & partim nolente. Volente quidem contrahere & paciſci, nolente autem ſuo iure fraudari. Ex quo fit, vt tales cõmutationes voluntariæ appellentur: cùm tamen furtum, & rapina prorſus fiant domino nolente: & ſic computantur inter commutationes inuoluntarias, differuntque ſpecie à prioribus. ¶ Ad 2. argu. ſecundum in quo de furtis à filijs, ſeu vxoribus cõmiſsis eſt ſermo, ſeorſum dicemus. Et primò de filijs cum Syluestro verb. furtũ. q. 11. quod vere furtum committũt aliquid de bonis parentum ſurripientes, contra eorum voluntatem, cum totum ibi inueniatur, quod requiritur ad rationem furti. Ex quo infert primò, quòd ſi res accepta eſt notabilis, erit peccatum mortale. Infert ſecundo, quòd ſi ſint alij hæredes, tenentur cohæredibus partem reſtituere, atque etiam parẽtibus, ſi filij haberent peculium caſtrẽſe, hoc eſt militaria ſtipendia, vel alia bona libera. Quod eſt intelligendum, niſi voluerit pater filio furtum remittere, ſicut poſſet illud remittere extraneo. Quæ omnia vera ſunt, & rationi conſentanea. Ex quibus ego infero tertio, quòd, ſi ad petitionem parentum pro re illa graui à filijs vſurpata, ſuperiores induxerint ſententiam excommunicationis, tenentur filij illam reſtituere ne excommunicatione irretiantur: niſi fortè conſtet eis de oppoſita voluntate parentum: cùm ſint ibi omnia neceſſaria ad excommunicationem incurrendam. Verum eſt tamen longè grauiorẽ quantitatem eſſe neceſſariam ad hoc, vt furtum à filio commiſſum cenſeatur peccatũ mortale, propter quod excommunicatio incurratur; quã quæ requiritur in alijs perſonis: cùm quicunque parentũ iure præſumantur pro conditione ſua, & ſtatu indulgere filijs minutiores ac clãcularias iſtas vſurpationes. Imò adhuc, quando furtũ fuit peccatum mortale, regulariter loquendo, non eſt præſumendus pater, voluiſſe filios excommunicationis cenſura ferire; quanuis in dubio ſecurius & ſalubrius erit petere abſolutionem. Et idem prorſus, quòd diximus de filijs reſpectu parentum, habet etiam verum de vxore reſpectu mariti. Hoc addito ex mente Angeli in ſumma. verb. furtũ. §. 35. quòd, ſi vxor habens virum prodigum celauerit de bonis illius contra eius prohibitionem, vt ſibi, & viro, ac filijs prouideat tempore neceſſario, nullum peccatum committit, nec tenetur obedire viro præcipiẽti, vt ſibi omnia tradat, quia id eſſet dare gladium furioſo. Sed tenetur tunc vxor perinde ſe habere, ac ſi virum non haberet. Præterquàm quòd ſi multum creuerit prodigalitas viri, poterit vxor bona ſua ac dotem retinere vt ſeruet ſe indemnem, vt communiter docent Doctores. ¶ Ad tertium vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quòd accipiens rem alterius domino ſciente, & vidente, dupliciter ſe poteſt habere in tali acceptione. Vno modo, vt exiſtimet dominum nihil ſcire, aut videre: quanuis re vera contrarium contingat. Et tunc verè ac propriè furtum committit. Nã cùm actiones humanæ ex fine per ſe intento ſpeciẽ deſumãt, & ille per ſe intendat rẽ occultè, & non manifeſtè accipere; cõſequẽs eſt, vt ſit verè fur. Alio modo, vt exiſtimet dominũ videre, ac ſcire talem actionem: eſt tamẽ paratus ſe defendere aut violentiam inferre. Et iſte non dicitur verè ac propriè fur, ſed raptor, vt ex ſupra dictis patet. Et ſic argumentum factum nihil obſtat definitioni furti à nobis aſſignatæ. ¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non eſſe eandem rationem de ſeruo, aut ancilla alicuius, & de eius filia, aut vxore. Nam, quia ſeruus, & ancilla connumerantur inter res à domino poſſeſſas, ſunt enim illius, ſicut equus, aut quoduis aliud animal, fit, vt qui ſeruum, aut ancillam occultè vſurpat, verè dicatur furtum committere. Secus autem erit de filia, & vxore, quæ ſub hominis poteſtate tanquam res ab ipſo poſſeſſæ exiſtere nequeunt. Sortitur tamen huiuſmodi filiæ, aut vxoris iniuſta acceptio diuerſa nomina ex diuerſis finibus, propter quos vſurpari contingunt. Nam, ſi vſurpentur, vt in ſeruitutem redigantur, talis vſurpatio dicetur captiuitas, quæ ſub vitio incarcerationis inter iniurias perſonales quæſtione præcedenti poſito, cõprehenditur, cùm vtrũque repugnet libero corporis vſui. Si autem vſurpentur nõ ſimpliciter, ſed ad horam pro concubitu, & hoc fiat ipſis inuitis, raptus erit. Si verò fiat eis conſentiẽtibus, extra propriam luxuriæ ſpecies, aut ſtupri, aut adulterij, aut ſimplicis fornicationis, iuxta qualitatem tam perſonæ extrahentis, quam extractæ, non video aliam deformitatem. Et quoniam ſerua non eſt ſub domini poteſtate quo ad concubitum, cùm talis vſus ſerui non ſit domini, fit, vt qui acciperet alienam ſeruam propter coitum, niſi forte ex hoc à domini ſeruitio impediretur, nullum furtum committeret, magis quàm coeundo cum illa in domo domini ipſo inuito. Et hæc dicta ſint de furti definitione.

Ad 3. argu.

Ad vltimum argumentum.

Cir-

Dubium circa ſolu. ad 2. D. Tho.

Circa ſolutionem ad ſecundum in qua dicit D. Thom. detinere id quod alteri debetur eandem rationem nocumenti habere cum acceptione iniuſta, mouet Caietanus in præſenti graue dubium; an ſcilicet, detinens rem alienam inuito domino continuo peccet, vel potiùs aliquando, & quando id fiat. Sed quoniam hæc omnia ſunt latè à nobis explicata ſupra quæſtione. 62. articulo. 8. in principio, idcirco ab illis in præſenti ſuperſedimus, remittentes lectorem ad præfatum locum, vbi contrariam ſententiã tenuimus in multis ei, quã Caietanus in hoc commento proſequitur.

In ſolutione ad tertium dicit D. Thom. nihil prohibere, id quod eſt vnius ſimpliciter, eſſe alterius ſecundum quid: vt res depoſita, quæ ſimpliciter eſt deponentis, ſecundum quid eſt eius apud quem deponitur, ſcilicet, quantum ad cuſtodiam. Et eodem modo quod eſt per rapinam ablatũ, eſt rapiẽtis, non ſimpliciter; ſed quantũ ad detentionẽ. Quibus verbis duo videtur ſignificare autor. Vnum eſt, quòd raptor habet ius ad cuſtodiam, vel detentionem eius rei, quam furto abſtulit. Secundùm quod, qui furtim accipit rem ſuam à raptore, peccat, & committit furtum tanquam is, qui accipit id, quod ſecundum quid, ſcilicet quantum ad detentionem eſt alterius. Quod vtrumque videtur

1. argumẽ tũ contra id quod dicit D. Tho. in ſolutione ad 3.

falſum. Quod ſic probo primò: Raptor nullum habet ius detinendi rem, cum teneatur illam non detinere, peccetque mortaliter, volendo detinere; & tandiu ſit in peccato mortali, quandiu detinet: ergo falſo aſſeritur rem raptam eſſe raptoris, quantum ad detentionem. Conſequentia eſt nota, & antecedens, quo ad omnes ſuas partes fuit ſatis à nobis probatum, quæſtione. 62. articulo. 8. in principio. ¶ Secundo, furtum

2. argu.

non committitur in re propria, niſi alius habeat ius ad illam, vel pignoris, vel locationis, vt tenet omnis communis ſententia Doctorum, habeturque expreſſe in lege ſi res §. primo. & in lege. ſi is, qui rem. ff. de furtis. ſed in caſu, de quo loquimur, qui accipit rẽ à raptore, accipit rem ſuam, ad quam raptor nullũ ius, vel pignoris vel locationis habet: ergo nullum furtum committit, nec peccat ¶ Tertio: Communis ſententia Theologorum eſt, licitum eſſe cuique, rem propriam recuperare ab iniquo poſſeſſore,

3. argu.

quando id iuridice efficere non poteſt: ergo ſi recuperet nullum furtum committit. His tamen non obſtantibus adhuc dicit Caietanus in præſenti ſententiam D. Thomæ,

Reſponſio ad omnia ſimul.

quantum ad vtrunque dictum eſſe veram, ſi recte intelligatur. Nam primum verum eſt, quod raptor habet ius ad cuſtodiam, vel detentionem eius rei, quam furto abſtulit, ad hunc ſenſum, quòd non poteſt priuata autoritate auferri ab eo inuito, nec dominus poteſt ſibi ipſi ius dicere. Et item, quòd cùm raptor teneatur retinere rem, non ſibi, ſed domino reſtituendã, ſi poſteà dominus accipit illam occultè à raptore iniuriam facit ei. Pro quanto ex ignorantia incurrit duplex damnũ. Vnum, quod eſt perdere rem, alterum, quod tenetur eius pretium iterum domino reſtituere, neſciens quod res ad illum peruenerit. Secundum etiam dictum D. Thomæ habet verum in eo, qui accipit rem ſuam, putans eſſe alienam: qui quidem formaliter eſt fur, cùm actiones humanæ, vt ſæpe dictum eſt, ex intentione ſpeciem deſumant: & præterea damnificetur proximus in iure detentionis, & vinculo reſtituendi, vt declaratum eſt. Nã qui occultè acciperet rem propriam à raptore ex intentione accipiendi proprium, & non damnificandi proximum, nullum furtũ committeret vt rectè probant duo vltima argumenta. Tenebitur tamen ſic accipiens inſinuare ei apud quem res exiſtebat, quòd iam eſt liber à vinculo reſtitutionis, ne ex ignorantia bis eiuſdem rei faciat ſolutionem.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum furtum & rapina ſint peccata differentia ſpecie.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd furtum & rapina non ſint peccata differentia ſpecie: Furtum enim & rapina differunt ſecundum occultum & manifeſtum: furtum enim importat occultam acceptionem, rapina verò violentam & manifeſtam. Sed in alijs generibus peccatorum, occultum & manifeſtum non diuerſificãt ſpeciem: ergo furtum & rapina non ſunt peccata ſpecie diuerſa. *Inf. art. 9. cor. Et q. 3. ar. 1. cor. Et ad 2. Et 2. cor. 12.*

2 ¶ Præterea, Moralia recipiũt ſpeciẽ à fine, vt ſuprà dictũ * eſt. Sed furtũ & rapina ordinantur ad eundẽ finẽ, ſcilicet habẽdũ aliena: ergo nõ differũt ſpecie. *1. 2. q. 1. ar tic. 3. & q. 18. arti. 6.*

3 ¶ Præterea, Sicut rapitur aliquid ad poſsidẽdũ, ita rapitur mulier ad delectãdũ. Vnde & Iſidorus dicit in libro Etymologiarũ, * quòd raptor dicitur corruptor, & rapta dicitur corrupta. Sed raptus dicitur, ſiue mulier auferatur publicè, *Lib. 10. cã. 17. & incipit, Religiosus à medio.*

publice, siue occulte? Ergo & res possessa rapi dicitur, siue occulte, siue publice rapiatur: ergo non differunt furtum & rapina.

Lib. 5. c. 2. in fi. to. 5. ¶ Sed Contra est, quod * Philosophus in quinto Ethicorum, distinguit furtum à rapina, ponens furtum occultum, rapinam vero violentam.

¶ Respondeo dicendum, quòd furtum & rapina sunt vitia iustitiæ opposita, in quantum aliquis alteri facit iniustum. Nullus autem patitur iniustum volens, vt probatur in quinto * Ethicorum. Et ideo furtum & rapina ex hoc habent rationem peccati, quòd acceptio est inuoluntaria ex parte eius, cui aliquid subtrahitur. Inuoluntarium autem dupliciter dicitur, scilicet per ignorantiam, & violentiam, vt habetur in tertio * Ethicorum. Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, & aliam furtum. Ergo propter hoc differunt specie.

Lib. 5. c. 9. ante med. to. 5.

Lib. 3. c. 1. to. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd in alijs generibus peccatorum non attenditur ratio peccati ex aliquo inuoluntario, sicut attenditur in peccatis oppositis iustitiæ. Et ideo vbi concurrit diuersa ratio inuoluntarij, est diuersa species peccati.

¶ Ad secundum dicendum, quòd finis remotus rapinæ & furti idem est. Sed hoc non sufficit ad identitatem speciei, quia est diuersitas in finibus proximis. Raptor enim vult per propriam potestatem obtinere; fur verò per astutiam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd raptus mulieris non potest esse occultus ex parte mulieris, quæ rapitur. Et ideo etiam si sit occultus ex parte aliorum, quibus rapitur, adhuc remanet ratio rapinæ ex parte mulieris, cui violentia infertur.

Svmma Textvs.

Conclusio est affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento, sed contra ex Aristo. libro. 5. Ethicorum c. 2. distinguẽte furtũ à rapina, penes, hoc quod illud est occultũ, hæc autẽ violenta. Et in corpore articuli hac ratione: Differentia specifica actuũ attenditur penes formalem distinctionem obiectorum: sed hæc est in furto & rapina: ergo differũt specie. Cõsequentia cũ maiori est nota, & minor probatur: Furtũ, & rapina in hoc conueniunt, quod ambo iustitiæ commutatiuæ aduersantur, quatenus per vtrumque iniustum fit, iusque alienũ violatur: sed iniustum nullus patitur, nisi inuitus, & contra suam voluntatem, vt docet Arist. 5. Eth. ca. 9. ergo ex diuerso modo, quo actiones iniuriosæ fuerint inuoluntariæ debẽt inter se specie distingui. Sed inuoluntarium est duplex, vt docet Arist. lib. 3. Ethic. cap. 1. vnũ per ignorantiã, alterum per violentiam, quæ specie distinguũtur: ergo furtũ, quod ex sua ratione dicit iniustam acceptionẽ, domino ignorante, specie differt à rapina, quæ in sua ratione dicit iniustã acceptionẽ dño conscio, ac violentiam patiente. Itaque ad intelligendam distinctionẽ, quæ est inter furtũ, & rapinam, non ad rẽ alienam, quæ est quid materiale, sed ad rationẽ inuoluntarij in vtroque inuentam, quæ est quid intrinsecum, & essentiale iniustæ acceptioni, est aspiciẽdum.

Explicatio Articvli.

Pro explicatione huius articuli aduertendum est primò, quod hoc nomẽ, rapina, multipliciter accipitur à Doctoribus. Vno modo improprijssimè, & largissime pro qua cunque indebita vsurpatione cuiuscunque rei, siue corporalis, siue spiritualis. In qua significatione dixit Paulus ad Philip. cap. 2. loquens de Christo: Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Alio modo minus largè, sed adhuc impropriè pro illicita vsurpatione, vel occupatione rei temporalis occultè siue manifestè facta. In qua significatione dixit Ambrosius: Qui vsuram accipit rapinam facit. 14. quæstione. 4. & D. Augustinus: Si quid inueneristi, & non reddideristi rapuisti, eadem causa & quæstione. Tertio & vltimò accipitur rapina propriè, & strictè, vt distinguitur contra furtũ, & vsurã. Qua ratione loquimur in præsenti de rapina. Estque, vt ex sententia D. Thomæ in hoc articulo colligere licet, ablatio rei alienæ in iusta, & violenta. Ex quo infertur, quòd, nec qui rem suam etiam per violentiam tollit ab eo, qui abstulerat, nec qui alienam iustè, vt in bello, nec qui alienam iniustè non per vim, sed latenter vt in furto, nec qui ex voluntate domini, vt in vsura accipit, rapinam committit. Non est autem necessarium ad rapinam, quod violenter & publicè fiat, quidquid dicat summa Angelica in

Nomen rapina accipitur multipliciter.

in verbo rapina. cum non ſit de ratione illius, quod ſit publica alteri, quàm ei, à quo res per violentiam aufertur, vt conſtat ex capit. pœnale. 14. q. 5. Ex quo factum fuit, vt in lege prima. C. vi bonorum raptorum. rapina dicatur violenta acceptio rerũ, & raptor, qui bona aliena rapit vi & apertè. Vbi eſt ponderandum, quòd non dixit publicè, ſed apertè, id eſt, domino ſciente, & vidente, ſeu, vt dicitur in dicto capi. pœnale, viſibiliter, quia id ſolum eſt neceſſarium. Poteſtverò rapina fieri multipliciter. Primò, in vſurpatione dominiorum, vel ſtatuum: ſecundo in extorſionibus iniuſtis dominorũ, & communitatum: tertio in extorſionibus iniuſtis officialium, quarto in bellis iniuſtis: quinto in vſurpationibus factis per priuatas perſonas, vt in naufragijs, ſtratis, & huiuſmodi infinitis alijs.

Rapina poteſt fieri multipliciter.

Secundo eſt aduertendum ex Caietano in præſenti, quòd intentio D. Thomæ in tatione, quam in hoc articulo conſtituit, non eſt inferre diuerſitatem ſpecificam furti, & rapinæ ex diuerſa diſpoſitione mentis perſonæ læſæ. (accidit enim peccato meo, quod mens eius qui læditur hoc vel illo modo diſponatur) ſed ex diuerſa ratione obiecti, circa quod verſantur. Ex eo enim, quòd iniuſtè accipiens iniuſtum facit, ſufficienter colligitur, quòd obiectum acceptionis tam in furto, quam in rapina eſt iniuſtum. Et quia iniuſtum, vt ſic, includit in ſe rationem inuoluntarij reſpectu illius, qui iniuſtum patitur, cùm nullus patiatur iniuſtum volens, rurſus fit, vt ſecundum rationem inuoluntarij in iniuſto incluſam, poſſint actiones iniurioſæ ſpecie diſtingui. Sicque rapina, quæ eſt acceptio iniuſta inuoluntarij per violentiam diſtinguitur ſpecie à furto, quod eſt acceptio iniuſta inuoluntarij per ignorantiam. Et cõſtituuntur duæ ſpecies: vna furti accipiendo occultè alienum, altera rapinæ, accipiendo violenter. Quam differentiã non ſolum morales philoſophi, verùm & Iuriſconſulti, qui ex eadem philoſophia ſuas leges elicuerunt, cognoſcunt, vt patet ex lege, ſed nouo iure. Codice de ſeruis fugitiuis, & ex lege. fur. ff. de furtis. Nonnulli ſolent diſtinguere furtum à rapina ex eo, quòd furtum ſit in tenebris, rapina autem ſub luce diei. Vel ex eo, quòd furtum committitur in abſentia domini, rapina verò in eius præſentia. Sed neutra iſtarum diſtinctionum eſt ſufficiens, cùm contingere poſſit, vt furtum in die, & in domini præſentia fiat, rapina autem in nocte & domino abſente. Si quis enim vi noctu ædes aggrediatur, paratus vim inferre, etiam ſi nemo ſit intus, erit raptor. Si autem in die domino præſente, & præ modeſtia tacente, bona ſurripiat, nulla vi illata, nec paratus inferre, quoniam exiſtimat dominum nihil videre, verè & propriè furtum committet. Itaque proprijſsima, & ſpecifica differentia inter furtum, & rapinam exiſtens, ex eo ſolum eſt deſumenda, quòd furtum latenter, & abſque aliqua violentia fit, rapina verò ſeu latrocinium violenter. Et hinc rapinæ culpa præ illa, quæ eſt in furto, augeſcit, vt videbimus articulo vltimo huius quæſtionis.

Furtum & Rapina diſtinguũtur ex diuerſa ratione obiecti.

Iuriſprudentes ſolent diſtinguere duplicem furem, nocturnum, ſcilicet & diurnum. Quæ diſtinctio ad id ſolum deſeruit, quòd perſonæ priuatæ licitum eſt impunè furem nocturnum occidere, vt habetur Exod. 22. & de homicidio. capitulo. ſi perfodiens, cum tamen furem diurnum occidere non ità priuatæ perſonæ permittatur. Et ratio eſt: Nam cum fur nocturnus timeat, ne agnoſcatur, aut infametur, aut in furto deprehendatur, iure præſumitur, quod venit paratus occidere ne deprehendatur: ac proinde meritò conceditur cuique facultas illum impune occidendi. Maximè ſi dominus ad ſuarum rerum defenſionem alio remedio vti non poſſit. At verò in fure diurno, quia alia remedia habet is, cui bona ſurripiuntur, poteſt enim furem agnoſcere, contra eumque cognitum in iudicio agere, poteſt etiam clamore, & vicinorum conuocatione furtum impedire; quæ remedia non ità ſolent noctu occurrere; non ita conceditur facultas impune furem occidendi. Quanuis tam die, quàm nocte licitum erit in conſcientia bonorum aggreſſorem occidere; quando id ad illorum defenſionem fuerit neceſſarium, vt diximus ſupra quæſtione, 64. articulo. 7. Diſtinguunt præterea ijdem iuris prudentes furtum in manifeſtum; quale eſt illud, cum quo fur ipſe deprehenditur, antequam rem furtiuam in domum deportet, & occultum; quale eſt illud, cum quo fur non ita deprehenditur, vt conſtat ex lege ſecunda & tertia. ff. de furtis. Sed hæc diſtinctio ſimiliter deſeruit ſolum ad pœnam iuris furi inferendum, quæ diuerſa contra manifeſtum, & occultum legitur inſtituta.

Iuriſprudẽtes diſtinguunt duplicem furem.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum furtum semper sit peccatum.

Inf. q. 118. art. 4. cor. Et 2. q. 42 q. 2. art. 4. co. Et mal. q. 10. arti. 2. co. Et quæst. 15. arti. 2. cor. principio.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd furtũ non semper sit peccatum. Nullum enim peccatum cadit sub præcepto diuino. Dicitur enim Eccles. 15. Nemini mandauit impiè agere. Sed Deus inuenitur præcepisse furtum. Dicitur enim Exodi 12. Fecerunt filij Israel sicut præceperat Dominus Moysi, & expoliauerunt AEgyptios: ergo furtum non semper est peccatum.

2 ¶ Præterea, ille qui inuenit rem non suam, si eam accipiat, videtur furtũ committere, quia accipit rem alienam. Sed hoc videtur esse licitum secundum naturalem æquitatem, vt iuristæ dicunt: ergo videtur quòd furtũ non semper sit peccatum.

3 ¶ Præterea, ille qui accipit rem suã, non videtur peccare: cum non agat contra iustitiam, cuius æquitatem nõ tollit. Sed furtum committitur etiam si aliquis rem suam occultè accipiat ab altero detentam vel custoditam: ergo videtur quòd furtum non semper sit peccatum.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Exod. 10. Non furtum facies.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd si aliquis consideret furti rationem, duas rationes peccati in eo inueniet. Primò quidem propter contrarietatem ad iustitiã, quæ reddit vnicuique quod suum est. Et sic furtum iustitiæ opponitur, in quantum furtum est acceptio rei alienæ. Secundò, ratione doli seu fraudis quam fur committit occulte, & quasi ex infidijs rem alienam vsurpando. Vnde manifestum est, quòd omne furtum est peccatum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd accipere rem alienam vel occulte, vel manifeste authoritate iudicis hoc decernentis, non est furtum: quia iam fit sibi debitum per hoc, quòd sententialiter sibi est adiudicatum. Vnde multo minus furtum fuit, quòd filij Israël tulerunt spolia AEgyptiorum de præcepto Domini, hoc decernentis pro afflictionibus, quibus AEgyptij eos sine causa afflixerant. Et ideo signanter dicitur Sapi. 10. Iusti tulerunt spolia impiorum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd circa res inuentas est distinguendũ. Quædã enim sunt quæ nunquã fuerunt in bonis alicuius, sicut lapilli & gemmæ, quæ inueniuntur in littore maris. Et talia occupanti conceduntur. Et eadem ratio est de thesauris antiquo tempore sub terra occultatis, quorum nõ est aliquis possessor, nisi quòd secundũ leges ciuiles tenetur inuentor dare medietatẽ domino agri, si in alieno agro inuenerit. Propter quod in parabola Euangelij dicitur Matt. 13. de inuento re thesauri absconditi in agro, quòd emit agrũ, quasi vt haberet ius possidendi totum thesaurum. Quædam verò res inuentæ fuerunt de propinquo in alicuius bonis. Et tunc si quis eas accipiat nõ animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis nõ habet, non cõmittit furtum. Et similiter si pro derelictis habeantur, & hoc credat inuẽtor, licet sibi eas retineat, non cõmittit furtum, aliàs autem committitur peccatũ furti. Vnde Augusti. dicit * in quadam Homi. & habetur 14. quæst. 5. Si quidin ueneris, & non reddideris, rapuisti.

Serm. 19. de verbis Apo. 2 me dio to. 11. Et habetur 14. q. 5. Si quid.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd ille qui furtim accepit rem suam apud alium depositam, grauat depositarium: quia tenetur ad restituendum eam, vel ad ostendendum se esse innoxium. Vnde manifestum est quòd peccat, & tenetur ad releuandum grauamen depositarij. Qui verò furtim accipit rem suam apud alium iniustè detentã, peccat quidem, non quia grauet cum qui detinet (& ideò non tenetur ad restituendum aliquid vel ad recompensandum) sed peccat contra communem iustitiã, dum ipse sibi vsurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam, vt scandalum proximorum, si inde exortum fuerit, sedetur.

SVM-

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio huius eſt articuli affirmati ua, quã probat D. Tho. in argumento ſed contra. Ex illo Exod. 10. Non furtum facies. Et in corpore articuli hac ratione: furtum aduerſatur iuſtitiæ reddenti vnicuique quod ſuum eſt, continetque in ſe quandam rationem doli, ſeu fraudis in quantum fur occultè & quaſi ex inſidijs rẽ alienam vſurpat: ergo ſemper eſt peccatũ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CONcluſio huius articuli eſt certiſſima, & lumine naturali nota, vtpote quæ ex illo principio. Quod tibi non vis alteri ne feceris, euidenti conſequentia deducitur. Cæterùm circa reſponſiones, quas D. Tho. argumentis à ſe propoſitis adhibet, ſunt non leues, nec contemnendæ difficultates. Et ſic circa ſolutionem ad primũ, in qua de facto filiorũ Iſrael quo Ægyptios abſque peccato ex Dei mãdato expoliauerũt agitur, eſt quæſtio grauis, vtrum habuerit id factum rationem furti. Scotus in 3. d. 37. q. 1. partem tenet affirmatiuam, quam probat ex eo, quòd fuit occulta vſurpatio rei alienæ domino inuito, quod rationem furti conſtituit. Dicit tamen filios Iſrael in eo facto non peccaſſe, quia ex mandato Dei, qui potens fuit in præcepto de non furando diſpenſare, id fecerunt. Eandem ſententiam tenet Okam in ſecũdo d. 19. Qui dicit, non ſolum potuiſſe Deũ in illo præcepto de nõ furando, & in omnibus alijs Decalogi diſpenſare, verũ etiã cõtrariũ illorũ præcipere. Quo facto meritoriũ eſſet cõtra præcepta Decalogi operari, etiã ſi operatio eſſet odium Dei. Quam ſuam ſententiã nulla alia ratione probat, niſi ea communi & ab eo ſæpiùs repetita, quod non implicat contradictionem, Deus poteſt facere: hoc nõ implicat: ergo. Hæc tamen ſententia adeò eſt abſurda, vt contra eam diſputare non ſit neceſſe. Qua enim ratione poteſt intelligi eſſe bonum odio habere ſummũ bonũ, & ſummã rectitudinẽ, qui eſt Deus. Quare qui hoc diceret neceſſario fateri cogeretur, eundem poſſe eſſe, amicum & inimicum Dei. Amicum quidem; quia illius obſequitur volũtati: inimicũ autem, quia eũ odio proſequitur, quod eſt impoſsibile. ¶ D. Tho. 1. ſecundæ quæſt. 100. art. 8. qui dicit omnia præcepta Decalogi ita eſſe indiſpenſabilia, vt nec de potentia Dei abſoluta poſſit ſuper eis cadere diſpenſatio, conſequenter affirmat, factum illud filiorum Iſrael quo Ægyptios ſpoliauerunt, furti rationem non habuiſſe, ſicut nec habuit rationem culpæ. Quæ ſententia eſt vera, atque tenenda. Ad cuius explicationem aduertendum eſt, primò, quòd diſpẽſare in lege, propriè loquẽdo, nihil aliud eſt, quàm ratione legis inuariata manente, aliquem in particulari ab eius obligatione eximere. Eſt enim laudabile diſcrimen inter hæc quatuor verba, irritare ſi abrogare, interpretari, & diſpenſare ſecundum quòd legibus accõmodantur, vt communiter dicũt Doctores. Irritare enim, eſt legem caſſare, & impedire, ne robur obtineat. Quomodo princeps autoritate in ipſo exiſtente poteſt irritare legem ab aliqua ciuitate inſtitutã, eam non approbando. Et ſimiliter maritus poteſt irritare vota vxoris, & pater vota filiorum, antequam perueniant ad legitimam ætatem. Super quibus quidem ſi ſolida eſſent diſpenſare non poſſent. Abrogare legem eſt, poſtquam vim habet in totum tollere ne amplius obliget. Ad quod requiritur plena poteſtas ſupra ipſam legem. Interpretari autem eſt legem declarare. Ad quod tantum requiritur iudicium & eruditio. Vnde quilibet poteſt legem interpretari, etiã ſi nullam habeat poteſtatem gubernatiuam. Pertinetque hoc ad virtutem epicheiæ, qua quiſque vti poteſt in caſu, quo obſeruantia legis propter aliquas circunſtantias pugnat cum bono communi, vt docet D. Thom. 1. ſecundæ quæſtione 96. articulo. 6. Diſpenſare verò eſt autoritate ſuperioris relaxare obligationem legis in aliquo particulari. Quod quidem fit quotieſcunque aliquis excipitur ab obſeruantia legis ex facultate ſibi à ſuperiori peculariter conceſſa, ſine qua legi eſſet ſubiectus. Itaque diſpenſare, propriè loquendo tunc tantum eſt, quando ratione legis inuariata manente, aliquis in particuliari ab eius obligatione eximitur. Et ſi ratio legis variatur non dicitur in ea diſpenſari: ſed quod ceſſat lex. Secundo eſt aduertendum, quòd quanuis ratio iuſti, & boni, generaliter loquendo, conſiſtat in hoc, vt nullus malum operetur, nec aliorum iura violet; hæc tamen ratio à parte rei inueniri non poteſt, niſi in actionibus particularibus, vt non furari, non occidere, non mœchari, &c. Quarum aliquæ ita habent intrinſecam, & coniunctam rationem recti, vt ab illis ſeparari non poſsit. Aliæ verò ita habent coniunctam rationem mali, vt ab illis ſit prorſus inſeparabilis, vt eſt videre in odio Dei. His poſitis ſit.

Prima Concluſio: Supra illud præceptum generale, non eſt iniuſte operandum, & vnicuique ius ſuum eſt tribuendum, nulla

Duhũ gra ue ſententia Scoti.

Sententia D. Tho.

Diſcrimẽ quod eſt inter irritare abrogare, interpretari & diſpẽſare legibus accommodata.

1. conclu.

ratione poteſt cadere diſpenſatio. Probatur: Nam ſi liceret ex diſpenſatione iniuſte operari, idem eſſet licitum, & illicitum, iuſtum, & iniuſtum; idemque eſſet conſentaneum rationi, & diſſentaneum: darēturque duæ contradictoriæ ſimul veræ, quod per omnem potentiam eſt impoſsibile.

2. Concl. Secunda concluſio: Supra præcepta particularia earum actionum, in quibus ratio iuſta atq; debita neceſſario, & inſeparabiliter ineſt, nulla ratione poteſt cadere diſpēſatio. Probatur: Idem eſſet diſpenſare in his præceptis particularibus, quòd in illo generali ſupradicto: ſed ſupra illud non poteſt cadere diſpenſatio, vt diximus in prima concluſione: ergo nec ſupra hæc. Conſequentia cùm minori eſt nota, & maior probatur: Non poſſunt hæc præcepta particularia violari, quin violetur præceptum commune, & generale de non iniuſtè operando: ſed hoc non poteſt licite fieri: ergo.

3. Concl. Tertia concluſio quæ ſequitur ex ſupradictis eſt, quòd omnia decem præcepta Decalogi ſunt prorſus indiſpenſabilia, etiam de potentia Dei abſoluta. Probatur: Omnia & ſingula illorum habent neceſſariò & intrinſece coniunctam rationem iuſti, atque recti: ergo licitè contra illa fieri non poteſt. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: In præceptis Decalogi non præcipitur, vt reddamus Deo, & proximo debitum, quomodocumque, ſed quando recta ratio dictauerit eſſe reddēdum: vt præceptum de non furando nō præcipit, ne alienum accipiamus, ſed, ne illud iniuſte accipiamus: & item præceptum, de non occidendo, non præcipit, ne vnquam occidamus; ſed tantum ne iniuſtè id faciamus: ſed implicat contradictionem, quòd licitè fiat id, quod eſt ex ſe & intrinſecè malum: ergo etiam implicat, quod illa præcepta ſint diſpenſabilia. Et confirmatur: Præcepta affirmatiua Decalogi præcipiūt id, quòd ex ſe eſt rectum; negatiua autem prohibent id, quòd ex ſe eſt iniuſtum & malum: ergo implicat contradictionem, quòd ſint diſpēſabilia. Probo conſequentiam: Nam ſi eſſent diſpenſabilia, liceret facere, quod ſecundum ſe eſt iniuſtum, quod eſt impoſsibile.

1. corollarium. ¶ Ex dictis infero primo. Deum nulla ratione diſpenſaſſe in præcepto de non furando, cum filijs Iſrael eo tempore, quo illis præcipit, vt Ægyptiorū vaſa ſurriperēt. Eſt enim hoc vnum ex illis, quæ in Decalogo continentur, ſupra quæ vt diximus, etiam de potentia Dei abſoluta, cadere non poteſt diſpēſatio.

2. corollarium. Infero ſecundo quòd, cùm illud factū peccatum non fuerit, nec etiam poteſt habere rationem furti, quod intrinſece, & eſſentialiter malum eſt. Sed cum videatur eſſe occulta acceptio rei alienæ domino inuito, vt dicebat Scotus, quæ eſt diffinitio furti, non facile erit explicare, qualiter in ſe rationem furti non contineat. Ad cuius explicationem aduertendū eſt, quòd Deus in vniuerſum orbem duas habet poteſtates. Vnam iure creationis, ratione cuius eſt Dominus non ſolū bonorum omnium externorum, verùm etiā corporum, & humanæ vitæ, atque angelorū, quos tanquam propria opificia ad nihilum redigere poteſt. Alteram tanquam legiſlator, & vniuerſalis omnium iudex. Quas in præſenti claritatis gratia diſtinguimus. Quo ſuppoſito dico primo, quòd, ſi Deus non haberet primam poteſtatem, ſed ſolum ſecundam tanquam legiſlator, & iudex nunquam poſſet præcipere, vt vnus rē alteri domino inuito, ſi innocēs eſſet, licitè vſurparet: quia hoc adeo eſt intrinſece malū, vt per nullam potētiam iuſte fieri nequeat. Cæterum quia Deus etiam primam habet poteſtatem, hoc eſt, dominium ſupra omnes res, multò melius atque perfectius, quàm quilibet homo dominium habet ſupra pallium à ſe poſſeſſum, fit, vt cuiuſcūque rem ipſo inuito poſsit alteri tradere. Nec hoc eſt diſpenſare in furto: ſicut nec tu, quando rem tuam alteri tradis, in furto diſpenſas. Sed eſt ſolum rē ſuam dare cui vult. Itaque, ſicut patet veſtem parui filij eo inuito tradens amico, non diſpenſaret in furto, licet inuitus filiolus expoliaretur, quia pater eſt verus dominus: & ſicut prælatus meus me inſcio, & inuito concedēs alteri facultatem capiendi meos libros, non diſpenſaret in furto, ſed ſolum traderet quod ſuæ diſtributioni eſt commiſſum: ità etiam licèt Deus Ægyptiorum vaſa, tāquam dominus tradidiſſet Hebræis, & poſteà eiſdem terrā Promiſsionis primis habitatoribus inuitis; non diceretur diſpenſare in præcepto de non furando, nec ea acceptio à filijs Iſrael facta haberet rationē furti. Nam quanuis particulares domini inuiti ſuis bonis ſpoliarentur, à ſupremo tamen Domino facta fuiſſet legitimè donatio. Quod ſatis eſt ad hoc, vt nec acceptio ſit furtum, nec donans dicatur diſpēſare in præcepto de non furādo. Quod & ex eo cōfirmari poteſt. Nam etiam ſi per impoſsibile Deus non fuiſſet legiſlator, nec aliqua in leges poteſtate fungeretur, adhuc illa vſurpatio vaſorum à filijs Iſrael facta eſſet legitima, & licita. Quod euidens eſt teſtimonium nihil ibi diſpenſationis interueniſſe, cum diſpenſare vt ſupra dicebam, nihil aliud ſit, quàm autoritate ſuperioris legis obligationem relaxare. Hæc à me ſub conditione dicta ſunt; quoniam exiſtimo,

Deus habet duas poteſtates.

ſtimo, Deum in illa vaſorum traditione, non abſoluta dominij poteſtate fuiſſe vſum, ſed legitima iudicis autoritate. Et ſic dico ſecundo quòd, quoniam de laboribus, quos Hebræi Ægyptijs impenderant in luto & latere, mercedem non acceperant, iuſto Dei iudicio factum eſt, vt Ægyptij ab Hebræis ſuis bonis ſpoliarẽtur. Quando autem iudex criminoſum aliquẽ inuitum ſuis bonis priuat, nec illa accipiens committit furtum, nec ipſe iudex dicitur in furto diſpenſare. Quoniã prohibitione illa furandi, ſolum id, quod ius naturæ vetat, interdicitur, nempe, innocentem inuitum autoritate priuata ſuis bonis priuari: ſicut & præcepto de non occidendo ſolũ id prohibetur, quod lex naturalis abhorret. Quare cùm iudex tradit reum carnifici interficiendum, non dicitur diſpenſare in homicidio, quia prohibitio illa ad talem occiſionem non extenditur, imò illam præcipit. Sicut nec eſt diſpenſatio, quòd quis inculpata tutela inuaſorem interficiat, vt latè diximus in materia, de homicidio q. 64. arti. 2. Et hæc eſt ratio ſaluandi Hebræos, quam D. Thom. ſequitur hic ad primum. *Quæſtio.* ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm licitum ſit principibus Deum imitari, in hoc, vt aliquid occulte præcipiãt citra publicum miniſtrorum tumultum exequẽdum. Quod eſt quærere, vtrum poſsit licitè princeps priuatim alicui præcipere, vt occultè alterum bonis aut vita ſpoliet, & vtrùm tale præceptum accipiens teneatur illud exequutioni mandare. *Reſponſio.* Ad cuius explicationem dico breuiter, quòd ſi dicta cauſa, lataque condemnationis ſententia id faceret, proculdubiò eſſet licitum ei parere, quia expedit aliquando ſecretas huiuſmodi executiones fieri. Nec id tunc eſſet, aut furtum, aut homicidium, ſed executio iuſtitiæ. Cæterum, ſi iudicij forma ac ordine non ſeruato, id præciperet non ſolum princeps peccaret, verum etiam quicunque præcipienti obſequeretur. Tenentur enim principes, iudiciario ordine ſemper procedere, cum non ſint Deus, qui errare nõ poteſt. Niſi forte in aliquo caſu particulari, qui rariſsimè contingit, in quo delictum ſit manifeſtũ, nec punitio moras, aut ſtrepitum publicum patiatur, ſine magno reipublicæ detrimento.

Sententia D. Tho. de rebus inuentis. ¶ In ſolutione ad ſecundum argumentum, agit D. Tho. de rebus inuentis, ponitq; hanc diſtinctionem. Quædam inuenta ſunt, quæ nullius vnquam fuerunt propria, vt lapilli & gemmæ, quas maritimum littus procreat. Et talium inuentores nulli reſtitutioni ſubduntur. Quæ enim nullius vnquam fuerunt primo occupanti conceduntur. Et eadem ratio eſt de inuẽtione theſauri, cuius domini nulla extare poteſt memoria. Præterquam, quòd legibus ciuilibus tenentur inuentores medietatem dare domino agri, ſi in alieno fuerit inuentus. Cui ordinationi conſonare videtur parabola Euangelica Matth. 13. de inuentore theſauri in alieno agro abſconditi, qui, vt ius haberet totum theſaurum poſsidendi agrum emit. Aliæ res inuentæ ſunt, quæ de propinquo fuerunt in alicuius bonis. Et tunc, aut habentur pro derelictis, idq; credit inuentor, aut non. Si primum, poteſt inuentor illa retinere, nec furtum committit. Si autem ſit ſecundũ, & inuentor illa ſibi retineat, furtum committit, iuxta illud Auguſtini in quadam homilia: Si quid inueniſti, & non reddidiſti, rapuiſti. Hęc D. Thom. Ad quorum intelligentiam aduertendũ eſt, quòd, vt conſtat ex D. Tho. in præſenti, bona inuenta poſſunt eſſe in triplici differentia. *Bona inuẽta in tripli ci differentia.* Quædam enim ſunt, quæ nullius vnquam fuerunt, vt lapilli, & gemmæ in littore maris inuentæ. Alia, quæ alicuius aliquando fuerunt: prioris tamen domini nulla extat memoria, ſed nec extare poteſt, vt theſaurus vetuſtus. Et denique alia, quæ in propinquo fuerunt in alicuius bonis. De quibus omnibus ſuo ordine erit dicendum. Et primò de illis, quæ nullius vnquam fuerunt, res eſt certa atque manifeſta, quòd ſunt primi occupantis, vt dicitur Inſtituta de rerum diuiſione. §. feræ. & §. lapilli. &. ff. eodem titulo. Et ratio eſt: Nam littora maris iure gentium manſerunt communia. Idemque iudicium erit de auri aliorumque metallorum venis in viſceribus terræ repertis. Verum tamen eſt ſecundum Mercatum, in libro de contractibus, quòd erit licitum Principibus, atq; Regibus aliquando ex iuſtis, & rationabilibus de cauſis aliquibus in particulari priuilegia concedere, vt ipſi ſoli & non alij in certis littoribus maris gemmas, & lapillos piſcandi facultate potiantur. Nam cum hæc ſint communia, liberum erit ei, qui boni communis curam gerit ea alicui in particulari concedere, ſi boni communis ratio id poſtulauerit. Quomodo piſcationem thymnorum reſeruatam in Hiſpania exiſtimo Duci Metymnenſi. Non tamẽ adeò ſtricto rigore harum rerum conceſsionem ſeu appropriationẽ per hæc priuilegia alicui facta, eſt dicendum, vt reliqui ità inhibeantur talibus locis prædicta piſcari, vt ea reſtituendi in conſcientia obnoxij fiant. Sed ſolum indicitur iudicibus, ne cæteros ibi piſcari ſuſtineant, in taliſque piſcationis aggreſſores pœnas præſcriptas, aut præſcribendas exequantur.

¶ Sed dubium eſt, vtrùm licitum ſit vni- *Dubium.*

cuique vnius nationis ad aliam quæſitum aurum in venis terræ exiſtens peregrinari? Et
Argumen. pro parte affirmatiua eſt argumentum : res illæ iure gentium manſerunt communes, & indiuiſæ, vt modo dicebam: ergo licitum erit cuiq; illas habendi gratia, quo voluerit properare. Hoc tamen non obſtante, dico, id nõ
Concluſio. eſſe omnino licitum, niſi vel incolæ ipſi conſentiant, vel eas minas omnino habeant pro derelictis. Regiones enim iure gentium ſunt diuiſæ. Et ſic quamuis gentibus illius regionis illæ res cenſeantur communes; reſpectu tamen externorum cenſentur particulares. Quare aduenæ eas incolis inuitis vſurpare non poterunt. Non enim valent Galli mineralia inueniendi gratia, ad nos properare, nec nos ad illos proprijs habitatoribus inuitis, vt de ſe patet. De argenti autem, vel auri
Quid ſit dicendum de fodinis apud Indos repertis. fodinis in regionibus occidentalium inter Indos repertis, deque iure, quod Hiſpani ſupra illas ſibi acquirere poſſunt, multa dicenda ſuppeterent: ſed pauca nunc à nobis pro præſenti inſtituto dicere erit ſufficiẽs. Quorum primum eſt, idque certiſsimum, Indos infideles propter ſuam infidelitatem rerum ſuarum dominio nõ eſſe priuatos, vt ex mente D. Thomæ oſtendimus latè in primo tomo quæſt. 10. artic. 10. Dico ſecundo contra Turcas, atque Sarracenos multis de cauſis iuſtum Chriſtianos gerere bellum. Nam primo ſunt nobis hoſtes infeſtiſsimi, apertiſque noſtram cum perſequutionibus, tum irriſionibus religionem inſectantur: tum etiam, quia terras, atque regiones, quæ olim noſtræ fuerunt inuaſas præoccupataſque habent. Ex quo fit, vt principum Chriſtianorum ad id à Papa poteſtatem publicam habentium, autoritate, ſicut bello ſubijci, ità & terrarum, quas poſsident, dominio expoliari priuariq; poſsint. At verò Indos, qui ſicut anteà Chriſti nomen non audierant, ità nec illud ſuſcepetant, nec nobis infenſi erant, nihilque noſtrum inuaſerant, dominio ſuorum mineralium, & aliarum rerum priuare iniquum, & iniuſtum eſt omnino. Niſi cum talia mineralia, prout in ſua relectione de Indis, docet Victoria, pro derelictis haberent. Quod tũc contingeret, quando peregrinis Hiſpanis venientibus, & ſine oppreſsione eorum argentum, vel aurum ſuffodientibus, ipſi nihil curantes gauderent, ægreque non ferrent. Dico tertio, quod poſtquam Indi gremio Eccleſiæ per baptiſmum ſunt aggregati, ſub eodemque Chriſtiano Rege degunt, quia peiores ob id conditionis eſſe non debent, quòd ſe fidei religionique Chriſtianæ per baptiſmum addixerunt, nec etiam poſſunt licitè ſuis mineralibus, aut aliarum rerum dominio inuiti ſpoliari. Ita habetur expreſſe in extrauaganti Ioannis 22. quæ incipit. Iudæi de Iudeis. Cuius verba ſunt, quæ ſequũtur: Iudæi ad fidem conuerſi, non ſunt in ſuis poſſeſsionibus & bonis alijs, quocunque nomine cenſeantur, quæ conuerſionis tempore obtinebant, vel obtinebunt, occaſione prædicta moleſtandi, nec permittẽdi ab alijs moleſtari, ſed protegendi, & defendendi, vt ſic de ſeruitute ad libertatem ſe tranſiſſe percipiant. Quia dignum eſt & iuri conſonum, fonte renatos baptiſmatis, Iudaica cæcitate dimiſſa, amplioribus fauoribus, & gratijs abundare, vt qui in perfidia abundabãt non cogantur mendicare fideles. Quæ decreta inter hos iam nouiter conuerſos Indos locum etiam habere debent. Ex quo infertur, nulla ratione eſſe licitum Hiſpanis apud Indos de gentibus eorũ mineralia, niſi ipſis cõſentientibus furripere, quantò magis eos ſuis poſſeſſionibus expoliare, inuitoſque ad ſuffodienda metalla deſtinare. Vbi, quia natura ſunt imbecilles, nec ad tantum laboris ſubeundum pares, animas inter tam operoſum negotium ſæpe exhalare contingit, vt teſtes ſunt qui viderunt. Quare qui contrarium fecerint, aut facere permiſerint, præterquam quòd ſunt in ſtatu peccati mortalis, obnoxij etiam erunt reſtitutioni. Et hæc dicta ſufficiant de illarum rerum inuentione, quæ ſub nullius vnquam poteſtate fuerunt.

¶ De illis autem, quæ alicuius aliquando fuerunt, prioris tamen domini iam nulla memoria extare poteſt, quales ſunt theſauri peruetuſti, vt dicamus, aduertendum eſt primò, quòd theſaurus nihil aliud eſt, quàm pecu- *Theſaurus quid ſit.*
nia ſub terra, vel alibi abſconſa, tempore vetuſtiori, cuius ignoratur dominus, & de cuius occultatione nulla extat memoria, vt dicitur in lege. nunquam. §. theſaurus. ff. de acquirendo dominio. & melius Inſtituta. de rerũ diuiſione. §. theſauros. & lege. 1. C. de theſauris. Secundo eſt aduertendum, quòd de inuen- *Quæ habẽtur diſpoſita in iure de theſauris.*
tione theſauri quædam habentur diſpoſita iure communi. Quorum primum eſt, quòd, ſi theſaurus magica arte fuerit inuentus, ſiue in proprio, ſiue in alieno agro, totus eſt fiſci, vt dicitur in lege vnica. Cod. de theſauris. libr. 10. Eſt autem hæc lex pœnalis. Quare taliter inueniens theſaurum non tenebitur illum reddere ante iudicis condemnationem. Secundum quod diſponitur eſt, quòd theſaurus ſine magica arte inuẽtus in agro proprio, totus ſit inuentoris, vt dicitur Inſtit. de rerum diuiſione. & lege vnica de theſauris iam citata. Et ſi quis obijciat, legem ſeptimam tituli. 12. libr. 6. ordinamentorum regalium, dicentem theſauros vbicunque inuenian-

inueniantur totos esse Regis, & tãtum quintam partem inuentori concedi, nonnulli respondent, quòd debet explicari per legem 45. tituli. 28. par. 3. quæ contrarium discernit, vel quod loquitur lex illa de thesauris aliquo iure ad Regem pertinentibus. Quales sunt illi, qui in loco regis fuerunt inuenti. Alij, quorum præcipui sunt Paludanus in 4. d. 43. ar. 5. & Antoninus 2. p. tit. 1. cap. 15. §. 2. affirmant consuetudine totius orbis iam omnes thesauros esse Principis. Sed hanc consuetudinem condemnat Syluester, verbo inuentum. §. 3. dicitque esse contra æquitatem naturalem, secundum quam ea, quæ in nullius bonis sunt, primò occupanti concedantur. Idem asserit Soto lib. 5. de iustitia. q. 3. art. 3. Imo addit, quòd Rex non posset iusto titulo quartam, vel quintam partem ab inuentore exigere. Et sic hoc in Hispania nõ est in vsu, nec vbi esset, existimat cõscientias obligare: sed posse inuentores secundum ius commune tuta conscientia totum thesaurum possidere. Quia prædictus titulus Institutæ nihil meminit principis. Sed vbi ait, quòd qui reperierit in loco alieno, medietatẽ det domino, subdit, quòd pari ratione si inuenerit in loco Cæsaris, dimidium det Cæsari, & si in fiscali loco, vel publico, det etiam medietatem fisco. Et idem habetur leg. non intelligitur. ff. de iure fisci. §. si in locis. Quæ leges non loquuntur, nisi vbi loca sunt propria principis, vel ciuitatis. Cæterum sententia Paludani non est omnino improbabilis. Et ratio est: Nam licèt ea, quorum non extat dominus, iure gentium primò occupanti concedantur, potest tamen Respublica talia bona sibi applicare, post quorum applicationem iam communia non erunt. Et eadem ratio est de principe, qui pro necessitate reipublicæ thesauros communes sibi applicare potest. Et confirmatur: Nam si ratio Syluestri aliquid valeret, sequeretur legem illam, quæ statuit thesaurum inuentum in agro alieno pro medietate cedere domino agri, & pro medietate inuẽtori, esse iniustam, siquidẽ est contra æquitatem naturalem, qua hæc bona primò occupanti conceduntur: consequens autem est falsum, vt infrà dicemus: ergo & illud, ex quo sequitur. Sed dicet Syluester hoc factum fuisse propter pacem reipublicæ. Et pari etiam ratione dicere ego possum propter bonum publicum, posse Regem sibi thesauros applicare. Quare quod mihi in hac re tutum videtur est, quod in acquisitione thesaurorum vnusquisque suæ prouinciæ leges sequatur, nisi manifestam contineant iniquitatem. Nec in regno nostro aliæ sunt, quam communes à nobis superius commemoratæ, & in subsequentibus commemorandæ. Tertium quod disponitur iure communi, est, quòd thesaurus in alieno agro inuentus ab eo, qui inconsulto domino dedita opera illum quærebat, totus est domini agri, nec inuentor potest eum sibi retinere, vt dicitur in legibus proximè citatis. Poterit tamen sui laboris mercedem deducere: Iuxta mentem glossæ in cap. si quid. 14. q. 5. Quod similiter est intelligendum, dummodo dominus agri sciens & prudens tãquam totum tribuens quærenti, vel, quia ipse non vult quærere, vel alia de causa, inquisitioni non consenserit. Tũc enim totus thesaurus in vtilitatem inuentoris cederet, quãuis ager esset alienus, vt rectè docet Syluester in aurea Rosa, in communi virginum, Euangelio primo, casu 59. Quartum quod disponitur est, quòd quando thesaurus in agro alieno fortè, & præter intentionem ab eo, qui aliud agit, reperitur inter inuentorem, & dominum agri per æquales partes distribuatur, vt constat ex legibus superius citatis. Et hoc fortè ad seruandam pacem. Idemque ius est de eo, qui in ædibus, quas emit, vetustum, & longi temporis thesaurum repererit: Etiam si ea vsus prudentia, quam Dominus in Euangelio laudi tribuit, ædes emerit. Eadem enim, quantum ad hoc, est ratio thesauri in agro inuenti, & eius, qui intra domum continetur, quidquid dicant multi. Secus autem esset, si aut in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam quispiam, aut quiduis aliud, quod antiquus possessor per obliuionem reliquerit, reperisset. Tunc enim in prioris possessoris, aut suorũ hæredum id cederet vtilitatem: vt dicitur in lege à tutore. ff. de rei vendicatione. Quia talis pecunia aut res, thesauri nomine gaudere non potest, vt docet Nauarro in Manuali c. 17. nu. 175. Ex dictis infertur, creditorem, qui in domo, quam pignori habet, & maritum, qui in terra dotali vxoris thesaurum inuenit, teneri eum cum debitore, & cum vxore diuidere. Et similiter qui in agro, aut domo ad modicum tẽpus conductis, imò & ad longum tempus, nempe ad vitam, vel ad vitas, vel ad decem annos: quæ omnia longi temporis spatiũ constituunt. Nullus enim horum est integer dominus, vt dicitur in leg. 2. ff. si ager, vel emphyt. petat. Et sic dimidiũ directo domino dare tenetur. Et eadem est ratio de inuentore habente dominium directum: qui quidem tenetur dare dimidium habenti vtile, vt colligitur ex Bartolo in leg. si is. §. finali. ff. de acquirendo rerum dominio, & in lege in causæ. ff. de procu. & §. thesauros. inst. de rerum diuisione. Dominium directum dicitur habere is, qui rei proprietatem

tem ſine vſufructu habet. Vt qui in Emphyteuſin perpetuam, aut ad vitam agrum dedit, vel ad decem annos locauit. Dominium autem vtile dicitur habere is, qui ſine rei proprietate habet ius ea fruendi, vel perpetuò, vel pro ſua vita, aut plus, vel ſaltem pro decem annis, iuxta gloſſam Clem. 1. de rebus Eccleſiæ non alienandis, & allegata per Decium conſ. 204. Et eſt aduertendum, quòd lex præcipiens, vt dimidium theſauri in alieno agro bona fide inuenti domino tribuatur, & ſimiliter illa, quæ dicit, vt ſi quis ex induſtria in alieno ſolo theſaurum quærit, totum det domino agri, non ſunt pœnales, vt rectè docet Caietanus in hoc articulo. Et ſic obligant in conſcientia etiam ante iudicis condemnationem.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui euidenter ſcit in agro alieno latere theſaurum, vel minerale poſsit illum tacito myſterio comparare, vt ſic ſibi totum theſaurum reſeruetur. Et pro parte negatiua argumẽtor

1. Argum. primò: Qui ſcit lapidem aliquem eſſe pretioſum, cuius virtutem reconditam venditor ignorat, tenetur illum admonere, ne in rei venditione debito pretio fraudetur, vt infra videbimus in materia de emptione, & vẽditione: ergo & in caſu, de quo loquimur ſimiliter tenetur emptor venditorem admonere theſauri in agro latentis, ne iuſto pretio fraudetur. Probo conſequentiam, ex paritate rationis. Et confirmatur: Ager cum illo theſauro valet centum millia ducatorum: ergo eſt inæqualitas, quòd duobus millibus emiatur. Conſequentia eſt nota. Et antecedẽs probatur: Si dominus fundi in eo ſciret talem theſaurum contineri, iuſte poſſet illum pro tali pretio vendere: ergo vere vàlet tale pretium. Probo conſequentiam: Nam quod dominus ſciat, vel non ſciat, non auget pre-

2. Argum. tium rei. ¶ Secundo: Qui inuenit theſaurum in agro alieno ſecundum ius commune, legeſque ciuiles tenetur dimidium domino agri tribuere: ergo non poteſt licite talem agrum emere, vt totum theſaurum ſibi reſeruet. Probo conſequentiam: Nam habet iam dominus agri ius acquiſitum ad dimidiam partem theſauri, quo fraudatur in tali emptione.

Concluſio. ¶ His tamen non obſtantibus, dico, eum qui ſcit in agro alieno theſaurum latere, licitè poſſe tacito myſterio talem agrum comparare, vt ſic ſibi totum theſaurum reſeruet. Ita ſignificatur apertè in illa parabola Matthæi cap. 13. Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro. Vbi Chriſtus Dominus maximè laudat eius negotiatoris prudentiam, qui inuento theſauro in agro alieno illum emit, vt ſic totum theſaurum ſibi reſeruet. Eandem etiam prudentiam laudat D. Thom. hic ad ſecundum, & Soto lib. 5. de iuſtitia q. 3. art. 3. idemque faciunt communiter omnes Theologi. ¶ Vnde ad primum argumentum cum ſua confirmatione reſpondetur, eſſe latiſsimum diſcrimen inter venditionem aliarum rerum, & venditionem agri, in quo latet theſaurus. Nam res aliæ, quia ſecundum ſe & ſecũdum omnes virtutes, quas habent venduntur, fit, vt quam primum emptor venditorem iniuſto rei valore fuiſſe defraudatum ſciuerit, teneatur illud in cõſcientia reſtituere. At verò, ager tantum venditur ratione ſuperficiei, & non ratione theſauri in eo contenti: ſicut nec venditur ratione aeris, aut ratione ſolis. Et ſic nullã facit venditori iniuriam in eo, quod theſaurũ in agro contentum emptor occultet. Cuius rei euidens ſignum eſt, quòd qui bona fide emit agrum, in quo occultatur theſaurus, nihil tenetur reſtituere, etiam ſi poſtea illum inueniat. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd qui inuenit theſaurum in agro alieno ſecundum leges ciuiles, tenetur dimidium domino tribuere: idque propter pacem, & tranquillitatem reipublicę ſeruandam. Ceſſat autem omnis perturbatio, quando dominus fundi ante venditionem nihil de theſauro cognoſcit. Et ſic non eſt cur poſt emptionem dimidia pars priori domino tribuatur. Et ſi obijciatur, vt obijcitur in argumento, quòd poſtquam emptor cognouit in agro alieno contineri theſaurum, iam dominus illius habet ſecundum leges ciuiles ius acquiſitum ad dimidium illius, quo fraudatur, quando per ignorantiam agrum vendit, reſpondeo, talem venditorem non habere ius acquiſitum ad dimidium theſauri, niſi in caſu, quòd agro in ſuo dominio manente, theſaurus extrahatur. Secus autem erit ipſo agrum vendente ad modum iam explicatum. Et hæc de theſauris, alijſque rebus, quarum prioris domini nulla memoria extare poteſt, dicta ſufficiant.

Ad 1. arg. *Ad 2. arg.*

Dubium de rebus mobilibus. *Sententia Caietani & aliorũ.*

¶ Supereſt, vt dicamus de illis rebus, quæ in propinquo fuerunt in alicuius bonis, earumque dominus ignoratur. De quibus eſt difficultas, vtrùm ſint alicui reſtituendæ, vel potius retineri poſsint ab earum inuentoribus? Caietanus ſupra q. 62. art. 5. dixit huiuſmodi res, ſi poſt factam ſufficientem inquiſitionem adhuc dominus ignoratur, reſtituendas eſſe pauperibus, nec retineri poſſe ab inuentore. Quam etiam ſententiam ſequitur Nauarro in Manuali cap. 17. numer. 170. & Couarruuias in regula. peccatum. p. 3. §. 1. Eſtque communis Summiſtarum in verbo inuen-

inuentum. & omnium ferè iurisprudẽtium, in cap. cum tu, de vsuris. & in cap. cum sit. de ludæis. Quorum omnium ea potissima est ratio, quod cum istæ res sciantur esse alicuius, nec pro derelictis haberi possint, videtur, quòd debent distribui secundum illorum dominorum volũtatem interpretatiuã, quæ ea est sanè, vt eorum animæ prodesse possint, sicut diximus supra q. 62. ar. 5. agentes de restitutione eorum, quorum dominus ignoratur. Pro hac etiam sententia facit cap. si quid inueneris. 14. q. 5. & ca. multi. ibidem, quod est desumptum ex Origene homilia 14. licet Gratianus illud D. Hieronymo tribuat. Vbi dicitur, quod qui inuenta non reddit, rapit. Quod item affirmat D. Augu. homilia. 9. libr. 50. homiliarum, & sermone secundo de verbis Apostoli. ¶ Alij Doctores dicunt talia bona pertinere ad principem ciuitatis, vel ad rempublicam, à quibus distribuantur, vel in pios, vsus, vel in alia reipublicæ commoda, nec posse inuentorem ea sibi retinere. Itaque in hoc conuenit cum prima opinione. Præcipuum fundamentum huius sententiæ est, quoniã pro certo habet quemlibet bona, ex quo dominum non habent, in vsus communes reipublicæ cedere oportere. Talia quæ sunt inuenta, quorum priores domini post sufficientem inquisitionem non comparent. Pro quo etiam faciunt lex. 6. & 7. lib. 6. tituli. 13. recopila. Vbi sic statuitur: Toda cosa hallada se entregue a la justicia, y deue ser guardada vn año, y dos meses, y si no parece dueño despues de pregonada, deue ser dada para la camara del Rey. Quibus verbis apertè significatur res inuentas non esse pauperibus distribuendas, sed Regi accrescere.

Fundamentum Caiet.

Alia sententia.

Fundamentum illius.

Sententia autoris.

¶ Cæterùm mihi (quod bona pace tantorum virorum dixerim) semper visum est probabilius, talia inuenta tuta conscientia posse ab inuentoribus retineri, post factam sufficientem inquisitionem. Quam sententiam ex professo docet Sarmiento 6. Selectarum. cap. 10. illamque sequuntur multi alij ex iunioribus Thomistis, vt est videre apud Petrum à Nauarra in suo opere, de restitutione. lib. 4. cap. 2. dub. 9. Et probatur primo: Huiusmodi bona videntur haberi pro derelictis à vero domino: ergo in nullius bonis existunt: atque ex consequenti qui ea primò occupauerit sine iniustitia poterit retinere. Et confirmatur: In iure pro eodem reputantur, ignorari dominum rei, & rem nullum habere dominum, vt latè ostendit Sarmiento vbi supra: sed, si istæ res nullum haberent dominum, fierent primi occupantis: ergo idem etiam contingit in proposito. Secundo: Qui reperit thesaurum acquirit eius dominium, saltim quantum ad partem illius, vt ex dispositione iuris communis paulo ante probauimus: ergo & qui inuenit bona à dominis derelicta, & quasi proiecta. Probo cõsequentiam: Nam æqua est vtriusq; ratio. Et confirmatur: Nulla ratio naturalis, nec aliquod ius euangelicum, aut ecclesiasticum, aut ciuile conuincit, talia bona inuenta, esse pauperibus, vel cuiuis alteri tribuenda: ergo sunt ipsius inuentoris. Consequẽtia est nota, & antecedẽs probatur. Et primò, quòd nulla sit ratio naturalis id præcipiens: Nã si aliqua esset, maximè quod ratio naturalis dictet bona aliena in vtilitatẽ spiritualẽ prioris domini esse expendẽda: talis autem est erogatio in pauperes, vt diximus supra q. 62. ar. 5. agẽtes de restitutione eorum, quorũ dominus ignoratur: Sed hæc ratio nihil conuincit. Tum? quia tantum procedit de rebus per iniquitatẽ acquisitis, quarũ dominium in iniustum possessorem transire non potest, vt communiter dicunt Doctores: & inuentio non est iniqua acquisitio. Tum etiam: quia, si ea aliquid valeret eadem prorsus esset ratio de thesauris inuentis, quos constat priores habuisse dominos, quanuis illorum memoria non extet, & tamen certum est illos in dominium transire inuentoris, vt paulò ante docuimus. Quod autem nec etiam si ius aliquod, quod præcipiat bona inuenta pauperibus, aut cuiuis alteri conferri, probatur. Et primò de iure Euangelico est res manifesta. Sed quod nec etiam sit ius Canonicum, aut Ciuile id præcipiens sic ostendo: Si aliquod esset ius Canonicum, maximè caput. si quid inueneris. 14. qu. 5. & cap. multi. ibidem pro prima sententia adducta. Sed hæc iura nihil obstant. Quia, vt docet Magister Soto, lib. 5. de iustitia. quæst. 5. artic. 3. solum loquuntur, quando eo animo retinentur inuenta, vt etiã si dominus appareret non restituerentur, vel quando inuentor debitam non vult facere diligentiam, vt exponit glossa. Idque ex textu apertè colligitur. Nam dicit: Alienum negares, & tolleres, si posses, Deus corda interrogat, non manum, &c. Nonnulli autores solẽt adducere ad probandum, quod inuenta ex dispositione iuris sunt pauperibus eroganda, cap. cum tu. de vsuris. Tamen illud solum loquitur de debitis ex delicto cõtractis, quæ meritò à domino retineri non posse, decernuntur, sed pauperibus eroganda. Imo nec vniuersaliter caput illud loquitur de omni debito iniusto, sed tantum de vsuris in pœnam vsurariorum. Quanuis ex ratione textus recte extendatur ad omnia iniustè accepta. Dicit enim: Quia secundum verbum Augu-

Ad fundamentum Caietani

stini

ſtini, non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, hoc eſt, male acceptum. De iure Ciuili particulari huius regni diſponente, quòd bona inuenta iudicibus tradantur, vt poſt factam per certum tempus ſufficientem domini inquiſitionem, eo non inuento regiæ cameræ adiudicentur; maior difficultas eſt apud Doctores. Ex illis enim colligi videtur inuentores non poſſe res perditas, quarum domini non comparent, apud ſe retinere, ſed illas omnes in bonum reipublicæ, aut principis cedere, vt dicebat ſecunda opinio.

Ad fundamentum ſecundæ opinionis.

Cæterum meo iudicio nec etiam iſtæ leges obſtant. Primò: Quia non loquuntur vniuerſaliter de omnibus inuentis, ſed tantum de illis, quæ vulgò appellãtur, moſtrencos, qualia ſunt pecudes, & alia animalia errantia, vt patet ex ipſis legibus, & ex cõſuetudine, quę eſt optima legum interpres. Secundò: Quia nec etiam ſunt receptæ tanquam obligantes in conſcientia. Imò multi de earum æquitate dubitant, inter quos vnus eſt Couarruuias in regula. peccatum. p. 3. § 1. numer. 5. Et per hæc patet ſolutio ad argumenta pro prima & ſecunda opinione facta.

Dubium.

¶ Circa ſolutionem ad tertium argumentum D. Thomæ eſt difficultas, an qui impotens eſt recuperare rem ſuam, vel aliquid ſibi debitum via iuris, accipiendo illam occultè ſine ſcandalo committat peccatum coram Deo. Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: In nullo caſu eſt licitum alicui propriam iniuriam priuata autoritate vindicare: ergo nec recuperare propria bona. Probo conſequentiam: Nam ſicut mihi debentur de iuſtitia propria bona: ita & ſatisfactio iniuriæ. Et confirmatur: Talis priuata autoritate recuperans bona propria agit contra iuſtitiam communem, prohibentem, ne quis in ire ſua ius ſibi dicat: ergo committit peccatum coram Deo. In contrarium tamen eſt: Nam ratio poſtulare videtur, vt in defectu iudicis meliori modo, quo poteſt vnuſquiſque ſe indemnem conſeruet, etiam ſi priuata autoritate id faciat. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt ex Caietano in præſenti, aliud eſſe, quantum attinet ad præſentem diſputationem, loqui de eo, quod regulariter debet fieri: aliud autem de eo, quòd eſt faciendum in caſu particulari, in quo vel propter detinentis, vel iudicis iniuſtitiam, vel propter defectum probationis, vel propter maius damnum amicitiæ, aut pacis, aut rerum non poteſt quis rem ſuam, aut ſibi debitam via iudicis retinere. Nam, regulariter loquendo, certum eſt, neminem poſſe ſine peccato priuata autoritate rem ſuam recuperare.

Argumen.

Nota ex Caietano.

Maximè ſi via iuridica facile eſt potens illam obtinere: quia id eſſet iudicium ſibi vſurpare, prætermiſſo ordine iuris, quod regulariter loquendo ſine peccato fieri nequit. At verò quod in caſu particulari ex vrgente aliqua neceſsitate id fiat, nullum eſt peccatum, quia non eſt vſurpare iudicium: ſed potius ius, quod ſibi ex iuſtitia debetur, exequi, vt dicit Caietanus in iſto commento. Quod & confirmari poteſt iſta ratione. Licita eſt recompenſatio priuata autoritate facta, vt diximus in materia de reſtitutione. Verbi gratia: Debet Petrus mihi centum, & ego debeo eidem totidem: licitum eſt mihi ex cauſa rationabili propria autoritate facere talium debitorum recompenſationem: Sed quando accipio rem meam, quam aliter recuperare non poſſum, virtualiter facio debitorum recompenſationem: ergo licite id facere poſſum. Sed eſt aduertendum, quod ad hoc, vt talis priuata acceptio iuſta ſit, multæ requiruntur conditiones. Prima eſt, quòd certum ſit rem accipienti deberi. Nam in dubijs melior eſt conditio poſſidentis. Secunda, quòd accipiens ſit certus, non poſſe ſine maximo incommodo via iuridica rem ſuam recuperare: alias tanquam vſurpator iudicij publici peccatum committeret. Tertia quòd caueatur diligenter: ne debitor iteratò rem acceptam reſtituat. Et propter hoc dicit D. Thom. in hoc articulo, quod tenetur accipiens debitorem talis acceptionis admonere, ne per ignorantiam iniuſtitiã patiatur bisidé reſtituens. Quarta conditio eſt, quòd nunquã res propria per violentiam accipiatur. Nunquam enim eſt licitum priuatę perſonę, vim inferre, niſi vim repellendo. Vnde ſi aliter, quã per vim non poteſt quis recuperare bona ſua, cenſendus erit ſine remedio: cum poſt ponendum ſit bonum priuatum cõmodo, & tranquillitati publicæ, quem per illationem violentię neceſſum eſt perturbari. Sed eſt aduertendũ, quòd quando aliquis contra iuſtitiam, ac etiã per violentiam accipit rem ſuã, licet peccet mortaliter, non tamẽ tenetur illam reſtituere, nec reſpondere ad ſententiam excommunicationis contra illius rei accepto res latam. Tum: quia non retinet alienũ, ſed ſuum, & ſic non obligatur ad reſtitutionem. Tum etiã: quia quanuis peccauerit acceptando, nõ tamen peccat retinẽdo, & ſic non obligatur ad excommunicationem reſpondere. ¶ Et ad argumentũ pro parte affirmatiua quę ſtionis factũ, reſpondetur, cõceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Qui enim accipit rem ſuam accipit id, quod ſibi ex iuſtitia debetur, & quod eſt certum ac determinatum ſibi deberi. Quare ſi ex cauſa rationabili,

Cõdi
quæ requ
runtur
recom
ſatio ſit
ſta.

Ad arg

bili,& citra scandalum id faciat,nulla sequitur perturbatio reipublicæ, nec aliquod est peccatum. At verò qui priuata autoritate, propriam iniuriã vindicat,nec accipit,quod sibi ex iustitia debetur,cùm nullus teneatur pœnam subire ante iudicis condemnationẽ; nec prætereà ipsa satisfactio iniuriæ est certa,aut determinata: & sic semper peccat. Ad confirmationem respondetur, negando antecedens. Qui enim ex rationabili causa rem propriam occultè accipit, non est dicendus, propriè loquendo,ius sibi dicere,sed potius quod sibi debetur exequi, vt paulo ante dicebam. Et sic non vtitur autoritate aliqua: sed sola occulta acceptione.

ARTICVLVS VI.

¶ *Vtrùm furtum sit peccatum mortale.*

Locis suprà art. 5. inductis. AD SEXTVM sic proceditur. Videtur,quòd furtum non sit peccatum mortale. Dicitur enim Prouer.6. Non grandis est culpæ,cum quis furatus fuerit. Sed omne peccatum mortale est grandis culpæ: ergo furtum non est peccatum mortale.

2 ¶ Præterea, Peccato mortali mortis pœna debetur. Sed pro furto non infligitur in lege pœna mortis,sed solum pœna damni, secundum illud Exod.22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro vno boue restituet,quatuor oues pro vna oue: ergo furtum non est peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Furtum potest committi in paruis rebus, sicut & in magnis. Sed inconueniens videtur quòd pro furto alicuius paruæ rei,puta vnius acus, vel vnius pennæ,aliquis puniatur morte æterna: ergo furtum non est peccatum mortale.

¶ SED CONTRA est quod nullus damnatur secundum diuinum iudicium nisi pro peccato mortali. Condemnatur autem aliquis pro furto: secundum illud Zacha.5. Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est,iudicabitur: ergo furtum est peccatum mortale.

Osee. 4. 1.Cor.6.

Q.24.art. 12.& q. 72.ar.5.et 17.ar.3.

¶ RESPONDEO dicendum,quòd sicut suprà habitum * est, peccatũ mortale est quod contrariatur charitati,secundum quod est spiritualis animæ vita. Charitas autem consistit quidem principaliter in dilectione Dei, secundario vero in dilectione proximi, ad quam pertinet vt proximo bonum velimus,& operemur: per furtum autem homo infert nocumentũ proximo in suis rebus,& si passim homines sibi inuicem furarentur, periret humana societas. Vnde furtum tanquam contrarium charitati est peccatum mortale.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum,quòd furtum dicitur non esse grandis culpæ duplici ratione. Primo quidem propter necessitatem inducentem ad furandum,quæ diminuit,vel totaliter tollit culpam, vt infrà * patebit. Vnde subditur, Furatur enim vt esurientem impleat animam. Alio modo dicitur furtum non esse grãdis culpæ per comparationem ad reatum adulterij, quod punitur morte. Vnde subditur de fure, quòd deprehensus reddit septuplum: qui autem adulter est, perdet animam suam.

Artic. sequenti.

¶ Ad secundum dicendum, quòd pœnæ præsentis vitæ magis sunt medicinales,quàm retributiuæ. Retributio enim reseruatur diuino iudicio, quod est secundum veritatem in peccantes. Et ideo secundum iudicium præsentis vitæ non pro quolibet peccato mortali infligitur pœna mortis, sed solum pro illis, quæ inferunt irreparabile nocumentum, vel etiam pro illis quæ habent aliquam horribilem deformitatem. Et ideo pro furto quod irreparabile damnum non infert, non infligitur secundum præsens iudicium pœna mortis, nisi vt furtum aggrauatur per aliquam grauem circunstantiam: sicut patet de sacrilegio, quod est furtum rei sacræ, & de peculatu, quod est furtum rei communis: vt patet * per Augustinum super Ioannem, & de plagio, quod est furtum hominis, pro quo quis morte punitur: vt patet Exod.21.

Tract. 50. è medio tomo 9.

¶ Ad tertium dicendum,quòd illud quod modicum est, ratio apprehendit quasi

quaſi nihil. Et ideo in his quæ minima ſunt, homo non reputat ſibi nocumentum inferri. Et ille qui accipit, poteſt præſumere hoc non eſſe contra voluntatem eius, cuius eſt res. Et pro tanto ſi quis furtiuè huiuſmodi res minimas accipiat, poteſt excuſari à peccato mortali. Si tamen habet animum furandi & inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis poteſt eſſe peccatum mortale, ſicut & in ſolo cogitatu per conſenſum.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio eſt affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra. Quia nullus ſecundum diuinum iudicium damnatur, niſi pro peccato mortali: damnatur autem pro furto, vt conſtat ex Zacha. cap. 5. & in corpore articuli, hac ratione: Illud dicitur peccatum mortale ex genere ſuo, quod contrariatur charitati, quæ eſt vita ſpiritualis animæ: ſed tale eſt furtum: ergo. Probo minorem: Charitas conſiſtit principaliter in dilectione Dei, & minùs principaliter in dilectione proximi: ſed furtum aduerſatur dilectioni proximi, ad quam pertinet, vt proximo bonum velimus: ergo ex genere ſuo aduerſatur charitati: atque ex conſequenti eſt peccatum mortale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Concluſio D. Thomæ probatur rationibus & teſtimonijs ſacræ ſcripturæ.

CONcluſio huius articuli eſt certiſsima. Quam tenent, atque docent communiter omnes Doctores, tam Theologi, quàm Iuris prudentes. Cuius veritatis duas potiſsimus aſsignant rationes. Prima eſt, quòd per furtum charitas proximi, & mutua ſocietas, amorque iure naturali præceptus læditur. Secunda quòd eſt directè contra iuſtitiam, & æqualitatem eodem iure ſeruandam. Violare autem iuſtitiam, atq; charitatẽ, ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Adde, quòd eſt cõtra ſeptimum præceptum Decalogi, quod frangere in re graui non poteſt non eſſe culpa mortalis. Pro hoc etiam facit cap. fures de furtis. Quod ſic inquit: Fures, & latrones, ſi furando, & deprædando occiſi ſunt, viſum eſt pro eis non eſſe orandum. Et reddit rationem gloſſa: quia in mortali eos deceſsiſſe conſtat. Vbi obiter adnotet lector, quòd, licèt confeſsio facta Diacono non ſit ſacramentalis, ad id tamen valet, vt ſi ei fiat, pro tali confitenti oratio fieri poſsit, vt dicitur in dicto capitulo. Imò addiderim, quòd ſi fiat laico, etiam ipſi occidenti, taliter occiſus poterit ſepeliri in loco ſacro, & pro eo orari: quia iam non in mortali peccato deceſsiſſe præſumitur. Et ad eundem modum intelligere ego ſoleo cap. placui. 23. quæſt. 5. ex concil. Brachare. 1. ca. 34. deſumptũ, quòd ſic habet: Nulla oblatio fiat pro eis, qui pro ſuis ſceleribus puniuntur, &c. Senſus enim germanus eſt, quòd qui priuata autoritate, vel, ſi velis, etiam publica, pro ſuis peccatis puniti, ſine ſignis contritionis decedunt, oblationibus & ſuffragijs ſint omnino expertes. Poteſt præterea probari ex ſacris literis, furtum eſſe peccatum mortale. Nam Eccleſiaſt. cap. 34. dicitur: Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum, qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt. Certum eſt autem, quòd effundens ſanguinem proximi, illumque occidens, peccat mortaliter. Sed quod magis ad hoc propoſitum facit, eſt cap. 5. Zachariæ. Vbi cum pœnas, quas Dominus ab improbis, & ſceleratis hominibus eſſet petiturus, explicare vellet Propheta, ſic inquit: Et conuerſus ſum, & leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Et dixit ad me: quid tu vides? Et dixi: Ego video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me: Hæc eſt maledictio, quæ egredietur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur, & omnis iurãs ex hoc ſimiliter iudicabitur. Educam illud, dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & conſumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c. Hucuſque Propheta. Sed quoniam eius verba altiorem continent intelligentiam, quam quæ poſsit facile ſuperari, placet in eorum explicatione paululum immorari. Et conuerſus, inquit, ſum, angelo, ſcilicet vocante me, & vt animaduerterem monente. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Nomen Hebræum, quod volumini reſpondet, eſt, migla, quod volumen ſignificat, & eſt charta in rotundum complicata, ob idque volumen vocatur, quanuis Prophetæ explicata & euoluta apparuit. In hoc volumine ſcripta erat ſententia Dei in impios, & flagitioſos homines: ſicut in Balthaſarem ſcripta fuit in pariete, vt habetur Dani. cap. 5. Septuaginta vertunt, non volumen, ſed falcem. Quam verſionem vt Græcus ſequutus eſt D. Chryſoſtomus homilia 13. & 19. & 27. ad populum Antiochenum. Nec verbum Hebræum illam reſpuit. Illud enim idem nomen, quod volumen ſignificare diximus, alijs punctis

Egregium teſtimonium Zachariæ cap. 5. explicatur.

punctis affectum falcem significat, vt rectè docet Stunica super 5. cap. Zachariæ. Puncta autem extra dictionem sunt: nec ei ità necessario adhærent, vt commutari non possint, siquidem apposita fuisse creduntur à recentioribus Hebræis, illis, scilicet, qui post Christi mortem sunt sequuti. Hęc interpretatio Septuaginta, si verba solum consideremus, apta, si autem ad sententiam mentem referamus, aptissima certè videbitur. Est enim quàm conuenientissimum, vt sententia, & animaduersio, quam Deus in improbos exercet, falx appelletur: quia ea succisi, atque deleti sunt. Ob quam etiam rationem in sacra scriptura dicitur & apertis verbis gladius nominari consueuit. Nam Apocalyp. cap. 1. describens Beatus Ioannes Christum iudicem, inquit: De ore eius gladius vtraque parte acutus exibat. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixit: Ecce ego video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Multi multa dicunt, hunc numerum, viginti & decem cubitorum, in rem aliquam eiusdem numeri ad nostram attinentem Theologiam accommodare cupientes. Illa tamen Chrysostomi harum parabolarum optimi interpretis, mihi vehementer probatur, homilia illa citata: vt longitudo & latitudo tot cubitorum vehementiam, & magnitudinem suppliciorum significet, quæ sunt iniquis hominibus constituta. Idcque certa & præscripta huius voluminis, quo ira Dei continetur, ponitur mensura, vt determinatũ, certumque vnicuique flagitio supplicium esse sciamus. Id quod Esai. capit. 28. testatur dicens: Et ponam in pondere iudicium, & iustitiam in mẽsura, & subuertit grando spem mendacij, & protectionẽ aquæ inundabunt. Et in Deutorono. cap. 25. Pro mensura peccati sit & plagarum modus. Et dixit ad me: Hæc est maledictio, quæ egredietur super faciem omnis terræ. Maledictionem vocat propheta sententiam contra impios latam. Et conuenientissimè. Nam & ea ipsi maledicti appellantur, iuxta illud Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignem æternum. Deo enim idem est maledicere, & malefacere alicui: cùm in ipso dicere & facere pro eodem reputentur, iuxta illud: Ipse dixit, & facta sunt. Quia omnis fur, sicut ibi scriptum est iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Iudicari pro condemnari accipiendum est. Quo etiam modo dixit Paulus ad Romanos. 3. Quicunque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur. Verba, quæ hoc loco in textu Hebræo habentur, si ad verbum reddantur, hoc modo sonãt, quia omnis fur ex hoc, sicut ex ipso succisus est, & omnis iurans ex hoc, sicut ex ipso succisus est. Estq; phrasis Hebræa, qua significatur volumen illud, quo maledictiones continebantur ex vtroque latere esse conscriptum. In hocque omnes Hebræi conueniunt. Differunt tamen in eo, quòd quidam putant ex vna parte fuisse scriptum. Omnis furans succisus est, & ex altera. Omnis iurans succisus est. Quos sequens Pagninus ita vertit: Quia omnis fur, sicut scriptum est, ex vna parte ipsius, succisus est. Et omnis iurans, sicut scriptum est, ex altera parte ipsius similiter succisus est. Sed Vatablus putat ex vtraque parte scriptum esse: Omnis fur succisus est, & omnis iurans succisus est. Cui ego magis assentior. Id enim verba Hebræa apertè indicant, nec in ea Pagnini interpretatio cadere vllo modo potest. Sed quæri meritò potest, cur tam breuis sententia in tam grandi volumine scripta erat? Ad significandam, existimo, criminis & supplicij magnitudinem, grauitatemque. Sicut etiam Esaiæ capit. 17. præceptum est, vt in libro grandi, scriberet stylo hominis, hoc est, plano, atque perspicuo. Velociter spolia detrahe, citò prædare. Qua circuitione Christum appellari certum est. Et quia præclarissimum, excellentissimumque eximij ducis opus significabat, in grandi libro scribi voluit. Quasi diceret: Nullis neque verbis, neque literis tam magnifica facta, quàm illo nomine continebantur exprimi posse. Sequitur: Et educam illud, dicit Dominus exercituum. Et veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, &c. Educere Deus dicitur maledictionem, cum eam exequitur, quæ antea, quasi inclusa esse videbatur iram Deo pro sui amoris magnitudine reprimente. Ad quem etiam modum dicitur Deutorono. 32. Euaginabo gladium meum, & interficiet eos manus mea. Non dixit autem: veniet ad furem, sed ad domum furis, quo maior vastitas significetur. Non enim solum fur, sed & quæ ad ipsum pertinent, euertenda erunt. Et commorabitur in medio domus eius. Phrasis est apud Hebræos vsitatissima, esse in medio alicuius rei, ad significandum aliquid plenè, atque perfectè in aliqua re esse inclusum. Lex tua in medio cordis mei. Et si ambulauero in medio vmbræ mortis, &c. Quia autem fures grauissimis peccatis atque delictis semper tenentur, æquum est, vt & eos plenè maledictio Dei comprehendat. Et quia ædes illorum, quasi quædam officinæ impietatis esse solent, similiter etiam est consentaneum, vt execratio, & supplicium intra illorum do-

mos omnino includatur, iuxta illud: veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viuentes: quoniam nequitiæ in tabernaculis eorum in medio eorum, &c. Pſalmus 54. Et conſumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c. Adeo Deus deteſtatur fures, vt nullum illorum veſtigium reliquum eſſe velit. Quæ omnia furti grauitatem magnopere oſtendunt. Et ſic conſtat eſſe peccatum mortale ex genere ſuo.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, & merito, vtrùm furtum ſit leuiſsimum omnium peccatorum, quæ fiunt contra præcepta Decalogi? De qua re eſt ſententia Martini de Magiſtris in tractatu de temperantia quæſt. 2. & Durandi in 4. diſt. 33. quæſt 2. aſſerentium, ſimplicem fornicationem leuiorem eſſe culpam, quam furtum. Quam ſententiam probant primò: Nam furtum eſt per ſe malũ, fornicatio autem ſimplex nõ eſt per ſe mala, ſed ſolum eſt mala, quia prohibita. Prohibetur enim in lege veteri Deuterono. 23. dum dicitur: Non erit meretrix ex filiabus Iſrael. Et in lege noua ad Epheſ. 5. in illis verbis: Omnis fornicator, aut auarus, aut immundus non habebit hæreditatem in regno Chriſti. ¶ Secundo: Furtum eſt contra iuſtitiam, quæ eſt omnium virtutum moralium præſtantiſsima: fornicatio autem tantum eſt contra temperantiam, iuxta illud Pauli: Qui fornicatur in corpus ſuũ peccat: ergo furtum eſt grauius peccatum, quàm fornicatio. Probo conſequentiam: Quia vt communiter dicunt Philoſophi, illud eſt peius, cuius oppoſitum eſt melius. Et confirmatur: Furtum prohibetur expreſſe in Decalogo, quando dicitur: Non furtum facies: ſimplex autem fornicatio non prohibetur expreſſe in Decalogo: ſed tantum prohibetur adulterium, nam dicitur: Non mœchaberis, quod non adulterari ſignificat: ergo furtum eſt grauius peccatum, quàm fornicatio. ¶ Tertio: Nulla fuit vnquam tam barbara natio, quæ ignorauerit furtum, quatenus eſt iniuſtioſum, eſſe peccatum: multæ autem ignorauerunt in lege naturæ, fornicationem eſſe peccatum. Imò & vſque adhuc poſſunt eſſe aliquæ adeò agreſtes, vt talis ignorantia ſit illis inuincibilis: ergo furtum ex genere ſuo eſt grauius fornicatione. Et confirmatur: Furtum maiori infamia notatur, quàm ſimplex fornicatio, quod non fieret, niſi eſſet grauius peccatum: ergo.

Sententia Durandi.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Sententia communis Theologorum. ¶ Contrariam tamen ſententiam tenent communiter omnes Theologi ſequuti D. Thom. 2.2. quæſt. 154. artic. 3. abſolutè aſſerentem, fornicationem genere ſuo grauius flagitium eſſe, quàm furtum: quod nullus ſanæ mentis negare poteſt. Et probatur: Ex genere ſuo eſt grauius, quod eſt contra maius bonum: hac enim ratione dicunt Doctores homicidium eſſe grauius peccatum, contumelia: quia homicidium eſt contra vitam, contumelia contra honorem, & vita præſtat honori: ſed fornicatio eſt contra maius bonum ex genere ſuo, quàm furtum: eſt enim fornicatio contra bonum vitæ futuræ prolis, quia quæ ex vago concubitu naſcitur, ſi ad rei naturam ſpectes, nec educari rectè, nec ali commode poteſt: vita autem præſtantius bonum eſt exterioribus bonis, quæ furto auferuntur: ergo fornicatio ex genere ſuo eſt iniquior furto. Nec valet, ſi dicatur, vt dicit Martinus de Magiſtris, accidentarium eſſe fornicationi, quod male educetur, vel alatur proles, cùm fornicarius poſsit habere tum maiorem facultatem, tum etiam firmius propoſitum alendi, & educandi ſuos liberos, quàm coniugatus. Nam quod ipſe dicit eſt accidentarium, & quod nos dicimus conditioni vagi concubitus eſt natiuum. Ex natura enim rei, qui non ſunt matrimonio coniuncti, nec poſſunt rectè educare, nec commodè alere prolem. Alioqui ſequeretur, coniunctionem matrimonialem non eſſe vinculum naturale, quod omnes philoſophi negant. cum omnis naturalitas vinculi matrimonij ex recta educatione filiorum deſumatur. Quando autem dicimus, bonam educationem filiorum eſſe naturalem matrimonio, & non fornicationi non de ipſa actione, quæ interdum poteſt ab extrinſeco impediri: ſed de naturali potentia, quæ maior eſt in matrimonio, quàm in vago concubitu eſt ſermo. Ex dictis infertur, furtum ex genere ſuo eſſe leuiſsimum omnium peccatorum, quæ fiunt contra præcepta Decalogi: cum ſit leuius fornicatione ſimplici, quæ ex genere ſuo eſt leuior omnibus alijs. Cum hoc tamen ſtat, quòd ex circunſtantijs, nempe, vel, quia res ablata eſt ſacra, vel magni pretij, grauius reddatur.

¶ Et ad primum argumentum Martini de Magiſtris, dico eſſe errorem hæreſi proximum affirmare, quod fornicatio ſimplex non eſt de ſe mala, nec contra ius naturale. Conſequens enim inde protinus fieret, gentibus ante legem ſcriptam non fuiſſe delictũ: imò nec poſt legem ſcriptam, cùm gentiles Moſaica lege non tenerentur, quæ ſunt apertè falſa. Præterquàm quòd, vt diximus in ſuperioribus, omnia præcepta Decalogi ſunt naturalia: & vnum eſt, non eſſe fornicandum. ¶ Ad ſecundum reſpondetur primo quid-

Ad 1. Arg.

Ad 2. Arg.

quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiã. Et ad probationem dico, non eſſe neceſſarium, vt quodcunque opus iniuſtitiæ excedat quodcunque intemperantiæ. Sed ſatis eſt, vt fornicatio ſit grauius, quam furtum, quod ſit contra melius bonũ, puta, contra vitam, ad modum iam explicatum. Vel ſecundo reſpondetur, & melius, negando minorem. Eſt enim fornicatio etiam quodammodo contra iuſtitiam, quæ circa futuram prolem ſeruanda eſt. Conſtituitur autem principaliter in ſpecie intemperantiæ. Nõ, quia in tali actu præcipuum quod attenditur, eſt delectatio, vt quidam dicunt: Quia, ſi hæc ratio aliquid valeret, ſimiliter adulterium principaliter conſtitueretur in ſpecie intemperantiæ: cum præcipuum, quod in illo conſideratur, ſit delectatio: & tamen cõſtituitur in iniuſtitia, vt omnes dicũt. Sed quia ille actus non eſt contra perſonam actu exiſtentem, aut quæ aliquando præceſſerit: ſed tantum contra illam, quæ eſt in potentia. Ad confirmationem reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Ponuntur enim in Decalogo tantùm præcepta, quæ apertè continent iniuſtitiam, quale eſt adulterium. Et ad hoc reducitur ſimplex fornicatio, quæ nõ ideò minorem continet deformitatem, quàm furtum. Alias eodem modo probaretur furtum eſſe peius nefando crimine, quod in Decalogo non exprimitur: quod eſt pluſquam falſum.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Ex eo enim, quòd furti nequitia apertior eſt, non rectè infertur, eſſe peiorem. Quin potius ratio iniuſtitiæ, quæ latentior eſt in fornicatione, quam in furto, eſt maior, vtpote quæ militat contra maius bonum, ad modum iam explicatum. Ad confirmationem reſpondetur primò, negando maioris infamiæ eſſe furtum, quàm fornicationem, abſolutè loquendo. Mulieri enim honeſtæ pudentius eſt fornicationem, quam furtum feciſſe, licèt viri propter ſuam corruptam conſuetudinem infamius exiſtiment furari, quam fornicari. Vel ſecundo reſpondetur, & melius, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Vt enim docet D. Tho. 1. 2. quæſt. 73. arti. 5. peccata carnalia ſunt minoris culpæ, & maioris infamiæ, quàm ſpiritualia. Et idem poteſt contingere in furto, & fornicatione.

Dubium. ¶ Suppoſito iam, furtum ex genere ſuo eſſe peccatum mortale, quanuis leuius omnibus alijs, quæ contra præcepta Decalogi fiunt, Dubium conſequens eſt, vtrùm, cuiuſcunque rei modicæ acceptio, niſi ex furreptione fiat, ſit peccatum mortale? Quod eſt quærere, an contingere poſsit, quòd furtum ex ſola leuitate materiæ ſit peccatum veniale. De qua re eſt ſententia Gabrielis in 4. d. 15. quæſt. 3. dicentis, quodcunque furtum, quantumcunque rei minimæ, modo ex malitia animo nocendi, vel ex rei alienæ cupiditate fiat, eſſe peccatum mortale. Itaque dicit, nullum furtum ex ſola leuitate materiæ, ſed ſolum ex ſurreptione poſſe fieri veniale. Et hanc affirmat eſſe ſententiam D. Thomæ in hoc articulo in ſolutione ad tertium. Qui dicit, animum furandi & inferendi nocumentum proximo, etiam in rebus minimis poſſe eſſe mortale: ſicut & in ſolo cogitatu per conſenſum. Et probari poteſt hæc ſententia primò ex iure canonico in cap. finali. 14. quæſt. 6. Vbi habetur fur etiam in minimis iudicatur. Et in iure ciuili. Inſtituta de rerum diuiſione. §. gallinarum. Vbi dicitur de gallinæ furto poſſe dari actionem. Quod non fieret, niſi furtũ gallinæ, aut cuiuſcunq; alterius rei minimę, eſſet peccatum mortale, vt colligũt Theophilus in expoſitione dicti textus. §. gallinarum. & Crofet tractatu de excellentia. q. 4. & Hippo. in lege furẽ. nu. 8. ff. de ſicarijs. ¶ Et ratione ſic argumentor: Omne illud, quod in Decalogo prohibetur, eſt impeditiuum vitæ æternæ, iuxta illud verbum Chriſti: Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata: ſed in Decalogo prohibetur quodcunque furtum, etiam rei minimæ, vt omnes Doctores concedunt: ergo omne illud eſt impeditiuum vitæ æternæ: atque ex conſequenti peccatum mortale. Et confirmatur: Furtum rei magnę, & furtum rei paruæ ſunt eiuſdem ſpeciei: quantitas enim rei furtiuæ, licèt augeat culpam non mutat ſpeciem, vt in omnibus alijs rebus videmus: ergo ſi furtum rei magnæ eſt peccatum mortale, ita & furtum rei paruæ. Probo conſequentiam: Nam alias non eſſent eiuſdem ſpeciei, cum peccatũ mortale, & veniale differant ſpecie.

Sententia Gabrielis. *1. Argum.* *2. argũ.*

¶ His tamen non obſtantibus, dico ſententiam Gabrielis eſſe omnino falſam, nec ei rationem, nec iura, nec D. Thom. ſuffragari, vt rectè admonet Caietanus. Et ſic ſit concluſio. Quicunque furatur rẽm parui momenti, etiam ſi ex malitia, animo nocendi, ſiue ex rei alienæ cupiditate id faciat (modo ea cupiditas animuſque nocendi ad notabilem quantitatem non ſe extendat) nec peccat mortaliter nec poteſt iuſtè à iudice puniri. Itaque ſola paruitas materiæ in furto ſufficiens eſt ad efficiendum, quod ſit peccatum veniale. Hanc ſentẽtiam tenent D. Thomas, & Caietanus hic in ſolutione ad tertiũ. Soto lib. 5. de Iuſtitia q. 3. ar. 3. Nauarro in Manual cap.

Concluſio.

li cap. 17. num. 3. Medina Codice de reſtitutione quæſt. 4. prope finem. Sylueſter verbo. furtum. q. 2. & Couarruuias lib. 1. variarum reſolutionum cap. 3. num. 12. eſtque communis omnium Doctorum. Et probatur: In omni præceptorum iuſtitiæ materia, paruitas excuſat à mortali, adhuc in ipſa corporis & famæ læſione, quæ eſt maior, quam pecuniæ, vt omnes Doctores concedunt: alias mendacium iocoſum ex deliberatione dictum eſſet peccatum mortale, quod nullus dixit: ergo, & in furto ſola paruitas materię eſt ſufficiés ad reddẽdum peccatum veniale. Probo conſequentiam ex paritate rationis. Et confirmatur: Parum à ſapientibus pro nihilo reputatur: ergo læſio, quæ fit in paruis etiam reputatur pro nihilo: atque ex conſequenti non eſt peccatum mortale. ¶ Ad argumentum ex cap. finali. 14. q. 6. quod deſumptum eſt ex D. Hieronymo in cõmentarijs, ſuper epiſtolam Pauli ad Titum capit. 2. dico referendum illud eſſe ad iraſcendi voluntatem, quę ſi ad terminos minimi nocumenti limitata fuerit, nequaquã erit crimen mortale. Si autẽ animus nocendi nullã habeat limitationem, aut etiam ad notabile nocumentum ſe extendat erit peccatum mortale. Quare autoritas Hieronymi ad hunc ſenſum eſt intelligenda, quod accipiẽs à domino inuito rem minimam animo nocendi in maioribus, & abſq; limitatione ad tale modicũ nocumentum, peccatum mortale committit. Quod & ex verbis ipſius Hieronymi, quæ minus integrè à Gratiano referuntur, colligere licebit. Ita enim ſcribit: Fur non ſolum in maioribus, ſed etiam in minoribus iudicatur. Non enim id, quod furto ablatum eſt, ſed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione, & adulterio, non idcirco diuerſa fit fornicatio, aut adulterium, ſi pulchra, vel diues, deformis, aut pauper, meretrix vel adultera ſit, ſed qualiſcunque illa fuerit, vna eſt fornicatio, vel adulterium: ità & in furto, quantumcunque ſeruus abſtulerit furti crimen incurrit. Hactenus Diuus Hieronymus. Ex quibus verbis manifeſtè colligitur, ipſum tantum loqui de illis furibus, qui res minimas accipientes, voluntatẽ habent maiora ſurripiendi: quos propter malam voluntatem peccare mortaliter nullus eſt qui ambigat. Et ad eundem modum eſt intelligendus D. Thom. in verbis pro ſua ſententia à Gabriele adductis. Quando autem nos dicimus, furtum rei minimæ, etiam ſi ex animo nocendi, vel ex rei cupiditate id fiat, non eſſe peccatum mortale, loquimur de illo, qui tantum habet volũtatem in illa re minima nocendi, & non in maiori. Ad aliud, quod adducitur ex §. gallinarum. Inſtituta. de rerum diuiſione, vt reſpondeamus, ſupponendum eſt primò tanquam certum, furti actionem pro re minima dari non poſſe, vt contra autores ſupra citatos optimè docet Couarruuias lib. 1. variarum capit. 3. numer. 12. Tum: quia ius eſt ars æqui, & boni, vt dicitur in lege. 1. ff. de iuſtitia, & iure, & nulla æquitas dictat actionem hanc, quæ infamiam irrogat, dari pro vno quadranti aut æreo nũmo, aut pro vno ouo, vel alia re minima. Tum etiam, quia ablatio rei minimæ, attento paruo nocumento, vel furtum non eſt, vel mortale crimen non inducit, ſed tãtum veniale, vt modo dicebam. Et eſt contra rectam rationem, vt pro peccato veniali quis infamis reddatur. In his enim habet locum illa veriſsima, tritaque ſententia, ſummum ius, ſumma iniuſtitia. Hoc ſuppoſito, ad. §. adductum ex iure Ciuili reſpondetur primò, ibi tantum ſignificari aucupium domeſticarum auium eſſe furtum. Cum quo ſtat tam paruum eſſe poſſe, vt ridiculus habeatur qui de illo ageret in iudicio. Vel ſecundo reſpondetur cum Couarruuias loco citato, vnam gallinam fortè non eſſe rem minimam, nec leue damnum ex eius furto inferri, quod bonus ac diſcretus vir ex propoſitis in ſpecie contingenti qualitatibus arbitrabitur. Sed quantum probabilitatis habeant iſtæ ſolutiones, videbimus dubio ſequenti in ſolutione ad argumenta pro ſecunda opinione. ¶ Ad rationem reſpondetur, quòd licèt omne furtum in Decalogo prohibeatur, non tamen omne illud eſt mortale, nec impeditiuum vitæ æternæ, niſi quod eſt de re notabili. In præceptis enim iuſtitiæ paruitas materiæ ſufficiens eſt ad efficiendum peccatum veniale. Dixi notanter, in præceptis iuſtitiæ. Nam in alijs non habet hoc vniuerſaliter verum. Leue enim videtur quod Tobias canem habuerit: ſed non leue eſt Deum hoc affimare. Quare in infidelitate, odio Dei, ac contemptus peccato, nunquam excuſat materiæ modicitas. Bene tamen ſurreptio, aut defectus deliberationis, vt explicauimus ſupra quæſt. 34. agentes de odio Dei. Ad confirmationem, vt reſpondeamus, aduertendum eſt ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 10. artic. 6. ad primum, quòd, cum actus humanus malus, hoc eſt, peccatum in duplici genere mali conſtituatur, ſcilicet, in genere mali ſimpliciter, & in genere mali volũtarij, ſeu moralis, neceſſarium erit aſſignare vnũ, per quod formaliter cõſtituatur in genere mali ſimpliciter, & aliud, per quod conſtituatur in genere mali moralis. Et quidẽ, quòd in genere mali ſimpliciter cõſtituatur formaliter, nõ per aliquid poſi-

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

positiuum, sed per priuationem rectitudinis debitæ inesse, communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, propter autoritatem D. Augustini. Qui explicans illa verba Ioannis cap. 1. Sine ipso factum est nihil, dicit: nihil, id est, peccatum. Vtrùm autem in genere mali moralis constituatur formaliter per aliquid positiuum, an vero per aliquid priuatiuum, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Sed probabilior est, formale, per quod peccatum constituitur in genere mali moralis, esse quid positiuum, scilicet, ordinem positiuum ad obiectum difforme rationi. Quam sententiam tenet D. Tho. 1.2. q. 18. ar. 5. ad secundum, & 1. p. q. 48. ar. 1. ad secundum & tertiũ argumentum. & 3. contra Gentes cap. 9. & de malo q. 2. artic. 4. ad 8. Dicit enim, quòd, sicut accedere ad propriã vxorem est actus bonus, & iustitiæ, & temperantiæ, propter ordinem positiuum, quem habet ad obiectum conforme rectę rationi: ità etiam accedere ad alienam, est actus malus, & intemperantiæ, propter ordinem positiuum, quem habet ad obiectum difforme rectæ rationi. Estque hæc sententia desumpta ex Aristotele in prædicamento qualitatis dicentis, iniustitiam contrariè opponi iustitię. Et in cap. de oppositis etiam affirmat, quòd malum opponitur bono, non priuatiuè, sed contrariè. Et loquitur de malo morali. Nam malum simpliciter, certũ est, quòd non contrariè, sed priuatiuè opponitur bono: cum contraria debeant esse ambo positiua. Hoc constituto, ad argumentum respondeo, quòd furtum rei paruæ, & furtum rei magnæ, sunt eiusdem speciei in genere mali moralis: quia vtrumq; dicit eiusdem rationis ordinem positiuum ad obiectum difforme rationi: & solum differunt penes quantitatem rei surreptæ, quę licet sit potens augere culpam, non est potens mutare speciem moralem. At verò in genere mali simpliciter differunt specie, quia alterius rationis est priuatio, quę est in peccato mortali ab ea, quę est in peccato veniali, cum illa sit priuatio simpliciter, & hęc tantum secundum quid. Et sic nihil obstat argumentum.

Dubiũ de quantitate materiæ quæ sufficit in furto ad faciendum peccatum mortale.

¶ Supposito iam, quòd furtum rei minimę, quomodocunque fiat, dummodo animus ad magnã summam non extendatur, non est peccatum mortale, nec furti actione potest agi contra talem furem, dubium consequens est, quænam sit illa materiæ quantitas, quæ sufficiens est efficere furtum mortale? De qua re tot video doctissimorum hominũ varias sententias, vt quid in hoc sit dicendum sit difficillimum iudicare. Cæterum, vt nostro more clarè atque breuiter procedentes in re tam ambigua, quid tenendũ sit, explicemus: operæpretium erit, vt certa ab incertis separantes, ea prius, in quibus omnes conueniunt, & postea illa, de quibus est concertatio, referamus. Primo ergo omnium certum est, & ab omnibus receptum, quòd quicunq; furripit ab alio rem aliquam, etiã minimam, ex cuius defectu, scit aut scire, vel credere debet, notabile damnum domino euenturum, vt qui furatur subulam à sutore, vel acum à sartore, ob quod, & quia aliam subulã, vel acum non habet per aliquod tempus cessat à labore, peccat mortaliter. Non quia res illa surrepta notabilis sit, vel quia interpretatiuè habet voluntatem rem notabilem surripiendi, vt nonnulli affirmant: sed quia notabilis damni causam dat, & ex consequenti id dare videtur: Iuxta id, quod dicitur in capit. finali. de iniurijs, & in lege. qui occidit. ff. ad legem Aquiliam. Quod ipsum dicendum esse docet Nauarro in Manuali cap. 17. nu. 2. de eo, qui paruulam rem furatur, credens ex eo dominum magna molestia ac perturbatione afficiendum. Quale fuisse dicit, quendam famulum suo hero diuiti, magnum quoddam malum cydonium surripiendo, quod in horto suo habebat magniq; faciebat, & admonuerat famulos notabili se molestia afficiẽdum, si illud furarentur. Talis enim seruus peccauit mortaliter, non quia furtũ notabile commisit, sed quia notabilem molestiam, quam credebat aut credere debebat dominum afficiẽdum liberè & voluntariè intulit. Et sic hoc peccatum nõ tam fuit cõtra iustitiam, quam contra charitatem. Secũdo etiam est certum, quòd cum grauitas furti, sicut cuiuscunque alterius peccati contra iustitiam facti ex damno illato sit perpendenda: & homini egeno plus noceat quis vnum quadrãtem suffurando, quàm prędiuiti, à quo ducatum eriperet, fit consequens, vt de quantitate rei per furtum acceptæ loqui posimus dupliciter, scilicet, vel absolutè, vel respectiuè. Et quidem, si respectiuè loquamur, certum est nullam esse tam paruam quantitatem, quæ respectu alicuius personæ, aut ratione egestatis, aut ratione damni inde subsequuti, non possit esse materia peccati mortalis, nec quantum ad hoc potest dari certa & determinata regula: sed arbitrio prudentis viri secundum occurrentes circunstantias iudicantis erit illa relinquenda. Ex quo infertur, posse aliquando contingere, vt qui rem paruam pauperi auferet, peccet mortaliter. Qui tamen, si eandem à diuiti surriperet peccatum mortale non committeret: quia in primo casu notabile infert nocumentum: in secundo verò minimè. Itaque hæc certa sunt.

1. *Dictum certum.*

2. *Dictum certum.*

¶ Sed dubium eſt, vtrùm, abſolutè loquendo, ſit aliqua determinata quantitas, quæ reſpectu cuiuſcunque perſonæ, eius iniuſtam acceptionem efficiat peccatum mortale, & quanta ſit huiuſmodi quantitas? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt quorundam aſſerentium, nec centum argenteorum nummorum, nec centum aureorum quantitatem eſſe materiam peccati mortalis, ex natura rei, & ex obiecto: bene tamen quando ex tali furto graue aliud damnum quis pateretur. Quam ſuam ſententiam probant primò. Peccatum furti, cùm ſit iniuſtitia, attendi debet ex magnitudine damni illati: ſi enim nullum ſit damnum, nec iniuria, nulla etiam erit iniuſtitia: & ſic nec peccatum, nec obligatio reſtituendi ſub mortali: ſed poteſt aliquando contingere, vt nullum damnum ſentiat quis ob centum aureorum ablationem, vt eſt videre in Rege, vel alio principe, vel homine diuite: ergo talis quantitas ex genere ſuo non eſt illatiua grauis damni, atque ex conſequenti nec inductiua peccati mortalis, niſi reſpectu eius perſonæ, quæ ex tali ablatione graue aliquod nocumentum pateretur. ¶ Secundo: Ablatio modicæ famæ peccatum efficit veniale, vt omnes Doctores concedunt: & tamen maius damnum eſt, quam centum aureorum iactura: ergo ſi maius damnum eſt veniale, à fortiori & minus. Et confirmatur: Nam non videtur rationabile, quòd ob rem tam vilem & contemnendã, qualis eſt quantitas quinquaginta, vel centum aureorum, quando ex eorum ablatione aliud damnum non ſequitur, homo in æternum damnetur, peccatique mortalis fiat reus. ¶ Secunda ſententia eſt Nauarri in Manuali cap. 1. num. 3. aſſerentis duorũ argẽteorum, imò & vnius, atque etiam dimidij quantitatem ex natura ſua in furto eſſe materiam peccati mortalis. Quod idem affirmat Corduba in ſumma q. 109. & Couarruuias lib. 1. variarum. capit. 3. num. 12. Idque probant primo: Nam ex ſententia D. Thomæ & omnium Doctorum, illud tantum furtum, quod eſt rei paruæ, excuſatur à mortali: quantitas autem duorum regalium, imò vnius, vel dimidij non eſt res parua. ¶ Secundo: In quibuſdam Epiſcopatibus cauetur in conſtitutionibus, ne pro minori quantitate duorum argenteorum, vel centum dipondiorum excommunicatio imponatur: ergo videntur ſentire, talem eſſe quantitatem, quæ ex natura rei eſt ſufficiens efficere furtum mortale. Probo conſequentiam: Nam excommunicatio maior, niſi pro peccato mortali imponi non poteſt. Et cõfirmatur ex §. gallinarum. Inſtit. de rerum diuiſione. Vbi datur actio, & pœna grauis pro furto vnius gallinæ, quod non fieret, niſi gallina tantæ eſſet quantitatis, quæ ex natura ſua eſſet ſufficiens inducere culpam mortalem. ¶ Tertia ſententia eſt Magiſtri Soti lib. 5. de iuſtitia q. 3. arti. 3. ad tertium argumentum, aſſerentis, duorũ ducatorum quantitatem eſſe, quæ ex natura rei, & ex obiecto (etiam ſi inde aliud damnum non reſultet) eſt ſufficiens in furto inducere culpam mortalem. Eandem tenet Sylueſter. verbo. furtũ. q. 2. & Angelus eodem verbo. §. 34. Nec alia ratione ab his autoribus probatur hæc opinio, niſi, quia dicunt, quòd quantitas duorũ, vel trium argenteorum eſt parua. Imo, vt Soto inſinuat, etiam vnius aurei.

¶ Sed, vt ego in tanta Doctorum varietate, quid mihi videatur explicem, dico primò, illam ſententiam, quæ affirmat, nec centum argenteorum, nec centum aureorum quantitatem in furto ex natura rei eſſe materiã peccati mortalis, eſſe omnino falſam, & periculoſam. Et probatur primò: Nam eſt contra communem Doctorum tam Theologorum, quam Iuriſprudentium opinionem, innumerabiliumque furtorum ianuam aperiens. Et ſecundo: Nam quantitas duorum ducatorum ſecluſo omni alio damno extrinſeco, quod quis ob furtum incurrere poteſt, ex obiecto, & ex natura rei eſt notabilis, etiam reſpectu principum, & cuiuſcunque alterius hominis diuitis, cum nullus ſit, qui talem quantitatem contemnat. ¶ Et ad primum argumentum pro prima opinione reſpondeo primò, quòd, ſi illud aliquid valeret pari ratione cõuinceret, furari mille ſcutos à Rege non eſſe peccatum mortale: cùm regulariter modicum, vel nullum damnũ inde ſequatur, quod nullus ſanæ mentis dicere audebit. Vel ſecundo reſpondetur, negando minorem. Adhuc enim reſpectu Regis, & cuiuſcunque alterius hominis diuitis, cẽtum regalium, imo & viginti iactura graue damnũ infert. Nam licet talis quantitas vſibus perſonalibus Regis non notabiliter noceat, ad alios tamen vſus, ſcilicet ad comparanda neceſſaria, vel ad ſoluendũ ſeruis notabiliter iuuat. Quare eius rei familiari fiet notabilis lęſio, quotieſcunq; ab eo ea ſumma fuerit ablata. Hanc ſolutionem inſinuat Maioris in 4. d. 15. col. 1. ſub his verbis: Quanuis auferens à Rege Frãcorum duos duodenos non ei notabiliter noceat, auferet tamen ab eo notabile bonũ. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd licet quæcunq; ablatio famæ, etiã modicę ſimpliciter loquendo, ſit peior quacunq; ablatione rerum tẽporaliũ, propterea quòd fama altioris ordinis eſt, quàm bona temporalia, nec aliqua inter iſta poteſt

Punctus difficultatis.

1. *Sententia*

1. *Argum.*

2. *Argum.*

2. *Sententia*

1. *Argum.*

2. *Argum.*

3. *Sententia*

1. *Contra*

Ad 1. arg. pro prima opinione.

Ad 2. arg.

potest debita comparatio, adhuc tamen leuis infamatio in genere suo est parua materia: & sic constituens culpam venialem: cum tamen acceptio iniusta rerum temporaliū, quę est grauis materia, sit inductiua peccati mortalis. Ad confirmationem respōdetur. Quinquaginta vel centum aureorum imo & duorum quantitatem non esse rem adeò vilem, nec tenuem, vt pro illorū iniusta ablatione, ex qua grauis proximo iniuria irrogatur, non possit homo in æternum iustè damnari, tanquam qui non solum charitatem, sed etiā iustitiam violat in re graui. ¶ Dico secundo opinionem Nauarri, atque aliorum, qui affirmāt duorum argenteorum quātitatem ex natura rei, & ex obiecto esse in furto sufficiēte materiā peccati mortalis, esse nimis duram, atq; rigidam, & vt talis reijcitur à viris grauibus. Nec huius nostri dicti aliam possumus assignare rationē, nisi, quòd secūdum arbitrium viri prudentis ea summa nō est tanta, vt constituat ipsa ex se, seclusa omni alio dāno inde subsequuto (quomodo loquimur in præsenti) materiam graue furti. Et per hoc patet solutio ad primum argumentum, pro secunda opinione factum. Quod quidem est inualidū: quia supponit duorum regalium, & vnius, atque etiam dimidij quantitatem esse materiam grauem furti: quod non supponendum, sed probādum foret, cùm illud sit, de quo in præsenti est concertatio. Ad secundū respondetur, in illis cōstitutionibus non dici, quòd pro furto duorū, vel trium regalium ex communi opinione detur: sed quòd pro minori nō detur. Nec ex hoc licet inferre, pro illa dari posse. Tantū enim voluerunt Episcopi tollere abusum, qui esset, si pro tam vili quantitate, qualis est, quæ duorum vel trium argenteorum non excedit, tam grandis censura imponeretur. Nec ideò senserūt pro illa esse imponendam. Non enim quid sit faciendū, sed potius, quid non sit faciendum ostendunt. Quomodo egregiè, quibusdam hæreticis, qui Mariā post Christi natiuitatem cognitam fuisse à Ioseph, ex illo Euangelij, Et non cognouit eā, donec peperit filium suum primogenitum, colligebāt, D. Hieronymus respondet dicēs, quòd scriptura eo in loco non quid sit factum, sed tantum, quid non sit factum ostendit. Quare argumentum ab autoritate negatiue sępe est inualidum. Ad confirmationem ex §. gallinarum: respondetur primò ex mente Angeli loco citato, ibi dari actionē furti, atq; pœnam ei, qui gallinam surripuit, non quia vna gallina ex se sit sufficiens materia peccati mortalis, sed quia præsumitur, maiori voluntate furandi id fecisse. Quæ solutio nō est omnino contemnenda. Consentit enim D. Hieronymo, supra secundū caput epistolæ ad Titum, & refertur in cap. finali 14. q. 6. dicenti: Fur non solū in maioribus, sed etiam in minoribus iudicatur. Non enim id, quod furti ablatū est, sed mens furantis attenditur. Quare Gracianus in eodem loco, inquit: Furtum non tam in quantitate rei, quàm in affectu furantis consideratur. Vel secundo respōdetur, & melius, ibi solū haberi quòd si gallinę, & anseres turbati euolauerint, & alius animo lucrandi eas retinet, furtum committit. Quod est verissimum. Itaq; non dicitur, quòd puniatur, vel detur actio furti contra eum, qui vnam gallinam surripuerit, sed solū declaratur natura furti: quæ consistit in detinendo alienum animo lucrandi, hoc est, sibi retinendi. Quod est intelligendum, seruata ratione debitæ quantitatis. Vnde crudele esset atque ridiculum, aliquem flagellare, aut punire publicè ob quatuor argēteos, vel ob gallinam tantum. Et sic textus ille sententiam Nauarri minimè probat. ¶ Dico tertio sententiam Soti esse valde probabilē. Quanuis probabilius, & verius dixerim loquēdo de furto in communi, nullam posse dari certam regulam, sine ordine ad personam, vt docet Medina Codice de restitutione q. 10. §. occurrit in responsione ad secundum casum. Nam cum furtum sit mortale ex eo, quod graue damnum infert, & hoc inferri intelligi nō possit, nisi alicui personæ, saltem in genere, nempe, vel principibus, vel diuitibus, vel cōmunibus personis, vel pauperibus: & quod vni est magnū detrimētum, alteri nō sit magnum, fit, vt in determinatione quantitatis rei, semper sit habēda ratio personę, & attenta paupertate, seu facultate spoliati relinquitur id arbitrio boni viri determinādum. Quod mihi in hac re, sāluo meliori iudicio, dicendū videtur, est, quod in diuitibus inuitis (etiam si Reges sint) duorum, vel trium, & etiam vnius aurei quantitas est sufficiens materia ex natura rei ad efficiendum peccatum mortale furti. In cōmunibus autem personis quatuor, vel quinque regalium, in pauperibus verò, vnius, vel duorum. Et hoc exclusis omnibus alijs extrinsecis nocumentis, vt dictum est. Nec huius rei aliam possumus assignare rationem, quā arbitrium boni viri secundū prudentiam iudicantis. Qui prudentior fuerit aptiorem poterit sibi regulam præscribere, quam sequatur.

¶ Supposuimus tanquam certum dubio præcedenti, eum, qui furatur rem paruam, ex cuius defectu notabile domino sequitur nocumentum, vt qui furatur acum à sartore, vel lora boum ab agricola, propter quod per aliquod tempus diurnas perdit operas, pec-

Dubium. care mortaliter. Sed dubium est, an excommunicatio lata à sartore contra eos, qui sibi aliqua surripuerunt, etiam comprehendat eum, qui acum est furatus, donec totum damnum restituat? Et pro parte affirmatiua sic argumentor: Excommunicatio fertur pro furto, quod est peccatum mortale: sed illa ablatio acus est furtum mortale respectu valoris operum, nempe, decem, vel viginti argéteorum: ergo cadit excommunicatio supra illud. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Illa ablatio acus cum dãno inde subsequuto est iniusta, vt de se patet: ergo constituitur in aliqua specie iniustitiæ. Non in specie rapinæ: ergo in specie furti. Et confirmatur: Causa, ex qua totum illud damnũ est subsequutum, fuit furtum, nẽpe, iniusta ablatio acus: ergo peccatum inde subsequutum, etiam inducit naturam furti, atq; ex cõsequenti excõmunicatio lata contra fures, illum comprehendit. ¶ Hoc tamen non obstante, dico talem surreptorem rei paruæ, ex cuius defectu graue aliquod damnum est subsequutum in casu de quo loquimur, non incurrere excommunicationẽ, etiam si damnum non restituat. Hanc sententiam tenet Nauarro in Manuali cap. 17. numer. 3. Non obstante, quòd referat Sotum atque Syluestrum pro contraria opinione. Et probatur: Excommunicatio in eo casu solũ fertur pro furto, sed non quodcũque damnum illatum habet rationem furti: sed illud tantum, quòd inuoluit occultam acceptionem rei alienæ domino inuito, vt diximus in superioribus, quod in præsenti non inuenitur respectu damni subsequuti: ergo non incurritur excõmunicatio, nec talis damnificans potest dici proprie fur. Et confirmatur. Qui acciperet à notario calamum impedientem ipsum à magno lucro, verbi gratia, à lucro centum aureorum, nec suspenderetur iustè ob tale crimẽ, nec haberetur infamis, nec daretur actio furti contra ipsum: quæ omnia secus fierẽt, si talis illatio nocumenti haberet rationem furti: ergo propriè loquendo non est furtũ, atque ex consequenti non est cur pœna excommunicationis lata contra fures ad illum extendatur, etiam si peccauerit contra iustitiam, & ad restitutionem teneatur. Hoc idem probat Nauarro loco citato ex eo, quòd qui furatur rem paruam, ex qua damnum decem ducatorum sequitur, non condemnabitur in duplo, aut quadruplo illius damni, sed tantum rei furto acceptæ, vt dicitur in. §. in duplum. & in. §. quadrupli. insti. de actio. Et ratio est: Nam respectu damni non est furtum sed tantum respectu eius rei, quę clam vsurpatur. Idemque affirmat esse dicendum de excommunicatione pro furto imposita. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, negando minorem. Et ad probationem dico, falso supponi esse tantum duas species iniustitiæ, scilicet, furti, & rapinæ. Nam vsura est iniustitia, vt constat: & tamen nec est furtum, quia fit altero sciente, & non clam: nec rapina, quia non penitus palam aufertur, aut per vim: sed est quædam species media inter illas duas. Et item: Qui debet alteri ex contractu licito, scilicet, ex promissione vel venditione, aut mutuo pecuniam, quam non soluit tempore statuto, iniustitiam facit, & tamen nec est fur, nec raptor nec vt talis punitur, sed committit aliam speciem iniustitiæ nomine carentem. Et ità contingit in proposito, quòd qui causam illius damni dat iniustitiam facit: & tamen non est fur, nisi tantum illius rei minimæ ablatæ. Quare excommunicatio imposita contra fures illum non comprehendit, sicut nec comprehendit vsurarios, aut alios debitores iniustitiam facientes. Non nego omnem iniustitiam appellari quodammodo furtum, illãque in illo præcepto: Non furaberis, esse prohibitam. Sed quod affirmo est, quòd nõ omnis habet propriè rationem furti, quomodo nos in præsenti loquimur de furto: sed illa tãtum, quæ res aufert clam à domino possidente. Hæc enim sola est, ad quam infamia, & aliæ pœnę iuris consequuntur. Quare, nisi excommunicatio generaliter feratur pro iniustè retentis, vel damnis factis, non nisi ablatores, comprehendit. Ad confirmationem respondetur, verum esse, quòd causa ex qua damnum sequitur in casu posito est furtum, licet tam paruę quantitatis, vt ipsum ex se mortale peccatum non sit. Nego tamen ex hoc inferri illationem damni inde subsequuti esse proprie furtum, quanuis sit species quædam iniustitiæ. Et sic excommunicatio lata contra fures tales damnificantes non comprehendit.

Argumentum.

Conclusio.

Ad argumentum.

¶ Diximus in superioribus, quatuor, vel quinque argenteos in communibus personis esse sufficientem quantitatem ad efficiendum ex natura rei, secluso quocunque alio nocumento, peccatum mortale furti, & in pauperibus, vnum, vel duos. Dubium nunc est, an qui paulatim accipit ab eodem, sine intentione plus furandi eam quantitatem, quæ ex se non est sufficiens ad mortale peccatum. & posteà concupiscentia ductus accipit reliquum, peccet mortaliter in illa acceptione. Nauarro in Manuali cap. 17. numer. 139. dicit, quòd tantum venialiter, licet talis accipiens sub mortali teneatur ad restitutionem. Et ratio illius est: Nam obiectum

Dubium.

Sententia Nauarri.

talis

Fundamentum illius. talis acceptionis non eſt tota ſumma, quæ requiritur ad peccatum mortale. Quod inde colligitur, quòd acceptio illa iniuſta cum omnibus ſuis circunſtantijs temporis, & obiecti, eſt hodie, & tamen tota ſumma, quæ requiritur ad peccandũ mortaliter, non eſt hodie, ſed tantum illa leuis; & ſic actio ſolum eſt venialiter mala. Itaque dicit, quod qui minutatim vno die quid exiguum, puta, quadrantem, ſeu quatrinum, & alijs multis diebus ſucceſſiue tantundem capit, nulla vice peccat, niſi venialiter tantùm, etiam ſi taliter accepta ad notabilem quantitatem creuerint, dummodo iam inde à principio non habuiſſet animum, notabilem illam quantitatem per parua furta accipiendi. Tamen, ſiue à principio habuerit talem animum, ſiue non, quàm primum pertingit ad quantitatem, quæ tota ſimul ablata efficeret furtum mortale, ſub mortali obligatur ad reſtitutionem. Ex quo infert inueniri poſſe furta ſolum venialia, quæ obligent ad reſtitutionem ſub pœna peccati mortalis. Limitat autem Nauarro in eodem loco iſtam ſuam ſententiam de reſtitutione ad illos, qui continuato tempore ſine magnis interuallis notabilem quantitatem conflarent. Nam de famulis, qui vno menſe paruam quantitatem, & poſt alium, vel duos menſes totidem, & ſic deinceps, ita quod in fine trium, vel quatuor annorum efficeret ſummam etiã duplo maiorem, quam quæ ſemel accepta peccatũ mortale & neceſſitatem reſtituendi induceret, affirmat nec peccare mortaliter, nec obligari ad reſtitutionẽ. Hæc Nauarro.

Sententia Medinæ & aliorum vera. Cæterum Medina Codi. de reſtitutione. quæſtione. 10. & Couarruuias libro. 1. Variarum cap. 3. numero. 12. & plures alij abſolutè dicunt, quàm primum quis notabilem quantitatem attingit, etiam ſi per parua furta id faciat, peccare mortaliter, obligarique ad reſtitutionẽ. Quæ ſententia mihi multò magis probatur. Et ratio eſt: Nam poſita illa vltima actione, ponitur notabile damnum, & ea ablata, auferetur. Quicumque autem ſciens ex actu ſuo etiam leui, proximum paſſurum notabile damnum, illum facit, verè eſt cauſa moralis talis damni, & ſic peccat mortaliter. Parumque vel nihil interest, an paulatim, vel ſimul proximum quis ſpoliet, cum ſemper ſit æquale damnum. Et confirmatur: Qui paulatim acceperat ab eodem eam quantitatem, quæ ex ſe non eſt ſufficiens ad peccatum mortale, & poſtea accipit reliquum, tenetur ſub mortali reſtituere, ſaltim illam partem, quam vltimo loco accepit, ipſo etiam Nauarro id concedente: ergo peccauit mortaliter in illius acceptione. Ad hoc argumentum Nauarro negat conſequentiam. Nam exiſtimat ex peccato veniali oriri poſſe obligationem reſtituendi, ſub mortali, imo & abſque vllo peccato. Et ponit exemplum in re commodata, aut credita, ex cuius acceptione, ſine peccato facta, naſcitur obligatio reſtituẽdi. Cæterum hæc ſolutio non ſatisfacit. Nã vt communiter dicunt Doctores, explicaturque quam optime à Petro Nauarr. libro. 2. de reſtitutione capitulo. 1. numer. 42. obligatio reſtituendi propriè incurri nõ poteſt abſque mortali culpa, iniuſtitiaque præcedente. Et quod non ex delicto, ſed ex contractu debetur, vt in commodato, & credito, ſolui potius, quam reſtitui eſt dicendum. Cũ ergo in præſenti loquamur de reſtitutione ex furto, & iniuſta acceptione proueniente impoſſibile erit abſque culpa mortali eam incurri. Nec Nauarro, aut quiuis alius aliquod aſsignabit exemplum, quo ſub mortali teneatur quis reddere id, quod ex mero delicto, ſeu acceptione iniuſta debet, ſine eo, quod mortaliter peccauerit, furripiendo aut damnum dando. Et ad rationem Nauarri reſpondeo, quòd licet obiectum vltimæ illius acceptionis non ſit tota ſumma, quæ requiritur ad peccatum mortale, vt rectè probat argumentum, adhuc tamen ea acceptio eſt peccatum mortale, propter notabile damnum, quod infert proximo, ad modum iam explicatum.

Ad fundamentum Nauarri.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui à pluribus modicum accipiens, magnam quãtitatem ſibi acquirit, cõmittat peccatũ mortale furti? De qua re ſunt variæ Doctorũ ſententiæ. Prima eſt, quã refert Corduba in ſuo tractatu, de caſibus conſcientiæ. quæſt. 70. ex Angeſt. in Morali. capitulo. 9. folio 74. Quæ dicit, nec peccare mortaliter, nec teneri ad reſtitutionem, qui iſto modo magnam ſibi quãtitatem acquirit. Et ratio illius eſt: Quia nulli damnum notabile infert, quod requiratur ad peccatũ mortale furti. Eandẽ ſententiã tenet Medina Codice de reſtitutione. q. 10. quãdo accipiẽs eſt pauper, nec habet aliunde vnde viuere poſsit, nec id facit in fraudem legis, ſed vt cõmuniter fieri ſolet tẽpore meſsis, aut vindemiæ, quo pauperes paulum hinc, & paulũ inde magnã ſibi cõgregant quantitatẽ. Nauarro in Manuali c. 17. n. 130. dicit, quòd nunquã peccat mortaliter talis accipiẽs; tenetur tamẽ ad reſtitutionẽ, cũ primũ notabilis quãtitas fuerit acquiſita, propter rationẽ ab ipſo poſitã dubio præcedẽti. ¶ Cæterũ quod mihi in hac rẽdicendũ videtur eſt, quod talis accipiẽs non ſolũ tenetur ad reſtitutionẽ, ſed etiam peccat mortaliter in tali acceptione,

Sententia Angeſti.

Argumentum.

Sententia Nauarri.

Sententia autoris.

siue pauper sit, siue dives modo inuito domino id faciat. Esse enim pauperem, seclusa extrema, aut graui necessitate, non iustificat furtum, quod indiuite esset mortale; cum extra illos casus, nullus habeat ius ad alienum. Hanc sententiã tenet Soto de Iustitia & iure. libro quinto quæstione. tertia. articulo 3. ad tertium. & in 4. distin. 22. quæstione. 1. articulo, secundo. & Corduba quæstione illa citata, circa tertium punctum. Et probatur: Septimum præceptum Decalogi, quod est de non furando, non solum prohibet, nequis damnum inferat proximo, sed etiam, ne quis accipiat alienum, quod iure suo non est, dicit enim. Non furtum facies, id est, non apprehendes bonum proximi alienum: ergo qui accipit notabile bonum alienum, licèt re vera nulli proximo in particulari notabiliter noceat, facit contra hoc præceptum, atque ex consequenti peccat mortaliter. Et confirmatur: Nam alias sequeretur aliqua industria honesta, & sine peccato mortali posse hominem fieri diuitem, modicum quid à singulis accipiendo, quod est absurdum, & contra rationem. Secundo: Si in aliquo communi loco omnes habitatores alicuius ciuitatis bona sua deponerent, ità vt habita ratione quantitatis, & mẽsuræ vniuscuiusque, vnum efficerent aceruum, & ex illo aliquis notabilem surriperet quantitatem, proculdubiò peccaret mortaliter, non obstante, quòd facta partitione eius, quod furatus fuit nulli in particulari notabile fecerit nocumentum: ergo sola quantitas rei furatæ sine ordine ad nocumentum, est sufficiens efficere furtum mortale. Præterquam, quòd etiam in casu, de quo loquimur graue damnum irrogatur, vt ex solutione ad argumentum pro prima opinione factum constabit. Ad quod quidem, quia difficile est, diuersi diuersa dicunt. Soto de iustitia & iure loco citato affirmat, quòd quãtitas, quæ per se est magna absque vllo personarum respectu, siue ab vno, siue à pluribus accipiatur, per se constituit peccatum mortale. Et ita contingit in proposito. Cæterum, quoniam videtur valde difficile intellectu, quòd quis mortalem iniustitiam committat, & tamen nulli notabiliter noceat, aliter alij respondent, dicentes, quòd si tunc non fit damnum notabile est per accidens, quia sunt plures; cum tamen per se & ex natura rei acceptio illa sit notabiliter damnificatiua. Et hoc satis esse dicunt ad hoc, vt furta leuia sint mortalia, & inducant obligationẽ restituendi. Tamen nec hæc solutio omnino placet. Et ratio est: Quia licet actio aliqua ex se sit damnificatiua, si tamen de facto nõ nocet, non inducit obligationẽ restituendi. Vt est videre in eo, qui ense percutit quẽ lædere nõ potuit, nisi leuiter, vel quia erat armatus, vel alia de causa, qui quidem nõ tenetur facere restitutionẽ homicidæ, quamuis eius actio ex natura sua erat illatiua mortis. Et eodem modo videtur dicendũ in proposito, quod cum hic, & nunc, non sit notabile dãnum subsequutum, ad nullam tenebitur restitutionem, qui à pluribus grandẽ summam accepit. Præterquam, quòd etiam ad accipere rem notabilem à pluribus non per accidens, sed per se sequitur, non lædere vnũquemque notabiliter; cum ex natura talis actus, qui est inter plures, id necessariò sequatur. Quocirca alij aliter respondent, dicentes eũ, qui à pluribus grandem summã accipit, peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem: quia licet singuli non sint rationabiliter inuiti de suo damno, sunt tamen iure inuiti, quod sibi & alijs ablatum sit aliquid, quo fur magnam sibi quantitatem acquisierit. Sed nec hæc ratio est sufficiens: quia nulli imminet cura de alijs, nec de lucro furis: & sic si sibi non fit iniuria, vel fit tantum leuis, nõ est cur iure sit inuitus. Quare his omnibus solutionibus omissis, ad argumentum respondeo, quòd licèt in casu, de quo loquimur nulli in particulari fiat iniuria, notabilis, toti tamen reipublicæ, & generi humano irrogatur grauissimum nocumentum ex eo, quod sine labore, & industia, aliena surripiendo viuat quis lautè, absque peccato mortali, & obligatione restitutionis. Nullus enim esset, qui artes & honesta exercitia quæreret; sed omnes furtis & rapinis assuescerent, ex quo graue damnum, atque pernicies reipublicæ sequeretur. Quare ipsum ius naturale dictat, id non esse faciendum. Et siquis quærat modum, quo in tali casu debet fieri restitutio? Dico breuiter, quòd si domini sunt incerti pauperibus est facienda restitutio, iuxta id quod diximus quæstione. 62. artic. 5. Si autem domini sunt certi, vnicuique debet sua pars reddi, quo ad vsque quantitas, quæ apud ipsum manet, non sit magna. Circa solutionem ad secundum argumentum D. Thom. esset disputandum, an fures licitè possint mortis supplicio affici. Sed de hoc nos iam nonnihil diximus supra quæstione. 64. articulo secundo. Qui plura videre desiderat legat Magistrum Sotum libro quinto. de iustitia, quæstione. 3. articulo tertio. ad quartum, & Medinam Codice de restitutione. quæstione quarta. & Couarruuias libro secundo Variarum resolutionum capitulo. 9. numero. 7.

Ad argumentum pro prima opinione.

Quæs.

Respon.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum liceat alicui furari propter neceſsitatem.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd non liceat alicui furari propter neceſsitatē. Non enim imponitur pœnitentia niſi peccanti. Sed extrà, de furtis * dicitur. Si quis per neceſsitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, veſtem vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: ergo non licet furari propter neceſsitatē.

2 ¶ Præterea, Philoſophus dicit * in ſecundo Ethicorum, quòd quædam confeſtim nominata, conuoluta ſunt cum malitia, inter quæ ponit furtum, Sed illud quod eſt ſecundum ſe malū, non poteſt propter aliquem bonum finem bonum fieri: ergo non poteſt aliquis licitè furari, vt neceſsitati ſuæ ſubueniat.

3 ¶ Præterea, Homo debet diligere proximum ſicut ſeipſum. Sed nō licet furari ad hoc, quòd aliquis per eleemoſynam proximo ſubueniat: vt Auguſtinus dicit * in lib. contra mendacium: ergo non licet furari ad ſubueniendum propriæ neceſsitati..

¶ SED CONTRA eſt, quòd in neceſsitate ſunt omnia communia: & ita nō videtur eſſe peccatum, ſi aliquis rem alterius accipiat propter neceſsitatem ſibi factam communem.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ea quæ ſunt iuris humani, non poſſunt derogare iuri naturali, vel iuri diuino. Secundum autē naturalem ordinem ex diuina prouidentia inſtitutum res inferiores ſunt ordinatæ ad hoc; quòd ex his ſubueniatur hominū neceſsitati: & ideo per rerū diuiſionē & appropriationē ex iure humano procedentem non impeditur quin hominis neceſsitati ſit ſubueniēdū ex huiuſmodi reb⁹. Et ideo res quas aliqui ſuperabundāter habēt, ex naturali iure debentur pauperum ſuſtētationi. Vnde Ambroſ. * dicit, & habetur in Decretis diſtin. quadrageſimaſeptima: Eſurientiū panis eſt, quem tu detines: nudorū indumētū eſt, quod tu recludis: miſerorū redēptio & abſolutio eſt pecunia, quam tu in terram defodis. Sed quia multi ſunt neceſsitatē patientes, & non poteſt ex eadem re omnibus ſubueniri: committitur arbitrio vniuſcuiuſque diſpēſatio propriarū rerū, vt ex eis ſubueniat neceſsitatē patiētibus. Si tamen adeò ſit euidens & vrgens neceſsitas, vt manifeſtum ſit inſtāti neceſsitati de rebus occurrentibus eſſe ſubueniēdum (puta cum imminet perſonæ periculum, & aliter ſubueniri non poteſt) tunc licitè poteſt aliquis ex rebus alienis ſuæ neceſsitati ſubuenire, ſiue manifeſtè, ſiue occultè ſublatis, nec hoc propriè habet rationem furti vel rapinæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Decretalis illa loquitur in caſu in quo non eſt vrgens neceſsitas.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd vti re aliena occultè accepta in caſu neceſsitatis extremæ, nō habet rationem furti, propriè loquendo, quia per talem neceſsitatē efficitur ſuum id quod aliquis accipit ad ſuſtētandum propriā vitam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in caſu ſimilis neceſsitatis etiam poteſt aliquis occultè rem alienam accipere, vt ſubueniat proximo ſic indigenti.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatē reſpōdet D. Tho. per tres propoſitiones. Prima concluſio: Res quæ homini redundant, pauperū ſuſtētationi debentur iure naturæ. Probatur primo autoritate Diui Ambroſij, ſermone. 81. dicentis: Eſurientium panis eſt, quem tu detines. Nudorum indumentū eſt, quod tu recludis. Miſerorū redēptio, & abſolutio eſt pecunia, quā tu in terra defodis. Et ratione ſic argumētor: Nullū ius gentiū, aut hominū, naturali, aut diuino derogare poteſt, cū hæc ſuperiora ſint illis: ſed iure naturæ, atque diuina prouidētia inſtitutū eſt, vt res inferiores ſubueniant neceſsitati hominum, propter quos conditæ ſunt: ergo vbi huiuſmodi res redundant, nec poſſeſſori ſeruiunt, nullo humano iure vitari poſſunt, quominus in egentium vſum veniāt. Atque ex conſequenti, non obſtante diuiſione iure gentium facta, res, quæ homini redundant pauperū ſuſtētationi de iure naturæ erūt debita. Secunda concluſio. Quāuis res, quæ homini redun-

Et habetur diſ. 47. ca. ſicut hi.

Infrà quæ. 118. art. 3. ad 4. Et 4. di. 15. q. 2. ar. 1. q. 4. ad 2. & art. 4. q. 2. ad 2. & art. 5. q. 1. cor.

In decreta lib. 5. tit. 18. c. 3. & incipit. Si quis propter.

Lib. 2. c. 6. ad finem, to. 5.

Cap. 7. in medio, to. 4

Ambroſ. in ſer. 81. non procul à fine, to. 2.

redundant, pauperum ſuſtentationi iure naturæ debeantur, nullus tamen citra extremã neceſsitatem poteſt ei, cui affluunt bona ſua eripere. Et ratio eſt: Nam quanuis locuples quicunque bona ſua diffundere teneatur, ſunt tamen multi egeni diuerſis locis, & téporibus occurrentes, quibus ipſe pro ſuo arbitrio poterit illa conferre, cum vniuſcuiuſque voluntati propriarum rerum diſpenſatio committatur. Tertia concluſio: In extrema neceſsitate poteſt quiſquam rebus alienis, ſiue clam, ſiue palam ſublatis ſibi ſuccurrere; nec hoc habet propriè rationem furti, vel rapinæ. Hanc concluſionem non probat D. Tho. niſi in argumento, ſed contra, ex illa communi ſententia. In neceſsitate omnia ſunt communia. Sed illius ratio eſt, quòd tam innatum eſt homini ius propriam vitam conſeruandi, vt ei cuncta alia cedant; maximè quæ ſunt de iure poſitiuo, qualis eſt rerum diuiſio.

Explicatio Articvli.

PRo explicatione huius articuli aliqua ſupponenda ſunt ex ijs, quæ diximus in materia de eleemoſyna quæſtione. 32. art. 5. in primo tomo. Primum eſt, quòd ius naturale, & diuinum præcipit, eleemoſynam faciendam eſſe in caſu extremæ neceſsitatis, etiam de bonis ad perſonam neceſſarijs. Eſt enim ordo charitatis in præcepto, vt tenet communis ſententia Theologorum. Et ſecundum iſtum ordinem vita ſpiritualis proximi anteponitur vitæ corporali noſtræ, & vita corporalis proximi anteponitur reliquis noſtris bonis. Decentia autem ſtatus eſt bonum quoddam temporale, quare poſtponendum erit vitæ corporali proximi, atque ex conſequenti in caſu extremæ neceſſitatis tenebitur vnuſquiſque ex præcepto facere eleemoſynam, etiam de bonis ad perſonam neceſſarijs. Secũdo eſt ſupponendum, quòd tenentur homines facere eleemoſynam de ſuperfluis naturæ, & perſonæ, etiam extra caſum extremæ, neceſsitatis, vel quaſi extremæ: Hoc eſt, tenentur facere eleemoſynam deſuperfluis in communibus neceſſitatibus ſub reatu peccati mortalis. Hanc ſententiam tenet D. Thom. 2. 2. quæſtione. 32. articulo. 5. ad 2. & quæſt. 87. arti. 1. ad 4. Vbi dicit, quòd in noua lege non ſolum decimam partem, ſed omnia bona ſuperflua iubet Deus dare pauperibus. Hoc idem tenent multi alij, relati per nos in materia de eleemoſyna, loco citato, propter teſtimonia ſcripturæ atque alias rationes ibidem adductas. Vbi etiam explicauimus, quæ nam bona ſint dicenda ſuperflua. ¶ Tertio eſt ſupponendum, quòd hæc obligatio dandi eleemoſynam de bonis neceſſarijs ad ſtatum, in caſu extremæ neceſſitatis, & de bonis ſuperfluis in alijs neceſsitatibus etiam communibus, non ſolum eſt obligatio charitatis, & miſericordiæ, ſed etiam iuſtitiæ, vt ex mente Caietani contra Nauarrum Sotum, & alios oſtendimus loco citato. Quare etiam extra extremam neceſſitatem poterunt diuites ſuperflua habentes per iudicem compelli, vt pauperibus ſubueniant. Quod vt explicet, aduertit Caietanus, dupliciter poſſe contingere, quod quis à iudice compellatur ad aliquid dandum. Vno modo, propter debitum alicui certæ perſonæ. Vt ſi furatus quis fuiſſet bona alterius, vel alias ei debitor eſſet ratione depoſiti, vel mutui. Secundo ratione debiti non alicui certæ perſonæ, ſed propter bonum commune. Vt ſi quis homicidium committat, & nullus conqueratur, poteſt iudex propter bonum commune iuſtitiæ, tunc talem hominem punire. Hoc ſuppoſito dicit, quòd princeps non ratione particularis debiti, ſed propter bonum commune, & vt iuſtitia in diuitijs ſeruetur, poterit ex officio diuitem nolentem, ſuperfluum naturæ & perſonæ diſtribuere, compellere, vt illud indigentibus diſtribuat: tanquam auferendo diſpenſationem diuitiarum commiſſam diuiti, vt ab indigno. Iuxta enim Sanctorum doctrinam, diuitiæ ſuperfluæ non ſunt diuitiæ, niſi, vt diſpenſatori, conceſſæ à Deo, vt habeat meritum bonæ diſpenſationis. Itaque fundatur huiuſmodi legale debitum in hoc caſu ſupra ipſa diuitiarum iniuſtitia: quæ, cùm in genere boni vtilis, ſint ſuperfluitas non diſpenſata, ſed retenta contra vtilitatem tam retinentis, quàm indigentis occupatur. Contra retinentem occupatur quia ſua eſt, vt ſibi proſit diſpenſatio. Contra indigentium autem vtilitatem occupatur: quia quod in eorum vſum cedere debet, retinetur. Atque adeo indigentibus fit iniuria, non diſpenſando ſuperflua. Quam iniuriam princeps, vel iudex, qui cuſtos eſt iuſti, vel ex officio, vel ad petitionem pauperum, auferre poteſt, & debet, ſi conſtat euidenter. Et ſi quis argumentetur, vt argumentatur Nauarro, atque Soto; Quando aliquis tenetur ex iuſtitia aliquid dare, tenetur ad reſtitutionem, ſi non dat; ſed qui non ſubuenit pauperi extremè indigenti, aut de ſuperfluis dat communiter indigentibus, nihil tenetur reſtituere, quanuis mortaliter peccet: ergo illud præceptum non pertinet ad iuſtitiam, ſed ad cha-

Eleemoſyna eſt faciẽda in caſu neceſsitatis ex iure naturali & diuino.

Obligatio faciendi eleemoſynã eſt aliud obligatio iuſtitiæ.

Argu.

charitatem : Reſpondeo falſum eſſe, quòd omnis obligatio, quæ oritur ex iuſtitia, obligat ad reſtitutionem. Nam ex iuſtitia tenetur pater alere filium, & filius patrem, vt in lege. ſi quis à liberis. §. ſiquis. ff. de liberis agnoſcendis Vlpianus definit: & tamen ſi nec pater tribuat alimentum filio, nec filius patri in caſu neceſsitatis, neneſsitate tranſacta, nihil tenetur reſtituere: non ergo omnis lex iuſtitiæ præcipiens aliquid dare, obligat non dantem ad reſtitutionem. Sed diſtinguendum eſt: Nam lex iuſtitiæ dupliciter præcipit aliquid dare. Vno modo ſimpliciter: Vt, cùm quis debet aliquid alteri vel ratione iniuſtæ acceptionis, vel ratione rei acceptæ. Et tunc talis lex iuſtitiæ obligat non dantem ad reſtitutionem. Alio modo in caſu particulari: vt cum præcipit alimenta præbere in caſu neceſsitatis. Et tunc ceſſante neceſsitate, ceſſat obligatio: vt contingit in propoſito. ¶ Ex dictis infertur, quòd quando D. Thomas dicit in prima concluſione; res, quæ homini redundant, iure naturæ pauperum ſuſtentationi deberi, non tantum inſinuat obligationem miſericordiæ, & charitatis, ſed etiam aliqualem obligationem iuſtitiæ. Quamuis enim poſtquam res ſunt diuiſæ quiſquè ſit ſuarum dominus, eatenus tamen perſiſtit naturale ius, vt qui abundat ex iuſtitia teneatur eſſe in egenos beneficus. Ratio autem, propter quam ille, qui extra extremam neceſsitatem, etiam ſi ſit in graui, non poteſt ei, cui affluunt bona ſua eripere, vt dicit D. Thom. in ſecunda cõcluſione eſt, quia cum poſſint eſſe multi in diuerſis locis, & temporibus ſimili neceſſitate oppreſſi, & diuites tantum teneantur pauperibus ſuperflua diſtribuere; non eſt cur ab eis auferatur poteſtas hæc pro ſuo arbitratu quibus voluerint diſpenſandi. Vnicuique enim iure naturæ eſt propriarum rerum commiſſa diſtributio. Hanc rationem aſsignat Caietanus in hoc articulo. ¶ Et ſi quis obijciat; Diues in tali caſu (nempe grauis neceſſitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioannis in ſua canonica; Qui viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille poteſt ſua autoritate eripere; reſpondeo, negando conſequentiam. Nam cum ex mente D. Thom. quodlib. 8. quæſtione. 6. articulo. 2. habens ſuperfluum non teneatur dare eleemoſynã huic pauperi petenti; quia licet teneatur dare ſuperfluum non tamen tenetur dare huic, ſit, vt nec etiam ipſe pauper poſſit illud à domino eripere. Præterquàm, quòd ſi exiſtentibus in graui neceſſitate eſſet licitum aliorum bona accipere domino inuito, pari etiam ratione id liceret quibuſcunque neneceſſitatem patientibus, cum omnibus teneantur ſuperflua habentes eleemoſynas dare, non ſolum ex charitate, ſed ex aliquali debito iuſtitiæ, vt diximus. Et hoc eſſet implere omnia rapinis atque furtis. Si enim furandi licentiam ob neceſsitatem vltra extremam, ſemel admittamus, facilè vnuſquiſque neceſsitatem fingeret, nulluſque laborando victum quæreret; ſed paupertatis prætextu aliena eriperet, quod in magnum reipublicæ malum atque excidium cederet. Quare in capitulo. ſi quis. de furtis, ex pœnitentiali Theodori, ſic ſcribitur: Si quis propter neceſsitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, veſtem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres. Et idem habetur in capitu. Odoardus. de ſolu.

Circa tertiam concluſionem D. Thomæ eſt aduertendum, quòd furtum eſt intrinſecè malum, ſicut mendacium adulterium homicidium, & alia huiuſmodi; quæ in nullo caſu ſunt licita, nullaque poſſunt recta intentione excuſari. Quare in caſibus, in quibus licitè accipiuntur aliena, non committitur furtum, nec eius definitio in tali actu ſaluatur, cùm nulla ibi inueniatur iniuſtitia. Et hoc eſt, quod dicit D. Thomas in textu. Vnde abuſiua eſt loquutio dicere, licitum eſſe furari in extrema neceſsitate. Sicut nec rectè dicitur, licitum eſſe iudici homicidium committere. Ratio autem, propter quam accipiens alienum in extrema neceſsitate non peccat, eſt, quia tam innatum eſt homini ius, propriam vitam conſeruandi, vt ei cuncta alia cedant, maximè quæ ſunt de iure poſitiuo, qualis eſt rerum diuiſio, vt diximus ſupra agentes de dominio. Si quis autem quærat, quæ apud homines cenſeatur neceſsitas extrema? reſpondeo eſſe periculum mortis, cui niſi per acceptionem ſubueniri non poteſt, vt docet D. Thomas in hoc articulo, & quodlibeto. quinto. articulo. 17. Ex quo infero primo. quòd qui habet ex proprio, vnde ſibi ſubueniat, non eſt dicendus exiſtere in extrema neceſsitate. Infero ſecundo. Periculum famæ, aut honoris, aut etiam pudicitiæ non cenſeri extremas neceſsitates. Quare qui, vt his ſuccurrat, alienum accipit domino inuito, furtum proculdubio committere erit dicendus. Hic erat diſputanda quæſtio grauis, an qui in extrema neceſsitate conſtitutus rem ab alio accep-

Furtum eſt intrinſecè malum.

Reſpon. *Obiectio.* *Reſpon.* *Corolla-rium.*

acceptam consumpsit, cum ad pinguiorem fortunam peruenerit, teneatur illam restituere. Sed est à nobis in proprijs terminis iam agitata in primo tomo. quæstione. 32. arti. 5. dubio vltimo.

ARTICVLVS VIII.

¶ *Vtrum rapina possit fieri sine peccato.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur, quòd rapina possit fieri sine peccato. Præda enim per violentiam accipitur: quod videtur ad rationem rapinæ pertinere, secundum * prædicta. Sed prædā accipere ab hostibus licitum est. Dicit * enim Ambro. in li. de Patriarchis. Cū præda fuerit in potestate victoris, decet militarē disciplinam, vt regi seruentur omnia, scilicet ad distribuendū. Ergo rapina in aliquo casu est licita.

Art. 4. huius quæst. Lib. 1. de Abraham. c. 3. à medio, to. 4.

2 ¶ Præterea. Licitum est auferre ab aliquo id quod non est eius. Sed res quas infideles habent, non sunt eorū. Dicit enim Augu. * in epistola ad Vincentium Donatistam: Res falso appellatis vestras, quas nec iuste possidetis: & secundum leges terrenorum Regū amittere iussi estis. Ergo videtur quòd ab infidelibus aliquis licitè rapere possit:

Epist. 48. In 2. pagi. ante finem epist. to. 2. Et habetur 23. q. 7. ca. Quicunque.

3 ¶ Præterea. Terrarū principes multa à suis subditis violenter extorquēt, quod videtur ad rationem rapinæ pertinere. Graue autem videtur dicere: quòd in hoc peccent: quia sic ferè omnes principes damnarentur: ergo rapina in aliquo casu est licita.

¶ SED CONTRA est, quòd de quolibet licitè accepto potest fieri Deo sacrificium, vel oblatio. Non autem potest fieri de rapina, secundum illud Isai. 61. Ego Dominus diligens iudiciū, & odio habens rapinam in holocaustum: ergo per rapinam aliquid accipere non est licitum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd rapina quandam violentiam & coactionem importat, per quam cōtra iustitiā alicui aufertur quod suū est. In societate autē hominū nullus habet coactionē nisi per publicam potestatē. Et ideo quicūq; per violentiā aliquid alteri aufert, si sit priuata persona, nō vtēs publica potestate, illicitè agit, & rapinā committit: sicut patet in latronibus. Principibus, verò potestas publica cōmittitur ad hoc, quòd sint iustitiæ custodes. Et ideo nō licet eis violentia & coactione vti, nisi secundū iustitiæ tenorē, & hoc vel cōtra hostes pugnando, vel contra ciues malefactores puniendo. Et quod per talē violentiā aufertur, nō habet rationem rapinæ, cum non sit contra iustitiā. Si verò cōtra iustitiam aliqui per publicam potestatem violēter abstulerint res aliorum, illicitè agunt, & rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd circa prædā destinguendū est. Quia si illi qui deprædantur hostes, habeant bellū iustum, ea quæ per violentiam in bello acquirūt, eorum efficiuntur. Et hoc nō habet rationē rapinæ. Vnde nec ad restitutionē tenētur. Quamuis possint in acceptione prædæ iustū bellū habentes, peccare per cupiditatē ex praua intentione: si scilicet nō propter iustitiā, sed propter prędā principaliter pugnēt. Dicit enim * Aug. in li. de Verbis Dñi, quòd propter prædā militare peccatū est. Si verò illi, qui prædam accipiunt habeant bellum iniustum, rapinā committunt, & ad restitutionem tenentur.

Ser. 13. ... capro 10. ... betur ... q. 1. ... litari.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in tantum aliqui infideles res suas iniustè possident, in quantum eos secundum leges terrenorum principum amittere iussi sunt: & ideo ab eis possunt per violentiam subtrahi non priuata authoritate, sed publica.

¶ Ad tertium dicendum, quòd si principes à subditis exigant quod eis secundum iustitiam debetur, propter bonum commune conseruandum, etiam si violentia adhibeatur, non est rapina. Si verò aliquid principes indebitè extorqueāt per violētiā, rapina est, sicut & latrociniū. Vnde dicit * Augu. in quarto de Ciuit. Dei, Remota iustitia, quid sunt

Li. 4. ... in pr... 5.

sunt regna nisi magna latrocinia? quia & latrocinia quid sunt, nisi parua regna? Et Ezec. 22. dicitur, Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. Vnde ad restitutionem tenentur sicut & latrones Et tanto grauius peccant, quàm latrones, quanto periculosius & communius contra publicam iustitiam agunt, cuius custodes sunt positi.

SVMMA TEXTVS.

SVppositо, quòd rapina importat quandam violentiam, & coactionem, qua alicui contra iustitiam quod suum est aufertur, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio fundamentalis est: Nulli siue publica, siue priuata autoritate vtatur, licita est rapina: importat enim intrinsecam rationem iniustitiæ, quam implicat licite fieri. Vnde, sicut furtum nunquam est licitum, & vbi acceptio rei alienæ est licita furti, ratio non inuenitur: ità etiam, imò & à fortiori in rapina, quæ maiorem continet malitiam, quam furtum. Cæterum, quoniam aliquando potest contingere, vt quis ab altero res suas per violentiam licitè accipiat, vt explicet D. Thomas, quando huiusmodi violenta acceptio habet rationem rapinæ, & quando non, subdit alias duas propositiones. Secunda conclusio: Sola respublica, & princeps eius vices gerens, potest per violentiam citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere. Quicumque autem priuata autoritate aliquid per violentiam rapit, raptor est, & latro; atque adeo huius criminis reus. Probatur. Proprium munus eius, qui habet publicam autoritatem, est violentiã inferre: est enim violentia idẽ, quod coactio; & vis coactiua solum in republica, aut in principe eius vicem gerente residet: ergo sola respublica, aut princeps eius vicem gerens potest citra iniuriã violentiam inferre, aut hostibus contra eos pugnando, aut ciuibus malefactores puniendo. Quod autem per talem violentiam aufertur non habet rationem rapinæ: quia non habet rationem iniustitiæ, vt constat. Tertia conclusio: Si princeps, aut iudex, vel quicumque alius magistratus sua abusus potestate, quidpiam à ciuibus per violentiam accipit, rapinam committit, & ad restitutionem tenetur. Hanc conclusionem non probat D. Tho. sed illam, vt notam relinquit, ex superioribus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CONclusiones huius articuli sunt certæ, & de quibus apud Doctores nulla extat controuersia. Cæterùm in solutionibus argumentorum multa dicuntur, quæ ingentem continent difficultatem. In solutione ad primum agit D. Tho. de eis, quæ per violentiam in bello acquiruntur. Et dicit, quòd si illi, qui hostes deprædantur, habent iustum bellum, taliter acquisita efficiũtur eorum. Nec hoc habet rationem rapinæ, etiam si habentes iustum bellum in acceptione prædæ per cupiditatem ex praua intentione peccent. At verò si illi, qui prædam accipiunt, habent bellum iniustum, rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur. Quæ sententia proculdubio est vera, & tenenda. Quanuis non sit facile declarare, quæ nam sint illa, quæ bellum iustum efficiunt. D. Thom. supra. quæstione. 4. articulo. primo. tria dicit esse necessaria ad iustum bellum, scilicet, autoritas principis, iusta causa belli, & recta intentio. Autoritas principis requiritur: quia non pertinet ad priuatam personam bellum mouere. Tum; quia ipsa in iudicio superioris ius suum persequi potest. Tum etiam; quia conuocare multitudinem, quod in bellis fieri debet, ad solum principem pertinet, cuius est rempublicam sibi commissam non solum materiali gladio contrà interiores perturbatores; sed etiam gladio bellico contra exteriores hostes tueri, atque defendere, iuxta illud Psalmi. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Requiritur etiam iusta causa belli, scilicet, quòd illi, qui impugnantur, propter aliquam culpam impugnationem mereantur. Et sic D. Augustinus libro. 83. quæstionum quæstione. 10. definiens bellum iustum, dicit, esse quod vlciscitur iniurias, si gens vel ciuitas plectenda est, quæ vel vendicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per iniuriam ablatum est. Tertia conditio requisita ad iustum bellum ex mente D. Thomæ est recta intentio, quæ tunc est, quando bellantes intendunt, ac curant, vel quod bonum promoueatur, vel quod malum vitetur. Potest enim contingere, quòd sit legitima autoritas indicens bellum, & causa iusta, & tamen propter prauam intentionem bellum reddatur illicitum. Sed est aduertendum, quòd quanuis recta intentio principis sit valdè necessaria ad belli honestatem, propterea quod finis est, qui maximè confert ad bonitatem, vel malitiam actus humani;

Tria sunt necessaria ad iustum bellum.

vt

vt docet D. Tho. 1. ſecundæ, quæſtione. 18. articulo. 4. & quæſtione. 19. articulo. 7. & 8. eſt tamen latiſſimum diſcrimen inter iſtam tertiam conditionem, & duas priores. Nam quando bellum eſt iniuſtum, ex defectu autoritatis principis, aut ex defectu cauſæ iuſtæ, omnes ſic bellantes, præterquam quòd peccant mortaliter, committunt rapinam, & tenentur ad reſtitutionem eorum damnorum, quæ intulerunt, vt latè docet Syluеſter verbo. bellū. primo. §. 5. At verò quando bellum eſt iniuſtum, ſolum ex defectu rectæ intentionis principis (dummodò praua intentio non ſit cauſa quòd indebita mala reipublicæ inferantur) licèt ſic bellare ſit peccatum, vel mortale, vel veniale pro qualitate malitiæ intentionis: nulla tamen inde naſcitur obligatio reſtitutionis magis, quam ſi talis praua intentio non adeſſet. Et ratio eſt, quia princeps tunc non eſt raptor, nec peccat contra iuſtitiam, ſed tantum contra charitatem, ſicut & iudex, qui vel ex odio, vel ex inani gloria iuſtam ſententiam profert contra aliquem. Ex quo infertur, quòd ad hoc, vt bellum nō habeat rationem rapinæ, duæ tantum conditiones ſunt neceſſariæ, ſcilicet, autoritas principis, & cauſa iuſta belli. Et in his intelligitur, quòd fiat ſecundum debitam formam iuris: quæ tantò exactius, quā in priuatiuis iudicijs eſt neceſſaria, quantò periculoſius de ſumma boni publici agitur. Hæc autem forma iuris eſt, vt non niſi cunctis pacis rationibus prius oblatis, bellū indicatur, nec vlterius procedatur: quod fert æquitas, vt latè oſtendimus in materia de Bello.

Diſcrimen inter 3. conditionem & priores.

In ſolutione ad ſecundum argumentum, in quo de rapinā, quæ circa infideles poteſt exerceri agitur, dicit tria D. Thom. Primum eſt. Infideles in tantum res ſuas iniuſtè poſſidere, in quantum ſecundum leges terrenorum principum amittere eas iuſſi ſunt. Secundum quòd huiuſmodi res non poſſunt ab eis priuata autoritate auferri. Tertium quòd poſſunt ſubtrahi ab illis per violentiā publica autoritate. Ad quorum intelligentiā aduertendum eſt primò, quòd infideles tripliciter ſe poſſunt habere ad Chriſtianos principes. Quidam enim ſunt, qui iure & facto ſub ditione Chriſtianorum principum vitam degunt. Quales olim in Hiſpania fuerūt Saraceni, & Hebræi, & nunc in Italia & Germania perſeuerant Iudæi. Et de iſtis nulla eſt dubitatio, quin poſſint principes Chriſtiani contra eos lege agere, eoſque ſuis bonis priuare, ſicut & quoſcunque alios ſubditos, vt conſtat ex Decretalibus toto titulo de Iudæis & Saracenis, & ex Decretis diſtinctione. 54. Sub his etiam infidelibus comprehenduntur hæretici, de quibus propriè loquebatur D. Auguſtinus adductus à D. Thoma in ſecundo argumento, quando dicebat. Res falſo appellatis veſtras, quas nec iuſtè poſſidetis: Et ſecundum leges terrenorum principum amittere iuſſi eſtis. Manifeſtiſſimum enim eſt vniuerſos hæreticos tam canonico, quam ciuili iure ſuis bonis mulctari, vt patet ex capitulo. cum tu. de vſuris. libro. 6. Alij infideles ſunt ſubditi de iure, & non de facto principibus Chriſtianis. Quales ſunt illi, qui vi occupant terras Chriſtianorum, vt Afri, Saraceni & Turcæ totam Græciam tyrannide poſſidentes. Et de iſtis certum eſt, quod ſi eorum principes Chriſtiani, aut ſui hæredes viuunt illis de iure ſubſunt, in quorum ſunt dominijs. Si autem nullus ſuperēſt hæres, ſubdendi erunt alteri principi Chriſtiano, ab apoſtolica ſede, cuius intereſt in hoc caſu in fauorem fidei de principe fideli prouidere. A quo ſi quid de illorum rebus lege ſancitum fuerit, executioni mandandum erit publica autoritate, & non priuatis furtis, aut rapinis. Nullus enim illorum bona deprædari, aut diripere priuata autoritate poteſt. Tum, quia præter regiones bona domeſtica, quæ propria induſtria lucrantur, ſua ſunt. Tum etiam præcipuè, quia ad ſubigendum illos publica autoritas eſt neceſſaria. Quare qui ſine facultate, & conceſſione principis illis moleſtus eſſet, proculdubio peccaret contra iuſtitiam. ¶ Tertij ordinis infideles ſunt, qui nec de iure, nec de facto ſubſunt ſecundum temporalem iuriſdictionē principibus Chriſtianis. Quales ſunt Pagani, qui nunquam imperio Romano ſubditi fuerunt, nec terras inhabitant, in quibus Chriſtianum nomen vnquam ſit auditum, vel, ſi fuit auditum, per obliuionem omni memoria ſuperiorem, excuſantur, quod idem eſt. Et de iſtis ſolet in controuerſiam verti, an licitum ſit nobis illos bello petere? Ad quam Caietanus in præſenti reſpondet: Quòd eam iſtorum domini, quanuis infideles legitimi ſint domini, ſiue regali, ſiue politico regimine gubernentur, nec ſint propter infidelitatem à dominio ſuorum priuati, cùm dominium ſit de iure poſitiuo, & infidelitas contra ius diuinum, quod non tollit ius poſitiuum, fit, vt nullus Rex & nullus imperator nec Eccleſia Romana etiam prætextu prædicandi Euangelium, poſſit, vel ad occupandas terras eorum vel ad ſubijciendum illos temporaliter bellum eis mouere, quòd nos etiam in primo tomo. qu. 10. arti-

Sententia D. Tho. de rapina circa infideles exercenda.

Infideles tripliciter ſe poſſunt habere ad Chriſtianos.

Dalias

art. 8. pluribus oſtendimus, atque probauimus. Et præcipuè ex eo, quòd Chriſtus Dominus, cui data fuit omnis poteſtas in cælo & in terra ad capiendam poſſeſsionem mũdi, non milites armatæ militiæ, ſed ſanctos prædicatores, ſicut oues inter lupos miſit. quod cunctos principes Chriſtianos, & præcipuè ſummũ pontificẽ imitari quàm maximè decet. Et ſic quam grauiſsimè peccauerunt illi, qui fidem Chriſti vi & armis ampliare conati ſunt. Præterquàm quod nec legitimum aliquod dominium ſunt conſequuti, & tenentur ad reſtitutionem eorum, quæ acceperunt, vtpotè raptores, & iniuſti occupatores illorum. Mittendi quidem eſſent prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo eos ad Deum conuerterent; & nõ qui eos opprimerent, ſpoliarent, ſcandalizarent, ſubijcerent, & duplo gehennæ filios efficerent more Phariſæorum. Ex dictis infertur, quòd quando D. Tho. in ſolutio. ad 2. affirmat, infideles res ſuas iniuſtè poſſidere, in quantum eas ſecundum leges terrenorum principum amittere iuſsi ſunt, & ideò ab eis poſſunt per violentiam ſubtrahi non priuata, ſed publica autoritate, intelligendus eſt tantum de infidelibus primi, & ſecundi ordinis.

Grauiſsimè peccant qui vi & armis fidẽ Chriſti ampliare conãtur.

Corollariũ

Dubium.

1. Sentent.

2. Sentent.

Sententia Autoris.

¶Sed circa id, quod dicit, quòd res huiuſmodi infidelium non poſſunt ab eis ſubtrahi priuata autoritate, eſt difficultas; vtrùm liceat cuiquam priuatæ perſonæ Chriſtianum ſeruum à domino infideli rapere, vel furari? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Quidam abſolutè dicunt, quòd nõ. Et ratio illorum eſt, quoniã ſeruus eſt quædam poſſeſsio domini. Et ſicut non poſſunt ab infidelibus propria bona auferri priuata autoritate: ità nec ſeruus. Alij diſtinguũt in tra tempus belli, & tempus pacis. Et dicũt, Quod tempore belli licitum eſt cuiquã, infidelis ſeruum rapere, vel furari; quoniam tunc quilibet operatur publica autoritate, non tempore pacis. Cæterùm, quod mihi in hac re dicendum videtur, eſt, licitum eſſe cuiq; talem ſeruũ ad ſui libertatem adiuuare, ſiuè occultè per modum furti, ſiue manifeſtè per modum rapinæ, nulla facta diſtinctione temporis belli, aut pacis. Et ratio eſt; Quoniam talis iniuſtè oppreſſus in libertate habet iuſtum bellum contra dominũ infidelem: ergo licitum erit cuique ei opem ferre, ſiue per modum furti, ſiue per modũ rapinæ. Nec oportet publicam autoritatem aliter hic quærere, quã quod vim vi repellere licet, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Satis enim inculpata tutela eſt, quando pro libertate Chriſtiani iniuſtè detenti modus furti, aut rapinæ committitur, cum libertas ſit multò pretioſior omni eo, in quo iniſidelis læſionem patitur per hos actus: & nulla ſit ſpes aliter iuſtitiæ conſequendæ. Dicit autem D. Ambroſ. in libr. de officijs, quòd qui non repellit iniuriam à ſocio cum poteſt, tam eſt in vitio, quam ille, qui facit.

¶Sed quod habet difficultatẽ eſt, cur nõ liceat priuata autoritate furari, vel rapere ab iſtis infidelibus res, quas iniuſtè detinẽt, ſicut hos ſeruos, cùm vtrobique ſit iniuſta poſſeſsio, & ſeruus non minus ſit quid domini, quàm aliæ res? Ad quod breuiter reſpondeo, licitum eſſe, etiam per modum rapinæ, Chriſtianos à ſeruitute liberare; & nõ res. Quia liberatio ſerui habet rationem recuperationis factæ incontinenti, cùm homini viuo continuè inferatur violentia perſonalis, dum detinetur in ſeruum; ereptio autem rerum non habet huiuſmodi rationẽ; quia occupatio iam tranſit in rem iudicatam. Verum tamen eſt, quòd ſi res iniuſtè ab infidelibus poſſeſſæ ſunt eiuſmodi, quod ſint alicuius particularis perſonæ, quales ſunt res furtiuæ, raptæ, vel per vſuram extortæ, bene poterit illarum dominus per modum furti eas priuata autoritate ab eis auferre, modò abſit ſcandalum non minus, quàm à noſtris, iuxta id, quod diximus in ſuperioribus. Cæterùm eaſdem res per modum rapinæ priuata autoritate accipere (cum impoſsibile ſit, in pluribus hoc fieri ſine ſcandalo, & actus ex genere ſuo ſit malus, quia non licet priuatæ perſonæ ius ſibi manu armata dicere, ſiue in terris noſtris; quia per hoc fit iniuria principi, ſiue in terris infidelium propter maximum periculum, quod imminet) regulariter loquendo eſt illicitum, & peccatum. Niſi forte tanta eſſet commoditas oblata, vt omnia ceſſarent inconuenientia. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

Quæſtio.

Reſponſio.

ARTICVLVS. IX.

¶Vtrùm furtum ſit grauius peccatum quàm rapina.

AD NONVM ſic proceditur. Videtur, quòd furtum ſit grauius peccatum, quã rapina. Furtum enim ſuper acceptione rei alienæ habet adiunctam fraudem & dolum, quod non eſt in rapina. Sed fraus & dolus de ſe habent rationem peccati,

Infr. q. 73. ar. 5. ad 2. Et q. 116. ar. 2. ad 1. Et q. 114. ar. 2. ad 4.

Q. 55. ar. 4. & 5. vt ſuprà * habitum eſt: ergo furtum eſt grauius peccatum, quàm rapina.

2 ¶ Præterea, Verecundia eſt timor de turpi actu, vt dicitur in. 4. Ethic. * Sed magis verecundantur homines de furto, quàm de rapina: ergo furtum eſt turpius, quàm rapina.

Lib. 4. cap. 9. tom. 5.

3 ¶ Præterea, Quando aliquod peccatum pluribus nocet, tanto grauius eſſe videtur. Sed per furtum poteſt nocumentum inferri & magnis & paruis. Per rapinam autem ſolum impotentibus, quibus poteſt violentia inferri: ergo grauius videtur eſſe peccatum furti quam rapinæ.

¶ Sed Contra eſt, quod ſecundum leges grauius punitur rapina, quã furtum.

¶ Respondeo dicendum, quòd rapina & furtum habent rationem peccati ſicut ſuprà * dictum eſt, propter inuoluntarium, quod eſt ex parte eius cui aliquid aufertur: ita tamen quòd in furto eſt inuolũtarium per ignorantiam, in rapina autem eſt inuoluntarium per violentiam. Magis eſt autem aliquid inuoluntarium per violentam, quam per ignorantiam: quia violentia directius opponitur voluntati, quàm ignorãtia. Et ideò rapina eſt grauius peccatum, quàm furtum. Eſt & alia ratio, quia per rapinam non ſolum infertur alicui dãnum in rebus, ſed etiam vergit in quandam perſonæ ignominiã, ſiue iniuriã. Et hoc præponderat fraudi, vel dolo, quæ pertinent ad furtum. Vnde patet reſponſio ad primum.

Ar. 4. & 6.

¶ Ad Secvndvm dicendum, quòd homines ſenſibilibus inhærentes, magis gloriantur de virtute exteriori, quæ manifeſtatur in rapina, quàm de virtute interiori, quæ tollitur per peccatum. Et ideò minus verecundantur de rapina, quàm de furto.

¶ Ad tertium dicendum, quòd licet pluribus poſsit noceri per furtum, quã per rapinam, tamen grauiora nocumẽta poſſunt inferri per rapinam, quã per furtum: vnde etiam ex hoc rapina eſt deteſtabilior.

Summa Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondet D. Thom. hac vnica concluſione: Rapina eſt grauius peccatum, quam furtũ. Quam probat duplici ratione. Prima eſt: Tam rapina, quàm furtum habent rationẽ peccati, propter inuoluntarium, quod vtrobique inuenitur ex parte eius, cui aliquid aufertur, vt patet ex dictis articulo. 4. & 6. ſed maior ratio inuoluntarij eſt in rapina, quàm in furto: in rapina enim eſt inuoluntarium per violentiam, & in furto per ignorantiam: & magis eſt aliquid inuoluntariũ per violentiam, quàm per ignorantiam, cũ violentia directiùs opponatur voluntati, quam ignorantia; violentia enim apertè pugnat cum actu nolendi, & ignorantia ſolum efficit inuoluntarium per abſentiam actus: ergo rapina ex genere ſuo eſt grauius peccatum, quàm furtũ. Secundò idem probatur ex maiori iniuria, quæ irrogatur in rapina. Fur enim pluris facit rei dominũ, quem per metum non audet apertè aggredi, ſed latenter, quàm raptor, qui abſq; metu eum adoritur: ergo raptor magis peccat cum non ſolum lædat in bonis, quæ aufert, ſed etiam in honore per ignominiam. Hac etiam ratione oſtendit D. Thom. infra contumeliam eſſe grauius peccatum murmuratione. Qui plura de grauitate peccati rapinæ videre deſiderat, legat Guillelmum Peraldum. tom. 2. ſuæ ſummæ virtutum, & vitiorum ſub titulo de auaritia. cap. 2.

QVÆSTIO. LXVII.

De Vitijs oppoſitis commutatiuæ iuſtitiæ, in quatuor Articulos diuiſa.

Artic vlvs I.

¶ Vtrùm quis poſsit iuſte iudicare eum qui nõ eſt ſibi ſubiectus?

Ad Primvm ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis poſsit iuſte iudicare eum, qui non eſt ſibi ſubditus. Dicitur enim Danielis decimo tertio, quòd Daniel ſeniores defalſo teſtimonio conuictos ſuo iudicio condemnauit. Sed illi ſeniores non erant ſubditi Danieli, quinimo ipſi erãt iudices populi: ergo aliquis poteſt licite iudicare ſibi non ſubditum.

Supra q. 60. art. 6. Et 4. q. 17. art. 3. ad 3. Et 4. q. 1. art. 2. ad 1.

2 ¶ Præ-

2 ¶ Præterea, Christus non erat alicuius hominis subditus, quinimo ipse erat rex regum, & dominus dominantium. Sed ipse exhibuit se iudicio hominis: ergo videtur, quòd aliquis licitè possit iudicare aliquem, qui nō est subditus eius.

3 ¶ Præterea, Secundum iura* quilibet sortitur forum secundum rationem delicti. Sed quandoque ille, qui delinquit, non est subditus eius, ad quem pertinet forum illius loci: puta cum alterius est diœcesis, vel cum est exemptus: ergo videtur quòd aliquis possit iudicare eum, qui non est sibi subditus.

3.q.6.c.Ibi enim. 6.q.3.c.placuit extra. de accusati.c. de illis.

¶ Sed Contra est, quòd Gregor.* dicit super illud Deuteronomij vigesimo tertio. Si intraueris segetem, &c. Falcem iudicij mittere non potest in eam rem, quæ alteri videtur esse commissa.

Ad interrogationes S. Augustini c.9. Refertur supra q. 3. cap. scripta est.

¶ Respondeo dicendum, quòd sententia iudicis est quasi quædam particularis lex in aliquo particulari facto. Et ideo sicut lex generalis debet habere vim coactiuam, vt patet per Philosophum* in. 10. Ethicorum: ita etiam & sententia iudicis debet habere vim coactiuam, per quam constringatur vtraque pars ad seruandam sententiam iudicis: alioquin iudicium non esset efficax. Potestatem autem coactiuam non habet licitè in rebus humanis, nisi ille, qui fungitur publica potestate. Et qui ea funguntur, superiores reputantur respectu eorum, in quos sicut in subditos potestatem accipiunt, siue habeant ordinariam, siue per commissionem. Et ideò manifestum est, quòd nullus potest iudicare aliquem, nisi aliquo modo subditus eius, vel per commissionem, vel per potestatem ordinariam.

Lib. 10. c. vlt. tom. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod Daniel accepit potestatem ad iudicandum illos seniores quasi commissam ex instincta diuino. Quod signatur per hoc, quod ibidem dicitur, Quòd suscitauit dominus spiritum pueri iunioris.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in rebus humanis aliqui propria sponte possunt se subijcere aliorum iudicio, quanuis non sint eis superiores: sicut patet in his, qui compromittunt in aliquos arbitros. Et inde est, quòd necesse est arbitrium pœna vallari: quia arbitri qui non sunt superiores, non habent de se plenam potestatem coërcendi. Sic ergo & Christus propria sponte humano iudicio se subdidit. Sicut etiam & Leo Papa se iudicio Imperatoris subdidit.

Habetur 2.q.7.cap. Nos incompetenter.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Episcopus in cuius diœcesi aliquis deliquit, efficitur superior eius ratione delicti, etiam si sit exemptus, nisi fortè delinquat in re aliqua exempta, puta in administratione bonorum alicuius monasterij exempti. Sed si aliquis exemptus committat furtum, vel homicidiū, vel aliquid huiusmodi, potest per ordinarium iustè condemnari.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem respondet Diuus Thomas hac conclusione: Nullus potest iudicare aliquem, nisi aliquo modo subditus eius, vel per commissionem, vel per potestatem ordinariam, sit. Probatur: Sententia iudicis est quædam lex particularis de singulari re prolata: sed omnis lex vim debet habere coactiuā: ergo & sententia, aliàs frustranea esset, & nullius efficaciæ. Hanc autem vim nullus habet, nisi vel princeps, vel respublica, aut eius ministri, quibus cæteri ciues veluti partes toti subduntur: ergo illum solum potest quisque licitè iudicare, qui sibi subijcitur. Hoc idem probatur in argumento, sed contra, testimonio Gregorij supra. 23. capit. Deuteronomij in illa verba; Si intraueris segetem, &c. dicentis: Falcem iudicij mittere nemo potest in rem, quæ alteri videtur esse commissa.

Explicatio Articvli.

Explicatis iam iniurijs, quæ fiunt facto, nempe, homicidio, furto, rapina, & alijs, incipit D. Th. ab hac quæstione

agere de illis, quæ poſſunt fieri verbis. Et quoniam inter has potiſsimũ locum tenẽt illæ, quæ à iudice iuſtitiæ cuſtode fieri poſſunt, idcircò primo loco tractat de his, dicturus conſequẽter de alijs, quæ vel ab accuſatoribus, vel à teſtibus, vel ab aduocatis

Ad iudiciũ requirũtur plures perſonæ.

ſæpèlæpius irrogantur. Ad quorum intelligentiam aduertendum eſt primò, ad iudicium, quo iuſtitia adminiſtratur, plures perſonas concurrere. Quaſdam ſubſtãtialiter: quales ſunt illæ, ſine quibus iudicium eſſe non poteſt. Alias accidẽtaliter: quales ſunt illæ, quæ licèt concurrant frequenter, ſine ipſis tamen poteſt iudicium conſiſtere. Primæ perſonæ ſunt quatuor, ſcilicet, iudex, actor, reus, & teſtis. Aliæ ſunt plures, ſcilicet, aſſeſſor, aduocatus, procurator, tabellio, ſiue ſcriba, exequutor, & ſi quæ ſunt aliæ ad

Iudex triplex.

iuſtitiæ adminiſtrationem congruentes. Iudex requiritur ad ferendam ſententiam. De quo dicitur Deut. cap. 16. Iudices, & magiſtratus conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto iudicio, nec in alteram partem declinent. Non accipient perſonam nec munera; quoniam munera excæcant oculos ſapiẽtium, & mutant verba iuſtorum. Et eſt triplex, Ordinarius, cui ex dignitate, vel officio conuenit iudicare, vt Epiſcopus, Archiepiſcopus, &c. Delegatus, cui ex ſpeciali commiſsione iudicis ordinarij, vel incerta cauſa, vel generaliter cõuenit iudicare. Arbitrarius, qui nullam habens poteſtatem ex conſenſu litigantium eligitur in iudicem. Accuſator requiritur ad accuſandum. Vt enim dicit D. Ambroſ. ſuper Epiſtolam ad Corinth. & refertur. 2. q. 1. cap. de manifeſta. Iudicis non eſt ſine accuſatione damnare. Quod eſt intelligendum quando crimen non eſt manifeſtum. Nam, vt ibidem dicitur, euidentia patrati criminis accuſatoris clamore non indiget, ſed ipſa fama publica eum accuſat. Reus requiritur ad reſpondendum: Quia ſicut non eſt iudicium ſine iudice iudicante, ità nec ſine eo, qui iudicatur eſſe poteſt. Eſt enim reus, qui accuſatur de aliqua re, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè. Teſtis requiritur ad probandũ: Nam, vt dicit Felix Papa non ante ſententiam damnationis debent iudices proferre, quam aut reum ſeipſum confiteatur, aut per innocentes, vel canonicè examinatos teſtes regulariter conuincatur. Reliquæ perſonæ non requiruntur ſemper, ſed in caſu. Aſſeſſor ad conſulendum iudici; quando iudex nõ ſufficienter eſt iuriſperitus. Aduocatus, & procurator ad defendendum, ad dirigendum reum, vel etiam actorem. Tabellio ad ſcribendum acta, ne è memoria labantur. Executor ad mandandum exequutioni ſententiam. Quando autem iudex ſufficienter eſt peritus, & ſimiliter reus, atq; actor ſine aſſeſſore, aduocato, & procuratore poterit rectè iudicium celebrari.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd, vt cõſtat ex D. Tho. ſupra. q. 60. art. 2. ad hoc, vt aliquod iudicium ſit ſtudioſum, & ſecundũ iuſtitiam, tres conditiones ſunt neceſſariæ. Prima, quòd iudicium procedat ex intẽtione, & inclinatione iuſtitiæ. Quod tunc eſt, quando procedit ex iſto actu; Volo reddere vnicuiq; quod ſuum eſt. Secunda, quòd procedat ex iuriſdictione, & autoritate præſidentis, & iudicantis. Vt enim dicit Paulus ad Roman. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum. Tertia, quòd tale iudicium ſecundum rectam æſtimationem prudentiæ, & debitam conſultationem fiat. Quod tunc erit, quãdo ſecundũ regulas, & terminos iuris fuerit pronũtiatum. Et quacunq; ex his conditionibus deficiente iudicium erit vitioſum, & illicitum. Cæterùm ex defectu primæ conditionis dicitur iudicium peruerſum, & iniquum, ex defectu ſecundæ dicitur iudicium vſurpatum, ex defectu tertiæ conditionis dicitur iudicium ſuſpicioſum, & temerarium, vt eo loco latè oſtendimus. In hoc autem articulo relictis à D. Thoma primæ, & tertia conditionibus, ſolum agit de ſecunda. Et quærit, an liceat iudici, eum, qui ſibi non ſubditur, iudicare? Ad quod breuiter reſpondet, vnica concluſione negatiua. Quæ vſque adeo vera eſt, vt, velut primum principium morale, ſit amplecten da. Et hinc iura illa dimanarunt. extra de iudicijs. c. at ſi clerici. Sententia à non ſuo iudice lata non tenet. Et de conſtit. lib. 6. cap. vt animarum, extra territorium ius dicenti non paretur impunè. Propter quod etiam D. Paulus, non, niſi poteſtatibus ſublimioribus nos iubet eſſe ſubiectos. Et alibi dicit: Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Vt enim orbis cæleſtis non in ſupremas ſubſtantias, ſed in corpora, quæ loco ſibi ſunt ſubiecta, influit: ità nec homo, niſi ſibi ſubditos legibus, ac iudicijs gubernare poteſt. Poſſunt etiam pro hac concluſione adduci, quæ communiter à Doctoribus adduci conſueuerunt. 1. 2. quæſt. 90. articulo. 3. ad probandum, non cuiuſcunque, ſed reipublicæ tantùm, atque eius vicem gerentis, eſſe condere legem; cum ſententia ſit quædam lex particularis, vt Diuus Thomas in iſto articulo affirmat. Siquis autem quærat, an ſemper quod iudex prætermiſſa aliqua ex poſitis conditionibus iudicium profert, peccet mortaliter;

taliter; dico, id latè fuisse à me explicatum supra quæstione. 60. articulo. 2. Videte ibi.

¶ In solutione ad secundum argumentum dicit D. Thom. quòd Christus sponte propria iudicio Pilati se subdidit. Sicut in rebus humanis, potest aliquis sua sponte alio rum iudicio se subijcere; quanuis non sint ei superiores. Vt est videre in illis, qui ius suum in arbitros compromittunt. Et hac ratione, inquit, Leo Papa. IIII. se iudicio subdidit Imperatoris. Circa quæ verba Caietanus multas hîc mouet dubitationes: præcipuè de modo, quo Papa potest se alterius iudicio summittere. Sed, quoniam non leuè continet difficultatem, explicare, quæ fuerit mens Diui Thomæ, dum dixit, Christum Dominum sponte propria Pilati iudicio se subdidisse, sicut illi, qui in arbitros compromittunt, operæpretium erit id prius declarare. Magister Soto libr. 5. de iustitia, quæstione. 4. articulo. 1. in ea persistens sententia, quam antea tenuerat, de regno temporali Christi, nempè, quod Christus Dominus, quatenus homo, nec fuit verè ac propriè Dominus, nec Rex totius orbis, & sic nec habuit iurisdictionem temporalem, nec rerum dominium, nisi quatenus opus erat ad regnum spirituale, quod instituebat; consequenter dicit, mentem Diui Thomæ non fuisse, quòd Christus constituit sibi Pilatum iudicem, conferendo ei nouam potestatem, quam non habebat ordinariam, sicut qui priuatam per sonam sequestrem sibi præficit. Quoniam Pilatus iam illam à Cæsare receperat, atque adeo ab ipso Deo, illa ratione, qua omnis ciuilis potestas à Deo dicitur deriuari. Sed quod sentit est, quòd quanuis Christus Dominus ea ratione, qua erat rex regni cælorum, atque adeò Rex regum & Dominus dominantium, exemptus esset ab omni humano iudicio: & sic potuisset retractare Pilati iudicium. In qua etiam exemptione reliquit vicarium suum summum pontificem, ac subinde eius inferiores sacerdotes, iuxta illud Matth. 7. Liberi sunt filij. Ob nostram tamen salutem sua libera voluntate illi se subiecit adigendum morti.

Dubium.

Sententia Soti.

Sententia Autoris, de regno temporali Christi.

¶ Cæterùm (quoniam ego multò probabilius, atque verius existimo, Christum Dominum, quatenus homo, etiam adhuc mortalem vitam agentem perfectum, propriũ, & absolutum omnium rerum dominium, atque adeò totius orbis perfectum, & vniuersale regnum habuisse, ità, vt esset dominus ac rex temporalis totius orbis, & omnium rerum creatarum, tam verè ac propriè, quã Philippus secundus nunc temporis est rex Hispaniarum, & vnusquisque hominum est dominus suarum rerum, eò quòd illis in omnem vsum citra alterius iniuriam vti potest: & quoniam etiam existimo, hanc fuisse sententiam D. Thomæ, tam in hoc loco, quàm in multis alijs, præcipuè in Opusc. 20. lib. 3. de regimine principum. cap. 12. & 13. vbi ex professo docet, Christum à sua natiuitate temporalem, & veram omnium rerum habuisse potestatem; in cuius rei signum dicit, tempore suæ natiuitatis descriptum fuisse vniuersum orbem per Cæsarem, qui ex cõmissione Christi, & vice Christi, vt D. Th. inquit mundi administrabat imperium) nulla ratione possum Magistri Soti interpretationi acquiescere. Quæ etiam videtur esse Caietani in hoc articulo, dubio vltimo. Nã dicit, quòd quando D. Thom. affirmat Christum sua sponte se subiecisse Pilato, non intelligit illum secundum quod homo commisisse Pilato potestatem supra se: Christus enim secundum quòd homo non fuit rex, iuxta illud; regnum meum non est de hoc mundo. Sed solum voluit significare, quòd Christus Dominus Pilato in Iudæa nomine Romani imperij præsidenti se exhibuit, sicut vnus de subditis. Ex quo factum fuit, vt Pilatus non peccauerit peccato vsurpati iudicij, iudicando Christum, quasi iudicans non sibi subditum. Quanuis peccauerit peccato iniqui iudicij, damnans innocentem. Sed potius dicendum existimo, quòd subiectio illa, qua Christus subfuit iurisdictioni Cæsaris, atque Pilati non fuit ordinaria, sed voluntariè, assumpta: qualis esse solet illa, qua in rebus humanis, qui in arbitros compromittunt, se subijciunt illorum iudicio, quanuis non sint eis inferiores. Ex summa enim sua charitate, & humilitate subijci voluit Christus, vt in hoc ostenderet, quantam ad humanum genus charitatẽ haberet, qui à non suo iudice iudicari permisit, & absq; causa morte turpissima condemnari. Propter quod Esaias cap. 53. dicebat: Oblatus est, quia ipse voluit. Simile habetur circa obseruantiam legalium, quibus voluntariè subijci voluit Christus, vt alios ab eorum onere liberaret, dicente Paulo ad Galat. 4. Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum de muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant redimeret. Itaq; mens D. Tho. in solut. ad. 2. est, quòd Christus Dominus constituit sibi Pilatum iudicem conferendo ei nouam potestatem, quam non habebat ordinariam, sicut qui priuatã personam sequestrem sibi præficit. Et sic verum est, quod affirmat Caietanus,

non peccasse Pilatum peccato vsurpati iu-
dicij, iudicando Christũ, quasi iudicans non
sibi subditum. Quanuis quantum ad præ-
ceptum, de quo erat dubitatio, falsus fue-
rit, vt diximus. Sed quoniam tota hæc no-
stra interpretatio in ea nititur opinione,
quæ dicit Christum Saluatorem nostrum
quatenus homo, plenum atque perfectum
habuisse imperium totius orbis, vereque
fuisse regem temporalem totius mundi, de
quo multi dubitant, imò multi oppo-
situm incunctanter affirmant, operæpretiũ
erit, id aliquibus probare. Et probatur pri
mò ex innumeris testimonijs sacræ scriptu
ræ Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi gen-
tes hæreditatem tuam, & possessionem tuã
terminos terræ. Reges eos, &c. Psalm. 71.
Dominabitur à mari, vsque ad mare, & à flu
mine vsque ad terminos orbis terrarum.
Zachariæ. 9. Ecce rex tuus venit tibi, & do-
minium eius à mari vsque ad mare. Ad He
bræos. 1. Quem constituit hæredem vniuer
sorum. Apocalyp. cap. 1. Princeps regum
terræ, & cap. 19. Habebat scriptum in fe-
more: Rex regũ & Dominus dominantiũ.
Quæ loca intelligenda esse de Christo, qua
tenus homo, nullus sanæ mẽtis dubitare po
test. Secundum enim quod homo, fuit à pa
tre constitutus hæres vniuersorum, prin-
ceps regum terræ, Dominus dominantium,
& possessor terminorum terræ à mari vsq;
ad mare, vt omnes fatentur. Scio autores
contrariæ sententiæ omnia hæc testimonia,
& similia, quorum est infinitus numerus in
sacris literis, interpretari, non de regno, &
potestate temporali Christi, sed de spiritua
li tantum. Cæterùm hæc interpretatio meo
iudicio sustineri non potest. Ex ea enim se
queretur Christum non fuisse propriè re-
gem, sed tantũ impropriè, æquiuocè trãsla-
titiè, & abusiuè; sicut dicitur sponsus, pater,
pastor, petra, leo, &c. Hoc autem est absur-
dum. Nam, vt habet Canon D. Augustini,
& omnium sanctorum patrum, ea tantum
nomina in scriptura sunt metaphoricè ac-
cipienda, quæ si accipiantur propriè absur
dum, & falsum sensum reddunt. Ex eo au-
tem, quòd propriè, verè, & vt sonat, accipia
tur hoc nomen rex, cum Christo in scriptu
ra tribuitur, nullum sequitur inconueniẽs,
sed quam maxima conuenientia Christi per
sonam atque dignitatem manifestantia, &
extollentia, vt de se patet: ergo debet pro-
priè accipi. Præterquam, quod videtur ab
omni ratione alienum, quod nunquam hoc
nomen rex fuerit in toto corpore biblio-
rum alicui homini appropriatum, qui pro-
priè & temporaliter rex non fuerit, & tamẽ

Quod Christus fuerit Dominus orbis probatur testimonijs scripturæ.

tributum Christo, cum tam aperto suæ dig-
nitatis præiudicio accipiatur impropriè, &
translatitiè. Item ratione hoc ipsum pro-
batur, supponendo prius, tanquam basim, &
fundamentum dicendorum, quòd potestas
temporalis, & spiritualis non sunt inter se
incompossibiles, imò sunt per se coniun-
ctæ & copulatæ. Et quidem, quòd non sint
incompossibiles, ex eo patet, quòd in lege
naturæ Melchisedech fuit rex & sacerdos,
vt dicitur Geneſ. cap. 14. & primogeniti iu-
re legitimo habebant vtraq; dignitatem,
vt tradit Turrecremata lib. 2. Summæ cap.
116. ad 3. Et in Moyse similiter resedit vtra
que potestas. Nam de sacerdotali dicitur
Psalm. 98. Moyses, & Aaron in sacerdoti-
bus eius. Et de temporali est res perspicua,
atque manifesta. Sed quod istæ duæ pote-
states per se sint coniunctæ, & copulatæ, ex
eo conuincitur, quòd vt docet Turrecrema
ta cap. duo sunt. 96. d. ad 3. & lib. 1. summæ
cap. 90. & lib. 2. cap. 114. & Alũaro Pelagio
lib. 1. de planctu ecclesiæ. art. 36. in fine, &
art. 40. in princip. quemadmodum homini
duplex finis fuit propositus, naturalis, scili-
cet, & supernaturalis, & naturalis, qui nihil
aliud est, quam viuere secundum virtutem
moralem, per se dirigitur, & est necessarius
ad supernaturalem, nam qui virtutibus mo
ralibus non est præditus, id est, qui prauè
viuit, non est idoneus ad beatitudinem: ita
Deus duplicem debuit supra hominem po-
testatem constituere: vnam naturalem, alte-
ram supernaturalem. Et quemadmodum
finis naturalis non habet simpliciter ra-
tionem finis, sed in tali genere, scilicet, in
genere naturali; & tunc perficitur quando
supponitur alteri: ita potestas temporalis,
cuius intentio est subiectos inducere ad vir
tutes morales, & ad finem naturalem non
habet perfectam rationem potestatis: nisi
subordinetur alteri, scilicet, spirituali. Itaq;
quemadmodum in artibus & facultatibus
inuicem subordinatis superior non solum
continet in se vim & rationem inferiorum,
sed & præscribit illis modum agendi, & in-
ter ipsos artifices est vnus, qui appellatur
architectonicus, qui continet, dirigitque
alios in finem: ita etiam debuit constitui
vna suprema potestas, & vnus architecto-
nicus, cui per se potestates inferiores omni
nò subijcerentur. Propter quod dicebat
Bonifacius Papa in Extrauaganti. vnam
sanctam. Oportet gladium esse sub gladio,
& temporalem potestatem spirituali sub-
ijci potestati. Et Paulus ad Roman. 13. Non
est potestas, nisi à Deo. Et mox: Quæ à Deo
sunt, ordinata sunt. Non essent autem ordi-

Ratione hui probatur.

Potestas spiritualis & temporalis nõ sunt incompossibilis.

nata.

nata, nisi gladius esset sub gladio, dicente Dionysio: Lex diuinitatis est, infima per media in suprema reduci. His constitutis sic argumentor: Christus est, qui potestatē habet supremam spiritualem, & cuius interest nos in finem beatitudinis referre: ergo debuit etiam secundam potestatem secularem sibi assumere: atque ex consequenti fuit verus, & perfectus rex, atque dominus totius orbis. Et si quis obijciat, ex dictis solùm haberi, quòd temporalia quatenus ordinantur ad spiritualia subsunt Christi dominio, & non absolutè; hoc autem modo habere potestatem temporalem non est eā habere simpliciter; nam similiter papa rerū omnium temporalium fungitur potestāte, prout sunt necessariæ ad supernaturalia, ratione cuius potest regna temporalia ab his regibus auferre, & alijs conferre, quod fecit Zacharias papa cum rege Franciæ, vt habetur in cap. alius. 15. q. 6. & Innoc. III. cum rege Lusitaniæ, & refertur in cap. grādi. de supplenda negligentia prælatorum in 6. & tamen per hoc papa non dicitur vere rex, nec rerum dominus; ergo pari ratione erit dicendum de Christo, quòd quanuis in ordine ad spiritualia sint illi omnia subiecta, minimè tamen verè dominus, atque rex sit dicendus. Respōdeo verū esse, quòd Christus solum est bonorum temporalium dominus, prout ordinantur in finem supernaturalē. Cæterùm cùm absolutè, & per se ità ordinentur in illum, vt si temporalis potestas hanc ordinationem subterfugerit, nō sit simpliciter potestas, imò nec res ipsæ tēporales sunt apta materia dominij, aut potestatis, nisi prout illis rex ac dominus earum in ipsum finem potestatis spiritualis vti debet, sit, vt Christus, qui tanquam supremus artifex architectonicus omnia gerit, gubernat, & dirigit, in supernaturalem finem electorum (non enim futuræ essent res temporales, nisi pariter essent dirigendæ in finem electorum) omnium rerum temporalium, totarum ac totaliter, & omnibus modis sit verus dominus, ac rex, nec aliqua ratione posse quidquam eius dictionem subterfugere. Quo videntur pertinere præclara illa verba D. Thom. supra. q. 40. art. 2. Omnis persona, vel ars, vel virtus, ad quā pertinet finis, debet disponere de ijs, quæ sunt ad finem, &c. Et ponderandum est, verbum illud: Omnis persona, vel ars, vel virtus. Nam cum Christus, vt homo, sit persona, ad quē pertinet finis; est enim, vt homo, constitutus à Deo primus rerum omnium dux, iudex, pontifex, & rex, & in ipso sit ars, & virtus architectonica, hoc est, potestas plenissima ad dirigendas omnes personas, omnesque earum virtutes, & artes in finem illum, qui simpliciter est finis, fit, vt penes ipsum sit plenissima & perfectissima omnium rerum potestas: ità, vt nulla ex parte considerari creaturæ possint, secundum quam effugere totidem vniuersalissimæ huius potestatis valeant.

Instantia. ¶ Et si quis adhuc instet, ex hac nostra ratione sequi, summum Pontificem, ad quem etiam spectat vniuersos Christi fideles in finem spiritualem euehere, atque perducere, similiter esse omnium rerum regem, atque dominum, quod est falsum, & contra communem Doctorum sententiam, vt latè docet Corduba lib. 1. quæstione. 57. & Soto lib. 4. de iustitia, quæstione. 4. articulo. 1. respondeo, negando sequelam. *Responsio.* Non enim ità spectat ad summum pontificem omnes in finem dirigere, sicut ad Christum. Nam in pontifice, quia eius capacitas finita est, & limitata multotiesque latet ipsum ordo, & proportio rerum temporalium in finem spiritualem, non fuit conueniens, vt ad ipsum omnibus modis spectaret rerum dominium: sed solum iuxta taxatum, & præfixum canonem, quo secundum humanæ intelligentiæ modum ipse papa valet dispicere temporalia spiritualibus deseruire. At verò in Christo, quia eius intelligentia nullis finitur limitibus, & nihil est in rebus temporalibus considerabile, quod, prout ab ipso dirigitur, & ordinatur, non deseruiat in finem supernaturalem, contrarium euenit. Atque adeo nihil penitus est temporale, quod Christi Domini augustissimum imperium, potestatem, ac dominium aliqua ratione subterfugiat, ac prætereat. Hinc vos iam deprehendere poteritis rationem, ob quam papa nusquam in sacris literis appellatur rex terræ, aut hæres vniuersorum, vel vniuersalis rerum dominus. Sed quoties de eius potestate fit mentio, semper ijs nominibus describitur, quæ ad spiritualia pertinent. Dicitur enim, Sacerdos, Pontifex, Episcopus, Papa, Pater, Pastor. At verò Christus non solum horum, sed etiam illis augustissimis nomenclaturis, hæredis vniuersorum, Regis, Principis, Imperatoris, felicissime gaudet. Et si potestas spiritualis satis esset ad hoc, vt Christus his nominibus appellaretur, iam papa, qui vniuersali fungitur potestate spirituali, eisdem appellaretur; quod tamen est falsum. Qui plura de hac re videre desiderat, legat Magistrum Alfonsum de Mendoça Augustinianum,

in sua relectione, de vniuersali Christi regno, ac dominio. Vbi hanc nostram sententiam multis tuetur, atque defendit, respondetq; ad argumenta, quæ possunt fieri contra illam.

¶ In eadem solutione ad secundum argumentum, cùm dixisset D. Thom. Christum dominum libera sua voluntate se Pilati subiecisse iudicio, quamuis non erat eius superior, subdit exemplum: Sicut etiam Leo Papa se iudicio subdidit Imperatoris. Quibus verbis apertè significat, summum Pontificem, nec Imperatorē, nec quenuis aliū habere de lege ordinaria in Ecclesia superiorem: quod latè ostendit Turrecremata lib. 2. suæ summæ à cap. 80. vsq; ad 104. & à nobis in præsenti pro certo & indubitato supponitur. Sed est difficultas, vtrùm verum sit, quòd Papa per voluntariam subiectionem, siue subiectionem, aut potestatis collationem alteri factam, possit sibi iudicem constituere, qui eum iudicet, ac pro demeritis depositionis sententiam in eum inferat? Et pro parte affirmatiua argumentor primò ex cap. nos. 2. q. 7. Vbi Leo papa IIII. sic scribit Ludouico Imperatori, Nos si incompetenter aliquid egimus, & in subditis iustæ legis tramitem non seruauimus, vestro ac missorum vestrorum volumus emendare iudicio. Super quæ verba dicit glossa: Hic Papa se subijcit aliorum iudicio, quod & facere potest. Et confirmatur ex cap. ex iniuncto. de hæreticis. prope finē. Vbi sic habetur: Prælatus sponte de sua ignorantia confessus subditorum se accusationi supponit: ergo idem dicendum est de Papa. ¶ Secundò: Adrianus Papa propter hæreticorum, ac schismaticorum, & tyrannorum terrores vitandos, se & totam Ecclesiā subiecit Carolo Magno Imperatori, quo ad ordinationem sedis Apostolicæ, & inuesituras Episcoporum, vt dicitur in cap. Adrianus. 63. dist. ergo potest Papa sponte sua sibi iudicem constituere.

Dubium.

1. Argum.

2. Argum.

Quæcunq; potestas supra Papam debet esse ex commissione eiusdem.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum est primo, quòd cùm omnis potestas iudicis, vt D. Thom. in isto articulo dicit, debeat esse vel ordinaria, vel ex commissione; & quantum attinet ad præsens institutum, pro certo supponamus, nullum iudicem posse ordinaria potestate Papam iudicare, fit consequens, vt siquis supra illum aliquam debet habere potestatem, illam ex commissione habeat. Et quia nullus alter potest hanc potestatem dare, nisi ipsemet Papa sponte se subijciens, rursus fit, vt ista potestas semper debeat esse per commissionem à Papa. Et quoniam Papa non potest dare potestatem maiorem sua, nec æqualē suæ; quia oportet potestatem datam à Papa dependere ab ipso, vt effectum à causa; ita quod oppositum implicat cōtradictionem (esset enim Papa, & nō esset Papa, vt patet) & constat, quòd potestas dependens ab altera est minor illa, à qua dependet, fit vltimò, vt potestas huiusmodi iudicis, & sit à Papa, & sit minor potestate papæ.

¶ Secundò est aduertendum quod illa, quæ pertinent ad summum Pontificē, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, in quibus Papa per seipsum potest iudicū proferre. Qualia sunt illa, super quibus papa habet controuersiam, cum aliquo, vt iura Insulæ, & quæuis aliæ particulares causæ personam papæ, in quantum est homo priuatus, & singularis persona, respicientes; aut etiam concernentes singulariter iura Ecclesiæ Romanæ. Alia sunt, super quibus nō potest papa iudicium proferre. Qualia sunt, depositio, excommunicatio, & suspensio sui ipsius. Non enim potest papa seipsum, aut deponere, aut excommunicare, aut suspendere; vt omnes concedunt, cum D. Thom. in. 4. dist. 19. q. 1. artic. 3. & cum Ricard. dist. 18. art. 5. & cum Petro de Pal. q. 2.

Pertinēs ad summū Pontificē sunt in duplici differentia.

¶ His constitutis sit prima cōclusio: Summus Pontifex, quantum ad illa, in quibus ipse potest iudicium proferre, bene poterit alterius iudicio seipsum submittere. Itaque, si sit inter papam & alterū lis cōtestata, qua debitum aliquod, vel alter ab ipso, vel ipse ab altero petit; vel, si de aliqua sententia, quam ipse protulit ad eundem fiat prouocatio, sicut potest, tunc summus Pontifex in his causis iudex sedere, ita etiam potest illas committere alteri, cuius iudicio se submittat. Hanc conclusionem ponit Caietan. in isto commento. Et colligitur ex D. Tho. in hoc articulo. Et probatur: Omnia, quæ pertinent ad potestatem iurisdictionis, possunt à papa alteri committi: sed talia sunt illa, in quibus papa potest iudicium proferre, siue ad ipsum, siue ad alios pertineāt: ergo omnia illa poterūt alteri cōmitti, atq; ex consequenti papa erit tunc voluntariè subiectus illi, cui talis fuerit facta commissio.

1. Concl.

¶ Secunda conclusio: Summus Pontifex quantum ad illa, in quibus ipse non potest iudicium proferre, nec etiā poterit seipsum iudicio alterius submittere. Itaq; nec poterit concedere alteri, facultatem se excōmunicandi, aut suspendendi, nec etiā se submittere eius iudicio vsq; ad depositionē. Probatur: Ad nihil potest se extendere potestas delegata, quod nō claudatur sub obiecto potestatis cōmittentis: sed potestas papæ nō se extendit

2. Concl.

extendit ad hoc, vt possit seipsum, aut excõmunicare, aut suspendere, aut deponere: ergo nec etiam potest hoc alteri committere. Hanc eandem conclusionẽ multis alijs rationibus probat Turrecremata lib. 2. suæ summæ cap. 104. ¶ Et ad primum argumentum desumptum ex facto Leonis. 4. relato in cã. nos. 2. q. 7. respondetur primo, quòd probat nostram primam conclusionem. Erat enim concertatio de rebus, supra quibus Papa poterat iudicium proferre. Et quantũ ad illas, vt magis eius innocentia innotesceret, voluit se submittere iudicio Imperatoris. Vel secũdo respondetur, & forsan magis ad mentem ipsius textus, quòd verbum illud, iudicio, non est idem, quod iurisdictione, seu potestate Imperatoris: sed est idem, quod discretione, vt notant Innocentius, & Archidiaconus. Ad discretionem enim Imperatoris, & missorum suorum dicebat Papa, se velle omnia illa emẽdare. Nec ex hoc licet inferre, aliquam summum Pontificem dedisse Imperatori autoritatem supra se. Ad confirmationem respondetur primò, capitulum illud, ex iniuncto, non loqui de Romano Pontifice, sed de alijs inferioribus prælatis: qui cùm non habeant supremam potestatem in Ecclesia, nec apicem principatus eius, illud inconueniens, & absurditas non sequitur ex eorum submissione, quæ sequeretur in Papa, si se alteri submitteret. Vel secundo respondetur, ex illo capite non haberi, quòd alij prælati sine licentia Papæ possint se non suo iudici submittere, sed tantum, quod possunt suorum subditorum purgationi se supponere, illosque ad sui accusationem admittere, quod non est se illis subijcere. Et sic nihil obstat textus ille.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum ex cap. Adrianus. respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Ex subiectione enim illa quam rationibus prædictis de Apostolicæ sedis ordinatione fecit Adrianus Carolo Magno, dando ei, vt ipse etiam cum alijs electioni interesset, non sequitur, quòd Papa potestati, aut iudicio Imperatoris subiecerit personam suam. Sicut, nec ex eo, quod Cardinales habent vocẽ in electione summi Pontificis, licet inferre, quòd Papa illis sit subiectus.

Dubium. ¶ Sed, quoniam diximus, summum Pontificem, quantum ad illa, in quibus potest ipse iudicium proferre, posse etiam se alterius iudicio submittere, poterit meritò quis dubitare, an Papa subijciens se alteri in foro iudiciali in ijs, in quibus potest se subijcere, sic se subijcere intelligatur, vt subiectio, quæ à principio fuit spontanea, transeat in necessi-

tatem? Quod est quærere, an ità se subijciat summus Pontifex alterius iudicio, in ijs, in quibus potest, vt postquàm liberè est facta subiectio, non possit illi non subesse. Et ratio dubitandi est: Nam, si subiectio illa non transit in necessitatẽ, sed semper manet in sua voluntate parere iudicanti, & non parere, sequitur, quòd in veritate, quantũ ad hoc, non fuit subditus illi, nec iudex in veritate fuit verus iudex; si quidem non habuit vim coactiuam, quæ, vt D. Tho. dicit in isto articulo est semper necessaria iudici. Si autem transit in necessitatem, sequitur autoritatẽ Papæ non esse maiorem potestate illius iudicis, quod est impossibile, vt diximus in primo notabili. Sequela probatur: Nam, si esset maior, posset illam reuocare, illique derogare, sicut quibuscunque alijs inferioribus potestatibus; sicque eripere, & liberare seipsum ab illa; atque ex consequenti non transisset in necessitatem, sed maneret semper in potestate ipsius, parere, & non parere, tollere gesta per talem iudicem, & non tollere.

Ratio dubitandi.

Necessitas vna iustitiæ altera potentiæ.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est ex Caietano in præsenti, quòd quantum attinet ad præsens institutum necessitas est duplex, vna iustitiæ altera potẽtiæ. Id dicitur necessarium necessitate iustitiæ, quod non potest aliter fieri sine violatione iustitiæ. Qua ratione dicitur necessarium, restituere alienũ. Et id dicitur necessarium necessitate potentiæ, quod non potest aliter fieri ex defectu iurisdictionis. Qua ratione dicimus necessarium esse Papæ seruare debitam materiam, & debitam formã in administratione sacramentorum. Hoc supposito dico, quòd quando Papa subijcit se alteri in foro iudiciali in ijs, in quib⁹ potest se subijcere, ea subiectio, quæ à principio fuit voluntaria, transit in necessitatem iustitiæ, taliter, quòd, nisi iustæ illius iudicis sententiæ pareat, iniustitiæ erit reus. Et hæc vis est sufficiens ad superioritatem, & autoritatem iudicis. Et ad hoc, vt eius sententia dicatur habere vim coactiuam, quãuis ex causa rationabili, poterit Papa reuocare huiusmodi iudices, & commissiones, sicut poterit illas concedere. Quomodo iura olim Imperatori cõcessa de Romana Ecclesia in cap. Adrianus. iam citato. & in cap. in synodo. nunc cessare intelliguntur. Non tamen trãsit ea subiectio in necessitatem potentiæ. Nam, quanuis Papa in proprijs causis iudices datos, sine vrgente necessitate reuocare, aut mutare non debeat, propter scandalum; si tamen faceret factum teneret. Sicut reuocando iniquè iudices aliarum causarum male fecit, factum tamẽ tenet. Et per hoc patet

solutio ad obiecta. Nam quia transit in necessitatem iustitiæ saluatur superioritas, & vis coactiua in iudice. Quia autem non trãsit in necessitatem potentiæ, saluatur superioritas, quam summus Pontifex simpliciter debet habere ad hoc, vt ex causa rationabili, & vrgente possit reuocare, & mutare sententiam, atque aliter satisfacere læsis.

ARTICVLVS. II.

¶Vtrùm iudici liceat iudicare contra veritatem, quam nouit, propter ea, quæ in contrarium proponuntur.

Suprà qu. 64. arti. 6. ad. 3. Et. 4. d. 27. q. 1. ar. 2. q. 4. ad. 2. & 3. Et quolib. 5. a. 15. ad primum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd iudici non liceat iudicare contra veritatem, quam nouit, propter ea quæ in contrarium proponuntur. Dicitur enim Deuteronomij decimo sexto. Venies ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis qui iudicabunt tibi, iudicij veritatem. Sed quandoque aliqua proponũtur contra veritatem, sicut cum aliquid per falsos testes probatur: ergo non licet iudici iudicare secundum ea, quæ proponuntur & probãtur contra veritatem, quam ipse nouit.

2 ¶Præterea, Homo in iudicando debet diuino iudicio conformari: quia Dei iudicium est, vt dicitur Deuteronomij 1. Sed iudicium Dei est secundum veritatem, vt dicitur Romanorũ secundo, & Isaiæ vndecimo, prædicitur de Christo, Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secũdum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ: ergo iudex non debet secundum ea quæ coram ipso probantur, sententiã ferre cõtra ea, quæ ipse nouit.

3 ¶Præterea, Idcirco in iudicio probationes requiruntur, vt fides fiat iudici de rei veritate. Vnde in his, quæ sunt notoria, non requiritur iudicialis ordo, secundum illud. 1. ad Timotheum quinto. Quorũdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium. Si ergo iudex per se cognoscit veritatẽ, non debet attendere ad ea quæ probantur, sed sententiam ferre secundũ veritatem, quam nouit.

4 ¶Præterea, Nomen conscientiæ importat applicationem scientiæ ad aliquid agibile, vt in primo *habitum est. Sed facere contra conscientiam est peccatum: ergo iudex peccat, si sententiã ferat secundum allegata contra conscientiam veritatis, quam habet.

1. ya. q. 79. art. 13. Et habetur 28. q. 1. ca. Omnes. Amb. in ps. 118. ser. 20. ver. 4. ante med. to. 4. Et habetur 3. 4. 7. c. ... dicet illa & 11. q. 3. c. Summopere præcauendum. Aug. de vera relig. c. 31. to. 1. Art. præc. & sup. q. 60. arti. 2. 5. & 6.

¶SED CONTRA est, quod Ambros. dicit super Psalterium, Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronuntiat. Sed hoc est iudicare secundum ea, quæ in iudicio proponuntur & probantur: ergo iudex debet secundum huiusmodi iudicare, & non secundum proprium arbitrium.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum * est, iudicare pertinet ad iudicem, secundum quod fungitur publica potestate, Et ideo informari debet in iudicando, non secundũ id quod ipse nouit tanquam priuata persona, sed secundum id quod sibi innotescit tanquam personæ publicæ. Hoc autẽ innotescit sibi & in communi, & in particulari: in communi quidem per leges publicas, vel diuinas, vel humanas, contra quas nullas probationes admittere debet: in particulari autem negotio aliquo per instrumenta, & testes, & alia huiusmodi legitima documenta, quæ debet sequi in iudicando magis, quàm id quod ipse nouit tãquam priuata persona. Ex quo tamen ad hoc adiuuari potest, vt districtius discutiat probationes inductas, vt possit earum defectum inuestigare. Quòd si eas non possit de iure repellere, debet, sicut * dictum est, eas in iudicando sequi.

In isto art.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ideo præmittitur in illis verbis de quæstione iudicibus facienda, vt intelligatur quod iudicare debent iudices veritatem secundum ea, quæ fuerunt sibi proposita.

¶Ad secundum dicendum, quòd Deo competit iudicare secundum propriam potestatem. Et ideo in iudicando

do informatur secundum veritatem, quam ipse cognoscit, non secundum hoc, quod ab alijs accipit. Et eadem ratio est de Christo, qui est verus Deus & homo. Alij autem iudices non iudicãt secundum propriam potestatẽ: & ideo non est similis ratio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Apostolus loquitur in casu, quando aliquid non solum est manifestum iudici, sed sibi & alijs, ita quod reus nullo modo crimen inficiari potest, vt in notorijs, sed statim ex ipsa euidentia facti conuincitur, si autem sit manifestum iudici & non alijs: vel alijs, & non iudici: tunc est necessaria iudicis discussio.

¶ Ad quartum dicendum, quod homo in his quæ ad propriam personam pertinent, debet informare conscientiam suam ex propria scientia. Sed in his quę pertinent ad publicam potestatem, debet informare conscientiã suã secundum ea quæ in publico iudicio sciri possunt, & cætera.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Tho. per duas propositiones. Prima cõclusio: Iudices in iudicãdo sequi debent non eam, quam ipsi nouerint veritatem, sed quæ secundũ leges allegata & probata per testes sibi publicè innotuerit. Probatur in argumento, sed contra, testimonio D. Ambrosij super Psalmum. 118. sermone. 20. dicentis: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges, & iura procedit. Et in corpore articuli hac ratione: Iudicium pertinet ad iudicem, secundũ quod fungitur publica potestate: ergo in illo ferendo debet informari: non secundũ quod ipse nouit, tanquam priuata persona; sed secundum quod sibi innotescit, tanquã per sonæ publicæ. Secunda conclusio: Potest iudex se iuuare scientia propria ad maiorem testium examinationem, quando ad manifestationem veritatis id opus esse intellexerit. Hanc conclusionem non probat Di. Thom sed illam, vt notam relinquit, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo huius articuli explicatione aduertendum est, quòd quando D. Thom. quærit, an liceat iudici iudicare contra veritatẽ, quam nouit propter ea, quæ in contrarium proponuntur, præsens quæstio duplicem potest habere sensum. Primus est, vtrũm liceat condemnare ad mortem criminosum re ipsa nocentem, opinione tamen, & scientia publica innocentem. Verbi gratia: Occidit quis fratrem suum, quod solus iudex vidit, nec potest id per acta publica legitimè conuinci. Vel: Aggressus est quis reginam, quod probari non potest, vel si potest non oportet id ad publicum iudicium deferri. Dubium est, an possit tunc iudex saltem supremus, talem occidere sine strepitu iudicij, non obstantibus quibuscunque testibus in contrarium adductis? Alter sensus est huic contrarius: Scilicet, an quando iudici certo constat, eum, qui habetur reus, & legitime criminosus probatur, esse innocentem, liceat illi eum condemnare, & morte afficere? Et in vtroque sensu erit à nobis difficultas pertractanda: quanuis secundus sit præcipuus, & de quo maior est controuersia inter Doctores. *Duplex sensus quæstionis.*

¶ Ad primum ergo quæstionis sensum deuenientes, qui est, vtrum iudex saltim supremus, qui euidenter cognoscit eum, quem vinculis tenet esse reum, non tamen legitimè talis probatur, imò forte legitimis testimonijs purgatur, possit illum condemnare morteque afficere? Et pro parte affirmatiua argumentor primò: Iudicium principis ex se est certius, quam duorum priuatorũ hominum testimonium; cum princeps sit reipublicę vicem gerens, & cui ob maiorem prudentiam, & probitatem, respublica est commissa; quod licet re ipsa aliquando ità non sit, ità tamen præsumere debemus: & ob id dici solet, in dubijs pro prælatis esse iudicandum: sed si duorum priuatorum hominum testimonijs alicuius nocentis delictum probaretur, licitè posset iudex illum occidere: ergo & quando probatur solum suo priuato, euidentique iudicio. *Quæstio in primo sensu.* *1. argum.*

¶ Secũdò, iuris solemnitates in iudicando humano iure sunt introductæ, vel saltem gentium, quo etiam regna sunt diuisa, regesque ordinati, non iure naturali, aut diuino: ergo, si non de sua ordinaria potestate, vt prima ratio nitebatur probare, saltem dispensando in legibus poterunt principes, & reliqui superiores iudices suo proprio iudicio nocentes occidere, nulla expectata testium probatione. *2. argum.*

Et confirmatur: Quando ille, qui re vera est innocens, & secundum allegata & probata probatur nocẽs, est condemnandus, iudex potest imò tenetur, vt multi dicunt, illum sua priuata scientia vtendo liberare: ergo eadem ipsa priuata scientia poterit nocentem condemnare, eum contrariorum eadem sit disciplina. *Confirmatio.*

¶ Pro

Solemnitates in iudicio requiſitæ ſunt duplices.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quòd ſolemnitates in iudicio requiſitæ ſunt in duplici differẽtia. Quædam enim ſunt ſolum humano iure introductæ. Quales ſunt accuſatio, terminus ad probandum, vel reſpondendum, ſcriptura, & inſtrumentum publicum, &c. Et quod iſtæ ſolemnitates tantum ſint de iure humano, ex eo ſufficienter conuincitur, quod nec ius naturæ, nec diuinum illas præcipit. Aliæ autẽ ſunt de iure naturali, & diuino. Quales ſunt, quòd delictum ſufficientibus teſtibus comprobetur, & quòd locus defenſionis parti concedatur, eam citando, & audiendo. De probatione enim per teſtes facienda dicitur in cap. Deus. 2. quæſt. 1. Diuino exemplo monemur, ne indiligenter probata, & diſcuſſa cauſa iudicemus. Si enim Deꝰ cognitor omnium, &c. Quibus verbis inſinuatur ius diuinum eſſe, ne ſine probatione aliquis iudicetur. Et in eadem quæſtione, ſic inquit Melchiadis Papa: Primũ probate, poſteà charitatiuam ſententiam proferte; & quod vobis non vultis fieri, alteri facere nolite. Quaſi ſignificans, eſſe ius naturale, quod vniuſcuiuſque delictum teſtibus comprobetur, vt pote quod fundatur in eo naturali lege; Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Et Euariſtus Papa in Epiſtola ſecunda ad omnes Epiſcopos, & refertur in cap. nullum. 3. quæſt. 5. inquit; Nullum ante veram, iuſtamque probationem iudicare, aut damnare debemus, teſte Apoſtolo, qui ait: Tu quis es qui iudicas alienum ſeruũ. De loco autem ad defenſionem concedendo, partem citando, & audiendo, dicitur in Clementina paſtoralis. §. verum. De crimine graui debito defenſionis, quæ à iure prouenit naturali facultas adimi non valet, cũ ea tollere in particulari nõ liceat, quæ iuris naturalis exiſtunt. Et in cap. qualiter. el ſegundo, de accuſationibus, cùm ferè idẽ fuiſſet dictum ſubiungit: Vnde videmus Deum non protuliſſe ſententiam contra Adam, niſi prius vocatum & auditum, & defenſum. Et in cap. iudicantem. 3. q. 5. dicit Eleuterius Papa, iudicantem oportere cuncta rimari, & ordinem rerũ plena inquiſitione diſcutere, interrogandi, reſpondendi, obijcendi præhabita patientia.

1. cõcluſio

¶Hoc conſtituto, ſit prima cõcluſio: Nullus iudex inferior poteſt diſpenſare in illis ſolemnitatibus, quæ ſunt de iure poſitiuo: ſed tenetur ordine iuris procedere per accuſationem, ſcripturam publicam, &c. Supremus autem iudex poterit illas in iudicio dimittere. Ita docet Couarruuias lib. 1. variarum. cap. 1. num. 7. §. tertium etiam, & Antoninus. 3. par. titulo. 9. cap. 15. §. 1. Et ratio eſt manifeſta. Nam ſolum is, qui legem tulit, & non inferior, qui ſolum eſt exequutor, aut cuſtos, poteſt contra legis humanæ ordinationem facere. Ex quo infertur, malè agere iudices inferiores occultè informationẽ, & atteſtationes contra aliquos accipientes, eoſque, aut morte, aut alia pœna afficiẽtes. &c. Nã præterquã, quòd peccant mortaliter tenentur ad reſtitutionem, vt poteſt illi, qui ex omiſsione eius, quod ipſi ex officio facere tenentur, graue nocumentum proximo inferunt.

¶Secunda concluſio. Nullus iudex etiam ſupremus, poteſt in iudicando eas ſolemnitates prætermittere, quę ſunt de iure naturali, & diuino. Quare non poterit iudex, etiã ſupremus, malefactorem punire ex ſua particulari ſcientia, maximè non citatum, & defenſum. Ita tenet Caietanus in ſumma. verbo. homicidium. Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 1. ar. 3. & q. 4. art. 3. Nauarro in Manuali. cap. 25. num. 10. Sylueſter, verbo. iudex. 1. quæ. 5. Mercado lib. 5. cap. 4. §. Lo ſegundo. Antoninus. 3. par. titulo. 9. cap. 15. §. 3. Corduba lib. 1. quæſt. 17. ad ſecundam rationem ſecundæ opinionis, circa finem quæſtionis, Antonius Gomez lege. 76. Tauri, numero. 9. Couarruuias, vbi ſupra, & in practica capit. 26. num. 6. & denique D. Thom. art. ſequenti: ad tertium. Rationem huius concluſionis redit Caietanus: Nam, cùm ſententia ſit actus publicus ſitque iniuſta, ſi à priuata fiat autoritate, neceſſarium erit, quod procedat ex ſcientia publica, alioqui non adhiberentur cauſæ commenſuratæ effectui, dũ actio poteſtatis publicæ poneretur exire à ſcientia priuata. Hæc tamen ratio meo iudicio non omninò cõuincit. Dici enim poſſet ſcientiam priuatam principis æquiualere publicitati duorum teſtium; & quòd eo ipſo, quòd quis eſt princeps non habet priuatam, ſed publicam ſcientiam. Quare melior & efficacior ratio erit, quòd defenſio rei, & teſtium probatio eſt vnicuiqui debita iure naturali & diuino, ſupra quod nullus princeps, etiam ſupremus, poteſt diſpẽſare. Et præterea: Nam auferre ab aliquo arma, quibus iuſtè ſe defendere poteſt, nõ ſolum eſt contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam. Conſtat autem reus, antequam ſit legitimè conuictus, iuſtè poſſe ſe defendere, vel negando, ſi delictum eſt ſecretum ſecluſo mendacio, vel alia via. Et ſic qui non audiendo talia arma ab eo aufert, facit contra ius naturæ non minus, quàm qui enſem ſurriperet, quo ſolo poteſt quis ſe defendere à morte, & eo ſublato eſt occidendus. Nihil

2. Cõclu.

Nullus iudex poteſt ex ſcientia particulari maiſtatis rẽ punire.

hil enim refert, armis, vel rationibus de salute dimicare. Præterquàm, quòd etiam delicta occulta in rei veritate nõ videntur humano iudicio subiecta, sed tantum diuino, iuxta illud Pauli: Nolite ante tempus iudicare, quo ad vsque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarũ. Quare peccator occultus, quo ad iudicium humanum habendus erit pro innocenti.

Quæstio. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum hoc ius naturale de non iudicando aliquẽ, vel inauditum, vel ex scientia priuata iudicis, quando crimen est improbabile, adeò sit strictum, vt nullam patiatur interpretationem, sicut lex de non mentiendo, vel potiùs admittat aliquam epicheiam, ratione cuius id, quod ex se malum esset, ex iusta & rationabili causa reddatur bonum. In quâ re, *1. dictum certum.* vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd si crimen est publicum sine citatione, defensione, & processu potest reus condemnari, atque puniri, saltem per iudicem superiorem. Ita tenent Caietanus, & Nauarro locis citatis. Et ratio est: Nam tunc reus non potest iure se defendere in iudicio, negando factum, vel alia via licita, & sic non admittitur ei iusta aliqua defensio. Et idẽ est dicendũ de iudicib⁹, qui repertos in fragrãti delicto publico, vt latrones in vijs statim eos cruce afficiunt. Interuenit enim tunc notorium facti, vt dicit Caietanus loco accusationis, ac testium, faciens publicam scientiam, atque excitans publicam potestatem ad publicum iustitiæ actum. Quod & confirmari potest, ex cap. bene, de electione. vbi Innocentius tertius, sic dicit: Contra processum legati facere videtur, qui non citatis Episcopo, & eius factoribus processisset. Porrò excessus notorius examinatione non indiget. De hac re est vidẽdus Panormitanus ibi, & in cap. cùm olim. de iudicibus, & Felinus ibidem colum. 5. & cap. *2. dictum certum.* ad nostram. de iure iurando. ¶Dico secundo, etiam esse certum, quòd si reus est ità potens, vt capi non possit, nec vocatus nec defensus condemnari potest in absentia. Ità tenet Syluester verbo. homicidium. 1. quæst. 5. Nec tunc intelligitur spoliari iure defensionis propriæ; sed quòd non vult iustam defentionem. Quare poterit Rex illum occultè occidere, nec hoc Regi, sed sibi erit imputandum. Modo, inquit Nauarro, allegari, & probari curet quæcunque possunt pro absenti. Ità tenet glossa singularis in lege antepenultima. ff. in quibus causis mai. laudata per Rauen. in cap. 1. de cau. possess. & De- *3. dictum certum.* cius in cap. ex parte, el secundo, de officio delegati. colum. 2. ¶Tertiò, etiam est certum, ꝙ, si futurum damnum immineret, aut Regi, aut reipublicæ, aut alicui alteri innocenti ex eo, quòd reus citatus, & auditus, & sufficientibus testibus conuictus puniretur, posset tũc occultè & incitatus occidi. Vtere turq; tũc occidens nõ potestate vindicatiua iudicis, sed iure defendendi innocẽtẽ, quod vnicuique priuato homini, quando aliud nõ extat remedium, est licitum, vt diximus in superioribus. Itaque hæc certa sunt. Sed du- *Pũctus difficultatis.* bium est, an in casu, quo crimen est secretũ, licet à principe cognitum, & reus nõ est potens, aut rebellis, sed compareret, si citaretur, nec damnum aliquod imminet in futurum, propter aliquam magnã causam, possit in auditus, & indefensus condemnari. Puta, quia aggressus est Reginam: & si citetur, & processus fiat, diffamabitur regia persona, vel sequitur alia reipublicæ perturbatio, aut damnum. Vt, si criminosus fuisset filius Imperatoris, Regis, aut supremi alicuius principis reipublicæ, quem sine magno scandalo puniri non contingeret. Nauarro, Caietanus, atque Mercado locis citatis partem tenent negatiuam, in quam etiam inclinat Soto lib. 5. de Iustitia, quæstione. 4. artic. 2. Nam dicit esse contra ius naturę contra inauditam partem, & indicta causa ferre sententiam, etiam si reus sit pernicio sissimus. Cæterùm mihi in hac re distinguendum videtur. Nam, vel delictum est probabile, vel non, sed est omnino secretum, aut vnius tantum testis testimonio confirmatum. Si primum, hoc est, si plene probari potest, videtur tunc habere locum epicheia, occidique posse secreto veneno, vel alia via, non citatum & defensum. Et ratio est: Nam non auferetur ab eo tunc iusta defensio, si quidem, si crimen probaretur, vt certè probari potest, nulla ratione posset se iustè defendere, & ex alia parte talem secretò occidendo prouidet princeps bono communi, tam vitando scandalum, quam purgando rempublicam criminosis, & sceleratis hominibus. Hanc sententiam in terminis tenet Gregorius Lopez, in lege. 4. titulo. 2. part. 7. Tamẽ, si non potest crimen sufficienter probari iudicio procedendo, intrinsece malum erit, atque iniquum illum occidere inauditum. Et ratio est: Nam cum damnum tunc non pendeat in futurum, nec peccatum sit publicum, & reus velit comparere in iudicio, vt se quantum honestè, & licitè potest, defendat, maxima ei fieret iniuria, si propria arma ac iusta vitæ præsidia ab eo auferrentur. Ex quo enim reus non potest per testes sufficienter conuinci, iudex etiam supremus eũ condemnare non valet; sed est quo ad humanum

Sententia Nauarri Caietani, & aliorũ.

Sententia autoris.

manum forum velut innocens iudicandus; quanuis quo ad Dei iudicium sit nocens, vt supra dicebam.

Ad. 1. arg. ¶Restat nunc respondere ad argumenta in principio facta. Ad primum respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam quanuis priuata principis scientia interdum sit certior duorum priuatorum hominum testimonio, vt recte probat argumentum, nunquam tamen facit delictum publicum, sed adhuc manet secretum. Et est verissima illa sententia Doctorum, quod cum potestas est publica, nō, nisi notitia publica, potest in actum exire, siue in fauorabilibus absoluendo, siue in pœnalibus condemnando. Oportet enim causas semper effectibus proportionari, vt dicebat Caietanus. Et sic actus publicus, quòd à voluntate & notitia publica proficiscatur exigit; sicut à causa commensurata: q etiam insinuat Eugenius Papa in. c. si sacerdos. de officio iud. ord. Vbi sic inquit: Si sacerdos sciat pro certo aliquem esse reū alicuius criminis, vel, si confessus fuerit & emendare noluerit, nisi iudiciario ordine probetur, non debet arguere nominatim, &c. Et subdit rationem: Quia non, vt iudex scit. *Ad. 2. arg.* ¶Ad secundum respondetur, quòd citare, & audire reum, eumque non, nisi sufficienti testimonio conuictum, ad mortem condemnare, non est ius humanum, sed naturale & diuinum, vt supra probauimus. Et licèt esset humanū, vt Syluester docuit, verbo. bellum. §. vltimo (quod tamen est falsum) adhuc non posset per imperatorem, aut principem tolli; quia est veluti omnium gentium consensus; qui quasi iuris naturalis vim habet. Ea enim, quæ sunt de iure gentium, vnius, aut alterius principis autoritate deleri minimè possunt. Ad confirmationem ex ijs, quæ dicenda erunt circa secundum sensum quæstionis, solutio constabit. Et hæc dicta sufficiant de quæstione in primo sensu.

De secūdo sensu quæstionis. ¶Secundus sensus quęstionis est, an quando iudici certò constat, eum, qui habetur reus, & legitimè criminosus probatur, esse innocentem, liceat ei illum condemnare, morteque afficere? In qua re, vt similiter certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd, si iudex talem innocentem probatum nocentem aliqua via, & ratione commode liberare potest, sub peccato mortali id facere tenetur; Vnusquisque enim iudex ex officio, & charitate obligatur innocentē eripere, siue id faciat. aliquo medio honesto, accusatorem impediēdo, ne ad iudicium veniat, siue vinctum è carcere, sine aliqua nota, & populi scandalo liberando, siue quacunque alia vrgenti ratione testes examinando, vt fecit Daniel circa testes beatæ Susannæ, falsum crimen obijcientes vt habetur Danielis cap. 13. Pro quo etiam facit cap. Deus omnipotens. 2. q. 1. vbi dicitur. Iudex diligēter, & omnino faciat, quod falsitas detegatur. Et in capit. iudicantem. 30. quæsti. vltima. Tandiu actio ventiletur quoadusque ad rei veritatem perueniatur. Frequenter enim interrogare oportet, ne aliquid fortè prætermissum remaneat, quod annecti conueniat. ¶Secundò, etiam est certum, quòd si iudex aliud facere non posset, quam quòd innocentem interficeret, teneretur tūc cotā populo eius innocētiam manifestare, eāque iuramento cōfirmare Soto, vt affirmāt Caietanus, & Corduba infra à nobis citandi. Nec in hoc aliqua falsis testibus irrogaretur iniuria. Nam, si scienter id faciant, sibi imputent, qui alteri sunt iniurij. Si autem bona fide, maius est ius innocentis, cui aliorum bona fides nocere non debet. ¶Tertiò, etiam est certum, iudicem inferiorem teneri talem innocentem ad superiorem remittere, assueranter protestando eius innocentiam. Et si opus fuerit, & viderit profuturum, etiam tenetur iudicis personam ad tempus exuere, & induere personam testis, coram superiore, vt sic innocens liberetur, quidquid dicat Soto lib. 5. de iustitia. quæst. 4. articulo. 2. Qui affirmat posse inferiorem iudicem id efficere, non tamen teneri; quia vnusquisq; iudex etiam inferior secundū allegata & probata, habet ius causam terminandi. Nostram tamen sententiam tenet Alexander Alens. 3. part. quæstio. 40. mēbr. 6. articulo. 2. ad vltimum argumentum. & quæstione. 34. membro. 1. articulo. 4. & Caietanus in hoc articulo, & Corduba lib. 1. quæstione. 37. statim in principio, fuitque Diu. Thomæ supra. quæstione. 64. articulo. 6. ad tertium. Vbi dixit: Testes examinare debet diligenter iudex, vt liberet innocentem; quod si nō potest debet superiori relinquere iudicandum. Et est ponderandū, quòd tam in examinatione testiū, quàm in remissione ad superiorē vsus fuit D. Tho. verbo. debet, vt sic vtrobique præcepti debitū cōtineri intelligeremus. Alioqui equiuocatio in tā breui contextu esset admittenda, quod est inconueniēs. Et ratio est manifesta: Nam, si iudex tenetur sub peccato mortali innocentem, probatum nocentem, ea via, atque ratione, qua cōmode potest, liberare, siue accusatorem impediendo, ne ad iudicium veniat, siue aperiendo carcerem, vt

1. dictum certum.

2. dictum certum.

3. dictum certum.

vt fugiat, si citra scandalum id fieri potest, vt ex omnium Doctorum sententia primo loco pro certo supposuimus, quod etiã Soto concedit; quare postquam res delata est ad iudicium, quacunque honesta via possit illum seruare ab iniusta morte non tenebitur? Corduba loco citato existimat, quòd etiam si nihil profuturum putaret, teneretur inferior causam ad superiorem deferre, vt ipse euaderet iniustitiam, seseque immunem ab iniusta nece seruaret. Sed hoc non est ita certum. Itaque hæc certa sunt.

Putãt difficultatis. ¶Sed dubium est, vtrùm in casu, quo nullum ex positis remedijs sufficeret ad liberãdum innocentem, vel à morte, vel ab aliqua graui corporis mutilatione, possit & debeat iudex illum condemnare? Et loquimur in casu, quo iudex certo cognoscit talem esse innocentem, quanuis probetur nocens. Nã, si non est certus de eius innocentia, non est dubium, tèneri illum secundum probata cõdemnare. De hac re sunt variæ Doctorum

1. Sententia. sententiæ. Illæ tamen reducuntur ad tres. Prima est illorum, qui dicunt, in nullo casu, scilicet, nec in causa ciuili, neque in criminali esse licitum iudici condemnare eum, quem euidenter scit esse innocentem, quantumuis legitimè probetur nocens; sed teneri eum, vel officium dimittere, vel spreto scandalo, atque damno illum omnino liberare. Hanc sententiam tenet Hugo super legem. prætor. ff. de iurisdictio. omnium iudicũ. Calderinus, & Panormitanus super cap. pastoralis. de officio delegati. Sũma Angelica. verbo. iudicare. q. 7. Nicolaus de Lira super. 23. caput Exodi. Et probatur à Corduba loco citato sexdecim rationibus satis prolixè. Quę omnes eo ferè tendunt, quòd, quia ille est verè innocẽs in re, licet in probatione testium nocens, puniri non potest, cùm lex iubens occidere malefactorem, nõ propter testes, sed principaliter propter crimen commissum, vt puniatur, sit edita. Alioqui esset iniusta. Et cum in casu posito præcipua condemnationis causa, & conditio non subsistat, videtur iniquum, & contra legum intentionem talem hominem pœna afficere. Præterquàm, quòd si esset lex expresse disponens, vt omnis qui probaretur per duos testes malefactor puniretur, etiam si re vera esset innoxius, iniqua foret, & scãdalosa. Cui adde, quòd sicut ad iustum iudicium exequendum, requiritur ex parte iudicis iurisdictio, & ex parte legum autoritas; ità etiam & multò magis requiritur ex parte rei puniendi crimen, atque delictum: sed quanuis esset probata iurisdictio, & legum autoritas per testes, aut alios consultores, non liceret iudici iudicare, si certissime sciret eos falsum dicere, atque consulere: ergo multò minus sufficiet crimen probatum, quando iudici certè constat testes falso deponere. Desino omnes alias Cordubæ rationes, quas ad amussim examinatas parum roboris habere opinor, ne in idem prolixitatis vitium, in quo ipse incidit, præceps ruam. Ea etiam omnia, quæ ab ipso collecta sunt, ratione vndecima, ex sacris literis, quibus sæpe dicitur iudicium secundum veritatem, esse faciendum, nihil conuincunt. Quia iuxta veritatem iustè, ac rationabiliter præsumptam, & per publica acta habitam fieri satis esse docebunt autores contrarię sententiæ. ¶Secunda sententia est in alio extremo, quæ affirmat, tam in ciuilibus, quã in criminalibus, posse imò teneri iudicem innocentem illum certò sibi cognitum, sed probatũ nocentem iudicialiter condemnare. Hanc tenet Diu. Thom. in hoc articulo, & supra quæstione. 64. ad. 3. Vbi ponens exemplum in causa mortis, dicit potiùs esse morti adiudicandum innocentem, quam deferenda testimonia publica. Eandem tenet Alexander Alensis. 3. part. quæstion. 40. membro. 6. articulo. 2. & quæstione. 34. membro. 1. articulo. 4. Ricar. in. 4. distinctione. 18. articulo. 3. quæstio. 2. ad. 1. Enriquus de Gandauo, quodlib. 3. quæstione. 25. Soto lib. 5. de iustitia, quæstione. 4. articulo. 2. & Syluester, verbo. iudex. 2. quæstione. 5. Qui & post plurimam autorum citationem, fatetur hanc fuisse opinionem omnium antiquorum Theologorum. Eandé tenet Bartolus in lege illicitas. ff. de officio præsid. & Ioannes Andreas in suis Nouellis. titulo de allegat. & Cardinalis, & glossa in capit. 1. de officio ordin. & Couarruuias in suis relectionibus lib. 1. cap. 1. ¶Tertia sententia est media inter istas duas. Et affirmat in causa criminali, siue capitalis sit, siue alicuius mutilationis, non posse iudicem condemnare innocentem, secundum allegata & probata. Secus autem in ciuilibus, puta, cùm de pecunia agitur, aut de aliarum rerum possessione. Hanc tenent Rodolphus & Immola, in lege à Diuo Pio. ff. de re iudic. & Angelus & Supplementum, & summa Rosella, titulo iudex. 1. §. 18 & Adrianus quodlib. 6. articulo. 3. & quodlib. 2. articulo etiam. 3. & nouissimus omnium Petrus à Nauarra libr. 1. de restitutione cap. 3. dubitatione. 4. & quidem, quòd in causis criminalibus non possit iudex innocentem condemnare, etiam si probetur nocens, nullis alijs rationibus probant, quàm quæ fiunt

2. Sententia.

3. Sententia.

pro

pro prima opinione. Quod autem in ciuilibus, etiam ſi de magna quantitate agatur, poſsit iudex ſecundum allegata, & probata, non obſtante ſua priuata & euidenti cognitione, innocentem iudicare ex eo oſtendunt, quòd pro bono pacis, & ne reipublicæ, atque legum ordo ſubuertatur, tenetur tunc innocens patienter tolerare ſententiam, temporaliſque vtilitatis iacturam ferre. Imò de facto renuntiaſſe videtur ſuo priuato temporali commodo, ob bonum commune, cùm ſe principi ſubiecit, qui iuſtè tulit legem, vt ſecundũ allegata, & probata ſententia proferatur. Nec eſt rationabile, quòd probatus reus, licet in re innoxius, velit iudicem, aut officium, aut honorem, aut aliã ſuam vtilitatem amittere. Maximè cùm etiam iudex ſit innocens, nec aliquod crimen commiſerit; & in pari cauſa innocẽtiæ magis teneatur ſibi, quàm alteri, præſertim criminoſo probato, ſubuenire.

Sententia autoris. Iudex tenetur condẽnare innocentẽ, probatũ nocentẽ ſecũdum allegata & probata.

¶Mihi ex his ſententijs ea, quæ ſecundo loco fuit poſita, magis placet; cui & rationes, & iura ipſa patrocinantur. Dicit enim D. Auguſtinus, & refertur. 28. quæſtione. 1. cap. omnes, bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundum leges, & iura pronunciat. Idem etiam affirmant D. Ambroſius, & D. Gregorius relati in cap. iudicet. 3. quæſtione. 7. & in cap. ſummopere. 11. q. 3. Vnde in lege illicitas. ff. de officio præſid. §. veritas. iubetur præſes id ſequi, quod conuenit eum ſequi ex fide eorum, quæ probantur. Nec valet, ſi dicatur, prædicta iura nihil aliud diffinire, quàm, quòd iudex debet ſecundum leges ius dicere, ità, quòd ſeruet ordinem iuris in procedendo, examinãdo, & non ſine probatione legitima ſententiam ferendo: non autem diffinire, quòd ſemper ſecundum allegata & probata iudicet: maximè, cum ius dicat, nõ debere iniuriam inde oriri, vnde iura naſcuntur; & iniuria eſſe videtur; imò & contra ius naturale, quod innocens talis cognitus, etiam ſi probetur nocens condemnetur. Non, inquam, valet hæc euaſio. Nam idem eſt iudicare ſecundum leges, & ſecundum iura, quod iudicare ſecundum allegata & probata. Leges enim, & iura ſunt de vniuerſalibus, & ſententia debet eſſe de facto particulari, tanquam de concluſione illata ex vniuerſalibus iuribus. Ad concluſionem autem ſingularium, quæ per ſententiam ex legibus infertur, non deſcenditur, niſi per particulares, vel ſingulares propoſitiones de tali facto, quæ niſi per allegata, & probata, cõſtare non poſſunt. Et ſic iudicare ſecundum allegata, & probata eſt iudicare ſecundum leges & ſecundum iura. Præter quàm, quòd leges, atque iura, ſicut, & quæcunque alia moralia non ordinant, & iudicant, niſi de ijs, quæ per ſe, vel quæ regulariter, &, vt in plurimũ, quãuis per accidẽs cõtingũt. Et ſic quæ rarò eueniũt, nec effugiũt nec diſſoluũt generalẽ legis diſpoſitionem. Pro quo etiã facit gloſſa ſingularis, quæ ex cap. 1. de officio iudi. ordin. quo admonentur Epiſcopi iudicare ſecundum quod canones cenſent, colligit eos ſecundum allegata, & probata debere iudicare. Sed rationibus hoc ipſum probatur. Primo ſic: Tam ſecundum moralem philoſophiam, quam ſecundũ iura, maleficia diſtinguuntur ex intentione: eſtque hoc adeò verum, vt dixerimus in ſuperioribus ex mente D. Thomæ, & aliorum, quod occidens ſuum inuaſorem, aliter ſe ſaluari non potens, ſi intendit occidere, homicida eſt, ſi autem intendit ſe defendere, & occiſio etiam pręuiſa cõſequitur ex actione defenſiua, non peccat: ergo ſimiliter in occiſione innocentis probati nocentis, ex intentione iudicis eius operis natura, atque ſpecies deſumenda eſt. Sed cõſtat, quòd iudex, de quo in pręſenti eſt ſermo, qui, ſcilicet, omnem ſuam prudentiam, ſolicitudinem, ſciẽtiam, poteſtatem, & cætera adhibuit, vt liberaret innocentem, non intendit ex propria voluntate occidere, aut mutilare, aut aliquod iniuſtum facere, ſed totum illud ſequitur ex eo, quod intendit publico officio vti, & eo vtitur: ergo nulla iniuſtitia eſt in hoc, atque ex conſequenti nec etiam facit iniuriam innocenti: maximè, cùm illam priuata, aut publica voluntate non intendat. Et ſi quis dicat, talem iudicem facere iniuriam innocenti in eo, quòd non renunciat officio, quod tenetur facere in eo caſu, ne innocentem interficiat: contra hoc ſic argumentor. Perſona, quæ eſt iudex, tenetur vti officio ſuo, parte, & populo inſtante, quoniam ſibi incũbit cura vtendi poteſtate publica, & plus tenetur curam habere publici officij ſibi commiſsi, quàm vitæ alterius, cuius ratio non ſpectat ad ipſum, niſi ſicut ad iudicem: ergo non tenetur ſuo officio renũtiare. Et confirmatur: Superius in materia de homicidio per hanc rationẽ concluſum eſt, quòd defendens ſe non tenetur omittere actum defenſionis proprię per hoc, quod videt ex ipſo ſequi mortem alterius, etiã impœnitentis, quia, ſcilicet, ſibi magis incumbit cura ſui, quam proximi: ergo pari ratione in propoſito, quia perſonæ iudicis incũbit cura, vt vtatur publico officio, & nõ cura proximi, niſi ratione publici officij, non tenebitur abſtinere ab vſu publici officij, propter

1. Ratio.

propter damnũ consequẽs proximi. Secũdò, sic argumẽtor: Iudex in quantũ iudicat, nõ est priuata persona, sed publica: ergo nõ secundũ priuatã, sed secundũ publicã sciẽtiã procedere debet, atq; ex consequẽti nõ peccabit innocentẽ probatũ nocẽtẽ publica notitia condẽnando. Maximè cũ nõ ipse, sed leges sint quæ condẽnant. Et cõfirmatur: Ad iudicandũ duplex sciẽtia est necessaria, vna facti, altera iuris. Tenetur enim iudex duo cognoscere, scilicet, quid reus fecerit, & quid iuris sit de illo: sed in cognitione iuris nõ debet suã opinionẽ sequi, quãuis eã reputet verisimã; tenetur enim leges auscultare; nec ipse est legũ iudex, sed custos, nec pertinet ad ipsum iudicare, an lex sit bona, sed quid iubeat: quare nec audiẽdi erũt litigãtes, legẽ esse iniustã, probare volẽtes, nisi forte intolerabilẽ & manifestissimã iniquitatẽ præsefert: ergo nec in cognitione facti suã priuatã sciẽtiã sequi poterit iudex; sed tenebitur stare publicæ cognitioni, atq; fidei, quæ via ordinaria testimonijs habetur. Et sic probatũ nocẽtẽ, etiã si ipse priuatim sciat esse innocẽtẽ condẽnare tenebitur. Nec ex hoc sequitur nõ peccasse Pilatũ, qui Christũ secundũ allegata & probata iudicauit. Nã adeò erat Christi innocẽtia nõ modo ei, sed etiã cunctis euidẽs, adeòq; subinde aperta testimoniorũ falsitas, vt posset eos facile iniquitatis arguere. Præterquàm, q, vt dicitur in textu, nec ipsa testimonia erãt conueniẽtia; sed illũ morti addixit, vt seCęsaris amicũ ostẽderet, cui, vel ipsũ nomẽ Regis molestũ erat. Tertiò probatur eadẽ sentẽtia: Iudex, etiã supremus, quantũuis euidẽter nouerit esse reum, quẽ in vinculis tenet, si tamẽ legitimè non probat nocẽs, imò fortè probatur innocẽs, nõ potest illũ per suã particularẽ sententiã condẽnare; quia forus exterior iudicialis ad crimina occulta, & nõdũ probata nõ extẽditur; & in tali foro illa iura cẽsentur occulta, quæ secũdũ regulas iuris legitimè nõ constãt, vt diximus dubio præcedẽti: ergo nec per suã priuatã scientiã poterit probatũ reũ absoluere; sed tenebitur illũ secundũ probata condẽnare. Cõsequẽtia tenet ex paritate rationis. Quartò: Si probatus nocens non licitè occideretur à iudice, eius innocentiã euidenter cognoscẽte, quàm plurima dãna sequerẽtur in republica. Nã primò: oriretur scandalũ dum omnes viderẽt probatũ nocentẽ absolui, fieriq; iniustitiã. Secundò: daretur ansa prauis iudicibus quoscunq; criminosos voluerint, timore, amore, affinitate, vel pretio liberãdi. Nã dicerent se oppositũ euidenter scire eius, quod testes deponunt, sicq; crimina manerent impunita in magnã reipublicæ perniciem, nec iudicum malitiæ rectè esset prouisum: ergo, vt hęc & alia mala cõmunia vitentur, & vt reipublicæ vtilitati ac paci prouideatur, necessarium erit semper secundum allegata & probata iudicare. Maximè, cùm licitum sit, mẽbrum etiam sanũ percutere, atq; tollere, vbi opus est, pro totius corporis salute, natura rectè ad id inclinante; quia bonũ cõmune semper priuato est præferendum, & illud esse non poterit, nisi saluetur rectus ordo iudicij secundum regulas iuris naturalis ac gentium ad pacificã reipublicæ vitã, & ad alios fines cõmuniter instituendus. Præterquã, quod videtur hæc sentẽtia fundata in illa lege diuina Matth. 18. & 2. ad Corinthios capit. 13. In ore duorum, vel trium stabit omne verbum. Et Deutero. capit. 17. etiam dicitur: In ore duorum, vel trium peribit omnis, qui interficietur; nemo occidatur vno contra se dicente testimonium. Et subdit statim de iudicibus, quod in iudicando sequantur iudicij veritatem, non eam, scilicet, quam ipsi priuatim sciuerint, sed quam ab ore testium fuerint venati. Nam, si solum secundum veritatem, quam iudices priuatim cognoscunt, deberent iudicare, frustrà fuisset præmissum; In ore duorum, vel trium peribit omnis, qui interficitur. Item, iudex, nisi secundum iura formãque iudicij iudicare non potest. Maximè nisi secundum regulas iuris naturalis, ac gentium, vt rectè docet Syluester, verbo. iudex. 1. q. 5. excepto casu, quo bonum publicum ex obseruato ordine iuris periclitaretur, vt docet Nauarro in Summa cap. 25. num. 20. sed præcipua regula iuris naturalis ac gentium est, non ferre sententiam, nisi secundum allegata, & probata, vt diximus supra dubio præcedenti: & conuincitur ex eo, quòd ratio naturalis dictat testimonium vnius iudicis in foro iudiciali non debere præualere plurium testimonio: ergo semper iudex illam obseruare tenetur. Vltimò: Quãdo quis clãdestinè verè cũ vna contraxit, & posteà iudicialiter in facie Ecclesiæ probatur cũ alia cõtraxisse, iudex, & ecclesia licitè iudicat, præcipit, ac cogit, etiam sub excommunicatione, manere cum secunda probata sua, quanuis euidenter sciat non esse suam. & ità id iudicare debet, licèt priuatim illud consulere non possit, vt dicitur in capit. is qui. & in cap. tua. de sponsalibus. & quanuis talis cõdemnatus teneatur stare cum prima, excommunicationemque potius humiliter pati, quam secundam illam non suã carnaliter cognoscere, vt dicitur in cap. inquisitioni, de sentẽtia excõmunicat. ergo pari ratione iudex potiùs tenetur innocentẽ probatum

3. Ratio.

4. Ratio.

tum nocentem condẽnare, quam illũ secun dum suã priuatam scientiam absoluere. Pro bo consequentiã: Nam in casu antecedẽtis, iudex per suam sententiã, atq; censurã quæ grauius punit quàm mors corporalis, non minus est causa per accidens fornicationis cũ secũda, quã præcipit stare, quã mortis in nocẽtis, quẽ morti dãnat. Et præterea: Quia mors istius innocẽtis çquè, aut magis cedit, aut cedere potest in bonũ, ac pacẽ reipubli cæ, quã fornicatio alterius, vt ex dictis patet.

1. corollar. ¶Ex dictis infero primò, quòd in casu posi to, dum nulla de supradictis patet ad liberã dum innocentem, non tenetur iudex cedere officio, nec bonorũ suorum notabile detrimentum pati potiùs, quàm illum secundum allegata & probata condemnare: nullus enim cum tam ingẽti suo incõmodo dã num, quod ipse non dedit, in fratre cauere tenetur. Quod etiam dupliciter probatur. Primò: Quilibet potest licitè vti iure suo, il ludq; exequi, id principaliter & directe intendens, etiam si per accidens, vel indirectè alterius mors inde sequatur: maximè, quando alias tenetur iure, vel officio suo vti, nec potest illud exequi sine prædicto dãno tertij per accidens occurrente: sed in casu posito iudex parte, vel populo instante suo officio iudicis vti tenetur, idque principaliter intẽ dit, vt supponimus: ergo quanuis contingat esse cognitum innocentem, quod per acci dens est, potest illum probatũ nocentẽ dam nare; nec tenetur propter id suo officio re nuntiare. Secundò: Quia, si iudex in di cto casu teneretur cedere officio, esset in notabile reipublicæ detrimentũ, cũ eadẽ ratione etiam princeps ad id teneretur, quod

2. corollar. est absurdum. ¶Infero secundo, quòd mini ster, seu exequutor præfatæ sententiæ, si cer tò scit talem damnatũ esse innocentẽ, & cõmode potest ab illius executione abstinere, propter quod existimat, contingere posse, quod à morte liberabitur, tenetur tunc ab ea recedere.. Cæterũ, si cõmode non potest formata bona conscientia, quòd id licitè fa cit, potest & debet ad iudicis præceptũ illã exequi. Nec tenetur suo officio cedere, sicut nec iudex, nisi fortè in casu, quo manifestè & notoriè de iniustitia talis sentẽtiæ cõsta ret, facit cap. pastoralis. de officio delegati. De qua re est vidẽdus Syluester verbo. iudex 2. q. 6. Magistet Soto lib. 5. de iustitia. q. 4. art. 2. Etiam infert ex prædicta opinione, ꝙ licet iudex in supra dicto articulo cõstitutus possit hãc causam, sicut quãlibet aliã superiori remittere, nõ tamẽ ad id tenetur. Tũ; quia quilibet iudex inferior legitimã habet autoritatẽ terminãdi causam secundũ allega ta, & probata. Tùm etiã; quia remediũ hoc esset inane. Nã cũ iudex superior nesciens eius rei innocentiã nõ posset ob testimoniũ iudicis inferioris illũ absoluere, teneaturq; eum secundũ probata iudicare, perinde erit superiori remittere, ac supplicio & morte afficere. Sed certè in casu, quo per hãc remis sionẽ ad superiorẽ probabile est innocentẽ quomodocunq; esse à morte liberandũ, ego non video, quare iudex inferior id facere nõ teneatur secundũ ea, quę in principio huius quæstionis tertio loco pro certis suppositi mus. Nec habet iudex legitimã autoritatẽ in conscientia causam terminãdi, secundũ alle gata, & probata, quãdo facile patet via ad li berandũ cognitũ innocẽtẽ. Nec etiã est hoc illũ morti tradere, cùm nõ mortẽ eius, sed seipsum immunẽ ab eius occisione cum ali quali spẽ liberationis seruare, ac pro illo sal uando pro viribus agere, intendit. Quare si cõmode potest, & hac via innocẽtẽ à morte liberandũ sperat, nec aliud patet remediũ; vtique tenebitur illum ad superiorẽ remit tere, potius quàm innocentem condẽnare.

¶Sed restat nunc respondere ad rationes, quas pro contraria sentẽtia fecimus. Quod, vt cõmodius agere possimus aduertendum est primò adeo esse de ratione legis, quod respiciat bonum cõmune, vt ipso cessante, quod etiam ipsa lex cesset, sit necessariũ. Cũ enim Rex, vel Princeps tantum habeat po statem condendi leges, in quantum præst reipublicæ, estq; illius minister: & propriũ officium eius, vt talis est, sit tueri, atq; procurare bonum cõmune, sit consequens, vt de ratione legis sit, quod ordinetur ad bo num cõmune. Secundo est aduertentum, ꝙ bonũ cõmune, ad quod lex debet ordinari, est multiplex, sicut & cõmunitates, quib⁹ le ges imponũtur multiplices sunt. Vnaquęq; enim cõmunitas suũ cõmune respicit bonũ sibi adæquatũ. Et sic si loquamur de toto vniuerso, bonũ cõmune illius est partiũ ordi natio inter sese. Si verò loquamur de homi nũ cõmunitate secũdũ gratiã, eius bonũ est visio Dei; secundũ autẽ naturã bonũ illi⁹ est status naturæ cõsonus, naturęq; proportiona tus. Cęterũ, si loquamur nõ de vniuerso ge nere hominũ, sed de aliqua gẽte, regno, vel ciuitate, bonũ cõmune illius erit status tran quillus cũ iustitia, & opulẽtia. Et sic cõstat, ꝙ pro varietate cõmunitatũ erũt varia & di stincta bona distinguẽda. In vnaquaq; autẽ istarũ cõmunitatũ erit constituenda vna po testas, cuius propriũ mun⁹ sit illi⁹ bonũ pro curare, atq; tueri. Nã, si cõmunitates careãt tali potestate, proculdubio errabũt, erũtq; tanquã nauis sine gubernatione, nec vnquã asse-

Nota primo pro intelligentia sequentium.

Nota 2.

Nota. 3. aſſequentur ſuũ bonũ. ¶Tertiò eſt aduertẽdum, ꝙ quemadmonũ cõmunitates ſupra poſitæ ſunt inter ſeſe ſubordinatæ: nã cõmunitas ciuitatis ſubordinatur regno, & regnũ ſubordinatur cõmunitati hominũ ſecundũ naturã, & hæc ſubordinatur ſibi ipſi ſecundũ gratiã; & tandẽ oẽs ſubordinãtur cõmunitati vniuerſi: ità etiã bona, ad quæ ſingulę cõmunitates tẽdunt, & poteſtates, quæ illis præſunt, ſunt inter ſeſe ſubordinatæ. Nã bonũ cõmune ciuitatis, & poteſtas, quę illi prę eſt ſubordinatur bono, & poteſtati regni, & bonũ, & poteſtas regni ſubordinatur bono & poteſtati generis humani. Et quia in homine natura ordinatur ad gratiã, bonũ naturale & ciuile & ſimiliter poteſtates ciuiles, & ſeculares ordinãtur ad bona ſpiritualia & ſupernaturalia, & ad poteſtates ſpirituales, & tãdẽ omnia inferiora bona ordinãtur ad bonũ vniuerſi. Ex quo infertur, ius canonicum præſtare iuri ciuili; nõ ſolũ ex parte poteſtatis; quia, ſcilicet, ius canonicũ habet ortum à poteſtate ſpirituali, & aliud non, ſed etiã ex parte finis: nã ius canonicum habet pro fine bonum ſupernaturale; quale eſt beatitudo æterna: & ius ciuile ſolũ habet pro fine trãquillũ reipublicæ ſtatũ. ¶Quartò eſt aduertendũ, ꝙ quia eſſentia legis eſt, ꝙ reſpiciat bonũ cõmune in illũq; tẽdat tanquã in finẽ, idcircò, ceſſante ipſo bono cõmuni, quod etiã ipſa lex ceſſet eſt neceſſariũ. Quod intelligẽdũ eſt, quãdo ceſſat bonũ cõmune reſpectu totius reipublicæ. Nã ſi tantũ ceſſat reſpectu alicuius particularis, nihil obſtabit, quominusipſa lex ſuã obtineat obligationẽ. Quod iſto exẽplo fiet manifeſtũ: Prohibet lex ingreſſũ alicuius oppidi ſub ſentẽtia excõmunicationis. Et ratio, ſeu finis talis legis eſt, ne eo in loco occultẽtur crimina, aut verò ne ex cõmercio oppidanorũ incõmodũ aliquod Chriſtianis hominib⁹ ſubſequatur, quod in bonũ cõmune cedere eſt manifeſtũ. Certè lege ſic ſtatuta, etiã ſi ego intelligerẽ me nec interfecturũ, nec comunicaturũ criminibus, adhuc lege eſſem actrictus: quia finis eius, nõ in cõmuni, ſed tantũ in particulari ceſſat, Cæterũ, ſi talis finis ſic ceſſaret, vt eſſet, vel inutilis, vel nocuus toti reipublicę proculdubio etiã ipſius legis obligatio adeò ceſſaret, vt cõtra ipſam faciẽtes nullã cõmitterent culpã. Ex qua doctrina via aperitur ad multas rerũ difficultates elucidãdas, quæ poſitis exẽplis clarius manifeſtabũtur. Præcepit lex, vt teſtamentũ minuſolẽne, hoc eſt, ſine certo numero teſtiũ, aut ſine tabellione edito pro infecto habeatur, nihilq; valeat, & finis talis legis eſt, ire obuiã fraudibus, atq; dolis, quæ mortuo homine ac pro ſeipſo reſpõdere nõ valẽte, poſſunt oriri. Si ſe offerat caſus, quo quis ſine fraude, & dolo teſtamẽtũ minus ſolẽne inſtituat, quia, ſcilicet, nec ſufficientẽ numerũ teſtiũ, nec tabellionẽ coram quibus ſuã patefaciat voluntatẽ habere potuit, profectò tale teſtamentũ adhuc erit inualidũ, & pro infecto habebitur. Quia ratio, atque finis, propter quẽ lex inſtituta eſt, licet ceſſet in particulari, nõ tamẽ ceſſat in cõmuni. Et lex, vt habetur in Prouerbio, caſus particulares nõ recipit, ſed tãtũ id, quod cõmuniter, & vt in plurimũ accidit, vt dicitur in lege. iura. & duabus ſequẽtibus. ff. de legibus, & ſenatuſcõſultis, & lege. ea quę raro. ff. de regulis iuris. Sit aliud exẽplum. Inſtituit grauiſsime lex, vt de cætero matrimoniũ clandeſtinũ ſit inualidum; nectebantur enim in eius celebratione diuerſę fraudes, atque doli. Et finis legis fuit eis obuiã ire. Offerat ſe caſus, quo quis matrimoniũ clandeſtinũ bona fide, & ſine dolo cõtrahat. Adhuc tale matrimonium erit inualidum: quia ratio legis non in communi, ſed tantum in particulari ceſſat.

Nota. 4. Ceſſante ſi na legis in particulari non ceſſat lex.

¶His ſuppoſitis, dico, quòd, quia leges magis reſpiciũt bonũ cõmune, quã particulare, & illud periclitaretur ex eo, ꝙ iudex nõ ſecundũ allegata & probata iudicaret; ſed ſequeretur ſuã particularẽ ſciẽtiã, poſſet enim tũc quoſcũq; criminoſos homines voluiſſet, amore, pretio, vel cõſanguinitate à morte liberare: ſicq; manerent crimina impunita in magnã reipublicæ pernicię, ſit, vt teneatur ſemper iudex teſtiũ depoſitiones ſequi, quãuis aliquãdo in particulari ceſſet finis legis, ipſeq; ſciat eũ, qui probatur nocẽs, eſſe innocentẽ. Minus enim damnũ eſt, quod aliquis in particulari detrimentũ patiatur, etiam in vita, quã quod bonũ cõmune, quod quid diuinius eſt, atq; præſtãtius, periclitetur. Maximè cum iudex nõ ex intẽtione, ſed omnino per accidẽs innocẽtis mortem operetur; & actiones nõ ex eo quòd conuenit per accidens, ſed ex eo, quòd conuenit per ſe ſpeciẽ ſortiãtur. Vt eſt videre in eo, qui iuſtũ bellũ gerẽs, ſimul cũ nocẽtibus innocẽtes interficit, quanuis ratio naturalis dicat innocẽtes eſſe ſeruãdos. Et quãdo obijcitur; Lex iubẽs occidere malefactores, nõ ꝓpter teſtes, ſed principaliter propter delictũ, vt puniatur, eſt edita, alioquieſſet iniuſta: ſed in caſu, quo innocẽs probatus nocẽs occiditur, præcipua condẽnationis cauſa, atq; cõditio, nõ ſubſiſtit: ergo eſt contra legum intentionẽ, talẽ hominẽ interficere: reſpõdeo, primariã, atq; prẽcipuã legũ intentionẽ, nõ eſſe reſpicere teſtes, aut delictũ cõmiſſũ, ſed ſolũ cõſulere bono cõmuni, ad quod neceſſario omnis lex

Expoſitis ſũdamẽtis reſpõdetur ad omnia argumenta ſi mul.

ordinatur, vt ex ſuperioribus cõſtat. Hoc autẽ bonũ cõmune in eo cõſiſtit, vt delicta nõ maneant impunita, ne reipublicæ pars, aut tranquillitas perturbetur. Et quia in puniẽdis criminibus ſuperiores humano more & non diuino, aut angelico vti debent; & ratio dictat, eum, qui probatur ſufficientibus teſtibus nocens, eſſe habendum pro nocenti, magis, quam illum, contra quem nullius teſtis depoſitio habetur; fit, vt iuſta ſit lex, quæ præcipit, vt puniatur, qui duobus, vel tribus teſtibus criminoſus probatur. Quanuis in aliquo caſu particulari poſsit cõtingere, quòd teſtes falſum deponant, idque iudex certo cognoſcat. Manet enim tunc ratio legis in cõmuni; quanuis in illo particulari deficiat. Nec hoc eſt agere contra conſcientiã propriam, vt nonnulli exiſtimant. Nam nõ dicitur agere contra propriã conſcientiã qui tãtùm agit contra ſcientiã ſpeculatiuã, ſed qui agit contra practicam. Et iudex in iſto caſu, quanuis faciat contra ſcientiam ſpeculatiuã, qua cognoſcit illum eſſe innocentẽ, non tamen facit contra iſtam: Non eſt occidẽdus, quæ eſt practica. Imò rectè practicè iudicat eſſe occidẽdum, propter idonea teſtimonia ſecundũ allegata & probata. Iudex, qui contrariam opinionem ſibi perſuaſam haberet, cenſeretque ſubinde innocentem nulla ratione eſſe condemnandũ, nullatenus poſſet contra talem conſcientiam, eũ morti tradere; quia ageret contra propriã conſcientiã, quod eſt intrinſecè malum. Cæterum nos in præſenti tantũ volumus determinare hanc veritatẽ, quod innocens in caſu, quo probatur nocens eſt occidendus. An autem alicui contra propriã conſcientiam agere ſit licitũ, alterius eſt negotij nec ad præſentẽ pertinet diſputationẽ. Et ſi rurſus fiat obiectio; Si eſſet lex expreſſe diſponẽs, vt omnis, qui probaretur per duos teſtes malefactor puniretur, etiã ſi re vera eſſet innoxius, talis lex eſſet iniqua, & ſcandaloſa: ergo ſimiliter eſt iniquũ, & ſcãdaloſum dicere, quòd qui duorũ teſtiũ teſtimonio probatur nocẽs, etiam ſi iudex certò ſciat eſſe innocentem, eſt neceſſario morti tradendus; reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Et ratio diſcriminis eſt: Nam in caſu antecedentis lex illa nõ reſpiceret primario bonum commune, quod neceſſariũ eſt ad legis æquitatem. Haberet enim pro obiecto immediato punitionẽ eorum, qui probantur noxij, quanuis re vera ſint innocentes, quod bono communi non conducere eſt manifeſtum. At verò in caſu conſequentis lex, quę præcipit iudicẽ ſecundũ allegata, & probata iudicare, ſolũ habet pro obiecto bonũ cõmune, & tranquillitatẽ reipublicæ, ad cuius conſeruationẽ tanquã conducens eligitur, quod iudex nõ ſecundũ propriã ſciẽtiã, ſed ſecũdũ allegata & probata iudiciũ proferat, quod ex natura rei in publicã vtilitatẽ (quãuis in aliquo caſu particulari, quos leges nõ reſpiciũt contrariũ poſsit euenire) cedere eſt manifeſtũ. Et ſi. 3. obijciatur; ſicut ad iuſtum iudiciũ exequẽdũ requiritur ex parte iudicis iuriſdictio, & ex parte legũ autoritas, ita etiã, & multò magis requiritur ex parte rei puniẽdi crimẽ, atq; delictũ, ſed quãuis eſſet probata iuriſdictio, & legũ autoritas per teſtes, aut alios cõſultores, nõ liceret iudici iudicare ſi certiſsimè ſciret eos falſum dicere, atq; conſulere: ergo multò minus ſufficiet crimẽ probatũ, quãdo iudici certò cõſtat teſtes falſa deponere; reſpõdetur, negãdo maiorẽ. Non enim eodem modo requiritur ad exequendũ iuſtũ iudicium ex parte iudicis iuriſdictio, & legum autoritas; ac requiritur ex parte rei puniendi crimen. Nã ex parte iudicis requiritur iuriſdictio, & legũ autoritas vera, atq; realis. Nec eſt aliqua lex ſtatuens, vt quoties per teſtes probatur iuriſdictio, iudicis, aut legũ autoritas, etiã ſi iudex certò contrariũ ſciat iudiciũ ſit validũ, atq; iuſtum. Imò eſt lex in contrarium. Et ſic ſemper, quòd iudex facit contra talem ſcientiã, facit etiam contra conſcientiam, & ex conſequenti peccat. At verò ex parte rei puniẽdi, quanuis requiratur crimen, non ſemper eſt neceſſarium, quòd illud ſit verum, ſed ſatis eſt, quòd publicè tale probetur. Nam cũ iudex humanus non teneatur iudicare ſicut Deus iudicat, ſed ſicut Deus vult, quòd homo iudicet, & Deꝰ ſtatuit, vt homo iudicet ſecundũ veritatẽ publicam, vt patet ex eo, quod dicit, ꝙ in ore duorũ, vel triũ ſtat omne verũ, iſtaq; lex ſit iuſta, vt pote quæ ordinatur ad bonũ cõmune, cui plurimũ conducit, vt ex ſupra dictis patet, fit, vt quoties iudicat ſecundũ allegata, & probata, iudicet etiã ſecundũ Deũ, atq; ex conſequẽti ſecundũ propriã conſcientiam. Et ſic nullũ peccatũ cõmittit, quãuis eius ſciẽtia ſpeculatiua ſit in contrariũ. Ex dictis infertur diſtinctio nẽ illã à tertia opinione adductã, de cauſis ciuilibus, atq; criminalibus friuolã eſſe, & nullius momẽti. Sicut enim iudex nõ habet facultatẽ hominẽ vita priuãdi, niſi pro crimine; ità nec bonis externis. Eo præſertim, quod, vt ſæpe diximus, poteſt eſſe tãta ingẽs bonorũ cumulus, vt vitã priuati hominis nõ ſolũ adæquet, ſed etiam ſuperet. Quare, ſi in cauſis ciuilibus cum agitur de pecunijs, aut de aliarum rerum poſſeſsione in quantacũque quantitate, poteſt iudex non obſtante

Obiectio.

Reſponſio.

Obiectio.

Reſpon.

ſua

sua particulari scientia, secundum allegata, & probata iudicare, non est aliqua rationabilis causa, propter quam id negemus in causis criminalibus. Id enim, quòd dicitur de renuntiatione priuati temporalis commodi, quam singuli ciues fecisse videntur ob bonum commune, cũ se principi subiecerunt, fictitium est, & inane, nec habet maiorem vim in bonis temporalibus, quàm in vita; cum vtraque possit respublica pro bono publico, atque cõmuni æqualiter periculo exponere. Et hęc dicta sint de hac difficultate. ¶Solet in præsenti ab aliquibus dubitari, an innocens, qui probatus nocens morti traditur, vi & armis iustè se à iudice, atque ab eius ministris defendere possit? Et pro parte affirmatiua est argumentum: Nã ille patitur iniuriam, & vim vi repellere licet. Hoc tamen non obstante dico, quòd si talis innocens iuridicè probatur nocens, nulla ratione vi & armis, potest se à iudice, vel ab eius ministris defendere. Et ratio est: Nam iudex habet ius illum interficiendi. Et si ipse iuste vi & armis posset se defendere, daretur bellũ iustũ ex vtraq; parte, quod est impossibile. Bene tamẽ poterit fugere, aut alia cautela vti ad saluandam vitam. Et ad argumentum respondeo, quòd quanuis innocens probatus nocens, verè patiatur iniuriam in eo, quòd morti traditur; illam tamẽ nõ infert iudex, aut eius minister. Et sic nec inferunt vim, quam vi repellere sit licitum.

Quæstio.

Responsio.

ARTICVLVS. III.

¶Vtrùm iudex possit aliquem condemnare, etiam si non sit aliquis accusator.

Obiect. 19. 1. fin.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd iudex possit aliquem iudicare, etiam si non sit aliquis accusator. Humana enim iustitia deriuatur à iustitia diuina. Sed Deus peccatores iudicat, etiam si nullus sit accusator: ergo videtur quòd homo possit in iudicio aliquem cõdemnare, etiam si non adsit accusator.

2 ¶Præterea, Accusator requiritur in iudicio ad hoc, quòd deferat crimen ad iudicem: sed quandoque potest crimẽ ad iudicem deuenire alio modo, quàm per accusationem, sicut per denũtiationem, vel per infamiam, vel etiam si ipse iudex videat: ergo iudex potest aliquẽ condemnare absque accusatore.

3 ¶Præterea, Facta sanctorũ in scripturis narrãtur, quasiquędã exẽplaria humanę vitæ. Sed Daniel simul fuit accusator & iudex contra iniquos senes, vt pater Daniel. 13. ergo non est contra iustitiam si aliquis aliquem condemnet tanquam iudex, & ipsemet sit accusator.

¶SED CONTRA est, quod primæ ad Corin. 5. *. Ambro. exponens sentẽtiã Apostoli de fornicatore, dicit, quòd iudicis non est sine accusatore dãnare: quia Dominus Iudam cum fuisset fur, quia non est accusatus, minime abiecit.

1. ad. Cor. 5. to. 5. Habetur. 23. q. 4. cap. Si quis potestatem.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd iudex est interpres iustitię. Vnde, sicut Philos. * dicit in 5. Ethic. homines ad iudicem confugiunt, sicut ad quandam iustitiam animatam. Iustitia autem, sicut suprà * dictum est, non est ad seipsum, sed ad alterum. Et ideo oportet, quòd iudex inter aliquos duos dijudicet. Quod quidem fit, cum vnus est actor, & alius est reus. Et ideo in criminibus non potest aliquem iudicio condemnare iudex, nisi habeat accusatorem, secundum illud Act. 25. Non est consuetudo Romanis damnare aliquẽ hominẽ, priusquam is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locũque defendendi accipiat ad abluẽda crimina quæ ei obijciuntur.

Lib. 5. c. 4. parũ ante med. to. 5. Q. 58. a. 2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Deus in suo iudicio vtitur conscientia peccantis, quasi accusatore, secundum illud Roman. 2. inter se inuicẽ cogitationum accusantium, aut etiam defendentium. Vel etiam euidentia facti, quantum ad ipsum, secundum illud Genes. 4. vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.

¶Ad secundum dicendum, quòd publica infamia habet locum accusatoris. Vnde super illud Gen. quarto. Vox sanguinis fratris tui, &c. dicit * gloss. Euidentia perpetrati sceleris, accusatore nõ eget. In denũtiatione verò, sicut suprà dictũ * est, non intenditur punitio peccantis, sed emendatio. Et ideo nihil agitur contra eum, cuius peccatum denuntiatur, sed pro eo, & ideo non est ibi necessarius accusator. Pœna autem infertur propter rebellionem ad Ecclesiam: quæ quia est manifesta, te-

Interlinearis, & habetur de accusationibus, c. euidentia, & 2. q. 1. cap. manifesta. Q. 33. a. 7.

net locum accusatoris. Ex eo autem, quòd ipse iudex videt, non potest procedere ad sententiam ferendam, nisi secundū ordinem publici iudicij, quod tenet locum accusatoris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus in suo iudicio procedit ex propria notitia veritatis: non autem homo, vt supra dictum * est. Et ideo homo non potest simul esse accusator, & testis, & iudex, sicut Deus. Daniel autem accusator fuit simul & iudex, quasi diuini iudicij executor, cuius instinctu mouebatur, vt dictum * est.

Ar. præcē. ad. 2.

Ar. 1. ad. 1

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Thom. hac conclusione: In criminibus non potest iudex aliquem iudicio condemnare, nisi habeat accusatorem. Quā probat in argumento, sed contra testimonio Diu. Ambrosij relati in capit. si quis potestatem. 22. quæstione. 4. dicentis: Iudicis nō est sine accusatore damnare, quia dominus Iudam, cùm fuisset fur, quia non est accusatus minimè abiecit. Et in corpore articuli hac ratione: Iudex est interpres iustitiæ, ad quem veluti ad animatum iustum, confugere debent homines, vt dicit Aristotel. lib. 5. Ethicor. ca. 4. sed iustitia est ad alterum: ergo iudex semper debet inter duas partes iudicaturus sedere, inter actorē, scilicet, vel accusatorem, & reum. Et sic nō potest aliquem iudicio condemnare sine accusatore. Pro quo etiam facit illud Actorum capit. 5. Non est consuetudo Romanis, damnare aliquem hominem, prius quàm is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque se defendendi accipiat, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulum est aduertendum, quòd quanuis ratio D. Thom. conuincat tam in ciuilibus, quam in criminalibus non posse iudicem sine accusatore, siue actore aliquem condemnare, ipse tamen particulariter & strictè loquutus est in causis criminalibus. Quales sunt illæ, quæ habent punire aliquod crimen, siue in corpore siue in pecunijs, ordinanturque semper ad bonum commune, vt alij, scilicet, cautiores reddantur; nec similia crimina patrare audeant. Nam in causis ciuilibus, quæ ad restitutionem procedunt, vt quisque, scilicet, recuperet rem suam, certum est, & extra controuersiam positum, non posse iudicem sine accusatore, vel actore aliquem iudicare. Si enim non est qui rem suam petat, non potest iudex de hoc sententiam ferre. In criminibus autem puniendis poterat esse dubitatio, an sine accusatore posit iudex reum punire, propterea, quòd munere suo videtur posse crimina vindicare. Et, idcircò hoc peculiariter quæsiuit, atque determinauit. Præterquam, quòd solum in criminalibus illa pars, quæ petit dicitur propriè accusator. Nam in ciuilibus non vocatur accusator, sed nomine quodam generali appellatur, actor. Et dicere possumus Diuū Thomam in præsenti solùm agere de vero accusatore. Qui tunc est secundum mentem Azo. in summa, quando fit delatio rei in libello ad vindictā. Et secundum Diu. Thom. quando fit delatio rei in libello ad vindictam propter bonum commune. Quæ definitio est melior. Nam ad vindictam potest etiam tendere denuntiatio, quanuis sine libello; & ipsam ordinat denuntiator non ad bonum commune, sed ad fratris emendationem: cùm tamen accusator semper ordinet accusationem in bonum commune. Nonnulli dicunt definitionem accusationis à D. Thom. assignatam nō esse bonam, propterea quod superfluit illa particula, propter bonum commune. Quandoque enim fit accusatio solum propter bonum priuatum, vt habetur. ff. &. C. titulo. de accusat. & denuntiationibus. Et etiam fit ad remotionem à beneficio propter bonum commune, vt constat ex multis locis, & potest videri per Abbatem, & Felinum, in capit. inquisitionis. de accusat. & in capit. nouit. de iudic. Sed Diu. Thom. loquitur de propria accusatione, quæ nunquam ordinatur ad reparandū interesse accusantis, sed solum ad puniendum delictum; Quare secundum ipsum fieri non debet, nisi in peccatis vergentibus in damnum commune, vel diuinum. Videndus est de hac re Diu. Thom. de virtut. q. 3. art. 2. &. 7.

Quid sit accusator in quo differat a actore.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm sit de iure naturæ, quòd iudex in criminalibus sine accusatore non procedat, an verò id tantum sit de iure positiuo? Ad cuius explicationem dico breuiter, ius naturale id expresse non prohibere. Est tamen illi valde conforme, quòd vtroque iure, scilicet, canonico, atque ciuili sancitum & ordinatū est. Quanuis enim non sit præceptum de iure naturali prohibens, ne iudex sine accusatore malefactores puniat, sicut & pater in filios animaduertere potest; ius tamen positiuum hoc interdicit in c. si legitimus. de accusatio. & leg. illicitas. ff. de officio præsidis, & leg.

Dubium.

Conformat. est naturali, q. iudex non procedat sine accusatore.

& leg. reſcriptio. ff. de mune. & hono. Vbi dicitur: Si quis accuſatorem non habet ab honoribus prohiberi non debet. Et alijs Romanorum legibus, quas inſinuat Feſtus Actor. 5. dū dicit; Non eſt conſuetudo Romanis damnare aliquem hominem, prius quam is, qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores. Ad quas alludere viſus eſt Chriſtus Ioannis. 8. dum mulieri in adulterio deprehenſæ dixit: Nemo te condemnauit? nec ego te condemnabo. Hoc, inquam, ius poſitiuum ipſi naturali iuri eſt valde conſonum, atque conforme. Nam cum iudex cuſtos ſit iuſtitiæ; ſicque inter duas aduerſas perſonas arbiter eſſe debeat; quare Ariſtotel. lib. 5. Ethicor. capit. 4. eum mediatorem appellat, fit, vt contra rationem naturalem eſſe videatur, quòd quis ſimul iudicis, & accuſatoris perſonam agat. Eo, vel maximè, quod ratio poſtulat, vt iudex in neutram partem declinet; & ſi declinādum eſt, potius in partem accuſati, quàm in partem accuſatoris tendat; & ſi ipſe eſſet accuſator faueret ſibi, quod eſt contra rationem. ¶Et ſi quis obijciat: Obiectio. Patres familias, atque etiam monachorum prælati ſibi ſubditos caſtigant, & puniunt nulla expectata accuſatione: ergo nec eſt prohibitum vniuerſaliter iure humano, vt nullus iudex procedat ſine accuſatore, nec hoc videtur eſſe contra rationem naturalem. Reſpondeo, quòd patres familias, Reſponſio. quia non habent vim coerciuam, nec capitali ſententia ferire poſſunt, non dicuntur propriè iudices, & ſic nec indigent accuſatoris cæremonia. Et eadem ratio eſt de prælatis monachorum, quantum ad delicta paruimomenti, quæ veluti patres caſtigare debent ex particulari pontificum beneplacito; qui conceſſerunt, vt in cauſis ſuis ſine ſtrepitu & tumultu iudiciali procedant, ſola rei veritate inſpecta. In hiſque religioſi ſuo iure ceſsiſſe videntur. Imò & extra religionem in leuioribus cauſis non opus eſt adeò ſtricta accuſationis forma, vt dicitur in lege. leuia. ff. de accuſation. Vbi leuia audire, & diſcutere iubentur de plano. Cæterum in cauſis grauioribus, quæ ſine delinquentis infamia puniri nequeūt, etiam in monachorum clauſtris, ſine præuia accuſatione, vindicari non poſſunt. Cuius rei illud eſt magnum & efficaciſsimum argumentum, quòd nulli prælati docti & timorati id faciunt, ſed ſolum illi, qui ſuæ potentiæ, & ignorantiæ fidentes, Dei timore poſtpoſito in delictorum punitione non tam bono communi conſulere, quam ſuæ paſsioni ſatisfacere ſtudent. Quorum plura poſſem in medium adducere exempla. Sed meminerint ſe in his non ſolum peccare mortaliter; ſed etiam ad cuiuſcunque læſionis famæ inde ſubſequutæ reſtitutionem teneri; tanquam illi, qui ſua poteſtate & officio abutentes, tantò maiorem iniuriam irrogant, quantò potentiùs, & grauiùs nocent.

Monachi non procedūt in ſuis cauſis cum ſtrepitu iudiciali.

¶In ſolutionibus argumentorum enumerat Diu. Thom. aliquot caſus, quibus iudex ſine accuſatore cōtra aliquem procedere poteſt, aliquo in ipſis accuſatoris vicem ſupplente. Et ſunt numero quinque. Primus, quando diuina reuelatio intercedit. Quomodo Daniel diuino ſpiritu impulſus ſenes, qui beatiſsimæ Suſannæ falſo crimen obijciebant, & reos accuſando facere, & morti condemnando addicere potuit. Secundus, quando crimen eſt manifeſtum, quod notorium appellant. Tertius, quando eſt infamia, vel indicia, vel clamoroſa inſinuatio. Quartus, quando præcedit denuntiatio iuridica ad vindictam tendens, qualis eſt, quæ fit inquiſitoribus hæreticæ prauitatis. Quintus & vltimus, quando fraterna correctione præmiſſa denuntiat quis prælato, vt patri, fratris delictum. De quibus omnibus ſuo ordine nonnihil erit dicendum. Et circa primum eſt aduertendum, quod quanuis Deus, quia omnia nouit, & quia pro ſua abſoluta potentia ſummaque æquitate, omnia crimina etiam minima punire poteſt, nullo opus habeat accuſatore, adhuc tamen quæ ſua eſt miſericordia, nullum punire vult, niſi aliquo in eo vicem accuſatoris ſupplente. Creauit enim rationem noſtram adeo culpæ inimicam, vt vniuſcuiuſque criminoſi hominis conſcientia ipſum coram diuino tribunali iugiter accuſet, iuxta illud Pauli ad Romanos ſecundo. Cum gentes, quæ legem non habent naturaliter quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Dominus occulta hominum, &c. Quaſi diceret, cùm gentiles, qui legem ſcriptam non habent (non enim omnibus data eſt lex, ſed Iudæis tantum, iuxta illud Pſalmi: Non fecit taliter omni nationi) naturaliter quæ legis ſunt faciunt, id eſt, quæ lex mandat, quantū ad præcepta moralia, quæ ſunt dictamina naturalis rationis: ipſi ſibi ſunt lex, propterea quod rē legis exprimunt non tabulis, ſed ipſis mētibus inſculptā, fūgētes officio legis ad ſeipſos, inſtruendo, ſcilicet, & inducen-

Caſus in quibus poteſt iudex ſine accuſatore procedere.

Primus caſus quando diuina reuelatio intercedit.

do ſe ad bonum, & quidquid in eis qui ſub lege viuunt geri ſolent apud externum tribunal, hoc totum in iſtorum pectore geritur, dum pro ipſis, aut aduerſum ipſos teſtimonium dicit conſcientia, & dum altercantes cogitationes viciſsim accuſant, ac defendunt, ſecundum quæ in die iudicij iudicabit illos Deus, id quod nunc occultè fit in præcordiorum latebris, palam ſub oculis omnium pronuntiante eo, cui nihil eſt occultum. Et ſic conſtat Deum in iudicandis, & puniendis peccatoribus eorum conſcientia vti, tanquam accuſatore, vt eius iudicium vndequaque perfectum, ac integrum videatur. Eò vel maximè, quòd, vt, communiter dicitur, conſcientia eſt mille teſtes. Et non ſolum conſcientia, ſed etiam ipſum crimen, atque peccatum vicem accuſatoris ſupplet apud Deũ. Quod quidem licet apud homines ſit occultum, apud Deum tamen eſt patentiſsimum. Et propterea dixit Geneſ. cap. quarto, puniturus Caim: Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et capit. decimo octauo, punitutus Sodomitas: Deſcendam, & videbo, vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Et Iuuenalis Satyra duodecima. Exemplo quodcunque malo committitur ipſi, Diſplicet autori, prima eſt hæc vltio, &c. Quia ergo iudiciũ, quod ex diuina fit reuelatione, quodammodo imitatur iudicium diuinum. Idcircò in eo tam delinquentis conſcientia quàm ipſum delictum vicem ſupplent accuſatoris. Nec opus eſt, vt alius exterius accuſet, qui eſt primus caſus, in quo iudex aduerſum aliquem poteſt ſine accuſatore procedere. ¶Circa ſecundum, qui eſt, quando crimen eſt manifeſtum, quod notorium appellant, aduertendum eſt, illum eſſe, vt dicit Caietanus in præſenti, quando crimen coram iudice, & alijs committitur. Vt cum, verbi gratia, iudex ſimul cum alijs videt aliquem blaſphemare, aut alterum occidere. Tunc enim nulla expectata accuſatione propter euidentiam facti, poteſt illum punire. Quod & ſignificare voluiſſe videntur pontifices Iudæorum, quando dixerunt. Audiſtis blaſphemiam? quid adhuc deſideramus teſtes? Et ſanctus Ludouicus Rex Franciæ legitur præcepiſſe cauterizari linguam eius, quem audiuit blaſphemare. De quibus etiam loquebatur Diuus Paulus. 1. ad Timotheum quinto, quando dicebat: Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium, hoc eſt, ante nota, quam veniant ad diſcuſsionem. Et hæc non ſunt probanda, vt dicit gloſſa interlinealis ſuper iſtum locum. Pro quo etiam facit Diuus Auguſtinus ſuper. 4. capit. Geneſ. vbi loquens de ſanguine Abel dicit: Euidentia patrati ſceleris clamore accuſatoris non indiget. Et idem habetur in capit. manifeſta. 2. quæſtione prima. Nec de hoc aliqua poteſt eſſe dubitatio inter Doctores. ¶Circa tertium caſum; qui eſt, quando infamia, vel indicia, vel clamoroſa inſinuatio præcedunt, aduertendum eſt, quòd hæc etiam in iure habent quodammodo vim accuſatoris. Non quidem, vt ſint iuſta cauſa reum in ſupplicium rapiendi, ſed via inquiſitionis, re prius explorata, atque diſcuſſa, contra illum procedendi. Poteſtque tunc iudex reum interrogare, & ipſe tenetur ad interrogata reſpondere, vt conſtat ex capit. inquiſitionis, de accuſationibus. Vbi dicitur, quòd niſi præcedente infamia apud probatos viros, non poteſt iudex interrogare. Idem habetur in capit. qualiter, & quando, el ſegundo, eodem titulo, & in capit. licet Heli, de Simonia. Videturque hoc habere fundamentum in Euangelio. Nam Lucæ decimo ſexto, in parabola de villico iniquitatis, petiturus Dominus rationem ab eo, prius dixit: Quid hoc audeo de te. Quaſi ſignificans, quod niſi infamia præceſsiſſet nunquam de eius facto inquiſitionem feciſſet. Vt enim dicit Ambroſius ſuper. 5. caput primæ Epiſtolæ ad Corinthios, loquens de illo inceſtuoſo cum vxore patris, quem Apoſtolus Sathanæ tradidit in interitum carnis, vt eius ſpiritus ſaluus fieret, non poſſet talis ſententia ferri, niſi accuſatore petente, vel infamia præcedente. Et hæc eſt cauſa (inquit) quòd Chriſtus Dominus non puniuit Iudam, etiã ſi ſciuerit eum loculos habere: quia, ſcilicet, nec fuit accuſatus, nec infamia præceſſit, quæ vim haberet accuſatoris. Et eſt aduertendum, quòd non quæcunque infamia aut clamoroſa inſinuatio ſufficiens eſſe debet mouere iudicem ad hoc, vt inquiſitionem faciat. Sed illa tantum, quæ à viris honeſtis non maleuolis, & quæ non ſemel, ſed pluries procedit. Vt dicitur in cap. licet Heli. de ſimonia. & in capit. qualiter, & quando, de accuſat. el ſegundo. Vbi notat Panormitanus, colligiturque expreſſe ex ipſo textu, quòd in iudicibus ſecularibus infamia debet eſſe tanta, vt tolerari non poſsit ſine ſcandalo. Cùm tamen contra ſubditos, & ſimiliter contra prælatum regularem infamia præcedens ſufficiat, etiam ſi non ſit ſcandaloſa. Et ſunt omnia dicta intelligenda, quando inquiſitio eſt ſpecialis

Secundo ca ſus quando crimen eſt manifeſtũ.

Tertius ca ſus.

Non quæ quæ infamia ſufficiat vt iudex procedat contra aliquẽ

ſpecialis de aliqua particulari perſona. Nã quæ eſt generalis omnium delictorum, qualis eſt illa, quæ fit à prælatis, vel epiſcopis tempore viſitationis, nullam prærequirit infamiam. Imo de iſta præceſsione infamiæ dicit Panormitanus, vbi ſupra, quòd ſi inquiſitio ſit generaliſsima, qualis eſt illa, ad quam prælati ſingulis annis tenentur, vel generalis, de qua dicitur in. l. congruit. ff. de officio præſid. & ſimiliter, ſi ſit ſpecialis, id eſt, contra certam perſonam, & fiat non ad pœnam imponendam, ſed ex debito officij, vt ne matrimonium contrahatur propter impedimentum, vel non promoueatur quis ad prælaturam, vel electus non confirmetur, ſi reperitur vitioſus, nulla requiritur infamia præcedens. Ad quod facit cap. poſt quam. & cap. cum delicto. & cap. nihil. de electione. & cap. fin. de clandeſt. deſponſi & quod notat Innocentius in cap. 1. de exceſsibus prælatorum. Similiter dicit, non eſſe neceſſariam præcedentem infamiam in ſpeciali inquiſitione, etiam ſi ad pœnam imponendam tendat, dum modo fiat ad denuntiationem publici officij, iuxta id, quod habetur. l. ea quidem. C. de accuſatio. & cap. præterea. de teſtibus cogendis. Sed de hoc dicemus in quarto caſu. Cui adde, quòd etiam non requiritur infamia præcedens, quando iudex procedit contra ſemiplenè probatum, vel præcedentibus indicijs. Non tamen indicia, aut ſemiplenæ probationes habent vim accuſatoris, vt diximus in principio. Vbi autem nullum horum præcedit regulariter in ſpeciali inquiſitione ad pœnam tendente, prærequiritur infamia, qua non præcedente, non poterit iudex inquiſitionem facere, vt in dicto capit. qualiter, & quando. de accuſatio. expreſſe habetur. Dixi regulariter. Nam, vt notat Sylueſter, verbo, inquiſitio. 1. quæſtione. 4. aliqui caſus ſunt, in quibus iudex poteſt ſine præuia infamia ad inquiſitionem procedere. Sed omnes illi ferè coincidunt cum his, qui à nobis ex mente Panormitani ſunt excepti. Communis etiam conſuetudo eſt, iudicium ſecularium, quando delictum eſt manifeſtum, eſto perſona delinquens ſit occulta, inquirere perſonam. In quo bene faciunt. Nam, cùm talis inquiſitio ſit generalis, ſolùm ad inquirenda indicia, quibus poſteà exiſtentibus rectè poteſt inquiri de perſona in particulari (cùm indicia, vt diximus, vicem accuſatoris optimè poſsint ſupplere) nullum eſt inconueniens, quod ex manifeſtatione delicti, media generali inquiſitione indiciorum, deueniat iudex ad particularem inquiſitionem perſonæ. Quãdo autem poſt factam generalem inquiſitionem; nulla adhuc apparent ſufficientia indicia contra aliquem, eſto ſit de illo vehemens ſuſpicio, quòd crimen commiſerit, non poteſt iudex de illo inquiſitionem facere in particulari, ſine graui delicto, quia infamaret illum ſine indicijs, quod ſine maxima iniuria fieri non poteſt. Imò nec talis perſona quanuis delictum commiſerit, poterit compelli ad iurandum. Et ſi compellatur non tenebitur dicere veritatem, quia iudex tunc non petit competenter, & ſic poteſt reſpondere ſe neſcire quis fecerit delictum. Sed de hoc dicemus plura quæſtione. 69. articulo. 2. Vbi Caietanus de hac re agit. ¶ Circa quartum caſum, qui eſt, quando præcedit denuntiatio iuridica ad vindictam tendens, aduertendum eſt, quòd etiã tunc via inquiſitionis proceditur ad agnitionem cauſæ, & vltionẽ delicti. Et eſt hæc denuntiatio nihil aliud, quam nuntiatio, hoc eſt, manifeſtatio criminis ſuperiori facta, hoc ſolum ab accuſatione differens, quòd qui denuntiat, probare non tenetur, alias nullus denuntiare auderet. Theologi ſolent diſtinguere duplicem denuntiationem. Vnam pœnitentialem, factam prælato, vt priuatæ perſonæ: alteram iudicialem, factam eidem, vt perſonæ publicæ, hoc eſt, vt eſt iudex. Et de hac tantum loquimur in præſenti. Nam de denuntiatione pœnitentiali eſt ſermo in. 5. caſu. Siquis autem quærat, qui nam ſint illi, qui ad denuntiationem teneantur, dico breuiter, quòd ſi de denuntiatione pœnitentiali loquimur, omnes ad illam tenentur, ſicut & tenentur ad correctionem fraternam, cuius pars eſt hæc denuntiatio, vt diximus ſupra quæſtione 33. articulo. 2. Si autem loquimur de denuntiatione iudiciali diſtinguendum erit, cum Innocentio in capit. nouit. de iudicijs. Nam quantum ad peccatum perpetratum, quod continuationem non recepit, ſolum is tenetur, cui hoc competit ex officio. Procedit enim hoc ab actu iuſtitiæ, vt qui peccauit, puniatur, non propter ſe, cum iam non ſit peccaturus, ſed propter alios. Et hoc pertinet ad ſuperiores, vt conſtat ex capit. præcipuè. 11. quæſt. 2. & ex cap. duo iſta. 23. quæſt. 4. At verò quantum ad peccatum perpetrandum, & quantum ad perpetratum, quod augmentum, continuationem, vel multiplicationem recepit, quilibet tenetur denuntiationem facere, dummodo ſe eam, ſine graui ſuo detrimento perficere poſſe credat, vt dicitur in cap. hoc videtur. 22. quæſt. 5. Et ratio eſt: Nam eſt hæc denuntiatio actus charitatis, ad quem omnes

4. Caſus, quãdo præcedit denũtiatio.

Quæſtio.

Reſponſio.

fideles tenentur. Summa Angelica limitat eam ad solos prælatos, sed male; quia nullus prælatus, vt sic, habet denuntiare cum careat superiore. De hac re est videndus Syluester, verbo, denuntiatio, & summa Godofredi in titulo de accusat. inquisitionibus, & denuntiatio. num. 30.

5. Casus, quando est facta denũtiatio prælato.

¶ Circa quintum & vltimum casum, qui est, quando fraterna correctione præmissa denuntiat quis prælato, vt patri proximi delictum, aduertendum est, quòd si denuntiatus prælati dicto fuerit obediens, non poterit tunc prælatus ad pœnas & infamiam procedere: sed illic cessare debebit, vbi correptus frater, correctus subinde apparuerit. Nam cùm vnicus finis correctionis fraternæ sit bonum priuatum eius, qui corripitur, ratio postulat, vt ei subueniatur quanto minori damno fuerit possibile. Exemplo medici, qui salutem corporalem ægroto confert, si potest, sine alicuius membri abscisione. Et si non potest abscindit membrum minus necessarium, vt vita totius cõseruetur. Si autem adhuc rebellis extiterit post paternam admonitionem, poterit tunc prælatus in eum lege agere. Quod est intelligendum quando delictum potest testibus probari. Nam, si peccatum fuerit improbabile testibus, & frater admonitus à prælato, vel negat, vel non emendatur, non potest tunc prælatus vlterius procedere, nec illum punire, quo ad vsque existat aliquid, quod crimen faciat manifestum; aut sint indicia ad inquirendum, aut testes ad conuincendum delictum. Et ratio est: Quia prælatus tunc non potest procedere, nisi vt iudex. Processus autem iudicialis, non habet locum, nisi quando existunt vel indicia, vel infamia, vel semiplena probatio, vt diximus. Hi ergo sunt casus, in quibus iudex nulla præcedente accusatione contra aliquem, procedere potest. Et eis exceptis, quòd semper accusatio præcedat, erit necesse. Ex quo infertur, quòd, etiam si iudex sciuerit Petrum, vel Paulum aliquod commisisse crimen, & sint testes ad illud probandum; si tamen non est infamia facti, aut personæ, nec aliquis accusat, aut denuntiat, nulla ratione potest illum ex officio punire, nec contra eum agere stãdo in omnibus iuribus. Quia non per modum denuntiationis, vt suppono, nec per viam inquisitionis, cum non precedat infamia. Verum tamen est, esse iam positum in consuetudine, quòd quãdo sunt talia delicta, nec est, qui accuset, fiscalis sortitur partes accusatoris. Nec id est omnino contra rationẽ. Nã quanuis fiscalis sit minister reipublicæ, solũ ad causas ad fiscũ pertinentes institutus. Ex quo fit, vt ex officio solum teneatur accusare eum, qui agit contra rempublicam, vel principem, vt dicitur l. 12. titul. 18. part. 4. Iam tamen ex mandato principis id officium est extensum, vt accuset de omnibus delictis, in quibus alius accusator non inuenitur. Tum, ne delicta maneant impunita, quod in detrimentum reipublicæ cedere est manifestum, vt insinuat lex, si ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Tum etiam, quia qui nocet membris reipublicæ, multò magis videtur capiti nocere. Et sic capitis interesse videtur pro membris respondere; atque ex consequenti præcipere, vt minister, qui pro capite est institutus, pro membris etiam agat. Ex quo infero primò, non esse licitum fiscali accipere pecuniam, vt accuset, sicut nec iudici, vt ferat sententiam; quia vterque est minister publicus, quibus à republica pro ministerijs sufficiens stipendium prouidetur. Infero secũdò nihil esse licitum fiscali in accusationibus imponendis; quod similiter non sit licitum alijs accusatoribus. Quare, si, quoniam scit se non esse puniendum pœna talionis, etiã si in probatione deficiat, accusat aliquem putans quod deficiet, peccabit mortaliter, ac quicunq; alius accusator.

Fiscalis minister reipublicæ ad causas fiscales.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm iudex licite possit pœnam relaxare?

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd iudex licitè possit pœnam relaxare. Dicitur enim Iac. 2. Iudicium sine misericordia ei, qui nõ facit misericordiam. Sed nullus punitur propter hoc, quòd non facit illud quod licitè facere non potest: ergo quilibet iudex potest licitè misericordiam facere, relaxando pœnam.

2 ¶ Præterea, Iudicium humanum debet imitari iudicium diuinum. Sed Deus pœnitentibus relaxat pœnam: quia non vult mortem peccatoris, vt dicitur Ezech. 18. ergo etiam homo iudex potest pœnitenti licitè laxare pœnam.

3 ¶ Præterea, Vnicuique licet facere, quod alicui prodest & nulli nocet. Sed absoluere reum à pœna prodest ei, & nulli nocet: ergo iudex licitè potest reũ à pœna absoluere.

¶ SED

¶ Sed Contra est, quod dicitur Deuterono. 13. de eo qui persuadet seruire dijs alienis, non parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eũ, Sed statim interficies eum, & de homicida dicitur Deuter. 19. Morietur, nec misereberis eius.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut ex dictis * patet, duo sunt, quantum ad propositum pertinet, circa iudicem consideranda, quorum vnum est, quòd ipse habet iudicare inter accusatorem & reum: aliud autem est, quòd ipse non fert iudicij sententiam, quasi ex propria, sed quasi ex publica potestate. Duplici ergo ratione impeditur iudex ne reum à pœna absoluere possit. Primo quidem ex parte accusatoris, ad cuius ius quandoque pertinet, vt reus puniatur, putà propter aliquam iniuriam in ipsum commissam, cuius relaxatio non est in arbitrio alicuius iudicis: quia quilibet iudex tenetur ius suum reddere vnicuique. Alio modo impeditur ex parte reipublicæ, cuius potestate fungitur, ad cuius bonum pertinet, quòd malefactores puniantur. Sed tamen quantum ad hoc differt inter inferiores iudices, & supremum iudicem, scilicet principem, cui est plenariè potestas publica commissa: iudex enim inferior non habet potestatem absoluendi reum à pœna contra leges à superiore sibi impositas. Vnde super illud Ioan. 19. Non haberes aduersum me potestatem vllam, dicit * Augustinus, Talem Deus dederat Pilato potestatem, vt esset sub Cæsaris potestate, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluere: sed princeps qui habet plenariam potestatem in republica, si ille qui passus est iniuriam, velit eam remittere, poterit reum licitè absoluere, si hoc publicæ vtilitati viderit non esse nocumentum.

Art. 2. & 3.

Tract. 116. parũ à me. tom. 9.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd misericordia iudicis habet locum in his quæ arbitrio iudicis relinquuntur, in quibus boni viri est, vt sit diminutiuus pœnarum: sicut Philosophus dicit * in quinto Ethicorum. In his autem quæ sunt determinata secundum legem diuinam, vel humanam, non est suum misericordiam facere.

Lib. 5. cap. 10. circa fi uem, to. 5.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Deus habet supremam potestatem iudicandi, & ad ipsum pertinet quicquid contra aliquem peccatur. Et ideò liberum ei est pœnam remittere, præcipuè cum peccato ex hoc pœna maximè debeatur, quod est contra ipsum: non tamen remittit pœnam, nisi secundum quod decet suam bonitatem, quæ est omnium legum radix.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iudex si inordinatè pœnam remitteret, nocumentum inferret & communitati, cui expedit vt maleficia puniantur, ad hoc, quòd peccata vitentur. Vnde Deuteronom. 13. post pœnam seductoris subditur, vt omnis Israel audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quippiam huius rei simile. Nocet etiam personæ cui est illata iniuria, quæ recompensationem accipit per quandam restitutionem honoris in pœna iniuriantis.

Svmma Textvs.

Svpposita distinctione de iudice supremo, & inferiori, inter quos hoc est discriminis, quòd iudex supremus summã habet imperij potestatem, etiam supra leges; cum tamen iudex inferior solum se habeat veluti eius minister exequendis legum sanctionibus deputatus; respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Antequam pars læsa iniuriam remittat, nullus iudicum, siue supremus sit siue infimus, potest pœnam remittere. Probatur: Iudex duplici titulo tenetur flagitiosum hominem supplicio tradere. Primus; quia est medium, ad quod pertinet diffinire inter seipsum & accusatorem. Secundus; quia est minister reipublicæ, cuius interest publica autoritate vindicare iniurias, quæ contra ipsam fiunt: ergo ex duplici impedimento potest prouenire ne iudex reum à pœna absoluat. Primum ex parte accusatoris; quia quandiu qui iniuria affectus est in accusatione præstiterit, non est liberum iudici reum indemnem seruare. Secundum ex parte reipublicæ, atque ex consequenti, quanuis vt caput reipu-

reipublicæ poteſt iudex ſupremus iniurias ei factas remittere, tamen, vt cuſtos iuſtitiæ inter ciues tenebitur ius ſuum vnicuique reddere. Et ſi contrarium fecerit peccabit, & obligabitur ad reſtitutionem, tam iniuriæ, quam damni ac ille, qui de alie no eſt multum miſericors. Vt enim dicit Ariſtot. 5. Ethic. cap. 5. quando homines vident non ſibi per inflicta ſupplicia compẽſari iniurias, in ſeruitute ſe viuere arbitrantur. Secunda concluſio: Poſtquam accuſator ab accuſatione deſiſtit in arbitrio ſupremi iudicis eſt iuris pœnam, aut relaxare, aut commutare. Tale autem arbitrium inferiori non committitur. Poſterior hæc pars inde fit manifeſta, quod inferiori iudici eſt ſemper à ſuperiore agendi modus præſcriptus, ſicque legibus alligatur, vt contra earum tenorem operari nullo modo queat. Vnde D. Auguſtinus ſupra illud Ioannis ca pit. 19. non haberes aduerſum me poteſtatem vllam, ſic inquit, talem Deus dederat Pilato poteſtatem, vt eſſet ſub Cæſare, nec omnino liberum eſſet accuſatum abſoluere. Quod autem ſupremus iudex poſt factã remiſsionem ab accuſatore poſsit iuris pœnam, aut relaxare, aut commutare, probatur: Nam princeps non tantum eſt legum cuſtos, ſed etiam diſpenſator, non quidem, vt pro ſuo arbitratu poſsit illas, vt pallium ſuum diſpendere, ac diſsipare, ſed vt vbi viderit expedire bono communi, ſuper illis diſpenſet.

Explicatio Articvli.

Sententia D. Thom.

Diuus Th. in iſto artic. ſuppoſito, quòd iudex dupliciter poteſt impediri, ne legum pœnas relaxet, primò ex parte accuſatoris, qui aliquando habet ius, vt reus puniatur ratione illatæ iniuriæ. Secundò ex parte reipublicæ, ad cuius bonum pertinet, quod malefactores puniantur, dicit duo. Primum eſt, quòd in primo caſu nullus iudex poteſt legum pœnas relaxare; quia quiſque tenetur ius ſuum vnicuique reddere. Secundum eſt, quòd in ſecundo caſu diſtinguere oportebit inter iudices inferiores, & ſupremum, cui plenariè reſpublica eſt commiſſa. Nam inferiores nunquam poſſunt ab ſoluere à pœna contra legem à ſuperiore poſitam. At verò princeps, qui plenariam habet poteſtatem ſupra rempublicam hoc poteſt quãdo id ſibi videbitur expedire, & quando paſſus iniuriam ius ſuum remittere voluerit. Itaque intendit, quòd ſi exigitur pœna propter commune, & priuatum bonum ſimul, princeps illam relaxare poteſt ſtantibus duobus, ſcilicet, quod expediat bono communi, & quod offenſus aſſentiatur. Inferior autẽ nullo modo poteſt. At vero ſi tantũ exigitur pœna propter bonũ cõmune. Tunc poteſt illã princeps relaxare ſtante ſolũ primo illorũ duorũ; & inferior adhuc non poteſt. Si autem pœna exigitur tantum pro bono priuato tam ſuperior, quàm inferior poterit illam relaxare accuſatore dumtaxat conſentiente. Quin potius addiderim, quòd ſi pœnæ relaxatio fuerit multum expediens bono communi, adhuc ipſo accuſatore renuente, poterit ſupremus iudex illam relaxare, ea ratione, qua priuatum commodum ſemper communi eſt poſtponendum. Quod & habetur expreſſè in capit. ſi pœnituerit. 2. quæſtione. 7. Imò & ſi caſus fuerit talis, vt in eo habere poſsit locum epicheia, non ſolum iudex ſupremus, verum & inferior poterit pœnam relaxare. Non enim loquitur D. Thom. in præſenti in caſu; quo epicheia ſit opus, ſed in eo, in quo verba legis ſunt obſeruanda. Quid autem ſit epicheia explicat Ariſtot. lib. 5. Ethicorum. cap. 10. & idem D. Thomas infra quæſtione. 120. De quo etiam nos nonnihil diximus ſupra quæſtione. 58. articulo. 5. Quod dicit Diuus Thomas in iſto articulo de relaxatione pœnæ, eſt etiam intelligendum de diminutione, quando reo inuito determinata ſtatuitur in iure. Inferior enim eam minuere non poteſt, bene tamen ſupremus ex rationabili cauſa. Nam ſine illa nunquam eſt licitum, etiam ſuperiori, agere contra verba legis: tum propter iniuriam, quæ fit reipublicæ in non ſeruandis iuſtis legibus ipſius: tum etiam propter graue ſcandalum & detrimentum, quod inde redundat. Ex eo enim, quod peccatores manent impuniti, aut non debitè puniantur pro ſuis delictis audaciores fiunt, atque promptiores ad perpetranda ſcelera, quod in damnum reipublicæ cedere eſt neceſſe. Ex quo infero cũ Caietano in ſumma verbo, iudex, quod ſi princeps eum, qui iuſtè eſt ad mortem damnatus, vel propter homicidium, vel propter latrocinium à morte liberat, eam pœnam in aliam, vel pecuniariam, vel exilij commutando, etiam parte læſa remittente, procul dubio peccat mortaliter, eſtque reus omnium illorum malorum, quæ ex eo, quòd iniqui non ſecundum leges puniuntur, ſequuntur. Quod etiam affirmat Nauarro in Manuali cap. 23. Sed de hac re videnda ſunt quæ diximus ſupra quæſtione. 60. articulo. 5.

Diſcrimen inter iudicem ſuperiorem, & inferiorem quantum ad relaxationem pœnæ.

Epicheia quid ſit.

QVÆS-

QVÆSTIO. LXVIII.

De Pertinentibus ad iniustã accusationem, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS. I.

¶ Vtrùm homo teneatur ad accusandum?

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd homo non teneatur ad accusandũ. Nullus enim excusatur ab impletione diuini præcepti propter peccatum: quia iam ex suo peccato commodum reportaret, sed aliqui propter peccatum redduntur inhabiles ad accusandum, sicut excommunicati, infames, & illi qui sunt de maioribus criminibus accusati priusquã innoxij monstrentur: ergo homo non tenetur ex præcepto diuino ad accusandum.

2 ¶ Præterea, Omne debitum ex charitate dependet, quæ est finis præcepti. Vnde dicitur Roman. 13. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis: sed illud quod est charitatis, homo debet omnibus maioribus & minoribus, subditis & prælatis. Cum ergo subditi nõ debeant prælatos accusare, nec minores suos maiores, vt per plura capitula* probatur. 2. q. 7. videtur, quòd nullus ex debito teneatur accusare.

2.q.7. per multa cap.

3 ¶ Præterea, Nullus tenetur contra fidelitatem agere, quam debet amico: quia non debet alteri facere quod sibi non vult fieri. Sed accusare aliquem quandoque est contra fidelitatem, quã quis debet amico, dicitur enim Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcanum: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo homo non tenetur ad accusandum.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Leuit. 5. Si peccauerit anima, & audiuerit vocem iurantis, testisque fuerit quod ipse vidit, aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum* est, hæc est differẽtia inter denuntiationem & accusationem: quia in denuntiatione attenditur emendatio fratris, in accusatione autẽ attenditur punitio criminis. Pœnæ autem præsentis vitæ non per se expetuntur, quia non est hic vltimum retributionis tempus, sed in quantum sunt medicinales, conferentes, vel ad emendationem personæ peccantis, vel ad bonum reipubl. cuius quies procuratur per punitionem peccantium. Quorum primum intenditur in denuntiatione, vt dictum* est. Secundum autem prior pertinet ad accusationem: & ideò si crimen fuerit tale, quòd vergat in detrimentum reipubl. tenetur homo ad accusationem, dummodo sufficienter possit probare, quod pertinet ad officium accusatoris, putà cum peccatum alicuius vergit in multitudinis corruptelam corporalem, seu spiritualem: si autem non fuerit tale peccatum quod in multitudinem redundet, vel etiam si sufficientem probationem adhibere non possit, non tenetur ad intentandum accusationem: quia ad hoc nullus tenetur, quod non potest debito modo perficere.

Q. 33. ar. 6. & 7. & q. præced. ar. 3. ad 2.

Q. 33. ar. 7.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nihil prohibet, per peccatum redi aliquem impotentem ad ea, quæ homines facere tenentur: sicut ad merendum vitam æternam, & ad assumendũ ecclesiastica sacramenta: nec tamen ex hoc homo reportat cõmodum: quinimo deficere ab eis, quæ tenetur facere, est grauissima pœna: quia virtuosi actus sunt quædam hominis perfectiones.

¶ Ad secundum dicendum, quòd subditi prælatos suos accusare prohibẽtur, qui non affectione charitatis, sed sua prauitate vitam eorum diffamare & reprehendere quærunt. Vel etiam si subditi accusare volentes fuerint crimi nosi, vt habetur. 2. quæstione. 7. alioquin si fuerint aliàs idonei ad accusandum, licet subditis ex charitate suos prælatos accusare.

2.q.7. cap. clericus, & in seq. tribus cap.

¶ Ad tertium dicendum, quòd reue

lare

lare ſecreta in malum perſonæ, eſt contra fidelitatem: non autem ſi reuelẽtur propter bonum commune, quod ſemper præferendum eſt bono priuato. Et ideo contra bonum commune, nullũ ſecretum licet recipere. Nec tamen omnino eſt ſecretum quod per ſufficientes teſtes poteſt probari.

Svmma Textvs.

SVppoſita differentia inter fraternam denuntiationem, & iuridicam accuſationem deſumpta ex parte finis; nam denuntiatio illuc tendit, vt correptus frater corrigatur, & emendetur, quare tali fine obtento non erit amplius progrediendum, ac cuſatio verò tendit ad punitionem delicti in bonum commune, vt, ſcilicet, reipublicæ quies atque tranquillitas conſeruetur; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque nouerit alicuius crimẽ eſſe contagioſum, & pernicioſum reipublicæ, tenetur illud accuſare, modò idoneis teſtibus id poſsit probare. Probatur: Vnuſquiſque tenetur bono communi ſuccurrere, veluti pars toti, quando viderit illud, vel contagione infici, vel ſceleribus corrumpi; ſed hoc fieri non poteſt, niſi per publicam poteſtatem, ad quam accuſatione crimina deferuntur: ergo vnuſquiſque tenebitur tunc pernicioſum hominem accuſare. Quod autem ad hoc non teneatur quando crimen idoneis teſtibus probari non poteſt, eſt res manifeſta; quia nullus tenetur ad id, quod debito modo non poteſt perficere. Secunda concluſio: Quando crimen non eſt in detrimentum reipublicæ, ſed ſolum accuſatoris, aut ipſius criminoſi, nullus illud accuſare tenetur. Probatur: Pœnæ huius vitæ non per ſe expetuntur, cum non ſit hic vltimũ retributionis tempus, ſed in quantum ſunt medicinales, vel ad emendationem perſonę peccantis, vel ad bonum publicum; cuius quies procuratur per punitionem peccantium: ſed quando delictum ſolum vergit in detrimentum ipſius peccantis, ſufficienter prouidetur illi per fraternam denuntiationem, cuius finis eſt bonum particulare eius, qui denuntiatur: ergo nullus tunc tenetur accuſare; maximè cum accuſatio ſemper ordinetur ad bonum commune. Quod autem nec etiam teneatur homo accuſare alterũ, quando eius delictum ſolum vergit in detrimentum ipſius accuſatoris, id non probat D. Thom. ſed illud, vt notum relinquit. Cum enim quiſque ſit ſuorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt diximus ſupra quæſtio. 67. agentes de dominio, non eſt dubium, quin poſsit illorum remittere ſatisfactionem. Tum, vt dicto Chriſti ſit audiens, qui magnopere nos ad inimicorum dilectionem induxit. Tum etiam ad remittendum tempus. In hoc enim caſu habet verum, & eſt intelligenda lex vnica. C. vt nemo inuitus agere, vel accuſare cogatur.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli eſt aduertendum primò, quòd, vt diximus quæſtione præcedenti, artic. 3. denuntiatio eſt duplex. Vna fraterna & euãgelica, quæ alio nomine pœnitentialis appellatur, ordinaturque ad fratris correctionem. Alia iudicialis, & iuridica, quæ etiam habet bonum publicum pro ſcopo, tenditque ad punitionem eius, qui peccat, qualis eſt illa, quæ fit inquiſitoribus hæreticæ prauitatis. Et hæc à D. Thom. in præſenti nomine accuſationis comprehenditur, à qua hoc ſolo differt, quod denuntians non tenetur probare, ſed iudex tunc debet per inquiſitionem procedere; cum tamen accuſator teneatur ad probationem, & ſic quando dicit in prima concluſione, quod quicunque nouerit alicuius crimen eſſe contagioſum, & pernicioſum reipublicæ, tenetur illud accuſare, modò idoneis teſtibus poſsit probari, non ſolum eſt ſermo de vera accuſatione, ſed etiam de denuntiatione iuridica, qua regulariter bono communi ſufficienter prouideri ſolet. Itaque eſt ſenſus, quòd tenetur, vel accuſare, vel denuntiare iuridicè. Quanuis, ſi crimen eſſet valde pernicioſum, & contagioſum reipublicæ, & accuſator haberet teſtes, quibus id probare poſſet, forſan non ſatisfaceret obligationi faciendo denuntiationẽ iuridicam, ſed teneretur in forma accuſare, vt ſic in re tanti momenti iudicem liberaret à labore inquiſitionis. Sed hoc rarò & ferè nunquam contingit; quare concluſio D. Thomæ vniuerſaliter erit intelligenda, tam de vera accuſatione, quam de iuridica denuntiatione ad punitionem tendente.

Denuntiatio duplex, fraterna & iudicialis.

¶Secundò eſt aduertendum, hoc differre inter Deum, & hominem, quantum attinet ad præſens inſtitutum, quod Deus punit peccata pro quantitate eorum, hoc eſt, maiora magis, quam minora, iuxta illud Apoc. cap. 8. quantum gloriauit ſe in delicijs, tantum date ei tormentorum, & illud, Iuxta menſuram delicti erit & plagarum modus. At verò homines cùm iudicis officio funguntur; non puniunt, nec punire debent peccata pro quantitate eorum, ſed pro ratione

Deus & homo differunt in punitione.

tione nocumenti, quod ex ipsis resultat bono communi. Nam cum munus iudicis sit respicere bonum commune, illique consulere, tantum habet potestatem puniendi delicta per ordinem ad bonum commune. Ex quo infero primò sæpèsæpius contingere posse, quòd teneatur iudex magis punire minus peccatum, quam grauius; vt magis tenetur punire furtum, quam fornicationem: quamuis fornicatio ex genere suo sit grauior furto: quia illud magis nocet bono publico, quàm hæc. Imò fornicationem non puniunt iudices seculares, quia, vt dicit D. Augustin. Si meretrices tollantur omnia imple buntur libidinibus. Et sic lupanaria magis in bonum commune, quam in reipublicæ perniciem cedere intelliguntur. Infero secundò, quòd quia accusatio, seu denuntiatio iuridica, (pro eodem enim hæc duo in præsenti accipiuntur) similiter ordinantur ad bonum commune ac iudicis officium, tãtò magis, aut minus tenebitur quisque alterius delictum coram iudice accusare, quantò magis fuerit pernicioſum, & contagiosum bono communi. Imò siquis commiserit aliquod crimen, quod ex se non vergit in perniciem reipublicæ, quanuis illud sit grauissimum, vt odium Dei, aut fornicationem, nullus tenebitur illius facere accusationem, aut denuntiationem iuridicam, bene tamen fraternam correctionem, cum omnibus suis partibus; quia hæc solum ad bonum delinquentis ordinantur, vt diximus primo tomo, in materia de correctione fraterna.

Index tenetur interdum magis punire minus peccatum quam maius.

Argum.

¶ Et siquis contra hoc argumentetur; Nullum est peccatum, quod ex se non afferat nocumentum publicum, aut scandali, aut mali exempli, aut alterius cuiuscunque persuasionis, quæ alijs noceat: ergo nullum est peccatum, de quo non teneatur quisque facere accusationem, si illud probari potest, & ei pœna est imposita, atque ex consequenti non rectè est facta distinctio de peccatis lædentibus bonum cõmune, & de non lædentibus, cum nullũ sit quod non lædat; respondeo huiusmodi argumentum plerosque conuincere, vt affirment nullum esse peccatum, de quo non teneantur singuli facere accusationem. Immerito tamen. Nam discretione est opus. Et nõ omnia peccata sic sunt censenda cedere in detrimentum reipublicæ, vt necessario sint, vel denuntianda, vel accusanda: sed illa tantum, quorum proprium obiectum est bonũ commune in ipsis expugnatum & læsum. Reliqua autem, quæ aduersus priuatum bonum committũtur, priuata, & non communia reputantur. Ex obiecto enim actuũ species sortiri debent. Ex quo infertur, quòd bona proximi furari, aut priuatum hominẽ interficere, priuata erunt dicenda delicta, quorum nullus tenetur accusationem, aut denuntiationem facere. At vero compilatio ærarij publici; sicuti & crimẽ læsæ maiestatis, quæ in publicum detrimẽtum vergunt, peccata sunt publica, quorum accusationis, vel denuntiationis obligatio vnumquemque contingit, quando illa probari possunt. Similiter mendacium perniciosum, quo alicui ciui in particulari fraus extruitur, priuatum est peccatum. At verò hæresis, qua cõmunis religio concutitur, sicuti & latrocinium eorum, qui regias vias obsident, suntque assassini, crimen est valde publicum, & sic eius erit facienda denuntiatio iuridica à quocunque illud scitur.

Responsio.

¶ Et siquis quærat, vtrùm denuntiationem, vel accusationem peccati secreti, quod vergit in perniciem reipublicæ, quale est crimen hæresis, aut proditio ciuitatis, semper debeat necessario præcedere secreta admonitio fratris, dico, hanc difficultatem fuisse à me in terminis disputatam, in materia de correctione fraterna primo tomo, quæstione trigesima tertia, articulo. 7. Cuius resolutio fuit ex mente D. Tho. in illo loco. Quòd quando peccatum vergit in perniciem publicam, etiam si sit occultum atque secretum, dummodo nõ scitum per sacramentalem confessionem, statim est iudici denuntiandum ante secretam admonitionem; nisi pro certo habeatur, quod poterit emendari secreta admonitione. Idem etiam habet idem D. Thom. infra. q. 70. art. 1. ad. 2. Vbi dicit, quòd qui nouit extra confessionẽ peccatum, quantumuis occultum dummodo sit in perniciem reipublicæ, tenetur illud expressè iudici manifestare, etiam si de illo non sit requisitus. Idem tenet Caietanus ibidem, & Castro lib. 2. de iusta hæreticorum punitione. cap. 25. est q; cõmunis sententia Canonistarum in cap. nouit. de iudicijs. & in cap. si peccauerit. 2. q. 1. Et probatur: Bonum commune est præferendum bono particulari: ergo potius est consulendum saluti totius cõmunitatis, quàm famæ vnius particularis. Et de his peccatis intelligitur illud D. Augustin. Qui veritatem occultat, & qui mendacium prodit, vterque reus est. Ille, quia prodesse nò vult; iste, quia nocere desiderat. Dixi, nisi pro certo habeatur, quòd poterit emendari secreta admonitione. Nam, si ille, qui crimen publicum resciuit, certissimus omnino est, quod per suam admonitionem sic

Quæstio.

frater

frater emendabitur, & damnum publicum omnino cessabit, necessaria erit ante denuntiationem secreta admonitio, non solum ex charitate, sed etiam ex iustitia. Adhuc enim pestilens ille, & scelerosus homo habet possessionem sui honoris. Quare, si sine eius læsione satis potest occurri malo communi, ratio postulat, vt non publicitus traducatur. At verò qui non est omni firmitate certissimus, quòd sua proderit admonitio, vel quando est periculum in mora, statim ad accusationem erit properandum, vel ad denuntiationem iuridicam, si idonei testes non sunt, quibus delictum probetur. Ex quo infero, quod qui nouit aliquem esse hæreticum, statim tenetur tale crimen iudici competenti reuelare, etiam si de illo non sit specialiter requisitus. Et quanuis in secreto fuerit sibi hæresis reuelata. Est enim hæresis pestilentissimum venenum, quod citò & facilè maximam quamque potest inficere multitudinem. Propter quam causam D. Paul. 2. ad Timot. cap. 2. de hæreticis loquens dicit: Sermo eorum, vt cancer serpit, & Deuteron. capit. 25. de seductore, & ad idololatriam persuadente, dicebat Dominus: Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, siue vxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis, vt animam tuam, clam dicens; Eamus, & seruiamus dijs alienis, quos ignoras tu, & patres tui, cunctarum in circuitu gentium, quæ iuxta, vel procul sunt ab initio vsque ad finem terræ, non acquiescas ei, nec audias, nec parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eum. In quibus verbis id maximè est aduertendum, quòd etiam si talia seductionis verba clam, & secretò dicantur à seductore, præcepit Dominus, vt non seruetur secretum, sed statim reueletur. Moraliter enim, & regulariter loquendo, nunquam potest de homine hæretico maximè dogmatizante haberi illa spes, & certitudo, quæ requiritur ad hoc, vt illum non statim denunciemus. Nam, cùm intellectus sit, qui dirigit omnes alias potentias; & ideò quando cæteræ potentiæ deordinantur per hoc, quod in illis aliqua peccata committuntur, si intellectus manet rectus facilè illas in ordinem reuocare possumus, fit, vt in hæretico, qui deprauatum habet intellectum, vix possit tale malum mederi. Et sic nulla potest esse firmitas & certitudo, quod secreto correptus emendabitur. Eo vel maximè, quòd qui non audit Ecclesiam, quòd nec etiam hominem particulariter admonentem audiet, debet iure iudicari. Verum est, quòd, si non ex malitia, sed ex ignorantia lapsus esset quis in aliquem errorem, vt si, verbi gratia, homo rusticus, negaret aliquam propositionem sacræ scripturæ, quam explicitè credere non tenebitur, corripiendus esset homo ille secretò ante denuntiationem, si sit spes emendæ, & si ex tali admonitione secreta nullum aliud detrimentum potest euenire propter rationem iam dictam. Dico notanter, si ex tali admonitione secreta nullum aliud potest detrimentum euenire. Nam si rusticus accepisset eum errorem ab illo, qui ex malitia tales errores seminabat, proculdubio ipse rusticus teneretur id iudici manifestare. Quod si non faceret, ille alius qui rustici errorem cognouit, teneretur statim denuntiare, vt hac ratione malum reipublicæ radicitus euelleretur. Ita tenent Castro libro secundo, de iusta hæreticorum punitione, capit. 25. Ricardus in. 4. distinctione decima nona, articulo tertio, quæstione prima, Adrianus in materia de correctione fraterna, & Turrecremata super cap. qui peccauerit. 2. quæstione. 1. quæstione. 11. conclusione quinta. Et ratio est: Nam ex charitate solum tenemur consulere saluti proximi, sine detrimento famæ, quando id fieri potest citra periculum boni communis, quod in casu posito facere non possumus.

Hæretici statim sunt denuntiandi.

¶ Aliqui fuerunt, qui existimarunt, nullum teneri ad accusationem, propterea quod accusatio videtur esse contra illud verbum Christi, Matthæi sexto. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et contra illud; si non remiseritis hominibus, nec pater vester remittet vobis. Cæterùm, si loquamur de peccatis publicis, hæc sententia est falsa, & stulta, vt dicit Caiet. in præsenti. Tanto enim magis tenetur quis succurrere cõmuni detrimento corporali, vel spirituali, quã priuato, quãtò bonũ cõmune diuinius est, & amabilius, quã priuatũ. Et cõstat quòd tenetur quilibet sciens, & potens subuenire periculo corruptelæ spiritualis, vel corporalis proximi seruatis debitis cõditionibus. Si autẽ loquamur de particularibus offensis dico, quòd quãuis sit diuinũ consilium, quòd illas remittamus, nec illarum faciamus accusationem, & sic omnes communiter concurrunt ad iniuriatũ, & offensum, vt illũ ad id inducant, ipse tamen, cui de re sua propria incumbit accusatio, adhuc illã persequi potest in iudicio, nulla præcedente secreta admonitio-

Nemo potest accusare nisi qui in re sua affectus.

monitione. Nam cũ ſcopus talis accuſationis nõ ſit emendatio fratris, ſed propriæ iniuriæ atque honoris ſatisfactio, quæ adhuc ipſo delinquente emendato expeti poteſt, inanis erit & vana, quæcunque ſecreta admonitio præcedens. Nec loca ſcripturæ adducta faciunt contra hanc veritatem. Nam in accuſatione eius criminis, quod in perniciem publicam vergit, non ſuam, ſed proximi, non vnius, ſed multitudinis cauſam agit accuſator. Et ſic per hoc non impeditur, quominus dicere poſsit. Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Nec de eo intelliguntur dicta illa verba Chriſti; ſi non remiſeritis hominibus, nec pater veſter remittet vobis. Et in accuſatione particulari, qua ſuam priuatam cauſam agit, accuſator nõ ità præcipitur ex illa diuina inſtitutione remittere, vt iuſtitia non habeat locum ſuum, ſed quòd nec ex paſſione, nec ex propria autoritate vindictam ſumat. Quod, & ſignificauit Paulus ad Rom. 12. dum dixit: Non vos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ: Accipitur enim ibi defenſio pro vindicta priuata autoritate facta, vt conſtat ex his, quæ ſequuntur. Subdit enim ſtatim: Scriptum eſt enim: Mihi vindictam, & ego retribuam. Et eſt ſenſus, quod quanuis læſi fuerimus, non tentemus ipſi vindictam, ſed eam Domino permittamus. Originem enim habere ſolet hoc malum ex immodico noſtro amore, ac ingenita ſuperbia, quæ, vt vitijs noſtris benigne indulgeamus, alienis autem ſimus inexorabiles, facit. Et ideo dandus eſt locus iræ ac permittenda Domino iudicandi facultas, quam ei præripiunt quicunque vindictam ex paſsione, vel priuata autoritate aggrediuntur, cum tamen eam ex teſtimonio prophetæ ſibi Dominus reſeruauerit, & ſit nefas Dei vices, & partes vſurpare in re ſibi peculiariter aſcripta. &c.

De peccatis quæ ſolũ nocent peccanti nullus tenetur alium accuſare.

De peccatis, quæ ſolum nocent peccanti, dicit D. Tho in ſecunda concluſione & eius probatione, quod ſufficienter eis prouidetur per fraternam correctionẽ, & ſic nullus de illis tenetur accuſationem facere aut denunciationem iuridicam, quod eſt verum. Cæterùm ſi poſt factam ſecretam admonitionem adhuc proximus perſtiterit in ſuo delicto, adhibendi erunt teſtes. Et ſi teſtes non ſufficiunt, facienda erit denuntiatio pœnitentialis perlato, iuxta illud Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, hoc eſt, ſi te ſciente, vt D. Auguſtinus interpretatur, corripe eum inter te & ipſum ſolum. Si te audierit lucratus eris fratrem tuum: ſi autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum. Quod ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ. &c. Quid autem tunc Eccleſiæ prælatus facere teneatur, & ſimiliter qualiter ſit intelligendus omnis iſte proceſſus correctionis fraternæ à Chriſto aſſignatus, iam latè à nobis eſt explicatum in materia de correctione fraterna, contenta in primo tomo quæſtione 33 per totam. & præcipuè articulo 7. & 8. videte ibi. Et hoc ſolum pro nunc memoriæ mandandum eſt, quod magis videtur facere ad noſtrum inſtitutum, quòd nunquam in his peccatis eſt facienda teſtium inductio, aut denuntiatio prælato, quin ſecreta admonitio præcedat. Ita enim habetur expreſſe in verbis Euangelij. Super quæ dicit D. Auguſtinus ſermone. 16. de verbis Domini, & refertur in capitulo. ſi peccauerit. ſecunda quæſtione prima. Si peccauerit. in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum. Quare? quia in te peccauit? quid eſt in te peccauit? Tu ſcis quia peccauit. Quia enim ſecretum fuit quando in te peccauit, ſecretum quære cum corriges, quod peccauit in te Nam ſi ſolus noſti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non eris corrector eroris, ſed proditor. Attende quemadmodum vir iuſtus Ioſeph tanto flagitio de vxore fuerat ſuſpicatus tanta benignitate pepercit, antequam ſciret, vnde illa conceperat, quam grauidam ſenſerat, & ſe ad illam non acceſſiſſe nouerat. Reſtabat itaque certa adulterij ſuſpicio, & tamen quia ipſe ſolus nouerat, ipſe ſolus ſciebat, quid dicit Euangelium? Ioſeph autem, cum eſſet iuſtus & nollet eã traducere, voluit occulte dimittere. Ergo corripienda ipſa ſunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus: ipſa verò corripienda ſunt ſecretius, quæ peccantur ſecretius. Hucuſque Auguſtinus. Et ratio huius ſententiæ eſt: Nam cum hoc differat correctio fraterna ab accuſatione, & inquiſitione, quòd finis correctionis eſt emendatio fratris; accuſationis verò & inquiſitionis punitio, fit, vt eo modo ſit facienda correctio, quo melius ad eius emendationem conducat. Et certum eſt famam quam plurimum iuuare, vt peccator reſipiſcat, dicente D. Hieronymo ſeorſum corripiendus eſt frater, ne ſi ſemel pudorem, & verecundiam amiſerit remaneat in peccato. Præterquàm quod exemplo medici corporalis, qui quam minimo fieri poteſt diſpendio, tenetur ægroto mederi, addiſcere poſſumus eum, qui fratrem, ſine diſpendio famæ

Nota pro fraterna correctione.

corrigere poteſt iniuſtiſsimum eſſe diffamãdo. Qui enim ſanare poteſt ſine abſciſsione membri grauem infert iniuriam abſcindendo. Ex dictis ſumenda eſt regula in inquiſitionibus generalibus, quibus occulta crimina poſito edicto manifeſtari præcipiuntur, obſeruanda. Nam ſi omnino ſunt emendata, cuiuſcunque generis ſint illa, nullus tenetur ea vel denuntiare, vel accuſare, ſed ſolum eſſe teſtis, quando eius teſtimonium in particulari legitimè fuerit poſtulatum. Si autem non ſunt emendata tunc aut ſunt publica, aut priuata. Si publica hoc eſt in reipublicæ perniciem vergentia, vt proditio ciuitatis, hæreſis, & quæcunque alia, quæ habent pro obiecto bonum commune, ſtatim erunt denuntianda iudicialiter, vel accuſanda, ſi probari res poſſit, vt ſic efficacius conſulatur bono communi. Si autem fuerint priuata, vt concubinatus, & alia quæ non habent pro obiecto bonum publicum; tunc tantum erunt fraternæ ad emendationem fratris denuncianda, poſtquam fuerint factæ ſecretæ admonitiones, & teſtium inductiones, iuxta Chriſti præceptum. Et quia vnicus finis correctionis fraternæ eſt ſalus particularis proximi, & ex iſto fine, & ſpe, quæ illum conſequendi habetur omnis correctio, atque ordo, & proceſſus illius moderandus eſt, ſit, vt toties admonitio ſecreta ſit repetenda, quoties ſpectatur profutura. Et quando non eſt ſpes proficiendi, alijs remedijs, ſcilicet, ſecreta admonitione, & teſtium inductione, quod ſtatim ad denũciationem deueniatur erit neceſſe. Imò tunc etiam erunt omnia iſta omittenda, quando probabiliter creduntur fore inutilia, vt diximus in materia de correctione fraterna.

Infames & excommunicati ab accuſatione repellũtur.

¶ In ſolutione ad primum argumentum dicit D. Tho. infames, & excommunicatos ab accuſatione repelli, vt conſtat ex capitu. clericus. & tribus ſequentibus 2. quæſtione. 7. Non in bonum ipſorum. Nam accuſare vbi & quando oportet virtus eſt, ſed in pœnam ſuorum delictorum. Deſiderat enim accuſatio autoritatem in accuſante, quam illa ſors hominum non habet; & ideo eo munere priuatur. Cæterũ aduertit Caietanus, quòd, quãuis accuſare in iure iſti homines prohibeantur. Poterunt tamen in caſu, & debebunt, vt multitudinis periculo ſuccurratur, reuelare iudici perſonam criminoſam, atque teſtes, cum alijs circunſtantijs, vt ſic vel ex officio poſsit iudex reipublicæ prouidere; quod eſt verũ. Et ratio eſt: Nã quod infames, & excõmunicati non accuſent eſt de iure poſitiuo. Quod autem ſinguli conſulant bono communi, cuius partes ſunt, eſt de iure naturali. Et certum eſt, ius poſitiuum, nulla ex parte poſſe præiudicare iuri naturali. ¶ In ſolutione ad ſecundũ argumentũ, quo nitebatur probare homines nõ teneri ad accuſationem ex eo, quòd ſubditi non debent accuſare prælatos, nec inferiores ſuperiores vt dicitur. 2. quæſtione 7. per multa capita, & actus charitatis, qualis eſt accuſatio, debentur omnibus ſiue maioribus, ſiue minoribus, ſiue prælatis, dicit D. Thom. in illis iuribus non prohiberi ſubditos accuſare prælatos, aut ſeruos dominos, aut quoſcunque alios inferiores ſuos ſuperiores, quando id fecerint ex affectu charitatis, maximè in cauſa boni communis. Sed quod interdicitur, eſt, ne inferiores ex ſua prauitate vitam ſuperiorum diffamare, & reprehendere quærant. Eo vel maximè, quod cum accuſatio præſeferat quandam ſpeciẽ odij, dedecus eſſe videtur, quod aduerſus ſuperiorem tam facile admittatur. Cæterum, ſi ſubditi alias fuerint idonei ad accuſandum, hoc eſt, non infames, nec excommunicati, nec criminoſi, licitũ erit illis ſuos ſuperiores ex charitate accuſare, nec hoc aliquo iure naturali, aut poſitiuo eſt illis prohibitum. Imò potius præceptum, quod illos charitatiuè corrigant, vt diximus latè in materia de correctione fraterna. quæſtione 33. articulo. 4.

Dubiũ an clericus liceat accuſare.

¶ Sed de clericis ſolet eſſe non leuis difficultas, vtrùm liceat illis aliquẽ accuſare maximè in cauſa ſanguinis? Ad cuius explicationem dico primò, certũ eſſe quòd clerici nec iure diuino, nec naturali prohibentur ſanguinis cauſam agere. Et quidem, quòd ius naturale id nõ prohibeat, eſt res manifeſta. Nã agere cauſam ſanguinis, quando & vbi oportet, eſt actus iuſtitiæ, & nulli, iure naturæ, actus virtutum ſunt prohibiti. Quod autem nec etiam id prohibeat ius diuinum probatur: Quia nullibi hoc habetur præceptum in tota ſacra ſcriptura. Et ſi quis obijciat illud Pauli. 1. ad Timoth. 3. Oportet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, non vinolentem non percuſſorem, quod etiam Doctores ad quoſcunque alios ſacerdotes extendunt, reſpondeo ibi tantum agere de percuſſore, propria autoritate ex ira, aut vindicta alterum occidẽte: ad quod ſignificandũ poſuit prius; Nõ vinolentũ. Sæpè ſepiùs enim cõtingit, quòd ex vinolẽtia percuſſio ſequatur. At verò qui in iudicio alterũ accuſat, vel eũ ad mortẽ cõdẽnat, nõ priuata, ſed publica autoritate illũ interficit. Præterquam quòd etiã ſi dicamus Paulũ in illis verbis prohibuiſſe ſacerdotib⁹ quãcunq; percuſſionẽ, adhuc publica autoritate factã, nõ inde licet inferre, eã prohibitionem continere ius diuinum. Non enim

1. dictum.

in

in illa dicit: Præcipio, nõ ego, ſed Dominus. Quod facere ſolebat, quando eius præceptum erat diuinum, vt conſtat ex illo 1. ad Corint. 7. Præcipio, non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non diſcedere; neceſſario fatendum eſt, ſacerdotes, aut Epiſcopos nullum poſſe interficere autoritate eccleſiaſtica aut Epiſcopali, ex iure diuino. Quanuis enim Chriſtus, in quantum homo, habuerit poteſtatem quoſcunque malefactores interficiendi, tanquam ille, qui habebat omnium rerum dominium, eratque perfectiſsimus & potentiſsimus Rex, atque Imperator ipſius vniuerſi, vt diximus ſupra quæſtione 67. articulo 1. ſed hanc poteſtatem nulli in Eccleſia reliquit, niſi quatenus neceſſaria erat ad finem ſupernaturalem. Et certum eſt non eſſe neceſſarium ad finem ſupernaturalem, quod Eccleſiaſtici agant cauſam ſanguinis. Cum hoc tamen ſtat, quod ipſe Chriſtus non prohibuerit iure diuino, quod ſacerdotes, vel tanquam partes reipublicæ, vel in quantum participant autoritatem humanam, cauſam ſanguinis, aut decernant, aut proſequantur, vel ſicut iudices, vel ſicut accuſatores. Imò in lege veteri id faciebant, ſacerdotes. Et quando dixerunt in Euangelio apud Ioannem capitulo. 18. Nobis non licet occidere quenquam, non loquebantur de prohibitione iure diuino facta, ſed humano. Imperator enim Romanus, qui Iudæorum regnum tunc tyrannicè occupabat, omnem cauſam ſanguinis eis interdixerat. Vel dixerunt illud, quia lapidare ipſorum erat, & ſic lapidauerunt Stephanum, crucifigere autem Romanorum. Et volebant, quòd Chriſtus non ſimpliciter, ſed cum ſummo opprobrio occideretur, vt ſermo Ieſu impleretur, quo certo prædixerat, ſe gentibus tradendum, ab illiſque crucifigendum. ¶ Dico ſecundo, quòd, quanuis ſacerdotes iure diuino, aut naturali, non ſint prohibiti agere cauſam ſanguinis, id tamen ſunt prohibiti iure humano, ipſi iuri diuino valde conformi, & familiari. Et quidem, quòd iure humano ſint prohibiti, probatur ex capitu. his, à quibus. 23. q. 8. & ex capit. ſententiam. & ex cap. clericos. extra ne clerici, vel monachi, ſe cularibus negotijs ſe immiſceant. & in capit. presbyteros de homicidio. imponitur pœna irregularitatis contra clericos, qui cauſam ſanguinis egerint. Quod autem hæc humana prohibitio iuri diuino ſit valde cõformis, oſtendit D. Tho. ſupra quæſtione. 64. arti. 4. duabus rationibus. Prima, quia ſunt electi ad altaris miniſterij, in quo repræſentatur paſſio Chriſti occiſi; qui cum maledicerentur nõ maledicebat, & cum paterentur non cõminabatur, ſed tradebat iudicanti ſe iniuſtè, vt dicit D. Petrus. 1. canonica capit. 2. Debent autem miniſtri ſuum Dominum imitari, iuxta illud Eccleſ. 10. Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Secunda ratio eſt: Quia clericis nouæ legis miniſterium cõmittitur, in qua nulla pœna occiſionis, aut mutilationis corporalis determinatur. Quare, vt noui teſtamenti idonei miniſtri inueniãtur, opus erit, vt à talibus, abſtineant. Eodem modo dicit D. Tho. ſuper epiſtolam ad Romanos. ca. 3. in illa verba. Ideo tributa præſtatis lect. 1. clericos nõ exiure naturali, aut diuino eſſe liberos à ſolutione tributorũ, ſed ex beneplacito, & priuilegio principum, cum ipſa lege naturali conformitatem & familiaritatẽ habente. Ex quo factũ fuit, vt etiã apud Gẽtiles liberi fuerint à tributis ſoluendis, qui rebus diuinis vacabant. Legitur enim Gen. ca. 47. Ioſeph ſubieciſſe Pharaoni totã terrã Ægypti, præter terrã ſacerdotum, quæ à Rege eis tradita fuerat; quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. Et paulò inferius dicitur, quòd in vniuerſa terra Ægypti quinta pars ſoluebatur abſque terra ſacerdotali, quæ libera erat ab hac conditione. Ratio autẽ huius naturalis æquitatis eſt: Quia ſicut Reges ſolicitudinẽ habent de bono publico in temporalibus; ideoque eis tributa præſtantur. ità etiam & miniſtri Dei in ſpiritualibus. Propter quod æquum eſt, ipſique iuri naturali valde conforme, vt hoc beneficio à principibus afficiantur. Ex dictis infertur, quòd abſolutè loquendo, clerici non poterunt aliquem criminaliter accuſare, etiam ſi peccatum ſit in perniciem reipublicæ. Cæterum id facere poterunt adhibita moderatione præſcripta in cap. prælatis. de homicidio. lib. 6. Vbi dicitur, quòd ſacerdotes poſſunt denuntiare in cauſa ſanguinis, dummodo prius faciant proteſtationem, ſe id non dicere, vt ij occidantur, ſed vt vitia emendentur. Et præmiſſa tali proteſtatione bene poterunt accuſare, aut denuntiare. Loquiturque cap. illud tantum in cauſa propria ipſius ſacerdotis. Sed Caiet. ſupra quæ. 33. art. 7. dixit eſſe etiam intelligendũ in cauſa reipublicæ, vel cuiuſcunque alterius proximi. Vnicuique enim mãdauit Deus de proximo ſuo. Et ſic ex præcepto charitatis tenẽtur omnes etiã clerici bonũ proximi procurare. Ex hoc infertur, quòd nõ ſolũ tenetur ſacerdos, & quicũq; alius Chriſtianꝰ delinquẽtẽ accuſare, quãdo peccatũ eſt in perniciẽ reipublicæ, ſed etiã quãdo eſt in damnũ proximi, cuiꝰ cura vnicuiq; eſt cõmiſſa, dũmodo id ſine magno ſuo detrimẽto efficere poſſit. Opera enim charitatis neminẽ obligãt, cum mag-

2. dictum.

Rationes propter quas clerici prohibentur agere cauſam ſanguinis.

Corollariũ

no detrimento proprio in peccatis importantibus priuatam & particularem iniuriam eius, qui debet facere accuſationem, quanuis regulariter ſit conſilium, eam remittere, nullus tamen ad id tenetur: ſed quilibet poteſt illatæ ſibi iniuriæ petere per iudicem vindictam, & ſatisfactionem. Tum, quia iuſtitia eſt virtus, & ſemper eſt licitum vnicuique petere à ſuo legitimo iudice actum virtutis. Tum etiam, quia alias daretur anſa prauis hominibus priuatas iniurias inferendi, quod in perniciem vergeret reipublicæ. Dixi regulariter eſſe conſilium remittere proprias iniurias. Nam poterit contingere caſus, in quo ſit meli⁹ non remittere, quam remittere, ille, ſcilicet, in quo facilitas veniæ daret alteri occaſionem peccandi. Tunc enim remittens per accidens eſſet cauſa peccandi, & ſic peccaret.

Articvlvs II.

¶ *Vtrum ſit neceſſarium accuſationem in ſcriptis fieri.*

4.diſt. 19. q.2.art.3. q.1.ad 4. Et di. 35. ar.3.ad 6. & quolib. 11.ar. 13. cor.

Ad Secvndvm ſic proceditur. Videtur quòd non ſit neceſſarium accuſationem in ſcriptis fieri. Scriptura enim adinuenta eſt ad ſubueniendum humanæ memoriæ circa præterita. Sed accuſatio in præſenti agitur: ergo accuſatio ſcriptura non indiget.

2.q.8.cap. per ſcripta

2 ¶ Præterea, 2. quæſtione 8. dicitur, * Nullus abſens accuſare poteſt nec ab aliquo accuſari. Sed ſcriptura ad hoc videtur eſſe vtilis, vt abſentibus aliquid ſignificetur, vt patet

Li.10.ca.1 aliquantulum àprin. to.3.

per * Auguſtin. 10. de Trinitate: ergo in accuſatione non eſt neceſſaria ſcriptura, præſertim cum canon dicat, quòd per ſcripta nullius accuſatio ſuſcipiatur.

3 ¶ Præterea, Sicut crimen alicuius manifeſtatur per accuſationem, ita per denuntiationem. Sed in denuntiatione non eſt ſcriptura neceſſaria: ergo videtur quòd neque etiam in accuſatione.

2.q.8.cap. Accuſatorum.

¶ Sed Contra eſt, quod * dicitur. 2. quæſtione. 8. Accuſatorum perſonæ ſine ſcripto nunquam reci-

piantur.

Ar.præc. & q.præc. art.3.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, quando in criminibus per modum accuſationis agitur, accuſator conſtituitur pars, ita quòd iudex inter accuſatorem, & eum, qui accuſatur, medius conſtituitur ad examen iuſtitiæ, in quo oportet, quantum poſsibile eſt, ſecundum certitudinem procedere. Quia verò ea, quæ verbo tenus dicuntur, facilè labuntur à memoria non poſſet iudici eſſe certum quid & qualiter dictum ſit, cum debet proferre ſententiam, niſi eſſet in ſcriptis redactum. Et ideo rationabiliter inſtitutum eſt, vt accuſatio, ſicut & alia quæ in iudicio aguntur, redigatur in ſcriptis.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd difficile eſt ſingula verba propter eorum multitudinem, & varietatem retinere: cuius ſignum eſt, quòd multi eadem verba audientes ſi interrogarentur, non referrent ea. Similiter etiam cum modica verborum differentia ſenſum variet, ideo etiam ſi poſt modicum tempus debeat iudicis ſententia promulgari, expedit ad certitudinem iudicij, vt accuſatio redigatur in ſcriptis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſcriptura non ſolum neceſſaria eſt propter abſentiam perſonæ quæ ſignificat, vel cui eſt aliquid ſignificandum, ſed etiam propter dilationem temporis, vt dictum * eſt, & ideo cum dicit canon, Per ſcripta nullius accuſatio ſuſcipiatur: intelligendum eſt de abſente, qui peremptam accuſationem mittat: non tamen excluditur, quin cum præſens fuerit, neceſſaria ſit ſcriptura.

Ad 2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd denuntiator non obligat ſe ad probandum. Vnde nec punitur ſi probare nequiuerit. Et propter hoc in denuntiatione non eſt neceſſaria ſcriptura, ſed ſufficit ſi aliquis verbo denuntiet eccleſiæ, quæ ex

ex officio ſuo procedet ad fratris emendationem.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio eſt affirmatiua, quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra, teſtimonio D. Auguſtini, relati in capitulo accuſatorum. 2. quæſtione. 8. dicentis. Accuſatorum perſonæ nunquam recipiãtur, niſi in ſcripto, niſi abſente eo, quem accuſare voluerit, quibuslibet accuſare permittatur. Et in corpore articuli, hac ratione: Iudex inter accuſatorem, & eum, qui accuſatur, conſtituitur medius ad examẽ iuſtitiæ, in quo oportet quãtũ poſsibile eſt, procedere ſecundum certitudinem: ſed ea quæ verbo tenus dicuntur facile memoria labũtur; nec poteſt iudex eſſe certus, quid & qualiter dictum ſit, quãdo debet proferre ſententiam, niſi in ſcriptis habeantur: ergo rationabiliter fuit inſtitutum, vt accuſatio non, niſi in ſcriptis recipiatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Concluſio articuli habetur determinata in iur.

DVbitatio huius articuli eſt facilis, eiuſq; concluſio continet apertam iuris diſpoſitionem in multis capitibus tam iuris canonici, quam ciuilis, in capitu. accuſatorum. in capit quiſquis in capit. crimen. 2. q. 8. & in lege ſicut. de accuſationibus. Ex quo fit, vt ſemper id Doctores in eius definitione eo conſtituant, vel dicentes cum Azo in ſumma, eſſe delationem rei de crimine in libello ad vindictam. vel cum D. Thom. quòd eſt delatio rei de crimine in libello ad vindictam, propter bonum commune. Quam definitionem in ſuperioribus diximus eſſe conuenientiorem. Verum eſt, quòd in delictis paruis non eſt neceſſarium, quod accuſatio fiat in ſcriptis, quoniam in illis lex. leuia. ff. de accuſatio. de plano, & ſine huiuſmodi cæremonijs procedere præcepit. Ratio autẽ præcipua, propter quam in iure fuit præceptum, vt accuſatio non fiat, niſi in ſcriptis eſt, quam ponit D. Thomas in hoc articulo. Cui adde, quòd cum accuſator antiquitus pœnæ talionis, & nunc etiam alteri non leui fiat obnoxius, ſi de calumnia fuerit conuictus, operæpretium eſt, vt accuſationem ſubſcribat, ne poſteà eam negare poſſit. Et præterea, quia accuſationi adhibendæ ſunt, tum defenſiones & exceptiones, tum etiam probationes. Et hoc conuenienter fieri non poterit, niſi ipſius libelli caput occupet accuſatio. De hac re videndus eſt Syluester. verbo. accuſatio. quæſtione prima.

ARTICVLVS. III.

¶ Vtrum accuſatio reddatur iniuſta propter calumniam, præuaricationem, & tergiuerſationem.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quod accuſatio non reddatur iniuſta propter calumniam, præuaricationem, & tergiuerſationem: quia, ſicut dicitur * 2. quæſtione 3 calumniari eſt falſa crimina intendere. Sed quandoque aliquis alteri falſum crimen obijcit ex ignorãtia facti, quæ excuſat: ergo videtur quod non ſemper reddatur iniuſta accuſatio, ſi ſit calumnioſa. *2. q. 3. c. Si quem pœnituerit.*

2 ¶ Præterea, Ibidem dicitur * quòd præuaricari eſt vera crimina abſcondere. Sed hoc non videtur eſſe illicitum: quia homo non tenetur ad omnia crimina detegenda, vt ſuprà dictum * eſt: ergo videtur quòd accuſatio non reddatur iniuſta ex præuaricatione. *2. q. 3. c. Si quem pœnituerit.* Ar. 1. & q. 33. art. 7.

3 ¶ Præterea, Sicut ibidem * dicitur, tergiuerſari eſt in vniuerſo ab accuſatione deſiſtere. Sed hoc abſque iniuſtitia fieri poteſt. Dicitur * enim ibidem. Si quem pœnituerit, criminaliter accuſationem, & inſcriptionem feciſſe de eo quod probare non potuerit, ſi cum accuſato innocente conuenerit, inuicem ſe abſoluant: ergo accuſatio non redditur iniuſta per tergiuerſationem. *2. q. 3. c. Si quem pœnituerit.* *Loco nunc dicto.*

¶ SED CONTRA eſt, quod ibidem dicitur, * Accuſatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuerſantur. *2. q. 3. c. Si quem pœnituerit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, accuſatio ordinatur ad bonum commune, quod intenditur per cognitionem criminis. Nullus autem debet nocere alicui iniuſtè, vt bonum commune promoueat. Et ideo in accuſatione duplici ratione contingit eſſe peccatum vno modo ex eo, quod aliquis iniuſtè agit contra eum, qui accuſatur, crimina falſa ei imponendo, quod eſt calumniari: alio modo ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accuſatione, dum aliquis impedit mali- *Art. 1. huius qu.*

tiosè punitione peccati. Quod iterum dupliciter contingit, vno modo fraudem in accuſatione adhibēdo. Et hoc pertinet ad præuaricationem: nam præuaricator dicitur quaſi varicator, qui aduerſam partem adiuuat, prodita cauſa ſua. Alio modo totaliter ab accuſatione deſiſtendo: quod eſt tergiuerſari. In hoc enim quod deſiſtit ab hoc, quod cœperat, quaſi tergum vertere videtur.

¶ Ad Primvm ergo dicendū, quòd homo nō debet ad accuſationem procedere, niſi de re omnino ſibi certa, in qua ignorantia facti locum nō habeat. Nec tamē qui falſum crimen alicui imponit, calumniatur: ſed ſolū qui ex malitia in falſam accuſationem prorumpit. Contingit enim quandoque ex animi leuitate ad accuſationem procedere: quia ſcilicet aliquis nimis faciliter credit quod audiuit: & hoc temeritatis eſt. Aliquando autem ex iuſto errore mouetur aliquis ad accuſandum, quæ omnia ſecundum prudentiam iudicis debent diſcerni, vt non prorumpat, cum calumniatum fuiſſe, qui ex leuitate animi, vel ex iuſto errore in falſam accuſationē prorupit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd non quicunque abſcondit vera crimina, præuaricatur: ſed ſolum ſi fraudulenter abſcondit ea, de quibus accuſationem proponit, colludens cum reo, proprias probationes diſſimulando, & falſas excuſationes admittendo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd tergiuerſari eſt ab accuſatione deſiſtere omnino, animum accuſandi deponendo, non qualitercunque, ſed inordinatè. Contingit autem aliquem ab accuſatione deſiſtere ordinate abſque vitio dupliciter. Vno modo in ipſo accuſationis proceſſu, ſi cognouerit eſſe falſum id, de quo accuſauit: & ſi pari conſenſu ſe abſoluunt accuſator & reus. Alio modo ſi princeps, ad quem pertinet cura boni communis, quod per accuſationem intenditur, accuſationem aboleuerit.

Svmma Textvs.

COnclusio eſt affirmatiua, quam probat D. Tho. in argumento, ſed contra, ex capit. ſi quem pœnituerit. 2. qu. 3. vbi dicitur. Accuſatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuerſantur. Et in corpore articuli hac ratione: In accuſatione, quæ ad bonum commune ordinatur, duplici ratione contingit peccare, ſcilicet, vel ex parte eius, qui accuſatur, vel ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accuſatione. Peccare ex parte eius, qui accuſatur, tantum contingit vno modo, qui eſt quando accuſator iniuſte agit contra aliquē crimina falſa ei imponendo, quod eſt calūniari. Peccare autē ex parte reipublicæ contingit ſolum duobus modis. Primus eſt, quando accuſator fraudem in accuſatione adhibet: Ex qua malitiosè impeditur peccati punitio. Et hoc pertinet ad præuaricationem. Secundus, quando accuſator totaliter deſiſtit ab accuſatione, quod eſt tergiuerſari. In hoc enim quòd ab inceptо deſiſtit, quaſi tergum vertere videtur: ergo accuſatio per calumniam præuaricationem, & tergiuerſationē poteſt reddi iniuſta.

Explicatio Articvli.

PRo explicatione huius articuli operæpretium eſſet, horum trium vocabulorū, calumnia, præuaricatio, & tergiuerſatio præmittere explicationem, niſi ea poſita fuiſſet à D. Tho. in præſenti. Qui dicit, calumniam importare falſam criminis obiectionem; præuaricationem verò fraudulentam colluſionē accuſatoris cum reo. Quod contingit quando accuſator adiuuat partem aduerſam, vel falſas probationes adducendo, vel diſſimulando veras, vt ſuperari permittat. Tergiuerſationem autem totalem cauſæ deſertionem, ſine iudicis licentia. Nam qui totaliter ab accuſatione deſiſtit, quam propter bonum commune inceperat, quaſi terga vertit. Et ſic tergiuerſatoris titulo appellatur. Quorum etiam nominum frequens eſt vſus in iure, vt eſt videre in capitulo ſi quem pœnituerit. 2. quæſtione. tertia. §. accuſatorum. Vbi dicitur, quòd calumnari eſt imponere crimen, præuaricari verò in accuſatione diſſimulare, nec velle, vt reus puniatur: tergiuerſari autem deſiſtere, ſine cauſa legitima, ab accuſatione. Idem etiam habetur in lege. accuſatorum. ff. ad ſenatuſconſultum Turpillianum. Sed eſt aduertendum primo, quòd non omnia iſta æqualem important malitiam. Nam calumniator præterquam quòd ex genere ſuo

Calūnia præuaricatio, & tergiuerſatio quid ſit.

ſuo peccat mortaliter, vt dicitur in capitulo primo 22. diſt. quæſt. ſecun. niſi fortè excuſetur ex leuitate materiæ, tenetur etiam de omni damno proximo illato, vt habetur in capit. vltimo, de calum. cum tamen tergiuerſator, & præuaricator, niſi in peccatis vergentibus in damnum publicum, in quibus accuſare tenentur, vt diximus articulo primo huius quæſtionis, regulariter nullum peccatum committant, nec aliquam teneantur facere reſtitutionem. Vnicuique enim liberum eſt in propria cauſa ſuo cedere iuri, ſicque vel totaliter deſiſtere ab accuſatione, vel in illa diſſimulare, permittendo ſe ſuperari: dummodo falſitate non vtatur.

Calumnia turpis. Eſt ſecundo aduertendum, quod ſolum dicitur calumniator, qui imponit falſum crimen ex malitia. Nam qui illud imponit, non credens eſſe falſum etiam ſi leuiter id credat, non dicitur calumniator, ſed vel leuis vel temerarius, tantoque grauius committet peccatum, quãtò leuior fuerit cauſa, quæ illum mouit ad delictum credendum. Si autem impoſuerit falſum crimen ex ignorantia probabili, vel inuincibili, nullum erit peccatum, & multò minus calũnia, quæ ſine malitia eſſe non poteſt. Dicetur etiam calumniator, qui verum crimen, ſed occultum, quod iure probari non poteſt, in iudicio propalat. Nam in iure quidquid idoneis teſtibus, vel inſtrumentis innoteſcere nequit, falſum reputatur. ¶ Tertio eſt aduertendum, quòd quia tergiuerſari eſt ab accuſatione omnino deſiſtere, animum accuſandi deponendo, non qualitercunque ſed inordinatè, importat enim tergiuerſatio nomen delicti, quod ſine in ordinatione eſſe non poteſt, fit, vt quotieſcunque aliquis ab accuſatione totali ordinatè deſiſtit, quod contingere poteſt duobus modis, primus quando is, qui accuſat, in ipſo accuſationis progreſſu cognoſcit eſſe falſum id, de quo accuſat; ſecundus quando princeps, cui cura boni communis per accuſationem intenti incumbit, præcipit accuſationem diſſoluere; non dicetur talis tergiuerſari, etiam ſi delictum, de quo fuerat impoſita accuſatio in perniciem tetenderit reipublicæ. Nam in primo caſu falſitas delicti obiecti obligat accuſatorem in conſcientia, ab accuſatione recedere: etiam ſi in foro contentioſo quinque libris auri puniatur, vt ex lege. 3. ff. de præuari colligunt Syluester verbo. accuſatio. queſtione. 6. & Angelus eodem verbo. numero 8. & in ſecundo caſu, autoritas principis, quæ à principio poterat accuſationem refutare, ſi id bono communi expedire iudicaſſet, eſt etiam potens eandem in proſequutione reſcindere propter eãdem cauſam. Ex eo enim, quòd accuſatio ad bonum commune ſemper ordinatur, vt ex ſuperius dictis patet, fit, vt qui boni cõmunis curam gerit, ſi talis medij ablationem ad finem communis boni magis prodeſſe viderit, quam ipſius poſitionem, aut proſequutionem, poſsit & debeat illud tollere, prouidendo prius, vt accuſatori in integrum ſatisfiat, ſi quid alias fuerit debitum. Alioqui iniuſtitiam committet, & ad illius damni reſtitutionẽ erit obligatus. Nonnulli ſolent addere tertium caſum. Qui eſt, quando accuſator videt ſe non poſſe probare, quod probandum crediderat. Nam tunc etiam ab accuſatione deſiſtere eſt licitum, ſicut & à principio licitum eſſet, eam non incipere, etiam ſi delictum eſſet verum, & in reipublicæ perniciem tendens, quia ſatisfaceret denuntiando. Sed iſte caſus reducitur ad primum. Vt enim paulò ante dicebam, in iure pro eodem reputantur falſum & improbabile crimen, quantum attinet ad accuſationem.

¶ Sed eſt difficultas, quam mouet Caietanus in iſto articulo, an iudex inferior poſſit reſcindere accuſationem, ſicut illam reſcindere poteſt princeps, & quicunque alius iudex ſupremus. Et pro parte affirmatiua eſt argumẽtum: Ad quemcunque iudicem etiã inferiorem ſpectat prouidere bono communi: ergò ad eundum etiam ſpectabit eas accuſationes reſcindere, quas bono communi non cõuenientes iudicauerit. In contrarium tamẽ eſt, nam iudex inferior iuris ordinem præuertere non poteſt, vt ex ſupra dictis patet. Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quòd accuſationes poſſunt eſſe in triplici differentia. Quædam enim ſunt vitioſæ, & defectuoſæ, ſiue propter temeritatem, ſiue propter calumniam. Aliæ autem conuenientes, atque perfectæ. Et hæc adhuc ſunt duplices. Quædam quæ primario ordinantur ad ſatisfaciendum parti, quæ paſſa eſt iniuriam. Aliæ verò, quæ præciſe tendunt in bonum commune. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, quod quicunq, iudex etiam inferior, poteſt reſcindere eas accuſationes, quas vitioſas & defectuoſas eſſe cognouerit. Sicut enim potuit illas à principio non admittere; ita etiã eaſdem poſtquam admiſſæ ſunt, potuit reſcindere. Nec in hoc alicui facit iniuriam: imò erit iniurius ordini iuris ſi illas fuerit proſequutus. Dico ſecundo etiam eſſe certum, quòd iudex inferior non poteſt reſcindere illas accuſationes

Dubium.

Accuſationes poſſunt eſſe in triplici differẽtia.

1. dictum certum.

2. dictum certum.

sationes iustas, quæ ad satisfaciendum parti lesæ ordinantur, & tendunt. Nam cum talis iudex ex iure teneatur ius suum vnicuique tribuere, iuxta legis statuta à principe posita, ad idque principaliter fuerit à superiori iudex institutus, fit, vt eas accusationes, quæ particularem exigunt satisfactionem, non magis acceptare, quàm prosequi teneatur: nec in hoc aliqua eius potest cadere dispensatio. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis.

Sed dubium est de accusationibus iustis præcisè tendentibus ad bonum commune, an illas possit rescindere iudex inferior, sicut & superior. De his enim propriè procedit argumentum pro parte affirmatiua factum. In qua re omissis varijs modis dicendi Doctorum, quod mihi in hac parte semper videtur probabilius, est, quod insinuat Caieta. in præsenti, nępe, quòd, vterq; iudex, tã supremus, quã inferior, potest supradictas accusationes rescindere, quanuis nõ æqualiter, nec eodẽ modo. Princeps enim absolute de iure potest huiusmodi accusationes rescindere, quoties viderit expedire bono communi, tanquam ille, qui in legibus à se positis ex rationabili causa potest dispensare. Et non solum istas, sed etiam illas, quæ ad satisfaciendum parti offensæ ordinãtur. Nã cũ princeps sit, qui plene gerit curam boni cõmunis, ad quod etiam omne bonum, vel malum partis ordinari potest, fit, vt eius munus sit non solum communia, sed etiam propria atque particularia singulorum ciuium ad bonum commune referre. At verò iudex inferior id efficere non potest absolutè de iure, bene tamen ex epicheia & gnome, hoc est, ex æquitate, & altiori iudicio, quando certo cognosceret eam accusationem pernicio sam fore bono communi. Vt si, Verbi gratia, certò sciret ex illa perturbandam fore rempublicam, aut ingentem aliquam seditionem ex illa excitandam propter conditionem accusati, vel propter aliquid huiusmodi. Tunc enim abolere posset accusationem inchoatam, nisi aliter esset possibile prouidere bono communi, scilicet, vel suspendendo prosequutionem, vel dissimulando. Quia lex arctatæ potestatis pro communi bono saluando prætermittẽda est, & vsurpanda alia quodammodo maior eidem bono communi necessaria, vt diximus supra quæst. 58. articulo. 5.

Sententiá autoris.

Dubium. Nota istã quæstionem.

Vltimum dubium circa istum articulum est, vtrùm possit accusatus dare accusatori pecuniam, vel aliquam aliam rem, vt ab accusatione desistat. Quam difficultatẽ multis solent disputare Canonistæ, ad quos præcipuè eius determinatio pertinet, quoniã plura in illa ex iure humano sunt disposita, vt est videre apud Syluestrum, verbo. accusatio. qu. 11. Sed vt eam paucis præstringamus, aduertendum est primò cum Panormitano, atque glossa in cap. 1. de collu. multipliciter posse cõtingere, quòd quis ab accusatione desistat. Primò autoritate & motu proprio, quia scilicet, accusatori ipsi placet ab accusatione cessare. Secundò ad preces ipsius rei. Tertio per trãsactionem, hoc est, aliquo sibi dato, vel retento. Hoc enim est propriè transire in iure, vt constat ex capit. super eo, de transactionibus. Quarto per absolutionem, hoc est, impetrando à iudice facultatem recedendi, absolutionemque, siue deletionem, vel cessationẽ accusationis, ex aliqua causa legitima, puta, quia ex ira, vel ex errore accusauit vt in lege. 2. C. de abol. ¶ Secundo est aduertendũ, quòd iuris periti sequuti. Panormitanum in cap. 1. de collu. causas diuidunt in ciuiles, & criminales. Et sub criminalibus constituunt alias duas, scilicet, spirituales, & populares. Hoc suppositio dico primò secundum Innocentium in capitu. 1. de collu. licitum esse ab accusatione ciuili pecuniaria recedere ad preces accusati, atque etiam per transactionẽ iudicis autoritate factam, & sine ea ante litis contestationem. Panormitanus tamen dicit, quòd post oblatum libellum, & à fortiori post contestatam litem, non licet recedere proprta autoritate, nisi fortè accusator velit in totum renunciare liti, & causæ, vt in lege. postquam liti. ff. de pactis. Bene tamen ad preces atque per transactionem, excepta famosa actione, qualis est actio furti, in qua sine iudicis autoritate transigere non licet. ff. de his qui notantur infam. lege. furti. §. pactus. Atque etiã exceptis illis causis, quæ nõ dependent à libera voluntate litigantium; qualis est causa matrimonialis. Quod ego verũ existimo. Dico secundo quòd in causis spiritualibus, siue per modũ inquisitionis, siue denũciationis, siue accusationis, licitum est ab illis discedere ad preces accusati, ex causa rationabili. Nã sine illa discedẽs punitur, vt cõstat ex c. quapropter. 2. q. 7. Per trãsactionẽ autem nũquã est licitũ. Cõtra rationẽ enim est, quòd quis pretiũ accipiat, ne res spiritualis in iudicio prosequatur. Dico tertio quòd in causa populari, hoc est, in causa ad populi cõmodũ pertinente, nũquã licet discedere ab accusatione ex beneplacito proprio, nec ad preces accusati: & multo minus per transactionẽ. Imò, si fiat trãsactio nulla est, & accusatus habetur pro cõfesso, vt dicitur in lege. transigere. Codi. de transact. & lege. in omnibus. ff. de præuarica. Quod est intelligendum, nisi tale esset crimen, quod

Nota. Nota 1. 1. dictum. 2. dictum. 3. dictum.

quod indiceret pœnam sanguinis. Vnusquisque enim tunc posset impune trãsigere, sanguinemque suum redimere, qualitercũque. Et nisi induceret pœnam perpetuæ detrusionis, aut pœnam falsi. Quia, vt dicitur in dicta lege. transigere. conuictus de falso est quasi mortuus, cum nulla ei fides adhibeatur. In omnibus alijs causis, in quibus huiusmodi pœnæ non irrogantur, nunquam est licitum transigere, vt constat, ex cap. si quem 2. q. 3. Et hoc est quantum attinet ad ipsum accusatum. Nam de accusatore certum est semper, quòd desistit ab accusatione publici criminis, quo accusare tenebatur, peccare mortaliter, siue id faciat ex beneplacito proprio, siue ad preces accusati, siue per transactionem. Bene tamen poterit ab accusatione desistere ex causa rationabili, & ex præcepto iudicis, iuxta prius dicta in isto articulo. Dico vltimò, quod in causa criminali de priuata solum alicuius iniuria procedente stando in iure naturæ vnusquisq; accusator, siue ex proprio motu, siue ex prece accusati, siue ex transactione moueri potest, vt quotiescunq; voluerit ab accusatione discedat. Vnicuique enim, stando in iure naturæ liberum est suæ iniuriæ facere remissionem, siue ad preces alterius, siue precio accepto. Ex dispositione tamen iuris positiui, ante inchoatam accusationem, puta, ante inscriptionem ad pœnam talionis, quanuis alia inscriptio præcesserit, licitum est accusatori ad preces accusati ab accusatione desistere, vt dicitur in lege. mulier. & in lege. quæsitum. ff. ad Turpil. Non tamen ex proprio motu si aliqua inscriptio præcesit, secũdum Panormitanum: nec post inchoatam litem, positamque accusationem, sine autoritate iudicis, & consensu rei. Sed de hoc videndus est Syluester verbo accusatio. quæst. 11.

Primum dictum.

Articvlvs IIII.

¶ Vtrum accusator qui in probatione defecerit, teneatur ad pœnam talionis.

42. 41. ar. 3. q. 2. ad 1. Et quol. 11. ar. 13. in.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur, quòd accusator, qui in probatione defecerit, non tenetur ad pœnam talionis. Contingit enim quandoque aliquem ex iusto errore ad accusationem procedere: in quo casu iudex accusatorem absoluit, vt dicitur * 2. quæstione 3. Nõ ergo accusator, qui in probatione defecerit, tenetur ad pœnam talionis.

2. q. 3. c. Si quempiam monuerit.

2 ¶ Præterea, Si pœna talionis ei, qui iniustè accusat, sit iniungenda, hoc erit propter iniuriam in aliquem commissam. Sed non propter iniuriam commissam in personam accusati: quia sic princeps non posset hanc pœnam remittere. Nec etiam propter iniuriam illatam in rempublicam, quia sic accusatus non posset eum absoluere: ergo pœna talionis non debetur ei, qui in accusatione defecerit.

3 ¶ Præterea, Eidem peccato non debetur duplex pœna secundum illud Naum 1. Non iudicabit Deus bis in idipsum. Sed ille qui in probatione deficit, incurrit pœnam infamiæ, quã etiam papa non videtur posse remittere, secundum illud Gelasij * papæ: Quanquam animas per pœnitentiam saluare possimus, infamiam tamen abolere non possumus: non ergo tenetur ad pœnam talionis.

Habetur 2 q. 3 ca. Eu phemiam.

¶ Sed Contra est, quòd * Adrianus papa dicit. Qui non probauerit quod obiecit, pœnam quam intulit, ipse patiatur.

Habetur 2 q. 3. c. Qui non probauerit. c. Calumniator.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum * est, accusator in causa accusationis constituitur pars, intendens ad pœnam accusati. Ad iudicem autem pertinet, vt inter eos iustitiæ æqualitatem constituat. Iustitiæ autem æqualitas hoc requirit, vt nocumentum quod quis alteri intentat, ipse patiatur, secundum illud Exo. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et ideo iustum est, vt ille qui per accusationem aliquem in periculum grauis pœnæ inducit, ipse etiam similem pœnam patiatur.

Arti. 1. & 2.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd sicut Philosophus * dicit in 5. Ethicor. Iniustitiæ non semper competit contra passum simpliciter: quia multum differt, an aliquis voluntariè, vel inuoluntariè alium lædat. Volũtario autem debetur pœna, sed inuolũtario debetur venia. Et ideo quando iudex cognouerit aliquem de falso accusasse, non voluntate nocendi, sed inuoluntarie propter ignorantiam ex iusto errore, non imponit pœnam talionis.

Lib. 5. c. 9.

¶ Ad secundum dicendum, quod ille qui male accusat, peccat & contra personam accusati, & contra rempublicã. Vnde propter vtrũque punitur. Et hoc est quod dicitur Deutero.19. Cumque diligentissimè perscrutantes, inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit, quod pertinet ad iniuriam personæ. Et postea quantum ad iniuriam reipublicæ subditur. Et auferes malum de medio tui, vt audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere. Specialiter tamen personæ accusati facit iniuriam, si de falso accuset. Et ideo accusatus si innocens fuerit, potest ei iniuriam suam remittere, maximè si non calumniose accusauit, sed ex animi leuitate: si verò ab accusatione nocentis desistat propter aliquam collusionem cum aduersario, facit iniuriam reipublicæ. Et hoc non potest ei remitti ab eo, qui accusatur: sed potest ei remitti per principem, qui curam reipublicæ gerit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd pœnam talionis meretur accusator in recompensationem nocumenti quod proximo inferre intentat. Sed pœna infamiæ ei debetur propter malitiam, ex qua calumniose alium accusauit. Et quandoque quidem princeps remittit pœnam, & non abolet infamiã. Quandoque autem etiam infamiam abolet. Vnde & papa potest huiusmodi infamiam abolere. Et quod dicit * Papa Gelasius, Infamiam abolere non possumus, intelligẽdum est de infamia facti, vel quia eam abolere aliquando non expedit: vel etiam loquitur de infamia irrogata per iudicem ciuilem, sicut dicit * Gratianus.

Loco citato in argum.

Ibidem.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua, quam probat D.Thom. in argumento, sed contra, testimonio Adriani relati à Gratiano in cap. qui non probauerit. 2. quæst. 3. dicentis: Qui non probauerit quod obiecit, pœnam, quam intulit, ipse patiatur. Et in corpore articuli hac ratione: Iustitiæ æqualitas hoc postulare videtur, vt qui per accusationem aliquem in periculum pœnæ grauius induxit, similem ipse pœnam subire cogatur, iuxta illud Exod. 21. Oculum pro oculo, & dentem pro dente: ergo ad iudicem, cuius est constituere æqualitatem inter accusatorem, & accusatum, spectabit præcipere, vt qui in accusatione defecerit, ad pœnam talionis teneatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Conclusio huius articuli multis capitibus iuris tam Canonici quam Ciuilis habetur determinata, in cap. calumniator. & in cap. qui non probauerit. 2. q. 3. & in lege. mulier. & in leg. quæsitum. ff. ad senatus consultum Turpillianum. Ratio autem adducta à D.Tho. ad illam probandam, non euidentiam, sed tantum congruẽtiam quandam importat. Quanuis enim ratio naturalis dictet, eum, qui occidit esse occidendum, non tamen dictat eum, qui occidere procurauerit, subinde esse eadem mortis pœna afficiendum, eò vel maximè, quòd deterrerentur tũc homines plus nimio ab accusatione, quod in reipublicæ perniciem cedere videretur. Ex quo factum fuit, vt desuetudine iam fere fuerit huiusmodi pœna abrogata, vt docet Soto, lib. 5. de iustitia q. 5. ar. 4. & Couarruu. lib. 2. Variarum. cap. 9. nume. 1. Nisi tantum in aliquibus casibus particularibus: quorum præcipuus est, quando testis ex studio falsum testimonium dicit, in causa capitali. Maximè, si eius occasione innocens fuerit interfectus. Quanuis etiam in omnibus alijs delatores acri supplicio iudicis arbitrio sint puniendi. Pro quo facit textus optimus in capit. super his. de accusationibus. & lex in priuatis. ff. ad Turpillianum. ¶ Si quis autem quærat vnde habuerit ortum talionis, quę ab aliquibus ex Latinis retaliatio, ab alijs supplicij similitudo, ab alijs repatientia, ab Aristot. autem 5. Ethicor. cap. 5. contra passum, appellatur: Dico, quòd ex iure naturali præcipienti, vt iuxta mensuram delicti sit etiam & plagarum modus. Is enim, qui proximum & rempublicam iniuria læserit, non æquè naturali pœna punitur, nisi ea, quæ sufficiens fuerit satisfacere, & reparare damnum illatum. Hæc autem reparatio fieri non poterit, nisi delinquenti æqualis crimini pœna iniungatur. Nec hæc commode discerni posse videtur, nisi idem, quod alteri per iniuriam intulit, ipse patiatur, quod est repatientia, seu contra passum. Quare in lege Mosayca cautum erat, oculum pro oculo, dentem pro dente, quod

In probatione deficiẽti tenetur ad pœnam talionis.

Quæstio.

Responsio.

quod à Christo non fuit damnatum, tanquam iniquum Matth. 5. Licet illud existimauerit acerbum, sicque dederit consilium, & non præceptum de remittendis iniurijs. Qualiter autem intelligendum sit contra passum, vt sit idem, quod iustum, explicauimus supra quæst. 61. art. 4.

QVÆSTIO LXIX.

De peccatis quæ sunt contra iustitiam, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm absque peccato mortali possit accusatus veritatem negare, per quam condemnaretur.

4. dist. 17. q. 3. art. 1. qu. 2. ad 1. & 3. & dist. 19. q. 2. art. 3. q. 1. ad 5 & q. 2. cor. Chrysosto. hom. 31. ad Hebræos à med. to. 4. Et habetur de pœni. d. 1. ca. Quis aliquando.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd absq; peccato mortali possit accusatus veritatem negare, per quam condemnaretur. Dicit enim Chrysosto.* Non tibi dico vt te prodas in publicum, neque apud alium accuses, sed si veritatem confiteretur in iudicio accusatus, seipsum proderet & accusaret. Non ergo tenetur veritatem dicere, & ita non peccat mortaliter, si in iudicio mentiatur.

2 ¶ Præterea, Sicut mendacium officiosum est quando aliquis mentitur, vt alium à morte liberet: ita mendacium officiosum est, quando aliquis mentitur, vt se liberet à morte: quia plus sibi tenetur, quàm alteri. Mendacium autem officiosum non ponitur esse peccatum mortale, sed veniale: ergo si accusatus veritatem in iudicio neget, vt se à morte liberet, non peccat mortaliter.

Q. 34. art. 12.

3 ¶ Præterea, Omne peccatum mortale est contra charitatem, vt supra dictum* est. Sed quod accusatus mentiatur, excusando se à peccato sibi imposito, non contrariatur charitati, neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi: ergo huiusmodi mendacium non est peccatum mortale.

¶ SED CONTRA, Omne quod est contrarium diuinæ gloriæ, est peccatum mortale: quia ex præcepto tenemur omnia in gloriam Dei facere, vt patet primæ ad Corinth. 10. Sed quòd reus id quod contra se est, confiteatur, pertinet ad gloriam Dei, vt patet per illud quod Iosue dixit ad Acham. Fili mi da gloriam Domino Deo Israel, & confitere atque indica mihi quid feceris: ne abscondas: vt habetur Iosue. 7. ergo mentiri ad excusandum peccatum, est peccatum mortale.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quicunque facit contra debitum iustitiæ, mortaliter peccat, sicut supra* dictum est. Pertinet autem ad debitum iustitiæ quòd aliquis obediat suo superiori in his, ad quæ ius prælationis se extendit. Iudex autem, vt supra dictum* est, superior est respectu eius qui iudicatur. Et ideo ex debito tenetur accusatus iudici veritatem exponere, quam ab eo secundum formam iuris exigit. Et ideo si confiteri noluit veritatem, quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negauerit, mortaliter peccat. Si verò iudex hoc exquirat, quod non potest secundum ordinem iuris, non tenetur ei accusatus respondere. Sed potest vel per appellationem, vel aliter licite subterfugere, mendacium tamen dicere non licet.

Q. 59. art. 4

Q. 67. art. 1

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod quando aliquis secundum ordinem iuris à iudice interrogatur, non ipse se prodit: sed ab alio proditur, dum ei necessitas respondendi imponitur per eum, cui obedire tenetur.

¶ Ad secundum dicendum, quod mentiri ad liberandũ aliquem à morte cum iniuria alterius, non est mendacium simpliciter officiosum, sed habet aliquid de pernicioso admistum. Cum autem aliquis mentitur in iudicio ad excusationem sui, iniuriam facit ei, cui obedire tenetur, dum sibi denegat quod ei debet, scilicet confessionem veritatis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille, qui mentitur in iudicio, se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cuius est iudicium, & contra dilectionem proximi, tum ex parte iudicis, cui debitum

negat:

negatitum ex parte accuſatoris, qui punitur, ſi in probatione deficiat. Vnde & in Pſal. 140. dicitur, Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis. Vbi dicit gloſſa. Hæc eſt conſuetudo impudentium, vt deprehenſi per aliqua falſa ſe excuſent. Et Gregor. *22. Moral. exponens illud Iob. 31. Si abſcondi quaſi homo peccatum meum, dicit, Vſitatum humani generis vitium eſt, & labēdo peccatum committere, & commiſſum negando abſcondere, & conuictum defendendo multiplicare.

Lib. 22. ca. 13. in prin.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficulatem reſpondet Diuus Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque legitimè de proprio crimine interrogatur, tenetur illud manifeſtare, ſub reatu peccati mortalis. Probatur in corpore articuli, hac ratione: Virtus iuſtitiæ eſt ad ſalutem neceſſaria: ergo quiſque tenebitur ſub reatu peccati mortalis illam ſeruare. Antecedens ſimul cum conſequenti ſupponitur à D. Thom. tanquam notum ex ijs, quæ dixerat ſupra quæſt. 59. arti. 4. Tunc vltra: Iuſtitia obligat ſubditum obedire ſuperiori in ijs, ad quæ ius prælationis ſe extendit: ſed ius prælationis aliquando extendit ſe ad hoc, vt poſsit interrogare ſubditum de crimine, quod commiſit, tunc, ſcilicet, quando ſecundum formam iuris interrogat: ergo etiam tunc tenebitur ſubditus reſpondere: & ſi noluerit veritatem confiteri vel eam mēdaciter negauerit, peccabit mortaliter. Secunda concluſio: Qui non legitimè interrogatur de proprio crimine, non tenetur illud manifeſtare: ſed poterit, vel per appellationem, vel aliter ſubterfugere: mendacium autem nunquam dicere licebit. Probatur: Iudex tunc non habet ius interrogandi: ergo nec ipſe interrogatus tenebitur reſpondere. Quod autem nunquam liceat mendacium dicere, non probat Diuus Thom. ſed illud vt notum relinquit: quia eſt mendacium intrinſece malum. Et ſic implicat, quòd licitè fiat.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum accuſato liceat calumnioſe ſe defendere.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd accuſato liceat calumnioſe ſe defendere. Quia ſecundū iura ciuilia in cauſa ſanguinis licitū eſt cuilibet aduerſarium ſuū corrumpere. Sed hoc maximè eſt calumnioſe ſe defendere: ergo non peccat accuſatus in cauſa ſanguinis, ſi calumnioſe ſe defendat.

Infra ar. 3 cor.

2 ¶ Præterea, Accuſator cum accuſato colludens, pœnam recipit à legibus conſtitutam, vt habetur * 2. quæſt. 3. Non autem imponitur pœna accuſato per hoc, quòd cum accuſatore colludit: ergo videtur quod liceat accuſato calumnioſe ſe defendere.

2. q. 3. c. 8. quem pœnitet.

3 ¶ Præterea, Prouerb. 14. dicitur, Sapiens timet & declinat à malo: ſtultus autem tranſilit & confidit. Sed illud quod fit per ſapientiam, non eſt peccatum: ergo ſi aliquis qualitercunque ſe liberet à malo, non peccat.

¶ SED CONTRA eſt, quòd in cauſa criminali iuramētum de calumnia eſt præſtandum, vt habetur * extra, de iuramento calumniæ inhærentes. Quod non eſſet, ſi calumnioſe ſe defendere liceret: ergo non eſt licitum accuſato calumnioſe ſe defendere.

In decretali. li. 2. ti. 7. cap. 1.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliud eſt veritatem tacere, aliud eſt falſitatem proponere. Quorum primum in aliquo caſu licet, non enim aliquis tenetur omnem veritatem cōfiteri, ſed illam ſolum, quam ab eo poteſt, & debet requirere iudex ſecūdum ordinem iuris: puta cum præceſſit infamia ſuper aliquo crimine, vel aliqua expreſſa indicia apparuerint, vel etiam cum præceſſit probatio ſemiplena. Falſitatem tamē proponere in nullo caſu licet alicui. Ad id autem quod licitum eſt poteſt aliquis procedere vel per vias licitas & fini intento accommodas, quod pertinet ad prudentiam vel per aliquas vias illicitas, & propoſito fini incongruas, quod pertinet ad aſtutiam, quæ exercetur per fraudem & dolum, vt ex ſupradictis * patet. Quorum primum eſt laudabile, ſecūdum vero vitioſum, ſic ergo reo qui accuſatur, licet ſe defendere veritatem occultando, quam confiteri non tenetur per aliquos conuenientes modos: puta quòd non reſpondeat,

Q. 55. a. 4. & 3.

spondeat, ad quæ respondere non tenetur, hoc autem non est calumnioſe ſe defendere, ſed magis prudenter euadere. Non autem licet ei vel falſitatem dicere, vel veritatem tacere, quam confiteri tenetur. Neq; etiam aliquem dolum vel fraudem adhibere, quia fraus & dolus vim mendacij habent. Et hoc eſt calumnioſe ſe defendere.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod multa ſecundum leges humanas impunita relinquuntur, quę ſecundum diuinum iudicium ſunt peccata. Sicut patet de ſimplici fornicatione: quia lex humana non exigit ab homine omnimodam virtutem, quæ paucorum eſt, & non poteſt inueniri in tanta multitudine populi, quantam lex humana habet neceſſe ſuſtinere. Quòd autem aliquis non velit aliquod peccatum committere, vt mortem corporalem euadat, cuius periculum in cauſa ſanguinis imminet reo, eſt perfectæ virtutis: quia omnium terribilium maximè terribile eſt mors, vt dicitur * in tertio Ethicorum. Et ideo ſi reus in cauſa ſanguinis corrumpat aduerſarium ſuum, peccat quidem inducendo eum ad illicitum. Non autem huic peccato lex ciuilis adhibet pœnam: & pro tanto licitum eſſe videtur.

Lib. 3. c. 6. tom. 5.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd accuſator, ſi colludat cum reo, qui noxius eſt, pœnam incurrit: ex quo patet quòd peccat. Vnde cum inducere aliquem ad peccandum, ſit peccatum, vel qualitercunq; peccati participem eſſe, cum Apoſtolus dicat dignos morte eos, qui peccantibus conſentiunt: manifeſtum eſt, quòd etiam reus peccat, cum aduerſario colludēdo, non tamen ſecundum leges humanas imponitur ſibi pœna propter rationem iam * dictam.

In ſol. ad 1

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſapiens non abſcondit ſe calumnioſe, ſed prudenter.

Svmma Textvs.

Svpposito, aliud eſſe veritatem tacere, aliud autem falſitatem proponere, quorum primum in aliquo caſu licet, tunc, ſcilicet, quando aliquis non tenetur dicere veritatem, iuxta poſita in articulo præcedenti: ſecundum autem nunquam eſt licitum, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Licitum eſt accuſato tueri ſe occultando per modos conuenientes eam veritatem, quam fateri non tenetur, ſcilicet, vel non reſpondendo ad ea ad quæ reſpondere non obligatur, vel vtēdo æquiuocatione, vel alia honeſta ratione. Nec hoc eſt calumnioſe ſe defendere, ſed magis prudenter agere. Secunda concluſio: Nunquam eſt licitum accuſato defendere ſe dicendo falſum, vel tacendo eam veritatem, quam reuelare tenetur, vel vtēdo fraude, aut dolo: quia dolus habet vim mendacij. Et ſic nec etiam eſt licitum alicui ſe calumnioſe defendere. Hæc enim omnia calumniam important. Tertia concluſio: Tres ſunt caſus, in quibus iudex legitime interrogat aliquem de crimine à ſe perpetrato, & in quibus ipſe interrogatus tenetur dicere veritatem. Primus eſt, quando præcedit infamia. Secundus, quando ſunt expreſſa indicia. Tertius, quādo eſt ſemiplena probatio.

Explicatio Dvorvm Articulorum.

Concluſiones huius articuli fere ſunt eædem cum illis, quas D. Thom. poſuerat, articulo precedenti. Et propterea eas ſub eodem commento explicare libet, quod materiam non minus vtilem, quàm difficilem continebit. Sed vt in illa more noſtro clarè, & ordinatè procedámus, operepretium erit, vt certa ab incertis ſeparemus. Quod, vt efficiam, dico primò, certum eſſe, quòd nullus poteſt ob quamcunque cauſam, etiam ad vitandum mortis periculum, mendacium proferre. Eſt enim mendacium ex natura ſua adeò malum, & iniquum, vt repugnet ei licitè fieri, ſicut & quibuſcunque alijs rebus intrinſece malis. De quibus loquebatur Ariſtot. 3. Ethico. cap. 1. quando dicebat: Quædam tam turpia ſunt, vt mori potius ſit ſuſtinendum, quam talia perpetrare. Et D. Paulus ad Roman. 3. Non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Idem etiam probat D. Auguſtinus ex profeſſo in 3. par. lib. de mendacio. cap. 6. & 7. & cap. 11. 12. 15. 18. 20. & 21. & part. 8. lib. contra mendacium, cap. 15. 17. 19. 20. Extatque de hac re decretum Eccleſiæ in cap. ſuper eo. de vſuris. Vbi dicitur: Sacra ſcriptura prohibet mentiri pro ſaluanda vita cuiuſcunque, imò & pro ſalute ſpirituali, aut pro vitando peccato alterius, aut

Nullus poteſt mentiri ex quacūque cauſa.

aut pro conuersione infidelium,& pro pudicitia & castitate seruanda, &c. Videndus est de hac re D.Thom.infra q.110.ar.3.& Corduba lib.1.quæstionarij q.29. vbi latè hanc veritatem probat. Dico secundo etiam esse certum,quòd,quando iudex legitimè procedit ad interrogandum aliquem de crimine à se perpetrato, ipse reus tenetur dicere verũ, etiam si talis confessionis merito sit in mortem rapiendus. Nam,cùm iudex tunc habeat ius ad interrogandum,non potest fieri,quòd illud etiam habeat reus ad non respondendum: alioqui daretur bellum iustum ex vtraque parte,quod est impossibile. Et hoc etiã probat sufficienter ratio D. Thomæ adducta in artic.1.huius quæstionis. Et testimonium Paul.ad Romanos.13.dicentis: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: nõ enim est potestas,nisi à Deo: quæ autem sunt,à Deo ordinata sunt.Itaque qui resistit potestati,Dei ordinationi resistit.Qui autem resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt, &c. Quibus verbis ex eo, quòd homines sciunt se per obedientiam, & reuerentiam, quam prælatis à Deo in potestate constitutis exhibent,eis subijci debere (non est enim aliqua potestas, aut prælationis veræ super eminentia,quam Deus nõ constituerit,cuius prælati omnes legitimi sunt vicarij, & quæcunque à Deo sunt rectè instituta,atque ordinata sunt,seruaríque optimo iure debent) concludit, eum, qui obedire recusans potestati resistit, non homini tantum, sed magis diuinæ ordinationi repugnare,cum id,quod Deus ordinauit,& instituit, conetur infringere.Qui autẽ diuinæ ordinationi resistunt, clarissimum est eos,hoc ipso sibi damnationem conciliare,pro suę inobedientię demerito. Et certum est, quod qui iudicibus iure interrogantibus respondere renuunt,eis nec obediunt, nec subijciuntur, & sic peccant mortaliter. Dico tertio etiam esse certum, quòd quando quis non legitimè, etiam iuratus interrogatur, quod contingit,quando, vel ab eo,qui non est sibi iudex, vel contra canonum,legumque sanctiones fuerit quæsitus,non tenetur suum crimen confiteri. Et simile est affirmandum de testibus in crimine alieno.Et ratio est manifesta: Nam,cùm quisque habeat ius se suaque tuendi, nisi ad contrarium iure fuerit cõpulsus,& qui præter leges,canonumque ordinationes interrogatur,nullo iure legitimo compellatur,fit,vt neutiquam se prodire teneatur. Itaque hæc certa sunt.

Reus iuridice interrogatus tenetur dicere verum.

Reus illegitime interrogatus nõ tenetur suum crimen manifestare.

Dubium quando dicatur iudex legitime interrogare.

¶ Sed est dubium, quando dicetur iudex legitimè interrogare, vt reus teneatur suum crimen manifestare? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. D.Thom. in præsenti dicit,tres esse casuum differentias,in quibus iudex potest iure reũ interrogare, & in quibus subinde reus tenetur veritatem respondere. Primus, quando præcedit infamia supra aliquo crimine.Secundus,quando apparent aliqua expressa indicia.Tertius,quando est semiplena probatio.Et quanuis huius rei rationem non subijciat,illa tamẽ apertè colligitur ex ijs,quæ superius dixerat.quæst.67. artic.3. Vbi dixit, iudicem neminem absque accusatore, vel eius vicem supplente, posse condemnare. Et certum est, quòd hæc tria, vltra expressum accusatorem, sunt quæ eius vicem gerunt, vt possit reus legitimè interrogari.Et si quis obijciat,quinque casus fuisse à nobis positos loco nuper citato ex mẽte D.Tho. quibus iudex absq; accusatore contra aliquem potest procedere aliquo in ipsis accusatoris vicem supplente. Primus quando diuina reuelatio intercedit. Secundus, quando crimen est manifestũ.Tertius,quando est infamia,vel indicia,vel clamorosa insinuatio. Quartus,quando procedit denuntiatio iuridica.Quintus,quando fraterna correctione præmissa denuntiat quis prelato,vt patri fratris delictum. Et sic videtur D.Tho. in præsenti diminutè procedere. Respondeo, verum esse, quòd omnes isti casus fuerunt à nobis positi in articulo citato. Cæterùm ex illis tantum faciunt ad presens institutum tres,qui numerantur à D.Tho.in præsenti.Et ratio est: Nam eo in loco instituerat autor declarare quando iudex sine accusatore potest aliquem condemnare. Et certum est,quòd in omnibus illis casibus eo modo intellectis,quo à nobis fuerunt explicati. At verò in præsenti tantum intendit manifestare merita,propter quæ licitum erit iudici ex officio de occulto crimine inquirere, etiam nullo alio denuntiante, vel petente. Et hæc dicit esse solum tria,scilicet, infamia præcedens, manifesta indicia, & semiplena probatio. Itaque cum sint tres modi procedendi in criminalibus,scilicet,per inquisitionem, denuntiationem, & accusationem, vt constat ex cap.qualiter & quando. de accusationibus. in præsenti tantum agit D.Tho. de modo procedendi per viam, inquisitionis,& non per quamcunque inquisitionem, sed per illam, quam iurisperiti specialem appellant. Nam in generali,qua prælati munere suo fungentes,& quod aiunt officij debito prouinciam, aut conuentum visitantes crimina disquirunt, certum est non esse necessarium,quod aliquid illorum præcedat,vt diximus supra quæst.67.art.3.Panorm.in cap. 2. de confession. columna penultima, dicit, quòd

Sententia Panormi.

quòd quanuis iudex, quando præcedunt indicia, vel infamia, vel semiplena probatio, possit interrogare reum de crimine à se perpetrato, ipse tamen reus potest illud negare, si ex sua confessione timet pœnam temporalem, siue iudex id inquirat ex mero officio, siue ad instantiam partis. Si autem pœna imponenda non est temporalis, sed spiritualis, vt excommunicatio, dicit hæc opinio, quòd tenetur sub peccato mortali delictum confiteri. Eandem sententiam tenet Syluester. verbo. confessio delicti q. 1. & Alcocer in summa, capit. 26. Qui etiam citat pro eadem Nauarrum in cap. inter verba. corolla. 64. numer. 732. & 746. Et ratio huius opinionis est, quia nullus tenetur seipsum condemnare, & contra seipsum arma ministrare. Nec hoc contingit in pœna spirituali, quia cum ista non tam sit pœna, quam medicina, non tam in illa habet ius reus se meliori via, qua poterit defendendi, quam in pœna temporali, quæ verè & propriè est pœna. Petrus de Nauarra lib. 2. de restitutione, cap. 4. in secunda parte illius, dubitatione secũda, quanuis existimet falsam opinionem Panormitani vniuersaliter intellectam de omni pœna temporali propter rationes à nobis infra ponendas, dicit tamen, quod piè & probabiliter potest teneri in causa criminali præcipuè capitis posse reum in conscientia veritatem secluso mendacio contegere, etiam si ad interrogationem iudicis præcesserint indicia, vel infamia, vel semiplena probatio. Et ratio illius est: Quoniam in causa sanguinis ob rei magnitudinem, de qua agitur, & naturalem ac vehementem inclinationem, quam natura hominibus dedit ad sui conseruationem, ipsa eadem natura tribuit summam ac liberrimam facultatem se tuendi. Hac enim de causa licitum est aliena surripere, quæ secluſa extrema vitæ necessitate surripere non liceret, & occidere inuadentem, cuius alias occisio esset peccatum grauissimum. Et confirmari potest hæc sententia ex lege. 4. ff. de testibus. Nam si, vt ibi dicitur, consanguineus non potest cogi ad testificandum contra consanguineum, nec similiter vt Couarruuias docet, quando testis aliquod magnum dispendiũ timet in seipsum, quantò magis id dicendum erit, quando aliquis contra seipsum in causa capitis debet dicere testimonium? Quis enim est magis consanguineus, quam quisque sibi? Et quod potest esse maius dispendium, quam mortis? Et si quis dicat, in hac lege solum esse sermonem de criminibus occultis, in quibus nec indicia, nec infamia, nec semiplena probatio præcesserunt, vt multi respondẽt, contra hoc est argumẽtum: Nam, si ità esset, nullum ibi inueniretur beneficium legis consanguineis concessum, cum nec etiam extranei compelli possint ad testificãdum de simpliciter occultis. Certum est autem ex mente omnium Doctorum, quod aliquid speciale in ea lege propinquis conceditur, atque etiam testibus in proprio crimine, quod alijs in communi non est concessum.

Sententia Panormitana.

¶ Mihi ex his sententijs ea videtur longè probabilior, quæ affirmat, semper, quòd iudex interrogat reum sufficientibus præcedentibus indicijs, vel infamia vel semiplena probatione, siue id faciat ex officio siue ad instantiam alterius, teneri interrogatum sub peccato mortali dicere veritatem, etiam si ex talis cõfessionis merito certo sciat ipsum in mortem esse rapiendum. Ita tenent Diuus Thomas, & Caietanus in hoc articulo. Soto in relectione, de tegendo & detegendo secreto. membro. 2. quæst. 2. & latius quęst. 7. conclusione. 1. & lib. 5. de iustitia. q. 6. ar. 2. conclusione 2. Corduba lib. 1. quæstionarij. qu. 43. dubio. 3. Nauarro in summa. capi. 25. nu. 35. citatq; seipsum in cap. inter verba. conclusio. 6. Et re vera ità tenet. In eadem etiam sententia est Couarruuias in practica. qu. 23. num. 5. Gabriel. in 4. d. 15. q. 6. art. 2. concl. 6. Rosella. verbo. accusatus. §. 1. Palud. in 4. dist. 19. q. 4. num. 7. Enriquus q. 10. quodli. 1. qu. 33. & ex iurisprudentibus Gregorius Lopez super part. 7. titulo. 29. leg. 4. Archidi. §. Item quod dicitur 22. q. 2. Bartholomæus in lege Marcellus. ff. de actionibus rerum ammotarum. Speculator titulo de pœnitẽtia. §. 7. versiculo. 19. Rodericus Suarez leg. 4. 11. 12. de las Iuras lib. 2. foro legum. Antonius Gomez tomo. 3. Variar. resolu. cap. 12. num. 15. Bernardus Diaz in sua practica criminali. capit. 118. & frater Bartholomæus de Medina in summa lib. 1. cap. 14. §. 35. folio. 144. Et probatur: Subditus tenetur sub peccato mortali parere præcepto superioris iusta pręcipientis: sed iudex iustè ac legitimè præcepit, vt sibi veritas manifestetur, quando præcedunt sufficientia indicia, aut infamia, aut semiplena probatio: ergo tunc subditus tenetur ei obedire, atque ex consequenti detegere veritatem. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur, ex cap. qualiter & quando 1. & 2. & ex cap. super his. & ex cap. cum dilecti. & alijs multis, de accusationibus. Vbi expresse habetur, tunc iudicem legitimè super delicta inquirere, quando reus laborat infamia, vel sunt indicia, aut semiplena probatio. Imo in leg. 4. titulo. 29. part. 7. præcipitur iudicibus, vt ità faciant sub his verbis: El juzgador deuele fazer jurar, que diga la verdad.

Interrogatus à iudice præcedẽte infamia, vel indicijs vel semiplena probatione semper tenetur dicere verũ

verdad. Idem etiam habetur in cap.1.de confeſsio. & in titulo, de purgatione canoni. per multa capita. Ex quibus manifeſte colligitur, non ſolum poſſe iudicem in ſupradictis caſibus inquiſitionem facere, ſed etiam ad id teneri. Quod & manifeſta ratione poteſt probari: Nam ſi ſuper his delictis iudex nec procederet, nec rogaret, nec tormenta minaretur, ſed liberos dimitteret infamatos, indiciatos,& ſemiplene probatos, magnum in republica ſcandalum ſuboriretur, atque detrimentum: cum hac confidentia omnes fierent malefactores, breuiq; reſpublica impleretur criminibus. Ad hoc argumentum Petrus de Nauarra loco citato, dicit, quòd, quanuis ſit verum communiter in omnibus cauſis tam ciuilibus,quã criminalibus, quòd tenetur ſubditus ſub peccato mortali parere ſuperiori iuſta præcipienti,id tamen fallit in illis cauſis,in quibus agitur de capite. In quibus quidem poteſt iudex iuridicè, ac legitimè interrogare,præcipereque etiam ſub iuramento,vt ſibi veritas manifeſtetur. Et tamen reus licitè eam abſcondit. Vterq; enim iure ſuo vtitur,iudex percontando ob commune bonum, & reus celando ob bonum propriæ vitæ. Nec mirari,inquit, quiſquam debet, quod detur iſtud veluti bellũ iuſtum ex vtraque parte,ſecluſa ignorantia inuincibili: ſiquidem conſtat licitum eſſe iudici dãnato ad mortem præcipere,vt è carcere non fugiat, & tamen ipſe parere non tenetur. Damnato etiam ad mortẽ in abſentia iudex legitimè præcipit, vt compareat, & tamen ipſe in abſentia venire non tenetur. Simile ſolet dici de ſeruo, dum ipſe non ſe vendidit,quod poteſt fugere in conſcientia: & tamen dominus iuſte præcipit,ne fugiat,& ad id poteſt compellere. Et hoc propter maximum ius, quod vnuſquiſq; habet propriam vitam,ac libertatem conſeruandi. Cæterum hæc reſponſio nulla eſt: ſemper enim eſt implicatio in adiecto, quod detur bellum iuſtum ex vtraque parte: quod contingeret, ſi prælato iuridice ac legitimè interrogante de crimine,poſſet reus illud licitè celare. Eo vel maximè, quod ex iure, quod ſuperiores habent ad aliquid præcipiendũ,euidenter colligitur obligatio, quam habent ſubditi ad obediendum. Nec poteſt fieri,quòd ſubditus habeat ius ad non obediendum, & quod illud habeat ſuperior ad præcipiendum,cum hæc ſint correlatiua,mutuoq; ſe conſequantur: vt conſtat ex illo Pauli ad Rom.13. Qui reſiſtit poteſtati,Dei ordinationi reſiſtit. Qui autẽ reſiſtũt ipſi, ſibi dãnationẽ acquirunt. Quibus verbis ex eo,quòd poteſtas principũ eſt à Deo,& nihil eſt à Deo ſine ordine colligit ordinẽ etiã,quo inferiores ſuperioribus poteſtatibus ſubijciuntur eſſe à Deo. Et ſic qui contra hunc ordinem poteſtati reſiſtit, quod ipſi Deo reſiſtant,erit neceſſe,iuxta illud Lucæ cap.10. Qui vos ſpernit, me ſpernit. Et primi Regum cap.8. Non te abiecerunt ſed me,ne regnem ſuper eos. Hoc modo argumentandi colligunt Doctores neceſsitatem confeſsionis ſacramentalis ex illo Ioan. cap.20. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Si quidem non poteſt fieri, quòd Apoſtoli,& reliqui ſacerdotes habeãt ius ad abſoluenda peccata à fidelibus cõmiſſa,quin etiam ipſi teneantur illa ſacramẽtaliter confiteri. Et ad id,quod adducitur de condemnato ad mortem,cui poteſt iudex prẽcipere legitimè,ne è carcere fugiat, vel vt abſens compareat,& tamen ipſe parere non tenetur,nec ſimiliter ſeruus,cui fuerit præceptum impoſitum de non fugiendo,reſpondeo, quòd cũ inclinatio, quam habent homines ad tuendam propriam vitam, atque libertatem, ſit valde naturalis, atque vehemens, fit, vt non habeant iudices poteſtatem præcipiendi, ne condemnatus ad mortem fugiat,ſi poteſt,vel quod abſens compareat, quãuis habeant ius ad illum ſuſpendẽdum. Eſſent enim huiuſmodi præcepta valde rigida, & iure gentium nulla. Quare dum damnati fugiunt, vel citati non comparent, nec faciunt iniuriam miniſtris iuſtitiæ,nec illis reſiſtunt, aut violentiam inferunt, ſed tantum cauſam ſuam deſerunt, diffidentes de illa, præſentiamque ſuam negant, quam vti ſupponimus ex iure gentium exhibere non tenentur ad mortem,quam inde ſibi vident immi nere. Et eadem ratio eſt de ſeruo,qui ſe non vendidit,quantum ad recuperationem propriæ libertatis. At verò qui iam præſens in iudicio legitimè cogitur reſpondere,faceret iniuriam iuſtitiæ,illiq; reſiſteret,non reſpondendo, ſicut & qui fugit reſiſtendo, aut qui iuſſus aſcẽdere patibulum,vel collum gladio iuſtitiæ exhibere id facere non vult. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum,quo idem Petrus de Nauarra ſuam ſentẽtiam probabat. Ad confirmationẽ autem deſumptam ex lege 4.ff.de teſtibus,dico eam non facere ad propoſitum. Vendicat enim ſibi locũ textus ille, quando certum eſt iudici, ſocerũ, generum, aliaſq; perſonas ibi expreſſas,quia delicto ad fuerũt depoſituras aduerſus ipſum reum, vt conſtat ex ipſo textu in illis verbis. Vt teſtimonium litis dicat aduerſus ſocerũ,&c. Hic autẽ nos vagamur magis in incerto, ſcilicet, quando iudex, vt ſibi veritas innoteſcat poſt alias probationes non omnino euidẽtes conquiſitas,reum interrogat, qui niſi veritatem exponat

exponat peccati mortalis reatũ incurret, &c.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm ad hoc, vt reus teneatur iudici respondere veritatẽ, vt dictum est, sit necessarium, quòd iudex prius ei notificet contra ipsum esse infamiam, vel indicia, vel semiplenam probationem, vt sic sciat ipsum iuridicè interrogare, an vero statim teneatur ei fidem adhibere, credereq;, quòd iuridice interrogat, vt veritatẽ illico manifestet? De qua re sunt variæ

Sententia Caietani & aliorum Doctorum sententiæ. Caietanus, Soto, Nauarro vbi supra, & multi alij dicunt, non teneri reum veritatem manifestare, quoadusq; sibi certò constet quod iuridicè interrogatur: At verò alij, quos refert Gregorius Lopez loco citato, dicũt oppositum. Et ratio illorum est: Quia semper debet præsumi pro iudice, quod legitimè procedit, quandiu de opposito non constiterit. Mihi hæc secũda opinio nimis dura videtur. Quocirca dicẽdum potiùs existimo, quòd quandiu reus dubitet, an

Sententia probabilior sint indicia sufficientia, vel infamia, vel semiplena probatio, cõtra eum, quod sæpe accidit, quia iudices frequẽter leui rumore, & leuibus indicijs moti glorioſum sibi existimant, si sub iuramento & minis, & alijs vexationibus mille artibus vtentes à reo veritatem extorqueãt de crimine occulto, quod contractum suspicantur, non tenetur respondere veritatem, quanuis non debeat mentiri, vt supra dictum est, nec pro iudice est præsumendum, quandiu reo non constat, vel rationabiliter constare debet, quod ipse legitime procedit. Qui enim bona sua, honorem, atque vitam inre possidet, quousque ius alterum sibi innotuerit, quo debeat illorum iacturam facere, non astringitur illa dimittere. Alias eorum prodigus esset. Atque id maximè in rebus grauioribus: & potissimum in his, quæ vitam in discrimen obijciunt. In rebus quidẽ leuioribus possent subditi prælatis fidem adhibere, & non omnibus, sed illis, quos probos, prudentes, ac scientiæ peritos cognouerint, cum tamẽ in rebus grauioribus ius habeant vitam ac proprium honorem tuendi, quousque sibi contrarium rationabiliter constiterit.

Quæ infamia sit sufficiens vt in ea ad inquisitionẽ procedat. ¶ Quoniam dictum est, infamiam, vel indicia sufficientia, vel semiplenam probationem sufficere, vt iudex legitimè dicatur facere inquisitionem & hæc nõ paruam possint habere latitudinem, operæpretium erit singula suo ordine explicare. Et quidem de infamia iá diximus supra q. 67. ar. 3. non quancunque, sed illam tantum, quæ à viris honestis non maleuolis, & qui non semel, sed pluries procedit sufficere mouere iudicem ad hoc, vt legitimè inquisitionem faciat. Quod Caietanus in hoc commento sub his verbis declarat: Infamia vocatur non frequens vox discolorum, sed frequens vox talis, vt apud probos & prouidos viros reddatur persona de crimine tali rationabiliter suspecta. Non nulli affirmant duorum, aut trium hominum testimonium, maximè iuramento rem attestantium, sufficere ad efficiendam infamiã. Sed proculdubio fallũtur. Est enim infamia, sicut & fama, communis opinio voce manifestata, vt definit Bartolus in leg. de minori. §. tormenta. ff. de quæst. Et dicitur communis opinio: quia paucorum dicta nec bonam, nec malam famam efficiunt. Et dicitur voce manifestata: quia interior notitia atque cognitio existimatio potius, quàm fama appellatur, quæ est quid superius ad famam: & est veluti genus ad illam: quia omnis fama est rumor, & non è contra. Quando enim minor pars ciuitatis, vel viciniæ de aliquo habet opinionẽ, rumor dicitur. Quando autem maior pars ciuitatis, vel viciniæ loquitur, est fama. Nauarro in cap. inter verba. corol. 63. num. 214. putat esse discrimen inter famam, & clamorosam insinuationem in eo, quòd fama est, quæ in iudicio sufficientibus testibus probatur: clamorosa autem insinuatio est crebra fama extra iudicium. Sed proculdubio fallitur. Tum: quia pro eodem vtrumque nomen vsurpatur in iure, vt constat ex cap. inquisitionis. §. tertiæ dubitationis. & cap. qualiter & quando. el segundo, de accusationibus. Vbi non semel, sed sæpe dicitur, quòd clamor innuit, & diffamatio manifestat. Nec glossa in his locis quidquam inter ista distinguit. Quod & facit Soto in relec. de tegendo secreto. memb. 2. q. 6. dub. 3. Tum etiam: quia vix explicari poterit, quis sit ille numerus testium, in iudicio ad infamiam sufficiens. Eo vel maximè, quòd cum iudex nõ possit procedere ad inquisitionem faciendam, nisi infamia precedente, vt cõmuniter dicunt Doctores, & est expressa constitutio iuris in ca. cũ oporteat. de accusationibus. vbi habetur: Discretioni tuæ mãdamus, quòd nisi super prædictis criminibus famã illius lęsam esse noueritis, ad inquisitionẽ minimè procedatis, necessariũ erit, quòd ante iudicium infamia existat, atq; ex cõsequenti non solũ in iudicio, sed etiam extra poterit esse.

Dubiũ an requiratur infamia de persona vel potius sufficiat de facto. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an satis sit, quòd ista infamia sit de facto, vel potius etiam requiratur, quòd sit de persona? Verbi gratia. Inuenitur corpus hominis occisi, nec huius facti infamia aliqua persona in particulari læsa est. Dubitabitur, vtrum ut licitum iudici per viciniam disquirere, quis illius fuerit interfector? De qua re sunt varię

1. *Sentẽtia* Doctorum sententię. Prima est, quorundam, qui dicunt absolutè esse licitum iudici huius rei facere inquisitionem: ipsos tamen testes solum teneri manifestare infamatos, vel indiciatos. Itaq; dicunt, quòd facti infamia præcise sufficiens est, vt iudex legitime interroget: non tamen est satis, vt testis teneatur detegere malefactorem, nisi simul cum notitia facti infamia personæ, vel indicia inueniantur. ¶ Secunda sententia est aliorum, quos refert Soto li. 5. de iustitia. q. 6. ar. 2. & de tegendo secreto. membro. 2. q. 6. dub. 4. Qui dicũt, quando est infamia facti, & non personæ, posse iudicem interrogare in communi, quis fecerit illud: non tamen in particulari, an hic, vel ille. Et ratio illius est: Quia cùm solum præcesserit infamia vagæ personæ, & nõ huius, vel illius, solum potest iudex interrogare indeterminatè, quis fecerit, nõ autem, an hic vel ille. ¶ Tertia sententia est, illorum, qui dicunt nullo modo esse licitum iudici in isto casu facere inquisitionem super persona occulta. Hanc tenent Soto loco citato, & Caietanus in isto articulo, & Panormitanus, & Hostiens. & Innocent. in capit. bonæ memoriæ. de appellationibus. Et probatur primò ex capit. cum oporteat. de accusationibus. Vbi habetur: Nisi super prędictis famam ipsius, scilicet personæ, læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem nõ subitò procedatis. Et in capit. inquisitionis. eodem titulo. dicitur: Nullus pro crimine, super quo aliqua non laborat infamia, est puniẽdus. Et in cap. qualiter & quando, ibidem, legitur: Si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendum est ad inquisitionẽ. Quibus omnibus locis significari videtur infamiam personæ esse necessariam, vt contra aliquem fiat inquisitio. Secundo probatur hęc sententia ex testimonijs sacræ scripturæ superius positis de villico iniquitatis, & de sodomitis, quibus non dicuntur personæ punitæ, quoadusque infamia læsæ fuerunt inuentæ. Videturq; hoc fundamentum in illo Matth. cap. 5. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Est enim iudicium temerarium de persona iudicare propter crimen publicum, ac subin de illam explorare. ¶ Quarta sententia tenet omnino oppositũ, scilicet, quòd quando crimẽ est manifestum, ac publicum, licitum est iudici facere inquisitionem, etiam occultæ personæ. Hanc dicunt Caietanus, atq; Soto tenuisse D. Thomã Parisijs dum erat baccalaureus. Sed certè illam tenet Nauarro in c. inter verba. conc. 6. corol. 49. nu. 124. in eam quę refert Innocentium, & Panormitanum. Eandẽ tenet Corduba in summa. q. 64. puncto. 1. & Gerson alphabeto 34. litera. Q. & Angelus in summa, verbo, denuntiatio. §. vltimo. & verbo. confessio delicti. & Arcualo de correctione fraterna. concl. 6. propositione. 7. quæ etiam mihi videtur probabilior. Quod, vt à fundamentis declarem aduertendum est primò, non esse solum de iure positiuo, quòd ad inquisitionẽ non procedatur, sine infamia, sed etiam de iure naturali, atq; diuino. Naturali quidem: quia lex naturalis dictat seruandum esse secretum. Et quando peccata, aut peccatores sunt occulti, adhuc est secretum. Tum: quia lex seruandi secretum, vt doctores docent, non solum obligat seruare secretum nobis cõmissum: sed etiam peccata, seu peccatores occultos non reuelare, cum in communitatis damnum non vergunt, vt infra dicemus. Tum etiam: quia potestas inquirendi in iudice existens, est publica: & potestas publica iure ipso naturę requirit notitiam publicam, tam criminis, quã criminosi. Quæ enim sunt occulta, naturaliter sunt exempta ab humano iudicio, vt diximus supra. Quod autem etiam sit de iure diuino, non procedere ad inquisitionẽ, sine infamia, probatur ex ca. qualiter & quando. iam citato. Vbi Innocentius 3. sic inquit: Qualiter, & quando debeat prælatus procedere ad inquirendum, ex autoritatibus veteris & noui Testamenti euidenter colligitur: ex quibus canonicæ processerũt sanctiones. Legitur enim in Euãgelio, quòd villicus ille, &c. & Matth. 18. dicitur: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. Nec valet si dicatur, ibi solum esse sermonem de eo, qui fraternè ad emendationem fratris procedit. Multo enim stricti⁹ id seruare tenebitur, quando ad pœnã procedit, cũ charitatis vinculũ, quo præceptũ illud innititur, magis obliget, vbi maius damnũ fratri timetur, quod absq; scãdalo, & maiori damno vitari potest.

¶ Secundo est aduertendum, quòd quauis sit lex naturalis, atq; diuina non procedendi ad inquisitionem, sine infamia: non tamen est primi ordinis, vt non mentiri, diligere Deum, quæ non interpretationẽ, nec dispensationem recipiunt. Sed est secundi ordinis, illarum scilicet, quæ interpretationem recipiunt. Vt enim autor est D. Tho. 1. 2. q. 94. artic. 4. Inter præcepta legis naturæ quædam sunt generalia, & quasi prima principia, vt, Bonum est faciendum, &, Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Alia vero sunt, quæ ex his principijs deducuntur euidẽter. Et inter hęc adhuc est diserimẽ. Nam quædam facili negotio deducuntur: alia verò magna cum difficultate, & post diuturnum laborem. Et de primis principijs generalibus, dicit, illa esse eadem apud omnes, non solum quantum ad cogni-

2. *Sentẽtia*

3. *Sentẽtia*

1. *Argum.*

2. *Argum.*

Quarta sentẽtia vera & tenenda.

De iure naturali, & diuino. quod non procedatur ad inquisitionem sine infamia.

Legenda sunt primi ordinis interpretationem recipiunt.

cognitionem, sed etiam quantum ad rectitudinem. Quod est dicere, quod prima principia legis naturæ ab omnibus cognoscũtur, & in omni euẽtu, & semper sunt iusta. Comparantur enim hæc primis principijs speculatiuis, quantum ad hoc, quod sicut principia speculatiua semper, & vbique sunt vera ab omnibusq; sufficienter lumine naturali cognoscuntur: ita etiam prima principia practica semper, & in omni euentu sunt iusta, & omnibus nota. De præceptis autem naturalibus, quæ sunt veluti conclusiones ex primis principijs deductæ, affirmat, quòd licet, vt in plurimum, sint recta, atque iusta apud omnes, non tamẽ semper. Et est dicere, quòd iudicia, quæ ex primis principijs deducuntur, non semper sunt iusta & recta apud omnes. Et sic lex naturalis secundum illa nõ est eadem semper apud omnes, quantum ad rectitudinem. Et ratio huius est: Nam cum iustum & rectum in operabilibus sumatur, non solum ex obiecto operationis, sed etiam ex omnibus circunstantijs, quæ in particulari concurrunt; fit, vt eadem operatio, quæ secundum se, & simpliciter considerata erat iusta, & recta, & à lege præcepta, considerata in particulari propter aliquas circunstantias sit praua. Quod & hoc exemplo declaratur: Nam ex hoc principio: Quod tibi non vis, alteri ne feceris, statim necessario sequitur, alienum nec esse accipiendum, nec retinendũ inuito domino rationabiliter. Et ex hac conclusione rursus infertur, depositum esse restituendum: quod quidem præceptum, vt in plurimum, rectum & iustum est. Sed, si eueniat casus, quòd dominus depositi in perniciem propriam, vel reipublicæ velit vti deposito, ratione illius circũstantiæ, id, quod natura sua erat rectum, efficitur malum. Et sic patet, quòd iudicia practica deducta ex primis principijs, non semper, & in omni euentu sunt iusta. Ex quo infertur esse valde facile errare in discursu practico, ex quo in principijs vniuersalibus deducuntur conclusiones ad res practicas operandas. Nam cum ad statuendum quid in particulari sit bonum, oporteat considerare omnes circunstantias, & nostер intellectus difficulter possit attendere ad plura, fit, vt in suo discursu, & ratiocinatione sæpè sæpius erret.

Explicatio difficultatis. ¶ His suppositis dico, quòd quemadmodum est lex naturalis reddẽdi depositum: & tamen quando dominus in perniciem suam, aut reipublicæ eo vti vult, non obligat, sed interpretationem admittit: & sicut est lex naturalis, vt quis sua sponte non se exponat periculo propriæ vitæ: & tamen licet pro bono communi, & patria liberanda se morti offerre: quia ius illud naturale de conseruanda vita, epicheiam recepit ob aliud naturale ius illo fortius de bono communi conseruando: ità etiam in proposito, licet sit naturalis lex celandi occultum peccatorem, licet tamen in aliquo casu inquirere de illo ad vitanda maiora mala, in eo, scilicet, quo crimẽ est publicum, atque manifestum. Si enim publica scelera sic relinquerentur, sequerentur duo maxima mala. Primum, quòd daretur scandalum in populo, cum viderent impunita, & minimè inquisita manere crimina. Secundum quòd breui respublica esset plena malefactoribus, nullusq; securus viueret. Ob maius ergo malum vitandum, interpretanda erit lex naturalis de celando peccato, quando crimen est manifestum. Quod & iura disponunt in crimine læsæ maiestatis, & similibus, in quibus inquisitio fieri præcipitur ob vitandũ maius malum, etiã nulla infamia precedẽte. Hæc mea sententia, atq; eius ratio videtur apertè posita in lege. 1. tit. 17. p. 3. Vbi postquam de generali inquisitione dictũ fuerat: Maguer, que no se querelle nadie, puede el Rey hazer pesquisa: Maguer ende no aya mala fama para parar mejor su tierra, y castigar los malefactores: De particulari inquisitione subdit: La segũda manera de pesquisa es sobre hechos de algunos, q̃ no sabẽ quien los hizo. Et apertiùs in lege. 3. Si fuesse vn hombre muerto, y no supiessen quien lo matara, quier sea hecho de dia, quier de noche, porque vienen muchos males dello, y grandes daños, deuẽ ser las personas pesquisadas, solo q̃ no sea hecha de algunas personas ciertas. Idem etiã decernitur leg. 6. tit. 1. lib. 8. recopil. Vbi habetur: Si la tal cosa fuere fecha, quier en villa, quier en yermo, y ninguno pidiere querella al alcalde, el alcalde de su officio sepa la verdad, por pesquisa, o por donde mejor pudiere. Porque razon es, que los males y desaguisados, y malefactores no quedẽ sin pena. Sed est aduertendũ, quòd huiusmodi inquisitio debet fieri respectu personæ in generali interrogãdo, quis crimen cõmiserit: non autẽ in speciali, an hic vel ille, vt dicebat secũda opinio. Nec poterit iudex facere inquisitionem interrogando indistinctè quoscunq; voluerit, sed tantũ illos, de quibus potest esse aliqua probabilis opinio, quod poterũt aliquid scire. Vt si, v.g. homo est interfectus in aliquo itinere, poterit interrogare quoscunq; illac transierunt, tenebunturq; tũc testes quæcunq; sciuerint patefacere. Nã cum iudex illos legitimè interroget propter bonum cõmune conseruandũ, propter idem bonum erũt etiã ipsi astricti dicere veritatẽ, quanuis alias crimine occulto manente, ma-

Qualiter debeat fieri inquisitio.

lefactorem nec accuſare nec manifeſtare tenerentur. Si poſt factam autē generalem inquiſitionē indicia aliqua, vel ſemiplena probatio infamia aliquē denotauerint, particulariter tūc poterit de illo inquiſitio iniri, iuxta dicta à nobis in principio huius articuli. Poteſt præterea hæc ſententia probari ex cap. quidā maligni. 5. q. 1. Vbi Greg. Papa, excommunicationē infert in eū, qui occultè libellū famoſum promulgauit, niſi ſe proderit. Ex quo apertè colligitur euidentiā facti eſſe ſufficientē ad faciēdam inquiſitionē, ſi quidem valet ad præcipiendū ſub excōmunicatione, vt ſe prodat qui publicū peccatum cōmiſit, quanuis occulte. Nec valet ſi dicatur, excommunicationē ibi latā eſſe à Gregorio pro peccato præterito infamationis, & non pro peccato inobedientiæ non ſe prodendi, vt dicit Caiet. in iſto articulo. Nā vt rectè dicit Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 6. ar. 2. impoſsibile eſt pro peccato præterito, cui nulla anteceſsit admonitio excōmunicationem imponi. Cū, vt ex Euangelio conſtat, nullus tali cenſura puniri poſsit, niſi ob peccatū mortale, idq; inobediētiæ, quo rebellis Eccleſiæ audire noluerit, iuxta verbū Chriſti: Si Eccleſiā non audierit, ſit tibi tanquā Ethnicus, & Publicanus. Nec Paulus Corinthiū illum ob cōmiſſum inceſtum Sathanæ tradidiſſet, niſi incorrigibilis eſſet. Nec etiā valet interpretatio Soti loco citato, dicentis, quòd nunquā ſanctiſsimus pōtifex cogitauit latentē illum diffamatorē extorſione excōmunicationis in publicū producere, ſed hoc tantū ei præcepit, ad quod iure naturæ ipſe tenebatur. Nēpe, quòd, vel produceret ſe, vt crimen probaret, quod alteri impoſuerat, aut famā ei reſtituerit: quā, niſi ſe proferēdo reſtituere non poterat, ſin minus à ſacroſancta Euchariſtia ſub pœna excōmunicationis deinceps abſtineret. Itaq; dicit, quòd excōmunicatur nō pro delicto præterito, nec niſi ſe proderit, ſed pro futuro ſacrilegio, ſi ab Euchariſtiæ abſumptione in peccato exiſtens nō abſtineret. Non, inquā, valet hęc interpretatio Soti. Nā ibi re vera priuatur delinquens Euchariſtia, niſi ſe prodat. Dicitur enim in textu: Si nō exierit, nec publicè confeſſus fuerit, quiſquis ille ſit, diffinimus vt à ſacramento Dominici corporis & ſanguinis ſit priuatus. Et deinde planè excōmunicatur ſi Euchariſtiā ſumat, antequam ſe prodat. Per inde enim eſt excōmunicationē imponi, niſi ſe proderit, & ſi Euchariſtiā ſumpſerit, antequā ſe prodat: Si quidē vtrobiq; excōmunicatio ordinatur ad proditionē perſonæ: atq; ex conſequenti licita non eſſet, niſi etiā eſſet licita inquiſitio perſonæ, quando crimen eſt publicum atq; manifeſtum. Tandē probatur noſtra ſentētia: Nā plures ſunt caſus cōmuni Doctorum ſententia recepti, iureq; expreſsi, in quibus licitū eſt abſq; infamia præcedēte de delictis perſcrutari, idque nulla alia ratione, niſi quia maius ſtrictiuſque naturale ius alterum interpretatur, eique prævalet. Et ità contingit in propoſito.

¶ Et ad argumenta facta pro 3. ſententia. Ad 1. reſpondetur, quod omnia illa capita loquuntur de inquiſitione certę perſonæ, quæ fieri non debet, niſi ipſa aliquatenus ſit infamata, etiā ſi crimen ſit publicū. Vel 2. reſpōdetur, quod loquuntur de crimine nō manifeſto. Nā quādo delictum eſt, publicū etiam ſi perſona ſit occulta, ob cōmune bonum erit licitum inquiſitionē facere ad modū iam explicatū. Eo vel maximè, quòd cū hæc ſint de iure naturæ, vt diximus, non eſt credendum ius poſitiuum illi velle derogare. Et eodem modo reſpōdetur ad 2. Nec habet aliquā temeritatē iudiciū, quod oritur ex crimine manifeſto, dūmodo non inquiratur certa perſona, quo ad vſq; ad id ſint aliqua indicia. Prima opinio dicebat, quòd quādo factum eſt publicū, licitum eſt iudici facere inquiſitionem, teſtes autē non tenentur manifeſtare, niſi infamatos, vel indiciatos. Sed hoc à me iā ſæpè eſt impugnatū: propterea quòd fieri nō poteſt, vt iudex habeat ius ad interrogandum aliquem, & quod ipſe non teneatur veritatē reſpōdere. Daretur enim bellum iuſtū ex vtraq; parte, quod eſt impoſsibile. Vnde dico, quòd ſi homo aliquis in vno vico mortuus fuerit inuentus, & iudex eos de illa vicinia interroget, de quibus probabiliter iudicat aliquid ſcire, tenebuntur ſinguli veritatē manifeſtare, etiā ſi vnus tātum ſit qui de illa poſsit teſtimonium dicere. Quia, ſicut iudex, ne bonum cōmune pereat, & ne reſpublica impleatur ſceleratis hominibus, quòd cōtingeret, ſi viderēt ciues publica crimina impunita minimèq; inquiſita manere: tenetur tūc facere inquiſitionē occulti peccatoris, cuius honor alias ex eodem iure naturæ eſſet ſeruandus: ità etiā ſubditi in ſimilibus caſibus ob idem cōmune bonum, quod ſemper priuato eſt præferendum ſunt obligati malefactores etiam non indiciatos detegere, quanuis alias crimine occulto manente nec ad interrogata reſpondere, nec malefactorem manifeſtare, imo illum occultare, tenerentur.

Ad 1. arg. pro tertia ſententia.

Ad 2. arg.

Dubiū an infamatus de vno crimine poſſit inquiri de occultis.

¶ Eſt aliud dubium circa infamiam, quæ inquiſitionem præcedit, vtrum quando vna perſona eſt infamata de vno crimine, vel conuicta, licitum ſit iudici interrogare de alijs occultis? & an ipſe interrogatus teneatur ad interrogationem reſpondere? Paludanus in 4. d. 19. qu. 4. tenet partem affirmatiuam, quam Sententia Paludan.

quam etiam sequitur Sylvester verbo. inquisitio. 1. q. 3. dicto 4. & Antoninus. 3. p. titulo 9. ca. 7. §. 5. Illamq; probat hac ratione: Iudex non propter occultationem peccati, sed peccatoris prohibetur de occultis inquirere, ac iudicare: ergo quādo criminosus iā est in iudicio detectus, legitimè poterit interrogari de omnibus suis delictis, etiā occultis, ac ipse tenebitur dicere veritatem. Contrariā tamen sententiā tenet Caiet. in isto articulo. & Soto li. 5. de iustitia. q. 6. ar. 2. & de tegēdo secreto. membro. 2. q. 6. dub. 2. Adrianus quodlib. 11. Hentiquus quodli. 9. q. 25. Nauarro in cap. inter verba. conclu. 6. corol. 51. nu. 127. & in Summa cap. 25. nu. 36. Qui omnes vnanimiter dicunt, conuictum de vno crimine, non posse de alijs occultis interrogari, nec interrogatum teneri illa manifestare, nisi in duobus casibus. Primus est, quando cognitū crimen fuerit indicium respectu alterius. Vt, si, verbi gratia, quis infamatus, vel cōuictus fuisset de adulterio, & adultere maritus in suo lecto interfectus fuisset inuentus, tūc talis adulter legitimè interrogaretur, an esset reus talis homicidij, & ipse teneretur dicere veritatē. Itē, si aliquis de homicidio esset conuictus, & cadauer nudū fuisset repertū, iure posset interrogari super spolio. Secūdus casus est, quādo vnū crimen est alterius circunstantia. Vt qui de consuetudine cū aliqua puella fuisset conuictus, legitimè interrogaretur, an ipsam defloruerit. Quæ sentētia est vera atq; tenēda. Et quidē quod extra hos duos casus cōuictus de vno crimine, nō possit de alijs occultis interrogari, probatur manifestè ex iuribus supe rius positis, quibus apertè significatur, nō tan tum infamiā peccatoris, sed etiā peccati esse necessariam ad inquisitionē. Dicitur enim in ca. cum oporteat. de accusatio. Nisi super his famam eius læsam esse noueritis. Et in cap. qualiter & quando ibidē: si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendū est ad inquisitionē. Et ratio est manifesta: Nā potest quis adulterij infamia obscurari, qui tamen circa furtum aliaq; peccata integrum habeat nomen, sicq; non minus erit cōtra rationē quod de illis interrogetur, ac inquiratur, quā si de nullo alio peccato fuisset conuictus. Quod autē quando vnum peccatū est circunstantia, vel indicium respectu alterius iure possit interrogari de illo, etiā si sit occultum, probatur: Nā semper quod sunt indicia sufficientia, legitime interrogat iudex de crimine, ipseq; interrogatus tenetur dicere veritatem, quantò magis quando indicia sunt peccatum, vel circunstātia respectu alterius. ¶ Et ad rationem Paludani, & aliorū respondetur cum Caietano in præsenti, falsum esse, quòd iudiciū de occultis est prohibitum, nō propter occultationē peccati, sed solum propter occultationem peccatoris. Ex eo enim solum, quòd peccatū est occultum, est etiam exemptum ab inquisitione, & iudicio humano, cum omnia iudicia humana ad publicam tantum scientiam, & potestatem spectent, vt dictum est. Caueant ergo suæ & subditorum suorum conscientiæ prælati religiosorum, qui altero illorum de vno peccato diffamato existente, statim procedunt inquirendo de alijs, de quibus non est infamatus, super hocque varia præcepta ac censuras imponunt. Peccāt enim ipsi præcipiendo, & subditi non tenentur obedire. Nec excusantur huiusmodi prælati ex eo, quòd dicunt inquirere de aliquo, de quo aliquando fuit aliqua suspicio, oportet enim semper, infamiam, seu clamorosam insinuationem præcedere, & non simplicem suspicionem, vt dictum est.

Argumen. *Sententia Caietani.* *Ad argumentū Paludani.*

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an conuictus, vel confessus de vno crimine, possit licitè interrogari de complicibus, nulla infamia laborantibus, ipseq; teneatur ad interrogata respondere. In qua re, omissis varijs modis dicendi Doctorum, vt quid in hoc mihi verum, consonumq; his, quæ huc vsque diximus videatur, paucis explicem, aduertendum est, quòd crimina sunt in multiplici differentia. Quædam enim sunt communia, hoc est, in damnum publicum vergentia, vt crimen læsæ maiestatis, hæresis, proditio ciuitatis, &c. Alia sunt particularia, vt homicidium, adulteriū, &c. Rursus quædā sunt, quæ ex natura sua sine socio exerceri nō possunt, vt adulteriū, sodomia. Alia autem, quę sine socio optimè fiunt, vt homicidiū, furtum. Tandē quędā sunt publica, omnibusq; nota: qualis est occisio hominis, cuius cadauer ab omnibus videretur. Alia verò occulta, quę à iudice tantū eiusq; ministris cognoscuntur. ¶ Hoc supposito dico primo: In criminibus cōmunibus, hoc est in dānum publicum vergentibus, licitum est iudici interrogare de complicibus, etiā occultis, ipseq; interrogatus tenetur dicere veritatē. Hanc conclusionē tenent communiter omnes Doctores cū Bartolo in leg. repeti. ff. de quæstio. Et probatur manifestē. Nam propriū munus cuiuscunq; iudicis est, consulere bono cōmuni, non obstātibus quibuscunq; priuatis cōmodis. Eo vel maximè, quòd cū in hoc casu ipse delinquens etiam non interrogatus teneatur accusare, vel denuntiare complices occultos, vt diximus supra q. 68. artic. 1. semper poterit iure super illis interrogari, ipseque tenebitur dicere veritatem. ¶ Dico secundo: In criminibus particularibus, quæ ex natura sua sine socio

Dubiū de eo qui interrogatur de complicibus.

1. Dictum.

2. Dictum.

optime fiunt, siue publica sint, siue occulta, non est licitum iudici interrogare de complicibus, nulla infamia laborātibus. Nec ipse reus tenebitur illos detegere: imò potiùs peccaret mortaliter eos reuelando. Probatur: Ea ratione diximus supra in criminibus manifestis, teneri testes dicere veritatē: quia quāuis sit ius naturæ celare occultū peccatorem, ad vitanda tamen maiora mala, scilicet, ad vitandum scandalū, quod esset si crimina publica viderētur impunita, minimeq; inquisita manere, & ne respublica impleatur sceleratis hominibus, maius atq; strictius ius naturæ pręcipit, vt in similibus casibus iudices faciant inquisitionem, & singuli interrogati teneantur dicere veritatē: sed in casu, quo crimē aliquod particulare, quod ex natura sua complicem non requirit, est publicū, & constat iam de vno patratore, cessāt illa maiora mala, quę diximus: ergo tenebitur tūc iudex iure naturæ non interrogare de alijs cōplicibus occultis: nec ipse interrogat⁹ sine peccato mortali poterit eos manifestare, tanquā ille, qui iure naturæ bono, atq; famæ proximi consulere tenetur. Nauarro in ca. inter verba. concl. 6. corol. 51. n. 128. dicit posse consuetudine introduci, vt in quocunq; peccato fiat de cōplicibus etiā nulla infamia laborantibus inquisitio. Sed proculdubio, fallitur. Nā, vt supra ostensum est, de iure naturali est requisita infamia, ante inquisitionē. Et si aliquando sine illā potest procedi, nō est ex vi cōsuetudinis, aut alterius legis humanæ, sed ex interpretatione naturalis iuris per cōcurrentiā alterius strictioris, vt cōtingit in peccatis vergētibus in perniciem reipublicæ, & in peccatis publicis, in quibus etiam nulla infamia præcedente, est licitū facere inquisitionē, ne communis reipublicę pax, aut bonum, quod cuicunq; priuato cōmodo famæ, aut vitę malefactoris pręponderat, perturbetur. Nulla autem consuetudo potest contra legem naturalem præualere, vt de se patet. ¶ Dico tertio: In criminibus priuatis ex natura sua complicem requirētibus, si publica sint omnibusq; nota, licitum esse iudici interrogare de complice, etiā occulto: Imo ad id tenetur, ipseq; reus similiter obligatur veritatem manifestare. Hæc conclusio probatur eadem ratione, qua supra probauimus, licitum esse iudici in criminibus manifestis facere inquisitionem de personis occultis. Nam cùm prædicta crimina, vt supponimus, eius sint naturę, vt sine socio exerceri non possint, eo ipso, quòd sunt publica, & constat de vno patratore, est etiā publicum alterum esse illius criminis participem. Sicq; non satisfacit iudex suo officio, nisi de illo inquirat, ne detur occasio cogitādi velle ipsum peccata impunita relinquere, quod in graue damnū reipublicæ cedere est manifestum. Similiter etiā tenetur reus ad interrogata respondere, propter idē bonum cōmune, nō obstāte præcepto naturali, quod erat de celando occulto peccatore, vt iā diximus. ¶ Dico quarto, in criminibus particularibus occultis, etiā si eius sint naturæ, vt sine complice exerceri non possint, nunquā est licitum iudici interrogare de complice non infamato: nec reus tenetur ad interrogata respondere. Hęc cōclusio sequitur ex supradictis. Est enim de iure naturę, vt ad inquisitionem nō procedatur, sine infamia præcedēte, nisi in casibus, quibus id expedit bono cōmuni: sed in criminibus, de quibus loquimur, nō est necessariū bono cōmuni, quod fiat inquisitio occulti patratoris: ergo illa iure fieri non potest: atq; ex consequenti nec reus tenetur ad interrogata respōdere. Plures casus possem in præsenti adducere, de quibus specialiter Doctores solent dubitare, an licitum sit iudicibus in illis nulla pręcedēte infamia ad inquisitionem procedere, sed consulto à me vt breuitatē sequar prętermittuntur: hac sola generali regula cōtentus, quòd quotiescunq; ex non inquirendo maius malum, & præcipue cōmunis boni pernicies sequitur, licitū est iudicibus, sine infamia antecedente procedere ad inquisitionē, vt ex supradictis patet. Qualiter autem hęc generalis doctrina ad singulares casus sit referenda, prudens ac studiosus lector viderit. Est enim fere impossibile in re tā ampla singulis paruis dubitationibus occurrere, & multò magis ad illas respondere. Et hęc de infamia dicta sufficiāt.

¶ De indicijs, quæ seclusa infamia possunt etiam mouere iudicē ad hoc, vt reum legitimè interroget de crimine à se patrato dicit D. Tho. quod debent esse expressa. Quod vt intelligatur, aduertendū est primò, quòd indiciū dicitur ab indicando, seu notificando. Et est intellectuale quoddā mediū veritatis eliciendæ, ex aliqua singulari circunstantia consurgens, vt habetur in lege indicia. C. de rei vendi. & in leg. fina. C. de prob. Et est triplex, scilicet, leue, graue, & probabile. Leue indicium dicitur illud, cui frequenter contingit abesse veritatem, argumento leg. non homo. Cod. vnde cog. Et tale omnino est reijciendum. Graue indicium est, cui frequenter contingit veritatem adesse, æquiparaturq; præsumptioni furis, vt notat Cyn. in lege metū. ff. de dolo. Probabile autem indiciū est medium inter vtrumque, quod & facit aliqualem suspicionem. Et quoniam ad procedendum contra aliquem non vnum tantum, sed plura simul indicia, eaque grauia, sunt necessaria,

3. Dictum.

4. Dictum.

Regula vtanda.

De indicijs quæ requiruntur vt quis ad inquisitionem procedat.

ceſſaria, vt notant gloſſa, atq; Bartolus in leg. 1. §. occiſorũ. ff. ad Syllania. & Baldus in lege. congruit. ff. de officio præſidis. Idcircò D. Tho. in præſenti affirmat, vbi infamia nõ interuenit, non qualiacunque, ſed adeo expreſſa debere eſſe indicia, vt vehementer reum indicent, antequam ius emergat procedendi contra illum. Adeò enim ſanctè famæ & honori deliteſcentis rei iura conſulendum curauere, vt maluerint aliqua crimina impunita manere, quam delinquentes occultos à poſſeſsione ſui honoris, & famæ, atque vitæ temere depellere. Quod & iuri naturę valdè congruum eſt, atque conſentaneum. ¶ Secundo, eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt indicia quantumuis grauia ſufficientia ſint, ad procedendum contra aliquem, eſt neceſſariũ, quòd ſingula illorum per duos teſtes comprobentur, vt notat gloſſa in lege. finali. Cod. familiæ herciſcundæ. & ibi Doctores. Eſtque hoc adeo verum, vt dicat Bartolus ibidem, quòd quando dicitur, vnum teſtem facere ſemiplenam probationem, vt in lege in bonæ fidei ff. de iure iurando, & in lege. A diuo Pio. ff. de re iudicata. eſt id intelligendum, dummodo teſtis rectè deponat ſuper vno maleficio. Nam ſi deponit ſuper indicio ad maleficiũ, adhuc per duos teſtes reſtabit probandum, ante quam ratione illius contra indiciatum procedatur. Oportet etiam, antequam præindicent reo teſtes, quod citentur, & iurent, alioqui minimè ei nocebunt: vt notant Doctores in lege. ſi quis. ff. de adulter. Ex quibus omnibus colligere licet, quanta cum maturitate teneantur iudices procedere in inquiſitionibus contra particulares perſonas factas ratione indiciorum contra ipſas exiſtentium. Nam niſi ſint tot adeoque expreſſa, vt quaſi reddant certum iudicem de malefactore illis nullatenus vti licebit. Caietanus in iſto articulo affirmat, quòd quando D. Thom. dicit indicia debere eſſe manifeſta, id ad tria eſt referendum. Primò, ad factũ, cuius eſt indiciũ: Ita, ſcilicet, vt manifeſtè indicent tale factũ. Secundo ad perſonam: ſic, vt indicent quòd ipſa perpetrauerit tale facinus. Nam ſicut præcedens infamia de crimine, intelligitur, nõ de crimine abſolutè, ſed de crimine huius perſonę: ita vt perſona ſit diffamata de crimine: ſic etiam in indicijs oportet, quod appareant indicia criminoſæ perſonæ. Tertiò, ad proceſſum: ita quòd huiuſmodi indicia manifeſtentur reo, vt ſciat ſe eſſe in tali articulo conſtitutũ, quòd tenetur obedire iudici præcipienti, extorquentiq; veritatem. Alioqui cum ipſe reputet, ſe eſſe occultum, & illa indicia non ſint intris, ſed facti, ignorantia facti, quod latet ipſum, niſi iudex illi manifeſtet, excuſabit eum. Quod quidem verum eſt, vt ex ſupradictis patet. Debent quoq; indicia reo manifeſtari, vt poſsit ſe ab illis purgare, vel illis opponere rationabiliter. Sicut, & quando prędecedit infamia manifeſtatur ei, quod diffamatus eſt, ſuper tali crimine. De hac re videndi ſunt Syluester, & Angelus in ſuis ſummis. verbo. indicium. per totum.

Indicia de his comprobari per teſtes.

Qualiter indicia debeant eſſe manifeſta.

¶ De ſemiplena probatione, quæ etiam ſecluſa infamia, atque indicijs ponitur à D. Tho. ſufficiens cauſa, propter quam iudex legitimè poteſt interrogare reum de crimine à ſe perpetrato, nihil aliud eſt dicẽdum, quàm quòd eam facit vnus teſtis omni exceptione ſuperior, vt docet gloſſa. in lege. etiã matris. ff. de probationibus. Et Bartol. in lege admonendi. num. 37. ff. de iure iurando. Magiſter Soto, lib. 5. de iuſtitia. q. 6. arti. 2. dicit, ſemiplenam probationem, tunc tantum tribuere ius iudici interrogandi, tam reum, quam teſtem, quando proceditur via accuſationis. Nam ad procedendum via inquiſitionis, nec ſemiplena probatio, imò nec plena duorum, aut trium teſtium eſt ſufficiens tribuere interrogandi ius. Quod & probat ex ca. inquiſitionis de accuſationibus. Vbi præcipitur, quod etiam ſi duo, vel plures iurati affirmẽt cuiuſpiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, nõ procedatur in ipſum via inquiſitionis. Hæc tamen ſententia Soti ſolũ habet verum in criminibus occultis, in quibus, quia iudex procedere non poteſt, niſi præuio accuſatore, vel aliquo vicem eius ſupplente, vt diximus ſupra q. 67. art. 3. & ſemiplena probatio, imò & plena vicem accuſatoris non habeat, fieri non poteſt, vt ipſa ſit ſufficiens mouere iudicem ad inquirendum. Cætetum in criminibus manifeſtis, quorum ex officio iudicibus incumbit facere inquiſitionem, vt, ſi homo interfectus publicè inueniretur, vnus ſolus teſtis eſſet ſufficiẽs, etiam accuſatore nõ exiſtente (quia publicitas facti viam ſupplet accuſatoris) ad hoc, vt contra aliquem in particulari via inquiſitionis procederetur: ipſeq; tunc teneretur dicere veritatem. Nam ſi indicia ſufficiunt ad hoc, vt paulò ante dicebam, quanto magis probatio ſemiplena, quæ maiorem habet vim quibuſcunq; indicijs? Et in criminibus occultis nec etiam indicia ſufficiunt mouere iudicẽ ad inquirendum, niſi ſimul etiam ſit infamia, vt docet Nauarro in cap. inter verba. concluſione. 6. corol. 48. nu. 118. & ſequentibus.

De ſemiplena probatione.

¶ Hucuſq; diximus, ſemper quod iudex interrogat reũ iuridice teneri eũ dicere veritatẽ, nõ obſtante quocunq; mortis periculo: & quoniã tũc iudex legitimè interrogat, quãdo præcedunt indicia, vel infamia, vel ſemiplena pro-

na probatio, seorsum explicuimus, quidnam esset quodlibet istorum: supereſt nunc, vt ad breues quasdam difficultates, quæ ex dictis oriuntur deueniamus. Prima difficultas

Dubium. est, an mentiri in rebus leuibus in iudicio, quando reus legitime interrogatur, sit peccatum mortale. Caietanus in præsenti af-

Sententia Caietani. firmat, quomodocunque quis mentiatur in iudicio committere peccatum mortale, sicut & qui mentitur in confessione, quia vtrobique fit iniuria, aut iudici, aut sacramento, quod sine graui culpa esse non potest.

Sententia autoris. Mihi tamen hæc opinio nimis rigida videtur. Quocirca distinguendũ existimo: Nam, vel talis legitime interrogatus mentitur cum iuramento, vel sine illo. Si cum iuramento, certum est ipsum peccare mortaliter, quodlibet enim falsum, iuramento affirmatum, quantumuis leue sit illud, est peccatum mortale, vt dicemus infra in materia de iuramento. Si autem mentitur sine iuramento, etiam si sub excommunicationis pœna, vel in virtute obedientiæ veritas requiratur, in rebus leuibus erit tantum veniale, & in grauibus mortale. Possunt enim hæc peccata ex leuitate materiæ fieri venialia, sicut & quæcunque alia. Nonnulli dicunt, quòd si præceptum sit particulare, vt si, verbi gratia, mihi prælatus specialiter præcipiat, vel sub excommunicatione, vel in virtute obedientiæ, vt rem sibi leuem reuelarem, sub peccato mortali teneor dicere veritatem. Alias peccarem circa principalem materiam præcepti, quod sine culpa mortali fieri non potest. Mihi tamen verius dicendum videtur, prælatos in rebus leuibus non posse ponere præceptum sub mortali, & si illud ponunt fore irrationabile, sicque facere contra illud non esse peccatum mortale. Quod est intelligendum, dummodo certum sit, talem rem esse leuem: nam in dubijs tutior pars erit eligenda sub mortali. Similiter etiam mentiri in confessione in rebus leuibus non est mortale, nisi quando pœnitens vult illa efficere materiam principalem sacramenti pœnitentiæ. Quod contingit, quando nõ habet mortalia, quæ confiteatur, & vult confiteri venialia. Tunc enim grauem iniuriam irrogat sacramento. Cæterum, si pœnitens habet peccata mortalia, quæ confiteatur, nec vult confiteri venialia, quæ non sunt materia necessaria huius sacramenti, etiam si circa illa mentiatur in confessione, non peccabit mortaliter, sed tantum venialiter, vt communiter dicunt Doctores, in materia de confessione. ¶ Et ad argumentum Caietani respondeo, quod iniuria facta iudici, aut sacramento in re leui, non est necessarium,

Ad fundamentum Caietani.

quod sit peccatum mortale. Quotiescunque autem reus legitimè interrogatur de re graui, tenetur sub mortali dicere veritatem, quod nisi fecerit peccabit contra iustitiam, tenebiturque ad restitutionem cuiuscunque nocumenti inde alteri subsequuti. Si verò interrogatio facta fuerit contra ordinem iuris, siue mentiatur in re leui, siue in graui non peccabit mortaliter, sed tantum venialiter. Erit enim id mendacium solum officiosum, & non iniuriosum, cum nulli eo faciat iniuriam. Quod est intelligendum, modò iniuratus id faciat. Nam qui cum iuramento mentitur, modò illud in particulari exigatur, quod contingit quando aliquis sub particulari iuramento interrogatur, an tale, vel tale furtum commiserit, semper peccat mortaliter. Dixi, modò iuramentum in particulari exigatur. Nam si exigitur in vniuersali, quod contingit, quando iudex, vel prælatus vniuersaliter ab aliquo accipit iuramentum dicendi veritatem, in omnibus, quæ fuerit interrogatus, quanuis postea ipse peculiariter interrogatus de crimine illo, de quo iudex iure quærere non potest, falsum dicat, credo quòd non peccat mortaliter, nec facit contra iuramentum. Sensus enim legitimus illius communis iuramenti, quo promisit se veritatem dicturum, esse debet, in illis, in quibus iudex potest legitimè interrogare. Et quia de illo crimine secundum iuris dispositionem non interrogat, idcircò, nec frangit iuramentum, nec mortaliter peccat.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, qualiter se debeat habere reus, quando sub particulari iuramento interrogatur de crimine à se perpetrato contra ordinem iuris. Hanc quæstionem multis versat Soto in relectione de tegendo secretum, membr. 3. quæst. 3. Cuius resolutio ex mente D. Thom. est, eum nunquam posse dicere mendacium, posse tamen se defendere, aut appellando, aut tacendo, aut ostẽdendo in promptu se per iniuriã interrogari. Omnia enim ista legitimum ac iuridicum continent modum defensionis, vt de se patet. Sed quoniam maiori ex parte iudices his responsionibus non acquiescunt, quin potius ex illis vehementem criminis suspicionẽ ducunt, operæpretiũ erit explicare, quinam sint alij liciti defensionis modi, quibus rei in simili pressura vti possint. Adrian. in 4. quæst. de sigillo. in solutione secundi argumenti, dicit reum iniustè de crimine adiuratum (quia nullus tenetur seipsum prodere) posse respondere, quod nihil de facto illo nouit, vel certè quod id non fecit. Cæterum hæc sententia meritò ab omnibus

Alius casus.

Sententia Adrian.

Docto-

Doctoribus reijcitur: nulla enim est apparés ratio, qua dictum illud à mendacio excusetur. Nam si aliqua excusari deberet, maximè quòd in illis verbis subintelligitur, non feci, vt dicam. Hic autem sensus est nimium violentus, & quem ex communi modo loquendi verba illa facere non possunt. Nam, quanuis, quia dicere procedit ex scientia, forsan sub verbo, nescio, subintelligi posset, vt dicam, quomodo Doctores intelligendum esse affirmant, verbum illud Christi: De illo die nemo scit, nec filius hominis, scilicet, ad reuelandum, ac si diceret: Non scio tali scientia, quæ iure sit propalanda. Nulla tamen ratione dici potest, quòd sub verbo, non feci, intelligatur ad manifestãdum, cum opus ex se ordinem ad sermonem non habeat, & intendere in verbis diuersum sensum ab eo, quem ipsa ex se faciunt, fieri non potest, sine mendacio. Sed dices fortè, alia ratione posse verbum illud excusari à mendacio, nempe, per æquiuocationem temporis, vt si reus comisit crimen heri, iuret se illum non fecisse, subintelligendo, hodie. Cæterùm, nec hoc commentum satis placet. Nam quanuis, qui iniustè interrogatur non teneatur respondere ad intentionem interrogantis, tenetur tamen eis verbis secretum celare; quæ in aliquo sensu recepto apud vulgus, vel apud sapientes sint vera, alias mentietur, quod nunquam licebit. Poterit ergo reus in simili casu vti quibuscunque verbis duas significationes habentibus, quæ amphibologia appellatur. Vt si mulier contra ius interrogetur, an commiserit adulterium, poterit iurare, quod nunquam fregit matrimonium. Quæ autem sint huiusmodi verba, singuli viri sapientes iuxta subiectam materiam determinabunt, modo semper habeant in animo illa, vel ab ea significatione, quam apud vulgus, vel ab ea, quam apud viros sapientes efficiunt, non extrahere. Alioquin erunt mendaces. In casu autem, quo reus legitimè interrogatur, semper tenetur respondere ad mentem interrogantis: nec vti potest æquiuocatione, vt diximus in superioribus. Et hoc quantum attinet ad reum illegitime interrogatum. Nam de testibus contra ius quæsitis, probabilis est opinio, quòd possunt respondere se factum nescire; vt videbimus quæstione sequenti articulo 1.

Sententia autoris.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd reo non liceat iudicium declinare per appellationem. Dicit enim Apostolus Roma. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Sed reus appellando, recusat subijci potestati superiori, scilicet iudici: ergo peccat.

2 ¶ Præterea, Maius est vinculum ordinariæ potestatis, quàm propriæ electionis. Sed sicut legitur * 2. quæstione 6. A iudicibus quos communis consensus elegerit, non licet prouocare: ergo multo minus licet appellare à iudicibus ordinarijs.

2. q. 6. c. A Iudicibus.

3 ¶ Præterea, Illud quod semel est licitum, semper est licitum. Sed non est licitum * appellare post decimum diem, neque tertio super eodem: ergo videtur quòd appellatio non sit secundum se licita.

Et habetur 2. q. 6. cap. Anteriorũ.

¶ SED CONTRA est, quod Paulus Cæsarem appellauit: vt habetur Act 25.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplici de causa contingit aliquem appellare. Vno quidem modo confidentia iustæ causæ, quia videlicet iniustè à iudice grauatur. Et sic licitum est appellare. Hoc enim est prudenter euadere. Vnde 2. quæstione 6. dicitur, * Omnis oppressus, libere sacerdotum, si voluerit, appellet iudicium, & à nullo prohibeatur. Alio modo aliquis appellat causa differendæ moræ, ne contra eum iusta sententia proferatur. Et hoc est calumniosè se defendere: quod est illicitũ, sicut dictum * est. Facit enim iniuriam & iudici, cuius officium impedit: & aduersario suo, cuius iustitiam quantũ potest perturbat. Et ideo sicut dicitur * 2. q. sexta, omni modo puniendus est, cui appellatio iniusta pronũtiatur.

2. q. 6. cap. Omnis oppressus.

Ar. præced.

2. q. 6. cap. Omnino.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd potestati inferiori in tantum aliquis subijci debet, in quantum ordinem superioris seruat, à quo si exorbitauerit, ei subijci non oportet: puta si aliud

iuſſerit Proconſul, & aliud Imperator, vt patet * per gloſ. Rom. 43. Cum autem iudex aliquem iniuſte grauat, quantum ad hoc relinquit ordinem ſuperioris poteſtatis, ſecundum quam neceſsitas ſibi iuſte iudicandi imponitur. Et ideo licitum eſt ei, qui contra iuſtitiam grauatur, ad directionem ſuperioris poteſtatis recurrere, appellando vel ante ſententiã vel poſt. Et quia non præſumitur eſſe rectitudo, vbi vera fides non eſt, ideo nõ licet catholico ad infidelem iudicem appellare, ſecundũ illud 2. quæſt. 6. * Catholicus qui cauſam ſuam ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam ad iudicium alterius fidei iudicis prouocauerit, excommunicetur. Nam & Apoſtolus arguit eos qui in iudicio contendebant apud infideles.

Ex Auſt. ſerm. 6. de ver. Do. to. 10.

2. q. 6. cap. Catholicus.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod ex proprio defectu vel negligentia procedit, quòd aliquis ſua ſpõte ſe alterius iudicio ſubijciat, de cuius iuſtitia nõ confidit. Leuis etiam animi eſſe videtur, vt ſemper non permaneat in eo quod ſemel approbauit. Et ideo rationabiliter denegatur ſubſidium appellationis à iudicibus arbitrarijs, qui nõ habent poteſtatẽ, niſi ex cõſenſu litigantiũ. Sed poteſtas iudicis ordinarij nõ depẽdet ex cõſenſu illius, qui eius iudicio ſubditur, ſed ex authoritate regis & principis, qui eũ inſtituit. Et ideo cõtra ei⁹ iniuſtũ grauamẽ lex tribuit appellationis ſubſidiũ. Ita quòd etiã ſi ſit ſimul ordinari⁹ & arbitrarius iudex, poteſt ab eo appellari: quia videtur ordinaria poteſtas occaſio fuiſſe, quòd arbiter eligeretur: nec debet ad defectũ imputari eius, qui cõſenſit in eũ ſicut in arbitrũ, nõ vt in eũ, quẽ princeps iudicẽ ordinariũ dedit.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd æquitas iuris ita ſubuenit vni parti, quòd altera non grauetur. Et ideo tempus decẽ dierũ conceſsit ad appellandũ, quòd ſufficiens æſtimauit ad deliberandũ, an expediat appellare. Si verò nõ eſſet determinatũ tempus in quo appellare liceret, ſemper certitudo iudicij remaneret in ſuſpenſo: & ita pars altera dãnificaretur. Ideo autem non eſt cõceſſum, vt tertiò aliquis appellet ſuper eodem: quia non eſt probabile, totiens iudices à recto iudicio declinare.

Svmma Textvs.

SVppoſito dupliciter contingere poſſe, quòd aliquis appellet, vno modo ex cõfidentia iuſtæ cauſæ; quia, ſcilicet, iniuſtè ſe à iudice grauari intelligit, alio modo, vt cauſam differat, ne ſcilicet, contra eũ iuſta ſentẽtia proferatur, aut exequatur, reſpondet D. Tho. ad propoſitã difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Quotieſcũque aliquis iniuſtè à iudice ſe grauandum intelligit, licite poteſt eius iudiciũ per appellationẽ declinare. Probatur: Quoniã hoc eſt prudẽter iniuriã euadere. Et propterea in c. omnis oppreſſus. 2. qu. 6. dicitur: Omnis oppreſſus libere ſacerdotũ, ſi voluerit, appellet iudiciũ, & à nullo prohibeatur. Secũda concluſio. Quotieſcunq; aliquis cauſa, aut repellendæ, aut differendæ ſententiæ iuſtæ appellat, calũnioſe ſe defendit, atq; ex cõſequenti peccat. Probatur: Nam facit iniuriam iudici, cuius officiũ impedit, & aduerſario, cuius iuſtitiã, quãtum poteſt perturbat. Ideoq; in c. omnino. 2. quæſt. 6. dicitur: Omni modo puniendus eſt, cuius appellatio iniuſta pronuntiatur.

Explicatio Articvli.

PRo explicatione huius articuli aduertendũ eſt primò, appellationẽ nihil aliud eſſe, quã à minori ad maiorẽ, ſeu ſuperiorẽ prouocationem, vt cõſtat ex c. omnis oppreſſus. & ex ca. ſi quis. & ex c. placuit. 2. q. 6. & eſt duplex. Vna iudicialis, quæ, vt refert gloſſa ſum maria ibidẽ, eſt prouocatio iniquæ ſententiæ querelã cõtinens. leg. præfecti. ff. de minoribus. Altera extraiudicialis. Et eſt à præſenti, aut veriſimiliter futuro grauamine, ad ſuperiorẽ prouocatio. Appellatur enim etiam extra iudiciũ: vt in electione, c. ſtatuimus. extra de electionib⁹. Prima ſi eſt legitima, ſuſpẽdit pronunciatum, ac etiã iudicis iuriſdictionẽ, quo ad illã cauſam, & ipſius ad ſuperiorem transfert cognitionẽ: ſecunda verò, ſi eſt probabilis, ipſam cauſam ad ſuperiorẽ transfert, vt ea pendente nihil in ipſius præiudiciũ attentetur. An autẽ appellatio extraiudicialis, ita annullet poſt facta, ſicut iudicialis, explicat Sylue. verbo. appellatio. q. 2. ¶ Secundò eſt aduertendũ, quod appellatio, quantũ ad ſubſtãtiã, eſt de iure naturali. Eſt enim defenſio, quædã, ſeu præſidiũ innocẽtiæ, quod etiã excõmunicato cõceditur, vt dicitur in c. cũ interter. de except. Cæterũ quantũ ad formalitatẽ eſt

Quid ſit appellatio.

Appellatio eſt de iure naturali.

est de iure positiuo. vt habetur in leg. vnica Cod. de sent. præfect. Et est inducta principaliter ad iniquitatem, vel imperitiam iudicis corrigendã, atque etiam ad supplendum, quod incautè in priori iudicio fuerat omissum. Ex quo infertur, quod quãuis princeps tollere possit appellationis formalitatẽ, non tamen potest tollere substantiam, cum tollere non possit ea, quæ sunt iuris naturalis, & gentium, vt dicitur in Clem. pastoralis, de re iudic. Est autem de substantia appellationis inter cætera, quòd appelletur ad maiorẽ. De accidẽtalibus verò, quod appelletur gradatim. Quare poterit valere consuetudo, vt appelletur omisso medio, vt dicitur in c. referentei uncta glossa, de præbẽdis. & in c. Romana eodẽ ti. li. 6. Imò valebit appellatio omisso medio, etiã cessante cõsuetudine, quãdo nõ fuerit obiectũ, vt notat glossa. in c. dilecti. eodẽ titu. Nulla autẽ ratione poterit introduci, vt à maiori ad minorẽ, vel ab æquali ad æqualem fiat appellatio. Quare quando dicit D. Tho. in prima conclusione, licitum esse vnicuique eius iudicis, à quo se iniustè grauare intelligit, declinare iudiciũ per appellationẽ, intelligẽdus est, dũmodo ad legitimum atque superiorem iudicem appellet. Vnusquisque enim, vt se suaque defendat, ea tutela, atque beneficio vti potest, quod ei ratio naturalis nõ vetat. Et certũ est, rationem naturalem non prohibere, vt à minori ad superiorẽ iudicem procedatur, quando, vel ex iniquitate, vel imperitia inferioris reus grauari præsumit, cum nullus inferiori obedire teneatur, nisi quatenus ipsi superiori subalternetur, & sit ordo iudicum, sicut & causarũ naturaliũ, quarũ quædã aliis in suis influxibus sunt subiectæ. Multæ sunt cæremoniæ, atque formulæ appellandi iure positiuo præscriptæ, quas non est præsentis loci explicare. Videte illas apud Syluestrũ verbo. appellatio. & apud iurisprudentes, in decretalibus toto tit. de appellationibus. & in Decretis. 2. q. 6. per totam. In cap. catholicus. prohibetur, ne fidelis ad iudicem infidelem appellet, & si contrariũ faciat excommunicetur. Habetque id fundamentum in Paulo, qui scribens ad Corinthios 1. epist. cap. 6. eos reprehendit, propterea, quòd frater cum fratre in iudicio contenderet, idque apud iudices infideles, cũ ipsi inter seipsos suas possent componere lites: & vbi fides nõ est, nec rectum possit esse iudicium. Sed est hæc prohibitio intelligenda tantum de illis catholicis, qui inter catholicos viuunt. Nam qui in terris infidelium negotiationis, vel alterius rei causa commorari permittuntur, nihil pectant, si coram ipsorum iudicibus, vel tanquam actores, vel tanquam rei compareant. Soto lib. 5. de iustitia q. 6. ar. 3. mouet difficultatem, an sit licitũ & condecens sic instituere religionum familias, vt appellare prohibeantur. Et pro parte negatiua adducit c. ad Romanam. 2. quæ. 6. vbi habetur Christianis vniuersis hoc esse beneficiũ indultũ, vt quoties se quisque premi senserit, ad Romanam sedem, tanquam ad caput, prouocatione confugiat. Et præterea, quia contra ius naturæ esse videtur, vt quis in causa præcipue capitis hoc naturali defensionis beneficio priuetur. Hoc tamen non obstante dicit per quã sanctè è religionibus appellandi vsum fuisse abiectum. Nam quanuis fortasse accidere quandoque possit, vt monachus aliquis iniuria læsus affligatur: hæc tamen damna, quæ rarissime contingunt, pace & quiete totius religionis compensatur, cum illius neruus atque decus in eo maximè consistat, vt altissimo inter se silentio omnia veluti inter fratres, quæ sua est professio, planiter tractent & transigant, nec se seculo prodant. Quam primũ enim religionum causæ clausstrorum metas exierint, actum est de illis. Quocirca institutiones ipsas sic põtifices confirmarũt, vt appellationes prohiberent, non quod per hoc summis ipsis pontificibus obedientiæ quidquã sit ademptũ. Quicunq; enim quantumuis inclusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet: verũ quod sic religionũ incolumitati fuit cõsultũ. Hucusq; Soto. Cuius verba in mediũ adducere visum fuit, quia in re tã graui, religiosam viri sentẽtiã audire malui, quã meã proferre, eo vel maximè, quod cũ videã religiosos tã facile causas suas extra religionem deducere, ex quo nõ leues perturbationes ac iurgia oriuntur, pluriũ auctoritatẽ de religione bene merentiũ iure opponendam existimaui, vt saltẽ sic ab incepto desistãt, religiosorũq; ac religionis saluti cõsulãt, quæ poculdubio periclitatur. Nolo negare in re graui ad honorẽ, & vitã pertinẽte licitũ esse cuiq; debito cũ moderamine causam suã ad sedẽ Apostolicã omnium mattẽ ac conseruatricẽ deferre, quãdo vel ex imperitia, vel passione inferiorũ iudicũ, qui homines sunt, ac decipi possunt, iniuriam patitur. Sed quod dico est, ex leuib⁹ quibusq; præceptis, aut sentẽtijs appellare, easq; extra religionẽ deferre, aut etiã ex grauibus prætermissis earumdẽ religionũ superioribus, ad quos immediate pertinet taliũ rerũ cognitio, sine maximo religionis totius detrimento fieri non posse. Et si singuli ciues etiã cũ periculo propriæ vitæ atq; honoris tanquã partes reipublicæ tenẽtur iure naturæ eius saluti atq; incolumitati consulere, vt omnes Doctores tã

Quid dicẽdum sit de appellationibus religiosorum.

Theo-

Theologi quã Philoſophi cõcedũt: De quo etiã à nobis in ſuperioribus dictũ eſt; quanto magis religioſi perfectioré vitã profitẽtes, idé facere etũt aſtricti? ſicque prouocationes ad extraneos iudices etiã cum aliquali proprij honoris detrimẽto fugere tenebuntur, ne totius ſuæ reipublicæ tranquillitas, atque pax perturbetur. Bene poteſt cõtingere, vt ex prouocatione ad ſummũ pontificẽ, vel eius nuntiũ alicuius priuati hominis iniuria impediatur. Hoc tamẽ bonum adeò exiguum eſt, cõparatione ad dãna, quæ ex huiuſcemodi appellationibus cõſequũtur, vt quiſq; illius iacturã pati potius debeat, quã iſta ſubire. De appellationibus, quæ fiũt à religioſis ad iudices merè ſeculares, ſcilicet, ad Regẽ, vel ad eius miniſtros, etiã ſub proteſtatione auferendi vim nihil in præſenti dicere eſt opus: quoniã cõſtat, eas eſſe iniquiſsimas, & vt arbitror maiori ex parte prohibitas, ſub ſententia excõmunicationis, in bulla cœnæ Domini contẽta, qua cauſas eccleſiaſticas ad iudices ſeculares deferre grauiſsimè interdicitnr. Eo vel maximè, quòd omnes fere religiones peculiaria habent præcepta, ne cauſas ſuas extra ordinem tractent: faxit Deus, vt ità ab omnibus obſeruetur.

Qui appellat à iuſta ſententia peccat.

¶ Secunda concluſio huius articuli, qua D. Tho. affirmat eũ, qui cauſa deferendæ, aut repellendæ iuſtæ ſententiæ ad ſuperioré appellat, peccatũ cõmittere etiã eſt certa & extra cõtrouerſiã poſita. Ná certum eſt, quòd ſicut imponere quidquam reo, eſt calumnia, atque peccatum: ita etiam imponere iudici. Et qui ſubdole & vafre appellat, præterquam, quòd obedientiam violat, quã iudici debet, re ipſa imponit illi falſum, ſcilicet, quòd iniuſtã ſententiã tulerit, inſuperque obijcit illi impedimẽtum, ne ſuũ munus proſequatur, quæ ſine iniuria fieri non poſſunt. Quapropter in c. quicũq; 2. q. 6. præcipitur, vt tales appellationes non recipiantur. Et in c. omnino eadé cauſa & q. eiuſmodi appellãtes puniri præcipiuntur. Vt enim D. Bernardus. li. 3. de cõſideratione. ad Eugeniũ, inquit, qui nõ grauatus appellat, liquet, quia, aut grauare intẽdit, aut tẽpus redimere. Nõ eſt autẽ ſuffugium appellatio, ſed refugiũ. c. cum appellationibus friuolis. de appellationibus li. 6. & lege. in fundo. de rei vindicat. & leg. 6. de iure fiſci li. 10. C. Theodoſiani. Et nõ tantum appellationes friuolæ ideſt, quæ cauſam afferunt, nec iuſtã, nec ſatis idoneã recipiendæ non ſunt, ſed illæ quoq; ſunt reijciẽdæ, quæ nõ habẽt cauſam probabilẽ, ſed fruſtratoriæ ſunt, atque moratoriæ. Vt enim Iulius Paul. li. 5. ſentẽtiarum. tit. de redimẽdis cauſis appellationum, inquit, moratorias appellationes recipi nõ placuit. Et Imperator Cõſtãtinus edixit moratorias & fruſtratorias prouocationes quæ nõ tã appellationes, quã ludificationes ſunt, nõ eſſe admittendas. Et alias lex ait: Fruſtratoria prouocatio minimè admittatur. Eſt autẽ fruſtratoria prouocatio, quæ morãdi cauſa interponitur. leg. tutor. ff. de vſuris. & leg 1. & 4. quorũ appellationes nõ recipiantur. li. 11. C. Theodoſiani. Cæterũ in re dubia tutius erit appellationi deferre. Satius enim eſt differre iudiciũ, quã defenſionis facultatẽ reo auferre. c. vt debitus. de appellationibus & leg. defenſionis. de iure fiſci. Pau. in leg. 1. ff. Si quis cautionibus. & Socinus ſenior cõſilio. 300. li. 2. Ex dictis infertur, nõ eſſe licitũ alicui ab inferiori iuſte condẽnato ad ſuperioré appellare. Ea nimirũ ſpe ducto, quod ſuperior, vel fauore, vel quia aduerſam habet iuris opinionẽ, reuocabit ſententiã, vel tali dilatione poterit ſe ipſe eruere. Statim enim ac aliquis certus eſt meritò ſe fuiſſe cõdemnatũ, etiã ad mortẽ, ſi per appellationẽ iudiciũ eludat, facit cõtra iuſtitiã, & peccat mortaliter, teneturq; ad reſtitutionẽ omniũ damnorũ, quæ ex tali appellatione fuerint ſequuta. Plura adduci poterãt de materia appellationis: ſed illa tanquã aliena ab hoc inſtituto iure relinquuntur.

ARTICVLVS. IIII.

¶ *Vtrum liceat condemnato ad mortem ſe defendere, ſi poſſit.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd liceat cõdẽnato ad mortẽ ſe defendere, ſi poſſit. Illud enim ad quod naturainclinat, ſemper eſt licitũ, quaſi de iure naturali exiſtẽs. Sed naturæ inclinatio eſt ad reſiſtẽdũ corrũpentibus, nõ ſolũ in hominibus & animalibus, ſed etiã in inſenſibilibus rebus: ergo licet reo condẽnato reſiſtere, ſi poteſt, ne tradatur in mortẽ.

2 ¶ Præterea, Sicut aliquis ſententiam mortis cõtra ſe latã ſubterfugit reſiſtendo, ita etiã fugiẽdo. Sed licitũ eſſe videtur, quòd aliquis ſe à morte per fugã liberet: ſecundum illud Eccleſi. 9. Longe eſto ab homine poteſtatem habente occidendi, & non viuificandi: ergo etiam licitum eſt reo reſiſtere.

3 ¶ Præterea: Prouerb. 24. dicitur, Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahũtur ad interitũ, liberare neceſſes. Sed plus tenetur aliquis ſibi, quã alteri: ergo licitum eſt quòd aliquis condemna-

dēnatus, ſeipſum defendat, ne in mortem tradatur.

¶ Sed Contra eſt, quod dicit Apoſtolus Roman. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit: & ipſe ſibi dānationem acquirit. Sed condēnatus, ſe defendēdo, poteſtati reſiſtit, quantū ad hoc, in quo eſt diuinitus inſtituta ad vindictam malefactorum, ad laudē verō bonorū: ergo peccat ſe defendēdo.

¶ Respondeo dicendum, quòd aliquis dānatur ad mortē dupliciter. Vno modo iuſtè: & ſic non licet condēnato ſe defendere. Licitū enim eſt iudici eū reſiſtētē impugnare. Vnde relinquitur, quòd ex parte eius ſit bellū iniuſtū. Vnde indubitanter peccat. Alio modo condemnatur aliquis iniuſtè, & tale iudiciū ſimile eſt violentiæ latronum: ſecundum illud Ezechielis vigeſimo ſecundo, Principes eius in medio illius quaſi lupi rapiētes prædā, ad effundendū ſanguinē. Et ideo ſicut licet reſiſtere latronibus, ita licet reſiſtere in tali caſu malis principibus, niſi forte propter ſcandalū vitandum, cum ex hoc aliqua grauis turbatio timeretur.

¶ Ad Primvm ergo dicendū, quòd ideo hominidata eſt ratio, vt ea, ad quæ natura inclinat, nō paſsim, ſed ſecundū rationis ordinē exequatur. Et ideo nō quælibet defenſio ſui eſt licita, ſed ſolum quæ fit cum debito moderamine.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod nullus ita condemnatur, quòd ipſe ſibi inferat mortem, ſed quod ipſe mortē patiatur. Et ideo non tenetur facere id vnde mors ſequatur: quod eſt manere in loco, vnde ducatur ad mortē. Tenetur tamē nō reſiſtere agenti, quin patiatur quod iuſtum eſt eum pati. Sicut etiam ſi aliquis ſit condemnatus, vt fame moriatur, non peccat ſi cibum ſibi occulte miniſtratum ſumat: quia non ſumere, eſſet ſeipſum occidere.

¶ Ad tertiū dicendū, quòd per illud dictū Sapiētis nō inducitur aliquis ad liberandū aliū à morte cōtra ordinē iuſtitiæ, vnde nec ſeipſum cōtra iuſtitiā reſiſtendo, aliquis debet liberare à morte.

Svmma Textvs.

Svpposito dupliciter poſſe contingere, quòd aliquis ad mortē dānetur, ſcilicet, iuſtè, & iniuſtè reſpōdet D. Tho. ad propoſitā difficultatē per duas propoſitiones. Prima cōcl. Nemini iuſtè ac iuridicè ad mortē dānato licitū eſt ſe à legitimo iudice defendere: Hāc probat in argumēto, ſed contra, teſtimonio Pauli. ad Ro. 13. dicēte: Qui poteſtati reſiſtit Dei ordinationi reſiſtit: & ipſe ſibi dānationē acquirit. &c. Et in corpore articuli, hac ratione. Iudex iuſtè tenet ſupplicioq; afficit legitimū reū: ergo ipſe nō poteſt iuſte ſe defendere. Probo cōſequentiā: Nam alias daretur bellū iuſtū ex vtraq; parte, quod eſt impoſſibile. Secunda cōcluſio: Cuicunq; iniuſtè cōdēnato, licitū eſt ſe defendere, iudiciq; reſiſtere, modo id ſine ſcādalo fieri poſſit. Probatur: Iudiciū iniquū ſimile eſt violētiæ latronū, iuxta illud Ezech. 22. Principes eius in medio ipſius, quaſi lupi rapiētes prædā ad effundēdum ſanguinem: ſed vnicuiq; licitum eſt ſe defendere à violentia latronū: ergo & à iudicio iniquo, modo id ſine ſcandalo facere poſsit.

Explicatio Articvli.

Vtraque cōcluſio huius articuli eſt certa, colligiturq; manifeſtè ex his, quæ à nobis in ſuperioribus ſunt dicta. Et ſolū circa ſecūdā poſſet eſſe paruū dubiū, an innocēs, qui ſecundū allegata & probata probatus nocēs morti traditur, licite poſsit ſeipſum defendere, iudiciq; reſiſtere, niſi id à nobis q. 67. ar. 7. in fine ſub eiſdē verbis fuiſſet agitatū. Cuius reſolutio fuit, nullū iuridicè probatū nocentē, quantūuis iure innocēs ſit, habere ius vi, aut armis, ſe à iudice, vel ab eius miniſtris defendēdi. Nā cū iudex tūc poteſtatē habeat illū interficiēdi, vt eo loco latè oſtēdimus, ſi ipſe ſimiliter vi & armis poſsit ſe defendere, daretur bellū iuſtū ex vtraq; parte, quod ſemper impoſſibile iudicauim⁹. Magiſter Soto li. 5. de iuſtitia q. 6. ar. 4. vtrāq; partē putat probabilē, quāuis magis declinet in noſtrā ſentētiā, adhibita quadā moderatione, ſcilicet, quod ſi huiuſmodi innocēs citra graue ſcādalū, & citra vulnerationē iudicis, eiuſq; miniſtrorū poteſt ſe protegere, licitū eſt ei, nō ſolū fugiēdo, verū & includēdo ſe in locū munitū, armiſq; territādo miniſtros, & dū capitur cōnitēdo ſe eripere, etiā ſatellitibus expulſis, vitā ſuā tueri, atq; defendere: cæterum ſi nō poteſt ſe tueri niſi inflictis vulneribus neutiquā ſe defendere poteſt. Hæc tamē limitatio Soti, ſalua pace tāti viri, falſa eſt, nec ad rē attinēs. Quocirca dicēdū exiſtimo, tantū poſſe innocētē in caſu, de quo loquimur, facere in ſuā defenſionē quæcūq; nō inferūt vim.

Dubium.

Reſponſio.

Sententia Soti.

Impugnatur Soto.

vim. Nã quæ sunt violenta etiã citra vulnera iniuriã cõtinẽt, nec sine culpa fieri possunt. Iudex enim tũc nõ solũ licitè reũ inuadit, verũ & iustitiæ præcepto ad id cõpellitur, siue sciat ipsum esse innocentẽ, siue nõ; modò legitimè probetur nocẽs, nec alia appareat via, qua seipsum liberare possit, vt diximus q.67. ar.2. Est autẽ durissimum intellectu, quod iudex teneatur prælio contra hominẽ aggredi, qui etiã iustè cõtra ipsum possit prælio se defendere; cum saltẽ respectu talis defensionis daretur bellum iustum ex vtraque parte. Nonnulli affirmant in hoc casu solum esse bellum iustum ex parte innocentis, & iustitiam iudicis fundari in falsa præsumptione, quæ innocenti ius protectionis non adimit. Cæterum hoc similiter est falsum. Nam quanuis iudex decipiatur, credens innocentẽ esse reum, non tamẽ decipitur in hoc, quod etiã si sit in secreto innocẽs, secundum publicam scientiam tenetur illum condemnare. Et sic eius iustitia nõ fundatur in falsa præsumptione, sed multò magis in expressa veritate, ipsum cõstringẽte, vt talẽ hominem bello aggrediatur. Quare nec fieri poterit, vt ipse probatus reus habeat ius, se vi, autarmis defendendi. Quæ autem sint illa, quæ dicũtur continere violentiam in se, videbimus statim circa solutionem secundi argumenti D. Thomæ.

Secundum argumentũ D.Tho.

¶ Secundũ argumentum D. Tho. est huiusmodi: Non minus subterfugit sententiã mortis cõtra se latã qui fugit, quã qui resistit: sed licitũ est vnicuiq; fugere, vt se à morte liberet: ergo & resistere iudici. Solutio est, quòd nullus cõdẽnatur, quòd sibi ipsi inferat mortẽ, sed quòd ipse mortẽ patiatur. Et ideò nõ tenetur facere id, vnde mors sequatur, quod est manere in loco, vnde ducatur ad mortẽ. Tenetur tamẽ nõ resistere agẽti, quin patiatur, quod iustũ est, eũ pati. Sicut etiã si aliquis sit cõdẽnatus, vt fame moriatur, nõ peccat si cibũ sibi occultè ministratũ sumat; quia non sumere esset seipsum occidere. Sed circa istã solutionẽ cõsurgũt quã plurima dubia. Primũ est, vtrũ iustè cõdẽnato ad mortẽ sit licitum fugere è carcere, vt sic mortem euadat. Et pro parte negatiua argumẽtor primò: Nullus potest suã vitã tueri, cũ alterius dãno: sed ex eo quòd damnatus ad mortẽ è carcere fugiat graue dãnũ sequitur custodibus, cõtra quos lege agitur: ergo id nõ est licitũ. Secũdo. Dãnatus iustè ad mortẽ implicitè est etiã dãnatus ad carcerẽ: ergo tenetur talẽ pœnam subire, atq; ex cõsequenti facit cõtra obediẽtiam prælato, & iudici debitam, è carcere fugiens. Et confirmatur: Eadem est ratio pœnæ mortis, verberationis, & aliorũ; sed detentus, vt alias pœnas à morte subeat, non potest fugere, vt multi dicunt: ergo nec damnatus ad mortem. His tamen non obstantibus dico, licitum esse cuique ad mortem damnato è carcere fugere, vt vitam conseruet. Inclinatio enim quã quisque habet ad propriam vitam tuendam adeò naturalis est, atq; vehemẽs, vt iure naturæ, atque gentiũ qui fugit, ne moriatur liber sit ab omni culpa, vt diximus latius ar.1. huius quæstionis. ¶ Et ad primum argumẽtum respõdetur, quod quia ea quæ sunt per accidẽs actus naturã, seu iudicium non mutãt, & est per accidẽs, quia præter intentionẽ fugientis, quod ex ipsius fuga custodũ tribulatio cõsequatur, idcircò dãnatus ad mortẽ, licitè potest fugere nõ obstante nocumẽto inde custodib⁹ subsequuto. Dat quidẽ operã rei licitè, vtiturque iure suo fugiẽs, ne mortẽ patiatur, atq; adeo quidquid mali inde custodibus à iudice infertur nõ fugiẽti, sed custodibus est imputandũ, ipsi viderint, qualiter suũ munus fuerint expleti: & si in custodia fuerint negligentes, sibi imputetur. ¶ Ad secundũ respõdetur, negãdo antecedẽs. Qui enim dãnatur ad mortem nõ implicite damnatur ad carcerẽ, nec in sententia talis condẽnatio continetur, sed solum custoditur, vel tanquam damnatus, vel tanquã damnandus ad futuram pœnam. An autem simul iudex possit aliquem condemnare ad mortem, & ad carcerem, quam ipse seruare teneatur, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Cajetanus in præsenti partem tenet affirmatiuam, dicens, quòd si iuris ordo haberet, vt damnatus ad mortem, damnaretur etiam interim ad carcerem non posset ipse licitè fugere, sed ex damnatione ad carcerem teneretur ibi manere, sicut tenetur alijs iustis sententijs parere: Nec hoc est condemnare eum ad mortem sibi inferendam, sed ad manendum infra terminos loci illius. Contrariam tamen sententiã tenet Soto li.5. de iustitia. q.6. art.4. quam ego semper veriorem existimaui. Quocirca dico, quod si aliqua lex esset præcipiẽs, vt qui dãnatur ad mortẽ, simul etiam ad carcerẽ damnaretur, quã ipse seruare teneretur, ea velut iniusta, & iniqua nullã obligationẽ induceret, nec sententia secundum illam lata esset valida in conscientia, vtpote quæ priuaret naturali beneficio fugiendi, quo quisque iure gentium & naturæ vti potest, quando ad corporale supplicium destinatur. Ad confirmationem respondetur, negando maiorem. Quia, vt Cajetanus dicit in isto articulo, pœnæ sunt in duplici differẽtia. Quædam sunt, ad quas homo aliter damnari nõ potest, quã vt patiatur illas, vt mors, mutilatio, flagellum,

1.dubium circa solutionẽ ad secundum.

1.argu.

2.argu.

Conc.

Ad 1.arg.

Ad 2.arg.

Pœnæ ad quas homo potest aliter & aliter obligari differentia.

lũ tortura: nullꝰ enim dãnatur, vt se occidat, mutilet, torqueat, &c. Et de his omnibꝰ dicit, eãdẽ esse rationẽ, ac de morte, scilicet, qꝫ damnatus, vel dãnandus ad aliquid horũ licitè potest fugere, cũ nõ teneatur, nisi ad pati. Aliæ pœnæ sunt, ad quas subeũdas sic aliquis damnatur, vt ipse ad eas cooperetur. Qualia sunt exiliũ, circũscriptio, pœna pecuniaria. &c. dãnatur enim homo, vt eat in exilij locũ, & ibi infra præfixos terminos maneat, aut soluat pecuniã, &c. Et de his dicit, quòd tenetur reus post iudicis sentẽtiã in omnibus obedire, facereq; quod sibi iniũctũ est. Quare qui dãnatur ad carcerẽ, sicut ad exiliũ tenebitur in carcere manere; & si fugiat peccatũ cõmittit, nisi sit periculũ mortis. Cæterũ ante sentẽtiã licitè poterit è carcere fugere, eadẽ ratione; qua dãnatus ad morte, scilicet, quia nõ tenetur facere, hoc est, manere in loco, vnde sequitur suũ pati, hoc est, dãnari, si ex sua absentia euitatur dãnatio. Alioqui posteà teneretur in foro cõsciẽtiæ subire sententiã latam, quod est falsum, & cõtra cõmunẽ Doctorũ sentẽtiã. De religiosis affirmat, quòd quia libera sua volũtate potestate exeũdi extra claustra se priuarũt, supponẽtes se per tria vota prælati iudicio, quacũq; ex causa iustè à suis prælatis detineãtur non possunt licitè extra præfixos sibi terminos fugiendo exire; cum nec exire possint non detenti sine prælati licentia, quod verum est.

1. Dubium circa eandẽ solutionem.

¶ Est aliud dubiũ, an qui licitè potest è carcere fugere, licitè etiã possit compedes rũpere, infringere fores, & perforare murum? Et

1. argu.

pro parte negatiua est argumentũ: Hæc sine violentia fieri non possunt, vt de se patet: sed qui iustè detinetur in carcere, nulla violentia vti potest ad suam liberationem, alioqui daretur bellum iustum ex vtraque parte: ergo.

2. argu.

¶ Secundo ex iure ciuili effractoribus carcerum pœna capitis decernitur vt cõstat ex leg. de ijs. ff. de effractori. & ex leg. in eos. ff. de custodia & exhibitio rerum: sed hæc pœna iusta non esset, si ipsi incarcerati licitè possent carceres effringere: pœna enim mortis non nisi pro graui, atque mortali culpa potest imponi, vt cõmuniter dicunt Doctores: ergo. Propter hæc argumẽta Enricus de Gandauo quodli. 9. ar. 25. affirmat rumpere cõpedes, aut fores effringere, perinde esse ac resistere iudici, aut eius ministris. Et sic dicit, quòd sicut licitũ est vnicuique per alienũ agrũ trãsire, nõ tamen sepem diruere, vt trãseat; ità etiã est licitũ cõdemnato ad mortẽ fugere è carcere, dũ fores patẽt; nõ tamẽ rumpere vincula; aut perforare murũ. Contrariã sententiam tenẽt Caietanus in isto ar. & Soto li. 5. de iustitia q. 6. ar. 4. quam ego verã existimo. Et probatur 1. ex D. Tho. in solutione ad secundũ dicẽte, licitum esse cuiquã in casu posito fugere, nõ tamẽ resistere, cùm omnia ista nõ ad resistentiam, sed ad fugam pertineant, & ordinentur. Et confirmatur: Nã si sentẽtia Entici esset vera, sequeretur, quòd si reus ligatus funibus, aut etiã filo lanæ teneretur, nec liceret sibi illa rũpere, nec soluere: cõsequens autẽ est absurdũ: ergo. Probo sequelã: Nã non minus cõtinet violentiã vnum, quã alterũ. Quare, si licitũ est ligato nodum dissoluere, imò & funẽ discindere, habensq; adulterinã clauẽ, potest seras aperire, fit, vt & ferrea vincula limare perforareque murũ etiã sit licitum, esto qui hoc facit sciat occlusos secum alios exituros. Nã ipse suo vtitur iure cui cura non incumbit alios custodiendi. An autẽ amici possint incarceratũ, vel intra vel extra iuuare, vt vincula, aut muros dirumpat, varietate opinionũ disputatur à Doctoribus. Soto loco citato absolutè dicit, quòd nõ, quanuis possint cõsulere fugã. Et ratio illius est: Quia ei tãtũ, qui fugere potest, est licitũ parare viã. Cæteri autẽ maiorẽ facerẽt iniuriã, dirũpendo carceres, quã priuatã domũ. Ex quo infert, nulli esse licitum porrigere vincto, vel limam, vel aliud instrumẽtũ quoniã iã hoc esset cooperari. Cæterũ Caietanus in hoc cõmẽto in resp̃sione ad quintum dubiũ, sub distinctione respõdẽdũ cẽset. Nã sunt quidã homines, veluti partes publicæ potestatis, vt custodes, ministri, officiales, & alij, quorũ est fouere, vel exercere publicã potestatẽ. Et his ratione status, quia, scilicet, eis incũbit publicæ potestati cõsulere, illicitũ est cõsiliũ, vel auxiliũ fugæ præstare. Nã cũ eorũ interũt dãnatũ, vel dãnandũ in carcere detineri, essent veluti proditores, & collusores parti detẽti fauẽtes. Alij sunt, quorũ nõ interest publicã fouere potestatẽ. Et his licitũ est ad fugã eius dãnati cooperari, qui licite potest è carcere fugere. Regulariter enim loquẽdo, nullus prohibetur à cooperatione actus alteri liciti, nisi per accidẽs, scilicet, quia statui, velofficio suohoc repugnat, vt patet inductiuè. Nã si mihi licitũ est, emere, vẽde re, bellare, cõtrahere, &c. Dãs mihi cõsiliũ, auxiliũ, vel fauorẽ ad actũ istũ licitè operabitur, nisi ratione statꝰ, vel officij reddatur sibi ea operatio illicita. Vt redditur illicitũ clericis cooperari ad causam sanguinis, quãuis iustã; & in proposito officiali bꝰ, qui ad custodiã dãnati tenẽtur redditur illicitũ, quoquomodo ad fugã cooperari. ¶ Mihi ex his sentẽtijs ea, quæ est Caietani magis placet. Tũ, quia nulla potest esse apparẽs ratio, quæ cõuincat licitũ esse alicui cõsulere incarcerato, vt è carcere fugiat, cui tamẽ non

Concl.

Sententia autoris.

fit

ſit licitũ opere adiuuare, cum nõ minus dicatur cooperari fugæ cõſulẽs, quã inſtrumenta ad rũpenda vincula præbẽs. Tũ etiã; quia ſi ſententia delicita effractione carceris à dãnato eſt vera ex ea manifeſtè cõuincitur, quod qui licitè cooperatur ad fugã, licitè etiam poterit cooperari ad frangendum vincula, & carceres. Nolo dicere licitum eſſe amicis cõcurrere ad carcerem, illumque frangere, vt damnatum extrahant. Hoc enim ſine graui iniuria fieri non poteſt. Nã ſi non licet ire ad frangendã ſerã domus priuatæ multò minus domus publicæ. Et plurimum intereſt, an ab intus incluſo ſera carceris frãgatur, an extra à liberis, quia hoc eſt offendere publicã poteſtatẽ, cuius eſt carcer, ſicut & qui frangit, vel aperit domino inuito priuatã domum, domini eius offendit: & illud ad licitã fugã expectat. Sed quod dico eſt, licitũ eſſe amicis ad frangẽdũ vincula, & carceres cooperari ſubminiſtrando intus incluſo limam vel ali quod inſtrumentũ, quo à vinculis & carcere ſe abſoluere poſſit. ¶ Etad primũ argumẽtum reſpondeo, quòd quemadmodũ interiudicẽ, & damnatũ iuſtè ad mortẽ eſt bellũ iuſtum ex parte iudicis, & cum hoc ſtat, quod ipſe damnatus propter rationẽ dictã poteſt è carcere fugere, vt propriã vitam cõſeruet: ità etiam fit, vt ipſe reus nec poſsit ſe defendere, nec reſiſtere iudici. Et tamen cum hoc ſtat, vt rũpat vincula, & fores effringat, efficiatque alia ad fugam neceſſaria. Nam ſicut fugere nõ eſt reſiſtere, nec pugnare, aut defendere ſe, ſed tantũ non continere ſeipſum in certo loco, ad quod dãnatus ad mortẽ nõ tenetur: ita frangere vincula, aut carceres, nõ eſt pugnare, ſed ſolum abſoluere ſeipſum à continentia vinculorũ, & carceris quod ſine iudicis, aut miniſtrorum iniuria fieri poteſt ab eo, qui habet ius fugiẽdi. Plurimum enim intereſt inter vim illatam rebus irrationalibus, & illam, quæ infertur rationalibus. Nã, quia vis illata rebus irrationalibus nec eſt præciſe iniuria, quæ ipſis fiat, cum brutis animantibus, quæ nec ius nec dominium habent, iniuria fieri non poſsit, aut quæ redundet in autorem eorum, cuius ſignũ euidens eſt, quod ſi quis vinculis ſibi ab eccleſiaſtico iudice impoſitis violentiam inferat, infringendo, non eſt excõmunicatus, & ſiquis damnatus, vt deuoretur à leone pugnet cum illo, leoneque ſuperato fugiat, nulli iniuriã facit, fit, vt nulli liceat iudici, vel cuſtodi carceris reſiſtere, manus in ipſos inferendo, bene tamen violentiam inferre vinculis, ipſa, aut carcerem infringendo. Quare, ſi fugere volens vim inferat cuſtodibus iniuſte faciet. Sed ſi ipſis abſentibus, vel dormiẽtibus vincula frangat, vel carcerẽ, iudici, vel officialibus erit imputandum, à quibus tam debiliter oſtia firmata, vel ſeræ fabricatæ fuerũt, vt frangi à detento potuerint. Nec eſt ſimile defractione ſepis. Nam ibi agitur de damno, quod infertur dño per ſepis ruinã. Hic autẽ non eſt quæſtio de dãno pretij vinculorũ, aut ſerarũ carceris, quod fugiens in cõſcientia ſatisfacere tenetur. Sed eſt quæſtio, an iſte actu effractionis reducatur ad pugnã vel ad fugã. Nam ſi tenet ſe ex parte fugæ licitus eſt: & ſi ſapit pugnã eſt illicitus. Propter quod nõ eſt opus, veritatem ex ſimilitudinibus ſcrutari, ſed ex proprijs. Et ſiquis argumentetur. Rũpens vincula, aut carcerem tenetur de damno dato, vt modo dicebam: ergo facit contra iuſtitiã illa rũpens, atque ex conſequẽti id licite facere non poteſt, reſpondeo negando cõſequentiã. Totum enim illud reducitur ad fugam, quæ licita eſt. Et ad ſolutionem damni tenetur non ratione iniuſtæ acceptionis, ſed ratione rei acceptæ. Et ſi rurſus fiat argumentatio; Qui ædes vicini rumpit vim infert: ergo & qui rumpit clauſtra carceris, vt fugiat, reſpondetur, cõceſſo antecedẽti, negando conſequentiam. Nã ille nõ habet ius ingrediẽdi domũ vicini, ſicut iſte è carcere exeundi. ¶ Ad ſecundũ argumentũ reſpõdetur primò, quòd cũ legũ ciuiliũ conditores nõ ſint ſpiritualiũ iudices, vt perpẽdere valeãt culpas in foro cõſciẽtiæ, nõ eſt mirũ, ſi culpã putẽt eſſe, vbi culpa nõ eſt. Vel ſecũdò re ſpõdetur, quod iuriſcõſulti in illis legibus eã opinionẽ ſequuntur, quòd effringere carceres, aut vincula, eſt culpa mortalis. Vel tandẽ tertio, quòd illæ leges fundẽtur in falſa præſumptione: ſemper enim quod incarceratus vincula rũpit, aut carcerẽ effringit præſumitur vim intuliſſe cuſtodib⁹, quod ſine iniuria fieri nõ poteſt. Ad idq; facit quòd dicitur in prædictis legibus, ſcilicet, ſiquis conſpiratione facta cum cæteris carceres effregerit, &c. Quibus verbis vis, & reſiſtẽtia cuſtodibus illata inſinuatur. Subditur autem poſteà: Qui per negligentiam cuſtodũ euaſerit leuius puniatur. Quod etiã eſt intelligẽdũ carcere, aut vinculis effractis Alias dictæ leges iuſtæ non eſſent, cũ extra dubiũ ſit, quòd qui dãnatus è carcere fugit, nulla vi illata, nullũ peccatũ cõmittit: & pœna, vbi culpa nõ eſt, licitè infligi non poteſt. Dicitur in lege in eos. ff. de cuſtodia & exhibitio. reorũ, quòd, & ſi effractores inueniantur poſteà innocentes, ex eo crimine, propter quod impacti ſunt in carcerẽ, adhuc puniendi erunt. Sed hoc ſimiliter fundatur in præſumptione reſiſtentiæ illatæ. Nam qui innocens eſt procul dubiò poteſt vincula dirumpere, & perforare pa-

Ad 1. arg.

Ad 2.

Arg. contrà quod D. Tho. dicitur solut. ad 2.

parietes, sine aliqua culpa. ¶Contra id, quòd dicit Diuus Thomas in eadem solutione, scilicet, quòd, quia nullus condemnatur, vt sibi inferat mortem, sed, vt mortem patiatur: idcircò nullus tenetur facere, vnde mors sequatur, quale est manere in loco, vnde ad mortem ducatur; est argumentum. Expectare reum in carcere, non est seipsum occidere, aliàs minimè expectare liceret; cuius contrarium martyres è carcere fugere nolentes, suo exemplo docuerunt: ergo male dicit Diuus Thomas, ideò esse licitum reo è carcere fugere, quia nullus potest damnari, vt seipsum occidat. Assignatur enim vt causa id, quod causa non est. Respondetur nihilominùs, rationem literæ esse optimam. *Respons.* Sed non est ita deducenda, vt in argumento deducitur. Non enim affirmat Diuus Thomas, quod manere in carcere est seipsum occidere; sed quod est facere id, vnde mors sequatur: quod licet nullus virtute sententiæ facere teneatur, potest tamen sua sponte id velle, dum æquanimiter pati vult sententiæ executionem. Itaque soliditas illius rationis in differentia, quæ est inter damnationem ad pati, & damnationem ad agere, fundatur hoc modo, scilicet, quòd, quia nullus damnatur ad mortem, sic, vt sibi mortem inferat, sed vt patiatur, ideò non tenetur facere id, vnde sequatur passio mortis; quod efficeret qui contineret seipsum in eodem loco, potens inde moueri. Et hic est verus sensus illius rationis.

¶ Et siquis contrà hoc argumentetur; Damnatus ad sumendum venenum, qualis *An damnatus bibere poculum letale illud licite bibat.* Socrates fuit, damnatur, vt sibi inferat mortem: ergo male dicit D. Thom. nullum posse damnari ad hoc, vt sibi inferat mortem. Hoc argumentum petit, vt explicemus, an qui iustè à iudice damnatur ad bibendum poculum lethale, talis teneatur, & possit illud licitè bibere? Quibusdam videtur pars negatiua verior. Quam tenet Caietanus in hoc articulo in solutione ad septimum dubium, dicens, quòd postquam ortus est sol iustitiæ Christus cognouisse videntur iudices id non licere. Quanuis fortè veteres concedendo optionem generis mortis, magis, quam iudicando hæc fecerint. Nam quemadmodum non licet damnare aliquem, vt seipsum confodiat; ita nec quod seipsum mergat, aut veneno occidat. Sententia enim debet esse de actu iustitiæ: & non est actus iustitiæ seipsum occidere. Eandem sententiam tenet Soto libr. 5. de iustitia, quæstione. 6. articul. 4. Contrariam tamen tenet Victoria in relectione de homicidio, numer. 30. quam ego supra quæstione. 62. articul. 3. probabiliorem reputaui. Et sic dico, quòd quemadmodum sunt alia supplicia decreta contra nocentes, sic etiam potest institui hoc, quod veneno tollantur, quod & ipsi post iudicis condemnationem epotare tenebuntur; nec propterea erunt dicendi seipsos occidere. Probatur: Bibere de se non est actio lethalis, quanuis bibere venenum lethale sit; sicut nec progredi in locum ex se est actio lethalis, quanuis progredi in locum neci destinatum lethale sit: ergo sicut nocens post iudicis condemnationem tenetur, & potest hoc secundum efficere; ità & primum. Et confirmatur: Damnato ad supplicium licitum est ascendere scalas, & ei qui damnatus est gladio, licitum est parare iugulum: ergo & ei, qui damnatus est veneno, licitum erit illud bibere. Probo consequentiam: Quia non magis cooperatur morti suæ vnus, quam alter. Et siquis ex hoc inferat; ergo potest aliquis damnari, vt seipsum iugulet, nego consequentiam. Tum; quia iugulatio ex se est actio lethalis, nec potest aliqua ratione considerari, qua lethalis non sit. Tum etiam; quia, vt diximus in superioribus, loco citato, transgressores legum pœnalium post iudicis condemnationem, non tenentur eas actiones exercere, quæ commodius à ministris, quàm ab ipso fieri possunt, quanuis sint necessariæ ad pœnam subeundam. Itaque non tenentur nodum collo aptare, nec gladium in iugulum mittere, aut sibi manus quoquo modo inferre, quia istæ actiones ab alio commodius, quam à nocente fiunt. Et sic ad eas eum obligare esset inhumanum. Tenetur tamen in conscientia eas actiones exercere, quæ necessariæ sunt ad pœnam subeundam, & ab alio, nisi ab ipso commodè exerceri non possunt; qualis est, potatio veneni. Totumque hoc dicitur pertinere ad passionem, ad quam reus condemnatur. Et si contrarium faceret resisteret iudici, aut ministris; quod sine iniuria fieri non potest. Sed dubitabit aliquis hoc loco, quænam sit ratio, propter quam manere in carcere ponitur à D. Tho. inter actiones, ad quas nocens non tenetur, quando condemnatur ad mortē, quæ est pati; sicq; dicit esse ei licitū fugere, cū tamen ascēsio scalæ, aut potatio veneni, quæ magis videntur habere rationem actionis, ad passiones reducantur? Ad quod breuiter respondeo, quòd, quia ex eo, quòd condemnato in foro cō-

Sententia Autoris.

ſcientiæ eſt licitum fugere, nullum ſequitur detrimentum reipublicæ. Satis enim prouidetur ei, ſi carceres ſint bene murati, & cuſtodes vigilantes, ad hoc, vt crimina impunita non maneant. Idcircò non eſt opus damnatos obligare, vt non fugiant: ſed ſatis eſt præcipere miniſtris, vt fugam impediant. At vero aſcenſio ſcalæ, & potatio veneni eiuſmodi ſunt; vt niſi ab ipſis nocentibus fiant ab alijs exerceri non poſſint. Et ideò conuenienter præcipitur eis, vt hoc faciant. Diciturque hoc magis pati quam agere propter rationem iam dictam.

Dubium, circa eandē ſolut. ad. 2. D. Thom.

¶Circa id, quod dicit D. Thom. in eadē ſolutione ad ſecundum, ſcilicet, ſi aliquis ſit condemnatus, vt fame pereat, non peccat, ſi cibum ſibi occultè miniſtratum ſumat, quia non ſumere eſſet ſeipſum occidere, eſt difficultas, an condemnatus, vt fame moriatur, teneatur comedere ſi poteſt, ne ſui homicidium incurrat. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Caietanus in iſto articulo, dubio. 8. partem tenet affirmatiuam. Quam probat ex D. Thom. hic ad ſecundum dicente, non ſumere cibum eſſe ſeipſum occidere. Certum eſt autem, quod nulli ſiue publica, ſiue priuata autoritate eſt licitum ſeipſum occidere. Contrariam ſententiam tenet Soto loco citato, dicens tali damnato eſſe licitum non edere. Nam ſi verè dignus eſt morte, vt ſupponimus, Etſi licitè poſsit eam ſubterfugere, poteſt nihilominus non ſubterfugere. Quemadmodum enim ſceleratus homo ſuorum criminum conſcius, ſciens prætorem venire ad ſe capiendum, poteſt illum operiri, atque adeo in carcere aperto ſine vllis vinculis mortem expectare, quam meretur: ità etiā condemnatus, vt fame pereat, poteſt non ſumere cibum.

Sententia Caietani.

Sententia Soti.

Sententia Autoris.

¶Mihi ex his ſententijs ea, quæ eſt Caietani videtur longè probabilior. Conſtat enim, quod nolle vti alimento habito, eſt occidere ſeipſum, non minus quam collum gladio tranſuerberare. Et ſic dicendum exiſtimo, quòd tenetur talis damnatus comedere, vt ius naturæ ſeruet. Nec hoc eſt impedire exequutionem iuſtitiæ. Tum, quia nullus damnatur ad hoc, vt ſe occidat non comedendo, ſed ad hoc, vt ſibi ſint ſubtracta alimenta. Tum etiam, quia, ſi ad id eſſet damnatus ſententia, vt potè contra ius naturale, iniqua foret, atque adeo non ſeruanda. Nec ſimilitudo adducta à Magiſtro Soto aliquid valet. Nam in eo, quòd quis ſuorum criminum conſcius prætorem operiatur, atque adeo in carcere aperto mortem expectet, quam meretur nihil facit, quod ex natura ſua ſit inductiuum mortis. Quare nec directè, nec indirectè ſe occidit; ſed tantum habet ſe paſsiuè, quod ſine peccato fieri poteſt. At verò ille, qui comedere non vult, facit aliquid, quod ex natura ſua eſt inductiuum mortis, ſicque peccat contra ius naturæ, quo propriam vitam ſeruare præcipitur, adeò ſtricto iure, vt nec priuata, nec publica autoritate, poſsit illam à ſe arripere.

Quæſtio.

¶Sed dubitabis hoc loco, vtrùm ſit licitum alijs tali damnato ad mortem ſubuenire, dando ei potum, vel cibum? Ad cuius explicationem dico primò, quòd præfecto carceris, aut alijs miniſtris iuſtitiæ nulla ratione licet alimenta conferre. Et ſi contrarium fecerint peccant mortaliter. Infideliter enim funguntur ſuo munere in re graui; quòd ſine culpa mortali fieri non poteſt. Eſt autem hoc intelligendum, modò pluries id fecerint. Nam qui ſemel, aut bis alimenta præberet, eſto eſſet miniſter iuſtitiæ, non peccaret mortaliter, ſed tantum venialiter, tanquam ille, qui non delinquit in re graui. Dico ſecundò, alijs miniſtris iuſtitiæ licitum eſſe tali damnato ad mortem alimenta conferre. Eſt enim hoc veluti adiuuare fugientem; quod in iſto articulo illis, quorum non intereſt, publicam fouere poteſtatem, licitum eſſe diximus. Scio me in primo tomo. quæſt. 31. art. 2. contrariam huius tenuiſſe ſententiam, propter D. Tho. qui ibi ſolutione ad. 5. hanc ſubuentionem ab operibus beneficentiæ excludere videtur, dicens, quòd hoſtibus reipublicæ, ſi imminet neceſsitas, ne natura deficiat, eſt ſubueniendum, debito tamen modo, puta ne fame, aut ſiti moriantur, aut aliquod huiuſmodi diſpendium, niſi ſecundum ordinem iuſtitiæ patiantur. Quibus verbis ſignificari videtur, nulli etiam extraneo eſſe licitum benefacere illis, qui ſecundum ordinem iuſtitiæ patiuntur. Sed re nunc oculatius conſiderata, videtur mihi dicendum oppoſitū cū Caietano in iſto articulo, & cum Magiſtro Soto libr. 5. de iuſtitia, quæſtione. 6. articulo. 4. propter rationem de adiuuantibus ad fugam adductam. In cuius rei ſignum laudabiliter à Valerio Maximo lib. 5. ſuæ collectaneæ capit. 537. cuiuſdam egregiæ mulieris exemplum commemoratur. Quæ matrem adulterij damnatam, à Triūuiris in carcerem coniectam, vt conſumeretur inedia, impetrato à cuſtodibus aditu quotidie ſub ſpecie ſalutationis adibat, prius tamē diligēter excuſſa, nequid cibi inferret ad matrem vberibuſque ſuis (nam puer-

Reſponſio.

Reſolutio primæ ſententiæ.

pera

pera erat) vltrò matri exhibitis lacte ſuſtentabat. Quod vbi animaduerterunt cuſtodes admiratione commoti rē ad iudices detulerunt,illiq; ad Conſules;qui tantę pietatis exēplo ei prēmiū cōſtituerūt pœnæ remiſsionem, & matris incolumitatē. De eadem re loquens Plinius lib. 7. de naturali hiſtoria, ſic inquit: Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitere; ſed Romæ vnum, cui comparari cuncta non poſſunt. Ignobilis puerpera ſupplicij cauſa carcere incluſa matre, cum impetraſſet aditum à ianitore, ſemper excuſſa, quid inferret cibi deprehenſa eſt vberibus ſuis alens eam, quo miraculo matri ſalus donata filiæ pietate eſt. Et locus ille eidem conſecratus eſt Deæ C. Quintio. M. Attilio Conſulibus, templo pietatis ſtructo, in illius carceris ſede, vbi nunc Marcelli theatrum eſt. Simile aliud exemplum commemoratur ab eodem Valerio maximo cap. ſequenti, cuiuſdam alterius mulieris apud Athenienſes: quæ patrē ſuum Cimonia conſimili pœna affectum; parique cuſtodiæ traditum, iam vltimæ ſenectutis velut infantem pectori ſuo admotum aluit. Ex quibus manifeſtè colligitur communem omnium hominum, atque nationum ſenſum eſſe, quòd illi, qui iuſtitiæ miniſtri non ſunt, alimenta præbere ijs, qui famæ aut ſiti perituri damnantur, non prohibentur; imò id ſub pietatis ſpecie à doctiſsimis conſtituitur. Et ad D. Thom. reſpondeo, totam illam ſuam ſententiam fundari ſuper articulo, ſeu caſu neceſsitatis, in quo hoſtes reipublicæ exiſtunt. Quod ex eo conuincitur, quod inquit: Si tamen imminet neceſsitas, ne natura deficiat, ſubeundum eſt eis, &c. Et ſic exceptio, quam ſubdit, dicens; Niſi ſecundum ordinem iuſtitiæ patiantur, ſolum eſt intelligenda de neceſsitate, & non de poteſtate ſubueniendi. vt ſit ſenſus, quòd licet neceſsitas deficientis naturæ exiſtens in hoſte reipublicæ, aut excommunicato obligat nos ad ſubueniendum illis, ne fame, aut ſiti moriantur; ad huiuſmodi tamen ſubuentionem non tenemur, quando ſecundum iuſtitiæ ordinem hæc patiuntur. Cum qua doctrina ſtat, vt licitè poſsimus illis in ſimili neceſsitate conſtitutis vitæ neceſſaria miniſtrare. Itaque D. Thom. in illis verbis ſolum negat, neceſsitatem tali damnato alimenta miniſtrandi, tanquam in extrema neceſsitate conſtituta, non tamen negat poſsibilitatem, quam quiſque iure gentium & naturæ habet ei neceſſaria tribuendi. Quod verum eſt, nec aliqua ex parte repugnans noſtræ ſententiæ.

QVÆSTIO. LXX.

De iniuſtitia pertinente ad perſonam teſtis, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

¶ Vtrùm homo teneatur ad teſtimonium ferendū?

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd homo non teneatur ad teſtimonium ferendum. Dicit enim Auguſt. * in quæſtionibus Geneſ. quod Abraham dicens de vxore ſua, Soror mea eſt, veritatem celari voluit, non mendacium dici. Sed veritatem celando, aliquis à teſtimonio abſtinet: ergo non tenetur aliquis ad teſtificandum. *Infr. art. 3. ad 3. Q. 26. ad fi. to. 4. Et lib. 22. contra Fauſt. c. 33. Et habetur. 22. q. 2. c. quæritur.*

2 ¶ Præterea, Nullus tenetur fraudulenter agere. Sed Prouerb. 11. dicitur, Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt, celat amici commiſſum: ergo non tenetur homo ſemper ad teſtificandum, præſertim ſuper his, quæ ſunt ſibi in ſecreto ab amico commiſſa.

3 ¶ Præterea, ad ea quæ ſunt de neceſsitate ſalutis, maximè tenentur clerici & ſacerdotes. Sed clericis & ſacerdotibus prohibetur ferre teſtimonium in cauſa ſanguinis: ergo teſtificari non eſt de neceſsitate ſalutis.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Auguſtinus * dicit. Qui vetitatem occultat, & qui prodit mendacium, vterq; reus eſt. Ille, quia prodeſſe nō vult: iſte, quia nocere deſiderat. *Et habetur 11. q. 3. c. quiſquis.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in teſtimonio ferendo diſtinguendum eſt: quia aliquando requiritur teſtimoniū alicuius, aliquando non requiritur. Si requiritur teſtimoniū alicuius ſubdi ti autoritate ſuperioris, cui in his, quæ ad iuſtitiam pertinēt, obedire tenetur: non eſt dubium quin teneatur teſtimonium ferre in his, in quibus ſecundū ordinem iuris teſtimoniū ab eo exigitur, putà in manifeſtis, & in his de quibus infamia præceſsit. Si autem exigatur ab eo teſtimoniū in alijs, putà in occultis, & de quibus infamia non præceſsit,

non tenetur ad teſtificandum, ſi verò requiratur eius teſtimonium non autoritate ſuperioris, cui obedire tenetur, tunc diſtinguendum eſt, quia ſi teſtimonium requiratur ad liberandum hominem, vel ab iniuſta morte ſeu pœna quacunque, vel à falſa infamia, vel etiam ab iniquo damno, tunc tenetur homo ad teſtificandum. Etſi eius teſtimonium non requiratur, tenetur facere quod in ſe eſt, vt veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc poſsit prodeſſe. Dicitur enim in Pſalm. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & Romanorum 1. dicitur. Digni ſunt morte, non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus, Vbi dicit * gloſſa. Conſentire eſt tacere cum poſsis redarguere. Super his verò quæ pertinent ad condemnationem alicuius, non tenetur aliquis ferre teſtimonium, niſi cum à ſuperiori compellitur ſecundum ordinem iuris. Quia ſi circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc ſpeciale damnum naſcitur. Vel ſi immineat periculum accuſatori, non eſt curandum, quia ipſe in hoc periculum ſponte ſe ingeſsit. Alia autem ratio eſt de reo, cui periculum imminet eo nolente.

Eſt gloſſ. Ambroſ. in iſtum locũ tom. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd Auguſtinus loquitur de occultatione veritatis in caſu illo, quando aliquis non compellitur ſuperioris autoritate veritatem propalare, & quando occultatio veritatis eſt nulli ſpecialiter damnoſa.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd de illis quę homini ſunt commiſſa in ſecreto per confeſsionem, nullo modo debet teſtimonium ferre, quia huiuſmodi non ſcit vt homo, ſed tanquam Dei miniſter, & maius eſt vinculum ſacramenti quolibet hominis præcepto. Circa ea verò quæ aliter homini ſub ſecreto committuntur, diſtinguendum eſt. Quandoque enim ſunt talia, quæ ſtatim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifeſtare tenetur, putà ſi pertinent ad corruptionem multitudinis ſpiritualem, vel corporalem, vel in graue damnum alicuius perſonæ, vel ſi quid aliud eſt huiuſmodi, quod quis propalare tenetur, vel teſtificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non poteſt per ſecreti commiſſum, quia in hoc frangeret fidem, quam alteri debet. Quandoque verò ſunt talia quæ quis prodere non tenetur, vnde poteſt obligari ex hoc, quòd ſibi ſub ſecreto committuntur, & tunc nullo modo tenetur ea prodere etiam ex præcepto ſuperioris, quia ſeruare fidem eſt de iure naturali. Nihil autem poteſt præcipi homini contra id quod eſt de iure naturali.

¶ Ad tertium dicendum, quòd operari & cooperari ad occiſionem hominis non competit miniſtris altaris, vt ſuprà * dictum eſt. Et ideò ſecundum iuris ordinem compelli non poſſunt ad ferendum teſtimonium in cauſa ſanguinis.

Quæſt. 64. art. 4.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quòd dupliciter poteſt aliquis teſtimonium dicere, ſcilicet, requiſitus, & non requiſitus, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per aliquot propoſitiones. Prima concluſio: Qui à legitimo iudice ſecundum formam iuris in teſtem adducitur, quod contingit, quando, vel de manifeſtis, vel de ijs, in quibus infamia præceſsit interrogatur, tenetur teſtimonium ferre. Probatur: Quiſque tenetur obedire ſuis maioribus iuſta præcipientibus: ſed in caſu poſito certum eſt iuſta præcipere, cum ab aliquo teſtimonium petit: ergo interrogatus tenetur illud dicere. Secunda concluſio: In occultis, & vbi infamia non præceſsit, nullus tenetur teſtimonium ferre. Probatur: Quiſque tenetur bono proximi conſulere, eius crimina celando, quando ad id iure non compellitur; ſed quando crimina ſunt occulta, aut infamia non præceſsit, nullus iure poteſt ad ea reuelanda compelli: ergo illa dicere non tenebitur. Tertia concluſio: Si opus eſt alicuius teſtimonio ad liberandum proximum ab iniuſta morte, vel pœna, vel infamia, vel quouis alio nocumento, etiam non requiſitus

situs tenetur illud dicere. Probatur ex illo psalm. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouerb. 24. Erue eos, qui ducũtur ad mortem. Et Rom. 1. Digni sunt morte non solum qui faciũt, sed etiam, qui consentiunt facientibus. Super quæ verba dicit gloss. Consentire est tacere, cùm possis redarguere. Quarta cõclusio. Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria, vel rempublicam à periculo, solum causa condemnandi reum, nullus tenetur sua sponte se in testem offerre, nisi secundum iuris ordinem legitimè compulsus. Probatur: Quoniam ex huiusmodi veritatis occultatione, nullum speciale, vel commune nascitur damnum. Et si quis obijciat, imminere ex hoc periculum accusatori, dicit D. Tho. hoc non esse curandum, cùm ipse sponte sua in tale periculum se iniecerit.

Explicatio Articvli.

INstituerat D. Tho. à quæst. 67. agere de vitijs oppositis cõmutatiuæ iustitiæ in verbis consistentibus. Et quoniam illa præcipua, atq; maiora sunt, quæ fiunt in iudicio, idcircò ab illis exordium duxit; circa ea quę quinque consideranda proposuit. Primum de iniustitia iudicis in iudicando. Secundũ de iniustitia accusatoris in accusando. Tertium de iniustitia ex parte rei in sua defensione. Quartum de iniustitia testis in testificando. Quintum de iniustitia aduocati in patrocinando. Dixitq; iam in tribus quæstionibus immediatè præcedentibus de tribus prioribus, & in hac quæst. quæ est septuagesima disputat de quarto: nempe, de iniustitia testis in testificando. Ad cuius intelligentiam aduertendum est primò, quòd testes à testando dicuntur. Testari autem est sententiam nostram exponere. Et sic testes dicti erunt: quia quæ de rei gestæ veritate sentiunt, in iudiciũ proferũt. Testimoniũ verò est rei cognitæ voluntaria confessio, autore Arist. in lib. Rhetori. ad Alexan. c. de testimonio, & testibus, & Alc. in. l. plebs est. §. 1. de verbo. signif. ¶ Secundò est aduertendum, quòd probatio, quæ testibus fit, apud rhetores inartificialis vocatur. Propterea, quòd ipsa per se caret arte, extraq; causam sumitur: nec colligitur aliqua argumẽtationum ratione; sed extra dicendi rationẽ eam accipit orator. Est autẽ firmissima probatio, quæ testibus fidedignis constat; quia hominum scientia nititur. Quare in diuinis Hebræorum legibus frequentissimè Deus præcipit, vt in ore duorum, vel trium testiũ stet omne verbum. Cæterùm non eadem fides omnibus testibus est adhibenda, sed ex personarũ qualitate plus minus ve fidei his vel illis tribuendum erit. Ex quo fit, vt in testibus (sicut iurisconsulti docent) multa sint exploranda, scilicet, conditio, dignitas, diuitiæ, paupertas, amicitia, inimicitia, sexus, ætas, & id genus alia. Cicero in Topicis inquit; Non qualiscunque persona testimonij pondus habet. Ad faciendam enim fidem autoritas quæritur: & autoritatem, aut natura, aut tempus affert. Naturæ autoritas in virtute inest maximè. In tempore autem multa sunt, quæ afferant autoritatẽ, ingeniũ, opes, fortuna, ars, vsus, necessitas, nã & ingeniosos & opulẽtos, & ętatis spatio probatos, dignos, quibus credatur, putant, non rectè fortassè, sed vulgi opinio mutari vix potest; ad eamque omnia dirigunt, & qui iudicant, & qui existimant. l. 2. cum sequenti. ff. de testibus. Et in Partitionibus Oratorijs, idem Cicero de singulis testibus considerare docet, si fortè natura vani sunt, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsi, si prẽmio, si gratia adducti testimonium perhibuerunt. Denique, vt Adrianus Imperator scripsit, quæ argumenta ad quem modum probandæ cuique rei sufficiant, nullo certo modo satis diffiniri potest, aliàs numerus testium, aliàs dignitas, & autoritas, aliàs veluti consentiens fama cõfirmat rei, de qua quæritur, fidem. Ad summam iudex his omnibus exploratis, magis scire poterit, quanta fides testibus sit adhibenda. l. 3. §. 1. ff. de testibus. Sed qui his omnibus melius atque significantius hanc rem explicauit meo iudicio, est Alexander Alens. 3. parte. quæstione. 42. membr. 3. In hunc modum dicens: Cùm lex diuina dicat Exod. 23. non in iudicio plurimorum acquiescas sententiæ. Et Deuteronomij. 19. Cùm sacerdotes diligentissimè perscrutantes inuenerint falsum testem contra fratrem suum dixisse mendacium, reddant ei, sicut fratri suo facere cogitauit. Canones & humanæ leges rationem legis considerantes omnes personas, quæ possunt haberi suspectæ de mendacio in testimonio ferendo, vel de veritate supprimenda, indeoneas ad testimonium censuerunt. Ad hoc autem discernendum considerauerunt quinque in personis testificantium; mores, naturam, fortunam, animum, statum. Circa mores considerauerunt duo, propter quæ non debeat fides testificanti adhiberi: Errorem, scilicet, & malitiam, propter errorem infideles, propter malitiam infames repellẽdos à testimonio sanxerunt. Circa naturam

In testibus multa exploranda.

Vnde dicatur testis.

Probatio testium facta inartificiosa dicitur.

duo considerarunt, ætatem, & sexum. In pueris defectus ætatis obnubilat rationem, in mulieribus sexus emollit voluntatem. Inde tam pueros, quam mulieres idoneos ad testimonium non censuerunt. Circa fortunam considerauerunt duo; Conditionem seruitutis, & aduersitatem paupertatis. Seruitus habet annexum dominationis timorem; paupertas temporalitatis amorē: quæ duo maximè solent homines ad mendaciū inclinare. Vnde secundum Canones & humanas leges (nisi in casibus determinatis) seruorum, & pauperum testimonia reprobantur. Circa animum duo considerarunt principaliter: Intellectum, & affectum. Et in intellectu, alienationem rationis; in affectu libidinem voluntatis. Quam etiam deduxerunt in libidinem iræ, quæ est in odio, & libidinem concupiscentiæ, quæ est in desiderio. Item libidinem concupiscentiæ cōsiderauerunt dupliciter; quo ad se, & quo ad nos. Et secundum hanc distinctionem vitiorum contingentium ex parte animi testificantis, quatuor genera personarum indigna decreuerunt; furiosos propter alienationē rationis, inimicos propter libidinem voluntatis in irascendo, & in audiēdo. Sicut enim dicitur 4. q. 3. propter inimicitias testes repelli, leges præcipiunt. Et propter libidinē posteà voluntatis in concupiscentia, respectu alterius, inidonei iudicantur domestici: propter vero libidinem concupiscentię, respectu sui iudicatur quisque inidoneus testis in re sua. Demum circa statum considerauerunt duo, scilicet, statum personarum extra iudicium, & statum personarum in iudicio. Extra iudicium quidem considerauerunt statum laicorum, & clericorū, & quòd consueta est æmulatio status laicorum, respectu status clericorū. Et ideò in criminali causa laici à testimonio, & accusatione clericorum remouentur. In iudicio autem cōsiderauerunt personarum distinctionem cōsistentium in iudicio, earumq; conditiones non concurrentes in aliquam vnam personam, de quibus loquebatur B. Fabianus. 4. quæst. 4. quando dixit: Nullus vnquam præsumat accusator simul esse, & iudex, & testis. Et B. Damasus eadem causa, & quæstione. Per se accusatores, per se iudices, per se testes, per se accusati vnusquisque in suo ordine. Patet ergo, qualiter iuxta legem Dei canones & humanæ leges personas prædictas inidoneas ad testimonium decreuerūt. Est autem legalitas, seu idoneitas personæ testificantis dignitas quædam hominis, cuius testimonio debet fides adhiberi, absque omni suspicione mendacij. Inidoneitas verò est defectus dignitatis in persona, propter quem fides testi non adhibetur ob suspicionem mendacij.

¶His constitutis operæpretium est, vt ad singulas huius articuli conclusiones explicandas propius accedamus. Et quidem circa primam nihil aliud est dicendum, quam quæ diximus supra. quæst. 69. artic. 1. & 2. agētes de reo. Sicut enim certum est, quòd tenetur reus dicere veritatem, quando legitimè à iudice interrogatur: ita etiam est certum de teste. Et quæ requiruntur ad hoc, vt iudex legitimè interroget reum, sunt etiā necessaria ad legitimam testis interrogationem. Videte ibi: Ex quo infertur, quod qui legitimè interrogatus à iudice de aliqua veritate, vel eam negat, vel illam occultat peccat contra iustitiam, atque adeò tenetur de damnis inde subsequutis. Et eadem est ratio de eo, qui fraude, aut dolo subducit se, ne à iudice in testem vocetur. Si enim ita est proximo suum testimonium necessarium, vt in eo tota eius causa consistat, peccat grauiter, & tenetur ad restitutionem, quia contra iustitiam alteri damnum infert. Secus autem erit, si nec vocatus, nec interrogatus tacet ea, quæ necessaria sunt, ad liberandum proximum ab iniusta morte, vel pœna vel infamia, vel quouis alio nocumento. Tunc enim, quanuis delinquat grauiter, ad nullam tamen restitutionem tenetur: quia non contra iustitiam, sed tantum contra charitatem peccat. Est enim solum charitatis præceptum, vt quisquam proximo suo malum caueat, sicut & quod eleemosynam tribuat in casu necessitatis. Ex quo licet colligere discrimen, quod est inter primam & tertiam conclusionem D. Thom. Nam quanuis vtraque vera sit; prima tamen iustitiæ legem, tertia verò solum charitatis debitum includit.

Nota circa 1. Conclu. D. Thom.

¶Secunda conclusio D. Thom. similiter est certa: Quoniam certum est, teneri vnūquemq; bono proximi sui nomini consulere, eius crimina tacendo, atq; celando, quādiu, vel non constiterit illa in perniciem publicam cedere, vel non fuerit legitime interrogatus. Itaque sunt à testibus similes leges obseruandæ quantum ad hoc, illis, quæ à nobis in superioribus, reis fuerunt præscriptæ. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an testis contra ius quæsitus licitè possit respōdere iudici, se factum nescire? Et pro parte negatiua est argumentum. Mentiri nulla de causa est licitum, vt latè probat D. August. super. 5. Psalmum, & in lib. de mendacio per multa capita, referturq; à Gratian. in Decr. nequis. & cap. si quis. 22. q. 2. sed qui dicit se

Dubium circa 2. Conclu. D. Th.

se factum nescire, quando illud scit, esto cõtra ius interrogetur proculdubio mentitur: est enim mentiri, vt nomẽ præsefert contra mentẽ ire: ergo peccat, atq; ex cõsequẽti id non licet. Pro explicatione huius difficultatis, quæ grauissima est, & de qua variè loquuntur Doctores, supponendum est primo quòd mendacium nulla prorsus de causa potest esse licitum. Est enim intrinsece malũ, & cui ex natura sua repugnat licitè fieri, vt diximus quæst. præcedenti art. 2. statim in principio. Et sic quando quærimus, an testis contra ius quæsitus licitè possit respondere se factum nescire, nolumus interrogare, an sit in eo casu licitum mentiri. Huius enim dubij pars negatiua est vera, & extra controuersiam posita. Sed quod quærimus est, an testis contra ius interrogatus possit respondere se factum nescire, absque eo, quòd mentiatur.

Mendacium nunquã est licitum.

Testis dupliciter potest factũ cognoscere

§ Secundo est supponendum, quòd testis contra ius quæsitus dupliciter potest factum cognoscere, scilicet, in confessione, vel extra. His suppositis Gabriel in. 4. d. 21. art. 3. dicit, quòd, quoniam sacerdos simpliciter scit ea, quæ audiuit in confessione, interrogatus de illis, nec potest respondere, scio, nec nescio. Quoniam primum erit reuelare secretum sacramenti, & secundum erit mendacium. Etsi silentium sacerdotis suspicionem interroganti facit verum esse id, quod interrogat, nihil inquit ad sacerdotem, quia silentium ex se non generet magis eam opinionem, quam contrariam, sed à malitia interrogantis gignitur illa suspicio. Etsi hoc affirmat Gabriel de scitis in confessione à fortiori idem affirmabit de illis, qui extra confessionem cognoscunt.

1. Conclus. Testis sciẽs aliquid in confessione potest respõdere se illud nescire

¶ In hoc tamẽ sit prima cõclusio: Ad tegẽdum secretum confessionis licitum est vbique sacerdoti, dicere se illud nescire. Nec in hoc aliqua ratione mentitur. In hac conclusione conueniunt omnes Doctores tam Theologi, quàm Iurisprudẽtes, vno Gabriele excepto: quamuis non omnes conueniãt in rationibus. Ricardus enim in. 4. quæst. 1. dicit huius conclusionis rationem esse, quã eadem persona verè potest affirmare aliquid, loquens in persona alterius: quod tamen negaret, si in propria persona loqueretur. Vt angelus loquens Moysi in persona Dei. Exod. 20. verè dixit: ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Quod tamen verè negasset si in propria persona loqueretur. Et ad hunc modum affirmat, quod quia sacerdos ea, quæ audiuit in confessione, nouit in persona Dei, & extra confessionem interrogatur, vt persona propria, idcirco quod in confessione affirmaret se scire, vt Deus, potest extra confessionem simpliciter dicere se nescire. Hæc tamen ratio meritò impugnatur ab Scoto in 4. d. 1. quæst. 2. Primo, quia aliud est quempiam loqui in persona alterius, hoc est, fingere se esse alium (Quomodo vnus in comœdijs loquitur vice illius, cuius personam induit: sicque loquebatur Angelus in rubo in persona Dei) & aliud loqui in persona alterius, hoc est, fungi autoritate illius, (Quomodo prætor autoritate à Rege accepta, profert sententiam, ac si à Rege pronuntiaretur.) Nam qui loquitur primo modo nihil dicit ex propriis; sed est illud totum referendum ad personam, quam agit. At verò qui loquitur secundo modo, loquitur in propria persona. Et certum est, quòd sacerdotes in sacramento confessionis non agunt personam Dei primo modo, vt Ricardus putat; sed secundo tanquam ministri illius, iuxta illud Ioann. 20. Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Atque ex consequenti quæ audiunt in confessione non solum erunt dicendi, illa scire, vt Deus primo modo, sed etiam in propria persona, tanquam eius ministri. Secundò: Clauis scientiæ ordinatur ad clauem potestatis: ergo ad eum modum debemus dicere, quod cognoscit sacerdos peccata quo illa absoluit: sed absoluit illa in persona propria, dicens: Ego te absoluo, sicut & dicit: Ego te baptizo; & ego te consigno: ergo cognoscit illa in propria persona, atque ex consequenti falsò inquit Ricardus sacerdotes in confessione solum scire peccata in persona Dei. Et confirmatur: Si sacerdos loqueretur in persona Dei ad sensum Ricardi, non præmitteret precem illam, Dominus te absoluat, nec diceret, Autoritate in hac parte mihi concessa, ego te absoluo: cùm hæc verba, in persona Dei prolata sint falsa: & tamen recipiuntur communiter ab ecclesia: ergo sentiunt communiter Catholici sacerdotem in confessione non agere personã Dei ad sensum Ricardi: communis locutio fidelium est nec neganda, quod quæ audit sacerdos in confessione scit, vt Deus & non vt homo. Hoc enim modo loquẽdi vtũtur Theologi in. 4. d. 21. & Iurisprudentes in cap. omnis vtriusque sexus. de pœnit. est q; receptissimus apud summos Pontifices in cap. si sacerdos. de offic. ordin. & alibi sæpè. Cæterum illa verba non faciunt sensum, quem putat Ricard. scilicet, quòd Deus ad modũ, quo Angelus loquebatur in rubo, sed quod

scit, vt minister, atque autoritate Dei, quod est verissimum. Quocirca hac ratione Ricardi omissa, operæpretium est, vt alijs efficacioribus, atque verioribus probemus nostram conclusionem, sicut & probatur ab Scoto loco citato, non obstante, quòd, quanuis nulla alia ratio esset, nisi autoritas Theologorum, & iurisprudentium id vnanimiter affirmantium locis citatis, & præsertim Diui Bernardi, qui dicit; Nihil minus scio, quam quod in confessione scio; ea vna, atq; sola sufficeret. Est ergo prima ratio nostræ conclusionis; Voces eo modo significant, quo recipiuntur à populo, vt cõmuniter dicũt Doctores: sed populus Christianus dum audit sacerdotem iurantem se nihil scire, non intelligit de ijs, quæ nouit in confessione: ergo illa verba ex proprietate sermonis faciunt sensum, quod nihil scit extra confessionem. ¶ Secundò: Quãuis sacerdos illa, quæ audit in confessione, nouerit vt particularis persona, illa tamẽ scit in foro, atq; iudicio Dei: sed Deus id iudicium voluit esse adeò occultum, atq; secretum, vt peccata illic confessa omnino pro oblitis, ac non commissis habeantur, iuxta illud Psalm. 31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, & Ezech. 18. In quacunque hora ingemuerit peccator, iniquitatum eius amplius non recordabor: ergo sacerdos audiens confessiones, ac dicens: Ego te absoluo, promittit ea peccata habiturum, ac si nunquam illa audisset. Atque ex consequenti in foro exteriori interrogatus citra mendacium poterit dicere, se illa nescire. Et hic est sensus illorum verborũ; Sacerdos scit, vt Deus, hoc est, scit tanquam minister Dei, & ad modũ Dei. Et confirmatur: Si sacerdoti tyrannicè interrogato de rebus per confessionem cognitis solũ esset licitum tacere, vt dicebat Gabriel; sigillo confessionis magnum inde detrimentũ sequeretur. Nam quãuis quitacet, nec dicat, nec neget, communi tamẽ vsu loquendi recipitur, vt qui non negat crimen, cuius negatio in laudem cedit, illud confiteri censeatur. Pro quo facit lex. 1. tit. 3. lib. 3. Ordin. vbi habetur: Qui tacet in iudicio pro confesso habeatur: ergo saltim ne sigillo confessionis iniuriam faciat, tenebitur confessarius dicere, se crimen nescire. Maximè cum illud sine mendacio possit proferre. Item, quanuis vulgari sermone dicantur homines scire illud, quod idoneis testibus comprobatur, atque credunt; propriè tamen loquendo, id solum scire dicimur, quod mentis firma ratione comprehendimus. Verba sunt D. Augustin. libr. 1. retract. capit. 14. Quæ autem aliorum relatione nouimus non certo cognoscimus. Est enim omnis homo mendax, atque adeo potest, qui refert mentiri. Eo vel maximè, quòd vt docet Aristot. lib. 1. Posteriorum, scientia propriè nihil aliud est, quam certa, & euidens cognitio veritatis. Quam diffinitionem etiam iurisprudentes recipiunt. Dicit enim Baldus in. l. scire leges. ff. de legibus, scientiam esse infallibilem notitiam veritatis. Quo fit, vt quanuis ille, qui est testis ex auditu, multum faciat aliquando in iudicio ad coniecturas, vt colligitur ex capit. prætereà. de testibus. & ex cap. hoc videtur. 22. quæstione. 5. nunquam tamen dicitur absolutè testis, rem scire in iudicio, nisi qui visu illam, aut alio sensu experimentaliter nouit, vt habetur in cap. testis. 3. quæstione. 9. colligiturq; ex illo Ioannis 3. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Et. 1. Ioan. 1. Quod audiuimus (scilicet ab ipso ore Christi) quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, hoc testamur: sed sacerdos ea, quæ audit in confessione non nouit, nisi ex relatione illius, qui mentiri poterat: ergo affirmans, se nihil illorum scire non mentitur. Probo consequentiam: Nam, quanuis illa verba possint efficere sensum vulgarem, quo etiam scientia ex auditu negetur, sicque videantur falsum continere, adhuc tamen habent verissimum sensum, quem sapientes recipiunt, quo citra mendacium possunt proferri. Et vt diximus quæstione præcedenti, articulo. 2. in fine, qui profert verba in sensu recepto apud sapientes, vel apud vulgus, non mentitur.

¶ Secunda conclusio: Testis, qui præterius de occulto crimine interrogatur, nec se potest defendere, tacendo, vel alia conuenienti via, simpliciter potest respondere, se nihil scire. Hanc conclusionem non tam compertam habeo, quàm primam, nec volo eam tam certam haberi. Haud enim ignoro grauissimos Doctores incunctanter affirmantes, fas esse sacerdoti dicere, nescio, de alijs secretis secularibus id dubitare. Gerson enim alphabeto. 34. sub litera. Q. post quàm dixit, licere sacerdoti respondere, nihil scio subiungit: Si autem possit similiter in alijs purè secretis ità respõdere, sine mẽdacio, ego, non audeo diffinire. Videretur tamen alicui par ratio, vt par verbi intellectus. Scotus etiam in. 4. distinct. 15. quæstione. 4. artic. 3. cùm admonuisset reum iniustè interrogatum, vt ad modum Iuristarum negaret proposita, vt proponũtur subiungit:

2. Conclus.

Interrogatus præterius de occulto crimine, potest respondere simpliciter se nescire.

iungit: Sed an si neget intendens negare, sicut sacerdos facit de confesso, dicens, nihil mali scio, teneatur pœnitere, respondeo bonarum mentium esse culpam agnoscere, vbi culpa non est. Et ideò in tali casu tutum est pœnitere. Sed certè Scotus non loquitur de teste, nec negat ipsum licitè posse respondere, nescio: sed loquitur de reo negãte factũ, de quo est longè diuersa ratio, vt diximus quæstione præcedenti, articulo. 2. Cæterum nostram conclusionẽ tenent Adrianus quod lib. 11. & Syluester. verbo. mendacium. §. 6. & multi alij. Nec loquimur, quando testis solum interrogatur de re, quam ex aliorum relatione nouit. Tũc enim ambigi nõ potest, quin simpliciter possit respondere, se nescire, propter rationẽ vltimo loco adductam pro prima conclusione. Imò nõ solũ, quando iniustè, sed etiam, quando iure de huiusmodi rebus interrogatur, nullam faciet iniuriam dicens se nescire, quando ex aliorum relatione didicit, qui mentiri possunt. Nisi fortè res adeò esset manifesta, vt negari nõ posset. Sed loquimur de illo, qui visu, vel alterius sensus experimento nouit occultum crimen, de quo præter ius interrogatur. Probatur: In iudicio quæsitus de veritate solum interrogatur secundum ius. (Nam præter ius nullus habet potestatem interrogandi, id enim possumus quod iure possumus. cap. faciet. 22. q. 2. & leg. filius. ff. de constitutionibus) sed secundum ius inquisitio fieri non potest de occultis, vt habetur expresse in cap. qualiter & quando. el primero de accusatio. ergo testis solum interrogatur de eo, quod non est iure occultum, atque ex consequenti respondens, se nihil scire, non mentitur, si nihil aliud sciat, quàm quod est iure occultum. Ad hoc argumentum nonnulli contrariam sententiam tenentes, dicunt, in illo capitulo. qualiter & quando. iam citato, solùm haberi, quòd iudex exigẽs iuramentum in forma excipiat occulta crimina, vt, scilicet, iurent testes, se dicturos quidquid sciunt, exceptis occultis. Et tunc certum est, posse testem citra mendacium respondere, se nihil scire; quia respondet ad intentionem iudicis. Cæterum, si iniquus iudex nihil exciperet, sed sub iuramento peteret potius, vt sibi dicerẽt testes quidquid simpliciter nouerint, tunc est difficultas, an licitè possint respondere, se nihil scire. Et dicunt quod non. Quia in eo casu verbum, nihil, nou habet, vnde restringatur; atq; adeò sensus eius est, quòd nihil sciunt, nec publicum, nec secretum, quod est mendacium. Præterquam quòd ad hoc, vt verba à mendacio excusentur proferri debent, ad intentionem interrogantis. Hoc tamen non obstante, dico rationem nostram esse efficacẽ. Nam non solum iudices iure tenentur in inquisitione exprimere exceptionem de occultis, verùm etiam quando iniquus iudex illam non facit, iure ipso intelligitur facta. Atque adeò verba illa, nihil scio, iure ipso sunt restricta, vt intelligãtur de criminibus, quæ iure possunt inquiri; in quibusque reuelandis testis tali iudicio subijcitur. Nec obstat, quòd tunc non respondet testis ad intẽtionem iniqui iudicis sine exceptione interrogantis: quia satis est, quòd respondeat ad intentionem, quam iure debet habere, vt à mendacio excusetur. Quod & hac ratione probatur: Si bonus atque sapiens iudex in vniuersum interrogaret aliquẽ de eo, quod scit, optimè responderet, se nihil scire, quanuis aliquid secretò nosset: quia conijceret intentionem suam esse solùm interrogare de illis, quæ iure potest: ergo & improbo præter ius interrogante, quando quis respondet ad intentionem iuris, non mentitur. Itẽ probatur conclusio: Interrogatus de occulto crimine, quod ipse solus vidit, respõdensque, nescio, iure potest intelligere: nescio, vt dicam, vel; nescio eo modo, quo iure debeam dicere: sed hoc nullum est mendaciũ, vt constat: ergo. Probo minorem: Nã, quia voces sunt signa eorum, quæ sunt in animo, vt inquit Aristotel. libro. 1. Perier. & dicere procedit ex scientia, idcircò communi modo loquendi sapientum, sub verbo, nescio, intelligitur, vt dicam, maximè quando quis præter ius interrogatur. Ad quem modum sancti Doctores intelligendum esse affirmãt verbum illud Christi Marci. 13. De illa die nemo scit, nec filius hominis. Nam quanuis diuersimodè à Doctoribus exponatur, vt docet D. Thom. 3. par. q. 10. articul. 2. (Origenes enim interpretatur illud de corpore Christi mystico, quod est ecclesia, quæ diẽ illum nescit, & alij de Christo quantum ad scientiam acquisitam, qua diem illum non nouit, & alij aliter) germanus tamen eius verbi sensus est, magisq; ad literã quadrans, quòd dicatur Christus illum diem nescire ad reuelandum in hac vita, vt D. Augustinus, atque Hieronymus interpretantur. Itaque tantùm valet; Filius hominis nescit, sicut; filius hominis non debet facere, vt vos sciatis. Sicut è contrario quod dixit Dominus ad Abraham Gen. 22. Nunc cognoui, quod timeas Deũ, tantùm valet, ac si diceret: Nũc feci te cognoscere.

¶Sed est dubium, quid sit faciendum, si improbissimus homo testem interroget hoc modo: dic mihi, quid scis de hac re, quantũcunque *Dubium.*

cunque sit secretum, nec reuelari iure possit. Nam videtur tunc responderi non posse. Nescio, cùm alter expresse interroget id, quod non debet dicere; nec appareat qualiter in verbo, nescio, possit subintelligi tũc restrictio, vt dicam, ab interrogante omnino excluſa. *Responſio.* Respondetur nihilominus, adhuc esse valde probabile, quod potest dicere, nescio. Adhuc enim est à iure restricta illa responsio, quantuncunque malitia interrogantis aliud verbis expresserit. Vel secundo respondetur, quòd forte tunc ea responsio, nescio, non careret mendacio, atque adeo solum esse obiurgandus interrogans tanquam indignus cui responsum reddatur. Et hoc quantũ attinet ad testem præter ius interrogatum. Nam de reo diximus supra quæstione præcedenti articul. 2. in fine, nulla ratione posse factum negare. Videte ibi. Verum est, quod Caietanus in opusculo decem & sex respõsionum, responsione. 5. videtur affirmare contrariũ. Nam dici, quòd requisitus de occultis complicibus non secundum ordinem iuris, licitè respondet, se non habere complices. Sed verior est, atque probabilior sententia à nobis posita; quanuis nec etiam hæc sua careat probabilitate. Maximè, si dicamus, reum sicut & testem solum teneri respondere ad intentionem iudicis iuridicè interrogantis. Certum est autem, quòd quando iudex iuridicè interrogat, solum intendit interrogare, an quis viderit, sciuerit, vel fecerit aliquid, quod ipse dicere teneatur. Sicque quando dicit, quòd nec sciuit nec fecit, verba illa bene possunt admittere hunc sensum, scilicet, vt nec sciuerit, nec fecerit illud taliter, vt teneatur reuelare. Sed certior est sententia, quam eo loco posuimus. Ex dictis patet solutio ad argumentum positum in principio dubitationis.

Nota circa solutionem ad secundũ argumentũ D. Tho.

¶In solutione ad secundum argumentum agit D. Thom. de testificatione eorum quæ quis in secreto cognouit. Ad quorum intelligentiam aduertendum est primò, quod secretum dicitur, à secerno, quasi separatũ, atque seiunctum ab arbitrio, & cognitione aliorum: habetque multiplices gradus. Nã primò dicitur secretum, quod alteri in confessione est cõmissum; quod adeò stricto iure est obseruandum, vt propter nullam causam debeat quis supra re in tali secreto cognita testimonium ferre. Maius enim est vinculum sacramenti quocunque alio hominis præcepto, vt paulò ante dicebã. Sed oportebit discernere inter illa, quæ sciuntur, sub sacramentalis confessionis sigillo, ab eo, qui verè audiuit alterius confessionem, & illa, quæ sciuntur sub sigillo confessionis nõ verè, sed ad imitationem, & similitudinem dictæ. Quod contingit, quando aliquis secretum reuelat sub his verbis: Dico tibi hoc in confessione, seu sub sigillo pœnitentiæ. Nã in primo casu nunquam erit licitum ea reuelare, quia, vt in litera dicitur, confessor non scit illa, vt homo, sed solum tanquã Dei minister. At verò in. 2. etiam si reuelans signum crucis, &, confiteor, præmiserit (modo in nullo se peccasse confiteatur) audiens nõ magis tenebitur id secretum seruare, quam si iuramento firmasset, se illud non dicturũ. Quare tenebitur illud reuelare, si fuerit tale, quod in perniciem reipublicæ, aut alterius notabile detrimentum vergat, vt notat Caietanus in isto commento. Secundus gradus secreti est eorum, quæ infamia non laborant, quæ reuelanda non erunt, etiam si testibus possint probari. Id autem, de quo est infamia iam non est secretum, atque adeo licitè reuelabitur, vt dicitur in cap. vestra. de cohabitatione clericorum & mulierum. Tertius gradus secreti est, quando iudex aliquem interrogat sine præuio accusatore, & vno teste. In quo casu interrogatus non poterit delictum manifestare, quia secretum est, vt diximus in superioribus. Si autem sit accusator, & vnus testis, iam tale delictum respectu eius, qui iuridicè interrogatur, non est occultum, neque secretum, atque adeò obligatur dicere veritatem. Quartus gradus secreti est, quando non præcedit denuntiatio simul cum præcepto, & obedientia superioris supra aliqua re, vt diximus in præcedentibus.

Fides moralis confinitur.

¶Secundò est aduertendum, quòd præter fidem, virtutem intellectualem, atque Theologicam, de qua agit D. Thom. 2. 2. quæstio. 1. est constituenda alia fides, virtus moralis, inclinans seruare debita, atque promissa, appellaturque alio nomine, fidelitas, quã diffinit Cicero lib. 1. Officio. in cap. de iustitia. dicens, quòd est dictorum, & conuentorum obseruatio, atque adimpletio, ad quam primò spectat seruare fidem in commutationibus, secundo in promissis, tertio in secretis sibi cõmissis. De hac fidelitate loquebatur Christus Matth. 24. quando dixit: Fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. Et Salomon Ecclesia. cap. 5. dum dixit: Displicet Deo infidelis, & stulta promissio. Hanc etiam virtutem adeò magnificauerunt Romani, vt eius statuam prope Ioué posuerint, vt autor est Cicero lib. 3. Offic. Quare ipse in Paradoxis summopere laudat Marcum Regulum, quia pro seruãda fide vitam posuerit. Ex quo infero,

fero, seruare secretum alienum pro loco, & tempore, & quando oportet, esse actum fidei, atque adeo studiosum, vt pote qui procedit ab eximia, & maxima virtute. Dixi notanter, secretum alienũ. Nam seruare secretũ proprium, non ad fidem, sed ad charitatem pertinet. Est enim ista fides pars subiectiua iustitiæ, & sic necessario debet esse ad alterum, sicut ipsa iustitia. Et est hoc intelligendum, non solum de secreto mihi commisso, sed etiam de quocumque alio facto occulto, quod ego solus vidi, in alteriusque infamiam, vel damnum potest redundare. Nam licet non sit illud meæ fidei expresse commissum, est tamen virtualiter; quod satis est ad hoc, vt illud reuelans non solum contra charitatem, sed etiam contra fidelitatem peccare dicatur; & sic tenetur ad restitutionem damni inde subsequuti, vt diximus supra. q. 62. art. 2.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonam iure sit prohibitum reuelare alienum secretum? Ad quod breuiter dico, illud esse prohibitum, non solum iure humano, sed etiam naturali, atque diuino. Et quidem, quod sit prohibitum iure humano, est res manifesta. Nam in cap. si qui. 5. q. 1. & in lege vnica. C. de libellis famosis, ponitur grauissima pœna infamantibus proximos: & hoc non ob aliud, nisi, quia lex præcipit non diffamare. Et in cap. suam. 2. q. 8. præcipitur, quòd nullus deducat in iudicium proximi peccatũ, quod probari nõ potest, nec illud reuelet. Et in leg. finali. C. de probationibus, idem habetur. Quod autem idẽ similiter sit præceptũ iure naturali, & diuino probatur. Primò: iure naturali, atque diuino peccata sunt & appellantur tenebræ: opera autem bona sunt, & appellantur lux, iuxta illud Ioan. ca. 3. Dilexerũt homines magis tenebras, quàm lucem, idest, magis peccata, quàm bona opera: & ad Roma. 13. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. & Matthæi. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. & nõ ob aliam rationem, nisi, quia bona opera sunt reuelãda, & peccata occultãda; ergo iure naturali, atque diuino, id tenemur facere. Secundo: Reuelare occulta peccata proximorum, est contra amicitiam illis debitã, propter quod dicebat Sapiens, Eccles. ca. 6. Fideli amico nulla est cõparatio: sed vnusquisque tenetur iure naturali, atque diuino diligere proximos: ergo & conseruare secretum illorum. Et confirmatur: Lex naturalis est quàm refert Christus Matth. 7. vt quæcunque nos volumus, vt faciant nobis homines, eadem illis faciamus: sed vnusquisque vult, vt sua occulta peccata secretò seruentur: ergo idem tenemur facere alijs. Maximè cum præcipiat Christus. Matthæi. 22. vt diligamus proximos, sicut nos ipsos. Pro hoc etiam facit illud Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum, ne, scilicet, diffames proximũ, & manifestes eius peccatum: vt Hieronymus interpretaturu. Quibus verbis, vt latè ostendimus in primo tomo q. 33. præceptũ naturale continetur. Et. 1. ad Corint. 4. Nolite iudicare, donec adueniat dies Domini. Et si quis quærat, an hoc peccatum de reuelandis occultis criminibus proximorum, ex genere suo sit mortale, an verò tantum sit veniale? dico breuiter, illud esse mortale ex genere suo, quãuis ex leuitate materiæ possit esse veniale, vt accidit omnibus alijs. Quod probatur primò ex D. Thom. supra quæstione. 33. art. 7. affirmante, grauius peccatũ esse diffamare proximum, quam furtum. Quia qui furatur, solum nocet in pecunijs; qui autem diffamat nocet in honore præstante diuitijs, iuxta illud Prouerb. 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. Et Ecclesiast. 41. Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit, quam multi thesauri. Et certum est, quod furtum est peccatũ mortale ex genere suo. Item, secundo: Nam reuelatio alieni secreti est iniustitia, &, vt diximus supra, omnis talis ex genere suo est peccatum mortale.

Responsio. Quo iure sit prohibitum reuelare secretum.

ARTICVLVS. II.

¶Vtrùm sufficiat duorum vel trium testimonium.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod non sufficiat duorum vel trium testimoniũ. Iudicium enim certitudinem requirit. Sed non habetur certitudo veritatis per dictum duorum testium. Legitur enim tertij Regum vigesimoprimo, quòd Naboth ad dictum duorum testium falsò condemnatus est: ergo duorum vel trium testimonium non sufficit.

2 ¶Præterea, Testimonium ad hoc, quòd sit credibile, debet esse concors. Sed plerunque duorum vel trium testimonium in aliquo discordat: ergo non est efficax ad veritatem in iudicio probandum.

3 ¶Præterea, Secundæ * quæstione quinta dicitur, Præsul non damnetur, nisi

2. q. 4. cap. Præsul. aliqui codices habent hoc c. in. q. 5.

nisi septuaginta duobus testibus, presbyter autem Cardinalis nisi * quadraginta quatuor testibus non deponatur, diaconus Cardinalis vrbis Romæ nisi in * viginti octo testibus non condemnabitur, subdiacon⁹, acolythus, exorcista, lector, ostiarius, nisi cum septem testibus non condemnabitur. Sed magis est periculosum peccatum eius, qui in maiori dignitate constitutus est, & ita minus est tolerandum: ergo nec in aliorum condemnatione sufficit duorum vel trium testimonium.

*Alias 64

*Alias. 27.

Et habetur 2.q.4.c. Quodvero. Extra de testibus ca. in omni negotio.

¶ Sed Contra est, quod * dicitur Deuteronomij decimoseptimo, In ore duorū vel triū testiū peribit qui interficietur. Et infra decimonono, In ore duorum vel triū testiū stabit omne verbum.

¶ Respondeo dicendum, quòd secundum Philosophū in primo * Ethicorum certitudo non est similiter quæ rēda in omni materia. In actibus enim humanis, super quibus constituuntur iudicia, & exiguntur testimonia, nō potest adhiberi certitudo demonstratiua, eò quòd sunt circa contingentia & variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ vt in pluribus veritatem attingat, & sic in paucioribus à veritate deficiat. Est autem probabile, quòd magis veritatem contineat dictum multorum, quàm dictum vnius. Et ideo cum reus sit vnus qui negat, sed multi testes asserunt idem cum actore, rationabiliter institutum est de iure diuino & humano, quòd dicto testium stetur. Omnis autem multitudo in tribus comprehenditur, scilicet principio, medio, & fine. Vnde secundum Philosophum in primo * de Cælo, Omne totum in tribus ponimus. Ternarius quidem constituitur afferentium, cum duo testes conueniunt cum actore. Et ideo requiritur binarius testium, vel ad maiorem certitudinē, vt sit ternarius, qui est multitudo perfecta in ipsis testibus. Vnde & Ecclesiast. quarto dicitur, Funiculus triplex difficile rumpitur. Augustinus * autem super illud Ioannis octauo, Duorum hominum testimonium verū est, dicit quod in hoc est trinitas secūdum mysterium cōmendata, in qua est perpetua firmitas veritatis.

Li. 1. ca. 3. circa prin. & c. 7. circa fi. to. 5.

Li. 1. tex. 2 tom. 2.

Tra. 36. in Ioā. in vlt. pa. ante fi. tom. 9.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd quantacunque multitudo testiū determinetur, posset quandoque testimonium esse iniquum, cum scriptum sit Exodi vigesimotertio. Non sequaris turbam ad faciendum malum, nec tamē, quia nō potest in talibus infallibilis certitudo haberi, debet negligi certitudo, quæ probabiliter haberi potest per duos vel per tres testes, vt dictū * est.

¶ Ad secundum dicendum, quod discordia testium in aliquibus principalibus circunstantijs, quæ variant substātiam facti (puta, in tempore, vel in loco, vel in personis, de quibus principaliter agitur) aufert efficaciam testimonij, quia si discordant in talibus, videtur singulares esse in suis testimonijs & de diuersis loqui. Puta, si vnus dicat hoc factum esse tali tempore, vel loco, alius alio tempore vel loco, non videntur de eodem facto loqui. Non tamen præiudicatur testimonio, si vnus dicat se non recordari, & alius asserat determinatū tempus vel locum. Et si in talibus omnino discordauerint testes actoris & rei, si sint æquales numero & pares dignitate, statur pro reo, quia facilior debet esse iudex ad absoluendum, quàm ad condemnandum, nisi forte in causis fauorabilibus, sicut est causa libertatis, & huiusmodi. Si vero testes eiusdē partis dissenserint, debet iudex ex motu sui animi percipere cui parti sit standum, vel ex numero testium, vel ex dignitate eorum, vel ex fauorabilitate causæ, vel ex conditione negotij & dictorū. Multo autem magis testimonium vnius repellitur, si sibiipsi aliquis dissideat interrogatus de visu & scientia, non autē si dissideat interrogatus de opinione & fama, quia potest secundum diuersa visa & audita diuersimode motus esse ad respondendum. Si vero sit discordia testimonij in aliquibus circunstantijs nō pertinentibus ad substantiam facti, puta,

ta, si tempus fuerit nubilosum, vel serenum, vel si domus fuerit picta, aut non, aut aliquid huiusmodi, talis discordia non præiudicat testimonio: quia homines non consueuerunt circa talia multum solicitari, vnde facile à memoria elabuntur. Quinimo aliqua discordia in talibus facit testimoniũ credibilius, vt Chrysost.* dicit super Matth. quia si in omnibus concordarent, etiã in minimis, viderentur ex condicto eundem sermonem proferre, quod tamen prudentiæ iudicis relinquitur discernendum.

* Item 1. pars in post prin. Incipit hoc bum. Oportuerat nos quidem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud locum habet specialiter in Episcopis, presbyteris, diaconis, & clericis Ecclesiæ Romanæ, propter eius dignitatem. Et hoc triplici ratione. Primo quidem, quia in ea tales institui debent, quorum sanctitati plus credatur, quàm multis testibus. Secundò, quia homines qui habent de alijs iudicare, sæpe propter iustitiam multos aduersarios habent. Vnde non est passim credendum testibus cõtra eos, nisi magna multitudo conueniat. Tertiò, quia ex condemnatione alicuius eorum derogaretur in opinione hominum dignitati illius Ecclesiæ, & authoritati, quod est periculosius, quam in ea tolerare aliquem peccatorem, nisi sit valde publicum, & manifestum, de quo graue scandalum oriretur.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem, respondet Diu. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Rationabile est, vt stetur pluribus testibus contra reum deponentibus, potiusque ipsi reo. probat. Certitudo (vt autor est Aristotel. 1. Ethicor.) non est æqualiter in omni materia exquirenda: ob id enim in actibus humanis, qui in caducis & contingentibus versantur, & de quibus iudicia constituũtur, non ea exigitur certitudo, quæ in scientijs demonstrabilibus: sed illa satis est, quæ, vt in plurimum veritatem continet, raro q; deficit, sed probabilius multo est certo que propinquius, quod à multis asseritur, quam quod asseritur ab vno: ergo ratio postulat, vt quando vni tamen reo negãti multi obijciuntur testes illorum potius, quam rei negantis stetur testimonio. Secunda conclusio: Non solum iuri diuino, atque humano, sed etiam rationi naturali est valde conforme, vt in iudicio duorum hominum, qui sint fidedigni, & ad maiorem certitudinẽ trium sit sufficiens testimoniũ. & quidem, quod hoc sit conforme iuri diuino, probat D. Thom. in argumento, sed cõtra ex illo. Deut. cap. 17. In ore duorum, vel trium peribit qui interficitur, & cap. 18. In ore duorum vel trium stabit omne verbum. Ius autẽ humanũ patet. 2. q. 5. cap. quod vero. & extra de testibus. cap. in omni negotio. & ff. eodem titulo. leg. vbi numerus. Sed quòd hoc etiam sit conforme rationi naturali probat D. Thom. ex Arist. lib. 1. de Cælo. textu. 2. dicente: Totum & omne de tribus primum dicitur: nam de duobus solum dicimus ambo. Sed duo testes cum actore faciunt tres: quò autem absque actore, cui in iudicio non tanta perhibetur fides, testimonium absolutum sit ac perfectum adhibetur tertius testis: ergo rationi naturali est conforme, vt in iudicio duorum hominum, qui sint fidedigni, & ad maiorem perfectionem trium sit sufficiens testimonium: Pro hoc etiam facit illud Eccles. 4. Funiculus triplex difficile rumpitur. & D. August. tract. 36. in Ioan. qui in illud. Duorum hominum testimonium verum est, dicit; In hoc est trinitas secundum mysterium commendata, in quæ est perpetua firmitas veritatis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Vnius testimonio fides non est adhibenda.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est, vnius hominis testimonio plenam fidem adhibendam non esse: quod non tantum legibus humanis, sed etiam diuino iure frequentissime est constitutum. Lex enim Deuteronomij iam citata id expresse statuit. Et in lib. Numerorum cap. 35. etiam dicitur. Homicida sub testibus punietur: ad vnius testimonium, nullus condemnabitur. Et in Euangelio apud Matth. cap. 18. Adhibe tecum vnum, vel duos testes, vt in ore duorum, vel trium stet omne verbum, quod & alibi sæpe cauetur. Ioan. 8. & 2. ad Corin. cap. 13. multis etiam Pontificum & Cæsarum constitutionibus id ipsum renouatum est. Et sic, quanuis olim apud ciues Romanos magna esset Catonis autoritas; orator tamen quidam, cùm vnico testi credendum non esse diceret, nec si Cato, inquit, is foret. Plures sunt exceptiones, quibus iurisperiti probare conantur, vnico testi nonnunquam habendam esse plenam fidem. Cæterum, vtcunque res se habeat de causis ciuilibus, in criminalibus certum est, vni testi credendum non esse. Id enim periculosum pariter,

pariter, & iniquiſsimum foret, vt docet Guiliel. in ſpeculo. titul. de teſtibus. §. reſtat. Antonius, & Felin. in capit. veniens primo eodem titulo. Caſus autem ille, in quo multi putant vnius teſtimonio plenam fidē habendam eſſe, tunc, ſcilicet, quando quiſpiam de proprio facto teſtificatur, leg. quæro. §. vlti. de ædilit. edi. & leg. cum probatio, de probatio. & leg. ſi quis decurio. Cod. de. falſ. cē ſura dignus eſt. Nam, cùm (vt paulò antea dicebam) diuinis pariter, & humanis legibus frequentiſsimè prohibeatur, ne in detrimentum alterius vni teſti plenè credatur, & parui referat, vtrum de facto proprio, an de alieno quiſpiam teſtimonium dicat; maximè, cùm ſecurius homines in facto ſuo mētiri queant, quam in alieno, fit, vt non ſit cur, in hoc magis quam in illo veraces, vel mendaces fore credantur. Si quæ autē ſunt iura, quæ prima fronte obſtare videantur, ea vel de miniſtro reipublicæ, cui fides adhiberi ſolet in re aliqua leuiſsima officij ſui, vel de ſeruo, cui nonnunquam creditur in damnum leue domini ſui, loquūtur. Quæ quidē iura ſingulariter cōſtituta ſunt, atque adeo ad exemplum trahi non debent in graue alicuius detrimendū, vt docent iuris prudentes quā plurimi, quibus in hac re credendum eſt. Cynus, & alij in lege, ſi quis decurio, Cod. de falſ. Antonius in cap. cum à nobis de teſtibus. Alexan. conſi. 192. lib. 6. & idē Alex. & Iaſo. in leg. 2. §. ſi abſens.

Duo, vel tres teſtes neceſſarij ſunt ad plenam probationem.

Duo igitur, vel tres teſtes ſemper neceſſarij erunt ad plenam cuiuſque rei probationē: quia vnus facile corrumpi atque peruerti poteſt. Plures autem quam duos, vēl tres in quacumque cauſa requirere graue admodum, & impoſsibile foret, vt dicitur in legē vbi numerus. ff. de teſtibus. & in capit. licet vniuerſis. eodem titulo. Sed ad hoc, vt duo ſoli teſtes ſufficiāt ad plenam probationem opus erit, vt ſint fidedigni, & omni (quod aiunt) exceptione maiores. Tametſi autem fidedigniſsimi teſtes ſint, nullum erit pondus ſuorum teſtimoniorum, niſi de ijs, quæ planè ſciuerint, & non de ijs, quæ ab alijs audiuerint teſtificētur. Quod ſcimus loquimur, inquit veritas, & quod vidimus teſtamur; & teſtimonium noſtrum non accipitis? Ioann. 3. Et Prouerb. cap. 12. Qui quod nouit loquitur iudex iuſtitiæ eſt. Demoſthenes quoque in oratione. 2. in Stephanum, dixit: Manifeſtiſsimæ impudentiæ eſt ea teſtari, quibus teſtis non adfuit. Et mox addit: Leges autem non ità loquuntur, ſed quæ norit aliquis, & quibus gerendis interfuit, ea teſtari iubent, atque tabulis inſcribere, vt nec adimere liceat quidquam, neque addere ijs, quæ ſcripta fuerint. rem verò è viuente auditam teſtari non ſinunt. Quintilianus lib. 5. cap. 7. Huc accedit Plautus, in truculento dicens. Pluris eſt occulatus teſtis vnus, quam auriti decem; qui audiunt audita dicunt, qui vident planè ſciunt. Et in certus ille autor, qui Æthnæ montis carmina ſcripſit, hæc inter alia inquit:

Non illic, duce me, occultas ſcrutabere cauſas.
Occurrent oculis ipſæ, cogentque fateri:
Mille ſub exiguo ponent tibi tempore veras
Res; oculique docent, res ipſæ credere cogunt.
Nec locus ingenio eſt, oculi te iudice vincent.

Et Philo libro de confuſione linguarum: Viſus certus, potius quam fallax auditus teſtis adhibendus eſt. Quapropter in optime conſtituta republica lege cautū eſt, ne quis audita dicat pro teſtimonio: quia iudicium auditus naturaliter facile eſt corruptibilis. Apud Moſen quoque inter vetita legitur: Non admittes auditionem vanam. Vbi non tantum interdicit, ne quis falſum ſermonē, aut ſtultum auribus accipiat: ſed etiam docet, quòd ad manifeſtam veritatis perceptionem longè minùs quam viſus idoneus habetur auditus, cum ſit refertus vanitatibus. Et in lib. de iudice inquit idem Philo: Qui oculatos teſtes accipit, vanè non ſane accipit: nam oculi rebus ipſis interueniunt, & contrectant quodammodo negotia, tota que percipiunt adiuuante luce, per quam illuſtrantur, deprehenduntur que omnia. Aures autem minus fidei habent, quam oculi; vt quibus non cum rebus ipſis eſt commercium, ſed cum ſermonibus rerum interpretibus, non ſemper veritatem ſectātibus. Et ſi quis quærat, quæ nā ſit cauſa, propter quam vnius teſtis affirmantis, contra alterū negantem, teſtimoniū non ſufficiat? dico, q, quia reus ſuæ vitæ atque bonorum eſt poſſeſſor, & in dubijs melior eſt conditio poſſidentis, fit, vt vnius actoris affirmatio, etiā ſi vno alio fulciatur teſte, ad depellendū reū de ſua poſſeſsione non ſit ſufficiens. Adhuc enim rationabiliter res eſt ſub dubio, nec ratio cōuincit vt potius actori, quā reo fides adhibeatur. Fateor quidē aliquando poſſe vnū teſtē eſſe tantæ autoritatis, vt ipſius teſtimoniū pluris ſit faciendū quam multorū aliorum, vt de Imperatore dicitur in leg. omnium. C. de teſtamentis. Imò nec pluriū ſemper affirmatio vera eſt, vt conſtat ex libr. 3. Reg. cap. 21. Vbi Naboth plurium falſo teſtimonio, damnatus legitur. Et idem contigit innocentiſsimo Chriſto. Cæterùm ratio poſtulat, vt id legibus ſtatuatur, quod non rarò, ſed, vt in plurimum contingit. Eo præſertim, quòd, vt dicit D. Thom. in prima

ma conclusio. Rationabile est, vt stetur pluribus testibus contra reum deponẽtibus potius quam ipsi reo.

Testes discordes nequeunt facinus probare.

¶Illud etiam sciendum est, quod testibus singularibus, seu discordibus, quantuis plurimi sint, factum aliquod plenè probari minimè potest. Opus enim est ad integram probationem, vt saltem duo testes sint concordes, vt constat ex capit. licet vniuersis, de testibus. & ex capit. licet causam. de probatio. & docent Bald. consilio. 394. libro. 2. Anton. in capit. cum oporteat. de accusatio. Ioann. Lup. allegatione de hæresi. §. 12. & Albertus, referens plures in capit. 1. de hæret. libr. 6. quæstione decimasexta, numero quinquagesimo quarto. Qua in re partitio à Baldo tradita, consensum fere omnium meruit. Is enim ait, testes singulares, vel contrarios esse, vel omnino diuersos, vel fere ad eundem finem tendere. Qui contrarij sunt fidem sibi ipsis abrogant. Sunt enim testimonia eorum sese refellentia, & inter se collidentia: & non modo plenam probationem non faciunt; sed interdum etiam, vt falsi sunt puniendi, vt docet idem Baldus in capit. licet causam. de probatio. testes autem plurimi singulares, & prorsus diuersi perinde sunt, ac si vnus tantummodo testificaretur. Si enim primus de hac, secundus de illa, tertius de alia re longe diuersa testimonium dixerint, & plurimi alij similiter, nihilo magis aliquid gestum esse probabunt, quam si vnus tantum perhibuisset testimonium: Quia re vera singuli seorsum de singulis testantur. capit. nihilominus. 3. quæstione nona, & Bald. in lege iuris iurandi. Codice de testibus. Si verò testes diuersi, & singulares fuerint, de rebus tamen connexis, vel de ijs, quæ ad eundem finem tendunt, testimonium dixerint, quanuis in causis criminalibus plena fides illis non sit habenda, plus tamen quam semiplenam faciunt probationem. Baldus in capit. licet causam. de probationib. & Felin. in capit licet ex quadam, de testibus. Cæterum ad probandam rem indiuiduam, vel continuum actum, sat erit, vt eius partes probentur per testes singulares. Verbi gratia, ad plenam probationem sacrificij Eucharistiæ, sufficiet quod à singulis testibus de singulis eiusdem sacrificij partibus testimonium perhibeatur. Et ità plerique iuris periti credunt, quibus ego vehementer assentior: quia in toto consentiunt leg. 1. in principio de acquiren. possessione, glossa in capit. nihilominus. 3. q. 9. & Felinus citans alios in cap. licet ex quadam. de testibus. ¶Illud quoque multis placere video, quòd ad probandum aliquid generale sufficiant singulares testes, qui de singulis speciebus testimonium dicant. Vt ad probandam iurisdictionem generalem satis esse dicunt, quod singuli testes de singulis speciebus, aut actis iurisdictionis testificentur: quia omnes (vt isti aiunt) in generali iurisdictione concordant. Ità glossa in leg. ob carmen. §. vltimo. de testibus. Innocentius, Bald. Anton. Abbas, Ioann. Immola. & alij à Felino relati in capi. licet ex quadam, de testibus. Sed verior sententia est, q̃ talibus testibus fides nõ sit adhibenda; quia in specie proposita omnes singulares, atque diuersi sunt, nec aliquid inuenitur duobus testibus comprobatum. Vnde relinqui nullo modo potest, quòd generalis iurisdictio probata esse intelligatur: quandoquidem nulla species eius duobus testibus probata est. Et ità multi iurisperiti tradunt, capit. licet causam. de proba. & inibi Bald. item Hostiensis in summa tit. de testibus. §. quæ diuersitas: Sunt etiam, qui aiunt probari posse testibus singularibus aliquem hæreticum esse, vt putà, si vnus testis de quadã hæresi, & alij itidem de alijs hæresibus eiusdem hominis testimonium dixerint. Tunc enim, vt isti asserunt, iam probatum erit in genere, hominem illum esse hæreticum. Ita Iacob. Butrio. in leg. Arriani. Cod. de hære. & Iacob. de Aretin. in leg. testium. Cod. de testibus. Horum tamen opinio periculosa est, & omnino falsa, & ob id à plerisque iurisperitis confutata, ab inquisitoribusque iam olim iure optimo explosa, & eiecta, vt tradunt Antonius in capit. cum oporteat. de accusatio. Ioann. Andreas. in capit. vt officium. §. primo de hæretic. lib. sexto, & illic Domini. in. §. verum. Baldus consilio trecentesimo nonagesimo quarto lib. & Cardinalis in Clementina prima, §. de hæretic. & ratio est manifesta: Nam quemadmodum testibus singularibus, atque diuersis probari non potest hæresis in specie, vt paulo antea ostendimus: sic etiam talibus testibus aliquem hæreticum esse in genere vllo pacto probari nequit. Nisi enim aliqua species hæresis duobus, aut pluribus testibus planè probata sit, non potest inde inferri, hæresim in genere plenè probatam esse: cùm verum in vno genere inferri non possit, ex eo, quòd non potest dici verum in aliqua specie. Et confirmatur: Si testibus singularibus probari posset aliquem esse hæreticum, eisdem etiam testibus probari posset aliquem esse furem, adulterum, sicarium, si quidem

Nec etiãad probandũ aliquid in genere sufficiunt testes singulares.

Ad probandũ aliquẽ esse hæreticũ nõ sufficiũt testes singulares.

par

par ratio, imò eadem prorsus militat in probatione horum omnium, atque id genus aliorum criminum: consequens autem est absurdum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo minorem: Nam implicat, Petrum plenè probari furem, absque eo, quod eius aliquod furtum pluribus testibus in specie probetur. Item: de singulis hæresibus accusari, defendi, & conuinci quilibet hæreticus debet; & itidē ad fidem conuersus errores singulos nominatim confiteri & abiurare tenetur; vt cō stat ex practica inquisitorum: ergo non sufficit, vt probatio singularis aduersus eū testib⁹ diuersis, seu singularibus fiat. Nec est cur in hæresi probanda recedi possit à regulis iuris, præsertim, cùm in hoc iudicio, quia maius periculum vertitur, cautius sit agendum, capit. vt officium. §. verum. de hæreti. Eisdem omnino rationibus, euidentissimum est neminem in genere cynēdum esse posse. Non enim est possibile, vt quis in genere cynædus probetur, cum testes in specie sui testimonij rationem reddere debeant. Ac proinde quanuis regia lege pragmatica sancitum sit, vt in huius nefandi criminis cognitione procedatur, sicuti in crimine hæresis, & læsæ maiestatis, testibus tamen singularibus nemo plene conuinci potest esse cynædus. Relinquitur ergo ex dictis, nec in genere, nec in specie probari posse quempiam, aut hæreticum, aut furem, aut cynædum testibus singularibus.

Casus à iurisprudentibus excepti.

¶Sed solent iurisperiti duos casus excipere ab hac regula generali: Primus est, cùm testes de eadem specie hæresis testificantur, & singulares sunt in loco, & tempore. Tunc enim, quia concordant in eiusdem hæresis probatione, & locus ac tempus extranea sunt, &, vt iurisperiti loquuntur, non plurificant hæresim sæpiùs dictam, & continuatam, audiendos esse dicunt, ac recipiendos. Quæ sententia meo iudicio verissima est, & probatur multis rationibus. Primò, quia diuersitas testium in alijs, quam in substantia non abrogat fidem illorum, vt docet Syluester. verbo. testis, quæstione septima. Et certum est, quod tempus in isto casu ad substantiam non pertinet, quanuis à Diuo Thoma, hic ad secundū, inter circunstantias ad substantiam pertinentes constituatur, quod est intelligendum regulariter, &, vt in plurimum. Secundò, quia perinde facit hæreticus, qui varijs locis & temporibus eandem hæresim repetit, ac fur, qui id quòd rapuit, & furatus est, singularibus testibus ostendit varijs temporibus, & locis. Certum autem est, quod fur per tales testes plenè conuinci potest. Vltimo: Nam valde esset absurdum maximumque inconueniens, vt seductor quispiam singulos homines totius populi seorsum doceret suas hæreses, & tamen vniuersorum testimonijs conuinci non posset, quod nemo sanus probabit. Secundus casus est, quando testes singulares ad eundem finem tendunt, pluresque sunt, & fidedigni: Nam si eorum testimonia verisimilia sunt, iudex poterit plenam fidem eis adhibere. Quod à plerisque traditum, & vsu forensi receptum esse affirmat Simancas in catholicis institutionibus, titulo de testibus, numero octogesimo secundo.

¶In secunda conclusione dicit Diuus Thomas, non solum iuri diuino, atque humano sed etiam rationi naturali esse valde conforme, vt in iudicio, duorum hominum, qui sint fide digni, & ad maiorem certitudinem trium, sit sufficiens testimonium. Circa quod est aduertendum, quod licet regulariter loquendo, ad cuiuscunque rei plenam probationem duo, vel tres testes sufficiant, in aliquibus tamen casibus ex dispositione iuris positiui requiruntur plures. Nam in testamentis apertis requiruntur quinque, in occlusis septem, quanuis in legatis ad pias causas sufficiant duo, vt docet Syluester verbo. testamentum primo. §. septimo. Similiter in codicillis requiruntur quinque, lege finali. Codice de codicillis. Item in donatione causa mortis requiruntur quinque, lege finali. Codice de donatione causa mortis. Et totidem requiruntur quando debitor vult probare debitum, quod factum fuerat in scriptis, esse solutum. Ad condemnationem etiam aliquorum requiritur numerus maior. Episcopus enim Cardinalis non damnatur, nisi in septuaginta duobus testibus, Presbyter Cardinalis in sexaginta tribus, Diaconus Cardinalis in viginti quatuor, Subdiaconus, & inferiores clerici in septem testibus, vt constat ex capit. præsul. secunda, quæstione quarta, & ex capit. sequenti. Quod specialiter habet verum in clericis Ecclesiæ Romanæ ex triplici causa assignata à Diuo Thoma hic ad tertium. Primò, quia in ea tales institui debent, quorum sanctitati plus credatur, quam multis testibus. Secunda, quia homines, qui habent de alijs iudicare, sæpe propter iustitiam multos aduersarios habent. Quare non erit passim credendum testibus contra eos, nisi magna multitudo conueniat.

Nota circa secundā declarationem D. Thom.

Tertia:

Tertia: Nam ex condemnatione alicuius eorum derogatur in opinione hominum dignitati, & autoritati Ecclesiæ, quod est periculosius, quam in ea tolerare aliquem peccatorem, nisi peccatum sit valde publicum, ac manifestum, & de quo graue scandalum oriatur. Sed contra hoc est argumentum: Leges humanæ naturali iuri, aut diuino derogare non possunt, sed quod duo, vel tres testes sufficiant ad cuiuscunque veritatis probationem est de iure naturali, atque diuino, vt Diu. Thom. dicit in secunda conclusione: ergo leges humanæ contrarium statuere non poterunt, atque ex consequẽti ad cuiuscunq; personæ condemnationem, testamentique institutionem sufficiẽs erit duorum, vel trium testium testimoniũ. Respõdetur tamen, ius naturale, aut diuinũ non vsque adeo firmiter stabilire duorum, vel trium testimonium, vt existimet nullam ob causam maius exigi debere. Sed tantum dicit, id, quod, nisi hominum malitia nimium excresceret, sufficiens videretur, cum tamen mortalium fide atque iustitia depraua ta, idem ius naturæ persuadeat, vt in grauioribus causis, maximè in defunctorũ testamentis, qui suas voluntates post mortem exprimere non valent, firmiora testimonia requirantur: quod & determinant leges humanæ.

Regula D. Thom. seruanda in dissentia

¶ In solutione ad secundum argumentũ, in quo de discordia testium agit Di. Thom. talem constituit regulam: Quod si testes actoris, & testes rei ab inuicem fuerint discrepantes, tunc cæteris paribus, standũ erit ex parte rei. Tum; quia melior est conditio possidentis: tum etiam, quia iudex propensior esse debet ad absoluendũ, quã ad condẽnandum. Si autẽ testes eiusdẽ partis inter se dissenserint, & pariter testes alteri⁹ inter se: tunc vtri partium iudex assentiri debeat ex multis perpendere poterit, scilicet, vel ex numero testiũ, vel ex dignitate, vel ex fauore causæ; vt, si agatur de libertate alicui⁹. Quod vt meliùs intelligatur, aduertendum est, q̃ quando vnus testis contradicit pluribus, nihil obstat eius contrarietas, cum eius testimonium nec iustificet, nec condemnet: vt dicitur in cap. admonere. 23. quæst. 2. Si verò multi; sed pauciores contradicunt pluribus, ex eadem, vel diuersis partibus productis, iudex concordabit eorum contrarietatem, si poterit, sicut Augustinus concordat dicta Euangelistarum. Si autem non potest illorum dicta concordare plurium testimonium prævalebit, nisi dignitas personarum ex altera parte præiudicet numero, vel nisi pauciores verisimiliora dicant & aptiora negotio, aut nisi plura per pauciores probẽtur. Nam si plures testes probent me agrum aliquem possedisse, & pauciores probant, me possedisse decem annis, & titulum possidendi, paucorum tunc præualebit testimonium, vt dicitur in cap. in nostra. de testibus. Est autem hoc intelligendũ, quando eodem tempore testes inducuntur. Nam, si inducantur ad reprobandum dicta priorum, plures esse debebunt, & longè melioris famæ, vt dicitur in lege optimam. Cod. de contrahen. & committend. stipul. Et ratio est: Nam tunc magis præsumitur subornatio post publicationem attestantium, quàm ante. Si verò testes fuerint numero, & dignitate pares, sententia ferenda erit pro reo, vt dicitur in cap. ex literis: de probat. nisi in matrimonio, & in causa libertatis, & in testamento, & pro dote, vt constat ex cap. final. de sententia, & re iudicata. Si autem neuter possidet rem, sed vterque ab extraneo petit, diuidenda erit si fuerit possibile, vt dicitur in cap. afferte. de præsumpt. & si nõ est diuisibilis poterit iudex, tunc gratificãdo dare cui voluerit, de paro. cap. 1. Et adde. ex mente D. Thomæ, quod si dissidium fuerit inter testes eiusdem partis, debebit iudex, vel ex motu sui animi, vel ex numero, vel ex dignitate, vel ex fauorabilitate causæ, cui parti sit standum percipere. Quando autem in aliquibus discrepant circunstantijs, quæ ad substantiam causæ exiguum afferunt momentum, vt si vnus dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, vel quòd tempus erat subnubilum, aut subclarum, vel quod domus erat depicta, vel secus, ad quas circunstantias communiter homines attenti esse non solent, non ideo illorum testimonium erit reijciendũ. Quinimò (vt de concordia Euangelistarũ Augustinus & Chrysostomus adnotarunt sapienter) aliqualis historicorum discordia solidiorem illis arrogat fidem, quam si vsq; ad minima essent concordes: quia tunc consultò, & ex condicto videri poterunt conspirasse ad fingendam historiam.

¶ Diximus iam, quid sit agendum, quando testes actoris & rei inter se fuerint discrepantes: supereſt nunc explicare, quid sit dicendum de eo teste, qui contraria respõdit, siue in iudicio, siue extra? de qua re est sententia Bartoli in leg. eos. ff. de falsis, nu. 4. asserentis, omnem testem, etiam illum, qui extra iudicium non iuratus, & in iudicio, iuramento præstito, contraria respõderit falsi criminis pœna esse puniendum, nec eius responsionibus dandam esse fidem. Quod colligi videtur ex eadẽ leg. eos. secũdo respõ

Dubium.

Sententia Bartoli.

ſo : quo in loco iuriſconſultus abſolute dicit eum, qui diuerſa teſtimonia præbuerit, falſi criminis reum eſſe ; & item eum, qui contra ſignum ſuum teſtimonium dixerit. Sed contrariam ſententiam tenent communiter omnes Doctores, quantum ad illum, qui extra iudicium ſine iuramento quid dixit, & demum iuratus in iudicio cõtrarium reſpondit. Quia tunc ſtandum eſſe dicunt ſecundæ & poſteriori reſponſioni, ob religionem iuramenti, & iudicis autoritatem, nec punitur hic falſi pœna. Hanc opinionem probat gloſſa vlt. in cap. cum cauſam. de teſtibus, inibi communiter recepta: quam dicit ordinariam Bald. in leg. nullum. colum. 1. C. de teſtibus ; & idem etiam dicũt quã plurimi alij Doctores relati à Gou. lib. 2. variarum. cap. 13. num. 7. Nec obſtat locus iuriſconſulti in lege. eos. nam ibi ſolum tractatur de eo qui ſolemniter & in iudicio contraria teſtificatus eſt, cuius fides vacillat, & ipſe falſo reus condemnabitur. Poſſet quidem Bartoli ſententia procedere, vbi ex ſecundo teſtimonio appareret teſtis periurium : quia prius contrarium iuratus reſpondiſſet. Sicut conſtat ex ratione textus in capit. ſicut nobis. de teſtibus. quod in ſpecie aſſerunt Abbas & Decius in capit. per tuas. de probatio. & Felinus in ca. cum tua. de teſtibus.

Vera ſententia.

Articvlvs. III.

¶ Vtrùm alicuius teſtimonium ſit abſque eius culpa repellendum.

Ad Tertivm ſic procedi-tur. Videtur quòd alicuius teſtimonium non ſit repellendum niſi propter culpam. Quibuſdam enim in pœnam infligitur, quod ad teſtimonium non admittãtur, ſicut patet in his qui infamia notantur. Sed pœna nõ eſt inferenda niſi pro culpa : ergo videtur quòd nullius teſtimoniũ debeat repelli niſi propter culpam.

2 ¶ Præterea, De quolibet præſumendum * eſt bonum, niſi appareat contrarium. Sed ad bonitatem hominis pertinet, quòd verum teſtimonium dicat. Cum ergo non poſsit conſtare de contrario niſi propter aliquam culpam, videtur, quòd nullius teſtimoniũ debeat repelli, niſi propter culpam.

Extra. De præſumptionibus cap. dudum.

3 ¶ Præterea, Ad ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, nullus redditur non idoneus niſi propter peccatum. Sed teſtificari veritatem eſt de neceſsitate ſalutis, vt ſupra * dictum eſt: ergo nullus debet excludi à teſtificando niſi propter culpam. Ar. 2. huius quæſt.

¶ Sed Contra eſt, quòd * Gregorius dicit, & habetur ſecunda quæſtione prima. Quia à ſeruis ſuis accuſatus eſt Epiſcopus, ſciendũ eſt quod minime audiri debuerunt. Gregorius in regiſtro lib. 6. ep. 57. ad Dardanum. Et habetur. 2. q. 1. c. in primis nõ pro cul à ſpe. Ar. præc.

¶ Respondeo dicendum, quòd teſtimonium ſicut dictum * eſt, non habet infallibilem certitudinem, ſed probabilem. Et ideo quicquid eſt quod probabilitatem afferat in contrarium, reddit teſtimonium inefficax. Redditur autem probabile, quòd aliquis in veritate teſtificanda non ſit firmus, quandoque quidem propter culpam, ſicut infideles & infames, item illi qui publico crimine rei ſunt, qui nec accuſare poſſunt. Quandoque autem * abſque culpa, & hoc eſt, vel ex defectu rationis (ſicut patet in pueris, amẽtibus, & mulieribus) vel ex affectu (ſicut patet de inimicis & perſonis coniunctis, & domeſticis) vel etiam ex exteriori conditione, ſicut ſunt pauperes, ſerui, & illi, quibus imperari poteſt, de quibus probabile eſt quòd de facili poſſunt induci ad teſtimonium ferendum contra veritatem. Et ſic patet quod teſtimoniũ alicuius repellitur, & propter culpã & abſque culpa. Extra. de verb. ſig. cap. ſuper §. Teſt.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd repellere aliquem à teſtimonio, magis pertinet ad cautelam falſi teſtimonij vitandi quàm ad pœnam. Vnde ratio non ſequitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd de quolibet præſumendum eſt bonum, niſi appareat contrarium, dummodo non vergat in periculum alterius, quia tunc eſt adhibenda cautela, vt nõ de facili vnicuique credatur, ſecundũ illud primæ Ioannis quarto, Nolite credere omni ſpiritui.

¶ Ad tertiũ dicendũ, quòd teſtificari eſt de neceſsitate ſalutis, ſuppoſita teſtis idoneitate & ordine iuris. Vnde nihil prohibet, aliquos excuſari à teſtimonio ferendo

ferendo, si non reputentur idonei secũ dum iura.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Thomas vnica conclusione, quæ talis est: Homines à testificandi munere aliquando repelluntur propter culpam, & aliquando sine illa. Quam probat in argumento, sed contrà testimonio Gregorij in registro lib. 11. capit. 57. & habetur in capit. in primis. 2. quæst. 1. dicentis: Qui à seruis suis accusatus est Episcopus, sciendum est, quod minimè audiri debuerunt. Constat autem, quam plurimos sine culpa sua esse seruos. Et in corpore articuli hac ratione: Hominum testimonia non habent infallibilem certitudinem, sed probabilem: ergo omne illud quod affert probabilitatem in contrarium reddit testimonium inefficax: sed redditur probabile, quod aliquis in veritate testificanda non sit firmus, aliquando propter suam culpam, vt contingit infidelibus, & infamibus; & aliquando sine culpa, vel ex defectu rationis, vt in pueris & amentibus, vel ex affectu, vt in amicis & personis coniunctis: ergo homines aliquando repelluntur à testificandi munere propter culpam, & aliquando sine illa.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli meminisse oportebit eorum, quæ diximus articulo primo huius quæstionis. Vbi omnes causas, propter quas in iure homines à munere dicendi testimonium repelluntur, recensuimus. Ex quibus certum est, quasdam culpam inuoluere, alias autem minime, sed tantum defectus naturales. Et sic constat conclusionem Diui Thomæ non solùm iuri positiuo, sed etiam rationi naturali esse conformem. Ratio enim naturalis dictat, vt qui mihi iure suspectus est, ad ferendum contra me testimonium, non admittatur. Multa de conditionibus testium in aliquibus causis, vel casibus necessarijs, essent dicenda, nisi iuristis hæc à me essent relinquenda, qui non suscepi onus in iure, sed in moralibus scribendi, simulque Diu. Thomam interpretandi: Et sic, vt muneri meo satisfaciam, tantum relinquitur dubium explicandum, vtrùm licitum sit vnicuique testes contra se dicentes taxare, illisque crimina obijcere, quibus eorum testimonium infirmum reddatur? In quare, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd falsa crimina testibus imponere, semper est peccatum mortale, siue à iustè, siue ab iniustè litigante obijciantur. Est enim hoc mendacium pernicioſissimum in ipsius testis notabile detrimentum vergens, & ad quod inferendum reus ius non habet: atque adeo sine mortali culpa fieri non potest. Ex quo infertur, iniquissimum esse vsum, qui hac nostra tempestate apud aduocatos inoleuit, impingendi testibus flagitia, quæ nec suspicantur, dicentes iure suo vti ad redimendam vexationem, cum tamen talis vsus peccatum mortale sit, vt pote, qui plus iniquitatis, quam iuris habet. ¶ Dico secundo, etiam esse certum, quod habens iustam causam, ei qui falsus testis est, licite potest pro defensione sua vera crimina obijcere etiam si illa sint occulta. Itaque si aliquis in iudicio adúersum me falsum testimonium dicit, ex quo mihi graue aliquod damnum, vel in honore, vel in bonis futurum timetur, licitè possum ipsius falsi testes crimen in eodem iudicio manifestare, quanuis sit occultum; si tale est, quod ex eius obiectione testis testimonium redditur infirmũ. Probatur: Nam vim vi repellere licet, vt dicitur in cap. significasti: de homicidio. Et certum est, quòd eo tempore vis mihi infertur, quam ego cum moderamine inculpatæ tutelæ reijcio, vtẽs ad id medio à lege permisso. Sed est hoc intelligendum, modo in tali obiectione conditiones ad inculpatam tutelam requisitæ obseruentur. Quarum prima est, quod illius criminis reuelatio liti vincendæ sit necessaria. Secunda, quòd aliter me defendere non possim. Tertia, quòd in tali obiectione testis infamiam non intendam, sed tantum me defendere. Nam sicut ad propriam defensionem non est licitum aliquẽ ex intentione occidere, vt ex mente Diu. Thom. explicauimus supra. quæst. 64. arti. 7. ità nec infamare. Et denique in hoc procedendum erit eodem modo, quo in defensione vitæ procedendum esse diximus, cum vtriusque sit similis ratio. Nonnulli affirmant, quod quanuis vnicuique sit licitum ad defensionem vitæ, & honoris falsi testis occultum crimen manifestare, non tamen ad defensionem bonorum quæ longe minoris sunt ponderis, quam fama illius, cuius crimen manifestatur. Cæterum hæc sententia est falsa. Nam eodem iure, quo diximus supra, licitum esse cuique in defensionem bonorum aggressorẽ occidere; est etiã licitũ reuelare crimẽ falsi testis ad eorundẽ bonorum conseruationem necessarium; nec quantũ ad hoc est aliquod discrimẽ. ¶ Dico tertio, etiã esse certum, quod qui testi etiam verum deponenti, crimen publicum atque manifestum obijcit, nullũ peccatũ cõmittit: quia

Conclusio D. Tho. iuri positiuo & rationi naturali est conformis.

Dubiũ an liceat taxare testes, & crimina eis obijcere.

1. dictum certum.

2. dictum certum.

3. dictum certum.

quia tunc illum non infamat, nec aliquid facit, quod in alterius vergat detrimentum, sed est intelligendum, modo reus iure se defendat. Nam si non habet ius ad talem defensionem, vltra hoc, quod peccat contra iustitiam, illam exercens, peccat etiam contra charitatem proximo peccatum improperans. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis. ¶Sed dubium est, vtrum in casu, quo reus iure se defendit, & testis verum deponit, licitum sit reo, testis occultum crimen manifestare, quo eius testimonium infirmum & nullum reddatur? Verbi gratia: Occidit quis hominem cuius criminis vnicus tantum testis exstitit, quem reus certò scit, quanuis in secreto, tali esse infamia notatum, vt iure à testimonio ferendo sit repellendus. Dubium est, vtrum licitè possit tunc tale occultum crimen obijcere, vt causam suam defendat? Similiter: Institutus fuit extraneus hæres per testamentum occlusum, cui septem testes interfuerunt, ille autem, qui succedere debet ab intestato, certò scit quanuis occultè, duos, vel tres illorum ità esse infames, vt iure testes habendi non sint; quibus deficientibus testamentum redditur minus solemne, ipseque iure succedit in hæreditatem. Dubium est, vtrum talis possit licitè ea crimina testibus obijcere, vt iure sibi debitam hæreditatem obtineat? Et pro

Argumen. parte negatiua est argumentum. Qui occultum crimen reuelat, non minus habetur infamator, quam qui falsi est impositor: sed ob nullam causam est licitum falsa crimina imponere: ergo nec occulta reuelare, nisi id opus fuerit ad inculpatam tutelã, vt paulò antea dicebã. Consequentia cũ minori est nota: & maior probatur, ex dictis supra quæstione. 62. articulo. 2. Vbi agẽtes de restitutione famæ, ad illam affirmauimus non minus obligari eum, qui occultum crimen reuelat, quam qui falsum imponit.

Sententia autoris. ¶Hoc tamen non obstante dico, reuelationem occulti criminis in casu, de quo loquimur, ex genere suo nullum esse peccatum. Vnicuique enim licitum est iuris beneficio vti, & cum ius id concedat, citra culpam, fieri poterit. Ità affirmat Soto lib. 5. de iustitia, quæstione. 7. art. 3. Sed est hæc doctrina cum multis limitationibus intelligenda. Prima, quod ea reuelatio sit necessaria ad vincendam litem. Quare si crimen non fuerit ex illis, quibus iure testimonium repellitur, nefas erit illud manifestare. Secunda, quod feditas detegendi criminis cum detrimento ex occultatione subsequuto, ad arbitrium prudentis viri, aliqualem habeat proportionem. Nam qui in causa exigui momenti grauissimum testis crimen, ob quod, vel periculum mortis subire, vel infamiam eum incurrere, esset necessarium, patefaceret, proculdubiò peccaret contra charitatem. Tertia, quòd perpendantur causa atque modus, quibus testis ad testimonium ferendum accedit. Nam illi, qui, vel sua culpa, vel sua sponte se ingerit, æquius poterit crimen obijci, quo eius os obstruatur, quam ei, qui absque culpa sua atque compulsus testimonium dicit. Et denique erit attendendum, vt necessitate potius, quam vindictæ cupiditate coactus ad talis crimmis manifestationem accedat, intendens solum suam defensionem, atque ius, & non infamiam proximi: quanuis ista sequatur ex priori tanquam effectus illius, vt diximus, supra quæst. 64. art. 7. de eo, qui in propriã defensionẽ aggressorẽ occidit. ¶Et ad argumentum in contrariũ factũ, respõdetur concesso antecedenti, negando consequentiã. Ad imponendũ enim falsum crimen nunquam potest aliquis ius habere: bene tamen ad occultum reuelandum: tunc scilicet, quando opus fuerit ad propriam defensionem. Nec id faciens formaliter erit dicendus infamator, per se enim non intendit, nisi se indemnem seruare, quod æquum est atque iustum: & ad hoc per accidens sequitur proximi infamia. Actiones autem non ex illo, quod conuenit per accidens, sed ex eo, quod conuenit per se, speciem & denominationem accipiunt. In solutione ad secundum argumentum dicit Diu. Tho. quòd quanuis de quocunque præsumendũ sit bonum, nisi appareat contrarium, quãdo tamen timetur periculum alterius, licitè adhibetur cautela, ne facilè cuique credatur, iuxta illud Ioann. 4. Nolite credere omni spiritui. Ex quo habemus, quod quanuis pauper non sit iudicandus malus, licitè tamen possumus cauere, ne sit malus mentiendo propter paupertatem: et sic eum reijcere à testimonio ferendo. Pertinet enim hoc nõ ad iudicium, sed ad cautelam: quæ secundũ prudentiam in simili casu habenda est. Et eadem est ratio de amicis, & consanguineis, quantum attinet ad testimonium ferendum.

Ad ea

ARTICVLVS. IIII.

¶Vtrùm falsum testimonium semper sit peccatum mortale.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd falsum testimonium non semper sit peccatum mortale. Contingit enim aliquem

quem falsum testimonium ferre ex ignorantia facti. Sed talis ignorantia excusat à peccato mortali: ergo testimonium falsum non semper est peccatum mortale.

2 ¶Præterea, Mendacium quod alicui prodest & nulli nocet, est officiosum, quod non est peccatum mortale. Sed quandoque in falso testimonio est tale mendacium, puta, cum aliquis falsum perhibet, vt aliquem à morte liberet, vel ab iniusta sententia, quæ intentatur per aliquos falsos testes, vel per iudicis peruersitatem: ergo tale falsum testimonium non est peccatum mortale.

3 ¶Præterea, Iuramentum à teste requiritur, vt timeat peccare mortaliter peierando. Hoc autem nō esset necessariū, si ipsum falsum testimonium esset peccatum mortale: ergo falsum testimoniū non semper est peccatū mortale.

¶Sed contra est, quod dicitur Prouerbiorum decimo nono. Falsus testis non erit impunitus.

¶Respondeo dicendum, quòd falsum testimonium habet triplicem deformitatem. Vno modo per iurio, quia testes non admittuntur * nisi iurati, & ex hoc semper est peccatū mortale. Alio modo ex violatione iustitiæ, & hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut & quælibet iniustitia. Et ideo in præcepto Decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimoniū, cum dicitur Exodi vigesimo. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non enim contra aliquem facit qui eum ab iniuria faciendā impedit, sed solum qui ei suam iustitiam tollit. Tertio ex ipsa falsitate, secundum quod omne mendacium est peccatum, & ex hoc non habet falsum testimonium, quod semper sit peccatū mortale.

Ad Primvm ergo dicendum, quod in testimonio ferendo non debet homo pro certo asserere, quasi sciens id de quo certus non est, sed dubium debet sub dubio proferre, & id de quo certus est pro certo asserere, sed quia contingit ex labilitate humanæ memoriæ, quòd reputat se homo quādoque certum esse de eo quod falsum est, si aliquis hoc cum debita solicitudine recogitans æstimet se certum esse de eo quod falsum est, nō peccat mortaliter, hoc asserens, quia non dicit falsū testimoniū per se & ex intētione, sed per accidens contra id quod intendit.

¶Ad secundum dicendum, quòd iniustum iudicium non est iudicium. Et ideo ex vi iudicij falsum testimoniū in iniusto iudicio prolatū, ad iniustitiā impediendā, nō habet rationē peccati mortalis, sed solū ex iuramētoviolato.

¶Ad tertium dicendum, quòd homines maximè abhorrent peccata, quæ sunt contra Deum, quasi grauissima, inter quę est periurium. Nō autem ita abhorrent peccata quæ sunt contra proximū. Et ideo ad maiorē certitudinē testimonij requiritur testis iuramentū.

Summa Textvs.

Svpposito, quod in falso testimonio triplex potest deformitas inueniri; vna periurij in quantum testes non admittuntur ad dicendum testimonium, nisi iurati: altera contra iustitiam, quæ violatur in quocunque falso testimonio; altera falsitatis, secundum quam omne mendacium est peccatum; respondet Diuus Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Omne falsum testimonium ex ea parte, qua iuramento affirmatur, quantumuis sit de re minima, est peccatum mortale. Probatur: Quia omne periurium, siue in iudicio, siue extra, etiam de re minima, est peccatum mortale, propter grauem iniuriam, quæ irrogatur Deo, dum in re falsa testem adducitur. Secunda conclusio: Falsum testimonium in iudicio dictum, ex ea parte, qua est contra iustitiam, ex genere suo est peccatum mortale, etiam si iuramento non sit affirmatum. Probatur. Quælibet iniustitia ex genere suo est peccatum mortale, vt constat ex superioribus; sed falsum testimoniū dictum in iudicio est contra iustitiā, vt constat ex forma, qua in Decalogo prohibetur: dicitur enim: Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium: ergo est peccatum mortale. Tertia conclusio: Falsum testimonium ex ea parte, qua solum est mendacium, non est peccatum

mortale ex genere suo; quia, vt sic nec opponitur iustitiæ, nec religioni, quorum transgressio ex genere suo est peccatum mortale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CONclusiones, quæ à Diuo Thoma in isto articulo ponuntur, ad alias materias proprie pertinent. Prima nanque, in qua de deformitate iuramẽti est sermo, quæstione octogesima nona, ex proposito disputatur. Et secunda, quæ loquitur de deformitate iniustitiæ, fuit à nobis explicata supra quæstione quinquagesima nona, articulo quarto. Tertia autem, quæ agit de malitia, & grauitate mendacij, peculiarem etiam sibi vendicat locum à præsenti instituto longè alienum. Quocirca tantum erit opus, pro nunc, vt differentia conclusionum in memoria teneatur. Omne enim periurium, non solum in genere, sed etiam in indiuiduo, siue de re graui sit, siue parua, peccatum est mortale. Et hoc dicit prima conclusio. Mendacium verò citra iuramentum, si pernicioſum est, & contra iustitiam, peccatum mortale erit ex genere suo, vt habet secunda conclusio. At verò mendacium iocosum, & officiosum, ex genere suo solum est veniale, & ex circunstantijs potest fieri mortale. Et hoc dicit tertia conclusio. Si quis autem quærat, an omne periurium, etiam extra iudicium factum, sit grauius peccatum quocunque mendacio pernicioso, sine iuramento dicto, siue illud prolatum sit in iudicio, siue extra, dico breuiter, quod omne periurium ex obiecto est grauius, vtpote quod aduersatur religioni, quæ præstantior est virtus, quam iustitia. Poterit tamen mendacium pernicioſum tot circunstantijs aggrauari, vt malitia superet aliquod periurium. Nec de hoc aliqua potest esse dubitatio.

Dubiũ circa secundã cõclusio. D. Thom.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco circa secundam conclusionem, an possit aliquando contingere, quod mendacium dictum in iudicio sine iuramento, sit peccatum veniale. Et est sermo quando mendacium dicitur in re graui. Nã de mẽdacio in re leui, iam diximus, quæstione. 69. articulo. 1. contra Caietanum, illud esse veniale modo iuramentum non intercedat. Et quidem quod tale

Argumen. mendacium possit esse peccatum veniale, probatur ex Diu. Thom. loco modo citato dicente, ideò mendacium in iudicio esse peccatum mortale ex genere suo, quia est iniustitia contra proximum: ergo quando non fuerit iniustitia, vt si iudex interroget aliquem de re graui ad ipsum pertinente, nullo præcedenti iuramento, & interrogatus mentiatur, non erit peccatum mortale. Hoc tamen non obstante dico, fieri non posse, vt quis coram iudice iuridicè interrogante in re graui mendacium proferat, quin peccet mortaliter, etiam si iuramentum non intercedat. Hanc sententiã tenet Diuus Thomas hic ad secundum. Vbi dicit, quòd, quia iniustum iudicium non est iudicium, ideò ex vi iudicij falsum testimonium in iniusto iudicio prolatum, ad iniustitiã impediendam, non habet rationẽ peccati mortalis, sed solum ex ratione iuramenti. Intelligit ergo, quod quando iudicium est verum iudicium, ex vi solum talis iudicij, qui mentitur in re graui, peccat mortaliter. Et ratione sic argumentor. Quicũque iuridicè interrogatus in iudicio, esto iuramentum non intercedat, nec faciat iniuriam tertiæ personæ, mentitur, in re graui, facit iniuriam reipublicæ, atque ipsi iudici, cui inobediens existit: ergo hac solum ratione peccat mortaliter. Ex hoc infertur, quod quando Diu. Thom. affirmat in secunda conclusione, falsum testimonium in iudicio dictum, ex ea parte solum, qua est contra iustitiam, ex genere suo esse peccatum mortale, etiam si iuramento non sit affirmatum: non solum loquitur de mendacio pernicioso in præiudicium alicuius certæ personæ vergente, sed etiam de eo, quo quis sine præiudicio tertij rem grauem, quã dicere tenebatur, occultat: quod similiter appellatur contra iustitiam quia irrogat iniuriam iudici atque reipublicæ. ¶Et ad ar- *Ad arg.*

gumentum in contrarium factum respondetur, quod etiam mendacium, circa rem grauem prolatum in iudicio, dicitur à D. Thoma iniustitia contra proximum; quia est contra iudicem, cui iuridicè interroganti obedientia ex iustitia debetur. Et sic nihil obstat obiectio.

QVÆSTIO. LXXI.

De iniustitia quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS. I.

¶Vtrùm aduocatus teneatur præstare patrocinium causæ pauperum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd aduocatus teneatur præstare patrocinium causæ pauperum. Dicitur enim Exodi vigesimo *Infr. a. 2. cor. & a. primum.*

ſimo tertio. Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo. Sed non minus periculum imminet pauperi, ſi eius cauſa contra iuſtitiam opprimatur, quàm ſi eius aſinus iaceat ſub onere: ergo aduocatus tenetur præſtare patrocinium cauſæ pauperum.

2 ¶ Præterea, * Greg. dicit in quadam hom. Habens intellectum curet omnino, ne taceat, habens rerum affluentiam, à miſericordia non torpeſcat, habens artem qua regitur, vſum illius cũ proximo partiatur, habens loquendi locum apud diuitem, pro pauperibus intercedat. Talẽti enim nomine cuilibet reputabitur quod, vel minimum accepit. Sed talentum commiſſum non abſcondere, ſed fideliter diſpenſare quilibet tenetur, quod patet ex pœna ſerui abſcondentis talentum, Matthæi vigeſimo quinto: ergo aduocat⁹ tenetur pro pauperibus loqui.

3 ¶ Præterea. Præceptum de miſericordiæ operibus adimplendis, cum ſit affirmatiuum, obligat pro loco & tempore, quod eſt maxima in neceſsitate. Sed tempus neceſsitatis videtur eſſe, quando alicuius pauperis cauſa opprimitur: ergo in tali caſu videtur quòd aduocatus teneatur pauperibus patrocinium præſtare.

¶ Sed Contra, Non minor neceſsitas eſt indigentis cibo, quàm indigentis aduocato. Sed ille qui habet poteſtatem cibandi, non ſemper tenetur pauperem cibare: ergo nec aduocatus ſemper tenetur pauperibus patrociniũ præſtare.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum præſtare patrociniũ cauſæ pauperum ad opus miſericordiæ pertineat, idem eſt hic dicendum, quòd & ſuprà 2.2.q.32.a.5. de aliis operibus miſericordiæ * dictũ eſt. Nullus autem ſufficit omnibus indigentibus, miſericordiæ opus impendere. Et ideo, ſicut Auguſtinus * dicit Li.1.c.21. in primo, de Doctrina Chriſti. Cũ omnibus prodeſſe nõ poſsis, his potiſsimè conſulendũ eſt, qui pro locorũ & tẽporum, vel quarũlibet rerũ opportunitatibus conſtrictius tibi quaſi quadã ſorte iungũtur. Dicit pro locorũ opportunitatibus, quia nõ tenetur homo per mũdum quærere indigẽtes, quibus ſubueniat, ſed ſufficit, ſi eis qui ſibi occurrunt miſericordiæ opus impẽdat. Vnde dicitur Exodi. 23. Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum. Addit autem, & temporum, quia non tenetur homo futuræ neceſsitati alterius prouidere, ſed ſufficit ſi præſenti neceſsitati ſuccurrat. Vnde dicitur primæ Ioannis tertio. Qui viderit fratrem ſuum neceſsitatem habentem, & clauſerit viſcera ſua ab eo, & cætera. Subdit autem, Vel quarumlibet rerum, quia homo ſibi coniunctis quacunque neceſsitudine maxime debet curam impendere, ſecundum illud primæ ad Timotheum quinto. Si quis ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit. Quibus tamen concurrentibus conſiderandum reſtat, vtrum aliquis tantam neceſsitatem patiatur, quòd non in promptu appareat, quomodo ei poſsit aliter ſubueniri, & in tali caſu tenetur ei opus miſericordiæ impendere. Si autem in promptu appareat, quomodo aliter ei ſubueniri poſsit, vel per ſeipſum, vel per aliam perſonã magis coniunctã, aut maiorem facultatem habentẽ, nõ tenetur ex neceſsitate indigenti ſubuenire, ita quòd non faciẽdo peccet, quãuis ſi ſubuenerit abſque tali neceſsitate, laudabiliter faciet. Vnde aduocatus non tenetur ſemper cauſæ pauperũ patrociniũ præſtare, ſed ſolum concurrentibus cõditionibus prædictis, alioquin oporteret eum omnia alia negotia prætermittere, & ſolis cauſis pauperum iuuandis intendere. Et idem dicendum eſt de medico, quantum ad curationem pauperum.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd quãdo aſinus iacet ſub onere, nõ poteſt ei aliter ſubueniri in caſu iſto, niſi per aduenientes ſubueniatur. Et ideo tenentur iuuare. Non autem tene-

rentur, si posset aliunde remedium afferri.

¶ Ad secundum dicendum, quòd homo talentum sibi traditum tenetur vtiliter dispensare, seruata opportunitate locorum, & temporum, & aliarū rerum, vt dictum * est. *In corp. ar.*

¶ Ad tertium dicendum, quod non quælibet necessitas causat debitū subueniendi, sed solum illa quæ est * dicta. *In corp. ar.*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thomas vnica conclusione, quæ talis est: aduocatus non semper causæ pauperum patrocinium suum præstare tenetur, sed tunc duntaxat, quando in promptu non apparet, quomodo ei possit aliter subueniri. Hanc probat in argumento, sed contra, hac ratione. Non minor est necessitas indigentis cibo, quam indigētis aduocato: sed ille, qui habet potestatē cibandi, nō semper tenetur pauperē cibare: ergo nec aduocatus tenetur semper pauperibus patrociniū præstare. Et in corpore articuli hoc modo: Præstare patrocinium causis paupertum, est opus misericordiæ: ergo eo modo loquendum est de illo, ac de alijs operibus misericordiæ: sed nullus tenetur opera misericordiæ præstare, nisi miseria inopis id exigente; est enim præceptū de misericordia facienda affirmatiuum, obligans solum pro casu necessitatis: ergo id etiam est dicendum de patrocinio præstando. Et confirmatur: Nullus ad impossibile obligatur: sed nemo potest omnibus causis pauperum patrocinari: ergo nec ad id obligatur, sed tantum, vt patrocinium præstet, quando non apparet in promptu, quo modo possit eis aliter subueniri; iuxta illud Augustini, Cum omnibus prodesse non possis, ijs potissimum consulendum est, quibus pro locorum, & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus, constrictius tibi, quasi quadam sorte iunguntur. Dicit pro locorum opportunitatibus: Quia non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subueniat: sed sufficit, si ijs, qui sibi occurrunt misericordiæ opus impendat. Dicit, Et temporum: Quia non tenetur homo futuræ necessitati alterius prouidere: sed sufficit in præsenti necessitati succurrere. Dicit, Vel quarumlibet rerum: Quia homo sibi coniunctis quacunque necessitate maximè debet curam impendere; iuxta illud Pauli prima ad Timotheum quinto. Si quis suorum, maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

LAudabile vitæque hominum necessarium aduocationis officium principalibus præmijs oportere munerari, Anastasius ait in lege laudabile. Codice de aduocatis diuersorum iudiciorum. Nec minus, quam milites patriam tueri Imperatores rescripserunt in lege aduocati. Codice eodem titulo. Est autem aduocatus, qui in iudicio apud eum, qui iurisdictioni præest, desiderium suum, vel amici exponit, vel alterius desiderio contradicit. lege. sciendum. §. primo, ibi per Doctor. & lege Paulus. la primera, & ibi Bartolus. ff. de legibus. Quare consulens in camera non dicetur proprie aduocatus, nec prohibitus aduocare, censebitur similiter interdictus in camera consulere, vel facere allegationes in scriptis, secundum Panormit. in rubrica de postulat. cui consentit Bartolus in lege prima. ff. de vari. & extraor. cog. Aduocationis verò munus exercere posse eum, qui prima laurea fuerit insignitus, dummodò iuris peritiam habeat, nec ex alia causa sit prohibitus, tradit Perez in dicta lege prima, quæstione duodecima. Quanuis in regijs cancellarijs in vsu sit dispositio legis primæ & secundæ, titulo decimo sexto, libro secundo recopilat. quæ dicunt aduocatos per decem annos studuisse, examinatosque atque approbatos à summo præside regijsque auditoribus, esse oportere. Quæ autem aliæ sint qualitates, quas huiusmodi aduocati debent habere, & qui sint illi, qui ab hoc munere ineundo iure arcētur, explicat Diuus Thomas articulo sequenti. *Officiū aduocatorum laudabile.*

¶ In isto articulo agit Diuus Thomas de obligatione, quam aduocati habent pauperibus gratis patrocinandi in suis necessitatibus, & quoniam huiusmodi patrocinium eleemosyna quædam est, ac opus misericordiæ. Idem dicendum est de illo, quod de eleemosyna, & alijs operibus misericordiæ. Ad cuius explicationem supponendum est primò, huiusmodi patrocinium sicut & eleemosynam esse in præcepto. Est enim in præcepto dilectio proximi, atque adeò omne illud, sine quo dilectio proximi stare non potest, & tale est patrocinium pauperibus impendendum in casu necessitatis. Nam cum ad dilectionem proximi *Aduocati tenentur gratis patrocinari pauperibus.*

proximi pertineat non ſolum, vt proximo velimus bonum, ſed etiam, vt operemur, iuxta illud. 1. Ioan.capit.3. Non diligamus verbo, nec lingua, ſed opere & veritate: & ad hoc vt velimus, & operemur bonum alicuius, requiratur, quod eius neceſsitati ſubueniamus, quod fit interdū per eleemoſynam, interdū per patrocinium, iuxta vniuſcuiuſque neceſsitatem; fit, vt ſine his dilectio ſtare non poſsit, atque ex conſequenti ſunt in præcepto.

¶Cæterùm quoniam præcepta dantur de actibus virtutum, & ad hoc, vt patrociniū ab aduocato præſtandum, ſit actus virtutis, neceſſarium eſt, quòd aliqua conſiderétur ex parte dantis, & alia ex parte recipientis; nam ex parte dantis requiritur poſsibilitas, & commoditas ad patrocinandum; ex parte autem recipientis neceſsitas: operæpretium eſt, vt explicemus, quanta ſit neceſsitas futura, vt aduocatus teneatur pauperi gratis patrocinium ferre; & ſimiliter, quanta cum incommoditate, atque labore id facere teneatur. Quod, vt explicemus, aduertendum eſt primò, quòd quemadmodum ſupra in.1.tom.quæſt. 32. artic. 5. agentes de eleemoſyna pauperum neceſsitates ad tria genera reduximus, in primo genere conſtituitur extrema neceſsitas in qua intelligendus eſt aliquis eſſe; non quidem quando iam agit extremam animam: nam in illo tempore fere nihil auxilij poſſumus ei ferre: ſed tunc propriè dicitur extrema neceſsitas, quando ſunt in aliquo certa, & nota ſigna ſignificantia illum breui periturum, niſi opportunè illi auxilium præbeatur. In ſecundo genere eſt neceſsitas grauis, quæ eſt valde vicina extremæ. Et eſt, cum aliquis verſatur in magno & certo periculo incidendi in aliquem grauiſſimum morbum, propter inopiam, vel aliam huiuſmodi calamitatem. In tertio genere conſtituitur communis neceſsitas, qua laborant pauperes oſtiatim eleemoſynā petentes; ita etiā in propoſito, neceſsitates eorum, qui indigent patrocinio, poſſunt reduci ad tres. Prima, quæ dicatur extrema. In qua intelligendus eſt aliquis eſſe, non quidem quando iam ducitur ad ſupplicium, vel ad mortem, nam in illo tempore, fere nihil auxilij poteſt ei præſtari; ſed quandiu manet in carcere, imputaturque ei crimen, propter quod infallibiliter mors erit infligenda, nec habet vnde ſibi ſubueniat, niſi ex meo patrocinio gratis collato. Altera eſt grauis neceſsitas, quæ extremæ eſt valde vicina. Et eſt, quando aliquis verſatur in magno & certo periculo incurrendi grauiſſimum incommodum, mortis aut ſupplicij ex defectu patrocinij. Tertia eſt neceſsitas communis, qua laborant quicunque paupe res litigantes pro rebus ſuis.

Debitum, quando aduocatus tenetur patrocinium ferre, & quanta cū incommoditate.

Triplex neceſsitas eius patrocinij ferendi.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd incōmoda, quæ poſſunt aduocati incurrere ex collatione patrocinij ſimiliter poſſunt ad tria genera reduci, quantum attinet ad præſens inſtitutum. Primum eſt grauiſsimū: Quod contingit quando aliquis probabiliter timet, quòd ſi patrocinium præſtat, vel mors, vel omnium bonorum ſuorum amiſſio ſubſequetur. Secundum eſt graue: Et contingit quando aduocatus timet, quòd patietur aliqualem bonorum ſuorum iactu ram, vel amittendo quæ habet, vel non adquirendo, quæ adquirere poterat, ſi patrocinium præſtat. Tertium eſt leue: Vt ſi timet, vel tempus conſumere, vel aliqualem moleſtiam accipere in cognitione cauſæ, & ipſius proſequutione. *Incommoda aduocatorū triplicia.*

¶His conſtitutis, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd in nulla neceſsitate tenetur aduocatus patrocinium ferre, cum grauiſsimo ſuo incommodo. Charitatis enim opera non obligant cū tanto diſcrimine, vt ſæpè diximus. Dico ſecundò etiam eſſe certum, quòd in grauiſsimis & grauibus pauperum neceſsitatibus tenentur aduocati patrocinium ferre cum leui ſuo incommodo, quia id ordo charitatis expoſtulat. Dico tertiò etiam eſſe certū, quòd in neceſsitatibus communibus, non tenentur aduocati patrocinium ferre cum graui ſuo nocumento. Itaque non tenentur bonorum ſuorum iacturam pati, vt pauperibus pro ſuis litigantibus auxilium præbeāt. Charitas enim bene ordinata à ſeipſo incipit. Sed de quibus dubitatur ſunt duo. Primum, vtrùm in grauiſsimis pauperum neceſsitatibus teneantur aduocati patrocinium ferre cum graui ſuo nocumento? Quod eſt quærere, an quando pauper eſt in carcere, imputaturque ei crimen, propter quod infallibiliter mors erit infligenda, nec habet, vnde ſibi ſubueniat, niſi ex patrocinio gratis collato, teneatur aduocatus cum aliquali iactura bonorum ſuorum, vel amittendo quæ habet, vel non adquirendo quæ adquirere poterat, patrocinium præſtare. Secundū, vtrū in cōmunibus neceſsitatibus pauperū, teneantur aduocati eis patrocinari cum leui ſuo incommodo. 1. *Dictum certum.* 2. *Dictum certum.* 3. *Dictum certum.* *Puctus difficultatis.*

¶Ad quorum explicationem ſit prima concluſio: In caſu extremæ neceſsitatis tenentur aduocati ex præcepto charitatis pauperibus gratis patrocinari cum graui ſuo incommodo, hoc eſt, cum aliquali ſuorum 1. *Concluſ.*

bonorum iactura. Probatur: Ordo charitatis eſt in præcepto, vt tenet communis ſententia Theologorum: ſed ſecundum illum ordinem vita ſpiritualis proximi anteponẽda eſt vitæ noſtræ corporali, & vita corporalis proximi anteponenda eſt reliquis bonis noſtris: ergo in caſu extremæ neceſsitatis vitæ tenebitur aduocatus, cum aliquali bonorum ſuorum iactura, vitæ corporali pauperis patrocinari. Secundò: Quanuis verum ſit, quòd in eodem caſu, & in æquali neceſsitate magis teneor ſubuenire propinquo, quam extraneo, tamen etiam eſt verum, quòd in quocunque caſu teneor ſubuenire propinquo, teneor ſubuenire extraneo, dummodo ambo ſimul non concurrant; ſed ſic eſt, quòd ſi frater aduocati eſſet in illa extrema neceſsitate, teneretur ei patrocinium præſtare cum bonorum ſuorum iactura: ergo idem dicendum erit de aliorum extrema neceſsitate. Item D. Thom. in iſto articulo affirmat idem eſſe iudicium de patrocinio aduocati, & de eleemoſyna præſtanda: ſed in caſu extremæ neceſsitatis tenetur homo eleemoſynam facere, etiam de neceſſarijs ad ſtatum, vt diximus in primo tomo, quæſt. 32. attic. 5. concluſione. 2. ergo ſimiliter aduocatus in extrema neceſsitate tenebitur patrocinari cum aliquali bonorum ſuorum iactura. Et quod dico de aduocatis, eſt etiam intelligendum de procuratoribus, & tabellionibus, qui nomine aduocati comprehenduntur quantum attinet ad præſens inſtitutum.

2. *Conclu.* ¶Secunda concluſio: In communibus neceſsitatibus pauperum tenentur aduocati illis auxilium, & patrocinium gratis præſtare, cum leui ſuo nocumento. Hanc cũ multis reſoluit Perez. l. 1. titulo. 19. libr. 2. ordinationum, verſiculo, ſexto dubitatur. Cui adde. l. 16. tituli. 16. libr. 2. recopilationis. Et probatur: Homines tenentur facere eleemoſynam de ſuperfluis naturę in communibus neceſsitatibus, vt latè oſtendimus in materia de eleemoſyna, quæſt. 32. art. 5. concluſ. 3. ſed eadem eſt ratio auxilij præſtandi in neceſsitate ab aduocato, ac eleemoſynæ, vt dicit D. Thom. in iſto articulo: ergo etiam aduocatus in communibus neceſsitatibus cum leui ſuo nocumento tenebitur pauperibus patrocinium præſtare. Maximè cum in aduocato, quatenus aduocatus eſt, ſicut & in medico, tempus, quod ſibi ſupereſt, & moleſtia, quæ accipitur in cognitione cauſæ, & illius proſequutione, habeat rationẽ ſuperflui, vt dicit Soto libr. 5. de iuſtitia, quæſt. 8. artic. 1.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſemper, quòd aduocatus tenetur pauperibus patrocinium ferre, ad id teneatur ſub reatu peccati mortalis? Caietanus in hoc commento, ſolam extremam neceſsitatem arbitratur afferre ſecũ præceptum obligans ad mortale. Diſtinguit enim tres gradus. Primus eſt extremæ neceſsitatis, cui ſub mortali culpa ſuccurrendum eſt. Secundus neceſsitatis grauis, citra extremam; cui non ſuccurrere, venialis eſt culpa. Tertius leuiorum & communium neceſsitatum; quibus ſuccurrere dicit eſſe conſilium, & illas prætermittere nulla eſt culpa. Hæc tamen ſententia quantũ ad id, quod dicit, nõ ſuccurrere grauem neceſsitatem patienti, ſolum eſſe veniale, proculdubio eſt falſa, & ſibi repugnans. Ipſe enim. 2. 2. quæſtione. 32. articulo. 5. legitimè Diuum Thomam interpretatus dicit, duos eſſe caſus præcepti eleemoſynæ ſub mortali, videlicet, neceſsitatem extremam de neceſſarijs, & grauem de ſuperfluis. In cuius confirmationem poſtea ipſe compoſuit tractatum de eleemoſyna, quo talem ſententiam neceſſariam, & veram eſſe aſtrueret. Diuus enim Ioannes non tantum de extrema, ſed etiam de graui & vrgenti neceſsitate eſt loquutus quando dixit; Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab illo, quomodo charitas Dei manet in eo? Viſcera enim, quæ ſola extrema neceſsitas aperit, ferrea ſunt, & obtruſiora, quam charitas ſinit. Certum eſt autem, quòd in patrocinijs, ſicut in eleemoſynis locum habet grauis neceſsitas. Quod & rectè ſignificat Sylueſter, verbo aduocatus. §. 28. dicens: Ecquis dubitabit, quin ſi inopis hominis omni fauore deſtituti, citra periculum vitæ periclitaretur honor, alia ve illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus ſuo illi adeſſe patrocinio? Et peritus medicus, quanuis nõ immineret ægroto periculum mortis? Præterquam quod eædem rationes, quæ probant in grauioribus neceſsitatibus teneri aduocatos patrocinari pauperibus, cum ſuo leui, & paruo incõmodo, conuincunt ſimiliter obligationem illam eſſe peccati mortalis, vtpotè, quæ fundamentum habet in ordine charitatis ſub mortali obligante. ¶Sed quod maiorem habet difficultatem eſt, an in communibus pauperum neceſsitatibus teneantur aduocati, ſub culpa mortali, cum ſuo leui incommodo, patrocinium ferre. Ad cuius explicationẽ dico breuiter, quod vni aut alteri non patrocinari, cum poſsit, nõ eſt peccatum mortale, ſed tantum veniale. Cæterùm

habere

Dubium. *Sententia Caiet.* *Impugnatur Cai.* *Quæſtio.* *Reſponſio.*

habere animum firmum non adiuuandi huiuſmodi homines proculdubio erit peccatum mortale, ſicut & habere animum firmum, non dandi eleemoſynam de ſuperfluis in communibus neceſsitatibus. D. Thom. in iſto articulo affirmat, quòd ſi in promptu apparet quomodo pauperi neceſsitatem patiéti ſubueniri poſsit, vel per ipſum, vel per aliam perſonam magis coniunctã, aut maiorem facultatem habentem, non tenetur aduocatus ex neceſsitate ſubuenire; ità, quòd non faciendo peccet; quanuis ſi ſubuenerit abſque tali neceſsitate laudabiliter faciet. Quorum verborum ſenſus ſumendus eſt iuxta materiam ſubiectã, vt notat Caietanus in præſenti. In huiuſmodi enim moralibus, in particulari tunc in prõptu dicitur apparere modus, quo poteſt ſubueniri alicui, quando abſque inquiſitione offertur modus, quo poteſt, non qualitercunque, ſed potentia probabiliter coniungenda actui. Siquis enim videt pauperem vexare; & ſcit illum habere fratrem aduocatum, ſatis in promptu videt quomodo poteſt ei aliter ſubueniri cum effectu probabiliter. Et ſic extraneus adiuuare non tenetur. Similiter, ſcio aliquẽ eſſe captiuum, habentem fratres diuites, ſatis probabile eſt quod rediment eum, & ſic de alijs. Non loquitur autem D. Thom. in caſu, quo apparet ipſa ſubuentio in actu exercito, quia tũc non eſſet in caſu neceſsitatis, ſed extra neceſsitatem; & propterea vſus eſt potẽtiæ nomine.

Articvlvs. II.

¶ Vtrùm conuenienter aliqui ſecundum iura arceantur ab officio aduocandi?

Infr. q. 188. ar. 3. ad 2.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd inconueniẽter aliqui ſecundum iura arceantur ab officio aduocandi. Ab operibus enim miſericordię nullus debet arceri. Sed patrocinium præſtari in cauſis ad opera miſericordiæ pertinet, vt dictum * eſt: ergo nullus debet ab hoc officio arceri. Ar. præc.

2 ¶ Præterea, Contrariatum cauſarũ non videtur eſſe idem effectus. Sed eſſe deditum rebus diuinis, & eſſe deditum peccatis, eſt contrarium. Inconuenienter ergo excluduntur ab officio aduocari quidam propter religionem, vt monachi & clerici. Quidam autem propter culpam, vt infames & hæretici.

3 ¶ Præterea, Homo debet diligere proximum ſicut ſeipſum. Sed ad officium dilectionis pertinet, quòd aliquis aduocatus, cauſæ alicuius patrocinetur. Inconuenienter ergo aliqui, quibus conceditur pro ſeipſis autoritas aduocationis, prohibentur patrocinari cauſis aliorum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd * tertia quæſtione ſeptima multæ perſonæ arcentur ab officio poſtulandi. 3. q. 7. cap. Infames.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliquis impeditur ab aliquo actu dupliciter ratione. Vno modo propter impotentiam, alio modo propter indecentiam. Sed impotentia ſimpliciter excludit aliquem ab actu. Indecentia autem non excludit omnino, quia neceſsitas indecentiam tollere poteſt. Si ergo ab officio aduocatorum prohibentur quidam propter impotentiam, eo quòd deficiunt ſenſu, vel interiori, ſicut furioſi & impuberes, vel exteriori, ſicut ſurdi & muti. Eſt enim neceſſaria aduocato & interior peritia, qua poſſit conuenienter iuſtitiam aſſumptæ cauſæ oſtendere. Et iterum loquela cum auditu, vt poſsit pronuntiare & audire quod ei dicitur. Vnde qui in his defectum patiuntur, omnino prohibentur ne ſint aduocati nec pro ſe, nec pro alijs. Decentia autem huius officij exercendi tollitur dupliciter. Vno modo ex hoc, quod aliquis eſt rebus maioribus obligatus. Vnde monachos & presbyteros non decet in quacunque cauſa aduocatos eſſe, neque clericos in iudicio ſeculari, quia huiuſmodi perſonæ ſunt rebus diuinis aſtrictæ. Alio modo propter perſonæ defectum, vel corporalem, vt patet de cæcis, qui conuenienter iudicio aſtare non poſſent, vel ſpiritualem, non enim decet, vt alterius iuſtitiæ patronus exiſtat, qui in ſeipſo iuſtitiam contempſit. Et ideo infames infideles, & damnati de grauibus criminibus non decenter ſunt aduocati, tamen huiuſmodi

modi indecentiæ neceſsitas præfertur. Et propter hoc huiuſmodi perſonæ poſſunt pro ſeipſis, vel pro perſonis ſibi coniunctis vti officio aduocati. Vnde & * clerici pro eccleſijs ſuis poſſunt eſſe aduocati, & monachi pro cauſa monaſterij ſui, ſi Abbas præceperit.

16. q. 1. c. Monachi. De poſtulā do cap. Ex parte.

¶ Ad Primvm ergo dicendū, quòd ab operibus miſericordiæ interdum propter indecentiam impediuntur aliqui, & aliqui propter impotentiam. non enim omnia opera miſericordiæ omnes decent, ſicut ſtultos non decet conſilium dare, neque ignorantes docere.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut virtus corrumpitur per ſuperabū dantiam & defectum, ita aliquis fit indecens & per maiūs, & per minus. Et propter hoc quidam arcentur à patrocinio præſtando in cauſis, quia ſunt maiores tali officio, ſicut religioſi & clerici. Quidam verò quia ſunt minores, quàm vt eis hoc officium competat, ſicut infames & infideles.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non ita imminet homini neceſsitas patrocinari cauſis aliorum ſicut proprijs, quia alij poſſunt ſibi aliter ſubuenire. Vnde non eſt ſimilis ratio.

Svmma Textvs.

SVpposito, quòd dupliciter poteſt aliquis à munere aliquo repelli, ſcilicet, aut propter impotentiam, aut propter indecentiam; inter quæ hoc eſt diſcriminis, quod impotentia ſimpliciter excludit, indecentia verò non item, cum poſsit per neceſsitatem quod indecens erat, fieri decens; reſpondet Diuus Thomas ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Qui potentia caret aduocandi, neutiquam patrocinari poteſt, ſiue potentia deſit in ſenſu exteriori, vt contingit ſurdo, aut muto, ſiue in ſenſu interiori, vt contingit amenti, qui ſanum non habet ſenſum; aut pueris, qui ipſum non habent integrum. Probatur: Aduocato eſt neceſſaria interior peritia, qua poſsit conuenienter iuſtitiam aſſumptæ cauſæ oſtendere, & loquela cum auditu, vt poſsit pronuntiare & audire quod ei dicitur. ergo qui potentijs ad hæc neceſſarijs caruerint, nullo modo poterunt eſſe aduocati ratione impotentiæ. Secunda concluſio; Qualitas, quæ in aduocato exiſtens, niſi neceſsitas adſit, indecentem facit aduocationem, eſt duplex. Prima, dignitatis excellentia. Secunda, orbitas aliqua, aut defectus. Ratione prioris ſacerdotes, & maximè monachi excluduntur à munere aduocationis. Ratione ſecundi excluduntur cæci, infideles, hæretici, excommunicati, & infames. Cæcus propter defectum corporalem, alij propter ſpiritualem. Quia non decet vt alterius iuſtitiæ patronus exiſtat, qui in ſeipſo iuſtitiam contempſit.

Explicatio Articvli.

TAnta in aduocato requiritur dignitas, vt certè paulò minor quam in iudice in illo deſideretur. Inter actiones enim, & officia, quæ ſcientiæ copiam, & morum probitatem expoſtulant, oratoris, & aduocati munus eſt, cui potiſsimum, etiam philoſophi, id tribuendum eſſe dixerunt. Quare in oratoris deſcriptione quod primò conſtituunt eſt, quòd ſit vir bonus, ac ſubinde, dicendi peritus. Opus eſt, vt aduocatus atque patronus in primis, ſumma fide clientis cuiam ſuſcipiat. Deinde caueat ne parti aduerſæ iniuriam inferat. Ac demum ea polleat autoritate, vt non tantum iuris prudentia, verum & morum præcipuè integritate fidem ſibi arroget: cum prauis hominibus, vt ait Quintilianus lib. 12. etiam vera dicentibus fides deſit: & videatur malus aduocatus malæ cauſæ indicium præferre. Et ſic quod primo in oratoris, vel aduocati diffinitione conſtituendum eſſe cenſuerūt, eſt morum probitas. Ad quod etiam alluſiſſe videtur Dominus, dum peccatori cauſam ſuam agenti, & coram populo concionāti dixit: Quare, tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuū? Cuius enim vita deſpicitur, reſtat, vt eius prædicatio contemnatur, vt dicit D. Gregorius. Et hinc eſt, quòd legiſlatores ſummo ſtudio curauerunt homines prauos, atque iniquos ab aduocati munere quam lōgiſsimè arcere. Interdum prohibentur patrocinari illi, qui dignitate, & excellentia ſunt præſtantes, vt monachi, atque ſacerdotes. Quos quia ſacris miniſterijs ſunt mancipati, orationique, & contemplationi addicti, minimè decet ad ſeculares cauſas demitti, ſed frequentius atque grauius interdicuntur ſcelerati. Tota hæc materia pertinet ad ius poſitiuum. Quare ex illo potiſsimum colligendi erunt, qui ab hoc munere arcentur. Et in primis hæretici, pagani, & excommunicati prohibentur in iudicio patrocinari, vt

Dignitas aduocatum.

Qui ſint excluſi ab officio aduocati.

ri, vt conſtat ex cap. 1. 4. quæſtione. 1. & ex capit. nemo. de pœnitent. diſtinctio. 1. Vbi etiam dicitur, peccare iudicem, punirique debere, qui tales in iudicio ſcienter admiſerit. Item prohibentur aduocare per canones, ſurdi, muti, cæci, furioſi, impuberes, vſque ad decimum octauum annum, à ſenatu amoti, ſerui, fœmina, & viri, qui paſsi fuerint muliebria voluntariè, ſcilicet, contra naturam. Item damnati capitali crimine, vel calumnia publici iudicij, & qui operas ſuas locauit, vt pugnaret in arena cum beſtia, vt eſt videre in cap. infamis. 4. quæſtione. 7. §. tria. & in. l. 1. ff. de poſtulat. Vbi gloſſ. in verbo, locauerit, inquit, rectè dici, locauerit, hoc eſt, cauſa mercedis. Nam qui ſine mercede cauſa virtutis oſtentandæ cum beſtia pugnaret, nec infamis eſſet, nec eam pœnam incurreret, vt dicitur in eodem textu. Et poteſt eſſe ratio: Nam qui ſe vendidit multò melius iure præſumitur, quod venderet alium. Item prohibentur monachi patrocinari in iudicio, vel poſtulare, niſi expoſcente neceſsitate monaſterij, & Abbate imperante capit. ex parte. de poſtulat. Et vt ibi dicitur, extenditur hoc etiam ad canonicos regulares. Imò vt Panormit. affirmat ad quoſcunque religioſos, qui largo nomine appellantur monachi. Secundumque eundem, illis duobus exiſtentibus, ſcilicet, neceſsitate monaſterij, & Abbatis imperio aduocare poſſunt, etiã coram iudice ſeculari in cauſa ciuili tantum. Altero autem illorum, vel ambobus deficientibus, nec coram eccleſiaſtico. Clericis ſimiliter in ſacris conſtitutis, vel etiam in minoribus, modò ſint beneficiati, prohibita eſt aduocatio coram iudice ſeculari, niſi in propria cauſa, vel pro eccleſia ſua, vel pro coniunctis, aut pro miſerabilibus perſonis, capit. clerici. & capit. cum ſacerdotes. de poſtulat. An verò coram iudice eccleſiaſtico poſsint, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Quod verius & probabilius exiſtimo eſt, quòd ſic, per dictum cap. clerici, exceptis Epiſcopis & ſacerdotibus, quibus ſimpliciter eſt interdictum, niſi in cauſa propria, vel eccleſiæ ſuæ, vel pro coniunctis, vel miſerabilibus perſonis, modò per hoc diuinum officium non impediatur, aduocati in iudicio munus exercere, vt conſtat ex capit. prælatum. 88. diſtinctio. Itaque quicunque in ſacris conſtituti, ſiue diaconi ſint, ſiue ſubdiaconi, ſiue beneficiati, ſiue non beneficiati, modò non ſint Epiſcopi, nec ſacerdotes, coram iudice eccleſiaſtico: etiam quoad negotia ſecularia, vt communiter dicunt Doctores cum Panormit. in dict. cap. 1. Et coram iudice ſeculari in quatuor caſibus ſupra explicatis, aduocati, atque patroni officio vti poſſunt, illoque victum quærere, cùm nemo militet ſuis ſtipendijs, & concedatur clerico aduocato, vt oblata ſibi ſponte recipere poſsit. cap. vnico. 15. quæſtione. 2. Tandem in illa cauſa, in qua quis eſt iudex, vel aſſeſſor, aduocatus eſſe prohibetur, cum duo officia in eadem cauſa exercere ſit contra rationem capit. cum ſacerdotis. de poſtul. & cap. 1. & 2. 4. quæſt. 4. De hac re videndus eſt Sylueſt. verbo, aduocatus, num. 2. & D. Antoni. 3. part. titul. 6. cap. 1.

¶ Sed eſt dubium, an qui prohibitus à iure aduocati munus exercet, peccet mortaliter. *Dubium.* Ad cuius explicationem dico primò, certum eſſe, quòd qui facit contra ius aliquam culpam committit, ſiue mortalem, ſiue venialem, pro grauitate tam rei præceptæ, quam legis præcipientis. Omnes enim leges, quæ iuſtæ ſunt, obligant in conſcientia, vt diximus ſupra quæſt. 62. art. 3. Et conuincitur ex illo Pauli ad Roman. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, & damnationem ſibi acquirit. Et Prouerb. 8. per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. *1. Dictum.* Dico ſecundò, quòd ſi defectus, ob quẽ ab aduocati officio quis arcetur, non multum ad rem facit, non eſt peccatum mortale eo vti. *2. Dictum.* Imò tot poterit circunſtantijs honeſtari, vt ſit licitum, atque laudabile. Nam ſi mutus ſcripto conſulat, & emendatus infamis citra ſcandalum, & in caſu neceſsitatis alteri patrocinetur, proculdubio nullum erit peccatum. Qui autem abſque vlla iuriſperitia, negotiorumque experientia ingerit ſe, vt aduocatus exiſtat; à culpa mortali immunis eſſe non poterit: cum iſte defectus plurimum obſtet fini ipſius officij, efficiatque, vt cauſæ ſibi concreditæ periclitentur. Imò qui propter imperitiam cauſam perdit, ad reſtitutionem tenetur damnorum, quæ inde ſub ſequuntur, modò qui patrocinium petit talis imperitiæ ignarus ſit, vt docet Sylueſter, verbo, aduocatus. Nam ſi illam cognoſcit, ſibi erit imputandum. Nec requiritur ſumma ſcientia; ſed ſatis eſt, quòd ſit mediocris pro negotiorum qualitate, vt communiter dicunt Doctores.

ARTICVLVS. III.

¶ *Vtrùm aduocatus peccet, ſi iniuſtam cauſam defendat?*

AD

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd aduocatus non peccet, si iniustam causam defendat. Sicut enim ostenditur peritia medici, si infirmitatem desperatam sanet, ita etiam ostenditur peritia aduocati, si iniustam causam defendere possit. Sed medicus laudatur, si infirmitatem desperatam sanet: ergo etiam aduocatus non peccat, sed magis laudandus est, si iniustam causam defendat.

2 ¶ Prætereà, A quolibet peccato licet desistere. Sed aduocatus punitur, si causam suam prodiderit, vt habetur* 2. q. 3. ergo aduocatus non peccat iniustam causam defendendo, si eam defendendam susceperit.

2. q. 3. c. si quem pœnituerit. §. præuaricator.

3 ¶ Prætereà, Maius videtur esse peccatum, si iniustitia vtatur ad iustam causam defendendam (putà producendo falsos testes, vel allegando falsas leges) quàm iniustam causam defendendo, quia hoc est peccatum in forma, illud in materia. Sed videtur aduocato licere talibus astutijs vti, sicut militi licet ex insidijs pugnare: ergo videtur, quòd aduocatus non peccet, si iniustã causam defendat.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur 2. Paralipom. 19. Impio præbes auxiliũ, & ideo iram Domini merebaris. Sed aduocatus defendens causam iniustã, impio prębet auxilium: ergo peccando iram Domini meretur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd illicitum* est alicui cooperari ad malum faciendum, siue consulendo, siue adiuuando, siue qualitercunque consentiendo, quia consilians, & coadiuuans quodammodo est faciens. Et apostolus dicit ad Roman. 1. quòd digni sunt morte non solum qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt faciẽtibus, vnde & suprà dictum* est, quòd omnes tales ad restitutionem tenẽtur. Manifestum est autem, quod aduocatus auxilium & consilium præstat ei cuius causæ patrocinatur. Vnde si sciẽter iniustam causam defendit, absque dubio grauiter peccat, & ad restitutionẽ tenetur eius damni, quòd contra iustitiam per eius auxilium altera pars incurrit. Si autem ignoranter iniustam causam defendit, putans esse iustam, excusatur secundum modum, quo ignorantia excusari potest.

Et habetur 11. q. 3. Nõ licet. 14. q. 5. c. non sanè.

62. art. 7.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Medicus accipiens in cura infirmitatem desperatam, nulli facit iniuriam. Aduocatus autem suscipiens causam iniustam, iniustè lædit eum, contra quem iniustè patrocinium præstat. Et ideo non est similis ratio. Quãuis enim laudabilis videatur quantum ad peritiam artis, tamen peccat quantum ad iniustitiam voluntatis, qua abutitur arte ad malum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd aduocatus si in principio credidit causam iustã esse, & postea in processu appareat eam esse iniustam, non debet eã prodere, vt scilicet aliam partẽ iuuet, vel secreta suæ causæ alteri parti reuelet, potest tamen & debet causam deserere, vel eum cuius causam agit ad cedendum inducere, siue ad componendum sine aduersarij damno.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut suprà dictum est, militi vel duci exercitus licet in bello iusto ex insidijs agere ea, quæ facere debet prudenter occultando, non autem falsitatem fraudulenter faciendo, quia etiam hosti fidẽ seruare oportet, sicut Tull.* dicit in. 1. de Offic. Vnde & aduocato defendenti causam iustam, licet prudenter occultare ea, quibus impediri posset processus eius, nõ autẽ licet ei aliqua falsitate vti.

Quæst. 40. art. 3.

In cap. vlt. quod de iustitia agit, à medio.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Aduocatus, qui sciens, & prudens iniustam causam defendit vltra hoc, quòd peccat mortaliter, tenetur ad restitutionem. Probatur: Qui malo cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, ac ipse, qui facit, iuxta illud Pauli ad Rom. 1. Digni sunt morte non solum, qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: sed aduocatus, qui sciens & prudens iniustam causam defendit, consilio atque fauore cooperatur ei, qui

qui iniustam litem gerit, imò ipse est, qui li tem nutrit: ergo peccat mortaliter: & cum peccatum sit contra iustitiam obligatur ad restitutionem. Secunda conclusio: Qui per ignorantiam tuetur causam iniustam pro ratione ignorantiæ, excusari potest tam à culpa, quam ab obligatione restitutionis. Hãc conclusionem non probat D. Tho. sed illã, vt notam relinquit in omni materia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima conclusio huius articuli est certa, & extra controuersiam posita. Nam si consulens, iubens, cõsentiens, & alij, de quibus diximus supra. q. 62. art. 7. peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, quando sunt causa iniustæ acceptionis, à fortiori, & aduocatus, atq; patronus iniustam causam defendens, cum respectu talis iniustæ defensionis non solum consulens, aut consentiens, sed quasi causa principalis sit habendus. Quare tenebitur restituere damna inde subsequuta, tam parti aduersæ, quam suæ, si eam id non admonuit, vt docet Nauarro in Manual. cap. 25. num. 28. Secunda conclusio, similiter est certa. Cæterùm in explicando, quæ ignorantia sit sufficiens ad hoc, vt aduocatus, in defensione iniustæ causæ tam à culpa, quam ab obligatione restituendi excusetur, non satis conuenit inter omnes. Ad cuius explicationem est aduertẽdum ex D. Tho. 1. 2. q. 6. art. 8. quòd ignorãtia est triplex, scilicet, concomitans, consequens, & antecedens. Ignorantia concomitans dicitur illa, quæ est de eo, quod agitur: ità tamen, quòd etiam si sciretur nihilominus ageretur. Vt quando, verbi gratia, putans quis occidere ceruum, occidit inimicũ quẽ omnino vellet occidere, si sciuisset. Et talis ignorantia non inducit ad volendum, vt hoc fiat, sed accidit, esse simul factum & ignoratum. Ignorantia consequens dicitur illa, quæ est voluntaria. Et cõtingit, vel quãdo quis vult ignorare, vt excusationem habeat à peccato, vel quando potest, & debet scire, & non scit. Sic enim non agere, & nõ velle, & non scire volũtaria sunt indirectè. Ignorantia antecedens dicitur illa, quæ est omnino inuolũtaria, sed causa volẽdi, quod alias non vellet. Sicut, cùm quis ignorat aliquam circunstantiam actus, quam scire nõ tenebatur; & ex hoc aliquid facit, quòd si sciret nõ fecisset. Vt cum quis diligentia adhibita nesciens aliquem transire per viam sagittam proijcit, qua transeuntem interfecit. Scio Almaynũ affirmare ignorantiã, quę à D. Th. dicitur consequens, non debere appellari consequentem, sed potius antecedẽtem; quia antecedit actum peccati, & est causa illius. Vt quando ego, verbi gratia, frãgo ieiunium ex ignorantia, quam nisi haberé illud non fregissem, talis ignorantia antecedit fractionem ieiunij, estque causa illius, & non consequitur, vt affirmat D. Tho. Cæterùm fallitur iste autor. Nam quanuis verum sit, quòd ea ignorantia antecedit actũ peccati, & est causa illius, adhuc tamen appellatur consequens, quia cum sit voluntaria directè, vel indirectè, ad ipsum actũ voluntatis rectè consequi dicitur. Ex quo infertur, quam imperite, & contra mentẽ D. Thom. nonnulli Theologi distinguunt duplicem ignorantiã antecedentem, vnam vincibilem, alteram inuincibilem: Siquidem omnis ignorantia vincibilis, quæ quodammodo est voluntaria ad consequentem est referenda. Hoc constituto dico primò, certum esse, quòd quotiescunque aduocatus ex ignorantia antecedenti tuetur causam iniustam, nec committit peccatum, nec tenetur ad restitutionem: talis enim ignorantia causat omnino inuolũtarium, sine quo nec culpa, nec obligatio restitutionis esse potest. Dico secundò, etiam esse certum, quòd quando aduocatus ex ignorantia consequẽti tuetur causam iniustam, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem. Nam cum talis ignorantia sit voluntaria, siue directè, vt quando quis vult ignorare, vt excusationem habeat à peccato, siuè indirectè, vt quãdo potest & debet scire, & nõ scit, id, quod ex tali ignorantia sequitur, simpliciter dicitur voluntarium, atque ex consequenti peccatum. Verum est, quòd talis ignorantia secundum quid efficit inuoluntarium, in quãtum præcedit actum voluntatis ad aliquid agendum, qui actus non esset scientia præsente. Cæterùm hoc non suffieit tollere rationem peccati, quanuis illam minuat. Et propterea dixit D. Tho. in. 2. conclus. quòd qui per ignorantiam tuetur causam iniustã pro ratione ignorantiæ excusari potest tam à culpa, quam ab obligatione restitutionis. Caietanus. 1. 2. q. 6. art. 8. agẽs de ignorantia antecedenti omnino excusanti à culpa, ponit vtilissimum, & notabile documentum, quod mihi in hac parte valde obseruandũ videtur ad consulendum timoratis conscijs aduocatorum. Dicit enim, quòd siquis sit vir doctus, adhibeatq; bonam, & sanam diligentiam ad sciendum quæ secundum suum statum scire tenetur; & habet firmum propositum non peccandi mortaliter, si forte fortuna ex obliuione, quam poterat vincere, commisit aliquid, quod videtur esse peccatum mortale, non est timendum de illo. Referenda est enim ea ignorantia ad antecedẽ-

1. Dictum.

2. Dictum.

Documentum Caiet. de ignorantia antecedenti.

tecedente, & inuincibile, cū non sit in potestate nostra semper meminisse, vel habere ad manū vsum scientiæ. Cæterùm, si quis sit negligens, nec adhibeat diligentiā ad sciendū ea, quæ iuxta suū statū scire tenetur, quādo ex obliuione aliquid contra legē cōmittit, censendus est, ꝙ peccauit mortaliter. De hoc enim dicitur illud Apo. 3. Vtinā calidus esses, aut frigidus: sed quia tepidus es incipiā te euomere ex ore meo. Dico tertiò, ꝙ quando aduocatus ex ignorātia cōcomitanti tuetur causam iniustā, nec peccat mortaliter in tali defensione, nec tenetur ad restitutionem. Probatur: Talis ignorantia, quanuis non causet inuoluntarium, efficit tamē non voluntarium: ergo hoc satis est, vt nec sit peccatū, nec inducat obligationē restituendi. Antecedens est D. Th. loco citato; & consequētia probatur: Quia nihil potest esse peccatū, quod nō sit voluntariū. Et si quis argumentetur, Ille actus ex genere suo est malus, & non est inuolūtarius: ergo est peccatū; Respōdeo, negādo consequentiā. Sufficit enim ad hoc, quòd non sit peccatum, quod sit non volūtarius: cū non possit esse peccatum, nisi voluntarium; quia omne peccatum est voluntarium.

5. *Dictum.*

Dubium.

¶ Sed consurgit ex hoc non leuis difficultas, an qui firmiter statuit apud se defendere quamcunq; causam iniustam vbicūq; illā inuenerit; si postmodū adhibita sufficienti diligentia, putans se defendere causam iustam, defendit iniustā, teneatur de crimine iniustitiæ, & obligetur ad restitutionē? Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modū: Qui statuit apud se defendere causas iniustas vbicunq; illas inuenerit, hac vniuersali volūtate videtur acceptasse, & approbasse omnē actū, quo cōtingat causam iniustam defendere: ergo etiam approbat illum, quo defendit causam iniustam, putans esse iustam; atque ex consequenti peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionē. Secūdò postquā ille cognoscit, se iniustā causam defendisse, nec tristatur de illo, nec pœnitet, sed forsan complacet in opere, dicitq; rem accidisse iuxta suū desiderium: ergo voluntariè id fecit; atque ex consequēti peccauit mortaliter. Antecedens supponitur tanquam verū; & consequentia probatur ex Arist. lib. 3. Eth. c. 1. dicēte, quòd quādo quis ex ignorantia aliquid facit, si aduenientе scientia pœnitet facti, argumentum euidens est, ꝙ fecit inuoluntarius; & quod ignorātia fuit causa volēdi id, quod alioqui non vellet. Verū si aduenientе sciētia, nō pœnitet facti, sed afficitur iucunditate; euidens est, quòd nō fecit inuitus, nec inuolūtarius.

1. *Argum.*

2. *Argum.*

¶ His tamen non obstantibus, dico, quòd adhuc aduocatus ille in casu, de quo loquimur, nec peccat mortaliter in illa defensione, nec tenetur ad restitutionem. Quod vt declarem supponendum est primò, tanquam certum, quòd homo ille non peccat nouum peccatum, quando iniustam illam causam defendit, nec de hac re, quando aduocationem incepit, cogitauit, nec de illa habuit volitionem; sed tantum voluit defendere causam, quam sufficienti diligentia adhibita, putauit esse iustam. Secundo est supponendum, quòd voluntas illa praua præcedens, qua statuit defendere quascunque causas iniustas, vbicunque illas inuenisset, nec infecit, nec maculauit hanc actionem, qua putans se defendere causam iustam, defendit iniustam; cum subsequens defensio causæ iniustæ, vt suppono, nec directè, nec indirectè fuerit voluntaria. Tertiò etiam est supponendum, complacentiam illam, quæ subsequitur, quando cognoscit se iniustam causam defendisse, si fortè habet illam esse peccatum iniustitiæ, quia iam vult, & approbat iniustitiam. Quanuis non sit leuis concertatio apud Theologos, vtrùm liceat cōplacere, & delectari in actibus & euentibus ex ignorantia inuincibili, & inculpabili à peccato excusatis. Quartò est supponendū, quòd quanuis hæc complacentia sit mala, atque improbā, non tamen inde rectè infertur patrocinium causæ iniustæ, ex quo sequitur, in casu posito malum esse, atque improbum. Potest enim contingere, vt actus aliquis bonus sit, atque meritorius, & tamen complacentia in illo sit mala. Vt est videre in eo, qui ex principis obedientia intendēs venationi, omni diligentia adhibita, putans interficere feram, interficit inimicum, de quo postea lætatur. Complacentia enim ista peccatum est, & tamen ipsa interfectio peccatum non fuit; sed potius meritoria. His suppositis dico, quòd aduocatus, qui adhibita sufficienti diligentia, putans defendere causam iustam, defendit iniustam quanuis habuerit voluntatem, quascunque causas iniustas ad se venientes defendendi, & quanuis quando cognouerit causam iniustam defendisse lætetur, adhuc in tali defensione non peccat mortaliter, nec tenetur ad restitutionem; quia nec directè, nec indirectè fuit voluntaria. Sicque perfectè intelligitur, qualiter ignorantia cōcomitans excusat aduocatum tam à culpa defensionis causæ iniustæ, quam ab obligatione restitutionis, quod erat tertiū nostrū dictū.

Sententia Autoris.

¶ Et ad primū argumentū in contrariū factū respondetur, ꝙ quānuis ille, qui statuit apud

Ad. 1. arg.

apud ſe defendere cauſas iniuſtas vbicunque illas inuenerit, ea vniuerſali voluntate videatur acceptaſſe, & approbaſſe omnẽ actum, quo contingat cauſam iniuſtam defendere, hæc tamen vniuerſalis acceptatio non eſt ſufficiens vitiare in particulari eam defenſionẽ cauſæ iniuſtæ, quã putãs eſſe iuſtam facit. Hoc enim eſt diſcriminis, vt dicũt Theologi, inter bona opera, atq; mala; quod ad hoc, vt opus ſit bonum, ſufficiẽs eſt relatio præcedẽtis voluntatis in cõmuni in optimũ finẽ; cũ tamen ad hoc, vt opus quod ex natura ſua eſt bonũ ſit malũ, nõ ſatis ſit volũtas mala in cõmuni præcedẽs. Alioqui omnia opera infideliũ eſſent peccata; quia generali quadã voluntate ſe & omnia ſua in idolũ: quod pro Deo colũt, retulerũt. Cuius contrariũ verũ eſſe oſtendimus in 1. to. qu. 10. art. 4. Sed vltra hoc requiritur particularis & determinata directio in malũ finẽ. Et ratio huius differẽtiæ eſt, quod bonũ opus quia ex natura ſua eſt referibile in bonũ honeſtũ, niſi per actualẽ volitionẽ, aut ſaltẽ per diſtinctam, in finẽ prauũ non refertur: atq; adeo nec efficitur malũ: cũ tamẽ ad hoc, vt ſit bonum ſatis ſit, quod ſuæ naturæ relinquatur. Sicut & in gratui videm⁹, quod quia ex natura ſua eſt propẽſum ad motũ deorſum, ad hoc, vt ita moueatur ſufficiẽs eſt cõmunis influẽtia cauſarũ vniuerſaliũ. Cũ tamẽ ad hoc, vt moueatur ſurſum, quod ſuæ naturæ repugnat, neceſſaria ſit alia cauſa particularis, quæ illud impellat.

Ad 1. arg. ¶ Ad ſecũdũ argumẽtũ reſpõdetur, cõceſſo antecedẽti, negãdo cõſequẽtiã. Et ad probationem dico verum eſſe, quod quando quis ex ignorãtia aliquid facit, ſi adueniẽte ſcientia pœnitet facti, argumẽtũ euidẽs eſt; quod fecit inuolũtarius; & quod ignorãtia fuit cauſa volẽdi id, quod alioqui nõ vellet. Cæterũ ſi adueniẽte ſciẽtia nõ pœnitet, ſed afficitur iucũditate, eſt euidẽs ſignũ, quod nõ fecit inuitus, nec inuolũtarius; vt affirmat Ariſtoteles, quia nihil fecit cõtra ſuã voluntatẽ. Cum hoc tamẽ etiam eſt verũ, quod ignorãtia illa nõ fuerit cauſa volẽdi: ſi quidẽ etiam ſi non adeſſet ignorãtia, id ipſum vellet, & cuperet. Atq; adeo eſt concedendũ, quòd qui operatur ex tali ignorãtia: operaturnõ volũtarius: nihil enim eſt volitũ, quin præcognitum. Et hoc ſatis eſt, ad hoc, vt opus ex tali ignorãtia factum, nec ſit, nec dicatur peccatum.

Dubiũ an aduocatus poſſit defendere cauſam ambiguam. ¶ Diximus aduocatũ, qui ſciẽter defendit cauſam iniuſtã, peccare mortaliter, & teneri ad reſtitutionẽ: & ſimiliter eũ, qui ex ignorãtia id facit, modo ignorãtia ſit cõſequẽs. Supereſt nũc explicare, qualiter ſe debeat habere in ambigua, & ancipiti cauſa; an ſcilicet poſſit illã defendere, vel potius eã relinquere teneatur? Ad cuius explicationẽ dico primò, quod ſi dubitatio pẽdet in æquilibrio: certũ eſt, poſſe iudicẽ quã partẽ maluerit, pro ſuæ volũtate defendere. Hoc eſt enim cuiuſcũq; iuriſprudẽtis mun⁹ legũ ſenſa in alterutrã partẽ bona fide applicare. Imo hinc omnes lites ortũ habẽt atq; principiãtur, quod res aut iure aut facto in dubio verſantur. Sed quod habet difficultatẽ eſt, an ſi aduocatus intelligit aduerſam partẽ maiorẽ habere probabilitatẽ, poſſit illã, quæ minoris eſt probabilitatis defendere? Et pro parte negatiua eſt argumentũ: Iudici non licet ſequi partem minus probabilẽ: ergo nec aduocato. Probo conſequentiã: Nã aduocatus nihil aliud facit, quã inclinare iudicẽ in partem, quã ipſe tuetur. *Argu.*

¶ In hoc tamẽ ſit prima concl. In cauſa mortis, aut ſanguinis, aut vbi honor alicuius periclitatur, actori contra reũ patrocinari, niſi ad minus accuſatio tãta vigeat probabilitate, quãta defenſio, ingẽs eſt peccatũ atq; culpa. Probatur: In dubiis melior eſt cõditio poſſidẽtis; maximè in cauſa ſanguinis, aut honoris: ſed in caſu, de quo loquimur, res eſt dubia, & reus eſt in poſſeſſione: ergo iniquitas erit illũ in ea perturbare. Imò in hiſce caſibus, potiſſimũ in cauſa capitis, niſi reus pernicioſiſſimus habeatur, piũ erit eius ſuſcipere patrociniũ; etiam ſi eius cauſa minoris ſit probabilitatis; modò nulli fraudi pandatur locus, vt communiter ſentiunt fideles. *1. Concl.*

¶ Secunda concl. In cauſis minoris momẽti etiã ſi vix abſq; periculo inferior ac debilior cauſa defendi poſsit, in rigore tamẽ nõ eſt, cur omnino cõdẽnetur aduocatus, qui illã defendit, modo clientẽ ſuũ in primis admoneat, iuſtitiã non tã ei, quã parti cõtrariæ arridere, & nulla prorſus vtatur falſitate, leges, aut cõmentitias allegãdo, aut falſe interpretando, ſed illis ſemper vtatur quæ cauſæ ſuæ ſuffragãtur, reliqua vero ſubticeat argumẽta, quæ pro parte cõtraria militãt. Ità tenet Soto li. 5 de iuſtitia. q. 8. ar. 3. Et ratio eſt: Nã eũ vnicuique ſit licitum ius ſuum abſque vi, & fraude experiri, & perſequi, & patroni munus ſit ſuo clienti fauere, nulli faciet iniuriam, ſi merita ſuæ cauſæ meliori modo quo potuerit patefaciat. Altera pars ſibi viderit, cui patrono cauſam ſuam concredat; & iudex ſibi, vt firmus exiſtat, ne in partem nutet inferiorem. Nam aduocati munus non eſt aliorum, ſed tantum ſui clientis, cuius partes gerit conſulere commodo, & vtilitati. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum. ¶ In ſolutione ad ſecundum dicit D. Tho. quod aduocatus, qui in principio credidit cauſam iuſtam eſſe, & poſtea in proceſſu cognoſcit eam eſſe iniu- *2. Concl.*

ſtam; non debet eam prodere, vt aliam partem iuuet, vel ſecreta ſuæ cauſæ ei reuelet. Poteſt tamen, & debet cauſam deſerere, vel eum, cuius cauſam agit ad cedendum inducere, ſiue ad componendum, ſine aduerſarij damno. Circa quæ aliquæ & nō leues inſurgunt difficultates. Prima eſt. Vtrùm aliquando ſit iuſtum, & liceat aduocato, ſecreta ſui cliẽtuli prodere; poſtquam in proceſſu cognoſcit cauſam eſſe iniuſtam. Et pro parte affirmatiua ſit argumẽtum. Si quis accuſatori pattocinaretur contra aliquem in cauſa capitali, quem decurrente cauſa euidenter cognoſceret eſſe innocentem, teneretur cauſam prodere, vt eum à morte liberaret, imo agere teſtem ſuæ innocentiæ, & tranſire ad defendendum eius cauſam, ſi id opus eſſet. Tanto enim iure potitur innocentia, vt etiã iudex, cui illa eſſet cognita, ad id ipſum tenetur, vt diximus ſupra q. 67. art. 2. & q. 70. art. 1. ergo aliquando eſt licitũ aduocato ſui clientis ſecreta prodere. ¶ Secundo. Si talis nõ eſſet aduocatus iure naturæ teneretur illa ſecreta reuelare, vt innocẽs liberaretur, ergo etiam ſi ſit aduocatus. Probo conſequentiã. Nam ſecretum habitum extra confeſsionem non obligat ad ſeruandum illud cum detrimento alterius, vt diximus ſupra loco modo citato. ¶ Hæc argumenta ſufficienter probãt intentum. Quocirca ad explicationem difficultatis dico primò, teneri aduocatum, ſi euidenter cognoſcit cauſam eſſe iniuſtã, & vertitur periculum capitis, aut alicuius mẽbri, vel maximi dedecoris, vel alterius rei grauiſſimæ, quæ paulo minoris æſtimetur, quàm mors, vt ſi ageretur de ſtatu alicuius ducis, vel alterius rei ſimilis, ſecreta ſui clientis reuelare, admonereque iudicem, & alterã partem de iniuſtitia in ſua cauſa contenta. Eſt enim hoc de iure naturali, vt diximus q. 70. art. 1. Sed, vt hoc aduocatus iure faceret plura deberent neceſſario concurrere. Primũ, quod nõ ſub dubio, ſed ex certiſsima ſciẽtia id cognoſceret. Et propterea diximus. Si euidenter cognoſcit cauſam eſſe iniuſtam. Secũdũ, quod id poſſet facere abſque ſcandalo. Tertium, quod faceret præmiſſa fraterna admonitione, qua id acculatori minaretur, niſi à cœpto deſiſteret, dandoque quam poſſet, operam, ne accuſatoris vita periclitaretur. Cæterum, ſi vſque adeò ille deſiperet, vt reſipiſcere nollet, profecto etiam cum illius periculo id facere teneretur. ¶ Dico ſecundo, quod quando cauſæ ſunt cõmunes, nec magnũ aliquod periculum vertitur, aut communitatis, aut alterius priuatæ perſonæ, aduocati qui in proceſſu cognoſcunt cauſam ſui clientis eſſe iniuſtã, non poſſunt illam prodere, nec eius ſecreta alteri parti reuelare: tenentur tamen illam deſerere. In his enim habet verum ſententia D. Thom. quæ etiam eſt Nauarri in Manuali ca. 25. nu. 28. Et probatur ex c. ſi quem. 2. qu. 3. vbi id expreſſe habetur & ex leg. 13. tit. 6. part. 3. & ex leg. 2. & 22. tit. 16. lib. 2. recop.

Dubium circa ſolutionem ad ſecundũ D. Tho. 1. arg.

2. argu.

1. dictum.

2. dictum.

Eſt aliud dubium circa eandem ſolutionem, an quando aduocati ſciunt, ſui clientis cauſam eſſe iniuſtam, licitè poſſint compoſitionẽ inter partes admonere? Ad cuius explicationẽ dico breuiter, quod ſi ſunt certi de iniuſtitia, id conſulere non poſſunt, ſed tenẽtur inducere partem ad cedendum liti, vt altera totũ, quod ſuũ eſt, recipiat. Cæterũ ſi res eſt dubia pro qualitate dubij poterũt cõpoſitionẽ conſulere, vt dicit D. Tho. in præſenti. In ſolutione ad tertiũ argumentũ dicit D. Thom. aduocato defendenti cauſam iuſtam licitum eſſe prudenter occultare ea, quibus impediri poſſet proceſſus eius. Non autem licet ei aliqua falſitate vti. Circa quod eſt aduertendum, quòd quamuis vti falſitate, aut fraude nũquam ſit licitum: quia ſunt hæc intrinſecè mala, nec aliqua poſſunt circunſtantia honeſtari, ſi tamen illis aduocati, aut cliẽtes in cauſis iuſtis vterentur, vt ſi, verbi gratia, falſos teſtes inducerent, aut præſentarent inſtrumenta falſa, ad nullam tenerentur reſtitutionem, quia nihil acciperent alienum, nec peccant contra iuſtitiã, ſed tantum contra veritatem, aut religionem, ſi id iuramento affirmarent. Ex quo fit vt mendacia ab aduocatis in iudicio pro cauſa iuſta prolata ex genere ſuo tantũ ſint peccata venialia, modo iuramentum non intercedat, vt diximus ſupra de reis. Eadem enim eſt ratio clientis, & patroni, quantum ad hoc.

Aliud dubium circa eandem ſolutionem ad ſecũdũ.

Nota circa ſolutionem ad tertium.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum aduocato liceat pro ſuo patrocinio pecuniam accipere.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quod aduocato non liceat pro ſuo patrocinio pecuniã accipere. Opera enim miſericordiæ nõ ſunt intuitu humanæ remunerationis facienda, ſecundum illud Lucæ decimoquarto. Cùm facis prandiũ aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neq; vicinos diuites, ne forte ipſi te reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed præſtare patrociniũ cauſę alicuius, pertinet ad opera miſericordiæ, vt dictũ * eſt: ergo nõ licet aduocato accipere retributionem pecuniæ pro patrocinio præſtito.

Opuſc. 19. c. 7. & 11.

Art. 1. huius quæſt.

2 ¶ Præterea, Spirituale non eſt pro tẽporali cõmutandum. Sed patrocinium præſtitum, videtur eſſe quiddã ſpirituale, cum ſit vſus ſcientiæ iuris: ergo non licet aduocato pro patrocinio præſtito pecuniam accipere.

3 ¶ Præterea, Sicut ad iudiciũ cõcurrit perſona aduocati, ita etiã perſona iudicis, & perſona teſtis. Sed ſecundũ Auguſt.* Ad Macedoniũ, nõ debet iudex vẽdere iuſtũ iudiciũ, nec teſtis verũ teſtimonium: ergo nec aduocatus poterit vendere iuſtum patrocinium.

Epiſt. 54. to. 2.

Eadem loco nũc pro xim è dicẽdo.

SED CONTRA eſt, quod Aug.* dicit ibidem, quòd aduocatus licite vendit iuſtum patrocinium, & Iuriſperitus verum conſilium.

¶ RESPONDEO dicẽdũ, quòd ea quæ quis non tenetur alteri exhibere, iuſte poteſt pro eorũ exhibitione recõpenſationẽ accipere. Manifeſtum eſt autem quòd aduocatus nõ ſemper tenetur patrociniũ præſtare, aut conſiliũ dare cauſis aliorũ. Et ideo ſi vendat ſuũ patrociniũ, ſiue conſiliũ, non agit contra iuſtitiã. Et eadẽ ratio eſt de medico opẽ ferente ad ſanandũ, & de omnibus alijs huiuſmodi perſonis, dũ tamen moderate accipiant conſiderata cõditione perſonarũ, & negotiorũ, & laboris, & conſuetudine patriæ. Si autẽ per improbitatẽ aliquid immoderate extorqueant, peccãt cõtra iuſtitiã. Vnde Aug. dicit* ad Macedonium, quòd ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti ſolent, data per tolerabilem conſuetudinem non ſolent.

Epiſt. 54. non multũ remotè ante finem to. 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdũ, quòd nõ ſemper quæ homo poteſt miſericorditer facere, tenetur facere gratis, alioquin nulli liceret aliquã rẽ vẽdere, quia quælibet rem poteſt homo miſericorditer impẽdere. Sed quãdo cã miſericorditer impẽdit, non humanã, ſed diuinã remunerationẽ quærere debet. Et ſimiliter aduocatus, quando cauſæ pauperũ miſericorditer patrocinatur, non debet intẽdere remunerationem humanam, ſed diuinã, nõ tamẽ ſemper tenetur gratis patrocinium impendere.

¶ Ad ſecundũ ergo dicendũ, quòd etſi ſcientia iuris ſit quiddam ſpirituale, tamen vſus eius fit opere corporali. Et ideo pro eius recompenſatione licet pecuniam accipere, alioquin nulli artifici liceret de arte ſua lucrari.

¶ Ad tertiũ dicendũ, quòd iudex & teſtis cõmunes ſunt vtriq; parti, quia iudex tenetur iuſtã ſentẽtiã dare, & teſtis tenetur verũ teſtimoniũ dicere. Iuſtitia autẽ & veritas nõ declinãt in vnã partẽ magis, quã in aliã. Et ideo iudicibus de publico ſunt ſtipẽdia laboris ſtatuta, & teſtes accipiũt nõ quaſi pretiũ teſtimonij, ſed quaſi ſtipẽdiũ laboris expẽſas, vel ab vtraq; parte, vel ab ea, à qua inducũtur, quia nemo militat ſtipẽdijs ſuis vnquã, vt dicitur primæ ad Corinthios nono. Sed aduocatus alterã partem tantũ defendit. Et ideo licite poteſt pretium accipere à parte, quam adiuuat.

SVMMA TEXTVS.

AD propoſitã difficultatẽ reſpõdet D. Tho. per duas propoſitiones. Prima cõcl. Licitũ eſt aduocato ſuũ patrociniũ pretio æſtimare, pro illoq; pecuniã accipere. Probatur. Pro illorũ exhibitione, quæ quis nõ tenetur alteri gratis impẽdere, iuſte poteſt recõpenſationẽ accipere; ſed patronꝰ nõ ſemper tenetur alteri ſuũ patrociniũ, & cõſiliũ gratis impẽdere: ergo poterit pretiũ pro illo accipere. Et eadem ratio eſt de medico, opẽ ſuã ad ſanãdũ ferẽte. Secũda cõcl. Siquis iſtorũ per improbitatem aliquid vltra modũ extorqueat, mortaliter peccat, & tenetur ad reſtitutionẽ. Probatur, teſtimonio Aug. Epiſto. 54. dicẽte: Ab his extorta per immoderatã improbitatẽ repeti ſolẽt; data verò per tolerabilem conſuetudinem, non ſolent.

EXPLICATIO ARTICVLI

CIrca primã cõclu. huius articuli eſt difficultas; Vtrũ vera ſit. Et pro parte negatiua argumẽtor primò: Patrociniũ, atq; cõſiliũ quibus aduocatus ſuũ cliẽtẽ patrocinatur, ſunt quid ſpirituale: ergo nõ eſt licitũ accipere peccuniã pro illis. Probo cõſequẽtiã. Nã accipere tẽporale proſpiritualiſimonia eſt iure naturali prohibita; vt videbimus infra qu. 100. ¶ Secũdo: ſi liceret aduocato accipere pecuniã pro patrocinio, ſequeretur, quod etiã illi liceret paciſci de pretio: vnicuiq; enim eſt licitũ paciſci de eo, quod licitè pro ſuo labore poteſt accipere: cõſequens autem eſt falſum, nam ſic liceret aduocato quantuncũq;

Dubium de veritate primæ concluſionis D. Tho.

1. arg.

2. arg.

pretium volet pro ſuo patrocinio poſtulare, de illoque paciſci: cum cõſilium atq; patrocinij talis ſint naturæ, vt nullo pretio poſſint digne æſtimari, quod nullus concedit: ergo & illud, ex quo ſequitur.

Concl. His tamẽ nõ obſtantibus, dico concluſionem D.Tho. eſſe veriſſimam, licitumque eſſe aduocato, pretiũ pro ſuo patrocinio accipere, de illoque paciſci: dummodò conſiderata conditione perſonarum, & negotiorum, & laboris, & conſuetudinis patriæ, ſit moderatum, vt D.Tho. in iſto arti. declarat. Probatur 1. ex D. Aug. Epiſtola 54. expreſſe affirmante, licitè aduocatum, iuſtum patrocinium, & iuriſperitum, verum conſilium vẽdere. Et D. Gregorius loquens de eiſdem: iuſtum eſt, inquit, vt illi conſequantur ſtipendium, qui pro tempore ſuum commodare reperiuntur obſequiũ. Et ratione ſic argumẽtor. Quanuis conſilium, atque patrocinium, ſicut & ſciẽtia iuris, ſint res ſpirituales ſecũdũ ſe cõſiderata; labor tamẽ in diſceptãdo, in diſputãdo, in libros reuoluendo, & ſtudẽdo, quæ ad iuris conſiliũ, & ad cauſæ patrociniũ pertinent; quia non ſolum mentem, ſed etiã corpus fatigant, corporalia ſunt: ergo ſaltẽ ratione iſtorum poterit aduocatus iuſtum patrocinium, & iuriſperitus verum conſilium vendere, vt dicebat D. Auguſtinus. Item hoc ipſum probatur ratione D.Tho. in hoc articulo.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum vt reſpondeamus aduertendũ eſt, quod bona ſpiritualia, quæ animis noſtris accidere poſſunt, ſunt in duplici differentia. Quædã enim ſunt ab ſpiritu increato, & alia ab ſpiritu creato, id eſt, quædam exiſtunt diuinitus vi ſupernaturali, vt gratia gratum faciens, & virtutes infuſæ. Quædam verò parantur noſtro ſtudio, atq; labore, vt ſcientia. Rurſus omnia iſta bona trifariam diuiduntur. Nã quædam ſunt ſpiritualia per eſſentiã, vt gratia, virtutes, & ſcientiæ. Quædã verò ſunt ſpiritualia ſecũdũ cauſam, id eſt, quæ producũt aliquid ſpirituale, & illius cauſa ſunt, vt ſacramẽta. Alia autem ſunt ſpiritualia effectiuè, id eſt, quæ efficiẽter ſunt, & producuntur à rebus ſpiritualibus, vt vox doctrinæ, cõfeſſio miraculorũ, & alia huiuſmodi. Spirituali autẽ annexũ dicitur res, quæ cũ ſit corporea, habet tamẽ aliquã colligantiã neceſſariã cũ rebus ſpiritualibus. Et hoc adhuc dupliciter cõtingere poteſt. Vno modo quaſi neceſſario antecedẽs ad confectionẽ rei ſpiritualis; vt vaſa ſacra, & inſtrumẽta, quibus vtimur in ſacris conficiendis. Alio modo, quaſi neceſſario cõſequẽs ex rebus ſpiritualibus; vt ius percipiẽdi decimas, & prouentus eccleſiaſticos, & alia huiuſmodi, quæ ſequũtur, vel ex poteſtate ordinis, vel iuriſdictionis. Hoc ſuppoſito dico, quod quãuis vẽdere ſpiritualia, quæ talia dicũtur ab ſpiritu increato, qualia ſunt illa, quæ ſpectãt ad ſalutẽ animarũ, & gloriæ cõſequutionẽ, ſiue ſint ſpiritualia per eſſentiã, ſiue ſecũdũ cauſam, ſiue effectiuè, ſit ſimonia. Vẽdere tamẽ ea ſpiritualia naturalia, quæ talia dicũtur ab ſpiritu creato, vt ſciẽtiæ, nullũ eſt peccatũ vt latè videbim⁹ in materia de ſimonia, qu. 100. art. 1. Nec ratio præciſa, propter quã iſtæ res ſpirituales vẽdi poſſunt eſt, quia labor corporalis qui in tali ſciẽtia, vel arte tradẽda ponitur, eſt pretio æſtimabilis. Tũ; quia labor, qui nõ poteſt diuidi à miniſterio ſpirituali, vẽdi nõ poteſt, vt infra videbimus. Tũ etiam; quia ſi id verũ eſſet, ſequeretur, quod qui doceret iuriſprudẽtiã exiguo labore, minori mercede dignus eſſet, quã qui docet artẽ ſutoriã cũ magno labore, quod eſt abſurdũ, & cõtra cõmunem vſum reipublicæ. Sed præciſa ratio, propter quã vendi poſſunt, eſt quia ſunt vtiles humanis vſibus, atque adeo pretio dignæ, cũ rẽ aliquã eſſe pretio dignã accidat ei per cõparationẽ ad humanos vſus, quibus eſt vtilis, vel inutilis: & præterea ſunt talis naturæ, vt nõ ſint gratis cõferendæ. Ad hoc enim, vt aliqua res ſit vendibilis nõ ſatis eſt, quod ſit pretio digna. Sed vltra hoc requiritur, quod non ſit gratis donãda. Multæ enim res ſunt, quæ quãuis ſint pretio æſtimabiles, vẽdi nõ poſſunt, quia dari nõ debẽt, niſi gratis. Quales ſunt illæ quæ nõ ad priuatũ vſum, ſed ad cõmune cõmodũ referuntur. Vt eſt videre in ærario publico: quod quia cõmuni ciuiũ cauſa cõgeſtũ eſt, cũ diuiditur, gratis eſt diuidẽdum. ¶ Ad ſecundũ argumentũ reſpondetur, cõceſſa maiori, negãdo minorẽ. Et ad probationẽ dico: Ex eo quod aduocato eſt licitũ accipere pretiũ propatrocinio, atq; cõſilio, & paciſci de illo, nõ rectè inferri, licere ei quantuncunq; pretiũ voluerit poſtulare de illoque paciſci. Nam quãuis verũ ſit, quod cõſiliũ & patrociniũ atq; ſcientia, phyſicè loquẽdo, talis naturæ ſint, vt excedãt in valore quòdcunque pretiũ, quia pretium phyſice loquendo nihil aliud eſt, quam vniuſcuiuſque rei perfectio, & maius pretiũ maior perfectio, & certum eſt, ſcientiam in perfectione excedere quaſcunq; res corporeas: moraliter tamen loquẽdo, quomodo nos in præſenti loquimur de pretio, longe aliter contingit. Quod, vt intelligatur aduertẽdũ eſt, quod moraliter loquẽdo, ſolũ illæ res dicuntur pretioſæ quæ aliquo modo ſunt vtiles & cõducibiles ad humanos vſus. Sumitur enim pretiũ morale, de quo in præſenti eſt ſermo, per comparationẽ ad vſus humanos,

Ad 1.

Solum illæ res dicuntur pretioſæ quæ ſunt vtiles.

manos, habita ratione vtilitatis, & indigétiæ vniuſcuiuſque rei. Ex quo etiã venditiones & commutationes ortum habuere. Si enim vnuſquiſque ſibi ipſi ſufficiẽs eſſet, nulla eſſet cõmutatio, nulla venditio, nulla emptio, atque ex conſequenti nec pretiũ aliquod morale eſſet. Itaque humana neceſsitas eſt, quæ rebus vtilibus pretium cõſtituit, & magis vtilibus, maius pretiũ. Et ſic ex vtilitate, & maiori vtilitate omnium rerũ pretiũ ortũ habuit. Cũ ergo patrociniũ, atque conſilium, quæ aduocati ſuis clientibus præſtant, in ordine ad vtilitatem humanam habeant limitationẽ, ſit, vt ex illa præcipuè quantitas pretij ſit ſumenda: atque etiam ex pluribus aliis, nempe ex difficultate, labore, periculo, ſumptibus, quæ ex hominũ æſtimatione ſecundariò ſolent efficere res pretioſiores. Et ſic nõ erit poſitũ in poteſtate aduocati, quãtumcunq; voluerit pretiũ pro ſuo patrocinio poſtulare, ſed illud tãtũ, quod conſiderata conditione perſonarũ, & negotiorũ, & laboris, & cõſuetudinis patriæ, vt modò dicebá fuerit moderatũ. Eſtq; hoc intelligendũ, modò iuſtũ pretiũ pro patrocinio prẽſtãdo lege nõ fuerit taxatũ. Cõſuerũt enim mercedes operarũ miniſtrorũ iuſtitiæ, videlicet, tã ſcribarũ, quã aduocatorũ atq; aliorũ, lege taxari, vtſcilicet, pro tali ſcripto tantũ detur pretiũ, & pro tali tãtum. Et tunc certũ eſt, nulli licitũ eſſe maius ex pacto ſuſcipere. De quibuſcũque enim pretijs dubitari nõ licet, quin ſit peccatũ iniuſtitiæ quidquã vltra id, quod lege taxatũ eſt, accipere: modò lex ſit vſu recepta, nec annuente principe abrogata. Et idem rationabilius de legibus patrociniis præſtandis, reſponſiſque ferendis, mercedes ſtatuentibus dicendum videtur: quia iuſtiſſimæ ſunt. Nam cum ex vna parte litigantes pudor ſuffundat, ſi parum conferant & ex altera vincendi auiditas eos ſtimulet, non poterunt mercedes non eſſe immoderatas, niſi lex illis modum præſcribat.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, Vtrùm liceat aduocato paciſci cum cliente de certa quota litis: ſi victoriam reportet? Pro cuius intelligentia eſt aduertendum, quod hoc nomen quotus, poteſt accipi dupliciter. Vno modo propriè, & vt ſic importat numerum atque ordinem, qua ratione interroganti de aliquo, quotus ſit in bancho, rectè reſpondemus, quod tertius, vel quartus. Et inde venit aliquotus, Vel dicatur ſic pars quota quæ aliquoties ſumpta reddit ſuum totum præciſe ſecundum Philoſophum in prædicamentis, & gloſa in procemio libri ſexti. dec. vt vnum, duo, tria, reſpectu ſenarij. Sexies enim vnum ſunt ſex, & ſimiliter duo, & bis tria: quatuor autẽ non ſunt pars aliquota, quia ſi bis ſumatur facit plus, id eſt, octo. Alio modo accipitur quotus, larga quadam ſignificatione, qua ratione dicitur pars quota, quæ inferior eſt ad totum, ſiue aliquoties ſumpta reddat ipſum totum præciſe, ſiue non. Et ſic duo dicitur aliquota pars quinque. Hoc ſuppoſito nonnulli affirmant non eſſe licitum aduocato paciſci cum litigante, de aliquota parte litis: ſi ly, quota, propriè accipiatur: bene tamen ſi accipiatur impropriè, quod eſt dicere, quod non eſt licitum paciſci cum aduocato de conferenda ei tertia, vel quarta parte quantitatis, pro qua litigatur, ſi victoriam reportet. Bene tamen de conferenda ei certa quantitate, quæ ſummæ, pro qua litigatur aliquota pars non exiſtat. Nec huius ſuæ ſententiæ aliam aſsignant rationem, niſi, quod leges prohibent pactionem de quota, hoc eſt, de medietate, aut de tertia, aut duabus tertijs, vt conſtat ex lege ſiqui. C. de poſtul. & illic Bartol. & leg. litem. C. de procura. & lege ſumptus. ff. de pact. Et tamen non prohibent pactionem cuiuſcunque alterius quantitatis. Et leges intelligendæ ſunt loquí in rigore. Cæterum hæc ſententia eſt ridicula. Nam ſic, ſi tota quantitas, pro qua litigatur eſſet centum, licitum eſſet paciſci de ſexagintã, quia non eſt pars aliquota, & non de viginti, quod nullus concedet. Quare dicendum exiſtimo nullaratione eſſe licitum aduocato paciſci de quota litis; ad hunc ſenſum, quod non eſt licitum ei paciſci de aliqua quantitate, quæ detur pro victoria, ſiue conſtituta prius ei debita mercede, & ſalario pro labore, ſiue ſecus. Id enim totum appellant Legiſtæ quotam litis, in legibus ſupra citatis. Et vbicunque loquuntur de quota tanquam illi, qui nihil curant de proportionibus, ſed tantum de rei ſubſtantia. Quod, & colligi poterit ex ratione talis prohibitionis, quæ eſt, ne, ſcilicet, per fas, aut nefas ad victoriam conetur aduocati, ſicque fraudes & technas quibus vincant excogitare compellantur. Eſt autẽ hoc intelligendum, de certa quantitate promiſſa, non abſolutè, ſed ſub conditione ſi vincat: ſeu pro victoria, quia tunc eadem eſt ratio prohibitionis, ſicut & de quota litis. Nã ſi promiſsio facta fuerit abſolutè pro mercede, ſine reſpectu ad victoriam valida erit, vt conſtat ex leg. 1. in fi. ff. man. Ex quo infero in vna, & eadem cauſa, puta, quæ eſt centum aureorum, non eſſe licitum paciſci de vno aureo ſub ratione quo-

Sententia aliquorũ.

Impugnatur ſententia poſita.

tæ, hoc eſt, quantitates recipiendæ pro victoria; quia hic militat ratio prohibitionis. Licitum autem eſſe paciſci de ſexaginta abſolute ſub ratione iuſtæ mercedis, ſi ità circuſtantiæ requirunt, quia iam hic non habet locum ſupradicta ratio prohibitionis. De hac re videdns eſt Syluester, verbo, aduocatus. numero. 12.

Differẽtia inter iudicẽ teſtẽ & aduocatum.

In ſolutione ad tertium argumentum conſtituit D. Th. diſcrimen inter iudicem ac teſtem, & aduocatum, quantum ad recipiendam mercedem pro tutela veritatis, hoc mõdo. Dicit enim, quod quia iudex ac teſtis cõmunes ſunt vtriq; parti, tenenturque vnus iuſtam ſententiam dare, & alter verum teſtimonium dicere, quod eſt quid cõmune; id circo nihil poſſunt tanquã mercedem à partibus accipere: bene tamen aduocatus, qui vnam tantum partem defendit. Contra quod in hũc modum argumentatur Caietanus:

Argu.

Aduocatus nõ poteſt dicitè patrociniũ præſtare, niſi iuſtum, ſicut iudex, iuſtam ſententiam: ergo ſi ex ratione iuſtitiæ prohibetur iudici pecuniã accipere, ex eaſdem etiã ratione prohiberi debebit aduocato. Et ſi ex hac parte aduocato nõ prohibetur: ergo nec iudici, eo vel maxime, quod ſi ratio iuſtitiæ facit perſonã teſtis, & iudicis, communẽ, ſimiliter etiã perſona aduocati erit cõmunis, cũ teneatur tantum iuſtum patrociniũ dare. Ad hoc argumentum, vt reſpõdeat, aduertit idẽ Caietanꝰ, quod cũ vniuſcuiuſq; officij ratio

Reſponſio Caietani.

à proprio & proximo fine, & non à cõmuni, nec remoto ſit ſumenda, ad cognoſcendum diſcrimen, quod eſt inter iudicem, & teſtem ex vna parte, & aduocatum ex altera, quantum attinent ad præſens inſtitutum, ad proximos & proprios fines iſtorum officiorum attendere oportebit. Eſt ergo proprius & proximus finis iudicis, atque teſtis in iudicio iuſtitia atque veritas, non huius aut alterius, ſed ſimpliciter, quæ cõmunia ſunt vtrique parti, finis autẽ proximus, & proprius aduocati non eſt iuſtitia, aut veritas ſimpliciter, ſed illius partis, cuius eſt aduocatus. Cuius rei ſignum eſt, quod ſi inuenerit in proceſſu ſuæ partis cauſam eſſe iniuſtam, nõ poterit nec debebit illiꝰ ſecreta prodere, nec alteram quãuis iuſtam cauſam iuuare; vt diximus articulo præcedenti. Ad quod quidem teneretur ſi finis illius proximus, & proprius eſſet iuſtum ſimpliciter & abſolutè quærere. Quia ergo tã iudex, quã teſtis ad id, quod cõmune vtrique parti eſt, nõ poſitiuè, ſed negatiuè, hoc eſt, ad hoc, vt in neutram partem declinet in iudicio aſſumitur, ſed, vt id, quod iuſtum & veritas fuerit in communi, ſiue reſpectu actoris, ſiue rei, pronunciet, & dicat, fit, vt neutri illorum quidquã ab vna parte determinatè accipere liceat. At verò aduocatus, quia eius finis, & ſcopus eſt, non iuſtum ſimpliciter, ſed iuſtũ clientis ſui cuius cauſam omnibus ſuis viribus protegit, altera neglecta, non ſolum, vt aliqui putant, pro labore, ſed etiam pro ipſo patrocinio & defenſione veritatis poteſt mercedem accipere, & recipit ab ea parte, cuius eſt patronus. Reſtat autem adhuc differentia inter iudicem, & teſtem: Quod iudex non ſolum pro veritate pronuncianda, nihil poteſt à litigantibus percipere, quia eſt cõmunis vtrique, ſed nec pro labore, aut ſtudio, ſed reſpublica, vt perſonæ publicæ id ſibi prouidere tenetur. Cũ tamen teſtis, quia non eſt vſque adeò perſona publica, ſed ab illa parte, cui intereſt, citatur, quamuis pro veritate dicenda nihil poſſit recipere (cuicunque enim parti debet eam ſyncere proferre) pro ſuo tamen labore poterit recipere pretiũ ab eo, à quo fuerit citatus. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonã iure iudices ſint prohibiti, aliquid à litigãtibus accipere? Ad cuius explicationẽ dico primò probabiliſſimũ eſſe, iure naturali id illis eſſe interdictũ. Probatur. Iº naturale prohibet ne quis ab aliquo accipiat id munus, quod nõ eſt mere gratuitũ ac voluntariũ: hac enim ratione probatur vſuram eſſe cõtra naturale præceptũ, vt videbimus infra q. 78. ar. 1. ſed quæ litigãtes iudicibus conferunt non ſimpliciter voluntarie dãt, ſed vt habeant fauorem apud illos, qui ſi cauſa eſt iniuſta, eſt illicitus, & ſi eſt iuſta, debet dari gratis, taliterque dant, vt nollent dare niſi ſententiam timerent: ergo iudices ex præcepto naturali tenentur talia dona non recipere. Loquor de donis iudicibus collatis, in quantũ iudices ſunt. Nam de illis quæ conferuntur, vt amicis eadem eſt ratio quantum attinet ad ius naturæ, ac ſi iudices non eſſent. Et confirmatur: Si litigantes eſſent certi de fauore iudicis, nihil illi conferrent: ergo quado dant non ſimpliciter voluntarie dãt, ſed vt habeant rem, quã iudex gratis tenetur conferre, atque ex conſequenti, ſtando in ſolo iure naturæ, iudex male facit illud accipiens, & tenetur ad reſtitutionem. Eſt autẽ hoc intelligendũ de donis, quæ conferuntur ante prolationẽ ſentẽtiæ. Nã ſi poſt ſentẽtiam latam per modũ gratificationis aliquid fuerit collatum, illud recipere non erit contra ius naturæ. ¶ Dico ſecundo, lege poſitiua eſſe prohibitum iudicibus, ſiue ante ſententiam, ſiue poſt, aliquid etiam minimum

Dubit. 1. dicit.

2. dicit.

nimum à litigantibus accipere per modum muneris vltra ſalarium, & ſi contrarium fecerint tenentur ad reſtitutionem etiam ante iudicis condemnationem; quia tales leges non ſunt pœnales ſed diſpoſitiuæ, & prohibentes tranſlationem dominij, vt diximus in ſuperioribus.

QVAESTIO SEptuageſima ſecunda, de Verborum iniurijs quæ inferuntur extra iudicium, In quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum contumelia conſiſtat in verbis.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quod contumelia non cõſiſtat in verbis. Cõtumelia enim importat quoddam nocumentũ proximo illatum, cum pertineat ad iniuſtitiam. Sed verba nullum nocentum videntur inferre proximo, nec in perſona, nec in rebus: ergo contumelia non conſiſtit in verbis.

2 ¶ Præterea, Contumelia videtur ad quãdam dehonorationem pertinere. Sed magis aliquis poteſt inhonorari, ſeu vituperari factis, quàm verbis: ergo videtur quod contumelia non conſiſtat in verbis, ſed magis in factis.

3 ¶ Præterea, Dehonoratio, quæ fit in verbis dicitur conuicium vel improperium. Sed contumelia videtur differre à conuicio & ab improperio: ergo contumelia non conſiſtit in verbis.

¶ SED CONTRA Nihil auditu percipitur niſi verbum. Sed contumelia auditu percipitur, ſecundum illud Ieremiæ vigeſimo, Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia eſt in verbis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd contumelia importat dehonorationem alicuius. Quod quidem contingit dupliciter. Cum enim honor aliquam excellentiam conſequatur, vno modo aliquis alium dehonorat, cum priuat eum excellentia, propter quam habebat honorem, quod quidem fit per peccata factorum, de quibus ſuprà * dictum eſt. Alio modo cum aliquis id quod eſt contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum. Et hoc propriè pertinet ad contumeliam, quod quidem fit per aliqua ſigna. Sed, ſicut Auguſtinus * dicit in ſecundo de doctrina Chriſtiana, omnia ſigna verbis comparata, pauciſſima ſunt. Verba enim inter homines obtinuerunt principatum ſignandi quæcunque animo concipiuntur. Et ideò contumelia, propriè loquendo, in verbis conſiſtit. Vnde Iſid. dicit * In libro Etymolog. quòd contumelioſus dicitur aliquis, quia velox eſt, & tumet verbis iniurię. Tamen quia etiam per facta aliqua ſignificatur aliquid, quæ in hoc quod ſignificant, habent vim verborum ſignificantium, inde eſt quòd contumelia extenſo nomine, etiam in factis dicitur. Vnde Romano. primo ſuper illud, Contumelioſos, ſuperbos dicit * gloſſa, quòd contumelioſi ſunt, qui dictis vel factis contumelias & turpia inferunt.

Q. 64. 65.

Lib. 2. c. 3. circa mediũ tom. 3.

Li. 10. c. 3 incipit: Clerus, parum ante med.

Glo. interlin. ibi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd verba ſecundũ ſui eſſentiam, id eſt, in quantũ ſunt quidã ſoni audibiles, nullũ nocumentũ alteri inferunt, niſi forte grauãdo auditũ, puta cum aliquis nimis alte loquitur. In quantũ vero ſunt ſigna repræſentantia aliquid in notitia aliorũ, ſic poſſunt dãna multa inferre, inter quæ vnũ eſt, quod homo damnificatur quantũ ad detrimentũ honoris ſui, vel reuerẽtiæ ſibi ab alijs exhibẽdæ. Et ideo maior eſt cõtumelia, ſi aliquis alicui defectũ ſuũ dicat corã multis, & tamen ſi ſibi ſoli dicat poteſt eſſe cõtumelia, in quantum ipſe qui loquitur iniuſte, contra reuerentiam audientis agit.

¶ Ad ſecũdũ dicendũ, quòd in tãtũ aliquis aliquẽ factis dehonorat, in quantũ illa facta vel faciunt vel ſignificãt illud quod eſt contra honorem alicuius, quorum primum non pertinet ad

contumeliam sed ad alias iniustitiæ species, de quibus supra dictum * est: secundum verò pertinet ad contumeliã, in quantum facta habent vim verborum in significando.

Q. 64. 65. 66.

¶ Ad tertium dicendum, quòd conuicium & improperium consistunt in verbis, sicut & contumelia, quia per omnia hæc repræsentatur aliquis defectus alicuius in detrimentum honoris ipsius. Huiusmodi autem defectus est triplex, scilicet defectus culpæ, qui repræsentatur per verba contumeliosa. Et defectus generaliter culpæ & pœnæ, qui repræsentatur per conuicium, quia vitium consueuit dici non solum animæ, sed etiam corporis. Vnde si quis alicui iniuriose dicat, eum esse cæcum, conuicium quidem dicit, sed non contumeliam. Si quis autem dicat alteri, quod sit fur, non solum conuicium, sed etiam contumeliam infert. Quandoque verò repræsentat aliquis alicui defectum minorationis, siue indigentiæ, qui etiam derogat honori consequenti quancunque excellentiam, & hoc fit per verbum improperij. Quod propriè est, quando aliquis iniuriosè alteri ad memoriam reducit auxilium, quod contulit ei necessitatem patienti. Vnde dicitur Ecclesia. vigesimo, Exiguadabit, & multa improperabit. Quandoque tamen vnum istorum pro alio ponitur.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod contumelia importat dehonorationẽ alicuius, quæ fieri potest aut factis, aut verbis: factis quidẽ, vt cũ quis priuat alterũ ea excellentia, propter quã habebat honorẽ, verbis autẽ, vt cũ quis id, ꝙ est cõtra honorẽ alicuius deducit in notitiã eius, & aliorũ, respõdet D. Tho. ad propositã difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Cõtumelia propriè loquendo, cõsistit in verbis. Probatur. Cõtumelia propriè fit aliquibus signis: sed verba inter homines obtinuerunt principatũ significãdi, quæ animo cõcipiũtur: ergo contumelia, propriè loquẽdo, cõsistit in verbis. Et cõfirmatur ex D. Isidoro. li. 10. Etym. c. 3. dicẽte: cõtumeliosus dicitur aliquis, quia velox est, & tumet verbis iniuriæ. ¶ Secũda cõclusio. Contumelia extẽso nomine, etiã in factis posita est quatenꝰ rationẽ habent significãdi. Probatur. Rebus etiã cõuenit esse signa aliquarũ rerũ, ergo vt sic in illis potest cõtumelia cõsistere. Et cõfirmatur ex glossa, quæ super primũ caput epistolæ ad Ro. in illa verba: Contumeliosos, superbos, &c. dicit: Contumeliosi sunt, qui dictis, vel factis contumelias, & turpia inferũt.

EXPLICATIO ARTICVLI.

INstituerat D. Tho. à q. 67. agere de vitiis oppositis cõmutatiuæ iustitiæ, in verbis cõsistentibus; quibus proximũ sæpe lædi contingit, tam in iudicio, quam extra. Et quoniã vitia illa, quibus in iudicio læditur homo, grauiora sunt, illis, quibus læditur extra iudicium, egit primo de illis vsque ad quæstionem præcedentem. Quibus expeditis progreditur modò agere de verbis iniuriosis extra iudicium vsu venientibus: Quæ ad quinque capita reduci possunt: scilicet contumeliam, detractionẽ, susurrum, irrisionẽ, & maledictionẽ. Inter quæ hoc est discriminis; quod contumelia honos læditur, detractione seu murmuratione fama, susurrratione amicitia: derisione erubescentia intenditur; maledictione autẽ malũ, quatenus tale, alteri imprecatur, & optatur. Subsannatio & illusio idẽ sunt secundũ speciem, & secundũ finem cũ derisione: nisi, quod derisio fit verbis, vel cachinis, subsannatio rugato naso. Illusio autẽ fit factis. Primò ergo omniũ agit D. Tho. de cõtumelia. Ad cuius explicationẽ est aduertẽdũ primò, quod vt constat ex superioribus, honor & fama hoc potissime defferunt, quod honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiam, ac potissimum propter virtutem exhibita: Fama autẽ est illæsæ dignitatis status, vita & moribus cõprobatus, vt dicit glossa in capitu. vestra. de coha cler. ac muli. Vel, vt cũ Theologis ac Philosophis loquamur, est clara illa notitia; quam alij de nobis habent. Ex quo fit honorem sine fama, & famam sine honore existere posse. Exhibetur enim quandoque reuerẽtia magnati propter sanguinis excellẽtiã; cũ tamẽ de eiꝰ moribus, sinistra habeatur existimatio: Et vice versa solent priuati viri in angulis latentes honoribus orbari; qui tamẽ clara vitæ splẽdent opinione. Contumelia ergo propriè honorem denigrat, & detractio famam. Quare istæ formaliter ex obiecto intelligũtur distinctæ.

Discrimen inter contumeliam detractionẽ susurrationem, &c.

Secundo est aduertendum, quod honor, in cuius læsione contumeliam existere dicimus, dupliciter potest intelligi; quod ab aliquo tollatur. Vno modo mediatè. Quod contingit, quando id, quòd honoris causa erat, ab aliquo submouetur. Vt quando, Verbi gratia, diuiti substantia, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripitur, vel

Honor dupliciter potest ledi ab altero.

vel quando ſapienti cerebri læſione ſcientia auferetur. Eſt enim honor, vt dicit Ariſtot. 4. Ethic cap. 3. teſtimonium alicuius excellentiæ, putà, dignitatis, vel ſenectutis, vel ſcientiæ, vel virtutis, vel diuitiarum, vel potentię. Et ſic quãdo iſta ab aliquibus auferũtur, exinde incipiunt minores haberi, minimeque honorari. Quare affirmat ſolum illum eſſe verum honorem, qui virtuti debetur, vtpote qui ex nulla extranea cauſa, ſed ex ſolo Deo dependet. Alio modo poteſt tolli honor directè, & propriè. Quod contingit, quãdo aliquis quidpiam in alicuius notitiam deducit, quod eius honori officit. Nam, ſicut honor excellentiæ debetur: ita etiam notitia turpitudinis cauſat dehoneſtationem. Hoc ſuppoſito dicit D. Tho. quod contumelia nõ in læſione honoris primo modo: quia vt ſic, non conſtituit peculiarem ſpeciem, ſed refertur ad alias iniurias, putà, ad furtum, homicidium, & reliqua: ſed in læſione honoris directè & propriè conſiſtit. Quare ille ſolus formaliter erit contumelioſus dicendus, qui aliquibus verbis, aut ſignis id, quod eſt contra honorem alicuius in notitiam eius, & aliorum deducit. Et quia verbis proprijſſimè conuenit ſignificare tãquam illis, quæ ad id potiſsime fuerũt inſtituta, idcirco contumelia in verbis propriiſsimè conſiſtere dicitur. Cum tamen etiam proprie in rebus conſiſtat, in quantum res habent rationem ſignificandi. Et hoc eſt, quod D. Tho. in prima & ſecunda cõcluſione ſignificat. Quod & eſt conforme gloſſæ ſuper primũ caput Epiſtolæ ad Romanos in illa verba: Contumelioſos & ſuperbos, &c. dicenti: Contumelioſi ſunt, qui dictis, & factis contumelias, & turpia inferunt. Ex hoc infero primò, nullum factorum quatenus res eſt, habere rationem contumelię, bene tamẽ, quatenus habet vim ſignificandi. Quare qui alienas fores animo furandi frangit non contumelioſus, ſed fur eſt dicendus. Cęterum qui id fecerit in vituperium, & vilipendium domini contumelioſus propriè erit: quia ea re ſignificat dominum floccipendere. Similiter qui fuſte vilem hominem cædit, non animo dehoneſtandi, ſed feriendi: non eſt contumelioſus. Cum tamen qui nobilem percutit, non vt dolorem inferat, ſed vt honorem auferat contumelioſus proprie ſit dicendus. Item, qui vxorem vicini libidinis gratia ſolicitat, non eſt contumelioſus formaliter, in vicinum. Secus autem erit, ſi vt honori mariti officiat, id tentat. Significare enim tunc intendit turpitudine illa hominis vilitatem, quod directe contrariatur honori. Infero ſecundo quantum attinet ad rationem contumelię, non ſemper eſſe neceſſarium, vt vitium, quod manifeſtari intenditur, ſit peccatum: quanuis etiam hæc cõtumelia ſit grauior. Sed ſatis eſt, quod ſit vitium, vel generis, vel animi, vel corporis, vel cuiuſuis alterius rei: dummodo talis ſit naturæ, vt alicui contrarietur excellentię, ex ijs ob quas homines in honore haberi cõ ſueuerunt. Qui enim hominem denotat infami genere natum, aut ignauũ, vel ſtultum, proculdubio eſt contumelioſus, honoríque nocet. Nec verò requiritur, vt quis ſit contumelioſus, quod hominem infamet, aliquod occultum eius vitium detegẽdo. Nam etiam ſi publicum concubinariam, aut furem, aut coclitem, aut Hebræo genere natum, his nominibus appellet, contumelioſus erit.

Nullum factum quatenus res habet rationem contumeliæ.

Ad contumeliam nõ eſt neceſſarium quod vitiũ quod manifeſtatur ſit peccatum.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſit de ratione contumeliæ, quod fiat, vel dicatur præſente eo, cui infertur. Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modũ: Contumelia importat manifeſtam iniuriam: ſicut ita manifeſtam vindictam: & eſt de ratione illius, quod fiat in præſentia eius, cui irrogatur: alioqui manifeſta non erit. Hoc tamen non obſtante dico, ad veram, & propriam rationem contumeliæ, non eſſe neceſſarium, quod ille cui infertur, ſit realiter præſens: ſed ſatis eſſe, quod eam irrogans, tali id faciat intentione, vt in notitiam illius veniat. Nam cum actus contumeliæ per hoc in ſua eſſentia atque natura conſtituatur, vt contra honorem directè machinetur, & actus morales ex intentione ſpeciem ſumant, fit, vt ad hoc quod aliquis actus ſit per ſe, & directè contumelioſus, ſolum ſufficiat, quod contra honorem proximi directè, & ex propoſito fiat. Quod contingit quotieſcunq; aliquis quidquam iniurioſum, & honori contrarium dicit, aut facit, ea intẽtione, vt in notitiam eius veniat cui iniuriam inferre intendit. Tripliciter enim poteſt contingere, vt quis ità alterum parui faciat, quod ad manifeſtam ſibi iniuriam veniat, quod neceſſariũ eſt ad contumeliam. Et propterea D. Thom. in litera dicit: tunc eſſe contumeliam, quando quis, quod eſt contra honorem alicuius, in notitiam eius deducit. Primo in faciem eius præſentialiter audientis illud obijciens. Secundo literis, aut libello mandans, vt ad ipſum deferatur. Tertio verbis illud aut ſignis in abſentia explicans, ea intentione, vt alteri dicatur. Tunc enim quanuis materialiter, & per accidens ille ſit abſens, in intentione tamẽ & per ſe dicitur eſſe præſens. Et ità in notitiam alicuius intendit ſemper contumelioſus deducere quod eſt contra eius honorem: ſicut iratus vindictã, quam in abſentia facit. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum.

Dubium.

Argumen. Sententia autoris.

Discrimen inter contumelia cõ uicium & improperiũ

¶ In solutione ad tertiũ constituit D. Tho. discrimen inter cõtumeliam, conuicium, & improperiũ. Et consistit in hoc, quod conuicium importat generaliter defectum culpę, & pœnæ, contumelia verò solũ culpæ. Vnde si quis alicui iniurioſe dicat eum esse cæcũ, vel claudum cum sit, conuicium dicit, sed nõ contumeliam. Si autem iniurioſe dicat eum esse furem, non solum conuicium, sed etiam contumeliam infert. Et hoc apud Theologos. Nam secundum iurisprudentes conuicium dicitur à collectione vocum. Et perinde sonat atque conuocium, quasi plurium coeuntes voces ad maledicta in vnum iactãda. Sicut 4. Reg. cap. 2. de puerorum vociferatione aduersus Eliseum inclamantium legitur, quod dicebant: Ascẽde calue. Ita dicit tex. in l. ege, item apud Labeonem. §. conuicium. ff. de iniur. Et potest fieri etiam absenti. Vt cum quis ad domum alterius venit ipso absente. Nec tantum qui dicit, sed & qui cõcitauit alios ad vociferationem conuicium facit, vt dicit lex. item apud . affirmat. Et oportet sit aduersus bonos mores vociferatio: scilicet, ad infamiam, vel iniuriam, vel inuidiam alicuius tendens: alias non erit conuicium. Cæterum hæc iurisprudentium interpretatio forsan non multum facit ad propositum. Nam ly. con. in hoc nomine, conuicium, non tam plurium concursum, quam vehementiam significat, sicut & in hoc verbo conficio. Crediderimque illud nomen à, con, & vitium, componi, sicque conuiciari nihil aliud esse, quam vitijs alterum conspergere. Nisi forte dicamus nomen illud à conuitando deduci, vt Laurentio Vallæ libr. 6. Elegant. placuit, quem enim vitijs impetimus procul à nostro contubernio vitamus. Sed hæc ad Grãmaticos potius, quã ad Theologos pertinẽt. Hoc vnum, quantum attinet ad præsens institutum, certũ esse debet, conuicium latiùs patere ex parte obiecti, quam contumeliam: cum hæc sola culpæ, illud, tam culpæ quam pœnæ, obiectione consiste re possit: siue conuicium plurium, vt iurisprudentibus placuit: siue vnius tantum, vt dicunt Theologi, voce conficiatur. Improperium propriè est, quando quis iniurioſe alteri in memoriam reducit auxilium, quod ipsi necessitatem patienti contulit, iuxta illud Ecclesiastici. 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Et apud Terentium: Isthæc commemoratio, quasi exprobratio est immemoris beneficij. Sed hæc receptissimo vsu promiscuè vsurpantur: vt est videre apud Alexand. secunda p. quæstione 129. vbi contumeliam diffiniens, dicit esse peccatum ex improperio sermonis manifesto tendens ad proximi nocumentum.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hæc tria, contumelia, cõuicium, & improperium differant specie, vel potius omnia pertineant ad vnam & eãdem speciem specialissimam. Et quidem, quod differant specie, probatur hac ratione: Distinctio specifica tã in vitijs, quã in virtutib⁹ desumitur ex obiecto, quod est materia, circa quã: sed hæc distinguitur in his tribus, vt enim dicit D. Thomas in litera, defectus culpæ est materia & obiectum contumeliæ, & defectus communiter, est materia conuicij, & defectus præteritæ indigentiæ est materia improperij: ergo differũt specie. Hoc tamen non obstante, dico, illa omnia ad vnam & eandem speciem, specialissimam pertinere, quę ex vnitate honoris, contra quẽ tendunt essentiam, & vnitatem accipit, sicut detractio ab vnitate famæ, qua priuat. Ab vna enim ratione formali obiecti vnica tantum species specialissima desumi potest: cuius rei signum manifestũ est, quod idem defectus culpæ spectat ad detractionẽ, & contumeliam: potest enim quis eundem defectum adulterij, vel furti detrahendo, & conuiciando dicere, & tamen detractio, & contumelia specie differunt: quia hæc contra honorem: illa contra famam tendit. Omnes ergo defectus, qui dicuntur, habẽt se ad ista vitia, non vt materia, circa quam formaliter versantur, sed materialiter: & fines, ad quos ordinantur, scilicet, dehonorationis, vel infamię sunt, qui formaliter constituũt diuersas species vitiorum moralium, ad quas cętera reducuntur. Omnes itaque defectus, quatenus honorem lædunt vnius sunt rationis, & ad contumeliam spectãt, & quatenus famam minuunt, aut auferunt sunt alterius, & ad detractionem pertinent. Est tamen in vtrisque cum vnitate speciei diuersitas graduum secundum magis, & minus consideranda. Quatenus vnus defectus magis dehonorat, quam alius. Potestq; iste excessus esse tantus, vt sit de necessitate in confessione exprimendus. Qui enim aliquem hæreticum, aut traditorem appellat, non satisfaciet, dicendo in confessione dixisse conuicium: sed tenebitur particulariter genus conuicij explicare. Et per hæc patet solutio ad argumentum.

Argumen.

Sententia autoris.

Ad Argũ.

Articvlvs II.

¶ Vtrum contumelia seu conuicium sit peccatum mortale.

Infra qu. 158. art. 5. ad 3. & 1. Cor. 1. lect. 7. Et Gala. 5. principio.

Ad Secvndvm sic proceditur. Videtur quòd contumelia vel conuicium, non sit peccatum mortale.

mortale. Nullum enim peccatum mortale est actus alicuius virtutis. Sed conuiciari est actus alicuius virtutis, scilicet eutrapeliæ, ad quam pertinet bene conuiciari, secundum Philosophum in quarto Ethicorum *: ergo conuicium siue contumelia non est peccatum mortale.

Lib.4.ca.8 num.5.

2 ¶ Præterea, Peccatum mortale non inuenitur in viris perfectis, qui tamen conuicia vel contumelias aliquando dicunt, sicut patet de Apostolo, qui ad Galatas tertio dixit, ò insensati Galatæ. Et Dominus dicit Lucę vltimo, ò stulti & tardi corde ad credendum: ergo conuicium siue contumelia non est peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Quamuis illud quod est peccatum veniale ex genere, possit fieri mortale: non tamen peccatum quod est ex genere mortale, potest esse veniale, vt supra habitum * est. Si ergo conuicium vel contumelia esset peccatum mortale ex genere suo, sequeretur quòd semper esset peccatum mortale. Quod videtur esse falsum, vt patet in eo qui leuiter & ex surreptione, vel ex leui ira dicit aliquod verbum contumelioſum. Non ergo contumelia vel cõuicium ex genere suo est peccatum mortale.

1.2.q.72. a.5.& q. 88.a.1.&5.

¶ Sed Contra, Nihil meretur pœnam æternam inferni, nisi peccatum mortale. Sed conuicium vel contumelia meretur pœnam inferni, secundum illud Matth. quinto: Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis: ergo conuicium vel contumelia est peccatum mortale.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum * est, verba in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum significant aliquid, quæ quidem significatio ex interiori affectu procedit. Et ideo in peccatis verborum maximè considerandum videtur ex quo affectu aliquis verba proferat. Cùm ergo conuicium seu contumelia de sui ratione importet quandam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur, vt aliquis per verba quæ profert, honorem alterius auferat, hoc propriè & per se est dicere conuicium vel contumeliam, & hoc est peccatũ mortale non minus quàm furtum vel rapina. Nõ enim homo minus amat suum honorem, quàm rem possessam. Si verò aliquis verbum conuicij vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, sed fortè propter correctionem, vel propter aliquid huiusmodi, non dicit conuicium vel contumeliam formaliter & per se, sed per accidens & materialiter, in quantum, scilicet, dicit id, quod potest esse conuiciũ, vel contumelia. Vnde hoc potest esse quandoque peccatum veniale, quandoque autem absque omni peccato. In quo tamen necessaria est discretio, vt moderatè homo talibus verbis vtatur, quia posset esse ita graue conuiciũ, quod per incautelam prolatum auferret honorem eius, contra quem proferretur, & tunc posset homo peccare mortaliter, etiam si non intenderet dehonorationem alterius. Sicut etiam si aliquis incaute alium ex ludo percutiens grauiter lædat, culpa non caret.

Art.prece.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ad eutrapelum pertinet dicere aliquod leue conuicium, non ad dehonorationem, vel ad contristationem eius, in quem dicitur, sed magis causa delectationis & ioci. Et hoc potest esse sine peccato, si debitæ circunstantiæ obseruentur. Si verò aliquis non reformidet contristare eum, in quem profertur huiusmodi iocoſum conuicium, dummodo alijs risum excitet, hoc est vitioſum, vt ibidem * dicitur.

Lib.4.Ethi co.ca.8.to. 5. De pœn. d.1. Aut facta puniuntur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut licitum est aliquem verberare vel in rebus damnificare causa disciplinæ, ita etiam & causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conuicioſum dicere. Et hoc modo Dominus discipulos vocauit stultos, & Apostolus Galatas insensatos. Tamen sicut dicit Augustin. * in libro

Lib.2.cap. 30. non remotè à fin. to.4.

libro de Sermone Domini in monte, rarò & ex magna neceſsitate obiurgationes ſunt adhibendæ, in quibus non nobis, ſed vt Domino ſeruiatur inſtemus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum peccatum conuicij vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat, poteſt contingere, quòd ſit peccatū veniale, ſi ſit leue conuicium, non multū hominem dehoneſtans, & proferatur ex aliqua animi leuitate, vel ex leui ira abſque fit mo propoſito aliquem dehoneſtandi, puta cum aliquis intendit aliquem per huiuſmodi verbum leuiter cōtriſtare.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpōdet Diuus Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iactatio conuicij animo de honorandi facta, quæ eſt propriè contumelia, ex genere ſuo eſt peccatum mortale furto, atque rapina grauius. Probatur: Non minus amat homo honorem ſuum, quem contumelia aufert, quam bona, quæ per furtum, & rapinam auferuntur: ſed furtum & rapina ex genere ſuo ſunt peccata mortalia: ergo & contumelia. Secunda cōcluſio: Iactatio conuicij prꝛeter intentionem dehonorandi facta, aliquando eſt virtus, aliquando culpa venialis: & aliquando poteſt eſſe mortalis. Probatur: Nam ſi prælatus, vel pater, vel maior natu debito cum moderamine aduerſus inferiorem, vt ipſum reprehendat, conuicio vtatur, proculdubio erit virtus, & benefaciet. Si autem nonnullus fuerit cautelæ defectus, vt ſæpe contingit, erit veniale. Quando verò talibus vteretur verbis, tantumque obijceret conuicium, vt etiam per incautelam prolatum auferret honorem eius, contra quem profertur, peccatum mortale eſſet non obſtante defectu intentionis dehonorandi.

Explicatio Articvli.

Diſcrimen inter peccata facti, & linguæ.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum eſt, hoc eſſe diſcriminis inter peccata, quæ in facto conſiſtunt, & ea, quæ in verbis poſita ſunt: Quod in illis genus atq; grauitas ex ſolo obiecto perpenditur, in verbis autē non, niſi ex adiuncta ſimul intentione. Et ratio eſt: Nā cum verba re ipſa non offendāt, ſicut facta, ſed ſignificatione: & ſignificatio præcipuè pendeat ex intentione aliquid exprimēdi, fit, vt non cēſeatur formaliter cō tumelia, niſi quæ ex animo conuiciandi, vel ex ignorantia craſſa, aut negligentia, aduertendi, quod dicis, procedit. Et propterea D. Thom. tam in prima concluſione, quam ſecunda ad explicandam grauitatem peccati contumeliæ, non ſolum ad id, quòd dicitur materialiter, ſed etiam ad intentionem dehonorandi recurrit. Cum tamen ad explicandam grauitatem furti, & aliarum iniuriarum in facto conſiſtentium, ſolius grauitatis obiecti habuerit rationem. Bene poteſt aliquando contingere, vt ſine intentione inhonorandi aliquis alicui tale obijciat crimen, quod honorem ipſi re vera adimat, vt D. Thom. dicit in ſecunda concluſione, eritque tunc illud peccatum mortale, tantò grauius furto, quanto honor, qui aufertur, præſtat rebus furatis, propter notabile damnum quod infert. Non tamen dicetur formaliter contumelia, quæ ſine animo & intentione inhonorandi eſſe non poteſt. Vt enim diximus articulo præcedenti, nullum factorum habet rationē contumeliæ, niſi quatenus ſignificat. Et certum eſt, quod quæ ſine animo inhonorandi, aut fiunt, aut dicuntur, nihil ſignificāt, quod ſit honori contrarium: quamuis ex altera parte ſint iniurioſa. Quare nec rationem cōtumeliæ habere poterunt. Eſt ergo contumelia ex genere ſuo mortale peccatum grauius furto, atque rapina: quia malunt homines alijs bonis priuari, quam contemptui haberi. Tanta tamen poterit eſſe quantitas furti, vt grauitatem contumeliæ excedat. Et ſimiliter tam parua irreuerentia, quæ in contumelia inuenitur, vt culpa venialis ſit dicēda. Poteſt enim contumelia ex leuitate materiæ fieri venialis, ſicut & quoduis aliud peccatum ex genere ſuo mortale.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quando contumelia erit peccatum mortale, & quando veniale. Ad cuius explicationem ſit prima propoſitio. Quotieſcunque aliquis animo, & intentione notabiliter nocendi in honore crimen obijcit alteri, ſiue nocumentum ſequatur, ſiue non, peccat mortaliter. Vt enim dicitur apud Matth. cap. 5. Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Et per oculum communiter intelligunt Doctores intentionem, cuius prauitas ſufficit totum opus malum reddere. ¶ Secunda propoſitio: Qui crimen alteri obijcit animo & intentione parum nocendi, & re vera parum nocet, ſolum peccat venialiter: ſicut & qui furatur rem leuem animo & intentione parum nocendi. ¶ Tertia concluſio: Qui criminis obiectione notabile infert nocumentum proximo in honore, eſto nō habeat intentionē nocēdi dūmodo ex ignorātia craſſa, aut ex negligētia nō aduertēdi damnum,

Dubiū quādo cōtumelia ſit peccatum mortale.

1. Concl.

2. Concl.

3. Concl.

damnum, quod intulit illud proceſſerit, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. Probatur: Iſte de facto infert notabile nocumentum proximo, & licet intendat non nocere, id facit ex ignorantia craſſa, aut negligentia, quæ à culpa non excuſant: ergo facit contra charitatem: atq; ex conſequenti peccat mortaliter. Et confirmatur: Qui ludens cum proximo ex negligentia illum interficit, eſto ſine intentione id faciat, peccat mortaliter: ergo, & qui nocet notabiliter in honore, ſi ex ignorantia, aut negligentia id facit. Probo conſequentiam: Nam æqua eſt vtriuſque ratio. ¶ Quarta propoſitio: Qui criminis obiectione intendit non nocere proximo, eſtque ita circunſpectus, vt inuincibiliter ignoret, quod inde damnum ſubſequetur: etiam ſi multum noceat, non peccat mortaliter. Probatur: Nam eſt illud damnum omnino inuoluntarium, atque adeo ad culpam mortalem imputari non poteſt.

4. Concla.

¶ Quinta propoſitio: Multi modi ſunt, quibus verba contumelioſa aliqualiter lædentia dici poſſunt, ſine aliquo peccato. Probatur ex Ariſtot. 4. Ethic. ca. 8. conſtituente quandam virtutem moralem, Eutrapeliam appellatam, qua homo decenter ſe habeat in ludis, & iocis, & recreationibus humanis. Et certum eſt, quod quotieſcunque aliquis ex virtute operatur, nullum peccatum commit tit. Sed, vt hæc rectè intelligantur, aduertendum eſt, quod cum iocus, atque ludus vtilia, & neceſſaria ſint vitæ, & conuerſationi humanæ: ex ipſis enim fit requies, qua homo ab anxietatibus, & ſolicitudinibus mētis quie ſcit: ſicut & corpori per dormitionem à laboribus corporalibus quieſcere contingit: vnde hæc, recreatio animi appellari conſueuerunt: & in ipſis exceſſus atque defectus inueniri poſſint, fit, vt in illis etiam virtus atque vitium reperiri queant. Virtus quidem, quæ medium conſtituat: & vitium, quod verſetur circa extrema. Vt autem cognoſceremus quæ extrema eſſent vitioſa in ludo, atque ioco, & quod medium laudabile dicit Ariſtoteles loco citato, quod extremū per exceſſum appellatur Bomolochia, hoc eſt, ſcurrilitas, à qua ſcurræ, & extremum per defectum dicitur Agria, hoc eſt, ruſticitas, ſiue ruditas, à qua rudis & agreſtis, & medium dicitur Eutrapelia, hoc eſt, comitas, ſeu vrbanitas, à qua comes & vrbanus. Bomolochi ergo ſiue ſcurrę dicentur illi, qui in ludo ſeu ioco riſum magis cōmouent, quam oportet, dicentes, aut agētes indecentia. Qui quidem ſunt onerosi, quia magis riſum aſtantium concitare affectant, quam non perturbare eos quibus ingerunt cōuicia. Agreſtes, & rudes ſunt illi, qui nec agunt nec dicunt aliquid iocundum, quo aſtantes honeſtè delectentur: ſed nec alios dicere, aut agere patiuntur. Et ſicut primi ſunt onerosi ijs, qui honeſtè ex ludo quærunt delectationem: ita & iſti ſunt duri. Eutrapeli autem erunt, qui moderatè, & decenter iocantur, didicerunt-que ex bono habitu ita dicta, & acta in ludo gratioſe & modeſtè in riſum vertere, vt aſtantes decorè delectentur. Ad quos primo ſpectat dicere, & audire in ludo talia, quæ deceant virum modeſtum, & liberalem, hoc eſt, habentem animum liberum à paſſionibus. Vbicunque enim eſt inueniri aliquid, quod decenter & vt oportet, fieri poteſt, hoc ad virtutis habitum pertinet. Secundo ſpectat ad Eutrapelos, ita ſe bene habere ad conuicia iocoſa, vt nullus ex eis poſsit moleſtiam accipere. ¶ Sed mouit Ariſtoteles difficultatem, vtrùm hoc, quod eſt bene conuiciari in ludo determinandum ſit ex parte eorū, quæ dicuntur: quia ſcilicet, dicunt homines ea conuicia, quæ quemlibet liberalem & virtuoſum dicere decet: vel potius ex parte finis & effectus: quia ſcilicet, Eutrapelus, ſi ludēs conuicia dicit, non intendit inhonorare, nec contriſtare audientem, ſed potius delectare? Et reſpondet, quod ad vtramque partem reſpicere oportebit. Et quidem, quod ad ſecundam ſit reſpiciendum, eſt res manifeſta: Nam cùm nullus poſsit certò cognoſcere, vtrum ex conuicio dicto habeat contriſtare, aut delectare audientem, quoniam diuerſis diuerſa ſunt odibilia, & delectabilia, & quod vni placet alteri diſplicet, quod habeat intētionem neminem nocēdi, aut contriſtandi erit opus. Quod autem ſimiliter ſit debitum reſpicere ad primam partem, probatur: Nam aliqua ſunt conuicia cōtumelioſa, ex quibus homo infamatur, & quæ dicere legiſpoſitores prohibent. Ergo iſta Eutrapelus legis obſeruator licitè dicere non poterit. Alia ſunt conuicia abſque alicuius infamia. Et hęc in ludo afferre ad modeſtam hominum aſtantium delectationem, vel emendationem, vel reprehenſionem nullum eſt peccatum. De hiſque loquuti ſumus in quinta propoſitione, quando diximus, multos eſſe modos, quibus verba contumelioſa aliqualiter lædentia dici poſſunt, ſine aliquo peccato. Et de eiſdem loquebatur Cicero, dum dixit: Maledictum ſi petulantius iactatur, conuicium, ſi facetius vrbanitas nominatur.

5. Concla.

In ioco & ludo reperiuntur vitium atque virtus.

Dubiū ex Ariſtotele

Reſponſio.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum aliquis debeat contumelias ſibi illatas ſuſtinere.*

AD

Infra q.79 art.4.ad 1 Et opu.19. cap.16.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd aliquis non debeat contumelias ſibi illatas ſuſtinere. Qui enim ſuſtinet contumeliam ſibi illatam, audaciam nutrit conuiciantis. Sed hoc non eſt faciendum: ergo homo non debet ſuſtinere contumeliam ſibi illatam, ſed magis conuicianti reſpondere.

2 ¶ Præterea, Homo debet plus ſe diligere, quàm alium. Sed aliquis non debet ſuſtinere, quòd alteri cõuicium inferatur. Vnde dicitur Prouerbiorum vigeſimoſexto, Qui imponit ſtultum ſilentium, iras mitigat: ergo etiam aliquis non debet ſuſtinere contumelias illatas ſibi.

3 ¶ Præterea, Non licet alicui vindicare ſeipſum, ſecundum illud. Mihi vindictam, & ego retribuam, ſed aliquis non reſiſtendo contumeliæ, ſe vindicat ſecundum illud * Chryſoſtomi, Si vindicare vis, ſile, & funeſtã ei dediſti plagam: ergo aliquis non debet ſilendo ſuſtinere verba contumelioſa, ſed magis reſpondere.

Homil.43. in Mat. circa mediũ habetur ad ſenſum. Et homi.85.à medio to.2

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur in Pſal.37 Qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates. Et poſtea ſubdit. Ego autem tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut patientia neceſſaria eſt in his, quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autẽ patientię in his quę contra nos fiunt, ſunt in præparatione animi habenda, ſicut Auguſtinus * in libro de Sermone Domini in monte, exponit illud præceptũ Domini, Si quis percuſſerit te in vna maxilla, præbe ei & aliam, vt ſcilicet homo ſit paratus hoc facere, ſi opus fuerit. Non tamen ſemper tenetur facere actu, quia nec ipſe Dominus hoc fecit, ſed cum ſuſcepiſſet alapam, dixit: Quid me cædis, vt habetur Ioannes decimo octauo. Et ideo etiam circa verba contumelioſa, quæ contra nos dicuntur, eſt idem intelligẽdum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas ſi expediẽs fuerit. Quando quidem; tamen oportet, vt contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidẽ propter bonũ eius, qui contumeliã infert, vt videlicet eius audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet, ſecundum illud Prouerbiorum vigeſimoſeptimo: Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas. Vnde Gregorius * dicit ſuper Ezechiel. homil. nona. Hi, quorum vita in exemplo imitationis eſt poſita, debent ſi poſſunt detrahentiũ ſibi verba compeſcere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant.

Lib.1.c.34 35.& 36. tom.4. Epiſt.5.ad Voluſianũ, t.2. Et habetur 23. q.1.c. paratus. 11.q.3 c. Senti de Aug.

Homi.9.in Ezech.circa med. Aug.de bono viduitat.ca.11. 1.q.3.ca. Non ſunt audienti.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd audaciam conuiciantis contumelioſi, debet aliquis moderate reprimere, ſcilicet propter officium charitatis, non propter cupiditatem priuati honoris. Vnde dicitur Prouerbiorum vigeſimo ſexto: Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ei ſimilis efficiaris.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in hoc quod aliquis alienas contumelias reprimit, non ita timetur cupiditas priuati honoris, ſicut cum aliquis repellit contumelias proprias. Magis autem videtur hoc prouenire ex charitatis affectu.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſi aliquis hoc animo taceret, vt tacendo contumeliantem ad iracundiam prouocaret, hoc pertineret ad vindictam. Sed ſi aliquis taceat, volens dare locum iræ, hoc eſt laudabile. Vnde dicitur Eccle. octauo. Non litiges cum homine linguato, & non ſtruas in ignem illius ligna.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Tho. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Vnuſquiſque tenetur habere animũ paratum ferendis iniurijs & contumelijs,

tumelijs, quando fuerit expediens: non tamen tenetur eas semper ferre. Probo singulas partes: Et primò, quod vnusquisque teneatur habere animum paratum ferendis iniurijs, quando fuerit expediens, hac ratione: Patientia, sicut in his, quæ contra nos fiunt, sic & in his, quæ contra nos male dicuntur est necessaria: sed in his, quæ contra nos fiũt, tantum est necessaria in præparatione animi, vt D. Augustinus affirmat, super illud Matthæi 5. Si quis te percusserit in vna maxilla, &c. & præparatio animi, quæ affirmatiuo præcepto iubetur, tantum obligat pro tẽpore, quo id ratio exigit: ergo vnusquisq; tenetur habere animum paratũ ferendis iniurijs, quãdo fuerit expediens. Quod autem non semper teneatur iniurias ferre, probatur, exemplo Christi, qui percutienti se interrogauit, quid me cẽdis? Ioan. 8. quod aliquam reprehensionis formam præsefert. Secunda conclusio: Quandoque oportet illatam contumeliam repellere, tum propter bonum eius, qui contumeliosus est, vt eius insolentia reprimatur, nec iniurijs assuescat, iuxta illud Prouerb. 26. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur, tum etiam propter bonum aliorum, tam circunstantium, quam absentium, quorum profectus impeditur propter iniurias nobis illatas. Propter quod dicebat D. Gregor. homil. 9. super Ezechi. Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentiũ verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, sicque in prauis moribus remanentes bene viuere contemnant.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Qualiter debeat homo habere animum paratum ad ferẽdas iniurias.

CIrca primam conclusionem, in qua D. Thomas affirmat, vnumquemque tenẽri habere animum paratum ad ferendas iniurias, quando opus fuerit, aduertendum est, illis verbis non significare, quod tenentur homines habere actuale propositum ferendi iniurias illatas, pro loco & tẽpore. Præcepta enim affirmatiua, sicut non obligãt pro semper ad opera exteriora: ita nec ad actus internos. Sed quod intelligit est, teneri homines nõ habere actũ contrarium quãdo opus fuerit: quod in proposito generali seruandi mãdata virtualiter continetur. Id enim satis est ad hoc, vt in præparatione animi dicatur quis calumnias, & contumelias ferre. Nec huiusmodi præparatio animi solum est necessaria ad non vindicandas iniurias illatas priuata autoritate (id enim certissimum est nemini licere, vt ex supradictis patet) sed etiam ad non resistendum, quando resistentia sine graui scandalo, & ingenti detrimento fieri nequit, & quando ratio fidei & boni publici sustinentiam exegerit. Quare qui in animo gesserit se de quacunq; contumelia vindicaturum, & cuicunque sine delectu obstiturum in statu damnationis, & peccati mortalis proculdubio erit. In alijs casibus quisque, & priuata autoritate, cum virtutis moderamine, resistere, & per publicam potestatem, iuris ordine seruato, se vindicare, à quacunque contumelia sine peccato poterit.

Dubium.

¶ Sed est difficultas: Vtrùm in casibus, quibus quis potest licite contumelijs resistere, semper sit consilium illas patienter ferre. Ad quod breuiter respondeo, conclusione negatiua. Vt enim D. Thomas affirmat in secunda sua conclusione, aliquando est necessarium illatam contumeliam repellere. Tum propter bonum eius, qui contumeliosus est, ne iniurijs assuescat. Tum etiam propter bonum aliorum, quorum profectus per iniurias nobis illatas impeditur. Quare idem sapiens, qui dixit: Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne videaris ei similis, in alio loco consulit, vt respondeamus ei, ne videatur sibi sapiens: Aliquando ergo erit consilium imò & præceptum contumelias repellere: & aliquando erit consilium illas sufferre: & aliquando eas reprehendere. Quare prudentia opus erit, vt hæc pro loco, & tempore distinguãtur. Erit quidem, non solum consilium, sed etiam præceptum illis, qui potestatem exercent, eas contumelias, nõ solum repellere, sed etiam punire, quæ in iniuriam Dei vel Ecclesiæ fuerint obiectæ. Vt enim dicit D. Chrysostomus, sicut in iniurijs proprijs, esse patientem, laudabile est: ità in iniurijs Dei, impiũ. Et quia contumelię, quæ dicuntur contra rectores, præcipue prælatos Ecclesiæ, vergunt in contumeliam Dei: ideò istæ præcipuè sunt puniendæ & quanuis magis quis debeat punire, si potestatem habet, contumelias aliorum, quam proprias, quia minus suspectus in eis habebitur, quòd moueatur cupiditate proprij honoris: tamen etiam illas, quæ in ipsum fuerint illatæ, quatenus vergunt in iniuriam Ecclesiæ, & detrimentum boni communis punire poterit, & debebit, vt habetur 23. quæst. 3. cap. Guilisardus, cum. §. seque. & Glossa ibidem. Est consilium sufferre iniurias seu contumelias, primò, ratione vitandæ temeritatis, iuxta illud Prouer. 26. Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris. Tacere quidem, & non respondere contumelianti quando quis hoc faceret, vt tacens magis pro

Conclusio.

Aliquando est consiliũ contumelias repellere, & aliquando eas sufferre.

uocaret

uocaret alterum ad iracundiam, peccatum eſſet. Cæterum tacere ne & ipſe reſpondens contumelias incurrat, aut magis alterum ad iracundiam accendat opus eſt laudabile, & ſtudioſum.

¶ Secundo eſt conſilium ſufferre contumelias, ratione incorrigibilitatis, quando, ſcilicet, ille, qui contumelias obijcit eſt incorrigibilis, nec alter habet autoritatem illum coercendi ad exemplum Chriſti, qui nec Herodi, nec Pilato, nec Scribis, & Phariſæis contumeliantibus, quidquam reſpondit, quia obſtinati erant, vt dicitur in Euangelio. Tertio ratione conſeruandæ virtutis patiétiæ. Nam ſicut eſt nobis patiétia neceſſaria in ijs, quæ fiunt contra nos, ità & in ijs, quæ contra nos dicuntur. Ne litiges cum homine linguato: ne ſtruas in ignem eius ligna: nec cum potente, ne te per potétiam opprimat, nec cum diuite ne te per pecuniam vincat: nec cum loquace, ne te per eloquentiam decipiat, dicebat Sapiens Eccleſiaſtic. 8. Quod & feciſſe ſignificat regius Vates Pſalm. 37. dicens, Qui inquirebant mala mihi loquuti ſunt vanitates. Ego autem tanquam ſurdus, non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuũ. Non dicit: Ego ſurdus, ſed tanquam ſurdus, quia hoc ad virtutem patientiæ ſpectat, vt audiens contumelias, tanquam ſi non audiret, nec murmuraret in corde, nec ore contumelijs reſpondeat. Eſt etiam conſilium, aliquando contumelias reprehendere propter rationes à D. Thoma in litera adductas. Ad quod etiam pertinet, quod Paulus Galatas inſenſatos appellauerit: & Chriſtus quoſdam ſtultos, alios generationem prauam, & adulterã.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quando eſt licitum reſiſtere contumelijs, (quod fieri poſſe diximus, vel priuata autoritate cũ virtutis moderamine, vel per publicam poteſtatem, exceptis caſibus, in quibus reſiſtentia ſine graui ſcandalo, & ſine ingenti detrimento fieri non poſſet, & quando ratio fidei & boni publici ſuſtinentiam non exegiſſet,) vtrùm inquam tunc ſit licitum pro vna contumelia ſuſcepta, aliam reijcere. Verbi gratia, appellauit me quiſpiam latronem. Dubito ego an in repulſam huius contumeliæ eo tempore, quo patientia non eſt in præcepto poſsim talem appellare, ſicarium, vel alia illum contumelia afficere. Ad cuius explica-

1. Dictum. tionem dico primò, certum eſſe quod in nullo caſu eſt licitum obijcere alteri falſum crimen. Eſt enim hoc mendacium perniciosiſſimum, quod nullis circunſtantijs honeſtari poteſt. Dico ſecundo etiam eſſe certum,

2. Dictum. quòd non eſt licitum obijcere alteri in caſu, de quo loquimur, id crimen, quod impertinens eſt ad reſiſtendum contumelijs ab ipſo dictis. Itaque ſi appellauit me concubinarium, non mihi licet appellare eum furem. Et ratio eſt quia cum huiuſmodi ſecunda criminis obiectio impertinens ſit ad reſiſtendam, vel infirmandam contumeliam ab altero illatam, fit vt ad inculpatam tutelam referri non poſsit: ſicut nec, quod quis percutientem repercutiat. Dico tertio, quod quanuis nullum peccatum, aut defectum, *3. Dictum.* ſiue occultum, ſiue publicum, per modum vindictæ, ſit licitum in conuiciatorem reſpuere, per modum tamen defenſæ vim vi repellendo, fas eſt, ea crimina obijcere, quæ ad reparationem proprij honoris fuerint neceſſaria. Itaque, ſi aliquis falſo appellauit me furem, nec aliter poſſum honorem reparare, bene poſſum dicere, eum eſſe mentitum, oſtendereque illum mendacem etiam aliquibus in medium adductis exemplis, quibus mea veritas confirmetur, ne in eo, quod mihi imponit fides ei adhibeatur. Totum enim hoc pertinet ad inculpatam tutelam, quam cuique tam in vita, quam in honore, iure naturæ licitam eſſe, oſtendimus in ſuperioribus. Et quoniam huius rei ratio deſumitur ex neceſſaria defenſione, fit, vt quando criminis obiectionem ad reparationem honoris non neceſſariam eſſe intellexerimus eam aliqua ratione efficere, non ſit licitum, ſicut nec occidere aggreſſorem, quando aliter aggreſſus propriam vitam tueri poteſt. Imo, ſi ad reparationem honoris, vnius tantum criminis obiectio fuerit ſufficiens, contra charitatem erit, & contra iuſtitiam duo aut plura manifeſtare. Pro completa explicatione huius articuli opus eſſet declarare modum, quo honor per contumeliam læſus in priſtinum ſtatum ſit reſtituendus, niſi de hoc à nobis ſatis ſuperque dictum fuiſſet in materia de reſtitutione. q. 62. ar. 2. circa ſolutionem ad tertium argumentum.

Articvlvs IIII.

¶ *Vtrum contumelia oriatur ex ira.*

AD QVARTVM ſic procedi- *Infra q. 73. ar. 3. ad 3. & q. 158. art. 7. arg.*
tur: Videtur quòd contumelia non oriatur ex ira, quia dicitur Prouerbiorum vndecimo. Vbi ſuperbia ibi contumelia. Sed ira eſt vitium diſtinctum à ſuperbia: ergo contumelia non oritur ex ira.

¶ Præterea, Prouerbiorum vigeſimo dicitur. Omnes ſtulti miſcentur contumelijs. Sed ſtultitia eſt vitium oppo-

oppoſitum ſapientię, vt ſupra habitum
Q.46.ar.1 * eſt. Ira autem opponitur manſuetudini: ergo contumelia nō oritur ex ira.

3 ¶ Præterea, Nullum peccatum diminuitur ex ſua cauſa. Sed peccatum contumeliæ diminuitur, ſi ex ira proferatur. Grauius enim peccat qui ex odio contumeliam infert, quàm qui ex ira: ergo contumelia non oritur ex ira.

¶ Sed Contra eſt, quòd Gregorius
Lib.31.c. 8. in medio * trigeſimo primo Moraliū dicit, quòd ex ira oriuntur contumeliæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum vnum peccatum poſsit ex diuerſis oriri, ex illo tamen dicitur principalius habere originem, ex quo frequentius procedere conſueuit propter propinquitatem ad finem ipſius. Contumelia autem magnam habet propinquitatem ad finem irę, qui eſt vindicta. Nulla enim vindicta eſt irato magis in promptu, quàm inferre contumeliam alteri. Et ideo contumelia maximè oritur ex ira.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd contumelia non ordinatur ad finem ſuperbiæ qui eſt celſitudo, & ideo non directe contumelia oritur ex ſuperbia. Diſponit tamen ſuperbia ad contumeliam, inquantum illi qui ſe ſuperiores æſtimant, facilius alios contemnunt, & iniurias eis irrogant. Facilius enim iraſcuntur, vtpote reputantes indignum quicquid contra eorum voluntatem agitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſecundum Philoſophum in ſeptimo *
Li.7.ca.6. in prin. to. 5. Ethicorum, ira non perfectè audit rationem. Et ſic iratus patitur rationis defectum, in quo conuenit cum ſtultitia. Et propter hoc ex ſtultitia oritur contumelia ſecundum affinitatem, quam habet cum ira.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſecundum Philoſophum in ſecundo *
Li.2.ca.4. declarando ad fi. to.6. Rheto. iratus intendit manifeſtam offenſam, quod non curat odiens. Et ideo contumelia, quæ importat manifeſtam iniuriā, magis pertinet ad iram, quàm ad odium.

Summa Textvs.

Concluſio: Cōtumelia naſcitur ex ira. Non quia ſola ſuperbia, aut odium, quo quis alterum contemnit, non ſit quandoque ſufficiens ad contumeliam: ſed quia vitium inde cenſetur originem ducere, vnde, vt in plurimum, oriri conſueuit: contumelia autē ex ira maiori ex parte naſcitur, propter maximam cōnexionem, quam habet cum fine illius. Irę nanque finis vindicta, atque vltio eſt, & nulla eſt propenſior ac compendioſior via ad vlciſcendum, quam contumelia. Qui enim potens non eſt, vt re ſe vindicet, aut id non audet, in contumelias ſtatim proſilit. Vt fœminarum ingenium teſtimonio eſt, quæ verbis alium peſſundantes, quadantenus animo ſatisfaciunt ſuo.

QVÆSTIO LXXIII.

De Detractione, in quatuor articulos diuiſa.

Articvlvs I.

¶ Vtrum detractio conuenienter diffiniatur, quòd eſt denigratio alienæ famæ per verba.

Ad Primvm ſic proceditur. Videtur quòd detractio non ſit denigratio alienæ famæ per occulta verba, vt à quibuſdam diffinitur. Occultum enim & manifeſtum ſunt circunſtantiæ, non conſtituentes ſpeciem peccati. Accidit enim peccato, quòd à multis ſciatur, vel à paucis. Sed illud quod non conſtituit ſpeciem peccati, non pertinet ad rationem ipſius, nec debet poni in eius diffinitione: ergo ad rationem detractionis non pertinet, quod fiat per occulta verba. *Infra q.74 ar.1. & q. 75.arti.1. co. Et Rom. 1.lc.8.cor. 4.*

2 ¶ Præterea, Ad rationem famæ pertinet publica notitia. Si ergo per detractionem denigretur fama alicuius, non poterit hoc fieri per verba occulta, ſed per verba in manifeſto dicta.

3 ¶ Præterea, Ille detrahit qui aliquid ſubtrahit, vel diminuit de eo quod eſt. Sed quandoque denigratur fama alicuius, etiam ſi nihil ſubtrahatur de veritate: puta cum aliquis vera crimina alicuius pandit: ergo non omnis denigratio famæ eſt detractio.

¶ Sed Contra est, quòd dicitur Ecclesiastici decimo. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit: ergo occultè mordere famam alicuius est detrahere.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut facto aliquis nocet alteri dupliciter, manifeste quidem, sicut in rapina vel quacunque violentia illata: occulte autem, sicut in furto & dolosa percussione: ita etiam verbo aliquis dupliciter aliquem lædit. Vno modo in manifesto: & hoc fit per contumeliam, vt supra dictum* est. Alio modo occulte: & hoc fit per detractionem. Ex hoc autem quòd aliquis manifeste verba contra alium profert, videtur eum parui pendere, vnde ex hoc ipso dehonoratur. Et ideo contumelia detrimētum affert honori eius, in quem profertur. Sed qui verba contra aliquem profert in occulto, videtur eum vereri magis quam parui pendere: Vnde non directe infert detrimentum honori, sed famæ inquantum huiusmodi verba occulte proferens, quantum in ipso est, eos qui audiunt, facit malam opinionem habere de eo, contra quem loquitur. Hoc enim intendere videtur, & ad hoc conatur, detrahens, vt eius verbis credatur. Vnde patet quòd detractio differt à contumelia dupliciter. Vno modo quantum ad modum proponendi verba: quia scilicet contumeliosus manifeste contra aliquem loquitur, detractor autem occulte. Alio modo quantum ad finem intentum: siue quantum ad nocumentum illatum: quia scilicet contumeliosus derogat honori, detractor, famæ.

Q. præc. art. 1.

¶ Ad Primvm ergo dicendū, quod in inuoluntarijs commutationibus, ad quas reducuntur omnia nocumenta proximo illata verbo vel facto, diuersificant rationem peccati occultum & manifestum: quia alia est ratio inuoluntarij per violentiam, & per ignorantiam, vt supra dictum* est.

Q. 66. art. 4. & 12. q. 6. art. 5. & 8.

¶ Ad secundum dicendum, quòd verba detractionis dicuntur occulta non simpliciter, sed per cōparationem ad eum de quo dicuntur: quia eo absente & ignorante dicuntur. Sed contumelios⁹ in faciem cōtra hominem loquitur: Vnde si aliquis de alio male loquatur coram multis eo absente, detractio est: si autē eo solo præsente, contumelia est, quāuis etiam si vni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam eius nō in toto, sed in parte.

¶ Ad tertium dicendum, quòd aliquis dicitur detrahere, non quia diminuat de veritate, sed quia diminuit famam alterius. Quod quidem fit quandoque directè, quandoque indirectè. Directè quidem quadrupliciter. Vno modo, quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum adauget suis verbis: tertio, quando occultum reuelat: quarto, quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem, vel negando bonum alterius, vel malitiosè reticendo, vel minuendo.

Svmma Textvs.

Conclusio D. Thom. est: Detractionem esse occultam denigrationem alienæ famæ per verba. Quam vt explicet supponit primo, quod quemadmodū facto contingit alicui dupliciter nocere, scilicet, aut per manifestam vim, vt fit in rapina, aut per subdolam læsionem, vt fit in furto: ita etiam verbis vsu venit, quod quis lædatur, aut manifestè, vt fit in contumelia, aut occultè, vt fit in detractione. Secundo supponit, quod quia, qui in alterius conspectu manifestis verbis in eum inuehit, parui pēdere eum se profitetur, quapropter honorem eius ex professo lædit: & qui in angulis absens aduersus quempiam obmurmurat, non tam vilipendere eum, quam vereri se ostendit, ob idque nihil contra eius honorem obmolitur, sed solum contra famam, hoc est, contra bonam æstimationem ab alijs de illo habitam, fit, vt contumelia, quæ manifestè lædit contra honorem, & detractio, quæ occultè fit, contra famam procedat. Et sic constat definitionem detractionis superius positā esse conuenientem, vtpote quæ continet differentias superius positas inter contumeliam, & detractionem. Tum quantum ad modum: quia illa manifesta, & hæc occulta est, tū etiam, quantum ad obiectum: quia illa honori, & hæc famæ contrariatur.

Ex-

EXPLICATIO ARTICVLI

Detractio contrariatur famæ sicut contumelia honori.

SVpposito, quod honor atque fama differunt inter sese in eo, quod fama est bona opinio, quam alij habent de aliquo: honor verò est reuerentia quæ alteri exhibetur, propter aliquam eius excellentiam, vel in genere, vel in virtute, vel magistratu, vel in doctrina, vt sæpe diximus: atque etiam supposito, quod contumelia, & detractio his aduersantur: contumelia quidem honori, & detractio famæ: & explicatis eis quæ ad contumeliam pertinebant quæstione præcedenti: superest nunc agere de detractione famæ contraria atque aduersa, quę à D. Gregorio ponitur filia inuidiæ, & diffinitur, quod sit denigratio alienæ famæ per verba occulta. Ex qua definitione, vt Diuus Thomas aduertit in isto articulo duplex differentia colligitur inter ipsam, & contumeliam. Prima desumitur ex modo procedendi per verba. Et est, quod contumeliosus manifestè profert verba contra aliquem: detractor verò occultè. Secunda ex fine seu ex nocumento illato. Contumeliosus enim ex facto suo derogat honori, & detractor famæ. Eo ipso nanquè quod aliquis manifestè contra alterum verba contumeliosa profert, ipsum paruipendere ostendit, atque adeò infert detrimentum honori. Cum tamen eadem verba in occulto proferens: ipsum magis vereri quam paruipendere videatur. Et sic directè talis non infert detrimentum honori: sed magis quantum in se est facit, vt alij malam opinionem habeant de eo, contra quem ipse occultè loquitur: quod propriè pertinet ad detractionem. Conueniunt quidem in hoc contumelia, & detractio: quod per vtramque profertur malum de proximo. Sed differunt specie: quia distinctas inferunt iniurias, & distincta auferunt bona. Ex quo infertur, quod qui in alterum protulerit contumelias animo infamandi, duplicis malitiæ specie distinctæ peccatũ committet. Quare tenebitur confiteri circunstantiam detractionis, vt rectè docet Nauarro in Manual. capit. 28. numer. 12. Dicuntur autem contumelia, & detractio differre specie, non solum ratione obiectorum materialium, putà, honoris & famæ, quæ auferunt, vt multi falso opinantur: sed etiam ob rationem formalem diuersam inuoluntarij in vtroque inuentam, vt diximus supra quęstione 66. artic. 4. de furto, & rapina. Itaque quemadmodum quamuis tam raptor, quam fur alienum accipiat, adhuc tamen in furto dicitur homo pati inuoluntarium per ignorantiam, & in rapina per vim, quæ secundum Aristotelem diuersæ sunt causæ inuoluntarij: & sic efficiunt peccata specie distincta, ità etiam in proposito, qui per acceptam contumeliam iacturam facit honoris, patitur inuoluntarium per vim: & qui accipit detrimentum famæ per detractionem, patitur inuoluntarium per ignorantiam, quę diuersas efficiunt rationes formales iniuriarum, & peccatorum. Quãdo autem dicimus, detractionem fieri per verba occulta, non loquimur de occultis simpliciter, sed de occultis ei, cui fit detractio: quia, scilicet, in absentia illius fuerũt prolata. Nec obstat, quòd ei posteà à referẽtibus fuerint facta nota quominus habeãt rationẽ detractionis: quia hoc est per accidẽs: dummodo verba proferens non ea intentione illa dixerit, vt ad alterum deferrẽtur: quia tunc formaliter esset contumeliosus, vt diximus quæstione præcedenti. In solutione ad tertium argumentum enumerat D. Thomas modos, quibus potest fieri detractio. Nam, quia hæc nõ ex veritate, sed ex fama, quæ vel subtrahitur, vel minuitur, rationem habet, & hæc subtractio, vel minutio potest contingere multipliciter, fit, vt etiam modi detrahendi sint multiplices, atque diuersi. Sed reducuntur ad octo: quorum quatuor directè, & alij quatuor indirectè famam proximi, vel tollere, vel minuere habent. Primus ex ijs, qui directè nocent, & omniũ pessimus est, quãdo quis alteri falsum imponit. Secũdus quando vitium alienũ suis verbis exauget. Tertius quãdo occultũ crimẽ reuelat. Quartus quãdo id, quod bonum est, ostendere quis nititur, ex mala intẽtione fuisse profectum. Nam quamuis hoc ad temeritatem etiam iudicij spectet, vt rectè docet Caietanus in isto commento: quia tamen nihil prohibet, vnum atque eundem actum in duabus malitiæ speciebus simul constitui: fit, vt eadem verba, quæ sunt temerarij iudicij, simul etiam sint detractoria. Imò, quia verba ex significatione considerantur, & vitia ex finibus proprijs iudicantur, quando aliquis ideò dicit bonum ab aliquo mala intentione factum, vt eius famę detrahat, constat ipsum non solum, ex intentione esse detractorem, sed etiã verba ipsa secundũ suam significationem esse detractoria, quatenus significant alterum esse malum malitia morali. Hoc est, significant, illum habere malam intentionem etiam in bonis: quod est esse pessimum. Primus modus ex ijs, quæ indirectè nocent famæ, est cum quis aliena bona negat. Secundus, quando illa reticet, vbi manifestare debet. Quando enim me præsente de aliquo bonus sermo initur, quem

Differẽtia duplex inter detractionem & contumeliam.

Multipliciter potest fieri detractio.

constat me optimè nosse, & sileo: silentium ipsum meum subindicat, talem non esse tantæ laudis dignum. Quod est genus quoddam infamiæ. Tertius modus est, quando quis diminuit aliena merita. Quartus denique, quãdo alterum frigidè laudat. Qui modus infamiæ non est minimus. Vnde Fauorinus apud Gellium: Turpius, inquit, est exiguè atque frigidè laudare, quam insectãter grauiterq; vituperare. Qui enim maledicit, quanto id acerbiùs facit, tanto magis pro iniquo inimicoque ducitur, tantoque minus fidem capit. Qui autem infacundè ieiuneque laudat, à causa ipsa destitui videtur. Nam amicus creditur eius, quem laudare vult, & nihil posse reperire, quod in laudibus ponat.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco: Vtrùm omnes isti modi detrahendi sint distincti specie, vel potius omnes pertineant ad vnam & eandem speciem specialissimam? Ad quod

Responsio. breuiter dico, quod omnes sunt eiusdem speciei. Existimo enim detractionis esse vnicam tantum speciem, cuius obiectum formale est infamia, quam quis per ignorantiam patitur. Sicut & obiectum formale contumeliæ est honor per violentiã sublatus. Itaque, quemadmodum quæstione præcedenti diximus, contumeliam, conuicium, & improperium esse vnius & eiusdem speciei specialissimæ, propter vnam rationem formalem obiecti, quam habent: ita & in proposito. Poterit tamen in istis tantus inueniri excessus, vt ille in confessione veniat necessario explicandus. Qui enim de hæresi, aut de incestu, aut de quouis alio deformi peccato proximum infamasset, non satis peccatum suum explicuisset, dicendo se detractionem fecisse: nisi etiam simul declarasset peccati grauitatem, cuius notã alteri inusit. Qui infamat Deum, aut Sanctum aliquem canonizatum, aut creaturam aliquam rationalem, prout creatura est Dei: non tam est detractor, quam blasphemus: siue id faciat ad inhonorãdum: siue ad infamandum, siue ad deridendum, & iocandum, vt ex mente D. Thomæ docet Nauarro in Manuali cap. 18. numer. 18. Etiam si angeli, & sancti canonizati nostri sint dicendi proximi, vt ex mente D. Augustini in lib. de doctrina Christiana, docet D. Thomas 2.2. quæst. 25. artic. 10. Ex dictis omnibus sequitur eum, qui seipsum infamat siue manifestando crimen occultum, siue falsum imponendo, non dici propriè detractorem, quidquid dicat Nauarro loco citato. Quia nulla ex conditionibus ad detractionem requisitis ibi inuenitur: vt constat. An autem talis peccet, & quale peccatum committat, alterius negotij est explicare, quod à nobis in superioribus quæst. 62. in materia de dominio fuit late disputatum, & declaratum. Videte ibi.

Infamans Deum aut Sãctos magis blasphemus quam detractor.

Articvlvs II.

¶ *Vtrum detractio ex genere suo sit peccatum mortale.*

Lectio sup. art. 1. huius.

AD Secvndvm sic proceditur. Videtur quòd detractio nõ sit peccatum mortale. Nullus enim actus virtutis est peccatum mortale. Sed reuelare peccatum occultum, quod sicut dictum * est, ad detractionem pertinet, est actus virtutis vel charitatis, dum aliquis fratri peccatum denuntiat, eius emendationem intendẽs: vel etiam est actus iustitiæ, dum aliquis fratrem accusat: ergo detractio non est peccatum mortale.

Ar. præc. ad 3.

2 ¶ Præterea, Super illud Prouer. 24. Cum detractoribus ne commiscearis, dicit * glos. Hoc specialiter vitio periclitatur totum pene genus humanum. Sed nullum peccatum mortale in toto humano genere inuenitur: quia multi abstinent à peccato mortali. Peccata autem venialia sunt quæ in omnibus inueniuntur: ergo detractio est peccatum veniale.

Gl. ord. ibidem.

3 ¶ Præterea, Augustin. in homil. * De igne purgatorio, inter peccata minuta ponit, quando cum omni facilitate vel temeritate maledicimus, quòd pertinet ad detractionem: ergo detractio est peccatum veniale.

Est ser. in die anniuersario mortuorum de temp. Boetius est ser. 14. in ordinem tom. 10. habetur 25. dist. c. vnum ex istis. Glos. contraria ibi.

¶ Sed Contra est, quod Rom. 1. dicitur: Detractores Deo odibiles. Quod ideo additur: vt dicit * glos. ne leue putetur propter hoc, quod consistit in verbis.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà dictum * est, peccata verborum maximè sunt ex intentione dicentis dijudicanda. Detractio autem secundum suam rationem ordinatur ad denigrandum famam alicuius. Vnde ille per se loquendo, detrahit, qui ad hoc de aliquo obloquitur eo absente, vt eius famam denigret. Auferre autem alicui famam, valde graue est, quia

quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cuius defectum impeditur homo à multis bene agendis. Propter quod dicitur Ecclesi. 41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quã mille thesauri magni & pretiosi. Et ideo detractio, per se loquendo, est peccatum mortale. Contingit tamen quandoque quod aliquis dicit aliqua verba, per quę diminuitur fama alicuius non hoc intendẽs, sed aliquid aliud. Hoc autem non est detrahere per se, & formaliter loquendo, sed solum materialiter, & quasi per accidens. Et siquidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum vel necessarium debitis circunstantijs obseruatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. Si autem proferat ex animi leuitate vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi fortè verbũ quod dicitur, sit adeo graue, quòd notabiliter famam alicuius lædat: & præcipuè in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad restitutionem famæ, sicut ad restitutionẽ cuiuslibet rei subtractæ, eo modo, quo suprà * dictum est, cum de restitutione ageretur.

Q.61.art. 2.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd reuelare peccatum occultum alicuius propter eius emendationem denuntiando, vel propter bonum iustitiæ publicæ accusando, non est detrahere, vt dictum * est.

In corp.ar. & q.68. art.1.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd glos. illa non dicit quòd detractio in toto genere humano inueniatur, sed addit, pene. Tum quia stultorum infinitus est numerus: & pauci sunt qui ambulent per viam salutis. Tum etiam quia pauci vel nulli sunt, qui non aliquando ex animi leuitate aliquid dicant, vnde in aliquo vel leuiter alterius fama minoretur: quia vt dicitur Iacob.3. Si quis in verbo nõ offendit, hic est perfectus vir.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Augustin. loquitur in casu illo quo aliquis dicit aliquod leue malum de alio, non ex intentione nocendi, sed ex animi leuitate, vel ex lapsu linguæ.

Svmma Textvs.

SVpposito quod detractio potest contingere dupliciter, scilicet, formaliter, & materialiter, formaliter est, quando quis de aliquo obloquitur eo absente, vt eius famam denigret: peccata enim verborum ex intentione dicentis dijudicantur: materialiter est, cum quis verba dicit, per quæ diminuitur fama alterius, non hoc intendens, sed aliquid aliud: respondet D.Tho. ad propositam difficultatem per quatuor propositiones. Prima conclusio: Detractio formalis ex genere suo est peccatum mortale. Probatur: Illud vitium est mortale, quo in re magni momenti proximus læditur: sed tale est detractio, qua proximi fama obnubilatur, quæ maiori pretio habetur, quam exteriora bona, iuxta illud Eccles.41. Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri boni, & pretiosi: ergo detractio formalis ex genere suo est peccatum mortale. Et est aduertendum, quod dicitur quis ex intentione detrahere, non solum quando directe, id animo proponit, verum etiam quando animaduertit, quod dicit, & nihilominus sine legitima causa verbum profert. Secunda conclusio. Qui materialiter detrahit, hoc est, dicit verba aliqua detractoria, sine animo, & intentione nocendi: si propter aliquod bonum & debitis cum circunstantijs id facit: vt contingit in accusatione, vel denunciatione, nullum peccatum committit, sed bene facit. Hæc conclusio relinquitur tanquam certa ex superioribus. Tertia conclusio: Qui materialiter detrahit, si ex animi leuitate, aut libidine loquendi, aut denique propter aliquam causam non necessariam id facit: vt in plurimum peccat venialiter: Nisi forte verbum adeò sit acerbum, vt notabiliter famam alterius lædat. Tunc enim ratione nocumenti illati erit peccatum mortale. Quarta conclusio. Quicunque alteri famam inique sustulit tenetur ad restitutionem, eo modo, & ordine, quo supra dictum est in materia de restitutione.

Explicatio Articvli.

Detractio ex genere suo est peccatum mortale.

REsolutio D.Thom. in isto articulo est, formalem detractionem, quæ contingit quando quis ex intentione lædendi proximum in fama, eo absente peccata aut defectus eius manifestat: ex genere suo esse peccatum mortale, quamuis ex leuitate materiæ

teriæ poſsit fieri veniale: detractionem tamen materialem, hoc eſt, non animo detrahendi regulariter & ex genere ſuo, non eſſe mortale, quamuis per accidens, hoc poſsit illi conuenire. Tunc, ſcilicet, quando notabiliter læditur fama proximi eius criminis manifeſtatione: quod ex ſua ipſius ratione ſecum affert mortalem culpam. Tunc enim adeo requiritur prudentia, atque cautela, vt quæuis negligentia loquendi, niſi ſubitus ſit motus, mortale efficiat crimen. Et aduertit Caietanus, non lædi famam proximi notabiliter ex hoc, quod narretur ſecretũ crimen eius tali perſonæ, apud quam perinde erit, ac ſi non eſſet dictum, vt contingit in colloquijs inter virum, & vxorem, de criminibus filiorum, & confeſsionibus eorum, qui confitentes peccata propria dicunt imprudenter confeſſori, in quo confidunt, perſonam, cum qua grauiſsime peccauerunt, & ſimilibus. Ex his enim aut non læditur fama proximi, quia quærunt magis tegere ſcientes, quam vt etiam quis hæc ſuſpicetur. Vel parum læditur: & ſic non eſt peccatum mortale. Cæterum Soto libr. 5. de iuſtitia quæſtion. 10. artic. 2. falſam exiſtimat hanc ſententiam Caietani, quantum ad id, quod affirmat non eſſe infamiam mortalem, cum quis occultum alienum crimen vni cordato viro ſecreto detegit, apud quem ità celabitur, ac ſi muto dictum fuiſſet. Quod ego ſimiliter verum exiſtimo, propter rationem ab ipſo Soto adductam. Nullus enim ſanæ mentis erit, qui nolit ſuum grauiſsimum crimen, quantum attinet ad læſionem famæ, potius celari vni viro grauiſsimo, quam tribus, aut quatuor hominibus de media plebe. Nam quamuis ex vna parte maius periculum immineat, quòd ab iſtis euulgabitur, quam ab illo: ex altera tamen pluris quiſque facit in bona eſſe exiſtimatione apud vnum virum grauiſsimum, quam apud plures alios minoris autoritatis. Et in præſenti tantum loquimur de nocumento in fama illato. Ex quo infertur, peſſimè ac nocentiſsimè illos facere, qui, niſi vrgens ſit cauſa corrigendi fratrem, vel vni, quantumuis prudenti viro, occultum alienum crimen reuelant. Nam quamuis is in ſuo id pectore reconditum ſeruet: apud ipſum tamen alius magnum ſui honoris ac famæ patitur detrimentum.

Sententia Caietani.

Sententia Soti vera.

¶ Multa in iſto articulo eſſent dicenda, niſi ea à nobis ſupra quæſt. 62. artic. 2. cum de reſtitutione famæ eſſet ſermo, fuiſſent pertractata. Cæterùm, quoniam plura adhuc deſiderantur, quæ ſunt propria huius loci, ea pro complemento totius materiæ ſuo ordine explicabimus. Et vt à difficilioribus incipiamus, ſit prima difficultas: Vtrùm reuelans peccatum alterius confeſſario, non potens aliter ſuum crimen manifeſtare, ſit dicendus detractor, ſaltim materialiter, aliquodque peccatum committat? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod ſi ex tali reuelatione criminis aliquod ſequitur vel ſcandalum, vel peccatum, vel damnum corporale, aut temporale eius, qui peccatum commiſit, aut alterius, nulla ratione eſt licitum illam facere. Imò, ſi ex tali manifeſtatione aliquid huiuſmodi timetur, ad nullam interrogationem à confeſſario factam poterit pœnitens reſpondere, niſi generaliter, quod peccauit, vel cum conſanguinea, vel cum Eccleſiaſtico. Et ſi ex huiuſmodi generali criminis manifeſtatione, adhuc idem detrimentum timetur, occultandum erit omnino id peccatum, alijs duntaxat expreſsis cum intentione, quam primum potuerit, illud crimen, vel circunſtantiam cum alijs, quæ poſtea commiſerit confitendi: Eſtque hoc intelligendum, quando pœnitens obligatur talem confeſsionem facere, vel vt Euchariſtiam ſuſcipiat, vel ad vitandum ſcandalum, quod ex eo quod non ſuſciperet ſacramentum ſequeretur. Nam ſi confeſsio non eſſet neceſſaria, illam omnino prætermittendi eſſet præceptum. ¶ Dico ſecundo etiam eſſe certum, quod ſi eſt alius confeſſarius qui perſonam non cognoſcat, tenetur pœnitens cum illo integram facere confeſsionem. Et ſi ad id licentiam non habet, eam petere à proprio parocho. Nec eo ipſo, quod talis caſus inſurgit habet pœnitens facultatem, cum quo voluerit confitendi, vt docent Paludanus, Adrianus, & Nauarrus locis infrà citandis, Requiritur enim ad abſoluendum à quibuſcunque peccatis mortalibus iuriſdictio in confeſſario. Et hanc nullus, niſi proprius parochus, vel alius ex eius commiſsione habere poteſt. Dico tertio, etiam eſſe certum, quod nulli licet in confeſsione alterius crimen reuelare proprio nomine ex preſſo, aut gradu, aut dignitate, quando id ad proprij peccati manifeſtationem non fuerit neceſſarium. Et qui ſecus fecerit detractionis peccatum committet, tanto grauius quanto crimen, quod aperit, grauius fuerit. Ita que hæc certa ſunt.

Primũ dubium de reuelãte peccatum alterius in confeſsione.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

¶ Sed dubium eſt, an quando ex manifeſtatione mei criminis, aut alicuius circunſtantiæ ex ijs, quæ neceſſario ſunt in confeſsione explicandæ, alterius certæ perſonæ peccatum à confeſſario cognoſcitur: & non eſt copia cum alio confitendi, vel, quia eſt articu-

Primum dubium de facultate.

articulus mortis: vel parochus abeſt: vel ſi eſt præſens, non vult dare licentiam: ponamus etiam quod quamuis pœnitens mutet habitum, vt dicit Caietanus, id non ſufficiet, quia parochus vult cognoſcere, an ſit eius onus, eamq; videre: & deniq; quod nullum aliud eſt remedium ad occultandum crimen alterius, quam proprium tacere: & item ponamus, quod nec illi, cuius crimen in confeſsione detegitur, nec alteri aliquod ſequetur nocumentum ex tali confeſsione, aut in vita, aut in honore, aut in bonis temporalibus, vltra leuem illam infamiam, quæ conſurgit in corde confeſſarij, complicem pro malo, & iniquo reputantis. Eſt inquam dubium, an in hoc caſu, non potenti aliter ſuum crimen detegere, quam reuelando crimen alterius confeſſario, ſit licitum illud dicere, ad idque teneatur, vel potius peccet in tali reuelatione. Viguerius videtur dicere, omittendam eſſe tunc totam confeſsionem, & ſine illa communicandum, ſi currit præceptum, quia vtendum eſt eo tempore regula de non habente copiam confeſſoris. Sed hoc eſt apertè falſum, cum præceptum ſeruari debeat quoad poteſt: vt communiter dicunt Doctores in materia de confeſsione. Canus atque Ledeſma exiſtimant, ſaltem in articulo mortis eſſe licitum detegere complicem, qui tunc infamiæ iacturam tolerare debet, vt proximus liberetur ab ea neceſsitate. Sed etiam hæc ſententia eſt falſa. Nam ſi alio tempore ſalubris eſt confeſsio, ſine illo peccato, aut circunſtantia facta, cur etiam non erit ſalubris in articulo mortis? Et ſi tunc eſt conſilium, talem circunſtantiam confiteri, cur non etiam extra articulum illum. Omnes enim rationes, quæ probant tacendum eſſe, de omni tempore probant, aut de nullo. Nec ratio Cani aliquid valet. Nam pœnitens, nec liberatur à morte corporali per illius circunſtantiæ manifeſtationem, nec ab ſpirituali, cum licitè taceat, & gratia ſacramenti nõ fraudetur, confitendo alia mortalia, vel etiã vnum veniale.

Sententia D. Tho. & aliorum.

¶ De propoſita ergo difficultate ſunt duæ opiniones extremæ. Vna quæ affirmat non ſolum eſſe licitum, verùm etiam neceſſarium, regulariter loquendo, circunſtantiam illam perſonæ cõfiteri, ſi mutat ſpeciem, aut ſecundum alios, ſi aggrauat notabiliter. Hanc tenet Diuus Thomas in 4. diſtinct. 16. quæſt. 3. artic. 2. quæſt. 5. ad 5. & opuſcul. 12. artic. 9. Alexand. 4. p. quæſt. 77. memb. 2. arti. 4. Bonauent. diſtin. 21. in 2. parte diſtinctionis. artic. 1. quæſt. 3. in corpore. & p. p. opuſculorum. titulo de modo confitendi. cap. 1. Paludani. in 4. diſt. 21. quæſt. 3. art. 2. concluſione 2. & diſtin. 16. quæſtio. 3. artic. 3. ad 2. Ricard. diſt. 21. quæſt. 2. art. 5. Henri. quodlib. 3. q. 23. Durandus diſt. 16. quæſt. vltima, numer. 8. Gabriel diſt. 17. quæſt. 1. concluſione 5. Antoninus 3. p. titulo 14. capi. 19. §. 11. Medina. Cod. de confeſsione. cap. de circunſtantia temporis & loci. ad finem. Adrian. in 4. queſt. 1. de confeſſ. §. ſed oritur ex his. Soto in 4. diſt. 18. q. 2. art. 5. ad 4. Syluester verbo. confeſsio. 1. quæſt. 24. Gerſon Alphabeto. 41. litera. L. & Alphab. 42. lit. F. Roſella. verbo. confeſsio. 1. §. 6. Almaynus in 4. diſt. 17. q. 1. artic. 2. Et probari poteſt hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ſic: Qui vtitur iure ſuo, nulli facit iniuriam: maximè ſi eo vtatur ſine notabili detrimento tertij, ſed qui integre omnia ſua peccata confitetur, explicando circunſtantias perſonarum in caſu poſito, vtitur iure ſuo: ergo nulli facit iniuriam, atque ex conſequenti licitè id facit. Conſequentia eſt nota, & maior eſt principium iuris, vt conſtat ex cap. cum Eccleſia. de electione. & ff. de regulis iuris, in regula: Nullus videtur. & regula. Nemo damnum. & regula. Factũ ſuum. §. non videtur. & ibi Gloſſa. & Philip. Decius, minor autem probatur: Si confeſſarius non haberet notitiam perſonæ per circunſtantiam explicatæ pœnitens haberet ius ad illam declarandam: ſed propter cognitionem perſonæ pœnitẽs non amittit ſuum ius, maximè cum ex ſua confeſſione notabile detrimentum complici non ſequatur, vt ſupponimus: ergo illo vti poteſt. *1. Argum.*

¶ Secundo: Nullus tenetur ius ſuum, & vtilitatem dimittere, pro vitando paruo damno proximi: imò nec pro vitando maximo, ſi principuum quod intendit nõ eſt nocere, ſed ius ſuum, & vtilitatẽ perſequi: poſſum enim ego in domo mea feneſtras aperire, quamuis ex hoc vicinis damnum ſequatur, modò publica via mediet: & ſimiliter poſſum parietes erigere, quamuis ex eis defectum lucis vicinus patiatur: item mercator, licitè vendit merces ſuas minori pretio, quamuis ex hoc damnũ minoris lucri alijs ſequatur: præterea eccleſiaſtici, & priuilegiati licitè gaudẽt ſuis priuilegijs ementes & vendentes, ſine aliquo tributo, aut ligna ſcindentes, vel aliud quid ſimile facientes, iuxta tenorem priuilegij: eſto ex hoc detrimentum alijs reſultet: quia id nõ intendunt, ſed tantum vti iure ſuo, propriamque vtilitatem perſequi: ſimiliter aduocatus poteſt licitè clientem ſuum patrocinari, vel matrimonium tractare, modò negotium ſit licitum: quamuis ex hoc graue damnum, aut in honore, aut in rebus proximis reſultet, quia vtitur iure ſuo: & deniq; quiſque, ſiue in iudicio, ſiue extra ius ſuum, & vtilitatem *2. Argum.*

perſequens, poteſt licitè vel denunciare, vel accuſare crimen occultum proximi, modò probari poſsit: quamuis ipſe ex hoc grauiſsimum nocumentum, ſiue in honore, ſiue in rebus patiatur, vt diximus in ſuperioribus: ergo pari ratione, poſſum ego vti iure meo, in meam vtilitatem integrè in confeſsione omnia peccata cum ſuis circunſtantijs explicare: quamuis ex hoc aliquale detrimentũ in honore proximo ſequatur. Maxime cum ipſe fuerit in cauſa, culpamque commiſerit, propter quam ex proſequutione mei iuris ſuæ famæ detrimentum ſibi immineat. Ex hoc infertur, quod ſi licet in confeſsione eam circunſtantiam dicere, qua confeſſarius veniat in cognitionem culpæ & perſonę alterius: etiam erit neceſſarium id facere. Semper enim, quod id, quod præcipitur, cadit ſub poteſtate, & iuriſdictione præcipientis, & eſt licitum cum omnibus ſuis circunſtantijs, ſubditus tenetur parere, illudque adimplere, ſi poteſt ſine graui ſuo, aut alterius detrimento, vel in perſona, vel in honore, vel in rebus. Imò tanta poterit eſſe vis præcepti, ſiue diuini, ſiue humani, vt illud adimplere ſubditus teneatur, etiam cum manifeſtò periculo vitæ ſuæ, aut alterius: vt explicant Soto libro 1. de iuſtitia quæſt.6.artic.4. & Caietanus 1.2.quæſt.96. artic.4.

Sententia Marſilij & aliorum.

¶ Altera ſententia eſt in alio extremo, quæ affirmat nulla ratione eſſe licitum, explicare in confeſsione illam circunſtantiam, qua confeſſarius deueniet in cognitionem peccati, & perſonæ proximi, etiam ſi ex hoc nullum aliud detrimentum ſequatur, quam leuis infamia, quæ conſurgit in animo confeſſarij, reputantis illum pro iniquo & malo. Hanc opinionem tenet Marſilius in. 4. quæſtio.12.artic.1.dub.1.in quadam reſponſione ad 6.argumentum fol.575.Nauarro in Manuali cap.7.numer.2.ſequutus Innocentium, & Hoſtienſem in capit. omnis. de pœnitent. & remiſ. Cano in relectione de pœnit.p.5.Quamuis moderetur illam, vt intelligatur, quando iactura famæ proximi apud confeſſarium fuerit mediocris. Nam ſi fuerit minima, ſecundum qualitatem perſonæ ad arbitrium boni viri, tenebitur pœnitens tunc peccatum cum ſua circunſtantia confiteri. Vt ſi, verbi gratia, vir iuuenis, & ſecularis cum virgine fornicaretur: tunc ſi fœmina non potuiſſet ſuum delictum manifeſtare, niſi confeſſarius ſimul intelligeret talem iuuenem fuiſſe complicem: tenebitur adhuc fœmina peccatũ confiteri: quia minima, & ferè nulla eſt infamia, quæ ex hoc facto viro reſultat. Cæterum iuuenis non poterit licitè ità confiteri, vt confeſſarius veniat in cognitionem fœminæ: quia infamia quę inde illi reſultat, eſt notabilis. Hãc eandem ſententiam tenet Bart. Medina li.2.ſuæ ſummæ capit.4.§ 1. & omnium nouiſsimus Dominicus Bañez ſuper 2. 2. D. Thomæ quæſtio.33. artic.8. dubio 8. in prima parte illius, qui adducit pro eadem Caietanum. Sed certè fallitur: potius enim videtur fauore contrariæ ſentẽtię, in ſumma, verbo confeſsio.condi.3. Vbi dicit, quod ſi ſit vir bonus confeſſor, & de quo non eſt ſuſpicio futuræ infamiæ, poteſt explicari talis circunſtantia. Et idem expreſsius affirmat in opuſcul. quodlibet. 2. reſponſione 5. ad fratrem Cherubin. Si aliquando Caietanus huic ſententiæ fauorem dediſſe eſt dicendus, eſt in iſto articulo, vbi dicit non lædi famã proximi notabiliter, per hoc, quod narretur ſecreto crimen eius tali perſonæ, apud quam perinde erit, ac ſi non fuiſſet dictum. Vt contingit in confeſsionibus eorum, qui confitentes peccata propria, dicunt imprudenter confeſſori, in quo confidunt, perſonam, cum qua grauiſsimè peccauerunt. Quibus verbis videtur ſignificare, eſſe peccatum, quamuis non mortale, peccata aliorum in confeſsione explicare.

Sententia autoris. Non eſt in confeſsione explicãda circunſtantia quæ cõfeſſarius veniat in cognitionẽ alterius.

¶ Mihi ex his ſententijs hæc ſecunda videtur longè verior, atque ſecurior: quamuis etiam prima ſua probabilitate non careat. Quam præcipuè facit tot virorum doctiſsimorum vnanimis conſenſus, qui apud me (qui nulla ex parte cum minimo eorum ſum comparandus) maximè in materia morali, plurimum valet. Sed probatur multis, & efficaciſsimis rationibus ſecunda opinio. Primo ſic: Quando ex confeſsione mei criminis, aut alicuius circunſtantiæ illius, imminet mihi, aut alteri graue aliquod damnum, ſiue in perſona, ſiue in honore, ſiue in bonis, licitè poſſum illud tacere, vt ex mente omniũ in principio huius difficultatis pro certo ſuppoſuimus: ergo & quando imminet proximo leue aliquod damnum, quale dicitur eſſe illud infamiæ, quod reſultat in animo confeſſarij. Probo conſequentiã: Nam eodem iure naturæ quo prohibemur vitare in noſtris operibus damnum proximi graue, prohibemur etiam vitare quodcunque aliud leue, atque ex conſequenti ſi confeſsio cum graui damno proximi eſt culpabilis, cum leui etiam culpam habebit: & ſolum erit differentia quantum ad hoc, quod eſt magis, aut minus culpabilis, pro ratione nocumenti inde ſubſequuti. Secũdo: Quando in vno & eodem caſu duo præcepta concurrunt, quæ ſimul ſeruari non poſſunt, id ſolum obligat

quod

quod maius est,& minus amittit suam vim, pro illoque tempore obligationem non inducit,iuxta regulam positam in capitul. duo mala.& in capit. Nerui. 13. distin. vbi habetur: ex duobus malis minus est eligendum: constat autem, quod quando duo præcepta pro eodem tempore cõcurrunt, minus malũ est, minus non adimplere, quã maius: sed in casu, quo homo suum peccatũ confiteri non potest sine infamia proximi, cõcurrunt duo præcepta, vnum naturale, nullum nocumentum siue graue, siue leue proximo inferẽdi, in honore aut in fama, alterum integre confitendi. Quorũ primũ maius est,& minus dispensabile, vt potè quod ad legem naturalem spectat; nã secundũ solũ est de lege diuina positiua, quæ naturalem non tollit: quod enim pro charitate institutum est contra charitatem militare non debet, vt dicit D. Bernardus in li. de præcepto & præcepti dispensatione, litera. F. ergo solum primum præceptum est tunc seruandum atque ex consequenti non confitendum peccatum, cum infamia proximi. Et confirmatur: Regula communis est inter Theologos, quod præcepta, quæ solum sunt diuina positiua, regulariter loquendo, non adeò strictam inducunt obligationem, vt cum iniuria graui, vel leui legis naturalis, aut cum nocumento iuris, aut vtilitatis proximi, sint obseruanda. Hac enim ratione dicimus, præceptum omnibus conferendi baptismum, quod maioris necessitatis est paruulis aliud remediũ non habentibus, quã adultis, confessionis, sine qua in actu, per solam contritionem, in casu necessitatis salutem consequi possunt, contra voluntatem parentum infidelium, non esse adimplendum. Quare huiusmodi pueros infideliũ, inuitis parentibus baptizandos non esse, supra latè ostendimus ex mente D. Tho. in primo tomo. quæstione 10. articu. 12. Est enim contra legem naturalem patriæ potestatis, vt filijs, parentibus inuitis, ea legis professio tribuatur, quam ipsi eligere non possunt: sed præceptum integre confitendi peccata cum omnibus suis circunstantijs, solum est diuinum positiuũ, vt de se patet: ergo non obligat ad sui obseruantiam cum iniuria leui, aut graui legis naturalis, de conseruanda fama proximi. Item: Qui emisit votum castitatis, si posteà vxorem ducat, tenetur coniugale debitum soluere ne iuri vxoris noceat: & qui vouit religionem, non tenetur illam ingredi, quoadusque creditoribus satisfaciat: si id posteà efficere non poterit, aut si ad pauperum parentum sustentationem fuerit necessarium, vt in seculo maneat: nec huius rei alia ratio potest assignati, nisi quod lex naturalis præcipit, tam debita soluere, quã in casu necessitatis parẽtibus subuenire, cui per ingressum religionis in casu posito derogatur: ergo pari ratione, quãuis sit præceptum diuinum de facienda integra confessione ad quod est necessarium, vt omnes circunstantiæ speciem mutantes, aut notabiliter aggrauantes exprimantur, si ex hoc sequitur nocumentum proximi, quod lex naturalis inferre prohibet; ab illa erit supersedendum: vel si hoc fieri non potest explicanda erũt peccata illis circunstantijs non expressis, ex quarum notitia iniuria alteri accrescit, ne lex naturalis violetur. Vltimò: Nõ potest aliquis citra culpam mortalẽ occultũ alienum crimen vni cordato viro secreto detegere, & si apud illum ità celabitur, ac si muto dictũ fuisset, vt ex mente Soti, in principio huius articuli, diximus cõtra Caietanũ. Nec huius rei aliam rationem assignauimus, nisi quod quisque sanæ mentis pluris facit in bona esse æstimatione apud vnum virum grauem, quã apud plures alios minoris autoritatis: sed hoc idem nocumentũ sequitur ex eo, quod quis circunstantiã confiteatur, ex qua cõfessarius in notitiam alicuius grauis criminis & personæ quæ illud commisit, deueniat: ergo non est hoc existimandum paruum inconueniens, atque ex consequenti non est licitum illud facere, placet quidem mihi moderatio à Magistro Cano posita, de qua mentionem fecimus referentes autores, qui hanc nostram sententiam tenent. Cæterùm illius ratio est, quòd fœmina non potest explicare suum crimen, nisi confessarius simul intelligat quis sit iuuenis, qui cũ illa occubuit, & ex talis circunstãtiæ declaratione, aut minima, aut nulla, sequitur infamia iuueni. Et vbi non est infamia quæ apud homines in pretio habeatur, certũ est, non esse peccatum, alterius crimen manifestare, vt ex dictis patet.

¶ Et ad primum argumentũ pro cõtraria sententia factum, respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, falsum esse, quod per cognitionem, quam cõfessarius habet de complice, non amittit pœnitens ius, quod habet ad integre confitendũ omnia sua peccata, cũ omnibus suis circũstantijs. Nam cũ nullus habeat ius alterũ nocẽdi, & ex illa notitia cõfessarij necessario sequatur nocumentum proximi, fit, vt ea sola sit sufficiens, tollere ius, quod pœnitens habebat ad confessionem taliter faciendã, ius enim gratiæ tollitur per ius naturæ. *Ad 1. arg.*

¶ Ad secundũ argumentum vt respondeamus, dico primo, quod si illud aliquid valeret, pari ratione cõuinceret, esse licitum: imò necessarium, confiteri omnia peccata cum omnibus suis circũstantijs, *Ad 2. arg.*

ſtantijs,etiã quando ex tali cõfeſſione grauiſ ſimum aliquod damnum ſiue in vita, ſiue in honore,ſiue in diuitiis proximo ſequeretur, cuius cõtrarium ex mente omniũ Doctorũ in principio huius difficultatis pro certo ſup poſuimus.Nam cũ vnicuique liceat,ius ſuũ, & vtilitatem perſequi, etiam cum grauiſsimo proximi detrimento, vt ex exemplis in argumẽtoadductis colligere licet,ſit,vt ſi pœnitens habet ius in eo caſu integrè confiteri,ob nullum alterius damnum illud dimittere teneatur.Dico ſecũdo,falſum eſſe,quod pœnitens in caſu argumenti habeat ius ad confitendas circunſtãtias,ex quibus alterius infamia ſequatur.Nã cum nullus habeat ius alteri nocendi,etiam ob propriã vtilitatem, niſi ea vtilitas ſit talis,vt ex iuſtitia ſit ei debita;quod cõtingit in omnibus inſtantijs poſitis in argumento,fit,vt ob conſequendam propriã vtilitatẽ,alteri nocere nõ poſsit.Eo vel maximè,quod pœnitens ex eo,quod circunſtantiam occultet,quà alteri infamia irrogatur,nec detrimentum patitur, nec ab aliqua vtilitatis acquiſitione impeditur,cum eandem prorſus gratiam,quam conſequeretur per ſacramentum pœnitentiæ, omnibus peccatis,& circunſtantijs expreſsis,qconſeua tur etiã omiſſa illa,ex qua damnũ reſultat,vſque ad tempus, quo eam ſine præiudicio tertij poſsit confiteri.Si in aliquo caſu argumentũ propoſitum videretur habere difficultatẽ,eſt in eo,quo pœnitẽs non obligatur cõfiteri peccata,& vult id facere in propriam animæ vtilitatem,à qua fruſtratur,dum ſacramentũ nõ ſuſcipit,nec illud poteſt ſuſcipere vt diximus,ſi ad illius integritatem requiritur,quod ea peccata vel circunſtantiæ explicentur, ex quorum cognitione proximi fama apud confeſſarium , detrimentum patitur. Cæterùm nec hoc impedit, quo minus noſtra ſententia ſit vera,ſi quidem,vt paulò antea dicebam non poteſt ſemper homo ſuã vtilitatem perſequi, ſed tunc tantum,quando id ſine iniuria alterius fieri poteſt,aut vtilitas eſt debita ex iuſtitia,quorum neutrũ inuenitur in propoſito.

2. dubium de dicente peccatum notorium.

¶ Secunda difficultas eſt, Vtrùm dicẽs id peccatum,quod notorium eſt, ſiue facto ſiue iure, peccet mortaliter . Verbi gratia . Habet quis læſam famam apud multos de ciuitate, vel quia peccatum ab ipſo factum eſt publicum,quod appellatur notorium notoreitate facti: vel quia publicè propter illud fuit punitus,quod appellatur notorium notorei te iuris.Dubium eſt an narrans illud,eis,qui neſciebant,peccet mortaliter? Sylueſter,verbo , detractio. quæſtione 1. partem tenet affirmatiuam. Niſi fortè peccatum ità eſſet notum , vt ſtatim , etiam eo , qui narrauit, tacente,deuenire deberet in notitiam eorum, quibus narratur. Et probari poteſt hæc opinio iſto argumento: Ille , qui, in caſu poſito,facto vel iure habet famam læſam, reſpectu eorum,quibus narratur peccatum;ità habet bonam æſtimationem , ac ſi nihil turpe feciſſet: ergo illud referens, reſpectu taliter audientium,ità eſt detractor,ac ſi crimen omnino eſſet ſecretum,atque ex conſequenti peccat mortaliter. Contrariã ſententiam tenet Nauarro in Manua. capitu. 18. nume. 26.Cuius verba ſunt,quæ ſequũtur: Decimo quinto peccat, qui peccatum verum mortale ſecretum alterius detegit inordinatè, niſi aliqua circunſtantia excuſet à mortali. Et dixi ſecretum, quia detegere notoria facti vel iuris,vel famoſa, ſine mala intentione nocendi , non eſt peccatum ſaltem mortale: quanuis illi,quibus deteguntur,ea ignorent,nec in regione, vbi deteguntur,ſcirentur . Vt ſi quis in Luſitania diceret , illum, vel illum in Caſtella fuſtibus fuiſſe ictum, etiam ſi ille ſit in Luſitania præſens,& ab eis, quibus dicitur cognoſcatur. Hæc Nauarro. Citatque pro eadem ſentẽtia Caietanum.tomo.2. opuſcu.tract.31.reſponſione.9. & Ioãnem de Maioris in 4.diſt.21.q.2.

Argu.

Sententia Nauarri.

¶ Cæterum,vt in re tanti momenti, & quæ quotidie habetur præ manibus , explicanda recto ordine procedamus,dicam prius, quæ certa ſunt apud omnes, dicturus poſteà ea, in quibus eſt controuerſia apud Doctores. Hunc enim modum procedendi ſemper exiſtimaui conuenientiſsimum, & explicandis difficultatibus , maximè in moralibus , tot doctiſsimorum virorum ſententijs inuolutis,aptiſsimum, & clariſsimum. Dico ergo primò,certum eſſe, quod miſcere colloquia inter conciues , aut familiares de peccatis proximorum tam dicentibus, quam audientibus notis ex ſe nec eſt bonum,nec malum, ſed ex intentione,& fine colloquentium reddit id opus aut honeſtum , aut vituperabile.Si enim narrentur ea peccata ob bonũ finẽ,vt ſcilicet, alij ab eis abſtineãt exemplo eorum , qui ceciderunt , aut ſuorum criminum pœnas dederunt, opus eſt laudabile, atque honeſtum , vtpote , quod cedit in gloriam Dei,& proximorum vtilitatem. Si verò talis commiſtio colloquiorum fiat, ſiue ex curioſitate, ſiue ex leuitate,aut ocioſitate , alioue inutili fine , erit peccatum veniale , vt in ſpecie docet Cord.in tract. de detractione memb. 4. quæſtione ſecunda concluſi.6.Et ratio huius eſt: Quia cum tunc nulla fama lædatur, quæ iam læſa non fuerit, etiam apud eos , quibuſcum loqui-

1. dictum certum.

Sententia Sylueſtri.

loquimur, nulla relinquitur malitia in opere, niſi illa venialis, quę deſumitur ex fine. Sic que frequẽtiſimè contingere ſolet etiam in colloquiis timoratorum hominum. Si autẽ colloquutio fiat ex praua intentione, vt ſcilicet, mala de proximis opinio renouetur, ſicque eis in fama & honore noceatur, peccatum eſt mortale formaliſſimæ detractionis, vt de ſe patet. ¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod qui manifeſtat delictum illius, qui per publicam ſentẽtiam eſt infamia notatus, ſiue in eodem oppido, ſiue in diuerſo, non peccat contra iuſtitiam: atque ex conſequenti nec ad aliquam tenetur reſtitutionem. Ex quo enim aliqui publicè ſunt notati, iam amiſerunt iura ſecreti: atque adeò per hoc quod eorum delictum manifeſtetur, iuſtitia violari non poteſt. Eo vel maximè, quod iudicum, ac legum talem pœnam imponentium intẽtio eſt, vt omnibus innoteſcat, vt docẽt Mercad. cap. 11. §. es tambien. & Ioſephus Angl. in floribus. 4. ſentent. qu. de reſtitutione famæ dubio 4. Qui etiam dicunt primam, & præcipuam pœnam taliter condemnatorũ eſſe infamiam. Nam flagella, mutilationes, mori, truncari, vel dolores ſentire, commune eſt atque naturale omni animali: erubeſcere autem, & honorem amittere eſt proprium hominis: & ob id leges præcipuè volunt eũ in honore & opinione punire. Ex quo etiam fit, vt non in carcere, nec in nocte, ſed in die, & in medio populo, & in feriis celebrioribus iuſtitia fiat. Itaque quẽadmodum, ſi quis per ſententiam iudicis ita damnaretur ad direptionem bonorum, vt ſingulis illa capere volentibus eſſent expoſita, qui illa auferret ad nullam teneretur reſtitutionem, quia iuſte ille bonorum ſuorum dominio priuatur. Pari etiam ratione, qui manifeſtat delictum illius, cuius infamia iure, & vt cæteri audientes pertimeſcant, eſt veluti expoſita omnibus deuulganda, non peccat cõtra iuſtitiam, nec ad reſtitutionem tenetur. Nec refert quantum ad hoc, an bono, vel malo animo id fecerit. Nam ad rationẽ iniuſtitiæ impertinens eſt malus animus, quãuis nõ ad rationẽ peccati. Sed eſt hoc intelligendum, modò delictum, quod manifeſtatur, ſit idem propter quod quis infamia eſt notatus. Nam qui diffamatũ in vno genere vitij, vel in pluribus, diffamaret in altero, de quo bene audit, non ſolum peccaret mortaliter, ſed etiã teneretur ad reſtitutionem, vt diximus ſupra quæſtione 62. articulo 2. dub. 3. circa ſolutione ad ſecundum argumentum D. Tho.

2. dictum certum.

3. dictum certum.

¶ Dico tertio etiam eſſe certum, quod qui manifeſtat alicui id peccatũ proximi, quod nõ iure, ſed facto eſt notorium: vt ſi, Verbi gratia eſt aliquis in ciuitate de aliquo crimine infamatus, non quia per publicam ſententiam de eo fuit conuictus, ſed quia ipſo dãte occaſionem, in notitiam fere omnium aut maioris partis populi, peruenit; vel quia ipſe ſcilicet, egreditur, & ingreditur domũ alicuius mulieris, vel aliud quid ſimile facit cũ ctis vicinis videntibus, & ſcientibus, ex quo ortum habuit vt factum illud paulatim fuerit euulgatum, narreturque inter omnes, talis, in quã, qui huiuſmodi peccatum neſcientibus manifeſtat, nec peccat contra iuſtitiam, nec ad aliquam tenetur reſtitutionem. Ex quo enim peccatum factum fuit publicum amiſit peccator iura ſecreti, ſibique debet imputari, qui cauſam dedit. Fateor quidem, quòd ſi ob meum dictum, crimen illud plus notabiliter publicatur, aut aliud detrimentum peccanti euenit, pecco cõtra charitatem. Sed quod affirmo eſt, tale peccatum non eſſe contra iuſtitiam. Nam cùm iam fama illius, apud omnes, vel maiorem partem ſit læſa, vel certè de facili poſsit delictum ab omnibus ſciri, ſi velint, quia omnium ore circunfertur, fit, vt nihil ab eo contra iuſtitiam auferatur. Si peccatum tale eſſet, quod difficile poſſet in illius vel illorum, quibus narratur cognitionem venire, vel quia in loco remoto, vel in eodem, ſed à longo iam tempore fuit perpetratum, re vera peccaret contra iuſtitiam illud reuelans. Oblitum enim iam delictum, nec per ſententiam punitum, nullus habet ius reuelandi: atque adeò contrarium faciens peccat contra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis.

¶ Sed dubium eſt, an qui dicit id peccatũ, quod notorium eſt, ſiue facto, ſiue iure, illis, qui illud ignorant, peccet mortaliter contra charitatem. Et ſimiliter poteſt eſſe dubium de numero hominum, qui ſufficient ad hoc vt delictum ab ipſis cognitum notoriũ dicatur notorietate facti. De vtroque enim non leuis eſt concertatio inter Doctores. Ad quorum explicationem dico primò, meo iudicio non eſſe dubitandum, quod qui alicuius peccatum ſiue iure, ſiue facto ſit notoriũ, ignorantibus manifeſtat: niſi ex bona intentione id faciat, iuxta explicata in primo dicto ex ijs, quæ in principio dubitationis pro certis ſuppoſuimus, ſemper peccat, ſaltim venialiter. Contra rationem enim eſſe videtur, vt quis alterum, licet infamatũ, denuo infamet, eiuſq; vulnera innouet. Mortaliter autem talem peccare puto, quotieſcunque ex intentione detrahendi id facit, vt ſupra dicebam, vel ſaltim quando ex tali loquutione notabile proximo nocumentum infertur, vel in fama: quia plus notabiliter eius crimen ma-

Sententia autoris.

ni-

niſeſtatur,vel in alijs rebus. Contra charitatem enim eſt manifeſte, vt quis cauſam damni det, quod vitare poteſt. Et quantum ad hoc vera eſt ſententia Sylueſtri in principio dubitationis à nobis propoſita. Ad quem etiam modum eſt intelligendus Soto,libro 4. de iuſtitia.quæſtione 6.articulo tertio ad 4. quando dicit, eſſe contra charitatis iura,vt quis,ei,qui neſcit, talem hominem prodat. Secus autem eſſet,ſi;interrogatus,ad informationē, vel officium, vel matrimonium, crimen manifeſtaret. Nam tunc ſanum conſilium,ac verum,etiam cum infamia alterius,ex bono fine dare, ſine aliqua culpa liceret, cum nullus innocentē interrogantem,vt nocenti ſubueniat decipere poſſit. Ex quo infertur, quod qui vt aliquem,ad religionem,vel eccleſiam, vel collegium, vel ordines, vel matrimonium admittant,ſyncere de alicuius genealogia, aut de alia infamia,aut nota publica inquirunt, vt caueant quod cauendum eſt,nullum peccatum committunt: nec etiam illi, qui eis veritatem ſub ſecreto manifeſtant. Quin potius officium debitæ fidelitatis, & charitatis, propter rationem iam dictam adimplent. ¶ De alia dubitatione, quæ erat de numero hominum,qui ſufficiunt, vt delictum ab ipſis cognitum notorium dicatur notoreitate facti,eſt opinio quorumdam aſſerentium:decem hominum numerum ſufficientem eſſe,vt peccatum ab ipſis cognitū notorium dicatur. Ex quo colligi videtur, quod ſi decē homines fuerint, qui alicuius delictum ſciuerint, bene poſtea poteſt cum quocunque alio de populo ſine iniuſtitia communicari. Hanc ſententiam tenet Sylueſter,verbo.notorium,quæſtione 4. & gloſſa in capitulo vnio 10. quæſtione 3. & in capitulo de manifeſta.2.quæſtione prima. & gloſſa Raymun.quam refert Sylueſter. Et probatur primo, quia alias daretur medium inter occultum,& notorium,illud, ſcilicet,quod decem perſonis eſt manifeſtū, cum tamen illa ſint immediatè oppoſita. Et præterea; quia niſi notorium eſſet,quod decem hominibus eſt manifeſtum, nunquam poſſet aliquid notorium probari in aliqua ciuitate,aut prouincia, niſi numeratis omnibus hominibus ciuitatis, vel prouinciæ, vt facta fide,quod ſunt plures conuincatur, maiorē partē populi, vel prouinciæ id ſcire. Hoc autem eſt ridiculum,& impoſsibile: ergo quod decem hominibus fuerit manifeſtum ſimpliciter erit dicendum notorium notoreitate facti. Imo ex hac ſentētia ſequitur, quod ſi ſex homines peccatum cognoſcunt illi ſufficiunt, quia vt communiter dicunt Doctores, ſex perſonæ ſicut, & decem ſunt ſatis facere plebem, & per conſequens notoreitatem facti, vt nititur probare Sylueſter loco citato. ¶ His tamen non obſtantibus, dico, quod quanuis hæc opinio ſit vera ad alios effectus iuris,ſcilicet,vel ad probationem delicti,vel ad inquiſitionem ex infamia ortam faciēdam, ad effectum tamen colloquendi & confabulandi, denigrandique famam omnino eſt à ratione aliena,atque falſa. Lex enim charitatis,& iuſtitiæ obligat,vt proximorum peccata contegamus, quando non ſunt ità notoria, vt vel per ſententiam publicam,vel per euidentiam facti, vel notitiam maioris partis populi fama ſit læſa. Ad quod probandum hoc vnum argumentum eſt ſufficiens; quod cum in republica plures ſint viri honorabiles,tam ſeculares, quia eccleſiaſtici, quorum infirmitas decem,aut duodecim hominibus eſt nota; iam tunc ſine iniuria eos detegere,de eorumque peccatis libere confabulari liceret;quod nulla ratione eſt dicendum. Item ſequeretur,quod ſi ſex,aut decem homines ſcirent concubinatū ſacerdotis,liceret iam tūc prædicatori illum publice in particulari prodere,atque reprehēdere:ſi quidē notorium,& publicum eſt,quod ſex,aut decem hominibus eſt manifeſtum:&,vt comuniter dicunt Doctores, peccata publica publice ſunt reprehendenda. Hoc autē eſt apertē falſum, & ab omni ratione alienum: Dicendū eſt ergo, quod notoriū, ad effectum, vel reprehendendi vel confabulandi de peccatis proximorum priuatim,non tam paruis terminis eſt coarctandum. Sed illud ſolum eſt tale dicendum,quod iuridicè eſt proditū per confeſsionem in iudicio, vel per teſtes, vel ſententiam,aut per facti euidentiam. Vt ſi quis in foro blaſphemaret,ac deniq; quod per frequentiam populi,aut maiorem partē illius,vel certe nobiliorem circunfertur, vt quod in parochia eſt fere omnibus notum. Huius noſtræ ſententiæ eſt Cord.de detract. q.2.concluſione 4.

¶ De ſpecialiter autem infamato in vno loco, vtrùm liceat illum infamare in alio iam diximus ſupra quæſtione 62.articulo 2. circa ſolutionem ad ſecundum argumentum. De quo etiam videndus eſt Soto libro 5.de iuſtitia quæſtione 10.articulo 2. Sed dubium graue eſt de eo,qui in eodem loco peccati notorij,ſed in diuerſo tempore aliquem diffamat. Verbi gratia ſexaginta ſunt anni,quod quis publicè ob hæreſim fuit combuſtus,aut deſcendit ex Iudæis, quod hoc tempore pauci aut nulli ſciunt. Eſt autē ſenex,qui videns adoleſcentē ex ea familia ortum,per mediū

forum

Quando delictū poſsit manifeſtari.

Quis numerus hominum ſufficiat vt delictum cognitum dicatur notoriū

Sententia Sylueſtri.

Sententia autoris.

3. dubium de infamato de vno crimine.

forum ambulantē, vel ex inuidia, vel loquacitate, vt sæpe contingit, præsentibus dicit. Ego vidi illius auum, aut proauum combustum, aut infamia publicè notatū. Dubium est: vtrùm talis peccet mortaliter, vel potius vnicuique sit licitum quamcunque veritatem olim notoriam in quocunque tempore diuulgare? Et quidem, quod hoc licitè fiat probari potest hoc argumento: Tales iure fuerūt ea pœna mulctati, ob idq; eorū nomina publice fuerūt in Ecclesia posita, vt eorum scelus omnibus patefieret, haberetur q; in perpetua memoria: ergo qui illud propalat nulli facit iniuriam; atque ex consequenti nec peccat mortaliter. Ego tamen ad explicationem difficultatis dico primò, 1. dub. quod qui eos qui non sunt per sententiam notati (eos scilicet, qui nunquam deliquerunt, sed ex Iudaismo fuerunt conuersi) dictis, aut factis de praua sua origine longo iam tempore oblita, infamant, peccant mortaliter, non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam. Atque ex consequenti cuiuscūque læsionis famæ inde subsequutæ tenentur facere restitutionē. Et ratio est: Nam cum tales non peccauerint, nec in se nec in parentibus, iniustè illis infamia inuritur: nec valet, si dicatur quod parentes peccauerunt peccato infidelitatis. Nam ob id non sunt digni infamia, & opprobrio. Imò ex eo quod fuerunt conuersi laudem meruerunt, vt rectè docet Mercado capitu. 11. 2. dub. versiculo. item son. Dico secundo, quod qui descendentes ex Christianis, in hæresim, aut Iudaismum lapsis, ob idque publicè notatis de praua sua origine adhuc longo tempore oblita infamant, non peccāt mortaliter contra iustitiam; bene tamen contra charitatem. Et quidem, quòd non peccent contra iustitiam, ex eo colligitur, quod tales ex publica sententia, atque præconio ius famæ & secreti sibi seruandi amiserunt, vt supra dicebam, eaque expressa intentione fuerunt puniti, vt omnibus eorum crimen, atque pœna fieret manifesta, quod & insignia, vulgo, sambenitos, appellata, & in Ecclesijs ad eo tum perpetuum dedecus obseruata, testātur. Obiectio. Et si quis obijciat, quod successores nullum peccatum committūt, propter quod debeant ea pœna puniri, respondeo, verum esse, quod Responsio. non peccant, atque adeo nullum eorum peccatum detegitur, aut punitur. Cæterum per accidens sequitur eis ignominia ex criminibus parentum. Eo vel maximè, quod non est contra rationem, vt filij propter crimina parentum notentur infamia, vt diximus in primo tomo. quæstione 11. articulo. 3. Sed quod qui huiusmodi defectus iam oblitos manifestat, peccet mortaliter contra charitatem, probatur multipliciter. Primo, quia id opus ex natura sua est alterius contristatiuum, & quod corā obiectum grauissimam continet contumeliam, atque dedecus. Secundo, quia est bonæ opinionis, atque nominis apud alios læsiuum, & ex quo audientes scandalizantur. Maxime cū viuentes, de quibus dicitur, innocentes sint, nec digni vt tale damnū à priuata persona accipiāt. Et denique, quia si notatus in vno loco non potest absque peccato mortali contra charitatem facto in alio notari, vbi bonum nomē est assequutus: vt supra dicebā, multò minus licebit infamatum iam olim: cuius criminis nec in hoc, nec in alio loco, vlla vel modica extat memoria renouare, cum hoc occultius sit ex natura sua, ac difficilius sciri possit, quā illud, cuius sunt multi testes præsentes. Hanc sententiā sequutus Mercado, c. 12. versi. itē son trāsgressores. Est tamē aduertēdū, quod si fiat bono fine, vt cum inquiritur de hoc, siue iuridicè ad informationem Ecclesiæ, vel collegij ingredendi, siue priuatim ad matrimonium contrahendum; bene potest talis defectus sine peccato reuelari ijs, quibus prosit, & qui non obsint rem publicando, vt supra dictum est. Et hæc de propalatione publicorum peccatorum. Si quis autem quærat, an vnicuique sit licitū interrogare de detento in carcere, cur sit captus? Respōdeo meo iudicio, nullum esse peccatum, vel rogare causam, vel illā narrare, quia id publicū est. Sed rogare, & narrare particulariter de omnibus delicti partib⁹, dicit Nauarro, esse illicitū, vt pote quod aliis regulariter loquēdo, detractionis causam ministrat. Quod verum puto.

4. dubium an dicens peccatum veniale proximi possit peccare mortaliter.

§ Est aliud dubium, an dicens peccatum veniale proximi, possit peccare mortaliter? Quod est quærere, an ad hoc, vt detractio sit peccatum mortale, semper requiratur, quod fiat propalatio peccati mortalis proximi. De quare sunt variæ Doctorū sententiæ, quibusdam indistinctè dicentibus necessario crimen, quod de proximo detegimus, debere esse materiam peccati mortalis, vt murmuratio lethale sit peccatum, habeatque annexam restitutionem. Hanc sententiam tenet Syluest. verbo, detractio. quæstione prima. & Antoninus 2. p. titulo 8. capitulo 14. Et probatur: Nā ex reuelatione peccati venialis proximi, non potest illi notabile detrimentum inferri in fama, cum nihil sit magis notum, quam hominem labi posse, & solere in peccata venialia. Quare, siue quia id est de se notorium, siue, quia licet manifestetur speciale peccatum, vt mendacium, aut verbum ociosum, nullum pro-

Sententia Syluestri & aliorum.

ximus

ximus in honore detrimentum patitur, fit, vt talis detractio nunquam sit peccatum mortale. Hanc eandem sententiam recipiendam dicit Nauarro in Manuali capit. 18. numero 24. si ex natura rei intelligatur. Ex natura enim talis criminis detecti fit, vt ex illo proximus non infametur. ¶ Nihilominus ego, maximè de vno genere peccati venialis, scilicet, mendacio, loquens distinguendũ puto. Tripliciter enim potest contingere, vt quis proximum de mendacio veniali notet. Vno modo in absentia, murmurando. Et hoc adhuc dupliciter. Primo notando illum de vno, aut paucis mendacijs. Secundo, notando eum de consuetudine mentiendi. Tertio, in faciem ei de mendacio improperando. Et quidem, si hoc tertio modo faciat serio & extra, certum est, eum peccare mortaliter: Iam enim ità atrox ac grauis hæc contumelia inter homines reputatur, vt notabiliter proximus ex tali verbo offendatur, & contristetur. Nec se sufficienter vlcisci posse putat, nisi alapa, aut fustibus inflictis. Si autem faciat in absentia per modũ detractionis, dico primo, quod si de vno, aut paucis mẽdaciis proximum notat, tantum erit peccatum veniale propter rationẽ Sylueſtri: Non enim ob id proximus opinionem perdit. Tamẽ si notat de cõsuetudine mentiendi dico secundo quòd si ea est notoria (solent enim esse plures notoriè mendaces) solum est peccatum veniale, propter eandem rationem. Cæterum, si notoria non est, proculdubio erit peccatum mortale. Qui enim consueuit frequenter mentiri, parui fit, non solum à viris grauibus, sed etiã à communi populo. Sicque notabiliter ob talem detractionem infamatur, & negligitur. Ego sanè tale mentiendi vitium ità abhorreo, vt quem sciam mentiri consueuisse, non possim non despicere, paruique æstimare, ad omnia quæ viro bono ac præstanti cõmitti consueuerunt. Qui autẽ falsò talia imponit, grauius peccat. Adde prædictis, quod referens non tantum mendacia, sed etiã alia venialia peccata ex consuetudine facta potest, ratione personæ, de qua dicuntur mortale peccatum detractionis cõmittere. Qui enim de Episcopo, ac religioso homine aliquod veniale peccatum, quod habeat in consuetudine, proferret, vt si diceret, quod soleat verbis otiosis, ac vanis delectari, nugisq; ac similibus actibus nõsemel, sed crebrò vti, aut quòd inanis gloriæ, & ambitionis est cupidus, aliaque huiusmodi, proculdubio putarem quod mortale peccatum detractionis cõmitteret. Nullus enim cordatus homo esse potest, qui id hominum genus non multum despiciat, deque eorum bona existimatione non multũ minuat, quos his ineptijs & leuitatibus, vilis, atque abiecti animi ignominiam, ac sordem præ se ferentibus, deditos esse cognoscit. Sicq; nõ parum de episcopali ac religionis gloria tollit, qui similibus, licet alias venialibus culpis, eos delectari manifestat, & ex consequenti peccat mortaliter. Atque idem est de oculorum petulantia, & de colloquijs, & conuersationibus fœminarum dicendum, cum nullus sit, qui in clericis ista non abhorreat, peneque de eis scandalizetur. Videant ergo Episcopi atque religiosi, quantum suæ famæ bonique nominis, ex his, quæ parua videntur, amittant, si ex consuetudine fiant. Et videant similiter alij de talibus murmurantes, quam grauiter peccent ob circũstantiam personæ, vt sic omnes suo bono, atque saluti consulant. ¶ Potest etiam esse detractionis peccatum in reuelatione defectuum naturalium, qui non sunt peccata. Quales sunt defectus corporis, aut mẽtis. Vt quod quis est ignarus, indiscretus, cæcus, gibbosus &c. Sed murmuratio in his regulariter nõ est mortalis. Quãuis enim turpitudinem quandam ac defectum proximi importent, ex quo fit, vt eorum reuelatio sit peccatum veniale, de se tamen non auferunt bonã famã, aut nomẽ, quod requiritur, vt detractio sit mortalis. Eo vel maximè, quod isti defectus semper solent esse manifesti, vt do se patet. Secus autem erit de defectu natalium, vt si quis diceret de aliquo, quod est ortus ex parentibus Iudæis, vel Mauris. Si enim qui reuelat de aliquo, quod est concubinarius, vel fur, peccat mortaliter, vt omnes concedunt, quantò magis mortaliter peccabit, qui manifestat aliquem esse Saracenum, vel nouũ Christianũ, cũ multò grauius ægriusq; ferat vnusquisque hoc quam illud, notabiliusque eius famam denigret, vt supra dicebam: Dixi, regulariter nõ esse peccatum mortale, quod quis de aliquo reuelet defectus naturales. Nam ratione damni inde subsequuti bene poterit talis detractio esse mortalis. Tunc, scilicet, quando ob manifestationẽ occulti defectus impediretur quis ab aliquo bono consequendo, vel habitum perderet: quia tunc id contra charitatem proximo debitam esset, vt de se patet. Quod est intelligendum, dummodo ad informationem interrogatus & requisitus id non faciat; quia tunc etiam in malis culpæ veritatem dicere tenetur, vt supra explicauimus. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hos defectus naturæ dicere in faciem alicui per modum contumeliæ, sit peccatum mortale. Et pro parte affirmatiua est testimonium Christi apud Matthæ. capitulo quinto dicentis: Qui di-

Sententia autoris.

Detractio potest esse in reuelatione defectuum naturalium.

dixerit fratri suo: Fatue, dignus est gehenna ignis. Constat aut fatuitatem esse defectum naturalem. Et eadem ratio esse videtur de alijs cõmunibus contumelijs, quæ in vsu apud Hispanos esse consueuerunt. Quales sunt vocare aliquem, necio, asno, tuertò, corcobado, &c. Nonnulli affirmãt de his nominibus, & infinitis aliis, etiam turpitudinis naturalis, quæ fingi possunt, nullam posse dari certam regulam, ad cognoscendum, quãdo eorum obiectio est peccatum mortale, & quando veniale. Sed ego existimo, hanc esse obseruandam, vt infallibilem, & veram, scilicet. Quod quotiescunque nomẽ, quod alteri in faciẽ obijcitur, tale est, quod sit notabiliter fratris contristatiuum, eius obiectio est peccatum mortale, contra charitatem proximis debitam, etiam si defectus naturalis sit atque notorius. Quod ex circunstãtijs personæ obijcientis, & eius, cui obijcitur, atque etiam ex modo tolerandi perpendendum erit. Quare, qui hominem literatum fatuum ex ira in faciem appellaret, notabilem causam contristationis præberet: atq; ex consequenti peccaret mortaliter. Et similiter, qui fœminam alias probam, & grauem, deformem aut luscam appellaret, etiam si ità esset. Eademque est ratio de eo, qui quem scit talia cõuiciorum genera ægrè ferre, illis vrget. Vt si quis quem scit hoc molestè ferre, eunuchum in faciem nominet, vt sunt id generis permulti. Hæc enim omnia notabiliter proximum, contristant, atque confundunt: quod satis est, vt illa obiciens peccet mortaliter. Vt tamen cõmuniter ista nomina ex leui quãdam ira, sine intentione notabiliter iniuriandi dicuntur, nõ puto esse peccatum mortale aliquem fatuũ, aut impertinentem, aut imprudentem, aut coditem, aut claudum, aut gibbosum, aut magni nasi, appellare. Quod arbitrio prudentis confessarij relinquitur iudicandum, attentis omnibus circunstantijs. De hac re est videndus Bartholomæus à Medina in summa 3. folio 182.

¶ Est aliud dubium, vtrùm detegens quodcunque peccatum mortale proximi, vel falsum imponens, peccet mortali peccato detractionis? Ad cuius explicationem dico primo, certum esse, quod qui peccatum mortale proximi ordine iuris manifestat, vel accusando, vel denunciando, vt corruptionem, aut malum reipublicæ, vel tertij impediat, non peccat, sed meretur: vt satis à nobis in superioribus est declaratum. Dico secundo, quod, si genus peccati quod detegitur, non est damnificatiuum famæ, nec ob id minoris æstimatur is, de quo manifestatur illud detegens, etiam si inordinatè id faciat non peccat mortaliter. Itaque qui detegit peccatum, de quo alter se iactare solet, quasi est in iuuenibus fornicatio, aut quod vulnerauerit, aut iniuria affecerit alium, quæ ipsi pro honore ducũt, necob id quidquã amittunt, non peccat mortaliter. Ita tenet Caietanus 2.2. quæstione 73. articulo 2. dub. 2. Soto li. 5. de Iustitia, quæstione 10. articulo 2. conclusione 4. & libro 4. quæstione 6. articulo 3. ad 4. quos multi alij Doctores sequuntur. Mercado capitulo 9. Pedraça. §. 2. & Iosephus Angles in floribus 4. sent. quæstione de restitu. famæ dub. 3. diffi. 2. conclusione 4. Imò addit Mercado, quod, quanuis ista falsò dicantur, non incurritur restitutionis obligatio; quamuis sit peccatum. Quod ex eo sufficiẽter colligitur, quod nõ est læsio famæ: & vbi hoc nõ inuenitur, restitutio locũ habere non potest. Cæterùm, si quis is vitijs ità esset deditus, vt bonum nomen, & opinionẽ amitteret, (ob hæc enim, & similia vitia, & ob cõsuetudinẽ ludendi, inordinateque expendendi bona, multos in republica videmus, etiã honorabilium filios, ab omnibus despici, nec matrimonio copulari) qui ea occulta detegeret, aut falsa imponeret proculdubio peccaret mortaliter, & teneretur ad restitutionẽ, quãuis quæ in consuetudinẽ abierũt, vix occulta esse possint. Dico tertio, quod si genus peccati, quod detegitur, est damnificatiuũ famæ, malæque opinionis generatiuum, qualia sunt multa apud homines, vt stuprum in virgine, adulterium in vxore, fornicatio in clericõ, latrocinium, periurium, vsura, sodomia, hæresis, falsatio tam literarũ, quam monetæ, blasphemia, iudaismus, ebrietas, dæmonum inuocatio, & denique quæcumque animi vilitatem præferunt, vt supra dicebam de consuetudine mentiendi, quicunque falsum imponens, aut verum occultum manifestans, peccat mortali peccato detractionis. Modò duæ adsint conditiones, scilicet, vel quod animo lædendi id faciat; si re ipsa non lædit, vel quod facto ipso lædat si intentionem lædendi non habet. Quando autem vtraque conditio abest ab actu, scilicet, quia nec re ipsa lædit, nec animo lædendi facit, quantumuis enorme sit delictum quod dicitur, non est peccatum mortale, vt supra explicauimus. De hac re videndus est Nauarro in Manuali capitulo 18. num. 26. *3. dictum.*

¶ Est aliud dubium, an qui generalia verba turpia in aliquem profert, quæ sonare possunt mortale peccatum, & veniale, peccet mortaliter? Vt si quis dicat de alio, quod est multum superbus, auarus, iracundus, &c. *6 dubium de dicente generalia verba turpia in aliquem.*

Sententia Sylueſtri.

Sylueſter, verbo. detractio quæſtione prima. & Antoni. 2. p. titulo 8. capitulo 4. partem tenent negatiuã. Et ratio illorum eſt: Quia cum hæc recipi poſſint pro inclinatione naturali, vel pro motu primo primo, vel ſecundo primo: quæ aut nullam culpam, aut tãtũ venialẽ important, ex quibus fama proximi notabiliter non læditur, & etiam accipi poſſint pro peccato mortali, audienteſq; teneãtur rem in meliorem partem interpretari, fit, vt ea abſolutè proferens non peccet mortaliter. Nauarro in Manuali capitulo 18. numero 24. reprehendit hunc modum dicendi: Sed certè ipſe non dicit contrarium. Fatetur enim tunc ſolum talem detractionem eſſe peccatum mortale, quando cum notabili damno, aut periculo fit, & corã illis perſonis, de quibus credi poteſt, quod mortales culpas cõcipient, quod Sylueſter, & Antoninus non negarent. Quare cum hæc communiter de venialibus intelligantur, de inclinatione, ſcilicet, & cõditione naturali eius, de quo eſt ſermo, fit, vt opinio Sylueſtri, atque Antonini abſolutè vera ſit dicenda. Niſi fortè ex preſſe, vel tacitè ſignificetur ſermonem eſſe de culpis mortalibus. Quanuis etiam in his conditio, & ſtatus perſonæ, cui detrahitur erit conſideranda, vt diximus ſupra cum de venialibus eſſet ſermo. Nam dicere de Epiſcopo, aut religioſo viro, quod eſt auarus, vel iracundus, non erit omnino alienum à culpa mortali detractionis; cùm hæc notabile detrimentum famæ illius inferant; etiã quando important culpam venialem. Cuius ſententiæ eſt Nauarro in Manuali. capitulo 18. numero 25. cum dicit ob has, & ſimiles circunſtantias fieri poſſe, vt detractio culparum venialium mortalis reddatur. Refert que in huius rei confirmationem, ſe noſſe quemdam virum inſigniter eruditum, ac probum, qui ob culpas veniales vanitatis, & iracundiæ ab adipiſcendo egregio quodam munere fuit impeditus. Vide quanto in periculo ſint, qui putantes leuia peccata & defectus non magnos dicere, bonum nomen, & exiſtimationem fratris grauiter vulnerant, & denigrant. Et è contra quam ſint laudandi illi, qui nec alienæ vitæ, nec morum exploratores, aut taxatores effecti; occultorum defectuum, etiam leuiſsimorum proditores eſſe, ita fugiunt, vt nihil ſibi loquendum arbitrentur, quod quempiam, etiam maleuolentiſsimum iure offendere poſsit. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

Articvlvs. III.

¶ Vtrum detractio ſit grauius omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur.

AD Tertivm ſic procedi-tur. Videtur quòd detractio ſit grauius omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur. Quia ſuper illud Pſalm. 108. Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi. dicit * Auguſtinus gloſ. Plus nocent in membris detrahentes Chriſto (qui animas credentium interficiunt) quàm qui eius carnem mox reſurrecturam peremerunt. Ex quo videtur quòd detractio ſit grauius peccatum, quàm homicidiũ, quanto grauius eſt occidere animam, quàm occidere corpus. Sed homicidium eſt grauius inter cætera peccata, quæ in proximum committuntur: ergo detractio eſt ſimpliciter inter omnia grauior.

2 ¶ Præterea, Detractio videtur eſſe grauius peccatum quam contumelia: quia contumeliam poteſt homo repellere: non autem detractionem latentem. Sed contumelia videtur eſſe maius peccatum, quàm adulterium, per hoc, quod adulterium vnit duos in vnam carnem, contumelia autem vnitos in multa diuidit: ergo detractio eſt maius peccatum, quàm adulterium: quod tamen inter alia dicta, quæ ſunt in proximum, magnam grauitatem habet.

3 ¶ Præterea, Contumelia oritur ex ira, detractio autem ex inuidia: vt patet per Gregor. * 31. Moral. Sed inuidia eſt maius peccatum, quàm ira: ergo & detractio eſt maius peccatum, quàm contumelia. Et ſic idem eſt quod prius.

4 ¶ Præterea, Tanto aliquod peccatum eſt grauius, quanto inducit grauiorem defectum. Sed detractio inducit grauiſsimum defectum, ſcilicet, excæcationem mentis. Dicit enim Greg. * Quid aliud detrahentes faciũt, niſi quòd in puluerem ſufflant, & in oculos ſuos terram excitant: & vnde plus detractionis ſufflant, inde minus veritatis videant: ergo detractio eſt grauiſsimum peccatum inter ea, quæ committuntur in proximum.

Sed

¶ Sed Contra, Grauius eſt peccare facto, quàm verbo. Sed detractio eſt peccatum verbi: adulterium autem & homicidium, & furtum ſunt peccata in factis: ergo detractio non eſt grauius cæteris peccatis, quæ ſunt in proximum.

¶ Respondeo dicendum, quòd peccata quæ committuntur in proximum, ſunt penſanda per ſe quidem ſecundum nocumenta, quæ proximo inferuntur: quia ex hoc habent rationem culpæ. Tanto autem eſt maius nocumentum, quanto maius bonum demitur. Cum autem ſit triplex bonum hominis, ſcilicet bonum animæ, bonum corporis, & bonum exteriorum rerum. Bonum animæ, quod eſt maximum, nõ poteſt alicui ab alio tolli, niſi occaſionaliter, puta per malam perſuaſionem, quæ neceſsitatem non infert. Sed alia duo bona, ſcilicet corporis & exteriorum rerum, poſſunt ab alio violenter auferri. Sed quia bonum corporis præeminet bono exteriorum rerum, grauiora ſunt peccata quibus infertur nocumentum corpori, quàm ea quibus infertur nocumentum exterioribus rebus. Vnde inter cætera peccata, quæ committuntur in proximum, homicidium grauius eſt, per quod tollitur vita proximi iam actu exiſtens: conſequenter autem adulterium, quod eſt contra debitum ordinem generationis humanæ, per quam eſt introitus ad vitam. Conſequenter autem ſunt exteriora bona, inter quæ fama præeminet diuitijs, eo quòd propinquior eſt ſpiritualibus bonis. Vnde dicitur Prouerbio. 22. Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et ideo detractio ſecundum ſuum genus eſt maius peccatum, quàm furtum: minus tamen, quàm homicidium, vel adulterium. Poteſt tamen eſſe alius ordo propter circunſtantias aggrauantes, vel diminuentes: per accidens autem grauitas peccati, attenditur ex parte peccantis, qui grauius peccat, ſi ex deliberatione peccet, quàm ſi peccet ex infirmitate, vel incautela. Et ſecundum hoc peccata locutionis habent aliquam leuitatem, in quantum de facili ex lapſu linguæ proueniunt abſque magna præmeditatione.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd illi qui detrahunt Chriſto, impedientes fidem membrorum ipſius derogant diuinitati eius, cui fides innititur: vnde non eſt ſimplex detractio, ſed blaſphemia.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd grauius peccatum eſt contumelia, quã detractio, in quantum habet maiorem contemptum proximi: ſicut & rapina eſt grauius peccatum, quàm furtum, vt ſuprà dictum * eſt. Contumelia autem non eſt grauius peccatum, quàm adulterium: non enim grauitas adulterij penſatur ex coniunctione corporum, ſed ex deordinatione generationis humanæ. Contumelioſus autem non ſufficienter cauſat inimicitiam in alio, ſed occaſionaliter tantum diuidit vnitos, in quantum ſcilicet per hoc, quòd mala alterius promit, alios quantum in ſe eſt ab eius amicitia ſeparat, licet ad hoc per eius verba non cogantur. Sic ergo & detractor occaſionaliter eſt homicida: in quãtum ſcilicet per ſua verba dat alteri occaſionem, vt proximum odiat vel contemnat. Propter quod in epiſtola Clementis * dicitur, detractores eſſe homicidas, ſcilicet occaſionaliter, quia qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, vt dicitur. 1. Ioan. 3.

Quæſt. 66. art. 9.

Epiſt. 1. ad Iacobũ fratrem domini, & habetur de pœniten. diſt. 1. c. Homicidiorum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ira quærit in manifeſto vindictam inferre, vt Philoſophus dicit in ſecundo * Rhetoric. Ideo detractio, quæ eſt in occulto, non eſt filia iræ ſicut contumelia: ſed magis inuidiæ, quæ nititur qualitercunque minuere gloriam proximi. Nec tamen ſequitur propter hoc, quòd detractio ſit grauior, quàm contumelia: quia ex minori vitio poteſt oriri maius peccatum, ſicut ex ira naſcitur homicidium & blaſphemia. Origo enim peccatorum attenditur ſecundũ inclinationem ad finem, quod eſt ex

Lib. 2. c. 4. declinando ad finem, tom. 6.

parte conuersionis, grauitas autem peccati magis attenditur ex parte auersionis.

¶ Ad quartum dicendum, quòd quia homo lætatur in sententia oris sui, vt dicitur Prouerbiorum decimo quinto, inde est, quòd ille qui detrahit, incipit magis amare, & credere quod dicit: & per consequens proximum magis odire, & sic magis recedere à cognitione veritatis. Iste tamen effectus potest sequi etiam ex alijs peccatis, quæ pertinent ad odium proximi.

Svmma Textvs.

Svppositò, quòd in præsenti non est sermo de peccatis, quæ habent Deum pro obiecto, qualia sunt infidelitas, desperatio, odium Dei, blasphemia, periurium, & similia; sed tantum de illis, quę in se inuicem homines committere possunt, respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Inter peccata, quæ homines aduersus se inuicem committunt, homicidiũ est grauissimum, tenetque primum locum. Probatur: Primum & præcipuum, ex quo vnumquodque peccatum contra proximum factum, malitiam sortitur, est nocumentum ei illatum; quantò enim hoc est maius, tantò peccatum magis pugnat cum charitate: sed nocumentum per homicidium homini illatum est maius omnibus alijs, quæ per peccata contra proximum facta inferri possunt: ergo homicidium est maximum inter peccata contra proximum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Tantò aliquod nocumentum est maius, quantò bonum, quòd per illud tollitur maius est: sed bonum, quod per homicidium tollitur, est maximum inter illa quæ ab hominibus possunt auferri (quod ista ratione demonstro: Nam triplex est bonum hominis, scilicet, bonum animæ, bonum corporis, & bonum rerum exteriorum, inter quæ bonum animæ, quanuis sit omnium præstantissimum, non potest alicui ab alio tolli inuito, cum sit gratia, per quam homo viuit, quæ solo consensu in peccatum mortale, in quem nemo alterum cogere potest, admittitur; & sic hoc bonum tollendo à proximo, nemo potest delinquere, nisi tantum occasionaliter, per malam persuasionem, quæ necessitatem non inducit; ex alijs autem duobus bonis, scilicet, corporis & rerum exteriorum, quæ quis alteri inuito, vi ac fraude eripere potest, certum est bonum corporis esse præstantissimũ; vtpote quod est fundamẽtum alterius: vita enim quæ est bonũ corporis præstat quibuscũq; rebus exterioribus:) ergo homicidiũ quod tollit bonũ corporis, est grauissimum inter peccata contra proximum facta. Secunda conclusio: Detractio ex genere suo, est maius peccatum, quam furtum; minus autem quam homicidium, vel adulterium. Probatur: Fama, quæ per detractionem læditur, inter bona exteriora tenet primum locum, vtpotè quæ magis accedit ad bona spiritualia. Et propterea, dicebat sapiens Prouerbio. 22. Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ: est autem inferior ad vitam, quæ tollitur per homicidium, & læditur per adulterium in futura prole: per se enim loquendo filius, qui incerto nascitur parente commode educari non potest: ergo detractio, quæ per se est læsiua famæ, ex genere suo est grauius peccatum, quam furtum, & minus quam homicidium, vel adulterium. Tertia conclusio: Non obstantibus his, quæ per se rebus conueniunt, potest aliquando contingere, vt peccati grauitas aliunde accidentariè, vel augeatur, vel minuatur, scilicet, ex parte peccãtis, qui tunc grauius peccare dicitur, quando peccat ex deliberatione, quam quando peccat ex infirmitate, vel ex inconsideratione: qua ratione peccata, quæ intra verba continentur, eo quod linguæ velocitate expuuntur, alijs leuiora, cæteris paribus, reputantur. Cum tamen ex parte obiecti, assertum sit in secunda conclusione detractionem, qua fama obnubilatur, grauiorem esse furto, quo externa bona eripiuntur.

Explicatio Articvli.

In isto articulo agendum esset de comparatione peccatorum, quæ in proximũ committi possunt, inter sese, nisi de hoc à nobis in superioribus sæpè fuisset dictum. Præcipuè quæstione. 66. articulo. 6. Vbi latè ostendimus ex grauitate nocumenti, quod illis proximo infertur per se quantum ad hoc, esse distinguenda: quod & Diuus Thomas in hoc articulo ex proposito docet. Sed circa distinctionem boni humani, in bonum animæ, bonum corporis, & bonum rerum exteriorum; potest esse difficultas, vtrùm peccata, quæ quis facit contra bonum animæ alterius, eum inducens

ducens ad peccatum, ex genere ſuo ſint grauiora illis, quæ fiũt contra bonum corporis, aut rerum exteriorum? Et quidem, ſi iacturam tantum inſpexerimus, quam homo, cum de diuina gratia excedit, facit, hoc certiſſimum eſt, tantò exitialius perniciouſque nocere eum, qui proximum conſultò in talibus bonis nocet, quam ſi noceret in corpore, quantò anima pretioſior eſt corpore, & gratia vniuerſo orbe. Ex quo colligi videtur, illa peccata, per ſe loquẽdo eſſe grauiora his. Quod & ſignificare voluiſſe videtur D. Gregorius, & refertur. 6. quæſt. 1. cap. ex merito. quando dicebat. Deteriores ſunt, qui vitam moreſq; bonorum corrumpunt, ijs, qui ſubſtantias aliorum, prædaque diripiunt.

Sententia Autoris.

¶Hoc tamen non obſtante, dico, quòd quanuis, qui dedita opera, idque ex odio intendens proximum de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiam conijcere procurat, enormius peccet, quam ſi vitæ corporali pararet inſidias; quia longè nocentius malum intendit; cæterùm is, cuius propoſitum non eſt ſic enormiter proximò in ſpiritualibus nocere, ſed vel ſuum commodum aſſequi, vel ſuam explere voluptatem, non tanta grauitate in proximum delinquit, quam ſi eius bona temporalia diriperet. Itaq; qui liberam mulierculam corruptam abſque vlla vi, & fraude ſolicitat; etiam ſi vel pretio, vel prece vrgeat, non tam graui crimine complicatur, quam ſi bonorũ eius copiam deprædaretur. Nec contrarium rationabiliter dici poteſt. Et ſi quis obijciat; Plus nocet, qui ſolicitat, quam qui bona prædatur: ergo grauius peccat in proximum; Reſpondetur id argumentum ſolum habere verum, quando cætera ſunt paria. In propoſito autem non ita contingit. Nam qui aliena bona ſurripiunt, id faciunt domino prorſus inuito; ex quo iniuria ac ſubinde culpa accipit incrementum. Qui autem alium allicit ad malum, nullam infert vim, aut neceſsitatem; atque adeò nec iniuriam. Et propterea D. Thom. in iſto articulo agens de grauitate peccatorum, quæ fiunt contra proximum, relinquit illa, quibus bonum animæ alterius tolli dicitur, tanquam indigna, quæ cum alijs comparentur.

Obiectio.

Reſponſio.

Detrahentes Chriſto grauius peccant quam crucifixores.

¶Circa ſolutionem ad primum argumentum D. Tho. eſt aduertendum, quòd detrahentes Chriſto dicuntur grauius peccare, quam qui ipſum interfecerũt. Non quia detractio ex ſe ſit grauius peccatum, quam homicidium; ſed, quia qui detrahunt Chriſto, ipſius fidem in membris impedientes, derogãt diuinitati, cui fides innititur; & ſic quodammodo ſunt blaſphemi. Conſtat autem blaſphemiam longè maius peccatum eſſe ex genere ſuo, quam homicidium. Et idem etiã eſt dicendum de contumelia in Chriſtũ obiecta. Ex quo infertur, quòd quanuis detractio, & contumelia in nobis ſint diſtincta peccata, in his tamen, quæ ad Deum ſpectãt, vniuntur in blaſphemia; vt optimè aduertit Caiet. in iſto articulo.

Arg. cõtrà doctrinam D. Tho. in ſolut. ad 3.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentũ dicit D. Tho. contumeliam eſſe grauius peccatum, quam detractionem; in quantum cõtumelia maiorem contemptum proximi cõtinet, quã detractio. Sicut, & rapina propter hoc grauius peccatum eſt furto. Sec contra hoc ſic argumentor. Fama, quam detractio tollit, eſt longè excellentius bonum, quam honor, contra quem eſt cõtumelia: ergo detractio, ex genere ſuo, eſt maius peccatum, quam contumelia. Conſequentia tenet ex ratione D. Th. in iſto art. & antecedens probatur. Pretioſior eſt bona exiſtimatio, quã populus habet de probitate alicuius, in quo fama conſiſtit, quã honor ſeu reuerẽtia, quę ſæpè mendaciter exhibetur, nec ſemper propter virtutẽ, ſed quãdoque propter alia minora bona: ergo fama, quã detractio tollit, ex ſe longè excellentius bonum eſt, quã honor, contra quem eſt contumelia. ¶ Ad hoc argumentũ multi reſpondent, affirmantes honorẽ præſtantiorẽ eſſe fama. Imò ex eo, quòd dicit D. Tho. contumeliã eſſe peiorẽ detractione, inferũt ex ſententia illius, honorẽ præeminere famæ: nõ intelligentes, qua ratione fama poſsit præſtare honori, & tamẽ detractionẽ non eſſe peiorẽ contumelia, cũ vitia in proximos cõmiſſa ex maiori bono, quod tollũt accipiant incrementũ, vt Autor in præſenti docet. Cæterùm vt ego, quid in hac re mihi videatur verũ, explicẽ, dico primò, proculdubio eſſe tenendũ, ꝙ fama præſtat honori, vt ratio in argumẽto adducta ſufficiẽter conuincit, nec D. Th. aliquãdo fuit cõtrariæ ſententię. Quod & cõfirmari poteſt ex tribus præeminẽtibus qualitatibus, quas ſapiens bono nomini, quo fama intelligitur aſcripſit, & nõ honori. Prima eſt quantũ ad pretiũ. Et ſic dicit Prou. 22. Melius eſt bonũ nomen, quã diuitiæ multæ. Secũda, quantũ ad ſuauitatẽ, & ſic affirmat Eccleſ. 7. Pretioſius eſſe bonũ nomẽ, quam vnguenta odore ſuo oblectantia. Tertia, quantũ ad diuturnitatẽ, & ſic dicit diutius permanere famã, quã mille theſauri pretioſi, & magni, Eccleſ. 41. Dico ſecũdò, ꝙ cõtumelia eſt grauius peccatũ, quã detractio, vt D. Th. hic, & vbiq; affirmat propter maiorẽ cõtemptũ proximi, qui in cõtumelia ſupra detractionẽ includi

Solutio aliorum.

Vera reſpõſio autoris.

tur,vt supra dictum est de rapina, & furto. Sed in explicanda ratione, propter quam contumelia est maius peccatum, quam detractio, cum illa honorem, & hæc famam tollat, & peccata contra proximos commissa ex maiori bono, quòd auferunt accipiant incrementa; hoc opus hic labor est. Ad quod breuiter dico, quòd contumelia,& detractio,non solum distinguũtur specie, aut accipiunt grauitatem ex ratione obiectorum materialium, putà, honoris,& famæ, quæ auferunt; sed etiam ob rationem formalem diuersam inuoluntarij in vtraque inuentam, vt diximus articulo primo huius quæstionis. Certum est autem, quòd maior ratio inuoluntarij inuenitur in contumelia, quam in detractione: cum ibi inuoluntarium per vim,& hic inuoluntarium per ignorantiam inueniatur. Ex quo fit,vt contumelia simpliciter sit maius peccatum,quam detractio:non obstante,quòd in detractione materialiter maius bonum auferatur, quam in contumelia: Itaque propria,& formalia obiecta contumeliæ, & detractionis,non sunt honor, & fama præcisè: sed ista simul cum rationibus inuoluntarij. Et quia maior est ratio inuoluntarij in contumelia, quam in detractione, idcircò simpliciter,& per se, & ex parte obiecti, grauius peccatum dicitur contumelia, quam detractio. Sed est aduertendum quod quanuis contumelia propter contemptum ex genere suo,& ex obiecto sit grauior detractione, latent tamen mille incommoda, atque pestes in detractione, quæ ipsam omnimodo odibilem reddunt. Quorum primum,atque præcipuum est,quod virtutis gloriam, quæ veluti cælestis excellentiæ repræsentatio est,obtenebrat,& abscondit. Secundum, quòd facilius committitur, pluresque inficit. Quia enim in latebris fit,atque adeo impune,passim, & quacunque loquendi occasione nota obrepit. Cum tamen contumelia propter metum non sit adeo in vsu. Tertium,quòd detractores ex insidijs pugnant; ob idque difficillimè cauentur. Quartum & vltimum, quòd detractores non suas tantum animas perimunt,verumetiam cunctis; apud quos sua seminant venena eandem spiritualẽ inferunt mortem, quatenus odiũ eius eis ingerunt cui detrahunt. Et sic publicam pacem & amicitiam, qua nullo syderе respublica splendidius, fulgere potest, violant, & contenebrant. Ex quo factum fuit, vt nullum vitium in sacris literis magis hominibus fuerit dissuasum, quam detractio,vt ex pluribus illius testimonijs colligere licet. Dicitur enim Leui.cap.19. Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum: sed timebis Dominum Deum. Scio textum istum ad literam sonare, esse valde impium surdo maledicere, cum ipse non audiat,nec contra obiecta aliquid possit respondere. Esse etiam similiter valde detestabile coram cæco ponere offendiculum,cùm ipse non videat, nec possit sibi cauere. Sed glossa interpretatur, maledicere surdo,esse absenti detrahere. Qui enim absens est non potest magis detrahentem audire, quam si esset surdus. Sed multo minus surdus quandoq; audit,tunc,scilicet,quando sibi altè clamatur, & tamen qui absens est,detrahentem quantumcunque clamantem audire non valeat. Dicitur etiam detrahens ponere offendiculum coram cæco, dum illi, qui eum auscultat est, quasi cæcus, vel quia simplex, vel quia non cognoscit personam cui detrahitur, alienum narrat factum, ex quo scandalizatur. Detractor enim, vt modo dicebam, non tantum agit impie in eum, cui detrahit, sed etiam in eum, coram quo detrahit. In eodem etiam capitulo dicitur; Non eris criminator nec susurro in populis. Criminator autem idem est, quod detractor,qui in alieno crimine delectatur. Et Ecclesiastici 5. Non appelleris susurro in vita tua: & in lingua tua ne capiaris, & confundaris. Et Iacobi.4. Nolite detrahere alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem non es factor legis, sed iudex. Quasi diceret: Cauete fratres charissimi, ne vobis inuicem detrahatis, alter alteri. Qui enim fratri suo detrahit, aut fratrem suum iudicat bene conuersantem iuxta legem, propter inuidiam tantum ex odio cupiens frattem calumniari, in legem videtur ille peccare, siquidem eodem facto ipsam legem, vel insufficientem, vel malam, videtur asserere, atque ex consequenti contrauenit legi. Quare Diuus Bernardus dicebat: Noli esse alienæ vitæ, aut temerarius iudex, aut curiosus explorator, &c. In solutione ad tertium argumentum dicit Diuus Thomas contumeliam oriri ex ira, quæ in manifesto vindictam intendit, detractionem autem ex inuidia, quæ qualitercunque gloriam proximi minuere procurat. Sed quanuis inuidia sit grauius peccatum, quam ira, vtpotè quæ magis aduersatur charitati, iuxta illud Pauli primo ad Corinth. capit. 13. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat

Mala quæ in detractione latent.

Nullum vitiũ in scriptura magis dissuadetur quã detractio.

D. Ber.

cogitat malum; non gaudet super iniquitate; congaudet autem veritati. Quorum omnium contraria in inuidia inueniuntur: non tamen ex hoc infertur, quòd detractio esset grauius peccatum, quam contumelia. Bene enim potest contingere, vt caput, vnde contumelia oritur sit minus graue, quam illud, vnde oritur detractio; & tamen contumelia sit grauior detractione. Origo enim peccatorum attenditur ex inclinatione ad eundẽ finem, quæ ad conuersionem spectat: & grauitas, ex nocumento illato, quod pertinet ad auersionem.

ARTICVLVS. IIII.

¶ Vtrùm audiens, qui tolerat detrahentem, grauiter peccet?

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd audiens qui tolerat detrahentem, non grauiter peccet. Non enim aliquis magis tenetur alteri, quã sibi ipsi. Sed laudabile est si patienter homo suos detractores toleret. Dicit enim Gregorius * super Ezechielem Homilia nona, Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant: ita per suam malitiã excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat: ergo non peccat aliquis, si detractionibus aliorum non resistat.

Homi. 9. in Ezech. parum ante medium.

2 ¶ Prætereà, Ecclesiast. quarto dicitur. Non contradicas verbo veritatis vllo modo. Sed quandoque aliquis detrahit verbo veritatis, dicendo, vt suprà dictum * est: ergo videtur, quòd non semper teneatur homo detractoribus resistere.

Art. 1. huius q. ad 3.

3 ¶ Prætereà, Nullus debet impedire, id quod est in vtilitatem aliorum. Sed detractio frequenter est in vtilitatem aliorum, contra quos detrahitur. Dicit enim Pius * Papa, Nonnunquam detractio aduersus bonos concitatur: vt quos vel domestica adulatio, vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet: ergo aliquis non debet detractores impedire.

6. q. 1. cap. ouer pastorem. c. sunt plurium.

¶ SED CONTRA est, quòd Hieronymus * dicit, Caue ne linguam aut aures habeas prurientes, aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

In epist. ad Nepotianũ in vlt. pag. ante fi. epi. to. 1. Idem ad Rusticum, & ad Celantiam

¶ RESPONDEO dicendum, quòd secundum Apostolum ad Romanos primo, Digni sunt morte non solum qui peccata faciunt, sed etiam qui facientibus peccata consentiunt. Quod quidem contingit dupliciter. Vno modo directè, quando scilicet, quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum. Alio modo indirectè, scilicet, quando non resistit cum resistere possit. Et hoc contingit quandoque, non quia peccatum placet, sed propter aliquem humanum timorem. Dicendum est ergo, quòd si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire, vnde fit particeps peccati eius. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium eius, cui detrahitur, non minus peccat quàm detrahens, & quandoque magis. Vnde Bernardus * dicit, Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Si verò non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiã verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multò minus quàm detrahens, & plerunque venialiter. Quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc, quòd alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum, quòd audiens nouit consequens, vel propter radicẽ, qua timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale, vt suprà * habitum est.

Lib. 2. de consideratione ad Eugenium circa finem illius.

11. q. 3. c. non solum.

Quæst. 19. art. 3.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod detractiones suas nullus audit: quia mala quæ dicuntur de aliquo, eo audiente, non sunt detractiones, propriè loquendo, sed contumeliæ, vt dictum * est. Possunt tamen ad notitiam alicuius detractiones contra ipsum factæ aliorum relationibus peruenire. Et tunc sui arbitrij est detrimentum

Artic. 1. ad 2.

suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum, vt suprà * dictum est. Et ideò in hoc potest commēdari eius patientia, quòd patienter detractiones sustinet: nō autem est sui arbitrij, quòd patiatur detrimentum famæ alterius. Et ideò in culpam ei vertitur, si non resistit, cum possit resistere: eadem ratione qua tenetur aliquis subleuare asinū alterius iacentem sub onere, vt præcipitur Deutero. 22.

In corp. ar. & q. 72. art. 3.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non semper aliquis debet resistere detractori, arguendo eum de falsitate, & maximè si sciat verum esse quod dicitur, sed debet cum verbis redarguere de hoc, quòd peccat fratri detrahendo, vel saltem ostendere, quòd ei detractio displiceat per tristitiam faciei: quia, vt dicitur Prouerbio. 25. Ventus Aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vtilitas quæ ex detractione prouenit, non est ex intentione detrahentis, sed ex Dei ordinatione, qui ex quolibet malo elicit bonum. Et ideò nihilominus est detractoribus resistendum, sicut & rapptoribus, vel oppressoribus aliorum: quanuis ex hoc oppressis, vel spoliatis per patientiam meritum crescat.

Summa Textvs.

SVpposito quòd dupliciter aliquis potest consentire detrahenti; vno modo directè, quod contingit, quando audiens alterum ad detrahendum inducit, vel ei placet detractio; alio modo indirectè, solum non resistendo; quòd adhuc inueniri potest, vel in eo, qui proprio suo munere, ac officio publico tenetur resistere, vel in priuata persona, cui id ex officio non incumbit: respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Qui taliter tolerat detrahentem, vt ipsum ad detrahendum inducat, vel ipsa detractione propter odium delectetur, nihil minus peccat, quam ipse detrahens, imò aliquando grauius. Et quidem quòd non minus peccet, probatur ex Paulo, qui de his loquens ad Rom. 1. dicebat: Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt. Et ex D. Bernard. lib. 2. de consider. prope finē dicente: Detrahere aut detrahentem audire quid horum damnabilius sit non facile dixerim. Quòd autem tales aliquando peccent grauius, patet, quia qui inducit eò grauiùs peccat, quò in motore plus est culpæ, quam in moto. Secunda conclusio: In priuata persona detractionem aliorum nō impediente, vel ex negligentia, vel ex metu, vel ex verecundia, est peccatum, non tamen ita graue, sicut in ipso detrahente. Probatur: Peccatum in tali tolerante regulariter est veniale, cum tamen in detrahente sit mortale: ergo. Tertia conclusio: Non resistere detrahenti, aliquando potest esse peccatum mortale, tūc, scilicet: vel quando persona publica, cui id ex officio incumbit, nō resistit: vel quando ex tali detractione maximum aliquod nocumentū sequitur, quod ipse audiens videt: vel denique quando ob solum timorem humanū formidat quis se obijcere detractori. Aduertitq; D. Th. nō resistentem in hoc vltimo casu peccare mortaliter. Non, quia ipsa non resistentia sit mortalis, sed solum in radice, in quantum contingere potest, vt timor humanus aliquādo mortale sit peccatum.

Explicatio Articvli.

DE materia huius articuli disputant Caietanus in summa, verbo, detractio. Nauarro in Manuali capit. 18. num. 36. & 41. Syluester, verbo, detractio. quæstio. 2. Adrianus quodli. 11. quęst. 2. Qui omnes cōueniunt in sequentibus, primò, quòd audiēs detractionem formaliter, quod contingit, quando quis sua audientia concausat alterius detractionem, vel iuuando, vel incitando, vel interrogando, vel laudando, vel approbando, atque etiā quando auditio vnius est causa auditionis aliorum, & deniq; quādo interius ei placet detractio; peccat mortaliter, non resistendo, cum consentiat peccato alterius, & congaudeat de malo proximi: quod sine culpa mortali fieri non potest. Et in hoc casu procedit dictum Bernardi relati à D. Thoma in corpore articuli, atque dicentis: Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Imò addit Cordub. memb. 4. detract. quæstione. 4. isto modo detrahentem audire grauius peccatum esse, quam detrahere: Cum vltra peccatum detractionis quod audiens admittit, concausando detractionem, cooperetur etiam peccato ipsius detractoris, quod peccati malitiam auget. Sicque talis peior est, quam homicida, vt de inducente ad falsum iurandum dicebat D. Augustin. relatus, in capit. qui prouo-

Ea quæ certa sunt de detractionibus.

prouocat. 22. quæſtione. 5. Occidit enim tunc tam animam ſuam, quam detrahentis. Conueniunt ſecundo præfati autores, quòd quando non reſiſtere fit ob bonũ finẽ, ſcilicet, vel ex neceſsitate, aut pietate, aut iuſto timore; aut quia non ſperatur fructus ex tali reprehenſione, ſed deteriorem futurum eum, qui detrahit, nullum eſt peccatum. Quod quidem verum eſt, & ab omnibus conceſſum. Conueniunt tertiò, quòd qui ex negligentia, vel ex metu, vel ex verecundia non impedit detrahentem, cum poſsit, malefacit & peccatum committit. Cæterùm in explicando, quando huiuſmodi peccatum ſit mortale, & quando veniale, non vno modo loquuntur omnes. Non nulli affirmant, maiori ex parte, & regulariter loquendo, niſi ex leuitate materiæ excuſentur, huiuſmodi non impedientes pec care mortaliter. Et ratio illorum eſt: Nam exiſtimant, quòd non impedire damnum proximi, cum facile poſsis, & non corripere delinquentem, ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Maximè cùm talis alterius peccato cooperari videatur. Cæterùm Caietanus, Nauarro, Sylueſter locis citatis, & Bartholomæus à Medina in ſumma cap. 14. fol. 184. putant non eſſe in his facile præcipitandam ſententiam. Quin potius dicunt, quòd, quanuis mea negligentia, alter detrahat, meaque auditio ſit cauſa auditionis aliorum, ex quo fama proximi notabiliter lædatur; ſi tamen meus animus purus eſt, mea auditio non eſt niſi materialis, nec cauſa auditionis aliorum, niſi materialiter tantum, atque ex conſequenti ex genere ſuo, & regulariter loquendo peccatũ veniale, vt de detractione materiali docuimus articulo ſecundo, huius quæſtionis, ex mente D. Thomæ. Quorum ſententia mihi magis placet. Excipiuntur tamen à D. Thom. in præſenti, & ab alijs Doctoribus communiter tres caſus; in quibus etiam ille, qui materialiter audit detractorem, nec impedit, peccat mortaliter. Primus eſt, quando ille, qui audit tenetur ex officio corrigere obuiareque detractioni, nec facit ex negligentia. Qui caſus, vt Caietanus aduertit in iſto commento, non ſolum reſpicit bonum hominis, qui detrahit, vel bonum commune, cuius cura auditori contingit: ſed etiam bonum proximi, cui detrahitur. Præcipuè ſi ſit ſubditus illi, cui ex officio incumbit detractorem corrigere. Quoniam tunc vtrinque incumbit ſibi cura, ſcilicet, & ne detractor offendat, & ne proximus ſubditus lædatur in fama. Magis enim tenetur ad defenſionem ſubditorum, quam aliorum. Peccatque contrarium faciens; non ſolùm contra charitatem; ſed etiam contra iuſtitiam; atque ex conſequenti tenetur ad reſtitutionem. Secundus caſus eſt, quando ex eo, quòd audiens non reſiſtit, ſequitur maximum aliquod periculum, vel infamiæ, vel rerum, vel vulneris, quod ipſe videt. Et hic non reſpicit ipſam infamiam proximi, ſed ſolum periculum conſequens, non quodcunque, ſed notabile, ſiue illius, ſiue alterius. Quare regulandus erit ſecundum regulas non obſtantis, vel participantis in crimine. Et quidem, ſi non obſtantis noto periculo conſideremus vinculum, videbimus, quòd quantum eſt ex parte ſua non tenetur ſub peccato mortali reſiſtere, niſi ei ex officio incumbat. Sed quantum eſt ex parte imminentis neceſsitatis proximi, vel reipublicæ, ſiue in ſpiritualibus, ſiue in temporalibus, tenetur, ſub mortali, vel veniali iuxta ipſius neceſsitatis conditionem. Nam ſi videt inde homicidia, vel proditionem, vel hæreticos, vel alia huiuſmodi, quibus tenetur homo ratione neceſsitatis ſibi occurrentis conſulere, prouenire, nec obſtat, erit peccatum mortale. Si autem videt alia leuiora ſolum, peccabit venialiter. Sed ſi conſideremus vinculum participantis in crimine; tũc ipſa auditio tanquã cauſa, vel concauſa periculi conſequentis conſtituet ipſum audientem in vinculo peccati mortalis, & obligationis reſtituendi. Quod contingit, etiam quando ſolum materialiter damnum concauſabit, nec de hoc eſt ſibi cura: cum regula iuris ſit, quòd qui cauſam damni dat ipſum damnum dare eſt cenſendus. Tertius caſus eſt, quando ex timore humano omittit quis detractori obſiſtere. Et hic ſolum reſpicit perſonam audientis. Contingitque quando in alicuius animo ità timor dominatur, vt charitati fraternæ præponat humana. Sed, vt bene aduertit Diuus Thomas in iſto articulo, taliter audiens detractorem, non peccat mortaliter, quia ipſa non reſiſtentia ſit mortalis; ſed quia timor ipſe humanus mortale peccatum eſt. Solutiones argumentorum à D. Thom. poſitæ in iſto artic. ſunt valde notandæ. Videte illas.

Sententia Cai.

Casus in quibus audiens detractorem peccat mortaliter.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui audiens alicuius notabilem defectum, vel culpæ, vel generis, procurat ipſum cognoſcere, peccet mortaliter? Ad cuius explicationem dico primò, quòd ſi bono aliquo ſine id faciat, ob rectã, ſcilicet, prouiſionẽ, electionẽ, matrimoniũ, nullum peccatũ committit, modò ab ijs informationem accipiat, qui obeſſe nõ poſsint. Vnuſquiſq; enim

Dubium.

1. Dictum.

rectè facit omnia conſiderans, quæ rei ſibi incumbenti conducere poſſunt. Dico ſecundò, quòd ſi malo fine id faciat, peccatū erit, vel mortale, vel veniale, iuxta qualitatem finis, vel periculi, vel ſcandali inde ſubſequuti. Si autem id ſolum faciat ex curioſitate, aut leuitate, non erit peccatum mortale, ſed ſolum veniale, vt docet D. Thom. infrà quæſt. 167. artic. 2. ad 4. & Nauarro in Manuali cap. 23. num. 26. Maximè quando verum ſciri poterit nullo alio interueniente, à quo defectum interrogare oporteat; ſed ipſo, qui inquirit, ſcripturas aliquas, vel ſigna in eccleſijs poſita, quæ vulgò appellantur, ſambenitos, legente. De hac re videndus eſt Corduba, in tractat. de caſibus conſcientiæ. quæſt. 57. Et hæc de tota iſta materia dicta ſufficiant.

2. *Dictum.*

QVÆSTIO. LXXIIII.

De Suſurratione, in duos Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm ſuſurratio ſit peccatum diſtinctum à detractione?

Infr. q. 75. art. 1. cor. & Ro. 1. lect. 8.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd ſuſurratio non ſit peccatum diſtinctum à detractione. Dicit enim Iſidor. in lib. Etymologiarum, * Suſurro de ſono locutionis appellatur: quia non in facie alicuius, ſed in aure loquitur detrahendo. Sed loqui de altero detrahendo ad detractionem pertinet: ergo ſuſurratiò non eſt peccatum diſtinctum à detractione.

Lib. 10. ca. 18. incipit Sapiens dictus, parũ ante medium.

2 ¶ Prætereà, Leuit. 19. dicitur, Non eris criminator, nec ſuſurro in populis. Sed criminatoridē videtur eſſe quod detractor: ergo etiam ſuſurratio à detractione non differt.

3 ¶ Prætereà, Eccleſ. 28. dicitur, Suſurro & bilinguis maledictus erit. Sed bilinguis videtur idem eſſe quod detractor, quia detractorum eſt duplici lingua loqui: aliter ſcilicet in abſentia, & & aliter in præſentia: ergo ſuſurro idē eſt quod detractor.

¶ SED CONTRA eſt, quod Rom. 1. ſuper illud, Suſurrones, detractores, dicit * gloſ. Suſurrones inter amicòs diſcordiam ſeminantes, detractores, qui aliorum bona negant vel minuũt.

Glo. interl. neatis idem.

¶ RESPONDEO dicendum, quod ſuſurro & detractor in materia conueniunt, & etiam in forma, ſiue in modo loquendi: quia vterque malum occultè de proximo dicit, propter quam ſimilitudinem interdum vnum pro alio ponitur. Vnde Eccleſ. quinto, ſuper illud, Non appelleris ſuſurro, dicit * glo. id eſt, detractor. Differunt autem in fine, quia detractor intendit denigrare famam proximi. Vnde illa mala de proximo præcipuè profert, ex quibus proximus infamari poſsit, vel ſaltem diminui eius fama: ſuſurro autem intendit amicitiam ſeparare, vt patet per gloſ. * inductā. & per illud quod dicitur Prouerbiorum vigeſimo ſexto, Suſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcũt. Et ideo ſuſurro talia mala profert de proximo, quæ poſſunt contra ipſum commouere animum audientis, ſecundum illud Eccleſ. 28. Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentiũ immittit inimicitiam.

Glo. interl. neatis idem.

Inductam in argum. ſed contra.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ſuſurro, in quantum dicit malum de alio, dicitur detrahere. In hoc tamen differt à detractore, quia non intendit ſimpliciter malũ dicere, ſed quicquid ſit illud quod poſsit animum vnius perturbare contra alium, etiam ſi ſit ſimpliciter bonum, tamen apparens malum in quantum diſplicet ei, cui dicitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd criminator differt à ſuſurrone, & à detractore: quia criminator eſt, qui publicè crimina alijs imponit, vel accuſando, vel conuiciando: quod non pertinet ad detractorem & ſuſurronem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd bilinguis propriè dicitur ſuſurro. Cum enim amicitia ſit inter duos, nititur ſuſurro ex vtraque parte amicitiam rumpere, & ideo duabus linguis vtitur ad duos, vni dicens malum de alio. Propter quod dicitur Eccleſ. 28. Suſurro & bi-

& bilinguis maledictus. Et ſubditur. Multos enim turbauit pacem habentes.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt. Suſurratio & detractio cõueniũt in materia, & in forma; ſed differunt in fine. Probatur: Tam ſuſurro, quam detractor obloquuntur mala in proximum, idque clanculo, & in abſentia: Sed vnus, ſcilicet, detractor intendens denigrare famam proximi, & ſic illa mala præcipuè de proximo profert, ex quibus proximus infamari poteſt: Alter autem, ſcilicet, ſuſurro intendens amicitiam ſeparare, & ſic talia mala profert de proximo, quæ contra ipſum animum audiẽtis conuertere poſſunt: ergo ſuſurratio, atque detractio conueniunt in materia, hoc eſt, in malis, quæ dicuntur, & in forma, hoc eſt, modo dicendi, & differunt in fine: atq; ex conſequenti ſunt diſtincta peccata.

EXPLICATIO ARTICVLI.

SVſurratio, vt ex iſto articulo colligere licet, eſt obloquutio mala de proximo facta occultè, ad diuidendam amicitiam. De qua eſt ſermo Eccleſiaſtic. 28. quando dicitur: Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Itaque conuenit cum detractione in eo, quod vtraque dicit mala de proximo in abſentia, & clanculo. Ex quo fit, vt promiſcuè à Doctoribus ambo nomina aliquando accipiantur. Et ſic Eccleſiaſt. 5. vbi Sapiẽs dicit: Non appelleris ſuſurro, gloſſa interpretatur, id eſt, detractor. Et differt ab illa in eo, quod ſuſurro amicorum diſcordiam intendit, iuxta illud Prouerb. 26. Suſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcunt. Quare ſatis ducit illa proferre, quæ audientis animũ ab alterius amicitia diuellere poſſunt, etiam ſi ſint bona; dummodo, vel malũ appareant, vel audienti diſpliceant. Vt ſi apud prodigum de eius amico ſuſurret quis, quod eſt pecuniarum tenax; & apud feſtiuum, & diſſolutum obmurmuret, quod alter eſt nimis compoſitus, ac modeſtus. Cum tamen detractor ſolum intendat famæ læſionem, vt diximus quæſtione præcedenti. Quod & ex ipſorum nominum Etymologia colligere licet. Detractio enim idem ſonat ac famæ ſubtractio, & diminutio: Suſurratio autem ſolũ dicit clandeſtinam atque adeò vitioſam ob loquutionem.

¶Sed cum ſuſurratio directe tendat contra amicitiam, ſicut detractio contra famã, & contumelia contra honorem, & conſtet amicitiæ eſſe multas ſpecies, vnam quæ fundatur in bono honeſto, alteram in bono vtili, alteram in delectabili; poterit quis meritò dubitare, vtrùm ſuſurratio ſit vnica tãtum ſpecies ſpecialiſsima, vel potius in ea tot debeãt diſtingui ſpecies, quot ſunt amicitiæ differentiæ? Ad quod breuiter dico, quod quia non inconnenit, vnam ſpeciem ſpecialiſsimam habituum tendere in rationẽ multis generibus communem, vt in habitibus intellectualibus, patet de Metaphyſica, quæ tendit in ens, in quantum ens, & in habitibus moralibus, de vitio odij, quod tendit in communem rationem mali; idcircò mirum eſſe non debet quod cũ ſint multæ amicitię differentię, ſit tamen vnica tantum ſpecies ſpecialiſsima ſuſurrationis in cõmunem inimicitiæ rationem tendens. Et ſic dico, quod quemadmodum odium in quæcunque mala tendit, attingitque ea in quãtum habent rationem mali; ità etiam ſuſurratio in cuiuſcumque amicitiæ diuortium ordinatur, attingitque illam, in quantum cõtinet amare, & non amari, quę eſt ratio cõmunis amicitiæ. Et ſic conſtat, quod non oportet multiplicare ſpecies ſuſurrationis, eſto multiplicentur ſpecies amicitiæ. Sed eſt aduertendum, quod quia vnum vitium poteſt vti alio; idcircò, ſi quis ſuſurrando intendat delectabile, quod contingit, quando ſuſurro ponit diſcordias inter coniuges, vt adulter vxore alterius: aut vtile; quod contingit in eo, qui, vt ipſe ſibi regnum, vel comitatum vſurpet, ſuſurrando inimicitias inter principes ponere intendit; vel deniq; damnum alterius, cui inuidet; quod contingit in eo, qui ſuſurrat inter negotiatores, vt alter à ſocietate cõmercij excludatur; huiuſmodi non eſt dicendus ſuſurro ſimpliciter Sed ſicut qui furatur, vt mœchetur, magis eſt mœchus, quam fur: ità etiam in propoſito huiuſmodi ſuſurrones potius ſunt dicendi, adulteri, fures, &c. quam ſuſurratores. Et ſic conſtat, quòd particulares fines, ad quos ſuſurratio, in diſſolutione amicitiarum ordinatur, ſiue ſpectent ad vtile, ſiue ad delectabile, ſiue ad illorum oppoſita, non variant ſuſurrationis ſpeciem; ſed ſolum apponunt circunſtantiam alterius ſpeciei, vt in exẽplis poſitis eſt videre.

Dubium.

Reſponſio.

ARTICVLVS II.

¶Vtrùm detractio ſit grauius peccatum, quàm ſuſurratio.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd detractio ſit grauius peccatum, quàm ſuſurratio. Peccata enim oris conſiſtunt in

Mal. q. 10. ar. 3. ad. 3.

hoc, quòd aliquis maledicit. Sed detractor dicit de proximo ea quæ ſunt mala ſimpliciter: quia ex talibus oritur infamia, vel diminuitur fama. Suſurro autem non curat dicere niſi mala apparentia, quæ ſcilicet diſplicent audienti: ergo grauius peccatum eſt detractio, quàm ſuſurratio.

2 ¶ Præterea, Quicunque aufert alicui famam, aufert ei non ſolum vnum amicum, ſed multos: quia intellectus vniuſ cuiuſq; refugit amicitiam infamiũ perſonarum. Vnde contra quendam dicitur Paralipomenon decimonono. His qui oderunt Dominum, amicitia iungeris. Suſurratio autem aufert vnũ ſolum amicum. Grauius ergo peccatũ eſt detractio, quàm ſuſurratio.

3 ¶ Præterea, Iacobi. 4. dicitur. Qui detrahit fratri ſuo, detrahit legi, & per cõſequẽs Deo qui eſt legiſlator. Et ſic peccatum detractionis videtur eſſe peccatum in Deum, quod eſt grauiſsimum, vt ſupra * habitum eſt. Peccatum autem ſuſurrationis eſt in proximum: ergo peccatum detractionis eſt grauius quàm peccatum ſuſurrationis.

Q.20.a.3. & 1.2.qu. 73.artic.3 & 6.

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Eccleſ. quinto, Denotatio peſsima ſuper bilinguem: ſuſurratori autem odiũ, & inimicitia & contumelia.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſupra * dictum eſt, peccatum in proximum tanto eſt grauius, quanto per ipſum maius nocumentum proximo infertur. Nocumentum autem tanto maius eſt, quanto maius eſt bonum quod tollitur. Inter cætera verò exteriora bona præeminet amicus: quia ſine amicis nullus viuere poteſt, vt patet per Philoſophum in *. 8. Ethicor. Vnde dicitur Eccleſ. 6. Amico fideli nulla eſt comparatio: fama autem ipſa quæ per detractionẽ tollit, ad hoc maximè neceſſaria eſt, vt homo idoneꝰ ad amicitiam habeatur. Et ideo ſuſurratio eſt maius peccatum, quàm detractio, & etiam quàm contumelia: quia amicus eſt melior, quàm honor, & amari, quã honorari: vt in. 8. *Ethic. Philoſo. dicit.

Ar. 3. & 1.2.q.73. art.8.

Li.8.Eth. capit. 1.in princ.to.5.

Lib.8.cap. 8.to.5.

Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſpecies & grauitas peccati magis attenditur ex fine, quàm ex materiali obiecto. Et ideo ratione finis ſuſurratio eſt grauior, quanuis detractor quãdoq; peiora dicat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd fama eſt diſpoſitio ad amicitiam, & infamia ad inimicitiam. Diſpoſitio autẽ deficit ab eo ad quod diſponit: & ideo ille qui operatur ad aliquod, quod eſt diſpoſitio ad inimicitiam, minus peccat, quàm ille qui directe operatur ad inimicitiam inducendam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui detrahit fratri, in tantum videtur detrahere legi, in quantum contemnit præceptum de dilectione proximi: contra quod directius agit qui amicitiam diſrumpere nititur. Vnde hoc peccatũ maximè contra Deum eſt: quia Deus dilectio eſt, vt dicitur primæ Ioannis. 4. Et propter hoc dicitur Prouerb. 6. Sex ſunt quæ odit Dominus & ſeptimum deteſtatur anima eius, & hoc ſeptimũ ponit eum, qui ſeminat inter fratres diſcordiam.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt: Suſurratio ex genere ſuo grauius peccatum eſt, quam detractio, atque etiam quam contumelia. Probatur: Eo peccatum cenſetur maius, quo nocumentum, quod infert maius eſt; & eò nocumentum eſt maius, quo bonum, quo priuat, maius eſt, vt ex ſuperioribus patet: ſed amicitia, qua priuat ſuſurratio, eſt longè maius bonum, quam honor, atque fama, quibus priuant detractio, & contumelia: ergo ſuſurratio grauius peccatum eſt iſtis. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minorem probat Diuus Thom. tum ex Eccleſiaſtico cap. 6. dicente: amico fideli nulla eſt comparatio: tum etiam, quia bona fama atq; honor in hoc vtiles ſunt, vt multorum quis amicitiam conciliet, atque adeo per regulam poſterioriſticam, amicitia præſtantior erit quam fama.

Explicatio Articvli.

Tota ratio, propter quam Diu. Thom. in hoc articulo affirmat, ſuſurrationem eſſe grauius peccatum, quam detractio, & contumelia, eſt, quia ſuſurratio priuat amicitia, quæ

quæ maius bonum eſt, quã honor, & fama, quibus detractio & contumelia nocent, & in peccatis, quæ fiunt contra proximum, id cenſetur maius, quod eſt contra maius bonum. Sed vt hæc ratio vim atque efficaciã habeat, duo à nobis in præſenti ſunt examinanda. Primum: Vtrum ita verum ſit, quod amicitia eſt maius bonum, quam fama, atq; honor. Secundum: vtrum dato, quod amicitia ſit maius bonum, id ſufficiat, vt ſuſurratio ſit grauius peccatum, quam contumelia, vt Diu. Thom. in hoc articulo affirmat.

Dubiũ an amicitia ſit maius bonum quam fama atq; honor.

Ad primum igitur deuenientes, pro parte negatiua argumentor in hunc modum: fama propinquior eſt virtuti, quam amicitia; qui enim moribus præſtant, ſtatim in aliorum notitiam veniunt; & ſi non ità facile in amicitiam, quia non omnes ſunt virtutis amatores: ergo fama præſtat amicitia. ¶ Secundò: Fama ad plures extenditur, quam amicitia; plures enim ſunt, quibus ſtudioſus eſt notus, quam quibus eſt amicus: ergo eſt præſtantior amicitia. Soto libro. 5. de Iuſtitia, quæſtione. 11. articulo. 1. vt ad hanc difficultatem reſpondeat, ſupponit, nec famã, nec honorem, nec amicitiam eſſe veras virtutes, atque adeo, nec ſpiritualia bona, in quibus vera felicitas conſiſtat; ſed tantum virtuti agnita. Idque colligere ſibi videtur ex Ariſtotel. lib. 8. Ethicor. dicit tamen, quod amicitia præſtat famæ, quia amicitia non gignitur ex virtute, niſi per eius notitiam, in qua fama conſiſtit: atque adeo eſt præſtantior fama tanquam illius finis. Fruſtra enim eſſet virtutis notitia, niſi homines per illam ad ſtudioſi amorem allicerentur. Ego tamẽ qui in primo tomo, quæſt. 23. art. 3. circa ſolutionem ad primum argumentum D. Tho. pluribus probaui amicitiam, quæ in bono honeſto fundatur (de hac enim ſolum in præſenti eſt ſermo) ſimpliciter, & abſolutè eſſe virtutem vniuocè cum alijs moralibus, quam etiam ſententiam tenent Enricus de Ganda. quodl. 11. q. 10. Guido Carmelita, in ſuis quodlibetis Buridan⁹. 3. Ethi. q. 3. & Paludanus in. 3. diſtinct. 27. q. 1. art. 2. facilius potero excellentiã amicitiæ ſupra famam, atque honorem oſtendere ex eo, quòd illa ad bona pertinet ſpiritualia, in quibus vera felicitas conſiſtit; cum tamen iſta inter bona corporalia connumerentur. Et certum ſit ſpiritualia præferenda eſſe corporalibus. Ex quo factum fuit, vt omnes Philoſophi, qui de amicitia loquuntur, eam ſummis laudibus efferrent. Nam Cicero in Lælio dicit, Solem de medio tollere videntur, qui amicitiam tollunt, qua nihil præſtantius à dijs immortalibus hominibus datum eſt. Et Seneca ad Lucillum: Sapiens vult amicis conuiuere, vt virtutem exerceat, ne tanta virtus pereat. Et Saluſtius: concordia res paruæ creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur. Et Plautus in Cruento; Vbi amici, inquit, ibi opes. Et apud Scythas, vt Lucianus ait, ille habebatur ditiſsimus, qui optimos amicos habebat. Ariſt. etiam. 9. Ethi. cap. 9. affirmat ex externis, maximum & ſummum bonum eſſe amicum. Et ſi quis obijciat: Virtus non poteſt auferri ab eo, in quo eſt, ipſo inuito; aufertur enim per peccatum, quod ab inuito committi non poteſt, cum ex natura ſua ſit voluntariũ; ſed amicitia poteſt auferri ab eo, in quo eſt, ipſo inuito; eſt enim mutuus amor, vt docet Ariſtot. lib. 8. magnorum moralium cap. 2. & is, qui mihi hactenus erat amicus, poteſt fieri inimicus, contra meam voluntatem: ergo amicitia non eſt virtus. Reſpondeo, quod ſi is, qui mihi erat amicus, efficiatur me inuito inimicus meus, amicitia in me manens retinet rationem formalem virtutis. Nam eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens, quanuis deficiat illi materia. Sicut ſi ab eo, qui vere liberalis eſt, vi auferantur diuitiæ, ille retinet virtutem liberalitatis, licet deſit eius exercẽdæ materia. Sed quoniã à multis negatur, amicitiam eſſe habitum electiuũ in mediocritate conſiſtentem, ſecundum quem prompte & delectabiliter operamur opera ſtudioſa, & difficilia, quæ eſt vera ratio virtutis, oportebit ſingula ſuo ordine probare. Et quidem, quòd amicitia ſit habitus, eſt res manifeſta. Tum, quia non ſolum dicimur amici, quando actu diligimus, ſed etiam quando ceſſamus à dilectione. Tum etiam, quia experientia conſtat, quod exercitio actuum reddimur promptiores, & faciliores ad diligendos amicos: quod ſine habitu fieri non poteſt. Quod autem iſte habitus ſit electiuus, & in mediocritate cõſiſtens, patet ex communi ſententia omniũ Philoſophorum, qui honeſtam amicitiam magnopere laudant. Et ſimiliter, quod ſecundum illam promptè, & delectabiliter operemur, eſt notiſsimum; cùm nihil delectabilius, & maiori cum ſuauitate fiat, quã illud, quod fit ex vera amicitia. Sed quod hæc virtus verſetur, circa difficile probatur: Nam nihil eſt magis difficile, quàm ſecundum prudentiam amicitiam ſeruare, vbi, & quando, & cum quibus oportet. Maximè cum illa ſit media inter duo extrema turpia; quorum vnum eſt indulgentia, alterum odiũ, ſeu inimicitia. Indulgentia opponitur amicitiæ per excellum: & odium per defectũ, vt autor eſt Ariſtoteles lib. 2. Ethicor. cap. 7.

1. argum.

2. argum.

Sententia Soti.

Sententia auctoris.

Obiectio.

Reſponſio.

Amicitia eſt habitus electiuꝰ in mediocritate conſiſtẽs &c.

Ad. 1. arg. cap. 3. ¶ Ad primum argumentum in contrarium factum reſpondetur, negando antecedens. Nam cum amicitia ſit vera virtus moralis, vt modo dicebam, fieri non poteſt, vt fama, aut honor, quæ virtutes conſequũtur, ſint propinquiora illis. Eò vel maximè, quod quamuis amicitia non eſſet virtus, ſed eius filia, vt Soto dicebat, adhuc eſſet falſum, quod fama, aut honor eſſent propinquiora virtuti. Quod ex eo colligitur, quòd ſicut virtus nihil à fortuna pendet: ita nec habere amicos, ſed ſolum à virtute. Cum tamen fama atque honor maiori ex parte ſint

Ad. 2. arg. ſubiecta fortunæ. ¶ Ad ſecundum reſpondetur ſimiliter, negando antecedens. Quotquot enim notitiam habent integritatis hominis, ac virtutum præſtantiæ, niſi corruptis ipſi ſint moribus, ipſum amant; atque adeo non ad plures ex natura ſua extẽditur fama, quam amicitia.

Dubiũ an ſuſurratio ſit grauius peccatum quã detractio, aut cõtumelia.

¶ Suppoſito iam, quod amicitia eſt maius bonum, quam fama, atque honor, examinãdum reſtat, an hoc ſufficiat, vt ſuſurratio, quæ amicitiam tollit, ſit grauius peccatum, quàm detractio, aut contumelia; quę fuit difficultas ſecundo loco à nobis propoſita.

Argumen. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modũ m: Fama præſtat honori; & tamen cõtumelia, quæ aduerſatur honori, eſt grauius peccatum, quam detractio, quæ aduerſatur famæ, propter maiorem contemptum in cõtumelia inuentum, quę efficit magis inuolũtarium, vt diximus quæſtione præcedenti, articulo. 3. ergo pari ratione eadem contumelia erit grauius peccatum, quam ſuſurratio. Probo conſequentiam: Nam ſicut detractio importat occultam loquutionem de malo proximi, & propterea cauſat inuolũtarium per ignorantiam, quod minus eſt inuoluntatio per vim, quod efficit contumelia importans claram, & apertam obloquutionem de eodem malo proximi; ita etiam, & ſuſurratio dicit eandem occultam obloquutionem, atque adeo cauſat minus inuoluntarium, & ſic eſt minus peccatum, quam contumelia. Non obſtante quod finis ſuſurrationis materialis deterius ſit, quam finis contumeliæ.

Cõcluſio. ¶ Hoc tamen non obſtante, dico, quod ſuſurratio eſt longè grauius peccatũ, quam contumelia, propter rationem à D. Tho. in hoc articulo aſsignatam. Et præterea, quia ſuſurratio eſt deſtructiua perfectiſsimæ cuiuſdam virtutis, qualis eſt amicitia, cum ad hoc ordinetur, tanquam ad proprium finẽ, cùm tamen contumeliâ ſolum ordinetur ad deſtructionem honoris; qui nec virtus eſt, nec ſemper ſequitur ex virtute. Et ſi quis obijciat: Contingere etiam poteſt, vt contumelioſus amicitias diſſoluat: ergo tunc contumelia & ſuſurratio non erunt differẽtes ex fine; reſpondeo, quod etiam ſi per cõ tumeliam amicitiæ nõnunquam euerti poſſint; non tamen eſt ille cõtumelioſi ſcopus, ſed tantum honorem deturpare, qui ad amicitias viam ſternit: finis autem proximus ſuſurronis eſt inimicitias conflare, & ſic eſt turpior. ¶ Et ad argumentum in contrariũ factum, reſpondetur, quod quamuis verum ſit, quod contumelia eſt grauius peccatum, quam detractio, propter maiorem contemptum in contumelia incluſum, qui efficit magis inuoluntarium, non obſtante, quod finis detractoris eſt denigrare famam, & finis contumelioſi tollere honorem, vt dicitur in argumento, adhuc tamen ex hoc non ſequitur, quod contumelia eſt peior ſuſurratione. Adeo enim bonum, quod per ſuſurrationem tollitur, nempe amicitia, excedit bonũ, quod tollitur per contumeliam, nempe, honorem; vt etiam ſi in contumelia videatur eſſe aliqualis maior ratio inuoluntarij, quã in ſuſurratione, vt dicitur in argumento, adhuc tamen ſuſurratio eſt maius peccatum, quam contumelia. Id enim quod diximus de maiori inuoluntario augente culpam in contumelia reſpectu detractionis, idcircò habet verum, quia fama, quam detractio denigrat, non tantum excedit honorem in perfectione, vt ex hac parte maior grauitas malitiæ abſolutè ſit deſumenda: cuius contrarium inuenitur in ſuſurratione reſpectu cõtumeliæ. Eo, vel maxime: quod ſuſurratio aduerſatur virtuti præſtantiſsimæ & excellẽtiſsimæ, quod nec detractioni, nec cõtumeliæ contingit. Et quod ita neceſſario ſit dicendum, probatur: Nam, ſicut, quamuis verum ſit, quod rapina eſt grauius peccatum, quã furtum, propterea, quod rapina ex ſua natura includit inuoluntariũ per vim, quod grauius eſt inuoluntario per ignorantiam in furto incluſo, vt diximus in materia de furto: ſi tamen ex hypotheſi daremus numquã poſſe eſſe furtum, quin eius materia notabiliter excederet, materiam rapinæ, abſolutè diceremus furtum eſſe grauius peccatũ, quã rapina, non obſtante, quod plus inuoluntarij includeretur in rapina, quã in furto. Ita etiam dicimus in propoſito, quod, quia ſuſurratio ſemper verſatur circa diſſolutionẽ amicitiæ, quæ eſt materia notabiliter excedens læſionem honoris, quam contumelia prętendit; abſolutè dicimus ſuſurrationem eſſe grauius peccatum, quam contumeliã: non obſtante, quod in contumelia aliqualis maior ratio inuoluntarij inueniatur. Itaque illud

illud de maiori inuoluntario in peccatis cõtra proximum factis inuento, quod augere rationem culpæ diximus, intelligendum est, dummodo cætera sint paria, vel non multum excedẽtia. Certum est autẽ, quod in susurratione, & contumelia, nunquam cætera sunt paria, sed semper finis susurrationis est longè deterius, quam finis contumeliæ; & sic semper est grauius peccatum. Id autem, quod alicui actui semper conuenit ex sua ratione, atque per se conuenire illi est dicẽdum. ¶Ex dictis infertur susurrationem ex genere suo esse peccatum mortale. Nam cũ sit grauius contumelia, & detractione: & hæc, vt ex dictis constat, ex sua natura sint peccata mortalia, manifestè sequitur, quod etiam susurratio erit peccatum mortale. Sed est hoc intelligendum de susurratione formali, quæ est quando quis intendit separationem amicitiæ. Nam materialis ex genere suo solum est peccatum veniale, vt diximus de detractione. Et poterit esse mortale, si culpabiliter homo ad vtramque partem sic loquatur, vt amicitiæ diuortium inferat, etiam si de hoc nõ curet, quia id multo peius est, quam notabiliter lædere honorem, aut famam proximi præter intentionẽ. Quod satis esse diximus ad hoc, vt tam detractio, quam contumelia materialis peccatum mortale sit.

Susurratio ex suo genere est peccatum mortale.

Dubium.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco. Vtrùm aliquando sit licitum aliquorum amicitias dissoluere. Ad cuius explicationem dico primò, quòd susurrare ad dirimendam pernicioſam amicitiam modò verè, & citra infamationem id fiat, virtus est, & non peccatũ. Etiam si ad id faciendum opus sit nonnulla naturalia hominis vitia commemorare. Vt si ad separandum hominem ab amica dixeris, eam esse deformem, aut insulsam, &c.

1. dictum.

2. dictum.

¶Dico secũdo, quod dissociare amicos, quorũ amicitia in bono honesto & virtute fundatur, semper est peccatum, vel mortale, vel veniale. Erit quidem peccatum mortale, quotiescunque aliquis ex amicis inimicos facere contendit. Nam si tantum assiduam familiaritatem amouere procurat, poterit esse veniale, etiam si ex intentione id faciat.

Aliud dubium.

¶Est aliud dubium: Vtrùm sit licitũ alicui habere intentionem dirimẽdi aliquorũ amicitiã causa propriæ vtilitatis. Verbi gratia: Est aliquis intimus amicus Regis. Ego autem cupio eandem apud regem obtinere amicitiam nec possum, nisi dissolutã ea, quam alter habet cum illo. Dubiũ est, vtrũ id intendere possim. Ad cuius explicationẽ dico primò per detractionem male dicendo, id nunquam licere. Non enim sunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Dico secundò, quod asserendo veras causas, licitum est talis amicitiæ direptionem intendere, vel saltim non est peccatum mortale. Ita affirmat Soto lib. 5. de Iustitia, quæst. 11. art. 1. Et ratio illius est: Quia vnusquisque sine vi, & fraude potest sibi commodum, cuius dignus est, procurare, vtiturque tunc iure suo, in quo nulli facit iniuriam. Caietanus aduertit, quod quando alter amicorum est infidelis, nullum est peccatum talem amicitiam per susurrationẽ dirimere; quia vnusquisque potest innocentis saluti consulere, etiam cum detrimento nocentis: quod ego verum existimo.

QVÆSTIO. LXXV.

De Derisione, in duos Articulos diuisa.

ARTICVLVS. I.

¶Vtrùm derisio sit speciale peccatum, ab alijs præmissis distinctum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd derisio non sit speciale peccatum, ab alijs præmissis distinctum. Subsannatio enim videtur idem esse quod derisio. Sed subsannatio ad contumeliam videtur pertinere: ergo derisio non videtur distingui à contumelia.

2 ¶Præterea, Nullus irridetur nisi de aliquo turpi, ex quo homo erubescit. Huiusmodi autem sunt peccata, quę si manifestè de aliquo dicuntur, pertinẽt ad contumeliam: si autem occultè, pertinent ad detractionem, siue susurrationem: ergo derisio non est vitium à præmissis distinctum.

Et habetur de pœnit. d. 3. c. Irrisio est.

3 ¶Præterea, Huiusmodi peccata distinguuntur secundum nocumẽta quæ proximo inferuntur. Sed per derisionẽ non infertur aliud nocumentum proximo, quàm in honore, vel fama, vel detrimento amicitiæ: ergo derisio non est peccatum distinctum à præmissis.

¶SED CONTRA est, quòd derisio fit ludo. Vnde & illusio nominatur. Nullum autem præmissorum ludo agitur, sed serio: ergo derisio ab omnibus prædictis differt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut

q.72.a.2. sicut suprà dictum * est, peccata verborum præcipuè pensanda sunt secundum intentionem proferentis. Et ideo secundum diuersa, quæ quis intendit, contra alium loquens, huiusmodi peccata distinguuntur. Sicut autem aliquis conuiciando intendit conuiciati honorem deprimere, & detrahēdo diminuere famam, & susurrando tollere amicitiam: ita etiam irridendo aliquis intendit, quòd ille qui irridetur, erubescat. Et quia hic finis est distinctus ab alijs, ideo etiam peccatū derisionis distinguitur à præmissis peccatis.

¶ Ad Primvm ergo dicendū, quod subsannatio & irrisio conueniunt in fine: sed differunt in modo: quia irrisio fit ore, id est, verbo & cachinnis: subsannatio autem naso rugato, vt dicit * glossa, super illud Psalmi. 2. Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Talis autē differentia non diuersificat speciem. Vtrunque tamen differt à contumelia, sicut erubescētia à dehonoratione. Est enim erubescentia timor dehonorationis, sicut Damas.* dicit.

Glos. inter linearis, & Augu. hoc loco.

Li. 2. Orth. fidei, c. 15.

¶ Ad secundum dicendum, quòd de opere virtuoso aliquis apud alios & reuerentiam meretur & famā, & apud seipsum bonæ conscientiæ gloriam, secundum illud. 2. ad Corint. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Vnde econuerso de actu turpi, id est, vitioso, apud alios quidem tollitur hominis honor & fama: & ad hoc contumeliosus & detractor turpia de alio dicunt. Apud seipsum autem per turpia, quæ dicuntur, aliquis perdit conscientiæ gloriam per quandā confusionem & erubescentiā: & ad hoc turpia dicit derisor, & sic patet quòd derisor communicat cū prædictis vitijs in materia: differt autem in fine.

¶ Ad tertium dicendum, quòd securitas conscientiæ & quies illius magnum bonum est, secundum illud Prouerbiorū decimoquinto. Secura mens quasi iuge conuiuium: & ideo qui conscientiam alicuius inquietat, confundendo ipsum, aliquod speciale nocumentum ei infert. Vnde derisio est peccatum speciale.

Svmma Textvs.

Conclusio est affirmatiua. Et probatur: Peccata, quę verbis committuntur, ex intentione, vt supra dictū est, existimantur: sed intentio derisoris est diuersa ab ea, quam habet, vel detractor, vel cōtumeliosus, vel susurro; sicut enim contumeliator honori intendit derogare, & detractor famam diminuere, & susurro amicitiā extinguere, ità etiā irrisor erubescentiam, & pudorem alteri offundere: ergo hoc vitium est distinctum ab illis.

Articvlvs. II.

¶ *Vtrùm derisio possit esse peccatum mortale.*

Ad Secvndvm sic proceditur. Videtur quod derisio non possit esse peccatum mortale. Omne enim peccatum mortale cōtrariatur charitati. Sed derisio nō videtur contrariari charitati: agitur enim ludo quandoque inter amicos, vnde & delusio nominatur: ergo derisio non potest esse peccatum mortale.

2 ¶ Præterea, Derisio illa videtur esse maxima, quæ fit in iniuriam Dei. Sed non omnis derisio quæ vergit in iniuriam Dei, est peccatum mortale: alioquin quicunq; recidiuaret in aliquod peccatum veniale, de quo pœnituit, peccaret mortaliter. Dicit * enim Isidor. quòd irrisor est, & non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet. Similiter & sequeretur, quòd omnis simulatio esset peccatum mortale: quia sicut Greg. dicit * in Moral. Per strutionem significat simulator, qui deridet equū, id est, hominem iustū, & ascensorē, id est, Deum: ergo derisio non est peccatum mortale.

Lib. 2. de summo bono, c. 16. in principio.

Li. 31. c. 6. & c. 12. simul.

3 ¶ Præterea, Contumelia & detractio videntur esse grauiora peccata, quā derisio: quia maius est facere aliquid serio quàm ioco. Sed non omnis detractio, vel contumelia est peccatum mortale: ergo multo minus derisio.

¶ Sed Contra est, quòd dicitur Prouer. 3. Ipse deridet illusores. Sed deridere Dei est æternaliter punire pro peccato mortali, vt patet per id quod dicitur

dicitur in Pſalm.2. Qui habitat in cælis, irridebit eos: ergo deriſio eſt peccatum mortale.

¶Respondeo dicendum, quòd irriſio non fit niſi de aliquo malo, vel defectu. Malum autem, ſi ſit magnum, non pro ludo accipitur, ſed ſerioſè. Vnde ſi in ludum, vel riſum vertatur, ex quo irriſionis, vel illuſionis nomen ſumitur: hoc eſt quia accipitur, vt paruũ. Poteſt autem aliquod malum accipi, vt paruum dupliciter. Vno modo ſecundum ſe: alio modo ratione perſonæ. Cum autem aliquis alterius perſonæ malum, vel defectum in ludum, vel riſum ponit: quia ſecundum ſe paruum malum eſt, eſt veniale & leue peccatũ, ſecundum ſuum genus. Cum autem accipitur quaſi paruum ratione perſonæ, ſicut defectus puerorum & ſtultorum, parum ponderare ſolemus: ſic aliqueni illudere, vel irridere, eſt eũ omnino paruipendere, & eum tam vilem æſtimare, vt de eius malo non ſit curandum, ſed ſit quaſi pro ludo habendum. Et ſic deriſio eſt peccatum mortale, & grauius quàm contumelia, quæ ſimiliter eſt in manifeſto. Quia contumelioſus videtur accipere malum alterius ſerioſe, illuſor autem in ludum: & ita videtur eſſe maior contemptus, & dehonoratio. Et ſecundum hoc illuſio eſt graue peccatum, & tanto grauius, quanto maior reuerentia debetur perſonæ quę illuditur. Vnde grauiſsimum eſt irridere Deum, & ea quæ Dei ſunt: ſecundũ illud Iſaiæ. 37. Cui exprobraſti? & quẽ blaſphemaſti? & ſuper quem exaltaſti vocem tuam? Et poſtea ſubditur. Ad ſanctum Iſraël. Deinde ſecundum locũ tenet irriſio parentum. Vnde dicitur Prouerb.30. Oculum, qui ſubſannat patrem, & deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilę. Deinde iuſtorum deriſio grauis eſt: quia honor eſt virtutis præmium. Et contra hoc dicitur Iob.12. Deridetur iuſti ſimplicitas. Quæ quidem deriſio valde nociua eſt, quia per hoc homines à bene agendo impediuntur, ſecundum illud Gregor. Qui in aliorum actibus exoriri bona reſpiciunt, mox ea manu peſtiferæ exprobrationis euellunt.

¶Ad Primum ergo dicendum, quòd ludus non importat aliquid contrarium charitati reſpectu eius, cũ quo luditur. Poteſt tamen importare aliquid contrariũ charitati reſpectu eius, de quo luditur, propter contemptum, vt dictum * eſt. *In corp.ar.*

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui recidiuat in peccatum de quo pœnituit, & ille qui ſimulat, nõ expreſſè Deum irridet, ſed quaſi interpretatiuè: inquantum ſcilicet ad modum deridentis ſe habet. Nec tamen venialiter peccando aliquis ſimpliciter recidiuat, vel ſimulat, ſed diſpoſitiuè, vel interpretatiuè.

¶Ad tertium dicendum, quòd deriſio ſecundum ſuam rationem leuius aliquid eſt, quàm detractio, vel contumelia: quia non importat contemptum, ſed ludum. Quandoque tamen habet maiorem contemptũ quàm contumelia, vt ſupra dictum * eſt, & tunc eſt graue peccatum. *In corp.ar.*

Summa Textvs.

Antequam D.Tho. ad propoſitã difficultatem reſpondeat, præmittit, quod cum deriſio non ſit niſi de aliquo vitio, aut naturali, aut morali; conſiderandũ erit, an vitium illud, ſit per ſe ingens, & graue, an verò per ſe paruum. Et quidem, ſi ſit per ſe magnum, non poterit ſecundum ſuã naturam eſſe materia deriſionis, ſed potius eius commemoratio, vt ſeria improperatio ex natura ſua reputabitur. Et ſi in riſum & iocũ proferatur, quod requiritur ad deriſio nẽ id erit, quia narratur, vt paruũ. Dupliciter autẽ poteſt contingere, ꝙ vitiũ aliquod tanquam exile & puſillum riſu & luſu proferatur. Scilicet, vel tanquã paruũ. Et tenue ſecundũ ſe, aut reſpectu perſonæ, quæ parui penditur. Hoc ſuppoſito reſpondet D.Tho. ad difficultatẽ per duas propoſitiones. Prima cõcluſio: Exponere peccatũ alienũ, aut naturalẽ defectũ irriſioni tanquã paruũ ſecundũ ſe, nõ eſt peccatũ mortale, ex genere ſuo, ſed tantum veniale; ſi alter inde aliquo modo pudeſiat. Nam tam exigui momenti

poterit

poterit eſſe res,vt nullum ſit peccatũ. Hæc concluſio non probatur in litera, ſed eius ratio eſt manifeſta;cum omne peccatũ ratione leuitatis materiæ poſsit eſſe veniale. Secunda concluſio: Exponere peccatũ alienũ irriſioni tanquam paruum,non quidem per ſe,quia magnũ abſolutè æſtimatur,ſed reſpectu perſonæ,cui obijcitur,quę pro vili habetur,atque adeo pro nihilo ducitur,eam tali vitio notare, eſt peccatũ mortale,idq; grauius quã cõtumelia;tantòq; enormius,quãtò perſonæ,quæ illuditur maior erit habẽda reuerẽtia. Probatur: Magnum vitiũ alteri in faciem obijcere, peccatũ eſt contumeliæ ex genere ſuo mortale,vt diximus in ſuperioribus: ſed quod per ironiam,vel ſub riſus ſchẽmate proferatur, re vera non minuit culpã: quin potius eò magis auget illã,quo tali irriſione ea perſona adeò notatur vilis, vt nõ magni fiat,tale vitiũ ei impingere;ſicut nihili eſtimatur pueros,& ſtultos homines,alioſque abiectę ſortis, ſimiliũ vitiorũ nominib⁹ denotare: ergo huiuſmodi expoſitio magni peccati per riſum,tanquam ſi eſſet paruũ,ex genere ſuo eſt peccatũ mortale,& graui⁹ atque deterius,quã contumelia. Quoniã autẽ dixit D.Tho. huiuſmodi peccatũ eſſe tantò grauius, quantò maior reuerentia debetur perſonæ,quę illuditur;infert ex hoc,grauiſſimam omnium deriſionum, eſſe illam, qua Deus deridetur, vel aliquid quod ad Deum pertineat:iuxta illud Iſai.37.Cui exprobraſti?& quem blaſphemaſti?& ſuper quẽ exaltaſti vocem tuam?Et poſtea ſubdit: Ad ſanctum Iſrael, vt peccati grauitas magis declararetur. Poſt iſtam,ſecundum locum tenet deriſio parentum. Tertium, deriſio iuſtorum, quia honor eſt præmium virtutis.

Explicatio dvorvm Articulorum.

Quid ſit deriſio.

PRo intelligentia totius materiæ de irriſione, ſeu deriſione, aduertendum eſt primò, quòd deriſio, vt ex Diu.Thom.articulo primo, huius quæſtionis colligere licet, eſt, cùm quis malum, vel defectum alicuius in ludum, vel riſum ponit, vt erubeſcat. Eſtque ſpeciale peccatum; vtpote quod ſpecialem habet finem. Sicut enim in contumelia intenditur honoris detrimentum, & in detractione,famæ, & in ſuſurratione,amicitiæ: ſic etiam in deriſione erubeſcentia. Dicitur autem propriè deriſio, ſi fiat verbis, vel cachinno: & ſubſannatio ſi fiat rugato naſo, & illuſio ſi fiat factis. In quibus vnus, atque idem eſt finis atq; adeo ad vnam & eandem ſpeciem ſpecialiſsimã vitij pertinent. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod,vt conſtat ex eodem D.Thom.articulo ſecundo, tunc deriſio eſt peccatum mortale,quãdo malum, quod ex ſe eſt graue,ſeu notabile exiſtimatur ità leue,ratione perſonæ,quam parui facimus,vt de eo non ſit curandum,ſed quaſi habendum pro ludibrio. Si autem hoc fiat, quia malum eſt paruum ex ſe, ſolum erit peccatum veniale. Quod Alexander Alenſis limitat, & bene,dummodo proximus ex tali parui criminis obiectione non perturbetur notabiliter. Nam qui vitium non adeò per ſe magnum alteri illudendo obijcit, ſciens talem irriſionem eũ grauiſsime laturum, proculdubiò peccaret mortaliter,contra charitatem. Eſt autem huiuſmodi peccatum deriſionis grauius detractione,& contumelia. Nam licet contumelioſus deprimat honorem,& detractor famam; neuter tamen ad tantum perſonæ cõtemptum peruenit, ad quantum venit deriſor,pro fatuo,aut nihilo habens,& haberi volens eum,quem irridet, vt erubeſcat comparere inter homines. Et ſi quis obijciat;Cõtumelia eſt contra honorem, deriſio verò contra verecundiam; ſed præſtantius bonũ eſt honor,quam verecundia:ergo contumelia grauius peccatum erit dicendum, quam deriſio; Reſpondeo, quod vitiorum grauitas non inde ſemper deſumenda eſt, vnde ſpecie diſtinguũtur,quanuis hęc ſit potiſsima,ſed etiam ex multis aliis, nempe, vel ex dignitate eius, qui peccat, vel perſonæ in quam peccatur: vel ex intentione voluntatis,& affectu peccati: vel ex nocumento illato proximo,quando eſt intentum,aut prę uiſum,aut etiam ſequitur per ſe ex peccato; vel denique ex iniuria, quam ipſum peccatum inuoluit, vt docet D. Thom. in materia de peccatis per multos articulos. Et ſic dico,quod licet finis contumeliæ qui eſt læſio honoris, à qua ipſa ſpeciem ſumit, ſit deterius, quàm finis deriſionis, qui eſt erubeſcentia,& pudor, adhuc tamen deriſio eſt grauius peccatum,propter maiorem contẽptum in illa inuentum. Sicut in ſuperioribus diximus de contumelia reſpectu detractionis: Non obſtante, quod finis detractionis eſt peius quam finis cõtumeliæ. Adde,quod deriſio habet ſemper adiunctam contumeliam, qua in præſentia irriſi eius vitium imporatur; quanuis ſingulari modo. Quando autem dicimus peccatum deriſionis eſſe grauiſsimum loquimur de illo formaliter; hoc eſt, quando fit ex intentione irridendi. Qualis fuit in Thobia Ammonite,dum Iudæos ædificantes irrideret ac diceret: Si aſcenderit vulpes tranſiliet murum eorũ lapideum.Contra quem Nehemias lib.1.Eſdræ cap.4.

Obiectio.

Reſpon.

Quãdo deriſio ſit peccatum mortale.

cap. 4. in hunc modum loquebatur: Audi, Deus noster, quia facti sumus despectui, cõuerte opprobriũ super caput eorũ. Et paulò post subditur: Ne operias iniquitatem eorũ coram facie tua, & peccata eorum non deleãtur; quia irriserunt ædificantes. Est autem hoc peccatum tanto grauius, quantò de virtute maiori, & persona maiori irridetur, vt cum deridetur iusti simplicitas, aut persona posita in exemplum Ecclesiæ, vt D. Thó. in fine. 2. articuli declarat. Si vero in Deum & sanctos fuerit facta derisio, grauius erit peccatum. Sed non est tunc simplex derisio, sed blasphemia, vt docet Caietanus in summa, verbo, blasphemia, colligiturque ex Isai. cap. 37. Vbi derisores Dei Israel, blasphemi appellantur. Et Lucas cap. 22. loquens de illis, qui Christo deridentes dicebãt. Prophetiza nobis: quis est qui te percussit? Subdit statim. Hæc & alia multa blasphemantes dicebant in eum.

QVÆSTIO. LXXVI.

De Maledictione, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS. I.

¶Vtrùm liceat maledicere aliquem.

4. d. 18. q. 2. a. 1. q. 2. ad 1. et vir. q. 2. art. 8. ad 10. & 15. & Psal. 3. col. 7. & Rom. 11. et 12. cap. lect. 3.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non liceat maledicere aliquem. Non est enim licitũ præterire mandatum Apostoli in quo Christus loquebatur, vt dicitur. 2. ad Corint. 3. Sed ipse præcipit Rom. 12. Benedicite, & nolite maledicere: ergo nõ licet aliquem maledicere.

2 ¶Præterea, Omnes tenentur Deum benedicere, secundum illud Dan. 3. Benedicite filij hominũ domino. Sed nõ potest ex ore eodem procedere benedictio Dei, & maledictio hominis, vt probatur Iacobi. 3. ergo nulli licet aliquem maledicere.

3 ¶Præterea, Ille qui aliquem maledicit, videtur optare eius malum culpæ, vel pœnæ: quia maledictio videtur esse imprecatio quædam. Sed non licet desiderare malum alterius: quinimò orare oportet pro omnibus, vt liberentur à malo: ergo nulli licet maledicere.

4 ¶Præterea, Diabolus per obstinationẽ maximè subiectus est malitiæ. Sed non licet alicui maledicere diabolum, sicut nec seipsum. Dicit enim Eccle. 21. Cum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam: ergo multo minus licet maledicere hominem.

5 ¶Præterea. Numero. 23. super illud. Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus, dicit * glos. Non potest esse iusta maledicendi causa, vbi peccãtis ignoratur affectus. Sed homo non potest scire affectum alterius hominis, nec etiam vtrum sit maledictus à Deo: ergo nulli licet aliquem hominem maledicere.

Et Origenis Homil. 15. in Nume. parũ à med. to. 1.

¶SED CONTRA est, quòd Deu. 27. dicitur, Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius. Eliseus etiam pueris sibi illudentibus maledixit, vt habetur. 4. Reg. 2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd maledicere idem est, quod malum dicere. Dicere autem tripliciter se habet ad id quod dicitur. Vno modo per modum enuntiationis, sicut aliquid exprimitur modo indicatiuo. Et sic maledicere nihil aliud est quàm malũ alterius referre, quod pertinet ad detractionem: vnde quandoque maledici detractores dicuntur. Alio modo dicere se habet ad id quod dicitur per modũ causæ. Et hoc quidem primò & principaliter competit Deo, qui omnia suo verbo fecit, secundum illud Psal. 32. Dixit, & facta sunt. Consequenter autem cõpetit hominibus, qui verbo suo alios mouent per imperium ad aliquid faciẽdum. Et ad hoc instituta sunt verba imperatiui modi. Tertio modo ipsum dicere se habet ad id quod dicitur, quasi expressio quædam affectus desiderantis id quod verbo exprimitur. Et ad hoc instituta sunt verba optatiui modi. Prætermisso ergo primo modo maledictionis, qui est per simplicem enuntiationẽ mali considerandum est de alijs duobus, vbi scire oportet, quòd facere aliquid, & velle illud, se consequuntur in bonitate & malitia, vt ex supradictis * patet. Vnde in istis duobus modis, quibus malum dicitur per modum imperãtis, vel per modum optantis, eadem ratione est aliquid licitum & illicitum. Si

1. 2. q. 20. ar. 3.

enim aliquis imperet, vel optet malum alterius, inquantum est malum, quasi ipsum malum intendens, sic maledicere vtroque modo erit illicitum, & hoc est maledicere, per se loquendo. Si autem aliquis imperet vel optet malum alterius sub ratione boni, sic est licitum nec erit maledictio per se loquēdo, sed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum. Contingit autem malum aliquod dici imperando, vel optando sub ratione duplicis boni. Quandoque quidem sub ratione iusti. Et sic iudex licite maledicit illum, qui precipit iustam pœnam inferri. Et sic etiam Ecclesia maledicit anathematizando, sicut & prophetæ in scripturis quandoque imprecantur mala peccatoribus, quasi conformātes voluntatem suam diuinæ iustitiæ. licet hę imprecationes possint etiam per modum prænuntiationis intelligi. Quādoque vero dicitur aliquod malum sub ratione vtilis, puta, cum aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam ęgritudinem, aut aliquod impedimentum, vel vt ipse melior efficiatur, vel vt saltē ab aliorum nocumento cesset.

¶Ad Primvm ergo dicendum, quòd Apostolus prohibet maledicere per se loquendo, cum intentione mali. Et similiter dicendum ad secundum.

¶Ad tertium dicendum, quòd optare alicui malum sub ratione boni, non contrariatur affectui, quo quis simpliciter alicui optat bonum, sed magis habet conformitatem ad ipsum.

23.q.4. c. *Duo ista nomina.* ¶Ad quartum dicendum, quòd in diabolo est considerare naturam & culpam. Natura quidem eius bona est & à Deo, nec eam maledicere licet. Culpa autem eius est maledicenda, secundū illud Iob.3. Maledicant ei qui maledicūt diei. Cum autē peccator maledicit diabolum propter culpam, seipsum similiter ratione iudicat maledictione dignum: & secundum hoc dicitur maledicere animam suam.

¶Ad quintum dicendū, quòd affectus peccantis, etsi in se non videatur, potest tamen percipi ex aliquo manifesto peccato pro quo pœna est infligēda. Similiter etiam quāuis sciri non possit quē Deus maledicat secundum finalem reprobationem, potest tamen sciri quis sit maledictus à Deo secundum reatū præsentis culpæ.

Summa Textvs.

SVppositō, quod maledicere est idem, quod malum dicere, quod contingere tripliciter potest; vno modo enunciatiuè, aliorum vitia referendo, quod propriè pertinet, vel ad detractionem, vel ad cōtumeliam. 2. causaliter, seu imperatiuè, iubēdo, vt alicui fiat malū, vt quando furi dicimus q̄ suspendatur. Tertiò optatiuè, seu imprecatiue, malum alicui optādo, & hoc dupliciter, scilicet, vel per accidēs, quod contingit, quādo alicui malū imprecatur, sub ratione boni, siue quia hoc est iustū, siue, quia est vtile, vt melior fiat, aut, vt alijs non noceat iniustè; vel per sē, quod contingit, quādo alicui malū imprecatur, sub ratione mali; respōdet D. Tho. ad propositā difficultatē, per tres propositiones. Prima cōclusio: Imperare, vt alicui malū fiat optareq;, aūt imprecari ei malū quatenus malū est, peccatū est ex genere suo mortale. Probatur: Facere aliquid, & velle illud, consequuntur se in bonitate, & malitia: sed facere alicui malum, quatenus malū, est peccatū ex genere suo mortale: ergo & velle illud, siue per modū imperij, siue per modū imprecationis. Vtrunq; enim aduersatur charitati: Secunda conclusio: Imperare, optare, aut imprecari alicui malū, quatenus induit rationē boni, nullū est peccatū, sed quādoq; officiū necessariū. Probatur: Malū alicuius personæ aliquādo cōcipitur, vt mediū ad cōsequendū bonū: nā licet malū per se nō sit necessariū mediū boni finis, malitia tamē hominū accidere potest, vt sit cōducēs: ergo in hoc casu sicut voluntas finis est bona; ita etiā & imperatio, seu imprecatio talis media. Tertia cōclusio: Huiusmodi imprecatio mali sub ratione boni vno è duobus modis fieri potest, scilicet, vel quia habet rationē iustitiæ, quo modo Deus atq; etiam iudices humani licite malefactores maledicūt, supplicio eos adiudicando, sicq; Ecclesia rebelles anathemate percutit, & prophetæ accōmodantes se diuinæ voluntati, malū peccatoribus imprecabātur: Iuxta illud: Cōfundātur superbi, quia iniustè iniquitatē fecerunt in me. Et illud: Cōstitue super eū peccatorē, & diabol⁹ stet à dextris eius. Vel quia habet rationē vtilis. Quomodo, ei qui moribus est corruptus licitum est imprecari, aut ægritudinem

dinem, aut aliam calamitatem, qua salubriter castigatus citius resurgat.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAledictio, vt ex D. Thom. in isto articulo colligitur propriè est imprecatio, seu exoptatio mali alicui facta, sub ratione mali, id est, intendendo ipsum malum, quod contingere potest; per modum imperatiui, & per modum optatiui. Sed quoquo modo fiat distinguenda erit in formalem, & materialem, sicut de detractione, & alijs vitijs linguæ diximus. Et quidem si sit formalis, peccatum mortale erit ex genere suo. Quanuis possit fieri veniale, tam ex parte operantis, propter imperfectionem actus, vt si ira, aut alia passione maledicat, quanuis affectu tendat in malum, quia non ex consensu rationis in malum tendit: quam ex parte obiecti; si malum, quod quis optat, & imprecatur sit paruum, vt in alijs peccatis genere suo mortalibus contingere solet. Maledictio autem materialis si fiat per modum optatiui non erit peccatum mortale nisi scandalũ adsit. Sed si fiat per modum imperatiui, poterit esse mortalis. Et ratio discriminis est. Nam qui imprecationis tenore alteri maledicit, si malam intentionem non habet, nulla ratione nocet, cũ nec intentione, nec opere lædat. Qui autem, vt malum fiat imperat, etiam si malam intentionem non habeat, sed fictè id faciat, potest incautus causam damni dare, & sic peccare mortaliter. Vt si quis fictè famulis præciperet, vt nudis gladijs quempiam interficerent, & ex hoc aliquid læsionis, aut incommodi sequeretur. Dixi, maledictionem materialem, per modum imprecationis factam, non esse peccatum mortale, nisi scandalum adsit. Nam ex isto contrarium contingere poterit, quod ex ratione personæ maledicentis erit maximè considerandum. Vnde prælatus, aut quæuis grauis persona, vix sine scandalo potest malum subditis precari. Et filij parentibus, & subditi superioribus maledicentes similiter peccãt grauiter, etiam si per iocum id faciant, quia est id opus non solum scandalosum, sed etiam genus contumeliæ continet. Tanta est reuerentia, quæ illis debetur. Parentes filios maledicentes, quia regulariter non habent in corde malum desiderium non peccant mortaliter. Sed consuetudo id faciendi, vt pote quæ ad correctionem nequaquam confert, & iram in odium concitare atque mouere potest: sicque quidquid malorum imprecãtur, scelio illis optare, pessima est, & solis hominibus infimæ classis peculiaris. Et scito, quod ex hoc quod maledicens post transactam passionem doleret, si euenisset malum, quod optauit, non desumitur sufficiens signum ad cognoscendum, quod maledictio fuit peccatum veniale, aut quod non ex intentione maledixit, vt multi falso opinantur. Nam si tempore iræ, aut alterius passionis tantum inualuit passio, vt portionem superiorem in consensum maledictionis flexerit, mortale peccatum erit. Sicut cum passio concupiscentiæ tantum exardescit, quòd trahit ad consensum in actum Venereum. Quare oportebit ad ipsum passionis tempus inspicere, considerareque, an tunc maledicens consenserit, hoc est, voluerit, pro tunc, quod sic esset, vt dicebat, an non. Nam id tẽpus infallibiliter ostendit an peccatum mortale fuerit, vel veniale. Et tempus quietis post passionem solum ostendit, quod non fuit persistens animus erga malum, & quod non per modum habitus, sed per modum passionis transeuntis peccauit. *Dubium.*

¶ Circa secundam conclusionem huius articuli est difficultas, vtrùm sit licitum alicui priuatæ personæ malum alteri optare, vel imprecari, tanquam mediũ ad assequutionẽ boni. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum; Quod facere non licet nulli alteri optare posse videtur: sed nulli personæ priuatæ est licitum illi, qui corruptis est moribus, damnum dare, vt emendetur: ergo nec illud ei optare. Hoc tamen non obstante dico, conclusionẽ D. Tho. esse verissimam; siue bonum ad cuius assequutionem malum ordinatur, sit corporale, siue spirituale. Itaque licitum est vnicuique malà hæreticis optare, propter bonum spirituale, quod ex eorũ peremptione sequitur. Et illi, qui ludo omnia bona sua dissipat est licitũ imprecari, vt ægrotus in lecto iaceat, ne res suas perdat, quia id non est velle malum, sed potius velle bonum iuxta verbum Christi: Melius est debilem, vel claudum intrare in regnum cælorum, quam duos oculos, aut pedes habentem mitti in ignem æternum. Eo, vel maximè, quod optare minus malum, vt euitetur maius, manifestam habet rationem boni, atque honesti. Imo & mortem alicui optare possumus, quanuis constet eum viam perditionis ingressurum, vt nostræ reipublicæ contingat pax, malaque ab ea caueãtur: quia semper hæc habent rationem boni. Et ad argumentũ in cõtrarium factum, respondetur, negando maiorem. Priuatæ enim personæ non est licitum aliquem suis bonis priuare. Et tamen licitum est vnicuique optare vt Dei permissu, penes quem est summa potestas, aut publica autoritate, malum ei contingat, quo tanquam flagello resipiscat.

Quãdo malum sit peccatum mortale.

Argumen.

Conclusio.

Ad argũ.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrùm liceat creaturam irrationalem maledicere.*

Infrà a.4. ad.1.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non liceat creaturam irrationalem maledicere. Maledictio enim præcipuè videtur esse licita, inquantum respicit pœnam. Sed creatura irrationalis non est susceptiua, nec culpæ, nec pœnæ: ergo eam maledicere non licet.

2 ¶ Præterea, In creatura irrationali, nihil inuenitur nisi natura, quam Deus fecit. Hanc autem maledicere non licet, etiam in diabolo, vt dictum * est: ergo creaturam irrationalē nullo modo licet maledicere.

Ar. præce. ad.4.

3 ¶ Præterea, Creatura irrationalis, aut est permanens, sicut corpora: aut est transiens, sicut tempora. Sed sicut Gregorius dicit * in quarto Moral. Otiosum est maledicere non existenti: vitiosum vero, si existeret: ergo nullo modo licet maledicere creaturæ irrationali.

Li.4.ca.3. paulo à prin. 2.q.3.ca. Cum ergo tap. Cum sancti.

¶ SED CONTRA est, quòd Dominus maledixit ficulneæ, vt habetur Matth.21. Et Iob maledixit diei suo, vt habetur Iob.3.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd benedictio, vel maledictio propriè ad illam rem pertinet, cui potest aliquid benè, vel malè contingere, scilicet, rationali creaturæ. Creaturis autem irrationalibus bonum, vel malum dicitur contingere in ordine ad creaturam rationalem, propter quam sunt. Ordinantur autem ad eam multipliciter. Vno quidem modo per modum subuentionis: inquantum, scilicet, ex creaturis irrationalibus subuenitur humanæ necessitati. Et hoc modo Dominus homini dicit Genes. tertio. Maledicta terra in opere tuo: vt, scilicet, per eius sterilitatem homo puniretur. Et ita etiam intelligitur quod habetur Deuteronomij. 28. Benedicta horrea tua. Et infrà, Maledictum horreum tuum. Sic etiā Dauid maledixit mōtes Gelboë: secundum * Gregor. ex-

Lib 4. Moral. c.3. in fine.

positionem. Alio modo creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum significationis. Et sic Dominus maledixit ficulneam in significationem Iudææ. Tertio modo ordinatur creatura irrationalis ad rationalem per modum continentis, scilicet temporis, vel loci. Et sic maledixit Iob diei natiuitatis suæ propter culpam originalem, quam nascendo contraxit, & propter sequentes pœnalitates. Et propter hoc etiam potest intelligi Dauid maledixisse montibus Gelboë: vt legitur.2. Reg.1. scilicet, propter cædem populi, quæ in eis contigerat. Maledicere autem rebus irrationalibus, inquātum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ: maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum & vanum, & per consequens illicitum.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod creatura irrationalis tripliciter potest maledici, vno modo ad ipsius creatorem referendo maledictionem: quod contingit, quando creaturę irrationales maledicuntur, inquantū sunt effectus Dei; alio modo respiciendo ad ipsam creaturam irrationalem, secundum se consideratam; quod contingit, quando quis ex ira, ob id quod animal aliquod non mouetur, vt vult, vel nocet sibi, malum ei imprecatur, tertio, referendo maledictionem ad hominem, ad quem bruta ordinantur: omnia enim fecit Deus propter hominem, ad ipsumque omnia irrationalia pertinent, vel per modum subuentionis, inquantum creaturis irrationalibus subuenitur necessitati humanæ: & sic Deus maledixit terræ, vel per modum significationis, inquantum ea, quæ circa rationalia contingere possunt per irrationalia significantur, & sic Christus maledixit ficulneæ, non habenti ficus, sed tantum folia, vel per modum cōtinentis, scilicet, temporis, aut loci, & hac ratione potest intelligi, quod Dauid maledixit montibus Gelboe, & Iob diei, in qua conceptus est, respondet Diu. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Optare, seu imprecari malum creaturis irrationalibus, secundum se consideratis, otiosum, & vanum est, atque ex consequenti illicitum. Probatur: Benedictio

Benedictio, aut maledictio propriè ad illam rem pertinet, cui potest aliquid bene, vel male contingere in ordine ad felicitatem, vel infelicitatem: sed creaturis irrationalibus secundum se consideratis, nec bonum nec malum accidere potest; sed tantum in ordine ad rationalia, ad quæ sunt relata: ergo maledicere res irrationales, illisque secundum se consideratis malum precari, aut optare est otiosum, atque ex consequenti illicitum. Secunda conclusio: Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus sunt effectus Dei, hoc est, refundendo malectionem in Deum, à quo sunt productæ est grauissimum peccatum blasphemiæ. Probatur: Nã hoc est maledicere ipsum Deum, quod blasphemia est. Tertia conclusio: Maledicere craturis irrationalibus, quatenus ad homines ordinantur, hoc est, referendo maledictionem in hominem, propter quẽ sunt productæ, idem est ac hominibus maledicere. Atque adeò si talis maledictio contineat imprecationem mali, quatenus malum est, erit illicita atque peccatum. Si autem contineat imprecationem mali quatenus induit rationem boni, nullum erit peccatum, vt ex præcedenti articulo colligere licet.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Bruta animalia nec benedicuntur, nec maledicũtur propriè.

CIrca primam conclusionem huius articuli est aduertendũ, quod quanuis creaturis irrationalibus mala quædam naturalia contingere possint, qualia sunt famescere, infirmari, mori; adhuc tamen maledici, aut benedici proprie secundum se non possunt: quia bona aut mala, quæ per benedictionẽ, aut maledictionem imprecamur, non sunt illius generis, quæ merè sunt naturalia, generalique Dei concursu lignis, ac saxis contingunt, sed quæ sub speciali Dei prouidentia ad humanam felicitatem referuntur, quę rebus irrationalibus conuenire non potest. Consistit enim felicitas in assequutione vltimi finis, quem creatura per actiones intendit. Atque adeò cum irrationales, & inanimæ creaturæ nec finem cognoscere, nec quidquam illuc referre valeant, ius proprie ad rem aliquam habere non possunt: sed quidquid sunt hominis sunt. Ex hoc colligere licebit, quousque tempestates, æruginem, & locustam, aliaque id genus portenta maledicere liceat. Nam quod locusta, & bruchus, patrono illis, ac procuratore consignatis, in iudicium euocentur, cõtestataq; lite causa vtrinque agatur, ac demum anathematis cẽsura exterminentur vt mos esse dicitur apud aliquos rusticos, & in quibusdam oppidis, res est indigna viris catholicis, & quæ non minimam sacrorum irrisionem præsefert. Quod in huiusmodi calamitatibus licet, id tantum est, diuinum auxilium legitimis exorcismis aduersus dæmones, qui in vltionem delictorum nostrorum diuinitus sæpe eiusmodi incursionibus, ac turbinibus nos infestare permittuntur, implorare: sub hacque ratione terminos benedicere. Nam æruginem, aut tempestates excommunicare; illisque malum imprecari vanum est, & odiosum, & ex consequẽti culpabile. Campanas benedicere, quatenus ad diuinum cultum ordinantur religionis habet prætextum, sicut & benedictio ornamẽtorum, & calicum quanuis etiam in his non negauerim nonnihil superstitionis aliquando posse commisceri.

Grãdis stultitia de maledictione.

Maledicere creaturas quatenus sunt effectus Dei est aperta blasphemia

¶Circa secundam conclusionem, in qua de maledictione creaturarum, quatenus sunt effectus Dei, agitur, aduertẽdum est, idẽ esse maledicere creaturas, hac ratione, ac maledicere ipsum Deum; cum maledictio tũc nõ in creaturas, sed in autorem refundatur. Et quia imprecatur ei malum, ac si esset creatura, quod Deo conuenire non potest, cõtinet ea maledictio apertam blasphemiam, estq; semper peccatum mortale grauissimum, à quo non excusatur, qui ex subita ira, vel ex more id facit. Sicut nec excusaretur ab homicidio. Si quis autem voluerit huius peccati grauitatem cognoscere eam ex pluribus colligere poterit. Primũ ex eo, quod vitium maledictionis Dei, adeò horrori habebatur antiquitus, vt viri religiosi illud proprio nomine significare non auderent: sed à contrario sensu maledictionẽ benedictionẽ nuncupabant. Vt patet ex lib. Iob ca. 1. Vbi dicitur, quod cũ filij Iob singulis hebdomadis cõuiuijs intenderẽt, ipse mittebat ad eos, & sanctificabat illos. Consurgensq; diluculo offerebat holocausta per singulos. Dicebat enim: Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordib⁹ suis: Hoc est, maledixerint, Sic etiã, quãdo testes falso acusauerũt Naboth de blasphemia dixerunt: Benedixit Naboth Deo, & Regi, hoc est, maledixit. 3. Reg. c. 21. Imo & Iudæi audientes Deũ blasphemare in signũ horroris, & detestationis peccati, etiã illi, qui mali erãt, vestimẽta sua dilacerabant. Sicut de Caipha legitur apud Matthæ. capit. 26. quod scidit vestimenta sua, cum dixit de Christo. Blasphemauit. Nec mirum, cum videatur hoc ex odio Dei procedere, quod est maximum peccatorum. Secundum, ex quo grauitas maledictionis Dei colligi potest, est, ex pœna, qua omnes leges, huiusmodi mamaledicentes puniunt. Lex enim diuina eos morte mulctare præcipiebat. Et sic po-

Maledictio Dei in scriptura appellabatur benedictio.

Pœna qua maledictores puniuntur.

pulo Dei per deſertum ambulante ad terram promiſsionis, cum inuentus eſſet vnus, qui Deum malediceret, eum mandauit Dominus à populo lapidari. Propterea que dixit Propheta Pſalmo trigeſimo ſexto. Maledicentes ei, id eſt, Deo diſperibunt, hoc eſt, diuerſis modis peribunt: morte quidem Gehennæ in alia vita, & in præſenti corporali, iuxta illud Leuitici vigeſimo quarto. Qui maledixerit Deum ſuum morte moriatur. Lex etiam Canonica iniungit grauiſsimam pœnitentiam huiuſmodi maledicentibus, vt conſtat ex capit. ſecundo, extra de maledict. Nullaque eſt reſpublica benè gubernata, quæ contra tales ſuis ciuilibus legibus conuenientes, pœnas non ſtatuat. Imò, & Saraceni maledicentes Deum faciunt terribiliter verberare. Tertiò, poteſt colligi grauitas peccati maledictionis Dei, ex eo, quod exiſtentes in inferno nihil aliud faciunt, quam blaſphemare, Deumque maledicere, iuxta illud Apocalypſi. capit. decimo ſexto. Quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ. Et factum eſt regnum eius tenebroſum, & manducauerunt linguas ſuas præ dolore: & blaſphemauerunt Deum cæli præ doloribus, & vulneribus ſuis. Quare qui huic peccato deditus fuerit, re ipſa oſtendit ſe ad ſtatum damnatorum pertinere, ex quo exercet officium eorum. Terribile eſt valde, atque formidandum, plurimumque valens ad huius rei confirmationem exemplum, quod adducit Diuus Gregorius libro quarto Dialogo. De quodam puero quinque annorum à parentibus ſuis Romæ in delicijs male nutrito qui cum Deum pro qualibet re, etiam minima maledicere conſueuiſſet, ſuperueniente peſte in vrbe, quia ille infectus fuit proximus morti parenti eum in brachijs tenenti; cœpit clamare hoc modo: Obſta pater: nam Mauri homines me capere volunt. Faciemque ſuam in ſinu patris abſcondere curabat, ne dæmones, qui in forma Æthioporum apparuerant, ipſo patre nihil videnti, conſpiceret. Sicque perterrefactus puer Deum blaſphemare, illique maledicere cœpit, inter quæ verba ſpiritum emiſit, & à dæmonibus fuit ductus, in infernum damnatorum, quorum artem & officium ità citò didicerat. Et quanuis in tam tenera ætate nullus vſum rationis habere conſueuerit credendum eſt, vt dicit Diuus Thomas in tertio, in eo fuiſſe acceleratum, vt ſic propter peccatum maledictionis Dei æternaliter puniri meruiſſet. Qui maledicit alicui ſanctorum, vel angelorum ſimiliter peccat mortaliter, & eſt blaſphemus. Sicut enim honor, qui fit ſanctis, redundat in honorem Dei, ipſos ſanctificantis. Propter quod dicebat Pſaltes: Glorioſus Deus in ſanctis ſuis. Sic etiam & iniuria, quæ fit eiſdem, illos maledicendo, dehonoratur, & quaſi blaſphematur Deus. Ex quo fit, vt maledictores ſanctorum tanquam blaſphemi puniri præcipiantur in capit. primo, extra de maledictio. Dæmones, quantum ad culpam ſine aliquo peccato maledici poſſunt, quia id nihil aliud eſt, quam culpam deteſtari, atque maledicere, quod ſine illa cuicunque facere eſt licitum. Cæterum quantum ad naturam, & inquantum ſunt effectus Dei, ſine aperta blaſphemia maledici non poſſunt: ſicut nec aliæ creaturæ irrationales. Propter quod dicebat Sapiens Eccleſiaſtic. capit. vigeſimo primo. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam. Cuius loci duplex poteſt eſſe ſenſus. Primus, quod cum impius maledicit diabolum, hoc eſt, dicit eum maledictum, & condemnatum; ipſe etiam maledicit animam ſuam, hoc eſt, eam futuram maledictam, & damnatam oſtendit: ſi quidem maledictum imitatur. Ad quem modum loquebatur Diuus Paulus, ad Romanos ſecundo, dum dixit: Inexcuſabilis es, ò homo, omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alium teipſum condemnas. Alter ſenſus eſt, quod cum impius maledicit diabolo, hoc eſt, malum ei imprecatur, & optat, ipſe etiam maledicit animam ſuam, hoc eſt, maledicto culpæ, & pœnæ ſubiacet. Ex quo enim diabolus creatura eſt Dei, peccatum eſt malum ei imprecari. Propter quod in canonica Iudæ, vbi legitur, quod cum Michael Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de corpore Moyſi, non eſt auſus in eum iudicium proferre blaſphemiæ; ſed dixit: Imperet tibi Dominus, dicit Gloſſa. Diabolus in ſubſtantia eſt bonus, ſed in voluntate malus. Et ideo ab Angelo non blaſphematur, quia aliquid proferre aduerſus bonam creaturam blaſphemiam reputauit Archangelus. Et Diuus Hieronymus; Si Michael non fuit auſus diabolo, & certè maledictionis digniſsimo, iudicium inferre blaſphemiæ, quàntò magis nos ab omni maledicto puri eſſe debemus? Meretur quidem diabolus maledictum; ſed per os Archangeli blaſphemia exire non debuit. vigeſima quarta, quæſtione tertia, capit. ſi igitur. Simile etiam habetur apud Zachariam capit. tertio. Vbi ſic legitur:

Exiſtentes in inferno Deū male dicunt.

Exemplū pueri quinque annorum à dæmone rapti propter maledictionē.

Maledicētes ſanctos peccāt mortaliter.

Oſtendit

Oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum, ſtantem coram Angelo Domini. Et Satan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan: increpet in te Dominus Satan; & increpet in te Dominus, qui elegit Hieruſalem. Scio locum iſtum diuerſimodè à Doctoribus interpretari. Sed quoniam non eſt præſentis diſputationis id per ſequi, conſultò omitto.

Maledicere creaturam irrationalem quatenus ſit peccatum.

¶ Circa tertiam concluſionem Diui Thomæ, eſt aduertendum, quod maledicere creaturæ irrationali, in quantum habet ordinem ad rationalem, perinde eſt, ac maledicere ipſi rationali creaturæ, ad quam ordinatur. Sicut maledicere creaturis inquantum ſunt Dei, perinde eſt, ac maledicere Deo. Atque adeo ad cognoſcendum, quando maledicere creaturis irrationalibus, inquantum ordinantur ad rationales, eſt peccatum, ad ipſam maledictionem creaturarum rationalium, iuxta modum in primo articulo explicatum, reſpicere oportebit. Quando ergo quis maledicit diei, in qua natus eſt, aut quid ſimile facit; ſi non ſolo ore, ſed corde maledicit, tempori inquantum continet natiuitatem ſuam, maledicere eſt intelligendus, quod eſt optare malum ſuæ natiuitati, atque adeo ſibi ipſi, qui per natiuitatem in mundum eſt ingreſſus. Et quia non optat hoc, vel illud modicum malum, ſed abſolute maledicit natiuitati, quæ magni mali rationalis creaturæ eſt capax, vt conſtat, conſequens fit, vt peccet mortaliter. Nec obſtat, quod natiuitas vniuſcuiuſque, quia præterijt, non eſt amplius capax mali. Sufficit enim ad peccatum peruerſitas intentionis, etiam ſi impoſsibile ſit, quod intendit, vt patet in maledictione Dei, cui nihil mali poteſt accidere. Nec eſt cur agitetur ſcrupulo, ſi die feſto natus eſt, qui diei natiuitatis ſuæ maledicit. Nam niſi feſti maledictio intenta fuerit peccatum non aggrauat. Eſt enim hoc per accidens reſpectu actus illius maledictionis, ſicut & eſſe creaturam Dei diem illum per accidens ſe habet, ad actum maledicendi, qui non niſi inquantum natiuitatem ſuam continuit fertur in illum. Secus autem eſſet, ſi ex ſola ira malediceret, nec ſibi, nec alteri optans malum; ſed, vt ſoli dicacitati ſatisfaceret. Nam tunc tantum eſſet veniale. Et qui maledíceret natiuitatem ſuam inquantum cauſam malorum, optans, ſcilicet, illam non fuiſſe non ſimpliciter, ſed non fuiſſe cauſam tanti mali, nec etiam veniale peccatum committeret. Vt fecit Iob quando diei, in quo natus eſt maledixit. Supra quem locum dicit Beatus Thomas, Intelligendum eſt Iob diei ſuæ maledixiſſe, quia eum eſſe malum denunciauit. Non ſecundum ſuam naturam, qua à Deo factus eſt; ſed ſecundum illam ſcripturæ conſuetudinem, qua dicitur tempus bonum, vel malum, ſecundum ea, quæ in tempore aguntur, iuxta illud ad Epheſios quinto, Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. Maledixit ergo diei ſuæ, inquantum malum in illa recidiſſe commemorat. Et modum maledictionis his verbis declarat: Pereat dies, in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt verè, conceptus eſt homo. Ad quorum intelligentiam ſciendum eſt, quod quanuis eſſe, & viuere ſint ſecundum ſe appetibilia, eſſe tamen & viuere in miſeria, quatenus tale, malum eſt, atque fugiendum. Licet interdum propter ordinem, quem ad aliquem bonum finem habet libenter ſuſtineatur. Ex quo fit, vt illa miſeria; quæ ad aliquem bonum finem non eſt referibilis, nullo modo ſit eligenda. Bonum autem, quod ex aliqua miſeria expectatur, ſola ratio apprehendit, nec vis ſenſitiua illud percipere poteſt. Sicut & amaritudinem potionis percipit guſtus, & ſola ratio in fine ſanitatis delectatur. Quare ſicut qui ſecundum paſsionem ſui guſtus vellet exprimere medicinam, diceret eam eſſe malam, non obſtante, quòd ratio illam bonam iudicaret propter finem: ſic etiam & miſeria, quam ſuſtinebat Iob, quanuis ratione videri poterat, quantum ad aliquid vtilis: & ſic appetibilis: inferior tamen pars animæ, quæ triſtitia afficiebatur illam totaliter, vt aduerſam repudiabat; atque adeo ipſum viuere quatenus ſub tali aduerſitate oneroſum erat. Quia autem, quando aliquid nobis odioſum eſt, omnia abominamur, per quæ in illud deuenimus. Idcirco Iob, ſecundum partem inferiorem animæ, cuius paſsionem exprimere intendebat, & natiuitatem, & conceptionem ſuam, ex quibus in hanc miſeriam venerat, odio proſequebatur; ac ſubinde diem natiuitatis, & conceptionis ſecundum illum modum loquendi, quo ex ijs, quæ in tempore aguntur, aliquid boni, aut mali tempori adſcribere ſolemus. Conuenienter autem natiuitatem adſcribit diei, & conceptionem nocti, dicens: Pereat dies, in qua natus ſum, & nox, in qua dictum eſt vere, conceptus eſt homo. Quia ſecundum Aſtrologos, natiuitas diurna laudabilior eſt, principali ſydere, hoc eſt, ſole, ſupra terram exiſtente; & conceptio de no-

Explicatur locus Iob, diei natiuitatis ſuæ maledictis.

cte frequentior est. Similis modus loquendi habetur Hieremiæ vigesimo, qui dicit: Maledicta dies, in qua natus sum. Prosequitur autem Iob suam diei, atque noctis maledictionem elegantissimis verbis dicens: Dies ille vertatur in tenebras: Non requirat eum Deus desuper: & non illustretur lumine. Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis: Occupet eum caligo; & inuoluatur amaritudine. Noctem illam tenebrosus turbo possideat. Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus. Sit nox illa solitaria; nec laude digna. Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiatam. Obtenebrentur stellæ caligine eius. Spectet lucem, & non videat, nec ortum surgentis auroræ, quia non conclusit ostia ventris, qui portauit me, &c. Secundum sententiam Diui Hieronymi in prologo super Iob, liber iste à principio capitis tertij, vbi hæc verba continentur, vsque ad illud; idcirco me ipsum reprehendo, quod habetur in capit. vltimo, hexametris versibus fuit compositus, & per modum poematis scriptus. Quare eis figuris & coloribus per totum librum est vsus, quibus poetæ vti consueuerunt. Et quia fuit mos poetarum, vt vehementius mouerent, eandem sententiam per diuersa verba inducere, id facit Iob, diem suæ natiuitatis maledicens; illaque enumerat, quæ diem atque noctem nobis solent reddere odiosa. Prima dignitas diei est, quod sit clara, cum per lucem à nocte discernatur. Et hanc à die suæ natiuitatis excludit cùm dicit: Dies illa vertatur in tenebras. Quantum ad superficiem literæ forsan videbitur hæc precatio friuola, & vana, cum sit circa diem, quæ præterijt, atque adeo impossibilem, quæ vertatur in tenebras. Sed quæ per modum optantis dicuntur, nõnunquam valent magis ad explicandum iudicium, quod de re aliqua habetur, quam ad significandum desiderium. Et sic idem est dicere; Dies illa conuertatur in tenebras, ac si dixisset; Dies meæ natiuitatis debuisset esse tenebrosus; vt sic tenebris miseriæ, quam patior per omnia congrueret. Quia enim aspectus luminis delectabilis est, hinc consueuit in scripturis tristitiam per tenebras significari, Multipliciter dies aliquis clarus dici potest: Primo ex Dei sanctificatione, qui illum celebrem instituit, vt sabbathum. Et hanc claritatem remouet à prædicto die, dum dicit: Non requirat eum Deus desuper. Quasi diceret: Non exigat ab hominibus Deus, vt hunc diem celebrem faciant: sicut olim multi fuerunt exacti ad celebrandam memoriam beneficiorum. Et est sensus, quòd natiuitas sua non debet computari inter insignia Dei beneficia, cum magis ad miseriam, quam ad lætitiam sit natus. Secundò potest aliquis dies dici clarus, ex bonorum recordatione. Solent enim homines aliquos dies, in quibus aliqua magna, & iucunda acciderunt, celebres agere; sicut Pharao, qui diem suæ natiuitatis celebrauit. Et hanc claritatem excludit Iob à die suæ natiuitatis, dicens: Et non sit in recordatione hominum. Tertio: dies clarus redditur, ex corporali lumine, quod, vel ex subtractione radiorum, solis illuminantium terras, vt quando sol eclipsatur, vel ex oppositione nubium occultantium radios solis, aufertur. Et quantum ad vtrũque dicit: Obscurent eum tenebræ; & non illustretur lumine. Et tandem, quia ex defectu visiuæ virtutis potest contingere, vt dies qui clarus est, obscurus alicui videatur, vt ex hac parte etiam dies natiuitatis tristis suæ videatur, dicit: Obscuret eum vmbra mortis, & inuoluatur amaritudine. Quæ significant totum, quòd de obtenebratione dictum est, ad tristitiam esse referendum. Totum, quod diximus de maledictione diei natiuitatis, debet etiam intelligi de maledictione omnium aliarũ rerum, ad creaturam rationalem ordinem habentium. Quantum attinet ad modum, quo sine culpa maledici possunt.

Liber Iob hexametris versib⁹ fuit cõpositus.

ARTICVLVS. III.

¶ *Vtrùm maledicere sit peccatum mortale.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd maledicere non sit peccatum mortale, Augustinus * enim in homilia, de igne purgatorio, numerat maledictionem inter leuia peccata. Hæc autem sunt venialia: ergo maledictio non est peccatum mortale, sed veniale.

Et habetur dist. 25. vnum ... rium.

2 ¶ Præterea, Ea quæ ex leui motu mentis procedunt, non videntur esse peccata mortalia. Sed interdum maledictio ex leui motu procedit: ergo maledictio non est peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Grauius est malefacere,

re, quàm maledicere. Sed malefacere non semper est peccatum mortale: ergo multo minus maledicere.

¶ Sed Contra, Nihil excludit à regno Dei, nisi peccatum mortale. Sed maledictio excludit à regno Dei: secundum illud 1. ad Corinth. 6 Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt: ergo maledictio est peccatum mortale.

¶ Respondeo dicendum, quòd maledictio, de qua nunc loquimur, est per quam pronuntiatur malum contra aliquem vel imperando, vel optando. Velle autem vel imperio mouere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius, & ita secundum suum genus est peccatum mortale, & tanto grauius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Vnde dicitur Leuit. 20. Qui maledixerit patri suo & matri, morte moriatur. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, esse peccatum veniale, vel propter paruitatem mali quod quis alteri maledicendo, imprecatur: vel etiam propter affectum eius, qui profert maledictionis verba, dum ex leui motu, vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua, talia verba profert, quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur, vt suprà * dictum est.

Quæst. 72. artic. 2.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Summa Textus.

Supposito, quòd in præsenti tantum est sermo de illa maledictione, qua sub intentione mali per modum optatiui, aut imperatiui alicui malum imprecamur, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Maledictio ex genere suo est peccatum mortale. Probatur: Imperare malum alteri infligendum, sicut & illud cuipiam imprecari, aduersatur charitati; cuius ingenium est fratres diligere, volentes eis bonum: sed hoc pertinet ad maledictionem, vt ex supra dictis patet: ergo maledictio ex genere suo est peccatum mortale, tantò grauius quantò personam, quam maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Secunda conclusio: Maledictio potest reddi venialis, vel propter exilitatem mali, quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis; qui contingit vel quando ex leui motu, aut lusu, vel quando ex surreptione verbo tenus maledicimus. Verborum enim significatio, atq; adeo culpa ex affectu potissimè pensanda est, vt sæpè dixit D. Tho. in præcedentibus.

Explicatio Articvli.

Doctrina huius articuli satis ex præcedentibus declarata manet. Sed quoniã dicit D. Tho, tantò peccatum maledictionis esse grauius, quantò personam, cui maledicimus, magis ex charitate amare, & venerari tenemur; attendere oportebit ad ordinẽ, quem in charitate obseruare debemus, vt ex ipso grauitatẽ vnius peccati maledictionis supra alterum colligamus. Et quia ordo est, vt primò Deus, secundò nos ipsi, tertiò parentes, quartò prælati, ex charitate diligãtur, vt in. 1. tom. q. 26. per totam explicuimus, id peccatum erit grauissimũ, quo Deus maledicitur, deinde alia suo ordine. Sed est difficultas, vtrùm maledictio sit vna speties specialissima peccati, vel potius in tot sit distinguenda, quot sunt species malorũ, quæ quis alteri imperat, vel imprecatur. Et quòd sit vna species specialissima, probatur. Detractio est vna species specialissima vitij; non obstante quòd crimina, quorum manifestatione alterius fama læditur sint diuersa; ad eandem enim speciẽ detractionis pertinet, lædere famam manifestando homicidium, & manifestando adulterium, vt in superioribus diximus: ergo pari ratione maledictio erit vnius speciei specialissimæ; non obstante, quòd mala, quæ quis alteri potest imperare, aut optare, differant specie.

Dubium, an maledictio sit vna species specialissima.

Argum.

¶ Hoc tamen non obstante, dico cum Caietano in præsenti, maledictionẽ in tot species esse distinguendam, quot sunt species malorum, quæ quis alteri imperat, vel imprecatur; quæ est sententia D. Tho. articulo sequenti, ad secundum. Vbi dicit, quòd si ille qui maledicit, vult alteri malum occisionis, non differt desiderio ab homicida. Et similè est de alijs malis, putà, contumeliæ, infamiæ, rapinæ, percussionis, carceris, mutilationis, &c. Vniuersaliter nanque verum est, quod optare, vel imperare aliquid ad illam speciem spectat, ad quam spectaret facere illud. Quare dico, quòd sicut odium tendit ad malum absolutè; & alia vitia, putà, homicidium, contumelia, furtum, tendunt ad tales species malorum: ità etiam maledictio in genere vnius tantum est speciei; nec differt ab odij vitio, cum ad malum vtrumque terminetur. Etsi ad species malorum imprecando

Conclusio.

cando descendatur, putà, sit mortuus, pauper, captiuus, æger, ad diuersas species homicidij, furti, incarcerationis, declinabit. Atq; adeo sicut odium nō est vna species specialissima vitij, sed continet sub se plures alias; ità etiam, & maledictio. Ex quo fit, vt si quis omnia, aut multa simul mala alteri imprecabitur multarum specierum deformitates incurret, quas in confessione necessario explicare tenebitur, vno peccato aliud circunstãte, vt sæpè sæpiùs contingit. ¶ Et ad argumẽtum in contrarium factum respondetur, cõcessò antecedenti, negando consequentiam. Non enim est eadem ratio detractionis, & maledictionis. In detractione nanque, quia finis detrahentis solum est lædere in fama, omnia illa, quæ dicit propter istum finem habent se velut materialia, atq; adeo sub eadem specie detractionis, plures alias species distinguere non possunt: cum peccata non per materialia, sed solum per formalia, & quæ habent rationem finis in specie constituantur & distinguãtur. In maledictione autem, quia ille, qui optat, aut imperat alteri mortem, sub intentione mali, non solum vult ei malum absolutè, sed etiam illud particulare quod imprecatur, fit, vt malitia, quæ est in morte tanquam per se intenta ingrediatur rationem obiecti talis maledictionis, & ex consequenti distinguit specie illã à quacunque alia, qua, vel paupertas, vel carcer desideratur.

Ad argum.

Articvlvs. IIII.

¶ Vtrùm maledicere sit grauius peccatum quàm detractio?

Ad Qvartvm sic procedi-tur. Videtur, quòd maledictio sit grauius peccatum, quàm detractio, Maledictio enim videtur esse blasphemia quędã, vt patet per id quod dicitur in Canonica Iudæ, quòd cum Michaël Archangelus cum diabolo disputans, altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ. Et accipitur ibi blasphemia pro maledictione, secundum * gloss. Blasphemia autem est grauius peccatum, quàm detractio: ergo maledictio est grauior detractione.

Glo. interlinearis ibi.

2 ¶ Præterea, Homicidium est detractione grauius, vt suprà * dictũ est. Sed maledictio est par peccato homicidij. Dicit enim * Chrysost. super Matth. Cum dixeris: Maledicei, & domũ euerte, & omnia perire fac: nihil ab homicida differs: ergo maledictio est grauior, quam detractio.

Quæst. 73. art. 3. Homil. 20. in Matth. inter med. & fi. tom. 2.

3 ¶ Præterea, Causa præeminet signo. Sed ille qui maledicit, causat malũ suo imperio. Ille autem qui detrahit, solum significat malum iam existens. Grauius ergo peccat maledicus, quã detractor.

¶ Sed Contra est, quòd detractio non potest benè fieri. Maledictio autẽ fit benè & malè, vt ex dictis * patet: ergo grauior est detractio, quam maledictio.

Art. 1. huius quæst.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut in primo habitum * est, duplex est malum, scilicet culpæ & pœnę. Malum autem culpæ peius est, vt ibidem ostensum * est: vnde dicere malum culpæ, peius est, quam dicere malũ pœnæ, dũmodo sit idem modus dicendi. Ad contumeliosum ergo & susurronẽ & detractorem & etiam deriſorem pertinet dicere malum culpæ. Sed ad maledicẽtem, prout nunc loquimur, pertinet dicere malũ pœnæ, non autem malũ culpæ, nisi forte sub ratione pœnæ. Non tamen est idem modus dicendi. Nam ad prædicta quatuor vitia pertinet dicere malum culpæ, solum enuntiando. Per maledictionem verò dicitur malũ pœnæ: vel causando per modum imperij, vel optando. Ipsa autem enũtiatio culpæ peccatum est, in quantum aliquod nocumentũ ex hoc proximo infertur. Grauius autem est nocumentũ inferre, quã nocumentum desiderare, cæteris paribus. Vnde detractio secundum cõmunem rationem grauius peccatũ est, quã maledictio, simplex desiderium exprimens. Maledictio verò quæ fit per modum imperij, cum habeat rationẽ causę, potest esse detractione grauior, si maius nocumentũ inferat, quã sit denigratio famæ: vel leuior, si minus. Et hæc quidem accipienda sunt secundum ea, quæ per se pertinent ad rationem horum vitiorum. Possunt autem & alia per accidens considerari, quæ prædicta vitia, vel augent, vel minuunt.

1. p. q. 48. art. 5.

1. p. q. 48. art. 6.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd

quòd maledictio creaturæ, in quantũ creatura est, redundat in Deum: & sic per accidens habet rationem blasphemiæ: non autem si maledicatur creaturæ propter culpam: & eadem ratio est de detractione.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut dictum * est, maledictio vno modo includit desiderium mali. Vnde si ille qui maledicit, velit malum occisionis alterius, desiderio non differt ab homicida. Differt tamen in quantũ actus exterior aliquid adijcit voluntati. *Antea.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de maledictione, secũdum quod importat imperium.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd malum est duplex, vnũ culpæ alterum pœnæ, & quod malum culpæ est grauius, ex quo fit, vt dicere malum culpæ sit peius, quam dicere malum pœnæ dummodo sit idem modus dicendi, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Maledictio, quæ importat simplex desiderium ex genere suo, est minus peccatum, quam detractio. Probatur: Ad maledictionem, prout importat simplex desiderium, pertinet dicere malum pœnæ, & non malũ culpæ, nisi fortè sub ratione pœnæ: ad detractionem autem sicut & ad contumeliam, & ad derisionem, & ad susurrationẽ pertinet dicere malum culpæ: ergo ex hac parte maledictio est minus peccatũ, quam detractio, vel contumelia, si maledictio solũ importet simplex desiderium. Et cõfirmatur: Grauius est nocumentum inferre, quam illud desiderare, cæteris paribus: sed detractio, contumelia, susurratio, & irrisio inferunt nocumentũ proximo, vel in honore, vel in fama, vel in amicitia, vel in verecundia: maledictio autem, vt dicit simplex desiderium, nullum infert nocumentum: ergo maledictio, in quantum dicit simplex desiderium, cæteris paribus, est minus peccatum alijs. Cõsequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Detractio, contumelia, atque susurratio important assertionem, & enuntiationem mali; maledictio verò, vt in præsenti loquimur, de illa, importat simplex desiderium: sed qui desiderat non statim suo desiderio est causa mali; sicut qui enũtiat est causa infamiæ, vel dehonorationis aut inimicitiæ: ergo detractio, contumelia, & susurratio ex se inferũt nocumentũ; Maledictio autem minime. Secunda conclusio: Maledictio, quæ fit per modum imperij, cum relationem causæ habeat, poterit esse grauior detractione, si modo ingentius nocumentum inferant, quam sit famæ denigratio; erit verò tunc leuior, quando leuius nocumentum per ipsam detur. Hanc conclusionem non probat Diuus Thom. sed illam, vt notam relinquit ex superioribus. Addit tamen, quod hæc intelligenda sunt secundum id, quod per se pertinet ad rationem horum vitiorũ. Nam si alia accidentia considerentur, poterunt inueniri plura, ex quibus prædicta vitia, vel incrementum, vel decrementum accipiant.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Arg. cõtra rationem D. Thom.

COntra rationem, qua D. Tho. probat primam conclusionem, potest esse argumentum: Maledictiones parentum in filios sæpè solent esse efficaces: hac enim ratione sunt extimescendæ, & Deus eorũ imprecationibus nonnunquam annuit; præsertim sanctorum, vt de Helia legimus. 4. Reg. cap. 1. quòd per suam maledictionem ignẽ de cælo descẽdere fecit, qui deuorauit quinquagenarios, & de Eliseo cap. 2. quòd male dicente ipso pueros nomine Dei, egressi sunt duo vrsi de saltu, qui deuorauerũt quadraginta duos: ergo falsum est dicere, quòd maledictio, vt importat simplex desideriũ, nullius nocumenti est effectiua. Respondetur tamen, quòd D. Tho. solum loquitur de maledictionibus, quæ ex intẽtione sunt malæ, atque peccata. Has enim Deus non exaudit; sicut exaudire solet iustas imprecationes parentum, atque sanctorum. iuxta illud Ioannis: Scimus, quòd Deus peccatores nõ exaudit. Et sensus literæ est, quòd verba exteriora imprecationum, in quantum explicant simplex desiderium, non sunt perinde causa nocumenti, sicut verba detractoris, quæ dum declarãt secretum peccatum proximi per se lædunt in fama. Atque adeò detractio ex natura sua est illatiua nocumenti quod maledictioni non conuenit. *Responsio.*

QVÆSTIO LXXVII.

De Fraudulentia quæ committitur in emptionibus, & venditionibus, in quatuor Articulos diuisa.

Ordo quæstionũ D. Tho. explicatur.

INstituerat D. Tho. à. q. 64. agere de vitijs oppositis cõmutatiuæ iustitiæ; quæ tam circa commutationes inuoluntarias, quam circa voluntarias inueniri possunt. Et quoniam ea, quæ in commutationibus inuoluntarijs reperiuntur, qualia sunt illa,

illa,quibus nocumentum proximo infertur contra eius voluntatem,tam facto, quã verbo committi poterant; egit prius vſque ad quæſtionẽ ſexageſimã textã incluſiuè de iniuſtitijs in facto conſiſtentibus;quales ſunt, homicidiũ,mutilatio,furtũ. Et à quæſtione ſexageſima ſeptima vſq; nunc de iniuſtitijs in verbo repertis. Quæ quoniam tam in iudicio,quam extra fieri poterant;& illæ,quę fiunt in iudicio ; grauiores ſunt illis, quæ fiunt extra iudiciũ;diſputauit primo de peccatis linguæ,quæ in iudicio ſiue ex parte iudicis,ſiue ex parte accuſatoris,ſiue ex parte rei,ſiue ex parte teſtis, ſiue ex parte aduocati inueniuntur; & ſecundo de alijs,quæ extra iudicium committũtur:quales ſunt,contumelia,detractio,ſuſurratio,deriſio,& maledictio. A quæſtione autem præſenti incipit diſputare de iniuſtitijs,quę commutationibus volũtarijs ineſſe poſſunt.Et affirmat, quòd, quoniam circa alias voluntarias commutationes ab emptione, & venditione,& à mutuatione non inuenitur aliqua ſpecies peccati,quæ diſtinguatur à rapina , & furto; idcircò ſolùm de duobus vitijs in cõmutationibus voluntarijsinuentis, nempe, de fraudulentia in emptione,& venditione reperta;& de vſura,quæ poteſt ineſſe mutationi,dicturus pollicetur. Sed circa hoc poteſt eſſe difficultas;à quo fraudulentia; quæ in emptione, & venditione inuenitur,accipiat ſpecificam diſtinctionem à furto,vel rapina? Et quidẽ, ꝙ ab illis non diſtinguatur probatur hoc modo : Iniuſta acceptio,quæ inuenitur in emptione , & venditione aut fit ſciente domino inuito,aut non.Si primũ non eſt fraudulentia,ſed rapina.Si ſecundũ, eſt furtum ; quod occultam rei acceptionẽ importat:ergo fraudulentia,quæ eſt in emptione,& venditione non diſtinguitur ſpecie à furto & rapina. Et confirmatur:Sicut committitur fraus in emptione & venditione,ità & in alijs commutationibus voluntarijs,nempe,in conductione, locatione,& pignoratione:contingit enim aliquando locare equũ vitioſum,& dare pignus falſum,&c. ergo non eſt maior diſtinctio ſpecifica inter fraudulentiam,quæ eſt in emptione aut vẽditione ex vna parte,& furtũ,atq; rapinã ex alia, quam inter fraudulẽtiam,quæ eſt in alijs voluntarijs commutationibus,& idem furtum. ¶His tamen non obſtantibus, dico , diſtinctionem ſpecificam , quæ eſt inter fraudulentiam in emptione , aut venditione inuentam ex vna parte,& furtum, aut rapinam ex altera , ex multis manifeſtè colligi poſſe . Colligitur enim primò ex eo,quòd iniuſtitia emptionis,& vẽditionis cõmuniter fit doloſè, & fraudulenter:& propterea fraudulentia appellatur: cum tamen id de ratione furti,aut rapinæ non ſit. Colligitur ſecundò,quia acceptio iniuſta in emptione, & venditione inuẽta fit domino quodammodo inuito,& quodammodo volente. Vtraq; enim pars voluntariè dat alteri,quod ſuum eſt;& ſic eſt ibi aliquo modo voluntarium.Et quia pars decepta non daret,ſi ſciret ſe deceptam ; idcircò etiam eſt ibi inuoluntarium. At verò in furto,& rapina fit domino ſimpliciter inuito.Colligitur tertio:Nam iniuſtitia emptionis, & vẽditionis abſtrahit ab ignorantia,& ſcientia patiẽtis:hoc eſt,communiter ſe habet ad vtramque;cum tamen iniuſtitia furti ſit determinata ad ignorantiam patientis; & rapina ad ſcientiam eiuſdem. Si ergo inuoluntariũ in moralibus diuiditur in inuoluntarium exignorantia,& inuoluntariũ ex ſcientia;& quia furtum in ſua ratione includit inuoluntariũ ex ignorantia, diſtinguitur ſpecie à rapina, quæ includit inuoluntarium cum ſcientia, manifeſte ſequitur, quòd iniuſtitia emptionis,& vẽditionis, quæ ex ſua ratione abſtrahit ab vtraq; ſpecie,diſtinguetur ab illis.

¶Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur,quòd acceptio iniuſta in emptione,aut venditione inuenta, quia fit domino patiente per ignorantiam, non eſt rapina;& quia fit domino ſciente, non eſt furtum,ſed ſpeciale vitium, quod à D.Tho. in præſenti fraudulentia appellatur.

¶Quoniam autem fraudulentia, vt conſtat ex eodem D.Tho.ſupra.q.55.art. 5. eſt vitium ſpeciale contrarium prudentiæ,quo quis id , quod aſtutè cogitauit in ordine ad aliquem finem ſimulatis actibus exequitur (in hoc enim fraudulentia differt à dolo , quòd dolus etiam fit verbis ſimulatis, iuxta illud : Linguis ſuis doloſè agebant;& tamen fraudulentia ſolum inuenitur in factis) poterit quis meritò dubitare ; quare autor in præſenti tractaturus de iniuſtitia, quæ in emptionibus, & venditionibus committitur , appoſuit titulum de fraudulentia in illis inuenta : cum tamen in alijs iniuſtitiæ vitijs pertractandis , ſimilem titulum non appoſuerit . Sed abſolutè dixerit de furto , de rapina , & non de fraudulentia furti , aut rapinæ ? Ad quod breuiter dico , id factum fuiſſe duplici ex cauſa . Prima ; quia iniuſtitiam emptionis, & venditionis communiter comitatur fraudulentia , vt ſupra dicebam . Secunda; quia alia vitia , quæ contra iuſtitiam committuntur,habent propria nomina, quibus eorum ſpecies ſignificentur , vt furtum, rapina,

Dubium.

Argum.

Concluſio.

Ad arg.

rapina, homicidium, &c. At verò iniuſtitia, quæ committitur in emptione, & venditio ne non habet proprium nomen ſuæ ſpeciei: & ſic nominatur, & quaſi circunſcribitur fraudulentia in tali iniuſto contractu communiter reperta. Ad confirmationem, reſpõdetur, verum eſſe, quòd ſicut committitur fraus in emptione, & venditione: ita etiam poteſt committi in alijs commutationibus voluntarijs, quales ſunt locatio, conductio, pignoratio, quæ non minus diſtinguitur à furto, & rapina, quã illa, quæ eſt in emptione. Nec contrarium huius affirmat D. Tho. Et quando ex hoc infertur: ergo falſò dicit in alijs commutationibus voluntarijs ab emptione, & venditione non inueniri aliquã ſpeciem peccati, quæ diſtinguatur à rapina, & furto, dico ſenſum D. Th. non eſſe, quòd fraudulentia, quæ in alijs contractibus voluntarijs ab emptione, & venditione inuenitur, eſt eiuſdem ſpeciei cum furto, & rapina. Id enim eſſet apertè falſum. Sed quod vult ſignificare eſt, non eſſe neceſſariũ agere de alijs. Sicut enim, quia tractatum eſt de furto, non oportet per alias commutationes ſpecialiter deſcendere, tractando de furto interueniente in illis, vt de furto pignoris, aut depoſiti: ſic etiam, quia tractatum eſt de fraudulentia in præcipua ſua materia, ſcilicet, in emptione, & venditione, non eſt neceſſe tractare de illa, quæ interuenit in pignoribus, aut depoſitis. Itaque non intelligit autor, quòd in alijs commutationibus volũtarijs fraudulentia eſt furtum, aut rapina, in emptionibus verò & venditionibus eſt ſpeciale vitiũ. Sed quod intelligit eſt, per alias commutationes voluntarias non eſſe tractãdum de aliquo ſpeciali vitio, quia his duobus, ſcilicet, fraudulentia, & vſura adiunctis ſuperius tractatis, nempe, furto, & rapina, non reſtat alia ſpecies vitij tractanda.

¶ De iniuſtitia, quæ inueniri poteſt in emptione, & venditione, diſputant Doctores in. 4. d. 15. Med. C. de reſtit. à. q. 30. vſque ad 38. Soto lib. 6. de iuſtitia. q. 3. Extant etiam in vtroq; iure tituli de hac re. Sed quoniã hæc materia ſatis à nobis explicari non poteſt, niſi declarata prius quidditate, & eſſentia contractus, & enumeratis ſingulis eius ſpeciebus, vt ſic id in quo emptio atq; vẽditio ab alijs differat intelligatur, antequam ad explicationem literę D. Th. deueniamus, illud maiori, qua potuerimus, breuitate, pertractabimus. Et quidem, quantum attinet ad diffinitionem contractus, Vlpia. in. l. Labeo. 2. ff. de verbo. ac rer. ſignif. dicit, quòd eſt vltrò citrò q; obligatio. Quæ diffinitio non formaliter, ſed cauſaliter eſt intelligenda: quaſi dicat, quòd eſt actio humana inter duos, ex qua vtrique obligatio naſcitur. Quod contingit quãdo quippiam ego cauſa tui, tu verò cauſa mei, accepta, dataque vtrinque fide, conficimus, ac ratum habemus. Modum autem, atq; figuram conficiẽdi cõtractum, quatuor verbis explicare poſſumus, relatis in lege, naturalis. ff. de præſcriptis verbis. Quæ ſunt, do, vt des: facio, vt facias: do, vt facias; facio, vt des. Omnis nanq; contractus, ſi nominis proprietas ſeruanda eſt, eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, vtranq; partem colligantis. Ex quo infertur, illas actiones, ex quibus in vna tantũ parte oritur vinculum, veluti eſt donatio, & ſimplex promiſsio, non eſſe propriè contractus. Baldus citatus à Syluestro, verbo, contractus, & Conradus. q. 16. dicunt, quòd hoc nomen, contractus, tripliciter accipi poteſt. Vno modo propriè. Et ſic ſignificat actum illũ, ex quo in vtraque parte obligatio oritur. Alio modo impropriè, vt ſignificet actionẽ, ex qua in vna tantũ parte oritur obligatio. Tertiò improprijſsimè, vt dicit actionem, ex qua neutra pars obligata manet. Sed procul dubio hæc diuiſio eſt impertinens, & indigna tanto viro. Importat enim nomen contractus, ex proprietate ſermonis, actum iuſtitiæ. Et certũ eſt, quòd actiones illæ, ex quibus, vel vna tantum pars, vel neutra obligatur, ad iuſtitiam non pertinent.

Enumerantur ſpecies contractuũ

¶ In enumeratione ſpecierum contractus non vno modo loquuntur Doctores. Scotus in. 4. d. 15. q. 2. octo ſpecies conſtituit, & totidem Gerſon in ſuo tractatu de contractibus; quanuis nonnihil differentes. Antoninus. 3. part. titul. 8. cap. 2. enumerat duodecim, & Conrad. diuiſionem illam protrahit, vſque ad triginta. Sed rerum potius, in quibus contractus confici poſſunt, quam illorum ſpecierum diuiſionem facit, atq; enumerationem. Probabilior ſentẽtia eſt, quòd contractuum, qui fiunt circa res, (de his enim tantum eſt ſermo in præſenti, & non de contractibus, qui fiunt circa perſonas, quales ſunt matrimonium, votum ſolemne, &c.) ſeptem tantum ſunt ſpecies, nempe, emptio, cambium, mutuatio, emphyteuſis, commodatio, permutata commodatio, & locatio. Quarum ſpecierum ſufficientia hac ratione colligi poteſt. Nam per contractũ realem, vel transfertur dominium rei, vel vſus fructus illius, vel tantum vſus. Et quidem, ſi transfertur dominium rei, aut id fit gratis ſine vlla redditionis obligatione, aut nõ gratis. Si fit gratis, eſt nuda donatio. Quæ idcir cò à ratione contractus excluditur, quia ex illa in vtraque parte obligatio non oritur.

Septẽ ſunt ſpecies contractuum.

Quod

Quod ad rationem contractus diximus eſſe neceſſarium: Cui & adiungitur liberum legatum, vbi nullum eſt iuſtitiæ debitum. Si autem fiat non gratis, hinc oriuntur tres cõtractuum ſpecies: quæ ſunt emptio, cambium, & mutuatio. Emptio eſt, quando dominium rei pro æſtimato pretio transfertur. Cambium, quando vna res pro altera commutatur, vt panis pro vino, corium pro panno. Mutuatio verò, quando transfertur dominium rei, vt idem, vel tantundem reddatur. Quod in rebus vſu cõſumptibilibus, & præcipuè in nũmis vſu venit. Quibuſdã viſum eſt, quod mutuatio non eſt propriè contractus: quia nulla ex illa ponitur obligatio in mutuatore: ſed ſolum in mutuatario. Falluntur tamẽ: Ipſe enim mutuator eo ipſo, quòd mutuat manet obligatus nõ ſtatim repetere, donec mutuatarius aliquod commodum acceperit, vel accipere potuerit, moraliter loquendo, ex ipſa re mutuata. Et eadem ratio eſt de commodatore. Eo vel maximè, quòd aliquando ſtatuitur certum tempus, citra quod commodator, vel mutuator repetere non poteſt. Quando autem ſaluo dominio rei, eius vſusfructus transfertur pro pretio, vel penſione temporali, aut perpetua, quarta contractus ſpecies conſurgit, quæ dicitur, Emphyteuſis. Eſtque hoc nomen Græcum, Latinè idem ſonans, quòd melioratio. Et quanuis periſtum contractũ antiquitus, ſolum viles quædam terræ ſteriles concederentur, vt accipiens eas melioraret, & fertiles redderet: poſtea tamẽ permiſſum fuit vt etiam res fertiles, & fertiliſimę emphyteuticari poſſent, vt ex l. 1. C. de iure Emphyt. conſtare poteſt. Quare nunc emphyteuta ille erit dicendus, qui rem immobilem hæreditario iure meliorandam, vel colendam ſub certo pretio, pactis & conditionibus acceperit, perpetuò, vel ad tempus, putà, in ſecundam vel tertiam generationem, vt in Authent. de non ali. §. emphyteuſim habetur. Poteſt etiam contrahi emphyteuſis ad decem, vel viginti annos. Sed tunc vſque ad illud tempus in ea hæredes ſuccedunt. Diximus in emphyteuſi non transferri dominium, ſed tantum vſumfructum. Nã quanuis detur pro pretio, aut penſione perpetua, ſemper dominium directum manet apud priorem dominum: & emphyteuta ſolum habet dominium vtile. Et ſic, eſto emphyteuta in commiſſum incidat, res vero domino deuoluitur. Quando ſolum merus vſus transfertur, conſurguntaliæ tres ſpecies contractus. Nam ſi vſum rei gratis indulgeas, vt tibi ſola rei ſubſtantia reſtituatur, eſt commodatio, quæ non ſolum nomine, ſed etiam re à mutuatione differt. In mutuatione enim transfertur dominium. Quare ſatis erit ſi à mutuatario æquiualés reſtituatur. Mutuanti enim aurum ſatisfit, ſi argentum reddatur. At verò in commodatione non transfertur dominium. Et ſic accommodãti equum, aut veſtem non ſatisfit, niſi eadem numero reſtituatur. Si autem vſum concedas, non gratis, ſed pro vſu alterius rei, vt vſum equi, pro vſu pallij, tunc eſt permutata commutatio. Et ſi concedas, vſum non pro vſu alterius rei, ſed pro pretio, tũc eſt locatio, cui tanquam correlatiuum correſpondet conductio; Sicut emptioni correſpondet venditio, ſiue domum, ſiue equũ, ſiue proprias operas loces. Ad has ſeptẽ ſpecies contractuũ reduci poſſunt omnes alij, ſiue nominati ſint, ſiue innominati. Nam contractus aſſecurationis, & ſocietatis; quibus nec dominiũ rei, nec vſusfructus transfertur, ad locationem reducuntur. Et bene; quia eſt in illis veluti quędam locatio operarũ. Impignoratio autem; aut fideiuſsio, non pertinent ad aliquam ſpeciem diſtinctam; ſed ſunt tantum, veluti cõfirmationes aliorum contractuum: Et ſic ad illum erunt reducendæ, cuius ſunt confirmationes. Magiſter Soto lib. 6. de iuſtitia. q. 2. art. 1. affirmat, quinque tantum ſpecies contractuum eſſe enumerandas. Nam cambium, in quo vna res pro altera commutatur, dominio vtriuſque tranſlato, ad emptionem dicit eſſe reducendum; & permutatam commodationem, in qua vſus vnius rei, pro vſu alterius conceditur ad locationem. Sed procul dubio fallitur in vtroq;. Et quidem, quòd cambium non ſit reducendum ad emptionem, probatur hac ratione. Cambiũ eſt quid antiquius; & naturalius emptione; in primordijs enim humani generis tantum erat rerum cambiũ; & quia conſuetudo, & vſus monſtrauit illa ratione eſſe pene impoſsibile vitam tranſigere (ſi enim ſutor domo indigeret, ingẽtiſsimo opus haberet calceorũ aceruo, quem pro illa cambiret, quibus vtique calceis dominus ædium fortè non indigeret, ſed rebus alijs, quibus carebat ſutor) adinuenta eſt emptio, & in eius vſum ſignatum eſt numiſma. Tum, vt norma eſſet exequandi res. Tum etiam vas, & fideiuſſor reipublicæ nomine, vt quoties illud porrexeris reddantur tibi res, quarum indigueris. Propterea enim dicebat Sapiens Eccleſ. 10. Pecuniæ obediunt omnia: quia, qui pecuniã poſsidet, venalia cuncta habet. Ergo ſi aliqua iſtarum ſpecierum ad alteram eſſet reducẽda potius dicere deberemus, quòd emptio reducitur ad cambium, quam quod cambium

Emphyteuſis quid.

Sententia Soti, de ijs cibus contractum.

Impugnatur Soto.

bium reducitur ad emptionem. Eo vel maximè, quòd cum cambium ex sua natura non requirat æqualitatem inter res, quæ cãbiũtur, in emptione autem, & venditione necessaria sit æqualitas pretij ad rẽ, quæ emitur; fieri non potest, vt non pertineant ad diuersas species contractuum. Et eadem est ratio, propter quam permutata commodatio reduci non potest ad locationem. Sunt ergo septem species contractuum, vt diximus. Ad quarum distinctionem cognoscendam non erit opus inuestigare, an differant metaphysicali, & essentiali differentia: sed satis erit aduertere differentes modos tractandi in ipsis inuentos. Qui desumentur, vel ex diuerso modo tractandi rem ipsam, scilicet, aut transferendo cum illa dominium, aut vsum fructum, aut vsum; vel ex diuersa obligatione, ex ipsis contractibus orta, quæ sit vel ad reddendam rem ipsam, aut non reddendã, vel ad dandum aliquid pro illa, aut aliquid aliud faciendum.

Diffinitio emptionis & venditionis.

¶ Ex dictis colligere poterimus definitiones emptionis atq; vẽditionis. In quibus assignandis non parũ Doctores laborauerũt, dicentes, quòd venditio est, rei pro pretio distractio, & emptio, rei pro pretio contractio. Sunt enim hæc verba, distractio, atque contractio, voces iuris, quibus generaliter translatio dominij illius rei, quæ nõ est reddibilis, significatur. Et nomine pretij intelligimus pecuniam, per quam valor omnium rerum venalium æstimari consueuit, apud quascunque nationes rectè institutas. Quare Arist. lib. 1. Polit. cap. 6. barbaras eas appellat, penes quas cambia tantum rerum, absque numismatis vsu, tunc durabant. Sed de hoc latius in sequentibus.

Articvlvs I.

¶ Vtrùm licitè aliquis possit vendere rem plus quàm valeat.

4. dist. 15. q. 3. art. 1. q. 1. cor. Et qu. 2. art. 2. cor. & 10. Cæterùm in vendendo, ff. L. Rem. 2. § volum. tac.

AD Primvm sic proceditur. Videtur, quòd aliquis licitè possit vendere rem plus quàm valeat. Iustum enim in commutationibus humanæ vitæ secundum leges * ciuiles determinatur. Sed secundum eas licitum est emptori & venditori, vt se inuicem decipiant. Quod quidem fit, in quantum venditor plus vendit rem, quàm valeat, emptor autẽ minus quã valeat: ergo licitum est quòd aliquis vẽdat rem plus quàm valeat.

2 ¶ Præterea, Illud quod est omnibus commune, videtur esse naturale, & nõ esse peccatum. Sed sicut Aug. refert 13. de Tri. dictum cuiusdam Mimi fuit ab omnibus acceptatum, Vili vultis emere, & care vendere. Cui etiam cõsonat quod dicitur Prou. 20 Malum est, malum est, dicit omnis emptor: & cum recesserit, gloriatur: ergo licitum est aliquid carius vendere, & vilius emere, quàm valeat. *Lib. 13. c. 3. paulò à prin. to. 3.*

3. ¶ Præterea, Non videtur esse illicitũ, si ex conuentione agatur id quod fieri debet ex debito honestatis. Sed secundum Philosophũ in 8. Eth. in amicitia vtilis recompensatio fieri debet secundum vtilitatem, quã cõsecutus est ille, qui beneficium suscepit, quæ quidem quandoque excedit valorem rei datæ: sicut contingit cum aliquis multum re aliqua indiget, vel ad periculum euitandum, vel ad aliquod commodum consequendum: ergo licet in contractu emptionis & venditionis aliquid dare pro maiori pretio, quàm valeat. *Li. 8. Ethi. cap. 13. nõ longè à fi. tom. 5.*

¶ Sed Contra est, quòd dicitur Matth. 7. Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Sed nullus vult sibi rem vendi carius quàm valeat: ergo nullus debet alteri vendere rem carius, quàm valeat.

¶ Respondeo dicendum, quòd fraudẽ adhibere ad hoc, quòd aliquid plus iusto pretio vẽdatur, omnino peccatum est, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius. Vnde & Tull. dicit * in lib. de Offic. Tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorem vẽditor, nec qui contra se licitetur, emptor apponet. Si autem fraus deficit, tunc de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundũ se, & secundum hoc emptio & venditio videtur esse introducta pro communi vtilitate vtriusque, dũ scilicet vnus indiget re alterius, & è conuerso, sicut patet * per Philos. in 1. Polit. Quod autem pro communi vtilitate inductum est, nõ debet esse magis in grauamẽ vnius, quàm alterius. Et ideo debet secũdum æqualitatẽ rei inter eos contractus instituti. *Li. 3. circa me. illius.* *Lib. 1. c. 5. & 6. to. 5.*

ſtitui. Quantitas autē rei, quæ in vſum hominis venit, menſuratur ſecundum pretiū datū, ad quod eſt inuentū numiſma, vt dicitur* in. 5. Eth. Et ideo ſi pretiū vel excedat quātitatē valoris rei, vel è conuerſo res excedat pretiū, tolletur iuſtitiæ æqualitas. Et ideo carius vēdere vel vilius emere rem, quā valeat, eſt ſecundum ſe iniuſtū & illicitum. Alio modo poſſumus loqui de emptione & venditione, ſecundū quod per accidēs cedit in vtilitatē vnius, & detrimentū alterius, putà cū aliquis multū indiget habere rem aliquā, & alius læditur, ſi ea careat. Et in tali caſu iuſtum pretiū erit, vt non ſolū reſpiciatur ad rem, quæ vēditur, ſed ad damnū, quod venditor ex venditione incurrit. Et ſic licitè poterit aliquid vēdi plus quam valeat ſecundū ſe, quanuis non vendatur plus quā valeat habenti. Si verò aliquis multū iuuetur ex re alterius, quā accepit, ille verò, qui vendit non dānificatur carendo re illa: non debet eam ſuperuendere, quia vtilitas quæ alteri accreſcit, non eſt ex venditione, ſed ex conditione emētis. Nullus autē debet vendere alteri quod non eſt ſuum, licet poſsit ei vendere damnum quod patitur, ille tamen qui ex re alterius accepta multum iuuatur, poteſt propria ſponte aliquid vēdenti ſupererogare: quod pertinet ad eius honeſtatem.

Lib. 5. c. 5. tom. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod ſicut ſupra dictū* eſt, lex humana populo datur, in quo ſunt multi à virtute deficientes, non autē datur ſolū virtuoſis. Et ideò lex humana non potuit prohibere quicquid eſt contra virtutē, ſed ei ſufficit, vt prohibeat ea quæ deſtruunt hominū conuictū, alia verò habeat quaſi licita: nō quia ea approbet: ſed quia ea non punit. Sic ergo habet quaſi licitū, pœnā nō inducens, ſi abſq; fraude venditor rē ſuā ſuperuēdat, aut emptor vilius emat, niſi ſit nimius exceſſus, quia tūc etiā lex humana* cogit ad reſtituendū: putà ſi aliquis ſit deceptus vltra dimidiā iuſti preti, quantitatē. Sed lex diuina nihil impunitū relinquit quod ſit virtuti cōtrariū: vnde ſecundū diuinā legem illicitū reputatur, ſi in emptione & venditione non ſit æqualitas iuſtitiæ obſeruata. Et tenetur ille qui plus habet recōpenſare ei qui dānificatus eſt, ſi ſit notabile dānū. Quod ideo dico: quia iuſtū pretiū rerū non eſt punctualiter determinatum, ſed magis in quadam æſtimatione cōſiſtit: ita quod modica additio vel minutio non videtur tollere æqualitatem iuſtitiæ.

1. 2. q. 69. art. 2.

Extra de empt. & vend. cap. cū dilecti cap. cum cauſa.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut Auguſt ibidem* dicit: Mimus ille vel ſeipſum intuendo, vel alios experiēdo, vili velle emere, & care vēdere, omnibus id credidit eſſe commune. Sed quoniam reuera vitium eſt, poteſt quiſque adipiſci huiuſmodi iuſtitiam qua huic reſiſtat & vincat. Et ponit exemplum de quodam qui modicum pretium de quodam libro propter ignorātiam poſtulanti iuſtum pretium dedit. Vnde patet, quòd illud commune deſiderium non eſt naturę, ſed vitij. Et ideo commune eſt multis qui per latam viā vitiorum incedunt.

Loco citato in arg.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in iuſtitia commutatiua conſideratur principaliter æqualitas rei. Sed in amicitia vtilis, conſideratur æqualitas vtilitatis. Et ideò recompenſatio fieri debet ſecūdum vtilitatem perceptam. In emptione vero ſecundum æqualitatem rei.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per quatuor propoſitiones. Prima concluſio, vti fraude, & dolo, vt vel pluris res vēdatur, vel minoris ematur, quā iuſtū eſt, eſt peccatū in quātum quis decipit proximū in damnū ipſius. Hanc probat D. Th. teſtimonio Cicer. Qui lib. 3. de Offi. circa medium dicit: Tollendū eſt in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorē vēditor, nec qui cōtra ſe licitetur emptor apponet. Secunda concluſio: Etiam deficiente fraude, vendere carius, aut vendere vilius, quam res valet, eſt ſecundū ſe iniuſtū. Probatur: Emptio atque venditio in commune bonum atque æquale cōmodum fuerunt introducta, vt docet Ariſt. lib. 1. Politic. capit. 5. & 6. ergo neutram partiū debent grauare, ſed ad iuſtitiæ æqualitatē ſunt

sunt conficienda: grauareht autem alteram partium, si venderetur carius, aut emeretur vilius, quam res valet; nec in his contractibus seruaretur æqualitas: ergo id facere est iniustum, atque peccatum. Tertia conclusio: Per accidens aliquando est licitum vendere rem carius quam valeat: Tunc, scilicet, quando venditor damnificatur ex priuatione rei quam vendit. Probatur Vnusquisque potest vendere totum, quod suum est: sed in casu conclusionis non solum res, quæ venditur, sed etiã emolumentum ex illa consurgens, est ipsius vendentis: ergo poterit vtrumque vendere, atque ex consequẽti accipere ratione damni subsequuti plus, quam res secundum se valet. Quarta conclusio: Non est licitum vendere rem carius, quã valeat, propter commodum, quod ex illa ementi accrescit, si nullum inde detrimentum vendens accipiat. Probatur ratione contraria præcedenti: Nullus potest nisi quod suum est vendere; sed commodum ementis non est res venditoris, sed tantum propriũ ipsius detrimentum: ergo non erit licitum vendere rem carius, quam valeat, propter cõmodum, quod ex illa ementi accrescit, si vendẽs nullum detrimentum inde reportet.

EXPLICATIO ARTICVLI.

In emptione & venditione seruari debet æqualitas inter pretiũ & mercem.

IN isto articulo, & in omnibus aliis huius quæstionis hoc tanquam fundamentum supponitur à D. Thom. quod in contractu emptionis & venditionis, vt iustus sit, seruari debet æqualitas inter pretium, & mercẽ: quæ est veluti sedes, & principium commutatiuæ iustitiæ in illo seruandæ. Cum enim emptio atque venditio, vt dicit Aristo. libro primo Polit. pro communi vtriusque contrahentis vtilitate introducta videatur, vt scilicet, dum vnus indiget re alterius, aut è conuerso, vterque habeat modum, quo sibi inuicem iustè illam possit communicare; ratio postulat, vt quod pro communi vtilitate est introductum, in vnius grauamen, magis quam alterius, esse non debeat. Esset autem si pretium excederet valorem mercis, aut è contra. Est ergo necessarium ad iustitiam istius contractus, vt præfata æqualitas seruetur: & ea prætermissa contractus remanebit iniustus: cumque alter eorum plus debito recipiat, alter vero minus, inde sequitur, quod iniustitiam facit, & inæqualitatem. Sed quoniam hoc fundamentum, & si certissimum sit, non sufficit, ad de singulis contractibus in particulari iudicandum, iusti sint nec ne, nisi rerum, quæ venduntur, quod nam sit iustum pretium cognoscamus; idcirco ante omnia examinandum à nobis est, vnde colligere poterimus, quod sit iustum pretium rerum venalium? Quam difficultatem tractat Caietanus in isto articulo, Soto libro sexto. de iustitia. quæstione 2. articulo 3. Medina Cod. de restitu. quæstione 31. & 36. Gabriel. in 4. dist. 15. quæstione 10. articulo primo, not. 3. Sylvest. verbo, negotium. quæstione 2. casu. 6. & verbo, emptio. qu. 6. Angelus, verbo, emptio. nu. 7. Mercado, de contractibus, c. 6. & 8. Nauarro in Manuali cap. 23. numero 78. Scotus in quarto distinct. 15. quæstione secunda. Castro de lege pœnali libro primo capitulo 12. Couarru. libro secundo. Variarum. capitulo 3. Antoninus 2. par. titulo primo. capitulo 16. §. 3. Gerson, de contrac. quaternario. 5. consideratione 7. lit. O. & Conradus de contra. 3. pa. quæstione 56. conclusione quinta. Ex quorum omnium sententia quædam tanquam certa & extra controuersiam posita colligere placet. Primum est, quod pretia rerum non secundum ipsarum naturalem perfectionem sunt æstimanda; sed quatenus in vsus humanos veniunt. Et ratio huius est: Quia cùm mundus, & omnia, quæ in ipso continentur, propter homines facta sint; tanti, ciuili æstimatione, res valent, quantum hominibus inseruiunt. Viuentia ex genere suo præstantiora sunt vitæ expertibus. Tamen, vt dicit D. Augustinus libro 11. de Ciuitate. capitulo 16. mallet homo frumentum domi habere, quam mures; & solet domus plus venire, quam equus, & nonnunquam equus quam seruus, etiam si cum natura hominis nihil in corporalibus conferri ad æqualitatẽ valeat. Dico secundo etiam certum esse apud omnes, quod si autoritate publica principis, vel communitatis, seu alterius vicem eius tenentis, rebus venalibus pretium est taxatum, illud iustum pretium illarum erit reputandum. Et ratio huius est: Quia cum pretium iustum sit, quod æquale est valori rei, attentis omnibus circunstantiis ad ipsum pertinentibus, sicut ad gubernatores, & principes pertinet cætera reipublicæ disponere, & moderari: ita etiam sua prudentia, & æquitate pretia rerum taxare, & statuere. Alias daretur occasio diuitibus in tempore sterilitatis pretium rebus augendi exhauriendique pauperum bona; quod est maximum inconueniens. ¶ Et si quis contra hoc argumentetur; Qui publica autoritate, vel principis, vel reipublicæ pretia rebus imponunt, aut odio, aut fauore aut pretio aut precibus permoti; possunt sæpè sæpiùs à iusta illorum taxatione, vel deficere, vel excedere: ergo non semper quod à publica po-

Dubium vnde sit cognoscendũ iustũ pretium rerũ.

1. dictum certum.

2. dictum certum.

Arg. cõtra secundum dictum.

testate est taxatum, habendum est pro iusto pretio. Et confirmatur: Esto hæc, quæ dicta sunt, cessent; poterunt præfati rectores ex ignorãtia, aut ex prudẽtiæ defectu, aut ex imperitia, aut etiã ex negligentia perpendendi ea, quæ necessaria sunt, vt rei valor cognoscatur à iusto pretio, vel deficere, vel excedere: ergo tũc non erit iustũ pretiũ, quod ab ipsis fuerit assignatum. Tandem: Esto tempore taxationis optimè, & iustissimè pretium taxauerint, successu temporis potest contingere, vt ob variarum rerum euentum sit augendum, aut diminuendum pretium: quia possunt expensæ, labores, pericula crescere, aut etiam minui: possunt similiter variari, & alterari merces in bonitate, & malitia: potest præterea accidere, vt indigentia crescat, aut minuatur; & quod multò plures sint emptores, quã prius, aut pauciores; quæ omnia, vt cõmuniter dicunt Doctores, plurimũ valent ad variandum valorem mercium, & iustum pretium earum: ergo tunc, quod à publica potestate fuerit taxatum, non est habendum pro iusto pretio. *Responsio.* Respõdeo tamen, quod præfatum nostrum secundum dictum est verũ, si rectè intelligatur. Est autẽ sensus illius, quod quando lege, vel publica potestate rerum pretiũ est determinatum, illud est præsumẽdum iustũ, interim, quod non constat taxatores fuisse, vel corruptos, vel deceptos in pretii assignatione. Iustum est enim pro illis præsumere, qui rempublicam gubernant quandiu de oppositio non constiterit. Est etiam præsumendum de illis, quòd debitam diligẽtiam apposuerint ad perpendenda omnia, ex quibus pretium, aut augẽdum, aut minuẽdum venit. Et quemadmodum ad illos spectabat primò, quando res venditioni expositæ fuerunt, pretia determinare: ità etiam ad eosdem spectabit successu tẽporis rerum varietatem, quo ad copiam seu penuriam, quo ad meliorationem, seu deteriorationem attendere, & similiter emptorum, aut venditorum pluralitatem, vel paucitatem considerare, vt taxatio per eos facta continuetur aut minuatur. Et si continuatur, semper est pro illis præsumendum, & eorum taxationi standum, nisi notabilis causa taxationem mutandi appareat, quia tunc cessat præsumptio dicta. Nec ex tunc erit iusta præfata taxatio, aut illi necessario standum, ex quo incipit irrationabilis esse. Quare nisi præfati rectores tunc taxationem per eos factam mutent, tuti erunt in conscientia mercatores aliud pretium exigentes. Dixi in conscientia: Nam in foro exteriori forte à pena immunes non erunt. Et per hæc patet solutio ad obiecta. Nomine reipublicæ, aut potestatis intelligimus in præsenti omnes illos, qui ab ipsa republica habent autoritatem, inter quos primum locum tenet princeps, secundum, prætores, aliique iudices, tertium, ædiles, vulgò appellantur, regidores; qui etiã habent potestatem à republica taxandi pretia in rebus minoris momenti, validaque est eorum taxatio. Et est aduertendũ, quod huiusmodi taxatio, potest fieri vno è tribus modis: Scilicet, vel penes terminum magnitudinis in fauorem emptoris, vel penes terminum paruitatis in fauorem vendentis, vel penes vtrumque terminum, in fauorem vtriusque. Exemplum primi est pragmatica frumentaria. Vbi penes terminum magnitudinis ità pretium taxatur, vt maius illo iustum esse non possit, bene tamen minus; cùm communis æstimatio tritici ex abundantia etiam dependeat. Exemplum secundi habetur in censibus temporalibus vitalibus. In quibus ita taxatur pretium penes terminum paruitatis, vt minori pretio emi non possint, bene tamen pro maiori. Exemplũ tertij est in omnibus aliis communibus taxationibus, vini, aut carnis: quibus determinatum pretium statuitur. *Quibus habeãt potestatem taxandi pretia.*

¶ Dico tertio, etiam esse certum apud omnes, quod in mercibus, quæ non habent publicam taxationem à lege, vel à populi rectoribus, illud iustum pretium est habendum, quod ex communi æstimatione hominum prudentum desumitur. Estque illud, quod secundum communem cursum, seu consuetudinem pro illis rebus tradi, & recipi solet. Et, sicut in mercibus, quarum est publica taxatio per superiores, nulli licet illam excedere etiam si communiter ob aliquam circunstantiarum variationem pluris æstimentur, vt paulo anteà dicebam: ità similiter in mercibus, quæ communem habent æstimationem, non licet pluris vendere, quam sit illa æstimatio: quamuis priuatus homo pluris faciat rem. Eo enim modo, quo est iniquum, vt hominum communis æstimatio non subsit æstimationi principum: ità etiam, & quod vnius, aut duorum hominum priuatorum æstimatio præualeat cõmuni æstimationi. Et est semper credendum potius priuatum hominem malè iudicare, & falli in assignando vero, & iusto pretio, quam quod omnes communiter decipiantur. Et si quis contra hoc argumentetur. Non semper est eadem hominum appretiatio, seu æstimatio: cùm sæpe accidat in republica, varia esse de his pretiis iudicia: imò & contraria & contradictoria: quidam enim de re aliqua interrogati, quantum valeat dicunt, eam *3. dictum certum.* *1. ar. cõtra 3. dictum.*

eā valere decem, alii duodecim, è cōtra verò alij nec decé, nec duodecim, ſed octo aut nouē, vt experiētia cōſtat: ergo malè dicitur in mercibus, quæ nō habent publicā taxationē vel à lege, vel à rectoribus populi, illud habē dū eſſe pro iuſto pretio, quod ex hominū prudentū æſtimatione deſumitur. Et confirmatur: Nam hæc cōmunis hominū æſtimatio, per quam iuſtū pretium cognoſcitur, aut eſt æſtimatio ipſorum mercatorum, aut aliorum, qui mercatores non ſunt; raro enim hi cum illis in æſtimatione conueniunt: ſed neutra harum eſt conueniens regula ad cognoſcendum iuſtum pretium rerum: ergo incōuenienter dicitur in mercibus, quarum pretia lege, aut publica poteſtate taxata non ſunt, ſtandum eſſe communi æſtimationi. Cōſequētia cū maiori eſt nota, & minor probatur. Et quidem, quod ipſorum mercatorū æſtimatio non ſit conueniēs regula ad cognoſcēdum pretium rerum, eſt res manifeſta. Nam cum ipſi mercatores res ſuas vendere velint, iuſtè præſumi poteſt in tali æſtimatione eos excedere, quos (vt experientia monſtrat) ſcimus ſemper lucrum prætendere, rebuſque ſuis eſſe nimium affectos. Quod autem nec etiam æſtimatio eorum, qui nō ſunt mercatores, ſit conueniens regula ad idem, probatur ex eo, quod quamuis prudentes ſint, ſunt tamen, vt in plurimum harum rerum ignari, & inexperti, cum per ſe neſciant quantum res mercatoribus conſtiterint, quātas expenſas fecerint, quanta pericula, & labores ſubierint, ſicut ipſimet mercatores ſciunt. ¶ Et tandem ſic argumentor. Demus hos & illos in rerum æſtimatione conuenire, res tamen eaſdem in eodem loco, & tempore ſtat plus, aut minus valere, ex modo, ſcilicet, vendēdi. Vt ſi venditor vltrò ſe offerat, aut roget, vt quis rem ſuam emat. Aut ſi rogatus ipſe potius illam vendat. Similiter, ſi plures ſint, qui rem illam emere velint, aut pauci. Item ſi priuatim vendatur, aut in foro publicè ad præconis clamorē. Hæc enim omnia (vt communiter dicunt Doctores) diuerſum rerum valorem ac pretium efficiunt, etiam ſi præfatæ communi hominum æſtimationi minimè concordet: ergo falſo dicitur ſolum illud eſſe cenſendum iuſtum pretium rerum, quod ex communi hominum prudentum æſtimatione deſumitur.

¶ Ad hæc argumēta, vt reſpōdeamus, ſimul que explicemus modū, quo tertiū noſtrū dictū intelligi debet, aduertēdū eſt primò, hoc eſſe diſcriminis inter pretiū, quod lege, aut publica poteſtate taxatur, & illud, quod ex communi hominum æſtimatione deſumitur, quod primū ità conſiſtit in indiuiſibili, vt illud excedere ſit peccatum, aut mortale, ſi eſt in re notabili, aut veniale, ſi eſt in re exigua. Pretium autem deſumptū ex communi æſtimatione, non conſiſtit in indiuiſibili; ſed latitudiné habet, diuidique ſolet in pretium infimum, mediū, & ſupremū: & omnia ſunt iuſta. Itaque eadem res iuſtè vendi poteſt, & nouem, & decé, & vndecim regalibus; Si vndecim dicatur pretiū ſupremū, quod alii vocant rigoroſum, vel rigidū, & nouē pretiū infimū, quod alii appellant pium; decem verò pretium medium, quod alii nominant moderatum. Et ratio huius differentiæ eſt: Nam cùm hoc pretium iuſtum conſurgat ex multorum iudicio, & æſtimatione, fieri nequit, vt punctum vnum, atque idē ab omnibus ſtatuatur; ſed quod vnus iudicat iuſtū, alius plus minus vel iudicat. At verò iuſtum legale; quia ex vnius tantum, vel principis, vel rectoris iudicio dependet (omnes enim alii ſolum ſe habent vt conſultores) punctim aſsignatur, & indiuiſibiliter eſt obſeruandum. Differunt prætereà in eo, quod pretium taxatum à publica poteſtate ad bonum communitatis, immediatè ordinatur per iuſtitiam legalē principaliter in principe; & in eius miniſtris reſidentē, pretiū autē deſumptum ex communi hominū æſtimatione immediatè ordinatur ad bonum ipſorum contractantiū. Et quia bonum communitatis ſemper eſt præferendū particulari, fit, vt quāuis ex communi hominū æſtimatione, per multū tēpus alicuius rei pretiū habitum fuerit iuſtum: ſi tamen vltimò, publica lege, rationabilibus de cauſis à principe edita aliud decernitur, id pro iuſto, & rationabili erit habendum.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod quādo dicimus, ex hominum æſtimatione deſumendum eſſe iuſtum rerum pretium, ſi lege non fuerit decretum: intelligendum eſt, conſideratis illis circunſtātiis, quæ à principibus: dū pretium lege taxant, attendi debent: illæ autem ſunt, primò bonum commune, ſecundo expenſæ, tertio induſtria & labor, quarto lucrum ceſſans mercatorū, quinto copia, vel penuria mercium, pecuniarum, emptorum, & venditorum. Hæc enim omnia, atq; ſimilia, vt de ſe patet, plurimum valent variare iuſta rerū pretia, ſicut, & quod ipſæ merces, vel in melius, vel in deterius ſint mutatæ, ſi prudentum hominum iudicio, eorumque qui ſunt æquitatis cultores iſtorum fuerit facta exiſtimatio. Eſſet enim falſiſſima regula, ſi quis ſemper quanto emit pretio, quantumque laboris, & periculorum ſubiit, tanti velit rem vendere cum lucri acceſſione: Nam ſi mercator artis & negotiorum ignarus plgris iuſto emit rem, aut ſibi aduerſa

taxatum, & illud quod communi æſtimatione accipitur.

Circunſtātiæ conſideranda in communi æſtimatione pretij.

fortuna reflauit, quia ſcilicet, copia mercium inſperata ſuccreuit, non poterit iuſtè expenſas, quas fecit extorquere. Et viceuerſa, induſtrior alius, aut fortunatior, cui vel contigit minoris emere, vel fautrix atriſit fortuna, hoc eſt, inſperata rerum inopia, poſt accidit, iuſtè ſane poterit carius vendere, etiã eodem die, & eodem loco: idque nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cũ negotiationis ars plurimum ſit fortuitis rerum euentibus ſubdita, debent negotiatores, & ſiniſtra, ſuo diſpendio, ſubire pericula; & dextram operiri furtunam. Atque hic eſt ſenſus legis pretia. ff. ad legem Falcidiam. Vbi dicitur. Pretia rerum non ex affectu, aut vtilitate ſingulorum, ſed communiter fungi, hoc eſt, non ſecundum priuatorum exiſtimationem; ſed ſecundum communem prudentiam, conſtitui.

Quod ſit iuſtum pretium rei venditæ ad vocem præconis.

¶ Tertio eſt aduertendum, quod ſi merces, ſeu res aliquæ, ad vocem præconis publicè vendantur quod vulgo dicitur almoneda, non erit illic iniuſta venditio, aut emptio, ſi non detur pretiũ iuxta communẽ conſuetudinem quam mercatores in vendendo ſeruant. Id enim in foro illo publico, reputatur valere res, quod pro illa fuerit repertum, ſiue maius ſit, ſiue minus illo, pro quo mercatores ſimilem rem vendunt. Nec obſtat, quod in vna almoneda res ſimiles pluris vendantur, quam in alia: quia facile pro loco & tempore rerum valor variatur, ex multitudine emptorum, & communi rerum indigentia, aut copia, vt modo dicebam. Et idem eſt iudicium, de rebus, quæ per curſores, vulgo, corredores, appellatos, per vicos & plateas cum mercibus diſcurrentes, venduntur. In illis enim ſicut & in aliis, quæ publicè venduntur, non oportet iuxta conſuetudinẽ præfatam mercatorum pretium taxare: ſed illud erit iuſtum, quod pro illis datur, eſto minoris vendantur. Dummodò fraus, & negligentia curſorum ceſſet, fideliterque, & diligenter diſcurrant, quærentes emptores: nec cum aliquo eorum fraudulenter conueniant. Et inde ſimiliter fit eos, qui redditus eccleſiaſticos, aut ſeculares pro minori pretio, quam valent, ſcienter emunt, quando publicè venales exponuntur, non eſſe damnandos, nec ad reſtitutionem compellendos, ſi fraus, & dolus ceſſet. Vti fit inter eos, qui vulgo appellantur, arrendadores. Habet enim ille forus ſuas leges, ſicut & ille publicus, qui dicitur almoneda, ſuas: quibus ſtando nulla iniuſtitia committitur. Et quemadmodum in caſu poſito, ille, qui ſcienter emit redditus annuos, pro minori pretio, quam valent, excuſatur à culpa ratione fori: ita etiam, & vendentes ſcienter pro maiori, propter idem forum, maximè ſi emptores ſciant pro maiori emere. Nam, ſi qui emunt, ſunt ignari, & imprudentes, & qui vendunt ſciunt optimè rei venditæ quantitatem, alia ratio erit habenda. Quam vt explicem, dico, quod ſi emptor ſcit fructũ, qui venduntur quantitatem, & ſimiliter venditor, excuſari poterit emptio, & venditio à culpa, ſiue magno, ſiue paruo pretio reſemantur. Et ſimiliter ſi ambo fructuum, qui venduntur quantitatem ignorent, poterit præfata emptio, & venditio excuſari. Cæterum ſi (quod vt in plurimum contingit) venditor ſcit fructuum quantitatem, vel quaſi, ex quo per ſcripturam, quæ vulgo dicitur, tazmia, id cognoſcit: emptor autem id penitus ignorat, nec facta diligentia id attingere poteſt, ex erroreque, aut ignorantia pro maiori quantitate, aut pretio præfatos fructus emit, non erit licita venditio, ſed tenebitur in conſcientia venditor exceſſum reſtituere, ſi emptor fuit notabiliter læſus; quãuis in foro exteriori cogetur emptor ſtare cõtractui. Et ratio eſt: Quia nõ eſt ibi æqua vtriuſque conditio, cum venditor rem ſciens videatur eſſe in tuto, & emptor neſcius in manifeſto periculo.

¶ His cõſtitutis ad primũ argumentũ reſpõdetur, conceſſo antecedenti, negando cõſequentiam. Nam cum pretium, quod deſumitur ex communi hominum æſtimatione, habeat latitudinem, vt diximus in primo notabili, eſtò vnus pluris, alius minoris vendat, intra latitudinẽ tamẽ iuſti pretii, iuxta cõmunẽ æſtimationem rem vẽdere ſunt dicendi. *Ad 1.*

¶ Ad cõfirmationẽ reſpõdetur nomine cõmunis æſtimationis, nos intelligere in præſenti rei appretiationem, & communem curſum rerum venalium, ac conſuetudinem, quæ exiſtit quando merces communiter in aliqua republica vendi ſolent, & apud prudẽtes & imprudentes, diuites, & pauperes idẽ illatũ pretium ſeruatur, ſuppoſita ipſarum rerum æqualitate, in bonitate intrinſeca. Id enim ſemper pro iuſto pretio eſt habẽdũ, ex quo nũquã deſunt in republica perſonæ prudẽtes, tã mercatores, quã nõ mercatores, qui ſciãt omnia perpẽdere, quæ ad pretii iuſtitiam conducunt. Itaque nec æſtimatio, quã faciunt mercatores, præciſe, nec illa quam faciunt non mercatores, eſt quæ iuſtificat pretium; ſed mos tales merces in republica vendẽdi pro tali pretio cõmuniter ſeruatus, qui ex prudentum hominum iudicio ortũ habuit, & ab eodem conſeruatur, variaturque, quando rationabiles cauſæ pretiũ mutãdi cõ- *Ad cõfirmationem*

cur-

currunt. Et huiusmodi communi æstimatione existente, impertinens est venditores multas fecisse expensas, multa subisse pericula, viliusque aut cariùs merces emisse. Quare si iustè illas vendere volunt, aliquando lucrari, & aliquando perdere ipsos oportebit. Talis enim est mercatorum conditio, vt sicut lucro, ita & damno sint expositi. Et semper & in omnibus velle se seruare indemnes fieri non poterit, sine aperta iniustitia, vt diximus in secundo notabili. ¶ Ad secundum argumentum respondetur verum esse, quod pretia rerum secundū illa omnia, quæ in argumento numerantur, variantur quotidie. Sed illa etiā sunt, quæ considerare oportet, vt res secūdū cōmunem æstimationē vendi dicantur. Variatur enim communis æstimatio, (etiam in eodem loco, & tempore) ex modo vendendi, vt vnanimiter dicunt Doctores. Et loquor de variatione notabili. Nam exigua variatio, & quæ intra latitudinem iusti pretii continetur, eodem etiam modo vendendi existente, licitè fieri potest. Sed vt hoc melius intelligatur aduertendū est, quod modus vendendi, penes quem dicimus, ex communi æstimatione rerum pretia variari, potest esse quadruplex. Primus, quando ipsa merx quærit emptores. Secundus, quando emptores quærunt res, aut merces. Tertius, quādo aliquis vendit simul, & non minutatim magnam copiam merciū. Quartus, & vltimus, quando vendit diuisim, & per mensuras minutiores. Et quidem primus modus vendendi ex communi æstimatione facit vilescere pretium. Et ex hoc ortum habuit commune prouerbium, quod merces vltroneæ vilescunt. Ratioque illius est. Quia in eo modo vendendi est raritas emptorum, quæ est vna ex multis causis minuendi pretium. Secundus modus vendendi auget iustum pretium: quia est in illo copia emptorum, quæ est vna ex iustis causis pretium augendi. Tertius modus vendendi similiter facit vilescere pretium: quia est in illo raritas emptorum. Quartus autem auget pretium, & merito, tum quia in illo modo vendendi est copia emptorum, tum etiam, quia augetur labor maiorique industria est opus, tam ad diuidendas, quam ad conseruandas merces.

¶ Huc vsque diximus de emptione, & venditione rerum quarū iusta pretia, vel lege, vel cōmuni hominū cōsuetudine sunt taxata. Sed quoniam sunt plures merces, quarum iustum pretium nec ex legis, aut iudicis decreto, nec ex communi hominum æstimatione, quia sunt parum in vsu, desumi potest; quales sunt gemmæ, & alia nouiter ex India venientia, multaque alia de nouo artificiata, meritò dubitamus: vnde, quod nam sit iustum pretium istarum rerum, colligere poterimus? Nonnulli affirmant, iustum pretium in his desumendum esse ex sola voluntate vendentis. In his enim habet verum, quod dicit Iurisconsultus, in lege in re mandata. C. mādati. Vnusquisque in re sua est moderator & arbiter. Et commune prouerbium: Tantum valet res quanti vendi potest. Sed procul dubio hæc sentētia non est vndequaque vera. Quocirca dicendum existimo, quod vbi nec lex iusti pretii determinatiua, nec communis consuetudo inuenitur, quia forte merces in eo loco non sunt assuetæ vendi, ad cognoscendum iustum pretium illarum, multa considerare oportebit, quorum quædam tenent se ex parte vendentis, quædam ex parte ementis, alia vero ex parte ipsarum rerum. Et quidem ex parte vendentis, sunt considerandæ, expensæ, labores, cura, industria, & pericula, quibus se & merces exposuit, tam illas de vno loco ad alterum asportando, quam illas conseruando. Ex parte ementium sunt considerandæ indigentia, qua rebus illis indigent, paucitas, aut multitudo ementium, complacibilitas, seu appretiatio ipsarum rerum, & tandem vtilitas, quæ ex eis ementibus est euentura. Ex parte mercium sunt etiam considerandæ, raritas, seu abundantia ipsarum, fertilitas, seu sterilitas earumdē, cōmoditas quā possidentibus tradere possunt, & denique earumdē melioratio, seu deterioratio. Quibus omnibus rectè pensatis, poterit prudens mercator merces suas vendere petendo id, quod sibi constiterunt, & prætereà lucrum, ex quo competens stipendium pro laboribus, expensis, & periculis, cæterisque, quæ dicta sunt, recipere possit. Sed, quoniam omnium istarum rerū consideratio longissima est, & in qua multū potest esse incertitudinis, breuem regulam assignant Doctores dicentes, in his, & aliis rebus reipublicæ minimè necessariis (nam quæ necessariæ sunt iam ex cōmuni æstimatione habent taxationem) id habendum esse pro iusto pretio, in quo emptor atque venditor, scientes conuenerint. Itaque tanti poterit quisque rem vendere, quantum emptor sciens, & prudens dare voluerit. Et in hoc sensu verum est quod dicitur. Tantum valet res, quāti vendi potest. Et lex illa, quæ dicit. Vnumquemque in re sua esse moderatorem, & arbitrum, est intelligenda dummodo illa res ad alterum non pertineat. Nam

Dubium de iusto pretio rerum exquisitarum.

Sententia autoris.

Regula cō munis.

si pertinet ad alterum, secundum regulas iustitiæ erit necessario iudicanda.

Corollariũ Triplex regula cognoscendi iusti pretij.

¶ Ex omnibus dictis infertur, quod ad cognoscendum iustũ pretiũ rerũ venaliũ quæcumq; sint illæ, triplici regula vti possumus. Prima est, autoritas publica ex suo beneplacito certis rebus pretia decernens. Secunda, communis æstimatio fori. Tertia, conuentio inter emptorem, & venditorem. Inter quas hoc est discriminis, quod pretium constitutum per primam regulam, consistit in indiuisibili; vt supra dicebam. Medium autem cõstitutum per alias regulas latitudinem habet, & variari potest in eodem loco, & tempore, vt dicit D. Thom. hic in solutione ad primũ. Differunt secundo, quod pretium taxatum per primam regulam ordinatur immediatè ad bonum communitatis, per iustitiam legalem, quæ principaliter in principe, & ministris reipublicæ residet. Pretium vero taxatum per alias regulas ordinatur immediatè ad bonum ipsorum contrahentium. Differunt tertio in eo, quod materia primæ & secundæ regulæ, sunt res necessariæ ad victum, & vestitum hominum, & sic exercentur circa frumentum, vinum, pannum, &c. Cùm tamen materia propria tertiæ regulæ sint res magis ad fastum, & pulchritudinem reipublicæ, quam ad necessitatem pertinẽtes. Quales sunt gẽmæ, canes venatici, accipitres, equi elegantes, &c. Est etiam differentia inter secundam, & tertiam regulam, quantum ad hoc, quod stante taxatione pretii per secũdã regulam, tertia locum non habet. Si enim pretium communi æstimatione fori, est cõstitutum, non licet illud ex conuentione inter emptorem, & venditorem variare, sed stãdum erit communi æstimationi fori. Quod est intelligendum, manente contractu in ratione emptionis, & venditionis. Nam si ex beneplacito suo venditor vult rem vilius vẽdere, erit donatio: sicut, & si emptor velit rem carius emere. Itaque tertia regula tantum habet locum, quando pretium rei nullo modo est taxatum, vt contingit in mercibus nouiter ex India adductis, & in artificibus industrius nouum aliquod artificium facientibus vtile reipublicæ. Quamuis etiam in his, vt rectè conuentio fiat, considerare oportebit expensas, labores, & industriam artificis, ad modum iam explicatum.

Regula 3a

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, Vtrùm quando cõmunis æstimatio minoris facit alicuius rei pretiũ, quã à lege est taxatũ, licitum sit totũ pretiũ legis accipere. Verbi gratia: Tẽpore abundantiæ communiter æstimatur faneca tritici octo argenteis, pretiũ autẽ lege taxatũ est quatuordecim. Dubiũ est. Vtrũ in eodẽ tempore abundantiæ sit licitũ pro vna faneca tritici quatuordecim argẽteos accipere? Bart. Medina in summa. c. 14. §. 25. vt ad hanc difficultatem respondeat, distinguit. Et dicit: quod si lex pretium decernens in fauorẽ emptoris facta sit, vt in dicta pragmatica tritici contingit, non est licitum totum legis pretiũ exigere, sed illud tantum, quod in cõmuni populi æstimatione currit. Et si secus fiat, tenebitur vendens totum excessum restituere. Cæterũ in illis, in quibus in fauorem vendentis pretii taxatio facta est, vt in vendi tione iuris ac census contingit; etiam si vilius sit pretium in cõmuni æstimatione: puta vnum pro viginti, poterit venditor sic vẽdere, vt lex dicit, scilicet, ad rationem vnius pro quatuordecim. Hæc tamen sentẽtia, quã etiã sequitur Mercado de cõtractibus. cap. 7. quantum ad modum explicandi mihi nõ placet. Distinctio enim de lege decernente pretium, aut in fauorem ementis, aut in fauorem vendentis, prorsus est inepta. Quod ista ratione conuinco. Nam, vel pretium lege taxatum, est iniustum aut iustum. Non iniustũ: quia cum, vt supra ostẽdimus, semper sit pro principibus iudicandum rectè omnia perpẽ disse, vt iustitiam, & æquitatem seruent, tam diu pretium lege statutum habendũ erit pro iusto, quãdiu non constiterit contrarium. Et si dicatur, communem illam æstimationem pretii pro minori, facere, vt illud, quod lege statuitur non sit iustũ: cõtra hoc sic argumentor: Cõmunis æstimatio, vt omnes fatẽtur in assignãdo pretio locũ nõ habet, quãdo lege, & publica principis æstimatione taxatio facta est, cũ cõstet iudiciũ principis, aut senatorum in valore iudicãdo, longe anteferendum esse communi hominum iudicio, & æstimationi: alias sequeretur, quod etiam tempore sterilitatis liceret pluris vendere rem, quam taxata est: siquidem communiter tunc merxs pluris æstimatur, quod nullus concedet: ergo id pretium habendum erit pro iusto, quod lege statuitur siue in fauorem emptoris, siue in fauorem vendentis taxatum sit. Atque ex consequenti semper est licitum illud sequi, cum nulli siue emptori, siue venditori sit licitum iniuriam facere. ¶ Et vt ad propositam difficultatem respondeamus, aduertendum est, dupliciter posse contingere, vt lex aliqua alicuius rei pretium taxet: Vno modo absolutè, determinando iusti pretii quantitatem. Alio modo, non taxando iustum rei pretium, sed statuendo, & præcipiendo, ne vltra certam quantitatem res vendatur, nihil curans an illa sit iusta, & æqua taxatio; nec ne? Quo

Sententia Bartholomæi à Medina.

Improbatur Medina.

Duplicitẽ potest lex pretium taxare.

Quo ſuppoſito dico primò, quod ſi taxatio fiat primo modo, proculdubio eſt licitum accipere totum pretium legis, etiam ſi ex communi æſtimatione res minoris habeatur. Nam cum illud pretium ſit iuſtum, & legitimum vnicuique licet illud accipere, non obſtante quacumque communi hominum æſtimatione, quæ contra iuſtum legale prævalere non poteſt. Et hæc ratio, vt opinor, obſeruanda eſt in taxatione librorum, & aliarum rerum cõmuniter ad vſum hominum deſeruientium, vt panis, vini, carnis. Nec refert, an lex in fauorem emptoris vel venditoris ſit edita, cum illa ſemper æqualitatem cum omnibus obſeruare debeat: alias erit iniuſta: nec in fauorem emptoris aliquando taxatio iuſta eſſe poſſit, quin etiam ſit iuſta in fauorem vendẽtis. &c.

Dico ſecundo, quod ſi taxatio fiat ſecundo modo, vt ſine dubio fit in pragmatica tritici, & cenſuum, non poteſt venditor plus accipere pro re, quam communiter æſtimatur: Itaque ſi triticum in anno abundanti communiter æſtimatur octo argenteis, non poterit venditor pro illo quatuordecim accipere, eſto legis taxatio, quatuordecim ſit. Et ratio eſt; quia lex pretii tunc relinquens quantitatem in naturali iure de communi æſtimatione, ſolum præcipit ad vitanda damna reipublicæ ne certus terminus excedatur.

Aliud dubium.

Eſt aliud dubium, vtrùm ſi Salmanticæ, Verbigratia, valet res octo ex lege, Toleti verò, eadem res, ob maiorem penuriam illius, etiam ex lege valet duodecim, exiſtens Salmanticæ poſſit rem illam pro duodecim vendere, cum obligatione ſuis expenſis illam deferẽdi Toletum? Et quidem ſi contractus nõ celebretur Salmanticæ, ſed fiat conuentio de celebrando illo Toleti, quãdo res ibi ſit portata, certum eſt, cõtractum eſſe licitum, quia ille non vendit Salmanticæ, ſed Toleti vbi res tanti valẽt, ipſeque ſuis expenſis eſt illas portaturus & ſibi pereunt, ſi caſu perierint, quia non eſt tranſlatum dominium. Sed quãdo contractus celebratur Salmanticæ, tunc eſt difficultas, vtrùm ſit licitus? Mercado cap. 10. abſolutè dicit, non eſſe licitum pluris vendere res, quam valent in loco, vbi fit contractus. Et ratio illius eſt; quia cum lex in eo loco prohibeat rem pluris vendere, ſi ibi celebratur contractus, & ſecus fiat, iam venditur res vltra pretium legis, atque ex conſequenti contra legem, & illicitè. Sed ego ad propoſitam difficultatẽ ſub diſtinctione reſpondendum exiſtimo. Nam vel venditor res illas erat portaturus Toletum, vel non. Si primum, licitus eſt contractus: nec quod ſuper accipit eſt ratione venditionis, aut rei venditæ, ſed ratione lucri, quod amittit, vendendo Salmanticæ: quod ipſe poteſt ſuperaccipere deductis tamen expenſis, & periculo tranſportationis, quæ emptor accipit ſupra ſe, & deberent eſſe ſupra ipſum vendentem, ſi merces Toletum deferret, vel mitteret, quæ ſunt pretio æſtimabilia. Si autem venditor non erat res portaturus Toletum, non poteſt illas pro pretio Toleti currente vendere, ſed pro illo quod Salmanticæ vbi res venditur currit. Cuius rei rationem aſſignat Bart. Med. quia contrarium eſſet in fraudem legis. Sed profectò mihi hoc non ſolum videtur eſſe in fraudem legis, ſed etiam contra legem. Nam cum exceſſum pretii ille non accipiat, nec ob lucrum ceſſans, nec ob aliam cauſam rationabilem, relinquitur quod accipit illud ratione mercis, cuius valor in hoc loco non eſt tantus ex lege, atque ex conſequenti facit contra legẽ. Et hoc, quod dicimus de diuerſitate pretii in diuerſis locis, ex lege proueniente: eſt etiam intelligendum, quando diuerſitas pretii prouenit ex communi æſtimatione, modò exceſſus intra latitudinem iuſti pretii non contineatur. Quod enim attinet ad æqualitatem iuſtitiæ, parum refert, an diuerſitas pretii, in diuerſis locis proueniat ex lege, vel ex communi æſtimatione. Et hæc dicta ſufficiãt, pro cognitione iuſti pretii rerum venalium. Quibus ſuppoſitis ſupereſt, vt ad explicationem eorum, quæ D. Thom. in iſto articulo, & ſequentibus dicit, deueniamus.

Dubiũ circa primam concluſionem D. Tho.

¶ Et primò circa primam concluſionem, in qua habetur, quod vti fraude, & dolo, vt vel pluris res vendatur, vel minoris ematur, quam iuſtum eſt, eſt peccatum, eſt difficultas, vtrũ vera ſit. Et pro parte negatiua eſt argumentum, ex leg. rem. Cod. de reſcin. vend. & leg. in cauſa 2. ff. de minoribus §. idem. Vbi contrahentibus conceditur, vt inuicem ſe decipere poſſint. Et confirmatur: Contractus ille, in quo vnus decipit alterum vltra dimidium pretii, non ſolum ciuili, ſed & canonica lege firmatur, vt conſtat ex cap. cum dilecti, & ex capitulo cum cauſa. de emptione & vendi. ergo eſt licitus. Hoc tamen non obſtante, dico concluſionem. D. Thomæ eſſe certiſsimam. Quæ & ſufficienter probatur ex Paulo primo ad Theſſ. capitulo 4. admonente, ne quis fratrẽ ſuum in negotio circunueniat. Quoniam vindex eſt Dominus, inquit, de his omnibus. Et ratio eſt manifeſta: Nam vbi adeſt fraus, ac dolus voluntariũ ſubinde abeſt; & ex conſequenti fit iniuſtitia charitati aduerſa. ¶ Et ad argumẽtũ in contrariũ dico, nomine deceptionis in

Argu.

Sententia autoris.

Ad arg.

illis legibus, non significari fraudem, aut dolum, quæ semper sunt peccatum; sed solum acceptionem maioris vel minoris pretij, citra dimidium, quæ tam iure ciuili, quam canonico permittitur: etiam si intra latitudinem iusti pretij non contineatur; vt constat ex legibus, & capitibus in argumento adductis. Vendere autem accipiēdo maius, vel minus pretium, vltra dimidium, non est vendere vltra duplum, vt nonnulli arbitrantur apud Conrad. de cōtrac. q. 57. Sed est vēdere vltra sesquialterum. Itaque res, quæ valet decem habet latitudinem iusti pretij intra nouem, & vndecim; & vendere eam pro sedecim, est vendere vltra dimidium veri, sicut emere citra dimidiū est emere pro quatuor, quia quinque sunt media pars decem. Ita habet lex rem. C. de rescin. vend. Vbi dicitur. Minus pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretij soluta est.

Grauis difficultas de venditione citrà dimidium.

Sed est grauis difficultas, vtrùm iura permittentia emptionem, aut venditionem rei citra dimidium, permittant illam tanquam iustam, & licitam, vel potius taliter emētes, aut vendentes peccent mortaliter, & teneantur ad restitutionem, quamuis leges taliter lęsis non dent in iudicio actionem, vt vel cō tractum rescindere, vel damni sibi illati restitutionem petere possint. De qua re sunt variæ Doctorum sentētiæ. Prima est quorumdam iurisprudentium. Qui dicunt ex legum dispositione licitum esse cuique rem vltra iustum pretium vendere cariùs, aut emere viliùs, modo in tali venditione non excedatur dimidia iusti pretij quantitas. Hanc etiam sententiam tenet Durandus quidam ex ordine Minorum, quem citat Conrad. q. 57. & reprehendit Antoninus 2. p. tit. 1. capitu. 16. Quia dicebat licere venditori in foro Dei exigere pretium iusto maius, etiam si immodicus sit excessus, dummodò non sit vltra dimidium. Et probari potest hæc sentētia pluribus argumentis. Primo, Naturaliter permissum est, & concessum contrahentibus, se inuicem circunuenire, & circunscribere, vt notant iuristæ in leg. item si pretio. §. fi. ff. locati. & in leg. in causę. §. fi. ff. de minoribus. propterea quæ præcipiunt leges, vt si deceptio non fiat vltra dimidium, contractus teneat, & sit validus: ergo taliter contrahentes non peccant, nec tenentur ad restitutionem. Et confirmatur: Defraudare proximum citra dimidium iusti pretij, videtur fieri iuris tam canonici, quam ciuilis autoritate, vt constat ex legibus, & capitibus supra citatis: quod autem iuris autoritate fit, iuste fit: ergo licitè, atque ex consequenti taliter facientes ad nullam tenentur restitutionem. ¶ Secundo: Quia ex dispositione iuris habetur, vt qui rē alienam per tempus à lege definitum possedit, postea rem illam restituere non teneatur; etiam si superueniat scientia, quod res illa fuerit aliena, taliter possidens est tutus in conscientia, nec obligatur ad restitutionem: ergo pari ratione, quia ex dispositione iuris habetur, vt qui vendit rem, plus iusto citra dimidiū, non teneatur super acceptum restituere, taliter vendens erit tutus in conscientia, nec ad aliquam obligabitur restitutionem. Antecedēs supponitur à nobis tanquā certū ex dictis in materia de dominio, cum de præscriptione esset sermo. Et consequentia probatur ex paritate rationis. Vtrobiq; enim eadem causa inuenitur, scilicet, ne detur occasio litibus, & contentionibus, quæ innumeræ alioqui oriri possent, si super omni defraudatione esset defraudatus audiendus. ¶ Tertio argumentor à simili: Officialis, qui operas suas locauit, aliquidque ab eis, quibus seruiuit vltrà debitum extorsit, non tenetur illud restituere, iuxta D. Augu. sententiam, qui de his loquens dicit. Magis reprehendendus est, qui talia repetit: quam ipse officialis, qui accepit. cap. non sane. 14. quæstione 5. ergo nec qui rem superuendit tenebitur excessum restituere: cùm simile sit rem superuendere, & pro opere vltra debitum aliquid extorquere; quia etiā hic est operis venditio. ¶ Quatto: Vnicuique est licitum tanti rem suam vendere, quantum valet: sed res valet tantum, quantum vendi potest, vt habet vulgatum, & commune proloquium: ergo licite res pro quocumque pretio datur, atque ex consequenti illam vēdens ad nullam tenetur restitutionē. Et si dicatur, illius prouerbij sensum esse, nō quod res valet tantum, quantum potest vendi de facto, sed de iure; id enim possumus, quod iure possumus; ad minus sequitur, licitè, & iustè posse, quemquam rem suam vendere pro pretio, quod non sit vltra dimidium iusti, cùm illud ex iure ità sit dispositum. ¶ Vltimò: Si vendens rem vltra dimidium iusti pretii, peccatum committeret, & teneretur ad restitutionem; ex eo esset, quod venditor ab emptore illud pretium iniustè acciperet, sicque esset velut furtum, aut rapina saltim large: sed in eo casu, nec furtum, nec rapina nec aliqua iniustitia locum habere potest, cum mutuæ voluntates ementis & vendentis ad talem contractum concurrant, nec aliqua ibi interueniat fraus, vel dolus, vel ignorantia: ergo licitè fit, nec ex eo oritur obligatio restitutionis. ¶ Gerson in tra-

Prima sententia.

1. Argum.

2. Argum.

3. arg.

4. arg.

Vltimum argumentum.

Altera sententia.

tractatu de contractibus. & in suis floribus. vt refert Soto lib. 6. de iustitia. quæst. 3. ar. 1. dicebat eos, qui vendunt, vel emunt merces, vltra dimidium, peccare mortaliter: non tamen teneri ad restitutionem. Sed hæc sententia non minus falsa est, quam præcedens.

Conclusio.

¶ Quocirca, vt difficultati satisfaciam, talem constituo conclusionem: Quicunque excessus iusti pretij, in venditione, & defectus in emptione, scienter acceptus, etiam si dimidij quantitatem non excedat: peccatum mortale constituit, & cadit sub obligatione restitutionis. Itaque nec leges canonicæ, nec ciuiles volunt permittere deceptionem citra dimidium iusti pretij, tanquam iustam & ratam in foro Dei. Hanc sententiam tenet Medina Cod. de resti. q. 32. Soto lib. 5. de iustitia. q. 3. art. 1. Couarru. lib. 2. Variarum. ca 4. num. 4. D. Tho. in 4. d. 15. quæst. 3. Conra. de contractibus. qu. 57. conclusione 1. Adrian. quodli. 6. ar. 3. Caiet. in præsenti, & opus. 16. quæstionum cap. 12. Nauarro in cap. qualitas de pœnit. d. 5. numer. 45. & latius in cap. nouit. de iudi not. 6. corol. 9. Estq; ista communis opinio omnium Doctorũ tam Theologorum, quam iurisprudẽtium. Imo Diuus Antoninus 2. p. titu. 1. capit. 16. dicit contrariam sententiam esse erroneam, animarumque saluti periculosam: quod ego item verum existimo. Et probatur nostra conclusio: Primo, in ca. hoc ius. 10. q. 2. dicitur, quod si in vẽditione rei Ecclesiasticę plus offeratur, quam res valeat, illud Ecclesia non debet recipere, sed tantum iustum pretiũ: ergo similiter in venditione aliarum rerum secularium, tantum iustum pretium debet interuenire. Probo consequentiam: Nam iustitia commutatiua nõ minus in rerum secularium, quam Ecclesiasticarum venditione seruanda est. Et confirmatur ex D. Augustino lib. 13. de Trinit. cap. 3. dicente: Vili velle emere, & care velle vendere, re verá vitium est: nec ob aliam rationem, nisi quod æqualitas inter pretium, & rei valorem non seruatur. Quare idem D. Augustinus ibidem quendam hominem, tanquam iustum commendat, qui cùm venditor exiguũ pretium pro re, quam vendebat inscius posceret, ipse sciens rei valorem, amplius quã alter postulauerat tradidit. Scio, inquit, hominem, cùm venalis codex sibi fuisset oblatus, pretijque eius ignarum: & ideo quiddam exiguum poscentem, cerneret venditorem, iustum pretium, quod multo ampliùs erat nec opinanti dedisse. Et ratione sic argumentor. Præceptis naturalibus nulla humana lex derogare potest: sunt enim indispensabilia: vt supra diximus, de præceptis Decalogi: vel saltim nullus dubitat, quod per humanum ius nec dispensari, nec abrogari possunt: sed seruare iustitiam commutatiuam in contractibus humanis, est præceptum naturale, atque adeò diuinum, cum omnis præceptio naturalis ab æterna lege deriuetur, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 95. ar. 1. ergo per legem humanã id abrogari non potest. Atque ex consequenti non obstante quacunque legis humanæ dispositione, quicunque emit, aut vendit rem carius, quam valeat, siue in multo, siue in paruo, dummodo pretium intra latitudinem iusti non contineatur, peccabit contra iustitiam: & tenebitur ad restitutionem. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Obiectum iustitiæ, quæ virtus est naturalis, est facere æqualitatem in rebus, ideò enim Arist. 5. Ethic. dicebat, totam virtutẽ iustitiæ commutatiuæ in hoc versari, vt æqualitas inter personas constituat, nẽpe, faciendo vt quantum à te accepi, tantum tibi reddam: ergo hoc, quod est seruare iustitiam in commutationibus humanis, est præceptum naturale. Et confirmatur: Si liceret decipere citra dimidium iusti: similiter etiam liceret defraudare in mensura: & si decem modios grani vendidisti accepto omnium integro pretio sex tantum subdole tradere: hoc autem est absurdum, & contra illud Deutero. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius, & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam idem prorsus sunt, vel decipere in pretio, vel decipere in mercibus. Item: Qui defraudat proximum, non libere consentientem, non solum agit contra charitatem, & legem naturæ, qua hoc facit alteri, quod sibi nollet fieri, sed etiam contra iustitiam, ipsum iniustè damnificando: sed hoc facit ille qui rem carius vendit, quam valet, etiam si sit citra dimidium: suppono enim ipsum nullatenus intendere donare: ergo non solum peccat, sed etiam tenetur ad restitutionem, iuxta illud: si culpa tua damnum illatum est, iure super hoc satisfacere te oportet. Vltimò, suppositio, quod deceptio medietatẽ iusti pretij superans inducit obligationem restituendi, vt omnes fatentur, argumentor in hunc modum: Nam, vel tunc restituendus est totus excessus vltra iustum pretium, vel non: sed ille tãtum qui est vltra dimidium. Secundum dici non potest: nam cum leges ciuiles, rescindant contractum, in quo sit deceptio vltra dimidium. nisi integer excessus emptori restituatur, vt habetur expresse in lege 2. C. de rescind. vend. fieri non poterit, vt in tali deceptione solum restituẽda sit illa pars, quæ medietatem excedit.

Præterquam quod eſt mirabile dictu, quod ſi rem valentem decé à Petro mercatus ſum pro ſedecim teneatur mihi Petrus ſex reſtituere: & ſi eam mercatus ſum pro quatuordecim,nihil mihi debeat: ergo totus exceſſus erit reſtituendus. Atque ex conſequenti, etiam ſi medietatem non attingat,erit etiam ille reddendus,vt ſic inter pretium, & mercem iuſtitiæ æqualitas obſeruetur. Et confirmatur: Obligatio reſtituendi naſcitur ex iniuſta rei acceptione, ſeu retentione: ergo ſi in caſu,quo venditor rem valentem decé, vendit pro quindecim, nihil alienum accipit iniuſtè: ſi eam vendit pro ſedecim, non grauabit iniuſte emptorem,niſi in vno. Atq; adeò vendendo, pro ſedecim non tenebitur reſtituere,niſi vnum: Hoc autem eſt contra Doctores contrariæ ſententiæ:& contra omnes, qui vnanimiter dicunt totum exceſſum eſſe reſtituendũ, quando eſt vltra dimidium iuſti pretij: ergo ſimiliter erit dicendum, quod quando res venditur pro quindecim, illa quinque ſunt iniuſtè accepta,& ex conſequenti reſtituenda in conſcientia.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentum in cõtrarium reſpondetur primo, quod ſi illud aliquid valeret, pari ratione conuinceret, non ſolum licere hominibus, ſe inuicem decipere citra dimidium,ſed vltra. Quod eſt contra omnes, & contra veritatem,cùm abſolutè dicatur in legibus citatis, naturaliter eſſe permiſſum contrahentibus ſe inuicem decipere,nec apponatur aliqua limitatio ex parte quantitatis,in qua ſit licita deceptio. Præter quàm, quod vt paulò ante dicebam, tam naturali quam diuino iure eſt hominibus prohibitum,ne ſe inuicem decipiant, aut circunueniant,nec in multo,nec in paruo. Ac proinde quando dicitur,naturale eſſe contrahentibus ſe inuicem circunuenire, non eſt ſenſus,quod ſit de iure naturæ, ſed dicitur eſſe naturale,quia ſecũdum naturam corruptam ità natum eſt euenire,ſæpèque contingit,vt homines,ob rerum cupiditatem,quę eſt illis quodãmodo naturalis,ſe inuicem decipiant. Et ſi alicubi dicitur id eſſe licitum, intelligendũ eſt, hoc eſt,permiſſum, quia, ſcilicet, iure ſaltem humano,non puniuntur tales circunuentores, quanuis diuino, & naturali prohibeantur. Vel ſecundo reſpondetur,nomine deceptionis,aut circunuentionis in illis legibus, ſolum ſignificari acceptionem maioris,vel minoris pretij intra latitudinem iuſti,quæ licita eſt,modo fraus,& dolus non interueniant,quæ ſemper ſunt peccatum, vt diximus in ſuperioribus. Ad cõfirmationem reſpondetur,falſum eſſe,quod ius, ſiue ciuile,ſiue canonicum,eos contractus approbet, tanquam licitos, & iuſtos, in quibus maius pretium accipitur,quam res valet,modo exceſſus non ſit vltra dimidium. Et ſimiliter eſt falſum, quod idem ius autoritatem præſtet, vt huiuſmodi defraudationes fiant. Quod veritatem habet,eſt quod vtrumque ius approbat eiuſmodi contractus,ſolum quantum ad eorum validitatẽ. Quod eſt dicere,quòd nõ ſunt neceſſario reſcindendi, vt habetur in leg.ſi voluntate.C.de reſcin.vend. Vbi Imperator dicit:Nec bona fides, nec aliqua ratio patitur,vt contractus, in quo fit defraudatio citra dimidium,omni dolo ſecluſo, reſcindatur. Præterquam,quod etiam ſi leges autoritatem præſtarent ad ſimiles cõtractus efficiendos, non inde liceret inferre,eos eſſe licitos,& iuſtos. Multa enim videmus ſecundum leges humanas permiſſa, & diſpoſita, quæ tamen ſecundum naturalem legem, & diuinam ſunt damnanda. Vt patet de vſura citra centeſimum, quæ iure ciuili toleratur. Et de præſcriptione cum mala fide,quæ etiam aliquando eodem ciuili iure defenditur. Et de alijs pluribus, in quibus conſtat ciuiles leges à naturali & diuina differre. Quare non ſine cauſa D.Auguſtinus, & refertur in cap.qui peccat.23.q.4.dicebat: Illud,quod legis autoritate fit,iuſtè fit,non de lege humana, ſed de diuina, & naturali eſſe intelligendum. Et ſi quis nobis obijciat Innocentium ſuper cap.quia plerique, de immunitate Eccleſiarum,generaliter dicentem quod quando cõtractus iure tenet,pars,quæ lædit ad reſtitutionem non tenetur, quoadvſque pars læſa repetat. Dico, nulla ratione contra nos pugnare. Solum enim loquitur de contractibus,in quibus ius dominij tranſlationem non vetat. Et ſic lucrum ex ludo non tenetur lucrator reſtituere,niſi petatur. In præſentiarum autem certum eſt,iure naturali & diuino inhiberi tranſlationem dominij. Quare idem Innocentius ſuper ca.in ciuitate.de vſuris.de hoc particulari caſu docet,leges permittentes deceptionem citra dimidium iuſti pretij, intelligendas eſſe, iure fori,& non iure poli. Idemque affirmat Panormi. ſuper dictum capit. quia pletique. & Baldus ſuper cap. cum cauſa. de teſtibus. vbi allegans Gloſſam legis.ſemper ff.de reg. iur.ait, tales fraudulentos cõtractus non eſſe licitos in foro conſcientię: Et ideò mercatorum animas in periculo verſari. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico, non eſſe eandem rationem de præſcriptione,& de ſuperuenditione. In præſcriptione enim poſt completum tempus à lege diffinitum, ſi cætera adſint, quæ *Ad 2. arg.*

quæ ad legitimè pręſcribendum ſunt neceſſaria, ius ipſum ſeu legiſlator concedit, & transfert dominium rei in præſcribẽtem: in ſuperuenditione autem non ita. Sed in hoc ſolum ratificat præfatum contractum, quod in foro exteriori non concedit defraudato actionem contra defraudantem, quamuis in foro conſcientiæ, à quo forus exterior ſæpe diſcrepat defraudans, ad reſtitutionem tenea tur. ¶ Si quis autem quærat, quæ nam ſit ratio propter quam legiſlator in pręſcriptione voluit, vt dominij rei tranſlatio fieret: & nõ in ſuperuenditione, quando exceſſus eſt citra dimidium: ſi quidem vtrumque permittit: dico huius rei duas potiſsimum eſſe cauſas. Prima: Quia in præſcriptione ratio quietis obuiandique litibus, poſtulat vt princeps, qui cuſtos eſt pacis, eos homines rerum ſuarum dominio priuet, qui eas diu tan quam negligentes deſerunt, vt ſic obuietur fallacijs, quæ poſt longi temporis lapſum ſuboriri poterant. At vero in contractu emptionis: quia nequeunt cuncti rerum pretia noſſe, æquitas dicit, vt qui bona fide emunt, propter iniquitatem inſtitoris, illo exceſſu, quem ſupra iuſtum pretiũ dant, non priuentur. Secunda ratio eſt: Quia in præſcriptione poſſeſſor bona fide poſsidet: atque adeo iniquum videtur, vt poſt tam longam temporis morã inquietaretur. Cum tamen fraudulentus mercator mala fide decipiat, propterea q̃ non ſit iuſtum, vt de ſua iniquitate, præſertim contra innocentem, cõmodum reportet. Non autem conceditur defraudatis actio contra defraudantes in huiuſmodi contractibus: quia legiſlatores non tanti faciunt hæc bona temporalia, vt propter illa, rationabile iudicauerint tantum ſinere litigationum turbinem, quantus ex illis oriretur. Præſertim conſulente nobis Chriſto vt ad redimendum tempus petenti à nobis tunicam dimittamus, & pallium. Itaq; in præſcriptione, vbi maior eſt cauſa, vt paci conſulatur adiudicatur dominium poſsidenti, & in deceptione citra dimidium, quia non eſt ità vrgens ratio, & ægrè, difficulterque poſſet res ſemper percipi, ſicque multis fraudum formis pateret aditus, vt ſimiliter paci conſulatur, denegatur actio petenti, & foro Dei relinquitur iniuriæ ſatisfactio. Ad tertium argumentum reſpondetur, negando antecedens. Quicunque enim officialis, ſiue maior ſit, ſiue minor, quippiam ab eis, quibus inſeruiuit, vltra debitum extorquẽs, peccat mortaliter, & ad reſtitutionem tenetur, ſicut & ille, qui pro re venali accipit aliquid vltra iuſtum pretium. Eadem eſt enim ratio rei locatæ & venditæ, vt dicitur in argumento. Propterea q̃ dicebat D. Ioannes Baptiſta militibus, apud Lucam ca. 3. Neminem concuciatis, ſed contenti eſtote ſtipendijs veſtris. Et ad D. Auguſtinum reſpondeo, ipſum non affirmare, quod extorta per officiales non ſunt reſtituenda, nec repeti poſſunt. Repetuntur enim ſæpe, vt idem Auguſtinus dicit, non ſolum de facto, ſed etiam de iure. Quod autem affirmat: Magis reprehendimus eos, qui talia repetunt, quam officialem, qui recepit: non de extortis per officiales vltra debitum, eſt intelligendum: ſed de illis, quæ per tolerabilem conſuetudinẽ accipere conſueuerunt. Et quod hic ſit ſenſus D. Auguſtini patet ex verbis eiuſdem poſitis in epiſtola ad Macedonium. Vbi poſtquam dixit: Ab his extorta per improbitatem repeti ſolent, ſubiungit, Data per tolerabilem conſuetudinem non ſolent. Et de his, quæ per tolerabilem conſuetudinem data ſunt, addidit: Magis reprehendenduseſt qui talia repetit, quã officialis, qui ea de more accipit. Gratianus in cap. non ſane. 14. q. 5. infideliter tranſtulit locum Auguſtini illis verbis relictis: Data per tolerabilem conſuetudinem non ſolent. Ex quo Innocentius, & alij poſt ipſum decepti ſunt, vt putarent extorta vltra debitum per officiales minores, non eſſe reſtituenda. ¶ Ad quartum reſpondetur primo, quod ſi illud aliquid valeret, pari ratione conuinceret, poſſe hominem vendere rem ſuam pro pretio excedente dimidium iuſti, ſicut & pro non excedente, cùm non ſit maior ratio de vno quam de altero: Quod nullus concedit. Vel ſecundo reſpondetur, commune illud prouerbium: Tantum valet res, quantum vendi poteſt, limitandũ eſſe ad poſſe de iure, ſeu licitè & rationabiliter. Et ad obiectionem reſpondeo, non eſſe diſpoſitum de iure pręceptiuo, vt poſsit quis accipere quodcunque pretium pro re, quam vendit, modò dimidium iuſti non excedat, ſed tantum per miſsiuè. Et certum eſt, non omne illud, quod in iure permittitur licitè fieri poſſe. Alioqui meretrices, quia lege permittuntur, non peccarent, quod eſt abſurdum. Et propterea dicebat D. Chryſoſto: Quod permittimus, nolentes præcipimus: quia malas hominum voluntates ad plenũ prohibere non poſſumus 33. q. 1. cap. hac ratione. Vel poſſumus tertiò reſpondere, axioma illud ſolum habere verũ in rebus venalibus, quarum pretia, nec lege, nec communi hominum æſtimatione, habent taxationem: ſed illud accipiunt ex contrahentium conuentione, de quibus verè dicitur, quod tantum valent, quantum vendi poſſunt. ¶ Ad vltimum ſimiliter reſpondetur, quod ſi illud probaret venditorem non

Quæſtio. Reſponſio. Ad 3. arg. Ad 4. arg. Ad vltimũ

tenerĩ

teneri reſtituere exceſſum citra dimidium, pari ratione conuinceret, nec etiam teneri reſtituere exceſſum vltra dimidium iuſti pretij: cum non minus conueniant contrahentes in vno, quam in alio: Nec valet dicere, non eſſe ſimile, quia conſenſui in datione vltra dimidium repugnat ius, & non conſenſui in datione citra. Ius enim non magis repugnat vni contractui, quam alteri, cæteris paribus. Excepto, quod in vno datur actio defraudato contra defraudantem, vt vel reſcindatur contractus: vel ad æqualitatem reducatur: in alio verò talis actio non datur. Quare dicendum erit, quod emptor dans pretium exceſsiuum ad petitionem venditoris, vel dat totum illud per viam pretij: quémadmodum venditor totum illud petit per viam pretij, vel ſolum dat iuſtum per modum pretij, & exceſſum per modum doni. Si primum, currit concluſio ſupra poſita, ſcilicet, quod eſt reſtituendus totus exceſſus, ſiue vltra, ſiue citra dimidium iuſti pretij ſit: quia nec eſt donatus venditori, nec eidem ratione mercis aut ob aliam cauſam debitus. Suppono enim in præſenti, nullum fuiſſe animum mentis, aliquid vendenti donãdi, ſed ideo pretium exceſsiuum dat, quia indiget re, quam pro minori pretio habere non poteſt. Si ſecundum, ſcilicet, quod emptor ſua ſponte per modum doni vult talé exceſſum dare: verum eſt, quod dicitur in argumento. Nempe, quod in eo contractu nec furtum, nec rapina, nec aliqua iniuſtitia locum habet: ſed tunc æqualiter currit ratio de pretio excedente dimidiũ iuſti, & de illo, quod non excedit, vt ſupra dicebam, quod eſt contra omnes. Itaque noſtra ſententia procedit de emptione, & venditione pura, cui nulla fuerit admixta donatio. Et de eadem eſt intelligenda ſecunda concluſio D. Thom. qua dicit, etiã deficiente fraude, aut dolo, vendere carius, aut vendere viliùs, quam res valet, eſſe ſecundum ſe iniuſtum.

Dubiũ circa tertiam concluſionẽ D. Tho.

¶ Sed circa tertiam concluſionem Diui Thom. in qua habetur, per accidens aliquando eſſe licitum, vendere rem carius, quam valeat: eſt non leuis dubitatio, vtrùm vera ſit. Et loquimur in præſenti ſuppoſito, quod res quæ venditur, vel ex legis determinatione, vel ex communi hominum æſtimatione ſui iuſti pretij habet taxationem, quę nec ratione abundantiæ, nec ratione penuriæ mercium, nec ex multitudine, aut paucitate mercantium, nec ex modo vendendi varietur. Hæc enim omnia ex communi hominum æſtimatione, vt diximus ſupra in iſto articulo augendi, atque minuendi iuſtum pretium ex ſua natura habent poteſtatem. Nec quando ex his augetur, vltra iuſtum pretium vendere quis rem eſt dicẽdus. Et ſic ſenſus quæſtionis eſt, vtrùm poſsit contingere caſus, in quo ſit licitum rẽ pro exceſsiuo pretio vendere, aut emere pro minori, nec ille exceſſus aut defectus ſit reſtituendus. D. Tho. in præſenti partem tenet affirmatiuam, quam ſequuntur cõmuniter omnes Theologi. Quanuis in explicandis caſibus, in quibus id facere licet, diuerſo modo loquantur, alijq; plures & alij pauciores aſsignent. Sed nos illos ad tres in genere reducimus. Primus eſt ignorantia. Et contingit, quando venditor inuincibiliter credit, rem, quam vendit, id valere, quod pro illa exigit, verbi gratia, quindecim, cum re vera non valeat, niſi duodecim. Secundus eſt intereſſe. Et contingit, quando venditor ex rei venditione, vel patitur aliquod damnum, vel ab aſſequutione alicuius lucri ſibi certi, aut probabiliter euenturi impeditur. Tunc enim licitum erit ei aſcendere in pretio iuxta quantitatẽ intereſſe, quod ex venditione perdit, vt ſe ſeruet indemnẽ. Eſt autẽ hoc intelligendum, dummodo venditor rem illam vendat, ad inſtantiam emptoris. Nam ſi rogans vendit, non vendenti, ſed emptori veniet imputandum damnum, vt ſtatim dicemus. Tertius caſus eſt, donatio admixta. Et contingit, quando emens dat pretium exceſsiuum, quia exceſſum libere donare intendit. Sed tunc non eſt emptio, aut venditio pura, ſed admixta donationi, ratione cuius eſt licitum venditori talem exceſſum accipere. Extra hos caſus, quicunque aliquid, vltra iuſtum pretium acceperit, peccabit mortaliter, & tenebitur ad reſtitutionẽ. Niſi forte ex paruitate materiæ excuſetur quod commune eſt huic peccato, cum omnibus alijs. ¶ Eſt autem aduertendum, eſſe latiſsimum diſcrimen inter primum caſum ex vna parte, & ſecundum, & tertium ex alia, quantum ad debitum reſtituendi. Nam in ſecundo, & tertio caſu, quando exceſſus accipitur ratione intereſſe ceſſantis, aut ratione donationis admixtæ: non tenetur aliquando venditor exceſſum illum reſtituere. At verò in primo caſu, quo ex ignorantia res fuit ſuperuendita, quamuis durante illa, venditor ſicut excuſatur à culpa, excuſetur etiam ab obligatione reſtitutionis, ſuperueniente tamen cognitione veritatis, ſcilicet, quod rem plus iuſto vendidit, tenebitur exceſſum reſtituere. Et ratio huius diſcriminis eſt: Nam ignorantia non tollit, quin emptor fuerit defraudatus: quamuis à culpa defraudationis excuſet. At verò intereſſe ceſſans, atque etiam donatio admixta, totaliter tollunt defraudationem emptoris. Et certum eſt, ex reali

Caſus in quibus licet vẽdere rem carius quã valet.

Diſcrimen inter primũ caſum & alios duos.

reali defraudatione oriri semper obligationem restituendi. Est autem hoc intelligendum,dummodo tanto tempore excessum illum venditor, cum ea ignorantia seu bona fide non retinuerit,quod sufficiat ad præscribendum,aut vsucapiẽdum.Nam tunc,etiam si completo tali tempore agnoscat se emptorem defraudasse,(siue in multo,siue in paruo facta fuerit defraudatio) nihil tenebitur restituere,iuxta doctrinam traditam à nobis in materia de dominio.De præscriptione.

Nota circa secundum casum.

¶ Circa secundum casum est aduertendum nomine interesse,intelligere nos in presenti,etiam grauamen quodcunque ex venditione ipsi vendenti, aut ex emptione, ipsi ementi proueniens. Quare si venditori molestum fuerit atq; graue,seipsum ad emptoris instantiam,re sua priuare,quia forte multum ei res illa placet,licite poterit in pretio ascendere ratione grauaminis,quod ex venditione patitur. Sicut è contra, si emptori molestum fuerit,& graue rem aliquam emere,quia illa forte non indiget, eamq; ad instantiam venditoris emit, etiam licebit in pretio descendere, iuxta quantitatẽ grauaminis,vt autor est Conradus de contract.q.57. & 58.Et est hoc intelligendum, non solum de pretio,quod ex communi hominum æstimatione habetur pro iusto:sed etiam de pretio legali, quod similiter in hoc casu excedere licet.Ratioq; horum est,quia tunc non ex vi venditionis,nec ratione rei venditę superaccipitur pretium, sed ratione damni, quod incutritur,vel interesse,quod amittitur,vel complacentię,qua priuatur,quę sunt pretio æstimabilia.Et lex,aut communis æstimatio tantum determinat pretiũ rei,& non damnorum.Atque adeo talia accipiens nec facit contra legem, nec contra communem æstimationem.Nonnulli affirmant,tunc etiã esse licitum vendenti, carius vendere rem, quando ipse illam magis æstimat, quam re vera valet. Sed hæc sententia proculdubio est falsa.Nam vt supra diximus,priuata æstimatio locum non habet,quãdo,vel lege,vel communi æstimatione res est appretiata:nisi in illis rebus, quæ consuetæ non sunt, nec necessariæ.Ex hoc infert Medi. Cod. de restitut.q.32.§. inde infertur,posse mutuantem aliquid vltra sortem recipere,sine vitio vsuræ,aut iniustitiæ, solum ratione grauaminis quod ex carentia pecuniæ mutuatæ patitur, etiam si nullum aliud lucrum cesset,quia illud grauamẽ est pretio æstimabile. Sed quãuis hoc corollarium,metaphysicè loquendo, forsan sit verum:moraliter tamen,& vt philosophum moralem loqui decet, falsum est, multisque vsuris viam parans. Cum in receptione vsuræ quisq; dicere posset,se lucrum recipere,non ratione mutui,sed ratione molestiæ, quam ex mutuatione patitur: atque adeo id licite facere, quod esset maximum inconueniens.Eo vel maximè,quod illa molestia, est adeò intrinseca mutuationi, vt si pro mutuo aliquid vltra sortem accipere nõ est licitum,nec etiam pro molestia ei adiuncta.Sicut de labore sacramentorum ministerio annexo dicere solent Theologi. Quod ego verum existimo. Inferturque ex supradictis, posse venditorem petere,& accipere aliquid vltra iustum pretium currens,si rem, quam in vno loco,& tempore vendit,in alio loco, aut tempore erat venditurus, ex quo maius aliquod iustum pretium sperabat. Et hoc ratione interesse,cuius iactutam ex venditione in tali loco, & tempore ad instantiã emptoris facta,patitur. Hincque iustificatur casus capituli in ciuitate.de vsuris. Vbi dicitur,licitum esse venditori,rem carius vendere,quam tunc valeat,si eam erat ad aliud tẽpus seruaturus, quo verisimiliter credebat, illam plus valituram. Et quod dicimus de venditore,de emptore pariter est dicendum. Nempe,quod si emptor in hoc loco,& tempore non erat merces aliquas empturus, sed in alio loco,aut tempore,vbi & quãdo vero similiter sperabat, illas pro minori pretio quam nunc valent habiturus, & eas hic, & nunc ad instantiam venditoris emit, poterit descendere in pretio, dareq; pro illis minus, quam sit pretium hic & nunc currens. Idq; ratione interesse,quod ad instantiam venditoris perdit, nec tenetur illud gratis facere. Sed debent in vtroque deduci labores & expensæ, quas erat in alio loco, & tempore subiturus. Vt diximus supra de eo, qui Salmanticæ vendit merces pro pretio currenti Toleti,cum obligatione illas deferendi Toletum. Et in his,& alijs huiusmodi casibus, quibus licitum est ratione lucri cessantis, aut damni emergentis ascendere,aut descendere in pretio vltra,aut citra illud, quod iustum habetur,impertinens est, quod excessus, aut defectus sit vltra dimidium,cum illud vtrobique accipiatur,non pro merce,sed pro interesse.

Explicatur capitulum in ciuitate. de vsuris.

Corollariũ Medinæ.

Impugnatur Medina.

¶ Circa tertium casum est aduertendum: quod sicut est certissimum admixtam donationem tollere obligationem restituendi excessum iusti pretij in venditione acceptum, propterea quod scienti, & volenti non fit iniuria: ita etiam est difficillimum, explicare, quando aut quomodo cognoscetur emptorem dantem pretium excessiuum intendere donare excessum, vt venditor sit à restitutione immunis.Conrad.de contract. q.57.

Nota circa tertium casum.

Sententia Conradi.

q. 57. affirmat, quod quando hæc quatuor concurrunt: primum, quod emptor eſt perſona ſagax, ſcienſq; valorem rei: ſecundum, quod non ex mentis leuitate vera, vel præſumpta dat tantum pretium, per quod excluditur prodigalitas, & inordinata affectio emētis ad mercem: tertium, quod non ex neceſsitate, vel arctatione, qua re illa multum indiget, dat illud: quartum, quod prædicta tria cōſtant vēditori de emptore, poteſt vēditor præſumere, emptorem exceſſum iuſti pretij liberaliter donare intendere, atque adeò ad illius reſtitutionem non tenebitur. Huiuſq; ſuæ ſententiæ rationem aſsignat: Quia, ſi deficit prima cōditio, ex errore dat emptor exceſsiuum pretium, & ſic non libere donat. Si deficit ſecunda, vel quia emptor ex prodigalitate, vel ex inordinata affectione, quam habet ad mercem, dat tantum pretium, peccat venditor emptoris culpæ, atque peccato cooperans: & ſic tenetur ad reſtitutionem. Si deficit tertia conditio, ſimiliter peccat vendēs, dum accipit exceſsiuum pretium, afflictum amplius, quam iuſtum eſt affligendo: & ſic non eſt ibi donatio. Si autem deficit quarta conditio, peccat venditor ſcienter ſuperuendens rem, vel ſe periculo ſuperuendendi, & proximū iniuſte defraudandi exponens: cum neſciat, nec veriſimiliter prēſumat, quod emptor velit exceſſum ſibi donare. Hæc tamen ſententia mihi non placet. Primo: Nam id, quod affirmat in ſecunda conditione, nēpe, quod ſi emptor ex prodigalitate, ſeu inordinata affectione dat exceſsiuum pretium, peccat venditor illud recipiens, propterea q; impeditur donatio, eſt apertè falſum. Sæpe enim contingere poteſt, vt donatio ſit peccaminoſa, & non receptio, & è contra. Nā vitioſa eſt donatio, qua homo dat bona ſua meretrici, aut concubinæ, maximè ſi ex inordinata affectione procedit: tamē nec meretrix, nec concubina illud ſic donatum accipiendo peccāt, ſecluſa omni extorſione, & dolo, nec acceptum reſtituere tenentur. Item peccat diues in publico ex inordinata affectione gloriæ humanæ eleemoſynam faciens, & tamen nec peccat pauper eleemoſynam recipiens, nec acceptā reſtituere tenetur. Similiter etiā è contra peccat vſurarius vſuras recipiens: tamen is, qui vſuras ſoluit peccatum non cōmittit. Ac proinde, quamuis emptor prodigaliter, aut ex inordinata affectione, quā ad mercē habet, velit pretium exceſsiuū ſponte donare, poterit venditor illud recipere, nec reſtituere tenebitur. Secundo non placet mihi ſententia Conradi, quia tam in ſecunda conditione, quam in duabus ſequentibus aſsignat pro ratione, ob quam venditor tenetur pretium exceſsiuum reſtituere, nec habere illud tanquam donatum, quia in eius receptione peccat. Et tamen certum eſt non quodcunq; peccatum à venditore cōmiſſum obligare ad reſtitutionem, ſed illud tantum, quod eſt contra iuſtitiam, vt ſæpe à nobis in ſuperioribus eſt demonſtratum. ¶ Quocirca hac ſententia omiſſa, vt quid in hac re mihi dicendum videatur explicem, aduerrendum eſt, tripliciter poſſe contingere, vt quis alterum in emptione & vēditione circa pretium iuſtum rei decipiat. Primo, ipſo læſo iuſtum rei valorem ignorante. Secundo, valorem ſciente, ſed neceſsitate vēdendi oppreſſo. Tertio, valorem ſciente, & nulla neceſsitate compulſo. Et quidem, ſi primo modo contingat, omnes fatentur, & Couarru. latè probat li. 2. Variar. ca. 4. nu. 11. quod ſi defraudans eſt in mala fide, peccat accipiendo exceſsiuum pretium & ad reſtitutionem tenetur, etiā ſi citra dimidiū pretij, fuerit facta deceptio. Si verò eſt ignarus, ſicut & defraudatus, non peccat, ſed quam primum ſciuerit fraudē factam tenetur illam ad æqualitatem reducere, quod nos etiam diximus ſupra, in iſto articulo. Si autem contingat ſecundo modo deceptio: etiam exiſtimo verum, atque certum, nullam tunc poſſe præſumi donationem: atq; adeo teneri ſemper ad reſtitutionem pretij exceſsiui, qui taliter illud acceperit. Quidquid dicat Medina. C. de reſtitut. quæſt. 32. circa finem, & multi alij, qui contrarium opinantur. Sed probatur noſtra ſententia. Primò: Qui neceſsitate compulſus vendit rem pro pretio minori iuſto, aut emit eandem pro pretio maiori iuſto, dat exceſſum, non daturus, ſi aliter ſuæ neceſsitati conſulere poſſet: ergo non libere donat, atque ex conſequēti illud accipiens, ad reſtitutionē tenetur. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Ideo in oblatione vſurarum non dicitur interuenire donatio, quamuis qui illas ſoluit, dicat ſe velle libere donare, quia re vera neceſsitate coactus donat, & non donaturus, ſi aliter poſſet ſuam vexationem redimere: ergo pari ratione in propoſito. Secundo: Qui neceſsitate compulſus emit rem carius, quam valet, patitur metum magni damni vitandi, qui in virum conſtantem cadere poſſet: ergo non plene voluntariè id facit, nec ea libertate, quæ neceſſaria eſt in contractibus humanis. Ita ſentit Nauarro in Manuali cap. 23. num. 88. Vbi dicit, quod cùm quis neceſsitate compulſus pluris emit, verbi gratia, triticum, non eſt ibi præſumenda donatio. Et idem affirmat Couarru. 2. Vari. cap. 4. nume. 8. 9. & 11. Quando verò tertio modo contingit deceptio in emptione & venditione, ſcilicet,

Impugnatur Conradus.

Sententia autoris.

ſcilicet, ipſo læſo ſciente, & nullam neceſsitatem patiente, quãuis Caietanus, & Couarruuias abſolutè doceant nullam ibi eſſe donationem, & alij affirment contrarium, mihi tamen diſtinguendũ videtur. Nã vel defraudans eſt amicus, aut conſanguineus, maximè ſi ſit vxor, aut aliquid ſimile, vel eſt omnino extraneus. Si primum, præſumetur donatio, vt dicit ſecunda opinio. Colligiturque manifeſtè ex leg. ſi quis dona. ff. de contrahen. vend. & lege. ſi ſponſus. §. circa. ff. de donationibus inter virum, & vxorem. Et leg. ſi vir vxori. in princ. C. ad Velleianum. & leg. 2. §. ſi quis. ff. ſi quis in fraudem. Quibus omnibus legibus emptio, viliori pretio ab altero coniuge facta, approbatur. Et ratio eſt manifeſta. Ex quo enim quis ſciẽs, & volẽs abſque neceſsitate, rẽ pro minori pretio vendit amico, aut conſanguineo, quibus conſuenit aliqua gratis donare, rationabiliter preſumitur, ex intentione donandi, id feciſſe. Atque adeo defraudans tunc erit tutus in conſcientia, pretij exceſſum retinendo: etiã ſi donans leuitate animi id faciat, vt dixi contra Conradum. Cæterum, ſi defraudans ſit omnino extraneus niſi manifeſta ſigna donationis intercedant, mihi videtur, non eſſe tutum in conſcientia exceſſum iuſti pretij recipiendo, ſi alio titulo non ſe excuſet, quam donationis. Et quantum ad hoc vera eſt prima opinio. Quæ probatur hoc modo. Inter contrahentes maxime extraneos, vbi certa non apparent ſigna donationis, credendum eſt probabiliter, præcipuam, imò totam intentionem eſſe emendi, & vendendi iuxta leges talis contractus, quæ ſunt, ſeruata æqualitate iuſtitiæ, nihilque minus, quam gratuitam donationem intendere, aut concipere, quæ eſt etiam doctrina in dicta leg. ſi ſponſus. & leg. ſi quis manifeſte tradita: ergo nulla ratio dictat, vt animum donandi preſumamus habere eum, qui nec de donatione cogitat, nec donationis titulo aliquid emptori daret. Et confirmatur: Vſurarum acceptio ab eo, qui ſciẽter ſine neceſsitate eas offert, eſt illicita, vt omnes Doctores fatentur: ergo & acceptio pretij exceſsiui ab eo, qui ſcienter, & ſine neceſsitate illud dat. Probo conſequentiam: Quia nõ eſt maior ratio, propter quã præſumatur donatio in vno, quam in altero. Ità tenet Medina. qu. 32. §. ſecundo eſto, vbi dicit, quod eſto concurrant iſtæ tres conditiones, ſcilicet, quod emptor rectè ſciat iuſtum valorem rei, & quod non det exceſſiuum pretium ex neceſsitate, nec ex inordinata cupiditate, vel leuitate, adhuc non poteſt præſumi donatio niſi alia cauſa ad id preſumendum concurrat, puta, quia venditor eſt amicus emptoris, aut cognatus, cui benefacere ſolet, aut ſaltem deſiderat. Hæc Medina. Quare immerito Couarru. loco citato nu. 11. ad finem, citat illum pro ea ſententia abſolute dicente, quod quando nulla neceſsitate coactus quis emit rem pro maiori pretio, cõmode præſumitur donare. Tenet enim contrariam, vt ex verbis ipſius colligere licet. ¶ Et ſi quis quærat, cur is, qui nulla neceſsitate premitur, & ſcit iuſtum pretium, vilius vendit, niſi quia vult donare? reſpondeo, aliam etiam poſſe eſſe cauſam vilius vendendi, nempe quia venditoris intereſt rem à ſe, vel à ſuo patrimonio alienare, ad idq; mouetur non animo donandi, ſed vendendi. Si conſtaret certo venditorem valorẽ rei ſcientem, non ex neceſsitate, nec ex aliqua alia cauſa moueri, vt illam vilius vendat, quam valet, proculdubio præſumeretur donatio. Sed hoc, regulariter loquẽdo, cognoſci non poteſt. Eſt ergo huius caſus reſolutio, quod etiam ſi quis ſciens rei valorem, & ſine leuitate animi, & neceſsitate rem carius emat, quam valet, non propterea in tali emptione exiſtimanda eſt intercedere donatio, niſi alia rationabilior gratuitæ donationis cauſa appareat, ſcilicet, vel quia contractus celebratur cum coniuge, amico, aut conſanguineo. Vel ſi celebratur cum extraneo, ipſe emptor manifeſtiſsimis ſignis ſuum declarat animum, ad modum iam explicatum. *Reſolutiõ tertij caſus*

¶ Nonnulli ſolent aſsignare quartum caſum, in quo eſt licitum vendere rem, pro maiori pretio, quam ex lege, vel ex communi æſtimatione valet, ſcilicet, ratione officij mercatorum. Medina q. 31. §. & procedit, affirmat merces non habere eundem valorem apud mercatores, qui id habent ex officio, & apud alios. Quia mercatores, inquit, iuſtam habent cauſam aliquid ratione officij amplius pro mercibus recipiẽdi, quam non habent alij. Sicut & capſori permittitur pro cambio aliquid ratione officij lucrari, quod alij non capſori non permittitur. Ac proinde non eſt damnãdum, ſi quis merces à non mercatore vilius emat, quam in domibus mercatorum venduntur. Hæc Medina. Ex quibus aliqui colligunt, licitum eſſe ratione officij accipere aliquid vltra pretium, quod vel ex lege, vel ex communi æſtimatione iuſtum habetur. Soto lib. 6. de iuſtitia q. 2. art. 3. licet tacito autoris nomine, dicit, hoc ſibi non placere. Et ratio illius eſt, quia iuſtitia, inquit, non habet aſpectum ad perſonas, ſed ſolum ad valorem mercium in ſe. Cæterum meo iudicio, nec Soto merito diſcedit à Medina, nec alij ex eius ſentẽtia rectè colligũt, dari alium caſum vltra tres poſitos, in quo ſit lici- *Quartus caſus ab aliquibus aſsignatus*

Sententia autoris.

ſit licitum vendere rem pro maiori pretio, quam vel ex lege, vel ex communi æſtimatione valet. Quod vt oſtendã, aduertendum eſt, quod Medina non docuit, licitum eſſe venditori ex officio plus accipere, pro re, quam vel ex lege, vel communi æſtimatione eſt taxatum. Id enim falſiſsimum eſſet. Non propter rationẽ Soti, cui facile eſſet reſpondere: ſi dicamus, parum referre, an iuſtum pretium ex re in ſe, vel ex perſona ſumatur, quando ipſa iuſte poteſt plus accipere, ſicut diximus ſupra de eo, qui ratione damni emergentis, aut lucri ceſſantis, etiam ex ſententia Soti, poteſt carius vendere rem, quam in ſe valet, nec valor ille tunc ſumitur ex re in ſe, ſed ex conditione vendentis. Sed ratio eſt: Quia reſpublica, & communis æſtimatio, in aſsignando pretio iuſto rerum, habuerunt reſpectum ad officium mercatoris, ſicut & ad alias circunſtantias. Atque adeò omnibus penſatis ille erit reputandus iuſtus valor, vltra quem non licebit poſteà ratione officij plus exigere. Quod Medina dicit eſt, poſſe rem emi vilius ab eo, qui non habet officium vendendi; quã ab eo, qui id habet ex officio. Quia iuſtum pretium rei in manu huius non eſt tantum, quantum in habente officium. Et ratio eſt: Nam lex, ſeu cõmunis æſtimatio determinans pretium, verbi gratia, vnius vlnæ panni, vigintiquinque argenteos, inter alia habuit reſpectum ad officiũ mercatorum, regulariter res vendentium, rationeque illius officij aliquid plus determinauit dandum pro mercibus, quam aliæ circunſtantiæ, ſcilicet, induſtria, labor, expenſæ, copia mercantium &c. exigebant. Et ſic cum ſpecialiter iuſti pretij determinatio ex lege, vel communi hominum æſtimatione facta ſit, pro mercatoribus, qui id ex officio habẽt, non poterunt alij, qui non ſunt mercatores eam regulam ſibi aſſumere, vendereque ſicut mercatores vẽdunt, cum careant hac circunſtantia. Atque adeo non ſunt damnandi, qui minoris eandem mercem emunt à non habente officium. Sed damnandus erit, qui non habens officium mercatoris vendiderit illam communi pretio, quia lædit proximũ, iuſtum excedens pretium; cum debeat defalcari arbitrio prudentũ, quod illi circunſtantiæ officij pretium augenti, correſpondet. Et hæc eſt ſententia Medinæ, quæ meo iudicio, improbabilis non eſt. Sed ex ea non rectè colligitur, aſsignandum eſſe quartum caſum, vltra tres poſitos, ignorantiæ intereſſe, & donationis admixtæ, in quo ſit licitum vendere rem pro maiori pretio, quam ex lege, vel ex communi æſtimatione valet, ſcilicet, ratione officij mercatoris. Nam augmentum correſpondens officio ab eo, quod ex lege, vel communi æſtimatione iuſtum pretium exiſtimatur, non diſtinguitur: ſicut nec illud, quod reſpondet induſtriæ, aut expenſis. Nos autem in præſenti tantum inquirimus caſus, in quibus per accidens eſt iuſtum, accipere maius pretium pro re, quam ſecundum ſe, hoc eſt, ex lege, vel communi æſtimatione valeat. De quo D. Thomas in ſua 3. concluſione.

Sententia Medinæ explicatur.

¶ Circa quartam concluſionem D. Tho. qua dicit, non eſſe licitum vendere rem carius, quam ſecundum ſe valeat, propter commodum, quod ex ea ementi accreſcit, ſi nullum inde vendens detrimentum recipit, aduertendum eſt eam eſſe certiſsimam, & extra controuerſiam poſitam. Nullus enim, niſi quod ſuum eſt, vendere poteſt. Certum eſt autem, quod commoditas emptoris, non eſt aliqua res venditoris, bene tamen ſua ipſius neceſsitas, vel detrimẽtum. Ex quo infertur, quod ſi quis vendit equum, qui non venditori, ſed ementi ad bellum eſt maximè neceſsarius; vel vendit aliam rem, quia per vſum ſuæ artis cumulatius emptor lucrum facere poteſt, quam feciſſet venditor, non poteſt talis ratione illius commodi, quod emptori accreſcit, pretium augere, nec aliquid plus accipere, quam ipſa res ſecundum ſe, vel ex lege, vel ex communi hominũ æſtimatione valeat, iuxta regulas à nobis ſuperiùs poſitas. Et ſi cõtrarium fecerit peccabit mortaliter, & tenebitur ad reſtitutionem. Alioqui, ſi vtilitas ementis pretium augeret, liceret pharmacopolis tanti medicamenta vendere, quanti valet ſanitas infirmorum, quod eſt alienum ab omni ratione. Vrbanum quidem eſt, & rationi conſonum, vt qui huiuſmodi res ſibi valde vtiles emit, debitas venditori grates rependat. Maximè, ſi non fuerit talis conditionis venditor, cui ex officio incũbat, illas vendere. Et propterea dicebat Ariſto. lib. 8. Ethi. cap. 13. In amicitia rei vtilis recompenſatio fieri debet, ſecundum vtilitatem, quam conſequutus eſt ille, qui bene ficium ſuſcepit. Quaſi ſignificans in amicitia vtili vtilitatem, quæ per donum gratuitum recipitur, eſſe conſiderandam, vt iuxta illius quantitatem gratiæ habeantur. Cùm tamen in iuſtitia commutatiua, ſecũdum quam emptio, atque venditio regulari debent, tantum æqualitas rerum ſit penſanda. Ex quo infertur poſſe aliquando contingere, vt aliqua ſecundum naturalem æquitatem ſint debita, quæ tamen ſecundum iuſtitiam non debeantur. Et hæc in pactũ deducere propter mutuum erit manifeſta vſura, vt quæſtione ſequenti videbimus.

Nota circa quartã concluſionem D. Tho.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum venditio reddatur illicita propter defectum rei venditæ.

Luc. 19. prop. 11. & 22. Amor. 8. Mich. 6.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quod venditio non reddatur iniuſta & illicita propter defectum rei venditæ. Minus enim cętera ſunt penſanda in re quàm rei ſpecies ſubſtantialis. Sed propter defectum ſpecie: ſubſtantialis non videtur reddi venditio rei illicita, puta ſi aliquis vendat argentum vel aurum alchimicum pro vero, quod eſt vtile ad omnes humanos vſus, ad quos neceſſarium eſt argentum & aurum, putà ad vaſa & ad alia huiuſmodi: ergo multo minus erit illicita venditio, ſi ſit defectus in alijs.

2 ¶ Præterea, Defectus ex parte rei qui eſt ſecundum quantitatem, maximè videtur iuſtitiæ contrariari quæ in æqualitate conſiſtit. Quantitas autem per menſuram cognoſcitur. Menſuræ autem rerum quæ in vſum hominum veniunt: non ſunt determinatæ, ſed alicubi maiores, alicubi minores: vt patet per Philoſophum in quinto * Ethico. ergo non poteſt euitari defectus ex parte rei venditæ: & ita videtur quòd ex hoc venditio non reddatur illicita.

Lib. 5. c. 7. tom. 5.

3 ¶ Præterea, Ad defectum rei venditæ pertinet, ſi ei conueniens qualitas deeſt. Sed ad qualitatem rei cognoſcendam requiritur magna ſcientia, quæ pleriſque venditoribus deeſt: ergo non redditur venditio illicita propter rei defectum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd * Ambroſ. dicit in lib. de Offic. Regula iuſtitiæ manifeſta eſt, quòd à vero non declinare virum deceat bonum, nec damno iniuſto afficere quenquam, nec aliquid dolo annectere rei ſuæ.

Lib. 1. c. 11. & med. ii. Iuſtin. 1.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd circa rem, quæ venditur, triplex defectus conſiderari poteſt. Vnus quidem ſecũdum ſpeciem rei. Et hunc quidem defectum ſi venditor cognoſcat in re, quam vendit, fraudem committit in venditione. Vnde venditio illicita redditur. Et hoc eſt quod dicitur contra quoſdam Iſai. 1. Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum miſtũ eſt aqua. Quod enim permiſtum eſt, patitur defectum, quãtum ad ſpeciem. Alius autẽ defectus eſt ſecundum quãtitatem, quæ per menſuram cognoſcitur. Et ideo ſi quis ſcienter vtatur deficienti menſura in vendendo, fraudem committit, & eſt illicita vẽditio. Vnde dicitur Deutero. 25. Non habebis in ſaculo diuerſa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Et poſtea ſubditur: Abominatur enim Dominus eum qui facit hæc, & auerſatur omnem iniuſtitiã. Tertius defectus eſt ex parte qualitatis, puta ſi aliquod animal infirmum vendat quaſi ſanum. Quòd ſi quis ſciẽter fecerit, fraudem committit in vẽditione: vnde eſt illicita venditio. Et in omnibus talibus non ſolum aliquis peccat, iniuſtam venditionem faciendo, ſed etiam ad reſtitutionem tenetur. Si verò eo ignorante aliquis prædictorum defectuũ in re vendita fuerit, venditor quidẽ non peccat, quia facit iniuſtum materialiter: nec eius operatio eſt iniuſta, vt ex ſupra dictis* patet: tenetur tamẽ cum ad eius notitiam peruenerit, damnum recompenſare emptori. Et quod dictum eſt de venditore, etiam intelligendum eſt ex parte emptoris. Cõtingit enim quãdoque venditorem credere rem ſuam eſſe minus pretioſam, quantum ad ſpeciem, ſicut ſi aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor ſi id cognoſcat, iniuſte emit, & ad reſtitutionem tenetur, & eadem ratio eſt de defectu qualitatis, & quantitatis.

Q. 59. ar. 2

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aurum & argentum non ſolum cara ſunt propter vtilitatem vaſorum, quæ ex eis fabricantur, aut aliorum huiuſmodi: ſed etiam propter dignitatem & puritatem ſubſtantiæ ipſorum. Et ideo ſi aurum vel argentum ab alchimicis factum, veram ſpeciem non habeat auri & argenti, eſt fraudulenta & iniuſta venditio: præſertim cum ſint

aliquæ vtilitates auri & argenti veri secundum naturalem operationem ipsorum, quæ non conueniunt auro per alchimiã sophisticato. Sicut quòd habet proprietatẽ lætificandi, & contra quasdam infirmitates medicinaliter iuuat. Frequentius etiam potest poni in operatione, & diutius in sua puritate permanet aurum verum, quam aurum sophisticatum. Si autem per alchimiam fieret aurum verum, non esset illicitum ipsum pro vero vendere, quia nihil prohibet artem vti aliquibus naturalibus causis ad producendum naturales & veros effectus: sicut Augustin. dicit* in 3. de Trinitat. de his quæ arte dæmonum fiunt.

Lib.3.c.8. tom.3.

¶ Ad secundum dicendum, quòd mensuras rerum venalium necesse est in diuersis locis esse diuersas, propter diuersitatem copiæ & inopiæ rerum: quia vbi res magis abundat, consueuerunt esse maiores mẽsuræ. In vnoquoque tamen loco ad rectores ciuitatis pertinet determinare quæ sint iustæ mensuræ rerum venalium, pẽsatis conditionibus locorum & rerum. Et ideo has mensuras publica authoritate vel consuetudine institutas præterire non licet.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Augustin. dicit* in 11. de Ciuitat. Dei. Pretium rerum venalium non consideratur secundum gradum naturæ, cum quandoq; pluris vendatur vnus equus, quàm vnus seruus, sed consideratur secundum quòd res in vsum hominis veniunt. Et ideo non oportet, quòd venditor, vel emptor cognoscat occultas rei venditæ qualitates, sed illas solum, per quas redditur humanis vsibus apta, puta quòd equus sit fortis, & bene currat: & similiter in cæteris. Has autem qualitates de facili venditor & emptor cognoscere possunt.

Li.11.c.16 tom.5.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, tria esse, in quibus contingit mercem deficere, scilicet, substantiam, quantitatem, & qualitatem, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate reddit contractum illicitum, si pro pretio rei integræ, & solidæ vendatur. Probatur: Quoniam violatur tunc iustitia. Quare de defectu mercis in substantia dicitur apud Esai. capit. 1. Argentum tuum versum est in scoriam, vinũ tuum mixtum est aqua. Et de defectu in quantitate dicitur in Deuteron. capit. 25. non habebis in sacculo diuersa pondera, maius, & minus. Nec erit in domo tua modius maior, & minor. Abominatur enim Deus eum, qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Et eadem est ratio de defectu in qualitate. Secunda conclusio: Vẽditor, qui rei defectum cognoscens, eundem fraudulenter emptori celauerit, contra iustitiam delinquit, & ad restitutionem tenetur: sed qui rei nescius contractum fecerit, licet à culpa sit immunis, tenetur tamen, vbi primum defectus fuerit deprehensus, damnum recompensare emptori. Tertia conclusio: Similis sententia comprehendit emptorem. Contingit enim aliquando, venditorem credere rem suam esse minus pretiosam, vel in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate: & quod emptor hoc cognoscat, qui tunc peccabit, & restitutionis nexu astringetur, si minoris emat rem quam valet.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum venditor teneatur dicere vitium rei venditæ.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd vẽditor nõ teneatur dicere vitiũ rei vẽditæ. Cum enim venditor emptorem ad emendum non cogat, videtur eius iudicio rem, quam vendit, supponere. Sed ad eundem pertinet iudicium & cognitio rei. Non ergo videtur imputandum venditori, si emptor in suo iudicio decipitur, præcipitanter emendo absque diligenti inquisitione de conditionibus rei.

Quin. 2.

2 ¶ Præterea, Stultum videtur, quòd aliquis id faciat, vnde eius operatio impediatur. Sed si aliquis vitia rei vendendæ indicet, impedit suam vẽditionem. Vnde Tullius in libro de Offic. inducit quendam dicentem. Quid tam absurdum, quàm si domini iussu ita præco prædiceret, Domum pestilentem vendo: ergo venditor non tenetur dicere vitia rei venditæ.

3 ¶ Præ-

3 ¶ Præterea, Magis neceſſarium eſt homini, vt cognoſcat viam virtutis, quàm vt cognoſcat vitia rerum, quæ venduntur. Sed homo non tenetur cuilibet conſilium dare & veritatem dicere de his, quæ pertinent ad virtutē, quāuis nulli debeat dicere falſitatem: ergo multo minus tenetur venditor vitia rei venditæ dicere, quaſi conſilium dando emptori.

4 ¶ Præterea, Si aliquis teneatur dicere defectum rei venditæ, hoc non eſt niſi vt minuatur de pretio. Sed quandoque diminueretur de pretio etiam abſque vitio rei venditæ propter aliquid aliud: puta ſi venditor deferens triticum ad locum vbi eſt cariſtia frumenti, ſciat multos poſſe venire, qui deferant: quod ſi ſciretur ab ementibus, minus pretium darent. Huiuſmodi autem non oportet dicere venditorem, vt videtur: ergo pari ratione nec vitia rei venditæ.

¶ Sed Contra eſt, quòd Ambroſius * dicit in libro de Offic. In contractibus vitia eorum quę veneunt prodi iubentur, ac niſi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris tranſierint, dolo actione vacuantur.

¶ Respondeo dicendum, quòd dare alicui occaſionem periculi vel damni, ſemper eſt illicitum, quamuis non ſit neceſſarium, quòd homo alteri ſemper det auxilium vel conſilium pertinens ad eius qualemcunque promotionem. Sed hoc ſolum eſt neceſſarium in aliquo caſu determinato: puta cum alius eius curæ ſubditur, vel cum non poteſt ei per alium ſubueniri. Venditor autem, qui rem vendendam proponit, ex hoc ipſo dat emptori damni vel periculi occaſionē, quod rem vitioſam ei offert, ſi ex eius vitio damnum, vel periculum incurrere poſſit. Damnum quidem, ſi propter huiuſmodi vitium res, quæ vendenda proponitur, minoris ſit pretij: ipſe verò propter huiuſmodi vitium nihil de pretio ſubtrahat. Periculum autem, ſi propter huiuſmodi vitium vſus rei reddatur impeditus vel noxius: puta ſi aliquis alicui vendat equum claudicantem pro veloci, vel ruinoſam domum pro firma, vel cibum corruptum ſiue venenoſum pro bono. Vnde ſi huiuſmodi vitia ſint occulta, & ipſe non detegat, erit illicita & doloſa venditio, & tenetur venditor ad damni recompenſationem. Si verò vitium ſit manifeſtum, puta ſi equus ſit monoculus, vel cum vſus rei, etſi non competat venditori, poteſt tamen eſſe cōueniens alijs, & ipſe propter huiuſmodi vitium, ſubtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifeſtandum vitium rei, quia forte propter huiuſmodi vitium emptor veliet plus ſubtrahi de pretio, quàm eſſet ſubtrahendum. Vnde poteſt licite venditor indemnitati ſuæ conſulere, vitium rei reticendo.

¶ Ad Primvm ergo dicendū, quòd iudicium non poteſt fieri niſi de re manifeſta. Vnuſquiſque enim iudicat ſecundum quod cognoſcit, vt dicitur * in primo Ethico. Vnde ſi vitia rei, quæ vendenda proponitur, ſint occulta, niſi per venditorem manifeſtentur, non ſufficienter committitur emptori iudicium. Secus autem eſſet, ſi eſſent vitia manifeſta.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd non oportet quod aliquis per præconem vitium rei venditæ prænuntiet: quia ſi prædiceret vitium, exterrerentur emptores ab emendo, dum ignorarent alias conditiones rei, ſecundum quas eſt bona & vtilis. Sed ſingulariter eſt dicendū vitium rei ei, qui ad emendum accedit, qui poteſt ſimul omnes conditiones adinuicem comparare bonas & malas. Nihil enim prohibet rem in aliquo vitioſam, in multis alijs vtilem eſſe.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quamuis homo non teneatur ſimpliciter omni homini dicere veritatem de his, quæ pertinent ad virtutes: tenetur tamen in caſu illo de his dicere veritatem, quando ex eius facto alteri

Lib. 3. cap. 10. parū à princ. to. 1

Extra de iniurijs & damno dato, cap. Si cauſa.

Lib. 1. ca. 3 tom. 5.

periculum immineret in detrimẽtum virtutis, nisi diceret veritatem: & sic est in proposito.

¶ Ad quartum dicendum, quod vitium rei facit rem in præsenti esse minoris valoris, quàm videatur. Sed in casu præmisso in futurum res expectatur esse minoris valoris per superuentum negotiatorum, qui ab ementibus ignorantur. Vnde venditor, qui vendit rem secundum pretium quod inuenit, non videtur contra iustitiam facere, si quod futurum est, non exponat: si tamen exponeret, vel de pretio subtraheret, abundantioris esset virtutis, quamuis ad hoc non videatur teneri ex iustitiæ debito.

Svmma Textvs.

SVpposito, quod vitium rei potest esse vel occultum, vel manifestum, & quod quando occultum est, aut in damnum vergit, periculumve emptoris, aut secus, respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Quando vitium mercis occultum est, & per quod emptori, vel damnum datur, vel creatur periculum, peccabit venditor illud celans, & ad restitutionem tenetur. Probatur: Quanuis non quisque lege iustitiæ cogatur consilium auxiliumve alteri præbere, quo à periculis damnisque eripiatur, nisi quando, vel ipsi ex munere proprio, & officio incumbit, vel alter extremè laborat: tamen occasionem periculi aut damni alteri dare, nemini licet: sed venditor eo ipso, quod rem vitio aliquo infectam venum exponit, occasionem damni dat atque periculi, quod nescius, emens incurrere poterit. Damnum quidem si res propter vitium minoris sit pretij, quam venditur: periculum autem, si propter idem vitium vsus rei, vel inanis sit, vel forte nociuus: vt si quis militi pro sano equum man cum venderet, quo postea in acie vti non posset, vel domum ruinam minantem, aut pestiferum cibum: ergo talis occultatio contra iustitiam erit, & ex genere suo peccatum mortale, obligans ad restitutionem. Secunda conclusio: Si venditor caueat damnum emptori dare, puta, quod non pluris vendit rem, quam cum vitio valet, nec alicui ipsum periculo obijcit, & res præterea pro pretij ratione vsui est emptori, nulla lege compellitur vitium manifestare. Hanc conclusionem in terminis non constituit D. Thomas, sed colligitur ex præcedenti. Et ratio illius est: Quia venditor eatenus tenetur emptorem admonere, quatenus nullius sit ei occasio, vel damni, vel periculi, sed in casu conclusionis nullius damni, aut periculi est causa: ergo poterit suæ rei consulere, tacendo vitium. Tertia conclusio: Quando vitium est manifestum, puta, equus monoculus, vel apertè claudus, vel perforata domus, nulla est necessitas illud euidentius euulgandi. Quia nisi cæcus emptor sit ipse poterit id videre. Quare si emit præsumitur sciens emere.

Explicatio Dvorvm Articulorum.

EXplicata iam substantia venditionis quę in iusto consistit pretio, declarat D. Tho. in his duobus articulis conditiones, quæ tam ex parte rei venditæ, quam ex parte venditoris, illam comitari debent, vt iusta sit. Estq; materia ista non minus difficilis, quam necessaria. Quam vt nos recto ordine explicemus, dubitamus primo, vtrùm mercis vitium ità reddat venditionem, vel nullam, vel illicitam, vt necessarium sit illud semper detegere? Et pro parte negatiua argumentor primò: Quando venditur vinum, verbi gratia, Metymnẽse pro vino, sancti Martini, (sit autem vinum Metymnense ità pretiosum, sicut vinum sancti Martini) valida est venditio: & tamen est defectus in substantia, qui omnium est maximus: ergo non semper defectus rei, quanuis sit in substantia, irritat venditionem. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur, supposito quod qui emit vinum Metymnense, non soluit pretium in pecunia, sed vel in pecoribus, vel in alia re fructifera. Tunc, si ille contractus non esset validus, sequeretur, venditorem teneri restituere rem, quàm accepit, cum omnibus suis fructibus: omnis enim res suo vero domino fructificat: consequens autem videtur nimis durum: ergo. ¶ Secundo argumentor à simili: Qui baptizat Petrum existimans baptizare Paulum, conficit verum sacramentum: & baptismus est validus: ergo à fortiori non semper error in substantia vitiabit cõtractum emptionis. Et confirmatur: Si Episcopus conferat beneficium homini hypocritæ existimans, illum esse dignissimũ, reuera collatio beneficij est valida: & si vir contrahat matrimonium cum muliere, putans illam esse virginem, vel diuitem, vel generosam: cuius contrarium in re exiſtit; adhuc illud est validum, non obstante errore quantitatis, & qualitatis personæ: ergo à fortiori contractus emptionis, & venditionis erit

Dubiũ an vitium rei sit detegendum in venditione.

1. argumẽ.

2. argumẽ.

argumẽ. erit validus, quamuis existat error in qualitate, & quantitate mercis. ¶ Tertio principaliter argumentor: Posito casu, quod iudex vel per iniquitatem, vel per ignorantiam, pretium rei venalis multo minus taxet, quã oporteat. Tunc venditor licitè poterit rei venalis mensuram minuere, quantum necesse fuerit, ad supplendum defectum pretij, venditioque erit valida, & licita: ergo non, semper defectus in quantitate irritat contractum. ¶ Vltimo: Quando quis emit rem pretiosam, quam venditor minoris æstimat, contractus est validus: etiam si fiat pro pretio, quod venditor existimat iustum: si enim esset peritissimus emptor lapidarius, qui alicuius margaritæ cognosceret valorem, atque virtutem singularem, quam alij homines etiam lapidarij cognoscere non possent, licitè emeret illam pro minori pretio, quam secũdum se valet, iuxta verbum Christi apud Matth. capit. 13. Simile est regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas, & inuenta vna pretiosa, &c. ergo pari ratione erit validus contractus quo venditur res vitiosa pro integra, & sana. Probo consequentiam: Nam vt dicit D. Thom. in articulo secundo conclusione 3. similis sententia comprehendit emptores, & venditores, quantum ad hoc.

Vltimũ argumentum

Defectus mercis in genere potest esse triplex.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod defectus in genere potest esse triplex. Vnus in substantia mercis: vt si aurum falsum pro vero vendatur, vel vitrum pro gemma. Alius in quantitate, vt si mensura sit diminuta, vendaturque pro integra. Tertius in qualitate, vt si herba aut lapis pro re virtutem aliquam ad curandum vel ad alium effectum habente, vendatur, & non sit talis. Rursus est quidam defectus manifestus. Vt si equus, qui venditur, sit monoculus, & alius occultus: qui non ita facile patet. Item ex defectibus occultis, quidam sunt, qui vergere possunt in periculum seu damnum ementis, si ei occultentur: quidam vero non. Præterea, stat defectum talem esse, quod si emptor illum sciret, rem pro nullo pretio emeret: & talem, quod etiam si eum sciret adhuc rem esset empturus: quanuis non pro tanto pretio. Item, qui defectum occultat: vel descendit in pretio iuxta exigentiam defectus, vel non. Et tandem, aliud est venditorem asserere mercem suam non habere defectum, & aliud tacendo illum occultare. Valent enim omnes istæ distinctiones, ad iudicandum de validitate, aut nullitate contractus. Et ad cognoscendum an venditor rei defectum occultans peccet, & teneatur ad restitutionem. ¶ Quibus positis, vt certa ab incertis separemus, dico primo, certum esse, quod si venditor rei defectuosæ, dicit eam non esse defectuosam (vltra peccatum mendacij, quod si in damnum, vel periculum notabilem emptoris cedit, erit mortale) contractus est nullus: si vitium est tale quod veritate cognita, res non emeretur. Taliterque vendens tenetur resarcire quodcunque damnum ex tali venditione subsequutum: siue defectus sit occultus, siue ità manifestus, vt facile ab emente deprehendi possit. Et quidem, quod talis contractus sit nullus, patet: nam est dolosus, dolo dante occasionem contractui. Quod sufficiens est, vt sit inuoluntarius, & ex consequenti irritus, cùm de ratione cuiuscunque contractus humani sit, vt sit voluntarius. Quod verò taliter contrahens teneatur resarcire damnum ex tali contractu subsequutũ, probatur ex cap. si culpa. de iniurijs, & damno dato. Vbi cuiuscunque damni culpabiliter ab aliquo dati, dicitur faciendam esse necessario recompensationem. Et quod hoc habeat verum tam in defectu occulto, quam in eo, qui facile posset cognosci, colligitur ex eo, quod quamuis ignorantia crassa non excuset à culpa, iniecta tamen à contrahente non firmat contractum, vt communiter dicunt Doctores. Et ratio est: Nam meritò emptor audiens rem, quam emit, nullum habere defectum, non apponit eam diligentiam, quæ sufficiens esset vincere, ignorantiam. Et est hoc intelligendum de quocunque defectu, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate. ¶ Dico secundo etiam esse certum, quod vitia manifesta, quæ facile cognosci possunt, non tenetur venditor explicare, nisi videat emptorem laborare imperitia, & ignorantia inuincibili. Vnusquisque enim potest propriæ rei consulere, quando alterius damni non est causa. Quod contingit, quando quis ea damna non manifestat, quæ facile cognosci possunt ab emptore. Et si illa non cognoscit, sibi imputetur qui non aduertit. Tenetur tamen, quodcunque excessiuum pretium acceperit, pro rei qualitate restituere, vt ex supradictis constat. Dixi, nisi videat emptorem laborare ignorantia inuincibili. Quia tunc tacens peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur, tanquam ille, qui iniuste damnificat proximum, quidquid dicat Magister Soto contra omnes lib. 6. de iustitia q. 3. arti. 2. ¶ Dico tertiò, etiam esse certum, quod qui vitia occulta non dicit, si alias rem pro iusto pretio vendit, nõ peccat contra iustitiã, nec ad restitutionẽ tenetur. Non enim

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

lædit proximum in pretio: quod neceſſarium eſt vt iniuriam ei atq; adeò iniuſtitiam inferre dicatur. Et quidem, ſi emptor cognita veritate rem non erat empturus abſolutè contractus eſt nullus, vt paulò anteà dicebam. Si verò adhuc erat empturus, quanuis non eodem pretio, nihil ad rem. Ex quo enim quis vult rem emere, non eſt rationabiliter inuitus, ſi iuſto ei pretio vendatur. Soto affirmat etiam in primo caſu contractum eſſe validum. Sed proculdubio fallitur; & à communi ſententia immeritò recedit. Multum enim refert an dolus det cauſam contractui, vt in primo caſu, vel tantum incidat, vt in ſecundo, ad hoc, vt ipſum nullum, vel validum eſſe dicamus, vt infra etiam latius probabimus. ¶ Dico quarto etiam eſſe certum, quod peccat contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem tenetur venditor mercis defectum occultans, ex quo vel damnum aliquod temporale, vel periculum emptori ſequitur, vt rectè docet D. Thom. art. 3. concluſione prima. Ratioque ipſius eſt ſatis efficax. Quanuis enim quiſque lege iuſtitiæ non cogatur conſilium auxiliumve alteri præbere, quo à periculis, & damnis eripiatur, niſi quando vel ipſi ex munere proprio, & officio incumbit, vel alter extremè laborat: occaſionem tamen periculi, aut damni alteri dare nulli eſt licitum. Certum eſt autem, quod eo ipſo, quod venditor rem aliquam vitio affectam venum exponit, occaſionem damni dat, atque periculi, quod emens neſcius incurrere poterit. ¶ Dico quinto etiam eſſe certum, quod ſi venditor ignorans rei defectum, eam cum bona fide vendit pro pretio, quod res, ſi talem defectū nō haberet, eſſet valitura, à culpa excuſatur. Cùm tamen rei defectum primum cognouerit, tenetur ad inſtantiam emptoris, vel contractum reſcindere, vel eum ad æqualitatem reducere. Perinde enim eſt ac ſi defraudatio in re ipſa eueniret ſine dolo vendētis. Atque adeò actio competit emptori defraudato: optio vero venditori, vt diximus articulo primo. Excepto, ſi defectus eſt talis, quod emptor illum ſciens nullo modo rem eſſet empturus. Nam tunc non ſolum emens non conſenſit in pretio exceſsiuo, ſed nec in contractu ipſo, ac ſubinde contractus in tali caſu eſt nullus in conſcientia, nec debet defraudatus venditorem ad ſtandum illi compellere ſi nolit. Itaque hæc certa ſunt apud omnes.

¶ Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm tacens vitium occultum ei, qui illo non obſtante, adhuc rem erat empturus, ſed non pro tanto pretio, dummodo in pretio deſcendat iuxta exigentiam defectus, peccet? Verbi gratia. Vendit Petrus Ioanni equum habentem defectum, quem Ioannes cognoſcere non poteſt. Petrus autem illum cognoſcit propterea quę deſcendit in pretio, iuxta exigentiam defectus. Sed ſi Ioannes illum cognoſceret, adhuc emeret equum, non tamen tanti, quanti valet. Dubium eſt, vtrùm in hoc caſu peccet Petrus talem defectum occultās, vel potius nō teneatur illum Ioāni manifeſtare? Et quidem certum eſt, Petrum in hoc caſu non peccare contra iuſtitiam, vt ex poſitis in tertio certo dicto manifeſtè colligitur. Sed quod quærimus eſt, vtrùm peccet contra charitatem? Medina C. de reſtitut. quæſt. 34. dicto. 3. multis nititur probare, Petrum in eo caſu peccare contra charitatem, niſi talem defectum emptori manifeſtet, cui etiam conſentit ſumma Armilla, verbo. emptio. §. 16. Primo: Quia decipit proximum ſaltim negatiuè, vitium ſuæ mercis non manifeſtando: ad quod ex officio venditoris tenetur: ſicut teſtis ex officio tenetur veritatem detegere. Quod niſi fecerit, vel tacendo, vel occultando illam, contra charitatem peccat. ¶ Secundo: Quia tunc contractus eſſet extortus, & inuoluntarius, quo ad pretij quantitatem, ſi quidem vt ſupponimus, ſecluſo errore emptor in pretij quantitate non conſentiret. Eſt autem contra charitatem, vt quis ab altero conſenſum inuoluntarium in aliquo extorqueat. ¶ Tertio: Hoc ipſum probat Medina argumento ab exemplo deſumpto: Si quis à ſuo debitore parato debitum reddere, occultè illud acciperet, proculdubio peccaret, vt omnes Doctores fatentur: ergo ſimiliter venditor occultè accipiens pretij quantitatem à ſuo emptore, peccabit: licet alias ratione mercis ſibi ſit debitum. Et confirmatur teſtimonio Ambroſij in libr. de officijs, ſic dicentis: Regula iuſtitiæ manifeſta eſt, quòd à vero non declinare, virum deceat bonum, nec damno iniuſto afficere quenquam, nec aliud dolo antiectere rei ſuæ. Et rurſus ibidem: In contractibus vitia eorum, quæ veneunt prodi iubentur, ac niſi intimauerit venditor, quanuis in ius emptoris tranſeant, doli actione euacuantur.

¶ His tamen non obſtantibus, dico, in caſu poſito non teneri venditorem rei defectum reuelare, maxime ſi non ſperat iuſtum pretium aliunde habere. Hæc eſt ſententia Diui Thomæ in præſenti, quem communiter ſequūtur omnes Theologi. Et ratio illius eſt: Quia hæc non eſt deceptio, nec tenetur mercator ex officio ſuæ mercis defectus patefacere, ſed magis ſuæ indēnitati conſulere,

4. *Dictum certum.*

5. *Dictum certum.*

Punctus difficultatis.

Sententia Medina.

1. *argum.*

2. *argu.*

3. *argum.*

Concluſio

fulere, modo alijs iniuriam non faciat. Et confirmatur: Qui emit rem non habentem vitium, pro re defectuosa modo iustum pretium soluat, non tenetur venditori eius præstantiam manifestare, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec qui vendit rem defectuosam tenetur emptori eius vitium detegere modo iustum pretiũ pro rei qualitate non excedat. Probo consequentiam: Nam sicut læsio hic se tenet ex parte mentis: ità etiam ibi ex parte venditoris: & non minus læditur æqualitas, atque iustitia in contractu emptionis, & venditionis, ex parte vnius, quam ex parte alterius cum æqua debeat esse vtriusque conditio. Nec contrarium probat Medina, Ambrosius enim satis explicatur, si dicamus debere intelligi quando imminet damnum, vel periculum proximo, vel, quando dolus dat causam contractui, vel denique, quando venditor defectum mercis occultat, nec descendit in pretio: quod manifestam continet iniustitiam vt ex dictis patet. Nec tunc dicetur proximus rationabiliter inuitus. Nam cum, vt supponimus, ipse alias, rem esset emturus, non poterit iustè conqueri, quod pro iusto pretio ei detur. Nec etiá est eadem ratio de accipiente occultè pretium. Ille enim ideò peccat, quia iustitię officium vsurpat, & non quia proximum decipiat, vel occultè ab ipso rem accipiat, vt diximus in quæstione de iudicis iniustitia. Nauarro in Manuali capi. 23. nume. 89. & Soto lib. 6. de iustitia quæst. 3. artic. 2. & Caietanus in isto articulo, dicunt in casu, de quo loquimur, facta venditione teneri venditorem admonere emptorem de vitio rei, ne si alteri eam vendat pro pretio, quod valeret tali defectu non existente, sit causa damni tertij. Quod ego verum existimo, quando venditor probabiliter credit, emptorẽ eam mercem emisse, vt iterum illam vendat. Nam vbi nulla est probabilis coniectura de hoc, vel quia non est officium emptoris negotiari, vel quia merces venditę breui finiẽtur in potestate eiusdem, non est cur venditorem ad similem manifestationem teneri dicamus. Et quod dictum est in præcedentibus de venditore, rem defectuosam scienter emptori ignoranti vendente, è contra est intelligendum de emptore valorem mercis cognoscẽte, quem venditor ignorat. Tunc enim tenetur emptor ascendere in pretio iuxta valorem mercis, cùm animus vendentis huiusmodi valorem ignorantis non sit aliquam emptori facere donationem. Quòd si tam venditor, quam emptor mercis valorem ignorent, quia fortè putant esse vitrum, quod est gemma, aut lapis pretiosus: tunc ignorantia excusabit à culpa emptorem, qui rem vili pretio emit, non tamen à restitutione, qua debet supplere pretij defectum, quam primum scierit mercis valorem. Vel saltem tenebitur contractum rescindere, si pretij defectum supplere nolit. Maximè, si defraudatio fuerit vltra dimidium. ¶ Ex dictis infero primò, perperam Mercatum dicere, peccare eum, & teneri ad restitutionem, qui occultum rei vitium reticet, etiam si descendat in pretio. Absolutè enim id non est verum. Nisi tantum quando vitium tale fuerit quod eo cognito, venditio simpliciter non celebraretur. Tunc enim contractus redderetur inuoluntarius, & ex consequenti nullus, & rescindendus. *1. Corollarium.* ¶ Infero secundo licitum esse viliùs emere rem, ratione defectus, quam ex legis taxatione, aut communi consuetudine valet. Lex enim, & communis æstimatio determinantes pretia rebus, loquuntur de illis, quatenus sunt in sana dispositione, nec respiciunt id, quod est per accidens. *2. Corollarium.* ¶ Infero tertio, quod qui vendit vinum, seu triticum, aut rem aliam, quam scit ad corruptionem esse dispositam, nec diu in sua bonitate permansuram: & scit similiter, aut probabiliter putat, vel saltem dubitat, quod emptor rem illam emit, ad eam conseruandam, tenetur emptorem certiorem facere, quod ea res non tanto tempore conseruabitur. Alias illius defectus occultatio in damnum vergeret emptoris: quod venditor ex iustitia vitare tenetur, vt ex quarto dicto certo colligere licet. Dixi notanter, si venditor probabiliter putat, vel saltem dubitat, emptorem rem illam emere ad eam conseruandam. Nam si cognoscit, quod vult eam statim consumere totum valorem poterit recipere, nulla talis defectus facta declaratione. Nam cum res habeant valorem per ordinem ad vsus humanos: & ad vsum præsentem, ex communi æstimatione, tantum valeat illa res, ac si haberet diuturnas dispositiones conseruantes, fit, vt toto pretio currenti iustè vendi possit. *3. Corollarium.*

¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta in principio facta, quatenus militant contra doctrinam à nobis positam. Et ad primum, vt respondeamus, aduertendum est, quod quamuis per se loquendo, & regulariter quodlibet rei vitium, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate, irritet contractum, si res pro integra, & absque defectu vendatur, potest tamen contingere, vt læsio in quolibet istorum sit adeò minima, vt contractus validus sit. *Ad 1. arg. in principio dubitationis factum.*

Tum, quia in moralibus quod parum eſt, pro nihilo reputatur. Tum etiam, quia vt ſupra diximus, in venditione cuiuſcunque rei, æſtimatio eſt deſumenda, non ex ſubſtantia illius, ſed ex vtilitate, quam in ordine ad vſus humanos importat. Et certum eſt, quod quando differentia, vel in ſubſtantia, vel in quantitate, vel in qualitate, eſt minima, res illæ æqualiter, vel quaſi æqualiter ſe habere dicuntur in ordine ad humanam vtilitatem. Et ità contingit in caſu, quo vinum Metymnéſe pro vino ſancti Martini venderetur. Verum eſt tamé, quod ſi vinum ſancti Martini medicinalem aliquam qualitatem haberet, quę in alio vino Metymnéſi, licet ita bono, non inueniretur, iniquum eſſet vnum pro alio ſubſtituere, quando ratione medicinæ quæreretur propter rationes à nobis ſæpius repetitas. Et hinc colligere licet, qualiter eſt etiam iudicandum de illis, qui vendunt vinum lymphatum, aut medicinas non puras, vel quid ſimile faciũt, ipſis emptoribus ignorantibus. Aliquando enim peccant, & ad reſtitutionem tenentur; aliquando verò non peccant. Peccant quidem, & ad reſtitutionem tenentur, quotieſcunque talis miſtio nocua eſt, periculumque aut damnum proximo affert. Et hoc ſiue venditor deſcendat in pretio, ſiue ſecus. Similiter etiam peccant, & tenentur ad reſtitutionem, etiam ſi miſtio, nec damnum, nec periculum ſit allatura, quando res quæ pura non eſt, non valet tantum, quantum valet pura, & pro pura venditur, & perfecta. Maximè, ſi diminutio valoris ex miſtione prouenies notabilis ſit. Sed nec peccant nec tenentur ad reſtitutionem, quando miſtio, nec minoris valoris, nec minoris vtilitatis facit rem ad eum vſum, ad quem emitur, quam ſi illa facta non fuiſſet. Et præterea quando valoris, & bonitatis adeò parua eſt facta diminutio, vt homines de illa nihil curent, vel ſaltim ſecundum rationem nihil curare debeãt. Vſus etiam pharmacopolarum, qui vocatur, quid pro quo, cũ, ſcilicet, petẽti tale oleum, vel vnguentũ dant aliud, vel quia illud non habent, vel quia eiuſdem effectus atque virtutis fore iudicatur ex æqualitate valoris & pretij erit iuſtificandus, ſicut omnes alij, in quibus defectus inuenitur. Ad ſecundum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam ad hoc, vt ſacramentum baptiſmi ſit validum, ſolum requiritur materia, & forma, cum debita intentione miniſtri, quæ eſt faciendi, quod facit Eccleſia in ſubiecto capaci. Quæ omnia inueniuntur in illo, qui baptizat Paulum, putans baptizari Petrum. Ad religioſam enim intentionem miniſtri impertinens eſt, quod velit baptizare hunc, vel illum hominem. Sed tantum debet velle baptizare illum, circa quem actum ablutionis exercet, quicunque ſit ille. Quòd autem miniſter putet eſſe Petrum, & ſit Paulus, eſt quędam ignorantia concomitans, quæ debitam intentionem non deſtruit. Verum eſt, quod ſi miniſter intenderet baptizare Petrum præciſe, & non alium, baptiſmus eſſet nullus. Sed tunc peccaret mortaliter, tanquam ille, qui debitam intentionem non haberet. At verò ad hoc, vt contractus emptionis, & venditionis ſit validus, neceſſarium eſt, vt eadem illa res, de qua facta fuit conuentio, in eadem ſubſtantia, quantitate, & qualitate tradatur, ſicut petitur ab ipſo emptore. Et ſi ſecus fiat, contractus erit inuoluntarius, & ex conſequenti nullus. Ad confirmationem ſimiliter reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam, quia ad bonum commune Eccleſiæ expedit, vt eius miniſtri ſint certi & determinati, idcirco eadem Eccleſia, quæ domina eſt beneficiorum voluit, vt collatio beneficij in caſu argumenti ſit valida, quauis alias ille, cui cõfertur, illius ſit indignus. At verò in contractu emptionis, & venditionis nihil retulerit ad bonum communitatis, quod quando non traditur eadem res, vel in ſubſtantia, vel in quantitate, vel in qualitate, nullus reddatur. Et ideò nec ab Eccleſia, nec à poteſtate ciuili approbatur. Ad aliud, quod de matrimonio adducitur in eadem confirmatione dico, quod ille, qui cum ea exiſtimatione ducit vxorem, tripliciter ſe poteſt habere. Primo: quod illa concomitetur actionem, & non ſit conditio obiecti intentionis. Vt ſi, verbi gratia, diceret in mente: Volo Mariam accipere in vxorem, quam virginem, vel nobilem vel diuitem exiſtimo. Secundo, quod ea exiſtimatio, ſit conditio obiecti intentionis verbis prolata. Vt ſi, verbi gratia, diceret: Volo Mariam accipere in vxorem, ſi virgo, vel nobilis, vel diues fuerit. Tertio, quod eadẽ exiſtimatio ſit conditio obiecti intentionis, verbis tamen non exprimatur, ſed abſolute proferatur conſenſus. Et quidem, ſi ducens vxorem cum illa exiſtimatione virginitatis, habet ſe primo modo, matrimonium eſt validum, atque ratum. Et ratio eſt: Quia ſubſtantia illius contractus tunc non eſt, quod mulier ſit virgo, aut nobilis, ſed tantum conſiſtit in hoc quod vult illam abſolutè accipere in vxorem, exiſtimatioque virginitatis tunc ſolum concomitãter ſe habet ad talem conſenſum.

Ad 2. Arg.

Si

Si verò ſecundo modo ſe habeat, nec in foro conſcientiæ, nec in foro exteriori, erit verum matrimonium conditione non exiſtente, quia deficit illi obiectum contractus. Si autem ſe habeat tertio modo, in foro conſcientiæ non erit verum matrimonium propter eandem rationem. In foro tamen eccleſiæ validum iudicabitur. Et ipſe vir tunc adhuc in foro conſcientiæ tenebitur verum matrimonium contrahere. Ex quo enim abſolutè protulit conſenſum, nulla conditione appoſita, grauiter deciperet mulierem, quæ ſe vinculo matrimonij aſtrictam iudicauit, ſi ſecus faceret, quæ iniuria aliter quam verum contrahendo matrimonium reſarciri non poterit. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, quod, vt diximus articulo primo huius quæſtionis, non facile ſunt admittendæ excuſationes venditorum, qui dicunt, minus iuſto à iudicibus taxatas ſibi fuiſſe merces, ſed ſemper in re dubia, pro miniſtris reipublicæ eſt iudicandum, habendumque pro iuſto pretio, quod ab ipſis fuerit decretum. Cæterum ſi quando certo conſtiterit, iudicis taxationem fuiſſe iniquam; licitum erit venditori vti cautela, minuendo menſuram. Nec per hoc fit iniuria emptoribus, qui tantum accipiunt, quantum ſibi debetur ex iuſtitia. ¶ Ad vltimum argumentum, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quod quamuis in celebrandis contractibus emptionis, & venditionis, æqualis vtriuſque contrahentis debeat eſſe conditio, quantum ad hoc, quod vterque tenetur leges commutatiuæ iuſtitiæ ſeruare, atque adeò, ſicut venditor peccat contra iuſtitiã, vendés rẽ vitioſam pro integra; ità etiã emptor emẽs rem integram pro vitioſa, & ſicut vẽditor non interrogatus tenetur dicere vitiam rei, vel minuere pretium, vt iam diximus, ſic etiam emptor tenetur augere pretium mercis cognoſcens eius valorem, vel illum indicare venditori: (eſt enim venditio actus commutatiuæ iuſtitiæ, vtramque partem æqualiter reſpiciens,) tamẽ quando in re venali aliqua ſpecialis virtus latet, quæ communiter ab hominibus etiam peritis illius artis, ignoratur, peritiſsimus emptor illam cognoſcens, nec tenebitur eam venditori manifeſtare, nec augere pretium, ſed poterit emere illam pro eo, quod ſecundum communem æſtimationem determinatur. Cuius rei ratio eſt: Tũ; Quia illud iudicatur iuſtum pretium rerum, quod ab hominibus ſecundum circunſtantiã loci, & temporis communiter æſtimatur. Et certum eſt, illam ſingularem virtutem ab hominibus communiter nõ æſtimari; ſiquidem non cognoſcitur. Tum etiã; Quia illa occultiſsima virtus mercis, aut gemmæ reſpectu perfectiſsimi lapidarij habet ſe ſicut theſaurus abſconditus in agro. De quo diximus in materia de reſtitutione licitum eſſe cuique emere agrum, in quo continetur, nulla facta ipſius venditori manifeſtatione. Quare ad propoſitum argumentum conceſſa maiori, ſi intelligatur de virtute lapidis, quã cõmuniter homines non cognoſcunt, reſpõdetur, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Nam in emptione cuiuſcunque rei pretioſæ nulla fit iniuria venditori, ſi tãtũ pretium ei conferatur pro illa, quantum ſecundum communem æſtimationem valet. At verò in venditione rei defectuoſæ, pro integra, ſemper eſt neceſſarium, quod pretium pro illa acceptũ ſit maius, quam ſecundum ſe valet, cum res defectuoſa ex communi æſtimatione, non tantum valeat, quãtum integra. Et eſt aduertendum, quod quando dicimus lapidarium peritiſsimum poſſe emere, minori pretio, quàm valet, gemmam, aut aliquem alium lapidem pretioſum; eſt intelligendum dummodo admoneat venditorem de communi valore ipſius. Nam, ſi ſecus fecerit erit venditor rationabiliter inuitus atque ex conſequẽti contractus nullus. Quando Hiſpani à principio venerunt ad Indos, potuerunt ab illis emere margaritas, & aurũ pro pretio, quod ſecundũ communẽ æſtimationẽ illius reipublicæ iuſtum iudicabatur: nec tenebantur eis manifeſtare quanti illa in alijs regionibus haberẽtur, vt omnes Doctores concedũt. Et ad eundem modum, peritiſsimus artifex, qui alicuius lapidis occultiſſimam virtutem cognoſcit, ſatisfeciſſe eſt iudicandus, ſi tantũ pretium pro illo dederit quanti communiter æſtimatur, cum æqua ſit omnium ratio.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm venditor ſciés breui tempore magnam copiam mercium vẽturam, ex quo fiet, vt quæ apud ipſum habẽtur minori vendẽtur pretio, teneatur illud emptoribus manifeſtare, minuereq; pretiũ, vel potius adhuc poſſit, illas pro pretio integro hic & nunc in ciuitate currente, vendere? Hanc difficultatem in terminis diſputant Medina. q. 35. Sylueſt. verbo, emptio. q. 15. Soto li. 6. de iuſtitia. q. 3. ar. 2. in ſolutione ad vltimum Conrad. q. 36. exemplo. 3. & q. 66. de contract. Couarr. in reg. peccatũ. 2. p. §. 4. numero 5. & 6. Cord. li. 1. quæſtionarij q. 14. Ex quorum omnium ſententia dico primò, certum eſſe, quod ſi res eſt ſtatim conſumenda, integro pretio currenti vendi poteſt. Ad illum enim vſum tanti communiter æſtimatur. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ſi ignota eſt vtrique contrahentium futura pretij variatio, licita erit venditio pro pretio currenti, nec taliter vendens ad aliquam

Ad 3. arg.

Ad vltimũ arg.

Aliud dubium.

1. dictum certum.

2. dictum certum.

tenebitur restitutionem. Quia cum neuter tũc alterum decipiat,æqua debet esse vtriusque conditio. Dico tertio etiam esse certum,quod si vtrique fuit nota futura merciũ copia,licitè pro illa accipitur pretium presens. Volenti enim,& scienti non fit iniuria. Sed quod habet difficultatem est, an quando emptore ignorante,venditor scit futurã pretii variationem,possit totum, quod in præsenti currit pro mercib⁹ accipere ab eo, qui similes merces ad eas seruandum, vel posteà alius vendẽdum emit, ex quo emptor notabile damnũ, & detrimentum patietur. Conradus de contract. qu.66.partem tenet negatiuam,quametiam sequitur Medina.C. de resti.q.35.& Gabriel in 4.d.15.q 11.ar.3. dub.6.Qui omnes dicunt prædictum venditorem mortaliter peccare,& ad restitutionẽ teneri.Non quidem tanti, quantus futurus esset defectus pretii,sed quanti minoris æstimarentur merces si omnes prædictam merciũ abundantiam cognoscerẽt. Eandẽ etiã sententiam sequitur Bartol.in leg.quæro ff. de actio.emptio.& glos.in leg.contra leg.ff. de legibus Et probatur à Medina quatuor rationibus.Primò sic:Merces in casu posito ob similium mercium abundantiam proximè futuram,decrescũt in pretio secũdum communem æstimationem: sicut enim penuria mercium non solùm præsens,sed etiam de propinquo sperata auget, ita & abundantia non solum præsens, sed etiam proximè futura minuit valorem earum: Estque hoc verum etiam si non sint actu in isto loco, sed in propinquis; quia quod parum distat, nihil distare videtur:ergo qui sciens futuram magnam mercium copiam illas vẽderet,pro pretio tunc currenti,plus pro eis acciperet, quam secundum communem æstimationem valent;atque ex consequenti peccaret mortaliter,& teneretur ad restitutionem. ¶ Secundo sic argumentor.Quando solus venditor scit bonitatem rei intrinsecam,vel etiam extrinsecam, esse diminutam,vel breui minuendam, siue tollendam, maximè si sit ad corruptionem dispositа: tenetur hoc ipsum ignoranti emptori manifestare;vel saltem in pretio descendere,vt diximus dubio præcedẽti:ergo ad idem similiter tenebitur quando vendit rem in valore,& pretio vsuali breui minuendam. Probo consequentiam: Quia nõ minus læditur emptor,quãdo res in valore vsuali;vel pretio in breui minuẽda,pro integro pretio illi venditur,quã si in bonitate vel valore naturali diminuta,vel in breui minuẽda pro integra,& perfecta sibi vẽderetur. Itaq; dicetur hæc merxs esse in via,& dispositione ad corruptionẽ,vel diminutionẽ pretii vsualis,in casu præsenti:sicut quãdo est in via vel dispositione ad corruptionẽ, seu diminutionẽ valoris,& bonitatis suæ naturalis. ¶ Tertio:Rerum iustus valor nõ ex quacunq; cõmuni æstimatione desumitur,sed ex prudẽti,& discreta;qualis nõ est illa,quæ ex ignorãtia,& errore ciuiũ procedit,cũ si scirẽt pro xima rerũ abundantiã, non tãti æstimassent: ergo non ille, qui modo currit est verus ac iustus valor,sed putatiuus:atque adeò,qui secũdũ illũ sciẽs vendit peccat,& ad restitutionẽ tenetur. ¶ Quarto argumentatur Medina ad probandã suam sententiã pluribus in mediũ adductis inconuenientibus, quæ ex oppositа sequerẽtur. Primum est: Nã alias sequeretur, quod mercator sciens, crastina die hanc ciuitatẽ obsidendam, posset hodie omnia bona sua pro pretio currẽti vẽdere, quod videtur iniquũ,& contra bonũ,non solum ciuiũ,sed etiã ipsius reipublicæ Secundo sequeretur,quod sciẽs crastina die frumẽti taxationẽ futurã,multò minorem quãmodò,posset hodie ingentem copiã tritici vendere pro pretio pragmaticæ currẽtis:ex quo non leue damnũ reipublicæ cõsurgeret.Tertio,sequeretur quod sciens aliquam monetã crastina die in regno à suo valore deponẽdam,posset hodie omnem,quã haberet,cãbire; ex quo similiter grauis iniuria inferretur ciuibus.Hæc Medina Cicer.li.3.de Officiis, de mercatore quodã Alexandrino, qui Rhodum annonæ caritate laborantem frumenti numerũ aduexit,sciens se alios mercatores se quuturos,dubitationẽ proponit,vtrũ tenere tur tũc ille ciues copiæ futuræ præmonere, vel potius tacitus posset pretio currẽti merces diuidere. In medium que adducta Antipatris sententia,quæ est eadẽ cũ opinione Medinæ,illã hac ratione probat: Nã inter homines lege naturæ quædã societas est naturalis, cõtra quã facit qui celat socios quod illis est cõmoditati. Et sic dicit,quod licet nõ omne, quod tacemus,celemus aliquẽ, tamen quod emolumenti nostri causa alios volumus ignorare,celare dicimus. Ac per cõsequẽs fraudulentus est contractus & hominis,vtipse inquit,versuti,obscuri, astuti,fallacis,malitiosi callidi, veteratoris, vafri.

¶ Corduba lib.1.quæstionatii quæstione 14.in fine, propositis duabus opinionibus cum suis rationibus, vna Medinæ modo à nobis explicata,altera D. Thomæ & aliorũ, omnino ei contraria,subiungit tertiam,quã ipse sequitur,& mediã appellat;dicẽs,ad propositam difficultatem, sub distinctione esse respondendum. Nam si pretium mercium, quarum copia futura speratur, iam est à republica seu eius rectore taxatum, vel

3.dictum certum.

Punctus difficultatis.

Sententia Cõradi & aliorum.

1.argu.

2.argu.

3.argu.

4.argu.

Sententia Corduba.

vel tale, quod ſecundum communem æſtimationem, & conſuetudinẽ tanquam iuſtum curritin illo loco, licitum eſt mercatori pro illo ſuas merces vendere, quantumcunque ſcierit illarum copiam in proximo futurã, ex quo earum valor minuetur. Tamen ſi pretium eſt vagum, & denuo taxandum à communitate, ſeu eius rectore vel ab ipſo venditore ſtatuendum, habet locum, & veritatem opinio Medinæ. Et ratio huius differẽtiæ eſt: Nã cũ in primo caſu illarũ merciũ pretiũ vſque tunc taxatũ, vel cõmuniter currens, iuſtũ ſit, ſicut iuſtè decretũ & introductũ, vt ſupponimus, tãdiu tale debet manere, quandiu rationabiliter non mutatur, vel mutari debeat, aut denuò aliud iuſtũ pretium introducatur. Et certũ eſt, quod quandiu futura merciũ copia communiter non ſcitur, nec mutatur eorum iuſtum pretium, nec eſt rationabilis cauſa illud mutandi. At verò, quando pretium non eſt taxatum, ſed eſt vel de nouo taxandũ, vel ab ipſo venditore ſtatuendum, cõſiderandæ ſunt omnes circunſtantiæ, quæ rei valorem, vel augere, vel minuere poſſunt, vt ſic iuſtũ eius pretiũ ſtatuatur; quarũ vna eſt futura copia ab ipſo venditore præcognita.

§ Hæc ſententia Cordubæ ſubtilis eſt, & quæ forſan metaphyſicè loquendo veritatem haberet. Sed quoniam moraliter nõ contingit, eſſe aliquas res cõmunibus vſibus neceſſarias, quarum pretiũ, vel ex lege, vel ex communi hominum cõſuetudine, & æſtimatione taxatæ non ſint, non erit opus ea diſtinctione. Eo vel maximè, quod cum res, quæ publicam taxationem non habent, quales ſunt illæ, quæ non ad neceſſitatem, ſed ad otium ſpectant, ex contrahentium conuentione, ſuum iuſtum pretium ſortiantur, vt diximus arti. primo huius quæſtionis; non eſt cur dicamus, quod ſi contrahentes conueniunt in pretio, illud non ſit iuſtum, eſto talis mercis maior copia ſit futura.

§ Quocirca, vt quid in hac re mihi videtur dicendum explicem, ſit prima concluſio: Venditor, qui ſciens futuram magnam copiã mercium, vendit eas quas apud ſe habet pro pretio currenti, nõ eſt iniuſtus, nec ad aliquã reſtitutionẽ tenetur. Hanc ponit D. Tho. art. 3. huius quæ. in ſolutione ad 4. Soto li. 6. de iuſtitia q. 3. ar. 2. in ſolutione ad 3. argumentum principale. Alexand. in tract. dierum genialium lib. 6. cã. 1. Couarru. in reg. peccatũ. p. 2. §. 4. & multi alii ab ipſo relati. Dixi autẽ, quod talia faciens non eſt iniuſtus. Nam contra charitatem poterit aliquando peccare, vt dicemus in quarta concluſione. Et probatur: Iuſtus, & verus valor rerum non ex priuata vnius, vel duorũ pẽdet æſtimatione, ſed vel ex principis, vel cõmuni hominũ decreto, vt diximus in ſuperioribus: ſed in caſu cõcluſionis per publicã, & cõmunẽ hominũ æſtimationẽ eſt taxatũ pretiũ rerũ: ergo illud eſt habendũ pro iuſto, & vero, nõ obſtãte quacũq; alia particulari cognitione. Et confirmatur: Vbi eſt publica taxatio mercis, cõmunis hominũ æſtimatio locũ habere non poteſt: & vbi eſt communis æſtimatio, non habet locum priuatum vnius hominis decretum, vt ſupra diximus: ſed in noſtro caſu ſolus eſt vnus, ſcilicet, venditor, qui ob ſcientiam futurarum vilius æſtimat merces: ergo nõ propter id variari debet pretiũ, vel decreſcere ex iuſtitia. Secũdo: Particularis cognitio, vel ignorãtia iuſti pretii, aut aliatũ cõditionũ mercis per accidẽs facientium ad iuſtitiã ipſius, impertinẽs eſt, & nõ variat iuſtũ pretium rei, iã vere exiſtẽs vel cõſtitutum; ità, vt propter illã tantum particularẽ alicuius cognitionẽ, vel ignorantiã reddatur iniuſtũ, quod ſine illa erat iuſtũ, vel è conuerſo reddatur iuſtum, quod ſine illa erat iniuſtũ: ſed in caſu cõcluſionis ſolũ eſt cognitio particularis venditoris, de illa cõditione extrinſeca mercis: ſcilicet, de abundãtia proximè futura, vt ſupponitur: ergo illa nõ ſufficiet variare iuſtũ pretiũ rei iã taxatũ, & cõſtitutũ. Atq; adeò iuſtè poterit mercator pro pretio currẽte vẽdere, nõ obſtãte quacunq; particulari ſua cognitione quæ non eſt potẽs reddere iniuſtum pretiũ, quod ſine illa erat iuſtum. Conſequentia cũ minori eſt nota, & maior probatur: Quod vni eſt iuſtum, omnibus ſcientibus, & neſcientibus iuſtum eſt: eſt enim iuſtitia, vel iniuſtitia pretii à parte rei, ſicut & ipſa iuſtitia in medio conſiſtit, vt ex ſententia Ari. li. 5. Ethi. docuimus ſupra q. 58. ar. 10. nec ex cognitione, aut ignorantia huius vel illius depẽdet: ergo ipſa particularis cognitio vel ignorantia impertinẽs eſt, nec variat iuſtum pretium rei. Vltimo. Si venditor qui ſciens magnam futuram copiam mercium, vendit eas, quas apud ſe habet pro pretio currenti, eſſet iniuſtus, & ad reſtitutionem teneretur, ſequeretur, quod etiam ille, qui ignorans illam copiam futuram, eaſdem venderet pro eodem pretio, ſimiliter teneretur ad reſtitutionem: conſequens autem eſt falſum, & contra omnes: ergo & illud ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Obligatio ad reſtitutionem, non ſolum oritur ex iniuſta acceptione, ſed etiam ex re accepta: ergo quemadmodum dicitur mercatorem ſcientem futuram copiem teneri ad reſtitutionem, ratione iniuſtæ acceptionis, erit etiam dicendum, quod ignorãs eandem copiã futuram, tenebitur ad ſimilem reſtitutionem, ratione rei acceptæ.

impugnatur Cordu.

1. Conel.

§ Se-

2. Concl. ¶ Secunda conclusio: Etiam si iste venditor interrogatus, an futura esset magna copia illarum mercium, quas vendit, diceret se nescire, & etiam si diceret non esse futuram, non peccaret contra iustitiam, nec ad restitutionem teneretur. Probatur: Non obstante tali mendacio adhuc talis contractus haberet omnia, quæ necessaria sunt, vt iustus dicatur; traderentur enim merces absque aliquo vitio, pro pretio iusto currenti: ergo esset iustus. Et si quis contra hoc argumentetur; Si alius assistens ità mentiretur, faceret iniustum, & ad restitutionem teneretur, vt omnes Doctores concedunt: ergo multò magis si ipse mercator mentiatur. Et confirmatur: Qui mentiendo impedit eleemosynam pauperi peccat contra iustitiam; & ad restitutionem tenetur: ergo pari ratione, qui mentiendo est causa, vt alteri damnũ inferatur. Ad primũ respõdetur, cõcesso antecedẽti, negãdo cõsequẽtia. Venditor enim tacendo, vel mentiendo non facit iniustum. Tum, quia solum inducit emptorem ad contractum iustum. Tum etiam, quia si diceret veritatem simile damnum in propriis facultatibus incurreret, quod ipse pati non tenetur. Atque adeò illud mendacium non est pernicioſum formaliter, sed solum officioſum, vtpote quod per se ordinatur ad fugiẽdum damnum, quod venditor subire non obligatur. Estque per accidẽs, quod emptor ex illo damnificetur. At verò alius mentiens pernicioſe mentiretur, & non officioſe tantum, postquam ex tali mendacio nec bonum comparat, nec malum euitat. Et sic facit contra iustitiam, & ad restitutionem tenetur. Ad confirmationem respondetur, quod ille, qui mentiendo impedit eleemosynam pauperi dupliciter se potest habere. Nam vel ipse est pauper, & vt sibi dupla eleemosyna detur decipit alterum, decipit autem dicendo, dominum non adesse, aut eleemosynam iam esse elargitam: & tunc iste mentiens nec peccat contra iustitiam nec ad restitutionem tenetur. Vterque enim pauper habet idẽ ius. Et sic solum mentitur officioſe. Vel est diues, qui mentitur pauperi, & tunc mendacium est pernicioſum contra iustitiam, & ad restitutionem obligans.

3. conclu. ¶ Tertia conclusio: Quod dictum est de venditore, est etiam dicendum proportionaliter de emptore, scilicet, quod si emptor scit futuram magnam copiam mercium, aut earundẽ inopiã ex quo pretia augentur; poterit tacere emereque illas pro pretio currẽti. Et si mentiatur non erit eius mendaciũ pernicioſum, sed officioſum tantum; atque ex consequenti non obligãs ad restitutionẽ. Hæc cõclusio probatur eisdẽ rationibus, quibus præcedẽtes fuerũt probatæ; cum in cõtractu emptionis & vẽditionis vtriusq; cõtrahẽtis, vtsæpe diximus, debeat esse æqua cõditio. Et præterea cõfirmatur ex historia Taletis Milesii, quã Arist. lib. 1. Polit. c. 7. refert, dicens, quod cum huic philosopho tanquam in opprobriũ obiiceretur, quod philosophia suas alumnos pauperes efficeret, ipse per Astrologiam oliuarum vbertatem eo anno futuram prospiciens, collecta exigua pecunia creditò, emit in hyeme, sub confuso, quantumquisque olei esset collecturus, & arras dedit. Postea verò, tum, quia ingentissima copia peruenit, tum etiam, quia ipse solus fuit venditor, amplissimos confecit thesauros. Ostendẽs nimirum facilè esse philosophis ditari, nisi sapientis esset diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph. Genes. 41. Qui futuræ vbertatis annorũ septẽ quos aliorũ nõ minor subsequutura erat sterilitas diuinitus edoctus, vili prius emendo, & carè postea vendendo Pharaonem ditauit.

4. conclu. ¶ Quarta conclusio: Aliquãdo poterit cõtingere, vt in casibus prædictis, tam venditor, quã emptor peccẽt cõtra charitatẽ, quod, ex communibus legibus charitatis, quibus tenemur bono proximi cõsulere, quãdo sine magno detrimẽto proprio fieri potest, iudicandũ erit. Et sic dico, quod si Ioãnes, verbi gratia, sciret, ingentẽ summã tritici futurã, & Petrus modo vellet ab eo emere magnã quantitatẽ pro pretio currenti, propter quod Petrus crastina die in paupertatẽ incideret, cõtra charitatẽ peccaret Ioãnes, si non diceret illi, vt in crastinũ expectaret. Maximè si Ioãnes suum triticũ vendere posset pluribus ciuibus diuisim. Secus autem esset, si Ioãnes ex eo quod nõ vendat triticũ Petro, in simílem paupertatẽ incideret. Nã tũc nihil teneretur indicare; nec cõtra iustitiã, nec cõtra charitatẽ peccaret triticũ vendens; cũ charitas bene ordinata à seipso incipiat; & nullus teneatur cõsulere bono proximi, cũ tãto detrimẽto proprio.

Ad 1. ¶ Ad primũ argumentũ in principio factũ respõdetur, illud antecedens solũ habere verũ de penuria, & abũdãtia cõmuniter cognita, quæ est præsens, vel proximè futura: nõ autẽ de ea, quæ ab aliquo particulari vẽditore vel emptore tãtũ cognita est, vt ex supradictis patet. Ad 2. ¶ Ad secundũ respõdetur cõcesso antecedẽti, negãdo cõsequentiã. Et ad probationẽ dico, esse latissimũ discrimẽ inter valorẽ rei defectuosæ, qui est ab intrinseco cõditionis illius rei: & valorẽ ex abũdãtia vel penuria proximè futura, qui sumitur ab extrinseca cõditione mercis. Nã valor, qui est ab intrinseco cõditionis rei; quia est quo ad subsiã

tiam,

tiã, quantitate, vel qualitate rei defectuosæ, per se facit ad iustum pretium constituendum, nec particularis cognitio, aut ignorantia talis valoris est sufficiens variare illud. Quare quauis particularis ignorantia venditoris rei defectuosæ, eam cum bona fide pro pretio currenti vendentis tanquam sanam, excuset illum à peccato & dolo; non tamen variat iustũ pretiũ illius; nec de iniusto est potens reddere iustum quia aliud pretiũ rei defectuosæ, & aliud rei integræ atque perfectæ iustum est ex sua natura. Ex quo fit vt qui ex tali ignorantia rem defectuosam pro sana vendidit, cognito defectu, teneatur ad petitionem emptoris defraudati, vel rescindere contractum, vel ipsum ad æqualitatem reducere, restituendo quod vltra iustum pretium rei accepit. Cæterum valor ex abundãtia, vel penuria proximè futura, quia sumitur ab extrinseca conditione mercis, per quam nec res ipsa in sua bonitate, vel valore naturali, nec in quantitate, vel qualitate mutatur, per accidens facit ad iustum pretium constituendum, nec per particularem solius venditoris, vel emptoris, sed per solam communem cognitionem, vel ignorantiam, & æstimationem inde pendentem, quis sit rei valor, vel iustum pretium currẽs, determinari debet. ¶ Ad tertiũ respondetur negando, quod cõmunis æstimatio tẽpore, quo mercator vẽdit res pro pretio currẽti, sciens plures alias breui futuras, non sit prudens, & discreta. Non enim est imprudentia, sed prudentia maxima res illas tanti æstimare, quanti hic, & nunc suppositò, quod nesciat futuras merces, prudentissimus quisq; faceret æstimationem. Et aliud est hominem falli, & aliud imprudenter agere. Nec illa æstimatio procedit ex errore. Error enim est priuatio scientiæ debitæ in esse. Et certum est, illud, quod fortuito quodã casu accidit, præter omnium intentionẽ, sciri nõ esse debitũ. Quare nõ ex errore, sed ex vera & sufficienti scientia dicta appretiatio procedere erit dicenda. Ad quartũ respondetur non esse habẽda pro inconuenientibus, quæ Medina ex nostra sententia infert, sed potius sunt vera. Quãuis aliquando talia faciens poterit peccare cõtra charitatẽ, vt in quarta cõclusione diximus. Ex dictis infero primo, quamuis nullus ex Doctoribus nostræ sententiæ id asserat, quod etiã si merces essent iam actu, sed secretò, in ciuitate si id nullus alius sciat, nisi venditor, vel forsitè pauci alii, adhuc poterit suas pro pretio currenti vendere, ob rationes factas. Illud enim semper est habendũ iustũ quouisq; ex lege, vel cõmuni hominũ æstimatione, & scientia aliud determinetur. Infero secundo idem esse iudicandũ in contractu mutui, vel cãbii. Si enim tẽpore, quo mutuam dedi pecuniam, siue in cambio deposui, valebat tantum ex communi cursu, & taxatione; etiam si ego sciuerim breui minuendam ex Regis decreto; potero totum valorẽ repetere, quod habuit tempore mutui. Imo etiam, si decretum sit iam factum, & ego solus id sciam, potero quoadusque promulgetur antiquum valorem exigere; quidquid dicat Syluester verbo. vsura. 1. quæstione 15. Qui minus consequenter loquens, affirmat non licere mutuare pecuniam quam scio breuiter minuendam in valore, vt alia eiusdem pretii soluatur; nisi quando mutuatarius illam esset consumpturus statim. Et ponit exemplum de merce breui corrumpenda. Sed melius Corduba, & alii Doctores nostræ sententiæ dicunt, quod etiam si illam esset seruaturus licitum esset mihi ei cum illo pacto mutuare: si quidem in præsenti, ex communi æstimatione, vel lege tantum asse quitur valorem.

ARTICVLVS. IIII.

¶ Vtrum liceat negotiando, aliquid carius vendere, quàm emere.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod non liceat negotiando aliquid carius vendere quàm emere. Dicit enim * Chrysosto. super Matth. 21. Quicunque rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator, qui de templo Dei eiicitur. Et idem dicit Cassiodorus * super illud Psal. 70. Quoniam non cognoui literaturam, vel negotiationem, secundum aliam * literã. Quid inquit, est aliud negotiario, nisi vilius comparare, & carius velle distrahere? Et subdit, negotiatores tales Dominus eiecit de templo. Sed nullus eiicitur de templo, nisi propter aliquod peccatum: ergo talis negotiatio est peccatum.

Opus. 13. c. 3. Homi. 38. in opere imperfecto à med. to. 2.

Et habetur dist. 88. c. Eijciens. Et habe. di. 88. c. Quid est aliud. Eode loco.

¶ Præterea, Contra iustitiam est, quòd aliquis rem carius vendat, quàm valeat, vel vilius emat, vt ex dictis * apparet. Sed qui negotiando rem carius vendit, quàm emerit, necesse est quòd vel vilius emerit, quàm valeat, vel carius vendat: ergo hoc sine peccato fieri non potest.

3 ¶ Præ-

In epist. ad Nepotianũ inter princ. & me.tom.1. Et habetur disti. 88.capit. Negotiatorem clericum.

3 ¶ Præterea, Hiero.* dicit, Negotiatorem clericum ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge. Non autem negotiatio clericis interdicta esse videtur, nisi propter peccatum: ergo negotiando aliquid vilius emere, & carius vendere est peccatum.

Psal.70.in concione primæ partis Psal. à me.tom.8. Et habetur distin.88. ca.Quoniã

¶ Sed Contra est, quòd Aug.* dicit super illud Psalm. Quoniam non cognoui literaturam. Negotiator auidus acquirendi, pro damno blasphemat, pro pretiis rerum mentitur & peierat. Sed hæc vitia hominis non sunt artis, quæ sine his vitijs agi potest: ergo negotiari secundum se non est licitum.

Li.1.Poli. c.1.5.&6. to.5.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad negotiatores pertinet commutationibus rerum insistere. Vt autem Philosoph.* dicit in primo Politic. duplex est rerum commutatio. Vna quidem quasi naturalis & necessaria, per quam scilicet fit commutatio rei ad rem, vel rerum & denariorum propter necessitatem vitæ. Et talis commutatio non proprie pertinet ad negotiatores, sed magis ad œconomicos, vel politicos, qui habẽt prouidere vel domui, vel ciuitati de rebus necessarijs ad vitã. Alia verò commutationis species est vel denariorũ ad denarios, vel quarũcunq; rerũ ad denarios, nõ propter res necessarias vitæ, sed propter lucrũ quærendum. Et hæc quidẽ cõmutatio proprie videtur ad negotiatores pertinere, secundum

Li.1.Poli. c.6.to.5.

* Philos. Prima autẽ commutatio laudabilis est, quia deseruit naturali necessitati. Secunda autẽ iuste vituperatur: quia quãtũ est de se, deseruit cupiditati lucri, quæ terminũ nescit, sed in infinitũ tendit. Et ideo negotiatio secundum se considerata quandam turpitudinem habet, inquantum non importat de sui ratione finem honestum, vel necessarium. Lucrum tamen, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestum vel necessarium, nihil importat de sui ratione vitiosum vel virtuti contrariũ. Vnde nihil prohibet lucrũ ordinati ad aliquem finẽ necessarium, vel etiam honestũ, & sic negotiatio licita reddetur. Sicut cũ aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subueniendum indigentibus. Vel etiã cũ aliquis negotiationi intendit propter publicam vtilitatem, ne scilicet res necessariæ ad vitam patriæ desint, & lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd verbum Chry. est intelligendum de negotiatione, secundum quòd vltimum finem in lucro constituit: quod præcipue videtur, quando aliquis rem non immutatam carius vendit. Si enim rem in melius mutatam carius vendat, videtur præmium sui laboris accipere: quamuis & ipsum lucrum possit licite intendi, non sicut vltimus finis, sed propter alium finem necessarium & honestum, vt dictum * est. *In corpo.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd nõ quicunq; carius vẽdit aliquid, quã emerit, negotiatur, sed solũ qui ad hoc emit, vt carius vẽdat. Si autẽ emit rem nõ vt vendat, sed vt teneat, & postmodum propter aliquam causam eam vendere velit, non est negotiatio: quamuis carius vendat. Potest enim hoc licite facere, vel quia in aliquo rẽ meliorauit: vel quia pretiũ rei est mutatũ secundum diuersitatem loci vel tẽporis: vel propter periculum, cui se exponit transferendo rem de loco ad locum, vel eam * fieri faciendo. Et secundum hoc nec emptio nec venditio est iniusta. *Alia, fieri. Extra. Ne clerici vel monachi, c.multa.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd clerici non solum debent abstinere ab his quæ sunt secũdum se mala, sed etiã ab his quæ habẽt speciẽ mali. Quod quidẽ in negotiatione cõtingit, tum propter hoc, quòd est ordinata ad lucrum terrenum, cuius clerici debent esse contemptores: tum etiam propter frequentia negotiatorũ vitia, quia difficulter exuitur negotiator à peccatis labiorum, vt dicitur Ecclesiast.26 Est & alia causa:

sa:quia negotiatio nimis implicat animum secularibus curis, & per consequens à spiritualibus retrahit. Vnde Apostolus dicit secundæ ad Tim.2. nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus Licet tamen clericis vti prima commutationis specie quæ ordinatur ad necessitatem vitæ, emendo vel vendendo.

Summa Textus.

SVpposito, ad negotiatores pertinere cõmutationibus rerum insistere;& quod duplex potest esse rerum commutatio, vna naturalis ad necessitatem vitæ ordinata; altera non naturalis, ordinata non ad vitæ necessitatem, sed ad lucrum quærendum; respondet D.Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio. Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia,ad necessitatem vitæ ordinata, est laudabilis. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam, vt notam relinquit. Dicit tamen, quod huiusmodi rerum commutatio non pertinet propriè ad negotiatores, sed magis ad œconomicos, vel politicos, quorum est vel domui, vel ciuitati de rebus necessarijs ad vitam prouidere. Secunda conclusio: Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia, ordinata ad lucrum, quæ propriè pertinet ad negotiationem, fert præ se quandam turpitudinem, & sic laudabilis non est. Probatur: Huiusmodi commutatio, quantum est de se, deseruit cupiditati lucri, quæ terminum nescit, sed in infinitum crescit: ergo habet speciem mali. Tertia conclusio: Negotiatio potest honestari ex hoc, quod eius lucrum in bonum finem ordinetur. Probatur: Lucrum, quod est negotiationis finis, quanuis in sua ratione non importet aliquid honestum, vel necessarium, nihil tamen importat de sui ratione vitiosum, vel virtuti contrarium: ergo poterit ordinari in aliquem finem necessarium, vel honestũ; qualis est vel sustentare domum, vel subuenire indigentibus, vel publicæ necessitati succurrere: atque adeò erit tunc negotiatio honesta,& laudabilis.

Explicatio Articvli.

IN isto articulo multa dicturi sumus de negotiatione. Et, vt recto ordine procedamus, aduertẽdum est primò, Quod negotiũ otio est cõtrariũ. Idẽ enim est negotiũ, quod absque otio. Quare id nomen pro labore, & occupatione sæpè accipi consuenit. In qua significatione dicimus negotium forense, & negotium familiare. Sed peculiariter negotiari idem est, quod mercaturam exercere. Ea forsan ratione, quod hæc ars solicitudinibus implicata ab otio est semper aliena. Dicũtur autem negotiatores mercatores, quia mercari communi vsu, non tam est simpliciter emere, quam lucri causa emere ad reuẽdendum. Et negotiari est emere, vt reuẽdas. Dicuntur etiam institores, quia, vt Vlpianus ait, negotiis insistunt. Propterea que Prouerb.31. de muliere forti dicebat Sapiens: Facta est velut nauis institoris, de longe portans panem suum. § Secundo, est aduertendum, quod negotiationis duplex potest species distingui. Vna, qua res emitur, vt per industriam mutata reuendatur. Et hæc, vt in capitulo eijciens.88. distinct. dicitur, non est nuda negotiatio; sed inter alias artes mechanicas numeranda. Sicut enim mechanicus ex lana texit pannum,& ex ferro faber facit gladium: sic etiam & industrius curandi,aues, vel equos emens, vt cultiores reddat, & vendat, non tam negotium, quam artem exercere est dicendus. Altera, qua quis aliquid mercatur, vt nullatenus mutatum vendens lucrum reportet. Et hæc est pura negotiatio, de qua in præsenti est sermo. Circa quam est prima difficultas, vtrùm sit licita. Et pro parte negatiua argumentor primo. Ex facto Christi Matthæ.21. Vbi dicitur eiecisse ipsum è templo ementes,& vendentes. Super quo dicit D. Chrysost. Christus eiiciens ementes & vendentes, docuit nos, mercatores Christo placere nõ posse. Et ideò Christiani non debent esse mercatores. Psalmo etiam 70. habetur. Quoniã non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. Et vbi editio nostra, vulgata habet, literaturam, alia lectio habet negotiationes; vt sic intelligeremus negotiationẽ ingressum regni cælorum impedire. Dicuntur autem negotiatores, vt Cassiodorus super istum locum exponit, qui vili emunt, vt carius vendant. § Secundo principaliter sic argumentor: Quicumque exponit se periculo peccandi mortaliter, mortaliter peccat, iuxta illud Sapientis; Qui amat periculum peribit in illo: sed negotiatores eo solum, quod negotia exercent, exponunt se periculo peccandi mortaliter: ergo ipsa negotiatio est illicita, Cõsequentia cũ maiori est nota,& minor probatur, ex Leone Papa dicente in capitu. qualitas. 5. dist. Difficile est inter ementes,& vendentes

Negotium vnde dictũ.

Negotiationis duplex est species.

1. dubium an negotiatio sit licita.

1. argu.

2. argu.

vendentes nõ interuenire peccatum. Et beatus Gregorius in cap. falsas. eadem distinctione dicit: Ad veram pœnitentiam peruenire non potest, qui negotia non relinquit. Et in concilio Aureliano damnantur qui ad secularia negotia post actam pœnitentiam redeunt. *3. argu.* ¶ Tertio argumentor: Emptio atque venditio ob id ostensa sunt necessaria, vt omnes abundent, venditisque illis, quibus quisque affluit, emat illa, quæ sibi deficiũt; & sic emptio venditionis est finis: sed negotiatio est cõtra huius emptionis naturam: negotiator enim non vendit, vt emat quod sibi defecit; sed peruerse emit, vt reuendat: propterea que Arist. libro 1. Polit. cap. 6. dicebat, emptionem rerum quæ necessariæ sunt ad vitã, venditionemque contractus esse naturales: emptiones autem negotiatorias appellat cõtra naturam, vtpote cuius finis non est vitæ sufficientia, sed lucrum: ergo negotiatio ex se contra naturam hominis est, & illicita. Et confirmatur: Ars illa, quæ non habet præfinitum, taxatumque finem, nõ est licita, vt dicit idem Aristoteles loco citato: sed ars nummularia, & quæstuaria, qualis est negotiatorum, nullum sibi finis modum præscribit, sed lucrum lucro semper aceruare intendit: ergo est illicita. *Vltimum argu.* ¶ Vltimò: Actiones humanæ ex ijs, quæ vt in plurimum contingunt iudicandæ sunt: sed negotiationes, vt in plurimum fraudibus, technis, & dolis plenæ sunt: ergo ex genere suo prauæ iudicandæ sunt, atque tollendæ.

De negotiatione possumus loqui dupliciter. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod de negotiatione propter lucrum possumus loqui dupliciter. Vno modo communiter secundum generalem rationem negotiationis. Aliò modo in particulari, de hoc vel illo genere negotiandi, cum omnibus suis circunstantiis. Et quidem, si loquamur isto secundo modo, certum est nullam negotiationem posse dari indifferentem; sed omnis necessariò determinata esse debet, vel in bono, vel in malo: sicut & omnes actus humani in singulari boni vel mali sunt, vt docet D. Tho. 1. 2. quæstio. 18. arti. 9. Loquentes autem de negotiatione primo modo; talem statuo conclusionem, quæ *1. Concl.* sit prima in ordine: Negotiatio secundum suam intrinsecam rationem nec est bona, vt charitas, nec mala, vt mendacium; sed indifferens, vt comedere, ambulare, quæ secundum finis aliarum que circunstantiarum qualitatem possunt bene, & male fieri. Hæc conclusio est D. Augustini in libro Quæstionum veteris & noui testamenti; & refertur in capitulo. fornicari. 88. distinct. dicentis. Fornicari, semper non licet; negotiari aliquando licet, & aliquando non. Antequam fias clericus licet; facto clerico non licet. Quare ibidem excusat mercatores, & negotiatores etiam lucrum ex negotio quærentes, quia laboris sui mercedem, qua digni sunt quærũt, iuxta illud Christi: Dignus est mercenarius mercede sua. Cui & consonat beatus Clemens in quadam sua epistola dicens: Negotia mundana & secularia opera, sibi inuicem exhibeant vacantes laici, qui ecclesiasticis non deseruiunt.

¶ Secunda conclusio: Si negotiationis finem per se consideres, qui non est, nisi lucrari; quandam speciem turpitudinis præ se fert. Hæc conclusio est D. Thomæ in isto articulo, quam etiam sequuntur cõmuniter omnes Doctores. Et ratio illius est: Nam lucrari, vt sic, nihil necessarium, honestumve nominat. Idem etiam conuincit tertium argumentum nostrum cum sua confirmatione, ex Aristotele desumpta. Ex hoc infertur, quod si quis nullo alio sibi proposito fine, quam lucrari, negotiationem exerceat proculdubiò peccabit. Sed est aduertendũ, quod negotiatio dupliciter potest referri ad luctũ, tanquam ad vltimum finem. Vno modo tanquam ad finem ipsius negotiationis; & non tanquam ad finem vltimum ipsius negotiantis. Et qui hoc modo negotiatur non peccat mortaliter, sed tantum venialiter peccato auaritiæ, vt autor est D. Thomas infra quæst. 118. articulo 4. Alio modo tanquam ad finem vltimum ipsius negotiantis: ità, scilicet, vt negotiator actualiter, vel virtualiter suum vltimum finem in lucro constituat. Quod continget, & manifestabitur esse, quando negotiator propter lucrum, præceptum aliquod fuerit transgressus. Et hoc modo negotiari propter lucrum est peccatum mortale. Et si quis contra prædictam distinctionẽ obiiciat D. Thomam 1. 2. quæstione 1. articulo 6. dicentem, omnes actus humanos referri ab operante in vltimum finem ipsius agentis, atque adeò fieri non posse, vt negotiatio referatur in lucrum, tanquam in finem vltimum ipsius negotiationis, & non tanquam in finem ipsius negotiantis; respondeo D. Thomam in illo loco sufficienter explicari de relatione, saltem habituali in vltimum finem ipsius agentis. Non enim est necessariũ, vt omnes actiones humanæ referantur in vltimum finem agentis actualiter, vel virtualiter, sed satis est quod referantur habitualiter. Estque hoc adeo verum, vt etiam peccata venialia existentis in gratia referantur habitualiter in ipsum Deum, tanquam in finem vltimum agentis, vt docet idem D. Thom.

2. Concla. *Obiectio.* *Responsio.*

D. Thom. 1.2. quæſtione 88. articulo primo,ad tertium argumentum. Et eſt dicere, quod quia ipſe operans per gratiam eſt habitualiter relatus in Deum, à qua relatione habituali per gratiam non auertunt peccata venialia;idcircò etiam ipſa peccata venialia habitualiter referri dicuntur in Deum, tanquam in finem vltimum agentis. Sicut vice verſa, quia exiſtens in peccato mortali eſt auerſus à Deo,& conuerſus ad ſeipſum,tanquam ad vltimum finẽ,quando facit aliqua opera bona moralia,vt dare eleemoſynam, nulla mala circunſtantia finis actualis appoſita,opus iſtud referri dicitur ſolum habitualiter ad creaturam,tanquam ad vltimum finem,& non virtualiter, aut actualiter. Sed eſt maximè obſeruandũ, quòd hæc habitualis relatio operũ in finem,nec eſt ſufficiens facere de bono opere malum, nec de malo bonũ. Nam peccata venialia hominis iuſti non ſunt bona, quantumuis habitualiter referatur in Deum.Nec etiam eleemoſyna rectè facta ab exiſtenti in peccato mortali eſt mala, quantumuis habitualiter referatur in creaturam. Sed requiritur ad hoc actualis, vel virtualis relatio;hoc eſt, relatio facta in ſe formaliter, vel in virtute alicuius actus præcedentis, vt diximus latè in. 1. tom. q. 10.art.4. Quando ergo dicimus in præſenti aliquam negotiationẽ fieri propter lucrũ, tanquam propter vltimum finẽ ipſius actionis,& non operantis; ſolum loquimur de vltimo fine operantis,in quem,vel actualiter, vel virtualiter,ipſa negotiatio referatur.Nã habitualiter nulla dari poteſt, quæ in finẽ operantis non referatur. Dicitur autem lucrum vltimus finis actionis,quoniam in ipſo negotiatio ſecundum ſe ſiſtit, ſicut gula dicitur habere pro vltimo fine actionis delectationem cibi,in qua ſiſtit; quanuis non ſit iſte vltimus finis comedentis.

3. Concluſ. Tertia cõcluſio: Negotiatio,qua merces carius venduntur,quam ſunt emptæ, ex ſe licita eſt,& reipublicæ neceſſaria.Et quidem quod ſit licita probatur hac ratione: Si negotiatio eſſet illicita; hoc eſſet, vel ratione ſui,vel ratione lucri, quod in illa negotiatores intendunt,vel ratione mendaciorũ,periuriorum,fraudum,& aliorum peccatorum, quæ illic ſolent commiſceri. Non primum: quia vt ex dictis cõſtat,illa poteſt iuſtè exerceri, ſi inter pretium, & mercem debita æqualitas ſeruetur.Nec ſecundum, quia licitè poteſt quiſque lucrum intendere pro eo quod ſuis laboribus, & expenſis, ac periculis ad communitatis ſeu aliorum vtilitatem agit.Nec tertium, quia vitia illa,vt Auguſtinus dicit, vitia ſunt negotiantis non negotij. Negotium,inquit Auguſtinus,non facit me malum, ſed mea iniquitas. Alioqui ſimiliter eſſent damnandæ omnes artes mechanicæ, cùm in earum exercitio ſoleant ſimilia peccata commiſceri.cap. quoniam.88.diſtinctio.ergo negotiatio ex ſe licita eſt. Et confirmatur: Ex quo mercatores reipublicæ deſeruiunt,ſi reſpublica vellet eos conducere,obligareque, vt ſuis laboribus,expenſis,& periculis merces aliunde afferrent, & pro ciuibus indigentibus eaſdem conſeruarent, non dubium quin deberet illis ſuum iuſtum ſtipendium conferre; quod & ipſi ſimiliter iuſtè recipere poſſent: ergo cum reſpublica tale eis ſtipendium de rebus publicis non aſsignauerit, fit, vt iuſtè ipſi illud, quod pro ſuis miniſterijs merentur,ab illis,quibus miniſtrant, & ſeruiunt,recipiant, iuſtum ſuis mercibus & rationabile pretium aſsignantes: ex quo lucrum reportent. Quod autem negotiatio ſit reipublicæ neceſſaria probatur. Nulla prouincia rebus omnibus, quibus indiget abundat; nec vnuſquiſque facultates habet, quibus aliunde de omnibus neceſſarijs ſibi & ſuis prouidere poſsit: ergo eſt neceſſarium,quod ſint aliqui his rebus operam impendentes, ex ſuiſque laboribus lucrum reportantes,quo viuere poſsint,quod eſt negotiari: atque ex conſequenti negotiatio eſt reipublicæ neceſſaria. Tolle humana commercia; & tunc neceſſe erit homines aliena rapere, vt ſuſtentari poſsint; aut certè fame,nuditate, aut aliàs miſerabiliter quam plures perire Diuus Auguſtinus affirmat. Et ſiquis quærat: Nunquid prudentius eſſet, rempublicam ſuos miniſtros conducere,qui his miniſterijs intenderent, negotiatoribus omnino è medio ſublatis: dico reuera eſſe impoſsibile, quòd reſpublica tam multis mercimonijs ſufficeret, iſta via. Et ſic conſultius fecit, hanc artem inter alias permittendo, eamque fouendo.

¶ Quarta concluſio: Negotiatio, quam ex ſe licitam eſſe diximus, ex multis circunſtantijs, illicita reddi poteſt. Primò, ex parte rei, quæ venditur. Secundo ex parte vendentis, ſeu negotiantis. Tertio ex parte eius, cui res venditur. Quarto ex parte loci. Quinto ex parte temporis. Sexto ex parte modi. Septimo ex parte finis. Et tandem ex pluribus alijs cauſis, & circunſtantijs: de quibus ſuo ordine erit inquirendum: & particularia dubia proponenda. Nec loquimur in præſenti de illis circunſtantijs, quæ non peculiariter negotiationes vitiant, ſed in omnes communiter artes inſerpunt. 4. Concluſ.

Quales sunt mendacia, fraudes, periuria. Sed tantum de illis, quæ sunt veluti propriæ mercatorum, ex quibusque frequentissimè negotiationem vitiari contingit. Nam, quanuis, quia mercatura nescio, quo suo genio, prę cũctis artibus, & officijs inextinguibilem lucri sitim generat, agricolæ enim, atque opifices suis officijs victũ quærentes contenti sunt; cum tamen mercatores, tum, quia pecuniam præ manibus semper habent; tum etiam; quia hæc ars plurimum fortunæ euentibus est subiecta, auidissime semper lucrum quæritent, in hoc nimirum aleatoribus simillimi; ex quo fit, vt mendacia nutriat, & dolos nectat plurimos: non tamen de his circunstantijs negotiationem violantibus, sed de illis tantum proprioribus agere est in animo.

1. Negotiatio vitiari potest ex parte rei venditæ.

¶ Primò ergo vitiatur negotiatio ex parte rei, quæ venditur, quando talis est, quæ vendi sine peccato non potest. Quod fit dupliciter. Scilicet, vel, quia res ipsa venalis non est, vt ordo, sacramentum, beneficium ecclesiasticum, & quoduis aliud spirituale: quorum venditionem constat esse simoniam. Vel, quia eius venditio per leges humanas prohibita est. Sũt enim quam plurima, quæ legibus vendi prohibentur, vt ex toto titulo, quæ res vendi non possunt. Et quæ emere, vel vendere vetantur, in Codice, est videre. Sed est non leuis difficultas, vtrùm negotiatio in venditione illarum rerum, quibus emptores malè, & ad malum finem vti consueuerunt, quales sunt ornamenta, quibus homines ad lasciuiam prouocantur, taxilli, chartæ, & alia instrumenta lusoria, sit licita. Nauarro in Manual. cap. 23. numero. 90. partem tenet negatiuam, dicẽs esse peccatum mortale vendere has res illis, de quibus probabiliter creditur, quòd abutentur eis. Imò, qui indifferenter vendit illas, inquit, quibuscunque volentibus peccatum mortale committit. Quod etiam affirmat Medina. C. de restitutio. quæst. 31. §. primo igitur. Et ratio illorum est; Quia qui talia vendunt, ad ementium peccata cooperantur, instrumenta iniquitatis illis ministrando; quod sine peccato mortali fieri nõ potest. Si ementes, inquit Medina, sint personæ honestæ, de quibus venditor iustè prę sumere non potest, quod res illas velint ad eis abutendum; tunc etiam si postmodum accidat eos rebus illis abuti, non peccat vẽditor illas vendens. Propter hoc enim dicebat Diuus Augustinus ad Publicolam: Absit, vt quæ propter bonum, ac licitum facimus, aut habemus, si aliquod per hoc præter nostram voluntatem cuipiam malum acciderit, nobis imputetur. Cæterùm, qui præfatas res indistinctè vendunt, nihil, scilicet, inter ementes distinguendo, peccant. Nec tales sunt absoluendi, nisi vel officia deponant, vel debita solicitudine qualitatem ementis considerent. Hæc Medina: Contra quem, & contra Nauarrum talem statuo conclusionem: Quando merces ex se sunt indifferentes ad bonum, & ad malum, licitè potest venditor illas vendere; etiam si verosimiliter credat, emptorem illis abutendum. Imò etiam si certò sciat, quòd emptor abutetur illis, poterit nihilominus sæpènumerò eas vendere absque peccato. Prima pars huius conclusionis probatur: Inquirere mores alienos, & discernere inter ementes, ad bonum vsum, & ementes ad malum, non est officium venditoris, sed magis curiositas perniciosa in republica: ergo id facere non tenetur venditor. Et confirmatur: Nam alias sequeretur pari ratione esse condemnandos sartores vestes curiosas facientes; quibus probabiliter credunt eis malè vsuros; & similiter illos, qui indiscriminatim vendunt cibos communes, quibus probabiliter creditur, & experientia constat, quòd multi vtuntur malè, vel ad gulam, vel ad luxuriam. Consequens autem est absurdum: ergo. Secunda pars, quæ maiorem habet difficultatem, scilicet, quòd etiam si certò sciat venditor, emptorem male vsurum mercibus, potest nihilominus sæpènumerò eas vendere, absque peccato, probatur similiter hac ratione: Venditor non tenetur impedire peccatum alienum, per hoc, quod non vendat illi rem venalem, quam paratus est vendere: ergo, si secus faciat nullum peccatum committit. Consequentia est nota, & antecedẽs probatur. Vendens rem, quam paratus est vendere, ei, qui ea est abusurus, nec directè, nec indirectè consentit peccato illius. Et quidem, quòd directè non cõsentiat est res manifesta; quia talis directè nõ intendit nisi vendere suas merces, vel vtilitatem acquirere. Quod autem nec etiam consentiat indirectè, probatur: Quia tunc aliquis consentit indirectè in aliquam malam operationẽ, quãdo tenetur illã impedire; & nõ impedit: sed venditor tũc nõ tenetur impedire malã operationẽ emptoris, nisi ex præcepto correctionis fraternæ per media ordinata ad correctionẽ, & cũ spe emendationis illius: non vendere autẽ proprias merces alicui, nõ est medium per se ordinatũ ad correctionẽ fraternã: ergo ad illud nõ tenetur. Et cõfirmatur: Nullus tenet ad correctionẽ primi suũ cõmodũ tẽporale omittere, quando frater

Sententia Nauarri, de vendentibus res quibus alij male vti cõsueuerunt.

Sententia Autoris.

pecca

peccat ex malitia: ergo nec venditor tenebitur suum lucrum omittere, vt proximum ab executione peccati impediat. Præterea: Licitum est locare domum meretricibus; etiam si locans sit certus, quòd illa malè vtentur: & similiter est licitum vendere Iudæis agnum, etiam si venditor sciat, ipsos velle illum ad impia sacrificia, vt diximus in primo tomo, quæstione. 10. articulo quarto: ergo pari ratione erit licitum vnicuique vendere suas merces, non obstante, quòd sciat emptores illis male vsuros. Vltimò: Contractus emptionis, & venditionis, quantum ad bonitatem, & malitiam ex trinsecam, quæ non consideratur ex parte pretij, aut rei venalis, iudicandus est per ordinem & comparationem ad commodū, vel incommodum reipublicæ: ergo saltem quando malus vsus rei venalis non fuerit contra commodum reipublicæ, sed magis ab illa permissus, non erit iniqua venditio rei indifferentis.

Argum. ¶Et si quis contra hoc argumentetur; Nō est licitum vendere arma tempore iniusti belli militibus paratis ad bellandum; nec etiam est licitum vendere gladium homini parato occidere proximum; nec denique est licitum deponere pecunias apud vsurariū, de quo probabiliter creditur, quòd dabit illas ad vsuras, vt communiter dicunt Doctores: ergo pari ratione nec etiam erit licitum vendere alias res, quando certò constat emptores illis male vsuros; respondeo, nos in conclusione non dixisse vniuersaliter, semper esse licitum venditori vendere res emptori parato illis male vti. Sed quod diximus est, sæpènumerò contingere, vt id licitè fiat. Est autem prima exceptio; quando malus vsus rei venditæ cedit in aliquam violentiam tertiæ personæ factam. Quod inuenitur in primo & secundo casu ex positis in argumento. In quibus quidem venditor, tum ex charitate, non offendere rempublicam, tum etiam ex iustitia, non operari ad iniuriam faciendam alteri, tenetur. Atque adeò si vendiderit tunc arma offensiua ad restitutionem damni inde subsequuti, obligabitur. Ad aliud, de depositione pecuniæ apud vsurarium nonnulli dicunt, esse eandem rationem ac de vendente gladium ad occidendum, cum etiam sit quasi quædam collatio instrumenti ad inferendam iniuriam tertiæ personæ, illi, scilicet, à quo vsurarius iniustè vsuras est accepturus. Cæterùm mihi videtur non esse eandem rationem vtriusque casus. Nam, quoniam vsurarius nullam mutuatario infert violentiam, vt pecunias ad vsuras accipiat, sed ipse mutuatarius propter suum commodum vult illud damnum soluendi vsuras, voluntariè pati; idcirco depositor non tenetur illum defendere, suas pecunias, apud depositarium paratum ex mutuo vsuras accipere, non deponendo. Supponimus enim in præsenti, depositorem, nec persuadere alteri, vt sit vsurarius: nec etiam illum scandalizare occasione depositi, vt moueatur ad peccatum vsuræ. Et sic dico, licitum esse cuique deponere pecunias apud talem vsurarium, paratum luctum ex mutuo accipere. Nec obstat, quòd ille iniuriam inferat proximo, vsuram ab illo accipiendo; cùm in tali iniuria proximus non patiatur violentiam. Quin potiùs qui vsurarium impediret, ne tunc sub lucro mutuaret iniuriam faceret mutuatario, quasi impediens maius ipsius commodum. Et si quis adhuc instet: Non est licitum vendere gladium, imò nec depositum reddere volenti seipsum occidere, quanuis nulla ei violentia inferatur: ergo etiam si proximus non patiatur violentiam in damno, quod ei infertur, adhuc teneor illud impedire, respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est; Nam qui se ipsum occidit, cum non sit dominus suæ vitæ, sed Deus sit specialis illius dominus, & respublica specialis custos, non solum Deo, sed etiam reipublicæ iniuriam infert, vt diximus supra quæstione sexagesima quarta, articulo quinto. Atque adeò quisque tenetur illud, quoquomodo potuerit impedire. Præterquam, quòd seipsum occidens, nullum aliud maius commodum potest ex illa sua occisione reportare; sicut ille, qui pecunias mutuò accipit sub vsura. Possumus facere aliam exceptionem illius secundæ partis nostræ conclusionis. Videlicet, quando abusus emptoris probabiliter creditur, quòd cedet in scandalum alicuius innocentis, atque pusilli: quia tunc venditor rei peccabit contra charitatem illam vendens. Et sic dico, quòd si meretrix peteret à venditore aliquem ornatum aptum ad scandalizandum iuuenem innocentem, peccabit venditor talem ornatum vendens. Non, quia cooperatur peccato meretricis, sed quia non impedit peccatum proximi innocentis, ad quod ex charitate tenetur. Et per hæc patet solutio ad fundamentum Nauarri, atque Medinæ.

2. Potest vitiari negotiatio ex parte ipsius negotiatoris.

¶ Secundo vitiari potest negotiatio ex parte ipsius negotiatoris. Vt si, verbi gratia, sit clericus, cui negotiari prohibitum est, vt constat ex capit. formicari. 88. distinct. Vbi D. Augustinus, inquit: negotiari aliquādo

licet, aliquando non. Antequam clericus fias, licet, facto autem clerico non licet. Et Diuus Hieronymus ibidem : Clericum negotiatorem ex paupere diuitem, ex ignobili nobilem factum, tanquam peſtem fuge. Vnde Gelaſius Papa in cap. conſequens. eadem diſtinctione ſub pœna ſuſpenſionis iubet clericis, vt à negotiationibus abſtineant. Sed, vt hoc perfectè intelligatur, aduertendum eſt, negotiationem eſſe triplicem. Vnam œconomicam, ad ſubſtentandum ſe, & familiam ſuam, prout neceſsitas poſtulauerit, factam. Et talis negotiatio non eſt clericis interdicta, dicente Paulo primo ad Timoth. quarto. Oportet epiſcopum ſuæ domui eſſe bene præpoſitum. Et. 1. ad Timoth. 5. Qui ſuorum curam non habet maximè domeſticorum crudelis eſt, & infideli deterior. Ex quo fit, vt clericis ea emere, quæ domui ſuæ ſunt neceſſaria, concedatur, & ſimiliter, quæ de redditibus, aut alijs bonis, eiſdem ſuperſunt, vendere, vt neceſſaria emant. Altera negotiatio eſt politica, cuius finis eſt, publicis populi neceſsitatibus ſuccurrere. Et hæc gubernatoribus ciuitatum conuenit, non clericis, qui à ſecularibus negotijs debent eſſe valde remoti, iuxta illud Pauli. 2. ad Timot. cap. 2. Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus. Quare in Decreto diſtinctione octogeſima octaua, tam epiſcopus, quam ſacerdos, vel diaconus, vel ſubdiaconus, ſeculares curas aſſumens decernitur deijciendus. Tertia negotiatio eſt lucratiua, qua quis aliquid emit, vt illud poſteà cariùs vendat. Quæ adhuc poteſt fieri dupliciter. Vno modo, rem, quam quis emit, aliquo artificio ſuæ induſtriæ mutando, & meliorando; vt ſic poſteà mutata, & meliorata carius vendatur. Et hæc non tam negotiatio, quam artificium dicitur. Quod clericis non interdicitur, ſed permittitur. Quare licitè illud exercent, vt conſtat ex capit. clerici. de vita, & honeſtate clericorum, & ex capit. clericus. 91. diſtinctione, & ex capit. nunquam. de conſecratio. diſtinctione quinta. Quibus, & multis alijs capitibus clericis conceditur, vt de ſuo artificio honeſto, ſibi, & ſuis pauperibus victum, & cætera neceſſaria quærere poſsint. Ad exemplum Pauli, qui cum Chriſti Apoſtolus eſſet, & Epiſcopus, artem ſcenofactoriam cum Priſca, & Aquila exercuiſſe legitur Actor. capit. 18. Alio modo poteſt fieri negotiatio lucratoria, abſque aliquo artificio appoſito, & rei melioratione ſecluſa. Et hæc eſt, quæ propriè dicitur negotiatio. Eſtque clericis interdicta, vt conſtat ex D. Chryſoſtomo ſuper Matthæum capit. 21. dicente: Qui rem comparat, non vt integram, & immutatam vendat, ſed, vt materia ſit ſibi aliquid comparandi, ille non eſt negotiator. Qui verò rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur, ille eſt mercator; qui de templo Dei eijcitur. De hac re videndus eſt Syluester, verbo, clericus. 3. quæſtione. 2.

Quæ negotiationes clericis interdicatur

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm negotiationes, quas clerici per ſe ipſos facere non poſſunt, poſsint illas exercere per alios, ſuppoſito, quòd alioqui in ſe ſint licitæ. Verbi gratia: Habet clericus pecunias naturæ, & ſtatui ſuperfluas, aut etiam neceſſarias, quæro an poſsit illas factori conſanguineo, aut famulo tradere, vt eis negotietur, ipſique clerico aliquid lucretur? Ad quod breuiter reſpondeo, concluſione affirmatiua. Quæ probatur primò: Quia in iure non eſt clericis negotiatio interdicta, niſi perſonalis, quam, ſcilicet, ipſi per ſe ipſos exercent, vt conſtat ex Clement. 1. de vita & honeſtate clericorum. Vbi prohibentur, ne officium tabernarij, aut macellarij perſonaliter faciant. Nec abſque cauſa dicitur, perſonaliter, nempe, vt intelligamus id clericis per alios facere non prohiberi. Et ratione ſic argumentor. Nulla ex cauſis, propter quas clerici negotiari interdicuntur obſtat, quominus id per alios exercere valeant: ergo licitè id facere poſſunt. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur, diſcurrendo per tria, propter quæ præcipuè clericis negotiatio prohibetur. Primum eſt, Quia negotiationis finis eſt lucrũ temporale, quod clerici contemnere debent, habenteſq; alimenta, & quibus tegantur contentieſſe, iuxta conſilium Pauli. 1. ad Timot. 6. Propter hocq; Dominus cum terram promiſsionis inter filios Iſrael diuideret, ſacerdotibus, & Leuitis nullam terram, nec poſſeſsionem aſſignauit; ſed de decimis, & primitijs, per laicos offerendis eos viuere voluit. Secundũ eſt: Quia rarò huiuſmodi negotiationes ſine peccato fiunt; & ſic ſunt valde periculoſæ: iuxta illud Eccleſiaſt. 27. Duæ ſpecies difficiles, & periculoſæ mihi apparuerunt. Difficile exuitur negotians à negligentia, & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum. Dicitque hoc Sapiens, quia negotiatores, vt plurimum ſpiritualis ſuæ ſalutis ſunt negligentes, mendaciaque, & periuria ſæpè ſæpiùs ſuis negotiationibus intermiſcent. Et Leo Papa ait: Difficile eſt inter ementes, & vendentes nõ interuenire peccatũ. Tertiũ eſt: Quia huiuſmodi negotia retrahũt homines à rebus ſpiritualibus, quibus incumbere

An clerici per alios poſſint negotiationes exercere.

cumbere est proprium munus, & officium clericorum, iuxta illud Pauli : Nemo militans Deo implicat se secularibus negotijs. Indeque clerici nominati sunt, quod vocabulum, sortem significat: quasi sint in sorte Domini electi. capit. duo sunt. 12. quæstione. 1. Quod autem nihil horum obstet, quominus clerici per alios exercere negotia valeant, probatur. Et primò, quòd id quod dicitur de lucro non impediat, est res manifesta. Nam quanuis non omne lucrum possint clerici appetere, si turpe illud sit, & illicitum; multa tamen lucra licita, & honesta possunt prætendere, illa in bonum finem ordinando. Et si ratio illa aliquid valeret nullum lucrum, quantumuis honestum per se, aut per alios possent procurare, quod in præsenti supponitur falsum. Nec etiam obstat secundum, quod de peccatis, quæ negotiationes comitari solent, dicitur: Nam quanuis peccata per negotiatores ipsis negotijs commiscéatur, non ideò clericis illa debent imputari, si non ipsi, sed alij loco eorum negotiationes exercent. Tandem non obstat tertium: Siquidem ex quo clericus per se negotia non facit, liber omnino manet, vt officium ecclesiasticum sibi iniunctum completè possit adimplere. Relinquitur ergo ex supradictis, posse clericos licitè eas negotiationes, quas per se ipsos facere non possunt, per alios exercere, modo ipsæ in se licitæ sint. De pœna autem, qua clerici propriè per se ipsos negotiantes puniãtur, vide Sylvestrum, verbo, clericus. 3. quæstione. 3.

¶ Tertio potest reddi illicita negotiatio ex parte ementis. Vt si quis vendat res alioqui venales, illis personis, quibus eas vendere sine peccato non potest. Quod contingit Christianis Saracenis vendentibus arma, ferrum, galeas, naues, lignamina pro nauibus, vel galeis ædificandis, equos, victualia, aut etiam quæcunque mercimonia, vt patet extra de Iudæis, & Saracenis, & ex Extrauaganti Nicolai IIII. quæ incipit: Olim tam in generali, & ex alia Clementina, quæ incipit: Multa, & ex Bulla Cœnæ Domini. Similiter vendere vasa sacra in propria forma laicis, est illicitum. Quanuis fracta, aut forma mutata ea vendere illis, nullum sit peccatum. Item res pupilli tutori vendi non possunt. Et tandem redditur negotiatio illicita, si res excommunicatis, cum quibus communicare non est licitum, vendantur, exceptis casibus, quæ communiter excipiuntur. Et referuntur à D. Thom. in additio. ad. 3. part. quæstione. 23. articulo primo.

¶ Quarto potest vitiari negotiatio, seu venditio, ex parte loci. Vt si in loco sacro, puta in ecclesia, seu cœmeterio profanæ negotiationes fiant. Hac enim de causa Matthæi. 21. eiecit Christus è templo ementes, & vendentes. Et quòd non ideò illos eiecerit, quia cum mendacijs, & periurijs ea in templo exercerent, vt aliqui dicunt, colligitur manifestè, ex verbis, quæ Christus statim tanquam causam subiunxit. Scriptum est, Domus mea, domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum. Quasi diceret: Ideò vos è templo eijcio; quia cum scriptum sit in Esaia Propheta, loquente per eum Domino; Domus mea vocabitur, & erit domus orationis, in qua adorationi, deprecationi, & gratiarum actioni vacare debét homines, non autem mechanicis, aut lucratiuis negotijs intendere, vos, quantum est ex vobis, lucris in ea temporalibus intendentes, miscentesque tumultus tranquillitati, & silentio, orationi necessarijs, protsus contrarios, & haud dissimiles illis, quos latrones lucris temporalibus, & diuisioni prædarum intenti, in suis speluncis facere solent; feciſtis illam speluncam latronum. Sicque videtur Christus in hac ratione solum habuisse respectum ad locum, qui Deo erat sacratus, & ex quo ipsa negotiatio tunc illicita reddebatur. Idem etiã habetur in cap. decet domum. de immunitate ecclesiarum, libro sexto. Vbi cessare negotiationes in ecclesijs, & earum cœmeterijs, & præcipuè nundinarum, ac fori cuiuscunque tumultus præcipiuntur. Sed cum dupliciter possit fieri negotiatio in loco sacro; vno modo ipsas res, quæ venduntur, & emuntur in eodem loco tenendo: alio modo solum verbis, aut scriptis contrahendo, & conueniendo; & ipsas res alibi tenendo; meritò poterit quis dubitare, quæ ex his negotiatio sit illa, quæ fieri in ecclesia interdicitur? Conradus de contractibus, quæstione. 57. affirmat, solùm esse intelligendum, de prima negotiatione. Pro quo etiam facere videtur, quòd illi, quos Christus de templo eiecit, in eo habebant, quæ vendebant. Mihi tamen dicendum videtur, quòd etiam si in ecclesia res, quæ venduntur, non teneantur, adhuc negotiationes ibidem factæ, culpa non vacant. Tum, quia negotiatio non rei detentionem, sed rei conuentionem, & contractum significat. Et certum est, simpliciter in iure prohiberi negotiationes. Tum etiam; quia sacer locus

4. Vitiatur negotiatio ex parte loci.

Dupliciter potest fieri negotiatio in loco sacro.

non per rem illic positam, sed per negotiationes, quibus mendacia, & peccata admisceri consueuerunt prophanatur. Ex quo infero solam circunstantiam loci, esse sufficientem in negotiatione inducere culpam; cum bonum consurgat ex integra causa, & malum ex singularium defectu. Sed ista circunstantia loci, sicut & circunstantia temporis, de qua statim dicemus, nisi ratione scandali, vel, quia in Ecclesia impeditur diuinum officium, nunquam constituunt peccatum mortale, vt docet Soto libr. 6. de iustitia, quæst. 2. art. 2.

5. Redditur negotiatio illicita ex parte temporis.

¶ Quintò redditur negotiatio illicita ex parte temporis. Vt si mercatores negotientur in diebus festiuis. De quibus Exod. 20. dicitur: Omne opus seruile non facietis in eo. Et extra de ferijs: Idem iubetur obseruãdum, non solum in diebus Dominicis, qui sabbathis successerunt; sed etiam in quibusmis alijs diebus festiuis ab ecclesia institutis. Quod est intelligendum, dummodo lex de festiuitate aliqua obseruanda, vel per contrariam legem, vel per consuetudinem non sit abrogata. Siue abrogatio facta fuerit quãtum ad hoc solum, quòd est opera seruilia in tali festiuitate non facere; siue etiam, quãtum ad hoc, quod est in illa rem diuinam audire: quorum alterum ab altero constat esse diuersum. Et hinc, vt inquit Paludanus in 4. licitum est in nundinis auditis diuinis, negotiari; siue dominica sit dies, siue alia festiuitas. Et quòd hæc consuetudo sufficiat huiusmodi festiuitatibus derogare, seu eas tollere, constat; quia non sunt nisi humano iure introductæ; & ius humanum per consuetudinem oppositam abrogari potest, vt habetur in Decreto distinctio. 4. In eo enim, quòd est consuetudo tolerata, rationabiliter præsumitur, pontifices eam scire, & in eadem consentire. Habet etiam hoc, quod dicimus de non negotiando in diebus festiuis, aliam limitationem, vltra consuetudinẽ, scilicet, nisi necessitas publica, vel priuata oppositum postulauerit. Ex quo fit, vt qui victualia in festiuis diebus, etiam ante diuinorum auditionem vendunt, excusentur. Et similiter pharmacopolæ medicinas vendentes, aliaque multa opera seruilia in festis facientes ob necessitatem. Et eadem est ratio de illis, qui vel ob pietatem, vel ob notabilem suam, vel aliorum vtilitatem secus faciunt, maximè si contemptus absit, nec id principaliter propter lucrum fiat.

6. Redditur negotiatio illicita ex modo.

¶ Sextò redditur illicita negotiatio ex modo. Idque multis modis, etiam prætermissis mendacijs, periurijs, alijsque peccatis, quę communiter à negotiatoribus commisceri solent; & sunt, vt Diuus Augustinus affirmat potius vitia negotiantis, quam negotij. Quare in hac re explicanda multæ, & graues à nobis erunt proponendæ dubitationes. In quibus absoluendis, si plus solito immorati fuerimus, hoc vno immunes à culpa iudicabimur; si minus iusto, pro rei grauitate dixisse intellexeritis. Quod certè ita esse facile percipietis, considerata materiæ vtilitate, & difficultate. Nullam ad sanctissimæ Trinitatis mysterium, aut ad diuinæ prædestinationis arcanum pertinentem doctrinam hæc nostra disputatio continebit; sed eam, quæ ad iustitiam seruandam, & ius suum, in venditionibus vnicuique reddendum plurimùm valeat. Estque hæc tantò illa difficilior, quanto facilius Trinitas per fidem ab homine Christiano, & pio, & quantò difficilius mercatorum fraudes, & negotiationes, non solum à religiosis, verum etiam à viris doctissimis, cognoscuntur. Faxit Deus Optimus Maximus, cuius opem humilis, & supplex imploro, vt suæ lucis radio illustratus, in tanta materiæ grauitate, & Doctorum diuersa sentientium varietate, ea breuiter dicere, & explicare valeam, quæ rationi consona, & iustitiæ seruandæ apta videbuntur.

1. Difficultas circa modum negotiandi licitè.

¶ Circa modum ergo in negotiationibus, vt licitè fiant, seruandum, est prima difficultas; Vtrùm mercatorum conspirationes, quæ vulgò monopolia appellantur, & sunt, quando ipsi inter sese de non vendendis mercibus, nisi vel in certo tempore, vel pro certo pretio, conueniunt, sint licitæ? Ad cuius explicationem aduertendum est, quòd monopolia multipliciter fieri possunt. Primò quidem autoritate publica. Quod contingit, quando princeps præcipit, ne quis vendat aliquod genus mercium, præter Petrum, aut Ioannem. Et hunc modum vendendi, si fiat de rebus non multum necessarijs reipublicæ, quales sunt chartæ lusoriæ, vel si fiat de rebus necessarijs, cogente tamen necessitate, vel vtilitate reipublicæ, cui aliter, quam merces ad vnum, vel duos venditores reducendo, commodè prouideri non potest, licitum, atque iustum esse fatentur omnes Doctores, modò à principe, vel à republica talium mercium iustum pretium taxetur, ne illa fortè occasione venditores ciues expoliandi habeant potestatem. Et hac ratione iustificantur priuilegia de chartis lusorijs, & de libris ab eorum tantum autoribus vendendis.

Monopolia multiplicia sunt.

¶ Secundo

2. Modus monopolij.

¶ Secundo modo fit monopolium, quando negotiatores inter ſe conueniunt de nõ vendendis mercibus, niſi pro certo pretio ſuo arbitrio taxato: ex quo emptores ob rei neceſsitatem tale pretiũ pro illis dare compelluntur. Et hunc modum vendendi, quãdo ex illa pretium augeri, & careſtiam induci contigerit, eſſe iniquum & contra iuſtitiam fatentur omnes. Et ratio huius eſt: Quia quando ſunt plures venditores, non conſpirati, facile rerum pretia minuuntur, cum quilibet affectet proprias merces vendere: quod in bonum communitatis redundare eſt manifeſtum. Dixi notanter, quando ex illo pretium augeri, & careſtiam induci contigerit. Nam meo iudicio, nullum monopolium mercatorum, vt non niſi pro certo pretio vendant, eſt iniquum, ſi reuera tale iuſtum eſt pretium, & ne de ſuarum rerum valore aliquid amittant, conueniunt inter ſeſe, vt non niſi pro illo pretio vendant. Et idem eſt dicendum de eo, qui in publica licitatione amicum, vel amicos rogant, ne plus certa quantitate dent; vt ipſe rem pro iuſto pretio, infimo tamen, vel medio in illo foro, habere poſsit. Et de illo, qui volens officium emere alios emptores rogat, ne plus dare velint, quid in vectigalium, & aliorum prouentuum emptione contingere ſolet. Cum hi careſtiam inducere non dicantur, ſed ſolum vti induſtria & diligentia, vt res ſibi iuſto pretio dantur, vel ipſi iuſto pretio vendant, timentes, ne vel in vendendo vilitatem, vel in emendo augmentum magnum in pretio, ſubire cogantur. Et eadem eſt ratio de illis, qui non niſi, vt pro pretio currenti, rigido tamen, merces vendant, inter ſe conueniunt. Itaque illi tantum in hoc ſecundo genere iniuſtum monopolium contrahere erunt dicendi, qui fraude quadam, atque verſutia inter ſe conuenerint, ne res vendant, vel emant iuſto pretio, etiam infimo vel ſupremo, ſed vt vendant vltra pretium iuſtum rigidum, & emant citra pretium iuſtum infimum. Hæc enim eſt aperta iniquitas, violentiaque reipublicæ facta, cum ſit inductiua careſtiæ, & nouorum pretiorum, quæ non, niſi ipſi ſic inter ſe conuenirent, introducerentur. Quod ſanè turpiſsimum, & perniciosiſsimum genus expilandi ciues, eo erit iniquius, & ſceleratius, quo merces in republica fuerint magis neceſſariæ, vt panis, vinum, carnes, oleum, &c. Tenentur autem talia facientes ex communi omnium Doctorum ſententia exceſſum iuſti pretij reſtituere. Quia, quanuis voluntariè ab ementibus dari videatur; illum tamen ideo dant, quia non aliter rem, quam pro pretio, quod ipſi inter ſe ſtatuunt, habere poſſunt; ſicut de ſoluente vſuras dicere ſolemus. Et hinc fit, quòd huiuſmodi monopolia tanquam perniciosa per leges fuerunt prohibita, vt patet. C. de monopolijs. vbi graues & diuerſæ pœnæ contra monopolos inſtitutæ inueniuntur, & ex. l. 2. tit. 7. part. 5.

3. Modus monopolij.

¶ Tertius modus faciendi monopolium eſt, quando quis ne merces ad ciuitatem confluant impedit, vt vel ipſe cariùs vẽdat ſuas, vel illas ſibi emat ad vendendum, vel alio fine. Et de hoc dicit Sylueſter, verbo, reſtitutio. 3. quæſt. vltim. dict. 8. & verbo, emptio. quæſt. 3. quòd peccat mortaliter, & ad reſtitutionem tenetur, de illo pluri ijs, qui cariùs emerunt, & de damno illis, qui erant allaturi, quia iniuſtè impediuit, vtilitati publicæ atque communi priuatam & propriam anteponens. Hæc ſententia, niſi ſanè intelligatur, de illo, ſcilicet, qui vi, & fraude impedit, falſa proculdubio videtur, tam in eo, quòd dicit faciendam eſſe reſtitutionem, de damno illis, qui erant allaturi; quam in eo, quod affirmat eſſe faciendam reſtitutionem, de illo pluri ijs, qui cariùs emerunt. Nam, cùm ille, qui abſque vi, & fraude ſolis precibus, vel perſuaſionibus, facit eos, qui merces deferebant, abire, nullam illis faciat iniuriam, nec ipſi aliquod inuoluntarium patiantur, fieri non poteſt, vt qui tales preces fudit, aliquam eis teneatur facere reſtitutionem. Sicut nec ille, qui precibus, & perſuaſionibus auertit animum teſtatoris à legato, vel donatione facienda; & ſicut nec ille, qui in publico foro admonet vicinum, vel amicum volentem aſcendere in pretio, ne aſcendat. Nec etiam tenetur aliquid reſtituere, ijs, qui cariùs emerunt. Quia cum ipſi, non haberent ius ad rem, nulla illis potuit fieri iniuria.

4. Modus monopolij.

¶ Quartus modus monopolij eſt, quando quis retinet proprias merces, vſque ad tempus, quo cariùs vendantur. Vel, ſi non expectat futurum tempus, illas tamen ſeruat, vt ſit raritas; & dum pauciores apparent, pretium creſcat. Quod facere ſolent qui multas merces deferentes earum dimidiam partem, vel domi, vel alibi abſcondũt. Et de his ego diſtinguendũ iudico. Aut enim in ciuitatem eas merces induxerunt, animo ſtatim illas vendendi, aut eas apud ſe, vſque ad tempus magis conueniens, retinẽdi. Et quidem in hoc ſecundo caſu, non puto tales mercatores peccare, licet pretium, quod non augeretur, ſi ipſi res ſuas, ſcilicet,

vinum vel triticum exposuissent, augeatur. Carestia enim illa ipsis non imputatur, cum ipsi non fuerint proxima illius causa: sed sua prudentia vtentes tales merces conseruauerint. Quanuis si fames, & necessitas adeò crescceret, vt enormiter pretium augeretur, scilicet, in duplum, vel amplius non excusarem eos, ab iniustitia, & obligatione restituendi tantum excessum, cum arbitrio prudentum illud iniustum & excessiuum iudicetur. Eo vel maximè, quòd ex quo merces illæ sunt in ciuitate, vel regno, esto non fuerint expositæ vēditioni, habet respublica ius illis vtendi pro iusto pretio. Vocabitur autem iustum arbitrio prudentis viri, si non illud, quod anteà erat ratione defectus, ad minus illud, quod non ità valde fuerit excessiuum, & incongruens. Si verò mercatores merces detulerant animo illas statim vendendi, sicque venditioni fuerunt expositæ, vel ad mercatum deductæ: quicunque illas posteà absconderit, vt cariùs vendat, peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur. Iam enim acquisiuit respublica ius ad illas res emendas pro pretio, quod iustum habebatur, habita ratione copiæ earum, & non pro maiori. Non nego, quòd ille, qui rem detulit animo vendendi; imò iam venalem exposuit, possit posteà non vendere. Sed quod affirmo est, quòd si vendiderit non potest maius pretium exigere, quā si non abscondisset; quia carestiā ipse iniuste induxit, remque iam præsentem, & animo vendendi expositam magis valere fecit ob necessitatem. Et sic meritò censetur violentiam reipublicæ inferre. Vltimus modus monopolij est, quando vnus, vel plures mercatores, omnes, vel plures vnius generis merces emunt, vt sic rogati pretium augeant. Et hic planiorem habet rationem in iustitiæ; quia pretium ille solus efficit, qui merces congessit. Vendit quidem ille rem pro suo arbitratu: & cum miseri ciues illam aliunde habere non possint, tantum ei dant, quantum petere vult. Quod non fieret, si alij essent venditores. Quocircà Pius Quintus hunc modum tanquam manifestam cōtinentem iniustitiam, in sua Decretali de cambijs sub his verbis condemnat: Eos verò, qui conspirationem fecerunt, vel congestam vndique pecuniā ad se redegerunt, vt quasi monopolium pecuniæ facere videantur, &c. Cæterùm, si ille, qui totā mercium quantitatem emit, nec cum aliquo fraudulenter conuenit, nec animo pretium vltra iustum augendi, id fecit, sed suo periculo illas accipiens, nullam iniquitatem cōmittet. Quare publicè in republica hæc negotiatio permittitur. Nisi tantum in emptione tritici; qua cautū est, vt nullus emat triticum, vt iterum vendat; Et vbi non est aliqua lex humana, quæ prohibeat emptionem rei ad reuendēdum, siue in parua, siue in magna quantitate fiat, cuilibet mercatori erit licita. Et si quis quærat, quod nam sit futurum iustum pretium mercium in hoc casu, quando ille iterum eas vendat, respondeo, quòd si taxatio publicè non est facta, illud iustum pretium erit iudicandum, in quo emptores cum venditore conuenerint. Nec, moraliter loquendo, in tali casu est periculum, quòd pretium propter vnitatem venditoris plus nimio crescet. Nam, quanuis sit vnitas venditoris, est tamen multitudo mercium apud ipsum; ex quo fiet, vt properabit vendere, vel populo, vel alijs negotiatoribus. Si autem ex tali modo congerendi merces ad vnicum venditorem, communitati aliquod damnum sequeretur; tunc princeps vel reipublicæ minister teneretur negotiatorem cogere, vt venderet, & si oporteret pretium illi taxare; vt docet Mercado tractat. 1. de contract. capit. 14. Syluester, verbo, emptio, quæstione. 5. Corduba in summa, quæstione. 119. §. y la razon. Quod dictum est de monopolijs mercatorum, est etiam vice versa intelligendum de monopolijs emptorum: si quando contigerint, ad extenuandum pretium. Vt, si in portu, cui nauis pretiosissima applicuit, illi qui emere possent, sibi mutuò promitterent, non emere, nisi tanti. Aut, si in subhastatione aliquis alios ne licitarentur auerteret, vt minoris ipse emeret. Tunc enim peccatum profectò esset; quod ante restitutionem non remittere tur. Et hinc est, quòd ait Cicero libr. de Officijs. Non licitatorem venditor, nec qui contra scienter se emptor apponet. Verum est, quod si venditores monopolium facerent, possent tunc iustè emptores, quasi vim vi repellentes, contraria pariter prudentia vti, & conuenire inter se, vt nullus; nisi certo pretio emeret. Sed hæc rarò, aut ferè nunquam contingunt.

Pius V. dā nauit monopolia.

Monopolia emptorum illicita.

¶ Circa eūdē modū in negotiationibus seruandū, vt licitè fiāt, est secunda difficultas, Vtrū liceat merces cariùs vendere credita pecunia, quā numerata, & vtrū ex tali negotiationis modo restitutionis obligatio contrahatur. Hæc quæstio affinis est materiæ de vsuris: & de qua disputant iurisprudentes in capit. in ciuitate, & in cap. nauiganti. de vsuris. Summistæ, verbo, venditio, Medina. C. de restitutio. quæstio. 38. Soto lib. 6. de iustitia, quæst. 4. artic. 1. Corduba in

1. Difficultas, vtrum *medium* sit *licitum* in *vendendo* bus rem *vltra* rium *credita* ta pecunia

in ſumma, q. 84. Qui duas de hac re opiniones refert. Vnam cuiuſdã Raphaelis de Parnaſio relati à Sylueſtro in ſumma, verb. vſura. 2. §. 1. Qui dicit, ſolis mercatoribus eſſe licitum ratione lucri ceſſantis, merces vendere cariùs credita pecunia, quam numerata. Et probatur primò: Mercatores ex huiuſmodi dilatione damnum patiuntur: ergo licitum erit eis illud in pactum deducere. Cõſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur. Si Petrus deberet mihi centũ, vel ratione mutui, vel ratione cuiuſcunque alterius contractus liciti, mihique illa petenti diceret, vt denuò per annum illum expectarem, licitè ego poſſem ab eo accipere totum lucrũ, quod veriſimiliter illis centum eram lucraturus per id tempus, vt ex communi Doctorum ſententia, docet Nauarro in commentario de vſuris. num. 51. & 52. ſed ſic eſt, quod quando mercator verè, & realiter merces ſuas vendit pro iuſto pretio, pro illo, ſcilicet, quod numerata pecunia ſoluitur, iam habet ius, vt ſibi tale pretium detur, eſtque ſibi iã verè debitum: ergo ſi expectat per annũ pro illo ad inſtantiam emptoris, ratione talis expectationis, poterit recipere totum, quod illis pecunijs eſſet lucraturus, non ſecus ac ille, qui pro ſolutione expectat. Eò vel maximè, quod, vt ex mente D. Thomę docuimus articulo. 1. huius quæſtionis licitum eſt ſemper venditori ſe indemnem ſeruare, etiã iuſto pretio damnum adhibendo, quod patitur. §Secundò; In tali venditione virtualiter continentur duo contractus liciti reales, & non ficti: vnus eſt, quod venditor verè & realiter merces ſuas vẽdit, pro iuſto pretio, tunc currenti: verbi gratia, centum, etiam ſi pecunia ſtatim numeraretur, quã ipſe mallet de præſenti accipere, quam pro illa expectare: alter, quod quia emptor, vel non poteſt, vel non vult pretium ſtatim ſoluere, petit à venditore, vt ſolutionis dilationem patiatur per annum; & venditor dicit, ſe id libenter facturum, modo intereſſe, quod veroſimiliter illis cẽtum ſtatim acceptis erat lucraturus, per id tempus, ſibi ſoluatur, quod eſt, verbi gratia, decem, & emptor dicit ſibi hoc placere, appellaturque iſte ſecundus contractus, Facio, vt des, vel, vt melius dicã, patior, vt des; & ille primus, Do vt des: ergo poterit venditor pro re valente centum numerata pecunia exigere centum & decẽ, expectata ſolutione, abſque eo, quod iniuſtitiam faciat. Eritque hoc idem, ac pretium ſtatim accipere, & pro mutuo deducere in pactum luctum ceſſans, quod omnes dicũt eſſe licitum. Probo conſequentiam: Nam de æquiualentibus idem eſt iudicium. Et ſi ſemel, & cum vno hoc eſt licitum, cum omnibus, & ſæpe idem licebit propter eandem rationem. §Tertiò: Vnicuique eſt licitũ, merces ſuas vendere pro pretio, quod ſecundũ communem æſtimationem iuſtum iudicatur, vt ex ſupra dictis patet: ſed communis æſtimatio omnium negotiatorum eſt, quod merces, quæ expectata ſolutione venduntur, plus valeant, quam quæ venduntur numerata pecunia: ergo qui ità contraxerit nullam iniuſtitiam committet. Et confirmatur: Vna ex iuſtis cauſis, propter quas ſecundum communem æſtimationem mercis pretiũ creſcit, eſt abundantia emptorũ; ſed emptores quærentes merces expectata ſolutione ſunt plures quã illi, qui eas emũt numerata pecunia: ergo etiam ex hac parte poterit licitè res pluris vendi, expectata ſolutione, quam pecunia numerata. §Quartò: Pecunia præſens pluris ab omnibus æſtimatur, quam abſens: Et eſt ratio: Quia quãdo abſens eſt, toto illo tempore eſt inutilis, præſens verò eſt quaſi in actu vtilis, vel certe in proxima potentia: ergo, vt contractus ex hac parte iuſtificetur, & ſit æqualis poterit venditor maius pretium exigere ab eo, qui rem emit ſoluendam in futuro, quã ab eo, qui eã numerata pecunia accipit. Vltimò argumẽtor à ſimili: Vnicuiq; licet debita aliorum in futurum ſoluenda, pro minori pretio, numerata pecunia emere, quam ipſa in ſe, vel conſtant, vel ſonant; vt ſi, verbi gratia, debet Petrus Ioanni centum ſoluenda poſt annum, licitum erit Paulo id debitum à Ioanne emere pro nonaginta numeratis de præſenti: ergo pari ratione etiã licebit rem, quæ modo valet nonaginta dare pro centum ſoluendis in futuro, quod eſt rem cariùs vẽdere expectata ſolutione. His ſimiliter argumentis proportionabiliter poterit quis contendere probare, licitum eſſe vilius emere rem anticipata pecunia, quam ſecundum ſe valeat, tempore, quo illius eſt facienda traditio; cũ æqua ſit vtriuſq; ratio.

1. argum.

2. argum.

3. argum.

4. argum.

§Hæc quæſtio earum eſt, quæ prima facie conſideratæ facilem vidẽtur habere determinationem, intus autem aſpectæ penè inuincibiles continent difficultates. Quod ideò dico; Quia ſi loquamur abſolutè de eo, quod eſt vendere rem cariùs expectata ſolutione, quam ſecũdum ſe valeat, nullus eſt, qui dubitet huiuſmodi contractum eſſe illicitum. Eſt enim dilatio ſolutionis propriè loquendo, vt apud omnes Doctores eſt in confeſſo, nihil aliud, quam quoddam virtuale mutuum, quo, ſcilicet, venditor pecuniã pro re ſua de manu emptoris acceptam, iterum illi mutuò dat, vſque ad tempus ſolu-

Quæſtio videtur facilis & continet ingẽtem difficultatem.

tionis. Et eadem eſt ratio de anticipante ſolutionem, qui eodem modo ſe habet, ac ſi pecuniam venditori mutuò daret, vſque ad tẽpus, quo merx eſt tradenda. Ex quo manifeſtè infertur, vel ratione dilationis, vel anticipationis ſolutionis, præciſe, iniuſtum eſſe & omninò vſurarium, rem vendere pluris, quam ſecundum ſe valet, quia eſſet perinde ac ſi lucrum exigeretur ratione mutui, quod quæſtione ſequenti iniquum eſſe, & contra rationem pluribus oſtendemus. Cæterum, ſi reſpiciamus ad cauſas, ob quas pretij augmentum fieri dicitur, in venditione ad tempus, quas Medina. C. de reſtit. q. 38. reducit ad ſex; Quarum prima eſt exiguitas pretij in promptu currentis, pro quo, ſi vẽditor res ſuas venderet, nihil lucraretur, ſed ſæpè pateretur damnum, attentis laboribus, & expenſis factis; Secũda, lucrum, quod ceſſat venditori ex eo, quod non ſtatim mercium ſuarum pretium accipit; Tertia periculum, cui capitale exponit; Quarta expenſæ, quas faciet in recuperatione capitalis; Quinta dubietas valoris, quem res vendita tempore ſolutionis habebit; Sexta & vltima, quod merx ad terminum vendita ſecundum communem æſtimationem plus valere videtur, quã ſi vendatur pecunia numerata, non erit facile iudicare, vtrùm ex his, vel aliquo illorum licitum ſit in venditione ad tempus pretiũ augere ab eo, quod merces ſecundum communem æſtimationẽ valent de præſenti. ¶Et quidem, vt in hac re certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod prima cauſa, nempe, quia pretium communiter currens in promptu ſolutum, ſæpiſsimè eſt tenue, & pro quo ſi venditor res ſuas venderet, nihil lucraretur, ſed ſæpe damnum pateretur, attentis laboribus, & expenſis factis, non eſt ſufficiens ad excuſandum venditorem ab iniuſtitia, quæ exiſtit in eo, quod res carius vendat, ad tempus, quam valent de præſenti. Si enim ea ratio aliquid valeret ad excuſandam venditionem ad tempus pro pretio exceſsiuo, ſimiliter etiam eſſet ſufficiens excuſare vẽditionem ad ſtatim pro eodem pretio exceſsiuo, maioti, ſcilicet, quam ſit illud, quod communiter in tali loco, & tempore currit, cum ſæpè contingat, quod etiam ſi mercator, vendat res pro pretio iuſto currenti ſtatim ſoluto, non lucretur, ſed damnum patiatur attentis laboribus, & expenſis factis, quia ſæpe accidit, vt merces minus valeãt quando, & vbi venduntur, quam à principio conſtiterunt. Atque adeò, ſicut mercibus in valore creſcentibus, poteſt venditor multum lucrari, ſi eas vendat, quanuis paucas, aut nullas expenſas fecerit, paruum, aut nullum laborem ſubierit: ità etiam è contra, eiſdẽ mercibus in valore decreſcentibus, tenebitur, ſi eas vendere velit, in pretio deſcendere, etiam ſi multas fecerit expenſas, magnũque ſubierit laborem. Nec erit tunc iniuſtum, aut indignum, quod venditores commodum in venditione non ſentiant, ſed damnum. Nam qui propria voluntate negotiationes ſuſcipit, vtrique pariter ſe debet lucro, ſcilicet, & damno, exponere, & ſi aliquando damnum ſentit, non emptoribus, nec reipublicæ, ſed ſibi debet imputari, vt diximus in ſuperioribus. ¶Dico ſecundo, meo iudicio etiam debere eſſe certum, quod ſecunda cauſa, nempe, lucrum ceſſans, vel damnum emergens eſt ſufficiens ad excuſandum hominẽ ab iniuſtitia, quæ exiſtit in eo, quod eſt res carius vendere, quam valent de præſenti. Itaque, quanuis nec ratione expectatæ ſolutionis, nec ratione pretij currentis in promptu ſoluti, quod ſæpiſsimè eſt tenue, poſsit mercator in vẽditione credita plus accipere, quam res in præſenti valent, poterit tamen id facere ratione damni emergentis, aut lucri ceſſantis. Quanuis Soto, & multi alij contrarium dicant. Quorũ ſententiam funditus euertemus, quæſtione ſequenti, artic. 2. vbi eſt proprius locus huius materię. Et ſi hoc voluit dicere Raphael, rectè dixit. Quanuis ad hoc, vt luctũ ceſſans, vel damnum emergens prædictam venditionem iuſtificare poſsint, neceſſariũ erit, quod aliquæ conditiones concurrant loco citato à nobis explicandæ. ¶Dico tertio, etiam eſſe certum, quod ſexta cauſa, nempe, quod merx ad terminum vendita, ex communi hominum æſtimatione, plus valet, quã vendita ad ſtatim, non eſt ſufficiens ad excuſandum venditorem ab iniuſtitia quæ exiſtit in eo, quod res carius vẽdat ad tempus, quam valent de prẽſenti. Cum certum ſit, quod merces ad terminum venditæ, nec in ſe, nec ipſi vendenti valent plus, quam ſi ad ſtatim venderentur, vt ex ſolutione argumentorũ, pro opinione Raphaelis factorũ infra patebit. Eo vel maximè quod cùm vẽditio ad terminum nihil addat ſupra venditionem ad ſtatim, quod ſit venale: nihil enim addit, niſi dilationem ſolutionis, quæ eſt quædam tacita mutatio, pro qua nullo modo eſt licitum pretium augere, quia hoc idem eſſet ac mutuationem vendere, quod eſt vſura, fit, vt ſi pretium quod pro re accipitur eſt exceſsiuum, venditione facta ad ſtatim ſimiliter etiam erit exceſsiuum, vẽditione facta ad terminum. Itaq; hæc certa ſunt. Cæterùm de alijs tribus cauſis, nempe, tertia,

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

tia, quarta, & quinta, sunt grauissimæ concertationes inter Doctores, vtrùm illæ sint sufficientes facere, vt in venditione ad tempus licitè pretium augeatur, ab eo, quod merces secundum communem æstimationé valent de præsenti. Et illæ omnes erunt à nobis suo ordine explicandæ.

Anratione periculi capitale exponitur, sit licitũ pretium augere in vẽditione ad tẽpus.

¶Circa tertiam ergo causam, quæ est periculum, cui capitale exponitur in venditione ad tempus, est dubitatio, vtrùm illa sit sufficiens pretium augere, ab eo, quod res valet de præsenti? Non loquimur modo de expensis à creditore in debitò recuperando faciendis: nam hoc pertinet ad quartam causam. Sed quod quærimus est. An ob timorem metumque probabilem quem venditor habet, vel, quod expensæ non soluẽtur, vel, quod capitale non rehabebitur, vel quod in illius recuperatione molestiam patietur; sit licitum à principio aliquid vltra iustum pretium rei petere, de illoq; paciſci? Conradus de contra. q. 59. partem tenet negatiuam, quam etiam sequuntur Nauarro in Manual. cap. 23. numer. 81. & Soto lib. 6. de iustitia, quæst. 4. art. 1. in solutione ad primum. Probatque Conradus suam sententiam. Primò. Quia alias sequeretur, nullam, aut vix vllam posse dari huiusmodi venditionem in futuro soluendam, in qua non liceret aliquid vltra sortem accipere, cum nulla, aut vix vlla sit, quæ alicui non subdatur periculo. Hoc autem est inconueniens, vt pote, quod ad iniustitias, & vsuras faciẽdas viam parat, & aperit. ¶Secundò: Quia cum non solum iustum rei pretium, sed etiã illud ipsum lucrum, de quo venditor ratione metus paciscitur, credatur emptori; liceret similiter ratione illius confidentiæ plus exigere; & cum hoc etiam credatur, iterum liceret ratione istius periculi aliquid exposcere; & sic in infinitum, quod non est dicẽdum. Cæterùm Soto has rationes leues existimat. Et meritò quidem. Quare ipse suam sententiam aliter probat. Primò: Quia quãuis sit licitum alicui ratione periculi, quod patitur, quod est pretio æstimabile, aliquid exigere: id tamen solum habet verum in eo, qui iniustè ac inuoluntarie damnum patitur, & non in eo, qui se offert voluntarie, vt contingit in venditore. Persistit enim Soto in quadam sua sententia, qua antea tenuerat lucrum cessans, quod quis inuitus patitur, siue in mutuo, siue in venditione, posse in pactum deduci; non verò illud, quod venditor sua sponte ad sui vtilitatem subire vult. Et ratio illius est, Quia cum tali periculo à nullo coactus se exponat, iam videtur cedere actioni, quam haberet, si re iam vendita, vel mutuo data simile periculum eo ignorante, atque inuito, consurgeret. Secundo argumentatur Soto in hunc modum (Ponamque verba eius integra, vt quantum veritatis habeant, exactè perpendamus): Vẽditor ille, vel, fac esse mutuatorem, nullum patitur emergens damnum, nec iacturam facit cessantis lucri, nec dispendium, aut sumptus in recipiendo pretio: hæc enim omnia cessare supponimus, quando quidem de solo metu disceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio vẽdi? Sed ais: Quia est pretio æstimabilis. Fateor quidem, quoniam mallet homo alicuius pecuniæ dispendium facere, quam tali anxiari metu, sed tamen non inde sequitur, quod sit illa ratione vendibilis. Tum, quod venditor suapte sponte in illum se emergit. Tum præcipue, quod emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu, quam soluendo mercis pretium; cui idcircò dum soluit satisfacit. Et elucidatur etiam num argumenti vis: Si initio nõ fuisset facta timoris mentio, venditor tamẽ fuisset ob periculum vehementer metu vexatus posteà, dum emptor soluit nihil posset vltra sortem venditor recipere ratione præteriti metus, ac periculi: ergo nec in initio potuit in pactum duci. Profecto, si vera esset talis opinio, conditio vendentis, puta, si esset nimium anatus, ac perinde meticulosus, causa esset legitima recipiendi maius pretium. Hucusque Soto. Cuius rationibus Nauarro, neuosè confutatã esse dicit opinionem contrariam, & neruosius confutari posse, affirmat, quod est noua & contra omnes alios Theologos, & Canonistas, & propterea Ecclesia declarauit id esse illicitũ, per ca. in ciuitate. de vsuris, vbi prædicta pericula, quç venditor in se suscipit nõ esse cõsiderabilia ad augendum pretium mercis in credita pecuniã, determinatur, magis quã ad dandũ aliquid vltra sortẽ mutuãti, quod lege naturali atque diuina est prohibitum.

Sententia Conradi & aliorum.

1. argum.

2. argum.

Argumenta Soti.

Argumen. Nauarri.

¶His tamen non obstantibus dico, contrariam sententiam, quæ affirmat in venditione ad tempus ratione periculi, cui expectatum pretium exponitur, licitum esse aliquid plus vltra iustum ascendere, probabiliorem esse, atque tenendam, sicut illam tenent Medina. Cod. de restit. quæst. 38. §. ad. 3. causam. Maior in. 4. dist. 15. quæst. 4 articul. 7. Corduba in summa. quæst. 84. versiculo. tempo co. Imo Nauarro in summa Hispana, c. 17. num. 239. & 240. sui oblitus tenuit eandem & pro eadem citantur à Magistro Soto, Ricardus & Caietanus. Ratioque prçcipua huius nostræ sententiæ est: Nam quamuis hoc, quod est mutuare, aut solutionem expecta-

Sententia autoris.

re,

1. Ratio. re, venale non ſit, nec pretio comparabile, cum ex præcepto Dei, & naturæ ſit gratis agendum, hoc tamen, quod eſt hominem ré ſuã pro altero iactare, aut eam periculo perdendi exponere, venale eſt, pretioque æſtimabile, nec de ijs, quæ gratis fieri debent: ergo poterit venditor pro illo pretium accipere. Atque adeò ſi quis rogat alterum, vt certam ſibi pecuniæ quantitatem mutuò det, vel vendat mercem expectata ſolutione per annum, de cuius redditione probabiliter timetur, poterit ratione illius periculi aliquid vltra ſortem accipere, de illoq; paciſci. Fatetur quidem Soto libenter, illam periculi ſuſceptionem eſſe pretio æſtimabilem. Sed dicit id eſſe verum, quando venditor inuitus eum timorem, atque moleſtiã patitur; non autem quando voluntarie ſe in timore, & periculo conſtituit: quod contingit vendenti merces expectata ſolutione, & potenti, non vendere. Sed certè iſta reſponſio eſt friuola. Nam ſi illud periculum re vera eſt venale; pretioque æſtimabile, vt Soto fatetur, quid refert voluntariè, vel coacte illud ſubire; cum ſemper res ſuum habeat valorem? Præterea: Si Petrus à me petat, vt equum commodem, aut locé Ioanni, apud quem eſt veroſimile ipſum periturum, vel ob negligentiam in cuſtodiendo, aut præbendo cibum, vel ob ſuam temeritatem, aut fugacitatem, licitè poſſum cum Petro conuenire, vt aliquid vltra pretium locationis mihi aſſignet pro periculo, quod ad eius inſtantiam ſubeo: ergo idem facere potero cum Ioanne locatore, cum non ſit maior ratio vnius, quam alterius. Atque ex conſequenti erit licitum ratione periculi aliquid vltra pretium iuſtum rei accipere. Soto reſpondet ad hoc argumentum, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Nam; quia in locatione, aut commodato non transfertur dominium, licitè poteſt verus dominus de periculo rei ſuæ paciſci. At verò in venditione, aut mutuo, quia transfertur dominium; atque adeò mutuatarius, vel locator tenetur totum ſoluere: non eſt cur alio pretio grauetur ob metum creditoris. Cæterùm, quanuis differentia poſita; inter venditum, & mutuo datum ex vna parte; & locatum, & commodatum ex alia, quantum ad hoc, quod in his non transfertur rei dominium, ſed vſus duntaxat; in illis autem trãſfertur; vera ſit, quid autem valeat ad noſtrã rationem infrigendam, non video. Nam ſi periculum meæ rei commodato, aut locato traditæ, ideò in pactum deducere poſſum, quia illius poteſt fieri iactura, cum ſimiliter pecunia credita, aut pretium rei venditæ, ad quod habendum ſemper habeo ius, eidem diſcrimini ſubſit: cur non itidem pro illo periculo aliquid vltra ſortem accipere poteró? Tenetur, inquit Soto, mutuatarius, vel emptor totum pretium ſoluere: & ideò non eſt iuſtum, vt amplius ob metum creditoris grauetur. Quaſi verò locator, & commodatarius non ſimiliter teneantur totam rem locatam, vel commodatam reddere, & cum hoc ſtet, vt aliquid vltra totalem rei ſolutionem iuſtè ab eis ratione metus, & periculi locantis, & commodantis exigatur. Omnia ergo eſt vna, & ſimilis ratio. Atque ex conſequenti quemadmodum in commodato, & locato eſt licitum aliquid accipere ratione periculi: ità etiam in venditione, & mutuo. Item probatur noſtra ſententia, ſimilitudine ducta à contractibus fideiuſsionis, & aſſecurationis, in quibus, quia ſi merx aſſecurata perditur, vel principalis deficit, expoſitus eſt aſſecurator, & fideiuſſor, de reb' propriis ſoluere, illas amittendo, licite poteſt ratione periculi ſuſcepti, aliquid exigere ab eo, quem ſecurum reddit, vt omnes Doctores concedunt: ergo pari ratione erit dicendum, quod cum vendens ad terminum non minus exponatur rerum amittendarum diſcrimini, licitum erit ei ratione illius aliquid petere, & recipere. Dicunt Doctores contrariæ ſententiæ, non valere hanc conſequẽtiam. Nam aſſecurator, & fideiuſſor non ratione periculi, ſed obligationis in ſe iectę, accipit illud ptetium. Sed proculdubio falluntur. Nam quanuis verum ſit, quod ratione obligationis præciſe poteſt fideiuſſor aliquid accipere, vt infra dicemus; ex quo fit, vt etiam ſi nullum periculum exiſtat, licitè poſsit paciſci de pretio: tamen re vera principalius propter periculum, quam propter obligationem illud ſuſcipit. Quod ex eo ſufficienter colligitur, quod ſi quis futurus eſſet fideiuſſor pro Petro bonæ conſciẽtię viro atque diuite, debente centum ad annum, & pro Paulo perditæ vitæ, homine, atque paupere totidem debente nullus ſanæ mentis dubitabit, talem fideiuſſorem plus accipere poſſe pro fideiuſsione Pauli, quã Petri: Et tamen conſtat obligationem in vtroque eſſe æqualem, & periculum diuerſum: multò ergo magis conſiderabile eſt periculum, quam obligatio ad augendum pretium, vt dictum eſt. Poſtremo: Contradus, atque Soto, qui hanc noſtram ſententiam negant, concedunt, quod ſi venditori eſt graue, & moleſtum merce ſua priuari, & ad inſtantiam emptoris illã vendit, iuſtè poteſt in pretio aſcendere iuxta exigentiã præfati grauaminis. Sicut è cõtra, ſi emptori eſt graue,

2. Ratio.

3. Ratio.

vltima Ratio.

graue, & moleſtum mercem aliquam emere, & ad inſtantiam venditoris illam emit, iuſte poteſt in pretio deſcendere: quod nos etiam agentes de rerum pretio verum eſſe diximus. Item idem concedunt, quod ſi vēditor ad terminum, timet in recuperatione expectati capitalis futuras expenſas, ratione huius timoris licitè poteſt in pretio aſcendere. Et quanuis poſteà timor ad effectum non perducatur: hoc eſt, eſto ſine expenſis capitale ſibi ſoluatur, non ideò tenebitur pretij augmentum ſubtrahere; quia non pro expenſis, ſed pro timore illas agendi, incrementum accipitur: ergo pari ratione, quando venditor ad inſtantiam emptoris ad terminum vendit timens veroſimiliter de ſolutione capitalis, poterit iuſtè, ſaltem pro huiuſmodi timore, in pretio aſcendere. Et ſi timor poſteà ad effectum non deducatur, nō tenebitur præfatum incrementum ſubtrahere.

¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro opinione contraria. Et quanuis illa, quæ à Conrado poſita ſunt, inefficacia à Soto dicantur, illaque ſoluat, quo tamen veritas clarior reddatur, ad illa in forma ſatisfacere placet. Vnde ad primum reſpondeo, negando ſequelam. Non enim indiſtinctè, & generaliter in quacunque venditione ad terminum facta, accipiendum eſt exceſsiuum pretium: ſed ibi tantum, vbi verum, diſcretum, & probabile adfuerit periculū amiſſionis rei, vel, quia emptor eſt pauper, vel fugax, vel quid ſimile habet. Nam ſi fuerit fictum periculum, vſuram palliatam talis contractus continebit. Tunc autem erit periculum fictum, quando non ratione illius: ſed magis ratione lucri exceſſus exigitur. Ad cognoſcendum verò, quando venditor non gratia lucri, nec in fraudē vſuræ, ſed ob præfatam cauſam in pretio aſcendit; talem Medina regulam conſtituit: Dicens, quod ſi teſte conſcientia venditor ipſius mallet mercem pro pretio currente poſteà ſecure, & certè ſoluendo, ſeu ſufficiente cautione de ſolutione habita, vendere, quam pro pretio aucto cum periculo perdendi ſuum capitale, aut ſi non mallet, eſt tamen ſibi indifferens, hoc, aut illud eligere: tunc non lucrū, ſed periculum amiſsionis rei eſt, quod pretium facit augere. Cæterùm, ſi indiſtinctè cum ad terminum vendit, aſcēdit in pretio, nec inter hos, & illos emptores diſtinguit, aut ſi magis afficitur ad vendendum ad terminum pro pretio aucto, exiſtente aliquali periculo, quam pro pretio currente, nullo exiſtente periculo: tunc non timor amiſsionis rei pro alterius voto ſuſceptus: ſed magis lucrum in fraudem vſuræ, eſt, quod facit pretium augere. Atque ex conſequenti, tunc periculum non erit verum, ſed fictum; nec ab iniuſtitia, imo nec ab vſura palliata talis contractus erit excuſandus. Sed nec excuſabitur à culpa venditor, etiam in caſu, quo contractus iuſtus eſſet, ſi illum cum ſui infamia, aut aliorum ſcandalo init. Vt ſi forte ex facto ipſius cæteri mercatores occaſionem ſumerent ad indiſtinctè, ſeu indiſcretè ad terminum pro pretio exceſsiuo vendendum. Et aduertat prudens lector, quod non pro ratione cuiuſcunq; metus, ſed probabilis, & diſcreti, arbitrio prudentis viri, ſuperaccipi poſſe. Sunt enim nonnulli mercatores, ità, vel auari, vel melancholici, vt timeant, vbi non eſt timendum; & qui nec comedere, nec dormire, ſine anxietate poſſunt, etiam ſi ſecuritatem habeant debitorum. Et in his cum illius anxietatis, ac ſolicitudinis, non debitor, ſed ipſi ſibi cauſa exiſtant, non eſt fas, quod debitor pecuniā illam compenſet. ¶Ad ſecundum argumentum Conradi reſpondetur, illo exceſſu, qui ſupra iuſtum pretium accipitur, compenſari quemcunque metum, & quodcunque periculum in venditore exiſtens. Et ſic non eſt opus procedere in infinitum.

¶Ad primum argumentum Soti ex dictis patet ſolutio. Nam cum res, quæ ex ſe venales ſunt, ex eo, quod voluntariè offeruntur, non amittant valorem, fit, vt quanuis mercatores voluntarie ſubeant periculum rerum ſuarū, poſsint pro illo aliquid accipere. Verum eſt, quod merces vltroneę vileſcunt. Et ità fatemur poſſe eum, qui inuitus patitur periculum, vel lucrum ceſſans, plus exigere, quam ille, qui voluntariè facit. Sed de hoc latius quæſtio. ſequenti. ¶Ad ſecundū eiuſdem Soti reſpondetur, quod etiam ſi illi, de quibus venditor male confidebat, fideliter ſoluant, adhuc poteſt licitè totum pretium accipere. Impertinens enim eſt, quod periculum, quod tempore contractus timebatur, ſuum ſortiatur effectum, vel non. Hoc eſt: eſt impertinens, quod emptor in termino complete ſoluat, vel non ſoluat, ad hoc, vt venditor pretium cum augmento recipere poſsit. Incrementū enim illud, vt diximus, non pro amiſsione ipſius capitalis, ſed pro ſolo periculo, cui vēditor res ſuas exponit, exigitur. Et quāuis res illæ poſteà per debitoris ſolutioné periculū euaſerint, nō propterea tēpore cōtractus in periculo eſſe deſierunt, iuxta probabilé ipſius vēditoris, & aliorū cō iecturā. Et quādo inſtat Soto, ſi initio nō fuiſſet facta timoris mētio, vēditor tamé fuiſſet ob periculū vehementer metu vexatus; poſteà

Ad. 1. arg. Conradi.

Ad. 2. arg.

Ad argumenta Soti

Regula notanda.

ſteà dū emptor ſoluit nihil poſſet vltra ſortē venditor recipere, ratione præteriti metus, ac periculi: ergo nec in initio potuit illud in pactum deduci; reſpondeo, quod ſicut de intereſſe lucri ceſſantis fatentur omnes, quod debet præcedere admonitio, deductioq; in pactum, alias non iuſtè exigeretur, vt infra videbimus: ita etiam de iſto periculo eſt dicē dū, ne emptor, qui fortè cum eo onere emere nollet, contra ſuam volūtatem grauetur.

Ad argumenta Nauarri.

¶Nauarri rationes ſimiliter ſunt parui momenti. Nam primò in eo, quod dicit, opinionem noſtram eſſe contra omnium iuriſperitorum, ac Theologorum ſententiam, procul dubio fallitur, vt ex inſignibus Doctoribus à me citatis colligere licet. Præterquam q̄ oportebat eum Doctorum cateruam referre, quod nō facit, vt ipſi, nō modo dicēti, ſed etiam probanti, fidem adhiberemus. Quod autem affirmat ab Eccleſia eſſe declaratum, non licere ratione periculi aliquid vltra iuſtum pretium pro mercibus accipere, maiorem continet falſitatem. Nam ſic contrariū eſſet de fide, noſtraque ſententia eſſet erronea; quæ à propoſito & à vero longe abſunt. Nec capitulum ab ipſo adductū quidquam conuincit. Nam in eo Alexander tertius peccatum eſſe declarat, vendere piper, cinnamomum, vel alias merces valentes tēpore venditionis quinque libras, cū pacto, vt emptor ſtatuto termino ſex libras perſoluat. Niſi dubium eſſet, ait Romanus pontifex, plus minus ve, merces illas ſolutionis tē pore valituras. Et certè hæc deciſio Nauarri, & aliorum ſententiæ nihil fauet, ſed potius ei reſiſtit: Cum, vt ex dictis verbis Pontificis conſtat, non damnetur ibi venditor ratione periculi, & dubij in capitali amittendo, aliquod incrementum paciſcens, nec de hoc quidquā loquatur. Quare aſſerere Eccleſiam in illo capitulo, ea pericula declaraſſe non eſſe conſiderabilia ad augendum pretium, ſanè nihil aliud eſt, quam citare quod ipſe papam declaraſſe voluiſſet, & non quod ille declarauit. Præterquam, quod ſi de illo dubio ac periculo ageret ſummus Pontifex, quo veroſimiliter dubitatur, an ſors ad ſtatutum terminum ſit peritura, procul dubio in noſtram ſententiam decretum eſſet aſſerendum, & non in contrariam. Ait enim, vēdentem rem, quæ in promptu valet quinque, pro ſex in termino ſolutionis, peccatum committere, niſi dubium ſit, merces illas plus minus ve ſolutionis tempore valituras. Ex quibus verbis apertè colligitur, ratione dubij poſſe iuſtificari contractum, qui alias eſſet illicitus, & pecaminoſus. Indeque ego non contemnendum argumentum pro mea ſententia colligo in hunc modum: In dicto capitulo eximitur ab illicito, vendere rem ad terminum, pluſquam valet in promptu, propter dubium veriſimile, quod ſicut minus ità plus valere poteſt: ſicque venditor eſt expoſitus vtrique ſorti: ſed in noſtro caſu veroſimile eſt, non dico plus minus ve rem valituram, ſed etiam prorſus nihil; ſi vt veroſimile eſt emptor in ſolutione deficiat: ergo à fortiori ſummus Pontifex, ſi de hoc ageret in illo capitulo, multo promptius iudicaret ratione huius dubij diſcreti, atque probabilis rem valentem quinque libras, poſſe pro ſex vendi. Atque ex conſequenti capitulū illud plus facit pro noſtra ſententia, quam fauet contrariæ.

Explicatur c. in ciuitate. de vſuris

Obiectio ex c. nauiganti. de vſuris.

¶Nonnulli ſolent etiam obijcere reſolutionem Romani Pontificis in capi. nauiganti. de vſuris, vbi noſtra ſententia damnari videtur. Scribit enim Gregorius. ix. Nauiganti, vel eunti ad nundinas, certam mutuās pecuniam, pro eo, quod ſuſcipit in ſe periculum, recepturus aliquid vltra ſortem, vſurarius eſt cenſendus. Ex quo loco tale colligo argumentum. Mutuans non poteſt incremētum accipere, eo quod ſuſcipit in ſe periculum, vt in illo capitulo dicitur, abſque eo, q̄ ſit vſurarius: ergo nec vendens credita pecunia, qui in effectu mutuat excuſabitur ab vſura aliquid plus accipiens, quia ſuſcipit in ſe periculum. Sed reſpondeo, textum illū, vt bene notauit Medina, quæſt. 38. circa tertiam cauſam in ſolutione ad. 4. & Sylueſtet verbo. vſura. 2. q. 35. nō bene intelligi à multis. Habet enim lōge diuerſum ſenſū ab eo, qui in argumento prætenditur. Mutuabat quidam negotiatori nauigaturo, vel ad nundinas ituro certam ſummam pecuniæ, ea conditione, vt ipſe mutuans ſuſcepto in ſe periculo mercium, quas portabat mutuatarius, vel etiam ipſius pecuniæ, qua erat negotiaturus, aliquid ſibi vltra ſortem ſolueretur, quod eſt mutuatarium obligare ratione mutui, vt ſe aſſecuratorem recipiat. Et hoc dicit ſummus Pontifex in illo loco eſſe illicitum, & vſurarium, eſtò mutuans iuſtum pretium ſuæ aſſecurationis acciperet, quod eſt verum. Nam quicunque mutuare non vult, niſi ea lege, vt mutuatarius alium ſecum contractum ineat, ad quem non tenetur, vt, verbi gratia, emendi aliquid à mutuante, quanuis pro iuſto pretio, vel aliquid aliud faciendi ex obligatione, peccatum committit, & eſt vſurarius, vt quæſtione ſequenti latius videbimus. Et hoc eſt, quod in dicto capit. nauiganti, decernitur, nihilque aduerſatur noſtræ ſententiæ.

Reſpon.

¶Ex

1. Corolla. ¶ Ex dictis pro maiori declaratione, & limitatione huius quæstionis de pecunia credita, placet nonnulla colligere corollaria. Primum est; quod non semper nec in omni venditione ad terminum, est licitum incrementum suscipere, aut de illo paciſci, ratione periculi; esto non detur pignus, nec fideiussor, nec alia cautio. Sed tunc tantum, quando discretè, & rationabiliter timetur amissio capitalis: quia debitor, vel pauper, vel fugitivus, vel periculosus est. Infero secundo, quod 2. Corolla. postquam de incremento suscipiendo, ratione periculi; rationabiliter est factum pactũ, licitè potest accipi, vel retineri, si à principio fuit datum: estò securum euaserit capitale, nec aliquod fuerit periculum subsequutum. Vt enim paulò anteà dicebam, non pro certa amissione, sed pro dubietate, & periculo fuit promissum, quod re vera passus est creditor: etiam si, tam principalis perdendi, quam expensarum faciendarum, periculum euaserit. Cæterùm, quia ratione periculi faciendarum expensarum, fuit pretium, vltra iustum auctum: quanuis postea venditor maiores faciat, non poterit omnium illarum quantitatem exigere; sed illam tantum, de qua à principio fuit factum conuentum. Sicut, etiam si nullæ extent expensæ idem poterit retinere: alioqui contractus non esset æqualis ex vtraque parte. Infero tertio, etiam esse licitum 3. Corolla. è contrario, rem vilius emere anticipata solutione, quam secundum se valet, ratione verisimilis periculi, quod de ipsius traditione habetur: siue tale dubium sit ob malitiam debitoris: siue ob infortunia; circa rem anticipatè emptam contingibilia. Imo, & futura debita, quando huiusmodi periculo sunt subiecta, licitè minori anticipata pecunia emuntur, vt infra videbimus. Quod magno argumento esse debet, vt nostram sententiam iure constare existimemus. Infero vltimo, quod Vltimũ Corollarium. quando dicimus ratione periculi posse mercium pretium augeri, loquimur, vel de pretio legali, quod in indiuisibili consistit, vel de eo, quod ex communi cursu fori, hominumque æstimatione desumitur, quantum ad supremã partem ipsius. Nam de eo, qui pluris vendit res ad terminum, quam venderentur in promptu, ob latitudinem iusti pretij in illis inuenti, certum est, & extra controuersiam positum, nullum committere peccatum. Verbi gratia: Valet mensura panni iuxta infimum pretium, viginti argenteos, & iuxta medium viginti vnum: in supremo autem valet viginti duos. Non est dubium, quod liceat mercatori ad terminum vendenti semper exigere supremum pretium; estò nullum esset periculum solutionis; quanuis in promptu vendat pro viginti. Et ratio est manifesta: Nam cum illud sit iustum pretium, quod si exigeret numerata pecunia, non peccaret contra iustitiam, fit, vt multo minus peccet si pecuniam credens idẽ illud iustum pretium licet rigidum exposcat. Et hæc dicta sint de tertia causa.

An rationne expensarum quas quis facere timet possit augere pretium quando vendit creditã pecuniã.

¶ Circa quartam causam, ob quam potest dici fieri augmentum in venditione ad tempus, quæ est expensæ, quas venditor faciet in recuperatione capitalis. Forsan emptor talis est conditionis, vt sine lite non soleat soluere quòd debet; timetque venditor rationabiliter in recuperatione capitalis facere expensas, dubium est, vtrum ratione istarum expensarum, quas facere timet, possit in venditione ad tempus pretium augere. Florentinus loco citato, hanc causam nõ admittit. Tum; quia fortè debitor sine lite soluet in termino præfixo. Tum etiam, quia estò venditor in recuperatione sibi debiti expensas suo tempore faciat, forsan non erunt tantæ, quantum est incrementum ob præfatam causam exactum. Et denique; quia potest venditor alia iustiori via se indemnem ab expensis seruare, paciscendo, scilicet, cum emptore, vt ex tunc se obliget ad illarum simul cum capitali solutionem, si venditor eas fecerit. Contraria tamen sententia est verior, & probabilior, quam tenet Medina quæstione trigesima octaua, & Soto libro sexto de iustitia, quæstione quarta, articulo primo, in solutione ad. 2. Et sic dico posse venditorem tuta conscientia ascendere in pretio, ratione dubij probabilis, quo verisimiliter dubitat, se expensas facturum, quas fortè recuperare non sperat. Quanuis multò tutius, vt dicit Soto, erit dum emptoris vafricies, & infidelitas timetur, nihil ei mutuare, nec credito vendere: & si vendas, vel mutues solutionis terminum expectare, an forte sine vllo dispẽdio fiat. Nam expensarum anticipatæ conuentiones vix vsuræ suspicione vacant. Nihilo secius tamen, vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expensæ, nulla est iniquitas de expensis, & laboribus pactum cũ emptore inire, constitutumque pretium recipere, etiam si nullas venditor sit posteà facturus. Videturque tunc venditioni alter contractus annexus, quo venditor, scilicet, cum emptore implicitè conuenit, de certa quantitate loco expensarum, de quarũ quantitate soluendã dubitatur, siue magnæ fuerint expensæ, siue paruę, siue nullæ. Et ratione

Sententia auctoris.

tione huius bene poteſt venditor cum emptore ſuper hoc paciſci, in pretioque aſcendere ſuppoſito, quod tempore contractus ſit veriſimile, quod maiores expenſæ fient, quam eſt incrementum pretij, vel ſaltem ſit æquilibre dubium, quod fient maiores, aut minores. Et facta conuentione ſiue fiant maiores, ſiue minores, ſiue nullæ poterit venditor præfatum incrementum ſimul cum capitali recipere. Quia non pro expenſis actu faciendis, ſed pro dubietate expenſarum faciendarum, fuit facta conuentio: in qua non magis in tuto, quam in periculo ſe ipſe venditor expoſuit. Et loquor in præſenti de expenſis abſque culpa, & mora debitoris faciendis. Nam de his, quæ ex culpa ipſius fient, non arbitror emptorem ex præfata conuentione liberum eſſe ſoluẽdo. Alioqui dolus & culpa illi ſuffragarentur, quod omnino videtur iniquum. Excepto, niſi intentio venditoris tempore conuentionis fuerit, remittere emptori omnes expenſas, qualitercunque ob defectum ſolutionis faciendas, volens cum eo, ſuper quo conuenerunt, eſſe contentus, quod nullum venditorem intendere puto. Et ad primam rationem Florentini reſpondeo, in caſu noſtræ dubitationis impertinẽs eſſe, quod emptor ſoluat cum expenſis, aut ſine illis. Quia non pro expenſis actu faciendis, fuit in pretio aſcenſum, ſed pro periculo actu ſuſcepto, vt modo dicebam. Ad ſecundam ſimiliter reſpondeo, parum referre, quod expenſæ fiant maiores, aut minores ad iuſtificandum, vel condemnandum dictum incrementum: ſiquidẽ nõ pro expenſis actu faciendis, ſed pro dubio probabili fuit ſuper incremento conuentum. Ad vltimam dico, quod quanuis illa via, inter alias, videatur tutior, atque ſimplicior, qua venditor cum emptore paciſcitur de ſoluendis eidem expenſis, quas ipſius cauſa fecerit; & tunc nõ ſit opus ad alia remedia recurrere; cum hoc tamen ſtat, vt ſi contrahentes conuenerint, quod emptor aliquid certum venditori, loco expenſarum incertarum aliunde, quam ex culpa emptoris faciendarum, ſoluat: etiã ſit licitum, & honeſtum. Nam illa via, etſi iuſta non facit hanc eſſe iniuſtam de ſe. Poterit autem eſſe iniuſta ex circunſtantia, vt ſi inde fortè infamatur venditor, aut cauſa prębetur ſcandali, vt de tertia cauſa diximus.

An ex dubietate valoris poſsit augeri pretium rei vẽditæ ad tempus.

¶Circa quintam cauſam augendi pretium in venditione ad terminum, quæ eſt dubietas valoris, quem res vendita tempore ſolutionis eſt habitura, ſimiliter eſt non leue dubium. Vtrùm ſit ſufficiens ad excuſandum venditorem ab iniuſtitia, quæ exiſtit in eo, quod res carius vendat ad tempus, quam valent de præſenti. Verbi gratia: Vendit quis in Ianuario tritici menſuram valentem de præſenti quinque argenteos, recepturus pretium in menſe Maij, in quo veroſimiliter creditur plus valituram. Dubium eſt, vtrùm ratione huius probabilitatis, liceat venditori aſcendere in pretio. Et quidem de eo, qui ſuas merces non erat venditurus, vſque ad tempus, quo pretium auctum iri exiſtimatur, certum eſt, quod poteſt illas carius vendere, quam tempore venditionis valent. Id enim expreſſè habetur in capit. nauiganti. de vſuris. Vbi caſus ad literam ponitur de mercatore cariùs, quam in prompta merces valeant, vendente, quia erat eas ad tempus ſolutionis, quo probabiliter credebatur plus valituras, ſeruaturus. Et ratio huius eſt: Quia tunc non debet æſtimari pretium ſecundum præſens, ſed ſecundum tempus, quo venditor ſuas erat merces diſtracturus. Alias pateretur emergens damnum, à quo, vt ſupra dictum eſt, poteſt ſe iure venditor ſeruare indemnem, quando rogatus vendit. Similiter etiam è contrario eſt licitum, merces anticipata ſolutione viliùs mercari, quam præſenti foro veneunt: ſi tamen eſt coniectura, tempore, quo ſunt tradendæ, plus minus ve valituras. Vt, verbi gratia, emere in hyeme triticum, quod vſque ad meſſem non eſt recipiendum, non pro pretio, quod in hyeme valet, ſed pro minori; ſi creditur in ætate plus minus ve valiturum. Et hic caſus etiam ponitur in dicto capit. nauiganti. Eſtque illius ratio: Nã cũ res propter vſum emãtur, quod nũc in emptoris vſum nõvenit, nõ eſt cur præſenti pretio, ſed illo, quo dum ei tradetur, eſt valiturum, æſtimetur. Ceterum de mercatore, qui non erat merces vſque ad tempus ſolutionis ſeruaturus, eſt dubium, vtrùm poſsit ſimiliter rem cariùs vendere, quam in promptu valet, propter dubium de valore, quem in tempore ſolutionis habebit. Caietanus, quæſtione ſequẽti, articulo primo, partem tenet affirmatiuam. Quam probat primò ex capit. in ciuitate. de vſuris. Vbi ad literam hic caſus ponitur, nulla facta mentione, quod venditor ſit merces vſque ad tempus ſolutionis ſeruaturus, vel non, ſed tantum dubietatis de pretio augendo: & vbi ius non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Secundò: Quia rei ad terminum venditæ, pretium taxandum eſt, prout veriſimile eſt valebit tempore ſolutionis, vt habetur expreſſè in capit. nauiganti.

1. argu.

2. argu.

gantiam citato. Cuius verba ſunt, quæ ſequuntur: Qui dat decem ſolidos, vt alio tempore totidem ſibi grani, vini, vel olei menſuræ reddantur, quæ licet tunc plus valeāt, vtrùm plus, vel minus ſolutionis tempore fuerint valituræ, veroſimiliter dubitatur; non debet ex hoc vſurarius reputari. Tertiò: Quia venditio ad terminum, licet tempore contractus inchoetur, tempore tamen ſolutionis perficitur, & conſummatur, atque adeò licitum erit pretium pro tempore ſolutionis quando perficitur taxare; ſiue res ſint à venditore vſque ad id tempus ſeruandæ, ſiue ſecus; cum ſolutio per quam emptio cōſummatur, videatur ad ſe vēditionem trahere.

Obiect. ¶His tamen non obſtantibus, dico, contrariam ſententiam eſſe veriorem, & probabiliorem, magiſque ſecuram. Quam tenent Medina, atque Soto locis citatis. Et probatur: Mercis valor nō eſt diuerſus per hoc, quod venditur, vel in promptu, vel ad terminum; non enim ad terminum vendita plus valet res, quam ſi ad ſtatim venderetur: ergo propter hoc, quad ad terminum venditur, non eſt licitum in pretio aſcendere magis, quam ſi ad ſtatim venderetur. Et confirmatur: Venditio ad terminum nihil addit ſupra vēditionem ad ſtatim, niſi ſolam expectationē ſoluendi pretiū in futurū: ſed hoc nihil aliud eſt, quā quędā mutuatio, vt ex ſupra dictis patet: ergo nō eſt licitū ratione illius aliquid vltra iuſtū pretiū accipere. Et ſi dicatur, non iuſtificari contractum, in caſu, de quo loquimur; quia res ad terminum venditur; ſed ob dubium, quo veriſimiliter dubitatur rem tempore ſolutionis plus minus ve valituram, contra hoc ſic argumentor: Venditor in noſtro caſu non eſt ſeruaturus merces in futurum: ergo nihil ſua refert, quantum in futuro ſint valituræ: nec ex hoc ei, aut damnum emergit, aut lucrum ceſſat. Atque ex conſequenti ratione huius, nihil niſi pretium, quod in præſenti currit, poteſt percipere. Et confirmatur ex cap. nauiganti. iam citato. Vbi cum eciſſet ſummus Pontifex mentionē de dubio veriſimili, ſi plus minus ve res tempore ſolutionis eſſet valitura, ſubiungit: Ratione huius dubij etiam excuſatur qui pannos, granum, vinum, oleum, & alias merces vendit, vt amplius, quam tunc valeant, in certo termino recipiat pro eiſdem; ſi tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus. Quibus verbis apertè ſignificatur, ſolam rationem præfati dubij non eſſe ſufficientem contractum iuſtificare, niſi conditio, ſi venditor eſſet mercem ſeruaturus, ſimul currat. Vltimò: Eſto venditor ſit certus rem in futuro plus valituram, quam valet de præſenti: ſi tamen non vult eam in futurum ſeruare; non poteſt amplius pro ea recipere, quam valet de præſenti: ergo multò minus, quando eſt dubius an plus minus ve ſit valitura. Et confirmatur: Dubiū de futuro valore rei ideò venditionem ad terminum pro maiori pretio excuſat; quia ratione talis dubij, ſe æqualiter venditor exponit lucro, & damno: ſed hoc de eo, qui mercē ſeruaturus non erat, nullo modo verificatur, vt patet: ergo qui ob ſolam præfatā dubitationem vendit cariùs ad terminum, quam ſit pretiū currēs, ſi alias mercem non erat ſeruaturus, à culpa non excuſatur.

¶Ad primū argumentum Caietani reſpō detur, quod quanuis in cap. in ciuitate. nulla fiat mentio de hoc, quod eſt, venditorē mercem alioqui ſeruaturū, ſed de ſola dubitatione pretij futuri; textus tamē ille iuxta doctrinā à nobis poſitā eſt intelligēdus. Et quod ille nō explicuit ſuppletur per textū in cap. nauiganti. Nam quāuis primū ſcripſerit Alexander. III. & ſecundū Gregorius. IX. explicat tamē hic mentē Alexādri. Nec eſt diuerſus caſus capituli in ciuitate, ab eo, qui vltimo loco ponitur in ca. nauiganti. vt cōmuniter Doctores tradūt. Ad. 1. arg.

¶Ad ſecundū argumentum vbi dicitur, pretiū rei vēditæ, vel emptę debere taxari, prout valebit tempore ſolutionis, vt reſpōdeamus aduertendū eſt, in diuerſis vēditionibus diuerſimodè pretiū taxari: Nam in emptione, & vēditione ſimplici, quæ eſt ad ſtatim, & in qua nec mercis nec pretij expectatio interuenit, pretiū abſolutè taxatur, prout valet res tēpore cōtract⁹, quo rei vēditæ dominiū ſeu ius in emptorē tranſfertur. In vēditione autē ad tetminū, in qua merx ſtatim traditur, & pretiū ad tēpus expectatur, ſimiliter eſt iuſtū pretiū, quod tūc cōmuniter currit, vt ex ſupradictis patet. Cęterum licet aliquādo in pretio aſcēdere, nō quia res ad terminū vēdita plus valeat, ſed ob aliquod intereſſe ipſius vēditoris, quale cunq; ſit illud, ſiue damni, ſiue lucri, ſiue periculi, ſiue alterius grauaminis: pro quibus omnibus ſatisfacere incumbit emptori, ad cuius inſtantiam venditor tale patitur detrimentum. Ex quo fit, vt ſi vendens ad terminum erat merces ſeruaturus, poſſit illas cariùs vendere, quam ad ſtatim ratione intereſſe: ſi eſt veroſimile plus valituras. Sicut & qui mercem emit anticipata ſolutione, poteſt vilius emere, quam tunc valet ratione intereſſe; ſi eſt veroſimile tēpore ſolutionis vilius valiturā. Et ſic procedit cap. nauigāti. quādo dicit: Qui dat decē ſolidos, vt alio tē Ad. 2. arg.

pore, &c. Cæterũ qui vendit res, quas in futurum tẽpus nõ est seruaturus, nullã causam habet, ob quam iustè in pretio possit ascendere. Et sic peccat: esto res in futuro plus sint valituræ. ¶ Ad tertiũ respondetur, quod si quando dicitur venditionem ad terminum inchoari tempore contractus, & perfici tempore solutionis, nec esse venditionem completam, nisi merx sit tradita, & pretium solutum, sit sensus, quod hæc sunt de essentia, & integritate venditionis, antecedens est falsum. Nam, vt supra dictum est, tunc integrè celebratur contractus, quando fit conuentio, qua contrahẽtes inuicem se obligant, iuxta diffinitionem contractus, qua dicitur, quod est vltrò citroque obligatio. Et certum est; quod facta conuentione vtrinque est posita obligatio ex ea proficiscens, etiam si mercis traditio, & pretij solutio differantur. Si autem sit sensus, quod iam contractus, & ipsius obligatio suum complete effectum est sortitus; verum est antecedens. Sed ex hoc non sequitur, ꝙ tempore contractus possit is, qui ad terminum vendit in pretio ascendere, ob nõ consummatam venditionem secundũ valorem rei, quem tempore solutionis verisimiliter habebit, supposito, quod vendens rem non est seruaturus, sed illico distracturus, propter rationes à nobis positas.

Ad. 3. arg.

Resolutio totius quæstionis de augendo pretio.

¶ Et dictis omnibus infertur, totius quæstionis de augendo pretio in venditione ad terminum, resolutionem esse, quod est licitum vendenti ad terminum pacisci de maiori pretio, quam sit illud, quod in promptu currit, ratione interesse damni emergẽtis, & lucri cessantis, & ratione periculi, cui venditor, ad emptoris instantiã res suas exponit, & ratione dubij, seu timoris probabilis de litigando, & expensas faciendo pro capitalis recuperatione, cũ supra positis limitationibus. Et ratio est: Quia cũ venditor ad instantiam emptoris rem suam vendens nõ teneatur gratis ob illius causam damnũ aliquod pati, nec merces iactare, aut eas periculo perditionis exponere, nec timorem aut anxietatem aliud ve grauamen sustinere, ab his omnibus iustum erit emptorem venditorem liberare pro illisque satisfacere, & de satisfactione cum illo componere. Huiusmodi autem compositione cum venditore facta, manebit emptor obligatus incremẽtum cum capitali in termino præfixo soluere, etiãsi successu temporis appareat, venditorem nullum actu detrimentum fuisse passum, nullum periculum suo capitali euenisse, nullas expensas in capitalis recuperatione fecisse. Nam hanc obligationem emptor subiuit, non ob damnum venditori actu vẽturum; sed quia venditor ad instantiã emptoris præfatis dãnis atque periculis probabiliter se exposuit, ad modũ iam explicatũ. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate, de venditione mercium ad terminum pro maiori pretio, quam in præsenti valent. Nam ad argumenta, quæ in principio proposuimus facile ex dictis patet solutio.

¶ Adhuc circa modum, quo emptiones, & venditiones fieri debẽt, vt sint licitæ, est alia principalis difficultas, vtrùm, qui minoris emit debitũ futurũ, peccet contra iustitiam, & ad aliquam teneatur restitutionẽ. Et procedit quæsquãdo nullũ est periculũ, aut dubiũ in vindicãdo debito, siue totius pretij debiti, siue expensarũ, siue molestiarũ in recuperãdo. Nã his existentibus, certũ est, ꝙ licet ratione talis probabilis dubij, aliquid de pretio diminuere emẽti; sicut vendẽti in pretio ascẽdere; vt ex dictis in præcedẽti difficultate sufficiẽter colligitur. Et quidẽ Caietanus in summa. verbo. vsura. in fine, & ante illum Innocẽtius in cap. in ciuitate. de vsuris. absolutè dicunt, iustè minoris posse emi debita, quæ nõ sunt soluẽda vsq; ad annũ secundũ, vel tertiũ, vel decẽniũ, quã si præsẽti die soluẽda forẽt, etiã omni interesse cessãte, & nullo periculo in debiti recuperatione existẽte, nullaq; alia causa ab ęqualitate recedẽdi existente: præterquã, ꝙ dantur in prõptu, verbi gratia, nonaginta pro centũ. Hãc eandẽ sentẽtiam sequitur Nauarro in Manuali ca. 17. nu. 232. Quã probat primò: Quia minus est habere actionẽ, quã rẽ, leg. minus. ff. de. reg. iur. & alia, quæ cõgerit Decius in regul. qui actionem. ff. eodem. Secũdò: Quia ius, quod vno anno est inutile, minoris valet, quã si esset statim vtile. Sed Caietanus suã sententiã probat hoc argumẽto: Si in cõtractu, de quo loquimur, aliqua esset iniustitia, maximè vsura: sed hæc nõ est: ergo nulla. Consequẽtia cũ maiori est nota, & minor ꝓbatur. Vbi nõ est mutuũ, vsura locũ habere nõ potest; cũ vsura sit lucrũ ex mutuo; sed in casu, de quo loquimur nulla est ratio mutui, nec implicita, nec explicita: de ratione enim mutui, est datio rei ab ipso dãte reuocabilis; & quod qui dat habeat contra accipientem actionem ad sortem & quod periculum sortis sit apud accipientem, quæ in casu posito non reperiuntur; sed potius eorum contraria. Nam Ioannes, verbi gratia, qui debitum centum aureorum à Petro emit pro nonaginta, non dat ea reuocabiliter; nec habet amplius actionem contra Petrum ad præfata nonaginta ab eo repetendum, sed solum ad centũ, quæ Paulus debet:

3. difficultas circa modũ, quo emptio & venditio fieri debent.

Sententia Caietani, & aliorũ.

1. argum.

2. argum.

debet: & si casus accidat, vt Paulus pereat, aut impotens omnino efficiatur ad præfatum debitum soluendum, periculum debiti manet apud Ioannem, & non apud Petrũ, vt supponimus: ergo datio, qua Ioannes dedit Petro nonaginta, nullo modo fuit mutuatio: atque ex consequenti nec potuit ibi vsura reperiri. Et confirmatur: Petrus de præsenti dat totum ius, quod habet ad illa centum ipsi Ioanni emptori; & Ioannes de præsenti dat nonaginta pro tali iure suscipiens in seipso curam, & periculum illa recuperãdi: ergo vniuersus contractus perficitur ibi de præsenti ex vtraque parte; atque ex cõsequenti nulla ibi est vsura. *Confirmatio.*

¶His tamen non obstantibus, dico, contrariam sententiam veriorem esse, atque securiorem. Quam tenet Medina in tractat. de cambijs. quçstione. 7. & de restitutione, quæstione. 38. Antoninus. 2. parte, titulo. 1. cap. 8. §. 3. &. 4. Gabriel in. 4. distinction. 15. quæstione. 11. dub. 4. Syluester verbo. vsura. 2. quæst. 14. & Angelus, verbo. vsura. 1. §. 63. Et sic dico præfatum contractum iniustum esse, multarumque vsurarum ansam præbẽs, ne dicam re vera implicitè vsurariũ. Et probatur: Pecunia futura, si certa est, non minoris est pretij, quam præsens: alias omnis vẽditio excedens expectata solutione excusaretur; & omnia cambia, & recambia, quę sic ea appellantur: ergo erit iniquum, illam quæ in futuro est centum, emere pro nonaginta de præsenti; cum non seruetur æqualitas dati, & accepti. Et si dicatur terminos huius contractus, non esse nonaginta, & cẽtum, sed nonaginta, & actio ad centum postea soluenda, quæ aliud quid est ab ipsis centum, nec in rei veritate valens in promptu centum, sed tantum nonaginta; cõtra hoc sic argumentor: Actio ad rem tantum valet, quantum ipsa res, ad quam est actio, deductis laboribus & expensis, vt dicit Bartol. in leg. per diuersas. C. mand. & Bald. in leg. 2. C. ne lite pendente: Vnde si res, ad quam est actio, nihil valet; similiter ipsa actio nullius est valoris: Et si res est magni, vel parui valoris, similiter etiã actio erit magni, vel parui: sed in nostro casu res ad quã est actio, valet centũ, nec aliquæ expensæ, aut labores sunt subeũdi in illi⁹ recuperatione, vt suppo nimus: ergo erit inæqualitas dare pro illa solũ nonaginta. Probo consequentiã: Nã alias sola temporis expectatio daret valorem rei, quod in præcedentibus falsum esse diximus, multisque vsuris ianuam aperiens. Secundo sic argumentor: Si ius, quod Petrus habet ad centum Pauli, est vendibile pro nonaginta de præsenti datis; sequeretur, quod etiam ipse Paulus debitor posset pro eodem pretio de præsenti dato idem illud ius emere, cum non sit maior ratio vnius, quam alterius: consequens autem est absurdum: nam sic Paulus pro nonaginta eriperet se ab obligatione soluendi centum, quod est iniustitia, quia idem prorsus esset ac si Paulus mutuaret Petro nonaginta de præsenti recepturus in termino centum quod est vsura: ergo & illud, ex quo sequitur. Et si quis neget sequelam, vt negatur à multis; quia alia est ratio de debitore, qui nullam actionem emit; sed solum debiti solutionem anticipat: aliud autem de tertia persona pro nonaginta prædictam actionem acquirente; contra hoc sic obijcio: Ad iustitiam, & æqualitatem contractus nihil refert, an hæc, vel illa persona sit, quæ emat, aut vendat: ergo si iustè fit, vt Petrus actioni, quam ad centum habet pro nonaginta cedat in fauorem Ioãnis, iustè etiam fiet, vt eidem cedat in fauorem Pauli debitoris. Hanc eandem sententiam multis alijs probat Medina, quæstione. 38. prope finem. §. sequitur amplius. *Ad argumenta.*

¶Et ad rationes Nauarri respondetur, quod quanuis contractus ille secundum formam sit emptio, & merx sit prædicta actio ad cẽtum, ea tamen actio non minus valet, quã centum, nec intentio ementis tendit principaliter in actionem, ratione sui, sed in cẽtum soluenda; cum actio per se, & ratione sui nihil valeat. Et ità quidquid sit de nominibus talis contractus, secundum tamen rem, & affectum contrahentium, nihil aliud fit, quam quod Ioannes dat in prõptu nonaginta, vt post annum sibi reddantur centum, quòd & iniustitia est, & vsura. Nec lex adducta aliquid obstat. Nam loquitur solum de eo, qui actionem habet ad rem, quam non sine detrimento, aut periculo consequetur. Ad argumentũ ex Caietano dico, quod quanuis in contractu de quo loquimur, formaliter non sit mutuũ, est tamen virtualiter, & interpretatiue. Et licet in Ioanne, qui dedit nonaginta, nõ maneat actio contra Petrum, cui ea tradidit; manet tamen contra Paulum; qui in ratione debitoris respectũ illorum centum, quæ in casu debentur, non est alius à Petro, cũ Paulus debitor Petri loco illius substituatur. Et sic omnia, quæ sunt de ratione mutui ibi saluãtur. Nam Ioannes dat Petro nonaginta reuocabiliter: quia potest ea ab eo, qui loco Petri substituitur, & quem Petrus loco sui debitorem facit, repetere. Et si illud debitum pereat, perit substituto non Ioanni mutuanti. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate

cultate, & de tota materia de venditione. Nam plura alia, quæ deſiderari poſſunt, explicabuntur quæſtione ſequenti.

QVÆSTIO. LXXVIII.

De peccato vſurę quod committitur in mutuis, in quatuor Articulos diuiſa.

VT in emptionibus, & venditionibus, de quibus pauca præfati ſumus, fraudes, & iniuſtitiæ innumeræ interuenire ſolent, ſic in mutui contractu infinitæ propemodum vſuræ, quibus cum non minori malo reipublicæ proximos iniuſtè lædi, cõtingit, inueniuntur. Atque adeo explicatis quibuſdam breuibus, & communioribus dè emptione, & venditionè quæſtionibus, operæpretium erit, nõnulla de vſuris in mutuo contingere ſolẽtibus, edocere. Singula enim perſequi, vt rei dignitas ac horũ temporum neceſsitas exigit, à noſtro inſtituto, qui Di. Tho. comẽtatoris munus ſubire decreui, alienum prorſus iudico. Dicam ergo ſolum ea, quæ ad D. Tho. rectam intelligentiam fuerint opportuna. Adiunctis etiam nonnullis, quæ ad huius materiæ aliqualem explicationem, atque perfectionẽ fuerint aptiora. Imitatus Caietanum. Qui cum in reliquis huius partis quæſtionibus breuitatem affectaſſe videatur, in hac vna ſuę diſputationi finem inuenire neſcit. Nec immerito quidẽ. Ea enim eſt illius grauitas, ac difficultas, vt terminum ei imponere pene ſit impoſsibile.

ARTICVLVS. I.

¶Vtrùm accipere vſuram pro pecunia mutuata ſit peccatum.

3. d. 37. a. 6. Et ma. q 13. a. 4. Et quol. 3. ar. 19. & 29. 73. c. 4. & 15.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd accipere vſurã pro pecunia mutuata non ſit peccatum. Nullus enim peccat ex hoc, quòd ſequitur exemplum Chriſti. Sed Dominus de ſeipſo dicit. Lucæ decimonono: ego veniens cum vſuris exegiſſem illam, ſcilicet, pecuniam mutuatam: ergo non eſt peccatum accipere vſuram pro mutuo pecuniæ.

2 ¶Præterea. Sicut dicitur in Pſalmo. 18. Lex Domini immaculata: quia ſcilicet peccatum prohibet. Sed in lege diuina conceditur aliqua vſura: ſecundum illud Deuteronomij. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, ſed alieno. Et quod plus eſt, etiam in præmium repromittitur pro lege ſeruata, ſecundum illud Deuteronomij trigeſimo octauo. Fœnerabis gentibus multis, & ipſe à nullo fœnus accipies: ergo accipere vſuram non eſt peccatum.

3 ¶Præterea. In rebus humanis determinatur iuſtitia per leges ciuiles. Sed ſecundum eas conceditur vſuras accipere: ergo non videtur eſſe illicitum.

4 ¶Præterea, Prætermittere conſilia non obligat ad peccatum. Sed Lucæ ſexto, inter alia conſilia ponitur, Date mutuum, nihil inde ſperantes: ergo accipere vſuram non eſt peccatum.

5 ¶Præterea. Pretium accipere pro eo, quod quis facere non tenetur, non videtur eſſe ſecundum ſe peccatũ. Sed nõ in quolibet caſu tenetur pecuniam habens eam proximo mutuare: ergo licet ei aliquando pro mutuo accipere pretium.

6 ¶Præterea, Argentum monetatũ, & in vaſa formatum, nõ differt ſpecie. Sed licet accipere pretium pro vaſis argenteis accommodatis: ergo etiã licet accipere pretiũ pro mutuo argenti monetati, vſura ergo non eſt ſecũdum ſe peccatum.

7 ¶Præterea, Quilibet poteſt licite accipere rem quam ei dominus rei voluntariè tradit: ſed ille, qui accipit mutuum, voluntarie tradit vſuram: ergo ille qui mutuat, licite poteſt accipere.

¶SED CONTRA eſt, quòd dicitur Exodi. 22. Si pecuniam mutuã dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eũ quaſi exactor: nec vſuris opprimes.

¶RESPONDEO dicendum, quòd accipere vſuram pro pecunia mutuata, eſt ſecundum ſe iniuſtum: quia venditur id quod nõ eſt, per quod manifeſtè inęqualitas cõſtituitur, quæ iuſtitiæ con-

contrariatur. Ad cuius euidentiam ſciẽ dum eſt, quod quædam res ſunt quarũ vſus eſt ipſarum rerum conſumptio, ſicut vinũ conſumimus, eo vtẽdo ad potũ, & triticũ cõſumimus eo vtendo ad cibum. Vnde in talibus non debet ſeorſum computari vſus rei à re ipſa, ſed cuicunque conceditur vſus, ex hoc ipſo cõceditur res, & propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium. Si quis ergo ſeorſum vellet vendere vinũ, & vellet ſeorſum vendere vſum vini, venderet eandem rem bis, vel venderet id quod non eſt. Vnde manifeſte per iniuſtitiam peccaret. Et ſimili ratione iniuſtitiam committit qui mutuat vinũ aut triticum, petens ſibi duas recompẽſationes, vnam quidem reſtitutionem æqualis rei, aliam vero pretium vſus, quod vſura dicitur. Quædam vero ſunt quorum vſus non eſt ipſa rei cõſumptio, ſicut vſus domus eſt inhabitatio, non autem diſſipatio. Et ideo in talibus ſeorſum poteſt vtrunque concedi, puta, cum aliquis tradit alteri dominiũ domus, reſeruato ſibi vſu ad aliquod tempus: vel ecõuerſo, cum quis cõcedit alicui vſum domus reſeruato ſibi eius dominio. Et propter hoc licite poteſt homo accipere pretium pro vſu domus, & præter hoc petere domum accõmodatam, ſicut patet in conductione & locatione domus. Pecunia autem ſecundum Philoſo. in. 5. Eth. & in primo Poli. principaliter eſt inuenta ad cõmutationes faciendas. Et ita proprius & principalis pecuniæ vſus eſt ipſius cõſumptio ſiue diſtractio, ſecundum quod in commutationes expenditur. Et propter hoc ſecundum ſe eſt illicitum pro vſu pecuniæ mutuatæ accipere pretiũ, quod dicitur vſura. Et ſicut alia iniuſte acquiſita tenetur homo reſtituere, ita pecuniam, quam per vſurã accepit.

Lib. 5. Eth. cap. 1. Polit. 6. c. 7. to. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quod vſura ibi metaphoricè accipitur pro ſuperexcreſcẽtia bonorũ ſpiritualiũ, quã exigit Deus, volens, vt in bonis acceptis ab eo ſemper proficiamus: quod eſt ad vtilitatẽ noſtram, non eius.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Iudæis prohibitum fuit accipere vſuram à fratribus ſuis, ſcilicet, Iudæis: per quod datur intelligi, quòd accipere vſuram à quocunque homine eſt ſimpliciter malum. Debemus enim omnem hominem habere quaſi proximum & fratrem, præcipuè in ſtatu Euãgelij, ad quod omnes vocantur. Vnde in Pſalm. decimoquarto, abſolute dicitur. Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram. Et Ezechiel. decimo octauo. Qui vſuram non acceperit. Quod autẽ ab extraneis vſuram acciperent, nõ fuit eis conceſſum quaſi licitum, ſed permiſſum ad maius malum vitandum, ne ſcilicet à Iudæis Deum colentibus vſuras acciperent propter auaritiam cui diditi erant, vt habetur Iſai. 26. Quod autẽ in præmium promittitur, fœnerabis gentibus multis, &c. fœnus ibi large accipitur pro mutuo, & ſicut Eccleſia. 29. dicitur, Multi non cauſa nequitiæ non fœnerati ſunt, id eſt, non mutuauerunt. Promittitur ergo in præmium Iudæis abundantia diuitiarum: ex qua contingit quòd alijs mutuare poſſint.

¶ Ad tertium dicendum, quòd leges humanæ dimittunt aliqua peccata impunita, propter conditiones hominum imperfectorum, in quibus multæ vtilitates impedirẽtur, ſi omnia peccata diſtrictè prohiberentur pœnis adhibitis. Et ideo vſuras lex humana conceſſit, non quaſi exiſtimans eas eſſe ſecundum iuſtitiam, ſed ne impediretur vtilitates multorum. Vnde in ipſo iure ciuili dicitur, quod res quæ vſu conſumuntur, neque ratione naturali, neque ciuili recipiunt vſumfructum, & quod Senatus non fecit earum rerum vſum fructum, nec enim poterat, ſed quaſi vſum fructum conſtituit, concedẽs ſcilicet vſuras. Et Philoſophus naturali ratione ductus dicit * in 1. Poli. quòd vſuraria acquiſitio pecuniarũ eſt maxime præter naturam.

** Lib. 1. c. 7. parũ ante med. to. 5.*

¶ Ad quartum dicẽdum, quòd dare mutuum, non ſemper tenetur homo.

Et ideo quantũ ad hoc ponitur inter cõ ſilia: ſed quod homo lucrũ de mutuo non quærat, hoc cadit ſub ratione præ cepti. Poteſt tamen dici conſilium per comparationem ad dicta Phariſæorũ, qui putabant vſuram aliquam eſſe licitam, ſicut & dilectio inimicorum eſt conſilium. Vel loquitur ibi non de ſpe vſurarij lucri, ſed de ſpe quæ ponitur in homine. Non enim debemus mutuum dare, vel quodcunque bonum facere propter ſpem hominis, ſed propter ſpem Dei.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ille qui mutuare non tenetur, recompenſationem poteſt accipere eius quod fecit, ſed non amplius debet exigere. Recompenſatur autem ſibi, ſecundum æqualitatem iuſtitiæ, ſi tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Vnde ſi amplius exigat pro vſufructu rei, quæ alium vſum non habet, niſi conſumptionem ſubſtantiæ, exigit pretium eius quod non eſt, & ita eſt iniuſta exactio.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd vſus principalis vaſorum argenteorum, non eſt ipſa eorum conſumptio. Et ideo vſus eorum poteſt vendi licite, ſeruato dominio rei. Vſus autem principalis pecuniæ argenteæ eſt diſtractio pecuniæ in commutationes. Vnde nõ licet eius vſum vendere, cum hoc, quod aliquis velit, eius reſtitutionem, quod mutuo dedit. Sciendum tamen quòd ſecundarius vſus argenteorum vaſorum poſſet eſſe commutatio: & talem vſum eorum non liceret vendere. Et ſimiliter poteſt eſſe aliquis ſecundarius vſus pecuniæ argenteæ: vt puta, ſi quis concederet pecuniam ſignatam ad oſtẽtationem, vel ad ponendum loco pignoris, & talem vſum pecuniæ licitè homo vẽdere poteſt.

¶ Ad ſeptimum dicendum, quòd ille qui dat vſuram, non ſimpliciter volũtariè dat, ſed cum quadam neceſsitate, inquantum indiget accipere pecuniam mutuo, quam ille qui habet, non vult ſine vſura mutuare.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Accipere vſuram, pro pecunia mutuata, eſt ſecundum ſe iniuſtũ. Probatur in argumento: ſed contra, teſtimonio Exodi cap. 22. Vbi dicitur: Non vrgebis, vt exactor, nec vſuris opprimes: Et in corpore articuli, hac ratione in acceptione vſurę pro pecunia mutuata venditur id quod non eſt: ergo eſt iniquum, & contra iuſtitiam. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur, ex differentia, quę eſt inter res vſu cõſumptibiles, & res, quæ non conſumũtur vſu. Nã in primis vſus non diſtinguitur ab ipſis rebus, atq; adeò qui venderet ſeorſum vſum illarum, aut nihil venderet, aut idẽ venderet bis: In alijs autem rebus, quæ vſu non cõſumuntur, vſus diſtinguitur ab eis, & ſic quod libet illorũ ſeorſum poteſt pretio æſtimari: ſed ſic eſt, quod pecunia eſt ex illis rebus, quæ vſu cõſumũtur: ergo qui pro vſu illi⁹ aliquid acciperet, aut idẽ vẽderet bis, aut vẽderet quod nõ eſt, quod eſt iniquũ, & contra iuſtitiam. Secũda cõcluſio: Id quod per vſuram acquiritur eſt neceſſario reſtituendum. Probatur. Omne peccatũ contra iuſtitiã affert ſecũ obligationem reſtitutionis. tale eſt quod inuenitur in acceptione vſurę: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt primò, quod nomen, vſura, apud Latinos idem eſt, quod vſus, vt conſtat ex Plauto in Amphitrione dicente; Vſuramque eius corporis accepit ſibi, hoc eſt, vſum eius corporis. Et Cicero in Verrem: Cur piratis lucis vſuram tam diuturnam dediſti: id eſt, lucis vſum. Deinde autem tractum eſt nomen ad ſignificandum id, quod ex vſu rei tanquam eius fructus accreſcit. Qua ſignificatione dicit Cicero in libr. de Senectute, quod terra nunquam ſine vſura reddit, quod accipit. Nec aliqua ex his acceptionibus hoc nomen, vſura, genus vitij, vel peccati importat; ſed potius in bonã partem accipitur. Poſteà verò à Theologis tractum eſt hoc nomen ad peculiariter ſignificandum id, quod ex vſu pecuniæ, aut alterius rei vſu conſumptibilis alicui accreſcit: Et in hac ſignificatione accipitur in præſenti. Sicq; ſemper eſt nomẽ vitij, aut peccati; quod cõtra iuſtitiã cõmittit ille, qui pro vſu rei cõſumptibilis accipit aliquod pretiũ. Inueniturq; ſemper hoc peccatũ in contractu mutuationis, quo tantũ propter mutuũ alicuius rei pretiũ aliquod datur. Quare ad

De nomine vſurę.

cogno-

cognoscendum, an aliquis contractus sit vsurarius, nec ne, perpendendum erit, an aliqua ratio mutui in ipso inueniatur, pro quo pretium detur. Nam tunc talis contractus in vniuersum erit vsurarius; alioquin minime. Ex quo infero, quod si ego alicui vendam domum, aut pallium decem aureos, posteà autem, vt pro eis expectem, aliquid amplius exposco: quia talis contractus virtualiter idem est, ac si decem aureos iam solutos pro alio pretio in aliquod tempus sibi mutuassem; proculdubiò erit vsurarius. Et idem iudicium est habendum de omnibus alijs cõtractibus, quibus ratio mutui aliquo modo inuenitur.

¶Secundo est aduertendum, quod quanuis hoc nomen vsura, in iure aliquando recipiatur pro actione ipsa, scilicet, pro mutuatione facta cum pacto aliquid vltra sortem recipiendi, vt constat ex capit. vsura 14. quæstione tertia. Vbi dicitur, quod vsura est vbi amplius requiritur, quam quod datur, & aliquando pro pretio ipso, quod ex mutuatione alicuius rei vsu consumptibilis alicui accrescit, vt patet ex capit. plerique, eadem causa & quæstione, vbi dicitur, quodcunque accidit sorti esse vsuram; tamen propriè loquendo, solum ipsum pretium, quod pro rei mutuatione datur dicitur verè & propriè vsura. Et sic in hac tantum significatione accipit D. Thom. id nomen in hoc articulo, quo quærit, vtrùm accipere vsuram, hoc est, pretium aliquod pro pecunia mutuata sit peccatum. Actio autem ipsa non vsura, sed potius contractus vsurarius erit appellandus. Quare si vsuram proprie dictam diffinire voluerimus, dicemus, quod est, pretium vsus rei mutuatæ. In qua diffinitione ponitur primo, illa particula, pretium, ad denotandum quod id, quod accipitur pro vsu rei mutuatæ, debet dari ex pacto tacito, vel expresso præcedente. Nam vbi non est pactum, nec pretium esse potest, & sic nec vsura propriè dicta. Ex quo infero, quod si quis nullo pacto interueniente gratia amoris, aut beneuolentiæ det aliquid vltra sortem illi, à quo pecuniam mutuo acceperat, nullam committit vsuram, cum id nulla ratione dici possit, pretium vsus rei mutuatæ. Dicitur præterea in eadem diffinitione, quod vsura est pretium vsus, ad differentiam contractus emptionis, in quo non pro vsu tantum, sed etiam pro re ipsa pretiũ datur. Et tandé dicitur, quod est, rei mutuatæ, vt per istam particulam excludantur à ratione vsuræ contractus emphyteusis, & locationis, quibus res non mutuatur, vt constat. Est autem emphyteusis nomen Græcũ, insitionem, seu plantationẽ significans. Vnde fundum in emphyteusim dare apud iuris consultos idem est, quod ea conditione dare fundum alicui, vt accipiens eũ reddat meliorem, & ex sterili fertilem faciat.

Diffinitio vsuræ.

¶Tertio est aduertendum, quod vsura est duplex, vna exterior, altera interior, quæ mentalis appellatur. Exterior est, quando quis dat aliquid mutuò alicui, cum pacto tacito, vel expresso accipiẽdi aliquid vltra sortem, siue pactum illud fiat verbis, siue signis, siue aliquo alio modo. Et hæc rursus diuiditur in vsuram apertam, & palliatam. Aperta est, quæ verbis expressis, & manifestis exercetur; palliata verò, quæ exercetur verbis fucatis, & fallacibus. Vt si quis diceret; Do tibi mutuò centum; scis tamen qualis sit vsus; & quod non habeo vnde viuere possim. Vsura autem mentalis est, dum quis dat aliquid mutuò alicui, absque aliquo pacto tacito, vel expresso accipiendi aliquid vltra sortem: sperat tamen se inde aliquod lucrum reportaturum. Et est aduertendum, quod non quæcunque spes lucri mentalem facit vsuram, sed illa tantum, quæ est causa principalis ipsius mutuationis, ità, vt ea non existente, non mutuaret, vt docet Syluester verbo. vsura. 1. q. 1. & Nauarro super capit. si fœneraberis. 14. q. 3. num. 13. Nam si mutuãs ità sperat lucrum, vt etiam si illud non speraret nihilominus mutuaret ex debito, vel amicitiæ, vel conscientiæ, non committit vsuram, vt communiter tenent Doctores, quos citat Syluester loco allegato.

Duplex vsura, interior & exterior

¶His suppositis, circa primam conclusionem D. Thomæ est difficultas, quo nam iure vsura sit prohibita. De qua re fuit error Græcorum. Qui, vt autor est Guido Carmelita in summa de hæresibus, dicebant, vsuram nullo iure esse prohibitam. In eadem etiam sententia fuerunt Albanenses, vt refert Gabriel Prateolus in lib. de vitis, & vitijs hæreticorum cap. 22. & Carolus Molinensis iurista, vt refert Couar. lib. 3. Variarum cap. Et Nauarro super c. 1. 14. q. 3. Dicebat autem hic hæreticus, esse licitas vsuras si cũ moderamine, quod habetur in leg. eos. C. de vsuris exerceantur. Abulẽsis tomo. 7. super Matth. c. 25. q. 171. & 172. fatetur vsuras esse prohibitas, esseq; peccatũ illas exercere. Cæterũ dicit eas tantũ iure positiuo, nõ autẽ naturali esse interdictas. In qua etiã sententia, dicũtur esse multi iuris professores, vt autor est Soto lib. 6. de iustitia. q. 1. artic. 1. Et quidé, q; vsura nõ sit cõtra ius naturę probatur hac ratione: Si iure naturali esset prohibita, sequeretur quod esset de se iniqua, & mala, & de numero eorum, quæ habent in-

Dubiũ circa primam cõclusionẽ D. Thom.

1. argum.

uoluntam intrinsecam malitiam, suntque prohibita, quia mala, & non mala, quia prohibita; consequens autem est falsum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo minorem: Si vsura esset de se illicita, vel haberet malitiam ex parte obiecti, vel ex parte alicuius circunstantiæ necessario ei coniunctæ: Non primum; nam in obiecto mutuationis vsurariæ duo tantum est considerare: vnum est ipsa mutuatio, & hæc non est mala, sed bonum, vt constat; alterum est receptio seu spes lucri, & nec etiam hæc est iniqua; alioqui nunquam liceret homini ex negotiatione lucrum sperare, aut recipere, quod in præsenti falsum suppono: Nec etiam secundum; nam quæro quæ circunstantia est illa, quæ mutuationem necessariò reddit illicitam? nam, vel est primò, lucrum ex mutuatione quærere, vel secundo, quærere lucrum ex aliena industria: vel tertiò, pactum mutuationi apponere, quod sit contra eius naturam: vel quartò minus dare, & plus exigere, & sperare: vel quintò vendere tempus, quo mutui redditio speratur; vel denique mutuatarium damnificare, eum commodo aliquo temporali priuando; hæc enim sunt, quæ afferri possunt ad probandum vsuram ex se esse illicitam, omni tam diuina, quam humana prohibitione seclusa: sed nihil horũ obstat, vt probabo discurrendo per omnia: ergo. Et quidem, quod prima circunstantia, nempe, lucrum ex mutuo quærere, non faciat illicitam mutuationem, probatur: quia illa ex se non est sufficiens culpam induere. Si enim non est illicitum lucrũ quærere, seu recipere ob causam fornicationis, seu meretricij, vt diximus in materia de restitutione, quanuis meretrix turpiter agat meretricando, quanto minus erit illicitum lucrum quærere, aut recipere ob causam honestam; qualis est mutuatio? Secunda etiam circunstantia, quæ est quærere lucrum ex aliena industria, non reddit ex se illicitam mutuationem. Alioqui eadem circunstantia necessario vitiaret societatem, in qua vnus pecuniam, alter verò operam & industriam ponit, cum is, qui ponit pecuniam ex alterius industria lucrum speret, quod est falsum. Nec etiam tertia circunstantia quæ est, appositio pacti, naturæ mutuationis, quæ gratis debet esse, omnino repugnans reddit ipsam illicitam ex se. Nam apponere pactum contra naturam contractus, non semper vitiat ipsum contractum, quanuis illum trahat in aliud genus. Si quis enim dicat, mutuo tibi pecunias hoc pacto, vt non possim eas à te repetere, modo interim, quod non reddis, soluas mihi singulis annis decem, certum est talem contractum non vitiari ob pactum illud appositum, estò sit contra naturam mutui, de cuius ratione est quod sit datio reuocabilis. Sed trahit contractum in aliud genus, putà, in emptionem annui census, vt patet intuenti. Quarta etiam circunstantia, quæ est minus dare, & plus exigere, & sperare non vitiat necessario mutuationem. Tum, quia in contractu emptionis ad terminum sæpe contingit, vt venditor minus det, & postmodum plus recipiat, vt supra diximus. Tum etiam, quia in contractu censuali minus datur, & longè plus speratur, cùm singulis annis certum quid veniat soluendum. Atque ex consequenti hæc circunstantia de se non videtur sufficiens ad vitiandam mutuationem, sicut nec alios contractus. Nec quinta circunstantia, nempe, vendere tempus, quo mutui redditio speratur videtur similiter vitiare mutuationem. Nam primò falsum est, quod mutuans sub vsura vendat tempus. Cum non vendat tempus præteritum, quod nec est, nec mutuatario tradi potest. Nec præsens, quod commune est tam mutuatario, quam mutuanti. Nec futurum, quod non est ipsius mutuantis, nec est in eius potestate illud tradere mutuatario, vt constat, alioqui posset mutuatario vitam prorogare, quod est absurdum. Secundò: quia esto ille modus loquendi ad bonum sensum trahatur, scilicet, quod dicitur mutuans sub vsura, vendere tempus, quia vendit expectationem redditionis sortis, adhuc hæc circunstantia non videtur ex se vitiare contractum. Maximè, si talis expectatio cedat in damnum expectantis, quo casu licitum est secundum omnes aliquid vltra sortem sperare, atque recipere. Denique, nec sexta circunstantia, quæ est damnificare mutuatarium in aliquo commodo temporali, semper vitiat mutuationem. Tum, quia sæpe accidit, vt contractus sit vsurarius, & tamen mutuatarius nihil de bonis suis amittat, vt patet de vsura mentali, & de contractu, in quo mutuans obligat mutuatarium, vt de sua officina pro iusto pretio currenti merces emat, qui quidem est vsurarius: & tamen mutuatario nullum damnum temporale euenit, vt suppono. Tum etiam, quia stat contractum non esse vsurarium, & quod mutuatarius inde damnificetur, aliquid vltra sortem de suis bonis reddendo: vel ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, vt diximus. Atque ex consequenti, hæc circunstantia nõ

est

est sufficiens necessario vitiare mutuationem. Relinquitur ergo, quòd vsura ex se nō est intrinsecè mala, atque adeo nec iure naturali prohibita.

1. Argum. ¶ Secundò principaliter sic argumentor: Iure naturæ vnicuique est licitum, exigere pretium pro actione, quam facere non tenetur; sed nullus obligatur mutuum dare alteri: ergo pro ista actione poterit pretium exigere ex iure naturæ. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur, exemplo illius, qui pro saltatione licitè pretium accipit, quoniam istam actionem facere non tenetur. Tertiò: Qui mutuat centum aureos 3. Argum. Petro, soluendos post annum, plus dat quā quod sibi redditur, quando mutuatarius cē tum soluit: ergo ratione illius excessus poterit iure naturæ aliquid vltra sortem accipere. Consequentia est nota, & antecedēs probatur. Vltra centum aureos, quos mutuat, dat etiam obligationem non petendi illos ante tempus prædefinitum, quæ est pretio æstimabilis, sicut, & obligatio ad mutuandum, vel vendendum: ergo plus dat. Et confirmatur: Si Petrus mutuet Paulo centū aureos reddēdos quotiescunq; petierit, & Ioānes mutuet eidem totidē reddendos post annum, proculdubio Ioannes dicetur amplius Paulo dedisse, quam Petrus; nam dedit obligationem ad non repetendū: ergo ratione illius poterit amplius exigere. Cōfirmatur secundò: Si Ioānes se obligaret per integrū annum ad mutuandū Paulo pecunias, quotiescunq; voluerit, vsq; ad centum aureos, certè Ioannes tunc iustè posset exigere pretium pro tali obligatione: sed æqualis, imò maior, videtur esse illa non repetendi centum, quos mutuat, cum hæc videatur esse cōtinuata: ergo stando in iure naturæ, bene poterit aliquid pro ea accipere. Confirmatur tertiò: Si obligatio non repetendi mutuatū intra annum non esset pretio æstimabilis, sequeretur, quòd nec etiam obligatio non repetendi intra duos, vel quatuor, vel quatuordecim, vel viginti annos, cum tales obligationes non differant inter sese, nisi secundum magis, & minus. Consequēs autē est falsum, & contra rationem: ergo & illud, ex quo sequitur.

1. Conclus. ¶ His tamen non obstantibus ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Secundum fidem catholicam, asserendum est, vsuras esse illicitas. Ità habetur expressè in concilio Vienensi, sub Clem. V. & refertur in Clem. vnica. de vsur. §. vlt. Nec ista est recens ecclesiæ determinatio, sed communis consensus illius, à tempore concilij Niceni. In cuius cano. 18. qui refertur in. c. quoniā. 14. q. 4. sic habetur: Quoniam multi clerici auaritiæ causa turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini præcepti, quo dictū est; Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, &c. Quibus verbis apertè significat concilium, esse præceptum diuinum de nō dandis pecunijs ad vsuras. Sunt etiam innumera alia testimonia conciliorum, & summorum Pontificum hoc idem probantiū, vt est videre in Decretalibus, & in sexto. in titulis de vsuris, & in Decreto. 14. q. 3. cap. 4. & seq.

2. Conclu. ¶ Secunda conclusio: Vsura est prohibita iure naturali. Et probatur primò ex Arist. lib. 1. Poli. c. 7. dicente, Pecuniarum vsurariā acquisitionem esse contra naturā. Nam cōtra naturam est, vt pecunia, quæ est sterilis prolem sibi similem pariat. Cicero etiam lib. 2. de Offic. prope finem, lumine tantum naturali ductus affirmat, quòd fœnerari, est hominem occidere. Quasi significans, ita esse contra legem naturæ lucrum ex mutuo repetere, sicut hominem occidere. Et ratione sic argumentor: Si Ioannes à Petro decē furaretur, & totidem ei restitueret, stādo in iure naturæ, Petrus nihil amplius posset expostulare: ergo multò magis, si Petrus det decē mutuò Ioanni, nō poterit petere quid quam vltra id, quod mutuatum est. Probo consequentiam: Nam ex mutuo non oritur maior ratio debiti, quā ex furto, sed minor. Atque ex consequenti, si stando in iure naturali, non potest quidquam expostulari, vltra id, quod furatum est, multò minus poterit expostulari aliquid vltra id, quod mutuatum est. Tandem probatur conclusio ratione D. Tho. in isto artic. quæ talis est: In rebus vsu consumptibilibus, vt in vino, & in pane, vsus non debet seorsum computari à substātia rei; vnde cuicunq; cōceditur vsus, eo ipso conceditur res: nec licet vnum pretium accipere pro substātia rei, & aliud pro vsu illius: Nam cum vsus in his nō distinguatur ab ipsa re, qui acciperet vnum pretium pro vsu, & aliud pro re, idem venderet bis, quod est contra iustitiam, & contra rationē naturalem. sed sic est, quod pecunia est illarum rerum, quarū vsus est ipsarum consumptio, vt constat ex Arist. 5. Eth. & lib. 1. Pol. docente, quòd quoniam pecunia principaliter est inuenta ad faciendas commutationes, proprius, & principalis vsus illius est, eius consumptio: ergo stando in iure naturali, non erit licitum accipere aliquod pretium pro vsu pecuniæ; atq; ex consequenti vsura iure naturali est prohibita. Est tamen aduertendum, quòd quando D. Tho. in ista ratione dicit, in rebus vsu cōsumptibilibus, vsum non distingui à substantia rei, non lo-

quitur de vſu, & de ipſa re ſecundum eſſe naturæ. Nam ſic certum eſt, quòd vſus, & ſubſtantia rei diſtinguuntur; ſicut & natura & eius operatio, quæ ſunt diuerſorum prædicamentorum. Sed loquitur de vſu, & ſubſtãtia rei in ordine ad commutationes, quæ ſecundum iuſtitiam fiunt. Et hac ratione etiam eſt certum, quòd pro eodem accipiũtur; nec poteſt ſeorſum vendi vnum ſine alio. Vt patet in vino, & vſu illius, quæ ſeparari nequeunt; ſed cuicunque conceditur vſus, conceditur etiam eius ſubſtantia. Simile quo iudicium eſt de pecunia, & de omnibus alijs rebus vſu conſumptibilibus.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Vſura erat prohibita in lege Moſaica. Probatur: Exod. c. 25. dicitur: Si pecuniã mutuò dederis populo meo pauperi, nõ vrgebis eum quaſi exactor, nec vſuris opprimes. Et Leuit. 25. Si attenuatus fuerit frater tuus, non accipies ab eo vſuras. Et tandem Pſal. 14. docẽs Propheta, quis nã ſit futurus ille, qui habitaturus eſt in tabernaculo Dei, dicit: Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram. Et ſi quis contra hoc argumentetur; Deuteronomij ca. 23. dicit Deus: Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, vel quamlibet aliam rem: ſed alieno: ergo in lege veteri tantum erat prohibita vſura inter homines eiuſdem populi, & nõ abſolutè quoad omnes; & confirmatur; nã Deut. c. 28. etiam dicitur: Benedicet Dominus cunctis operibus manuum tuarum, & fœnerabis gentibus multis, & ipſe à nullo fœnus accipies; ad primum reſpondeo, negãdo conſequentiam. Nam id, quod dixit, ſed alieno, permiſsionem continet Iudæis factã ob eorum nimiam auaritiam, ad euitandum maius malũ. Sicut & etiam permittebatur illis libellus repudij, & modò apud nos permittuntur meretrices. Conſtat autẽ ea, quæ permittuntur mala eſſe, ſecundum ſuam naturam. Alij aliter reſpõdent ad hoc argumẽtum, vt eſt videre apud Soto lib. 6. de iuſtit. q. 1. art. 1. ad 2. arg. principale. Cæterùm verior ſolutio eſt ea, quam poſuimus. Ad confirmationem reſpondeo, fœnerari in illo loco non ſignificare mutuare ad vſuram; ſed tantum mutuare. In qua etiam ſignificatione accipitur Prou. 22. Vbi dicitur: Qui mutuum accipit, ſeruus eſt fœnerantis. Imò & apud Deuteronom. in loco modò explicato in eadem ſignificatione accipitur verbum. Nam ſi fœnerari idem eſſet, quod dare ad vſuram, fruſtra in textu dictum eſſet: Nõ fœnerabis fratri tuo ad vſuram. Sed ſufficeret; Non fœnerabis fratri tuo. Eſt autem intentum teſtimonij ſecundo loco adducti tale, ſcilicet, quòd ſi populus Iudæorum legem Dei ſeruauerit tanta erit illis à Deo benedictio præſtanda, & rerum abundantia, vt ſufficeret de ijs, quæ ſuperelſent gentibus mutuare, abſq; hoc quòd indigerent ipſi à gentibus mutuum petere.

4. Concla. ¶ Quarta concluſio: Vſura eſt prohibita in lege euangelica. Probatur: Vſura eſt contra legem naturalem, vt diximus in prima concluſione: ergo & contra legem euangelicam. Probo conſequentiam: Quia lex euãgelica perficit legem naturalem, nec eam deſtruit. Item in legẽ euãgelica prohibetur furtum, rapina, & omnis vſurpatio rei alienæ, cum dicitur; Non furaberis: ſed vſura eſt vſurpatio rei alienæ, inuito domino, vt conſtat: ergo eſt contra legem euangelicã. Tandem hæc veritas conſtat ex determinatione Alexan. III. & habetur in. c. ſuper eo. de vſuris. Vbi dicitur, quòd cum vſurarum crimen vtriuſq; teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper eo diſpenſatio fieri nõ poteſt. Ad hãc eandem concluſionem probandam adducitur communiter à Doctoribus locus Euangelij apud Luc. c. 6. Mutuum dantes, nihil inde ſperantes. Sed meo iudicio in illis verbis non continetur vſuræ prohibitio; ſed cõſilium de mutuando, abſq; ſpe humanæ cõpenſationis. Quod ita eſſe probatur: Nam docet Chriſtus in eo loco dilectionem, nõ ſolum ad amicos, ſed etiam ad inimicos haberi debere, dicens; Si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis eſt gratia? Item etiam admonet, ne fauorem, & gratiam, quam homines rependere ſolent, ſed potiùs diuinam mercedẽ reſpicientes, charitatis opera exerceamus. Et ideò ait: Si bene feceritis ijs, qui vobis benefaciunt, quæ vobis eſt gratia? Nã & peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis ijs, à quibus ſperatis recipere, quæ vobis eſt gratia? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia: Quibus verbis certum eſt, nullum eſſe ſermonem de vſura. Nam ſi de ea loqueretur, non diceret, quod peccatores fœnerãtur, vt recipiant æqualia: cũ in vſura non accipiatur æquale, ſed maius, vt conſtat. Sed dixit, æqualia, id eſt, paria bona gratis ſibi collata, quæ fideles in ſuis operationibus ſperare non debent, ſed tantum diuinam mercedẽ. Et ideò ſubdit. Diligite inimicos veſtros: benefacite, & mutuum date: nihil inde ſperãtes, id eſt, nullam ab hominibus ſed à Deo gratiam ſperantes. Et ſic erit merces veſtra multa; eritiſq; filij altiſsimi, &c. Et ſic conſtat, quòd ex iſto loco, non ſufficienter colligitur, vſuram in euangelio eſſe prohibitã. Et ſiquis contra iſtam expoſitionem obijciat Vrbanum Papam III. in cap. conſuluit.

luit.de vsuris.adducẽtem illa verba; Mutuũ date,nihil inde sperantes, ad probandã vsurarum prohibitionem,dico id esse verũ. Ex hoc tamen non infertur, nostram expositionem non esse conuenientem. Quia non semper quod Papa citat testimonium ex scriptura, in aliquo sensu intẽdit illum definire, tanquam de fide,sed aliquando affert illum secundum Doctorum opinionem quod & in proposito facere potuit. Præterquã quod etiam ex illis verbis potest desumi argumẽtum per locum à maiori,ad probandũ, vsuram non esse licitam hoc modo : Christus consuluit non esse sperandum ab hominibus donum gratuitum, quòd licitè rependere possunt : ergo à fortiori sequitur non esse sperandum pretium vsus, quod iustitia vetat. Sicque conuenienter adducitur id testimonium ad conuincendam vsuræ prohibitionem: quamuis in illis verbis tantum haberetur consilium de mutuando gratis, absque spe humanæ mercedis,&c.

¶Vltima conclusio : Vsura est prohibita iure positiuo. Probatur ex multis capitibus iuris,quibus ea interdicitur ; imponunturque graues pœnæ contra vsurarios: vt est videre apud Syluestrum verbo vsura. 9. q. 4. Et si quis obijciat, quòd leges humanæ vsuram permittunt ; vt est videre in pluribus, quæ habentur.ff. de vsuris,& C.eodem titulo,respondeo, quòd, quamuis ius canonicũ diuinum,& naturale vsuras prohibeant,tãquam ex se malas omninoq; iniustas, leges tamen ciuiles, quæ à principibus instituuntur,illas permittũt,& impunitas relinquũt, sicut & plura alia peccata ad euitanda maiora mala, quæ eis non permissis necessariò subirentur, vt docet D.Thom.in solut.ad 3. Sed dubitabit aliquis hoc loco , vtrùm principes seculares vsurã in republica permittentes peccent? Ad quod breuiter respõdeo,negatiuè.Sed potius dico,quòd stando intra terminos iuris naturalis , atque diuini licitum est condere legem vsurarũ permissiuam. Non quidem propter lucrum principis , quod ab vsuris perciperet. Hoc enim esset participare in vsura, quod est intrinsecè malum. Sed propter vitandũ maius malum, putà furta. Quemadmodum licitũ est condere leges meretricum permissiuas,propter vitanda adulteria. Nec huiusmodi leges sunt iniustæ,vt ab omnibus conceditur.

¶ Restat modò respondere ad argumenta in principio quæstionis facta . Et sic ad primum,in quo quærebatur,vnde vsura malitiam habeat,an,scilicet, ex obiecto,vel ex aliqua circunstantia,dico, quòd habet illam ex obiecto,non partiali, sed totali,quod est accipere incrementum propter mutuũ, vbi nulla alia legitima causa ad incrementũ susciptẽdũ interuenit,estq; hoc intrinsecè malum propter inæqualitatem, qua iustitiæ aduersatur,vt ex dictis patet. Habet etiam vsura intrinsecam malitiam ex circunstantijs in argumento relatis. Quare ad primum,in quo arguitur, posse lucrum ex mutuo sperari,sicut ex meretricio,respondeo , negando consequentiam.Et ratio discriminis est. Nã in eo, quod meretrix pretium pro meretricio accipiat, nulla reperitur iniustitia,cum vendat id quod ex se est venale, vt diximus supra.At verò in eo,quòd quis accipiat lucrum pro mutuo,iniustitia interuenit,vt ex dictis patet. ¶Ad secundum, in quo probatur posse lucrum ex alterius industria quæri,& sperari,sicut in societate, similiter dico, non esse eandem rationem de hoc,& de lucro sperato pro mutuo. Nam in societate nulla interuenit iniustitia , aut inæqualitas ex se, secus autem est in mutuante propter lucrum.¶Ad tertium de pacto apposito cõtractui,quod repugnat ipsius naturæ , dico verum esse,quòd hæc ratio generaliter non sufficit vitiare contractum, vt rectè probat argumentum . Sed secus est in particulari contractu mutuationis.Et ratio est:Quia pactum incrementi mutuationi appositum, non trahit illam in aliud genus contractus: sed manente mutuatione , ac si tale pactum non fuisset appositum, quod in alijs contractibus non contingit, iustitiæ æqualitas tollitur ad modum iam explicatum.¶Ad quartum, quod est minus dare , & plus exigere, dico,hanc circunstantiam non vitiare contractum, nisi quãdo nulla apparet iusta causa plus accipiendi. Quod contingit in mutuo,vbi nec damnum emergit, nec lucrum cessat.Et idem inuenitur in emptione,& vẽditione,siue sit ad terminum, siue ad statim. Ad quintum de venditione temporis,fateor verum esse,quòd mutuans propriè loquendo nullum tempus vendit , sed dicitur hoc facere , quando lucrum reportat ex mutuo . Ad hunc sensum quod quia expectatio solutionis rei mutuatæ vltra mutuatum nihil aliud videtur , quam tempus dilationis importare,idcircò qui accipit lucrum propter expectationem , solum tẽpus vendere dicitur.Quod quanta sit iniquitas, patet ex superius positis.Ad sextum,de damno ipsi mutuatario veniente, dico, ità esse, quòd vsuraria mutuatio inde vitiatur: quia fit in damnum mutuatarij , vel in re , vel in spe . In re quidem , vt quando reddit aliquid vltra sortem debitam. Et in spe; vt quando vsurarius etiam si mentalis sit,

sperat

ſperat vel intendit aliquid à mutuatario vltra ſortem debitam. Et quando dico aliquid intelligo, ſiue pecuniam, ſiue quoduis aliud pecunia æſtimabile. Ex quo infertur, quòd quando mutuans pactum apponit, vt mutuatarius veniat ad officinam mutuantis, iã exigit ab illo obligationem, quæ eſt pretio æſtimabilis. Et ſic nihil obſtat obiectio.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum principale reſpondetur cum D. Thom. hic in ſolutio. ad. 5. quod ille, qui mutuare non tenetur re compẽſationem poteſt accipere eius, quod fecit, ſed non debet amplius exigere. Recõpenſatur autem ſibi ſecundum æqualitatẽ iuſtitiæ, ſi tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Quare ſi amplius exigat pro vſufructu rei, quæ alium vſum, quam conſumptionem ſubſtantiæ non habet; pretium eius exigit, quod non eſt, atque ex conſequenti eſt

Ad. 3. arg. iniuſta exactio. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur negando antecedens, & ad probationem dico obligationem non petendi mutuum ante certum tempus, non eſſe pretio æſtimabilem, per ſe loquendo, quantũ eſt ex vi mutui. Quanuis poſſit aliquando alius titulus accidere, ratione cuius pretio æſtimetur, ſicut & obligatio ad mutuandũ, vel vendẽdum, pretio æſtimatur aliquãdo. Quod vt meliùs intelligatur, ſimulq; ſatisfaciamus tribus confirmationibus in argumento poſitis aduertendum eſt, quod quia moralia moraliter ſunt iudicanda, conſiderare oportebit, ne fingamus res aliquas eſſe pretio dignas in aliquo caſu, in quo re vera pretio dignę non ſunt. Alioqui in huiuſmodi obligationibus faciendis multæ poterũt fraudes contingere propter hominum auaritiam. Quod iſto exemplo declaratur: Cõmuniter dicitur obligationem ad mutuandum eſſe pretio æſtimabilem. Tamen ſi contingeret caſus, vt is, à quo petitur mutuum reſpondeat, ſe nolle mutuare hodie, velle tamen ſe hodie obligare ad mutuandum mane, vel poſt menſem; rationeq; huius obligationis petat aliquod pretiũ æquiualens vſuris, quas peteret, ſi hodie mutuaſſet; proculdubio nullus erit, qui neget, tale factũ eſſe vſuratiũ; eoq; fucato titulo vſuram palliaſſe. Intendebat enim homo ille lucrum ex illa mutuatione exigere; propterea que finxit pretium petere pro obligatione mutuandi, & non pro mutuo. Vnde ad modum, quo reſponderemus ad prædictã fraudẽ, ſi in fauorem illius, qui eã fecit diceretur, quòd mutuator prius exegit pretium pro obligatione mutuandi, quod erat licitũ, & poſteà gratis omnino mutuauit, reſpondendũ erit; etiã ad probationẽ illius antecedentis, & ad tres confirmationes adductas. Nempe; quòd quãdo obligatio ad mutuandum, vel etiam ad vendendum, nullo prorſus periculo exponit mutuaturum, vel venditurũ; quia re vera nullam ei incommoditatem affert; non eſt pretio æſtimabilis. Et ſic ſi ille qui paratus eſt omnibus vẽdere, vellet alicui facere obligationẽ illud ipſum vendendi eras, vel poſt octo dies, aut poſt menſem; non poſſet pro tali obligatione aliquid diſtinctũ exigere à iuſto pretio mercis. Secus autem eſſet, ſi ex huiuſmodi obligationibus mutuaturus, vel venditurus aliquod incommodũ pateretur; nam tunc licitum eſſet pro illa obligatione pretiũ exigere pro quantitate incõmoditatis. Et hinc iuſtificatur pretiũ, quod obligati reipublicæ poſtulãt pro obligatione, quã faciunt de prouidenda carne, vel piſcatura, aut vino. Ad hunc ergo modũ dicere oportet: quòd ſicut obligatio mutuandi aliquando eſt pretio æſtimabilis, & aliquando nõ: ità etiam obligatio ad non petendum debitum interdum poteſt pretio ęſtimari, & interdum non. Exemplum primi eſt, quando quis ſe obligat ad mutuandum in omni euẽtu, vel etiam in aliquo caſu ſpeciali, in quo aliquid periculi; damni emergentis, vel lucri ceſſantis, vel cuiuſquam alterius incommoditatis ipſi mutuatori euenire poteſt. Nã tunc profectò erit licitum pro illa obligatione aliquod pretium exigere. Exemplum ſecundi eſt, quando mutuaturus nullo periculo ſe exponit. Nam tunc nihil poteſt accipere pro illa obligatione. Et eadem eſt ratio de obligatione ad non petendũ mutuatum. Ex quo aperitur via ad ſatisfaciendam tribus confirmationibus propoſitis. Vnde *Ad. 1. confirmat.* ad primam dico, quòd ſi Petrus & Ioannes æqualiter ſe habeant quantum ad hoc, quòd neuter ex tali commodatione pro longiori, vel breuiori tempore patitur detrimentum nullus poteſt pretium exigere, nec pro mutuo, nec pro obligatione ad nõ petendum intra annum. Vt ſi, verbi gratia, Ioannes erat vir pecunioſus, & qui toto integro anno pecunijs non indigeret, hoc enim ipſum eſt mutuare per annum. Quin potius dico, quòd ſi Petrus pro breuiori tempore mutuans in caſu poſito, opus haberet ſuas pecunias expendere, aliquod pretium exigere poſſet pro ratione incommoditatis, & non Ioannes, qui per integrum annum mutuauit. Et eſt aduertendum, quòd quando dicimus, mutuatorem poſſe aliquid accipere ratione incommoditatis, quam ex mutuatione patitur nomine incommoditatis, non intelligimus ſolum damnum emergens, aut

Moralia moraliter ſunt intelligenda.

aut lucrum cessans in ipsa pecunia; sed etiã quemcunque actum, vel liberalitatis, vel magnificentię, quem decebat ipsum exercere, & quamcunque aliam operationem, vel necessariam, vel conuenientem, à qua mutuans impeditur: Nam pro his omnibus poterit habita matura deliberatione prudentique æstimatione pretium accipere, de illoque paciſci, modo incommoditas non sit ficta, sed vera. Omnia enim ista pretio æstimari possunt. Ad 2. confirmationem respondeo, quòd illa obligatio Ioannis ad mutuandum Paulo per integrum annũ pecunias, quotiescunque petierit, vsque ad centum aureos, meo iudicio est æquiualens illi, qua se obligaret ad non petendum eosdem centum aureos per annum, quos statim mutuasset. Atque adeò si non magis incommodatur mutuans in vno casu, quam in alio, in neutro erit licitum pretium exigere pro tali obligatione. Nec argumentum factum contrarium conuincit. Sed potius ex oppositа sententia aperiretur via ad palliadas vsuras. Nam dicere possent mutuantes, se accipere pretium non pro mutuo, sed pro obligatione, quam faciunt, vel mutuandi, vel non petendi mutuatum intra certum tempus; quod est maximum inconueniens. Eandem rationem exigendi pretium vtrobique esse existimo moraliter loquendo. Nec maior causa est in vno quam in altero casu. Et idem iudicium est de pœnis, quas mutuatores contra mutuatarios, si præfinito tempore mutuatum non soluerint, constitui solent. Nam si reuera mutuator ex retardatione solutionis in aliquo incommodatur, licitè potest talem pœnam in pactũ deducere. Si autem nullum patitur incommodum, vsura erit palliata talis pœnæ constitutio. Eritque signum, quòd mutuans ex vsura palliata pœnam apponit, si gaudet, quòd mutuatarius præfinito tempore, vt pœnam incurrat non soluat? Ad tertiam cõfirmationem respondetur, verum esse, quod per se loquendo, nũquam est licitum ratione maioris temporis pretium accipere pro obligatione non petendi. Cæterùm, quia multiplicato tempore ipse mutuans, moraliter loquendo, se exponit alicui periculo, vel damni emergentis, vel lucri cessantis, vel alicuius alterius incommoditatis, cum moraliter contingere non possit, vt magno temporis spatio non occurrant hominibus necessitates, & occasiones dispensandi pecunias. Idcircò absolutè est neganda sequela tertiæ confirmationis. Non ratione proportionis temporis ad tempus, quia sic bene valet consequentia; sed ratione incommoditatis, quæ regulariter in tam magno temporis spatio sequitur mutuatori. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate.

¶Circa secundam conclusionem D. Tho. qua dicitur, id, quod per vsuram acquiritur esse necessario restituendum, aduertendum est, quòd si intelligatur de solà vsura reali, est certa, & extra controuersiam posita. Quoniam etiam est certum, importare illã peccatum contra iustitiam, ex quo intrinsecè obligatio restitutionis oritur; vt ex dictis patet. Cæterùm, si extendatur ad vsurã mentalem, qua quis aliquid mutuò dat alicui, sine pacto tacito, vel expresso, quidquã accipiendi vltra sortem, sperans tamen se in de aliquod lucrum reportaturum, non leuè continet difficultatem, vtrùm vera sit. Quã vt explicemus operæpretiũ erit, vt alterius dubij solutionem, ex quo istius determinatio dependet, præmittamus. Illud autem est, vtrùm sit licitum lucrum ex mutuo sperare. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est quorundam, qui dicunt, nunquam esse licitum lucrum ex mutuo sperare, siue principaliter, siue minus principaliter, & siue ex mutuo, siue ex amicitia lucrũ intendatur. Maximè quando aliàs non esset mutuaturus. Quam suam sententiam probant primò ex illo Luc. cap. 6. Mutuum date; nihil inde sperantes. Vbi Christus omnẽ spem, & intentionem lucri, etiam ex amicitia prouenientem expresse damnauit. Secundo ex Vrbano. I I 1. in cap. consuluit. de vsuris. sic dicente. Qui mutuat, aliàs non mutuò daturus, eo proposito, vt licet omni cõuentione cessante, plus tamẽ forte recipiat; pro huiusmodi lucri intentione, quam habet iudicandus est malè agere. Tertiò ratione sic argumẽtantur: Qui spe lucri mutuat, aliàs non mutuaturus; planè ratione mutui incrementum quærit: ergo peccat. Probo consequentiam: Nam cum mutuum nullius sit valoris, sed gratis agendum, iniusto, imò nullo titulo lucrum desiderat, quod est mẽtis vsurariæ. ¶Secunda sententia est Caietani in isto articulo, dicentis; non semper lucrum speratum, quod est causa, sine qua non, mutuationis, esse vsurarium; nec reddere ipsam mutuationem vsurariam. Sed tunc tantum, quando mutuans sperat lucrum ex mutuo: Nam, si illud sperat ex gratitudine, siue ex liberalitate mutuatarij, esto si illud non speraret non esset mutuaturus, nec est vsurarius, nec peccatum committit. Quam suam sententiam probat primò, ex communi hominum iudicio vniuersaliter excusantium à culpa, eum qui sciens aliquem gratum esse de beneficio accepto, illi

Nota circa 2. concluſ. D. Thom.

Dubium, an sit licitũ lucrum ex mutuo sperare.

1. Sentent.

2. Argum.

3. Argum.

2. Sentent. Caiet.

1. Argum.

illi mutuat, & non ei, quem ingratum eſſe
2.Argum. cognoſcit. Secundò: Quia, cùm ſit licitum ſpe beneuolentiæ,& amicitiæ alicui mutuare, ſit conſequens, vt etiam ſit licitum recompenſationem, & gratuitam remunerationem ex tali amicitia prouenturam ſperare. Cui enim licitum eſt,radicem deſiderare, eidem etiam eſt licitum fructum inde
3.Argum. euenturum ſperare. Tertiò:Licitum eſt vni cuique id ab homine ſperare, quod iure naturali ſibi debitum eſt: ſed talis eſt gratuita remuneratio mutuatarij reſpectu mutuantis, omni exteriori pacto ſecluſo:ergo,ſi mutuans illam ſperet nullum peccatum committit. Tandem hoc ipſum probat Caietanus exemplo illius, qui it ad eccleſiam, offi cium diuinum ibi completurus;principaliter quidem propter Deum, ſecundario verò & minus principaliter propter ſtipendium,ſeu propter diſtributiones, quas ſi nõ ſperaret ad eccleſiam non iret. In quo caſu certum eſt ex communi omnium Doctorum ſententia, talem nec ſimoniam, nec quoduis aliud peccatum committere.Et ſimiliter videtur dicendum,nec vſuram eſſe, nec peccatum mutuare propter lucrum, nõ ex mutuo, ſed ex beneuolentia mutuatarij euenturum : etiam ſi id ſit cauſa, ſine qua non,talis mutuationis.

4.Sentent. ¶Tertia ſententia eſt aliorum, qui dicũt, quòd minus principaliter, & impulſiuè poteſt quis mutui occaſione lucrum ſperare; non tamen ita, vt lucrum ſit cauſa principalis,ſeu finalis.Hanc tenet Couarru.lib.1. Variar. cap.vlt,num. 4. & in regula peccatum,part.1.num.8.& Sylueſt.verbo, vſura. 1.& Medina de vſuris.quæſt. 1. Quanuis in explicanda natura cauſæ principalis, ſeu finalis, & impulſiuæ, ſeu minus principalis,
Modus dicendi Sylu. varient multum.Sylueſter, verbo, vſura. 1. quæſtio.1. dicit, tunc lucrum reſpectu mutuantis eſſe cauſam principalem,quando eo non exiſtente,non mutuaret.Nam ſi adhuc ipſo non exiſtente mutuò daret, quanuis non ità placidè non cauſa principalis, ſed tantum impulſiua erit dicendum lucrum. Cæterùm hæc explicatio eſt apertè falſa. Nam cauſa ſine qua non,eſt minus principalis,& tamen ſine illa effectus eſſe non poteſt.Conſtat enim, quòd clericus non diceret horas, nec miſſam ſine ſpe lucri, & diſtributionis; & tamen ex hoc non ſequitur cauſam principalem orationis,& miſſæ eſſe pecuniam. Illa ergo meo iudicio erit dicenda cauſa principalis alicuius actus, quæ per ſe appetitur, & propter quam aliud appetitur.Eſt enim de ratione finis, vt per ſe deſideretur ex illiuſq; affectu alia ſint volita,vt media ad illum. Nam quæ ſunt ad finem,nõ tam propter ſe,vt potio, quam ex amore & cupiditate finis,ſunt volita.Et ſic cauſa principalis, & finalis pro eodem reputantur in præſenti. Cauſa autẽ minus principalis,ſeu impulſiua eſt,quæ non per ſe,ſed alterius affectu eſt volita & concupita,etiam ſi ſit cauſa,ſine qua non.Non enim iſtæ repugnant. Ex quo ſequitur, magis eſſe de ratione cauſæ principalis,dignitas,& cuius gratia cætera concupiſcimus, quam quod ſit id, ſine quo actus non exiſteret.Et hoc dico nõ modo, vt in hac quæſtione horum Doctorum ſententia intelligatur;verum etiam, quia ſæpè in moralibus diſputationibus de cauſa finali,& impulſiua, de minus principali, ac principali, mentionem faciunt Doctores. Medina in tract.de vſuris. quæſt.1.§.ſupereſt igitur.ſuppoſita diſtinctione ſuperius poſita,de cauſa principali,ſeu finali, & minus principali,ſeu impulſiua; atq; etiam ſuppoſito,quod intentio differt ab ſpe;quia intentio,vt ipſe ait, eſt de eo, quod principaliter volumus,reſpicitq; cauſam finalẽ; vnde D. Thom.1.2.q.12. & communiter Theologi morales dicunt, intentionem ſemper eſſe de fine ; at vero ſpes eſt etiam de rebus minus principaliter,& impulſiuè concupitis; quare multa ſperamus euentura,quæ tamen nõ intẽdimus,nec ex eorum affectu operamur, vt illa eueniant,etiam ſi ſciamus,illa ex noſtro opere eſſe euentura; ad explicationem ſententiæ propoſitæ dicit multa. Primũ eſt, non eſſe licitum ex mutuo immediatè lucrum intendere;non modo præciſè lucrum; ſed nec etiam ſimul cũ amicitia: ità, vt hæc duo motiua immediatè, & ex æquo terminent voluntatem. Quod tanquam clarum relinquit. Quia iam lucrum eſſet principaliter,& finaliter propter mutuum volitum, quod eſt animi vſurarij. Dicit ſecũdò,quòd etiam ſi non immediatè,& ex æquo, ſit lucrum,ſiue per ſe præciſè,ſiue ſimul cũ amicitia intentum,ſed ordine quodam,ita, ſcilicet, vt mutuans immediatè intendat amicitiam non propter ſe, (nam hoc omnium ſententia eſt licitum)ſed propter lucrum,quod ex illa poteſt euenire,id ſufficiens eſt vitiare mentem,reddereq; illam vſurariam.Et ratio illius eſt, quia tunc lucrum eſſet principaliter intentum in mutuo, & magis principaliter,quam amicitia. Propter quod enim vnumquodq; tale,& illud magis,teſte Ariſtotele.Quare qui vult amicitiã propter lucrum,quod magis velit lucrum eſt neceſſe. Et ſicut ille,qui furatur propter mœchiam, eſt magis mœchus,quam fur,vt idem philoſophus dicit. Ita qui cauſa mutui vult amicitiam

citiam propter lucrum, magis erit fœnerator, quam amicus dicendus. Tertiò dicit Medina, quòd ex amicitia mutuo conciliata, quanuis non sit licitum intendere lucrum, est tamen licitum illud sperare. Quia tunc lucrum non est causa finalis, sed impulsiua ipsius mutuationis: atque adeò ex gratitudine, & beneuolentia speratur. Esto, ità ex illo moueatur ad mutuò dandum, vt non moueretur, si sciret mutuatarium fore ingratum. Et ratio huius est; Quia id fieri potest absque eo, quòd affectus mutuantis tendat in lucrum, sed in detestationem ingratitudinis. Et quoniam gratitudine mouetur, dicitur tunc lucrum causa impulsiua. Ex quo infert, posse esse lucrum causam, sine qua non, & impulsiuam, non tamen finalem, & principalem. Hæc Medina. Cuius sententia acuta certè est, & docta satis: cæterùm mihi, vt ingenuè fatear, non placet omnino. Quocircà, vt quid ad propositam difficultatem respondendum sit, explicem, supponendum est primò tanquam certum, quòd intendere lucrum ex se malum non est: sed vitiatur ex modo, quo intenditur. Sicut & quòd minister episcopi beneficiū intendat absolutè, non est malū; sed vitiatur, si illud intendat ex vi obsequij, aut alicuius rei temporalis. Secundò suppono, quòd in mutuo duo sunt. Vnum est ipsa substantia mutui, quæ in mutuatarij commodum ordinatur. Alterum, quòd mutuatio sit opus officiosum ex beneuolentia procedens, similemque in animo mutuatarij generans. Tertiò, suppono, quòd amicitiam, & beneuolentiam temporalem, siue principaliter, siue minus principaliter, tanquam finem, siue tanquam causam, sine qua non, licitum est in mutuo intendere, seu sperare, vt communiter docent Doctores, sequuti Diuum Thomam in ista quæstione. Et ratio illius est: Tum, quia amicitia non est pretio æstimabilis. Tum etiam, quia nihil tunc temporale ex obligatione intenditur, sed tantum mere liberè speratur, quod mutuo non repugnat. Quartò suppono, aliud esse dicere, quòd quis quærit lucrum in mutuo, & aliud, quòd intendit lucrum ex mutuo, aut ratione mutui. Nam in prima propositione non denotatur dependentia lucri à mutuo in ordine ad intentionem mutuantis: in secunda verò sic.

Impugnatur Medi.

1. Conclus.

¶His suppositis, sit prima conclusio: Sperare lucrum ex vi mutui, siue primaria, siue secundaria intentione, modò id intendatur ex vi obligationis ciuilis, aut iustitiæ, est illicitum & vsurarium. Hæc conclusio est Caietani, opusculo de vsura, quæstione secunda, & Magistri Soti libro sexto de iustitia, quæstione prima, quanuis articulo primo & secundo, varius esse videatur. Estque communis omnium recentiorum Theologorum. Et sensus illius est, quòd semper, quod lucrū speratur, siue primaria, siue secundaria intentione, tanquam debitum ex mutuo, (estò non præcisè, sed etiam simul cum amicitia intendatur, sintque ista duo motiua terminantia voluntatem mutuandi, quanuis non ex æquo nec immediatè,) est peccatum & vsurarium. Itaque affirmo in hac conclusione, quod Medina in suo primo dicto, & aliquid amplius. Nempe; quòd si lucrum speratur tanquam debitum ex mutuo, siue immediatè, siue mediatè, & esto intendatur simul cum illo amicitia, est illicitum & peccatum. Cum tamen Medina solum affirmet, esse illicitum, immediatè lucrum intendere ex mutuo, adhuc simul cum amicitia: quando hæc duo immediatè, & ex æquo terminant voluntatem. Probatur tamen nostra conclusio primò: Vsura est lucrum ex mutuo, vt habet illius diffinitio; ergo quicunque intendit lucrum ex vi mutui, siue primariò, siue secundariò, est vsurarius. Patet consequentia à definitione, ad definitum. Et confirmatur: Qui ex re temporali intendit acquirere beneficium, siue mediatè, siue immediatè, est simoniacus, vt videbimus, quæstione. 100. ergo & qui ex mutuo intendit acquirere lucrum, siue mediatè, siue immediatè est vsurarius. Consequentia tenet ex paritate rationis. Secundò: Qui furatur, vt mœchetur, licet principaliter intendat mœchiam, adhuc tamen habet in intentione malitiam furti, & similiter, qui dat eleemosynam, vt satisfaciat pro peccatis, quanuis ex primaria intentione sit iustus: quia illud est opus iustitiæ, adhuc tamen est misericors, quia illud opus est verè eleemosyna: ergo pari ratione, qui intendit lucrum ex mutuo, quanuis principaliter intendat amicitiam, erit vsurarius, saltim mentalis. Tertiò: Qui intendit lucrum ex mutuo, siue mediatè, siue immediatè non mutuat gratis: ergo est vsurarius mentalis. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Qui intendit lucrum ex vi mutui, aliquid vltra sortem intendit: ergo non mutuat gratis, nec ex beneuolentia. Dixi in conclusione non esse licitum sperare lucrum ex vi mutui, siue primaria, siue secundaria intentione, modo id intendatur ex vi obligationis ciuilis, aut iustitiæ, nam si alio titulo intendatur, iudicandum erit de illo secundum naturam talis tituli. Nauarrus

narrus in Manua. c. 17. argumentatur multipliciter contra noſtram concluſionẽ, intenditq; probare aliquando eſſe licitũ ſecundaria intentione appetere quod primariò intendere eſſet illicitũ. Nã primò, Licet ſeruire epiſcopo intentione ſecũdaria obtinẽdi beneficiũ, quanuis id intendere primariò, & per ſe eſſet ſimoniacũ, vt dicitur in. c. ſi officia. 59. d. & in. c. quid proderit. d. 61. Itẽ: Quãuis non ſit licitũ dicere miſſas, aut miniſtrare ſacris principaliter propter lucrũ; id tamen licet ſecundaria intentione, vt habet gloſſa recepta ſuper cap. 1. de cler. non reſidentibus, in. 6. Tandem: Quanuis nõ liceat ſeruire Deo principaliter, & ex primaria intentione propter retributionẽ, id tamen licet ſecundario, vt diffinitur in Concilio Trid. ſeſſ. 6. can. 13. ergo pari ratione, quanuis non ſit licitum primaria intentione mutuare propter lucrũ, id licebit facere ſecundaria intentione. Reſpondetur tamen, hæc omnia argumenta ſufficienter probare, multa eſſe licitũ appetere propter aliud, & ex alio, quæ tamen propter ſe, & ex primaria intentione appetere eſſet iniquũ, quod nos non negamus. Idemq; contingit in mutuo. Cæterũ in concluſione loquimur formaliter. Et quod dicimus eſt, ex vi mutui, non eſſe licitum aliquid vltra ſortem intendere, ſiue primario, ſiue ſecundario, conſiderãdo illud intra latitudinẽ actus iuſtitiæ præciſè. Nam ſi ex vi mutui hac cõſideratione lucrũ intenderetur, ſiue primariò, ſiue ſecũdariò, iam intenderetur ex vi iuſtitiæ tanquã debitum, quod eſt iniquũ. Cũ hoc tamen ſtat, vt poſsit aliquis in re quodã alio titulo ſecundario quidquam in mutuo, vltra ſortem intendere.

2. *Concluſ.* ¶ Et propter hoc ſit ſecunda concluſio: Licitum eſt mutuanti, tam primariò, quam ſecundariò, intendere lucrũ in mutuo, non ex debito, ſed ex gratitudine, & beneuolentia. Hæc concluſio ſimiliter eſt contra ſecũdũ dictũ Medinæ, in quantũ affirmat, quòd quando mutuans intẽdit amicitiam, nõ propter ſe, ſed propter lucrũ, quod ex illa poteſt euenire, illa intentio eſt mala, & reddit ipſum vſurarium. Nam cõtrarium exiſtimo verum. Et ſic ſenſus noſtræ cõcluſionis eſt, quòd quotieſcunq; lucrum intenditur media amicitia, tanquam cauſa, ſiue ipſa amicitia ſit principaliter propter lucrum intẽta, ſiue è contra; taliter mutuans, nec eſt vſurarius, nec peccatũ committit. Probatur: Vſura eſſentialiter eſt iniuſtitia, & furtũ, vt omnes fatentur, ipſo etiam Medina concedente: ſed eſt impoſsibile, quod iniuſtitia fiat alicui in eo, quod ipſe liberaliter & omnino ſponte dat: ergo etiã eſt impoſsibile, quod vbi lucrum ex ſola beneuolentia, amicitia, & liberalitate ſperatur, & intenditur ſit vſura, ſiue ipſum lucrum primario, ſiue ſecundario intẽdatur. Secũdò: Qui cupit aliquid voluntariè datum ab amico, nõ dicitur fur: ſed qui proponit quidquã inuito domino accipere: ergo nec qui cupit lucrum nõ coactè, nec ex neceſsitate mutui, aut, vt pretiũ illius datum, ſed ex alterius gratia & voluntate, poteſt dici iniuſtus, aut vſurarius. Probo conſequentiam: Quia non poteſt proximus eſſe magis rationabiliter inuitus de iſto animo accipiendi lucrum, ſiue principaliter ſiue minus principaliter habeatur, quam de illo, quod alter habebat accipiendi voluntariè datum. Et confirmatur: Qui ex gratia & beneuolentia lucrum in mutuo ſperat, ex honeſtate, amicitię, vel gratitudine illud intendit: ergo nulli facit iniuriam, atq; ex cõſequenti nec peccatũ cõmittit. Probo conſequentiã: Nam, vt diximus in primo præſuppoſito, intendere lucrum ex ſe non eſt malum, niſi violetur ex modo, quo intenditur. Tertiò: Talis formaliter non ſperat lucrum ex mutuo, ſed ex amicitia, vt conſtat: ergo eius intentio non eſt vſuraria, ſiue primariò, ſiue ſecundariò habeatur; cum vſura formaliter ſit lucrum ex mutuo. Item: In amicitia eſt licitum intendere amicabilem compenſationem, vt docet D. Tho. infra. q. 106. art. 5. ergo & in mutuo, quod eſt opus amicitiæ, etiam erit licitum eandem cõpenſationem primariò intendere; non ex debito iuſtitiæ, ſed ex beneuolentia. Et confirmatur: Talis in mutuando exercet officium beneuolentię: ergo nullũ erit incõueniens, quòd ſimile in mutuatario intendat. Tandem: Qui accipit mutuum tenetur gratitudinem mutuanti exhibere, vt dicit Diuus Thomas in iſto articulo in corpore, & in ſolutione ad. 3. & quæſtio. 106. articulo primo: ergo & qui mutuat poterit eandem gratitudinem etiam primariò intendere. Probo conſequentiam: Nam quod alter tenetur facere, ego poſſum intendere. Hanc noſtram ſententiam apertè tenet Nauarrus cap. 17. num. 209. Nec te moueat quod dicit ibi, intentionem principalem accipiendi lucrum ex mutuo conſtituere vſuram; nam loquitur de mutuo præciſè. Vt ſi exigas mente tua, veliſque accipere, tanquam debitum, & veluti coacte à proximo, & non ex beneuolentia lucrum ipſum, iuxta dicta in prima concluſione. Nam ſi detur ex amicitia, aperte fatetur eſſe licitũ. Sub his verbis, cum cõmuni aſſerimus, quod tam principaliter, quã ſecundario poſſumus ſperare

tare lucrum amicitiæ, & lucrum ex amicitia, & gratitudine. Ex dictis infero primò, quod etiam ſi mutuans explicet ſuam mentem verbis; imò etiam ſi exigat gratitudinem à mutuatario, nullum peccatum committet. Nam ſi intentio eſt licita per hoc, quod verbis explicetur, ſecluſo ſcãdalo, nequaquã erit illicita. Adeoq; reputo hoc verũ, vt etiam ſi mutuans, lucrum iſtud à mutuatario extorqueat, non ſit vſurarius, modò inter ipſos conſtet, non ratione mutui ex debito id requirere. Infero ſecundo, quod quamuis mutuator non mutuaret, niſi lucrum ſperaret; adhuc non eo ipſo condemnandus eſt, tanquã vſurarius; ſicut multi hoc ſigno vtentes, talem mutuatorem damnant. Vt enim ex præcedentibus conſtat, bene poteſt mutuator ſolum mutuare iis, qui grati futuri ſunt; ſicut & ego ſolum illis poſſum amicari, quos mutuis officiis reſponſuros intelligo. Imo, vt in plurimum, ità fit, quod donatio, mutuatio, & accõmodatio, non, niſi ad eos, ex quibus gratitudo ſperatur, exercentur. Doctrina eſt communis, & colligitur ex D. Thom. quodlibet. 8. articu. 11. Vbi dicit licitè clericos poſſe ſecundaria intentione dicere miſſam pro argento. Imò & in illis bonis, quæ ex iuſtitia diſtributiua diſpenſantur, licitum eſt diſtributori, vni ex duobus æquè dignis dare beneficium; quia ſcit eum futurum gratum: eſtò alias non eſſet daturus.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio: Quamuis ea quæ dixi mus, in rigore Theologico vera ſint, qui tamen explicaret mentem ſuam mutuatario, & etiam qui fateretur ſe nullatenus mutuare, niſi ſpe lucri obtinendi, tanquam ſuſpectus de vſura erit habẽdus. Probatur: Sic mutuantes non ex amicitia, nec ex beneuolentia operari videntur, ſed potius tanquam exactores ſe gerũt: ergo vel non intẽdunt, vel ſaltem non ſunt exiſtimandi intendere lucrum ex amicitia. Eò vel maximè, quod ſolum negotiatores, qui cupiditate, & non beneuolentia ducuntur iſtam mutuandi formam habent. Quare diſcretus confeſſarius, aut Doctor de hac re conſultus regulariter debet eos damnare, vel ſaltem non approbare. Nec illis facit iniuriam, cum prudenter atque moraliter, & non metaphyſicè hæc ſint diiudicanda. Ex quo ſequitur, tales regulariter non eſſe abſoluendos; niſi certò conſtet, ipſos ex gratitudine, & non ex mutuo lucrum intendere. Eritque ſalubre conſilium, quod mutuans ità dubius, à mutuatario, à quo aliquid vltra ſortem accepit, quærat, an tale pretium tanquam debitum ex mutuo præcedenti deberit. Nam ſi ità eſt mutuans tenebitur illud reſtituere, & ſi non reſtituat, non erit abſoluendus. Alioquin minimè.

¶ Reſtat modo reſpondere ad argumenta, pro prima, & tertia opinione facta. Nam quæ ſunt Caietani probant noſtrã ſecundam concluſionẽ, vt ex dictis patet. Hoc vno excepto, quod exemplũ ab ipſo adductũ in vltimo loco de clerico celebrãte, vel eũte ad eccleſiã primariò propter Deũ, & minus principaliter propter diſtributionẽ: nõ habet ſimilitudinẽ cũ mutuãte, quantũ ad hoc, quod eſt, cõmodum tẽporale inde ſperare. Nã clerico licitũ eſt ex ſuo miniſterio ſtipẽdiũ quærere, & illud tãquã debitũ, etiã ciuiliter, exigere; cum dignus ſit operarius cibo ſuo: nec debeat quiſq; ſuis ſtipẽdiis militare. At verò mutuãti non ità licet ſtipendium, vel retributionẽ, vel cõmodũ aliquod temporale exigere, nec ſperare. Ad 1. argu. pro prima opinione deſumptum ex illo Lucæ. 6. Mutuum date; nihil inde ſperantes; vbi Chriſtus omnem ſpem, & intentionem lucri etiam ex amicitia prouenientẽ, damnaſſe videtur; reſpondeo, quod, vt conſtat ex ſuperioribus, locus ille non continet prohibitionem vſuræ, ſed tãtũ conſilium mutuandi, abſque ſpe humanæ compenſationis. Cum quo ſtat, vt contrarium ſine peccato fieri poſſit. ¶ Ad ſecundũ ex capitulo, conſuluit. reſpondetur, loqui ibi ſummum Pontificem ſolum de eo, qui corrupta mente lucrum, vt pretium, & vt debitum ex mutuo intendit, quod, vt diximus in prima concluſione animi eſt vſurarii. Et quod hæc fuerit mẽs pontificis ex litera eiuſdem textus ſufficienter colligitur. Dicitur enim in fine illius, quod accipientes tali intẽtione, ad reſtitutionem, efficaciter ſunt inducendi. At verò, ſi loqueretur de acceptis ex vera voluntate, & gratitudine dantis, id non ſubiungeret, cum reſtituendum id eſſe nullus dixerit, quia nullus eſt læſus, vt dubio ſequenti videbimus. Ad tertium reſpondetur, quod qui ſpe lucri mutuat, ſi id ſperat tanquam debitum ex mutuo, procul dubio peccat, vt diximus in prima concluſione. Non tamen ſi illud ſperat, tanquam ex amicitia & beneuolentia conferendum: eſtò alias mutuaturus non eſſet, vt diximus in ſecunda concluſione. ¶ Ad rationem, qua Medina probauit ſuum ſecundum dictum, reſpondeo illo argumento rectè concludi, intendentem amicitiam propter lucrum, magis velle lucrum: atque adeò optimè colligeret eſſe magis auarum, quam amicum, cum magis velit pecuniam, quam amicitiam. Non tamen ex hoc infertur, quod ſit vſurarius, quia non immediatè

Ad 1. arg. pro prima opinione.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

diate ex mutuo, ſed media beneuolétia lucrũ intendit. Et hæc cogitatio habendi, ſcilicet, augmentum ex liberali voluntate alterius iniuſta non eſt, vt patet. Eſt autem de ratione vſuræ etiam mentalis, quod iniuſtam ſaltẽ cogitationẽ, & animũ includat, ſine quo vſurã interuenire eſt impoſsibile. Sed obiicit Medina contra hoc: Quod quis lucrum ex gratitudine effectiuè ſperet, & nõ ex mutuo non valet excuſare à labe vſuræ; quiã etiam vſurarius verus ſperat lucrum ex voluntate mutuatarii effectiue, & non effectiue ex mutuo: ergo, quod quis quærat lucrum media beneuolentia, non impedit, quominus ſit vſurarius, ſi ipſum lucrum principaliter intenditur. Sed miror virum alioqui doctiſsimum, hac argumentatione conuinci. Conſtat enim, quod quamuis verus vſurarius ſperat lucrum ex voluntate mutuatarii, & non ex mutuo; illa tamen volũtas eſt coacta, ratione habiliterque inuita nec valens dominũ trãſferre. At verò cum ex amicitia, & gratitudine ſperatur, omnino ſpõte intenditur. Et ſic obiectio eſt à propoſito aliena. Eo vel maximè, quod vis noſtræ diſputationis nõ in eo, quod ex gratitudine ſperetur lucrum effectiuè, & non ex mutuo, ſita eſt: (nam hoc ad mores parum refert) ſed in eo, quod ex gratitudine, & beneuolentia mere ſponte, & gratis. Atq; adeò licitè, & iuſtè ſperatur, ſiue id ſit efficienter, ſiue vt voles: quod gratitudine & amicitia non interueniente, non reperitur. Eſt etiam inutilis, ne dicam falſa, diſtinctio, quam Medina præmiſit de ſpe, & intentione lucri, dicés, quod eſt licitum ſperare lucrum ex mutuo, non tamen intẽdere. Multa enim ſperamus, quæ non intẽdimus. Quod vt oſtẽdã aduertendum eſt, quod res, quæ futura ſperatur, vel reſpicit voluntatẽ noſtrã, vt bonũ eius: vel, vt malum: vel eſt impertinẽs ad illã, quia de ea, ſcilicet, nihil curamus. Et quidẽ, ſi ad nos nihil attinet, ſub ſpem noſtram cadere, dici non poterit. Eſt enim ſpes de bono proprio. Adeò, vt Theologi affirment, & vere, eo differre ſpem à charitate, quod charitas, ſeu amor vult bonum futurum, pro vt eſt in ſe; vnde charitate volumus Deum eſſe, viuere, & eſſe beatum, &c. etiam ſi eo nõ fruemur. At verò ſpes eſſentialiter eſt amor concupiſcentiæ, vultque bonum futurum provt ſuum, & à ſe fruendum. Et quod dicimus de charitate, & ſpe virtutibus Theologicis, eſt etiam dicendum de ſpe acquiſita, & amore naturali. Vide ergo quantum repugnet ſpei, quod ſit de re non bona, vel ſi bona ad ſe tamen non pertinente. Et ſi quando contingit, quod impertinentia quædam, quæ nec cupimus, nec intendimus ſperare videamur, non ego illam ſpem, ſed expectationem, vel, vt melius dicam, ſpectationem nominauerim. Si verò res futura eſt mala, certè ſpes de illa non eſt, ſed magis timor, & fuga. Itaque de re futura nec bona nobis, nec mala expectatio vel potius, vt dicam, ſpectatio quædam eſt: de re vero mala timor, de re autem bona nobis eſt ſpes ſeu amor concupiſcentiæ. Et ſic conſtat, quod nunquam mutuans poteſt habere ſpẽ lucri, quin illud intendat. Nam ſperans intendit, & cupit, & è contra. Nec certe vllus doctorum differentiam inter hæc inuenit aliquando.

Multa ſperamus quæ non intendimus.

¶ Suppoſito iam, eſſe illicitum aliquando, lucrum ex mutuo ſperare, tunc, ſcilicet, quando illud ex vi mutui intenditur tanquã debitum ex iuſtitia, vt diximus in prima concluſione, quod peccatum Doctores vſuram mentalem appellant, dubium conſequens eſt, vtrum hæc vſura mentalis obligationem inducat reſtitutionis? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod quantumuis aliquis prauum habeat animum, aliquid accipiendi, pro mutuo, ſi tamen nihil exterius accipit, ad nullam tenetur reſtitutionem: quia nihil habet alienum, nec ea mala intentio, quæ eſt actus immanens ſufficiens eſt damnum inferre. Quare ſola pœnitentia id peccatum erit expiandum. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod quantumuis aliquis quidquam exterius accipiat, ſi tamen illud accipit gratis à mutuatario oblatum titulo amicitiæ, vel donationis ad nullam tenetur reſtitutionem. Nullum enim tunc interuenit peccatum vſuræ, vt rectè docet D. Thom. articu. ſequenti. Nec debet eſſe mutuans peioris conditionis poſt mutuum, quam antea, ſed melioris. Itaque hæc certa ſunt. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm, qui habens intentionem aliquid accipiendi vltra mutuum, illud accipit: nec eſt certus mutuatarium id gratis, & ex beneuolentia conferre, ad aliquam teneatur reſtitutionem: Et ratio dubitandi eſt: Nam ſimoniacus mentalis, etiam ſi beneficium ſuſcipiat, non tenetur illud reſignare, vt habetur in capitu. finali. de ſimonia: ergo nec vſurarius mentalis, tenetur reſtituere id, quod vltra ſortem accepit. Probo conſequentiam: Nam eadem eſt vtriuſque ratio. In contrarium tamen eſt c. conſuluit. de vſuris. Vbi habetur, quod ſi aliquis eo propoſito mutuam pecuniam credit, vt licet omni conuentione ceſſante, plus tamen ſorte recipiat, taliter accepta ſunt reſtituenda. Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt, cũ Caietano in præſenti, &

Dubiũ de vſura mentali an obliget ad reſtitutionem.

Argu.

Nota ex Caietano in præſenti.

inſumma verbo, vſura mentalis, quadruplici ter poſſe contingere, quod quis vltra ſortem aliquid accipiat, abſque pacto tacito, vel expreſſo illud accipiendi. Vno modo ità, vt ex parte tantum mutuãtis ſit corrupta intẽtio; quia, ſcilicet, credit, ſe aliquid accepturũ; & ob id dat. Secũdo modo, ità, vt ex parte tantũ mutuatarii ſit corrupta intẽtio; quia ſcilicet, credit mutuãtis intentionẽ fuiſſe aliquid vltra ſortem accipere; cum tamen reuera eius intentio talis non fuerit. Tertio modo, ità, vt ex parte vtriuſque ſit corrupta intentio: nã, & mutuans ſperat aliquid accepturum vltra ſortem, & præterea ipſe mutuatarius exiſtimat, talẽ eſſe eius intẽtionẽ. Quarto, & vltimo, ità, vt ex parte neutrius ſit corrupta intẽtio; quia, ſcilicet, nec mutuãs habet malã intẽtionẽ accipiendi aliquid vltra ſortẽ; nec præterea mutuatarius credit talẽ eſſe eius intentionem.

1. Concl. ¶ Quo ſuppoſito, ſit prima cõcluſio: Quãdo neutri⁹ intẽtio eſt corrupta, quia, ſcilicet, nec mutuans ſperat ſe aliquid accepturũ vltra ſortẽ, nec præterea mutuatarius credit talẽ eſſe eius intẽtionem, & adhuc ille, qui mutuũ accipit in ſignũ amoris, & gratitudinis libere ipſi mutuanti dat aliquid vltra ſortẽ, nullũ eſt ibi peccatũ vſuræ, nec obligatio reſtitutionis. Probatur: Quia nulla in ea acceptione inuenitur iniuſtitia, vt conſtat.

2. Concl. ¶ Secũda cõcluſio: Quãdo ex parte vtriuſque eſt corrupta intentio, mutuans tenetur reſtituere id, quod vltra ſortẽ accipit: quãuis nullum interueniat pactũ, nec verbis declarauerit ſuam intentionem. Probatur: Quicũque habet rem alienam inuito domino rationabiliter, tenetur illam reſtituere; ſed in caſu poſito is, qui mutuũ dedit habet rem alienã inuito domino rationabiliter: ergo tenetur ad reſtitutionẽ. Cõſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Is, qui mutuum accepit, nec liberè, nec voluntariè dat quod vltra ſortẽ accipitur: ergo per talẽ actionem non trãſfertur dominiũ. Et confirmatur: Nam iſta eſt expreſſa determinatio capituli conſuluit, iam citati. Vbi habetur, quod qui pecuniam credit animo recipiendi aliquid vltra ſortẽ, tenetur illud reſtituere.

3. Concl. ¶ Tertia concluſio: Quãdo tantũ ex parte mutuatarii eſt corrupta intẽtio, & mutuator ſana mente accipit quod ſibi vltra ſortẽ datur, nõ tenetur illud reſtituere. Probatur: Dum quis habet alienum bona fide, illud reſtituere nõ tenetur: ſed in caſu poſito mutuans habet bona fide quod vltra ſortẽ accipit: ergo illud reſtituere nõ tenetur. Sed eſt aduertendũ, quod quã primum mutuans reſciuerit mutuatariũ id ſibi ratione mutui deciſſe, tenetur illud reſtituere; quia iã ſibi ſatis cõſtat, nõ fuiſſe voluntariã, & liberã talẽ donationẽ, atq; adeo per eã nõ fuiſſe dominiũ tranſlatum. Et ſic tanquam rem alienã tenetur illud ſuo domino reddere. Dico tamen, quod ſi durante bona fide, id, quod vltra ſortẽ mutuãs accepit, ità conſumpſit, vt nihil ipſius apud ſe retineat; id reſtituere non tenebitur; quãuis poſteà ſciat praua intẽtione fuiſſe donatũ. Quod intellige, dũmodo ex illius acceptione non fuerit factus locupletior. Et eſt ratio: Quia tunc mutuans nec obligatur ad reſtitutionẽ, ratione iniuſtæ acceptionis, nec ratione rei alienæ, quam apud ſe nõ exiſtere, ſuppono. Quarta cõcluſio: Quando ex parte mutuantis tantũ eſt corrupta intẽtio; quia ſcilicet, ipſe nõ accipit bona fide, quod ſibi vltra ſortem datur, quãuis mutuatarius id ex mera liberalitate, & gratia donet, ad illius reſtitutionem tenebitur, ratione cõſcientiæ errantis. Probatur: Qui habet rem, quam exiſtimat alienã, illam reſtituere tenetur: ſed iſte ratione errantis conſcientiæ, habet rem quã exiſtimat alienam: ergo illam tenetur reſtituere. Sed eſt aduertendum, quod cũ iſte eã rẽ ex aliquo debito ſimpliciter reſtituere nõ teneatur: ſed ſolũ ratione cõſciẽtiæ erratis; quam primũ ſciuerit mutuatarium illam ſibi non ratione mutui, ſed ex liberalitate, & gratia dediſſe, ceſſat obligatio reſtitutionis. Et ratio huius eſt: Quia omnis obligatio reſtituendi ex damno illato oritur, quando autem mutuatarius dat mutuanti aliquid vltra ſortem liberè, & gratis nullum accipit damnum, atque adeo ſublato mutuantis errore nihil reſtitutioni obnoxium relinquitur. Iuxta hanc explicationem ſunt intelligendi Hoſtienſis, & Panormitanus in capitulo conſuluit. de vſuris. quando dicunt, ex praua intentione mutuantis oriri obligationem ad reſtitutionem. ¶ Et ad argumentum ex capit. finali de ſimonia. reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nã eccleſia eſt domina beneficiorum eccleſiaſticorum. Et ſic poteſt ſimoniaco mentali concedere, vt non reſignet beneficium: ſicut & poteſt de nouo illud ſibi tribuere. At verò in noſtro propoſito, qui ſoluit vſuram, nec tranſfert, nec tranſferre vult illius rei dominiũ, quam nõ libere & gratis dat: quare ſemper manebit obligatio ad reſtitutionem. Vtrũ autem ſit verum, quod ſimoniacus mẽtalis ad reſtitutionem nõ obligatur explicabitur infra q. 100. in materia de ſimonia. Circa ſolutionem ad primum argumentum D. Tho. in quo explicatur teſtimoniũ illud Lucæ c. 19. Ego veniẽs cũ vſuris exegiſſem illã, aduertendum eſt, quod Chriſtus in illo loco

Ad arg.

Nota circa ſolutionẽ ad 1. arg. D. Tho.

vsuræ nomẽ à secularibus ad spiritualia translatum, non propriè, sed metaphoricè. Et sic illa vsurpatio est translatitia, in qua similitudinis aliquid, & dissimilitudinis multum inuenitur. Mutuat quidem nobis Deus spiritualia charismata, quando gratis illa, ac sine vllo pretio nostro donat. Et quia vult, vt nostro vsu officiisque virtutum illa, veluti semina, in nobis iacta per eius fauorẽ cælestemque rorẽ colamus, & multiplicatos fructus, terræ more, feramus, qui in gloriam eius cedant quãuis vtilitas præmiorumq; cumulus nobis accrescat, & nos quasi nostra fœnora faciamus, eam fructificationẽ vsuras suas appellat. Sed est hoc discriminis, inter istã, & propriã vsuram: Quod in vsura propria, pecunia, pro cuius mutuatione fructus exigitur, ipso vsu consumitur; & inde redditur vitiosa. Cùm tamen dona spiritualia vsu crescant; atque ideò eorum vsura commendatur apud Deũ.

Dubiũ de modo quo Iudæis fuit permissa vsura.

¶ In solutione ad secundum argumentũ agit D. Tho. de modo, quo Deus Iudæis vsurã permisit. Circa quod potest esse difficultas, vtrũ ità Iudæis Deus vsurã permiserit, vt illã sine peccato exercere potuerint. In qua re est opinio plurimorũ Doctorũ, partẽ affirmatiuã tenentium; quamuis illius suæ sententiæ nõ omnes vnã, sed diuersas rationes affig

1. Sententia

nẽt. Abulẽsis enim, qui, vt diximus supra, affirmabat, vsuram nõ esse intrinsecè malã, sed tantũ malam, quia prohibitã; cõsequenter docebat licitã fuisse Iudæis, respectu illorũ, qui non erant de suo populo, quia respectu talium illis nõ interdicebatur. Cæterũ huius rationis falsitas, ex superioribus sufficienter ostenditur. Quibus probauimus vsuram tam lege diuina, quam naturali esse prohibitam; atque adeò esse ex illis rebus, quæ intrinsecã malitiam includũt. Conradus de contractibus q. 24. quamuis existimet probabilẽ sententiam,

2. Sententia

quæ asserit, Iudæos, nec etiã Gẽtilibꝰ, potuisse sine peccato pecuniã dare ad vsuram; contrariam tamen dicit esse probabiliorẽ. Eiusq; rationem assignat: Quia Deus dispensauit cũ Iudæis in præcepto de non mutuãdo sub vsuris: quamuis sit naturale, respectu illorũ, qui nõ erant de suo populo. Sicut & dispẽsauit cum eisdem in præcepto, de non furando, quando præcepit illis, vt singuli in Ægypto à suis vicinis vasa aurea, & argentea mutuò peterent, vt sic eos expoliarent. Cæterum nec hæc ratio verum habere potest. Nam si vsura est contra præceptum naturale, quod vetat pretium de re illa suscipere, quæ per se nullius est valoris, qualis est pecuniæ vsus seorsum à pecunia considerati; cũ præcepta naturalia nec ab ipso Deo sint dispensabilia, vt latè ostẽdimꝰ in materia de furto, sit, vt ex diuina dispẽsatione nõ potuerit esse licitũ Iudæis dare ad vsurã alicui, quãtũuis extraneo. Contrariũq; dicere est ignorare, aut quid sit præceptũ naturale, aut quid sit dispensatio. Medina in tract. de vsuris. q. 2. in solutione ad 3. arg. principale quamuis existimet, vsurã iure naturali esse prohibitã, & quod præcepta naturalia dispẽsabilia nõ sunt; adhuc tamẽ affirmat, Iudæos accipiẽtes vsuras ab extraneis, nõ peccasse. Quam suã sententiam, vt explicet, aduertit, quod quemadmodũ furtum accipitur dupliciter apud Theologos, vno modo formaliter, & propriè, pro eo, quod est fraudulẽter accipere alienum domino ratione habili ter inuito, quod est intrinsecè malũ, & cõtra præceptũ Decalogi, nec aliquãdo potest licitè fieri, alio modo materialiter, pro eo, quod est alienũ accipere, siue inuito, siue volente domino: quod honestari potest aliquãdo, & multoties licitè fieri: ità etiã vsura potest accipi dupliciter. Vno modo formaliter, & in rigore, pro eo, quod est accipere lucrũ ratione mutui præcisè. Et hæc est intrinsecè mala; nec alicui vnquã concessa. Alio modo materialiter, pro eo, quod est accipere aliquid vltra sortẽ in mutuo, quod pluribus ex causis potest honestari, liciteq; fieri. Dicitur-

3. Sententia

que ista vsura impropriè, & similitudinarie. Quo supposito dicit, quod, quemadmodum Exodi. 12. egredienti Israeli de Ægypto fuit concessum, vt acciperet sibi vestimenta, & vasa aurea, & argentea ab Ægyptiis Dei populum violenter detinẽtibus, nec illud fuit furtũ formaliter, sed tãtũ materialiter & Deo cõcedẽte illarũ rerũ acquisierũt dominiũ, vt colligitur ex c. 11. Sapiẽtiæ. Ità etiã in proposito fuit Iudæis cõcessum tantũ materialiter cũ extraneis vsuras exercere, hoc est, accipere aliquid vltra sortẽ. Idq; explicatur in illis verbis Deuteronomii. 23. Nõ fœnerabis fratri tuo ad vsurã, sed alieno. Hãc etiã sentẽtiã sequũtur multi ex iunioribus. Et ne videãtur in illa volũtariè loqui, adhibẽt duas causas huius cõcessionis à Deo factæ. Prima est, Quod Gẽtiles habitabãt terrã promissam Iudæis, actuq; ab illis possessam; ac subinde iustè Deo cõcedẽte potuerunt propter eã vim eorũ bona sibi accipere; etiã sub similitudine vsuræ. Secũda: Quia cũ Deus cõcesserit Iudæis vt possent interficere gẽtes, & illas è suis terris eiicere, videtur vero simile, q; etiã cõcesserit, vt possent illorũ bona accipere, quia vita præstat bonis.

¶ His tamen non obstantibus, dico, longè verius, atque probabilius esse, quod nec materialiter, nec formaliter fuit Iudæis vsura concessa, sed tantum permissa erga alienos. Quod est dicere, fuisse Iudæis permissum, vt possent inter Gentiles vsuras

Sententia autoris.

exercere

exercere, ſine pœna, non tamen ſine culpa. Sed ſi vſuras intra ſeipſos exercebant & culpa, & pœna mulctabantur. Hanc ſententiá tenet D. Tho. hic ad 2. Alexãder Alenſ. 3. p. q. 36. memb. 4. Euſebius Cæſariẽſis li. 8. de præparatione Euang. ca. 2. Ioſephus lib. 4. Antiquitatum, & Magiſter Soto. li. 6. de iuſtitia. q. 1. ar. 1. in ſolutione ad 2. argu. Quare locus ille Deuteronomij explicãdus erit, ſicut explicatur à D. Tho. in præſenti. Nẽpe, vt idé valeat: Fœnerabis alieno, ac impunis eris, ſi cũ gentilibus vſuras exerceas. Quæ interpretatio Decretis pontificũ, & conciliorum, atq; etiam doctrinæ ſanctorum eſt multum conformis. Nec huius noſtræ ſententiæ aliam rationem aſsignare eſt opus, niſi, quod oppoſita opinio eſt voluntaria, nullam pro ſe, aut revelationem ſcripturæ, aut ſancti autoritatẽ habens; quæ doceat Deũ Iudæis vitam, & bona gentiliũ tradidiſſe. Eo vel maximè, quod ſi ea ratio aliquid valeret, ex illa ſequeretur ſolum poſſe Iudæos vſuras exercere materia liter cum illis gẽtibus, quæ ſecũ habitabãt, quoniam iſtæ ſolæ erant, quæ inferebãt vim terram Promiſsionis poſſidendo. Et tamen nullus eſt qui neget impunè illos vſuras ſuſcipere potuiſſe à quibuſcunque gentilium, qui è remotiſſimis prouinciis ad illos aduentantes cum eis cõmercia inirent. Præterquã, quod eodem ipſo capite 23. Deuteronomii, præcipiebat Deus Iſraelitis ne Idúmæum, vel Ægyptiũ abominarentur. Et ſic fieri nõ poteſt, vt in ratione hoſtili talis illa permiſſio fundetur. Eſt ergo illa eadem prorſus ratione facta Iudæis intelligenda, quæ ius ciuile modo vſuram Chriſtianis permittit: nempe, vt impune fieret, ad euitanda maiora mala, ſcilicet, latrocinia, quia erant auaritiæ valde dediti. Qua etiam ratione meretrices nũc permittuntur ad euitanda adulteria, iuxta vulgatum illud D. Auguſt. verbum: Tolle meretrices, & omnia implebis libidinibus. Simili quoque figura prædixerat Deus in eodem capitulo: Nõ erit meretrix de filiabus Iſrael, nec ſcortator. Quaſi ſignificans de gentibus illam impune permittere. Et tamen nullus eſt, qui dicat, ſic fuiſſe permiſſum illi populo, meretrices alienigenas habere, vt accedentes ad illas non peccarent, cum quicunque acceſſus ad non ſuã, ſit cõtra ius naturæ & intrinſece malum. Quapropter D. Thomas in iſta ſolutione ad ſecundum, affirmat, quod in illo primo verbo, Non fœnerabis fratri tuo, ius naturæ denotatur. Et quia omnes mortales naturæ glutino ſunt fratres, ſignificatur à nullo ex obligatione naturali accipiendã eſſe vſurã. At verò in altera parte, ſed alieno, ſolũ cõtinetur permiſsio ad maius malũ vitãdũ. Nõnulli calũniãtur D. Tho. quod in illo loco nomine fratris, omnes homines intellexit, cũ textus diſtinctionẽ fratris ab alieno faciat. Immerito tamẽ. Nã, quãuis prædictũ diſcrimen perſpexerit, cognouerit q; nomine fratris eos ſpeciatim, qui erãt de populo ſignificari, adhuc tamen intellexit, ampliſſima vocis ſignificatione, omnes homines fratres eſſe, & proximos, vt li. 1. de doctrina Chriſtiana autor eſt D. Aug. Sicq; nõ incõueniẽter illic inſinuari, naturalẽ vſuræ prohibitionẽ ad omnes homines eſſe protendendam.

Contra iſtã noſtrã explicationẽ argumẽtatur Cõradus multipliciter. Duo tamẽ ſolũ ex illius argumẽtis in mediũ adducã, quæ maiorẽ videtur habere difficultatẽ. Primũ eſt: Si legislator prohibẽs abſolutè fornicationẽ, ſtatim in ipſa lege, permiſſiuè adderet: Fornicabis cũ meretrice, ſtultũ feciſſe videretur: ergo nõ eſt dicendũ, quod ſi Deus in illo loco Deuteronomii prohibuit vſuras, tanquã intrinſece malas, ſtatim ſecundũ permiſſionẽ addidit. Fœnerabis alieno, quia ſtultè faceret. Secundo, Ibi Deus loquebatur populo rudi, & ignorãti: ergo nõ eſſet cõueniẽs, quod eiſdẽ verbis, quibus prohibetur vſura, quæ eſt peccatũ erga fratres, concederetur exercẽda erga alienigenas, niſi vſura quæ cũ alienigenis fit, hoc haberet, quod nullũ eſſet peccatũ. Probo conſequẽtiã: Nã ex forma præcepti poſſent exiſtimare, vſuras cũ gẽtibus eſſe ſibi licitas, ſicq; errare. ¶ Reſpondetur tamẽ ad primũ ex principio in ſecũdo argumẽto aſſumpto. Nã, quia populus ille erat rudis, mirumq; in modum cupidus oportuit, vt poſito præcepto de non fœnerando, ſtatim adiiceretur permiſſio fœnerandi alienis, ne auaritia ducti ſeipſos expoliarent. Ad quem etiam modum olim Moyſes docente Chriſto apud Matthæ. capitu. 5. permiſit Iudæis libellum repudii propter duritiam cordis illorum. Nec hoc fuit ſtultitia, ſed ſumma ſapientia ad vitanda maiora mala. Medina loco citato, exiſtimat libellum repudii in lege non eſſe per ſimplicem tolerantiam permiſſum, ſed etiam pro tempore illo conceſſum, vt fieret ſine culpa. Sed fallitur proculdubio: Quia vinculũ matrimonii ex iure naturæ eſt indiſſolubile, vt cõmuniter dicunt Doct. in 4. in materia, de matrimonio. ¶ Adſecundũ reſpõdetur, quod, quãuis forma illius præcepti, intẽtio q; legiſlatoris aliquãtulũ ſit obſcura; habuerũt tamẽ Moyſen, & alios, qui dẽ ſpiritu eius acceperũt, vt ſufficiẽter populo legis dubia interpretarentur. Quare nullũ fuit inconueniens, ſed potius multa conuenientia, quæ aſsignari ſolent obſcuritatis, & inuolutæ intelligentiæ ſacrarũ literarũ.

1. argu contra noſtrã ſententiã.

2. argu.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Vsus rei duplex, primarius & secundarius.

¶ In solutione ad 6. argumentum agit D. Tho. de multiplici vsu tam rei permanentis, quam vsu consumptibilis. Ad cuius explicationē est aduertēdum, quod vsus est duplex. Vnus primarius, & principalis. Alter secundarius & minus principalis: primarius est ille, ad quem res ex natura sua primò est instituta. Et talis in domo erit eius habitatio, in vino autē, vel in pecunia eius consumptio. Secundarius autem vsus est ille, ad quem res ex voluntate alicuius ordinatur præter naturam & vsum eius principalem. Et talis in domo erit eius consumptio, in vino autē, vel in pecunia earundem reseruatio, vel ad ponendū loco pignoris, vel ad faciendam aliquā ostētationem salua rei substantia. Itaque in rebus, quæ vsu non consumuntur, vsus primarius & principalis semper est sine consumptione eiusdem rei: secundarius verò cum destructione illius. In rebus autem, quæ vsu cōsumūtur, è cōtrario, primarius, & principalis vsus est cum consumptione rei; secundarius vero, & minus principalis cum cōseruatione illius. Hoc suppositō, dico primò, certū esse, quod in rebus, quæ non consumuntur vsu, vsus primarius, & principalis licitè potest vēdi seruato earūdem rerum dominio: quia in his rebus vsus distinguitur à substantia: & sic quodlibet illorum est pretio æstimabile. Dico secundo, etiā esse certum, quod in rebus, quæ vsu cōsumuntur, vt in vino, & pecunia vsus primarius, & principalis non potest licitè vendi: quia cum iste nō distinguatur à substantia, vt supra dictum est, nō potest accipi vnum pretium pro vsu, & aliud pro substantia. Sed est dubium, vtrū pro vsu minus principali, tam rei permanentis, quam vsu consumptibilis, possit aliquod pretium licitè accipi? Verbi gratia. Petit aliquis domum ad illam destruendam, vel pecuniam, aut vinum ad ponendum loco pignoris, vel aliquid simile. Dubium est, vtrum pro isto vsu minus principali possit accipi aliquod pretium vltra illud, quod datur pro substantia rei? Ad quam difficultatem, omissis varijs opinionibus, respondetur breuiter cum D. Thoma hic ad 6. quod in rebus, quæ nō consumūtur vsu, vsus secundarius non potest vendi: bene tamen in rebus, quæ consumuntur vsu. Et ratio est manifesta: Nam in rebus, quæ non cōsumuntur vsu, vsus minus principalis non distinguitur ab ipsa substantia rei, atque adeò nec potest accipi vnum pretium pro vsu, & aliud pro ipsa substantia rei: quia sic, vel idē venderetur bis, vel venderetur id, quod non est: quod est contra iustitiam. Cæterum in rebus, quæ sunt vsu consumptibiles, vsus secūdarius, & minus principalis distinguitur ab eius substantia: estque pretio æstimabilis. Et sic poterit accipi vnum pretium pro illo vsu, & aliud pro ipsa re. Ex quo infero, quod si aliquis det alicui aliquam pecuniā, vt eam ponat loco pignoris, in casu necessitatis, poterit pro isto vsu, qui distinguitur ab ipsa rei substantia, estque pretio æstimabilis, aliquod pretiū accipere vltra sortem. Nec in hoc aliqua apparet ratio vsurę. Quin potius, vt dicit Caietanus in præsenti, in hoc fundatur tota ratio cambiorum.

Dubium.

Responsio.

Articvlvs. II.

¶ *Vtrum liceat pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere.*

Mal. q. 14. ar. 4. ad 10. Et opus. 21 q. 3. & 4. Et opus. 73 c. 3. & 7.

Ad Secvndvm sic proceditur. Videtur quòd aliquis possit pro pecunia mutuata aliquā aliam commoditatem expetere. Vnusquisque enim licitè potest suæ indemnitati consulere. Sed quandoque damnum aliquis patitur ex hoc, quod pecuniam mutuat: ergo licitum est ei supra pecuniam mutuatam aliquid aliud pro damno expetere, vel etiam exigere.

Lib. 5. c. paulo a princ. ff.

2 ¶ Præterea, Vnusquisque tenetur ex quodam debito honestatis aliquid recompensare ei qui sibi gratiam fecit, vt dicitur * in 5. Ethi. Sed ille qui alicui in necessitate constituto pecuniam mutuat, gratiam facit: vnde & gratiarum actio ei debetur: ergo ille qui recipit, tenetur naturali debito aliquid recompensare. Sed non videtur esse illicitum obligare se ad aliquid, ad quod ex naturali iure tenetur: ergo non videtur esse illicitum, si aliquis pecuniam alteri mutuans, in obligationem deducat aliquam recompensationem.

3 ¶ Præterea, Sicut est quoddam munus à manu, ita est quoddam munus à lingua, & ab obsequio. Vt dicit glos. Isaiæ 33. Beatus qui excutit manus suas ab omni munere. Sed licet accipere seruitium vel etiam laudem ab eo, cui quis pecuniam mutuauit: ergo pari ratione licet quodcunque aliud munus accipere.

4 ¶ Præ-

4 ¶ Præterea, Eadem videtur eſſe comparatio dati ad datum,& mutuati ad mutuatum. Sed licet pecuniam accipere pro alia pecunia data, ergo licet accipere recompenſationem alterius mutui pro pecunia mutuata.

5 ¶ Præterea, Magis à ſe pecuniam alienat,qui eam mutuando dominium transfert,quàm qui eam mercatori vel artifici committit. Sed licet lucrum accipere de pecunia commiſſa mercatori vel artifici:ergo licet etiam lucrum accipere de pecunia mutuata.

6 ¶ Præterea, Pro pecunia mutuata poteſt homo pignus accipere, cuius vſus poſſet pretio aliquo vendi: ſicut cum pignoratur ager vel domus, quæ inhabitatur:ergo licet aliquod lucrum habere de pecunia mutuata.

7 ¶ Præterea,Contingit quandoque quòd aliquis carius vendit res ſuas ratione mutui, aut vilius emit quod eſt alterius, vel etiam pro dilatione pretium auget, vel pro acceleratione diminuit, in quibus omnibus videtur aliqua recompẽſatio fieri quaſi pro mutuo pecuniæ. Hoc autem non manifeſtè apparet illicitum:ergo licitum eſt aliquod commodum de pecunia mutuata expetere, vel etiam exigere.

Deut.23. Luc.22. Habetur 14.qu.3. per totam.

¶ Sed Contra eſt,quòd Eze.* 18. dicitur inter alia quæ ad virum iuſtum requiruntur. Si vſuram & ſuperabundantiam non acceperit.

Lib.4.c.5. paulo à princ.to.5.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſecundum Philo.* in 4.Ethico. Omne illud pro pecunia habetur, cuius pretium poteſt pecunia menſurari: & ideo ſicut ſi aliquis pro pecunia mutuata, vel quacunque alia re, quæ ex ipſo vſu conſumitur, pecuniam accipit ex pacto tacito vel expreſſo,peccat contra iuſtitiam, vt dictum* eſt:ita etiam quicũque ex pacto tacito,vel expreſſo quodcunque aliud acceperit,cuius pretium pecunia menſurari poteſt, ſimile peccatum incurrit. Si vero accipiat aliquid huiuſmodi non quaſi exigẽs,nec quaſi ex aliqua obligatione tacita vel expreſſa,ſed ſicut gratuitũ donũ,nõ peccat, quia etiam antequam pecuniã mutuaſſet,licite poterat aliquod donum gratis accipere:nec peioris conditionis efficitur per hoc quod mutuauit. Recompenſationem vero eorum,quæ pecunia non menſurantur, licet pro mutuo exigere, puta beneuolentiam & amorem eius, qui mutuauit, vel aliquid huiuſmodi.

Amic.1.in arg.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ille qui mutuum dat, poteſt abſque peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuum accipit recompenſationem damni,per quod ſubtrahitur ſibi aliquid quod debet habere. Hoc enim non eſt vendere vſum pecuniæ, ſed damnum vitare. Et poteſt eſſe,quòd accipiens mutuũ,maius damnum euitet, quàm dans incurrat. Vnde accipiens mutuum cum ſua vtilitate,damnum alterius recompenſat. Recompenſationem vero damni,quod conſideratur in hoc,quòd de pecunia non lucratur,non poteſt in pactũ deducere:quia non debet vendere id quod nondum habet,& poteſt impediri multipliciter ab habendo.

¶ Ad ſecundum dicendum,quòd recompenſatio alicuius beneficij duplicitер fieri poteſt. Vno quidem modo ex debito iuſtitiæ:ad quod aliquis ex certo pacto obligari poteſt:& hoc debitũ attenditur ſecũdum quantitatẽ beneficij,quod quis accepit. Et ideò ille qui accepit mutuũ pecuniæ vel cuiuſcunque ſimilis rei,cuius vſus eſt eius conſumptio:non tenetur ad plus recompenſandum,quàm mutuo acceperit. Vnde cõtra iuſtitiam eſt, ſi ad plus reddendum obligetur. Alio modo tenetur aliquis ad recompenſandũ beneficium ex debito amicitiæ:in quo magis conſideratur affectus,ex quo aliquis beneficium contulit,quàm etiam quantitas eius quod fecit. Et tali debito non competit ciuilis obligatio,per quam inducitur quædam neceſsitas, vt non ſpontanea recompenſatio fiat.

¶ Ad tertium dicendum,quòd ſi aliquis ex pecunia mutuata expectet, vel

exigat, quasi per obligationem pacti taciti, vel expressi recõpensationem muneris ab obsequio, vel à lingua: perinde est ac si expectaret, vel exigeret munus à manu: quia vtrunque pecunia æstimari potest, vt patet in his, qui locant operas suas, quas manu vel lingua exercent. Si vero munus ab obsequio vel lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex beneuolentia, quæ sub æstimatione pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, & exigere & expetere.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pecunia, non potest vendi pro pecunia, ampliori quàm sit quantitas pecuniæ mutuatæ quæ restituenda est: nec ibi aliquid est exigendum, aut experendum, nisi beneuolentiæ affectus, qui sub æstimationem pecuniæ non cadit: ex quo potest procedere spontanea mutuatio. Repugnat autem ei obligatio ad mutuum faciendum in posterum: quia etiam talis obligatio pecuniæ æstimari posset. Et ideo licet simul mutuanti vnum aliquod aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ille qui mutuat pecuniam, transfert dominium pecuniæ in eum, cui mutuat, Vnde ille, qui pecunia mutuatur, sub suo periculo tenet eam, & tenetur eam restituere integre. Vnde non debet amplius exigere ille, qui mutuauit. Sed ille qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artifici per modum societatis cuiusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet eius: ita quòd cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo sic licite potest partem lucri inde prouenientis expetere, tanquam de re sua.

¶ Ad sextum dicendum, quòd si quis pro pecunia sibi mutuata obliget rem aliquam, cuius vsus pretio æstimari potest, debet vsus illius rei ille, qui mutuauit, computare in restitutionem eius quod mutuauit: alioquin si vsum illius rei quasi gratis superaddi velit, idẽ est acsi pecuniã acciperet pro mutuo: quòd est vsurarium: nisi forte esset talis res, cuius vsus sine pretio soleat concedi inter amicos, sicut patet de libro accommodato.

¶ Ad septimum dicendum, quòd si aliquis carius velit vendere res suas, quàm sit iustum pretium, vt de pecunia soluenda emptorum expectet, manifeste vsura cõmittitur: quia huiusmodi expectatio pretii soluẽdi habet rationem mutui. Vnde quicquid vltra iustũ pretium pro huiusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quòd pertinet ad rationem vsuræ. Similiter etiã si quis emptor velit rẽ emere vilius, quàm sit iustum pretium, eo quòd pecuniam ante soluit, quàm possit ei res tradi, est peccatum vsuræ, quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniæ habet mutui rationem, cuius quoddam pretium est, quod diminuitur de iusto pretio rei emptæ. Si vero aliquis de iusto pretio velit diminuere, vt pecuniam prius habeat, non peccat peccato vsuræ.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet D. Thom. per tres propositiones. Prima conclusio: Quicunque ex pacto tacito, vel expresso, pro pecunia mutuata acceperit aliquid, cuius pretium possit pecunia æstimari, est vsurarius; & peccat contra iustitiam. Probatur. Secundum Arist. li. 4. Ethi. ca. 5. Omnẽ illud pro pecunia habetur, cuius pretium potest pecunia mensurari: sed sic est, quod si aliquis pro pecunia, vel quacunque alia re vsu consumptibili mutuata ex pacto tacito vel expresso pecuniam acciperet; esset vsurarius, & peccaret contra iustitiam: ergo pari ratione, qui acceperit pro pecunia mutuata aliquid pretio æstimabile erit vsurarius. Secunda conclusio: Si mutuans accipiat aliquid pretio æstimabile, non quasi ex pacto tacito, vel expresso debitum; sed quasi donum gratuitum, non peccat, nec est vsurarius. Probatur: Quia ante mutuum poterat illud accipere, & post mutuum non est peioris conditionis. Tertia conclusio: Recompensationem illarum rerum, quæ pecunia æstimari non possunt, vt beneuolentiam,

uolentiam, & amorem illius, cui mutuum datur, licitè potest pro mutuo accipi. Hanc conclusionem non probat D. Thomas: sed eius ratio est manifesta: quia tunc nulla fit iniustitia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Tria requiruntur vt aliqua mutuatio sit vsuraria.

CIrca istum articulum, est aduertendum, quod vt ex litera D. Thom. colligitur, tria requiruntur ad hoc, vt aliqua mutuatio sit vsuraria. Primum est, quod pro vsu pecuniæ, vel alterius rei vsu consumptibilis petatur aliquid pretio æstimabile. Secundum, quod id detur ratione mutui: & non quia alias erat debitum. Tertium, quod ducatur in pactum tacitum, vel expressum. Quod intelligi tantum debet de vsura exteriori. Nam ad vsuram mentalem sufficiens est, quod accipiatur aliquid pretio æstimabile, animo recipiendi illud pro mutuo: etiam si nullum aliud pactum interueniat, vt articulo præcedenti declaratum est. Ex quibus Caietanus in initio huius commenti duas notabiles regulas colligit. Prima est: Quod expetere propter mutuum aliquid pecunia æstimabile, vt debitum ex obligatione, seu pacto, tacitè vel expresse est vsura. Secunda: Quod expetere propter mutuum, & exigere beneuolentia & quodcunq; aliud, vt ex beneuolentia debitū non est peccatum, sed licitum. Sed quoniam multum refert nosse ista in vniuersali, & scire, seu nescire applicare ea, ad casus particulares, quoniam hinc multæ falsæ solutiones emanare poterunt: idcirco, vt multorum debilioribus ingenijs consulamus, circa conclusiones à D. Tho. positas particularia erūt dubia afferenda: ex quibus facile credimus, reliquis posse satisfieri.

¶ Circa primam ergo, atque secundam conclusionem supposito, quod illę sunt certissimæ sufficienterque rationibus à D. Tho. positis probatæ, quo earum veritas magis eluceſcat, operæ pretium erit vt aliqua particularia dubia explicemus. Primum est, vtrùm mutuans agricolæ decem aureos, ea lege, vt mutuantis agrum excolat pro iusto pretio, sicut & aliorum agros excolere solet, sit vsurarius. Et eadem difficultas est de eo, qui dat alteri mutuo decem, ea lege, vt veniat ad molendinum ipsius mutuantis. In qua re Adrianus q. 4. de vsuris, partem tenet negatiuam. Dicens, quod si ex eo, quod mutuatarius veniat ad molendinum mutuantis, vel operas suas pro iusto pretio locet, nullum sibi accreſcit nocumentum: quia, scilicet, nec plus, nec minus soluit, quam in alio molendino soluere debebat, nec præterea operas suas locans minus accipit, quam ab alio esset acceptarus, nullum est peccatum vsuræ, nec taliter mutuans ad aliquam tenetur restitutionem. Et ratio Adriani est: Nam contractus vsurarius esse non potest sine damno illius, qui mutuum accipit: in casibus autem positis certum est, quod nullum est nocumentum: si quidem, vt supponimus agricolæ datur iustum pretium pro suo labore: & veniens ad molendinum mutuantis tantūdem in quocunque alio soluere debebat. Hanc eandem sententiam tenet Maior in 4. di. 15. q. 25. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 10. Gregorius Arimi. vt refert Gabriel in 4. dist. 15. qu. 11. dub. 1. Angelus verbo. vsura. §. 5. ¶ Contrarium tamen, scilicet, quod talis mutuatio sit vsuraria, communiter tenent Doctores. Soto lib. 6. de iustitia q. 1. ar. 2. Nauarro in Manuali cap. 17. numer. 220. Caietanus, in summa. verbo, vsura exterior. casu 8. Ioannes de Medina de vsuris q. 1. & cap. de vsura restituenda. §. ad rationes autem. D. Tho. hic ad 4. & Bartholomæus de Medina lib. 1. summę cap. 14. §. 24. folio 132. Et ratio horum est: Quia licet nihil boni lucretur mutuans præter id, quod sibi iusto pretio debetur ex emptione, aut locatione, imponit tamen mutuatario ciuilem obligationem, priuationemque libertatis eundi ad alterius molendinum, vel vendendi alteri: quam obligationem constat esse pretio æstimabilem: & ità aliquid vltra sortē exigit. Mihi tamē in hac re vtendum esse videtur distinctione, quam ponit Gabriel, in 4. d. 15. q. 11. art. 3. dubio. 1. Et est: Quod si prędicta conditio, vel colēdi agros, vel veniendi ad molendinum non ponatur sub obligatione, sed, mutuatario manente in sua libertate, id ab eo petatur tanquam ab amico, nullum est peccatum, nec talis contractus est vsurarius, quia nulla iniuria fit mutuatario, vt constat. Cæterum, si talis conditio ponatur sub obligatione: ità, vt mutuatarius teneatur illam adimplere: talis contractus erit vsurarius: quia mutuās accipit vltra sortem aliquid pretio æstimabile, nempe, illam obligationem. Et sic quasi concordantur prædictæ contrariæ sententiæ.

1. Dubium

Sententia Adriani.

Vera sententia.

¶ Ex hoc possumus inferre multorum casuum solutiones. Quorum primus est, quod si quis dat alicui mutuam pecuniam, sub ea conditione, vt alter sibi certo tempore, vel cū indiguerit remutuet, est vsurarius. Quod etiam affirmat D. Thom. hic ad 4. sub his verbis: Mutuo autem dato repugnat obligatio ad mutuum faciendum in posterum: quia etiam talis obligatio pecunia æstimari potest. Et ideò licet mutuanti vnum, aliud aliquod mutuum recipere, non tamen obligare

Explicantur multi casus ex præcedenti doctrina. Primus casus.

ad mutuum in poſterum faciendum. Et hinc etiam apparet damnabilem ac vſurarium eſſe eum contractum, quem frequentem video eſſe in praxi. Debet quis alteri mille ad ſecundum annum: & agit cum illo, vt ad primum annum ſoluat quingenta ea lege, & pacto, vt pro reliquis quingentis ad tertium annum expectet. Eſt illicitum: quia hoc nihil aliud eſt, quam mutuare creditori quingenta, anticipando ſolutionem per annum, vt ipſe debitori remutuet expectando, & pecuniam pro alio anno relinquendo: quod eſt vſurarium. Quidam modus mihi venit in mentem, quo prædictus contractus licite fieri poſsit, reuocando, ſcilicet, priorem contractum, ex quo debitum reſultauit, & nouos alios terminos aſsignando. Verbi gratia: Debebat Petrus Ioanni mille, ad duos annos ſoluendos, ratione cuiuſdam emptionis, ex qua debitum reſultauit. Poterunt reſcindere priorem venditionem: & denuo illam facere aſsignato termino vnius anni ad ſoluendum quingenta, & trium, vel quatuor ad ſoluenda reliqua. Et ratio, propter quam hoc licite poteſt fieri, eſt, quia ibi non gratia anticipatæ ſolutionis creditor expectat: ſed quia emptio talis terminis celebratur: quod eſt licitum.

2. Caſus. Secundus caſus, cuius ſolutio ſequitur ex dictis eſt: quod fideiuſſor poteſt aliquid exigere ratione fideiuſsionis, vt omnes fatentur. Nonnulli opinantur id ſolum eſſe verum, quando eſt periculum, vel alius labor in fideiuſsione, vt tenent Syluester verbo. fideiuſſor. quæſt. vltima. & verbo vſura. 7. quæſt. 6. Couarruuias lib. 3. Variar. cap. 1. & Conrad. de contract. quæſt. 40. Sed nos dicimus, quod nullo etiam periculo exiſtente, & nullo labore poteſt fideiuſſor aliquid accipere pro fideiuſsione, vt docent Caietanus in iſto articulo. in ſolutione ad 4. Soto libr. 6. de Iuſtitia q. 1. artic. 2. & Nauarro. cap. 17. numer. 283. Et ratio eſt manifeſta: Quia illa obligatio cum ſit ad poſterum, omninoque tollēs libertatem à fideiuſſore eſt pretio æſtimabilis. Quod ex eo amplius demonſtratur: quia alias ſequeretur, quod ſi ego mutuo darem pecuniam alicui, vt pro me fideiubeat, quando nullum eſt periculum, eſſet licitum. Quod ſanè nullus dixit: cum lucret vltra ſortem illam obligationem fideiuſſoris. Adde, quod fideiubere, nihil aliud eſt, quam ſe obligare ad mutuandam pecuniam principali, vt docent Caietanus in eadem ſolutione ad 4. & Medina tract. de vſuris. cap. in quibus caſibus, verſ. oppoſitum tamen. Mutuare autem alicui ſub obligatione, vt ipſe remutuet, eſt vſura, vt iam diximus. Tertius caſus, cuius ſolutio ſequitur ex dictis eſt, quod qui mutuat alicui ſub obligatione, vt ipſe faciat contractus, qui neceſſarij fuerint ad indemnitatem mutuantis, vt ſi ea lege mutuet, vt iuramento, vel ſpeciali obligatione ſe aſtringat ad reddēdam ſortē mutuo acceptam, vel ſi obligetur ad aliquid aliud domino impignorandum, non gratia lucri, ſed pro ſortis aſſecuratione, nullum peccatum committit, nec eſt vſurarius. Ità tenet Medina loco citato. verſiculo. contra hoc iterum. Et ratio eſt: Quia mutuatarius ad id tenetur. Nec hoc eſt lucrari ex mutuo, ſed damnum vitare, vt conſtat, ſeu ſe indemnem ſeruare, quod vnicuique eſt licitum. Aliqui Doctores affirmant, etiam eſſe licitum mutuo dare pecunias adiecto pacto, vt alter aliū cō tractū ſtatim celebret. Verbi gratia: Mutuo, vt ſtatim vendas, vel aliud efficias iuſto pretio, aut mutuo, vt mihi aliud remutues, quo ego indigeo. Cuius ſuæ ſententiæ rationem aſsignant: quia tunc mutuans, nec pretium, nec obligationem extorquet à mutuatario ratione mutui, quod enim ille vendat iuſto pretio, vel mutuet ſtatim non eſt obligatio pretio æſtimabilis, cum ille in poſterum non maneat ad aliquid obligatus. Quod & ſignificare voluiſſe videtur D. Tho. hic ad quartum quando dixit: Licet ſimul mutuanti vnum, aliud aliquod recipere. Non autem licet eum obligare ad mutuandum in poſterum. Cæterum hæc ſententia mihi non ſatis placet. Imò nec placet Medinæ in tract. de vſuris. cap. de vſura reſtituēda verſ. ſuppoſito ergo. nec Soto lib. 2. de iuſtitia q. 1. ar. 2. ad 2. Et ratio eſt: Nam ſi mutuare alicui ſub obligatione, vt aliquid in poſterum faciat eſt vſura: quia tunc mutuans vltra ſortem accipit illam obligationem, quæ eſt pretio æſtimabilis, quanto magis pretio æſtimabitur, obligare mutuatarium ad aliquid ſtatim faciendum, cum hoc non minus tollat libertatem vendendi, aut mutuandi alteri, quam illud. Nec D. Tho. dicit contrarium. Nam loquitur ſolum de eo, qui ſtatim gratis, & non ex conuētione alterum mutuum recipit: quod eſt licitum.

3. Caſus.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm, ſi quis mutuet Regi centum ea lege, vt ſibi conferat aliquod officium, pro iuſto pretio, vel gratis, ſi hoc modo eſſet alteri concedendum, ſit vſurarius? In qua re Adrianus, loco citato, partem tenet negatiuā. Quia dicit, quod ex tali contractu nullum damnum accreſcit mutuatario. Ego tamen exiſtimo idem iudicium eſſe faciendum in hoc caſu, quod & in ſuperioribus: cum ſit omnium eadem ratio. Vnde dico, quod ſi prædicta conditio

2. Dubium.

Sententia auctoris.

non

non ponatur sub obligatione, sed Rege manente in sua libertate, id ab eo petatur tanquam ab amico, nullum est peccatum. Cæterum, si conditio ponatur sub obligatione, contractus erit vsurarius. Nam mutuans accipit vltra sortem aliquid pretio æstimabile, scilicet, illam obligationem: & sic facit contra iustitiam, vt modo dicebam. Et hoc est quando officium pro mutuo tradendum est temporale. Nam si fuerit Ecclesiasticum, maioris erit difficultatis explicare, an ille contractus sit vsurarius. Nauarro cap. 17. nu. 207. existimat eam mutuationem non esse vsurariam, sed simoniacam: quia nihil pecunia æstimabile per mutuum adquiritur, sed spirituale. Tamen Medina loco modo citato. versi. inde sequitur putat esse vere, & proprie vsuram. Nam cum illud beneficiū alias non sit debitum, iam lucrum ex pacto mutui reportaretur: quod proprie pertinet ad vsuram. Idem dicit Mercado tract. de vsuris. ca. 7. & Bartholo à Medina lib. 1. summæ, capi. 14. §. 24. Quorum sententiam ego veriorem existimo. Et ratio est: Nam illa obligatio, & priuatio libertatis præsentaneis, vel collatoris est pretio æstimabilis, vt patet: & ita ex mutuo temporale adquiritur. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm illa mutuatio sit etiam simoniaca? Et pro parte negatiua sit argumentum: Ibi nec datur pecunia, nec aliquid pecunia æstimabile pro beneficio: mutuum enim nullius est pretij, sed gratis agendum, sicut & ipsa beneficij collatio: ergo nō est simonia. Verius tamen mihi dicendum videtur, quod illa mutuatio etiam est simoniaca. Et quantum ad hoc verum dixit Nauarro. Nam licet mutuum non sit æstimabile pretio, est tamen contractus temporalis temporalia afferens emolumenta. Et non solum est simonia, spirituale dare, vel accipere pro pecunia: sed etiam pro quacunque temporali re, aut emolumento: cùm fiat iniuria rebus spiritualibus, semper, quod temporalibus, aut rebus, aut commodis comparantur, vel exequantur. Et si ex hoc inferatur, non licere ob amicitiam sperare beneficiū, quia amicitia est temporalis: respondeo negando sequelā. Et ratio discriminis est: Nam quod ex amicitia fit, non ex pacto, sed gratis fit: id enim importat ratio amicitiæ. At verò nos loquimur in præsenti de beneficio, quod ex pacto, & obligatione datur pro mutuo. Ex hoc infertur, quod qui mutuaret cum pacto accipiendi beneficium Ecclesiasticum pro mutuo, vsurarius simul, & simoniacus esset: dupliciſque malitiæ peccatum committeret, ad modum iam explicatum.

Quæstio. *Responsio.*

¶ Sed dubitabit aliquis rursus: vtrùm qui per vsuram ex mutuo consequitur aliquod officium tēporale à Rege, teneatur ad illius restitutionem, seu resignationem. Et pro parte affirmatiua est argumentum. Quæ per vsuram habentur, sunt restituenda: sed ille contractus est vsurarius, vt diximus: ergo. Et confirmatur: Bona acquisita per simoniam sunt restituenda: ergo & quæ habentur per vsuram. Antecedens supponitur tanquam certum ex materia de simonia: & consequentia tenet ex paritate rationis. Ad explicationem tamen huius difficultatis dico, quod in casu posito, is, qui accipit officium non tenetur illud resignare. Tenetur tamen restituere aliquid ad arbitrium boni viri pro grauamine obligationis, quod vltra sortem accepit. Probatur: Vbi est rerum æqualitas, non habet locum obligatio restitutionis. sed in casu posito siue officium detur pro iusto pretio, siue gratis, vt alteri erat donandum, est rerum æqualitas, quantum attinet ad ipsum officiū: ergo qui illud accepit nō obligatur ad illius restitutionem. Et confirmatur: Vsurarius tātum obligatur ad restitutionē eius rei, quam vltra sortem accepit: sed in casu posito is, qui mutuauerat, tantum accipit vltra sortē obligationem, qua mutuarius se obligat ad conferendum sibi officium: ergo id solum tenebitur restituere, facta ad arbitrium boni viri eius iusta compensatione. Et per hoc patet solutio ad argumentum in contrariū factum. Ad confirmationem verò respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam de simonia est lex constituta, quæ obligat ad restitutionem cuiuscunque beneficij per simoniam habiti. Ecclesia enim, quæ est domina beneficiorum non vult, quod simoniacus acquirat ius ad illa. Cæterùm de vsura tantum est lex, quæ obligat ad restitutionem eius rei, quam vltra sortem accepit: quare non tenebitur ille, de quo est sermo officium resignare: sed solum restituere id, quod vltra sortem accepit ad modum iam explicatum.

Aliud dubium. *Argumen.* *Sententia autoris.* *Ad Argu.*

¶ Circa tertiam conclusionem D. Thom. qua dicit, licitum esse accipere pro mutuo amorem & beneuolentiam, & quæcunque alia quæ pecunia mensurari non possunt, est dubium, vtrùm liceat per mutuum illius amicitiam intendere, qui potest mutuanti, vel sacerdotium, vel magistratum præstare. Quod est quærere, vtrùm liceat dare mutuum Episcopo, vel Regi, à quibus mutuans potest dignitatem, vel magistratum sperare, ea intentione, vt horum aliquid sibi conferatur? In qua re est opinio Glossæ super capitulū consuluit, de vsuris, asserentis, quod si animus mutuantis principaliter tendit ad dignitatē,

Dubiū circa 3. cōclusionem D. Thom. *Sententia glossæ.*

vel

vel magiſtratum pro mutuo ſperãdum, tunc ille erit vſurarius: ſecus autem minime. Et ratio illius eſt: Quia tunc tantum intenderet accipere per mutuum aliquid, quod eſſet pretio æſtimabile. Cæterùm vt quid in hac difficultate mihi dicendum videatur, explicem, aduertendum eſt primò, quod vſura mentalis ſicut & realis ex obiecto metienda eſt, & non ex intentione principali, vel acceſſoria, quam mutuans habet accipiẽdi aliquid vltra ſortem, quod ſit pretio æſtimabile. Obiectum enim, ſcilicet, id quod accipitur vltra ſortem ratione mutui eſt, quod facit vſuram, & non intentio principalis, vel acceſſoria illud accipiendi. Ex quo infertur, quod quotieſcunq; aliquis intendit pro mutuo accipere aliquid quod ſit pretio æſtimabile, ſiue id principaliter, ſiue ſecundario intendat, erit vſurarius: quia iam tunc eſt obiectum vſuræ, à quo ratio ipſius eſt accipienda. Secundo eſt aduertendum, quod cum vtriuſque vſuræ ſit idem obiectum ad cognoſcendum, vtrum aliqua ſit vſura mentalis, reſpiciendum eſt ad lucrum, quod ratione mutui accipitur. Et ſi illud in re accipere eſt vſura exterior, illud etiam intendere erit vſura mentalis. Alioqui ſi in re acceptum non eſt vſura, nec in intentione ſperatum pro mutuo efficiet vſuram mentalem.

1. Conclu. ¶ His ſuppoſitis ſit prima concluſio: Si quis mutuans Epiſcopo vel Regi ſolum intendit eos ſibi facere amicos, vt poſteà non ratione mutui, ſed ratione amicitiæ aliquod ſibi conferant officium, vel dignitatem, non peccat peccato vſuræ, etiam ſi eius principalis intentio ſit, vt ex amicitia ſibi poſteà libe raliter officium tribuatur. Probatur: Quando aliquis intendit per mutuum amicitiam, & beneuolentiam, non ſperat accipere vltra ſortem ratione mutui aliquid, quod ſit pretio æſtimabile: atque ex conſequenti, nec eſt vſurarius: ſed in caſu poſito ille tantum ſperat accipere ratione mutui amicitiam, & beneuolentiam, quæ non eſt pretio æſtimabilis: ergo non eſt vſurarius. Et confirmatur: Accipere in re officium, vel dignitatem ex affectu amicabili, nõ eſt vſura: ergo nec ſperare aliquid illorum ex eodem affectu erit vſura. Probo conſequentiam: Nam quod in re acceptum non eſt vſura exterior, nec in intentione ſperatum, efficiet vſuram mentalem.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio: Si mutuans Epiſcopo vel Regi intendat per mutuum accipere aliquod officium, vel beneficiũ, ſiue id principaliter, ſiue ſecundario intendat, erit vſurarius. Hæc concluſio eſt contra Gloſſam, loco citato. Probatur tamen: In tali caſu intenderet accipere vltra ſortem aliquid pretio æſtimabile, quod eſt obiectum vſuræ: ergo ſiue id principaliter, ſiue ſecundario intẽdat, erit vſurarius. Et confirmatur: Accipere in re tale officium, ratione mutui etiam ſecundario, eſt vſura exterior: ergo & illud ſperare, quãuis ſecundario erit vſura mentalis. Conſequentia tenet, ex ſecundo notabili, & antecedens probatur: Quia acciperet aliquid vltra ſortem, quod eſſet pretio æſtimabile. Sed eſt aduertendum, quod cum res iſtæ, quæ ex animi intentione dependent, ſint valde abſconditæ, perdifficile erit cognoſcere, quando aliquis recipiat aliquid tãtum ratione amicitię, & quando ratione mutui. Quare ſemper ſuſpectæ haberi debebunt. Cæterùm, ſi is, qui dat mutuo, prudens fuerit in diſtinguendis intentionibus; quotieſcunque ratione mutui tantum, accipit beneuolentiam, nullum eſt peccatum, vt diximus. Et ſi quis contra hoc argumentetur; Vir prudens, & ſapiens pluris facit amicitiam proborum hominum, quam maximam ſummam pecuniæ: ergo ſi non licet accipere pecuniam pro mutuo, nec etiam amicitiam. Reſpõdeo, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam, quamuis amicitia ex ſe pretioſior ſit quam pecunia, inter homines tamen non ſolet pretio æſtimari, nec vendi, quia tãtum conſiſtit in voluntate, quæ cogi non poteſt, ſed beneficio emoliri. Et ſic iuſtè poteſt abſque peccato vſuræ pro mutuo ſperari. Et idem eſt iudiciũ de ſignis exterioribus amicitiæ. Vt quod mutuatarius creditori non noceat, & affabilem ſe ſibi oſtendat. Hæc enim omnia gratis ex amore & beneuolentia dari conſueuerunt, vnde ea pro mutuo ſperare non eſt peccatum. Tertia concluſio: 3. Conclu. Qui mutuat Regi vel Epiſcopo, ſperans ſe ab eis ratione amicitiæ aliquod officium impetraturum, cuius non eſt dignus, peccat peccato præſumptionis. Probatur: Præſumptio eſt, cum quis nititur ad agendum id, quod ſuam facultatem excedit, vt docet D. Thom. infra quæſt. 130. ar. 1. ſed ille talis eſt huiuſmodi: ergo.

Aliud dubium. ¶ Eſt aliud dubium circa eandem concluſionem, vtrùm liceat mutuare ei, qui mihi aliquam litem mouit, ea lege, vt liti cedat. Et idem dubium eſt de eo, qui mutuat alicui ea lege, vt ſibi dimittat aliquod debitum. In qua re certum eſt, quod ſi alter iniuſtè me in iudicium vocat, vel pro debito iniuſtè vexat, licitum erit mutuum ei dare ea lege, vt liti cedat, & à debito petendo deſiſtat. Et ratio eſt: Quia tunc mutuans nihil pretio æſtimabile accipit pro mutuo, ſed tantum redimit ſuam vexationem, quod facere vni-

vnicuique eſt licitum. Item etiam eſt certum quod ſi ego reuera aliquid alteri debeo, vel ille iuſtè me in litem vocat, non licet illi mutuum dare, ea conditione, vt debitum dimittat, vel cedat liti, quia tunc iam peterem aliquid ratione mutui, quod eſſet pretio æſtimabile, quod eſt vſura. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm, qui aliquem iniuria affecit, eius famam, & honorem lædendo, pro quo iuſtè poſſet in iudicium vocari, pecuniæque ſatisfactione mulctari, licite poſsit aliquid ei mutuò dare, ea lege, vt liti cedat, & iniuriam remittat. In qua re Nauarro ca. 17. num. 237. & Soto lib. 6. de iuſtitia q. 1. ar. 2. pattem tenent affirmatiuam. Tum vt dicit Nauarro, quia cum pœna in conſciẽtia non debeatur ante iudicis condemnationem, nullam mutuans ex tali mutuo lucrum reportat. Tum etiam vt dicit Soto quia licet honor, & fama pecunia poſsint æſtimari, ſunt tamen eius conditionis, vt ex amicitia remitti conſueuerint. Quare erit licitum illa ex mutuo intendere, ſicut & intendere amicitiam.

Sententia Nauarri.

¶ Cæterum hæc ſententia mihi non placet, ſicut nec placet multis alijs Doctoribus, cum Syluestro, verbo vſura. 1. q. 8. & 11. Et ratio eſt: Nam cum iniuria læſus iuſtè poſsit in iudicio agere, ad ſatisfactionem temporalem, qui mutuationi addit pactum de condonanda iniuria, ex conſequenti ratione mutui priuat illum libertate, & iure petendi, quod habebat, manetque obligatus ad non petendum, quod eſt pretio æſtimabile. Eo vel maximè, quod ſi imponere proximo obligationem rei, illi alias non incommodæ, vt quod ad tuum molendinum veniat, vel ſuas opetas locet iuſto pretio, vſuræ labe eſt infectũ, vt diximus, quo modo nõ magis fœnori erit ſubiectus, qui occaſione mutui obligationẽ omnino incommodam, qualis eſt illa, non petendi iniuriæ ſatisfactionem, mutuatario imponit, perdereque facit actionem iuſtam, quæ maiori pretio iure æſtimatur. Fateor quidem cum Nauarro, pœnam ante ſententiam non deberi: ac proinde puto, ſic mutuantem non teneri ad reſtitutionem valoris pœnæ, cuius condonationem mutuo exigit. Sed tenebitur proculdubio valorem illius ceſsionis, & obligationis, qua ad non petendum mutuatarius ex pacto ſubiectus exiſtit, ad arbitrium prudentis viri ſoluere, vt diximus de alijs obligationibus ex mutuo extortis. Quod verò ait Soto hoc nihil aliud eſſe quam amicitiæ fœdus in pactum deducere, etiam eſt falſum. Nam quamuis amicitiam in communi rectè liceat mutuo quærere, vt diximus in ſuperioribus, idque explicare, tamen in particulari aliquod officium, ſeu ſeruitium, vel obſequium in pactum deducere, omnino eſt illicitum: quia illud eſt pretio æſtimabile. Eò vel maximè, quod eſt contra rationem amicitię tale pactum. Nam quod ex amicitia ſperatur, non eſt cur ex legali, & ciuili obligatione exigatur. Atque adeò eo ipſo, quod quis aliquid ſpeciale facere obligatur, non ex amicabili voluntate, ſed coactus & ex obligatione ciuili, illud facere eſt dicendus. Nec certè Soto loquitur conſequenter ad eam opinionem, quam ipſe tenet, vt ſupra vidimus quæſt. 62. art. 2. quod honor, & fama poſſunt pecunia æſtimari. Nã ex ea ſequitur euidenter, prædictam condonationem eſſe pretio dignam, atque ex conſequenti pro mutuo exigendam non eſſe. Eſt ergo reſolutio huius quæſtionis, quod qui mutuaret offenſo ea lege, vt iniurię à ſe latę remiſsionem faceret, ex debito mutui, & nõ ex amicitia, aut vrbanitate grati animi liberè donantis, eſſet vſurarius, ſicut & quicunq; alius extorquens à mutuatario vltra ſortem quemcunque alium contractum pretio æſtimabilem. Et eadem eſt ratio de eo, qui mutuat mulieri ſub conditione, vt ſui copiam faciat. Cæterum qui mutuaret offenſo eo fine, vt cum illo amicitiam iniret, ex qua poſtea ipſe iniuriæ faceret remiſsionem, nec eſſet vſurarius, nec peccatum committeret: quia tunc tantũ ſperaret ratione mutui amicitiam, quæ non eſt pretio æſtimabilis. Ex dictis omnibus colligitur tũc tãtum poſſe eſſe vſuram, cùm quis propter mutuum accipit, vel accipere ſperat quidquam, quod ſit pretio æſtimabile. Ex quo infero primò, quod ſi quis mutuaret Regi centum, ſperans ratione mutui liberandum eſſe à ſolutione tributorum, quæ eidem Regi ſoluuntur, talis eſſet vſurarius: quia tunc ſperaret vltra ſortem accipere aliquid, quod eſt pretio æſtimabile. Eſt autem hoc intelligendum, dummodo tributa ſint iure debita. Nam ſi per tyrãnidem, & iniuſtè exiguntur ab eis, per mutuum licitè liberari poſſet. Nec tunc aliquid accipere vltra ſortem, ſed tantum redimeret ſuam vexationem. Infero ſecundo, quod non licet mutuare alicui centum ea cõditione, vt ipſe mutuatarius, teneatur aliqua ex illis exigere à debitore mutuantis, à quo difficulter extorquebuntur. Nec item licebit, mutuare alicui frumentum, quod ab hoc loco longe diſtat, ea lege, vt illud mihi in hac ciuitate reddat: quia omnes iſtæ conditiones ſunt oneroſæ & pretio æſtimabiles. Et eadem eſt ratio de eo, qui mutuat ea conditione, vel intentione, vt ratione mutui detur ſibi aliquod obſequium, vel linguæ, vel manus. Vt, verbi gratia, quod mutuatarius ſit meus aduo-

Reſolutio dubitationis.

1. Corollarium.

2. Corollarium.

aduocatus, vel oret pro me principem, vel coram me canteat. Hæ enim omnes obligationes sunt pretio æstimabiles. Et idem dicendum erit in alijs casibus, in quibus pro mutuo accipitur aliquid pretio æstimabile.

¶ In solutione ad primum argumentum dicit duo D. Thomas. Primum est, quod ille, qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere recompensationem emergentis damni. Secundo dicit, quod lucrum cessans non potest in pactum deduci. Circa quæ duo est graue dubium, vtrùm ei, qui mutuum dat, sit licitum accipere aliquid vltra sortem, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis. Ad cuius intelligentiam aduertendum est primum, damnum emergens dici illud nocumentum, quod ratione tantum mutuationis mutuator patitur. Vt si, verbi gratia, quis parabat, vel ædes ruinosas reficere, vel in æstate annonam pro toto anno recipere, & alius petat ab eo mutuo pecunias, quibus hæc efficere debebat. Si postea domus ipsa corruit, vel frumentum carius venditur, id dicitur damnum emergens. Et similiter est damnum emergens, si mutuatarius non soluat mutuum statuto tempore: propter quod is, qui mutuauerat cogitur pecunias ad vsuram recipere. Lucrū verò cessans est, cùm quis moraliter loquendo, suis pecunijs erat lucraturus centum, & alius mutuò petit illas. Secundo est aduertendum, dupliciter posse contingere, vt quis inducatur ad mutuandas pecunias, ex quarum mutuatione, vel damnum emergit, vel lucrum cessat. Vno modo inuitus: quia, scilicet, ei aliqua vis infertur vel tenditur fraus. Vt si quis à mercatore minis, aut fraudibus mutuo extorqueat pecunias, quibus ipse erat negotiaturus. Alio modo voluntariè, & rogatus.

Dubiū graue de lucro cessante & dāno emergēti in mutuo.

1. Dictum certum.

¶ His suppositis, vt certa ab incertis separemus, dico primo, certum esse, quod quotiescunque mutuatori inuito, vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iustè & sine vsura potest illud exigere. Probatur: Quilibet potest iustè eius damni, quod ab alio iniustè patitur, exigere recompensationem: sed ille, cui inuito, vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iniustè patitur damnum: ergo iustè illius poterit exigere recompēsationem. Hæc est communis sententia omnium Doctorum, quæ & colligitur ex leg. cum quidam. ff. de vsuris. & ex leg. vsuras. C. eod. titulo. Vbi emptor, qui in solutionis mora fuerit, cogitur vsuras soluere venditori, & non ob aliam rationem, nisi quia inuitus patitur damnum.

2. Dictum certum.

Secundo etiam est certum, & ab omnibus concessum, quod ille, qui rogatus mutuat, damnum emergens præuisum, & formidatum potest in pactum deducere. Verbi gratia: Si timet ratione mutui, se domus ruinam passurum, vel annonæ caritatem, vel vsuram soluturum, licitè potest in pactum deducere quod mutuatarius hæc omnia soluat. Ità tenet D. Thom. hic ad primum. Et probatur: Nullus tenetur gratis damnum subire vt alteri mutuet: ergo poterit mutuās suæ indemnitati consulere, illam deducēdo in pactum. Et confirmatur: Qui alteri rem vendit, si per eius carentiam damnum incurrit, vt suæ indemnitati consulat, potest illam carius vendere, quam absolutè valet, dummodo id emptorem certiorem faciat, vt ex mente Diui Tho. & omnium Doctorum docuimus quæstione præcedenti: ergo similiter ille, qui alteri rem mutuat, ex cuius carentia damnum incurrit: poterit suæ indemnitati consulere, aliquid accipiendo pro damno emergenti. Dixi autem mutuantem id facere rogatum posse. Nam si vltroneus faciat, nec mutuatarium admoneat, nihil vltra sortem recipere poterit. Et est ratio: Quia forte si mutuatarius id sciret, nollet sub ea conditione mutuū accipere. Atq; adeò fit ei iniuria, si absq; sua voluntate expressa aliquid vltra sortem mutuans accipiat. Ex hoc infertur, quod si damnum non fuit præuisum, nec timebatur, sed post mutuationem forte superuenit, non tenetur mutuatarius illud soluere: quia non se obligauit, nisi tantum ad simplex mutuum. Itaque quando diximus, quod ille, qui rogatus mutuat, potest damnum emergens in pactum deducere rogatum: intelligimus, quando mutuatarius sciens, & prudens, tanquam rem sibi commodam, voluit sibi mutuum dari, cum illo onere. Sed est aduertendum, quod, vt docet Caietanus in præsenti, ad hoc, vt liceat damnum in pactū deducere, necessarium est, quod mutuans verè illud incurrat, ratione mutui: alias erit vsura palliata sub specie euitandi damni. Et item etiam requiritur, quod alias mutuās non teneatur illud damnum subire. Vnde si quis mutuaret Regi, vt non solueret tributa, esset vsurarius: sicut & ille, qui mutuaret creditori, vt non solueret debitum. Quia ea damna, quæ euitat aliunde, tenetur pati: & sic acciperet vltra sortem aliquid, quod esset pretio æstimabile. Itaque hæc certa sunt.

¶ Sed quod habet difficultatem est, vtrùm ille, qui rogatus mutuat possit pro mutuo lucrum cessans vltra sortem accipere. Ad cuius dubij intelligentiam notandum est cum Caietano in præsenti, quod potentia, ad lucrandum ex pecunia proueniens est duplex. Vna, quę naturaliter consequitur ipsam pecu-

Potētia ad lucrādum duplex.

pecuniam absolutè consideratam, scilicet, in quantum potest esse instrumentum ad lucrandum, siue per negotiationem, siue per emptionem alicuius rei. Alia potentia est, quæ consequitur ipsam pecuniam, non secundum se, & absolutè sumptam, sed pro vt subest industriæ negotiatoris. Et hæc vocatur potentia pecuniæ, vt substat industriæ, nec semper est eadem sed maior aut minor, pro vt industria negotiantis maior, vel minor fuerit.

Dictum. ¶ Hoc supposito dico, etiam esse certum apud omnes, quod nullus ratione illius prioris potentiæ, quam pecunia habet ad lucrandum potest accipere aliquid vltra sortem. Quia cum illa potentia sit cõmunis cuicunque pecuniæ à quocunque habeatur, idem iudicium est de illa, quod de ipsa pecunia. Vnde sicut non licet accipere aliquid vltra sortem, ratione ipsius pecuniæ mutuatæ: ita nec ratione illius potentiæ, quam habet ad lucrandum. Cæterum de secunda potentia, quam pecunia habet ad lucrandum, prout subest industriæ mercatoris, qui eam negotiationi expositam habet, est maxima difficultas, vtrùm ratione illius possit aliquid accipi vltra sortem. Quod est quærere, vtrùm mercator, qui suis pecunijs, quas negotiationi expositas habet, moraliter loquendo, erat lucraturus cẽtum, si alius eas à se mutuò petat, possit vltra sortem recipere illa centum, quæ erat lucraturus, nisi pecunia per mutuum à sua industria remouetur, illaque in pactum deducere. De qua re sunt qui censeant, non esse licitum pro interesse lucri cessantis aliquid exigere, nisi quando mutuatarius est in mora soluẽdi, ita, vt mutuans damnum lucri cessantis pati cogatur inuitus. Ita tenent communiter iurisprudentes, Ioannes Andreas in cap. nauiganti de vsuris. Antonius. in cap. salubriter. eodem titulo, & Innocentius in dicto cap. nauiganti. Videturque esse sententia iurisconsulti in leg. cum quidem. ff. de vsuris. Vbi hæc verba ponit: Vsuræ non propter lucrum pertinent, sed propter moram non soluentiũ, infliguntur. Huiusque rei rationem esse dicunt: Quia antequã sit mutuatarius in mora gratiam ei mutuator facit, ipsoque volente & consentiente retinet mutuatarius pecuniã mutuatã. Post moram autem non ita. Atque adeò, si ex tunc ratione non solutionis patitur mutuator aliquod interesse, debitori mo roso imputandum venit. Debitor enim moroſus fieri æquiparatur, & fur, certum est, quod non solum tenetur rem furtiuam restituere: sed etiam pro interesse lucri cessantis satisfacere. ¶ Alij Doctores absolutè dicunt, non esse habendam rationem lucri cessantis, nec ante moram, nec post moram, ad hoc, vt pro illo possit mutuans aliquid vltra sortem accipere. Ità tenet D. Thom. hic ad primum: Nam distinguit inter damnum emergens, & lucrum cessans. Et dicit, quod illud licet accipere, & in pactum deducere, hoc vero minime. Quam etiam sententiam sequitur Scotus in 4. dist. quæst. 2. & Duran. in 3. d. 17. q. 2. & ex antiquis Doctoribus fere omnes. Et probari potest pluribus argumentis. Primo sic: Nullus potest vendere id, quod non habet, & potest multipliciter impediri. Sed mutuans nondum habet pecuniæ lucrum, & potest multipliciter impediri. ergo non poterit illud vendere. Hæc est ratio D. Thom. in solutione ad primum. ¶ Secundo sic argumentor: Nullæ sunt leges, aut iuris ciuilis, aut canonici, quæ hoc permittant: ergo id facere non licet. Probo consequentiam: Nam cum frequentes extent leges, quæ vsuras ratione dáni emergentis impendi iubeant, nulla est, quæ de lucro cessante loquatur: quod est signum illud esse peccatum. ¶ Tertio: Hoc ipsum probatur ratione, & verbis Scoti, id non licere dicentis: quia si mutuans nõ vult damnificari, pecuniam sibi necessariam reseruet, cum nullus eum necesitet ad faciendam misericordiam proximo. Mutuum enim gratis est agendum.

¶ Contrariam sententiam tenent Caietanus in isto articulo, Sylvester verbo vsura. 1. §. 19. Adrianus in quæstio. de vsura. quamuis fateatur esse opinionem Modernorum Ioannes Medina in tractatu de vsuris. ca. 3. Conrad. de contract. q. 30. Anto. 2. p. titu. 1. cap. 7. §. 9. Couarru. 3. Variar. cap. 4. Angelus verbo vsura. 1. §. 16. Nauarro cap. 17. num. 212. Mercado tract. de vsuris. cap. 10. §. estos titulos. Turrecremata in cap. si res. 14. q. 6. summa Armilla. verbo vsura. qu. 3. Corduba in summa q. 105. Felinus in cap. 1. §. eundem filium de officio deleg. & in cap. cum venerabilis. de exceptio. Iason Inst. de actioni. §. fuerat. Palacios Rubios in rep. cap. per vestras, de donat. int. virum & vxorem. Qui omnes vnanimiter dicunt nullam esse vsurę labem, quod mutuans etiam si non inuitus sed coactus, vi & fraude mutuet de lucro cessante, cum mutuatario pacisc atur, etiam ante moram mutuatarij, & siue rogatus, siue sponte mutuans id offerat, seruatis tamen nonnullis conditionibus infra ponendis. Imo D. Tho. supra q. 62. art. 4. ad 2. & in 4. d. 15. q. 1. art. 5. quæst. 2. ad 4. videtur esse eiusdem sententiæ. Quæ similiter potest probari pluribus argumentis. Primo sic: Nullus tenetur cum suo damno alteri mutuum dare, vnde poterit se indem-

1. argumẽ.

2. argumẽ.

3. argum.

3. Sententia

1. argum.

indemnem ſeruare: ſed ſi mercator, qui ſuis pecunijs erat negotiaturus, eas mutuo daret damnum ſubiret: ergo poterit illud vitare, lucrum ceſſans in pactum deducendo. ¶ Secundo: Id, quod in potentia habetur, ſi res ſit vendibilis, licitè vendi poteſt, pro maiori, aut minori pretio, ſecundum quod potentia fuerit actui propinquior: vnuſquiſque enim poteſt vendere triticum, dum herbeſcit, quia habet illum in potentia: ſed mercator, qui habet pecunias negotiationi expoſitas, habet lucrum in potentia, maius aut minus pro ratione ſuæ induſtriæ: ergo poterit illud vendere, atque ex cõſequenti ſi pecunias mutuo dat poterit id lucrum in pactum deducere. ¶ Tertio: Licitum eſt vendere rem carius, quam abſolutè valeat, ſi per eius carentiam venditor damnum incurrit, vt ſuæ indemnitati conſulat: ergo ſimiliter qui mutuat pecunias, quas negotiationi expoſitas habet, & quibus erat lucraturus centum poterit illa accipere vltra ſortem, & in pactum deducere, vt ſuæ indemnitati conſulat. Probo conſequentiam: Quia non minus damnum incurrit ille, qui mutuat pecunias, quibus erat lucraturus, quam ille, qui vendit rem ex cuius carentia damnum incurrit. ¶ Vltimo: Vnicui que artifici eſt licitum inſtrumenta ſuę artis locare: ſed pecuniæ ſunt inſtrumenta negotiationis ad lucrum: ergo poterit mercator illa locare, atque ex conſequenti accipere vltra ſortem id, quod erat lucraturus.

2. argum.

3. argumẽ.

Vltimũ argumentum

¶ Ad explicationem huius difficultatis, vt à certioribus incipiamus, ſit prima concluſio certa, quod ſi negotiator vult remouere pecunias à negotiatione, nõ poteſt lucrum exigere ratione mutui. Probatur: Pecunia non poteſt pluris æſtimari, quam abſolutè valet, niſi quia eſt expoſita negotiationi: ergo quãdo negotiator vult illam à negotiatione ſubtrahere, nõ poterit accipere pro ea, niſi quod re ipſa valet. Et confirmatur: Nam ſi hoc liceret facere, quilibet ſubtraheret pecunias à negotiatione ad vitandos labores, & pericula, eaſque mutuo daret.

1. Conclu.

¶ Secunda concluſio certa: Non poteſt negotiator ratione mutui accipere à mutuatario totum lucrũ, quod per negotiationem erat lucraturus. Probatur: Illud lucrum eſt in potentia, poteſtque pluribus modis impediri: ergo non valet tantum, quantum quando eſt in actu: atque ex conſequenti non poteſt accipi ratione lucri, tantum quantum eſt futurum. Et confirmatur: Si quis furaretur illas pecunias, dum erant negotiationi expoſitæ, non teneretur reſtituere quantum mercator erat lucraturus: quia id non erat in actu, ſed in potentia: vt omnes Doctores concedunt: ergo nec, ſi quis mutuò illas accipiat, tenebitur dare quantum ipſe mercator erat lucraturus. Probo conſequentiam: Nam vterque idem damnum affert negotiatori. Ex hoc infertur, falſo aliquos Doctores affirmare, poſſe quemquam tanti vendere merces in hoc loco, ſi rogatus id faciat, quanti eas vendidiſſet, ſi ad alium locum, eas deferret deductis expenſis, & laboribus. Eſt enim id falſum. Nam cum res, quæ eſt in potentia, non valeat tantum, quantum valet, quando eſt in actu: non poterit accipere totum quod in potentia erat accepturus.

2. Conclu.

¶ Tertia concluſio: Probabile eſt, quod ſi negotiator rogatus, vel ſpontaneus mutuet pecunias negotiationi expoſitas, non poteſt exigere lucrum ceſſans ratione mutui. Hanc concluſionem probãt rationes adductæ pro ſententia D. Tho. Ad quam etiam reduci poteſt illa, quæ erat iuriſprudentium, affirmantium, nihil accipi poſſe vltra ſortem ratione mutui, niſi quando debitor eſt in mora ſolutionis. Et præterea probatur: Quia lucrum alicui ceſſare non dicitur, niſi quãdo ipſe ab eo inuoluntariè cohibetur: ſi enim voluntarius ceſſat à negotiatione, non dicetur quod lucrum ille ceſſat, ſed quod ipſe ceſſat à negotiatione: ſed quando aliquis rogatus mutuat non inuoluntariè à lucro cohibetur: ſed potius voluntariè id facit: ergo non dicetur ratione mutui illi lucrũ ceſſare: atque adeo nec poterit aliquid accipere ratione lucri ceſſantis. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Quia nullus patitur inuoluntarium, niſi quando vi, aut metu, aut ignorantia aliquid facit, vt docet Ariſt. 3. Ethic. Et confirmatur: Si negotiator vltrò offerat pecunias mutuo, nihil poteſt accipere vltra ſortem ratione illius, quamuis eas negotiationi expoſitas habeat, vt omnes Doctores concedũt: ergo nec ſi rogatus mutuet. Probo conſequentiam: Quia vtrobiq; eodẽ modo ceſſat à lucro. Hæc ratio eſt Magiſtri Soto lib. 6. de iuſtitia. q. 1. ar. 2. Propter eamque dicit contrariam ſententiam eſſe periculoſam, multiſque vſuris viam parantem. Cæterum ego iudico, illam longe probabiliorem, ſi rectè intelligatur.

3. Con.

¶ Vnde ſit quarta concluſio: Vnicuique eſt licitum, etiam ſi non inuitus, nec coactus mutuet, ſed vel rogatus, vel vltroneus, de lucro ceſſante cum mutuatario paciſci: illudq; accipere vltra ſortem: etiam ſi mutuatarius non ſit in mora ſolutionis: dummodo id fiat ſeruatis debitis conditionibus. Hanc concluſionem probant argumenta facta pro tertia opinione. Illamq; amplius perſuadeo. Nam, vt Soto, atque D. Thom. & omnes fatentur,

4. Con.

1. Ec.

is cuius

is cuius causa alicui, ipso inuito, lucrum cessat tenetur ad illius restitutionem quamuis non in solidum: hinc enim, qui efficacem causam dat, ne aliquis aliquod bonum, quod esset habiturus, assequatur, tenetur ad restitutionem: & hinc, qui detinet agricolam, aut artificem, tenetur ad interesse amissum: & hinc fur, qui rem abstulit alienam, tenetur de omni interesse, præter rei ablatæ restitutionem. Et quia debitor ex contractu licito, si in mora est, æquiparatur furi, similiter tenetur ad interesse, quod dominus acquireret, & ad fructus, quos ex re ablata esset percepturus: & hinc denique qui apponit impedimentum ne semina fructificent, aut arbores pullulent, tenetur ad verisimile damnum, quod dominus patitur, vt ex mente D. Tho. diximus supra quæstio. 62. artic. 2. ad 4. ergo idem etiam erit dicendum in nostro proposito, cùm is, qui mutuum accipit efficaciter impediat mutuatori lucrum quod sibi accrescere debebat. Ad hanc rationem Soto, & cæteri contrariæ sententiæ, dicunt, non esse simile rationem. Nam in casibus antecedentis, qui læsus est, patitur iniustum inuolantariè, ac proinde pro illata iniuria, & damno recepto, est ei necessario restituendum aliquid. At verò mutuans, licet lædatur, voluntariè tamen id patitur, omninoque libere consensum præbet, & sic nulla ei fit iniuria, quę per restitutionem sit resarcienda. Sed hæc responsio nihil valet. Nam aliud est in damnum consentire, & aliud damnum remittere. Et licet mutuans in patiendo cessationem lucri consentiat, non tamen tenetur gratis consentire, sed refusione debita secundum exigentiam iustitiæ prius facta. Quare si talis cessationis lucri passio, est pretio æstimabilis, vt re vera est (aliàs inuitus patiendo nihil posset exigere) nec interest an vltroneus, vel inuitus concedat, imò est laudabilius, vt perdere quis velit, illud lucrum, etiam si sibi sit recompensandum, vt proximo officium præbeat, fit, vt si quando inuitus quis patitur damnum, potest lucrum recipere, etiam possit illud habere quando voluntariè potitur. Non enim ex eo, quod quis voluntariè, vel inuoluntariè interesse patitur, iustificatur acceptio lucri, sed ex eo, quod vendit rem pretio æstimabilę vel nihil valentę vt ex exemplis positis euidentius constat. Nam quamuis rusticus, vel officialis, rogatus velit lucri iacturam alterius causa facere, adhuc potest ratione interesse, ab eo, cuius causa & contemplatione illud amittit, aliquid accipere, vt omnes cõcedunt. Et idem est de eo, à quo petuntur instrumẽta artis, quibus erat lucraturus. Qui quidem nõ solum quando ab eo vi, aut fraude furripiuntur, sed etiam quãdo alterius precibus illa concedit, vel dono dat, potest in pactum cõmoditatem lucri cessantis deducere. Et sic apparet, quam sit impertinens, quod quis voluntariè, vel inuoluntariè faciat, si res alias est pretio æstimabilis. Et certè mihi adeò vera hæc sententia apparet, vt eam indubitanter tenendam putem, tantum abest, vt Soto, periculosam illam reperienti acquiescam. Secundo probatur nostra conclusio, per textum in cap. peruenit, de fideiussoribus. Vbi Summus Pontifex dicit, de omni damno, & interesse satisfaciendum esse fideiussori, si ex fideiusione illud incurrit, vt ibi explicat glossa. Certum est autem, quod fideiussor in effectu mutuat, cum fideiubet vt diximus in superioribus. Et sic colligi videtur voluntariè mutuanti pro interesse satisfieri debere. Et addit textus rationem, vt fideiussor seruetur indemnis: Quia non est iustũ, vt dispendium patiatur vnde meruisset præmium. Ad hanc eandem sententiam probandam adducit Medina cap. religiosi. Clemen. de priuilegijs. Vbi religiosi retrahentes aliquem à legatis faciendis, coguntur satisfacere læsis, & non nisi, quia causam præstiterunt, vt personæ, quæ alioqui, per viam lenga ti, erant aliquod lucrum assequuturę, illud amittunt. Sed talis est noster casus, vt cõstat. Imò ex illo textu desumi potest argumentum à minori ad maius. Nã si in casu textus, religiosi impedientes personas à lucro, non in eorum rebus causaliter contento, sed ex alterius voluntate pendente, tenentur illis satisfacere, à fortiori in nostro casu, qui mutuantem à lucro in rebus eiusdem contento, impedit, facere satisfactionem tenebitur. Pro hoc etiam facit cap. nauiganti. vbi decernit Pontifex, quod vẽdens res ad terminum, potest plus exigere, si est probabile, vel verosimiliter dubitatur, plus valituras. Ex quibus verbis apertè colligitur, posse non coactum interesse deducere. Eo vel maximè, quod vt diximus in superioribus, in omnibus venditionibus ad terminum, vel anticipata pecunia, virtualiter continetur mutuatio.

¶ Restat nunc respondere ad argumenta pro contraria sentẽtia facta. Et primo de opinione iurisprudentiũ, qui asserebant, non esse licitũ aliquid pro interesse lucri cessantis exigere, nisi quando mutuatarius est in mora solutionis, dico illã esse præter rationem. Nam pecunia nõ est maioris vtilitatis post motã, quam ante moram, cæteris paribus. Nec minus cessat lucrũ iustum ipsi mutuanti ex hoc, quod mutuatarius est ante morã, quam postquã incipit esse in mora, vt suppono. Et sic nõ solum poterit haberi ratio interesse lucri

Responsio Soti.

Impugnatur Soto.

2. Ratio.

Ad fundamẽtũ prioris opinionis.

ceſſantis poſt moram, ſed etiã ante morã. Eo vel maximè, quod debitor moroſus hoc ſolũ addit ſupra debitorem nõ moroſum, ſcilicet, quod eſt in culpa nõ reddens quod reddere tenetur: & ſic æquiparatur furi. Hæc autem culpa nõ eſt per ſe cauſa obligãdi ipſum moroſum ad reddendũ aliquid vltra capitale, ſed verum intereſſe, quod creditor ob cauſam illius patitur. Atq; adeò ſi idẽ intereſſe patitur antequã debitor ſit in mora, & culpa, cur nõ tenebitur pro illo ſatisfacere; ſicut quãdo eſt in mora? Nec valet, ſi dicatur, hoc ideo eſſe, quia ante morã ex volũtate, & cõſenſu creditoris mutuata pecunia retinetur, & ità videtur mutuans gratiã mutuatario facere, volens gratis ſuſtinere intereſſe, quod interim patitur. Nã contra hoc eſt ratio ſuperius facta de intereſſe damni emergentis, pro quo tenetur mutuatarius mutuãti ſatisfacere, ſicut ſi poſt morã illud pateretur. Et prẽterea: quia, vt modo dicebã, quãuis tẽpore mutuationis teneatur quis gratis mutuare, nõ tamẽ tenetur gratis lucrũ alioqui euentutum pro mutuatario amittere, ſiue lucrũ ceſſet ante moram, ſiue poſt. Et ſi obijcias: Qui gratis cõſentit in antecedenti, gratis etiam conſentit in eo, quod inde ſequitur: ſed mutuans tẽpore mutuationis ſpõte, & gratis cõſentit in hoc, quod mutuatarius per certũ tẽpus ſuam pecuniã mutuatam retineat: ergo etiã conſentit in perditione alicuius boni, ſeu lucri ipſam pecuniæ retentionẽ conſequente. Atq; adeò mutuatarius nõ tenetur quidquã reddere ratione intereſſe ante morã euenientis. Reſpondeo, iſtã rationẽ nihil conuincere. Primo: Nã ſupponit vnum falſum, ſcilicet, quod qui vult antecedens bonæ conſequentiæ, vult etiam & cõſequens, aut, quod, qui vult cauſam, vult etiã eius effectũ. Huius enim oppoſitũ conſtat eſſe verum in eo, qui vult in amore ſuæ cõcubinę perſeuerare, quã ſupra modũ amat. Et tamẽ cum ſciat per fidem inde ſequi eius æternã damnationẽ, hoc tamen nõ ſolum nõ vult, ſed etiã odit. Itẽ: Qui ſcit cibum aliquẽ guſtui delectabilem eſſe ſanitati cõtrarium, vult quidẽ, quia eſt guloſus, cibum comedere, vt guſtui ſatisfaciat: nõ tamẽ inde vult in morbum incidere. Et ità in multis alijs poſſet exẽplificari. Imò, ſicut ſtat dolere de antecedenti, & de cõſequenti gaudere, vt accidit ijs, qui de peccato verã agunt pœnitẽtiam, qui quidem de peccato dolent, & de dolore gaudent: ità etiã ècontra ſtat, aliquẽ gaudere de antecedenti, & triſtari de eius effectu, & conſequente. Vt videmus in puella non nupta, quæ de concubitu gaudet, quo grauida fit, de grauidatione autem triſtatur. Secundo: non conuincit argumentum factum. Quia eſtò mutuator velit illud antecedens, ſcilicet, mutuatarium retinere apud ſe mutuatam ad tempus pecuniam, ac ſubinde velit ceſſationem lucri inde conſequentem: nõ tamen eſt opus, vt ſicut gratis mutuare vult, ità etiã gratis velit illud intereſſe pati releuando mutuatarium à ſatisfactione, vt ex ſupradictis patet. Et probari poteſt à ſimili. Stat enim, quod Petrus habens vineã fructiferam ſponte conſentiat, & gratis velit eã donare Ioanni, & tamen non conſentiat, nec velit, fructus eiuſdem vineæ eidem dare: ſed poteſt vineã donando fructus ad tempus ſibi reſeruare, ipſum donatarium ad illorum redditionem obligando: ergo pari ratione poterit Petrus velle gratis certam pecuniæ quantitatem ad tempus alteri mutuare, non cõſentiendo, nec donando lucrum, quod ex pecunia erat ei alioqui ſaltim inſtrumentaliter euenturum. Et ſi dicatur, non eſſe ſimile de vinea donata, & pecunia mutuata, quia cum vinea ſit fructifera, & non pecunia ex ſua natura, poteſt vnus donare vineam fructus eius ſibi reſeruando, & non poteſt mutuare, ſeu dare pecuniam, eius fructu apud ſe retento: ſed contra hoc eſt argumentum: Nam ſi hæc ratio aliquid valeret, pari ratione ſequeretur, quòd ſicut nõ eſt habenda ratio lucri ceſſantis ante moram mutuatarij, ità etiam nec haberi deberet poſt moram eiuſdem, cum pecunia nec ante moram, nec poſt moram pariat. Et prætera: Quia quamuis pecunia de ſe lucrũ non pariat, parit tamen ſaltim inſtrumentaliter, inquantum ſubeſt induſtrię negotiatoris, quomodo nos loquimur de pecunia in præſenti: Et per hæc patet ſolutio ad argumenta facta pro prima opinione.

Obiectio.

Reſponſio.

¶ Ad primum argumentum pro ſecũda opinione reſpondeo, negando maiorem. Bene enim poteſt quis vendere quod habet in potentia. Non quidẽ pro tanto pretio, quantum in actu valet, ſed pro maiori vel minori, prout fuerit actui propinquius, vt diximus quæſtione præcedenti. Supponimus enim in præſenti, quod quamuis mutuans nõ actu habeat lucrum, à quo ratione mutuationis impeditur, habet tamen illud quaſi in actu, quia abſque dubio, aut ſaltem probabiliter exiſtimat, illud alioqui ſibi euenturum. Et tali probabilitate non exiſtente, nulla ratione poſſet aliquid accipere. Nec obſtat, quòd mutuans aliquid certum pro lucro ceſſante exigens, ponit ſe in tuto, quo ad id, quod exigit, & alter ponit ſe in periculo incrementi exacti, imò in certo de illo vltra capitale ſoluendo. Nam in tali caſu mutui, non habetur ratio æquiualẽtis inter datum, & acceptum, ſicut haberi debet in venditione. Sed

Ad 1. pro ſecũda ſententia.

ne. Sed tantum habetur ratio intereſſe, quod mutuans ob mutuatarij cauſam patitur. Et quia illud gratis ſubire non tenetur, debet is, qui mutuum accipit, aliquid in recompenſam præfati lucri ipſi mutuanti vltra capitale reddere: quamuis mutuatarius nihil vltra capitale à mutuante accipiat. Et quoniam eſt incertum, quantum adæquatè lucrum, quod ſperatur, eſt futurum, idcircò iuſtè pro aliquo certo conuenitur quod apud hominum æſtimationem tantum valeat, quantum illud incertum, etiam ſi plus ſit ſperatum. Et ſic conſtat, quod mutuans aliquid ratione lucri ceſſantis exigens propriè non vendit lucrum ſperatum, ſed facit contractum innominatum, qui eſt: Da certum quid, & lucrum incertum perdam, quod probabiliter creditur maius futurum. Et ſic proprie non dicetur vendere quod non habet. Ad 1. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod leges ciuiles, & canonicæ non loquuntur de lucro ceſſante. Quia cum idem iudicium ſit de eo, & de damno emergenti, determinantes hoc accipi poſſe pro mutuo, conſequenter determinant de illo. Ad 3. arg. ¶ Ad tertium reſpondetur, concedendo mutuum eſſe opus charitatis. Cæterum, cum nullus teneatur damnum ſubire, vt alteri ex charitate proſit, poterit quiſque lucrum ceſſans in pactum deducere, vt ſuæ indemnitati conſulat. Ad aliud argumentum, quod in probatione tertiæ concluſionis fuit poſitum, reſpondetur negando, quod tãtum dicatur alicui lucrum deſſare, quando ipſe vi aut metu, aut ignorantia à lucro cohibetur, ſed etiam quando volens, aut precibus ad inſtantiam alterius ceſſat à lucri acquiſitione. Præſertim, quòd mutuans non vult ceſſare, niſi mutuatarius ea lege accipiat pecunias, vt ſoluat lucrum, quod eius intuitu perdit. Ad confirmationem dico, falſum eſſe, quod mutuator non poteſt mutuo offerre pecunias illi, qui patitur neceſsitatem lucro petito, admonito, ſcilicet, mutuatario prius, quod ipſe poſſet ſibi ſubuenire, niſi pecunias haberet negotiationi expoſitas: quas tamen ſi lucrum ſoluit lubens mutuabit: aliàs illas non extrahet à negotiatione. Nec hoc negant Doctores. Sed quod negant eſt, poſſe mutuantem inuitare mutuatarium, extrahendo pecunias à negotiatione, vt mutuet. Quia iam tunc ille vult pecunias à negotiatione removere: Et ſic nihil poteſt accipere, vt diximus in prima concluſione.

¶ Sed, quoniam noſtra ſententia fuit, non ſimpliciter, & abſolutè eſſe licitum ratione lucri ceſſantis aliquid vltra ſortem exigere in mutuo, ſed conditionaliter, certis, ſcilicet, conditionibus concurrentibus, operæpretium erit, explicare, quænam ſint futuræ huiuſmodi conditiones? De quo non omnino conuenit inter noſtræ ſententiæ autores, quibuſdam plures, & alijs pauciores conſtituentibus. Conradus loco citato octo aſsignat conditiones neceſſarias ad iuſtificandam acceptionem lucri ceſſantis in mutuo: ſed plures illarum ſunt ſuperfluæ, & impertinentes. Nam primò, dicit requiri, quod mutuans non ſit aſſuetus vſuris. Sed proculdubio hæc conditio non eſt neceſſaria, niſi forte ratione ſcandali, aut in foro exteriori, vt bene docet Nauarro. Secundo dicit requiri, quòd ità mutuator ſit diſpoſitus, vt ipſe mallet ſuam pecuniam ad dictum intereſſe habere, quam illam ſub certo lucro mutuare. Nam dato oppoſito, eſt ſignum, quod mutuat ex affectu lucri, & ſic eſt vſura. Et procedit hæc ratio, vbi mutuans commodum temporale reſpicit. Nam ſi ex charitate principaliter mouetur ad ſubueniendum proximo per mutuum, ſed abſq; damno proprio, tunc poterit male mutuare: ſe indemnem ſeruãdo, quam pecuniam retinere, lucrum inde ſperando, vt dicit Caietanus in præſenti. Medina non admittit hanc conditionem. Sed ſatis eſſe putat, ſi ſit indifferens, ità, vt data ſibi optione non hoc magis velit, quam illud. Et idé ſentit Sylueſter loco citato. Cæterum mihi quantum ad hoc, placet opinio Nauarri. Nempe, quod ſiue precibus alterius, ſiue ſua ſponte, ſiue affectu charitatis ſe offerat, ſiue lucri, nõ peccat contra iuſtitiam, vel peccato vſuræ, etiam ſi magis inclinatus ſit ad certum lucrũ ex mutuo, quam ad intereſſe ex negotiatione. Dummodo mutuans firmiter decreuerit negotiari: & ſolum cauſa alterius extrahat à negotiatione pecunias. Et ratio huius eſt manifeſta. Nam, cùm, vt ex ſupradictis conſtat, intereſſe illud amiſſum ſit pretio æſtimabile, non obſtat, an hoc, vel illo animo faciat. Iuſtitia enim commutatiua non ex hac, vel illa intentione, ſed ex æqualitate rei datæ, & acceptæ, eſt attendenda. Siue ergo rogatus, ſiue quæſitus, ſiue ſponte, ſiue principaliter ex charitate, vel ex neceſsitate proximi, ſiue ex amore lucri aliquis mutuet, idem eſt quantum ad iuſtitiam iudicium. Tertiò dicit Conradus, requiri ad iuſtificationem acceptionis lucri ceſſantis in mutuo, quod mutuatio ſit conſilij, & non præcepti. Quia tanta poteſt eſſe neceſsitas mutuatarij, mutuum petentis, vt teneatur mutuans ex præcepto mutuare. Et ſi quod lucrum inde ceſſat, tenetur gratis illud ſuſtinere, contentuſque eſſe cum hoc, vt ſors mutuata ſibi reddatur.

Sententia Conradi.

datur. Cæterum in hac conditione, vt ſonat arbitror decipi Conradum, ſicut & in præcedentibus. Imò decipiuntur plures alij, qui eã neceſſariam eſſe dicunt. Et ratio eſt: Nam vel ille, qui mutuum petit, eſt in extrema, aut quaſi extrema neceſsitate, ratione cuius teneatur mutuans ei eleemoſynã facere. Vel eſt citra talẽ neceſsitatem. Si primum, ſequitur, quod nõ ſolum debet gratis præfatam lucri ceſſationem ſuſtinere, ſed etiam ipſam ſortẽ, qua extremè mutuatarius indiget, tenetur ei gratis donare: cum ſecundũ Cõradum, & veritatem nõ ſatisfaciat diues mutuãdo ei, qui extremam patitur neceſsitatem, ſed teneatur ipſi donare. Atq; ex conſequenti nec obligabitur tunc mutuatarius pro lucro ceſſante ſatisfacere, nec ſortem mutuatã reddere. Si autem mutuatarius eſt citra extremã, vel quaſi extremam neceſsitatem: ita, vt diues nihil ei dare teneatur, ſicut obligatur ſortem mutuatam reddere, ita & pro lucro ceſſante ſatisfacere. Si dicatur, quod mutuatarius eſt in extrema, vel quaſi extrema neceſsitate, & tamẽ ipſe volens ſe obligat ad ſortẽ mutuatã reddendam: & ideò mutuator quãuis gratis donare teneretur excuſatur ſortẽ datam exigendo, & recipiendo: contra hoc eſt argumentũ, ſicut poteſt ille indigens ſe ad ſortis ſolutionem obligare cedẽs donationi eidẽ alioqui faciendæ, ità etiam poteſt ad ſatisfaciendum pro dãno lucri ceſſantis, quod ſui gratia mutuator patitur, volens obligari: ergo tunc poterit ab illo mutuator vltra ſortẽ ratione lucri aliquid exigere. Et ſi charitas obligat mutuantem ad liberandũ mutuatarium à ſatisfactione lucri ceſſantis: æquè, imò plus obligabit illũ eadẽ charitas ad liberandũ indigentẽ à ſolutione ſortis acceptæ, ex quo pauper ille ſorte ipſa directius indiget, quã ſuſtinentia præfati intereſſe, quod mutuator ſuſtinet.

¶ His ergo, & alijs conditionibus reiectis, quæ mihi placẽt, & neceſſariè videntur, ſunt quatuor. Prima, quod lucrum ceſſans ſit verum & non fictum. Alias erit plana vſura. Poteſt autem eſſe fictum, & nõ verum lucrum, meo iudicio dupliciter. Scilicet, vel, quia mutuans nõ decreuit negotiari, vel ſi decreuit, eſt tamen negotiatio talis, ex qua veroſimiliter lucrum alicuius momenti ſperari nõ poteſt. Nõ verò eſt neceſſariũ, vt ita ſit à parte rei, quod ex mutuatione mutuãs aliquod intereſſe patiatur. Nam ſtat tẽpore mutuationis eſſe valde veriſimile, & quaſi indubitatũ, quod mutuans, ſi nõ mutuaret, eſſet aliquid poſtea lucraturus, ratione cuius veriſimilitudinis poterit cum mutuatario, vt dictum eſt, ſuper refuſione paciſci, & tamẽ poſtea oppoſitum accidat, quia talis mutuatio euenit, vel in mutuante, vel in rebus, quas alioquĩ erat empturus, vt nullũ lucrum fuiſſet aſſequuturus. Et procedit hoc tã de damno emergente, quã de lucro ceſſante. Itaq; ad hoc, vt exactio, vel dãni emergentis, vel lucri ceſſantis iuſtè tẽpore mutuationis fiat, ſatis eſt, quod intereſſe ſit veroſimile, aut probabile. Nam hoc ſufficit, vt nõ ſit fictũ, quidquid poſtea à parte rei ſuccedat. Secũda cõditio neceſſaria eſt, quod mutuũ ſit cauſa amiſsionis lucri, vt docent Conradus, Caietanus atque Nauarro locis citatis. Quod nõ contingit, quando mutuans habet aliam pecuniã in arca, quã mutuo dare, vel negotio exponere poſſet, & ipſe non vult, niſi extrahere eam, quã habet negotiationi expoſitam, vt ſic lucri ceſſantis commodũ reportet. Sed eſt hoc intelligendum, vt bene notat Nauarro, quando pecunia, quam reſeruat non eſt ſibi neceſſaria ad alias occurrentes neceſsitates, vitæq; ſuffragia: quibus, vt habeat vnde ſubueniat, decreuit, non dare illã negotiationi, quod eſt prudentiæ. Tertia conditio eſt, quod lucrum non excedat intereſſe, alioqui erit vſura ratione illius exceſſus, ad cuius exactionem is, qui mutuat nullã cauſam præter mutuũ habet. Eſtq; hæc conditio intelligenda, ſicut & prima, non de intereſſe vere, & realiter eueniẽte, ſed de intereſſe veroſimili, & probabili. Imo quod exigitur, nõ ſolum nõ debet excedere veroſimile, & probabile intereſſe futurũ, ſed ad ſummũ debet eſſe tãtum, vt ſit dubium probabile, an lucrũ ceſſans plus minusve ſit valiturũ, iuxta determinationẽ cap. in ciuitate. Et tunc quidquid in re accidat, hoc eſt, ſiue plus ſiue minus mutuãs realiter fuiſſet lucraturus, licitè id, quod eſt exactum poteſt à mutuatario recipere: ex quo veroſimile lucrum ceſſans tempore cõtractus tantũ valuit, quantũ ratione eius fuit à mutuatario exactũ. Quarta & vltima conditio eſt, quod mutuator nõ exigat tantũ, quantum futurũ creditur lucrũ ceſſans, ſed deductis laboribus, & expenſis, attentoq; etiam, quod lucrum eſt in futuro, & in periculo, & quod valet minus nondũ habitũ, licet ſperatum, ob eius incertitudinẽ, quã valet actu exiſtẽs. Et hoc eſt, vt exiſtimo, quod voluit ſignificare D. Tho. hic ad primũ, quando dixit recõpenſationẽ dãni, quod cõſideratur in hoc, quod de pecunia nõ lucratur, nõ poſſe in pactũ deduci, quia non debet quis vendere id, quod nõ habet, & poteſt multipliciter impediri ab habendo. Non enim hæc verba accipienda ſic ſunt, vt omnino neget poſſe aliquid paciſci ad arbitrium boni viri pro intereſſe dandum. Quia aliàs nec pro lucro agricolæ vel ſegetum poſſet aliquid exigi, cum id etiam non habeatur, & poſsit multipliciter-

1. Cõditio.

2. Cõditio.

3. Cõditio.

4. Cõditio.

tipliciter impediri, quod est falsum & contra eundem D. Thom. Sed quod negat est, posse totum lucrum speratum, aut verisimiliter cognitum à mutuatario exigi, quia id esset iniquum, cum non habeatur, & possit multipliciter impediri. Et quod hic sit verus sensus, colligitur manifestè ex eodem Diuo Tho. supra q. 62. ar. 4. & in 4. d. 15. q. 1. art. 5. quæstiun. 2. ad 4. Vbi fatetur impedientem ab assequutione lucri, vel alterius boni habendi, teneri ad restitutionem non in solidũ, sed arbitrio prudentis viri. Quia, inquit, non est habitũ, & impediri potest multipliciter. Aliàs ex vna, & eadem ratione contrarias colliget conclusiones, quod est absurdum. Hic ergo, & ibi vnum atque idem docet, nempe, totum lucrum exigi non posse, bene tamen partem. Atque adeò D. Tho. non aduersatur nostræ quartę conclusioni, quamuis à Doctoribus contrariæ sententię pro ipsis adducatur.

Dubium. ¶ Explicatis iam conditionibus necessarijs ad iustificationem illius, quod ratione lucri cessantis in mutuo accipitur, dubium consequens est, vtrùm prædictis conditionibus existentibus possit mutuans illico in ipsa mutuatione lucrum exigere. Conradus loco citato partem tenet negatiuam. Imò ex conditionibus necessarijs ab ipso positis, vna est, quod exactio tempore mutuationis facta, nõ sit ad hoc, vt mutuatarius teneatur refundere interesse statim in ipsa mutuatione. Quia cũ mutuator tunc non sit interesse passus, nec etiam tenebitur mutuatarius tunc pro illo satisfacere. Sed contra istam sententiam argumentatur Medina in tract. de vsuris. cap. 3 §. septima conditio, multipliciter. Primo: Si Petrus mense sequenti est aliquid verosimiliter lucraturus, & Ioannes vult eum in re alia occupare, vnde lucrum illud amittat, potest cũ Ioanne hoc modo cõuenire. Ego cedam illi lucro, si aliquid mihi in promptu das; ergo pari ratione poterit mutuator recompẽsam lucri cui cedit, iustè in promptu exigere & recipere. Et confirmatur: Potest quis fructus vineæ nondum existentes, sed speratos & incertos antea vendere, pro illisq; in promptu aliquid certum recipere, vt patet ex communi Doctorum consensu, vsuq; fidelium: ergo etiam poterit mutuator in casu, quo non solum mutuat, sed etiã lucro verosimiliter sperato, ob causam mutuatarij, cedit, quod gratis facere non tenetur, pro huiusmodi cessione aliquid à mutuatario in promptu exigere, & recipere. ¶ Secũdo: Si mutuatio, quæ fit cum pacto, quod mutuatarius aliquid certum pro interesse, quod mutuãs patitur, statim soluat, esset vitiosa: aut esset ideò, quia tempore mutuationis nondum cũ effectu patitur tale interesse, sed postea patietur illud, aut quia mutuans cogit mutuatariũ ad aliquid agendum seu soluendum ratione mutui, ad quod non est obligatus, nempe satisfacere pro interesse illico, qua satisfactione non existente nõ mutuaret. Sed nihil horum sufficit vitiare præfatam mutuationem. Nõ primum. Tum: quia qui vendit ad statim carius, quam merx communiter valet, idq; ratione interesse, quod ex carentia suæ mercis verosimiliter est passurus, licitè ad statim recipit recompẽsam pro interesse futuro, esto tempore vẽditionis tale interesse nõ sit in effectu, vt communiter dicunt Doctores. Tum etiã, quia quamuis tempore mutuationis mutuans in effectu non patiatur præfatum interesse, tunc tamen in effectu, & realiter cedit lucro verosimiliter euenturo, & sperato, quod est pretio æstimabile, vt cõstat, atq; adeò poterit tunc pro illa cessione aliquid statim soluendum exigere. Nec secundum. Quia si ea ratio aliquid valeret, similiter conuinceret, quod mutuatio facta cum pacto de soluendo posteà simul cũ capitali aliquid certum, ratione lucri sperati, esset vitiosa. Cõsequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiã. Probo sequelam: Nam similiter taliter mutuãs obligat mutuatarium ratione mutui, ad aliquid plus, quã aliàs teneretur. Aliàs enim non tenebatur nisi ad satisfaciendum pro interesse prout euenerit. Conuenire autem de aliquo certo soluendo, loco prędicti lucri incerti, est alia noua obligatio, ad quã mutuatarius nec ratione mutui, nec ratione cessantis lucri obligabatur, sed sola contrahentium conuentione, per quam mutuans illud à mutuatario tẽpore mutuationis exigit. ¶ Tertio principaliter sic argumentor: Quando quis exigit in mutuo aliquid vltra sortem, ratione lucri cessantis, in tali actione duplex contractus implicite cõtinetur, vt cõmuniter dicũt Doctores. Vnus est mutui. Et ratione huius immediatè nihil omnino exigitur, aut recipitur, quia esset aperta vsura. Alter est pactio accipiẽdi aliquid ob interesse amissum, quod est pretio æstimabile: Estq; veluti quædam venditio futuri boni: ergo sicut venduntur fructus sperati, & lucrum alicuius ex arte, aut labore manuum pro pretio in promptu accepto, poterit etiam vendi, eodem modo lucrum ex mutuo amissum. Si enim alicuius est pretij ista spes, & cessio à lucro futuro, cur illius pretium statim exigere non licebit.

Argumẽta Medinæ cõtra Conradum. *1. argumẽ.* *2. argumẽ.* *3. argum.*

¶ Certè hæc argumẽta efficacissima sunt, & quæ prima facie intentũ sufficiẽter probare cuiq; videbuntur. Cæterũ re oculatius inspecta sententiã Cõradi incunctanter tenendam esse existimo: nimirum esse illicitum, quod

Sententia Conradi vera & tenenda.

quod quis in mutuo ratione lucri cessantis aliquid statim soluendum exigat. Quã etiam sententiam tenet Medina loco citato: illamq; probat solũ reducendo ad inconueniens. Nã dicit, quod ex opposita sententia, si teneatur duo quã maxima sequuntur inconueniẽtia. Primũ est, quod rebus eodẽ modo se habẽtibus, cogeretur quis ratione minoris mutui, tantũ interesse soluere quantũ ratione maioris, quod apertã continet inæqualitatem: cũ non sit verosimile quod quis tantũ sit lucraturus minori pecunia, quantũ maiori. Probo sequelã. Posito casu, quod indigẽs petat mutuo quindecim ad certũ terminũ soluendos, cum quib⁹ est verisimile mutuanté toto illo tẽpore quinq; fuisse lucraturum, parum plus minusve deductis expensis, & laboribus, &c. & mutuans dicat: Faciam quod petis, modo illico mihi soluas quinque pro cessione lucri probabiliter sperati, quã tui causa facio: & alter consentiens accipiat à mutuante quindecim, ex quibus iuxta conuentionẽ statim soluat eidẽ quinq;, tunc apud mutuatariũ solũ remanent decem. Estq; perinde, ac si tantum decẽ ei mutuo data fuissent: & tamen in termino est quindecim soluturus, decẽ pro principali, & quinq; pro interesse lucri cessantis, nec si quindecim à principio mutuò accepisset, plus soluere teneretur: ergo ratione minoris mutui tantũ cogitur soluere, quantũ ratione maioris. Secundũ incõueniens est: Nã sequeretur quod mutuatario nihil accipiendo totã sortem ipse reddere teneretur: quod est aperta iniustitia. Et quod sequatur patet, posito casu, quod negotia ità essẽt ampla (vt fieri solet) quod quis cũ viginti alia viginti esset lucraturus, deductis laboribus, & expẽsis, & quod tunc mutuãs diceret mutuatario petẽti, se velle ei mutuo dare viginti, dũmodo sibi lucrũ cessans statim soluat: nã tunc nihil accipiens totũ soluere teneretur, quod est ridiculũ. Cęterùm, quãuis Medina his duobus deductis inconuenientibus ex opposita sententia, nostrã veram esse ostendat, nullã illius ostensiuam rationẽ reddit. Quã ego vt explicem, suppono eos, qui mutuas pecunias, maximè cum interesse lucri cessantis, conquirũt esse pro illo saltẽ tẽpore indigentes. Si enim pecuniã nõ egerent, quid opus esset illã, non solũ rogando, verum etiã interesse soluendo, quærere, cum sit summæ demẽtiæ laborãdo & recõpensando quærere, quod vel ipse habet, vel si non habet, illo tamen non indigeat? Est ergo ille, qui pecunias sub interesse lucri cessantis accipit, pro eo tempore indigens. Atq; adeò, si mutuo accipiens quindecim statim soluere cogitur quinq;: non solùm pecuniæ suæ, sed etiã eius emoluméti, ob quod illam mutuò accepit, cogetur iacturam sustinere. Quare sicut mutuans, quia pecunia indigebat ad negotiandũ, & lucrandum: potuit licite interesse in pactum deducere: ità etiã, quia mutuatarius indiget pecunia accepta, quæ iam est sua, ad dãna vitanda, remutuans, hoc est, anticipate soluẽs (est enim anticipata solutio quædã mutuatio, vt diximus supra) licite poterit damnum emergẽs ex mutuo, seu anticipata solutione, illorum quinq; exigere, illudq; in pactum deducere. Nõ minus, quã ille, qui à principio quindecim mutuauit. Atq; ex consequenti erit manifesta iniuria, petere, aut exigere mutuum, siue interesse ab eo, qui vt suæ necessitati subueniret coactus fuit illud cum interesse accipere. Quod facit ille, qui mutuans quindecim in casu posito cogit mutuatarium statim ex illis quinq; soluere ratione lucri cessantis. Non ergo cogi debet, aut potest sine magna iniuria, vt à principio soluat lucrum cessans, qui pecunias necessitate cõpulsus mutuò accepit. Et hæc est ratio, vt existimo, propter quam Pius Quintus in quodam suo proprio motu, solutiones, quas vulgò anticipatas appellant, omnino fieri prohibuit in censibus, vt infra dicemus.

¶ Ad primum argumentum in cõtrarium factum cum sua cõfirmatione, respondet Medina cõcesso antecedenti negando cõsequentiam. Nõ enim est similis ratio de eo, qui lucrum suarum operarum futurarũ, aut fructus nascituros vendit pro pretio statim soluẽdo, & de eo, qui mutuat sub pacto, vt lucrũ cessans sibi statim soluatur. Nam in casibus antecedentis vendens transfert dominium, seu ius in alterũ eius, quod vendit: & sic est vera vẽditio. At verò in nostro proposito, mutuãs nihil iuris in alterum transfert, nisi solum id quod mutuat. Et quamuis cedat lucro verosimili alioqui euenturo, eo ipso tamen, quod statim pro tali cessione aliquid à mutuatario accipit, interuenit prædicta iniustitia, scilicet, quod tantũ soluit mutuatarius pro minori lucro cessante quantum esset soluturus pro maiori vt dictum est. Cæterum hæc responsio meo iudicio nõ plenè satisfacit. Nã, quamuis mutuans in casu, de quo loquimur nihil transferat positiuum in mutuatarium, nisi tantum rem mutuatã, cedit tamen lucro futuro, quæ cessio est pecuniæ æstimabilis: & sic poterit dici hanc cessionem vendere, & transferre. Quocirca aliter ad primum argumentum, & si nul ad secundũ respõdeo, esse diuersam rationem de vẽditione, & mutuo. Nã, quia in vẽditione fieri potest, vt emptor nõ damnificetur ex anticipata solutione, sed potius aliquando iuuetur, vt communiter dicunt Doctores de venditione lanarũ, & aliarum

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

rum rerum, fit, vt prædicta anticipata solutio non repugnet venditioni: & sic ex cõuentione partium accipi potest. At verò in mutuo impossibile est, quod non damnificetur mutuatarius. Nam cum mutuum detur, & accipiatur ad succurrẽdum necessitatẽ patienti, maximè quãdo sub interesse accipitur, est omnino contra naturam illius, vt eadem ipsa pecunia, quæ datur, statim ab ipso mutuatario auferatur: quia est dare pecuniã, & non dare, vt constat, & pactum de illa accipienda est prorsus violentum, damnificatiuumq; proximi ex natura mutui, atq; adeo illicitum. Occurrit etiam hic alia non despicienda ratio propter quam tale pactũ sit iniustum. Et est, quia cum exactio eius, quod mutuãs accipit vltra sortẽ in casu, de quo loquimur, siue statim, siue post sit soluẽdum, iustificetur ratione lucri cessantis, certè si mutuãs manet, verbi gratia, cum quinq; quæ est tertia pars sortis, non poterit ex hac parte aliquid vltra sortem accipere, cum ipse illa in arca reseruet, vel si cũ illis vult negotiari, possit. ¶ Ad tertium argumentũ respondetur concesso antecedenti, negando consequentiã. Nam quãuis spes & cesio lucri futuri in mutuo, sit pretio æstimabilis, & propterea aliquid pro illa accipi possit, vt diximus in superioribus: quia tamen repugnat naturę mutui, vt eadem pecunia, quæ mutuatur statim ab ipso mutuatario exigatur: idcircò non est licitum talem spem pro pretio statim soluendo vẽdere, sed pro futuro, vt sic prædicti duo contractus in tali mutuatione inclusi integrè & perfectè exerceantur. Est ergo resolutio huius, & præcedentis difficultatis, quod ad iustificandam exactionem, qua mutuãs aliquid à mutuatario ratione lucri cessantis tẽpore mutuationis exigit, tales interuenire debent conditiones. Primum, quod lucrum cessans sit verum, & non fictum: hoc est, quod tẽpore mutuationis verosimiliter, & probabiliter appareat. Secundum, quod mutuum sit causa amissionis lucri. Tertium, quod lucrum non excedat interesse. Quartum, quod mutuans nõ exigat tantum, quantum futurum creditur lucrum cessans, sed deductis expẽsis & laboribus, &c. Et tandem vltimũ, quod exactio non fiat eo modo, vt mutuatarius teneatur statim pro interesse satisfacere, aut exactũ soluere, ad modum iam explicatum. Alij addunt aliam conditionem, scilicet, quod in tali exactione caueatur ab infamia, & scandalo. Hæc tamen non est propria huius contractus, sed communis omnium actionum humanarum. Et ideò à nobis prętermittitur. His omnibus cõcurrentibus licita erit mutuatio, cum præfata exactione, & siue post appareat, quod mutuans plus longe fuisset lucraturus, vel nihil, iuxta conuentionem factam, tenebitur mutuatarius quod promisit soluere: Quia non veritati lucri euenturi, sed verisimilitudini, tempore mutuationis habitæ ex rigore contractus talis excessus innititur. Sed quoniam in his, qui mutuant, aut ad terminum vendunt, aut emunt rarò prædictæ conditiones concurrunt: ideò tales cõtractus, in quibus ratione lucri cessantis aliquid vltra sortem exigitur, dissuadendi sunt antequã fiant, & postquam facti sunt diligenter attendendum, an omnia interuenerint requisita, ne temere, scilicet, vel iustificentur, vel condemnentur. Et hæc est ratio, vt existimo, propter quam Summus Pontifex in cap. in ciuitate. de vsuris. hos contractus dissuadere videtur, dicens: Ideò ciues saluti suę bene consulerẽt, si à tali cõtractu cessarent, cum cogitationes hominum omnipotenti Deo nequeant occultari. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate.

¶ In solutione ad quintum argumentum agit D. Thom. de contractu societatis. Qui est quando aliquis alteri committit pecuniam, vt ex illa negotiationi exposita lucrum reportet. Verbi gratia: Habeo mille aureos, & do illos mercatori, vt postquam eis negotiatus fuerit, lucri partem mihi cõferat. Sed est difficultas, vtrùm iste cõtractus sit vsurarius? Ad cuius explicationem aduertendum est, quod societatis duplex potest esse genus. Vnum quando plures mercatores in vnum cumulum suas pecunias cõgerunt, ministros quę habent communes: ità, vt & pecuniæ, & operæ, & expensæ omnibus sint æquales. Quod societatis genus apud illustres mercatores, tam Hispaniæ, quam Italiæ, & vbique terrarum, est vsu frequentissimum. Aliud genus societatis est, in quo vnus ponit pecunias, alter operas, alter industriam. De quo fit mentio in leg. societatem. ff. pro socio. Hoc constituto dico, vtrunque genus societatis esse licitum, dummodo in illo tres inueniantur conditiones. Prima est, quod omnia, quæ in societate ponuntur, siue sint pecunię, siue operæ, vel industria, à principio numerẽtur, & ex illis fiat quasi vna summa pecuniæ omnibus cõmunis. Verbi gratia: Sunt tres socij, quorum vnus ponit mille ducatos, alter operas requisitas, quæ æstimantur alijs mille, tertius verò ponit industriam quæ æstimatur quingentis: tunc stabilienda est societas, ac si tres posuissent duo millia quingentos ducatos. Secunda conditio est, quod singulorum portiones æqualiter subsint periculo, sicut & lucro: Ita, vt si pecunia pereat suo domino pereat, nec alter

Duplex genus societatis.

teneatur illam ſoluere, alias eſſet vſuraria mutuatio. Tertia conditio requiſita eſt, quod partes ſint proportionabiliter æquales, quantum ad lucrum, & quantum ad damnum: hoc eſt, quod tam lucrum, quam damnum proportionaliter reſpondeat cuique ſocio ponenti, vel pecunias, vel operas vel induſtriã. Et quod vtrumque genus ſocietatis tribus his conditionibus ſeruatis ſit licitum, proba tur primò, ex cap. per veſtras, de donat. int. vir. & vxor. Vbi Innocentius 3. contractum ſocietatis approbat, & ex Inſtit. pro ſocietate. per totum titulum & ff. & C. pro ſocio, per totum. Vbi idem habetur. Et præterea, quia in neutro genere aliqua alicui fit iniuſtitia, ſed omnibus redditur æquale. Et ſi quis obijciat Inſtitutam de ſocietate §. de illa. dicentem: Quorundam opera ita pretioſa eſt, vt iuſtum ſit conditione meliori in ſocietate admitti: quibus verbis ſignificari videtur, in contractu ſocietatis non ſemper eſſe neceſſarium, quod partes quantum ad lucrum ſint proportionabiliter æquales. Reſpõdeo, quod loquitur textus ille de eo, qui appoſita aliqua pecuniæ portione apponit etiam induſtriam. Vt ſi, verbi gratia, apponente Petro bis centum ducatos, Paulus apponat centum & labores atque induſtriam valentes trecentos. Tunc cumulus ſocietaris valet ſexcenta, quorũ quatuor ponit Paulus, & Petrus duo. Ex quo ſequitur, vt lucri debeat Paulus recipere duas tertias, & Petrus vnam. At verò in damno quantum ad rem Paulus nõ ſubit niſi periculum vnius, & Petrus duorum. Et propterea dicitur in textu, iuſtũ eſſe, vt cuius opera eſt pretioſa, meliori conditione in ſocietate admittatur. Ad quod etiam alludit caſus legis ſocietas. C. de ſociet.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm contractus ſocietatis, ſub conditione, vt capitale ſit ſaluum, ſit vſurarius. Verbi gratia, eſt aliqua vidua, quæ habet mille ducatos. Et tribuit illos alicui mercatori ſub hac lege, vt ſi illis aliquid lucratus fuerit partem lucri ſibi conferat: ſi verò pecunia pereat, non ſibi, ſed mercatori pereat. Eſt difficultas, vtrũ iſte contractus ſit licitus? Maioris in 4. d. 15. q. 48. partem tenet affirmatiuam. Et proba-

1. argumẽ. tur primo argumento deſumpto ex cap. per veſtras. de donat. int. vir. & vxor. vbi permittitur, quod maritus pecuniam dotalem collocet apud mercatorem, vt eius lucro viuat. Hoc autem fieri non poteſt, niſi ſaluo capitali: quia ſemper dos mulieris ſalua conſiſtere debet: ergo contractus ſocietatis, qui fit ſaluo capitali, eſt licitus. ¶ Secundo: Ille, qui

2. argumẽ. pecuniam ponit in ſocietate poteſt paciſci cum ſocijs, vt non ſubeat totius pecuniæ periculum, ſed tantum partis, vt omnes Doctores concedunt: ergo etiam poterit paciſci, vt nullum periculum ſubeat. Patet conſequentia: Quia eadẽ eſt ratio totius & partis. ¶ Tertio argumentatur Maioris argumento, quod *3. argum.* ipſe appellat demonſtrationem, hoc modo: Poteſt, verbi gratia, Petrus ponere mille aureos apud Paulum negotiatorem, poſtea autẽ adire Franciſcum, & celebrare cum ipſo contractum aſſecurationis pro pretio quinquaginta ducatorũ. Quo facto poteſt tertiò adire Ioannem, & dicere ei, ſe habere apud Paulum mercatorem mille aureos negotiationi expoſitos, quibus ſingulis annis lucrari ſolet ducentos, vendereque ei lucrum pro pretio centum aureorum. Tunc in hoc caſu habet Petrus lucrũ quinquaginta aureorum, ſaluo capitali per contractus licitos: nã omnes illi contractus, quos diximus, liciti ſunt: ergo eadem ratione poterit hoc ipſum efficere per vnum contractum, cum eadẽ perſona. ſiquidem eſt idem effectus: atque ex conſequenti licebit dare pecuniam in ſocietatem, ſaluo capitali.

¶ His tamen non obſtantibus, dico, nullo modo eſſe licitum contractum, in quo vnus *Concluſ.* ponit pecunias in ſocietate ſaluo capitali: ita ſcilicet, vt ipſe nulli ſe periculo exponat, ſed alius teneatur quidquid acciderit ſoluere. Probatur primo ex lege ſocietatem. C. pro ſocio. Vbi reprobatur ſocietas, in qua vnus nec periculum pecuniarum, nec operarũ ſubit. Et ratione ſic argumentor: Illa eſt legitima negotiatio, qua pecunia exponitur negotiationis periculo: ſed in caſu poſito, qui ponit pecunias in ſocietate, ſaluo capitali, nõ ſe exponit negotiationis periculo: ergo non eſt legitima negotiatio. Et confirmatur: Hoc eſt diſcriminis inter ſocietatem, & mutuationẽ, quod in ſocietate dominium pecuniæ remanet penes ſingulos, qui in ſocietate conueniunt, per mutuum autem transfertur dominium in mutuatariũ: ſed in caſu poſito ille, qui ponit pecunias in ſocietate, ſaluo capitali, non reſeruat penes ſe illarum dominium, ſed illud transfert in negotiatorem, ille enim eſt dominus rei cui perit, ſi perdatur: ergo talis non eſt contractus ſocietatis, ſed mutui: atque ex conſequenti illicitus, ſiquidem ſperatur lucrum ex mutuo.

¶ Ad primum argumentum nonnulli re- *Ad 1. arg.* ſpondẽt, quod in illo capite, ſpecialiter conceditur marito, vt poſsit dotẽ deponere apud mercatorem, ex eaque ſuſcipere lucrum ſub conditione, vt ſemper ſit ſalua dos: idq; fieri in fauorem matrimonij, vt hac ratione ſuſtẽtet onera illius. Sicut & conceditur genero, vt ſi pignus fructiferum acceperit pro dote, poſsit

poſſit fructibus illius frui, non computatis in ſortem, vt patet ex capitulo. ſalubriter, de vſuris. Redditque textus rationem: Nam dotis fructus ſunt pro oneribus matrimonii ſupportandis. Cæterũ hæc ſolutio proculdubio eſt falſa. Quia cũ recipere vſuras, vt diximus, ſit contra ius diuinum, & naturale nulla ratione poteſt diſpẽſari, vt licitè fiat. Nec eſt eadem ratio de pignore, vt ſtatim dicemus. Quare hac ſolutione omiſſa ad argumentũ reſpondeo, in illo capitulo tãtum explicari, qualiter maritus ex fructibus dotis viuere poſſit, etiam deponendo dotem apud tutum mercatorem in ſocietatem; ſub communi tamen iure ſocietatis, ſcilicet, cum periculo ſortis. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, concedendo, poſſe fieri, quod aliquis decem millia ducatorum in ſocietate ponat, & nolit, niſi medietatis periculum ſubire. Cæterum nec etiam tunc poterit recipere lucrum ex negotiatione, niſi ratione illius medietatis, cuius periculum ſubit. Reliqua verò cenſebitur ſociis mutuare. Quare ſi pro illis pretium exigat erit vſura. Et idem iudicium erit, ſi nullius partis periculũ ſubire velit. Tunc enim non erit contractus ſocietatis, ſed mutui. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, concedẽdo, quod ſi illi tres contractus cum diuerſis perſonis celebrentur, omnes ſunt liciti. Cæterùm, ſi celebrentur cum eadẽ perſona, dicit Caietanus in opuſ. 16. reſpõſ. reſpõſione. 11. quod ſi ſimul fiant, ſunt illiciti: quia tunc eſt vſuram ex mutuo accipere, licet occultè. Si tamen fiant cum eadem perſona, non ſimul, ſed ſucceſſiuè, ita, ſcilicet, vt hodie ponantur mille aurei ſub communi lege ſocietatis, & ab hinc duos dies veniat idem ad mercatorem, & faciat contractum aſſecurationis, & poſt alios duos dies vendat eidem lucrum, omnes illi contractus erunt liciti. Quia tunc eadem ratio eſt de illis, ac ſi cum diuerſis perſonis fierent. Cæterùm hæc ſententia Caietani amplectenda non eſt. Et ſic dico, quod ſiue fiant ſimul, ſiue ſucceſſiuè, ſemper erunt illiciti illi contractus cum eadem perſona celebrati. Et ratio eſt; Quia ſunt inter ſe repugnantes, alterque alterum corrumpit neceſſario. Quare ſi cum eadem perſona celebrentur, contractus ſocietatis conuertitur in contractum mutui, ex quo lucrum ſperatur. Et ſic ſemper eſt illicitus, vt conſtat ex ratione concluſionis, qua diximus contractum ſocietatis tantum eſſe quando dominium pecuniæ remanet penes ſingulos. Quod non contingit quando contractus aſſecurationis celebratur cum eodem, cum quo ſocietas habebatur.

Ad 1. arg.

Ad 3. arg.

¶ In ſolutione ad ſextum argumentum dicit D. Thomas, quod ſi aliquis ratione mutui habeat aliquod pignus fructiferum, vt eſt vinea, vel agrum; tenetur numerare fructus in partem ſolutionis. Ità enim habetur expreſſe in capitulo primo de vſuris. Et ratio eſt manifeſta: Nam alias acciperet aliquid vltra ſortem ratione mutui, quod eſt intrinſece malum, vt diximus. Sed contra hoc ſunt duo argumenta, quæ videntur habere difficultatem. Primum eſt deſumptum ex capitulo. conqueſtus de vſuris. Vbi poſtquam dixerat Papa, quod fructus pignoris debent in ſolutionem principalis computari, ſubdit ſtatim; niſi fortè terra ipſa de feudo ſit monaſterii: Tunc enim fructus pignoris non ſunt in ſolutionem ſortis computandi. Vt ſi, Verbi gratia, eccleſia fundum aliquem alicui in feudum tradidit, & poſtmodum feudatarius illum in pignus dat pro mutuo eidem eccleſiæ, dicit Papa, quod tunc fructus ſuſcepti non ſunt computandi in ſolutionẽ principalis. Quod & habetur expreſſe in capitulo primo. de feudis. ergo non ſemper recipere fructus pignoris ratione mutui eſt vſura. Secundum argumentum deſumitur ex capitulo. ſalubriter. de vſuris. Vbi habetur; quod ſi ſocer tradat genero agrum fructiferum in pignus pro dote, gener facit fructus ſuos, nec ſunt computandi in ſolutionem principalis: ergo falſum eſt dicere, quod fructus debent numerari in partem ſolutionis. ¶ Ad hæc duo argumenta nonnulli reſpondent dicentes, in his duobus caſibus particulariter permiſſum eſſe, quod fructus pignoris non computentur in ſolutionem ſortis, vel propter vtilitatem eccleſiæ, vel in fauorem matrimonii. Cæterum hæc ſolutio nullo modo eſt ſuſtinenda. Nam cum accipere vſuram pro mutuo, ſit intrinſece malum, nulla ratione fieri poteſt, vt aliqua ex cauſa licitè permittatur. Quare illa omiſſa ad primum argumentum, ſuppoſito, quòd feudum appellatur, quando aliquis habet vſumfructum rei, pro aliquo opere faciendo, non tamen dominium, & proprietatẽ. Reſpõdeo conceſſo antecedẽti, negando conſequentiã. Nam in illo caſu nõ accipiuntur fructus pignoris pro mutuo. Sed quia hæc eſt natura feudorum, vt quotieſcunque redierint ad verum dominum, redeant cum fructibus ſuis; abſoluitur tamen feudatarius à ſolutione feudi; vt in capitulo primo de feudis. habetur. Et eſt aduertendum, quod ſi feudatarius fundum reddat melioratum, ità, vt plures ex illo fructus colligantur, quam antea; æquum erit, quod ille exceſſus ſibi veniat tempore

Duo argumenta contra ea quæ dicit D. Tho. in ſolutione ad ſextum.

Reſponſio aliquorũ.

Ad 1. arg.

pignorationis; quamuis ex iuſtitia etiam priuetur illo exceſſu, propterea quod exonerantur cura, & onere locandi agrum.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum, in quo maior eſt difficultas, vt reſpondeamus, dico primò certum eſſe, quod ſi ſocer velit ſoluere dotem, & gener noluerit ſolutionem recipere, ſed petat, vt detur ſibi in pignus ager fructifer, ex quo quotannis fructus recipiat, ſaluo capitali, erit vſurarius: quia tunc vellet lucrum ex mutuo, quod eſt illicitum. Item etiam eſt certum, quod ſi gener ſemel accipiat dotem, & iterum illam mutuet ſocero, petito fructu alicuius agri, vltra ſortem, erit vſurarius. Niſi forte id faciat ratione lucri ceſſantis, iuxta dicta in ſuperioribus. Quia quotieſcunque ex mutuo ſperatur lucrum eſt vſura. Sed dubium eſt, vtrùm quando ſocer non ſoluit dotem genero, ſed dat illi in pignus agrum fructiferum, poſſit gener fructus illius recipere, non numerando eos in ſolutionem principalis? De qua etiam re pars affirmatiua eſt certa; vt pote quæ habetur diffinita in capitulo. ſalubriter. de vſuris. vbi id expreſſe dicitur: recipiturque communiter ab omnibus Doctoribus. Sed difficultas conſiſtit in explicanda ratione: propter quam illi fructus nõ debent computari in ſolutionẽ principalis. Adrianus in 4. q. de vſuris. verſ. ſed dubium. Medina C. de vſuris. quæſtione 2. § ad capitulum ſalubriter. Almainus in 4. diſt 15. quæſt. 2. Couarruu. libro 3. Varia. capitulo primo. numer. 3. & Sylueſter, verbo. vſura. 3. §. 2. dicunt, quod illos fructus poteſt accipere gener non ratione mutui, ſed ratione lucri ceſſantis; impeditur enim à negotiatione, quandiu illi dos non traditur. Sicque ratione huius facit ſibi fructus proprios, quos ex pignore recipit. Hæc tamen ſententia meo iudicio eſt falſa. Tum; quia commune eſt in omnibus contractibus aliquid poſſe recipere extra principale ratione lucri ceſſantis, vt diximus in ſupetioribus. Et ſi non eſſet alia peculiaris ratio in matrimonio fruſtra de eo fieret peculiaris determinatio. Tum etiam; quia ſi ſolum ratione lucri ceſſantis gener faceret ſuos fructus, quos ex pignore recipit, ſequeretur, quod illos tantum poſſet recipere, quando eſſet expoſiturus negotiationi pecunias; quia, vt ſupra diximus, ille tantum poteſt pro mutuo exigere lucrum ceſſans, qui habet pecunias negotiationi expoſitas: conſequens autem eſt falſum; quia omnibus generis id communiter conceditur, vt omnes fatentur Doctores: ergo. Nauarro in Manuali ca. 17. n. 213. putat eam eſſe rationẽ percipiendi dictos fructus, non computãdo illos in principalis ſolutionẽ: quia præſumuntur donari à ſocero; interim dũ dos non ſoluitur. Quam donationem, dicit colligi ex concurrentibus in contractu rei dotalis. Idem tradit Mercado opuſ. de vſuris capit. 8. Cæterum meo iudicio, hæc ſententia multo minus probabilis eſt, quam prima. Nam Papa in illo loco non de donatione, ſed de iuſtitia fuit interrogatus. Sicque determinat id, quod iure fieri poteſt, dicens, generum facere illos fructus ſuos. Quod verum habebit etiam ſocero renuente, nullamque donationem faciente.

Dubium.

Sententia Adriani & aliorum.

Impugnatur Adrianus.

Sententia Nauarri.

Impugnatur Nauarro.

¶ Quare his ſententiis omiſſis; quod mihi in hac re verum eſſe videtur, eſt, quod tantum propter onera matrimonii, etiam ſi nullum lucrum ſit ceſſans, poteſt gener fructus pignoris recipere, non cõputatis illis ad ſolutionẽ principalis. Itaque ratio, propter quam facit illos fructus ſuos, eſt, vt illis ſuſtentet onera matrimonii. Ità aſſerit Caietanus in præſenti. Soto libro 6. de iuſtitia quæſtione 1. artic. 2. verſus finem. Gabriel. in 4. diſtin. 15. quæſtione 11. poſt quartam concluſionem, & Panormitanus, & alii ſuper dictum capitulum. ſalubriter. de vſuris. Idem etiam tenuerat Nauarro in cõmentario de vſuris. nu. 71. vt ipſe teſtatur, loco ſuperius citato. Et certè eſt expreſſa determinatio illius capituli. Vbi dicitur; quod gener tales fructus recipiat pro ſuſtentandis oneribus matrimonii. Nec ſuſtentare onera matrimonii tantum eſt alere vxorem, & familiam, vt falſò Sylueſter, & Adrianus exiſtimant. Sed potiùs eſt alere vxorem, & familiam, reſeruata ſemper dote vxoris integra. Maritus enim ſemper tenetur vxori de dote ſoluenda. Ideoque poteſt, etiam ſi non ſit negotiator, recipere pignoris fructus, quibus alat familiam, quoadusque habeat dotem. Præſumitur enim, quod ſi dotem haberet, ex illa aliquid emeret, quo ſaluo capitali vxoris, & familiæ onera ferret. Cæterum, ſi pater aleret filiam, eo tempore, quo gener non recipit dotem fructus pignoris accipere non poſſet: Quia tunc rectè ſuſtentaret onera matrimonii ſalua dote, vt habetur expreſſe in lege pater. ff. de doli mali, & metus exceptione. Ex hoc infero primo, quod non ſolum poteſt gener, quandiu non ſoluitur illi dos, fructus pignoris recipere; ſed etiam certam penſionem quotannis expoſtulare, nec illud recipiet pro expectatione ſolutionis; ſed quia dote ſalua tenetur familiæ prouidere, vt aſſerit Panormitanus ſupra dictum capitulum. Nec argumentum quorumdam contrarium tenentium,

Sententia autoris.

1. corolla.

vllius

vllius est momenti, scilicet, quod Papa non loquitur ibi nisi de fructibus pignoris. Nã ex eodẽ responso colligitur posse etiã genetum alia via recipere, vnde vxorios sumptus faciat. Syluester dicit, sic esse moderandam istã sententiam, vt non possit gener plures fructus suscipere, quã quibus matrimonii onera sufficiat supportare. Et arbitror hanc moderationẽ nõ longe à veritate aberrare. Nõnulli dicunt, tantum posse generũ ex fructibus pignoris recipere, quantum lucri cessat. Sed hæc sententia inde refellitur, quod, vt probatum est, ratio tales fructus recipiendi non lucrum cessans assignatur, sed alia. Infero secũdo, quod etiã si gener liberè concedat socero, ne per aliquod tẽpus dotẽ soluat, suscepto tamen pignore fructifero, adhuc poterit recipere fructus illius, nec erũt cõputandi in solutionẽ principalis. Quia eo ipso, quòd gener pignus recipit pro dote, censetur differre terminum solutionis; iuxta consuetudinem iuris, ita scilicet, vt fructus recipiat vltra sortem. Hoc tamen intelligitur, dummodo gener non dixerit explicitè, se velle, quod fructus illi computentur in solutionem principalis: quia tũc essent cõputandi. Nã, sicut potest vir indotatam fœminã sibi dispẽsare: ità etiam potest remittere fructus pignoris, quos ad sustẽtanda onera matrimonii erat accepturus; validaq; erit talis remissio. Infero tertio, quod mortuo marito quandiu, vel pater ipsius mulieris, si nondũ soluerat dotẽ, vel hæredes mariti, si iã soluta fuerat, nõ redũt viduæ integram dotem, licitè potest illa fructus pignoris suscipere, non computãdo illos in solutionẽ principalis. Nam, quãuis id nõ liceret inde appareat, quod dissoluto matrimonio, vidua nõ sic perfert matrimonii sumptũ, vt debeat dotẽ seruare, & sic videtur posse suscipere mutuũ ex illa postea soluendũ: quia tamẽ vir tenetur vxorẽ iuxta suũ statũ & conditionẽ alere; quoadusq; integrã recipiat dotẽ, fit, vt sicut maritus poterat fructus pignoris recipere vltra sortem, quamdiu dos illi non dabatur; ita etiam viro mortuo, potest vxor idem efficere: quidquid Caietanus dicat in isto cõmento. Si quis autẽ dubitet, vtrùm liceat patri, filiam dotatæ, non aliter, quam genero mutuando pecuniam; quod est quærere, vtrùm liceat alicui pecuniam mutuò dare sub obligatione, vt ducat filiam in vxorẽ, breuiter respondeo negatiue. Quia cum illa obligatio sit pretio æstimabilis, nullo modo est licitum illam accipere pro mutuo. Est tamen hoc intelligendum, nisi mutuatarius id expostulauerit, appositâ illa conditione. Quia tunc censebitur, indotatam velle ducere vxorem: quod iustè facere potest.

2. corolla.

3. corolla.

¶ Est aliud dubium, vtrùm sit licitum, accipere in pignus pro mutuo aliquam rem sub ea conditione, vt si mutuatarius certa die debitum non soluerit, pignoris possessionem amittat? Ad cuius explicationem dico primo, quod si mutuans eam conditionem ponit malo animo, scilicet, vel, quia scit mutuatarium non posse soluere tempore statuto: vel quia determinat tẽpus intra quod soluere nõ potest, contractus est vsurarius. Probatur: Mutuãtis intentio tunc est recipere aliquid vltra sortẽ ratione mutui: ergo est vsura mentalis. Dico secundo, quod etiam si absit malus animus, pœna tamen imposita est immoderata; adhuc contractus est illicitus, & iniustus; vt pote in quo non seruatur æqualitas, & iustitia debita in esse. Dico tertio, quod, si mutuator bona fide pœnam imponit moderatam, vt ex illa mutuatarius fidem seruare cogatur, nec est iniustitia, nec contractus erit vsurarius. Probatur: Quia vnicuique est licitum pœnam adhibere ad coercendam hominis negligentiam, & vt mutuans melius recipiat suam pecuniam. Ita docet Syluester, verbo. vsura. 3. §. primo. Verum est, quod non tenebitur mutuatarius talem pœnam soluere, ante iudicis condemnationem; sicut in aliis pœnis contingit.

Aliud dubium.

1. *dictum.*

2. *dictum.*

3. *dictum.*

¶ In solutione ad septimum argumentum agit D. Thom. de emptione, & venditione rei, expectata, vel anticipata solutione, factis. Circa quod poterat esse, non leuis difficultas, vtrùm vendere rem cariùs, expectata pecunia, quam numerata, sit vsura? Sed quoniam de hoc iam satis superque dictum est, quæstione præcedenti articulo 4. idcircò ab illo supersedendum duxi.

ARTICVLVS. III.

¶ Vtrum quicquid de pecunia vsuraria quis lucratus fuerit, reddere teneatur.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd quicquid de pecunia vsuraria aliquis lucratus fuerit, reddere teneatur. Dicit enim Apostolus ad Roma. 11. Si radix sancta, & rami: ergo eadem ratione, si radix infecta, & rami. Sed radix fuit vsuraria: ergo quicquid ex ea acquisitum est, est vsurarium: ergo te-

Qu. 3. art. 39. & 67.

tenetur ad reſtitutionem illius.

2 ¶ Præterea, Sicut dicitur extra de vſuris, in illa * decretali, cum tu, ſicut aſſeris. Poſſeſsiones, quæ de vſuris ſunt comparatæ, debent vendi, & ipſarum pretia his à quibus ſunt extorta, reſtitui: ergo eadē ratione quicquid aliud ex pecunia vſuraria acquiritur, debet reſtitui.

Habetur in Decret. lib. 5. tit. 19. c. Cū tu. Et eſt 5. in ordine in fi.

3 ¶ Præterea, Illud quod aliquis emit de pecunia vſuraria, debetur ſibi ratione pecuniæ, quam dedit. Non ergo habet maius ius in re, quam acquiſiuit, quàm in pecunia, quam dedit. Sed pecuniam vſurarum tenebatur reſtituere: ergo & illud quod ex ea acquirit, tenetur reſtituere.

¶ Sed Contra, Quilibet poteſt licite tenere id quod legitime acquiſiuit. Sed id, quod acquiritur per pecuniam vſurariam, interdum legitime acquiritur: ergo licite poteſt teneri.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſupra dictum * eſt, res quædam ſunt, quarum vſus eſt ipſarum rerum conſumptio, quæ non habent vſum fructum ſecundum iura. Et ideò ſi talia fuerint per vſuram extorta, puta denarij, triticum, vinum, aut aliquid huiuſmodi non tenetur homo ad reſtituendum, niſi id quod accepit: quia id, quod de tali re eſt acquiſitum, non eſt fructus huiuſmodi rei, ſed humanæ induſtriæ: niſi forte per detentionem talis rei aliter ſit damnificatus amittendo aliquid de bonis ſuis. Tunc enim tenetur ad recompenſationem nocumenti. Quædam vero res ſunt, quarum vſus non eſt earum conſumptio, & talia habent vſum fructum, ſicut domus & ager, & alia huiuſmodi. Et ideo ſiquis domum alterius, vel agrum per vſuram extorſiſſet, non ſolum tenetur reſtituere domum vel agrum, ſed etiam fructus inde perceptos: quia ſunt fructus rerū: quarum alius eſt dominus: & ideo ei debentur.

Art. 1. huius quæſt.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod radix non ſolum habet rationem materiæ ſicut pecunia vſuraria, ſed habet etiam aliqualiter rationem cauſæ actiuæ, inquantum adminiſtrat nutrimentum. Et ideo non eſt ſimile.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd poſſeſsiones, quæ de vſuris ſunt comparatæ non ſunt eorum, quorum ſunt vſuræ, ſed illorum qui eas emerunt, ſunt tamen obligatæ illis à quibus fuerunt vſuræ acceptæ: ſicut & alia bona vſurarij. Et ideo non præcipitur, quòd aſsignentur illæ poſſeſsiones his, à quibus fuerunt acceptæ vſuræ, quia forte plus valent, quàm vſuræ, quas dederunt: ſed præcipitur quod vendantur poſſeſsiones, & earum pretia reſtituantur, ſcilicet ſecundum quantitatem vſuræ acceptæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod illud quod acquiritur de pecunia vſuraria, debetur quidem acquirenti, non propter pecuniam vſurariam datam, ſicut propter cauſam inſtrumentalem ſed propter ſuam induſtriam, ſicut propter cauſam principalem. Et ideo plus iuris habet in re acquiſita de pecunia vſuraria, quàm ipſa pecunia vſuraria.

Svmma Textvs.

Svppoſita prius diſtinctione, qua res vſu conſumptibiles diſtinguuntur ab illis, quæ vſu non conſumuntur, reſpondet D. Thomas ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Si res per vſuram extorta eſt vſu conſumptibilis; vt pecunia, vinum, &c. ipſa tantum eſt reſtituenda; & non fructus ex illa acquiſiti. Et quidem, quod ipſa ſit reſtituenda, patet. Nam eſt aliena. Quod autem fructus non ſint reſtituendi; Probatur: Quia tribuuntur illi non rei; ſed humanæ induſtriæ cū res vſu conſumptibiles ex natura ſua ſint ſteriles. Secunda concluſio: Quando ex detentione illarum rerum, quæ per vſurarium contractum acquiruntur, aliquod ſequitur nocumentum, tenetur vſurarius illud reſtituere, ſimul cum re vltra ſortem accepta. Vnumquodque enim damnū alteri illatum eſt reſarciendum, vt iuſtitiæ æqualitas ſeruetur. Tertia concluſio: Si res per vſuram extorta, non eſt vſu conſumptibilis, vt do-

domus, vel ager, ipsa cum fructibus eius, est restituenda. Probatur: Quia sunt fructus rei, cuius alter est dominus.

Explicatio Articvli.

Circa istum articulum est aduertendum, quod in eo nō quæritur, vtrùm ea, quæ per vsuram habita sunt, sint obnoxia restitutioni. Pars enim affirmatiua huius difficultatis in art. 1. huius quæstionis iam satis explicata manet. Sed quod quæritur est, vtrū, si illis bonis, quæ per vsurā habita sunt, quidquam aliquis fuerit lucratus, id etiam sit obnoxium restitutioni? Ad quam dubitationē D. Tho. sub distinctione respondet, dicens; quod si res per vsuram extorta, est vsu consumptibilis, ea tantum & non fructus eius, est restituenda: Tamen si res, quæ per vsurā habetur, non est vsu consumptibilis, ipsa cū fructibus est reddenda. Estque ratio huius discriminis: Nam res, quæ vsu consumūtur, vt supra diximus, sunt per se steriles, nec fructum pariunt. Atque adeò licet sint alienæ totum earum fructum industriæ negotiantis respondet. At verò res, quæ non consumuntur vsu, vt ager, aut domus, sunt fructiferæ: ideoque illarum fructus vero domino sunt reddendi. Sed quo ea, quæ D. Tho. in hoc artic. dicit, perfectius intelligantur, operæpretium erit disputare quæstionem difficilem, vtrùm vsurarii earum rerum, quas per vsurā extorquent, verum habeant dominiū. Quod est quærere, vtrum per vsurariam donationem transferatur dominium eius rei, quæ vltra sortē accipitur? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est quorundam dicentium, per vsurariam donationem tantū, transferri dominium illarum rerum, quæ vsu consumuntur; non autē illarum, quæ nō consumuntur vsu. Sed quoniam hæc opinio nullum habet rationabile fundamentum, propter quod hanc faciat distinctionem, eadem facilitate, qua asseritur, eadem & reiicitur. Secunda opinio est absolutè dicentium, per vsurariam donationem vniuersaliter transferri dominium cuiuscunque rei, siue vsu sit consumptibilis, siue secus. Ex quo fit, vt vsurarii verè illarum rerum dominium penes se habeant, quas per vsuram acquirunt. Ità tenet Glossa super capitulū. si quis vsuram. 14. quæstione 4. Scotus in 5. distinct. 15. quæstione 2. articulo 3. Paludanus ibidem, & Adrianus in materia de vsuris. Qui & dicit, hanc esse communem opinionem Canonistarum, super ca. abbas. de iis, quæ vi metus ve causa fiūt. Citatque in eandem Henrichum de Gandauo, in quodlib. 4. quæstione 27. Imò & D. Thomam in 4. distinct. 15. articulo 4. Quamuis D. Tho. illic non dicat nisi quosdam hoc affirmare. Probarique potest hæc sententia pluribus argumentis. Primo sic: Nihil est tam conueniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in aliū transferre, ratam haberi, vt dicitur Instit. de rerum diuisione sed mutuatarius sua libera voluntate vult lucrum pro mutuo datum in alium transferre: ergo re vera illud transfert. Atque ex consequenti vsurarii habet penes se illarum rerum dominium quas per vsurā extorquent. Nec obstat, si dicatur, quod non simplici & absoluta, sed quodammodo coacta voluntate mutuatarius lucrum illud persoluit. Tum; quia suppono mutuatarium non aliqua necessitate compulsum mutuum petiisse, seque ad vsuræ solutionem obligasse: sed quia negotiator erat, pecuniisque mutuatis amplius lucrari prætendebat. Itaque non inopia pressus, nec timore compulsus, sed lucri amplioris cupidus mutuum cū pacto de lucro soluendo accepit. Hæc autem cupiditas, voluntarium non impedit, sicut impediret metus, & ignorantia, seu coactio. Quod inde apparet, quod, si homo ex nimia carnalis voluptatis cupidine motus aliquid meretrici donat, donatio tenet, nec voluntarium ob id impeditur, quod ex illa excessiua cupidine fiat: meretrixque rei taliter donatæ dominium acquirit, vt diximus in superioribus. Tum etiam; quia, si ex hoc, quod mutuatarius lucrum soluens, habet aliquid inuoluntarii admixtum, ipsius lucri dominii translatio impediretur; sequeretur, quod quotiescunque aliquis inopia pressus, & necessitate compulsus rem suam pro iusto pretio vendit, talis rei venditæ in ementem dominii translatio impediretur, quia multò plus est de inuoluntario in eo, qui rem suam, vt dictum est, vendit, quam in mutuatario, lucrum vltra sortem vsurario soluente; consequens autem est absurdum, & contra communem Doctorum sententiam; supposito, quod nullus tali venditori vim inferat, aut metum ingerat, quo eum ad præfatam venditionem compellat: ergo & illud, ex quo sequitur. ¶ Secundo principaliter sic argumentor: Metus magis tollit voluntarium, quam necessitas, quæ est in vsura, vt de se constat: sed non obstante metu transfertur dominium, vt patet ex capitulo. abbas. de iis, quæ vi metus ve causa fiunt, & ex lege metum. ff. eodem titulo. vbi licet detur repetitio illi, qui ex metu soluit latroni pecunias, vel fecit alium contractū;

non

non tamen dicitur, quod talis contractus sit irritus, sed irritandus: ergo multò minùs necessitas, quæ est in vsura, irritabit donationis contractum.

3. Sententia vera & tenenda.

¶ Alia opinio est omnino huic opposita; quæ dicit nec rei vsu consumptibilis, nec etiam rei permanentis per vsurariam donationem dominium transferri. Ità asserit D. Thom. in hoc articulo. Nam dicit expressè, fructus rei per vsuram extortæ esse restituēdos: quia is, qui eam dedit est eius dominus. Eandem sententiam tenet Alexander Alens. 3.p. quæstione. 66. memb. 4. Caietanus hic & in opusc. de vsuris. quæstione 1. Castro de lege pœnal. folio 112. Medina tract. de vsuris. quæstione de vsura restituenda. §. in tertio argumento. Ricardus in 4. dist. 15. q. 4. arti. 5. Soto lib. 6. de Iustitia. qu. 1. arti. 4. Couarru. libro 3. Varia. capitulo 3. numero 6. Sylvester, verbo, vsura. 6. q. 1. Altisiodorens. libro 4. tract. 21. capitulo 1. Mercado tracta. de vsuris, capitulo 11. & Angelus in summa. verbo. vsura q. 18. Quæ sententia proculdubio est vera, & tenenda. Ad cuius explicationem supponendum est ex Caietano loco citato, quod ista duo, scilicet, translatio rei, & eiusdem dominium, ità inter se distinguūtur,

Translatio rei & dominium distinguūtur

vt vnum possit esse sine alio. Potest enim aliquis rem suam alteri in possessionem tradere reseruato penes se dominio: vt contingit in pignoribus, & in depositis. Et etiam è cōuerso, potest prius transferri dominium rei, quam eius translatio fiat; vt cum donatur res ab altero possessa. Sicque constat, quod translatio rei, & eius dominium destinguūtur. Ex quo infertur, posse contingere, vt translatio rei sit voluntaria; & tamen collatio dominii eiusdem sit inuoluntaria. Hoc supposito; probatur nostra sententia hac ratione.

1. Ratio.

Si per donationem vsurariam transferretur rei dominium, id esset vel ex rigore legis illud præcipiētis, vel ex voluntate ipsius donantis: his enim tantum duobus modis potest fieri dominiorum translatio, vt diximus in materia de dominio: sed neutro modo id fit: ergo. Probo minorem. Et primo, quod ex vi legis non fiat, est res manifesta. Nam omnes leges tam canonicæ, quam ciuiles vetant huiusmodi contractus vsurarios. Quod autem nec etiam ex voluntate soluentis probatur; Nam ex eo, quod soluat rem non sequitur, quod tradit illius dominium; cum non habeat talem voluntatem. Et si quæras, Ad quid ergo dat, si non vult transferre dominium? respondeo, quod dat, quia aliter mutuum extorquere non potest. Quare respectu collationis dominii nunquam habet voluntatem, sed tantum penes translationem possessionis. Sicut & ille, qui proiicit merces in mare ad saluandam vitam, quamuis vult illas proiicere, non tamen vult illarum dominium amittere. Vnde si extrahantur, illius erunt, qui eas proiecit. Et si instes: ergo decipit mutuatarius mutuantem, qui existimat rei sibi vltra sortem collatæ in se transferri dominium, respondeo, negando consequentiam. Imò fœnerator seipsum seducit. Ex quo enim accipit quod non debet ipse respicere tenetur quomodo recipit. Eo vel maximè, cum illa traditio aliud nomen non habeat, nisi vsurariæ donationis, quod iniquitatem & iniustitiam præsefert. Secundò argumentor, pro eadem sententia: Vsura, vt ex supradictis patet, est furtum quoddam, genusque iniustitiæ: sed de ratione furti, & cuiuscunque iniustitiæ est, vt alienum domino rationabiliter inuito retineatur: ergo est implicatio contradictionis, quod vsurarius rem per vsuram acquisitam faciat suam, vel vllum ius, aut dominium in illā acquirat. Alioqui fur, atque raptor rerum, quas iniustè accipiunt, dominium sibi compararent; quod nullus dixit. Tertiò de ratione donationis, & omnino cuiuscunque promissionis, in qua nihil recipitur in recompensationem, est, vt omnino spontanea, & ex liberali grataque voluntate procedat, id natura donationis exigente, quæ est actus liberalitatis, vt communiter dicunt Doctores: ergo donatio vsuraria, quæ omnium sententia coactionem habet admixtam, nec valida esse potest, nec sufficiens trāsferre dominium. Et certè nescio quæ donatio esse possit, quæ vexationis seu necessitatis redemptio magis, quam amicabilis donatio, est dicenda. Nullus autem alius titulus esse potest, quo vsurarius rerum, quas vltra sortem accipit ius, aut dominium acquirat, nisi donationis. Nam venditionis, aut locationis omnino nullus est; cum mutuum non sit pretio æstimabile; nec aliquis alius, vt rectè probat Angelus loco citato. Quartò secundum omnes Doctores etiam oppositæ sententiæ, si aliquis per vsuram extorsit prædium, tenetur illud cum fructibus restituere: ergo est signum, quod nō habet illius dominium. Hæc est ratio D. Thom. in isto articulo, dum dicit, fructus rei vsura acquisitæ esse restituendos, quia sunt ex re non sua. Si enim res vsurarii esset, sibi fructificaret, quamuis ipse aliàs eius valorem deberet: quia semper res vero domino fructificat; illique stat, & perit. Et confirmatur: Nam vel hæc obligatio restitutionis, quam habet vsurarius, ori-

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

tur ex contractu, vel ex delicto: Nam ex contractu: Tum, quia iam vsura esset licita quod est hæreticum; tum etiam, quia non restitutio, sed redditio esset dicenda, sicut redditur mutuò acceptum, vel pretium ex licito contractu debitum: ergo ex delicto. Et cũ non sit aliud, quam furti, & iniustitiæ, fit, vt non magis, quam fur, dominium acquirere possit vsurarius. Facit etiam quam maximè, meo iudicio, ad huius sententiæ confirmationem, quod possessiones vsura acquisitæ, quæ in specie extant, primum omnium sunt restituendæ ei, à quo extortæ sunt cum fructibus in specie stantibus; etiam si alii sint creditores priuilegiati, idem similiter in foro exteriori fieri præcipitur: Et is, qui eas dedit vndecunque illas euincere & vindicare potest, vt communiter dicunt Doctores: ergo signum est certum quod semper sunt in dominio mutuatarii. Si enim illarum dominium esset apud vsurarium, aut vnquam fuisset, tantum esset obligatio personalis non realis ad eum qui dedit, atque adeo talis esset postponendus habentibus reales actiones, quod nullus dixit. Quare, quamnis possessiones vsurarii, quas ex pecunia fœnebri emit, vel acquisiuit, vendi debeant, vt dicitur in capitulo. cum tu. de vsuris. vt ex illis creditoribus satisfiat; illæ tamen eædem, quas à mutuatario accepit, nullo modo vendi possunt, sed ei, à quo acceptæ fuerunt, restituendæ, nec alteri creditorum ex illis satisfacere licebit. Et si dicas, hoc fieri debere, non quia mutuatarius habet dominium illarum possessionum: sed quia eas sibi hypothecatas habet, ex quo sequitur, vt sit præferendus aliis, respondeo, huiusmodi fugam nihil valere. Tum, quia nulla efficaci ratione probari potest, rem illam (si in bonis & dominio vsurarii est,) esse hypothecatam danti, cùm nec sit expressa hypotheca, quia sub ea specie, & conditione non fuit tradita; nec tacita, quia talis per solam legem inducitur, & nulla lege probari potest, bona vsurarii esse realiter hypothecata dantibus. Tum etiam; quia, estò ità esset, saltem de illa possessione soluenda esset dos mulieris, quæ realibus hypothecis præfertur: quod verum non est, vt omnes fatentur, probatur tandem nostra sententia ea ratione, quam Medina, Altissiodorensis, & Angelus, præcipuam existimant. Scilicet, quia reuera iure non solum humano, sed diuino, & naturali vsurarius est incapax translationis dominii: cum lex naturæ, & diuina prohibeat non solum acceptionem, sed etiam retentionem quæsti vsurarii. Nam quamuis accipiens mutuum possit aliquid vltra fortem gratis donare, nec huic donationi Deus aut natura resistat, donationi tamen coactæ, & quasi ex debito ratione mutui omnino contradicit, ipsumque sic accipientem præcipit illud non retinere, sed omnino restituere. Nullo igitur pacto verum esse potest, quod fœnerator vsurarum dominium acquirit. Ex dictis infero primò, prædicta esse vera, tam in rebus vsu consumptilibus, quàm non consumptibilibus. Excepto, quod inter istas res, meo iudicio, duæ inueniuntur differentiæ. Prima est, quod res vsu consumptibilis non est restituenda cum fructibus, quia illi solum in dustriæ vsurarii correspondent, vt dicit D. Thomas in hoc articulo. At verò res, quæ non consumuntur vsu, sunt restituendæ cum fructibus mutuatariis. Secunda, quod si res vsu consumptibiles consumantur, vel expendantur, mutuatarius perdit dominiũ illarum, & transeunt in res, & dominium fœneratoris. At verò cæteræ res semper habet secum realem obligationem, relationemque dominii passiui vbicunque sunt ad illum, qui eas dedit pro mutuo, vt rectè adnotauit Angelus. Ex quo fit, vt pecunia, vel alia res vsu consumptibilis, tunc tantum sit eadem numero restituenda, quando manet apud vsurarium, & si consumitur, manet solum obligatio personalis in fœneratore. Cũ tamen res, quæ vsu non consumuntur semper obligatæ maneant, nec illarum in alterũ possit vsurarius dominium transferre. Infero secundo, quod res per vsuram acceptæ siue consumptibiles sint, siue non consumptibiles, restituendæ sunt non pauperibus, nec ecclesiæ, sed vero domino. Eo enim ipso, quod vsura est illicita, & iniusta furto q; & rapinæ à sanctis patribus cõparata, absq; peccato, & iniustitia retineri nõ potest, nõ modo, quãdo res extat, sed etiã quãdo nõ extat: quia ratione iniustæ acceptionis manet semper obligata persona vsurarii, vt infra dicemus. Quare in Clemẽ. ex graui. de vsuris, excõmunicãtur ii, qui statuta facere, scribere, vel dictare audẽt, continentia, quod vsuræ soluantur, vel solutæ, cum repetuntur, non restituantur. Et in capitulo cum tu. de vsuris, iubentur vsurarii possessiones vendi, vt creditoribus satisfiat. Infero tertio quod non solum fructus rei vsu non consumptibilis, deductis tamen laboribus, & expensis, sunt ab vsurario restituendi, sed etiam interesse, quod patitur vsuram persoluens: sicut & fur, & iniustus possessor ad hæc omnia obligatur; quia æqua est omnium ratio. Infero vltimò, dicta à nobis esse adhuc vera, etiam si soluens vsuras habeat voluntatem transferendi

1. corolla.

2. corolla.

3. corolla.

Vltimũ coroliarium.

di dominium; quia ea coacta eſt & non ſufficiens ad validitatem donationis, vt dictum eſt. Ex quo fit, vt multo magis ſit verum, quod ait Caietanus, nempe, quod non transfertur dominium, quando ſoluens vſuras, ſolum vult dare illas: quia ad voluntatem dandi, non neceſſario ſequitur volũtas dominiũ trãsferendi, vt paulò antea dicebã.

Ad 1. arg. pro 2. ſententia.

¶ Ad primum argumentũ in contrarium factum reſpondeo, conceſſa maiori, negando minorem. Nam cùm mutuatarius nõ habeat voluntatem transferendi dominium per illam donationem vſurariam; ſed tantum rei poſſeſſionem, vt ab illo mutuum extorqueat, non cenſetur liberè donare, & ſic non abdicat à ſe dominium rei. Nihilque ad hoc refert, an neceſsitate compulſus, vel, vt ſuo animo obſequatur, petat mutuum; quia ſemper quãtum ad tranſlationem dominii habet ſe merè inuoluntariè: quod in dãte aliquid ex paſsione meretrici non contingit. Sed quæret aliquis hoc loco, vtrùm, ſi vſurarius petat, quod mutuatarius iuret, ſe per illam donationem velle transferre dominium eius rei, quam vltra ſortem dat, vere illius dominium acquirat? Et ratio dubitandi eſt: Nã iurans eſt dominus, & habet voluntatem trãſferendi dominiũ, vt conſtat ex iuramento: ergo illud transfert. Dico tamen, adhuc per illam donationem iuramento firmatam dominium non transferri: quia ille contractus nullus eſt, legibuſque tam ciuilibus, quam canonicis irritus; & ſic per eum dominium nõ transfertur. Et ad rationem dubitandi reſpõdeo, quod, vel mutuatarius adhuc non vult transferre dominium, vel ſi vult illud non transferit, quia vſurarius eſt incapax illius dominii, cum ſecundum leges contractus ſit nullus.

Ad 2. arg.

¶ Ad ſecundum argumentũ reſpondetur negando, quod metus non impediat dominii translationem. Nam ſi quis metu mortis alteri aliquid dat, eius dominium non tranſfert; quia illud transferre non vult; ſed tantũ eripere ſe à periculo. Et ad iura in argumento adducta dico, ea non dicere tales contractus eſſe irritandos, ſed irritos declarandos. Quia re vera à principio irriti fuerunt, cum per eos dominiũ translatum nõ fuerit.

Dubium de bonis vſurarij an ſint obnoxia reſtitutioni.

¶ Eſt aliud dubium conſequens, vtrùm omnia bona vſurarii ſint obnoxia reſtitutioni? De qua re Panormitanus, & Ioãnes Andreas ſuper cap. cum tu. de vſuris. partem tenẽt negatiuã, dicentes, quod non omnia bona, ſed illa tantũ, quæ per vſuram ſunt extorta, ſunt obnoxia reſtitutioni. Et ratio eorũ eſt; Quia nullum ius præcipit bona iuſtè acquiſita eſſe obnoxia reſtitutioni. Cæterùm D. Thom. hic in ſolutione ad 2. oppoſitam tenet ſententiã dicẽs, omnia vſurarii bona eſſe obnoxia reſtitutioni; quem etiam plures alii ſequuntur. Tamen ad explicationem huius difficultatis, eſt aduertendum primò, quod bona vſurarii ſunt in triplici differentia. Quædam enim ſunt, quæ per vſuram fuerunt acquiſita; alia verò, quæ per pecuniam vſurariam fuerunt empta; alia autem, quæ iure hæreditatis, vel quauis alia legitima via poſsidet. Secundo eſt aduertendum, quod obligatio ad reſtitutionem eſt duplex. Vna perſonalis. Et eſt ea, quæ ex perſona deſcendit in poſſeſsiones. Vt quando aliquis accipit ab alio pecunias, eaſque conſumit, perſonaliter obligatur ad earũ reſtitutionẽ: & ex illa obligatione perſonali deſcẽdit eadẽ obligatio ad ſuas poſſeſsiones. Altera eſt obligatio realis. Et eſt, ea quæ ratione rei ligat perſonã. Vt quãdo quis habet rẽ alterius, ex ipſa re obligatur ad reſtitutionẽ.

¶ His poſitis, ſit prima cõcluſio: Res, quæ vſu nõ cõſumuntur per vſurã extortæ obnoxiæ ſunt reſtitutioni, obligatione reali migrãte cũ ipſa re, quocunq; deueniat. Probatur: Iſtæ res debẽt reſtitui eædẽ numero, cũ earũ dominiũ remaneat penes primũ poſſeſſorẽ: ergo obligatione reali ſunt obnoxiæ reſtitutioni. Ex quo infertur, quod ſiue donentur, ſiue vendãtur, ſiue iure hæreditario poſsideãtur, qui eas accipit tenetur illas reſtituere vero dño. 1. Concl.

¶ Secunda concl. Res aliæ, quæ ſunt legitimo iure habitæ, vel pecunia vſuraria emptæ, ſunt obnoxiæ reſtitutioni, nõ quidẽ obligatione reali: ſed perſonali. Probatur: Illæ, qui per vſurã contrahit debitũ eſt obnoxius reſtitutioni; & ratione illius cuncta, quæ poſsidet: ergo talia bona iuſtè habita nõ obligatione reali, ſed perſonali ſunt obnoxia reſtitutioni. Et eſt aduertendũ, quod eſt latiſsimũ diſcrimẽ inter obligationẽ realẽ, & perſonalẽ. Nã obligatio perſonalis nõ tranſit cũ rebus, niſi in illos, qui loco perſonæ ſuccedũt: quales ſunt hæredes. Cæterũ obligatio realis ſemper eandẽ rem comitatur. Ex quo infero primò, quod ſi vſurarius vẽdat bona ſua eo tẽpore, quo habet vnde vſuras reſtituere poſſit, emptores nõ tenẽtur aliquid reſtituere. Et idẽ iudiciũ erit, ſi pecunias per vſurã extortas in eleemoſynas diſtribuat. Infero ſecũdo, quod omnia bona vſurarii ſunt obnoxia reſtitutioni, ſaltẽ obligatione perſonali; & ratione ipſius perſonæ deriuatur eadẽ obligatio in omnes ſuas poſſeſsiones. Ex quo fit, vt res 2. Concl. præfatas per vſurã acquiſitas vſurarius nec diſtrahere, nec cõſumere, nec alienare poſsit; nec titulo oneroſo, puta, vendendo, aut permutando; nec titulo gratioſo, puta, donando, ſine conſenſu, vero, vel rationabiliter præſumpto ipſius mutuatarii, de cuius

cuius dominio sunt. Quia aliàs rem alienam inuito domino contractaret; quod est illicitum. Dixi notanter, sine consensu vero, vel rationabiliter præsumpto. &c. Nam in duobus casibus potest vsurarius rebus illis vti non expectato actuali creditoris consensu. Primus est, in extrema necessitate sui, vel aliorum, cui non sit, qui possit, aut velit succurrere, præter ipsum vsurarium. Quia tunc potest res ad præfatum finem necessarias consumere, aut distrahere, pro vt necessitas postulauerit: & creditor censetur consentire actu saltem debito. Idque, siue res præfatæ sint vsu consumptibiles, siue non. Secundo, potest vsurarius res vsu consumptibiles per vsuram acquisitas distrahere, tam titulo oneroso, quam gratioso, modò ipse maneat potens ad integrè super accepta restituendum, quia, scilicet, habet aliunde bona legitimè acquisita ad satisfaciendum sufficientia. Nam ex quo sunt istę res, quæ functionem recipiunt, & nihil interest creditoribus res eædem numero, aut aliæ omnino similes, & æquales illis reddantur, meritò præsumitur, ipsos non esse inuitos in talium rerũ distractione. Quare poterit vsurarius in hoc casu, sine peccato eas res, quæ functionem admittunt, vendere, & cum pecunia fœnebri similiter emere, illamque consumere & donare pro sua voluntate, manente, vt dico, in eodem potẽtia ad sufficienter restituendum. Quod in rebus, quæ functionem non admittunt, sine præuio creditorum consensu facere non posset. Si tamẽ ex talium rerum distractione efficeretur impotens ad integrè restituendum, tunc nec has, nec illas res posset sine necessitate distrahere. Itaque, si vsurarius nihil habeat, quod restitutioni obnoxium non sit, nec poterit aliquid donare; nec pro diminuto pretio vendere, nec pro alia re minoris valoris rem plus valentem permutare. Quæ omnia clara sunt, & cõmuniter cõcessa etiã ab iis, qui tenẽt vsurarium acquirere dominiũ vsurę. Vnde Alexander Alens. 4.p.qu.90. dicebat, quod de pecunia habita per vsurã, vel furtum potest fieri eleemosyna, si raptor, vel vsurarius proponat restituere æquipollentem, & habeat vnde restituat, nec dando reddat se impotẽtem ad restituendũ. Quod etiam nos late probauimus in primo tomo. qu. 32. ar. 7. ¶ Sed est dubium de hæredibus vsurarij, vtrùm debita illius soluere teneantur? In quo sit tertia concl. Hæredes vsurarij tenentur debita illius restituere, siue bona, quæ relinquit, sint per vsuram habita, siue quacumque alia legitima via. Probatur: Succedunt loco defuncti: ergo obligatione personali tenentur debita illius soluere. Ità habetur expresse in cap. tua nos. de vsuris. Hoc tamen intelligitur, dum modo defunctus ad hoc bona reliquerit. Nam, si non tanta relinquit, quanta sunt debita, hæres in conscientia non tenentur amplius reddere creditoribus, quam accepit. Quamuis in foro exteriori qui acceptat hæreditatem, cogetur ad omnia debita soluenda etiam ex bonis proprijs. Nisi forte protestetur se velle esse hæredem talium, & tantorum bonorum. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quilibet ex hæredibus teneatur soluere omnia debita vsurarij. In quo sit vltima conclusio: Non quilibet ex hæredibus tenetur soluere omnia debita defuncti, sed iuxta portionem hæreditatis habitæ. Ita, vt hæres ex medietate bonorum teneatur ad solutionem medietatis debitorum: Hæres autem tertiæ partis ad tertiam partem, & sic de alijs. Ità asserit Caietanus in quodlib. de vsura. quæstio. 5. & Sylvest. vsura. 6. q. 10. Et ratio est: Nam cùm obligatio restituendi non transeat ad hæredes, nisi ratione hæreditatis, fit, vt si hæreditas diuiditur, ipsa etiam obligatio ad diuisionem hæreditatis sit diuidenda. Atque adeò maior, vel minor obligatio transiet ad illum, qui in maiori, vel minori parte bonorum successit. ¶ Ex dictis in hac difficultate colligere possumus, quid dicendum sit ad alterius determinationem, qua quæri solet; an alij possint aliquid recipere de manu vsurarij aut per viam donationis, aut venditionis, aut emptionis. Nam distinguendum est ad modum supra dictum de rebus, quæ non consumuntur vsu & quæ vsu consumuntur. Et quidem res, quæ non consumuntur vsu, & per vsuram sunt acquisitæ, sicut vsurarius, sine creditorum consensu alteri tradere non potest: ità nec alter illas scienter recipere, nec titulo gratioso, nec oneroso; quia esset rem alienam inuito domino contractare. Cæterùm res, quæ vsu consumuntur poterit alter de manu vsurarij recipere; tam per viam donationis, quam cuiuscunque alterius honesti contractus. Modò per hoc non maneat vsurarius impotens ad integrè satisfaciendum. Ex quo fit, vt si nihil habet præter ea, quæ per vsuram acquisiuit; aut si habet, omnia tamen sunt necessaria ad restituendum, sicut ipse donare non potest: ità nec alij per viam donationis aliquid ab eo recipere possunt. Alioqui peccato donantis se socia bunt, & causam efficacem præstabunt, quo

Vlt. concl.

Explicatio alterius quæstionis.

minus debita restitutio creditoribus fiat, iuxta illud Diui Augustini. Id fidelissimè dixerim; Qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem, quantum honestè potest, ad reddendum nō compellit, socium esse fraudis, & criminis. Ex quo à fortiori sequitur, socium futurum esse fraudis, & criminis, qui non solum ad reddendum non compellit, sed etiam rem malè ablatam, putà, furtiuam, aut vsurariam dono suscipit; cum id sine creditorum præiudicio, & iniuria fieri non possit. Poterunt tamen alij per viam venditionis, aut emptionis tales res, quæ vsu consumuntur recipere, tantum ipsis vsurarijs tradendo, quantum de eorum manu susceperunt, quia tunc æquè potentes remanent ad restituendum, ac anteà erant. Si autem bona vsurarij tanta sint, vt facta integra restitutione adhuc aliqua sibi supersint, tunc licitè poterunt alij eius res accipere, tam titulo gratioso, quam oneroso, vsurario, scilicet, manente semper potente ad integrè satisfaciendum; Caueant tamen huiusmodi ne easdem res vsurarias, quæ vsu non consumuntur, scienter accipiant, quia de his semper est facienda restitutio, sicut & de rebus furtiuis.

De vxore filijs & famulis vsurarij.

¶ De vxore, de filijs, & de famulis vsurarij solet similiter dubitari, vtrùm licitè possint de bonis illius viuere. Sed meo iudicio, eadem est ratio de istis, & de alijs; scilicet, quòd si propter hæc non fit impotens vsurarius ad soluendum vsuras, licitè illa recipiunt. Cæterùm si nulla alia habet bona, præter vsuraria, nec ista accipere possunt, vt rectè docet Syluester, verbo, vsura. 8. per totum. Vt videatis, quantum sit periculum cum vsurarijs, aut alijs, qui nulla alia bona, quam illicitè acquisita, possidere creduntur, contractus, aut cōmercia inire. An autem vsurariorum seruitores, vt barbitonsores, calcearij, sutores, filiorum præceptores, & alij huiusmodi possint licitè ab eis mercedem obsequio dignam recipere, quando ex illius collatione impotentes redduntur ad restitutionem faciendam, eandem prorsus habet difficultatem, ac de alijs creditoribus, de quibus quæri solet an possint sua debita ab vsurario exigere, & recipere; si ex hoc impotens ad soluendum vsuras fiat. Ad cuius explicationem, omissis varijs modis dicendi Doctorum, mihi distinguendum videtur. Nam vel debita aliorum creditorum præcedunt debitum vsurarium, aut sequuntur illud. Si præcedunt, poterunt quidem creditores non solum sua debita ab vsurario recipere, sed etiam exigere; non obstante, quòd inde maneat vsurarius impotens ad vsuras restituendas. Tum, quia magis tenentur sibi, quam alijs creditoribus. Tum etiam, quia iure sunt præferendi, ex quo eorum debitum est tempore prius. Si autem creditorum debita sunt posteriora vsuris, poterunt quidem illa per vsurarium oblata, & soluta recipere, non tamen ea exigere, si ex tali solutione maneat impotens vsurarius ad soluendas vsuras. Et ratio huius est, Quia in ea solutione, qua vsurarius posterioribus creditoribus soluit, postpositis prioribus videtur peccare, debitum restituendi ordinem non seruando, atque adeo exigens, vsuriumque ad huiusmodi solutionem incitās, peccato illius ordinem iustitiæ prætermittentis, cooperari videtur. Quod non contingit in eo, qui merè passiuè se habet, sua debita per vsurarium oblata recipiendo. Dummodò caueant, ne huiusmodi ipsis, solutio fiat de bonis eisdem numero per vsuram acquisitis; quia hoc iam est conclusum in superioribus, ad dominium mutuatorum pertinere.

Dubium de cooperatoribus vsurariorum.

¶ Vltimum dubiū principale circa istum articulum, vtrùm cooperatores vsurariorum, teneantur ad restitutionem vsuræ ratione iniustæ acceptionis, etiam si penes ipsos nihil vsurarum remaneat. Ad cuius dubij explicationem, dico primò, quòd quicunque verè est causa, vt alterum quispiam lædat per vsuram, in integrum tenetur ad restitutionem rei vltra sortem acceptæ vsurario non restituente. Probatur ex regula iuris, dicente; Qui causam damni dat, ipsum damnum dedisse videtur: sed qui dat damnum tenetur illud restituere: ergo & qui est causa damni. Et confirmatur: Cooperatores furum, qui verè sunt causa furti, in integrum tenentur ad restitutionem, vt diximus supra agentes de furto: ergo & cooperatores vsurariorum. Patet consequentia ex paritate rationis: quia vtrobique est iniusta acceptio. Item D. Paulus ad Roman. 1. dicit, Non solum sunt digni morte, qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus: ergo multò magis cooperatores. Et est aduertendum, quòd causa cooperans vsurario ad extorquendas vsuras dicuntur in primis illi, qui mutuatarium ad illas soluendas compellunt, vt princeps, si id faciat, vel iudex, & aduocati partis cōtrariæ, progenetæ etiam, & intercursores inter mutuantem, & mutuatarium pacta componentes, illosque disquirentes. Item consulentes alicui, vt det ad vsuram, perinde enim est hoc facere, ac si latroni præbeas consilium furandi.

1. Dium.

Ita-

Icaque hi omnes verè dicentur causa cooperans vsurarum; atque ex consequenti: singuli tenebuntur vsuras restituere, ipso vsurario nõ restituente, vt dicitur in cõclusione. Dico secundò, q̃ ministri vsurariorũ agentes, & factores appellati, quales sunt illi, qui bus vsurarij sua negotia committunt, etiam tenentur in integrum ad vsurarum restitutionem, ratione iniustę acceptionis, ipsis vsurarijs non restituentibus. Probatur: Quoniam isti verè cooperantur vsuræ. Nota tamen, quod si isti ministri in his contractibus vsurarijs ità laborent ignorantia, vt omnino excusentur à culpa, nisi posteà aliquid vsurarum apud se retineant, ad nullam obligabuntur restitutionem. Raro tamen hæc ignorantia penes vsurarios, vel eorum ministros inueniri poterit; quia crimẽ est apertissimum. Dico tertiò, quòd ministri vsurariorum pecunias portantes, vel seruantes, & etiam illi, qui rationem dati, & accepti in commentarios referunt ad nullam tenẽtur restitutionem. Quoniam seruans pecunias, vel nomine fœneratoris illas colligens, & item rationes in librũ referens, nec est propriè causa mutui, nec lucri, quod soluitur: sed tantum matetialiter se habet ad illud: atq; adeò nec cooperatur vsuræ quidquid dicant Caietanus in summa, & 2.2.q.62.arti.7. & Nauar. in sum. Latina. cap. 17. n. 267. nostram tamen sententiam tenẽt Sylvester loco citato, & Soto lib. 6. de iustit. q. 1. art. 4. De tabellione vsurariorum scripturas cõficiente, maior est cõtrouersia inter Doctores, vtrùm teneatur ad restitutionem. Sed quod mihi in hac parte dicendum videtur est, quòd, si tabellio nihil aliud facit, quam factum, prout fit, scribere, nec peccat, nec ad restitutionem tenetur; sed sui operis mercedem iustam recipere potest. Et ratio est: Nam scriptura illa ex se non dat causam exactioni, aut acceptioni, aut non restitutioni vsurarum, sed tantum est velut testimonium veritatis. Et siquis obijciat, quòd tabellio talem scripturam vsurario exhibens tradit ei arma iniquitatis, cum virtute illius instrumenti cogit mutuatariũ ad vsuræ solutionem, & sic videtur se habere, sicut qui arma furioso ministrat, aut tradit chartas, taxillos, aliaue instrumenta lusoria eis, quos scit illis malè vsuros, respondeo, non esse simile. Nam instrumentum tabellionis per se non valet, nisi ad cognitionem veritatis; nec vsurarius potest eo contrà mutuatarium vti, nisi virtute illius coram iudice illum conueniendo. Et iudex iustè iudicando non compellet vsuram soluere: supposito (vt procedo) quòd instrumentum illud est verum & purum, nec contractum vsurarium verborum mutatione, aut arte aliqua pallians. Et estò, iure ciuili aliquæ vsuræ permittantur, vt diximus articulo. 1. huius quæstionis, ex quo tamẽ leges illæ sunt per ius canonicum abrogatæ, non poterit iudex iustè iudicando, mutuatarium ad vsuræ solutionem compellere. Imò adhuc secluso iure canonico, si aliquando expediret secundum leges ciuiles iudicare, vbi, scilicet, compertum esset vsuras aliquas esse tolerãdas ad necessitatibus reipublicæ subueniendum, adhuc tunc instrumentum tabellionis vsurario exhibitum non esset instrumentum iniquitatis, sed iustitiæ. Quia in tali casu virtute illius simul & legis, veniret mutuatarius in foro exteriori iustè ad vsurarum solutionem compellendus. Nec ob id esset tabellio ad restitutionem cogendus: sicut nec quando instrumentum venditionis, in qua alter est citra dimidium defraudatus, exhibet, virtute cuius defraudatus per iudicem compellitur stare contractui. Adde, quòd præfatum instrumentum veritatis, æquè valet mutuatario, sicut, & mutuanti. Siquidem cognita per illam scripturam conditione cõtractus, scilicet, quòd fuit vsurarius, virtute eius in omni foro poterit agere contra vsurarium, vt vel vsuras solutas restituat, vel non solutas non exigat. Et iudex iustè iudicando, tenebitur vsurarium condemnare. Alioqui erit reus restitutionis, sicut & ipse vsurarius. In Clementina enim vnica. de vsuris, sub excommunicatione præcipitur iudicibus, & cæteris officialibus, ne secundum statuta in fauorem vsurariorum alicubi facta, iudicent. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

1. Dictum.

2. Dictum.

De tabellione conficiente scripturas vsurarias.

Articvlvs. IIII.

¶ Vtrùm liceat pecuniam accipere mutuo sub vsura?

AD QVARTVM sic procedi-
tur. Videtur, quod non liceat pecuniam accipere mutuo sub vsura. Dicit enim Apostolus Roman. primo, quòd digni sunt morte non solum qui faciunt peccata, sed etiam qui consentiunt facientibus. Sed ille qui accipit pecuniam mutuo sub vsuris, consentit vsurario in suo peccato, & præbet ei occasionem peccandi: ergo etiã ipse peccat.

3. d. 37. ar. 6. ad 6. Et mal. q. 13. artic. 4. ad 17. & 19. & op. 21. q. 5. fin. & op. 67. q. 5. & 77. cap. 17.

2 ¶ Præterea, Pro nullo commodo temporali debet aliquis alteri quãcunque occasionem præbere peccandi. Hoc enim pertinet ad rationẽ scandali actiui, quod semper est peccatum, vt supra dictum* est. Sed ille qui petit mutuũ ab vsurario, expressi dat ei occasionem peccandi: ergo pro nullo commodo temporali excusatur.

Q. 43. ar. 2.

3 ¶ Præterea, Non minor videtur esse necessitas quandoque deponendi pecuniam suam apud vsurarium, quàm mutuum accipiendi ab ipso. Sed deponere pecuniam apud vsurarium, omnino videtur esse illicitum, sicut illicitum esset deponere gladium apud furiosum, vel virginem committere luxurioso, seu cibum guloso: ergo neque licitum est accipere mutuum ab vsurario.

¶ Sed Contra ille, qui iniuriam patitur, non peccat, secundum* Philosophum in. 5. Eth. Vnde iustitia nõ est media inter duo vitia, vt ibidem* dicitur. Sed vsurarius peccat, in quantum facit iniustitiam accipienti mutuũ sub vsuris: ergo ille qui accipit mutuũ sub vsuris, non peccat.

Li. 5. c. 11. à me. to. 5. Lib. 5. c. 5. declinando ad fi. to. 5.

¶ Respondeo dicendum, quòd inducere hominem ad peccandũ nullo modo licet: vti tamen peccato alterius ad bonũ licitum est, quia & Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum. Ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, vt dicitur in* Enchiridio. Et ideo Augustus.* Publicolæ quærenti, vtrùm liceret vti iuramento eius qui per falsos deos iurat, in quo manifeste peccat, eis diuinam reuerentiam adhibens, respondit, quòd qui vtitur fide illius qui per falsos deos iurat, non ad malum, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit, sed pacto eius bono, quo fidem seruauit: si tamen induceret eum ad iurandũ per falsos deos, peccaret. Ita etiam in proposito dicendum est, quod nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub vsuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & vsuras exercet, mutuum accipere sub vsuris, propter aliquod bonum, quòd est subuentio suæ necessitatis, vel alterius. Sicut etiã licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur, exemplum decem virorum, qui dixerunt ad Ismael. Noli occidere nos quia thesauros habemus in agro, vt dicitur Hier. 41.

Aug. Ench. c. 11. to. 3. Epist. 154. nõ longè à princ. to. 2. Et habetur 22. q. 1. ca. Monet te.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ille qui accipit pecuniam mutuo sub vsuris, non consentit in peccatum vsurarij, sed vtitur eo: nec placet ei vsurarum acceptio, sed mutuatio, quæ est bona.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ille, qui accipit pecuniam mutuo sub vsuris, non dat occasionem vsurario vsuras accipiendi, sed mutuandi. Ipse autẽ vsurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui: vnde scandalum passiuum ex parte sua est, non autem actiuum ex parte petentis mutuũ. Nec tamen propter huiusmodi scandalum passiuum debet alius à mutuo petendo desistere, si indigeat: quia huiusmodi passiuum scandalũ non prouenit ex infirmitate vel ignorãtia, sed ex malitia.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd si quis committeret pecuniam suam vsurario non habenti alias vnde vsuras exerceret, vel hac intentione committeret, vt inde copiosius per vsurã lucraretur, daret materiam peccandi: vnde & ipse esset particeps culpæ. Si autem aliquis vsurario alias habenti vnde vsuras exerceat pecuniam suam committat, vt tutius seruetur, non peccat, sed vtitur homine peccatore ad bonum.

Svmma Textvs.

CVm dare mutuum sub vsura peccatum sit, & mutuatarius ei causam dare videatur, conuenienter D. Thom. pro complemento huius materiæ vltimo loco quærit, an mutuatarij pecuniam sub vsura accipientes aliquod peccatum committant. Ad cuius difficultatis explicationem duas subijcit propositiones. Prima conclusio: Nullo modo est licitum aliquem ad mutuandũ sub vsura inducere. Probatur: Nullo mo-

lo modo licet aliquem ad peccandũ inducere: ſed mutuare ſub vſuris eſt peccatum: ergo. Secunda concluſio: Ab eo, qui paratus eſt mutuare ſub vſuris, nullum peccatũ eſt mutuum petere, & accipere. Probatur: Vnicuique eſt licitum peccato alterius vti ad aliquod bonum; ſed accipiens mutuum ſub vſura ab eo, qui paratus eſt illud dare, nihil aliud facit, quam vti peccato alterius ad bonum: ſcilicet, ad ſubuentionem ſuæ neceſsitatis, vel alterius, quæ eſt quodam bonũ: ergo illud licitè facit. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. Tum; quia Deus vtitur peccatis hominum ad bonum. Tum etiam teſtimonio Auguſtin. dicentis; quòd qui vtitur fide illius, qui per falſos deos iurat nõ ad malũ, ſed ad bonũ, nõ peccato illius ſe ſociat, quo per dæmonia iurauit; ſed facto eius bono, quo fidẽ ſeruauit. Eãdẽ cõcluſionẽ cõfirmat D. Th. exẽplo illius, qui incidit in latrones, qui quidẽ licitè põt eis bona, quæ habet manifeſtare, ne ab eis occidatur, quãuis ipſi illa licitè ſurripere nõ poſſint. Quod & fecerũt decẽ viri, qui, vt vitã ad Iſmaele eos occidere voléte, redimerẽt, thesauros ſuos ei obtulerũt, vt dicitur Hie. c. 41.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium, an inducens ad vſuram.

CIrca primam concluſionem huius articuli eſt difficultas, vtrùm inducere aliquem ad mutuandum ſub vſuris, vel aliud malum faciendum ſemper ſit peccatum. Et pro parte negatiua ex illo Geneſ. cap. 25. vbi Iacob dixit Eſau; Vende mihi primogenita tua, &c. tale poteſt deſumi argumentũ.

Argum. Id fuit inducere ad malum, quia primogenita habebant ſacerdotium annexum, quod vendere nullo modo licebat; & tamẽ Iacob in eo facto non peccauit, vt communiter dicunt Doctores: ergo.

Confirma. Et confirmatur: In eodem lib. cap. 19. dicitur, quòd Loth nefandum Sodomorum peccatum impedire volens dixit eis; Habeo duas filias. Adducam eas ad vos. Abutimini illis. Quod nihil aliud fuit, quam inducere ad malum. Et. 4. Reg. cap. 18. dicitur de Helia, quod conſtituit pactum cum principibus Baal dicens: Inuocate nomina Deorum veſtrorum, &c. quod ſi militer inducere ad malum fuit. Tandem, ſi princeps Chriſtianus vellet cum principe pagano pactum inire, liceret ſibi ab eo petere iuramentum, etiam ſi ſciret per falſum deum iuraturum, quod eſt peccatum: ergo aliquando eſt licitum inducere ad malum.

Aliud eſt inducere ad peccandum aliud vti peccato alterius.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, aliud eſſe inducere ad peccatum, aliud verò vti peccato alterius. Nam inducere ad peccatũ, eſt cooperari peccato, quod eſt intrinſecè malum. Vti verò peccato alterius eſt ordinare peccatũ, quod alius decreuit facere, ad aliquod bonum. Et hoc quidem non eſt malum, ſed licitum, cum ille, qui vtitur peccato alterius, non cooperetur illi, ſed præſupponat potius ipſum peccatum eſſe, ſicut & vſus vniuſcuiuſque rei præſupponit ipſam exiſtere. ¶ Hoc conſtituto, ſit prima concluſio, inducere ad mutuandum ſub vſura, vel ad faciẽdum aliud malũ, eſt intrinſecè peccatũ, nec vnquam licitũ. Probatur: Quilibet, ſi poteſt, tenetur ex charitate à proximo peccatum repellere: ergo, ſi ad illud inducit, peccat. Et confirmatur: Cooperari ad peccatũ eſt malũ, ſed qui inducit alium ad peccandũ, eius peccato cooperatur: ergo. 1. *Concluſ.*

¶ Secunda concluſio: Vti peccato alterius non eſt intrinſecè malũ. Probatur. Vtens peccato alterius, non cooperatur ei, ſed præſupponit ipſum eſſe: ergo non eſt neceſſarium, quod in tali vſu peccet. Ex hoc infero primò, quod ſi homo vtatur alieno peccato ad bonũ aliquod, vel honeſtũ, vel vtile, nullum peccatũ cõmittet, quin potius Deus hac ratione peccatis vtitur hominũ, vt ex D. Aug. probat D. Th. in hoc artic. Si autem vtatur illo ad peccatũ veniale, tantũ erit veniale peccatũ. Ex quo infero ſecũdo rurſus, quòd qui nulla neceſsitate cõpulſus accipit mutuũ à fœneratore parato dare ad vſuras, tantũ peccat peccato prodigalitatis, quod ex genere ſuo non eſt mortale. Excuſabitur tamẽ omnino à peccato, ſi aliquã habuerit neceſsitatem, etiã ſi non ſit multum grauis; vt decentia ſtatus, ornatus, vel perſonæ. Quare ſi magnates ad faciendũ conuiuiũ, vel ad torneamenta exercenda mutuũ accipiant ſub vſura, non peccabunt. Si autẽ illud accipiant propter voluptatẽ tantũ peccabunt venialiter. Si verò accipiatur ad licitas exercendas negotiationes, nullum erit peccatũ. 2. *Concluſ.*

¶ Tertia concluſio: Quotieſcunq; id, quod petitur, iuſtè fieri poteſt, & bona intentione petitur, licet petens ſciat aliũ id male facturum, nullũ peccatũ committit, ſed licite illud petere poteſt. Itaque qui ob aliquã neceſsitatem bono animo petit ab alio pecuniã mutuò, quã mutuãs poteſt gratis dare, etiã ſi ſciat aliũ fœneraturũ, licitè illã petere & accipere valet. Probatur: Quod petitur eſt bonũ, & malũ, quod ſequitur tãtũ eſt ex malitia mutuãtis: ergo illud petẽs nullo modo peccat. Et cõfirmatur: Petẽs nulla ratione ad malũ cooperatur, cũ illud non ſui, ſed ex mutuantis malitia ſequatur: ergo nullũ peccatũ cõmittit. 3. *Concluſ.*

¶ Quarta cõcluſio: Quãdo id, quod petitur, non poteſt iuſtẽ ab alio præſtari, ipſa petitio eſt mala, & illicita. Probatur. Nam eſt cooperari ad peccatum alterius. 4. *Concluſ.*

rius. Vt ſi ab amico petas, quòd furetur, &c. Quare ſemper conſiderare oportebit, an actus petitus iuſtè ab alio, poſsit præſtari. Nam hæc eſt radix iuſtæ, aut iniuſtæ petitionis.

Ad.1.arg. ¶Ad primum argumentum nonnulli reſpondent, Iacob excuſari à peccato in emptione primogenituræ ex prouocatione fratris ad vendendum, qui illum incitauit. Et ſic non fuit Iacob cooperatus ad malũ, ſed tantum vſus peccato alterius. Hanc expoſitionem ſimul cum alia aſsignat Caietanus ſuper iſtum locum. Sed meo iudicio eſt merè voluntaria, videturque textui magis repugnans, quam conſentiens. Habetur enim in litera, quòd coxit Iacob pulmentum; ad quem cum veniſſet Eſau, de agro laſſus, ait; Da mihi de coctione hac rufa, quia oppido laſſus ſum. Cui dixit Iacob; Vende mihi primogenita tua. Ille reſpondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Iacob: Iura ergo mihi. Iurauit Eſau. Et ſic accepto pane, & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt paruipendens, quod primogenita vendidiſſet. Quibus verbis non video, qua ratione ſuprapoſita expoſitio quadrare poſsit; cum Iacob dicatur à fratre ſuo petijſſe non ſolum, vt primogenita venderet pro edulio, ſed etiam, quòd venditionem iuramento firmaret. Alij reſpondent, quòd primogenituræ habebant aliquid temporale, cui annexum erat ſpirituale: & quod Iacob non emit eam ratione ſpiritualis, ſed tantum ratione temporalis, quod licitum erat. Cæterùm nec hæc ſolutio mihi placet. Nam quamuis ſit ſufficiens ad oſtendendum Iacob in illo facto non peccaſſe peccato ſimoniæ; non tamen declarat illum aliud peccatum non commiſiſſe, ſcilicet, aut iniuſtitiæ, quod ex inæqualitate pretij ad rem emptam deſumitur, aut contra charitatem, qua in caſu neceſsitatis, in quo Eſau ſeipſum ſignificauit exiſtere, dum dixit; En morior: quid mihi proderunt primogenita? gratis pulmentum, & non pro tanto pretio dare, teneri vi debatur. Quod mihi in hac parte verius dicendum videtur, eſt, quòd ius primogenituræ erat ipſius Iacob de iure. Ex diuina enim determinatione prædictum fuit; Quia maior ſeruiet minori. Propter quod Malachiæ.1. dixit Dominus: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Et Apoſtolus ad Roma. 9. Antequam nati fuiſſent, aut quidquam boni, aut mali egiſſent, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret; non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt; Quia maior ſeruiet minori. Sicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Hoc autem reuelatum fuit matri, quæ Iacob diligebat. Cum enim paruuli in vtero eius colliderentur, & ipſa conſuleret Dominum, reſponſum fuit ei: Duæ gentes ex vtero tuo diuidentur, populus quoque populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Geneſ. 25. Quod & ipſa filio non occultaſſe eſt veroſimile. Eſau verò de facto ius primogenituræ poſsidebat. Atque ideò fuit licitum Iacob, prædictum ius ad ſe retrahere per cautelam. Idque fecit dum vidit Eſau ità laſſum de agro venientem, vt timeret mori, concupiſcentemque, & petentem pulmentum, quod ipſe coxerat. Nec in hoc peccauit Iacob, peccato ſimoniæ: quia non intendebat emere rem ſacram: ſed tantum redimere ſuam vexationem per medium licitum, qualis eſt emptionis. Nec contra iuſtitiam: quia ex quo id, quod ſuum erat de iure accipere quærebat, etiam pro nihilo illud habere potuit. Eſau autem peccauit non ſolum peccato gulæ cibum inordinatè appetendo, quod & ſcriptura ſignificauit, dum dixit, propter id appellatum fuiſſe nomen eius, Edon: Sed etiam ſimoniæ, rem ſacram vendere intendendo. Quia non eſt veroſimile, quòd vir prudens rem tanti valoris, quanti erat primogenitura (de cuius ratione erat, quod haberet duplicem partem in bonis paternis reſpectu aliorum fratrũ propter quod & Ioſeph, cui Iacob dedit primogenituram, duas partes habuit inter fratres, duaſque tribus in Iſrael, ſcilicet, tribũ Ephrain, & tribum Manaſſe) pro tam modico pretio vendi petijſſet. Idcircò dicunt hoc loco Hebræi cibum iſtum non fuiſſe pretium emptionis primogenituræ; ſed vltra pretium fuiſſe datum à Iacob, per modum curialis conſuetudinis. Qua in tranſlatione rei notabilis recipiens, vltra pretium, ſoluit vinum, vt vulgo dicitur, quod intelligitur totum prandium. Qui etiam mos, nunc Hiſpaniæ in aliquibus locis obſeruatur. Propterea que dicitur in textu: iurauit ergo Eſau, & vendidit primogenita. Et ſic accepto pane & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt. Sed quidquid ſit de hoc, interpretatio tamen à nobis data, ex ſacriſque literis collecta ſufficiẽter ſatisfacit difficultati.

Quid ſit dicendum de Iacob emẽte primogenituram.

Sententia Hebræi.

¶Ad aliud de Loth, qui, vt nefandum Sodomorum peccatum impediret filias obtulit, quibus abuterentur, reſpondet Caietanus in præſenti dicens; illum in eo facto nõ peccaſſe; quia non obtulit filias animo recompenſandi malũ malo, ſed placandi popu-

Ad tertiũ. De Loth differentia ſpecifica.

lum

lum furentem, credens quod populus non acceptaret oblationem. Sed ea submissione placatus desisteret ab incepto. Probatq; suã sententiam testimonio D. Petri in. 2. sua Canno. cap. 2. dicente, quòd Deus iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit; aspectu enim & auditu iustus erat, habitãs apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Quæ verba de Loth vere dici non possent, si illa sua oblatione filiarum, peccati alicuius esset particeps. Et in cap. offerebat. 32. quæstione. 7. etiam dicitur, quòd Loth in illo facto non peccauit. Contrariam tamen sententiam tenent multi alij; Inter quos vnus est Liranus supra decimum nonum capitulum Geneſis, & Soto lib. 6. de iustitia, quæstione. 1. articulo. 5. Qui dicunt Loth in illo suo facto peccasse; nisi fortè ex ignorantia excusetur. Et ratio est: Nam, vt pater tenebatur filiarum pudorem seruare, nec decebat ipsum illo medio vti ad placandum populum. Eiusdem etiam sententiæ videtur esse Diu. Augustinus, relatus in capit. quod ait. 14. distinctio. Vbi dicit, non esse tribuendum consilio, quod fecit Loth, sed perturbationi mentis, quæ eius culpã extenuauit. Quæ sententia mihi multo magis probatur. Nulli enim est licitũ minimũ malũ facere, pro vitando maximo, vt D. Aug. in lib. cõtra mẽdacium latè probat. Et certum est, quòd inducere ad fornicationẽ aut illi cõsentire est malum, quod fecit Loth, quando dixit. Habeo duas filias. Adducam eas ad vos. Abutimini eis. Hæc enim oblatio fieri nõ potuit, quin consentiret in re, quæ ex genere suo erat peccatum, & non solum veniale, quale est mendacium officiosum; sed etiam mortale; quale est luxuria. Exoneratus tamen fuit à tanto; licet non à toto. Tum ratione perturbationis mentis, in qua erat. Tum etiam; quia nefando vitio in suis conciuibus, & iniuriæ in suis hospitibus, occurrere volens, id dixit. Et ad testimonium adductum ex canonica Petri, dico, Loth verè iustum appellari posse, etiam si in illo suo facto peccauerit. Tum, quia ante illud iustus fuit, aspectuque, & auditu, & modis omnibus castus ac purus, vt ibidem dicitur. Tum etiam; quia eius peccati creditur egisse pœnitentiam. Quod satis est, vt iustus dicatur.

De Helia constituente pactum cum sacerdotibus Baal.

¶ Ad aliud de Helia, constituente pactum cum sacerdotibus Baal, vt ipsi inuocarent nomina Deorum suorum, respõdeo primò, verba illa Heliæ non fuisse verba prouocantis ad peccatum, sed dirigentis illud in confusionem sacerdotum, & ignominiam Baal. Vel secundò respondetur, quòd verba illa tantum fuerunt permissiua, & non consultiua. Sed melior est prima solutio. Adrianus dicit, quòd quando aliquis paratus est ad malum, licitum est ab eo illud petere. Et quia illi sacerdotes parati erant inuocare nomina falsorum Deorum, idcircò potuit Helias id iustè ab eis petere. Et hoc quidem verum est. Præsertim, si talis paratus sit secundum actualem volitionem. Nam si tantum est paratus habitualiter, non carebit scrupulo illa mali petitio, quia quodam modo erit causa illius prauæ nouæ volitionis. Ex quo infero, non esse satis tutum mutuum petere offerendo lucrum, etiam à parato; ne fortè inducamus ad malam actionem. Quanuis petere mutuum, etiam si sciamus alium non mutuaturum, nisi sub vsura, sit licitum, vt diximus in tertia conclusione. Et per hoc patet solutio ad vltimum argumentum.

Dubium. an liceat consulere minus malum.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, supposito, quòd nõ est licitum inducere ad minus malum, pro maiori vitando, vtrùm saltem liceat consulere minus malum, ne maius fiat. Verbi gratia, est quis paratus occidere Petrum. Dubium est, vtrùm sit licitum consulere illi mutilationem? Et pro parte negatiua est

1. Argum.

argumentum desumptum ex Paulo ad Rom. 1. dicente; Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona: sed consulere minus malum est peccatum: ergo non est faciendum etiam ad vitandum maius malum. Et confirmatur: Consulere minus malũ est inducere ad illud, cooperarique peccato: ergo nulla ratione potest contingere, vt licitè fiat.

2. Argum.

¶ Secundò: Non est licitum petere, quod alius non potest licitè præstare, vt diximus dubio præcedenti: sed alius non potest licitè facere minus malum: ergo nec alicui licet illud petere. Caietanus in præsenti, vt ad hanc difficultatem respondeat, præmittit, aliud esse offerre alicui materiam, in qua exerceat minus malum, & aliud inducere ad illud. Nam primum est licitum, & secundum est malum. Et sic dicit non esse licitum consulere, & inducere ad minus malum, pro maiori vitando.

Conclusio.

¶ Hoc tamen non obstante, dico, verisimum esse, quod licet consulere minus malum pro vitando maiori, supposito, quòd ille, cui consilium datur constitutum habeat, apud se maius malum perpetrare. Et probatur: Illud consilium habet bonum obiectum, & finem: ergo est bonum. Et quidẽ, quod finis sit bonus est manifestum. Quod verò obiectum etiam sit bonum probatur:

Nam obiectum illius consilij non est absolutè: Fac hoc malum, sed hoc conditionale, scilicet; Si illud maius malum certus es facere, potius fac hoc minus; quod est consonum rationi. Idem etiam docet D. August. in lib. quæstionum super Exodum, & refertur in cap. si quod. 33. quæst. 2. & D. Chrysost. Hom. 27. ad populum Antiochenum.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum respondeo negando, quòd consulere minus malum supposito, quod is, cui consilium datur decreuerat maius facere, sit malum; sed potius est bonum. Vnde quamuis consulens sit causa minoris mali, non ideò dicitur causa mali, sed causa bonæ illius electionis. Et ad confirmationem respondetur, quòd qui consulit minus malum non inducit ad illud, sed tantū remouet à maiori malo, quod est bonū.

Ad. 2. arg. ¶ Ad secundum respondeo, quòd qui consulit minus malum non petit id, quod alius licitè præstare non potest. Nam absolutè tātum petit, quòd grauius malum non faciat. Si autem acquiescere non vult, nisi minori malo perpetrato, facienti tribuendum est non consulenti.

Dubium, circa solu. ad. 3. ¶ In solutione ad tertium argumentum agit D. Thom. de deponente pecunias apud vsurarium. Circa quod potest esse difficultas, vtrùm qui deponit apud aliquem pecunias, quibus scit ipsum fœneraturū, aliquod peccatum committat. Et pro parte negatiua argumentor primò: si talis peccaret ex eo esset, quòd præberet vsurario materiam peccandi: sed hæc ratio non est sufficiens: ergo. Probo minorem: Petere mutuum ab eo quem scio sub vsuris mutuaturum, non est peccatum, vt diximus in principio huius articuli, quando ipse est paratus mutuò dare: sed hoc etiam est præbere materiam peccandi: ergo id non est sufficiens culpam

Confirma. inducere. Et confirmatur: Secundum sentētiam D. Tho. in isto articulo, non peccat ille, qui incidens in latrones pecunias, quas diripiendas esse scit, manifestat. Idq; probat exemplo decem virorum, qui ad Ismahel dixerunt: Noli occidere nos, quia thesaurū habemus in agro, vt habetur Ierem. 41. sed hoc etiam est præbere materiam peccati: ergo. ¶ Ad explicationem huius difficultatis dico primò, quòd regulariter loquendo,

1. Dictum. quicunque committit rem aliquam custodiendam custodi infideli, vt si committat virginem luxurioso, & cibum guloso, peccat, quia cooperatur peccato, quod rationabiliter metuere tenetur. ¶ Dico secundò,

2. Dictum. quod vsurarius pecuniam, quam in depositō habet, mutuans ad vsuram, duplex peccatum committit, vtrum distractionis, & alterum vsuræ. Quæ ita inter se distinguuntur, vt vnum sine alio possit inueniri. Qui enim distrahit eas pecunias in licitas negotiationes tantum peccat peccato distractionis, & non vsuræ. Ex quo infertur in deponente pecuniam apud vsurarium, duo etiam posse considerari. Primum est, quod illam deponit apud distractorem. Secundum, quod deponit eam apud vsurarium, aliàs non habentem, vnde vsuras exerceat. Et quidem, quod ratione primi sit particeps culpæ distractionis, nulla est difficultas. Sicut nec quod committens cibum guloso est particeps gulæ & committens virginem luxurioso est particeps luxuriæ. Non enim potest esse sine peccato committentis, vt actum custodiæ exigat quis ab eo, quem scit probabiliter illum non facturum. Et quantum ad hoc est discrimen inter petentem mutuum ab vsurario, & deponentem pecuniam apud eundem. Nam in primo, actus petitus est bonus, scilicet, mutuare, qui scitur exercendus ab eo quamuis male, propter suam malitiam. Et in secundo actus bonus est debitus, scilicet, custodia, qui vt committitur illi, à quo scio non esse exercendum sine peccato esse non potest. Et si quis obijciat; Quilibet est dominus rei suæ: ergo si illam deponat apud *Obiectio.* distractorem nullum peccatum committet; Probo consequentiam: Nam eo ipso videtur deponens, implicitè dare licentiam depositario pecunias distrahendi; respondetur negando consequentiam. Et ad pro- *Responsio.* bationem dico, falsum esse, quod deponens pecunias apud distractorem, aut implicitè, aut explicitè det facultatem depositario pecunias distrahendi. Imo eo ipso, quod quis aliquid dat alicui in depositō, vult sibi illud secundum iura depositi seruari, quæ distractionem omnino prohibent. Quare sic deponens participabit cum depositario in mala custodia, si pecuniam apud eum deponat. Cæterùm, quia peccatum distractionis depositi non semper est mortale; idcirco committens pecunias non semper peccat mortaliter. Itaque hæc certa sunt. Sed quod habet difficultatem est, vtrùm deponens pecuniam apud vsurarium, non solum peccet peccato distractionis, sed etiam peccato vsuræ, participando cum illo? Ad quod breuiter respondeo, quod sicut petere mutuum ab vsurario, non est peccatum vsuræ: ita nec deponere pecuniam apud eundem propter rationem in primo argumento adductam. Præbere enim materiam peccandi, nō est peccatum, nisi simul qui talem materiam

riam præbet peccato cooperetur. Vt est videre in eo, qui incidit in latrones, & in eo, qui ab vsurario parato, petit pecunias mutuo. Si quis autem obijciat contra hoc Diu. Thom. in solutione ad tertium dicentem, q̃ deponere pecuniam apud vsurarium est peccatũ, respondetur, quod hoc ideò dicit quia peccat talis peccato distractionis, vt diximus, & non peccato vsuræ. Ex quo infertur, quod si vsurarius, apud quem pecunia deponitur, habet alias, vnde vsuras exerceat, reddereque possit depositum tempore requisito, ille, qui deponit apud ipsum pecunias, nec etiam peccat peccato distractionis. Tũc enim talis vsurarius non infidelis, sed fidelis depositarius est censendus. Atque adeo talem pecuniam deponens apud eum, actum debitum requisisset ab illo, quem credit probabiliter illum facturum. Et per hæc patet solutio ad omnia obiecta.

Dubiũ de monte pietatis.

¶Circa istum articulum solet vltimò dubitari, vtrùm Mons pietatis sit vsurarius? Ad cuius explicationem aduertendum est, primò, quod Mõs pietatis dicitur cumulus pecuniæ à populo congregatus, ad subleuandas per mutuum pauperum necessitates, ea tamen lege, vt mutuatarij singulis mensibus exiguam pecuniam conferant vltra sortem: nõ quidẽ ratione mutui, sed velut stipendiũ ministrorum. Cuius Montis pietatis frequẽs est vsus in Italia. Secundo est aduertendum,

Mons pietatis quid significet.

Multiplex mons pietatis.

Montem pietatis multis modis posse congregari. Primò, vt, si reipublicæ ab aliquo detur auri pondus in harum commutationum vsus conuertendum, reseruato tamen penes se dominio. Secundò, vt, si respublica ex publico ærario id faciat. Tertiò, vt, si ciues singuli contributionem faciant ad Montis institutionem. Et quidem, quantum attinet ad præsens institutum, nihil refert, an Mons constet ex auro, vel ex frumento, vel ex rebus alijs vsu consumptibilibus. Eadem enim est de omnibus his ratio. Capitula autem Montis pietatis sunt. Primum, quod pecunia, aut frumentum non detur, nisi in certum tempus, puta, in annum. Nam si per indiffinitum tempus daretur cumulus deficere posset. Secundum est, quod mutuatarius det pignus à ministris Montis custodiendum, hac lege, quod si intra statutum tempus debitũ soluerit, sibi reddatur sanum, saluum, & integrum. Si verò non soluerit vendatur pignus, & reddatur Monti, quod debetur, reliquum autem detur ipsi pauperi mutuatario. Tertium tandem capitulum est, quod mutuatarij singulis mensibus reddant aliquid vltra sortem pro alendis ministris huius Montis. Quorum primus est necessarius pro numerandis pecunijs. Secundus, pro scribendis rationibus dati, & accepti. Tertius, pro seruandis pecunijs. Quartus, pro conseruandis pignoribus, curandoq;, vt non perdantur, nec vilescant. &c. Quibus positis est dubium, vtrùm iste Mons pietatis sit vsurarius. Et pro parte negatiua, arguitur primò. Si ibi aliqua esset vsura ex eo esset, quod mutuatarius aliquid reddit vltra sortem: sed id non fit ratione mutui; sed ad alendos ministros: ergo nulla ibi est vsura. Et si quis dicat, pauperes, quales sunt illi, qui mutuò accipiunt, non teneri ad alendos ministros, & sic esse vsuram, aliquid accipere vltra sortem, contra hoc est argumẽtum: Mons ille ab illis debet seruari incolumis, quorum interest mutuatio: sed tantũ interest pauperum; & non diutum, aut rei publicæ: ergo ad pauperes solum spectat ministros sustentare. Secundo sic argumẽtor: Pius secundus approbauit talem Montem pietatis: & in concilio Lateranẽsi sub Leone. 10. similiter fuit approbatus, extatq; bulla approbationis, in qua sententia excõmunicationis fertur in eos, qui contra, vel disputauerint, vel prædicauerint: ergo talis Mons non est vsurarius.

Punctus difficultatis.

1. argum.

2. argum.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod radix illius consistit in explicando, an pauperes teneantur alere ministros Montis, vel potius illi, qui mutuant pecunias? Et quia de hoc varie sentiunt Doctores, quibusdam dicentibus pauperum interesse ministrorum sustentationem, alijs verò negantibus, sed ipsius mutuantis, similiter etiã sunt variæ sententiæ de eo, vtrùm Mons pietatis sit licitus nec ne. Nam illi, qui dicunt ministrorum sustentationem, pertinere ad ipsos mutuatarios (quorum vnus est Medina in tract. de cambijs) consequenter affirmant, illum Montem non esse vsurarium. Cæterum illi, qui docent, quod ministrorum sustentatio pertinet ad ipsum mutuantem, (quorum vnus est Caietanus) consequenter dicunt, illum montem esse illicitum, & vsurarium. Quorum sententiam mihi magis placet veriorque videtur. Et probatur: Si homo diues mutuaret pauperibus certum ad tempus accepto pignore, & postea acciperet aliquid vltra sortem, esset vsurarius: sed idem contingit in Monte pietatis: ergo est vsurarius. Patet consequentia: Nam eadem est vtriusque ratio. Et confirmatur: Si particularis homo mutuaret eisdem legibus, quibus & Montis pietatis, esset vsurarius: quia aliquid acciperet vltra sortem: ergo idem erit dicendum de republica. Secundò: Pauperes non sunt domini illius

Mons pietatis illicitus.

lius pecuniæ: ergo non magis pertinet ad ipsos ministrorum sustentatio, quam illius, qui mutuum confert: atque ex consequenti erit vsura stipendium ab illis exigere: quia
Ad.1.arg. daretur ratione mutui. Et ad primum argumentum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Nam cum mutuatarij non teneantur alere ministros, si aliquid dant vltra sortem, erit vsura. Et quando dicitur in argumento. Ad illos pertinet ministrorum & Montis sustentatio, quorum interest mutuatio: sed pauperum interest, & non ipsius mutuantis: ergo. Respondeo, negando consequentiam. Quia eadem ratione probaretur ad pauperes pertinere, suis expensis diuitias hominis qui solitus est mutuare conseruare, quod tamen nullus affirmat. Præterquam quòd, vt diximus in superioribus, beneficium mutui est eius generis, vt gratis debeat exhiberi: Atque ideò, qui mutuat debet supra se recipere onera, quæ sunt mutuationi annexa, aliàs non mutuat. Quare cum ministrorum sustentatio in Monte pietatis sit mutuationi annexa: sicut & sustentatio mutuantis, non pertinebit ad mutuatarios, sed potius ad illum, qui mutuat. Ex hoc infertur, quod quicunque ex sua substantia Montem pietatis erigere cogitauerit, debet ante omnia stipendia statuere, quibus ministri sustententur: vel rempublicam obligare, vt Montem sustentet. Alioqui non erit perpetuus, cum ab ipsis mutuatarijs proprijs expensis sustentari non possit. Caietanus dicit, q̃ in pluribus ciuitatibus Italiæ ministri sustentantur stipendio publico ciuitatis. Et tunc Mons pietatis non solum est licitus, verum etiam vtilissimus reipublicæ.
Ad.2.arg. ¶Ad secundum argumentum dico, primò cum magistro Soto lib.6. de Iustitia, quæst. 1. articulo.6. quod non omnia acta illius cõcilij Lateranẽsis more, & vsu sunt recepta, vt constat. Nam in sess.9. præcipitur, quod sacerdotes, qui per sex menses non recitauerint horas Canonicas priuẽtur sacerdotijs, & beneficijs. Quod tamen vsu receptũ non est. Et idem dicere possumus de eodem cõcilio, quantum ad Montem pietatis. Vel secundo respondetur, quod excommunicatio in bulla contenta non absolutè infertur cõtra omnes, qui prædicauerint, vel disputauerint contra Montem pietatis: sed tantum contra illos, qui non receperint capitula illius, quæ nec iuri canonico, nec naturali fuerint repugnantia. Vnde cùm capitulum illud, quo præcipitur aliquid dare vltra sortem singulis mensibus, tam iuri canonico, quam naturali repugnet, non erit peccatum illud impugnare, & reprehendere; sicut & illud impugnauit Caietanus, qui fuit tempore illius concilij, nec tamen propterea dã natur ab aliquo. Præterquam, quod etiam pensio, quæ approbatur à bulla concilij solum est ea, quæ soluitur ratione obligationis factæ, sub qua mutuum datur. Quæ quidem ab ipsis mutuatarijs solui debet. Nec hoc est dare aliquid pro mutuo: sed tantum firmare fidem, quam mutuatarius suis expẽsis exhibere tenetur, vt mutuum accipiat. Et est hæc nostra sententia intelligẽda, quãdo institutores Montium pietatis in pecunia, vel in tritico, pro mutuandis indigentibus populi, non renuntiant dominium pecuniæ, aut tritici in communitatem pauperum indigentium. Nam si illud renunciant licitum erit pro sustentatione ministrorum, aliquid à mutuatarijs exigi vltra sortem, vt dicebat Medina. Quam etiam sententiam tenet Nauarro super cap. si fœneraberis. 14. quæstio. 3. à num. 64. Et ratio huius est. Nã cum dominium illius Montis tunc sit penes pauperum communitatem, si ipsi aliquid vltra sortem contribuunt, pro eius, & ministrorum, & sumptuum sustentatione, non rem alienam, sed suam agere erunt dicendi. Et in hoc casu arbitror summos Pontifices citatos hanc Montis institutionem approbasse; quia, vt sic, nec iuri naturali, nec canonico repugnat.

De emp. vendit. ¶Huic materiæ de vsuris annexa est alia de censuum emptione, atque venditione. Cæterum quoniam D. Thom. cuius interpretis munus subiui, nihil de hac re agit in præsenti, ab eius longa disputatione abstinere æquum iudicaui, tantũ ea dicens, quæ pro complemento vsurarum necessaria videbuntur. Et sic solum, est difficultas, vtrùm censuum venditio sit vsuraria? Ad cuius explicationem aduertendum est primò, quod, quanuis nomen census plura significet, in præsenti tamen tantum accipitur prout significat ius percipiendi pensionem aliquam, siue in fructibus, siue in pecunia ex re supra quam census constituitur. Ex quo fit, vt census non debeat constitui supra rem omnino infructiferam, sed supra rem, quæ ferat fructus, vel abundantiores, vel saltem æquales pensioni cuius percipiendæ ius alteri vẽditur. Secundo est aduertendum, quod census est duplex. Vnus, qui dicitur reseruatiuus; alter consignatiuus. Reseruatiuus est, quando quis rem suam alteri vendit, reseruato sibi iure recipiendi quotannis partem aliquam. De quo in præsenti non dicemus: quia non est in vsu: eius tamen mentionem facit Glossa supra cap. constitutus. de relig. domib. Census autem consignatiuus est, quã do

Census duplex.

do quis retentis suis bonis, eorumque vsu consignat alteri certam pẽsionem, singulis, vel annis, vel mensibus soluendam. Et hic adhuc est multiplex. Nam primò diuiditur in censum perpetuum,& redimibilem,& de por vida. Rursus alter est realis; & est ille, qui supra rem constituitur: alter personalis, qui constituitur supra personã. Plures alias diuisiones adducit Conradus,quæstion.72. de contractibus. & Syluester verbo. vsura. 2.§.11.& sequentibus. Quas,quia impertinentes sunt ad præsens institutum, consultò prætermitto.

1.cõclusio ¶His positis sit prima conclusio: Vnusquisque potest realem censum supra bona sua constituere, modo sint libera.Hæc conclusio ab omnibus recipitur. Et probatur: Vnusquisque potest bona sua libera donare, & vendere: ergo & superea censum constituere.Patet consequentia: Eadem est vtriusque ratio.Dixi notanter in conclusione:Modo sint libera,propter bona maioricatus,supra quæ absque regia facultate, non potest census constitui.

2.Cõclusio ¶Secunda conclusio: Emptio, & venditio talium censuum realium, est licita. Hæc conclusio est communis omnium Doctorũ tã Theologorum,quam Canonistarum,vno excepto, Henrico de Gandauo. Qui quodl. 1.quæsti. 39. ait esse vsuram emere census, qui de nouo supra aliqua bona constituuntur. Probatur tamen nostra conclusio:Vnusquisque potest vendere rem suam, & eius fructus; ità,vt maneat obligatus singulis annis quandam partem bonorum soluere: ergo &poterit vendere ius exigendi tales fructus; atque ex consequenti censuum venditio est licita. Et confirmatur: Lege superioris compellũtur homines singulis annis partem bonorum soluere, vt patet in decimis: ergo & pro iusto pretio poterit quisque simile ius emere. Denique hæc veritas diffinita est à Martino.V. & Calixto.III.in extrauagantibus, quæ incipiunt. Regimini vniuersalis Ecclesiæ. Estque conclusio intelligenda tam de censu fructuario, quam pecuniario. Nam cum iura allegata non distinguant inter census fructuarios, & pecuniarios; & item fructus sint pretio æstimabiles, eadem est omnium ratio. ¶Sed contra

Argumẽtum contra secundã cõclusionem. hanc conclusionem est argumentum: Qui mutuat pecunias, vt vltra sortem aliquid accipiat est vsurarius : ergo & qui emit censum. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: quia vtrobique idem sequitur effectus:cum tantum lucretur vnus, quantum & alter, & vterque saluo capitali.

Responsio. Respondetur tamen, negando consequentiam. Non enim est eadem vtriusque ratio. Nam in mutuante est facultas exigendi pecuniam, quam mutuauit: mutuatariusque tenetur eam reddere. Cæterum in censuum venditione non est talis facultas,vt infra dicemus; sed suis pecunijs emit ius petendi tantum certam quantitatem singulis annis. Præterquam quod, si argumentum factum aliquid valeret,eodem probaretur concubitum coniugalem esse illicitum; quia habet eundem effectum, quem vagus concubitus,nempe prolis susceptionem: quod tamẽ nullus dixit. Et sic nulla est illa consequentia propter rationem iam dictam.

3. Cõclusio ¶Tertia conclusio: Vnusquisque potest licitè emere census personales. Probatur: Vnusquisque potest seipsum obligare ad reddendam alicui certam pecuniæ quantitatẽ, iusque illam petendi gratis donare: ergo & poterit illud ius vendere cum sit pretio æstimabile. Et confirmatur: Stando in lege naturæ, & in lege veteri, vt patet Leuitic.25. vnaquæque persona potest seipsam vendere,& in seruitutem tradere : ergo & aliquã pensionem supra seipsam constituere. Tandem probatur conclusio: opera mercenarij sunt digna pretio:ergo poterit mercenarius illa vendere,& ex consequenti supra seipsum censum constituere.Quod & confirmatur ex vsu. Nam sæpè sæpiùs census constitui videmus supra aliquem populum;ità, vt singuli maneant obligati, qui sunt census personales.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm liceat emere census obligando venditorem, vt eosdem post certum tempus, vel pro eodem,vel pro minori pretio redimat. In quo 4.cõclusio. sit quarta conclusio:Non licet obligare vẽditorem, vt censum redimat. Probatur : In tali contractu interuenit mutuum cum lucro: ergo est vsurarius.Et quidem quod lucrum sit certum,patet: Nam recipiet vnum pro quatuordecim. Quod verò sit mutuũ, probatur : Tunc dicitur aliquis alteri mutuum dare cum datei rem repetendam tempore, quo voluerit : sed in casu posito id inuenitur: ergo est mutuum. Denique hæc conclusio est diffinita in extrauagantibus allegatis; & habet verum; siue pactum redimendi censum sit explicitum; vel implicitũ.

5.cõclusio. ¶Quinta conclusio: Licitum est census emere cum pacto retrouendendi:ità tamẽ,quod potestas redimendi non resideat apud emptorem;sed apud venditorem.Hæc conclusio habetur expresse in eisdem extrauagantibus. Et probatur: Nam licet tale pactum interueniat, adhuc ille contractus est vera emptio,& non mutuatio: ergo est licita.Consequentia

quentia est nota; & antecedens probatur: Emptor non reseruat penes se ius cogendi venditorem, vt redimat: ergo nulla fit illi iniuria. Et confirmatur. Hoc est emere census redimibiles: sed isti sunt liciti, vt supra diximus communiter de omnibus censibus: ergo. Sexta conclusio: Licitum est emere censum cum pacto, vt ante certum tempus redimi non possit; & etiam cũ pacto, vt post certum tempus redimi non possit: sed, quod maneat census perpetuus. Probatur: Vnicuique licet censum perpetuum emere, in quo facultas redimendi perpetuo auferetur: ergo eadem ratione licebit emere sub ea lege, vt non nisi post certum tempus redimatur. Et confirmatur: Illa facultas redimendi censum, est pretio æstimabilis: ergo, si iustum pretium detur pro illa poterit magis, aut minus auferri ab ipso venditore. Nõnulli existimant nostram conclusionem esse falsam, & contrariam Extrauagantibus citatis. Sed procul dubio est vera eo modo, quo à nobis est explicata. Quam & tenet Soto libr. 6. de iustitia. quæst. 5. artic. 3. Vltima conclusio: Licitum est emere census, ea conditione, vt non per partes, sed totum simul redimatur. Probatur: Apposita tali conditione, adhuc illa est vera emptio, & venditio: ergo est licita, si iustum pretium tribuatur. Et cõfirmatur: Nam ex opposita sententia sequeretur, quod venditor posset singulis annis singulos ducatos redimere, quod redundaret in maximum damnum emptoris. Sed cõtra istam conclusionem est argumentum: Nam in extrauagãtibus citatis dicitur, quod venditor possit per partes census redimere. Respondetur tamen, quod quanuis id dicatur, non tamen excluditur facultas contrarium faciendi. Imò nec esset excludẽda, quia ex ea sequeretur maximum nocumentum emptori, si singulis annis cogeretur singulos ducatos recipere in redemptionem census, vt diximus. De pœnis, quibus vsurarij puniuntur in iure, agit latè Couar. lib. 3. Varia. cap. 3. nu. 1. 2. & 3. Nauarro cap. 17. num. 279. & Sylvest. verbo. vsura. 9. Videte ibi.

QVÆSTIO. LXXIX.

De partibus integralibus iustitiæ, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS. I.

Psalm. 33. Et Psa. 36. Esai. 1. Amos. 5. 1. Pet. 3.

¶ *Vtrùm declinare à malo & facere bonum sint partes iustitiæ.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod declinare à malo, & facere bonum, non sint partes iustitiæ. Ad quamlibet enim virtutem pertinet facere bonum opus, & malum vitare. Sed partes non excedunt totum: ergo declinare à malo & facere bonum, non debent poni partes iustitiæ, quę est quędam virtus specialis.

2 ¶ Præterea, Super illud * Psalm. 33. Diuerte à malo & fac bonum, dicit glo. illud vitat culpam, scilicet, diuertere à malo, hoc meretur vitam & palmam, scilicet, facere bonum. Sed quælibet pars virtutis meretur palmam & vitã: ergo declinare à malo non est pars iustitiæ. *Est Cassio. super illum locum. Psal. 33.*

3 ¶ Præterea, Quæcunque ita se habent quòd vnum includitur in alio, nõ distinguuntur ab inuicem, sicut partes alicuius totius. Sed declinare à malo includitur in hoc quod est facere bonũ. Nullus enim simul facit bonum, & malum: ergo declinare à malo & facere bonum non sunt partes iustitiæ.

¶ SED CONTRA est, quòd Aug. * in lib. de correctione & gratia ponit declinare à malo & facere bonum ad iustitiam legis pertinere. *Ca. 1. circa medium.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd si loquamur de bono & malo in communi, facere bonum & vitare malum pertinet ad omnem virtutem, & secundum hoc non possunt poni partes iustitiæ, nisi forte iustitia accipiatur prout est omnis virtus. Quamuis etiam iustitia hoc modo accepta respiciat quandam rationem boni specialem, prout, scilicet, est debitum in ordine ad legẽ diuinam, vel humanam. Sed iustitia secundum quòd est specialis virtus, respicit bonum sub ratione debiti ad proximum. Et secundum hoc ad iustitiam specialem pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximum, & vitare malum oppositum, scilicet, quod est nociuum proximo. Ad iustitiam vero generalem pertinet facere bonum debitum in ordine ad communitatem, vel ad Deum, vel vitare malum oppositum. Dicuntur autem hæc duo partes iustitiæ generalis, vel specialis

lis quasi integrales: quia vtrunque eorum requiritur ad perfectum actum iustitiæ.

¶Ad iustitiam enim pertinet æqualitatem constituere in his quæ sunt ad alterum, vt ex supra dictis * patet. Eiusdē autem est constituere aliquid, & constitutum conseruare in his, quæ sunt ad alterum. Constituit autem quis æqualitatem iustitiæ faciendo bonum, id est, reddendo alteri quod ei debetur. Conseruat autem æqualitatem iustitiæ iam constitutæ declinando à malo, id est nullum nocumentum proximo inferendo.

¶Ad Primvm ergo dicendum, quod bonum & malum hic accipiuntur sub quadam speciali ratione, per quam appropriantur iustitiæ. Ideo tamen hæc duo ponuntur partes iustitiæ, secundum aliquam propriam rationē boni & mali: non autem alicuius alterius virtutis moralis: quia aliæ virtutes morales consistunt circa passiones: in quibus bonum facere, est venire ad medium: quod est declinare ab extremis quasi à malis. Et sic in idem redit quātum ad alias virtutes facere bonum & declinare à malo. Sed iustitia consistit circa operationes & res exteriores in quibus aliud est facere æqualitatem, & aliud est factam non corrumpere.

¶Ad secundum dicendum, quòd declinare à malo, secundum quod ponitur pars iustitiæ, non importat negationem puram, quod est non facere malum. Hoc enim non meretur palmam sed solum vitat pœnam. Importat autem motum voluntatis repudiantis malum: vt ipsum nomē declinationis ostēdit. Et hoc est meritoriū: præcipue quādo aliquis impugnatur vt malū faciat, & resistit.

¶Ad tertium dicendum, quòd facere bonū est actus completiuus iustitiæ, & quasi pars principalis eius. Declinare autem à malo est actus imperfectior & secundaria pars eius. Et ideò est quasi pars materialis, sine qua nō potest esse pars formalis completiua.

Qæst. 58. art. 2.

Summa Textvs.

SVpposito, quod facere bonum, & declinare à malo possunt accipi dupliciter, vno modo generaliter, secundum communem rationem boni & mali; alio modo particulariter, secundum peculiarem rationem debiti, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Si declinare à malo, & facere bonum accipiantur secundum generalem rationem; sic non sunt partes integrales iustitiæ: sed in omni virtute reperiūtur, nisi forte iustitia accipiatur prout dicit omnem virtutem. Probatur: Nam ad omnem virtutem spectat declinare à malo, & facere bonum in sua propria materia. Secunda conclusio: Si declinare à malo, & facere bonum accipiantur secundum peculiarem rationem debiti: sic sunt partes integrales iustitiæ. Sed quoniam iustitia, vt diximus supra, est duplex; vna particularis, quæ respicit bonum in ordine ad proximum: altera legalis, quæ respicit bonum in ordine ad communitatem: si declinare à malo, & facere bonum secundum rationem debiti fiant in ordine ad proximum, pertinent ad iustitiam particularem. Si autem fiant in ordine ad communitatem pertinent ad iustitiam legalem, & dicuntur partes integrales iustitiæ; quia vtraque illarum requiritur ad perfectum actum iustitiæ, quæ constituit æqualitatem ad alterum, faciendo bonum, & conseruat nullum nocumentum inferendo.

Explicatio Artic. VI.

PRo intelligentia huius articuli meminisse oportebit, ex dictis supra quæstio. 57. artic. 1. quod iustitia aliquando accipitur large pro quacunque virtute. In qua significatione viri boni in sacris literis iusti appellantur. Aliquando autem accipitur propriè, pro speciali virtute, quæ est ad alterū. Nam si loquamur de iustitia primo modo, sic declinare à malo, & facere bonum, etiam secundum generalem rationē, poterunt dici partes iustitiæ, quatenus ad omnem virtutem spectat, declinare à malo, & facere bonum in sua propria materia. Et hoc affirmat D. Thom. in prima conclusione. Cæterum, quoniam hæc acceptio iustitiæ est impropria, idcirco absolutè dicit hoc modo declinare à malo, & facere bonum, non esse partes integrales iustitiæ. De iustitia autem propriè dicta, quæ est ad alterum siue legalis sit, quæ respicit bonum commune, siue particularis, quæ respicit proximum (vtraque enim est propriè iustitia, vt latè ostendimus supra. quæst. 58. articul. 5.) affirmat in secunda conclusione, quod declinare à malo,

Iustitia accipitur large & propriè.

lo, & facere bonum, non, vtcunque, sed secundum rationem debiti, sunt partes integrales iustitiæ siue legalis, siue particularis, pro ratione boni, ad quod illa ordinantur. Nam ad iustitiam particularem pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximum, & vitare malum oppositum, scilicet, quòd est nocium proximo. Et ad iustitiam generalem spectat facere bonum debitum in ordine, ad communitatē, vel ad Deum, & vitare malum oppositum. Dicuntur autem hæc duo partes integrales iustitiæ: quia vtrumque eorum, scilicet, & constituere æqualitatem ad alterum, quod est facere bonum, & conseruare eandem, nullum nocumentum inferendo, quod est declinare à malo, requiritur ad perfectum actum iustitiæ. *Quæstio.* Et si quis quærat, vtrùm declinare à malo, & facere bonum, secundum aliquam propriam rationem boni, & mali, ponantur partes iustitiæ, & tamen non ponantur partes aliarum virtutum, puta, fortitudinis, aut temperantiæ secundum alias speciales rationes boni; *Respondet* D. Thom. in solutione ad primum affirmatiuè. Et ratio hius est: Nam aliæ virtutes morales versantur circa passiones, in quibus bonum facere est venire ad medium, quod est declinare ab extremis, quasi à malis. Atque adeò in idem redit, quantum ad alias virtutes facere bonum, & declinare à malo. Quare non possunt poni partes integrales illarum. At verò iustitia versatur circa operationes, & res exteriores, in quibus aliud est, facere æqualitatem, quod est facere bonum; & factam non corrumpere, quod est declinare à malo. *Argumen.* ¶Sed contra hoc est argumentum: In ipsa iustitia etiam redit in idem vtrumque: nam idem est, æqualitatem facere, & ab inæquali declinare: non minus quam ab extremis ad medium venire: ergo quantum ad hoc nullum est discrimen inter iustitiam, & alias virtutes. Et confirmatur: Sicut aliud est æqualitatem facere, & aliud factam non corrumpere; ità etiam aliud est inter passiones medium constituere; & aliud constitutum medium non corrumpere; ergo vtrobique *Responsio.* est eadem ratio. Pro huius argumenti solutione, aduertendum est ex Caietano in præsenti, inter æqualitatem, circa quam versatur iustitia; & medium, circa quod versantur aliæ virtutes morales, hoc esse discriminis, scilicet, quod æqualitas est in rebus ipsis, medium autem est intus in animis nostris. Propter quod diximus supra agentes de iustitia, quod medium iustitiæ est medium rei; & medium aliarum virtutum est mediū rationis. Ex quo fit, vt constituto à me medio per alias virtutes, nullus alius possit illud corrumpere. Nullus enim potest me inuitum, ex temperato facere intemperatum. At verò constituta à me æqualitate per iustitiam, potest alius, me inuito, illam corrūpere. Quando enim iussi agrum suum reddendum Ioanni, & alter iubet eundem agrū ab eo auferri, corrumpit ille æqualitatem, quam ego feci. Et ex hoc discrimine intenta ad propositum differentia clara habetur, scilicet, quod in alijs virtutibus facere medium, & non corrumpere illud, est idem sicut illuminatio continua. At verò in iustitia facere æqualitatem, & non corrumpere illam, sunt diuersa, quia æqualitas facta in rebus nō conseruatur ex meo facere: sicut nec dependet à me; sed potest à multis alijs corrumpi. Quia ergo aliud est facere æqualitatem, & aliud corrumpere æqualitatem factam, à se vel ab alio, & hoc non habet locum in alijs virtutibus, ideò facere bonum & declinare à malo, quæ hæc important, assignantur specialiter partes integrales iustitiæ, & non aliarum virtutum. Et per hæc patet solutio ad argumenta. Aliam explicationem satis obscuram subijcit Caietanus in isto commento. Sed quæ à nobis posita est, sufficit, vt ad grauiora properemus.

¶In solutione ad secundum argumentum dicit D. Thom, quod declinare à malo secundum quod ponitur pars iustitiæ, non importat puram negationem, quæ est non facere malum; sed importat motum voluntatis repudiantis malum. Nam declinare à malo, de quo in præsenti est sermo, est meritorium, contingitque præcipuè, quando aliquis impugnatur, vt malū faciat, & resistit. At verò declinare à malo, secundum quod dicit puram negationem, non est meritoriū, sed solum vitat pœnam. Nonnulli affirmāt, puram omissionem peccati sine aliquo actu interiori, vt non furari, esse meritoriam. Sed procul dubio contraria sententia est vera, quam tenet D. Thom. hic, & in 1. 2. quæsti. 71. artic. 5. ad primum. Vbi est proprius locus huius disputationis. Et ratio est manifesta: Nam si actus positiuus non est meritorius, nisi vel formaliter, vel virtualiter referatur in Deum, vt communiter dicunt Doctores, qua ratione fieri potest, vt pura omissio, quę non est ens, nec aliqua ratione in Deum refertur, sit meritoria; Eo vel maximè; quod aliàs sequeretur acquirere hominem infinita merita, sine intentione, & sine aliquo actu bono; quod nullo modo est dicendum. De hac re videndus est Diu. Thom. 1. 2. quæstione. 114. articu. quarto, vbi de requisitis ad meritum copio se

Nota circa solutionem ad. 2. D. Thom.

se disputat. Videnda sunt etiam dicta à nobis in. 1. tomo. q. 2. artic. 9.

Artic. vlvs. II.

¶Vtrùm transgressio sit speciale peccatum.

Ad Secvndvm sic proceditur. Videtur, quòd transgressio non sit speciale peccatū. Nulla enim species ponitur in diffinitione generis. Sed transgressio ponitur in cōmuni diffinitione peccati. Dicit enim * Ambro. quod peccatū est transgressio legis diuinæ: ergo transgressio non est species peccati.

2 ¶Præterea, Nulla species excedit suum genus. Sed transgressio excedit peccatum, quia peccatum est dictum, vel Factum, vel concupitum contra legem Dei, vt patet per * Augustī. 22. contra Faustum: transgressio autem est etiā contra naturam, vel consuetudinem: ergo transgressio non est species peccati.

3 ¶Præterea, Nulla species continet sub se omnes partes, in quas diuiditur genus. Sed peccatum transgressionis se extendit ad omnia vitia capitalia, & etiam ad peccata cordis, oris & operis: ergo transgressio non est speciale peccatum.

¶Sed Contra est, quia opponitur speciali virtuti scilicet iustitiæ.

¶Respondeo dicendum, quòd nomen transgressionis à corporalibus motibus ad morales actus deriuatum est. Dicitur autem aliquis secundū corporalem motum trāsgredi, ex eo quòd graditur trans terminum sibi præfixum. Terminus autem præfigitur homini, vt vltra non transeat in moralibus per præceptum negatiuum. Et ideo transgressio proprie dicitur ex eo quòd aliquis agit aliquid contra præceptum negatiuum. Quod quidem materialiter potest esse commune in omnibus speciebus peccatorum, quia per quamlibet speciem peccati mortalis homo transgreditur aliquod præceptum diuinū. Sec' accipitur formaliter, scilicet, secūdum hanc specialem rationem, quod est facere contra præceptum negatiuum, sic est speciale peccatum dupliciter. Vno quidē modo secundum quòd opponitur ad genera peccatorum opposita aliis virtutibus. Sicut enim ad propriam rationem iustitiæ legalis pertinet attendere debitum præcepti: ita ad propriam rationem transgressionis pertinet attendere contemptum præcepti. Alio modo secundum quòd distinguitur ab omissione quę contrariatur præcepto affirmatiuo.

¶Ad Primvm ergo dicendū, quod sicut iustitia legalis est omnis virt⁹ subiecto & quasi materialiter: ita etiam iniustitia legalis est materialiter omne peccatum. Et hoc modo peccatum diffinit * Ambro. secundum scilicet rationem iniustitiæ legalis. *Lococitato in argu.*

¶Ad secundum dicendum, quòd inclinatio naturæ pertinet ad præcepta legis naturalis: consuetudo etiam honesta habet vim præcepti, quia vt Augustī. *dicit in epistola de ieiunio sabbathi. Mos populi Dei pro lege * habendus est. Et ideo tam peccatum quam trāsgressio potest esse contra consuetudinem honestam & contra inclinationē naturalem. *Epist. 86. ad Casula. non longe à prin. to. 2. Et habetur 11. dist. ca. In his reb⁹*

¶Ad tertium dicendum, quòd omnes enumeratæ species peccatorum possunt habere transgressionem nō secundum proprias rationes, sed secundū quandam specialem rationem, vt dictū * est. Peccatum autem omissionis omnino à transgressione distinguitur. *In cor. art.*

Svmma Textvs.

Svpposito quod nomen transgressionis à motibus corporalibus, ad morales actus deriuatum est, ex quo fit, vt, quēadmodum dicitur aliquis transgressor secūdum corporalem motum, inquantum graditur trans terminum sibi præfixum; ità etiā dicitur transgressor in actibus moralibus, qui præfixum sibi terminum transit, terminus autem homini præfixus in præceptis negatiuis continetur; atque etiam supposito, quod de transgressione possumus loqui dupliciter, scilicet, materialiter, atque formaliter, respondet Diu. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio:

conclusio: Loquendo de transgressione materialiter sic non est speciale peccatum, sed in omnibus inuenitur, inquantum per quālibet speciem peccati mortalis, homo transgreditur aliquod præceptum diuinum. Secunda conclusio: Loquendo de transgressione formaliter, sic est speciale peccatum oppositum iustitiæ legali, cuius est attendere debitum præcepti.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Explicatur litera Di. Thom.

LItera huius articuli satis obscurè ponitur à D. Tho. Vt tamen eius mens intelligatur, aduertendum est, quod transgressio formaliter nihil aliud est, quam actus positiuus, quo quis vult non seruare legem, estq; directe cōtrarius actui voluntatis, quo quis vult seruare legem. Et quia hic actus est iustitiæ legalis extendens se ad opera omnium virtutum, inquantum vult quis non solū facere illa opera virtutum absolutè, sed etiā vult ea facere, quia præcepta à lege diuina, vel naturali, vel humana; idcircò actus cōtrarius, scilicet, velle non seruare legem, est actus iniustitiæ generalis seu legalis. Et extēdere se quoque potest ad omnia opera vitiorum; pro quanto potest quis non solum peccata committere absolutè, sed etiam cōmittere illa in odium legis. Sicque trangressio est vna species peccati distincta ab alijs: sicut & iniustitia legalis distinguitur ab intemperantia. Et hoc est, quod voluit significare D. Thom. in corpore articuli quando dicit, transgressionem formaliter, secundum quod opponitur ad genera peccatorum opposita alijs virtutibus, esse speciale peccatū. Et quia velle contrariatur præcepto, quo præcipitur, vt non velimus; idcircò etiā trāsgressio, quæ consistit in velle, dicitur propriè esse contra præceptum negatiuum. Ex dictis infertur, quod transgressio ex sua ratione formali seu morali, qua in specie iniustitiæ legalis constituitur comparatur ad cætera vitia, vt forma ad materiam. Nō enim potest illa existere, nisi supra alijs vitijs fundata. Cum non possit quis velle transgredi legem, nisi faciendo aliquid, quod sit contra illam. Et ideo dicit D. Tho. in conclusionibus, quod transgressio materialiter non est speciale peccatum, bene tamen formaliter, ad modum iam explicatū. Et quia transgressio in sua ratione formali includit actum positiuum, qui est velle facere contra legem, rursus fit, vt omnino sit opposita omissioni, quæ solum dicit negationem actus, tanquā positiuum negatiuo. Et propterea affirmat idem D. Thom. in fine articuli, quod transgressio inquantum opponitur omissioni, quæ est contra præceptum affirmatiuum est speciale peccatum. Non obstante, quod si loquamur materialiter de trāsgressione possit etiam omissio dici transgressio, inquantum per omissionem transgreditur quis præcepta, quę adimplere tenetur. Sicque omissio erit materia transgressionis formaliter dictæ: sicut & quodcunque aliud peccatū. Sed est aduertendum, quod peccatum omissionis potest accipi dupliciter. Vno modò secundum se. Et sic cum nullū includat actū, vt optimè docet D. Thom. 1. 2. q. 71. art. 5. fieri non poterit, vt sit transgressionis materia. Implicat enim, vt id, quod sine omni actu est, sit materia transgressionis quæ est actus. Alio modo secundum suam causam. Et sic potest omissio esse materia transgressionis, sicut & quodcunque aliud peccatum. Vt si velit quis non seruare præcepta affirmatiua in odium legis.

Corollariū

Peccatum omissionis accipitur dupliciter.

ARTICVLVS. III.

¶ *Vtrùm omissio sit speciale peccatum.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videt quòd omissio nō sit speciale peccatum. Omne enim peccatum, aut est originale aut actuale. Sed omissio non est originale peccatum, quia non cōtrahitur per originem, nec est actuale, quia potest esse absque omni actu, vt supra * habitum est, cùm de peccatis in communi ageretur: ergo omissio non est speciale peccatum.

1. 2. q. 71. ar. 5. Et 2. d. 35. a. 3. Et mal. q. 2. ar. 1.

1. 2. q. 71. art. 5.

2 ¶ Præterea, Omne peccatum est voluntarium. Sed omissio quandoque non est voluntaria, sed necessaria: puta cum mulier corrupta est quæ virginitatem vouit, vel cùm aliquis amisit rē quam restituere tenetur, vel cum sacerdos tenetur celebrare, & habet aliquod impedimentum: ergo omissio nō semper est peccatum.

3 ¶ Præterea, Cuilibet speciali peccato est determinare aliquod tēpus, quando incipit esse. Sed hoc non est determinare in omissione, quia quandocunque non facit, similiter se habet, nec tamen semper peccat: ergo omissio non est speciale peccatum.

4 ¶ Præterea, Omne peccatum speciale speciali virtuti opponitur. Sed non est dare aliquam specialem virtutē, cui omissio opponatur, tum quia bonum cuiuslibet virtutis omitti potest: tū quia iustitia

iuſtitia, cui ſpecialius videtur opponi, ſemper requirit aliquem actum, etiã in declinatione à malo, vt dictũ * eſt, omiſſio autem poteſt eſſe abſq; omni actu: ergo omiſsio non eſt ſpeciale peccatum.

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Iac. 4. Scienti bonum, & non facienti peccatum eſt illi.

¶ Respondeo dicendum, quòd omiſsio importat prætermiſsionem boni. Non autem cuiuſcunque, ſed boni debiti. Bonum autem ſub ratione debiti pertinet proprie ad iuſtitiam. Ad legalem quidem, ſi debitum accipiatur in ordine ad legem diuinam, vel humanam. Ad ſpecialem autem iuſtitiam ſecundum quod debitum conſideratur in ordine ad proximum. Vnde eo modo, quo iuſtitia eſt ſpecialis virtus, vt ſupra * habitũ eſt, & omiſsio eſt ſpeciale peccatũ diſtinctũ à peccatis quæ opponuntur alijs virtutibus: Eo vero modo quo facere bonũ, cui opponitur omiſsio, eſt quædam ſpecialis pars iuſtitiæ diſtincta à declinatione mali cui opponitur tranſgreſsio, etiam omiſsio à tranſgreſsione diſtinguitur.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quod omiſsio nõ eſt peccatum originale, ſed actuale, non quia habet aliquem actum ſibi eſſentialem, ſed ſecundum quòd negatio actus reducitur ad genus actus. Et ſecundum hoc non agere accipitur, vt agere quoddam, ſicut ſupra dictum * eſt.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd omiſsio, ſicut dictũ * eſt, non eſt niſi boni debiti ad quod aliquis tenetur: Nullꝰ autẽ tenetur ad impoſsibile: Vnde nullus ſi non facit id quod facere non poteſt, peccat per omiſsionem. Mulier ergo corrupta quæ virginitatem vouit, nõ omittit virginitatem non habẽdo, ſed non pœnitendo de peccato præterito, vel non faciendo quod poteſt ad votum adimplendum per continentiæ obſeruantiam. Sacerdos etiam non tenetur dicere miſſam, niſi ſuppoſita debita opportunitate, quæ ſi deſit, nõ omittit Et ſimiliter aliquis tenetur ad reſtitutionẽ ſuppoſita facultate, quam ſi non habet, nec habere poteſt, non omittit, dũmodo faciat quod poteſt. Et idem dicendum eſt in alijs.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut peccatũ tranſgreſsionis opponitur præceptis negatiuis, quæ pertinent ad declinandum à malo, ita peccatum omiſsionis opponitur præceptis affirmatiuis, quæ pertinẽt ad faciendũ bonũ. Præcepta autẽ affirmatiua nõ obligãt ad ſemper, ſed ad tempus determinatũ, & pro illo tempore peccatum omiſsionis incipit eſſe. Poteſt tamen cõtingere quòd aliquis tunc ſit impotens ad faciendum quod oportet. Quod quidem ſi ſit præter eius culpam, non omittit quod debet, vt dictum * eſt. Si vero ſit propter eius culpam præcedentem, puta, ſi aliquis de ſero ſe inebriauerit, & non poteſt ſurgere ad matutinas, vt debet, dicunt quidam quòd tũc incipit peccatũ omiſsionis, quando aliquis ſe applicat ad actum illicitum & incompoſsibilem cum illo actu ad quem tenetur. Sed hoc non videtur verum, quia dato quòd excitaretur per violentiam, & iret ad matutinas, non omitteret. Vnde patet quod præcedens inebriatio non fuit omiſsio, ſed omiſsionis cauſa. Vnde dicendum eſt, quòd omiſsio incipit ei imputari ad culpam, quando fuit tempus operandi, tamen propter cauſam præcedentem, ex qua omiſsio ſequens redditur voluntaria.

¶ Ad quartum dicendũ, quòd omiſsio directe opponitur iuſtitiæ, vt dictũ * eſt. Non enim eſt omiſsio boni alicuius virtutis, niſi ſub ratione debiti quod pertinet ad iuſtitiam. Plus autem requiritur ad actũ virtutis meritorium, quàm ad demeritum culpæ, quia bonũ eſt ex integra cauſa, malum autẽ ex ſingularibus defectibus. Et ideo ad iuſtitiæ meritum requiritur actus, non autẽ ad omiſsionem.

Summa Textvs.

Conclusio: Omiſsio eſt ſpeciale peccatũ diſtinctũ à peccatis, quæ opponuntur alijs virtutibus. Probatur. Omiſ-

a. 1. ad. 2.

4. 58. a. 6. 7. & 8.

1. 3. q. 71. a. 6. ad. 1.

In cor. art.

In ſolut. ad arg. præce. Et. 1. 2. q. 71. ar. 5.

In corp. ar.

sio importat prætermissionẽ boni,nõ cuiuscunquẽ, sed debiti:sed bonum sub ratione debiti,pertinet ad iustitiã,vel legalẽ,si debitum accipiatur in ordine ad legẽ diuinã,aut humanam;vel particularẽ,si debitũ considerẽtur in ordine ad proximũm:ergo sicut iustitia est specialis virtus,vt dictũ est supra.q. 58.ar.6.7.&.8. ità etiã omissio erit speciale peccatum distinctum ab illis,quæ opponuntur alijs virtutibus.Ex quo fit,vt sicut facere bonum cui opponitur omissio,est specialis pars iustitiæ,distincta à declinatione mali,cui opponitur transgressio, ità etiã omissio distinguitur à transgressione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli,& sequẽtis lõga opus esset disputatione de omissione,& eius natura.Sed, quia hæc propriè pertinet ad primã secundæ,cõsulto à me prætermittitur.Et pro nunc solũ dico,quod sicut transgressio accipitur dupliciter,scilicet, materialiter,& formaliter;& solũ formaliter accepta constituit speciale peccatũ iniustitiæ distinctũ ab alijs,quæ reliquis virtutibus opponũtur:ità etiam omissio potest accipi, & materialiter,& formaliter.Omissio formaliter accepta importat non agere debitum, ità,vt ipsa ratio debiti formaliter cadat in ratione formali omissionis. Quod contingit quãdo quis vult aliquid omittere,quia debitũ. Et sub hac ratione, est speciale peccatũ iniustitiæ;vel legalis,si debitũ accipiatur in ordine ad legẽ,vel particularis;si debitũ cõsideretur in ordine ad proximũ.Ratio enim debiti ad solã iustitiã spectat inter alias virtutes,vt.1.2.q.99.ar.5.ad primũ docet D.Tho. Omissio autẽ materialiter accepta solũ importat nõ agere id quod est debitũ, ipsa ratione debiti nõ intrãte rationẽ formalẽ omissionis.Et vt sic,omissio non est speciale peccatum,sed inuenitur in qualibet specie virtutis,pro quanto quodlibet bonum virtutis omitti potest.Itaq; omittẽs,verbi gratia,comedere quantum oportet,quatenus actũ tẽperãtiæ,qui est debitus nõ facit,omittit materialiter,& quatenus eundem,vt debitũ secundũ naturæ,vel Dei legẽ nõ facit,omittit formaliter. Estq; iste actus tunc formaliter oppositus iustitiæ; & distinctus à transgressione, de qua dictum fuit articulo præcedenti. Sicut & facere bonum debitum, cui opponitur omissio, distinguitur à declinare à malo, cui opponitur transgressio. Ex dictis infertur, quod omissio formaliter accepta dupliciter potest dici speciale peccatum.Vno modo,vt peccata iniustitiæ dicuntur specialia peccata ab illis, quæ fiunt contra temperantiam,aut fortitudinẽ. Alio modo intra latitudinem iniustitiæ. Sicut enim facere bonum, & declinare à malo, sunt diuersi actus iustitiæ: ità etiam omittere quod opponitur ad facere,& transgredi, quod opponitur ad declinare inter se, sunt diuersa peccata specialia sub iniustitia contenta.Et hoc est,quod D.Tho.in isto articulo intendit docere.

Omissio accipitur formaliter & materialiter.

ARTICVLVS. IIII.

¶Vtrùm peccatũ omissionis sit grauius,quàm peccatum transgressionis.

AD QVARTVM sic proceditur.Videtur,quòd peccatũ omissionis sit grauius, quàm peccatũ transgressionis. Delictum enim videtur idem esse quod derelictum, & sic per consequens videtur idem esse omissioni. Sed delictum est grauius quàm peccatum transgressionis, quia maiori expiatione indigebat, vt patet Leuit.5. ergo peccatum omissionis est grauius quàm peccatum transgressionis. *Mal.qu.2. artic.1.ad quartũ & ar.9.Cor.*

2 ¶Præterea, Maiori bono maius malum opponitur,vt patet per Philosoph. in.8.Ethic.* Sed facere bonum,cui opponitur omissio,est nobilior pars iustitiæ quàm declinare à malo,cui opponitur transgressio,vt ex supra dictis* patet:ergo omissio est grauius peccatum quàm transgressio. *Li.8.c.11. circa prin. to.5. ar.1.ad.3.*

3 ¶Præterea, Peccatum transgressionis potest esse & veniale & mortale.Sed peccatum omissionis videtur esse semper mortale, quia opponitur præcepto affirmatiuo: ergo omissio videtur esse grauius peccatum quàm sit transgressio.

4 ¶Præterea, Maior pœna est pœna damni,scilicet carentia visionis diuinę, quæ debetur peccato omissionis,quàm pœna sensus,quæ debetur peccato trãsgressionis,vt patet per * Chryso super Matth.Sed pœna proportionatur culpæ:ergo grauius est peccatum omissionis quam transgressionis. *Homil.24. to.3. Hom.47. ad pop.Antioche.s.5.*

¶SED CONTRA est, quod facilius est abstinere à malo faciendo,quàm implere bonum: ergo grauius peccat,qui non abstinet à malo faciendo, quod est

est transgredi, quàm qui non implet bonum, quod est omittere.

¶ Respondeo dicendum, quòd peccatum intantum est graue, inquantum à virtute distat. Contrarietas autē est maxima distantia, vt dicitur in. 10. * Metaphys. Vnde contrarium magis distat à suo contrario, quàm simplex eius negatio, sicut nigrū plus distat ab albo, quàm simpliciter nō albū. Omne enim nigrum est non albū, sed non conuertitur. Manifestū est autē quòd transgressio contrariatur actui virtutis, omissio autem importat negationem ipsius. Puta, peccatum omissionis est, si quis debitam reuerentiam parentibus non exhibeat. Peccatum autem transgressionis, si contumeliam, vel quancunq; iniuriā eis inferat. Vnde manifestum est, quòd simpliciter & absolutè loquendo, trāsgressio est grauius peccatum quā omissio, licet aliqua omissio possit esse grauior aliqua transgressione.

Lib. 10. tex. 13. & 14. tex. 3.

¶ Ad Primvm ergo dicendū quòd delictum communiter sumptum significat quamcunq; omissionem. Quādoque tamē strictè accipitur pro eo quod omittitur aliquid de his quæ pertinent ad Deum, vel quando scienter & quasi cum quodam contemptu derelinquit homo id quod facere debet. Et sic habet quandam grauitatem, ratione cuius maiori expiatione indiget.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ei quod est bonū facere opponitur, & non facere bonum, quod est omittere, & facere malum, quod est transgredi. Sed primum contradictoriè, secundū contrariè, quod importat maiorem distantiam. Et ideo trāsgressio est grauius peccatum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut omissio opponitur pręceptis affirmatiuis, ita trāsgressio opponitur pręceptis negatiuis. Et ideo vtrumque si propriè accipiatur, importat rationem peccati mortalis. Potest autem largè dici transgressio vel omissio, ex eo quòd aliquid fit præter præcepta affirmatiua, vel negatiua, disponens ad oppositū ipsorum. Et sic vtrumque largè accipiēdo potest esse peccatum veniale.

¶ Ad quartum dicendū, quòd peccato transgressionis respōdet & pœna dāni propter auersionem à Deo, & pœna sensus propter inordinatā cōuersionē ad bonum commutabile. Similiter etiā omissioni non solū debetur pœna dāni, sed etiam pœna sensus, secundum illud Matth. 7. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Et hoc propter radicem, ex qua procedit, licet non habeat ex necessitate actualem cōuersionem ad aliquod bonum commutabile.

Svmma Textvs.

Conclusio: Trāsgressio, simpliciter & absolutè loquēdo, est grauius peccatū quā omissio, licet aliqua omissio possit esse grauior aliqua transgressione. Probatur: Peccatum intantū est grauius, inquantū magis à virtute distat, sed contrarium magis distat à suo contrario, quam simplex eius negatio; nigrū enim magis distat ab albo, quā simpliciter non album, cum omne nigrū sit non album & non ècontra; ergo transgressio, quæ contrariatur actui virtutis, magis distat ab illa, quā omissio, quæ solum importat negationē ipsius. Et sic non exhibere parentibus debitam reuerentiā, quod est omissio, non est tā graue peccatū, sicut contumeliam, vel quamcunque aliam iniuriam eis inferre, quod est transgressio.

Explicatio Articvli.

Conclusio posita à D. Tho. in isto articulo in eo fundatur, quod cū distantia cōtraria sit maior, quam cōtradictoria, & trāsgressio opponatur virtuti contrariè, omissio autem solum contradictoriè, fit, vt trāsgressio magis distet à virtute, atq; adeò sit grauius peccatū, quā omissio, cæteris paribus. Cæterū, quoniā illud fundamentū maximā continet difficultatē; idcircò ad illius explicationem argumētor in hunc modū. Maior est distātia inter ens, & nō ens; quā inter duo entia: sed contrariorū vtrunq; est ens: contradictoriorū autē vnū est ens, & alterū nō ens: ergo maior distātia est contradictoria, quā cōtraria; atq; ex consequēti omissio, quę cōtradictoriè opponitur virtuti, magis distabit ab illa, quā trāsgressio, quę opponitur cōtrariè. Secūdò: Cōtrarietas est differentia in eodem genere, vt docet Arist. 10. Metaphy. tex. 13. sed maxima distantia non est in eodem

1. argumētum contra fundamentū D. Tho.

2. argum.

dem genere, quoniam magis distant, quæ sunt diuersorum generum: ergo. His tamen non obstantibus dico fundamentũ D. Tho. desumptum esse ex Aristot. loco statim citato. Ad cuius intelligentiam aduertendũ est primò, quod de distãtia possumus loqui dupliciter. Vno modo propriè pro differentia, seu distantia positiua, quæ est inter aliqua. Alio modo communiter, secundũ quod se extendit ad quãcunq; non conuenientiã, qualis etiã est inter ens, & nonens. Secũdo est aduertendum, quod excessus distãtiæ cõsiderari potest, vel absolute, vel proportionabiliter. Absolute quidem dicitur esse maximą distãtia inter ea, quę secundũ suã essentiã maximè distant, vt Deus & creatura, substantia & accidens, actus purus, & pura potentia. Proportionabiliter autem tantũ dicitur esse maxima distantia inter illa, quę sunt ad inuicẽ cõparabilia. Cuiusmodi sunt, quæ sunt eiusdẽ generis, vt cõtraria. Nã quæ sunt diuersorum generum ad inuicem comparari non possunt, vt docet Aristo. lib. 7. Phys. Ideo autem contraria sunt eiusdem generis, quoniam adinuicem transmutantur. Inter ea enim, quæ sunt diuersorum generum, nõ est transmutatio per se. Nam non transmutatur calidum in coloratum, sed in frigidũ. Propterea q; dicit Arist. 1. Phys. tex. 45. accipiendum esse primum, quod omnium, quæ sunt nihil neque facere aptum natũ est, nec pati, contingens, & contingenti; neque fit quodlibet ex quolibet, nisi aliquis accipiat secundum accidens. Qualiter enim fiet album ex musico, nisi accidens sit albo. &c.

Nota pro solutione.

1. dictum. ¶His suppositis dico primò, quod quando Aristot. affirmat inter contraria esse maximam distantiam, loquitur de excessu distantiæ, non absolutè, sed proportionabiliter. Absolutè enim magis distant quantitas, & qualitas, quę in nullo genere cõueniunt, quam duæ qualitates contrariæ, quæ non solum in genere generalissimo, sed & subalterno conueniunt, vt dulce, & amarum, sub sapore. Et quidem, quod contraria sub eodem genere maximè distent, probatur ex mente Aristotel. loco citato, hoc modo: Transmutatio est inter contraria vltima: nã dato, quod sit inter media, vt inter croceũ, & rubeum, vel inter medium & extremũ, quod dicitur vltimum, vt inter croceum, & nigrum: adhuc tamen est progressus ad vltimum; & quando fuerit inter extrema nõ potest vlterius procedere: ergo cõtraria extrema, quæ sunt vnius generis, inter quæ est vltima transmutatio, maximè distant. Probo consequentiam: Quoniam magis distant extrema contraria adinuicem, quam media adinuicem, & quam medium, & extremum. Nec potest imaginari maior sub eodem genere, quam distantia duorum extremorum.

¶Dico secundò, quod si loquamur de distantia communiter, maior distantia est inter cõtradictoria, quã inter contraria, quia minus conueniunt, vt rectè probat argumentũ primũ. Cæterùm si loquamur de distantia proprie (vt in præsenti est loquendũ) maior distãtia est inter cõtraria, quã inter cõtradictoria. Et ratio est: Quia contrariorũ distantia vtrinq; quãtificatur. Vtrumq; enim extremũ est positiuũ. & sic ponit aliquã sui distãtiam. Cum tamen in contradictorijs ex vno tantum mẽbro quantitas distantiæ sit. Tantum enim distat albũ à non albo, quantam entitatem ponit albũ, & non plus. Ex quo fit, vt distãtia contrariorũ cõtineat in se distantiã contradictoriorum: & addat aliquid supra. Quod & significauit D. Tho. quando dixit. Omne nigrũ est nõ albũ, & nõ econtra. Ac si diceret: Nigrũ includit distantiã albi à non albo: quia omne nigrũ est non albũ. Et vltra hoc includit distãtiã, quã ponit ipsum nigrũ ab albo. Et si quis obijciat, quod nõ albũ extendit se ad omnia extra albũ, quorũ multa magis distant ab albo, quã nigrũ; respõdeo, id nihil obstare: quia hoc est per accidens, seu materialiter: cũ tamẽ formaliter loquẽdo nõ album, neq; nigrũ, neq; aliud genus inferat, sed ponit esse cũ minori distãtia positiua, puta, cum pallido, & alijs medijs coloribus. Ex dictis infertur, quod loquẽdo de distãtia propriè, secundũ quod significat differentiã positiuam inter aliqua magis distant cõtraria, quam contradictoria. Et quia transgressio positiuè distat à virtute; omissio autẽ solum distat negatiuè, seu contradictorie; idcircò transgressio est grauius peccatum, quã omissio ex natura sua. Quod est intelligendũ de transgressione, & omissione respectu eiusdẽ. Nam respectu diuersorum bene poterit contingere, quod omissio sit grauius peccatũ, quam aliqua transgressio, vt D. Tho. in isto articulo dicit.

2. dictum.

QVÆSTIO. LXXX.

De partibus potentialibus iustitiæ, in duos Articulos diuisa.

Sup. q. 58. a. 11. ad. 1 et secunda. Et infra q. 122. a. 1. Cor. Et. q. 33. q. 3. art. 4.

ARTICVLVS. I.

¶Vtrùm conuenienter assignentur virtutes iustitiæ annexæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter assignentur

nentur virtutes iustitiæ annexæ. Tullius enim enumerat *sex, scilicet religionē, pietatem, gratiam, vindicationē, obseruantiam, veritatem. Vindicatio autem videtur species esse commutatiuæ iustitiæ, secundum quam illatis iniurijs vindicta rependitur, vt ex supradictis * patet. Non ergo debet poni inter virtutes iustitiæ annexas.

2. ¶Præterea, Macrob.* super somniū Scipio. ponit septē, scilicet, innocentiā, amicitiam, concordiā, pietatem, religionem, affectum, humanitatem, quarum plures à Tullio prætermittūtur: ergo videtur insufficienter enumeratas esse virtutes iustitiæ adiunctas.

3. ¶Præterea, A quibusdā alijs ponūtur quinque partes iustitiæ, scilicet obediētia respectu superioris, disciplina respectu inferioris, æquitas respectu æqualiū, fides & veritas respectu omniū, de quibus à Tullio * non ponitur nisi veritas: ergo videtur insufficienter enumerasse virtutes iustitiæ annexas.

4. ¶Præterea, Andronicus Peripateticus ponit nouē partes iustitiæ annexas, scilicet liberalitatē, benignitatē, vindicatiuā, eugnomosinam, eusebiam, eucharistiam, sanctitatem, bonam commutationem, legispositiuam. Ex quibus etiam * Tullius manifestè non ponit nisi vindicatiuam: ergo videtur insufficiēter enumerasse.

5. ¶Præterea, Arist. in 5. Eth.* ponit epicheiam iustitiæ adiunctam, de qua in nulla præmissarum assignationū videtur mentio esse facta: ergo insufficienter sunt enumeratæ virtutes iustitiæ annexę.

¶Respondeo dicendum, quòd in virtutibus quæ adiunguntur alicui principali virtuti duo sunt consideranda. Primo quidem quòd virtutes illæ in aliquo cum principali virtute conueniant, secundo quòd in aliquo deficiant à perfecta ratione ipsius. Quia vero iustitia ad alterū est, vt ex supradictis * patet, omnes virtutes quæ ad alterū sunt, possunt ratione conuenientiæ iustitiæ annecti. Ratio vero iustitiæ cōsistit in hoc, quòd alteri reddat quod ei debetur secundum æqualitatem, vt ex supradictis * patet. Dupliciter ergo aliqua virtus ad ad alterum existens, à ratione iustitiæ deficit. Vno quidem modo inquantū deficit à ratione æqualis. Alio modo inquantū deficit à ratione debiti. Sunt enim quædā virtutes, quæ debitum quidē alteri reddunt, sed non possunt reddere æquale. Et primo quidē quicquid ad homine Deo redditur, debitum est, non tamen potest esse æquale, vt scilicet tantum homo ei reddat quantum debet, secundum illud Psalm. 115. Quid retribuā Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Et secundū hoc adiungitur iustitiæ religio, quæ, vt dicit * Tullius, superioris cuiusdā est naturæ, quam diuinam vocant, curam cæremoniamque affert. Secundo parē tibus non potest secundum æqualitatem recompensari quod eis debetur, vt patet per Philosoph. in 8. Ethic.* Et sic adiungitur iustitiæ pietas, per quam, vt Tullius * dicit, sanguine iunctis patriæque beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Tertiò non potest secundum æquale præmium recompensari ab homine virtus, vt patet per Philosoph. in 4. Eth. Et sic adiungitur iustitiæ obseruantia, per quam, vt Tull. * dicit, homines aliqua dignitate antecedentes quodam cultu, & honore dignantur.

q. 58. a. 10 & 11.

In fol. 4. ante finē lib. 2. de inuentione.

Li. 8. c. vlt. non procul à fine. to. 5.

Li. 2. de inuēt. in fol. 4. ante fin.

Lib. 4. c. 3. ante med. to. 5.

Li. 2. de inuēt. in fol. 4. ante fi- nem. lib.

¶A ratione vero debiti iustitiæ, defectus potest attendi secundum quod est duplex debitum, scilicet morale & legale. Vnde & Philo. * in 8. Ethic. secundū hoc duplex iustum assignat. Debitum quidem legale est, ad quod reddendū aliquis lege astringitur. Et tale debitum propriè attendit iustitia, quæ est principalis virtus. Debitum autem morale est quod aliquis debet ex honestate virtutis. Et quia debitum necessitatem importat, ideo tale debitum habet duplicem gradū. Quoddam enim est sic necessariū, vt sine eo honestas morum cō seruari nō possit. Et hoc habet plus de ratione debiti. Et potest hoc debitum

Li. 8. c. 10. tom. 5.

attendit ex parte ipsius debentis: & sic ad hoc debitum pertinet, quòd homo talem se exhibeat alteri in verbis & in factis, qualis est. Et ita adiungitur iustitiæ veritas, per quam, vt Tullius * dicit, immutata sunt ea, quæ aut fuerunt, aut futura sunt. Potest etiam attendi ex parte eius cui debetur, prout scilicet, aliquis recompensat alicui secundum ea quæ fecit. Quandoque quidem in bonis, & sic adiungitur iustitiæ gratia, in qua, vt Tullius * dicit, amicitiarum & officiorum alterius memoria, remunerandi voluntas cõtinetur alterius. Quãdoque autem in malis, & sic adiungitur iustitiæ vindicatio, per quã, vt Tullius * dicit, vis aut iniuria, & omnino quicquid obscurũ est, defendẽdo, aut vlciscẽdo propulsatur. Aliud vero debitũ est necessarium, sicut conferens ad maiorem honestatem, sine quo tamen honestas conseruari potest. Quod quidem debitum attendit liberalitas, affabilitas, siue amicitia, aut alia huiusmodi, quæ * Tullius prætermittit in prædicta * enumeratione, quia parum habent de ratione debiti.

Eodẽ loco dicto.

Eodem lib. 2. de inuentione fol. 4. ante fi. lib.

Eodẽ loco dicto.

Loco citato in arg. 1.

In arg. 1.

¶ Ad primvm ergo dicendũ, quod vindicta quæ fit authoritate publicæ potestatis, secundum sententiam Iudicis pertinet ad iustitiam commutatiuam. Sed vindicta, quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, vel quam quis à Iudice requirit, pertinet ad virtutem iustitiæ adiunctam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Macrob. * videtur attendisse ad duas partes integrales iustitiæ, scilicet declinare à malo, ad quod pertinet innocẽtia: & facere bonum, ad quod pertinẽt sex alia. Quorũ duo videntur pertinere ad æquales, scilicet amicitia in exteriori cõuictu, & concordia interius. Duo verò ad superiores, scilicet pietas ad parẽtes, & religio ad Deũ. Duo vero ad inferiores, scilicet affectus, inquantum placẽt bona eorũ, & humanitas per quã subuenitur eorũ defectibus. Dicit enim * Isidò. in lib. Etymol. quòd humanus dicitur aliquis, quia habeat circa hominem amorem & miserationis affectum: vnde humanitas dicta est, qua nos inuicẽ tuemur. Et secundũ hoc amicitia sumitur, prout ordinat exteriorẽ conuictũ, sicut de ea Philosoph. * tractat in 4. Ethic. Potest etiam amicitia sumi secũdum quòd propriè respicit affectum, prout determinatur à Philosopho in 8. & 9. Ethi. * Et sic ad amicitiam pertinent tria, scilicet benevolentia, quæ hic dicuntur affectus & concordia, & beneficentia, quæ hic vocatur humanitas. Hæc autem Tull. prætermisit, quia parũ habẽt de ratione debiti, vt dictum * est.

Loco citato in arg.

Li. 10. c. 8. incipit Humilis, circa princ.

Li. 4. c. 10. 6.

Li. 8. c. Etho. tum, 11.

In corp.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obedientia includitur in obseruantia, quam Tullius * ponit. Nam præcellentibus personis debetur & reuerẽtia honoris, & obedientia. Fides autem per quam fiunt dicta, includitur in veritate quantum ad obseruantiam promissorũ. Veritas autem amplius se habet, vt infra * patebit. Disciplina autẽ non debetur ex debito necessitatis, quia inferiori non est aliquis obligatus inquantum est inferior. Potest tamen aliquis superiori obligari, vt inferioribus prouideat, secũdum illud Mat. 24. Fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suam. Et ideo à Tullio * prætermittitur. Potest autem contineri sub humanitate quam Macrob. ponit. AEquitas verò sub epicheia, vel amicitia.

Lacinia in arg.

quæst. 4. art.

Lacinia in arg. citat. Lib. 4. vers. fin. tit. 12.

¶ Ad quartum dicendum, quòd in illa enumeratione ponuntur quædam pertinentia ad particularem iustitiam, quædam autem ad legalem. Ad particularem quidem, bona commutatio, de qua dicit, quòd est habitus in commutationibus æqualitatem custodiens. Ad legalem autem iustitiam, quantum ad ea, quæ communiter sunt obseruanda, ponitur legis positiua, quæ, vt ipse dicit, est scientia commutationum politicarum ad communitatem relatarum. Quantum verò ad ea quæ quandoque particulariter agenda occurrunt præter cõmunes leges, ponitur eugnomosina, quasi bona

nagnome, quæ est in talibus directiua,
451.a.4. vt supra * habitum est in tractatu de prudentia. Et ideo dicit de ea quòd est voluntaria iustificatio, quia scilicet ex proprio arbitrio, id quod iustum est, homo secundum eam seruat, nō secundū legem scriptam. Attribuuntur autem hæc duo prudentię, secundum directionem iustitiæ, non secundū executionē. Eusebia vero dicitur, quasi bonus cultus: vnde est idē quod religio. Ideo de ea dicit quod est scientia Dei famulatus. Et loquitur secundum modū quo Socrates dicebat omnes virtutes esse scientias. Et ad idem reducitur sanctitas
4. sequēti. a.3. vt postea * dicetur. Eucharistia autem est idem quod bona gratia, quam Tul-
Loco ante dicto. lius * ponit, sicut & vindicatiuam. Benignitas autem videtur esse idem cum
Li. 10. Etymol. ca. 2 parū à pri. affectu quem ponit Macrob. Vnde & Isido. * dicit in libro Etym. ꝙ benignus est vir sponte ad benè faciēdū paratus & dulcis ad eloquiū. Et ipse Andronic⁹ dicit, quod benignitas est habitus voluntariè benefactiuus. Liberalitas autē videtur ad humanitatem pertinere.

¶ Ad quintum dicendum, quòd epichcia non adiungitur iustitiæ particulari, sed legali, & videtur esse idem cū ea quæ dicta est eugnomosina.

SVMMA TEXTVS.

CONclusio: Virtutes iustitiæ annexæ sunt religio, pietas, obseruantia veritas, gratia, vindicatio, amicitia, & liberalitas, quarū sufficientiā atq; necessitatē longa oratione prosequitur D. Tho. in litera. Eius tamen ratio consistit in hoc, quod in virtutibus alteri adiunctis duo est cōsiderare. Primum est, quod illæ virtutes conueniant in aliquo cum principali, cui annectūtur. Secundum, quod in aliquo à perfecta ipsius ratione deficiant. Et quia iustitia est ad alterum, omnes virtutes, quæ sunt ad alterū, ratione conuenienti illi possunt annecti. Quia autem iustitia consistit in hoc, vt reddat alteri quod ei debetur, secundum æqualitatē, dupliciter potest cōtingere, vt aliqua virtus ad alterū existēs à ratione iustitię deficiat. Vno modo, quia deficit à ratione æqualis. Et sic religio erga Deū, & pietas erga parentes, & obseruantia erga viros virtute excellentes deficiunt à ratione iustitiæ. Alio modo, quia deficit à ratione debiti. Et sic adiunguntur iustitiæ, vel ex parte debentis, vel ex parte eius, cui debentur, honestas, veritas, vindicatio, amicitia, liberalitas & similes, per Macrobium, Tullium, & Andronicum, secundum diuersos casus assignatæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

INtentio D. Thom. in isto articulo solū est explicare modum, vnde cognoscere possimus, an aliqua virtus potentialiter continea tur sub iustitia, nec ne. Et is est videre, an existens ad alterum deficiat, vel à ratione reddendi æquale, vel à ratione reddendi debitum. Quod vtrumque necessariū est ad veram, & perfectam rationem iustitiæ. Ex defectu enim cuiuscunque horum efficietur pars subiectiua illius. Quanuis diuersimodè, vt diximus supra. q. 58. ar. 5. Quādo enim virtus, quæ est ad alterum, deficit à ratione debiti, constituitur pars potentialis iustitię: sed quæ nō est vera, & propria iustitia, secū dum essentiā, qualis est liberalitas, amicitia, &c. Quando autem deficit à ratione æqualis, constituitur pars potētialis iustitiæ; quæ quanuis non sit perfecta, est tamen vera & propria secundum essentiam, qualis est religio, atque pietas. Ex hoc infertur, quod ex partibus potentialibus iustitiæ quædam habent veram, quanuis non perfectam rationem iustitiæ, aliæ autem nec veram, neque perfectam. Et ad hoc, vt aliqua virtus sit pars potentialis iustitiæ, habens veram rationem illius, quanuis non perfectam, requiruntur duo, scilicet, quod sit ad alterum, & quod habeat rationem debiti. Ad hoc autē, vt aliqua virtus dicatur pars potentialis iustitiæ, non habens veram rationē illius, sufficit quod sit ad alterum, & quod faciat aliquo modo æqualitatem, quanuis non secundum rationem debiti.

QVÆSTIO. LXXXI.

De Religione, in octo Articulos diuisa.

ARTICVLVS. I.

¶ Vtrùm religio ordinet hominem solum ad Deū.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd religio non ordinet hominem solū ad Deum. Dicitur enim Iacobi. 1. Religio munda & immaculata apud Deū & Patrē hæc est: visitare pupillos & viduas in tribulatione eorū, & immaculatū se custodire ab hoc seculo. Sed visitare viduas & pupillos dicitur secūdū ordinē ad proximū. Quod autē dicit, immaculatū se custo-

Infr. q. 84. ar. 1. ad. 1.

dire ab hoc seculo, pertinet ad ordinē quo ordinatur homo in seipso: ergo religio nō solū dicitur in ordine ad Deū.

Li.10.c.1. à med.t.5. 2 ¶Præterea, Augu.* dicit in.10. De Ciuit. Dei, quòd quia Latina loquendi consuetudine, non imperitorum tantùm, verum etiam doctissimorum cognationibus humanis, atque affinitatibus, & quibuscunque necessitudinibus dicitur exhibenda religio, nō eo vocabulo vitatur ambiguum, cū de cultu diuinitatis vertitur quæstio, vt fidenter dicere valeamus, religionem non esse, nisi cultum Dei: ergo religio dicitur nō solum in ordine ad Deum, sed etiam in ordine ad propinquos.

3 ¶Præterea, Ad religionē videtur latria pertinere. Latria enim interpretatur seruitus, vt Aug.* dicit in.10. De Ciuit. Dei. Seruire autē nō solū debem⁹ Deo, sed etiam proximis, secundū illud Gal. 5. Per charitatem spiritus seruite inuicē: ergo religio importat ordinem etiā ad proximum.

Li.10.c.1. tom.5.

4 ¶Pręterea, Ad religionem pertinet cultus. Sed homo dicitur non solū colere Deum, sed etiam proximum, secundum illud Catonis, Cole parentes: ergo etiam religio nos ordinat ad proximū, & non solum ad Deum.

5 ¶Præterea, Omnes in statu salutis existētes Deo sunt subiecti. Nō autē dicūtur religiosi omnes, qui sunt in statu salutis, sed solū illi, qui quibusdā votis & obseruantijs & ad obediendū aliquibus hominibus se astringunt: ergo religio non videtur importare ordinem subiectionis hominis ad Deum.

Li.2. de inuēt. in fol. 4. ante fin. lib.

¶Sed Contra est, quòd Tullius * dicit.2. Rheto. quod religio est quędā tuitio naturæ, quam diuinam vocant, quæ cultum vel cæremoniam affert.

Li.10. ca. 17. incipit. religiosus.

¶Respondeo dicendum, quòd sicut * Isido. dicit in lib. Ety. Religiosus, vt ait Cicero, à religione appellatus est, qui retractat & tanquam relegit ea quę ad cultum diuinum pertinent. Et sic religio videtur dicta à relegendo ea quæ sunt diuini cultus, quia huiusmodi sunt frequenter in corde reuoluenda, secundum illud Prouerbi. 3. In omnibus vijs tuis cogita illum, quamuis etiam possit intelligi religio ex hoc dicta, quod Deū reeligere debemus, quem amiseramus negligentes, sicut August. dicit * in.10. De ciuitat. Dei. Vel potest intelligi religio à religando dicta. Vnde August. * dicit in li. de vera Relig. Religet nos religio vni omnipotenti Deo. Siue autem religio dicatur à frequenti relectione, siue ex iterata electione eius quod negligenter amissum est, siue dicatur à religatione, religio propriè importat ordinē ad Deū. Ipse enim est cui principaliter alligari debemus, tanquam in deficienti principio, ad quem etiam nostra electio assiduè dirigi debet, sicut in vltimum finem, quem etiam negligenter peccādo amittimus, & credendo, & fidē protestando recuperare debemus.

Li.10.c.4. parum ante med.to.5. Non remotè à fine libri, to.1.

¶Ad Primvm ergo dicendum, quòd religio habet duplices actus, quosdam quidem proprios & immediatos, quos elicit, per quos homo ordinatur ad solum Deum, sicut sacrificare, adorare, & omnia huiusmodi. Alios autem actus habet, quos producit mediantibus virtutibus quibus imperat, ordinās eos ad diuinam reuerentiam: quia scilicet, virtus ad quam pertinet finis, imperat virtutibus ad quas pertinent ea quę sunt ad finem. Et secundū hoc actus religionis per modū imperij ponitur esse, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, quod est actus elicitus à misericordia. Immaculatum autem se custodire ab hoc sæculo, imperatiuæ quidem est religionis, elicitiuæ autē tēperantiæ, vel alicuius huiusmodi virtutis.

¶Ad secundum dicendum, quòd religio refertur ad ea, quæ exhibentur cognationibus humanis extenso nomine religionis, nō autem secundū quod religio propriè dicitur: vnde Aug.* parum ante verba inducta præmittit: Religio districtius non quemlibet, sed Dei cultum significare videtur.

Lib.10. de Ciui. Dei. Ca.1. à me tom.5.

¶Ad tertium dicendum, quòd cum seruus dicatur ad dominū, necesse est, ꝙ vbi est propria, & specialis ratio dominij,

minij, ibi sit specialis & propria ratio seruitutis. Manifestum est autem quod dominium conuenit Deo secundum propriam, & singularem quandam rationem, quia scilicet ipse omnia fecit, & quia summum in omnibus rebus obtinet principatum. Et ideò specialis ratio seruitutis ei debetur. Et talis serui tus nomine latriæ designatur apud Grę cos. Et ideo ad religionem propriè per tinet.

¶ Ad quartum dicendum, quòd co lere dicimur homines quos honorificatione, vel recordatione, vel præsentia frequentamus. Et etiam aliqua, quæ nobis subiecta sunt coli à nobis dicuntur. Sicut agricolæ dicūtur ex eo, quòd colunt agros, & incolæ dicuntur ex eo quod colunt loca, quæ inhabitāt. Quia tamen specialis honor debetur Deo, tā quam primo omnium principio, etiā specialis ratio cultus ei debetur, quæ Græco nomine vocatur eusebia, vel theosebia, vt patet per August. * 10. De Ciuit. Dei.

Lto. c. 1. im. 3.

¶ Ad quintum dicendum, quòd religiosi, quanuis dici possint communiter omnes qui Deum colunt, specialiter tamen religiosi dicuntur, qui totā vitam suam diuino cultui dedicant, à mundanis negotijs se abstrahentes. Sicut etiam contemplatiui dicuntur, nō qui contemplantur, sed qui contemplationi totam vitam suam deputant. Huiusmodi autem non se subijciunt homini propter hominem, sed propter Deum, secundum illud Apost. Galat. 4. Sicut angelum Dei excepistis me, sicut Iesum Christum.

Summa Textus.

SVpposito, quòd nomen, religio, deduci potest, vel à relegendo, vt placet Isidoro, & Ciceroni, vel à reeligendo, vt placet D. August. vel à religando, vt idem August. dicit: respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per hanc propositionē. Conclusio: Si religio dicatur à frequenti relectione, siue ab iterata electione illius, quod negligenter amissum est, siue à religatione, semper importat ordinem ad Deum. Probatur: Deus est, cui principaliter alligari debemus tanquam indefectibili principio, & ad quem etiam nostra electio assiduè dirigi debet, tanquam in vltimum finem, & quem negligenter peccando amittimus, & credendo, & fidem protestando recuperare debemus: ergo secundum quamcunque expositis significationibus, religio semper importat ordinem ad Deum.

Explicatio Articvli.

Nomen religio varia significat.

PRo intelligentia huius virtutis, quæ præcipua est inter partes potentiales iustitiæ, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est primò, quòd huius nominis religio varius est vsus apud sanctos, & Latinos. Nam primò significat eam sectam, & doctrinam de rebus diuinis, in quam plures homines conueniunt. In qua significatione dicimus Christianam religionem, Mosaicam religionem, &c. Et D. Augustinus inscripsit librum de vera religione, hoc est, de vera diuinarum rerum doctrina. Et Cicero in Oratione pro Pompeio, dicit: Gentes pro sua religione bella suscipiunt. Secundo accipitur à Latinis religio pro anxia cura. In qua significatione id dicitur religiosè fieri, quod solicitudinem affert. Plinius libr. 4. Epist. in Epistola ad Cornelium Tacitum: Si parentibus solis ius præceptoris conducendi relinquatur, ijsdemq; religio rectè iudicandi necessitate collationis addatur, hoc est, solicita cura, & anxia probos præceptores, idoneosque diligendi liberis suis, &c. In eadem etiam significatione accipitur à Cicerone nomen, religio, quando in libro de Claris Oratoribus dicit: Quorundam hominum orationem esse attenuatam nimia religione, hoc est, solicitudine. Tertiò accipitur religio, pro timore, quem vulgò appellamus conscientiæ scrupulum. In qua significatione dicit Cicero de Aruspic. respons. 9. Quæ tanta religio est, qua in nostris dubitationibus, atque in maximis superstitionibus vnius Publij Serailij, atque Marci Bęuelli responso, ac verbo non liberemur? Id est, vt nunc loquimur, Qui tantus conscientiæ scrupulus? Et apud Terentium in Andria Dauo dicēti. At mihi vnus scrupulus etiam restat, qui me male habet, Pamphilus respōdit: Dignus es odio cū tua religione. Quartò accipitur in sacris literis, religio, non infrequenter, pro cæremonia, & ritu aliquo externo. In qua significatione dicitur Nume. 19. Hæc est religio victimæ, hoc est, cæremonia in vacę ruſæ oblatione obseruāda. Et Exod. 12. Hæc est religio phase. Verbum enim Hebræum, cui respondet religio in illis locis, inter alia significat cæremoniam legis præcepto inductam. Cuius præcepti nulla ratio necessaria reddi potest; possunt

tamen reddi multæ probabiles, vt dicit Abulenſis ſuper. 19. capit. Nume. In eadem etiam ſignificatione accepit id nomen Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo, dum dixit: Sacra confecit ſumma religione, atque cæremonia. Vltimò accipitur religio pro functione iuſti, & debiti officij. Idque dupliciter, vt dicit Diuus Thom. hic in ſolutione ad ſecundum. Vno modo largè, vt ſe extendit ad omnem debiti officij functionem. In qua ſignificatione dixit Cicero. 7. in Verrem: Ego quos adhuc mihi magiſtratus populus Romanus mandauit, ſic eos accepi, vt me omnium officiorum aſtringi religione arbitrarer. Et rurſus; Qui ſibi hoc aſſumpſit, vt corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoſcat; ſi qua in re ipſe à religione officij declinauerit? Alio modo propriè, vt ſignificat non in vniuerſum omnem officij functionem; ſed peculiariter id, quod eſt Deo debitum cultū exhibere. Et in hac acceptione ſola loquimur de religione in præſenti. ¶ Secundò eſt aduertendum, quòd vt conſtat ex D. Tho. in iſto articulo, huius vocis, religio, viri doctiſsimi multiplicem afferunt Etymologiam. Nam Cicero dictam putat religionem à relegendo. Propterea quod ea, quæ ad diuinum cultum pertinent, frequenter ſunt in corde reuoluenda, & tanquam relegenda. Religioſi, inquit, à relegendo appellantur; qui tractant & quaſi relegunt ea, quæ ad cultum diuinum pertinent. Et dicuntur religioſi ex relegendo; ſicut eligentes ex eligendo; & diligentes ex diligendo: & intelligentes ex intelligendo. Eandem originem ſequitur Diuus Iſidorus libr. 10. Etymologiarum, litera. R. Alij putant religionem dictam fuiſſe à religando. Propterea, quòd animos noſtros ligat, & obligat Deo. Quam Etymologiam præter Lactantium Firmianum, quem citat Caietanus in iſto commento, affert Diuus Auguſtinus in lib. de Vera religione, & Diuus Hieronymus in commentarijs Amos Prophetæ, capit. 9. deſumptaque etiam videtur ex Cicerone. Qui in oratione pro Domo ſua dicit: Nunquid tribunus populi bona Lentuli religionibus religauit. Alij affirmant religionis nomen à reeligendo Deum, quem negligentes dimiſimus, deduci. Quorum vnus eſt Diuus Auguſtinus lib. 10. de Ciuitate, capit. 4. Et tandem aliqui dicunt, quòd nomen deducitur à relinquendo. Propterea, quòd quæ Deo dicantur ab hominibus debent eſſe ſeparata. Et ſic Sabinus apud Aulum Gellium libr. 4. capit. 9. dicebat, religioſum eſſe eum, qui propter vitæ ſanctitatem ab hominum conſortio eſt ſepoſitus. Sed ex his deriuationibus duæ priores ſunt aptiores. Quanuis Caietano, Lactantiana, quæ eſt ſecunda, & linguæ Latinæ, & nominis ſignificato magis conſona videatur. Propterea enim inquit, religioſa Deo addicta vocamus, & religioſos Deo deditos, ac per hoc religatos frequenti vſu appellamus.

Etymologia huius nominis religio.

¶ His ſuppoſitis circa concluſionem D. Thom. nulla eſt difficultas. Omnes enim illam recipiunt. Et probari poteſt ex diffinitione religionis, quam D. Auguſtin. lib. 83. quæſtionum, quæſt. 21. affert ex Cicerone in lib. de Inuentione dicente; Religionē eſſe virtutem, quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ, quam diuinam vocamus cultum, cæremoniamque affert. Et in lib. de Partitionibus dicit idem; Religio eſt iuſtitia erga Deum. Cui virtuti in medio poſitæ duo extrema opponuntur vitia, ſcilicet, infidelitas, & ſuperſtitio. Infidelitas, quæ Deum nō colit; ſuperſtitio, quæ vel falſum Deum, vel verum ineptè colit. Nam & cultus Deorum falſorum eſt ſuperſtitio, vt docet D. Auguſtin. in lib. de Vera & falſa religione. Atque etiam cultus qui vero Deo tribuitur, ſi res, & cæremoniæ parui momenti, tanquam ſi eſſent magnæ obſeruentur. Quare rectè dicebat Quintilianus lib. 8. cap. 3. vt à diligente curioſus; ità à religione ſuperſtitioſus diſtat. Et D. Auguſt. lib. 6. de Ciuit. ex ſentētia Varron. dicebat, à ſuperſtitioſo timeri deos, à religioſo autem tantum vereri, vt parētes, & non vt hoſtes timeri. Et Cicer. in lib. de natura deorū. Sicut in ſuperſtitioſo inanis ineſt timor deorum: ita in religioſo pius inuenitur cultus illorum.

Concluſio D. Tho. in. 4.

¶ In ſolutione ad primum argumentum dicit D. Th. quòd ſacrificare, & orare ſunt actus proprij, & immediati religionis. Contra quod ſic argumentor: Sacrificare eſt actus externus: ergo non poteſt eſſe immediatè elicitus à religione, quæ eſt in voluntate. Secundò orare eſt opus intellectus: ergo non poteſt elici immediatè à religione, exiſtente in voluntate. Tertiò: quando petimus orando, vt Deus ſuum amorē nobis infundat, illa oratio fit imperio charitatis; cuius proprium munus eſt velle Deo coniūgi idq; optare: ergo oratio nō eſt actus religionis; ſiquidem eſt cōmunis illi cum alijs virtutibus. Ad primum argumentū reſpondeo, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Ad hoc enim, vt aliquis actus dicatur pertinere ad aliquam virtutem non requiritur, quòd procedat ab eadem potentia, in qua illa virtus eſt ſubiectiuè. Velle enim

1. Argum. contra ſolutionem 2.

2. Argum.

3. Argum.

Ad 1. arg.

enim ieiunare, proculdubio est actus temperantiæ. Et tamen ille est in voluntate, & temperantia in appetitu sensitiuo. Sed quòd requiritur est, quòd actus secundum suam speciem ad finem talis virtutis ordinetur. Vnde cum sacrificare ordinetur ad finem religionis, siue ad religionem, tanquam ad finem, fit, vt sit proprius & immediatus actus illius, vt dicit D. Thom. in isto articulo. Et eodem modo respondetur ad secundum argumentum.

Ad 1. arg. Obiectio. ¶ Et si quis obijciat, Sacrificare, & orare nec sunt actus illiciti, nec imperati à religione: ergo male dicit D. Thom. quòd sunt proprij, & immediati actus illius. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Et primo, quod non sint actus illiciti. Nam actus vnius potentiæ non potest elici à virtute, quæ est in alia potentia. Quod autem nec etiam sint imperati, patet: Quia actus, qui imperatiuè procedit ab aliqua virtute, debet elicitiue ab alia procedere. Sacrificare autè & orare nō eliciuntur ab alia virtute, quam à religione. Ad hoc argumentum, vt respondeamus, aduertendum est, dupliciter posse contingere, quod aliquis actus procedat ab aliqua potētia. Vno modo elicitiuè: alio modo imperatiuè. Elicitinè tunc procedit, quando secundum suam substantiam, & in esse naturæ producitur ab illa potentia. Quod intelligitur tūc esse, quādo actus circa formale obiectum talis potentiæ versatur. Vt, verbi gratia, assensus veritatis secundum substantiam, & in esse naturæ in quacunque materia sit, dicetur produci ab intellectu; quia semper versatur circa verum, quod est formale obiectum ipsius intellectus. Et sic ab ista potentia semper elicitiuè procedit. Imperatiuè autem dicetur actus procedere ab aliqua potentia, quando secūdum substantiam producitur ab vna potentia, & ab alia dirigitur ad suum finem. Vt, verbi gratia, ira inferioris appetitus elicitur ab irascibili, & imperatur à voluntate, quādo dirigitur & ordinatur ad aliquem finem intentum à voluntate. Et hoc quantum attinet ad potentias. Nam in habitibus longè diuersa est ratio. Nam cum habitus non sint principium actus in esse naturæ; sed solum in esse moris, hoc est, secundum rationem boni, aut mali, fit, vt tunc tantum dicatur actus elici ab aliquo habitu, quando ab eo bonitatem habet, aut malitiam secundum speciem moralem. Vt, verbi gratia, elargitio eleemosynæ dicetur produci elicitiuè à misericordia; quia ab ea habet bonitatem in esse moris: quamuis in esse naturæ nō producatur ab ea potentia, in qua misericordia est subiectiuè. Tunc autē dicetur actus produci ab aliqua virtute imperatiuè, quādo præsuppositā bonitate, quam habet secundum propriam speciem dirigitur, & ordinatur ab alia virtute ad suum finem. Vt, verbi gratia, si quis elargiatur eleemosynam pauperi clerico, vt seruiat ecclesiæ; talis actus dicetur elicitus à misericordia; & imperatus à religione: quia suppositā bonitate, quam ille actus habet intra speciem misericordiæ, ordinatur ad finem honestum religionis. Et eadem ratio est de omnibus alijs vitijs, & virtutibus. Hoc supposito ad argumentum respondetur verum esse, quòd illi actus non possunt esse imperati à religione, vt rectè probat argumentum, sed sunt eliciti ab illa, in quantum immediatè habent ab ea suam bonitatem in esse moris; quod satis est ad hoc, vt aliquis actus dicatur elicitiuè produci ab aliquo habitu, non obstante, quòd sit actus alterius potentiæ ab ea, in qua est habitus, vt paulò antea dicebam. Ex dictis infertur, quòd quando D. Thom. affirmat in solutione ad primum sacrificare, & orare esse actus proprios, & immediatos religionis, non intelligit, religionem ad istos actus exercendos non egere medio alterius potentiæ ab ea, in qua ipsa religio existit. Nam hoc est falsum. Sed quod intelligit est, quòd religio ipsa per se sufficit, sine adminiculo alterius virtutis ad illos actus exercendos. Quod satis est, vt sint proprij & immediati actus illius, ab ipsaque eliciti, iuxta doctrinam traditam. Et quòd hæc fuerit mens D. Thom. liquet primò ex eo, quòd istos actus, scilicet, sacrificare, & orare oppositi visitationi pupillorum, & viduarum, quos dicit esse actus communes, & mediatos religionis. Ob eam tantum rationem, quòd à religione, nisi mediante alia virtute, fieri non possunt. Media enim misericordia, religio visitat pupillos, & viduas; & mediante temperantia seruat medium in delectabilibus. Et sic isti actus dicuntur mediati & imperati illius. Secundò, id ipsum constat. Nam intentum D. Thom. in præsenti erat probare, atque docere, quòd religio nec ordinat hominem ad proximum, nec ad seipsum; sed ad Deum solum, ad idque assumit, quòd per opera, quæ efficit ipsa religio suis tantum viribus, sine adminiculo alterius virtutis solum ordinatur homo ad Deum, vt est sacrificare, & orare. Et sic patet, quòd sacrificium, & orationem appellat D. Thom. immediatos actus religionis. Non, quia non fiant media alia potentia; sed, quia non fiunt media alia virtute ad modum iam explicatum. Ad tertium

Dupliciter actus potest procedere à potētia.

Ad obiect.

Corollar.

tertium argumentum respondetur, verum esse, quòd oratio potest fieri ex imperio charitatis, sicut & actus cuiuscunque alterius virtutis. Ex hoc tamen non infertur, quòd non sit proprius actus religionis: quoniam ab ea procedit, nulla alia media virtute, ab illaque regulatur & dirigitur in finem religionis.

Articvlvs. II.

¶ Vtrùm religio sit virtus?

1.q.60.ar. 3.col.& 3. d.33.q.3. art.4. cor. q.1. 19.c & op Qu. 4. 9. 19.ar.

Ad Secvndvm sic proceditur. Videtur, quòd religio non sit virtus. Ad religionem enim pertinere videtur Deo reuerentiam exhibere. Sed reuereri est actus timoris, qui est donum, vt ex supradictis * patet: ergo religio non est virtus, sed donum.

2 ¶ Præterea, Omnis virtus in libera voluntate consistit, vnde dicitur habitus electiuus, vel voluntarius. Sed sicut dictum * est. Ad religionem pertinet latria, quæ seruitutem quandam importat: ergo religio non est virtus.

Art. præc. ad.3.

3 ¶ Præterea, Sicut dicitur * in.2.Ethicorum. Aptitudo virtutis inest nobis à natura, vnde ea quæ pertinent ad virtutes sunt de dictamine rationis naturalis. Sed ad religionem pertinet cæremoniam diuinæ naturæ afferre: cæremonialia autem, vt dictum * est supra, non sunt de dictamine rationis naturalis: ergo religio non est virtus.

Lib. 2. in princ.to.5. 1.2.q.99. ar.3.ad 2. & q.101.

¶ Sed Contra est, quia connumeratur alijs virtutibus, vt ex præmissis * patet.

Quæst.80.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut supra * dictum est, virtus est quæ bonum facit habẽtem, & opus eius bonum reddit. Et ideò necesse est dicere omnem actum bonum ad virtutem pertinere. Manifestum est autem, quòd reddere debitum alicui habet rationem boni, quia per hoc quod aliquis alteri debitum reddit, constituitur in proportione conuenienti respectu ipsius, quasi conuenienter ordinatus ad ipsum. Ordo autem ad rationem boni pertinet, sicut & modus & species, vt per Augustin. * patet in libro de natura boni. Cum ergo ad religionem pertineat reddere honorem debitum alicui, scilicet Deo, manifestum est, quod religio virtus est.

1.q.55. ar.2.3. & 4.& supra q.58.ar.3. Cap.55.& 6.3.to.6.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod reuereri Deum est actus doni timoris. Ad religionem autem pertinet facere aliqua propter diuinam reuerentiam: vnde non sequitur, quod religio sit idem quod donum timoris, sed quòd ordinetur ad ipsum sicut ad aliquid principalius. Sũt enim dona principaliora virtutibus moralibus, vt supra habitum * est.

¶ Ad secundum dicendum, quod etiam seruus potest voluntariè exhibere domino suo quod debet, & sic facit de necessitate virtutem, debitum voluntariè reddens. Et similiter exhibere Deo debitam seruitutem potest esse actus virtutis, secundum quod homo voluntariè facit.

q.9.ar.1. ad 3.& 1.2.q.68.ar. 1.2.3.& 4.

¶ Ad tertium dicendum, quòd de dictamine rationis naturalis est, quòd homo aliqua faciat ad reuerentiam diuinã. Sed quod hæc determinate faciat vel illa, istud non est de dictamine rationis naturalis, sed de institutione iuris diuini, vel humani.

Svmma Textvs.

Conclusio est affirmatiua, quam supposita diffinitione virtutis, quæ dicit quod est, quę bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, ex quo fit, vt omnis actus bonus ad virtutem pertineat, probat D. Thom. hac ratione: Reddere debitum alicui habet rationem boni: per hoc enim, quod aliquis alteri debitum reddit, constituitur in proportione conuenienti respectu illius: sed ad religionem spectat reddere honorem debitum alicui, scilicet, Deo: ergo religio est virtus.

Explicatio Articvli.

Ratio, propter quam D. Thom. in præsenti quærit, an religio sit virtus, non est, quia de hoc sit aliqua dubitatio; omnes enim vno ore fatentur religionem esse virtutem. Sed, vt seruet consuetum ordinem, quem in alijs tractatibus sequi solet. Quoniam autem à nobis hoc ipsum iam sæpè quæsitum est, de fide, de spe, de charitate, de iustitia, hisque locis satis explicatum, quid ad rationem virtutis est necessarium,

idcircò

idcircò ab illo in præsenti supersedendum duxi. Et tantum circa fundamentum, quo D.Thom. dicit, omnem actum bonum esse à virtute, ex quo suam colligit conclusionem, est difficultas, vtrùm verum sit? Et pro parte negatiua argumentor primo. Appetitus fœlicitatis in communi in nobis existens, est actus bonus; & tamen non est à virtute: ergo falsum est dicere, quòd omnis actus bonus est à virtute. Consequentia cũ maiori est nota, & minor probatur: Appetitus fœlicitatis in communi continetur in amore, quo quis seipsum diligit: sed ad diligendum seipsum nullus indiget virtute; cũ ad istum actum omnes sint satis propensi à natura: ergo talis actus non est à virtute. Secundò sic argumentor: Actus, quibus acquiritur virtus, non sunt à virtute, quoniã ipsam præcedunt, & tamen sunt boni, quoniam efficiunt hominem bonum, vt constat: ergo non omnis actus bonus est à virtute. Et confirmatur ex Arist. 5. Ethic. cap. 5. & 6. dicente, contingere posse, vt quis interdum iusta faciat, non iustè. Quod ideò affirmat, quia sæpè reddit quis alteri debitum, quod iustum est, ac bonum; & tamen id nõ facit ex habitu iustitiæ; sed maxima cum difficultate. His tamen non obstantibus, dico, propositionem D.Thom. esse verissimam, si rectè intelligatur, vtpotè quæ sequitur ex definitione virtutis, qua dicitur, quòd virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Quam ponit Arist. lib. 2. Ethic. cap. 6. Et competit tantum virtutibus moralibus. Nam intellectuales non faciunt habentem bonum simpliciter, sed solum secundum quid: vt latè ostendimus in primo tomo, quæst. 4. art. 5. De qua re videndus est D.Thom. 1. 2. quæst. 55. art. 2. 3. & 4. Vnde ad primum argumentum respondeo, quòd D.Thom. hîc tantum loquitur de illis actibus bonis, qui sunt perfectè liberi, perfecteq; pertinent ad genus moris. Nam isti solum sunt, qui ad virtutem spectant necessario. At verò appetitus fœlicitatis in cõmuni, nõ est perfectè liber, nec perfectè humanus, aut moralis, cum nõ sit liber quoad specificationem, sed tantum quoad exercitium; & ex consequenti quadam ratione naturalis. Ad secundum vt respondeat Caietanus in isto commento, aduertit, dupliciter posse contingere, quòd aliquis actus bonus dicatur. Vno modo, quia est bonus, tum ex obiecto, & circunstantijs; tum etiam ex parte modi, quo fit, quia, scilicet, fit bene, hoc est, promptè, & delectabiliter. Alio modo, quia habet quidquid ex suo genere, atque ratione ad honestatem ipsius requiritur, quanuis propter impedimenta passionum existentium in eo, qui operatur, non fiat promptè, & delectabiliter. Quo supposito dicit, quòd actus, qui primo modo est bonus, hoc est, qui est bonus in se, & bene fit, semper est à virtute, vt docet Aristot. lib. 2. Ethicorum. At verò actus bonus secundo modo, hoc est, qui bonus in se existens, non bene fit, non est à virtute. Et in hoc quidem verum dicit Caietanus. Sed cum postea affirmat Diuum Thomam in præsenti, solum loqui de actu primo modo, bono, mihi nõ placet. Nam cum D.Thom. simpliciter, & absolutè loquatur de actu bono, nulla adhibita distinctione, non est cur præfatam faciamus limitationem. Quocirca hac interpretatione omissa verius, & facilius mihi respondendum videtur, quòd D.Thom. non dicit omnem actum bonum effici à virtute, sed quod omnis talis pertinet ad virtutem: quòd longè diuersum est à primo. Nam ad hoc, vt aliquis actus dicatur pertinere ad virtutem, non est necessarium quod ab illa effectiuè procedat, sed satis est, quod vel efficiatur à virtute, vel ipse virtutem efficiat, idemque sit vtriusque obiectum. Et hoc secundùm inuenitur in actibus generantibus habitum virtutis. Et quod hæc fuerit mens D.Thom. ex ipsa litera sufficienter colligitur. Nam dicit, quòd omnis actus bonus ad virtutem pertinet. Ex hocque rectè colligitur, quod reddere debitum honorem Deo, qui est actus bonus, pertinet ad virtutem: quia vel efficitur ab habitu virtutis, vel ipse efficit virtutem. Et ex consequenti religio, ad quam pertinet iste actus, est verè, & propriè virtus.

¶ Circa solutionem ad tertium argumentum D.Thom. est aduertendum, quòd quẽadmodum de dictamine rationis naturalis est, in virtute temperantiæ, vt homo medium teneat in cibo, & potu; & non quòd hunc, aut illum cibum, aut potum assumat; ità etiam est de dictamine rationis naturalis, in virtute religionis, vt medium teneat in ordinatione sui ipsius ad Deum. Quòd autem has, vel illas cæremonias assumat, ad ordinandum seipsum in Deum, nõ est ex dictamine rationis, sed solum ex diuino, vel positiuo iure. Quare, sicut in temperantia non impedit indeterminatio materiæ, vt ipsa virtus dicatur: ità etiam, nec in religione incertitudo materiæ, quæ est in actibus, quibus Deus colitur, erit impedimento, vt religio vera virtus dicatur. Ex ratione enim formali virtus suam speciem sortitur, & non ex materia-

Dubium, an omnis actus bonus sit à virtute.

1. Argum.

2. Argum.

Conclusio.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Nota circa solut. ad 3. D. Thom.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrùm religio ſit vna virtus?*

Inf. art. 4. ad 1. & 2.

AD TERTIVM ſic procedi-
tur. Videtur, quòd religio non
ſit vna virtus. Per religionem
enim ordinamur ad Deum, vt dictum*
Art. 1. huius quæſt. eſt. In Deo autem eſt accipere tres perſonas, & iterum multa attributa, quæ ſaltem ratione differunt. Diuerſa autem ratio obiecti ſufficit ad diuerſificandum virtutes, vt ex ſupra dictis* pa-
Qu. 50. ar. 2. & q. 47. art. 5. & q. 23. art. 4. & 5. tet: ergo religio non eſt vna virtus.

2 ¶ Præterea, Vnius virtutis vnus eſt actus. Habitus enim diſtinguuntur ſecundum actus. Religionis autem multi ſunt actus, ſicut colere, & ſeruire, vouere, orare, ſacrificare, & multa huiuſmodi: ergo religio non eſt vna virtus.

3 ¶ Præterea, Adoratio ad religionem pertinet. Sed adoratio alia ratione adhibetur imaginibus, & alia ipſi Deo. Cùm ergo diuerſa ratio diſtinguat virtutes, videtur, quod religio nó ſit vna virtus.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Epheſ 4. Vnus Deus, vna fides. Sed vera religio proteſtatur fidem vnius Dei: ergo religio eſt vna virtus.

In locis citatis arg. 1. ¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà* habitum eſt, habitus diſtinguuntur ſecundum diuerſam rationem obiecti. Ad religionem autem pertinet exhibere reuerẽtiam vni Deo ſecundum vnam rationem, inquã tum ſcilicet primum eſt principium creationis, & gubernationis rerum: vnde ipſe dicit Malach. primo Si ego pater, vbi honor meus? Patris enim eſt, & producere, & gubernare. Et ideo manifeſtum eſt, quod religio eſt vna virtus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd tres perſonæ diuinæ ſunt vnum principium creationis & gubernationis rerum, & ideo eis vna religione ſeruitur. Diuerſæ autem rationes attributorum concurrunt ad rationem primi principij, quia Deus producit omnia, & gubernat ſapientia, voluntate, & potentia bonitatis ſuæ. Et ideo religio eſt vna virtus.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd eodem actu homo ſeruit Deo & colit ipſum. Nam cultus reſpicit Dei excellentiam, cui reuerentia debetur. Seruitus autem reſpicit ſubiectionem hominis, qui ex ſua conditione obligatur ad exhibendum reuerentiam Deo. Et ad hæc duo pertinent omnes actus, qui religioni attribuuntur, quia per omnes homo proteſtatur diuinam excellentiam, & ſubiectionem ſui ad Deum, vel exhibendo aliquid ei, vel iterum aſſumendo aliquid diuinum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd imaginibus non exhibetur religionis cultus, ſecundum quod in ſeipſis conſiderantur, quaſi res quædam, ſed ſecundum quod ſunt imagines ducentes in Deum incarnatum. Motus autem qui eſt in imagine, prout eſt imago, non conſiſtit in ipſa, ſed tendit in id cuius eſt imago. Et ideo ex hoc quod imaginibus Chriſti exhibetur religionis cultus, non diuerſificatur ratio latriæ, nec virtus religionis.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio D. Thom. eſt affirmatiua. Et probatur. Habitus diſtinguuntur ſecundum diuerſam rationem formalem obiecti. Sed ad religionem ſpectat exhibere reuerentiam Deo ſecundum vnam rationem formalem, ſcilicet, in quantum eſt principium creationis, & gubernationis rerum, iuxta illud Malach. 1. Si ego pater, vbi honor meus. Patris enim eſt producere & gubernare: ergo religio eſt vna virtus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli eſt aduertendum, quòd quanuis, vt conſtat ex Ariſtot. 5. Metha. cap. de vno. multipliciter aliquid poſsit dici vnum, ſcilicet, vna ſpecie, vnum genere, & vnum numero, tamen in præſenti cum quærimus, vtrùm religio ſit vna virtus, tantum loquimur de vnitate ſpecifica, quæ eſt per ſe, & ſimpliciter vnitas, & nó de vnitate generica, quæ eſt vnitas ſecundum quid, aut de vnitate numẽ-

Triplex aliquid poteſt dici vnum.

numerica, quæ est vnitas per accidens. Et sic sensus quæstionis est, vtrùm religio sit vna tantum virtus secundum speciem. Quæ quæstio sicut & quæcuq; alia de vnitate scientiæ, vel habitus loquens, adhuc potest habere duplicem sensum. Primus est, vtrùm religio, quæ pluribus modis, atque cæremonijs specie distinctis, nempe, sacrificijs, sacramentorum administratione, & orationibus potest Deo debitum cultum, & reuerentiam exhibere, sit dicenda vna virtus specie, vel plures. Secundus, vtrùm habitus inclinans ad huiusmodi actus specie distinctos, sit tantum vna simplex qualitas, vel potius singulorum actuum sint singuli habitus constituendi, ità quòd religio sit collectio plurium habitum. Et in vtroque sensu habet quæstio difficultatem, estque à nobis discutienda in præsenti. Breuiter tamen, quoniam hæ res, quæ generales sunt, propriè pertinent ad primam secundæ. Et quidem de quæstione in primo sensu fuit opinio Nominalium, asserentium, tot esse religiones, quod sunt obiecta materialia, quibus Deo debitum cultum exhibemus. Itaque est vna religio inclinans ad debitam administrationem sacramentorum: alia inclinans ad debite orandum, alia ad sacrificandum, &c. Et idem dicunt de alijs virtutibus moralibus, nempe, quòd tot sunt temperantiæ, quot sunt res, quibus est abstinendum. Cuius sententiæ præcipuum fundamentum est: nam cùm istæ res specie differant fieri non potest, vt de omnibus sit vnica tantum virtus. Hæc tamen opinio est mera insania. Et sic contra illam est conclusio: Religio est dicenda vnica tantum virtus secundum speciem, quantumcunque admittamus illam esse plures habitus, vel plures qualitates. Et idem dicendum est de quibuscunque alijs virtutibus, siue intellectualibus, siue moralibus. Probatur: Secundum Aristote. 5. Meta. text. 7. vnum dicitur multipliciter, ex quo fit, vt res, quæ in vno genere est vna simpliciter, possit esse plures in alio, vt exercitus, qui plura est in genere substantiæ: & vnus in genere quantitatis; & domus, quæ est vna in genere artificiati, & plures in esse naturæ: quia lapides & ligna ex quibus constituitur sunt plura; ergo pari ratione, quanuis religio esset plures habitus, vel plures qualitates, adhuc diceretur vna virtus propter vnam rationem obiecti. Et confirmatur: Sicut domus ex se, non habet quòd constet ex pluribus rebus: sed potest ex vna tantum constare: ita etiam, quòd religio versetur circa plura non habet ex se, sed posset circa vnum tantum versari, si illud solum esset à Deo institutum, vt sibi debitus honor exhiberetur: ergo sicut domus dicitur simpliciter vna: ità etiam religio dicetur vna virtus simpliciter secundum speciem. Et ad argumentum nominalium respondetur, quòd quanuis religio versetur circa plures res, de illis tamen omnibus agit, secundum quod conueniunt in vna ratione formali obiecti, quod satis est ad vnitatem virtutis: & ideò est dicenda vna tantum virtus.

Sensus quæstionis.

¶ De secundo autem sensu quæstionis, vtrùm, scilicet, religio sit vnica tantum simplex qualitas, maior est difficultas. Nam Scotus, & Nominales, & Gregorius, quæst. 3. prologi, sicut existimãt, quod in scientia, singularum conclusionum sunt singuli habitus, & collectio omnium, quæ conueniũt in vna ratione scibilis, est vna scientia; & sicut in fide singulorum articulorum sunt singuli habitus, & collectio omnium habituũ, est vna fides; nec est vna simplex qualitas inclinans immediatè ad assensum omnium conclusionum, seu articulorum; ita etiam in religione, & in omnibus alijs virtutibus moralibus dicunt, tot esse habitus ponendos, quot sunt res, quæ per talem virtutem disponuntur, & ordinantur. Quam suam sententiam ex eo præcipuè probant. Nam potest contingere, quod aliquis promptè, & delectabiliter operetur circa vnam materiam, & non circa aliam. Quod non contingeret, si vnus atque idem habitus immediatè inclinaret ad omnia.

2. Sensus quæstionis.

¶ Hoc tamen non obstante dico, esse valde absurdum dicere, quod religio & quæcũque alia virtus, siue intellectualis, siue moralis non est vna simplex qualitas. Et probatur primò ex communi modo loquendi omnium dicẽtium, quòd religio est vna virtus; ergo & vna qualitas, & vnus habitus. Probo consequentiam, ab specie ad genus. Secundo sic argumentor: Potentia vi sua dicitur vna, licet ad plura se extendat: quia ad omnia, ad quæ se extendit, est sub vna ratione formali obiecti; scilicet, colorati, sed religio ad omnia, ad quæ se extẽdit, est sub vna ratione formali obiecti, scilicet, exhibendi Deo debitum cultum, atque honorem: ergo est vna qualitas, & vnus habitus. Vltimò: Siquis, vt subleuet alienam miseriam, vni dat aurum, alteri vestem, alteri alimentum, omnes illi actus pertinent ad eandem virtutem misericordiæ, quia ad omnes inclinatur sub eadem ratione formali obiecti, scilicet, subleuandi alienam miseriam: ergo pari ratione, qui, vt exhibeat Deo debitum

Sententia Autoris.

cultum,

cultum, interdum offert ſacrificium, & interdum orat, & interdum ſeruit eccleſiæ: omnes illi actus ad eandem virtutem religionis pertinebunt propter vnam rationẽ formalem obiecti.

Ad arg. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum, vt reſpondeamus aduertẽdum eſt primo ex D. Thom. 1.2. quæſt. 66. art. 1. quod vna virtus dupliciter poteſt dici perfectior altera intra eandem ſpeciem. Vno modo ex parte obiecti, circa quod verſatur. Qua ratione ſcientia, quæ ſe extendit ad decem cõcluſiones eſt perfectior, quam quæ ſe extẽdit ad quinque. Alio modo ex parte ſubiecti: quatenus eadem ſcientia, quæ ad decẽ concluſiones extenditur, magis radicata eſt in vno, quam in alio. Secundo eſt aduertẽdum, quod perfectio ex parte obiecti, non poteſt reperiri maior & minor in vna, & eadem virtute morali: ſed omnes ſunt æquales quantum ad hoc, quia ſe extendunt ad totam latitudinem ſui obiecti. Itaq; quicunque habet temperantiam habet ipſam, quãtum ad omnia, ad quæ ſe extendit. Et idem dicendum eſt de alijs virtutibus moralibus. Et ratio eſt, vt dicit D. Thom. quoniam iſtæ virtutes ſunt in appetitu, qui eſt inclinatio ad obiectum ſuum bonum. Propter quod ſupra quæſt. 24. art. 5. affirmauit, charitatem ex parte obiecti minime augeri, quia eſt vir-

Obiectio. tus in appetitu. Et ſi quis obijciat; Sicut ſe extendit ſcientia indies ad nouas concluſiones; ità etiam virtus moralis, & charitas ad noua obiecta; ergo ſicut perficitur ſcientia ex parte obiecti; ita etiam virtus moralis, re-

Reſponſio. ſpondeo, negando conſequentiam. Nam ratio formalis virtutis moralis, quæ modò ſe extendit ad plures materias, eadem ſimul & ſemel fuit acquiſita, ſeu infuſa. At verò ratio formalis ſcientiæ partibiliter acquiritur. Et eſt ratio; Quia ad hoc, vt ſcientia ſe extẽdat ad plures concluſiones, præter lumen principiorum, requiritur etiam nouum lumen, quo ad cognitionem talis, & talis concluſionis determinetur, quod in virtutibus moralibus non inuenitur. Ex quo infert Caietanus, hoc differre intellectuales virtutes à moralibus, quod illæ poſſunt eſſe virtutes ſecundum ſtatum imperfectum, iſtæ vero non, niſi ſecundum ſtatum perfectũ. Quod etiam affirmat D. Tho. 1.2. q. 65. art. 1. Verũ tamen eſt, quòd, quia ad attingendum medium virtutis moralis, quod eſt ſecundum rectam rationem, vnus eſt melius diſpoſitus alio, vel propter maiorem aſſuetudinem, aut meliorem naturæ diſpoſitionẽ, vel propter perſpicacius iudicium rationis, aut verò propter maius gratiæ donum, vt dicit D. Tho. 1.2. q. 66. art. 1. idcircò virtutes morales eiuſdem ſpeciei ex parte ſubiectorum poſſunt eſſe inæquales. Atque etiam eadem numero virtus poteſt ſe ipſa eſſe perfectior, pro diuerſis temporibus. His ſuppoſitis ad argumentum reſpondeo, quòd ſi quando contigerit, aliquem prõpte, & delectabiliter operati circa vnam materiam, & non circa aliã intra latitudinem eiuſdem formalis obiecti virtutis moralis, id nõ prouenit, quia vnus, atque idem habitus immediatè non inclinet ad omnia, ſed ex indiſpoſitione ſubiecti. Atque adeò non erit neceſſarium multiplicare habitus in eadem virtute, ſed mutare ſubiecti diſpoſitionem.

¶ In commento huius articuli mouet Caietanus difficultatẽm, qualiter ſtare poſſit cum articulo quinto huius quæſtionis, quo expreſſe negatur, Deum eſſe obiectum religionis, propter quod excludit illam à ratione virtutis Theologicæ. Et tamen in præſenti dicit, religionem eſſe vnam virtutẽ: quia habet vnum Deum ſecundum vnam rationem pro obiecto. Sed ſuppoſita diſtinctione de duplici obiecto virtutis, vno, cui, altero quod; ſummariè dicitur, quòd Deus eſt ſubiectũ religionis, cui, & non quod. Et ſic vterque articulus verum habet, ſed hoc magis explicabitur artic. 5.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum multa dicit D. Thom. de imaginibus, & earum adoratione, quæ ingentem continent difficultatem. Sed quoniam illa proprium obtinent locum, in 3. part. q. 25. ab illis ſuperſedeo. Qui plura de illis videre deſiderat, legat Cord. lib. 1. quæſt. q. 5.

ARTICVLVS. IIII.

¶ Vtrùm religio ſit ſpecialis virtus ab alijs diſtincta?

AD QVARTVM ſic procedítur. Videtur, quòd religio non ſit ſpecialis virtus ab alijs diſtincta. Dicit * enim Auguſt. 10. de Ciuita. Dei. Verum ſacrificium eſt omne opus quod geritur, vt ſancta ſocietate Deo iungamur. Sed ſacrificium pertinet ad religionem: ergo omne opus virtutis ad religionem pertinet, & ſic non eſt ſpecialis virtus. L. 10. c. 6. in prin. li. 5.

2 ¶ Præterea, Apoſtolus dicit. 1. ad Corin. 10. Omnia in gloriã Dei facite. Sed ad religionẽ pertinet aliqua facere ad Dei reuerentiam, vt ſupra dictum * eſt: ergo religio non eſt ſpecialis virtus. Art. 1. & ar. 1. ad

3 ¶ Præ-

3 ¶ Præterea, Charitas qua diligitur Deus, non est virtus distincta à charitate, qua diligitur proximus. Sed sicut dicitur in octauo * Ethic. Honorari pro pinquum est ei, quod est amari: ergo religio qua honoratur Deus, non est virtus specialiter distincti ab obseruantia, vel dulia vel pietate, quibus honoratur proximus: ergo non est virtus specialis.

Lib.8.c.8. tom.5.

¶ Sed Contra est, quòd ponitur aliqua pars iustitiæ ab alijs eius partibus distincta.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum virtus ordinetur ad bonum, vbi est specialis ratio boni, ibi oportet esse specialem virtutem. Bonum autem ad quod ordinatur religio, est exhibere Deo debitum honorem: honor autem debetur alicui ratione excellentiæ. Deo autem competit singularis excellentia, inquantum omnia in infinitum transcendit secundum omni modum excessum. Vnde ei debetur specialis honor. Sicut in rebus humanis, videmus quòd diuersis excellentiis personarum diuersus honor debetur: alius quidem patri, alius regi, & sic de aliis. Vnde manifestum est, quòd religio est specialis virtus.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd omne opus virtutis dicitur esse sacrificium, inquantum ordinatur ad Dei reuerentiam. Vnde ex hoc non habetur, quod religio sit generalis virtus, sed quod imperet omnibus alijs virtutibus, vt supra * dictum est.

Art.1.huius quæst.1.

¶ Ad secundum dicendum, quòd omnia secundum quod in gloriam Dei fiunt, pertinent ad religionem, non quasi ad elicientem, sed quasi ad imperantem. Illa autem pertinent ad religionem elicientem, quæ secundum rationem suæ speciei pertinent ad reuerentiam Dei.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectum amoris est bonum, obiectum autem honoris, vel reuerentiæ, est aliquid excellens. Bonitas autem Dei communicatur creaturæ, non autem excellentia bonitatis eius. Et ideo charitas qua diligitur Deus non est virtus distincta à charitate, qua diligitur proximus. Religio autem qua honoratur Deus distinguitur à virtutibus, quibus honoratur proximus.

Svmma Textvs.

Conclusio D. Tho. est affirmatiua. Probatur: Virtus ordinatur ad bonū: ergo ibi est specialis virtus, vbi est specialis ratio boni: sed bonū ad quod ordinatur religio, quod est exhibere Deo debitū honorē, est speciale; sicut & excellentia, ratione cuius ei honor debetur specialis est: ergo religio est specialis virtus. Eandem conclusionem probat D. Tho. in argumento, sed contra, ex eo, quod religio, vt ex dictis patet, ponitur pars iustitiæ ab aliis distincta.

Explicatio Articvli.

Quid velit intelligere D. Thom. quando in isto articulo quærit, an religio sit virtus specialis ab aliis distincta, ex his, quæ diximus supra, q. 58. ar. 6. agētes de iustitia legali, vbi similis quæstio fuit proposita, colligere licet. Nam, cum dupliciter aliquid possit dici generale; vno modo per prædicationem; & quod hoc modo est generale ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale: alio modo secundum virtutem, quia, scilicet, est causa inferioribus influēs, vt sol respectu inferiorum; & quod hoc modo est generale, non est particularibus essentialiter idem, nec de illis prædicatur, quando D. Thom. quærit, in præsenti, an religio sit virtus specialis, non est mens illius inuestigare, vtrùm ità sit virtus specialis, vt ei repugnet esse generalem secundum virtutem. Nam huius difficultatis pars negatiua est vera, & extra controuersiam posita, cū certum sit religionē in quantum actus omnium aliarum virtutū, ad suum finem, qui est debitū cultum Deo exhibere, (vt D. Tho. dicit hic in solutione ad primum) dici posse virtutem generalem. Sicut & iustitia atque charitas hac ratione generales virtutes dicuntur. Sed quod intendit quærere est, an religio secūdū suā essentiā sit particularis virtus ab aliis distincta. Et in hoc sensu respondet conclusione affirmatiua, quæ ita est vera & extra controuersiam posita, vt non sit cur in illius probatione sit immorandum.

Dupliciter aliquid potest dici generale.

¶ In solutione ad secundum argu. dicit D. Tho. quod omnia secundū quod in gloriam Dei fiunt, pertinent ad religionē, non quasi ad elicientem, sed quasi ad imperantem. Illa autem pertinent ad religionem elicientē, quæ secundū rationē suæ speciei pertinēt ad

reuerentiam Dei. Quod vt perfectè intelligatur, aduertendū eſt primo, quod quia religio ſiue inclinet ad orandum, ſiue ad ſacrificia facienda, ſiue ad honeſtè viuendum in omnibus intendit, & quærit, vt Deo debitus cultus exhibeatur. Hinc fit, vt proprius & adæquatus effectus religionis ſit, exhibere Deo debitum cultum & honorem, quod & D Tho. hic & vbique ſignificat.

Quis ſit proprius & adæquatus effectus religionis.

¶ Secundo eſt aduertendum, quòd iſte cultus Deo debitus, quem religio intendit, in eo ſolùm conſiſtit, vt quis vel opere, vel verbo, profiteatur Dei eminentiam & noſtram exigentiam, hoc eſt, Deum eſſe primum principium, à quo omnia primò proceſſerunt, & poſtea gubernantur. Et hæc de Dei excellentia expreſſa à nobis confeſſio, eſt vnicus atq; ſummus cultus, quem Deo religio exhibet. De qua loquebatur Propheta Pſal 117. quando dicebat: Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Dextera Domini fecit virtutem; dextera Domini exaltauit me; dextera Domini fecit virtutem. Quaſi diceret, pro communi & vniuerſali generis humani conditione & liberatione reſonet, audiaturque vox gaudii, vox cantici & tripudii, de ſalute per Dei filium communiter omnibus perfecta, & oblata, in domibus & eccleſiis fidelium; vt quibus vna eſt ſalus eademque ſalutis vtilitas, communis ſit etiā exultationis lætitia. Gaudii verò noſtri iuſta hæc eſt ratio, quoniā diuina potentia, per Chriſtum brachium ſuum potenter admodùm, & validè egit, magnæque potentiæ & virtutis opera exhibuit, pro noſtra operanda ſalute. Quibus verbis ſignificat, omnē cultū, quem Deo exhibent iuſti hac vna confeſſione & profeſſione diuinæ excellētiæ cōtineri.

Debitus cultus Dei in quo potiſſimum conſiſtat.

¶ Tertio eſt aduertendum, eſſe quaſdam res, atque actiones, quibus ex lua, & propria ratione competit, vt ſint proteſtationes diuinæ excellentiæ, vt ſunt ſacrificia, & orationes ad Deū fuſæ. Eo enim ipſo, quod ſacrificando offerimus Deo bona noſtra, orandoque petimus vt ipſe bona ſua nobis elargiatur, profitemur eum factorem, & autorem omnium bonorum, noſque ab illo omnino pendere. Quod maximè apparet in ſacrificiis veteris legis, quæ cæſis, & immolatis animalibus fieri præcipiebantur. Quaſi hoc facto ſignificans, Deum eſſe vitæ autorem. Et ob hanc eandem cauſam, inter alias, arbitror interdixiſſe Deum Iudæis, ne ſanguinem animalium veſcerentur, ſed vni ſibi illum reſeruarent. Nam quia ſanguis eſt ſedes animæ, vt tradunt Medici, & conſtat ex Deute. c. 12. vbi dicitur: Animaliū ſanguis eſt anima; volebat Deus illum ſibi offerri, ſicque manifeſtare ipſum eſſe animæ, & vitæ autorem. Quod & ſignificauit Leuit. 17 quando dixit: Si comederit ſanguinem, obfirmabo faciem meam contra illum, & diſperdam eum de populo meo, quia anima carnis eſt in ſanguine, & ego illum vobis dedi vt ſuper altare expietis pro animabus veſtris. Aliæ res ſunt, quibus ex ſua ratione atque natura non ineſt iſta ſignificatio, & profeſſio, quamuis ex particulari intentione offerētis aſſumi poſſint ad id teſtificandum, & ſignificandum, vt facere eleemoſynam, & pudicè viuere. Quæ quidem opera ex ſua natura, non ſunt profeſſiones nec teſtimonia diuinæ excellentiæ. Sed ſi quis illa, ea intentione & animo faciat, vt eis proteſtetur, ſe Deo, à quo rectè viuendi normam accepit, eſſe ſubiectum, iam erunt teſtimonia diuinæ excellentiæ, pertinebuntq; ad religionem, poterūntque dici ſacrificia, vt dicit D Tho. hic ad primum. Sed eſt maximum diſcrimen inter iſtas res, nam priores eliciūtur à religione, ſuntq; proprii actus illius: cū tamē poſteriores ſolum imperatiuè procedant à religione. Quid autē ſit neceſſarium ad hoc, vt aliquis actus dicatur procedere elicitiuè ab aliqua virtute, & quid, vt imperatiuè, in qua re explicanda Caietanus valde vexatur in præſenti, iam à nobis eſt explicatum articulo primo huius quæſtionis.

Eleemoſyna & pudicitia quæ ſunt immediatiue actus religionis procedere.

Quædam res ex ſua ratione ſunt proteſtationes diuinæ excellentiæ.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum dicit D. Tho. Primo, quod obiectum charitatis eſt bonitas Dei; obiectum autem religionis eſt excellentia bonitatis Dei. Dicit ſecundo, quod bonitas Dei communicatur creaturis, cū tamen excellentia Dei illis non cōmunicetur. Ex quibus colligit, quod quia in Deo, & proximo eſt eadem ratio bonitatis diuinæ, quæ eſt obiectum charitatis, idcircò vna & eadem virtus charitatis eſt, quæ inclinat ad diligendum Deum & proximum. Tamen quia excellentia diuina, in quam fertur religio, non eſt eadem in hominibus, ſed diuerſa, idcircò non eſt vna virtus religionis inclinans ad exhibendum cultum Deo, & hominibus, ſed diuerſæ. Contra quæ argumentor primò in hunc modum. Quando D. Thomas dicit, quòd excellentia bonitatis diuinæ nō communicatur creaturis, communicatur autē ipſa bonitas diuina, vel loquitur de cōmunicatione per eſſentiā, vel ſolum de communicatione per ſimilitudinem aliquam participatum. Non primum; quia nulli creaturæ ipſa bonitas diuina, ſecundum ſuā eſſentiam communicari poteſt: ego loquitur de ſecūdo, hoc eſt de cōmunicatione per ſimilitudinem. Tunc vltra: Sed hoc modo non ſolum bonitas diuina, ſed etiam eius ex-

1. arg. contra illam quam dicit D. Tho. in ſolutione ad 3.

Anima animaliſeſt in ſanguine.

excellentia communicatur creaturis; cũ vna quæque res, quantũ participat de bonitate Dei, tantũ etiam participet, de eius excellentia: ergo quantum ad hoc, nullum eſt diſcrimẽ inter charitatẽ, & religionem. ¶ Secundo ſic argumentor: Si charitatis virtus, quæ diligit Deũ, eadẽ diligeret proximos; quia bonitas diuina, quæ eſt obiectũ charitatis illis cõmunicatur, ſequeretur, quod ratio amãdi & obiectũ formale dilectionis proximi eſſet bonitas diuina participata; hoc autẽ eſt falſum, & abſurdum; nam iſta bonitas participata, eſt quid creatum, obiectum autẽ charitatis, eſt quid increatum, ſcilicet, ipſe Deus, alias charitas non eſſet virtus theologica: ergo male dicit D. Tho. quod eadem charitas diligit Deum, & proximos, quia eadem bonitas diuina communicatur illis.

¶ Sed, vt mentẽ D. Tho. explicemus, ac ſimul etiam ſatisfaciamus argumentis propoſitis; aduertendum eſt primo, quod cum vnũ alteri communicari, nihil aliud ſit, quam quod vnũ ſit in alio, & bonitas diuina tripliciter poſſit eſſe in creatura rationali, Vno modo ſecundum ſuam eſſentiam, qua ratione eſt in beatis; quorũ mẽtibus eſſentia diuina vnitur in ratione ſpeciei intelligibilis, alio modo per effectũ & ſimilitudinẽ, inquantũ, ſcilicet, producit in illa aliquid ſibi ſimile; qua ratione eſt etiã in omnibus aliis rebus; tertiò per habitudinem, & rationẽ, & eſt affirmare quod ſicut ſanitas dicitur eſſe in medicamento, & in vrina, ob id tãtũ, quia dicũt ordinẽ ad ſanitatẽ; ſic etiã diuina eſſentia dicitur eſſe in creatura rationali propter habitudinẽ, & relationem, quã habet ad illã, quòd ſcilicet, eſt capax illius cõſequendæ, ſit, vt diuina bonitas his tribus modis poſſit creaturis rationalibus cõmunicari. Sed eſt aduertẽdũ, quod quãuis excellens Dei bonitas ſecundũ ſe, & ſuã eſſentiã ſit in creaturis rationalibus, vel actu, vt in beatis, vel per effectum, vt in omnibus aliis rebus, vel per habitudinem, vt in viatoribus, nunquam tamen eſt in illis ſecundum eum modum propriũ, quo eſt in Deo, ſcilicet, eſſentialiter.

¶ Secundo eſt aduertendũ, quod vt docuit D. Tho. ſupra qu. 25. art. 1. in ſolutione ad 2. hoc intereſt inter amorẽ, & honorem; quod amor reſpicit bonũ in cõmuni, honor autẽ reſpicit propriũ bonũ honorati. Defertur enim ſempe alicui in teſtimoniũ propriæ virtutis. Ex quo fit, vt amor non diuerſificetur ſpecie propter diuerſam quantitatẽ bonitatis diuerſorũ, dũmodo referãtur ad aliquod vnũ bonũ cõmune, at verò honor diuerſificetur ſecũdũ propria bona ſingulorũ. Et ſic eodẽ amore charitatis diligimus omnes proximos, inquantũ eũ referũtur ad vnũ bonũ cõmune, quod eſt Deus; cũ tamẽ diuerſos honores diuerſis deferamus ſecundũ propriã virtutẽ ſingulorũ. Et etiã Deo ſingularẽ honorem latriæ exhibemus propter eius ſingularem virtutem.

¶ His ſuppoſitis, ad 1. argu. reſpondetur, quod D. Tho. loquitur, de cõmunicatione diuinæ bonitatis nõ ſecundũ ſuã eſſentiã, ſed ſecundũ aliquã ſimilitudinẽ participatã. Et quãdo rurſus dicitur, diuinã excellentiã eodẽ modo cõmunicari creaturis, quo cõmunicatur bonitas ipſius, atq; adeò eandẽ eſſe rationẽ charitatis, & religionis, reſpõdetur negando cõſequentiã. Nã obiectũ charitatis eſt bonitas diuina, nõ ſolũ vt propriè eſt in Deo, ſed etiã vt refertur ad alios, eſtq; in illis vel habitudine vel actu. Nã vt modo dicebam, ex D. Thoma, obiectum amoris eſt bonum commune ex quo fit, vt vna, & eadem charitas ſe extendat ad omnia illa, in quibus ipſa eſſentia bonitatis ineſt, vel eſſentialiter, vt in Deo; vel ſecundũ habitudinẽ, vt in creaturis rationalibus, dũmodo illa omnia referãtur ad idẽ bonũ cõmune. Et hoc eſt, quod voluit D. Thomas ſignificare quando dixit in præſenti, obiectum charitatis eſſe bonitatem diuinam, quæ communicatur. Et ſupra, quæſtione 23. articulo 4. quando affirmauit, charitatis obiectum eſſe bonum diuinum, vt eſt obiectum beatitudinis, hoc eſt, quatenus eſt bonum aliis, ſequè communicat. Nam ex illius communicatione efficiuntur beati, quicunque tales ſunt. At verò obiectum religionis eſt bonitas diuina quatenus eſt bonum proprium Dei, hoc eſt, quatenus Deo competit ratione quadam peculiari, & propria. Colit enim religio Deum, non ſolum, quia bonus, ſed etiam, quia eo modo bonus, quo nullus alius bonus eſſe poteſt. Semper enim honor profertur in teſtimonium propriæ virtutis, vt modo dicebam. Et ſic virtus religionis ad creaturas colendas ſe extendere non poteſt. Quod voluit ſignificare D. Thomas quando dixit, excellentem bonitatem eſſe obiectum religionis, hoc eſt, bonitatem ſub ea ratione, qua Deo competit peculiariter. Nam bonis propriis excedimus, & non communibus. Et rurſus, excellentia bonitatis diuinæ non communicatur. Et eſt dicere, quod modus ille eximius, & ſingularis, quo competit Deo bonitas non communicatur. Non obſtante, quod ipſa res, quæ eſt excellens, putá, bonitas diuina communicetur, non ſolum ſecundum ſimilitudinem, ſed etiam ſecundum eſſentiam, vel actu, vt in beatis, vel habitudine,

Ad 1. arg.

Modus quo bonitas diuina eſt obiectum charitatis.

Modus quo religio colit Deum.

Ad 2. arg. bitudine, vt in viatoribus. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod quamuis verum ſit, quod charitas diligit proximos: quia bonitas diuina illis communicatur; ex hoc tamen non infertur, quod ratio amandi, & obiectum formale dilectionis proximi ſit bonitas diuina participata; ſed tantum ſequitur, quod ratio amandi eſt ipſa bonitas diuina, quæ communicatur & participatur. Et verè ſic eſt. Nam quia charitas diligit bonitatem, quæ eſt in Deo, idcirco etiam diligit illos homines, qui habent aliquem reſpectum, & ordinem ad ipſam bonitatem. Sicut & etiam res amicorum noſtrorum diligere dicimur, non propter ipſarum rerum bonitatem, ſed propter eam, quam habent ex relatione ad amicos, quorum res ſunt.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum religio ſit virtus theologica.*

Ench. c. 3. tom. 3. AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd religio ſit virtus theologica. Dicit enim Auguſtinus in Enchiridio, quod Deus colitur fide, ſpe, & charitate, quæ ſunt virtutes theologicæ. Sed cultū Deo afferre pertinet ad religionem: ergo religio eſt virtus theologica.

2 ¶ Præterea, Virtus theologica dicitur quæ habet Deum pro obiecto, religio autem habet Deum pro obiecto: quia ad ſolum Deum ordinat, vt dictū * eſt: ergo religio eſt virtus theologica. Art. 1.

3 ¶ Præterea, Omnis virtus, vel eſt theologica, vel intellectualis, vel moralis, vt ex * ſupradictis patet. Manifeſtū eſt autem, quòd religio non eſt virtus intellectualis: quia eius perfectio non attenditur ſecundum conſiderationē veri. Similiter etiam non eſt virtus moralis: cuius proprium eſt tenere medium inter ſuperfluum, & diminutū. Non enim aliquis poteſt ſuperfluè Deum colere, ſecundum illud Eccleſ. 43. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum poteſtis. Maior enim eſt omni laude: ergo relinquitur quòd ſit virtus theologica. 1. 2. q. 57. ar. 4. & q. 58. per totum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd ponitur pars iuſtitiæ quæ eſt virtus moralis.

¶ RESPONDEO dicendum, quod ſicut ſupra * dictum eſt, religio eſt quæ Deo debitum cultum affert. Duo ergo in religione conſiderantur. Vnū quidem quod religio Deo affert, ſcilicet cultus, & hoc ſe habet per modum materiæ, & obiecti ad religionem. Aliud autem eſt id cui affertur, ſcilicet Deus, cui cultus exhibetur, non quaſi actus quibus Deus colitur, ipſum Deum attingant, ſicut cum credimus Deo, credendo Deum attingimus. Propter quod ſupra * dictum eſt, quod Deus eſt fidei obiectum, non ſolum inquantum credimus Deum, ſed inquantum credimus Deo. Affertur autem Deo debitus cultus, inquantum actus quidam quibus Deus colitur, in Dei reuerentiam fiunt, puta ſacrificiorum oblationes, & alia huiuſmodi. Vnde manifeſtum eſt, quòd Deus non cōparatur ad virtutem religionis, ſicut materia vel obiectū, ſed ſicut finis. Et ideo religio non eſt virtus theologica, cuius obiectum eſt vltimus finis, ſed eſt virtus moralis, cuius eſſe eſt circa ea quæ ſunt ad finem. Art. 1. 2. & 3. huius quæſt. Q. 2. a. 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ſemper potentia, vel virtus quæ operatur circa finem, per imperium mouet potentiam, vel virtutem operantem ea quæ ordinantur in finem illum: virtutes autem theologicæ, ſcilicet fides, ſpes, & charitas, habent actū circa Deum, ſicut circa proprium obiectum. Et ideo ſuo imperio cauſant actū religionis, quæ operatur quidem in ordine ad Deum. Et ideo Auguſtinus * dicit, quòd Deus colitur fide, ſpe, & charitate. Locus citatus in arg.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd religio ordinat hominem in Deum, non ſicut in obiectum, ſed ſicut in finem.

¶ Ad tertium dicendū, quòd religio non eſt virtus theologica, neque intellectualis, ſed moralis: cum ſit pars iuſtitiæ, & medium in ipſa accipitur, non quidem inter paſſiones, ſed ſecundum quandam æqualitatem inter operationes quæ ſunt ad Deum. Dico autem æqualitatem non abſolutè: quia Deo

Deo non poteſt tantum exhiberi, quantum ei debetur, ſed ſecundum quandam conſiderationem humanæ facultatis, & diuinæ acceptationis. Superfluum autem in his quæ ad diuinũ cultum pertinent, eſſe poteſt: non ſecundum circunſtantiam quanti, ſed ſecundum alias circunſtantias, puta, quia cultus diuinus exhibetur cui non debet exhiberi, vel quando non debet, vel ſecundum alias circunſtantias, prout non debet.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio D. Tho. eſt negatiua. Et probatur. Illa dicitur virtus Theologica, cuius obiectũ eſt vltimus finis, puta, Deus; ſed obiectũ religionis nõ eſt Deus: ergo religio nõ eſt virtus theologica. Cõſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: In religione duo eſt cõſiderare. Vnũ eſt cultus, quẽ religio affert Deo: Et hic ſe habet per modum materiæ & obiecti ad religionẽ; Alterũ eſt Deus, cui talis cultus exhibetur: quiquidẽ non attingitur per ipſos actus, quibus colitur, ſicut attingitur per fidem, quando credimus Deo: propter quod vt dictum eſt ſupra quæſt. 2. articulo 2. Deus ponitur obiectũ fidei, nõ ſolum in quantum credimus Deum, ſed etiam in quantum credimus Deo: Aſſertur autem debitus cultus Deo, inquantum actus, quibus Deus colitur in Dei reuerentiam fiunt: ergo Deus non eſt obiectum religionis, ſed illius finis. Atque ex conſequẽti religio non eſt virtus theologica.

EXPLICATIO ARTICVLI.

SVppoſito in præſenti, tanquã certo, quod virtutes morales, & intellectuales differũt à Theologicis, in eo, quod virtutes morales, & intellectuales habẽt pro obiecto id, quod humana ratione comprehendi poteſt, Theologicæ verò habẽt pro obiecto Deum, vt humanam facultatem excedit, vt docet D. Tho. 1. 2. qu. 62. art. 2. & 3. Dubium eſt circa iſtum articulum, vtrùm Deus ſit obiectum religionis? Et pro parte affirmatiua argumentor primo ex D. Tho. ar. 3. huius quæſtionis, id expreſſe affirmãte. Probat enim religionẽ eſſe vnã virtutẽ, quia habet vnũ Deũ ſecũdũ vnã rationẽ pro obiecto. Quæ ratio nihil valeret, niſi verũ eſſet, quod Deus eſt obiectum religionis. Secundo. Ob id dicit D. Tho. in iſto articulo, religionẽ nõ habere Deum pro obiecto; quoniã actibus à ſe elicitis nõ attingit ipſum Deum; ſed hoc eſt falſum: nam orando, & petendo, vt ipſe Deus honorificetur, atque etiam petendo Deum nobis, tanquã præmiũ & beatitudinem noſtrã, conſtat, quod à Deo Deum petimus, & quod cultum Deo offerentes, ipſum orationis actu attingimus, non minus, quã actu fidei credendo Deum, & Deo, illũ attingimus: ergo religio eſt virtus theologica.

Dubium.

1. argu.

2. argu.

¶ In hac difficultate vt certa ab incertis ſeparemus dico primo certũ eſſe, quòd religio non eſt virtus theologica: Nam cum ex communi ſenſu eccleſiæ tres tãtum virtutes theologicæ ponãtur: nempe, fides, ſpes, charitas; de quibus loquebatur Paulus 1. ad Corint. 13. quando dicebat; Nunc autem manent tria hæc, fides, ſpes, charitas, fieri nõ poteſt, vt alia theologica virtus conſtituatur. ¶ Dico ſecundo etiam eſſe certum, quod virtutes theologicæ diſtinguũtur à non theologicis in eo, quod theologicæ habẽt Deum pro obiecto, aliæ verò non, vt D. Tho. hic, & vbique affirmat. ¶ Tertio etiam eſt certum, quod theologia, atque religio aliqua ratione reſpiciunt Deum, habentque ipſum pro obiecto quã aliæ virtutes, ſiue morales, ſiue intellectuales illum non reſpiciunt, vt ex D. Tho. p. p. q. 1. ar. 7. & ex quæſtione præſenti colligere licet. Sed quod habet difficultatem eſt, quis ſit ille modus, quo neceſſarium eſt, vt Deus ſit obiectum virtutis alicuius, vt ipſa Theologica dicatur. Duran. in 3. d. 26. qu. 2. dicit non eſſe neceſſarium, vt Deus ſit obiectum immediatum virtutis, ad hoc, vt ipſa Theologica dicatur, ſed ſatis eſſe, quod ſit obiectum principale, quamuis mediatum. Quã ſuam ſententiam probat primo. Spes eſt virtus theologica, & tamen habet Deum pro obiecto mediato: ergo id ſufficit. Cõſequẽtia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Spes pertinet ad amorem concupiſcentiæ: ſed Deus non eſt obiectum immediatum huius amoris; res enim, quæ amantur amore cõcupiſcentiæ, non amantur propter ſe: & eſt impium, Deum non propter ſe amare, vt D. Auguſt. docet, in lib. de Doctri. Chriſtiana. c. 3. & 4. ergo Deus non eſt immediatum obiectum ſpei. ¶ Secundo: Idem eſt obiectum gaudii in patria, & ſpei in via, differuntque tantum in eo, quòd gaudium eſt de obiecto præſenti, ſpes verò de obiecto futuro: Id enim nunc conſequi ſperamus, quo conſequuto gaudio afficimur, & voluptate: ſed obiectũ gaudii nõ eſt aliquod bonũ extra nos poſitũ, ſed ipſa beatitudo formalis in nobis exiſtẽs, quæ eſt quid creatũ: ergo obiectum ſpei ſimiliter eſt aliquid in nobis exiſtẽs, quod ſit creatũ. Atq; ex cõſequẽti Deus nõ eſt immediatũ obiectũ ſpei, quæ eſt virtus Theologi-

1. *Dictum certum.*

2. *Dictum*

3. *Dictum.*

Punctus difficultatis.

Durandus

1. *argu. pro ſententia Durandi.*

2. *argu.*

Confirmatio. ca. ¶Et confirmatur: obiectum timoris non eſt Deus, ſed malũ, quo poteſt nos Deus afficere: ergo obiectũ ſpei nõ eſt Deus; ſed bonũ, quod poteſt in nobis efficere. Antecedẽs eſt manifeſtum; & conſequẽtia probatur: Nã oppoſitorũ eadem eſt ratio: & timor opponitur ſpei.

Conclu. ¶ His tamẽ nõ obſtãtibus dico ad rationẽ virtutis Theologicæ neceſſariũ eſſe, quod habeat Deum pro obiecto nõ tãtum principali, ſed etiã immediato. Defectu cuius nec Theologia, nec religio, nec timor, ſunt virtutes, Theologicæ. Et quidẽ quod id ſit neceſſariũ patet: quia alias plures eſſent virtutes Theologicæ, quã tres, cuius tamẽ cõtrarium cõmuni ſenſu eccleſiæ recipitur, vt paulò antea dicebã. Ex hoc infero primò, quod ſpes habet Deum pro obiecto immediato. Nã eſt virtus Theologica, vt omnes Doctores concedunt; quod eſſe nõ poſſet, niſi Deum pro obiecto immediato haberet. Infero ſecũdo, quod nec Theologia, nec religio, nec timor habẽt Deũ pro obiecto immediato alias augerẽt numerum virtutum Theologicarũ, quod dici nõ poteſt. Sed vt oſtendamus qualiter ſpes habeat Deũ pro obiecto, nõ ſolum principali, ſed etiã immediato, aduertendũ eſt primo ex D. Tho. ſupra q. 17. ar. 5. quod ſpes dupliciter poteſt cõparari ad Deum. Vno modo tanquã ad primam cauſam efficientẽ, cuius auxilio nititur conſequi quod ſperat. Alio modo tanquam ad cauſam finalem, quæ eſt ſummum bonũ, quod conſequi ſperamus. Et quidem quod ſpes tendat immediatè in Deum tanquam in primam cauſam efficientem, certum eſt & ab omnibus conceſſum, nec hoc negat Durandus. Vtrum autem etiam feratur immediatè in Deum tanquam in vltimum finem & bonum, quod ſperatur, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Inter quas ea eſt probabilior, quæ aſſerit, ſpẽ immediatè tendere in Deũ, non ſolum tanquã in primam cauſam efficientem, ſed etiam tanquam in vltimum finẽ. Quod, vt probemus, ſupponendum eſt ſecundo, quod quanuis finis & conſequutio finis, ſcilicet, Deus & viſio Dei, ſint duæ res diſtinctæ, tamen proprie loquendo, non ſunt duo fines, nec duo obiecta, ſed vnum tantum. Qui enim deſiderat videre Deum nihil aliud deſiderat, quam Deum viſum. Et qui deſiderat pecunias, nihil aliud deſiderat, quam pecunias poſſeſſas. Nec hæc ſunt duo, ſed vnus finis. Hoc ſuppoſito, probatur, quod ſpes habeat Deum pro obiecto immediato: ſpes fertur immediatè in finis vltimi conſequutionem, ſcilicet, in futurã felicitatẽ: ſed finis vltimus, puta, Deus, & eius cõſequutio ſunt vnus finis: ergo ſpes immediatè tẽdit in Deũ. Ex dictis infertur, quod quãdo dicimus, ſpẽ immediatè reſpicere beatitudinẽ nomine beatitudinis, nõ ſolũ intelligim⁹ beatitudinẽ obiectiuã, qualis eſt Deus, ſed etiã formalẽ, qualis eſt viſio: cũ idem ſint finis, & poſſeſſio finis, vt iam explicuimus.

Spes compãratur ad Deum dupliciter.

Deus & viſio Dei ſunt vnus tantũ finis.

¶ Quod autẽ nec Theologia, nec religio, nec timor habeãt Deũ pro obiecto immediato, ſed tantũ pro mediato, id nũc reſtat explicandũ. Et quidẽ de Theologia, eſt res manifeſta. Nã immediatè tendit in opera Dei, quæ ſunt quædã veſtigia ipſius; illiſq; mediãtibus tẽdit in Deũ, vt docet D. Tho. p. p. q. 1. ar. 7. in ſolutione ad 1. arg. Et ſi quis obiiciat; Principia, ex quibus Theologia procedit, ſunt articuli fidei, quorũ cognitio immediatè terminatur ad ipſum Deũ: ergo Theologia noſtra etiã habet Deũ pro obiecto immediato; Reſpõdetur cõceſſo antecedẽti, negãdo conſequentiã. Quod vt intelligatur aduertẽdũ eſt, quod fides, & Theologia noſtra differunt penes hoc, quod fides immediatè nititur autoritate Dei: Theologia verò non nititur immediate autoritate Dei, ſed ratione & diſcurſu quouis tur ad eliciendas concluſiones. Itaq; quemadmodum habitus principiorum, qui dicitur intellectus, & ſcientia, quæ eſt habitus concluſionum differunt penes hoc, quod habitus principiorum nititur lumine naturali intellectus ſine diſcurſu cognoſcentis principia, & habitus ſciẽtificus innititur ratiocinatione, quæ per euidentẽ conſequentiã deducit ex principiis concluſiones; ità etiã fides, & Theologia differunt penes hoc, quod fides innititur immediatè diuinæ reuelationi; Theologia verò non immediatè, ſed mediante lumine naturali, quo ex principiis deducit concluſiones; & ſic lumen diuinæ reuelationis eſt immediatum obiectum formale fidei, Theologiæ verò non niſi mediatum. Atque adeò Theologia non immediatè, ſed mediate tendit in Deum. Ex quo fit, vt non ſit virtus Theologica.

Theologia tendit mediate in Deum.

Obiectio.

Solutio.

Diſcrimen inter Theologiam & fidem.

¶ De timore etiam eſt certum, quod non habet Deum pro obiecto immediato, vt docet D. Thomas ſupra quæſtione 19. articulo 1. ſed mala quæ nobis poſſunt prouenire. Quod iſta ratione probat: Timor poteſt habere duplex obiectum: vnũ eſt malũ, quod homo refugit; & aliud illud, à quo malũ poteſt prouenire: ſed Deus nõ poteſt eſſe obiectũ timoris primo modo; quia eſt ipſa eſſentia bonitatis: ergo nec timeri immediatè, & ſecũdũ ſe. Et ſi quis obiiciat; Deus immediatè & ſecũdũ ſeipſum poteſt odio haberi; ergo & timeri. Cõſequentia patet, quia vtrumq; eſt de malo. Antecedẽs verò probatur: Dãnati in inferno

Timor non tendit immediate in Deum.

Obiectio.

ſalutis.

ſerno odio proſequũtur Deũ propter ſeipſum; ſicut beati diligunt Deum propter ſe ipſum: ergo Deus immediatè & ſecundum ſe poteſt timeri; & confirmatur; Deus dicitur bonum noſtrum; quia confert nobis bona: ergo pari ratione dicetur malũ noſtrũ, quia infert nobis mala pœnæ, atq; ex cõſequẽti poterit ſecũdũ ſe, & immediatè timeri. Ad obiectionem reſpondetur negando antecedens. Non enim poteſt Deus ſecundum ſeipſum odio haberi, vt docet D. Tho. ſupra qu. 34. Et ad probationẽ dico, quod dãnati odio proſequũtur Deũ; quia per errorẽ intellectꝰ apprehẽdunt illũ, vt ſummũ malũ ſuũ: cum tamen ſecundũ ſeipſum ſit ſumme diligibilis. Ad cõfirmationẽ reſpõdeo, negãdo, quod Deus ſit ſummũ bonum noſtrũ quia cõfert nobis bona. Quin potius quia eſt bonũ noſtrũ, largitur nobis bona. Et propter eandẽ rationem infert mala pœnæ in bonũ noſtrũ. Malum enim pœnæ non auertit nos ab vltimo fine, ſed potiùs ducit nos ad Deũ. Quare in pſal. 31. quod incipit: Quã bonus Iſrael Deus iis, qui recto ſunt corde, cũ recenſet propheta mala pœnæ, quibus Deus affligit ſuos, non appellat eum malũ, ſed bonum. Non ergo poteſt Deus eſſe immediatum obiectum timoris: atq; adeò nec timor erit virtus Theologica. Quod videtur facere difficultatem in hac re eſt, quod D. Tho. dicit, quod ſicut ſpes habet duplex obiectum; ita & timor, quod aduerſari videtur doctrinæ à nobis paulò antea traditæ. Vbi diximus, quod, quia apud philoſophum moralẽ, vnicũ tantũ obiectum ſpei eſt res & conſequutio rei, idcircò Deus eſt immediatũ obiectum huius virtutis. Sed certè hæc duo non contrariantur. Nã quãdo D. Tho. ſupra q. 19. ar. 1. dixit, duplex eſſe obiectũ ſpei, mẽs illius erat, quod obiectũ, cui ſpes innititur, vt primæ cauſæ efficiẽti, & obiectũ, cui ſpes quærit, tãquã vltimũ finẽ apud philoſophũ moralẽ reputãtur, vt duo obiecta, quorũ vnũ appellatur obiectũ, cui, hoc eſt obiectũ cui ſpes innititur, alterũ autẽ obiectũ, cui, hoc eſt obiectũ quod ſpes quærit. Quod verũ eſt. At verò nos diximus, quod in ipſo obiecto, quod, erãt duæ res, quæ quãuis apud metaphyſicũ ſunt diſtinctæ, ſcilicet, Deus & viſio ipſius: apud philoſophum tamen mora lem ex vtraque conficitur vnum obiectum immediatum gaudii in patria, & ſpei in via. Et ſic hæc non opponuntur. ¶ Præterquã, quod, quanuis in ſpe ſint duo, ſcilicet, bonũ, quod ſperatur, & is, à quo ſperatur: & ſimiliter in timore ſint alia duo, ſcilicet, malum, quod timetur, & is, à quo id malũ poteſt prouenire; iſta tamen aliter ſunt in ſpe, & aliter in timore. Nã in ſpe idem eſt bonum, quod percipi ſperatur, & Deus, à quo illud bonũ ſperatur. At verò in timore malum, quod timetur, re diſtinguitur à Deo, inflictore. Et hoc ſatis eſt ad hoc, vt timor non dicatur habere Deum pro obiecto immediato.

Nota.

¶ De religione, vtrùm habeat Deum pro obiecto immediato, maior eſt difficultas. Quam vt explicet Caietanus in præſenti, aduertit, quod quemadmodum in vniuerſo rerum naturæ ſic ſunt connexæ, atque ordinatæ, vt inferior in ſui ſupremo, ſuperioris naturæ attingat cõditionem; cuius rei ſignum eſt, quod natura elementaris in ſui ſupremo mouetur motu cæleſti, & anima rationalis in ſui ſupremo intelligit ſine diſcurſu, vt angelus: ità etiam in virtutibus moralibus ſuprema earum, quæ eſt religio, quadam ratione participat naturã virtutum Theologicarum. Ex quo fit, vt quamuis ipſa, quia moralis eſt, ſuis actibus non attingat Deum, tanquam obiectum, ſeu materiam, circa quam operetur, ſed attingat mentem noſtram, & opera humana, reſque exteriores, quas orando, adorando, ſacrificando offert Deo: propter coniunctionem tamen, quam habet ad virtutes Theologicas, habet Deum pro obiecto, non ſimpliciter, ſed, cui. Et quidem quod religio habeat Deum pro obiecto, cui debitũ cultum exhibet, eſt res manifeſta. Et ſimiliter quod ex tali obiecto ſumatur vnitas, vel diuerſitas habitus, patet ex eo, quod alia eſt virtus qua cultum Deo, & alia, qua cultum patri, & alia qua cultum maioribus exhibemus. Nec ob aliam cauſam; niſi, quia alia ratione Deus, alia pater, alia alii honorandi ſunt; vt diſtinctio inter pietatem, obſeruantiam, & religionem teſtatur. Propterea que in articulo 3. huius quæſtionis ex vnitate rationis formalis Dei aſsignata fuit à D. Thoma vnitas religionis. Sed, quod Deus non attingatur actibus, quibus colitur, non ita liquet. Erit tamen manifeſtum, ſi proprios religionis actus formaliter & nudos inſpexerimus. Nam ſi aliquibus actibus attingendus eſſet Deus, illi certè eſſent interiores intellectus, & voluntatis, cũ exteriores ad Deũ terminari nequeãt. At verò actus interiores quatenus ſunt religionis, debitũ cultum Deo reddũt. Hoc eſt efferunt Deo, vel mentem ipſam, vt fit in deuotione, & oratione, vel alias res exteriores. At que adeò colendo Deũ, nõ Deũ ſecundũ ſe attingimus illis actibus, quibus eũ colere dicimur: ſed attingimus vel nos ipſos, vel res ad extra. Et quamuis colere Deũ grãmaticaliter, Deum attingere ſignificet, pro quanto, ly, colere, ſignificat terminari ad Deũ, ſecũdũ tamẽ rei veritatem actus colẽdi aut nos,

Religio quæ liter nõ tẽdat in Deũ immediate

Religio habet Deũ pro obiecto cui, non autem pro obiecto quod.

aut noſtra attingit offerendo illa Deo. Non ſic autem in fide, vt D. Thom. in litera affirmat; ſed credendo Deo; quod eſt habere Deum pro obiecto, vt cui, actu etiam credendi attingit ipſum Deum, vt obiectū quod, immediatum: quod neceſſarium eſt, vt virtus Theologica dicatur. Reſolutio ergo huius difficultatis eſt, quod, quia actus religionis, inquantum religionis pure ſunt, nos no ſtraque attingunt; vt materiam quam Deo offerunt. Et ſicut, quando genuflectimus, tali actu offerimus Deo membra noſtra eorundem officio: ità etiam actibus intellectus, & voluntatis offerimus ipſas vires earūdem officio, nec Deum attingimus immediatè, quod neceſſariū eſt ad virtutē Theologicā. Idcircò religio non eſt virtus Theologica, quamuis ſit præſtantiſsima inter virtutes morales. Et per hæc patet ſolutio ad argumēta in principio dubitationis facta. Iam enim conſtat, qualiter ſit intelligendus D. Thom. in tertio articulo huius quæſtionis. Vbi vnitatem religionis ex vnitate Dei, cui cultum exhibet, colligit. In quo dictis per ipſum in iſto articulo aduerſari videtur, vt in primo argumēto dicitur. Loquebatur enim ibi de ſubiecto, cui; & in præſenti de ſubiecto, quod. ad modum iam explicatum. Et ſic nulla eſt repugnantia. Atque etiam conſtat, qualiter religio actibus à ſe elicitis Deum non attingat, cuius contrarium ſecundum argumentum probare nitebatur.

Ad 1. arg. in principio dubitationis factū

Ad 2. arg.

¶ Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro ſententia Durandi. Quod vt facere poſſimus, aduertendum eſt primo ex Caietano ſupra quæſt. 17. articulo 5. quod res, quæ ſubiecto eſt ab altera diſtincta ſecundū bonitatem, quam habet in ſeipſa, poteſt eſſe bonum proprium alterius. Vt, verbi gratia, vinum, quod eſt ab homine diſtinctum ſubiecto, ſecundum bonitatem, quam habet in ſe ipſo, poteſt eſſe proprium bonum hominis. Et ratio eſt: Nam cum bonum & finis ſint idem, & res quæ ſubiecto eſt ab homine diſtincta ſecundum bonitatem, quam habet in ſe, ſit proprius finis hominis, fit, vt etiam ſit bonum proprium illius.

Notat. pro ſolutione ad argumēta Durādi.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod bonum ab homine diſtinctum poteſt eſſe in illo obiectum amoris concupiſcentiæ. Nā cū vnuſquiſque ſibi concupiſcat id, quod bonum proprium eſſe iudicat: & bonum ſubiecto ab homine diſtinctum, accidat, quod ſit bonum proprium illius, vt modo dicebam, fit, vt poſſit homo illud ſibi concupiſcere. Atque ex conſequenti tunc bonum ab homine ſubiecto diſtinctum, erit obiectum amoris concupiſcentiæ.

2. Nota.

¶ Tertio eſt aduertendum, quod de ratione amoris concupiſcentiæ non eſt, quod id, quod concupiſcitur ordinetur tanquam in finem, in illum, cui concupiſcitur. Sed ſatis eſt, vt ſit volitum alteri, vt docet D. Thom. 1. 2. quæſtione 26. articulo 4. & 1. part. quæſtione 60. articulo tertio. Quod & iſto exemplo fit manifeſtum: Nam certum eſt, quod cū volumus proximo beatitudinem amamus illum amore concupiſcentiæ (concupiſcimus enim eam proximo) & tamen non ordinamus beatitudinem in proximum, tanquam medium in finem; ſed potius id volumus, ſcilicet, quod proximus ordinetur in ſuum finem, qui eſt beatitudo. Item: pater æternus voluit nobis filium ſuum, id eſt, concupiuit illum nobis: & tamen certum eſt, quod non ordinauit filium ſuum in nos, tanquam in finem. Et ſic conſtat, non eſſe neceſſarium, quod id, quod amatur amore concupiſcentiæ, ordinetur tanquam in finem, in illum, cui concupiſcitur, quamuis id aliquando cōtingat. Vt cum volo cibum amico. Sed ſatis eſt, quod ſit volitum alteri. Ex quo poſſumus colligere regulam bimembrem, quod quando id, quod amatur amore concupiſcentiæ, eſt ordinabile, tanquam in finem, in illum, cui concupiſcitur: tunc non ſolum amatur illi, ſed amatur propter eum. Vt contingit in cibo reſpectu amici. Quando verò id, quod amatur amore concupiſcentiæ, non eſt ordinabile in eum, cui concupiſcitur, tanquam in finem: tunc non amatur propter eū; ſed ſolum amatur illi. Vt contingit in beatitudine reſpectu proximi.

3. Nota.

¶ Vltimò eſt aduertendum, quod ſicut in cauſa efficienti, verbi gratia, in igne, poſſumus tria cōſiderare, primū eſt forma, quæ eſt illi ratio agendi, ſcilicet, calor, ſecundum eſt ipſa actio, ſcilicet, calefactio, tertium eſt effectus, ſcilicet, calor productus per actionē: ità etiam in cauſa finali poſſunt totidem cōſiderari: verbi gratia: in vino primum eſt forma, qua finalizat, id eſt, trahit ad ſe voluntatem. Et hæc eſt contemperatio qualitatum apta ad extinguendam ſitim. Secundum eſt ipſa finalizatio. Tertium verò effectus conſecutus, qui eſt ſitis extinctio. Et ſicut ignis dicitur verè cauſa immediata caloris, quem producit in ligno; quamuis mediet & forma, per quam agit, & actio ipſa; quia iſtæ ſunt conditiones neceſſario requiſitæ ad producendum calorem; nec eſt aliud agens medium; ità etiam bonum, quod eſt ab homine ſubiecto diſtinctum erit immediatus finis illius: quamuis mediet, & ratio, qua finalizat, id eſt, allicit voluntatem, & actio finalizandi, id eſt, ipſum allicere actua-

Vlt. nota.

le-

le. Quia iſtæ ſunt conditiones neceſſario requiſitæ, nec mediat alius finis.

¶ His poſitis ad primum argumentum Durandi reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quod ſpes eſt quidem puriſsimus actus concupiſcentiæ, quo Deum amamus. Non propter nos: quia Deus ſecundum ſe non eſt ordinabilis ad nos, tanquam ad finem. Sed amamus illum nobis, quod eſt ordinare nos ipſos ad eum, vt ad vltimum finem & ſummum bonum, cuius viſione ac fruitione tandem ſumus futuri beati. Nec hoc dicit D. Auguſtinus eſſe impium, ſed tantum, amare Deum propter aliud, tanquam propter finem. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſa maiori negando minorem. Falſum eſt enim, quod obiectum gaudij non poſsit eſſe bonum extra nos poſitum: quale eſt Deus, vt docet Caietanus ſupra q. 17. art. 5. Quia cum obiectum gaudij, ſit bonum proprium, quod interdum poteſt eſſe ſubiecto diſtinctum ab eo, cuius eſt bonum, vt patet in vino, quod ſecundum bonitatem, quam habet in ſe eſt bonum proprium ebrij, manifeſtè ſequitur, quod obiectum gaudij etiam poteſt eſſe bonum externum. ¶ Ad tertium reſpondetur, quod timor vtrumq; habet pro obiecto, ſcilicet, Deum, & malum quod Deus infert peccatori: Tamen hæc duo pro eodem obiecto computantur. Nam qui Deum timet, nihil aliud timet, quam Deum mali effectorem, vel malum quatenus à Deo proficiſcitur, quod idem eſt. Et idem contingit in ſpe. Ex hoc tamen non ſequitur, quod timor habeat Deum pro obiecto immediato, vt diximus agentes de timore.

ad 1. arg. Durandi.

ad 2. arg.

ad 3. arg.

Articvlvs VI.

¶ Vtrum religio ſit præferenda alijs virtutibus moralibus.

Ad Sextvm ſic proceditur. Videtur quod religio non ſit præferenda alijs virtutibus moralibus. Perfectio enim virtutis moralis cõſiſtit in hoc, quòd attingit medium, vt patet in ſecundo * Ethicorum. Sed religio deficit in attingendo medium iuſtitiæ: quia non reddit Deo omnino æquale: ergo religio non eſt potior alijs virtutibus moralibus.

Inf. q. 88. art. 6. cor. Et q. 103. a. 2. co. & 3. cont. ca. 134. cor. 1 & Et quol. 6. arti. 11. cor. Lib. 2. c. 6. in. 5.

2 ¶ Præterea, In his quæ hominibus exhibentur, tanto videtur aliquid eſſe laudabilius, quanto magis indigenti exhibetur. Vnde dicitur Iſaiæ 57. Frange eſurienti panem tuum. Sed Deus non indiget aliquo quod ei à nobis exhibeatur, ſecundum illud Pſal. 15. Dixi Domino, Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges: ergo religio videtur minus laudabilis alijs virtutibus, per quas hominibus ſubuenitur.

3 ¶ Præterea, Quanto aliquid fit ex maiori neceſsitate, tanto minus eſt laudabile, ſecundum illud primæ ad Corinth. 9. Si Euangelizauero, non eſt mihi gloria, neceſsitas enim mihi incumbit. Vbi autem eſt maius debitum, ibi eſt maior neceſsitas. Cum ergo Deo maxime ſit debitum, quod ei ab homine exhibetur, videtur quòd religio ſit minus laudabilis inter virtutes humanas.

¶ Sed Contra eſt, quòd Exodi vigeſimo, ponuntur primò præcepta ad religionem pertinentia, tanquam præcipua. Ordo autem præceptorum proportionatur ordini virtutum, quia præcepta legis dantur de actibus virtutum: ergo religio eſt præcipua inter virtutes morales.

¶ Respondeo dicendum, quòd ea quæ ſunt ad finem, ſortiuntur bonitatem ex ordine in finem. Et ideo quanto ſunt fini propinquiora, tanto ſunt meliora. Virtutes autem morales, vt ſupra * habitum eſt, ſunt circa ea quæ ordinantur in Deum, ſicut in finem. Religio autem magis de propinquo accedit ad Deum, quàm aliæ virtutes morales, inquantum operatur ea quæ directe, & immediate ordinantur in honorem diuinum. Et ideo religio præeminet inter alias virtutes morales.

Ar. præced. in cor. Et ad 1. arg. Et ſup. q. 4. art. 7.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd laus virtutis in voluntate conſiſtit, non autem in poteſtate deficere. Et ideo ab æqualitate, quæ eſt medium iuſtitiæ, propter defectum poteſtatis non diminuit laudem virtutis: ſi non fuerit defectus ex parte voluntatis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod in his quæ exhibentur alteri propter eorum vtilitatem, eſt exhibitio laudabi-

lior, quæ ſit magis indigenti, quia eſt vtilior. Deo autem non exhibetur aliquid propter eius vtilitatem, ſed propter eius gloriam, noſtram autem vtilitatem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vbi eſt neceſsitas, tollitur gloria ſupererogationis. Non autem excluditur meritum virtutis, ſi adſit voluntas. Et propter hoc ratio non ſequitur.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio: Religio eſt præſtantiſsima inter omnes virtutes morales. Probatur primò in argumento, ſed contra: Ex eo, quod Exod. 20. primò ponuntur præcepta pertinentia ad religionem, & poſtea illa, quæ pertinent ad alias virtutes. Ordo autem præceptorũ proportionatur ordini virtutum. Et in corpore articuli hac ratione: Ea quæ ſunt ad finem ſortiuntur bonitatem ex ordine ad finem. Atque adeò, quanto ſunt fini propinquiora, tantò ſunt meliora: Sed virtutes morales ſunt circa ea, quæ ordinantur in Deum, ſicut in finem, & religio magis de propinquo accedit ad Deum, quam aliæ virtutes morales, inquãtum operatur ea, quæ directè, & immediate ordinantur in honorem diuinum: ergo religio inter omnes virtutes morales eſt præſtantiſsima. ¶ De materia huius articuli nihil aliud eſt dicendum, quam quæ diximus ſupra quæſt. 58. artic. 12. Vbi, facta comparatione iuſtitiæ ad omnes alias virtutes, oſtendimus, illam eſſe præſtantiſsimam, excepta religione, quidquid dicat Caietanus in iſto commento.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum religio habeat aliquem exteriorem actum.

Infra q. 84 ar. 2. & q. 85. arti. 2. cor. & 3. cõt. ca. 119

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd religio non habeat aliquem exteriorem actũ: Dicitur enim Ioan. 4. Deus ſpiritus eſt, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet. Sed exteriores actus nõ pertinent ad ſpiritum, ſed magis ad corpus: ergo religio ad quam pertinet adoratio, non habet actus exteriores, ſed interiores.

2 ¶ Præterea, Religionis finis eſt Deo reuerẽtiam, & honorem exhibere. Sed videtur ad irreuerentiam alicuius excellentis pertinere, ſi ea ſibi exhibeantur quæ propriè ad inferiores pertinẽt. Cum ergo ea quæ exhibet homo corporalibus actibus propriè videantur ad indigentias hominum ordinari, vel ad reuerentiam inferiorum creaturarum, ideo videtur, quòd non congruè poſſunt aſſumi in diuinam reuerentiam.

3 ¶ Præterea, Auguſtinus * in ſexto de Ciuitat. Dei commendat Senecam de hoc, quòd vituperat quoſdam, qui idolis ea exhibebant quæ ſolent hominibus exhiberi, quia ſcilicet immortalibus non conueniunt ea quę ſunt mortalium. Sed hæc multo minus conueniunt Deo vero, qui eſt excelſus ſuper omnes Deos: ergo videtur reprehenſibile eſſe quòd aliquis corporalibus actibus Deum colat. Non ergo habet religio corporales actus. *Lib. 6. cap. 10. in f.*

¶ SED CONTRA eſt, quòd in Pſal. 83. dicitur, Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Sed ſicut interiores actus pertinent ad cor, ita exteriores actus pertinent ad membra carnis, ergo videtur, quòd Deus ſit colendus, nõ ſolum interioribus actibus, ſed etiam exterioribus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd Deo reuerentiam & honorem exhibemus, non propter ſeipſum: quia ſeipſo eſt gloria plenus, cui nihil à creatura adijci poteſt, ſed propter nos: quia videlicet per hoc quod Deum reueremur, & honoramus, mens noſtra ei ſubijcitur, & in hoc eius perfectio conſiſtit. Quælibet enim res perficitur per hoc quod ſubditur ſuo ſuperiori, ſicut corpus per hoc quod viuificatur ab anima & aer per hoc quod illuminatur à ſole. Mens autem humana indiget ad hoc quòd coniungatur Deo ſenſibiliũ manuductione, quia inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta cõſpiciuntur, vt Apoſtolus dicit ad Roma. 1. Et ideo in diuino cultu neceſſe eſt aliquibus corporalibus vti, vt eis quaſi ſignis quibuſdam mens hominis excitetur ad ſpirituales actus, quibus Deo cõiungitur. Et ideo religio habet quidem interio-

res

res actus quasi principales, & per se ad religionem pertinentes, exteriores verò actus quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd dominus loquitur quantum ad id quod est principale & per se intentum in cultu diuino.

¶ Ad secundum dicendum, quòd huiusmodi exteriora non exhibentur Deo quasi his indigeat, secundum illud Psalm. 49. Nunquid manducabo carnes taurorum: aut sanguinē hircorum potabo? Sed exhibentur Deo tanquam signa interiorum, & spiritualium operum: quæ per se Deus acceptat. Vnde Augustinus* dicit in 10. de Ciuit. Dei, Sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum, id est, sacrum signum est.

*Li. 10. c. 5. inter prin. & medium n. 5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd idolatræ deridentur ex hoc, quòd ea quæ ad homines pertinent, idolis exhibebant, non tāquam signa excitantia eos ad aliqua spiritualia, sed tanquam per se eis accepta. Et præcipue quia erant vana, & turpia.

Svmma Textvs.

Conclusio: Religio habet actus interiores, quasi principales, & per se ad religionem pertinentes: exteriores verò, quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos. Hanc conclusionem probat D. Thom. in argumento, sed contra. ex Psal. 83. Vbi habetur: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Nam sicut interiores actus pertinent ad cor, ità exteriores pertinent ad membra carnis. Sicque illis verbis significatur Deum colendum esse, non solum interioribus actibus, sed etiam exterioribus. Et in corpore articuli, hac ratione. Deo reuerentiam, & honorem exhibemus, non propter seipsum, cum in se sit gloria plenus, cui à creatura nihil addi potest: sed propter nos, quorum mens ex eo, quod Deū reueremur, & honoramus ei subijcitur: in quo nostra perfectio consistit: vnaquæque enim res perficitur ex eo, quod suo superiori subijcitur, sicut corpus perficitur per hoc, quod viuificatur ab anima, & aer per hoc, quod illuminatur à sole: ergo illo modo cōmodius erit reuerendus, & honorādus Deus quo magis fuerit conueniens ad nostram vtilitatem. Sed mens humana ad hoc, vt coniungatur Deo, sensibilium indiget manuductione: inuisibilia enim Dei, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, vt dicit Apostolus ad Roman. 1. ergo in diuino cultu necessarium erit aliquibus corporalibus cæremonijs vti, vt eis quasi signis quibusdā mens hominis ad spirituales actus, quibus Deo coniungitur excitetur. Atque adeò religio non solum respicit actus interiores, sed etiam exteriores: quāuis diuersimode. Nam interiores respicit, tanquam principales, & per se ad religionem pertinentes: exteriores vero quasi secūdarios, & ad interiores actus ordinatos.

Explicatio Articvli.

Si omnes sanę acquiescerent doctrinę, nec essent qui veritati perspicuæ obsisterent, minimè nobis opus esset in propositi articuli explicatione diutius immorari. Quoniam omnibus cōstaret, Deum nostrum nō solum internis, verum etiam externis actibus esse colendum: sicque religionem vtroq; actus respicere, tanquam proprios, quamuis diuersimode, vt dicit D. Thom. in sua conclusione. Cæterùm, quoniam impij Lutherani omnes exteriores cultus, atq; cæremonias damnant, ad quod faciendum moueri dicuntur ex sacris literis: opus erit, & eorum argumenta refellere: & veritatem, non solum ex eisdem sacris literis, sed etiam ex naturali ratione petitis argumētis, luce clarius demonstrare. Quod vt facere possim, præmittere oportet, quod, vt constat ex D. Thom. in isto articulo, & latius in 1. 2. quæstio. 101. per totam, vbi de præceptis cæremonialibus legis antiquæ disputat: cultus Dei est duplex. Vnus interior, consistens in hoc, quod anima coniungatur Deo per intellectum, & affectum, alius exterior ad interiorem ordinatus, consistensque in exterioribus actibus, & cæremonijs corporalibus. Et quidem, quod internus cultus Deo sit exhibendus, ab omnibus fere vno ore recipitur. Vno dumtaxat excepto Caluino: Contra quem disputat latè Democharis de sacrificio missæ. capit. 3. qui omnem in vniuersum Dei cultum Christianis negabat. Hac in re ab ipsis Ethnicis cognitione victus, qui cum illo concinunt, qui scripsit. Pronaque cum spectent animalia cætera terram, Os homini sublime dedit, cœlumque videre. Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Nec agnoscit non ob aliud, hominem anthropos appellari, quam quod sursum spectet. Propter quod dicebat Lactantius Firmianus libr. 2. de origine erroris cap. 1. sibi renunciare, seque hominum nomine abdica-

Cultꝰ Dei duplex.

abdicare, qui non ſurſum aſpiciunt, ſed deorſum: niſi fortè idipſum, quod recti ſumus ſine cauſa homini tributum putent. Spectare nos, inquit Lactantius, cælum Deus voluit, vtique non fruſtra. Nam & aues, & ex multis penè omnia cælum vident. Sed nobis propriè datum eſt cælum rigidis ac ſtantibus intueri, vt religionem ibi quæramus, vt Deum, cuius illa ſedes eſt, quem oculis non poſſumus, animo cõtemplemur. Grauem igitur ſuæ naturæ, quæ vt Deum colat, & ſuſpiciat, creata eſt, vim inferunt, quicunque Deum nec ſuſpiciunt, nec admirantur, nec eius opera conſiderant.

Error Lutheranorũ. ¶ Quare his, vt omnino inſipientibus, prætermiſsis, ad Lutheranos deueniamus, qui internum cultum admittentes, illumque maximi facientes omnes exteriores ritus, atque cæremonias damnant, illaſque à Chriſtianis prorſus abdicãdas dicunt. Quam ſuam ſententiam probant primo ex Ioann. *1. argum.* capit. 4. Vbi Samaritanæ quærenti, quo in loco Deus eſſet adorandus, Chriſtus reſpondit: Veniet hora, quando nec in monte hoc, nec Hieroſolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus eſt Deus, & eos, qui adorant eum in ſpiritu, & veritate, oportet adorare. Quibus verbis Dominus non ſemel tantum, ſed iterum, atque iterum repetit, verum cultum Deo exhibendum fu- *2. argumẽ.* turum internum, & non externum. ¶ Secundo argumentantur Lutherani ex Pſalm. 64. Nam vbi nos legimus: Te decet hymnus, Deus in Sion, in Hebræo habetur: Tibi ſilet laus, vel tibi ſilentium laus. Quibus verbis ſignificatur. Deum cordis ſilentio, & non operis externi tumultu eſſe colendum. Pro quo etiam facit illud Pſalm. 8. Ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem. Vbi propheta innuit, perfectam Dei laudem in ore eorum eſſe, qui loqui neſciunt. Quaſi ſignificans, omnem exteriorem cultum à vera Dei laude eſſe reijciendum. Et D. Iacobus in ſua canonica cap. 1. dicit: Hæc eſt munda & vera religio apud Deum, viſitare pupillos, & viduas in neceſsitate earum, & mundum ſe continere ab hoc ſeculo: ergo illa religio, quæ in ſolo exteriori cultu conſtiterit, nec munda, nec vera erit, atq; ex conſequenti, nec Deo grata. Et confirmatur. Ex Eſai. cap. 1. vbi omnem exterioré cultum abominatur Dominus dicens: Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarũ? Plenus ſum. Holocauſta arietũ, & adipem pinguiũ, & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cũ veneritis ante conſpectum meum, quis quæſiuit hęc de manibus veſtris, vt ambuletis in atrijs meis. Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra. Incenſum abominatio eſt mihi. Neomeniam, & ſabbathum, & feſtiuitates alias non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri. Calendas veſtras, & ſolẽnitates veſtras odiuit anima mea. Facta ſunt mihi moleſta, Laboraui ſuſtinens, &c. Et cum his verbis Euangelicæ legis ſtatus ſignificetur, manifeſtè ſequitur omnem exteriorem cultum à Chriſtianis hominibus eſſe reijciendum. ¶ Tertio, ratione ſic argumentantur: Si rebus externis eſſet vtendum ad *3. argu.* colendum Deum, ea potiſsimum de cauſa, vt illis homines incitarẽtur ad cultum internũ: ſed res exteriores potius retardant hominem à cultu interno, quàm incitãt ad illum: ergo eis non eſt vtendum. Conſequentia cũ maioris eſt nota, & minor probatur: Res exteriores applicant animum ad ſenſibilia, ex quorũ aſſuetudine ineptior redditur ad contemplandas res inuiſibiles, tum propter repugnantiã quam ſenſibilia habent cum inſenſibilibus: tum etiam, quia res exteriores ſemper fiunt cum magno labore: corpore autem fatigato: & defeſſo, quod animus, qui nihil ſine miniſterio corporis operatur ad res diuinas nõ ſe extollat eſt neceſſe: ergo res exteriores potius impediunt, quàm adiuuãt ad cultum internum. ¶ Quarto: Deus ea ratione eſt colen- *4. argũ.* dus, qua ipſe præſcripſit: ſed in noua lege nullæ aut pauciſsimæ ſunt cæremoniæ poſitæ: quibus Deus colatur: ergo illis non eſt vtendum. Conſequentia cũ minori eſt nota, & maior probatur ex illo Deuter. cap. 4. Nõ addetis ad verbum, quod vobis loquor: nec diminuetis ex eo. Et Proue. cap. vlt. Amplius his fili mi, ne deſideres. Et D. Paulus ad Galat. 1. anathematizat eum, qui euangelizauerit præter id, quod euangelizatum eſt. ¶ Vl- *Vltimũ ar* timò: Iugum Chriſti eſt ſuaue, & leue, vt di *gumentum* citur Matth. 11. eſſet autem grauis, moleſtus, & importunus, ſi exterioribus cæremonijs obrueretur: quod & ſignificauit D. Petrus Actor. cap. 15. dum loquens ad quoſdam de Iudaiſmo, qui docebant, quòd niſi circuncidamini ſecundum morem Moyſi, non poteritis ſaluari, dixit: Quid tentatis Deum, imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus? Per gratiam Domini Ieſu Chriſti credimus ſaluari quemadmodum & illi. Quibus verbis ſignificare videtur exteriores cæremonias nihil conducere poſſe ad ſpiritualem animæ ſalutem:

Sed

Sed tantum gratiam Ieſu Chriſti; non ergo opus erit vti exterioribus cæremonijs.

¶ Contrariam tamen ſententiam tenent omnes ſancti, & communis vſus Eccleſiæ. Ad cuius explicationem aduertendum eſt primo, quod D. Thom. 1.2. quæſt. 101. art. 1. varias huius nominis, cæremonia, interpretationes, & etymologias colligit in ſolutionibus argumentorum. Quas conſulto prætermitto: quia non oportet in nominum explicatione immorari, quæ res eſt facilis, ſed ad res tranſire. Eſt autem cæremonia, quantum attinet ad præſens inſtitutum, nihil aliud, quam ritus exterior cauſa colendi numinis aduentus, vel, vt Cicero dicit ſæpiſsime in ſuis operibus, Religio ſacrorum ad Dei cultum pertinentium.

Cæremonia quid ſit

¶ Secundo eſt aduertendum, quod quoniam animus noſter corpori eſt coniunctus, naturaliter, tantaq; inter corpus & animam eſt ſemper conſenſio, vt permoto corpore animus afficiatur, & vice verſa, animo affecto corpus moueatur. Itaque quoniam & affectus animæ elucent in corpore, & motus corporis immutant animum, fit, vt cæremoniæ ſint in duplici differẽtia. Nam quædam ſunt, quæ ſequuntur animæ affectionem, ſuntque effectus, & tanquam ſigna animi ali qua paſsione commoti. Aliæ autem ſunt, quę torpentem excitant animum, vt afficiatur. Suntque iſtæ non effectus animi commoti, ſed potius cauſa. Prioris generis cæremoniæ ſunt maximè naturales, & ſimplices, & in quibus nihil falſum ineſt, aut fucatum. Quales ſunt genuflexiones, pectorum contuſiones, eleuatio, aut depreſſio oculorum, ſuſpiria, &c. quibus conceptus animo, vel dolor, vel metus, vel amor erumpit, nobis etiam interdum inuitis. De quibus cæremonijs loquebatur propheta Pſal. 83. quãdo dicebat: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deũ viuum. Quaſi diceret: Non ſolum anima mea manſionum cæleſtium æſtuat deſiderio: ſed & omne, quod intra me eſt, cor meum, corpus meum, & cunctę corporis vires cum exultatione oblectantur in domino, diffundente ac ſpargente ſeſe ſuperabundanti animæ deſiderio. Tantus eſt enim affectus animæ, vt in corporis quoque membra redundans, in te ea faciat, velut exultantia præ lętitia. Et de huiuſmodi cæremonijs nulla poteſt eſſe dubitatio, quod ſint honeſtæ atque licitæ, cum conſtet Chriſtum Dominum eis fuiſſe vſum. Nam Marci 14. genibus flexis, & humi fuſus dicitur Deum oraſſe. Et Ioannis 11. ſuſcitaturus Lazarum eleuatis oculis voce magna clamauit: Lazare, veni foras.

Cæremoniæ ſunt in duplici differentia.

Concluſ.

¶ Quocirca in hac re ſic prima concluſio Loquendo generaliter, & in communi de cæremonijs, earũ externus cultus licitus eſt, & vtilis, de iureque naturæ Deo neceſſario exhibendus. Hanc concluſionem poſuit D. Thom. in hac quæſtione artic. 2. in ſolutione ad 3. & 1.2.q.99.art.3.ad 2. Et probatur primo: Illud cenſetur naturale, quod apud omnes viget, ſemperque viguit: ſed apud omnes nationes, etiam bárbaras, ſemper fuit receptum, vt cultibus exterioribus ſua numina colerent: ergo id eſt de iure naturæ. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: tũ ex hiſtorijs, tũ etiã ex Ariſt. li. 6. Ethi. cap. vltimo, & 7. Ethic. cap. 8. Vbi inter magiſtratus reipublicæ bene inſtitutæ ſacerdotes enumerat, illiſque dicit primos deferendos honores. Certum eſt autem, quod ſacerdotibus non eſt opus, niſi tantum propter externum Dei cultũ. Secundo: Homines conſtant anima, & corpore: quod vtrumque à Deo accepere: ergo ad declarandũ illum eſſe vtriuſque principium, opus erit illi vtrumq; offerre, corpus, ſcilicet, actu externo, & animam actu interno, atque ex conſequenti religionis erit tam actus internos, quam externos dirigere. Et confirmatur: Animus noſter, quandiu eſt in corpore, nequit aliquid amare, niſi ex rebus ſenſibilibus, pro iſto enim ſtatu, nihil poteſt eſſe in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu, & nihil volitum quin præcognitum: ergo ad hoc, vt Deum cognoſcat, atque amet, opus eſt, vt vtatur rebus ſenſibilibus, quibus aliqua inſit ſignificatio, vel futurę fœlicitatis, vel alicuius operis Chriſti pro nobis facti, & has vocamus cæremonias exteriores. Vltimò: Sublato cultu externo, quod interior religio periclitetur erit neceſſe: ergo cultus externus eſt neceſſarius. Cõſequẽtia eſt nota, & antecedẽs probatur: Si nulla eſſet obligatio ad cultũ externũ, rectores reipublicę cognoſcere non poſſent qui ciues eſsẽt pij, & qui impij, vt illos præmio, & hos pœna afficere poſſent, nulla autẽ virtus conſiſtere valet præmio, & pœna ſublatis: ergo ſublato cultu exteriori aufertur etiam & interior religio. Et confirmatur: Rudes homines nullo in pretio haberent res diuinas, niſi illis cultus externi maieſtas & cęremonia adhiberetur: ſicut enim Reges propter cultũ externum magni & venerabiles habentur: ita etiam & res diuinæ: ergo fuit neceſſarius vſus cæremoniarum. Ex dictis infertur, tres eſſe præcipuas cauſas neceſsitatis cæremoniarum, & cultus externi. Prima eſt, vt illis corpus ſignificetur ſubiectum Deo. Secunda, vt moueãt animum in amorem diuinum. Tertia, vt augeant venerationem rerum diuinarum. Dixi autem notanter in concluſione

Cæremoniarũ vſus in communi eſt de iure naturali.

cæremo-

cæremonias esse de iure naturali, loquendo in communi & vniuersali. Nam in particulari istæ, vel illæ solum sunt de iure positiuo, vel diuino, vel humano: cuius est determinare, & ad singularia deducere quod ius naturæ in communi proponit.

2. Conclu. ¶ Secunda conclusio: Christus Dominus in noua lege nonnullas cæremonias in particulari instituit: & Apostoli multò plures, tum scripto, tum traditione. De Christo manifestum est instituisse septem sacramenta, præcipuè baptismi, & Eucharistiæ in cæremonijs consistétia. De Apostolis autem probatur: Nam primum Apostolorum institutum fuit, vt fideles quando conueniunt in Ecclesia, psalmos, & hymnos cantent. Vnde D. Paulus 1. ad Corint. cap. 14. dicebat: Cum estis in Ecclesia vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet. Quem locum

D. Ambro. D. Ambrosius exponens ait, psalmum habet, id est, laudem Dei per canticum. Imo, vt ista cæremonia in Ecclesia canendi celebrior fieret, ea Christus Dominus cum discipulis suis

Christus proximus morti cantauit. vti dignatus est. Nam instãte morte sua post vltimam cœnam, hymno dicto, cum discipulis suis exijt in montem Oliueti, vt habetur apud Matth. cap. 26. Et apud Marcum cap. 14. Vt autem cognoscatur his verbis significari cantationem à Christo morti proximo factam, aduertendum est, quod hymnus, vox est Græca, Latinè tantum valens, ac cãticum, siue laus, quæ Deo tribuitur. Vnde D. Augu

D. Augus. stinus super Psalmum 72. in expositione tituli sic ait: Hymni laudes sunt Dei cum cantico. Hymni cantus cõcinentes laudem Dei. Si sit laus, & non est Dei, non est hymnus. Oportet ergo, vt sit hymnus, vt habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Hæc Au

D. Isidor. gustinus. Eidem sententiæ subscribit D. Isidorus lib. 6. Etymologiarum cap. 34. sic dicens: Hymnus est canticum laudantium Deum propriè. Aut hymni sunt concinentes laudem Dei. Quod si sit laus, & non est Dei, nõ est hymnus. Si sit & Dei, & laus, & non cantetur, non est hymnus. Hæc Isidorus: Cum ergo iuxta Matthæum, & Marcum Christus Dominus dixerit: Hymnum cum discipulis suis, manifestè sequitur, quod cantauerit. Item etiam fuit institutum ab Apostolis, vt oratio fieret versis vultibus ad Orientem, vt

D. Basili. dicit D. Basilius in li. de Spiritu sancto cap. 27. Et

D. Ioannes Damascenus. Ioannes Damascenus li. 4. fidei orthodoxæ cap. 15. Et quod templa, & loca sacra rebus diuinis dicarentur, vt tradit Nicephorus lib. 2. Ecclesiasticæ historiæ ca. 39. & 40. & 41. Et quod sacerdos salutaret populum dicens: Dominus vobiscum, eique responderetur, Et cum spiritu tuo, vt docet concilium primum Braccarẽse ca. 21. Cuius verba sunt: Placuit, vt non aliter Episcopi, aliter sacerdotes populum salutent, sed eodem modo omnes dicentes: Dominus vobiscum, sicut in libro Ruth legitur, & vt respondeatur à populo: Et cum spiritu tuo, sicut & ab ipsis Apostolis traditum omnis retinet oriens. Et non sicut Priscilliana hæresis permutauit. Denique omnes illæ cæremoniæ, quas vniuersalis tenet Ecclesia sunt institutæ ab Apostolis vel à concilijs generalibus, vt docet D. Au

D. Augus. gustinus epistola 118. cuius verba sunt: Cæremoniæ, quas vniuersalis tenet Ecclesia, illę, vel ab Apostolis traditæ, vel à plenarijs concilijs, quorum est plenissima autoritas saluberrimè institutæ creduntur.

¶ Tertia conclusio: Cæremoniæ per se non sunt gratæ Deo, sed quatenus ordinantur ad pietatem internam, Probatur: Opera eatenus sunt grata Deo, quatenus efficiunt homines bonos, sed homines non sunt boni per cæremonias exteriores, sed per fidem, spem, & charitatem: ergo eatenus cæremoniæ sunt bonæ, quatenus ordinantur ad pietatem internam, qua homo per intellectum, & voluntatem Deo cõiungitur. Et quoniam hæc interior coniunctio ad Deum pro diuersis statibus variatur, hinc etiam fit, vt cæremoniæ pro diuersis temporibus fuerint distinctæ: Nã in statu futurę beatitudinis, quia intellectus humanus diuinam veritatem in seipso intuetur, & illam necessario amat, nullus exterior cultus est necessarius, quimo ueat ad hoc: sed vniuersus consistit in laude Dei. At verò in statu præsentis vitę, quo diuinam veritatem in seipsa intueri non possumus, opus est, vt radius diuinę veritatis nobis illucescat, sub aliquibus sensibilibus figuris, diuersis tamen adhuc, secundum diuersum humanæ cognitionis statum, quem in hoc mundo homines habent. Nam in veteri lege, quia nec ipsa diuina veritas erat manifestata, nec propalata via ad hoc perueniendi, necesse fuit, vt exterior cultus veteris legis non solũ esset figuratiuus futurę veritatis in patria manifestandæ, sed etiam Christi, qui est via ad talem veritatem ducens. Et sic omnes cæremoniæ atque sacrificia veteris legis hoc significabant, vt autor est D. Thom. 1. 2. quæst. 101. per totam. At vero in statu nouæ legis, quia hæc via iam est reuelata, non est necessarium, vt significetur per modum futuri, sed solum, quod per modum præteriti, vel præsentis cõmemoretur. Oportet autẽ, quòd præfiguretur solum futura veritas gloriæ nondum reuelatæ. Et sic dicebat Paulus ad Hebræos 10. Vmbram habẽs lex futurorum bonorum, nõ ipsam imaginem rerum. Nam, quia

3. Conclu. Cæremoniæ sunt gratæ Deo quatenus ordinãtur ad pietatẽ internam.

Cæremoniæ fuerũt variatæ per diuersa tẽpora.

quia vmbra minus eſt, quã imago dixit imaginem pertinere ad legem nouam, vmbram verò ad veterem.

4. Conclu. ¶ Quarta concluſio: Cæremoniæ vitiari poſſunt triplici ex cauſa. Scilicet, vel multitudine, quia nimiæ ſunt, & ſuperfluæ: vel genere, quia ſunt inutiles: vel tandem vitio eorum, qui cæremonijs vtuntur: quorum animus longe abeſt ab ea pietate, quam per exteriores actus profitentur. Probatur: Cæremoniæ, vel nimiæ, vel ineptæ, vel diſcrepantes ab affectu animi interioris nihil ad pietatem internam conducunt: ergo ex omnibus his capitibus vitiari poſſunt. Conſequentia eſt nota ex ſuperioribus, antecedens autem probatur, quo ad ſingulas partes. Et primo de cæremonijs nimijs, quòd ſint vitioſæ quia nec percipi, aut intelligi ſine magna animi cura, nec ſine magno corporis labore exequi poſſunt. Ex quo tria mala ſequuntur. Primum eſt, quod animi noſtri vis tanta ſolicitudine poſita erga res ſenſibiles potius obruitur, quam excitatur ad diuina. Secundum, quòd facit temporis iacturam, quod in rebus maioribus conſumendum erat. Tertiũ, quòd ipſa talium cæremoniarum frequẽtia, & aſsidua vſurpatione tacitè in eam perſuaſionem inducuntur homines, vt putent, vel totam, vel præcipuam partem pietatis in ijs rebus poſitam eſſe. Poteſt etiam probari, cęremonias nimias eſſe vitioſas, quoniam cæremoniæ ſunt tanquam medicamenta interna. Medicamenta autem ſi nimia ſunt potius officiunt quam iuuant. Quod, & ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus Dominus Matth. 23. quando cæremoniarum multitudinem appellauit onera grauia, & importabilia. Quod autem cæremoniæ inutiles ſimiliter ſint improbandæ, adeo eſt manifeſtum, vt non indigeat probatione. Et ſic ſolum eſt videndum, quæ nam ſint illæ? Ad quod breuiter dico, tales eſſe, quibus ſe coli Deus non vult. Vt, quòd tauri agitentur in alicuius ſancti honorem. Et quòd ſaltationes impudicæ & moles in proceſsionibus fiant. Et quòd imagines profanè veſtiantur. Item ſunt inutiles illæ cæremoniæ, quæ licet non obſtãt, nihil tamen conducunt, vel certè parum ad pietatem internam. Vt, quod monachi duabus manibus bibant. Tandem, quod cæremoniæ, quæ fiunt per ſimulationem, id eſt, quibus intus in animo nihil pietatis reſpondet, ſint vitioſæ, & ingratę Deo, ſufficienter probat dictum Eſaiæ cap. 1. adductum in ſecundo argumento: & teſtimonium Auguſtini ſuper Pſalm. 63. dicentis: ſimulata æquitas duplex iniquitas eſt. Quibus etiam ratio ſuffragatur. Nam ſi Deus probat cæremonias, quatenus efficiunt pietatem internam, ſi illis nihil proficitur, ſed tantum profici ſimulatur, quòd Deus illas ſpernat, erit neceſſe. Et ſic de toto iſto genere cæremoniarum tenenda eſt regula, quam docet D. Auguſtinus epiſtola 118. ad Ianuarium. De tota iſta materia cæremoniarum videndi ſunt Oſius confeſsionis Polonicæ tomo. 2. cap. 27. & 28. Democares in lib. de ſacrificio propitiatorio. cap. 3. & 4. Dematius de inſtauranda religione lib. 9. Conradus Brunus in libr. de cæremonijs, Albertus Carpenſis contra Eraſmum li. 6. Albertus Pigius controuerſia 12. & 13. Caſtro de hæreſ. verbo, cantus. & Didacus à Stunica Auguſtinianus de vera religione, li. 1. cap. 16. & ſequentibus.

Cæremoniæ vitiari poſſunt tripliciex cauſa.

D. Auguſ.

¶ Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro errore Lutheranorum, vnde ad primum deſumptũ ex Ioanne cap. 4. dico quòd Chriſtus ibi non damnat omninò cæremonias, quibus ipſe ſæpe ſæpius fuit vſus. Nam ſanaturus ſurdum, & mutum, vt habetur Marc. 7. apprehendens eum de turba ſeorſum, miſit digitos ſuos in auriculas eius: & expuens tetigit linguam eius: & ſuſpiciens in cælum ingemuit: & ait illi: Ephetha, quod eſt adaperire. Quæ omnia nihil aliud ſunt, quam quędam cæremoniç. Et quando curauit cæcum à natiuitate dicit Ioannes cap. 9. quòd expuens in terram fecit lutum ex ſputo, & liniuit lutum ſuper oculos eius, & dixit: Vade, laua te in natatoria Siloe. Quando ſimiliter Apoſtolis poteſtatem remittendi peccata tribuiſſe, narratur, inſufflauit, inquit Ioannes cap. 20. & dixit eis: Accipite Spiritum ſanctum, &c. Quæ etiam cæremoniarũ imaginem præ ſe ferunt, quibus aliquid ſignificatur, vt omnes Doctores teſtãtur. Nõ ergo quando dixit Samaritanę, veros adoratores adoraturos Deum in ſpiritu, damnat quaſcunque exteriores cæremonias, vt falſo hæretici intelligunt. Sed tantum declarat id, quod debet eſſe principale, & per ſe intentum in cultu diuino: vt D. Tho. affirmat hic in ſolutione ad primum. Et eodem modo reſpondetur ad tria prima teſtimonia poſita in ſecundo argumento. Nam vltimum, quod eſt deſumptum ex Eſaia, eſt intelligẽdum de cæremonijs, quatenus ſunt ſigna falſa internæ pietatis, iuxta id, quod diximus in quarta concluſione. Et ſic propheta ibi non tam damnat cęremonias, quam Iudęos illius temporis, qui cùm eſſent vitijs cooperti, ſatisfeciſſe tamen Deo videri volebant cęremonijs externis. ¶ Ad tertium reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, falſum eſſe, quod cæremonię alligant animum rebus viſibilibus. Imò cum

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

ſint

sint signa rerum spiritualium, per illa admonemur rerum significatarum, & excitant animum in amorem diuinum, vt diximus in probatione primæ conclusionis. ¶ Ad quartum, vt respõdeamus aduertẽdum est, quòd vnum ex præcipuis fundamentis, quibus hæretici suos nituntur probare errores est, quoddam principium, quod ipsi tanquam verum supponunt, nempe, verbo Dei nihil esse addendum: ex quo nec alijs cæremonijs, quam à Christo institutis esse vtendum, nec determinationibus conciliorum esse fidem adhibendam, nisi quantum ad illas res, quæ expresse in sacris literis continentur, inferunt. Cum tamen non solum illa, quæ constant ex scriptura, sed etiam ea, quæ habentur per traditionem, qualia sunt multa pertinentia ad cæremonias, obseruare præcipiat Paulus 2. ad Thessal. cap. 2. dicens: State & tenete traditiones, quas didicistis, siue per epistolam, siue per sermonem. Imò & in lege veteri constat, Iudæos alias cæremonias obseruasse ex traditione, præter contentas in lege, vt autores sunt Philo Iudæus, & Eusebius multis in locis. Præterquam quod, eisdem fere argumentis, quibus Doctores Ecclesiam legum ferendarum facultatem habere, probant, quod in præsenti supponitur, tãquam certum, ex primo tomo, in materia de potestate Ecclesiæ, probare etiam possumus, munus eius esse cæremonias aliquas constituere, quibus foris religionem nostrã profiteamur. Atq; etiã quia cum homines anima, & corpore constantes, non solum mente, sed etiam corpore debeãt Deo obsequium præstare, & corporis obsequium, nõ, nisi cæremonijs significari posit, ratio postulabat, quod, vt vnanimes, & vno ore (vt Paulus vult) honorificaremus Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi, aliquas Ecclesia communes cæremonias instituerit, quibus modum traderet religionis profitendæ. Et ad testimonia adducta in eodem argumento ex Deuteronomio, Prouerbijs, & ex D. Paulo dico, illis tantum præcipi, vt verbo Dei nihil addamus, quod ei, vel sit contrarium, vel obsit. Nam quæ pertinent ad meliorem verbi Dei obseruationem, illa addere non prohibemur. Et tales sunt cæremoniæ Ecclesiæ. ¶ Ad vltimum argumentum respondetur, negando, iugum Christi fieri graue, & molestum ex earum cæremoniarum obseruatione, quæ ab Ecclesia ordinatæ sunt, & præceptę nec illis obruitur, sed potius adiuuatur animus hominis, cum eleuetur ad diligendũ Deum. Cuius dilectionis proprium munus est efficere, vt omnia facilia videãtur, iuxta illud Pauli 1. ad Corint. 13. Charitas patiens est, benigna est, omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet, &c. Quando autem D. Petrus Actorum 15. Iudæis volentibus, vt cum lege Euangelica, simul Mosayca obseruaretur, dixit: Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuerunt? Per gratiã Domini Iesu credimus saluari sicut & illi: non omnino excludit à lege Euangelica ritum cęremoniarum, sed illas tantum quæ erant veteris legis, quas nos modo non solum non approbamus, sed etiam vehementer improbamus. Quoniam significabant illę Christum venturum, qui nos suo sanguine omni criminum macula mundaret. Quæ significatio modo nefaria est & impia. Si quas autem nunc Ecclesia tenet, quæ cũ illis conueniant, vt lucernæ accensæ, oblatio incensi, & aliæ, non eas seruandas ducimus, quòd veteri fuerint lege traditę, sed quòd earum vsus ad nos, per Apostolorum & aliorum pręstantissimorum virorũ manus fuit traductus. Ob eam etiam rem D. Petrus in illo loco autores veterum cæremoniarum exagitat, quod valde gratiæ, ac gestis Christi detraherent: iactantes inire gratiam, & amicitiam Dei neminem posse, nisi vna cum fide Christi veterem legem obseruaret, cum in eo potius ex sententia Pauli immensæ Deo gratię agendę sint, quod graui nos legis iugo liberauit. Illud autem Pauli, quod etiam Lutherus citat in sui erroris confirmationem, nempe: videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, & secundũ elementa huius mundi, & non secundum Christum, ad Colos. 2. in aliam sententiam à Paulo dictum fuit, nec cæremoniarum aliquid ei in mentem veniisse puto, cum illud scribebat. Sed tantum admonet Colossenses, ne quispiam eos argumentis artificiosè ad persuadendum compositis, ex naturæq; principijs petitis à fide in Christum, & eius religione auocet. Et sic stultè in sacras cæremonias, verba Pauli Lutherus conuenire opinatur.

Ad 4. arg.

Fundamentum hæreticorũ euertitur.

Ad vltimũ argumentum.

Articvlvs. VIII.

¶ *Vtrum religio sit idem sanctitati.*

AD Octavvm sic proceditur. Videtur quod religio non sit idem sanctitati. Religio enim est quędam specialis virtus, vt habitum * est. Sanctitas autem dicitur esse generalis virtus. Est enim faciens fideles, & seruantes ea quæ ad Deum sunt iusta, vt Andronicus dicit: ergo sanctitas non est idem religioni.

Ar. 4. huius quæst.

2 ¶ Præ-

2 ¶ Præterea, Sanctitas munditiam importare videtur. Dicit enim Dionyſius. 14. ca. de Diuin. no. quòd ſanctitas eſt ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata mũditia. Mũditia autem maximè videtur pertinere ad temperantiam, quæ turpitudines corporales excludit. Cum ergo religio ad iuſtitiã pertineat, videtur quòd ſanctitas non ſit idem religioni.

3 ¶ Præterea, Ea quæ diuiduntur ex oppoſito, non ſunt idem. Sed in quadam enumeratione partium iuſtitiæ ſanctitas condiuiditur religioni, vt ſupra habitum * eſt: ergo ſanctitas non eſt idem quod religio. *Q. 81. a. 4.*

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Luc. 1. Seruiamus illi in ſanctitate, & iuſtitia. Sed ſeruire Deo pertinet ad religionem, vt ſupra * habitum eſt: ergo religio eſt idem ſanctitati. *In 1. ad 3. & arti. 3. ad 2.*

¶ Respondeo dicendum, quòd nomen ſanctitatis duo videtur importare. Vno quidem modo munditiã. Et huic ſignificationi competit nomen Græcum. Dicitur enim agios, id eſt, ſine terra. Alio modo importat firmitatem. Vnde apud antiquos ſancta dicebantur quæ legibus erãt munita, vt violari non deberent. Vnde & dicitur aliquid eſſe ſancitum: quia eſt lege firmatum. Poteſt etiam ſecundum Latinos hoc nomen ſanctus ad munditiam pertinere, vt intelligatur ſanctus, quaſi ſanguine tinctus, eo quòd antiquitus illi qui purificari volebant, ſanguine hoſtiæ tingebantur, vt Iſido. * dicit in lib. Etymo. Et vtraque ſignificatio competit, vt ſanctitas attribuatur his quæ diuino cultui applicantur: ita quòd non ſolum homines, ſed etiam templum, & vaſa, & alia huiuſmodi ſanctificari dicantur ex hoc, quòd cultui diuino applicantur. Munditia enim neceſſaria eſt ad hoc, quòd mẽs Deo applicetur, quia mẽs humana inquinatur ex hoc, quòd inferioribus rebus coniungitur, ſicut quælibet res ex immiſtione peioris ſordeſcit, vt argentũ ex immiſtione plumbi. Oportet autem, quòd mens ab inferioribus reb⁹ abſtrahatur ad hoc quòd ſupremæ rei poſsit coniungi. Et ideo mens ſine munditia Deo applicari nõ poteſt. Vnde ad Heb. 12. dicitur, Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam: ſine qua nemo videbit Deũ. Firmitas etiam exigitur ad hoc quòd mẽs Deo applicetur. Applicatur enim ei ſicut vltimo fini, & primo principio. Hu iuſmodi autem oportet maximè immobilia eſſe. Vnde dicebat Apoſtolus Roma. 8. Certus ſum, quòd neq; mors, neq; vita ſeparabit me à charitate Dei, Sic ergo ſanctitas dicitur, per quã mens hominis ſeipſam & ſuos actus applicat Deo. Vnde nõ differt à religione ſecundum eſſentiam, ſed ſolũ ratione. Nam religio dicitur ſecũdum quòd exhibet Deo debitum famulatum, in his quæ pertinent ſpecialiter ad cultum diuinum, ſicut in ſacrificijs, oblationibus, & alijs huiuſmodi. Sanctitas autem dicitur ſecundum quod homo non ſolum hæc, ſed aliarum virtutum opera refert in Deum, ſecũdum quod homo ſe diſponit per bona quædam opera ad cultum diuinum pertinentia. *Lib. 10. Etymol. ca. 11. incipit, Sanctus. circa principi.*

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſanctitas eſt quædam ſpecialis virtus ſecundum eſſentiam. Et ſecundum hoc eſt quodammodo eadem religioni. Habet autem quandam generalitatem, ſecundum quòd omnes virtutum actus per imperium ordinat in bonum diuinum, ſicut & iuſtitia legalis dicitur generalis virtus, inquantum ordinat omnium virtutum actus in bonum commune.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd temperantia munditiam quidem operatur: non tamen ita, quòd habeat rationẽ ſanctitatis: niſi referatur in Deũ. Vnde de ipſa virginitate dicit * Auguſtinus in libro de virginitate, quòd non quia virginitas eſt, ſed quia Deo dicata eſt, honoratur. *Ca. 8. circa princ. to. 6.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſanctitas diſtincta eſt à religione propter differentiam prędictam, non quia differunt re, ſed ratione, vt * dictum eſt. *In corp. ar.*

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod ſanctitas accipi poteſt, & ſecundum quod importat munditiã, & ſecũdum quod importat firmitatem, qua ratione apud antiquos ſancta dicebantur, quæ ita erant legibus munita, vt violari non deberent, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per hanc concluſionem: Sanctitas ſecundum eſſentiam non differt à religione, bene tamen ſecundum rationem. Probatur: Illa eadẽ religionis virtus, quæ exhibet debitum famulatũ Deo in ijs, quæ ſpecialiter pertinẽt ad cultum diuinum, ſicut in ſacrificijs, oblationibus, & ſimilibus, inquantum non ſolum hæc, verum etiam opera aliarum virtutum refert in Deum appellatur ſanctitas: ergo ſanctitas, & religio ſecundum eſſentiam non differunt, ſed ſolum ſecundum rationem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli, aduertendum eſt, quod vt conſtat ex ſuperioribus, religio habet duplices actus. Vnos proprios particulares, & immediatos, quales ſunt, ſacrificare, orare. Alios cõmunes, & mediatos, vt viſitare pupillos, caſte viuere, &c. Primos elicit religio, & ſecũdos imperat, vt diximus ex mente D. Thom. ar. 4. huius quæſtionis. Vult ergo autor in præſenti, quod idẽ numero habitus quatenus colit Deum per actus à ſe elicitos, dicatur religio: & idem quatenus actus aliarum virtutum aſſumit & imperat ad cultum Dei dicatur ſanctitas. Et ſic identitas inter religionem, & ſanctitatẽ conſiſtit in hoc, quod vtraq; reddit Deo debitũ cultum. Differunt autem, quia religio directè reſpicit ea, quæ ſpecialiter ad diuinum cultũ ordinãtur, vt ſunt cæremonię, ſacrificia, oblationes. Cũ tamen ſanctitas directè reſpiciat mentem, quam mundat, & firmat, vt Deo applicetur. Medianteq; tali mente ſic mundata, & firmata, tam religionis quam aliarum virtutũ opera reſpicit, vt per illa mẽtem applicet Deo. Ex quo fit contingere poſſe, vt aliquis religioſus ſit, qui tamẽ ſanctus non dicatur. Nã qui ſacrificijs, & cæremonijs alijſq; rebus huiuſmodi vacat religioſus eſt. Cum tamen ad hoc, vt ſanctus dicatur neceſſarium ſit, quod vltra hoc ſeipſum intrinſece per opera omnium virtutum Deo applicet, à quo non niſi maxima cum difficultate remoueri poſsit.

Differẽtia inter religionem & ſanctitatẽ declaratur

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco qua ratione fieri poſsit, vt religio cæteris omnibus virtutibus imperet, vt ſic ſanctitatis nomen ſortiatur: Et ratio dubitandi eſt: Nam imperare, videtur eſſe virtutis ſuperioris. Nunc autem religio cũ ſit virtus moralis, non eſt ſuperior virtutibus Theologicis, vt illis imperet. ¶ Cajetanus q. 32. ar. 1. ſupra, vt ad hãc difficultatẽ reſpõdeat, præmittit, actum alicuius virtutis dupliciter conſiderari poſſe, ſcilicet, materialiter, & formaliter, hoc eſt, vel nude, ſecundũ operis ſubſtantiã, vel cum ipſis circunſtãtijs, & fine ad quem per habitum virtutis, à qua elicitur, dirigitur & ordinatur. Verbi gratia, in eleemoſyna poteſt cõſiderari, vel ipſa ſola largitio eleemoſynę, vel poteſt etiam cõſiderari ſubleuatio miſeriæ indigentis, & cõpaſſio cordis propter Deum, in quo proprie, & formaliter conſiſtit ratio miſericordiæ. Et ſimiliter in fide poteſt cõſiderari, vel ipſe actus credulitatis præciſe, vel ipſe ſimul cũ ratione formali aſſentiendi, quæ eſt diuina reuelatio: in quo propriè & formaliter conſiſtit actus fidei. Quo ſuppoſito dicit, quod ſi actus virtutis ſuperioris conſideretur iſto ſecundo modo, non poteſt imperari ab inferiori: quia tũc virtus inferior imperaret ſuperiori, quod ipſe habet pro inconuenienti. Cæterum, ſi ſumatur ſecundo modo, hoc eſt, materialiter ſecundum ſolam ſubſtantiam actus, poterit actus ſuperioris virtutis imperari ab inferiori. Et ratio eſt: quia cum ille, qui imperat reſpiciat vlteriorem finem, quã ille cui imperat, vt eſt videre in architecto præcipiente artificibus inferioribus, qui reſpicit ſuperiorem finem, quam inferiores opifices, & virtus inferior poſsit intendere ſuperiorem finem, quã eſt actus materialis ſuperioris virtutis, fit, vt virtus inferior ſecundum iſtam rationem poſsit imperare ſuperiori. Tamen, ſi actus virtutis ſuperioris accipiatur formaliter, non poterit imperari ab inferiori, quia finis illius actus formaliter acceptus, eſt ſuperior, quam finis virtutis inferioris.

Ratio dubitandi.

Sententia Caietani.

¶ Hæc tamen ſententia, & modus dicendi Caietani, qui & ab ipſo, & ab alijs multum commendatur mihi placere non poteſt. Sed exiſtimo, quod non ſolum materialiter, ſed etiã formaliter acceptus actus ſuperioris virtutis, poteſt imperari à virtute inferiori. Nõ enim eſt inconueniens, quod actus ſuperioris virtutis ordinetur ad finem inferioris. Nã ſi quis, verbi gratia, propter iuſtitiã, hoc eſt, vt ſatisfaciat pro peccatis, intenderet elargiri eleemoſynã propter Deum indigenti, tunc eleemoſyna, quæ eſt actus miſericordiæ, & charitatis præciperetur à iuſtitia, cũ ad finem illius ordinaretur. Et ſi quis ad exhibendum debitum cultum Deo eliceret actum fidei ex diuina reuelatione, ille actus fidei, quę ſuperior eſt virtus, imperaretur à religione. Nec hoc mirum eſſe debet. Nã etiã voluntas, quę præſtantior eſt potentia, quam appetitus ſenſitiuus aliquando mouetur, & trahitur ab illo in conſenſum ipſius. Et ſimiliter in vitijs aliquan-

Sententia autoris.

aliquando videmus, quod vitiũ superius ordinatur ad finem vitij inferioris, præcipiturque ab illo, vt patet in eo, qui fornicatur, vt furetur. Et hac etiã ratione actus superioris virtutis poterit aliquando imperari ab inferiori, & ad finem illius ordinari. ¶ Et ad rationem dubitandi, vt respondeamus aduertendum est, dupliciter posse cõtingere, quod aliquid sit superius alio. Vno modo ex se, & ex sua natura. Qua ratione dominus est superior seruo: & obiectum imperatoriæ facultatis, quod est victoria, est superius ad obiectũ artis frænefactiuę equestris, & militaris, quæ ad illã ex se & ex sua natura ordinãtur. Alio modo ex accidenti. Qua ratione aliquando euenit, vt dominus seruo ministret. Quo supposito dico, primo modo fieri non posse, vt vna virtus imperet alteri, nisi sit superior. Et hac ratione charitas imperat cæteris virtutibus. Quoniam Deus, qui est eius obiectũ, ex se, & ex sua natura est superior ad obiecta aliarum: tamen ex accidenti bene potest fieri, quod illa virtus, quæ est inferior imperet superiori. Et sic iustitia imperat charitati, facere eleemosynã, & religio fidei, elicere suum actum, vt debitus cultus Deo exhibeatur.

Ad rationem dubitandi.

QVÆSTIO LXXXII.
De Deuotione, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS. I.

¶ *Vtrùm deuotio sit specialis actus.*

Inf. art. 2. in. & q. 83 art. 3. ad 1.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod deuotio non sit specialis actus. Illud enim quod pertinet ad modum aliorum actuum, non videtur esse specialis actus. Sed deuotio videtur pertinere ad modum aliorum actuum. Dicitur enim secundi Paralipo. 29. Obtulit vniuersa multitudo hostias, & laudes, & holocausta mente deuota: ergo deuotio non est specialis actus.

2 ¶ Præterea, Nullus specialis actus inuenitur in diuersis generibus actuũ. Sed deuotio inuenitur in diuersis generibus actuum: scilicet in actibus corporalibus: & etiam spiritualibus. Dicitur enim aliquis & deuote meditari, & deuote genuflectere: ergo deuotio non est specialis actus.

3 ¶ Præterea, Omnis actus specialis, aut est appetitiuæ, aut cognoscitiuę virtutis. Sed deuotio neutri earum appropriatur, vt patet discurrenti per singulas species actuum vtriusq; partis, quæ suprà enumeratæ sunt: ergo deuotio non est specialis actus.

¶ SED CONTRA est, quòd actibus meremur, vt suprà * habitum est. Sed deuotio habet specialem rationem merendi: ergo deuotio est actus specialis. *1.2.q.71. art.5.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod deuotio dicitur à deuouendo. Vnde deuoti dicuntur qui seipsos quodãmodo Deo deuouent, vt ei se totaliter subdant. Propter quod & olim apud Gentiles deuoti dicebantur, qui seipsos idolis deuouebant in mortem pro sui salute exercitus: sicut de duobus * Decijs Titus Liuius narrat. Vnde deuotio nihil aliud esse videtur, quã voluntas quędam prompte tradẽdi se ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum. Vnde Exodi 35 dicitur, quòd multitudo filiorum Israel obtulit mẽte promptissima atq; deuota primitias domino. Manifestum est autem, quòd voluntas promptè faciendi, quod ad Dei seruitium pertinet, est quidam specialis actus. Vnde deuotio est specialis actus voluntatis. *Lib. 10. Decad. 1. inter prin. & med.*

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod mouẽs imponit modum motui mobilis. Voluntas autẽ mouet alias vires animæ ad suos actus, & voluntas secundum quòd est finis, mouet seipsam ad ea quæ sunt ad finem, vt suprà * habitum est. Et ideo cũ deuotio sit actus voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruiendum, qui est vltimus finis consequens est, quòd deuotio imponat modum humanis actibus: siue sint ipsius voluntatis circa ea quæ sunt ad finem: siue etiam sint aliarum potentiarum: quæ à voluntate mouentur. *1.2.qu. 8. art.2.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd deuotio inuenitur in diuersis generibus actuum: non sicut species illorum generum, sed sicut motio mouentis inuenitur virtute in motibus mobilium.

¶ Ad tertium dicendum, quod deuotio est actus appetitiuæ partis animæ,

& eſt quidam motus voluntatis, vt dictum * eſt. *In corp.ar.*

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod deuotio dicitur à deuouendo, vnde deuoti dicũtur, qui ſeipſos Deo quodammodo deuouerunt, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per hanc concluſionem: Deuotio eſt ſpecialis actus voluntatis. Probatur: Deuotio nihil aliud eſt, quam quædam voluntas tradendi ſe ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum, vt conſtat ex Exod. cap. 35. vbi dicitur: Multitudinem filiorum Iſrael obtuliſſe mente prom ptiſsima, atque deuota primitias Deo: ſed vo luntas promptè faciendi, quæ ad Dei ſeruitium pertinent, eſt quidam ſpecialis actus voluntatis: ergo & deuotio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DIſputauit D. Tho. quęſtione præcedenti de religione, cuius, vt ipſe dixit, actus vel interni ſunt, vel externi: Et quia interni ſunt præſtãtiores, vt pote primarij, & immediati, illi autem ſunt duo, ſcilicet, deuotio, & oratio, incipit ab hac quęſtione agere de actibus internis, dicturus poſtea de externis, vſq; ad quæſtionem 91. incluſiue. Primus autẽ actus inter internos religionis eſt deuotio: de qua diſputat in præſenti quæſtione. Et cum hoc nomen à deuouendo manifeſtè dicatur, & deuoueo, quod à voueo componitur, ſponte promittere Deo ſignificet, in quo principiũ, quod maximè penſandum eſt, eſt voluntas, non quomodolibet, ſed ſic affecta, vt prõpta ſit, fit, vt deuotio nihil aliud eſſe videatur, quam voluntas quædam prompta tradẽdi ſe ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatũ. Deuoti apud Latinos dicuntur illi, qui alicui ſuperiori voluntate ſic affecta dediti ſunt, vt prompti ſint pro illo quidquã pati. Proprieque hoc nomen, & Deum & eos, qui quaſi locum Dei tenent, principes, ſcilicet, & patriam, noſtri principia, reſpicere videtur. Indeque in Eccleſiæ vſu idem nomen appropriatum eſt ijs, qui ſic Deo affecti ſunt, vt promptos ſeipſos ad Deum & ad ea, quę Dei ſunt exhibeant. Et deuotio ſignificat actum voluntatis, quo homo diuino cultui, cui dicatus eſt, promptum ſe exhibet. Eſtq; ſpecialis actus virtutis religionis, vt de ſe patet. ¶ Et ſi quis contra hoc argumentetur. Actus virtutũ ſunt in noſtra poteſtate, dicente Ariſt. operari poſſumus cum volumus, ſed habere deuotionẽ non eſt in noſtra poteſtate: quare Paul. ad Rom. 7. dicebat: Non quod volo bonum, id facio, ſed quod odi malũ, illud ago: ergo deuotio non eſt actus virtutis. Pro ſolutione notandũ, quod deuotio dupliciter accipitur à Doctoribus. Vno modo proprie pro ſola animi prõptitudine ad faciendũ ea, quæ ad Deum ſpectant. Quo modo nos in præſenti loquimur de deuotione. Et hæc deuotio in noſtra poteſtate eſt poſita, ſicut & eſt poſitũ efficere opera virtutum, quãtum ad ſubſtantiam actus, quod ſufficit ad prędictam rationem deuotionis. Alio modo, ſtrictiſsimè nõ ſolum pro prædicta animi prõptitudine, ſed etiam pro quodam fructu, quem Deus ſuis impartitur amicis, ad quemq; habendum neceſſariũ eſt, quod homo maxima animi prõptitudine illa efficiat, quæ ad diuinum cultũ ſpectant, non tantum quantum ad ſubſtantiã actus, ſed etiam quantum ad modum charitatis, qui viribus naturæ haberi non poteſt. Et hæc deuotio in noſtra poteſtate non eſt poſita. ¶ Circa totam iſtam quæſtionem nihil aliud dicere oportet, quam quæ dicta ſunt à D. Tho. & Caietano in præſenti, conſultoq; à me nũc prætermittũtur, vt ad alia difficiliora, & magis neceſſaria properandi ſit locus.

Deuotio vnde dicatur

Argumentum.

Solutio.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum deuotio ſit actus religionis.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd deuotio non ſit actus religionis. Deuotio enim, vt dictum * eſt, ad hoc pertinet, quod aliquis ſe Deo tradat. Sed hoc maxime fit per charitatem: quia vt Dionyſ. dicit * quarto cap. de diuinis nom. Diuinus amor extaſim facit, non ſinens amantes ſui ipſorum eſſe: ſed eorum quæ amant: ergo deuotio magis eſt actus charitatis quàm religionis. *Inf. q. 85. ar. 3. ad 2. & art. 15. cor. Et q. 104. ar. 3. ad 1. Ar. præced. Ca. 4. pa. 1. non multum remotè à fin.*

2 ¶ Præterea, Charitas præcedit religionem: deuotio autem videtur præcedere charitatem: quia charitas in ſcripturis ſignificatur per ignẽ, deuotio verò per pinguedinẽ, quæ eſt ignis materia: ergo deuotio nõ eſt actꝰ religionis.

3 ¶ Præterea, Per religionem homo ordinatur ſolũm ad Deum, vt dictum * eſt. Sed deuotio etiam habetur ad homines. Dicũtur enim aliqui eſſe deuoti aliquibus ſanctis viris. Et etiam ſubditi, dicũtur eſſe deuoti dominis ſuis: ſicut Leo Papa * dicit, quòd Iudæi quaſi deuoti Romanis legibus dixerunt: Non habemus Regem niſi Cæſarem: ergo deuotio non eſt actus religionis. *Art. 1. præced. Inſer. 1. de Paſſione Domini ca. principio.*

¶ SED CONTRA eſt, quia deuotio à deuouẽdo dicitur, vt dictũ * eſt. Sed vo *Ar. præced.*

tum

tũ est actus religionis, ergo & deuotio.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad eandem virtutem pertinet velle facere aliquid, & promptam volũtatem habere ad illud faciendum: quia vtriusque actus est idem obiectum, propter quod, vt Philosophus * dicit in 5. Ethi. iustitia est, qua volunt homines, & operantur iusta. Manifestum est autẽ quòd operari ea quæ pertinent ad diuinũ cultum, seu famulatũ, pertinet proprie ad religionẽ: vt ex prædictis * patet. Vnde etiam ad eam pertinet habere promptam voluntatem ad huiusmodi exequenda, quod est esse deuotũ: & sic patet, quòd deuotio est actus religionis.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ad charitatem pertinet immediatè, quòd homo tradat seipsum Deo, adhærendo ei per quandam spiritus vnionem. Sed quod homo tradat seipsum Deo ad aliqua opera diuini cultus, hoc immediate pertinet ad religionem: mediate autem ad charitatem, quæ est religionis principium.

¶ Ad secundum dicendum, quòd pinguedo corporalis, & generatur per calorem naturalem digerentem, & ipse naturalis calor habet pinguedinẽ quasi eius nutrimentũ. Et similiter charitas, & deuotionem causat inquantum ex amore aliquis redditur promptus ad seruiendum amico: & etiam per deuotionem charitas nutritur: sicut & quælibet amicitia conseruatur, & augetur per amicabilium operum exercitium & meditationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deuotio quę habetur ad sanctos Dei mortuos, vel viuos, nõ terminatur ad ipsos, sed transit in Deum, inquantum, scilicet in ministris Dei Deum veneramur. Deuotio autem quam subditi dicuntur habere ad dominos temporales alterius est rationis: sicut & temporalibus dominis famulati differt à famulatu diuino.

Artic. III.

¶ *Vtrum contemplatio, seu meditatio, sit deuotionis causa.*

Ad Tertivm sic proceditur. Videtur quod cõtemplatio, seu meditatio sit deuotionis causa. Nulla enim causa impedit suum effectum. Sed subtiles meditationes intelligibilium multoties deuotionem impediunt: ergo contemplatio, seu meditatio non est deuotionis causa. *Inf art. 4. cor. & 4. di. 15. q. 4. art. 3. q. 2. cor. et mal. q. 11. ar. 1. ad 7.*

2 ¶ Præterea, Si contemplatio esset propria, & per se deuotionis causa, oporteret, quòd ea quæ sunt altioris contemplationis magis deuotionem excitarent. Huius autem contrarium apparet. Frequenter enim maior deuotio excitatur ex consideratione passionis Christi, & alijs mysterijs humanitatis ipsius: quàm ex consideratione diuinæ magnitudinis: ergo contemplatio non est propria deuotionis causa.

3 ¶ Præterea, Si contemplatio esset propria causa deuotionis, oporteret, quod illi qui sunt magis apti ad cõtemplationem, essent etiã magis apti ad deuotionem: cuius cõtrarium videmus, quia deuotio frequenter magis inuenitur in quibusdam simplicibus viris: & in fœmineo sexu: in quibus inuenitur contẽplationis defectus: ergo contemplatio nõ est propria causa deuotionis.

¶ Sed Contra est, q̃ in Psal. 38. dicit. In meditatione mea exardescet ignis. Sed ignis spiritualis causat deuotionẽ: ergo meditatio est deuotionis causa.

¶ Respondeo dicendum, quòd causa deuotionis extrinseca & principalis, Deus est, de quo dicit * Ambros. super Lucam: quod Deus quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit, & si voluisset, Samaritanos ex indeuotis deuotos fecisset. Causa autem intrinseca ex parte nostra oportet, quòd sit meditatio, seu contemplatio. Dictum est * enim quod deuotio est quidam voluntatis actus ad hoc, quod homo prompte se tradat ad diuinũ obsequium. Omnis autẽ actus volũtatis ex aliqua consideratione procedit: eo quòd bonum intellectũ est obiectum voluntatis. Vnde & Augusti. * dicit in lib de Trinit. quòd voluntas oritur ex intel- *Cap. 9.* *Art. 1. huius quæst.* *Lib. 14. c. 8. to. 3.*

intelligentia. Et ideò neceſſe eſt quòd meditatio ſit deuotionis cauſa, inquantum, ſcilicet, homo per meditationem concipit quòd ſe tradat diuino obſequio. Ad quod quidem inducit duplex conſideratio. Vna quidem quæ ex parte diuinæ bonitatis, & beneficiorum ipſius, ſecundum illud Pſalm. 72. Mihi adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Domino Deo ſpem meam. Et hęc conſideratio excitat dilectionẽ quę eſt proxima deuotionis cauſa. Alia vero eſt ex parte hominis conſiderantis ſuos defectus, ex quibus indiget vt Deo innitatur, ſecundum illud Pſalm. 120. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino qui fecit cælum & terram. Et hæc cõſideratio excludit præſumptionẽ: per quam aliquis impeditur ne Deo ſe ſubijciat, dum ſuæ virtuti innititur.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd conſideratio eorum quæ nata ſunt dilectionem Dei excitare, deuotionem cauſant. Conſideratio vero quorumcunque, ad hoc non pertinentium, ſed ab eis ipſẽtem diſtrahentium, impedit deuotionem.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ea quæ ſunt diuinitatis, ſunt ſecundum ſe maxime excitantia dilectionem: & per conſequens deuotionem: quia Deus eſt ſuper omnia diligendus. Sed ex debilitate mentis humanæ eſt, quòd ſicut indiget manuductione ad cognitionem diuinorum, ita ad dilectionem per aliqua ſenſibilia nobis nota: inter quæ præcipuum eſt humanitas Chriſti ſecundum quod in præfatione * dicitur. Vt dum viſibiliter Deum cognoſcimus: per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur. Et ideo ea quæ pertinẽt ad Chriſti humanitatem per modum cuiuſdam manuductionis maxime deuotionem excitant, cum tamen deuotio principaliter circa ea, quę ſunt diuinitatis conſiſtat.

Natiuitatis Chriſti.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſcientia & quicquid aliud ad magnitudinẽ pertinet, occaſio eſt quòd homo conſideret de ſeipſo: & ideo non totaliter ſe Deo tradit. Et inde eſt, quòd huiuſmodi quandoque occaſionaliter deuotionem impediunt. Et in ſimplicibus & mulieribus deuotio abũdat elationem comprimendo. Si tamen ſcientiam, & quamcunque aliam perfectionem homo perfectè Deo ſubdat, ex hoc ipſo deuotio augetur.

Articvlvs IIII.

¶ Vtrum lætitia ſit deuotionis effectus.

Ad Qvartvm ſic proceditur. Videtur quòd lętitia non ſit deuotionis effectus. Quia vt dictum * eſt, paſsio Chriſti præcipuè ad deuotionem excitat. Sed ex eius conſideratione conſequitur in animá quædam afflictio, ſecũdum illud Threno. 3. Recordare paupertatis meæ, abſinthij & fellis, quod pertinet ad paſsionem. Et poſtea ſubditur. Memoria memor ero: & tabeſcet in me anima mea: ergo delectatio ſiue gaudium non eſt deuotionis effectus. *Ar. præced.*

2 ¶ Præterea, Deuotio præcipuè conſiſtit in interiori ſacrificio ſpiritus. Sed in Pſalm. 50. dicitur: ſacrificium Deo ſpiritus cõtribulatus: ergo afflictio magis eſt deuotionis effectus quàm iucunditas ſiue gaudium.

3 ¶ Præterea, * Grego. Nyſenus dicit in lib. De Homine: quod ſicut riſus procedit ex gaudio: ita lacrymę & gemitus ſunt ſigna triſtitiæ. Sed ex deuotione contingit, quod aliqui prorumpant in lacrymas: ergo lætitia vel gaudium non eſt deuotionis effectus. *In lib. de creat. hominis. c. 12. medio.*

¶ Sed Contra eſt, quod in collecta * dicitur: Quos ieiunia votiua caſtigant: ipſa quoque deuotio ſancta lætificet. *Feria 5. poſt Lætare.*

¶ Respondeo dicendum, quòd deuotio per ſe quidem & principaliter ſpiritualem lætitiam mentis cauſat: ex conſequenti autem & per accidẽs cauſat triſtitiam. Dictum * eſt enim quòd deuotio ex duplici conſideratione procedit. Principaliter quidẽ ex conſideratione diuinæ bonitatis: quia iſta cõſideratio pertinet quaſi ad terminũ motus *Ar. præced.*

volun-

voluntatis tradẽtis ſe Deo. Et exiſta cõſideratione per ſe quidem ſequitur delectatio, ſecũdum illud Pſal. 76. Memor fui Dei, & delectatus ſum. Sed per accidens hæc conſideratio triſtitiã quandam cauſat in his qui nondum plenè Deo fruuntur, ſecundum illud Pſalm. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, & poſtea ſequitur: Fuerunt mihi lacrymæ meæ, &c. Secundario verò cauſatur deuotio, vt dictum *ar. præc.* *eſt, ex conſideratione propriorum defectuum. Nam hæc conſideratio pertinet ad terminum à quo homo per motum voluntatis deuotæ recedit: vt ſcilicet non in ſe exiſtat: ſed Deo ſe ſubdat. Hæc autem conſideratio eſt conuerſo ſe habet ad primam. Nam per ſe quidem nata eſt triſtitiam cauſare: recogitando proprios defectus. Per accidens autem lætitiam, ſcilicet propter ſpem diuinæ ſubuentionis. Et ſic patet quòd ad deuotionem primo & per ſe conſequitur delectatio: ſecundario autẽ & per accidens triſtitia quæ eſt ſecundum Deum.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd in conſideratione paſſionis Chriſti eſt aliquid quod contriſtet, ſcilicet, defectus humanus: propter quem tollendum Chriſtum pati oportuit: & eſt aliquid quod lætificet, ſcilicet Dei erga nos benignitas, quæ nobis de tali liberatione prouidit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſpiritus qui ex vna parte contribulatur propter præſentis vitæ defectus, ex alia parte cõdelectatur ex cõſideratione diuinæ bonitatis, & ex ſpe diuini auxilij.

¶ Ad tertium dicendum, quòd lacrymæ prorumpunt non ſolum ex triſtitia: ſed etiam ex quadam affectus teneritudine, præcipuè cum cõſideratur aliquid delectabile cum permiſtione alicuius triſtabilis: ſicut ſolent homines lacrymari ex pietatis affectu cum recuperant filios, vel charos amicos, quos exiſtimauerant ſe perdidiſſe. Et per hunc modum lacrymæ ex deuotione procedunt.

QVÆSTIO LXXXIII.

De Oratione, in decem & ſeptem articulos diuiſa.

Articvlvs. I.

¶ Vtrum oratio ſit actus appetitiuæ virtutis.

Ad Primvm ſic proceditur. Videtur quòd oratio ſit actus appetitiuæ virtutis. Orationis enim eſt exaudiri. Sed deſiderium eſt quod exauditur à Deo ſecundum illud Pſalm. 9. Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus: ergo oratio eſt deſiderium, ſed deſiderium eſt actus appetitiuæ virtutis: ergo & oratio. *Qu. 3. 21. ar. 2. Et 4. diſt. 15. q. 4. ar. 1. q. 1. & q. 2. co. & ad 2.*

2 ¶ Præterea, Dionyſ.* dicit in 3. cap. de Diuin. Nomin. Ante omnia ab oratione incipere eſt vtile, ſicut Deo noſipſos tradentes & vniẽtes. Sed vnio ad Deum per amorem fit, qui pertinet ad vim appetitiuam: ergo oratio ad vim appetitiuam pertinet. *Ca. 3. paulo à princ. illius.*

3 ¶ Præterea, Philoſophus* in tertio De Anima, ponit duas operationes intellectiuę partis: quarũ prima eſt indiuiſibilium intelligentia: per quam, ſcilicet apprehendimus de vnoquoq; quid eſt. Secunda vero eſt compoſitio, & diuiſio: per quam ſcilicet apprehenditur aliquid eſſe, vel non eſſe: quibus tertio additur ratiocinari, procedendo, ſcilicet de notis ad ignota. Sed oratio ad nullam iſtarum operationum reducitur: ergo non eſt actus intellectiuæ virtutis, ſed appetitiuæ. *Lib. 3. tex. 21. tom. 1.*

¶ Sed Contra eſt, quòd Iſid. dicit in lib.* Etymolo. quòd orare idem eſt quod dicere. Sed dictio pertinet ad intellectum: ergo oratio non eſt actus appetitiuæ virtutis, ſed intellectiuæ. *Lib. 10. ca. 4. & ca. 14 cuius principium eſt Orthodoxus, in princ.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſecundum Caſsiodor.* Oratio dicitur, quaſi oris ratio. Ratio autem ſpeculatiua, & practica in hoc differunt, quod ratio ſpeculatiua eſt apprehẽſiua ſolum rerum: ratio vero practica eſt, non ſolum apprehenſiua, ſed etiam cauſatiua. Eſt autem aliquid alterius *Pſalm. 38. non multum remotè à fine.*

cauſa dupliciter, Vno quidem modo perfectè neceſsitatem inducendo, & hoc contingit, quando effectus totaliter ſubditur poteſtati cauſæ. Alio vero modo imperfectè ſolum diſponendo: quando, ſcilicet effectus non ſubditur poteſtati cauſæ totaliter. Sic ergo & ratio dupliciter eſt cauſa aliquorum. Vno quidem modo ſicut neceſsitatem imponens. Et hoc modo ad rationem pertinet non ſolum imperare inferioribus potentijs, & membris corporis, ſed etiam hominibus, & ſubiectis, quod quidem fit imperando. Alio modo ſicut inducens, & quodammodo diſponens. Et hoc modo ratio petit aliquid fieri ab his qui ei non ſubijciuntur, ſiue ſint æquales, ſiue ſint ſuperiores. Vtrunque autem horum ſcilicet imperare & petere, ſiue deprecari, ordinationem quādam importat: prout ſcilicet homo diſponit aliquid per aliud eſſe faciendum. Vnde pertinent ad rationem, cuius eſt ordinare. Propter quòd Philoſoph. * dicit in 1. Ethicor. quòd ad optima deprecatur ratio. Sic autem nunc loquimur de oratione, prout ſignificat quandam deprecationem, vel petitionem, ſecundum quòd Aug. dicit in li. De verbis Domini, quòd oratio petitio quædam eſt. Et Damaſc. * dicit in tertio libro, quòd oratio eſt petitio decētium à Deo. Sic ergo patet quod oratio de qua nunc loquimur eſt rationis actus.

Lib. 1. cap. vlt. to. 5.

Aug. Ser. 5

Lib. 3. de Orth. fide. cap. 24. in princip.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd deſiderium pauperum dicitur Dominus exaudire, vel quia deſideriū eſt cauſa petendi: cum petitio quodam modo ſit deſiderij interpres, vel hoc dicitur ad oſtendendum exauditionis velocitatem: quia, ſcilicet dum adhuc aliquid in deſiderio pauperum eſt, Deus exaudit antequam orationem proponant, ſecundum illud Eſa. 65. Eritq; antequam clament, ego exaudiam eos.

2.2.q.82. ar.4.& 1. 2.q.9.ar.1 ad 3. & q. 82.art. 1. ad 1.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut ſupra dictum * eſt, voluntas mouet rationem ad ſuum finem. Vnde nihil prohibet mouente voluntate, actum rationis tēdere in finem charitatis, qui eſt Deo vniri. Tendit autem oratio in Deum quaſi à voluntate charitatis mota dupliciter. Vno quidem modo ex parte eius quod petitur: quia hoc præcipuè eſt in oratione petēdum, vt Deo vniamur, ſecundum illud Pſalm 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Alio modo ex parte petentis: quem oportet accedere ad eum à quo petit: vel loco ſicut ad hominem: vel mente ſicut ad Deum. Vnde dicit * ibidem, quod quando orationibus inuocamus Deum reuelata mente adſumus ipſi. Et ſecundum hoc etiam Damaſc. dicit * quod oratio eſt aſcenſus mentis in Deum.

Ca. 3. de li uim. no. pau lo à princ. Li. 3. orth. fidei ca. 24 in princ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illi tres actus pertinent ad rationem ſpeculatiuam. Sed vlterius ad rationem practicam pertinet cauſare aliquid per modum imperij, vel per modum petitionis, vt dictum * eſt.

In corp. ar.

Svmma Textvs.

Svppoſito, quod oratio dicitur, quaſi oris ratio, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per hanc concluſionem: Oratio, de qua nūc loquimur, eſt actus intellectus practici. Probatur: Oratio de qua nunc loquimur importat quandam deprecationem, ſeu petitionem, iuxta illud D. Augu. in lib. de verbis Domini: Oratio quædā petitio eſt. Et D. Damaſcen. li. 3. fid. Ortho. cap. 24. dicit, quod oratio eſt petitio decentium à Deo: ſed tam deprecatio, quam petitio ſunt actus intellectus: ergo oratio eſt actus intellectus. Conſequētia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Quod, vt efficiat D. Thom. ſupponit duo. Primū eſt, hoc eſſe diſcriminis inter rationem ſpeculatiuam, & practicam, quod ſpeculatiua ſolum eſt apprehenſiua rerum, practica autē non ſolum eſt apprehenſiua, ſed etiam cauſatiua. Secundū, quod ſupponit eſt, quod dupliciter aliquid poteſt eſſe alicuius cauſa. Vno modo perfectè neceſsitatē inducendo. Quod contingit, quando effectus totaliter ſubditur poteſtati cauſæ. Alio modo imperfectè, ſolum diſponendo. Quod contingit, quando effectus non totaliter ſubditur poteſtati cauſæ. Ex quo fit, vt ratio practica dupliciter poſsit intelligi cauſa aliquorum. Vno modo, ſicut neceſsitatem imponens. Qua ratione pertinet ad ipſam impe-

imperare, nõ ſolũ inferioribus potentiis, & membris corporis; ſed etiam hominibus ſubiectis. Alio modo, ſicut inducens, & quodammodo diſponens. Qua ratione, petit aliquid fieri ab iis, qui ei non ſubiiciuntur, ſiue æquales ſint, ſiue ſuperiores. Primum pertinet ad imperium, ſecundum ad orationem, & vtrumque ad intellectum, cuius eſt ordinare, vt dicit Ariſto. libro 1. Ethic. capitulo. vltimo. Cũ tam imperium, quam oratio ordinationem quandam importet, qua quis aliquid per alium faciendum eſſe diſponit: ergo oratio, quæ deprecationem, & petitionem quandam importat, eſt actus intellectus practici.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius materiæ, quæ præcipua eſt, valdeque neceſſaria, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt primo, quod hoc nomen, oratio, multas ac varias habet ſignificationes. Nam primo largè acceptum ſignificat quemcunque exterius prolatum ſermonem. In qua ſignificatione loquutus fuiſſe videtur D. Thom. in principio huius articuli, quando dixit, quod oratio dicitur quaſi oris ratio. Et D. Iſidorus libro 10. Etymol. capitulo 4. & 14. affirmans orare, idem eſſe, quod dicere. Alio modo poteſt accipi oratio magis ſtrictè, ſecũdũ quod ſignificat exterius prolatum ſermonẽ, non quemcunque ſed arte adhibita compoſitum, & in quo ineſt vel accuſatio, vel deſenſio aliqua. Quales ſunt orationes Ciceronis. Vnde dicti ſunt oratores, qui huiuſmodi cauſas accuratius apud iudices agunt. Tertio accipitur oratio, ſecundum quod ſignificat, vel animo, vel ore prolatum ſermonem cum petitione, & obſecratione coniunctum. Et hoc tertio modo loquimur nos in præſenti de oratione.

Nomen oratio multas habet ſignificationes.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod oratio hoc tertio modo ſumpta multipliciter definitur à ſacris Doctoribus. Nam D. Damaſ. libro 3. fidei ortho. cap. 24. dicit, orationem eſſe aſcenſum intellectus ad Deum. Et rurſus ibidem: Oratio eſt petitio decentium à Deo. D. Auguſtinus in ſermone de Oratione, & Ieiunio, inquit, quod oratio eſt rerum inuiſibilium inquiſitio. Et rurſus ibidem; Oratio eſt pius affectus mentis in Deum directus. D. Ambroſius dicit, quod oratio eſt cibus mentis, præclaraque alimonia ſuauitatis, quæ membra non onerat, ſed in ornamenta conuertit D. Gregorius ſuper. 41. capitulum Iob, in illa verba: Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis: dicit; Veraciter orare eſſe, amaros in compunctione gemitus, & non compoſita verba reſonare. Quaſi diceret: Oratio eſt amarorum gemituum in compunctione reſonantia. D. Bernar. in quadam ſua epiſtola definit orationem dicens, quod eſt hominis Deo adhærentis affectio, & familiaris quædam, & pia alloquutio, & ſtatio illuminatæ mentis ad fruendum Deo, quam diu licet. Hugo de Virtute orandi: Oratio eſt deuotio ex compunctione procedens. Et rurſus ibidem: Oratio eſt conuerſio in Deum per pium, & humilem affectum, fide, & ſpe, & charitate ſubnixa. Gloſſa ſuper vltimum caput primæ epiſtolæ ad Theſſa. in illa verba: Sine intermiſſione orate, dicit, orationem eſſe bonum deſiderium. Et tandem alii: Oratio eſt expreſſio deſiderii propter bonũ adipiſcendũ, vel malũ remouendũ, informata per verbum exterius, vel interius. Quæ omnes potius deſcriptiones quarundam proprietatum, ſeu conditionum ipſius orationis, quam veræ diffinitiones ſunt dicendæ. Nam, quia oportet orantem contemplari Deum, & ipſius bonitatem, ac potentiam, & etiam oportet ipſum ad Deum, tanquam ad bonorum deſideriorum largitorem affectum ſuum dirigere. Interdumque orans petit à Deo formaliter quod deſiderat, interdum autem non, niſi interpretatiue vt quando deſiderium ſuum pandit, etiam ſi nec ore, nec mẽte dicat, Dñe da mihi hoc, vel illud, & præterea quia aliquãdo orat quis ex compunctione cordis, vt, ſi pro remouendis malis deprecetur, aliquando verò ex amore, & dulcedine, quã ſentit: Deo adhærẽs, & ipſum contẽplans, quaſi cupiẽs ad perfectionem peruenire: inde eſt, quod in deſcribenda oratione quidam attendunt ad hoc, quidam ad illud, & alii ad aliud. Sed ex omnibus poſitis deſcriptionibus, quas Alexander Alenſ. 4. p. quæſtione 26. memb. 1. articulo 1. latiſſimè explicat, ea, quæ eſt Damaſceni, ponitur; à D. Tho. in iſto articulo nempe; Oratio eſt petitio decentium à Deo, eſt optima; vt pote quæ magis explicat quid ditatem, & eſſentiam orationis. Complectiturque hæc definitio, non in vniuerſum omnes orationes, ſed illam tantum, de qua nos in præſenti loquimur, quæ eſt actus religionis. Petitio ponitur loco generis, & additur, decentium à Deo, vt duplex differentia, qua hæc oratio ab aliis diſtinguitur, ſignificetur. Vna eſt, quod eſt à Deo, per quã particulam orationes, quibus homines oramus excluduntur, altera, quod eſt decentium, per quod iniuſtas & ineptas orationes, quæ non ſunt actus religionis, à ratione orationis reiicimus.

Varie diffinitiones orationis.

D. Augu.

D. Ambr.

D. Greg.

D. Bern.

Hugo.

Gloſſa.

Optima diffinitio orationis.

mus: Eſt autem aduertendum, quod quando dicitur à Deo, intelligendum eſt mediatè, vel immediatè. Nã, vt infra dicemus, aliquando oratio noſtra dirigitur ad ſanctos immediate, & mediatè ad Deum, tanquam ad bonorum, quæ deſideramus, largitorem.

1.arg. contra diffinitionem orationis.

¶ Sed contra prædictam diffinitionem, argumentor in hunc modum; Chriſti petitio à patre non potuit non eſſe vera, & perfecta oratio: & tamen non fuit petitio decentium à Deo: ergo illa definitio non eſt conueniens. Cõſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur; Chriſtus pro reparatione generis humani calicem paſsionis decentiſsimè bibit; vt dicit D. Anſelmus. in lib. Cur deus homo, atque adeò indecentiſsimum eſſe videretur, illum non bibere: ſed Matthæi. 26. ter petiit à Patre, vt ſi poſsibile eſſet, calix ille à ſe tranſiret: ergo oratio non ſemper eſt petitio decentium. ¶ Secundo: Oratio Apoſtolorum non ſemper fuit decentium; ex quo prouenit, vt non ſemper fuerit exaudita à Deo, vt conſtat ex Paulo ſecundæ ad Conrin. ca. 12. dicente; Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphicet. Propter quod ter Dominum rogaui, vt diſcederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nã virtus in infirmitate perficitur: ergo nõ eſt de ratione orationis, quod ſit decentium. Et confirmatur ex Gloſſa ſuper dicta verba Pauli, dicẽte: Nota, quod exauditur Diabolus petens tentandum Iob, & non exauditur Apoſtolus, petẽs ſtimulum mouendum: ſed petitio diaboli fuit omnino indecens, ſcilicet, quod iuſtus ſine merito puniretur: ergo ad rationem orationis non eſt neceſſarium, quod ſit decentium.

2.arg.

Ad 1.arg.

¶ Ad primũ argumentũ reſpondeo, negãdo minorem, Fuit enim Chriſti oratio decentium, vt planè docet Damaſcenus libro 3. ca. 24. Et ſic poſtquam dixit: oratio eſt petitio decentium à Deo, infert ſtatim: Qualiter Lazaro mortuo & tempore paſsionis orauit Chriſtus. Si quis autem quærat, quare ergo non fuit exauditus? dico, quod quoniam oratio eſt petitio procedẽs ex voluntate, & deſiderio, ſicut poſſumus conſiderare in Chriſto triplicem voluntatem: ità etiam & triplicem orationem. Vna fuit procedens à voluntate rationis. Et hæc, quia in omnibus fuit conformis volũtati diuinæ, ſemper fuit exaudita, iuxta illud Pauli ad Hebr. 5. Exauditus eſt pro ſua reuerentia. Alia fuit procedens à voluntate pietatis, & tertia à voluntate carnis. Et iſtæ non ſemper fuerunt exauditæ. Tũ; quia nõ ſemper fuerunt cõformes volũtati diuinæ in volito materiali; vt patet ex eo, quod pendens in cruce orauit pro ſuis crucifixoribus, qui tamẽ non omnes ſalui facti ſunt. Et poſitus in agonia petiit, vt calix paſſionis à ſe tranſiret, quod Dñs noluit. Tũ etiã, quia illæ petitiones plus erãt ad noſtrã eruditionẽ, quã ad diuinã exauditionẽ. Magis enim petebat Chriſtꝰ, vt nos erudiret, quã vt Deũ ad ſuã petitionẽ inclinaret. Et ſic propriè illæ nõ fuerunt orationes, ſed magis explicationes inclinationis & deſiderii carnis aut pietatis in ipſo exiſtentiũ. ¶ Ad 2. argu. reſpondeo, orationem Pauli fuiſſe decentiũ, quod à poſteriori manifeſtè colligitur, quoniam fuit exaudita à Deo, ſi non ad votum, tamen ad meritum, vt dicit Gloſſa ſupra dictũ locum. Multa petit æger à medico, quæ medicus non dat, nec exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad ſanitatem. Et ad hunc modum nõ exaudiuit Dominus Paulum ad voluntatem. Fuit ergo oratio Pauli decentium, tamen eã Dominus non acceptauit, vt volebat; ſed ſecundum quod ei plus expediebat. Ad illud, quod adducitur in eodẽ argumento de exauditione Satanæ, dico, quod illa non fuit ratione operantis, quod malum erat, & inordinatũ, ſed ratione operis operati. Tentatio enim, cuius faciendæ Dæmon à Deo facultatem petebat, cõſiderari poteſt, & in ordine ad tentãtem, cuius intentio erat praua, & iniqua, & in ordine ad tentatum Iob, cuius ſuſtinentia erat bona, cedenſque illi ad meritum, & poſteris ad exemplũ. Fuit ergo acceptata à Deo tentatio non quantum ad primum, ſed tantum, quantum ad hoc ſecundum: Iſtaque ſola præciſa ratione dicitur Satan à Deo exauditus. Vnde D. Damaſcenus lib. 2. ca. 29. dicit: Concedit Dominus iuſtum incidere in calamitates vt eam, quæ in eo latet, virtutẽ, aliis manifeſtam faciat, vt in Iob, eſtque hoc non orationis, ſed diuinæ prouidentiæ effectus, vt ibidem dicitur.

Ad 2.arg.

D. Dama.

Dubium circa concluſionem D. Tho. 1.arg.

¶ His conſtitutis, circa concluſionem poſitam à D. Tho. in iſto articulo eſt difficultas, vtrũ oratio ſit actus intellectus, an verò voluntatis. Et quod ſit voluntatis, & non intellectus, probatur primo, teſtimonio Hugonis in li. de virtute orãdi dicẽtis, quod oratio deuotione perficitur; ſed deuotio, vt docuit D. Tho. quæſtione præcedenti eſt actus voluntatis; eſt enim prompta voluntas faciẽdi ea, quæ ad Deum pertinent: ergo oratio ſi militer pertinet ad voluntatem & nõ ad intellectũ. ¶ Secundo, D. Augu. in ſermone de oratione, & ieiunio diffiniens orationem dicit, quod eſt pius affectus animi in Deum: ſed voluntatis eſt piè affici, & non intellectus: ergo oratio eſt actus voluntatis. ¶ Ter-

2.arg.

3.arg.

tio;

tio: Si oratio esset actus intellectus, sequeretur, ipsam esse cognitionem. Consequens autem est falsum, quia nec est cognitio apprehensiua, nec iudicatiua, vt patet: ergo & illud, ex quo sequitur. Atque ex consequenti oratio potius ad voluntatem, quam ad intellectum spectat. ¶ Vltimo. Ille est actus orationis, quē hæc verba explicant. Fac hoc, vel, Da mihi hoc: sed ista pertinent ad voluntatem, & non ad intellectum; continent enim imperium, atque motionem quandam, quæ non ad intellectum, sed ad voluntatem spectat: quæ est veluti regina aliarū potentiarum, ipsasque omnes mouens ad suas operationes: ergo oratio est actus voluntatis, & non intellectus. Et confirmatur: Ista verba explicant animi desiderium, ipsisq; declaramus ea, quæ volumus obtinere: ergo non ad intellectum, sed ad voluntatem spectant.

Vlt. argu.

¶ Propter hæc argumenta Medina in tracta. de oratione. C. de pœnitentia cap. 2. tenet contra D. Tho. quòd oratio est actus voluntatis, & non intellectus. Alexander Alensis. 4. p. q. 26. memb. 4. multis in medium adductis distinctionibus, concludit orationem interdum ad intellectum, interdum ad voluntatem, & interdum ad irascibilem pertinere. Sed vera, atque tenenda sententia est, quod oratio propriè est actus partis intellectiuæ. Quam tenet D. Tho. in præsenti. Ricardus in 4. d. 15. q. 4. articulo 1. Gabri. super cano. lec. 61. Duran. in 4. eadem dist. quæstione de oratione. Et probatur hac vna & efficaci ratione: Orare nihil aliud est, quam exprimere cordis desiderium, illudque Deo dicere, atque manifestare: sed hæc pertinent ad intellectum, & non ad voluntatem: ergo oratio formaliter est actus intellectus, & non voluntatis. Fateor in oratione duo posse cōsiderari. Primum est desiderium, quod orās habet obtinēdi aliquid à Deo. Aliud est propositio, & explicatio huiusmodi desiderii, quæ fit loquendo Deo per modum supplicatiuum. Primum sine dubio pertinet ad voluntatē, estque actus illius, tanquam elicientis. Et secundum pertinet ad intellectum, cuius est dicere: suntque ambo necessaria ad orationem. Nam nihil petitur obtineri, nisi quod, & affectu desideratur, & intellectu ei à quo obtineri speratur exprimitur. Quare qui quod desiderat suo ingenio, & labore, acquirit, non dicetur orare, sed qui quod desiderat, illud sibi ab alio dari petit, orat. Et sic oratio proprie atque formaliter est actus intellect⁹, & nō volūtatis; quāuis præsupponat desiderium, quod est actus voluntatis, tanquam principium, & fundamentum orandi.

Conclus.

¶ Et, vt ad argumenta in contrarium facta respondeamus, aduertendum est, quod vt docet D. Tho, supra quæst. 47. arti. 8. ratio circa ea, quæ sunt agenda tres habet actus. Primus dicitur consiliatio, pertinetque ad inuētionem, & est quo, proposito sibi fine, inquirit homo & consultat de mediis, quibus ad illum consequendum possit perueniri. Secundus est, quo inter media inuenta iudicat, vtrū illorū sit præstabilius. Pertinetq; iste actus ad speculatiuā rationē. Tertius est præcipere, vt fiat, & exequutioni mandetur, quod vtilius iudicauit. Consistit autē iste actus in applicatione consiliatorū, & iudicatorū, ad operandum. Et quoniam propinquior est fini rationis practicæ, fit, vt sit principalis actus illius, atque etiam prudentiæ. Sed his tribus actibus intellectus sunt coniungendi alii duo voluntatis, qui sunt voluntas finis, & electio mediorum. Ex voluntate quidem finis inducitur ratio ad primum actum, qui est inquisitio mediorum, atque etiam ad secundum, qui est iudicare de mediis, vtrū sit alio præstabilius. Et statim sequitur actus volūtatis, qui est electio; & quod voluntas eligit, id statim ratio & intellectus præcipit fieri. Itaque actus, quantum attinet ad agēda in moralibus, sunt quinque. Primus est volitio finis. Secūdus inquisitio mediorū. Tertius iudicium rationis. Quartus electio voluntatis. Quintus, & vltimus imperium eiusdem rationis. Oratio secundum D. Tho. pertinet ad istum vltimum actum, quamuis habeat ortū à præcedentibus. Et propterea, supposito, quod ratio practica, quæ est principium operationis, dupliciter potest esse causa aliquorum. Vno modo perfecte per imperium necessitatem inducendo. Quod contingit, quādo effectus totaliter subditur potestati causæ. Alio modo imperfectè, solum disponēdo. Quod contingit, quando effectus non totaliter subditur potestati causæ. Affirmat quod oratio est actus intellectus practici: isto secūdo modo, & non primo, vt diximus in explicatione literæ. Hoc supposito ad primū argumentum respondeo, Hugonem affirmare, quod oratio deuotione perficitur. Non quia oratio est voluntas, sed quia nascitur ex voluntate. Et quo maior est voluntas, eo etiam maior atque efficacior est oratio, & imperiū. ¶ Ad secundum respondetur, quod quando D. August. definit orationem dicēs, quod est pia affectio in Deum, non assignat orationis definitionem formalem, sed causalem; quia est proprium veræ orationis, vt à pia affectione, tanquam à causa proficiscatur. ¶ Ad tertium argumentum respondetur cum D. Thom. hic ad tertiū, negando sequelam. Nam vltra apprehensionem, & iudi-

Ratio circa agēda tres habet actus

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

dicium, qui ſunt actus intellectus ſpeculatiui, eſt etiam alius intellectus practici, qui eſt imperare. Et ad iſtum pertinet oratio. ¶ Ad vltimum reſpondetur, conceſſa maiori, negãdo minorem. Et ad probationem dico cum D. Tho. ſupra quæſt. 47. artic. 8. ad 3. aliud eſſe mouere abſolutè, & aliud imperare. Nam imperare eſt mouere ordinando hoc ad illud. Ex quo fit, vt quamuis proprium voluntatis ſit mouere, imperare tamẽ tantũ pertinet ad intellectum propter ordinationẽ, quã importat. Et ad confirmationem, concedo, quod illa verba ſiue mentalia ſint, ſiue vocalia explicant deſiderium, negatur tamen inde inferri, quod oratio ſit actus voluntatis, & non intellectus: Nam explicatio deſiderii, quam oratio importat, non eſt actus voluntatis, ſed intellectus.

Ad vlt. arg

¶ Sed, vt hæc meliùs intelligantur, aduertendum eſt primò, quod quemadmodum ad hoc, vt lex vel princeps dicatur legem ferre, non ſatis eſt, quod iudicet aliquid fieri oportere, & velit id fieri, ſed vltra hoc requiritur, quod ſtatuat illud eſſe faciendum; non quidem conſulendo, aut adhortando, ſed efficaciter præcipiendo. Itaque tunc tantum exiſtit lex quando illa, quæ iudicio probantur, & placent voluntati fieri præcipiuntur. Et ſic lex nihil aliud eſt, quam quoddam imperium rei probatæ per iudicium, & voluntatem. Vel alio modo, lex eſt quædam vis imperans id, quod principis iudicio, & voluntate probatur. Ita etiam ad hoc, vt aliquis dicatur efficaciter & vere orare, non ſatis eſt, quod iudicet aliquid fieri oportere; & velit id fieri. Sed vltra hoc requiritur, quod per rationẽ practicam illud petat, atque cauſet. Non quidem quaſi neceſſitatem imponens. Quo modo pertinet ad ipſam imperare nõ ſolùm inferioribus potentiis, & membris corporis; ſed etiam hominibus ſubiectis. Sed quaſi inducens, & quodammodo diſponens petendo, ſcilicet, aliquid fieri ab iis, qui ei non ſubiiciuntur, ſiue æquales ſint, ſiue ſuperiores. Nam primum pertinet ad imperiũ, & ſecundum ad orationem, & vtrumque ad intellectum, cuius eſt ordinare, vt dicit D. Thom. in corpore articuli. Ex quo fit, vt ad orationem idem prorſus actus tam intellectus, quam voluntatis ſint neceſſarii, qui requiruntur ad imperium: Et quod ad eandem potentiã pertineat orare, cuius eſt imperare. Et tantum differunt imperium, & oratio in hoc, quod imperium perfectè cauſat neceſſitatem imponendo, quia fertur in ſubiecta, at verò oratio cauſat imperfecte ſolũ diſponẽdo, quia petit aliquid fieri ab iis, qui ei omnino nõ ſubiiciũtur. Vnde eodem modo loquendum erit de oratione, quo loquũtur Theologi de imperio, quantum attinet ad explicandum cuius potentiæ actus ſit oratio.

Quid requiratur vt quis orare dicatur.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod licet imperium habeat quodammodo ortum à voluntate, tamen ſecundum ſubſtantiam eſt actus intellectus, vt docet Ariſto. libro 5. Ethi. capitulo 10. & D. Tho. 1.2. quæſtione 17. articulo 1. Et ratio eſt, quia, vt notat Caietanus ſuper illum articulum, ad rationem imperii tria requiruntur. Primum eſt, ordinatio ad id, quod faciendum eſt. Secundum, intimatio, & denunciatio eius, quod eſt faciendum. Tertium eſt motio, qua imperans mouet illum, cui imperat, vt imperium exequatur. Duo priora pertinent ad intellectum, & tertium ad voluntatem; quia voluntas eſt, quæ primò mouet per modum agentis ſeipſam, & reliquas potẽtias ad exercitium actus. Et quia, vt docet D. Tho. 1.2. quæſtione 13. artic. 1. actus compoſitus ex duobus, quæ ſpectãt ad diuerſas potẽtias illi præcipue eſt tribuendus, à qua procedit elicitiue, & quantum ad ſubſtantiam actus: & ſubſtantia imperii eſt illa intimatiua ordinatio, qua ille, cui imperiũ datur ordinatur ad id, quod eſt faciendum cum quadam intimatione, & denunciatione illius, quod fieri debet: motio verò voluntatis præſupponitur ad iſtam ordinationem, fit conſequens, vt imperium propriè dicatur pertinere ad intellectum, præſuppoſito tamen actu voluntatis, virtute cuius ratio mouet illum, cui imperat. Mouere enim primò conuenit voluntati, & virtute illius conuenit rationi. Si quis autem quærat, qui nam actus voluntatis ſit iſte, qui præſupponitur ad imperium, & virtute cuius ratio mouet, reſpondetur cum D. Thoma loco citato, quod eſt electio. Quando enim aliquis per imperium quod exprimitur per hæc verba. Fac hoc, mouet illum cui imperium datur, ad id faciendum, vis illa, & efficacia mouendi conuenit huic imperio, ex electione, qua prius voluntas elegit hoc eſſe faciendũ. Et idem prorſus eſt intelligendum de oratione, quæ eandem rationem habet cum imperio, quantum ad hoc. Ex dictis infertur, quod oratio reſpectu eorum, pro quibus oramus, cõſtituenda eſt in genere cauſæ efficientis, diſpoſitiuæ tamen. Atque adeo quando Deum oramus pro re aliqua, non ſolum mẽtes noſtras ipſi offerimus, & appropinquamus eidem: ſed etiam apponimus cauſas efficiendis petitis. Quapropter meritò non orans vt debet, priuatur optatis: ſicut & negligens cultor priuatur fructu horti, vel agri; Sed de hoc infra latiùs videbimꝰ.

Imperium eſt actus intellectus

Ar-

ARTICVLVS. II.

¶ *Vtrùm sit conueniens orare.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd nõ sit conueniẽs orare. Oratio enim videtur esse necessaria ad hoc: quòd intimemus ei à quo petimus id quo indigemus. Sed sicut dicitur Matth.6. Scit pater vester, quia his omnibus indigetis: ergo non est conueniens Deum orare.

4.li.15.q.4.ar.1.q.3 ad 1.2&3 Et ver.q.5 ar.2.co.& opus.3.ca.255.

2 ¶ Præterea, Per orationem flectitur animus eius qui oratur, vt faciat quod ab eo petitur. Sed animus Dei est immutabilis, & inflexibilis, secundum illud 1. Reg.15. Porrò triumphator in Israel nõ parcet, nec pœnitudine flectetur: ergo non est conueniens, quòd Deum oremus.

3 ¶ Præterea, Liberalius est dare aliquid non petenti quàm dare petenti: quia sicut Seneca dicit. * Nulla res carius emitur, quàm quæ precibus empta est. Sed Deus est liberalissimus: ergo non videtur esse conueniens, quòd Deum oremus.

Li.2. de beneficijs, ca. 1. circa finem.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Lucæ.18. Oportet semper orare, & non deficere,

¶ RESPONDEO dicendum, quòd triplex fuit circa orationem antiquorum error. Quidam enim posuerunt, quòd res humanæ non reguntur diuina prouidentia, ex quo sequitur, quòd vanum sit orare, & omnino Deum colere. Et de his dicitur Malach.2. Dixistis vanus est qui seruit Deo. Secunda fuit opinio ponentium omnium etiã in rebus humanis ex necessitate cõtingere, siue ex immutabilitate diuinæ prouidentiæ, siue ex necessitate stellarum, siue ex connexione causarum. Et secundum hos etiam excluditur orationis vtilitas. Tertia fuit opinio ponentium quidem res humanas diuina prouidentia regi, & quod res humanæ non proueniunt ex necessitate: sed dicebãt similiter dispositionem diuinæ prouidentiæ variabilem esse, & quòd orationibus, & alijs quæ ad diuinum cultum pertinent dispositio diuinæ prouidentiæ immutatur. Hæc autem omnia in primo * libro improbata sunt. Et ideo oportet sic inducere orationis vtilitatem, vt neque rebus humanis diuinæ prouidentiæ subiectis necessitatem imponamus, neque etiam diuinam dispositionem mutabilem æstimemus. Ad huius ergo euidentiam considerandum est, quod ex diuina prouidentia non solum disponitur qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis, & quo ordine proueniant. Inter alias autem causas sunt etiam quorundam causæ actus humani: vnde oportet homines agere aliqua non vt per suos actus diuinam dispositionem immutent, sed vt per actus suos impleant quosdam effectus secundum ordinem à Deo dispositum. Et idem etiam est in naturalibus causis. Et simile est etiam de oratione. Non enim propter hoc oramus, vt diuinam dispositionem immutemus, sed vt id impetremus, quod Deus disposuit per orationes Sanctorum esse implendum, vt, scilicet homines postulando mereantur accipere, quod eis Deus omnipotens ante secula disposuit donare, vt Grego. * dicit in lib. Dialogorum.

1.1.q.22. ar.2.& 4. & q.115. ar.6.& q. 116.& q. 19.ar.7. & 8.

Li.1.c.8.à med. & habetur 23.q. 4.c. Obtineri.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non est necessarium nos Deo preces porrigere vt ei nostras indigentias, vel desideria manifestemus, sed vt nosipsi consideremus in his ad diuinum auxilium esse recurrendum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut dictum * est, oratio nostra non ordinatur ad immutationem diuinæ dispositionis, sed vt obtineatur nostris precibus quod Deus disposuit.

In cor.art.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus nobis multa præstat ex sua liberalitate, etiam non petita: sed quòd aliqua vult præstare nobis petentibus, hoc est propter nostram vtilitatem, vt, scilicet fiduciam quandam accipiamus recurrendi ad Deum, & vt recognoscamus eum esse bonorum nostrorum authorem: Vnde Chrysosto. * dicit, Consi-

In sententia id habet in libro 2. de orando Deum, non procul à prin. incipit, Duplici nomine par est.

Conſidera quanta eſt tibi conceſſa fœlicitas, quanta gloria attributa, orationibus fabulari cum Deo, cum Chriſto miſcere colloquia, optare quod velis, quod deſideras poſtulare.

SVMMA TEXTVS.

ANtequã D. Tho. ad propoſitam difficultatem reſpondeat, præmittit triplicem fuiſſe apud antiquos errorem de oratione. Primus fuit eorum, qui dicebant, res humanas diuinæ prouidentiæ non eſſe ſubiectas. Ex quo inferebant, vanum eſſe orare, & omnino Deum colere. Secundus eorum, qui affirmabant, omnia in rebus humanis ex neceſſitate contingere, ſiue ex immutabilitate diuinæ prouidentiæ, ſiue ex neceſſitate ſtellarum, ſiue ex connexione cauſarũ. Ex quo ſimiliter ſequebatur, orationem eſſe inutilem. Tertius eorum, qui dicebãt, res humanas diuina prouidentia regi, nec eſſe neceſſarias, atque adeò neceſſariam eſſe orationem, vt illa, atque aliis ad diuinum cultum pertinentibus diſpoſitio diuinæ prouidẽtiæ, quæ variabilis eſt, immutetur. Quæ omnia manifeſtam continent falſitatem, vt p.p. variis in locis ab ipſo D. Tho. fuit explicatũ. Ex quo ſequitur, ſic oportere inducere orationis vtilitatem, vt nec rebus humanis diuinæ prouidentiæ ſubiectis neceſsitatem imponamus, nec etiam diuinam diſpoſitionem mutabilem æſtimemus. Et ſic eſt concluſio. Cõueniens, & neceſſaria eſt oratio ad multas res obtinendas. Probatur: Ex diuina prouidentia non ſolum eſt diſpoſitum, qui effectus fiant, ſed etiã ex quibus cauſis; & quo ordine proueniant: Sed inter cauſas diſpoſitas à Deo ad producendos multos effectus, eſt conſtituta oratio; multa enim diſpoſuit Deus facere media oratione, ſicut etiam mediis aliis cauſis naturalibus: ergo ad tales effectus conſequẽdos neceſſaria, & conueniens erit oratio. Nõ quidem, vt per illam diuinam diſpoſitionẽ immutemus, ſed vt id impetremus, quod Deus per orationes ſanctorum implendum eſſe diſpoſuit. Vt, ſcilicet, homines poſtulando mereantur accipere quod eis Deus omnipotens ante ſecula diſpoſuit donare, vt dicit D. Grego. libro 1. Dialogo. capitulo 8. referturque à Gratiano in Decretis 23. q. 4. capi. obtinuit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

SI errorum, qui à D. Tho. in hoc articulo recenſentur, exactè eſſet diſputatio tradẽda, longior neceſſario eſſet, quam quæ intentæ à nobis, multiſque in locis promiſſæ breuitati conueniret. Cùm opus eſſet multa de prouidentia diuina, de rerum contingentia, de ſcientia, & voluntate Dei, atque etiam de eius immutabilitate in medium afferre. Quæ adeo difficilia ſunt, & à noſtro inſtituto aliena, vt non ſolum diutius immorari, ſed etiam extra chorum ſaltare eſſet neceſſe. Eo vel maximè, quod huis noſtri operis intentio ea præcipuè eſt, vt pertinentia ad mores, & non pertinẽtia ad ſpeculationem doceam. Sed, nè omnino ea, quæ ſunt interpretis prætermittã, operæpretium erit aliqua de illis, maiori, qua potero breuitate, perſtringere, vt & eorũ errorum autores, & modi, quibus ſunt impugnandi, breuiter cognoſcantur. Primus ergo error fuit illorũ, qui orationẽ eiuſque vſum ideo à rebus humanis excludebant, quia Deũ harum rerum inferiorum prouidentiam habere negabant. Et ſic nec orationes exaudiri, nec res per ipſas poſtulatæ, ab eo conferri poſſe dicebant. Huius erroris fuiſſe videntur Democritus, & Epicurei. Qui, vt autor eſt D. Thom. p.p. q. 22. art. 2. affirmantes mũdum factum fuiſſe caſu, diuinam prouidentiam omnino à rebus tollebãt. Auerroes. 12. Metã. cõm. 52. & 54. quem multi alii ſequuntur, dicebat, res tantum incorruptibiles, atq; perpetuas diuinæ prouidentiæ eſſe ſubiectas, non autem res corruptibiles. Et cũ hæc inferiora ſecundum ſpeciem ſint incorruptibilia, ſecundum autem indiuiduum corruptibilia; ſubinde affirmabat, illa ſecundum ſpeciem, & non ſecundum indiuidia ac ſingularia diuinæ prouidentiæ eſſe ſubiecta. In quorum perſona dixiſſe videtur Iob. capitu. 22. loquens de Deo: Nubes latibulũ eius, & circa cardines cæli perambulat, nec noſtra cõſiderat. Rabbi Moyſes, vt autor eſt idem D. Tho. loco citato, dicebat, non ſolum incorruptibilia, ſed etiam indiuidua naturæ humanæ propter ſplendorem intellectus, quo participãt diuinæ prouidentiæ, eſſe ſubiecta. De aliis autem indiuiduis corruptibilibus ſequutus eſt opinionem aliorum. Sed contra hos omnes ſit concluſio de fide tenenda. Neceſſe eſt omnia nõ tantũ in vniuerſali; ſed etiã in particulari, diuinæ prouidẽtiæ eſſe ſubiecta. Atque adeò ex hac parte neceſſitas orationis negari non poteſt. Probatur primo exillo Sapien. 14. Tu autẽ pater prouidentia cuncta gubernas. Et Sapi. 8. Attingit à fine, vſque ad finẽ fortiter; & diſponit omnia ſuauiter. Hoc eſt attingit à ſummis creaturis, vſq; ad infima earũ. Eandem concluſionẽ probat D. Auguſti. li. 5. de Geneſ. ad literã. c. 20. & 21. aliis tribus teſtimoniis. Primum eſt ex Pſal. 148. Ignis,

Primus error negantium prouidentiam.

Concla.

D. Augu.

nis, grando, nix, glacies, quæ faciunt verbum eius ſecundum Matth. 10. Nonne duo paſſeres aſſe veneunt? & tamen vnus ex illis non cadit in terra ſine patre veſtro. Tertium eiuſdem Matth. ca. 6. Vbi poſtquam dixit Chriſtus; Conſiderate lilia campi, &c. ſubiunxit ſtatim: ſi enim fœnum, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, ſic Deus veſtit, quanto magis vos modicæ fidei. Idem teſtimonium adducit D. Aug. lib. 10. de Ciuit. cap. 14. vbi affirmat Plotinum Platonicum, hanc ſententiã tenuiſſe. In qua etiam eſt Plato in Epimenide, & lib. 10 de Legibus. vt ſupra illud caput de Ciuitate, autor eſt Ludouicus Viues. Licet. D. Tho. p. p. q. 22. art. 3. aliter de Platone ſentiat. De hac re legendus eſt D. Aug. li. 5. de Ciuit. cap. 9. & 10. Quo etiam loco eleganter reprobat ſententiam Ciceronis futurorum præſcientiam à Deo ſubtrahentis. Et lib. 7. de Ciuit. c. 29. & 30. Videndus eſt etiã D. Hierony. ſuper 32. caput. Hierem. in illa verba: Ego Dominus vniuerſæ carnis. Vbi affirmat vniuerſas res, quamuis minutiſſimas diuinæ ſubiacere prouidentiæ. Ex quo infero, quod quando idem D. Hieronymus in ca. 1. Abacuch videtur res infimas à diuina prouidentia ſubtrahere, non ſic eſt intelligendus, vt negauerit illa ſubiacere diuinæ prouidentiæ, Sed id dixit, vel, quia non tam particularem curam gerit de illis, ſicut de hominibus iuxta illud Pauli 1. ad Cor. 9. Nunquid Deo cura eſt de bobus, vel, quia loquebatur ſecundũ aliorũ ſententiam, propria, ſcilicet, ſubmiſſa, quod ſæpenumero facere conſueuit, vt ipſe fatetur, in Apologia ad Rufinum c. 1. Sed, vt ratione probemus noſtrã concluſionẽ ſupponendũ eſt primò, tãquã certũ, quodomne agens agit propter finẽ. Ex quo ſequitur, tantũ ſe extẽdere ordinationẽ effectuum in finẽ, quantũ ſe extẽdit cauſalitas primi agẽtis. Quod ità eſſe conſtat. Nã ſi non tantũ ſe extenderet ordinatio effectuum in finẽ, quantũ cauſalitas agentis, non ſemper agens ageret propter finẽ. Quare quotieſcunq; aliquis effectus nõ eſt ad finẽ agentis ordinatus, dicimus illum prouenire ab alia cauſa præterintentionẽ agentis. Hoc ſuppoſito probatur cõcluſio hac ratione: Cauſalitas Dei, qui eſt primum agens extendit ſe ad omnia entia, tam corruptibilia, quã incorruptibilia, tam ſingularia, quam ſecundũ rationẽ ſpeciei: & ordinatio effectuũ in finẽ extẽdit ſe tantũ quantũ cauſalitas agentis: ergo ordinatio diuina, qua ordinat res in finem extendit ſe ad omnia entia. Sed prouidentia nihil aliud eſt, quã ratio ordinis aliquorũ in finẽ: ergo omnia ſunt ſubiecta diuinæ prouidentiæ. Secundo probatur concluſio à D. Tho. hac ratione: Deus cognoſcit omnia tã vniuerſalia, quã particularia, eiuſq; ſcientia comparatur ad res, ſicut ars ad artificiata: ergo eſt neceſſarium, quod omnia ſupponãtur diuino ordini, ſicut artificiata ſubduntur ordini artis, atque ex conſequenti quod omnia ſint ſubiecta diuinæ prouidentiæ. Sed quoniam non omnes recipiũt illud antecedens, ſcilicet, Deus cognoſcit omnia tam ſingularia, quã vniuerſalia, negantes ipſum cognoſcere futura contingentia, quorum vnus eſt Cicero. libro 2. de Diuinatione, qui dicebat Deum futurorũ contingẽtium nullo modo poſſe habere certam & infallibilem cognitionem. Et ratio illius erat; Quia futura, vt futura cognoſci nõ poſſunt, niſi in ſuis cauſis. Cauſæ autem ex quibus futura contingentia oriuntur, non ſunt ad vnũ determinatæ, ſed indifferentes ad vtrumlibet. Et ſic videtur implicatio contradictionis, quod viſis illis cauſis, certò & infallibiliter cognoſcatur, in quam partem ſe ſint inclinaturæ. Operæpretium erit illud probare, quod facile eſt ex ſacris literis, Nam Eccleſiaſti. capitulo 33. dicit Salomon loquens de Deo: Nota ſunt tibi omnia, antequã crearentur. Et capit. 39. Opera vniuerſæ carnis corã ipſo ſunt. Et Sapientiæ 8. Signa & monſtra ſcit antequam fiant; & euentus temporum & ſeculorum. Eccleſiaſt. 23. Oculi Domini lucidiores ſuper ſolem circũſpicientes vias hominum: Et ad Rom. 4. Vocat ea, quæ nõ ſunt, tanquã ea, quæ ſunt. De qua re diſputat latè D. Auguſt. ſuper illud Pſalmi: Plenitudo agri mecũ eſt. Et ſer. 11. de verbis Apoſtoli, ſuper illud ad Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem.

Sententia Ciceronis de cognitione futurorum contingentium.

D. Hieron.

D. Auguſt.

¶ Sed, quamuis ſit certum de fide, quod Deus cognoſcit omnia, etiam futura contingentia; eſt tamen non leuis difficultas in explicanda ratione, & modo, quo Deus futura contingentia cognoſcit? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quod ea tãtum futura poſſunt in ſuis cauſis cognoſci, & præuideri, quæ habẽt cauſas determinatas, & neceſſarias. Illa verò futura, quorum cauſæ contingentes ſunt, & indifferentes ad vtrumque, implicat contradictionem, quod ex ſuis cauſis poſſint certò, & infallibiliter cognoſci, & præuideri. Et in hoc rectè dixit Cicero, vt manifeſte probatur ex ratione illius. Quare ſi Deus aliunde non haberet, quod futura cognoſceret, niſi quod illa videt in cauſis, nullo modo certò, & infallibiliter cognoſceret contingẽtia. Dicimus ergo, quod, vt rectè D. Thom. docet, de Verit. quæſtione 2. ar. 12. & p. p. q. 14. ar. 13. Deus futura contingentia non præcognoſcit in ſuis cauſis. Nam eſt impoſsibile. Sed præcognoſcit illa, idque certò

Difficultas.

Reſponſio ad difficultatem.

certò & infallibiliter, quoniã habet omnes res futuras in ſua æternitate præſentes,nõ ſolum in eſſe cognito & obiectiuo(vt nonnulli dicũt,) ſed etiã ſecundũ eſſe reale,quod extra ſuas cauſas habebunt. Et ſic intuetur ſingulas illas res ipſas in ſeſe,eo modo,quo ego intueor res mihi modo præſentes. Et cauſa huius euidens eſt,quoniam tota æternitas eſt præſens Deo cùm ſucceſsionem non habeat. Et ea æternitas complectitur, & ambit, & coexiſtit omni tempori. Ex quo fit, quod ſunt illi præſentes ſimul omnium temporũ differentiæ. Atque ex conſequenti coexiſtũt Deo in æternitate omnes res,quæ pro qualibet temporis differentia,erunt, fuerunt, & ſunt. Et ſic illas omnes præſentes intuetur,atque cognoſcit. Itaque, vt exemplo fiat lucidius,dico,quod ab æterno,ſimul eſt Deo præſens tempus, in quo Antichriſtus nondum eſt;& etiã tempus, in quo Antichriſtus iam eſt;& item tempus,in quo iam præteriit eſſe. Et ab æterno Deus ſimul,& præſentialiter intuetur Antichriſtũ nondum eſſe;& Antichriſtum eſſe; & præteriiſſe,vnumquodque pro ſuo tempore. Quoniã æternitas ſimul coexiſtit illis tribus temporibus;& eſt tota ſimul præſens Deo. Et ſic cognoſcit vniuerſas illas res, quæ pro qualibet temporis differentia erunt certò & infallibiliter. Quoniam illas habet præſentes in æternitate, & illi coexiſtunt. Et hæc de primo errore dixiſſe ſufficiat.

Secundus error dicẽtium omnia euenire neceſſario.

¶ Secundus error fuit illorum, qui ideo orationem, & eius vtilitatem à rebus humanis reiiciebant; quia omnia ex neceſſitate euenire iudicabant. Et quamuis plures conuenerint in hac ſententia, non tamen omnes ad id dicendum ex vno & eodem capite mouebantur. Nam Stoici Philoſophi, qui, vt autor eſt D. Auguſt. libro 5. de Ciuitate. capit. 8. & 9. libertatem,& contingentiam à rebus tollebant, ad id mouebantur, quia exiſtimabant omnia euenire fatali quadam neceſſitate. Cui etiam ipſum Deum ita ſubiiciebant, vt dicerent, non potuiſſe res alio modo facere, quam fecit. Ex quo etiam principio permoti videntur Petrus Abaylardus, & Vvitcleph ad negandum liberum arbitrium, vt dicit Caſtro lib. 9. de Hæreſi. verbo. libertas. Priſcillianiſtæ id ipſum negabant. Quia credebant cælum, & aſtra ità influere in hominum animos, & alias quaſcunque res, vt eas non ſolum inclinarent, ſed etiam neceſſario raperent in actiones. Manichæi alia ratione ſunt inducti. Nam dicebant, quod quemadmodum erant duo rerum principia, vnum à quo bona,alterum,à quo mala: ità etiam in homine erant duæ animæ, vna orta à bono principio,& ordinata ad ſtudiũ boni, atque honeſti, altera profecta à malo principio,& determinata ad ſtudium turpitudinis. Quæ duæ animæ ità inter ſeſe pugnabant,vt cum aliquid boni, aut honeſti ageremus, vinceret bona anima; quando autẽ prauè operaremur,vinceret mala anima. Sed, ſiue ſtudioſe, ſiue prauè operaremur affirmabant, nunquam nos libere, ſed neceſſariò operari. Et ſic tollebant rerum contingentiam, & libertatem. Alii id ipſum faciebant permoti ex infallibilitate, & certitudine ſcientiæ diuinæ, atque etiam ex efficacia diuinæ voluntatis, & prouidentiæ; cum quibus rerum contingentiam, & libertatem arbitrii ſtare non poſſe iudicabant. Et, vt cognoſcatis, quantum in hac re explicanda inſit difficultatis, argumentor in hunc modum: Deus ab æterno præuidit,quidquid quiſque facturus eſt,& ſcientia Dei eſt infallibilis, & immutabilis: ergo nõ poteſt aliter euenire,quam à Deo eſt præuiſum; atque ex conſequenti neceſſario omnia, & nõ libere eueniunt. *1. arg.* ¶ Secũdo: Deus nõ ſolũ præuidit, ſed etiam prouidit, hoc eſt, prouidẽtia ſua decreuit, & ordinauit ſingulorũ hominũ ſingulas actiones,& euentus,& omniũ rerũ ſumma & prima cauſa eſt diuina voluntas,& prouidẽtia: ergo omnia neceſſario eueniunt, & non liberè. *2. arg.* Probo conſequentiam: Quia poſita cauſa ad vnum determinata, & quæ nullo modo poſſit impediri; neceſſario ſequitur effectus, ſed diuina voluntas eſt cauſa omnium rerum,& eſt ab æterno poſita & determinata ad vnã partem contradictionis: & impediri non poteſt: ergo effectus ſequuuntur neceſſario. *Confirmatio.* ¶ Et confirmatur ex Paulo ad Roman. 9. Vbi cum dixiſſet Deum non ex operibus, ſed ſua mera voluntate Iacob dilexiſſe, & Eſau odio habuiſſe, atque etiam cum probaſſet teſtimonio Moyſi, & exemplo Pharaonis, quod Deus condidit homines vt miſericordiæ ſuæ, atque iuſtitiæ exempla alia in alios manifeſtaret, & tandem,cum intuliſſet; ergo cuius vult miſeretur,& quem vult indurat; obiicit ſibi Paulus ex aliorum perſona dicens: Itaque mihi quid aliud quæritur? Voluntati eius quis reſiſtet? Quaſi diceret; Si Deus ſua ſola voluntate alios eligit, & alios reprobat, vt modo dicebas ò Paule, non erit in poteſtate hominis ſuas vias, vel bonas, vel malas facere: ſed omnia euenient neceſſario, iuxta decretum diuinæ voluntatis, cui reſiſti non poteſt: Ad quam quidem obiectionem D. Paulus reſpondet, non

non quidem negando rem ità ſe habere, vt illata eſt; ſed reprehendendo audaciam illorum, qui talibus verbis exigunt à Deo rationem ſuæ voluntatis, atque iudicij. Et dicit: O homo, tu quis es, qui ſic reſpõdeas Deo? Nunquid decet figmentum ei, qui ſe finxit; Quid me feciſti ſic? Nonne habet poteſtatem figulus ex eadem maſſa luti facere aliud vas in honorem, & aliud in contumeliã? In quibus verbis videtur cõcedere Paulus, quod ſibi obiectum fuerat, ſcilicet, Voluntati eius quis reſiſtet? Et illud tantum reſpondet, quod quanuis hoc ità ſit, vt obijcitur, non tamen idcircò poſſumus iuſtè accuſare Deum, aut illum in iudicium vocare, magis quam poteſt lutum quæri de eo, qui ſe finxit. ¶ Tertio ſic argumentor: Actus humani & quæcunq; aliæ cauſæ in omnibus ſequuntur influxum, & inclinationem corporum cæleſtium: ſed corpora cæleſtia tanquam cauſæ naturales ſunt ad vnum determinatæ: ergo & humani actus erunt determinati ad vnum: atque ex conſequenti nullus effectus erit contingens & liber. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur, ex illo Geneſ. cap. 1. Vbi dixit Deus: Fiant luminaria, & ſtellæ in firmamento, vt ſint ſigna, & tempora: ſed ſtellæ non poſſunt eſſe ſigna rerum in hoc mundo agendarum, niſi quia earum ſunt cauſæ effectiuæ. Vnde Ariſtot. lib. 1. Meteoro. dicit, mundum hunc inferiorem neceſſariò continuũ eſſe ſuperioribus lationibus, vt inde omnis illius virtus gubernetur: ergo actus humani ex influentia corporum cæleſtium, tanquam à cauſa producuntur. Et confirmatur: Nam experientia docet, Aſtrologos ex aſpectu aſtrorum prædicere ea, quæ quiſq; actu rus, vel paſſurus eſt; ſignum eſt ergo, quòd cælum influit in animos noſtros, & quod ſua influentia nos determinat ad vnum. Plura alia poterant fieri argumenta ad idẽ probandum. Sed quoniã hæc nobis anſam præbent explicandi ea, quæ ad ſcientiam Dei & voluntatem ſpectant, atque etiam illa, quæ pertinent ad aſtrorum influentiam, ex quibus autores ſecundi erroris poſiti à D. Th. mouebantur præcipuè ad dicendum, omnia euenire neceſſario, & ſic orationem eſſe inutilem, & ſuperfluam, non oportet alia multiplicare. Et cum diuina prouidentia, atque prædeſtinatio includant præſciẽtiam, & voluntatem Dei, explicatis his, quæ ad ſcientiam, & voluntatem ſpectant, explicatum etiam erit de prædeſtinatione, & prouidentia, quantum attinet ad hoc, quod eſt intelligere, qualiter cum horum infallibilitate, & certitudine ſtare poſsit libertas arbitrij, & rerum contingentia. Quoniam autem eſt certum de fide homines eſſe liberi arbitrij, pluresque inueniri effectus in rerum natura, natura ſua liberos, & contingentes, vtpotè qui à cauſis omnino liberis, & ad neutrã partẽ cõtradictionis determinatis procedũt, nõ eſt cur in huius rei probatione immoremur, ſed tantũ ad argumenta reſpõdere erit opus. ¶ Ad primũ in quo de ſcientia Dei eſt ſermo Cic. lib. 2. de Diuinatio. reſpõdet negãdo antecedẽs. ſ. q; Deus ab ęterno præuidet quidquid quiſq; facturus ſit. Nã dicit, q; cũ futura, vt futura cognoſci nõ poſsint, niſi in ſuis cauſis, & cauſæ, ex quibus oriũtur futura cõtingentia, ſint indifferẽtes ad vtrũq;, eſt impoſsibile viſis illis certò, & infallibiliter cognoſcere, quã in partẽ ſe ſint inclinaturæ. Et ſic Deus futura contingentia cognoſcere non poteſt. Et quidem, ſi futuri euẽtus præuideri non poſſunt, niſi in ſuis cauſis, planè conuinceret argumentum, vt paulò anteà dicebam. Cæterum hæc ſententia eſt contra fidem. Vnde Laurentius Valla in lib. de libero arbitrio aliter reſpondet ad argumentum, concedendo omnes euentus à Deo præuideri, & diuinam præſcientiam falli non poſſe. Ex hoc tamen non ſequitur, quòd ipſæ res neceſſario eueniant. Nam præſcientia nullã neceſsitatem rebus præſcitis imponit. Quoniã ſcientia, aut pręſcientia nõ eſt cauſa rerũ futurarũ; ſicut neq; pręſentiũ. Vnde quẽadmodũ vos nõ eſtis in hoc loco, quia ego video vos hic eſſe: ſed è cõtra video vos, quia hic eſtis: ità ad eũdẽ modũ res futuræ nõ ſunt, quia Deus præuidit illas futuras: ſed cũ futuræ eſſent Deus illas præuidit. Et cũ quæritur à Laurẽtio: Si res cõtingẽter ſunt futuræ, quomodo poſſunt à Deo infallibiliter præuideri? reſpõdet, q; ipſe tãtũ dicit futuros euẽtus; nõ habere neceſsitatẽ ex pręſciẽtia Dei. Sed vtrũ illã aliũde habeãt, ſ. à volũtate, dicit, ſe de hoc nihil affirmare. Et deniq; apertè ſignificat omnia neceſſario euenire, ſed huius neceſsitatis cauſam nõ eſſe diuinã præſcientiã, ſed diuinã voluntatẽ, quod eſt hæreticũ. Quocircà ad illud argumentũ aliter ſolet cõmuniter reſpõderi, cũ illa diſtinctione de ſenſu cõpoſito, & de ſenſu diuiſo. Hoc modo: Deus. v.g. ſcit infallibiliter me loquuturũ: ergo ego nõ poſſum nõ loqui. Diſtinguo cõſequẽs. In ſenſu cõpoſito verũ eſt. Quoniã iſta copulatiua eſt impoſſibilis: Deus ſcit, me loquuturũ, & ego nõ loquor. Cæterũ in ſenſu diuiſo falſũ eſt. Quod eſt dicere, q; ſimpliciter, & abſolutè ego poſſum nõ loqui, quod ſatis eſt ad libertatẽ arbitrij. Cęterũ hęc ſolutio in hac re mihi nũq; ſatis placuit. Quia quãuis diſtinctio de ſenſu com-

1. Argum.

Confirm.

Ad 1. arg. de ſcientia Dei.

Impugnatur ſolutio communis.

ſu compoſito & diuiſo commode poſsit adhibeti in multis rebus; tamen huic argumẽto adhibita, verbis tantum eludit argumentum,& non ſatisfacit difficultati. Quod iſto modo probo: Nam cum quæritur, verbi gratia, vtrùm albus poſsit eſſe niger rectè dicitur, quod in ſenſu compoſito non poteſt, quia impoſsibile eſt, quòd aliquis ſimul ſit, & albus,& niger. Sed in ſenſu diuiſo poteſt, quia ille qui eſt niger amiſſa nigredine, & loco eius ſuccedente albedine, poteſt eſſe albus. Tamen, ſi eſſet aliquod corpus eiuſmodi, quod ei nigredo ità ineſſet, vt per nullã potentiam eam poſſet amittere, tunc, ſi quæſtio fieret de illo corpore, vtrùm poſſet eſſe album, ineptè diceremus, quòd in ſenſu diuiſo poteſt eſſe album. Quia perinde eſt, ac ſi diceremus, quod tale corpus nigrũ amiſſa nigredine poteſt accipere albedinem, & fieri album, quod ex hypotheſi eſt falſum, & impoſsibile. Quemadmodum cùm quæritur, vtrum coruus poſsit eſſe albus, nemo diſtinguit de ſenſu compoſito,& diuiſo, ſed ſimpliciter negatur eſſe poſſe, vt coruus ſit albus, quia nigredo illi inhæret inſeparabiliter. Sed ſic eſt, quòd præſcientia Dei poſtquam ſemel poſita eſt, in diuerſum mutari non poteſt: ſed manet perpetuò eadem, & eſt poſita ab æterno, & non indifferenter ad vtrumque, ſed vnum determinate videns, ſcilicet, me loquuturum: ergo ſi ſimul eſſe non poteſt, quòd & Deus præuideat me loquuturum, & ego non loquar, cum illud ſit præuiſum ab æterno, & præuiſio maneat, & mutari non poſsit: ſequitur, quòd non poſſumus vti diſtinctione de ſenſu compoſito, & diuiſo, magis, quam cùm quæritur, vtrũ coruus poſsit eſſe albus. ¶ Quocircà, alijs aliorum ſolutionibus omiſsis, dicam quod mihi ſemper, & verius, & probabilius eſt viſum. Ad cuius explicationem aduertendum eſt primò, quòd ſcientia, aut præſcientia, vt ſic, alicuius rei, nunquam ponit neceſsitatẽ in ipſa re, vt ſic, tanquam efficiens ipſam neceſsitatem. Sed ſi ſciẽtia eſt infallibilis, quã quàm ipſam non efficiat neceſsitatem in re tamen interdum illa infallibilitas ſcientiæ eſt argumentum efficax, ex quo colligitur, res ipſas eſſe neceſſarias in ſeſe. ¶ Secundò eſt aduertendum, quòd ea tantum futura poſſunt in ſuis cauſis cognoſci,& præuideri, quæ habent cauſas determinatas; vt agentes de primo errore diximus. Vbi etiam explicauimus ex ſententia D.Th. quod Deus cognoſcit infallibiliter futura cõtingentia, non quidem in ſuis cauſis, quoniã hoc eſt impoſsibile, ſed quoniam habet illa præſentia in æternitate, quæ omne tempus ambit.

Sententia Autoris.

¶ Tertiò eſt aduertendum, quod ſcientia, & cognitio infallibilis rei futuræ, vt futura eſt, & cognitio infallibilis rei præſentis, partim conueniunt, & partim differunt. Conueniunt quidem in hoc, quod neutra cognitio eſt cauſa efficiens, vt res cognita, vel futura, vel præſens neceſſario exiſtat. Sed differunt in hoc, quòd ex ſcientia infallibili rei futuræ colligitur rem ipſam ſic cognitã in ſeſe eſſe neceſſariam, & non contingentem; quoniam res futura, vt futura, cognoſci non poteſt, niſi in ſuis cauſis; & non poteſt certò in cauſis cognoſci, niſi illæ ſint certæ & determinatæ. At verò infallibilis ſcientia, & intuitiua cognitio rei præſentis, nec eſt cauſa, quod ipſa res neceſſario ſit, nec ex tali cognitione colligitur aliquo idoneo argumento, quòd res cognita in ſe, & in ſua natura eſt neceſſaria. Sed res inerè cõtingentes, ſi præſentes ſunt, poſſunt infallibiliter, & ſine errore, & deceptione videri, & cognoſci. Sicut ego infallibiliter video vos hîc eſſe, nec tamen mea viſio imponit vobis aliquam neceſsitatem, vt hîc ſitis: nec ex mea viſione, quanuis infallibili poteſt colligi aliqua idonea ratione, vos hîc neceſſario, & non potius liberè, & contingenter eſſe. Et cauſa huius eſt in promptu, Quia ad hoc, vt is, qui videt, & cognoſcit aliquam rẽ præſentem in ipſa cognitione non decipiatur, nec decipi poſsit, ſatis eſt, vt illa res, quã videt verè ſit, quanuis non neceſſario ſit: & non requiritur, vt neceſſario ſit. His conſtitutis facile reſpondetur ad argumentum, cõcedendo antecedens, ſcilicet, quòd Deus habet ſcientiam infallibilem omnium rerum futurarum, & negando conſequentiam: ergo neceſſario eueniunt; quia illa ſcientia Dei rerum futurarum, non eſt rerum futurarum in ſuis cauſis cognitarum, ſed ſcientia rerum nobis quidem futurarum, cæterum reſpectu Dei præſentium. Et quoniam Deũ præuidere futura, non eſt illa in ſuis cauſis cognoſcere, ſed ipſas præſentes intueri; quę intellectio, vt diximus, nec cauſat neceſsitatem in rebus viſis, neq; illam arguit, eſſe poteſt ſimul cum rerum contingentia. Hæc ratio dicendi, & ſimul defendẽdi præſcientiã Dei cum cõtingentia, & libertate futurorũ euentuũ eſt D. Aug. lib. 11. de Ciuit. c. 21. & Gratiani in Decr. 23. q. 4. c. Nabuchodonoſor. & D. Th. p. p. q. 14. art. 3. & Boetij in lib. de Conſolatio. & Abulen. ſuper vltimũ caput Geneſis, & Catherini in lib. de præſciẽtia, prouidentia, & prædeſtinatione. Et ſine dubio hæc ratio eſt optima, & veriſsima. Niſi, quod noſter intellectus immiſcet ſe tẽpori, id eſt, nihil cogitat, niſi tẽporale, aut in tẽ

D. Aug.

pore;

pore; quoniã assuetus intelligendis rebus sensibilibus, & ex illis eliciens omnẽ suã cognitionẽ, nõ potest quidquã cognoscere, & imaginari, sine successione & tẽpore; quod necesse est ad hoc, vt possimus cõmodè intelligere res præteritas & futuras, tanquam præsentes. Et hæc de.1.arg. ¶ Sed in secũdo argumento, in quo ex eo, ꝙ diuina volũtas est causa rerũ contingentiũ, colligitur, nullã rẽ esse contingentẽ, est maior difficultas. Nã scientia speculatiua Dei quãuis sit certa, & infallibilis; tamen nõ est causa rerũ cognita rũ; nec ad hoc, vt illa scientia sit infallibilis, est necesse, vt res cognitę necessariȩ sint: sed satis est, vt vere sint tales, quales esse videtur. At verò volũtas Dei est causa rerũ, & ità efficax, vt impediri nullo modo possit, & est ab æterno determinata ad vnã partẽ contradictionis: ergo ineuitabiliter, & infallibiliter, & necessariò omnia eueniẽt. In hoc argumẽto nõnulli dicũt, ꝙ effectus cõtingentes, & liberi cõparati ad causas proximas, & causas secundas à quibus proficiscuntur, sunt & dicũtur liberi, & cõtingentes: quia procedũt à causis indifferẽtibus ad vtrũq;, & quæ impediri possunt: sed ijdẽ effectus cõparati ad diuinã voluntatẽ proueniũt ineuitabiliter & necessariò. Sed vt bene docet Caie. in hac 2. 2. q. 4. hoc dicere est nihil dicere: & dicere, ꝙ huiusmodi effectus cõtingẽtes, simpliciter, id est, consideratis omnibus suis causis sunt infallibiles, & ineuitabiles. At verò secũdũ quid, id est, per ordinẽ ad causas secundas sunt liberi, & cõtingentes, quod quidẽ est in cõueniẽs. Vnde Sco. in.1.d.2.q.2. & d.8.q.2. alia ratione dissoluit hoc argumẽtũ, dicens, ꝙ quãuis diuina volũtas sit causa omniũ rerũ futurarũ, & ea sit efficacissima; tamẽ effectus sunt cõtingentes; quia liberè & nõ necessariò vult illos. Et dicit, ꝙ illa libertas diuinæ voluntatis, est fons, & tota radix cõtingentia. Hanc etiã rationẽ assignat D. Th. in ter alias. 1. Cõtra Gen. c. 85. Sed mihi multo minus probatur, quã superior. Primò: Quia nõ solũ ea, quę in rebus cõtingẽter eueniũt, sed etiã illa, quæ necessario eueniunt, vult Deus, & voluit liberè. Nã potuit nõ voluisse. Atq; ex cõsequẽti, si inde sumitur cõtingẽtia rerũ, sequeretur, ꝙ nulli effectus essent in rerũ natura necessarij: sed omnes cõtingẽtes, quod est falsum. Secundò: Quia quanuis isti effectus sint voliti à Deo liberè, non tamen inde sequitur, ꝙ fiãt liberè à causis secundis, id quod præcipuè quæritur in hac quæstione. Nã ego, verbi gratia, liberè moueo baculũ, & tamẽ bãculus à me motus nõ liberè mouet aerem. Vnde quanuis causa cũ mouetur à Deo, possit dici, ꝙ operatur contingenter, quia potuit non moueri, & sic nõ operari: tamen nisi alia melior ratio assignetur, non potest dici, quòd operatur liberè; quoniã sequitur motũ causæ superioris, cuius vim declinare nõ põt. Quocirca D. Th. p.p.q.19.ar.8. & q.22.ar.4. & 1. Cõtra Gẽt. c.85. aliã assignat rationẽ, dicẽs, ꝙ quanuis diuina voluntas sit causa efficax rerũ futurarũ; tamen quædã res eueniũt contingenter & liberè, nõ quia liberè vult illas Deus, sed quia vult, vt liberè, & cõtingenter eueniãt. Et hæc est, inquit, summa efficacia diuinæ voluntatis, ꝙ non solũ efficit id quod vult, sed etiam efficit vt eueniat eo modo, quo vult. Vult autẽ Deus, vt quæ fiunt ipso concurrente cũ causis liberis, fiant liberè. Et ita attemperat, & accommodat vim atq; efficaciam suæ diuinæ voluntatis ad huiusmodi causas liberas, vt infallibiliter sequatur effectus volitus à Deo, & tamen sequatur ipsis causis secundis liberè, & non necessario cõcurrentibus cũ Deo. Quod vtrunque explicat Sapiens Sapient. 8. quando dicit: Attingit à fine, vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter: fortiter, inquit, propter efficaciam, & infallibilitatem diuinæ volũtatis, & suauiter, propterea quòd nulla vi illata, sed accommodando suam efficaciam, & virtutem ad naturam cuiusque causæ, id quod fieri vult, perducit ad exitum. Quod istò exemplo fiet apertũ. Nam quemadmodum homines prudentes hoc potissimum excellentiam suæ prudentiæ declarãt, quòd cum accidit illis, vt cupiant aliquid, atque velint quidquam ab alijs impetrari, aut effici, sic moderantur consilia sua, & ea dexteritate se gerunt, vt & consequantur quod volunt, sine repulsa, & obtineant non ab inuitis, & repugnantibus, sed à volentibus, & vltro offerentibus: ad eundem modum Deus infinitam efficaciam, & virtutem suæ volũtatis eo potissimum ostendit, quod efficit infallibiliter quod vult, & efficit nobis liberè, & non necessariò concurrentibus. Atque hæc est D. Thom. sententia, quæ certè, aut vera est, aut ad veritatem proximè accedit. Quanuis nec ista sententia afferat quietem animis nostris. Nam primò est valde difficile ad intelligendum, cum diuina voluntas, nec impediri possit, neque frustrari, nec mutari ab eo, quod semel voluit, quo pacto ista duo coniungi possint, vt & Deus aliquid fieri velit, verbi gratia, me loqui, & velit vt fiat liberè. Nam si semel voluit me loqui, sine dubio inimpedibiliter fiet. Quomodo ergo potest velle, vt fiat libere à me, quod videt inimpedibiliter ã me esse faciendum? Nam qui operatur

Ad.1.arg. de voluntate Dei.

Sententia Scoti.

Sententia D. Thom.

liberè is poteſt impedire opus ne fiat. Quod iſto exemplo magis declaratur. Ego, verbi gratia, cum conor adducere aliquem in meã ſententiam, quoniam meus conatus poteſt ab alio fruſtrari, & impediri, poſſum velle ſimul iſta duo, ſcilicet, quòd & ille ſequatur meam ſententiam, & quod liberè ſequatur. Cæterùm ſi ea eſſet natura meæ voluntatis, & conatus, vt à nullo irritus reddi poſsit, ſed eo ipſo, quod aliquid volo, id fieri eſſet neceſſe, poſtquam ſemel volui, vt Petrus ſe queretur meam ſententiam, fruſtra velle, vt libere ſequeretur; quippe quam ſequuturus eſſet vellet nollet: quãdoquidẽ nec ego poſſum mutare meam ſententiam & voluntatem ab eo, quod ſemel volui, nec mea voluntas poteſt carere ſuo ſucceſſu. Et ad eundem modum cõtingit in Deo. Secundò: Eo ipſo, quòd Deus ab æterno voluit aliquid fieri à me, verbi gratia, me loqui, poſuit cauſam ſufficientem ad huiuſmodi effectum, & determinatam ad illum, & cauſam immutabilem, & inimpedibilem, ſcilicet, voluntatem ſuam: ergo implicat contradictionem, vt Deus velit id fieri liberè à me. Nam effectus, cuius cauſa ab æterno poſita eſt, & ad eum effectum determinata, & inimpedibilis videtur neceſſario ſequi, & non liberè. Quocirca Caietanus. p. p. q. 22. art. 4. huius difficultatis magnitudine oppreſſus dicit, quod ex eo, quod aliqua res ſit volita à Deo nec ſequitur ipſam rem eſſe vitabilem, vel ineuitabilem: ſed ſequitur aliquid altius, & commune ad vtrumque, quod quale ſit ipſe fatetur ſe neſcire. Sicut ex eo, quòd Deus cauſat aliquid, nec ſequitur, quod illud neceſſario veniat, nec quod contingenter: ſed aliquid aliud, quia Deus eſt cauſa eminẽter continens cauſas neceſſarias, & liberas, & contingentes. Quod quale ſit fatetur ſe neſcire. Et in hac neſcientia, & ignoratione quieſcit. Et idem Caieta. in Epiſt. ad Rom. c. 9. dicit, quod in hac re de qua loquimur, duo certa ſunt ex parte Dei. Primum, quòd Deus voluit, & vidit ab æterno res in tempore futuras. Secundũ, quòd volita & præuiſa à Deo euenient infallibiliter. Item dicit, quòd ex parte noſtrã ſunt alia duo certa. Primum, quod ſumus liberæ voluntatis, & arbitrij ad bonum, & ad malum. Idque eſſe conuincitur teſte experientia. Alterum ex parte noſtra certum eſt, quod conuertenti ſe ex animo in Deum, & præparanti ſe in diuinam gratiam Deus non denegabit gratiam ſuam. Et quoniam verum non contradicit vero; ſequitur etiã quod iſta quatuor, non repugnãt inter ſeſe, ſed cohærent potius. Quomodo autem cohæreant dicit Caietanus, ſe ignorare, neque poſſe certò ſciri, ſed eſſe de fide tenendum. Quemadmodum, & quod tres perſonæ diſtinctæ realiter ſint idem numero; quod nulla ratio demõſtrat, ſed fides docet. Et hæc ignorantia, inquit, quietat noſtrum intellectum. Quod ego item verum puto. Et hæc de. 2. arg.

Notabilis ſententia Caieta.

¶ Ad confirmationem ex teſtimonio Pauli ad Rom. 9. vbi cum poſuiſſet querelas eorum, qui dicunt Deum quoſdam indurare, & aliorum miſereri, nec eſſe poſsibile, vt reſiſtamus diuinę volũtati, quod nec ipſe Paulus negauit eſſe ità: ſed adducto exemplo de luto, & figulo oſtendit, eſſe iniuſtum nos propter iſtam cauſam Deum accuſare; eſt vna ſolutio D. Hieronymi in Epiſt. ad Edibiam, ſcilicet, quod Paulus per illa verba non concedit id, quod murmurator inferebat, ſcilicet, à voluntate diuina nos neceſſariò ad bonum, & ad malum impelli: ſed potius ex ipſa querela murmurantis colligit argumentum ad probandam arbitrij libertatẽ, iſto modo: Tu dicis Deum ſua voluntate inferre neceſsitatem hominibus, & tollere arbitrij libertatem, & ob iſtam cauſam accuſas Deum, & inſimulas iniquitatis. At, inquit Paulus, ex his tuis verbis conuinco te habere arbitrij libertatem. Nam ſi non magis liber eſſes, quam eſt vas luteũ, quod à figulo fingitur, & aliud ad honeſtos vſus, & aliud ad turpes deſtinat, non poſſes queri de tuo figulo, neque ipſum accuſare: vaſa enim huiuſmodi nunquam de ſuo figulo conqueruntur: ſed accuſas Deum, & contra ipſum impia verba dicis: ergo eo ipſo probas te habere arbitrij libertatem. Nam voces huiuſmodi tam audaces, & liberæ aduerſus Deum non poſſent proficiſci; niſi à magna libertate voluntatis. Eandem expoſitionem ſequitur D. Hierony. in Epiſt. ad Rom. cap. 9. & D. Chryſoſtomus Hom. 42. ad populum Antioch. & Diuus Ambroſius in eandem Epiſtolam Pauli. ¶ Secundo poteſt dici, quòd cum Diuus Paulus dicit, O homo, tu quis es; non concedit murmuranti id, quod obiecerat: ſed quoniam ſiue ita eſſet, ſiue ſecus, erat impium queri de Deo, & ab eo cauſam ſui conſilij petere curioſius, ad deprimendam huiuſmodi audaciam mentis ſuperbæ, & ad inducendas magis honeſtas, & ſobrias cogitationes, vſus eſt Diuus Paulus ea voce, O homo, tu quis es. Atque etiam eſt vſus illa ſimilitudine de figulo. Quaſi diceret, quanuis ità eſſet, vt obijcis homo impie: tamen non ob eam cauſam liceret tibi Deum in iudicio vocare, magis, quã licet vaſi teſtaceo, accuſare figulũ, quandoquidem multo maius

Ad confir.

Reſponſio D. Hieron.

D. Chryſ. D. Ambr.

ius dominium habet Deus in te, quam habet figulus in luto: & tu es Deo per omnia multo magis ſubiectus, quam ſit lutum figulo. Itaque ex illo luto diſce modeſtiam. Cui præcepto Pauli nos etiam conſentimus.

lib. arg. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur negando maiorem, & ad probationem ex Geneſi dico, quod ſtellæ dicuntur tantum ſigna earum rerum, quarum ſunt cauſæ, ſcilicet, tempeſtatum, fulgurum, morborũ, &c. Actionum verò contingentiũ, quæ pendẽt ex libero arbitrio, ſicut non ſunt cauſæ; ità

D. Auguſ. nec ſigna. Vnde D. Auguſt. lib. 2. de Geneſ. ad literam exponẽs illum locum dicit, quod non appellat ſigna ea, quæ obſeruare vanitatis eſt, ſed ea, quæ ſunt vtilia, huiuſque vſibus vitæ neceſſaria; & quæ vel nautæ obſeruant in nauigando, vel agricolę in ſerendo, aut alij homines in præuidendis aeris qualitatibus. Idem etiam affirmat D. Baſilius Ho-

D. Baſilius D. Theod. mil. 2. de Opere ſex dierum, & Theodoret. in quæſtio. ſelectis in Geneſim. Ad confirmationem reſpondetur, quòd Aſtrologi maxima ex parte decipiuntur in ſuis iudicijs. Et ſi quando vera prædicunt, id eſt, vel caſu, vel dæmonis tacito inſtinctu, vt autor eſt D. Auguſt. in libr. confeſ. & libr. 2. ſuper Geneſim ad literam. Et hæc dicta ſufficiant de ſecundo errore à D. Thom. relato in iſto articulo. Cuius falſitatem ità latè placuit explicare. Quoniam res eſt difficillima, & de qua iterum agendi nobis locus, aut occaſio nunquam occurret.

3. Error dicentiũ orationes vtiles ad mutandũ Deũ de eo quod decreuerat ¶ De tertio errore eorum, qui dicunt, orationes eſſe vtiles, & neceſſarias, vt propter illas Deus mutetur ab eo, quod ſemel voluit, conferatq; nobis ea, quæ alioqui nõ dare decreuerat; non eſt quid dicamus, niſi, quòd, cùm certum ſit de fide Deum omnino eſſe immutabilem, quod etiã rationibus naturalibus demonſtrat D. Tho. p. p. q. 9. ar. 1. fieri non poterit, vt ad Deum mutandum orationes ſint vtiles, & conuenientes. Sed cùm in ſacris literis plura ſint teſtimonia, quæ orationem valde commendant, quale

Oratio valde commendatur. eſt illud Luc. 21. Vigilate omni tẽpore orantes, vt digni habeamini fugere iſta omnia, quæ futura ſunt, & Matth. 15. Videte, vigilate, & orate; quia neſcitis, qua hora tẽpus ſit. Eccleſiaſt. 8. non impediaris orare ſemper. Paulus etiam in ſuis epiſtolis ſæpè idem, nõ ſolum conſulit, verumetiam præcipit, non erit ab re inueſtigare in præſenti, quod nã ſit commodum, & vtilitas, quod poteſt fidelibus ex oratione accreſcere; atq; etiã quis ſit modus, quo valet oratio ea vtentes iuuare. Nam vtrumque horũ propriè pertinet ad materiam huius articuli. ¶ Et quidem ad primum deuenientes, dico, vtilitatem & cõmodum orationis eſſe adeò manifeſtum, vt *Vtilitas orationis declaratur* nullus illius naturam, atque officium attento animo conſiderare valeat, qui nõ ſtatim ipſam non ſolum vno, verum etiam pluribus, & innumerabilibus modis, hominibus prodeſſe poſſe, non intelligat: mirum, ſcilicet, in modum adiuuans ipſos tam ad virtutum, quam cuiuſcunque perfectionis conſequutionem, & incrementum. Propter quod dicebat D. Iacobus in ſua Canoni. cap. vlt. Triſtatur aliquis veſtrũ? oret æquo animo, & pſallat. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum vngentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus; & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra; & orate pro inuicem, vt ſaluemini. Multũ enim valet deprecatio iuſti aſsidua. Quibus verbis, vt videtis, omniũ bonorũ cumulũ tribuit Apoſtolus orationi. Sed, vt hęc clariora fiant, magiſq; moueantur homines ad vſum, & exercitium orationis, aliqua illius commoda, & beneficia in particulari referre placet. Quorum omnium primum, & veluti aliorum fundamentum eſt, quod per ipſam diſponuntur homines ad gratiæ conſequutionem. Et meritò quidem. Nam cum munus orationis ſit præſentẽ hominẽ Deo facere, omniaq; illius vulnera tanquam vero medico manifeſtare, & petere remedium ad illudque conſequendum omnia iura, & titulos, quibus ad id aſtringi videtur, allegare, quæ ſunt, inter alia, merita Chriſti Domini, & miſericordia ipſius Dei: nulla ratione fieri poteſt, vt non ſit conuenientiſsima inter diſpoſitiones, quæ ex parte noſtra ad impetrandam gratiam noſtri creatoris reperiri valent. Quare ſoli ipſi inter alias virtutes tribuit D. Auguſt. hanc dignitatem gratiæ conſequendæ, dicens: Nullus ad veram ſalutem venit, niſi vocatus à Deo, & nullus vocatus, ſicut oportet operatur, niſi ab eodem adiutus, & nullus adiutorium recipit, niſi qui oratione illud impetrat à Deo. Eſt ergo oratio diſpoſitio ad veram ſalutem cõ ſequendã. Non latebat D. Auguſt. omnia opera virtutum in charitate facta ad gratiæ conſequutionem deſeruire, ſicut & orationem. Cæterùm, vt oſtenderet illi, cuius proprium munus eſt gratiam petere, tanquam proprium & adæquatum præmiũ correſpõdere ipſius conſequutionẽ, dixit, quod nullũ adiutoriũ recipit, niſi qui oratione illud impetrat à Deo. Quod & etiã ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus apud Luc. cap. 11. quando dixit: Si vos, cũ ſitis mali, ſcitis bona da-

Oratio eſt diſpoſitio ad gratiã.

D. Auguſ.

ta dare filijs veſtris, quanto magis pater ve ſter cæleſtis dabit de cælo ſpiritum bonum petentibus ſe? Peculiariter autem dixit, Patrem cæleſtem daturum ſpiritum bonum petẽtibus ſe: vt intelligeremus neceſſariũ eſſe, vt oratio tãquam diſpoſitio ex parte noſtra præcederet ad boni ſpiritus receptionẽ. Eſt enim oratio medium, quo Deus hominibus beneficia in vniuerſum conferre decreuit, ſiue ſpiritualia illa ſint, ſiue naturalia. Qua re ſemper quod promittit bonum aliquod hominibus dare, ſubintelligenda eſt conditio, modo ipſi illud petant. Quã non ſubſequuta, nec quod beneficium conferatur, erit neceſſe. Eſtq; hoc adeò verũ, vt notat Origenes ſuper cap. 4. Ioan. quod promittit Deus filio ſuo homini daturum ſe ei gentes, modo eius oratio præcedat. Et ſic dicit in Pſal. 2. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionẽ tuam terminos terræ. Si ergo, vt Deus filio ſuo ea, quæ iure hæreditatis ſibi conuenire videbantur, conferat, orationis mediũ præequirit, quã tò magis eo opus erit nobis ad recipiẽdam gratiam, & cætera dona ſpiritualia, quæ ex ſola Dei beneuolentia, & liberalitate proficiſcuntur. Et ſic Chriſtus apud Ioan. c. 4. docens mulierem Samaritanam neceſſaria ad ſalutem, inter alia dixit ei: Si ſcires donum Dei, & quis eſt, qui loquitur tecũ, tu forſitã petijſſes ab eo, & dediſſet tibi aquã viuã, &c.

Omnia bona conferũtur media oratione.

Origenes.

¶Aliud commodũ & vtilitas orationis eſt, quòd valet plurimũ ad recogitandã noſtrã miſeriam, & cognoſcẽdam diuinã bonitatẽ. Quando enim oramus pro bonis adipiſcendis, vel malis remouendis, quod frequentiſſime fieri eſt neceſſarium, cognoſcimus quidem quod nullum bonum à nobis habere poſſumus, ipſumq; omnis boni autorẽ Deũ confitemur. Quare dicebat Hugo in lib. de Virtute orãdi, in prin. Quo ſtudio quo affectu à nobis orandus ſit Deus, ex noſtra miſeria ſimul, & eius miſericordia, conſiderare poſſumus. Nam, quia, vt dicit D. Aug. pro eo, quod à nobis habere non poſſumus, orare debemus & nulla opera, per quæ homo tendat & diſponatur ad gratiam conſequẽdã, ſiue mediatè, ſiue immediatè poteſt ſuis viribus efficere, ſine auxilio ſpeciali Dei, iuxta illud, quod dixit Chriſtus apud Ioan. c. 6. Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit eum. Et alio in loco: Niſi ei datum fuerit à patre meo. (Venire autẽ in illis locis ſignificat omnem viam, atq; progreſſum quem ad vitam conſequendã facimus) manifeſtè ſequitur, quòd ad hæc omnia bona obtinenda eſt valde vtilis & neceſſaria oratio. Si homo in eo ſtatu, in quo à Deo primo cõditus fuit perſiſteret, quo iuſtitia originalis ſufficiens erat eleuare humanam mẽtem in Deũ, conſeruareq; ipſum in ſtatu bonis pleno, & malis ac miſerijs carẽte; forſan non adeo oratione opus eſſet. Cæterũ poſtquam per peccatũ non ſolum bona illa amiſit, ſed & in immenſum pelagus malorũ incidit, cõprehenditq; eũ maledictio antiquæ ſerpentis, cui dictũ fuit. Super pectus tuum gradieris, & terrã comedes cunctis diebus vitę tuæ, multo indiget auxilio, atq; fauore, quẽ ſuis viribus conſequi nõ valet. Sicque nullũ aliud remediũ ei relinquitur, niſi pulſare ianuas diuinæ miſericordiæ, humiliſq; ac ſuæ mendicitatis conſcius, petere à Deo eleemoſynã media oratione, ſicut & alij mẽdici facere ſolent. Nam ſicut paſſer recẽter natus, alis, & plumis carẽs, omniq; ingenio, & arte deſtitutus, ad ſumendũ cibum, nihil aliud facere poteſt, quã voces emittere, aerẽq; clamoribus implere, quibus parẽtũ viſcera cõmoueat, vt ſibi neceſſaria ſuppeditẽt: ità etiã & homo, qui per peccatũ omni pullo hirundinis, & quocũq; alio paſſere pauperior exiſtit, nihil aliud facere poteſt, quã die & nocte ad Deũ clamare, ipſumq; orare, vt ſibi fauorẽ prębeat. Iuxta illud, quod dicit Rex Ezechias in ſuo cãtico: Sicut pullus hirundinis ſic clamabo, meditabor vt colũba. Plura alia cõmoda, & vtilitates orationis refert Alex. Alen. 4. p. q. 26. memb. 3. art. 1. Et D. Chryſ. in duabus homil. de orat. vide ibi.

Oratio valet ad cognoſcendam noſtram miſeriã & diuinam bonitatem.

D. Auguſ.

¶Reſtat modo agere de ſecũdo quod declarãdũ propoſuimus, nẽpe, quis nã ſit modus, quo valet oratio ea vtentes iuuare. D. Th. in iſto artic. affirmat, ꝙ oratio prodeſt hominibus, nõ quidẽ immutando diuinã diſpoſitionẽ: nam hoc eſt impoſsibile, ſed impetrãdo à Deo, quod ipſe per orationes ſanctorũ adimplendũ eſſe diſpoſuit. Multa enim diſpoſuit Deus facere media oratione, ſicut etiam medijs alijs cauſis ſecundis. ¶Et ſiquis cõtra hoc argumentetur: Illa, quæ ex diuina diſpoſitione ſunt media ad aliquos effectus producẽdos, attingũt ipſos, vel mediatè, vel immediatè: ſed oratio nullo ex his modis poteſt attingere aliquẽ effectũ: ergo nõ eſt diſpoſita à Deo tanquã mediũ ad aliquid efficiendũ. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur. Et primò, ꝙ oratio non attingat effectus naturales, eſt res manifeſta: Nam illa prouenĩunt ex aptatione cauſarũ naturalium. Quod autẽ nẽc etiam attingat effectus ſupernaturales, patet: Nam illi producuntur à ſolo Deo & nulli alij effectus ſunt, qui media oratione effici poſsint.

Modus quo oratio iuuat eam tibus.

Argum.

¶Hoc tamen non obſtante, dico, de fide tenendum eſſe, quòd plures res Deus efficere

De fide eſt quod Deus media oratione multa faciat.

cere decreuit media oratione ad ſe fuſa. Itaque oratio ex diuina diſpoſitione eſt medium neceſſarium ad aliquos effectus producendos, vt D. Thom. dicit in iſto articulo. Et probatur: Deus in ſacris literis plura feciſſe dicitur oratione prouocatus, quæ alioqui non erat facturus: ergo ea fuit medium talium effectuum producendi. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex 3. Reg. cap. 3. Vbi dixit Dominus Salomoni: Quia poſtulaſti tibi Sapientiam, ad diſcernendum iudicium, Ecce dedi tibi cor ſapiens, & intelligens: in tantum, vt nullus ante te ſimilis tibi fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit. Et Daniel cap. 9. poſt longam orationem, quam eo in loco ad Deum fudit, ſubdit ſtatim: Adhuc me loquente in oratione mea, ecce vir Gabriel, quem videram in viſione à principio, citò volans tetigit me in tempore ſacrificij veſpertini, & docuit me, & loquutus eſt mihi, dixitque: Daniel nunc egreſſus ſum, vt docerem te, & intelligeres, ab exordio precum tuarū egreſſus eſt ſermo, &c. Eſaiæ etiam cap. 38. dicitur Deus Ezechiæ propter ſuam orationem vitæ tempus produxiſſe, & Ionæ. 3. Niniuitis propter eandem cauſam impunitatem conceſsiſſe. Item multa in diuinis literis pollicetur Deus ſe facturum orationis gratia: ergo oratio ex diuina inſtitutione eſt medium neceſſarium ad multarum rerū conſequutionem. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur Matth. 6. dicit Chriſtus: Petite, & accipietis, pulſate, & aperietur vobis. Et rurſus omnis, qui petit accipit, & qui quærit inuenit. Et cap. 17. hoc genus dæmoniorum non eijcitur, niſi in oratione, & ieiunio. Iacobus in ſua Cano. cap. 5. dicit: Triſtatur quis in vobis, oret æquo animo. Et rurſus: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, & oratio fidei ſaluabit infirmum. Et rurſus: Orate pro inuicē, vt ſaluemini: ergo oratio eſt medium ad morbos pellendos, & vitam conſequendā. Propter quod dicebat D. Auguſt. lib. 15. de Trinit. cap. 14. & lib. 5. de Ciuit. cap. 10. Preces valent ad ea impetranda, quæ ſe precantibus conceſſurum eſſe præſciuit Deus.

Ad arg. ¶ Et ad argumentum in contrarium factū reſpondetur, notando, quod orationis duplex poteſt eſſe effectus. Vnus, qui naturaliter ex ipſa oratione, & ex aſsiduo vſu illius ſequitur. Qualis eſt eleuatio mentis in Deū, ſubmiſsio animi, & decens compoſitio ipſius orantis. Et iſti effectus verè attingūtur ab oratione tanquam à cauſa phyſica. Alij effectus ſunt, qui procedunt ab oratione, quatenus eſt petitio. Quales ſunt bona temporalia, & auxilium gratiæ, quę petendo obtinet à Deo. Et reſpectu horum oratio non eſt cauſa phyſica, ſed tantum moralis, ſcilicet, meritoria, vel impetratoria. Quare ad formam argumenti reſpondeo, negando minorem. Et ad probationem dico, orationem quoſdā effectus attingere phyſicè, & quoſdam moraliter, ad modum iam explicatum.

Inſtantia. ¶ Et ſiquis adhuc inſtet: Si reſpectu bonorum temporaliū, vel ſerenitatis, vel pluuiæ, oratio eſſet cauſa moralis, ſequeretur, quod ſemper iſta euenirēt miraculoſè: conſequēs autem eſt abſurdum: nam non eſt verosimile, quod Eccleſia, vel qui talia bona poſtulant, ſemper petant miracula fieri: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Si oratio non eſt phyſica cauſa iſtorum, ſed tā tum impetratoria: ergo illa ſecundū curſum naturę non erant fienda, atque ex conſequēti ſunt miraculoſa: vel ſi ſecundum ordinē naturæ debebant euenire, nihil oratio impetrauit à Deo.

Solutio. Reſpondetur, quod quanuis huiuſmodi res, vt pluuia, ſerenitas, &c. vt in plurimum prouenīāt naturaliter, fiunt tamē propter orationem. Nec iſta duo inter ſeſe pugnant. Nam, quia Deus ab æterno decreuit inducere hodie, verbi gratia, ſerenitatē, propter orationem Eccleſiæ, idcircò etiam ab æterno voluit adaptari hodie cauſas naturales, ex quibus naturali lege futura eſſet ſerenitas. Et ſic vtrunque eſt verū, & quod ſerenitas prouenit naturaliter, & quod prouenit propter orationem noſtram; ſiquidē illa oratio præuiſa à Deo fecit, vt naturalis illa cauſa adaptaretur. Vel ſecundo reſpondetur, quòd ſæpè dæmones Deo permittente impediunt curſum naturalem cauſarum. Cumq; hodie ex ſtellarum conſtitutione futura eſſet ſerenitas, illi ſua vi applicando actiua paſsiuis, excitant ventos, nubilaq; inducunt, & oratio tali tempore fuſa impetrat à Deo, vt nullus dæmonum naturaliū cauſarum curſum impediat. Quo facto, effectus, qui poſteà ſequuntur, & proueniunt naturaliter, & ex oratione. Ex dictis infertur, quā-

Stultitia Chriſtianorum. ta ſtultitia Chriſtiani agantur, qui in cæteris effectibus media natura, aut arte ſperatis conantur, vt mediæ adhibeantur cauſæ, alioqui cenſent vanam eſſe expectationem: in orationum autem fructibus procurādis dormiunt, tanquam orationes inter cauſas non ſint, aut inter valde remotas ſint. Ex quo fit vt ſomniantes in cauſis, nihil recipiāt in fructibus. Nam quēadmodum ſecundum ordinem diuinæ ſapientiæ, & prouidentiæ fuit diſpoſitum, vt multiplicarentur homines medio actu generationis, & triticū mediāte ſemine, ac cultura, & domus mediante arti-

fice, ità etiam fuit dispositum, vt multorum salus, & multi alij effectus mediante oratione efficerentur, reliquoque diuino cultu. Et hæc est prima, & essentialis ratio orationis, quanuis etiam sint & multæ aliæ accessoriæ, & secundariæ.

ARTICVLVS. III.

¶ Vtrùm oratio sit actus religionis?

Inf. ar. 15. cor. & 4. d. 15. q. 4. ar. 1. q. 2. & ar. 5. q. 1. ad 2.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd oratio non sit actus religionis. Religio enim cum sit pars iustitiæ est in voluntate sicut in subiecto. Sed oratio pertinet ad partem intellectiuam, vt ex supradictis *patet: ergo oratio non videtur esse actus religionis, sed doni intellectus, per quod mens ascendit in Deum.

Art. 1. huius quæst.

2 ¶ Præterea, Actus latriæ cadit sub necessitate præcepti. Sed oratio non videtur cadere sub necessitate præcepti: sed ex mera voluntate procedere: cum nihil aliud sit quàm volitorum petitio: ergo oratio non videtur esse religionis actus.

3 ¶ Præterea, Ad religionem pertinere videtur, vt quis diuinæ naturæ cultum cæremoniamque afferat. Sed oratio nõ videtur aliquid Deo afferre: sed magis aliquid obtinendum ab eo petere: ergo oratio non est religionis actus.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur in Psalm. 140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Vbi dicit gloss. quòd in huius figuram in veteri lege incensum dicebatur offerri in odorem suauem domino. Sed hoc pertinet ad religionem: ergo oratio est religionis actus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà * dictum est, ad religionem

Quæst. 81. ar. 2. & 4.

propriè pertinet reuerentiam, & honorem Deo exhibere: & ideo omnia illa per quæ Deo reuerentia exhibetur, pertinent ad religionem. Per orationem autem homo Deo reuerentiam exhibet, inquantum, scilicet ei se subijcit, & profitetur orando se eo indigere sicut authore suorum bonorum. Vnde manifestum est, quòd oratio est propriè religionis actus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd voluntas mouet alias potentias animæ in suum finem, sicut suprà dictũ * est. Et ideo religio quæ est in voluntate, ordinat actus aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Inter alias autẽ potentias animæ intellectus altior est, & voluntati propinquior. Et ideo post deuotionem quæ pertinet ad ipsam volũtatem, oratio quæ pertinet ad partem intellectiuam est præcipua inter actus religionis per quam religio intellectũ hominis mouet in Deum.

Art. 1. huius quæst. ad 2.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non solum petere quæ desideramus, sed etiam rectè aliquid desiderare sub præcepto cadit. Sed desiderare quidem cadit, sub præcepto charitatis, petere autem sub præcepto religionis. Quod quidem præceptum ponitur Matth. 7. vbi dicitur: Petite & accipietis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd orando tradit homo mentem suam Deo, quam ei per reuerentiam subijcit, & quodammodo præsentat, vt patet ex autoritate * Dionysij prius inducta. Et ideo sicut mens humana præeminet exterioribus, & corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei seruitium applicantur, ita etiã oratio præeminet alijs actibus religionis.

Art. 1. huius quæst. arg. 1.

SVMMA TEXTVS.

CONclusio est affirmatiua, & probatur in argumento, sed contra testimonio glossæ super Psalm. 140. in illa verba. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in cõspectu tuo, dicentis, quòd in veteri lege in figuram orationis incensus dicebatur offerri in odorem suauitatis: sed oblatio incensus pertinebat ad religionem: ergo & oratio est religionis actus. Et in corpore articuli, hac ratione. Ad religionem propriè pertinent, reuerentiam, & honorem Deo exhibere: ergo omnia illa ad religionem spectant per quæ Deo honor, & reuerentia exhibetur: Talis autem est oratio, qua homo subijcit se Deo, profiteturq; orando se eo indigere, sicut autore suorum bonorum: ergo oratio est actus religionis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli notandũ est cum Caietano in præsenti; quòd in oratione, seu petitione, tria possumus cõsiderare,

rare, scilicet, rē petitam, petitionē, & ipsum petentem. Si consideremus rem petitam, sic oratione nihil damus Deo, sed magis ab ipso nobis aliquid dari postulamus. Si autem consideremus petitionem, sic orando impēdimus Deo maximum honorem; cum ipse actus petendi sit actus subiectionis & professionis virtutis. Qui enim petit aliquid ab aliquo, eo ipso profitetur, se illo indigere, subijcitque se illi petendo. Ex quo fit, vt superbi potius velint indigentiam tolerare, quam petendo aliquid ab aliqua persona, humiliare se illi. Qui petit etiam profitetur petendo, in illo; à quo petit, esse potētiam ad se iuuandum: & misericordiam similiter seu iustitiam, aut prouidentiam, vnde speret exaudiri. Et propterea oratio, quantum ad petitionem ponitur actus religionis, cuius est Deo honorem exhibere. Honoramus ergo Deum petendo, & tanto magis, quanto. vel, ex modo petendi, vel ex repetita profitemur ipsum esse super omnia, Creatorem, Redemptorē, Prouisorem, &c. Propterea q; D. Thom. dicit in isto articulo, orationem esse actum religionis. Tertium quod potest considerari in oratione, est ipse petens. Et quia homo petit, per mentem (est enim petitio actus intellectus, quæ est nobilissimū eorum, quæ sunt in homine) fit, vt in oratione petendo subijciamus Deo nobilissimā partem nostri, offeramusque illi, & sacrificemus mentem orando. Sicut & genuflectendo offerimus, & sacrificamus genua, quibus vtimur ad honorem Deo exhibendum. Et ex hac etiam parte oratio est præstātissimus inter actus religionis, vt docet D. Thom. in solutione ad. 3. Cuius verba sunt quæ sequūtur. Quia orando tradit homo mentem suā Deo, quam ei per reuerentiam subijcit, & quodammodo præsentat, vt dicit D. Dionysius in lib. de Diuinis nominibus. cap. 3. Sicut mens humana præeminet exterioribus, & corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei seruitium applicantur: ità etiam oratio præeminet alijs actibus religionis.

Tria considerātur in oratione.

Oratio præstantissimus actus religionis.

Dubium.

¶Nonnulli solent dubitare in præsenti, vtrum ea oratio, quæ ex aliquo timore proficiscitur, sit actus religionis. Verbi gratia, Nautæ timentes naufragium, orant Deum, magnaq; ipsi munera promittunt. Dubium est, vtrum talis oratio sit dicenda actus religionis Et pro parte negatiua argumētor in hunc modū: Ea oratio non proficiscitur ex pietate, qua orans vult honorem Deo exhibere: ergo non pertinet ad religionem.

Argumen.

Confirmatio

¶Et confirmatur: si ego coactus necessitate peterem decem aureos mutuò, non, vt mutuanti honorē impendam, sed, vt meæ consulerem necessitati, talis actus non diceretur cedere in honorem mutuantis: ergo nec ille, quo quis petit aliquid à Deo, non, vt ipsi honorem præstet, sed, vt suæ consulat saluti, in honorem Dei cedere dicetur, atque ex consequenti nec pertinere ad religionem. Propter hæc argumenta hæc sententia aliqualem habet probabilitatem. Cæterum, meo iudicio, opposita est longe verior & probabilior, scilicet, quod orationes ad Deum fusæ sunt actus religionis, etiam si ex metu proficiscantur. Probatur: Tales actus ex genere suo pertinent ad religionē, cum sint protestatiui ex sua natura excellentiæ, & virtutis existentis in eo, cui fit oratio; nec timor adiunctus mutat conditionem ipsorum. Est enim hæresis Lutheri dicere, ꝙ timor mutat naturam operum, & ex bonis malas facit. Quia reprehēdebat Lutherus cōcionatores, qui propter timorem inferni homines ad pœnitentiam inducere nitebātur, dicens, quod hac ratione efficiebant illos peiores. Vt latè ostendimus in primo tomo, quæstione. 19. articulo. 4. ergo si oratio secluso timore erat actus religionis, similiter etiam erit existente timore. Et loquimur in præsenti de timore seruili. Nam de filiali, qui consistit potissimè in honore & reuerentia Maiestatis diuinæ, oriturque ex cognitione excellentiæ Dei, & ex ipsius dilectione, vt docet D. Thom supra, quæst. 19. ar. 2. certum est, quod non minuit, sed potius auget religionem, illamque perficit. ¶Sed, vt cognoscatis, qua ratione timor seruilis, qui est timor pœnæ, qualis frequenter est in illis, qui in periculis constituti, ex timore orant Deum non mutat naturam orationis, nec illam extrahit à ratione religionis, aduertendum est, quod timor dupliciter potest dici seruilis. Vno modo ex parte subiecti; alio modo ex parte obiecti. Seruilis ex parte subiecti dicitur ille, quo homo extra charitatem existens timet pœnam, vt mala est, sed non in ratione summi mali: Timor autem seruilis ex parte obiecti est ille, quo homo timet pœnam, vt summum malum. Et dicitur seruilis ex parte obiecti tunc; quia in isto casu seruilitas ingreditur ipsam rationē obiecti. Estque semper iste timor malus, & peccatum mortale. Nam cum obiectum formale huius timoris sit pœna in ratione summi mali, fit, vt semper aduersetur charitati, quæ solam culpam fugit, vt summum malū. At verò timor, qui tantum est seruilis ex parte subiecti simpliciter, & absolutè est bonus, vt pote cuius obiectum, scilicet, malum pœnæ, est bonum simpliciter: Quare sicut

Sententia autoris.

Timor dicitur seruilis dupliciter.

cut eleemoſyna, quam facit peccator, nullam malam circunſtantiam ei apponens, dicitur bona ſimpliciter, quanuis ipſe operans ſit malus, ſic etiam eſt dicendum de timore ſeruili ex parte ſubiecti, quod eſt bonus, quanuis ipſe operans ſit in peccato. Et de iſto timore ſeruili ex parte ſubiecti, loquuntur Sancti atque Concilia, quando diffiniũt illum eſſe bonum. Quod eſt de fide tenendum; vt conſtat ex determinatione facta à Leone.X. contra quoſdam articulos Lutheri, & ex concil. Trid. ſeſſ.6. cano.8. Vbi dicitur: Si quis dixerit, Gehennæ metum, per quem ad miſericordiam Dei de peccatis dolendo, confugimus, vel à peccando abſtinemus peccatum eſſe, aut peccatores peiores facere anathema ſit. Et in cap.6. eiuſdẽ ſeſſio. etiam habetur, quod hoc timore homines vtiliter concutiuntur. Quod ipſum probatur teſtimonijs ſacræ Scripturæ. Nã Pſal. 118. dicit propheta: Confige timore tuo carnes meas. Et Pſalm.110. Initium Sapientiæ timor Domini. Quæ verba dicunt Doctores intelligenda eſſe de timore initiali, ex filiali, & ſeruili compoſito. Et Pſal.2. Seruite Domino in timore. Ex quo factum fuit, vt Ioannes Baptiſta apud Matth.cap.3. & Chriſtus Dominus apud eundem cap.10. & 13. nisi ſi fuerint homines adducere ad pœnitentiam ex timore pœnæ. Quod non facerent, niſi talis timor fuiſſet bonus. Cum ergo timor pœnæ ex ſe bonus ſit, vt conſtat, ſit, vt oratio, quæ ex tali timore procedit, à vera ratione religionis, propter iſtã præciſam cauſam extrahi nõ poſsit. Atque adeò, qui ex timore orat, non minus dicetur quantum ad ſubſtantiam, actum religionis elicere, quam qui orat ſine illo.

Ad argum. ¶Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, negando antecedẽs. Nã, quia oratio ex natura ſua eſt actus ſubiectionis, & profeſsionis virtutis in eo, cui fit (qui enim petit aliquid ab aliquo, eo ipſo profitetur, ſe illo indigere, ſubijcitque ſe illi, vt paulò antea dicebam) nõ poteſt fieri, vt nõ proficiſcatur ex pietate, qua orans velit honorem Deo exhibere, eſto, ad faciendam orationem ex metu, & timore pœnæ, qui malus non eſt, moueatur. Et ſic, adhuc metu exiſtente, oratio erit actus religionis.

Ad confirmationem. ¶Ad confirmationem ſimiliter reſpondeo, negando antecedens. Quando enim quis neceſsitate coactus pecunias petit mutuò, non vt mutuanti honorem impendat, ſed, vt ſuæ neceſsitati conſulat, adhuc ille actus ex natura ſua eſt inductiuus honoris, cum ſit proteſtatiuus potentiæ ad ſe iuuandum, & virtutis, vnde ſperet exaudiri. Nec finis ille appoſitus, propriæ neceſsitati ſubueniendi, mutat naturam ipſius, cum nõ ſit malus, ſed bonus. Et idem contingit in oratione exmetu facta. Eo vel maximè, quod, vt conſtat ex D. Thom.1.2.quæſtio.1.art.3. in operationibus humanis duplex poteſt eſſe finis: vnus operis, alter operantis. Ille dicitur finis operis, ad quem opus ipſum ex natura ſua ordinatur. Ille autẽ dicitur finis operantis, in quẽ ab ipſo operante dirigitur. Vt verbi gratia: In eleemoſynæ largitione finis operis eſt, ſubleuare pauperis miſeriam, ad quod ex natura ſua eleemoſyna ordinatur, eſtque obiectum iſtud à quo id opus primam ſuam ſpeciem ſortitur. Finis autem operantis, poteſt eſſe, vel charitas, vel libido, vel vana gloria, prout ab ipſo operante fuerit intentus. Cum ergo finis orationis ſit honorem Deo impẽdere, petendo, vt in principio huius articuli dictum eſt; eſtò ex metu operantis ordinetur ad ſubueniendum propriæ neceſsitati, eam bonitatem, quã ex proprio fine habet, non amittet. Et ſic adhuc erit actus religionis.

Dubiũ circa ſolutionem ad.2. argument. D.Thom. Vtrum ſit præceptũ de oratione. ¶Circa ſolutionem ad ſecundũ argumẽtum, vbi dicit D. Thom. quod ſicut deſiderare cadit ſub præcepto charitatis; ità etiã petere ſub præcepto religionis, eſt difficultas, vtrùm oratio cadat ſub præcepto? Quod eſt quærere vtrùm ſit præceptum de facienda oratione, an tantum conſiliũ. Nonnulli affirmant, orationem non cadere ſub præcepto, niſi tantum ex ſuppoſitione. Tunc, ſcilicet, quando res, quæ deſideratur cadit ſub præcepto: nec aliter, quam media oratione poteſt obtineri. Sed, vt breuiter quid in hac re dicendum ſit, explicem, aduertendum eſt, q̃ de oratione poſſumus loqui dupliciter. Vno modo in genere interrogando, an ſit neceſsarium ad ſalutem Deum colere, media oratione. Alio modo in particulari, & in ſpecie, quærendo de oratione priuata, vel publica, vocali, vel mentali, vtrũ illa cadat ſub præcepto.

1. concluſio. ¶Quo ſuppoſito ſit prima concluſio: Oratio in genere, & in communi cadit ſub præcepto naturali, & diuino. Et eſt dicere; quod ratio naturalis dictat Deo eſſe exhibẽdũ cultum orationis. Probatur: Ratio naturalis dictat Deum eſſe colendum: ob id enim virtus religionis naturalis eſt, atque neceſsaria: ſed præſtantiſsimus cultus, qui Deo poteſt exhiberi eſt cultus orationis: ergo hic cadit ſub præcepto naturali, & diuino. Conſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: In oratione re ipſa profitemur Deum eſſe principium, & fontem omnium bonorum, noſq; ab ipſo totaliter pendere; ex quo maximus

honor

honor Deo resultat: ergo hæc est præstantissimus cultus, maximeque gratus, qui Deo potest exhiberi. Quod & significare voluisse videtur Christus, apud Ioannem capit. 16. quando dixit: Vsque modo nō petistis quidquam in nomine meo; petite, & accipietis, &c. Quasi diceret, vsque modo mihi hanc gloriam, quæ Deo maximè grata est, non detulistis, &c.

2. Conclusio ¶ Secunda conclusio: Oratio publica, quæ certis locis, & temporibus, & à certis personis fit, inducta est iure humano, sanctissimè tamen, & decentissimè. Hæc conclusio statuitur contra aliquos hæreticos, qui ideò orationes ab Ecclesia institutas irridebant, quia de illis nullum extat testimonium in sacris literis. Sed probatur manifeste: Lex naturæ dictat orationem in communi esse faciendam, vt diximus in prima conclusione; nec docet modum quo ipsa oratio fieri debeat: ergo ad Ecclesiam pertinet huius rei facere determinationem. Atque ex consequenti orationes publicę quæ certis locis & temporibus fiunt, sanctissimè, & decentissimæ sunt ab Ecclesia institutæ. Probo consequentiam: Quando lex naturæ aliquid indeterminatè præcipit, ad humanam potestatem, seu ad Ecclesiam spectat, illud determinare; & hæc est vna ex præstantissimis rationibus, quæ demonstrant, vtile & necessarium esse vltra legem naturalem condere leges humanas, vt est videre apud D. Thom. 1.2. quæstio. 95. artic. 1. sed lex naturæ indeterminatè præcipit, vt Deum eo honore afficiamus, qui consistit in orationibus: ergo ad Ecclesiam spectat determinare loca & tempora, quibus communes orationes fiant, atque ex consequenti, id decentissimè, & conuenientissime est determinatum. Quòd autem similiter fuerit conueniens, quòd certi homines sint determinati ad orationes faciendas sic ostendo: Ob id in republica est conueniens, & necessarium, quòd certi homines certis, & determinatis officijs adhibeantur, vt, quòd alij sint agricolæ, alij sutores, alij exerceant rem militarem; quia ipsa officia sunt vtilia, & conducentia reipublicæ: sed multo magis vtile, & conducens est, quod Deus precibus, & orationibus colatur; ergo etiam est magis vtile, & conducens, quod munus laudandi, & deprecandi Deum certis hominibus, & personis delegetur; qui id statuto tempore faciant. Hæc ratio est euidens, & quæ nullam patitur calumniam.

3. Conclusio ¶ Tertia conclusio: Oratio priuata, hoc est, quod vnusquisque priuatim oret, etiam cadit sub præcepto diuino. Hanc conclusionem tenent communiter omnes Theologi cum D. Thom. hic ad secundum. Alexāder Alens. 4 par. quæst. 26. memb. 3. Palud. in 4. distinct. 15. quæst. 5. D. Bonauen. atque Durandus, eadem distinctione, & Syluester verbo. oratio. §. 8. Et probatur primo, ex illo Matth. 7. Petite & accipietis. Lucę. 18. Oportet orare semper, & non deficere. Quod verbum necessitatis est, vt dicit D. Chrysostomus. Matthæi etiam. 18. dicit Christus. Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationē. Quo in loco dicit D. Hieronymus; In tentationem intrat, qui orare negligit. Et Matth. cap. 5. Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Ex quo loco sic colligo argumentum: Si pro inimicis tenemur orare: ergo & pro nobis. Atque ex consequenti oratio priuata est in præcepto, D. Augustinus in lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, dicit: Nullum credimus ad salutem peruenire, nisi Deo auxiliante, & nullum, nisi orantem auxilium sibi promereri. Et D. Chrysostomus super. 5. cap. Matthæi, dicit: Pro se orare necessitatis est, pro altero autem charitatis. Tandē ratione sic argumentor: Vnusquisque tenetur efficaciter desiderare bona spiritualia: ergo & illa petere ab eo, qui solus potest ea dare, promittitque se illa daturum petentibus, iuxta illud Ioannis capit. 16. Vsque modo non petistis quidquam in nomine meo. Petite, & accipietis; vt gaudium vestrum sit plenum. Et confirmatur: Homo ægrotus ex charitate tenetur corporis medicinam à medico petere: ergo & à fortiori tenebitur auxilia gratiæ petere à Deo, quibus animæ vitijs medeatur. Probo consequentiam: Nam multò magis tenetur quisque animæ incolumitati consulere, quam corporis. Et auxilium gratiæ non minus necessarium est ad curanda vitia quā medicina ad curandum corpus.

D. Hieron.

D. Augus.

D. Chryso.

Dubiū de tēpore pro quo oratio obligat.

¶ Sed quoniam hoc præceptum de oratione facienda est affirmatiuum, atque ex consequenti obligat semper, sed non pro semper; potest esse dubium, de tempore, pro quo illius obligatio vrgeat. Ad quod ex sententia D. Thom. in. 4. distin. 15. q. 4. art. 1. quæstiū. 3. dico plures esse casus, in quibus homines ex charitate tenentur pro se & pro alijs orare. Primus est, quando homo in graui aliquo periculo corporis, vel animæ est constitutus. Vt quando, verbi gratia, graui aliqua tentatione vexatur. Et ratio est, Quia huiusmodi graues tentationes, vix, aut nunquā vitari possunt, sine auxilio Dei, ad quod impetrandum oratio est necessaria, tanquā medium ad id ordinatum. Et propterea dicebat Christus Matth. 26. Vigilate & orate,

Primus casus in quo obligat præceptum de orando.

vt

vt non intretis in tentationem. Et ſubdit ſtatim rationem: Spiritus enim promptus eſt, caro autem infirma. Quaſi diceret: Ob id excuſſo ſomno vigilate vna mecum in oratione opus eſt, vt imminens tentatio vos nos apprehendat, neque abſorbeat. Quia quanuis animus veſter ſit bonus, & promptus ſpiritus, parataque voluntas ad præſtandam fidem dictis, agendumque & perferendũ pro meo amore omnia, quæ promiſeratis; aduertere tamen debetis, hunc animum eſſe carni ad bonum omne tardæ & inualidæ coniunctum: atque adeò ipſius carnis infirmitatem merito debere vos vobis reddere ſuſpectos, ſalutaremque timorem incutere, vt tanta iã imminente tentatione per orationẽ ad Deũ confugiatis; ſine cuius ſpeciali auxilio tã validam pugnam haud dubie nequibitis ſuperare. Eſt ergo ex ſententia Chriſti Domini in grauibus tentationibus ad Deum confugiendum, vt earum vincendarum ſpẽ habere poſsimus. Quod & ſancti ſuo exemplo fideles docuerunt. Nam Thobiæ capit. 3. Sara illa, quæ poſtea Thobię filio nupſit, cum ſui cauſa ſex viros à dęmone nomine Aſmodeo, occiſos videret, perrexit in ſuperius cubiculũ domus ſuę, & tribus diebus, & tribus noctibus non mãducauit, neq; bibit, ſed in oratione perſiſtens cũ lacrymis deprecabatur Deum, vt ab iſto improperio liberaret eam. De Regina quoque Eſther dicitur, quod in periculo illo, quod genti Iudæorum à Naaman imminere videbat, ad preces confugit, Eſther. cap. 14. Et Nehemias audita afflictione filiorum Iſrael ſtatim Deum orauit. Iudith quoque videns periculum gentis ſuæ, ingreſſa oratorium ſuum & induens ſe cilicio, poſuit cinerem ſuper caput ſuum, & proſternens ſe Domino clamabat dicens. Domine Deus patris mei, &c. ¶ Secundus caſus, in quo præcepti de orando obligatio inſtat, eſt ille, in quo homo tenetur ſe ad Deum conuertere, qui ex ſententia D. Tho. eſt primũ inſtans rationis, & extremum vitæ tempus: atque etiam quando inſtat neceſsitas cõmunicandi. Et ratio eſt: Quoniam iſta conuerſio propter ſuam difficultatem fieri non poteſt, ſine ſpeciali Dei auxilio, ad quod impetrandum eſt neceſſaria oratio. Aliqui dicũt huius præcepti obligationem inſtare in diebus feſtis; in quibus ex particulari Eccleſiæ præcepto tenentur homines rebus diuinis vacare, vt eſt videre apud Abulenſem ſuper 6. cap. Matth. q. 95. & apud Sylueſtrum loco citato, qui huius ſunt opinionis. Sed eorum ſententia eſt prudenter intelligẽda, ſcilicet, quod homo in his diebus nõ tenetur ex præcepto priuatas ipſe orationes facere, ſed ſolum publicis, ſcilicet, miſſæ intereſſe, ſuã intentionem, & attentionem miniſtris Eccleſiæ adiungendo. Quod cum fecerit, orare dicitur, & vere orat. ¶ Tertius caſus eſt, quando proximus in graui aliquo periculo, vel corporis, vel animæ verſatur. Sed tunc eſt diſtinguendum. Nã ſi periculum illud eſt publicum, pertinenſque ad rempublicam, non ſolum priuatim, ſed etiam publicè erit orandum. Si autem periculum eſt priuatum, & grauiſsimum; nec alia ratione commodè vitari poteſt; & eſt ſpes meã orationẽ profuturam, in particulari erit obligatio orandi pro illo ex charitate. Si verò periculum non eſt graue, vel priuato conſilio poteſt vitari, nulla obligatio erit orationem ad Deũ pro illo fundendi. Prælati maiori vinculo obligantur in grauibus neceſsitatibus pro ſubditis orare, cũ ſint velut parẽtes ipſorũ. Quod & ſignificauit Paulus ad Ephe. cap. 3. quãdo dixit; Peto, ne deficiatis in tribulationib' meis pro vobis. Huiuſque rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt det vobis ſecundum diuitias gratiæ ſuæ. &c. Et Chriſtus apud Ioann. cap. 15. Nõ vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos; & poſui vos, vt eatis, & fructũ afferatis; & fructus veſter maneat: vt quodcumque petieritis patrem in nomine meo, det vobis. De hac re videndus eſt D. Cyprianus lib. 1. epiſtolarum, epiſtola. 1. Similiter quando Eccleſia eſt in grauí aliqua neceſsitate tenẽtur Chriſtiani orare pro ea. Nam ſi quilibet pro quolibet, vt dictum eſt, tenetur, quantò magis pro tota Chriſtiana republica obligatus erit. Vnde Actorum. 12. dicitur, quod vincto Petro in carcere, oratio fiebat ab Eccleſia pro eo; periculum enim capitis totius Eccleſię periculum erat cenſendum. Et D. Paulus ad Ephe. 6. Sumite galeã ſalutis, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei, per omnem orationem, & obſecrationem orantes omni tempore in ſpiritu, & in ipſo vigilantes in omni inſtãtia, & obſecratione, pro omnibus ſanctis, & pro me, vt detur mihi ſermo in operatione oris mei. ¶ Si quis autem quærat vtrũ ſemper quod aliquis non orat pro proximo in graui aliquo periculo conſtituto peccet mortaliter, dico, quòd, vt in plurimum tantum eſt peccatum veniale. Et ratio eſt: Nam in neceſsitatibus ſpiritualibus ipſe poteſt ſibi eſſe præſidio: in corporalibus autem nõ ſatis liquet quem fructũ mea oratio ſit habitura; & ſic rarò defectus orationis pro proximo eſt peccatum mortale. Vtrùm autẽ ſemper, quod præceptum de orando violatur, eius tranſgreſsio inducat nouam culpam, maiorem continet difficultatem. Et pro parte affirmatiua

Tertius caſus in quo obligat oratio.

Prælatis nentur pro ſubditis re.

Dubium.

Secũdus caſus in quo obligat oratio.

affirmatiua eſt argumentum: Præceptum de oratione facienda, eſt ſpeciale, vt diximus: ergo ſi violetur eius tranſgreſsio nouam culpam inducet. In contrarium tamen eſt: Nã ſi tranſgreſsio huius præcepti induceret nouam culpam, cum teneatur homo orare vrgente neceſsitate, ſequeretur, quod ſemper quod homo eſſet in magna aliqua tentatione, cui ſuccũberet, peccaret duplex peccatũ; vnum contra præceptum prohibens tentationi conſentire, alterum contra præceptũ de orando: hoc autem eſſe videtur abſurdũ: ergo. ¶Pro explicatione huius difficultatis, dico primo. Qui vitam, qualis eſt hominis, tot periculis obnoxiam, totam, vel bonã partem illius, ſine oratione traducit, quanuis per impoſsibile fingamus ipſum reliqua omnia præcepta diuina adimplere: eo tamẽ ipſo, quod non orat peccat nouo, & mortali peccato. Hæc eſt ſententia D. Tho in. 4. diſtinct. 15. q. 4. art. 1. & 3. par. q. 39. art. 5. Vbi dicit, poſt baptiſmum neceſſariam eſſe iugẽ orationem, ad hoc, vt in cælum intremus. Et ratio eſt: Quia cũ in baptizatis remaneat fomes peccati, quo interius ad peccandum prouocantur, neceſſaria eſt oratio aſsidua, vt ab ipſo poſsint liberari. Ità etiã videtur tenere Diu. Chryſoſtomus lib. 1. de orando Deum. tom. 5. Vbi dicit, quod quiſquis non orat, aut aſsiduo colloquio habet orationẽ cum Deo, ille mortuus eſt, &c. Dixi autem notãter, licet per impoſsibile ille cætera mãdata adimpleat; quia, moraliter loquẽdo, eſt planè impoſsibile, huiuſmodi hominem orationem negligentem in multa alia peccata non ruere; cùm ſit planè impoſsibile, quod per multum tempus viuat, quin graues tentationes occurrant, quas ſine oratione vincere non ſit potens. ¶Dico ſecundo, quod ſi alicui ſit notum ſe per diem in graue aliquod, vel corporis, vel animæ periculum caſurum, ſicut fuit notum Apoſtolis, quando dixit illis Chriſtus; Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem, & is negligat ſe orationis ſcuto contra tale periculum munire, quanuis tale periculum poſteà nõ ſequatur, eo ipſo quod neglexit orare, peccauit mortaliter. Et ratio eſt: Nam, vt ex dictis conſtat, eo tempore obligabat ſpeciale præceptum de oratione facienda, cuius violatio in re tã graui, ſine ſpeciali peccato mortali eſſe non potuit. ¶Dico tertio, quod qui inſtante tentatione nõ orant, ſed ei ſuccumbunt, probabile eſt, quod non peccant duplex peccatũ, ſed vnum tantum. Et ratio eſt: Quia quod tali tempore teneantur orare, id non eſt ex vi ſpecialis præcepti, ſed ex vi eius, circa quod exurgit tentatio. Vt ſi, verbi gratia, in ducor in adulterium ex tentatione, eodem præcepto, quo teneor vitare adulterium, teneor etiam adhibere omnia media ad id neceſſaria; inter quæ præcipuũ eſt oratio. Quare in tali caſu tantũ erit violatio vnius præcepti, atque ex conſequenti & vnicum peccatum. Et per hæc patet ſolutio ad argumẽtum factum.

ARTICVLVS. IIII.

¶Vtrùm ſolus Deus debeat orari.

AD QVARTVM ſic procedi- 4. d. 15. q. 4. art. 5. q. 1. Et d. 38. q. 1. art. 1. q. 1. ad 2. Ar. præc.
tur. Videtur quòd ſolus Deus debeat orari. Oratio enim eſt actꝰ religionis, vt dictũ * eſt. Sed ſolus Deus eſt religione colendus: ergo ſolus Deus eſt orandus.

2 ¶Præterea, Fruſtrà porrigitur oratio ad eum qui orationem non cognoſcit. Sed ſolius Dei eſt orationem cognoſcere. Tum quia plerunque oratio magis agitur interiori actu, quem ſolus Deus cognoſcit, quàm voce, ſecundum illud quod Apoſtolus dicit. 1. ad Corinth. 14. Orabo ſpiritu, orabo & mente. Tũ etiã quia vt Aug. dicit * in lib. de Cura pro mortuis agenda, Neſciunt mortui etiã ſancti quid agant viui etiam eorum filij: ergo oratio non eſt niſi Deo porrigenda. Ca. 13. 15. & 16. 1. 4.

3 ¶Præterea, Si aliquibus ſanctis orationem porrigimus, non eſt niſi inquãtum ſunt Deo coniuncti. Sed quidam in hoc mundo viuentes, vel in purgatorio etiam exiſtentes ſunt multum Deo coniuncti per gratiam. Ad eos autẽ nõ porrigitur oratio: ergo nec ad ſanctos qui ſunt in Paradiſo debemus orationẽ porrigere.

¶SED CONTRA eſt, quod dicitur Iob. 5. Voca ſi eſt qui tibi reſpondeat, & ad aliquem ſanctorum conuertere.

¶RESPONDEO dicendum, quòd oratio porrigitur alicui dupliciter. Vno modo quaſi per ipſum implenda. Alio modo, ſicut per ipſum impetranda. Primo quidem modo, ſoli Deo orationẽ porrigimus: quia omnes orationes noſtræ ordinari debent ad gratiam, & gloriam conſequendam, quæ ſolus Deus dat ſecundum illud Pſal. 83. Gratiam & gloriam

gloriam dabit Dominus. Sed ſecundo modo orationem porrigimus ſanctis Angelis, & hominibus, non vt per eos Deus noſtras petitiones cognoſcat, ſed vt eorũ precibus & meritis orationes noſtræ ſortiantur effectum. Et ideo dicitur Apocal. 8. quòd aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram Deo. Et hoc etiam patet ex ipſo modo quo eccleſia vtitur in orando. Nam ã ſancta Trinitate petim⁹, vt noſtri miſereatur: ab alijs autem ſanctis quibuſcũque petimus, vt orent pro nobis.

¶Ad Primvm ergo dicendũ quòd illi ſoli impendimus orando religionis cultũ, à quo quærimus obtinere quod oramus, quia in hoc proteſtamur eum bonorum noſtrorum authorem: non autem eis quos requirimus quaſi interpellatores noſtros apud Deum.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd mortui ea quæ in hoc mundo aguntur conſiderata eorum naturali conditione, non cognoſcunt, & præcipuè interiores motus cordis. Sed beatis, vt Greg.* dicit in. 12. Mora. In verbo manifeſtatur illud, quod decet eos cognoſcere de eis quæ circa nos aguntur, etiam quantum ad interiores motus cordis. Maximè autem excellentiam eorum decet, vt cognoſcant petitiones ad eos factas, vel voce, vel corde. Et ideo petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifeſtante cognoſcunt.

*Li. 12. c. 13 circa prin.

¶Ad tertium dicendum, quòd illi qui ſunt in hoc mundo, aut in purgatorio, nondum fruuntur viſione verbi, vt poſſint cognoſcere ea quæ nos cogitamus, vel dicimus. Et ideo eorum ſuffragia non imploramus orãdo, ſed à viuis petimus colloquendo.

Svmma Textvs.

SVpposito, quod oratio poteſt alicui dupliciter porrigi, vno modo, quaſi per ipſum implenda; alio modo, quaſi per ipſum impetranda, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Soli Deo eſt porrigenda oratio, quaſi per ipſum implenda. Probatur: Omnes noſtræ orationes ordinantur ad gratiam, & gloriam conſequendã: ſed hãc ſolus Deus tribuit, iuxta illud Pſal. 83, Gratiam & gloriam dabit Dominus: ergo ſoli Deo eſt porrigenda oratio, quaſi per ipſum implẽda. Secũda concluſio: Angelis, & ſanctis hominibus poteſt porrigi oratio, quaſi per ipſos impetranda. Probatur: Tũ ex modo, quo Eccleſia vtitur in orando quæ quidẽ à ſancta Trinitate petit, vt noſtri miſereatur, & ab alijs ſanctis, vt orent pro nobis. Tum etiã ex illo Apocalyp. cap. 8. Aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram Deo, &c.

Explicatio Articvli.

PRima cõcluſio huius articuli inquantũ dicit, Deum à nobis eſſe orandum, certa eſt, & extra controuerſiam poſita. Nam & Prophetæ orauerunt Deum, & Chriſtus Dominus non ſolum orauit, verum etiam nos orare docuit: & Eccleſia Chriſti ſpõſa quotidie, & frequentiſsime Deum orat, huiuſmodique orationes ſanctas, & ſalutares eſſe determinat. Imo, vt ex ſupra dictis patet, naturalis ratio, quemcunque ſuperiorem, in cuius poteſtate eſt noſtris ſubuenire miſerijs, orandum eſſe, dictat. Et talis eſt Deus. Cæterum, quod ipſe ſolus ſit orandus, tanquam is, qui poteſt noſtram orationem implere, quod etiam in eadem concluſione affirmatur, aliqualem habet difficultatẽ: quã vt explicem argumentor in hunc modum: Bona temporalia rectè petuntur in oratione: ſed hæc poſſunt nobis ab Angelis, & ſanctis hominibus dari: ergo ipſi etiam poterunt orati, tanquam illi, per quos implenda eſt oratio. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Bona temporalia pendent ex cauſis naturalibus: ergo poterunt illa ab angelis, & ſanctis hominibus fieri applicando actiua paſsiuis. ¶Pro ſolutione huius argumenti aduertendũ eſt primò, quòd oratio poteſt eſſe duplex; vna ordinata, altera carens ordine. Illa dicitur ordinata, in qua id, quod petitur, vel eſt finis vltimus, ſcilicet, felicitas æterna, vel mediũ conducẽs ad talem finem conſequendum. Quæ oratio ideò fidelis dicitur, quia procedit à fide, & religione, cæteriſque virtutibus Chriſtianis. Illa dicitur oratio inordinata, in qua ea, quæ poſtulãtur abſolutè petuntur, & ſine ordine ad gloriam. Qualia multa petunt homines peccatores, & infideles. Et hæc oratio non eſt actus religionis, atque adeò nec agimus de illa in præſenti. Secũdo eſt aduertendũ, quod ſicut ſolus Deus eſt effector gratiæ & gloriæ: ità etiam ſolus Deus eſt, qui nouit, quæ bona tẽporalia ſint opportuna ſingulis hominibus ad gloriam conſequendam, & quæ

Argumentum contra primam concluſionẽ Thom.

Oratio duplex.

quæ impediant. Ex quo fit, vt ad ſolum Deũ ſpectet ea bona tẽporalia hominibus dare, quæ ad finẽ vltimũ ſint conducẽtia. Quib⁹ poſitis ad argumentũ reſpondeo, diſtinguẽ do maiorem; Nã, ſi in illa ſit ſermo de bonis temporalibus, quatenus ſunt media ad finẽ conſequendum, verum eſt, quod rectè petũtur in oratione: Secus autẽ minimè. Et tũc ad minorem dico, quod loquendo de bonis temporalibus, quatenus cadunt ſub oratione, hoc eſt, quatenus ſunt media ad felicitatem obtinendam, nec ab angelis, nec à ſanctis hominibus dari poſſunt. Quia ſol⁹ Deus eſt, qui nouit quæ bona temporalia conducant ad conſequutionem gloriæ, & quæ impediant. Atque adeò ſolus Deus eſt, qui orari poteſt, tanquam is, per quem implenda eſt oratio, etiam quantum ad bona temporalia.

Argum.

¶Sed ſuppoſito, quod ſolus Deus eſt orandus ad modum iam explicatum, dubium eõ ſequens eſt, vtrùm oratio conuenienter ad ſingulas perſonas Trinitatis dirigi poſsit? Quod quæritur ſpecialiter propter Spiritũ ſanctum. Nam de Patre & Filio nulla eſt dubitatio, quin ſint orandi. Et ratio dubitandi eſt: Nam, vt inquit Eraſmus, antiqui, & ſancti Doctores orationes ſuas non ſolebant ad Spiritum ſanctum dirigere: ſed ad Patrem & ad Filium. Quod & confirmari poteſt ex Diuo Hilario libro duodecimo de Trinitat. in hunc modum dicente. Conſerua hanc, oro, fidei meæ religionem, vt quod in regenerationis meæ ſymbolo profeſſus ſum, ſemper obtineam, te patrem, & filium tuum vnà tecum adorem, & Spiritum ſanctum, qui ex te per vnigenitum tuum eſt, promerear. Quibus verbis, vt videtis, nonnullam inter Patrem & Filium ex vna parte, & Spiritum ſanctum ex alia videtur ponere differentiam, quantum ad adorationem, ſiquidem Patrem & Filiũ poſtulat adorare, & Spiritum ſanctum promereri.

Dubium.

Ratio dubitandi.

¶His tamen non obſtantibus dico, quod Spiritus ſanctus non minus, quam Pater & Filius orandus venit. Quod probatur primo ex ritu Eccleſiæ, quę Spiritum ſanctum in litanijs immediatè orare conſueuit, ſicut & Patrem & Filiũ, dicẽs: Spiritus ſancte Deus, miſerere nobis. Idem etiam ex multis alijs orationibus in miſsis, quæ ab Eccleſia celebrantur, ad Spiritum ſanctum immediatè directis, conſtare poteſt. Et ratione ſic argumẽtor. Ideò oramus Patrẽ & Filium: quia omnia nobis bona largiuntur, ab ipſiſque immediatè dependent: ſed hoc etiã conuenit Spiritui ſancto, qui cum Patre & Filio vnius eſt eſſentiæ, potentiæ, bonitatis, & miſericordiæ: ergo Spiritus ſanctus non minus eſt orandus, quam Pater & Filius. Eo, vel maximè, quod, vt dicunt Theologi opera Trinitatis ad extra ſunt indiuiſa.

Concluſio.

Ad rationẽ dubitandi.

¶Et ad rationem dubitandi dico, quod ſi veteres orationes ſuã ſolebant immediatè dirigere ad Patrem, & Filium, & non ad Spiritum ſanctum, non ideò id faciebant, quia Spiritus ſanctus orandus non eſſet, ſicut aliq perſonæ diuinæ: ſed vt proprietatem Spiritus ſancti attendentes, congruentiam quã dam in orando ſeruandam, ſignificarent. Nam, quia Spiritus ſanctus ex vi ſuæ proceſsionis donum eſt Patris, & Filij, & congruit magis donum ab eius largitore petere, quam ab ipſomet dono; idcircò hanc conuenientiam ſeruantes à Patre & Filio donum ſibi elargiri petebant, & ipſum donum quod eſt Spiritus ſanctus promereri poſtulabant. Idque ſonant verba Hilarij. Cæterum nos ſcientes, quod non ſolum Pater, & Filius dant nobis Spiritum ſanctum, ſed etiam ipſemet Spiritus ſanctus dat ſeipſum nobis, tam in ſe, quam in ſuis donis, (ſiquidem hoc, quod eſt; Spiritum ſanctum dari nobis, eſt opus ad extra, quod neceſſe eſt eſſe commune omnibus tribus perſonis) idcircò veritatem ſequentes, præfata congruentia dimiſſa, dicimus, quod ſicut Spiritus ſanctus eſt adorandus cũ Patre & Filio, ita etiam cum eiſdem eſt orandus.

Dubium.

¶Circa ſecundam concluſionem, in qua de modo quo angelis & ſanctis hominibus potrigi poſsit oratio, eſt ſermo, eſt difficultas, vtrùm ſanctos orare aliqua ratione ſit conueniens? Et quoniam ſancti in triplici ſunt differentia, quidam enim ſunt beati, alij viatores, & alij in purgatorio exiſtentes, de omnibus illis in particulari agere oportebit. Et quidem, quantum attinet ad ſanctos in cælo exiſtentes, regnanteſque cum Chriſto, hæretici dicunt, eos nec orandos, nec honorandos eſſe. Huius hæreſis primus autor dicitur eſſe Euſtachius quidam, qui damnatus fuit in concilio Gangrenſi, poſt hunc ſucceſsit in eodem errore, Vigilantius Gallus Eccleſiæ Barchinonenſis presbyter. Contra quem ſcripſit Diuus Hieronymus. Et eundem poſt multos annos ſequuti ſunt Vvaldenſis, Ioannes Vuitcleph, Ioannes Hus, & noſtra hac tempeſtate Oecolampadius ſuper Eſaiam, atque Lutherus. Quam ſuam ſententiam probant primò: Nam cum Diuus Paulus, primo ad Timotheum capit. ſecundo, dicat,

De ſanctis in cælo exiſtentibus dubium.

Vnus

Vnus eſt mediator noſter Chriſtus Ieſus, non poteſt fieri, vt ſancti vtiliter pro nobis intercedere poſsint. Alioqui noſtri mediatores plures erunt apud Deum, quod
2. argum. eſt contra Paulum. ¶Item: Diuus Ioannes in prima ſua canonic. capit. ſecundo, dicit. Aduocatũ habemus apud Patrẽ Chriſtum Ieſum, qui propitiatur pro nobis. Si ergo ipſe pro nobis propitiatur, ſuperfluæ erunt aliorum ſanctorum preces, quas pro nobis ad Deum fundi poſtulamus.

3. argum. ¶Tertiò: Sancti in cælo exiſtentes, ac pro ſe ipſis orantes non exaudiuntur à Deo: ergo nec ſi pro nobis orauerint exaudiendi erunt; atque ex conſequenti non eſt cur preces ad illos fundamus. Conſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur ex Apocalypſi. capit. ſexto. Vbi introducuntur Martyres clamantes ad Deum, atque dicentes: Vſquequo Domine, non iudicas, & vindicas ſanguinem noſtrum de ijs, qui habitant in terra. Conſtat autem eos non exaudiri, alioqui non conquererentur de Deo.

4. argum. ¶Quartò: Beati ſunt extra ſtatum merendi, & demerendi; ergo nihil poterunt impetrare à Deo pro nobis, atque ex con-
Cõfirmatio ſequenti non eſt cur ipſos oremus. Et confirmatur ex illo Ioannis capit. decimoſexto. Iterum veniam ad vos; & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Et in illo die nihil rogabitis me. Quibus verbis ſignificare videtur Chriſtus Apoſtolos, poſt adeptionem gloriæ, nihil
Vltimũ argumẽtum petituros. ¶Vltimò, ſoli Deo eſt exhibendus cultus latriæ, iuxta illud Pauli: Soli Deo honor, & gloria. Sed oratio eſt ſpecies latriæ, vt communiter dicunt Doctores: ergo ſolus Deus orandus eſt, non homo, etiam ſi ſit beatus.

Concluſio. ¶His tamen non obſtantibus ſit concluſio de fide tenenda, quod ſancti in cælo exiſtentes, ſiue homines, ſiue angeli ſint, honorandi ſunt, atque etiam orandi, non tanquam illi, per quos implenda eſt oratio, ſed tanquam illi per quos eſt impetranda à Deo. Et quidem, quod ſancti ſint honorandi, patet manifeſtè ex Pſalmo centeſimo trigeſimo octauo. Vbi dicit Propheta. Nimis honorati ſunt amici tui Deus. Vocat autem eos amicos, qui Deum ſyncero quodam amore diligunt, quales ſunt exiſtentes in patria, quos eximijs honoribus afficiendos eſſe declarat. Chriſtus etiam apud Ioannem capit. duodecimo, dicit: ſi quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum Pater meus, qui eſt in cælis. Iuſtum ergo eſt, vt quos Deus Pater honorat in cælis, eos honore afficiamus in terra. Eo, vel maximè, quod honor ſanctis exhibitus quodammodo etiam exhibetur Deo, qui glorificatur in honore ſanctorum, iuxta illud Pſalmi. ſexageſimi ſeptimi. Glorioſus Deus in ſanctis ſuis. Salomon quoque Eccleſiaſtici quadrageſimo quarto, hortatur nos ad honorandos beatos, in hunc modum dicens: Laudemus viros glorioſos, & parentes noſtros in generatione ſua. Et poſtquam aliquas laudes Patrum veteris teſtamenti protulit, ſubdit ſtatim; Omnes iſti in generationibus gentis ſuæ gloriam adepti ſunt, & in diebus ſuis habentur in laudibus. Qui de illis nati ſunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Si ergo licet in cælo exiſtentes, laudibus proſequi, licebit etiam illis honorem impendere, cùm laus honoris cuiuſdam ſpecies ſit, & per verba laudatoria eam, quam de illo, quem laudamus, habemus exiſtimationem, teſtemur: quemadmodum & per genuflexiones, & capitis denudationes, quam ad alium habemus, venerationem. Accedit ad hæc vniuerſalis Eccleſiæ autoritas, quæ dies feſtos in venerationem ſanctorum quotannis celebrat, à totoque populo Chriſtiano celebrari præcipit, & ipſis templa dedicat. De templis extat canon Melchiadis Papæ relatus à Gratiano in Decretis. 2. quæſtione. 1. capit. futura. Vbi Conſtantini Imperatoris laudes proſequitur, propterea, quòd ſanctis Apoſtolis Petro & Paulo, templum erexit. Et ſubdit rationem: Ab illo etenim tempore, & deinceps viri religioſi, non ſolum poſſeſsiones, & prædia ſua, ſed etiam ſeipſos Domino conſecrarunt, ædificantes baſilicas in ſuis fundis, in honorem ſanctorum. Quod etiam ſuper martyrum memorias miſſa diceretur ſtatuit Felix Papa, qui fuit à Diuo Petro vigeſimus quintus, in quadam ſua epiſtola in hunc modum dicens. Propterea in præfata conſtituimus ſynodo, vt ſuper memorias martyrum miſſæ celebrarentur, ne illorum memoria, aut veneratio periret. Dies etiam feſtos agi in memoriam ſanctorum ſtatuit Vigilius Papa in epiſtola ad Eutherum, capit. quinto, dicens: Quoties ſanctorum Dei fuerit agenda feſtiuitas, ſingula capitula diebus apta ſubiungimus, quibus commemorationem eorum faciamus; quorũ natalitia celebramus. Hæc omnia diffinita habentur in concilio Gangrenſi canone decimo tertio. Vbi dicitur: Siquis ſuperbiæ vſus affectu abominetur conuentus, qui per loca & baſilicas ſanctorum martyrum fiunt, & myſteria, quæ in eis celebrantur & memorias ſanctorum martyrum condemnet, anathema

Templa erigenda inueneratione ſanctorum.

anathema ſit. Poteſt etiam id ipſum probari ratione naturali. Nam, ſi honor, vt dicit Ariſtot. in Ethic. eſt præmium virtutis, nec poteſt deferri, niſi viris ſtudioſis; ſtultum erit dicere, eos non eſſe honore afficiendos quos diuina virtus in cælum tulit. Præterquam quod nulla extitit gens tam barbara, quæ ſummum honorem illis viris, quos propter ſua egregia facta, apud Deos viuere exiſtimabant, deferendum eſſe non diceret. Et communis, & publicus conſenſus omnium gentium ſemper à ſapientibus eſt habitus pro natura.

Oſtenſo iam, qualiter ſacris literis, atq; rationi ſanctorum ſit conſona veneratio, ſupereſt modò oſtendere, licitum eſſe, ne dicam meritorium, eoſdem orare, ac illos pro nobis apud Deum interceſſores adhibere quod fuit ſecundo loco dictum in concluſione. Et quidem nobis catholicis, qui ſacrorum conciliorum decretis ſummam, & indubitatam fidem adhibemus, facile erit huiuſmodi veritatem ex Eccleſiæ determinatione conuincere, cùm ferè nullum ſit concilium, in quo illa determinata non habeatur. Cæterum, quoniam diſputatio ſolum inſtituitur contra hæreticos, qui concilia inuerecundè reijciunt, ex ſacris literis tantum, & ex manifeſtis rationibus propoſitam veritatem probare contendam. Ad quod adduco primò, quod in ſcriptura de angelis legitur, quod orant Deum, & intercedunt pro nobis, vt vota noſtra à Deo cõpleantur. Vt eſt videre apud Thobiã ca. 12. Vbi angelus dixit. Quãdo orabas cũ lacrymis, & ſepeliebas mortuos, & eleemoſynam dabas, ego orationem tuam obtuli Domino. Nihil autem aliud eſt angelum orationem noſtram Deo offerre, quam ſupplicari illi, vt eam adimplere digne tur. Zachariæ etiam cap. 1. dicitur, angelum afflictioni populi Dei miſeratum, ſic Dominum rogaſſe: Domine exercituũ, vſquequo tu non miſereberis Hieruſalem, & vrbium Iuda, quibus tu iratus es? Et reſpondit, inquit textus, Dominus angelo, qui loquebatur verba bona, verba conſolatoria. Intercedunt ergo ſancti angeli pro nobis in cælo, ſæpeque, vel in toto, vel in parte exaudiuntur. Onias ſimiliter ſummus Sacerdos Iudæorum, poſt mortem ſuam apparuit Iudæ Machabæo, manus ſias extendens, & orans pro omni populo Iudæorum. In qua viſione alius etiã apparuiſſe dicitur Oniæ ſocius, de quo ad Iudam Machabæum Onias dixit: Hic eſt fratrum amator, & populi Iſrael, qui multum orat pro populo, & ſancta ciuitate. 2. Machab. capit. 15. Si ergo ſancti in limbo exiſtentes, nec Deo adhuc fruentes pro ſuis orabant, quanto libentius, cum iam Deo fruuntur, id facient. Eo vel maximè, quòd Deum pro alio orare eſt opus charitatis, quæ ex ſententia Pauli non excidit, ſed magis in patria perficitur. Et ſi quis dicat, ex his tantum colligi, quod ſancti pro nobis intercedunt, non autem quod nos ad ipſos orationes noſtras dirigere debeamus, ſi quidem illud facere poterunt ex charitate: nobis etiam non orantibus, dico verum eſſe, quod apertè ex dictis non oſtenditur, ſanctos à nobis eſſe orandos; ſed ipſos ad Deum pro nobis intercedere. Ex hoc tamen manifeſtè colligitur, ipſos per nos eſſe orandos. Nam cùm omnis ille poſſit conuenienter per nos orari, qui ſua ope aut precibus poteſt noſtra honeſta vota complere; & ſancti in cælo exiſtentes ſint huiuſmodi, fit, vt poſſint etiam illi per nos orari. Pro hoc etiam facit illud Iob capit. quinto. Voca ergo aliquem, qui pro te reſpondeat, & ad aliquem ſanctorum te conuerte. Et Hieremiæ capit. decimo quinto. Si ſteterit Moyſes, & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtũ. Et Ezechielis decimo quarto. Si Noe, Iacob, & Daniel oraſſent pro eis non eos ſaluarent. Conſtat autem tunc ſanctos iſtos prophetas fuiſſe mortuos: atque adeò ſolitos eſſe ſanctos Deum pro nobis orare. Id ipſum ſimiliter probari poteſt ex Geneſeos cap. quadrageſimo octauo. Vbi Iacob propinquus morti cum filium ſuum Ioſeph benediceret, in hunc modum dixit: Deus in cui⁹ cõſpectu ambulauerũt patres mei Abraham, & Iſaac, Deus, qui paſcit me ab adoleſcentia mea, vſque in præſentem diem. Angelus, qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis, & inuocetur ſuper eos nomen meum. Nomina quoque patrum meorum Abraham, & Iſaac, & creſcant in multitudine ſuper terram. In quibus verbis illud eſt aduertendũ, quod præcipit Iacob ſuper filios Ioſeph inuocari nomina patrum iam defunctorum. Quoniam & ſi mortui erant corpore, viuentes tamen coram Domino illos poterant iuuare. Non enim eſt Deus mortuorum, ſed viuorum, vt dixit Chriſtus apud Matthæ. capit. vigeſimo ſecundo. Moyſes etiam Exod. trigeſimo ſecundo, pro peccato populi, Deum orans ſic dixit: Quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Recordare Abraham, Iſaac, & Iſrael ſeruorum tuorum, &c. Et ſequitur infra: Placatuſque eſt Dominus, ne faceret malum, quod loquutus fuerat aduerſus populum ſuum. Eodem modo etiam ora-

Obiectio.

Reſponſio.

bat Azarias poſitus in fornace accenſa igne apud Daniel. cap. tertio, dicens: Ne quæſo tradas nos in perpetuum propter nomẽ tuũ, & ne deſpicias teſtamentum tuum, neque auferas miſericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuum, & Iſrael ſanctum tuum: quibus loquutus es, pollicens, quod multiplicares ſemen eorum ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam, quæ eſt in litore maris. Si ergo Moyſi, atque Azariæ, & alijs patribus veteris teſtamenti licitum fuit orare Dominum per merita ſanctorum iam defunctorum, ſicque orantes fuerunt exauditi, vt ex ſacris literis conſtat; nobis etiam erit licitum, atque adeò vtile idem facere. Atque ex conſequenti ſancti in cælo exiſtentes non ſolum honorandi, verum etiam, vt pro nobis intercedant orandi erunt, vt diximus ex mente Diu. Thom. in propoſita concluſione. De hac re videndi ſunt Caſtro libro decimotertio, aduerſus hæreſes, verbo. ſancti. & Alexander Alenſ. quarta parte, quæſtione vigeſima ſexta, membro. 3. articulo quinto. Qui propoſitæ veritatis hanc etiam congruentiam aſſignat: Quia ſicut diuinorum chariſmatum deſcenſus fit per ſanctos ad nos, ſic etiam eſt congruum, vt aſcenſus noſter, quo ad Deum mouemur, ſiue reducimur, fiat ipſis ſanctis quaſi mediatoribus, & aduocatis noſtris, dicente Diuo Dionyſio, quod poſtrema redeunt ad principium per media.

D. Diony.

Ad. 1. arg. ¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta in principio dubitationis. Ad primum ex Paulo primæ ad Timoth. ſecundo, dico, quod Chriſtus poteſt dici vnicus mediator noſter, vno è duobus modis. Primus eſt, vt vnus, vel vnicus idem ſit, quod præcipuꝰ. Et hac ratione, licet ſancti pro nobis intercedant adhuc Chriſtus dicitur vnus mediator noſter; quia eius interceſsio longè præſtat aliorum ſanctorum interceſsioni. Alio modo, vt vnus idem ſit, quod ſolus, & ſecundum iſtam rationem ſolus Chriſtus dicitur mediator noſter, non quia ſancti non intercedant, ad modum iam explicatum, ſed, quia ipſe ſolus ex natura diuina, & humana compoſitus, vere mediat inter Deum, & hominem, integram atque perfectam faciens recõciliationem, iuxta illud Pauli ad Coloſ. ſecundo. Cum mortui eſſetis in delictis, & pręputio carnis veſtræ, conuiuificauit vos cum illo, donans vobis omnia delicta, & delens quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum de medio tulit. &c. ¶Ad ſecundum ſimiliter reſpondetur, quod quanuis Chriſtus pro nobis intercedat, vt dicit Ioannes, non ideò alij interceſſores ſunt excludendi. Imò potiùs ex hoc ſequitur, alios ſanctos ſimiliter pro nobis intercedere volentes, in hoc ſe Chriſto capiti conformare. Nec orationes illorum ſunt ſuperfluæ, ſicut nec ſuperfluæ ſunt orationes, quas Eccleſia pro nobis, aut pro defunctis fundit, quia diſpoſuit Deus medijs illis plures effectus facere, vt diximus articulo præcedenti. ¶Ad tertium reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem ex Apocalypſi dico, falſum eſſe, quod Martyres in ſuis votis nõ fuerint à Deo exauditi. Quin potius cõtrariũ cõſtat ex illo loco. Si quidem accipientibus illis ſingulis ſtolis albis, quæ coronam triumphi ſignificabant, quantum ad vindictam ſuſi ſanguinis, quam poſtulabant, dictũ eſt ad illos: Vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec complerentur conſerui eorum, & fratres eorum qui interficiendi erant, ſicut & illi. Quibus verbis tantum abeſt, vt petitio denegetur, quòd continent apertam promiſsionem petita conſequendi Et ſic vere fuerunt à Deo exauditi. ¶Ad quartum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Nam quando nos dicimus, quod ſancti orãtes exaudiuntur à Deo, nolumus ſignificare, quod exaudiantur ad cumulum ſuorum meritorum: quia hoc eſt impoſsibile, cum ſint extra ſtatum merendi. Sed quod volumus ſignificare eſt, quod exaudiuntur: quia in via meruerunt, vt orantes pro nobis in patria exaudirentur. Et ſic, quod exaudiantur potius cedit illis in præmium præcedentium meritorum, quam in nouum meritũ. Et ſi eos eſſe extra ſtatum merẽdi, eſſet ſufficiens cauſa, vt pro nobis orantes, nobis prodeſſe non poſſent, pari etiam ratione eſſet ſufficiens, vt illorum merita, vtilitatem nobis non afferrent. Et tamen videmus, quod Moyſes, & Azarias ac multi alij Deum orantes ſanctorum merita illi offerebãt, vt ex dictis conſtat. ¶Ad confirmationẽ ex Ioanne. cap. 16. vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quod de illius interpretatione eſt varietas opinionum, tam circa tempus, de quo loquitur Chriſtus, quando dicit: Et in illo die nihil rogabitis me, quã circa verbum, rogabitis. Nam D. Chryſoſt. dicit, id teſtimonium eſſe intelligendum de tempore, quo miſſus eſt Spiritus ſanctus. Quaſi voluerit Chriſtus ſignificare, quod accepto Spiritu ſancto Apoſtoli nihil eſſent ipſũ rogaturi. D. Auguſtinus interpretatur eundẽ locũ de tẽpore gloriæ. Et quanuis vtrumque cõmode dici

Ad. 2 arg.

Ad. 3 arg.

Ad. 4 arg.

Ad confirmationem

dici poſsit, adhuc tamen vrget, quòd dicitur, Apoſtolos in illo die nihil Chriſtum rogaturos. Et ſic dico, quod rogare latine, & eſt orare, & eſt interrogare. Et in teſtimonio adducto, rogabitis, idem eſt, quod interrogabitis. Quod & ex pluribus vulgatis codicibus, in quibus non rogabitis, ſed interrogabitis legitur, confirmari poteſt. Et ſecundum interpretationem Diui Auguſtini eſt ſenſus, quod in æterna beatitudine, quæ eſt vna dies continua, vbi beati in diuina eſſentia clarè vident, quæ expedit eos videre, non erit opus, vt aliquis quidquam interroget. Secundum autem Diuum Chryſoſtomum eſt ſenſus, quod ex præſentia Spiritus ſancti à Patre miſsi, ſic erunt Apoſtoli illuminati, quod non indigebunt, quidquam Chriſtum interrogare, aut quærere, ſicut interrogabant, quando Chriſtus eis illa verba dixit. Quod vtrumque eſt verum. Quanuis interpretatio Chryſoſtomi videatur magis conſona literæ, vt notat Lyranus ſupra iſtum locum. ¶ Ad vltimum reſpondetur, *Ad vltimũ.* conceſſa maiori, diſtinguendo minorem. Nam oratio dupliciter conſiderari poteſt. Vno modo quatenus dirigitur in Deum, mediatè, vel immediatè, in recognitionem omnipotentiæ Dei, à quo omnia pendent. Et oratio ſecundum iſtam rationem pertinet ad latriam, nec alteri, quam Deo tribui poteſt: cùm aliquem tanquam ſupremum omnium largitorem orare nefas ſit, niſi is, quem oramus ſit Deus. Et qui hoc modo aliquem ſanctum oraret, proculdubio idololatraret. Alio modo poteſt conſiderari oratio, inquantũ dirigitur ad ſanctos, non tanquam bonorum largitores, ſed tanquam interceſſores, & aduocatos. Et oratio ſecundum iſtam rationem non eſt actus latriæ; ſed cuiuſdam honoris, atque reuerentiæ ſanctis conueniens, & exhibendus.

De ſanctis exiſtentibus in patria. ¶Explicato iam, quod ſancti in patria exiſtentes licitè atque vtiliter poſſunt à nobis orari, conſequens eſt, vt dicamus de ſanctis viatoribus, vtrum etiam conuenienter per nos orari valeant. Et loquor ſemper de oratione largo modo ſumpta, prout ſe extendit ad deprecationem. Nam de oratione proprie dicta, quæ eſt actus latriæ, certum eſt, quod ſoli Deo eſt exhibenda, *Concluſio.* vt paulò antea dicebam. Ad cuius explicationem dico breuiter, eſſe certum, nec aliqua ratione dubitandum, quod ſancti viatores poſſunt nos ſuis interceſsionibus valde iuuare. Ex quo fit, vt conuenienter à nobis orari queant. Probatur, Ioannis duodecimo, ad preces Philippi & Andreæ Gentiles, qui cupiebant Chriſtum videre, ad ipſum introducti dicuntur. Et Ioannis ſecundo, ad preces virginis Chriſtus aquã in vinum conuertit. Chananea etiam ad preces Apoſtolorum obtinuit, vt à Chriſto audiretur, & veniam conſequeretur. Rogauerunt enim ipſum dicentes: Dimitte illam, quia clamat poſt nos. Moyſes quoque ſexcentis millibus armatorum veniam impetrauit, vt dicitur Exod. capit. trigeſimo ſecundo. Et Abimelech, qui vxorem Abrahę acceperat dixit Dominus, Geneſeos capit. vigeſimo. Nunc redde vxorem viro ſuo, & orabit pro te & viues, & Iob. capit. vltimo, dixit Dominus ad eos, qui Iob increpauerant. Iratus eſt furor meus in vos, quoniam non eſtis loquuti coram me rectum. Et paulò inferius, Iob ſeruus meus orabit pro vobis: faciem eius ſuſcipiam, vt non vobis imputetur ſtultitia: Et rurſus: Cõuerſus eſt Dominus ad pœnitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis ſuis. Ergo ſancti viuentes, id Domino atteſtante, poſſunt nobis ſuis interceſsionibus prodeſſe; atque ex conſequenti conueniens & vtile eſt, ipſos orare, vt pro nobis intercedant. Quod ſi viui ad id valent, à fortiori id poterunt ſancti cum Chriſto regnantes, vt contra Vigilantium colligit D. Hieronymus.

¶De animabus in purgatorio exiſtẽtibus, quod fuit tertium à nobis explicandum pro poſito, maior eſt difficultas, vtrùm orari à fidelibus poſsint, & debeant. D. Thom. in hoc articulo, in ſolutione ad tertium, partẽ tenet negatiuam, & in. 4. diſtinctione. 15. quæſtione. 4. articulo. 5. Quam etiam ſequitur Alexand. Ale. 4. p. quæſtione. 26. memb. 3. articulo. 5. Abulenſis ſuper Matth. tomo. 3. quæſtione. 93. & ſuper cap. 6. quæſtio. 87. Syluester, verbo, oratio. §. 3. Nauarro in relectione, ſuper cap. quando. de conſecratione, diſtinct. 1. præludio. 7. D. Anton. 4. p. titulo. 5. §. 2. Et ratio huius ſententiæ eſt, primò, quia oratio ad aliquem prudenter dirigi nõ poteſt, niſi is, quem oramus intelligat, ſeu audiat, quod ab eo petimus: alioquin inepta & ridicula videretur oratio: ſed animę in purgatorio exiſtentes noſtras orationes maximè mentales, nec audire, nec intelligere poſſunt; cum nec illas cognoſcant in proprio genere, vt ſuppono, ob diſtantiam inter nos, & illas exiſtentem, nec in verbo, quãdoquidem non niſi beati vident in verbo, quæ hic aguntur: ergo animæ purgatorij à nobis orandæ non ſunt. Secundò: Non eſt conſentaneum rationi, vt quo tempore quis ſubijcitur tormentis, eo pro alijs

De animabus purgatorij. Sententia D. Thom.

intercedat; eo, vel maxime, quod qui graui pœna torquetur vix eſt ſui compos, vt alios poſsit audire: ſed animæ purgatorij ſunt huiuſmodi: ergo ipſæ non ſunt orandæ. Propter iſtas rationes hæc ſententia eſt valde probabilis; quanuis contraria quam tenet Gabriel ſuper canonem. lectione quinquageſima octaua, & Medina in tractatu de Oratione. ſua probabilitate non careat. Et ratio eſt primò; quia ſi ſancti in hac vita exiſtentes poſſunt à nobis conuenienter orari, vt paulò antea decebam, cur non etiam animæ in purgatorio exiſtentes; quando quidem non minus charæ ſunt Deo, quam qui in hoc ſæculo viuunt? Secundò: Nihil obſtat, quominus animæ in purgatorio exiſtentes poſsint ſuis interceſsionibus nobis prodeſſe: ergo conuenienter illæ à nobis orari valent. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: ſi aliquid obſtaret, id eſſet, vel quia ſunt extra ſtatum merendi, vel, quia ſunt in pœnis, vel quia orationes noſtras cognoſcere nequeunt: ſed nihil horum impedit. Non primum: Nam ſancti in patria exiſtentes ſunt extra ſtatum merendi, & tamen ipſæ ſæpe nobis ſuccurrunt, oramuſque ipſos vtiliter, vt ex dictis patet. Nec ſecundum: Nam ſancti viatores ſunt etiam aliquando in pœnis actu, & reatu, imò & in peccatis ſaltem venialibus, & ad ipſos conuenienter orationes noſtras dirigimus, vt paulò anteà dicebam: Nec tertium: Tum, quia licet in particulari animæ purgatorij neſciant, quis, & quomodo eas oret, poſſunt tamen intelligere, aut veroſimiliter, ſaltem in genere, coniectari, quod miſeri viatores ſanctarum animarum precibus cupiunt in ſuis neceſsitatibus adiuuari: ſicut è contra ipſæ ſimiliter per viatores adiuuari deſiderant. Et hæc generalis cognitio ſufficiens erit, mouere eas, vt orent pro illis, qui ſe eis commendant. Tum etiam: Quia quanuis in particulari cognoſcere non valeant, nec in proprio genere, nec in verbo, quis ſe illis commendet, vt rectè dicit Diu. Thom. hic ad. 3. eſt tamen poſsibile, quod id ſciãt, ex angelorum, qui nos cuſtodiunt, reuelatione, quod ſatis erit, vt pro nobis orare poſsint. Facit etiam pro hac ſententia, quod multi affirmant, nonnullas animas inter nos purgari, ſpecialiter in illis locis, in quibus notanda aliqua ſcelera commiſerunt. Et quod aliquando ad nos peruenire permittuntur, nobiſcunque ex diuina diſpoſitione loqui. Cuiuſmodi extant nonnulla exempla apud Diuum Gregorium in libris Dialogorum. Et tunc nihil impedit, quominus in proprio genere orationes noſtras audiant. Et ſi illæ pro nobis orant, & à Deo exaudiri ſolent, non dubito, quin poſsimus nos illis commendare, & ex conſequenti eas, vt pro nobis intercedant deprecari. Eſt præterea vnum in hac ſententia, quod ipſam magis commendabilem reddit. Et eſt, quod ea admiſſa vehementius accendentur homines ad orandum pro animabus purgatorij; cùm ea ſit hominis conditio, atque natura, vt eos libentius bonis operibus afficiamus, quos ſcimus nobis bene facere poſſe. Quo circa illa mihi magis placet, eſtque ad concionandum magis pia, atque vtilior.

Probabile eſt quod animæ purgatorij intercedunt pro nobis.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentum dicit Diuus Thomas, quod beati in Verbo cognoſcunt orationes, quas ad ipſos fundimus. Circa quod eſt aduertendum ex Caietano in præſenti, duos eſſe modos, quibus intelligere poſſumus, quod beati in Verbo vident ſingularia. Vnus formalis, quia, ſcilicet, ipſa viſio verbi, eſt etiam realis viſio ſingularium. Et hic eſt coæuus ipſis ſanctis à principio ſuæ beatitudinis, ad hunc ſenſum, quod quæ vident in Verbo hoc modo, ſemper viderunt à principio ſuæ beatitudinis. Alter modus eſt cauſalis, quia, ſcilicet, ipſa Verbi viſio eſt cauſa, vt ſequatur viſio ſingularium. Et hæc de nouo aduenit ſanctis iuxta diuinæ gratiæ extenſionem. Et quod vterque modus ſit conſtituendus in beatis, patet ex eo, quod quædam ſingularia cognoſcere ſpectat ad beatitudinem ipſorum. Et hæc vident in Verbo primo modo. Aliorum autem cognitio habetur ex diuina reuelatione de nouo eis facta. Et hæc cognoſcunt in Verbo tantum cauſaliter, vt communiter docent Doctores in materia de viſione Dei: Sed cum orationes, quas homines ad ſanctos fundunt, ſint res ſingulares, poteſt eſſe non leue dubium, quo prædictorum modorum ſint dicendi beati, quod vident illas in Verbo? Diu. Thom. in præſenti videtur ſignificare quod vident orationes primo modo. Nam dicit, maximè ad excellentiam beatorum pertinere, quod cognoſcant orationes ad eos factas. Et cum beati in eſſentia diuina formaliter videant ea quorum cognitio facit ad ipſorum excellentiam, quoniam beatitudo ipſa ſumma excellentia eſt, fit, vt orationes noſtras in Verbo formaliter videant. Quod etiam videtur atteſtari Eccleſia in modo interpellandi ſanctos, quem obſeruat, dum dicit:

Nota circa ſolutionem ad ſecundum argumentum D. Thom.

cit: Beate Petre, ora pro nobis. Niſi enim præſupponeret omnes ſanctos ex eo, quod Deo fruuntur orationes noſtras cognoſcere, non omnes ſtatim adiret, rogans, vt orarent pro nobis. Sed prius adiret Deum ſupplicãs illũ, vt eis noſtras orationes reuelaret, vt ſic ipſi pro nobis orarent. Et quia hęc Eccleſiæ autoritas, maior eſt quam autoritas cuiuſcunque alterius Doctoris; ità dicendum videtur. Cum quo etiam ſtat, quod nouis reuelationibus illuminentur, vt cognoſcant, quid circa ſuos clientulos ſit agendum, aut quid ſimpliciter orandum pro eis ſit. Nam quanuis ipſas orationes videant in ipſa Verbi eſſentia, an autem hoc expediat, quod petitur, aut quo modo implendum ſit, & an Deo hoc placeat, & alia huiuſmodi, ex diuina tantum reuelatione ſancti addiſcunt. Proptereaque Eccleſia Deum rogat, vt ſanctos pro nobis orate faciat dicens: Tribue quæſumus Domine omnes ſanctos iugiter pro nobis orare. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

Articvlvs. V.

¶Vtrùm in oratione debeamus aliquid determinate à Deo petere.

4.dis.15.q. 4.a.4.q.1. & opuſ.3. c.140.

Lib.3.fid. orth.c.24.

Ad Qvintvm ſic procedi-tur. Videtur quòd in oratione nihil determinatè a Deo petere debeamus: quia, vt Damaſcen. * dicit: Oratio eſt petitio decentium à Deo. Vnde inefficax eſt oratio per quã petitur id quod non expedit: ſecundum illud Iacob. 4. Petitis & non accipitis: eo quòd malè petatis. Sed ſicut dicitur Roman. octauo. Quid oremus ſicut oportet neſcimus: ergo non debemus aliquid orando determinatè petere.

2 ¶Præterea, Quicunque aliquid determinatè ab alio petit, nititur voluntatem ipſius inclinare ad faciendum id quod ipſe vult. Non autem ad hoc tendere debemus, vt Deus velit quod nos volumus, ſed magis vt nos velimus quod ipſe vult: vt dicit gloſ. ſuper illud Pſal. 32. Exultate iuſti in Dño: ergo non debemus aliquid determinatè à Deo in oratione petere.

3 ¶Præterea, Mala à Deo petenda non ſunt: ad bona autẽ Deus nõ inuitat: Fruſtra autẽ ab aliquo petitur ad quod accipiendũ inuitatur: ergo non eſt determinate aliquid à Deo in oratione petendum.

¶Sed Contra eſt, quod Dominus Matth. 6. & Luc. 11. docuit diſcipulos determinatè petere ea quæ continẽtur in petitionibus orationis Dominicæ.

¶Respondeo dicendum, quòd ſicut M. Valerius * refert. Socrates nihil vltra petendũ à dijs immortalibus arbitrabatur quàm vt bona tribuerent: quia hi demum ſcirent quid vnicuique eſſet vtile. Non autem plerunque id votis expetimus, quod non impetraſſe melius foret. Quæ quidẽ ſententia aliqualiter vera eſt, quantum ad illa quæ poſſunt malum euentum habere: quibus etiam homo poteſt malè & benè vti. Sic diuitiæ: quæ, vt ibidem dicitur, multis exitio fuere. Honores etiam quàm plures peſſundederunt regna quorum exitus ſæpè miſerabiles cernuntur. Splẽdida coniugia, quæ nonnunquam funditus domos euertunt. Sunt tamẽ quędam bona, quibus homo malè vti non poteſt, quæ ſcilicet malum euentũ habere non poſſunt. Hæc autem ſunt quibus beatificamur, & quib⁹ beatitudinẽ meremur: quæ quidẽ ſancti orãdo abſolutè petũt: ſecũdũ illud. 79. Oſtẽde faciẽ tuã, & ſalui erimus. Et iterũ. 118. Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum.

Lib. 7. c. 2. in tit. Externa, de Socrate Philoſopho.

¶Ad Primvm ergo dicendũ, quòd licet homo ex ſe ſcire non poſsit quid orare debeat: Spiritus tamen, vt ibidem dicitur, in hoc adiuuat infirmitatem noſtram, quod inſpirando nobis ſancta deſideria rectè poſtulare nos facit. Vnde Domin⁹ dicit Io. 4. quòd veros adoratores adorare oportet in ſpiritu & veritate.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd cum orando petimus aliqua quæ pertinent ad noſtram ſalutẽ, conformamus voluntatẽ noſtrã voluntati Dei, de qua dicitur. 1 ad Timot. 2. quòd vult omnes homines ſaluos fieri.

¶Ad tertium dicendum, quòd ſic ad bona Deus nos inuitat, quod ad ea

non paſsibus corporis, ſed pijs deſiderijs, & deuotis orationibus accedamus.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod bona, quæ poſſunt à Deo poſtulari, ſunt in duplici differentia: Quædam enim ſunt, quibus homo male vti non poteſt, qualia ſunt illa, quibus beatificamur; & quibus beatitudinem meremur; alia autem ſunt, quibus homo poteſt bene, & malè vti: qualia ſunt diuitiæ, regna, ſplendida coniugia; & reliqua bona temporalia; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Prioris generis bona poſſunt determinate peti à Deo. Probatur: Sancti illa abſolutè petierunt, vt conſtat ex illo Pſalm. 79. Oſtende faciem tuam, & ſalui erimus. Et ex illo Pſalm. 118. Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum: ergo. Secunda concluſio: Bona ſecundi generis, qualia ſunt omnia temporalia, non ſunt determinatè à Deo petenda. Probatur: Nam quantum ad hæc plerunque id votis petimus, quod non impetrare melius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere, & honores quam plures peſſundederunt. In regnis quoque ſæpe exitus miſerabiles cernuntur.

ARTICVLVS. VI.

¶ *Vtrùm homo debeat temporalia petere à Deo orando.*

4.d.15.q. 4.a.5.q.2. AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd homo non debeat temporalia petere à Deo orando. Quæ enim orando petimus, quærimus. Sed temporalia non debemus quærere. Dicitur enim Matt. 6. Primũ quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius & hæc omnia adijcientur vobis, ſcilicet, temporalia: quæ non quærenda dicit, ſed adijcienda quæſitis: ergo temporalia non ſunt in oratione à Deo petenda.

2 ¶ Præterea, Nullus petit niſi ea de quibus eſt ſolicitus. Sed de temporalibus ſolicitudinem habere non poſſumus: ſecundum quod dicitur Matth. 6. Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ quid mãducetis: ergo temporalia petere nõ debemus orando.

3 ¶ Præterea, Per orationem noſtram mens debet eleuari in Deum. Sed petendo temporalia deſcendit ad ea quæ infra ſe ſunt: contra id quod Apoſtolus dicebat, ſecund. ad Corinth. 4. Non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna: ergo non debet homo temporalia in oratione à Deo petere.

4 ¶ Præterea, Homo non debet petere à Deo, niſi bona, & vtilia: ſed quandoque temporalia habita ſunt nociua, non ſolum ſpiritualiter, ſed etiam temporaliter: ergo non ſunt in oratione à Deo petenda.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Prouerb. 30. Tribue tantum victui meo neceſſaria.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut * Auguſt. dicit ad Probam, de adorando Deum. Hoc licet orare quod licet deſiderare. Temporalia autem licet deſiderare: non quidem principaliter, vt in eis finem conſtituamus, ſed ſicut quædam adminicula, quibus adiuuamur ad tendendum in beatitudinẽ: inquantum, ſcilicet per ea vita corporalis ſuſtentatur: & inquantum nobis organicè deſeruiunt ad actus virtutum. Vt etiam * Philoſoph. dicit in. 1. Ethic. Et ideo pro temporalibus licet orare. Et hoc eſt quod Auguſt. dicit * ad Probam, quòd ſufficientiam vitæ non indecenter vult quiſquis eam vult, & nõ amplius: quæ quidem non appetitur propter ſeipſam, ſed propter ſalutem corporis, & congruentem habitum perſonæ hominis, vt non ſit inconueniens eis cum quibus viuendum eſt. Iſta ergo cum habentur, vt teneantur, cum non habentur, vt habeantur orandum eſt.

Epiſt. 121. c. 12. Et. 4. Conf. 5. a.

Li. 1. Ethic. c. 8. ad fin. tom. 5.

* Epiſt. 121. ca. 6. circa med. tom. 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod temporalia non ſunt quærenda principaliter, ſed ſecundario. Vnde Aug. dicit * in lib. De ſermone Domini in mõte. Cũ dixit illud, primo quærẽdum eſt, ſcilicet regnum Dei, ſignificauit, quia

Li. 2. c. 24. paulo à pr. tom. 4.

hoc,

hoc, scilicet, temporale bonum posterius quærendum est, non tempore, sed dignitate: illud tanquam bonum nostrum, hoc tanquam necessarium nostrum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non quælibet solicitudo rerum temporalium est prohibita, sed superflua & inordinata: vt supra * habitum est.

Q.55.a.6.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quãdo mens nostra intendit temporalibus rebus vt in eis quiescat, remanet in eis depressa. Sed quando intendit eis in ordine ad beatitudinem consequendã, non ab eis deprimitur, sed magis eleuatur sursum.

¶ Ad quartum dicendũ, quòd ex quo non petimus temporalia tanquam principaliter quæsita, sed in ordine ad aliud eo tenore à Deo petimus ipsa, vt nobis concedantur secundũ quòd expediunt ad salutem.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio: Licitum est in oratione petere à Deo bona temporalia, non principaliter, vt in eis finem constituamus, sed sicut quædam adminicula, quibus ad obtinendam beatitudinem adiuuemur. Probatur: Id licet orando petere, quod licet desiderare, vt dicit Diuus Augustinus in epistola ad Probam, de orando Deũ, cap. 12. sed bona temporalia licet desiderare, nõ principaliter, vt in eis finem constituamus; sed sicut quædam adminicula, quibus adiuuemur ad tenendam beatitudinem, inquantum, scilicet, per ea vita corporalis sustentatur, & inquantum nobis organicè deseruiunt ad actus virtutum: ergo bona temporalia licet in oratione petere sub ista ratione.

EXPLICATIO DVORVM Articulorum.

Explicatis iam in superioribus quiditate, & conuenientia orationis, atque etiã quis sit ille, qui à nobis est orandus, agit D. Thom. in his duobus articulis, de eo, quod est à Deo in oratione petendum. Et quoniã tantum conuenientia possunt esse materia orationis, vt ex illius diffinitione colligitur, qua dicitur, quod oratio est petitio conuenientium à Deo; & tam remotio mali quã collatio boni possit esse conueniens, fit, vt vtrumque veniat à Deo postulandum. Sed sicut bonum est duplex, vnum quod per se, & secundum se est appetibile, vt vita beata, & virtutes ad eam conducentes; aliud quod potest prodesse, & obesse aliquando: id, scilicet, quo potest homo bene & male vti, quale est bonum corporis; ità etiam & conueniens potest esse in duplici differẽtia. Vnũ quod per se, & semper est conueniẽs. Quale est primi generis bonũ. Aliud, quod aliquando conuenit, & aliquando non conuenit. Qualia sunt bona corporalia. De primi generis conuenientibus dicit D. Thom. quod illa licet petere determinate. Quod etiã probari potest ex oratione Dominica, qua dicimus; Adueniat regnum tuum, & ex scriptura. Psal. 79. Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Et iterum: Dirige me in semitam mandatorum tuorum. Et ex Ecclesia, quæ orat: Da nobis fidei, spei, & charitatis augmentum, &c. De conuenientibus autẽ secũdi generis affirmat, quod, quanuis possint licitè peti à Deo, quatenus ad vitam sunt necessaria, quod & faciebat Salomon quando dicebat; Victui meo tribue necessaria; & facimus nos in oratione Dominica, quando oramus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (quod non tantum de spirituali pane, sed etiam de corporali est intelligendum, vt dicit glossa super illum locum) & facit Ecclesia, dum in suis litanijs orat Deum pro pluuia congruente, & vt fructus terræ dare, & conseruare dignetur: huiusmodi tamen bona, siue corporis illa sint, siue fortunæ, non sunt absolute, & determinate à Deo petenda, sed cum remissione ad ipsius beneplacitum, si ipsa profutura cognouerit ad æternæ beatitudinis cõsequutionem. Et ratio huius est; Nam cum beatitudo sit primum, & principale obiectum, circa quod oratio nostra versatur, nihil quod ipsius consequutioni aduersetur, erit licitũ postulare. Sæpe autem poterit cõtingere, vt bona temporalia, quæ petuntur, si dentur, potius noceant, quam prosint, atque adeò illa absolute petere non licebit. Propter hoc que dicebat D. Paulus ad Roman. 8. Spiritus adiuuat infirmitatem nostram, nam quid oremus sicut oportet nescimus. Sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quasi diceret, ob id spiritus sanctus imperfectum nostrum, benigno suo auxilio adiuuat, in nostris orationibus, quia nos cæci, & miserabiles, neque quid, neque quomodo orare debeamus, cognoscimus. Diu. Thom. supra istum locum in hunc modum dicit: In generali quidem possumus scire quid conuenienter oremus; sed in speciali hoc non possumus.

Tẽporalia non sunt absolute petenda.

Primò: Quia ſi deſideramus facere aliquod opus virtutis, contingere poterit, vt illud non huic, aut illi ſit congruum: ſicut & alicui, qui vtiliter poſſet in actione proficere, contemplationisquies non expediret, aut è conuerſo. Propter hocque dicebat Salomon Prouerbio. decimo quarto. Eſt via, quæ videtur homini iuſta: nouiſsima autem illius ducunt ad mortem. Secundò: Quia aliquis deſiderat aliquod temporale bonum ad ſuſtentationem vitæ, quod ſibi vertetur in periculum mortis, iuxta illud Eccleſiaſtic. quinto. Diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſunt. Tertiò: Quia aliquis deſiderat liberari ab aliqua moleſtia tentationis, quæ tamen eſt ſibi ad cuſtodiam humilitatis. Vt patet in Paulo, qui petebat amoueri à ſe ſtimulum carnis: qui tamen datus ei erat ne magnitudo reuelationum ipſum extolleret: vt dicitur. 2. ad Corinth. capit. 12. Hæc Diu. Thom. Quibus verbis ſignificat apertè, contingere poſſe, vt quæ petimus à Deo nobis conducibilia non ſint, atque adeò neceſſarium eſſe, quòd Spiritus ſanctus mentem noſtram illuminans, & affectum voluntatis bonis deſiderijs ſuccendens, quæ ſalutaria ſunt gemitibus & ſuſpirijs inenarrabilibus poſtulare nos faciat. Hoc idem exemplo docuit nos Chriſtus Redemptor noſter. Qui cum Patrem oraret, vt calicem eius transferret, ſuã tandem voluntatem Patris voluntati ſubiecit dicens: Veruntamen non mea, ſed tua fiat voluntas. Et in oratione Dominica dicimus; Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Cui petitioni contraire videtur, qui abſolutè & determinatè aliquid huiuſmodi à Deo petit, cum talis potius ſuam petat fieri voluntatẽ, quam Dei. Et hinc eſt, quòd filijs Zebedæi abſolutè petentibus, mediante matre, vt vni dexteram, & alteri ſiniſtrã, in regno ſuo daret, quod ipſi temporale futurum exiſtimabant, Chriſtus dixerit; Neſcitis quid petatis.

Argumentum contra D. Thom.

¶Et ſi quis contra hoc argumẽtetur: Eccleſia publicè, & vnuſquiſque ſecretè in ſua priuata oratione quotidie orat Deum, non ſolum, vt ſibi in communi benefaciat, ſed etiam in ſpecie, & determinate, vt pluuiam nobis tribuat congruentem, & fructus terræ dare, & conſeruare dignetur, & ſimilia: ergo falſò dicit Diuus Thomas, non eſſe licitum bona temporalia determinatè petere. Reſpondeo ly, determinatè, poſſe accipi dupliciter. Vno modo, vt idem ſit quod in ſpecie, & in particulari, & non in genere, & in confuſo. Et ſecundum iſtam rationem Diu. Thom. non

Solutio.

negat bona temporalia eſſe determinatè petenda à Deo. Quin potius ipſemet in. 4. diſtinctione decima quinta, quæſtione quarta, articulo quarto, probat, talia bona eſſe determinatè à Deo petenda. Ad hunc ſenſum, quod in particulari, & in ſpecie ſunt poſtulanda. Alio modo accipitur determinatè pro eo, quod eſt abſolutè, & ſine ordine ad aliam rem. Et in hoc ſenſu non ſunt petenda bona temporalia determinatè, hoc eſt, abſolutè, & ſine aliqua conditione; ſed ſi expedierint nobis. Et hoc eſt, quod affirmat Diuus Thom. in præſenti. Ratioque eius eſt efficaciſsima: Quia, ſcilicet, poſſunt eſſe nobis noxia; & ratio poſtulat, vt nullus ab aliquo ſupplex, niſi conuenientia, petat.

Dubium.

¶Et ſi quis quærat, vtrum ſemper ſit neceſſarium, quod talis conditio in oratione exprimatur; an verò ſatis ſit, quòd virtute in petitione ſubintelligatur; dico breuiter ſatis eſſe illam virtute ſubintelligi: nec eſt opus, vt verbis explicetur. In oratione enim Dominica, ſine aliqua conditione bona temporalia à Domino petimus, dicentes: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et Eccleſia in litanijs abſolutè poſtulat, vt Deus fructus terræ dare, & cõſeruare dignetur. *Nota.* ¶Et eſt aduertendũ, quod non ſolum eſt licitum petere bona temporalia, quatenus ad vitam ſunt neceſſaria, ſed etiam bona ſuperflua, hoc eſt, diuitias modò ad bonum finem ordinentur. Nam cum ſit licitum habere diuitias, & meritorium, eas in pias cauſas, & gloriam Dei expendere, licitum etiam erit, illas ad huiuſmodi finem deſiderare, & ex conſequenti eas petere, cum omne illud ſit licitum, orare quod licet deſiderare: vt dicit Diuus Auguſtinus in epiſtola ad Probam de orando Deũ cap. 12. Eſt tamen huiuſmodi petitio ſemper valdè periculoſa. Propterea quæ Sapient. 30. dicebat Salomon Deo: Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi; ne fortè ſatiatus abliciar ad negandum, & dicam: Quis eſt dominus. Et Propheta in Pſalm. 36. Melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorum multas. Chriſtus etiam comparat, propter eandem rationem, diuitias ſpinis, quæ animam pungunt ſæpeque impediunt, ne quis regnum Dei ingrediatur, iuxta illud: Difficilius eſt diuitem ingredi in regnum Dei, quam camelum per foramen acus tranſire.

Dubium.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm orare pro bonis temporalibus, ſit opus hominis imperfecti. Et pro parte affirmatiua eſt argumentũ. Ad perfectionem Chriſtiani hominis

Argumen.

hominis ſpectat, bona temporalia contemnere, iuxta illud; Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quæ habes: & veni, ſequere me: & Matth.6. Nolite ſoliciti eſſe animę veſtræ quid mãducetis, nec corpori veſtro, quid induamini: & ſubdit ſtatim: Hęc enim gentes quærunt: Scit autem pater veſter, quòd his omnibus indigetis: ergo hominis imperfecti eſt hæc omnia poſtulare. Propter hoc argumentum Alexander Alenſis affirmat, eſſe opus imperfectionis petere à Deo huiuſmodi temporalia bona. Sed, vt quid in hac re verum putem, explicem, aduertendum eſt: quòd bona temporalia prima ſua diuiſione diuidi poſſunt in bona corporis, qualia ſunt pulchritudo, ſalus, &c. & in bona externa, qualia ſunt diuitiæ, opes, amici. Et rurſus hæc diuiduntur. Nam quędam ſunt valde neceſſaria. Qualia ſunt illa, ſine quibus, aut nullo modo, aut vix vita tranſigi poteſt. Alia autem ſunt bona ſuperflua.

1. Concluſ. ¶Quo ſuppoſito, ſit prima concluſio: Nõ eſt opus imperfectionis ea bona temporalia petere à Deo, quæ neceſſaria ſunt ad vitam degendam. Probatur: Vnuſquiſque ex charitate tenetur ſeipſum diligere: in quo continetur præceptum, vt ea bona quærat quis, quæ neceſſaria ſunt ad ſuam conſeruationem: ergo ſi illa petat à Deo nõ erit imperfectus. Probo conſequentiam: Nam dato oppoſito, non quærere eſſet conſilium, atque adeò conſilium eſſet contra præceptum, quod eſt omnino impoſsibile. Secũdò: Chriſtus in oratione Dominica tradens nobis formam orandi, ea docuit, quæ à Deo eſſent petenda, ſed inter alia vnum eſt, vt det nobis panem noſtrum quotidianum, quo nomine, ſecundum Auguſt. in Epiſt. ad Probam iam citata, intelliguntur bona, quę ad victum ſunt neceſſaria: ergo non eſt imperfectio illa in oratione petere. Et confirmatur ex Paulo. 1. ad Tim. cap. 2. dicente: Obſecro primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarũ actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus, qui in ſublimitate cõſtituti ſunt: vt quietam & tranquillam vitam agamus. Hæc autem omnia pertinent ad bona temporalia. Ad quorum petitionem non adeò nos hortaretur Apoſtolus, niſi orare pro illis eſſet opus perfectionis.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio: Opus imperfectionis eſt, ea bona petere à Deo, quæ ſuperflua ſunt, etiam ſi ad bonum finem dirigantur. Probatur: Horum bonorum petitio quãuis licita ſit, ſi ad bonum finem dirigantur, ſemper tamen eſt valde periculoſa, vt paulò antea dicebam, ſed fieri non poteſt, vt ſit opus perfectionis, ea bona petere à Deo, quorũ poſſeſsio ſine periculo animæ non inuenitur: ergo illa petere erit opus imperfectionis. Ad argumentum in contrarium factum dico primò, falſum eſſe, quòd eſt opus perfectionis, aut conſilij, ea bona temporalia contemnere, quæ ad vitam degendam ſunt neceſſaria. Nec contrarium colligitur, ex illo teſtimonio, ſi vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, quæ habes, & veni, ſequere me. Nam Chriſtus in illis verbis ſolum conſulit, vt abijciamus curam rerum domeſticarum, nullam rem familiarem habentes. Non autem conſulit, vt nulla tibi ratione victum pares. Cuius rei ſignum eſt, quòd etiam illi monachi, qui illud Domini cõſilium ſequuti ſunt, omnia derelinquentes: adhuc tenentur victum quærere, vel rogando eleemoſynas, vel ſuis manibus operando. Vel dico ſecundò, quòd etiam ſi verum eſſet, quòd eſt conſilium ſpernere bona temporalia neceſſaria ad victum, non tamen inde ſequitur eſſe opus imperfectionis, Deum pro illis orare. Nam licèt ſit imperfectio, illa bona deſiderare; ſuppoſito tamẽ iam iſto imperfecto deſiderio velle illa per Deum obtinere non eſt hominis imperfecti, ſed potius religioſi, atque teſtantis, ſe nolle aliquid ſperare, niſi à Deo, etiam quantum ad minima. Ad aliud teſtimonium ex Matth. cap. 6. reſpondetur, quòd ibi tantum prohibetur ſolicitudo, hoc eſt, anxietas, & cura nimia rerum temporalium. Qui autem illa petit à Deo, non eſt ſolicitus.

Ad argum.

Corollariũ ¶Ex dictis infertur licitum eſſe in oratione petere mortem, vel propriam, vel alienã, non abſolutè, ſed conditionaliter, ſi homo finaliter non ſit corrigendus. Nam hæc etiã inter bona temporalia connumerantur. Et ſic Anaſtaſia orabat Deum, vt ſuum maritũ Publium de medio tolleret, vt daret locum ſanctis, ſi non erat finaliter corrigendus. Et Cyrillus in quadam epiſtola ad Auguſtinũ orat Deum, vt hæreticum quendam reſipiſcere nolentem occidat. Idem ſimiliter poterit iuſto optari, ſi timetur, quòd diu viuens in peccatum cadet. Id enim eſt licitũ viris iuſtis deſiderare, quod inter Dei beneficia computatur. Tale autem eſt eos, de hoc ſeculo nequam tollere, ne mali fiant, iuxta illud; Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum illius, aut fictio deciperet animam eius. Hoc etiam petebat pro ſeipſo. D. Paulus quando dicebat; Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Iob quoque propriam mortem deſiderabat. Nec in hoc videtur, vir tã iuſtus peccaſſe; melior eſt enim mors,

quam vita amara. De duobus autem, quorum alterum est eligendum, illud videtur præeligendum quod est melius.

Dubium. ¶ De bonis per se appetibilibus, qualia sunt vita beata, & virtutes ad eã conducentes, de quibus dixit D. Thom. in art. 5. quòd illa est licitum petere determinatè; potest esse aliquale dubiũ, vtrùm id sit vniuersaliter verum. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Liberalitas, magnificẽtia, & fortitudo bellica, sunt virtutes, & tamen non sunt absolutè, & determinatè petendæ à Deo: ergo falsò dicit D. Tho. quòd illa, quæ sunt per se bona, qualia sunt vita beata, & virtutes ad illam conducentes determinatè possunt peti à Deo. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Huiusmodi virtutes haberi non possunt sine bonis temporalibus, scilicet, diuitijs, aut viribus corporis; sed hæc non petuntur licitè à Deo determinatè, vt constat ex dictis: ergo neque illa. Propter hoc argumentum

Sententia Medinæ. Medina. C. de oratione. 5. quid in oratione petendum, affirmat, prædictas virtutes, & si quæ sunt aliæ similes, non esse petendas determinatè à Deo, sed sub conditione, sicut alia bona temporalia. Hæc tamen sententia

Sententia Autoris. est apertè falsa. Et sic dico, nullam virtutem excipiendam esse, ab illa regula generali. Et ratio est; Quia omnis virtus ex se, est bonum honestum; bonum autem honestum, nulla ratione fieri potest, vt sit perniciosum: & sic non est cur sub conditione petatur. Et ad argumentum in contrarium fa-

Ad arg. ctum, respondeo, quòd aliud est virtus, & aliud exequutio virtutis. Nam, quia virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, fit, vt formaliter in recta, & honesta voluntate consistat: & res externæ, quæ exequutioni mandantur, pertinent ad ipsam virtutem materialiter. Ad hoc ergo, vt aliquis sit magnificus, aut liberalis, sufficit voluntas efficax magnificè, & liberaliter operandi: quòd autem in ipsa plus, aut minus possit est per accidens. Vel secundò respondetur, quòd quanuis concedamus, prædictas virtutes non posse consistere sine bonis temporalibus, quod est falsum; adhuc tamen ex hoc non sequitur, quòd qui eas absolutè petit, peteret etiam absolutè diuitias, & bona temporalia. Sed solum sequitur, quòd peteret illa bona temporalia, quatenus sunt materia, & subseruiunt talibus virtutibus. Quæ ratio non est absoluta, sed legitima conditione moderata. Itaque qui peteret sibi à Deo liberalitatem, vna, & eadem oratione formaliter, & absolutè peteret virtutẽ, & interpretatiuè, atque conditionaliter peteret bona temporalia, quatenus subsunt vsui illius virtutis, quod nulla ratione potest esse illicitum. Dixi notanter, esse falsum; quòd virtus magnificentiæ, & liberalitatis, non potest esse sine bonis temporalibus, nam vt docet Magister in. 3. distinctione. 33. & D. Thom. ibidem, quæstione. 2. artic. 4. & 1. 2. quæst. 67. artic. 1. ad. 1. virtutes morales manent in patria. Et tamen certum est, ibi nulla futura bona temporalia, quę per liberalitatẽ, & magnificentiam conferantur. Imò nec passiones, quæ per temperantiam, aut fortitudinem moderentur. Quam suam sententiam, vt explicet aduertit, quòd in virtutibus moralibus aliquid est formale, & aliquid quasi materiale. Materiale est in eis inclinatio quædam partis appetitiuæ ad passiones, vel operationes, secundum modum aliquem. Et quia iste modus determinatur à ratione, idcircò formalè in omnibus virtutibus est ipse ordo rationis. Hoc supposito dicit, quòd virtutes morales in futura vita non manent quantum ad id, quod est materiale in eis. Non enim habebunt in futura vita locum concupiscentiæ, & delectationes ciborum, & venereorũ, nec etiam timores, aut audaciæ circa pericula mortis. Sed quantum ad id, quod est formale remanebunt in beatis perfectissimè post hanc vitam. In quantum, scilicet, ratio vniuscuiusque perfectissima erit circa ea, quæ ad ipsum pertinent secundum illum statum. Et vis appetitiua omnino mouebitur secundum ordinem rationis. Propter quod Diuus Augustinus libr. 14. de Trinitate, capit. 9. dicebat, quod prudentia ibi erit sine vllo periculo erroris; fortitudo sine molestia tolerandorum malorum; temperantia sine repugnantia libidinum. Et ad eundem modum dicendum erit in nostro proposito.

Virtutes morales manent in patria.

¶ Mala pœnalia non licet petere in oratione, nisi in ordine ad bonum, vt, scilicet, per flagella quis conuertatur ad Deum. Et sic sunt intelligendæ innumeræ imprecationes, quæ ponuntur in scriptura contra inimicos. Quale est illud: Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei. Psalm. 6. & illud. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius. Cum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum Psalm. 108. Quibus in locis conturbationem inimicorum per tribulationes petit propheta, vt per eas corrigantur, & conuertantur ad Dominum. Possunt etiam & vltra dictam expositionem loca illa tripliciter intelligi. Primò, vt sit sensus, quod sancti postulant

Oratio de malis pœnalibus.

non

non vt ipſi peccatores deſtruantur, ſed tantum, quòd in eis deſtruatur regnum peccati, deſtructis, ſcilicet, in eis peccatis ipſorum. Secundò, quòd verba illa fuerint dicta non per modum imprecationis, ſed per modum prophetiæ, quid illis euenier enuntiantis. Et tunc præſens optatiui, vel imperatiui ponitur pro futuro modi indicatiui, quale eſt illud: Duplici contritione, conterre eos Domine, id eſt, conteres. Tertiò, quòd Prophetæ verba illa dixerint conformando voluntatem ſuam cum voluntate diuina circa damnationem perſeuerantium in peccato. Mala temporalia orare & petere alijs ex odio, eſt peccatum mortale. Et ſimiliter poſtulare poſſe facere mala culpæ, vt furtum, aut adulterium.

ARTICVLVS. VII.

¶ Vtrùm debeamus pro alijs orare?

AD SEPTIMVM ſic procedi-
3q.11.ar. 3.ad 3. Et 4.d.15.q. 4.ar.4.q. 3. tur. Videtur, quòd non debeamus pro alijs orare. In orando enim ſequi debemus formam quam Dominus tradidit. Sed in oratione Dominica petitiones pro nobis facimus, non pro alijs dicentes. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, &c. ergo non debemus pro alijs orare.

2 ¶ Præterea, Ad hoc oratio fit vt exaudiatur. Sed vna de conditionibus quæ requiruntur ad hoc quod oratio ſit exaudibilis, eſt vt aliquis oret pro ſeipſo, vnde ſuper illud Ioann.16. Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Auguſtin. * dicit, Exaudiuntur omnes pro ſeipſis: non autem pro omnibus. vnde non ſimpliciter dictū eſt, dabit: ſed dabit vobis: ergo videtur quòd non debeamus pro alijs orare: ſed ſolum pro nobis.
Trac.102. nō remotè à princ.to. 3.

3 ¶ Præterea, Pro alijs ſi ſint mali prohibemur orare, ſecundum illud Hierem. ſeptimo. Tu ergo noli orare pro populo hoc, & non obſiſtas mihi: quia non exaudiam te. Pro bonis autem non oportet orare: quia ipſi pro ſeipſis orantes exaudiuntur: ergo videtur, quòd non debeamus pro alijs orare.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Iac. 5. Orate pro inuicem vt ſaluemini.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut * dictum eſt, illud debemus oran do petere quod debemus deſiderare. Deſiderare autem debemus bona non ſolum nobis, ſed etiam alijs. Hoc enim pertinet ad rationem dilectionis quam proximis debemus impendere: vt ex ſupra dictis * patet. Et ideo charitas hoc requirit, vt pro alijs oremus. Vnde Chryſoſtom. * dicit ſuper Matth. Pro ſe orare neceſsitas cogit: pro altero autem charitas fraternitatis hortatur. Dulcior autem ante Deum eſt oratio: non quam neceſsitas tranſmittit: ſed quàm charitas fraternitatis commendat.
Art.præce.
Quæſt.25. & 26.
Homil.14. in imperfecto circa prin.to.2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſicut Cyprian. dicit in lib. de oratione Dominica: ideo non dicimus pater meus, ſed noſter: nec da mihi, ſed da nobis, quia vnitatis magiſter noluit priuatim precem fieri: vt, ſcilicet, quis pro ſe tantum precetur. Vnum enim orare pro omnibus voluit, quoniam in vno omnes ipſe portauit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd pro ſe orare ponitur conditio orationis, non quidem neceſſaria ad effectum merendi, ſed ſicut neceſſaria ad indeficientiam impetrandi. Contingit enim quandoq; quòd oratio pro alio facta non impetrat, etiam ſi fiat piè & perſeueranter & de pertinentibus ad ſalutem, propter impedimentum quod eſt ex parte eius pro quo oratur, ſecundum illud Hierem.15. Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum. Nihilominus tamen oratio meritoria erit oranti qui ex charitate orat, ſecundum illud Pſalm.34. Oratio mea in ſinu meo cōuertetur. gloſſ. Id eſt, etſi non eis proſit: ego tamen non ſum fruſtratus mea mercede.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiā pro peccatoribus orandum eſt, vt conuer-

conuertantur: & pro iuſtis vt perſeuerent, & proficiant: Orantes tamen nõ pro omnibus peccatoribus exaudiuntur, ſed pro quibuſdam. Exaudiuntur enim pro prędeſtinatis, non autem pro præſcitis ad mortem. Sicut etiam correctio qua fratres corrigimus, effectum habet in prædeſtinatis, non in reprobatis, ſecundum illud Eccleſiaſt. 7. Nemo poteſt corrigere quem Deus deſpexerit. Et ideò dicitur. 1. Ioann. 5. Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccato non ad mortem, petat & dabitur ei vita peccanti peccatum non ad mortem. Sed ſicut nulli quandiu viuit hic, ſubtrahendum eſt correctionis beneficium, quia non poſſumus prædeſtinatos diſtinguere à reprobatis, vt Auguſtinus * dicit in libro de correptione, & gratia, ità etiam nulli eſt denegandum orationis ſuffragium. Pro iuſtis etiam eſt orandum triplici ratione.

C.15.to.7.

¶ Primo quidem, quia multorum preces facilius exaudiuntur, vnde ſuper illud Roman. 15. Adiuuetis me in orationibus veſtris, dicit * gloſſ. Bene rogat Apoſtolus minores pro ſe orare. Multi enim minimi dum congregantur vnanimes, fiunt magni: & multorum preces impoſsibile eſt quod non impetrent illud, ſcilicet, quod eſt impetrabile. Secundo vt ex multis gratia agatur Deo de beneficijs quæ conferuntur iuſtis: quæ etiam in vtilitatem multorum vergunt. vt patet per Apoſtolum. 2. ad Cor. 1. Tertio vt maiores non ſuperbiant, dum conſiderant ſe minorum ſuffragijs indigere.

Eſt Ambr. circa finem Commentarij ad 15. c. ad Rom. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio eſt affirmatiua; quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra, ex illo Iacobi. 5. Orate pro inuicem, vt ſaluemini, & in corpore articuli, hac ratione: Illud debemus orando petere, quod debemus deſiderare, vt ex Diuo Auguſt. diximus art. præcedenti; ſed non ſolum nobis, ſed etiam alijs debemus bona deſiderare; hoc enim pertinet ad rationem dilectionis, quam alijs debemus impendere: ergo non ſolum pro nobis, ſed etiam pro alijs debemus orare. Et confirmatur ex Diuo Chryſoſto. Homil. 4. in imperfecto ſuper Matthæum dicente; Pro ſe orare neceſsitas cogit: pro altero autem charitas fraternitatis hortatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CONcluſio huius articuli certa eſt, & extra controuerſiam poſita, eiuſque aſſignat plures rationes Alexander Alenſ. 4. part. quæſtione. 26. membro. 3. articulo. 6. Quarum vna ſumitur ex neceſsitate eorum, pro quibus oramus, ſcilicet, peccatoribus, quibus quaſi commembris compati, & ſuccurrere competit ex charitate. Pro iuſtis ſimiliter orare debemus, quandiu credimus eos miſerijs præſentibus præpediri. Et ſic dicit Gloſſa ſuper capitulum vltimum Iacobi, in illa verba; Si quis errauit ex vobis: Oremus pro ſalute proximorum, non ſolum temporali, ſed æterna. Si enim eſt magnæ mercedis eripere corpus quandoque moriturum; quanti meriti erit animam liberare in cæleſti patria victuram? Secunda ratio ſumitur ex diuina voluntate, quæ vult membra eſſe pro inuicem ſolicita, atque vnum per aliud adiuuari. Et ſic dicit Gloſſa ſuper primam Epiſtolam Ioann. capit. vltimo, in illa verba. Audiet nos quidquid petierimus. Si petimus ſecundum voluntatem Dei impetrabimus, ſicut quando petimus pro fratre, pro quo eſt petendum. Tertia ratio ſumitur ex propria vtilitate orantium, qui eo ipſo, quòd pro alijs orant merentur citiùs, & vberiùs pro ſeipſis exaudiri, iuxta illud D. Gregorij libr. 33. morali. Quiſquis pro alio intercedere nititur, ſibi potiùs ex charitate ſuffragatur: & pro ſemetipſo tantò citiùs exaudiri meretur, quantò deuotiùs pro alijs intercedit. Hæc etiam concluſio ſufficienter probatur ex dictis à nobis art. 3. huius quæſtionis, vbi latè oſtendimus eſſe præceptum orandi, non tantum pro nobis, ſed etiam pro alijs.

Gloſſa.

D. Greg.

¶ Sed poteſt eſſe non leue dubium, circa illam, vtrùm ſit ità vniuerſaliter intelligenda, vt pro omnibus viatoribus, in quibuſcunque peccatis exiſtentibus orare debeamus. Et pro parte negatiua argumentor primo, ex Ioanne. 1. ſua Canonica, capit. 5. in hunc modum dicente: Qui ſcit, fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem, & peccatum ad mortem: non pro illo dico, vt roget quis. Quibus verbis ſignificare videtur Apoſtolus, aliqua eſſe peccata, in quibus qui inuentus fuerit ad

Dubium.

1. Argum.

ad mortem vſque non expiabitur. Et pro huiuſmodi vanum exiſtimat orationes fundere ad Deum. Non ergo pro omnibus peccatoribus in vniuerſum orandum eſt.

2. Argum. ¶Secundò, vt Eccleſ. cap. 7. habetur. Nemo poteſt corrigere, quem Deus deſpexerit: ſed multi dicuntur derelicti, & deſpecti à Deo in ſacris literis, iuxta illud Eſai. 1. Derelinquentur filiæ Sion, vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario: ergo pro illis non erit orandum. Et idem argumentum poteſt fieri de peccantibus in Spiritum ſanctum; quorum peccatum, inquit Chriſtus, nec remittetur eis in hoc ſeculo, nec in futuro.

3. Argum. ¶Tertiò: Infideles, atque hæretici ſunt viatores; & tamen pro illis orandum non eſt; quia cum iam contra eos Deus ſententiam, atque iudicium protulerit, iuxta illud Ioannis. 3. Qui non credit iam iudicatus eſt, non videtur conueniens, vt pro illis orationes ad Deum fundamus: ergo non in vniuerſum pro omnibus viatoribus orandum eſt. Et confirmatur: Excommunicati ſunt viatores; & tamen pro illis orandum non eſt, cum ſint diuiſi à cœtu fidelium, & excluſi, atque priuati ſuffragijs, & orationibus Chriſtianorum: ergo non pro omnibus viatoribus in vniuerſum eſt orandum.

Vltimò. ¶Vltimò; Pro præſcitis, de quibus manet fixa Dei ſententia, quòd damnabuntur in perpetuum, videtur vanum orationes fundere ad Deum; & tamen ſunt viatores: ergo non pro omnibus viatoribus eſt orandum.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quòd de orationibus, quæ poſſunt à fidelibus pro alijs fieri, loqui poſſumus, vel ex natura rei, vel ſuppoſita Eccleſiæ determinatione. Rurſus poſſumus loqui, vel de orationibus publicis, Eccleſiæ nomine factis, vel de oratione particulari, quam vnuſquiſque priuatim ad Deum fundere poteſt. Quo ſuppoſito ſit prima cõcluſio: Loquendo ex natura rei, nullus viator, quantumcunque peccator ſit, eſt excludendus à noſtris orationibus, ſiue publicæ illæ ſint ſiue priuatæ. Itaque non eſt homo viuus, pro quo non conueniat orare. Probatur: Pro omni illo orandum eſt, cui ſalutem optare poſſumus, cum id orare debeamus, quod debemus deſiderare, vt ex mente Auguſtini dicit Diuus Thomas in iſto articulo; ſed nullus homo eſt in genere, cui non debeamus optare ſalutem, cum nullus ſit, quem ex præcepto charitatis ſicut nos ipſos diligere non teneamur: ergo pro omnibus ex natura rei orare tenemur. Et confirmatur: Si pro aliquo orandum non eſſet, maximè pro homine obſtinato; de quo nulla habetur ſpes pœnitentiæ; ſed vt Diuus Auguſtinus affirmat de nullo homine, quantumlibet obſtinato, eſt deſperandum, quin poſsit in momento, Deo aſpirante, conuerti: ergo pro omnibus viatoribus ex natura rei, eſt orandum. Idem etiam probari poteſt ex Diuo Iacobo. Qui in capit. 5. ſuæ Canonicæ dicit; Orate pro inuicem, vt ſaluemini; quod ad omnes vniuerſaliter ſine exceptione dictum eſſe conſtat; cùm omnibus optare debeamus, vt ſaluentur, vt conformes ſimus voluntati Dei. De quo dicit Paulus, quòd vult omnes homines ſaluos fieri. Vltimò: Chriſtus pro omnibus quantumuis peccatoribus venit, & paſſus eſt, vt ipſe teſtatur dicens; Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam; quare pro omnium ſalute, quantum in ſe fuit, fecit: ergo nos ſimiliter Chriſtum imitati, omnibus ſalutem optare, & pro omnibus orare debemus.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio: Suppoſita Eccleſiæ determinatione, quæ priuat excommunicatos communibus orationibus Eccleſię, nullus pro illis publicè orare poteſt. Voco autem orationem publicam, eam, quam miniſter facit nomine Eccleſiæ. In hac concluſione omnes Doctores conueniunt, & habetur expreſſe in cap. nuper. de ſententia excommunicationis. Dixi autem publicè: Nam oratione priuata, nullus prohibetur pro quibuſcunque voluerit, etiam excommunicatis, orationes fundere ad Deum, cum maior excommunicatio, vt communiter dicunt Doctores ſequuti Diuum Thomam in additio. ad 3. part. quæſt. 21. artic. 1. ſolum priuet cõmunione Eccleſiæ, quo ad fructum, & ſuffragia generalia. Nomine fructus intelligimus quamcunque externam communionem, tam ciuilem, quam eccleſiaſticam, & perceptionem ſacramentorum, ex quibus maximum fructum capiũt fideles. Et nomine ſuffragiorum generalium intelligimus, tam exteriores orationes, nomine Eccleſiæ factas, quam internam communionem ex illis prouenientem, quibus omnibus maior excommunicatio priuat. Si quis autem quærat, vtrùm ſacerdos in memento, vel alijs miſſæ collectis poſsit pro excommunicatis orare, Syluester, verbo, excommunicatio. primo. §. 8. reſpondet, quòd tanquam publica perſona & miniſter Eccleſiæ non poteſt. Quare ſi Rex, vel Epiſcopus fuerit excommunicatus in canone nominandus non erit. Tamen, quia

quia ſacerdos inter ſacra poteſt pro conſanguineis,& amicis orare, fit, vt ſi aliquis illorum ſit excommunicatus,tanquam priuata perſona pro illo orare non impediatur. Eandem ſententiam tenet Nauarro in capit.quando. de conſecratione, diſtinctione 1. nota.19.numero.71. & Couarruuias ſuper capit.alma mater.§.6.numero.4. Cæterum hæc opinio,quanuis clemens ſit,& forſam vera, periculo tamen non caret. Tum, quia potuit Eccleſia priuare excommunicatum non ſolum orationibus communibus,ſed etiam præcipere miniſtris, ne inter ſacra pro eo orarent : & ſi hoc factum eſt pro eis orare non licet. Tum etiam;quia in ſacrificio miſſæ ſemper ſacerdos orare videtur nomine Eccleſiæ: ſiquidem tanquam illius miniſter illud offert. Certum eſt autem , quòd hac ratione nullo modo poteſt pro excommunicatis orare, vt D.Thom.docet loco citato in ſolutione ad. 2. Nec obſtat quòd Eccleſia in die Paraſceues ſpecialiter orat pro hæreticis, & ſchiſmaticis. Quia hoc facit in exemplum Chriſti,qui ea die pro omnibus orauit; ſicut & pro omnibus paſſus eſt: Non tamen orat pro aliquibus ſub nomine excommunicatorum,Nam quanuis hæretici, & ſchiſmatici iure ſint excommunicati, illo tamen tempore , quo Eccleſia orat pro illis, quantum ad id,cenſentur abſoluti ab excommunicatione. Ex dictis omnibus infertur, quòd oratione priuata pro illis omnibus orare poteſt homo, pro quibus ſiue publicè, ſiue priuatè orare poſſet,ex natura rei, niſi eſſet Eccleſiæ prohibitio contrarium determinans iuxta modum à nobis explicatum in ſupra poſitis concluſionibus.

Ad.1. arg.

¶Ad primum argumentum ex Ioanne.1. ſua Canonica,capit.5.vt reſpondeamus,aduertendum eſt , quid ſit peccatum ad mortem , variè ſolere à Doctoribus explicari. Nonnulli affirmant , peccatum ad mortem vocari ſolum finalem impœnitentiam, hoc eſt,peccatum, quod vſque ad mortem durat. Vt ſit ſenſus,quod quando quis cognouerit fratrem ſuum peccato aliquo teneri, vel leuiori,& veniali,vel tali (etiam ſi grande ſit) quod videatur non vſque ad mortem per finalem impœnitentiam duraturum, ſed probabiliter exiſtimatur , quia ex infirmitate, ignorantia, aut fragilitate illud commiſit , de eo pœnitentiam acturus , atque ita remiſsionem conſequuturus ; tali, inquam,peccato , de cuius emendatione,& remiſsione ſperatur, ſi quis viderit fratrem peccaſſe,adiuuet illum ſuarum precum ſuffragio apud Dominum : vt qui ſic non ad mortem deliquit , per pœnitentiam redeat ad perfectam animæ vitam,quam tollit peccatum. Eſt autem quorundam peccatum ad mortem , ſcilicet, finalis impœnitentia. Et pro illo non dico vt roget quis ; quia non eſt rogandum pro damnatis, vt poſtea dicemus. Hanc expoſitionem ſequitur Gloſſ.ſuper iſtum locum.

Finalis impœnitentia dicitur peccatum ad mortem ab aliquibus.

¶Alij dicunt , vocari à D. Ioanne peccatum ad mortem illud , quod à Chriſto alio nomine appellatur peccatum in Spiritum ſanctum. De quo apud Matth.cap.12.affirmat:Qui dixerit verbum contra filium hominis remittetur ei. Qui autem dixerit verbum in Spiritum ſanctum non remittetur ei, nec in hoc ſeculo , nec in futuro . Nam cum oratio pro peccatoribus facta ad id ordinetur,vt eis peccata remittantur,& illud, quod eſt in Spiritum ſanctum irremiſsibile à Chriſto dicatur in hoc ſeculo , & in futuro, ſuperfluum videbitur pro illo orationẽ fundere ad Deum.Sed quia non omnes eodem modo explicant, quid à Chriſto appelletur peccatum in Spiritum ſanctum, idcircò horum ſententia in plures diuidi poteſt. D.Thom.ſupra quæſt. 14.artic. 1. tres ſanctorum patrum explicationes refert de peccato in Spiritum ſanctum. Prima eſt D. Ambroſij lib.2. de pœnit.cap.4.& lib.de Spiritu ſancto.cap.3.D.Hieron.& D. Chryſoſt. ſuper Matth.cap.12.& aliorum, qui dicũt, quòd verbum in filium hominis eſt blaſphemia in Chriſti humanitatem iactata.Quales fuerunt illæ, quibus dixerunt,Chriſtum eſſe voracem,potatorem vini, amicum publicanorum,&c.Verbum autem in Spiritum ſanctum eſt blaſphemia in Chriſti diuinitatem prolata.Qualis fuit illa,In Beelzebub principe dæmoniorũ eijcit dæmonia , qua opus diuina virtute apertè factum virtuti dæmonis tribuebant. Secunda expoſitio eſt D.Auguſt.Qui in Enchiridio cap.83.& Epiſt.50. dicit,blaſphemiam in Spiritum ſanctum eſſe finalem impœnitentiam, hoc eſt , peccatum mortale ad finem vſque vitæ perſeuerans : blaſphemia verò in filium eſt quodcunque aliud peccatum. Ideò autem affirmat quòd finalis impœnitentia dicitur peccatum in Spiritum ſanctum:quoniam excludit remiſsionem quæ peculiariter Spiritui ſancto tribuitur.At verò alia peccata, quæ non ſunt contra remiſsionem; ſiquidem aliquando remittuntur dicuntur peccata in filium.Tertia expoſitio eſt D.Tho. loco citato, quam recentiores Doctores admittunt. Scilicet, quòd peccata,quæ committuntur per fragilitatem ſunt in patrem , cui tribuitur potentia . Quæ verò per ignorantiam

Peccatum in Spiritũ ſanctum dicitur peccatũ ad mortẽ ab aliis.

Diuerſa ſententia de peccato in Spiritũ ſanctum.

ſunt

ſunt in filium; cui tribuitur ſapientia. Quæ autem procedunt ex certa malitia; illa ſunt in Spiritum ſanctum, cui tribuitur bonitas. Et intelligit D. Thom. per operari ex certa malitia, operari ex ipſa electione mali, vt ipſe ſe exponit, citans ea, quæ dixerat. 1.2.q. 78.art.1.& 3. Et ſuppoſito, quòd poteſt hoc dupliciter contingere; vno modo ex inclinatione habitus vitioſi, qui malitia dicitur: alio modo ex eo, quòd per contemptū abijcitur, & remouetur id, quod electionem peccati poterat impedire, ponit iſtam concluſionem bimembrem: Peccatum in Spiritum ſanctum, eſt peccatum ex certa malitia; non quæ procedit ex inclinatione habitus vitioſi; ſed ex malitia, qua per contemptum abijcitur & remouetur; id quod electionem peccati poterat impedire. Primam partem probat ex eo, quòd peccare ex inclinatione habitus vitioſi, non dicit ſpeciale genus peccati, ſed conditionem ſeu circunſtantiam, quæ poteſt omnibus peccatis competere. Peccare verò in Spiritum ſanctum dicit ſpeciale genus peccati, quod poſteà ab ipſo in ſex ſpecies diuiditur. Secūda verò pars probatur. Nam per operari ex certa malitia, vel debet intelligi prauus habitus, vel praua electio: Non prauus habitus, vt ſtatim dicebā: ergo praua electio. Et eſt aduertendū, quod omne peccatum procedens ex malitia admodum explicatum, appellatur à D. Thom. blaſphemia. Non quia propriè ſit ſpecies blaſphemiæ: ſed quia quodammodo poteſt appellari blaſphemia: ſicut omne opus bonum poteſt etiam appellari fidei confeſſio. Et quidem, ſi nomine peccati in Spiritum ſanctum intelligatur cum Diuo Auguſtino, finalis impœnitentia, ſententia illorum, qui affirmant per peccatum ad mortem, pro quo non eſt orandum, intelligendum eſſe peccatum in Spiritum ſanctum, prorſus coincidit cum prima reſponſione. Sed quoniam, quanuis hæc Doctrina Diui Auguſtiui de peccato in Spiritum ſanctum, propter tanti viri autoritatem ab omnibus veneretur, à nullo tamen admittitur, tanquam germana expoſitio textus. Loquitur enim ibi Chriſtus de aliquo peculiari peccato blaſphemiæ, vt ex ipſo textu conſtat. Et finalis impœnitentia nec eſt peculiare peccatum, ſed conditio, quæ poteſt omnibus peccatis conuenire. Nec ſemper eſt blaſphemia; ſed plerumque eſt culpa alterius generis. Niſi velimus dicere cum D. Thom. ibidem in ſolutione ad primum, quòd ſicut omnis pia cogitatio, & pium opus externum dicitur quodammodo confeſsio fidei; ſic etiam omne peccatum, ſiue cordis, ſiue oris, ſiue operis poteſt dici quodammodo blaſphemia, quæ eſt impropria loquutio. Idcircò hac expoſitione omiſſa, vna ex duabus reliquis erit ſequenda. Inter quas, quantum ad loci expoſitionem attinet longè probabilior mihi videtur ea, quæ eſt Diui Hieronymi, atque Chryſoſt. Et probatur primo ex eo, quòd certum eſt Dominum ibi loqui, non de quouis peccato, quod dici poſsit ſingulari aliqua ratione commiſſum in Spiritum ſanctum, ſed de peccato, quod in verbis conſiſtit. Blaſphemia enim propriè eſt contumelia alicui verbis illata. Nec dicit: Omnis, qui peccauerit in Spiritum ſanctum, ſed qui dixerit verbum in Spiritum ſanctum, aut, vt habet D. Marcus, qui blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, quod nec de finali impœnitentia, nec de peccato ex malitia commiſſo, poteſt commodè intelligi. Eſt ergo blaſphemia in Spiritum ſanctum ea, qua quis malitia aliqua permotus, quæ manifeſtè ſunt Dei, tribuit dæmonibus, vt erat eiectio dæmoniorum. Nec nomen, Spiritus ſanctus, neceſſariò hic accipi debet, vt ſignificet ſingulariter tertiam perſonam in diuinitate, ſed ponitur pro tota diuinitate: Ità, vt blaſphemare in Spiritum ſanctum ſit pene idē, quod blaſphemare in Deum. Ideò autem poſitum fuit hoc nomen Spiritus ſanctus, quia directè opponitur ſpiritui immundo, cuius virtute dicebant Iudæi Dominum eijcere dæmonia. Et quia etiā Spiritui ſancto propriè tribuitur in ſcripturis operatio virtutum, & miraculorum; blaſphemia verò in filium Dei fuit, qua aliqui calumniabantur Chriſtum, tanquam vini potatorem, & voracem, &c. Quod autem dicitur verbum in Spiritum ſanctum, nec remitti in hoc ſeculo, nec in futuro, non ſic debet intelligi, quaſi voluerit Chriſtus ſignificare huiuſmodi peccatum eſſe omnino irremiſsibile. Sed ità appellatur, vel quia regulariter non remittitur, vel, quia difficulter eius venia obtinetur. Vnde non dixit Chriſtus: Blaſphemia in Spiritum ſanctum eſt irremiſsibilis, ſed non remittitur, negans non remiſsionis poſsibilitatem, ſed euentum. Vt in plurimum enim non ſequitur tale peccatum remiſsio. Nam ob criminis ipſius enormitatem, qui ſic peccant traduntur fere in reprobum ſenſum, aut ex reprobo ſenſu, in quem traditi ſunt, procedit. Ex quo fit, vt dignam non agant pœnitentiam; ac proinde nec remiſsionem conſequuntur. De hac re videndus eſt Diuus Ambroſius, lib.2.de pœnitentia, cap.4.& D. Hieronym. ſuper 12.caput Matthæi, & Ianſenius in concordia

Sententia Autoris.

dia Euang.concord.49.& Vega ſuper concil.lib.13.c.9.Sed ſi intelligamus per peccatum ad mortem peccatum in Spiritum ſanctum, hoc eſt, blaſphemiam in Chriſti diuinitatem prolatam, quæ omnino irremiſſibilis non eſt, vt modo dicebam, poterit quis meritò dubitare, quare Diuus Ioannes in teſtimonio in argumento adducto dicat,pro huiuſmodi peccato non eſſe orãdum. Ad quod breuiter reſpondeo, ipſum non negare, pro hoc peccato eſſe orandum, ſed tantum inſinuat, propter peccati magnitudinem opus eſſe in illo maiori remedio. Vt enim docet Alexander Alẽſis,quarta parte, quæſtione.26. membro.3. articulo ſexto, in huiuſmodi peccatis propter ſceleris magnitudinem, & hominis, cui benefacere cupimus indignitatem, orandum non eſt,hoc eſt,non eſt vtendum aperta petitione, ſed potius ingemiſcendum, hoc eſt, gemitu quodam latens & occultũ ſcelus demonſtrandum.

Notanda interpretatio Eraſmi.

¶ Eraſmus in annotationibus in nouum teſtamentum, aliter interpretatur dictum locum Ioannis, in hunc modum dicens: Locus hic in ſpeciem adimere videtur ſpem veniæ relapſis in culpam grauem. Nec me clam eſt, quibus rationibus ſeſe hinc explicent Theologi. Sed mihi videtur alius exitus aperiri poſſe. Venialia delicta, ſine quibus non viuitur, quotidiana petitione delentur; Remitte nobis debita noſtra, quemadmodum interpretatur & Auguſtinus. Cæterùm atrocia flagitia non ſanantur eodem modo. Sed olim ejciebantur è contubernio Eccleſiæ, tradebanturque Satanæ, nec recipiebantur, niſi ieiunio, lacrymis, multiſque remedijs duris deleta culpa. Hæc Eraſmus: Quibus verbis ſignificat, quòd quando Diuus Ioannes affirmat, Qui ſcit fratrem ſuum peccare non ad mortem, petat, loquitur de peccatis venialibus, quæ per orationem Dominicam deleri poſſe dicit, eſt enim oratio Dominica in remiſsionem venialium peccatorum à Chriſto inſtituta, vt Diuus Auguſtinus docet. Quando autem dicit, Et peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis, loquitur de peccatis mortalibus, ad quorum remiſsionem orationem Dominicam non ſufficere affirmat; quia neceſſe eſt, vt pro illis ieiunio, & lacrymis ſatisfaciamus. Hæc interpretatio Eraſmi mihi magnopere placet. Quia eſt valde conſona literæ. Nec ex hoc habetur eſſe aliquos peccatores, pro quibus orandum non ſit, vt argumentum probare nitebatur; ſed tantum quòd oratio Dominica, de qua ſolum in eo loco eſt ſermo, non eſt efficax remedium, ad remiſsionem peccatorum mortalium, quod verum eſt. Beda putat omnino peccatum aliquod eſſe, cui non ſit petenda venia, eo quod fruſtra peteretur. Videlicet ſequutus Auguſtinum, qui hoc in libris de ſermone Domini in monte ſenſit. Quæ fuit Origenis,Theognoſti,& Athanaſij opinio. Verum huius ſententiæ canit palinodiam, D. Auguſt.lib.1.retractationum. Addens hoc eſſe verum ſolum in illo, qui in peruerſo affectu perſeuerauerit vſque ad mortem.

¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur conceſſa maiori,atque minori, negando conſequentiam. Quanuis enim nemo poſſit corrigere quem Deus deſpexerit, vt habetur Eccleſiaſtes, capit. 7. ad hunc ſenſum, quòd quia correctio fraterna ordinatur ad particularem emendationem fratris, idcircò ab illa ceſſandum eſt, quando probabiliter timetur, illum,qui corripitur, futurum deteriorem. De tali enim correctione loquitur Sapiens in illo loco, vt communiter interpretantur Doctores cũ Gloſſa. Et quanuis etiam ſit verum, quòd multi dicuntur derelicti, atque deſpecti à Deo in ſacris literis, non quia ipſis deneget Deus illa auxilia, quæ neceſſaria ſunt, & ordinaria, & quibus conuerti poſſent; ſed illa vberiora, & extraordinaria, quæ ſi conferret ſine dubio conuerterentur. Quanuis enim Deus interdum aliquibus peccatoribus, dum ſunt in peccato, immittat copioſa auxilia, & illos momento temporis conuertat ad ſe, vt Paulo contigit, atque Magdalenæ: tamen, vt in plurimum, & maiori ex parte in conuerſione procedit ſenſim, atque paulatim. Prius, ſcilicet, reuocando ipſum peccatorem ad ſobriam mentem, & deinde illum paulatim diſponendo, & idoneum efficiendo ad ſuſcipienda illa auxilia, quibus vltimatè ad gratiam diſponatur. Itaq; Deus in conuerſione peccatoris regulariter hoc modo procedit, quòd primò incipit à generalibus,& minoribus auxilijs, aptis tamen, ad producendos ſuos effectus, ſi homo permittat ſe ab illis duci, atq; regi. Cuiuſmodi ſunt morbi,& felices,ſiue aduerſi rerum euẽtus. Quibus auxilijs ſi homo acquieſcit,& incipit ſe arcere à voluntate peccandi, quam antea habebat, fauet Deus illis conatibus, & ſuppeditat illi maiora auxilia, quibus magis arceat voluntatem eius ab ſtudio peccandi: idque efficit per prædicatorum voces,per lectiones,per timores, &c. Quibus auxilijs ſi homo rectè vtitur, & magis ac magis

Ad 2. arg.

Auxilia Dei multiplicia.

magis continet ſe à peccato; & ſibi totus diſplicet, incipit Deus tunc acrius inſtare, & abundantiori auxilio efficit, vt perfectè deteſtetur peccata, & ad Deum ſe toto corde, & anima conuertat. Cæterum, ſi èconuerſo peccator contempſerit illa priora auxilia gratiæ, & magis generalia, Deus etiam quaſi ſubſiſtit, & ſe quodammodo continet à conferendis vlterioribus auxiliis. Sed illa eadem priora, iterum, atque ſæpius repetit, atque multiplicat: ſemper paratus, ſi prioribus auxiliis homo rectè vtatur maiora conferendi. Nam qui infidelis eſt in minimo: id eſt, qui contemnit priora auxilia, & in maximo infidelis erit. Dicitur ergo Deus peccatores derelinquere, atque deſpicere, cum propter ſua peccata denegat illis, non illa auxilia, quæ neceſſaria ſunt, & ordinaria, & quibus conuerti poſſint, ſed illa vberiora, & extraordinaria, quæ ſi conferret, ſine dubio conuerterentur. Nam ſi cum Deus aliquem reprobum iacentem in peccato vocat, & excitat ad pœnitentiam per illa priora auxilia, quæ diximus paratus conferre poſteriora, ſi prioribus rectè vtatur, vehementioribus, & extraordinariis auxiliis pulſaret, vt fecit in Paulo, ſine dubio conuerteretur. Sed tamen non dat hæc auxilia; ſed potius illa priora ſæpius repetit; & continet ſe à conferendis vltimis auxiliis, & maioribus quoadusque prioribus rectè vtatur. Idque facit, quia propter illa priora peccata habet illum exoſum & reprobatum. Et in hoc conſiſtit ea derelictio, à qua peccatores dicuntur derelicti, eſtque effectus reprobationis. Quod ità eſſe facile intelligitur ex illo Matthæi 11. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida; quia ſi in Tyro & Sydone factæ eſſent virtutes, quæ in te factæ ſunt, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egiſſent. Ex quo conſtat, quod quamuis Deus ſciebat Tyros, & Sydonios eſſe conuertendos, ſi vidiſſent ea miracula, quæ viderunt ciues Corozaim; tamen nec denegauit illis auxilia neceſſaria & ſufficientia, quibus poſſent conuerti, nec dedit illis hoc auxilium miraculorum, quo ſine dubio conuerterentur: quia erant reprobati à Deo propter ſua peccata; & ideò iuſtè hoc modo derelicti. Quamuis ergo nemo poſſit corrigere, quem Deus deſpexerit; & multi dicantur derelicti, & deſpecti à Deo, ad modum iam explicatum; non tamen ex hoc infertur non eſſe orandum pro illis; cum oratio non ad id ordinari debeat, vt aliquid contra diuinam voluntatem fieri velimus, ſed tantum, vt Deus ea auxilia conferre dignetur, quæ efficacia fuerint, vt homo exeat à peccato; niſi contrarium eius diuinæ conforme fuerit voluntati. Cui ſi nec expreſſe, nec tacitè homo votum ſuum, aut deſiderium ſubmiſerit, ſuperba & deprauata erit oratio. Quia perinde erit ac ſi peteret! Domine fiat quod ego volo, non quod tu vis, quod eſt diuinæ voluntati reniti; ac proinde illicitum, & contra illud Matthæi ſexto: Fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra. Propter quod Diu. Auguſtinus ſuper Pſalm. 110. in illa verba; Non adhæſit mihi cor prauum, dicebat, cor prauum habet, qui non vult, quod Deus vult. Et ad idem eſt Gloſſa ibidem. ¶ Ad aliud autem quod dicitur in eodem argumento de peccantibus in Spiritum ſanctum, iam ex dictis patet ſolutio.

Cur Deus aliquos peccatores derelinquat.

Ad 3. arg.

¶ Ad tertium argumentum, in quo de infidelibus, & hæreticis eſt ſermo, quantum attinet ad hæreticos, iam diximus in ſecunda concluſione, quod quoniam iure ſunt excommunicati; nulli eſt licitum publica oratione pro illis orare; bene tamen priuata. De infidelibus autem affirmo, quod ſiue priuata, ſiue publica oratione licitum eſt vnicuique pro illis orare, propter rationes à nobis ſuperius poſitas, quæ non minus militant in infidelibus, quam in aliis peccatoribus. Quod & inſinuare videtur Paulus 1. ad Timot. capitulo ſecundo, dum dicit: Obſecro primum fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus, qui in ſublimitate conſtituti ſunt. Certum eſt autem tempore Pauli omnes Reges, pro quibus orationes fundendas eſſe dicit, eſſe infideles. Diu. etiam Auguſtinus in epiſtola ad Marcellinum in hunc modum dicit. Legimus fratribus noſtris, & veſtris librum beatiſsimi Cypriani de oratione Dominica: vbi demonſtrauimus, quemadmodum docuerit omnia, quæ ad mores pertinent, à patre noſtro, qui in cælis eſt, eſſe poſcenda. Et etiam quomodo admonuerit pro inimicis noſtris, qui nondum in Chriſtum crediderunt, nos vt credant, debere orare. Quod vtique inaniter fieret, niſi Eccleſia crederet malas, atque infideles hominum voluntates poſſe per Dei gratiam ad Deum conuerti. Et reprobans idē Auguſtinus hæreſim Pelagianorum in libro de hæreſibus, & nominibus hæreticorum dicit, Deſtruunt etiam orationes quas facit Eccleſia, ſiue pro infidelibus, & doctrinæ Dei reſiſtentibus, vt conuertantur ad Deum, ſiue pro fidelibus, vt augeatur in eis fides. Nec obſtat illud, quod obiicitur ex Ioanne capitulo tertio. Qui non

Pro infidelibus orare licitum eſt

credit iam iudicatus eſt. Nam loquitur ibi Chriſtus de iudicio damnationis æternæ, quam in Chriſtum credere nolentes, proculdubio ſubibunt. Qui enim non peccant in lege, ſine lege iudicandi ſunt. In præſenti tamen non debemus eos iudicare; quia qui hodie infideles ſunt, cras fideles eſſe poſſunt. Et ideò pro eis eſt orandum. ¶ Ad confirmationem de excommunicatis iam ex dictis patet ſolutio.

Ad vltimũ argum.

¶ In vltimo argumento tangitur difficultas de præſcitis, & reprobis, vtrùm pro illis ſit orandum. Ad quam Diu. Thomas hic ad tertium reſpondet, quod quemadmodum nemini debemus ſubtrahere correctionis beneficium, quia neſcimus, quis ſit quem Deus proiecerit: ità etiam pro præſcitis orandum eſt, quandiu ſunt in hac vita, quia non poſſumus eos à prædeſtinatis diſcernere. Quibus verbis ſignificare videtur, quod ſi ſciremus, qui ſunt reprobi, nec eos corrigere, nec pro eis orare deberemus. Et quoniam, quamuis inparticulari de nullo viuente ſciamus, quod ſit præſcitus, in genere tamen conſtat, aliquos eſſe prædeſtinatos, & aliquos præſcitos. Ex hoc ſequi videtur, quod nec poſſimus orare pro præſcitis in communi, quicunque ſint illi. Quod & confirmari poteſt exemplo Chriſti, qui nunquam legitur pro reprobis oraſſe, ſed tantum pro electis, & pro illis qui in eum erant credituri. Et ſic Ioannis. 17. de Apoſtolis loquens, in hunc modum dicit: Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, ſed pro his, quos dediſti mihi, quia tui ſunt; & mea omnia tua ſunt; & tua mea ſunt; & clarificatus ſum in eis. Et iam non ſum in mũdo; & hi in mundo ſunt; & ego ad te venio. Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos. &c. Et ratione ſic argumentor: Oratio pro reprobis fuſa eſt omnino ſuperflua; cum repugnet præſcitos à Deo ſaluari: ergo pro illis orandum non eſt. Et confirmatur: Qui orat, debet ſemper ſuam voluntatem, & petitionem Dei voluntati ſubiicere: ſed qui pro præſcitis orat, vt ſaluentur, cum ſciat voluntatem Dei oppoſitam eſſe, non ſolum non ſubiicit voluntatem ſuam Deo, ſed etiã illi videtur reniti, & aduerſari; ergo eius oratio non ſolum ſuperflua, verum etiam culpabilis, & temeraria erit dicenda. ¶ His tamen non obſtantibus dicò, quod quamuis quiſque bene poſsit nominatim orationem fundere ad Deum, pro prædeſtinatis, nulla facta mentione de reprobis; tũ quia non ſemper, quod aliquis orat, tenetur orare pro omnibus, atq; adeò poterit orare pro ſolis prædeſtinatis; & non pro reprobis; tum etiam; quia eſt vſus Eccleſiæ aliquando pro ſolis prædeſtinatis orare; vt conſtat ex quadam oratione, quæ incipit: Deus, cui ſoli cognitus eſt numerus electorum in ſuperna felicitate locãdus. &c. non tamen tenemur reprobos nominatim nec in communi, nec in particulari à noſtris orationibus excipere. Quod & probari poteſt primò, exemplo Chriſti, qui pendens in ligno generaliter pro crucifixoribus Patrem orauit, quorum plures certum eſt fuiſſe reprobos. Secundo ex vſu Eccleſiæ, quæ communiter pro viuis ac defunctis fidelibus ſacrificium offerre ſolita eſt: & tamen dubitari non poteſt, inter viuos, alios eſſe reprobos, & alios prædeſtinatos. Et tandem tertio; nam licèt noſtra oratio pro reprobis fuſa ad gloriæ conſequutionem prodeſſe non poſſit, vt minus tamen peccent, atque ex conſequenti, vt minus puniantur poterit prodeſſe; & ſic erit vtile etiam pro reprobis orare. ¶ Et ad argumentum ex teſtimonio dico, quod in illo loco Ioannis, ſolum orat Chriſtus pro prædeſtinatis, & non pro reprobis, vt ex verbis ipſius ſufficienter colligere licet. Ex hoc tamen non infertur, quod non eſt licitum orare pro reprobis; cum non ſemper quis teneatur orare pro omnibus, pro quibus orare non prohibetur. ¶ Ad rationem reſpondeo, negando antecedens. Poteſt enim oratio pro reprobis fuſa, ad hoc, vt conuertantur, deſeruire, vel ſaltem, vt rarius peccent, & mitius finaliter torqueantur, vt modo dicebã. Præterquã, quod quia, quãuis in ſenſu compoſito ſtare non poſsit, vt quis ſit præſcitus, & ſaluetur: quia tamen abſolutè loquendo quiſque viator poteſt ſaluari, hinc fit, vt pro quolibet abſolutè poſsimus orationem fundere ad Deum.

Dubium.

Argu. ex teſtimonio.

Arg. ex ratione.

Cõfirmatio

Reprobi nõ ſunt excludendi à noſtris orationibus.

Ad arg. ex teſtimonio.

Ad arg. ex ratione.

¶ Ad confirmationem vt reſpondeamus, ſuppoſito tanquam certo, quod qui in ſuis orationibus nec tacitè nec expreſſe ſuum votum, atque deſiderium diuinæ ſubiicit voluntati, eius oratio ſuperba eſt & depraua ta, vt paulo antea dicebam, operæpretium eſt, vt explicemus, quæ ſit illa Dei voluntas, cui orando, & quodcumque aliud faciendo, nos conformare eſt neceſſe. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum primo, quod quemadmodum homo duobus modis poteſt aliquid velle: vno modo formaliter, hoc eſt, actu elicito voluntatis; alio modo arguitiuè, hoc eſt, efficiendo aliquid ex quo manifeſtatur, & arguitur eius voluntas; veluti cum homo prohibet, vel præcipit aliquid, ipſa prohibitio indicat, & demõſtrat ſe nolle id, quod prohibet: Ex quo fit vt in homine diſtinguamus duplicem voluntatẽ: vnam,

Ad confirmationem.

In Deo eſt duplex voluntas, ſigni & beneplaciti.

vnam, quæ appellatur voluntas beneplaciti, & eſt ipſa formalis voluntas, qua homo actu elicito aliquid vult: Alteram, quæ dicitur voluntas ſigni, & nihil aliud eſt, quam illud omne, ex quo ipſa voluntas arguitur & manifeſtatur, vt præceptum, prohibitio, conſilium: ità etiam in Deo poſſumus diſtinguere duplicem voluntatem, vnam beneplaciti, alteram ſigni. Voluntas beneplaciti eſt, qua vult omne illud, cuius eſt in eo voluntas formalis, & in quo ſibi bene complacet. Voluntas autem ſigni, eſt id, ex quo eius voluntas manifeſtatur, & arguitur. Quod eſt quincuplex, ſcilicet, præceptum, prohibitio, conſilium, permiſſio & operatio, vt autor eſt Diu. Thom. prima parte. quæſtione 19. articulo 11. & 12. Signum autem voluntatis diuinæ appellatur Dei voluntas; ad modum, quo interdum ipſum ſignum appellatur, nomine ſignati, ſicut & imago Cæſaris appellatur Cæſar.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod quemadmodum vna & eadem res poteſt diuerſimode conſiderari: ità etiam & Deus, circa eandem rem diuerſimode conſideratam, poteſt habere diuerſas volitiones. Vnde Theologi adhuc ex parte obiectorum diſtinguunt in Deo duplicem voluntatem, vnam, quam appellant antecedentem, alteram conſequentem. Inter quas hoc eſt diſcrimînis; quod voluntas antecedens fertur in res ſecundum ſe, & abſolutè conſiderata: voluntas verò conſequens fertur in res, conſideratis omnibus ſuis circunſtantiis. Poteſt autem contingere, quod aliqua res ſit bona ſecundum ſe & abſolutè conſiderata, quæ ſi conſideretur cum omnibus circunſtantiis, mala ſit: ſicut viuere homini, abſolutè conſideratum eſt bonum. Sed ſi addatur, quod ſit homicida, & in malum multitudinis eſt malum. Et, quia vnumquodque, ſecundum quod eſt bonum, ſic eſt volitum à Deo, poteſt fieri, quòd aliqua res ſecundum ſe ſit volita à Deo; quæ tamen conſideratis circunſtantiis non ſit volita. Vt abſolutè Deus vult omnes homines ſaluos fieri; quia hoc abſolutè conſideratum eſt bonum quoddam. Nihilominus tamen, quia contingit, vt plures ſint peccatores, & mali, quos ſaluari bonum non eſt; idcircò illos ſaluari non vult, vt latè oſtendit Diu. Thomas prima parte. quæſtione 19. articulo 6. ad primum argumentum. Voluntas ergo antecedens, quæ ſecundum D. Thomam, & omnes ſanctos non ſemper impletur, non eſt voluntas ſimpliciter, ſed potius appellatur velleitas, quam voluntas. Ex quo infertur aliquid eſſe volitum voluntate antecedenti, cuius contrarium eſt volitū voluntate conſequenti, & è conuerſo.

In Deo eſt voluntas antecedens & voluntas conſequens.

Tripliciter ſe homo cõformat voluntati diuinæ.

¶ Tertio eſt aduertendum, tripliciter poſſe contingere, quod homines conformentur voluntati diuinæ: ſcilicet, in volito, in actu volendi, & in modo volendi. In volito nos conformamus, quando idem obiectum, vel eandem rem, quam Deus vult, & nos volumus. In actu volendi, quando habemus illū actum, quem Deus vult nos habere. Vt contigit Abrahamo. Gen. 22. quãdo voluit filium ſuum Iſaac ſacrificare, ſicut illi Deus præcepit: quamuis poſteà opus non fuerit ſubſequutum, quia Deus illud fieri noluit. In modo volendi nos conformamus, quando ex eadem radice, videlicet, ex ſimili charitate, & propter eundem finem, ex qua, & propter quem Deus vult, aliquid volumus, putà principaliter ex charitate, & propter Deum, & ad noſtram beatitudinem meritoriè.

Qualiter teneantur homines cõformare ſe voluntati ſigni.

¶ His conſtitutis quantum attinet ad voluntatem ſigni, certum eſt, quod diuinæ voluntati ſigni præceptiuæ, & prohibitiuæ tenentur ſe homines conformare, ad hunc ſenſum, quod tenentur præceptis Dei obedire illa adimplendo, & prohibita cauendo, quando & quomodo ipſa vel præcepta, vel prohibita fuerint, iuxta illud Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Imò hoc ſolum intendit Deus in eis, vt homo ſit obligatus ea velle, quomodo ipſe præcipit; quãuis non ſemper velit voluntate conſequenti, & de facto ea adimpleri. Nec tale præceptum eſt ſignum, quod Deus vult efficaciter impleri id, quod ipſe præcepit, ſed quod homo ſit obligatus ad id volendum, ſiue faciendum, vt dictum eſt. Voluntati ſigni conſultiuæ non tenentur ſe homines conformare, vt conſtat, quia non tenentur ſequi conſilia. Niſi fortè quis ſpecialiter ea vouiſſet; quia tunc illa ſequi teneretur. Tenentur tamen omnes ea non contemnere, parui pendendo, aut inutilia iudicando. Voluntati ſigni permiſsiuæ non tenemur ſimiliter nos conformare; ità, vt aut illa faciamus, aut in aliis ſimilia permittamus, ſaltem vniuerſaliter, quando ea commodè poſſumus impedire, ne committantur. Imò huic voluntati tenemur eſſe difformes, non peccando, nec peccare volendo. Quia hæc voluntas permiſsiua proprie non eſt, niſi malorum culpæ, quæ Deus poſitiuè nec vult, nec non vult, ſed merè priuatiuè ſe habet. Et quia ea mala ſi vellet, poſſet impedire, & non impedit ex iuſtiſſima cauſa; idcircò illa permittere dicitur. Tenentur tamen homines contra hanc

ſigni voluntatem permiſsiuam non murmurare, eam reprehendendo; quia iuſtiſſima, & ſapientiſſima eſt, iuxta illud Pſalm. 118. Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum. Et Pſalm. 35. Iudicia Dei abyſſus multa. De voluntate ſigni operatiua eadem eſt ratio, ac de voluntate beneplaciti, cum illa ſemper adimpleatur, ſicut & iſta. Et ſic eodem modo eſt loquendum de vtraque quantum ad obligationem nos conformandi illis.

¶ De voluntate beneplaciti, ſiue antecedens illa ſit, ſiue conſequens, atque etiam de voluntate ſigni operatiua, quantum ad conformitatem, & difformitatem ad illam, maior eſt difficultas. Quam vt explicemus ſuppoſito, quod conformitas, ſeu difformitas poteſt eſſe vel in volito, vel in actu, vel in modo volendi, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod diuinæ voluntati beneplaciti, & ſigni operatiuæ tenentur homines ſe conformare in actu volendi, vel actualiter, vel habitualiter pro ſuo tempore. Ad hunc ſenſum, quod tenẽtur, vel habitualiter, vel actualiter; dum ſibi innotuerit, velle id, quod Deus vult eos teneri velle; non autẽ tenẽtur velle id quod Deus vult illos velle. Opera enim conſilii vult Deus homines velle, maximè quando ea operantur: & tamen ea velle non tenentur, vt rectè docet Gabriel. lect. 69. in canon. Dico ſecundò, etiam eſſe certum, quod in modo volendi, hoc eſt, in eo, quod ex charitate, & propter Deum meritoriè operentur, non tenentur ſe homines ita diuinæ voluntati conformare, vt, niſi id faciant, peccatum committant. Ad vitandum enim peccatum ſatis eſt regulariter vt extra charitatem præcepta adimpleamus. Nam ſi infidelis baptizatur, & per peccatum mortale, in quo eſt, ponit obicem gratiæ, & non ſacramento, certum eſt, quod non tenetur rebaptizari; atque adeò extra charitatem exiſtens adimplet præceptum de recipiendo baptiſmum. Itaque hæc certa ſunt. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm prædictæ Dei voluntati beneplaciti, aut ſigni operatiuæ, teneantur ſemper homines ſe in volito conformare, ità, vt res, quæ eſt volita à Deo, eadem etiam ſit volita à nobis? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt Gregorii Ariminen. in ſecund. diſtinctione vltima. & Gabriel. lectio. 68. in canonem. & aliorum, qui dicunt, ſemper eſſe obligatos homines conformare ſe diuinæ voluntati beneplaciti, aut ſigni operatiuæ, quando conſtat nobis, quod talis res, vel obiectum eſt volitum à Deo. Cognoſcitur autem prædicta diuina voluntas beneplaciti ex reuelatione rei futuræ, vel ex ipſius operis, aut facti implemento. Eo enim ipſo, quo aliquid fit, cognoſcitur id Deo volente fieri, aut factum eſſe; ſine cuius voluntate nihil fit. Præcipuum huius opinionis fundamentum deſumitur ex aliquibus teſtimoniis Diu. Auguſtini ſuper Pſalmum 100. & Gloſſæ ibidem ſuperius à nobis adductis, quæ nihil probant, de conformitate que in actu volendi commodius intelligi poſſunt. Secunda opinio, quam communiter tenent Doctores, tangiturque breuiter à Gabriele vbi ſupra, & præcipuè in primo diſtinctione 48. eſt, quod voluntati Dei beneplaciti, aut ſigni operatiuæ tenentur homines ſe conformare in volito habitualiter. Ad hunc ſenſum, quod tenentur non remurmurare contra illam, nec ei repugnare. Non tamen tenentur ſe poſitiuè ei conformare, ponendo aliquem actum ſibi conformem. Itaque, ſi Deus vult aliquem, ſiue propter demerita ex lege, ſiue ſine demeritis præter legem gloria priuare, ſicut pueros ſine baptiſmo deſcendentes ad limbum, ex lege deſtinat, tenetur non remurmurare, nec reſiſtere; non tamen tenetur id poſitiuè velle. Cuius contrarium dicebat Gregorius in prima opinione prædecente.

¶ Cæterum, vt quid in hac re ſit tenendum, clare & ordinatè dicamus, ad propoſitam difficultatem reſpondebimus per aliquot propoſitiones. Prima concluſio: Vbi non conſtat de diuina voluntate beneplaciti, in aliquo negotio particulari, nullum eſt peccatum agere contrarium eius, quod Deus vult. Et probatur primo. Nam ſecundo Regum capitulo ſeptimo. dicitur, quod Dauid voluit ædificare domum Domino, eiuſque voluntas maximè laudatur tertio Regum capitulo 8. At voluntas diuina beneplaciti erat in contrarium, vt aſſeritur locis allegatis, quod Dauid penitus ignorabat. Item Danielis. 10. ſcribitur, quod angelus regni Perſarum volebat detinere captiuũ populũ Dei, & alius angelus nitebatur in contrarium, voluntaſque vtriuſque ſtudioſa erat, quamuis ex neceſſitate altera illarum debebat eſſe contraria voluntati, Dei beneplaciti, quam vterq; angelus ignorabat. Omnes etiam tenemur velle & orare, vt omnes fideles ſaluté conſequantur æternam, quoniam ignoramus, qui nam ſint prædeſtinati, & qui reprobi, vt pau-

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

Sententia Gregorij.

Sententia communis.

1. Concl.

páulo antea dicebam: Et tamen certiſſimum eſt de fide, quod Deus aliquibus vult denegare vitam æternam: ergo noſtra concluſio eſt vera.

1.Conclu. Secunda concluſio: Quamuis nobis conſtet de diuina voluntate beneplaciti in particulari, non tenemur illi conformari; ſecundum appetitum ſenſitiuum, nec ſecundū voluntatem, vt natura eſt, hoc eſt, ſecundum quod naturaliter operatur. Probatur: Quando quis infirmatur euidenter cognoſcit eſſe voluntatem diuinam beneplaciti, quod infirmetur; & tamen non tenetur ſecundum appetitum ſenſitiuum complacere ſibi in illa infirmitate, eamque appetere; quoniam appetitus ſenſitiuus naturaliter refugit nociuum, & deſtructiuum ſuppoſiti: eſtque iſta inclinatio bona & à Deo: ergo. Eadem etiam ratio fieri poteſt de voluntate, vt natura, eſt: cū voluntas, vt natura naturaliter feratur in bonum ſuppoſiti, & deteſtetur eius nociuum, & deſtructiuum. Et hoc modo Chriſtus Dominus, cuius rectiſſimæ ſunt operationes, fugiebat mortem, quamuis certò ſciebat eſſe diuinam voluntatem beneplaciti, vt moreretur.

3.Conclu. ¶ Tertia concluſio: Quamuis nobis conſtet de diuina voluntate beneplaciti in particulari, aut de voluntate ſigni operatiua, quæ ſemper eſt coniuncta voluntati beneplaciti; non ſemper tenentur homines ſe illi in volito conformare: hoc eſt, non ſemper tenentur velle quidquid Deus vult: Sed voluntate deliberata poſſunt contrarium velle. Tenentur tamen homines contra hanc voluntatem beneplaciti non remurmurare, illam reprehendendo, aut iniuſtam iudicando. Prima pars huius concluſionis, quoniam difficillima eſt, & directe oppoſita primæ opinioni, magnis, & euidentiſsimis argumentis confirmanda erit. Probaturque in primis teſtimonio Auguſtini, qui hanc noſtram ſentētiam tenet in Enchiridio capitulo 101. vbi dicit, quod homo aliquando bona voluntate poteſt velle oppoſitum eius, quod fieri vult Deus: vt cum bonus filius dolet de morte patris. Idem etiam docet ſuper Pſal. 100. in illa verba: Non adhæſit mihi cor prauum, quæ ſi militer eſt ſententia Magiſtri in primo. diſt. 48. ſtatim in principio diſtinctionis. Secundo probatur concluſio exemplis ſanctorum Patrū. Dauid enim optimè ſciebat eſſe voluntatē diuinam, vt viueret, & tamē ipſe orabat dicēs. Heu mihi quia incolatus meus prolōgatus eſt. Et D. Pau. ad Phi. c. 1. aiebat: Cupio diſſolui, & eſſe cū Chriſto. Et tamē certò ſciebat eſſe diuinā voluntatē, vt in carne maneret. Subiungit enim ſtatim: Permanere autem in carne neceſſariū propter vos. D. etiam Aug. cum diem vltimum ageret, certò ſciebat eſſe diuinam voluntatē, vt ciuitas Hyponenſis à Barbaris obſideretur: at verò hoc ipſe ægerrimè ferebat. Et quod amplius mouet, Chriſtus Dominus ſciebat eſſe voluntatem diuinam quod ciuitas Hieruſalē penitus deſtrueretur, & ipſe videns eam, fleuit ſuper illam. Tertio ſic argumētor ex oppoſita ſentētia, ſequitur primò quod exiſtens in peccato mortali tenetur velle carere gratia, ſi quidē Deus vult quod peccator careat gratia. Rurſus ſequitur, quod ſi Deus reuelaret alicui ſuā damnationē, teneretur eā velle, quod eſt cōtra propriā charitatem. Præterea ſequitur, quod ſi viderem patrē meum mori, & perire in ſempiternum, quod teneor illud velle, & de eo gaudere. Et ſi video ciuitatē incēdio ardere, teneor illud velle. Et ſi cognoſco quod peſtis omnia deuaſtat, teneor id velle. Quia vniuerſa hæc mala certum eſt, ex diuina voluntate prouenire; cum nullum ſit malū in ciuitate (loquēdo de malo pœnæ) quod Deus non fecerit, vt ſcriptura teſtatur. Item ſequitur, quod nullum eſt opus conſilii. Nam ſi ingredior religionem, iam eſt voluntas diuina, quod ingrediar, atque ex conſequenti teneor ingredi. Itē ſequitur, quod tenemur velle omnia quæ ſunt in mundo, quæ ferè ſunt infinita, piſces natare, aues volare &c. Præterea ſequitur, quod quilibet mihi poteſt imponere præceptum diuinum. Nam ſi Petrus ſedet teneor velle quod ſedeat. Et ſi ſurgit teneor velle quod ſurgat. Eſt autem poſitum in poteſtate Petri ſedere & ſurgere. Tandem ſequitur, quod idem homo tenētur velle, & nolle idem pro eodem tempore. Nam ſi me nolente quod pluat, antequam pluat, deinde veniat pluuia, adhuc perſeuerante me in eadem nolitione, tunc teneor nolle, quod pluat, nam Deus vult me nolle. Et teneor velle, quod pluat, quia Deus vult, quod pluat. Hæc autē omnia ſunt abſurda: ergo & illud ex quo ſequitur. Ad eandē etiam veritatem comprobandam valēt duo argumenta, quæ habet Durandus in primo d. vlt. qu. 2. Quorū primum eſt: Nullum extat præceptum de conformitate ad diuinam voluntatē in volito, nec Chriſtus iuueni interrogāti: Quid faciēdo vitā æternā poſſidebo? reſpōdit; Cōforma te diuinæ volūtati; ſed, Serua mandata, &; Mandata noſti; Non adultera bis. &c. ergo non tenētur homines ſe hoc modo diuinæ voluntati conformare. Si quæ autē ſunt autoritates diui Auguſtini, aut aliæ ſimiles dicentes, quod diuinæ voluntati nos cōformare tenemur, loquūtur, & ſunt intelligēdæ de voluntate Dei præceptiua, & de con

formitate in actu volendi ad modum iam explicatum. Secundum argumentum Durandi eſt: Deo eodem pacto tenemur obedire, quo tenemur obedire prælatis, per quos nos regit & gubernat. Sed licèt ego intelligam eſſe voluntatem prælati, vt legam, aut prædicem, non teneor obedire, donec accedat præceptum: ergo eodem pacto dicendum eſt, quòd quamuis ego intelligam voluntatem diuinam, non teneor obedire, donec ipſe præcipiat.

1. Argum. contra tertiam concluſionem. ¶ Et ſi quis contra hoc argumentetur: Qui agit aliquid, aut vult contra voluntatem diuinam, facit contra legem æternam, dicente D. Auguſti. libro 22. contra Fauſtum. capitulo 27. quod lex æterna eſt ratio, vel Dei voluntas: ergo peccat, atque ex conſequenti nulli licet diſcordare à voluntate Dei beneplaciti. Probo conſequentiam: Nam peccatum nihil aliud eſt, quam dictum, vel factū, vel concupitū contra legem æternam, vt idé

2. Argum. D. Auguſtinus affirmat. ¶ Secundo: Nolle id, quod iuſtum, & bonum eſt, eſt peccatum; ſed quidquid Deus vult, bonum & iuſtum eſt; ergo illud nolle eſt peccatum. Et confirmatur ex Paul. 1. ad Timot. capitulo 2. Vbi poſtquam præcepit fieri obſecrationes, & orationes pro Regibus, rationem huius ſui præcepti volens ſubiungere, ait; Hoc enim bonum eſt, & acceptum coram Deo: ergo quod acceptum, & beneplacitum fuerit co-

3. Argum. ram Deo, amplecti tenemur. ¶ Tertio. Vniuerſi tenemur velle in communi, quòd diuina voluntas in omnibus, & ſuper omnia adimpleatur; id enim ſonant voces illæ: Fiat voluntas tua: ergo & quando nobis conſtiterit, quòd aliqua eſt diuina voluntas in particulari, tenemur velle, vt illa adimpleatur: Probo conſequentiam: Nam fruſtra tenerentur homines velle in cōmuni, quod diuina voluntas in omnibus, & ſuper omnia adimpleretur, niſi poſteà quando in particulari conſtat aliquam eſſe diuinam voluntatem, teneantur in particulari velle,

Vlt. argu. quod illa adimpleatur. ¶ Vltimo: Impium eſt omnibus modis contra niti, & reſiſtere diuinæ voluntati, ſed ſi pater meus moritur, euidenter cognoſco, quod hæc eſt diuina voluntas: ergo non licet contra niti, & reſiſtere.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum reſpondeo negando antecedens. Et ad probationem dico, quod lex æterna eſt diuina voluntas, non vtcumque, ſed vt præcipiens. Et de hac voluntate fatendum eſt, quod qui agit contra eam, agit contra legem æternam. Hæc eſt explicatio Diu. Auguſtini loco citato dicentis; Lex æterna eſt voluntas diuina, ordinem naturalem ſeruari iubens, perturbari vetans. ¶ Ad ſecundum reſpondetur negā- Ad 2. arg.
do maiorem. Imo aliquando licet nolle id quod ſanctum eſt, vt patet in conſiliis diuinis. Licet namque nolle eſſe virginem, & nolle eſſe religioſum: & tamen certum eſt, quod eſſe virginem, aut religioſum optimum eſt, & iuſtum. Ad confirmationem ex Paulo reſpondeo, quod ille locus poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, vt ſit ſermo de obſecrationibus, quæ ſunt in præcepto. Et tunc ſuppoſito tali præcepto, ratio Diu. Pauli eſt, quod eſt orandum, & obſecrandū pro regibus: quia hoc eſt bonum, & acceptum de præcepto. Alio modo, vt ſit ſermo de obſecrationibus, & petitionibus, quæ ſunt in conſilio. Et tunc ratio Diu. Pauli nō ducit ad obligationem præcepti, ſed ad perfectionem virtutis. ¶ Ad tertium argumentum Ad 3. arg.
dico primò, non eſſe mihi ſatis certum, quòd tenentur homines velle in vniuerſali; quod voluntas diuina in omnibus adimpleatur. Quamuis hoc Corduba libro primo quæſtionarii quæſtione. 51. propoſitione prima pro indubitato, & comperto habeat. Sed ſatis erit velle, quod voluntas diuina præcepti ua adimpleatur, ſicut in ſuperioribus dictum eſt, de voluntate diuina in particulari. Vel reſpondeo ſecundo, quidquid ſit de antecedēti, negando conſequentiam. Nā poteſt cōtingere, quod id, quod Deus vult in ordine ad voluntatem diuinam, & in ordine ad bonum commune, ſit bonū; & ſi referatur ad voluntatem particularem, & ad finē particularem ſit malum. Vt eſt videre in exēplo, quod D. Tho. adducit 1. 2. q. 19. art. 10. ad oſtendendū fieri poſſe, quod duæ volūtates velint oppoſita, & vtraque ſit bona. Vt cum iudex vult ſuſpendere latronem, & vxor illius latronis non vult. Vtraque voluntas eſt bona, & diuerſis rationibus, quod eſt bonū reſpectu vnius, eſt malū reſpectu alterius. Iudex enim vult occidere latronē propter bonum cōmune, cuius curam gerit. Vxor autem vult illum viuere propter bonum ſuæ familiæ. Et idem poterit contingere inter Deum, & hominē, quantū ad volita materialia in particulari cō- Ad vlt. a.
ſiderata. ¶ Ad vltimum reſpondetur negando, quod filius; qui dolet de morte patris, ſit impius, aut ſtultus, quamuis cognoſcat diuinam voluntatem fuiſſe, quod moriatur. Tum, quia Deus vult illum de morte patris dolere. Tum etiam, quia licet cognoſcat voluntatē Dei fuiſſe, quod moreretur propter rationes vniuerſales; propter rationes tamē particulares, & propter pietatē eſt rationabile, vt doleat, vt modo dicebā de vxore latronis, quæ propter rationes particulares poteſt rectè

rectè dolere de morte mariti; non obſtante, quod propter rationes cõmunes fuerit cõuentus illũ ſuſpendere, præterquam quod bonus filius non habet voluntatem efficacem, & abſolutam, quod pater non moriatur. Sed tantũ habet iſtam volitionem; Vellem ſi poſſibile eſſet. Cuiuſmodi habuit Chriſtus Dominus quãdo dixit: Pater, ſi poſsibile eſt, tranſeat à me calix iſte.

¶ Ex dictis omnibus infertur, quod quantum attinet ad voluntatem ſigni, tantum tenentur homines volendo, aut orando, aut aliquid aliud faciendo, ſe cõformare diuinæ voluntati præceptiuæ, aut prohibitiuæ. *Corolla.* Quãtum autem attinet ad voluntatem beneplaciti tenentur ſe conformare in actu volendi, non autem in modo volendi, aut in volito, niſi forte ſit præceptum, quod Deo in volito conformemur. Tenemur tamen non repugnare diuinæ voluntati, nec contra illam murmurare. Quæ fuit ſecunda pars tertiæ concluſionis. Nam qui murmurat contra Deum impatienter agit, & quodammodo in illum culpam reiicit, quod eſt impium. Et ſic de tali intelligitur illud Iob capitulo 9. Quis reſiſtit ei, & pacem habuit? Et D. Paulus ad Roma. 9. O homo, tu quis es, qui ſic reſpondeas Deo? In quo etiam ſenſu veriſſime dicũt Theologi, teneri homines in nullo difformari diuinæ voluntati. Et per hæc patet ſolutio ad confirmationem; cuius occaſione omnia, quæ ad conformitatem orationis & voluntatis noſtræ ad diuinam, pertinent, dicta ſunt.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſi, Deo reuelante, mihi certo conſtet, Petrum eſſe reprobum, poſsim & debeam orare pro illo. Et pro parte affirmatiua eſt argumentũ: Ille homo abſolutè poteſt ſaluari: ergo & ego poſſum ſperare illi beatitudinem, atque ex conſequenti orare pro illo. Et confirmatur: Si eidem Petro fuiſſet facta reuelatio de ſua damnatione, adhuc teneretur ſperare, quamuis eſſet certus, quod beatitudinem non conſequetur: alioqui deſperans peccaret nouo peccato: ergo ego ſimiliter teneor ſperare illi beatitudinem, in caſu poſito, atque ex conſequenti poſſum orare pro illo. In contrarium tamen eſt: Nam talis oratio eſſet ſuperflua, cum certum ſit Petrum beatitudinem non conſequuturum. ¶ Ad hanc difficultatem Ioannes de Medina Codi. de oratione. capitulo de iis, pro quibus orandum eſt, vt reſpondeat, ſupponit, dupliciter poſſe contingere, quod Deus aliquem reprobet, vno modo abſolutè, ſponte ſua, nulla interueniente culpa ex parte reprobi; alio modo ex culpa, & flagitio præuiſo. Quo ſuppoſito dicit, quod pro eo, de quo conſtat eſſe reprobum primo modo, non eſt orandum: quia tunc, inquit, voluntas Dei eſt abſoluta, cui contraire & inutile, & temerarium eſt. At verò pro eo, de quo conſtat eſſe reprobum ſecundo modo, eſt orandum. Quia tunc reprobatio partim pendet ex voluntate hominis reprobi, quam flecti, & in melius mutari poſſe, nemo eſt, qui ambigat. Hæc dicit Medina, quem etiã ſequitur Corduba libro 1. quæſtionarii. quæſtione 51. Cæterum hic modus dicendi mihi non placet. Præſupponit enim, non eſſe in Deo vnam & eandem rationem reprobandi homines, ſed illum quoſdam reprobaſſe nulla præuiſa culpa, alios autẽ culpa præuiſa; quod plane falſum eſt. Nam cum Deus non habuerit actum voluntatis, quo voluerit abſolutè & ſine ordine ad peccatum, quoſdam homines excludere à gloria vt ex ſententia D. Thomæ colligunt Doctores. p. p. quæſtione 23. articulo tertio. fieri non poteſt, vt aliquos reprobauerit, nulla culpa præuiſa. Quod & iſta ratione probatur, Quæ Deus decreuit, & ſtatuit facere ab æterno, nullo modo poſſunt melius à nobis perueſtigari, quam ex iis rebus, quas videmus in tempore feciſſe: nam proculdubio Deus id ab æterno ſtatuit facere, quod in tempore fecit: ſed Deus in principio omnibus creaturis rationalibus, quas condidit, dedit gratiam gratum facientem, quæ forma ſupernaturalis eſt, ex natura ſua ordinans illum, in quo eſt ad vitam æternam: & ſic omnes angelos creauit in gratia, & omnes homines ſimiliter, cum primo homini, in quo reliqui erant, & ex quo alii erant propagandi, gratiam & iuſtitiam contulerit ea lege, quod ſi perſeueraſſet vſque ad finem, omnes ex illo nati, eſſent in gratia naſcituri: ergo circa omnes creaturas rationales in communi habuit Deus actum voluntatis, quo quantum ex ſe erat, voluit illos eſſe beatos ſupernaturaliter, atque ex conſequenti non fuit in illo actus voluntatis, quo voluit abſolutè, & ſine ordine ad peccatum quoſdam homines reprobare illos à gloria excludendo. Et confirmatur: ſi in Deo eſſet talis actus, nec eſſet actus miſericordiæ, neque iuſtitiæ: quia nullam culpam præſupponit: Nec etiam prouidentiæ: Quia, quamuis prouidentia, quæ verſatur circa res defectibiles, permittat aliquando aliquos deficere à fine propoſito; tũ, quia ad bonum vniuerſi, quod Deus principaliter intendit, pertinet, quod rerũ naturæ, quæ ſunt partes illius non perturbentur;

Dubium.

Sententia Ioannis de Medina.

Impugnatur Medina.

ſed vnaquæque in ſuo naturali eſſe integra, & perfecta maneat; tum etiam quia, quando Deus prouidet creaturis habentibus libertatem arbitrii, qua poſsint ſe in quamcumque partem maluerint vertere; non ità prouidet illis, vt neceſſariò ſuum finem conſequantur. Nam hoc eſſet perturbare rerum naturas, & ex liberis, & ex conſequenti defectibilibus, neceſſarias & infallibiles efficere. Sed ad diuinam prouidentiam pertinet ità illis prouidere, & media diſponere, & ordinare, vt his creaturis nec deſit, facultas ad conſequendos ſuos fines, nec inferatur neceſsitas, ſed poſſint ſi velint aberrare à fine. Ex quo etiam ſequitur, vt de facto nonnullæ aberrauerint, vt docet D. Tho. p. p. quæſt. 22. ar. 4. Non tamen pertinet ad prouidentiam poſitiue & abſolute velle quod aliquis non perueniat ad finem. Imò huiuſmodi voluntas aduerſatur prouidentiæ, quæ quantum eſt ex parte ſua intendit, vt omnia finem propoſitum aſſequãtur. Et hac de cauſa omnibus prouidet de mediis ad talis finis conſequutionẽ neceſſariis: Ergo cũ ille actus, quo Deus voluit abſolutè, & ſine ordine ad peccatum, quoſdam homines excludere à gloria, nec ſit miſericordiæ, neque iuſtitiæ, neque prouidentiæ, nullo modo eſt ponendus in Deo.

¶ Quocirca hac Medinæ ſentẽtia omiſſa aliter mihi ad propoſitã difficultatẽ reſpondendum videtur. Notando primo, quod diuina voluntas circa res, quas vult, dupliciter ſe poteſt habere. Aliquãdo enim ità eſt iam omnino determinata, vt nunquã retractetur, nec reuocetur. Quod regulariter cõtingit in punitione dãnatorũ in inferno; vbi nulla eſt redemptio. Et idem inuenitur nonnũquã in aliquibus punitionibus temporalibus propter crimina quædã, quas ſine vlla reuocatione Deus facere decreuit, etiam ſi pro miſericordia oretur, iuxta illud, quod reſpondit Samuel Sauli petenti, vt pro ſe Deum oraret. 1. Reg. capitu. 15. Scidit Dominus regnum Iſrael à te hodie; & tradidit illud proximo tuo meliori te. Porro triumphator Iſrael non parcet & pœnitudine non flectetur: nec enim homo eſt, vt agat pœnitentiam. Et Ieremiæ ſeptimo. Tu ergo noli orare pro populo hoc; quia non exaudiam. Vnde Gregorius 23. quæſtione quarta capitulo. Nabuchodonoſor. dicebat: cum ſuperna indignatio ſeſe, vt ità dixerim, medullitus mouet; hanc oppoſitio humana non remouet, nec ſe cuiuslibet deprecatio vtiliter obiicit, cum ſemel Deus aliquid, quaſi ab intimis iraſcendo diſponit. Aliquando autem non eſt omnino irreuocabiliter determinata diuina voluntas; ſed adhuc pendet ex noſtra diſpoſitione; ita, vt ſi nos conuertimur, aut oramus, aut tale aliquid facimus, ipſe etiam Deus ad nos conuertetur, dando gratiam, aut alia bona tam ſpiritualia, quam corporalia, & punitionem amouendo, vel temperando, vt oportet. Si verò nos non conuertimur, aut nos non diſponimus nec ipſe Deus in ſua miſericordia ad nos conuertetur, quia ſic ipſe ab æterno ſine vlla ſui mutatione & voluit & facere decreuit. Et ſic propoſitum diuinæ diſpoſitionis non mutatur nec fallitur, quamuis ſententia aut eius executio mutetur, vt communiter dicunt Doctores in materia de pœnitentia.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod diuina reuelatio de malo, quod ſibi aut alteri eſt euenturum, adhuc eſt duplex. Vna abſoluta. Qualis eſt illa, quæ fertur in res, reſpectu quarum diuina volũtas ità eſt determinata, vt ab ipſis nunquam flectatur. Alia conditionata. Qualis eſt illa, quæ fertur in res pendentes ex noſtra diſpoſitione. Alioq; nomine appellatur reuelatio comminatoria. Et eſt illa, in qua, vel tacite vel expreſſe ſubintelligitur aliqua cõditio. Cuiuſmodi inueniuntur quam plurimæ reuelationes in ſacra ſcriptura. Vt eſt videre apud Eſa. capitu. 38. Vbi dicitur Ezechiæ. Morieris, & non viues. Et Ionæ. 3. dicitur Niniuitis: Adhuc quadraginta dies; & Niniue ſubuertetur. Et tamen has reuelationes conditionatas eſſe rei comprobauit euentus.

¶ Tertio eſt aduertendum, quòd cũ Deus de potentia ordinaria poſſit reuelare viatoribus, reuelatione conditionata ſiue comminatoria ſuam, vel aliorum damnationem; quia hæc reuelatio non repugnat legi & ordinationi diuinæ: Et ſic forſan eſt intelligenda illa reuelatio facta à Chriſto Phariſæis Ioan. capitulo 8. Et in peccato veſtro moriemini; abſoluta autem reuelatione non poſſit Deus de potentia ordinaria reuelare alicui ſuam condẽnationem; tum, quia hæc reuelatio repugnat legi diuinæ, qua Deus ſtatuit, vt omnes ſperent beatitudinem; tum etiam, quia ex illa ſequerentur quam plurima inconuenientia contra legem à Deo poſitam: nam primò ille homo induceretur in deſperationem: ſecundo fieret negligens in obſeruatione mandatorum & cultus iuſtitiæ: tertio incitaretur ad peccandum, quæ omnia diuinæ ordinationi ſunt contraria, ſemper quod alicui fit reuelatio de ſua, vel aliorum condemnatione, etiam ſi nulla apponatur conditio, tenetur credere talem reuelationem eſſe conditionalem, & commi-

natoriam,

Voluntas diuina circa res quas vult ſe poteſt habere dupliciter.

Reuelatio duplex.

Reuelatio de dãnatione facta alicui eſt intelligenda conditionaliter

natoriam, vt docet D. Thom. in 3. d. 38. qu. vnica. art. 4. & de veritate q. 23. arti. 8. Altiſſiodorenſis 3. p. tract. 5. cap. 6. dicit fieri non poſſe etiam de potentia Dei abſoluta, quod alicui viatori, manente viatore, fiat abſoluta reuelatio à Deo de ſua condẽnatione. Quam etiam ſententiã tenet D. Bonauen. in 1. d. 38. qu. 1. Et ratio horum autorum eſt, quia talis homo nec poſſet ſperare, nec conſequi beatitudinem, quod rationi viatoris repugnat. Sed proculdubio hęc ſententia eſt falſa. Primò: Quia nullam implicat cõtradictionem, quod Deus alicui de ſua potentia abſoluta talem faciat reuelationem. Secundò: Quia quod Ioannes, verbi gratia, damnetur, eſt quædam veritas à Deo certo cognita, ergo illam poterit cuicunque voluerit reuelare, de potentia ſua abſoluta, ſicut & reuelauit alias veritates ſupernaturales. Tertio: Quia non magis repugnat ſtatui viatorum certa & abſoluta reuelatio de ſua damnatione, quam de æterna ſalute: ſed Deus alicui de facto reuelauit ſuam prædeſtinationem, ſcilicet, beatiſsimæ virgini Mariæ & ſanctiſſimis Apoſtolis: ergo etiam poterit reuelare æternam damnationem.

1. Dictum. ¶ His ſuppoſitis dico primò, facta reuelatione à Deo de propria, vel alterius damnatione regulariter loquendo, tenemur pro nobis vel pro alijs orare. Probatur: Talis reuelatio regulariter loquendo, eſt intelligenda fieri conditionaliter, etiam ſi conditio non exprimatur: ſed reuelatio conditionalis, non tollit quominus ſperemus propriã, vel aliorum ſalutem: ergo nec quod pro illius conſequutione oremus. Mala tẽporalia aliquando prædicit Deus euentura abſolutè. Et in tali caſu non eſt orandum, vt Deus illa depellat: vt ex teſtimonijs adductis in primo notabili ſufficienter colligitur. Atque etiam ex illo quod dixit Dominus Samueli 1. Reg. ca. 16. Vſq; quo tu lugebis Saulem, cum ego ciecerim eum à facie mea? Loquitur autem ibi Deus de eiectione quantum ad regnum temporale, & ſic vetuit Samuelem ne ſe oraret pro illo.

2. Dictum. ¶ Dico ſecundo, quod ſi fingamus Deum abſoluta reuelatione, Petri damnationem alicui manifeſtaſſe, non tenetur nec debet orare pro illo. Quia illa oratio tunc non minus fruſtra ſuſciperetur, quam ſi Deus abſolutè reuelaſſet, quoduis aliud malum temporale euenturum, cùm non minus determinata ponatur diuina voluntas reſpectu vnius quam reſpectu alterius. Poſſemus tamen orare ne maiori pœna puniretur.

Argumentum cõtra 2. dictum. ¶ Et ſi quis contra hoc argumentetur: Petrus in eo caſu teneretur pro ſe orare, & de ſe bene ſperare: ergo & nos ſimiliter poſſumus bene ſperare de illo, & pro eo orare.

Aliquorũ ſolutio. ¶ Nonnulli reſpondent ad hoc argumẽtum cum illa diſtinctione de ſenſu compoſito, & de ſenſu diuiſo, dicentes, quod ille, cui facta fuerit abſoluta reuelatio de ſua damnatione, in ſenſu diuiſo, poteſt & tenetur ſperare non tamen in ſenſu cõpoſito, hoc eſt, ſtante reuelatione. Sed quoniam nos ſupponimus iam factam fuiſſe reuelationem certam, & infallibilem, quæ mutari non poſsit, manifeſtè ſequitur, quod huiuſmodi loquutio ſemper facit ſenſum compoſitum. Atque ex conſequenti ea diſtinctio huic rei applicata non ſatisfacit.

Sententia Victoriæ. ¶ Magiſter Victoria ad hoc argumentum aliter reſpondebat, dicens, quod homo ille in tali caſu ſimpliciter & abſolutè poteſt & tenetur ſperare. Quam ſuam ſententiam probat aliquibus argumẽtis.

1. argum. Primò ſic: Ille homo poteſt efficere, vt nunquam ſibi facta fuerit reuelatio de ſua damnatione: ergo poteſt & tenetur ſperare. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur. Bene valet hæc conſequentia: Petrus non condemnabitur: ergo non fuit illi abſoluta reuelatio facta à Deo de ſua condemnatione: ſed Petrus poteſt facere, vt antecedens ſit verum: poteſt enim ſaluari, nec diuina reuelatio tollit ab eo liberum arbitriũ, quo poſsit adimplere diuina mandata: ergo & conſequens. Atque ex conſequenti poterit efficere, vt ſibi non fuerit facta reuelatio de ſua damnatione.

2. argumẽ. ¶ Secundo: Si Petrus in caſu poſito non teneretur ſperare, ſequeretur, quod nec etiam teneretur ſeruare alia præcepta, atque ex conſequenti quod ea violãs non peccaret. Conſequens autem eſt abſurdum: ergo. Probo ſequelam: Nam ſi non poſſet ſperare vitam æternam, nec etiam poſſet velle efficaciter illam conſequi, atq; ex conſequenti, nec ponere media neceſſaria ad illius conſequutionem, quorum præcipuum eſt obſeruantia mandatorum.

Sententia autoris. ¶ His tamen non obſtantibus dico, contrariam ſententiam eſſe longe probabiliorẽ, ſcilicet, quod in caſu poſito, ille homo nec poſſet, nec teneretur ſperare. Probatur: Deeſt illi obiectum ſpei: ergo ſperare non poteſt. Probo antecedens, obiectum ſpei eſt bonum arduum poſsibile: ſed ille non apprehendit beatitudinem vt poſsibilem ſibi: certò enim iudicat ſe fore damnandum: ergo non habet obiectum ſpei. Et confirmatur ex D. Thom. ſupra quæſt. 18. art. 3. dicente, damnatos non poſſe habere ſpem, quia non apprehendunt beatitudinem, vt bonum ſibi poſsibile: ſed eadem eſt ratio de eo, cui facta fuerit reuelatio certa de ſua damnatione: ergo. Secundo: Spes eſt certa expectatio futurę beatitudinis:

diuis: ſed ille homo non poteſt habere certitudinem de ſua beatitudine, ſed potius de oppoſito:ergo nec poteſt illam ſperare,atq; ex conſequenti nec tenetur, cum nemo obligetur ad impoſsibile. ¶ Ex hoc infero primò, quod homo ille,cui facta fuerit reuelatio de ſua damnatione,ſecluſo odio Dei,& contemptu diuinæ miſericordiæ, poſſet licite habere hunc actum voluntatis,ſcilicet,nolo beatitudinem, quia Deus non vult mihi dare eam. Plures ex Thomiſtis negant hoc corollarium. Sed poſſumus illud probare. Primò: Quia omnis actus voluntatis conformis iudicio vero rationis,eſt bonus:ſed illa nolitio eſſet actus voluntatis conformis huic iudicio vero rationis,ſcilicet,ego dãnabor: quia Deus id vult:ergo eſt bonus. Secũdo. Quamuis ego teneor velle proximis meis beatitudinem tamen ſi mihi reueleturin particulari,quod Petrus,verbi gratia, cõdemnabitur, licet mihi nolle beatitudinem illi, vt faciũt beati reſpectu illorum,quos ſciunt eſſe præſcitos : ergo pari ratione dicendum erit in propoſito. Et confirmatur ex D. Auguſtino lib.12.de Ciuit.cap.24.dicente,quod ſi Eccleſia certò cognoſceret,qui nam ex viuentibus ſunt prę ſciti,non magis oraret pro illis, quam pro diabolo:ergo nec vellet illis beatitudinem magis,quam diabolo,atque ex conſequenti idem eſſet licitum facere cuicumque, ſuppoſita reuelatione de ſua damnatione. Et ſi quis obijciat,deſperatio eſt intrinſece mala:ſed illa nolitio beatitudinis eſt deſperatio : ergo eſt intrinſece mala, atque ex conſequenti nulli eſt licitum illam habere : reſpondeo dupliciter poſſe contingere, quod aliquis nolit ſibi beatitudinem. Vno modo: quia contemnit Dei miſericordiam, qua hominibus rectè viuentibus beatitudinem,& promiſit & paratus eſt dare. Et hoc modo nolle ſibi beatitudinem eſt intrinſece malum, & oppoſitum virtuti ſupernaturali ſpei. Alio modo, non quia contemnit diuinam miſericordiam, ſed quia credit Deum eſſe veraciſsimũ, & ſcit illum ſibi reuelaſſe, quod eſt dãnandus,& hoc modo nolle beatitudinẽ ſibi,nec opponitur ſpei virtuti Theologicæ,nec eſt intrinſece malum : ſed poteſt licite fieri. ¶ Infero ſecundo, quod ille, cui facta fuerit abſoluta reuelatio de ſua damnatione, nec tenetur, nec debet orare pro ſeipſo:cum hæc oratio tunc,non minus fruſtra facta fuiſſet, quam ſi Deus abſolutè reuelaſſet quoduis aliud malum temporale euentu rum,vt diximus in ſuperioribus.

1. Corollarium.

2. Corollarium.

¶ Et ad primũ argumentum factũ pro opinione Victoriæ, reſpõdetur primò,quidquid ſit de antecedenti negando conſequentiam. Et ratio eſt : Quia licet poſsit facere Petrus quod nunquam facta fuerit ſibi illa reuelatio : tamen certo & euidenter ſcit, ſe nunquam id facturum,quia cognoſcit euidenter illud eſſe à Deo ſibi reuelatum abſolutè. Et cum habeat hoc iudiciũ, licet cognoſcat ſe oppoſitũ poſſe facere,tamẽ de ſe bene ſperare non poterit. Sicut nec ægrotus poſſet ſperare ſuam ſanitatem,etiam ſi ſciret eſſe poſitum in ſua poteſtate,vt conualeſceret, ſi tamen certò & euidenter ſciret ſe nunquam vſurum illa poteſtate. Vel ſecundo reſponde tur,negando antecedẽs. Et ad probationem dico,quod ſuppoſita diuina reuelatione qua reuelauit Petro,ſe fore damnandum, Petrus non poteſt facere vt non damnetur, ſed infallibiliter damnabitur. Nec ex hoc licet inferre, quod non habeat liberum arbitrium: quia neceſsitas ſuppoſitionis non tollit libertatem arbitrij:ſed tantum neceſsitas ſimpliciter,vt latè oſtendunt Doctores in materia de libero arbitrio. ¶ Ad ſecundũ reſpondetur conceſſo antecedenti,negando conſequentiam. Nam licet ſit verum quod Petrus in tali caſu non tenetur ad obſeruantiã mandatorum, inquantum ſunt media ordinata ad ſalutem,tenetur tamen illa ſeruare ad vitandam nouam culpã, & maiorem pœnam.

Ad 1. arg. Victoriæ.

Ad 2. arg.

¶ Vltimum dubium circa iſtum articulum eſt,vtrùm pro illis,qui ſunt extra mundum ſit nobis licitum orare. In qua re vtcerta ab incertis ſeparemus,dico primò,certum eſſe,quod pro illis qui ſunt in purgatorio eſt à nobis orandum,vt fides catholica docet. Et probatur manifeſtè ex illo libri 2. Machab. cap.12. Sancta ergo & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur, & ex Tobia cap.4.dicente:Panem & vinum tuum pone ſuper ſepulturã iuſti. Quod etiam habetur diffinitum in cõcilio Cabilonẽſi & refertur de conſecrat. d.1.ca. viſum. & confirmatur ex vſu Eccleſiæ. ¶ Dico ſecundo etiam eſſe certum de fide, quod fœlicitas beatorum in cęlis,& tormenta damnatorum in inferno ſunt futura perpetua,vt ex ſacris literis manifeſtè colligitur . Dicitur enim apud Matth.cap.25. Ite maledicti in ignem æternum. Et Prouer.cap.11. Mortuo homine nulla erit vltra ſpes. Et Luc.1. Regni eius non erit finis. Nihil autem aliud eſt regnum Chriſti,quam beati, vt conſtat ex illo Apocalyp.ca.5. Qui fecit nos Deo noſtro regnũ. De hac re videndus eſt D. Auguſt.lib.12.de Ciuit.cap.20. ¶ Dico tertio etiam eſſe certum quod abſolute, nec pro beatis, nec pro damnatis eſt à nobis orandum . Nam cum priorum fœlicitas,& poſteriorum miſeria ſit futura perpetua,vt diximus,non eſt cur pro illis

Vltimum dubium.

1. Dictum.

2. Dictum.

3. Dictum.

illis absolutè oremus, quia frustra suscipere-
tur oratio. Itaque hæc certa sunt. Sed quod
habet difficultatem est, vtrum sit licitum pe
tere à Deo, vt beatorum felicitas consumme
tur. Atque etiam vtrum liceat orare Deum
pro aliquo, de quo constat esse damnatum
in inferno, vt restituatur ad vitam, & pœni-
tentiam agens saluetur. Primum probari po-
test ex eo, quod felicitas beatorum non est
consummata ante resurrectionem, & sic vi-
detur licitũ esse orare Deum, vt illos faciat
consummatè beatos. Et confirmatur: Quod
licet desiderare, licet petere: sed licet deside-
rare, vt beati sint consummatè beati: ergo id
etiam licet petere à Deo. Secundum autem
probatur. Tum exemplo D. Gregorij, de quo
legitur, quod sic orauit pro Traiano. Tum
etiã quia beata Agnes, & multi Sancti atq;
Apostoli sic similiter orauerunt, multosque
infideles ad vitam ab inferis resuscitauerunt
vt Ecclesiastica refert historia.

1. Conclu. ¶ His tamen non obstantibus sit prima
conclusio: Quamuis sit licitum desiderare,
vt sancti sint consummatè beati, non tamen
est licitum regulariter loquendo, id nostris
orationibus à Deo postulare. Tum, quia ta-
lis oratio esset præsumptuosa, cum beati sint
in statu, quo potius ipsi possint nobis suis
orationibus auxilium præstare. Tum etiam,
quia beati vt sic, nulla re indigent, & si qua
opus habent, ipsi per se conuenientius illam
suis orationibus poterunt à Deo impetrare.
Et per hoc patet solutio ad primum argu-
mentum cum sua confirmatione. Sed est ad-
uertendum, quòd quamuis non sit licitum
orare pro sanctis, missæ tamen in illorum no
mine celebratæ, atque etiam orationes, &
preces, quas ad eos fundimus, prosunt illis ad
gloriam accidentalem augendam. Dignum
est enim, vt gaudeant sancti, quod sui memo
ria fiat in sacris, atque etiam, quod ista ratio-
ne ab hominibus venerentur. Quod & signi
ficare voluit Ecclesia, quando in quadã ora-
tione dicit, vt illis proficiat ad honorem, no-
bis autem ad salutem, &c.

2. Conclu. ¶ Secunda conclusio: Non licet orare
Deum pro illo, de quo constat esse damna-
tum in inferno, vt restituatur ad vitam, &
pœnitentiam agens saluetur, nisi ex speciali
reuelatione, vel motione diuina id fiat. Pro-
batur: Regulariter loquendo non licet pete-
re à Deo, nisi quod non est contra legem po
sitam, vel quod secundum illam ab ipso pos-
sumus impetrare, vt ex communi sententia
omnium Doctorum probat Soto in 4. dist.
45. q. 2. ar. 2. sed non est tale quod damnatus
in inferno existens restituatur ad vitam, vt
pœnitentiam agens saluetur: ergo id à Deo
postulare non est licitũ, nisi ex speciali reue-
latione, vel motione id fiat. Et ad argumen-
tum ex historia Trajani respondet Abulen-
sis. 4. Reg. 4. quæst. 57. quod beatus Grego-
rius peccauit mortaliter petendo Traiani re
stitutionem ad vitam. Sed melius dicendum
videtur: Vel, quod illa historia non est omni
no certa quod ego vehemẽter suspicor. Non
enim est verosimile, quod D. Gregorius illã,
si vera esset, literis non mandasset in Dialo-
gis, qui multa alia minora scripsit. Vel si ad-
mittamus historiam, dicendum erit beatum
Gregorium & omnes alios sanctos, qui infi-
deles ad vitam resuscitauerunt, id ex speciali
reuelatione, vel motione diuina fecerunt, vt
Soto loco citato & Medina. Cod. de oratio-
ne. cap. de his pro quibus orandum est, faten
tur. Nec tunc illi erant finaliter & irreuoca-
biliter damnati, sicut sunt alij de lege com-
muni, vbicunque eorum animæ detinerẽ-
tur. Vltra hæc argumenta posset fieri aliud
desumptum ex verbis, quibus Ecclesia vtitur
in orationibus, quas pro defunctis ad Deum
fundit, quibus etiã pro illis qui in inferno
sunt, orare videtur, dicens: Absolue Domine
animas omnium fidelium defunctorum, &
gratia tua illis succurrente mereantur euade
re iudicium vltionis. Et alibi: Domine Iesu
Christe libera animas omnium fidelium de-
functorum de pœnis inferni, & de profun-
do lacu, & de ore leonis, ne absorbeat eas
Tartarus, ne cadant in obscurum: quæ de
ijs quæ sunt in purgatorio commode intel-
ligi non possunt, cum certa sit Ecclesia de il-
lis, quod non absorbebuntur à leone, nec ca-
suræ sunt in obscurum lacum, & sic de alijs
fidelibus, qui sine gratia decesserunt viden-
tur intelligẽda. Sed de explicatione istarum
& similium orationum latè disputat Ioan-
nes de Medina. Cod. de oratione cap. de ijs
pro quibus orandum est.

ARTICVLVS VIII.

¶ *Vtrum debeamus pro inimicis orare.*

AD OCTAVVM sic proceditur.
Videtur quòd non debeamus
pro inimicis orare: quia vt di-
citur Roman. 15. Quæcunque scripta
sunt, ad nostram doctrinã scripta sunt,
Sed in sacra scriptura inducuntur mul-
tæ imprecationes contra inimicos. Di
citur enim in Psalm. 6. Erubescant &
conturbentur omnes inimici mei, con
uertantur & erubescant valde veloci-
ter: ergo & nos debemus orare con-
tra

3. dist. 30. ar. 2 co. & virt. qu. 2. ar. 8. cor. fin.

tra inimicos noſtros magis quàm pro eis.

2 ¶ Præterea, Vindicare de inimicis, in malum inimicorum cedit: ſed ſancti vindictam de inimicis petunt, ſecundum illud Apoc. 6. vſquequo non vindicas ſanguinem noſtrũ de his qui habitant in terra? Vnde & de vindicta impiorum lætantur, ſecundum illud Pſalm. 57. Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam: ergo non eſt orandum pro inimicis, ſed magis contra eos.

3 ¶ Præterea, Operatio hominis & eius oratio non debent eſſe contraria. Sed homines quandoque licite impugnant inimicos: alioquin omnia bella eſſent illicita: quod eſt contra ſupra* dicta: ergo nos non debemus orare pro inimicis.

Q. 40. ar. 1

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Matthæi 5. Orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.

¶ Respondeo dicendum, quòd orare pro alio, charitatis eſt, ſicut dictum* eſt: vnde eodem modo quo tenemur diligere inimicos, tenemur pro inimicis orare. Qualiter autem teneamur inimicos diligere, ſupra* habitum eſt in tractatu de charitate, vt ſcilicet in eis diligamus naturam, non culpam. Et quòd diligere inimicos in generali eſt in præcepto, in ſpeciali autem non eſt in præcepto, niſi ſecundum prę parationem animi: vt ſcilicet homo eſſet paratus etiam ſpecialiter inimicum diligere, & eum iuuare in neceſsitatis articulo, vel ſi veniam peteret. Sed in ſpeciali abſolute inimicos diligere, & eos iuuare, perfectionis eſt. Et ſimiliter neceſsitatis eſt, vt in communibus noſtris orationibus, quas pro alijs facimus, inimicos non excludamus. Quòd autem pro eis ſpecialiter oremus, perfectionis eſt, non neceſsitatis, niſi in aliquo caſu ſpeciali.

Ar. præced.

Q. 25. art. 6. 8. & 9.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd imprecationes quæ in ſacra Scriptura ponuntur, quadrupliciter poſſunt intelligi.

¶ Vno modo ſecundum quod Prophetæ ſolent in figura imprecantis futura prædicere, vt Auguſt.* dicit in lib. De ſermone Domini in monte. Secundo, prout quædam tẽporalia mala peccatoribus quandoque à Deo in correctionem mittuntur. Tertio, quia intelliguntur petere non contra ipſos homines, ſed contra regnum peccati, vt ſcilicet correctione hominum peccata deſtruantur. Quarto conformando voluntatem ſuam diuinæ iuſtitiæ circa damnationem perſeuerantium in peccato.

Li. 1. c. 42. à med. to. 4.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut in eodem libro* Auguſtin. dicit, Vindicta martyrum eſt vt euertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpeſsi ſunt. Vel ſicut dicitur in libro* de quæſtionibus veteris & noui teſtamenti, poſtulant ſe vindicari, non voce, ſed ratione: ſicut ſanguis Abel clamauit de terra: lætantur autem de vindicta non propter eam, ſed propter diuinam iuſtitiam.

Eod. li. 1. c. 45. circa med. to. 4. Et libro 2. de quæſtio. Euan. c. 45 to. 4. Cap. vel q. 63. incipit hic li. Deus certè profectus eſt, ſumo 4.

¶ Ad tertium dicendum, quòd licitum eſt impugnare inimicos, vt compeſcantur à peccatis: quod cedit in bonum eorum & aliorum. Et ſic etiam licet orando petere aliqua temporalia mala inimicorum, vt corrigantur, & ſic oratio & operatio non erunt contraria.

Svmma Textvs.

Ad propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: In generali tenentur homines pro inimicis orare, hoc eſt, non excludere illos ab orationibus communibus. Secunda concluſio: In particulari non tenentur homines pro inimicis orare, niſi in extrema neceſsitate. Extra illam autem ſolum eſt conſilium id faciendi. Vtramq; concluſionem probat D. Thom. ſimul hac ratione: Eo modo tenentur homines pro inimicis orare, quo tenentur illos ex charitate diligere, cum oratio pro alijs facta opus ſit charitatis: ſed vt conſtat ex ſuperioribus, ſolum tenentur homines inimicos diligere in generali, in ſpeciali autem non tenentur illos diligere niſi in extrema neceſsitate, quamuis ſit conſilium illud faciendi: ergo nec etiam tenẽtur extra extremam neceſsitatem in ſpeciali pro illis orare.

Ex-

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli est valde affinis illi, quam tractat D. Thom. in hac. 2. 2. quæst. 25. artic. 8. & 9. vbi de necessitate inimicos diligendi, atque etiam de signis & effectibus dilectionis illis necessario exhibendis instituit sermonem. Quare ex his, quę eo loco diximus ea, quæ in præsenti dicenda sunt, colligere oportebit. Quod vt commode efficiamus aduertendum est, quod quemadmodum dilectio inimicorum potest triplici ter considerari, vno modo, vt inimici diligantur inquantum sunt inimici, alio modo, vt diligantur secundum naturam: & hoc adhuc dupliciter, scilicet, vel in vniuersali, vel in particulari, & de primo modo dicit D. Thom. quod inimici, vt sic, non sunt diligendi, quia hoc repugnat charitati, & esset diligere malum alterius, de secundo autem modo dicit, quod inimici quatenus homines sunt diligendi ex charitate generali dilectione, quæ cõsistit in hoc, vt quis diligẽs Deum & proximum ab illa dilectione non excludat inimicos: non verò tenemur præcepto charitatis inimicos diligere speciali motu dilectionis, cum nec etiam hoc sit necessarium respectu aliorum hominum, qui non sunt inimici, quamuis de necessitate charitatis sit, secundum præparationem animi, ita diligere inimicum in particulari, vt habeamus animum paratum ad hoc, vt illi in singulari benefaciamus, si necessitas occurrerit: ita etiam de oratione, quæ est quidam effectus dilectionis loquendum est. Ex quo fit, vt pro inimicis quatenus sunt inimici à nobis orandum non sit, quia non minus hoc repugnat charitati, quam illos diligere. Et hoc voluit significare D. Augustinus lib. 21. de Ciuit. cap. 24. quando dixit: Ecclesia non orat pro malis, maximè quos nouit inimicos. Pro inimicis verò secundum naturam ex præcepto orandũ est generali oratione, quæ consistit in eo, quod quis orans pro omnibus nõ excludat inimicos. Particulari autem oratione nõ tenemur orare pro inimicis extra casum necessitatis: sicut nec etiam tenemur orare pro amicis. Quamuis de necessitate charitatis sit, secundum animi præparationem, ita orare pro inimicis in particulari, vt habeamus animum paratũ pro illis in singulari orãdi, si necessitas occurrerit. Actu verò orare in particulari pro inimicis absq; huiusmodi necessitate est de perfectione charitatis solum, sicut & inimicos actu diligere. Et hæc est intentio Diui Thomæ in toto isto articulo.

Sicut de dilectione ita de oratione loquendum est, respectu inimicorum.

¶ Sed cum dicat in præsenti, in speciali non esse in præcepto diligere inimicos, nisi secundum animi præparationem, vt scilicet, homo sit paratus, etiam specialiter inimicũ diligere, & eum iuuare in necessitatis articulo, vel si veniam petierit. Dubium esse potest circa illam particulam, vel si veniam petierit, & ad hominem, & simpliciter. Ad hominem quidem, quia supra quæst. 25. art. 8. & 9. vbi de dilectione inimicorum ex professo disputat, solus necessitatis articulus fuit exceptus, quo in particulari tenentur homines inimicos diligere. Hic autẽ vltra necessitatem excipitur etiam casus, quo inimicus petit veniam. Et sic videtur D. Tho. sibi ipsi aduersari. Simpliciter autem: Quia regula vniuersalis est, quod præcepta affirmatiua, licèt obligent semper, non tamen obligant ad semper, sed solum in necessitatis articulo. Male ergo nunc contra tempus necessitatis constituit D. Thom. tempus petitionis veniæ, in quo sit necessarium inimicum in speciali diligere, siquidem dilectio inimicorum præcepto tantum affirmatiuo præcipitur. Et augetur dubium. Nam non apparet, ad quem actum dilectionis in particulari teneatur quis, propter hoc quod ab eo inimicus veniam petat. Nam, si ego diligo inimicum dilectione generali, nec in speciali eum odio habeo: & cum petit veniam nõ teneor illi remittere pœnam, quam de iure debet, vt communiter dicunt Doctores, ad quem nouum actum obligabor ex illius venię petitione? Si dicatur, vt vulgò dicitur, quod debeo parcere quo ad offensam, hoc nihil aliud est, quam quod debeo eum non odio habere, nec velle illi malum quod à principio facere tenebar, & nunc solum disputamus de nouo actu positiuo, ad quem tenetur homo, tempore quo inimicus ab illo veniam petit. Si autem dicatur, quod teneor ei loqui mitum est, quod videatur esse melioris conditionis inimicus petens veniã, quam is qui nunquam me offendit, si quidem inimico veniam petenti teneor respondere: illi autem, qui me nunquam offendit quodcunque aliud à me petenti respondere non teneor extra casum necessitatis.

Dubium literale.

¶ Caietanus in præsenti, vt ad hanc difficultatem respondeat, dicit, quod cùm offensi homines communiter præsumantur habere malam voluntatem contra suos inimicos, si huic communi præsumptioni in speciali adiungatur, quod inimico veniam petenti offensus non annuat, ex hoc probabilis aut violenta opinio orietur, quod adhuc habet malam voluntatem contra inimicum. Ex quo fiet, vt petenti veniam dabitur occasio recidiuæ inimicitiæ, si quidem locum veniæ nõ inuenit, & alij scãdalizabuntur. Quod vtrũq;

Explicatur literà D. Thom.

est

eſt inconueniens. Quare ipſa petitio veniæ tempus determinat, quo charitas debet neceſſario exire in actum manifeſtationis cordis ſui erga inimicum, & ex conſequenti tũc tempus petitionis veniæ eſt articulus neceſſitatis, quo præceptum dilectionis in particulari obligat. Et ſic ſimpliciter nulla eſt repugnantia inter doctrinam, quam D. Thomas tradit in iſto articulo, & illam, quam communiter recipiunt Doctores de obligatione præceptorum affirmatiuorum. Siquidẽ tempus, quo inimicus veniam petit, ponitur articulus neceſſitatis, quo dilectio inimicorum in particulari obligat, vt diximus. Vt autem etiam oſtendamus quod doctrina à D. Thoma tradita in iſto articulo non aduerſatur illi, quam ſupra poſuerat de dilectione inimicorum, aduertendum eſt, quod neceſſitas, in qua præceptum de dilectione inimicorum poteſt intelligi, quòd obligat, eſt multiplex. Vna quæ ſe tenet ex parte indigentiæ perſonæ, vt paſcere fame morientem, & reliqua huiuſmodi. Alia, quæ ſe tenet ex parte occurrentium circunſtantiarum, ſeu conditionum, vt corrigere fratrem, quando habetur probabilis coniectura, quod inde liberabitur à peccato. Et licet omnes huiuſmodi neceſſitates comprehendantur ſub articulo neceſſitatis, quando dicitur, quod præcepta affirmatiua non obligant, niſi tempore neceſſitatis: vna tamẽ condiſtinguitur aliquando contra aliam. Et hoc facit D. Thom. in præſenti articulo, quando dicit, quod non eſt præceptum particulariter inimicos diligendi, niſi, vel in articulo neceſſitatis, vel quando inimicus veniam petit, condiſtinguens, ſcilicet, neceſſitatem ex parte indigẽtiæ perſonæ, contra neceſſitatem ex parte conditionum occurrentium. Cùm tamen ſupra quæſt. 25. arti. 8. & 9. ſub articulo neceſſitatis omnem neceſſitatis modum comprehenderit. Et per hæc patet ſolutio ad obiecta. Colligitur ergo ex hoc, quod quando inimicus veniam petit, offenſus præcepto charitatis obligatur peculiarem actum dilectionis circa illum habere, qui ſit alloqui ipſum, placatumq; animum circa eum oſtendere, cum ipſa petitio veniæ tunc neceſſitatis articulum determinet. Tum, ne petenti veniam detur occaſio recidiuæ inimicitiæ. Tum etiam, ne alij ſcandalizentur, vt paulò antea dicebam. Et quando obijcitur, quod melioris conditionis tunc eſſet inimicus petens veniam, quam is, qui nunquam me offendit, ſiquidem inimico petenti veniam teneor reſpondere, ei autem, qui me nunquam offendit, quodcunq; aliud à me petenti, reſpondere non teneor, extra caſum neceſſitatis, reſpondeo, id non prouenire ex meliori conditione inimici veniã petentis, ſed quia quando inimicus veniam petit, ratione conditionum occurrentium, conſurgit articulus neceſſitatis, quo præceptum particularis dilectionis obligat. Quod in petitione illius, qui me nunquam offendit, non inuenitur, ad modum iam explicatum.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum dicit D. Tho. licitum eſſe impugnare inimicos, vt compeſcãtur à peccatis, quod cedit in bonum eorum, & aliorum. Et ſic etiam licet orãdo petere aliqua temporalia mala inimicorum, vt corrigantur. Circa quod eſt difficultas, quæ nam ſint iſta mala, quæ licitum eſt inimicis imprecari, vt corrigantur, & vtrũ tantum ob iſtam cauſam, ſcilicet, vt corrigantur, ſit licitum petere à Deo, vt illis prædicta mala conferat. ¶ Ad cuius explicationem dico primò: Quod mala ſpiritualia, qualia ſunt quòd gratiæ aut gloriæ aliquã iacturam patiantur, nullo modo eſt licitum aliquibus hominibus quantumcunq; inimicis, imprecari, aut illa petere à Deo, vt conferantur. Probatur: Nam hoc eſt cõtra charitatẽ, quę ſemper huiuſmodi bona proximis deſiderat, & optat. ¶ Dico 2. quod mala tẽporalia, vt mortẽ, exilium, paupertatem, &c. licitum eſt inimicis optare, illaq; petere à Deo: non ſolum, vt cõuertãtur: ſed etiam in omnibus illis caſibus, in quibus licitum eſt illis bellũ inferre. Probatur: Quando inimici nos oppugnant, aut res noſtras iniuſte detinent, licitè poſſumus illa mala eis inferre: habemus enim tunc bellum iuſtũ, vt ſupponimus, in quo omnia illa mala inferre licitum eſt, vt cõmuniter dicunt Doctores: ergo etiã eſt licitum tunc illa mala eis optare, petereq; à Deo, vt ipſe ea inferat, nulla habita ratione cõuerſionis eorum. Probo conſequentiã ex regula generali, quę in hac materia eſt tenẽda, tãquã vera, ſcilicet, quod poſſumus licitè petere à Deo, omnia illa, quæ poſſumus vel facere, vel deſiderare. Ex quo infertur, per vnicã illam cauſam mala temporalia inimicis optandi, quam D. Tho. aſſignat, ſcilicet, vt cõuertantur, omnes etiam alias licitas cauſas impugnandi inimicos intelligere debemus. Non enim ſolum, vt conuertantur à peccatis, ſed etiam propter alias cauſas eſt licitum inimicis mala inferre, vt conſtat ex materia de bello. ¶ Dico tertio: Sub conditione, ſcilicet, ſi homo finaliter non eſt corrigendus, bene poſſumus petere à Deo mortem peccatoris, ſiue is ſit amicus, ſiue inimicus. Probatur primò exemplo D. Cyrilli: qui in quadam epiſtola ad Auguſtinum, orat Deum vt quendam hæreticum reſipiſcere nolentẽ è mundo tollat.

Dubiũ circa ſolutionem ad 3. D. Tho.

1. Dictum.

2. Dictum.

3. Dictum.

Et

Et ratio est manifesta: Ei, qui perseueraturus est in peccato vsque ad diem vltimum vitæ, vtile, & bonum est, vt quam citissimè moriatur, cùm quantò citius obierit, tantò minus peccabit; & tanto minus in inferno torquetur: sed omnia illa, quæ habent rationem boni respectu aliorum, possunt licitè peti à Deo: ergo & quod ille moriatur. ¶ Dico quartò, Homini iusto atque etiam nobis est licitum mortem optare, illamque petere à Deo, si fuerit probabilis timor, quod vita longior allatura est occasionem peccandi. Probatur: Maximum Dei beneficium est, quod iusti eripiantur ab hoc seculo nequã, iuxta illud Sapientiæ 7. Raptus est, ne malitia mutaret intellectum: sed quodcunque Dei beneficium est semper licitum petere ab illo: ergo & quod iustis hominibus, atque etiam nobis mortem inferat, quando est timor, quod longior vita allatura est occasionem peccandi. Et confirmatur ex Paulo ad Phili. 1. dicente: Cupio dissolui & esse cum Christo. Et ad Roman. 7. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. ¶ Dico vltimò: Non solum propter culpam vitandam, sed etiam vt vitemus alias huius vitę miserias, quę nobis inferunt molestiam, vt infirmitatem, aut grauem aliquam necessitatem, licitum est nobis mortem optare, illamque petere à Deo. Probatur: Melior est mors, quam vita amara, vt dicit Sapiens Ecclesiast. 30. sed è duobus malis minus licitè eligitur: ergo. Et confirmatur: Nam Iob graui illa sua calamitate oppressus dicitur mortem optasse, pro illaque Deum orasse, nec in eo peccauit, vt textus affirmat Iob. cap. 3. Et Helias 3. Reg. capit. 19. huius vitæ atque laborum, quos vt fugeret Iezabelem impiam Reginam perferebat, tædio affectus, petiuit animæ suæ, vt moreretur.

Dictum.

Vltimum dictum.

Articvlvs IX.

¶ Vtrum conuenienter septem petitiones orationis dominicæ assignentur.

3. di. 34. q. 1. art. 6. Et quæst. 3. ca. 34. vsque in fin. & quæst. 7.

Ad Nonvm sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter septem petitiones orationis dominicæ assignentur. Vanum enim est petere sanctificari illud quod semper est sanctum. Sed nomen Dei semper est sanctum: secundum illud Lucæ 1. Sanctum nomen eius. Regnum etiam eius est sempiternum, secundum illud Psalm 144. Regnum tuum Domine, regnum omnium sæculorum. Voluntas etiam Dei semper impletur, secundum illud Isa. 46. Omnis voluntas mea fiet. Vanum ergo est petere quòd nomen Dei sanctificetur, quòd regnum eius adueniat, & quòd voluntas eius fiat.

2 ¶ Præterea, Prius est recedere à malo, quàm consequi bonum. Inconuenienter ergo videntur præordinari petitiones, quæ pertinẽt ad consequendum bonum, petitionibus quæ pertinent ad amotionem mali.

3 ¶ Præterea, Ad hoc aliquid petitur vt donetur: sed præcipuum donum Dei est Spiritus sanctus, & ea quæ nobis per ipsum dantur: ergo videntur inconuenienter poni petitiones: cum non respondeant donis Spiritus sancti.

4 ¶ Præterea, Secundum Lucam in oratione dominica ponuntur solum quinque petitiones, vt patet Luc. 11. Superfluum ergo fuit secundum Matth. quòd septem petitiones ponuntur.

5 ¶ Præterea, In vanum videtur captare beneuolentiam eius qui beneuolentia sua nos præuenit. Sed Deus sua beneuolentia nos præuenit, quia ipse prior dilexit nos, vt dicitur 1. Ioan 4. Superfluè ergo præmittitur petitionibus. Pater noster qui es in cælis, quod videtur ad beneuolentiam captandam pertinere.

¶ Sed In Contrarivm sufficit authoritas Christi orationem instituentis.

¶ Respondeo dicendum, quòd oratio dominica perfectissima est: quia sicut Augustin. * dicit ad Probam: Si rectè & congruẽter oramus, nihil aliud dicere possumus, quàm quòd in ista oratione dominica positum est. Quia enim oratio est quodammodo desiderij nostri interpres apud Deum, illa recte solum orando petimus, quæ recte desiderare valemus. In oratione autem dominica non solum petuntur omnia quæ rectè desiderare possumus, sed etiam eo ordine quo desideranda sunt: vt sic hæc oratio non solum instruat postulare, sed etiam sit informatiua totius nostri affectus. Manifestum est autem,

* Epist. 121. cap. 12. in prin. to. 2.

tem,quòd primo cadit in deſiderio noſtro finis:deinde ea quæ ſunt ad finem. Finis autem noſter Deus eſt, in quem noſter affectus tendit dupliciter : vno quidem modo prout volumus gloriã Dei: alio modo ſecundum quod volumus frui gloria eius.Quorum primum pertinet ad dilectionẽ Dei: qua Deum in ſeipſo diligimus . Secundum vero pertinet ad dilectionem qua diligimus nos in Deo. Et ideo prima petitio ponitur, Sanctificetur nomen tuum, per quam petimus gloriam Dei. Secunda vero ponitur, Adueniat regnum tuũ: per quam petimus ad gloriam Dei & regni eius peruenire. Ad finem autem prædictum nos ordinat aliquid dupliciter : vno modo per ſe, alio modo per accidens. Per ſe quidem bonum,quod eſt vtile in finem.Eſt autem aliquid vtile in finem beatitudinis dupliciter:vno modo directè & principaliter ſecundum meritum quo beatitudinem meremur Deo obediendo . Et quantum ad hoc ponitur,Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra. Alio modo inſtrumentaliter,& quaſi coadiuuans nos ad merendum.Et ad hoc pertinet quod dicitur , Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie : ſiue hoc intelligatur de pane ſacramentali , cuius quotidianus proficit homini, in quo etiam intelliguntur omnia alia ſacramenta:ſiue etiam intelligatur de pane corporali:vt per panem intelligatur omnis ſufficien tia victus, ſicut dicit Auguſt.* ad Probam: Quia & euchariſtia eſt præcipuũ ſacramentum,& panis eſt præcipuus cibus. Vnde & in Euangelio Matthæi ſcriptum eſt,ſuperſubſtantialem, id eſt præcipuum,vt Hieronymus * exponit. Per accidens autem ordinamur in beatitudinem per remotionem prohibentis. Tria autem ſunt quæ nos à beatitudine prohibent.

Epiſt.121. cap.11. in me.to.2. Matt.6. Et ad Titum ca.2.to.9.

¶ Primo quidem peccatum,quod directè excludit à regno , ſecundum illud primæ ad Corinth.6.Neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, &c. regnum Dei poſsidebunt . Et ad hoc pertinet quod dicitur, Dimitte nobis debita noſtra. Secundo tentatio, quæ nos impedit ab obſeruantia diuinæ voluntatis. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Et ne nos inducas in tentationem : per quod non petimus vt non tentemur,ſed vt à tentatione non vincamur: quod eſt in tentationem induci . Tertio pœnalitas præſens, vt quæ impedit ſufficientiam vitæ Et quantum ad hoc dicitur,Libera nos à malo.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſicut * Auguſtin. dicit in lib. de Sermone Domini in monte,cum dicimus,Sanctificetur nomen tuum: non hoc petitur quaſi non ſit ſanctum nomen Dei , ſed vt ſanctum ab hominibus habeatur:quod pertinet ad Dei gloriam in hominibus propagandã. Quod autem dicitur, Adueniat regnum tuũ, non ita dictum eſt quaſi Deus nunc nõ regnet, ſed ſicut Auguſtin. * dicit ad Probam: Deſiderium noſtrum ad illud regnum excitamus , vt illud nobis veniat,atque in eo regnemus . Quod autem dicitur,Fiat voluntas tua: rectè intelligitur , vt obediatur præceptis tuis. Sicut in cælo & in terra, id eſt, ſicut ab Angelis, ita ab hominibus. Vnde hæ tres petitiones perfectè complebuntur in vita futura. Aliæ vero quatuor pertinent ad neceſsitatem vitæ præſentis: ſicut Auguſt.* dicit in Enchiridio.

Li.2.c.to. circa prin. et c.8.to.4

Epiſt.121. ca.11.ante med.to.2.

Enchiridij c.115.to.3

¶ Ad ſecundum dicendum , quòd cum oratio ſit interpres deſiderij,ordo petitionum non reſpondet ordini executionis,ſed ordini deſiderij ſiue intentionis : in quo prius eſt finis quàm ea quæ ſunt ad finem,& conſequutio boni quàm remotio mali.

¶ Ad tertium dicendum,quòd Auguſtin.* in lib.de Sermone Domini in monte,adaptat ſeptem petitiones donis & beatitudinibus,dicens: Si timor Dei eſt quo beati fiunt pauperes ſpiritu,petamus vt ſanctificetur nomẽ Dei in hominib⁹ timore caſto. Si pietas eſt qua beati fiũt mites, petamus vt veniat regnum eius, vt miteſcamus,nec ei reſiſtamus . Si ſcientia eſt qua beati ſunt qui

Li.2.c.11. tomo 4.

qui lugent, oremus vt fiat voluntas eius, & sic non lugebimus. Si fortitudo est qua beati sunt qui esuriunt, oremus vt panis noster quotidianus detur nobis. Si consilium est quo beati sunt misericordes, debita dimittamus, vt nobis nostra dimittantur. Si intellectus est quo beati sunt mundo corde, oremus ne habeamus duplex cor, temporalia sectando, de quibus tentationes fiunt in nobis. Si sapientia est qua beati sunt pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur, oremus vt liberemur à malo. Ipsa enim liberatio liberos nos faciet filios Dei.

¶ Ad quartum dicendum, quòd sicut Augustin.* dicit in Enchiridio: Lucas in oratione Dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est. Ostendens enim tertiam petitionem duarum præmissarum esse quodammodo repetitionem, prætermittendo eam magis facit intelligi: quia scilicet ad hoc præcipuè voluntas Dei tendit, vt eius sanctitatem cognoscamus & cum ipso regnemus. Quod etiam Matthæ. in vltim. posuit, Libera nos à malo. Lucas non posuit, vt sciat vnusquisque in eo se liberari à malo, quod non infertur in tentationem.

Cap.115. in princ. to.3.

¶ Ad quintum dicendum, quòd oratio non porrigitur Deo vt ipsum flectamus, sed vt in nobisipsis fiduciam excitemus postulandi Quæ quidem præcipuè excitatur in nobis, considerando eius charitatem ad nos, qua bonum nostrum vult. Et ideo dicimus, Pater noster. Et eius excellentiam, qua potest. Et ideo dicimus, Qui es in cælis.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod oratio Dominica est omnium præstantissima, vt Diuus Augustinus affirmat, in epistola ad Probam, quæ est. 121. capit. 12. vbi dicit, si rectè & congruenter oramus, nihil aliud dicere possumus, quam quod in ista oratione Dominica positum est, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem vnica conclusione, quæ talis est: Septem petitiones orationis Dominicę conuenientissimè fuerunt assignatæ. Probatur: Quia oratio est quodammodo desiderij nostri interpres ad Deum, illa solum rectè orando petimus, quæ rectè desiderare valemus: sed in oratione Dominica septem petitiones continente, non solum ponuntur omnia, quæ rectè desiderare possumus, sed etiam eo ordine, quo desideranda sunt, vt sic hæc oratio non solum instruat postulare, sed etiam sit informatiua totius nostri affectus: ergo conuenientissimè in ea septem illæ petitiones assignantur. Consequentia cum maiori est nota, & minorem probat D. Thom. longo facto discursu, per omnes petitiones, vt clare patet in litera.

EXPLICATIO ARTICVLI.

TOtus iste articulus à D. Thom. consumitur, in ordinandis, & explicandis petitionibus in Dominica oratione contentis. Quod & nos faciemus maiori, qua poterimus, breuitate: ne in re tam graui tractatus iste de oratione mancus, & diminutus esse videatur. Quæ autem nos breuitatis gratia præterierimus, videri poterunt in Gabriele super Can. Nec præteruendus est noster Ægidius Rom. qui non minus in pietate & deuotione excellens, quam in Metaphysicis & Philosophicis mirabilis extitit. Edidit autem tractatum pietate & eruditione refertissimum super orationem Dominicam. In cuius explicatione ab eo exordium sumemus, à quo D. Thom. illud accepit, nempe, à commendatione Dominicę orationis, quam omnium aliarum præstantissimam esse dicit, & meritò multis, & rationabilibus de causis, vt est videre apud Abulensem tomo. 3. in Matth. q. 121. & sequentibus. Vbi viginti sex rationes colligit, quibus probat hanc orationem cæteris omnibus præstare. Sed illas omnes cum Hugone in Postilla super Matthæum ad tres reducere poterimus, nempe, ad dignitatem autoris, ad breuitatem, & ad fœcunditatem. ¶ Est ergo oratio Dominica dignior alijs. Primò: Ratione autoris, quia ab ipso Christo Deo, qui oratur, edita & edocta fuit: atque ex consequenti omnibus alijs exaudibilior erit. Quî enim fieri potest, vt eius, quem constituit pater mediatorem inter se, & nos peccatores, & in quo sibi bene complacuit, quemque à mortalibus audiri præcepit dicens, Hic est filius meus delectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite, orationem non audiat, qui eum tanquam filium vnigenitum diligit, & quem nihil petiturum esse scit, quod eius aduersetur voluntati? Si ergo Christus dicit, sic orabitis: Pater noster,

Oratio dominica præstat alijs ex parte autoris.

ſter, qui es in cælis,&c. quomodo quis poterit dubitare orationem illam, quacunque alia eſſe Patri acceptiorem? Propter quod dicebat Diuus Cyprianus: Quæ poteſt eſſe ſpiritualior oratio, quam quæ à Chriſto nobis data eſt, à quo & Spiritus ſanctus nobis miſſus eſt? Et quæ apud patrem precatio exauditior, quam quæ ab ore filij, qui veritas eſt, prolata creditur? Et rurſus idē: Qui fecit viuere, docuit & orare, vt dum prece & oratione, quam Filius docuit, apud Patrem loquimur, facillimum vtique exaudiri credamus. Hanc exaudibilitatem ſignificauit Chriſtus, dum dixit: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis: cùm nihil magis in nomine Chriſti petere poſsimus, quam quod per orationem, quam ipſe nobis orandam edidit, & perſonaliter inſtituit, poſtulamus. ¶ Secundo præſtat oratio Dominica cæteris omnibus in breuitate. Quare Chriſtus illam inſtituens præmiſit, orantes nolite multum loqui, ſicut Ethnici faciunt. Putāt enim quod in multiloquio ſuo exaudiātur. Quaſi diceret, Vobis orare volentibus, illud quam maximè obſeruandum eſt, vt non fidatis in multiloquio, in inani verborum multiplicatione vim orationis ſitam eſſe putantes, quo modo Gentiles faciunt, qui tunc optimè ſe orare exiſtimant, cùm verba quam maximè multiplicant. Quaſi Deus verba requirat, & vocis ſonitu, aut labiorum fatigatione oblectetur. Aut, quaſi ad audiendum eum putent eſſe tardiorem, nec audire, quæ poſtulantur, niſi multis vocibus inclamata fuerint eius auribus. Aut, quaſi ad exaudiendum ſit difficilis, nec ab eo poſsit quidquā obtineri, niſi importunis clamoribus, & multa verborum replicatione, atque inculcatione extorqueatur. Damnat quidē Chriſtus multiloquium infidelium: ſed non multas lacrymas non multas obſecrationes in cordis puritate, quas ſancti emittunt, & quas Chriſtus Dominus legitur feciſſe dum in oratione pernoctauit. Nam verbo tenus ſine affectione vacuas aures Dei implere, malum eſt, quaſi in hoc exaudiamur. De hac breuitate in lib. de oratione Dominica dicebat D. Cyprianus: Ipſa eſt oratio, quam ipſemet Deus incarnatus mortales orare docuit, ſuoq; magiſterio omnem precem noſtram in vno ſermone breuiauit: Tanquam ſit ſermo, de quo dixit Eſaias: Sermonem breuiatum faciet Dominus in toto orbe terræ. Huius autem breuitatis multæ aſsignantur cauſæ à Doctoribus. Primà, vt ſic Chriſtus præberet fidelibus fiduciam cito impetrandi, quod breuibus verbis poſtulandum eſſe demonſtrauit. Quare Gloſſa ſuper Matthæum in hunc modum dicebat: Chriſtus Dominus inter cætera ſalutaria monita, quibus conſuluit credentibus, formam orandi proponens, orationem compoſuit breuibus verbis, vt eſſet fiducia citò annuendi, qui breuibus vult rogari. Secunda ratio eſt: vt eò faciliùs poſſet memoriæ commendari. Tertia vt prudentia etiam ingeniorum miraretur de profunditate myſteriorum, & multiplicitate ſententiarum in tanta verborum paucitate comprehēſorum. De ſecunda ratione dicebat D. Auguſtinus: Oratio illa paucis verbis res multiplices cōprehendit, vt ſic ſimplices fidei ſuæ ſalutis ſufficientiam citò addiſcerent. De tertia verò ratione ſubdit: Et prudentia ingeniorum myſteriorum profunditate obſtupeſceret. Quarta ratio eſt, vt quantò breuior, & quanto facilior eſt oratio: tantò frequentius, & maiori cum attentione ac deuotione repetatur. Animus noſter volubilis eſt, multitudi neque verborum nonnunquam ita diſtrahitur, vt ante orationis finem, ſola lingua loquente totus effluat. Et ideò, niſi ex ſpeciali cauſa orationem conueniat extendi, breuibus verbis, & compendioſis Chriſtus in inſtitutione huius breuiſsimæ orationis, orandum eſſe monſtrauit. Quinto, contexuit Chriſtus breuiſsimam orationem, vt ſic Ethnicorum errorem, qui in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis Deum orandum eſſe putabant, quaſi vel vocibus abſens vocandus eſſet, vel verborum multiplicatione docendus, quod antea ignorabat, deſtrueret, & expugnaret. Propter quod dicebat D. Auguſtinus in epiſtola ad Probam: Abſit in oratione multa loquutio: ſed non deſit multa precatio, ſi feruens perſeuerat intentio: Nam multum loqui in orando, eſt rem neceſſariam in ſuperfluis agere verbis. Multum autem precari, eſt Deum, quem precamur diuturna cordis excitatione pulſare. Et plerunque hoc negotium plus gemitibus, quam ſermonibus agitur, plus fletu quam affatu. Non enim eſt Deus, vt homo, vt verborum poſsit flecti multitudine, aut perſuaſibilibus inclinari, vel ad exaudiendum moueri, ſicut Gentiles de ſuis dijs exiſtimabant. Et Diuus Chryſoſtomus: Quaſi dormientem Dominum accuſat, qui orationem ſuam longa contentione proſequitur, vel qui orat, vt Deo, quaſi ignoranti ſuam neceſsitatem exponat, qualiter Ethnici faciunt. Non docendus eſt Deus, ſed placandus. Non afficiendus, id eſt, affectus in eo excitandus, quaſi ſit affectione mutabilis: ſed omnium bonorum largitor cognoſcendus. Sexto breuem inſtituit Chriſtus orationem, vt de ignorantia excuſationem nullus adultus

Oratio dominica præſtat aliis in breuitate.

Breuitatis dominicæ orationis aſsignātur cauſæ.

adultus prætendere poſſet : Et quia quod tam breue eſt,& tam faciliter ſcitur non niſi culpabiliter ignoretur. ¶ Tertium, in quo diximus ſuperare orationem Dominicam cæteras orationes, eſt fœcunditas, ſententiarumque ponderoſitas. Quare in libro de oratione Dominica,dicebat D.Cyprianus:Magna ſunt orationis Dominicæ ſacramenta, quia multa, & magna breuiter ſunt in ſermone collecta,ita vt nihil prætermiſſum ſit, quod non in precibus & orationibus noſtræ cæleſtis doctrinæ compendio comprehendatur. Et D. Auguſtinus in epiſtola ad Probam : Si rectè, & congruenter oramus, nihil aliud petere poſſumus, quam quod in oratione Dominica poſitum eſt. Et paulò inferius: Si omnia ſanctarum precum verba diſcurras, quantum exiſtimo, non inuenies, quod iſta oratio Dominica non contineat, & includat. Qui enim dicit : Clarificare in omnibus gentibus, ſicut clarificatus es in nobis, vt prophetæ tui fideles inueniantur : quid aliud dicit,quam, Sanctificetur nomen tuum? Qui dicit: Oſtende nobis faciem tuã, & ſalui erimus: quid aliud dicit: quam, Adueniat regnum tuum ? Qui dicit : Dirige greſſus meos in ſemitis tuis, ſecundum eloquium tuũ,vt non moueantur veſtigia mea: quid aliud dicit, quam, Fiat voluntas tua? Qui dicit : Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi,quid aliud dicit,quam,Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie?Qui dicit : Memento Domine Dauid, &c. & iterum : Si reddidi retribuentibus mihi mala: quid aliud dicit,quam: Dimitte nobis debita noſtra ? Qui dicit : Aufer à me concupiſcentiam ventris, quid aliud dicit, quam, Et ne nos inducas in tentationem ? Qui dicit: Erue me de inimicis meis, quid aliud dicit,quam,Sed libera nos à malo?Et ſic ſi per omnia ſanctarum precum verba diſcurras, nihil inuenies, quod iſta oratione Dominica non contineatur. Hæc Auguſtinus : Ex quibus omnibus colligitur, orationem Dominicam, omnium aliarum multis de cauſis eſſe præſtantiſsimam, vt D. Thom. affirmat in initio huius articuli. Quo ſuppoſito, ad illius explicationem accedamus oportet.

Oratio Dominica præ aliis excellit

¶ Diuiditur ergo hæc oratio in tres principales partes, ſcilicet,exordium,tractatum, & concluſionem. In quarum prima eius,qui petitur captatur beneuolentia. In ſecunda petitionum, quas fundimus, ſubiungitur ſeries. Ibi: Sanctificetur nomen tuum. Et tandem in tertia earundem petitionum optatur confirmatio,cùm concluditur, Amen. Circa primum eſt aduertendum, ſemper apud homines poſitum fuiſſe in more, eos, qui aliquid impetrare cupiunt, à laudibus ipſius, quem rogaturi ſunt, ſuam exordiri orationem,quatenus eum beneuolum & attentum reddant. Et ſic dicebat D. Ambroſius in lib. de ſacramentis verſus finem. Vide orationem tuam,vnde incipere debeas. Dic mihi, ſi velis hominem rogare, & ſic incipias: Da mihi quod peto, nonne arrogans videretur oratio ? Propter hoc Sapientes oratores hãc ſibi obſeruant diſciplinam, vt à iudicis laudibus orationem incipiant. Quæ, & ſacræ ſcripturæ eſt conſuetudo. Nam amicus Dei Moiſes rogaturus Deum,vt populum Iſraeliticum non deſereret, eius laudes ſuæ petitioni præmiſit dicens: Dominator Domine Deus,miſericors,& clemens,patiens,& multæ miſericordiæ, & verax. Et ſubdit ſtatim : Si inueni gratiam in conſpectu tuo Domine obſecro, vt gradiaris nobiſcum. Iudith quoque pro contritione hoſtium Deum orare volens, ab eius laudibus incipiens,dixit: Deus cælorum,Creator aquarum,& Dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem. Similem etiam orandi formam plurimi prophetarum & patrum obſeruauerunt. Et eandem magiſter ac Redemptor noſter Chriſtus pro ſua infinita miſericordia nos habituros eſſe docuit, dum orationem inſtituens laudis exordium præmiſit,dicens: Sic autem orabitis : Pater noſter, qui es in cælis.Captamus autem hoc exordio Dei beneuolentiam: non,vt ipſum flectamus, cùm eius voluntas ſit immutabilis : nec, vt eius beneuolentiam præueniamus,quoniam ipſe prior dilexit nos:Sed vt in nobis ipſis de ſua beneuolentia certam fiduciam excitemus.In illiſque verbis Deus,qui petitur, ex quatuor præcipue commendatur. Primò à dilectionis magnitudine, cùm dicitur,Pater: Secundo à liberali bonitatis ſuæ diffuſione, cùm additur noſter. Tertio ab immutabili perpetuitate ſignificata,cùm ſubiungitur, Qui es. Quarto à ſublimitate potentiæ declarata per illam particulam, In cælis. Per primam dictionem huius orationis exordium differt ab exordijs orationum veteris legis. In illis enim communiter exordium accipiebatur à Dei dominatione, & maieſtate, vt eſt videre in exemplis poſitis. At verò in hac oratione initium ſumitur à Dei beneuolentia, & pietate, cùm dicitur : Pater noſter. Et eſt ratio : Quia habitudo hominum veteris teſtamenti ad Deum erat ſeruorum ad Dominum. Illius enim temporis homines magis ſeruiebant Deo timore, quam amore: quod eſt propriũ ſeruorũ. Vnde lex illa ab Apoſtolo,lex timoris fuit appellata Cũ

D. Ambro.

Exod. 34.

Iudith. 9.

Diſcrimen inter exordia orationum veteris & noui teſtamenti

In oratione vtendum exordio.

tamen in nouo teſtamento habitudo fidelium ad Deum, ſit filiorum ad Patrem. Per Chriſti enim incarnationem tantum Deus humano generi condeſcendere dignatus eſt, vt eos per adoptionis gratiam filios ſuos cõſtituerit. Quare dum dicimus, Pater noſter, non tam quod pater ſit ratione creationis, ſecundum id, quod dictum eſt: Nunquid non
Deute.23. ipſe eſt Pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te? Sed magis ratione adoptionis, qua nos miſericorditer in filio ſuo renatos, in tãti nominis honorẽ adoptauit, & poteſtatem dedit, vt quotquot eum receperunt filij Dei fierent, credentes in nomine eius, & ex Deo
Ioan.1. per gratiã geniti, ſignificare volumus. Serui peccati eramus infeliciſsimè geniti ex Ad. Sathanæ filij eramus, cuius inſtinctu ad omne malum ſolicitabamur. Sed ille, cùm adhuc
Epheſ.2. inimici eſſemus, noſtri miſertus, per vnigenitum filium ſuum Ieſum nos exemit à ſeruitute peccati: à patre diabolo emancipauit, liberauit à morte perpetua, ab hæreditate ignis æterni in æternam gloriam vindicauit: ac per fidem & baptiſmum & gratiam ſuam in conſortium nominis, & hereditatis filij ſui adoptare dignatus eſt, & facere heredes quidem Dei, fratres autem & cohæredes Chriſti. Et ne quid diffideremus de eius erga nos pietate, pignus quoddam ſuæ in nos charitatis cælitus immiſit, ſpiritum, ſcilicet, filij
Ad Rom.8. ſui clamantem, Abba pater. Dicendo ergo, Pater in primis gratias agimus Deo, quod gratuita adoptione facti ſumus filij Dei: profitemurque, nos renunciaſſe patri diabolo, & omnibus operibus eius, & ſolum eum, qui in cælis eſt patrem habere cœpiſſe. Admonemur maximè honorare Deum. Ipſe
Malac.1. enim ait: Si ego pater, vbi eſt honor meus? Accenditur, & inardeſcit in nobis charitas. Quid enim charius debet eſſe filijs, quam pater? Quædam etiam impetrandi ſancta præſumptio, & humilis, ac iuſta confidentia in naſcitur cordi. Quid enim non dabit Deus pater filijs petentibus, quibus ipſe antea dedit, vt filij eſſent: & quibus ipſe dicebat: Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filijs veſtris, quantò magis pater veſter cæle-
Luc.11. ſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? Et qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illũ, quo modo non etiam cum illo omnia nobis donabit? Pater ergo nomen amoris eſt, & pietatis, quod natura ipſa in patre naturali, & in patre ſpirituali fides aſtruit. Quia enim naturalis pater non de aliena, ſed de propria ſua ſubſtantia filium generat (propter quod filius aliquid patris eſſe dicitur) idcircò illũ naturali quodam inſtinctu diligit, nec poteſt pater propriam naturam, quam filio communicauit, non amare. Quod ſciens ſapientiſsimus Salomon, cum ex nulla exteriori probatione diſcernere poſſet, cuius mulieris filius eſſet infantulus ille, de quo coram ipſo litigabatur, ad philoſophiam naturalem, quæ rerum naturales inſtinctus, & conditiones explicat, ſe conuertens: quaſi naturam ipſam ſubtiliter interrogans, illam veram viui infantis matrem eſſe cognouit, quæ eius occiſionem naturali amore tolerare non poſſet, vt patet. 3.Reg. cap. 3. Super quem locum dicit Gloſſa. Salomon tentauit naturam parentis, quæ non potuit ſeipſam, vt in filio eſt, dilectione naturali non amare. De quo & Ariſtot. latè 7.Ethicor. De ſpirituali autem parente idipſum fides affirmat, docens, gratiam potiorem eſſe natura. Ex quo factum fuit, vt cum filij Dei ſpirituales eſſemus ſecundum ſpiritualem regenerationem per Chriſti mortem, in æternam hæreditatem nos vocauerit, ibique nobis bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, præparauerit. Et quis eſt, qui neſciat hæc maximæ dilectionis, & pietatis eſſe indicia, quæ in nomine parentis deſignantur. Relucet igitur in prima Dominicæ orationis particula, quæ eſt, Pater, dilectionis & charitatis diuinæ magnitudo.

¶ Secunda particula exordij orationis dominicæ eſt, noſter: qua ſimiliter Dei benemarginal: *Explicatur particula, noſter, in oratione dominica poſita.* uolentiam captamus, per commendationem amplitudinis liberalitatis ipſius, dicendo enim, Noſter, quod generalitatem, ſiue vniuerſalitatem importat, ſuæ bonitatis liberalem quandam diffuſionem ſignificamus. Magna quippe Dei dignatio fuit, quod ipſe creaturas aliquas rationales ad beatitudinem ordinauerit, illarumque pater non tam creatione, quam adoptione extiterit. Sed proculdubio auget non modicum huiuſmodi dignationem, quod non ſolum angelicarum virtutum naturæ perſpicuitate fulgentium, neque dumtaxat hominum excellentiſsimorum, & in vera religioſitate eminentium, ſed omnium generaliter mortalium, quos imaginis ſuæ ſimilitudine inſigniuit, patrem ſe conſtituit, omnes paterno reſpiciens aſpectu, vt non ſit homo viuens, qui ſe abſcondat à calore eius, hocque per particulam, noſter, ſignificatur. Qua etiam Chriſtus ſuorum diſcordias, & inimicitias interimit: ſuperbiam retundit: & humanarum rerum inæqualitatem ad concordiam, & æqualitatem reducit, vt dicit Diuus Chryſoſtomus. Non enim conuenit, vt fratres ambitione, odio, liuore, conten-

contentione inter ſe diſideant. Quando ergo dicimus, Noſter, fraternæ pietatis, charitatis, & humilitatis admonemur, iuxta illud Malachiæ. 2. Nunquid non pater eſt vnus omnium noſtrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo deſpicit vnuſquiſque fratrem ſuum? Nemo igitur alium ſpernat. Sed quando in proximo conſiderat, quæ ad communem naturam attinent, dicat cum Iob capit. 31. Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus eſt: & formauit me in vulua vnus? Si verò ad gratiam reſpexerit, meminerit, quod ex Deo omnes nati ſumus, edoctique dicere: Pater noſter.

Explicatur particula, qui es.

¶ Qui es. Hic tertio captatur benenolentia ex commendatione immutabilitatis, & perpetuitatis diuinæ ſubſiſtentiæ. Hoc enim complexum, qui es, proprie acceptum, ſoli Deo eſt proprium, ipſiuſque inuariabilem & immutabilem ſubſtantiam, in qua nec præteritio, nec futuritio, ſed nunc æternitatis ſemper ſtans, ſine fluxu in præteritum, & ſine tranſitu in futurum, inuenitur, proprie ſignificat. Quare Chriſtus illam de ſe tanquam de Deo oſtendere volens, Iudæis dicentibus: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti, reſpondit: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego ſum. Secundum, ſcilicet, diuinitatem, quæ nec tempori ſubiacet, nec illo menſuratur. Non dixit, antequam Abraham fieret, ego fui, ſed, antequam fieret, ego ſum. Nam quamuis ab Abraham vſque tunc tempus fluxerit: diuinitas tamen, quæ immutabilis eſt, nec fluxit, nec fluet, ſed ſemper inuariata manſit, quod eſt proprium Dei. Quare Diuus Auguſtinus ſuper Ioannem tractans illud: Niſi credideritis, quia ego ſum: moriemini in peccatis veſtris cap. 8. in hunc modum dicit. Res quælibet qualicunque excellentia fulgens, ſi mutabilis eſt, verè non eſt. Non eſt enim verum eſſe, vbi eſſe & non eſſe eſt poſſibile. Quidquid enim mutari poteſt, mutatum, non eſt quod erat. Et ſi non eſt quod erat, mors quædam ibi facta eſt, quia peremptum eſt ibi aliquid, quod erat, & non eſt. Et ponit exemplar: Nigredo enim mortua eſt in capite albeſcentis ſenis, & pulchritudo mortua eſt in corpore feſsi, & curui ſenis: & mortuæ ſunt vires in corpore languentis: mortuaque eſt ſtatio in corpore ambulantis. Denique de mortuo cum dicitur, Vbi eſt ille homo? reſpondetur, fuit. In omnibus igitur actibus, & motibus noſtris, & in vniuerſa prorſus agitatione creaturæ, duo tempora inuenio, præteritum & futurum. In veritate autem quæ manet, præteritum & futurum non inuenio, ſed ſolum præſens: & hoc incorruptibiliter, quod in creatura non eſt. Hæc Auguſtinus: Ex quibus omnibus colligitur, creaturas quaſlibet eſſe mutabiles, & per conſequens non vere eſſe: ſolam autem veritatem, quæ Deus eſt, immutabiliter eſſe. Et hoc eſt eſſe ſibi proprium. Hincque ſoluit Diuus Auguſtinus quæſtionem, quam eo loco præmiſerat, quærens: Quid eſt quod aiſti, O Domine Deus noſter: Niſi credideritis, quia ego ſum? Quid enim non eſt eorum, quæ feciſti? Nunquid non eſt cælum? Nunquid terra non eſt? Nunquid ea non ſunt, quæ ſunt in cælo, & quæ in terra ſunt? Nunquid homo ipſe, cui loqueris non eſt? Si omnia ſunt, quæ per te facta ſunt, quid eſt quod tibi quoddam proprium tenuiſti eſſe, quod alijs non dediſti, vt ſolus eſſes? Aut quomodo audio: Ego ſum qui ſum, quaſi alia non ſint? Hanc enim quæſtionem ſoluit per ea, quæ præmiſſa ſunt. Nam quia vere eſſe, eſt ſemper & immutabiliter eſſe, quod ſoli Deo conuenit, vnde Moyſi ad liberandum populum Iſrael miſſo, ac quærenti: Si dixerit mihi populus, quod eſt nomen eius, qui miſit te, quid dicam eis? reſpondit Dominus: Ego ſum qui ſum. Et ſtatim ſic dices filijs Iſrael, Qui eſt miſit me ad vos. Solus Deus vere dicere poteſt. Niſi credideritis, quia ego ſum, moriemini in peccatis veſtris.

Ioan. 8.

D. Auguſt.

Sententia quorũdam de nomine Dei qui eſt.

¶ Nonnulli affirmant, Qui eſt, non eſſe propriũ nomen Dei. Quam ſuam ſententiã probant primò: Nullibi in Sacris literis Deus eo nomine appellatur: ergo nõ eſt proprium illius. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Si Deus aliquo loco appellaretur, Qui eſt, maximè illo Exod. 3. Vbi rogatus Deus à Moyſe, quo nomine appellaretur dixit, Ego ſum, qui ſum: & paulo inferius, Dices filijs Iſrael, Qui eſt, miſit me ad vos: ſed in eo loco, vt docent Burgenſis, atq; Lira, in codice Hebræo non eſt verbum præſentis temporis, ſed futuri, Ero, & ſic Sanctes Pagninus vertit, Ero, qui ero: & poſtea, Dices filijs Iſrael, Ero miſit me ad vos, cui omnes Hebręi conſentiunt: ergo. ¶ Secundo, aptius, & conuenientius eſt, vt Deus nominet ſe per verbum futuri temporis, Ero, quam præſentis ſum: ergo non ſolum Hebraica ſcriptura, ſed etiam ratio docet Deum non deberi appellari, Qui eſt. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Qui dicit ſe futurum eſſe, eo ipſo docet, & fuiſſe, & eſſe: ſicq; omnes differentias temporis cõprehendit, & ex conſequenti ſignificat perpetuã quandam

1. argum.

2. argum.

durationem & perpetuitatem, quam verbum præsentis temporis non importat: ergo illud est magis conueniens. Et confirmatur: Frequens vsus est sacratum literarum, hac ratione verum Deum à falsis distinguere, quod falsi Dii tandem interibunt, iuxta illud Hieremi. cap. 10. Stultus factus est omnis homo à scientia sua, confusus est artifex omnis in sculptili, quoniam falsum est, quod cõflauit: & non est spiritus in eis. Vana sunt, & opus irrisione dignum, in tempore visitationis interibunt, &c. Verus autem Deus nunquam interibit, iuxta illud Esaiæ. cap. 48. Ego primus, & nouissimus: sed hoc discrimen & differentia veri Dei à falsis Dijs non declaratur per hoc nomen. Qui est: declaratur autem hoc nomine. Qui erit, quod perinde est ac si diceretur, qui solus rebus omnibus deficientibus persistet, iuxta illud Psalm. Ipsi peribunt, tu autem idem ipse es, &c. ergo nomen: Qui est, non est proprium Dei. ¶ Vltimò: Ea de causa interrogauit Moyses Deum Exod. 3. quo nomine appellaretur, vt ipse, & cunctus populus Israeliticus se non illudi à dæmone in illa visione cognosceret: sed accepisse mandatum à Deo: ergo conueniẽs fuit illud dicere de se, quo maximè distingueretur à falsis Dijs: hoc autem fit per verbum, Ero, & non per verbum, Sum: ergo.

Confirmatio.

Vltimũ argumentum

¶ His tamen non obstantibus dico, hoc nomẽ: Qui est, esse vnũ è proprijssimis Dei. Et probatur primò: Nam vulgata nostra editio, cuius est magna autoritas apud Catholicos, habet: Ego sum, qui sum, cui concordant Septuaginta interpretes. Et D. Hieronymus in epistola ad Marcellam de diuinis nominibus, inter alia ponit hoc nomen, Qui est, sexto loco. Eodemque modo vertit illud Exod. 3. Quare omnes sancti tam Græci quam Latini semper ex illo collegerũt Deum vocari, Qui est Ita D. Augustin. quæstionibus super Exodum, & D Damascenus lib. 1. cap. 12. de fide orthodoxa. Secundo principaliter sic argumentor: Sapientiæ ca. 13. appellatur Deus hoc nomine, Qui est. Nam dicitur de impijs: Non poterunt cognoscere eum, qui est. Et Ioan. 8. appellat se Christus eodem nomine: Nisi credideritis, inquit, quia ego sum: ergo est proprijssimum nomen Dei. Quod & confirmari potest ex cõmuni consensu omnium philosophorum. Plato enim in Timæo sic Deum appellat, Qui est, vel quod est. Mercurius etiam in hymnis, & multi alij.

Nomẽ qui est, est proprium Dei.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum respondeo, negando antecedens. Et ad probationem dico, verum esse, quod illo loco Exodi habetur verbum futuri temporis, Ero, & non præsentis, Sum. Futurum tamẽ ponitur pro præsenti, quod familiare esse sacris literis nemo est, qui ambigat. Et sic futurum illud habet significationem præsentis. Ad quod probandum satis est autoritas Septuaginta interpretum, & D. Hieron. qui in illa lingua doctissimi fuerunt. Præterquam quod ratio eidẽ rei suffragatur: Nam significatio præsentis temporis multò magis quadrat in illo loco, quã futuri. Primò, quia dicendo, Sum qui sum, significatur Deũ esse, cui primò & per se conuenit, quod sit, & ex consequenti quod est summum in entibus. Secundo: Quia, vt Abulensis docet, in quæst. super Exodum, verbo præsentis tẽporis, significatur perpetuitas & æternitas in eo, de quo dicitur, quam verbũ futuri temporis non importat, cum ille, qui à seipso est, nunquam possit desinere esse. Tertio: Quia in verbo, Qui erit, quædam videtur significari successio, atque mutabilitas, quam verbum præsentis temporis excludit. Significat enim, quod Deo totum suũ esse est semper præsens, sibiq; idem, iuxta illud Psal. Tu autem idem ipse es. Et subdit causam, Et, id est, quia anni tui non deficient, hoc est, non fluunt nec festinant à præsenti in futurum. Creaturæ non propriè sunt quod sunt: quia semper sunt in fluxu, singuliſq; momẽtis id, quod sunt esse desinunt, iuxta illud 2. Reg. 2. Omnes sicut aqua dilabimur. Vltimo: Nã appellando Deũ, Qui est, ostendimus ipsum esse summè & infinitè perfectum. Significamus enim ipsum habere totum esse in sua latitudine, quod est habere omnem perfectionem. Esse enim est forma omnium perfectionum: imo & omnis perfectio nihil aliud est, quam esse quoddam. Et per hæc patet solutio ad alia argumenta. Ex dictis omnibus infertur, per illam particulam, Qui es, positam in exordio orationis Dominicę commendari Deum ex immutabilitate, & perpetuitate suæ substantiæ, quæ illo nomine tanquam proprio ipsius significatur.

Ad alia argumenta.

¶ Quarta particula est: In cælis, qua vltimo captatur beneuolentia ex manifestatione sublimitatis mansionis diuinæ: vt sic Dei potentiam profiteamur. Dicitur autem, Qui es in cælis, non quod non sit in terris, & vbiq;. Cùm scriptum sit Ioann. 1. Cælum & terram ego impleo. Sed quod eius diuinitas, maiestas, & gloria magis resplẽdeat in cælestibus. Qui fatetur se patrem habere in cælis, cuius inexpugnabile regnum iustè vniuersa moderatur, is se totum Dei protectioni committit. Certus sibi nullam posse nocere creaturam, quem tuetur, atque defendit omnipotentia creatoris. His etiam verbis docemur discernere patrem cælestem à terreno, quem in mundo habemus. Terrenus enim

Explicatur particula, in cælis.

enim peculiariſque pater multis rationibus egens eſt, & imbecillis, qui ſi quid aduerſi accidat, nec nobis nec ſibi ſuccurrere poteſt. Nec præterea certum habemus, quandiu maneat is pater, vtpote qui mortis ſubditur imperio: vnde nec in eum ſpem noſtram collocare poſſumus, aut debemus. Quare dicebat illi per Eſaiam ca. 63. Abraham neſciuit nos: & Iſrael ignorauit nos. Tu pater noſter, & Deus noſter. In eandem etiam ſententiam dixit Chriſtus: Nolite vobis vocare patrem ſuper terram. At cum Patrem cæleſtem appellamus, patrem agnoſcimus longe meliorem & præſtantiorem, omnipotentem, beneficentiſsimum, immortalem, omnia prouidentem, atq; eo ipſo fatemur iuſtum & æquum eſſe ipſi fidere, & pro eo cætera contemnere. Inſuper his verbis incitamur ad recolendum, vnde ſimus delapſi, nempe, è cælo, & gratia Dei, quam in Paradiſo acceperamus, & quo rurſus tãquam ad deſtinatum locum autore tanto parente redituri ſumus. Quare cum quidam à terris mente & ſpiritu euolaſſet, inſuetum miratus lumen Olympi, & per cælorum pulchritudinem oculos extendens. Hæc, inquit, memini patria eſt mihi, hinc ortus ſum: hic ſiſtam gradum. Multa alia de hac eadem particula dicit Gabriel ſuper canon. lect. 65. quæ à me breuitatis cauſa prætermittuntur.

¶ Explicatis iam ſingulis particulis primæ partis orationis Dominicæ, quæ illius exordium continebat, operæpretium erit, vt ad ſecundam petitionum, quas ad Deum fundimus, ſeriem, & ordinem continentem, accedamus. Quam vt ſimiliter explicemus, aduertendum eſt primò, ex D. Thom. in iſto articulo, quod cum hæc oratio perfectiſsima ſit, non ſolum petenda comprehendit, ſed etiam ordinem petendorum inſtruit. Quem vt declaremus, ſupponendũ eſt, quod quia oratio deſideriorum noſtrorum eſt interpres, fit, vt talis debeat eſſe ordo petitionum, qualis eſt ordo deſideriorum. Ordo autem deſiderij atque intentionis is eſt, vt in illo primo cadat finis: deinde ea, quæ ſunt ad finem: inter quæ illa debent eſſe priora, quæ ſunt fini propinquiora. Finis autem noſter eſt Deus, in quem affectus noſter dupliciter tendere poteſt. Vno modo propter ſeipſum, & vt eſt ſummum bonum in ſe. Quod fit quando per actum charitatis Deum in ſeipſo diligimus, eiuſque gloriam atque perfectionem ſuper omnia volumus. Alio modo propter nos, & inquantum eſt ſummum bonum noſtrum. Quod contingit, quando ipſo frui cupimus per actum ſpei. Primum pertinet ad affectionem iuſti, & ſecundum ad affectionem commodi. Et vtraque dilectio eſt bona: quia vtraque eſt actus virtutis Theologicæ. Sed prima eſt perfectior, vtpote quæ pertinet ad charitatem, quæ eſt præſtantior virtus quàm ſpes. Ad primum igitur pertinet, petitio prima, qua dicitur, Sanctificetur nomen tuum, per quam gloriam Dei petimus. Et ad ſecundum pertinet ſecunda petitio, Adueniat regnum tuum, qua ad gloriam, in clara Dei viſione & beata fruitione conſiſtentem peruenire petimus. Et ſic iſtæ duæ petitiones ordinantur ad finem, ſcilicet, ad beatitudinem. Prima ad beatitudinem obiectiuã. Secunda ad formalem. Ad finem autem hunc ordinat nos aliquid dupliciter. Vno modo per ſe. Alio modo per accidens. Per ſe ordinat nos id bonum, quod eſt vtile ad finem. Quod adhuc eſt duplex. Vnum, quod ordinat, & dirigit nos ad finem directè & principaliter. Quale eſt meritum, quo beatitudinem Deo obediendo meremur. Et quantum ad hoc dicitur, Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra. Aliud, quod inſtrumentaliter & quaſi coadiuuando ad meritum, dirigit nos ad finem. Et ad hoc pertinet quod dicimus, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, ſiue intelligatur de pane verbi Dei, ſiue de pane ſacramentali, ſiue de pane corporali. Per accidens ordinamur ad beatitudinem per remotionem prohibentis. Sunt autem tria, quę nos prohibent à beatitudinis conſequutione. Primum eſt peccatum, quod directè prohibet à regno Dei, iuxta illud 1. ad Corinth. 6. Nec fornicarij, nec idolis ſeruientes regnum Dei poſsidebunt. Et quantum ad hoc dicitur, Dimitte nobis debita noſtra, hoc eſt, peccata, Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Secundum, quod impedit à conſequutione finis, eſt tentatio retrahens ab obedientia diuinæ voluntatis, & inclinans atque inducens ad peccatum. Ideoque petitur: Et ne nos inducas in tentationem. Tertio nos impedit pœnalitas præſens, propter quod ſubditur: Sed libera nos à malo. Hæc eſt ſufficientia, & ordinatio, quam D. Tho. conſtituit in hoc articulo, petitionum, quæ in oratione Dominica continentur. Sed poterit planius explicari hoc modo: Omne appetibile, aut eſt collatio boni, aut remotio mali. Bonum, cuius collatio petitur, eſt triplex: Bonum cæleſte, bonum ſpirituale, & bonum temporale. Primum eſt gloria, ſecundum gratia, tertium natura. Bonum cæleſte adhuc eſt duplex, ſcilicet, obiectiuale, & formale, vt dictum eſt. Malum, quod petitur auferri, ſimiliter eſt triplex, ſcilicet, præteritum, præſens, & futurum.

Declaratur ordinatio & ſufficientia petitionum.

Alia ordinatio petitionum.

rum. De præterito petitur, vt remittatur, de præſenti vt tollatur, de futuro vt caueatur. Quatuor ergo bonis conferendis correſpondent quatuor primæ petitiones ſuo ordine. Et tribus malis remouendis correſpondent tres vltimæ, nec poteſt eſſe aliud bonũ, cuius collationẽ deſiderare, aut aliud malum, cuius remotionem petere poſsimus. Et ſic conſtat petitiones in oratione Dominica contentas, eſſe ſufficienter poſitas, vt pote quæ ad omne appetibile ſe extendere valent. D. Auguſtinus in libro de verbis Domini, profundius Dominicæ orationis ſacramenta diſcutiens, ſeptenarium numerum petitionum ſeptem donis, & beatitudinibus connectit. Sed hoc alterius eſt negotij.

¶ Explicato iam ordine, atque ſufficientia petitionum in oratione Dominica contentarum, conſequens eſt, vt de ſingulis ſeorſum nonnihil dicamus. Eſt autem prima petitio, Sanctificetur nomen tuum. Quæ dupliciter poteſt intelligi. Vno modo, vt ſanctificatio referatur ad Deum, ſeu ad diuini nominis ſanctificationem, ea ratione, qua ſanctificari poteſt in ſe. Secundo, vt referatur ad noſtram ſanctificationem, qua nomen Dei in nobis ſanctificari intelligitur. Si referatur ad Deũ, quoniam ipſe nullam in ſe nouam poteſt recipere ſanctitatem, idem erit dicere: Sanctificetur nomen tuum, ac poſtulare, vt eius ſanctitatis extenſio, & manifeſtatio fiat, ipſum, ſcilicet, ſanctum eſſe prædicando & declarando. Tunc enim Deus à creatura ſanctificari dicitur in ſe, quando eius ſanctitas creditur, laudatur, extollitur, prædicatur. Si autem referatur ad noſtram ſanctificationem, idem erit petere, Sanctificetur nomen tuum, ac orare vt ea nobis ſanctitas tribuatur, quę cõueniẽs ſit Dei ſanctitatem atque bonitatem manifeſtare, eiuſque teſtimonium reddere. De prima ſanctificatione dicebat D. Cyrillus: Penes eos, apud quos nondum peruenit fides, nomen Dei contemnebatur. Sed vbi iubar veritatis ſuper eos illuxit, ipſum fatentur ſanctum, ſicut & ſanctum ſanctorum. Et Gloſſa ſuper Matth. capit. 6. Sanctificetur, inquit, hoc eſt, ità ab hominibus ſanctus habeatur, innoteſcatq; illis Deus, vt aliquid eo ſanctius non reputent. Et D. Hieron. ſuper Eſaiam explicans illam particulã, Sanctificetur nomen tuum, eidem expoſitioni adhærens, in hunc modum dicit: Iubemur à Deo petere, vt det vocem virtutis Euangelizantibus, vt per eorum prædicationem, & doctrinam apud omnes gentes ſanctitas Dei innoteſcat, & vnus verus & æternus Deus eis manifeſtetur, vt ſic toto orbe cõuerſo, fiat vnus paſtor, & vnum ouile. Cui expoſitioni ſimilis eſt ea, quam D. Auguſtinus aſsignat ſuper illud Ioannis cap. 18. Pater clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Meritò, inquit, quæri poſſet, quo modo patrem clarificauerit filius, cũ ſempiterna claritas patris, nec diminua fuerit in forma humana, nec augeri potuerit in ſua perfectione diuina. Et reſpondet: In ſeipſa claritas patris nec augeri, nec minui poteſt. Sed apud homines proculdubio minor erat, quando in Iudæa tantummodo notus erat, nec à ſolis ortu vſque ad occaſum laudabant nomen Domini. Hoc autem, quia per Euangelium Chriſti factum eſt, vt per filium pater innoteſceret gẽtibus, profecto Patrem clarificauit, & Filius. Itaq; petere diuini nominis ſanctificationem ſecundum primã expoſitionem, nihil aliud eſt, quã orare, vt Dei ſanctitas credatur, laudetur, prædicetur, reuereatur, honoretur, & diligatur. De ſecunda ſanctificatione dicebat Gloſſa ſuper Matth. capi. 6. Hic ſpiritum ſapientiæ oramus ne à ſanctificatione nominis in aliquo diſcrepemus: ſed patris nomen in filijs, vita & moribus oſtendatur. Et rurſus: Nomen patris in nobis eſt, qui filij dicimur, quod petimus ſanctificari, non vt ipſe ſanctior fiat, ſed vt in nobis operetur augmentũ ſuæ ſanctificationis. Nam ſanctificatio filiorum nomini eius tribuitur. Tunc autem in nobis ſanctificatur, vt dicit D. Chryſoſtomus, quando ſciẽtes ipſum ſanctum timemus, ſoliciteque vigilamus, ne fortè in nobis ipſum violemus. Violemus, inquit, nõ in ſua natura, ſed in nobis, ipſum contemnentes, eique non obedientes per mala opera. Tunc ergo ſanctificatur nomẽ Dei in nobis, quando voluntatem noſtram ſuæ rectiſsimæ & inobliquabili voluntati conformem reddimus, ſuis parendo præceptis, tanquam ſummi, & ſupremi Domini, cumq; exterioribus ſignis reuerentialibus, vt genuflexionibus, proſtrationibus, pectoris tunſionibus, & ſimilibus ipſum reueremur, tanquam vniuerſalem & ſupremum Dominum. Cui ſanctificationi opponitur inhonoratio. De qua loquebatur Paulus ad Romanos 2. quando dicebat: Qui alium doces, te ipſum non doces: Qui dicis non mœchandum, mœcharis: Qui abominaris idola, ſacrilegium facis: Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter gentes. Et Ezechiel cap. 36. Ingreſsi ſunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen ſanctum meum, cũm diceretur de eis: Populus Domini iſte eſt, & de terra eius egreſsi ſunt. Idcirco dices domui Iſrael: Hæc dicit Dominus Deus: Non propter vos ego faciam domus Iſrael, ſed propter

Prima petitio orationis dominicæ declaratur.

Sanctificatur Deus in ſe.

D. Cyrill.

D. Hieron.

D. Auguſt.

Sanctificatur Deus in nobis.

pter nomen ſanctum meum, quod polluiſtis in gentibus ad quas intraſtis, & ſanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum eſt inter gentes, in medio earum, vt ſciãt gentes, quia ego Dominus, ait Dominus exercituum. Cùm ſanctificatus fuero in vobis coram eis. &c. Itaque petere diuini nominis ſanctificationem ſecundum hanc expoſitionem, nihil aliud eſt, quam orare vt ſanctificetur Deus in nobis, hoc eſt, vt nos ſancti efficiamur, & in ea ſanctitate perſeuerantes Deum glorificemus, quæ eſt vera gloria noſtra.

Secunda petitio orationis dominicæ declaratur.

¶ Adueniat regnum tuum. Hæc eſt ſecunda petitio orationis dominicæ, à qua, poſtquam in prima petitione, id, quod ad Dei honorem, & reuerentiam pertinebat, petitum eſt, ea, quæ ad noſtram ſalutem, & indigentiam ſpectant, poſtulare incipimus. Illa autẽ ſunt numero tria. Scilicet, bonum cæleſte gloriæ, quo in patria beatificamur. Bonum ſpirituale gratiæ, quo in via ad beatitudinem promerendam prouocamur. Et bonum temporale, ac fortunæ, quo in naturali vita ſuſtentamur. Primum petitur, quando dicimus; Adueniat regnum tuum. Secundum, quando dicimus, Fiat voluntas tua. Et tertium, quando oramus: Panem noſtrum quotidianum. &c. In hac ergo ſecunda petitione ſummum bonum noſtrũ, quod eſt beatitudo, & regnum cælorum nobis poſtulamus. Et meritò quidem. Ratio enim ipſa exigere videtur, vt filii adoptionis, poſt petitionem eorum, quæ ad patris pertinent honorem, tanquam ad hæreditatem Dei aſciti, regnum ipſius petant tanquam filii. Scio huiuſmodi locum diuerſis, quamuis non aduerſis, modis, exponi à Doctoribus iuxta multiplex Dei regnum, de quo fit mentio in ſacris literis. Aliquando enim appellatur regnum Dei, vniuerſale ipſius dominium. De quo in Pſalm. 102. Regnum ipſius omnibus dominabitur. Et primo ad Timo. 6. Solus potens Rex regum, & Dominus dominantium. Et aliquando dicitur regnum Dei ſacra ſcriptura, iuxta illud Matthæ. 21. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Quem locum ſancti expoſitores in hunc modum interpretantur; Auferetur à vobis carnalibus induratiſque Iudæis ſpiritualis intelligentia ſacræ ſcripturæ, pro eo quod Chriſtum, qui verum ſcripturæ ſenſum referat, reprobaſtis. Et hinc eſt quod vſque in hunc diem excæcati manent innitentes literæ, quæ occidit; & ſpiritum, hoc eſt, verum ſcripturæ intellectũ abiicientes. Tertiò appellatur regnum Dei Eccleſia militans. De quo quam plurimæ habentur euangelicæ parabolæ. Qualis eſt illa, Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare. Et illud: Colligent de regno ſuo omnia ſcandala, hoc eſt, de Eccleſia iſta militanti, ſecundum expoſitionem D. Gregorii. Quartò appellatur regnum Dei gratia ipſa. De quo apud Lucam capitulo 17. Regnũ Dei intra vos eſt, hoc eſt, gratia, quæ veri regni Dei origo eſt, atque principium. Quintò appellatur regnum Dei gloria. De quo Lucæ 14. Beatus qui manducabit panem in regno Dei, hoc eſt, in beatitudine, vt Gloſſa interpretatur. Sextò appellatur regnum Dei locus beatitudinis. De quo Matthæi 13. Fulgebunt iuſti in regno patris eorum, id eſt, in cælo. Vltimò appellatur regnũ Dei ipſa perſona Chriſti, iuxta illud Lucæ 11. Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei, id eſt, Chriſtus. Et quamuis de omnibus his regnis petitio intelligi poſſit, præcipuè tamen de regno gloriæ, quod eſt beatitudo noſtra formalis, venit intelligenda. Quare idem erit dicere, Adueniat regnum tuum, ac orare, vt æterna Dei beatitudo, quæ eſt clara Dei viſio, poſt huius vitæ fidem intra nos veniat. Ex quo redundabit gloria corporis poſt reſurrectionem: Et ſic omnis humanus appetitus ſatiatus erit. Rationalis quidem in perfectiſsima poſſeſſione obiecti beatifici, ſenſitiuus autẽ, & naturalis in dotibus corporis. Quã ſatietatem omnes aliæ creaturæ ſine Deo præſtare non poſſunt, iuxta illud D. Auguſtini libro 1. confeſſionum, Feciſti nos Domine ad te, & inquietum eſt cor noſtrum donec perueniat ad te. Et Propheta in Pſal. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Huic expoſitioni quadrat illud D. Cypriani. Regnum petimus ad uenire nobis à Deo repromiſſum, & Chriſti ſanguine acquiſitum; vt qui in hoc ſeculo ei ſeruimus, poſtmodum cum ipſo regnante regnemus. Vel certe illud regnum petimus ad uenire, quod præſtituto tempore omnibus perfectis, ac Dei filiis, generaliter eſt repromiſſum; & ad quod recipiendum à Chriſto inuitamur, cum dicit: Venite benedicti patris mei. Percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Matthæi 25. Petimus autem; Adueniat regnum tuum. Nam quia pondere peccati, & mole corporis pergrauati ad id aſcendere non valemus, quod ad nos veniat, vt hinc nos aſſumat, quo à præſenti, & futura miſeria liberemur, erit neceſſe. Si quando autem præcipimur, vt ad illud perueniamus, intelligendum eſt, quod quia beatitudo, per Dei regnum ſignificata, eſt noſter finis vltimus, quamuis non ſit noſter finis naturalis, vt pote, qui nec naturali virtute, aut perfectione conſequi poteſt, ſed eſt noſter finis ſupernaturalis, quem non niſi

Regnum Dei multa ſignificatin ſacris literis.

D. Auguſ.

D. Cypria nus.

ex Dei beneficio,& gratia ſpeciali obtinere valemus;idcircò,quamuis inquantum eſt finis ſupernaturalis, ſit opus vt ad nos perueniat ex Dei miſericordia;tamen, inquantum eſt noſter finis vltimus,quem in hac vita per præceptorum Dei obſeruantiam,& per bona, virtuoſaque opera conſequi debemus,ad ipſum venire dicimur, & iubemur. Petimus igitur, vt nobis adueniat ex Dei miſericordia regnum, ad quod venire ex noſtra natura non poſſumus; & imus ad ipſum inquantum in hac vita per mandatorum obſeruantiam ad ipſum tendimus,quamuis ad illum non perueniamus, niſi in patria. Et hoc ex ipſa tantum diuina bonitate & miſericordia,iuxta illud; Non ex operibus iuſtitiæ,quæ fecimus nos,ſed ſecundum ſuam miſericordiam, ſaluos nos fecit. Et in Pſalm. Gratiam & gloriã dabit Dominus. Petimus etiam,vt adueniat regnum Dei,id eſt,vt veniat tempus,quo ſit terra cælum, vita Deus, tempus æternitas,patria requies,diuitiæ ſanctitas,ſalus immortalitas, pax pulchritudo, honor æqualitas angelorum,Deus omnia in omnibus in illa regione viuorum. Sed væ nobis dicit D.Cyprianus,ſi cum regnum Dei venire quotidie petierimus, quando euocat nos Deus & accerſit de mundo, nõ modo nõ libentiſsimè amplectimur,ſed obnitimur,& reluctamur,& peruicacium more ſeruorum ad conſpectum Domini cum triſtitia,& mærore perducimur, exeuntes hinc neceſsitatis vinculo,non obſequio ac deſiderio voluntatis,& volumus ab eo præmiis honorari celeſtibus,ad quem venimus inuiti. Quid precibus frequenter iteratis rogamus, & poſcimus,vt acceleret dies regni, ſi maiora deſideria,& vota potiora ſunt ſeruire mundo, & premi multitudine malorum in hac lacrymarum valle,quam regnare cum Chriſto?

D.Cyprianus.

Tertia petitio orationis Dominicæ declaratur.

¶ Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Poſt petitum bonum cæleſtis gloriæ, quo in patria beatificamur,conſequenter tertio loco ponitur petitio boni ſpiritualis gratiæ,quo in hac vita ad promerendam cæleſtem beatitudinem præparamur, & conſiſtit in conformitate noſtræ voluntatis ad diuinã. Continet autem hæc petitio duas partes principales:in quarum prima, ipſa petitio ſimpliciter ponitur dicendo, Fiat voluntas tua. In ſecunda verò ſubiicitur modus, quo diuinæ voluntatis adimpletionem deſiderare, & petere debemus, nempe, Sicut in cælo & in terra. Ad explicationem primæ partis plura adducere oporteret de ſignificatione huius vocis,volũtas diuina,quæ diuerſimodè accipitur in ſcriptura, vt eſt videre apud Magiſtrum in primo diſtinctione. 45. Sed de hoc nos diximus latè ſupra, articulo ſeptimo huius quæſtionis, cùm de conformitate, quam homines, tam in orando, quàm volendo vel deſiderando, habere debent, ad voluntatem diuinam, inſtituimus ſermonem. Qui nunc in memoriam neceſſariò reducendus eſſet, vt cognoſceretur, qualis voluntatis Dei actus ſit ille, cuius executionem petimus, quando dicimus, Fiat voluntas tua; & cuius voluntatis actui tenentur ſe homines conformare in ſuis petitionibus, & obſecrationibus; niſi eo loco id à nobis ſatis clarè poſitum eſſet, abundeque declaratum, quis ſit legitimus ſenſus iſtorum verborum: Fiat voluntas tua. Quare pro nunc ſatis ſit dicere, quod hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra, ſtabilitas in fide, confidentia in ſpe, ardor, alacritas, & dulcedo in charitate, humilitas in conuerſatione, miſericordia in operibus, in moribus diſciplina; cum omnibus pacem tenere, iniuriam facere non noſſe, & illam vlciſci putare ſcelus, atque flagitium; benefacere iis à quibus per nefas oppugnamur, ſeruire Deo corde magno & animo volenti; & quando de eius nomine ac honore certatum fuerit, exhibere in ſermone veritatem, in perſequutione conſtantiam, in cruciatu fiduciam, in morte patientiam ac fortitudinem. Et hoc denique eſt voluntatem Dei adimplere, quam qui facit manet in æternum.

¶ Modus autem diuinæ voluntatis adimplendæ eſt; Sicut in cælo & in terra. Quæ particula pluribus rationibus poteſt exponi ſecundum diuerſas cæli & terræ acceptiones. Accipitur enim aliquando, cælum, pro cæleſtis patriæ incolis; & aliquando pro ſuperiori portione rationis: & aliquando pro ſanctis, & iuſtis hominibus; & denique pro ſuperioribus mundi ſphæris. ¶ Si primo modo accipiatur, ſenſus illorum verborum eſt; Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra, hoc eſt, fiat, quod ſint homines ſimiles angelis, vt ſicut ab illis voluntas Dei impletur in cælo, ità etiam hi, qui ſunt in terra, ipſius Dei faciant voluntatem. Huic expoſitioni conſonat Diu. Auguſtinus ſuper iſtum locum dicens; Petitur, vt ſicut Dei voluntas fit in angelis, qui cæli ſunt, qui ipſo perfruuntur; nullo errore obnubilante ipſorum ſapientiam; nulla miſeria impediente eorum beatitudinem; ità etiam fiat in terra, hoc eſt, in hominibus, qui ſunt in terra, & de terra quantum ad corpus facti. Et Diu. Thomas. Petimus, vt ſicut cæli ciues cõ for-

Cælum accipitur multipliciter.

Cælum pro angelis terra pro hominibus.

formant ſuam voluntatem diuinæ; ità & homines faciant in habitatione terreſtri. Et ly, ſicut, tunc non dicit omnimodam ſimilitudinem, ſed proportionabilem æqualitatem, quæ conuenit viatoribus, & peregrinis. ¶ Secundo modo accipiendo cælum & terram pro ſpiritu, & carne, ſiue pro ſuperiori, & inferiori portione, ſenſus illorum verborum eſt, quod petimus obedientiam carnis ad ſpiritum, hoc eſt, quod caro ſpiritui nõ rebellet, ſed perfectè obediat. Quia enim ſecundum ſpiritum cælum ſumus, & ſecundum carnem terra; ideò oramus, vt ſicut in cælo, hoc eſt, in ſpiritu, ſic & in terra, hoc eſt, in carne, voluntas Dei adimpleatur, ex carneque & ſpiritu vnus ſpiritualis homo tunc reſultet, qui ſimul feratur in Deum. Quo modo & propheta ſe totum in Deo ſignificat iubilaſſe, quando affirmat: Cor meũ, & caro mea exultauerunt in Deum verum. Ità exponit hunc locum D. Cyprianus in hunc modum dicens: Cum corpus è terra, & ſpiritum poſsideamus è cælo, ipſi terra & cælum ſumus. Fitque & impletur Dei voluntas in cælo, quando illud in nobis experimur: Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem. Et oramus vt ea voluntas fiat in terra, de qua ſcriptum eſt: Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ; & captiuum me ducentem in legem peccati. Exultet ergo in te, ſeruiatque tibi cor, ac mens, & caro noſtra, fiatque beniguiſsime Domine, voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Seruiunt tibi angeli in cælo; nos ſeruiamus tibi in terra. Non te illi offendunt in cælo; nõ te nos offendamus in terra. Denique faciunt illi tuam voluntatem; faciamus & nos. ¶ Tertio modo, accipiendo cælum pro ſanctis & iuſtis hominibus, & terram pro peccatoribus, ſenſus illorum verborum eſt, quod diuina voluntas executioni mandetur tam in Eccleſia iuſtorum ſeu fidelium, ſecundum legem cæli viuentium, quã in congregatione peccatorum terrena quærentium; pro quorum conuerſione & iuſtificatione ex charitate orare debemus, vt ad Dei fidem, cultum, & agnitionem venientes cæli fiant. Hanc expoſitionem innuit Diu. Auguſtinus in ſermone de oratione Dominica, dicens. Huius petitionis eſt alius ſenſus pius valde; Monemur orare pro inimicis noſtris, qui terra ſunt, quaſi dicamus: Credant inimici noſtri, ſicut & nos in te credimus. Terra ſunt, ideò nobis aduerſantur. Cæli fiant & nobiſcum erunt. Hunc etiã intellectum tangit Diu. Cyprianus, vt autor eſt Diu. Auguſtinus in libro de dono perſeuerantiæ. vbi ſic inquit; Vidit, & alium in his verbis ſenſum beatus Martyr Cyprianus, vt, ſcilicet, pro infidelibus, qui ſunt adhuc in terra, terrenum tantum hominem portantes, orare intelligantur fideles, qui cæleſti homine induti, non immeritò cæli nomine intelliguntur. Eundem etiam ſenſum ſequitur Diu. Chryſoſtomus ſuper Matthæum. ¶ Quarto modo accipiendo cælum pro ſuperioribus mundi ſphæris, & terram pro hominibus in terra conſtitutis, eſt ſenſus illorum verborum, quod, ſicut illa, quæ ſunt in cælo materiali diuinæ parent voluntati, ità etiam, & homines id ipſum oſtendant. Illa, quæ in cæleſtibus ſphæris ſunt, Dei ordinationem nequaquam tranſgrediuntur. Sed ſol iuxta diuinam diſpoſitionem continuè mouetur de oriente in occidens, & aliquando ad Dei nutum, contra ſuum curſum naturalem, diuino beneplacito obediens facit, ſtando, ſcilicet, tempore Ioſue, & retrocedendo tempore Ezechiæ. Cæteræ quoque ſtellæ, ſphæræ, & planetæ nunquam à diuino præcepto recedunt. Et ad eundem modum in nobis nihil, quod diuinis mandatis ſit contrarium repetiri debet. Sed nunc currendo de virtute in virtutem; nunc ſtando perſeueranter ac fortiter in bono contra omnes Chriſti inimicos, nunc retrocedendo per conuerſionem à vita peruerſa, & perditis moribus, fiat voluntas Dei, ſicut in cælo & in terra. ¶ Diu. Chryſoſtomus putat iſtam particulam, Sicut in cælo, & in terra, tertiæ petitioni adiunctam, ſubintelligendam etiam eſſe in duabus præcedentibus petitionibus ità vt orationis Dominicæ contextus hoc modo ordinetur: Pater noſter, qui es in cælis: Sanctificetur nomen tuum: ſicut in cælo & in terra. Adueniat regnum tuum, ſicut in cælo & in terra. Fiat voluntas tua; ſicut in cælo & in terra. Sed ſiue hoc ita ſit, ſiue ſecus: particulæ huc vſque poſitæ intelligendæ ſunt eo modo, quo à nobis ſunt explicatæ. Et ſic non eſt cur diutius in hac re declaranda immoremur.

¶ Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Scio huiuſmodi verba diuerſimodè à Doctoribus explicari iuxta multiplicem ſignificationem, quam illud nomen, panis, poteſt habere; Nunc de pane materiali; Nunc de Euchariſtia, quam quotidie ſpiritu ſaltem, manducare debemus. Nunc de verbo Di, quo mentes nutriuntur, & ſaturantur; Nunc de aliis myſticis ſignificationibus, illud intelligentes. Sed iis omnibus omiſsis de pane tantum

Cælum & terra pro ſpiritu & carne.

D. Cypria.

Ad Rom. 7

Cælum pro iuſtis & terra pro peccatoribus.

D. Augu.

D. Cypria.

Cælum pro ſuperioribus mundi ſphæris.

D. Chryſ.

Quarta petitio orationis Dominicæ declarãtur.

tum materiali corpus ſuſtentante, cuius nomine ea omnia, quibus humani corporis fragilitas ad ſui ſanitatē & conſeruationem indiget, comprehendimus, vt cibum, potum, veſtitum, habitationem, & reliqua huiuſmodi, ad literam dicemus. Pro quo eſt aduertendum, quod quia homo ex duabus ſubſtantiis eſt compoſitus, corpore, ſcilicet, & anima, quarum quælibet iuxta naturæ ſuæ conditionem refectione, defenſione, conſeruatione, variſque aliis adiutoriis; & ſuſtentamentis indiget, pro quibus Deum iugiter implorare debet, ratio poſtulat, vt poſt petitionem eorum, quæ pertinent ad ſalutem animæ, & continentur orationibus primis iam explicatis, ad petitionem illorum, quibus corpus eſt reficiendum accedamus. Vtraque enim bona à Deo tanquam à vero patre ſpecialem ſingulorum curam gerente, ſunt ſperanda. Nec decet virum catholicum, qui Deum patrem appellare didicit, rerum quibus indiget, ſiue ſpirituales illæ ſint, ſiue corporales, ab alio quā ab ipſo, copiam expetere. Sicut nec decet filium Regis, aut cuiuſuis alterius hominis principis, atque diuitis, panē & reliqua ad vitæ ſuſtentationem neceſſaria ab aliis, quam propriis parentibus mendicare.

¶ Modus autem, quo dicit Chriſtus bona temporalia ſiue corporis illa ſint, ſiue fortunæ, eſſe poſtulanda, his verbis continetur: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Soliuſque panis mentionem facit, nec docet nos expreſſe carnē, piſces, aut vinum, quamuis his etiam homines pro competenti, ac ſalubri ſua ſuſtentatione indigeant, poſtulare; vt ex modo loquendi nobis inſinuaret, vt quantum commode poſſumus paucis ſimus contenti, communibus, ſcilicet, & ad victum neceſſariis, iuxta illud D. Chryſoſtomi: Chriſtus ſolum panem petendum docuit, vt habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Eſtque hoc valde conforme orationi, quam fundebat ad Deū Sapiens Prouer. 30. dicens; Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi; ſed tātum tribue victui meo neceſſaria; ne fortè ſatiatus alliciat ad negandum, & dicam. Quis eſt Dominus? Aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. Quæ vero ſint neceſſaria vitæ declarat idem Eccleſia. 39. in hunc modum; initium vitæ hominis aqua, & panis & veſtimentum, & domus protegens turpitudinem. Dicit autem, vt petamus panem noſtrum, & non meum. Primò, vt nemo ſibi temporalia pro ſua tantum vtilitate appropriet, ſed ea quæ à Deo percipit aliis, pro vt indigentia, & neceſſitas expoſtulat, impertiatur. Quare dicebat Diu. Chryſoſtomus: Omnia, quæ nobis otantibus Dominus dat, ſiue militantibus: non nobis ſolùm dat, ſed & aliis per nos, vt de eo, quod percipimus à Deo, partem impotentibus faciamus: Sicut enim natura cibum per ſtomachum aſſumptum communicat omnibus membris, ſic & nos, qui multa membra ſumus vnius corporis myſtici, debemus petere hunc panem, non ſolum pro nobis petentibus, ſed etiam pro omnibus nobiſcum participantibus. Secundo, dicit noſtrū, vt nemo pro ſe ſolùm, ſed etiam pro aliis orare debere intelligat; ſolicituſque ſit, non tantum pro ſe, ſed etiam pro fratribus, & proximis petere neceſſaria. Quare dicebat Diu. Cyprianus in libro de oratione Dominica non longe poſt principium. Ante omnia pacis Doctor vnitatiſque magiſter ſigillatim noluit, & priuatim precem fieri, ne quis cùm precatur, pro ſe tantum & non pro populo mittat orationem; cum totus populus vnum ſimus. Deuſque pacis, & concordiæ magiſter, qui docuit vnitatem, ſic orare vnum pro omnibus voluit, quo modo ipſe in vno omnes portauit.

¶ Addidit præterea, Quotidianum quæ particula ponitur à Diu. Luca capitulo 11. cum tamen Matthæus dixerit, ſuperſubſtantialem. Et eſt ponderandum, quod cum Eccleſia in oratione Dominica in omnibus ſequatur verba Matthæi, in hoc mutauit nomen ſuperſubſtantiale in quotidianum. Cuius rei hæc aſsignatur ratio à Doctoribus: Quia, quid ſit ſuperſubſtantiale pauci intelligunt, quid autem ſit, quotidianum, ab omnibus capitur. Et præterea, quia generalius exprimuntur petenda per nomē quotidianum, quam, per nomen ſuperſubſtantiale, cùm nomen ſuperſubſtantiale propriiſſimè acceptum ſolum panem ſacramentalē ſignificet, ſcilicet, Chriſtum, qui vere & propriè ſuper omnes ſubſtantias exiſtens, panis noſter eſſe dignatus eſt, & nomen quotidianum, quemcunque panem quotidie ſumendum importet ſiue corporalis ille ſit, ſiue ſpiritualis, ſiue doctrinalis, ſiue ſacramentalis; idcircò Eccleſia in oratione Dominica, quam addiſcendam omnibus & dicendam propoſuit, non ſuperſubſtantialē, ſed, quotidianum, legendum iudicauit. Poteſt autem ly, ſuperſubſtantialem, dupliciter explicari. Vno modo, vt ſint duæ dictiones. Et hac ratione p[illegible]oprie de Chriſto intelligitur, qui eſt ſuper omnes ſubſtantias, vt ſtatim dicebam. Alio modo, vt eſt vna dictio. Et ſic tam de Chriſto, quam de pane materiali explicatur: Vt ſit ſenſus, quod petimus

Quare ſolus panis petendus.

D. Chryſo.

D. Chryſo.

D. Cypria nus.

Explicatur particula, quotidianū

Quare panis noſter dicitur.

mus dari nobis à Deo ſuper panem noſtræ ſuſtentationi neceſſarium, panem ſacramentalem, hoc eſt, quod det nobis Deus vtrumque panem mentis & corporis. Et ſecundum iſtam acceptionem idem eſt petere panem noſtrum quotidianum, & panem ſuper ſubſtantialem, vt autor eſt Diu. Damaſcenus, qui pro eodem accipit panem ſuperſubſtantialem, & panem quotidianum, & Gloſſa ſuper Matthæum capitulo 6.

Explicatur 5. petitio orationis dominicæ.

¶ Et dimitte nobis debita noſtra. Ab hac particula incipiũt petitiones, quibus poſt collationem bonorum, malorum remotionem poſtulamus. Sunt autẽ mala, à quibus liberari petimus triplicia, ſcilicet, maxima, media, & minima. Maxima mala ſunt, mala culpæ: quia ſeparant nos à ſummo bono, iuxta illud Eſaiæ. 59. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum; & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis. Mala media ſunt peccatorum occaſiones, quæ inducunt ac præcipitant in mala culpæ, quales ſunt tẽtationes dæmonis, mundi, vel carnis. Mala minima ſunt mala pœnæ, corporis, vel animæ, vt dolor, triſtitia, & cætera afflictiua. Et ſecundum hanc diuiſionem ponuntur tres petitiones vltimæ. Quarum prima petimus peccati deletionem, dicentes, Dimitte nobis debita noſtra. Secunda occaſionis ad culpam inducentis, ſcilicet, tentationis excluſionem, dum dicimus, & ne nos inducas in tentationem. Tertia à malis pœnæ liberationem, his verbis: Sed libera nos à malo. Circa primum ergo primò ponitur petitionis forma, cum dicitur: Dimitte nobis debita noſtra. Et poſteà ſubditur modificationis clauſula, cùm adiungitur: Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Debita autem, quæ hac oratione nobis dimitti poſtulamus, non ſunt cenſus, aut pecuniæ, vt Diu. Auguſtinus dicit, ſed peccata, quæ in Deum commiſimus, quæ debita appellari in ſacris literis manifeſtum eſt, iuxta illud Matthæi. quinto. Amẽ dico tibi, non exies inde donec reddas nouiſsimum quadrantem, hoc eſt, vſque ad minima peccata, quia nihil impunitum relinquetur. Et Lucæ 13. Putatis, quia ipſi debitores fuerint, præter omnes homines habitantes in Hieruſalem? hoc eſt peccatores. Loquitur enim ibi Chriſtus de illis decem & octo hominibus, quos turris cadens in Siloe oppreſſerat, quos non ſolos peccatores, ſed in terrorem reliquorum punitos eſſe dicit. Horum autem debitorum inſtruimur quotidie à Deo petere remiſsionem, vt nos non quaſi mundos coram diuina maieſtate exiſtimemus; & ſic de munditia gloriantes plus peccemus, iuxta illud D. Cypriani. Quam neceſſe, quam prouidè, & ſalubriter admonemur, quod peccatores ſumus, qui pro peccatis rogare compellimur; vt dum indulgentia à Deo petitur, conſcientiæ ſuæ animus recordetur. Et ne quis ſibi quaſi innocens placeat, & ſe extollendo plus pereat, inſtruitur, & docetur peccare quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare, oramus verò, vt omnia noſtra peccata generaliter dimittantur, quia omnia, & ſingula ad introitum regni Dei, quod nobis ſuperaduenire petiuimus, præſtãt impedimentum, iuxta illud Pauli primæ ad Corinth. 6. Nolite errare. Neque fures, neque auari, neque fornicarii, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſsidebunt. Is autem, à quo venia petitur, pater eſt cæleſtis, qui ſolus habet poteſtatem peccata dimittendi. Ad illum enim propriè pertinet peccati remiſsio, qui illo offenditur. Et hic eſt ſolus Deus. Quod & Iudæi agnoſcentes, cum Chriſtus paralytico dixiſſet, Dimittuntur tibi peccata tua, dixerũt, Quis eſt hic, qui peccata dimittit: ſcientes, id ſolius Dei eſſe opus. Dimitte ergo pater benigniſsime, ad noſtram petitionem, & gemitũ noſtra delicta; & quando te petentibus veniam peccatorum conceſſurum promiſiſti per prophetam, dicens. Iniquitas impii non nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit. Et beatus Bernardus tractans illud; Hodie mecum eris in paradiſo dicit; Non arctatur, non clauditur fine; nullas habet metas diuina clementia. Sit qui inuocet, erit qui exaudiat. Sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. Nobis ſupplicibus ac veniam poſtulantibus integram ac plenam peccatorum remiſſionem concede, quo ab illis abſoluti te potentiſsimum Deum, ac ſummum bonum noſtrum amare & ſuper omnia diligere valeamus. Donabuntur autem nobis noſtra peccata, ſi vnuſquiſque fatri ſuo ex corde remiſerit. Fecit enim Deus nobiſcũ pactum firmum, & ſtabile, vt qui vult dicere efficaciter, Dimitte nobis debita noſtra, dicat & ipſe veraciter, Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quod ſi hoc poſterius, aut non dicit, aut dicit fallaciter, illud certè, quod prius eſt dixit inaniter. Veniæ igitur fons emanat à pectore ſupplicantis. Et quidquid, ô homo, effuderis in alterum ad te refluet, & quantum alteri condonaueris tantum tibi indulſiſſe putato. Sed parum omnino eſt, quod dixi. Et idcircò ego me reprehendo. Nam, ô Deus meus, & totius miſericordiæ fons. O feli-

Mala triplicia.

D. Augu.

D. Cypria.

Ezech. 33

D. Bernar.

D. Augu.

D. Chryſo.

D. Augu.

liciſſime acta mecum commutatio. Remitto fratri parua mala, quæ commiſit in me; & tu remittis mihi magna & innumera mala, quæ commiſi in te. At nihil magis dignum tua magnificentia, & gloria, quam ſi me liberes, & educas ab abyſſo malorum, atque conferas ingentia bona, eo quod ego puluis & cinis, dante te, feci quoddam bonũ. Non ergo, ò Chriſti fideles, & cultores vindictam quæramus. Nam ſi quæritillam Deus à nobis, vbi remanebimus. Noluit cæleſtis magiſter nos peccatorum noſtrorum remiſſionem ſimpliciter petere, ſicut cætera in oratione contenta. Sed quod ei petitioni adiungeremus; Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Nam, quia intentio illius fuit, & diuina prouidentia, eam tradere orandi formam, quæ ſufficientiſsima in ſe, efficaciſſima apud Deum, & fructuoſiſſima nobis eſſet; non ſolum quid orandum, ſed etiam quid coagendum à petente, ne eius oratio ineficax fieret apud Deum, & ex conſequenti infructuoſa nobis, docere voluit. Quid autẽ coagendum ſit explicatur conditione appoſita, ſcilicet, Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, itaque noſtra dimiſsio eſt conditio, quæ noſtram orationem exaudibilẽ Deo facit, quod, & Salomon ſignificauit Eccleſiaſti. 28. quando dixit: Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. Et D. Auguſtinus in enchiridio. c. 73. Qui roganti peccati ſui veniam & petenti ex corde non dimittit, nullo modo exiſtimet à Domino ſua peccata dimittenda. Quoniam mentiri veritas non poteſt, quæ dicit; Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cæleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus, nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiſcitur, non dormit, ſed mortuus eſt: & tamen mortuos ſuſcitare potens eſt ille. Hæc Augu.

D. Augu.

Explicatur 6. petitio orationis Dominicæ.

¶ Et ne nos inducas in tentationem. Quoniam vita noſtra adeò fragilitati, & mutabilitati ſubiecta eſt, vt nunquam in eodem ſtatu permaneat, ſed fluctuet ſemper diuerſarũ tentationum impulſibus, huc & illuc agitata (ſunt enim in hoc mari magno, & ſpatioſo reptilia, quorum non eſt numerus, & animalia puſilla cum magnis, hoc eſt, varia & multiplicia tentationum genera, quibus quaſi quibuſdam funiculis & retibus miſera anima quæritur quotidie irretiri) poſt petitam debitorum remiſsionem, recto ordine ad patrem potentiſsimum recurrimus, inſtanter petentes, vt tentationes diaboli, mundi, vel carnis, quæ ad culpam inducere poſſunt, à nobis miſericordiſsimè auertat. Nempe, purgata domo noſtra à peccatorum ſordibus, rurſus tentatione victi in eadem, aut maiora recidiuantes, fiant nouiſsima noſtra peiora prioribus. Vndique nobis parantur inſidiæ, vndique tela iaciuntur. Inſurgit contra nos caro, trahit mundus, inſidiatur diabolus. Suggerit caro voluptatem, mundus vanitatem, diabolus iniquitatem. Caro mollia, mundus inania, diabolus mortifera. Caro infeſtat per laſciua deſideria, mundus per proſpera & aduerſa, diabolus per turpitudines & vitia. Quocunque nos vertimus, tentationum laqueos ad captandas animas inuenimus. Inſidiantur nobis noſtri inimici, & vndique nos deiicere feſtinant. In eſu, in potu, in opere, in verbo, in vigilia, in ſomno, in cogitatu, in delectatione, in diuitiis, in paupertate, in patientia, in rigore, & in omni denique materia nobis occurrente. Quare de miſeria hominis dicebat Diu. Bernardus: Inimici animam meam circundederunt, corpus, mũdus, & diabolus. Corpus fugere non poſſum, nec fugare. Circunferri iũ neceſſe eſt, quoniam aſſumptum eſt mihi. Perimere non licet, ſuſtentare cogor; cum illud impingo, hoſtẽ aduerſum me nutrio. Si enim ſatis comedo, & illud robuſtum fuerit, ſanitas eius mihi aduerſatur. Mundus circuncingit me vndique, ac per quinque ſenſus corporis mei, quaſi per portas, ſagittis ſuis vulnerat me, & mors intrat per feneſtras meas. Reſpicit oculus, & mentis ſenſum auertit. Audit auris, & intentionem cordis inflectit. Odoratus cogitationem bonam impedit. Os loquitur & fallit. Ardor libidinis parua occaſione excitatur, & niſi ſubito reſpuatur, ſtatim totum corpus occupat; æſtuat, vrit, incendit. Diabolus (quem videre non valeo, & ideò minus cauere poſſum) ipſe tetendit arcum ſuum, & in eo parauit ſagittas ſuas, vt ſagittet me in auro, & argento, & in omnibus iis, quibus abutimur, cum illis male delectamur. Nec ſolum laqueum poſuit, ſed & viſcum. Viſcus eſt amor poſſeſsionis, affectus cognitionis, cupiditas honoris, & voluptas carnis; quibus anima inuiſcatur, & irretitur, ne pennis contemplationis per plateas ſupernæ Sion diſcurrere valeat. Hæc Diu. Bernardus. Cum ergo non ſit pax in vita iſta, quæ plena eſt tentationibus, & adeò plena, vt tentatio meritò poſsit appellari, ſicut illam Iob vocauit, militiam; ratio poſtulat, vt defectum noſtrum, viriumque noſtrarum paruitatem cognoſcentes, ad cæleſtem Patrem confugiamus; ſicut

D. Bernar.

Miſeria hominis dicta ratur.

ſicut & Chriſtus Redemptor noſter nos confugere docuit, dicentes; Et ne nos inducas in tentationem. Hoc eſt: Ne permittas nos ſuccumbere tentationi; ſed da, vt ſemper peccatum caueamus. Non oramus hac petitione, vt non tentemur, nec hoc affectandū eſt viatori. Vita enim iſta, vt Auguſtinus affirmat, ſine tentatione duci non poteſt. Nec nobis vtile foret non tentari. Nam ſi oramus, vt non tentemur, vnde nobis erit virtus conſtantiæ? Si tentationes, & tribulationes non ſint, fortitudo, patientia, & cæteræ virtutes, quæ circa difficile verſantur, quomodo in nobis generarentur, conſeruarentur, & augerentur? Virtutes morales moderatrices ſunt paſsionum triſtitiæ, & delectationis ſecundum rectam rationem. Quare illis ſublatis, aut per tentationem non excitatis, quod etiam materia exercitii virtutum auferatur, erit neceſſe. Et hinc dicebat Diu. Auguſtinus. Dum huius vitæ infirmitatem gerimus, ſi tentationes, & paſsiones omnino nullas habemus non rectè viuimus. Et Apoſtolus ad Romanos quinto. Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur. Et Iacobi capitulo primo. Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, ſcientes, quod probatio noſtræ fidei patientiam operatur. Et Diu. Auguſtinus ſuper Pſalm. 60. per tentationem profectus noſter vtique fit. Non enim quiſque ſibi innoteſcit, niſi tentatus. Nec poteſt quiſque coronari, niſi vicerit; nec vincere, niſi certauerit. Nec poteſt certare, niſi inimicos & tentatores habuerit. Fructuoſum eſt, dico, ſi victoria ſubſequitur. Diu. Gregorius libro 23. Moralium capitulo 27. ſingulares quaſdam vtilitates ex tentationibus prouenientes tangit. Videte ibi.

Non petimus vt non tentemur quia tentatio vtilis.

D. Augu.

D. Gregor.

¶ Sed libera nos à malo. Hæc eſt vltima petitio orationis Dominicæ, qua liberationem à minimis malis, hoc eſt, malis pœnæ, ſecundum ſuperius poſitam diuiſionem poſtulamus. Nonnulli affirmant iſtam clauſulam, vnam petionem continere cum præcedenti, vt ſit ſenſus: Ne nos induc as in tentationem, malo, ad quod tentatio inducere nititur, conſentiendo, ſed magis ab ipſo liberando. Cuius ſuæ opinionis eam aſsignant rationem, quod hæc verba non ponuntur à Diu. Luca. Quod non fieret, ſi petionem diſtinctam à præcedentibus continerent. Cæterùm, meo iudicio, probabilior eſt ſententia, quæ aſſerit, his verbis contineri petitionem ab aliis diſtinctam, nempe, illam, qua liberationem à malis pœnæ, ſiue præſentibus, ſiue futuris, quatenus ad bonum non promouent, poſtulamus. Et hæc eſt mens D. Thomæ in iſto articulo. Nam quia nos à primæua noſtra origine, vltra hoc, quod in peccatis geniti, & concepti fuimus, noſtram naturam in ſui exordio, in naturalibus vulneratam, & in gratuitis, quibus ornata fuerat, ſpoliatam, vitioſiſque inclinationibus fomitis ad malum pronam, accepimus. Ex quo factum fuit, vt ad æternæ etiã damnationis pœnas fuerimus addicti. Quæ omnia inter mala pœnæ continẽtur. Nec propter naturæ vulnerationem, fomitiſque inclinationem ſit in nobis poteſtas à prædictis malis reſurgendi, nec induſtria, aut ars, quibus perdita dona recuperare valeamus, nec denique ſtudium, aut diligentia, quibus vulnera noſtra, prauaſque inclinationes, aut curare, aut tollere poſsimus, ne ex peccatorum onere damnaremur, & ex expoliatione gratuitorum donorum ſuccumberemus, & ne ſuffocaremur ex inflicto vulnere, deprimeremurque ex mala inclinatione, cæleſtis Magiſter noſter Chriſtus ad medicinam ſpiritualem, patrem, ſcilicet, miſericordiarum, & Deum omnipotentem, nos confugere docuit, deuote dicentes; Sed libera nos à malo. Hoc orare docuit, quia non ille, vt cæteri medici, placatur pecunia, ſed oratione deuota, vt docet D. Chryſoſtomus ſuper illud Matthæ. Oſtende te ſacerdoti, & offer munus tuum. Oramus igitur Deum Chriſti inſtituti documento, vt liberet nos à malo tam præſenti, quam futuro. Tot enim & tanta ſunt mala miſeriæ in vtroque ſeculo, vt non immeritò inceſſanter clamare cogamur; Sed libera nos à malo. Propter quod dicebat Diuus Ambroſius in quodam ſermone. Tantis malis hæc vita repleta eſt, vt comparatione eius mors remedium eſſe putetur, non pœna. Et Diuus Auguſtinus tractans illud Iacobi capitulo quarto. Quæ eſt vita veſtra? in hunc modum dicit; Dubia quidem eſt, cæca eſt, ærumnoſa eſt; quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exiccant, aera morbidant, eſcæ inflant, ieiunia macerant, ioci ſoluunt, triſtitiæ conſumunt, ſolicitudo coarctat, ſecuritas hebetat, diuitiæ iactant, paupertas deiicit, iuuentus extollit, ſenectus incuruat, infirmitas frangit, mæror deprimit, & poſt hæc omnia mors interimit, & vniuerſis gaudiis finem imponit: ita, vt cum eſſe deſierit, nec fuiſſe putetur. Iob capitulo 14. de præſentis etiam vitæ miſeriis loquens ſic dicit: Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſe-

Explicatur vltima petitio oratio. nis dominicæ.

D. Chryſo.

D. Ambr.

D. Augu.

riis. Qui quaſi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Super quem locum multa dicit Diu. Gregorius ad idem propoſitum pertinentia. Et Diuus Auguſtinus ſermo 17. de Verbis Euangelii. Non tamen ſic orandum eſt, nos liberari à malo, vt Dominus noſter omnes iſtas tribulationes, & pœnales miſerias penitus à nobis auferat. Quia nec id naturæ noſtræ conditio patitur: nec ſtatus huius ſeculi exigit: nec nobis proficuum eſſet & ſalutare. Sed quod petere debemus eſt, vt illarum moderationem, & mitigationem faciat, ne, ſcilicet, ipſis preſsi, & nimium fatigati, in maius malum culpæ declinemus. Hoc enim ſolum malum habent pœnales miſeriæ huius ſeculi, quod in deterius quãdoque præcipitant ſuos poſſeſſores; à quo ſi ob noſtram orationem à patre cæleſti fuerimus præſeruati, ſatis à malo, quod pœnæ iſtæ inferunt, liberabimur, etiam ſi inceſſanter nos cruciẽt, & infeſtent. Poterit igitur mens deuota circa hanc petitionem ſic meditando orare: Tu Pater cæleſtis benigniſſime, qui ſcis nos malis & periculis præſentibus ſubſiſtere nõ poſſe, ſed nec futura ex nobis cauere, libera nos à malis omnibus, quæ contra nos in hoc mũdo molitur inimicus. Sic enim erit nobis fiducia, & ſumma tutela; ſi tu nos liberaueris, ac implorantibus, & de precãtibus tuã opem præſtiteris. Libera nos, inquam, Pater potentiſsime, ab omni malo intus ex nobis orto, ab ignorantia ſciendorum, ab infirmitate agendorum, à puſillanimitate obſeruantiæ tuorũ mandatorum, à tarditate bonorum, à pronitate malorum, à rebellione virium inferiorum, à vana ſolicitudine temporalium, à radicibus peſsimis vitiorũ. Da Domine Pater omnipotens, & miſericors ſpiritum timoris tui, vt eius magiſterio confirmati mortiferum ſuperbiæ tumorem ſalutifera humilitatis cura prementes, pauperes ſpiritu efficiamur; quatenus in humilitate cordis & omnimodo terrenorum contemptu perſeuerãtes, regnum cælorum noſtrum eſſe ſine fine gaudeamus. &c.

Qualiter orandum eſt quod liberemur à malis.

Explicatur particula, amẽ.

¶ Amen. In iſta particula, vt diximus, continetur tertia pars principalis orationis Dominicæ, qua petitionum in ea contentarum confirmationem petimus, & optamus, dicentes. Amen. Eſt autem ea dictio ſecundum D. Aug. nec Græca, nec Latina, ſed Hebraica, ſicut & aliæ, quæ in ſacris libris interpretatæ nõ ſunt. Vt, alleluia. Oſanna, Racha. &c. Non quidem, vt ipſe Diu. Augu. affirmat in libro ſecundo, de doctrina Chriſtiana, quia id fieri non potuerit. Sed vt propter ſanctioré autoritatem antiquitas veneranda obſeruaretur. Et hoc quãtum ad illas duas dictiones, Amẽ, & Alleluia. Nam quantum ad alias duas, ſcilicet, Racha, & Oſanna, dicit translationé fieri non potuiſſe: Sũt enim quædã verba certarũ linguarum, quæ in vſum alterius per interpretationé tranſire non poſſunt. Quod præcipue interiectionibus accidit, quæ magis animi motum, quam ſententiæ conceptæ aliquã particulã ſignificant. Et talia dicũtur eſſe Racha, & Oſana. Eſt enim Racha interiectio indignãtis, & Oſanna lætãtis. Tres autẽ ſunt voces quibus felicitatem, & bonum ſucceſſum Iudæi ſuis rebus precari ſolebant, ſcilicet, Selah, id eſt, ſemper, ſchalõ, id eſt pax, & amẽ, id eſt, fiat. Quæ & in ſacris literis frequentiſsimè inueniuntur; præſertim in Pſalmis, in quorũ fine aliquando ponitur, amen amen, & aliquando ſelah, id eſt, ſemper, quibus omnium quæ dicuntur ſucceſſus, ac perfectio optatur. Simili etiam ratione cum imprecatio eſſet facta in mulierẽ adulterii infamatam, lex cogebat ipſam reſpondere, Amen. Num. 5. Et cum recitabantur deuotiones contra tranſgreſſores legis Dei, populus reſpondebat, Amen. Deuteronomii 17. Sed eſt aduertendũ, quod hæc dictio, Amẽ, tripliciter accipitur in ſcriptura. Vno modo nominaliter. Et ſic tantum valet, ſicut verax, vel veritas. Qua ratione accipitur in Apocal. capitu. tertio. cum dicitur: Hæc dicit, Amen, teſtis fidelis, & verus. Amen, id eſt, verax. Quod eſt vnum è propriis nominibus Chriſti. Aliomodo accipitur verbaliter, & valet tunc tantũ, ſicut, fiat. Qua ratione ſumitur communiter in fine orationum, quibus orantis deſiderium exprimitur. Eſt enim verbum optatiuum, ex quo fit, vt ſolum dicatur reſpectu rerum ſubſequentiũ. Tertio modo accipitur aduerbialiter. Cuius acceptionis vſus eſt frequens in Euangelio, vt conſtat ex illo, Amen amen, dico vobis; quod multoties Chriſtus repetit in ſuis concionibus. Nonnulli affirmant, quod quando ea dictio in Euangelio ponitur geminata, in primo loco accipitur nominaliter, & in ſecundo aduerbialiter. Vt ſit ſenſus; Ego veritas dico hoc, vel illud, ſub affirmatione. Quando enim aduerbialiter ſumitur eſt aduerbiũ affirmandi, vt docet D. Ambroſius, & refertur de conſ. d. 2. cap. reuera in fine. Sed quãuis hæc expoſitio mihi non diſpliceat, placet tamen magis affirmare, quod vtrobique accipitur aduerbialiter, & geminatur dictio ſolũ vt augeat aſſeuerationẽ, ſicut & omnes aliæ dictiones geminatæ ſolent augere ſignificationem. Et hæc dicta ſufficiant de explicatione orationis Dominicæ, cuius interpretationem eo libentius aſſumpſimus, quo à D. Thom. in hoc articulo, magis ex profeſſo declaratur.

Tres voces quibus bonus ſucceſſus poteſt precari.

Dictio amẽ tripliciter accipitur.

AR-

ARTICVLVS. X.

¶Vtrùm orare ſit proprium rationalis creaturæ?

4.d.15.q.4.art.6.q.1.ad 3.

AD DECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd orare non ſit proprium rationalis creaturæ. Eiuſdem enim videtur eſſe petere & accipere: ſed accipere conuenit etiam perſonis increatis, ſcilicet, Filio & Spiritui ſancto: ergo etiam eis conuenit orare. Nam & Filius dicit Ioan. 14. Ego rogabo patrem meum. Et de Spiritu ſancto dicit Apoſtolus. Spiritus poſtulat pro nobis.

2 ¶ Præterea, Angeli ſunt ſuprà rationales creaturas, cum ſint intellectuales ſubſtãtiæ. Sed ad Angelos pertinet orare: vnde in Pſalm. 96. dicitur, Adorate eum omnes Angeli eius: ergo orare non eſt propriũ rationalis creaturæ.

3 ¶ Præterea, Eiuſdem eſt orare cuius eſt inuocare Deum, quod præcipuè fit orando. Sed brutis animalibus conuenit inuocare Deum, ſecundum illud Pſalm. 146. Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum: ergo orare non eſt proprium rationalis creaturæ.

¶ SED CONTRA, Orare eſt actus rationis, vt ſuprà * habitum eſt. Sed rationalis creatura à ratione dicitur: ergo orare eſt proprium rationalis creaturæ. Art.1.huius quæſt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ex ſupra * dictis patet, oratio eſt actus rationis, per quem aliquis ſuperiorem deprecatur: ſicut imperium eſt actus rationis quo inferior ad aliquid ordinatur. Illi enim propriè competit orare, cui conuenit rationem habere, & ſuperiorem quem deprecari poſsit. Diuinis autem perſonis nihil eſt ſuperius. Bruta autem animalia non habent rationem. Vnde neque diuinis perſonis neque brutis animalibus conuenit orare, ſed proprium eſt rationalis creaturæ. Art.1.huius quæſt.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuinis perſonis conuenit accipere per naturam. Orare autem eſt accipientis per gratiam. Dicitur autem filius rogare, vel orare ſecundum naturam aſſumptam, ſcilicet humanam, nõ ſecundum diuinam. Spiritus autem ſanctus dicitur poſtulare, quia poſtulãtes nos facit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd intellectus & ratio non ſunt in nobis diuerſæ potentiæ, vt in primo * habitum eſt. Differunt autem ſecundum perfectum & imperfectũ. Et ideo quandoq; intellectuales creaturæ, quæ ſunt Angeli, diſtinguuntur à rationalibus: quandoque autem ſub rationalibus cõprehenduntur. Et hoc modo dicitur oratio eſſe propriũ rationalis creaturę. 1.p. q. 79. art. 8.

¶ Ad tertium dicendum, quòd pulli coruorum dicuntur inuocare Deum propter naturale deſiderium, quo omnia ſuo modo deſiderant conſequi bonitatem diuinam. Sic etiã bruta animalia dicuntur Deo obedire, propter naturalem inſtinctum quo à Deo mouẽtur.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio eſt affirmatiua. Probatur: Oratio eſt actus rationis, quo aliquis ſuperiorem deprecatur, ſicut imperiũ eſt actus rationis, quo inferior ad aliquid ordinatur: ergo illi ſoli conuenit propriè orare, cui competit rationem, & ſuperiorẽ habere. Sed perſonæ diuinæ non habent ſuperiorem, quem poſsint deprecari, nec bruta rationem: ergo ſoli creaturæ rationali conuenit orare. Et ſub creatura rationali eõprehẽdũtur etiã Angeli, vt cõſtat ex ſolu. ad 2.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVoniam quæritur D. Th. in iſto artic. an ſit proprium rationalis creaturæ orare, & proprium ſecũdum Porphirium in. c. de proprio, vere eſt illud, quod conuenit omni, ſoli, & ſemper, quantũis ſit certum, ſoli creaturæ rationali poſſe conuenire orationem, vt ratio poſita clarè conuincit, non tamen eſt ſatis certum, vtrum, id omni rationali creaturæ conueniat. Quod dico propter peccatores & damnatos; quibus oratio magis repugnare, quam conuenire videtur. Et quidem, quòd peccatoribus non conueniat orare, probatur primò ex illo Eccleſ. c. 15. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Et Pſal. 49. Peccatori autẽ dixit Deus, Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamẽtũ meũ per os tuum? Et Ioan. c. 9. Scimus, quia Deus peccatores non exaudit. Et Eſai. cap. 1. Cũ multiplicaueritis orationẽ, nõ exaudiã.

Et datur pro cauſa ; Manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Et D. Ambroſ. in Pſal. 118. dicit, peccato ingraueſcit oratio, & longè fit à Deo. Tantò autē plus grauatur, quātò improbior eſt vita poſtulantis. Quod autem nec etiam conueniat orare damnatis cō uincitur. Tum ex diffinitione orationis aſsignata à D. Damaſceno, qua dicitur orationem eſſe aſcenſum mentis in Deum. Cōſtat enim, quòd damnati huiuſmodi aſcenſum facere non poſſunt, cū habeāt voluntatē omni no auerſam à Deo. Tū etiā quia propriū orationis eſt animum orantis ſubijcere Deo, & damnati, quorū ſuperbia aſcendit ſemper, mentem Deo ſubiectam, nec habent, nec poſſunt habere.

Sententia Ioannis de Medinæ.

¶ Ad hanc difficultatem Ioannes de Medina. C. de oratione. cap. de his, quibus conuenit orare, vt reſpōdeat diſtinguit duo peccatorum genera. Vnū eorum, qui ſunt obſtinati, & cum propoſito perſiſtendi in peccato. Et de his dicit, quòd non competit illis oratio, nec ſunt digni, qui à Deo exaudiātur. Imò tales non ſolum non exaudiuntur, ſed de nouo Deum offendunt, quem orantes deludunt. Alij peccatores ſunt, qui ſua peccata recognoſcentes pœnitent, & ad Deū humiliter confugiunt, veniam poſtulantes. Et tales ſine dubio à Deo audiuntur, & in eius gratiam admittuntur, illiſque conuenit orare. Hæc Medina. Cæterùm in hac ſua ſentē tia duplici dicto contenta, errat in tribus.

Impugnatur Medi.

Primò in eo, quòd nō rectè diſtinguit genera peccatorum. Nam præter illa duo, eſt tertium genus eorum, qui nec obſtinati ſunt, nec reſipiſcunt, ſed habent in animo reſipiſcere in poſterum. Aut licet non verè reſipiſcant, putant tamen ſe verè reſipuiſſe, quorum eſt maxima pars in mundo. Secundò errat in eo, quòd dicit, obſtinatos peccare cum orant; quod eſt apertè falſum. Nam talium oratio non eſt mala ex fine, vt ſupponimus, nec ex aliqua circunſtantia. Et hoc, quòd eſt orantem eſſe in peccato, non eſt ſufficiens cauſa, vt oratio reddatur mala. Quod probatur ex eo, quòd ſi oratio alioquin bona redderetur mala, ſolum ex eo quòd orans eſt in peccato; pari ratione ſequeretur, quòd omnia opera moraliter bona cum efficiuntur à peccatore ſunt peccata. Cuius contrarium eſt diffinitum contra Lutherum in Concilio Tridentino. Tandem errat Medina in eo, quòd dicit obſtinatorum orationes non eſſe illis vtiles; cùm certum ſit peccatores ex operibus moraliter bonis in peccato factis, licet non proficiāt ad gratiam nec ad gloriam, proficere tamen ad hoc, vt vitent maiora peccata, & bona aliqua temporalia conſequantur.

¶ Quocirca hac Medinæ ſententia omiſſa, vt propoſitæ difficultati ſatisfaciamus, ſit prima concluſio: Oratio quæ ſit actus religionis: illa, ſcilicet, in qua animus ſubijcitur Deo, nullo modo competit damnatis, aut obſtinatis. Hanc concluſionem probāt ſufficienter argumenta in principio facta. 1. Concl.

¶ Secunda concluſio: Orare, hoc eſt, rogando aliquid petere, tam obſtinatis, quam dāmnatis poteſt competere. Probatur: Matth. 8. Dæmones rogabant Chriſtum; Si eijcis nos hinc, mitte nos in porcos, quod & à Chriſto obtinuerunt. Et Satan petiuit à Deo, vt permitteretur tētare Iob, quod & obtinuit: ergo. 2. Concl.

¶ Tertia concluſio: Cum Deus concedit aliquid damnatis, vel obſtinatis, id maiori ex parte facit, non propter illorum vtilitatem, ſed vel in malum ipſorum, vt contigit Iudæis obſtinatē Regem petentibus. 1. Reg. cap. 8. quibus & Dominus in ipſorum malum Regem conceſsit, à quo durè, & ſeruiliter erant tractandi, aut propter aliquem alium bonum finem à Deo intentū: vt, ſcilicet, Chriſti poteſtas oſtenderetur, ſicut accidit quando dæmonibus cōceſsit, vt in porcos intrarent: aut, vt aliorum bonitas, & perfectio innoteſceret, ſicut innotuit patiētia, & virtus Iob ob tentationem dæmoni à Deo permiſſam. In bonum autem ipſius obſtinati Deum rogantis, ſeu aliquid ab eo petentis, nunquam legitur obſtinatum à Deo fuiſſe exauditum. 3. Concl.

¶ Quarta concluſio: Reliquis peccatoribus non obſtinatis, non ſolū petere, verùm etiam orationem, quæ ſit verus actus religionis emittere conuenit. Hęc concluſio ſequitur ex præcedentibus. Et probatur prætereà: Quia illi peccatores, qui ſua peccata recognoſcentes, pœnitent, & humiliter ad Deum confugiunt, veniam poſtulātes, ſine dubio à Deo exaudiuntur, & in eius gratiam admittuntur, prout in ſua lege ſæpiſsimè promiſit, exemploque monſtrauit. Imo non ſolum tales à Deo audiuntur, ſed ex lege & iuſtitia legis audiri debent, vt docet Diuus Auguſtinus ad Roman. 5. dicens; Si Deus confugientes ad ſe non reciperet, eſſet in eo iniquitas, aut iniuſtitia. Alij autem peccatores, qui nec obſtinati ſunt, nec reſipiſcunt, ſed vel habent in animo reſipiſcere in poſterum, vel licet non verè reſipiſcant, putant tamen, ſe vere reſipuiſſe, poſſunt efficere omnia, quæ neceſſaria ſunt ad hoc, vt eorum oratio ſit verus actus religionis. Ex dictis omnibus infertur, quòd ſi oratio accipiatur, ſolùm vt importat petitionem vtcunque, ſic orare, aut orare poſſe, conuenit omni, ſoli, & ſemper creaturæ 4. Concl.

creaturæ rationali, cum tam homines, quã Angeli, siue beati sint, siue damnati, hoc modo possint orare, vt diximus in secunda cõclusione. Si autem oratio accipiatur, prout dicit actum religionis, sic nec damnati, nec homines obstinati, quandiu tales fuerint, possunt verè orare. Et per hæc patet responsio ad difficultatem propositam.

ARTICVLVS. XI.

¶ *Vtrùm sancti qui sunt in patria, orent pro nobis?*

AD VNDECIMVM sic procedi tur. Videtur, quòd sancti qui sunt in patria non orent pro nobis. Actus enim alicuius magis est meritorius sibi quàm alijs. Sed sancti qui sunt in patria non merentur sibi, nec pro se orant: quia iam sunt in termino constituti: ergo etiam neque pro nobis orant.

4.d.15.q. 4.art.6.q. 3.& d.45. q.3.art.3.

2 ¶ Præterea, Sancti perfectè suam voluntatem Deo conformant, vt non velint nisi quod Deus vult. Sed illud quod vult, semper impletur: ergo frustra sancti pro nobis orarent.

3 ¶ Præterea, Sicut sancti qui sunt in patria, sunt superiores nobis, ita & illi qui sunt in purgatorio, quia iam peccare non possunt. Sed illi qui sunt in purgatorio non orant pro nobis, sed magis nos pro eis: ergo nec sancti qui sunt in patria pro nobis orant.

4 ¶ Præterea, Si sancti qui sunt in patria, pro nobis orarent, superiorum sanctorum esset efficacior oratio. Non ergo deberet implorari suffragiũ orationum sanctorum inferiorum, sed solum superiorum.

5 ¶ Præterea, Anima Petri non est Petrus. Si ergo animæ sanctorum pro nobis orarent quandiu sunt à corpore separatæ, nõ deberemus interpellare sanctum Petrum ad orandum pro nobis, sed animam eius: cuius contrariũ Ecclesia facit. Non ergo sancti ad minus ante resurrectionem, pro nobis orant.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur. 2. Machab. vltimo. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Hieronymus * dicit: Vigilantij error fuit, quòd dum viuimus, mutuo pro nobis orare possumus. Postquam autem mortui fuerimus, nullius pro alio sit exaudienda oratio: præsertim cum Martyres vltionem sui sanguinis obsecrantes impetrare nequeant. Sed hoc est omnino falsum: quia cum oratio pro alijs facta ex charitate proueniat, vt dictum * est, quanto sancti qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus iuuari possunt: & quãto sunt Deo coniunctiores, tanto eorum orationes sunt magis efficaces. Habet enim hoc diuinus ordo, vt ex superiorum excellentia in inferiora refundantur, sicut ex claritate solis in aerem. Vnde & de Christo dicitur Heb. 7. Accedens per semetipsum ad Deum ad interpellãdum pro nobis. Et propter hoc Hierony. * contra Vigilantium dicit: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse soliciti, pro alijs orant, quanto magis post coronas, victorias, & triumphos.

Hier. con. Vig. Circa finẽ primi folij à prin. epis. quæ incipit: Multa in orbe, to. 3.

Ar. 7. & 8.

Loco citato in prin. cor. istius art.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sanctis qui sunt in patria, cũ sunt beati, nihil deest, nisi gloria corporis pro qua orant. Orant autem pro nobis quibus deest beatitudinis vltima perfectio. Et eorum orationes habent efficaciam impetrandi ex præcedentibus eorũ meritis, & ex diuina acceptione.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sancti impetrant illud quod Deus vult fieri per orationes eorum. Et hoc petũt quod æstimant eorum orationibus implendum secundum Dei voluntatem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illi qui sunt in purgatorio, etsi sint superiores nobis propter impeccabilitatem, sunt tamen inferiores quantum ad pœnas quas patiuntur. Et secundum hoc non sunt in statu orandi, sed magis vt oretur pro eis.

¶ Ad quartum dicendũ, quòd Deus vult inferiora per omnia superiora iuuari: & ideò oportet nõ solũ superiores

ſed etiã inferiores ſanctos implorare. Alioquin eſſet ſolius Dei miſericordia imploranda. Contingit tamen quandoque quòd imploratio inferioris ſancti efficacior eſt: vel quia deuotius implo-ratur, vel quia Deus vult eius ſanctitatem declarare.

¶ Ad quintum dicendum, quòd quia ſancti viuentes meruerunt, vt pro nobis orarent: ideò inuocamus eos no minibus quibus hic vocabantur, quibus etiam nobis magis innoteſcunt. Et iterum propter fidem reſurrectionis in ſinuandam, ſicut legitur Exod. 3. Ego ſum Deus Abraham.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, ex D. Hieronymo, errore Vigilantij aſſerentis, quòd mutuò pro nobis dum viuimus, orare poſſumus, poſtquam autem mortui fuerimus, nullius pro altero exauditur oratio; reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatẽ hac cõcluſione: Sancti in patria exiſtentes orant pro nobis. Probatur primò, teſtimonio Pauli ad Hebr. 7. dicentis de Chriſto: Accedens per ſemetipſum ad Deum ad interpellandum pro nobis. Et D. Hieronymus contra Vigilantium dicit, Si Apoſtoli, & Martyres adhuc in corpore conſtituti, quando pro ſe adhuc debent eſſe ſoliciti; pro alijs orant, quantò magis poſt coronas, victorias, & triumphos? Et ratione ſic argumentor. Oratio pro alijs facta, ex charitate illius, qui orat, prouenit, vt dictum eſt ſupra artic. 7. & 8. ergo quantò aliquis magis fuerit in charitate, tantò magis illi cõuenit orare. Sed ſancti, qui ſunt in patria, ſunt perfectioris charitatis: ergo magis orant pro viatoribus, qui poſſunt orationibus iuuari, & quia ſunt Deo coniunctiores eorum orationes erunt efficaciores. Hic enim eſt ordo diuinæ prouidentiæ, vt ex ſuperioribus excellentia in inferiora refundatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli iam ſatis à nobis ſupra declarata fuit articulo. 4. huius quæſtionis, vbi oſtendimus non ſolum beatos, ſed etiam ſanctos in purgatorio exiſtentes poſſe à nobis orari, tanquam illi, qui ſuis orationibus nos poſſunt mutuò iuuare. Quocirca hac re omiſſa, ſolum dicemus de Chriſto, cuius exemplo D. Tho. in præſenti probat beatos in patria pro nobis orare. Præmiſiſque quibuſdam, quæ certa ſunt, ad eius rei explicationẽ deueniemus, quæ maiorem habet difficultatem propriè q; pertinet ad iſtum articulũ. Primum autẽ, quod tanquam certum ſupponitur, eſt, Chriſto, in quantum Deus eſt, non competere orationem. Tum, quoniam oratio eſt ad ſuperiorem. Tum etiam, quia eiuſdem ad ſeipſum ſecundum eandem naturam non eſt oratio, quod vtrumq; accidit Chriſto, vt Deo. Et deniq;, quia quid obſecro orabit, vt fiat, qui omnipotens eſt. Secundum, quod ſuppo nitur tanquam certum eſt, Chriſto in quantum homo, in diebus carnis ſuæ maximè cõueniens fuiſſe orare. Primò; Propter meritum, ſua enim oratione meruit nobis, qui muneribus, & beneficijs Dei digni non eramus. Secundo: Propter exemplum, vt, ſcilicet, diſcipulos ſuos, & in eis fideles omnes hortaretur ad orationis ſtudium, in cuius exercitio maximè ſuperatur aduerſarius. Propter quod dicebat D. Ambroſ. lib. 5. in Lucam in quodam cap. de oratione Ieſu. Noli inſidiatrices aperire aures, vt putes filium Dei, quaſi infirmũ rogare, vt impetret quod implere non poſsit. Poteſtatis enim eſt autor, obedientiæ magiſter, ad præcepta virtutis ſuo nos informat exemplo. Et D. Auguſ. tract. 104. in Ioannem, Poterat, inquit, Dominus in forma ſerui, ſi hoc opus eſſet, orare ſilentio: ſed ità ſe patri exhibere voluit precatorem, vt meminiſſet noſtrum ſe eſſe doctorem. Tertio propter veritatis argumẽtum, vt oſtenderet ſe verum hominem, & verè à Deo miſſum, iuxta illud Ioannis. 11. Gratias ago tibi Domine; quoniam audiſti me. Ego autem ſciebam quoniam ſemper me audis: ſed propter populum iſtum, qui circunſtat dixi, vt credant, quia tu me miſiſti. Quarto propter officium, Chriſtus enim inter alia erat ſacerdos, & pontifex; & ſic ad eum pertinebat & offerre ſacrificiũ pro peccatis, & pro delinquentibus orare, iuxta illud ad Hebræos. 5. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum. Et cap. 7. Talis decebat vt nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælis factus; qui non haberet neceſſe prius pro ſuis delictis orare, deinde pro populo. Itaq; hæc certa ſunt.

Chriſto in quantum Deus eſt non conuenit orare.

Chriſto, vt homo fuit conueniens orare in diebus carnis.

¶ Sed quod habet difficultatem eſt, vtrũ Chriſto ſedenti iam ad dexteram patris in excelſis conueniat preces fundere, & orare? Et pro parte affirmatiua eſt primum argumentum deſumptũ ex pluribus teſtimonijs ſacræ ſcripturæ Ioann. enim. 14. ipſe Dominus loquens ad diſcipulos de ijs, quæ poſt mortem ſuam erant euentura; ego inquit, rogabo patrem, & alium Paracletum dabit

Dubium.

1. Argum.

dabit vobis. Et Ioannes.1.ſua Cano.cap.2. dicit: Aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum. Et Paul. ad Rom. 8. Qui eſt ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis. Imò Origenes in Leuit.Hom.7. Chriſtum facit non modo patrem orantē, ſed & anxium, & ſolicitum in modum aduocati.Secundò ratione ſic argumentor:Chriſtus ſedens ad dexteram patris, non ſolū eſt Deus, ſed & homo:ergo vt ſic minor patre ab illoq; dependens. Atque ex conſequenti nihil obſtat, quominus vt ſic patrem poſsit orare.

1. Argum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, quæ grauiſsima eſt,& ſcitu digna , vt certa ab incertis ſeparemus,dico primò, certū eſſe, quòd Chriſtus Dominus etiam poſtquā aſcendit in cælum, & ſedet ad dexteram patris in excelſis,eſt eiuſdem naturæ nobiſcū, quanuis alterius gloriæ.Itaq; non ſolum eſt verus Deus,ſed etiam verus homo, vt fides docet.Ex quo fit, vt etiam in cælis exiſtens, ſit minor patre;à Deoq; in omni ſua operatione dependens: cùm omne illud,quod factum eſt, quòd à Deo in omni ſua operatione dependeat, ſit neceſſe, auertenteq; ipſo manum ſuam ad nihilum redigeretur.¶Dico ſecundò,etiam eſſe certum,quòd Chriſti hominis in cælo humilitas non eſt minor, quā fuerat in terra ; & ſic ſumme perfecta eſt. Nam cum cælum ſit proprium regnum, & ſedes virtutis, atq; ſanctitatis , q; ibi omnes illæ maximè fulgeant, & ſplendeant mirabiliter,erit dicendum. Nullum autem aſtrum ſplendidius eſt humilitate : ſiquidem tā magnum eſt eſſe paruum, tam altum & excellens eſſe humilem,vt Sapiētia æterna patris Sapiētię theſauros aperire volēs dixerit; Venite ad me, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Nec hæc virtus pugnat cum illo ſtatu beato. ¶Dico tertiò,etiā eſſe certum,quòd ſi quæ in Chriſto eſſet oratio in cælis dum aſtat patri,illa eſſet ſine aliqua anxietate & ſolicitudine. Chriſtus enim Dominus paſsione conſummata liber fuit quacunq; anxietate,& ſolicitudine.Imò verò liber etiam eſt eo modo quicunq; beatus;qua libertate Chriſtus eos liberauit.Itaque hæc certa ſunt.Sed punctus difficultatis in eo cōſiſtit,vt explicemus,vtrùm propriè ſit dicendum, quòd nunc Chriſtus in cælis orat pro nobis?Dionyſius in cap. 2. primæ Epiſtolæ Ioannis,partem tenet affirmatiuā. Quam etiam dicit tenuiſſe quoſdam alios in cap. 16. Euangelij Ioannis in illa verba. Et non dico vobis , quia ego rogabo patrē. D. Thom. ſimiliter videtur eſſe huius opinionis in cap. 7. Epiſtolæ ad Hebræos. ibi; Ad interpellandum pro nobis.Et in hoc articulo. Siquidem ex oratione , quam Chriſtus facit in cælis , ſumit argumentum ad probādum,quòd cæteri beati ſimiliter orāt pro nobis.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

Matth.11.

3. Dictum certum.

¶In hoc tamen ſit cōcluſio: Quanuis ea, quæ diximus,veriſsimè Chriſto conueniāt, ille tamen in cælo iam non orat,nec preces fundit ad Deum pro nobis.Hanc concluſionem non ideò conſtituo , quòd plenè eā ex ſcripturis,aut quouis alio argumento efficaci probari poſſe intelligam:ſed quoniam in re tam ſublimi, & purè Theologa nihil me arbitror ſcire,præter id , quod ſancti patres docuerunt, à quibus in præſenti,nec tantillum diſcedere fas eſſe puto. Illi autem dum legunt:Filioli, hæc ſcribo vobis,vt non peccetis;ſed & ſiquis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Ieſum iuſtum.Et illud: Qui mortuus eſt,qui & reſurrexit,qui ſedet ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis & ſimilia, ſic ea interpretantur, vt illa interpellatio non ſit poſtulatio ſubmiſſa, ſed eius paſsionis, quæ pro nobis ſemel ſuſcepta,& oblata eſt,æterna commemoratio in conſpectu ſanctæ Trinitatis admiſſa, præſentatioq; vulnerum ac ſanguinis eius melius loquentis,quam ſanguis Abel. Eſt etiā ea interpellatio Chriſti illius fauor,dilectio, & miſeratio noſtri. Ita hanc rem exponunt ex antiquis D.Hieronymus in cap.8.Epiſt. ad Roman. D. Theodoretus D.Ambroſius OEcumenius , & Gloſſa interlinealis ibidē. Quæ dicit: Interpellat Chriſtus non voce, ſed miſeratione. Idem etiam docēt D.Chryſoſtomus,D.Anſelmus, & Nicolaus de Lira in eodem loco. Rupertus Abbas lib. 9. de diuinis officijs.cap.3.multa doctè & erudite ad hoc propoſitum dicit , præterquam quod plus iuſto premit oppoſitam ſententiam. Videtur enim illam facere contra fidem,quod ego dicere non auderem. Et ratio eſt: Nam ſi ſancti illi patres , quos Rupertus vidit,aut ij,quos ego citaui, non ſolum dicerent , quòd interpellat Chriſtus vulneribus , & miſeratione , ſed etiam adderent , quòd omnino non rogat patrem, nec illum precatur oratione omni ſolicitudine libera , ſecuraque repulſæ. Proculdubio putarem illam eſſe traditionem eccleſiaſticam,& ſic eſſe de fide.Cæterùm, quoniam hoc non dicunt, nec ego habeo,vnde poſsim diffinire eſſe contra fidem, aſſerere, quòd Chriſtus, vt homo,vt minor patre & dependens ab ipſo , conuertat ſe ad illum, aliquid rogans non illud affirmo, ſed tantū dico , noſtram concluſionem eſſe valde cōformem modo loquendi ſanctorum.Quam

Concluſio.

Chriſtus in cæloexiſtēs non orat, nec preces fundit pro nobis ad Deum.

D.*Hieron.* D.*Theodo.* D.*Ambro.* D.*Chryſ.* D.*Anſel.*

etiam tenent ex Neotericis, Adamus, Claudus Guilliaudus, Trexus, & alij. Possumusq; huius sententiæ nonnullas adducere congruentias. Quarum prima est, Quia fortè hic honor fuit eius passioni debitus, vt iam deinceps diademate coronatus nihil amplius à patre peteret, aut precaretur. Secunda: Quia non sine causa post resurrectionē suā dixit: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Sed, vt doceret, munus suum iam non esse orare, sed potestate excellenti hos corrigere, illos subleuare, remittere noxam quibusdam, & illos iustificare. Tertia: Quia videmus, quòd Ecclesia modo non inuocat Christum, vt roget patrem, sed semper precatur: Miserere nobis. Et si dicatur quòd loquitur Ecclesia sine determinatione, & ideò dicit de Christo id, quod maius, & dignius est, adhuc est instantia, quòd Ecclesiam nunquam, nec sine determinatione nec cū illa illud verbum vsurpasse, Ora pro nobis, loquens de Christo, est satis efficax argumētum, quòd de illo nulla ratione est dicendū. Quarta congruentia, quæ me vehementer mouet est, quòd quamuis verum sit, quòd qui tacet, nec negat, nec fatetur, tamen eo ipso, quòd illæ sacræ scripturæ voces, Qui interpellat pro nobis, & aliæ similes, vocabāt interpretes ad hoc, vt Christum facerent deprecantem, & orantem, & illi ad alia diuertunt sermonem, tacitè negasse videtur, eius loci sensum posse esse illū, quem prima specie textus obijcit, atq; adeo non posse teneri, quòd Christus modo ad Deum fundit preces pro nobis.

Rationes propter quas Christus in cælo non dicitur orare.

Ad 1. arg. ¶ Et ad testimonia sacræ scripturæ in primo argumento adducta, respondetur, illa interpretāda esse iuxta veteres autores. Vt sit sensus, quòd Christus dicitur aduocatus noster, & interpellare pro nobis, non quia orationes fundat ad Deum pro nobis, sed quia præsentatio vulnerum, & sanguinis ipsius veniam & misericordiam nobis imprecatur. Siquis autem obijciat, quòd ipse Christus Ioan. 14. dicit de seipso sedente ad dexterā patris: Ego rogabo patrem, &c. dico, quòd qua ratione & phrasi Paulus facit eum interpellantem, eadem ipse se facit rogantem.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur negando vltimam consequentiam. Nam Christum, vt hominem, esse minorem patre, & dependentē ab eo positum est in rei natura. Illum autē adhuc preces effundere, aut non effundere, positum est in decreto, & ordinatione Dei. Quare ex vno non potest aliud legitimè inferri. Decretum autem Dei fuit, vt Christus preces effunderet, & orationem, solum in diebus carnis suæ.

ARTICVLVS. XII.

¶ *Vtrùm oratio debeat esse vocalis?*

AD DVODECIMVM sic proceditur. Videtur, quòd oratio non debeat esse vocalis. Oratio enim, sicut ex dictis * patet, principaliter Deo porrigitur. Deus autem locutionem cordis cognoscit. Frustra ergo vocalis oratio adhibetur. 3. d. 9. q. 1. art. 3. q. 3. ad 3. Et 4. d. 15. q. 4. ar. 2. q. 2. Art. 4 huius quæst.

2 ¶ Præterea, Per orationem mens hominis debet in Deum ascendere, vt dictum * est. Sed voces retrahunt homines ab ascensu contemplationis in Deum, sicut & alia sensibilia: ergo in orationibus non est vocibus vtendū. Ar. 1. ad 2.

3 ¶ Præterea, Oratio debet offerri Deo in occulto, secundum illud Matth. 6. Tu autem cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrē tuum in abscondito. Sed per vocē oratio publicatur: ergo non omnino debet esse vocalis.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur in Psalm. 3. Voce mea ad Dominū clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus sum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplex est oratio, communis & singularis. Communis quidem oratio est, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius fidelis populi Deo offertur. Et ideo oportet quòd talis oratio innotescat toti populo pro quo profertur: quod non posset fieri nisi esset vocalis. Et ideò rationabiliter institutum est, vt ministri Ecclesiæ huiusmodi orationes etiam alta voce pronuntient, vt ad notitiam omnium possint peruenire. Oratio vero singularis est quæ offertur à singulari persona cuiuscunque, siuè pro se, siue pro alijs orantis. Et de huiusmodi orationis necessitate non est, quòd sit vocalis. Adiungitur tamen vox tali orationi triplici ratione.

¶ Primo quidem ad excitandum interiorem deuotionem qua mens orantis eleuetur in Deum: quia per exteriora signa, siue vocum, siue etiam aliquorum factorum, mouetur mens hominis

nis ſecundum apprehenſionem, & per conſequens ſecundum affectionem. Epiſt.121. c.9.circa prin.to.2. Vnde Auguſtin.* dicit ad Probā, quòd verbis & alijs ſignis ad augendum deſiderium ſanctum, noſipſos acrius excitamus. Et ideò in ſingulari oratione tãtum eſt vocibus & huiuſmodi ſignis vtendum, quantum proficit ad excitandum interius mentem. Si verò mens per hoc diſtrahatur, vel qualitercunq; impediatur, eſt à talibus ceſſandum. Quod præcipuè contingit in his quorum mens ſine huiuſmodi ſignis eſt ſufficienter ad deuotionem parata. Vnde Pſalm 29 dicebat: Tibi dixit cor meū, exquiſiuit te facies mea. Et de Anna legitur. 1. Regum. 1. quòd loquebatur in corde ſuo. ¶ Secundo, adiungitur vocalis oratio quaſi ad redditionem debiti, vt ſcilicet, homo Deo ſeruiat ſecundum illud totum quod ex Deo habet, id eſt non ſolum mente, ſed etiam corpore. Quod præcipuè competit orationi ſecundum quod eſt ſatisfactoria. Vnde dicitur Oſeæ vltim. Omnem auferinquitatem & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum noſtrorū. ¶ Tertio, adiungitur vocalis oratio ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, ſecundum illud Pſalm. 15 Lætatum eſt cor meum & exultauit lingua mea.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd vocalis oratio non profertur ad hoc quòd aliquid ignotum Deo manifeſtetur, ſed ad hoc quòd mens orantis vel aliorum excitetur in Deum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd verba ad aliud pertinentia diſtrahunt mentem, & impediunt deuotionem orantis. Sed verba ſignificantia aliquid ad deuotionem pertinens, excitant mẽtes, præcipuè minus deuotas.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut Chryſoſt.* dicit ſuper Matthæum. Hom.15.in opere imperfecto poſt medium. to. 2. Et hom. 19. Eo propoſito Dominus vetat in conuentu orare, vt à conuentu videatur. Vnde horans nihil nouum facere debet quod aſpiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus expandendo. Nec tamen, vt Aug. dicit* in lib. de Serm. Domini in mõte: videri ab hominibus nefas eſt, ſed ideo hoc agere vt ab hominibus videaris. Lib. 2. c. 6. in prin. to. 4.

Svmma Textvs.

Svpposito, quòd oratio poteſt eſſe duplex, vna communis, qualis eſt illa, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius populi Deo offertur, altera ſingularis à ſingulari perſona cuiuſcunque, ſiue pro ſe, ſiue pro alijs oblata, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Rationabiliter inſtitutum eſt, vt miniſtri Eccleſiæ orationes communes alta voce pronuntient, vt ad notitiam omniũ poſsint peruenire. Probatur: Tales orationes in perſona totius populi fiunt: ergo oportet, vt toti populo innoteſcant, quod fieri non poſſet, niſi eſſent vocales. Secunda concluſio: Quanuis non ſit de neceſsitate ſingularis orationis, vt ſit vocalis, adiungitur tamẽ ei vox triplici ex cauſa. Primùm, ad excitandam interioré deuotionem, qua mens orantis in Deũ eleuetur. Per exteriora enim ſigna, ſiue vocum, ſiue factorum mens hominis ſecundum apprehẽſionem moueri conſueuit, & per conſequẽs ſecundum affectionem; iuxta illud Auguſt. in Epiſt. ad Probam: Verbis & alijs ſignis ad augendum deſiderium ſanctum nos ipſos acrius excitamus. Secundò, quaſi ad redditionẽ debiti, vt, ſcilicet, homo Deo ſeruiat, ſecundum illud totum, quod ex Deo habet, hoc eſt, non ſolum mente, ſed etiam corpore. Tertiò: ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, iuxta illud Pſal. 15. Lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea.

Explicatio Artic vli.

Explicatis iã eis, quæ pertinẽt ad orationẽ in genere, ſiue vocalis illa ſit, ſiue mẽtalis, hîc cõſequẽter dicendũ erit, de oratione vocali in particulari. Et cũ duplex illa eſſe poſsit, vt conſtat ex D. Th. in iſto art. vna cõmunis, qualis eſt illa, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius populi Deo offertur; alia particularis à ſingulari cuiuſq; perſona, ſiue pro ſe, ſiue pro alijs oblata: omiſſa oratione vocali particulari, tanquã illa, quæ quanuis vtilis ſit, nõ eſt tamẽ ſub præcepto, nec diuino, nec humano, vt dicit D. Tho. in 2. concluſ. de ſola oratione vocali cõmuni, ad quam miniſtri Eccleſiæ, ex præcepto eccleſiaſtico tenentur erit à nobis agendum. Quã quidem Vvitcleph, vt autor eſt Thomas Vualdenſis in initio quinti tomi, de ſacramentalibus ea ratione repudiabat, quòd

ceu ſanctiſsimum, & firmiſsimum fundamentum ducebat, nihil eſſe prorſus inter ecclesiasticas cæremonias permittendũ, quod in ſacra pagina non eſſet expreſſum. Quod etiam ante ipſum fuit fundamentum Lollardorum, & multò anteà Arrianorum, & nũc eſt Lutheranorum. Reliqua autem omnia appellabant Phariſæorum traditiones. Quare præciſa verba conſecrationis totam miſſam eſſe dicebant, & cætera adiectitia, nempe, veſtes, lectiones, atque orationes, inuẽta eſſe hominum affirmabant. Atque ideò horas canonicas penitus è ſuis Eccleſijs ejecerunt.

¶ Cæterùm, vt quid in hac re dicendum ſit, innoteſcat, ſit prima concluſio: Valde fuit conſonum rationi, ad ſalutemq; Chriſtiani populi, quam maximè neceſſarium, Clerum inſtituere, cui præter ſacramentorum adminiſtrationem, id etiam proprio munere incumberet, vt quotidie Deo, totius populi nomine, pſalmos, & alias orationes communes offerret. Probatur: Inter omnia reipublicæ munia, atque functiones, religio, cultuſque diuinus eſt, qui apicem tenere debet, cuius præcipua pars eſt Deum laudibus extollere, illumque nobis precibus placare, vt ex ſupradictis conſtat: ergo ratio naturalis dictat, quòd ſicut militiæ milites mancipantur, & iudicatibus iudices, alijſque miniſterijs & functionibus ſui magiſtratus, atque miniſtri: ſic etiã clerici apud Chriſtianos deputentur, qui non ſolum ſacramentis populum ſanctificent, doctrinaque & exemplo promoueãt, verumetiam qui publico populi nomine, (quia id alijs artibus opificijſque & muneribus, ac negotijs occupati iugiter facere nequeunt) inceſſanter Deo laudes dicant, preceſque fundant tanquam inter Deum & populum mediatores. Qui videlicet, ſicut miniſterium gerunt deriuandi ad populum gratiam per ſacramenta, ſic etiam & populi nomine gratias Deo viciſsim tependant, & ab illo, quæ ſibi neceſſaria ſunt, ſubſidia poſcant, ac potiſsimum peccatorum remiſsionem. Hac enim de cauſa ſacerdotes peccata populi comedunt, hoc eſt, eleemoſynas, quas populus in peccatorum remiſsionem offert, vt teſtatur Oſeas cap.4. Accedit huc etiam, & alia ratio: Nempe, quòd cum huiuſmodi laudum precumque celebratio, ea debeat lingua & arte, ac rerũ peritia celebrari, qua tota plebs pollere nõ poteſt, quòd certæ ad id perſonæ conſtituãtur, quæ ſicut in cæteris artibus fit, doctæ ſint faciendi, erit neceſſe.

1. *Concluſ.*

Particulares perſonæ aſſignari debent, quæ orationibus inſiſtant.

¶ Secunda concluſio: Non ſolum decuit, particulares perſonas, præfato muneri eſſe deſtinatas, verum & ſtatuta tempora, atque horas, quibus eiuſmodi orationes, & laudes celebrarentur, & ſita loca, quibus fierent. Et quidem de horis, atque temporibus determinatis plures poſſunt dari rationes. Prima: Quia quando temporis articuli cuique negotio fixi non ſunt, nec ordo eſſe poteſt, neque perpetuitas; quod vtrumque communibus orationibus faciendis eſt valde neceſſarium. Propter quod dicebat D. Paul. 1. ad Theſſaloni. cap. 5. Ideò & nos gratias agimus Deo, ſine intermiſsione. Et expreſsius. c. 5. Sine intermiſsione orate. Cuius certè intermiſsionis prohibitio adeo abſolutè intelligi nequit, vt nullum refectioni, aut ſomno tempus tribuamus. Sed eſt intelligendum ſine intermiſsione, hoc eſt, nulla temporis hora ad id conſtituta prætermiſſa. Eſt enim hoc ingenij noſtri, vt vbi tempore, quod nos rei faciendæ admoneat, nõ aſtringimur, ſtatim negotia differamus. Quare qui in opere aliquo faciendo perpetuo durare cõſtituit, quòd ad id determinata tempora figat, erit neceſſe. Secunda ratio eſt: Quia cũ populus ad prædictas laudes celebrandas concurrere debeat, quòd certa tẽpora, quibus ad illas accedere poſsit, ſtatuantur erit opus. Alioqui nec omnes ſimul concurrere eſſet poſsibile, nec etiam ſcire qua ratione familiaria negotia ſint diſponenda, ne orationum religioni ſint impedimento. Poteſt tertiò id ipſum probari: Nam ſi omnia tempus habent, & ſuis ſpatijs tranſeunt vniuerſa ſub cælo, vt dicit Sapiens Eccleſ. c. 3. quòd id orationi, quam maximè congruat oportebit, quæ inter vniuerſa negotia altiſsimum ſilentium exigit; nec omnia tempora æqualem habent ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas maximè ad orationem inuitat. Propter quod dicebat propheta: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Et ex alijs horis, antemeridianæ, quo ſunt auroræ viciniores, & poſtmeridianæ, quo nocti magis accedunt, eo ſunt orationi congruentiores, quia magis participant de noctis ſilentio. Quòd verò etiam loca ſita eſſe debeant, quibus laudum, atque precum oblatio fiat, probat latè Vualdẽſis, in lib. de ſacrament. tit. 17. c. 143. & ſequent. cõtra Vvitclephum templa abominantem, atq; dicentem, Chriſtum apud Ioan. c. 4. nõ curaſſe de talibus, atque adeò non plus ibi orandum eſſe, quam in ſtabulo porcorum. Quod etiam dixerunt Sagarelli hæretici, vt autor eſt Guido Carmelita in libr. de hæreſibus. hæreſi. 8. ſed quando noſtrã concluſionẽ hiſtoriæ tã ſacræ, quã profanæ non conuincerent,

Rationes propter quas particulares horæ ſunt aſſignandæ orationibus faciendis.

Conſonum eſt rationi vt particularia loca ſtatuantur orationibus faciendis.

2. *Concluſ.*

nincerent, inde ſatis probari deberet, quod cum reliquis publicis actibus ſua ſint loca diſtincta, vt forum ad iudicandum, ſenatus ad conſilia ferenda, ſcholæ ad docendum, & theatra ad ludos ſpectandos, nulla relinquitur ratio templorum religionem abnegandi, quibus cunctus populus in vnum cõgregatus Deum ſuum adoret. Eo vel maximè, quod cum cultus diuinus precibus, atq; laudibus conſtans, res ſit quædam ſacratiſsima, ratio poſtulat, vt talis ei locus conſecrati debeat: atque adeò vaſa, veſtimentaque, & alia ornamenta, quibus condecens maieſtatis, quæ adoratur, repræſentatio fiat. Nec contrarium ſignificauit Chriſtus apud Ioannem cap. 4. Nam quamuis mulieri interroganti, an Hieroſolymis, vel in monte illo eſſet Deus adorandus, Chriſtus reſpondérit, Mulier crede mihi: quia venit hora, quãdo nec in monte hoc, nec in Hieroſolymis adorabitis Patrem. Venit enim hora, & nũc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu, & veritate. Nam, & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus eſt Deus, & eos, qui adorant eum in ſpiritu, & veritate oportet adorare: nulla ratione templa reprehendiſſe erit dicendus, ſed tantum declaraſſe modum, quo fideles in Eccleſia Deum adorare debent, nempe, in ſpiritu & veritate. Et ſi dicatur, non ideò Deum adorandum eſſe in Eccleſia, quia in ſpiritu & veritate oportet illum adorare, vt Chriſtus teſtatur, pari ratione eſſet dicendum, quod nec in terra, nec in aere, nec in nemore, nec in domo, nec in loco quouis corporeo, ſit adorandus, quod eſt apertè falſum. Si ergo in materiali loco oportet Deum adorare, quãuis Chriſtus dicat, in ſpiritu & veritate, quomodo hoc ipſum repugnabit Eccleſię, quod non repugnat nemori.

3. Cõcluſio

¶Tertia concluſio: Quemadmodum perſonas, tempora, loca, & reliqua ornamenta diffinita, atque præſcripta eſſe condecuit ad cultum diuinum, ſic etiam, & Pſalmos, orationes, ac preces ad eundem cultum eſſe cõſtitutas, eſt valde neceſſariũ. Probatur. Tũ: Quia huiuſmodi laudum cultũ maxima prudentia, atque doctrina præfinitum eſſe oportet, quæ in ſingulis hominibus reperiri eſt impoſsibile, atque adeò op⁹ eſt, vt ab Eccleſiæ primioribus, imo & à toto cœtu fideliũ, cui Spiritus ſanctus præeſt, ſit inuentus, legeque firmatus, ſicuti & reliquas leges neceſſe eſt, non à ſingulis ciuibus, ſed à tota republica, inſtitui. Tum præterea: Quia ſicut in reliquo cultu, ſic etiam præcipuè in gratiarũ laudumque actione, & in orationibus ac precibus eſt neceſſarium, vt totus Chriſtianus populus vnitatem repræſentet, ſitque vnus modus laudandi ac precandi Deum ſicut & vnam fidem, & vnum baptiſma, atque vnũ Deum profitendum eſſe docet Apoſtolus. Hęc autẽ concordia & vnitas ſeruari nõ poterit, niſi Pſalmorum, & orationum corpus atque ſubſtantia lege ſtatuatur, quæ vniuerſis Chriſtianis ſit communis. Dixi notanter, corpus & ſubſtantia. Nam nihil incongruit, imò eſt valde rationi conſentaneum, vt variæ prouinciæ in horarum ſolutione nõnihil varient, vt Eccleſia, ſicut à Salomone depingitur Reginam referat à dextris ſponſi aſsiſtentem circumamictam varietate.

In Eccleſia oportet eſſe determinatas Pſalmos & orationes.

4. cõcluſio. *Septẽ horæ Canonicæ antiquitus fuerunt ab Eccleſia inſtitutæ.*

¶Quarta concluſio: Ratio publicè Deum orandi per ſeptem horas Canonicas diuiſa, vt antiquiſsima eſt Eccleſiæ inſtitutio: ità etiam & congruentiſsima, & decentiſsima, nempe, vt poſt matutinarũ nocturnum officium, aliæ ſex diurnæ horæ ſequantur, videlicet, prima, tertia, ſexta, nona, veſperæ, & completorium. Et quidem quod huiuſmodi modus Deum orandi antiquitus ſit ab Eccleſia inſtitutus conſtare poterit diſcurrendo per omnes horas. Nam de nocturno officio teſtatur D. Hieronymus ſuper illud Matth. 25. Media nocte clamor factus eſt, quod cũ traditio Iudæorum eſſet, Meſsiam media nocte venturum, in ſimilitudinem Ægyptij tẽporis, quando Phaſe celebratũ eſt, & exterminator venit, traditio apoſtolica (vt refertur) permanſit, vt in die vigiliarum Paſchæ, ante noctis dimidium populos dimittere nõ liceret, expectantes aduẽtum Chriſti. Et D. Iſidorus lib. 1. de Officijs, cap. 19. dicit in primitiua Eccleſia noctem in quatuor vigilias fuiſſe diuiſam, modo, & ordine militari, & clerum ſimiliter partitum fuiſſe in tres partes. In prima vigilia prima pars cleri canebat tres Pſalmos. In ſecunda vigilia, ſecunda pars cleri canebat totidem, & in tertia vigilia idem fiebat ab alia tertia parte cleri, in quarta autẽ vigilia appropinquante aurora conueniebant omnes ad recitandas laudes, qua ratione fiebat, vt nulla pars noctis vacua eſſet diuinis laudibus, vt ſic Chriſtus adueniens ſemper inueniret ſeruos ſuos vigilantes, iuxta illud Marci cap. 13. Vigilate, neſcitis enim quando Dominus veniat, ſero, an media nocte, an galli cantu, an mane, ne cũ venerit repẽte inueniat vos dormientes. Sed quoniam hoc pondus laboris iugiter & continue infirma caro ferre non poterat, omnes nocturni cum laudibus redacti ſunt ad vnam noctis vigiliam, quibuſdam deuotis prima noctis vigilia totum officium decantantibus, vt maiori ex parte contingit in Eccleſijs cathedralibus, alijs autem, vt mona-

De nocturno officio.

D. Iſidorus

chis nigris, in ſecunda noctis vigilia, & alijs, vt monachis albis, in tertia noctis vigilia, & tãdem alijs, vt clericis cum reliquo populo, in quarta vigilia. Vt ſic regula Euangelica, quę de vniuerſis nõ obſeruatur ab omnibus, ſaltem integro officio teneri poſsit à ſingulis, ſicque à ſummo diluculo Chriſti ſeruus Chriſtum canat ſemper, & ante omne opus habeat horam orandi Canonicè, quæ opus humanum omne præcedat. Multa etiam ſunt loca ſacræ ſcripturæ, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Nam Pſal. 118. dicit propheta: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtificationis tuæ. Et alibi: Bonum eſt confiteri Domino, & pſallere nomini tuo altiſsime, ad annunciandum mane miſericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Et rurſus. Memor fui nocte nominis tui Domine. Et tandem in Pſalm. 133. In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Domino. Actuum etiam cap. 16. dicitur de Paulo, & Syla in carcere detentis, quod media nocte orantes laudabant Deum, & audiebant eos, qui in cuſtodia erant. Et de Chriſto Domino affirmat Lucas cap. 6. quod erat pernoctans in oratione. Et Matthæ. cap. 26. quod media nocte in montem Oliueti ad orandũ exiuit. Vbi diſcipulos increpans, quod vna hora nõ potuiſſent vigilare ſecũ, & à Iudæa traditus, & à Iudæis captus fuit. Quæ teſtimonia ſufficientia proculdubio ſunt, vt Chriſtianum populum in nocturnis orationibus iugiter contineant. Vvitcleffiſtæ, vt autor eſt Thomas Vvaldenſis in lib. de Sacramentalibus tit. 3. cap. 25. ſequuti Vigilantiũ quẽdam hæreticum peculiarem patronum ordinis Lollardini, qui primus contra ſacras vigilias audacter diſputauit, propter quod D. Hieronymus eum confutans, peruerſo nomine Vigilantij, Dormitantium illum appellauit in epiſtola ad Riparium presbyterum, matutinarum vigiliarum celebritatem, quam ſingulis noctibus frequentandam eſſe diximus, indigniſsime contrectarunt, increpantes religioſos noſtros, quòd illa vtantur, atque dicentes, quòd cum Deus noctẽ hominibus ad quietem indulſerit, nos eam vigilijs inſumentes religionem Chriſtianã grauem reddimus. Huius erroris mentionem facit D. Iſidorus lib. 1. de Officijs, cap. 22. in hunc modum, dicens: Eſt autem quoddam genus hæreticorum, ſuperfluas exiſtimantium ſacras vigilias, & ſpiritali operi in fructuoſas, dicẽtes iura temerari diuina, qui noctem fecit ad requiem, ſicut diem ad laborem. Qui hæretici Græco ſermone Lethargici, hoc eſt, ſemniculoſi vocantur. Sed proculdubio huiꝰ hæreſis falſitas ex teſtimonijs ſuperius poſitis ſufficienter cõuincitur, atq; etiã ex eo, quod, vt ſupra diximus, nocturna quies ad contẽplationẽ, atque adeò ad orationẽ naturaliter inuitat, ſenſibuſq; à ſuo vſu ceſſantibus, pacatior mẽs introrſum redditur. D. Hilarius ſuper Pſal. 118. in illa verba: Memor fui nocte nominis tui Domine, in hũc modũ dicit. Scit præcipue nocturno tempore diuini eſſe à nobis nominis recordãdũ. Scit tũc maximè cuſtodiam Dei legis à nobis eſſe retinendã, cũ ſubrepũt animo impuræ cupiditates, cũ ſtimuli vitiorũ, per recens aſſumptum cibũ corpus exagitant. Tunc Dei nomen recordandum, tunc cuſtodienda eius lex eſt, pudicitiam, continentiam, timorem Dei ſtatuẽs. Nouit hoc præcipue tempore Dominum eſſe orandum, deprecandum, promerendum. Dicens in alio loco: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Non eſt periculoſo nocturnarum vigiliarum otio animus relaxãdus: ſed in omnibus deprecationibus, in confeſsionibus peccatorum occupandus eſt: vt cum maximè corporis vitijs datur opportunitas, tunc præcipuè eadem vitia, diuinę legis recordatione frangantur. Hæc Hilarius. Quibus verbis apertè declarat ob eam etiam rationem nocturnis vigilijs, & orationibus inſtandum, quia tũc præcipuè vitia ſubrepũt, quibus diuinæ legis recordatione obſiſtere eſt neceſſariũ.

Hæreſis Vvitcleff, atque Vigilantij.

D. Hilar.

¶ De horis ſimiliter diurnis nonnulla extant ſacræ ſcripturæ teſtimonia, quibus illarum mentio fit. Nam tertia, ſexta, & nona, adhuc ipſis Apoſtolis viuentibus, erant ad orandum celeberrimæ. Actorum enim cap. 1. dicitur, quòd poſt Aſcenſionem Domini mãſerũt Apoſtoli Hieroſolymis vnanimiter in oratione perſeuerantes. Nec dubium eſt eo loco fieri ſermonem de oratione cõmuni, atq; ſoleni, qualis eſt ea, quæ modo à clericis in choro frequentatur. Vnanimiter nãque ex proprietate ſermonis, non tantùm cordium vnitatem, verum & vocum concordiam ſignificat. Poſteà autem dicitur cap. 2. quod hora tertia Spiritus ſanctus illis apparuit linguarum, atque cordiũ inflammator. Nec poteſt negari Apoſtolos, tunc deſtinatos Pſalmos dicere. Qua de cauſa Eccleſia modò ad tertiam vtitur Hymno: Nunc ſancte nobis ſpiritus. De ſexta fit mentio Actorum. 10. Vbi dicitur D. Petrum circa horam ſextam in ſuperiora domus aſcendiſſe, vt oraret. Et de nona legitur Actorũ. 3. quod Petrus & Ioannes aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. Quin potius D. Cyprianus in lib. de oratione Dominica affir-

De horis diurnis.

mat

mat Hebræis etiam fuiſſe in more, vt orarent tertia, ſexta, & nona. Quod & probat ex Daniele cap.6. Vbi habetur, quod ipſe cõtra Hieruſalẽ ter in die flectebat genua, adorabatque, & confitebatur coram Domino Deo ſuo, ſicut antea facere conſueuerat. Erat enim tunc Prophetis ſolemnis ſtatis, fixiſq; horis, concinendi vſus. Quare 1.Reg.ca.10. dixit Samuel ad Saulem: Cum ingreſſus fueris vrbem, obuiam habebis gregem Prophetarum deſcendentium de excelſo, & ante eos Pſalterium, tympanum, & tibiam, & citharam, ipſoſq; prophetantes, hoc eſt, ſpiritu prophetico pſallentes. Et inſiliet in te ſpiritus Domini, & prophetabis cum eis. Vnde in Prouerbium exijt. Nunquid Saul inter Prophetas. Erant autem iſti Prophetæ homines quidã deuoti, & religioſi, quos Samuel, ad ſtatis horis Deum laudandum, congregauerat, qui etiam habebant ſpiritum prophetiæ, vt declarat Lyranus ſuper iſtum locum. Et addit Cyprianus, loco citato, in illis tribus horis ab Hebræis in vſu habitis præſignatum fuiſſe myſterium Trinitatis, quod noviſſimis temporibus manifeſtandum erat. Eundem prorſus horarum numerum, ſcilicet, tertiæ, ſextæ, & nonæ, fundat Iſidorus lib.1. Offici.cap.19. in eiſdem verbis Danielis.

Hebræi orabant horis tertia, ſexta & nona.

D. Iſidor.

¶Horæ primæ, hoc eſt, orationis, quæ fit in prima hora diei, nõ eſt tam frequens mẽtio in ſacris literis; nec eius inſtitutio videtur eſſe adeó antiqua, ſicut inſtitutio aliarũ horarum. Eius tamen mentionem facit Di. Cyprianus loco ſuperius citato. Vbi dicit: Nobis, fratres chariſſimi, præter horas antiquitus obſeruatas, orãdi ſpatia, & ſacramẽta creuerunt. Nam & mane orandum eſt, vt reſurrectio Domini in matutina celebretur. Vocatque matutinam, quam nos primã appellamus. Et Caſſianus libro.2. de inſtitutis monachorum capit.4. dicit. Sciendum hanc matutinam, quæ obſeruatur maximè in occidentalibus regionibus, canonica ſanctione fuiſſe prius inſtitutam. Fundaturque hæc oratio in illo Pſal.5. Quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam. Et Pſal. 54. Veſpere, & mane, & meridie narrabo & annunciabo: & exaudiet vocem meam.

¶De veſperis meminit D. Baſilius, & D. Cyprianus locis citatis. Eaſundemque fit mentio in concilijs Laodicenſi. Canon. 18. & Tarraconenſi Cano. 10. Huiuſque horæ conuenientia colligitur ex illo Pſalmi nuper citati: Veſpere, & mane, & meridie, &c. De completorio quod duodecima hora à patribus appellabatur, vt eſt videre in concilio 2. Turonenſi Canone 19. præter duos ſanctos citatos, facit mentionem D. Ambroſius ſuper Pſalmum 118. Qui dicit, dum de completorio agitur, venire ſibi in mentem aurium recordationem, quæ dum eunt cubitum, quaſi peracto lætè munere, æthera cantu mulcere cõſueuerunt. Quod velut à ſurgente, & occidente die, ſemper inſtaurare conſueuerunt, vt vel decurſo, vel adorto nocturno, diurnoque tempore, iuſtas laudes ſuo referant creatori. Ex dictis omnibus colligitur, hanc rationem Deum orandi per ſeptem horas Canonicas diuiſam, antiquiſſimam fuiſſe Eccleſiæ conſtitutionem, quod fuit primũ in quarta concluſione à nobis propoſitum. Sed quod eadem fuerit conuenientiſſima, atque congruẽtiſſima, probatur. Tum: quia ſic, iuxta Chriſti præceptum & Pauli monitum, iugis, nec intermiſſa in nobis perſiſtit Dei memoria, laus, gratiarum actio, deprecatio, & fauoris petitio. Tum etiam, quia hoc numero ſeptenarij plura myſteria in ſacris literis, (quæ colligit gloſſa ſuper cap. presbyter, de celebratione miſſarum.) ſignificari conſueuerunt. Ad quæ attendiſſe videtur regius Vates quando Pſalmo.118. dixit: Septies in die laudem dixi tibi. Septem etiam ſunt dies, quibus mũdus fuit perfectus. Tot ſunt dona Spiritus ſancti. Tot mundi ætates: & tot petitiones, quæ in oratione Dominica continentur. Gabriel ſuper Canon Lect. 13. hunc ſeptenarium numerum horarum accommodat Chriſto, & eius paſſioni. Ità vt matutinali hora capt? intelligatur, & per reliquas diei paſſus. Vnde verſus conſurgit. Hæc ſunt ſeptenis propter quæ pſallimus horis. Matutina ligat Chriſtum, qui crimina purgat. Prima replet ſputis. Cauſam dat tertia mortis. Sexta cruci nectit. Latus eius nona bipertit. Veſpera deponit. Tumulo Cõpleta reponit. De his etiam ſeptem horis Canonicis, & de ratione, & numero Pſalmorũ, qui in illis canuntur fit mentio in concilijs ſuperius poſitis, & in Agatenſi Cano.21. & in concilio Gerundenſi. Can.10. & in Turonenſi.2. Can.19. & in Tolet.4. per multa capita. Quorum etiam multa congerit, Gregorius ſeptimus, in ca. In die reſurrectionis. de conſec. d.5.

De veſperis & completorio.

¶Sed eſt iam aliud dubium, vtrùm cantus Eccleſiaſtici, atq; muſica, quæ horis Canonicis, & alijs ſacris officijs adhiberi conſuenit, ſit conueniens. In quâ re fuit hæreſis cuiuſdam Hilarij, de quo meminit D. Auguſtinus lib.1. retractationum capit.11. Qui omnes cantus, qui in Eccleſia dicuntur, irridet quam maximè. Hunc errorem poſteà ſuſcitarunt Vvaldenſes dicentes, fruſtra tempus teri in canticis Eccleſiaſticis. Quos dein

2. Dubiũ.

de

de ſequutus eſt Ioannes Vvitcleff Anglicus. Qui adeò cãticis Eccleſiaſticis detraxit, vt cantantes in Eccleſia vocauerit ſacerdotes Baal. Quibus cum clamore orantibus Helias Prophęta dixit: clamate voce maiori, Deus enim veſter forſam cum alio loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut
1. argum. certe dormit, vt excitetur. Præcipua argumenta, quibus hæc hæreſis probari poteſt, de ſumuntur, primum ex cap. 1. lib. 1. Regum, vbi de Anna matre Samuelis dicitur, quod preſsis labijs adeò ſilenter orabat, vt temulenta appareret. Quod exemplum quaſi orãtium figura inter ſanctos eſt celebratiſsimũ.

2. argum. ¶Secundo ex verbis Chriſti, apud Matth. cap. 6. dicentis: Tu autem cum oraueris intra cubiculum tuum, & clauſo oſtio tuo ora patrem tuũ in abſcondito: & pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.

3. argum. ¶Tertiò, ſic argumẽtor: Deꝰ noſter nõ eſt ſurdus, nec dormiens, vt clamoribus noſtris, quibus excitetur, indigeat: ergo fruſtra illi
4. argum. orationibus adhibentur. ¶Quartò: Qui cum Cæſare cantando colloqueretur, aut aliquid ab eo altiſsimis vocibus, & muſico artificio depoſceret, proculdubio ridiculus haberetur: quid ergo ſic coram Deo fari non vereamur, qualiter coram Cæſare non auderemus? Hoc argumento vtebantur Lutherani, vt autor eſt magiſter Soto lib. 10. de iuſtitia, quæſtione. 5. articul. 2. qui illud ab eis ſe
Vltimũ argumẽtum. audiuiſſe teſtatur. ¶Vltimò: Autor operis imperfecti apud Chryſoſtomum Homilia. 13. affirmat, quod ex clamoroſa oratione, multa naſcuntur mala, maximè hæc tria. Primum, quod clamoroſa voce orans non credit Deum vbique eſſe, & ſecreta audire. Secundum, quod myſteria ſecretarum ſuarum petitionum, quę fortè non oportebat alterum, præter Deum, ſcire, auribus bonorum, & malorum audienda committit. Tertium, quod clamoroſè orans alterum iuxta ipſum aſtantem orare non ſinit, vt experientia conſtat: ergo ratio poſtulat, vt ab Eccleſiaſticis orationibus cantus & alij ſtrepitus arceantur.

1. cõcluſio. ¶His tamen non obſtantibus ſit prima cõcluſio. Vti cantibus, atque muſica in ſacris orationibus, res eſt ſatis antiqua, legeque tũ veteri, tum noua, tum etiam naturali com-
Vſus cantãdi in ſacris officijs fuit in veteri lege comprobatum. probata. Et quidẽ de lege veteri res eſt manifeſta. Nam Pſal. 68. dicit regius Vates: Laudabo nomen Dei cum cantico. Et Pſal. 64. Te decet hymnus Deus in Sion. Pſalm. 99. Introite portas eius in confeſsione; atria eius in hymnis: confitemini illi. Iudith capit. 16. Hymnum nouum cantemus Domino Deo noſtro. Eſt autem hymnus vox Græca Latinè tantum valens, ac canticum ſiue laus, quæ Deo tribuitur. Vnde D. Auguſt. ſuper Pſal. 72. in expoſitione tituli ſic ait. Hymni laudes ſũt Dei cũ cãtico. Hymni, cãtus cõcinẽtes laudẽ Dei, ſi ſit laus, & nõ eſt Dei, non eſt hymnus. Oportet ergo, vt ſit hymnus, vt habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Hæc Auguſtinus. Cui ſententiæ ſubſcribit D. Iſidorus lib. 6. Etymologiarũ cap. 54. in hunc modum dicens. Hymnus eſt cãticum laudantium Deum proprie, aut hymni ſunt concinentes laudem Dei. Si ſit laus & non eſt Dei, non eſt hymnus. Si ſit, & Dei, & laus, & non cantetur, non eſt hymnus. Hæc Iſidorus. Cum ergo in veteri teſtamento multoties dicatur Deum in hymnis eſſe laudandum manifeſtè cõuincitur vſum illius fuiſſe, diuinis laudibus, & orationibus cantus, & alia muſicorum genera commiſceri. Idem etiam probatur ex illo Pſalmi. 32. Cantate ei canticum nouum, bene pſallite ei in vociferatione. Et lib. 2. Reg. cap. 6. dicitur, quod cum Dauid, & vniuerſus populus, qui erat cum eo adducerent arcam Dei de domo Aminadab, ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis, & ſiſtris, & cymbalis. Et paulò inferius, cùm arca duceretur de domo Obededon dicitur, quod Dauid percuſſit in organis, & ſaltauit totis viribus. Ioſephus quoque lib. 6. antiquit. Explicat inſtrumenta, quibus Dauid in diuinis laudibus celebrandis vtebatur. Quorum etiam fit mentio lib. 2. Paralyp. cap. 5.

¶In lege noua ſimiliter extat huius rei exemplum in Chriſto Domino. Qui, vt habetur apud Matthæum ca. 26. inſtante morte ſua, poſt cœnam vltimam, hymno dicto cum diſcipulis ſuis, exiuit in montem Oliueti. Et D. Paulus ad Epheſ. 5. fideles adhortatur, vt intelligentes, quę ſit voluntas Dei, no lint inebriari vino, in quo eſt luxuria, ſed impleantur Spiritu ſancto, loquentes ſibimetipſis in Pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, cantantes, & pſallentes in cordibus ſuis Domino, &c. Pro hoc etiam facit quod Actorum. 16. legitur de Paulo, & Syla, nempe, quod media nocte adorantes laudabant Dñm, & audiebant eos, qui in cuſtodia erãt. Subito autẽ terræmotus factus eſt magnus, ità, vt mouerentur fundamenta carceris, & ſtatim aperta ſunt omnia oſtia, & vniuerſorum vincula ſoluta ſunt. Si autem non liceret altè, & cum clamore, & cum cantu orare quomodo ad clamoroſam orationem Pauli & Sylæ tot miracula facta fuiſſent? Deniq; hic fuit totius Eccleſiæ vſus. Non nouus, ſed ab ipſius naſcentis exordio, vſque ad noſtra

Cãtus ſacris officijs admixtus receptus eſt in lege noua.

tempora

tempora conſeruatus. Et vt cætera de hac re teſtimonia omittam vnum citabo, eò cæteris efficacius, quò ab homine extraneo, & noſtræ religionis inimico prolatum eſt. Plinius Secundus in quadam epiſtola ad Trajanum de Chriſtianis, tunc (vt ſic dicam) naſcentibus loquens ait: Affirmabant autem hanc fuiſſe ſummam, vel culpæ ſuæ, vel erroris, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem conuenire carmenque Chriſto quaſi Deo dicere ſecum inuicem. Et Euſebius Cæſariēſis lib. 2. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ cap. 17. enarrans qualiter Philo Iudæus omnia Eccleſiaſticæ inſtitutionis initia, & originem apoſtolicæ traditionis deſcripſerit dicit, illū hoc etiam de Chriſtianis narraſſe, quod vnus ex omnibus conſurgens in medio Pſalmum honeſtis modulis concinebat, & prēcinenti ei vnum verſiculum, omnis multitudo reſpondebat. Et paulò inferius habitationes eorū, quales illæ fuerint, deſcribens, ſic ait: In ſingulis regionibus ſacrum domiciliū eſt, quod ſemnion, & monaſterion vocatur. In quo manentes honeſtæ ac ſanctæ vitæ miniſteria celebrant, nihil illo inferentes, nec potum, nec cibum, nec aliud quidquā eorum, quæ ad corporis ſunt ſuſtentationem neceſſaria, ſed leges & oracula prophetarum, & hymnos, ac reliqua huiuſmodi, quibus ſcientia, & pietas augeſcunt, & conſummantur. Imo & de eo, quod de nouo Pſalmos cōponebant ad hunc modum ſcribit. Itaque non modò diuina contemplantur, ſed & cantica, & hymnos ad Deum, ſacratioribus omnis generis metrorum, & carminum rhythmis grauiter conſtruunt. &c. Socrates quoque Conſtantinopolitanus libro 6. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capitulo 9. referens vnde initium ſumpſerit, vt antiphonæ, & reſponſoria in Eccleſia cantarentur, ſic dicit, Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius ab Apoſtolo Petro Epiſcopus, vna cum Apoſtolis aliquando conuerſatus viſiones angelorum, reſponſorios hymnos, ſanctam Triadem laudantium vidit: & modū viſionis Antiochiæ Eccleſiæ tradidit. Vnde & ad omnes Eccleſias iſta traditio promanauit. Et hæc eſt ratio reſponſoriorum, & hymnorum. Hæc Socrates. Ex dictis omnibus colligitur fuiſſe primum Apoſtolorum inſtitutum, vt fideles quando conueniunt in Eccleſia pſalmos, & hymnos cantent.

Cantus ſacris officijs admixtus naturali rationi eſt cōformis.

¶Probauimus iam vſum canendi, tam veteri, quam noua lege fuiſſe comprobatum, reſtat modò probare illum ſacris officijs, & orationibus admixtum, naturali etiam legi, atque rationi eſſe conformem. Quod, vt faciamus ſupponendum eſt, quod horæ canonicæ, & quæcunque aliæ preces, quibus religio Deum colendi conſiſtit, triplicem poſſunt, inter nos, & Deum habitudinem continere. Prima eſt laudationis diuinæ, quam ei propter ſeipſum tanquam ſummo bono debemus. Hac enim de cauſa Deo à nobis debetur confeſsio, quod eſt ſummè infiniteq; bonus, iuſtus, miſericors, omnipotēs, & quid quid boni in rebus exiſtit immenſa ſua continet eſſentia. Ex quo fit, vt ei hymnos, Pſalmorumque laudes concinamus. Secunda habitudo eſt petitionis, qua quidquid nobis ad vitam, ſalutemque tam temporalem, quam ſpiritualem neceſſarium eſt, ab ipſo petimus, confitentes, nos ſuas ipſius eſſe creaturas, atque adeò nihil nobis boni niſi ab ipſo poſſe contingere. Tertia habitudo eſt gratiarū actionis, quando enim oramus, non ſolum Deum laudamus, aut ab eo aliquid petimus, verum etiam gratias agimus pro receptis ab ipſo beneficijs. Hoc ſuppoſito, probatur noſtra concluſio: Siue in orationibus & ſacris officijs habitudinem laudationis diuinæ, ſiue habitudinem petitionis, aut gratiarum actionis conſideremus, cantus, aut muſica illis non repugnat, ſed congruit quam maximè: ergo legi naturali, atque rationi eſt conforme, vt ipſis cantum, & muſicā admiſceamus. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur quo ad ſingulas eius partes. Et primò, quod cantus, & muſica laudum conditioni non repugnet, ſed potius ei maximè congruat, patet manifeſte. Tum: quia, ſi naturale hominum ingenium conſulamus, inde heroica carmina ortum habuiſſe intelligemus, vt ipſis ſonoro metro decurrentibus, Heroum laudes, & geſta canerentur. Quod & poeta Latinus Æneidos principio ſignificauit dicens: Arma virumque cano. Quare Ariſt. 8. Polit. cap. 5. & Boetius in prologo Muſicæ, permultùm Muſicam, ceu rem ad morum affectus valde conferentem, cōmendarunt. Tum etiam; quia ſymphonia in eiuſmodi canendis laudibus adeò eſt naturalis, vt ipſi autori naturæ in cælis hoc modo concini referant ſacræ literæ. Apocalypſis enim cap. 4. de ſanctis animalibus teſtatur Ioannes, quod requiem die ac nocte non habentibus, dicunt: Sanctus, ſanctus, &c. Vnde Eccleſia in præfatione Miſſæ Deum deprecatur, vt quemadmodum cæli, cælorumque Virtutes, Cherubim quoque, ac Seraphim, ſocia exultatione clamare nō ceſſant: ſic etiam, & noſtras voces cum ipſis admitti iubeat, ſocia exultatione dicentes: Sanctus ſanctus, ſanctus, Domin⁹ Deus Sabaoth. Propter quod non immeritò ſunt plures Doctores, qui veris vocibus licet ſupernaturalibus Deum in cæleſtibus laudari fateantur.

Cantus nō repugnat laudationi ſed potius congruit.

In

In cuius rei teſtimonium adducunt, quod angeli, nato Domino, paſtoribus apparentes, non ſolum diuinę gloriæ ſplendore fulſerunt, verum & vocibus intonuerunt, Gloria in excelſis Deo. Vnde quod paſsim in Apocalypſi legimus, ſanctos homines perſonaturos alleluia, & laudes, & cantica, non trãſlatitiè, & metaphoricè, ſed vera voce, ac ſonora intelligendum eſſe habet Diuus Thomas ex Auguſtino, & Gloſſa in. 2. diſtinctione. 2. quæſtione. 2. articulo. 2. ad. 5. & in. 4. diſtinctione. 44. quæſtione. 2. articulo. 1. quæſtiuncula. 1. in corpo. & ad. 4. Qua autem ratione vocesillæ & loquelæ formentur in cælo Empyreo, cum ibi non ſit aer, in quo ſolo nata eſt vox formari, & deferri ad aures audientium, quæ difficultas difficillima viſa eſt Henrico quodlib. 7. q. 7. alterius eſt negotij. Vos de hoc videre poteritis, apud Abulen. in Matthæum capit. 25. quæſtione. 560. & apud Diuum Thomam locis modo citatis, & latiſsimè apud Magiſtrum Soto in. 4. diſtinctione. 49. quæſtione. 4. articulo. 5. Quòd verò nec etiam ſolẽni orandi religioni, quatenus gratiarum actionem continet, cantus aut muſica repugnet, ſed congruat quam maxime, hinc inde ſatis conuincitur, quod Chriſto Domino in more, & vſu id fuiſſe teſtatur Diu. Matthæus cap. 26. Poſtremam enim cœnam enarrans ait: Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Quibus verbis ſignificatur Chriſtum cum diſcipulis ſuis gratiarũ actiones cantando feciſſe. Eſt enim hymnus laus cum cantico, vt ex Diuo Auguſtino & Diuo Iſidoro paulo anteà docuimus. Quare idem Auguſtinus in libello, quem de laude ſpiritualium canticorum inſcripſit, ex eo, quod Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli, Gloria in excelſis Deo intonuerunt, & pueri Hieroſolymitæ, Oſanna inclamauerunt, & Chriſtus hymnum cum diſcipulis concinit, in hunc modum colligit. Quis iam habito tali documento de pſalmorũ, & hymnorum religione dubitauerit, quando ille, qui à cæleſtibus adoratur, & pſallitur, ipſum cum diſcipulis hymnum in gratiarum actionem cantaſſe perhibetur? Tandẽ, quod nec ſactis officijs, & orationibus quatenus preces continent cantus, & muſica repugnet, probari poteſt ex eo, quod legitur Actorum decimo ſexto, de Paulo & Syla; qui in carcere detenti media nocte adorantes laudabant Deum, nimirum ſuam cauſam illi proponẽtes, & ſubito terræmotus factus eſt, &c. Vbi ſecundum Bedam alia litera habet, & hymnum dicebant. Adnotatque iſte autor eo in loco hymnorum pſalmorumque vim, admonens, vt quicunque fidelium in tentationes varias inciderit cum Paulo & Syla inter carceris tenebras hymnizet, & cum Pſalmiſta Domino canat: Tu es præſidium meum à preſſura, quę circundedit me. Sed, ne dum noſtram concluſionem ratione naturali probare contendimus, ad ſacras literas recurrere videamur, ex ſeculari literatura aliquot exempla, & teſtimonia mutuabimus, quæ in noſtros vſus conuertemus, iuxta præſcriptum canonem Diui Auguſtini libro ſecundo de Doctrina Chriſtiana capit. quadrageſimo. Nam quod carmina auribus Dei ſint gratiſsima, Flaccus ad Auguſtum in epiſtola. 1. libri ſecundi, in hunc modum dixit: Carmine Dij ſuperi placantur, carmine Manes. Et Ouidius libr. 1. Triſtium: Exorant magnos carmina ſæpè deos. Quinimo nec preces olim ad diuos fundebantur ſoluta oratione apud Ethnicos Theologos: ſed metrica, vt patet ex hymnis Pindari. Et Macrobius libro ſecundo, in Som. Scipionis. capit. tertio, in ſacrificijs, & Deorum laudib⁹ carmina olim adhiberi ſolita dicit. Quod & ex Neotericis tradit Bartholomæus Caſſanæus Catalogi gloriæ mundi. part. 10. conſiderat. 51. Et Ariſtotel. libr. 1. Cæli Deum hymnis honorari ſolitum à Pythagoricis tradit. De quo Iacobus de Valentia ſuper, Te Deum laudamus. Ex dictis omnibus infertur, quod cum cantus, atque muſica diuinis officijs & orationibus admixtus, tum ad laudandum Deum, tum ad gratias agendum, tum etiam ad ea, quibus indigemus, impetrandum valde conducat, ratio naturalis dictat, vt eis in Eccleſia vtamur, ſicut de facto vtuntur fideles.

Cantus cõgruit gratiarũ actio

Cantus cõgruit petitionibus.

¶Poteſt præterea id ipſum alia ratione probari, quæ talis eſt: omnis religionis cultus in noſtram vtilitatem eſt inſtitutus, ſed ineſt cantui atque muſicæ, ad animi noſtri affectus ſedandos inflammandamque mentem noſtram in Deum, maxima vis: ergo ratio naturalis dictat illis in diuinis officijs eſſe vtendum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex Ariſtote. 8. Politic. capit. 5. ſic dicente: habet muſica naturalem voluptatem, per quam illius vſus cunctis ætatibus, cunctiſque moribus eſt acceptus. Et infra: Harmoniarum diſtincta eſt natura, ità, vt qui audiunt aliter diſponantur, nec vno modo ſe habeant ad vnamquamque ipſarum, ſed ad quaſdam flebiliter, & contractè magis, puta, ad eam, quæ appellatur Lydia mixta; ad quaſdam verò mollius ſecundum mentem, ad aliam mediocriter. Phrygia verò diſtrahit, ac

Alia ratio cõcluſionis.

ac rapit animum, &c. Ex quibus tandem colligit Muſicam poſſe animi mores in melius permutare, quam ob cauſam pueri in ea ſunt inſtruendi. Quod, & docet Philo libro de agricultura, pagina. 166. Docet præterea ibidem Ariſtoteles cognationem quandam eſſe nobis cũ harmonijs & rhythmis, & multos iam olim ſapientes dixiſſe, animum hominis aut eſſe, aut habere harmoniam. Iſti verò ſapientes fuere ante Ariſtotelem Pythagorici, & Platonici, & poſt ipſum Iamblicus, Alexander Aphrodiſæus libro primo, problemat. problemat. 119. Quintilianus libro primo, capit. decimo ſexto, Boetius libro primo, de Muſica, cap. primo, Plutarchus in Sympoſiacis, & ex modernis Cælius Rhodiginius libro quinto, lectio. antiqua. à capit. vigeſimo, ſed præreliquis Diu. Auguſtin. libro nono Confeſ. capit. 6. & 7. vbi ait. Quantum fleui in hymnis & canticis tuis ſuauè ſonantis Eccleſiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquebatur veritas tua in cor meum, & ex ea æſtuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum illis. Non longè cœperat Mediolanenſis Eccleſia genus hoc conſolationis, & exhortationis celebrare, magno ſtudio fratrum canentium vocibus, & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multò amplius, cum Iuſtina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambroſium perſequeretur hæreſis ſuæ cauſa, qua fuerat ſeducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Eccleſia mori parata cum Epiſcopo ſuo ſeruo tuo. Ibi mater mea ancilla tua ſolicitudinis, & vigiliarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore ſpiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita, atque turbata. Tunc hymni, & pſalmi, vt canerentur ſecundam morem orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabeſceret inſtitutum eſt; & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac pene omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus. Et libro decimo, capit. trigeſimo tertio, iterum ait. Nunc in ſonis, quos animant eloquia tua, cum ſuaui & artificioſa voce cantantur, fateor aliquantulum acquieſco, non quidem vt hæream, ſed vt ſurgam, cum volo. Omnes enim affectus noſtri habent proprios modos in voce & cantu; quorum neſcio, qua occulta familiaritate excitentur. Et paulò inferiùs: Cùm reminiſcor lacrymas meas, quas fudi ad cantus Eccleſiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meæ, & nunc ipſo commoueor. Hactenus Auguſtinus. Ex cuius verbis apertè conſtat, quantum cantus Eccleſiæ mentibus audientium prodeſſe poſsint; ſi ſuaui modulatione cantentur. Huc etiam ſpectare dicit Diuus Thomas. 2. 2. quæſtione nonageſima prima, illud Iſaiæ capit. quadrageſimo octauo. Laude mea infrænabo te, ne intereas. Nam diuinis canticis infrænatur homo, & coercetur, ne per vitiorum præcipitium rapiatur. Scio hunc locum Iſaię ſic ab alijs verti: Frenum injiciam mihi tui cauſa, vt ſint verba Dei, qui propter nos aliquando humanitatis frænum ſibi iniecturus erat, quo à furore, & ira, qua olim in homines ſolebat ſcã deſcere, ſeipſum repararet, & cohiberet. Sed de hoc alibi.

Mens noſtra habet cognationẽ cũ muſica.

D. Auguſ.

Nota.

¶Secunda concluſio: Hac noſtra ætate in cantu, & muſica ſacris officijs adhibita, non rectus ſeruatur modus, ſed ſunt multa inordinata, & reprehenſione digna. Probatur: Omnis exterior pſallendi, & cantandi ratio in Eccleſia, ad interiorem animi deuotionem excitandam, & alendam, eſt inſtituta: ergo tantum illud, quod ad id conducit eſt probandum, & cætera ſunt reprehendenda. Admiſcentur autem hac noſtra ætate, multa in canticis, quæ potiùs obſtãt, quam proſunt deuotioni: ergo illa non conuenientia, ſed magis inordinata, atque peccatum erunt dicenda. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur, aliquibus in medium adductis, quibus hac noſtra tempeſtate in canticis delinquitur. Primum eſt ſummum ſtudium, quod ponitur in eo, quod officium canonicum magna vocum, & inſtrumentorum varietate decantetur, inductis ad id, ſummo pretio, magnis, & peritiſsimis hominibus. Cùm tamen in Eccleſia multa alia ſint maioris momenti, quæ neglecta iacent. Ex quo fit, vt canonici, qui habent munus cantandi diuitijs, & honoribus abundent. Parochi verò, qui altius in Eccleſia munus exercent, docendi, ſcilicet, & erudiendi populum Chriſtianum, nulla ratione cum his, nec in honore, nec in diuitiis veniant comparandi: quod bene deplorarunt patres concilij Tridentini. Alterum vitium, hac noſtra tempeſtate in muſica inuentum eſt, quod multa taliter canuntur, vt nullo modo quid dicatur, percipi poſsit. Quo fit, vt fructus in verbo diuino, in pſalmis & hymnis exiſtens, pereat.

2. Cõcluſio

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an inter ſacras preces licitum ſit quidquam decantare, quod in ſacris literis non contineatur. Vt, verbi gratia, carmina humano ingenio compoſita. Concilium enim Laodicenſe

censé canone vltimo, id omnino interdicere videtur. Sed in hoc ſit tertia concluſio: Hymni, & orationes humano ingenio compoſitæ, prudenter tamen, atque piè, licitè poſſunt in diuinis officijs vſurpari. Hanc cõcluſionem diffinit concilium Toletanum. 4. capit. duodecimo. Vbi ex ijs hymnis, quos Hilarius, & Ambroſius compoſuerunt, eos approbat, quibus nunc vtimur. Poteſt etiam idem probari, ex illo verſiculo: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto. Et ex adiunctis cantico Angelorum, nempe, Laudamus te, &c. & ex vniuerſis orationibus; quas nunc cantat Eccleſia, quæ ingenio humano fuerunt compoſitæ, nec in ſacris literis continentur.

3. Cõcluſio

4. cõcluſio.

¶Quarta cõcluſio: Orationes & carmina humano ingenio cõpoſita, quæ aut verbis, aut ſententia ſunt inepta, cuiuſmodi erant plurima in breuiarijs antiquis, nulla ratione poſſunt licitè diuinis officijs admiſceri. Hoc dicit expreſſe concilium Laodicenſe citatum. Et ratio eſt manifeſta. Nam illa verba, & carmina ſua ineptitudine aures audientium offendunt, eorumque animos diuertunt, quod eſt contra finem orationis.

5. & vltima concluſio.

¶Quinta concluſio, & vltima: Miſcere ſacris precibus carmina, vel obſcœna, vel profana, vel iocularia, aut illorum numeris vti in pſallendo, res eſt per abſurda, peccatumque mortale ex genere ſuo. Dico ex genere ſuo. Nam aliquando ex leuitate materiæ, vel ex pio affectu dicentium (vt quãdo, quis animo aliquorum dierum celebritatẽ omnibus modis reddendi lætiſsimam, id facit, quanuis non ſecundum ſcientiam) tantum erit peccatum veniale. Probatur noſtra concluſio. Tum, quia huiuſmodi carmina non ſolum faciunt perire fructum deuotionis, cuius cauſa oratio eſt inſtituta; ſed etiam, quod peius eſt, animos hominum riſu diſſoluunt, & ad laſciuiam conuertunt, illaque re, qua meliores efficiendi erant, peiores reddunt. Tum etiam, quia & locis, & rebus ſacris, & ipſi Deo magna fit irreuerentia. Eſtque ſummopere dolẽdum, quòd id, quod honeſtus homo coram ſe dici nunquam eſſet paſſus, etiam in conuiuijs, illud publice alta voce inter ſacras preces, vbi ad modeſtiam, & temperantiam addiſcendam conuenimus, cantetur.

Ad. 1. arg.

¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta in principio facta. Ad primũ, vt reſpõdeam? aduertendũ eſt, duplicẽ eſſe orationem quæ coram Deo fit: vnam priuatam à ſingulari perſona factam, aliam publicam, quæ ab hominum conuentu in vnum congregato fit. Primam orationem expedit magis eſſe cum ſilentio, quam cum clamore. Tum, quia ſic cum clamore orans impediret alium, ne ità quiete apud ſe orare poſſet, cum ſuis vocibus alterius ſenſum ad ſuos ſermones raperet. Tum etiam, quia ſic publicè orans, ſuas ſecretas petitiones, quas fortè non expedit alium ſcire, in auribus bonorum, & malorum audiendas committeret; & ita contingeret, vt ab hominibus, quibus ſua ſecreta reuelat, derideretur. Ex propter hoc laudatur Anna Samuelis mater, de qua orante Dominum pro impetrando filio dicitur in libro primo Regum: Porro Anna loquebatur in corde ſuo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Itaque primum argumentum ab hæreticis factum procedit de oratione particulari, nos autem in præſenti loquimur de orationibus communibus, quibus muſicam adiungi, honeſtum, & congruum iudicamus.

Ad. 2. arg.

¶Ad ſecundum argumentum reſpondetur, Chriſtum illis verbis non prohibuiſſe publicè orare, ſed tantum prohibuit, ne hac intentione, aut animo quis oret in publico, vt ab alijs videatur. Itaque non prohibet opus, ſed intentionem. Quod ità eſſe colligitur ex præcedentibus eiuſdem Chriſti verbis. Præcedentia enim, & ſubſequentia ſunt, quæ verum literæ ſenſum manifeſtant. Præcedentia autem Chriſti verba hæc ſunt. Cum oraueritis, non eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis, & in angulis platearum ſtantes orare, vt, videantur ab hominibus. Amen dico vobis receperunt mercedem ſuam. Et ſtatim ſubiungit: Tu autem cùm oraueris, &c. Præcedentibus verbis prohibuit intentionem malam, vt conſtat, quæ eſt, cum quis orat, vt videatur ab hominibus. Et ſequentibus præcipit bonam intentionem, videlicet, vt hac ſola intentione oret quiſque, vt videatur à Deo. Vnde, ſi quis, hac intentione, etiam publicam orationem faciat, intentio ſua eſt ſecreta, id eſt, vt ſecretè fiat, quia ad ſolum Deum eam dirigit, quanuis opus fuerit publicum. Et in hoc bene agit. Imò ſæpe neceſſe eſt, vt ſic fiat; Quoniam vt ait Diuus Auguſtinus, Si nõ habuerimus inſpectores, nullos etiam habebimus imitatores. Si verò orans optat ab aliquo videri, quantumlibet claudat oſtium cubiculi, in quo orat, iuxta tamen Chriſti intentionem, in publico orat, quoniam Chriſtus magis animum attendit, quam opus. Et opus ipſum nunquam bonum, aut malum cenſetur, niſi, quia à bono, aut à malo animo procedit.

¶Ad tertium argumentum reſpondetur, concelſo

Ad. 3. arg.

conceſſo antecedenti, negãdo conſequẽtiã. Non enim ideò cantus & Muſica orationibus adhibentur, vt à Deo intelligi, aut videri poſsint, ſed vt mentes noſtræ deuotione accendantur, vt ex ſupra dictis patet. Nec eſt cur propter id cantantes in Eccleſia ſacerdotes Baal appellentur, ſicut illos vocauit Vvitcleff. Nã, quãuis, verũ fuerit, quod Helias ſacerdotes Baal reprehẽderit, ſeu potius deriſerit ſub his verbis: Clamate voce maiori, Deus enim veſter forſitã cũ alio loquit̃, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur: nõ reprehendit clamorẽ, ſed tantum illorũ errorẽ, quo credebãt, Deũ egere altioribus vocibus, vt audire poſſet. Qui autem orat cum clamore, & cantu credens Deũ æquè audire voces ſubmiſſas vt altas, imò, quod maius eſt, audire clamores cordis, iſte ſic credens, licet orãs clamet, non errat. ¶Ad quartũ argumentũ reſpõdetur, non eſſe ſimile, quod in eo ab humana maieſtate, ad diuinam transfertur quantũ attinet ad præſens inſtitutum. Ideò enim non decet coram humanis principibus preces cãtando fundere; quia non ſunt tanquam Dii colendi, tametſi, & heroum laudes, vt ſupra diximus in ipſorum præſentia cani ſoleant. ¶Ad vltimum argumentum reſponde tur, quod autor operis imperfecti, eo in loco, ſolum loquitur de oratione particulari, in qua, quia clamor neceſſarius non eſt, quicunque clamat, credere videtur Deum non eſſe vbique, aut ſecreta non audire, quod impium eſt. De alijs autẽ malis iam diximus in ſolutione ad primum.

¶Tertium dubium principale huius articuli eſt, qui nam ſint illi, qui horas Canonicas dicere ex præcepto teneantur. Et quoniam omnis iſta obligatio ortum habere debet ex iure poſitiuo, quod de meris ſecularibus nihil dicit, de clericis ſolum in præſenti erit ſermo. Tres autem ſunt cauſæ, ſecũdum communem omniũ Doctorum ſententiã, ex quibus tantũ intelligi poteſt, obligationẽ ad recitãdas horas Canonicas ortũ habuiſſe. Nẽpe, vel propter ordinẽ ſacrum, quẽ quis ſuſcepit, vel propter ſtipendiũ Eccleſiaſticũ, quod accipit, vel propter votũ religionis, quod emiſit. De quibus ſuo ordine erit dicendũ. Et quidẽ, quantũ attinet ad primã cauſã talis ſtatuitur cõcluſio: Quicũq; initiatis ſacris ordinib⁹, quos maiores vocãt, nẽpe, ſubdiaconatu, diaconatu, aut presbyterio tenẽtur ex præcepto Eccleſiaſtico, ſingulis diebꝰ, horas Canonicas recitare. Hãc tenent cõmuniter Canoniſtæ ſuper cap. presbyte. de celeb. miſſ. Et eſt ſententia D. Thomæ quodlib. 6. artic. 8. quem communiter ſequuntur omnes Theologi. Nam, quanuis in dict. cap. presbyter, quod ex cõcilio Agathẽſi eſt deſumptũ de ſolo presbytero fiat mẽtio, Innocentius tamen in cap. dolẽtes, minores etiã clericos exprimit, ſcilicet, diaconũ, & ſubdiaconum. Et clarius id fit in capit. fin. 92. d. & in cõcilio Baſilienſi ſeſſ. 21. Ratio autẽ, quæ iuris Pontificij autores mouere potuit ad huiuſmodi præcepti impoſitionem ea eſt, quòd cum illi, qui ſacris initiantur ſingulari Dei cultui ſint mancipati, in illoque conſtituti ſtatu, qui ad diuinas laudes inſtitutus eſt, iuxta illud Iſaiæ capit. quadrageſimo tertio, Omnem illum, qui inuocat nomẽ meum, in laudem meam creaui illum; ratio poſtulare videbatur, vt qui in clericorum ordinẽ ſuſcipitur, vinculo laudandi Deũ modo atq; ratione ab Eccleſia ſancito, ſit aſtrictus.

Clerici in minoribꝰ cõſtituti, nec ad horas canonicas nec ad iliquid aliud, tenẽtur.

¶De clericis autem, qui in minoribus ordinibus ſunt conſtituti; nec aliqua potiuntur Eccleſiaſtica præbenda, quanuis Panormitanus in capi. presbyter. iam citato, dicat eos teneri ad Canonicas horas, tanquam illi, qui vt nomen clerici præſefert, in ſortem Domini ſunt aſſumpti, & Paludanus in. 4. diſtinctione. 15. quæſtione. 5. affirmet, quod ad aliquid plus tenentur, quam laici, proculdubio dicendum eſt, eos nec ad horas Canonicas obligari, nec ad canticum graduum, nec ad aliquid aliud. Nec eſt aliqua lex, aut conſuetudo, quę talem iniiciat ſcrupulum, nec Epiſcopus ad id poteſt obligare, vt recte docet Nauarro in Enchiridio. de oratione. cap. 7. & Sylueſter in ſumma. verbo. hora. quæſtio. 2. & Soto lib. 10. de Iuſtitia, quæſtione. 5. articulo. 3. Et ratio eſt. Nam, quanuis clerici minoribus ordinibus initiati in ſortem Domini aſſumpti dicantur; non tamen ità aſſumuntur, vt firmiter ſtatũ mutent. Quandiu enim integrum eſt illis vxorem ducere, ſi velint, ſtatum firmiter mutare non ſunt cenſendi: præterquam q; functio illorũ ordinum in ſolo præparamento templi, vaſorumque finitur, nec habent proximum ordinẽ ad Euchariſtiæ ſacramentũ, ſicut officiũ diaconi & ſubdiaconi. Quo fit, vt nec Eccleſia eis obligationem aliquid reddendi impoſuerit. Et in ijs, quæ ſunt de iure poſitiuo, vbi lex nõ obligat, nec nos obligare debemus.

2. cõcluſio. Beneficiati tenẽtur horas canonicas dicere.

¶Secunda concluſio: Quicunque habet Eccleſiaſticum beneficium, aut præbendam, ſub clericali titulo, ſub reatu peccati mortalis tenetur, ſingulis diebus, integrum canonicarum horarum officium perſoluere. Et eſt intelligenda concluſio cum præciſione, ſicut, & præcedens. Vt ſit ſenſus, quod ſicut ordo ſine beneficio

obligat: ità & beneficium abſque ordine ſacro. In hac concluſione ſimiliter conueniũt omnes Doctores. Et quanuis expreſſè non ſit in iure poſitá, colligunt illam ex ca. preſbyter iam citato, cuius verba ſunt quæ ſequũtur: Presbyter, aut diacon⁹, vel quilibet clericus Eccleſiæ deputatus ad quotidianũ offi cium teneatur. Vbi verbo, deputatus, intelligunt eum, qui licet non ſit presbyter, aut diaconus, Eccleſiaſticis tamen miniſterijs ratione alicuius beneficij eſt addictus. Pro eodem etiam facit textus in cap. finali. de reſcrip. lib. 6. Vbi dicitur, beneficium non dãtur, niſi propter officium. Eſt enim propriũ ac peculiare clerici officium, canonicarum horarum penſum perſoluere. Quare quidquid negotij ei incubuerit, ſiue ſit literarũ ſtudium, ſiue gubernandi, aut legendi munus, aut etiam prædicandi, poſtponendum erit ſacrarum horarum recitationi. Eo vel maximè, quod, vt vulgò dicitur, tempus ſtatis orationibus dicatum, ex quocunque alio negotio ſuccidatur, non impedit, Deo ſic diſponente. Quod & ſe expertum fuiſſe teſtatur Nauarro in Manual. cap. 25. nu. 101. Vbi agens de impedimentis, quæ poſſunt excuſare à debito canonicatum horarũ perſoluendo, interalia dicit: Quando occurrit neceſsitas habendi prælectionem in concurſu publicò, vel concluſionum defenſionem, quæ rectè facere plurimum reipublicæ, vel priuatæ perſonæ intereſſet: & eorum ſtudiũ, & precum recitatio ſe non compaterentur, quanquam ipſe vſque ad illud diem nunquam horatum recitationem ante, vel poſt eiuſmodi actus omiſiſſe dicit, quanuis frequenter ei occurrerint, nec ob geminas in die lectiones, quas multis annis Tholoſæ, & Cathurci primum, deinde Salmanticæ & Conimbricæ habuit, nec ob quaternas toto vno anno in Gallia ſingulis diebus, etiam feſtis. Attento quod ſine ope diuina nihil, & cum ea omnia fieri poſſunt: iuxta illud Pauli ad Philip. 4. Omnia poſſum in eo, qui me confortat Chriſtus. Huius ſanctiſsimi viri exemplum in mediũ adducere placuit, vt firmiſsimum habeant clerici, nulla ex cauſa, horarum recitationem prætermittere. In eiuſdem ſecundæ noſtræ concluſionis cõfirmationem adduci ſolet à Canoniſtis cap. cũ ſecundum. de præbendis. Vbi dicitur clericos omnes ad onus eligi, atque adeò à mercede depellendos non eſſe. Et ſubinde iubetur, vt nemo ſine titulo, aut beneficij, aut patrimonij ordinetur. Et ſi ſecus fiat Epiſcopus eiuſdem præbeat. Ex quo loco ſic colligunt argumentũ. Merces propter onus debetur, vt textus affirmat: ſed propriũ munus clerici eſt dicere officiũ: ergo ex quacunq; præbenda hæc naſcitur obligatio. Dixi notãter in concluſione: ſub clericali titulo. Nã qui titulo ſeculari decimas percipiũt, vt reges, & equites, & cõcionator, & lector, & cãtor, ad huiuſmodi canonicarũ horarũ pẽſum nõ obligantur, vt cõmuniter fatẽtur Doctores. Vtrũ autẽ illi, qui beneficia habẽt prẽſtimonialia ad earundẽ horarũ recitationẽ teneãtur, varietate opinionũ diſputatur à Doctoribus Soto lib. 10. de Iuſtitia. q. 5. ar. 3. partẽ tenet affirmatiuã. Et ratio illi⁹ eſt: Nã titulus, quẽ ſimiles beneficiati habẽt, eſt clericalis, & nõ ſecularis, atq; adeò obligantur ad omnia ea, ad quæ alij beneficiati tenẽtur. Et cõfirmatur ex ca. quoniã. de cõceſsione præbẽdæ li. 6. vbi talia præſtimonia inter cæteros Eccleſiaſticos titulos cõnumerantur. Alij tenẽt cõtrarium, dicẽtes, quod huiuſmodi beneficia præſtimonialia nõ obligant ſuos poſſeſſores ad officiũ diuinũ perſoluẽdũ. Et ratio illorũ eſt; quoniã putant eos nõ ſumere hæc beneficia ab Eccleſia, vt ei miniſtrent, ſed vt illorũ opibus adiuti ſtudio literarũ; ad quod propriè ſunt inſtituta, vacare poſsint. Et quidẽ ſi hæc ratio aliqua certa iuris autoritate cõſtaret, opinio eſſet ſatis probabilis: ſed quoniam non conſtat, nec eius rei determinatio nẽ in iure inuenire potui, primã ſententiã, ſicut ſecuriorem ita etiam & verioré, atq; tenendam puto. De penſionarijs, quoniã nullũ habẽt Eccleſiaſticum titulum, ſed merũ ius petendi ab eo, qui titulum habet, certũ eſt, eos non teneri ad diuinum officium dicendum; obligantur tamen recitare officiũ paruum beatæ Virginis propter propriũ motum Pij Quinti, quẽ refert Nauarro in Manuali cap. 25. nume. 122. quod & nos latius probauimus ſupra q. 83. ar. 2.

Egregia laus Doctoris Martini Nauarri

De habẽtibus beneficia præſtimonialia.

Pẽſionarij tenentur recitare officiũ paruũ beatæ Virginis.

§ Sed quoniam ſæpe ſæpius contingit clericum aliquem alicuius beneficij titulum habere, nullum autem ex eo commodum, aut fructum recipere: atque etiam contingit beneficium, quod habetur eſſe perexiguum, operæpretium erit, vt explicemus, an in his duobus caſibus officium diuinum recitare teneatur. Et quidem quantum attinet ad primum caſum Medina C. de oratione. cap. de neceſsitate vocaliter orandi oratione publica, partem tenet affirmatiuam, dicens, quod quicunque habet titulum beneficij, eſto ali⁹ omnes fructus illius recipiat, etiam ex autoritate, & iuſſu ſummi Pontificis, ad officium diuinũ dicẽdum obligatur. Solus enim titulus beneficij ſufficiens eſt talẽ inducere obligationem. Et ratio illius eſt: Nã cum beneficium cum illo onere acceptauerit, eſto, fructus non percipiat tenebitur horas Canoni

De eo qui habet titulum beneficij cũ, nec percipit fructus.

cas

cas dicere. Alioqui nec etiã teneretur ad officiũ in Eccleſia cõplendum, quod ipſum exigit beneficiũ. Cuius oppoſitũ aperte colligitur ex cap. clericus victũ. 90. d. Vbi habetur quod clericus, quẽ ſui beneficij fructus alere non poſſunt, quærat ſuo artificio victum ſine detrimento officij ſui. Et ſi id ſibi difficile fiat, imputet ſibi, qui beneficium accepit, aut beneficium dimittat. Quod etiam videtur habere locum (cum eadẽ ſit vtriuſque ratio) in beneficiatis fructus non recipientibus, quando habent ius eos percipiendi, & per eos ſtat quominus percipiant. Hoc tamen non obſtante, dico in præfato caſu, vtendum eſſe diſtinctione. Nam vel ille, qui habens titulum beneficij, non percipit fructus, id facit ſua ſola voluntate, quia, ſcilicet, gratis alteri fructum concedit, aut, quia abſens eſt, aut excõmunicatus. Vel certè id facit ex diſpenſatione ſummi Pontificis, qui titulo beneficij penes vno reſeruato voluit alteri fructus cõcedere. Si fiat primo modo, certum eſt, quod habens titulũ tenetur diuinum officium perſoluere, eſto, fructus non recipiat: quia habet ius illos percipiendi, quando voluerit. Si autem fiat ſecũdo modo, non tenetur. Ita aſſerit Caietanus in ſumma. verbo, hora. quem ſequitur Soto lib. 10. de Iuſtitia, q. 5. ar. 3. & Nauarro locis citatis. Et ratio horum Doctorum eſt: Quia obligatio officij diuini perſoluendi in clericis non religioſis tantũ oriri poteſt, vel ex ſacro ordine, vel ex fructibus ab Eccleſia receptis, quorum neutrũ exiſtit in iſto caſu. Nec valet obiectio ſuperius poſita, nẽpe, ſibi imputet, qui tale beneficium acceptauit. Nam quod autoritate Pontificis ſit alteri imputari nõ debet. Eo vel maximè, quod eo ipſo, q̃ Papa ſacerdotiũ ſuis fructibus priuat, videtur poſſeſſorem ab obligatione dicẽdi horas abſoluere. Secus eſſet, ſi per illũ, qui præbẽdam poſsidet ſtaret, vt fructus non percipere. Vt ſi abſens eſſet. & nihil lucraretur, aut ſi parentes, vel conſanguinei ex eius volũtate fructibus gauderent. Tunc enim à ſoluendo debito canonicarum horarũ nõ eſſet abſolutus. ¶ In ſecundo caſu, quãdo beneficiũ eſt perexiguum, ſimiliter ſentit Medina loco citato, quod illud poſsidens tenetur diuinum officium perſoluere. Quã etiã ſententiã ſequitur Nauarro atq; Sylueſt. ver. hora. §. 3. illamque probat ex ca. clericus victũ, modo citato. Vbi habetur, q̃ clericus, quẽ ſui beneficij fructus alere nõ poſſunt, quærat ſuo artificio victũ ſine detrimẽto officij ſui. Et ſi id ſibi difficile fiat imputet ſibi, &c. Hoc tamen nõ obſtãte, dico, lõgè eſſe probabilius, q̃ qui valde tenue habet beneficiũ ad recitandum diuinum officium nõ obligatur. Ità tenet Soto loco citato. quẽ communiter ſequuntur recentiores Theologi. Et ratio illius eſt: Tum, quia beneficium perexiguum in iure, vix habetur pro beneficio, cuius rei ſignum eſt, quod poſſunt plura illorum ab eodem ſimul obtineri. Tum etiã quia quod parum diſtat nihil diſtare videtur, vt habet regula iuris. Et tandem: Quia obligatio recitandi diuinum officium in beneficiatis, ortũ habet ex accepta mercede, & qui tenue habet beneficium, abſolute loquẽdo, mercedem recipere non eſt dicendus. Quod autem tenue dicatur beneficium, arbitrio prudentis viri relinquitur iudicandum, qui ſententiam proferet habita ratione temporis, loci, perſonæ, & aliarum circunſtantiarum, quæ clerici ſuſtentationem poterunt facere difficiliorem, hoc præſuppoſito tanquã certo, quod quãuis tale beneficium congruę clerici ſuſtentationi non ſit ſufficiens, ſi tamen adiuuet bonæ illius parti, à debito recitandi horas Canonicas non excuſabitur. Nã in hoc caſu loquitur capitulum ſuperius poſitum, & noſtra ſententia procedit, tantũ in beneficijs adeò tenuibus, vt beneficij nomẽ vix mereri poſsint.

Sententia autoris.

De eo qui habet beneficium perexiguũ ſententia autoris.

¶ Ex dictis omnibus infero primo, q̃ ille, cui collatum fuerit beneficium in commendam, ſicut interim, q̃ beneficiũ habet tenetur per ſe, vel per alium Eccleſię ſibi cõmiſſæ officium complere, ac ſi ſibi datum eſſet in titulum (cum enim Eccleſia paſtore carere non debeat, qui eidem miniſtret, is qui eam in commendam, interim quod alter in titulatur, accipit, illud idem onus, in illo interim, ſuſcipit, quod eſſet intitulatus accepturus. Eſt enim velut ſubſtitutus alicuius cathedratici, aut alterius officialis, cuius vicem & obligationem in ſe ſuſcipit tempore ſubſtitutionis) ità etiam & ad recitandas horas Canonicas obligatur pro illo interim, quo beneficium habuerit in cõmenda. Eo vel maximè, quod ius habet fructus beneficij percipiẽdi, ſi voluerit, ad quod obligationem, diuinum officium perſoluẽdi ſequi, diximus.

Habẽs beneficiũ in cõmẽda tenetur horas Canonicas dicere.

¶ Infero ſecũdo, q̃ cui capellania collatiua data fuerit ad Canonicas horas dicẽdas obligatus erit. Cũ enim capellaniæ huiuſmodi, etiã ſi de iure patronatus ſint, beneficia ſint Eccleſiaſtica, non releuabuntur ea poſsidentes, ab onere recitandi diuinum officiũ, quãuis munus capellaniæ per alios ſuppleant. Sicut nec cæteri beneficiati à debito recitandi horas Canonicas releuantur, per hoc, quod capellanos habeant, qui ſibi collatis Eccleſijs miniſtrent. Eſt enim obligatio di-

Capellani tenentur dicere officiũ diuinum.

cendi horas Canonicas personales, hoc est, personis ipsis, quæ ad ordinem sacrum, aut beneficium promoti sunt, iniuncta. Ideòque, nisi per se ipsos eas persoluant non satisfaciunt. Excepto, nisi ob aliquam iustam causam excusentur: de quo postea dicemus.

4. *Dubiũ. De monachis in sacris ordinibus non cõstitutis.*

¶Explicatis iam duobus titulis, ex quibus obligatio recitandi horas Canonicas sub oriri potest, nempe, ordine sacro, & Ecclesiastico beneficio, superest, vt dicamus de tertio, scilicet, voto solenni. Dubitatioq; est, vtrùm monachi, ex eo solum quod monachi sunt, secluso sacro ordine, ex Ecclesiæ præcepto teneantur diuinum officium persoluere. Dico ex præcepto Ecclesiæ. Nam ex vi suarum constitutionum, certum est, quosdam posse obligari ad culpam, & alios ad pœnam, pro diuersitate legum, sibi impositarum. De nostris religiosis non est dubitatio, quod, nisi in sacris ordinibus sint cõstituti, ex vi nostrarum legum, quæ suos transgressores non ad culpam, sed ad pœnam obligare velle dicunt, non tenentur sub mortali horas Canonicas dicere. Et idem fatetur Dominicus de Soto, de religiosis Dominicanis. Cæterum, vtrum ad id teneantur ex Ecclesiæ præcepto omnibus votum solenne emittentibus impositi, quale est illud, quod diaconos & subdiaconos obligat, maiori varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Caietanus in summa verbo. horæ Canonicę. fatetur se nullo modo videre, qua ratione huiusmodi religiosi teneantur, nisi ex consuetudine. De qua vtrùm obliget, nec ne, multum dubitare dicit. Medina Codic. de oratione. capit. de necessitate vocaliter orandi oratione publica, absolute dicit, quod non tenentur. Potestque probari hæc sententia pluribus argumentis. Primo sic: Monachi, de quibus loquimur, non obligantur officium diuinum persoluere ex ordine sacro, nec ex beneficio, nec ex voto solenni: ergo nullo modo obligantur. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Et primò, quod non obligentur ex ordine sacro, nec ex beneficio, est res manifesta: Namità ex hypothesi supponimus. Quod autem, nec etiam obligentur ex voto solenni, probatur. Quia, ipsi tantum vouent tria vota essentialia, in quorum nullo, nec virtualiter, nec formaliter obligatio dicendi horas Canonicas continetur. ¶ Secundo sic argumentor: Autore Diu. Thom. 2.2. quæstione vltima, articulo octauo, in solutione, ad. 2. hoc differt status monachorum ab statu regularium canonicorum, quod istis, scilicet, canonicis regularibus per se competit, vt sint clerici, addictique sint Ecclesiasticis ministerijs: ordo autẽ monachorum per se institutus, est contẽplationis gratia, & per accidens competit illis, vt sint clerici: ergo quandiu clerici non fuerint ex eo, quod monachi sunt, non tenebuntur diuinum officium persoluere. ¶Tertiò: Autores contrariæ opinionis ex eo obligant monachos horas Canonicas dicere, quia viuunt ex eleemosynis, sed hæc ratio nihil valet: Tum, quia eleemosynæ perceptæ nullam inducunt obligationem orandi, vt de se patet: Tum etiam, quia monachis, eo ipso, quod Deo sunt addicti, debetur victus atque vestitus à republica, quanuis nullũ aliud Ecclesiasticum officium exerceant, Conducit enim quam maximè ad bene institutam rempublicam, vt sint aliqui, qui rerum diuinarum contemplationi insistant: ergo. Nec obstat esse aliqua monasteria, quæ decimas Ecclesiasticas percipiant. Nam, vt supra diximus, decimæ Ecclesiasticæ non semper inducunt obligationem recitãdi diuinum officium. ¶Quartò: Si monachus ex vi voti solennis teneretur horas Canonicas dicere, sequeretur, non posse eum ab eo vinculo eximi, nisi ex dispensatione summi Pontificis: consequens autem est falsum: nam, si frater aliquis ex choristа fieret laicus, ad quod sola prælati voluntas est sufficiens, non tenetur diuinum officium persoluere ad modũ aliorum fratrũ, qui choro inseruiunt, vt omnes Doctores fatentur: ergo nec anteà tenebatur.

Sententia Caietani et Medinæ.

1. *argum.*

2. *argum.*

3. *argum.*

4. *argum.*

¶Contrariam tamen sententiam tenent communiter omnes Doctores tam Theologi, quam Canonistæ, Syluester verbo. hora. q.2. Antoninus. 3.p.titu.13.cap.4. Soto libr. 10. de Iustitia, q.5. ar.3. Nauarro in Enchir. de oratione, cap.7. numer.2.&.5. Paludanus in.4.d.15.q.5. Panorm. & alij in capit. licet. extra. de voto. Et rationes, quæ pro hac sententia adduci possunt potissimæ sunt duæ. Prima desumitur ex consuetudine, quæ vim habet legis. Secũda ex eo, quod monachi in singulis conuentibus tenẽtur in cõmuni horas Canonicas recitare. Ex quo colligi videtur, ꝙ qui fuerint choro mancipati, quãdo absunt, obligãtur illud priuatim dicere. Quod enim aiunt multi, teneri eos ratione voti, ex cap. licet. de voto. est ridiculum. Cum ibi solũ habeatur, quòd, si quis quid vouit illud soluere teneatur: religiosi autem tantũ suscipiunt tria essentialia vota; & in reliquo pollicentur se victuros, iuxta præscriptum ordinem suarum constitutionum.

Sententia communis.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est primo, quod, vt constat ex Diu.

Nota. 1. Officiũ diuinũ per ſe non pertinet ſtatui monachorũ

Diu. Tho. loco à nobis nuper citato, ad monachorum ſtatum propriè loquendo, nec pertinet, nec ex illo ſequitur obligatio recitandi horas Canonicas publicè, aut priuatim; nec etiam obligatio exercendi alia munera Eccleſiaſtica, ſed hoc pertinet clericis: & monachorum purum inſtitutum eſt, vt renunciantes ſeculo, ſibi viuant, Deoque vacent, vt patet ex Diuo Hieronymo, & habetur in decretis. 16. quæſtione prima, capit. alia. & capit. ſic viue. & capit. ſic clericatus. Ex quo fit, vt eiſdem monachis de per accidens conueniat, vt ſint clerici. Quare olim maiori ex parte erant laici.

Nota. 2. Officiũ diuinũ inquatione per tinet ſtatui monachorum.

¶Secundo eſt aduertendum, quod quantuis officium diuinum propriè, & per ſe non pertineat ſtatui monachorum, poſteà tamen fuit illis iniunctum; & vt colligi poteſt, propter duas cauſas, vnam congruentem, alteram neceſſariam. Cauſa congruens fuit: Quia cum monachi inſtitutum eſſet Deo vacare, viſum fuit conueniens prælatis monachorum certam quandam rationem laudandi Deum illis præſcribere, vt ita in illo clericos imitarentur, ſicut faciunt in concionando, & audiendis ſacris confeſsionibus. Cauſa neceſſaria fuit. Quia monachi qui olim maiori ex parte erant laici, poſteà maiori ex parte fuerunt ſacris initiati. Eſt autem ſancitum in iure, vt clerici ſacris initiati interſint in Eccleſia publicis vigilijs, & precationibus, magnaque eſt pœna impoſita ijs, qui id neglexerint, vt patet ex capit. clericus. & duobus ſequentibus. 91. diſtinctione. Quia ergo clerici monachi non poterant commode adire Eccleſias ſecularium, neceſſariò factum fuit, vt ipſi monachi in ſua domo publicè diuinum officium perſoluerent. Et ob eandem cauſam adiuncta fuit ſingulis monaſterijs ſua Eccleſia, diuiſiq; fuerũt monachi in duas partes. Vna illorũ, qui ſacris erãt initiãdi, & appellãtur clerici. Altera illorũ qui nõ erãt ſacris initiandi, & appellãtur laici, ſiue cõuerſi. Taliter tamẽ, vt ſolo iuſſu prælati è laicis clerici, & ex clericis laici fieri poſſent ſine vlla diſpenſatione.

Nota. 3. Qualiter cõſuetudo obliget.

¶Tertiò, eſt aduertendum, quod conſuetudo, vt conſuetudo eſt, ipſa per ſe nullã inducit obligationem legalẽ, ſed eatenus obligat, quatenꝰ eſt indiciũ, & argumentũ legis, vel formaliter, vel virtualiter latæ. Vnde quãdo extat lex, vnde nata eſt conſuetudo, tunc cõſuetudo nihil amplius obligat, quam ipſa lex. Quãdo verò non extat lex, tũc cõſuetudo indicat legem eſſe, in duobus caſibus. Primus eſt quãdo ità ſe res habet, vt qui violãt conſuetudinẽ puniantur. Tunc enim reſpublica, eo ipſo, quod punit violatores conſuetudinis, ſatis declarat ſe velle, vt ea ſeruentur, quæ poſita ſunt in conſuetudine. Alter caſus eſt, quando omnes probi & docti viri vnanimi conſenſu iudicant peccare illos, qui violant conſuetudinem. Nam talium hominũ ſenſus, tunc eſt idoneũ, & ſufficiens indiciũ publici iudicij, & voluntatis.

¶His conſtitutis ſit prima concluſio; Monachi tenentur diuinum officium dicere publicè, & in communi, in ſingulis monaſterijs, ſi adſit opportunitas. Probat ex ſecũdo notabili. Monachi magna ex parte ſunt ſacris initiati: ſed nõ eſt licitũ ſecundum iura, vt clericorum conuentus ſit expers diuini officij: ergo tenentur in communi, in ſingulis monaſterijs diuinum officiũ recitare. Ex quo infero, prælatos monaſteriorum mortaliter peccare, ſi oblata opportunitate non curauerint, vt officium publicè & in communi dicatur. *1. cõcluſio.*

¶Secunda concluſio: Monachi, vel laici, vel nouitij non tenetur dicere officium diuinum, nec aliquam partem illius. Hæc cõcluſio partim eſt contra Paludanum in. 4. d. 15. quæſt. 5. dicentem, nouitios ſicut cæteros profeſſos teneri recitare horas Canonicas. Et ratio illiꝰ erat, quia ita viuunt de elemoſynis, ſicut cæteri, partim eſt contra Diu. Antoninum. 3. p. tit. 15. c. 4. ad id obligãtem laicos, ſeu conuerſos. Et quidem, quantũ ad nouitios eſt res manifeſta, quia nondũ ſunt religioſi, nec eleemoſynæ perceptæ aliquã inducunt obligationem orandi, vt dicitur in tertio argumẽto. Quantum autem ad laicos ſeu conuerſos, probatur: Nam illorum munus non eſt vacare rebus Eccleſiaſticis, ſed miniſtrare. Quare quod præfecti religionis laicorum ordini orandum iniunxerint, non aliam vim habebit præcepti, quam quæ in tali religione exprimitur. Et quia in ordine noſtro illud vinculum non obligat ad culpam, niſi, vbi contẽptus adfuerit, ſed ad pœnam pro arbitrio prælati, laici officium ſibi præſcriptum relinquentes non peccabunt mortaliter, imò nec venialiter, niſi aliunde ratio culpæ ortum habuerit. De hac cõcluſione quantum ad vtranque partem videndus eſt Syluester verbo. hora. q. 2. *2. Cõcluſio Monachi laici, vel nouitij nõ tenentur dicere diuinũ officium.*

¶Tertia cõcluſio: Monachus choriſta, qui ſacris non eſt initiatus, ſemel, aut iterũ non dicens officium diuinum, meo iudicio, non peccat mortaliter. Hãc concluſionẽ mihi faciunt probabilẽ argumẽta facta pro opinione Medinæ. Et certè videtur valde durũ, & à pietate Chriſtiana alienum, mittere aliquẽ in infernum, aut dicere, quod peccat mortaliter, ſine euidẽti, aut certa ratione. Et ad argumẽtũ de cõſuetudine factũ pro opinione *3. cõcluſio. Monachus ſemel, aut iterum nõ dicens officiũ diuinũ non peccat mortaliter.*

communi reſpondeo, quod cum in ſingulis ordinibus ſit præceptum, quod tam in communi, quam in particulari officium diuinum dicatur, eſt probabile talem conſuetudinem ortum habuiſſe ex illo præcepto; atque adeo non obligare magis quam ipſum præceptū, quod nec ad mortale, nec fortè ad veniale obligat, vt diximus, iuxta doctrinam à nobis traditam in tertio notabili. Ad aliud, in quo ex obligatione, quam monachi in communi habent recitandi horas canonicas colligitur eadem obligatio in particulari, reſpondetur, conceſſo antecedēti, negando conſequentiā. Nam, quod teneantur in cōmuni, cauſa eſt, quod monachi magna ex parte ſunt clerici; & iure ſancitum eſt, vt clerici ſacris initiati in Eccleſia publicis vigilijs & precationib? interſint, vt diximus in ſecūdo notabili. Ex hoc autem non infertur, quod qui abſunt à choro, ſi non ſunt ſacris initiati in particulari diuinum officium dicere teneantur.

Vltima concluſio.

Monachus crebrorelinquens officiū diuinū, peccat mortaliter.

¶ Vltima concluſio: Monachus choriſta, qui per magnum temporis ſpatiū horas canonicas non recitaret, aut per negligentiam crebrò illas relinqueret, hunc ego non audeo excuſare à peccato mortali. Hanc concluſionem non alia ratione probo, quam cō muni conſenſu, atque iudicio bonorum, & ſapientium virorum, qui in re morali plurimum valere debet. Dixi autem, per negligētiam. Nam ex iuſta & rationabili cauſa, ſicut à clerico ſeu beneficiato officium diuinū iuſtè, & ſine peccato prætermitti poteſt: ità etiā à monacho. Quæ verò ſint cauſæ iuſtæ, atque legitimæ officij diuini prætermittendi ab illis, qui illud ex iure dicere tenentur, declarat Nauarro in Manua. cap. 25. nu. 100. & ſequentibus. Qui illas reducit ad quinq;.

1. cauſa præ termittēdi diuinū officium.

Prima eſt infirmitas eiuſmodi, ob quam directè, vel indirectè precū recitatio infirmo noceret, iuxta Innocentium, & Hoſtienſem in cap. 1. de celebra. miſſ. quod videtur intelligendum de nocumento notabili, quod ſequeretur non ſolum recitando horis debitis, ſed etiam ante vel poſt illas, vſque ad mediam noctem, & recitando etiam cum ſocio, ſi eum haberet, alias non, vt latè oſtendit idem Nauarro in Enchiri. de oratione capit. vndecimo. Ex quo infert febrim, quæ ſtatis horis recurrit, non excuſare illum, qui ante, vel poſt illas commode dicere valet, & conſequenter, nec febrim quartanam, aut aliam leuem quæ grauium negotiorum, aut rerum colloquia, vel diſpoſitionem non impedit quo fit, vt multos arbitretur nimis facile ſe excuſare. Cæterum ſicut non eſt opus poſt ægritudinem repetere horas in illa omiſſas, vt dicunt Innocentius & Hoſtienſis communiter recepti in dicto capit. primo, ità etiam non eſt opus eas ab alio recitante audire tempore ægritudinis, vt docet Paludanus in. 4. diſtictione. 11. quæſtione. 5. articulo. 2. concluſione. 1. Nec contrarium ſentiunt Innocentius & Hoſtienſis, quidquid dicat Gerardus de aſsiduitate orandi, colum. 4. Nec etiā eſt neceſſe loco horarum mēte Deum precari, quamuis contrarium dicat Maioris in. 4. d. 12. q. 6. poſt decimum argumentū, ſine textu, aut ratione concludente.

2. cauſa, omittēdi diuinum officium.

¶ Secunda cauſa, à recitando excuſans eſt occupatio repentina, quæ, aut ſine ſcādalo, aut ſine peccato omitti non poſſet, vt ſi neceſſe foret horas omittere ad ſedandos populi tumultus, qui excitarentur, aut ad concionem quæ ſine ſcandalo, aut magno damno omitti non poſſet, neceſſaria pararentur: & idem eſt dicendum, quando occurrit neceſsitas habendi prælectionem in concurſu publico, vel concluſionum defenſionem, quæ rectè facere plurimum reipublicæ, vel priuatæ perſonæ intereſſet, & eorū ſtudiū, & precum recitatio ſe non compaterentur. De hac cauſa videndi ſunt Henricus de Gādauo, quodl. 15. q. 12. & Sylueſter verbo hora. q. vltima.

3. cauſa, nō dicendi horas.

¶ Tertia cauſa, eſt defectus breuiarij, ſiue id ſua culpa, ſiue abſq; ea cōtingat, quia quāuis peccet breuiariū, ſibi non comparando, aut illud proiiciendo, non tamen peccat, nō recitando, cum id præſtare nequeat, modo iuſte pœniteat illud nō comparaſſe, argumētum leg. impoſsibiliū. ff. de reg. iur. & ca. nemo ad impoſsibile, eodem titulo. lib. 6.

4. cauſa.

¶ Quarta cauſa eſt diſpenſatio ſummi Pōtificis, iuxta Cardinalē Turrecremata in ca. Eleutherius. 91. d. Scio Panormitanū in d. c. 1. de celeb. miſſ. affirmare, quod Papa nō poteſt facere, vt clerici non teneātur ad horas, quamuis poſsit diſpenſare in modo dicendi, hoc, vel illud officium. Quod etiā affirmāt ſum. Ange. & Hoſt. Quorum fundamētum eſt, quoniam exiſtimant hoc eſſe de iure diuino iuxta illud Pſalmi, Septies in die laudē dixi tibi. Sed ſi hęc ratio aliquid valeret pari ratione ſequeretur, nec etiā poſſe diſpēſare Papā in vigilijs matutinis. Quoniā idē propheta dicit: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Quare dico, non eſſe de iure diuino omnia, quæ leguntur facta in ſcriptura. Alioquin teneremur pugnare cum Golia & beſtiis, vt Dauid fecit. Sed ea tantum, quæ ibi fieri præcipiuntur præcepto morali, & non iudiciali, aut cæremoniali. De quo videndus eſt Diu. Thom. 1. 2. quæſtione centeſima tertia. Et cum iu

ſacris

ſacris literis non præcipiatur ſeptem canonicarum horarum recitatio, quanuis ſit illis conformis, manifeſtè ſequitur earum dicendarum obligationem eſſe ſolum de iure poſitiuo, atque adeò poſſe ſummũ Pontificem in illa diſpenſare; licet rariſsimè ſoleat.

4. cauſa ex cauſans à de hac recitã di horas.

¶Quinta cauſa eſt, quando quis non tenetur diuinum officium recitare, niſi ratione alicuius beneficij, & nullos eius fructus per ſe, aut per alium capit, imò nec capere poteſt, nec in poſterum eſt capturus. Dico, per ſe, aut per alium propter eos, quorum patres heri, vel amici fructus beneficij percipiunt. Nam iſti non minus quam ſi ipſi caperent recitare tenentur, iuxta reg. qui per alium. libro ſexto. Dixi, nullos fructus. Nam qui partem recipit ad officium obligatur. Dixi, nec capere poteſt propter eos, per quos ſtat, quominus fructus percipiant, vel quia non accipiunt poſſeſsionem, vel non reſident, qui etiam tenentur horas recitare ac ſi fructus perciperent. Dixi, nec in poſterum eſt capturus. Nam ſi litigaret, & habita ſententia fructus ſequeſtratos, aut ab aduerſario perceptos obtinere deberet, teneretur quanuis poſſeſsionẽ non accepiſſet, imò nec accipere poſſet, diuinũ officium recitare. Fructus enim percepti, ſaltem poſt litem conteſtatam debentur vero beneficiato, ſi vicerit, quanuis contra poſſeſſorem de proprietate litiget, tam in rebus ſpiritualibus, quam profanis. Deciſ. Rot. vigeſima quarta, per notata in capit. grauis, & per Innocentium in capit. in literis. de reſtitutione ſpoliatorum. leg. certum. Cod. de rei vend. & leg. Et ex diuerſo. ff. eodem. Propterea autem, quod ſtudeat, vel inſeruiat, vel peregrinetur, nullus à recitando excuſatur, vt latè docet Nauarro in Enchi. de oratione, capit. ſeptimo, numero decimo octauo, contra Gerardum de aſſiduitate orandi quæſtione ſexta. Nec etiam excuſat excommunicatio etiam denuntiata, quanuis ſemper excommunicatus teneatur ſeorſum recitare, nec alijs ſe commiſceri, capit. presbyterum vigeſima octaua diſtinctione, & capit. ſecundo, & cap. illud. de clerico excommunicato.

5. Dubium principale.

¶Quintum dubium principale huius articuli in explicando ordine & modo, quo quis debeat diuinum officium perſoluere, verſatur, quod ante breuiarium Romanum Pij Quinti Pontificis maximi iuſſu editum maiorem continebat difficultatem. Nam cum tunc eſſent pene innumera breuiaria, vnaquæque enim Eccleſia ſuum peculiarem modum habebat recitandi, imò & ſub nomine breuiarij Romani, duo circunferebantur, vnum quod dicebatur Romanum vetus, eratque pene idem cum breuiario quod nunc eſt in vſu, alterum quod dicebatur Romanum nouum à Franciſco Quignonio, tituli ſanctæ Crucis in Hieruſalem presbytero Cardinali compoſitum, maxima controuerſia erat inter Doctores an ſinguli clerici, vel monachi debito diuinum officium dicendi ſatisfacerent, ſequendo breuiarium, quod maluiſſent. Et quanuis vnuſquiſque in officio diuino perſoluendo teneretur ritum ſuæ metropolis ſequi, vt conſtat ex capit. de ijs. & ex cap. placuit. 12. diſtinct. vbi id ſingulis clericis præcipitur. Communiter tamen dicebant Doctores, non peccare mortaliter, qui ſecus facerent, ſicut nec peccabant mortaliter qui, die, quo orandum erat de feria, orabant de aliquo ſancto. Quod erat intelligendũ, quãtum attinet ad præceptum commune Eccleſiæ. Nam poterat fieri, quod in aliqua ſpeciali Eccleſia eſſet præceptum, vel excommunicatio impoſita contra eos, qui alio, quam ſuæ metropolis breuiario, vterentur, & tunc peccarent mortaliter qui ſecus facerent. Ratio autem illorum Doctorum erat, quia canones ſuperius citati cum præcipiebant, vt vnuſquiſque ritum ſuæ Eccleſię ſequeretur, non vtebantur verbis, quę ſufficiẽtia eſſent obligationẽ peccati mortalis inducere. Cæterum, quoniam iam pene omnia illa breuiaria ſunt abolita per Pium Quintum, vt conſtat ex bulla principio breuiarij ab ipſo edito, appoſita, & ſingulis clericis & monachis præceptum, vt nullum aliud, quàm ſuum in diuinis officijs perſoluendis ſequantur, exceptis eis, quæ ab ipſa prima inſtitutione à ſede apoſtolica approbata, vel conſuetudine, quæ vel ipſa inſtitutio ducentos annos ante cedat, alijs certis breuiarijs vſa fuiſſe conſtiterit: qui contrariũ fecerit proculdubiò peccabit mortaliter. Ordo etiam breuiarij adeò ſtrictè præcipitur tam à Pio Quinto, loco citato, quam à Gregorio. XIII. in proprio motu proprijs officijs Hiſpaniæ præpoſito, vt quãuis nõ exiſtimem eſſe peccatum mortale, vno, aut altero die officium diuinum pertertere recitando, ſcilicet, horas de vno ſancto, in die, quo breuiariũ præcipit, vt officiũ fiat de feria, qui crebrò & frequenter id faceret proculdubio mortaliter peccaret, tanquã ille, qui vnitati & conformitati diuini officij pſallendi, ab Eccleſia, & ab his duob⁹ ſummis Pontificibus præcipuè valde intẽtæ contrarius exiſteret. Eadem etiam vnitas, atque conformitas fuit præcepta in concilio Tolet. quarto, capit. ſecundo, ſub his verbis:

Breuiariũ Pij Quinti & eius ordo ſeruandus.

verbis. Vnus ordo orandi & pſallendi per omnem Hiſpaniam, & Galliam conſeruetur, vnus modus in miſſarum ſolennijs, vnus in veſpertinis officijs; quia vna fide, & vno regno continemur, ſcilicet, Chriſto. Et idem dicitur in concilio Toletan. 11. cano. tertio. Ratio autem huius vnitatis, & conformitatis procurandæ fuit, quia varietas precandi in Eccleſia vnitatem animorum quodammodo ſcindere videbatur, præbebatque fragilibus cauſam ſchiſmatis, vt conſtat.

De officio beatæ Virginis, mortuorum & litanijs.

¶De officio paruo beatę Virginis, de officio mortuorum, & litanijs, quæ in profeſtis diebus nocturno officio adhiberi præcipiebantur, etiam erat antiquitus concertatio inter Doctores, an caderent ſub præcepto nec ne? Sed hæc lis iam eſt diruta per Pium Quintum in bulla breuiarij prę fata dicentē: Quod verò in rubricis noſtri huius officij præſcribitur, quibus diebus officium beatæ Virginis, & defunctorum, item ſeptem Pſalmos pœnitentiales, & graduales dici ac pſalli oporteat. Nos propter varia huius vitæ negotia multorum occupationibus indulgentes, peccati quidem periculum ab ea præſcriptione remouendum duximus. Verum debito prouidentiæ paſtoralis admoniti omnes vehementer in Domino cohortamur, vt remiſsionem noſtrā, quantum fieri poterit, ſua deuotione ac diligentia pręcurrentes, illis etiam precibus ſuffragijs & laudibus ſuæ & aliorum ſaluti conſulere ſtudeant. Hoc autem concedimus ſine præiudicio ſanctæ conſuetudinis illatum Eccleſiarum, in quibus officium paruum beatæ Mariæ ſemper Virginis in choro dici conſueuerat, ità, vt in prædictis Eccleſiis ſeruetur ipſa laudabilis, & ſancta conſuetudo celebrandi more ſolito prædictum officium. Hæc Pius Quintus. Ex quibus verbis colligo primo, in illis Eccleſijs, in quibus erat conſuetudo dicendi officium paruum Beatæ Virginis, eandem nunc manere obligationem dicendi illud in choro, in illis diebus tantum, in quibus Breuiarium præcipit, vt dicatur. Infero ſecundo, extra chorum nullum obligari tale officium dicere. Infero tertio, quod relinquentes officium defunctorum, vel ſeptem Pſalmos, vel graduales in choro, vel extra chorum nullum peccatum committunt. Hæc enim dicendi nulla obligatio imponitur, nec in communi, nec in particulari; ſed tantū conceduntur indulgentiæ recitantibus.

De tẽpore & ordine horarum.

¶De tempore etiam & ordine horarum multa, atque diuerſa dicunt Doctores. Cæterum, vt ea, quæ vera ſunt, breuiter & dilucide explicemus, aduertendū eſt, quod tempus legitimum diuino officio ſoluendo præſcriptum ſpatio viginti quatuor horarum continetur, nempe, à duodecima hora mediæ noctis vnius diei, vſque ad duodecimam mediæ noctis alterius, quando & matutinæ preces diei craſtinæ dici poſsint hodie occidente ſole, vt conſtat ex conſuetudine, & ex Diuo Thoma in quodlibet. affirmante, Matutinas ſerò dicere propter honeſtarum occupationum neceſsitatem, non eſſe malum, quia melius eſt laudes debitas Deo præueniendo reddere, & alia honeſta officia poſteà facere, quam ſi per vnum aliud impediatur. Prima autem & reliquæ preces, non niſi poſtquam ſonuerit duodecima hora noctis dici poſſunt. Habent & vltra hoc ſingulæ horæ ſua peculiaria tempora, ex quibus nomina traxerunt, ſcilicet, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Veſperæ & Completorium. Hoc conſtituto dico primò, quod cum officium in communi dicitur, adeò eſt neceſſarium, vt ſtatis per Eccleſiam horis perſoluatur, ſeruata locorum conſuetudine, vt contrarium facere ſit peccatum mortale. Nolo dicere, quod vno aut altero die tempus mutare ſit peccatum mortale, ſed quod ſi ità mutetur, vt magna fiat peruerſitas in horis dicendis, id ſine peccato mortali eſſe non poſsit. In hoc dicto vnanimiter conueniūt omnes Doctores. Et ratio illius eſt: Quia Eccleſia iuſtis, & rationabilibus de cauſis publicis dicendis laudibus determinata tempora ſtatuit, vt in principio huius articuli dictum eſt. Et præſertim, vt ſciret populus quo tempore in Eccleſiam confluere deberet: ergo ſi ille ordo intermitteretur per grauem offenſam Eccleſia pateretur: ex grauitate autem obiecti culpæ magnitudo æſtimatur, & ſic eſſet peccatum mortale. Et confirmatur ex Clementi. 1. de celebra. miſſarum. Vbi concilium Vienenſe in hunc modum inquit; Graui turbatione mouemur, quod ex nonnullorum rectorum negligentia, &c. Ne igitur tranſgreſsiones inualeſcant huiuſmodi, aliiſque veniant in exemplum, ſacri concilij approbatione hoc fieri prohibentes ſancimus, vt illi, ad quos id pertinet (omni negligentia, vel incuria penitus relegata) circa reformanda prędmiſſa, & eorum ſingula corrigenda, nec non, vt cathedralibus regularibus, & collegiatis Eccleſijs horis debitis deuotè pſallatur, ſolicitam curent diligentiam adhibere. Quibus verbis ſignificatur ad illos, quibus publica cura incumbit, quam maximè ſpectare, vt faciant, quod officium diuinum in communi

1. Dictum Diuinū officium in cō muni debet dici ſtatutis horis ſub reatu peccati mortalis.

communi debitis horis,& deuotè cantetur.

2. Dictum. Dico ſecundò, quòd qui dicit priuatim officium diuinum tempora ſingulis horis propria mutans, aut inuertens ordinē, dicēdo, ſcilicet, Primam poſt Tertiam, ſi id in conſpectu populi non faciat, nec ſcandalum inde oriatur, non peccat mortaliter. Imò ſi rationabilis aliqua cauſa id faciendi, adfuerit, nec etiam peccabit venialiter. Ità tenent communiter omnes ſummiſtæ. Et ſi aliqua mutatio eſt facienda melius eſt anteuertere, quam poſtponere officium, vt dicitur in cap. clericus. 91. diſt.

De ordine quē debet habere miſſa inter alias horas

¶De ordine quem miſſa debet habere inter alias horas, eſt dubitatio, vtrùm ea dici poſsit, antequam ſacerdos matutinale officium perſoluat. Vercenſis, quem Sylueſter refert, verbo, miſſa. 1. §. 6. dicebat eos, qui ante nocturnum officium, matutinales, ſcilicet, Pſalmos, & Laudes, Miſſam celebrant mortale peccatum committunt. In qua etiā ſententia dicit eſſe omnes ſummiſtas. Imò D. Antoni. 3. part. tit. 13. cap. 4. citat in eandem Hoſtienſem & alios, quibus ipſe non contradicit. Hæc tamen ſententia proculdubiò eſt falſa, & abſq; ratione aſſerta. Et probatur: Miſſæ officium eſt diſtinctum ab officio orandi, nec aliquam inter ſeſe coordinationem iſta officia habent: ergo quanuis miſſa dicatur ante matutinum, non erit peccatum mortale. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. De tempore dicendæ miſſæ priuatæ nihil aliud in iure cautum eſt, niſi quod non dicatur, vel ante lucem, vel poſt meridiem: Conſtat autem nullum eſſe peccatum mortale, quòd matutinales horæ dicantur poſt meridiem: ergo miſſa & officium matutinale nullam connexionē habent inter ſeſe. Et confirmatur: Maior connexio, & ordo eſt inter ipſas horas canonicas inter ſeſe, quam inter miſſam & matutinale officium; ſed prætermittere ordinē horarum non eſt peccatum mortale, vt paulò anteà probauimus: ergo nec dicere miſſam ante officium matutinale erit peccatū mortale. Forſan ob conſuetudinem venialis eſſet culpa, vbi id cōmodè fieri poſſet, nocturnum officium non prius ſoluere, quam miſſa diceretur. Cæterùm, ſi cauſa aliqua legitima adſit nullum erit peccatum. Cauſæ autem legitimæ, meo iudicio, erunt, vt ſi ille, qui nondum matutinas dixit, neceſsitas incumbat celebrandi. Vel, quia prælatus præcipit, vel quia alter eleemoſynam offert, vt ſtatim dicat, & ſimilia. Siquis autē propter aliquem morbum legitimam haberet excuſationem dicendi officium diuinum, bene poſſet ſacrificium miſſæ facere, eſtò nec dixiſſet, nec dicturus eſſet horas canonicas, quidquid dicant ſummiſtæ. Magiſter Melchior Cano ſolitus erat reſpondere ad propoſitam difficultatem ſub diſtinctione, dicens, quòd ſi miſſa diceretur nomine conuentus, qui illam celebraret ante perſolutū matutinale officium peccaret mortaliter, ta men ſi miſſa eſſet priuata, vel nullum eſſet peccatum, ſi legitima cauſa id faciendi adeſſet, vel tantum eſſet peccatum veniale. Et ratio illius erat, quoniam conuentualis, quę Maior appellatur, in diebus feſtis poſt tertiam, in profeſtis poſt ſextam, in diebus ieiunij poſt nonam, celebrari præcipitur. de cōſecrat. diſt. 1. can. nocte. & can. ſolent. Cæterùm meliùs dicendum exiſtimo, quòd ſiue miſſa ſit priuata, ſiue conuentualis intrepide quiſque poteſt illam celebrare non recitato matutinali officio, abſque conſcientia peccati mortalis, imò & abſque veniali culpa, ſi cauſa aliqua id faciendi adſit. Canones enim citati nullum præceptum imponunt, particulariter ab aliquo obſeruandū, ſed tantum præſcribunt ordinem, qui à tota cōmunitate teneri debet, vt ſupra diximus de ordine in officio ſeruando.

Sententia Melchioris Cani impugnatur.

Dicere miſſam ante matutinū non eſt peccatum mortale.

¶De loco, in quo horæ canonicæ ſunt dicendæ, nec etiam ſatis conuenit inter Doctores. Nam Hoſtienſis, Innocentius, & alij, quos refert Syluеſter, verbo, hora. §. 3. abſolutè dicunt beneficiatos clericos, ità teneri ſingulis diebus horas canonicas dicere, vel audire in Eccleſia, vt, niſi iuſto impedimento excuſentur, illas ibi, etiam priuatim, recitare obligentur, ſub mortali. Hæc tamē ſententia tanquam nimis rigida, & ſine fundamento aſſerta communiter reijcitur à Doctoribus. Quocirca, vt quid in hac re verū ſit paucis explicem, dico, quòd cum horę in communi, & ſolenniter dicuntur in Eccleſia celebrari debent ſub mortali. In hoc enim templa extructa, & deſtinata ſunt, vt ibi horæ canonicæ, ſicut & miſſarum ſolennia celebrentur. Præterquā, quòd in Clem. graui. de celebratione miſſarum. in Eccleſijs horę pſalli præcipiuntur. Cum quo ſtat, vt in aulis principum, vel alibi eadem officia ex priuilegio dicantur. Priuatim autem in quocunque loco decenti, etiam à beneficiatis dici poſſunt, cum nec extet lex aliqua, aut cōſuetudo quæ contrarium præcipiat. Verum eſt, quòd ſi alicui eccleſiaſticum ſtipendiū detur, vt officio diuino interſit, is non poterit ſine peccato mortali cauſas abſentiæ excogitare, aut fingere, quia Eccleſiam, cuius alimentis viuit, defraudaret ſeruitio debito. Cæterùm hoc non proueniret ex obligatione, quam habet dicendi horas canonicas,

De loco vbi horæ canonicæ dici debent.

Sententia Autoris.

ſed ex debito efficiendi id,ad quod ex iuſtitia obligatur. Et tã apertè in hac parte poſſet eſſe iniuſtus,vt ad reſtitutionẽ teneretur.

De habentibus priuilegium vt miſſa in loco priuato dicatur.

¶De habentibus priuilegium, vt extra Eccleſiam,in priuatis locis,miſſas celebrare faciant,ſolet eſſe concertatio inter Doctores, vtrùm huiuſmodi priuilegia licitè concedãtur.Ad cuius explicationẽ dico primo:Nullo priuilegio fieri poſſe,vt officium diuinũ, maximè Miſſa,in loco indecenti licitè dicatur. Voco autem locum indecentem eum, quo aleis luditur,aut comeditur,vel dormitur.Et locus decens erit ſacellum, aut pars aliqua domus orationi dicata.Probatur:Nã hoc ratio naturalis dictat. Et confirmatur ex Deut.c.12. Vbi dicitur: Vide ne offeras holocauſta tua in omni loco,quem videris, ſed in eo, quem elegerit Dominus. Et Felix Papa. IIII. in quadam ſua Epiſt. ad Epiſcopos per diuerſas prouincias conſtitutos c.1. multa dicit ad hoc propoſitum. Videte illa.Dico ſecundò, quòd qui habent priuilegium, & aptum locum in domo ſua ad celebrandum,ſi ea facultate crebrò,& ſine magna neceſsitate vtantur, non benefaciunt. Quin potius addo, quòd caſu, quo habens priuilegium non valet Eccleſiam adire,vel, quia ægrotat, vel,quia eſt alio negotio occupatus, melius faceret non audiendo miſſam,etiam ſi dies feſtus eſſet, quam faciẽdo illam celebrare in ſua domo.Quod eſt intelligendum, modò magna aliqua neceſsitas non vrgeat, vel multi dies nõ præceſſerint, ex quibus miſſam non audiuit. Hoc totum expreſſe habetur in Epiſt. Felicis Papæ modo citata.Ex quibus colligere licet,quã tardi debent eſſe prælati in concedendis facultatibus, vt miſſæ in priuatis domibus celebrentur,& ſimiliter,quam male faciãt, qui prædictis facultatibus conceſsis crebrò, & ſine vrgenti neceſsitate vtantur.

6.Dubium principale.

¶ Eſt aliud dubium principale de voce, qua officium diuinum dici debet, & quam integrè, & quàm non interrupto ſermone. Ad cuius explicationem ſupponendum eſt tanquam certum,eſſe neceſſarium,quòd ofcium diuinum ore,& voce exprimatur. Nã cum omnes clerici tantum ex præcepto Eccleſiæ horas canonicas dicere teneantur,& Eccleſia non præcipiat nudos actus interiores,de quibus non poteſt eſſe certa, vtrùm fiánt,necne,ſed actus exteriores,quos poteſt in iudicium vocare,fit,vt actu externo diuinum officium perſoluere obligemur.Cæterum de voce,qua dici debet tam in communi,quam in particulari Doctores diuerſimodè loquuntur.Medina.C.de oratio. loquẽs de eo, qui particulariter diuinum officium recitat, affirmat, quòd niſi ità illud priuatim recitet,vt à circunſtantibus audiri poſſit,non ſatisfacit obligationi.Caiet. in ſum. quærens, vtrùm qui in choro,cæteris canentibus,ipſe ſuam partem ſubmiſſè dicit, ſatisfaciat debito diuinum officium perſoluẽdi, reſpondet negatiuè. Cui etiam ſententiæ ſubſcribit Nauar.in Enchir.de oratio.c.10. Et ratio Caietani eſt: Quia qui ità recitat, nec publicè,nec priuatim orat,& ſic nõ poteſt Eccleſiæ præceptum adimplere.Et quidem,quod non oret priuata oratione eſt res manifeſta:Nam audit ſocium officij medietatem dicentem. Quod autem nec etiã oret publica oratione,probat; Nam qui ità ſubmiſſe loquitur in choro, vt ab omnibus percipi non poſsit,non dicetur illis communicare.Quod neceſſarium eſt, vt quis dicatur publicè orare.

Sententia Caietani.

1.Concluſ.

¶Vt tamen in iſta quæſtione, quid verũ ſit,paucis explicemus, ſit prima concluſio: Qui ſubmiſſa voce priuatim officium diuinum recitat, bene facit, nec eſt neceſſarium ità illud dicere, vt à circunſtantibus poſsit audiri. Probatur: Quando diuinum officiũ priuatim recitatur non ob eam cauſam dicitur, vt à circunſtantibus audiatur: ergo nõ eſt, cur illud alta voce dicamus. Nec poteſt eſſe aliqua apparens ratio, quæ opinionem Medinæ probabilem faciat.

2.Concluſ.

¶Secunda concluſio: Exiſtens in choro, ſuamque partem ſubmiſſe dicens, quanuis male faciat,ſi ſine cauſa id facit,quia lãguidum, & remiſſum ſe præbet in laudando Deum, adimplet tamẽ præceptum diuinum officium recitandi, nec iterum illud dicere tenetur.Probatur:Nam ad hoc, vt quis cum alijs orare dicatur, ſatis eſt,vt choro pſallentium corpore, & animo immixtus partem audiat dicentes,& partim ipſe dicat, taliter, vt ab eis, qui circunſtant audiri poſsit. Et per hoc patet ſolutio ad rationem Caietani.

Exiſtens in choro qualiter diuino officio ſatisfaciat.

Nonnulli dixerũt,eos, qui choro interſunt, non ſatisfacere debito diuinum officium recitandi niſi ipſi totum officium dicant; nec ſufficere vnum verſum proferre,& alterum audire.Cæterùm horum ſententia eſt apertè falſa, & ad quam impugnandam ſola antiquiſsima Eccleſiæ conſuetudo, quæ pro nobis ſtat,eſt ſufficiens.Ex quo infero, ineptè facere eos,qui ea,quæ vel cantor,vel hebdomadarius dicit taciti ſecum muſitant; cùm melius multò foret attentè audire quæ dicuntur, quam illa per ſe ipſos proferre. Et eadem eſt ratio de reſponſorijs, quando dicuntur à cantoribus: quibus melius eſt attẽdere quam ea in atrili recitare. De illis,qui pulſant organa,aut ponunt libros,vel è cho-

Sententia Medinæ.

Pulsans organa & thurificans satisfacit, quãdo suo ministerio inseruit.

ro mittuntur ad thurificandum altare, ex quo fit, vt partẽ aliquam diuini officij, nec proferant, nec audiant, similiter puto, quòd satisfaciunt, etiam si partem illam per se ipsos non dicant; quia dum illi in rẽ illa ad celebritatem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Et satis dicere sunt existimandi, qui ministrant dicentibus. Extra huiusmodi occupationes, quicunque, siue in choro, siue extra chorum, ex ijs, quæ in breuiario ponuntur dicenda, magnam aliquam partem ex negligentia prætermittit, peccat mortaliter. Dixi, magnam partem. Nam si sit parua, solum erit veniale peccatũ ex paruitate materiæ, vt in alijs præceptis contingit. Quicunq; enim præcipit, vt diuinũ officiũ integrè dicatur, eo ipso mandat, ne magna aliqua pars prætermittatur; & si secus fiat erit peccatum mortale. Quæ autem cẽseatur magna pars officij arbitrio prudentis viri relinquitur determinanda.

De interruptione offic.

¶ De interruptione, quæ in officio diuino fit, vnum est certum, & alterum dubiũ. Certum est, quòd qui sine causa idonea nõ dum absoluta oratione ab illa desistit, peccat saltim venialiter. Ità habetur expresse in Concil. Tolet. 4. Et ratio est manifesta; Nã si est irreuerentia, instituto cum aliquo sermone, illum interrumpere sine causa, cur nõ idem dicendum erit de oratione? Dubiũ autem est, vtrùm qui ad istum modum orationem interrumpit, teneatur de nouo diuinũ officium dicere, vel potiùs sit satis supplere quod deficit. Medina loco citato affirmat, quòd si magnũ fuerit spatium interruptionis, & interruptio sine causa legitima fiat, interruptor tenebitur iterum diuinum officium dicere. Quæ sententia videtur satis pia. Sed verius & probabilius proculdubiò est, in quocunq; casu satis esse supplere quod deficit, nec teneri nos in integrum de nouo diuinum officium recitare, esto, causa fuerit indecens, & tempus interruptionis fuerit magnũ. Nulla enim assignari potest efficax ratio, quæ contrariũ cõuincat. Eo vel maximè, quòd cum præceptũ de singulis diebus diuinum officium persoluẽdo, sit odiosum, illud restringere, & nõ ampliare oportebit, iuxta regulam, Odia restringi, & fauores cõuenit ampliari. de regulis iuris. in. 6.

Articvlvs XIII.

¶ Vtrũ de necessitate orationis sit, quod sit attẽta.

Ad Tertivmdecimvm sic proceditur. Videtur, quòd de necessitate orationis sit, q̃ sit attenta. Dicitur enim Ioan. 4. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Sed oratio non est in spiritu, si non sit attẽta: ergo de necessitate orationis est, quòd sit attenta.

2 ¶ Prætereà, Oratio est ascensus intellectus in Deum. Sed quando oratio nõ est attenta, intellectus non ascendit in Deum: ergo de necessitate orationis est, quòd sit attenta.

3 ¶ Prætereà, De necessitate orationis est, quòd careat omni peccato, sed non est absque peccato, quòd aliquis orando euagationem mentis patiatur. Videtur enim deridere Deum, sicut & si alicui homini loqueretur, & non attenderet ad ea, quæ ipse proferret. Vnde Basilius * dicit, quòd diuinum auxilium est implorandum non remisse, nec mente huc vel illuc euagante, eo quod talis non solum non impetrabit quod petit, sed etiam magis Deum irritabit: ergo de necessitate orationis videtur, quòd sit attenta.

In sermone cuius titulus est. Institutio ad vitam perfectam & de orando Deum, post medium illius. Et in const. exercit. c. 1.

¶ Sed Contra est, quòd etiam sancti viri orando quandoque euagationem mentis patiuntur, secundum illud Psalm. 39. Cor meum dereliquit me.

¶ Respondeo dicendum, quòd quæstio hæc præcipuè habet locum in oratione vocali. Circa quam sciendum est, quòd necessarium dicitur aliquid dupliciter. Vno modo per quod melius peruenitur ad finem. Et sic attẽtio absolutæ orationi necessaria est. Alio modo aliquid dicitur necessarium sine quo res non potest consequi suum effectum. Est autem triplex effectus orationis. Primus quidem communis omnibus actibus charitate informatis, quod est mereri. Et ad hunc effectum non ex necessitate requiritur, quòd attentio adsit orationi per totum, sed vis primæ intentionis, qua aliquis ad orandum accedit, reddit totam orationem meritoriam, sicut in alijs meritorijs actibus accidit. * Secundus autem effectus orationis est ei proprius, quod est impetrare. Et ad hunc etiam effectum sufficit

Vt suprà dictum est.

prima

prima intentio quam Deus principaliter attendit. Si autem prima intentio deſit, oratio nec meritoria eſt, nec impetratiua. Illam enim orationem Deus non audit, cui qui orat non intendit, vt Gregor. dicit. Tertius autem effectus orationis eſt quem præſentialiter efficit, ſcilicet, quædam ſpiritualis refectio mentis. Et ad hoc de neceſsitate requiritur in oratione attentio: vnde dicitur 1. Corinth. 14. Si orem lingua, mēs mea ſine fructu eſt. Sciendum tamen, quòd triplex eſt attentio quæ orationi vocali poteſt adhiberi: vna quidem, qua attenditur ad verba ne aliquis in eis erret: ſecunda, qua attenditur ad ſenſum verborum: tertia, qua attēditur ad finem orationis, ſcilicet ad Deum, & ad rem pro qua oratur, quæ quidem eſt maximè neceſſaria. Et hanc etiam poſſunt habere idiotæ. Et quandoque intantum abundat hæc intentio, qua mens fertur in Deum, vt etiam omnium aliorum mēs obliuiſcatur: ſicut dicit Hugo * de ſancto Victore.

In li. de modo orandi ca. 2. à medio, tom. 2.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd in ſpiritu & veritate orat qui ex inſtinctu ſpiritus ad orandum accedit, etiam ſi ex aliqua infirmitate mēs poſtmodum euagetur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd mens humana propter infirmitatē naturæ diu ſtare in alto non poteſt. Pondere enim infirmitatis humanæ deprimitur anima ad inferiora. Et ideo contingit, quòd quando mens orantis aſcēdit in Deum per contemplationem, ſubito euagetur ex quadam infirmitate.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſi quis ex propoſito in oratione mente euagatur, hoc peccatum eſt, & impedit orationis fructum. Et contra hoc Auguſtinus * dicit in regula, Pſalmis & Hymnis cum oratis Deum, hoc verſetur in corde quod profertur in ore. Euagatio verò mentis quæ fit prēter propoſitum, orationis fructum non tollit. Vnde Baſilius * dicit: Si vero debilitatus à peccato fixè nequis orare, quantumcunque potes te ipſum cohibeas, & Deus ignoſcit, eo quòd non ex negligentia, ſed ex fragilitate non potes, vt oportet, aſsiſtere coram eo.

In. 3. regu. tom. 1.

In ſerm. de orādo Deū à medio illius.

Svmma Textvs.

Svpposito, quòd hæc quæſtio principaliter habet locum in oratione vocali, antequam D. Thom. ad illam reſpōdeat, præmittit multa. Primum eſt, quòd duplici ter aliquid poteſt dici neceſſarium, iuxta doctrinam traditam ab Ariſt. 5. Metaphyſicæ. Vno modo dicitur neceſſarium, vt commodius, id, per quod meliùs & decentiùs peruenitur ad finem. Qua ratione equus dicitur neceſſarius ad iter agendum. Alio modo dicitur aliquid neceſſarium ſimpliciter. Et eſt illud, ſine quo finis conſequi non poteſt. Qua ratione cibus dicitur neceſſarius ad vitam. Secundò præmittit, quòd finis ſeu effectus orationis poteſt eſſe triplex. Primus eſt mereri: qui communis eſt illi cum omnibus alijs actibus charitate informatis. Secundus finis ſeu effectus orationis, & illi proprius eſt, impetrare poſtulata à Deo. Tertius, & quem præſentialiter oratio efficit, eſt quædam ſpiritualis refectio mentis. Tertiò præmittit, quòd attentio vocali adhibita orationi poteſt eſſe triplex. Prima, qua quis ad verba dumtaxat attendat, ne in prolatione erret. Secunda, qua attendat ad verborum ſenſum. Tertia, qua attendat ad finē orationis, ſcilicet, ad Deum, & ad rem, pro qua orat. Rurſus attentio adeſſe poteſt, vel toti orationi, vel ſolum principio illius. Quibus ſuppoſitis reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per plures propoſitiones. ¶ Prima concluſio: Attentio, quæ toti orationi ſit coniuncta eſt neceſſaria primo modo, hoc eſt, vt commodius ad omnē effectum orationis conſequendum. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam vt notam relinquit. ¶ Secunda concluſio: Ad meritum & impetrationem orationis non eſt ſimpliciter neceſſarium vt toto tempore, quo oratio fit, duret attentio; ſed ſatis erit, quòd in principio adſit. Probatur: In alijs actibus meritorijs non eſt neceſſarium, quòd ſemper attentio adſit: ſed vis primæ intentionis reddit totum opus meritorium: ergo idem etiam erit dicēdum de oratione. ¶ Tertia concluſio: Illa oratio vocalis cui nulla adeſt intentio, nec meritoria, nec impetratoria eſt apud Deum, probatur ex D. Gregorio dicente, quòd illam orationem Deus non audit, cui qui orat non intendit. ¶ Quarta concluſio: Ad tertium effectum orationis, qui eſt ſuauitas, & mētis dulcedo, opus eſt, vt attentio totam orationem cō-

mittetur.

mitetur. Probatur ex Paulo. 1. ad Corinth. cap. 14. dicente: Si orem lingua mens mea ſine fructu eſt. ¶Quinta concluſio: Cum ſit triplex genus attentionis, vt diximus, quodlibet illorum erit ſufficiens ad omnes orationis fructus percipiendos. Sed vltimũ eſt præſtantiſsimum; quod etiam poſſunt habere idiotæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quæſtio de neceſsitate attentionis ſolũ habet locũm in oratione vocali.

QVæſtio iſta de neceſsitate attentionis ſolum in oratione vocali locum habere poteſt. Nam in mentali, cum ipſa eadem attentio ſit ipſiſsima oratio, vanum erit quę rere, vtrũ illic requiratur attentio. Eſt enim repugnantia, mente orare, & non attendere; ſiquidem cum primum mens diuagari incipit, orare deſinit. Imò ob id mentalis oratio ſæpènumero optatior eſt, quòd cũ més ad verba non effunditur, diuinis hauriendis myſterijs liberiùs vacat. Sola ergo vocalis oratio eſt, quæ attentione carere poteſt, nimirum dum aliorum cogitatione diffluente lingua dat ſine mente ſonum. Eſt autem, vt conſtat ex D. Thom. articulo præcedenti, oratio vocalis duplex. Vna communis, qualis eſt illa, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius populi Deo offertur. Altera particularis à ſingulari cuiuſque perſona, ſiue pro ſe, ſiue pro alijs oblata. Et de attẽtione in vtraque oratione neceſſaria erit à nobis dicendum. Quod vt efficere poſsimus opus erit, vt nonnulla prius de attentione in cõmuni dicamus, aduertentes primò, quòd attendere nihil aliud ſonat, quam mentem habere præſentem ad id, quod dicitur, nempe, vt quod lingua foris perſonat, mens ſimul intus concipiendo loquatur. Et vt Auguſt. dicit in regula: Hoc verſetur in corde, quod profertur in ore. Differtq; plurimum à deuotione, ſiue deuotio accipiatur impropriè, ſicut illam vulgus accipere conſueuit, pro ſpirituali quadam dulcedine, qua anima reficitur & recreatur, ſiue accipiatur propriè, ſicut illam accepit D. Tho. quæſt. præcedẽti, pro animi in alterius obſequium propenſione, & applicatione. Qua ratione dicitur beatiſsimæ Virgini deuotus ille, qui ſic ei affectus eſt, vt promptum ſeipſum ad illam, & ad ea, quæ eius ſunt, exhibeat. Imò quicunq; morti ſe pro re aliqua deſtinauit animum ſe illi deuouiſſe dicitur. Stat enim aliquem deſtinatum habere animum ad Dei ſeruitium, qui tamen mente, dum orat, non ſit attentus. Et vice verſa. Et ſpiritualis illa dulcedo, quam vulgus appellat deuotionẽ, potiùs eſt ipſius deuotionis propriæ dictæ, atque etiam attentionis fructus, & effectus, quam ipſa attentio.

Quid ſit attentio.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd attentio, quæ vocali orationi adhiberi poteſt, vt conſtat ex D. Thom. in præſenti, eſt triplex. Prima, qua quis ad verba duntaxat attendit, ne prolatione erret. Secunda, qua attendit ad verborum ſenſa. Tertia, qua attendit ad finem orationis, ſcilicet, ad Deum, & ad rem pro qua oratur. Ex quibus hæc poſtrema eſt fructuoſiſsima, & præſtantiſsima. Prima, nẽpe, attentio ad verborum prolationem infimum gradum tenet inter attentionum genera, nec illam habere poteſt, niſi qui linguã nouit. Quare clerici omnes ſaltem Latini eſſe debent, alias rectè, & congruè verba proferre nequibunt. Secunda attentio, quæ eſt ad verborum ſenſa, non omnibus Latinis congruit, ſed tantum Theologiæ peritis. Tertia verò omnibus ſpiritualibus hominibus eſt familiaris, etiam ſi ſint idiotæ. Iſti nanque, quia alia myſteria non callent, dũ orant, attendunt, tum ad diuinam maieſtatem, cum qua loquuntur, tum etiam ad ſuã ipſorum exiguitatem, & præterea ad neceſſitatem illorum, quæ poſtulantur: & ſic tertium ac præſtantiſsimum attentionis genus habere ſolent. Imò & homines doctiſsimi ita aliquando per hanc attentionẽ Deo affiguntur, vt omnium aliarum rerum obliuiſcantur.

Attentio triplex.

Quis ſit ſupremus orationis ſcopus.

¶Tertio eſt aduertendum, quòd cum oratio à ſanctis Doctoribus deſcribatur, quòd ſit aſcenſus mentis, nõ in diuos, nec in alias ſupremas ſubſtantias, ſed in Deum ipſum, ſupremus orationis ſcopus ille eſſe debebit, nempe, cor atq; mentem, quam maximè fieri potuerit, deificare, & in diuinitatem ipſam ſemper intendere. Ex quo fit, vt ſi in alios ſanctos, vel in Virginem ſacram aliquando attendamus, quod non ſic ibi mens gradum figat oportebit, ac ſi illic eſſet vltimus orationis ſcopus, in quo indocta plebs errare ſolet; ſed id ſolum tanquam medium, per quod ad diuinitatem, quantum Deus dederit, aſcendatur, accipiendum erit. Imò etiam ſi ſit conſiliũ, quando oratur, paſsionis Chriſti, cæterorũq; eiuſdẽ humanitatis myſteriorũ contemplationẽ habere, haud tamen illic ſiſtẽda erit mens, tanquã in fine, ſed tanquã in medio; quod ad ducẽdũ in diuinũ amorẽ omniũ eſt ſupremũ; iuxta illud, quod Eccleſia in præfatione Natiuitatis canit, nempe; per incarnati verbi myſteriũ noua mentis oculis lux tuæ claritatis infulſit, vt dum viſibiliter Deum cognoſcimus, per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur.

Dubiũ circa ſecundã concluſ. D. Thom.

¶His conſtitutis, prima concluſione D. Tho. vt nota, relicta, circa ſecundam atque tertiam eſt difficultas, vtrùm ſemper quòd homo

homo ſine animo attento orat, amittat meritum, & fructum orationis. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum, primò, quòd attẽtio adhuc poteſt eſſe duplex, vna actualis, altera virtualis. Attentio actualis eſt, cum animus actu attendit ijs, quæ dicit. Virtualis autem quando quis aliquod opus aggreditur, animo attento illud perficiendi: & dũ in opere verſatur animum alio conuertit, non tamen dedita opera, nec ex propoſito. Tunc autem dicitur quis alio animum cõuertere ab orando ex propoſito, cùm, dum orat, cogitat, aut agit aliquid, quod ex natura ſua orationis attentioni aduerſatur, idq; aduertenter facit. Dixi notanter, quod ex natura ſua aduerſatur orationis attẽtioni, qualia ſunt legere, ſcribere, depingere, & reliqua huiuſmodi, quæ totum animum ad ſe vocant. Nam de alijs rebus, qualia ſunt, lauare manus, veſtiri, & reliqua huiuſmodi, quæ minus animũ ad ſe vocant, ſecus eſt dicẽdũ. Dixi prætereà: Idq; aduertenter facit. Nam qui inaduertenter ſe diſtrahit, licet voluntariè in eo verſetur, non erit dicendus ex propoſito ſe diſtrahere. Ex quo infertur in duobus tantum caſibus poſſe contingere, quòd quis non habeat virtualem attentionẽ. Primus eſt, quando accedit ad orandũ animo non attendendi. Secundus, quando in progreſſu orationis conſultò & aduertenter animum ad alia traducit. ¶ Hoc ſuppoſito dico primò, ꝙ qui dũ orat attẽdit orationi, ſaltẽ virtualiter, nec peccat, nec fructum orationis amittit. Itaq; meretur & orationis obtinet impetrationem. Ità affirmat D. Tho. in hoc articulo, quẽ cõmuniter ſequũtur omnes Theologi. Et probatur: Illi orationi nulla circunſtãtia deeſt ex illis, quæ neceſſariæ ſunt ad operis honeſtatẽ: ergo ipſa eſt honeſta, atq; meritoria. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Si aliqua circũſtantia deeſſet, maximè attentio: ſed illa non deeſt; quia prima, à qua voluntariè non receſsit, adhuc durat: ergo. Et confirmatur: In alijs operibus meritorijs nõ eſt neceſſariũ, quòd ſemper attentio adſit: ſed vis primæ intẽtionis eſt ſufficiẽs efficere illud dignũ prẽmio: ergo idẽ etiam erit dicendum de oratione. ¶ Dico ſecundò, ꝙ qui orat ex præcepto, & eo tempore, quo orat, nec habet attentionẽ actualẽ, nec virtualẽ, peccat mortaliter, & fructũ orationis amittit. Ita tenet D. Thom. hic in ſolut. ad 3. eſtq; cõmunis ſentẽtia omniũ Doctorũ. Et probatur: Qui taliter orat, orat ſine mente: ergo nõ orat, atq, ex cõſequenti non adimplet præceptũ, peccatque mortaliter. Antecedens eſt manifeſtũ, & cõſequentia probatur: Oratio ad minus eſt actus humanus, qualis non eſt illa, quæ ſine mente funditur: ergo nõ eſt oratio. Et cõfirmatur: Oratio, vt conſtat ex diffinitione Damaſceni ſuperius poſita eſt aſcenſus mẽtis in Deũ: ſed ille, qui ſolo verbo abſq; attẽtione orat, nõ eleuat mentẽ ſuã in Deũ: ergo non orat. Tandẽ hoc ipſum probatur ex. c. dolentes. de celebra. miſſ. Vbi Innoc. in concil. generali in hũc modũ dicit, loquẽs de horis canonicis. Diſtrictè præcipimus in virtute obedientiæ, vt diuinũ officiũ nocturnũ pariter & diurnũ, quantũ eis (nẽpe clericis) Deus dederit ſtudioſè celebrent, & deuotè. Verba nanq; illa, Diſtrictè in virtute obedientiæ, planiſsimè oſtendũt vim præcepti obligãtis ſub reatu mortali. Nec valet, ſi dicatur præceptũ illic nõ ferri ſuper modũ attentè deuotèq; orandi, ſed ſuper ſubſtantiã. ſ. vt diuinũ officiũ integrè perſoluatur, vt nonnulli dicũt. Nã cum præceptũ illud iampridẽ in Eccleſia extitiſſet, nec aliqua de illo in concilio ſuborta eſſet quæſtio, non erat, cur de nouo imponeretur. Quia tamen modus dicendi ſenſim ibat in præceps, idcircò curatũ fuit, eum præcepto impoſito inſtaurare. Adiecit autem conciliũ illa verba; Quantũ eis Deus dederit. Non, quia attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio, vt prima fronte ſignificari videtur; ſed, vt oſtenderet neminem obligari ſummam adhiberi attentionẽ ac deuotionẽ, ſed ſufficere eã, quã in primo dicto explicuimus, modo orans præparet ſe, vt per ipſum nõ ſtet, quo minus Deus deuotionẽ influat. Aliqui nituntur probare verbis illis concilij, non contineri præceptum obligans ad officium deuotè, & attentè dicendũ, ex eo quòd deuotio, & attẽtio ſunt actus interiores, ſupra quos Eccleſia poteſtatem non habet, cum de illis iudicare non poſsit. Cæterùm hæc euaſio nullius eſt momenti. Nam quanuis ſententia, quæ aſſerit Eccleſiã non habere iuriſdictionẽ in actus purè interiores, ſit probabilior, quã ſua oppoſita, illamq; teneant Caiet. & D. Th. 1. 2. q. 91. art. 4. & cõmuniter omnes Theologi, probariq; poſsit ex. c. Chriſtiana. 32. q. 5. vbi dicitur, ꝙ Eccleſia nõ iudicat de occultis, & ex. c. cõſuluiſti. 2. q. 5. vbi idẽ habetur, & ex c. ſi omnia. 6. q. 1. & ex. c. erubeſcãt. 32. d. vbi dicitur, ꝙ ſecretorũ Deus, & cognitor, & iudex eſt; Et ratio ſit manifeſta: Nã cũ de illis ſolũ poſsit homo, vel Eccleſia legẽ ferre, de quibus poteſt iudicare, & de actibus interioribus, & per ſe occultis, nõ poſsit Eccleſia iudicare: manifeſtè ſequit, ꝙ nec etiã poterit de eiſdẽ legẽ ferre. Ex quo colligit D. Tho. loco citato, vltra legẽ humanam, & Eccleſiaſticam eſſe neceſſariã aliã legem diuinã, quæ

Attentionum vna actualis altera virtualis.

Attentio virtualis ſufficit.

Orans ex præcepto nec attendens peccat mortaliter & fructũ orationis amittit.

Eccleſia nõ habet poteſtatem in actus interiores.

quæ ad actus interiores se extendat eos ordinãs,& præcipiens quæ ad interiores actus spectant. Alioqui non rectè esset homini prouisum, cum ad perfectionem virtutis requiratur,quòd in vtrisq; actibus homo perfectus existat. Non, inquam, euasio polita alicuius est momenti. Nam quanuis verum sit,quòd Ecclesia directè, & per se solum respicit actus exteriores;mediatè tamen etiam respicit actus interiores, quatenus sunt conditio requisita ad actus exteriores. Vnde qui præcipit missam audire,ex consequenti & mediatè præcipit voluntatem audiendi. Et similiter contingit in attentione & recitatione diuini officij. Qui enim præcipit recitationẽ,quæ est actus exterior,ex cõsequẽti præcipit attẽtionẽ, quæ est cõditio necessario requisita ad debitã recitationẽ. Et sic præceptũ non est de actu purè interiori;sed potius de exteriori simpliciter,qui debet fieri cum omnibus circunstantijs requisitis ad bonitatem illius.Similis modus præcipiendi inuenitur etiam, quantum ad multa alia, in iure. Nam in Clement.1.de statu monachorum interdicitur monacho sub pœna excommunicationis accessus ad curiam animo nocendi.Et in Clement. multorum. de hæreticis. excommunicãtur inquisitores odio, vel amore contra aliquem procedentes. Et in cap.fundamenta.de electione. & electi.pot.in.6. excommunicantur consentientes electioni in eo textu reprobatæ.Et in.c. ad abolendam.de hæreticis.excommunicantur quicunq; aliter senserint de septem sacramentis, quàm sentit Ecclesia Romana. Et ratio est: Quia quanuis animus nocendi in monacho tendente ad curiam: & odium, vel amor in inquisitore procedente contra aliquem: & consensus, qui potest fieri electioni; & dissensus doctrinæ traditæ à Romana Ecclesia de septem sacramentis, sint actus interiores; non tamen absolutè ponitur excõmunicatio pro illis; sed pro actibus exterioribus,quatenus habent ordinẽ ad interiores.Ex quo sequitur,quòd in illo.c.ad abolendam,sentire,non significat solũ actũ interiorem, sed consensum exteriori signo declaratum. Quare si tantum fuerit iudiciũ interius,quo quis dissenserit à sacramentis Ecclesiæ, non incurret excommunicationẽ talis hæreticus, sicut nec quicunq; alius mẽtalis.Et sic quilibet idoneus confessor posset illum absoluere ab huiusmodi peccato. Quod est intelligendum dummodo nõ habeat aliam reseruationem vltra illam, quæ prouenit ex bulla Cœnæ Domini. Nam si alias quodcunq; peccatum hæresis esset Papæ,vel Episcopo reseruatum, non posset talis hæreticus ab inferiori absolui,cum reseruatio non sit pœna,sed ademptio iurisdictionis,qua superior potest vti in quantũcunq; occultis,vt docet Caiet.2.2.q.11.art.3.

Declarantur multa capita iuris.

Quilibet idoneus cõfessor potest absoluere ab hæresi mentali.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm orans non ex præcepto, si orat sine attentione,aliquod peccatum committat?Gabriel in cano.lect.62. tenet partem negatiuam dicens, quòd quanuis necessaria sit attentio in oratione communi,seu in ea,quæ ex præcepto fit,in illa tamen, quæ non ex præcepto, sed ex voluntate dicitur, attentio non est ità necessaria,vt peccet orans,attentionẽ non habens.Et ratio illius est:Quia cũ oratio in illo casu non sit necesitatis,sed volũtatis, sicut potest sine peccato dimitti, ità etiam potest sine peccato ab ea attentio abesse. ¶In hoc tamen dico tertiò, quòd siue oratio fiat ex præcepto, siue ex voluntate, semper tenetur orans attentionem apponere,non solum ad assequendum fructum orationis,sed etiam ad vitandam culpã. Itaque quicunq; orat,estò,liberè id faciat,nisi attẽdat,peccatum committit. Hæc est cõmunis sententia Doctorum. Et probatur primo ex Matth.c.15.Vbi Christus tales orationes reprehendens adducit illud dictum Prophetæ:Populus hic labijs mẽ honorat, cor autẽ eorum longè est à me.Et D.Cypria. de oratione tractans dicit:Quæ segnitia est,alienari & capi ineptis & profanis cogitationibus, dum Dominum deprecaris: quasi sit aliud quod debeas magis cogitare, quam quod cũ Deo loquaris.Quomodo te audiri à Deo postulas,cum te ipsum nõ audias? Et addit: Hoc est ab hoste in totum non cauere.Hoc est,cum oras Dominum,maiestatem Dei offendere.Et Hugo de sancto Victore ad hoc idem propositum dicit: Si cum orationem fundimus, quodlibet aliud in corde versamus,etiam si illud bonum sit, à culpa liberi non sumus.Et ratio est manifesta: Nam naturalis ratio dictat, esse contra reuerentiam Deo debitam,quòd absentes mente, labijs tantum illum laudemus. Sed est aduertendum, esse latissimum discrimen inter illos, qui orantes ex præcepto non attendunt, & illos,qui dum orant liberè, attentionem nõ apponunt. Nam primi peccant mortaliter, vt diximus; secundi autem tantum peccant venialiter,vt dicit Magister Soto lib.10.de iustitia & iure.q.5.art.5. Et ratio est: Nam defectus illius circunstantiæ,scilicet, attẽtionis in opere alioqui non debito, tantum inducit quandam indecentiam, quæ planè cõtra charitatem non militat.

Sententia Gabrielis.

Dubium.

Qui orat sine attentione,esto oratio sit libera,peccat.

Discrimen inter orantes ex præcepto, & orantes liberè.

¶Est aliud dubium,vtrùm orantes ex præcepto, nec habentes attentionem, vt sæpè-

Dubium.

sæpius

sæpiùs contingit in clericis recitantibus horas canonicas, teneantur de nouo diuinum officium dicere. Diuus Antoninus. 3. part. titul.13.cap.4.& Medina in tractat.de oratione. partem tenent negatiuam. Dicentes, quòd quanuis clerici recitantes diuinum officium sine attentione peccent mortaliter, vt paulò anteà dicebam, non tamen iterum diuinum officium persoluere sunt obligandi. Et probari potest hæc sententia hac ratione: Qui Ecclesiam ad audiendam rem sacram die festo intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sactum audiat præceptum adimplet: ergo pari ratione dicendũ erit, quòd qui psalmorum substantiam profert, estò, sciens & prudens vaga mente id faciat, satisfaciet debito orandi.

Sententia D. Anton. atque Medinæ.

¶In hoc tamen dico quartò, quòd qui officium diuinum, ad quod tenetur, sine actuali, vel virtuali attentione dicit, ad illud integrum persoluendum sub mortali obligatur. Ità tenent Palud.in.4.d. 15.quæst.5. Gabriel super Canonem lect.62. Gerson in libello de oratione, & Soto lib.10. de iustitia, q.5.art.5. Pro quo nota, dupliciter posse contingere, quòd quis dum orat ex præcepto, consultò, & dedita opera vagetur. Vno modo, cum proposito iterum idẽ officium dicendi, quoniam, scilicet, intelligit illud à se non rectè dici. Et talis sine dubio tenetur totum officium iterum persoluere, quãuis in eo, quòd sine attentione orauerit nõ peccet mortaliter, sed tantum venialiter. Et ratio est: Quia cum nolit illa sua oratione satisfacere præcepto, idem iudicium habendum erit de illa, ac de alijs orationibus voluntarijs. Alio modo potest se quis voluntariè distrahere in oratione cum animo satisfaciendi præcepto Ecclesiæ per illam orationem, nec iterum eam recitandi. Et talis peccat mortaliter: & prætereà tenetur iterum idem officium in integrum dicere. Et quidem, quòd sic orans peccet mortaliter, est res manifesta: Quia non orat sicut præcepit Ecclesia, nec habet animum iterum legitimo modo orandi. Quod autem etiam teneatur iterum diuinum officium persoluere, probatur: Nam habet adhuc tempus, & facultatem id faciendi, cum nondum sit dies elapsa, vt supponimus: ergo adhuc tenetur præcepto de dicendo diuino officio. Et ad hunc modum est intelligendum nostrum quartum dictum.

Orans sine actuali, vel virtuali attentione tenetur iterũ diuinum officium dicere.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ille, qui dixit diuinum officium cum debita attentione, animo tamen nõ satisfaciendi præcepto Ecclesiæ, teneatur iterum idem officium recitare. In hac re Medina loco citato partem tenet affirmatiuam. Quam probat hac ratione; Si ego debeo alicui decem, & do ei totidem, animo tamen non soluendi sed gratis donandi, non liberor à debito, vt constat. Item; Si sacerdos accipiat à Petro stipendium, vt pro eo, illa die, missam celebret, ipse autem non pro stipendio, sed ex beneuolentia celebret pro eodem nolens satisfacere obligationi, adhuc tenebitur pro Petro ratione stipendij missam dicere: ergo idem etiam erit dicendum in nostro proposito. Cæterùm quanuis hæc sententia Medinæ sit valde probabilis, atq; secura, non tamen minus probabile puto, quòd qui diuinum officium cum debita attentione dixit, cum animo non satisfaciendi præcepto ecclesiæ, tenetur iterum eadem die de nouo officium recitare, vel intra eandem mutare animum, atque habere voluntatem satisfaciendi. Tota enim illa die vrget præceptum ecclesiæ, cui tenetur velle obedire. Et ad id sufficiens videtur animi mutatio, supposito, quòd iam debite officium dixerit. Nec argumentum in contrarium factum aliud conuincit. Sed concesso antecedenti, neganda est consequentia. Et ratio discriminis est, quòd in casibus positis in antecedenti interuenit ratio iustitiæ, cui adhuc satisfaciendũ restat, postquam aliquid gratis est donatũ. At verò in casu consequentis non interuenit ratio iustitiæ. Clericus enim, cui recitandi diuinum officium præceptum est impositum, non ex iustitia tenetur illud dicere, sed tantum ex obedientia: Quare ex quacunq; intẽtione illud recitet, modo intra tempus, quo præceptum obligat habuerit propositum satisfaciendi ecclesiæ, illi satisfacit, nec ad aliquid aliud tenetur. Qui autem persoluit diuinum officium non animo orãdi, sed aut legendi, aut psalmos addiscendi, tenetur illud iterare; siquidem talis orare obligatur, & non orat, vt constat.

Sententia Medinæ.

Sententia autoris.

Ad argum. Medinæ.

Dubium.

¶Est aliud dubiũ, an qui simul audit missam, & recitat diuinũ officium, quando ad vtrumq; ex præcepto tenetur, satisfaciat vtriq; obligationi. Sylvest.in sum.verb.missa. 2.§.vlt. partem tenet negatiuã. Et ratio illius est, quia vtriq; actioni sua, & propria debetur attentio. Et implicat contradictionem, vt duabus rebus diuersis simul quis attendere possit. Contrariam tamen sententiã tenet Caietanus in Opusculo de valore orationis, quem sequitur Soto in. 4. dist.13.q. 1.art.1.quã ego verã existimo. Et ratio est: Nã ex præcepto audiẽdi missam nullus obligatur attendere ijs, quæ in missa dicũtur; cuius rei signũ est, q̃ sicut cõmuniter dicũt Doctores, qui præsentes sunt, dũ missa dicitur, licet

Dubiũ de eo qui simul audit missam, & recitat diuinum officium.

Sententia vera.

licet non audiant, quæ à ſacerdote dicuntur, ſatisfaciunt obligationi, quæ tantum eſt vacandi Deo dum miſſa celebratur, & qui id tempus conſumit in recitandis cum attentione horis canonicis, optime dicitur Deo vacare. Facit etiam pro eadem re: Nam is, de quo loquimur, aut facit ſatis vtrique præcepto, aut neutri, aut alteri. Neutri nullus eſt qui dicat: nec etiam alteri, cum non ſit maior ratio vnius, quam alterius: ergo ſatisfacit vtrique. Et per hoc patet ſolutio ad fundamentum Syluestri.

Dubium gratis.

¶ Alterum dubium in hoc articulo examinandum eſt, vtrùm clerici horas canonicas non dicentes aliquam teneantur facere reſtitutionem. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus dico primo, certum eſſe, quod clericus non beneficiatus non tenetur ex omiſſione horarum aliquam facere reſtitutionem, ſeu ſpiritualem, ſeu temporalem. Non enim peccat contra iuſtitiam, nec vlli aliquam facit iniuriam, ex qua reſtitutionis obligatio oriatur, quamuis mortaliter peccet in dimittenda quacumque ex ſeptem horis, vt ex ſupra dictis patet; nec id modo probare eſt opus. ¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum de clerico beneficiato, quod non tenetur ad ſpiritualem reſtitutionem, hoc eſt, ad iterum dicendas horas omiſſas. Id enim nullo iure cautum videmus. Et ſi dicatur, peccare illum contra iuſtitiam, facereque iniuriam Eccleſiæ, quam communibus ſuffragiis, & orationibus priuat, & ſic damnificare illam in ſpiritualibus, reſpondeo primò, quod ille nullum in particulari damnificat, ſicut ſi miſſam, aut ipſas horas alteri promiſiſſet, etiam ſine ſtipendio. Reſpondeo ſecundò, quod horarum recitatio ſolum obligat ex præcepto Eccleſiæ. Quare qui ſtipendium, quod ab illa accipit, reſtituit, nullo modo peccat contra iuſtitiam, nec ad aliquam aliam ſpiritualem reſtitutionem tenetur. Itaque hæc certa ſunt. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm beneficiatus non recitans horas canonicas ſtipendium ab Eccleſia receptum reſtituere teneatur. Soto libro decimo de iuſtitia quæſtione quinta, articulo ſexto, concluſione quarta, hanc quæſtionem in terminis verſans dicit tria. Primum eſt, quod non quicunque defectus in perſoluendo diuino officio, imò nec omnis, qui culpam inducit mortalem, ad reſtitutionem obligat. Nam, ſi quis incongrue officium diuinum proferat, aut verſus aliquos, etiam ex ſupina negligentia, & oſcitantia interpollet, peccatum mortale committet, ad reſtitutionem tamen fructuum non obligabitur. Et ratio Soti eſt: Quia hoc eſſet nimium irretire hominum conſcientias, cum vix caduca & labilis vita noſtra ſine huiuſmodi negligentiis tranſigi queat. Dicit ſecundo, quod quamuis quis matutinale officium, aut aliam horam ſeu ex culpabili obliuione, ſeu dedita opera prætermiſerit, quod forte ſemper eſt mortale, vel etiam ſi totum diem orare prætermittat, quod proculdubio eſt lethale; non ideò ad reſtitutionem fructuum ex rigore iuris obligatur. Et ratio illius eſt: Nam quamuis beneficiato propter officium beneficium concedatur, non tamen adeo minutatim reſpondere debent ſtipendii portiunculæ ſingulis canonicis horis, vt cuiuſcunque prætermiſsio ad reſtitutionem illius portiunculæ obliget. Quoniam nec in ciuilibus familiis, tam exactè requiritur ſeruitium, nec Spiritus ſanctus, cuius nutu Eccleſia regitur, tales voluit ſuis miniſtris ſcrupulos iniicere. Et hoc quantum attinet ad eos, qui vno, aut altero die diuinum officium prætermittunt. De illis autem, qui longiori tempore orare canonice requerint, dicit tertio, quod ſtatim ac quis obtinet beneficium tenetur reſtituere, ſi poſt duos aut tres menſes officium non dicat. Nã quamuis concilium Lateranenſe ſeſſione 9. in hunc modum habeat; præcipimus, ſtatuimus, & ordinamus, quod quilibet habens beneficium cum cura, vel ſine cura, ſi poſt ſex menſes ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento ceſſante, beneficiorum ſuorum fructus pro rata omiſsionis, & officii & temporis ſuos non faciat, ſed eos tanquam iniuſtè perceptos in fabricas Eccleſiarũ huiuſmodi beneficiorũ, vel pauperũ elemoſynas erogare teneatur. Si verò vltra dictũ tẽpus in ſimili negligẽtia cõtumaciter permãſerit, legitima monitione præcedẽte, beneficio ipſo priuetur, cũ propter officiũ detur beneficiũ. &c. Quibus verbis ſignificatur, ante ſex mẽſes elapſos à cõſequutione beneficii neminẽ obligari ad reſtitutionẽ fructuum, etiam ſi diuinum officium non dicat. Quamuis, inquam, videatur obſtare hæc Concilii determinatio tertio dicto à Magiſtro Soto poſito, ipſe tamen reſpondet, quod verba Concilii non ſunt intelligenda, vt iacent. Habetur enim prius, quod qui poſt ſex menſes ab obtento beneficio non orauerit, pro rata reſtituat. Poſteà verò ſubditur, ſi verò vltra dictum tempus ſimili negligentia contumaciter permanſerit. &c. Quæ verba prioribus non grate cohærent. Nam hæc poſtrema, in ſimili negli-

Clericus nõ beneficiatus nullã tenetur facere reſtitutionem.

Beneficiatus non tenetur horas omiſſas iterum dicere.

Triplex diffinitatis.

Sententia Soti tribus dictis contenta.

1. Dictum Soti.

2. Dictum Soti.

Explicatio Concilij Later. facta à Soto.

negligentia, apertè denotant negligentiam priorum ſex mẽſium ad reſtituendũ pro rata obligaſſe: quandoquidem poſt illos rigor cogendi per commonitionem priuationis officii adhibetur. Et ſic credit Magiſter Soto; quod verbum concilii non eſt, poſt, ſed per. Vt ſit ſenſus, quod qui per ſex menſes ab obtento beneficio officium diuinum, vel quamlibet eius partem non dixerit, ſolum teneatur ad reſtitutionem pro rata. Elapſo verò ſemeſtri, ſi poſt admonitionem in quindecim diebus non bis orauerit, beneficio priuetur. Itaque primum ſemeſtre non datur tanquam induciæ, vt clericus non orans nulli ſubiaceat pœnæ: quia hoc eſſet omni rationi diſſonum, ſed vt non priuetur. Et hac ratione dicit eſſe intelligenda verba concilii, & non alio modo.

Impugnatur Sotus.

¶ Cæterum hæc ſententia Soti, quamuis quantum ad primum dictum vera proculdu biò ſit: quantum ad ſecundum, & tertium eſt omnino improbabilis. Nam primò affirmare, quod qui matutinale officium, aut aliam horam, vel totum diuinum officium vno, aut altero die prætermiſerit, fructus perceptos reſtituere non obligatur, eſt apertè contra deciſionem Pii Quinti, quam refert Nauarro in Manuali capitulo 25. numero 122. Vbi ſic habetur: Statuimus, vt qui horas omnes canonicas vno, vel pluribus diebus intermiſerit omnes fructus; qui illi, vel illis diebus correſponderent, ſi quotidie diuiderentur; qui verò matutinas dimidiam, qui cæteras omnes horas aliam dimidiam; qui harum ſingulas ſextam partem fructuum eius diei amittat. Quod etiam decretum habetur in Concilio Lateranenſi iam citato. Cuius verba refert, & declarat Pius Quintus in extrauaganti ab ipſo edita. In cuius principio dicitur: Ad perpetuam rei memoriam. Ex primo Lateranenſi Concilio pia & ſalubris ſanctio emanauit, vt quicunque habens beneficium cum cura. &c. Et paulò inferius: Nos igitur huic rei euidentius, atque expreſsius prouidere volentes, ſtatuimus. &c. Ex quo apertè colligitur immeritò Sotum à prædicta concilii determinatione diſceſſiſſe, nimium ius illam affirmans. Secundo etiam dicere, quod ſtatim ac quis obtinet beneficium, tenetur fructus reſtituere ante ſex menſes elapſos, niſi diuinum officium perſoluat, eſt ſimiliter contra determinationem concilii Lateranenſis, quam Pius Quintus in ſua illa Extrauaganti non reuocat, ſed eam declarat, & in ſuo vigore relinquit. Et quod Sotus affirmat, eſſe errorem in verbis, & vbi nos legimus, poſt, legendum eſſe, per, nullo alio nititur fundamento, quam ſuæ diuinationis, vt ſuæ ſententiæ conforme habeat concilium. Cum tamen ſolutionem de errore impreſſionis, niſi vbi apparent erroris manifeſta indicia, admittere ſit planè, omnem ſcripturam & doctrinam inuertere. Fuit ergo intentio Concilii clericis beneficiatis induciarum ſex menſes concedere quibus, quamuis peccent mortaliter, canonicas horas non dicentes, fructus tamen perceptos reſtituere non obligantur. Quod & confirmari poteſt ex verbis Pii Quinti, qui licet in dicto proprio motu id ipſum ad expreſſum non declaret; refert tamen verba concilii, quæ ſalubria & pia eſſe dicit, adiiciens verbum, poſt, & non per; quo etiam modo habetur in originali Concilii Lateranenſis. Imò Nauarro loco citato referens determinationem Concilii vtitur phraſi æquipollenti, verbo, poſt, & non, per. Dicens in Concilio Lateranenſi ſub Leone decimo ſeſsione ſexta in hunc modum fuiſſe ſancitum: Statuimus, vt nemo beneficium curatum, aut ſimplex habens, qui elapſis ſex menſibus ab eius conſequutione. &c.

Argumẽta quæ fieri poſſunt pro ſententia Soti.

¶ Sed placet modo in gratiam Soti in confirmationem ſuæ lectionis aliquot proponere argumenta, quæ ſint velut indicia manifeſtantia, quod textus Concilii habetur mendoſe, & quod non poſt, ſed, per, eſt legendum. Primo. Nam ſenſus verborum videtur mancus, & imperfectus, niſi legamus, vt Sotus legit. Poſtquam enim dixit Cõcilium, quod quicunque habens beneficiũ cum cura & ſine cura, ſi per ſex menſes, quam illud obtinuerit, diuinum officium non dixerit, beneficiorum ſuorum, pro rata omiſsionis, & officii, & temporis fructus ſuos non faciat. Subdit ſtatim: Qui autẽ vltra id tẽpus intra quindecim dies nõ recitauerit bis, priuetur beneficio. Vt ſit ſenſus, quod qui per ſex mẽſe nõ recitauerit pro rata reſtituat: qui autẽ vltra id tẽpus nõ recitauerit bis intra quindecim dies priuetur beneficio: Sed ſi particula eſſet, poſt, nõ deberet priuari beneficio, ſed tantum pro rata ſoluere, qui officiũ nõ recitaret bis intra quindecim dies: cum dicatur, quod poſt ſex mẽſes pro rata ſoluat: ergo nõ poſt, ſed per, eſt legendum, vt perfectus ſit ſenſus Concilii. Nec iidem quindecim dies reſtitutionis fructuum, & priuationis beneficii conſtituantur. ¶ Et confirmatur: Illa particula vltra, aduerſatiuè ponitur ad illam, quæ in præcedenti clauſula poſita fuerat, vt de ſe patet, ſed particula vltra, non eſt aduerſatiua de ly, poſt, quin potius vtraque

Cõfirmatio

pro-

propoſitio idem ſignificat, idem enim eſt dicere, poſt ſex menſes, & vltra ſex menſes: eſt autem aduerſatiua de ly, per, cum aliud ſit dicere, qui per ſex menſes & aliud qui vltra ſex menſes: nõ ergo præceſsit particula, poſt, ſed, per, ne inepta patrum videatur oratio. Atque ex conſequenti perfectus ſenſus concilii eſt, quod qui per ſex menſes non recitauerit ſoluat ratam; qui autem poſt dictum tempus ſiue vltra id tempus quod idem eſt, non recitauerit bis intra quindecim dies priuetur beneficio. Adde etiam, quod ad præparandum ſe ad recitandas horas nõ oportebat ſex menſes inducias dare.

¶ Cæterum quamuis ob hanc rationẽ, Soti ſenſum nonnulli defendere conentur, quia tamen in prædictis omnibus editionibus habetur, poſt, & non, per, Pius Quintus in eo ſenſu refert, & approbat ſalubrem illam conſtitutionem, idcircò ſupra dictis ſtãdo ad argumentum factum pro ſententia Soti reſpondeo, quod illud verbũ, poſt, denotat omnes dies ſequentes totum numerum ſex menſium, in quibus pro rata reſtituere tenebitur qui diuinum officium non recitauerit. Itaque qui per octo dies, vel decem nõ recitat ſingulis illis diebus ratam reſtituet. Qui verò vltrà procedens vſque ad quindecim dies, ſaltem bis nõ recitauerit, priuabitur beneficio. Vel accipe clariùs: Qui per quindecim dies ſequentes numerum ſex menſiũ nullũ diem, vel vnum tantum recitauerit priuabitur beneficio: qui autem bis, ter, aut quater tantum recitauerit ſoluet pro rata, ſed non priuabitur beneficio. Nec id ego ſolum intelligo de primis quindecim diebus. Sed quandocunque poſt illos menſes reperitur quis intra duas hebdomadas non bis recitans priuabitur beneficio: id enim ſignificant verba illa; Vltra id autem tempus, ſi bis non recitauerit, priuetur. Si bis autem, aut pluries recitauerit, non priuabitur: ſed ſolum reſtituet pro rata omiſsionis officii iuxta modum explicatum. Et hæc eſt meo iudicio germana illius loci expoſitio. ¶ Quod autem de beneficii priuatione dicitur, non putauerim eſſe intelligendum de priuatione ipſo facto incurrenda, ſed de ea, quam poſt iudicis condemnationem facere oportebit, vt communiter dicunt Doctores. Eſt enim lex illa, quantum ad id pœnalis. Vtrũ autẽ idẽ ſit dicendum de reſtitutione fructuũ, varietate opinionũ diſputatur à Doctoribus. Sylueſter verbo. clericus. 4. q. 24. & 25 indubitanter tenet, clericũ, & beneficiatũ non ſolũ non reſidentẽ, aut nõ canentẽ in Eccleſia, ſed omnino nõ recitantẽ horas canonicas nõ teneri ad reſtitutionẽ fructuũ, ante iudicis cõdẽnationẽ, citãs ad id Panarmi. in c. 1. de celebra. miſſ. & Cardinalem & alios. Quam ſuam ſententiam probat primò: Quia oppoſita eſt nimis rigida, nec iure probata. Secundo: Quia ille, qui per annũ non reſidet occaſione tituli, quem habet, donec priuetur, licitè percipit fructus. Et idem videtur iudiciũ de eo, qui nõ recitat. Quia licet nõ ſeruierit dicendo officium, ſeruiuit tamen Eccleſiæ in ordine clericatus. Tertio. Quia, cum fideles teneantur exhibere decimas malo beneficiato, qualis eſt ille, qui diuinum officium non dicit, vt docet D. Tho. in quodlibetis, & habetur in capit. tua nobis, de decimis. non eſt cur illas ſoluere teneatur ante iudicis condemnationem, Tandem: Quia beneficium datur, non ſolum propter officium dicendi horas, vel pſallendi: ſed etiam propter officium adminiſtrãdi ſacramẽta, conſiliorum, verbi Dei, & decantandi diuina. Et ratio poſtulare videtur, quod quando ſtipendium datur propter plura, vno eorum deficiente, ipſum ſtipendium non denegetur. ¶ Cæterum hæc ſententia mihi omnino falſa videtur. Nam cũ in dicto. §. ſtatuimus. Concilii Lateranenſis, licèt de priuatione beneficii dixerimus, non eſſe ipſo iure priuatũ poſt ſex menſes eum, qui bis non recitauerit intra quindecim dies, tamen quod ratam fructuum in conſcientia debeat ante condemnationem reuera decernitur & expreſsim habetur. Nam dicit, quod talis fructus non faciat ſuos, ſed eos impendere tanquam rem iniuſtè captam in fabricam beneficii, aut eleemoſynas pauperum teneatur. Et ità Pius Quintus non quaſi nouum ius condens, ſed ius prædicti concilii (vt ipſe dicit) declarando euidentius, ſtatuit, non facere fructus ſuos, qui horas dimiſerit recitare, & ſic manifeſtè ſequitur, quod non ſolum de iure Pii Quinti, ſed etiam prædicti concilii non poteſt in conſcientia retinere fructus, etiam ante iudicis condemnationem, ſiue vnius diei contra Sotum, ſiue vnius anni, vel plurium, contra Sylueſtrum & alios, qui diuinum officium recitare prætermiſerit. ¶ Si quis autem quærat, vtrùm id etiam ſit verum ſtando in iure naturali? Ego ad hanc difficultatem ſub diſtinctione reſpondendum cenſerem: Nam vel eſt ſermo de beneficio curato, aut de non curato, qualia ſunt beneficia ſimplicia, præſtimonia, canonicatus &c. De his quidẽ putarẽ omnino iure naturali teneri ad reſtitutionem fructuũ eũ, qui diuinũ officiũ non diceret. Nã cũ beneficium detur propter officium, & in beneficiis non curatis non ſint alia munia præter recitationem horarum canonicarum, qui illas non diceret iure naturali tenere-

Reſpondetur ad argu. factum pro ſententia Soti.

Impugnatur Sylueſter & ſtatuitur vera ſententia.

Quæſtio.

Solutio.

Optima expoſitio Concilij Lateranenſis.

Sententia Sylueſtri de reſtitutione fructuum ante iudicis condẽnationem.

tur fructus perceptos reſtituere. Et ſic conſtat rationes Sylueſtri eſſe infirmas. Si verò de beneficiis curatis loquamur, exiſtimo non teneri iure naturali ad reſtitutionem fructuum, qui diuinum officium non dixerit, quia alia ſunt munia & officia ob quæ principaliter dantur decimæ, & fructus, vt optimè probat Sylueſter. Cæterum quamuis curam animarum habens de iure naturali reſtituere non obligetur ob horarum dimiſſionem, in effectu tamen tenetur ob dictam Pii Quinti Extrauagantem, imò ob dictum concilium, quod miror Sylueſtrum non vidiſſe, cum dicat; Statuimus, vt nemo beneficium curatum, aut ſimplex habens. &c. Quo loco plane decernitur tam curam animarum non habentem, quam habentem teneri ad reſtitutionem fructuum niſi diuinum officium perſoluerint. Quæ conſtitutio, & ſi rigore non careat, vt recta tamen & ſalutaris ſeruanda eſt, præſertim in curam animarum non habentibus, vt ſunt canonicatus, & alia ſimplicia beneficia. Nonnullis prima facie, fortaſſe videbitur maiorem obligationem teſtituendi exiſtere in habentibus curam animarum, quam in non habentibus. Et non eſt ita. Nam is, qui curam animarum habet, plura alia exercet munia, ob quæ eis decimæ debentur: cum tamen in non curatis, niſi in fundendis precibus, vix inueniri poſſit aliquid, in quo deſeruiant Eccleſiæ.

Ad vlt. ar.

Notanda reſolutio dubij principalis.

¶ Ex dictis poſſumus colligere breuem reſolutionem principalis dubii à nobis propoſiti. Quæ quidem eſt, quod omnes beneficiati tam curam animarum habentes, quam non habentes, niſi diuinum officium dicant, ſex menſibus elapſis à conſequutione beneficii, de facto tenentur in conſcientia, etiam ante iudicis condemnationem fructus reſtituere pro rata, iuxta ordinem præſcriptum à Pio Quinto Pontifice Maximo in Extrauaganti iam citata. Quod eſt intelligendum, ſiue vno die, ſiue pluribus officium ſit prætermiſſum. Imò etiam ſi in vno die pars tantum officii ſit derelicta. Quidquid dicat Soto loco citato. Dixi notanter, ſex menſibus elapſis à conſequutione beneficii. Nam intra ſex primos menſes exiſtimo, quod quamuis beneficiatus canonicas horas non recitans, peccet mortaliter, non tamen tenetur fructus perceptos reſtituere, iuxta decretum Concilii Lateranenſis ſub Leone. x. quod Pius Quintus in ſua Extrauaganti non reuocat, ſed eo in ſuo vigore relicto, eius euidentiorem, & manifeſtiorem adhibet declarationem, vt ipſe fatetur. Scio communiter dici à Doctoribus, beneficiatos, etiam intra ſex primos menſes, diuinum officium non recitantes ad fructuum ſuorum beneficiorum teneri reſtitutionem. Cæterùm cum hoc ſit de iure poſitiuo ſaltem in illis beneficiatis, qui curam animarum exercent, quibus propter multa alia munera, à recitatione horarum canonicarum, decimæ debentur, non eſt cur illis maiorem imponamus obligationem, quam quæ ex iure poſitiuo colligitur. Certum autem eſt, quod in iure hoc non habetur ſed potiùs contrarium, vt conſtat ex Concilio Lateranenſi iam citato. De habentibus ea beneficia ſimplicia, in quibus, niſi quod funduntur preces ad Deum, vix inueniri poteſt aliquid, in quo inſeruiatur Eccleſiæ, veriſimum puto. Quod ſi intra ſex primos menſes diuinum officium non recitauerint, ad fructuum perceptorum tenentur reſtitutionem, non quidem propter diſpoſitionem iuris poſitiui, cuius nulla eſt quantum ad hoc, ſed propter ius naturæ, quod vt diximus, eos obligat vel ad diuinum officium dicendum, vel ad non percipiendos fructus, qui propter talis officii recitationem conceduntur cum beneficium non detur niſi propter officium. ¶ Solet à quibuſdam dubitari cuinam ſint conferendi illi fructus, qui à non recitantibus reſtitui præcipiuntur, immeritò tamen. Nam cùm ſummus Pontifex dicat, vel quod tribuantur in fabricam ipſorum beneficiorum, vel quod in pauperum eleemoſynas erogentur, non eſt cur hoc in dubium reuocetur, ſed pro certo habendum, quod ſiue fructus tribuantur pro faciendis fabricis earum Eccleſiarum, vbi ſunt beneficia, ſiue dentur pauperibus, reſtitutio erit legitima, vt latè docet Nauarro in Enchiri. de oratione. capitulo ſeptimo numero 32. Ex quo colligit id, quo dicit ſe non ſemel conſolatum fuiſſe aliquos ſcholaſticos pauperes, qui propterea quod diuinum officium non recitauerant, ſuorum beneficiorum fructus amiſerant, nempe, quod ſatisfaciunt prædictæ obligationi, capiendo, ſaltem de conſilio confeſſarii, eos fructus ſibi tanquam vni de pauperibus. Qui enim ad dandum aliquid pauperibus obligatur, poteſt illud ſibi accipere, tanquam vnus ex eis, ſi vere talis eſt, ſaltem de conſilio confeſſarii, per tradita à Baldo in lege id quod pauperibus. quæſtio. 22. Cod. de epiſcop. & clericis. & à Calderi. conſi. 19. de teſtamentis. & ab Ancha. in conſid. 84. de quo etiam nos aliquid diximus in materia de reſtitutione. Quando

Impugnatur Sententia communis.

Cui faciendæ ſit reſtitutio fructuum à non recitantibus.

do autem dicit ſummus Pontifex prædictam reſtitutionem faciendam eſſe, vel Eccleſiæ, vel pauperibus, loquitur de beneficiis. Nam in diſtributionibus quotidianis, & aliis, quibus eſt ius accreſcendi, debenturque illis, qui horis canonicis interfuerint, illis diebus, quibus alii non recitant non ſufficiet prædictam reſtitutionem facere, vel fabricæ, vel pauperibus, ſed neceſſariò facienda erit illis, quibus accreſcunt, per capitulũ primũ. de clerico non reſidente. libro ſexto. Et ratio eſt. Quia non ſufficit dare pauperibus, quod debetur alteri, niſi quando dominus ignoratur, iuxta tradita à nobis ſupra quæſt. 62. articulo 3.

Difficultas ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm beneficiati diuinum officium non recitantes teneantur reſtituere pro rata vniuerſos fructus, quos percipiũt, vel potius ſit ſatis ali quam tantum partem tribuere? Ad cuius explicationem omiſſis variis modis dicendi, ſub diſtinctione reſpondeo, quod ſi beneficium ſit eiuſmodi, vt nullam aliam obligationem inducat, quam recitandi officium diuinum, qualia ſunt beneficia ſimplicia, & præſtimonialia, qui officium diuinum non diceret, vniuerſos fructus, quos percipit, reſtituere pro rata teneretur. Non enim haberet legitimũ titulum, propter quem partem illorum retinere poſſet, cum beneficium detur propter officium, vt iam ſæpe diximus. Cæterum, ſi non recitans habet beneficium obligans illum, non ſolum ad dicendum diuinum officium, ſed etiam ad plura alia munera exercenda, propter quæ ſi militer redditus annuales conferuntur, vt ſi eſt parochus, cui ex officio incumbit regimen Eccleſiæ, & adminiſtratio ſacramentorum, vel eſt capellanus, qui vltra horas canonicas tenetur etiam aliquas miſſas celebrare; non erit compellendus vniuerſos fructus, quos ex tali beneficio percepit, reſtituere pro rata, ſed partem tantum, habita ratione miniſterii exhibiti Eccleſiæ. Itaque qui ratione beneficio curam animarum gerit, & ſacramenta adminiſtrat; ſi talis per menſem diuinum officium non recitat, non tenetur vniuerſos fructus illi menſi correſpondentes reſtituere; ſed qualis proportio fuerit inter diuinum officium, & alia miniſteria, quibus fungitur, talis etiam habenda erit in diuiſione fructuum, vt reſtitutio fiat. Hoc enim ratio ipſa poſtulare videtur. Nec obſtat decretum Pii Quinti iam citatum, quo dicitur, quod qui omnes horas canonicas vno, vel pluribus diebus intermiſerit, omnes beneficii, ſeu beneficiorum ſuorum fructus, qui illi, vel illis diebus reſponderent, ſi quotidie diuiderentur, amittat. Nam vel loquitur tantùm de illis beneficiis, ad quæ nulla alia obligatio ſequitur, quã recitandi. Vel eſt intelligendũ ſolum de illa parte fructuũ, quæ in beneficio reſpondet debito ſoluendi diuinum officium, vt optimè declarat Bartholomæus à Medina in ſumma ſermone Hiſpano conſcripta §. 11. folio 106.

Reſponſio.

Quanta reſtitutio ſit facienda à non recitãtibus.

¶ Sed ſuppoſito eſſe neceſſarium in foro animæ ad faciendos fructus ſuos, quod beneficiatus horas canonicas perſoluat, conſurgit hic non leuis difficultas de canonicis, vtrũ in illis ad id ſit ſatis, quod diuinũ officium priuatim recitent, vel potius ſub reſtitutionis onere teneantur illud in Eccleſia canendo perſoluere? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd etiã ſi canonici priuatim horas dicant, ſi tamen ſui præſentiam corporalem in choro non exhibent, nec lucrantur fructus, nec diſtributiones in foro animæ. Et quidem de diſtributionibus eſt aperta determinatio concilii Trid. ſeſſ. 24. capitulo 12. Quod etiam diffinitur in c. vnic. de clerico non reſid. libro 6. & in capitulo licet, de præben. & dig. Imò Couarr. lib. 3. Varia. reſol. capit. 13. nume. 2. exiſtimat contraria conſuetudine aliud introduci non poſſe, quia eſt contra naturam diſtributionum, vt non reſidentibus dentur, vt conſtat ex illo capitulo vnico iam citato. Quamuis poſteà numer. 8. illatio. 8. fateatur, quod qui præſens adeſt in loco, vbi Eccleſia eſt conſtituta, non modo ob infirmitatem, ſed etiã ob alia legitima impedimenta ex conſuetudine lucrari poſſet diſtributiones. De corpore autem beneficii quod veſtuarium, vel groſſa appellatur, ſimilis determinatio habetur in iure in multis locis. Et ſic propoſita quæſtio ſolum procedit de canonicis corporaliter choro intereſſentibus, & diuinum officium in camera perſoluentibus, vtrùm, ſcilicet, id ſufficiat, vt in conſcientia fructus, & diſtributiones retineant, vel potiùs vltra hoc requiratur, quod horas canonicas in Eccleſia canẽ do perſoluant. In quo ſecundo etiam eſt certũ, quod ſi canonici capellanos non habent, vel ſi habẽt nõ adſunt, tenẽtur ipſi ſaltẽ in cõmuni, horas canonicas pſallere ſub onere reſtitutionis. Nã cum tunc nec per ſe, nec per alios officiũ adimpleant, & defraudent Eccleſiã debito ſeruitio horarum, ob quod, ſicut ob cauſam totalem, vel ſaltem principalem datur illis ſtipendium, fit, vt ad illius reſtitutionem ſine dubio obligentur. Dixi, ſaltim in communi, ad ſignificandum debere ſaltẽ eſſe aliquos ex illis deputatos ad officium decantandum. Nam, vtrùm ſinguli in particula

Grauis difficultas de canonicis.

1. certum.

2. certum.

ri non pſallentes reſtituere obligentur, poſteà explicabitur. ¶ Tertio etiã eſt certũ, nõ teneri canonicos canere, cum officiũ dicitur cantu figurato, qui Hiſpane appellatur, canto de organo, ſed ſatis eſſe habere capellanos qui id muneris exquantur. Non enim decet eorum grauitatem illo cantus genere vti. Quare licet tunc taceant, nec peccabunt, nec ad reſtitutionẽ erunt obligandi. ¶ Quarto etiã eſt certum, quod ſi adeſt iuſta aliqua cauſa vera & non ficta, non cantandi in choro, quando præſens eſt, vt infirmitas, vel ali quid huiuſmodi, canonicus tunc nõ cantãs nec amittet fructus, nec diſtributiones, imõ nec amitteret etiam ſi omnino non conueniret, vt notant Syluester verbo. beneficiũ. 5. quæſtione 3. Angelus, & alii, habeturque expreſſe in dicto capitu. vnico. decleri. non reſi. lib. 6. Quod eſt intelligendum de iure communi. Nam ſi eſſet ſpecialis aliqua cõſtitutio, vel conſuetudo, vt non lucraretur niſi qui adeſſet, etiam ſi legitimè abeſſet, illa videretur ſeruanda. Quamuis minime rationabilem talem conſtitutionem ſeu conſuetudinem exiſtimarem. Itaque hæc certa ſunt.

¶ Sed quod habet difficultatem eſt, vtrũ teneantur canonici pſallere in choro ſimul cũ aliis ſub onere reſtitutionis, vel potius ſufficiat, quod interſint horis, ſuppoſito quod eas poſtea priuatim recitent? Soto libro 10. de Iuſtitia quæſt. 5. art. 4. dicit ſtipendium dari illis, non vt aſsiſtant, nec dũtaxat vt ſit numerus, ſed re vera, vt pſallant. Quibus verbis ſignificare videtur, quod niſi cecinerint ad reſtitutionem fructuum erunt obligandi: Et probari poteſt hæc ſententia. Primo: Beneficium datur propter officium, ſicut ob cauſam principalem, vt habetur in capit. fina. de reſcriptis libro 6. ſed canonicorum officium eſt diuina facere in choro, & non veluti mutos ſedere: ergo niſi id fecerint obligandi erunt ad reſtitutionem. patet conſequentia: Nam quod ob cauſam datur, iure retineri non poteſt, cauſa non ſubſequuta, vt conſtat ex toto titulo ff. de conditionibus ob turpem cauſam. ¶ Secundo: id ipſum probatur ex natura inſtitutionis canonicorum; quæ quidem eſt, non vt adſint tantum, ſed plane, vt pſallendo aſsiſtant; vt patet ex concilio Trident. ſeſſ. 24. capit. 22. Vbi in hunc modum habetur: omnes canonici per ſe & non per ſubſtitutos diuina compellantur obire officia, atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis nomen Domini reuerenter diſtincteque laudare. Si ergo hæc eſt natura, & ratio inſtituti ipſorum, fit, vt debito ſui officii ſatisfacere non ſint dicendi, qui ſolam naturalem, & corpulentam præſentiam exhibent. ¶ Et confirmatur ex concilio Baſilienſi, ſeſſ. 21. vbi dicitur: Canonici cum pſallendi gratia conueniant: iuncta aut clauſa labia tenere non debent; ſed omnes præſertim, qui maiori funguntur honore, in pſalmis, hymnis, & canticis Deo alacriter modulentur. ¶ Tandem probatur hæc ſententia, ex Extrauaganti Pii Quinti iam citata, vbi poſtquam dixerat, non recitantes non facere fructus ſuos, nec diſtributiones, ſubdit. Tametſi aliquis choro addictus non recitans omnibus horis canonicis cum aliis præſens adſit, fructuſque & diſtributiones fortè aliter aſsignatas ſola præſentia iuxta ſtatuta, conſuetudinem, fundationem, alias ſibi lucrifeciſſe prætendat, &c. Quibus verbis apertè ſignificat, eum, qui eſt choro addictus, ſi tamen non recitat dum aliis in choro, licet ſit præſens non poſſe lucrifacere fructus, & diſtributiones.

¶ His tamen non obſtantibus ego, ſaluo meliori iudicio, nullam eſſe reſtituendi obligationem exiſtimarem, dummodo canonici capellanos habeant, qui officium in Eccleſia cantent, & ipſi illud domi recitent; præſenteſque ſint choro attendentes ſaltem ad verba, vel attentione quadam ſaltem externa corporis, ſint aſsiſtentes. Nam quod docet Corduba libro quarto quæſtio. quæſti. 13. dub. vltimo in fine, ſcilicet, quod etiam ſi nullam omnino attentionem habeant, etiam exteriorem, nullam tenẽtur facere reſtitutionem, citans ad id Medinam. C. de reſti. quæ. 20. Florentinum. 3. p. tit. 13. cap. 4. §. 7. Sylueſtrum, Caſtrum, & alios, nunquam mihi placere potuit, ſed verius multò exiſtimaui, quod dicit Nauarro in Enchiridio de oratione. capitulo 13. numero 17. & 19. ſcilicet, quod requiritur aliqualis attentio, ſaltem ad verba, vel externa corporis. Ad lucrandos enim fructus, atque diſtributiones neceſſariũ eſt, vt canonici Eccleſiæ præceptum adimpleant. Et certum eſt, quod licet demus Eccleſiam interiorem attentionem non præcipere, quod tamen præcipiat externam, nulluseſt qui dubitet, hoc eſt, quod præcipiat in canonicis, & aliis, qui choro interſunt quandam compoſitionem, & recolitionem externam, qua, ſcilicet, nõ ſcribãt vel cõfabulentur, &c. licet interius nihil attendant. Et ſi Eccleſia hanc præcipit, & ob id ſtipendia aſsignat, ob orationẽ, inquã, ſi nõ verã & meritoriã corã Deo, at certè apparentẽ exterius, quis dixerit eſſe, nõ dico verã, & meritoriã, ſed apparentem orationẽ iliã, qua quis nec corpore

3. certum.

4. certum.

Cõfirmatio

Vlt. argu.

Sententia autoris.

Impugnatur Corduba.

Puctus difficultatis.

Sententia Soti.

1. argu.

2. argu.

corpore intentus eſt iis, quæ in choro cantantur, ſed murmurationibus aut fabulationibus, aut aliis externis actibus occupatus eſt? Immeritò ergo putauit Corduba hunc eſſe à reſtitutione immunem, cum non faciat id, ob quod ſtipendium datur, non ſolùm verè, verùm neque etiam fictè. Verum eſt, quod ſi non notabiliter tempore horæ ſed modice in his ſe occupauerit, vt ſi conſignet chirographum, aut vnum verbum, aut alterum loquatur, non ob id tenebitur ratam illius diei, imò nec illius horæ reſtituere: quia quod patum eſt, pro nihilo reputatur. *Canonici non tenentur canere in choro.* Sed reſtat modò probare, quod non teneantur canonici aliquã facere reſtitutionẽ, licèt non cantent, ſed domi officium dicant, dum modo præſentes ſint choro, illiq; attentione aliqua, ſaltem corporali, aſsiſtant, quod verius eſſe diximus contra Sotum & alios. Et quidem præcipua ratio, qua ad id dicendum mouetur, eſt; Quoniã & ſi ſecundum rigorem iuris, & veterem Eccleſiarũ inſtitutionẽ & fundationem canonici perſe pſallere, & cætera diuina officia obire teneantur, tamẽ de cõſuetudine iã à multis annis recepta, tolerata, & approbata oppoſitum cernimus obſeruatum, Papa, cæteriſque prælatis videntibus, & tacẽtibus. Præterquã, quod nec omni ex parte, priſca, & antiqua conſuetudo ceſſaſſe videtur. Nam & Miſſas per hebdomadas pſallẽdo dicunt, & in horis canonicis capitulam, & orationem canunt. Epiſcopoque celebranti aſſiſtũt, & plura alia. Et ſic ſolũ quo ad horas introductũ videtur, vt per capellanos, ipſis aſsiſtentibus dicantur. Cum igitur talis conſuetudo vigeat, & prælati conſentiant, fit, vt nec non canentes peccent, nec ad aliquam teneantur reſtitutionem. Idem etiam poteſt probari ex diſpoſitione iuris, quod huic parti fauet quam plurimum. Nam in capitulo primo, de clerico non reſidente libro 6. ſic habetur: Diſtributiones iis, qui in choro adfuerint dentur. Et in concilio Trid. vbi ſupra eadem prorſus verba ſcripta ſunt, citato præ dicto capitulo ex Bonifacio 8. quod idem in capitulo licet. de præben. & dignit. prorſus dicitur. Si ergo prædicta iura ſtatuunt, quotidianas diſtributiones eſſe conferendas iis, qui interſunt, & nihil amplius, vt illis dentur exigunt, fit, eos, qui adſunt licitè eas percipere, iureque facere ſuas, & multò meliùs fructus ipſius beneficii, cum eorum loco diſtributiones fuerint ſubrogatæ, & per conſequens ſint eiuſdem naturæ, & eiſdem legibus ſubiectæ, quo ad cauſam eos percipiendi. Imò longè plura requiruntur ad diſtributiones lucrandas, quam ad fructus, vt omnes fatentur. Vnde vnius diei reſidentia videmus fructus lucrari, & tamen diſtributiones non, niſi eius diei, quo reſidet. ¶ Et ſi quis contra hoc obiciat, quod licet ante concilium Tridentinum conſuetudo non pſallendi à peccato, & reſtitutionis onere excuſauerit, talis tamen conſuetudo nunc improbata, & ſublata videtur per idem conſilium, quod dicit, compellantur canonici per ſe diuina obire officia, & non per ſubſtitutos, atque in choro ad pſallendum inſtituto hymnis, & canticis Dei nomen reuerenter dignè, & diſtinctè laudare. *Obiectio ex concil. Tri.* ¶ Reſpondeo, non dicere concilium, quod cononici teneantur obire officia per ſe, & non per ſubſtitutos, nec quod ipſi nomen Dei laudent in hymnis. &c. ſed quod compellantur id facere. Et ſic præceptum non dirigitur ad ipſos, ſed ad prælatos: qui ſi in eo negligentes fuerint peccabunt, non autem canonici ſua vtentes cõſuetudine. Fuit quidem intentio concilii, vt prælati conuenientibus iuris remediis canonicos compellendo, eos ad priſtinum pſallendi morem, & primæuam inſtitutionem reuocarent, qua ſalutari, & antiqua conſuetudine renouata officium pſallendo per ſe ipſos exercere ſub mortali & ſub reſtitutionis onere tenerentur. Cæterum, quoaduſque id factum fuerit licitè poterunt ſua vti conſuetudine. *Solutio.*

¶ Vnde ad primum argumentum factum pro ſententia Soti, reſpondeo, quod licet officium canonicorum ſit horas canonicas pſallere in choro, ſi primam eius inſtitutionem attendamus, tamen de conſuetudine ſolum eſt, vt miſſam ordinatim pſallant in Eccleſia, & horarum officium ſuo ordine faciant, hebdomadariique munus exequantur, incipientes horam, cantantes Capitulam, & orationem, & denique aſsiſtere choro, vt ſua aſsiſtentia Dei gloria compleatur. Præterquam, quod eſt ſanè multò pulchrius, ad proximorumque conſolationem, & ædificationem, & ad Dei laudem accommodatius, quod coadiutores, (quos portionarios vocant) & capellanos, (quos cantores dicunt) habentes, diuina officia mira ſuauitate, & vocum varietate, inſtrumentorumque cantibus exequentes, ipſi veluti maiores ſacerdotes omnia conſpiciant, & gubernent, quæ ab inferioribus decantantur. Et ob hæc officia, quæ & conſuetudo habet, & in ſe nõ ſunt minima dãtur eis redditus & diſtributiones. Fateor quidem, quod in diebus nõ feſtiuis, quibus cantu figurato vti nõ ſolẽt, ſed cãtu communi, vulgo, cãto llano appellato, deberent prælati, vt ſupra dicebam, *Ad 1. arg.*

& concilium Tridentinum præcipit, eos ad pſallendum compellere, quia tunc tacere nō eſt tam rationabilis conſuetudo, ſicut in diebus feſtis. ¶ Et per hæc patet ſolutio ad ſecundum. *Ad 2. arg.*

¶ Ad confirmationem ex concilio Baſilienſi reſpondeo, ibi conſilium magis dari, quam præceptum. Vtuntur enim patres verbo, debent, quod conſilium denotare videtur. Et ſi eſſet præceptum conſuetudine iā eſſet derogatum, ſicut ipſa prima inſtitutio. Maximè cum prædictum concilium habitū fuerit tempore, quo nondum erant cantores in Eccleſiis creati, & ad adiuuandum introducti. Quo caſu certum eſſe diximus teneri canonicos per ſe ipſos pſallere, nulla conſuetudine excuſante, quæ magis eſſet corruptela quam prouida, honeſta, & rationabilis cōſuetudo. *Ad confirmationem.*

¶ Ad vltimū ex Extrauagāti Pii Quinti reſpondetur, ſenſum illorū verborū, ſi rectè expendatur, nō eſſe eū, quem arguendo affe rebamus. Sed is eſt planus ſenſus, quod ille, qui nō recitauerit horas, ſcilicet, nec in choro nec extra, quamuis choro adſit, prætendens, ſola præſentia lucrari, nō lucrifaciet fructus, nec diſtributiones. Itaque illa particula, cum aliis, nō eſt iungenda verbo, recitās, quaſi vo luerit Papa ſignificare, quod nō recitans cum aliis in choro, non lucrifaciat. Sed eſt iungenda illi verbo, præſens adſit, quaſi dicat quòd tenetur reſtituere non recitans, tametſi ſit præſens cum aliis in choro omnibus horis prætendens ſola præſentia lucrari. Et quòd iſte ſit ſenſus poteſt colligi primò ex eo, quod intentio pontificis in tota illa Extrauaganti erat condemnare non recitantes vllo modo: vti factum fuerat in concilio Lateranenſi ibi citato. Secūdo: Nam illa particula, ſola præſentia, declarat ipſum loqui non de dicente horas in camera, ſed de eo, qui ſolum, quia præſens eſt choro, vult lucra, fructus, & diſtributiones. Nos autem non ſolam præſentiam ſufficere putamus, ſed etiam oportere recitare horas ſaltem in priuato dicimus, & ſic nihil obſtat dicta conſtitutio. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo. *Ad vlt. ar.*

ARTICVLVS XIIII.

¶ *Vtrum oratio debeat eſſe diuturna.*

4. d. 15. q. 4. art. 2. q. 2. & 3. & Rom. 1. le. 5. Et Coloſ. 1. & Co. 6. prin. Et 1. The. 5. le. 2.

AD QVARTVMDECIMVM ſic proceditur. Videtur quòd oratio non debeat eſſe diuturna. Dicitur enim Matthæi 6. Orantes nolite multum loqui. Sed oportet multū loqui diu orantem: præſertim ſi oratio ſit vocalis: ergo non debet eſſe oratio diuturna.

2¶ Præterea, Oratio eſt explicatiua deſiderii. Sed deſiderium tanto eſt ſanctius, quanto magis ad vnum reſtringitur, ſecundum illud Pſalm. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram: ergo & oratio tanto eſt Deo acceptior, quāto eſt breuior.

3¶ Præterea, Illicitum videtur eſſe quod homo tranſgrediatur terminos à Deo præfixos, præcipuè in his quæ pertinent ad cultum diuinum, ſecundum illud Exod. 19. Conteſtare populum ne fortè velit tranſcendere terminos ad videndum Dominū, & pereat ex eis plurima multitudo. Sed à Deo fixus eſt nobis terminus orandi per inſtitutionem orationis Dominicæ, vt patet Matth 6. ergo non licet vltra orationem protendere.

¶ SED CONTRA, Videtur quod continuè ſit orandum, quia Dominus dicit Lucæ 18. Oportet ſemper orare & non deficere. Et primæ ad Theſſa. 5. Sine intermiſsione orate.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd de oratione dupliciter loqui poſſumus. Vno modo ſecundum ſeipſam: alio modo ſecundum cauſam ſuam. Cauſa autem orationis eſt deſiderium charitatis, ex quo procedere debet oratio: quod quidem in nobis debet eſſe continuum vel actu vel virtute: manet enim virtus huius deſiderii in omnibus quæ ex charitate facimus. Omnia autē debemus in gloriam Dei facere, vt dicitur primæ ad Cor. 10. Et ſecundum hoc oratio debet eſſe continua. Vnde Auguſtinus * dicit ad Probam: in ipſa fide & charitate continuato deſiderio ſemper oramus. Sed ipſa oratio ſecundum ſe conſiderata non poteſt eſſe aſsidua, quia oportet aliis operibus occupari. Sed ſicut Auguſtinus * dicit ibidem, ideo per certa interualla horarum & temporum etiam verbis rogamus Deum, vt illis rerum ſignis noſipſos admoneamus, quantumcunque in hoc deſiderio profecerimus nobiſipſis innoteſcamus: & ad hoc agendum noſipſos acrius

Epi. 121. c. 9. in prin. tom 3.

Eodē loco nunc proximè dicto

acrius excitemus. Vniuſcuiuſque autem rei quantitas debet eſſe proportio nata fini, ſicut quantitas potionis ſanitati: vnde & conueniens eſt vt oratio tantum duret, quantum eſt vtile ad excitādum interioris deſiderij feruorem. Cum verò hanc menſuram excedit, ita quòd ſine tędio durare non poſsit, non eſt vlterius protendenda. Vnde Augu. * dicit ad Probam, Dicuntur fratres in AEgypto crebras quidem habere orationes, ſed eas tamen breuiſsimas, & raptim quodammodo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum neceſſaria eſt, per productiores moras euaneſcat atque hebetetur intentio: ac per hoc etiam ipſi ſatis oſtendunt hanc intentionem ſicut nō eſſe obruendam, ſi perdurare nō poteſt, ita ſi perduraverit, non cito eſſe rumpendam. Et ſicut hoc eſt attendendum in oratione ſingulari per comparationem ad intentionem orāntis, ita etiam in communi oratione per comparationem ad populi deuotionem.

Epiſt.121. c.10. circa medium, to.2.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſicut Auguſt. * dicit ad Probam, non eſt hoc orare in multiloquio, ſi diutius oretur. Aliud eſt ſermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipſo Domino ſcriptū eſt, quod pernoctauerit in orando, & quòd prolixius orauerit, vt nobis prębęret exemplum. Et poſtea ſubdit: Abſit ab oratione multa locutio, ſed non deſit multa precatio, ſi feruens perſeuerat intentio. Nam multum loqui eſt in orando rem neceſſariam ſuperfluis agere verbis. Plerunque autem hoc negotium plus gemitibus quàm ſermonibus agitur.

Epi.121.c. 10.in.2.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd prolixitas orationis non conſiſtit in hoc quòd multa petantur, ſed in hoc quòd affectus continuetur ad vnum deſiderandum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Dominus non inſtituit hanc orationem, vt his ſolis verbis vti debeamus in orando: ſed quia ad hæc ſola impetranda debet tendere noſtræ orationis intentio, qualitercunque ea proferamus, vel cogitemus.

¶ Ad quartum dicendum, quòd aliquis continuè orat, vel propter continuitatem deſiderij, vt dictum* eſt, vel quia non intermittit quin temporibus ſtatutis oret, vel propter effectum ſiue in ipſo orante, qui etiam poſt orationem remanet magis deuotus, ſiue etiā in alio: puta cum aliquis ſuis beneficijs prouocat alium vt prō ſe oret, etiam quando ipſe ab orando ceſſat & quieſcit.

In corp. art.

Svmma Textvs.

Svppoſito, quod de oratione poſſumus loqui dupliciter, vno modo ſecundum ſeipſam, alio modo ſecundum ſuam cauſam, quæ eſt deſiderium charitatis ex quo oratio procedere debet, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Oratio quantum ad ſuam cauſam debet perpetuò in nobis durare. Probatur: Deſideriū charitatis, ex quo tanquā à cauſa oratio procedere debet, oportet ſit in nobis continuum, vel actu, vel virtute: omnia enim debemus in gloriam Dei facere, vt dicit Paulus 1. ad Corinth. 10. ergo & ipſa oratio quantum ad ſuam cauſam debet in nobis eſſe perpetua. Et propterea D. Auguſtinus in epiſtola ad Probam dicebat, quod in fide, & charitate continuato deſiderio ſemper oramus. Secunda concluſio: Oratio in ſeipſa non poteſt eſſe perpetua. Tamdiu tamen durare debebit, quandiu fuerit conueniens ad excitandam interiorem deuotionem, & feruorem. Et quidem, quod oratio in ſe non poſsit eſſe perpetua, eſt res manifeſta: quia oportet alijs operibus occupari. Quòd autem tandiu durare debeat, quandiu fuerit conueniens ad excitādam interiorem deuotionem. Probatur: Vniuſcuiuſque rei quantitas debet eſſe proportionata fini, vt quantitas potionis ſanitati: ſed oratio ordinatur, tanquam ad finem ad excitandam interiorem deuotionem, & feruorem, propter quod dicebat D. Auguſtin. loco citato: Ideò per certa interualla horarum & temporum, etiam verbis rogamus Deum, vt illis rerum ſignis nos ipſos admoneamus, quantumque in hoc deſiderio profecerimus, nobis ipſis innoteſcamus. Et ad hoc agendum nos ipſos acrius excitem⁹: ergo tādiu orare debebimus, quandiu oratio neceſſaria fuerit ad excitandam interiorem deuotionem. Ex hoc colli-

git D.Thom.tertiam concluſionem,quæ talis eſt: Sicut quantitas in particulari oratione conſideranda eſt per comparationem ad intentionem orantis: ita etiam in communi oratione colligẽda erit per comparationem ad populi deuotionem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima concluſione huius articuli, vt nota, relicta, circa ſecundam eſt aduertendum, fuiſſe olim errorem Meſſalianorum, ſiue Pſallianorum quorum meminit D.Auguſtinus in lib.de Hæreſibus cap.57. aſſerentium, perpetuo eſſe perſiſtendum in oratione. Quam ſuam ſententiam probabant 1.ex Paulo 2.ad Theſſal.cap.3. dicente: Sine intermiſsione orate,& ex Luc.ca.18. vbi Chriſtus dixit: Oportet ſemper orare,& nũquam deficere. Sed vt hanc hereſim conuincamus, non eſt opus multum ſudare. Apertiſsimum enim eſt non eſſe poſsibile,vt homo ſemper oret. Nam neceſſarium eſt,dormire,quo tempore nullus orare poteſt,cum nullus tunc ſit mentis vſus, qui maximè in oratione exigitur. Et nemo eſt, niſi Chriſtus ſaluator noſter,qui verè dicere poſsit id, quod in Canticis habetur: Ego dormio,& cor meum vigilat. Oportet etiam comedere, & bibere,& pro his acquirendis moderatum aliquem laborem,quamuis non ſolicitudinem adhibere. Opus eſt etiam curam rei familiaris habere. Nam,1. ad Timoth. 5. de viduis loquens Paulus,inquit: Si qua vidua filios,aut nepotes habet, diſcat primum domum ſuam regere,& mutuam vicem reddere parẽtibus, hoc enim acceptum eſt coram Deo. Et paucis interiectis: Si quis autem ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit,& eſt infideli deterior. Inter alia etiam quæ idem Apoſtolus enumerauit, tanquam neceſſaria, vt quis debitè munere Epiſcopatus fungi poſsit,hoc quoq; addit: Sit domui ſuæ bene præpoſitus. Si quis enim domui ſuæ bene præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? Certum eſt autem quam valde impedire ab oratione, hanc rei familiaris curam. Taceo de cibo, & potu, quoniam cum hi percipiuntur certum eſt nullum patere orationi locum,præſertim vocali, de qua Meſſaliani loqui videntur. ¶ Et ad teſtimonia in contrarium adducta ſunt variæ ſanctorum expoſitiones. Prima eſt, quod oratio ibi ſumatur pro ſua cauſa, ſcilicet, pro bono animi deſiderio, & voluntate Deo per omnia placẽdi,quod in nobis iuge & perpetuum eſſe debet,actu,vel habitu, vt D.Thomas dicit in prima concluſione. Iuxta illud Pauli 1. ad Corinth. 10. ſiue manducatis, ſiue bibitis omnia in laudem Dei facite. Et ad Coloſſ. 3. Omnia quæcunque facitis in verbo,vel in opere in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti facite. Ita exponit hunc locum Beda ſuper Lucam loco citato. Secunda expoſitio eſt D.Auguſtini in lib. de Hæreſibus ad Quoduuldeum capi.57. qui dicit, illa verba ſic eſſe intelligenda, vt nulla ſit dies,in qua oratio intermittatur. Itaq; apud D.Auguſtinum idẽ eſt,ſemper orare, & ſine intermiſsione orare, & qualibet die orare. Ad eũdem modum interpretatur eadem teſtimonia D. Anſelmus in commentarijs ſuper epiſtolam Pauli. Sed quamuis horum clariſsimorum Doctorũ expoſitiones ſint conuenientes,aliter tamen, & fortè melius verba illa poſſunt intelligi, ſcilicet, quod Chriſtus & eius Apoſtolus in illis locis quadam hyperbole ad rem exaggerandã,eſt vſus,ſicut & aliàs ſæpè in Sacris literis figura illa reperitur. Sacra enim ſcriptura,vt ait D. Auguſt.in lib.de Doctrina Chriſtiana,quæ inſtar communis loquutionis ſcripta eſt, eiſdem vtitur tropis, & figuris, quibus communis modus loquendi vtitur. Et,vt res ſit apertior,vnum aut alterum exemplum proferam ex ſacris literis,in quibus hæc hyperbole reperitur. In Actis enim Apoſtolorum deſcribẽs D.Lucas aduentum Spiritus ſancti,& volens innuere multitudinem gentium, & nationum, quæ tunc erat Hieroſolymæ,ait: Erant autem in Hieruſalem habitantes Iudæi, viri religioſi ex omni natione,quæ ſub cęlo eſt. Quod niſi hic admittatur hyperbole erit neceſſariũ fateri,tunc fuiſſe Hieroſolymæ Hiſpanos,Gallos,Anglos,Scotos,Æthiopes, Siculos, aliaſque innumeras nationes, quas vix Niniue quę ciuitas erat magna itinere triũ dierũ, capere potuiſſet,necdum Hieroſolyma. Similiter Chriſtus volens nobis ſuadere,vt quam ſecretè,& abſque omni iactantia fieri poſſet, eleemoſyna daretur,dixit: Te autem faciente eleemoſynam neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. At cum eadem in vtraque manu ſit anima fieri non poterit, vt ſiniſtra neſciat,quod dextera facit. Sed eſt id intelligendum ſecundum quandam hyperpolem ad rem magis commendandam. Ad eundem etiam modum in præſenti,vt Chriſtus nobis frequentiam orationis commendaret, dixit, hyperbole quadã vſus: Oportet ſemper orare. Et eadem hyperbole vtitur Paulus cum dicit: Sine intermiſsione orate. Vltima expoſitio iſtorum locorum eſt, quod Chriſtus & Paulus hic vſi fuerunt modo loquendi Hebræorum,qui his dictionibus ſemper,omnis,totus,vti conſueuerunt, non vt comprehendunt omnia, vel tempora, vel negotia, ſed ea tantum, quæ pro ratione rei, de qua agitur,

Hæreſis Meſſaliano rum.

Actor.2.

Matth.6.

Multiplex interpreta tio aliquorum locorum ſacræ ſcripturæ.

agitur:ſunt neceſſaria. Itaq; cum dicit Chriſtus: Oportet ſemper orare, eſt intelligendum, quod eſt orandum cum vacat ab alijs negotijs neceſſarijs,& quoties habita rationæ perſonæ, & temporis id fuerit neceſſarium. Ad quem etiam modum multi interpretantur illud Matthæi.22. Diliges Dominum Deum tuum ex tota mente tua, & ex toto corde,&c. His enim verbis non præcipimur omnes noſtras cogitationes, & curas in Deo conſumere,quod eſt impoſsibile,cũ, quandiu hic viuimus diuidendæ neceſſario ſint cogitationes noſtrę. Sed quod quantum curæ & cogitationis ſuperfuerit, poſtquam ab vnoquoque noſtrum officio huius vitæ neceſſario fuerit ſatisfactum, id totum Deo tribuamus.

ARTICVLVS. XV.

¶ *Vtrùm oratio ſit meritoria.*

Supra ar.7 ad 2. Et 4. li.3.q.4. 7.ar.qu.2. per to. & 43.ca. & ad 3.

AD DECIMVMQVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd oratio non ſit meritoria. Omne enim meritum procedit à gratia: ſed oratio præcedit gratiam: quia etiam ipſa gratia per orationem impetratur ſecundum illud Lucæ 11. Pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe: ergo oratio non eſt actus meritorius.

2 ¶ Præterea,Si oratio aliquid meretur, maximè videtur mereri illud, quod orando petitur. Sed hoc nõ ſemper meretur: quia multotiens etiam ſanctorum orationes non exaudiuntur: ſicut Paulus non eſt exauditus petens à ſe remoueri ſtimulũ carnis: ergo oratio non eſt actus meritorius.

3 ¶ Præterea, Oratio præcipuè fidei innititur,ſecundum illud Iacobi 1. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Fides autem non ſufficit ad merendum, vt patet in his qui habent fidem informem: ergo oratio non eſt actus meritorius.

¶ SED CONTRA eſt, quod ſuper illud Pſal. 34. Oratio mea in ſinu meo conuertetur, dicit gloſſ. Et ſi eis non profuit,ego tamen non ſum mea mercede fruſtratus. Merces autem non debetur niſi merito: ergo oratio habet rationem meriti.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, oratio præter effectum ſpiritualis conſolationis quam præſentialiter affert, duplicem habet virtutem reſpectu futuri effectus, ſcilicet virtutem merendi, & virtutem impetrandi. Oratio autem ſicut & quilibet alius actus virtutis, habet efficaciã merendi,in quantum procedit ex radice charitatis, cuius propriũ obiectum eſt bonum æternum,cuius fruitionem meremur. Procedit tamen oratio à charitate, mediante religione, cuius eſt actus oratio,vt dictum * eſt: concomitantibus etiam quibuſdam alijs virtutibus quæ ad bonitatem orationis requiruntur, ſcilicet humilitate & fide. Ad religionem enim pertinet ipſam orationem Deo offerre. Ad charitatẽ vero pertinet deſiderium rei cuius cõplementum oratio petit. Fides autem eſt neceſſaria ex parte Dei quem oramus: vt ſcilicet credamus ab eo nos poſſe obtinere quod petimus. Humilitas autem eſt neceſſaria ex parte ipſius petentis qui ſuam indigentiam recognoſcit. Eſt etiam & deuotio neceſſaria. Sed hoc ad religionem pertinet, cuius eſt primus actus neceſſarius ad omnes conſequentes, vt ſupra dictum * eſt. Efficaciam autem impetrandi habet ex gratia Dei quem oramus: qui etiam nos ad orandum inducit. Vnde Auguſti. dicit * in lib. de verbis Domini,Non nos hortaretur vt peteremus,niſi dare vellet. Et Chryſoſto. dicit,Nunquam oranti beneficia denegat, qui vt orantes non deficiant, ſua pietate inſtigat.

Ar.13.huius quæſt.

Art.3.huius quæſt.

Artì.1.qu. præced.

Serm.5.Et 29.non remotè à prĩ. to.10.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd oratio ſine gratia gratum faciẽte meritoria nõ eſt: ſicut nec aliquis alius actus virtuoſus. Et tamen etiam oratio quæ impetrat gratiam gratum facientem, procedit ex aliqua gratia, quaſi ex gratuito dono: quia ipſum orare eſt quoddam donum Dei, vt Auguſt. * dicit in lib. de Perſeuerantia.

Cap.23.citat. hoc ex Amb. in 1. co.12.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ad aliud principaliter reſpicit meritum orationis quãdoque,quam ad id quod petitur.

petitur. Meritum enim præcipuè ordinatur ad beatitudinem, ſed petitio orationis directè ſe extendit quandoque ad aliqua alia, vt ex dictis * patet. Si ergo illud aliud quod petit aliquis pro ſeipſo non ſit ei ad beatitudinem vtile, non meretur illud. Sed quãdoque hoc petendo & deſiderãdo, meritum amittit, puta ſi petat à Deo complemẽtum alicuius peccati, quod eſt non piè orare. Quandoque vero non eſt neceſſarium ad ſalutem, nec manifeſtè ſaluti contrarium: & tunc, licet orans poſsit orando mereri vitam æternam, non tamen meretur illud obtinere quod petit. Vnde Auguſtin. * dicit in libro ſententiarum Proſperi, Fideliter ſupplicans Deo pro neceſsitatibus huius vitæ, & miſericorditer auditur, & miſericorditer non auditur. Quid enim infirmo ſit vtile, magis nouit Medicus quã ægrotus. Et propter hoc etiam Paulus non fuit exauditus, petens amoueri ſtimulum carnis, quia non expediebat. Si vero id quod petitur ſit vtile ad beatitudinem hominis, quaſi pertinẽs ad eius ſalutem, meretur illud non ſolum orando, ſed etiam alia bona opera faciendo. Et ideo indubitanter accipit quod petit. Sed quando debet accipere? Quædam enim non negantur, ſed vt congruo dentur tempore differuntur, vt Auguſt. * dicit ſuper Ioan. quod tamen poteſt impediri, ſi in petendo non perſeueret. Et propter hoc dicit * Baſilius, Ideo quandoque petis, & non accipis: quia perperam poſtulaſti vel infideliter, vel leuiter, vel non conferentia tibi, vel deſtitiſti. Quia vero homo non poteſt alij mereri vitam æternam ex condigno, vt ſuprà dictum * eſt, ideo per conſequens nec ea quæ ad vitam æternam pertinent poteſt aliquãdo aliquis ex condigno alteri mereri. Et propter hoc non ſemper ille auditur qui pro alio orat, vt ſupra habitum * eſt. Et ideo ponuntur quatuor cõditiones, quibus cõcurrentibus ſemper aliquis impetrat quod petit, vt ſcilicet pro ſe petat, neceſſaria ad ſalutem, piè & perſeuerãter.

Ar. 6. & 7

In libr. qui inſcribitur Sententiæ ex Augu. deceptæ. c. 212. to. 3. inter opera Augu.

Tract. 102 paulo à prin. to. 9. In ſerm. de orãdo Deũ à medio. Et in cõſt. Exerci. cap. 1. 1. 2. q. 114. art. 6.

Arti. 7. ad 2. & 3.

¶ Ad tertium dicendum, quòd oratio innititur principaliter fidei, non quantum ad efficaciam merendi, quia ſic innititur principaliter charitati: ſed quantum ad efficaciam impetrandi: quia per fidem habet homo notitiam omnipotentiæ diuinæ & miſericordiæ, ex quibus oratio impetrat quod petit.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quod oratio reſpectu futuri effectus habet duplicem virtutem, ſcilicet, merendi, & impetrandi, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Oratio, ſicut & quilibet alius actus virtutis habet efficaciam merendi, inquantum procedit ex radice charitatis. Secunda concluſio: Oratio procedit à charitate mediãte religione, cuius eſt actus, & concomitantibus aliquibus alijs virtutibus, quæ ad bonitatem orationis ſunt neceſſariæ, nempe, fide, & humilitate. Tertia concluſio: Oratio habet virtutem impetrandi ex gratia Dei, quem oramus, & qui etiam nos ad orandum inducit. Probationes, ſeu potius explicationes harum concluſionum clarè ponuntur à D. Thom. in litera.

Explicatio Articvli.

PRo explicatione huius articuli eſt aduertendum primò, quod oratio ſicut poteſt tripliciter conſiderari, ita etiam habet triplicem effectum. Poteſt quidem oratio primò conſiderari, inquantum eſt opus honeſtum. Secundò, inquantum eſt opus pœnale, ſcilicet, cum labore coniunctum. Tertiò inquantum eſt alicuius rei petitio. Inquantum eſt opus honeſtum habet facultatem merendi gratiam, & gloriam, ſicut & alia opera honeſta modo fiant ab homine exiſtente in gratia, & procedant ex radice charitatis, quæ eſt primum principium merendi. Inquantum eſt opus pœnale habet virtutem ſatisfaciendi, pro peccatis, vt ieiunium, eleemoſyna, &c. Et inquantum eſt petitio, habet virtutem impetrandi illa, quæ petit, quibuſdam conditionibus appoſitis, de quibus poſteà dicemus. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod iſtę tres facultates, quas dicimus orationi ineſſe, ſunt inter ſe diuerſæ, nec ſemper omnes in omni oratione inueniuntur: ſed interdum inuenitur vna interdum omnes. Et quidem, quod illæ facultates differant inter ſeſe, patet primò, quia procedunt ex diuerſis principijs, vt diximus. Meritum enim eſt in oratione,

Oratio habet triplicem effectum.

tione, quatenus est opus honestum. Satisfactio, quatenus est opus pœnale. Et impetratio quatenus est petitio. Secundo, quia ordinantur ad diuersos terminos. Meritum enim est respectu gratiæ & gloriæ: satisfactio respectu pœnæ, & impetratio respectu aliorum bonorum, quæ per orationem consequi possumus. Quod autem istæ tres facultates non semper in omni oratione inueniantur, probatur: Nam cum oratio possit esse in triplici differentia. Vna quæ dicitur viua, qualis est illa, quæ procedit à charitate. Altera mortua, quæ fit à peccatore. Tertia mortifera, vt cum quis petit aliquid repugnans charitati. Oratio mortifera, nec est meritoria, nec satisfactoria, nec impetratoria: quia offendit animum diuinum. Oratio mortua, licet non sit meritoria, nec satisfactoria, habet tamen aliquando facultatem impetrandi, inquantum, scilicet, peccatores aliquando impetrant à Deo illa, quæ honestè petunt, vt dicit D. Augustin. super Ioannem capi. 9. At verò oratio viua semper in viatore est meritoria, & satisfactoria: sed nõ semper est impetratoria, & in beatis talis oratio viua nunquam est meritoria, aut satisfactoria, & aliquando est impetratoria.

Dubium. ¶ Sed est difficultas, vtrùm possit inueniri aliqua oratio, cui infallibiliter conueniat impetrare à Deo quæ postulat? Et pro parte negatiua est argumentum: Si aliqua esset huiusmodi oratio, maximè oratio viua: sed hæc non semper impetrat infallibiliter quæ petit, vt modo dicebam: ergo. ¶ In hoc tamen sit prima conclusio: Certum est de fide, esse aliquam orationem infallibiliter efficacem ad impetrãdum postulata. Probatur: Ex illa promissione facta à Christo Ioan. 16. Amen dico vobis si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis, & iterũ: Quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis. Ioannes etiam prima sua Canonica capi. vltimo, dicit: Hæc est fiducia, quam habemus ad Deum, quia quæcunque petierimus in nomine eius dabit nobis. ¶ Secunda conclusio: Vt oratio sit infallibiliter efficax multas debet habere conditiones, quas ad quatuor reducere licet. Prima est, quod sit pia, hoc est ex fide spe & charitate procedens. Secunda, quod sit de necessarijs ad salutem. Tertia, quod fiat perseueranter. Quarta, quod qui orat pro se oret & non pro alio. Has conditiones ponit D. Thom. hic in solutione ad 2. Alex. Alen. 4. p. q. 26. artic. 3. memb. 5. & Gabriel super Canonẽ lect. 63. & omnes Theologi, qui illas desumpserunt ex Glossa super Lucam cap. 11. Itaque his conditionibus appositis nulli debet esse dubium quin eius oratio à Deo exaudiatur, sitq; impetratoria, modò impedimentum peccati, quo indignus fiat, vt audiatur, non superueniat. Non dico, hæc omnia necessaria esse, vt impetret quis, quod petit, quia multis ex his deficientibus solet Dominus postulata concedere non ex promissionis debito, sed ex sua gratia, & liberalitate. Tamen si omnia adfuerint, ex debito promissionis, ad votum condescendet orantis. Quod autem hæc omnia necessaria sint, vt certa sit orationis impetratio, facile apparebit si autoritates scripturæ de hoc tractantes in vnum collegerimus. Et quidem, quamuis de necessitate charitatis expresse mentio non fiat, fit tamen æquiualenter idque in multis locis. Nam illos exaudiendos à Deo dicit, qui mandata eius faciunt, & verba eius audiunt. Qui timent Deum, & conscientiam puram à peccato mundatam habent: quos certum est in charitate Dei futuros. Diuus etiam Ioannes in. 1. Canon. capit. 3. dicit: Carissimi, si cor nostrum non reprehẽdit nos, fiduciam habeamus ad Deũ, & quidquid petierimus accipiemus ab eo: Quoniam mandata eius custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eo facimus. Cui cõsonat Psalmista dicens: Si iniquitatem aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Et alibi: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Loquitur autem de timore filiali permanente in seculum seculi, quo timet quis peccare ne Deum offendat, quem certum est sine charitate esse non posse. De fide & spe dicitur apud Matth. cap. 12. Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis: Tolle & iacta te in mare, fiet. Et sequitur: Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Et Ioan. 14. Amen dico vobis, qui credit in me, opera, quę ego facio, & ipse faciet. Et ca. 16. Si quid petieritis patrẽ in nomine meo dabit vobis. Is autem in nomine Christi dicitur aliquid à Deo petere, qui fidem habet in Christum, omne bonum nobis ob merita illius de cælo euenire credens. Ex quo factum fuit, vt Ecclesia in omnibus suis orationibus adiunxerit: Per Christum Dominum nostrum. Opus ergo est, vt oratio nostra exaudiatur, quod affectus noster in Deũ finaliter tendat, quod est charitatis: & credere, quod potens est, si velit, quod petitur elargiri: in suaq; bonitate cõfidere, quæ pertinent ad primam conditionem ex quatuor superius positis. ¶ De secunda conditione, quæ est, vt oratio sit de necessarijs ad salutẽ, dixit Christus Matthæi 6. Quærite primùm regnum

1. Conclu.

2. Conclu.

Quatuor cõditiones sunt necessarie vt oratio sit infallibiliter efficax.

Prima conditio quod oratio procedat ex fide, spe & charitate.

Secunda cõditio quod oratio sit de necessarijs ad salutem.

regnum Dei, & hæc omnia adijcientur vobis. Quaſi diceret: Nõ regnum veſtrum, quo regnetis, ſed regnum Dei, quo Deus regnet in vobis, poſtulare debetis. Et in oratione Dominica: Sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, &c. Quæ omnia certum eſt, ad gloriam Dei, & ad orantis ſalutem pertinere. Vt latè explicuimus art.9.huius quæſtionis. Et quoniam ſæpe ignoramus, an quod petimus ad gloriã Dei conferat, ſitque nobis vtile ad ſalutem, ſcit autem id Deus, idcircò opus erit omnia vota noſtra Deo committere. Nam quid oremus, ſicut oportet, neſcimus, vt dicit Paulus. Et quia iuſtus in ſua oratione non ſemper principaliter gloriã Dei prætendit, vel quod petit, pro tunc, ipſi oranti non expedit, ſicut non expediebat Paulo, nec Eccleſiæ quod Deus exaudiret illum, quando vt auferret ab eo ſtimulum carnis à Domino poſtulabat: idcircò non ſemper exauditur à Deo, quamuis inſtanter petat. ¶ De tertia conditione, quæ eſt perſeuerantia, poſt traditam orandi formam apud Lucam cap.11. dicit Chriſtus: Quis veſtrum habet amicum, & ibit ad illũ media nocte, & dicit ei: Amice commoda mihi tres panes, &c. Et ille de intus reſpondens dicat: Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtium clauſum eſt, &c. Et ſi ille perſeuerauerit pulſans, dico vobis: & ſi non dabit ſurgens eo quod amicus eſt: propter improbitatem tamen eius ſurgit, & dabit illi quotquot habet neceſſarios. Quibus verbis apertè docemur, non ſatis eſſe, Deum orare, etiam ſi amici eius ſimus, vt certa ſit noſtræ petitionis impetratio ſed vltra hoc requiri, quod in oratione perſeueremus. Et apud Lucam ca.18. dicit Dominus: Oportet ſemper orare, & nõ deficere, ſcilicet, quoadusque fiat, quod in oratione petitur. Et ſubdit ſtatim parabolã de iudice, qui viduæ iuſtitiam poſtulãti, eam non niſi poſt importunas & frequentes preces ipſius viduæ, facere voluit. Propter quod D. Gregorius in moralibus dicebat, virtutis pondus oratio nõ habet, quàm nequaquam perſeuerantia continui amoris tenet. Et D. Chryſo. in de compunctione cordis. Ab oratione non recedas, donec accipias finem poſtulati. ¶ De quarta cõditione, quæ eſt, quod qui orat pro ſe & non pro alio oret, nullum habetur apertum teſtimonium. Cæterùm illam colligunt Doctores ex multis verbis Chriſti quibusalijs, ab orantibus, non videtur promittere, quod petierint. Dicit enim: Si quid petieritis patrem in nomine meo, fiet vobis. Et iterum: Quæcunque petieritis in nomine meo, accipietis. His igitur quæ diximus concurrẽtibus, certi ſimus, ſicut eſſe debemus, quod oratio noſtra erit impetratoria, imò ex debito, & ex iuſtitia legali complenda, ſiquidem ad id Chriſtus ſua ſe promiſsione obligauit. Et quamuis non ſtatim Deus vota orantis compleat, non propterea diffidendum eſt. Differt enim aliquãdo vota complere, prout ipſe ſcit ad gloriã ſuam, & noſtram ſalutem magis expedire. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

3. Cõditio quod oratio ſit perſeuerans.

4. Cõditio quod qui orat pro ſe & non pro alio oret.

¶ Sed quoniam diximus vnam è conditionibus neceſſariò requiſitis ad infallibilẽ impetrationem orationis eſſe, quod qui orat, pro ſe & non pro alio oret, ratio poſtulare videtur, vt explicemus, quis ſit valor orationis pro alio fuſæ? Quod eſt quærere, vtrùm oratio vnius pro alio fuſa proſit illi, & ad quid? Ad cuius intelligentiam aduertẽdum eſt, quod oratio vnius pro alio fuſa, poteſt eſſe, vel pro beatis, vel pro damnatis, vel pro exiſtentibus in purgatorio, vel pro viatoribus. Quo ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, certum eſſe, quod qui ſcienter orat pro ijs, qui ſunt in beatitudine, eius oratio ad nihil valet beatis, cum ſit deprauata oratio, & ſanctis iniurioſa. Iniuriam nanque facit beato, qui orat pro illo vt ſupra diximus. Cæterùm ſi oratio fiat pro beato neſcienter, quia, ſcilicet, neſcitur an ſit beatus ille, pro quo oratio funditur, valet eidem ad gaudium accidentale. Accidẽtaliter nanque gaudent ſancti in cælo videntes, quod ſui amici in terris viuentes, ex pio & charitatiuo affectu, qui Deo gratus eſt, bona opera pro illis faciunt. ¶ Secundo etiam eſt certum, quod oratio fuſa pro his, qui ſunt in purgatorio valet illis, vel vt inde totaliter liberentur, vel citiùs, vel ſaltem, vt mitius torqueantur, iuxta illud 2. Macha. cap. 12. Sancta, & ſalubris eſt cogitatio, pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur. Vnde Diuus Gregorius, & refertur in cap. animæ. 13. q. 2. in hunc modum dicebat: Animæ defunctorum quatuor modis ſoluuntur, aut oblationibus ſacerdotum, aut precibus ſanctorum, aut charorum eleemoſynis, aut ieiunio cognatorum. Et D. Auguſtinus in Enchiridio loquens de orationibus, & ſuffragijs pro defunctis in purgatorio exiſtentibus factis, dicit. Quibus proſunt, ad hoc proſunt vt illis plena fiat remiſsio, aut certè, vt tolerabilior fiat ipſa damnatio. ¶ Tertio etiam eſt certũ, quod oratio ſciẽter & ex propoſito fuſa pro damnatis deprauata eſt, & voluntati diuinæ contraueniens, atque adeò ad nihil illis prodeſſe poteſt. Eſtque prohibita, vt conſtat, ex cap. pro obeuntibus. 13. qu. 2. Vbi dicitur: Pro impijs etiam ſi Chriſtiani fuerint ſacrificia facere, aut alia ſuffragia non licebit. Et in cap.

Dubium graue.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

in cap.placuit.13.q.5. pro ijs, qui in peccatis impœnitentes diſceſſerunt, nulla prorſus fiat commemoratio. Nonnulli affirmant, quod quamuis oratio pro damnatis fuſa non valeat eis, vt ab æternis pœnis liberentur, valet tamen, vt à temporali pœna cui obnoxij ſunt, ob peccata, de quibus hic doluerunt, & non ſatisfecerunt, liberari poſsint. Quia hęc pœna in inferno temporalis eſt. Nec patrum decreta ſuperius poſita loquuntur de oratione priuata ſed de publica, quam clerici tanquam Eccleſiæ miniſtri faciunt. Et ſic non videtur probatum, orationem ſaltem priuatam pro damnatis fuſam ad remiſsionē præfatæ illius pœnę temporalis non valere. Cęterùm verius proculdubiò eſt, nullam orationem nec priuatam, nec publicam damnatis prodeſſe, etiam ad temporalis pœnæ remiſsionem. Quod inde ſufficienter colligitur, quod ille diues Epulo, cum in inferno eſſet, & ab Abraham nonnihil ſuffragij, quo mitius torqueretur, exigeret, nullum miſericordiæ verbum audiuit. Imo potius ſignificatum ei fuit, ob Chaos magnum, quod erat inter damnatos, & alios, non poſſe illis auxilij quidquam communicari. Et D. Auguſti. dicebat: Si ſcirem patrem meum eſſe in inferno, non magis orarem pro illo, quam pro diabolo. Quod certè inhumanum dictum videretur, ſi poſſet ſua oratione patri in inferno exiſtenti aliqualiter ſubuenire. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis.

¶ Sed dubium eſt de oratione pro altero viatore fuſa, quam certum eſt ex ſuperioribus, plurimum ei prodeſſe poſſe, ad quid valeat illi? Et mouetur ſpecialiter dubium de gratia gratum faciente, an, ſcilicet, valeat, vt ei prima gratia detur, vel augmentum illius. Et pro parte affirmatiua poteſt deſumi

1. argum.

argumentum ex Matth. capit. 9. vbi dicitur: quod videns Ieſus fidem illorum dixit paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Quibus verbis apertè ſignificatur aliorum preces valuiſſe paralytico, vt remiſsionem peccatorum, & ex conſequenti primam gratiam obtineret. Et D. Iacob. in ſua

2. argum.

Canon. cap. 5. inquit: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, &c. Et addit: Et oratio fidei ſaluabit infirmum: & ſi in peccatis fuerit dimittentur ei. Valet ergo oratio alterius, vt ille, pro quo funditur remiſsionem peccatorum, & primam gratiam conſequatur. ¶ Sed, vt quid in hac re dicendum ſit, explicemus aduertendum eſt, dupliciter poſſe intelligi, quod oratio vnius valet, vt primam gratiam alter conſequatur, vno modo, vt oratio vnius valeat alteri ad primam gratiam, ſecluſo omni bono motu illius, ita, ſcilicet, vt ex parte eius, pro quo oratur nihil aliud ſit neceſſarium, quam, quod nō ponat obicem. Et in hoc ſenſu, certum eſt ſecundum fidem, quod oratio vnius non prodeſt alteri, vt primam gratiam obtineat. Certum eſt enim, quod peccatori in mortale peccatum lapſo, eſt neceſſaria cordis pœnitentia, vt viuat. Quod ſæpiſsimè ſcriptura dicit, & D. Thom. declarat. 1.2.q.113.ar.5. Alio modo poteſt intelligi, quod oratio vnius proſit alteri, vt primam gratiam habeat. Ita, ſcilicet, quod ex parte eius, pro quo oratur ſit neceſſaria pœnitentia cordis: nō tamen tanta, quę per ſe ſufficiat ad gratiā obtinendam, ob ſui remiſsionem. Et tali diſpoſitione exiſtente in illo prodeſt ei alterius oratio. Sed nec hic modus poteſt habere verum. Nam, vt in materia de pœnitentia dicitur, in contritione ſeu pœnitentia cordis non eſt neceſſaria intenſio gradualis, ſed quælibet, etiam remiſſa, eſt efficax, vt ſit ſufficiens diſpoſitio ad gratiam. Quare, ſi ità eſt, quod ſine pœnitentia cordis formali, aut virtuali non poteſt peccator primam gratiam habere, & quæcunque talis, etiam ſi remiſſa ſit, ſufficit, vt illam obtineat, conſequens eſt, orationem alterius ad primam gratiam directè non valere, quandoquidem ea correſpondet pœnitentiæ, ſeu propriæ diſpoſitioni ipſius pœnitentis, & ſecundum eius exigentiā ſibi præſtatur. Vtrùm autem oratio vnius taliter alteri ad gratiam proſit, quod vltra illam gratiam propriæ diſpoſitioni correſpondentem impetret illi alium gradum, non eſt ita certum. Non enim eſt ſecundū legem, nec contra legem, ſed præter, vt conſtat. Cæterùm quamuis in libera Dei poteſtate ſit, ſalua lege, hoc modo, orationem vnius ad gratiam alteri conferendam acceptare, probabilius tamen eſt, quod non facit, ſed ſemper prima gratia correſpondet propriæ diſpoſitioni, vt communiter docent Doctores in materia de gratia. Ex dictis infertur orationem vnius propriè loquendo, nunquam valere, vt alteri, pro quo orat, prima gratia conferatur, valere tamē vt ei à Deo diſpoſitiones ad quas gratia ſequitur tribuantur: non ex lege, nec ex iuſtitia, ſed tantum de congruo. Quo ſolummodo vnus alteri mereri poteſt, vt docet D. Thom. 1.2.q.114.ar.6.

Corollariū

Qualiter poſsit intelligi quod oratio vnius prodeſt alteri ad primam gratiam habēdam.

¶ Et ad primum argumentum de paralytico reſpondeo, ex illo loco non colligi, ſolam fidem aſtantium fuiſſe ſatis, vt illi peccata remitterentur. Tum: quia paralyticus, qui in morbum ob peccatum inciderat, ſine fide propria vitam gratiæ habere non potuit. Tum etiam: quia Chriſtus dixit ei: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Quibus

Ad 1. arg.

verbis

verbis ſignificatur ipſum paralyticum fiduciam habuiſſe in Chriſto, & ob id remiſsionem obtinuiſſe. Et ita nonnulli expoſitores dicunt, quod quando dicitur: Videns Ieſus fidem illorum, ly illorum, non ſolum refert, fidem aſtantium: ſed etiam ipſius paralytici.

Ad 2.arg. ¶ Ad ſecundum ex Canonica Iacobi capi. 5. reſpõdetur, quod locus ille communiter intelligitur de ſacramẽto extremæ Vnctionis, quod valet ex opere operato ad ſalutẽ vncti. Et oratio illa fidei, de qua textus loquitur, & dicit, quod ſaluabit infirmum, poteſt accipi, pro oratione, quam vngens dicit, quæ eſt forma efficax ipſius ſacramenti. Nempe: Per hanc ſanctam vnctionem, & Dei pijſsimam miſericordiã indulgeat tibi Deus quidquid peccaſti per guſtũ, &c. Quod ſi de oratione multorum presbyterorum illic pro ſalute infirmi orantium, id velis accipere, dicendum eſt, quod talis oratio ſaluabit mediatè infirmum. Nempe mediante pœnitentia illi per orationem impetrata. Nam, quod oratio illa valeat infirmo in peccato mortali exiſtenti ad ſalutem animæ immediatè, ſecluſa, ſcilicet, eius immediata diſpoſitione eſt valde abſurdum, vt ex ſupradictis patet.

ARTICVLVS XVI.

¶ *Vtrum peccatores orando aliquid impetrent à Deo.*

Inf.q 178. ar.2.ad 1. Et po.q. 6. ar.9.ad 5. Et Io.4.le. 3.

AD DECIMVMSEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd peccatores orando non impetrent aliquid à Deo. Dicitur enim Ioann.9. Scimus quia peccatores Deus non audit. Quod conſonat ei quod dicitur Prouerb. 28. Qui declinat aures ſuas ne audiat legem: oratio eius erit execrabilis. Oratio autem execrabilis non impetrat aliquid à Deo: ergo peccatores non impetrant aliquid à Deo.

2 ¶ Præterea, Iuſti impetrant à Deo illud quod merentur, vt ſupra habitum

Ar.preced. * eſt. Sed peccatores nihil poſſunt mereri, quia gratia carent, & etiam charitate, quæ eſt virtus pietatis, vt dicit gloſ. 2. ad Timotheum 3. ſuper illud, Habentes quidem ſpeciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et ita non piè orant: quod requiritur ad hoc, quòd oratio impetret, vt ſupra dictum

Ar.preced. ad 2. * eſt: ergo peccatores nihil impetrant orando.

3 ¶ Præterea, Chryſoſt. dicit * ſuper Matthæum, Pater non libenter exaudit orationem quã filius non dictauit. Sed in oratione quam Chriſtus dictauit dicitur, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: quod peccatores nõ faciunt: ergo vel mentiuntur hoc dicentes, & ſic nõ ſunt exauditione digni: vel ſi non dicant, non exaudiuntur: quia formam orandi à Chriſto inſtitutam nõ ſeruãt.

In opere im perfecto, ho mil. 14.

¶ SED CONTRA eſt, quod Auguſt. * dicit ſuper Ioannem. Si peccatores non exaudiret Deus, fruſtra publicanus dixiſſet, Domine propitius eſto mihi peccatori. Et Chryſo. * dicit ſuper Matthæum, Omnis qui petit accipit: id eſt, ſiue iuſtus ſit, ſiue peccator.

Tract. 44. in Io. à me. to. 9. Hom. 18. in opere im. perfecto, parum ante medium, tõmo 2.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in peccatore duo ſunt conſideranda, ſcilicet, natura, quam diligit Deus: & culpa, quam odit. Si ergo peccator orando aliquid petit, inquantum peccator, id eſt, ſecundum deſiderium peccati, in hoc à Deo non auditur ex miſericordia, ſed quandoq; auditur ad vindictam: dum Deus permittit peccatorem adhuc amplius ruere in peccata. Deus enim quædam negat propitius quæ concederet iratus, vt Auguſt. * dicit, Oratione vero peccatoris ex bono naturæ deſiderio procedentem Deus audit, non quaſi ex iuſtitia, quia peccator hoc non meretur, ſed ex pura miſericordia: obſeruatis tamen quatuor * præmiſsis conditionibus: vt ſcilicet pro ſe petat neceſſaria ad ſalutem, piè & perſeueranter.

Tra.33. in Ioan paulo à prin. to. 9 Et de verb. Dom. Ser. 53. Ar.practd. ad 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſicut Auguſt. * dicit ſuper Ioannem. Illud verbum eſt cæci adhuc inuncti, id eſt, nondum perfectè illuminati, & ideo non eſt ratum: quamuis poſsit verificari, ſi intelligatur de peccatore, inquantum eſt peccator, per quem etiam modum oratio eius dicitur execrabilis.

Tract. 44. in Ioann. à med. to. 9.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd peccator non poteſt piè orare: quaſi eius oratio ex habitu virtutis informe-

tur

tur. Poteſt tamen eius oratio eſſe pia quantum ad hoc quòd petit aliquid ad pietatem pertinens: ſicut ille qui non habet habitum iuſtitiæ, poteſt aliquid iuſtum velle, vt ex ſupradictis * patet. Et quamuis eius oratio non ſit meritoria, poteſt tamen eſſe impetratiua: quia meritum innititur iuſtitiæ, ſed impetratio innititur gratiæ.

In corp. ar. & q. 10. ar. 4 & q 58. ar. 1. ad 3.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, oratio Dominica profertur ex perſona communi totius Eccleſiæ. Et ideo ſi aliquis nolens dimittere debita proximo, dicat orationem Dominicam, non mentitur: quamuis hoc quod dicit non ſit verum quantum ad ſuam perſonam, eſt enim verum, quantum ad perſonam Eccleſiæ ex qua eſt meritum: & ideo fructu orationis caret. Quandoque tamen aliqui peccatores parati ſunt debitoribus ſuis dimittere: & ideo ipſi orantes exaudiuntur, ſecundum illud Eccleſ. 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur.

Ar. 7. ad. 1

Svmma Textvs.

SVppoſito, quod in peccatore duo ſunt conſideranda, ſcilicet, natura, & culpa, ad propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Peccator, vt peccator, non auditur à Deo ex miſericordia: quandoque tamen auditur ad vindictam. Probatur ex D. Auguſtino dicente, quod Deus quædam negat propitius, quæ concedit iratus, vt cum permittit peccatorem amplius ruere in peccata, quę poſtulat. Tunc enim dicitur peccator, inquantum peccator, orare, quando petit aliquid ſecundum deſiderium peccati. Secunda concluſio: Cum peccator ex bono deſiderio naturæ aliquid petit, exauditur à Deo, non quaſi ex iuſtitia, quia peccator hoc non meretur, ſed ex pura miſericordia.

Explicatio Articvli.

REſolutio D. Thom. in iſto articulo videtur eſſe, quod quando peccator orat, inquantum peccator, hoc eſt, ſecundum deſiderium peccati, non exauditur à Deo. Tamen quando orat ex bono deſiderio naturæ auditur ab illo. Sed poteſt eſſe difficultas, vtrùm abſolutè loquendo ſit concedendum, quod peccator à Deo exaudiatur? Et pro parte negatiua eſt argumentum deſumptum ex illo Ioan. capit. 9. Scimus, quod Deus peccatores non exaudit. Et ſi dicatur, verba illa eſſe hominis cæci nondum ſatis in veritate illuminati, poterimus adducere in eiuſdem rei confirmationem plura alia loca ſacræ ſcripturæ. Pſalm. enim. 65. dicit propheta: Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo non exaudiet Dominus. Et Eſai. cap. 1. Si multiplicaueritis orationem non exaudiam vos, manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. & capi. 59. Ecce non eſt abbreuiata manus Domini, vt ſaluare nequeat, nec aggrauata eſt auris eius, vt non exaudiat: ſed iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos, & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret. ¶ Secundo ſic argumentor: Ex amicitia humana ſæpe ducimus argumenta ad conuincendum ea, quæ in amicitia diuina contingunt, quod & faciunt D. Thomas, & alij ſancti in multis locis: ſed inter homines ille, qui eſt inimicus, & aliquid petit, non exauditur: ergo nec apud Deum.

Dubium.

1. argum.

2. argum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, ſuppoſito quod loquimur de peccatore in mortali peccato exiſtente, aduertendū eſt primo ex D. Tho. hic ad ſecundū, quod in oratione hæc duo, ſcilicet, mereri, & impetrare non ſe conſequuntur mutuò, ſed potius ſunt diſparata, poteſtque vnum ſine alio inueniri. Nam oratio Pauli de qua fit mentio, 2. Corint. 12. fuit meritoria & non impetratoria. Et oratio Iudæorum Regem petentium 1. Reg. capit 8. fuit impetratoria, & non meritoria. ¶ Aduertendum eſt ſecundo, quod ea, quæ peccator petere poteſt ſunt in triplici differentia: aut enim petit illa, quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem, vt gratiam, charitatem, aut petit illa quæ ſunt mala, aut petit bona, quę appellantur media, vt ſunt opes, diuitię, fama. Quæ bona media adhuc tripliciter petere poteſt. Aut enim petit illa, vt ſint ei adminiculo ad virtutem, aut vt illis male vtatur: Aut abſolutè, quatenus ſunt neceſſaria ad vitam corporalem. Si petit primo modo, iam reducuntur ad illa, quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem. Si petit ſecundo modo, iam petit quæ ſunt mala, & ſic tantum loquimur in præſenti de bonis medijs quatenus ſunt neceſſaria ad vitam.

Nota 1.

Nota 2.

¶ His conſtitutis ſit 1. concluſio: vtrumque falſum eſt, ſcilicet, & quod peccator nunquam exauditur à Deo, & quod ſemper exauditur. Hæc concluſio eſt Diui Auguſtini lib. 2. contra epiſtolam Parmeniani capit. 8. In cuius probatione non eſt opus immorari: cum ſint innumera exempla in ſacris literis, quibus videmus homines peccatores

1. Cōcluſio

in ſuis orationibus interdum fuiſſe exauditos,& interdum minimè.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio : Licet Deus libentius audiat iuſtos,quam peccatores:tamen ſi peccator petat bona neceſſaria ad ſalutem ſemper exauditur à Deo, dummodo aliqua ex conditionibus neceſſarijs ad efficaciam orationis, quæ ſunt numero quatuor, hic à D.Tho.relatæ,non deficiat.Hæc cõcluſio ſimiliter eſt D. Aug.loco citato,& ſuper Ioan. tract.44. & D.Tho.de potentia q.6.art.9.& ſuper Ioan.ca.9. Et probatur primo ex Luca cap.18.Vbi de publicano peccatore in templo orante dicitur,quod deſcendit iuſtificatus in domum ſuam.Et cap.15.dicitur de filio Prodigo, quod fuit à patre exauditus, & indutus ſtola prima,hoc eſt,gratia. Et ratione ſic argumentor:Nunquam Deus hortatur peccatores ad petenda huiuſmodi bona, niſi illa eſſet petentibus conceſſurus, Deus enim & natura nihil faciunt fruſtra: ſed hortatur:ergo. Probo minorem:Nam apud Mathæum ca.6.docens nos Chriſtus orare præcipit, vt dicamus : Dimitte nobis debita noſtra.Quæ verba principaliter ſunt intelligenda de peccatis mortalibus,iuxta communem expoſitionem ſanctorum.Tum:quia aliàs ſequeretur, quod qui in peccato mortali exiſtens diceret illa verba, faceret contra dictum Chriſti: quod eſt abſurdum . Tum etiam : quia quando abſolutè in ſcriptura inuenimus nomen peccati, aut eſt intelligendum de mortali & veniali ſimul,aut ſi de vna tantum eſt intelligendum, eſt de mortali, quod verius atque perfectius habet rationem peccati.Et idem prorſus eſt dicendũ de nomine debiti. Conditiones autem quas D. Thom. dicit debere comitari orationem peccatoris,vt infallibiliter à Deo exaudiatur ſunt, quod ſit pia,perſeuerans, de rebus neceſſarijs ad ſalutem,& pro ipſo orante, & nõ pro alio fuſa . Et ſi quis obijciat fieri non poſſe, vt oratio peccatoris ſit pia , cum non habeat charitatem,à qua proficiſcatur:reſpõdeo cum D.Thom. hic ad ſecundum, quod quamuis peccator non poſsit pie orare,quaſi eius oratio ex habitu virtutis informetur,poteſt tamen eius oratio eſſe pia, quantum ad hoc, quod petit aliquid ad pietatem pertinens,ſicut & ille, qui non habet habitum iuſtitiæ,poteſt aliquid iuſtum velle.

3.Conclu. ¶ Tertia concluſio: Quando peccator petit à Deo mala , vel illa, quæ facultatem afferant peccandi,quamuis bona ſint,non exauditur à Deo, niſi forte cum iratus eſt , & vult peccatorem punire. Probatur ex D.Iacobo in ſua Canonica cap.4.dicente : Petitis,& non accipitis,eò quod male petatis,vt in concupiſcentijs veſtris inſumatis . Et D. Auguſtinus tract.63.in Ioannem. Male vſurus eo,quod petit,Deo miſerante non accipit . Proinde ſi aliquid ab eo petitur , vnde homo lædatur , magis metuendum eſt , ne quod non poſſet dare propitius , det iratus. Ad hunc modum in malum Iudæorum Regem petentium datus fuit illis rex , poſtquã Dominus mala quæ ſub Rege paſſuri erant, prædixerat 1.Reg. 8. Et in malum eorundem datæ fuerunt illis coturnices , quando carnes petierunt.Siquidem in earum comeſtione multi perierunt . Qua etiam ratione credendum eſt Deum multorum impœnitentium,& obſtinatorum orationes audire, in quibus ſolum bona corporis,aut fortunæ petunt,ſciens hoc illis in maiorem ipſorum condemnationem ceſſurum . Quare nec ij, quorum orationes ſemper exaudiuntur ſuperbire,nec illi , quos Deus non audit diffidere , aut deſperare debebunt . Sæpe enim Deus iratus contra orantem concedit illi, quod ſi iratus non eſſet denegaret, vt modo diximus ex D. Auguſtino , atque etiam ſæpe ſuis electis denegat,quod petunt:ſciens forte ſi concederet non illis in bonum eſſe ceſſurum.

¶ Quarta concluſio : in petitione bono- 4.Conclu.
rum temporalium ſæpe peccator exauditur à Deo ex miſericordia ſua , quamuis quantum attinet ad liberationem à malis contrarijs horum bonorum,vt eſt paupertas, infirmitas, &c. ſæpè non exaudiatur. Prima pars huius concluſionis eſt manifeſta. Experientia enim ſæpe videmus, homines peccatores petere à Deo bona temporalia, & accipere. Secunda autem pars probatur ex illo 2.Machab.cap.9.Orabat Dominum hic ſceleſtus, à quo non eſſet miſericordiam conſequuturus.Et Threno.cap.3.Nos iniquè egimus,& ad iracundiam prouocauimus,idcircò tu inexorabilis es. Hoc eſt: Ideo tu nullis precibus flecteris,vt à puniendo abſtineas.Ex dictis infertur peccatores orãtes interdum exaudiri à Deo,& interdum non ad modum in concluſionibus explicatum.

¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpondeo , quod illa teſtimonia ſcripturę ſunt intelligenda iuxta tertiam concluſionem,quando,ſcilicet,homines petunt aliquid à Deo ex deſiderio peccãdi, vel quãdo Deus iratus vult de peccatoribus ſupplicium ſumere . Tunc enim eos non exaudit. Ita exponit D. Hieronymus ſuper Eſai. Ad 2.arg.
cap.59. ¶ Ad ſecundum de amicitia humana reſpondetur,miſericordiam diuinam maiorem eſſe, quam miſericordiam humanam, ex quo fit, vt Deus non dedignetur peccatorum

torum misereri, illosque orantes exaudire, quamuis homines id non faciant. Ad illud ex Ioanne cap.9. Scimus, quod Deus peccatores non exaudit, respondet D. Augustinus, verba illa esse hominis cæci, nondum in veritate satis illuminati. Sed quamuis hæc responsio non sit aspernenda, possumus etiam dicere, sensum illorum verborum esse, quod Deus peccatores non audit, vt miracula edat ad approbationem vitæ illorum. Ita interpretantur Chrysostomus, Theophylactus, Diuus Thom. & alij super illum locum Ioannis. Et quod hæc expositio quadret textui, ex eo conuinci potest, quod prius Pharisæi dixerunt, quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et sic tam pharisæi, quam cæcus loquebantur de illo miraculo. Voluitque cæcus ostendere Christum nõ esse peccatorem hoc syllogismo: Vos dicitis hominem peccatorem non posse facere hæc signa, quia miracula non fiunt, nisi virtute diuina, sed Christus illud fecit: ergo non est peccator, quoniam Deus peccatores non exaudit.

ARTICVLVS XVII.

¶ *Vtrum conuenienter dicantur esse orationis partes, Obsecrationes, Orationes, Postulationes, & Gratiarum actiones.*

4.di.15.q.4.art.3.& Philip.4. Et 1.Tim.2 Origenes homil. vlt. in Matth. tracta. non multum remotè ante med.to.3.

AD DECIMVMSEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd incõuenienter dicantur esse orationis partes, obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Obsecratio enim videtur esse quædam adiuratio. Sed sicut Origenes * dicit super Matthæum, Non oportet, quòd vir qui vult secundum Euangelium viuere, adiuret alium. Si enim iurare non licet, nec adiurare: ergo inconuenienter ponitur obsecratio orationis pars.

Li.3.de fide cap.24.

2 ¶ Præterea, Oratio secundum * Damascenum, est petitio decentiũ à Deo. Inconuenienter ergo orationes contra postulationes diuiduntur.

3 ¶ Præterea, Gratiarum actiones pertinent ad præterita, alia verò ad futura: sed præterita sunt priora futuris. Inconueniẽter ergo gratiarum actiones post alia ponuntur.

¶ IN CONTRARIVM est authoritas Apostoli 1 ad Timotheum 2.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ad orationem tria requiruntur, quorum primum est, vt orans accedat ad Deum quem orat, quod significatur nomine orationis: quia oratio est ascensus intellectus in Deum. Secundo requiritur petitio quæ significatur nomine postulationis, siue petitio proponatur determinatè, quod quidam nominant propriè postulationem: siue indeterminatè, vt cum quis petit iuuari à Deo, quòd nominant supplicationem: siue solum factum narretur, secundum illud Ioan.11. Ecce quem amas infirmatur: quod vocant insinuationem. Tertio requiritur ratio impetrandi quod petitur: & hoc vel ex parte Dei vel ex parte petentis. Ratio quidem impetrandi ex parte Dei est eius sanctitas, propter quam petimus exaudiri, secundum illud Danielis 9. Propter temetipsum inclina Deus meus aurem tuam, & ad hoc pertinet obsecratio, quæ est per sacra cõtestatio: sicut cum dicimus, per natiuitatem tuam libera nos Domine. Ratio vero impetrandi ex parte petentis est gratiarum actio: quia de acceptis beneficijs gratias agentes meremur accipere potiora, vt in collecta dicitur, & ideò dicit * gloss.1. ad Timot. 2. quòd in missa obsecrationes sunt quæ præcedunt consecrationem, in quibus quædam sacra commemorantur. Orationes sunt in ipsa consecratione, in qua mens maximè debet eleuari in Deum. Postulationes autem sunt in sequentibus petitionibus. Gratiarum actiones in fine. In pluribus etiam Ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attendi, sicut in collecta trinitatis. Quod dicitur, Omnipotens sempiterne Deus, pertinet ad orationis ascensum in Deum. Quod dicitur, Qui dedisti famulis tuis, &c. pertinet ad gratiarum actionem. Quod dicitur, præsta quæsumus, &c. pertinet ad postulationem. Quod in fine ponitur, per Dominum nostrum, &c. pertinet ad obsecrationem. In collationibus autem patrum * dicitur, quòd obsecratio est imploratio pro peccatis: oratio cũ aliquid Deo vouemus: postulatio cum

Glo. ordinaria in prin. commentarij ad ca.2 1.ad Tim.

In collatione 9.c.11. 12.& 13. simul.

pro alijs petimus. Sed primum melius est.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd obsecratio non est adiuratio ad complendum, quod prohibetur: sed ad misericordiam implorandum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd oratio communiter sumpta includit omnia quæ hic dicuntur. Sed secundum quod contra alia diuiditur, importat propriè ascensum in Deum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in diuersis præterita præcedunt futura. Sed aliquid vnum & idem, prius est futurum quàm sit præteritum. Et ideo gratiarum actio de alijs beneficijs præcedit postulationem aliorum beneficiorum. Sed idem beneficium prius postulatur, & vltimò cùm acceptum fuerit de eo gratiæ aguntur. Postulationem autem præcedit oratio per quam acceditur ad Deum à quo petimus. Orationem autem præcedit obsecratio: quia ex consideratione diuinæ bonitatis, ad cũ audemus accedere.

Summa Textvs.

Conclusio huius articuli est affirmatiua, quam probat D. Thom. hac ratione: Ad orationem generaliter tria requiruntur. Quorum primum est, vt orans ascendat ad Deum, quem orat, quod nomine orationis significatur. Secundo requiritur petitio determinata, quæ postulatio dicitur, vel indeterminata, quæ nominatur supplicatio. Tertio requiritur ratio impetrandi quod petitur, vel ex parte Dei propter eius sanctitatem. Et ad hoc pertinet obsecratio: quæ est per sacra contestatio, vel ex parte petentis, & dicitur actio gratiarum. Et sic hæ partes orationis vocantur obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Totus iste articulus consumitur in explicatione cuiusdam loci Diui Pauli 1. ad Timoth. 2. Et quamuis possit aliter intelligi: expositio tamen D. Thom. est optima.

De qua re vide D. Augustinum epistola 59. ad Paulinum. & cum illo conueniunt Chrysostomus, & Theophylactus.

QVÆSTIO LXXXIIII.

De Exterioribus actibus latriæ, in tres articulos diuisa.

Artic. I.

¶ *Vtrùm adoratio sit actus latriæ, siue religionis.*

Ad Primvm sic proceditur. Videtur quòd adoratio non sit actus latriæ siue religionis. Cultus enim religionis soli Deo debetur. Sed adoratio nō debetur soli Deo. Legitur enim Gene. 18. quod Abrahã adorauit Angelos. Et 3. Reg. 1. dicitur quòd Nathan Propheta ingressus ad regem Dauid, adorauit eum pronus in terrã: ergo adoratio non est actus religionis. 3. dist. 10. q. 1. ar. 2. q. 7. Et 3. con. c. 119.

2 ¶ Præterea, Religionis cultus debetur Deo prout in ipso beatificamur, vt patet per Augu. * in 10. de Ciui. Dei. Sed adoratio debetur ei ratione maiestatis: quia super illud Psal. 28. Adorate Dominum in atrio sancto eius: dicit glo. De his atrijs venitur in atrium vbi maiestas adoratur: ergo adoratio non est actus latriæ. * Li. 10. c. 1. med. to. 5.

3 ¶ Præterea, Vnius religionis cultus tribus personis debetur. Nō autem vna adoratione adoramus tres personas. Sed ad inuocationem trium personarum singulariter genuflectimus: ergo adoratio non est actus latriæ.

¶ Sed Contra est, quod Matth. 4. inducitur: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

¶ Respondeo dicendum, quòd adoratio ordinatur in reuerentiã eius, qui adoratur. Manifestum est autem ex * dictis, quod religionis propriũ est reuerentiã Deo exhibere. Vnde adoratio qua Deus adoratur, est religionis actus. * Q. 81. ar. 1. ad 3.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod Deo debetur reuerentia propter eius excellentiam, quæ aliquibus creaturis communicatur: non secundum æqualitatem, sed secundum quandam participationem. Et ideo alia veneratione veneramur Deum, quod pertinet ad latriam: & alia veneratione quasdam excellentes creaturas,

turas,quod pertinet ad duliam, de qua poſt* dicetur. Et quia ea quæ exterius aguntur,ſigna ſunt interioris reuerentiæ,quædam exteriora ad reuerentiam pertinentia exhibentur excellentibus creaturis inter quæ maximum eſt adoratio. Sed aliquid eſt quod ſoli Deo exhibetur,ſcilicet ſacrificium: Vnde Auguſtin. dicit in 10 de Ciuit. Dei. Multa de cultu diuino vſurpata ſunt,quæ honoribus deferuntur humanis, ſiue humilitate nimia, ſiue adulatione peſtifera: ita tamen quòd quibus ea deferuntur homines haberentur,qui dicuntur colendi & venerandi. (Si autem multum eis additur) & adorandi. Quis vero ſanctificandum cenſuit niſi eum quem Deum aut ſciuit,aut putauit,aut finxit? Secundum reuerentiam ergo quæ creaturæ excellenti debetur, Nathan adorauit Dauid,Secũdum autem reuerentiam quæ debetur Deo Mardocheus noluit adorare Aman,timens ne honorem Dei transferret ad hominem, vt dicitur Heſter 3. Et ſimiliter ſecundum reuerentiam debitam creaturæ excellenti Abraham adorauit Angelos & etiam Ioſue, vt legitur Ioſue 5. quamuis poſsit intelligi quòd adorauerint adoratione latriæ Deum, qui in perſona Angeli appareb at & loquebatur. Secundum autem reuerẽtiam quæ debetur Deo, prohibitus eſt Ioannes Angelum adorare. Apoc. vltim. Tum ad oſtendendum dignitatem hominis quam adeptus eſt per Chriſtum, vt Angelis æquetur: vnde ibi ſubditur: Conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum. Tum etiam ad excludendũ idololatrię occaſionẽ: vnde ſubditur: Deũ adora.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſub maieſtate diuina intelligitur omnis Dei excellentia, ad quam pertinet quòd in ipſo ſicut in ſummo bono beatificamur.

¶ Ad tertium dicendum, quod quia vna eſt excellentia trium perſonarum, vnus honor & reuerentia eis debetur, & per conſequens vna adoratio. In cuius figuram cũ legitur de Abraham Geneſ. 18. quòd tres viri apparuerunt, adorãs vnum, alloquitur dicens: Domine, ſi inueni gratiam, &c. Terna autem genuflexio ſignum eſt ternarij perſonarum, non autem diuerſitatis adorationum.

Q.110. & ſeq. & qu. 103. ar. 3. & 4.

Li. 10. c. 5. circa fi. to. 5.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio eſt affirmatiua. Probatur in argumento ſed contra hac ratione: Adoratio ordinatur in reuerentiam eius,qui adoratur: ſed religionis propriũ eſt reuerentiam Deo exhibere: ergo adoratio, qua Deus adoratur eſt actus religionis. Et in corpore articuli hoc modo: Proprium religionis eſt reuerentiam exhibere Deo, cuius excellentia creaturis communicatur, non ſecundum æqualitatem, ſed ſecundum quandã participationem: vnde alia veneratione adoratur Deus, quod pertinet ad latriam: & alia veneratione excellentes quædam creaturæ, quod pertinet ad duliam: ergo adoratio, qua Deus adoratur eſt actus latriæ, atque ex conſequenti religionis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius quæſtionis, vt à nomine ipſo exordiamur aduertendum eſt, quod hoc vocabulũ, adoratio, eſt æquiuocum, variaſque habet ſignificationes in ſacris literis. Interdum enim denotat eam adorationem, quæ ſoli Deo debetur, vt apud Matthæum ca. 4. cum dicitur: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Et apud Ioan. cap. 4. in illis verbis: Deus tales quærit adoratores, qui adorent illũ in ſpiritu, & veritate. Interdum autem denotat cultum, & venerationem, quæ exhibetur creaturis. In qua ſignificatione nihil aliud eſt adoratio, quam exhibitio honoris alicui perſonæ facta, propter eius excellẽtiam. Sic accipitur Gene. 18. quando de Abrahamo dicitur, quod pronus in terra angelos adorauit. Et Gene. 19. quando dicitur de Loth, quod pronus in terra adorauit angelos veniẽtes, vt perderent Sodomã. In eadem etiam ſignificatione Geneſ. 23. dicitur Abraham adoraſſe filios Heth, & Gene. 33. quod adorauit Iacob fratrem ſuum Eſau venientẽ in apparatu, dicens ſic: Vidi faciem tuam, quaſi viderim vultum Dei. Fecit quoq; vxores, & proles adorare fratrem ſuum Eſau. Exodi. 18. Moyſes adorauit Iethro ſocerum ſuum. Et Miphiboſeth filius Ionathæ & Ornam adorauerunt Dauidem. Innumeraque alia ſunt teſtimonia, quibus cõuincere poterimus, quod adoratio non ſolum ad Deũ, ſed etiam ad ſanctos Dei angelos, & ad homines in eminenti maieſtate conſtitutos, fiat. ¶ Et ſi quis quærat, cur ergo Apoca. c. 22. prohibuit

Nomẽ adoratio varias habet ſignificationes.

Quæſtio.

Angelus ne Apostolus Ioannes ipsum adoraret,dicens: Vide ne fecetis: cōseruus enim tuus sum: Deum adora. Et D.Petrus Actor. 10.recusauit adorationem, quam Cornelius ad ipsum facere volebat dicens: Surge: Nam & ego ipse homo sum,si adoratio,vt modò dicebam non solum significat in sacris literis, eam reuerentiam,quæ soli Deo debetur,sed etiam exhibitionem honoris, cuicunque personæ factam, propter ipsius eminentem excellentiam? Respondeo, dubium quidem non esse, quod secundum reuerentiam, quæ creaturæ excellenti debetur, Patriarchæ, & Prophetę adorauerunt non solum Angelos, verum etiam homines,& secundum illam reuerentiam, quæ soli Deo debetur noluisse Mardocheum adorare Amam,ne, scilicet,honorem Dei transferret ad hominem,vt dicitur Esther cap.13.Quo etiam modo D.Paulus,& Barnabas reprehendebant, & detestabantur,scissis vestibus, paratum sibi cultum adorationis in Lystris. Volebant enim habitatores illius ciuitatis,velut dijs quibusdam,idque cultu latriæ,eis sacrificare,dicentes: Dij similes facti hominibus descenderūt ad nos. Actor.cap.14.Et hæc etiam adoratio est,quā angelus prohibuit Ioanni.& D.Petrus Cornelio: Præterquam quod dicere possumus, quod Angelus prohibuit Ioāni, etiam illam reuerentiam, quæ creaturis potest impendi. Tum,vt ostenderet dignitatem,quam homo per Christum adeptus erat,qua meruit Angelis æquari, & ideò dixit: Cōseruus tuus sum; & fratrum tuorum. Tum etiam, vt occasionem idolatriæ excluderet. Et sic dixit: Deum adora. Sunt ergo diuersi cultus hoc vno nomine adorationis in sacris literis significati, quos,vt Ecclesia Catholica, atque sancti distinguerent diuersis vocabulis nominarunt. Et eam adorationem,quæ soli Deo debetur, propter suam diuinitatem appellauerunt latriam. Eam autem,quam Theologi tribuunt sanctis insignioribus, vt beatissimæ Mariæ virgini præcipuè,& sanctis Apostolis appellauerunt hyperduliam. Et tandem tertiam, quæ refertur ad sanctos minores, dixerunt duliam.

Responsio.

Diuersa nomina quibus diuersi cultus significātur.

¶ Laurentius Valla,atque Caluinus Theologos taxant, quod ex ignoratione linguæ Græcæ distinxerint,inter latriam & duliam, quasi latria significet cultum,qui Deo debetur,& dulia illum, qui sanctis accōmodatur. Cum tamen inter latreuo,& duleuo, à quibus talia nomina deducūtur nullum prorsus sit discrimen, quantum ad hoc, sed vtrumq; significat idem,quod seruio. Quam suam sententiam probant ex illo Leuit.cap.23.Opus seruile non facietis in eo. Vbi septuaginta legunt;latreuton. Et ex illo eiusdem Leuit.ca. 18.De semine tuo nō dabis seruire principi. Vbi Græci habent, latreuin. Cæterùm dico, quod quamuis latreuo significatione natiua æque amplū sit,ac duleuo, vt colligere licet ex Suida & ex Phauorino,iam tamen cōmuniter accipitur magis restrictè,& vt solum significat cultum Deo debitum. Nec mirum: Nam non est nouum,aut inusitatum principes alicuius facultatis vti aliqua voce paulum à primęua sua significatione deflexa. Sic Porphirius, qui fatetur, primò appellatum fuisse genus vniuscuiusq; generationis principium,& deinde multitudinem eorum,qui sunt ab vno principio, vt Græcorum genus, aut Troianorum, tertio accipit, pro eo cui supponitur species,aut quod de pluribus differentibus specie in eo quod quid est prædicatur. Qua ratione semper accipitur à logicis: prioribus illis significationibus longè ablegatis. Item Aristotel.5.Metaph. fatetur, naturam, primò, ortum & natiuitatem significasse, & tamen communiter iam accipiunt hoc nomen philosophi pro specie, & natura rei. Sic etiam sacramentum, quod significatione primęua significat iusiurādum, teste Marco Varrone,accipitur à Theologis pro visibili signo inuisibilis gratiæ. ¶ Sed poterit quis dubitare, vtrum fuerit aliqua causa,& ratio sufficiens,quam scholastici sequuntur in vsurpando nomine latria pro cultu,qui soli Deo exhibetur,ac in referendo proinde duliam ad reliquos sanctos? Ad quod breuiter affirmatiuè respondeo. Scriptura enim quæ Græcè scripta est, quando agit de colendo Deo plurimum vtitur verbo latreuo. Et quod magis ponderādum est, quādo sermonem facit de seruiendo eis, qui nec sunt, nec æstimantur Dij, non vtitur verbo latreuo,sed duleuo. Quorum primum probo. Nam Exod.4. cum dicitur: Dimitte populum meum vt seruiat mihi: & Exod. 23.Seruietis Domino. & Deuterono.6. Illi soli seruies. & Deuteronom.10. Vt diligas eum ac seruias.& Deuteronom.28. eo quod non seruieris Domino Deo tuo.& Iosue 22. Seruiatis in omni corde. & in eodem loco: Vt seruiatis seruitutem Domino. Et cap.24. Seruite ei perfecto corde, cum similibus, sex aut septem eius capitis testimonijs. Et Iudicum 9.Idola proiecerunt, & seruierunt Domino: in his,inquam, omnibus locis habetur latreuo. Quod autem similiter quando sermo est de seruiendo alijs, non vtatur scriptura verbo, latreuo, sed communi verbo duleuo,vel dulia,constat ex Gene.c.14.cū dicitur: Seruierāt Chodorlahomor, & Gene. 15.ibi: Gentem,cui seruituri sunt, & c.25.& 27.Fra-

Laurētius Valla & Caluinus Grāmatici

Princeps ciuis,&c. facultatis, sepe vtuntur nominibus paululū à primæua significatione deflexis

Dubium.

Solutio.

27. Fratri ſeruies. & capit. 29. Seruiam tibi pro Rachel. & per totum caput 30. & 31. Et Exod. 21. Sex annis ſeruiet tibi. & Deuteronom. 15. Quatuor habentur huius acceptionis teſtimonia: quæ etiam eſt eadem apud prophetas, vt conſtat ex Eſai. capi. 14. Semper ergo ſcriptura cauet, ne quando eſt ſermo de ſeruitute homini exhibita vtatur voce latria, aut latreuo. Propter quod dicebat Diuus Auguſtinus libro decimo de Ciuitat. capit. 1. Hic eſt Diuinitati, vel ſi expreſsius dicendum eſt, Deitati debitus cultus, propter quem vnico verbo ſignificandum, quoniam ſatis mihi idoneum non occurrit Latinum, Græco, vbi neceſſe eſt, infinuo, quid velim dicere. Latriam quippe, vbicunque ſacrarum literarum ſcriptum eſt, noſtri interpretati ſunt, ſeruitutem. Sed ea ſeruitus, quæ debetur hominibus, ſecundum quam præcepit Apoſtolus ſeruos dominis ſuis ſubditos eſſe debere, alio nomine Græcè nuncupari ſolet. Latria vero ſecundum conſuetudinem, qua loquuti ſunt, qui nobis eloquia diuina condiderunt, aut ſemper, aut tam frequenter, vt pene ſemper, ea dicitur ſeruitus, quæ pertinet ad colendum Deum. Hæc Auguſtinus: Et poſt alia tandem concludit, quod latria interpretatur ſeruitus, ſed ea ſeruitus, qua colimus Deum. Patres etiam Concilij Nicæni, qui maiori ex parte Græci erant, & Græce loquebantur in id conuenerunt, quod cultus latriæ in ſpiritu, & veritate beatæ tribuitur Trinitati ab Orthodoxis. De qua re videnda eſt epiſtola Tarаſij, & totius ſynodi ad Imperatores, quę habetur in fine Concilij illius. Et D. Damaſcen. lib. 3. dicit, quod ſolum rerum omnium procreatorem, & opificem adoramus, & latriæ cultu veneramur. Verum eſt, quod aliquando ponitur verbum, latreuo, vbi mentio fit de ſeruitute homini debita, quale eſt illud iam citatum. Opus ſeruile non facietis, & illud: Non dabis de ſemine tuo ſeruire principi, ſed hoc non obſtat. Nam vt autor eſt Diuus Auguſtinus in teſtimonio iam citato, latria apud eos, qui nobis eloquia diuina tradiderunt, aut ſemper, aut pene ſemper, accipitur pro ſeruitute, quæ pertinet ad colendum Deum. Cum quo ſtare poteſt, quod rariſsime ea vox in alia ſignificatione inueniatur. Quemadmodum quamuis genus philoſophis ſit, teſte Porphirio, quod prædicatur de pluribus differentibus ſpecie in eo, quod quid: aliquando contingit, quod idem philoſophi accipiant illam vocem in alia atque primæua ſignificatione, ſecundum quam ipſe Ariſtoteles dicere ſolet, hominum genus. ¶ Et ſi quis obijciat, *Obiectio.* quod ſcriptura dum ſermonem facit de ſeruiendo Deo, ſæpe vtitur verbo, duleuo, & ſic videtur falſum, quod latria peculiariter ſignificet cultum Dei, reſpondeo, Theologos non negare, quod duleuo, vel dulia ſit vox communis, quæ ad Deum, & ad homines referatur: ſed illam vocem, quæ communis eſt, peculiari quadam ratione acceptam tribuunt ſpeciei inferiori dignitate, ſiue adorationi diuorum. Nec ex hoc ſequitur, quod latria non ſit ſpecialis cultus Dei. Sicut nec ex eo, quod diſpoſitio eſt vox communis habitui, & diſpoſitioni ſequitur, quod habitus non ſit peculiaris diſpoſitio, nec, quod male habitus contra diſpoſitionem peculiariter acceptam, diſtinguatur, aut quod diſpoſitio non ſit nomē ſpeciei condiſtinctæ contra habitum, vt dicunt Dialectici in prædicamentis in cap. de qualitate. *Reſponſio.*

¶ Ex dictis infertur, quod, quamuis nomen, dulia, accipi poſsit latiſsimè pro quocunque obſeruantiæ genere, quo quis alterum reueretur, ex quacunque cauſa ea reuerentia oriatur. Eſt enim dulia proprie ſeruitus, quam ſeruus exhibet domino, & ſic continet in ſe latriam, quæ eſt ſeruitus exhibita Deo, & etiam eam virtutem, qua ſerui inter homines dominos venerantur: tamen, quia ea virtus, per quam ſerui dominos ſuos temporales venerantur, non habet proprium nomen, ſicut ſeruitus quæ Deo impenditur, idcircò ſecundario nomen dulię, appropriatum fuit ad ſignificandam eam ſeruitutem, qua ſerui inter homines dominos venerantur. Et ſic accipiendo duliam primo modo, conſtat, quod nec diuidetur contra latriam, nec eſt omnino idem cum ipſa: ſicut nec ſuperius diuiditur contra inferius, nec eſt conuertibiliter idem cum ipſo, vt apparet in animali reſpectu hominis. Cæterum: Si dulia accipiatur, ſecundo modo, ſic eſt virtus ſpecie diſtincta à latria. Nam vbi eſt alia ratio debiti, quod ibi alia ſit virtus, quæ debitum reddat eſt neceſſe. Certum eſt autem quod alia ratione debetur ſeruitus Deo, & alia homini, ſicut & alia ratione dominium competit Deo, & homini. Deus enim plenarium, & principale dominiū habet reſpectu totius, & cuiuſlibet creaturæ, quæ totaliter eius ſubijcitur poteſtati. At verò homo participat quandam ſimilitudinē diuini dominij, inquātum habet peculiarem poteſtatē ſuper aliquem hominem, vel ſuper aliquā creaturam. Ex quo fit, vt dulia quæ debitam ſeruitutem exhibet homini dominăti, alia virtus ſit à latria, quæ exhibet ſeruitutē diuino dominio. De hyperdulia ſolum dico, quod quia hyper, apud Græcos auget in compoſitione *Nomen dulia accipitur dupliciter.*

ſicut per, aut quàm, apud Latinos: idcirco hyperdulia exhibetur quibuſdam diuis inter ſanctos ipſos præclaris & heroicis, habentibuſq; peculiarem affinitatem ad Deum vt beatæ Virgini.

Latria ſoli Deo debetur.

¶ Diximus latriam ſoli Deo, ineffabiliq́ue Trinitati deberi, quod eſt veriſimum. Et hoc eſt quod docuit Dominus Matt. 4. dum dixit, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies, & Paulus 2. ad Timoth. 1. dicens: Soli Deo honor & gloria. Quo loco, niſi de iſto latriæ peculiari honore loqueretur, nunquam dixiſſet ad Roman. 2. Gloria & honor omni homini operanti bonum. Et hæc eadem eſt illa gloria quam vellet Apoſtolus Roman. 1. vt dediſſent Deo illi, qui cum Deum cognouiſſent non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: ſed mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. De hac re videndus eſt D. Auguſt. lib. 3. contra Maximinum Arrianorum Epiſcopum cap. 23. & lib. 12. de Trinit. cap. 14. & in Enchiridione, & multis alijs locis citatis à Magiſtro in 3. d. 9. vbi ſcholaſtici de hac re diſputant.

Obiectio.

¶ Et ſi quis obijciat contra hoc Gloſſam ſuper illud Pſalm. 67. Deo Domino de fontibus Iſrael, dicentem: Deo, cui debetur latria, Domino, cui debetur dulia. Et Gloſſa interlinealis in illud Pſalm. 7. Domine Deus meus, in te ſperauit: inquit, Domine propter potentiam, cui debetur dulia. Deus propter creationem, cui debetur latria. Et D. Angu. lib. 2. quæſtionum ſuper Exod. qu. 94. etiam dicit, quod dulia debetur Deo tanquam Domino, latria vero non niſi Deo tãquam Deo, quibus locis ſignificari videtur, Deo non magis deberi latriam, quam duliam: omiſsis pluribus, quæ de hac re dici ſolent à controuertentibus, & diſputantibus hanc D. Auguſtini & Gloſſæ ſententiam videre poteritis, ſi placuerit Diuum Thomam in 3. diſt. 9. qu. 1. ar. 3. quæſtiuncula 1. & 2. 2. quæſt. 81. ar. 3. & Alexand. de Ales. 3. p. q. 30. memb. 1. artic. 3. & Gabrielem ſuper Canonem lect. 49. dico breuiter, quod quemadmodum, ſi propria propriis accõmodare, & formaliter loqui velimus, dicemus, quod animal in eo, quod animal, eſt ſenſitiuum, homo verò in eo, quod homo eſt rationalis: ſic etiam dicemus, quod dulia in eo, quod dulia, refertur ad Dominum, ac proinde Deo tanquam Domino tribuitur, quoniam propria ratio huius nominis, dulia, poſtulat illud correllatiuum, nempe, Dominum. At verò latria, vt latria debetur Dei Maieſtati, quam intelligo, quando nomine deitatem. Et dulia in illis locis accipitur generaliter, & vt ratione ſolum diſtinguitur à latria: non autem accipitur pro ea ſpecie adorationis, quæ tribuitur aliis ſanctis. ¶ Et ſi quis logicè inſtet: Dulia, quæ ſuperior eſt, refertur ad Dominum: ergo eius etiam ſpecies latria debet referri ad Dominum, nam quod conuenit ſuperiori, debet etiam conuenire inferiori, reſpondeo primò, quod quia logicè agimus de rebus vt ſubiiciuntur nominibus, idcirco logicè neganda eſt illa conſequentia. Et ad probationem dico, quod propoſitio in illa aſſumpta ſæpe fallit. Nam ſcientia eſt ſcibilis ſcientia. At verò metaphyſica non eſt metaphyſicabilis metaphyſica, nec ſcibilis metaphyſica: quia hæc nomina non bene ſe habent adinuicem. Vel ſecundo reſpondeo, quod metaphyſicè, & ex natura rei loquendo, quemadmodum dulia ſe habet ad Dominum generali ratione: ita etiam latria ſe habet ad Dei maieſtatem, qua maius excogitari non poteſt, & in qua inuenitur eminens ratio dominij. Non tamen refertur ad eum in eo quod Dominus, ſed ſecundum aliquid particulare & excellens, quod continet etiam rationem dominij. Itaque quemadmodum Metaphyſica refertur quidem ad ſuum obiectum re ipſa, non tamen in eo quod ſcibile, ſed in eo, quod metaphyſicabile, ſi ſic loqui licet: ita etiam & latria re ipſa refertur ad Dominum, non tamen in eo, quod Dominus, ſed in eo quod Deus, quæ eſt altior ratio continens ſub ſe rationem Dominij. Alij dicunt, quod perfectiones Dei ſunt in dupli ci differentia. Quædam enim non poſſunt communicari creaturæ, nec ſecundum eandem rationem, nec ſecundum idem nomen, vt Deus, Omnipotens, Creator. Nihil enim aliud à Deo poteſt eſſe Deus, aut omnipotens, aut creans. Aliæ autem Dei perfectiones ſunt communicabiles creaturis: nõ quidem ſecundum eundem gradum, nec ſecundum eandem rationem: ſed ſecundum idem nomen, vt, bonitas, ſapientia, Dominus, &c. Dicitur enim creatura bona, & dicitur nonnunquam ſapiens, & domina. Et affirmant, quod quia primæ perfectiones ità ſunt propriæ Deo, vt nec ſecundum nomen poſsint creaturis communicari ideò adoratio, quæ debetur Deo ratione illarum perfectionum, ſignificatur nomine peculiari denotãte adorationem ſoli Deo debitam quod eſt latria. At verò quia aliæ perfectiones Dei ſunt communes creaturis ſecundum nomen, idcirco adoratio, quæ debetur Deo ratione illarum ſignificatur nomine importante adorationem communem Deo, & creaturis quale eſt no-

Inſtantia logica.

1. *Solutio.*

2. *Solutio.*

3. *Reſpõſio.*

Reſpõſio ad obiectionẽ.

eſt nomen dulia. Ità reſpondent Alexander, & Gabriel locis citatis. Quorum ſententia mihi non diſplicet, nec aduerſatur eis quæ à nobis ſunt dicta. Ex dictis omnibus infertur eam adorationem quæ ſoli Deo debetur eſſe actum latriæ, illam autem, quæ debetur ſanctis nõ eſſe actũ latriæ, ſed aut duliæ, aut hyperduliæ. Omnis tamen adoratio, ſiue Dei illa ſit, ſiue alicuius ſancti eſt actus religionis, eo modo, quo & oratio, quæ ad Deum funditur, & illa quæ funditur ad ſanctos, inquãtum habent ordinem ad Deum, pertinet ad religionem, vt ex mente D. Thom. docuimus, queſtione præcedenti. Vtrùm autem Chriſti humanitas, aut eius imago ſint adorãdæ adoratione latriæ, non eſt præſentis loci diſputare. Sed pertinet hoc ad 3. p. quæſtione 25. vbi latè Doctores diſputant de hoc.

Corollar.

ARTICVLVS. II.

¶ Vtrum adoratio importet actum corporalem.

Super q. 81 ar. 7. Et 3. dis. 9. qu. 1. ar. 3. qu. 3. & 3. con. ca. 119.

AD SECVNDVM sic procedi-tur. Videtur, quòd adoratio nõ importet actum corporalem. Dicitur enim Io. 4. Veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate. Sed id quod fit in ſpiritu, non pertinet ad corporalem actum: ergo adoratio non importat corporalem actum.

2 ¶ Præterea, Nomen adorationis ab oratione ſumitur. Sed oratio principaliter conſiſtit in interiori actu, ſecundum illud primæ ad Corinth. 14. Orabo ſpiritu, orabo & mente: ergo adoratio maximè importat ſpiritualem actum.

3 ¶ Præterea, Corporales actus ad ſenſibilem cognitionem pertinent. Deum autem non attingimus ſenſu corporis, ſed mentis: ergo adoratio non importat corporalem actum.

Glo. ordin. ibid.

¶ SED CONTRA eſt, quod ſuper illud Exod. 20. Non adorabis ea neque coles: dicit * glo. Nec affectu colas, nec ſpecie adores.

Li. 4. Orth. ſi. in princ. c. 13.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Damaſcen. dicit * in 4 lib. Quia ex duplici natura compoſiti ſumus, intellectuali ſcilicet, & ſenſibili, duplicem adorationem Deo offerimus, ſcilicet, ſpiritualem, quæ conſiſtit in interiori mentis deuotione: & corporalem quæ cõſiſtit in exteriori corporis humiliatione. Et quia in omnibus actibus latriæ, id quod eſt exterius refertur ad id quod eſt interius, ſicut ad principalius: ideo ipſa exterior adoratio fit propter interiorem, vt videlicet per ſigna humilitatis quæ corporaliter exhibemus, excitetur noſter affectus ad ſubiiciendum ſe Deo: quia connaturale eſt nobis, vt per ſenſibilia ad intelligibilia procedamus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod etiam adoratio corporalis in ſpiritu fit, inquantum ex ſpirituali deuotione procedit, & ad eam ordinatur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut oratio primordialiter eſt quidem in mente, ſecundario autem verbis exprimitur, vt ſuprà dictum * eſt: ita etiã adoratio principaliter quidem in interiori Dei reuerentia conſiſtit: ſecundario autem in quibuſdam corporalibus humilitatis ſignis: ſicut genuflectimus, noſtram infirmitatem deſignantes in comparatione ad Deum. Proſternimus autem nos quaſi profitentes nos nihil eſſe ex nobis. *Qu. 83. ar. 12.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd etſi per ſenſum Deum attingere non poſſimus, per ſenſibilia tamen ſigna mens noſtra prouocatur vt tendat in Deum.

SVMMA TEXTVS.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Adoratio importat duplicem actum, ſpiritualem, ſcilicet, & corporalem. Probatur in argumento, ſed contra, teſtimonio Gloſſæ ſuper illud Exod. 20. Non adorabis ea, neque coles, dicentis: Nec affectu colas nec ſpecie adores. Et in corpore articuli teſtimonio Damaſceni libro 4. fidei ortho. capitulo 13. qui dicit, quod quia ex duplici natura conditi ſumus intellectuali, ſcilicet, & ſenſibili, duplicem adorationẽ Deo offerimus, ſcilicet, ſpiritualem, quæ in interiori mentis deuotione conſiſtit, & corporalem, quæ conſiſtit in exteriori corporis humiliatione. Secunda concluſio: Adoratio corporalis ordinatur ad ſpiritualem. Probatur: in omnibus actibus latriæ id, quod eſt exterius, refertur ad id, quod eſt interius, ſicut ad principalius, vt ſcilicet, per ſigna humili-

tatis,quæ corporaliter exhibemus, affectus noſter ad ſubiiciendũ ſe Deo excitetur,cõnaturale enim eſt nobis,vt per ſenſibilia ad intelligibilia procedamus:ergo adoratio corporalis ordinatur ad ſpiritualem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Adoratio duplex.

QVoniam ,vt docet D. Damaſcenus libro 4.fidei ortho.capitulo 13.adoratio eſt duplex: vna interior,altera exterior. Adoratio interior cõſiſtit,& in intelligẽtia,ſeu cognitione , qua aliquis cognoſcit eum,quem adorat,eſſe dignum honore ob aliquam excellentiam, & in voluntate , atque affectu, quo ſe illi ſubmittit . Qui affectus adeò eſt neceſſarius ad adorationem,vt ſine illo cognitio excellentiæ , quantacunque illo ſit , non ſufficiat.Quod conſtat:Nam in Dæmonibus eſt cognitio excellentiæ diuinæ,ſi quidem credunt,& contremiſcunt , vt dicit D. Iacobus in ſua cano.capitulo 2.& tamẽ,quoniam eis deeſt hic affectus non adorant , ſed blaſphemant Deum . Adoratio verò corporalis conſiſtit in exteriori corporis humiliatione.Sicut adoratio generaliter dicta diuiditur in interiorem & exteriorem: ità etiã & latria , ſiue cultus proprius Dei, in interiorem & exteriorem erit diſtinguendus:& vterque Deo tribuendus. Nam quoniam ex duplici natura cõditi ſumus,intellectuali, ſcilicet,& ſenſibili,duplicẽ etiã adorationẽ Deo offerre debemus , ſpiritualem , & corporalẽ. Et quod peculiaris iſte cultus, honor,& veneratio Deo debeatur probari poteſt,pluribus & manifeſtis rationibus. Prima eſt: Nam quia adoratio externa , internæ adorationis & reuerentiæ,qua mẽs ſe humiliat,& offert, eſt repræſentatiua,& humiliat ſe mẽs noſtra Deo,atque offert,quaſi ſuæ creationis principio,quaſi ſuæ beatitudinis fini, quaſi bonorum omnium fonti,& autori vniuerſali, quæ omnia ſoli Deo conueniunt,fit , vt peculiari ille ratione à nobis ſit colendus , & adorandus.Secunda ratio eſt:Nam cum cultum externum exhibeamus Deo,non quod ipſe eo indigeat,bonorũ enim noſtrorum non eget, ſed,vt per ſenſibilia in nobis gignatur vera opinio de Deo.Opinio autem ſiue ſententia vera de eo, quod Deus eſt vnus,& ſuper omnia exaltatus,in nobis gigni & ſtabiliri non poſsit per ſenſibilia,niſi per hoc,quod ei aliquid ſeparatum,honoreſque ac titulos peculiares & excellentes exhibeamus,qui aliis tribui non poſſint,niſi aut ratione diuerſa, aut adulatione peruerſa,fit,vt peculiari ratione Deus à nobis & colendus, & adorandus ſit. Tertia ratio:Hæc habet humana conſuetudo,quæ ad opiniones gignendas valet quã plurimum,quod honor,qui exhibetur ei,qui ſummum locũ in republica tenet, nẽpe, Regi aut Imperatori, nulli alteri exhibeatur: ergo animus hominis adhoc erit excitandus, vt eam æſtimationẽ habeat de ſummo Deo, quam habere tenetur,per hoc,ſcilicet,vt peculiarem aliquem cultum & honorem ei exhibeat.Et certè cum honor ſit virtutis,& beneficentiæ præmium,& ſola Dei virtus bonitas,atque largitas immenſa ſit & incomprehenſibilis, non eſt dubium,quin ei peculiaris adoratio honor , & cultus debeatur , quod,& omnes homines tã philoſophi quã non philoſophi cognouerunt.Debemus ergo Deo duplicem cultum , corporalem,& ſpiritualem. Corporalis conſiſtit in exterioribus humilitatis & ſubmiſsionis ſignis,in flexione genuum,in humiliatione,in proſtratione, in eleuatione manuum,& ſimilibus.Spiritualis autem latria conſiſtit in interno affectu , in puritate , & deuotione, iuxta doctrinam D. Auguſtini in Enchiridio capitulo 3. vbi dicit, quod fide,& ſpe, & charitate colitur Deus.Et capitulo 5.cultus Dei initiatur fide. tenetur ſpe,perficitur charitate.Et libro 12. de Trinitat.capitulo 14.Et quis eſt , inquit, cultus Dei,niſi amor eius,quo nunc deſideramus eum videre,& fides , qua credimus , & ſpes, qua ſperamus nos eum aſſequuturos. Sunt verò quædam genera ſeruitutum, quæ veluti ſpecies latriæ ſoli Deo exhibere debemus deſumpta ex D.Auguſtino, libro 10.de Trinit. capitulo 4. quorum meminit Thomas Vualdenſis de ſacramentalibus,capitulo 117.Primum eſt ſacrificium altaris, ſiue cordis.Secundum,effuſio ſanguinis , & vitæ in martyrio . Tertium,quando incendio amoris flagrantis nos Deo vouemus , & noſtra. Quartum,quando dies ſolennes,& feſtos celebramus Deo,ne memoriam beneficiorum eius ingrata tollat obliuio. Quintum eſt ſpiritus humiliatus. Vltimum, quando perfruitionẽ Deo ipſi inhæremus. Hæc Vualdenſis. De qua re videndus eſt Corduba lib.1. quæſtionarii,quæſt.5.dub.6.

Rationes quibus probatur peculiarem cultum Deo eſſe tribuendũ.

ARTICVLVS. III.

¶ *Vtrùm adoratio requirat determinatum locum.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd oratio non requirat determinatum locum. Dicitur enim Io.4. Venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis patrem. Eadem autem ratio

1.Tim.2.

ratio videtur eſſe & de aliis locis : ergo determinatus locus non requiritur ad adorandum.

2 ¶ Præterea, Adoratio exterior ordinatur ad interiorem. Sed interior adoratio fit ad Deũ, vt vbique exiſtentem: ergo exterior adoratio non requirit determinatum locum.

3 ¶ Præterea, Idem Deus eſt qui in nouo & veteri teſtamento adoratur: ſed in veteri teſtamento fiebat adoratio ad occidentem: nam oſtium tabernaculi reſpiciebat ad orientẽ, vt habetur Exo. 26. Ergo eadem ratione etiam nũc debemus adorare ad occidentem, ſi aliquis locus determinatus requiritur ad adorandum.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Iſai 56. Et inducitur Luc. 19. Domus mea domus orationis vocabitur.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictũ* eſt, in adoratione principalior eſt interior deuotio mẽtis: ſecũdariũ autẽ eſt quod pertinet exterius ad corporalia ſigna. Mens autem interius apprehendit Deum quaſi non comprehenſum aliquo loco. Sed corporalia ſigna neceſſe eſt, quod in determinato loco, & ſitu ſint. Et ideo determinatio loci non requiritur ad adorationem principaliter quaſi ſit de neceſsitate ipſius, ſed ſecundum quandam decentiam, ſicut & alia corporalia ſigna.

*Ar. preced

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd Dñs per illa verba prænunciat ceſſationem adorationis, tam ſecundum ritũ Iudæorũ adorantiũ in Hieruſalem, quã etiam ſecũdum ritũ Samaritanorũ adorantium in monte Garizim. Vterq; enim ritus ceſſauit, veniente ſpiritualis Euangelij veritate: ſecundum quam in omni loco Deo ſacrificatur, vt dicit Malac. 1.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd determinatus locus eligitur ad adorandum: non propter Deũ qui adoratur, quaſi loco concludatur, ſed propter ipſos adorantes. Et hoc triplici ratione. Primò quidem propter loci conſecrationem, ex qua ſpiritualem deuotionẽ concipiunt orantes, vt magis exaudiantur, ſicut patet ex adoratione Salo. 3. Regu. 8. Secundo propter ſacra myſteria & alia ſanctitatis ſigna quæ ibi continentur. Tertiò propter concurſum multorũ adorantium, ex quo fit oratio magis exaudibilis: ſecundũ illud Matt. 18. Vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum ego in medio eorum. *Diſt. 11. c. Eccleſiaſticarum.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſecundum quandam decentiam adoramus verſus orientem. Primò quidem propter diuinæ maieſtatis indicium: quod nobis manifeſtatur in motu cæli, qui eſt ab oriente. Secundò propter paradiſum in oriente conſtitutum, vt legitur Gen. 2. ſecundum literam ſeptuaginta interpretum: quaſi quæramus ad paradiſum redire. Tertiò propter Chriſtum, qui eſt lux mundi, & oriens nominatur Zacha. 6. Et qui aſcendit ſu ſuper cœlum cœli ad orientem. Et ab oriente etiam expectatur venturus, ſecundum illud Matthæi 24. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vſque ad occidentem, ita erit & aduentus filij hominis.

Svmma Textvs.

Svppoſito, quod in oratione primarium eſt, quod pertinet ad interiorem mentis deuotionem, & ſecundarium, quod pertinet exterius ad corporalia ſigna, reſpondet Diu. Tho. ad propoſitam difficultatem vnica concluſione, quæ talis eſt: Ad adorationẽ principaliter non requiritur determinatio loci, quaſi ſit de neceſsitate ipſius, ſed requiritur ſecundario ſecundum quandam decentiam; ſicut & requiruntur alia corporalia ſigna. Probatur: Mens interius apprehẽdit Deũ, quaſi non comprehẽſum aliquo loco, quod pertinet ad adorationem principaliter; & corporalia ſigna, neceſſe eſt, quod in determinato loco & ſitu fiant, quod pertinet ad adorationem ſecundario: ergo ad adorationem non requiritur principaliter determinatio loci; bene tamen ſecundariò.

Explicatio Articvli.

Circa iſtum articulum ſolùm occurrit diſputandum, vtrũm ſit aliquis certus & determinatus

terminatus locus,in quo homines vel in particulari,vel in generali cum aliis adoratione exercere debeant? Ad cuius explicationem

1.Dictum dico primò,de iure diuino aut naturali nullum talem eſſe determinatum locum,vt conſtat ex illo Ioann.4.Venit hora,quando nec in monte hoc.&c.Et ad Timoth.2.Volo viros orare in omni loco leuantes manus. Et Malachiæ capitulo 1.In omni loco offertur oblatio munda.In veteri lege erat determinatus locus ad orandum, & ſacrificium offerendum, & in quibuſdam temporibus. Ex quo factum fuit, vt Daniel capitulo ſexto verterit ſe ad adorandum verſus templum. Sed de hoc nunc nullum extat diuinum,aut

2.Dictum naturale præceptum. ¶ Dico ſecundo,conuenientiſſimè Eccleſiam determinaſſe certa quædam loca, vbi fideles conuenirent ad orandum,ad celebrandum,ad diuina audiendum,& ad ſacramenta ſuſcipiendum, prudentiſſimeque inſtituiſſe,vt talia loca conſecrarentur, & magnis priuilegiis ornarentur.Sicut & quondam Deus cum religionem veteris legis condidit, voluit tabernaculum ſibi ditiſsimum erigi, vbi Iudæi ad prædicta conuenirent.Ratio enim poſtulabat,vt propter honorem ſanctiſſimi ſacramenti magis nũc templa,& loca ſacra dedicarentur. ¶ Dico tertio etiam nunc eſſe conuenientiſsimũ, vt adoratio Dei fiat verſus orientem.Hæc eſt ſententia D.Tho.hic ad tertiũ.Cuius rei plures aſsignat rationes.Prima, propter diuinæ maieſtatis indicium,quod nobis in motu cæli,qui eſt ab oriente manifeſtatur.Secunda, propter paradiſum in oriente cõſtitutum, vt legitur Geneſ.2.iuxta lectionem Septuaginta interpretum:quaſi quæramus ad paradiſum redire. Tertia, propter Chriſtum, qui lux eſt mundi,orienſque nominatur, vt conſtat ex Zacharia cap.6.Et aſcendit ſuper cælum cæli ad orientem.Ex qua etiam parte vẽturus expectatur,iuxta illud Matth.24. Sicut fulgur exit ab oriente,& paret vſque ad occidentem,ità erit & aduẽtus filii hominis.Sed vltra has,poſſumus etiam aliam aſſignare rationem; nẽpe,quia in lege gratiæ,eſt iam totum oppoſitum ad illas cauſas,propter quas Iudæi verſus occidentem adorabant.Illi enim erant in tenebris & in figura, quia nondum illis ortus erat ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter,nobis autem ſic. Propter quod dicebat D.Paulus ad Roma.capitulo 13.Nox præceſſit,dies autem appropinquauit. &c. Item lex illa tandem finienda erat,atque caſura,ad occaſumque cum ſuo ſtatu tendebat, & ſic tandem occidit in morte Chriſti.At verò noſtra eſt teſtamentum æternum, quod ab oriente Chriſto noſtro ſole iuſtitiæ perpetuo conſeruatur.De hac re videndus eſt Thomas Vualdenſis de ſacramentalibus titu. 17. capitulo 144.& Orantius de locis Catholicis lib.5.capitulo 5.

QVAESTIO LXXXV.

de his quæ à Deo fidelibus dantur,in quatuor articulos diuiſa.

Articvlvs. I.

¶ Vtrum offerre ſacrificium Deo, ſit de lege naturæ.

AD Primvm ſic proceditur. Videtur quòd offerre ſacrificiũ Deo non ſit de lege naturæ. Ea enim quæ ſunt iuris naturalis communia ſunt apud omnes homines. Non autẽ hoc cõtingit circa ſacrificia.Nam quidam leguntur obtuliſſe in ſacrificiũ panem & vinũ,ſicut de Melchiſedech dicitur Gen.14.Et quidam hæc,quidam vero alia,vt animalia:ergo oblatio ſacrificiorum non eſt de iure naturali.

2 ¶ Præterea,Ea quæ ſunt iuris naturalis omnes iuſti ſeruauerunt. Sed non legitur de Iſaac quòd ſacrificium obtulerit.Neque etiam de Adam:de quo tamen dicitur Sap.10.quod ſapientia eduxit eum à delicto ſuo:ergo oblatio ſacrificij non eſt de iure naturali.

3 ¶ Præterea,Aug.* dicit 10.de Ciuita.Dei,quòd ſacrificia in quadam ſignificantia offeruntur.Voces autem quæ ſunt præcipua inter ſigna,ſicut idem dicit* in libro de Doc.Chryſt.non ſignificant naturaliter,ſed ad placitum,ſecũdum* Philoſophum : ergo ſacrificia non ſunt de lege naturali. *Li.10.c.5. & 6.& 19 tom.5.* *Lib.2.c.3. circa med. to.3.* *Ari.lib.1. periher.c. 1.to.1.*

¶ Sed Contra eſt,quod in qualibet ætate & apud qua ſlibethominum nationes ſemper fuit aliqua ſacrificiorum oblatio . Quod autem eſt apud omnes, videtur naturale eſſe: ergo & oblatio ſacrificiorum eſt de iure naturali.

¶ Respondeo dicendum, quòd naturalis ratio dictat homini quòd alicui ſuperiori ſubdatur propter defectus.

quos

quos in ſeipſo ſentit: in quibus ab aliquo ſuperiori eget adiuuari & dirigi. Et quicquid illud ſit, hoc eſt, quòd apud omnes dicitur Deus. Sicut autem in rebus naturalibus naturaliter inferiora ſuperioribus ſubduntur, ita etiam naturalis ratio dictat homini ſecundū naturalē inclinationē, vt ei quod eſt ſupra hominem, ſubiectionem, & honorem exhibeat ſecundum ſuum modum. Eſt autem modus conueniens homini, vt ſenſibilibus ſignis vtatur ad aliqua exptimenda: quia ex ſenſibilibus cognitionem accipit. Et ideo ex naturali ratione procedit, quòd homo quibuſdam ſenſibilibus rebus vtatur, offerens eas Deo in ſignum debitæ ſubiectionis & honoris ſecundum ſimilitudinem eorum qui dominis ſuis aliqua offerūt in recognitionem dominij. Hoc autem pertinet ad rationem ſacrificij: & ideo oblatio ſacrificij pertinet ad ius naturale.

1.2.q.95. a.2. ¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſicut ſuprà* dictum eſt, aliqua in communi ſunt de iure naturali: quorum determinationes ſunt de iure poſitiuo, ſicut quòd malefactores puniantur, habet lex naturalis. Sed quòd tali pœna vel tali puniantur, eſt ex conſtitutione diuina vel humana. Similiter etiā oblatio ſacrificij in communi eſt de lege naturali, & ideo in hoc omnes conueniunt. Sed determinatio ſacrificiorum eſt ex inſtitutione humana vel diuina: & ideo in hoc differunt.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Adam & Iſaac ſicut & alij iuſti Deo ſacrificium obtulerunt, ſecundum ſui temporis congruentiam, vt patet * per Gregor. qui dicit, quòd apud antiquos per ſacrificiorum oblationes remittebatur pueris peccatum originale. Non tamen de omnibus iuſtorum ſacrificijs fit mentio in ſcriptura, ſed ſolum de illis circa quæ aliquid ſpeciale accidit. Poteſt tamen eſſe ratio quare Adam non legitur ſacrificium tuliſſe: ne quia in ipſo notatur origo peccati, ſimul etiam in eo ſanctificationis origo ſignaretur. Iſaac vero ſignificauit Chriſtum, inquantum ipſe oblatus eſt in ſacrificium: vnde non oportebat vt ſignificaretur quaſi ſacrificium offerens.

4. Mor. c.2. parum ante medium.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſignificare conceptus ſuos eſt homini naturale. Sed determinatio ſignorum eſt ſecundum humanum placitum.

Svmma Textvs.

Conclusio Diui Thomæ eſt affirmatiua. Quam probat in argumento, ſed contra, ex eo quod in qualibet ætate, & apud quaſlibet hominum nationes ſemper fuit aliqua ſacrificiorum oblatio. Et quòd apud omnes eſt, videtur eſſe de lege naturæ. Et in corpore articuli, hac ratione. Ex naturali ratione procedit, quod homo, qui ex ſenſibilibus cognitionem accipit, quibuſdam ſenſibilibus rebus vtatur offerens eas Deo in ſignum debitæ ſubiectionis, & honoris ſecundum ſimilitudinem eorum, qui dominis ſuis aliqua offerunt in recognitionem dominii. Naturalis enim ratio dictat, vt propter defectus, quos in ſeipſo ſentit homo, ſubdatur alicui à quo poſsit dirigi, & adiuuari, in quibus eget, & ſic honorem, & ſubiectionem exhibeat, ſed hoc pertinet ad rationem ſacrificii. ergo talis oblatio pertinet ad ius naturæ.

Explicatio Articvli.

Pro intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt primo, quod hæc vox ſacrificium: ſicut & res ſignificata per illam, frequens eſt, atque receptiſsima apud latinos autores, & eſt idem quod factio ſacri, ſicut & ſacrificare ſignificat ſacra facere. Differtque ab oblatione, vt autor eſt D. Thom. articulo tertio huius quæſtionis, in eo quod quidquid in Eccleſia offertur, etiam ſi nihil circa ipſam rē fiat, dicitur oblatio, vt dum offeruntur nūmi, aut panis, aut res aliæ. At verò ſacrificium nō inuenitur, niſi quando circa ipſas res, quæ Deo offeruntur aliquid exercetur: vt contingebat priſcis in animalium immolationibus, & contingit nobis modo, dum ſacroſanctum panem benedicimus, conſecramus, frangimus & conſumimus. Hoc enim eſt propriè ſacrificare. Quare apud gentiles præter ſacerdotes ſacrificia offerentes erant etiam ſacrificij, qui talia opera exercebant.

¶ Secun-

¶ Secundo eſt aduertendum quod ſacrificium interdum dicitur id, quod in honorem Dei ipſi offertur. Interdum autem dicitur ipſa oblatio. Inter quæ duo nihil fere differt. Sed, ſicut finis noſter modò dicitur Deus, modò apprehenſio, & fruitio Dei, & eſt idem finis: ſic in propoſito. Quare eodem ſacrificii nomine ſignificabimus modò rem ipſam oblatam, & modò ipſam oblationem, ſine diſcrimine. Eſt autem duplex ſacrificium. Vnum viſibile; qualia erant ſacrificia & pecudes immolatæ in lege veteri; Alterum inuiſibile: cuius ſignum eſt ipſum viſibile; quod eſt multo perfectius & per ſe gratum Deo. De vtroque ſacrificio loquebatur propheta Pſalm. 50. quando dicebat. Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium dediſſem vtique, holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus; cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Quo loco, id eſt ponderandum, quod vbi dixit vates, Deum nolle ſacrificium, ibi etiam oſtendit illum velle ſacrificium, vt differentiam viſibilium illorum, & inuiſibilis ſacrificii ſignificaret. Non enim vult Deus ſacrificium trucidati pecoris: ſed per ſe vult ſacrificiũ contriti cordis. Et alibi in perſona Dei: ſi eſuriero, nõ dicã tibi: meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid mãducabo carnes taurorũ, aut ſanguinẽ hircorum potabo? Immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſsimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Et apud Michæam cap. 6. dubitanti atque hæſitanti homini, & dicenti. Quid dignum offeram Domino? Curuabo genu Deo excelſo? Nunquid offeram ei holocauſtomata, & vitulos anniculos? Nunquid placari poteſt Dominus in millibus arietum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Reſpondit Dominus. Indicabo tibi, ò homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te. Vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo. Et ad Hebræos 13. Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus. Ex quo infertur, quod quando Chriſtus apud Matthæum capitulo nono dixit, Miſericordiam volo & non ſacrificium, nihil aliud quam ſacrificium ſacrificio prætulit, ſcilicet, ſacrificium inuiſibile ſacrificio viſibili: illud enim quod ab hominibus appellatur ſacrificium, ſignum eſt veri ſacrificii, quod eſt miſericordia. Et certè qui virtutum actus negaret eſſe ſacrificia, non videretur intelligere, quod viuat in lege ſpiritus. Vnde Philo in libro de profugis dicebat; perfectæ & inculpatæ victimæ virtutes ſunt & operationes his congruentes, quas Ægyptium corpus affectibus obnoxium abominatur. Vnde ſcriptum eſt: Abominationes Ægypti ſacrificemus Domino? Et quidem eſſet plurimum à ratione alienũ affirmare, quod fœnum, & aliæ herbæ, quas, teſte Theophraſto, offerebant antiqui, & pecudes etiam ac earum cruor immolata eſſent ſacrificia; laus verò Dei, miſericordia, patientia, effuſio ſanguinis pro Chriſto non ſint ſacrificia cum & per ſe grata ſint, & oblata Deo. De martyribus non eſt dubium, quod gratiſsimum Deo obtulerunt ſacrificium, mortem fortiſsime perferentes in eius honorem. Et ſic verè, & propriè Eleazarus pro patriis legibus motiens gratiſsimum ſui ipſius obtulit ſacrificium. Imò & ipſe homo Dei nomine conſecratus, & Deo deuotus, inquantum mundo moritur, vt Deo viuat, ſacrificium eſt; & cum corpus noſtrum per temperantiam eo fine caſtigamus; vt non exhibeamus membra noſtra arma iniquitatis, ſed arma iuſtitiæ Deo ſacrificium offerimus. Ad quod nos adhortans Apoſtolus ad Romanos 12. inquit. Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. Si ergo corpus, quo tanquã famulo inferiori, vel inſtrumento vtitur anima, ſacrificium eſt, cum eius bonus & rectus vſus refertur ad Deum, quantò magis anima ipſa cum ſe refert ad Deum, vt igne amoris eius accenſa ei incommutabili formæ ſubdita reformetur, ſacrificium erit? Atque ex his efficitur, vt tota ipſa redempta ciuitas, hoc eſt, congregatio ſocietaſque ſanctorum vniuerſale ſacrificium appelletur, quod offertur Deo per ſacerdotem magnum, qui penetrauit cælos, Ieſum, qui etiam ſeipſum obtulit in paſſione pro nobis, ſecundum formam ſerui, vt tanti capitis nos efficeret corpus. Colligimus ergo ex dictis, quod, quia ſacrificiũ eſt id, quod offertur Deo ad reuerentiã ipſius, & ad placandũ ipſum, verè, & catholicè dicendum eſt, loquẽdo de lege ſpiritus, quod eius altare eſt cor noſtrũ, cũ illud ſurſum habemus ad Dñm. Cruẽtas autẽ victimas ei cædimus, quando vſq; ad ſanguinẽ pro eius fide, & honore certamus. Et tunc ſuauiſsimũ adolemus incẽſum, quãdo in eius conſpectu pio ſanctoque amore flagramus. Et tunc ei dona eius, & nos ipſos vouemus, & reddimus quando in ara cordis hoſtias ſacri-

Sacrificiũ duplex viſibile & inuiſibile.

Pſal. 49.

Exod. 1.

Ad Heb. 4.

ſacrificamus, obedientiæ, humilitatis, & laudis. Verum eſt tamen, quod quia homines aſſueti viſibilibus viſibilia primò nominãt. Et quia in rebus viſibilibus nulla inuenitur alia ratio boni honeſti, niſi qua ſacrificia ſunt, & in honorem Dei referuntur, idcirco iſta corporea, & viſibilia obtinuerunt nomen ſacrificii: Sed ſi illa dicuntur ſacrificia, quæ aliam rationem boni, & accepti Deo non habent, niſi, quia ad eius honorem aſſumuntur quantò magis ſancta, & honeſta vita, laus Dei, & ſtrenuæ virtutis actus, ad eum finem relata ſacrificia erunt? Et hæc dicta ſint, vt fidelibus veram, atque perfectã rationem ſacrificii declaremus. De quo vidẽ dus eſt Diu. Auguſtinus libro 10. de Ciuita. Eſt autem ſumma huius doctrinæ, quod quia ſacrificium exterius dicitur tale in ordine ad interius, & vt ità dicam, denominatiuè, & extrinſecè, multò magis interius ipſum opus erit dicendum ſacrificium: & ſic de vtroque eſt intelligendus loqui D. Thom. in hoc articulo.

De hũ circa conc. D. Tho.

¶ Sed circa concluſionem, qua dicit eſſe de lege naturæ, offerre Deo ſacrificia, eſt difficultas, vtrùm vera ſit? Ad cuius explicationem aduertendum eſt primò ex Diu. Thoma 1. 2. quæſtione 91. per totam, quod quãuis tota rerum vniuerſitas regatur ordine diuinæ prouidentiæ, tamen, quia homo liber eſt, & rationis compos, peculiari quadam ratione accepit à Deo quandam facultatem gubernandi & dirigendi ſe in finem: qui duplex eſt, vnus naturalis, alter ſupernaturalis.

Leges ſunt multipli ci differen tia.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod cùm lex ſit quædam ordinatio rationis, & hæc conſiderari poſsit multipliciter, ſcilicet, vel prout eſt in eo, qui regit, vel prout eſt in iis, quæ reguntur: & item, vel vt continet aliqua tanquam principia, vel prout ex principiis colliguntur concluſiones; & tandem ptout eſt ad finem naturalem, vel prout eſt ad finem ſupernaturalem; ex parte horum omnium legum diuerſitas poteſt deſumi, vt latè docet Diuus Thomas loco citato. Ex quo fit, vt leges ſint multiplices. Prima eſt ipſa ratio diuinæ prouidentiæ in Deo exiſtens, qua res vniuerſæ gubernantur, quæ quia in Deo eſt ab æterno dicitur lex æterna. Altera eſt illa eadem ratio diuina, quatenus eſt in homine, quæ quia eſt quædam participatio, & impreſſio diuinæ gubernationis indita mentibus eorum, qui gubernantur, appellatur lex naturalis, & dirigit ad bonum naturale. Tertia lex eſt quædam ordinatio rationis ex naturali lege per diſcurſum, & ſyllogiſmos probabiles collecta, appellaturque lex humana, & ciuilis, quia humano ingenio comparatur, & ordinatur ad bonum ciuile. Leges enim ciuiles ſunt velut concluſiones ex principiis naturalibus collectæ. Quarta lex eſt, quædam diuinæ mentis ordinatio, dirigens hominem ad finem ſupernaturalem. Et hæc appellatur diuina lex, diuiditurque in nouam, & veterem. Et quia ex hac lege diuina homines eliciunt probabiles concluſiones practicas, pertinentes & dirigentes ad eundem finem, inde exiſtit alia lex humana, quæ dicitur Eccleſiaſtica. Et ſic in ſumma ſunt ſex legum differentiæ. Prima eſt lex æterna, & ratio gubernationis, exiſtens in Deo. Secunda eſt naturalis; & eſt ratio gubernationis impreſſa mentibus hominum. Tertia eſt diuina; & eſt ratio gubernationis excogitata à Deo, dirigenſque hominem in finem ſupernaturalem. Et hæc eſt duplex, ſcilicet, noua & vetus. Vltima lex eſt humana, & eſt ratio gubernationis deducta ex principiis, vel naturalibus, vel à Deo reuelatis. Si ex naturalibus, eſt lex humana ciuilis, ſi ex principiis reuelatis eſt lex humana Eccleſiaſtica. Nonnulli addunt ad has aliam, quam appellant legem fomitis; & eſt inclinatio potentiæ ſenſitiuæ in ſuum obiectum. Cæterum hæc reduci poteſt ad legem naturalem, eſtque à Deo, vel directè, vel indirecte. Directè quidem, ſi conſideretur inquantum eſt inclinatio in ſuum obiectum. Indirectè verò, ſi conſideretur, inquantum antecedit rationem, illique repugnat. Hac enim ratione procedit à Deo indirectè, tanquam à remouente prohibens, ſcilicet, iuſtitiam originalem, quod hominis culpa factum eſt.

Lex fomitis reducitur ad naturalem.

¶ Tertio eſt aduertendum, quod vt docet Diuus Thomas prima ſecundæ quæſtione 94. articulo primo. Lex naturalis nihil aliud eſt, quam quoddam iudicium practicum, ac dictamen per ſe notum, quod ratio de agendis conſtituit, vt non furandum, non mœchandum, dicuntur autem hæc dictamina per ſe nota, non quia intellectus noſter practicus non indigeat aliqua vi & facultate ſibi ſuperaddita ad illa cognoſcenda, ſed, quia non eget aliorum cognitione vt hæc cognoſcere poſsit: Nam quemadmodum in intellectu ſpeculatiuo ad cognoſcenda prima principia ſpeculatiua, ponimus quemdam habitum inditum à natura, qui dicitur intellectus: ità ad cognoſcenda prima principia practica ponitur alius habitus in intellectu practico, qui appellatur ſyndereſis; cuius proprium munus eſt inclinare intellectum

Lex naturalis quid ſit.

lectum ad aſſentiendum primis principiis practicis. Nec iſte habitus eſt lex naturalis, ſed potius ipſæ propoſitiones practicæ, ad quarum iudicium inclinat, dicuntur lex naturalis. Si quando autem legatur ſyndereſim eſſe legem intellectus noſtri, vt dicit Diuus Baſilius, non eſt intelligendum, quod ſit lex per eſſentiam, ſed quod dicitur lex, quia eſt habitus continens prima principia practica, quæ dicuntur, lex naturalis, vt docet Diuus Thomas prima ſecundæ quæſtione 94. articulo primo ad ſecundū. Ex dictis infertur, legem naturalem non eſſe eſſentialiter habitum; Nam eſt eſſentialiter iudicium rationis & propoſitio practica; iudicium autem non eſt eſſentialiter habitus, ſed actus. Cæterùm dicetur habitus impropriè, inquantum continetur in habitu ſyndereſis. Nam, quia ceſſante actu iudicandi, adhuc remanet in natura facultas ad habendum ſumma facilitate eadem iudicia practica, quotieſcunque opus fuerit, & ſic dicuntur illa iudicia habitualiter manere in nobis, quaſi contenta in virtute ſyndereſis, ſit, vt lex naturalis, quamuis eſſentialiter ſit actus, dicatur tamen habitualiter in hominibus manere quocunque actu ceſſante.

Lex naturalis non eſt habitus ſed actus.

Quæſtio. ¶ Si quis autem quærat, vtrùm hæc lex naturalis plura præcepta contineat, vel vnum tantum, reſpondeo, quod quemadmodum in motibus eſt neceſſarium ponere vnum principium mouens, non motum, cuius virtute cætera moueantur, ità etiam in diſcurſu intellectus, qui quidam motus eſt, neceſſarium eſt ponere vnum primum principium per ſe notum, cuius virtute reliqua cognoſcantur. Et hoc in intellectu ſpeculatiuo, eſt: Quodlibet eſt, vel non eſt, vel impoſsibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe, vt docet Ariſtoteles quarto Metaphyſic. textu nono. & in intellectu practico bonum eſt ſequendum, & malum fugiendum, vt docet Ariſtoteles primo Ethicorum capitulo primo. Sed vltra iſtud principium vniuerſale, quod eſt primum præceptum legis naturæ, inueniuntur plura alia magis particularia, quæ circa determinatas materias verſantur, quæ vt certo ordine explicentur aduertendum eſt, in homine eſſe tres gradus vitæ iuxta quorum quodlibet habet à natura propria & particularia præcepta. Primus gradus communis eſt homini, & aliis viuentibus, & dicitur vegetabilis, ad quem naturaliter ſequitur inclinatio ſe conſeruandi. Vnde in homine exiſtit præceptum naturale huic inclinationi conforme de conſeruanda vita, & fugienda morte. Cæterum, quia in homine ſunt alia genera viuendi, præſtantiora vegetabili ex vi huius præcepti non tenebitur ſeruare vitam vt ſummum bonum, ſed vt fundamentum vitæ honeſtæ, ac bonæ operationis. Ex quo fit, vt homo interdum teneatur oppetere mortem, ſi ad vitam honeſtam conſeruandam opportunum eſſe videatur. Ex vi etiam dicti præcepti, tenetur homo ſumere cibum, & vti indumentis, & medicamentis quatenus hæc omnia ad conſeruandam vitam ſunt neceſſaria. Secundus gradus vitæ eſt communis homini cum brutis: & dicitur animalis; ad quem naturaliter ſequitur inclinatio conſeruandi propriam ſpeciem. Vnde in homine ob iſtam cauſam eſt præceptum naturale de propaganda ſpecie ea ratione, qua hominem decet. Et quia per concubitum vagum, nec proles ſuſcipi, nec ſpecies propagari poteſt, fit, vt à natura dimanet naturale præceptum de matrimonio. Ex quo ſequitur ſimplicem fornicationem eſſe contra legem naturæ. Et quia quemadmodum natura inclinat animalia ad ſuſcipiendam prolem: ità etiam ad alendam ſuſceptam, fit, vt exiſtat aliud præceptum naturale de educandis filiis, & rectè inſtituendis. Ex quo præcepto rurſus infertur primò, matrimonia iure naturæ eſſe indiſſolubilia. Nam ſi pro arbitratu diſſoluerentur, nec commode educari, nec rectè inſtitui poſſet proles ſuſcepta. Infertur ſecundò, parentes debere prouidere filiis ſuis, & illis theſaurizare, iuxta illud Pauli ſecundo ad Corinth. 12. Non debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis. Eſt tamen aduertendum, quod hoc præceptum de propaganda ſpecie, quantum ad aliquid eſt affirmatiuum; & quantum ad aliquid negatiuum. Eſt affirmatiuum inquantum præcipit ſpeciei propagationem fieri. Et hac ratione ſolum obligat pro tempore neceſſitatis, quod eſt quando eſſet periculum, quod ſpecies humana periret, vel quando erant rari homines. Eſt autem negatiuum, inquantum prohibet ne aliquis faciat contra generationem. Et hac ratione obligat ſemper, & pro ſemper. Tertius gradus vitæ, quem homo viuit, eſt rationalis, & eſt omnium præſtantiſſimus, conſtatque operibus intellectus, & voluntatis, & ſocietate cum aliis. Et ſecundum hunc gradum vitæ ſunt in homine plura præcepta naturalia. Nam primò ex parte intellectus præcipit natura, quod homo diſcat ea, quæ neceſſaria ſunt ad rationabiliter viuendum. Et ex parte volun-

Reſponſio.

In homine tres gradus vitæ inueniuntur.

Præcepta naturalia quæ ſequũtur gradũ vegetabilẽ.

Præcepta naturalia quæ ſequũtur gradũ ſenſitiuum.

Præcepta naturalia quæ ſequũtur gradũ rationalẽ.

voluntatis quod diligat Deum ſuper omnia, & omnia alia propter Deum, & denique, quòd in omnibus operibus ratio ſenſibus imperet. Ex parte verò ſocietatis præcipit, quòd nullus, quod ſibi non vult alteri faciat. Hoc enim eſt fundamentum iuſtitiæ, qua ſocietates conſeruantur. His ſuppoſitis manifeſtè patet, qualiter præcepta legis naturalis numero ſunt plura, quanuis omnia contineantur ſub illo præcepto vniuerſali: Bonum eſt amandum, & malum fugiendum. Dico tamen, quòd quanuis lex naturalis contineat plura præcepta, dicetur vna lex duplici de cauſa. Primò: Quia illa omnia procedunt ab vno principio, ſcilicet, ratione. Secundò: Quia ordinantur ad vnum finem; & ſic propter vnitatem principij & finis lex dicitur vna. Ex dictis infero primò, quòd *1. Corolla.* non ſolum ſunt de lege naturæ ea, quæ ſunt prima, & immediata principia; ſed etiam illa, quæ ex primis educuntur per euidentem conſequentiam. Infero ſecundò, *2. Corolla.* quòd quemadmodum in concluſionibus ſcientiarum ſunt plures gradus, & illæ habentur potiores, quæ propiùs accedunt ad ſua principia: ità etiam in præceptis naturalibus, quæ propius accedunt ad primum principium, dicentur magis pertinere ad naturam. Infero tertiò, quòd *3. Corolla.* omnes actus virtutum, generali ratione, in quantum ſunt conformes rationi, ſunt de lege naturæ. Nam ſunt ſecundum inclinationem naturalem hominis, qua homo eſt, cum ſint conformes animæ rationali, quæ eſt propria forma hominis, & vnumquodq; naturaliter inclinatur ad operationem conuenientem ſibi, ſecundum propriam formam, vt ignis ad calefaciendum, &c. Hæc eſt ratio Diui Thomæ. 1. 2. quæſtione. 94. articulo tertio, qua probat omnes actus virtutum eſſe de lege naturæ. Dixi notanter, generali ratione, inquantum ſunt conformes rationi. Nam, ſi conſiderentur actus virtutum inquantum reſpiciunt particularia obiecta, & continentur in proprijs ſpeciebus; non eſt neceſſe, vt omnes ſint de lege naturæ, cum plures hac ratione pertineant ad virtutem ex ſola diſpoſitione legis humanæ, quæ præcipit eos fieri, tanquam conuenientes ad bene viuendum, vt docet idem Diu. *4. Corolla.* Thom. loco citato. Infero quartò, quòd ſacrificare, qui eſt actus religionis virtutis præſtantiſsimæ, etiam eſt de lege naturæ, vt dicit Diuus Thomas in præſenti articulo. Et ſic eius concluſio cum ſua ratione adeo eſt lumine naturali nota, vt nulla vnquam fuerit natio, quæ Deum non coluerit, ſacerdoteſque habuerit, & ſacrificia. Hæc enim omnia paria ſemper fuerunt reputata. Et ſunt illa, in quibus omnis rectè inſtituta reſpublica conſiſtit. Cum quilibet reipublicæ inſtitutor, primum illico ſcopum, quem oculis ciuium præfigere conſueuerit, fuerit Deus, quem populus veneraretur, & à quo ſubſidia poſceret, ac mox ſacrificia inſtituere, quibus coleretur; deinde condere leges eidem religioni congruas; ac denique magiſtratus penes quos ſita eſſet legum cuſtodia. Sic enim Liuius tradit Numam illum ſecundum Romanorum Regem, rempublicam inſtituiſſe. Vnde Ariſtot. ſexto Ethicorum, capite vltimo, inter magiſtratus, ſine quibus reſpublica conſtare nequit, ſacerdotes connumerat, qui publicis ſacrificijs addici debeant, & quorum præſidentes interdum Reges ſacrorum, & interdum Pontifices maximi, dicuntur. Et idem repetit libro. 7. capit. 8. Vbi in primo magiſtratuum gradu eoſdem collocat ſacerdotes. Et libr. 8. capit. 9. ad rationem noſtræ concluſionis alludens, dicit, ſacrificia vetuſta poſt perceptionem frugum fuiſſe fieri ſolita. Et ſi hiſtorias tam noſtras, quam profanas perluſtres, ſtatim ab orbe condito inuenies, Abel, Noe, ac Melchiſedech in lege naturæ oblationes, & ſacrificia obtuliſſe, & ante legem datam Abraham, & Iacob. Et in ſacra denique hiſtoria Geneſ. 47. ſacerdotuum Ægyptiorum extat memoria, qui erant regalibus priuilegijs inſignes. Et ſiquis contra hoc argumentetur; Quæ ſunt iuris naturæ, cunctis ſunt mortalibus communia; ſed ſacrificia Deo offerre, non fuit ſemper vniuerſis mortalibus commune, & vnum; Abel nanque legitur obtuliſſe de grege ſuo; Caim verò de terræ fructibus; & Melchiſedech, vt Geneſ. 14. dicitur, panem & vinum obtulit; alij autem alia animalia: ergo ſacrificiorum oblatio non eſt de iure naturæ. *Argum.* Reſpondetur ſacrificiorum oblationem, ſi eam in genere mediteris cunctis fuiſſe ſemper gentibus communem. Cæterùm, quòd his, aut illis vterentur, conſtitutiones fuerunt humanæ, pro diuerſitate cognitionis, quam vnaquæque gens attingebat de Deo, adinuentæ. Hac enim ratione dicunt Doctores, ſequuti Diuum Thomam 1. 2. quæſtione. 95. artic. 2. humanas leges à naturali deriuari per modum determinationis generis ad ſpecies. Quia eſt lex naturæ, verbi gratia, quòd malefactores ſupplicio plectantur; cæterũ, quòd hoc, aut illo, lex *Reſponſio.*

sanxit humana, secundum cuiusque nationis ingenium. Et idem est dicendum de cultu, & sacrificijs.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrùm soli Deo sit sacrificium offerendum.*

1.2.q.102. art.3. cor. & 3.q.48. art.3. cor. & 3. cōtra c.120. fin. Et Psa.28. co. 2. Et Ro. 1. lect. 7. fin.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd non soli summo Deo sit sacrificium offerendum. Cùm enim sacrificium Deo offerri debeat, videtur quòd omnibus illis sit sacrificium offerendum, qui diuinitatis consortes fiunt. Sed etiam sancti homines efficiuntur diuinæ naturæ cōsortes, vt dicitur. 2. Petr. 1. Vnde & de eis in Psalm. 81. dicitur. Ego dixi, Dij estis. Angeli etiam filij Dei nominantur, vt patet Iob. 1. ergo omnibus his debet sacrificium offerri.

2 ¶ Præterea, Quanto aliquis maior est, tanto ei maior honor debet exhiberi. Sed Angeli & sancti sunt multo maiores quibuscunque terrenis Principibus, quibus tamen eorum subditi multo maiorem honorem impendūt, se coram eis prosternentes, & munera offerētes quàm sit oblatio alicuius animalis, vel rei alterius in sacrificium: ergo multo magis Angelis & Sanctis potest sacrificium offerri.

3 ¶ Præterea, Templa & altaria instituuntur ad sacrificia offerenda. Sed templa & altaria instituuntur Angelis & sanctis: ergo etiam sacrificia possunt eis offerri.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Exod. 22. Qui immolat Dijs, occidetur præter Domino soli.

Ar. præce.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum * est, oblatio sacrificij fit ad aliquid significandum. Significat autem sacrificium quod offertur exterius: interius spirituale sacrificium, quo anima seipsam offert Deo, secundum illud Psalmistæ. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Quia sicut suprà * dictum est, exteriores actus religionis ad interiores ordinantur. Anima autem se offert Deo in sacrificium, sicut principio suæ creationis, & sicut fini suæ beatificationis. Secundum autem veram fidem solus Deus est creator animarum nostrarum, vt in primo habitum * est. In solo etiam eo animæ nostræ beatitudo consistit, vt suprà dictum * est: & ideò sicut soli Deo summo debemus sacrificium spirituale offerre, ità etiam soli ei debemus offerre exteriora sacrificia. Sicut etiam orantes atque laudantes ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde quas significamus offerimus, vt Augustin. * dicit. 10. De Ciuitate Dei. Hoc etiam videmus in omni republica obseruari, quòd summum rectorem aliquo signo singulari honorant: quod cuicunque alteri deferretur, esset crimen læsæ maiestatis. Et ideo in lege diuina statuitur pœna mortis his qui diuinum honorem alijs exhibent.

Qu. 84. ar. 2. & q. 81. art. 7.

Qu. 118. art. 2.

1.2.q.2. & 3. art. 8.

L.10.c.19. paulo à prin. to. 5.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nomen diuinitatis communicatur aliquibus non per æqualitatem, sed per participationem, & ideo nec æqualis honor eis debetur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in oblatione sacrificij non pensatur pretiū occisi pecoris, sed significatio, qua hoc fit in honorem summi rectoris totius vniuersi. vnde sicut * Augustin. dicit. 10. de Ciuit. * Dei. Dæmones non cadauerinis nidoribus, sed diuinis honoribus gaudent.

L.20. contra Faustū c.21. to. 6. Lib. 10. de ciu. Dei. c. 19. nō procul à fi. to. 5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut August. * dicit. 8. de Ciuit. Dei. Non constituimus Martyribus templa sacerdotalia: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit, Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, sed Deo de illorum victorijs gratias agimus, & nos ad imitationem eorum exhortamur.

Lib. 8. cap. vltim. in prin. to. 5.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd oblatio sacrificij fit ad aliquid significandum, & quod sacrificium, quod offertur exterius significat sacrificium spirituale interius, quo anima seipsam offert Deo, actus enim exteriores religionis ordinantur ad interiores, vt ex supradictis patet; respondet D. Th. ad propositam difficultatem vnica conclusione: qua

ne: quà dicit, ſoli Deo eſſe offerendum ſacrificium. Et probatur in argumento ſed contra, ex illo Exod. capit. vigeſimo ſecundo. Qui immolat dijs occidetur, præter Domino ſoli. In corpore autem articuli, hac ratione. Anima offert ſe Deo in ſacrificijs interioribus tanquam principio ſuæ creationis, & fini ſuæ beatitudinis; cùm ipſe ſolus ſit creator animarum noſtrarum, & in eo ſolum beatitudo noſtra conſiſtat: ergo ſicut ipſi ſoli ſacrificium ſpirituale offerimus: ità etiam eidem ſoli ſacrificia exteriora offerre debemus, cum ſacrificia exteriora ordinentur ad interiora, & illa ſignificent. Et confirmatur exemplo, quod inter homines cernimus. Regi enim ſummo reipublicæ capiti ſemper dicati ſunt honores, quos alteri inferiori deferre crimen eſt læſæ maieſtatis. Debet enim præ ciuibus in ea eſſe excellentia, vt ei quempiam exęquare nefarium ſit.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli operæpretium erit, vt explicemus quid nam ſit illud, quod verè & propriè appellatur ſacrificium. Nonnulli Theologi rem exactè non expendentes, dicunt, Sacrificium eſſe oblationem ſacratam Deo, tanquam vniuerſali omnium Domino. Vel aliter: Sacrificium eſt peculiariter Deo dicatum oblatum, & nuncupatum. Sed prædicti autores pro eodem accipiunt oblationem Deo ſponte factam, & ſacrificium; cum tamen non omnis oblatio ſacrificium ſit, vt conſtat ex Paulo ad Hebr. 5. dicente; Omnis pontifex conſtituitur, vt offerat dona & ſacrificia. Quibus verbis apertè innuit diſcrimen inter oblationes factas Deo, quas appellat dona: & ſacrificia. Et ad Hebr. 8. Omnis pontifex ad offerendum munera, & hoſtias conſtituitur. Quare D. Chryſoſt. in Homilia quadam ſuper Epiſtolam ad Hebręos exponens illud; Sacrificium & oblationem noluiſti, expreſſe dicit: non omnem oblationem eſſe ſacrificium. Quod vel ex eo ſolum efficaciter probatur, quòd cùm animalis viui, iuxta legis præſcriptum, fiebat oblatio, nunquam hoc, aut hoſtia, aut ſacrificiũ fuit appellata. Alioqui dicendum eſſet, quòd filij à Iudæis in ſacrificium immolabantur quando, poſt purificationis cæremonias, illos Domino offerebant, quod eſt abſurdiſsimum. Quocirca his ſacrificij diffinitionibus omiſsis, dico integram, atq; perfectam ſacrificij diffinitionem eſſe, quòd eſt oblatio ſacra ſoli Deo facta, circa quam aliquid exercetur. In qua diffinitione primò omnium aſſeritur, eſſe neceſſarium ad rationem ſacrificij, vt ſit oblatio, & non quæcunque, ſed ſacra. Sacrificium enim, vt nomen præſefert, & vt docet Gregorius in capit. multi. 1. quæſt. 1. dicitur quaſi ſacrum factum in reuerentiam, & cultum Dei. Dicitur præterea, ſoli Deo facta. Nam multæ ſunt cæremoniæ ſacræ, & religioſæ in cultum Dei, & hominum adhibitæ. Colimus enim & Deum, & ſanctos. Cæterùm ſolum dicitur ſacrificium illud, quod vni Deo offertur; quod expreſſè docet D. Auguſt. lib. 10. de Ciuitate capit. 4. & contra aduerſarium legis, & Prophetarum lib. 1. cap. 18. & Concilium Tridentinum, ſeſsione. 22. in doctrina de ſacrificio Miſſæ. capit. 3. Sed quid opus eſt hanc veritatem tot teſtimonijs probare; cum habeatur expreſſè Acto. 14. Vltimum, quod requiritur ad veram rationem ſacrificij, eſt, quòd aliquid circa res oblatas exerceatur, ipſas, ſcilicet, conficiendo, conſumendo, conterendo, frangendo. Tunc enim ſolum habet oblatio rationẽ ſacrificij, propter quod & immolatio dicitur, quando aliquid iſtorum exercetur, vt docet D. Tho. artic. ſequenti ad. 5. & quæſt. 86. artic. 1. & Theophylactus ad Hebr. 8. & D. Chryſoſt. Hom. 18. in Epiſtolam ad Hebr. Eſtque hæc doctrina ſatis conſona diuinis literis: in quibus tunc ſacerdos vere ſacrificium facere dicebatur, quando circa rem, quam offerebat aliquid ſacri faciebat. Vt ſi animalis fundebat ſanguinem, ſi thus ardere faciebat; ſi conterebat frumentum; ſi oleo ſimilam conſperſam frigebat in ſartagine; vt patet ex Leuit. capit. 2. & 6. & lib. Num. cap. 5. & ex lib. 2. Parali. cap. 28. Rectè ergo tunc dicitur eſſe ſacrificium, quando circa rem, quæ Deo offertur, aliquid fit, quo res ipſa quodammodo ſacra cõficitur; quæ eſt doctrina D. Thom. 3. par. quæſt. 48. art. 3. Sed eſt aduertendum ex eodem Diuo Thoma ibidem, in ſolutione ad. 3. & ex Domino Caietano explicante eandem ſolutionem, quòd iuxta diuerſam ſacrificij naturã, diuerſimodè etiam inuenitur facere ſacrum. Nam in ſacrificijs, quæ conſiſtunt in actione inuenitur facere ſacrum ad extra, vt patet in ſacrificijs animalium. At verò in ſacrificijs, quæ conſiſtũt in paſsione, inuenitur facere ſacrum ſecundũ actionẽ interioré, qua ſponte quiſq; offert Deo ſuum pati. Et ſic Chriſtus fecit ſacrum in ſua paſsione, quæ ſacrificium quoddam fuit, actione interiori. Occiſores autem eius fecerunt actione exteriori, non ſacrum, ſed maximum ſacrilegium. Ex dictis infertur ſacrificium

Non omnis oblatio eſt ſacrificium

propriè dictum ſoli Deo eſſe offerendum; quod & docet Paulus ad Romanos primo: Vbi impudentiſsimam Gentium idololatriam reprehendit, araſque eorum & lucos, ac nefaria ſacrificia abominatur: quia cum illi honores eſſent ſoli Deo debiti, infimis creaturis impendebantur. Idem etiam docet Diuus Auguſtinus libro decimo de Ciuitate, capite quarto, & ſequentibus. Eſtque hæc ſententia adeò vera, vt nec Ethnici quidem cenſuerint vlli alij, quam ei, quem Deum, aut ſciuerint, aut putauerint, eſſe ſacrificandum. Vnde non ob hoc culpantur, quòd ſacrificia fecerint; ſed quia hæc, non ſecundum inſpirationem, atque doctrinam veri Dei, ſed ſecundum adinuentiones proprias, non vero Deo, ſed idolis exhibuerunt. Nec dæmonia ſibi ſacrificium fieri expeterent, niſi id ſoli vero Deo deberi ſcirent. Falſus enim Deus ſic vult ab ijs, quos decipit, honorari, ſicut verus Deus ab ijs, quibus conſulit, honoratur. Et ſiquis quærat, quæ nam ſit cauſa, propter quam Deus ab homine ſacrificium tanquam ſibi propriè debitum requirat; reſpondeo ex naturali ratione procedere, vt homo, qui ex ſenſibilibus cognitionem accipit, quibuſdam rebus ſenſibilibus vtatur offerens eas Deo in ſignum debitæ ſubiectionis, & honoris, ſecundum ſimilitudinem illorum, qui Dominus ſuis aliqua offerunt in recognitionem dominij. Naturalis enim ratio dictat, vt propter defectus, quos in ſeipſo ſentit homo, ſubdatur alicui, à quo poſsit dirigi, in quibus eget, & ſic ei honorem, & ſubiectionem exhibeat, quod pertinet ad rationem ſacrificij, vt dixit Diuus Thomas articulo præcedenti. Itaque ſacrificium eſt cultus latriæ, hoc eſt, ſeruitutis, & ſubiectionis, quæ ſoli Deo debetur. Illumque à nobis non ideò Deus expoſcit, quia ſacrificijs noſtris indigeat; Deus enim bonorum noſtrorum non eget, vt teſtatur Propheta Pſalm. 15. ſed gratia ſignificationis, vt, ſcilicet, exterioribus rebus vera cordis ſacrificia exprimeremus. Eſt enim ſacrificium viſibile, inuiſibilis ſacrificij ſacramentum, hoc eſt, ſactum ſignum, vt dicit Diuus Auguſtinus loco citato. Interna autem ſacrificia proteſtationes eſſe debent, quibus profiteamur Deum, eſſe vnum à quo ſalus noſtra, totaque rerum ſumma, ac demum ſuprema noſtra fœlicitas pendet. Quare cum peccamus, confitentes cum propheta ei ſoli peccaſſe, corda noſtra conterimus, & contribulamus, atque orationes ei, veluti ſuauiſſimum incenſum adolemus. Cuius interioris ſacrificij ſigna erant illa, quæ ſub antiqua lege in victimis, atque incenſo offerebantur. Et ſiquis obijciat; Deiparæ Virgini, cæteriſque diuis, in more nobis eſt, munera offerre, locaque habere deſignata, in quorum deuotionem diuerſis ſanctis nos ipſos noſtraque offerimus, atque etiam id ſub forma ſacrificij; nam & ſanctis thura adolemus, & cereos incendimus, reliquaque facimus, quæ ſacrificij imaginem præ ſe ferunt; ergo vel falſum eſt dicere, quòd ſoli Deo ſacrificia ſunt offerenda, vel ritus atque mos, qui inter Chriſtianos ſeruatur, eſt malus, atque culpabilis; Reſpondetur illa non eſſe ſacrificia, ſed meras oblationes. Verum enim ſacrificium altaris ſoli Deo offerre fas eſt. Propter quod Diuus Auguſtinus libro octauo, de Ciuitate dicebat: Non conſtituimus martyribus templa ſicerdotalia, quoniam non ipſi, ſed Deus eorum nobis eſt Deus. Vnde ſacerdos non dicit; Offero tibi ſacrificium, Petre, vel Paule. Sed Deo dicimus; Accipe oblationem, quam tibi offerimus. Sanctorum autem memoria fit in miſſa. Tum, quia de eorum victorijs Deo gratias referimus. Tum etiam, quia eos oratores, atque interceſſores noſtros apud eundem Deum noſtrum conſtituimus. Simplicia etiam munuſcula, quæ ſanctis offerimus in Dei laudem, & honorem referimus: qui in ſanctis ſuis laudari amat, quatenus eius ſunt filij ad æternam iam hæreditatem recepti; quemadmodum, & quo regis famulos honore dignaris, regem ipſum colis. In ſumma, ſicuti ſanctos ſola duliæ adoratione colimus, non latriæ; & oratione pulſamus non vt noſtri miſereantur, ſed vt pro nobis orent: ſic etiam oblationes eis facimus non ſacrificia.

Cur Deus ab homine ſacrificia requirat.

Obiectio.

Solutio.

Qualiter ſanctis oblationes offerantur & non ſacrificia.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm ſacrificiorum oblatio ſit ſpecialis virtutis actus.

AD TERTIVM ſic procedi-
tur. Videtur, quòd oblatio ſacrificij non ſit ſpecialis actus virtutis. Dicit* enim Auguſtin. 10. de Ciuitate Dei. Verum ſacrificium eſt omne opus quod agitur, vt ſancta ſocietate inhæreamus Deo. Sed omne opus bonum non eſt ſpecialis actus alicuius determinatæ virtutis: ergo oblatio ſacrificij non eſt ſpecialis actus determinatæ virtutis.

L. 10. c. 6. in prin. tom. 9.

2 ¶ Præterea, Maceratio corporis quę fit per ieiunium, pertinet ad abſtinentiam: quæ autem fit per continentiam, pertinet ad caſtitatem: quæ autem eſt in martyrio, pertinet ad fortitudinem: quæ omnia videntur comprehendi ſub ſacrificij oblatione, ſecundum illud Roman. 12. Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem. Dicit etiam Apoſtol. ad Hebræos vltim. Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtijs promeretur Deus. Beneficentia autem & communio pertinent ad charitatem, miſericordiam, & liberalitatem: ergo ſacrificij oblatio non eſt ſpecialis actus determinatæ virtutis.

3 ¶ Præterea, Sacrificium videtur, quod Deo exhibetur. Sed multa ſunt quæ Deo exhibentur, ſicut deuotio, oratio, decimæ, primitiæ, oblationes, & holocauſta: ergo ſacrificium non videtur eſſe aliquis ſpecialis actus determinatæ virtutis.

¶ Sed Contra eſt, quòd in lege ſpecialia præcepta de ſacrificijs dantur, vt patet in primo Leuit.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſupra * habitum eſt, quando actus vnius virtutis ordinatur ad finem alterius virtutis, participat quodammodo ſpeciem eius: ſicut cum quis furatur vt fornicetur, ipſum furtum accipit quodammodo fornicationis deformitatem, ità quòd ſi etiam alias non eſſet peccatum, ex hoc iam peccatum eſſet, quòd ad fornicationem ordinatur. Sic ergo ſacrificium eſt quidam ſpecialis actus laudem habens ex hoc, quod in diuinam reuerentiam fit, propter quod ad determinatam virtutem pertinet, ſcilicet, ad religionem. Contingit autem & ea quæ ſecundum alias virtutes fiunt, in diuinam reuerentiam ordinari: putà cum aliquis eleemoſynam facit de rebus propriis propter Deum, vel cum aliquis proprium corpus alicui afflictioni ſubijcit propter diuinam reuerentiam. Et ſecundum hoc etiam actus aliarum virtutum ſacrificia dici poſſunt. Sunt tamen quidam actus, qui non habent ex alio laudem, niſi, quia fiunt propter reuerentiam diuinam. Et iſti actus propriè ſacrificia dicuntur, & pertinent ad virtutem religionis.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd hoc ipſum quòd Deo quadam ſpirituali ſocietate volumus inhærere, ad diuinam reuerentiam pertinet. Et ideo cuiuſcunque virtutis actus rationem ſacrificij accipit ex hoc quòd agitur, vt ſancta ſocietate Deo inhæreamus.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd triplex eſt hominis bonum. Primum quidem eſt bonum animæ quod Deo offertur interiori quodam ſacrificio per deuotionem, & orationem, & alios huiuſmodi interiores actus. Et hoc eſt principale ſacrificium. Secundum, eſt bonum corporis quod Deo quodammodo offertur per martyrium, & abſtinentiam ſeu continẽtiam. Tertium, eſt bonum exteriorum rerum de quo ſacrificium offertur Deo: directe quidem, quando immediate res noſtras Deo offerimus: mediate autem, quando eas communicamus proximis propter Deum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſacrificia propriè dicuntur, quando circa res Deo oblatas aliquid fit: ſicut quòd animalia occidebantur, & comburebantur: quòd panis frangitur, & comeditur, & benedicitur: & hoc ipſum nomen ſonat. Nam ſacrificium dicitur ex hoc quòd homo facit aliquid ſacrum. Oblatio autem directe dicitur, cum Deo aliquid offertur, etiam ſi nihil circa ipſum fiat: ſicut dicuntur offerri denarij, vel panes in altari: circa quos nihil fit. Vnde omne ſacrificium eſt oblatio, ſed non conuertitur. Primitiæ autem oblationes ſunt, quia Deo offerebantur, vt legitur Deuteron. 26. Non autem ſunt ſacrificia, quia nihil ſacrum circa eas fiebat. Decimæ autem propriè loquendo

* 2. q. 18. a. 6.

non ſunt ſacrificia, neque oblationes: quia non immediatè Deo, ſed miniſtris diuini cultus exhibentur.

SVMMA TEXTVS.

REſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Sacrificiorum oblatio ſecundum ſuam propriam rationem eſt actus ſpecialis virtutis, nempe, religionis. Probatur: Sacrificium ſecundum ſuam propriam rationem habet laudem ex eo, quod in diuinam reuerentiam fit, ſed eſt proprium religionis diuinam reuerentiam reſpicere: ergo ſacrificium ſecundum ſuam propriam rationem eſt actus ſpecialis virtutis, nempe, religionis. Secunda concluſio: Cuncta officia vniuerſarum virtutum participatiuè, & ab extrinſeco, hoc eſt, quatenus pei religionis virtutem in diuinum honorem, & cultum referuntur, ſunt quædam ſacrificia. Probatur: Quanuis ſingulæ virtutes ex ſuis propijs obiectis ſortiantur ſpeciem, & vna ſit fortitudo, alia iuſtitia, alia temperantia, &c. dum tamen per charitatem referuntur in Deum, quandam charitatis ſpeciem participant, non obſtante, quòd charitas ſuum habet proprium obiectum, atque actum, qui eſt diligere Deum ſub ratione bonitatis eius, ac ſubinde proximum ſub eadem ratione. Et quanuis in vitijs, furtum per ſe ſit peccatum, dum tamen fit propter mœchiã, quandam, inde maculam eiuſdem vitij contrahit, vt autor eſt Ariſt. 5. Ethic. Ergo pari ratione, quanuis actus aliarum virtutum proprias habeant ſpecies, quando in Dei cultum & honorem virtute religionis referũtur, ſacrificiorum rationem erunt dicendi participare. Tertia concluſio: Quædam officia, & actiones ſunt, quæ nullam habent aliunde laudem, niſi quod in diuinam reuerentiam, ſignificandi gratia, exhibentur. Et hæc maximè propriè dicuntur ſacrificia, pertinentque ad virtutem religionis. Hanc cõcluſionem non probat D. Thom. ſed illam vt notam relinquit. Poterit tamen manifeſtari hoc exemplo. Nam eleemoſynas erogare, temperatè ac fortiter agere, etiam ſi per virtutem religionis non fierent ſacrificia, eſſent nihilominus per ſe actus virtutum. At verò vetus illa animalium occiſio, & aſperſio ſanguinis, pinguedinumque incenſio, ſi ſignificationis ratio ſemoueatur, nullã per ſe haberent virtutis rationem. Et ideo hæc peculiariter ſacrificia dicuntur, quaſi non promerentia aliam laudem, quam religionis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

VEritatem huius quæſtionis pluris hîc ſcire refert, propter Lutheranos, quã elapſis temporibus referebat. Negant enim non minus obſtinatè, quam impudenter, ali quod eſſe Eccleſiæ Chriſti ſingulare ſacrificium, ad certam attinens virtutem, & cultum. Sed dicunt, omnia virtutum officia nihil aliud eſſe, quam quædam ſacrificia. Atq; adeò in Chriſtianiſmo nullum ſacerdotum ſingularem ordinem dignoſcunt: ſed aiunt vniuerſos Chriſtianos vtriuſque ſexus promiſcuè eſſe ſacerdotes, iuxta verbum Petri qui prima ſua canonica, vniuerſos fideles, regale ſacerdotium appellat. Ac proinde inficiantur, ſacroſanctum altaris ſacramentum eſſe ſacrificium. Cæterùm, quanuis Lutherus diceret, omnes Chriſtianos eſſe ſacerdotes, affirmabat tamen, nemini licere ea poteſtate vti, niſi per conſenſum communitatis: Quia (vt ille ait) quod eſt omnium communiter, nullus ſingulariter poteſt vſurpare, niſi vocetur. Poteſtas autem hæc, iuxta Lutheri ſententiam, primò ad communitatem fuit deriuata, & deinde ab ipſa communitate in eum, qui ſacerdotio fungeretur. Eſt tamen hæc ſententia hæretica: quam & falſitatis pluribus conuincere poterimus. Quod vt faciamus, percontari primum oportebit hîc Lutherum, an ſacerdotium Euangelicum credat abiectius quid eſſe, & vilius, quam ſacerdotium veteris legis. Nam non puto, illum adeò inſanire, vt neget ſacerdotium Euangelicum multò præſtantius eſſe ſacerdotio Leuitico. Quo ſuppoſito argumentor in hunc modum: Sacerdotium veteris legis non fuit adeò abiectum, & vile, vt omnibus ſine vlla differentia creditum fuerit. Exodi enim capite vigeſimo octauo, legimus Dominum Deum Moyſi hæc verba dixiſſe: Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filijs ſuis de medio filiorum Iſrael, vt ſacerdotio fungantur mihi, facieſque veſtem ſanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. Quibus verbis, vt videtis, Aaron, & filij eius ſegregati ex præcepto Domini dicuntur à tota plebe, vt ſacerdotio fungantur coram eo. Cui legi conſonat Paulus ad Hebræos ſeptimo quando de Saluatore noſtro diſſerens ait: In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu eſt, de qua nullus altario præfuit. Manifeſtum eſt enim, quòd Dominus noſter ex Iuda ortus ſit, in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes loquutus eſt. Et ſic ex ſententia Pauli nullus de tribu Iuda iuxta legis Moſaicè præceptum poterat eſſe ſacerdos.

Hæreſis Lutheranæ ſacrificia & ſacerdotio legis noua.

Fundamentum Lutheri.

Impugnatur hæreſis Lutherana

Idem

Idem teſtimonium dedit propheta Samuel contra Regem Saul, qui erat de tribu Beniamin, quando illum grauiter reprehendit, propterea quòd holocauſtum, & pacifica Deo obtulerit, ſacerdotis officio functus: pœnamque grauiſsimam illi ob hoc peccatum à Deo decretam manifeſtauit, ſic dicens; Stultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod ſi non feciſſes iam nunc præparaſſet Dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum. Sed nequaquam regnum tuum vltra conſurget. Quæſiuit Dominus ſibi virum iuxta cor ſuum, & præcepit ei Dominus, vt eſſet dux ſuper populum ſuum, eo quòd non ſeruaueris quod præcepit Dominus. In libro Numerorum legimus tribum Leuiticam eſſe à Domino peculiariter electam ad miniſtrandum tabernaculo, & filios Caath deſtinatos ad portanda vaſa ſacrificij inuoluta ab Aaron, & filijs eius, vt non tangerent ea, ne fortè morerentur. Si ergo tantam reuerentiam Deus præcepit exhiberi vaſis ſanctuarij, vt non ab alio, quàm à ſacerdote tangi poſſent, quanto maiorem reuerentiam credendum eſt nos oportere exhibere ſanctiſsimæ Euchariſtiæ, vt vaſa, quibus illa reconditur, ne dicam ipſammet, non permittamus ab alio, quam à ſacerdote contrectari? Si enim tantus honor præſtatur vmbræ: nonne iuſtum eſt, vt maiorem multò honorem tribuamus corpori? Dathan Chore & Abiron abſorpti ſunt à terra, & viui deſcenderunt vſque ad inferos, eo quòd ſacerdotale officium vſurpare tentarunt: & ducenti quinquaginta viri illis conſentientes ab igne conſumpti ſunt. Et Oza, quoniam extendit manum ad arcam Dei, & tenuit eam contra ſuæ ſortis conditionem, ſubitò percuſsus eſt à Domino ſuper temeritate ſua, & mortuus eſt ſtatim ibi iuxta arcam Dei. & Ozias Rex Iuda fuit à Domino lepra percuſſus in fronte, eo quòd ſacerdotalis ordinis munus vſurpare præſumpſerit, offerendo incenſum ſuper altare thymiamatis. Balthaſar Rex temulentus bibens ex vaſis aureis, & argenteis, quæ Nabuchodonoſor pater eius abſtulerat de templo Dei, quod erat Hieroſolymis, vidit manum ſcribentem in pariete, Mane, Thecel, Phares, & eadem nocte illo interfecto Darius Medus ſucceſsit in regno. Si ergo Dominus tantum zelatus eſt pro figura, quanto magis zelabitur pro veritate? Vmbram non permiſit tangi, niſi à ſolo ſacerdote, & corpus permittet contrectari indiſcretè à quolibet? Caueant igitur laici Lutherani, & ad Dominum conuertantur, ne fortè ſicut Dathan, Chore, & Abiron viuos illos Dominus in infernum conijciat. Poteſt ſecundò conuinci falſitas Lutheranæ ſententiæ ſuperiùs poſitæ, ex inſtitutione ſacerdotalis ordinis, & tempore, quo ſacerdotes fuerunt creati. Nam fuerunt initiati in ſacerdotio in cœna vltima, quando Saluator noſter cum diſcipulis ſuis cœnans dixit illis: Hoc facite in meam commemorationem: & conſummati poſt reſurrectionem, quando dixit eiſdem; Quorum remiſeritis peccata, remiſſa erunt, & quorum retinueritis retenta ſunt. Sed multo ante illa tempora diſcipuli erant Chriſtiani, cum eſſent iam Chriſtum induti per baptiſmum, nec tamen ante illa tempora erant ſacerdotes: ergo in baptiſmo non efficitur quiſque ſacerdos (vt Lutherus dicebat) nec eſt opus, vt eo ipſo, quòd aliquis eſt Chriſtianus poteſtatem habeat ſupra corpus Chriſti verum, & myſticum, hoc eſt, poteſtatem conſecrandi, & abſoluendi, quæ pertinent ad ſacerdotium. Et confirmatur ex Paulo primæ ad Timotheum, capite quarto, dicente; Noli negligere gratiam, quæ eſt in te, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij. Vel, (vt Eraſmus apertius tranſtulit) autoritate ſacerdotij. Et iterum ad eundem; Vt reſuſcites, inquit, gratiam, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum. Ex quibus locis duo aduerſus Lutherum colligere poſſumus. Vnum eſt, quòd Timotheus fuit ſacerdos ordinatus à Paulo. Alterum, quòd talis ordinatio fuerit facta per autoritatem ſacerdotum, & non (vt Lutherus ait) per conſenſum plebis. Item ad Titum capite primo, inquit: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea, quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Sed ſi omnes Chriſtiani eſſent ſacerdotes, non eſſet cur Titus Cretæ relinqueretur ad conſtituendos presbyteros per ciuitates: ergo. Et eſt ponderandum, quòd ex ſolo inſſu Pauli, & non ex conſenſu, aut conceſsione populi dicitur Titus Cretæ relictus. Sicut ego, inquit Paulus, diſpoſui tibi. Vt etiam ex hoc Lutheranæ ſententiæ falſitas cognoſcatur. Præterea ad Hebræos quinto, dicit Apoſtolus; Nec quiſquam ſumit ſibi honorem; ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron, ſed certum eſt, quòd Aaron non à plebe fuit vocatus, aut inſtitutus ſacerdos, ſed à Deo: ergo nec ſacerdotium Euangelicum, quod præſtantius eſt illo

Num. 4.

Num. 6.

2. Reg. 6.

2. Par. 26.

Daniel. 5.

à plebe, ſed à ſolo Deo erit deriuandum.

Explicatur locus Ioan. 20. Pro hac etiam re faciunt verba, quæ poſt reſurrectionem Chriſtus dixit omnibus diſcipulis in vnum congregatis, ſcilicet; Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, erunt retenta. In quibus verbis aliqua conſideratione digna adnotare oportebit. Primum eſt, quòd dixit; Accipite Spiritum ſanctum. Et non dedit tunc Spiritum ſanctum ad operationem miraculorum. Nam huiuſmodi donum iam prius illis collatum fuerat tempore, quo ad prædicandum fuerunt miſsi, iuxta illud Lucæ. 9. Tunc dedit illis virtutem, & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt langores curarent. Nec etiam dedit Spiritum ſanctum ad ſanctificationem illorum, aut ad Eccleſiæ illuminationem: quia hoc modo fuit datus Apoſtolis in die Pentecoſtes: ergo dicendus erit datus in die reſurrectionis, quia tunc dedit poteſtatem remittendi peccata. Nam, quanuis remiſsio peccatorum à tota Trinitate detur hominibus, peculiari tamen quadam ratione tribuitur Spiritui ſancto; ſicut & peculiariter attribuitur illi bonitas, quæ communis eſt tribus perſonis. Poteſtas autem remittendi peccata eſt iudiciaria quædam poteſtas, ad cuius executionem neceſſarium eſt, ſaltem duas eſſe perſonas; alteram, quæ ſit reus peccatis obnoxius: alteram, quæ ſit iudex illum à peccatis abſoluens. Et ſic inde colligitur, non omnes eſſe ſacerdotes, ſed alterum eſſe ſacerdotem, & alterum eſſe reum. Fortè dicet Lutherus, vtrumque alteri peccata remittere. Sed ſi res ità ſe haberet, dicere debuiſſet Chriſtus; Remittite inuicem, prout Iacobus in ſua Cano. capit. 5. orationem commendans, dixit: Orate pro inuicem. Secundum, quod eſt conſiderandum in illis verbis eſt, quòd quando Chriſtus illa dixit, nulla aderat mulier: imò nec alij viri, quam Apoſtoli. Vt ſic conuinceretur, illam poteſtatem remittendi peccata non omnibus hominibus, ſed ſolis Apoſtolis, & illis, ad quos poſtea per Apoſtolos fuit deriuata fuiſſe conceſſam. Nam quoties per aliquod ſignum ſenſibile diuinitus conceditur aliquod munus illis tantum credendum eſt fuiſſe conceſſum, in quos ſignum illud ceciderit, & non cæteris abſentibus, vt gratia baptiſmi non conceditur, niſi illis tantum, qui loti ſunt aqua, & ſacramentum Euchariſtiæ ex eo tantum pane, & vino conficitur, ſuper quæ conſecrationis verba fuerint prolata. Certum eſt autem, quòd ſignum ſenſibile, per quod poteſtas illa remittendi peccata fuit tradita, quod fuit flatus Chriſti, ſolum cecidit in Apoſtolos. Dicit enim textus, quòd inſufflauit eis dicens: Accipite Spiritum ſanctum, &c. Et ſic ſoli Apoſtoli tunc illam poteſtatem accepiſſe ſunt dicendi, & inde alij, quibus ipſi, aut Epiſcopi ipſorum ſucceſſores eam conceſſerunt. Et, ſiquis obiciat, quòd ſi hoc argumentum aliquid valeret, eo conuinceretur, Thomam vnum de duodecim Apoſtolis non habuiſſe poteſtatem remittendi peccata, atque adeò nec habuiſſe plenam ſacerdotis poteſtatem, nec fuiſſe perfectum ſacerdotem, quia, vt D. Ioannes teſtatur, non fuit cum alijs Apoſtolis, quando Chriſtus illis apparuit, & dixit; Accipite Spiritum ſanctum, &c. quibus verbis poteſtatem remittendi peccata conceſsit; Hanc difficultatem mouit olim Cyrillus, illique reſpondet, dicens, omnes duodecim Apoſtolos fuiſſe à Deo electos, vt principes eſſent ſuper omnem terram poteſtatemque haberent, tanquam illius miniſtri, remittendi, & retinendi peccata. Et Chriſtus, cuius potentia non præſcribitur loco, non indiguit præſentia Thomæ, vt hanc illi poteſtatem ſimul cum alijs concederet, & ſic illud quod omnibus dare decreuerat, Thomæ etiam quanuis abſenti dedit, quando illud alijs omnibus donauit. Nec hoc alicui videri debet difficile, cum certò conſtet aliud ſimile in tempore veteris legis præceſsiſſe. Legitur enim Numero. 11. quòd præcepit Dominus Moyſi, congregare ſeptuaginta viros ex ſenibus Iſrael, vt illis daret Deus de ſpiritu eiuſdem Moyſi, ad ſuſtentandum ſimul cum eo onus populi, quod ſolus Moyſes ferre non poterat. Venit ergo Moyſes, & narrauit populo verba Domini congregans ſeptuaginta de ſenioribus Iſrael, quos ſtare fecit circa tabernaculum. Deſcenditque Dominus per nubem, & loquutus eſt ad eum auferens de ſpiritu, qui erat in Moyſe, & dans ſeptuaginta viris. Cumque requieuiſſet in eis ſpiritus, prophetauerunt, nec vltra requieuerunt. Remanſerunt autem in caſtris duo viri, quorum vnus vocabatur Eldad, & alter Medad, ſuper quos requieuit Spiritus ſanctus. Nam & ipſi deſcripti fuerant & non exierant ad tabernaculum. Cumque prophetarent in caſtris, cucurrit puer, & nuntiauit Moyſi, dicens, Eldad, & Medad prophetant in caſtris. Et ſtatim Ioſue filius Nun miniſter Moyſi, & electus è pluribus ait; Domine mi Moyſes prohibe eos. At ille; Quid, inquit, æmularis pro me? Quis tribuat, vt omnis

Obiectio.

Solutio.

Thomas in abſentia accepit poteſtatem remittendi peccata.

omnis populus prophetet, & det ei Dominus ſpiritum ſuum? Si hæc omnia olim contigiſſe ſacra narrat hiſtoria, non erit iuſta cauſa dubitandi, Chriſtum Saluatorem noſtrum dediſſe Thomæ abſenti, ſed ab eo electo ſpiritum ſuum, ſicut, & Eldad & Medad abſentibus, quia ad hoc electi erant, datus fuit. Nam quos Deus ad muneris alicuius functionem eligit, etiam ſi abſentes corpore ſint à comitatu & congregatione illorum, quibus munus ſuum donat, recipiunt tamen illud perinde ac alij. Quia etſi alijs ſocijs abſentes ſint, Deo tamen, qui vocat ea, quæ non ſunt, tanquam ea, quæ ſunt, & cui nulla eſt inuiſibilis creatura abſentes eſſe nō poſſunt. Denique poterit conuincifalſitas ſententiæ Lutheri ex diffinitionibus conciliorum. Nam concilium Carthaginēſe quartum præſcribit modum, quo aliquis in preſbyterum eſt ordinandus, & ſi omnes Chriſtiani (vt Lutherus ait) eſſent ſacerdotes, ſuperflua eſſet talis ordinatio. Et conciliū Lateranenſe, ſub Innocentio. III. de Sacramēto Euchariſtiæ loquens, ita diffinit: Et hoc vtique Sacramentum nemo poteſt conficere, niſi ſacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, ſecundum claues Eccleſiæ, quas ipſe conceſsit Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus Ieſus Chriſtus. Habetur hoc decretum in lib. Epiſtolarum Decretalium ſub titulo de ſumma Trinitate & fid. catho. cap. 1. Concilium etiā Remenſe cap. 2. in hunc modum dicit: Peruenit ad notitiam noſtram, quod quidam presbyteri in tantum paruipendant diuina myſteria, vt laico, aut fœminæ ſacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis, & quibus prohibetur ne ſacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis ſancta ſanctorum committunt, quod quā ſit horribile, quamque deteſtabile omnium religioſorum animaduertit præcellētia. Quibus verbis manifeſte ſignificatur, non ſolum eſſe interdictam fœminis & laicis corporis Domini conſecrationem, ſed & eiuſdem corporis contactum. Et ſi dicit eſſe horribile & deteſtabile, vt fœminæ, & laici ſacrum Domini corpus contrectent, quid dicturum eſſet concilium, ſi audiret laicos tentantes idem Domini corpus conſecrando conficere? Non eſt dubium, quin atrociorem punitionem in eos exercuiſſet. Habetur hoc decretum de conſ. d. 2. ca. peruenit. Quod ideò præmoneo, quia illius concilij acta non habentur in eo volumine, in quo ſunt aliorū conciliorum decreta congeſta per Iſidorum.

¶Reſtat nunc reſpondere ad fundamentum Lutheri, quod erat deſumptum ex prima canonica Petri vniuerſaliter de omnibus fidelibus dicentis: Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium. Et dico primo, q̄ ſi ex illo loco colligeretur, omnes fideles eſſe ſacerdotes, pari ratione etiam colligi poſſet, quod omnes ſunt reges, cum non qualecūque ſacerdotiū, ſed regale eos appellet: & vigintiquatuor ſeniores qui figuram tenent iuſtorum, in Apocalypſi cap. 5. clamēt dicentes: Feciſti nos Deo noſtro regnum, & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram. Si ergo nihil magis eſt ſacerdos ritè ordinatus, quam quilibet Chriſtianus, quia omnes dicuntur ſacerdotes, oportebit ſimiliter eadem ratione, quod nihil magis habeat Rex, quam quilibet Chriſtianus, quia omnes etiam dicuntur Reges. Atque adeo nemo eſſet Rex Luthero, ſicut nemo eſt illi ſacerdos. Imò ſi propter illa verba Petri, oporteret fateri omnes Chriſtianos eſſe veros ſacerdotes; pari ratione conuinceretur omnes Iudæos fuiſſe ſacerdotes, cū in Exo. cap. 19. dictum ſit à Domino. Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meū, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea eſt enim omnis terra; & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta. Cō ſtat autem apertiſsimè ex eadem ſacra ſcriptura, non omnes Iudæos fuiſſe ſacerdotes, quanuis fuerint à Deo vocati regale ſacerdotium. Dico ſecundo, verum ſenſum illius loci eſſe, quod ideò omnes Chriſtiani appellantur à Petro ſacerdotes, quia ſunt vniti Chriſto, qui eſt Rex & ſacerdos. Vel aliter, quod dicuntur genus electum, & regale ſacerdotium: quia eorum pater videlicet Chriſtus eſt Rex & ſacerdos. Ità exponit hunc locum Didymus Alexandrinus in expoſitione, quæ eius nomine ſuper ſeptem Epiſtolas Canonicas, circunfertur. Vbi poſtquam oſtendit, Chriſtum eſſe Regem, & ſacerdotem in hæc verba ſubiungit. His itaque diſpenſatis neceſſarium erat diſperſos ab eo, qui ſimul Rex & ſacerdos eſt, electum eſſe genus, & regale ſimul, ac ſacerdotale, patre ſiquidē eorū vtrumq; habente principatū, neceſſe eſt eos tanquā ex Rege regale, & tā quam ex ſacerdote, ſacerdotale, eſſe genus.

Ad fundamentū Lutheri.

¶Explicato iam in Eccleſia conſtituendum eſſe ſingularem ſacerdotum ordinem, qui non ad omnes, ſed ad eos tantum, qui ritè fuerint conſecrati, pertineat, explicatū etiam manet, quòd eſt in illa ſingulare ac particulare ſacrificium ad certam & determinatam virtutem, & cultum pertinens. Nam ſacerdotium ex natura ſua ordinatur ad ſacrificium, & ſic vbi eſt particulare ſacerdotium, quod ibi etiam ſit ſingulare ſacrificium,

Sacroſanctum Euchariſtiæ ſacramentū eſt etiā ſacrificium.

Error Vvitcleff atque Lutheri.

cium,eſt neceſſe: & huiuſmodi eſt ſacroſanctum altaris Sacramentum. Scio Vvitcleffum Anglum,Sathanica furia correptum, cũ omnes ritus ac ſacramenta Eccleſiæ è medio tollere conaretur,hoc etiam diuina Maieſtate plenum demoliri fuiſſe conatum, & quatenus eſt Sacramentũ,& quatenus eſt ſacrificium.De quo articulo Vualdenſis contra ipſum egregiè diſputauit lib.2.de Sacramentis. Ac de hoc particulari puncto,an ſit ſacrificium.cap.31.&.32. Lutherus etiã negat idem Sacramentum eſſe ſacrificium, & ad id oſtendendum edidit librum, cui titulum fecit, de abroganda miſſa priuata. Vbi poſtquam inanibus rationibus viſus ſibi eſt, rem demõſtraſſe, amarulentis verbis in nos inuehitur dicens,quod qui Sacramentum altaris ſacrificium vocamus idololatriæ impietate commaculamur. Imò ipſo facto,inquit, nos negare Chriſtũ ſemel tantũ fuiſſe mortuum, cum ſuam mortem vnicum tantum voluerit eſſe ſacrificium. Ac ſubinde infert, nullum eſſe peculiare ſacrificium in Eccleſia Chriſti, ſed cuncta bona opera, nempe, eleemoſynas, orationes, oblationes, &c. eſſe noſtra ſacrificia,vt diximus in principio huius articuli. Cæterum contra hos omnes talem ſtatuo concluſionem, de fide tenendam: Sacroſanctum altaris myſterium non ſolum,ſicuti cætera, eſt Sacramentum, verũ etiam victima,& ſacrificiũ, illudq; fidelibus vnicũ.Probatur primò. Ex diffinitione ſacrificij,quam articulo præcedẽti aſsignauimus dicentes. Sacrificium eſſe oblationem ſacram ſoli Deo factam, circa quam aliquid exercetur: Quæ omnia perfectiſsimè inueniuntur in ſacrificio miſſæ: nec eſt aliud in Eccleſia Chriſti,cui ea diffinitio conueniat: ergo ſolum Euchariſtiæ Sacramentum poteſt dici in Eccleſia vere & proprie ſacrificium. Et confirmatur: In miſſa nos ſacratum panem,& vinum,hoc eſt, corpus & ſanguinem Domini offerimus Deo,quibuſdam circa illa religioſe & ritè peractis, eaque offerimus,vt ab ipſo,per eam ſacratiſsimam hoſtiam, impetremus bona, & liberemur à malis,quæ omnia veram,& perfectam rationem ſacrificij conſtituunt: ergo verè tunc ſacrificamus. Sed eſt aduertendũ,quod quia hoc nomen,ſacrificium,aliquando ſolet accipi pro re ipſa oblata,dicitur enim quis offerre ſacrificium: & aliquando accipitur pro ipſa rei oblatione, qua ratione qui bona & pura mẽte Deo aliquid offert, ſacrificare dicitur;nec ſunt iſta duo ſacrificia, ſed vnum tã tum,vt diximus articulo primo huius quæſtionis,ſit, vt & corpus Chriſti, atque eius ſanguis dici poſsint ſacrificium,& ſimiliter oblatio,qua illa in miſſa offeruntur. Quare promiſcue vtrumque,nomine ſacrificij,ſignificabitur. Secundo probatur concluſio: Præter ſacrificia laudis, gratiarum actionis, iuſtitiæ,& bonæ ac ſtudioſæ vitę,quæ ab initio mundi in omni natione & ætate iuſtis communia fuere,præter hæc,in quam, nulla reſpublica fuit tã male fundata,nulla gens tam barbara, & inculta, quæ peculiare aliquod ſacrificium, & rationem venerandi atque placandi Deum, vel Deos ſuos non haberet,in quod conueniret:& quo ſuam religionem manifeſtaret,ac tueretur.Vnde Ariſtotel.capit.2. Rhetoricæ ad Alexandrum, exemplum ponens argumentandi à iuſto & honeſto,illud petit à ſacrificijs, docens, iuſtum eſſe apud omnes, vt ſacrificia fiant, & quod patrio more fiant, idque dicit,& omnia vaticinia iuſsiſſe hominibus, & primos vrbium conditores eis tradidiſſe: Sed in nouo teſtamento & Eccleſia Chriſti,ſi corpus, & ſanguis Domini,quæ offerimus in miſſa, non eſt ſacrificium, nullum omnino teſtat, quod ſit huius reipublicæ ac populi peculiare ſacrificium: ergo dicendum eſt procul dubio, quod id quod in miſſa offertur eſt vnicum & peculiare Eccleſiæ ſacrificium,

Concluſio de fide tenenda.

1. Ratio.

2. Ratio.

¶Tertiò,iuxta doctrinam Apoſtoli, hæc tria ſe conſequuntur, neceſſarioque quodam vinculo continentur,lex, ſacerdotium, & ſacrificium; dicit enim ad Hebræos.7. Tranſlato ſacerdotio,neceſſe eſt, vt & legis tranſlatio fiat.& cap.5.&.8.munus ſacerdotis eſſe dicitur, hoſtias offerre: ſed Eccleſia Chriſti habet peculiarem legem, & peculiare ſacerdocium,vt diximus: ergo etiã habet peculiare ſacrificium. Nullum autem aliud eſſe poteſt,niſi illud,quod in miſſa offertur: ergo hoc eſt verum & proprium ſacrificiũ. Reſpondent aduerſarij fideles omnes eſſe ſacerdotes,ac proinde Eccleſiam Dei præter communia ſacrificia laudis,miſericordiæ,& iuſtitiæ,non habere aliquod peculiare ſacrificium. Sed hæc reſponſio ex dictis in iſto articulo iam improbata manet.Poteſt præterea ex lege veteri efficax deſumi argumentum ad probandam noſtram concluſionem. Iubebat enim lex illa numeroſiſsimam ſacrificiorum,hoſtiarumque oblationem;quibus tum ſuam erga Deum ſubiectionem cõmendabat:tum etiam noſtram præfigurabat legem. Adde, quod & lex vetus Euangelij vmbra, diſtinctis ordinibus ſacerdotum ac leuitarum,quibus ſummus præſidebat Pontifex, diuinitus fuit inſtituta:ergo, niſi legẽ illam noſtræ velis præferre,neceſſe erit Euangelium profeſsis peculiare aliquod eſſe ſacrificium, quod præter illud altaris nullum

3. Ratio.

4. Ratio.

aliud

Reſponſio Lutheri. aliud eſt proprie. Ad iſtam rationem reſpõdet Lutherus, illam quidem conuincere aliquod eſſe peculiare ſacrificium Euangelicum, Hoc tamen inquit, non fuit, niſi illud, quod Chriſtus in ara crucis ſemel obtulit. *Impugnatio eiuſdē.* Hæc tamen reſponſio minime ſatisfacit. Nã ſacrificium illud quod religioni eſt peculiare, tandiu durare debet, quandiu religio præſtat. Et illud quod Chriſtus obtulit in propria ſpecie non iteratur, dicente Apoſtolo; Chriſtus ſemel mortuus eſt, ſi quidem reſurgens ex mortuis iam non moritur: mors illi vltra nõ dominabitur. Fuit ergo neceſſariũ, vt tale ſacrificium inſtitueretur, quod religio Chriſtiana quotidie Deo ſuo offerret; quale eſt ſacrificium altaris. Præterquam, q̃ Chriſtus Dominus, vt conſtat ex Pſal. 109. adiuncta interpretatione Pauli ad Hebræos, cap. 5. fuit ſacerdos ſecundum ordinẽ Melchiſedech, qui vinum & panem obtulit. Certum eſt autem, quod in cruce non has corporum ſpecies, ſed ſuum proprium corpus moriens immolauit. Documentum eſt ergo maximum, hoc quod nos, qui ſua membra ſumus, ſub eiſdem ſpeciebus quotidie offerimus, eſſe legitimum noſtrum ſacrificium, ob idque ſeipſum panem de cælo deſcendentem nuncupauit. Et in huius rei præſagium præter agnum paſchalem, quem ſecundum legis mandatum Exod. 12. antiqui patres ſemel quotannis in figuram Chriſti paſſionis immolabant, iubebantur, & Num. 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocauſtum. Nempe, vt doceremur non modò quod Chriſtus obtulit, ſed & quod nos quotidie offerimus legitimum eſſe ſacrificium. His præterea rationibus accedunt teſtimonia ſanctorum Patrũ. *Teſtimonia ſanctorum.* D. enim Auguſtinus lib. 16. de Ciuit. cap. 22. loquens de Melchiſedech inquit: Ibi primũ apparuit ſacrificium, quod nunc à Chriſtianis offertur toto orbe terrarum. Et libr. 10. de Ciuit. cap 20. loquens de illo ſacrificio, quod Chriſtus Dominus in forma ſerui obtulit Deo patri in cruce, addidit. Cuius rei Sacramentum quotidianum eſſe voluit Eccleſiæ ſacrificium, cum ipſius corporis ipſe ſit caput, & ipſius capitis ipſa ſit corpus, tã ipſa per ipſum, quam ipſe per ipſam ſuetus offerri. D. Chryſoſt. in ritu miſſæ ſic habet: Propter inenarrabilem, & infinitam tuam benignitatem citra conuerſionem, & commutationem homo factus es, & noſter ſacerdos appellatus, & huius miniſterij & incruẽti ſacrificij conſecrationem nobis tradidiſti, tanquam Dominus omnium. D. Ambroſius in præfatione miſſæ cœnæ Domini inquit: Aut quid ſperare de tua miſericordia poſſamus, qui tantum munus accepimus, vt talẽ tibi hoſtiam offerre mereremur, corpus, ſcilicet, & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui formam ſacrificij perẽnis inſtituens, hoſtiam ſe primus obtulit, & primus docuit offerri? D. Cyprianus ad Cæcilianum ait: Quia paſſionis mentionem in ſacrificijs omnibus facimus; paſſio eſt enim Domini ſacrificium, quod offerimus, nihil aliud, quam quod ille fecit, facere debemus. Et quia longum eſſet ſanctorum teſtimonia recenſere idem inuenietis apud D. Dionyſium libr. de Eccleſi. Hier. capit. 3. apud Diu. Ignatium in epiſtola ad Smyrnenſes, apud Athanaſium in lib. quæſtionum ad Antiochũ, apud Gregorium lib 4 Dialog. cap. 58. apud Damaſcenum lib. 4. fidei ort. ca. 14. apud. D. Hiero. ad Edibiam. q. 2. Sed dicunt hæretici, Euchariſtiam ideò vocari à patribus ſacrificium, quia eſt exemplar, & imago ſacrificij Cæterum hæc imago, & exemplar ſacrificij in cruce pro nobis oblati, ſacrificium eſt. Et ſic quando in miſſa paſſionem Domini referimus, & repræſentamus offerimuſque Deo corpus, & ſanguinem filij ſui, verè & propriè ſacrificamus, quia nihil ibi deeſt quod ad perfectam rationem ſacrificij ſpectet. De nique hæc veritas diffinita eſt in multis cõcilijs. Nam antiquum illud, & grauiſsimum Nicenum can. 14. prohibens ne diaconi corpus Chriſti tradant presbyteris, hæc dicit: Nec regula, nec conſuetudo tradit, vt ij, qui offerendi ſacrificij non habent poteſtatem, ijs, qui offerunt, corpus Chriſti porrigant. Et Innocentius Tertius in concilio Lateranenſi, & refertur de Sum. Trinit. & fid. cath. cap. firmiter. Vna, inquit, eſt fidelium vniuerſalis Eccleſia, extra quam nullus omnino ſaluabitur. In quo idem ipſe ſacerdos eſt, & ſacrificiũ Chriſtus Ieſus. Et ne quis putaret ad mortem eius tãtum fieri alluſionẽ, ſubditur; cuius corpus, & ſanguis in ſacramẽto altaris ſub ſpeciebus panis, & vini veracitet continetur. Quaſi diceret, quod ipſe ſemel ſub carnis forma immolauit ſacrificium nos quotidie ſub ſpeciebus panis & vini offerimus. Concilium Toletanum primum, ca. 5, præcipit, vt omnes clerici veniant ad ſacrificium, & eodem nomine illud appellant cõcilium Trullanum, & Braccarenſe tertium; cap. 1. Concilium Florentinum in decreto vnionis Armenorum, Altiſsiodorenſe, & Conſtantienſe multaque alia. Et tandem cõcilium Tridentinum in hunc modum diffinit: ſiquis dixerit in miſſa non offerri Deo verum, & proprium ſacrificium, aut quod offerri non ſit aliud, quam Chriſtum nobis ad manducadum dare, anathema ſit. De hoc

Determinationes conciliorum.

ſacrificio

ſacrificio loquebatur Malachias cap.1. quando dicebat: Non eſt mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum. In gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Et Daniel cap.12. appellat illud iuge ſacrificium. Manet ergo fixum ex dictis, in Eccleſia eſſe peculiare aliquod ſacrificium ad particularem virtutem religionis pertinēs, quod in diuinam laudem, & reuerentiam ex ſua natura tendit. Et hoc eſt ſacrificium altaris. Nam reliqua virtutum officia, quantuis participatiuè, & ab extrinſeco, hoc eſt, quatenus per religionis virtutem in diuinū honorem & cultum referuntur, dici poſſint ſacrificia, propriè tamē, & verè, hoc eſt, quatenus ex ſuis obiectis propriam ſortiuntur ſpeciem, hoc nomine gaudere non poſſunt, ſed dicentur, vel actus iuſtitiæ, vel fortitudinis, vel temperantiæ, vnuſquiſque ſecundū ſuam naturam. Et hoc eſt, quod D. Tho. docet in hoc articulo.

Corollariū

¶Sed quoniam plures moueri poſſunt difficultates de ſacrificio miſſæ ad materiam iuſtitiæ pertinentes, nec alius conuenientior erit locus illas diſputandi, operæpretium duxi cuncta ad hanc rē pertinentia in vnum cōgerere. Quod & faciā maiori qua potuero breuitate. Nam timeo ne noſter hic labor iuſtum libri volumen excedat, & dum cunctis placere cupio, nihil intactum relinquēs nimia hac noſtra prolixitate omnibus ſim moleſtus. Erit autem primum dubium, quod & fundamentum eſt aliorum, vtrùm miſſæ ſacrificium pro multis oblatum tantum valeat ſingulis, ac ſi pro vno tantum offerretur? Quæ quæſtio celebris eſt inter Theologos, nec tam facilis explicatu, quam ſcitu vtilis. Ad cuius intelligentiam aduertendū eſt primò, quod, vt conſtat ex D. Thom. 3.p. q.79. art.7. & in.4.d.12.q.2.art.2. quæſtiuncula.4. in miſſa ſunt tria, ſcilicet, Sacramētū, ſacrificium, vel oblatio, & oratio Eccleſiæ, vel ſacerdotis, ſacramentum eſt, quatenus continetur ibi Chriſtus ſub ſpeciebus ſacramentalibus. Cuius conſecratio conſiſtit in illis ſolis verbis: Hoc eſt corpus meum; &. Hic eſt calix ſanguinis mei, &c. Vſus autem conſiſtit in ſumptione. Sacrificium eſt quatenus ibi offertur Chriſtus hoſtia pro peccatis, tam ipſius ſacerdotis, quam aliorum, oratio verò, quatenus ibi adiunguntur precationes Deo fuſæ ſiue nomine Eccleſiæ, ſiue ipſius offerentis. Et quidem quando quærimus, vtrùm miſſa oblata pro pluribus tantū proſit ſingulis, ac ſi pro vno tantum offerretur, non eſt ſermo de miſſa quatenus eſt Sacramentum; cum certum ſit, hac ratione, tantū prodeſſe ſumentibus quibus, ceu alimoniam ſpiritualis vitæ, gratiā confert, & dulcedinē deuotionemque excitat. Sed loquimur de miſſa, ſecundum alias duas rationes; nempe, quatenus eſt ſacrificium, & quatenus continet orationes. Secundum quas etiam eſt certum, quod non ſolis ſumentibus, verum & offerentibus & illis, pro quibus offertur confert. Dixi offerentibus. Nam in ſacrificio miſſæ non ſolum ſacerdos offerens cenſetur, verum & aſtantes & eleemoſynam largientes, vt infra patebit. Prodeſt autem ad ſatisfactionē pro peccatis, ſcilicet, ad remiſſionem pœnarum eorum criminum, quorū culpa per pœnitentiam eſt deleta.

Dubium de valore miſſæ.

In miſſa inueniuntur tria.

¶Secundo eſt aduertendum, in vnoquoque bono opere ex charitate facto, tres valores, aut fructus poſſe conſiderari. Primus eſt valor meriti de condigno, qui in eo conſiſtit, quod pro illo danda eſt gloria in cælo ex iuſtitia & lege Dei, iuxta illud: Qui dederit potum aquæ frigidę in nomine meo, &c. Secundus eſt impetratio, quia per actus bonos in charitate factos impetramus à Deo noſtras petitiones. Et hæc etiam poteſt dici meritum, non de condigno, ſed de congruo. Nulla enim lege tenetur Deus omnes noſtras petitiones concedere in particulari, quāuis ſit cōgruū, vt illis annuat, quādo pertinent ad ſalutē. Imò quatuor cōditionibus comitātibus precationem, quas refert Diu. Thom. in materia de oratione ſupra. q.83. art.16. infallibiliter obtinebimus petita. Tertius valor in opere ex charitate facto inuentus eſt, quod valet ad ſatisfactionem pœnæ debitæ pro peccatis. Idque ex iuſtitia, vt communiter dicunt Doctores in materia de ſatisfactione. Quod à nobis in præſenti, vt notum, ſupponitur, ne in ſingulis probandis diutius immoremur. Sed eſt inter hos valores, aut fructus talis differentia, quod primus, ſcilicet, meriti de condigno, non poteſt alteri valere, quàm facienti opus, vt communiter docent Doctores in materia de gratia. At verò valor ſecundus, qui eſt impetratio, & tertius qui eſt ſatisfactio poteſt alteri applicari. Imò ſummus Pontifex per indulgentiarum conceſsiones applicat quotidie fidelibus ſatisfactiones ſanctorum, valentque illis non ſolum ex congruo, ſed etiam de cō digno. Cum ergo miſſæ celebratio inter bona opera computetur, quod omnes iſti tres valores, aut fructus illi correſpondeant, erit neceſſe, nēpe, meritū de cōdigno, ꝙ ſoli⁹ erit ſacerdotis celebrantis, impetratio, & ſatisfactio, quæ etiam poterunt prodeſſe alijs.

In vnoquoque bono opere tria cōſiderāda.

¶Tertio

In sacrificio missæ duplex valor, scilicet, ex opere operantis, & ex opere operato.

¶Tertio est aduertendum, quod in missæ sacrificio adhuc possumus distinguere duplicem valorem. Vnum, qui dicitur ex opere operantis, in illos tres, præcedenti notabili explicatos, diuisus. Alterū, qui dicit ex opere operato. Et est ille, qui ex bonis operibus Christi, ibi veluti in vase quodam reseruatis nobisque applicatis, prouenit. In quo similiter triplex illud valoris genus est distinguere. Itaque in missæ sacrificium vltra nostrū actum cum suo triplici valore, possumus etiam considerare opera Christi, in quibus similiter triplex ille valor distinguatur, scilicet, meritum Christi, impetratio eiusdem, & satisfactio. Quæ opera tanquam illa, quę sunt infinita in ratione meriti, & satisfactionis, & à quibus omnis nostra operatio valorem, vim, & efficaciam habet, actus nostros longe superant. Et sic est differentia, quod quauis meritum nostrum nulli valeat ex iustitia ad consequutionem gloriæ, vel ad augmentum gratiæ, vt diximus, nec similiter nostra impetratio prosit nobis, aut alijs de condigno, sed tantum de congruo: tamē meritum Christi, satisfactio, & impetratio valent nobis de cōdigno, & ex iustitia, tam ad gloriæ consequutionem, quam ad alia. Et ratio est: Nam cum Christus sit caput nostrū, quando eius merita nobis applicantur, ita valent ex iustitia, ac si essent merita nostra. Si enim Adæ peccatum, quia peccatū erat capitis, ex iustitia omnes eius posteros infecit, quantō magis gratia Christi (qui secundus est Adam) meritum & satisfactio, omnes quotquot attingit saluare, & reficere ex iustitia poterit, vt sit verum, quod vbi abundauit delictum superabundauit & gratia? Quare missæ sacrificium quatenus continet meritum Christi, tam primam gratiā & deletionem peccati, quam ipsam remissionē pœnę operatur in nobis ex iustitia, & ex opere operato, sicut & reliqua sacramenta. Est etiam alia differentia meo iudicio, ꝙ quando aliquis accipit eleemosynam pro missa, vel ipse sua sponte promittit alicui eā dicere, vel pro se, vel pro suo defuncto, non promittit valorem, qui est ex opere operantis, sed illum, qui est ex opere operato: vt bene docet Caietanus in quodl. de celebratione missæ. q. 2. vers. ex his ergo. Meritum autem, & satisfactionem, quæ est ex deuotione offerentis, bene poterit liberè applicare sacerdos, vel sibi, vel alteri, cui placuerit. Cuius rei est manifestum signum, quod si quis in peccato mortali celebrat, satisfacit danti eleemosynam, vt omnes Doctores concedunt. Et tamen certum est, quod non applicat meritum, & satisfactionem suo actui respondentem, quæ nulla est, sed solum meritum, & satisfactionē Christi. Ex quo obiter licet inferre, ꝙ si quis petat missam de Spiritu sancto, vel de defunctis, vel de alio sancto, aut ꝙ apponatur collecta de beata Virgine, vel de salute, nō tenebitur sacerdos ei acquiescere, nisi ob specialē illū laborē nō debitū, eleemosynam augeat. Quod probo non solum ex eo, quod Syluester verbo. missa. q. 8. & multi alij sentiunt, nullā missam esse defuncto, aut cuipiam alteri salubriorem, quam diei, quod infra examinabitur: Sed etiam ex eo, quod cū taxatur labor missæ, non cū his circunstantiis, sed simpliciter taxatur. Quare importunas has conditiones sacerdos nō tenebitur admittere: Nisi fortè ipse eas promittat. Quia tunc ex vi promissionis, & veracitatis tenebitur sub veniali illas adimplere; sicut & quamcunque aliā promissionē, quæ non adimpleta non damnificat proximū notabiliter. Syluester loco citato videtur significare talem peccare mortaliter. Nam dicit, quod infideliter agit, & quòd non satisfacit. Sed hoc duntaxat verum esse puto, quā do ob has conditiones, & similes, vt ꝙ missa dicatur in hoc loco, vel in illo eleemosyna notabiliter augetur.

Celebrans pro stipēdio quē valorē promittat in missa.

In missæ sacrificio possumus cōsiderare aliū triplicē valorē ex parte Ecclesiæ.

¶Tertio est aduertendum, quod præter illū triplicem valorem ex opere offerentis ministri, & alium triplicem ex opere oblati Christi in sacrificio missæ existentē, est etiā alius triplex valor, ex fide & deuotione Ecclesiæ prouenies. Est enim Ecclesia, vt ex canone constat, quæ etiam medio ministro sacrificium illud offert, & sic missa continet orationes & cęremonias quasdā publicas ex Ecclesiæ institutione ordinatas. Idemq; est dicendum de horis canonicis, & de alijs orationibus ab Ecclesia compositis Et quauis Scot⁹ quodl. 20. ar. 2. & Gabriel in. 4. d. 1. & 4. & 45. vt refert Corduba libr. 1. quæstionarij, q. 3. statim in principio, appellent hunc valorem ex opere operato, quia inuenitur in hoc sacrificio, vltra meritum operantis ministri, melius tamen erit dicere cum eodem Corduba, & cū Couarruuias in cap. alma mater. de sententia excōmunicationis. p. 1. §. 5. num. 6. quod illud meritū pertinet ad opus operantis, cū habeat efficaciā ex Ecclesiæ deuotione, vel fide. Alioquin horæ etiam canonicæ, & aliæ orationes publicæ ab Ecclesia institutæ dicendæ essent habere effectū ex opere operato, cū vltra sacerdotis meritū, etiā habeant alium valorem ex Ecclesiæ merito, quod nulla ratione est dicendū. Eo vel maximè, quod cū, vt docet Corduba loco citato, omne illud dicatur meritum ex opere operantis, quod ratione boni motus, seu operis

ris ipſius agentis, modo ſit ipſe miniſtrans, modo ſit ſuſcipiēs, & modo propter meritū eius cōgrui, vel propter meritū cōdigni, ipſi, vel alteri proueniat, & illud tātū dicat meritum ex opere operato, quod virtute, aut ratione alicuius Sacramenti, vel ſacrificij, tanquā inſtrumēti applicatiui paſsionis Chriſti, & applicati ſecundū Dei, & Eccleſiæ inſtitutionē, prouenit, propter merita, ſcilicet, Chriſti tantum ibi applicata, ſit, vt meritū quod in miſſa ex deuotione, & fide Eccleſiæ offerentis inuenitur, non ad meritū ex opere operato, ſed ad meritū ex opere operātis ſit referendū. ¶ Si quis autem quærat an miſſæ valor prout eſt ab Eccleſia ſit maior ſemper quam prout eſt à miniſtro? Et vtrùm ex indeuotione miniſtri minuatur ille valor, qui ex Eccleſiæ opere cōſurgit? Et tandē an poſſit ſacerdos eum valorē, qui eſt ex Eccleſia, cui voluerit applicare, ſatisfaciatq; debito dicendi miſſam offerēdo ſolū meritū, quod eſt ex opere operato Chriſti? ¶ Ad primā difficultatem reſpondeo, mea quidē ſententia, quantumuis creſcat miniſtri etiā ſanctiſsimi deuotio, nunquā perueniet, aut æquabit Eccleſiæ valori. Nullus enim in particulari etiā ſanctiſsimus dilectior, aut acceptabilior eſſe poteſt Deo in terra, quā ſit tota eius Eccleſia ſancta, immaculata, nec habens maculā, neq; rugam, & contra cuius firmiſsimam fidem & charitatem inferorū portæ non prēualebunt. Præterquā, quod totū corpus multo maioris virtutis eſſe debet quā ſingulare mēbrū. Quare dico, quod ſicut Chriſti meritum eſt in infinitum maius quā Eccleſiæ, & ex hac parte prouenit, quod valor huius ſacrificij non poſsit habere ęqualem: ità etiā valor eiuſdem prout eſt ab Eccleſia ſuperat longè valorem ex deuotione optimi cuiuſq; ſacerdotis prouenientē. Quod magno ſolatio eſſe debet ijs, qui miſſas dicere iubēt, cū participes ſint vltra Chriſti meritū, & ſatisfactionem, etiā tot ſanctorum in Eccleſia exiſtentiū meriti & deuotionis, quod, vt ſtatim dicemus, non impeditur ob malū miniſtrū. ¶ Ad ſecundam difficultatē Sylueſter. verbo. miſſa. in principio, reſpondet, valorē, qui ex Eccleſiæ opere conſurgit. in ſacrificio miſſę, minui, vel augeri ex deuotione, & bonitate miniſtri maiori, vel minori. Et ratio illius eſt: Nā miniſter eſt inſtrumentū Eccleſiæ. Certum eſt autem, quod inſtrumentum, quo aptius eſt, melius operatur. Et ſic videtur dicendū, quod ſi miniſter eſt in gratia, vel habet maiorem deuotionē, miſſa ab ipſo dicta fructuoſior erit, etiam quo ad orationes, & preces Eccleſię, quā quę dicta fuerit à malo miniſtro. Sed ſi hæc ratio aliquid valeret pari modo ſequeretur miſſam mali ſacerdotis nullius penitus eſſe valoris, nō ſolū quo ad valorē ab Eccleſia receptū, ſed etiā quo ad ſacrificiū, & meritū Chriſti oblati; quod, tā Sylueſter, quā omnes alij Doctores tanquā erroneū, & valde periculoſum condēnant. Quod ſequatur probatur: Nā miniſter in ſacrificio miſſæ etiam eſt inſtrumentum Chriſti, ſicut in alijs ſacramentis. Quocirca melius dicendum exiſtimo cum Angelo in ſummā quod miſſa quo ad orationes & alia accidentalia ei annexa, melior eſt melioris, prout orationes illæ pendent ab eo, vt à priuata perſona, non autem quatenus dicūtur ab illo, vt à perſona publica gerēte vicē Eccleſiæ, quia, vt ſic à quocunq; dicantur ſunt æquè fructuoſæ, ſicut & ipſum ſacrificium. Et ſi quis curioſius interroget, quid ſi nō, vt miniſter Eccleſiæ, ſed, verbi gratia laicus horas Canonicas recitet, vel orationē Dominicam, nunquid, ſi in peccato mortali eas fundat, proderunt ſaltē illis, pro quibus oratio fit? Soto in. 4. d. 15. q. 2. art. 1. putat, nō prodeſſe, quia ex quo talis recitās nō eſt miniſter Eccleſiæ, nō habent preces illæ aliā vim, quā ſi ab eo eſſent factæ. Sed lōge melius Nauarro in Manu. cap. 23. nu. 111. & Couar. in c. Alma mater, p. 1. exiſtimāt oppoſitū. Ex quo enim Eccleſia, eas orationes inſtituit, & à quolibet ſuo mēbro Deo offerri voluit, qui cunq; illas dicit orat nomine Eccleſię. Et ad rationē Sylueſtri reſpōdeo, quod cū malus ſacerdos tā reſpectu Chriſti, quam Eccleſiæ exerceat nudū miniſteriū, non debebit eius malitia totaliter impedire, aut eius infirmitas, & indeuotio eneruare, ſiue Chriſti, ſiue Eccleſiæ meritū, aut valorē, imò neq; quidquā omnino officere: ſicut nec malus famulus dans eleemoſynā, vt inſtrumētū ſui domini illius merito obeſt, aut præiudicat. ¶ Ad tertiam difficultatē reſpōdeo, quod quoniā Eccleſia offert ſuum valorē pro cōmunibus neceſsitatibus, ſcilicet, pro Papa, pro Rege, & pro omnibus fidelibus tam viuis, quā defunctis, non erit poſitū in poteſtate ſacerdotis illū cuicūq; voluerit applicare, ſicut nec meritū, aut ſatisfactionē audientiū. Sed ſuæ facultatis ſolū erit, valorē Chriſti ex opere operato, & ſuū ex opere operantis, pro quacunq; priuata perſona ipſe voluerit, offerre. Imò ad ſatisfaciendū debito dicendi miſſam pro aliquo, ſat erit ſi ſolū meritū Chriſti illi applicet, vt diximus in tertio notabili.

¶ Quarto eſt aduertendum, quod ſacrificium miſſæ, & quodlibet aliud opus bonū tripliciter poteſt alicui applicari, ſcilicet, generaliſsimè, ſpecialiſsimè, & medio medio, ſeu ſpecialiter, generaliſsimè applicatur illud,

1. difficultas.
2. difficultas.
3. difficultas.
Ad. 1. difficultatem.
Ad. 2. difficultatem.
Ad. 3. difficultatem.
Miſſa & quodlibet aliud opus bonum tripliciter poteſt alicui applicari.

lud, quod omnibus cõuenit, & cõtingit vno è duobus modis, scilicet, vel ratione tantum vnionis gratiæ & charitatis, vel ratione generalis, seu habitualis intẽtionis applicãtis. Primo modo valet omnibus in gratia & charitate existentibus, etiã si eis per intentionem nullo modo applicetur, quia ex natura rei bonũ vni⁹ mẽbri naturaliter participatur à cæteris. Et hoc est quod credimus, quãdo dicimꝰ sanctorũ cõmunionẽ, & quod voluit significare Propheta Psal. 118. dicẽs; Particeps ego sum omniũ timẽtium te. Nec ab hac participatione potest excludi, qui est in gratia, vel charitate: quia charitas facit societatem in Christo, & amicorũ spiritualiũ bona omnia spiritualia cõmunicabilia, eis esse cõmunia: sicut & in beatitudine omnes, sibi inuicẽ cõmunicant, atq; participãt gaudiũ. Secũdo modo, scilicet, ratione generalis intẽtionis, saltẽ habitualis Ecclesiæ, aut viri iusti bonũ opus faciẽtis, valet, & prodest hoc sacrificiũ, sicut & oratio, toti Ecclesiæ, & omnibus fidelibus eius, nõ præcisis, etiã si sint peccatores in peccato mortali existẽtes. Quia, vt cõmuniter dicũt Doctores cũ Scoto quodl. 20. ar. 2. ex charitate, qua iusti tenẽtur omnes diligere, & facto diligũt, intẽdũtq; saltẽ virtualiter, vt bona sua prosint generaliter omnibus alijs mẽbris, seu filijs Ecclesiæ, quib⁹ & quo modo, sine alterius præiudicio illis prodesse possunt, fit, vt quãdo pro se, vel pro alio specialiter orãt, etiã tũc generaliter pro omnibus orẽt & offerãt sacrificiũ. Et ad hũc etiã sensum intelligitur articulus ille; Credo sanctorũ cõmunionẽ, vt optimè explicat nobilis quidã autor Soto appellatus. li. 3. de institutione Christiana c. 16. Si quis autẽ quẽrat, quæ bona seu fructus, hoc, vel illo modo generalissimo, cõmunicentur fidelibus ex bonis operibus factis? respõdeo ex mẽte Cordubæ. lib. 1. quæstionarij, q. 3. §. si quæratur, q̃ sunt gaudiũ spirituale, dæmonũ debilitatio, reseruatio à malis tẽporalibus, pluraque alia bona tã tẽporalia, quam spiritualia, quæ Deus hominibus confert ob bona opera ab amicis facta. Et ideõ quãto sunt plures sancti, & plura bona opera in Ecclesia, tãto plura etiam beneficia nobis Deus largitur: vt cognoscatis, quantũ vtilitatis fidelibus resultet ex eo, q̃ multi iusti in Ecclesia inueniantur. Quod & significare voluisse videt Deꝰ Gene. 18. quãdo Abrãhamo postulãti, ne Sodomã subuerteret, promisit, q̃ propter quin quaginta iustos, qui fuerint in ciuitate, vel ꝓpter quadraginta, vel propter decẽ, illã nõ deleret. ¶ Specialissimè dicitur applicari missæ sacrificiũ, vel quodlibet aliud opus bonũ, inquãtũ solũ prodest ipsi operãti dispositõ. Fructusq;, qui ex tali applicatione resultat est, q̃ ipse offerẽs mereatur de cõdigno gloriã, & augmentũ gratiæ adimplere, atq; præceptũ, & alia huiusmodi cõsequãtur, quę nõ nisi operãti ex natura operis, & ex lege diuina cõuenire, aut prodesse possunt. ¶ Medio modo, seu specialiter, applicatur missæ sacrificiũ, vel opus bonũ alteri ex intẽtione ipsius offerẽtis, vt cõmuniter fieri solet. Potestq; fieri ista specialis applicatio distinctè pro vno, aut pro multis in particulari, & etiã confusè pro illis multis, aut pro omnibus. Idq;, vel ex æquo cuilibet eorũ applicãdo, aut vni, vel alijs quibus plusquã alij, vel alijs, prout placuerit applicãti. Quę diuersa intẽtio applicãtis, nisi actualis, vel virtualis fuerit nõ plus valebit vni, quã alteri eorũ, quibus sic specialiter ex æquo applicatur. Et q̃ iste tertius modus applicationis distinguatur ab alijs duobus supra dictis, tã quo ad vim meritoriã, quã quo ad satisfactionẽ, ꝓbatur ex ritu Ecclesię, quę missam, aut aliud suffragiũ specialiter instituit pro hoc, aut illo homine, pro salute, pro pace, aut pro alio bono obtinẽdo, &c. Quæ applicatio nõ est specialissima pro ipso solo operãte, vt cõstat, neq; generalissima, ex quo valet etiã peccatorib⁹, quibus nõ valeret, nisi eis specialiter applicaretur. Et sic est media seu specialis illis tantũ proficiẽs, quibus applicatur. Alioquí frustra fierent speciales missarũ, & orationũ applicationes per Ecclesiã institutæ. Si quis autẽ quærat ad quos fructus valeat iste tertiꝰ specialis applicationis modus? respõdeo, q̃ ad omnes illos, quos ex merito cõgrui homo sibi, & alijs promereri potest. Insuper, & ad satisfactionẽ pœnarum pro peccatis, si applicãs intẽdat saltẽ virtualiter ad hũc fructũ satisfactoriũ suũ opus, vel sacrificiũ applicare. Nã iste modus nõ extenditur vltra intentionẽ specialiter applicãtis. Et de isto solo tertio modo loquimur in præsenti, quãdo agimus de applicatione sacrificiorũ, vel pro vno, vel pro multis. Nam duo priores sunt impertinẽtes ad hoc institutũ, cũ ille primus generalissimus naturaliter sequatur ex ipso sacrificio, & ex quocũq; bono opere, nec pẽdeat ex applicatione offerẽtis. Et secũdus, scilicet, specialissimus non possit alteri applicari, aut prodesse, nisi soli offerẽti: alioquí plures dato argẽto pro missa, obtinerent, q̃ sacerdos, vel alius pro ipsis præceptum impleret, gratiãq; & gloriã etiã alijs negotijs implicati de condigno mereretur, quod est absurdissimum.

¶ Vltimò est aduertendũ, q̃ per istũ tertiũ modũ applicationis proximè dictũ potest bonũ opus vnius alteri, cui applicatur, valere dupliciter. Scilicet, per viã satisfactionis, hoc

Generalissimus modꝰ applicandi.

Specialissimus modus applicãdi.

Specialis modus applicandi.

Opus vniꝰ applicatum alteri valet ei, vel per viam satisfactionis, vel per viã meriti de congruo.

hoc est, ad fructū satisfactionis pœnarū, si ipsum opus satisfactoriū fuerit, & ad talē effectū specialiter applicetur. Et per viā meriti de congruo, ad ea omnia, quę vnus alteri de congruo mereri potest. Dico per viā meriti de cōgruo. Nā regulariter nullꝰ alteri de cō digno aliquid meretur, nisi solus Christus, qui nobis de cōdigno meruit gratiā, & gloriā. Deꝰ enim regulariter nō statuit se infalli biliter acceptaturū bonū opꝰ vnius pro altero, ad effectū omnē intentū ab ipso applicā te; quod est necessariū ad meritū de cōdigno: sed id reseruauit suo beneplacito liberali. Quare vna de conditionibus necessarijs ad infallibiliter aliquid impetrādum à Deo est, quod oratio fiat pro ipso orante, vt ex mē te D. Tho. docuimus in materia de oratione. De cōgruo autē amicorū preces, & bona opera pro alijs facta audit & acceptat Deꝰ. Nō tamē ità, quod si nō exaudiat, nec sua libera litate vtatur, ex hoc dici possit, quòd facit iniustè, aut cōtra aliquā suam legē, vel promissionē: quia nulla reperitur generaliter lata quo ad hoc. Quāuis in aliquibus casibus specialibus lata inueniatur. Iob enim ca. 42. dixit Deus: Iob seruus meus orabit pro vobis. Faciē eius suscipiā, &c. & Gene. 22. Et in his oratio pro alijs facta erat meritoria, siue impetratoria de cōdigno, aut potius ratione promissionis, vt docet Adrianus quodl. 8.

¶ His constitutis operæpretiū est, vt ad principalem difficultatem deueniētes explicemus, vtrū missæ sacrificiū pro multis oblatum tantum valeat vnicuiq;, ac si pro eo solum offerretur? De qua re Corduba loco citato maxima verborū & argumētorum copia, quinq; refert opiniones diuersas, quas nos breuitatis causa ad duas è regione contrarias reducemꝰ. Prima est Scoti quodl. 20. partem tenentis negatiuam, quam etiā sequuntur D. Bonau. in. 4. d. 45. arti. 2. q. 3. Ricard. ar. 5. q. 2. Durand. q. 3. Paludanus. q. vlt. Adrianus quodl. 8. arti. 2. quanuis omnes alij ab Scoto tātum loquantur de satisfactione, & non de merito. Gabriel super canonē lec. 27. litera. S. dicit hanc esse cōmunem opinionē, & penè omnium sententiā, quo ad pœnę solutionē. Et vltra hoc ipse affirmat, ꝙ quo ad bonorum collationē etiā diminuitur meritum multorum participatione. Nam sacrificium missæ duos præcipuè habet effectus. Primus est pœnæ solutio, seu satisfactio. Secundus est malorum ablatio, & bonorū gratuitorū collatio, tam gratiæ gratū facientis, quā gratis datæ. Et respectu vtriusq; opinat Gabriel nō tantū valere missam pro plurib' oblatā, ac si pro vno tantū diceretur. Eandē sententiā sequitur Nauarro in summa ca. 2. nu. 92. & 111. & in c. quādo, de cōse. d. 1. notabili. 1. nu. 77. & Soto de iustitia, & iure. li. 9. q. 2. ar. 2. cōclusione. 2. &. 3. Et loquuntur isti Doctores de valore, qui est in missa ex opere operato. Nā de illo, qui est ex opere operātis, siue ille sit ex motu boni ministri, vel Ecclesiæ, vel offerentiū, certū est, quod minuitur ex consortio participantiū, saltē quātum ad satisfactionē de cōdigno & meritum de cōgruo. Nā cū quātitas illius satisfactionis, atq; meriti, quę obuenit ex opere operā tis sit finita, sequitur, quod quo in plures fuerit diuisa, eo minor erit singulis. Dixi notanter, quantū ad satisfactionē & meritū. Nam quantū ad impetrationē nō puto minui valorē missę, qui est ex opere operātis, sed potiùs augeri magis, sicut & augetur laus actꝰ, cū pro multis offertur quā cū offertur pro paucis. Et ratio huius discriminis est; Nam cum satisfactio de iustitia habeat perfectam rationem debiti, & meritum congrui etiam habeat rationem debiti, quanuis imperfectam, & secundum quid (respicit enim omne meritū præmiū ipsum, sicut sibi aliquo pacto debitū) fit, vt cū offertur pro multis talis satisfactio, & meritū minus debeatur vnicuiq;, siue debitū sit ex iustitia, vt in satisfactione alteri applicata, siue secundū quid & ex quadā congruētia, vt contingit in eo, quod vnus alteri meretur. At verò impetratio nō respicit præmiū, aut meritū aliquo modo, sed merā eius, quē oramus liberalitatē. Et hinc fit, ꝙ ex eo, ꝙ plures in oratione ad Deū fusa, apponamus, nihil illius minuatur, sicut nec eius liberalitas, quæ illimitata est, impeditur, aut minuitur. Vt cōtingit in creaturis: quæ quia dū pro multis orātur, minus habēt quod dēt, nolūt sæpius, & pro multis rogari ob limitatā earū virtutē. Cæterū Deꝰ, cuius virtus, & liberalitas nō minuitur dādo, nec recusat, quod multa, nec pro multis à se petantur, sed placet sibi: & sic cū oramus pro multis magis est accepta oratio, & maioris efficaciæ quam cū oramus pro vno. Eo vel maximè quòd cum non sit aliquid diuidendum inter eos, pro quibus rogatur, vt in satisfactione, & merito; idem prorsus erit orare pro multis, ac si iterum arq; iterum oraretur pro vnoquoque per se. Quid enim quo ad Deum attinet, an pro viginti roges vna oratione, aut pro vno vna, & deinde pro duobus, cum virtualiter oratio pro multis fusa sit multæ orationes? Gabriel super canonē lect. 27. sub litera. L. etiam dicit, quod minuit valor operis, quo ad impetrationē ex eo, quod pro multis fit. Sed procul dubio hæc sententia est falsa propter rationem iam dictam.

Valor missæ ex opere operātis est minor pro multis, quā pro vno.

Valor impetrationis non minuitur cū pro multis offertur.

Sōtētia Scoti & aliorum.

¶ Argu-

1. argumẽ tũ pro ſententia Scoti.

¶ Arguméta autem, quibus Scotus atque alij ſuã ſententiã probãt, ſunt tria præcipua. Primũ eſt; Virtus finita tã ſatisfactoria, quã meritoria diuiſa per applicationem ex æquo in plures eſt minor in ſingulis, quam ſi vni tantũ, aut paucioribus tota applicaretur: ſed virtus ſatisfactoria & meritoria miſſæ, & cuiuſlibet boni operis, etiã ex opere operato, eſt finita, quoad ſuum fructum, vel effectũ: ergo eſt minor in ſingulis. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur dupliciter. Primò: Quia virtus ſacrificij prædicti non attenditur ſolum ex quantitate rei oblatæ, id eſt, Chriſti & meritorum eius, quæ ibi offeruntur, ſed etiam & potius ex quantitate, & virtute offerẽtis immediati, iuxta illud Diui Gregorij homil. ſuper Lucam vigeſimaprima. Non quantum, ſed ex quanto in eius ſacrificio offeratur penſat Deus. Secundò: Quia ſacrificium miſſæ, vel oblatio duo ex ſua natura important, ſcilicet, rem oblatã, & actionem offerentis. Sacrificium enim miſſæ eſt oblatio rei ſacræ, id eſt Chriſti ſub ſacraméto, & meritorũ ei⁹. Vnde corpus Chriſti in pyxide reſeruatum non dicetur ſacrificiũ, quãuis ſit ſacramentũ. Conſtat autẽ actionẽ offerentis eſſe finitã. Quãdo Chriſtus in cruce ſe obtulit, tũc erat ſacrificium infinitũ, quia offerens erat infinitè gratus, & acceptus Deo; & conſequenter eius oblatio erat infiniti valoris, At verò modo non dicitur Chriſtus immediatè offerre niſi improprie, inquantũ, ſcilicet, ipſe iuſſit nobis offerre. Propter quod dicebat D. Paulus: Chriſt⁹ ſemel ſeipſum obtulit. Et ad Hebræos. 9. Introiuit ſemel in ſancta æterna redemptione inuenta. Et D. Petrus. 1. ſua can. c. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Si ergo hoc ſacrificium à ſacerdote oblatũ, eſt finitũ in valore, quantò pluribus fuerit applicatũ, tantò minus continget vnicuiq;. Hanc rationẽ proſequuntur latè, Corduba. q. 3. in probatione ſecundæ opinionis circa dubium principale, & Gabriel ſuper canno. lec. 27. ſub litera. K. ¶ Secundo principa-
2. argum. liter ſic argumentor: Niſi virtus prædicta miſſæ finita eſſet, & niſi diuiſa in plures minueretur in ſingulis, ſequeretur, q̃ per vnicã miſſam poſſet quis mereri primã gratiã, & alia bona, & ſatisfacere pro quotcunq; peccatoribus, & peccatis, etiam animarũ purgatorij, pro quibus voluerit illã applicare, ac ſi pro vno tantum illam offeret. Conſequens autẽ eſt falſum: tũ, quia cõtra cõmunem ſenſum, & ritũ Eccleſiæ inſtituẽtis multas miſſas, & multa ſuffragia etiã pro vno defuncto, & pro boni alicui⁹ impetratione: tũ etiã quia ſicut in amicitia humana videmus, q̃ amicus per ſuam ſupplicationẽ, vel obſequiũ meret maius bonũ vni, vel paucis, quã multis, idq; ſecundũ legẽ amicitiæ: ità videtur dicendũ apud Deum, quia iuſtitia humana exemplificatur à diuina: ergo & illud ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam cũ omnis pœna viuorum, & mortuorum ſit finita, ſi virtus miſſæ eſſet infinita, pro omnibus ſatisfaceret & mereretur. ¶ Tertiò, argumentatur Soto in hunc modum: infinitus valor ſatisfactio-3. argum. nis Chriſti ſolum æſtimatur quantum ad ſufficientiam, nam quantum ad efficaciam non operatur, niſi finitè per ſacramenta, ideòque ſingulis, etſi inſtrumenta eiuſdem paſsionis exiſtant, non niſi ſub gradu finito, & ad certam menſuram, tribuit eſſe eauſas gratiæ, ex opere operato, vt eſt videre in baptiſmo, & in cæteris: idemque contingit in ſacramento Euchariſtiæ, quod quãuis corpus & ſanguinem veraciter continet, non niſi limitatum gratiæ modum ex ſua inſtitutione confert: ergo ſicut Euchariſtia, quatenus ſacramentum non confert gratiã ex opere operato, niſi limitatè, ſicut & cætera ſacramenta: ità etiam quatenus ſacrificium ex ipſo opere operato, hoc eſt, ex ipſa ratione inſtitutionis Chriſti, qui non diſpoſuit per inſtrumenta ſuæ paſsionis operari niſi finitè, non erit ad ſatisfaciendum in finiti valoris ſed finiti: atque adeo oblatum pro pluribus non tantum proderit ſingulis ac ſi pro vno tantum offerretur.

Sententia Caietani et aliorum.

¶ Contrariam tamen ſententiã tenet Caietanus tomo tertio opuſculorum, quæſtione ſecunda, de celebratione miſſarum. Sylueſter verbo. miſſa. 1. quæſtione nona, Angelus eodem verbo. quæſtione. 52. Canus de locis Theologicis lib. 12. cap. 13. ad. 10. argumentum. D. Thomas. 3. part. quæſtione. 79. articulo. 5. cum Caietano ibidem & in. 4. diſtinct. 45. art. 4. ad vltimum. Corduba quæſtione citata in quinta opinione, cõcluſione. 3. & pro eadem citat Sotum in. 4. d. 13. q. 2. art. 10. Sed profecto vix Soti mens percipitur in locis citatis, vbi modo hãc modo illã ſententiam videtur amplecti, quanuis ſemper magis in primã declinet. Qui omnes Doctores vnanimiter dicunt fructum meritorium & ſatisfactorium ſacramenti, & ſacrificij miſſæ valere tantum ex condigno ſingulis (cum pro multis offertur) ac ſi vni tantũ applicaretur. Quæ ſentẽtia mihi ſemper *Sententia autoris.* viſa eſt verior atq; probabilior. Et probat: virtus miſſæ ex opere operato in ſe & abſolute ſumpta eſt indeterminata, & infinita ſyncategorematicè, vel extenſiuè, quanuis categorematicè ſit finita, ita quod nõ 1. Ratio. applicatur, nec applicari poteſt tot homi-

nibus & in tanto gradu, quin pluribus, & in maiori gradu applicari, & valere poſſit: ergo nihil prædicti fructus detrahitur vni ex conſortio aliorum. Conſequentia eſt nota: Quia alioqui nullo modo eſſet infinita, & indeterminata prædicta virtus, vt cõſtat. Antecedens autem probatur: Res obla ta in hoc ſacrificio eſt Chriſtus paſſus ibi repræſentatus, & eius merita infinita ibi applicata: ergo illius oblationis, & ſacrificij virtus eſt prædicto modo infinita. Et ſi negetur hæc conſequentia, ſicut & negatur ab Scoto loco ſuperius citato dicendo, quod virtus ſacrificij non ex quantitate rei oblatæ, ſed offerentis immediati, puta, ſacerdotis, vel Eccleſiæ attendenda eſt, & ſic cum hæc ſit finita, totius ſacrificij virtus dicetur finita. Contra hoc ſic argumentor, & probo, quod licet id ſit verum quoad virtutem ſacrificij ex opere operantis, non tamen quo ad eius virtutem ex opere operato, de qua noſtra ſententia procedit. Primo: Quia, ſi ità eſſet, quod hæc virtus menſuraretur ſecundum deuotionem offerentis immediati, ſequeretur, quod miſſa ſacerdotis in mortali peccato celebrantis, aut quando pauciores iuſti eſſent in Eccleſia non æque prodeſſet ex opere operato Petro, pro quo celebratur, ſicut miſſa in ſtatu gratiæ, aut quando plures iuſti eſſent in Eccleſia, celebrantes: hoc autem eſt contra communem ſenſum Eccleſiæ, & contra Diuũ Auguſtinum, de conſ. diſtinctione ſecunda in capit. vtrùm. dicentem: Nihil à bono maius, nihil à malo minus offertur. Secundò: Virtus ſacramentorum ex opere operato non pendet ex deuotione, virtute, ſeu dignitate miniſtri, vel Eccleſiæ, ſed ex meritis Chriſti ibi applicatis ex illius inſtitutione: ergo idem etiam eſt dicendum de virtute ſacrificij miſſę, quatenus tale eſt. Probo conſequentiam: Nam vtrobique eſt virtus ex opere operato ex eadem cauſa prouenies, & vtrobique eſt inſtrumentum paſſionis Chriſti, & meritorum eius applicatiuum, ex ipſius Chriſti inſtitutione, vt docet Diu. Thom. in. 4. diſtinctione quadrageſimaquinta, quæſtione ſecunda, articulo primo & ſecundo, & tertia parte, quæſtione ſeptuageſima nona. Quare licet requiratur intentio ſecundum ritum Eccleſiæ applicatiua huius ſacrificij, non tamen ex ea, vel ipſius offerentis, vel Eccleſiæ deuotione, vel dignitate proueniet virtus ex opere operato ipſius, vt eſt ſacrificiũ. Sicut nec prouenit virtus ipſius, vt eſt ſacramẽtum niſi ex meritis tantum Chriſti ibi ſecundum ritum Eccleſiæ legitimè applicatis ex Chriſti inſtitutione. Eo vel maximè, quod ſi rẽ attentius conſiderare velimus, non excludimus actum offerentis à virtute infinita huius ſacrificij. Sed, ſicut damus rem oblatam infinitam: ità etiam oblationem, quæ eſſentialiter, & directè ſit ſacrificium. Demus de ratione ſacrificij eſſe non ſolum rem oblatam cum intentione offerentis, ſed etiam deuotionem, ſeu actionem ipſius offerentis, vt Doctores contrariæ ſententiæ volunt: & adhuc ex hoc nihil ſequitur contra nos. Chriſtus enim (vt conſtat) ſeipſum obtulit Patri factus pro nobis hoſtia, & offerens. Et ſic qui illum ipſum Chriſtum mortuum in cruce offert, ſanè non modò rem oblatam à Chriſto, hoc eſt, vitam Dei infiniti valoris, ſed etiam oblationem, & deuotionem, eiuſdem Chriſti offert. Quare licet ſacrificium ſacerdotis, vel Eccleſiæ, id eſt, oblatio facta, vt emanans à ſacerdote, & Eccleſia, infinita non ſit; tamen ſacrificiũ, hoc eſt, oblatio ſeu deuotio Chriſti, quæ à ſacerdote offertur (licet oblatione finita à ſe elicita) infinita eſt. Et ſic non ſolum damus ſacrificium infinitum pro re oblata; ſed etiam pro actu offerendi, vt cum omni proprietate dici poſsit, ſacrificium à ſacerdote oblatum eſſe infinitum. Et ſi quis obijciat ex hoc ſequi nullum eſſe diſcrimen inter ſacrificium, quod nos quotidie offerimus incruentum, & illud, quod Chriſtus ſemel in cruce obtulit, vt oblatio eſt; reſpondeo negando ſequelam. Nam actus, quo nos offerimus eſt finitus, licet res à nobis oblata ſit infinita, ſiue rem oblatam appelles ipſam Chriſti ſubſtantiam, ſiue ipſam oblationem, & actum infinitũ, quo ſe patri obtulit. At verò actus quo ſe Chriſtus obtulit erat ſimpliciter infinitus, & infinitè acceptus Deo. Et ratio diſcriminis eſt: Nã nos offerimus ipſum Chriſtum agnum immaculatum, atque etiã offerimus ipſam eius oblationem, ſeu ſacrificiũ, cum tamen Chriſtus nullius alterius ſacrificium obtulerit, imò neque ſuam oblationẽ actu diſtincto obtulit, ſed ſeipſum offerens oblationẽ fecit, nõ in actu ſignato, vt dicitur, ſed in actu exercito. Nõ actu veluti reflexo, vt nos, qui eiuſdẽ actũ habemus pro obiecto cũ offerimus, ſed actu directo, eodẽ, ſcilicet, quo ſeipſũ obtulit, & nõ diſtincto. Itaq; immediatũ obiectũ ſuæ oblationis fuit nõ oblatio alterius, vel ſua, ſed ipſemet agn⁹ Dei. Cũ tamen noſtræ oblationis finitæ immediatus termin⁹ ſit nõ ſolũ ipſe Chriſt⁹, ſed etiã oblatio & actio, qua ſeipſũ obtulit. Et ſic oblatio perſonalis Chriſti erat ſimpliciter infinita quo ad acceptationẽ, quia erat oblatio Dei. At verò noſtra, quę eſt ex nobis, eſt quidẽ finita,

Obiectio. Reſponſio.

nita, quanuis eadem noſtra, hoc eſt terminus noſtræ, quæ eſt oblatio Chriſti, infinita ſit. Cum ergo non ſolum rem oblatam, verùm etiam oblationem infinitam offerat ſacerdos: dici non poterit, valorem miſſæ, & eius effectum eſſe finitum, ſed eſſe maiorem, & maiorem ſyncategorematicè, iuxta maius & maius vas deuotionis, quo ille valor infinitus exhauritur. Nam quemadmodum vis, & potentia cauſæ vniuerſalis eſt generalis, & indeterminata, determinatur autem per cauſas particulares, & inferiores, ſiue miniſtrantes, nō aliter, ac virtus ſolis per ignem generat ignem, & per hominem, hominem; & Imperatoris autoritas, ac poteſtas alia facit per prætores, alia per conſules, alia per duces; ita etiam virtus paſſionis Chriſti illimitata cum ſit ſecundum ſe, & infinita, alia facit per vnum ſacramentum, alia per aliud, alia per huius orationis deuotionem, & fidem, alia per illius. Determinatur verò effectus huius ſacrificij in hoc, aut illo homine per deuotionem eius, pro quo offertur, & cui à ſacerdote applicatur. Itaque ad determinatum hunc effectum immenſæ virtutis illius hoſtiæ concurrit intentio ſacerdotis huic applicantis, & eius, cui applicatur deuotio. Intentio quidem miniſtri applicando virtutem ſacrificij, vel ſacramenti. Deuotio autem, vel diſpoſitio ſuſcipientis, quantificando eius virtutem, vel effectum. Quod vtrumque in canone miſſæ ſignificatur. Nam intentio miniſtri applicantis exprimitur in eo, quod dicitur: Quæ tibi offerimus pro Eccleſia ſancta tua, &c. Et infra: Memento Domine famulorum famularūque tuarum. Actus verò deuotionis quantificantis fructum ſacramenti, quando ſubiungitur: Quorum fides tibi cognita eſt, & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt, &c. Sicut ergo vnius deuotio alteri non præiudicat illam minuendo: ità nec fructus ex infinito ſacrificio oblato minui poterit ex multorum participatione; atque adeò oblatum pro pluribus tantum proderit ſingulis, ac ſi pro vnoquoque illorum offerretur. Et hæc eſt præcipua ratio huius ſententiæ. Quæ 2. Ratio. & ſecundo principaliter probatur hoc modo: In alijs ſacramentis eſt virtus ex opere operato infinita ſyncategorematicè, vel extenſiuè in ſe abſolutè conſiderata ante applicationem huic, vel illi factam, & eſt dicere, quod eſt virtus infinita, quo ad ſufficientiam: ita, ſcilicet, quod, quanuis eorum virtus non ſit infinita categorematice, vel intenſiue, ſed finita, non tamen ſic eſt determinata, ſiue taxata à Deo ad tot homines, ſiue gradus gratiæ, vel fructus, quod non ad alios, nec ad plures homines, & gradus extendi poſsit. Poteſt enim extendi in infinitum, & non tot, quin pluribus, & in maiori gradu, ſecundum cuiuſque ſuſcipientis maiorem diſpoſitionē, valere & prodeſſe, quanuis non, niſi in quantitate finita, & determinata à quocunque ſuſcipiatur: ergo idem etiam erit dicendum de ſacramento Euchariſtiæ, & de ſacrificio miſſæ, ſcilicet, quod eſt veluti quędam cauſa vniuerſalis de ſe indeterminata ad tantum, vel tantū effectum, & determinatur à cauſa particulari, puta, à deuotione, vel diſpoſitione ſuſcipientis ad hunc, vel illum maiorem, ſine alterius detrimento: & ſic, quod pro pluribus oblatum non minus proderit ſingulis, quā ſi pro vno tantum offerretur. Scio multos Doctores communiter dicere, hoc ſacrificium, & reliqua ſacramenta ex inſtitutione diuina ex opere operato habere certum, atque taxatum gradū virtutis ſuæ, qui applicatur huic, vel illi, & vltra quem non poteſt ipſi, vel alteri amplius applicari. Sed hæc ſententia eſt apertè falſa, vt docet Caietanus in quodlibeto iam citato. Vbi non tollit virtutem huius ſacrificij, vt illi Soto falſo adſcribit; ſed ponit eam non taxatam in ſe, ſed ſecundum diſpoſitionem ſuſcipientis. Quod eſt dicere, quod eſt infinitum ſyncategorematicè, hoc eſt, ita ſufficiens ex ſe, vt non tot quin pluribus, & in maiori gradu ſecundum cuiuſque diſpoſitionem applicari, & participari poſsit, vt dictum eſt. Si autem conſideretur hoc ſacrificium, vt iam applicatum huic, vel illi: ſic eius effectus ex opere operato, eſt finitus, & determinatus ſecundum quantitatem & diſpoſitionem participantium. Et ſi quis contra iſtam rationem obijciat, quod ſi ea aliquid valeret, ex illa ſequeretur, miſſam dictam pro paruulo habere valorem infinitum, cum non ſit deuotio, ex qua terminetur, & ſimilis difficultas videtur eſſe de miſſa celebrata pro defuncto, quando ipſe de hoc nihil ordinauit, ſed alius ſua ſponte illam pro eo dicit. Et vt magis vrgeat ratio, ponamus ſacerdotem, qui talem miſſam celebrat, eſſe in peccato mortali, vt nulla ſit deuotio, ex qua terminum poſsit ſuſcipere. Reſpondeo primò, eſſe omnino per accidens, quod nulla ſit diſpoſitio ex parte eius, qui miſſam dicit, & illius, pro quo dicitur, & eius ad cuius inſtantiam celebratur: atque adeò tunc dicendum erit, vel, quod miſſa nullum habet effectum, quia paſſum eſt omnino indiſpoſitum, vel, ſi habet in eo caſu

Obiectio.

Reſponſio.

metaphyſico, & rarò ſolus Deus taxat fructum, quem ſi haberet motum liberi arbitrij, quo magis, vel minus moueretur in Deum ſuſcipiens, nullo modo taxaret, quin potius quantum eſt ex parte ſacrificij, quod eſt veluti cauſa, & inſtrumentum vniuerſale, illimitata virtus ex illo exiret. Vel dico ſecundo, quod ex deuotione Eccleſiæ limitatur effectus in eo caſu, quod qualiter fiat ſoli Deo eſt notum; quia eſt rarum & præter legem. Eſtque huius rei accõmodatiſsimum exemplum in baptiſmo. In quo videmus, quod limitatur eius effectus in paruulo, & in dormiente nullam omnino diſpoſitionem habente, ex intentione Eccleſiæ, quæ deficere nunquam poteſt: vel ex Dei voluntate, quæ prædeterminauit talem effectum taxare. Ità reſpondet Syluеſter ſoluens hoc idem argumentum verbo, miſſa. 1. quæſtione nona, verſiculo, ſed circa prædicta. Tertio principaliter probatur noſtra ſententia ex canone miſſæ. Vbi non ſolum generaliter pro Eccleſia, pro principibus Chriſtianis, ſed etiam ſpecialiter pro ijs, qui in memento cogitantur, & pro omnibus circunſtantibus docemur ſacrificium illud offerre, & applicare. Idque ex opere operato, non ſolum quantum ad vim impetratoriam, ſeu orationem Eccleſiæ; ſed etiã quantum ad vim meritoriam & ſatisfactoriam. Dicitur enim: Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc ſacrificiũ laudis: pro redemptione animarum ſuarum, hoc eſt, pro ſatisfactione animarum ſuarum. Accipitur enim ibi, redemptio, pro ſatisfactione. Quia ratione Chriſtus dicitur nos redemiſſe, hoc eſt, ſatisfeciſſe pro noſtris peccatis: ſed conſtat non eſſe determinatum numerum cogitandorum in memento, nec circunſtantium: ergo ſentit Eccleſia ex opere operato nihil detrahi vni ex conſortio aliorũ de fructibus ptædictis. Probo conſequẽtiam: Alioqui quilibet, & maximè faciens miſſam per ſe celebrari, iuſtè poſſet quemlibet alium circunſtantẽ, aut ſuperueniẽtem ab ea repellere, & prohibere, ne alij in memento cum ipſo memorarentur, ne ex eorũ cõſortio miſſæ prædictus fructus ſibi minueretur. Hæc ratio eſt efficaciſsima, quã & ſoluere nititur magiſter Soto. Sed actum agit.

3. Ratio.

Ad. 1. argumentũ pro ſententia Scoti.

¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro prima opinione. Vnde ad primum conceſſa maiori, nego minorẽ. Et ad primã probationẽ dico, falſum eſſe, q̃ virtus ſacrificij miſſæ, nõ ſolũ attenditur, ex quãtitate rei oblatę, hoc eſt, Chriſti, & meritorũ eius, quę ibi offerũtur, ſed etiam & potius ex quãtitate, & virtute immediati offerentis. Iã enim ſupra oſtendimus, q̃ quãuis ad determinatũ hunc effectum immenſæ virtutis ſacrificij altaris ſimul concurrant intentio ſacerdotis, huic applicãtis, & deuotio eius cui applicatur, tamẽ intentio ſacerdotis ſolũ concurrit applicando virtutem ſacrificij, vel ſacramẽti, & intentio illius, cui applicatur eſt, quæ quã tificat effectum talis virtutis. Nec obſtat illud quod adducitur ex D. Gregorio: Nõ quã tũ, ſed ex quãto in eius ſacrificio offeratur, Deus penſat. Loquitur enim ibi de virtute prouenięte ex opere operãtis; ad quã quidẽ nõ ſolum quantitas rei oblatæ, ſed etiam bonitas operãtis cum omnibus ſuis circunſtantijs conſideratur à Deo, vt docet D. Thom. 3. parte, quæſt. 79. artic. 5. Imò ad prædictã virtutem, & bonitatem ex opere operantis, magis offerentis deuotionem, quam quantitatem rei oblatæ reſpicit Deus, vt ex verbis ipſius D. Gregor. colligere licet. Ad ſecundã probationem eiuſdem minoris ex dictis in prima ratione pro noſtra ſententia patet ſolutio. Ibi enim oſtendimus, qualiter dici poſſit, quod res oblata, & oblatio ſit infinita in ſacrificio miſſæ: quanuis ipſa actio ſacerdotis finita ſit. ¶Ad ſecundun argumentum reſpondetur, cõcedendo ſequelã ad hunc ſenſum, q̃ vna miſſa ex opere operato poteſt prodeſſe multis, & innumeris hominibus, & animabus purgatorij, quo ad vtramque vim, ſcilicet, meritoriam, & ſatisfactoriam ſecundum cuiuſque diſpoſitionem dumtaxat: ſi omnibus eis ſpecialiter applicetur per ſacerdotem, nec vni dettahitur ex conſortio aliorum, quia quilibet recipit ſecundũ ſuam diſpoſitionem, ac ſi pro eo ſolum celebraretur, quod non habet locum in virtute ex opere operantis tantum: quia eſt finita, vt ex ſupra dictis conſtat. Et de hac procedit ſecunda probatio minoris deſumpta ex ſimilitudine amicitiæ humanæ. Ad alteram, quæ deſumitur ex ritu Eccleſiæ, cui noſtra ſententia aduerſari dicitur, reſpõdeo, id eſſe falſum: Nam ideo Eccleſia, & quidem rectè, multas miſſas ſpecialiter pro vno viuo, vel defuncto ad prædictos effectus, celebrari inſtituit; vt qui non eſt diſpoſitus, ni ſi ad participandum vnum, vel duos gradus prædictorum fructuum vnius miſſæ, iam ex alterius miſſæ celebratione alios duos participans maiorem fructum ex pluribus, quam ex vna miſſa recipiat. Eo vel maximè, quod ſæpè ſæpiùs offeruntur miſſæ ad Deum, vt per modum impetrationis aliqua bona, ſiue temporalia, ſiue ſpiritualia ab eo obtineamus. Et cùm hæc non nitatur in aliqua iuſtitia, aut debito, ſed in ſola liberalitate, & miſericordia donantis, poterit contingere, vt

Ad. 2. arg.

vt non ad primam orationem, nec ad ſecundam, ſed ad quartam, vel ad quintam noſtris Deus annuat votis. Et ſic non fruſtrà multiplicantur ſacrificia, ſicut nec fruſtra, ſed maxima cum vtilitate, in oratione perſiſtimus. Ad.3.arg. ¶Ad tertium argumentum ex ſecunda ratione patet ſolutio. Ibi enim diximus, quod quanuis virtus ſacramentorum ex opere operato in ſe & abſolutè conſiderata ante applicationem huic, vel illi factam, ſit infinita ſyncategorematicè, hoc eſt, infinita, quo ad ſufficientiam, categorematice tamen, & quo ad efficaciam, eſt finita, quia non niſi in quantitate finita, & determinata, iuxta propriam diſpoſitionem ab vnoquoque ſuſcipitur. Et idem habet Euchariſtia, tam inquantum ſacrificium, quam inquantum ſacramentum. Et ſi hoc voluit dicere Soto in ſuo argumento, verum dixit. Nihil tamen ex eo ſequitur contra noſtram concluſionem. Si autem quando dixit, quod infinitus valor ſatisfactionis Chriſti non operatur, niſi finitè per ſacramenta, & ideò ſingulis, non niſi ſub gradu finito, & ad certam menſuram, tribuit eſſe cauſas gratiæ, vult ſignificare (vt ſignificare videtur) quod hoc ſacrificium, & reliqua ſacramenta ex inſtitutione diuina ex opere operato habent certum, atque taxatum gradū virtutis ſuæ, qui applicatur huic vel alteri, & vltra quem ipſi, aut alteri ampliùs applicari non poteſt, aſſumptum ab ipſo in argumento eſt falſum, vt ex mente Caietani diximus in eadē ratione. Sed potius eſt dicendum, quod quemadmodum paſſio Chriſti omni generi humano profuit quantum ad ſufficientiam, quantum ad efficaciam autem non niſi ſolis credentibus, & iuxta quantitatem fidei vniuſcuiuſque: ità etiam vna & eadē hoſtia, ſufficeret pro omniū hominū ſatisfactione: ſed efficaciter ſolū prodeſt ijs, quibus applicatur iuxta fidei, & deuotionis menſuram. Quod & egregiè ſignificauit D.Tho.3.par.q.79.artic.5. Vbi in hunc modum dicit: Euchariſtia inquantum eſt ſacrificium habet vim ſatisfactiuam, ſed in ſatisfactione magis attenditur affectus offerentis, quam quantitas oblationis. Vnde, & Dominus dicit Lucæ. 21. de vidua, quæ obtulit duo æra, q̄ plus omnibus miſit. Quanuis ergo hæc oblatio ex ſui quantitate ſufficiat ad ſatisfaciendum pro omni pœna; tamen fit ſatisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus, ſecundum quātitatem ſuæ deuotionis, & non pro tota pœna. Hæc Diu. Thomas. Et in ſolutione ad.3. quòd per hoc ſacrificium, inquit, tollatur pars pœnæ, & non tota pœna, non contingit ex defectu virtutis ſacrificij; ſed ex defectu deuotionis humanæ. Et articulo.7. ad.2. Illis, ait, pro quibus offertur, prodeſt plus, aut minus, ſecundum rationem deuotionis eorum. Gabriel ſuper canon. lect.27. citat pro ſua ſententia Diu. Thomam in.4. diſtinctione.45. quæſtione vnica, quæſtiuncula.2. dicentem, quod magis valet ſuffragiū alicui, quod pro eo ſingulariter fit, quā quod fit pro eo communiter, & pro multis alijs. Sic enim effectus ſuffragij diuiditur ex diuina iuſtitia inter eos, pro quib⁹ fit. Immeritò tamē: Ná hæc verba D.Tho. quæ habentur.q.2. illius diſtinctionis, ar.4. quæſtiūcula.2. in corpore, nō ſunt ad propoſitū cū ibi D.Tho. loquatur de ſuffragijs, & orationib⁹ in cōmuni, nō autē ſpecialiter de hoc ſuffragio, de quo in locis citatis apertè ſenſit ex ſe ſe non eſſe limitatum. Vel, ſi loquebatur etiā de ſacrificio miſſæ, poſteà factus doctior mutauit ſententiam in.3.p.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hæc deuotio, ſecundū quā virtus huius ſacrificij quantificatur, ſit tantū eius, pro quo ſacrificiū fit; vel potiùs etiā ſit ſacerdotis applicātis, & exequentis ſacrificiū, & illorū, ad quo rū inſtantiā miſſa celebratur: & deniq; omniū aſtantiū, & offerentiū? Quæſtio. Ad cuius explicationē dico breuiter primò, quod valor miſſæ præcipuè quātificatur ex deuotione illi⁹, pro quo ſpecialiter offertur. Reſponſio. Id enim eſt, ad quod directè ordinatur ſacrificium, vt ſacrificium eſt, ſcilicet, vt is, pro quo offertur, expietur à pœna: ſicut & ſacramentū, vt ſacramentum reſpicit directè ſuſcipientem, ad expiandum illum à culpa, & ad conferendum ei gratiam. Quod & ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus, quando dixit: Hic eſt calix ſanguinis mei, qui pro vobis effundetur. Quare in veteri lege omnia ferè ſacrificia ordinabātur, non tā ad offerentes, quā ad illos, pro quibus offerebātur. Dico ſecūdò, q̄ etiā quātificatur ex deuotione offerētis, nō ſolū quando pro ſe offert miſſam; quia tunc habet rationē eius, pro quo offertur, ſed etiā, vt offerens eſt. Quod eſt intelligendū, dum modo habeat deuotionē. Ná, ſi ſolū habet intētionē, vt ſi ſit malus ſacerdos, in peccato mortali exiſtens, nulla portio ſibi reſpōdebit. Itaq; ſi ſacerdos immediatè offerens aliquā habet deuotionē, credi debet fructū etiā ſibi correſpondere ex ſacrificio, iuxta quantitatem talis deuotionis, quem applicare poterit, cui voluerit. Ità docet Diu. Thom. 3.p.q.79.ar.5. Vbi dicit de Euchariſtia, vt eſt ſacrificium, quod fit ſatisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus ſecundum quantitatem ſuæ deuotionis.

Et colligitur ex verbis Chriſti apud Matt. c. 26. & apud Luc. c. 22. dicētis: Quod pro vobis, ſcilicet, ſumētibus, & pro multis, ſcilicet alijs effundetur in remiſsionē peccatorū. Et Eccleſia in canone cicit: Pro quib⁹ tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro ſe ſuiſq; omnibus, &c. Imò cū non ſolum ſacerdos, qui celebrat, ſed etiā omnes aſtantes, atq; etiā illi, ad quorum inſtantiam dicitur miſſa, ſint aliquo modo offerentes, quāuis mediatè, iuxta quantitatē ſimiliter deuotionis illorum, quātificabitur valor huius ſacrificij. Omnes enim iſti ſunt, qui ex opere operato, aliquē fructum quanuis inæqualē ex eo percipiūt, ſecundū deuotionē vniuſcuiuſq;, vt cōmuniter dicūt Doctores. Ex quo colligitur, qua ratione verum ſit quod dicunt Gabriel, & alij relati à Corduba quæſtione ſupra citata, nempe, quod virtus ſeu valor ex opere operato huius ſacrificij, & aliorū ſacramētorū creſcit, vel minuitur ex deuotione miniſtri, vel Eccleſiæ. Quod etiā docet Soto lib. 9. de Iuſtitia. q. 2. ar. 2. de hoc ſacrificio, licèt nō de alijs ſacramentis. Quia, ſcilicet, vt dictū eſt, quantificatur virtus ſacrificij & ſacramenti ex quantitate fidei, & affectus, tam ſuſcipiētis, quam offerētis, vt D. Tho. ſæpe dicit. Nolo ſignificare, quod quando pro aliquo celebratur miſſa, vel quando alicui confertur ſacramentum, ex deuotione offerentis, vel miniſtri, accreſcit ei, pro quo miſſa dicitur, vel illi, qui ſuſcipit ſacramentum, aliquis valor ex opere operato, vltra illum, qui reſpondet propriæ diſpoſitioni, vel deuotioni. Nā hoc eſt falſum, & contra rationē, cùm nulla forma recipiatur, niſi in ſubiecto diſpoſito, & ſecundum quantitatem propriæ diſpoſitionis. Sed quod volo dicere eſt, quod ex ipſo ſacrificio miſſæ, atq; etiam ex ſacramēto, quod confertur ex opere operato cōſurgit aliquis fructus, vel valor pro ipſo offerente, vel miniſtrante proportionatus propriæ deuotioni, & ſic fructus huius ſacrificij, & aliorum ſacramentorum dicitur creſcere, vel minui ex deuotione miniſtri, vel Eccleſiæ.

Fruct⁹ miſſæ & ſacramentorum augetur ex deuotione miniſtri.

¶Sed quoniam diximus fructum ſacrificij miſſæ, ex opere operato correſpondere tam deuotioni eius, pro quo miſſa dicitur, quam ipſius offerentis, & aliorum, qui interſunt, vel inſtant, vt miſſa celebretur, inæqualiter tamen, operæpretium erit, vt explicemus modum, atque ordinem, quo eſt intelligenda iſta diuerſitas, & inæqualitas participationis. Nauarrus in Manual. capit. vigeſimo quinto, numero centeſimo vndecimo, verſi. arbitror autem. in quinque portiones diuidit valorem cuiuſcunque miſſę. Primam portionem dicit deputari cuicunque ex eo ſolum, quod eſt orthodoxus. Secundam, ex eo, quod eſt circunſtans. Tertiam, toti Eccleſiæ, & ſpecialiter nominatis in canone, nempe, Papæ, Regi, &c. Et has tres dicit eſſe ſtabiles, nec minui ex maiori copia participantium, nec creſcere ob minorē: quanuis nō dicit ipſe eſſe æquales. Quartam portionem confert ſacrificanti. Quintā ijs, pro quibus ſacrificiū fit, vel qui pitantiā porrigūt. Et has dicit creſcere, vel decreſcere iuxta maiorē, vel minorem numerū participantium, eſſeque maiores, quā ſunt tres priores. Et huius diuerſitatis totiuſque doctrinæ à ſe traditæ nullam aliam rationem aſsignat, niſi quod tribus dicit dari fructum, vt ſingulis, duobus autem poſterioribus, vt diuerſis. Huius autem ſuæ rationis rationem deſumendam eſſe affirmat, ex quadam vnitate, quam habent miſſans, & voluntariè nominati ab eo, & ex quadam vnitate, quā habent facientes eā fieri, cum ijs, pro quibus faciunt fieri. Hæc Nauarrus. Sed eius ſententia præterquā quod eſt omnino inintelligibilis, continet etiam multa falſa. Nā primò falſum eſt dicere, quod quilibet ex eo ſolū, quod eſt orthodoxus habet certam portionem ſatisfactionis ex opere operato, ex quacunq; miſſa prouenientem. Cùm poſsit contingere quod ſit in peccato mortali; & tunc nihil ex opere operato habebit ex iuſtitia cōducens ad ſatisfactionem. Sicut nec indulgētiæ valent exiſtenti in peccato mortali. Et ſi dicamus ipſum loqui de cōgruo, & nō de cō digno, præterquam quod dicere poterimus, quod eadē ratione valet ad primā gratiā obtinendam, adhuc ſententia eſt falſa. Nā ſic ſe queretur, ꝙ nullus eſſet in Eccleſia in peccato mortali; etiā ſi vna tantū miſſa in illa celebraretur. Si quidē eo ipſo, quod quiſq; eſt fidelis mereretur de cōgruo per illam, primā gratiam, & partem ſatisfactionis. Et quod de congruo quis meretur dari ſolet à Deo, licet non ex lege, aut iuſtitia. Præterea eſt etiam falſum quod dicit de tertia portione reſpondenti toti Eccleſiæ. Nam cum tota Eccleſia ex fide ſolum talis dicatur, ſimiliter cuicunque fideli, adhuc in peccato mortali exiſtenti, ſua portio obueniret ex condigno, quod eſt æque falſum ac primum. Præterquam, quod prima & tertia portio coincidunt inter ſeſe, nec aliqua ratione diſtinguuntur. Quid enim eſt Eccleſia, niſi omnes orthodoxi? Aut quid omnes orthodoxi, niſi Eccleſia? Item quod dicit, tres priores partes eſſe ſtabiles, quia dantur omnibus, vt ſingulis, nulla ratione probatur: ſed eſt mere voluntarium. Cur enim non dicemus, quod etiam ea portio,

Impugnatur Nauarrus.

Dubium. Sententia Nauarri.

tio, quę confertur ijs pro quibus missa dicitur datur omnibus, vt singulis, & ita stabilis erit? Aut quid refert dari, vt singulis, vt verum sit, quod non minuitur ex numero participantium? Eo vel maximè, quod ex ista ratione potius colligitur cõtrarium. Si enim illis omnibus datur fructus sacrificij missæ, ac si essent vna persona & non prout multi; sequitur quòd si illud totum per accidẽs est maius, aut minus, magis etiã, aut minus participabitur, secũdũ quod plures, vel pauciores fuerint in societate. Hac ratione vtitur Syluester loco citato ad probandum, quod quando sacerdos à seipso motus offert missam pro multis, per modum vnius, valor eius est minor pro singulis. Quod quidem est verum; nec contra nostram sententiam. Nam quando diximus, quod missa pro pluribus oblata, ità prodest singulis, ac si pro vno tantum offerretur; solum est sermo, quando illi omnes causaliter aliquo modo concurrunt, cum aliqua deuotione, vt optimè docet Caietanus quod libeto supra citato. Ex quo infert & bene, quod sacerdos, qui rogatus ab vno pro multis missam dicit, non satisfacit. Tunc enim, quia non sunt plures deuotiones, sed vna tantum, vnica etiam solum illi correspondet proportio ex opere operato. Quæ si inter multos diuidatur minor erit in singulis. Denique est falsum in sententia Nauarri, affirmarẽ, quod ille tres portiones priores sunt stabiles. Nam cùm fructus huius sacrificij, ex mente Diui Thomæ, iam sæpe citati, quem communiter sequuntur Doctores, sit maior, aut minor, secundum quantitatem deuotionis, fit, quod si est maior deuotio, & multitudo iustorum in Ecclesia, maior etiam ac maior fructus communicabitur à Deo, ex dicto sacrificio. Et idem est dicendum de secunda parte, hoc, est, de circunstantibus, quod quo plures circunstant, & maiori cum deuotione, maior etiam erit fructus sacrificij.

Sententia autoris.

¶ Quocirca hac sententia omissa, vt quid in hac re mihi videatur probabilius, explicem, dico primò, non esse parem fructum huius sacrificij in omnibus, sed esse quosdam, quibus plus, & quosdam quibus minus obuenit. Itaque sunt plures portiones, & omnino inæquales huic sacrificio respondentes. Ità tenet Caietanus quod libeto citato, & Soto in. 4. distinctione decima quinta, quæstione secunda, articulo primo, & Nauarro vbi supra: estque communis sententia omnium Theologorum. Dico secundo, quod illis semper in missa datur maior pars fructus ex opere operato, qui illius fuerint causæ propinquiores. Quod est intelligendum, cæteris paribus in deuotione. Quare existimo, quod primus est is, pro quo fit sacrificium specialiter. Secundus ipse celebrans. Tertius, procurans, vt missa fiat, siue eleemosyna, siue prece. Et si talis pro se missam dici iubeat habebit etiam primam, & omnium maiorem portionem. Si autem vltra hoc sit sacerdos, qui celebrat, & pro se, habebit omnes tres priores portiones, quia est, pro quo, & qui celebrat, & qui procurat. Quartus est minister, & quouis modo adiuuans. Inter quos similiter, inuenietur ordo, vt plus recipiat, qui propinquius accedit. Vnde Diaconus plus accipiet, quam subdiaconus, & is plus, quã acolythi, & sic de reliquis, iuxta ordinem, & gradum vniuscuiusque. In quinto gradu erunt circunstantes. Nam pro illis specialiter offertur sacrificium, ipsiq; illi sua autoritate, & presentia deseruiunt: imò etiam sunt offerẽtes, iuxtà illud canonis: Et omnium circunstantium, quorũ fides tibi cognita est, & nota deuotio, pro quibus tibi offerim⁹, vel qui tibi offerunt. &c. Caietanus opusculo supra citato cum dicat solum astantes, aliquoque modo causaliter concurrentes ad hoc sacrificium, percipere fructũ illius, vt omnes audientes, imò remotos & ignorantes, eius participes faciat, inquit, quod omnes illi causaliter aliquo modo concurrunt, inquantũ sunt membra Ecclesiæ. Sacerdos enim in persona Ecclesię offert illud, atque adeò quilibet de Ecclesia potest dici celebrare & offerre per sacerdotem. Cęterùm, quanuis hoc sit verũ, & ex hac parte omnis fidelis, etiã remotus, ex omni missa fructum aliquem percipiat, ad huc tamen dicendum existimo, quod qui ad est, speciali quadam ratione, estò nullo modo cooperetur, vt sacrificiũ fiat, percipit aliquẽ fructum specialem vltra illum generalem, quem Caietanus ponit. Tum, quia est is, pro quo sacrificium offertur specialiter. Tũ etiam, quia ipse illud specialiter offert suo ordine, vt modo colligebam ex canone. Et denique, quia aliquo modo causat sacrificiũ, cui assistit, qui sua præsentia illud approbat, & authorizat. Ex quo colligit, quatuor esse modos, quibus is, qui audit sacrũ, participat fructũ illius, vt hinc cognoscas, quã sit vtile missam singulis diebus audire, assistereq; diuinis mysterijs, quã sæpissime fieri potuerit. In sexto gradu sunt absentes; de quibus in missa fit mentio, nempe, Papa, Rex, Antistes, atque etiam illi, quos sacerdos in canone nominatim commendat, vel in oratione, dicens. Collectam de infirmis, vel de defunctis. In septimo denique sunt omnes fideles

Quam vtile sit missam audire.

de Ecclesia in charitate existentes, non modo ob generalem rationem communionis sanctorum, quia hoc commune est cuicunque bono operi, sed etiam quoniam in orationibus præcipue Dominicarum, & in canone missæ mentio fit de illis, dum sacrificiū offertur pro viuis, & defunctis. Imò & in quantum ipsi generali quadam ratione, quāuis sint peccatores, modò sint fideles, dicuntur celebrare, & offerre singulas missas per manus sacerdotū, iuxta illud Exod. 5. Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi. Et Leuit. 23. & Nu. 28. præcipiebat populus sacrificia offerre: quod fieri debebat per manū sacerdotum, possunt etiam dici participare de fructu tertij ordinis. Ex dictis omnibus colligo duo. Primum est: quod ex quācūq; missa in vniuersali Ecclesia celebrata, participat quilibet fidelis, etiam absens, & non cogitans, triplicem fructum ex opere operato, & ex iustitia, modò sit in gratia, & ex cōgruo, si non est in ea. Vnus est ratione communionis sanctorum, vel quia est membrum Ecclesiæ. Secundus; quia prò eis offert generaliter Ecclesia sacrificium. Tertius; quia ipsi etiam sunt quodammodo offerentes, vt est explicatum, licèt quantitas horū graduum, vt dicunt Nauarrus, & alij, soli Deo sit nota. Infero secundo, nulla ratione potuisse esse veram opinionem refutatam de finito fructu huius sacrificij. Nā, si esset certus gradus ex opere operato, cuicunq; missæ assignatus, iam vbi essent plura personarum genera, ex octo assignatis, & in quolibet genere plures, vt si essent plures procurantes missam, plures audientes, plures iusti in Ecclesia, &c. minor etiam esset fructus in singulis, quod certè concessu indignum videtur. Et hæc dicta sufficiant de ista quæstione non minus vtili, quam difficili.

Duo corollaria valde notanda.

¶Supposito iam valorem missæ esse infinitum, & quod applicatus pluribus tantum prodest singulis, ac si vni tantum applicaretur, consurgunt alia non minora dubia ad materiā iustitiæ pertinentia, quæ velut propriora nostri instituti, explicare oportebit. Imo, vt ad hæc viam pataremus, longam illā disputationem de valore missæ susceptimus, non ignorantes eam proprie ad materiam Eucharistiæ pertinere. Sit ergo primū dubium iustitiæ: vtrùm sacerdos, qui ad sacrificium, quod facere tenetur, siue, quia eleemosynam accepit, siue, quia ipse illud promisit, plures admittit, aliquam teneatur facere restitutionem? Et procedit quæstio suppositā tanquam vera opinione, quæ affirmat, quod sacrificium oblatum pro pluribus non minus prodest singulis, quam si pro vno tantum offerretur. Nam si contraria sententia, quæ à nobis tanquam falsa fuit reiecta, teneatur, procul dubiò erit dicendum, quod sacerdos taliter celebrans, & peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, siue spiritualium damnorum, siue temporalium eleemosynarum: quia planè lædit commutatiuam iustitiam, proximumque iniustè damnificat in bonis spiritualibus, qui minus de fructu missæ, ob aliorum participationem, accipit, quam habere debebat. Et quidem de difficultate in sensu à nobis intento, sunt variæ Doctorum sententiæ. Corduba enim in quæstione illa tertia iam citata, conclusione quinta, conatur probare, quod quāuis ex aliorum consortio nihil fructus missæ ex opere operato prouenientis detrahatur illis, quibus specialiter applicatur, nō tamen satisfacit sacerdos suo debito, nisi tot missas pro eis celebret, quot & quo modo singulis celebrare promisit. Primò: Quia licèt fructus ex opere operato nō minuatur, minuitur tamē fructus ex opere operantis, quē finitū esse diximus, & sic defraudantur missas petentes. Vnusquisque enim, qui missam petit, intendit vtique petere, vt applicetur sibi totus illius fructus, qui, & quomodo illi applicari, & prodesse potest, tam ex opere operato, quam ex communibus orationibus Ecclesiæ. Et certum est, quod ex vna, vel ex paucis missis, non prouenit illi, vel illis, qui eas commendauerunt, tantus fructus ex opere operato, & ex orationibus Ecclesiæ, quantus ex pluribus proueniret. Secundò: Quia qui multas missas promisit, & vnam tantum dicit, defraudat Ecclesiam debita diuini cultus ampliatione, atq; adeò nō satisfacit. Tertiò: Quia nullus potest vnico actu pluribus promissionibus, & obligationibus satisfacere, qui autem plura, vel duo stipendia accepit, vnicuique illud conferenti promisit distinctum laborem & ministerium soluere.

Sententia Cordubæ.

1. argum.

2. argum.

3. argum.

Dubium de eo qui ad idem sacrificiū vni debitum plures admittit.

¶His tamen non obstantibus dico, quod qui tribus, verbi gratia, vel pluribus, missam dicere promisit, satisfacit obligationi vnam tantum celebrando pro omnibus. Ità tenet Caietanus quodlibet. supra citato, quem sequuntur communiter Theologi. Sylvester in summa, verbo, missa. 1. quæstione decima, quanuis teneat eandem sententiam cum multis conditionibus, & limitationibus. Quæstione tamen vndecima, apertè fatetur, quod secundum tertiam opinionem quam ipse veram existimat, ità est dicendum. Imò, quod magis est, etiam si ab eo petatur sine participatione

Sententia autoris.

patione aliorum, quia inquit non est bonũ. Et sic tutus erit, qui pro multis vnã missam dicit. Et probari potest hæc sententia hac vnica ratione efficaci. Nulli detrahitur ex consortio aliorum de fructu operis operati, qui præcipuè intenditur in missa, & quem solũ sacerdos applicare tenetur, vt diximus in superioribus: ergo nulli faciet iniuriam alios admittendo; atq; ex consequenti erit licitum. Sicut, & qui obligatus esset aliquem baptizare, vel absoluere, ob stipendium acceptum, nullam illi faceret iniuriam ex eo, quòd alterum, vel plures simul cum illo baptizaret, vel absolueret, dicens: Ego vos baptizo, vel absoluo, quia nihil vni detrahitur ex consortio aliorum. Et ex hoc potest conuinci, quam sit friuolum tertium argumentum Cordubæ; siquidem videmus fieri posse, quòd quis vnico actu plutibus satisfaciat obligationibus, & promissionibus, etiam in specie, absq; eo, quòd promissionis reus habeatur. Primum autem, & secundũ argumentum non conuincunt, contrarium facientes peccare mortaliter; sed solum venialiter. Nã defraudare aliquem fructu ex opere operãtis prouenientes ex orationibus cõmunibus Ecclesiæ, aut defraudare eandem Ecclesiã eo modo ampliatione cultus diuini, non est tam grauis materia, vt obliget ad mortale. Imò nec esset veniale, si ipse sua deuotione suppleret, vel illi spirituali, & non graui læsioni satisfaceret in alijs orationibus, vel expleta missa repeteret orationes & preces Ecclesiæ. Vt enim diximus supra ex mente Nauarri, & aliorum, orationes ab Ecclesia institutæ, etiam si priuatim dicantur, habent valorem ex Ecclesiæ deuotione nascentem. Vel denique horas canonicas, aut psalmos pro defraudatis recitando.

Ad argu. Cordubæ.

Obiectio.

¶Sed obijciet aliquis contra nostram sententiam, ex illa sequi, quòd si quis à pluribus acceperit plures eleemosynas pro missis celebrandis, vna tantum pro illis oblata, poterit omnibus satisfacere, absq; eo, quod ad aliquã sit obligandus restitutionem, siquidem nullam facit iniuriam illis, qui eleemosynas dederunt, nec in hoc aliquod ipsi detrimentũ patiuntur. Respondetur tamen, negando sequelam, sicut & illam negant vniuersi Doctores. Quanuis in assignanda ratione propter quam, illud consequens est falsum, non omnes eodem modo loquãtur. Sed, vt quid in hac re verum sit paucis explicemus, dico primò, certum esse ex superioribus, quòd cũ sacerdos, qui sua sponte pro duobus offert minimè requisitus, vno sacro non possit æquè omnibus prodesse, sed minor sit fructus sacrificij in singulis, (& idem est, quando requisitus ab vno tantũ, pro alijs offert) tenetur tunc ad acceptæ eleemosynæ restitutionem. Et ratio huius est; Quia cum respondeat in hoc casu fructus finitus, proportionatus deuotioni, vel suæ, vel eius, qui rogauit, quidquid pro alijs offertur detrahitur priori. Fateor ex iustitia non teneri sacerdotem suam deuotionẽ in missa apponere, sicque fructum illi respondentẽ posse pro alio offerre. Cæterũm si fructum respondentem ex opere operato deuotioni illius, qui missam petit, qui finitus est atq; taxatus, in alios diuidat, plures ad eius sacrificij participationem, sua voluntate, admittendo, iniuriam faciet ei, qui eleemosynam dedit, & sic erit obnoxius restitutioni. Ex quo infertur, quòd quando vna eademq; persona iubet plures missas sibi dici, vt in testamentis vsu receptum est, tenetur sacerdos sub mortali, & sub onere restitutionis omnes dicere, nec vna poterit satisfacere. Quia cum sit tunc tantũ vna deuotio, si tantum dicat vnam missam, tantum erit vnus fructus, & si plures missæ plures fructus. Dixi, quòd quando sacerdos sua sponte dicit missam pro pluribus, non satisfacit; non quia peccet, vel aliquid restituere teneatur, sed quia fructus est minor in singulis. Ex quo fit, vt si simul etiam tunc missam offerat pro illis, pro quibus offerre obligatur, vel ratione stipendij, vel ratione promissionis ad restitutionem obligetur.

Solutio.

1. Dictum.

¶Dico secundò, quòd quanuis qui plures accipit eleemosynas in casu, quo sunt multi petentes, non videatur aliquẽ defraudare, iuxta sententiam à nobis superius posi tam, non tamen potest vna missa satisfacere, sed ad restitutionẽ tenebitur eius, quod vltra iustum stipendium acceperit. Hæc est communis sententia omnium Doctorum. Et probatur; Stipendium missæ, non datur ob fructum sacrificij applicandum; quia cum id sit spirituale, simonia committi videretur, sed datur in stipendium temporale, quo indiget celebrans, vt ab administrando viuere possit, iuxta illud Pauli. 1. ad Corint. 9. Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, & qui altario deseruiunt, cum altario participant. Huiusmodi autem stipendium, siue consuetudinem, siue legem positiuam attendas, est determinatum, vel ad vnum, vel ad duos argenteos. Et si attendas legem naturalẽ, cui omnis consuetudo, & lex positiua cedere debet, ad id, quod ad strictam ministri sustentationem sufficit, vt infra videbimus: ergo qui viginti, aut cẽtum argenteos pro illo stipendio recipit, etiam si ab vno petente vnum, & ab alio alterum accipiat, & estò nullum in particulari damnificet,

2. Dictum.

nificet; quantum ad fructum sacrificij iniustitiam committet, quia plus longè corradit pro labore, quam prædictus labor mereretur. Sicq; sunt omnes & ipsa respublica rationabiliter inuiti, quòd ille pro paruo labore tam magnam summam accipiat. Quod est iniustum & inæqualitas magna, siue habita ratione laboris ad mercedem, siue stipédij ad sustentationem. Estque huius rei accómodatissimum exemplum: Furatur quis modica à diuersis, ita vt ex illis paruitatibus magnam sibi quantitatem pariat. Certum est tunc, quòd quanuis nullum in particulari notabiliter damnificat, tenetur ad restitutionem, vt latè ostendimus in materia de furto. Et id non ob aliam rationem, nisi quia omnes simul sunt rationabiliter inuiti, quòd ille dives factus fuerit ex furto. Quod est omnino contra ius naturæ, estò nullum notabiliter læserit. Cum ergo omnes illi, qui eleemosynam siue stipendium pro sacrificio dederunt, sint rationabiliter inuiti, quòd quis pro modico labore, qui iustè taxatur vno, vel duobus regalibus, ingentè sibi summam conquirat, atq; retineat, fit, vt ex lege naturæ, & ex debita æqualitate seruanda inter datum & acceptum teneatur ad restitutionem eius, quod vltra iustum stipendium accepit. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quod nam sit iustum stipendium missarum, vltra quod si sacerdos aliquid accipiat, ad restitutionem teneatur? Corduba lib.1. quæstiona.q.4.dub.2. ex mente Medinæ atque Nauarri affirmat sacerdotem & si pauperé, & mercenarium, non posse, etiam pro sua decente sustentatione accipere aliquid, vltra, id, quod pro vna missa, vel lege, vel consuetudine, dari consueuit, estò sit modicũ. Quã suam sententiam probat quatuor argumentis. Primò sic: Pitantia non datur, nec accipitur, vt pretium pro re spirituali; quia sic esset simonia: nec vt pura eleemosyna, nã sic sacerdos dives non posset illã accipere, nec esset aliquo modo debita ex iustitia; sed datur, vel vt merces laboris, vel vt stipendium sustentationis, iuxta diuersas opiniones, quę de hac re loquuntur: Sed siue detur, vt merces laboris, siue vt stipendium sustentationis, non tenetur missam commendans plus dare, quam meretur sacerdos pro illo celebrando: quod quidem est illud, quod lege, vel consuetudine est taxatum, estò sit modicum: ergo nec ipse sacerdos poterit amplius accipere. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam quanuis Matt. 10. & Luc. etiam. 10. dicat Christus; Dignus est mercenarius, vel operarius cibo, aut mercede sua, & D. Paul. 1. ad Cor. 9. Qui altario seruit, &c. Cùm loquantur indeterminate intelligendi erũt proportionabiliter; ità, scilicet, vt secũdum ministeriũ, vel laboré, quę quilibet in spiritualibus ministrans impédit præmietur, aut sustentetur plus, vel minus recipiendo, secundum quòd plus, vel minus seruit, aut laborat. Alioqui diaconus, vel alius, qui solũ deseruit altario, legendo Euãgelium, vel Epistolam, vel officiãdo missam, æqualem deberet mercedẽ, vel sustẽtationẽ vitæ accipere, sicut qui celebrat, & simplex sacerdos, sicut curatus, vel Episcopus. Constat autẽ, quòd in præparatione, & celebratione missæ sacerdos vnã, vel duas circiter horas duntaxat consumit: ergo nõ tenetur propter hoc totum victum diei tribuere is, pro quo illã celebrat, ac si totũ pene diẽ ad eius vtilitatem expenderet. ¶ Secundò: Si eã dem die sacerdos sæpè celebraret, certè deberet esse contentus paruo illo stipendio, si bi pro qualibet celebratione dato, vel ex legis taxatione, vel ex consuetudine, quia ex multis illis stipendijs illarũ missarũ, vnũ integrũ constitueretur sufficiens & abundans pro illius diei sustentatione: ergo etiã si semel tantum in die celebret, non amplius merebitur stipendiũ pro illa missa, quã pro eadem mereretur, & sibi deberetur, si sæpius celebraret. Probo consequentiam: Nã ex eo quod aliquis sæpiùs celebret, vel non, non variatur valor, aut præmiũ vnius celebrationis, cùm id sit per accidens. Et confirmatur: Diaconus, qui plura caneret euangelia, posset quidẽ plura, licet parua stipẽdia accipere, quæ conflarent decentẽ sustentationẽ: sed non liceret pro vno decãtato euangelio integrã sustentationẽ accipere, estò illa, quę datur sit insufficiens: ergo idẽ etiã erit dicẽdum de sacerdote celebrante. ¶ Tertiò: Si licitũ esset sacerdoti totã decentẽ sustentationẽ accipere pro missa illius diei, sequeretur, quòd sacerdos honorabilior, & in dignitate cõstitutus, plus posset accipere, quã pauper: consequẽs autẽ est falsum; nã paupertas, vel abundantia sacerdotis nec tollit, nec ponit iustitiã, aut debitum in illis, qui tantũ stipẽdium, & nõ amplius pro vna missa dare voluerũt: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelã: Nã sacerdos honorabilior pluribus indiget ad suam decentẽ sustentationẽ, quã pauper, vt constat. ¶ Quartò, habens tenue beneficium, nec sufficiens ad decentẽ sustentationẽ, tenetur ei deseruire, nec amplius potest exigere, prætextu decẽtis sustentationis, vt habetur in.c.clericus.91. d. ergo idẽ etiã est dicendũ de sacerdote habente tenue stipendiũ pro celebratione missæ; si ipse illud acceptauit. Probo consequentiam: Nã vtrobique

Dubium.

Sententia Nauarri, & aliorũ.

1. Argum.

2. Argum.

Confirma.

3. Argum.

4. Argum.

Concluſio. biq́ue videtur eſſe eadem ratio. ¶His tamẽ non obſtantibus dico, longè verius & probabilius eſſe, ſacerdotẽ, qui quotidie ferè celebrat, tot ſtipendia poſſe accipere à diuerſis, quot ad decentem ſuſtentationẽ pauperis mercenarij pro ſua vita, ſunt neceſſaria, & non amplius. Ità tenet Honcala de valore miſſæ, art. 11. & 16. Cano de locis Theolog. lib. 12. c. 13. Vbi in hunc modum loquitur: Omnis autem opinio in hoc conueniat neceſſe eſt, ſacerdotem ſiue pro paucis, ſiue pro multis offerat vitæ neceſſaria ſuſcipere iure ſuo poſſe. Quem cibum ſi vnus non derit, nulli facit iniuriam, ſi expetat à pluribus. Imo tu illi iniurius es, ſi cogis ſacerdotem, vt ſolum pro te hoſtiam præbeat, niſi tu illi præbeas cibum, qui qualis, quantuſq; ſit homini neceſſarius, prudentia magis, quã Theologia dijudicat. Vno enim tempore, & loco non ſatis erit nũmus argenteus, &c. Soto lib. 9. de iuſtitia. q. 3. art. 1. & in. 4. d. 13. q. 2. ar. 1. ſub. 2. concluſ. quanuis dicat ſacerdotem celebrantem poſſe quotidie recipere duas eleemoſynas ſi eſt pauper, imò etiã ſi ſit diues, quia vtitur iure ſuo de altari viuẽdo, dummodo illa duo ſtipendia vnũ argenteum non excedant. (Loquitur enim Soto de tempore, quo pro vna miſſa dimidiũ tantum erat texatũ in Hiſpania) tamen eius ratio conuincit mentem illius fuiſſe quòd tot ſtipẽdia poteſt accipere quot fuerint neceſſaria ad congruentẽ ſuſtentationẽ, niſi quòd ipſe habita ratione temporis duas eleemoſynas dimidij argentei ad id iudicauit ſufficiẽtes. Dicũt autem omnes iſti Doctores, quòd non niſi decens ſuſtentatio pauperis mercenarij accipi poteſt, quia talibus ſacerdotibus non eſt licitum de prædictis miſſarũ ſtipendijs apparatũ ſtatus ſuſtentare, nec tam abũdanter viuere, vt curati, vel præbendati, ſed pauperẽ vitam degere, & ideo cautũ eſt, ne abſq; aliqua bonorum poſſeſsione ad ordines admittantur. Et præcipua ratio huius ſententiæ eſt, quia ſic conceditur iure diuino Matth. 10. Luc. 10. & 1. ad Corin. c. 9. per totum. Sed dubitabit aliquis hoc loco quid in præſenti intelligamus nomine congruæ ſuſtentationis, nã vt refert Cord. vbi ſup. ex noſtræ opinionis ſectatoribus alij aliter iudicant: quidam enim dicunt, quòd nomine conuenientis ſuſtentationis veniũt etiam intelligenda aliměta pauperũ parentũ ſi illos habet, & filiorũ olim ex matrimonio habitorũ, quibus iure naturali ſuccurrere tenetur. Cæterũ ego ſolã ſtrictã ſuæ perſonæ ſuſtentationẽ, & eorũ quæ ſimpliciter ad vitã ſunt neceſſatia, acquiſitionẽ intelligendã puto. ſ. victus, veſtitus, domus, & ei inſeruiẽtes, &c. non enim poſtulat ius naturæ, aut diuinũ, niſi ꝙ ſibi ex altario ſuccurrat, qui altario participat, nec fideles, alios alere tenentur, quã miniſtros, ſi autẽ habuerit ſacerdos, vel parentes, vel filios pauperes, aliũde quærere debebit ad iſta ſupplẽda. Ex quo ſequitur, ꝙ nec honorabilior plus, nec minus honorabilis minus, nec etiam è contra pauper plus, & diues minus accipere poterit, ſed omnes æqualiter quæ neceſſaria fuerint ad congruã ſuſtentationẽ. Paupertas enim, vel diuitiæ ſacerdotis nihil cõferunt ad æqualitatẽ iuſtitiæ, & ad debitũ, vt rectè docet Nauar. in Man. c. 25. n. 92. & 111. quare diues ſacerdos, ſi non quia diues, at quia ſacerdos ius habebit de altari viuẽdi, ſicut & pauper, modo officia debita præſtet. Et ſi quis cõtra noſtrã ſententiã obijciat. c. clericus victum. 91. d. vbi nõ dicitur, ꝙ clericus pauper, ex ſpiritualibus, ſed manibus laborando, victũ quærere debeat, reſpõdeo in dicto capitulo & cæteris eiuſdẽ diſtinctionis ſolũ prohiberi, ne clericus negotijs vacet, vt ſic victum quærat, ſed ſi Eccleſia ei nõ ſufficiat, potius ex honeſto artificio (exẽplo Pauli, qui de labore manuũ viuebat) victũ quærat, quam ex negotiatione. Prętereà, quòd Gratianus in principio illius diſtinctionis ſic dixit: Qui autẽ turpi lucro, vel inhoneſto negotio victũ ſibi quærere prohibetur, de oblationibus Eccleſiæ ſtipendia conſequatur. Quibus verbis potiùs ſignificat, quã ſit alienũ à volũtate Eccleſiæ prohibere, ne ſui miniſtri ex ea, vel ex ſuo officio viuant, quã eius contrariũ. Sed quod vult eſt, ꝙ ſi alicui ſua Eccleſia nõ ſufficit, potiùs ſuo artificio, vel agricultura victũ, & veſtitũ quærat, quã negotiatione, quod noſtræ ſententiæ non aduerſatur. ¶Et ad primũ argumentũ Cord. reſpõdetur, nõ modo ob laborẽ, verùmetiã ob ſuſtentationẽ miniſtrorũ pitantiã dari. Et quãuis concedamus (quod modo non diſputamus) ob mercedẽ dũtaxat laboris dari, vnde tenet hæc conſequẽtia: Labor, pro quo datur, eſt vnius horæ: ergo nõ meretur victum totius diei? Nõ enim corporalis ſudor attendendus eſt in ſacerdotibus Dñi, vt congruã eis ac iuſtam ſuſtentationẽ præbeamus, ſicut attenditur in colono, aut agricultore, qui fodit & arat, vel in alio alicui mechanico officio ſeruienti. Sed quod præcipuè attendere oportet eſt, ꝙ ſicut ſacerdos in ſpiritualibus præbẽdis, maximè in pane cæleſti miniſtrando, occupatur: ſic etiam fideles panẽ illi materialẽ præſtent, vt egregiè adnotauit Magiſter Cano loco citato. Quod enim labor ille grauis ſit, aut leuis, longior, aut brevis, impertinens eſt; maximè cũ ille nõ permittatur

Ad. 1. arg. Cordubæ.

mittatur plus laborare, hoc eſt, pluſquã vnã miſſam celebrare. Certè indignum eſſet ſacerdotali dignitate, vel laborem totius diei, vel tantũ ab eo exigere quantũ à colono, vt ei debita ſuſtẽtatio præbeatur. ¶ Ad ſecundũ
Ad.2.arg. reſpondetur, conceſſo antecedenti, negãdo conſequentiã. Non enim dicimus ius habere ſacerdotẽ ex quocunq; ſacro eadẽ die facto, integrã eiuſdẽ diei ſuſtentationẽ excipere. Sed quod dicimus eſt, ex officio ab eo ſecundum iura præſtando, in eodẽ die poſſe victum quærere. Vnde cũ ex pluribus illis miſſis eodem die celebratis, quanuis pro ſingulis acciperet tenue ſtipendiũ, reſultaret vnũ quod eſſet ſufficiens & conueniens, nõ poſſet tunc pro illis plus accipere, quam eſſet taxatum. Cæterũ nunc, quia vnicum tantũ ſacrum celebrat, & ex iure diuino, qui altario ſeruit, debet de eodem altario participare, poterit accipere pro eius ſtipendio totũ illud, quod ad congruã ſuſtentationẽ (eſtò ex cõſuetudine minus detur) fuerit neceſſariũ. Qui autẽ in die Natiuitatis Dñicæ tria ſacra peragit, nõ poteſt pro vnoquoq;, duos (v.g.) argenteos accipere; ſi duo ſunt cõgrua ſuſtẽtatio, propter rationem iã dictã. Poteſt tamẽ accipere tria pro illis tribus ſacris; etiã ſi excedãt congruã ſuſtẽtationẽ prædicti miniſtri. Quia tũc nõ iure victus neceſſarij illa accipit, ſed iure taxationis, & cõſuetudinis, quæ eſt, vnũ argenteũ pro vnoquoq; ſacro accipiendi. Quo fit, vt ſi decies eodem die celebraret, decem etiam argenteos poſſet accipere. Ad confirmationẽ reſpondetur cõceſſa maiori, atq; minori negando conſequentiam.
Ad confir. Non enim eſt eadem ratio de diacono cantante Euangeliũ, & de ſacerdote pro pluribus celebrante. Nam diaconus ſi pro duobus offerat, ſiue verba Euangelica, ſiue orationes, ſiue alia eiuſmodi miniſtrãdo munia, cũ habeant hæc finitũ valorẽ, tam ex deuotione ipſius diaconi, quã ex intentione Eccleſiæ, minus vnicuiq; dabit. Atq; ex conſequenti dicens pro duobus Euangeliũ, quod pro vno dicere tenebatur, alterũ vel vtrũq; defraudabit. Nullus autẽ põt cũ iniuria alterius accipere etiã illa, quę neceſſaria ſunt ad congruã ſuſtẽtationẽ. At verò ſacerdos pro pluribus dicẽs eãdẽ miſſam, nihil minus dat vnicuiq;, quã ſi p ipſo ſolo miſſam offerret. Atq; adeo accipiens pro eadẽ celebratione, quæ ſibi neceſſaria ſunt ad cõgruã ſuſtẽtationẽ, nullam alicui facit iniuriã. Nec ipſi, pro quibus miſſa celebratur, nec reſpublica, poterunt eſſe rationabiliter inuiti, ex eo, quòd miniſter Eccleſiæ, ſine alterius iniuria, pro ſuo miniſterio, congruam habeat ſuſtentationem. Ex quo infertur, quòd ſi talis ſacerdos non haberet miſſas à pluribus commendatas, quæ ſufficientes eſſent efficere congruã ſuſtentationem, haberet tamen illas commẽdatas ab vno, non poſſet pro vna ex illis accipere maius ſtipendium, quam ex conſuetudine, vel taxatione dari conſueuit, numerum prædictarum miſſarum ad minorem reducendo. Et ratio eſt: Nam cùm tunc valor vniuſcuiuſque miſſæ ex illis, ſit finitus, vtpotè qui ſolum reſpondet deuotioni eius, qui tales miſſas dicere præcepit, nõ poteſt fieri ſine eius iniuria atq; fraude quòd illarum numerus ad minorem reducatur. Et nullus poteſt cum iniuria alterius accipere, etiam illa, quæ neceſſaria ſunt ad congruam ſuſtentationem, vt modo dicebam de diacono. Propterea q; in concluſione quã contra Cord. ſtatuimus appoſuimus illam particulam, à diuerſis dicentes verius & probabilius eſſe, quòd ſacerdos qui ferè quotidiè celebrat tot ſtipẽdia poteſt accipere à diuerſis, quot ad decentem ſuſtentationẽ pauperis mercenarij ſunt neceſſaria, quaſi ſignificantes nõ poſſe illam ab eodem accipere. ¶ Ad tertiũ
Ad.3.arg. argumentũ reſpõdetur negando ſequelã. Iã enim diximus congruã ſuſtentationẽ ſacerdotis eſſe illã, quæ ad vitã pauperis mercenarij eſt neceſſaria: & hæc æqualis eſt in omnibus. ¶ Ad quartũ argumentũ reſpondetur
Ad.4.arg. conceſſo antecedẽti, negando cõſequentiã. Qui enim habet tenue beneficiũ, quia non poteſt ſine dãno & iniuria tertij ex illo victũ quærere, ſuo ſtipendio debet eſſe cõtentus, ſibiq; imputare, q̃ ità tenue beneficiũ acceptauerit. At verò ſacerdos pro pluribus celebrãs nulli facit iniuriam, cũ ſingulis reddat quod ſibi eſt debitũ. Et ratio naturalis dictat, q̃ quiſq; ex ſuo miniſterio cõgruã accipiat ſuſtentationẽ, ſine alterius detrimento.
Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ ex Papę diſpenſatione, vel conceſsione poſsit ſacerdos pro vna miſſa plura ſtipendia accipere, quando ſingulũ illorũ eſt ſufficiens ad congruã ſuſtentationẽ. Ad cuius explicationem
1. Dictum. breuiter dico primò, ſine iuſta, & rationabili cauſa, nulla ratione id fieri poſſe. Papa enim in præiudiciũ tertij nõ põt alteri tẽporalia bona cõcedere, nec ab obligationibus naturalibus ſine rationabili cauſa abſoluere vel liberare. Nõ enim eſt dñs legis diuinæ, vel naturalis; ſed diſpenſator. Nec habet poteſtatem in deſtructionem, ſed in ædificationem Eccleſiæ: Nec habet dominium omnium rerum temporalium, nec omniũ hominũ, & eorum contractuũ, ſed iuriſdictionem & poteſtatem ad debitã illorũ gubernationem: quatenus ad finem ſupernaturalem aliquo modo expediunt, vt eſt videre in

Corollariũ valde notãdum pro ſacerdotibus.

Sylueſt.

2. Dictum. Sylueſt.verbo.Papa.q.12.& 13.¶Dico ſecũ dò,quòd ſi cauſa rationabilis adfuerit,bene poterit Papa id aliquibus concedere, ſicut & ex cauſa poteſt relaxare obligationẽ votorum,iuramentorũ, pactorũ,& promiſsionum inter homines initorũ,quanuis iure diuino, & naturali, Deo & hominibus hæc reddere teneamur. Tunc autem cauſam rationabilem adeſſe(niſi contrarium certo cõſtat) eſt intelligendũ, quando Papa id concedit,atq; diſpenſat.Poteſt etiam Papa rationabilia,& ſufficientia taxare ſtipendia miſſarum,& aliorum exercitiorũ, & miniſteriorum ſpiritualium, vltra quæ nihil amplius, niſi mere liberaliter datum, accipi poterit. Imo & Epiſcopus in ſua diœceſi,maximè in ſynodo prouintiali id efficere valebit.Quod & ad ſerenitatẽ conſcientiarũ fieri pro omnibus eſſet valde conueniens. Si enim conſuetudo ad id eſt ſufficiẽs, pariter,vel à fortiori lex & ſtatutũ id poterunt.Vtrùm autẽ

Dubium. ità lege, vel ſtatuto poſsit ſtipendiũ miſſæ ſtatui,atq; taxari,vt etiã ſub excõmunicatione præcipiatur,ne minus detur à laicis, & ne minus à ſacerdotibus accipiatur, maiorẽ

Sententia Soti & Nauarri. continet difficultatẽ.Soto lib.9.de iuſtit.q.6.art.1.in reſponſ.ad 2.arg.& Naua.in ſum.c.23.n.109.quo ad laicos, & facientes miſſas dicere, tenent tale ſtatutum eſſe illicitũ, nec aliqua ratione obligare.Quam ſuã ſen-

1. Argum. tentiam probant primò. Quia quod datur ratione miſſæ,non,niſi per viam eleemoſynæ datur;de cuius ratione eſt, quòd liberè & non coactè donetur. Id autem quod per talem legem,aut præceptũ excõmunicatione aggrauatum fieret,non libere,ſed coactè

2. Argum. daretur.Secundò:Quia licet poſt ſpiritualiũ adminiſtrationẽ licitum ſit per ſententiam iudicis cogere,etiã ſub excommunicatione, laicos ad ſtipendia conſueta ſoluendũ, ſecũdum laudabilẽ conſuetudinẽ, vt habetur in c.ad Apoſtolicã.de ſimonia. non tamẽ ante ſpiritualium adminiſtrationẽ,quia ſpeciem mali, aut ſimoniæ præſefert, vt dicit D.Th. infra.q.100.ar.3.ad 2. Tale autẽ eſſet huiuſ

3. Argum. modi ſtatutum.Tertiò:Quia tale ſtatutũ eſt in præiudicium laicorũ, atq; adeò ſine ipſorum conſenſu fieri non poteſt, iuxta capitulum ſuper eo.de offi.del.&.l.5.ſiquis à principe,ne quid in loc.pub.

¶His tamen non obſtantibus dico contra

Sententia Autoris. riam ſententiã eſſe verã, atq; tenendã, quã ſequitur Cord.lib.1.quæſt.q.4. dubio.4.Et probatur: Lex & ſtatutũ ſuperioris poſſunt omne id,quod eius ſententia,& conſuetudo efficere poſſunt. Tũ, quia lex poteſt agere ſpecialiter,& derogare conſuetudinẽ,ęquè, aut magis, quã conſuetudo poteſt contra legẽ prævalere. Tũ etiam,quia ex lege eſt poteſtas iudicis ſupra eadẽ re ſecundũ legẽ iudicantis,ſententiamq; ferentis: ſed ſuperior in ſpiritualibus, videlicet Epiſcopus per ſuã ſententiã poteſt decernere iuſtũ ſtipendiũ deberi ſacerdoti celebranti, ſicut & iure naturali & diuino debitũ eſt; ipſumq; taxare, vt paulò antea dicebam, ſicut & cõſuetudo eam taxationẽ efficere poteſt: & eadẽ ratione idem ſuperior poteſt decernere minus ſtipendiũ non eſſe ſufficiens nec iuſtũ,ſicut nec verè eſt, vt ſuppono: ergo poterit per legem ſic taxare & ſtatuere,ſiue præcipere, etiam ſub excõmunicatione,vt minus debito ſtipendio taxato laici non dent,ſed iuſtũ, vti ex quocunq; iure, & conſuetudine reddere tenentur. ¶Et ad primũ argumentum Ad.1.arg. Soti reſpondetur, negando, quòd id, quod datur pro miſſa ſolũ detur ſacerdoti per viã eleemoſynæ; ſed datur potius per viã debiti ſtipendij, ad iuſtitiam quodammodo pertinentis, & non ad puram miſericordiã. Quod ità eſſe conſtat. Nam alioquin eadẽ ratione nec poſſent laici,etiã poſt miſſæ celebrationẽ per iudicẽ cõpelli ad illud ſoluẽdũ,ſicut nec ad alias eleemoſynas,etiã conſuetas,cõpelluntur,niſi in extrema,vel quaſi extrema neceſsitate. Imò nec ipſe ſacerdos ſi diues eſſet, poſſet per ſolam viam eleemoſynæ ſtipendium miſſæ non neceſſarium, etiam poſt eius celebrationẽ,exigere.Imò nec accipere libenter oblatũ, cũ eleemoſyna non niſi indigenti debeatur, nec niſi ab eo licitè recipiatur,vt omnes Doctores concedunt.¶Ad Ad.2.arg. ſecundum argumentũ reſpondetur negãdo, ſemper eſſe illicitam exactionẽ iuſti ſtipendij ante ſpiritualiũ adminiſtrationẽ; ſed tũc tantũ quando fit per ſpiritualiũ ſubtractionem, niſi ſtipendia ſoluantur ante miniſteriũ eorum, aut quando ante miniſteriũ exiguntur ſtipendia cum ſcandalo; vel quando habẽt ſpeciẽ ſimoniæ,vel alterius mali.Nec contrariũ huius dicit D.Th.in illo loco.Per prædictam autẽ legem,vel ſtatutũ nullũ iſtorum malorũ fit,quia nec ſubtrahuntur ſpiritualia,quæ debentur,nec aliqua intẽtio,aut ſpecies ſimoniæ ibi inuenitur.Eo vel maximè,ꝙ per talẽ legẽ,nec fit exactio,nec exequutio ſtipendij, ſed ſolũ prouidetur prudẽter contra iuſtitiam,& innumera alia inconuenientia,quæ ex eo, ꝙ laici minus dant,& clerici minus accipiunt ſuboriri poſſunt. Et in hac ratione fundant D.Th. vbi ſup.ar.4. ad 3.& Soto.q.7.ar.1.in fin.iuſtitiã,& ęquitatem illius legis,qua annatæ beneficiorum eccleſiaſticorũ,exiguntur,ac ſolui præcipiũtur,antequã adminiſtrentur,vel cõferantur; ¶Ad tertiũ argumentũ reſpondetur negãdo Ad.3.arg. id

id eſſe in ipſorũ laicorũ præiudiciũ: cùm nõ ad ipſos, ſed ad prælatos Eccleſiæ pertineat iuſta ſtipendia prædicto modo taxare. Et hoc quantum attinet ad laicos.

Dubium de clericis. *Concluſio.* ¶Quãtum autem attinet ad clericos, vtrũ etiam illis per ſtatutum poſsit præcipi ſub excommunicatione, ne de prædicto ſtipẽdio per legem taxato aliquid remittant, nõ tãta eſt difficultas. Et ſic breuiter dico; tale ſtatutũ regulariter, & ſimpliciter eſſe illicitũ, nec aliquam obligationẽ inducere, etiã ſi excõmunicatione ſit firmatũ. Tũ, quia ſi clericus poteſt minori pretio alia bona ſua vendere, miniſteriaq; ſua tã corporalia, quã ſpiritualia, & ſeipſum, & ſuas operas locare, & obligare, imò ea omnia omnino gratis & liberaliter facere; atq; donare, quæ ex ſua natura, nec gratis fieri, neq; donari debent: vt pſallere, cantare, ſcientiamq; aliquã docere; à fortiori miſſam pro minori ſtipendio, & omnino gratis poterit celebrare: nõ obſtante prædicto ſtatuto, cũ miſſa & miniſtratio ſacramentorum ex ſua natura magis debeãt fieri gratis; ſicut & poteſtas hæc faciẽdi omnino gratis à Deo fuit accepta: iuxta illud Matth. 10. Gratis accepiſtis gratis date. Tum etiam, quia taxatio omniũ rerum, & miniſteriorũ in temporalibus, & ſpiritualibus non fit, vt gratia & liberalitas volentis impediatur, ſed vt iniuſtitia vndiq; vitetur. Atq; adeò fieri non poterit, niſi ità, vt nec plus nec minus illo iuſto taxato pretio detur, aut exigatur, altera parte inuita. Non obſtante tamẽ prædicto ſtatuto remiſsio in toto, vel in parte, ſicut & amplior donatio vtrinq; fieri poterit. Et denique, quia opus virtutis, aut conſilij, qualis eſt prædicta remiſsio liberalis, ſiue ex amicitia, ſiue ex liberalitate, ſiue ex miſericordia fiat, prohiberi humana lege vniuerſaliter non poteſt, abſq; errore intolerabili; qui ipſam legẽ & excõmunicationẽ nullam reddit ipſo facto, vt cõmuniter dicũt Docto-

Corollariũ res in materia de excõmunicatione. Ex hoc infertur propter eaſdẽ cauſas in vniuerſitatibus ſtatui non poſſe, vt graduati de ſuis iuribus taxatis alicui remiſsionẽ facere nõ poſſint; nec id ſtatutũ obligaret, etiã ſi eſſet iuratũ, vtpotè quod prohibet opus miſericordiæ, aut alterius virtutis ſimpliciter, & vt ſonat. Fateor tamen, quòd ſi alicubi lites, fraudes, vel tyrannides, ſiue alia inconueniẽtia, ex tali liberalitate clericorũ, aut graduatorũ ſequerentur, vel ipſi clerici, aut graduati variis modis, etiam palliatis, per laicos, vel graduandos de ſibi debito ſtipendio taxato, aut non taxato, in toto, vel in parte remiſsionẽ facere cogerentur: tunc certè crederem licitum eſſe tale ſtatutum, etiam ſub excõmunicatione prohibens, ne de illo quidquam remittatur quia tunc ex iuſta cauſa ad illa inconuenientia præcauendum, quæ vel remiſſionem coactam faciunt, vel vitiant, vel ex illa quouis modo, vel occaſione ſequuntur, procedit. Et ſic vim habebit in conſciẽtia.

Dubium. ¶Eſt aliud dubium, vtrùm ſacerdos anticipans, vel poſtponens notabiliter miſſæ ſacrificium, ad aliquam teneantur reſtitutionem ijs fiendam, à quibus ſtipendiũ accepe runt. Verbi gratia: Sunt ſacerdotes, qui multam miſſarum multitudinem ſub ſua fide accipiunt anticipato ſtipendio, quas per longum tempus non perficiunt; & ſunt alij è diuerſo, qui cùm non habeant eleemoſynas, dicunt miſſas anticipatas, vt cum poſteà aliquis venerit cum eleemoſyna ea accepta, miſſæ iam à ſe dictæ ei faciant applicationẽ. Dubium eſt, vtrùm iſti ſuo debito ſatisfaciãt vel potius ad aliquam teneantur reſtitutionem? Et quidem, quantum attinet ad poſtponentes, plana eſt quæſtionis determinatio, cùm certum ſit eos peccare, ſi notabiliter ſint in mora & ad reſtitutionem teneri. Nã, ſi miſſa dici iubetur ratione impetrationis, vt pro aliqua neceſsitate ſalutis, vel pacis, vel pro iter agente, vel pro quouis alio ſimili bono, poterit contingere, quod ſi miſſa cito diceretur proximus conſequeretur finẽ intentum; ob moram autem ſacerdotis, vel nunquam, ſi iam tempus neceſsitatis eſt elapſum, vel tarde illum conſequatur, quorum vtrumque in damnum ſpirituale, vel temporale illius cedit, idque iniuſtè illatum. Si autem miſſa dici iubetur ratione ſatisfactionis præcipuè animarum purgatorij: plana etiam eſt iniquitas in eo, quòd acerbiſsimis doloribus detentę debito ſuffragio non liberantur, quod ſine manifeſta iniuſtitia fieri non poteſt. Et in eodẽ etiã dãno ſunt teſtamentorum exequutores, quorum negligentia ſimilia mala patiuntur defuncti. Peccant ergo mortaliter quicunq; ſacerdotes hanc notabilem miſſarum poſtpoſitionem facientes; teneunturq; ad reſtitutionem modo ſibi poſſibili, atque etiam ad miſſas, quam primum fieri potuerit, dicendum. Non dico teneri ſacerdotem, præcipuè mercenariũ, omnes miſſas ſtatim dicere. Cùm, ſi ita ſe gereret, vt nullam eleemoſynam acciperet, niſi quãdo nullam aliam priorem obligationẽ haberet, viuere certè non poſſet: & dum aliam quæreret, oporteret ſæpè in vacuum miſſas dicere. Sed quod affirmo eſt, non poſſe eum multas & longinquo tempore anticipatas eleemoſynas habere, quod arbitrio boni viri, & ſuæ conſcientiæ, & honeſtæ commoditatis relinquendum cenſemus. Syluester, verbo miſſa,

Quid ſit dicendum de poſtponentibus miſſas.

miſſa.q. 10. in fi.de hac re loquens in hunc modum dicit: Si ſacerdos dicere tardat, peccat mortaliter, quia faceret iniuſtitiam expectantibus. Soluere ergo tenetur quã citius poſsit. ¶ De anticipantibus miſſas maior eſt difficultas. Et quidé, quòd id licitè fieri non poſsit, probatur hoc argumento: Miſſę ſacrificium conſiſtit in vſu: tandiu enim eſt ſacrificium, quandiu durat conſecratio, oblatio, & ſumptio: ergo his finitis iam nõ eſt ſacrificiũ: atque ex conſequẽti nec effectus, aut fructus illius. Sed offerre pro aliquo miſſam ſine fructu eſt defraudare eũ, qui illã petijt: & hoc facit, qui miſſam iam dictã applicat alicui: ergo non poteſt pro illa ſtipendiũ accipere. ¶ Secundò: Miſſa & quodcunq; opus bonũ, niſi pro certa intẽtione offeratur pertinet ad theſaurum eccleſiæ, cuius diſpẽſatio ad ſolum ſummũ pontificẽ ſpectat, vt cõmuniter dicunt Doctores in materia de indulgentijs: ſed miſſæ anticipatæ nõ offeruntur pro certo fine, vt conſtat: ergo ſtatim ac fuerint dictæ pertinebũt ad theſaurũ eccleſiæ. Atque ex conſequenti nõ erit iã poſitum in poteſtate ſacerdotis, qui illas dixit, eas cui voluerit applicare, ſed in poteſtate ſummi pontificis. Et ſic non poterit ſacerdos pro illis ſtipendia accipere. ¶ Propter hæc argumenta hæc ſententia aliqualem habet probabilitatem: quam & tenet Cord.q.illa 4.iam citata dub.6. Sed vt quid in hac re mihi verũ videatur, explicem dico primò, certum eſſe, quòd ſacerdoti alias miſſas non habenti eſt licitum, dicere anticipatas ex illis quas in poſterũ dicere debet pro certa intẽtione. Verbi gratia: Habet quis capellaniã, qua ſingulis hebdomadis ter pro fundatore, & alijs defunctis ſacrificare tenetur, & facit tria ſacra, quibus ſatisfacit hebdomadę, dico quòd poterit alias tres miſſas, quas ſequenti hebdomada eſt celebraturus, in illa facere, & in ſequenti hebdomada omnes pro alia intentione offerre: & ſic deinceps. Nec in hac re Cordu. diſſentit. Probatur: Ille dicit miſſas pro certa intentione, & ex alia parte perſoluit anticipatè, quod eſt boni debitoris: ergo nulli facit iniuriã: ſed potius laudẽ meretur. Maximè, q̃ citius proderũt illa ſuffragia defunctis, quã ſi ad terminũ expectaret. Dico ſecundò, etiã eſſe certũ, q̃ ſiquis dicat miſſam pro intẽtione eius, qui ſolitus eſt miſſas cõmendare, adhuc ipſo ignorãte, poterit pro miſſa taliter dicta ſtipendiũ accipere. Verbi gratia: Nõ habet ſacerdos miſſas, & celebrat pro intentione cuiuſdã alterius vel ſacerdotis, vel amici, quẽ ſcit plures miſſas ad dicendum habere, poterit poſteà illũ cõmonere, q̃ tot ſacra peregerit pro eius intentione, & totidẽ pro illis ſtipendia accipere. Probatur: Nã ille pro certa intentione dicit: & quod alter nõ fuerit præmonitus ab ipſo, nullo modo eneruat ſacrificij effectũ. Itaque hæc certa ſunt: nec de eis aliquẽ dubitare poſſe arbitror. Sed quod habet difficultatẽ eſt, de eo, qui anticipatas miſſas dicit, abſque aliqua determinata intentione, applicaturus poſteà illas, ijs, qui eleemoſynas derint. Ad cuius explicationẽ aduertẽdũ eſt, dupliciter adhuc poſſe aliquẽ dicta ſacra peragere. Vno modo nihil cogitando de eorũ reſeruatione in poſterũ. Alio modo cum expreſſa vel virtuali intentione in poſterum reſeruandi illa applicanda pro certa intentione, vel applicãdo ea ſtatim pro illis, quos Deus ſcit primò eleemoſynam daturos? Et quidé, ſi miſſæ primo modo celebrentur ad theſaurũ eccleſiæ deuenire exiſtimo. Et ſic pro illis nec eleemoſynas accipere, nec pro miſsionem, aut applicationẽ amplius facere poterit ſacerdos: ſed diſtribuendæ relinquẽtur ſummo pontifici, ſicut & alia bona ad theſaurũ eccleſiæ pertinentia, vt rectè probat argumentũ ſecundo loco factũ. Si autẽ miſſæ dicantur ſecundo modo, probabiliter affirmo fieri poſſe, quòd quis pro illis poſteà recipiat eleemoſynã, ſatisfaciatque promiſsioni, & applicationi quã pro certa perſona facere debet, quanuis Cord. cõtradicat. Et ratio eſt: Quia illud opus, quanuis ſit præteritum reſpectu noſtri, tamen in Dei acceptatione & æternitate manet præſens, ac ſi eo momento offerretur, atque adeò habet eundẽ valorẽ, quẽ antea habebat, & erat velut in depoſito, vſque ad tẽpus applicationis. Sicut & ſi artifex vas aliquod pretioſum fingeret, illudque Regi offerret, apud ſe retinendũ vſque dũ idoneũ tẽpus veniret quo ipſe artifex debitã ſatisfactionẽ poſtularet: nec refert hoc eſſe permanẽs, ſacrificiũ autem miſſæ ſucceſsiuum & præteritũ. Nã reſpectu Dei nec præterita prætereunt, nec futura expectantur, vt veniant, ſed omnia tempora ſupergreditur, ſuaque æternitate illa omnia recentia & præſentia tenet. Alioqui nec etiam ſummus pontifex poſſet miſſas, & orationes, aliaque bona opera, quæ contenta ſunt in Eccleſiæ theſauro, applicare, quoniam iam præterierunt, nec paſsio Chriſti modo placeret patri, cum iam non extet. Quæ tamen Corduba concedere non auderet. Satis eſt ergo, quòd miſſæ ſacrificiũ extet in æternitate, & diuina acceptatione, vt ſuum poſteà effectum ſortiri valeat. Merita mortificata reuiuiſcunt, & valent, vt verior & probabilior tenet ſententia, & hoc ſacrificium, quod nec tempore ſeneſcit, nec

Dei

Dubium de illis qui dicunt miſſas anticipatas 1. Argum.

2. Argum.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

Sententia Autoris.

Dei acceptationem, & æternitatem fugit,re ſeruatum non valebit: Et per hoc patet ſolutio ad.1.argum.

Vlt. dubiũ de facienti bus dicere miſſas pro minori ſtipendio, quã ipſi acceperunt.

¶ Vltimum dubiũ in hoc articulo explicã dum eſt,vtrũ ſacerdos,qui recipit abundantiora ſtipendia pro miſsis celebrandis. v. g. duo regalia pro qualibet miſſa, & ipſe alijs ſacerdotibus eas cõmendat pro minori ſtipendio,conſueto tamen,puta pro vno regali,ſit tutus in conſcientia,vel potius ad aliquam teneatur reſtitutionẽ.Soto lib.9.de iuſtitia.q.3.ar.1. affirmat huiuſmodi ſacerdotem licitè id facere,nec ad aliquã reſtitutionem teneri, dummodo ipſe ſit curatus, aut eius populi curam habens.Et ratio illius eſt: Nam cum talis ſacerdos iuſtũ ſtipendiũ, vt ſupponitur alijs cõcedat, nulli facit iniuriã; ſi ipſe pro cura & onere,quod ex officio paſtorali ſubit,cui creditum eſt, vt quo potuerit honeſto ſtipẽdio illas miſſas pro ſuis ſubditis faciat celebrari, reliquum accipiat. Si autem ſacerdos dans illas miſſas,non ſit curatus,aut eius populi curã gerens,affirmat, quòd nec erit tutus in conſcientia,nec liber à reſtitutione,niſi totum ſtipendium, quod accepit,alijs tribuat.Nauar.in Manua.c.28. n.91.dicit,quòd nec habens curam, nec nõ habens erit tutus;niſi ex lege,vel conſuetudine, vel ex voluntate ſaltem tacita commẽ dantium , dantiumq; maiora ſolito ſtipendia ſit ordinatum,atque receptum,vt aliqua pars illorum determinata,vel indeterminata,ſit pro ipſo curato,cui pro debito ſtipendio , eas miſſas facere celebrari , incumbit. Quæ ſententia proculdubiò eſt vera, atque tenenda.Et probatur : Curatus ille pro ſua diligentia,atque cura,in hoc & in alijs ad ſalutem ſubditorum pertinentibus præſtanda habet iam aliàs ſufficiens ſtipendium in decimis, & in primitijs,& in alijs particularibus oblationibus pro his, vel illis actibus taxatis: & pro ea cura particulari ſeu onere, quod ipſe libenter ſubit,nihil eſt datum neque promiſſum ab eo,qui ei miſſas commẽdauit, qui & ſolum pro ſtipendio ſuſtentationis id dedit celebranti : ergo nullo iuſto titulo poteſt de illo ſtipendio quidquam ſibi accipere , niſi altero omnino liberaliter remittente,quod de nullo eſt præſumendũ, etiam ſi dicat ſe libere donare . Dat enim non daturus, ſi aliter ſtipẽdium habere poſſet,vt contingit in ſoluente vſuras;atque ex conſequenti dat non plenè volũtariè, quod ſatis eſt,vt ipſe curatus peccet accipiens, & ad reſtitutionem teneatur.Et ſi hoc eſt verum de curatis, quid erit dicendum de alijs ſacerdotibus,niſi quod peccant grauiſsimè, & ad reſtitutionem tenentur?Si enim is cõtractus honeſtus eſſet, liceret quidem vnicuiq; ditari innumeras miſſas vndiq; congregando,pro quibus abundantia ſtipendia ſunt aſsignata , & faciẽdo eas celebrari pro diminutis ſtipendijs , reſiduumque ſibi reſeruando.Quod quam turpe ſit lucrum , & ſcandaloſum manifeſtãque iniuſtitiam continens,nullus eſt qui ambigat.

Sententia Soti.

Sententia Nauarriva & tenenda.

Queſtio de defraudãte in vna vel in duabus miſſis.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco , an ſacerdos , qui in vna , vel duabus miſsis aliquem defraudat,peccet mortaliter,& ad reſtitutionem teneatur. Et videtur pars negatiua vera: nam vnum vel duo argentei non ſunt materia peccati mortalis;atque ex conſequenti nec neceſſario reſtituendi,vt diximus in materia de reſtitutione. In contrarium tamen eſt: Nam qui defraudat proximum in vna, vel in duabus miſsis , in ſpiritualibus damnificat plurimum , ſcilicet , in gratia,in ſatisfactione,in impetratione,alijſque inæſtimabilibus huius ſacramenti effectibus. Imò poterit aliquando contingere, quòd maxima vtilitas rei impetrandæ , vel ſatisfactionis maximè defuncti, impediatur ex eo , quòd quis ſacrificium offerre deſijt; ad quod ex lege iuſtitiæ tenebatur.

Reſpõſio.

¶ Ad hanc difficultatem breuiter reſpondendum cenſeo ſub diſtinctione. Nam vel ille , qui miſſam commendauit , cognouit eam eſſe omiſſam; quia ex ore ſacerdotis id audiuit,vel alia via:aut id omnino ignorat. Si ſciuit , dico nullam reſtitutionem ei eſſe faciendam ſub mortali , nec ratione damni temporalis,nec ſpiritualis. Non ratione tẽporalis , quod innoluntariè patitur : nam vnius , vel duorum argenteorum quantitas non eſt materia ſufficiens peccati mortalis. Nec ratione damni ſpiritualis , quia poſtquam res eſt cognita poterit ipſe aham miſſam commendare ad leues expenſas , ſi voluerit ; & ſi non commendat iam videtur remittere iniuriam , vel ſaltem non reputare illam grauem: quod eſt ſatis, vt venialis culpa habeatur. Si autem ille , qui miſſam dici iuſsit, ignorat, quòd non fuerit dicta, tunc tenebitur ſacerdos ſub mortali illam per ſe,aut per alium dicere. Alioqui erit efficiens cauſa magni damni ſpiritualis . Vel certè tenebitur , vt à mortali liberetur,ſignificare alteri , quòd miſſam non dixerit. A peccato omnino non liberabitur. Nam ratione eleemoſynæ fraudulenter acceptæ peccabit peccato furti , quanuis ex leuitate materiæ erit ſolum venialiter . Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTI-

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm omnes teneantur ad ſacrificia offerenda.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd non omnes teneãtur ad ſacrificia offerenda. Dicit enim Apoſtol. Roman.3. Quæcunque lex loquitur,his qui ſunt in lege loquitur. Sed lex de ſacrificijs non fuit omnibus data,ſed ſoli populo Hebræorum:ergo non omnes ad ſacrificia tenebantur.

2 ¶ Præterea, Sacrificia Deo offeruntur ad aliquid ſignificandum. Sed nõeſt omnium huiuſmodi ſignificationes intelligere:ergo non omnes tenentur ad ſacrificia offerenda.

3 ¶ Præterea,Ex hoc ſacerdotes dicuntur, quod ſacrificium Deo offerunt. Sed non omnes ſunt ſacerdotes:ergo non omnes tenentur ad ſacrificia offerenda.

¶ SED CONTRA eſt, quòd ſacrificium offerre eſt de lege naturæ,vt ſuprà * habitum eſt. Ad ea autem quæ ſunt legis naturæ omnes tenentur: ergo omnes tenentur ad ſacrificium Deo offerendum. *Ar.1.huius q.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplex eſt ſacrificium, ſicut * dictum eſt,quorum primum & principale eſt ſacrificium interius,ad quod omnes tenẽtur: omnes enim tenentur Deo deuotam mentem offerre. Aliud autem eſt ſacrificium exterius quod in duo diuiditur.Nam quoddam eſt quod ex hoc ſolum laudẽ habet quòd Deo aliquid exterius offertur in proteſtationem diuinæ ſubiectionis:& ad hoc aliter renentur illi qui ſunt ſub lege noua, vel veteri,aliter illi qui non ſunt ſub lege. Nam illi qui ſunt ſub lege,tenentur ad determinata ſacrificia offerẽda ſecundum legis præcepta. Illi vero qui non erãt ſub lege tenebantur ad aliqua exterius faciẽda in honorem diuinum,ſecundum cõ decentiam ad eos inter quos habitabãt,non autem determinate ad hæc vel ad illa. Aliud veroeſt exterius ſacrificiũ, quando actus exteriores aliarũ virtutũ in diuinã reuerentiã aſſumũtur. Quorũ quidã cadũt ſub præcepto,ad quos omnes tenentur. Quidãvero ſunt ſupererogationis ad quos non omnes tenentur. *Ar.1.huius q.*

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ad illa determinata ſacrificia, quæ in lege erant præcepta,non omnes tenebantur. Tenebantur tamen ad aliqua ſacrificia interiora vel exteriora, vt dictum * eſt. *In corp.ar.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd quamuis nõ omnes ſciant explicitè virtutem ſacrificiorum,ſciunt tamen implicite,ſicut & habent fidem implicitã, vt ſuprà * habitum eſt. *Q.2.ar.7.*

¶ Ad tertium dicendum,quòd ſacerdotes offerunt ſacrificia quæ ſunt ſpecialiter ordinata ad cultum diuinum, non ſolum pro ſe, ſed etiam pro alijs. Quædam verò ſunt alia ſacrificia, quæ quiliber poteſt pro ſe Deo offerre, vt ex ſuprà * dictis patet. *In corp.ar. & ar.2.& 3*

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod ſacrificium poteſt eſſe duplex:vnum internum mente immolatũ,alterũ externum re foris exhibitum; quod adhuc eſt duplex,vnum,quod ſic eſt ſacrificium,vt nullam habeat aliunde laudem; aliud quod per ſe quidem officium eſt virtutis,& relatum in reuerentiam Dei fit aliquo modo ſacrificium; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Ad ſacrificium mẽtis internum non ſolum antiqui in lege ſcripta, & Chriſtiani ſub lege gratiæ: ſed & mortalium vniuerſitas lege naturæ tenetur. Probatur: Nam nullus viuentium exiſtit, qui quatenus eſt Dei creatura,& ad ipſum, tanquam ad ſuum finem tendit, ei illam reuerentiam intus exhibere non teneatur, quæ primo rerum principio ſummoque fini debetur. Secunda concluſio: Ad illa ſacrificia, quæ ſola ſignificatione religionis virtutem induunt, tantum tenentur qui ſub ſcripta Dei lege viuunt,quales erant patres veteris teſtamenti,qui ad ſuorum ſacrificiorum numerum,& ſunt Chriſtiani,qui ad vnicũ noſtrum Euchariſtiæ ſacrificium,tenemur. Probatur ex Paulo ad Romanos tertio dicente; Quæcunque lex loquitur his, qui ſunt in lege loquitur. Certum eſt enim, quod lex vetus ſolum obligabat ſuos ſubditos

sicut & nos nostra. Tertia conclusio: Adhuc solo naturali iure viuentes quocunque seculo fuerunt, vel futuri sunt, eodem iure fuerunt astricti ad exhibendum Deo aliquod exterius sacrificium; quo secundum legitimam cognitionem quam de vna prima causa habere tenentur, illi profiteātur se esse subiectos, honoresque diuinos debere. Probatur: Nam eo ipso, quod quis nouerit vnum primum rerum principium, debet etiam intelligere illi se esse subiectum, atque adeò non solum mente, verum & corpore obligari illum colere. Quarta conclusio: Sacrificia, quæ ab extrinseco sic dicūtur, hoc est, cuncta virtutum opera vniuersi tenentur Deo offerre, vel actuali, vel virtuali relatione. Probatur: Nam vnusquisq; tenetur proponere vni primæ causæ seruire, declinando à malo, & sequendo bonum, offerreque illi cuncta officia, & obsequia sua.

QVAESTIO LXXXVI. de Oblationibus & Primicijs, inquatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS. I.

¶ *Vtrum homines teneantur ad oblationes ex necessitate præcepti.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod homines non teneantur ad oblationes ex necessitate præcepti. Non enim homines tēpore Euangelij tenentur ad obseruanda cæremonialia præcepta veteris legis, vt suprà habitum * est. Sed oblationes offerre ponitur inter cæremonialia præcepta veteris legis. Dicitur enim Exod. 23. Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. Et postea subditur. Non apparebis in cōspectu meo vacuus: ergo ad oblationes non tenentur nunc homines ex necessitate præcepti.

1.2.q.103 ar.3.& 4.

2 ¶ Præterea, Oblationes antequā fiāt, in voluntate hominis consistunt: vt videtur per hoc quòd Dominus dicit Matt.5. Si offers munus tuū ad altare: quasi hoc arbitrio offerentiū relinquatur. Postquā autē oblationes sunt factæ, non restat locus iterato offerendi eas: ergo nullo modo aliquis ex necessitate præcepti ad oblationes tenetur.

3 ¶ Præterea, Quicunque aliquid tenetur reddere Ecclesiæ, si non reddat, potest ad id compelli per subtractionem Ecclesiasticorum sacramentorum. Sed illicitum videtur his qui offerre noluerint, ecclesiastica sacramenta denegare, secundum illud Decretum sextæ synodi, quod habetur 1. quæst. 1. Nullus qui sacram communionem dispensat, à percipiente gratiam aliquid exigat: si vero exegerit, deponatur: ergo non tenentur homines ex necessitate salutis ad oblationes.

¶ SED CONTRA est, quòd Gregor.* dicit, Omnis Christianus procuret ad missarum solemnia aliquid Deo offerre.

Greg.7.& habetur de Conse.d.1. cap.omnis Christian' Qu.præc. ar.3.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum * est, nomen oblationis commune est ad omnes res quæ in cultum Dei exhibentur: ita quòd si aliquid exhibeatur in cultum diuinum, quasi in aliquod sacrum quod inde fieri debeat consumendum est, & oblatio est, & sacrificium. Vnde Exo.25. dicitur Offeres totum arietem in incensum super altare. Oblatio est Domino odor suauissimus victimæ Dei. Et Leu.2. dicitur: Anima cùm obtulerit oblationē sacrificij Deo, simul erit eius oblatio. Si vero sic exhibeatur, vt integrū maneat diuino cultui deputandum vel in vsus ministrorū expendendum, erit oblatio & non sacrificium. Huiusmodi ergo oblationes de sui ratione habent quod voluntarie offerantur, secundum illud Exo.25. Ab homine qui offert vltroneus accipietis eas. Potest tamen contingere quod aliquis ad oblationes teneatur quadruplici ratione.

¶ Primò quidem ex præcedenti conuentione: sicut cum alicui conceditur aliquis fundus Ecclesię, vt certis temporibus certas oblationes faciat, quod tamen habet rationem census.

¶ Secundò, propter præcedentem deputationem siue promissionem: sicut cum aliquis offert donatione inter viuos, vel cum relinquit in testamento Ecclesiæ aliquam rem mobilem vel

vel immobilem in poſterum ſoluendã.

¶ Tertio modo, propter Eccleſiæ neceſsitatem, puta, ſi miniſtri Eccleſiæ nõ haberent vnde ſuſtentarentur.

¶ Quarto, propter conſuetudinẽ. Tenentur enim fideles in aliquibus ſolemnitatibus ad aliquas oblationes conſuetas. Tamen in his duobus vltimis caſibus remanet oblatio quodammodo voluntaria, ſcilicet quantum ad quantitatem, vel ſpeciem rei oblatæ.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod in noua lege homines non tenẽtur ad oblationes, cauſa ſolemnitatum legalium, vt in Exodo dicitur: ſed ex qui
In corp. ar. buſdam alijs cauſis, vt dictum * eſt.

¶ Ad ſecundũ dicendũ, quòd ad oblationes faciendas tenentur aliqui, & antequam fiant: ſicut in primo, & tertio, & quarto modo, & etiam poſtquam eas fecerint per deputationem ſiue promiſsionem. Tenentur enim realiter exhibere quod eſt Eccleſiæ per modum deputationis oblatum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illi qui oblationes debitas non reddunt, poſſunt puniri per ſubtractionem ſacramentorum, non per ipſum ſacerdotem cui ſunt oblationes faciẽdę, nevideatur per ſacramentorum exhibitionem aliquid exigere, ſed per ſuperiorem aliquem.

Svmmà Textvs.

SVppoſito diſcrimine, quod eſt inter oblationem, & ſacrificium; nam oblatio dicitur omne illud, quod Deo offertur, & ſacrificium ſolùm eſt oblatio rei, quæ immolatur; ex quo fit, quod oblatio latius pateat, quã ſacrificium: atque etiã ſuppoſito, quod oblatio naturali ſua ſignificatione importat vltroneam exhibitionem, iuxta illud Exo. Ab homine, qui offert vltroneus accipietis eas; reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficulatem per vnicã concluſionem, quæ talis eſt: Oblationes: quadruplici ex cauſa poſſunt cadere ſub præcepto. Primo quidem, ex præcedenti conuentione, vt quando Eccleſia fundum aliquem ciui confert retenta penſione, ſtatis temporibus referenda: quæ pactio cenſus rationem induit. Secundo, propter præcedentem deputationem, vt quando res donatione, vel pollicitatione, aut teſtamenti legatione debetur. Tertiò propter Eccleſiæ neceſsitatem, vt ſi aliunde miniſtri ali, ſuſtentarique non poſſunt. Quarto & vltimò, propter conſuetudinem, quæ in ius tranſit, vt ſi conſuetum eſt certis ſolemnitatibus hoc, vel illud offerri. Quamuis in his duobus vltimis caſibus oblationis quantitas relinquatur vouentis libertati.

Explicatio Articvli.

INſtitutum D. Thomæ à quæſtione octuageſima quarta incluſiue, vſque ad octuageſimam octauam excluſiue fuit agere de exterioribus actibus religionis, nempe, adoratione, ſacrificiis, oblationibus, atq; decimis. Explicatiſque iam duobus prioribus, incipit in præſenti agere de tertio. Ad cuius intelligentiam præſupponit, quod oblationis verbum omnes actiones, quibus res quæcunque ad diuinum cultum exhibentur, ambit. Ex quo fit, vt oblatio latior, atque patentior vox ſit, quam ſacrificium: quidquid enim eſt ſacrificium cenſetur oblatio non tamen è contra. Cùm enim aliquid offertur, quod integrum eſt permanſurum, hoc eſt, quod ſacrificio ipſo non inſumitur, nec circa illud aliqua fit cæremonia, ſed Eccleſiæ offertur, ſiue in fabricam, ſiue in miniſtros cedat, oblatio dicitur, ſacrificium autem non eſt, niſi oblatio rei, quæ immolatur, quales erant oblationes animalium in veteri teſtamento, & in lege Euangelica ſacrificium altaris. Differt autem oblatio à decimis. Tum; quia decima ſolum eſt omnium bonorum mobilium licitè acquiſitorum pars decima Deo data, diuinaq; conſtitutione debita, vt conſtat ex cap. 1. de decimis, & ca. parrochia. & capitu. non eſt, & c. tua nobis. & ca. cum non ſit in homine, eodem titu. Oblatio verò non ſolũ de decima parte rerum mobilium, ſed etiam de quibuſcunque aliis etiam immobilibus fieri poteſt. Tum præterea, quia ſecundum Hoſtienſem in ſumma de decimis §. primo. oblatio offertur Deo immediatè, hoc eſt ad cultum Dei. Cum tamen decimæ non offerantur immediatè Deo, ſed eius miniſtris, ſcilicet, alendis: aut diſpenſaturis. Differt etiam oblatio à primitiis in eo, quod primitia, ſolũ eſt prima pars frugum, ſiue fructuum Domino offerenda. Et intellige prima hoc eſt, dignitate præcipua, & Domino, id eſt, diuino cultui. Offerebantur enim primitiæ per modum oblationis, vt docet Diu. Thomas articulo quarto huius quæſtionis. At verò oblatio non ſolum ad primas partes

Diſcrimen inter oblationem & ſacrificium

Diſcrimen inter oblationem & decimam.

Diſcrimen inter oblationem & primitias.

frugum aut fructuum; ſed etiam ad omnia ſe extendere poteſt: qua ratione nummi, & cerei, & in exequiis panis & vinũ oblationes dicuntur. Ex quo fit, vt primiciæ ſpecies quædam oblationis ſint. Propterea que D. Tho. in hac quæſtione ſub vno & eodem titulo ii mul agit de oblationibus, & primiciis. Secundum autem Panormitanum in cap. fina. de verbo ſig. ad oblationem tria requiruntur. Primum quod offerens ſit Chriſtianus. Ab infidelibus enim oblationem Eccleſia non recipit: ſed æſtimationem oblationis pro intereſſe vt conſtat ex cap. quanto. de vſu. Secundum quod is, cui offertur ſit Eccleſia. Nam id quod fit priuatæ perſonæ, etiam Eccleſiaſticæ, non oblatio ſed donatio eſt dicẽdum. Tertium, vt res data ſit licitè acquiſita, alia enim pro oblatione non accipiuntur. ca. quia in omnibus. de vſu. & c. ex trãſmiſſa, de decimis. Intelligitur autẽ aliquid illicite acquiri dupliciter, ſcilicet, vel cõtra iuſtitiã vt in furto, vel mediante peccato, vt in meretricio.

Ad oblationem tria neceſſaria.

¶ Quãtũ attinet ad ius offerẽdi, dicit D. Tho. in hoc articulo quadrupliciter poſſe cõtingere, quod oblatio cadat ſub præcepto. Primo ex præcedẽti cõuentione. Secũdo ex præcedẽti donatione, vel pollicitatione, aut teſtamẽti legatione. Tertio propter Eccleſiæ neceſſitatem. Quarto propter cõſuetudinẽ, quæ in ius tranſit. Sed omiſſo priori modo tanquã alieno ab hoc inſtituto (quæ enim expræcedenti cõuentione donãtur, vt cũ Eccleſia fundum aliquem alicui confert retenta pẽſione ſtatis tẽporibus reddenda, potiùs habẽt rationẽ cẽſus, quã oblationis) circa alios tres aliqua breuiter adnotare oportebit. Vnde circa ſecundum dico illius extare textus in ca. qui oblationes. & duobus ſequentibus. Quibus ſub anathematis cenſura præcipitur, vt defuncto rum oblationes ſeu donatas, ſeu legatas, illi, quibus incumbit, facile & abſque mora perſoluant. Sunt enim plane debitæ. Et de omnibus oblationibus generaliter extat cap. præter hoc. 32. d. & c. ſtatuimus. 16. qu. 1. quibus eandem animaduerſionem oblationes debitas retinentibus, Eccleſia commiñatur: quare ſub peccato mortali illas reddere tenebũtur.

De modis quibus oblationes poſſunt eſſe in præcepto

De obligatione ex donatione.

De tertio modo, qui eſt propter neceſſitatem Eccleſiæ, eſt aduertendum, quod ille eſt valde legitimus. Nam cum Chriſtianorum religio in ſacramentorum adminiſtratione, & ſuſceptione, in ſacrificiique oblatione poſita ſit, fit, vt quiſque populus ſub reatu criminalis impietatis, tum templum pro ſua facultate extruere, tum etiam & miniſtros alere, cultuique neceſſaria contribuere iure naturali teneatur. Et ſic vbi decimæ non ſoluuntur nec aliunde ad huiuſmodi ſumptus prouiſum eſt, tenebitur illos populus de ſua ſubſtantia ſuppeditare. Quod ſi tenuerit per cenſuras Eccleſiaſticas, atque adeò ſi opus fuerit, iudicii ſecularis animaduerſione, poterit compelli. Vt ſignificare videtur Paulus 1. ad Corinthios 9. Vbi plus iuris miniſtris altaris ſuppetere docet ad ſubſidia temporalia recipienda, quam habet miles ad ſuum ſtipendium, & ad vineæ fructum, qui illam plantauit, & qui gregem paſcit ad fruendum lacte. Dicit enim in hunc modum: Quis militat ſuis ſtipendiis vnquã? Quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura eſt Deo? Nam propter nos vtique ſcripta ſunt. Quoniam debet in ſpe qui arat arare, & qui triturat in ſpe fructus percipiendi: ſi nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus. &c. Erãt, vt arbitror, Corinthi præceptores nõnulli opulenti, qui gloriæ ducebant alios gratis inſtruere, moliebanturque vt Apoſtolo quæſitus ex doctrina cibus ad ignominiam cederet. Qua re cognita, dicit in illo capitulo ſe nolle à diſcipulis victum ſumere, ne quod offendiculum det Euangelio Chriſti: tametſi id ei iure naturæ ſit permiſſum. Omnis enim, qui militat, iuſtum accipit militiæ ſtipendium ab eo cui militat. Et omnis, qui in vineæ cultura laborem & operam impendit, condignum accipit ſui laboris, atque operis præmium, ab eo, cui laborat & qui gregem paſcit pro labore & cura ac diligentia, quam in paſcendo impendit, debet inde ſuſtentari & quæ ſunt neceſſaria ſumere. Et ne humanis rationibus ſolis ipſum agere exiſtimarent: ecce diuinæ ſcripturæ inquit habemus teſtimonium. In lege enim Moyſi præceptum eſt, boui laboranti in tritura ad vſum humanum, non denegari victus neceſſaria: ſed illa in laboris præmium reddi. An verò hoc in præcepto putamus de bobus, animalibus brutis, principalem curam, & primariam Deum habuiſſe? Ego verò multo magis puto de prædicatoribus præceptum iſtud debere intelligi. Sunt enim hæc propter nos ſcripta, & ſub boum nomine de nobis pro Chriſto laborantibus præceptum eſt datum, vt intelligatur, vnumquemque operarium mercede ſuſtentationis dignum eſſe, quoniam qui arat ex labore fructũ ſperare mercedis optimo iure poteſt. Et qui in tritura laborat mercedem debitã iuſtè expectat.

De obligatione propter Eccleſiæ neceſſitatem.

Egregium teſtimonium Pauli.

Nos

Nosigitur qui vobis ſeminauimus,multa prædicationis diligẽtia,ſpiritualia,ſi veſtris temporalibus bonis vtamur ad neceſsitatem non magnum vobis videri debebit.&c. Cum ergo ex ſententia Pauli non minus debeatur miniſtris euãgelii cõgrua ſuſtẽtatio,quã militi ſuũ ſtipendium, & mercenario merces, pro qua ſeruit,ſequitur,quod vbi iſta nõ ſuppetit,tenebitur populus illã tribuere,& ſi reuuerit ad id per cẽſuras Eccleſiaſticas, & ſi opus fuerit,iudicii ſecularis poteſtate cõpelli,ſicut & iure cõpelleretur ille,pro quo alii quis militat,aut in vineæ cultura laborat ad ſoluendum debitum ſtipendium,atque mercedẽ vtriq;. ¶ De quarto modo,quo oblatio poteſt cadere ſub præcepto,ſcilicet, propter conſuetudinẽ,quæ in ius trãſiit,aduertendũ eſt,quod Angelus de Clauaſio in ſumma existimat,oblationes nõ poſſe eſſe in præcepto ex cõſuetudine, quia ſunt liberæ facultatis. Et idẽ videtur tenere ſumma Roſſella.Contrarium tamẽ affirmãt cõmuniter omnes Doctores,tam Theologi, quam iuriſprudentes. Imò & ipſe Angelus videtur ſibi ipſi aduerſari,cùm dicat primicias eſſe in præcepto ratione cõſuetudinis;& nõ eſt maior ratio de illis,quã de aliis oblationib⁹.Præterquã,quod ſi huiuſmodi cõſuetudo nõ eſt obligatoria, vix inueniri poterit alia,quæ obligationem inducat. Eſt enim valde rationabilis,& à tẽpore,cuius nõ extat memoria præſcripta.Nec ratio Angeli aliquid valet. Falſum eſt enim dicere,quod oblationes ſunt ſemper liberæ facultatis.Imo aliquando ſunt neceſsitatis,& iuris naturæ:atque adeo conſuetudo poteſt eas determinare ad certos dies.Quamuis etiã tunc retineant aliquid voluntarii quantum ad quantitatem,vt dicit D.Thom.in fine articuli.Eſt tamen aduertendum cum Sylueſtro in ſumma.verbo.decima qu.2. in fine, quod oblationes ſunt in præcepto ratione conſuetudinis,eo modo,quo eſt conſuetudo, ſcilicet,quod offerat maior pars populi,&nõ ſemper ſinguli de populo, nec in omnibus feſtiuitatibus. Quare non erit imputandum,mortale peccatum alicui,ex eo, quod rarò & ex aliqua cauſa, nempe,quia non habet ad manum quid det,oblationem intermittit.Poſtquam autem ciuitas eſt ſolita oblationem, vel certum quid Eccleſiæ dare,illud per ſtatutum mutare non poterit,ſecundum Panormitanum in capit.abolendæ.de ſepulturis,de mente Bartol.in leg. priuilegia.Cod. de ſacroſan.Eccleſiis,per textum illum, qui dicit; Solita ab antiquo Eccleſiis, & miniſtris tribui;aliquo modo non debent immutari.Sed eſt hoc intelligendum dummodo aliter de intentione inducentium conſuetudinem,ex quo conſuetudo habet vim obligandi,non conſtaret,vt docet Sylueſter in ſumma verbo.conſuetudo.§.13.Quare ſi conſtat oblationem fuiſſe introductam pro fabrica alicuius Eccleſiæ,ea completa licitè mutabitur, non obſtante quacunque temporis præſcriptione.

De obligatione ex cõſuetudine.

Arti cvlvs II.

¶ Vtrùm ſolum ſacerdotibus debeantur oblationes.

Ad Secvndvm ſic proceditur. Videtur, quòd oblationes non ſolum ſacerdotibus debeantur. Inter oblationes enim præcipue videmus eſſe quæ hoſtiarum ſacrificijs deputantur. Sed ea quæ pauperibus dantur,in ſcripturis hoſtiæ dicuntur,ſecundum illud Hebræo.vlti. Beneficentiæ, & communionis nolite obliuiſci.Talibus enim hoſtijs promeretur Deus: ergo multo magis oblationes pauperibus debentur.

2 ¶ Præterea, In multis parochijs monachi de oblationibus partem habent. Alia autem eſt cura clericorum, alia monachorum, vt Hieron. * dicit: ergo non ſolum ſacerdotibus oblationes debentur.

Ad Heliodorum de laude vitæ ſolitariæ ẽ med. to.1.

3 ¶ Præterea, Laici de voluntate Eccleſiæ emunt oblationes,vt panes & huiuſmodi. Sed non niſi vt hæc in ſuos vſus conuertant: ergo oblationrs poſſunt etiam ad laicos pertinere.

¶ Sed Contra eſt, quod dicit Canon Damaſi Papæ. & habetur * 10.quæſtione 1. Oblationes quæ intra ſanctam Eccleſiam offeruntur tantum modo ſacerdotibus qui quotidie Domino ſeruire videntur, licet comedere & bibere: quia in veteri teſtamento prohibuit Dominus panes ſanctos comedere filijs Iſrael niſi tantummodo Aaron & filijs eius.

Habetur 10.q.1.cã. hanc cõſuetudinem.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſacerdos quodammodo conſtituitur ſequeſter, & medius inter populum & Deum, ſicut de Moyſe legitur Deuterono. 5. Et ideo ad eum pertinet diuina dogmata & ſacramenta exhibere populo.Et iterum ea, quæ ſunt

populi,puta preces & ſacrificia & obla tiones per eum Domino debent exhiberi,ſecundum illud Apoſt.ad Hebr. 5. Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad Deum,vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis . Et ideo oblationes,quæ à populo Deo exhibentur , ad ſacerdotes pertinent non ſolum vt eas in ſuos vſus conuertãt,verum etiam vt fideliter eas diſpenſent. Partim quidem expendendo eas in his quæ pertinẽt ad cultum diuinum . Partim verò in his, quæ pertinent ad proprium victũ: quia qui altari deſeruiunt,cum altari participant, vt dicitur primæ ad Corinth.9. Partim etiam in vſus pauperum , qui ſunt,quantum fieri poteſt,de rebus Ecclefiæ ſuſtentandi:quia & Dominus in vſum pauperum loculos habebat, vt Hierony.* dicit ſuper Matth.

Refertur ſimile 12.q 1.ca.habebat. Ex Hieron.Matt. 17.in fi.to. 9.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod ea quæ pauperibus dantur , ſicut non proprie ſunt ſacrificia, dicuntur tamen ſacrificia inquantum eis dantur propter Deum:ita etiam ſecundum eãdem rationem oblationes dici poſſunt: tamen non proprie dictæ: quia non immediate Deo offeruntur. Oblationes vero proprie dictæ in vſum pauperũ cedũt,nõ per diſpenſationẽ offerentiũ:ſed per diſpenſationẽ ſacerdotum.

¶ Ad ſecundũ dicẽdũ,quòd monachi ſiue alij religioſi poſſunt oblationes recipere tripliciter.Vno modo ſicut pauperes per diſpenſationẽ ſacerdotũ, vel ordinationẽ Eccleſiæ,alio modo ſi ſint miniſtri altaris, tunc poſſunt accipere oblationes ſponte oblatas.Tertio modo ſi parochiæ ſint eorum : & tunc ex debito poſſunt accipere oblationes tanquam Eccleſiæ rectores.

¶ Ad tertium dicendum , quòd oblationes poſtquam fuerint conſecratæ,non poſſunt cedere in vſum laicorum:ſicut vaſa & veſtimenta ſacra. Et hoc modo intelligitur dictum * Damaſi Pap.Illa vero quæ nõ ſunt cõſecrata, poſſunt in vſum laicorũ cedere ex diſpẽſatione ſacerdotũ,ſiue per modũ donationis,ſiue per modum venditionis.

Citatum in arg. Sed cõtra 10.q 1 Hanc conſ.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thomas per duas propoſitiones. Prima concluſio: Vniuerſarum oblationum , quæ à plebe Deo exhibentur diſpenſatio pertinet ad ſacerdotes.Probatur: Oblatio genere ſuo non eſt,niſi rei , quæ Deo ad cultum religionis dicatur (eſt enim in præſenti ſermo de ſacris , & non de ſecularibus oblationibus)ſed inter homines & Deum ſacerdos eſt ſequeſter conſtitutus, & quodam modo medium(ſicut de Moyſe legitur Deutero.5.)quia illi incumbit,tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere, tum etiam & ſacramenta per ipſum inſtituta eidẽ populo,ipſius nomine adminiſtrare. Et vice verſa eius munus etiã eſt ex parte populi coram Deo ſtare,& eius preces ad ipſum fundere,ſacrificiaque ei offerre,ac dona, & oblationes& munera præſentare,iuxta illud Pauli ad Heb.5.Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in iis,quæ ſunt ad Deum,vt offerat dona, & ſactificia pro peccatis:ergo omnium munerum,quæ populus Deo dicare conſtituit, vſus, adminiſtratio, & diſpenſatio pertinet ad ſacerdotes.Secunda concluſio:ſacerdotes trifariam poſſunt iis,quæ ad diuinum cultum offeruntur vti.Primo in fabricam & reparationem Eccleſiarum,in apparatumque eorum , quæ ad diuinum cultum pertinent. Secundo,in ſuum ipſorum proprium victum; quia vt ait Paulus,qui altario ſeruit de altario viuere debet.Tertio,in ſubſidium pauperum,quos bonis Eccleſiaſticis paſci,& ſuſtentari condecet.

Explicatio Articvli.

MAteria huius articuli longiſsimam requirebat diſputationem de bonis Eccleſiaſticis,& de illis,ad quos eorum dominiũ pertinebat,cum D.Thom.in ſecunda concluſione dicat,illa in tres vſus eſſe diuidenda,ſcilicet,in fabricam Eccleſiarum,in victum miniſtrorum & in ſubſidium pauperum.Et in prima concluſione affirmat vniuerſarum oblationum,quæ à plebe exhibentur diſpenſationem pertinere ad ſacerdotes . Sed quoniam eſt iam mihi in animo cætera , quæ dicenda manent,maiori qua potero breuitate præſtringere,ne volumen iſtud ſuum iuſtum terminum excedat,omiſsis pluribus , quæ de hac re dici poterant , paucis , & breuibus ſermonibus , quæ ad tantæ rei explicationem fuerint neceſſaria,comprehendere curabo . Quod vt faciam , aduertendum eſt primò , quod bona Eccleſiaſticorum ſunt

in

Bona eccleſiaſticorum quædã ſunt patrimonialia & alia Eccleſiaſtica.

in duplici differentia. Quædam enim ſunt patrimonialia, quæ per ſucceſsionem hæreditariã, aut per donationẽ, aut per alios contractus ſibi acquiſierunt, ſicut & laici. Et de his non loquimur in præſenti, cum certũ ſit apud omnes horum bonorum verum, & legitimũ dominium eſſe penes ipſos Eccleſiaſticos. Vnde, quamuis ea ſuperfluè & prodigè conſumant, nec in fabricas Eccleſiarũ, aut in pauperum ſuſtẽtationem illa diſtribuant, ad nullam tenebuntur reſtitutionem. Imò adhuc dicunt Doctores, quod ſi vltra bona patrimonialia habet clericus Eccleſiaſticũ beneficiũ, poteſt illa patrimonialia bona ſibi reſeruare, & redditus beneficii in proprios vſus cõuertere. Ità tenet D. Tho. in infra q. 185. ar. 7. ad 5. & Caietanus ibidem. & Sylueſt. verbo. Clericus. 4. §. 12. & Soto libro 10 de Iuſtitia q. 4. artic. 3. ad 2. Et Innocẽtius in c. Epiſcopus, de præbendis. Hoſtienſis & Panormitanus ibidẽ. Et probatur ex c. cùm ſecundum Apoſtolum, de præben. Vbi dicitur, quod cum ſecundum Apoſtolum, qui altario ſeruit de altario viuere debeat, poterũt clerici de patrimonio Ieſu Chriſti viuere, cuius obſequio ſunt deputati, vt ipſa nominis ſignificatio perſuadet. Idem definitur in concilio Agathẽſi, & refertur 1. q. 2. cap. clerici. Vbi habetur, quod clerici omnes, qui Eccleſiæ fideliter, vigilanterque deſeruiunt ſtipendia ſanctis laboribus debita ſecundum ſeruitii ſui meritũ per ordinationẽ canonũ à ſacerdotibus cõſequantur. ¶ Et ſi quis obiiciat, quod in c. clericos. 1. qu. 2. dicit D. Hierony. Clericos illos conuenit ſtipendiis Eccleſiæ ſuſtẽtari, quibus parentum, & propinquorũ nulla ſuffragãtur bona: Qui autẽ bonis parentũ, & opibus ſuis ſuſtentari poſſunt, ſi quod pauperũ eſt, accipiunt, ſacrilegium profecto committũt, & per abuſionem talium iudicium ſibi manducant & bibunt; reſpondetur primò cũ D. Tho. loco citato textũ illum eſſe intelligendũ in caſu extremæ neceſsitatis. Tũc enim grauiſsimè peccaret Epiſcopus, aut ſacerdos qui cũ poſſet ex bonis patrimonialibus viuere bona Eccleſiæ pauperibus non erogaret, ſed in ſuos vſus illa conuerteret. Adhuc tamen nec tunc teneretur ad reſtitutionem, vt aduertit Caietanus; quia illa bona eccleſiaſtica ſunt debita miniſtris pro ipſorum ſeruicio. Vel ſecundo reſpõdetur cum magiſtro Soto, quod D. Hieronymus loquitur pro illo tempore, quo clerici in communi viuebant. Tũc enim dabatur eis optio, vt vel bona, quæ habebãt parentibus ſuiſque neceſſariis relinquerẽt, & de Eccleſiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent; aut ſi mallent ſua retinerent, quæ ſibi ſufficerent: ſed tunc ſumptui parcerent eorum, quæ in communi poſſidebantur. Vel tertiò reſpondetur cum Conrado; quod verba illa D. Hieronymi non ſunt intelligenda de illis bonis Eccleſiæ, quæ pro miniſterio tãquam ſtipendia clericis deputãtur; ſed de illis, quæ facta diuiſione bonorum Eccleſiæ, de qua ſtatim dicemus, pauperibus erant ſpecialiter aſsignata. De his enim viuere nõ licebat clericis, cum aliunde habebant vnde ſuſtentarentur. Et iſtæ duæ ſolutiones vltimæ magis videntur accedere ad verba ipſius textus. Et quod diximus de bonis patrimonialibus clericorum, eſt etiam intelligendum de quibuſcunque aliis bonis ſibi aliunde, quam ex redditibus eccleſiaſticis prouenientibus, vt habet expreſſe Panormitanus in cap. de Epiſcopis. & Nauarrus, & Soto & alii. Eſtque diffinitum in cap. fixum. 12. q. 5. Alia bona ſunt eccleſiaſtica. Et hæc adhuc ſunt in multiplici differentia. Quædam enim fuerunt collata Eccleſiæ à fidelibus, vt ex illis viuerẽt clerici, & pauperes, ſicut Act. 4. legitur, quod omnes, qui habebant poſſeſſiones domos, & agros vendebant illa, & offerebant pretia ad pedes Apoſtolorum, vt inde ſubueniretur vnicuiq;, ſicut cuique opus erat. Poſteà autem viſum fuit conuenientius, nõ vendere tales poſſeſſiones, ſed tradere illas Eccleſiis, vt ex illis miniſtri, & pauperes, tã præſentes, quã futuri alerentur, vt dicit Melchiades Papa in ca. futuram. 12. q. 1. & Vrbanus in capi. videntes. eadem cauſa, & quæſtione. Alia bona eccleſiaſtica ſunt, quæ poſtmodũ fuerũt Eccleſiis oblata, tanquam ſtipendia conuenientia pro clericis, & miniſtris capellanias, & memorias perpetuas celebrantibus, quæ communiter appellantur anniuerſalia. Nec huiuſmodi bona habẽtibus alicuius pauperis ſuſtentandi, aut fami ſubueniendi, ſed ſolius memoriæ celebrandæ munus fuit iniunctum. Alia bona eccleſiaſtica ſunt, quæ quotidie clericis tribuuntur pro miſsis, & officiis defunctorum celebrandis, quæ vocabulo vulgari appellantur, pie de altar. Alia autem, & præcipua bona ſunt bona beneficiorum, quæ ex decimis conſtant; de quibus fit mentio. 16. quæſtione prima, capitulo, decimæ, & extra de decimis per totum.

Obiectio.

Reſponſio.

¶ Secundo eſt aduertendum, varios fuiſſe eccleſiæ ſtatus. Nam in principio fideles in communi, & ex bonis communibus viuebant, qui ſtatus, & modus viuendi decentiſsimus erat, præcipue clericis, ſi commode ſeruari potuiſſet, vt dicit Clemens Papa in capitulo dilectiſsimi, & Vrbanus in capitulo videntes, & in capitulo ſcimus. 12. quæſtione 1. Et quando clerici ſic viuebant in communi, bona illa cõmunia cõmiſſa

Varij fuerũt Eccleſiæ ſtatus.

erant fidei, & diſpenſationi Epiſcopi, vt ex illis vnicuique diſtribueret quidquid cuiq; opus erat, vt habetur expreſſe in ca. Epiſcopus,& in c.præcipimus.12.qu.1.Poſteà autē creſcente numero clericorū, cū non poſſent in communi viuere,& Epiſcopi bona illa infideliter diſtribuerent;præceperunt ſummi Pōtifices vt ex illis bonis cōmunibus, quatuor portiones fierent,vna Epiſcopo, altera clero,tertia fabricæ,quarta pauperibus diſtribuēda.Nec eſt neceſſe intelligere, quod omnes illæ portiones æquales eſſent.Iſtā diuiſionē bonorū Eccleſiæ fecit Simplicius Papa circa annū Domini 470.in quodā concilio tempore Aug.atque Hieronymi celebrato;eiuſque mētio fit in c.de redditibus.12.q.2.Eandem diuiſionem poſteà confirmauit Gelaſius Papa,vt cōſtat ex c.vobis enim.& ex c.quatuor eadem cauſa,& quæſtione & ex beato Gre. in cap.mos. & in cap. cognoſcimus,ibidem. His cōſtitutis,dico primò,quod clerici ſunt
1. Dictum veri Domini fructuum prouenientiū ex poſſeſſionibus eccleſiaſticis, ſibi ratione alicuius miniſterii clericalis conceſsis,aque etiā illorū bonorū,quæ pro anniuerſariis, & aliis eccleſiaſticis officiis conferuntur.Ex quo fit, vt quāuis peccent mortaliter non conferēdo pauperibus ea, quæ ex his bonis ſuperfuerint,nō tamen tenentur ad reſtitutionē. Ità tenet Soto lib.10.de iuſtitia & iure q.4.art.3.& videtur eſſe ſententia D.Tho.infra 185.ar.7.& eſt expreſſa ſententia Panormitani in c.cum eſſet.de teſtamentis nu.26.& Nauarri tract.de reddit.q.1.n.7 Et probatur.Pauperes ſunt veri domini illorum bonorum,quæ ſibi in eleemoſynā conferuntur:ergo & clerici illorum,quæ ſibi tribuūtur pro miniſteriis eccleſiaſticis.Nec refert,an huiuſmodi bona ſint tēporalia,& quotidiana,an verò perpetua,Antecedens eſt manifeſtū,& conſequentia probatur:Nam longè maior ratio eſt,propter quam clerici acquirant dominium,quā pauperes.Secundo:Nullo alio titulo meliùs transfertur dominium,quam libera volūtate conferentis;vt enim habet Inſtituta de rerū diuiſione.§.per traditionē, & de acquirēdis rerū dñiis leg.ea ratione.§.literæ.nihil eſt tā conueniēs æquitati naturali, quā voluntatē dñi liberè trāsferentis ratā habeti:ſed qui tribuūt clericis bona pro ipſorū miniſteriis volunt illorum dominium in clericos transferre,ergo verè trāsfertur,atq; ex cōſequēti clerici habēt verum dominiū illorum bonorū. Vltimo,Ea,quæ magiſtratibus ciuilibus,& iudicibus tribuūtur pro miniſterio, quo reipublicæ ſeruiūt,tranſeunt in illorū dominiū:ergo & ea,quæ cōceduntur clericis pro Eccleſiæ miniſterio.Probo conſequentiā: Nā multo melius ſeruiunt iſti Eccleſiæ, quā illi reipublicæ.¶Dico ſecundo,bonorū,quæ à fidelibus fuerint data pauperibus,ſi Epiſcopi, & 2. Dictum
alii clerici ea vſurpauerint, aut pauperibus nō erogauerint, tenētur ad reſtitutionem.Et idē eſt dicēdū debonis hoſpitaliū.Ità habetur expreſſe in Clemētina,quia cōtingit.de religioſis domibus,& in Cōcilio Trid.ſeſſ.25.c.8.de reformatione. Et probatur manifeſtē: Quia,vt docet D.Thom.ſupra q.62.ar.1.ad 3.& Soto li.4.de iuſtitia,quæ.6.art.1.ad vltimum,quando aliquis omittit diſtribuere bona,quæ diſtribuere tenetur,ex vi iuſtitiæ cōmutatiuæ obligatur illa diſtribuere:ſed ſic eſt quod Epiſcopus, & quicunque alii clerici, quibus ex officio incumbit illa bona diſtribuere,ad id tenentur ex vi iuſtitiæ commutatiuæ:ergo ſi nō diſtribuāt tenebūtur ad reſtitutionem.De aliis autem bonis Eccleſiaſticis maior eſt difficultas.Quare in illis oportebit tempora diſtinguere.Nā ſi loquamur de illo tempore,in quo bona Eccleſiæ habebantur 3. Dictum
in communi pro indiuiſo,dico tertio, quod Epiſcopus non habebat plenum dominium illorum bonorum,ſed ſicut tenebatur tribuere clero, & fabricæ ſuas portiones,ità etiā & dare pauperibus ſuā:& ſi non daret,teneretur ad reſtitutionem.Ita dicunt communiter omnes Doctores: Et probatur ex capitibus ſuperius citatis. Et præterea ratione: Quia qui pluribus collata ſibi reſeruat, non ſolùm peccat,ſed etiā tenetur ad reſtitutionē:ſed Epiſcopus nō deſtribuens partē illorū bonorum pauperibus,retinet ſibi cōmunia: ergo peccat,& tenetur ad reſtitutionē.Et cōfirmatur: Si non daret clero & fabricis de huiuſmodi bonis portiones debitas peccaret, & ad reſtitutionē teneretur:ergo & ſi nō dat pauperibus.Probo conſequentiam: Nam domini ità dederunt partē illorum bonorū pauperibus,ſicut fabricæ & clero.Vtrùm autem tunc temporis dominium omnium illorum bonorum eſſet apud ſolum Epiſcopum,& clerum,cum onere tamē erogandi aliquam partem pauperibus.An verò etiā dominium alicuius partis eſſet penes pauperes, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus,canoniſtis communiter affirmātibus, pauperes eſſe veros dños illius partis,quæ illis erat tribuenda.In hoc tamē dico quartò multò verius & 4. Dictum.
probabilius eſſe quod ſolum penes Epiſcopū & clerū totale illorum bonorum dominium reſidebat,cū onere & obligatione tribuendi pauperibus illam partem.Ità tenet Soto loco citato.Et probatur: ius percipiendi decimas eſt ſpirituale, conuenitque Eccleſiaſticis ratione miniſterii,quo Eccleſiæ ſeruiunt: ergo non poteſt laicis cōuenire:atque ex conſequenti

ſequenti nec pauperibus: & ſic non habent dominium illorum bonorum. Ita tenet D. Thom.quodl.2.art.8.& infra quæſtione 87. art.3.Et Caietanus ibidé.Dico vltimò,quod facta iam diuiſione bonorum ſingulę partes erunt in poteſtate, & dominio illius, cui in ipſa diuiſione fuerint applicatę Et qui vltra partem ſibi debitam aliquid acceperit peccabit mortaliter,& ad reſtitutionem tenebitur, tanquam ille, qui rem alienam accipit inuito domino rationabiliter. Ex dictis infertur, quod quando D.Thomas affirmat in hoc articulo, ſacerdotes trifariam poſſe vti ijs,quæ ad diuinum cultum offeruntur,ſcilicet, in fabricam Eccleſiarum, in ſuum ipſorum proprium victum,& in ſubſidium pauperum,non ſic eſt intelligendus,quaſi voluerit ſignificare, quod pro ſua voluntate poſſunt tales oblationes in quemlibet iſtorum vſuum conuertere,ſed in ſingulos iuxta ordinem diſtributionis, qui vel ex lege,aut conſuetudine,vel ex voluntate offerentium fuerit determinatus. Nam qui rem debitam Eccleſiæ, aut pauperibus in propriam vtilitatem cõuerterit,peccabit mortaliter,& ad reſtitutionem obligabitur. Eorum autem quæ ad Eccleſiæ ſumptus dedicantur, Epiſcopus eſt adminiſtrator,ac diſpenſator,vel canonicorum collegium ſecundum morem,qui legitimus ſit. Et ſic eſt verum, quod affirmat D.Thom.in prima cõcluſione,ſcilicet,quod omnium oblationum quæ à plebe Deo exhibentur,diſpenſatio pertinet ad ſacerdotes, quamuis non omnia tranſeant in ipſorum dominium.

vltimum dictum.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrùm homo poſsit oblationes facere de omnibus rebus licite poſſeſsis.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd non poſsit homo oblationes facere de omnibus rebus licite poſſeſsis: quia ſecundum iura humana turpiter facit meretrix in hoc quòd eſt meretrix:non tamen turpiter accipit, & ita licite poſsidet. Sed non licet de ea facere oblationem, ſecundum illud Deuteron. 23. Non offeres mercedem proſtibuli in domo domini Dei tui: ergo non licet facere oblationem de omnibus licite poſſeſsis.

2 ¶ Præterea, Ibidem prohibetur quòd pretium canis non offeratur in domo Dei. Sed manifeſtum eſt, quòd pretium canis iuſte venditi iuſte poſſidetur: ergo non licet de omnibus iuſte poſſeſsis oblationem facere.

3 ¶ Præterea, Malach. 1. dicitur: Si offeratis claudum & languidum nõne malum eſt?Sed claudum & languidum eſt animal iuſte poſſeſſum: ergo videtur quod non de omni iuſte poſſeſſo poſsit oblatio fieri.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Prouerb.3. Honora Dominum Deum tuum de tua ſubſtãtia. Ad ſubſtantiam autem hominis pertinet quicquid iuſte poſsidet:ergo de omnibus iuſte poſſeſsis poteſt fieri oblatio.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Auguſtin *dicit in libro de Verbis Domini, ſi deprædaueris aliquem inualidum, & de ſpolijs eius dares alicui iudici, ſi pro te iudicaret, tanta vis eſt iuſtitiæ, vt & tibi diſpliceret. Non eſt talis Deus tuus, qualis non debes eſſe nec tu. Et ideo dicitur Eccle.34. Immolantis ex iniquo oblatio eſt maculata. Vnde patet quòd de iniuſte acquiſitis & poſſeſsis non poteſt oblatio fieri.In veteri autem lege in qua figuræ ſeruiebatur,quædam propter ſignificationem reputabantur immunda, quæ offerre non licebat. Sed in lege noua omnis creatura Dei reputatur munda, vt dicitur ad Timo.1. Et ideo quantum eſt de ſe, de quolibet licite poſſeſſo poteſt oblatio fieri. Per accidens autem contingit quòd de aliquo licite poſſeſſo,oblatio fieri non poteſt: puta,ſi vergat in detrimentum alterius, vt ſi filius aliquis offerat Deo id vnde debet patrem nutrire. Quod Dominus improbat Matth.15. Vel propter ſcandalum, vel propter contemptum, vel aliquid aliud huiuſmodi.

*Ser.35.an te med. to. 10.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in veteri lege prohibebatur oblatio de mercede proſtibuli propter immunditiam. In noua autem lege propter ſcandalum: ne videatur Eccleſia fauere peccato, ſi de lucro peccati oblationem recipiat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd canis ſecundum legem reputabatur

animal immundum. Alia tamen animalia immunda redimebantur: & eorum pretium poterat offerri, ſecũdum illud Leuit vlti. Si immundum animal eſt, redimet qui obtulerit. Sed canis nec offerebatur, nec redimebatur, Tũ quia idolatræ canibus vtebantur in ſacrificijs idolorum. Tum etiam quia ſignificant rapacitatem, de qua non poteſt fieri oblatio. Sed hæc prohibitio ceſſat in noua lege.

¶ Ad tertium dicendum, quòd oblatio animalis cæci vel claudi reddebatur illicita tripliciter. Vno modo, ratione eius ad quod offerebatur. Vnde dicitur Malach. 1. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? Sacrificia autem oportebat eſſe immaculata. Secundo, ex contemptu. Vnde ibidem ſubditur: Vos polluiſtis nomen meum in eo quod dicitis: menſa Domini contaminata eſt & quod ſupponitur, contemptibile eſt. Tertio modo, ex voto præcedenti, ex quo obligatur homo, vt integrũ reddat quod vouit. Vnde ibidem ſubditur. Maledictus doloſus qui habet in grege ſuo maſculum, & vorum faciens immolat debile Domino. Et hæ cauſæ manent in lege noua: quibus tamen ceſſantibus non eſt illicitum.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem, reſpondet D. Thom. tribus propoſitionibus. Prima concluſio: De rebus iniuſtè acquiſitis, atque poſſeſsis nulla Deo licitè poteſt fieri oblatio. Hanc probat in argumento ſed contra ex illo Prouer. 3. Honota Dominum Deum tuum de tua ſubſtantia. Certum eſt enim, quod ad ſubſtantiam hominis non pertinet quidquid iniuſtè poſsidetur. Et in corpore articuli hac ratione. Oblatio cum ſit religionis actus non debet eſſe iuſtitiæ violatio; ſicut enim vero omnia vera: ſic etiam & vnius virtutis actui, omnes alię virtutes debent conſonare: ſed cuncta iniuſtè parta ex lege iuſtitiæ ſunt reſtituenda: ergo nequeunt Deo per religionem dicari. Et cõfirmatur ex D. Auguſtino qui ſermone 35. de verbis Domini, ad id declarandum pulcherrimum affert exemplum. Dicens: Si depræ-daueris aliquem inualidum, & de ſpolijs eius dares alicui iudici, qui pro te iudicaret, tanta vis eſt iuſtitiæ, vt & tibi diſpliceret. Non eſt talis Deus tuus, qualis non debes eſſe neque tu. Secunda concluſio: Quantum per ſe attinet ad rei naturam, de quacunque re iuſtè poſſeſſa poteſt licitè fieri oblatio. Probatur: Nam, quamuis in veteri lege in qua figuræ ſeruiebatur, quędam res propter ſignificationem ità reputabantur immundæ, vt de illis oblationes Deo facere non liceret: iam tamen in lege noua omnis creatura reputatur munda, iuxta illud Pauli ad Titum 3. Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum. Tertia concluſio: Poteſt aliquando cõtingere, quod oblatio, quæ per ſe erat licita, ex accidenti commaculetur, & reddatur illicita. Vt ſi, verbi gratia, filius Deo offerat id, quo debet patrem ſuſtentare. Nam cum ad operis honeſtatem non ſatis ſit, quod ex ſuo genere ſit bonum: ſed vltra hoc requiritur, quod quę circunſtant ſint honeſta, fieri poterit vt ex defectu alicuius circunſtantiæ, oblatio, quæ ex ſe eſſet licita, reddatur illicita, atq; peccatum.

Explicatio Articvli.

CConcluſiones huius articuli ſunt certæ, & extra controuerſiam poſitæ. Certum eſt enim, quod omnis actus humanus, quamuis ex obiecto ſit bonus, ex circunſtantijs poteſt reddi malus. Et ſic contingit in oblationibus, quod redduntur interdum illicitæ ex eis, quæ circunſtant. D. Thom. in ſolutione ad 3. triplicem aſsignat rationem illicitæ oblationis animalis cæci, aut claudi. Prima deſumitur ex improportione oblatæ rei ad ſacrificium. Secunda ex eo, quod ipſa res contemptibilis contemptibilem reddit diuinum cultum. Tertia ex voti vinculo. Et ex omnibus his cauſis poſſunt etiam reddi illicitę oblationes in lege noua. Propter primam namque non licet vinum acetoſum, aut farinam fere corruptam offerre pro ſacrificio Euchariſtiæ, quia immaculato ſacrificio ſola immaculata materia eſt proportionata. Et propter hoc dicebat Deus Malachiæ 1. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? Sacrificia enim oportet eſſe immaculata. Propter ſecundã rationem, veſtes concubinarum non debent vbi ſunt cognitæ, in ſacras transferri veſtes. Iuxta illud, quod in eodem capitulo ſubditur: Vos polluiſtis nomen meum in eo, quod dicitis: Menſa Domini contaminata eſt: & quod ſupponitur contemptibile eſt. Propter tertiam autem rationem, qui vouit vitulum non ſatisfaciet ſi infirmum illum offerat: quia votum intelligitur

Ex triplici ratione poteſt oblatio reddi illicita.

ligitur de vitulo in bono ſtatu. Et ſic dicebat Deus in eodem primo capitulo Malachiæ: Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum,& votum faciens immolat debile Domino. Vbi autem quis qualem habet rem Deo offert, & nihil horum incõuenientium ſequitur, benefacit. Poteſt etiam oblatio red di illicita ex eo, quod quanuis id, quod offer tur, licitè poſsideatur, ex miſericordia tamen debetur potius alteri, quam quod in templo debeat offerri. Et ex hac cauſa, dicit D. Tho. Qui haberet patrem in neceſsitate conſtitutum,& ex illis, quibus deberet ei ſubuenire, oblationes faceret, peccatum committeret, iuxta doctrinam Chriſti Domini traditam apud Matth. cap. 15.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco: quid nam ſit in vniuerſum conducentius,& ad di uinum cultum accommodatius, bona noſtra ad conficienda celebrandaque ſacrificia elar giri, vel potius in egenorum ſubſidia illa di uidere? Et quidem, quod ſit melius illa pro oblationibus,& ſacrificijs tribuere probatur ex eo, quod per ſacrificium Deo propiùs re ipſa accedimus. In contrarium tamen ipſa miſerorum egeſtas reclamare videtur. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum eſt, quod vniuſcuiuſque virtutis opus è duobus præcipue inter alia æſtimari poteſt, quã tum ad ſuam perfectionem, ſcilicet, ex obiecto à quo ſuam ſpeciem ſortitur,& ex neceſsitate, cui charitas ſemper ſuccurrere ſatagit. Si ad primam dumtaxat rationem reſpiciamus, certum eſt ſacras oblationes, atque ſacrificia reliquis eleemoſynis longe præſtare. Eſt enim religio, quæ Dei reuerentiam pro obiecto habet, non modo miſericordia, verum & vniuerſis alijs moralibus, vtpote quę non niſi erga proximos verſantur, excellentior virtus, vt docuit D. Thom. ſupra quæſt. 81. art. 6. Et ſecundum iſtam rationem Chriſtus apud Matth. cap. 26. officium,& cauſam Magdalenæ, quæ ipſum diſpendio pretioſiſſimi vnguenti vnxerat, aduerſus indignantes diſcipulos, qui opus miſericordiæ pluris faciebant, defendit, dicens: Quid moleſti eſtis huic mulieri? Opus enim bonum operata eſt in me. Nam ſemper pauperes habebitis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum ad ſepeliendum me fecit. Quaſi diceret: Quare mulieri huic iniuſtè exhibetis negotium? Quare aduerſus illam ſine cauſa veſtrum quidam indignantur, & obmurmurant? Opus enim iſtud in reuerentiam ipſius Dei exhibitum, religione ſua antefe rendum eſt miſericordiæ, de qua vos loquimini. Non cõdemnat miſericordiam in pauperes, quin potius illam maximè commendat, dicens, pauperes ſemper habebitis vobiſcum. Sed quod facit, eſt oſtendere, quod actus ille religionis, quo non ſolum diuinitatis maieſtatem, atque immortalitatem pretioſo illo incorruptibilique vnguento confeſſa eſt: ſed etiam incorruptionem humanitatis præſignauit, longe præſtãtius eſſe quacunque eleemoſyna. Si autem conſideremus operis perfectionem ex neceſsitate, ſic etiam eſt certiſsimum, quod neceſsitatis pondus, vnde virtus,& præcipue miſericordia incrementa ſuſcipit, aliquando poteſt efficere, vt ad diuinum cultum ſit multò conferentius, atque optatius opem ferre miſeris, quam oblationes & ſacrificia facere. Et ratio eſt: Nam ſacrificia nõ in Dei vtilitatem, qui bonorum noſtrorum non eget, ſed in eius dun taxat honorem & gloriam,& ad noſtram deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. Tanta autem eſt Deo hominum cura, vt eorum vtilitatem ſæpe ſæpius plurisad ſui charitatem, ac ſubinde gloriam æſtimet, quam reliqua ſacrificia. Et præcipuè poſtquam ipſe Deus, cum dines eſſet, vt ait Paulus, propter nos egenus factus eſt: & noſtras miſerias ac ærumnas vſque adeò ſuas fecit, vt in die iudicij corã angelorum, hominumque vniuerſitate confiteri non ſit veriturus, ipſum apud nos eſuriuiſſe, nudumq; fuiſſe,& mendicum, quia homines hæc mala patiuntur. Imo quod magis eſt mirandũ, cum penè infinita peccata cõmiſerint homines in Deũ immediata, qualia ſunt illa, quæ in ſacramenta fiunt,& peccata hæreticorũ, eorum dumtaxat, dicit in die iudicij rationẽ exacturum, & pro illis ſupplicia petiturum, quæ contra homines fuerint inuenta. Non quia priora impunita relinquentur, ſed quia tanti facit homines, vt pene videatur ſuorum obliuiſci, cum de iniurijs eis illatis vindictam ſumit. Diſcedite à me, inquit, maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare, &c. Hæc ideo tam late dixi: quia ſunt multi, qui falſo exiſtimant, maius ſe obſequium Deo præſtare, maximè cum ab hac luce recedunt, ſi omnia bona ſua in ampliſſimum miſſarum numerum,& in capellanias expendant, quam ſi illa pauperibus diſtribuerint. Cùm tamen verum ſit, quod quamuis in Eccleſiæ ortu illa eſſent valde neceſſaria, & vbi modo deſunt ſint etiam conſulenda: tamen vbi diuinus cultus ſatis eſt celebris, multo erit conſultius, egenorum calamitates leuare. Ideo Chriſtus in Euangelio crebrius nos huius miſericordiæ admonitos eſſe voluit, quam vt eleemoſynas in ſacrificia conuertere-

Perfectio operis conſiderari poteſt vel ex obiecto vel ex neceſsitate.

uerteremus. Imo apud Matth. 9. obiurgans phariſæos: quia hoc ita non intellexerint dixit illis: Euntes diſcite, quid eſt: Miſericordiam volo, non ſacrificium. Oratio quidem, & ſatisfactio ſacrificij acceptiſsima eſt: ſed eleemoſyna, quæ præcipuum eſt charitatis officium,& pauperum orationes etiam ſunt, teſte Chriſto, valde efficaces, vt nos in æterna recipiant tabernacula.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm ad primicias ſoluendas homines teneantur.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd ad primicias ſoluendas homines non teneantur: quia Exod. 13. data lege primogenitorum ſubditur: Erit quaſi ſignum in manu tua, & ita videtur eſſe præceptum cæremoniale. Sed præcepta cæremonialia non ſunt ſeruanda in lege noua: ergo neque primiciæ ſunt ſoluendæ.

2 ¶ Præterea, Primiciæ offerebantur Domino pro ſpeciali beneficio illi populo exhibito. Vnde dicitur Deutero. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primicias, accedeſque ad ſacerdotem qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo quòd ingreſſus ſum terram pro qua iurauit patribus noſtris vt daret eam nobis: ergo aliæ nationes non tenentur ad primicias ſoluendas.

3 ¶ Præterea, Illud ad quod aliquis tenetur dedet eſſe determinatum. Sed non inuenitur, nec in noua lege, nec in veteri determinata quantitas primiciarum: ergo ad eas ſoluendas non tenentur homines ex neceſsitate.

16.q.7.ca. decimas.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur 16. quæſt. 7. oportet decimas & primicias, quas iure ſacerdotum eſſe ſancimus ab omni populo accipere.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd primiciæ ad quoddam genus oblationum pertinent: quia Deo exhibentur cum quadam profeſsione vt habetur Deutero. 25. Vnde & ibidem ſubditur: Suſcipiens ſacerdos cartallum, ſcilicet primiciarum de manu eius qui defert primicias, ponat ante altare Domini Dei tui. Et poſtea mandatur ei quod dicat. Idcirco nunc offero primicias frugum terræ quas Dominus dedit mihi. Offerebantur autē primiciæ ex ſpeciali cauſa ſcilicet in recognitionem diuini beneficij, quaſi aliquis profiteatur ſe à Deo fructus terræ percipere: & ideo ſe teneri ad aliquid de huiuſmodi Deo exhibendum: ſecundum illud 1. Paral. vlti. Quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Et quia Deo debemus exhibere id quod præcipuū eſt, ideo primicias quaſi præcipuum aliquid de fructibus terræ præceptū fuit Deo offerre. Et quia ſacerdos conſtituitur pro populo in his, quę ſunt ad Deum, ideo primiciæ oblatæ à populo in vſum ſacerdotum cedebant. Vnde dicitur Num. 18. Locutus eſt Dominus ad Aaron: Ecce dedi tibi cuſtodiam primiciarum mearum. Pertinet autem ad ius naturale, vt homo ex rebus ſibi datis à Deo, aliquid exhibeat ad eius honorem. Sed quòd talibus perſonis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate, hoc quidem fuit in veteri lege iure diuino determinatum, in noua autem lege definitur per determinationem Eccleſiæ, ex qua homines obligantur, vt primicias ſoluant ſecundum cōſuetudinem patriæ, & indigentiam miniſtrorum Eccleſiæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cęremonialia proprie erant in ſignum futuri, & ideo ad præſentiam veritatis ſignificatæ ceſſauerunt. Oblatio autem primiciarum fuit in ſignum præteriti beneficij, ex quo etiam debitum recognitionis cauſatur ſecundum dictamen rationis naturalis: & ideo in generali huiuſmodi oblatio manet.

¶ Ad ſęcundum dicendum, quòd primiciæ offerebātur in veteri lege nō ſolum propter beneficium fructuum terræ promiſsionis datæ à Deo, ſed etiā propter beneficium fructuum terræ à Deo datorum. Vnde dicitur Deute. 26. Offero tibi primicias frugum terræ, quas Dominus Deus dedit mihi. Et hęc ſecunda cauſa apud omnes eſt communis. Poteſt etiam dici quod ſicut

Iudæis

Iudæis ſpeciali quodam beneficio terram promiſsionis contulit Deus, ita generali beneficio toti humano generi contulit terræ dominium, ſecũdum illud Pſalm.113. Terram autem dedit filijs hominum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut Hier. * dicit ex maiorum traditione introductum eſt, quod qui plurimũ, quadrageſimam partem dabant ſacerdotibus loco primitiarum: qui minimum, ſexageſimam. Vnde videtur quod inter hos terminos ſint primitiæ offerendæ ſecundum conſuetudinem patriæ. Rationabiliter tamen primitiarum quantitas non fuit determinata in lege, quia ſicut dictum * eſt, primitiæ dantur per modũ oblationis, de cuius ratione eſt, quòd ſint voluntariæ.

Referturin decret.li.3 ti.30.ca.1 à med. illius.

In corp.ar.

SVMMA TEXTVS.

IN hoc articulo, vnicam dumtaxat conſtituit D.Thom.concluſionem, quę talis eſt: Homines tenentur ad primicias Deo ſoluendas, quaſi præcipuum aliquid de fructibus terrę in recognitionem diuini beneficij. Probatur in argumento, ſed contra ex capit. decimas.16.qu.7. Vbi in hunc modum dicitur: Oportet decimas,& primitias, quas iure ſacerdotum eſſe ſancimus ab omni populo accipere. Et in corpore articuli hac ratione: Nã ad ius naturę pertinet, vt homo ex rebus ſibi datis à Deo, aliquid exhibeat ad eius honorem: Quod autem id talibus perſonis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate in veteri lege fuit à Deo determinatum. In noua autem lege diffinitur per determinationem Eccleſiæ: ex qua homines obligantur ſecundum conſuetudinem patrię & indigentiam miniſtrorum decimas & primicias ſoluere: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVamuis vniuerſus ritus offerendi primicias in Eccleſia ſit de iure poſitiuo: eius tamen nomen, atque principium ex veteri teſtamento habuiſſe ortum videtur. Ibi enim ſæpe fit mentio de illis: & ordo qui in eis offerẽdis haberi deberet explicatur. Erãt autem ſpecies quædam oblationis: nam exhibebantur cum quadam proteſtatione, vt D.Thom. dicit in hoc articulo, & colligere licet ex Deuteron.ca.26. Vbi hæc verba pronuntur: Cum intraueris terram, quam Dominus Deus tuus tibi daturus eſt poſsidendam, & obtinueris eam atque habitaueris in ea, tolles de cunctis frugibus tuis primicias, & pones in cartallo, pergeſque ad locum, quem Dominus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomen eius. Accedeſq; ad ſacerdotem, qui fuerit in diebus illis: & dices ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quòd ingreſſus ſum in terram, pro qua iurauit patribus noſtris, vt daret eam nobis. Suſcipienſque ſacerdos cartallum de manu eius ponet ante altare Domini Dei tui, &c. Itaque primiciæ ſingularis ſpecies oblationis exiſtentes à cęteris omnibus quatuor modis, quos hic tangit D.Thom. differebant. Primus eſt in materia. Nam primiciæ non offerebantur, niſi de primitiuis, & optimis fructuum, & frugum initijs, cum tamen oblationes in genere de alijs rebus fieri poſſent. Nonnulli affirmant nomine primiciarum non prima, ſed optima eſſe intelligenda. Ad quem modum dicunt, quod Abel obtulit de pinguedine gregis. Sed textus Numerorum 18. vtrumque ſignificat, dicit enim ibi Dominus ad Aaron: Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti, quidquid offerunt primiciarum tibi dedi. Quibus verbis optima quæque in primicias dari declaratur. Et ſubdit ſtatim: vniuerſa frugum initia, quæ gignit humus, & Domino deputantur cedet in vſus tuos: ea forſan ratione, quod primum ſemper cenſetur optimum. Secundò differebãt primiciæ ab alijs oblationibus in cauſa. Reddebantur enim primiciæ Deo ex cauſa ſpeciali, nempe, in recognitionem beneficij collati in ingreſſu terræ promiſsionis, & in proteſtationem, quod quidquid ex terræ fructibus percipiebant, Deo autore illis proueniret, vt conſtat ex loco citato Deuteronomij. Et tamen oblationes in genere quacũque ex cauſa offerebantur. Tertio differebant in modo. Offerebantur enim primiciæ particularibus cæremonijs. Suſcipiebat enim ſacerdos cartallum, hoc eſt, caniſtrum primiciarũ de manu eius, qui eas deferebat & ponebat ante altare Domini: commemoratiſque Dei beneficijs in hunc modum: Syrus perſequebatur patrem meum, qui deſcendit in Ægyptum, & ibi peregrinatus eſt in pauciſsimo numero, creuitque in gentem magnam, & robuſtam. Afflixeruntque nos Ægyptij, &c. Hæc verba dicebat: Idcircò nunc offero primicias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi, &c. At verò in alijs oblationibus nihil horum fiebat. Quartò differebant ex parte eorum, in quorum vſum exhibebantur. Nam cum Deo pro beneficio rependerentur, inter quem, & populum

Primiciæ in veteri lege quadrupliciter differebãt ab alijs oblationibus.

pulum ſacerdos eſt ſequeſter, vt dixit Diuus Thomas art.2. huius quæſtionis, in eius ſingularem vſum cedebant ad differentiam decimarum, quæ totam Leui tribum continge bant. Et ſic Numer. 18. dixit Dominus ad Aaron: Omnes primicias ſanctuarij, quas offerunt filij Iſrael Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis iure petpetuo. Filijs autem Leui dedi omnes decimas Iſraelis in poſſeſſionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Hoc quantum attinet ad primicias veteris teſtamenti. Nam de illis, quæ conferuntur in lege noua, certum eſt, quod nec quantum ad modum, nec quãtum ad cauſam conueniunt cum illis, ſed ſolũ dantur ex præcepto Eccleſiæ, vel in debitam miniſtrorum ſuſtentationem, vel in Eccleſiæ ædificationem, ad quam populus ex lege naturæ tenetur, vt iam ſæpe diximus. Dantur autem per modum oblationis, in gratitudinẽ beneficiorum à Deo acceptorum. Idẽ enim ius naturæ docet, vt grati ſimus eis, à quibus beneficia accipimus, & cum Deus ſit primus naturalium omnium beneficiorum autor, ratio poſtulare videbatur, vt ei primas, omniũ quæ nobis natura confert, penſiones daremus. Si parentibus, à quibus vitam habemus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, in quo nulla alia, niſi naturalia præcepta continentur, honorem præſtare, & de eis, quæ ad victum noſtrum poſsidemus, dum egent, ſuccurrere ſtrictè obligamur, quanto ſtrictiori iure Deum, in quo viuimus, mouemur, & ſumus, noſtrorum omnium bonorum autorem profiteri, & eandem ei recognitionem, non quidem propter eius indigentiam, quæ nulla eſt, ſed propter noſtrum commodum, & eius gloriam exhibere debebimus?

De primicijs quæ ſol uuntur in lege Euangelica.

Obiectio. ¶ Et ſi quis obijciat, hanc rationem non eſſe propriam ad debitum primiciarum concludendum: ſed tantum conuincere, quod tenentur homines, iure naturæ, Deo ſacrificia offerre, quibus illum conditorem noſtrum profiteamur, vt diximus in ſuperioribus, primiciæ autem longè diſtant à ſacrificijs, cum ſint ſimplices oblationes.

Solutio. ¶ Reſpondeo, quod aliter nobis naturalis ratio ſacrificia perſuadet, & aliter reliquas oblationes, præſertim primicias. Nam quia Deus eſt ſupremum ens, & per ſe bonum, à quo eſſe, & vitam accepimus, diuinos ei honores, & obedientiam præſtamus: & hac ratione illi, rem diuinam facimus, & ſacrificamus. Quia autem præterea fructus terræ nobis quotidie ſuppeditat, colligimus, ad eius honorem accedere de ijs, quæ nobis donat partem ei libare, & præcipuè retum primicias, quibus profiteamur illum eſſe primum atque ſupremum principium, cuius nutu ſol, terra, atque aer hæc nobis affatim progignunt. Fuitque hæc ratio adeò omnibus hominibus nota, vt Romani, autore Plinio in eorum hiſtoria li. 18. capit.2. nihil anteà de terræ naſcentibus deguſtarent, quam ſacerdotes nouarum frugum ac vini primicias libarent. ¶ De quantitate primiciarum nihil vel in veteri, vel in nouo teſtamento ſcriptum legimus, præterquam illud Ezechi. 45. Hæc ſunt primiciæ, quas tolletis ſextam partem Ephi de coro frumenti & hordei, menſura quoque olei. Batus olei decima pars cori eſt, &c. In libro Leuitici cap.12. & in libro Numer. capit.8. præceptum erat à Deo literis mandatum, vt filij primogeniti, expletis diebus purgationis, deferrentur ad templum, vbi Domino pro illis offerretur agnus anniculus, & pullus columbæ, ſeu turtur, aut ſaltem par turturum, aut pullorum columbarum, ab ijs, qui ob inopiam agnum offerre non poterant. Quam ob cauſam ſacratiſsima virgo Dei genitrix ob paupertatem ſuam non agnum obtulit, ſed par turturum, aut duos pullos columbarum. Imo dicere poterimus, quod obtulit agnum illum immaculatum, de quo ſanctificatus Baptiſta dicebat: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. De alijs autem rebus nulla alia legitur facta determinatio in lege, quantum ad quantitatem primiciarũ, ſed determinatur à propheta in hoc loco, dũ pro primicijs frumẽti, & hordei, ſexta pars Ephi: & pro primicijs olei batus, & pro primicijs arietum, ex grege ducentorũ, vnus offerri præcipitur. D. Hieronymus ſuper iſtum locum dicit hæc verba: Ad decimas pertinere. Eſt enim Ephus decima pars cori, ſicut batus in liquidis: qui corus triginta continebat modios. Et ſubdit ſtatim: At vero primiciæ, quas de frugibus offerebant, non erant ſpeciali nomine diffinitæ: ſed offerentium arbitrio derelictæ: Sed quidquid fuerit de hoc in veteri lege: quantum attinet ad nouam, certum eſt, nullam eſſe determinatam quo tam pro primicijs: ſed in Hiſpania ſicui prouentus vltra decem modios obuenerint, vnum ſoluit, nec plus etiam ſi vſque mille, aut decem millia aſcenderint. Et in alijs locis tenuior eſt ſolutio, plurimũque in hoc conſuetudini defertur. Imò vbi decimæ ad totum Eccleſiarum cultum abundarent, non eſſet cur primiciæ, legis obligatione exigerentur. Et quod diximus, naturale ius primicias ſolui iubere, non ſic eſt intelligendum, quaſi determinatè id præcipiat, ſed quod eſt valde conſonum rationi, vt ab Eccleſia præcipiatur. Eò vel maximè, cum nullus effectus ex primicijs proueniat, qui

De quantitate primiciarum.

Refertur hæc verba Hieronymi extra de decimis cap.1.

idem

idem ex decimis reſultare non poſsit. Olim primiciæ ſingulariter ſacerdotibus obueniebant,& decimæ Leuitis,vt ex loco Numerorum ſupra citato ſufficienter colligitur. Sed nunc vice verſa decimæ ſunt ſacerdotum,& primiciæ maiori ex parte ſacriſtis,ſacrorumque ædificijs deputantur, vel in fabricæ ſumptus deſignantur: nec exactè depoſcitur, vt de primis ſoluantur fructibus,nec de oleribus,aut leguminibus: ſed de frugibus tantum. Hæc enim omnia in veteri teſtamento legalia erant,& quibus nos minime obligamur modò. Vnum dubium principale poterat hic diſputari, qua ratione nunc Eccleſia præcipiat,vt vetus ritus primiciarum ſeruetur à fidelibus, cum illa omnia, quæ legalia erant,atque cæremonialia omnino ceſſauerint? Sed quoniam eadem prorſus difficultas eſt de decimis, relinquitur vſque in quæſtionem ſequentem,articulo primo,examinanda.

QVÆSTIO LXXXVII.

De Decimis, in quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum homines teneantur dare decimas ex neceſsitate præcepti.

Quolib. 2. artic.8. Et quo.6.art. 10.cor. & Heb.7.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur,quòd homines non teneantur dare decimas ex neceſsitate præcepti. Præceptum enim de ſolutione decimarum in lege veteri datur, vt patet Leuit.27. Omnes decimæ terræ,ſiue de frugibus, ſiue de pomis arborum,Domini ſunt. Et infra: Omnium decimarum ouis,& bouis,& capræ, quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, quicquid decimum venerit ſanctificabitur Domino:Nō autem poteſt computari hoc inter præcepta moralia: quia ratio naturalis non magis dictat quòd decima pars debeat magis dari, quàm nona, vel vndecima:ergo vel eſt præceptum iudiciale vel cæremoniale.

1.2.q.103 ar.3.& q. 104.ar.3. Sed, ſicut ſupra habitum * eſt, tempore gratiæ non obligantur homines neque ad præcepta cæremonialia, neque ad iudicialia veteris legis: ergo homines nunc non obligantur ad decimarum ſolutionem.

2 ¶ Præterea, Illa ſola homines ſeruare tenentur tempore gratiæ, quæ à Chriſto per Apoſtolos ſunt mandata, ſecundum illud Matth. vlti. Docentes eos ſeruare omnia quæcunq; mandaui vobis. Et Paulus dicit, Actuum.20. Nō enim ſubterfugi quo minus annuntiarem vobis omne conſilium Dei, Sed neque in doctrina Chriſti, neque in doctrina Apoſtolorum, aliquid continetur de ſolutione decimarum. Nam quòd Dominus de decimis dicit,Matt. 23.Væ vobis qui decimatis mentam & rutam,&c.hæc oportuit facere. Ad tēpus præteritum legalis obſeruantiæ referendum videtur. Dicit enim * Hilarius ſuper Matth. Decimatio illa olerum quæ in præfigurationem futurorum erat vtilis, non debebat omitti. ergo homines tempore gratiæ non tenentur ad decimarum ſolutionem. *Canone 24 circa med.*

3 ¶ Præterea,Homines tempore gratiæ non magis tenentur ad obſeruantiam legalium, quàm ante legem. Sed ante legem non dabantur decimæ ex præcepto, ſed ſolum ex voto. Legitur enim Geneſ.28. quòd Iacob vouit votum dicens: Si fuerit Deus mecum, & cuſtodierit me in via qua ambulo, &c. cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi:ergo etiam neque tempore gratiæ tenentur homines ad decimarum ſolutionem.

4 ¶ Præterea,In veteri lege tenebantur homines ad triplices decimas ſoluendas, quarum quaſdam ſoluebant Leuitis. Dicitur enim Nume.18.Leuitæ decimarum oblatione contenti erunt: quas in vſus eorum & neceſſaria ſeparaui.Erant quoq; aliæ decimæ, de quibus legitur Deutero.14.Decimam partem ſeparabis de cunctis frugibus tuis quæ naſcuntur in terra per annos ſingulos, & comedes in conſpectu Domini Dei tui in loco quem elegerit Deus. Erant quoque & aliæ decimæ de quibus ibidem ſubditur: Anno tertio ſeparabis aliam decimam ex omnibus quæ naſcuntur tibi eo tempore, & repones intra ianuas tuas, venietque Leuita qui aliam non habet partem,

neque

neque possessionem tecum: & peregrinus ac pupillus, & vidua qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur. Sed ad secundas & tertias decimas homines non tenentur tempore gratiæ: ergo neque ad primas.

3 ¶ Præterea, Quod sine determinatione temporis debetur, nisi statim soluatur, obligat ad peccatum. Si ergo homines tempore gratiæ obligarentur ex necessitate præcepti ad decimas soluendas in terris in quibus decimæ non soluuntur, omnes essent in peccato mortali. Et per consequens etiam ministri Ecclesiæ, dissimulando: quod videtur inconueniens. Non ergo homines tempore gratiæ ex necessitate tenētur ad solutionem decimarum.

Aug. in ser. 1. Dominica 12. post. Trin. Et in ser. de Tẽp. 119. to. 10. Et habetur 16. q. 1. ca. Decimæ. à medio.

¶ Sed Contra est, quod Aug.* dicit, & habetur 16. q. 1. Decimæ ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

¶ Respondeo dicendum, quòd decimæ in veteri lege dabantur ad sustentationem ministrorum Dei. Vnde dicitur Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum: vt sit cibus in domo mea. Vnde præceptum de solutione decimarum, partim quidem erat morale inditum naturali ratione: partim autem erat iudiciale, ex diuina institutione robur habens. Quod enim eis qui diuino cultui ministrabant ad salutem populi totius, populus necessaria victus ministraret: ratio naturalis dictat, sicut & his qui communi vtilitati inuigilant, scilicet Principibus & militibus, & alijs huiusmodi, stipendia victus debentur à populo. Vnde & Apostolus hoc probat primæ ad Corinth. 9. Per humanas consuetudines dicens. Quis militat suis stipendijs vnquam, aut quis plantat vineam, & de fructibus eius non edit? Sed determinatio certæ partis exhibendæ ministris diuini cultus, non est de iure naturali, sed est introducta institutione diuina secundum conditionem illius populi cui lex dabatur, qui cum in duodecim tribus esset diuisus, duodecima tribus, scilicet Leuitica, quæ tota erat ministerijs diuinis mãcipata, possessiones non habebat. Vnde conuenienter institutum est, vt reliquæ vndecim tribus decimam partem suorum prouentuum Leuitis darent, vt honorabilius viuerent: & quia etiam aliqui per negligentiam erant transgressores futuri. Vnde quãtum ad determinationem decimæ partis, erat iudiciale, sicut & alia multa specialiter in illo populo instituta erãt ad æqualitatem inter homines adinuicem conseruandam, secundum populi illius conditionem, quæ iudicialia præcepta dicuntur, licet ex consequenti aliquid significarent in futurum, sicut & omnia eorum facta: secundum illud primæ ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis. In quo conueniebant cum cæremonialibus præceptis: quæ principaliter instituta erant ad significandum aliquid futurum. Vnde & præceptum de decimis soluendis significat aliquid in futurum. Qui enim decimam dat, quæ est perfectionis signum (eo quod denarius est quodãmodo numerus perfectus, quasi primus limes numerorũ: Vltra quem numerum non procedunt, sed reiterantur ab vno) nouem sibi partibus reseruatis, protestatur quasi in quodam signo ad se pertinere imperfectionem, perfectionem vero quæ erat futura per Christum esse expectãdam à Deo. Nec tamen propter hoc est cæremoniale præceptum, sed iudiciale, vt dictũ* est. Est autem hæc differentia inter cæremonialia & iudicialia legis præcepta, vt supra* diximus, quòd cæremonialia illicitum est obseruare tempore legis nouæ. Iudicialia vero, etsi non obligẽt tempore gratiæ: tamen possunt obseruari absque peccato, & ad eorum obseruantiam aliqui obligantur, si statuantur authoritate eorum quorum est cõdere legem. Sicut præceptum iudiciale veteris legis est, quòd qui furatus fuerit ouem, reddat quatuor oues, vt legitur Exodi. 22. Quod si ab aliquo Rege statuatur, tenentur eius subditi obseruare,

In isto art.

1. 2. q. 104 art. 3.

re. Ita etiam determinatio decimæ partis ſoluendæ, eſt authoritate Eccleſiæ, tempore nouæ legis inſtituta, ſecundum quandam humanitatem: vt ſcilicet non minus populus nouæ legis miniſtris noui teſtamẽti exhiberet, quàm populus veteris teſtamenti exhibebat: cùm tamen populus nouæ legis ad maiora obligetur, ſecundum illud Matth. 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſęorum, non intrabitis in regnum cælorum, & cum miniſtri noui teſtamenti ſint maioris dignitatis, quàm miniſtri veteris teſtamenti, vt probat Apoſtol. ſecundæ ad Corinth. 2. Sic ergo patet quòd ad ſolutionem decimarum homines tenentur, partim quidem ex iure naturali, partim etiam ex inſtitutione Eccleſiæ. Quæ tamen penſatis opportunitatibus temporum, & perſonarum, poſſet aliam partem determinare ſoluendam. Et per hoc patet reſponſio ad primum.

¶ Ad Secvndvm dicendum, quòd præceptum de ſolutione decimarum, quantum ad id quod erat morale, datum eſt in Euangelio à Domino, vbi dicit Matth. 10. Dignus eſt operarius mercede ſua. Et etiam ab Apoſtolo, vt patet primæ ad Corinth. 9. Sed determinatio certæ partis eſt reſeruata ordinationi Eccleſiæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ante tempus veteris legis, non erant determinati miniſtri diuini cultus: ſed dicitur quòd primogeniti erant ſacerdotes qui duplicem portionem accipiebant. Et ideo etiam non erat determinata alia qua pars exhibenda miniſtris diuini cultus, ſed vbi aliquis occurrebat, vnuſquiſq; dabat ei propria ſpõte quod ſibi videbatur. Sicut Abraham quodã prophetico inſtinctu dedit decimas Melchiſedech, ſacerdoti Dei ſummi, & dicitur Gen. 4. Et ſimiliter Iacob decimas vouit ſe daturũ, quamuis non videatur decimas vouiſſe, quaſi aliquibus miniſtris exhibendas, ſed in diuinũ cultum, puta ad ſacrificiorum conſummationem. Vnde ſignanter dicit, offeram tibi decimas.

¶ Ad quartum dicendum, quod ſecundæ decimæ, quæ reſeruabantur ad ſacrificia offerenda, locum in noua lege non habent, ceſſantibus legalibus victimis. Tertiæ verò decimæ, quas cum pauperibus comedere debebant, in noua lege augentur, per hoc quòd Dominus non ſolum decimam partem, ſed omnia ſuperflua pauperibus iubet exhiberi, ſecũdum illud Lucæ 11. Quod ſupereſt date eleemoſynam. Ipſę etiam decimæ quæ miniſtris Eccleſiæ dantur, per eos debẽt inuſus pauperũ diſpẽſari.

¶ Ad quintum dicendum, quòd miniſtri Eccleſiæ maiorem curam debent habere ſpiritualium bonorum in populo promouendorum, quàm temporalium colligendorum. Et ideo Apoſtolus noluit vti poteſtate ſibi à Domino tradita, vt ſcilicet acciperet ſtipendia victus ab his quibus Euangelium prædicabat, ne daretur aliquod impedimẽtum Euangelio Chriſti. Nec tamen peccabant illi qui ei non ſubueniebant. Alioquin Apoſtolus eos corrigere nõ omiſiſſet. Et ſimiliter laudabiliter miniſtri Eccleſiæ decimas Eccleſiæ non requirunt, vbi ſine ſcandalo requiri nõ poſſent, propter diſſuetudinem, vel propter aliquã aliã cauſam. Nec tamẽ ſunt in ſtatu dãnationis qui non ſoluunt in locis illis in quibus Eccleſia non petit: niſi fortè propter obſtinationem animi, habentes voluntatem non ſoluendi, etiam ſi ab eis peterentur.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quod in veteri lege dabantur decimæ ad ſuſtentationem miniſtrorum Dei, iuxta illud Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt ſit cibus in domo mea, reſpondet Diuus Thomas ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Præceptum de ſoluendis decimis in veteri lege, partim erat morale, & partim iudiciale, ex diuina inſtitutione robur habẽs. Nam quod in genere, Eccleſię miniſtri populi ſumptibus ſuſtentẽtur naturale præceptum eſt, atq; adeò in lege veteri moralium numero cõprehenſum.

henſum. Quod autem pars decima eiſdem ſumptibus manciparetur iudiciale præceptũ fuit, ex diuina inſtitutione robur habens. Vtraque pars huius concluſionis eſt certiſsima. Sed, vt probationes illius poſitæ à D. Thoma in litera intelligãtur, præſupponere oportebit diſcrimen, quod eſt, inter præcepta moralia, & iudicialia: Eſt enim morale præceptum, quodcunque ex naturæ principijs, ceu ſyllogiſmi concluſio, elicitur. Quo modo illud: Non occides colligitur ex illo vniuerſali principio: Quod tibi nõ vis, alteri ne feceris. Iudiciale autem præceptum eſt, ad quod ſpeciatim arbitratu quodam ab vniuerſali deſcenditur, vt ſi vniuerſale illud: Aliquid Deo eſt offerendum, ſic arbitreris, vt bima vitula offeratur, aut aliud quodvis animal. Hoc conſtituto prima pars concluſionis, ſcilicet, quod præceptum de ſoluendis decimas in genere, quantum ad hoc, quod eſt, vt miniſtri Eccleſiæ populi ſumptibus ſuſtentẽtur, ſit naturale: probatur hac ratione: Quicunque reipublicę in re neceſſaria miniſtrant, & ſeruiunt, ex lege naturæ habent ius ſtipendium ab eadem republica ſuſcipiendi, imo & exigendi, iuxta illud Pauli. 1. ad Cor. 9. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? quod naturalis rationis dictamen continet. ſed adminiſtratio diuini cultus eſt reipublicæ neceſſaria, imò magis neceſſaria, quam ſecularium magiſtratuum: ergo illius miniſtris reſpublica ſtipendium debet ex iure naturæ, idque multò æquius, quam quæ principibus & militibus cõferuntur. Quod verò pars decima huiuſmodi ſumptibus manciparetur in veteri lege, ad iudicialia præcepta pertinuerit, quod ſecundo loco dicebatur in concluſione, etiam probatur: Nam ius naturæ non, niſi miniſtrorum pro eorũ numero & dignitate ſuſtentationem iubet, & qualis, ad id eſſe debeat populi penſio, arbitrio, prudentiæq; reipublicæ relinquitur ſtatuendum. Deus autem, qui populum illum priſcum peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vnã diuino cultui adminiſtrãdo mancipauit, quę agriculturę vacare non poterat, atq; adeò nec propriam ſortem, in terra promiſſa erat habitura, tum ne minus reliquis, imò aliquantulum plus tãquam honoratior de terræ fructibus perciperet: tum etiam, quia, cùm forſan ſolutio non tam exactè fieret paulo plus obueniret illi tribui, quam cæteris, decimam partem ſingulis reliquarum tribuum in Leuitarum ſubſidium impartiri præcepit. Et ſic præceptum illud de quota fuit iudiciale, ſicut & multa alia, quæ in lege continebantur ad ſeruandam populi æquitatem & decorem. Non obſtante quod aliquid etiam in futurum ſignificabat; ſicut & omnia illius populi geſta. De quibus dicit Paulus 1. ad Corinth. 10. quod omnia in figura contingebant illis. Secunda cõcluſio: Inter cæremonialia, & iudicialia legis præcepta, hoc eſt diſcriminis, quod cæremonialia non licet poſt Euangelium integrare: iudicialia verò, quamuis quantum ad vim illius legis fuerint prorſus antiquata, poſſunt nihilominus nonnulla Chriſtianis inſtaurari. Quemadmodũ lex talionis, & quod qui quem deprędatur quatuor reddat, poteſt modo à principibus lege ſtatui. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam vt notam relinquit, ex materia de legibus. Tertia concluſio: Determinatio decimarum ad iſtiuſmodi quotam nunc eſt de iure Eccleſiaſtico, & Pontificio, prudentibuſque conſiderationibus eſt inſtituta. Et quidem, quod talis determinatio ſit de iure Eccleſiaſtico, potueritque fieri ab Eccleſia, conſtat ex præcedentibus. Sed quod illa rationabiliter fuerit inſtituta, probatur tam ex parte populi, quàm ex parte ſacerdotum. Ex parte populi: quia Euangelicus dignitate longe præſtat antiquo: eſtque abundantiori iuſtitia præditus, iuxta illud Matth. 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, pluſquam Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Ex parte autem ſacerdotum quoniam noſtri longe ſunt excellentioris dignitatis, quam antiqui, excelſiuſque tractant ſacramentum, vt demonſtrat Paulus 2. ad Corinth. 3. Quarta concluſio: Hæc decimarum quota pro temporum, locorum, & perſonarum qualitate & opportunitate maior minorve ſecundum Eccleſiæ iudicium poterit inſtitui. Hæc concluſio ſequitur ex ſupradictis.

Explicatio Articvli.

VT explicaret D. Thom. ius, quo fideles decimas ſoluere tenentur, multa inuoluit in litera ad præcepta veteris legis pertinentia, quæ ſi exacte eſſent examinanda, plus temporis eſſet conſumendum, quam toti operi finiendo relinquitur. Prętерquam quod proprie pertinent ad materiam de legibus, de qua diſputat ipſe Diuus Thomas 1.2. quæſtio. 94. & ſequentibus. Cæterum, ne omnino eorum difficultatem fugiſſe videamur, breuiter atque ſuccinctè, vt ea omnia intelligantur aduertendum eſt primo, præceptorum veteris teſtamenti, quædam eſſe iudicialia, quædam moralia, & quædam cæremonialia. Iudicialia erant, quæ ad iuſtitiam hominibus exhibendam pertinebant quarumque obſeruatio iudicibus ipſis incumbebat, vt proximo redderetur quod ſuum

Præcepta veteris legis, quædã iudicialia alia moralia & alia cæremonialia.

ſium eſſe conſtaret, & pax atque concordia abſque alicuius iniuria tutiſsimè cuſtodiretur. Moralia erant, quæ ad dictamen legis naturalis ſpectabant: & quæ quilibet, vt virtutes ipſas exerceret, nihilque faceret ab ipſo iure naturali alienum, adimplere tenebatur. Qualia erant omnia præcepta Decalogi. Cæremonialia verò erant quæ de ijs, quæ ad cultum diuinum, ad reuerentiam, honorē & obſequium Deo exhibendum, ſtatuebantur. De quibus omnibus præceptis loquebatur Paulus ad Rom.7.quando dixit: Itaq; lex ſancta, & mandatū ſanctum, & iuſtum, & bonū. Nam mandatum ſanctum ad cæremonialia: iuſtum ad iudicialia, & bonum ad moralia retulit, vt autor eſt D.Tho.1.2.q.99.ar.4. Quo in loco hæc præcepta cōmemorat, cōmuniterq; recipitur à cæteris Theologis. Tametſi gloſſa in cap.1.de decimis.in 6. & in cap.vlt. 6.diſt.cuius meminere Felinus in cap.tranſacto.de cōſtitutionibus. & Iaſon in lege.1.nu. 35.ff.ſi certum petatur.alia vtatur diſtinctione, imperfecta tamen, vt conſtat ex D.Tho. loco citato, & ex iuriſprudētibus cōmuniter in dicto cap.1. & in dicto ca.vlt. vbi Cardinalis à Turrecremata in principio idem tradit, & D.Antoni.1.p.tit.14.ca.5. Horum autem præceptorū iudicialia & cæremonialia, Euāgelica lege lata, omnino ceſſauerunt, vimque præceptorum amiſere, iuxta illud Pauli ad Gala.3. Priuſquam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur concluſi in eam fidem, quę erat reuelanda. Itaq; lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur. At vbi venit fides, iam non ſumus ſub pædagogo. Et iterum cap.4. Sed quid dicit ſcriptura? Eijce ancillam & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres non ſumus ancillæ filij ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit. Quibus verbis ſignificat Paulus eijciēdam eſſe legem veterē, quæ velut ancilla fuit legis Euāgelicæ. Et ad Hebræos.7. Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt, vt legis quoq; tranſlatio fiat. Eſtq; hoc adeo verum, vt plane ſit hæreticum exiſtimare, legem veterem eſſe ſeruandā ſimul cum noua, vt docet D.Augu.in lib.de hæreſibus, & Alphonſus à Caſtro.de hereſi.verbo.lex. Et cōuincitur ex Actis Apoſtol.cap.15. vbi id expreſſe diffinitur. Imò & præcepta moralia veteris legis, quāuis adhuc habeāt vim, & illam ſint perpetuo habitura: non tamen illam habēt ex autoritate veteris legis: ſed ex eo quòd à natura ſunt inſtituta, & à Chriſto Domino in lege Euangelica quatenus naturalia relicta, vt optimè docet Soto.libr.2. de Iuſtitia q.5.ar.4.concluſione 2.

Præcepta iudicialia & cæremonialia ceſſauerunt.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod, vt conſtat ex D.Thom. in hoc articulo concluſione ſecunda, hoc adhuc eſt diſcriminis inter præcepta iudicialia, & cæremonialia veteris legis, quod quamuis vtraque ceſſauerint in aduentu Chriſti, tamen iudicialia non ita ceſſauerunt, vt poſt Euangelicæ legis promulgationem non poſsint iterum ab homine ſtatui, imò de facto ſunt ſtatuta multa, vt cōſtat ex titulo de iniurijs, & ex capi.1.de homicidio, & ſeruantur modo, non tanquam ex veteri lege, ſed, quia nouiter ex lege humana conſtituta ſunt. At vero præcepta cæremonialia veteris legis, ità ceſſauerunt, vt nequaquam lege lata à principibus Chriſtianis iterum inſtitui poſsint. Ex quo factum fuit, vt idem D.Thom.1.2.qu.104.art.3.dixerit, cæremonialia, & iudicialia præcepta adhuc differre, quia cęremonialia non ſolū ſunt mortua, poſt Euangelicę legis edictum, verum & mortifera ea ſeruantibus. Cùm tamen iudicialia mortua quidem ſint, quia vim obligationis non habent: non tamen ſunt mortifera. Quia ſi aliquis princeps eadem iudicialia præcepta, iterum ad ſui principatus regimen ſtatueret, non peccaret. Et ratio eſt: Nam cæremonialia principaliter fuerunt ſtatuta, & ordinata ad ſignificanda præfigurandaque Chriſti myſteria, vti futura. Atq; ideo eorum obſeruatio præiudicat fidei veritati, qua confitemur illa præfigurata myſteria iam contigiſſe & completa eſſe. Quod in iudicialibus præceptis non contingit. Nam quāuis etiam ipſa aliquam contineant ſignificationem, ſicut & omnia alia, quæ in eo populo gerebātur, iuxta illud Pauli.1.ad Corint.10. Omnia in figura contingebant eis: quia tamen principaliter non fuerunt inſtituta ad ſignificandum, ſed ad continendos homines in officio, & ſi ſignificabant, eorum ſignificatio non ordinabatur ad præfigurandum Chriſti & Euangelicæ legis aduentum, ſed potius deuotionem, quam homines deberent habere, nō eſt inconueniens, quod in noua lege iterum inſtituantur. Cuiuſmodi erant veſtes ſacerdotum, altaria, thurificatio, decimarum & primiciarum ſolutio, oblationes, hiſque ſimilia: Quæ etiam in lege Euangelica à Chriſtianæ reipublicę rectoribus ſtatuta, & ordinata ſunt, vt conſtat ex capit.1. de conſecratio. diſtin.1. & ex capit. nolens.de purificatione poſt partum. Sic etiam plura vitia, quæ ex veteris legis inſtituto ſacerdotium impediebant, in lege Euangelica, ex pontificum decretis, eadem dignitate quemquā inſigniri omnino vetant. Ex dictis infertur, legem de decimis ſoluendis ex ea parte qua iudicialis erat veteris teſtamenti, poſt legis Euangelicæ promulgationem vim, & obligandi ius

Diſcrimen inter præcepta iudicialia & cæremonialia.

Dubium de iure quo decimæ nunc debentur.

ius amiſiſſe. Sed vtrùm nunc iure naturali, vel diuino Euangelico, vel potius tantum poſitiuo Eccleſiaſtico obliget? varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Quibuſdam dicentibus, decimas etiam hodie iure diuino, & naturali eſſe debitas. Ita tenent Gloſſa. Archid. Anch & alij in capi. 1. de decimis in 6. Innocen. in cap. vlti. de paroch. Ioannes Andreas in rubrica de decimis. Anto. in cap. parochianos. colum. 2. Abbas in capi. in aliquibus. colum. vlt. de decimis. imò Innocentius in dicto cap. vltimo. quaſi hæreticos eos eſſe aſſerit, qui dicunt, etiam ſub lege gratiæ non eſſe decimas debitas iure diuino, ſed tantum poſitiuo. Et probari poteſt hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ex cap. parochianos, de decimis. Vbi ſummus Pontifex dicit, decimas non ab homine, ſed à Deo fuiſſe inſtitutas. Et ad idem eſt textus in ca. cum non ſit. & in cap. tua. eodem titulo. & in ca. omnes decimæ. 16. qu. 7. & in cap. in aliquibus. §. vltimo, de decimis. ¶ Secundo idipſum probatur autoritate multorum virorum ſanctitate illuſtriũ, qui decimas debitas eſſe clericis diuini iuris teſtimonijs probare nituntur, vt refert Gracianus 16. qu. 7. & 16. qu. 1. cap. reuertimini. Quod etiam faciunt Romani Põtifices ſępiſsime in rubrica de decimis. ¶ Tertio ratione ſic argumentor: Iuris naturalis ratio dictat, decimas Eccleſiarum miniſtris eſſe ſoluendas, cum hi laborent circa ſpiritualium adminiſtrationem, & animarum fidelium curam exerceant, ac pro ipſa Chriſtiana plebe ſacrificia offerant, ſummoque Deo preces fundãt, & digni ſint mercede ſua tanquam legitimè operantes, vt docet Chriſtus Matth. 10. & Lucæ 10. Et D. Paulus 1. ad Timoth. 5. & 1. ad Corinth. capi. 9. ergo non tãtum iure poſitiuo, ſed naturali, aut diuino ſunt præceptæ. Et confirmatur: Nam nulla tam effera, barbaraue gens fuit quę ſacerdotibus in communem totius reipublicæ vtilitatem Deum colentibus mercedem laboris, bonaq; ex quibus alimenta ſibi perciperent non conſtitueret. Imò quælibet reſpublica, etiam ſolo legis naturalis lumine prędita, maximam curam habebat, vt ſacerdotes alioqui egeni victum, ſibique neceſſaria ex publico inſtituto conſequerentur. Nam apud Ægyptios ſacerdotibus ex horreis publicis cibaria miniſtrabantur. Geneſ. c. 47. de primicijs frugum. Et quod hæc non tantum ab Iſraelitis, ſed & ab Ethnicis Deo offerri ſolerent, tradit diligenter Tiraquel. de primoge. in præfacione n. 65. ergo iure tantum naturali inſpecto Eccleſiaſticis miniſtris decimæ debitę videntur. Atq; ex conſequenti præceptum de decimis Leuitis ſoluendis in veteri lege non omnino cæremoniale, aut iudiciale fuit, ſed & morale, quod ſub lege etiã Euangelica viget, nec omnino antiquatum eſt. ¶ Nonnulli Doctores affirmant præfatam ſententiam eſſe veram in decimis prædialibus, non autẽ in perſonalibus, quas iure tantũ humano, non diuino, aut naturali debitas eſſe dicũt. Huius ſententiæ ſunt Hoſtienſis in ſumma. tit. de decimis. §. & vtrum. q. 7. Henricus in c. peruenit. de decimis col. 5. Felinus in c. cauſam. de præſcrip. colu. 1. & in cõmuni vſu eſſe receptum adnotauit Cardinalis in c. primo. de decimis. Cũ tamen autores prioris ſententiæ non tantum prędiales, ſed & perſonales iure diuino, & naturali deberi abſq; vlla diſtinctione dixerint, & probauerint. ¶ Tertia ſententia eſt eorum, qui dicunt decimas etiam prædiales iure tantũ humano, & pontificio ſtatutas eſſe non diuino Euangelico, nec naturali. Hanc tenet D. Tho. in hoc art. cum Caietano. & in quodl. 2. a. 8. Cardi. Turrecremata in c. reuertimini 16. q. 1. ar. 3. Florentinus 2. p. tit. 4. c. 3. §. 5. Sylueſter verbo decima. q. 3. & 4. Ioan. Maioris in 3. d. 37. q. 36. Alexan. Alen. 3. p. q. 51. memb. 6. ar. 1. Adrianus quodl. 5. ar. 1. Dominicus à Soto li. 9. de iuſt. q. 4. ar. 1. Et hanc ſententiam cõmuniter eſſe receptam à Theologis contra Canoniſtas aſſerit Alphonſus à Caſtro in li. de hæreſi. verbo. decima. Et probatur efficaciſsimis rationibus. Primo ſic: Ratio naturalis non magis dictat miniſtrãtibus ſpiritualia dãdam eſſe decimã partem, quam nonam, vel octauam: ergo quod decimę ſoluantur non eſt de iure naturali. Quod autẽ nec etiam ſit de iure diuino Euangelico ſic oſtendo: Sub lege Euangelica ea ſolum tenemur ſeruare de iure diuino, quæ à Chriſto, vel eius apoſtolis nobis fuerint præcepta iuxta illud Marci vlt. Docentes eos ſeruare quęcunq; mandaui vobis: ſed de ſoluendis decimis nec in Euangelijs à Chriſto, nec alibi ab apoſtolis aliquod pręceptum legitur traditũ: ergo quod decimæ ſoluantur non eſt de iure diuino. Et confirmatur: In lege Euangelica nullum præceptum continetur, quod nõ ſit iuris naturalis, niſi illa, quæ de ſacramentis, & de fide dantur, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 108. ar. 1. & 2. & quodl. 4. ar. 13. Propterea q; dixit Chriſtus: Iugũ meum ſuaue eſt, & onus meũ leue: ſed præceptum de ſolutione decimarũ, nec eſt naturale, vt probat 1. argumentũ, nec ad ſacramenta, nec ad fidei articulos ſpectat: ergo non eſt de iure diuino Euangelico. Tertio: Decimę cõſuetudine poſſunt diminui, vt probat textus ſingularis in ca. in aliquibus. §. vl. de decimis: ergo nec ſunt de iure naturali, nec de diuino Euangelico. Probo cõſequentiã: Nã quæ pertinẽt ad ius naturæ, vel ad ius diuinum,

Sententia Canoniſtarum.

1. argum.

2. argum.

3. argumẽ.

2. Sẽtentia

3. Sentẽtia D. Tho. & Theologorum.

diuinum, ab alio, quam à Deo minui non poſſunt.

Sententia autoris. ¶ Mihi ex his ſententijs hæc vltima videtur vera,& neceſſario tenẽda. Quæ vt melius intelligatur duarum concluſionum propoſitione explicabitur. Prima concluſio: Iure naturali,& diuino Euangelico debetur clericis à laicis ea pars fructuum,quæ ad eorum alimenta,& congruã ſuſtentationem,dum ſpiritualia miniſtrant,neceſſaria ſunt,in laboris impenſi iuſtam mercedem. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus:eſtq; de fide,vt conſtat ex concilio Conſtantienſi. A quo damnata eſt hæreſis quorundam, qui iſthæc alimenta clericis negari poſſe cõſtanter aſſeuerarunt. Quod traditur erudite ſimul, ac diligenter ab Alphonſo à Caſtro in li.de hæreſibus.verbo.decima. Ex quo colligere licet cum Couarr.li.1.Variar.ca.17.n.3.paræcianos,qui vulgo parrochiani dicuntur,ex præcepto naturali & diuino, teneri ad oblationes presbyteris miniſtrantibus ſpiritualia exhibẽdas,vbi ipſi presbyteri indigent,nec habent vnde poſsint ſibi neceſſaria miniſtrare. Et hanc dicit eſſe ſententiam Abbatis,& multorum aliorum, quos ipſe eo loco refert. Et ſubdit,quod ſi clerici miniſtrãtes ſpiritualia inopia minimè grauãtur, laici eis oblationes exhibere non erunt cogendi: niſi legitima conſuetudine oblationes altari factæ fuerint. Nam tunc ratione huius conſuetudinis cogi poterunt: Sed de hoc iam nos diximus ſupra quæſtione præcedenti.

1. Cõcluſio

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio: Decimæ quantum ad quotam,quæ verè decima pars eſt,in lege Euangelica,ex iure tantum humano pontificio inſtitutæ ſunt ad imitationem veteris legis diuinæ: & ex eo ſolum iure obligatio eas ſoluendi oritur. Ita tamen, vt nulli dubium eſſe poſsit,quin hodie Chriſtiani ſub peccati mortalis pœna,ratione illius præcepti humani, & apoſtolicæ ſedis, cui omnes fideles ſubeſſe tenentur,illas ſoluere obligãtur. Imò impium, & hæreticũ eſſet aſſerere poſſe laicos decimarum ſolutionem iuſtiſsima lege debitam ſacerdotibus denegare. Nec refert, quod ſacerdotes diuites ſint, nec quod habeant prædia,agros, aliaſque res,vnde viuere abſque inopia poſsint. Nam, ſi eis, vt dictum eſt, decimæ debentur, parum oberit eos diuites eſſe, cum debitor, ex eo quod creditor diues eſt, à ſolutione debiti immunis non reddatur. Nec lege pontificia ſtatutum eſt, vt ſacerdotibus decimæ dentur, ea tantum principali cauſa, quod pauperes ſunt, vt docet D.Thom.quodl.6.artic.10.ſed ſoluuntur tanquam merces,perinde atque principibus tributa. Ex hac concluſione infertur decimarum quotam ex diſpenſatione ſummi Pontificis variari, minui, & tolli poſſe. Dum tamen id, quod iuris naturalis eſt ſuperſtes ſemper ſit,atque ſaluum: nẽpe, quod aliunde Eccleſiarum miniſtris pro ſua dignitate & munere alimenta ſuppeditentur,reliquaque vitæ ſubſidia. Nam hoc nulla diſſuetudo, vel diſpenſatio violare poteſt. Hanc etiam concluſionem probant argumenta facta pro tertia ſententia. Sed reſtat reſpondere ad illa, quæ fecimus pro prima,quatenus huic noſtræ ſecundæ concluſioni aduerſantur. Vnde ad primum,quod pluribus conſtabat textibus expreſſe dicentibus, quod decimæ fuerunt à Deo inſtitutæ, reſpondeo verba illa ſic eſſe intelligenda quaſi ſignificent lege lata à Deo ante Chriſti aduentum in veteri teſtamẽto id fuiſſe ſancitum. Itaq; quando dicitur, lege diuina decimas fuiſſe indictas,de lege diuina veteris teſtamenti, ad cuius exemplar, & imitationem Eccleſia Catholica ſub lege gratiæ eandem decimã fructuum partem, in Eccleſiaſticorum miniſtrorum alimenta ſoluendam eſſe cenſuit,eſt ſermo,& non de lege diuina Euangelica. Et eodem modo ſunt explicandi,quod loquantur D.Auguſtinus,Hieronymus, Ambroſius, & reliqui viri doctrina, & ſanctitate illuſtres, de quibus fit mẽtio in ſecundo argumento. Et ſi vtuntur teſtimonijs veteris teſtamenti ad probandum debitam decimarum ſolutionem, ſolum id faciunt, vt oſtendant Eccleſiam,eiuſque principes legem à Deo Iſraeliticis datã imitatos fuiſſe in imponendo præcepto de decimis ſoluendis. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur illud quidẽ,probare quod iure negari non poteſt,ſcilicet à laicis congruam ſuſtentationem clericis eſſe exhibendam, ne mendicare in opprobrium tanti ordinis tantæque dignitatis cogantur, & vt mercedem laboris pro plebe impenſi ab ipſa plebe accipiant. Non tamen ex hoc ſequitur ad iſthæc alimenta,& congruam ſuſtentationem decimam fructuum portionem neceſſariam eſſe. Et ideo naturali iure ea clericis non debetur.

Ad 1. arg. pro prima ſententia.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

¶ D.Thom.in tertia concluſione affirmat decimarũ determinationẽ prudentibus cõſiderationibus fuiſſe à ſummis Pontificibus factam.Circa quod eſt difficultas, vtrũ verum ſit. Et pro parte negatiua argumẽtor in hũc modũ: Eccleſia Romana in determinatione decimarũ pro ſuis miniſtris,nec ſeruauit æquitatẽ antiquæ legis,nec humanitatem,quã lex noua debuiſſet inducere: ergo non prudẽter id fecit. Cõſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Et primo,quod nõ ſeruauerit æquitatẽ antiquæ legis. Nam ſi in illo Hebraico

Dubium.

Argumentum.

populo, decima pars fructuum templi miniſtris fuit addicta, ratio id poſtulare videbatur. Erant enim Leuitæ duodecima pars populi. Et ſi vndecim decimas percipiebat, nõ erat enormis exceſſus cum reliquarum ſingulæ retinerent nouẽ. Eo vel maximè, quòd vxores habebant, familiamque alendam. At verò, clerus Euangelicus curatorum, quibus ſolis (ſi Caietano creditur) decimæ pro ſuo miniſterio debentur fortè, non eſt centeſima pars populi, nec vxores habent, nec filios habere debent: ergo, quod à reliquis totidem decimas recipiant, & quod ſingulis cæterarum partium non fiant, niſi nouem reliquæ nulla videtur eſſe æquitas. Et præterea: quia Chriſtianis decimæ perſonales imponuntur, quæ antiquitus non erant in vſu. Et ex hoc videtur colligi rationes, quibus D. Tho. ſuã tertiam concluſionẽ probauit, quarum vna fuit deſumpta ex parte populi, & altera ex parte ſacerdotum non fuiſſe conuenientes. Quod autem, nec etiam ſeruauerit Eccleſia in illa determinatione decimarum humanitatem, quam lex noua ſeruare debuiſſet. Probatur: Nam cum lex Euangelica ſit ſuauior, quam vetus, leuiora etiam onera imponere debuiſſet. Eo vel maximè, cum Chriſtus dicat: Beati pauperes, quod ſacerdotibus maximè conuenire oporteret. Hoc argumentum tantum valuit apud aliquos, & apud Caietanum in hoc commentario, vt eo conuicti nullam aliam iuſtitiam, & conuenientiam in decimarum quota, quæ in lege Euangelica ſoluitur, repererint, quam quod clericis non pro ipſis ſolis, ſed pro pauperibus, quibus Eccleſiæ fructus diſpenſare tenentur, perſoluitur. Et quidem, ſi ob id duntaxat iſti autores hoc dicerent, quia Eccleſiaſtici ſtrictiori ſanctiorique vinculo, quam laici, tenentur in pauperes eſſe benefici, ſententia eſſet certiſſima, atque vera, quam & nos multis probauimus in 1. tomo q. 32. agentes de eleemoſyna. Cæterum, quoniam contendunt decimas illis non omnino tanquam dominis ſolui, ſed tanquam diſpenſatoribus concredi, quarum partem ex rigore iuſtitiæ, imò totum illud, quod poſt decẽtem perſonæ, & ſtatus ſuſtentationem ſupererit, egenis refundere tenentur; tanta obligatione, inquit Caietanus, quanta ipſis eædem decimæ debentur, ex quo fit, ſecundum iſtos Doctores, quod ſecus facientes ſint reſtitutioni obnoxij, quod nos falſum putamus, & probauimus loco citato, aliter ad argumentum reſpondere oportebit. Suppoſito prius, tanquam certo decimas, quæ nunc ſoluuntur miniſtris Eccleſiæ, non excedere quantum ad quotam iuſtum illorum ſtipendium, etiam ſi tota eis, tanquã veris dominis, adiudicetur. Quod probatur primo ratione contraria illi de numero miniſtrorum, qui ſunt in lege Euangelica, qua aduerſarij vtebantur: Nam iuſtus numerus clericorum, qui ad cultum diuinum in lege gratiæ neceſſarij ſunt, nõ tanta proportione eſt minor reliquo populo, vt iniuſtè decimã ſuſcipiant. Quod ſic oſtendo: In lege veteri vnicum duntaxat erat templum, quo omnes duodecim tribus ad ſacra confluebant, quater in anno: quia tot ſolum erant præcipuæ ſolennitates: at in noſtra Eccleſia vix ſunt centum domus, quæ non habeant vnũ templum, cui quotidie ab omnibus ſacerdotibus ſeruitur, cum tamen ſacerdotes veteris teſtamenti tantum per vices hebdomadatim ſeruirent: ergo ſi in ſeruitium vnius præciſe templi, duodecima pars fructuum, & populi erat conſcripta, quid miraculi nunc erit, ſi æqualis pars tantæ templorum multitudini adminiſtrandæ mancipetur? Præſertim, cum ratio mediorum ex fine ſit ſumenda. Sed dicit Caietanus: Solis clericis curam animarũ habẽtibus decimas deberi, & hi nullam proportionem cum reliquo populo habent. Sed profecto hoc dictum nullum habet fundamentum. Nam, ſi templo illi, quo non niſi arca teſtamenti cuſtodiebatur, tam numeroſa cantorũ aliorũq; miniſtrantiũ copia, vt libris Paralipomenon legitur, deputata fuit, cur nõ in templis noſtris, quibus corpus Chriſti adoratur & colitur, præter parœcios amplior ſacerdotum numerus dedicabitur? Poteſt etiam alia ratio deſumi ad idem probandum ex dignitate, quam noſtri ſacerdotes habẽt ſupra illos veteris teſtamenti: in quibus quidẽ ampliſsimus eſſe debet antiſtitum numerus, & canonicorum corona, quibus Eccleſia præfulgeat, & qui ſubinde miniſtros & familias habeant. Et ſi quis obijciat cõuenientius eſſe quod omnes in paupertate viuant, dico neminem profectò eſſe, qui huic ſententiæ refragaretur, ſi poſsibile eſſet, vt tantus clericorum numerus quantus neceſſarius eſt, decẽti ſanctitate polleret: quia tunc citra alium ornatum populo haberetur in pretio. Cæterùm, quia hoc fieri non poteſt, neceſſe eſt, vt humanæ conditioni indulgeatur: ſicque ſacerdotes familia & autoritate honeſtentur, vt populus eos non deſpiciat, ſed tanquam præcipuos populi colat. Experientia conſtat, quod in illis prouincijs, vbi ſacerdotes nimia egeſtate premuntur, vileſcunt in conſpectu populi, & ſic ſacramenta, & res ſacræ eo deueniunt, vt in prouerbio habeantur. Quare nullum erit indecorum, ſi epiſcopi, vt alij magnates: & canonici, ſicut alij nobiles: & ſacerdotes veluti alij ciues vixerint.

Sententia Caietani.

Decimæ nõ excedũt iuſtum miniſtrorum ſtipendium.

Eo vel

Eo vel maximè, quod non condecet noſtros ſacerdotes propter ſacramentorum dignitatem opifices eſſe, manualeſque operas exercere, quòd in veteri lege Leuitis licebat. Item noſtri ſacerdotes debent vacare literarum ſtudio, & in hoc negotio ſua patrimonia inſumere. Reperiri autem non poſſent qui abſque aliquo propoſito præmio tantos facerent ſumptus, tantumq; ætatis & laborum diſpenderent (cum qui, id religionis ſolum amore facerẽt, quam rariſſimi eſſent) & ſic conſulere Eccleſia debuit humano ingenio, inſtituereque ſacerdotia, & dignitates quarum conſequendarum deſiderio fideles ad ea faciendum mouerentur. Accedit huc, quod decimę non ità exactè vbique ſoluuntur, ſed in multis locis exiliores, & quod ſunt multa cœnobia, & hoſpitalia de illarum fructibus fundata: & tandem quod ingruente aliqua Eccleſiæ calamitate neceſſarij ſunt ampliores ſumptus. Ex quo factum eſt, vt iam Regibus bonus decimarum cumulus fuerit adiudicatus. Et ſic iuſtis & rationabilibus de cauſis decimarum ſolutio fuit ab Eccleſia ad quotã, quę nunc ſoluitur, determinata, prout D. Tho. dicit in 3. conc. Nec obſtat arg in cõtrariũ factũ. Ad quod ex dictis patet ſolutio.

Dubium de conſuetudine an eximat à ſolutione decimarum

¶ In ſolutione ad quintum argumentum dicit D. Thom. laudabiliter miniſtros Eccleſiæ non petere decimas, vbi ſine ſcandalo reqiiri non poſſunt, propter diſſuetudinem, vel propter aliam cauſam. Circa quod eſt difficultas, vtrum conſuetudo in ſolutione decimarum vim habeat ad eximendos laicos ab eo iure quo decimas ſoluere tenentur. De qua re ſunt variæ Doctorũ & diuerſę ſententiæ. Prima eſt quorundã iuriſprudentium affirmantium, quod quamuis conſuetudo poſſit eximere ſeculares à ſolutione decimarum perſonalium, non tamen poteſt eximere ab obligatione ſoluendi decimas prædiales. Ita tenet Hoſtienſis in capi. in aliquibus. de decimis. Quem ſequuntur multi alij: & preſertim illi, qui exiſtimarunt decimas prędiales iure naturali & diuino, perſonales autem tãtum iure humano fuiſſe inſtitutas. Secunda ſententia eſt illorum, qui affirmant, quod quamuis decimæ ad vigeſimam, vel trigeſimam partem diſſuetudine poſſent reduci, nõ tamẽ poſſent omnino tolli, quia ius naturale & diuinum diminui quidem poteſt, non tamen omnino tolli. Hanc ſententiam tenuit Panormitanus in cap. in aliquibus. de decimis. n. 7. & Fulgoſius conſ. 166. col. 2. & multi alij, quos refert Couarruuias lib. 1. Variar. c. 17. nu. 8. D. Tho. etiam in hoc artic. & quodl. 2. ar. 8. videtur in hanc eandẽ ſententiã declinare. Nã dicit Eccleſiã, Romanumq; Põtificem, & alios Eccleſiaſticos prælatos potuiſſe ſtatuere, vt ratione decimæ partis alia minor à populo ſolueretur: ea ratione, quod huius rei certa quantitas, aut portio nõ iure naturali, nec diuino habetur determinata. Ex quo colligi videtur, circa hanc ſolũ portionẽ conſtituendam, poſſe conſuetudinem habere locum. Cęterum his ſententijs omiſsis, quod mihi in hac quæſtione dicẽdum videtur eſt, quod decimæ ex ea parte, qua à iuris naturalis, & diuini inſtitutione procedunt, nempe, inquantũ ſignificant ac important miniſtrãtium ſpiritualia cõgruam ſuſtentationem, & neceſſariã, nulla conſuetudine tolli, nec diminui poſſunt, ſicut nec ipſum ius naturale aut diuinũ cõſuetudine vlla tollitur, aut minuitur. Quod ſatis manifeſtum eſt ex his, quę no tantur in ca. vlti. de cõſuetudine. Et præterea ex cõmuni hominum ſententia, qua receptũ eſt ius naturale immutabile omnino eſſe, atq; perpetuum: & itidem diuinum, quod à nullo homine variari poteſt. Nam licet poſsit princeps ipſaue conſuetudo ius naturale ac diuinum interpretari, atq; docere ipſum ita eſſe intelligẽdum, vt in certis caſibus, nihil cõtra illud cõmittatur: tamen nullo iure, nullaque principum licentia, & nulla immemoriali, vt aiunt, cõſuetudine poterit obtineri, vt quod iure naturali, aut diuino Euangelico fuerit inductum, licitè, aut violetur, aut tollatur. Eas verò decimas, quę iure tantum humano Chriſtianæ plebi fuerunt inductæ, ſimiliter cenſemus tolli poſſe conſuetudine, quæ rationabilis ſit, ac legitime præſcripta, & qua cætera, quæ iure etiã pontificio ſtatuta ſunt, ſæpiſsime & regulariter tolluntur, vt conſtat ex ca. vlt. de conſuetudine. & ex lege. de quibus. ff. de legib. Ex dictis infero primo, quod licet magis cõmuniter ſit receptũ ex prædijs Eccleſiarũ intra alterius parochiæ ſitis, decimas eidem parochiæ ſoluendas eſſe, prout no tant Panormitanus, & alij in ca. nouũ genus. de decimis. & in c. 1. de cenſibus. cõſuetudine tamen, aut preſcriptione poterit obtineri libertas ab harũ decimarũ ſolutione. Et ita pleriſq; in regionibus obtentum eſt, vt autor eſt Couarru. li. 1. Variar. c. 17. n. 8. Infero 2. conſuetudinẽ veluti iuſtiſsimũ interpretẽ obſeruandã eſſe, quoties de iure dubium fuerit, cui Eccleſię decimę de certis rebus ſint ſoluẽdę, vt Gloſſa, & cõmuniter Doctores tradunt, per textũ ibi. in c. cũ cõtingat de decimis. Imò in hac re ſufficiet decẽ annorum conſuetudo, cũ ea non ſit contra ius canonicum, ſed potius eiuſdem iuris æqua interpretatio, vt ex mẽte Abbatis & aliorum docet Couarruuias loco citato. Infero tertio optimo iure procedere conſuetudinem, ex qua decimę vni Eccleſię debitæ

1. Sententia *2. Sententia* *Sententia autoris.* *1. Corollarium.* *2. Corollarium.* *3. Corollarium.*

debitæ iure cõmuni, alteri Eccleſiæ ſoluuntur. cap. ad Apoſtolicæ. ca. cum contingat. ca. quoniam. de decimis. Et idem probatur ex eo, quod alibi ſæpè dicitur conſuetudinem in decimis ſoluendis ſeruandam eſſe. Infero

4. *Corollarium.* quarto eodem iure optimè defendi conſuetudinem, quæ paſsim in orbe Chriſtiano viget, vt ex certis fructibus nulla ſoluatur decima, nec eius aliqua portio, vtpote de fœno, de herbis, de oleo, ſi tamen ex alijs redditibus ſuperſit iuſta ſacerdotum ſuſtentatio, vt præter alios ſcribit Paul. Caſtr. conſilio 17.

5. *Corollarium.* lib. 2. Infero quinto, hinc etiam poſſe perpendi veram, & iuſtiſsimam rationem, quæ Catholicos Hiſpaniarum reges, & præſertim Carolum primum Cæſarem inuictiſsimum induxit, vt publicis edictis interdixerint, ne in his regnis decimæ à laicis exigerẽtur, quæ per conſuetudinem contrariam non conſueuerunt ſolui. Quemadmodum, & cautum fuit ab eodem Cæſare Toleti anno 1525. leg. 14. & 76. & rurſus anno 28. Madriti. l. 19. & deinde Segouiæ anno 32. leg. 56. Idẽque apud Gallos ſtatutum fuit à Philippo quarto anno 1354. Et ex conſuetudinibus Auerniæ idem conſtat titu. 17. artic. 18. & ex conſuetudinibus Bituricenſibus. tit. de conſuet. prædialibus. §. 12. vbi pluries idem iudicatum fuiſſe Pariſijs, aſſerit Boerius. Infero

Vltimum Corollar. vltimo diſſuetudinem decimarum in totum nullatenus ab Eccleſia permitti. Nam cum exiſtat ius naturale, & præceptũ morale ſtrictiſsimũ, diuinumq; præcipiens, vt ſint Eccleſiæ, vbi celebrentur res ſacræ, ſacramentaque adminiſtrentur: atque adeò ſacerdotes, & miniſtri, qui populi ſumptibus alantur, & ſuſtẽtentur: ſuper hoc totum Eccleſia non habebit poteſtatem diſpenſandi, nec ab Spiritu ſancto id vnquam facere permittetur. Id quod & vſus ipſe palam oſtendit. Siquidem nec in aliquo Italiæ angulo, neque alibi vſpiam gentium reperitur Chriſtianorum locus, vbi decimæ non ſoluantur, aut annui prouentus ſtati non ſint, vel populi ſtipẽdia, quibus ſacerdotes alantur. Quinimo dicit Couarruuias loco citato, irrationabilem, & omnino iniquam cenſendam eſſe eam conſuetudinem, quæ laicos omnino ab omnium decimarum perſonalium, & prædialium ſolutione, & obligatione eximeret in aliqua regione, prouinciaue, etiam ſi ſacerdotes ibidẽ ſpiritualia adminiſtrantes aliunde quã à decimis congrue poſſent alimenta percipere. Nimia enim hæc eſſet exemptio, & ex qua tolleretur ea recognitio, quam iuſtiſsimum, & æquiſsimum eſt, ſacerdotibus ſpiritualia miniſtrãtibus exhiberi, aliquo ſibi præſtito ſtipendio. Quare irrationabilis hæc conſuetudo ab epiſcopis admittenda non erit, ſed penitus reſcindenda. Quod mihi etiam verum videtur.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm de omnibus teneantur homines decimas dare.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd non de omnibus teneantur homines decimas dare. Solutio enim decimarum videtur eſſe ex veteri lege introducta. Sed in veteri lege nullum præceptum datur de perſonalibus decimis, quæ ſcilicet ſoluuntur de his quæ aliquis acquirit ex proprio actu, puta de mercationibus vel de militia: ergo de talibus decimas nullus ſoluere tenetur.

2 ¶ Præterea, De malè acquiſitis non debet fieri oblatio, vt ſuprà * dictum eſt, Sed oblationes quæ immediatè Deo exhibentur magis videntur pertinere ad diuinum cultum, quàm decimæ quæ exhibentur miniſtris: ergo etiam nec decimæ de malè acquiſitis ſunt ſoluendæ. * Q. prac.

3 ¶ Præterea, Leuit. vlt. Non mandatur ſolui decima niſi de frugibus & pomis arborum, & animalibus quæ tranſeunt ſub virga paſtoris. Sed præter hæc ſunt quædam alia minuta, quæ homini proueniunt: ſicut herbæ quę naſcuntur in horto, & alia huiuſmodi: ergo nec de illis homo decimas dare tenetur.

4 ¶ Præterea, Homo non poteſt ſoluere niſi id quod eſt in eius poteſtate. Sed non omnia quæ proueniunt homini de fructibus agrorum aut animalium, remanent in eius poteſtate. Quia quædam aliquando ſubtrahuntur per furtum vel rapinam. Quædam vero quandoque in alium transferuntur per venditionem. Quædam etiam alijs debentur, ſicut Principibus debentur tributa: & operarijs debentur mercedes: ergo de his non tenetur aliquis decimas dare.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Geneſ. 28. Cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Sed omnia quę homo habet ſunt ei data diuinitus: ergo de omnibus debet decimas dare.

¶ Re-

¶ Respondeo dicendum, quòd de vnaquaque re præcipue eſt iudicandum ſecundum eius radicem, Radix autem ſolutionis decimarum eſt debitū quo ſeminantibus ſpiritualia debentur carnalia, ſecundum illud Apoſtol. 1. ad Corinth. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, nō magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus. Super hoc enim debitum fundauit Eccleſia determinationē ſolutionis decimarum. Omnia autem quæcunque homo poſsidet ſub carnalibus continentur, & ideo de omnibus poſſeſsis decimæ ſunt ſoluendæ.

¶ Ad Primvm ergo dicēdū, quòd ſpecialis ratio fuit quare in veteri lege non fuit datum præceptum de perſonalibus decimis ſecundum conditionem populi illius: quia ſcilicet, omnes aliæ tribus certas poſſeſsiones habebāt, de quibus poterant ſufficienter prouidere Leuitis, qui carebant poſſeſsionibus. Non autem interdicebatur eis quin de alijs operibus honeſtis lucrarentur, ſicut & alij Iudæi: ſed populus nouæ legis eſt vbique per mundum diffuſus: quorum plurimi poſſeſsiones non habent: ſed de aliquibus negotiis viuunt: qui nihil conferrent ad ſubſidium miniſtrorum Dei: ſi de eorum negotiis decimas non ſoluerent. Miniſtris etiam nouæ legis arctius interdicitur ne ſe ingerant negotijs lucratiuis, ſecundum illud ſecundæ ad Timoth. 2. Nemo militans Deo implicat ſe ſecularibus negotiis. Et ideo in noua lege tenentur homines ad decimas perſonales, ſecundum conſuetudinem patriæ & indigētiam miniſtrorum. Vnde Auguſtinus * dicit, & habetur 16. quæſtione prima capitulo 10. De militia, de negotio, & artificio, redde decimas.

Sermon. de temp. 119. In ſerm. 1. Dominica 12. poſt Tri. to. 10.

Et habetur 16. q. 1. ca. decima.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliqua malè acquiruntur dupliciter. Vno modo quia ipſa acquiſitio eſt iniuſta: puta quia acquiruntur per rapinam, aut furtum, aut vſuram: quæ homo tenetur reſtituere, non autem de eis decimas dare, tamen ſi aliquis ager ſit emptus de vſura, de fructu eius tenetur vſurarius decimas dare: quia fructus illi non ſunt ex vſura, ſed ex Dei munere. Quædam verò dicuntur male acquiſita, quia acquiruntur ex turpi cauſa, ſicut de meretricio, & hiſtrionatu, & alijs huiuſmodi: quæ non tenentur reſtituere. Vnde de talibus tenentur decimas dare ſecundum modum aliarum perſonalium decimarum. Tamen Eccleſia non debet eas recipere quandiu ſunt in peccato, ne videatur eorum peccatis cōmunicare: ſed poſtquam pœnituerint poſſunt ab eis de his recipi decimæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod ad ea quæ ordinantur in finem ſunt iudicanda ſecundum quòd competunt fini. Decimarum autem ſolutio eſt debita, non propter ſe, ſed propter miniſtros: quorum honeſtari non conuenit vt etiam minima exacta diligentia requirant. Hoc enim in vitium computatur, vt patet per Philo. * in 4. Ethicorum. & ideo lex vetus non determinauit vt de huiuſmodi minutis rebus decimæ darentur, ſed reliquit hoc arbitrio dare volentium: quia minima quaſi nihil computantur. Vnde phariſæi quaſi perfectā legis iuſtitiam ſibi aſcribentes, etiam de his minutis decimas ſoluebant. Nec tamen de hoc reprehenduntur à Domino, ſed ſolum de hoc, quòd maiora, ſcilicet, ſpiritualia præcepta contemnebant. Magis autem de hoc eos ſecundū ſe commendabiles eſſe oſtendit, dicēs: hæc oportuit facere, ſcilicet, tempore legis vt Chryſoſt * exponit. Quod etiā videtur magis in quandam decentiam ſonare, quam in obligationem. Vnde & tunc de huiuſmodi minutis rebus non tenentur homines decimas dare, niſi fortè propter conſuetudinem patriæ.

Li. 4. cā. 2: aliquantulum à med. to. 5.

Hom. 44. in Matt. in opere imperfecto à med. illius, tom. 2.

¶ Ad quartum dicendum, quòd de his quæ furto vel rapina tolluntur, ille à quo auferuntur, decimas ſoluere non tenetur antequam recuperet, niſi fortè propter culpam vel negligentiam ſuam damnum incurrerit: quia ex hoc Eccle-

ſia non debet damnificari. Si verò vendat triticum non decimatum, poteſt Eccleſia decimas exigere, & ab empto re: quia habet rem Eccleſiæ debitam: & à venditore: quia quantum eſt de ſe Eccleſiam defraudauit. Vno tamen ſoluente, alius non tenetur. Debentur autem decimæ de fructibus terræ, inquantum proueniunt ex diuino munere. Et ideo decimæ non cadunt ſub tributo, nec etiam ſunt obnoxiæ mercedi operariorum. Et ideo non debent prius deduci tributa, & pretium operariorum quàm ſoluantur decimæ: ſed ante omnia debent decimæ ſolui ex integris fructibus.

Svmma Textvs.

COncluſio eſt affirmatiua, quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra. Exemplo Iacob, qui Geneſ. capitu. 28. dicebat: Cunctorum, quæ dederis mihi decimas offeram. Cuncta autem, quæ homo habet diuinitus ei donãtur: Et ſic videtur, quod de omnibus debet decimas ſoluere. Et in corpore articuli hac ratione: Iudicium vniuſcuiuſque rei ex eius propriis cauſis, & radicibus eſt ſumendum. Natiua autem & propria radix decimarum eſt, ſecundũ Apoſtolũ 1. ad Corint. 9. quod ſpiritualia ſeminantes ius habent metendi carnalia. Si enim, inquit, nos ſpiritualia ſeminauimus, non mirum eſt, ſi carnalia veſtra metamus: Sed vniuerſa, quæ homo poſsidet carnalium nomine comprehenduntur: ergo de vniuerſis tenebitur decimas ſoluere.

xplicatio Articvli.

Concluſio D. Thom. habetur determinata in iure.

CConcluſio huius articuli in multis capitibus iuris determinata habetur in capitulo tua nobis. de decimis. in capitulo reuertimini. 16. quæſtione 1. & expreſsius in capitulo decimæ, quod eſt Diu. Auguſtini, vbi dicitur de negotio, de militia, de opificio, ac denique de rebus omnibus ſoluendas eſſe decimas. Idem etiam definit Cæleſtinus Papa in capitulo non eſt. extra, de decimis. Vbi inquit, quod etiam de venatione decimæ debẽtur. Et in capitulo peruenit dicitur, quod de piſcaturis, & de molendinis. &c. Et in capitulo nuncios, additur etiam de apibus. Ex quibus locis iuriſprudentes colligere ſolent celebrem illam decimarum diſtinctionem, in reales, ſeu prædiales, ac perſonales. Reales ſunt, quæ de rebus habentur, putà, de prædiorum fructibus, quos terra per ſolis, aeriſque clementiam natura ſua progignit. Perſonales verò, quæ ex perſonarũ operis ac negotiis, ſine terræ ope exercitis, ſoluuntur: Sed de his omnibus intelligendæ ſunt huiuſmodi conſtitutiones quod loquantur, dummodo contraria non obſtet conſuetudo, iuxta dicta à nobis articulo præcedenti. Solet autem quæri ab aliquibus, vtrum agricola ex aceruo ante decimationem operas ſuas, & ſumptus, vel ſaltem ſemina excipere poſsit. Sed ego huius dubitationis cauſam non video, cum certum ſit, id non licere, vt conſtat ex capitulo non eſt. & ex capitulo tua nobis. & ex capitulo paſtoralis, de decimis. Quare exiſtimandum erit in præſentia genus quoddam ſocietatis inter hominem, & Deum eſſe, in quo homo ſua ſemina, labores, & ſumptus, Deo confiſus, periculo exponat, Deus autem quæ ſua eſt benignitas, cumulatam frugem confert. Et non videtur irrationabile, quod homo pro ſuo periculo nouem retentis partibus, decimam Deo reddat. Soto libro 9. de iuſtitia quæſtione 4. articulo ſecundo in fine dicit hoc eſſe adeò verum, vt ratio contrariam conſuetudinem valere non permitteret. Sed proculdubio eſt falſum. Nam ſi conſuetudo eſt potens inducere obligationem ſoluendi tantum vigeſimam, vel trigeſimã partem, atque etiam ad omnino liberandũ aliquos à decimarum ſolutione, vt diximus articulo præcedenti, cur non ſimiliter valebit eadem conſuetudo inducere, quod agricola ex aceruo ante decimationem ſua ſemina, atque labores excipiat, cũ æqua ſit vtriuſque ratio? ¶ De legatis donatis, & ſucceſſione acquiſitis ſolet eſſe controuerſia inter Doctores, vtrùm ſint ſoluendæ decimæ de iure communi. Quibuſdam tenentibus partem negatiuam, quoniam ſolum de illis, quæ quis naturaliter, vel ſuis operibus acquirit, illas ſoluendas eſſe exiſtimant. Alij dicunt contrarium, vt notat Hugo 16. quæſtione prima capitulo decimæ, nempe quod legatarius, & donatarius tenentur decimare donatum, vel legatum, eſto anteà à legatore, vel donatore fuerit decimatum, à qua lege excipiunt filios parentibus ſuccedentes in re à patre iã decimata. Quia cum omnia patris, quodammodo ſint filii, decimationem etiam pro filio feciſſe dicendus erit pater. Cæterum quoniã Innocentius vt dicit Syluеſter, verbo decima quæſtione 6. neutram opinionem alteri præfert, ſtandum erit conſuetudini optimæ legum interpreti quantum ad hoc. ¶ De illicitè acquiſitis dicit Hoſtienſis, quod ſi decimæ

De donatis & legatis an ſint ſoluendæ decimæ.

Decimæ de illicite acquiſitis an ſint ſoluendæ.

cimæ fuerint prædiales ſoluendæ erunt à quocunque ſiue iuſto, ſiue peccatore, ſiue Iudæo, ſiue fideli. Et ab Eccleſia poterũt recipi: quia hæc non intuitu perſonæ, ſed quaſi ex cenſu debito prædiorum donantur. Tamen ſi decimæ fuerint perſonales opus erit diſtinctione. Nam non poterunt dari de iis, quæ ſunt reſtitutioni obnoxia. De aliis, autem, quæ non ſunt reſtitutioni obnoxia, vt de meretricio hiſtrionatu, & ſimilibus, ſi ex notorio peccato quæſtus prouenerit, Eccleſia tales decimas recipere non debebit, ne peccatum approbare videatur, ipſi tamen illas dare tenebuntur. Vnde conſulit Eccleſia, quod meretrix, & hiſtrio inde faciant eleemoſynam. Si verò peccatum fuerit occultum ſecus erit, quamuis prælatus hoc ſciuerit. Argumentum ex capitulo Chriſtiana 32. q. 5. & cap. ſi omnia. 6. qu. 1. Iudæi, & alii infideles perſonales decimas ſoluere non tenentur, cum nec recipiant ſacramenta, nec audiant diuina. argumentum ex cap. de terris. de decimis.

Dubiũ circa rationẽ D. Thom.

¶ Circa rationem, qua D. Thom. in hoc articulo ſuam probat concluſionem, mouet Caietanus in præſenti difficultatem: Nam videtur inefficax. Sic enim procedit: Seminantibus ſpiritualia debentur carnalia, ſub quibus continentur quæcunque poſſidentur: ergo de omnibus poſſeſſis debentur decimæ. Videtur enim hæc ratio in illatione deficere. Quia ex indefinita propoſitione, qualis eſt iſta; Seminantibus ſpiritualia debentur carnalia, colligit propoſitionem vniuerſalem, ſcilicet, ergo de omnibus poſſeſſis debentur decimæ; quod in bona conſequentia fieri non poteſt. Dico tamen hanc rationem, potius adductam fuiſſe à D. Tho. ad defendendum ius Eccleſiaſticum, quam ad eius neceſsitatem demonſtrandam. Et procedit eius diſcurſus ſub intellecta hac propoſitione, & non eſt maior ratio de vno carnali quam de alio. Qua adiũcta certum eſt, nullum vitium in illatione inueniri. Sic enim procedit; Seminantibus ſpiritualia debentur carnalia; & non eſt maior ratio de vno quam de alio: ergo de omnibus carnalibus decimæ debentur.

Solutio.

Articvlvs III.

¶ *Vtrùm decimæ ſolis clericis debeantur.*

Ad Tertivm ſic proceditur. Videtur, quod decimæ non ſint clericis dandæ. Leuitis enim in veteri teſtamẽto decimæ dabãtur, quia non habebant aliquam partem in poſſeſſionibus populi, vt habetur Num. 18. Sed clerici in nouo teſtamento habent poſſeſsiones, & patrimoniales intetdũ, & eccleſiaſticas: recipiunt inſuper primitias & oblationss pro viuis & mortuis. Superfluum ergo eſt quòd eis decimæ dentur.

2 ¶ Præterea, Contingit quandoque quòd aliquis habet domicilium in vna parochia, & colit agros in alia. Vel aliquis paſtor ducit gregem per vnam partem anni in terminis vnius parochiæ: & alia parte anni in terminis alterius: vel habet ouile in vna parochia, & paſcit oues in alia: in quibus, & conſimilibus caſibus, non videtur poſſe diſtingui quibus clericis ſint decimæ ſoluẽdæ: ergo non videtur quòd aliquibus clericis determinatè ſint ſoluendæ decimæ.

3 ¶ Præterea, Generalis conſuetudo habet in quibuſdam terris, quòd milites decimas ab Eccleſia in feudum tenent: religioſi etiam quidam decimas accipiunt. Non ergo videtur, quòd ſolum clericis curam animarum habenti bus decimæ debeantur.

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Nu. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas Iſrael in poſſeſsionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo. Sed filijs Leui ſuccedunt clerici in nouo teſtamento: ergo ſolis clericis decimæ debentur.

¶ Respondeo dicendum, quòd circa decimas duo ſunt conſideranda, ſcilicet ipſum ius accipiendi decimas, & ipſæ res quæ nomine decimæ dãtur. Ius autem accipiendi decimas ſpirituale eſt. Conſequitur enim illud debitum quo miniſtris altaris debentur ſumptus de miniſterio, & quo ſeminantibus ſpiritualia debentur temporalia: quod ad ſolos clericos pertinet habentes curam animarum, & ideo eis ſolum competit hoc ius habere. Res autẽ quæ nomine decimarũ dãtur, corporales ſunt. Vnde poſſunt in vſum quorumlibet cedere, & ſic poſſunt etiam ad laicos peruenire.

¶ Ad primvm ergo dicendum, quòd in veteri lege ſicut * dictum eſt, ſpeciales quædam decimæ deputabãtur ſubuentioni

* *Art. 1. huius q. ad 4. præcipue.*

uentioni pauperum. Sed in noua lege decimæ dantur clericis, non ſolum propter ſui ſuſtentationem, ſed etiam vt ex eis ſubueniant pauperibus: & ideo non ſuperfluunt,ſed ad hoc neceſſariæ ſunt poſſeſsiones eccleſiaſticæ & oblationes & primitiæ ſimul cum decimis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd decimæ perſonales debentur Eccleſiæ in cuius parochia homo habitat: decimæverò prædiales rationabiliter magis videntur pertinere ad Eccleſiã in cuius terminis prædia ſita ſunt. Tamẽ iura determinant quòd in hoc ſeruetur cõſuetudo diu obtenta. Paſtor autem qui diuerſis temporibus in duabus parochijs gregem paſcit,debet proportionaliter vtrique Eccleſiæ decimas ſoluere. Et quia ex paſcuis fructus gregis proueniunt,magis debetur decima gregis Eccleſiæ,in cuius territorio grex paſcitur, quàm illi,in cuius territorio ouile locatur.

¶ Ad tertium dicendum,quòd ſicut res nomine decimæ acceptas poteſt Eccleſia alicui laico tradere:ita etiã poteſt ei concedere vt dandas decimas ipſi accipiant,iure accipiendi miniſtris Eccleſiæ reſeruato,ſiue pro neceſsitate Eccleſiæ,ſicut quibuſdã militibus decimæ debentur in feudum per Eccleſiam cõceſſæ:ſiue etiam ad ſubuentionem pauperum,ſicut quibuſdã religioſis laicis vel non habentibus curam animarum, aliquæ decimæ ſunt conceſſæ permodum eleemoſynæ. Quibuſdam tamẽ religioſis competit accipere decimas ex eo quòd habent curam animarum.

Svmma Textvs.

SVppoſito,quod in decimis duo poſſunt conſiderari,nempe ius petendi illas, & ipſæ res,quæ petuntur,reſpõdet D.Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Ius petendi decimas duntaxat clericis poteſt conuenire. Probatur: Ius petẽdi decimas eſt ſpirituale,vt pote quod conſequitur ad illud debitum, quo miniſtris altaris pro ſuo miniſterio ſumptus debentur,iuxta illud Pauli: Si ſpiritualia ſeminauimus,quid mirũ eſt ſi carnalia veſtra metamus? ſed ſolis clericis poteſt cõuenire quòd ſint ſpiritualiũ adminiſtratores: ergo ſolis clericis poterit conuenire ius percipiendi decimas. Secunda concluſio: Res ipſæ quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat quo minus ex eorum conceſſione in laicorum ius demigrent. Probatur: Nam res huiuſmodi ſunt corporales.

Explicatio Articvli.

REſolutio D.Thomæ in iſto articulo eſt, quod cum ius petendi decimas cõſequatur ſacerdotes ex miniſterio altaris, & ſpiritualium,ſeminãtibus enim ſpiritualia,corporalia debentur,quorum ſolutio tanquã proprium ſtipendiũ pro ſpirituali officio, quod ab alijs,quã à clericis exhiberi nequit,impẽditur,ſit,vt ius petendi decimas ſit ſpirituale, nec laicis competere aptum. Quæ etiã eſt cõmunis adnotatio Doctorum in c. cauſam. de præſcrip.& c.2.de iudi. & in ca.quamuis. de decimis,Vbi addit Gloſſa,quod quamuis poſſit Epiſcopus alicui laico ex iuſta cauſa, eo ſcilicet,quod Eccleſiam, eiusve patrimoniũ à Tyranni oppreſſione exemerit, concedere ad vitam,vel ad aliud tempus decimarum fructus; tamen ipſum ius percipiendi decimas, ei conferre non poterit,ſed ſolum vt eas nomine,& titulo Eccleſiæ cõſequatur. Quæ etiã eſt communis ſententia Doctorum,vt autor eſt Couarruuias libro 1.Varia.ca.17.num.5. Et eodem modo laici ſacerdotum nomine cõductionis iure decimas,& oblationes percipere poterunt,& quotidie exigunt & percipiunt. Sed eſt aduertendum, quod quamuis laici poſſint conſtitui oblationum collectores,cauendum omnino eſt,ne hoc munus viris fallacibus,malis moribus præditis, aut mendacibus,impoſtoribus ve delegetur. Hos enim omnes execratur textus in cap.fi.de reliquiis,& veneratione ſanctorum.clem.2.de pœnitentia.ca.tuarum.de priuileg. Mari Soci in tract.de oblationibus.libello.20.

¶ Olim ante Concilium Lateranenſe, quod celebratum fuit ſub Alexandro III. anno Domini 1179. quod tradidere Platina libro de vitis Pontificum. Sabellicus Eneidis. 9.lib.quinto. Raphael Volaterranus Anthropologiæ libro 22.& præter hiſtoricos Ioan. Andre.Collecta. Antoni. & Cardi.in capitulo cum Apoſtolica. de his quæ fiunt à prælatis. Olim inquam ante dictum concilium Lateranenſe obtentum erat, vt laicis de Eccleſia benemeritis decimæ à prælatis perpetuum in feudum concederentur. Quod prædictum concilium in poſterum fieri mag

Prohibitio Concilij Lateranenſis.

no

no conatu prohibuit. Ità tamen, vt laici iuſtè poſſent detinere decimas antiquitus ſibi à prælatis in perpetuum feudum conceſſas, & non eas, quæ poſt dictum concilium, etiam iure feudorum fuiſſent eiſdem perpetuo datæ, vt conſtat ex dicto capitulo cum Apoſtolica, & ex c. quamuis, & ex cap. prohibemus, de decimis. Quare temporis huius concilij erit habenda ratio in examinandis cauſis pertinentibus ad decimarum conceſsionem laicis ante dictum Concilium Lateranenſe factam. Et licet Innocentius III. Concilium generale Romæ apud Lateranum congregauerit, anno Domini 1215. vt ex Platina & alijs, & ex ſecundo tomo Conciliorum colligere licet: non tamen ad hoc concilium referenda eſt prohibitio, qua vetitum fuit laicis decimas dari in feudum; ſed ad præcedens, vt conſtat ex dicto capitulo cum apoſtolica. Vbi Innocentius III. alterius Concilij Lateranenſis ab eo, quod ipſe celebrauit, mentionem facit. Quod & multis alijs confirmat Couarruuias loco citato. Et ſic conſtat, vtcumque res iſta examinetur, laicos poſſe retinere decimas ipſis in feudum conceſſas ante dictum Concilium Lateranenſe, in quo omnes Doctores conueniunt. Et ſi quis obiiciat capitulum, prohibemus. quod ex dicto Concilio Lateranenſi ſub Alexandro III. eſt deſumptum, vbi dicitur laicos cum animarum periculo poſſidere decimas, quas etiam ante illud Concilium obtinuerunt, reſpondeo, quod textus ille ſolum loquitur de decimis à laicis ante Concilium illud obtentis, abſque legitimo infeudationis iure. Aut fortaſsis textus ille hunc ſenſum habet, quod laici obtinentes decimas in feudum, in periculo animarum ſunt conſtituti, quia minimè impendunt Eccleſijs, à quibus eas accepere, ſeruitia, obſequia, & miniſteria, quæ ſecundum feudalis conuentionis leges exhibere tenentur. ¶ Præter hæc etiam eſt aduertendum, quod laici decimas in feudum ante concilium Lateranenſe obtinentes bene poſſunt eas ex conſenſu epiſcopi in aliquam Eccleſiam transferre, vt eas ipſa Eccleſia eodem titulo obtineat. Textus in dicto capitulo prohibemus, iuncta Gloſſa & Doctorum communi expoſitione, & in capitulo cum & plantare. §. primo de priuileg. Non tamen poſſunt eas in alios laicos tranſmittere, etiam ex conſenſu epiſcopi. Sicuti probatur in dicto ca. cum apoſtolica, & tenent Hoſtienſis Ioan. Andr. & Abbas in dicto ca. prohibemus. Si autem dubitetur an decimæ in titulo feudi à laicis poſſeſſæ, ante concilium Lateranenſe vel poſt fuerint conceſſæ, conſiderare oportebit antiquitatem poſſeſſionis. Et ſi immemorialis temporis fuerit, maximã præſumptionem inducet, & ſufficientem probationẽ tituli ante conciliũ acquiſiti. Quod in ſpecie expreſsim tradidere Ioan. And. Anto. Cardi. & Immola in dicto capitulo cum apoſtolica. Nec eſt neceſſaria probatio famæ, ex qua deducatur has decimas ante conciliũ Lateranenſe in feudum fuiſſe conceſſas: quia ſatis eſt poſſeſsionem probari eius temporis, cuius initiũ memoriã hominũ excedit, vt frequẽtius à prædictis autoribus receptum eſt.

Nota pro habentibus feudum decimarum.

¶ Caietanus in præſenti perſiſtens in eadem ſententia, quam articulo primo huius quæſtionis tenuerat, nempe, quod ſolis clericis curam animarum habentibus debentur decimæ, ait, quod hoc ius petendi decimas duo ſimul prærequirit, ſcilicet, altaris miniſterium, hoc eſt, ſacramentorum adminiſtrationem, & ſpiritualium ſeminationem, hoc eſt, Euangelij prædicationẽ: quorum vtrumque per ſe perſonæ incumbat. Quare dicit, quod alij clerici aliter altari ſeruientes, & monachi, quibus accidentariè, & non ex proprio munere prædicare incumbit, hoc iure ceu proprio non funguntur. Cæterum, quia iam ſupra diximus, decimas non ſolum ob ſacramentorum adminiſtrationem deberi, ſed etiam ob omnia alia altaris obſequia, qualia ſint cantare, officio diuino intereſſe, quæ ſunt munera canonicorum, & ipſi ſacroſancto altaris ſacrificio adminiſtrare, quod diaconorum & ſubdiaconorum eſt miniſterium, idemque ſpirituale, fit, vt pro his omnibus decimæ debeantur; atque adeo omnes iſti habent vel habere poſſunt ius illas percipiendi. Fateor curatorum munus functionum ſpiritualium apicem tenere; cuius ſubinde cauſa decimæ illis potiſsimè debentur. Sed non eſt negandum, quod canonici, archidiaconi, & id genus alij, etiam ſuo gradu & ordine illud ius participent. Sacerdotes mercenarij, qui nulli ſunt addicti particulari Eccleſiæ, ſicuti neque monachi, iure percipiendi decimas fungi non poſſunt, niſi ex priuilegio. Reges autem & ſeculares principes ex conceſsione Eccleſiæ decimarum fructus percipientes, ius ad illas petendum habere non ſunt dicendi cum nullum ſpirituale officium exerceant, cui tanquam ſtipendium correſpondere poſſint. Ex hoc documento, atque diſcrimine, quod eſt inter ius petendi, & ius poſſidendi res eodem iure acquiſitas, eliciendã eſt regula ad cognoſcendum quæ nam ſacerdotia, & Eccleſiaſticæ præbendæ ſint ſpirituales, & quæ temporales, quod eſt

Sententia Caietani.

funda-

fundamentum, & baſis diſputationis de ſimonia, quam Deo dante, in quæſtione 100. iuxta proſequuturi. Nam illa præbenda quæ ſpirituali muneri fuerit annexa, ſpiritualis cenſebitur; alioqui minimè: Eſt autem munus ſpirituale non ſolum ſacramentorum adminiſtratio, animarumque cura, ſed etiam multa alia Eccleſiæ munia. Nec contrarium dici poteſt. Alias canonicatus, & cætera ſacerdotia ad Eccleſiarum ſeruitium inſtituta, non eſſent ſpiritualia, ac proinde nec ſimoniæ materia, quod ſine errore dici non poteſt.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm etiam clerici teneantur decimas dare.*

AD QVARTVM ſic procedi-tur. Videtur quòd etiam clerici teneantur decimas dare: quia de iure communi Eccleſia parochialis debet recipere decimas prædiorũ quæ in territorio eius ſunt. Contingit autem quandoque quòd clerici habent in territorio alicuius parochialis Eccleſiæ aliqua prædia propria, vel etiam aliqua alia Eccleſia habet ibi poſſeſsiones eccleſiaſticas: ergo videtur quòd clerici tenentur dare prædiales decimas.

2 ¶ Præterea, Aliqui religioſi ſunt clerici, qui tamen tenentur dare decimas Eccleſijs ratione prædiorum, quæ etiam manibus proprijs excolunt: ergo videtur quòd clerici non ſint immunes à ſolutione decimarum.

3 ¶ Præterea, Sicut Numero. 18. præcipitur, quòd Leuitæ à populo decimas accipiant, ita etiam præcipitur quòd ipſi dent decimas ſummo ſacerdoti: ergo qua ratione laici debent dare decimas clericis, eadem ratione clerici debent dare decimas ſummo Pontifici.

4 ¶ Præterea, Sicut decimæ debent cedere in ſuſtentationem clericorum, ita etiam debent cedere in ſubuentionem pauperum. Si ergo clerici excuſantur à ſolutione decimarum, pari ratione excuſantur & pauperes. Hoc autem eſt falſum: ergo & primum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicit * Decretalis Paſchalis Papæ. Nouum genus exactionis eſt, vt clerici à clericis decimas exigant.

In Decre. li. 3. ti. 30. cap. 2.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd idem non poteſt eſſe cauſa dãdi & recipiendi, ſicut nec cauſa agendi & patiendi. Contingit autem ex diuerſis cauſis, & reſpectu diuerſorum eundem eſſe dantem & recipientem, ſicut agentem & patientem. Clericis autem, inquantum ſunt miniſtri altaris, ſpiritualia populo ſeminantes, decimæ à fidelibus debentur. Vnde tales clerici, inquantum clerici ſunt, id eſt, inquantum habent Eccleſiaſticas poſſeſsiones, decimas ſoluere non tenentur. Ex alia vero cauſa, ſcilicet propter hoc quòd poſsident proprio iure, vel ex ſucceſsione parentum, vel ex emptione, vel quocunque huiuſmodi modo, ſunt ad decimas ſoluendas obligati.

¶ Vnde patet reſponſio ad primum, quia clerici de proprijs prædijs tenentur ſoluere decimas parochiali Eccleſiæ, ſicut & alij, etiam ſi ipſi ſint eiuſdem Eccleſiæ clerici quia aliud eſt habere aliquid vt proprium, aliud vt commune. Prædia vero Eccleſiæ non ſunt ad decimas ſoluendas obligata, etiam ſi ſint infra terminos alterius parochiæ.

¶ AD SECVNDVM dicendum, quòd religioſi qui ſunt clerici, ſi habeant curam animarum, ſpiritualia populo diſpenſantes, non tenentur decimas dare, ſed poſſunt eas recipere. De alijs verò religioſis etiam ſi ſint clerici, qui non diſpenſant populo ſpiritualia, eſt alia ratio. Ipſi enim tenentur de iure communi decimas dare, habent tamen aliquam immunitatem ſecundum diuerſas conceſsiones eis à ſede Apoſtolica factas.

¶ Ad tertium dicendum, quod in veteri lege primitiæ debebantur ſacerdotibus, decimæ autem Leuitis. Et quia ſub ſacerdotibus Leuitæ erant, Dominus mandauit, vt ipſi loco primitiarum ſoluerent ſummo ſacerdoti decimam decimæ. Vnde nunc eadẽ ratione tenentur clerici ſummo Pontifici decimam dare, ſi exigeret. Naturalis enim

enim ratio dictat,quod illis qui habent curam animarum,de communi multitudinis ſtatu prouideatur,vnde poſsint exequi ea quæ pertinent ad communem ſalutem.

¶ Ad quartum dicendum,quòd decimæ debent cedere in ſubuentionē pauperum per diſpēſationem clericorum. Et ideo pauperes non habent cauſam accipiēdi decimas,ſed tenētur eas dare.

SVMMA TEXTVS.

LIttera huius articuli duabus propoſitionibus continetur.Prima concluſio: Clerici inquantum clerici,hoc eſt,inquantum de decimis,quas pro ſuo ſpirituali miniſterio recipiunt,& de Eccleſiæ fundis, quorū fructibus,clericali iure viuunt,nullatenus tenentur decimas ſoluere. Secunda concluſio: Clerici non quatenus clerici, ſed quatenus ſeculari iure,vel hæreditario, vel emptionis, vel quouis alio,terras poſsident ſeculares,decimarū ſunt debitores,ſcilicet, ex fructibus, qui inde ſibi proueniunt.Probatur vtraque concluſio ſimul:Idem,inquantum idem, nō poteſt eſſe ratio & fundamentum quidquā dandi & recipiendi:eſt enim contra naturā, vt idem ſit agendi patiendique principium: ſed clerici propter ſpiritualem functionem habēt ius recipiendi decimas,ac proinde fructus prædiorum, quæ Eccleſia poſsidet:ergo eadem ratione nihil debent decimarum refundere.Nihil autem obſtat,quominus in eādem perſona diuerſa ſint principia;vnū agendi,alterum patiendi reſpectu diuerſorum: ergo in clerico etiam non obſtante ſpirituali principio recipiendi decimas inueniri ſimul poterit temporalis poſſeſsio, ex qua eaſdem debeat.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COncluſiones huius articuli certiſsimæ ſunt,& de quibus nulla extat controuerſia apud Doctores. Ec ſic ſolùm circa ſecundam eſt aduertendum,quod contra tenorem illius,quam plurimis extant conceſſa priuilegia à ſummis pontificibus ne de poſſeſsionibus,quas habent decimas ſoluant. Ciſtercienſibus nanque,& Hoſpitalarijs conceſsit Alexander tertius,vt de prædijs,quæ quomodocunque poſsiderent,ſi proprijs manuum laboribus illa colerent decimas non ſoluerent: idem conceſsit Adrianus,vt conſtat ex ca.ex parte,de decimis. Et intelligitur etiā ſi prædicti priuilegiati per ſuos famulos propria prædia colant:Cæterorum autem nulli ſiue clerici,ſiue monachi exempti erunt, quin illas debeant,eſto ipſi ſua arua colant, niſi ſimili fuerint muniti priuilegio. Quando verò Eccleſiaſtici proprias terras agricolis locāt multò minor relinquitur ratio dubitandi, quin huiuſmodi decimatum ſint debitores,vt habetur in ca.licet.& in c.ad audientiam,de decimis. Quāuis etiā ſuper his habēda erit ratio conſuetudinis,vt diximus in ſuperioribus.

¶ Inſolutione ad primū dicit duo D.Tho. Primum eſt,quòd clerici de propriis prædijs tenentur ſoluere decimas parochiali Eccleſiæ,ſicut & alij,etiam ſi ipſi ſint eiuſdem Eccleſiæ clerici. Secūdū eſt,quod prædia vnius Eccleſiæ no ſunt ad decimas ſoluendas obligata,etiam ſi ſint infra terminos alterius parochiæ. Sed contra primum eſt argumentū deſumptum ex c. nouum.de decimis. Vbi dicitur,quod illi clericis debent ſoluere decimas,qui à clericis ſpiritualium miniſteriorū labores accipiunt: Sed clerici eiuſdem Eccleſiæ non accipunt miniſteria ſpiritualia à clericis,ſed ſimul ipſi populo ea miniſtrēt: ergo non videntur quod ad decimas ſoluendas de proprijs prædijs ſint obligandi. ¶ Secundò contra ſecundum dictum D.Tho.etiam argumentor in hunc modum Nam, ſi illud eſſet verum ſequeretur poſſe cōtingere,quod vna Eccleſia omnibus ſuis decimis fraudaretur:ſi ponamus quod omnia prædia infra terminos alicuius parochiæ exiſtētia, à diuerſis donarētur diuerſis alijs Eccleſiis. Tunc enim aliis Eccleſijs cuncta poſſidentibus,ſpoliata remaneret ea Eccleſia,in cuius territorio ſunt omnia illa prædia.Conſequens autem eſt abſurdum,& contra rationem:ergo. ¶ Ad primum argumentū reſpondeo cum Caietano in præſenti,quod licet ex illo capitulo,nouum,nōnulli,vt Gloſſa,accipiant occaſionem dicēdi contra D.Tho.quod clerici eiuſdem Eccleſiæ non tenentur de propriis prædijs alii aliis decimas ſoluere:cōtrarium tamen eſt verum, vt probat ratio à D.Tho. adducta in eadem ſolutione,ſcilicet, quia aliud eſt habere aliquid vt proprium,ratione cuius debentur decimæ;Et aliud habere cōmune Eccleſiaſticū ratione cuius non debentur.Nec ex illa Decretali contrarium colligitur.Nam non dicit, quod illi ſoli tenentur ſoluere decimas,qui à clericis ſpiritualium miniſteriorum labores accipiūt,ſed,quod illi tenētur.Cum quo ſtat, quod etiā alii teneantur.Eò vel maximè, cū ſit per accidens, quod vnus clericus ſuæ Eccleſiæ teneatur. Accidit enim quod iſte homo dominus agri ſit clericus illius Eccleſiæ. Et ex his, quæ per accidens veniunt rei natura non mutatur. Vel ſecundo reſpondetur,falſum eſſe,quod clerici à clericis eiuſdem paræciæ non accipant aliquando ſacramenta. Accipiunt enim illa in caſu neceſsitatis

Duo dicit D.Tho. in ſolut.ad 1.

1.arg.contra primū dictum D. Tho.

2.arg.contra 2.dictū

Reſpondetur ad primum.

tis præter curatum, qui illa non niſi à ſuo vicario ſuſcipit. Et ſic de ſuis tẽporalibus fundis decimas debent. ¶ Ad ſecundum argumẽtum, ſuppoſito, quod doctrina à D. Tho. tradita eſt vera (eo enim ipſo, quod fundus eſt alicuius Eccleſiæ, efficitur Eccleſiaſticus, hoc eſt, ſpirituali muneri mancipatus, & ſic ad ſoluendas decimas non tenetur) reſpondeo hoc eſſe intelligendum cum grano ſalis, vt dicit Caietanus in iſto commentario. Scilicet, quãdo ſine notabili damno Eccleſiarum fieri poteſt, vt colligitur ex c. ſuggeſtum. extra, de decimis. Vbi cum cuidam ordini indultum priuilegium eſſet, ne decimas ſolueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorum acceſſio, vt aliæ parœciæ magnum damnum acciperent, iuſſum eſt, vt fieret ſupra hac re compẽſatio, ne contingeret quod vnus eſuriret, & alius ebrius eſſet. Æquitas nanque non patitur, vt ſtatuta Eccleſiæ talem deordinationem inducant. Quare in ſimilibus caſibus, debebunt prædia extraneis Eccleſiis curatis donata, cũ ſuo onere tranſire, nempe, vt ſolitas parochiali Eccleſiæ decimas ſoluant. Et tunc clerici per accidens à clericis decimas exigerent, ſcilicet, ratione prædiorum ſibi annexorum, nec obſtaret capitulum, nouum genus, quod de eo, quod per ſe & regulariter contingit, loqui, eſt intelligendum.

Ad 2. arg.

QVAESTIO LXXXVIII.

de Voto, per quod aliquid Deo promittitur, in duodecim articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

¶ Vtrum votum conſiſtat in ſolo propoſito voluntatis.

4. diſt. 38. q. 1. art. 1. q. 1.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd votum conſiſtat in ſolo propoſito voluntatis. Quia ſecundum quoſdam, votum eſt conceptio boni propoſiti cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid faciendum vel non faciendum ſe Deo obligat: ſed conceptio boni propoſiti cum omnibus quæ adduntur: poteſt in ſolo motu voluntatis conſiſtere: ergo votum in ſolo propoſito voluntatis conſiſtit.

2 ¶ Præterea, Ipſum nomen voti videtur à voluntate aſſumptum. Dicitur enim aliquis proprio voto facere, quæ voluntariè facit. Sed propoſitum eſt actus voluntatis, promiſsio autem rationis: ergo votum in ſolo actu voluntatis conſiſtit.

3 ¶ Præterea, Dominus dicit Lucæ nono. Nemo mittens manum ad aratrum, & aſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Sed aliquis ex hoc ipſo quòd habet propoſitum benefaciendi, mittit manum ad aratrum: ergo ſi aſpiciat retro, deſiſtens à bono propoſito, non eſt aptus regno Dei. Ex ſolo ergo bono propoſito aliquis obligatur apud Deum, etiam nulla promiſsione facta. Et ita videtur quod in ſolo propoſito voluntatis votum conſiſtat.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Eccleſiaſtici quinto. Quod vouiſti Deo, ne moreris reddere. Diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſsio: ergo vouere eſt promittere, & votum eſt promiſsio.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd votum quandam obligationem importat ad aliquid faciendum vel dimittendum. Obligat autem homo ſe homini ad aliquid per modum promiſsionis: qui eſt rationis actus, ad quẽ pertinet ordinare. Sicut enim homo imperando, vel deprecando ordinat quodammodo quid ſibi ab aliis fiat, ita promittendo ordinat quid ipſe pro alio facere debeat. Sed promiſsio, quæ ab homine fit, homini non poteſt fieri, niſi per verba, vel quæcunque exteriora ſigna. Deo autem poteſt fieri promiſsio per ſolam interiorem cogitationem: quia vt dicitur 1. Regu. 16. Homines vident ea quæ parent, ſed Deus intuetur cor. Exprimuntur tamen quandoque verba exteriora, vel ad ſuiipſius excitationem, ſicut circa orationem dictum* eſt, vel etiam ad alios conteſtandum: vt non ſolum deſiſtat à fractione voti propter timorem Dei, ſed etiam propter reuerentiam hominum. Promiſsio autem procedit ex propoſito faciendi. Propoſitũ autem

Qu. 83. art. 12.

autem aliquam deliberationem prçexigit,cum ſit actus volũtatis deliberatæ. Sic ergo ad votũ tria ex neceſsitate requiruntur.Primò quidem,deliberatio. Secundò,propoſitum voluntatis.Tertiò, promiſsio, in qua perficitur ratio voti. Superadduntur verò quandoque & alia duo ad quandam voti confirmationem,ſcilicet pronuntiatio oris,ſecũdum illud Pſalm.65.Reddam tibi vota mea quæ diſtinxerunt labia mea. Et iterum teſtimonium aliorum. Vnde magiſter dicit trigeſimaoctaua diſtinctione quarti libri ſententiarum, quod votum eſt teſtificatio quædam promiſsionis ſpontaneæ, quæ Deo & de his quæ ſunt Dei,fieri debet. Quanuis teſtificatio poſsit ad interiorem teſtificationẽ propriè referri.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd conceptio boni propoſiti nõ firmatur ex animi deliberatione, niſi promiſsione deliberationem conſequẽte.

¶ Ad ſecundum dicendum,quòd voluntas mouet rationem ad promittendum aliquid circa ea, quæ eius voluntati ſubduntur. Et pro tanto votum à voluntate accipit nomen quaſi à primo mouente.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui mittit manum ad aratrum, iam facit aliquid. Sed ille qui ſolũ proponit, nondum aliquid facit.Sed quando promittit,iam incipit ſe exhibere ad faciendum:licet nondum impleat quod promittit: ſicut ille qui ponit manum ad arandum,nondum arat:iam tamen ponit manum ad arandum.

Svmma Textvs.

Litera huius articuli tribus propoſitionibus continetur.Prima concluſio: Ad votum neceſsariò requiruntur tria,ſcilicet,deliberatio rationis; propoſitum volũtatis;& promiſsio,in qua voti ratio perficitur. Probatur: Votum eſt promiſsio facta Deo, aut homini ex propoſito aliquid faciẽdi procedens: ſed ante propoſitum aliquid faciendi & promittẽdi præcedit deliberatio rationis; cùm propoſitum ſit actus deliberatæ voluntatis,qui ſemper præſupponit deliberationem:ergo in voto illa tria neceſsario includuntur.Conſequentia cum minori eſt nota; & maior probatur. Votum importat obligationem faciendi, aut dimittendi aliquid;ſed homo obligat ſe homini per modũ promiſsionis ordinando ſe ad aliquid faciẽdum,aut dimittendum,quæ promiſsio ſemper præſupponit propoſitum id faciendi, Sicut enim homo imperando,aut deprecando ordinat, vt per alios fiat, quod ipſe vult; ita etiam promittendo ordinat ſe,vt faciat, vel euitet aliquid propter alios: quæ promiſsio quando eſt vera procedit ex propoſito id faciendi: ergo votum eſt promiſsio facta Deo,aut homini ex propoſito aliquid faciendi.Secunda concluſio:Promiſsio,quę fit homini, non poteſt eſſe niſi per verba, aut per ſigna exteriora.Cæterùm promiſsio quæ fit Deo,poteſt eſſe per ſolam cogitationem.Probatur ex illo.1.Reg.c.16.Homines vident ea,quæ apparent,Deus autem intuetur cor.Tertia concluſio: Licet votũ,quod Deo fit ſola mentis loquela poſsit fieri;adhibentur tamen à vouentibus alia duo ad voti cõfirmationem, nempe oris pronũtiatio, & aliorum teſtimoniũ.Hanc concluſionem probat D.Th.teſtimonio Magiſtri in.4.diſt. 38.dicentis,quòd votum eſt teſtificatio quędam promiſsionis ſpontaneæ, quæ Deo, & de ijs, quæ ſunt Dei,fieri debet.

Explicatio Articvli.

De hac materia,quæ celebris eſt,cognituque neceſsariſsima, diſputant Doctores in.4.d.38.Soto lib.7.de iuſtitia, per totum, Nauar.in Manua.c.12.à nu.24.Canoniſtæ in titulo de voto, & voti redemptio. & Summiſtæ verbo.votum.Ad cuius intelligentiam,vt à nomine ipſo exordiamur aduertẽdum eſt,quòd hoc nomen, votũ,quòd à vouere dicitur, ſi Latinis autoribus fides adhibetur propriè promiſsionem ſignificat, non quamcunque, ſed illam, quæ Deo, aut ſanctis fit.Vnde Cicero lib.2.de legib.Voti ſponſio quo obligamur Deo,& 3.de Natura Deorum. Nonne animaduertis ex tot tabellis pictis,quam multi votis vim tempeſtatis effugerint,in portũq; ſalui peruenerint? Et quoniam quæ magnopere deſideramus adhibitis votis à dijs petere ſolemus, tractum fuit etiam nomen ad ſignificandum noſtrum deſiderium. In qua ſignificatione dicere ſolemus,voti compotem eũ, qui deſiderium ſuum aſſequutus eſt.Sed in præſenti tantum loquimur de voto primo modo. Et ſic conſtat, illud eſſe actum religionis, quæ eſt virtus, qua Deo & ſanctis ſeruimus.

Votũ quid ſignificet.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd inter hæc quatuor nomina pactũ,ſtipulatio, pol-

Differẽtia inter pactũ ſtipulationem, pollicitationẽ, & votum.

licitatio, & votum hęc eſt differentia, quòd pactum neceſſariò requirit conſenſum duorum vel plurium. Tunc enim dicitur fieri pactum inter aliquos, quando de re aliqua, ſupra qua lis vel controuerſia eſſe poſſet, cõueniunt. Iuxta illud Vlpiani in lege pactũ. de pollicitationibus. Pactum eſt duorum cõſenſus, atque conuentio. Et in.l.1.de pactis. Pactum à pactione dicitur. Vnde etiam pacis nomen deductum eſt. Stipulatio eſt nomen verbale ab ſtipulor, quod poſtulare, ſibi promitti aliquid ſolemnibus verbis, ſignificat. Iuxta illud Colum. in præfactione lib. 10. Fœneris tui Syluane, quod ſtipulãti ſpopondera tibi, reliquam penſiunculam percipe. Et Cicero lib.2.de legibus: Si is, cui legatum eſt, ſtipulatus eſt id ipſum, quod legatum eſt, vt ea pecunia ex ſtipulatione debeatur. Et pro Roſcio Amerino, inquit; Stipulatus es? vbi? quo die? quo tempore? quo præſente? Quis ſpopondiſſe me dicit? nemo, &c. Et hac ratione ſtipulatio nihil aliud eſt, quàm verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum, facturumue ſe quod interrogatur, reſpondet. Quare ſtipulatio duos neceſſario, ſcilicet, interrogantem & reſpondentem requiret. Pollicitatio eſt ſolius offerentis promiſsio, vt autor eſt Vlpianus vbi ſupra de pollicitationibus. dicens: Pollicitatio ſolius offerentis promiſſum eſt. Atque ideo ſolet appellari communiter ſimplex promiſsio. Votum autem ſolum importat promiſsionem Deo factam, vt paulò anteà dicebam.

Dubiũ de poſsibilitate voti.

¶ Sed antequã ad ipſius voti quidditatẽ, & diffinitionem explicandam, accedamus, operæpretium erit agere de eius poſsibilitate. Vtrùm, ſcilicet, ſit poſsibile votum emitti de re aliqua, ad quam ex vi præcepti diuini, minimè teneamur? Quod quærimus propter Lutherum in ſuo libro de votis monaſticis, dicentem, morem Eccleſiaſticũ emittendi vota eſſe pernicioſum hominum inuẽtum, nullo ſacræ ſcripturæ exemplo, aut autoritate nitens. Eandem ſententiam tenuerunt Lamperiani hæretici, vt autor eſt Caſtro de hæreſibus. verbo. votum. Et poſteà Pſeudoapoſtoli, ac tandẽ Ioãnes Vvitcleph. Et probari poteſt aliquibus argumentis. Primò ſic: Nihil operis Deo præſtare poſſumus, quod ei non ſit debitum ex vi præcepti dilectionis, ſuper omnia: tenemur enim iſto præcepto illum diligere ex toto corde, & ex tota mente, & ex totis viribus, &c. ergo nullum relinqui poteſt ſupererogationis opus, quod poſsit eſſe peculiaris materia voti; atque ex conſequenti vanum erit Deo quidpiam vouere. ¶ Secundò: Deus creauit nos de nihilo, ſuaque miſericordia nos paſcit, atque ſuſtentat: ergo ratione iſtius beneficij debebimus ei quidquid ſumus, & quid quid poſſumus operari: atque ex conſequenti nihil relinquitur non debitum, quod ei vouere poſsimus. ¶ Tertiò: Iuſtorum opera debent fieri liberrimè: ſed votum infert neceſsitatem adimplẽdi, quod eſt promiſſum: ergo repugnat perfectioni Chriſtianæ. Atque ex conſequenti illud facere non ſolum vanum, verum & pernicioſum erit.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

¶ His tamen non obſtantibus ſit concluſio de fide tenenda, quòd præter opera præceptorum, ſunt etiam alia nõ debita, de quibus votum emittere iuſtum eſt, & celebre religionis officium. Hæc concluſio duas cõtinet partes, prima eſt, quod vltra opera præceptorum ſunt etiam alia non debita, ſecunda quod de his votum emittere iuſtum eſt, & celebre religionis officium, quod vtrunque inuerecundè negabat Lutherus. Prima pars probatur ex illo Matth.16. Sunt Eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnũ cælorum. Qui poteſt capere capiat. Quibus verbis, iuxta communem omnium interpretationem, loquitur Chriſtus de illis, qui voto virginitatis ſe aſtringunt, alias ex vi præcepti alicuius non obligati. Quod & D. Paulus exponit.1.ad Corinth.7. dicens; Dico nõ nuptis & viduis, bonum eſt illis, ſi ſic permãſerint, ſicut & ego. Et ſubdit ſtatim; de virginibus autem præceptũ Domini nõ habeo, &c. Quibus verbis apertè ſignificat opus virginitatis ſeruandæ non debitum ex præcepto, ſed liberum eſſe vnicuiq;. Item Matt. 19. adoleſcenti interroganti; Quid faceret, vt vitam poſſideret æternam, reſpõdet Chriſtus, Serua mandata. Et mox dicente iuuene, ſe iam omnia ſeruaſſe à iuuentute ſua, adiecit Dominus: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me. Quo in loco manifeſtè diſcernitur inter opera præceptorũ, & cõſiliorum: Nã ad poſsidendã vitã æternã prius aſsignauit mãdata, tanquã ad id maxime neceſſaria. Deinde autem ad perfectam vitam degendam adiecit conſiliũ de renuntiandis opibus, & pauperibus diſtribuendis. Sunt ergo ex mẽte Chriſti aliqua opera indebita ex vi præcepti; qualis eſt renũtiatio omniũ bonorũ. Et ratione ſic argumentor. Quia finis præcepti (teſte Apoſt.1.ad Tim.1.) eſt charitas, ex operibus, quę ſpectãt ad proximũ, nõ erat cur nobis Deus præciperet, niſi tãtũ ea quæ pertinent ad charitatis cuſtodiam, & in alijs, quæ ad cultũ ſuum pertinent, non voluit Deus obligationem noſtram metiri ex magnitudine beneficiorum, quæ nobis

Concluſio de fide.

bis contulerat, ſcilicet, creationis redemptionis, & aliorum: ſed omnia iuxta noſtram naturam ſuauiter diſponere; illaque tantũ præcipere, quæ ſuam amicitiam ſeruarent, & quæ poſsibilia eſſent non ſolum quibuſdam hominum conditionibus, pro loco, & tempore; ſed quæ omnibus, & quocunque tempore eſſent poſsibilia. Nam ſic leges debent diſponi. Cætera autem difficiliora in manu cuiuſque poſuit, vt ea implerent vel non. Ergo non omnia opera noſtra ſunt debita Deo ex vi præcepti. Et confirmatur: Multa ſunt opera, ad quæ nullum nos cogit præceptum, & multa alia, quæ lex minimè prohibet, vt ſeruare virginitatem, renuntiare diuitijs, &c. ergo non omnia ſunt debita Deo ex vi præcepti. Secunda pars concluſionis, ſcilicet, quòd de his operibus non debitis Deo ex vi præcepti, ſit iuſtum & religionis officium vota emittere, probatur primò: Multis ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quibus hominibus ſuadetur, vt vota faciant, & ea quam citiſsime adimpleant. Pſalm. 75. Vouete & reddite Domino Deo veſtro, qui in circuitu eius offertis munera. Et Pſalm. 49. Immola Deo ſacrificium laudis; & redde Altiſsimo vota tua. Et Pſal. 55. Reddam tibi vota mea, quæ diſtinxerunt labia mea. Et Nume. 39. Siquis virorum votum Domino vouerit, aut ſe conſtrinxerit iuramento, non faciet irritum votum ſuum, ſed omne quod promiſit implebit. Et Deut. 23. Cum votũ voueris Domino Deo tuo non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et ſi moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri abſque peccato eris. Quod autem ſemel egreſſum eſt de labijs tuis obſeruabis, & facies, ſicut promiſiſti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo loquutus es. Poſſet ſecundò id ipſum probari multis ſacræ ſcripturæ exemplis, & ſanctorum ac conciliorum in mediũ adductis teſtimonijs. Sed quoniam illa longum eſſet recenſere, conſultò prætermitto. Qui ea videre voluerit legat Alphonſum à Caſtro, loco nuper citato.

Ad. 1. arg. ¶Et ad primum argumentum reſpondeo, negando, maximo illo dilectionis præcepto, omnia opera, quæ quis exhibere poteſt, cõtineri. Cum ſatis ſit ad illius impletionem, ſic tota mente, & anima, & viribus Deum diligere; vt nihil eidem dilectioni contrariũ admittamus: quod in hac vita per Dei fauorem implere poſſumus. Nam, vt ait D. Tho. ſupra. q. 44. art. 6. dupliciter poteſt intelligi, quòd illud mandatũ adimpleatur. Vno modo perfectè, quod contingit, quando per illius obſeruantiam ad eum finem peruenimus, quem Deus intendit, ſcilicet, ad hoc, vt homo ſe Deo coniungat perfectiſsimo amore, qui non patitur ſecum peccatum vllum, quanuis leuiſsimum, nec alium quemcunq; amorem qui non ſit Dei. Et iſto modo in patria implebitur hoc mãdatum. Alio modo adimpletur imperfectè. Tunc, ſcilicet, quando, & ſi non perueniat homo ad prædictũ finem: non tamen recedit à via, quæ illuc ducit. Et iſto modo impletur in via. Appellaturque huiuſmodi adimpletio imperfecta, non, quia non ſufficiat ad vitandam culpã: ſed quia per illam non aſſequimur finem illo perfectiſsimo modo. Propter quod dicebat D. Auguſtinus lib. de ſpiritu, & litera. capit. 26. id eſſe diſcriminis inter triumphantem, & militantem vitam, quòd ad iuſtitiã huius vitæ, quæ illo dilectionis mandato præſcribitur, ſatis eſt, non peccare, nec id deputandum eſt culpæ, quòd nondum poteſt hic eſſe tanta Dei dilectio, quanta illius erit dum à nobis conſpicietur. Itaque, vt explicatiùs loquamur, aliud eſt perfectè adimplere præceptum, & aliud non violare. Poſſumus quidem in hac vita non violare præceptum dilectionis Dei, licèt non poſsimus illud perfectè adimplere. Et ſic cauenda eſt æquiuocatio adimplendi. Accipitur enim vno modo, vt opponitur tranſgreſsioni, ſeu omiſsioni. Et iſto modo impletur in hac vita. Alio modo, vt tantum valet, quantum plenè ad menſuram, cacumen, & finem pertingere, & iſto modo impletur in patria. Sed eſt aduertendum, quod quando dicimus præceptum dilectionis Dei poſſe adimpleri in hac vita, loquẽdo de adimpletione, vt opponitur tranſgreſsioni, tantum eſt ſermo de dilectione Dei, vt eſt ſpeciale præceptum. Poſſumus enim loqui de dilectione Dei dupliciter. Vno modo, vt eſt ſpeciale præceptum internos actus dilectionis præcipiens. Alio modo, vt eſt præceptum generale omnium aliorum præceptorum adimpletionem in ſe continens. Et quidem ſi loquamur primo modo, poteſt homo ex auxilio ſpeciali illud præceptum in hac vita adimplere. Nam poteſt quo tempore occurrit obligatio elicere maxima intenſione iſtum actum: Volo Deum ſuper omnia diligere; nullam tunc culpam mortalem, aut venialẽ admittendo. Cæterùm, ſi loquamur de dilectione, vt eſt præceptum generale, nulla ratione poteſt in hac vita adimpleri, niſi à confirmatis in gratia. Quia eſt impoſsibile, quòd homo non peccet, ſaltim venialiter, vt docet Diuus Hieronymus in Dialogo quinto contra Luciferianos, & Concil. Tridentin. Seſsion. 6. Can. 23. nullum

Aliud eſt adimplere præceptũ, & aliud nõ violare.

poſſe omnia peccata venialia vitare, ſine ſpeciali Dei priuilegio. Sicut de Beata Virgine
Ad.2.arg. tenet Eccleſia. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd quanuis Deus immẽſa nobis creationis, & redemptionis bona contulerit; noluit tamen obligationem noſtram ex magnitudine beneficiorum metiri: ſed ſuauiter cuncta diſponens, quæ ad amicitiam ſeruandam eſſent neceſſaria, & quæ omnibus eſſent poſſibilia, præcipere. Et ſic multa opera fuerũt relicta non præcepta, quæ facere, vel non facere liberum eſt homini. ¶ Ad tertium reſpõ
Ad.3.arg. detur, negando, quòd libertati Chriſtianæ repugnet votũ. Seruire enim Deo regnare eſt, & ab hac ſeruitute Chriſtus non liberauit nos morte ſua, ſed à ſeruitute peccati qua libertate nullus melius potitur, quam qui ſeruit Deo. Iuxta illud Apoſtoli ad Rom. 6. Liberati peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ.

¶ Suppoſito eſſe poſsibile, votum emitti de re aliqua, ad quam ex vi præcepti diuini minimè teneamur, opus erit explicare ea, quæ D. Tho. dicit eſſe neceſſaria ad votum. Vnde circa deliberationẽ, quæ eſt primum eorum quæ ad voti rationem requiruntur, aduertendum eſt primò, quòd deliberatio duo importat. Primum eſt diſcurſus, ſeu collatio inter multa. Aliud autem eſt determinatio ad vnum. Et conſtat ità eſſe experientia. Nam nunquam deliberatio requiritur, niſi quando datur optio inter multa. Vt, verbi gratia, concipit aliquis bonum eſſe ingredi religionem, tũc ad hoc, vt deliberatio fiat neceſſarium eſt, vt per diſcurſum & collationem conſideret, vtrùm ille ſtatus ſibi expediat, & quæ religio ſit conuenientior, conferendo ſingula, quæ in religionibus inueniuntur cum fine, quem intendit. Et poſtquam per diſcurſum reperierit, talem religionem eſſe conuenientem, tunc determinat eã ſumere; & ſic fit deliberatio. Eſt tamen aduertendum, quòd determinatio eſt duplex. Vna intellectus: & eſt ſententia, quæ ſequitur poſt factam collationẽ inter multa: qua vnum illorum approbatur. Altera eſt determinatio voluntatis; qua potius eligitur hoc medium, quam illud. Et quidem ad hoc, vt ſit plena deliberatio, non ſatis eſt prior determinatio intellectus, niſi ſecunda, quæ eſt voluntatis ſequatur. Nã quanuis multi ſint, qui determinatè iudicent, melius illis eſſe agere pœnitentiam, & ingredi religionem, quam manere in ſeculo, quia tamen non habent determinatam voluntatem id faciẽdi, non dicuntur id deliberaſſe, quo ad vſque per voluntatem determinentur. Ex quo ſequitur primò, quòd deliberatio, quæ ad votum requiritur, eſt determinatio voluntatis

Deliberatio importat duo.

ſuppoſito diſcurſu, & ſuppoſita determinatione intellectus. Appellatur tamẽ à D. Th. & ab alijs Doctoribus deliberatio rationis, quia præſupponit diſcurſum, & deliberationem intellectus. Sequitur ſecundò, quòd actus voluntatis, qui procedunt non ex collatione, & diſcurſu, ſed ex ſimplici apprehẽſione obiecti, vt velle beatitudinẽ, nolle miſeriam, &c. non ſunt deliberati, quia nõ procedunt à volũtate, vt deliberatiua, ſed à volũtate, vt natura ad vnum determinata.

¶ Secundò eſt aduertendũ, quòd actus voluntatis dupliciter poteſt procedere ex diſcurſu, & collatione intellectus. Vno modo ex diſcurſu, & collatione actuali. Alio modo ex diſcurſu, & collatione virtuali. Tunc dicitur procedere ex diſcurſu actuali, quando actu fit collatio, vtrum ſit conueniẽs, quòd talis actus fiat, necne. Quæ actualis collatio aliquando fit tempore perceptibili. Vt cum quis conſiderat, & confert, vtrùm ſit ducenda vxor, & poſt talẽ conſiderationẽ determinat illã ducere. Aliquãdo tẽpore imperceptibili. Vt cũ quis ex vehementi paſsione ſubitò mota determinat occidere inimicum: ità tamen, quòd ſtatim in ipſa occiſione offeratur ei conſideratio rei, quam facit. Nam ſi talis conſideratio ei non offeratur, ille actus non erit humanus; nec imputabitur ei; ſed erit actus naturalis, & primò primus. Tunc autem dicitur actus volũtatis procedere ex collatione, & diſcurſu virtuali, quando de ipſo actu non eſt facta collatio in ſe; ſed in ſuo principio. Quomodo artifices operari dicũtur ex collatione virtuali. Quia quãuis actu non faciant collationẽ de opere, quod efficiunt; eam tamen iam fecerunt cum artẽ didicerunt. Aliquando etiam dicitur actus eſſe ex collatione virtuali, quia ità conſonat operanti, vt nolit de eo actualem collationẽ efficere. Vt cum quis ex habitu operatur, vel ex conſuetudine, vel ex negligentia. Tũc enim ità ſe habet homo, vt habeat determinatam voluntatem ad operandum, ac ſi feciſſet collationem de re agenda.

Actus volũtatis poteſt dupliciter procedere ex diſcurſu intellectus.

¶ His poſitis eſt difficultas, vtrũ ad hoc, vt votũ ſit obligatoriũ, neceſſariũ ſit, q̃ vouens prius deliberet de omnibus, quorũ cognitio ipſum cohiberet à vouendo? Quod eſt quærere, vtrũ vota facta ex cordis facilitate, aut ex repentino timore, aut ex nimio dolore, vel ex magna turbatione, ſint obligatoria? De qua re eſt ſententia quorundã Doctorũ, qui, vt refert Sylueſter, verbo. votum. 2. partem tenent negatiuam. Eandẽ videtur ſequi Ricardus de Mediauilla in. 4. diſt. 38. art. 2. quæſt. 2. Nam dicit, quòd ſicut in nobis eſt duplex velle, ſcilicet, plenum, & ſemiplenũ: illud

Dubium de deliberatione neceſſaria ad votum.

illud eſt velle deliberatiuum, & hoc eſt vel le ex ſurreptione; ita etiam eſt duplex votum, plenum, & ſemiplenum. Primum habet plenam rationem voti; quia factum eſt ex deliberatione. Secundum verò non habet plenam rationem voti, quia fit ex ſurreptione. Et ideo non obligat ex neceſsitate, ſed ex quadam congruitate. Vnde frangere tale votum, etiam propria autoritate nõ eſt pec catum mortale. Hactenus Ricardus. Quibus verbis videtur ſignificare, vota, quæ ex plena deliberatione non fiunt, non eſſe obliga toria. Et probari poteſt hæc ſentẽtia aliqui bus argumentis. Primò ſic: Votum cum à voluntate dicatur, debet eſſe ſpontaneum, & voluntarium: ſed ignorantia tollit volũtarium: ergo vbi non omnia plene deliberantur non eſt plena libertas: atque ex con ſequenti nec votum. ¶ Secundò: Deliberatio importat maturum conſilium, atque diſcur ſum: ſed quando homo non conſiderat om nia, vel propter paſsionem, vel propter timo rem, non eſt ibi maturum conſilium: ergo nec poteſt eſſe votum factum ex deliberatio ne, atque ex conſequenti tale votum nullũ erit. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nam agere ex paſsione ſo lemus diſtinguere contra agere ex deliberatione, & ex conſilio. ¶ Tertiò: Votum eſt gra uiſsima obligatio, qua homo ſe obligat Deo in perpetuum, ſub pœna mortis æternæ: er go requirit omnium circunſtantiarum plenam deliberationem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam in omnibus alijs contractibus ciuilibus, vt in matrimonio opus eſt tali deliberatione pro pter grauiſsimam obligationem, quam ſecũ adducit. Et confirmatur: Si aliquis me deciperet ad hoc, vt profiterer aliquam religionem, dicens in ea non ſeruari delectum ciborum, necibi eſſe aliqua ieiunia extraordi naria, cuius contrarium poſteà verum inue niretur, licèt ego ita deceptus illam voueré, non tenerer ſeruare votum; quia mihi non fuit commoditas deliberandi: ergo ſimiliter non teneor ſeruare votum, in quo plena de liberatio non inuenitur propter timoré, vel propter aliam paſsionem.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Deliberatio accipitur duplici ter.

¶ Contrariam tamen ſententiam tenent communiter omnes Doctores ſequuti Palu danum in.4.diſt.38.quæſt.1. & Caietanum in præſenti commentario. Quæ proculdubio eſt vera, atque tenenda. Vnde ad illius explicationem aduertendum eſt, quòd deliberatio poteſt accipi dupliciter. Vno modo, vt opponitur motui ſubitaneo, & ex ſurreptione, ſiue ſit ille motus primò primus, in quo nulla eſt deliberatio, nec ratio culpæ, aut meriti; ſiue ſecundo primus, in quo ſola eſſe poteſt culpa venialis. Itaque ſecundum hanc acceptionem omnes illi dicuntur ope rari ex deliberatione plena, & perfecta, qui cognoſcunt quid ſit id, quod faciunt, quan uis non cõſiderent omnia, quæ poſſunt eue nire ex tali operatione. Alio modo poteſt ac cipi deliberatio pro plena conſideratione, qua nihil eorum, quæ deliberari poterant omittitur. Secundum quam ſignificationẽ ſolum illi dicuntur operari ex deliberatione, qui plenè conſiderant omnia, quæ circunſtant operationem.

¶ Hoc ſuppoſito ſit prima concluſio: Ad votũ ſemper eſt neceſſaria deliberatio primo modo accepta. Quod eſt dicere, neceſſa rium eſſe ad hoc, vt votũ ſit validum, quòd non fiat ſubitò, nec ex motu primo, nec ex motu primo ſecundo, in quo tantum inuenitur culpa venialis. Sed ſemper debet præcedere deliberatio his motibus oppoſita. Probatur: Votum non ſolum debet eſſe ſpõtaneum; ſed etiam ità deliberatum, vt obliget ad ſui obſeruãtiam ſub reatu culpę mortalis; ſed motus primo primus nulla ratione eſt voluntarius, ſed naturalis: & motus ſecũdò primus, in quo tantum eſt culpa venialis, nõ poteſt eſſe inductiuus talis obligationis: ergo nec actus voluntatis primus, nec ſecundus, in quo tantum eſt culpa venialis, erit ſufficiens ad votum. Atq; ex conſequẽti erit neceſſaria deliberatio his actibus contraria. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior patebit ex ijs, quæ infra dicemus. Et confirmatur: Per motum voluntatis, in quo ſolum culpa venialis inuenitur, nõ frãgitur votum, vt omnes Doctores concedũt: ergo nec talis motus ſufficiens erit ad indu cendam voti obligationem. Patet conſequẽtia ex paritate rationis. 1. *Conclu.*

¶ Secunda concluſio: Ad voti obligationem non eſt opus plena deliberatione, qua homo cuncta conſideret, quæ illum deterre rent à vouendo: ſed ſufficit illa deliberatio, qua iudicat quid ſit id, quod facit, & quæ ſatis eſt ad peccandũ mortaliter. Hæc cõclu ſio videtur eſſe D. Tho. in hoc art. & clarius in opuſ. 17. c. 10. ad 2. Quam etiam tenet Ca ieta. hic, & in ſum. verb. votum. in. c. de qua tuor conditionibus, quæ ſe tenent ex parte vouentis. Sylueſt. verbo. votum. 2. §. 13. Panormitanus in cap. venientes. de voto, & vo ti redempt. Ioan. And. in. c. duelum. de conuerſ. coniu. Soto lib. 7. de iuſti. q. 1. art. 2. & Nauar. in Man. c. 12. n. 24. Et probatur: Ad voti obligationẽ ſatis eſt, q; ſit opus ſponta neũ & volũtariũ; ſed illa deliberatio, qua homo iudicat quid ſit id, quod facit, ſufficiens 2. *Conclu.*

eſt ad efficiendum opus voluntarium: ergo & ad votum. Conſequentia eſt nota,& antecedens ab omnibus conceditur. Et confirmatur: Illa deliberatio ſatis eſt ad ſuſcipiendum baptiſmum, ad iurandum ; ad contrahendum matrimonium; & ad quemcunque alium contractum ciuilem , & ad merendum coram Deo, & ad peccandum mortaliter:ergo & ad votum. Antecedens eſt manifeſtũ,& conſequentia probatur: Quia æqualis libertas requiritur ad hæc omnia. Item: Tale votum fit liberè libertate contradictionis; tempore enim quo fit poteſt homo non facere:ergo libere vouet, atque ex conſequenti tenetur votum adimplere. Et confirmatur: Per talem promiſsionem obligare tur homo homini,vt omnes concedunt: ergo & Deo,cum æqua ſit vtriuſq; ratio. Præterea: Iurans ex conſuetudine,vel ex facilitate,eſt reus periurij , ſi non iurat verum , vt habet communis conſenſus Doctorum: ergo & qui vouet ex facilitate tenebitur votũ adimplere. Imò , vt dicit Caietanus in hoc commentario, frangens votum ex facilitate factum habebit duplex peccatum . Vnum quod commiſit vouens irreuerenter,& ſine exacta diligentia. Alterum frangens votum. Tandem probatur concluſio ex cap. veniẽtes. de voto.& vot.red. vbi votum emiſſum magis ex facilitate animi,quam ex arbitrio, iudicatur validum,& commutatur. Et in. c. ſicut nobis. de regularibus, lib. 6. clericus, qui nimia ægritudine laborans religionem vouit , ad aſſumendum habitum cogitur. Et in cap. ſunt qui. 17. q. 4. illi, qui tumultuario mentis impulſu,& non iudicio opes ſuas Eccleſiæ perpetuo contulerunt,& poſtea reuocandas putauerunt, tanquam ſacrilegi condemnantur,& de voti leuitate taxantur. Ex dictis infero primò, falſam eſſe regulam, quam adducit Angelus in ſumma ad cognoſcendum, vtrùm votum fuerit validum nec ne. Dicit enim,quòd quotieſcunq; tranſacta anguſtia,& periculo pœnitet, facti eum,qui vouit , vel vt ipſe dicit eſt male contentus, ſignum eſt quòd votum non fuit validum. Hæc tamen regula eſt falſiſsima. Nam ex ea ſequeretur, quòd etiam ſi homo diu deliberaſſet antequam vouiſſet,& poſteà eum facti pœniteret, tale votum non eſſet validũ: quod apertè eſt falſum. Vnde dicendũ erit, quòd tunc votum eſt validum,quando procedit ex deliberatione ſufficienti. Quæ quidem tunc eſt quando vouens aduertit,quid ſit id,quod facit, ad modum iam explicatũ. Infero ſecundò,quòd deliberatio, quæ tantum efficit peccatum veniale, qualis eſt ea, quæ inuenitur in actu primo ſecundo, non eſt ſufficiens ad votum cum illa nõ ſit inductiua obligationis ſub peccato mortali , vt diximus in prima concluſione. Nec ex hoc licet inferre,quòd ſiquis prudens, & ſciens voueat quotidie recitare vnum Aue Maria, tale non ſit votum: quia non obligat ad mortale. Eſt enim vere votum,cum ſimilis deliberatio in alia materia ſit inductiua obligationis mortalis. Et quod in illo caſu nõ obliget non eſt ex defectu deliberationis; ſed ex paruitate materię. Infero tertiò,quòd ſiquis fraude, vel ignorãtia inducatur ad vouẽdũ, tale votum non erit validum , cum fraus & ignorantia tollant voluntarium requiſitum ad votum. Vnde ſiquis induxit ruſticum ad hoc, vt voueret peregrinationem Hieroſolymitanam, dicens,quòd prope eſt,tale votum nullum erit. ¶Sed contra iſtam concluſionem eſt argumentum. Nam ex ea ſequeretur,quòd qui ſciens & volens, ſe inebriaret, cognoſcens quòd ebrius ſolet vouere,ſi poſteà voueat votũ eſſet validũ. Conſequẽs autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam: ergo. Probo ſequelam: ſi alia peccata feciſſet imputarentur ei , quia eſſent volita in ſua cauſa: ergo ſimiliter votum eſſet volitum in cauſa, atque ex conſequenti voluntarium & obligatoriũ. Eo vel maximè,quòd vt paulò anteà dicebã,libertas , quæ ſufficit ad peccandum mortaliter, ſufficit etiam ad votum. Reſpondetur tamẽ, negando ſequelam. Et ad probationẽ dico, quòd libertas,quæ ſufficit ad peccandũ mortaliter ſufficit ad votum,dummodo votũ ſit liberum in ſeipſo,& non in ſua cauſa. Nam cum ex eo magna obligatio oriatur, requiritur,quòd in ſe habeat libertatem. Et ſiquis obijciat: Libertas in cauſa ſufficit ad peccatum:ergo & ad votum, nego conſequentiã. Nam plus requiritur ad bonum,quã ad malum. Bonum enim conſurgit ex integra cauſa,& malum ex quocunque defectu. Ex quo infertur,quòd tunc tantum erit votum obligatorium, quando fuerit volitum in ſe formaliter,vel virtualiter.

Arg. cõtra 2. concluſ.

Reſponſio.

¶Tertia concluſio: Vota facta ex repentina deliberatione, ſufficienti tamen ad votũ, ſecum afferunt cauſam, vt diſpẽſentur; ex eo quod ita facta ſunt. Hæc concluſio eſt Caietani in præſenti, & Panorm. in cap. venientes, iam citato. Et ratio eſt: Nam huiuſmodi vota facta ex paſsione, vel timore, quodammodo ſunt inuoluntaria, atq; ex conſequẽti afferunt cauſam , vt diſpenſentur. ¶Et ad primum argumentum reſpondetur conceſſa maiori, diſtinguendo minorem. Nam ignorantia eſt duplex . Vna , qua ignoratur id quod fit. Et hæc quidem tollit voluntariũ.

3. Concluſ.

Ad. 1. arg.

Alters

Altera,qua ignorantur ea, quæ ex facto cognito ſequi poſſunt.Et hæc non tollit volũtarium, vt ſupra diximus. Vnde cùm quis vouet aduertens quid facit,nulla ratione factum ignoret,ſequitur opus illud eſſe volũtarium,& ex conſequenti votum eſt validũ.

Ad.2.arg. ¶Ad ſecundum reſpondetur cõcedendo vo rum eſſe,quòd deliberatio plena, atque perfecta importat maturum conſilium, & omnium rerum cognitionem. Cæterùm delibe ratio ſufficiens ad votum tantum importat iudiciũ,quo homo iudicat quid ſit id,quod facit, & hæc non diſtinguitur contra agere ex paſsione : ſed ſæpèſæpiùs ille, qui ex paſſione operatur habet hoc modo deliberationem ſufficientem ad voluntarium,dummodo opus non ſit primo primum,aut primo ſecundum,vt diximus in cõcluſionibus.

Ad.3.arg. ¶Ad tertium reſpondetur,quòd hæc delibe ratio,qua homo iudicat quid ſit id, quod facit,ſufficiens eſt ad hoc,vt homo obliget ſe Deo per votum,& homini per contractum ciuilem: ſiquidem efficit ſimpliciter volun tarium. Ad confirmationem reſpondetur diſtinguendo antecedens. Nam,ſi deceptio eſſet circa res graues,verum eſt, quòd votum eſt nullum, quia eſſet per iniuriam extortũ. Cæterùm ſi eſſet tantum circa res leues,votum validum eſſet. Vnde dico , quòd ſiquis deciperet ruſticum,vt voueret peregrinationem in Hieroſolymam , dicens locum eſſe proximum,& quòd non eſt nauigandum,tale votum eſſet nullum.Cæterùm, ſi deciperet illum dicens , iter eſſe amœnum , magis quam eſt,votum validum eſſet. Et idem iudicium eſt de ingreſſu in religionem.

Dubium. ¶Sed ſuppoſito, non eſſe neceſſariam maturam,& diuturnam deliberationem ad votum,dubium eſt, vtrùm ſaltim ſit ſanum cõſilium, non vouere religionem, niſi præuia matura & longa deliberatione,& præcedente multorum ſaltem amicorum conſultatione? Quam diſputationem verſat D. Thom. opuſc.17.cap.8.9.& 10. Reprehenſaq; ſententia eorum, qui aſſerũt talem deliberationem & conſultationem eſſe valde neceſſariam,& conuenientem, ipſe ſtatuit concluſionem dicens,non eſſe ſanum conſilium ad vouendam religionem vti iſta longa, & matura deliberatione.Et probatur ex illo Matthei.4.Vbi dicitur,quòd Petrus & Andreas vocati à Chriſto ; ſtatim ſequuti ſunt eum. Vnde in eorum commendationem dicit D. Chryſoſt.In medijs operibus exiſtentes audientes iubentem nõ dixerunt:Reuertamur in domum: Loquamur amicis.Sed ſtatim ſequuti ſunt Chriſtum.Talem enim obedientiam à nobis requirit Deus.Et ſubdit ſtatim de Iacobo,& Ioanne,quòd relictis retibus, & patre,ſequuti ſunt Dominum.Item Luc. cap.9.iuueni petenti à Chriſto, vt permitteret ire ad ſepeliendum patrem Chriſtus reſpondit : Sinite mortuos ſepelire mortuos. Sed ad hæc teſtimonia, & alia ſimilia reſpõdent aduerſarij ex illis tantum colligi, tunc non debere præcedere longam deliberationem,quando Chriſtus ſua propria voce vocat ad religionem.Secus autem erit, quando quis interius vocatur. Tunc enim opus erit deliberatione , & aliorum conſilio , vt hac ratione poſsit diſcernere, vtrùm motus ſit ex Deo. Sed hæc ſolutio eſt erronea , vt docet D.Tho.loco citato. Nam verba Chriſti in ſcriptura contẽta ſic accipienda ſunt, ac ſi ſingulis peculiariter dicerentur. Vnde Matth.18.dixit Chriſtus:Quod vobis dico, omnibus dico. Et ad Rom.15.Quæcunque ſcripta ſunt , ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt.Et notat Chryſoſt. dicta fuiſſe propter audientes, quibus Chriſtus loquebatur,ſcripta verò propter nos.Et confirmatur : Loquutio interior , qua Deus hominem vocat , & de qua eſt ſermo in Pſalm. 84. cùm dicit Propheta: Audiã quid loquatur in me Dominus Deus, longè præſtantior eſt quã loquutio exterior,vt docet D.Greg.in Homilia Pentecoſtes,dicẽs,quòd conditor noſter,quando loquitur exterius, nõ loquitur ad eruditionẽ,niſi interiori loquutione loquatur:ergo, ſi exteriori loquutioni ſtatim eſt aſſentiendum , nullo requiſito aliorum conſilio, vt aduerſarij dicunt ; ſimiliter erit aſſentiendum interiori. ¶ Sed contra iſtam *Argum.* ſententiam eſt argumentum. In arduis rebus , & ad ſtatum vitæ pertinentibus multorum conſilium requirere laudabile iudicatur , iuxta illud : Vbi multa conſilia , ibi ſalus ; ſed in rebus humanis nihil eſt tam arduum,& difficile, quam ſeipſum abnegare, & ingredi religionem: ergo id faciendũ nõ eſt , niſi præuia matura deliberatione , & multorum conſultatione.Et cõfirmatur:Ea, quæ poſſunt habere malũ exitũ,diu ſunt ex cogitanda:ſed religionẽ vouere,& eã ingredi poteſt habere malũ exitum,cũ ab ea multi apoſtatentur,& retrocedãt:ergo. ¶Ad hoc *Reſponſio.* argumentum reſpondetur,quòd in rebus arduis,quarũ veritas manifeſtè nõ cõſtat opus eſt matura deliberatione, & conſultatione. Secus autẽ eſt in ijs, quæ manifeſtè,& de fide conſtat eſſe altiora,& meliora. Quale eſt ingredi religionem. Ad confirmationem reſpondetur, quòd quando malus exitus poteſt prouenire ex parte rei aſſumendæ,opus eſt longa deliberatione. Cæterùm , quando malus exitus tantum poteſt prouenire ex

Sententia D. Tho. vera & tenenda.

parte assumentis, non est opus consultatione, sed vigilantia ad seruandum propositum. Vnde cum mali euentus, qui sunt in religione tantum proueniant ex parte assumentis, nihil concludit argumentum. Imò si aliquid valeret eò similiter probaretur, quòd venientibus ad fidem opus esset longa deliberatione, cum possint fieri hæretici, & retrocedere à veritate. Et meliùs est viã veritatis non agnouisse, quam post cognitã retrocedere.

Propositum & deliberatio differũt

¶ Circa secundum, quod D. Thom. dicit esse necessarium ad votum, scilicet, propositum voluntatis, est aduertendum, quòd propositum est consensus voluntatis, quo quis iuxta deliberationem rationis proponit operari, distinguiturq; à deliberatione, quę etiã, vt diximus, importat actum voluntatis eligentis potius vnum medium, quam aliud. Primò in eo, quòd deliberatio importat determinationem volũtatis indifferenter, siue rei futuræ, siue præsentis. Deliberamus enim pulsare, & nos pulsaturos. Cæterùm propositum tantum refertur ad futura; nõ enim proponimus agere, nisi id, quod futurũ est. Secundo differunt in eo, quòd determinatio voluntatis semper necessario præsupponit discursum, & collationem rationis. At verò propositum nõ eam semper necessario præsupponit, sed tantum dicit simplicem actum voluntatis rei agendæ, vel cauendæ.

Dubium.

¶ Sed est dubium, vtrùm propositum voluntatis sit necessarium ad votũ. Et pro parte negatiua sic arguimentor.

Argumen.

Sola promissio sufficit ad votum, quanuis non adsit propositum id faciendi: ergo frustra ponitur ista conditio. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Promittens, vel iurans, se aliquid facturum, quanuis non habeat propositum id faciendi, manet obligatus promissione, cum promissio ex natura sua astringat fidem promittentis: ergo non requiritur necessariò propositũ voluntatis. Et confirmatur: Vouens religionem absq; proposito seruandi ea, quæ in religione continentur, adhuc manet obligatus voto: ergo non requiritur propositum voluntatis.

Tripliciter potest se homo habere in promissione.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod homo dum promittit Deo aliquid facere tripliciter se potest habere in tali promissione. Vno modo, ità, vt habeat propositum, & animũ promittendi, & seruandi promissum. Alio modo, ità, vt nec habeat animum promittendi, nec seruandi promissum. Tertio modo potest homo aliquid promittere, habens quidem animum promittendi, sed non seruandi promissum. Quod fortassè accidit in religionibus militaribus, & in alijs, in quibus intuitu potius alicuius boni temporalis, quam religionis studio vota emittuntur.

¶ Hoc posito sit prima conclusio: Quotiescunque aliquis promittit Deo se aliquid facturum, cum animo promittendi, & seruandi promissum, est verum votum, & obligatorium. Probatur: Nam sunt ibi omnes conditiones requisitæ ad votum. *1. Conclu.*

¶ Secunda conclusio: Quotiescunque aliquis promittit, se aliquid facturum, non habens propositum promittendi, nec seruandi promissum, tale votum non est validum nec obligatorium apud Deum. Probatur: Talis non est promissio, sed fictio promissionis: ergo nullam obligationem inducit apud Deum. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Exterior promissio est signum interioris promissionis: ergo quando homo interius promittere non intendit, exterior promissio tantum est fictio promissionis: & sic non obligat. Tamen qui sic vouet, ex natura sua peccat mortaliter: quia mentitur in re graui. Est tamen aduertendum, quòd quanuis huiusmodi promissiones nullam obligationem inducant apud Deum; apud Ecclesiam tamen, qui sic vouerint manent astricti voto, & cogendi erunt ad illud obseruandum; nisi certis euidentibus signis, aut testibus ostenderint, non habuisse animum promittendi. Et probatur: Si aliquis alteri homini coram testibus quidquam promittat, cogi poterit ad soluendum promissum, quanuis dicat se non habuisse animum promittendi, sed decipiendi, quia fraus & dolus nulli debent patrocinari: ergo multo magis qui promittit Deo. Et confirmatur: Nam alias magna sequeretur perturbatio in republica, & monachi, atque moniales statim ac aliquid triste illis accideret, dicerent, se non habuisse animum vouendi. Item: coniugati possent dissoluere matrimonia. Et denique nulla fides adhiberetur pactis, cum nullus cogi posset ad seruandum promissum: hoc autem est absurdum: ergo dicendum erit, quòd Ecclesia potest tales cogere, & quod ipsi tenentur parere mandato Ecclesiæ, non quidem ex vi voti, sed ex præcepto Ecclesiæ propter vitandum scandalum. Et est hoc intelligendum, dummodo ipsi possint seruare promissum sine peccato. Nam alias potiùs debent mori, quam Ecclesiæ parere. Ex quo sequitur, quòd si aliquis post clandestinas nuptias alteri publicè contraheret, & ab Ecclesia compelleretur ad habitandum cum secunda, potiùs debet mori, quam Ecclesiæ parere: quia illa cohabitatio semper est peccatum,

tũ,cũ ex illa ſequatur fornicatio. Sequitur ſe cundo, quod qui poteſt fugere, & abire in prouinciam, in qua viuat ſine ſcandalo,non tenetur tale votum ſeruare,cum ex ſe ſit nul lum,& tantum obliget ratione ſcandali.

3. concluſio. ¶Tertia concluſio: Quotieſcunque aliquis aliquid promittit,cum propoſito quidem promittendi; ſed non ſeruadi promiſſum; tale votum eſt verum,& obligatorium coram Deo: quanuis ſic vouẽs peccet mortaliter, Et probatur: Votum, & iuramentũ ex natura ſua habent obligare quando liberè fiunt: ſed in caſu poſito ille libere vult vouere:ergo eius votum eſt validũ,& obligatorium; quanuis habeat intentionem non ſeruandi promiſſum. Imò ex eo ſic vouens peccat mortaliter; quia habet animum non ſeruandi votum,ad quod tenetur.Et ſic quã diu illum non depoſuerit, erit in peccato mortali. Et ad argumentum in principio dubitationis factum ex dictis patet ſolutio.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm, ſi quis voueat animo quidem vouendi,non tamen animo ſe obligandi per votum, quin potiùs animo non ſe obligandi; tale votum ſit validum & obligatorium? Sylueſter in ſum.verbo.metus.§.8.circa finem,partem tenet negatiuam, & eandem ſequitur verbo. pactum.§.4.Quam etiam tenet Scotus in.4. d.38.circa finem,& gloſſa ſuper cap. literarum de voto, & voti redemp. eſtque communis Canoniſtarum. Et probatur primò ex cap.humanæ aures. 22.q.5. Vbi dicitur, quod quia Deus intuetur cor, non debet homo ad verba, ſed ad intentionem iurãtis aduertere:ergo quando iurans habet intentionem non ſe obligandi per votum,aut iuramentum illud non erit obligatorium.

Sententia Canoniſtarum.

1. argum.

2. argum. ¶Et ratione ſic argumentor:Obligatio voti conſiſtit in intentione & arbitrio vouentis: ergo quanuis habeat propoſitum vouendi,ſi tamen habet propoſitum non ſe obligandi per votum, votum illud erit nullum. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. In voluntate vouentis,ſtat ſe obligare ad pœnam,niſi ſeruauerit promiſſum:ergo etiam in voluntate eius ſtabit ſe obligare ad culpam.Et confirmatur:Leges obligãt ex intentione legiſlatoris,vel ad culpam,vel ad pœnam: ſed votum eſt quædam lex, quã vouens ſibi præſcribit: ergo in voluntate vouentis ſtabit,quod obliget, vel ad culpã, vel ad pœnam.

¶Contrariam tamen ſententiam tenet Caietanus quæſtione ſequenti,ar.7. & Soto.li. 7.de Iuſtitia,q.1.art.2. eſtque cõmunis omnium Theologorum noſtri temporis. Ad cuius explicationẽ dico primò: Votum,quod

1. Dictum

vere votum eſt,& ſimiliter iuramentum ex natura ſua habet obligare ad ſui obſeruantiam.Probatur: Votum ſeruare,vel iuramẽtum,eſt de iure naturali, & diuino,iuxta illud Pſal.75.Vouete,& reddite Dño Deo veſtro,& Eccleſia. 5. Si quid vouiſti non moreris reddere: ergo ex ſua natura habent inducere obligationem. Et confirmatur: Sicut eſt præceptum de reddendo alienum,& ſeruanda fide; ita etiam de reddendõ voto:ſed iure naturali, & diuino tenetur homo reddere alienum,& ſeruare fidem:ergo & reddere votum. ¶Dico ſecundo: Ad hoc, vt votum ſit verum votum, non eſt opus, q̃ vouens habeat formalem intentionem ſe obligandi. Probatur: Votum ex ſua natura eſt obligatorium: ergo qui vult vouere virtualiter,vult ſe obligare. Atque ex conſequenti non eſt neceſſarium, quod vouens formaliter habeat intentionem ſe obligandi.Et cõ firmatur: Nam aliàs vota,quæ communiter fiunt,non eſſent vera vota, cum nullus fere ſit,qui habeat intentionem ſe obligandi,ſed tantum vouendi & promittendi: hoc autem non eſt dicendum: ergo. Item:Alij contractus obligant, licet in illis non explicetur formalis intentio ſe obligandi, ſed tantum contrahendi: ergo idem etiam erit dicendũ in voto,cum æqua ſit omnium ratio. ¶Dico tertio. Quotieſcunque aliquis habet propoſitum vouendi,quanuis habeat propoſitum non ſe obligandi,adhuc manet voto obligatus. Probatur: Illud propoſitum vouendi, eſt ſufficiens ad votum,vt diximus: & votũ ex natura ſua habet obligare, & non ex voluntate vouentis: ergo qui habet propoſitum vouendi,quanuis habeat propoſitũ non ſe obligãdi, adhuc manebit voto obligatus. Conſequentia cum maiori eſt nota; & minor probatur: Votum in ſua ratione formali includit obligationem, quæ quidem oritur ex lege naturali,& diuina,& non ex voluntate vouentis.Nam,quanuis ſit poſitum in noſtra poteſtate votum emittere,non tamen efficere,quod non obliget, poſtquam fuerit emiſſum. Quin potius, quemadmodũ accipere mutuum, & vxorem ducere pendet ex noſtra voluntate,& tamen ea ſuppoſita ex natura rei oritur neceſsitas reddendi mutuũ creditori,& debitum vxori;ità etiam in voto: ergo qui habet propoſitum vouendi, quanuis habeat propoſitum non ſe obligandi, adhuc manet voto aſtrictus. Et confirmatur: Si in poteſtate vouentis eſſet vouere,& non ſe obligare ad votum,ſequeretur, quod etiam in eius poteſtate eſſet vouere, & non ſe obligare ad culpam:conſequens autem eſt falſum: ergo & illud,ex quo ſequi-

2. dictum.

3. dictum.

tur. Sequela eſt manifeſta: Nam qua ratione non manet quis obligatus voto, non peccat non ſeruando illud. Falſitas verò conſequentis probatur. Frangere votum eſt contra ius diuinum, & naturale: ergo non poteſt fieri, vt ſit voti violatio ſine aliqua culpa. Ex dictis infertur ad votum eſſe neceſſarium propoſitum voluntatis, non quidem quod cadat ſupra materiam voti, nec ſupra eius obligationem: ſed tantum ſupra promiſsionem. Nam quanuis non habeat quis propoſitum ſeruandi promiſſum, nec ſe obligandi per promiſsionem: ſi tamé habet propoſitum vouendi, & promittendi; hoc ſufficiens erit ad votum, vt diximus. Et ratio eſt: Nam cum obligatio ſit effectus intrinſecus voti, qui vult vouere ex conſequenti & virtualiter vult ſe obligare, & ſic manet obligatus. Dico tamen, quod ſi aliquis ex ignorantia inuincibili, vel quia credit obligationem non eſſe inſeparabiliter annexam voto, vel, quia exiſtimat opinionem Sylueſtri eſſe veram, emitteret votum, habens quidé propoſitum vouendi, & non ſe obligandi per votum, ille talis non maneret obligatus voto. Nam cum ignorantia inuincibilis tollat voluntarium, fit, vt obligatio tunc nec formaliter, nec virtualiter fuerit volita, & ſic votum erit nullum. Ex quo infertur, quod ſi aliquis ignorans inuincibiliter votum caſtitatis eſſe coniunctum ſacro ordini, illum ſuſciperet, ille talis non maneret obligatus voto caſtitatis; quia nec formaliter, nec virtualiter fuit volitum. Quare, ſi puer ante vſum rationis ſacris ordinibus initiaretur, poſteà quando adoleſceret votum caſtitatis ſeruare non teneretur, ſed poſſet vxorem ducere, ſi vellet. Ita docet Soto in.4.d.25.quæſt.1. articulo.2.

Ad.1.arg. ¶Et ad primum argumentum deſumptũ ex cap.humanæ aures, reſpondetur, ſenſum illius textus eſſe, quod iuramentum habet vim obligandi ex intentione iurantis. Nam ſi iurans non habeat animum, & propoſitũ iurandi, iuramentum nullum erit. Et idem dicendum eſt de voto. Cæterum poſtquam iurans, vel vouens habuit animum iurandi, & vouendi, quanuis habeat propoſitum nõ ſe obligandi, adhuc manet voto aſtrictus, quia votũ, vel iuramentum ex natura ſua habent obligare, & non ex voluntate vouẽtis, vt diximus. Et ſic nihil obſtat textus ille.

Ad.2.arg. ¶Ad rationem reſpondetur, falſum eſſe, quòd ex voluntate vouentis pendet voti obligatio. Non enim habet votum, q̃ obliget ex voluntate vouentis, quanuis ab ea habeat, quod ſit votum, ſed ex natura ſua. Et idem iudicium eſt de lege, vt diximus ſupra quæſtione ſexageſima ſecunda, articulo tertio.

Dubiũ de promiſsione neceſſaria ad votum.

¶Circa tertium, quod D.Thom.dicit eſſe neceſſarium ad votum, ſcilicet, promiſsionẽ, eſt dubium, vtrùm ſit verum? De qua re Sylueſter verbo, religio.5.§.8. affirmat, communem ſententiam iuriſprudentium, ſuper cap.cõſulti.de regularibus in.6.fuiſſe, quod ad votum ſufficit ſolum propoſitum voluntatis, abſque promiſsione; maximè quando opus iam eſt inceptum. Vnde dicunt, quod ſi aliquis habeat propoſitum vouendi religionem, illud erit ſufficiens, vt maneat voto aſtrictus, maximè ſi ipſum habitũ ſuſcipiat. Suntque iſti iuriſprudentes in duas partes diuiſi. Quidam enim affirmant propoſitum voluntatis cum habitus ſuſceptione habere vim voti ſolennis. Vnde talis non poterit poſteà matrimonium contrahere. Ità tenent Innocentius ſupra cap. conſulti, iam citatũ. Hoſtienſis, Vincentius & alij. Quam ſuam ſententiam probant ex cap. beneficium. de regularibus.lib.6. Vbi diffinitur, quod beneficium clerici, qui religionem eſt ingreſſus, intra annum probationis alteri non eſt conferendum, niſi conſtet, quod abſolutè voluit vitam mutare. Ergo propoſitum mutandi vitam cum habitus ſuſceptione cenſetur à ſummo Pontifice votum ſolenne. Aliàs non expoliaretur ille clericus beneficio. Alij autem affirmant, quod propoſitum voluntatis eſt votum ſimplex, & non ſolenne. Vnde qui religionem fuerit ingreſſus cum illo propoſito tenebitur in illa, vel in altera profeſſionem efficere. Quam ſuam ſententiã probant ex dicto ca.conſulti.de regularibus in.6. Vbi Innocentius Pontifex affirmat, quod ille, qui accipiens habitum religionis habuit firmum propoſitum deſerendi ſeculum, non poteſt rurſus in ſeculum redire. Idem etiam diffinitur in cap.ſtatuimus, & in capi.ſuper eo, eodem titulo. Item in cap.neque viduas. 17.q.1.dicit Pelagius Papa; Neque viduas ad nuptias tranſire patimur, quæ in religionis propoſito diuturna obſeruatioue permã ſerunt. Et in cap. qui bona.eadem cauſa, & quæſtione.dicit D.Hieronymus: Qui bona agunt, ſi meliora propoſuerunt, in conſpectu Dei ceciderunt. Ergo ſolum propoſitũ ſufficit ad voti obligationem. Et confirmatur ex cap.Beata Maria.17.q.2. Vbi D.Auguſtinus dicit de Beata Virgine, quod propoſitum, quod habuit fuit votum. Paludanus in.4. d.38. alia ratione procedit. Dicit enim, quod illi, qui habuerunt propoſitũ vouendi religionem, & habitum ſuſceperũt tenentur illud adimplere. Non quidem quia propoſitum ſit votum; ſed ex præcepto Eccleſiæ,

Sententia Canoniſtarum.

cleſiæ ita præcipientis, vt conſtat ex capitibus iam citatis.

1.Cõcluſio

¶Cæterum ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Propoſitum voluntatis,etiam ſi ſequatur habitus ſuſceptio,nõ eſt votum ſolenne. Hæc concluſio eſt Syluestri loco citato. Et probatur: Votum ſolenne fieri non poteſt ſine conſenſu profitẽtis,& monaſterij: Sed prior, vel monaſteriũ tribuens alicui habitum religionis,non conſentit in illius profeſsionem:ſed tantum vult experiri nouitij mores: ergo quãuis habeat propoſitum vouendi, & habitum ſuſcipiat, non erit voto ſolenni aſtrictus. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior habetur expreſſe in cap.ad apoſtolicam.de regularibus. Et confirmatur: Votum ſolenne eſt veluti contractus quidam , quo vtraque pars obligata manet : ergo requiritur ad illud vtriuſque partis conſenſus. Atque ex conſequenti, quantumuis aliquis habeat propoſitum vouendi,& habitum ſuſcipiat,nõ erit aſtrictus voto ſolenni.

2.Cõcluſio.

¶Secunda concluſio:Propoſitum voluntatis,etiam ſi ſequatur operis inceptio , non eſt votum ſimplex, nec eius vim habet, ſed vltra hoc requiritur promiſsio.Hæc concluſio eſt Syluestri loco citato, & verbo votũ. 1.§.2.Et D.Tho.in hoc articulo. Vbi dicit. quod ratio voti perficitur in promiſsione, quem communiter ſequuntur Theologi in. 4.d.38. Et probatur primo ex ſcriptura , in qua votum appellatur promiſsio, vt conſtat ex Deuteron.cap.23.Vbi dicitur:Si quid vouiſti Domino,redde; quia promiſiſti.Et Eccleſiaſt.cap.5. Si quid vouiſti, non moreris reddere, diſplicet enim Deo infidelis,& ſtulta promiſsio : ergo ad rationem voti vltra propoſitum volũtatis requiritur promiſsio. Quare à Magiſtro in.4.d.38. diffinitur votum,quod ſit,teſtificatio ſpontaneæ promiſſionis. Item ratione idem probatur:Votum eſt obligatio , qua homo ſe Deo , aut alteri obligat:ſed homo non ſe poteſt ordinare ad alterum per ſolum propoſitum voluntatis, abſque promiſsione : ergo ad votum vltra propoſitum voluntatis requiritur promiſſio. Conſequentia cum maiori eſt nota , & minor probatur. Ordinatio pertinet ad intellectum,cuius eſt ordinare: ſed propoſitũ tantum eſt actus voluntatis: ergo homo nõ ſe poteſt ordinare ad alterum per ſolum propoſitum. Atque ex conſequenti vltrà illud, opus erit promiſsione; quæ eſt actus intellectus.Item manifeſtè probatur concluſio ex cap.literarum.de voto, & voti redemp.Vbi dicit Pontifex,quod non tenetur ſumere habitum religionis ille,qui in ægritudine conſtitutus dixit: Non morabor proponens in animo religionis habitum accipere. Et expreſsius in cap.ſi bona.17.q.1.abſoluit Diuus Gregorius ab obligatione eum, qui propoſitum abſque promiſsione habuit. Dicens, ꝙ aliud eſt propoſitũ corde concipere, & etiã ore nunciare: aliud autem ſubſequenti obligatione ſe voti reum facere:ergo ad votum vltra propoſitum voluntatis requiritur promiſsio. Quare in leg.pactum. ff.de pollicit. ſeruo.dicitur,quod ex pollicitatione naſcitur obligatio.

3. Cõcluſio

¶Tertia concluſio: Qui habuerit propoſitum vouendi religionem , etiam ſi habitũ ſuſceperit, non tenetur illud adimplere ex præcepto Eccleſiæ. Hæc concluſio eſt contra Paludanum. Illam tamen ponit Syluester loco citato. Et probatur:Tale præceptũ nullibi in toto iure reperitur : ergo gratis aſſeritur. Conſequentia eſt nota,& antecedens probatur:Nam prædicta iura tantũ ponuntur ad explicationem voluntatis , quam quiſque habet intrandi religionem; nec aliquod præceptum Eccleſiæ in ſe continent. Ex dictis infertur, quod ſolum propoſitum voluntatis,licet firmiſsimum ſit, nullã obligationem peccati inducit,ſed poterit quiſq; libere facere,contra propoſitum,abſque eo quod peccet, vel contra votum, vel contra præceptum Eccleſiæ. Vnde, ſi nouitius intra annum probationis habitum dimittat, dummodò votum non fecerit , non peccat mortaliter; imò nec venialiter; niſi id faciat ex animi facilitate. Et idem iudicium erit, quando homo deſiſtit bonis operibus incepti,quæ facere propoſuerat. De hac re videndus eſt D.Thom.infra.q.artic.4. Sed contra hoc eſt argumentum. Firmum propoſitum voluntatis, nihil aliud eſt, quam affirmatio de futuro aliquid faciendi;quæ quidem explicatur hoc verbo: Faciam,vel,non faciam: ergo qui habuerit tale propoſitum tenebitur facere quod propoſuit.Probo conſequẽtiam: Nam aliàs mentiretur in re graui, ſuã affirmationem falſam faciẽdo;quod ſine peccato fieri non poteſt. Hoc argumẽtum ideò propoſui,vt quid ſit propoſitum clariùs apertiamus. Vnde ad illius ſolutionem aduertendum erit, hoc eſſe diſcriminis inter propoſitum,& promiſsionem, quod propoſitũ cũ ſit actus voluntatis eligentis aliquid facere in futurum,non eſt affirmatio, nec negatio; ſed tantum eſt conſenſus voluntatis,qui exprimi poteſt per hoc verbum de futuro; Faciam, dummodo in illo non intelligamus ſenſum promiſſorium,ſcilicet, promitto facere,ſed tantum ſimplicem aſſertionem eius, quod tũc in animo gero. Cæterum promiſ-

Diſcrimen inter propoſitum,& promiſsionem.

ſio.

ſio cum ſit actus intellectus, importat affirmationem, aut negationẽ. Ex quo ſequitur, quod ſi ille, qui habuit propoſitum aliquid faciendi, poſteà mutato propoſito oppoſitũ faciat, non mẽtitur; quia potuit mutare propoſitum. Et ſic licet falſum dixerit, nec mentitus eſt, quando protulit, quia tunc tantum dixit quod putabat facere; nec poſtea quando contrarium facit, quia non tenebatur nõ mutare propoſitum. Cæterum qui promiſſione firmat propoſitum, ſi poſtea contrarium faciat, mentitur; cùm faciat contra veritatem illius propoſitionis, faciam hoc, quã promiſit ſemper facere veram. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum. Ad aliud deſumptum ex cap. beneficium. quo Innocentius, & alij probabant propoſitum habere vim voti ſolennis, reſpondetur cum Panormitano ſuper cap. literarum. de voto, & voti redemp. quod nomine propoſiti mutandi vitam in eo loco intelligit ſummus Pontifex ipſum propoſitum voto ſimplici firmatum. Tale enim eſt quòd vere oſtendit clericum voluiſſe vitam mutare. Et ſic habitum ſuſcipiens videtur renuntiare anno probationis. Quare merito expoliatur beneficio habito; & alteri confertur. Ità etiam reſpondet Sylueſter verbo. religio. 5. §. 8. Ad alia iura ſimiliter reſpondetur, quod loquuntur de propoſito voto ſimplici firmato, vt cõſtat ex ca. viduas. & ex cap. ſtatuimus. & ex cap. cõſulti. in quibus ponuntur tres modi; quibus aliqui religioni obligantur. Primus eſt per publicã profeſsionem. Secundus per profeſsionem tacitam, & implicitam. Quid autem ſit implicitè profiteri, videbimus infra. Tertius eſt, per propoſitum firmum mutandi vitam. Quod intelligitur, quando per votum ſimplex fuerit firmatum.

ARTICVLVS. II.

¶Vtrùm votum ſemper debeat fieri de meliori bono.

AD SECVNDVM ſic procedi tur. Videtur, quòd votum non ſemper debeat fieri de meliori bono. Dicitur enim melius bonũ quod ad ſupererogationem pertinet. Sed votum non ſolum fit de his quæ ſunt ſupererogationis, ſed etiã de his quæ pertinent ad ſalutem. Nam & in baptiſmo vouent homines abrenũciare diabolo, & pompis eius, & fidem ſeruare, vt dicit * Gloſ. ſuper illud Pſal. 75. Vouete & reddite Domino Deo veſtro. Iacob etiam vouit quòd eſſet ei Dominus in Deum, vt habetur Geneſ. 28. Hoc autẽ eſt maximè de neceſsitate ſalutis: ergo votum non ſolum fit de meliori bono.

Sumitur ex Caſſiod. & Aug. in hoc loco.

2 ¶ Præterea, Iephte in catalogo Sãctorum ponitur: vt patet Hebræor. 11. Sed ipſe filiam innocentem occidit propter votum, vt habetur Iudic. 11. Cùm ergo occiſio innocentis non ſit melius bonum, ſed ſit ſecundum ſe illicitum, videtur quòd votum fieri poſsit nõ ſolum de meliori bono, ſed etiam de illicitis.

3 ¶ Præterea, Ea quæ redundant in detrimentum perſonæ, vel quæ ad nihil ſunt vtilia, nõ habent rationem melioris boni. Sed quandoque fiunt aliqua vota de immoderatis vigilijs & ieiunijs: quæ vergunt in periculum perſonæ. Quandoque etiam fiunt aliqua vota de aliquibus indifferẽtibus & ad nihil valentibus: ergo nõ ſemper votum eſt melioris boni.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Deuter. 23. Si nolueris polliceri, abſque peccato eris.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, votum eſt promiſsio Deo facta. Promiſsio autẽ eſt alicuius quod quis pro aliquo voluntariè facit. Non enim eſſet promiſsio, ſed comminatio, ſi quis diceret ſe contra aliquem facturum. Similiter vana eſſet promiſsio ſi aliquis alicui promitteret id quod ei non eſſet acceptum. Et ideo cũ omne peccatum ſit contra Deum, nec aliquod opus ſit Deo acceptũ, niſi ſit virtuoſum, conſequens eſt quòd de nullo illicito, nec de aliquo indifferẽti debeat fieri votum, ſed ſolum de aliquo actu virtutis. Sed quia votum promiſsionẽ voluntariam importat, neceſsitas autẽ voluntatem excludit, id quod eſt abſolutè neceſſarium eſſe, vel non eſſe, nullo modo ſub voto cadit. Stultum enim eſſet, ſi quis voueret ſe eſſe moriturum, vel ſe non eſſe volaturum. Illud verò quod non habet abſolutam neceſsitatem, ſed neceſsitatem finis, puta, quia ſi

Ar. præced.

ne

ne eo non poteſt eſſe ſalus, cadit quidē ſub voto, inquantum voluntariè fit, nō autem inquantum eſt neceſsitatis. Illud autem quod neque cadit ſub neceſsitate abſoluta, neque ſub neceſsitate finis, omnino eſt voluntarium : & ideo hoc proprijſsimè cadit ſub voto. Hoc autē dicitur eſſe maius bonum in comparatione ad bonum, quòd cōmuniter eſt de neceſsitate ſalutis : ideo propriè loquendo, votum dicitur eſſe de melioti bono.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd hoc modo ſub voto baptizatorū cadit abrenuntiare pompis diaboli, & fidem Chriſti ſeruare: quia voluntariè fit, licet ſit de neceſsitate ſalutis. Et ſimiliter poteſt dici de voto Iacob. Quamuis etiam poſsit intelligi quòd Iacob vouit ſe habere Dominum in Deum per ſpecialem cultum : ad quem non tenebatur, ſicut per decimarum oblationem, & alia huiuſmodi quæ ibi ſubduntur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd quædam ſunt quæ in omnem euentum ſunt bona: ſicut opera virtutis, & alia bona quæ poſſunt abſolutè cadere ſub voto. Quædam verò in omnem euentum ſunt mala, ſicut ea quæ ſecundum ſe ſunt peccata. Et hæc nullo modo poſſunt ſub voto cadere. Quædā vero ſunt quidem in ſe conſiderata bona (& ſecūdū hoc poſſunt cadere ſub voto) poſſunt tamen habere malum euentum, in quo non ſunt obſeruanda. Et ſic accidit in voto Iephte, qui vt dicitur Iudicum. 11. votum vouit Domino, dicens: Si tradideris filios Amō in manus meas quicūq; primꝰ egreſſus fuerit de foribꝰ domus meę, mihiq; occurrerit reuertēti in pace, eū offerā holocauſtū Domino. Hoc autem poterat malum euentum habere, ſi occurreret ei aliquod animal non immolandum, ſicut aſinus vel homo: quod etiam accidit. Vnde, & Hier. dicit: In vouendo fuit ſtultus, quia diſcretionem nō habuit. Et in reddendo, impius. Præmittitur tamen ibidem, quòd factus eſt ſuper eum ſpiritus Domini, quia fides & deuotio ipſius, ex qua motus eſt ad vouendum, fuit à Spiritu ſancto. Propter quod ponitur in catalogo Sanctorum : & propter victoriā quam obtinuit : & quia probabile eſt cum pœnituiſſe de facto iniquo, quod tamen aliquod bonum figurabat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd maceratio proprij corporis, puta, per vigilias & ieiunia, non eſt Deo accepta, niſi inquantum eſt opus virtutis: quod quidem eſt inquantum cum debita diſcretione fit: vt ſcilicet, concupiſcentia refrenetur, & natura non nimis grauetur. Et ſub tali tenore poſſunt huiuſmodi ſub voto cadere. Propter quod & Apoſtolus Romano. 12. poſtquam dixerat, exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuē tem, ſanctam, Deo placentem: addidit, rationabile obſequium veſtrum. Sed quia in his quæ ad ſeipſum pertinent, de facili fallitur homo in iudicando talia vota, congruentius, ſecundum arbitriū ſuperioris, ſunt vel ſeruanda, vel prætermittenda: ita tamen quòd ſi ex obſeruatione talis voti magnum & manifeſtū grauamen ſentiret, & non eſſet facultas ad ſuperiorem recurrendi, non debet homo tale votum ſeruare. Vota verò quæ ſunt de rebus vanis, & inutilibus, ſunt magis deridenda, quàm ſeruanda.

Svmma Textvs.

Svppoſito, quod votum eſt promiſsio facta Deo, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per plures propoſitiones. Prima concluſio: De nulla re illicita poteſt eſſe votum. Probatur: Promiſsio ſemper eſt de re, quam quis pro alio facere diſponit in gratiam illius. Sed omne peccatum eſt contra Deum: ergo de nullo peccato poteſt fieri votum. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur ex differentia, quę eſt inter promiſsionem, & commination. Nam in comminatione diſponit homo facere aliquid aduerſus alterum: in promiſsione verò in illius gratiam: ergo qui vouet aliquod malum potius comminaretur Deum, quam votum emitteret. Secunda concluſio: De nullo opere indifferenti poteſt fieri votum. Probatur: Promiſsio, quæ fit in gratiam alicuius, debet eſſe de re grata illi, & accepta: alias vanum eſſet & ſtultum tale votum: ſed opus indifferens, nec placet,

nec

nec eſt gratum Deo: ergo. Tertia concluſio: De re abſolutè neceſſaria, vel impoſsibili, vt quod homo ſit moriturus, vel volaturus non poteſt fieri votum. Probatur: Votum eſt promiſsio voluntaria: ſed neceſsitas, vel impoſsibilitas tollit voluntarium: ergo. Quarta concluſio: De re non abſolutè neceſſaria, ſed ex fine, qualia ſunt illa, quæ cadunt ſub præcepto, poteſt fieri votum, non inquantum eſt neceſſaria, ſed inquantum libere fit. Hanc concluſionem non probat Diuus Thomas. Poteſt tamen eius probatio ex litera colligi in hunc modum: Tũc opus, quod placet Deo cadit ſub voto, quãdo ſubeſt humanæ voluntati: ſed opus neceſſariũ ad ſalutem placet Deo, & ſubeſt humanæ voluntati: ergo de eo poteſt fieri votum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nam neceſsitas finis, vel legis, non tollit voluntarium; ſed tantum neceſsitas abſolutè. Quinta concluſio: De opere virtutis non neceſſario ad ſalutem, qualia ſunt opera conſiliorum, proprie poteſt fieri votum. Probatur: Talia opera placent Deo; & ſunt vndequaque libera, tã ex parte finis, quam ex parte vouentis: ergo de illis proprie poteſt fieri votum. Vltima concluſio, quæ ſequitur ex ſuperioribus eſt: Quod votum ſemper debet fieri de meliori bono. Probatur: Opera conſiliorum dicuntur meliora in cõparatione ad ea, quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem; quia ſunt perfectiora: Et de his propriè poteſt fieri votum: ergo votum ſemper eſt de meliori bono.

Explicatio Articvli.

EXplicatis iam eis, quæ pertinebant ad formam voti, conſequenter Diu. Thom. in hoc articulo agit de illi⁹ materia. Et quia ea multiplex eſt, multiplices etiam ſuboriũtur dubitationes, quæ à nobis ſequentibus ordinem concluſionum Diui Thomæ maiori, qua poterimus breuitate explicabuntur.

De promiſſione rei illicitæ.

Vnde circa primam concluſionem, in qua de promiſsione rei illicitæ eſt ſermo, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, certum eſſe, quod votum de re illicita factum nullam inducit obligationem, cùm tale potius habeat rationem comminationis, quam promiſsionis, vt docet Diu. Thom. in litera. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod emittere votum de re illicita eſt peccatum; & ſimiliter illad adimplere; vt conſtat ex Diu. Iſidoro lib. ſecundo de ſynonimis, & refertur in decretis. 22. quæſtione quarta, in capit. in malis. dicente: In malis promiſsis reſcinde fidem. In turpi voto muta decretũ. Quod incaute vouiſti, ne facias. Impia eſt promiſsio, quę ſcelere adimpletur. Dico tertio, etiam eſſe certum, quod emittere votum de cõmittendo peccato mortali, vt de occido inimicum, vel de vindicanda iniuria, eſt peccatum mortale. Nam cum actiones ſumant ſpeciem ab obiecto, & obiectum illius voti ſit mortale, fit, vt etiam ipſum votum ſit peccatum mortale, duplicem malitiam in ſe continens. Prima eſt, malæ voluntatis occidendi inimicum. Altera eſt ſacrilegij, quod fit dum conſecratur Deo res, quæ illi maximè diſplicet: in quo maxima iniuria Deo irrogatur. Vnde vtraque iſta malitia erit in confeſsione neceſſario explicanda. Habetque verum hoc tertium dictum non ſolum, quando vouens habet intentionem promittendi, & ſeruandi promiſſum: ſed etiam, quando habet propoſitum promittendi, quanuis habeat propoſitum non ſeruandi promiſſum. Nam cum illud propoſitum vouendi ſufficiens ſit ad votum in illo includitur voluntas ſe obligãdi, & ſeruandi promiſſum, vt ſupra diximus. Itaque hæc certa ſunt.

Dubium.

¶Sed dubium eſt, vtrum emittere votum de committendo peccato veniali, tantum ſit peccatum veniale, vel potiùs mortale. In qua re Caietanus in ſumma, verbo. votum, dicit, quod emittere talia vota, eſt peccatum mortale. Et probari poteſt hæc ſententia primò: Quotieſcunque aliquis promittit Deo id, quod vouens non facere tenetur, grauem illi irrogat iniuriã: ſed qui promittit ſe venialiter peccaturum, vouet id, quod non facere tenetur: ergo grauem iniuriam Deo irrogat: atque ex conſequenti peccat mortaliter. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur: Nam illud eſt deludere Deum. ¶ Secundò: Iuramentum factum de committendo aliquo peccato veniali, eſt peccatum mortale: ergo & votum. Conſequentia tenet: Nam votum magis obligatorium eſt quam iuramentum. Et antecedens probatur. Quicunque iurat ſe venialiter peccaturum tenetur ſuum iuramentum falſum reddere, non peccando: ſed quodcunque iuramentum falſum, etiam in re leui, eſt peccatum mortale, cum in illo adducatur Deus in teſtem mendacij: ergo quodcunque iuramentum factum de peccando venialiter eſt peccatum mortale.

Sententia Caietani. 1. arguit.

2. arguit.

Concluſio.

¶His tamen non obſtantibus dico, quòd emittere votum de peccato veniali, tantum eſt veniale, & non mortale. Ità tenet Syluester verbo. iuramentum, quarto, & Antonin. ſecunda parte, titulo trigeſimo, capit.

pit. quarto. §. primo. Nauarro in manual. capit. duodecimo, numero vigeſimo octauo, & Soto libro ſeptimo de Iuſtitia, quæſtione prima, articulo tertio. Et probatur. Bonitas, vel malitia alicuius actus ſumitur ex obiecto: ſed obiectum illius voti tãtum eſt peccatum veniale: ergo & ipſum votum. Et confirmatur: Adimplere illud votum, & peccare venialiter, tantum eſt peccatum veniale: ergo & illud vouere. ¶Et ad primum argumentum reſpondetur diſtinguendo maiorem: Nam ſi homo tenetur non facere id, quod vouet, tantum ſub peccato veniali, falſum eſt dicere, quod irrogat grauem iniuriam Deo, illud promittendo, cum tantum Deum deludat in re leui; quod quidem eſt peccatũ veniale. Cæterũ ſi homo tenetur non facere id, quod vouet ſub peccato mortali, verum eſt, quod irrogat Deo grauem iniuriam, illud promittendo, quia Deum deludit in re graui. Et ſic nihil valet argumentum. ¶Ad ſecundum reſpondetur primò, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam; Nam licet vinculum voti ſit maius, quam vinculum iuramenti, poteſt tamen voti tranſgreſsio eſſe peccatum veniale ex leuitate materiæ, cùm tamen iuramenti tranſgreſsio ſemper, & in quocunque indiuiduo ſit peccatum mortale, cum in illo adducatur Deus in teſtem falſi. Et ſic; quia iurans ſe venialiter peccaturum, iurat id, quod non facere tenetur, & ex conſequenti iurat falſum, ſit, vt ſemper peccet mortaliter; quod non inuenitur in voto. Vel ſecundo reſpondetur, & melius, negando antecedens, vt communiter negatur ab omnibus Doctoribus. Qui dicunt, quod ſicut votum peccati venialis tantum eſt peccatum veniale: ita & iuramentum. Et ad probationem dico, eſſe duplex iuramentum; vnum aſſertorium, alterum promiſſorium. Inter quæ hoc eſt diſcriminis, quod iuramentum aſſertorium etiam de re leui, ſi falſum ſit eſt peccatum mortale: quia eſt perfectè periurium; & adducitur Deus in teſtem mendacij: quod fieri non poteſt ſine graui iniuria. Cæterum in iuramento promiſſorio; vt quando quis iurat, ſe aliquid facturum; quanuis ſit de re illicita, & quam non facere tenetur, ſi materia ſit leuis, non eſt peccatum mortale; ſed tantum veniale. Quia tunc nõ adducitur Deus in teſtem mendacij; ſed in teſtẽ criminis faciendi, quod cum ſit leue, leuis tantum, & parua iniuria Deo irrogatur. Et ſic tale iuramentum tantum eſt peccatum veniale. De hac re eſt videndus D. Thom. quæſtione ſequenti, art. 3.

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

¶Circa tertiam concluſionem Diu. Tho. in qua de voto rei indifferentis emiſſo, eſt ſermo, aduertendum eſt, quod res indifferens dicitur illa, quæ nihil mali, vel boni præſefert, vt fricare barbam, reſcindere vngues in tali die; & alia huiuſmodi. Ex quibus ſi fiant, vel non fiant, nihil honori diuino accreſcit, nec vtilitati proximi, aut propriæ; nec per contrarium reſultat aliqua offenſa contra Deum, vel contra proximũ. Sed eſt difficultas; vtrùm votum de huiuſmodi rebus emiſſum ſit validum & obligatorium. Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Iuramentum de re indifferenti factum, eſt validum, & obligatorium: ergo & votum. Conſequentia eſt nota: Nam maius eſt vinculum voti, quam iuramenti. Et antecedens probatur: Vnuſquiſque tenetur ſuum iuramentum verum reddere: aliàs erit periurus: ergo qui iurat ſe facturum aliquam rem indifferentem, tenetur illam facere, ne ſit periurus. ¶Secundò: Opus religionis cadit ſub voto, cum ſit opus virtutis: ſed res indifferens, poſtquam de ea eſt votum emiſſum, eſt opus religionis: ergo de eo poteſt votum emitti, quod ſit obligatorium. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nã opus factum ex voto, eſt opus religionis.

De promiſſione rei indifferẽtis.

Dubium.

1. argum.

2. argum.

¶In contrarium tamen eſt Diu Thom. in hoc articulo, & communis ſententia omnium Doctorum. Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quod de opere indifferenti dupliciter loqui poſſumus. Vno modo, inquantum eſt indifferens, nullam ex ſe bonitatem, aut malitiam habens. Alio modo inquantum per rationem ordinatur ad aliquem finem bonum. Quo ſuppoſito dico primo, quod votum emiſſum de re indifferenti, quatenus indifferens eſt, non eſt validum, nec obligatorium. Et præterea id emittere eſt peccatum veniale. Probo ſingulas partes. Et primò, quod tale votum non ſit obligatorium: Nam votum, cùm ſit promiſsio in gratiã alicuius facta, debet eſſe de re grata illi, aliàs erit vana. Res autẽ indifferẽtes quatenus tales ſunt, nõ ſunt gratæ Deo: Atq; ex cõſequẽti, nec votũ de illis emiſſum poterit dici promiſsio, nec erit obligatorium. Quod verò talis voti emiſsio ſit peccatum veniale, probatur; Nam illicitum eſt velle per res vanas, & nullius momenti Deo, aut ſanctis reuerentiam exhibere, & res indifferentes, quatenus tales, ſunt vanæ & nullius momenti. ¶Dico ſecundo, quod votum emiſſum de re indifferenti, quatenus per rationem ordinatur ad aliquem bonum finem, vt ſi quis voueat, non tranſi-

Dupliciter poſſumus loqui de opere indifferenti.

1. Dictum

2. Dictum.

re

re per aliquem vicum, ne in eo ei offeratur occaſio peccandi, eſt validum, & obligatorium. Probatur: Huiuſmodi opera indifferentia, quando fiunt propter aliquem bonum finem, ſunt actus virtutum: ergo de illis poteſt fieri verum votum. Hoc autem eſt intelligendum dummodo ipſa opera indifferentia ex ordinatione ad bonum finem bona efficiantur. Nam ſi adhuc poſt illum ordinem manent indifferentia, vota, quæ de illis fuerint emiſſa non erunt valida, nec obligatoria propter rationem iam dictam. Ex quo infero primò, quod vota, quæ à mulieribus communiter fiunt non nendi, vel non coquendi in die ſabbathi propter honorem Beatæ Virginis, non ſunt valida, nec obligatoria. Quia opera illa, adhuc relata in illum bonum finem, manent indifferentia, cum nihil conducat ad honorem Beatæ Virginis non nere, ſi tamen mulier, quæ illud votum emiſit in alijs operibus ſeruilibus ſe exerceat. Secus autem eſſet, ſi votum fieret de ceſſando ab omni opere ſeruili, vt hac ratione vouens liberiùs vacaret diuinæ contemplationi. Tunc enim eſſet validum, cum tale opus in illum finem relatum bonum efficiatur, & actus religionis. Infero ſecundo, quod vota non loquendi, vel non ludendi cum aliquo, vel ad aliquem certum ludum, quando ſolùm fiunt, quia colloquium vel ludus vouenti ſunt grauia, non ſunt valida, nec indigent diſpenſatione, vt non ſeruentur; cum in illum finem relata non cedant in cultum diuinum. Secus autem eſſet, ſi fierent propterea quòd ex talibus actionibus datur occaſio peccandi, vel dilapidandi ſubſtantiam vouentis. Tunc enim eſſent valida propter rationem iam dictam. Infero tertio, quod ſi aliquis emitteret votum rei, quæ ex ſe erat indifferens; & ex circunſtantia, vel fine appoſito facta fuit materia voti, & actus virtutis; vt ſi quis voueret, non ingredi talem domum; quia ibi datur ei occaſio peccandi, ceſſante tali fine, & circunſtantia ceſſaret votum; nec teneretur illud amplius ſeruare. Et ratio eſt: Nam ceſſante illo fine, opus redditur indifferens; & de quo votum fieri non poteſt.

3. dictum. ¶Dico tertio, quod quando eſt dubium, vtrum res, de qua fit votum, ſit indifferens, nec ne, ſeruandum erit votum, quo ad vſque illius fiat diſpenſatio, vel conſtet rem eſſe indifferentem. Probatur: Nam in dubijs tutior pars ſemper dicitur eligenda.

Ad.1.arg. ¶Et ad primum argumentum, reſpondetur negando antecedens. Sicut enim votum rei indifferentis non obligat: ità etiam nec iuramentum. Et ad probationem dico, falſum eſſe, quod in iuramentis promiſſorijs teneatur homo ſuum iuramentum verum reddere. Nam cum illud non cadat ſupra veritatem propoſitionis, ſed ſupra promiſsionem, fit, vt ſi promiſsio non eſt obligatoria, nec ipſum iuramentum. Quare abſque aliqua diſpenſatione poterit homo facere contra illud.

Ad.2.arg. ¶Ad ſecundum argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, diſtinguendo minorem. Nam vel illud opus indifferens ordinatur ad aliquem bonum finem, vel non. Si ordinatur verum eſt, quòd eſt actus religionis, poſtquam de eo eſt votum emiſſum. Si autem non ordinatur, falſum eſt, quod ſit actus religionis, cum tam indifferens maneat, poſtquam de eo eſt votum factum, ſicut antea. Quare ad hoc, vt de aliquo opere poſsit votum emitti, neceſſarium erit, quod antea ſit opus virtutis, & quod poſtea per votum fiat actus religionis.

¶De tertia concluſione Di. Thom. in qua dicit de rebus abſolutè neceſſarijs, vel impoſsibilibus, vt de moriendo, vel de volando, non poſſe fieri votum, nihil eſt dicendum, quoniam certa eſt, & extra controuerſiam poſita: ratioque illius eam ſufficienter conuincit. Quare ea prætermiſſa, circa quartam, in qua de rebus neceſſarijs ex fine, qualia ſunt opera præceptorum, vt non fornicari, non furari, eſt ſermo, eſt difficultas, vtrùm votum emiſſum de rebus, quas homo ex præcepto diuino, vel naturali facere tenetur ſit validum, & obligatorium. De qua re eſt ſententia Gerſonis Pariſienſis Cancellarij in ſecunda parte, numero vigeſimoquinto, dicentis de rebus, quæ ſunt ſub præcepto, non poſſe fieri votum. Vnde dicebat, quod ſi quis vouerit rem debitam ex præcepto, & contrarium fecerit, non peccat grauius, quam ſi votum non emiſiſſet. Et probari poteſt hæc ſententia primò ex Diuo Thoma in quarto, diſtinctione trigeſima octaua, quæſtione prima, articulo ſecundo, quæſtiun. prima. Vbi poſtquam diuiſit votum in ſingulare, & commune, & dixit, quod votum ſingulare, quod eſt de operibus conſiliorum, habet completè rationem voti: de voto communi, quod eſt de operibus præceptorum, affirmat, quòd non habet completè rationem voti. Et ſic appellat illud votum commune, quaſi largo modo, & abuſiuè, non propriè votum. Et in ſolutione ad tertiũ dicit, quod fractio talis voti, non inducit nouum

Dubiũ de promiſsione rei præceptæ.

Sententia Gerſonis.

1. argum.

uum peccatum: ergo ex mente Diu. Thomæ non eſt verum votum. ¶ Secundò: In omnibus rebus materia, & forma ſibi debent proportionari: ſed votum eſt opus conſilij: ergo & materia illius debet eſſe in conſilio; atque ex conſequenti ea, quæ cadunt ſub præcepto non poſſunt eſſe materia voti. ¶ Tertiò: Quicunque vouet opus, quod ex præcepto diuino, aut naturali facere tenetur facit iniuriam Deo: ergo tale votum non eſt validum, nec obligatorium. Conſequentia eſt, nota, & antecedens probatur: Nam ille talis videtur maiorem vim ſuæ voluntati tribuere, quam legi diuinæ, in quo grauis iniuria Deo irrogatur. ¶ Vltimo: Si poſſet fieri votum de re, quæ eſt ſub præcepto ſequeretur, quod etiam de eadem re poſſet homo pluries, vel millies idem votum emittere: Conſequens autem eſt abſurdum: nam ſic frangendo primum votum, mille peccata committeret, quod non eſt dicendum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Non magis tenetur homo votum adimplere, quam facere ea, quæ ſunt ſub præcepto: ergo ſi non valet ſecundum votum de eadem re emiſſum, propterea quod ex primo voto tenetur homo illam adimplere; ſimiliter etiam non erit validum votum, quod fit de re, quæ eſt in præcepto: quia iã ante votum erat debita. Et confirmatur: Si eſſet aliqua lex humana, quæ ſtatueret, ne quis fornicaretur, illa nullam obligationem induceret ſupra diuinam, & naturalem, quæ idem præcipit: ſed votũ nihil aliud eſt, quã quædam lex particularis, quã homo ſibi præſcribit: ergo illud nullam obligationem inducit ſupra legem naturalem.

1. argum.

2. argum.

Vltimũ argumẽtum

1. cõcluſio.

¶ Contrariam tamen ſententiã tenet Caietanus in hoc articulo, & Syluester, verbo votum. Eſtque communis omnium Doctorum. Vnde ad illius explicationem ſit prima concluſio: de rebus, quæ ſunt ſub præcepto diuino, aut naturali poteſt fieri votũ. Probat primò ex cõmuni vſu Eccleſiæ, in qua illi, qui vouẽt religionẽ, vel ſuſcipiũt ſacros ordines, nouo vinculo voti obligãtur abſtinere à fornicatione, & adulterio, à quib⁹ tamẽ iã lege diuina, & naturali erãt prohibiti. Et cõfirmatur ex cap. nec aliqua. & ex c. ſi quis Epiſcop⁹. 27. q. 1. Vbi ſacrilegę appellãtur mulieres, quæ poſt votũ emiſſum fornicationẽ cõmittunt. Ex quo ſequitur eas duplex peccatũ cõmiſiſſe. Vnũ intẽperantiæ cõtra prẽceptũ naturale. Alterũ ſacrilegij faciẽdo cõtra votũ. Itẽ ratione ſic argumẽtor: Res, quæ ſunt ſub prẽcepto, ſunt gratæ Deo, & prætereà pẽdẽt ex noſtra volũtate inquantũ à nobis libere fiunt: ergo de illis poteſt fieri votũ. Hæc eſt ratio D. Tho. in iſto articulo. Cuius vis in eo nititur, quod cum res præceptæ nõ ſint ſimpliciter neceſſariæ, ſed ex noſtra pendeant voluntate, quantum ad exequutionem, ex ea parte poſſumus nos ad illas arctiori vinculo aſtringere. Nec aliqua inter has obligationes exiſtit repugnantia. Itaque, quẽadmodum quanuis lege naturali teneamur non occidere, aut furari, nihilominus leges humanæ malefactoribus ſupplicia decernunt, vt quos virtutis honeſtas non mouet, pœnæ metus cohibeat, nec inter has obligationes aliqua exiſtit repugnantia: ita etiam ad eas res faciendas, quæ eodem iure naturali, aut diuino ſunt præceptæ poterimus nos arctiori voti vinculo ex voluntate noſtra aſtringere. Nec in hoc plus tribuimus noſtræ voluntati quam Dei: ſed telegamus eandem diuinæ religioni, vt firmius id, quod nobis præcipit perſoluamus. Verba ſunt Diui Auguſtini in capit. ſunt quædam. decimoſeptima, quæſtione prima. Ex quo infertur falſam, & erroneam eſſe ſententiam Gerſonis aſſerentis, quod ſi quis voueat rem, quæ eſt in præcepto, & poſteà contrarium faciat, non magis peccat, quam ſi votum non emiſiſſet.

¶ Sed ſuppoſito, quod tale votum eſt validum poterit quis dubitare, vtrum ſit verum, & proprium votum? Nonnulli tenent partem negatiuam, dicentes, etiam Diu. Thom. in hoc articulo, eſſe eiuſdem ſententiæ, propterea quod aſſerit, id eſſe vere & propriè votum, quod cadit ſupra materiam conſiliorum. Et cum votum de rebus præceptis non cadat ſupra talem materiam, videtur, quod non ſit verè & proprie votum. In hoc tamen ſit ſecunda concluſio: Votum emiſſum de opere præcepto, eſt verum & proprium votum. Probatur: Eſt vera, & propria promiſsio diſtinctam habens obligationem ab ea, quæ naſcitur ex præcepto: ergo eſt verum votum. Cõſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur ex prima concluſione. Et cõfirmatur: Si aliquis emittat votum de opere præcepto, vt de nõ fornicãdo, & cõtrariũ faciat, peccat peccato ſacrilegij, vt cõſtat ex ca. nec aliqua. & ex ca. ſi quis Epiſcopus, iam citatis. Sed hoc nõ eſſet, niſi illud eſſet verum, & proprium votũ: ergo. Probo minorem: Nam illud opus non pertineret ad religionem, niſi eſſet verum, & proprium votum. ¶ Et ad D. Thom. reſpõdeo, quòd dicit, circa materiam conſiliorum eſſe propriè votũ, quia tale nõ ſolũ ex parte formæ ſed etiã ex parte materiæ eſt propriè votum, cum materia illius ſit propria voti, & nulla ratione cadat ſub prẽcepto. At verò

2. cõcluſio.

Ad 1. arg.

votum,quod cadit ſupra materiam præceptam,quanuis ſit verè, & propriè votum, vt diximus,materia tamen illius nō eſt propria voti,ſed communis illi & præcepto.Et propter hoc etiam dixit in.4.diſtinctione trigeſima octaua, votum de re præcepta eſſe cōmune votum. Ad aliud, quod adducitur in eodem argumento ex eodem D. Thoma dicente, fractionem voti de re præcepta non inducere nouum peccatum, dico,id eſſe verum,quia ibi non eſt,niſi vnicus actus dupli
Ad.2.arg. cem malitiam habens. ¶Ad ſecundum argumentum reſpondetur,conceſſo antecedenti, negando vltimam conſequentiam. Nam ſicut vouere eſt opus conſilij; ità etiam materia voti,quanuis ſit præcepta,inquantum pendet ex noſtra voluntate,& ad illam obligari poſſumus maiori vinculo religionis,ca-
Ad.3.arg. dit ſub conſilio. Et ſic omnia proportionātur. ¶Ad tertium argumentum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod vouens rem præceptam id non facit, quia plus tribuat ſuæ voluntati, quam legi diuinæ, ſed quia vult eam maiori vinculo relegare, vt ſic firmius, quod Deus præcipit perſoluat, quaſi duplici obligatione aſtrictus. Propter quod dicebat Diuus Auguſtinus, & refertur in capit. ſunt quædam. 17. quæſtione prima. Sunt quædam, quæ etiam non vouentes debemus,quędam etiam, quæ niſi vouerimus, non debemus. Nec in hoc plus tribuimus noſtræ voluntati, quam Dei: ſed relegamus eandem diuinæ religioni, vt firmius, id quod nobis præcipit, perſoluamus. Et quanuis in hoc profiteamur noſtram imbecillitatem, illam tamen conſolidamus,atque vt dæmones inde ferociores in nos inſultant, ità & diuina ſubſidia locupletiora nobis mittuntur.

Ad vltimū argument. ¶Ad quartum argumentum reſpondetur, negando ſequelam. Et ad probationem dico,quod ratio,propter quam votum ſecundum de eadem re emiſſum nihil valet, eſt, quia cum obligatio ſequentis voti ſit eiuſdem rationis cum priori, nihil aliud facit, quam primum firmare. Cæterùm obligatio voti cum ſit diſtincta ab obligatione præcepti,& alterius rationis,fit,vt eidem rei poſſint ambæ conuenire. Et ſic ad rem,quā ex præcepto facere teneor, poſſum me adhuc per votum obligare. Ad confirmationem,vt reſpondeamus eſt aduertendum, quod leges humanæ de nouo poſitæ ad præcipiendum id, quod lege naturali, aut diuina erat præceptum,ſunt in duplici differentia. Quædā enim ſunt,quæ actum præceptum non trāſferunt in aliam ſpeciem,ſed in eadem relinquunt. Et huiuſmodi leges nullam aliā obligationem inducunt vltra naturalem,aut diuinam. Vt, verbi gratia, eſt lex naturalis, quæ præcipit non occidere. Et præterea lex humana idem præcipit grauiſsimis impoſitis pœnis contra occiſores. Et quia huiuſmodi lex poſterior non transfert priorem actū in aliam ſpeciem, nullam aliam obligationem inducit vltra naturalem. Et ſic peccans contra has leges tantum peccat vno peccato. Aliæ autem leges humanæ ſunt,quæ adiunctæ legibus naturalibus actus illarum trāſferunt in aliam ſpeciem.Et hæ nouam obligationem inducunt ſupra legem naturalem. Vt, verbi gratia, eſt lex naturalis præcipiēs alienum reſtituere, ſi poſteà prælatus in virtute obedientiæ præcipiat, vt ablatæ rei fiat reſtitutio; quia huiuſmodi præceptum, & lex mutat ſpeciem prioris actus, fit, vt nouam inducat obligationem ſupra legem naturalem. Quare non reſtituens peccabit duplici peccato, vnum iniuſtitiæ, alterum inobedientiæ: quorum quodlibet debet neceſſario in confeſsione explicari. Vnde,quia votum accedens ad id, quod homines ex lege naturali facere tenentur, mutat actus ſpeciem, & facit quod id, quod anteà erat in virtute temperantiæ ſit in virtute religionis, fit, vt inducat nouam obligationem. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum.

Leges humanæ in duplici differentia.

¶Circa eandem quartam concluſionem Diu. Thom. eſt alia difficultas, vtrùm, ſi quis voueat nunquam peccare, tale votum ſit validum? Ad cuius explicationem breuiter dico primò, quod ſi quis voueat abſolutè nunquam peccare,tale votum non erit validum, nec obligatorium. Eſſet enim de re moraliter impoſsibili, cum Diu. Ioan. prima ſua canoni. capit. primo,dicat: Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus. Idē etiā eſt diffinitum in concil. Mileuitano can.6.7.&.8.& in cōcil.Trid.ſeſſ.6.can.23.Dico ſecūdo,ꝙ ſi quis voueat nunquā peccare venialiter, circa aliquam certā materiā,vt,verbi gratia,nunquā mentiri iocoſè,tale votū eſſet validum,cum eſſet de bono obiecto,& poſsibili moraliter, cum gratia diuina. Dico tertio, quod ſi quis voueat,nunquā peccare mortaliter,tale votum ex natura rei erit validum. Hoc dictum eſt contra Nauarrum in Manuali. capit. 12. numero.65.dicentem, tale votum non eſſe validum, quia eſt rei valde difficilis. Sed probatur noſtra ſententia ex eo,quod illud votum eſt de bono obiecto,& poſsibili moraliter per gratiam Dei, quam omnibus conferre eſt paratiſsimus. Conſulendum tamen erit, ne huiuſmodi votum fiat. Præſertim quantum ad peccata cordis, quæ maxima

Dubium.

1.Dictum

2.Dictum.

3.dictum.

cum

cum difficultate poſſunt cognoſci. Quia ſic ſemper eſſet ſcrupulus, an vouens conſenſerit, nec ne, & votum debet fieri de re comperta & cuius tranſgreſsio ſit valde manifeſta. ¶Si quis autem quærat, vtrùm qui vouerit nunquam peccare venialiter, ſaltim teneatur ex voto maiori qua poterit vigilantia peccata venialia vitare? Nam videtur pars affirmatiua vera. Si quis enim voueat confiteri omnia peccata venialia, ex voto tenebitur ſaltem confiteri ea, quæ moraliter memoriæ occurrunt. Et eadem videtur eſſe ratio de eo, qui vouit nunquam peccare venialiter, quantum ad ea, quæ moraliter poteſt vitare. Et confirmatur: Si quis voueat ieiunare totam quadrageſimam in pane, & aqua, vel dare Eccleſiæ centum aureos; ſi non poteſt implere totum votum, tenetur ſaltem implere partem poſsibilem, vt docet Diu. Thom. articulo ſequenti ad tertiū: ergo idem eſt dicendum in noſtro propoſito; cum ſit vtriuſque vna & eadem ratio. In hoc tamen dico quarto, quod qui vouerit nunquam venialiter peccare, ad nihil tenetur ratione voti. Atque adeò talis venialiter peccans, non magis peccat, quam ſi votum non emiſiſſet. Probatur: Illud votum eſt nullum vt diximus: ergo nulla ex illo naſcitur obligatio. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam qui vouit ieiunare totam quadrageſimam, vel confiteri omnia venialia, aut dare centum aureos, ſenſus illius voti eſt, ꝙ obligatur ad id, quod ipſe facere poterit. Quare cum obiectum illius voti ſit bonum, & poſsibile, validum erit. Cæterùm, quando quis expreſſe vouet, omnia peccata venialia vitare, votum cadit ſupra totam materiam ſimul ſumptam, quæ cum impoſsibilis ſit, ipſum votū reddit nullum, nec obligatorium.

4. Dictum.

¶Circa quintam concluſionem, in qua D. Thom. agit de operibus conſiliorum, quæ ſunt propria materia voti, aduertendum eſt, quod quanuis ea certa ſit, & ab omnibus conceſſa ex illa tamen ſuboriuntur plures, & graues difficultates. Quarum prima eſt, vtrùm votum emiſſum de opere conſilij, propter malum finem ſit validum, & obligatorium. Vt ſi, verbi gratia, voueat quis dare eleemoſynam propter vanam gloriam, vel ire ad Eccleſiam propter ſolicitandam puellam. Et pro parte negatiua eſt argumẽtum: Votum de re illicita non eſt validum, nec obligatorium, vt diximus in principio huius articuli: ſed votum emiſſum de opere conſilij propter malum finem eſt votum de re illicita: ergo. Conſequentia cū maiori eſt nota, & minor probatur. Nam appoſitio praui finis vitiat ipſam rem, de qua fit votū. In contrarium tamen eſt: Nam ille, qui ex malo fine inclinatur ad ſuſcipiendos ſacros ordines, vel ad vouendam religionẽ manet voto caſtitatis aſtrictus, vt omnes Doctores fatentur. ¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt ex Caietano in præſenti, tripliciter poſſe contingere, quod homo voueat opus conſilij propter malum finem. Vno modo ità, vt malus finis, ſit finis eius boni, quod dicitur vouere. Vt cum quis vouet dare eleemoſynam propter inanem gloriā. Alio modo, ità, vt malus finis, ſit finis, non ipſius boni, quod dicitur vouere; ſed applicationis voluntatis ad vouendum. Vt cū quis profitetur religionem Hieroſolymitanam, vel quancunque aliam, vt habeat diuitias, vnde viuat luxurioſe. Tūc enim vita luxurioſa nō eſt finis rei, quæ vouetur, ſed applicationis volūtatis ad vouendū. Tertio modo, ità, vt malus finis ſit finis, non rei, quæ vouetur, nec applicationis voluntatis ad vouendum; ſed ipſius voti. Vt cùm quis vouet, ſe daturū mille aureos Eccleſiæ, vel Deo, ſi conſequatur victoriam belli iniuſti. Tūc enim ipſum votum eſt, quod ordinatur ad malum finem, ſcilicet, victoriam iniuſtam.

Tripliciter poteſt homo vouere opus conſilij propter malum finem.

Dubiū circa quintā concluſionē D. Tho.

¶Hoc poſito ſit prima concluſio: Votum emiſſum propter malum finem, ità, vt malus finis ſit finis rei, quæ vouetur, non eſt validum, nec obligatorium. Probatur: Materia illius voti eſt mala formaliter: ergo votū de ea emiſſum nō eſt validū. Conſequētia eſt nota, & antecedens probatur. Nā materia illi⁹ voti nō eſt eleemoſyna abſolutè, ſed cū ordine ad malū finē; quæ quidē eſt mala eleemoſyna. Hanc etiā concluſionē probat argumẽtum factū in principio dubitationis pro parte negatiua. Ex quo infertur eſſe peccatū talia vota emittere, vel mortale, vel veniale, pro grauitate finis appoſiti, vt diximus in explicatione primæ concluſionis D. Thom.

1. cōcluſio

¶Secunda concluſio: Votum emiſſum de opere conſilij propter malum finem, ità, vt malus finis ſit finis, non rei, quæ vouetur, ſed applicationis voluntatis ad vouendum, eſt validum, & obligatorium, quanuis ſic vouens peccet mortaliter. Probo ſingulas partes. Et primò, quod tale votum ſit validum: Obiectum illius eſt bonum formaliter: ergo votum eſt validum. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: obiectum illius voti tantùm eſt viuere religioſè, nec vita luxurioſa eſt finis religionis, ſed motiuum vouentis, quod votum relinquit in ſua natura: ergo eſt eſt bonum formaliter. Et confirmatur:

2. cōcluſio.

promiſsiones, quæ fiunt inter homines, ſunt validæ, quanuis promittens ad eas efficiendas moueatur ex malo fine: ergo idem etiam eſt dicendum in voto. Quod verò ſic vouere ſit peccatum mortale patet: Nam ad id efficiendum mouetur homo, ex malo fine mortaliter. Sed contra hoc eſt argumentum: Emittere votum hac ratione eſt peccatum mortale: ergo tale votum non eſt validum. Probo conſequentiam: Nam propterea, diximus, quod votum emiſſum primo modo, non erat validum; quia erat peccatum. Reſpondetur tamen conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Et ad probationem dico, eſſe diuerſam rationem de voto emiſſo primo modo, & ſecundo. Nam votum emiſſum propter malum finem, qui ſit finis rei, quæ vouetur, quia eſt malus intrinſecè, & ex obiecto, in quo ille malus finis includitur, non poteſt ſeruari, & adimpleri ſine peccato, atque adeò non eſt validum. Cæterùm ſecundum votum, quia tantum eſt malum ex circunſtantia, quæ nulla ratione vitiat rem promiſſam, ſed tantum actum promittentis, vt conſtat, nam res, quæ promittitur, eſt bona, adimpleri poteſt ſine peccato. Atque ex conſequenti ſemper eſt validum, & obligatorium; quãuis vouens ad id efficiendum ex malo fine moueatur. Et ſiquis obijciat; Circunſtantia, quæ mutat operationem de bona in malam, tranſit in rationem obiecti, vt videtur docere Diu. Thom. 1.2. quæſtione decima octaua, & decimanona: operatio enim mala differt à bona in eo, quod illa eſt de malo obiecto, & hæc de bono; ergo votum, de quo fit mentio in ſecunda concluſione, etiam eſt de malo obiecto: atque ex conſequenti non eſt validum. Reſpõdetur, negando antecedens. Et ad probationẽ, dico, falſum eſſe, q̃ operatio mala ſemper differat à bona in eo, quod illa eſt de malo obiecto, & hæc de bono. Fieri enim poteſt, quod operatio mala ſit de bono obiecto, & quod ſolum vitietur ex circunſtatia; cùm bonum conſurgat ex integra cauſa, & malum ex cuiuſcunque defectu. Nec contrarium docet Diu. Thom. loco citato. Quare cùm ad hoc, vt votum ſit validũ tãtum requiratur, quod ſit de bono obiecto, ſit, vt illud ſit verum votum, in quo obiectum eſt bonum, quanuis vouens moueatur ad id efficiendum ex malo fine.

Argumentum contra iſtam. 2. cõcluſionem.

Solutio.

Inſtantia.

Reſponſio.

3. Cõcluſio

¶ Tertia concluſio: Votum emiſſum propter malum finem, qui ſit finis ipſius voti, vt ſiquis voueat, ſe daturum centum aureos Eccleſiæ, ſi iniuſtam victoriã conſequatur, non eſt validum, nec obligatorium. Probatur: In tali voto facimus Deum autorem mali; quod eſt intrinſece malum & ingens blaſphemia: ergo illud non eſt validum. Et confirmatur: Exequutio ipſius voti, ſcilicet, dare mille aureos pro conſequenda victoria iniuſta, eſt mala: ergo & ipſum votum: atque ex conſequenti non eſt validum. Et quoniã idem eſt vouere Deo aliquid propter malũ finem conſequendum, & poſt conſequutũ in gratiarum actionem: quia vtrobique facimus Deum mali autorẽ, quod eſt ingens peccatum, & grauius, quam vouere Deo rem malam, vtrumque votum erit inualidum, nec obligatorium. Et ſiquis contra hoc argumentetur: Promiſsio facta homini pro fine turpi conſequendo; vt ſiquis promittat ſcorto decem aureos pro turpi actu, eſt valida, vt omnes fatentur: ergo idem etiam erit dicendum de promiſsione facta Deo: Reſpondeo, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam cum ab homine expectari poſsit obſequium turpe, quod ſit pretio æſtimabile, promiſsio pro tali obſequio facta ex iuſtitia eſt valida. Cæterùm, cùm à Deo tale obſequium expectare ſit blaſphemum, ſit, vt votum pro eo conſequendo factum nulla ratione ſit validum. Et ſi adhuc fiat inſtantia; Victoria iniuſta, & ſimiliter quicumque alius actus peccati, quantum ad id, quod in eo eſt poſitiui eſt à Deo: ergo votum emiſſum pro tali victoria conſequenda, vel poſt conſequutam in gratiarum actionem erit validum; ſi quidem erit votum factum pro beneficio à Deo accepto: Reſpondeo, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Nam votum communiter non fit pro victoria abſolute, nec pro entitate illius, ſed pro victoria belli iniuſti, quæ formaliter eſt mala in genere moris, quanuis in genere entis ſit bona, & à Deo. Et ſic votum eſt nullum. Dico tamen, quod ſi aliquis Theologus, vel Metaphyſicus diſtingueret in malo actu, id quod eſt entitatis ab eo, quod habet deformitatis, ratione cuius eſt peccatum & ſolum pro eo, quod eſt entitatis emittat votum, illud erit validum, propter rationem adductam in argumento. Ex quo infero, quod ſi quis voueat opus conſilij pro conſequutione alicuius boni temporalis, quod cauſis turpibus eſt annexum, vt ſi quis voueat, ſe daturum calicem Eccleſiæ, ſi ex concubina filium ſuſcipiat, tale votum erit validum. Similiter, ſi Rex dans operam bello iniuſto, votum emittat pro conſeruanda valetudine ſui exercitus; vel vſurarius, aut ludens ludo illicito pro repor-

Argumentum contra iſtam. 3. cõ cluſionem.

Solutio.

Inſtantia.

Reſponſio.

reportando lucro; talia vota erunt valida. Nam, quamuis adulterium ſit malum, & ſimiliter victoria iniuſta, proles tamen bonum quoddam eſt; & ſimiliter incolumitas exercitus. Et ſic vota pro his rebus emiſſa ſunt valida. Et idem iudicium eſt de ludente, & vſurario. Quando autem dixi, quod vouere propter malum finem, qui ſit finis ipſius voti, eſt blaſphemia, non debet intelligi, quod ſit blaſphemia formaliter, cum hæc tantum ſit in intellectu; ſed materialiter, & ex natura operis; quia Deo attribuitur id, quod illi non competit.

Aliud dubium circa quintã concluſionem D.Thom.

¶Circa eandem quintam concluſionem eſt aliud dubium, vtrùm votum de rebus oppoſitis, vel impedientibus bona conſiliorum, vt ſi quis voueat non ingredi religionem, vel non ieiunare, niſi in diebus ab Eccleſia præceptis, vel non mutuare, vel etiam ducere vxorem ſit validum? Et pro parte affirmatiua argumentor primo. Quod licet facere, licet vouere: ſed licet non ingredi religionem, vel non mutuare quæ ſunt oppoſita conſilijs, atque etiam licet ducere vxorem, quod eſt impediens opus conſilij: ergo licitum etiam erit id vouere.

1. argum.

2. argum.

¶Secundò: Contrahere matrimonium eſt opus virtutis: ergo licitum eſt illud vouere. Patet conſequentia: Nam opus virtutis eſt propria materia voti. Tunc vltra: Sed matrimonium eſt impeditiuum boni conſilij, ſcilicet, ſtatus religionis: ergo licitum erit vouere ea, quæ impediunt bona conſiliorum. Et confirmatur ex capit. commiſſum. de ſponſalibus. Vbi dicitur, quod qui iurat matrimonium, vel ſponſalia contrahere, tenetur iuramentum adimplere: ergo idem eſt dicendum de voto, cuius vinculum eſt maius, quam iuramenti.

3. argum.

¶Tertiò: Votum emiſſum de perpetuò ſeruiendo hoſpitali, eſt validum, vt omnes Doctores fatentur: & tamen illud eſt impeditiuum boni conſilij, ſcilicet, ingreſſus religionis: ergo vota de impedientibus bona conſiliorum ſunt valida.

1. Cõcluſio

¶In hac difficultate ſit prima concluſio: Votum emiſſum de rebus oppoſitis materiæ conſiliorum, vt ſi quis voueat non ingredi religionem, vel non mutuare non eſt validum. Probatur: votum cum ſit promiſsio facta Deo neceſſario debet eſſe de re grata illi: ea autem, quæ ſunt oppoſita conſilijs, non ſunt grata Deo: ergo votũ de illis emiſſum non eſt validum. Nota tamen, quod licèt mutuare abſolutè ſit conſilium, & ſimiliter fideiubere; tamen omnibus petentibus mutuare, & etiam pro omnibus fidei iubere, non eſt conſilium, cùm aliquando expediat hæc non facere. Quare qui vouerit ſe non mutuaturum illi, à quo mutuum accepturus non eſt, vel non fideiuſſurum indiſcriminatim pro omnibus, tale votum erit validum, cùm hoc ad prudentiam pertineat; & conſilium tantum ſit de mutuando, vel fideiubendo pro loco, & tempore, & cum alijs circunſtantijs virtutum. Ex quo ſequitur, quod ille tantum, qui voueret abſolutè non mutuare, faceret contra conſilium, aliàs autem non. Et ſic votum eſſet validum. Et idem iudiciũ eſt de eo, qui vouerit nõ emiſſurum aliquod votum, niſi conſultò aliquo viro docto, vel cum alijs circunſtantijs. Tale enim votum erit validum. Nam quanuis ſit conſilium de vouendo abſolutè; bonum tamen eſt, quod homo non præcipitanter voueat, ſed cum maturo conſilio ad quod ſpectat illud votum. Et ſic validum erit. Nec eſt contra conſilium. Imò diuinum conſilium eſt, quod homo non præcipitanter voueat. Ita docet Syluester. verbo. votum. 2. §. ſeptimo, & Ricardus in. 4. diſtinctione trigeſima octaua, articulo ſecundo, quæſtione tertia, & Soto libro ſeptimo de Iuſtitia, quæſtione prima, articulo tertio. Si quis autem quærat, an ille, qui vouit nunquã emiſſurum votum, niſi adhibito conſilio alicuius viri docti, vel cum alijs circunſtantijs, ſi poſteà ſine illis votum emittat, tale votum ſit validum? Dico breuiter, quod quanuis ſic vouẽs peccet grauiter, faciendo contra primum votum, votum tamen ſine illa circunſtantia factum adhuc erit validum, & obligatorium. Et ratio eſt: Nam cum votum de re licita ex iure diuino, & naturali habeat obligare, nullus per appoſitas circunſtantias potens eſt illud abrogare.

2. cõcluſio.

¶Secunda concluſio: Votum emiſſum de rebus impedientibus bona conſiliorum, vt ſi quis voueat ducere vxorem ex genere ſuo non eſt validum. Probatur: Votum cum ſit promiſsio facta Deo, debet eſſe de rebus gratis illi, alioqui validum non erit; ſed non eſt gratum Deo, quod homo voueat, ſe nunquam ſequuturum conſilia virginitatis, aut religionis: ergo nec quod voueat ducere vxorem, cum hoc ex natura ſua impediat virginitatem, aut religionẽ. Et confirmatur: Ille, qui per votum ſe obligat ad contrahendum matrimonium ponit obicem Spiritui ſancto, & occludit ei viam, qua poſsit eum perducere ad perfectiorem ſtatum: ſed hoc fieri non poteſt ſine peccato: ergo votum de hac re emiſſum non eſt validum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nam, quanuis homo poſsit

ducere vxorem, & non vouere religionem: non tamen potest occludere viam Spiritui sancto, qua ipsum ad perfectiorem statum perducere potest. Sed tenetur antequam statum mutet, liber permanere, vt si Spiritus sanctus dignetur aliquando illi prospere afflare, illum audire possit. Et si contra hoc fiat argumentum; Matrimonium ratum, & non consummatum non impedit ingressum religionis: ergo saltem erit licitum votum emittere de contrahendo matrimonium, sine consummatione copulæ. Respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam qui simpliciter vouet contrahere matrimonium ex natura rei obligat se illud consummare, aliàs vanum, & deceptorium esset tale votum: Quare dum absolutè emittitur, est illicitum quia impeditiuum ex natura sua maioris boni. Et si adhuc fiat instantia: Matrimonio iungere virginem, est bonum opus dicente Paulo primæ ad Corinthios septimo. Qui matrimonio iungit virginem suam bene facit: ergo votum de hac re emissum erit licitum & obligatorium. Probo consequentiam: Nam de bonis operibus licite fiunt vota & promissiones Deo. Hoc argumentum petit, vt explicemus, quæ nam sit propria, & exacta ratio, propter quam votum de contrahendo matrimonium non est licitum. Et ea est, quod matrimonium contrahere est quoddam bonum continens in se status mutationem. Ista autem status mutatio potest esse descensiua & ascensiua. Illa est mutatio de perfectiori statu ad minus perfectum, hæc verò è contra de minus perfecto ad perfectiorem. Et quia status continentium perfectior est, quam coniugatorum; idcirco mutatio quæ fit per matrimoniũ, appellanda est descensiua, & non ascensiua. Cum ergo Deus non suadeat hominibus descensiones; sed ascensiones: non habet acceptum, quod illi polliceamur quod sibi est minus gratum. Atque adeò, non licet emittere votum de contrahendo matrimonium; quia est descendere, & votum debet esse de meliori bono, vt dicit Diuus Thomas in hoc articulo. Sed contra hoc est argumentum: Quanuis nubere absolutè loquendo, sit descendere ab statu continentium, & sic minus bonum, tamen respectu alicuius personæ in particulari non potentis se continere, maius bonum erit nubere, quam in statu continentiæ permanere, iuxta illud Pauli loco citato: Quod si non se continent, nubant: Melius est enim nubere, quam vri; ergo saltem huiusmodi hominibus erit licitum nuptias vouere. Ad hoc argumentum Caietanus in præsenti respondet, concedendo consequentiam. Existimat enim, quod si quis voueat nubere propter fornicationem vitandam; quia, scilicet, cognoscit se labilem, & nisi nubat cadet in multa crimina, votum erit validum, & obligatorium. Et ratio illius est; Nam si votum de re indifferenti absolutè, propter cautelam à malo, est obligatorium, vt diximus, quantò magis obligabit votum de re bona, & in remedium tanti periculi. Eo vel maximè, quod respectu illius, melius est nubere, quam vri, & sic illud votum est de meliori bono. Hanc eandem sententiam tenet Nauarro in Manual. cap. duodecimo, numero quadragesimo tertio. Sed Soto libro septimo de Iustitia, quæstione prima, articulo tertio, oppositum affirmat. Et eius fundamentum est: Quia semper tale votum manet impeditiuum maioris boni absolutè. Quare affirmat, quod licet matrimonium contrahere sit licitum, & aliquando consilium, quatenus est melius, vt ait Paulus, nubere quam vri, adhuc tamen votum de hac re emissum non est licitum. Quia sic vouens eo ipso impeditur, ne ascendat ad perfectiorem vitam, si fortè Deus ad illam eum adiuuare dignetur. Vtraque sententia est probabilis. Sed probabilior, meo iudicio, est hæc secunda. Vnde ad rationem Caietani respondeo, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam si votum de re indifferenti ad cautelam, vt diximus, est validum, est quia iam est de re bona, nec impeditiuum maioris boni. At verò votum de contrahendo, quanuis sit de re bona, est tamen impeditiuum maioris boni, & sic non valet.

Argumentum cõtra istam sectã dam cõclusionem.

Responsio.

Instantia.

Responsio.

Ratio propter quã votum de nubendo non est validũ.

Sententia Caietani.

Sententia Soti.

¶Sed restat nunc respondere ad argumenta in principio dubitationis facta. Et sic ad primum respondeo, negando maiorem. Nõ enim quidquid licet facere licet vouere, si illud sit impeditiuum maioris boni. *Ad.1.arg.*

¶Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quanuis contrahere matrimonium sit opus virtutis, quia tamen impedit maius bonum, votum de eo emissum non est validum. Et sic potest homo etiam post tale votum habitum religionis accipere, & similiter seruare virginitatem. Ad confirmationem respondetur cum Caietano in præsenti; concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quanuis sit maius vinculum voti, quã iuramenti: quia tamen iuramentum de contrahendis nuptijs sit homini, cui magis *Ad.2.arg.*

gis

gis grata eſt promiſsio matrimonij, quam perſeuerantia in ſtatu continentiæ, fit, vt qui talem promiſsionem iuramento firmauit, teneatur illam adimplere, ne faciat iniuriam illi, cui facta eſt promiſsio. At verò votum, quia eſt promiſsio ſoli Deo facta, cui magis placet ſtatus continentiæ, quam matrimonij, fit, vt qui vouet matrimonium non maneat voto aſtrictus; ſed poterit ſemper, aut religionem vouere, aut permanere in ſtatu continentiæ, cum hæc ex natura ſua ſint magis grata Deo.

Ad. 3. arg. ¶ Ad tertium reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Adhuc enim, poſt illud votum emiſſum poterit ingredi religionem, & per profeſsionem abſoluetur ab obligatione prioris voti. Et ſic ex natura ſua non eſt impeditiuum maioris boni.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum emittere votum de rebus oppoſitis, vel impedientibus bona conſiliorum, ſit peccatum mortale? Ad cuius explicationem dico primo; quod ſi quis ità pertinaciter voueat non dare eleemoſynam, vel non mutuare, vt habeat animum in nullo caſu hæc efficiendi, peccabit mortaliter. Nam dare eleemoſynam, vel mutuare ſæpe ſæpius eſt in præcepto, ſcilicet, in caſu neceſsitatis. Et qui illo animo voueret, haberet propoſitum non ſeruandi præceptum, atque ex conſequenti peccaret mortaliter. Dico ſecundo, quòd ſi aliquis ſciens, & prudens, quod oppoſita conſilijs non placent Deo, ea voueat, ea intentione, vt diſpliceat, peccat mortaliter. Nam illa eſſet maxima iniuria. Dico tertio, quòd regulariter loquendo qui vouent oppoſita conſilijs, tantum peccant venialiter. Nam id non faciunt in contemptum Dei. Quin potius exiſtimant, ſe obſequium præſtare Deo, talia vouentes; atque ex conſequenti tantum peccant venialiter. Imo tanta poſſet eſſe ignorantia, vt nullum peccatum committerent.

Dubiũ circa ſolutionem ad. 1. D. Thom. ¶ Circa ſolutionem ad primum argumentum Diui Thomæ, mouet Caietanus diffi-

Sententia Caietani vera. cultatem, vtrum in baptiſmo fiat verum votum? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum. Nam ſancti atque Doctores, ſæpe ſæpius dicunt, quod fideles in baptiſmo, vouent legem Euangelicam. Contrariam tamen ſententiam tenet Caietanus in iſto articulo, dicens, quod in baptiſmo non eſt propriè votum. Ex quo fit, vt Chriſtianus quando fornicatur non peccet duplex peccatum, ſcilicet, contra præceptum, & contra votum. Sed tantum committit vnum; quanuis ſit grauius, quam infidelis, propter notitiam veritatis ex fide, quam habet, & propter ſacramenta, quibus eſt imbutus, quibus peccando contumeliam facit, vt dixit Diuus Thomas ſupra quæſtione decima, articulo tertio, ad tertium. Probat autem Caietanus iſtam ſuam ſententiam, quæ proculdubio eſt vera, primò: Quia in verbis, quæ dicit baptizandus, nec implicitè, nec explicitè continetur votum. Verba enim baptizandi ſunt. Abrenuncio, volo, & credo, in quorum nullo promiſsio continetur. Nam neque qui abrenunciat Diabolo, neque, qui vult fieri Chriſtianus, neq; qui credit, promittit explicitè aliquid, nec implicite. Itẽ, ſi in baptiſmo contineretur votũ, id eſſet, vel ratione ſtatuti Eccleſiaſtici; vt in ſuſceptione ordinis continetur votũ continentiæ, vel ratione ipſius rei, ſcilicet, aſſumptionis ſtatus, & profeſsionis fidei, quaſi hoc habeat vim voti. Sed neutrum horum poteſt dici. Non primum: nullibi enim inuenitur tale præceptum Eccleſiæ, vt voueat aliquid, qui baptizatur. Quin potius id videtur eſſe contra eius intentionem, quæ laqueos in ſacramentis neceſsitatis multiplicare non vult. Vnde in ſacramento pœnitentiæ, in quo pœnitens renuntiat operibus Diaboli per contritionem, & confeſsionem, non vult, vt promittat ſe emendaturum. Imò confeſſarijs inhibet ne huiuſmodi vota expoſcant à pœnitentibus, hac ſola ratione, ne illis multiplicentur laquei, quibus irretiantur. Et ſimiliter accedentes ad ſacramentum baptiſmi non inducit ad aliquid vouendum, ne poſteà tranſgredientes Dei legem duplici peccato maculentur, nempe, tranſgreſsionis præcepti, & voti. Quòd autem nec etiam ratione aſſumptionis ſtatus, & profeſsionis fidei contineatur votum in baptiſmo, probatur: Nam, ad profeſsionem fidei ſatis eſt illam corde, & ore profiteri cum propoſito mutandi vitam ſine vllo voto. Eo vel maximè quod cum vouere ſit opus conſilij, & baptizari opus præcepti non poteſt fieri, quòd vnum in altero contineatur ex natura rei. Et ſi quis cotra iſtam ſententiam obijciat Diuũ Thomam hic ad primum dicentem, quòd ſub voto baptizatorum cadit abrenunciare, &c. quibus verbis inſinuare videtur in baptiſmo contineri votum; Reſpondeo, quod Diuus Thomas non affirmat in baptiſmo contineri votum: ſed ſuppoſito eſſe votum ex Magiſtro ſententiarum in quarto, diſtinctione trigeſima octaua, declarat modum, quo abrenunciare pompis Diaboli, & fidem Chriſti ſeruare comprehen-

In baptiſmo nullũ fit votum.

Obiectio.

Reſponſio.

dantur ſub voto baptizatorum. Si quando autem inuenitur aliquis ſanctorum aſſerens, in baptiſmo eſſe votum, intelligendus erit loqui de voto improprie dicto, id eſt, de propoſito mutandi vitam, quod largo quodam modo votum appellari poteſt, vel quod voluit explicare ritum, quo fortaſſe ſuo tempore baptiſmus conferebatur. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum in principio dubitationis factum.

¶ In ſecundo argumento, quo ex eo, quod Iephte in Catalogo ſanctorum ponitur à Diuo Paulo ad Hebræos vndecimo, cum tamen innocentem filiam occiderit propter votum, vt dicitur Iudi. vndecimo, colligit Diuus Thomas votum non ſolum de meliori bono, ſed etiam de rebus illicitis emiſſum, eſſe validum, & obligatorium, occaſio ſe offerebat diſputandi, an verum fuerit, quod Iephte filiam occiderit, vt vouit? Nam illud, quod dicitur in ſacris literis de filia deplorante virginitatem ſuam, priuſquam à patre mactaretur, à diuerſis diuerſimodè explicatur. Cæterum quoniam noſtrum munus eſt vim & materiam voti explicare; non autem difficilia loca ſacræ ſcripturæ interpretari, breuiter nos ab his expediemus. Fuere qui dicerent, vt fuſiſſime habetur apud Abulen. ſuper caput vndecimum Iudicum, quæſtione nonageſima ſexta, Iephte non occidiſſe filiam ſuam; ſed potius recluſiſſe eam, quaſi in monaſterium ſanctimonialium, vt ibi quoad viueret, cœlibem vitam ageret Deo dicata, cum reliquis ſanctis fœminis. Hanc ſententiam tenet Lyranus in hunc modum dicens: Hebræi dicunt, quod ipſam non immolauit: ſed votum eius fuit relaxatum per ipſum Phinees. Et aliqui dicunt, quod fuit interpretatum per ſapientes, quod non deberet votum adimpleri per mortem filiæ innocentis. Vnde quædam Gloſſa Hebraica ſuper illud verbum: Dimitte me, vt circumeam montes, ſic dicit, id eſt, ſapientes in lege, quia forſitan inuenient modum relaxationis, ſeu interpretationis voti tui. Et mox: Sine præiudicio dici poteſt, quòd filia Iephte non fuit ſacrificata Domino, per mortem corporalem: ſed potius per ciuilem ſeu ſpiritualem, eo modo, quo religioſi dicuntur modo mortui. Hæc Nicolaus de Lyra, quem ſequitur Vatablus. Quia tamen Patres communiter tenent, quod Iephte verè & propriè filiam occidit eis aſſentiendum erit, & diſſentiendum à Lyrano, atque Vatablo. Ita habet Diuus Auguſtinus libro primo de Ciuitat. capit. vigeſimoprimo, & quæſtione quadrageſima nona, ſuper Iudicum latiſsime. & Diuus Ambroſius libro primo de Officijs, capit. quinquageſimo, Gregorius Nazianzenus oratione de Machabæis. Athanaſius in Synopſi libro ſeptimo, Diuus Hieronymus & alij. Idem etiam habetur in concilio Toletano octauo, capit. ſecundo, inter probandum, quod iuramenta illicita non ſunt ſeruanda. Sed quamuis ſancti, atque concilia tacerent, ipſe textus biblicus loqueretur, qui habet; quod Iephte vouit occiſurum ſe ſuam filiam, & deinde dicit, quod fecit ei ſicut vouerat. Quare Caietanus ſuper illum locum non ſolum credit, quod Iephte filiam occiderit, ſed & quod obtulerit eam in holocauſtum, id eſt, totam abſumpſerit, quod Abulenſis quæſtione quinquageſima ſecunda, explicans dicit, quod eã prius occidit, & poſteà cremauit, vſquequo redacta eſt in cineres, & ſic eam dicauit Domino. Quod autem quidam dicunt, fleuiſſe eam ſuam virginitatem, hoc eſt, quod non fuiſſet experta libidinem ac venerem, turpe eſt atque nefarium, vt docet Abulenſis ſuper illum locum quæſtione quinquageſima. Et ſic affirmat, quod flere illam ſuã virginitatem, nihil aliud fuit, quam flere ſe tam teneram, & paruam, tamque præcociter, & immaturè mori, aut flere quod ſine liberis moreretur. Vt enim habet elegans teſtimonium Oſeæ capit. nono, Omnis gloria illorum erat à conceptu ab vtero, & à partu. ¶ Suppoſito iam verum eſſe, quod Iephte filiam occidit, quantũ attinet ad vim voti, nihil aliud dicere oportebit, quam quod D. Thom. in hoc argumento, adducit ex Diuo Hieronymo. Nempe, quod fuit in vouendo ſtultus, & in reddendo impius. Nam quoniam immolationis materia non fuit ab ipſo præfinita, ſed dixit: Quicunque primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ, eum holocauſtum offeram Domino, votum prudenti caruit diſcretione, & fuit ſtultum. Quoniam autem vota in illis euentibus quæ iure naturæ licita non ſunt, neutiquam obligant, talium adimpletio ſine impietate non exiſtit. Et ſic Iephte ſtultus in vouendo, & impius in reddendo iure dicitur. Nec videtur vlla poſſe ignorantia excuſari. Quia non modo hominem contra ius naturæ, verum, & natam truculentiſſimè morti adegit. Quare quod in eius hiſtoria præmittitur, ſcilicet, Spiritum ſanctum factum fuiſſe ſuper Iephte, nec ad voti emiſsionem, nec ad eius ſolutionem eſt referendum, ſed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hoſtes adortus eſt. Nec ex eo, quod inter iuſtos antiquæ legis

An Iephte occiderit filiã ſuã, vt vouit.

legis à Paulo cõmemoratur, ſit conſequẽs, nullum illum delictum admiſiſſe. Nam etiã recenſet Samſonem, atque Dauidem, quos conſtat nõnunquam fuiſſe peccatores, quia eſt probabile illum pœnituiſſe de facto iniquo, ſicut & multi alij pœnitẽtiam egerũt.

Articvlvs III.

¶ Vtrùm omne votum obliget ad ſui obſeruantiã.

4. diſt. 38. q. 1. art. 3. q. 1. & ar. 4. q. 1. cor. & ad 3.

AD Tertivm ſic procedi-tur. Videtur, quòd nõ omne votum obliget ad ſui obſeruationem. Homo enim magis indiget his quæ per alium hominem fiunt, quam Deus, qui bonorum noſtrorum non eget. Sed promiſsio ſimplex homini facta, non obligat ad obſeruandum ſecũdum inſtitutionẽ legis humanæ, quod eſſe videtur inſtitutum propter mutabilitatem humanæ volũtatis: ergo multo minus ſimplex promiſsio Deo facta, quæ dicitur votum, obligat ad obſeruandum.

2 ¶ Præterea, Nullus obligatur ad impoſsibile. Sed quandoque id quod quis vouit, fit ei impoſsibile: vel quia dependet ex alieno arbitrio: ſicut cùm quis vouet aliquod monaſterium intrare, cuius monachi eum nolunt recipere, vel propter emergentem defectum: ſicut mulier quæ vouit virginitatem ſeruare, & poſtea corrumpitur. Vel vir qui vouet pecuniam dare, & poſtea amittit pecuniam: ergo non ſemper votum eſt obligatorium.

3 ¶ Præterea, Illud ad cuius ſolutionem eſt aliquis obligatus, ſtatim ſoluere tenetur. Sed aliquis non ſtatim ſoluere tenetur illud quod vouit, præcipuè cũ ſub conditione futura vouet: ergo votum non ſemper eſt obligatorium.

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Eccleſiaſt. quinto: Quodcunq; voueris, redde. Multoque melius eſt non vouere, quàm poſt votum promiſſa non reddere.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad fidelitatem hominis pertinet vt ſoluat id quod promiſit. Vnde ſecundum * Auguſtin. fides dicitur ex hoc quòd fiunt dicta. Maximè autem debet homo Deo fidelitatem: tum ratione dominij, tum etiam ratione beneficij ſuſcepti. Et ideò maximè obligatur homo ad hoc quòd impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem quã homo debet Deo. Fractio autem voti eſt quædam infidelitatis ſpecies. Vnde Salomon rationem aſsignat, quare ſint vota reddenda: quia diſplicet Deo infidelis promiſsio.

Li. de mendac. c. 20. tom. 4. Et epi. 19. poſt me. to. 2.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſecundum honeſtatem ex qualibet promiſsione homo homini obligatur: & hæc eſt obligatio iuris naturalis. Sed ad hoc quòd aliquis obligetur ex aliqua promiſsione obligatione ciuili, quædam alia requiruntur. Deus autẽ etſi bonis noſtris non egeat: ei tamen maximè obligamur. Et ita votum ei factum eſt maximè obligatorium.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſi illud quod quis vouit, ex quacunque alia cauſa impoſsibile reddatur, debet hoc facere quod in ſe eſt, vt ſaltem habeat promptam voluntatem faciendi quod poteſt. Vnde ille qui vouit monaſterium aliquod intrare, debet dare operam quantum poteſt vt ibi recipiatur. Et ſi quidem intẽtio ſua fuit ſe obligare ad religionis ingreſſum principaliter, & ex conſequenti elegit hanc religionem vel hunc locum, quaſi magis ſibi congruentem, tenetur, ſi non poteſt ibi recipi, aliam religionem intrare. Si autem principaliter intendit ſe obligare ad hanc religionem, vel ad hunc locum propter ſpecialem complacentiã huius religionis vel loci, non tenetur aliam religionem intrare, ſi eum illi recipere nolunt. Si vero incidit in impoſsibilitatem implendi votum ex propria culpa, tenetur inſuper de propria culpa præterita pœnitentiam agere, ſicut mulier quæ vouit virginitatem, ſi poſtea corrumpatur, non ſolum debet ſeruare quod poteſt, ſcilicet perpetuam continentiam, ſed etiam de eo quod admiſit peccando pœnitere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obligatio voti ex propria voluntate & intẽtione cauſatur. Vnde dicitur Deute. 23. Quod ſemel egreſſum eſt de labijs tuis, obſeruabis: & facies ſicut promiſiſti Dño Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo locutus es. Et ideo ſi in intentione & voluntate vouentis eſt obligare ſe ad ſtatim ſoluendum, tenetur ſtatim ſoluere. Si autem ad certum tempus, vel ſub certa conditione, non ſtatim tenetur ſoluere. Sed nec debet tardare vltra quàm intendit ſe obligare. Dicitur enim ibidem: Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.

Svmma Textvs.

COnclusio huius articuli eſt affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra, ex illo Eccleſiaſt. 5. Quodcunque voueris redde. Et rurſus: Multo meliùs eſt non vouere, quam poſt votum promiſſa non reddere. Et in corpore articuli hac ratione: Homo tenetur Deo maximè fidelitatem ſeruare, tum ratione dominij, tũ ratione beneficij ſuſcepti: ſed ſeruare promiſſum pertinet ad fidelitatem, quam homo Deo debet, iuxta illud Salomonis: Diſplicet Deo infidelis promiſsio: ergo omne votum, quod ex ſua ratione eſt promiſsio facta Deo, obligabit ad ſui obſeruantiam.

Explicatio Articvli.

COnclusio huius articuli eſt de fide tenenda. Quam latè probat Soto lib. 7. de iuſtitia, quæſt. 1. art. 1. & Caſtro de hæreſibus, verbo, votum. Habeturque expreſſè Deuter. cap. 23. Eccleſ. cap. 5. & Prouer. 20.

Dubium. Sed eſt difficultas, vtrùm omne votum obliget ad ſui obſeruantiam ſub reatu peccati mortalis? Ad cuius explicationem Caietan. quæſt. ſequenti, art. 7. dicit duo. Primũ eſt, quòd omne votum cuiuſcunque rei, etiam minimæ (ſi tamen illa res eſt tota materia voti) obligat ad ſui obſeruantiam ſub peccato mortali. Vnde affirmat, quòd ſi aliquis voueat dicere quotidie vnum Aue Maria, & illud relinquat; erit peccatum mortale. Eandem etiam ſententiam tenet Nauarr. in ſum. cap. 12. num. 10. & 40. & cap. 18. nu. 4.

Sententia Caietani. Et probatur: Quæcunque perfecta tranſgreſſio præcepti diuini, aut naturalis eſt peccatum mortale: ſed ille, qui totam rem promiſſam non reddit perfectè tranſgreditur præceptum diuinum, & naturale de reddendo voto: ergo peccat mortaliter. Et ſiquis obijciat contra Caietanum, quòd cuiuſcunque alterius præcepti tranſgreſsio in re leui, tantum eſt peccatum veniale, vt patet in furto, & in falſo teſtimonio, & ſic idem videtur dicendum in voto; atque ex conſequenti illud, quod eſt de re leui non obligabit ad ſui obſeruantiam ſub mortali, quanuis ipſa res leuis ſit tota materia voti; Reſpondet Caietanus notando, quòd præceptum de reddendo voto, aut iuramento partim conuenit cum alijs præceptis diuinis, & naturalibus & partim differt ab illis. Conuenit quidem in hoc, quòd ſicut faciens contra materiam perfectam aliorum præceptorum frangit ea, & peccat mortaliter; ità etiam violans præceptum iuramenti, aut voti quã tum ad perfectam illius materiam, peccat mortaliter. Differunt autem in hoc, quòd alia præcepta diuina, aut naturalia ex ſe determinata ſunt ad res in genere. Vt patet in præcepto furti, aut falſi teſtimonij; quæ abſolutè dantur de non furando, aut dicendo falſum teſtimonium: & non in particulari de hac, aut illa re leui. Ex quo fit, vt quando aliquis facit contra præceptum ſi res eſt leuis, tantum ſit peccatum veniale; quia nõ facit contra totam materiam præcepti, nec contra præcipuam eius partem: ſed contra minimam: & parum pro nihilo reputatur. Cæterùm præceptũ voti, & iuramenti cũ ex ſe nec in genere, nec in particulari habeat determinatam materiam, ſed relictum ſit noſtræ voluntati illam determinare, fit, vt quã do votum determinamus ad rem leuem, ſcilicet, ad eleemoſynam, vel breuem orationem, ſub peccato mortali teneamur illam adimplere; cùm illa ſit tota materia illius præcepti: acſi à Deo eſſet taxata. Et ſic nõ eſt eadem ratio de præcepto voti, aut iuramenti, & de alijs præceptis diuinis, & naturalibus, quantum ad hoc, quod eſt non obligare ad mortale propter leuitatem materiæ. Secundò, dicit Caietanus, quòd ſiquis voueret aliquid totum, dimitteretque tantum vnam minimam illius partem, vt ſiquis voueat dicere vnum pſalterium, & dimittat ex negligentia vnum, aut alterum pſalmum, talis non peccabit mortaliter: quia tunc parum pro nihilo reputatur.

¶ Hæc ſententia Caietani licet ſit valde ingenioſa; mihi tamen quantum ad primum illius dictum non placet. Vnde ad explica-

plicationem difficultatis ſit prima concluſio: Votum ex genere ſuo obligat ad ſui obſeruantiam ſub peccato mortali. 1. Concluſ. Probatur: Redditio voti pertinet ad fidelitatem, quã homo tenetur Deo ſeruare; ſed hæc ex genere ſuo obligat ad mortale: ergo. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. Primò: Quia ad fidelitatem hominis pertinet, vt ſoluat id quod promiſit. Vnde dicit Diuus Auguſtinus, quòd fides dicitur, quia fuit dicta. Secundò: Nam fractio voti infidelitas appellatur, vt conſtat ex illo Eccleſiaſt. capit. 5. Si quid vouiſti non moreris reddere; diſplicet enim Deo infidelis & ſtulta promiſsio. Et ſunt ponderanda, ly diſplicet, & ly, ſtulta, & ly, infidelis, quæ grauem quandam Dei offenſam ſignificãt. Et in capit. licet. de voto, & voti redemptione, inquit Innocentius III. Licet vniuerſis liberum ſit arbitrium in vouendo, vſque adeò tamen ſolutio neceſſaria eſt poſt votum, vt ſine propriæ ſalutis diſpendio, alicui non liceat reſilire. Et Diuus Thomas in quarto, diſtinctione. 38. quæſtione prima, articulo tertio, quæſtiuncula prima, ait, quòd qui votum ritè factum prætermittit, peccat mortaliter, quia fidem, quam cum Deo inijt frangit. Et confirmatur: Quanuis vouere ſit opus conſilij: tamen redditio voti pertinet ad iuſtitiam: cum religio, cuius actus eſt votum, pars ſit iuſtitiæ, qua Deo reddimus debitum cultum: ſed iuſtitia ex genere ſuo obligat ad mortale: ergo & votum. Imò dico, quòd multò maior eſt obligatio voti, quam iuſtitiæ: quia in voto obligatio oritur, non ſolum ex iuſtitia, ſed ex religione. Ex quo ſequitur grauius peccatum eſſe non ſeruare promiſsionem factam Deo, quam promiſsionem factam homini. Et ratio eſt: Nam cum in violatione promiſſionis homini factæ tantum fiat peccatum contra iuſtitiam: in violatione verò promiſsionis factæ Deo, fiat peccatum contra iuſtitiam, & contra religionem, fit, vt ex violatione vtriuſque virtutis maius peccatum oriatur.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Quando aliquis prætermittit minimam partem eius, quod vouerat, non peccat mortaliter: ſed tantum venialiter. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus; eſtque Caietani in ſecundo dicto illius. Et probatur: In omnibus alijs præceptis diuinis, & naturalibus tranſgreſsio in re leui tantum eſt peccatum veniale: ergo idem etiam eſt dicendum in voto.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Votum emiſſum de re leui, etiam ſi illa res leuis ſit tota materia voti, non obligat ad ſui obſeruantiam, ſub reatu peccati mortalis. Hæc concluſio eſt contra Caietanum. Et probatur: Promiſsio rei leuis facta homini non obligat ad ſui obſeruationem ſub peccato mortali, quanuis ipſa res leuis ſit tota materia promiſsionis: ergo nec facta Deo. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam Deus non eſt rigidior exactor ſuarum promiſsionum, quam homo. Item: Materia illius voti, quomodocunque ſumatur, eſt res leuis: ergo votum de ea emiſſum tantum obligat ad veniale. Et confirmatur: Grauitas peccati non eſt ſumenda ex arbitrio, & voluntate peccantis. ſed ex quantitate, & neceſsitate obiecti, vt conſtat in omnibus præceptis, ſi loquamur de grauitate, quam habet actus ex natura ſua. Verbi gratia, in furto grauitas peccati non ſumitur ex voluntate furantis, ſed ex re ipſa, de qua eſt furtum. Nam ſi res furata eſt grauis, quanuis latro nolit erit peccatum mortale, & ſi eſt res leuis, erit peccatum veniale. Sed quando votum fit de re leui, ipſa ex ſe eſt parua materia fidelitatis, & religionis: ergo tale votum violare ex ſe non erit peccatum mortale. Vltimò: Votum eſt quædam lex hominis, quam quiſque ſibi ponit ex propria voluntate: ergo non aliter debet obligare, quam ſi eſſet lex Eccleſiaſtica, vel diuina. Sed lex diuina & Eccleſiaſtica, etiam ſi ex genere ſuo obligent ad ſui obſeruantiam ſub reatu mortalis culpæ, nihilominus frangere illas in re leui eſt tantum peccatum veniale: ergo ſimiliter & votum. Ex hoc infertur, quòd ſi aliquis promittat ſingulis diebus dicere vnum, aut duo Aue Maria, & illud quotidie prætermittat, nunquam peccabit mortaliter; quia ſemper frangit fidelitatem in re leui; & ex pluribus venialibus non poteſt fieri vnum mortale. Secus autem eſſet, ſi promitteret dare quotidie vnum aſſem pauperibus. Tunc enim, quanuis quotidie non dando tantum peccaret venialiter; tamen quando peruenisſet ad materiam peccati mortalis, peccaret mortaliter: ſicut ille qui quotidie furatur vnum aſſem. Et ratio eſt: Nam licet priora peccata tantum ſint venialia; tamen vltimum eſt mortale, vel ratione nocumenti, vel ratione grauitatis materiæ, quæ aufertur. Sed contra hoc eſt argumentum: Ille, qui vouit quotidie dare vnum aſſem pauperibus, ſi per annum dimittat nihil tenetur reſtituere: ergo nunquam poteſt fieri, vt materia voti tan- Argum.

ti tantum creſcat, vt ſit ſufficiens ad peccatum mortale. Atque ex conſequenti, quanuis non adimpleat per multum tempus illud votum, nunquam peccabit mortaliter. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Ille, qui vouet, quotidie dicere vnum Aue Maria, ſi hodie omittit, non tenetur craſtina die illud recitare, vt omnes Doctores fatentur; alioquin poſſet etiam tantum augeri materia voti, vt eſſet peccatum mortale illud non adimplere: ergo idem erit dicendum de eo, qui vouit quotidie dare vnum aſſem. Probo conſequentiam ex paritate rationis.

Reſponſio. ¶ Ad hoc argumentum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, non eſſe eandem rationem de eo, qui vouit quotidie dicere vnum Aue Maria; & de eo, qui vouit quotidie dare vnum aſſem pauperibus, vt dicit Caietanus infra articulo duodecimo. In primo enim voto ipſa temporis determinatio per ſe cadit ſub voto: & ſic mutari non poteſt. Cæterùm in ſecundo voto tantum res promiſſa per ſe cadit ſub voto, & tempus ſecundario. Quare ſemper manet obligatio ad reddendum id, quod fuit promiſſum, quanuis tempus mutetur. Infero ſecundò, falſum eſſe diſcrimen poſitum à Caietano inter præceptum voti, aut iuramenti, & alia præcepta diuina, & naturalia, quantum ad hoc, quod eſt non obligare ad mortale propter leuitatem materiæ. In omnibus enim tranſgreſsio in re leui tantum eſt peccatum veniale. Et ratio eſt: Nam cum grauitas peccati non ſumatur ex arbitrio, & voluntate peccantis; ſed ex natura ipſius rei, fit, vt quando res eſt leuis, peccatum tantum ſit veniale, etiam ſi illa res ſit tota materia præcepti. Dummodo ex conſcientia erronea peccans non exiſtimet peccare mortaliter. Tunc enim erit peccatum mortale. Et ad argumentum, quo Caietanus probauit ſuum primum dictum, reſpondetur, falſum eſſe, quòd quando materia voti eſt leuis, perfectè tranſgrediatur homo præceptum diuinum, & naturale de reddendo voto, ſi illud non adimplet. Sicut nec perfectè tranſgreditur præceptum de non furando ille, qui rem leuem furatur, cum æqua ſit vtriuſque ratio.

Dubiũ de voto ex metu facto. ¶ Circa eandem concluſionem Diui Thomæ eſt aliud dubium, vtrùm votum ex metu factum ſit obligatorium? Et ratio dubitandi eſt; Nam cum votum, vt diximus, debeat eſſe voluntarium: & ignorantia, vis, atque metus tollant voluntarium, vt docet Ariſtotel. tertio Ethicorum, videtur conſequens, quòd votum ex metu factum non ſit obligatorium. In oppoſitum tamen eſt: Nam nullo metu videtur poſſe homo excuſari ab obſeruantia legis diuinæ & naturalis; implere autem promiſſum votum eſt de lege naturali & diuina. *Ratio dubitandi.*

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò, quòd metus eſt duplex, vnus incuſſus ab extrinſeco, & alter ab intrinſeco. Quæ diſtinctio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus tam Theologis, quam iuris prudentibus. Vt eſt videre apud Panormitanum ſuper capit. ſicut. el ſegundo, de regularibus. Et rurſus: Metus eſt duplex, vnus, qui dicitur cadens in virum conſtantem, & alter, qui dicitur non cadens in virum conſtantem. Metus cadens in virum conſtantem dicitur ille, quem ex ſe vir conſtans timere debet. Dignoſcique poterit iſte metus primò ex obiecto. Vt ſi malum, quod minatur eſt graue. Qualia ſunt mors; grauis cruciatus, diuturnus carcer, ſeruitus, grauiſsima infirmitas, amiſsio ſtatus, vel magnæ partis ſuorum bonorum, metus ſtupri; metus infamiæ, quæ facile reſarciri non poteſt, vt conſtat ex capite dilectus. de ijs, quæ vi metuſue cauſa fiunt. Vbi hæc omnia recenſentur. Secundo poteſt dignoſci metus cadens in virum conſtantem ex parte modi. Vt ſi metum incutit vnus, vel plures homines; armati, vel inermes, ſi mulier, ſi ſenex, &c. Tertiò ex parte ſubiecti. Fieri enim poteſt, vt metus, qui reſpectu vnius eſt cadens in virum conſtantem, reſpectu alterius non ſit. Vt metus, qui reſpectu alicuius puellæ, vel alterius fœminæ dicitur cadens in virum conſtantem; reſpectu viri non dicetur. *Multiplex metus.*

¶ Hoc conſtituto, ſit prima concluſio: Votum factum ex metu ab extrinſeco illato, qui ſit cadens in virum conſtantem non eſt validum, nec obligatorium, quanuis vouens habeat propoſitum vouendi. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, habeturque expreſſe in capite perlatum. de ijs, quæ vi metuſue cauſa fiunt. Et probatur à ſimili: Matrimonium contractum ex tali metu eſt nullum: ergo & votum. Conſequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens habetur expreſſe, trigeſimatertia, quæſtione quinta, capite notificaſti. & de conuer. coniugat. per multa capita. Tandem hanc eandem concluſionem probat argumentum primo loco factum in principio dubitatio- *1. Concluſ.*

bitationis. Ex quo infertur, falſam eſſe ſententiam Sylueſtri, verbo. metus. §. octauo, aſſerentis prædictum votum eſſe obligatorium, ſi ille, qui vouit, habuit animum vouendi. Idem etiam affirmat, verbo, votum, ſecundo. §. duodecimo. Et ad capitula iuris, quæ dicunt votum, vel matrimonium ex tali metu contractum eſſe nullum, reſpondet ex mente Panormitani, quòd ea dicuntur eſſe nulla; quia ius præſumit eum, qui ſic vouit, aut contraxit, non habuiſſe animum vouendi, aut contrahendi. Cæterùm hæc ſententia eſt falſa, vt dicebam, & contra communem ſenſum Eccleſiæ, quæ ſemper habuit irritum votum, vel matrimonium ob metum celebratum, etiam ſi homo fateatur ſe habuiſſe animum contrahendi, vel vouendi, vt conſtat ex capit. cum locum. de ſponſalibus, & trigeſima tertia quæſtione quinta, capit. notificaſti. Quare, quanuis ſic vouens dicat ſe habuiſſe animum vouendi, vel contrahendi, ſi tamen legitimè probat ex metu contraxiſſe, à voto, vel matrimonio iure abſoluetur, vel potius declarabitur abſolutus, cum anteà re ipſa obligatus non fuerit.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Votum factum ex metu non cadente in virum conſtantem, vel ab intrinſeco illatum, eſt validum, & obligatorium. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, tam Theologis, quàm iuriſprudentibus, Et probatur primò de metu non cadente in virum conſtantem: Nam ille non tollit voluntarium: ergo nec impedit votum, aut matrimonium. Conſequentia eſt nota, & antecedens ab omnibus conceditur. Quòd verò votum factum ex metu ab intrinſeco incuſſo ſimiliter ſit validum, probatur ex capite ſicut. el ſegundo de regularibus. Vbi clericus, qui nimia ægritudine monachatum vouit, cogitur eſſe monachus. Et ratio eſt manifeſta: Nam metus ab intrinſeco incuſſus non tollit voluntarium, ſicut ille, qui incutitur ab extrinſeco. Quod ita eſſe conſtat ex eo, quòd ille qui ex metu ab extrinſeco incuſſo votum emittit, nulla ratione habet gratum, id quod vouet, nec ſua ſponte illud acceptat, ſed tantum, vt ſe ab hoſte liberet. Tamen ille, qui vouet ex metu incuſſo ab intrinſeco gratum habet illud vouere, vt mereatur patrocinium diuinum, quo à periculo liberetur. Et ſic alia ratione eſt voluntarium, quam prius. Et eſt aduertendum, quòd in præſenti non dicitur metus ab extrinſeco incuſſus omnis ille, qui ex re extrinſeca prouenit, ſed tantum ille, quem alter homo per iniuriam infert, vt votum extorqueat. Vt ſi quis diceret, Occidam te, niſi tale votum emiſeris. Ex quo infertur, quòd ſi aliquis ad vitandum mortis periculum in mari, vel in bello, vel etiam ad hoc, vt liberetur à carcere, in quo iniuſtè detinetur votum emittat illud erit validum, & obligatorium. Nam cum hæc mala non inferantur ad votum extorquendum; ſi illud fiat validum erit, nec dicetur ex metu ab extrinſeco incuſſo, emitti. Et idem iudicium eſt de omnibus alijs periculis, ad quæ vitanda votum emittitur.

Quis dicatur metus incuſſus ab extrinſeco.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quo iure votum emiſſum ex metu cadente in conſtantem virum, ſit nullum? Vtrùm, ſcilicet ſit nullum iure naturali, an tantum iure poſitiuo. In qua re Scotus in quarto diſtinctione vigeſima nona, quæſtione vnica, articulo ſecundo, dicit, quòd tale votum eſt nullum iure naturali & diuino. Et ratio eſt: Nam cum ad votum ex iure naturali, & diuino libertas requiratur, & ille metus tollat voluntarium, fit, vt iure etiam naturali votum annullet.

Sententia Scoti cum ſua ratione

3. Concluſ. ¶ Hoc tamen non obſtante, ſit tertia concluſio: Votum emiſſum ex metu cadente in virum conſtantem iure tantum poſitiuo eſt nullum. Vnde ſtando in iure naturali; & diuino validum eſſet. Probatur: Ille metus non ita tollit voluntarium, vt excuſet omnino à peccato; nam ſi aliquis ex metu cadente in virum conſtantem fornicaretur proculdubiò peccaret, vt docet Diuus Thomas prima ſecundæ, quæſtione ſexta, ergo ſtando in iure naturæ, ſi ex illo metu fiat votum illud validum erit. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam, vt diximus articulo primo huius quæſtionis, ea libertas, & deliberatio ſufficiens eſt ad votum, quæ ſatis eſt ad peccandum mortaliter. Et confirmatur: Si metus cadens in virum conſtantem iure naturæ votum annullaret; ſequeretur, quòd etiam metus leuis in viro meticuloſo irritaret votum, atque matrimonium. Conſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam: ergo. Probo ſequelam: Nam non minus libertatis tollit in viro meticuloſo metus leuis, quam in viro conſtanti metus grauis. Tandem probatur concluſio ex eo, quòd iuramentum factum ex metu cadente in conſtantem virum iure naturæ eſt validum: ergo & votum. Conſequentia patet: Nam maius eſt vinculum voti, quam iura-

iuramenti, vt docet Diuus Thomas, quæſtione ſequenti, articulo octauo. Et ratio eſt: Quia obligatio voti naſcitur ex fidelitate, quam Deo in promiſsis ei factis debemus, vt ea perſoluamus. Obligatio autem iuramenti naſcitur ex reuerentia, quam eidem debemus, vt reddamus quod per eius nomen alicui pollicemur. Et cùm infidelitas ſit peior quam irreuerentia; Omnis enim infidelitas eſt irreuerentia, & nòn è contra, imò infidelitas hominis ad Deum eſt maxima irreuerentia, fit, vt votum ex ſe magis ſit obligatorium, quam iuramentum, quatenus eius violatio propter infidelitatem eſt magis ſacrilega. Et antecedens probatur ex communi ſententia omnium Doctorum, & ex toto iure, vbi ſæpèſæpiùs dicitur, tale iuramentum eſſe validum, non ſolum iure naturali, ſed etiam poſitiuo, quia nullibi irritatur ſicut votum. Signum ergo eſt, quòd votum iure tantum poſitiuo eſt nullum. Et ſiquis quærat, quænam ſit ratio, propter quam votum factum ex metu cadente in virum conſtantem iure poſitiuo nullum reddatur, & non iuramentum; dico id eſſe, propter reuerentiam diuini nominis, quod in iuramento aſſumitur. Cum tamen iure naturæ vtrumque eſſet validum, vt diximus. Et ſiquis argumentetur: Ius poſitiuum non poteſt tollere ius naturæ: ergo, ſi votum factum ex metu cadente in virum conſtantem iure naturæ eſt validum; ius poſitiuum non poterit illud annullare; atque ex conſequenti ſemper erit validum; Reſpondeo, notando, quòd ea, quæ pertinent ad ius naturæ, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt poſitiuè præcepta, vt præcepta Decalogi. Et hæc nulla ratione poſſunt per ius poſitiuum derogari. Alia autem ſunt, quæ poſitiuè non præcipiuntur, ſed permittuntur fieri & valida eſſe, quo ad vſque per rempublicam aliter fuerit determinatum. Et in his poteſt ius poſitiuum apponere conditiones, ſine quibus non ſint valida. Et talia ſunt votum, matrimonium, & quicunque alij contractus humani, &c. Non enim ius naturæ præcipit, vt votum, vel matrimonium factum ex metu ſit validum, ſed tantum permittit validum eſſe, quo ad vſque reſpublica aliud ordinauerit. Et idem iudicium eſt de matrimonio clandeſtino, & de matrimonio inter conſanguineos intra quartum gradum. De hac re eſt videndus Soto libro quarto, de iuſtitia, quæſtione tertia, articulo primo.

Ad rationẽ Scoti. ¶ Ad fundamentum Scoti reſpondetur, falſum eſſe, quòd metus omnino tollat voluntarium, quanuis illud minuat admiſcendo aliquid inuoluntarij, vt docet Ariſtote. 3. Ethicorum. Ex quo factum fuit, vt Eccleſia irritet vota ex tali metu facta, quaſi non plene voluntaria: cum tamen iure naturæ eſſent valida.

Ad arg. factũ pro ratione dubitandi. ¶ Ad primum argumentum pro ratione dubitandi reſpondetur, quòd probat noſtram primam concluſionem, dummodo Ariſtoteles intelligatur modo à nobis explicato. Ad rationem in oppoſitum dico, falſum eſſe, quòd nullo metu poteſt homo excuſari ab obſeruantia legis diuinæ, & naturalis, quando res præcepta non eſt intrinſecè mala. Tunc enim poterit facere contra præceptum ex æquitate ipſius legiſlatoris, vt diximus latè ſupra quæſt. 62. artic. 3.

De obligatione ſimplicis promiſſionis. ¶ In ſolutione ad primum, agit Diuus Thomas, de promiſsione homini facta, & de eius obligatione. In qua re quædam ſunt dubia, & quædam extra controuerſiam poſita. Vnde, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd omnis promiſsio, etiam ſimplex, obligat ad ſui obſeruantiam ſub reatu alicuius culpæ, ſaltem venialis. (Appello autem ſimplicem promiſsionem illam, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis fit, nec aliquo iuramento firmatur. Vt cum quis ſponteneè, & ſimplicibus verbis quidpiam amico promittit, dicẽs, Promitto tibi equum, &c) Probatur: Omnis homo tenetur ſuam promiſsionem veram facere ne mentiatur: ergo qui illam tranſgreſſus fuerit peccabit, ſaltem venialiter. Et confirmatur ex Diu. Thom. hic ad primum dicente, quòd ex qualibet promiſsione homo homini obligatur naturaliter. Et infra quæſtione. 110. articulo tertio, ad quintum, dicit, quòd qui non facit quod promiſit, videtur infideliter agere per hoc, quòd animum mutat. Rurſus, quæcunq; promiſsio etiam ſimplex ad minus continet affirmationem, quæ niſi adimpleatur erit mendacium: ergo & peccatum. Et confirmatur: Promittere eſt dare fidem: ſed frangere fidem eſt peccatum contra ius naturæ: ergo & qui non adimplet promiſſum peccat contra ius naturæ.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum. ¶ Dico ſecundò, etiam eſſe certum, quòd promiſsio facta homini ratione alicuius debiti præcedentis, vt ſiquis promittat puellæ eam ducere, vel ratione ſponſaliorum, vel alterius debiti, ex genere ſuo obligat ad ſui obſeruantiam ſub reatu peccati mortalis. Et idem iudicium eſt de promiſsione iuramento firmata, & de alijs, quæ habuerint circunſtantias requiſitas ad ita obligandum

in fo-

in foro exteriori, vt promittens compelli poſsit ad ſui obſeruantiam. Et ratio eſt: Nam ſi iſtæ promiſsiones ex ſuo genere non obligarent ſub reatu peccati mortalis; omnis ſocietas inter homines, & amicitia, atque iuſtitia violaretur. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis. ¶ Sed dubium eſt, vtrùm ſimplex promiſsio, qua homo ſua ſponte, & ſimplici verbo aliquid amico pollicetur, ex ſuo genere obliget ſub mortali? De qua re Caietanus infra quæſtione centeſima decima tertia, articulo primo, dubio quarto, partem tenet negatiuam. Et idem affirmat in ſumma, verbo, perfidia. Et ratio illius eſt: Nam obſeruantia promiſsionis pertinet ad fidelitatem; quæ nihil aliud eſt quam virtus veritatis, ad quam ſpectat verum dicere: ſed veritas ex ſuo genere, & ex obiecto tantum obligat ſub veniali, cùm mendacium ex obiecto tantum ſit peccatum veniale: ergo & promiſsio ſimplex ſolum obligabit ſub veniali. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur: Ad fidelitatem pertinet reddere verum, quod dictum eſt; ſed eiuſdem virtutis eſt veritatem dicere, & dictum verum facere: ergo obſeruantia promiſsionis pertinet ad veritatem.

Sententia Caiet. cum ſuo fundamento.

Concluſ. ¶ Hoc tamen non obſtante dico, quòd ſimplex promiſsio facta homini ex ſuo genere obligat ſub mortali, niſi ex leuitate materiæ fiat veniale: Ità tenet Soto libro ſeptimo, de iuſtitia, quæſtione ſecunda, articulo primo. Et probatur: Obſeruantia promiſsionis pertinet ad iuſtitiam commutatiuam: ſed iuſtitia ex ſuo genere obligat ſub mortali: ergo & ſimplex promiſsio. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. In promiſsione non ſolum aliquid dicitur: ſed etiam aſtringitur fides, quæ, vt dicit Cicero libro primo Officiorum, non ſolum pertinet ad iuſtitiam, verum etiam eſt ipſiſsimum iuſtitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta, atque conuenta nituntur. Et confirmatur: Promiſsio facta Deo obligat ſub mortali, non ſolum inquantum eſt cultus religionis; ſed etiam inquantum eſt officium iuſtitiæ: ergo & illa, quæ facta fuerit homini. Conſequentia tenet ex paritate rationis, cum quantum ad hoc vtraque promiſsio ſit eiuſdem generis. Antecedens verò probatur: tum ex communi conſenſu omnium Doctorum: tum etiam ex illo Eccleſiaſt. capit. quinto. Diſplicet Deo infidelis, & ſtulta promiſsio: quibus verbis mortale peccatum ſignificari diximus. Item: Non reddere promiſſum eſt contra iuſtitiam: ergo peccatum mortale ex genere ſuo. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Poſtquam aliquid eſt promiſſum iam eſt debitum: ergo ad iuſtitiam ſpectat illius ſolutionem facere. Et confirmatur: Facere iniuriam proximo ex genere ſuo eſt peccatum mortale; ſed non reddere promiſſa, eſt facere iniuriam proximo, vt de ſe patet: ergo eſt peccatum mortale ex genere ſuo. Vltimò: Infidelitas conuictum humanæ ſocietatis tollit; niſi enim ſibi homines inuicem ſeruarent fidem, conuiuere nulla ratione poſſent: ergo contrariatur charitati, qua homo tanquam animal ſociabile cum alijs ſimul viuere debet, alterque alterius onera portare, vt dicit Apoſtolus ad Galat. ſexto. Atque ex conſequenti, qui facit contra huiuſmodi fidelitatem ex genere ſuo peccat mortaliter. Et ad fundamentum Caietani reſpondeo, falſum eſſe, quòd obſeruantia promiſsionis tantum pertineat ad veritatem moralem; nam etiam pertinet ad fidelitatem, quæ eſt pars iuſtitiæ commutatiuæ. Quare non adimplere promiſſum non ſolum erit dicere mendacium, vt Caietanus affirmabat; ſed etiam erit violare iuſtitiam, nō reddendo debitum ei, cui fuit promiſſum. Sed eſt aduertendum, quòd non adimplens promiſſum ex duobus poterit excuſari à peccato, & mortali, & veniali. Primò, ſi promiſit quod de ſe erat illicitum. Nam is promittendo peccauit: & mutando propoſitum bene facit. Secundò, ſi ſunt mutatæ conditiones perſonarum, & negotiorum, vt ſi quod tibi promiſi, poſtea fit inutile, vel nociuum. Aut, ſi promittenti fit impoſsibile, vel pernicioſum, vt ſi promiſit pecuniam, quam poſteà ob infortunium reddere non poteſt. Aut, ſi mihi ingratitudinis ſigna dediſti. Aut denique, ſi promiſi aliquo ire, & poſteà maiora vrgent. Vnde Seneca in libro de beneficijs dicebat: Ad hoc, vt homo teneatur facere quod promiſit, requiritur, quòd omnia immutata permaneant. Alioqui nec fuit mendax in promittendo, quia promiſit quod habebat in mente, ſubintellectis debitis conditionibus. Nec fuit infidelis non adimplendo quod promiſit, quia eædem conditiones non extant. Ita tenet Diuus Thomas infra quæſtione centeſimadecima, articulo tertio, ad quintum, Caietanus hic addit aliam rationem excuſandi, ſaltem à peccato mortali, non adimplentes promiſſa, deſumptam ex loquentium abuſu. Solent enim homines vti communiter ſimplici promiſsione, quando non

Ad fundamentum Caiet.

inten-

intendunt ſe obligare ad mortale. Cuius ſignum eſt, quòd ſuam promiſsionem iuramento firmare nolunt. Idque non ob reuerentiam iuramenti, ſed ne peccent mortaliter, ſi non ſeruent, arbitrantes ex ſua ſimplici promiſsione non teneri, niſi ex quadam benenola honeſtate. Et qui tali animo promittunt, certum eſt non promittere in rebus arduis, atque adeò nec peccare mortaliter promiſſa non adimplentes. Et hinc videtur eſſe, quòd ſimplices promiſsiones parum inter homines æſtimentur.

Dubium. ¶ De eadem ſimplici promiſsione eſt aliud dubium, vtrùm facta interius in mente, aut etiam exteriùs, dummodo promittens ſit ſolus, aliquam inducat obligationem? De qua re eſt communis ſententia iuris prudentium partem tenentium negatiuam. Quam probant ex lege. 1. ff. de verborum obliga. Vbi dicitur, quod animus in mente retentus non inducit obligationem, ſed oportet, quod explicetur per verba exteriora. Et in leg. abſenti. ff. de donation. habetur, quod abſenti non poteſt fieri donatio, quia requiritur acceptatio alterius partis. Diu. Thom. in articulo primo huius quæſtionis etiam videtur idem aſſerere. Nam dicit, promiſsionem, quæ ab homine fit homini, non poſſe fieri, niſi per verba, vel quęcunque exteriora ſigna. Et idem dicit in quarto, diſtinctione trigeſima octaua, quæſtione prima, articulo primo. Almaynus in quarto, diſtinctione decima quinta, quæſtione ſecunda, etiam tenet idem. Quod probat duplici argumento. Primum: Homo non poteſt per ſolum actum interiorem corpus ſuum tradere in matrimonio: ergo nec per eundem actum poterit tradere quamcunque aliam rem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Quia ſupra nullam aliam rem habet homo tantum dominium, quantum habet ſupra proprium corpus. Secundum: Ad firmitatem promiſsionis neceſſaria eſt acceptatio illius partis, cui fit promiſsio, vt habetur in iure; ſed talis acceptatio eſſe nõ poteſt, niſi ei, qui debet acceptare conſtet de promiſsione, quod ſolo actu interiori fieri non poteſt: ergo promiſsio per ſolum actum interiorem facta nullam inducit obligationem.

Sententia iuriſprudẽtium.

Sententia Soti. ¶ Contrariam tamen ſententiam tenet Soto lib. 4. de iuſtitia, quæſtione. 5. articulo. 1. ad 1. Et quanuis lib. 7. quæſt. 2. artic. 1. ad 1. magis inclinet in oppoſitum, dicit tamen hanc partem eſſe valde probabilem. Quam & probat multis rationibus. Primò ſic: Voces ſunt ſigna conceptuum, & ſi vox obligat eſt ratione conceptus: ergo magis obligat ipſe conceptus; atque ex conſequenti promiſsio mente facta erit obligatoria. ¶ Secundò: Si talem promiſsionem mentalem firmaret quis iuramento adhibito, nulli eſt dubium, quin ad eius adimpletionem maneret aſtrictus; idq; non niſi ratione præcedentis promiſsionis; quia iuramentum promiſſorium non obligat, niſi in virtute promiſſionis præcedentis: ergo ipſa promiſsio mẽtalis iam erat obligatoria. Tertiò: Si ſurdo nihil audienti aliquid verbo promittas; & ſi militer, ſi in præſentia vnius dicas; Ego tali abſenti amico hoc promitto, promiſsio in conſcientia videretur tenere: ergo etiam ſi fiat in mente, quæ eſt promiſsio in abſentia. ¶ Cæterùm, vt quid mihi in hac re verum eſſe videatur explicem, dico primò, quòd in contractibus, ad quorum eſſentiam requiritur vtriuſque partis conſenſus, nullam obligationem inducit mentalis promiſsio; vt eſt videre in matrimonio, & in alijs contractibus emptionis, & venditionis. Cuius ratio eſt; Quia talis promiſsio non eſt ſimplex, ſed hypothetica, & mutua, ſcilicet, do, vt des; facio vt facias; promitto vt promittas. Et ſic non ſufficit mentalis, ſed requiritur ea quæ vtriq; parti, per exteriora ſigna conſtet. Ex quo infertur, quam male inferat Almaynus non obligare promiſsionem mentalem ſimplicem, ex eo, quòd mentalis de contrahendo matrimonio, & alijs huiuſmodi contractibus nõ eſt obligatoria. Fit enim argumentatio à promiſsione hypothetica ad ſimplicem. Et ſic nulla eſt conſequentia. Et per hoc patet ſolutio ad eius primum argumentum. ¶ Dico ſecundo, quòd loquẽdo de alijs ſimplicibus promiſsionibus, quæ ſuper nullo contractu fundantur, vtraque opinio eſt probabilis, propter rationes aſsignatas. Et ſic qui voluerit defendere partẽ affirmatiuã difficultatis propoſitæ, poterit reſpondere ad argumenta in contrariũ, quòd leges allegatæ ſolum dicunt, quòd homo propter huiuſmodi donationem mentalem in iudicio conueniri non poteſt: quia ſecundum illas vſque ad acceptationem alterius partis poteſt promittens licitè reuocare donationem factam. Cum quo tamen ſtat, vt in conſcientia aſtrictus maneat. Et ſimiliter reſpondetur ad ſecundum argumẽtum Almayni. Acceptatio enim alterius partis tantum eſt neceſſaria reſpectu tribunalis ciuilis, & non vt in conſcientia obliget promiſsio. At verò cui magis arriſerit pars negatiua, ſicut & mihi magis arridet (propterea, quòd quandiu non eſt aliquis

1. Argum. Soti.

2. Argum.

3. Argum. Soti.

1. Dictum.

2. Dictum.

quis, qui acceptet promiſſionem, nulli fit iniuria ex eo, quod à promittente reuocetur, & promiſſio, quæ obligationem inducit, ſine iniuria violari non poteſt, cùm pertineat ad iuſtitiam commutatiuam eius adimpletio, vt diximus) Reſpondebit ad primum argumentum Soti, verum eſſe, quod vox obligat ratione conceptus. Promiſſio enim in voce facta non obligaret niſi fieret cum animo promittendi. Cum hoc tamen ſtat, quod ad talem obligationem ſola mentalis promiſſio non ſufficiat, niſi etiam explicetur per verba, propter neceſsitatem acceptationis alterius partis. Itaque & vox & conceptus æquè concurrunt ad obligatoriam promiſsionem. Conceptus quidem, vt inſit promiſsio. Vox autem, vt ſit obligatoria. Quia ea mediante intercedit acceptatio alterius partis, ſine qua obligatio inueniri non poteſt. Et ſi quis obijciat; Quando aliquis facit promiſsionem præſentibus teſtibus, quibus in iudicio legitimè probari poſsit, talis promiſsio tenet in conſcientia etiam in abſentia illius cui fit promiſsio, dummodo promittens voluerit ſe obligare, vt conſtat ex ordinationibus regalibus libro tertio, titulo octauo lege tertia. & tamen non eſt ibi, qui talem promiſsionem acceptet: ergo ad obligationem promiſsionis non eſt neceſſaria acceptatio partis; reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Quia quando adſunt teſtes, vel tabellio lex ipſa acceptat promiſsionem. Et qui ſic promittit creditur cordatè & ex conſulto promittere, velleque ſe obligare. Quod non inuenitur, quando ſolum in mente, vel ſolus profert promiſsionem.

Ad 1. arg. Soti.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quod talis homo tenebitur adimplere promiſſum, non ratione promiſsionis, ſed ratione iuramenti. Et ad probationem dico, quod ex iuramento naſcitur obligatio adimplendi quod fuit promiſſum. Ad tertium reſpondetur, negando, quod promiſsio facta abſenti, vel ſurdo valeat, niſi adſint teſtes, iuxta diſpoſita in legibus allegatis, de acceptatione alterius partis, cui fit promiſsio. Et hæc dicta ſufficiant de ſimplici promiſsione.

Ad 2. arg.

¶ Circa ſolutionem ad ſecundum argumentum. Vbi Diuus Thomas dicit, quod ſi illud, quod quis vouit ex quacunque cauſa impoſsibile reddatur, debet facere quod in ſe eſt, vt ſaltem habeat promptam voluntatem faciendi quod poteſt; agendum eſt nobis de illis, quibus fit impoſsibile votum emiſſum implere. Et cum ſint in duplici differentia: nam quidam abſque ſua culpa conſtituuntur in tali impoſsibilitate, quales ſunt illi qui religionem vouerunt, quam ſibi refragantibus monachis profiteri non eſt poſſibile; & alij qui culpabiliter talem impoſsibilitatem incurrunt, differendum erit prius de primis, & deinde de ſecundis.

Vnde ad primum deuenientes, eſt primum dubium de eo, qui vouit ingredi religionem, & monachi eum admittere nolunt, ad quid teneatur? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus dico primò certum eſſe, quod qui determinatè vouit vnam religionem, ſi in ea non recipiatur non tenetur aliam adire; quia ad id non ſe obligauit per votum. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod, ſi quis in particulari vouit vnam religionem, & poſtea in ſe cognoſcit aliquod impedimentum, propter quod in ea non recipietur, vt ſi Verbi gratia, vouit intrare religionem, in qua homines ex ignobili genere non recipiuntur, & poſtea in ſe cognoſcit talem ignobilitatem, amplius ad votum non obligatur. Et ſimiliter, ſi poſtea incurrerit aliquod perpetuum morbum, vel contagioſum, propter quod à monaſterio expelleretur. Et ratio eſt: Quia nullus obligatur ad impoſsibile: & vota illa iam ſunt ſibi facta impoſsibilia. Dico tertio etiam eſſe certum, quod qui vouit religionem in communi, ita, vt intentio præcipua ipſius tantum fuerit ſe obligare ad religionem: quamuis habuerit attentationem ad hunc, vel ad illum ordinem, & ad hunc, vel ad illum locum tanquam ſibi conuenientem, ſi in illo non recipitur tenebitur alios adire, vt votum adimpleat. Et ratio eſt: Nam cum determinatio loci aut religionis in illo non ſe teneat ex parte obiecti, ſed accidentaliter ſe habeat, adhuc ea deficiente tenebitur vouens votum implere. Dico tamen, quod ſi in monaſteriis, quæ ſunt in proprio regno non recipiatur non tenebitur tranſire ad alia, quæ ſunt extra regnum. Nec ſimiliter tenebitur adire ſingula monaſteria. Sed ſat erit adire ea, ex quibus cognoſcere poterit, quod in nullo recipietur. Et ratio eſt; Nam cum votum ſit actus moralis, moraliter etiam eius obligatio erit intelligenda. Itaque hæc certa ſunt.

Dubium de eo qui vouit religionem ad quã non admittitur.

1. certum.

2. certum.

3. certum.

¶ Sed dubium eſt, vtrùm ille qui paſſus fuerit repulſam à religione, vel monaſterio, cui ſe per votum aſtrinxit, teneatur caſtitatem, & regulam, & alia illius ordinis præcepta ſeruare, quantum eſt in ſe? In quo ſimiliter eſt certum, quod ſi ille qui vouet religionem per tale votũ voluit ſe

Punctus difficultatis.

obligare ad caſtitatem. Et ad alia religionis officia, etiam ſi in illa non reciperetur, poſtquam paſſus fuerit repulſam tenebitur illa ſeruare. Et item ſi ille, qui vouit religionem habuit animum ad nihil ſe obligandi, niſi in ea reciperetur, certum eſt, quod poſtquam paſſus eſt repulſam, ad nihil obligatur. Et ſic de nullo iſtorum eſt ſermo in propoſita diſputatione; ſed tantum de illo, qui abſolutè vouit religionem. Et quidem, quod talis poſtquam paſſus fuerit repulſam teneatur ſeruare caſtitatem, & alia religionis officia quantum eſt in ſe, probatur hoc argumento: In voto religionis includitur caſtitas, & obſeruantia regulæ; ſicut in voto virginitatis includitur continentia: ſed mulier, quæ vouit virginitatem, ſi poſtea corrumpatur, tenetur ſeruare continentiam: ergo & qui vouit religionem ſi poſteà expellatur; tenebitur ſeruare caſtitatem, & alia religionis præcepta. Conſequẽtia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex communi conſenſu omnium Doctorum, qui id affirmant cum Diuo Thoma in ſolutione ad ſecundũ. Imò eſt regula vniuerſalis, quod quando id, quod aliquis vouit, eſt factum ei impoſsibile, tenetur dare operam, vt adimpleat, ſaltem id, quod eſt in eius poteſtate. Et confirmatur: Si quis vouerat dare pauperibus centum, vel ieiunare totum aduentum: ſi non poteſt omnia implere tenebitur ſaltem ad id, quod eſt ſibi poſſibile: ergo ſimiliter erit dicendum de eo, qui vouit religionem, quod tenebitur ſeruare caſtitatem ſi in monaſterio non admittatur. ¶ Secundo: Votum ſolenne religionis obligat ad ſingula, quæ ſeruantur in religione, vt de ſe patet; ſed obiectum, voti ſimplicis eſt ipſum votum ſolenne: ergo etiam obligabit ad obſeruandum continentiam, & alia, ad quæ obligamur per votum ſolenne. Et confirmatur ex capitulo quidam, de conuerſ. coniuga. Vbi habetur, quod quidam inuita vxore intrauit monaſterium, & poſteà ipſa repetente fuit coactus ad eam redire. Dicit tamen ſummus Pontifex, quod quamuis talis ad monaſterium ratione voti, quod nullum fuit, redire non teneatur, non tamen poterit, mortua priori vxore, ad ſecundas nuptias tranſire, nec debitum petere, quod in eius poteſtate erat, & ideò quo ad hoc votum tenuit. Idem etiam dicitur in capitulo placet. eodem titulo, de quadam muliere, quæ credens ſuum maritum eſſe mortuum, habitum religionis aſſumpſit, & eo reuerſo de monaſterio fuit extracta.

¶ His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quod ſi aliquis vouit religionem, ad quã non admittitur, non tenetur amplius in ſeculo manens caſtitatem, aut alia religionis officia præſtare. Hæc concluſio eſt Caietani in hoc articulo, quam etiam tenent communiter omnes Doctores. Et probatur: Si ille talis teneretur ad caſtitatem, & ad alia religionis officia, id eſſet, vel ex vi voti, quod emiſit, vel ratione repulſæ: ſed ex nullo horum obligatur: ergo. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Et primò, quod non teneatur ratione repulſæ: Nam cum illa non fuerit in eius poteſtate, nullam de nouo obligationem poterit inducere. Quòd verò nec etiam obligetur ex vi voti probatur: Nam alias ſequeretur, quod à die emiſſi voti teneretur ad caſtitatem, & ad alia religionis officia. Conſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam; nullus enim dicit, quod ſi aliquis voueat ingredi religionem Carthuſienſium à die emiſſi voti teneatur ad recitandos Pſalmos, & abſtinendum à carnibus: ergo. Sequela probatur. Vnuſquiſque tenetur ſtatim à voto emiſſo ad omnia ea, quæ cadunt ſub voto: ergo ſi obſeruantia caſtitatis, & aliorum officiorum, quæ ſunt in religione cadit ſub voto illius, ſtatim poſt votum emiſſum tenebitur quiſque illa ſeruare. Et cõfirmatur: Nullus ex vi voti obligatur, niſi ad id, quod cadit ſub eius obiecto: ſed ille talis tantum vouit religionem, nõ autem caſtitatem, aut alia religionis officia: ergo ſi non recipiatur non tenebitur illam ſeruare. Item: Si quis voueat ſtatum aliquem accipere, non tenebitur ad leges illius quoaduſque ipſum ſtatum ſuſcipiat, niſi fortè in voto; quo ſtatum promiſit, leges aliquas illius ſpecialiter vouerit; vt qui vouit ſuſcipere ſacros ordines non tenetur officium diuinum perſoluere, & caſtitatem ſeruare, quoaduſque fuerit ordinatus: ſed religio eſt quidã ſtatus: ergo qui illam vouit non tenetur ſeruare caſtitatem, aut alia religionis officia, quoaduſque talem ſtatum per profeſſionẽ ſuſcipiat.

¶ Ex dictis infero primo, quod ſi ille, qui vouit religionem antequam profeſſionem emittat, cum muliere congrediatur, tantum peccabit peccato fornicationis, aut adulterij, & non erit ſacrilegus, cum non vouerit continentiam, aut caſtitatem, ſed tantũ religionẽ.

¶ Infero ſecundo, quod ſi ille, qui vouit religionem, vxorem ducat matrimonium erit validum: & poterit petere & reddere debitum, abſq; aliquo peccato, quamuis verũ ſit quod peccabit mortaliter, tam matrimonium contrahendo, quã ipſum primo conſummando, vt docet D. Tho. in 4. diſtinctio. 38. quæſtione ſecunda articulo primo. Ratio autem

propter

1. ARGV.

Confirmatio.

2. ARGV.

Concluſ.

1. corollar.

2. corollar.

propter quam mortaliter peccat, dum primũ conſummat matrimonium, eſt; quia illo actu ſe impoſsibilem reddit ad votum implendum; cùm matrimonium ratum, & conſummatum per ingreſſum religionis non diſſoluatur. Cæterum, ſi ille, qui vouit caſtitatem vxorem ducat, quamuis poſsit, & teneatur debitum reddere, non tamen poteſt illud petere ſine peccato mortali, vt docet Diu. Thomas in quarto diſtinctione 38. quæſtione prima, articulo tertio, quæſtiun. ſecunda ad quartũ, Et ratio eſt: Nam, cùm ille, qui vouit caſtitatem, expreſſe promiſerit, nunquam mulierem cognoſcere, tenetur, quantum eſt in ſe, votum implere. Et ſic debitum petere
3. Corolla. non poterit. ¶ Infero tertio quod ille, qui vouit religionem, & matrimonium contraxit, ſi poſteà vxor moriatur, rurſus tenebitur religionem intrare. Quia cum obligatio voti nõ tollatur per matrimonium, ſed tantum impediatur, ſublato impedimento, votum in ſua
4. Corolla. vi, atque obligatione manebit. ¶ Infero quarto, quod ille, qui ducit eam perſonam, quam ſcit, vel religionem vel caſtitatem vouiſſe, peccat mortaliter; quia eſt ſocius & particeps peccati alterius.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, vt reſpondeamus, aduertendũ eſt cum Caietano in præſenti, dupliciter poſſe contingere, quod mulier aliqua virginitatem voueat. Vno modo ità, vt eius intentio ſolum feratur in virginitatem, quam intendit ſeruare à prima. Venere abſtinendo. Et quæ ità voueret virginitatem ſi poſteà illam ſemel amitteret, non teneretur amplius ex voto ad caſtitatem ſeruandam; quia illam nõ promiſit. Alio modo ſimpliciter & abſque vllo moderamine; ſed, vt votum ex natura ſua habet obligare. Et quæ ità voueret virginitatem, ſi illam amitteret, adhuc teneretur caſtitatem ſeruare. Nam cum hoc votum ex ſua natura ſit negatiuum, omnis voluptatis carnalis, quotieſcunque mulier contrarium faceret peccaret mortaliter. Quo ſuppoſito ad argumentum reſpondeo, negando maiorem. Falſum eſt enim, quod votum caſtitatis contineatur in voto religionis ſicut continentia continetur in virginitate. Nam virginitas includit caſtitatem promiſſam expreſſe, vel quantum ad primum actũ, vel quantum ad omnes. At verò religionis
Ad confirmationem. votum nulla ratione caſtitatẽ includit. ¶ Ad confirmationem reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam qui vouit aliquod totum: ex conſequenti vouit ſingulas illius partes. Et ſic ſi non poteſt totum præſtare, tenebitur ſaltem præſtare partes, quantum eſt in ſe. Cæterum qui vouit religionem, nulla ratione vouet caſtitatem, aut alia religionis officia quoaduſque ſolenniter profiteatur. ¶ Ad ſecundum argu- Ad 2. arg.
mentum ſimiliter reſpondetur conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam per votum ſolenne explicitè vouetur caſtitas, obedientia, paupertas, & alia ſecundum regulam religionis ſeruanda, quod in voto ſimplici religionis non fit. Quare quoaduſque votum ſolenne fuerit emiſſum, ad iſta in particulari ſeruandum nullus erit obligandus. ¶ Ad confirmatio- Ad confirmationem.
nem ex capitulo quidam, & ex capitulo placet, reſpondeo, caſus in illis capitibus expreſſos nihil facere contra noſtram concluſionem. Nam illi, de quibus ibi fit mentio, per ſolennem profeſsionem in monaſterio factam expreſſe vouerunt, ſe fore caſtos perpetuo: quod ſeruare tenebantur, quia illud promittere fuit in ſua poteſtate. At verò ille, qui vouit religionem in communi, non vouit expreſſe caſtitatem. Atque adeò nõ tenebitur ad illam, quoaduſque per ſolenne votum in religione emiſſum, ad ipſam obligetur.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm Quæſtio.
ſaltem in voto non nubendi includatur votum caſtitatis. Quod eſt quærere, vtrùm mulier, quæ vouit non nubere, ità teneatur ſeruare caſtitatem, vt ſi fornicetur peccet dupli ci peccato, vno fornicationis, altero ſacrilegij? Ad quam quæſtionem breuiter reſpon Reſponſio.
deo, negatiuè cum Magiſtro Soto in 4. d. 38. q. 2. artic. 1. & cum Nauarro in Manuali capitulo 12. num. 43. & cum Sylueſtro. verbo. votum. 4. §. 4. Et ratio eſt: Quia hoc votum tantum habet pro obiecto non ducere virum, nec opponere obſtaculum religioni, ſi eam ſumere velit; & ſic non obligat ad caſtitatem ſeruandã. Ex quo infero poſſe Epiſcopũ in hoc voto diſpenſare, cum non ſit caſtitatis, nec reſeruatum ſummo Pontifici. Et in voto non reſeruato Epiſcopus ex rationabili cauſa poteſt diſpenſare, vt docent Soto, atque Sylueſter locis citatis, & Antoninus 2. p. tit. 11. c. 2. §. 1. & Angelus, verbo. votũ. q. 4. Imo dico, quod quilibet idoneus cõfeſſor per bullam cruciatæ poterit in eo diſpenſare: Cũ nec ſit reſeruatum Pontifici nec in bulla excipiatur. Siquis etiã quærat, vtrũ mulier, quæ vouit nõ nubere, vt licentius luxurietur, teneatur votũ adimplere, dico huiuſmodi difficultatem diffiniendam eſſe iuxta ea, quæ diximus articulo ſecundo huius quæſtionis agẽtes de votis emiſsis propter malum finẽ. Nã ſi licentius luxuriari, quod eſt malus fi-

nis, in illo voto intentus; eſt finis eius boni quod dicitur voueri, aut etiam ipſius voti, tale votum erit nullum, nec obligatoriũ, vt pote quod de re illicita eſt emiſſum. Si autem licentiùs luxuriari ſolum fuerit finis applicationis voluntatis ad vouendum, votum erit validum & obligatorium, cum verè ſit de meliori bono, nempe, non nubere, nec ille malus finis inficit obiectum ipſius voti, vt eo loco diximus.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm qui vouit ingredi religionem, & in ea non admittitur, quia neſcit Grãmaticam, aut aliud officium, propter quod inter profeſſos laicos recipiatur, teneatur Grãmaticam, vel aliud officium addiſcere, vt ſic votum adimpleat? Et videtur pars affirmatiua vera. Nam vt dicit Diuus Thomas hic ad ſecundum, ſi illud, quod quis vouit, ex quacunque cauſa impoſsibile reddatur, debet facere quod in ſe eſt, vt ſaltem habeat promptam voluntatem faciendi quod poteſt. Certum eſt autem, quod ille, qui ob defectum Grammaticæ, aut alicuius officij in monaſterio non admittitur, potens eſt dare operam, vt illa addiſcat, vt ſic recipiatur. Ego tamen ad hoc ſub diſtinctione reſpondendum cenſeo. Quod ſi ille, qui votum religionis emiſit, propoſuit illius eſſe ordinis, qui ſacris initiantur, bona fide credens non requiri ſcire Grammaticam: ſi id poſteà ab ipſo requiratur, nec tenetur addiſcere Grammaticam, ſi alias non admittitur; nec etiam tenetur habitum laicorum ſuſcipere, ſed omnino manet voto abſolutus. Et ratio eſt: quia ignorantia ipſum excuſat, quæ facit, vt votum fuerit inuoluntarium. Et ſimiliter qui vouit intrare ordinem laicorum credens non eſſe neceſſarium ſcire aliquod officium, non tenetur addiſcere illud, vt admittatur; præſertim ſi fuerit ſcitu difficile propter eandem rationem. Cæterùm qui abſolutè vouit religionem, non ignorans eſſe neceſſariam Grammaticam ad habitus ſuſceptionem, proculdubio tenebitur, vel Grammaticam addiſcere, vel habitum laicorum ſuſcipere, vt voto ſatisfaciat, propter rationem hic à Diuo Thoma adductam. Vtrùm autem ille, qui determinatè vouit vnum monaſterium intrare, poſtquam ſemel paſſus eſt repulſam, teneatur aliud tempus expectare, & in eo iterum tentare an ad habitum recipiatur, maiorem in ſe continet difficultatem. Et videtur pars affirmatiua vera. Nam duodecim horæ ſunt in die, vt dicit Chriſtus Ioan. 11. & quod modo monachi non fecerunt, re poſteà melius perſpecta facere poterunt. Eo vel maximè, quod fortè ſunt alij monachi à præcedentibus in monaſterio, qui meliori ſpiritu ducti velint eum in eorum ſocietatem admittere. Hoc tamen non obſtante, dico cum Caietano in præſenti, quod ſi talis vouens repellitur vſque ad aliquod tempus expectare tenetur, quia non ſimpliciter eſt repulſus. Cæterum ſi ſimpliciter fuerit refutatus non tenebitur ampliùs expectare, ſed omnino liber manebit à voto. Quare, quamuis poſteà monachi velint eum recipere ad ingreſſum religionis, nõ tenebitur. Et ratio eſt: Quia quãdo duorum voluntas requiritur ad aliquem contractum, vno eorum renuente, alter liber manet ab obligatione contrahendi.

Sententia autoris.

De eo qui ſemel expellitur à religione quam vouit.

De eo qui non ſolũ vouit religionem ingredi ſed in ea profiteri.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ille, qui vouit non ſolum ingredi religionem, ſed etiam in ea perſeuerare, & profiteri, poſsit ab illa exire in anno probationis, antequam profeſsionem emittat? Ad quod breuiter reſpondeo, quod ſi ille bona fide religionem ingrediatur; & in ea permanens experimento diſcat, eam ſibi non conuenire, poterit ab ea exire, abſolutuſque manebit à voti obligatione. Ita tenet Soto libro ſeptimo, de Iuſtitia, quæſtione ſecunda, articulo primo. Et ratio eſt: Nam idem eſt vouere religionem abſolutè, & vouere profiteri: cùm votum religionis ſit intelligendum ſecundum ius diuinum, quod præcipit, vt qui vouit religionem eam ingrediatur, & profiteatur. Cæterùm, quia hoc ius diuinum per humanum eſt interpretatum, ità, vt intelligatur dummodo per annum experiri poſsit, vtrùm ille ſtatus ſibi conueniat, nec ne (ad hoc enim datur annus probationis,) fit, vt hæc conditio ſemper ſit intelligenda in voto religionis. Et ſic, quamuis quis voueat perpetuò perſeuerare, poterit à monaſterio exire, ſi intra annum probationis inuenerit bona fide, illum ſtatum ſibi non expedire. Et ſi quis quærat, vtrùm ſaltem iſte manens in ſeculo teneatur caſtitatem ſeruare? Magiſter Soto vbi ſupra non diſtinguit iſtum caſum à præcedentibus; ſed reputat eundem. Quia niſi quis voueat ingredi religionem cum animo ſtatim exeundi à monaſterio, quod votum vanum eſſet, quicunque religionis votum emittit, intelligit perſeuerare. Et ſic qui perſeuerantiã addit, nihil nouæ illi obligationis accumulat. Caietanus tamen aliter ſentit, exiſtimans, nõ eſſe idem vouere religionem abſolute, & vouere illam vſque ad profeſsionem. Sed ſiue diſtinguantur hi caſus, ſiue non, eadem eſt ratio de vtroque, ſecundum vtrumque doctorem. Et ſic dico ex mente illorum, talẽ homi-

Queſtio.

Reſponſio.

nem

nem non teneri ad caſtitatem ſeruandam. Et ratio Caietani eſt: Quia materia immediata, & proxima iſtius voti, eſt profiteri religionem. Materia autem mediata, & remota eſt obedire, pauperem eſſe, & caſtitatem ſeruare. Si ergo ſic vouens excuſatur ab impletione voti, propter impedimentum ſuperueniens, quo ad materiam proximam, & immediatam; multo magis excuſabitur quo ad remotam, & mediatam. Cum mediatum & immediatum, primarium, & ſecundarium ſemper ſic ſe habeant, quod ſecundarium ſequitur naturam primarij, & mediatum naturam immediati. Quod autem profeſsio ſit immediata materia illius voti, & obedire atque caſtè viuere ſint materia remota, patet ex eo, quod directè & ſine aliquo medio attingit religionem. In obedientiam verò, & caſtitatem non fertur, niſi media profeſsione, cuius ſunt materia. Quare, ſi votum non obligat quo ad immediatum obiectum, nec etiam obligabit quo ad mediatum. Vide Caietanum; quamuis nimis prolixè loquatur.

Dubium de eo qui propter incurrit impoſsibilitatem expellitur à monaſterio.

¶ Hucuſque diximus de eo, qui citra ſuam culpam impoſsibilitatem incurrit votũ adimplendi. Supereſt vt dicamus de illo qui ſua culpa votũ ſibi fecit impoſsibile. Et primum de eo, qui poſt emiſſum votum ſolenne à religione expellitur propter ſuam incorrigibilitatem, vtrum ſit tutus in conſcientia,

1. dictum.

& ad quid teneatur? Ad cuius explicationem dico primo, quod qui ità expellitur à monaſterio abſolutus manet à voto obedientiæ, & paupertatis, & ab obligatione dicendi officium diuinum, niſi fuerit in ſacris conſtitutus, & à ieiunijs, & alijs religioni annexis. Non tamen manet abſolutus à voto caſtitatis. Probo ſingulas partes. Et primò, quod maneat abſolutus ab obedientia; nam prælati, quibus illam debebat, eam reiecerunt. Quod verò maneat abſolutus à voto paupertatis, patet; quia ille iam amplius non alitur à monaſterio; & ſic poterit bona habere, quibus alatur, & ſuſtentetur. Quod autem non teneatur dicere officium diuinum, nec alia religionis officia ſeruare, probatur; Quia hæc non promiſit expreſſe, neque ad illa tenebatur, niſi ratione religionis, à qua eſt excluſus. Quod tandem teneatur caſtitatem ſeruare, probo: Nam illam expreſſe vouit; nec eſt aliquod

2. dictum.

inconueniens: ſed valde conueniens, quod eam in ſeculo ſeruet. Dico ſecundo, quod qui ità fuerit à monaſterio expulſus, tenetur ſuam vitam emendare, & ad monaſterium redire. Quamdiuque per illum ſteterit, quominus rurſus admittatur non manet tutus in conſcientia. Probatur: Ille ſua malitia, atque culpa eſt cauſa, ne votum religionis, quod emiſit poſsit adimplere: ergo quandiu in illa perſeuerauerit non erit tutus in conſcientia. Probo conſequentiam: Nam malitia, & culpa nulli debent patrocinari. Dico tertio, quod ſi ille, qui à monaſterio fuit expulſus, poſteà correcta vita redeat, vt admittatur, & monachi nolint illum admittere, deinceps manet tutus in conſcientia. Probatur: Nam adimpletio voti iam eſt illi facta impoſsibilis ſine ſua culpa. Dico quarto, quod ſi ille, qui ſic expellitur à religione, antequam profeſsionem feciſſet, vouerat voto ſimplici religionem in genere, probabile eſt, quod teneatur aliam religionem intrare, ſi non admittatur in illa, à qua fuit expulſus. Probatur: Nam ille, qui vouit religionem in genere, ſi in vna non admittitur, tenetur aliam inquirere, vt ſupra diximus; & talis eſt ille, qui poſt votum ſolenne in vna religione emiſſum ab ea expellitur. Dixi tamen, hoc eſſe probabile; quia oppoſita ſententia etiam poteſt ſuſtineri. Et ratio eſt: Quia cum per votum ſolenne ceſſent vota ſimplicia prius facta, vt infra videbimus, etiam videtur probabile, quod ceſſet illius voti ſimplicis obligatio. Probabilior tamen eſt prima ſententia.

3. dictum.

4. dictum.

De tempore quo debent vota adimpleri.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum agit Diuus Thomas de tempore, quo quis tenetur votum adimplere. Pro cuius intelligentia aduertendum eſt primò, tripliciter poſſe contingere, quod aliquis votum emittat. Vno modo determinando tempus adimpletionis. Secundo modo ſub conditione, vt cum quis promittit aliquid facere, ſi hoc, vel illud acciderit. Tertio modo abſolutè nullum determinando tempus ¶ Secundo eſt aduertendum, dupliciter poſſe contingere, quod homo aliquid voueat, tempus determinando. Vno modo ità, vt tempus ipſum ſe habeat tanquam pars obiecti ipſius voti. Vt cum quis vouet ieiunare vigiliã alicuius ſancti ex ipſius deuotione. Alio modo ità, vt tempus non ſit pars obiecti, ſed tantum ſe habeat tanquam determinatiuum executionis ipſius voti. Vt ſi quis voueat ingredi religionem poſt annum elapſum. Tunc enim temporis determinatio non cadit ſub voti obiecto, ſed tantum religio, & tempus ſe habet vt determinatiuum executionis ipſius voti. ¶ Tertio eſt aduertendum,

Dupliciter poteſt determinari tempus in voto.

Votum conditionale poteſt fieri dupliciter.

quod votum conditionale etiam poteſt fieri dupliciter. Vno modo abſolutè. Et eſt quando conditio tantum ſe habet, vt conditio. Vt

cum quis vouet religionem, vel ieiunium ſi ſalutem à Deo conſequatur. Alio modo vt conditio non tantum ſit conditio, ſed etiam pœna, quam ſibi vouens præſcribit, vt rem, quam exoſam habet, effugiat. Vt ſi quis voueat non murmurare; & ſi contrarium fecerit ieiunare in pane, & aqua in illa die. Diciturque hoc votum pœ-
1. Dictum nale. His poſitis dico primò, certum eſſe, quod quicunque vouerit aliquid facere tempus determinando; ſiue tale votum ſit abſolutum, ſiue conditionale, tenetur intra illud tempus votum adimplere. Et ſi contrarium fecerit reus erit fracti voti. Probatur: Obligatio voti eſt ex intentione vouentis: ergo ſi vouens intendit votum adimplere intra certum tempus, & id non facit peccabit mortaliter. Dico ſecundo, quod ſi determinatio temporis ſe tenet ex parte obiecti, quam
2. Dictum. uis vouens peccet mortaliter, non adimplendo votum tempore ſtatuto; eo tamen elapſo non tenetur amplius ad voti ſolutionem. Probatur: Non exiſtente voti obiecto ceſſat ipſius voti obligatio: ſed poſt elapſum tempus, quod cadit in materia voti non exiſtit voti obiectum: ergo ceſſat ipſius obligatio. Vnde ſi quis voueat ex deuotione alicuius ſancti, eius vigiliam ieiunare; ſi id non faciat peccabit mortaliter non tamen tenebitur alio die
3. Dictum ieiunare. Dico tertio, quod ſi temporis determinatio tantum ſe habet tanquam determinatiuum executionis voti, & vouens tempore ſtatuto non adimplet votum; non ſolum peccat mortaliter; verumetiam poſt illud tempus elapſum adhuc tenebitur votum adimplere. Et ratio eſt: Nam obiectum, & materia voti ſemper manet eadem. Quare, ſi quis voueat ingredi religionem intra certum tempus; & id non faciat, non ſolum peccat mortaliter, verumetiam manet
4. Dictum voto aſtrictus. Dico quarto, quod quicunque emittens votum conditionatum; ſiue illud ſit pœnale, ſiue non, poſita conditione tenetur ad voti ſolutionem. Et ratio eſt: Nam tunc intentio vouentis fuit ſe obligare ad votum. Eſt tamen aduertendum, eſſe latiſsimum diſcrimen inter votum abſolutè conditionale, & votum pœnale. Nam votum abſolutè conditionale, ſi eſt de religione, vel de caſtitate, vel de peregrinatione in Hieruſalem, aut in Romam aut in Diuum Iacobum, etiam ante adimpletam conditionem, non poteſt diſpenſari, niſi à ſummo Pontifice, qui horum quinque votorum diſpenſationem ſibi reſeruat, vt conſtat ex extrauaganti. Et ſi Dominici gregis, ſecunda de pœnitenti. & remiſſion. Cæterùm, ſi votum eſt pœnale, ante adimpletam conditionem poterit diſpenſari per epiſcopum. Et ratio eſt; quia tunc talis directè non vouet caſtitatem, nec religionem; ſed tantum non facere id, quod exoſum habet, ſcilicet, non ludere, vel non murmurare, quod vt adimpleat pœnam ſibi imponit. Vtrùm autem tale votum pœnale poſt adimpletam conditionem poſsit ab Epiſcopo diſpenſari, varietate opinionum diſputatur à Theologis. Soto tenet partem negatiuam. Cæterum contraria eſt probabilior, vt videbimus articulo vltimo huius quæſtionis. Vltimò dico, quod quotieſcũque aliquis *Vlt. dictũ.* quidquã vouit abſolutè, nullum determinando tempus, tenetur ſtatim votum adimplere; iuxta illud Deuteronomij 23. Cum votum voueris Domino Deo tuo, non moreris reddere. &c. Cum hoc tamen eſt verum, quod ſi bona fide differat ſolutionem credens in hoc non peccare, nullum peccatum committet. Et ſi dubius eſt, vtrum peccet nec ne? ſtandum erit arbitrio confeſſarij docti atque prudentis. Qui penſatis omnibus circunſtantijs tam temporis, quam perſonæ, quid faciendum ſit iudicabit, cùm alia conuenientior ratio aſsignari non poſsit. Caietanus in præſenti dat regulam ad cognoſcendum tempus executionis horum votorum, ex conſcientia ipſius vouentis deſumptam. Et dicit, quod ſi conſcientia ſibi dictat, quod expectare annum, vel duos annos, non eſt contra votum, non tardat illud reddere. Poterit autem ipſe vouens hoc examinare, & cognoſcere tripliciter. Nam primò, ſi recordatus ſui voti non illi remordet conſcientia, quod non adimpleuit illud, vel non adimplet, ſignum eſt, quod non intendit ſe obligare intra illud tempus. Secundo, ſi in ſingulis promiſsis non conſueuit ſe obligare, niſi ad longum tempus, ſignum etiam eſt, quod per huiuſmodi votum non ſe voluit obligare ad ſtatim illud ſoluendum, ſed pro tempore, quo cætera promiſſa adimplere ſolet. Tertiò, Quia multa tempora, ſunt tempora commoda ſecundum veritatem, quæ tamen ſecundum morem vouentis non reputantur commoda, & ipſe intendebat de tempore commodo in idiomate ſuo, commoditas conſideranda erit ſecundum morem, & conſuetudinem ipſius vouentis. Quod & explicat Sylueſter verbo. votum. ſecundo. §. tertio. Dicens, quod tunc tenetur vouens implere votum ſuum quando commodè facere poteſt, aſsignato ei tempore, in quo ad id diſponatur, ſecundum arbitrium viri prudẽtis. Nã

Sententia Caietani.

quando

quando procraſtinat ex negligentia notabili, eſt in mora adimplendi votum. Si verò procraſtinat ſpe maioris commoditatis, vel quia ſine magna negligentia eſt oblitus occupationis cauſa, vel ratione paruitatis materiæ, non erit cenſendus eſſe in mora adimplendi voti, ſaltim culpabiliter. Hæc omnia vera ſunt, ſed modus, quo à nobis hæc difficultas fuit explicata longe facilior eſt, & in quo minus ineſt dubitationis. Relinquendo, ſcilicet, ea, quæ dubia ſunt arbitrio, atque iudicio prudentis confeſſarij.

Articvlvs IIII.

¶ Vtrùm expediat aliquid vouere.

3.contr.c. 138. AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd non expediat aliquid vouere. Non enim alicui expedit vt priuet ſe bono quod ei Deus donauit. Sed libertas eſt vnum de maximis bonis quæ homini Deus dedit, qua videtur priuari per neceſsitatē quam votum imponit: ergo nō videtur expediēs homini quòd aliquid vouear.

2 ¶ Præterea, Nullus debet ſe periculis inijcere. Sed quicunque vouet ſe periculo inijcit: quia quod ante votum ſine periculo poterat præteriri ſi non ſeruatur poſt votum, periculoſum eſt. Vnde Auguſt.* dicit in epiſtola ad Armentarium & Paulinam: Quia iam vouiſti, iam te obſtrinxiſti, aliud facere tibi non licet. Non talis eris, ſi non feceris quod vouiſti: qualis manſiſſes ſi nihil tale vouiſſes: minor enim tunc eſſes, nō peior. Modo autem tanto (quod abſit) miſerior, ſi fidem Deo fregeris, quanto beatior, ſi perſolueris: ergo non expedit aliquid vouere.

Epi.45.nō multum re motè à fin. to.2.

3 ¶ Præterea, Apoſtolus dicit 1. ad Corin. 4. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Sed nō legitur neque Chriſtum aliquid vouiſſe, nec Apoſtolos: ergo videtur quòd non expediat aliquid vouere.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur in Pſal 75. Vouete, & reddite Domino Deo veſtro.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà* dictū eſt, votum eſt promiſſio Deo facta. Alia autē ratione promittitur aliquid homini, & alia ratione Deo. Homini quidem promittimus aliquid propter eius vtilitatem, cui vtile eſt & quod ei aliquid exhibeamus, & quòd eū de futura exhibitione priuscertificemus. Sed promiſsionem Deo facimus, non propter eius vtilitatē, ſed propter noſtram. Vnde Auguſti.* dicit in prædicta epiſtola, Benignus exactor eſt, & non egenus, & qui non creſcat ex redditis, ſed in ſe creſcere faciat redditores. Et ſicut id quod damus Deo non eſt ei vtile, ſed nobis, quia quod ei redditur, reddenti additur, vt Auguſtinus ibidem* dicit, ita etiam promiſsio qua Deo aliquid vouemus, non cedit in eius vtilitatem, qui à nobis certificari non indiget: ſed ad vtilitatem noſtram in quantū vouēdo voluntatē noſtrā, immobiliter firmamus ad id quod expedit facere. Et ideo expediens eſt vouere.

Ar.1.& 2.

Epiſt. 45. poſt med. illius to.2.

Eadem epi. 45. à med. to.2.

¶ Ad Primvm ergo dicēdū, quòd ſicut non poſſe peccare non diminuit libertatem, ita etiam neceſsitas firmatæ voluntatis in bonum, non diminuit libertatē, vt patet in Deo & in beatis. Et talis eſt neceſsitas voti ſimilitudinem quandam habens cum confirmatione beatorum. Vnde Auguſtinus* dicit in eadem epiſtola, quòd felix neceſsitas eſt quæ in meliora compellit.

Eadem epi. 45. non re motè à fine to.2.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod quando periculum naſcitur ex ipſo facto, tunc factum illud non eſt expediens, puta, quòd aliquis per pōtem rui noſum tranſeat, fluuium. Sed ſi periculum immineat ex hoc quòd homo deficit ab illo facto, non deſinit propter hoc eſſe expediens. Sicut expediens eſt aſcendere equum, quamuis periculum immineat cadenti de equo, alioquin oporteret ab omnibus bonis ceſſare, quæ etiam per accidēs ex aliquo euētu poſſunt eſſe periculoſa. Vnde dicitur Eccleſiaſticæ vndecimo Qui obſeruat vētum, nō ſeminat, & qui conſiderat nubes, nunquam metet. Periculum autē vouenti non imminet ex ipſo voto, ſed ex culpa hominis qui voluntatē mutat

tranſgrediens votum. Vnde Auguſtinus* dicit in eadem epiſtola, Non te vouiſſe pœniteant, imò gaude iam tibi ſic non licere quod cum tuo detrimento licuiſſet.

Epi.45. nõ remotè à ſi. to.2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Chriſto, ſecundum ſe non competebat vouere, tum quia Deus erat, tũ etiam quia inquantum homo habebat firmatam voluntatem in bono, quaſi comprehẽſor exiſtens, quamuis per quandam ſimilitudinem ex perſona eius dicatur in Pſalm.* 65. ſecundum gloſſam, Vota mea reddam in conſpectu timentium eum. Loquitur autem de corpore ſuo quod eſt Eccleſia. Apoſtoli autẽ intelliguntur vouiſſe pertinentia ad perfectionis ſtatum, quando Chriſtum relictis omnibus ſunt ſecuti.

Pſa.21.eſt Aug.ibidẽ.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio huius articuli eſt affirmatiua. Quam probat D. Tho. in argumento, ſed cõtra ex illo Pſalmi; Vouete, & reddite Domino Deo veſtro &c. Et in corpore articuli hac ratione: Votum eſt promiſsio facta Deo: ſed promiſsio facta Deo cedit in vtilitatem eius, qui vouet: ergo expediẽs eſt aliquid vouere. Cõſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur ex differentia, quæ eſt inter promiſsionem factã homini, & illam, quæ fit Deo. Prior enim cedit in vtilitatem eius, cui fit promiſsio; & poſterior in vtilitatem eius, qui vouit, vt docet D. Auguſt.

EXPLICATIO ARTICVLI.

ARticulus præſens de vtilitate voti inquirit, vt deciſio quæſtionis & articuli titulus teſtantur. Et ſic expedire in propoſito idem eſt ac vtile eſſe. In qua ſignificatione dicitur in euangelio: Expedit vobis, vt vnus homo moriatur. &c. Quare ſenſus concluſionis à D. Thoma poſitæ erit, quod expedit, hoc eſt, eſt valde vtile hominibus, quod vota Deo emittant de rebus, quas facere nõ eſt in præcepto. Et ad hunc modum intellecta concluſio eſt certa, & de fide tenenda. Quam latè probat Guido Carmelita de erroribus Pſeudoapoſtolorum capitulo 7. Roſenſis contra Lutherum articulo 16. & 17. Clitoueus lib. 1. & 3. Antelutheri. Echius in Enchiridio capitulo 8. & 18. Vvaldenſis de doctrina antiquæ fidei libro 3. capitulo 20. articulo 2. D. Thom. opuſculo 17. capi. 11. & 12. Et opuſculo 18. capitulo 12. Caſtro de hæreſibus. verbo. votum. Soto libro ſeptimo de iuſtitia quæſtione 1. ar. 1. De qua etiam re nos aliqua diximus arti. 1. huius quæſtionis ſtatim in principio.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum votum ſit actus latriæ ſiue religionis.*

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd votũ nõ ſit actus latriæ ſiue religionis. Omne enim opus virtutis cadit ſub voto. Sed ad eandem virtutem pertinere videtur promittere aliquid, & facere illud, ergo votum pertinet ad quamlibet virtutẽ, & non ſpecialiter ad religionem.

Inf q.189. ar.2.co. Et 3.contra c. 138. Et op. 17.ca. 12. & opuſcu. 18.c.3. Li.2.de inuen. in fol. 4.ante finem libri.

2 ¶ Præterea, Secundum* Tullium ad religionem pertinet cultum, & cæremoniã Deo offerre. Sed ille qui vouet nondũ aliquid Deo offert, ſed ſolũ promittit, ergo votũ nõ eſt actus religionis

3 ¶ Præterea, Cultus religionis nõ debet exhiberi niſi Deo. Sed votum non ſolum fit Deo, ſed etiam ſanctis & prælatis, quibus religioſi profitentes obediẽtiam vouent, ergo votum non eſt religionis actus.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Iſaiæ decimonono. Colent eum in hoſtijs & muneribus, & vota vouebũt Domino, & ſoluent. Sed colere Deum eſt proprie religionis ſiue latriæ, ergo votum eſt actus latriæ ſiue religionis.

Q.81.ar.7 & ar.1.ad 1.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſupra* dictũ eſt, opus virtutis ad religionẽ ſeu latriã, pertinet per modũ imperij, ſecundũ quòd ad diuinã reuerẽtiam ordinatur, quod eſt proprius finis latriæ. Ordinare autẽ alios actus in ſuũ finẽ, pertinet ad virtutẽ imperantẽ, nõ ad virtutes imperatas. Et ideo ipſa ordinatio actuũ cuiuſcunq; virtutis in ſeruitiũ Dei, eſt proprius actus latriæ Manifeſtum eſt autẽ ex* prædictis, quòd votũ eſt quædam promiſsio Deo facta, & quòd promiſsio nihil eſt aliud, quam ordinatio quædam eius, quod promittitur in eum cui promittitur. Vnde votũ eſt ordinatio quædam eorum quæ quis vouet in diuinum cultum ſeu obſequium. Et ſic patet quòd vouere propriè eſt actus latriæ ſeu religionis.

Ar.1.&2.

¶ AD

¶ Ad Primvm ergo dicendum, illud quod cadit ſub voto, quandoque eſt actus alterius virtutis, ſicut ieiunare, & continentiam ſeruare, quandoque vero eſt actus religionis, ſicut ſacrificium offerre, vel orare. Vtrorumque tamen promiſsio Deo facta ad religionem pertinet, ratione iam * dicta. Vnde patet quòd votorum quoddam pertinet ad religionem, ratione ſolius promiſsionis Deo factæ, quæ eſt eſſentia voti, quandoque etiam ratione rei promiſſæ, quæ eſt voti materia.

Incorp.ar.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui promittit, inquantum ſe obligat ad dandum, iam quodammodo dat, ſicut dicitur fieri aliquid cum fit cauſa eius, quia effectus virtute continetur in cauſa. Et inde eſt quod non ſolum danti, ſed etiam promittenti gratiæ aguntur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd votum ſoli Deo fit, ſed promiſsio etiam poteſt fieri homini. Et ipſa promiſsio boni quæ fit homini, poteſt cadere ſub voto, inquantum eſt quoddam opus virtuoſum. Et per hunc modum intelligendum eſt votum, quo quis vouet aliquid ſanctis vel prælatis, vt ipſa promiſsio facta ſanctis vel prælatis cadat ſub voto materialiter, inquantum ſcilicet homo vouet Deo ſe impleturum quod ſanctis vel prælatis promittit.

Svmma Textvs.

Conclusio eſt affirmatiua. Quam probat D.Thom. in argumento, ſed contra, ex illo Eſai. 19. Colent eum in hoſtijs, & muneribus, & vota vouebũt Domino, & ſoluent: ſed colere eſt actus religionis: ergo & vouere. Et in corpore articuli hac ratione: Votum eſt ordinatio eorum, quæ quis vouet in diuinum cultum, atq; obſequium: ſed ordinare aliquid in cultum diuinum pertinet ad religionem: ergo & votum. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur: Votum eſt promiſsio facta Deo: ſed promiſsio nihil aliud eſt, quam ordinare id quod promittitur in illum, cui fit promiſsio: ergo.

Explicatio Articvli.

Pro intelligentia huius articuli aduertendum eſt, dupliciter poſſe cõtingere, quod aliquis actus ſtudioſus ſit ab aliqua virtute. Vno modo elicitiue, alio modo imperatiue. Ille actus dicitur eſſe elicitus ab aliqua virtute, qui ſub formali obiecto illius continetur. Quomodo etiam dicimus nos, illos actus eſſe elicitiuè ab aliqua potentia, qui ſub ratione formali obiecti illius continentur. Vt viſio dicitur eſſe elicitiuè à potentia viſiua, quia color, ad quem viſio tendit, ſub ratione formali obiecti potentiæ viſiuę continetur. Et ſimiliter credere eſt actus fidei, &c. Ille autem actus dicitur eſſe imperatiuè ab aliqua virtute, qui elicitur per imperiũ vnius virtutis mouentis, & ordinantis aliam in ſuũ finem. Vt ieiunium, quod fit propter amorem Dei, dicitur eſſe imperatiuè à charitate: quia ea mouet temperantiam ad ieiunãdum propter finem charitatis. Quando ergo quęrimus, vtrùm votum ſit actus religionis, non quærimus, vtrùm ſit imperatiuè ab illa: ſed vtrum ſit elicitiuè. Quod item ſeruandum erit quotieſcunque D.Thom. & Ariſtot. abſolutè quærunt de actibus alicuius virtutis, vtrùm ſint ab illa, necne? Et ſic ſenſus concluſionis eſt, quod votum eſt actus elicitus à virtute religionis. Sed contra eam eſt argumentum: Votum eſt actus intellectus, cum ſit eſſentialiter promiſsio: religio autem eſt habitus pertinens ad voluntatem: ergo votum non poteſt eſſe elicitiuè à religione. Ad hoc argumentum Caietanus ſupra q.81.art.1.& 4. reſpondet, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Dicit enim, quod quamuis verum ſit, quod inter potentias, vna non poteſt elicere actum alterius, bene tamẽ poteſt fieri, quod habitus exiſtens in vna potentia alterius potentiæ actum eliciat. Et ratio eſt: Nam cum potentia ad ſubſtãtiam actus concurrat in genere naturæ: neceſſario debet eſſe intrinſeca ipſi actui: & ſic non poteſt elicere, niſi proprium actum, cui tantum eſt intrinſeca. Cæterum habitus non concurrit ad producendam ſubſtantiam actus: ſed tantum modum & qualitatem illius: qualitas autem eſt quid extrinſecũ. Et ſic fieri poterit, quod ab habitu in alia potentia exiſtente producatur. Quo modo votum ab habitu religionis in voluntate exiſtente elicitur. Sed quoniam multis non placet dicere, quod habitus in potentijs exiſtentes ſolum quantum ad modum, & non quantum ad ſubſtantiam actus producunt, quod in præſenti diſputare non vacat: aliter reſpondeo ad argumentum; quod vouere, & orare, quæ pertinent ad intellectum, dicuntur eſſe elicitiuè à virtute religionis, quæ eſt in intellectu. Quia religio nulla alia media virtute indiget ad illos actus eliciendos: ſed ipſa per ſe ſufficit: quamuis

Argumentum cõtra concluſionẽ D.Tho.

Solutio Caietani.

Alia ſolutio.

egeat diuerſa potentia ab illa,in qua eſt ſub iectiuè. Præterquam,quod cum vouere,atq; orare contineantur in ratione formali obiecti religionis: (ordinantur enim immediatè huiuſmodi actus in cultum diuinum,qui eſt obiectum religionis)neceſſario debemus dicere,quod elicitiuè ſunt à virtute religionis, quamuis per diſtinctam potentiam producantur. Sicut & reſtituere, qui eſt actus extrinſecus, & iudicare, qui eſt actus intellectus,dicuntur eſſe elicitiuè à iuſtitia,quæ eſt in voluntate, quia vterque actus intrinſece, clauditur in ratione formali obiecti iuſtitię: quod eſt facere æquale.

Argumentum cõtra proceſſum litera.

¶ Proceſſus D.Thom. in iſto articulo eſt, Ex eo,quod votum eſt promiſsio facta Deo: & promittere nihil aliud eſt, quam ordinare id,quod promittitur,in illum,cui fit promiſsio , colligit, quod votum eſt actus religionis, cuius eſt ordinare res in diuinum cultũ. Sed contra hoc eſt argumentum: Ordinare, & referre aliquid in Deum non ſolùm virtuti religionis: ſed etiam charitati,& huic præcipuè competit, cuius finis & obiectum eſt Deus : ergo ex eo, quod votum eſt promiſsio, cuius eſt ordinare id , quod promittitur in illum, cui fit promiſsio, non magis colligitur,quod vouere eſt actus religionis,quam quod eſt actus charitatis. ¶ Reſpondetur tamen cum Caietano in præſenti, quod quia ſermo rei , & non res ſermoni ſubijci debet, & in vnaquaq; re ſermones ſunt intelligendi ſecundum ſubiectam materiam,non eſt facienda vis in verbis,quando cõſtat de rebus. Conſtat autem, quod quidquid Deo promittimus, promittimus ſub ratione reuerentiæ, quoniam promittimus,vt offerendum Deo. Diuina autem reuerentia certum eſt, quod pertinet ad Dei cultum, atque adeo ad religionem, cuius eſt diuinum cultum reſpicere. Et ſic de primo ad vltimum, votum pertinet ad religionem . Itaque non infertur, quod votum pertinet ad religionem ex eo, quod vouere eſt ordinare,& referre aliquid in Deum: ſed ex eo,quod eſt offerre aliquid Deo, ad eius cultum & reuerentiam , quod propriè pertinet ad religionem . Hoc enim eſt diſcriminis inter charitatẽ,& religionem, quod charitas refert opera in Deum tanquã in finem. Ieiunamus enim, & oramus propter Deum,tanquam propter finem. At verò religio non refert opera in Deum, tanquam in finem, nec ſub forma finis, ſed ſub forma illius,cui aliquid offertur,in eius cultum, & reuerentiam. Oriturq; huiuſmodi diſcrimen ex eo, quod charitas habet Deum pro obiecto,tanquam rem amatam, hoc eſt, rem, cui bonum in communi volumus, & nolumus malum. At verò religio tanquam id,cui reueremur, & obſequimur nos noſtraque illi cultu offerentes. Quia ergo votum non ſolum ordinatur in Deum , ſed etiam in eius cultum, & reuerentiam, non ad charitatem, ſed ad religionem dicitur pertinere.

Reſponſio Caietani.

Diſcrimen inter charitatem & religionem

¶ Doctrina D. Tho.in ſolutione ad 1.argumentum eſt valde notanda. Conſiſtit autem in hoc, quod quamuis verum ſit,quod materia voti interdum pertineat ad religionem: vt cũ quis vouet orare aut ſacrificare,& interdũ ad alias virtutes: vt cũ quis vouet ieiunare,aut continentiam ſeruare:ipſa tamen promiſsio Deo facta ſemper pertinet ad religionem, ab illaque elicitur. Itaque votum interdum eſt actus religionis,ſolũ ratione formæ:quia ipſa promiſsio elicitur à religione. Interdum autem ratione formæ,& ratione materiæ,vt quando actus promiſsi ab eadem etiam virtute eliciuntur. Sed conſurgit ex hoc non leue dubium: vtrũ ſemper,quod homo frangit aliquod votum,peccet duplex peccatum. Vnum contra ſpecialem virtutem: à qua talis actus elicitur. Et alterum contra religionem:per quam Deo fuit oblatus. Verbi gratia, vouet quis ieiunare in die ſabbathi , & non ieiunat , dubium eſt , vtrùm illius voti tranſgreſsio duas culpas includat: vnam contra continentiam:& alteram contra religionem? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum : Frangens ieiunium ab Eccleſia præceptum peccat duplex peccatum. Vnum contra ſobrietatem ſeu abſtinẽtiam,in qua actus ille per Eccleſiæ præceptum fuit cõſtitutus: & alterum contra obedientiam, vt communiter dicunt Doctores:ergo & qui frangit ieiunium,quod ipſe vouit,peccat etiam dupli ci peccato; vno cõtra temperantiam, in qua actus ille per proprium votum fuit conſtitutus:& altero contra religionem . Nam cum votum ſit veluti quædam lex particularis, quam vouẽs ſibi præſcribit,quemadmodum lex humana præcipiens ieiunare eſt ſufficiẽs conſtituere actum illum in materia temperantiæ, ſic etiam & proprium votum.

Dubium.

Argumentum.

Votum & præceptum partim differunt & partim conueniunt.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò cum Caietano in præſenti,quod præceptum legis, atq; proprium votum,partim conueniunt, & partim differunt.Conueniunt quidem in hoc,quod tam materia præcepti,quã materia voti eſt actus alicuius virtutis.Præcipit enim lex,quę ſunt iuſtitiæ, manſuetudinis & temperantiæ, &c. ſicut & votum eadem promittit. Differunt autem in hoc , quod materia præcepti eſt actus neceſſarius ad virtutem , & ſine quo virtus ſaluari non poteſt : ſiue iſta neceſsitas ſit ex natura actus abſolutè , vt contingit in hono-

honoratione parentum, ſine qua pietas ſtare nō poteſt, & in furto & homicidio, &c. cum quibus virtus non inuenitur. Siue ex poſitione legis, vt contingit in carnali coniunctione cum conſanguineis, vel affinibus in ſecundo, & alijs gradibus. Eſt enim huiuſmodi abſtinentia neceſſaria ad caſtitatem, non ex natura actus, & virtutis, vt patet ex ſanctis antiquorum matrimonijs in talibus gradibus: ſed ex legis determinatione. Et ſimile eſt de ieiunio reſpectu abſtinentiæ, & de extractione homicidæ ab Eccleſia, reſpectu ſacrilegij, & alijs huiuſmodi. Cæterum materia voti, ſcilicet, ieiunare in ſabbatho eſt actus ſupererogationis, nec ex voto fit neceſſarius ad virtutem temperantiæ. Non enim reſpicit votum virtutem illam, vt finem, ſicut lex cuius eſt facere homines virtuoſos, ſed fit ex voto talis actus neceſſarius ad virtutem religionis, quia eo ipſo, quod aſſumitur, vt materia voti fit neceſſarius reſpectu operantis, & reſpectu religionis, cuius eſt vouere & reddere vota, & non eſt factus neceſſarius reſpectu illius virtutis, cuius eſt ieiunare, puta, abſtinentiæ.

Promiſſio facta homini eſt actus fidei.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod ſicut promiſsio facta Deo eſt actus religionis: ita etiam promiſsio facta homini eſt actus fidei, quæ eſt virtus moralis. Eiuſdem enim virtutis eſt promittere, & reddere promiſſum. Et fides, vt dicunt Tullius & D. Auguſtin. eſt, qua dicta fiunt. Actus ergo fidei eſt promittere homini, ſicut eſt actus religionis promittere Deo.

Explicatio difficultatis.

¶ His conſtitutis ad propoſitam difficultatem reſpondetur ſub diſtinctione, ſcilicet, quod quādo actus ille, qui voto, vt materia ſubſternitur, eſt cōſtitutus in genere virtutis per aliquam legem, ſiue diuinam, ſiue naturalem ſiue humanam, congeminatur peccatum in eius tranſgreſsione. Quando autem ſolum conſtituitur in genere virtutis per votum, non eſt duplex peccatum, ſed vnum. Verbi gratia, vouiſti honorare parentes, aut confiteri, aut ieiunare quadrageſimam, quia iam ſecluſo voto, illa opera erant ſingulariū virtutum, ſi tranſgrediaris votum duplex peccatum committis: vnum contra illam virtutem, cuius actum vouiſti: & alterum contra religionem, ad quam pertinet violata promiſsio. Si autem vouiſti ieiunare vigiliam Corporis Chriſti: quamuis per tuum votum opus illud fuerit conſtitutum in genere abſtinentiæ: quia tamen antea non erat obligatorium, in fractione illius voti non committitur duplex peccatum, ſed vnum tantum. Et ſi puellæ dotem promiſiſti: & cum iam ſis ad id aſtrictus humana fide, eandem pollicitationem religionis voto confirmes, tunc effracta fides duplex erit peccatum: vnum contra humanam promiſsionem pertinēs ad iuſtitiam: alterum contra religionem. Et ad argumentum in principio factum reſpondeo primo, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam, quia ieiunium ab Eccleſia præceptum per ſe, ſecluſo voto, pertinet ad materiam temperantiæ, ſi poſteà de illo votum emittatur, & tranſgrediatur, duplex erit peccatum: vnum contra illam virtutem: & alterum cōtra religionem. Tamen, quia ieiunium votiuum non eſt materia neceſſaria temperantiæ, qui illud frangit, ſolum peccat contra religionem, ad modum iam explicatum. Vel ſecundo reſpondetur, negando antecedens. Falſum eſt enim, quod qui frangit ieiunium ab Eccleſia præceptū, peccat duplex peccatum: vnum contra ſobrietatem, ſeu abſtinentiam, in qua actus ille per Eccleſiæ præceptum fuit conſtitutus: & alterum contra obedientiam. Nam, quia præceptum illud poſitiuum ſubſternit actum ieiunij virtuti abſtinentiæ tanquam neceſſarium ad illam: qui frangit illud peccat contra abſtinentiam: & non contra obedientiam formaliter: niſi adſit contemptus. Et eadem ratione, quia votum ſubſternit actum ieiunij virtuti religionis, tanquam neceſſarium ad illam: qui frangit ieiunium votiuum, peccat contra religionem, & non contra temperantiam formaliter: niſi fortè adſit gulæ ſuperfluitas temperantiæ oppoſita.

Ad argumentum.

Qualiter fiant vota ſanctis.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum agit D. Thom. de votis factis ſanctis. Et dicit quod ea ratione poſſunt dici vota emitti ſanctis, qua promiſsio facta illis, & prælatis cadit ſub voto materialiter, quatenus, ſcilicet, homo vouet Deo ſe impleturum quod ſanctis, & prelatis promittit. Itaque ſanctis, atq; prælatis ſolum intelliguntur factæ promiſsiones, quarum obſeruantia pertinet ad fidelitatem, & votū pertinens ad religionem ſolum fit Deo. Quamuis materia huius voti, poſsit eſſe promiſsio homini facta, inquantum eſt quoddam opus virtuoſum. Sed contra hoc eſt argumentum deſumptum ex modo profitendi religioſis, & omnibus alijs hominibus communi, qui expreſſe dicunt ſe promittere Deo, & Beatæ Virgini, & Beato Auguſtino, vel Franciſco & prælato obediētiam, &c. & Diuo Iacobo peregrinationem, & alia huiuſmodi. Quibus verbis ſignificatur formaliter fieri vota prælatis, ac ſanctis, & non ſolum Deo contra doctrinam à D. Tho. traditam. Sed, vt huic difficultati ſatisfaciamus, aduertendum eſt, quod quia ſancti ſunt medij inter Deum & homines, & medium

vtriuſ-

vtriuſque extremi naturam ſapit: idcirco diuerſa de ſanctis ſanciuntur in propoſito. Nam ſi cõſiderentur ſancti, vt homines, ſeu creaturæ rationales, capaces ſecundum ſe honoris & obedientiæ: ſic promiſsiones, quæ eis fiunt non ſunt vota: ſed poſſunt eſſe materia voti. Et in hoc conueniunt ſancti cum hominibus viatoribus. Et ſic conſiderat eos D. Thom. in hac ſolutione. Loquiturque de illis ex ea parte, qua diſtinguuntur à Deo. Et vetum dicit. Cæterùm, ſi conſiderentur ſancti, vt ſunt Dij participatiuè: imò, vt in eis eſt, & honoratur Deus, ſic promiſsiones eis factæ, ſunt vota, quoniam Deo in ipſis fiunt. Et quoniam votum ſonat promiſsionem factam Deo: ideò cùm abſolutè quis vouet ſancto alicui intelligendus eſt vouere Deo in illo ſancto. Sicut, & qui blaſphemat aliquem ſanctũ intelligitur blaſphemare Deũ in illo ſancto. Eſt enim blaſphemia ſolius Dei: ſicut & ſoli Deo vota emittimus. Nec obſtat, quod vouere eſt actus latriæ, ſeu religionis. Quoniam eiuſdem virtutis actus eſt vouere, & orare. Et tamen conſtat ex dictis, quod oramus ſanctos in ordine ad Deum: & eodem modo poſſumus illis vota emittere: & eadem ratio eſt de prælatis, ſi conſiderentur quatenus in eis eſt Deus ſecundum dignitatis participationem & poteſtatem, quam habent, ſecundum quam gerunt vicem illius. Huicque conſiderationi conſonat modus profitendi à religioſis obſeruatus, quando dicunt: Promitto Deo, & Beatæ Mariæ, & Beato Auguſtino, &c. Et per hæc patet ſolutio ad argumentum.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrùm magis ſit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quàm ſine voto.

Inf.q.189. ar.2.co. Et 3.q.28.ar. 4.co. Et 3. contra ca. 138. & op. 17.c.12. et opuſc.18. cap.13. Li.2.c.24 in princ. & eſt ca.vlti. lib.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd magis ſit laudabile & meritorium facere aliquid ſine voto, quàm cum voto. Dicit enim Proſper * in ſecundo de vita contemplatiua, Sic abſtinere vel ieiunare debemus, vt non nos neceſsitati ieiunandi ſubdamus, ne iam non deuoti, ſed inuiti rem voluntariam faciamus. Sed ille qui vouet ieiunium, ſubdit ſe neceſsitati ieiunandi, ergo melius eſſet ſi ieiunaret ſine voto.

2 ¶ Præterea, Apoſtol. dicit 2. Corinth. 9. Vnuſquiſque prout deſtinauit in corde ſuo non ex triſtitia, aut ex neceſsitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Sed quidam ea quæ vouent ex triſtitia faciunt. Et hoc videtur procedere ex neceſsitate quam votum imponit, quia neceſsitas contriſtans eſt, vt dicitur * quinto Metaph. ergo melius eſt aliquid facere ſine voto, quàm cum voto. *Lib.5.tex. 6.tom.3.*

3 ¶ Præterea, Votum neceſſarium eſt ad hoc quòd firmetur voluntas hominis ad rem quam vouet, vt ſuprà * habitum eſt. Sed non poteſt firmari melius voluntas ad aliquid faciendum, quàm cum actu facit illud: ergo non melius eſt facere aliquid cum voto, quam ſine voto. *Art.4. huius quæſt.*

¶ SED CONTRA eſt, quod ſuper illud Pſalm.75. Vouete & reddite, dicit gloſ. Vouere voluntati conſulitur. Sed conſilium non eſt niſi de meliori bono, ergo melius eſt facere aliquod melius opus ex voto, quàm ſine voto, quia qui facit ſine voto, implet tantum vnũ conſilium, ſcilicet de faciendo, qui autem facit cum voto implet duo conſilia, ſcilicet & vouendo & faciendo.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd triplici ratione facere idem opus cum voto eſt melius, & magis meritorium, quàm facere ſine voto. Primò quidem, quia vouere ſicut * dictum eſt, eſt actus latriæ quæ eſt præcipua inter virtutes morales. Nobilioris autem virtutis eſt opus melius & magis meritorium, vnde actus inferioris virtutis eſt melior, & magis meritorius ex hoc, quòd imperatur à ſuperiori virtute, cuius actus fit per imperium, ſicut actus fidei vel ſpei melior eſt ſi imperetur à charitate. Et ideo actus aliarum virtutum moralium, puta ieiunare, quod eſt actus abſtinentiæ, & continere, quod eſt actus caſtitatis, ſunt meliora & magis meritoria ſi fiant ex voto, quia ſic iam pertinẽt ad diuinum cultum, quaſi quædam Dei ſacrificia. Vnde * Auguſtinus dicit in libro de Virginitate, quòd neq; ipſa virginitas, quia virginitas eſt, ſed quia Deo dedicata eſt honoratur, quã fouet & conſeruat continentia pietatis. Secundò, *Ar. præc. Ca.8 circa princ.to.6.*

cundò, quia ille qui vouet aliquid & facit, plus se Deo subijcit, quàm ille qui solum facit. Subijcit enim se Deo non solum quantum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem, quia de cætero non potest aliud facere, sicut plus daret homini qui daret ei arborem cum fructibus, quàm qui daret ei fructus tantum, vt dicit * Anselmus in libro de Similitudinibus. Et inde est quod etiã promittentibus gratiæ aguntur, vt dictum * est. Tertio, quia per votum immobiliter volũtas firmatur in bonum. Facere autem aliquid ex voluntate firmata in bonum, pertinet ad perfectionem virtutis, vt patet * per Philosophũ in secundo Ethicor. Sicut etiam peccare mẽte obstinata, aggrauat peccatum, & dicitur peccatum in Spiritum sanctum, vt supra * dictum est.

Capi. 84.

Ar. præce. ad 2.

Li. 2. ca. 4. tomo 5.

Q. 14. ar. 1

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd autoritas illa est intelligenda de necessitate coactionis, quæ inuoluntarium causat, & deuotionem excludit. Vnde signanter dicit. Ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus. Necessitas autem voti per immobilitatem fit voluntatis, vnde & voluntatem confirmat, & deuotionem auget: & ideo ratio non sequitur.

¶ Ad secundum dicendum, quod necessitas coactionis, inquantum est contraria voluntati, tristitiam causat secundum * Philosophum. Necessitas autem voti in his qui sunt bene dispositi, inquantum voluntatem cõfirmat, non causat tristitiam, sed gaudium. Vnde Augustin. * dicit in Epistola ad Armentarium & Paulinam, Non te vouisse pœniteat, imò gaudeiam tibi sic nõ licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Si tamen ipsum opus secundum se consideratum, triste & inuoluntarium redderetur post votum, dum tamen remaneat voluntas votum implendi, adhuc est magis meritorium, quam si fieret sine voto, quia impletio voti est actus religionis, quæ est potior virtus quam abstinentia, cuius actus est ieiunare.

Loco citato in argum.

Epi. 45. nõ remotè à fine, tom. 2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui facit aliquid sine voto habet immobilem voluntatem respectu illius operis singularis quod facit, & tunc quando facit, non autem manet voluntas eius omnino firmata in futurum, sicut vouentis qui suam voluntatem obligauit ad aliquid faciendum, & antequam faceret illud singulare opus, & fortasse ad pluries faciendum.

Svmma Textvs.

AD propositam difficultatem respondet D. Thom. vnica conclusione affirmatiua. Quam probat in argumento, sed contra, testimonio Glossę dicentis super Psalm. 75. quod vouere voluntati consulitur. Et in corpore articuli triplici ratione. Prima est: Ille actus est nobilior, & magis meritorius, qui proficiscitur à nobiliori virtute: sed religio à qua votum procedit est nobilior virtus, quam aliæ: ergo magis meritorium, atque laudabile erit facere aliquid ex voto, quam ex alia virtute. Secunda ratio: Ille actus est nobilior, & magis meritorius, quo homo Deo se magis subijcit: sed quando homo aliquid facit ex voto, Deo se magis subijcit, quam si sine voto faciat: ergo magis laudabiliter, & meritoriè operatur. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam qui facit aliquid ex voto, subijcit se Deo: nõ solum quantum ad actũ: sed etiam quantum ad potestatem: cum de cætero non possit non facere, quòd promisit. Tertia ratio: Ille, qui operatur ex voto operatur ex maiori animi firmitate: ergo magis meritoriè. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam per votum voluntas in bono confirmatur.

Explicatio Articvli.

CONclusio huius articuli est de fide tenenda. Quam latè probant Doctores adducti in artic. 4. præsertim D. Thom. opusculo. 17. cap. 11. & 12. & opusculo. 18. capi. 12. Et confirmatur ex communi consensu Ecclesiæ, quæ suos fideles ad vouendum hortatur. Quod nulla ratione faceret, nisi opera ex voto facta laudabiliora, & magis meritoria essent, quam quæ fiunt sine voto. Quare D. Hieronymus pertractans illud Threnorum capit. 3. Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua: in hunc modum dicebat: Militum ergo Christi perfectio est, exutam mentem habere à cunctis terrenis negotijs,

D. Hieronymus.

negotijs,& tumultu ſeculi, iuxta illud Apoſtoli: Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus,& cætera: eamque quantum humana imbecillitas ſinit,feſtinat vnire cum Chriſto. Quam quidem ſpeciem conuerſationis boni eremitæ & monachi, qui voto monaſticæ diſciplinæ obligati ſunt, imitari contendunt.Sed rara eſt & paucíſsimis dono Dei hæc perfectio conceſſa. Is enim verè & non ex parte perfectus eſt, qui & in eremo ſqualorem ſolitudinis, & in cœnobio infirmitates fratrum æquali magnanimitate ſuſtentat. Et ideò in vtraque profeſsione per omnia conſummationem inuenire difficile eſt: Quia nec anachorita contemptum, ac priuationem materialium rerum,nec cœnobita theoricam ad integrum poteſt aſſequi puritatem. Sed tamen quantum ſuperexcellat ſerenitas tranquillæ vitæ turbulẽtiam ſecularis conuerſationis nouit,qui hanc expertus eſt. Et dominicum iudicium in Euangelio, Dominus inter duas mulieres cernit, ad Martham dicens:Martha,Martha,ſolicita es, & turbaris erga plurima. Maria optimam partem elegit,quæ non auferetur ab ea. Hęc Hieronymus. In quibus verbis multa ſunt notatu digna. Primum,quod tẽpore D. Hieronymi monachi ſe voto aſtringebãt.Quod tamen Eraſmus pertinaciſsime negat in pleriſque ſuis operibus, præſertim in vita Hieronymi,quam ipſe ſcripſit.Secundum,quod talis monachorum vita voto obligata, eſt bona, & ad imitationem perfectionis Chriſtianæ.Tertium,quod hæc monachorum vita præferenda eſt vitæ aliorum,qui ſecularibus miſcentur negotijs.Et hoc eſt quod noſtro propoſito deſeruit,& quod etiam Eraſmus negare non erubeſcit. Sed, vt apertius Eraſmum, & alios monaſticæ profeſsionis hoſtes de impudentiſsimo mendacio conuincam, alium teſtem multo Hieronymo vetuſtiorem proferam.Diuum,ſcilicet,Dionyſium Pauli diſcipulum, qui in libro Eccleſiaſticæ Hierarchiæ capit.6.ritum conſecrationis,profeſsioniſque monaſticæ, qualis ab Apoſtolis inſtitutus tũc ſeruabatur in Eccleſia, deſcribens ſic ait: Porro purgandorum omnium excelſior & ſublimior eſt ordo monachorum ſacra diſpoſitio,aut ſancta diſtinctio: Expiatione omni,tota virtute,atque ex actiſsima ſuarum operationũ caſtitate mundata. Inde diuini duces noſtri appellationibus eos ſacris dignati ſunt, partim Therapeutas,id eſt,cultores,à ſincero Dei famulatu,& cultu,partim monachos, ab indiuidua, & ſingulari vita vni Deo intenta, appellantes, tanquam quæ ſanctis complicationibus, aut cõuolutionibus inſeparabiliũ, illos ipſos in diuinam,& Deo gratam vnitatem promoueant.Quapropter & perficiẽtem eis donauit gratiam diuina ſanctio,& quadã eos conſecratiua inuocatione dignata eſt. Deinde formam illius conſecratiuæ inuocationis, & monaſticę profeſsionis deſcribẽs ait: Stat quidem ſacerdos ante ſacrum altare monaſticam imprecationem pſallens. Ille autem poſt ſacerdotem aſtat: nõ vtrumque ponens genu, non alterum,non habens impoſita ſacra eloquia capiti. Verum ſacerdoti tantum aſtans, myſticam ſuper illum inuocationem perſequenti.Qua finita ſacerdos ad eum accedens interrogat primum, an renunciet diuiſibilibus omnibus, non ſolum conuerſatione, ſed etiam phantaſijs eorumdẽ.Deinde perfectiſſimam ei vitam exponit, illud apertè conteſtans,oportere illum medio lõge antecedere. Vbi verò ille hæc omnia intente promiſerit, conſignans eum ſigno crucis ſacerdos tõdet, trinas diuinæ beatitudinis perſonas inclamans,exutumq; omni veſte aliam induit. Et cum ſanctis illis, qui ipſum aſtãt,viris, ipſum ſalutans, diuinorum myſteriorum particípẽ facit. Hactenus D. Dionyſius. In quibus verbis duo præcipuè notare licet. Primum eſt, quod monachi tunc profeſsionem per voti promiſsionẽ faciebant. Quod manifeſtè oſtẽdit cum dicit: Vbi verò ille hæc omnia intentè promiſerit,&c. Et ſic non ſolum tempore D. Hieronymi: ſed multò ante, ſcilicet, in ipſis Eccleſiæ primordijs monachi ſe voto Domino obligabant, promittentes, rerum diuiſibilium hoc eſt,rerum terrenarum,quæ à nobis per mortem diuiduntur, & ſeparantur, renunciationem. Secundum, quod vita monaſtica, in qua ſoli Deo vacatur, & curis ſecularibus renunciatur, eſt omnibus alijs ex cellẽtior,& ſublimior. Idem etiã probatur ex D.Grego.homi.20 ſuper Ezechielẽ,in hunc modum dicẽte: Hoc inter ſacrificium,& holocauſtum diſtat, quod omne holocauſtũ ſacrificium eſt,ſed nõ omne ſacrificiũ holocauſtum.In ſacrificio enim pars pecudis, in holocauſto verò totum pecus offerri conſueuit. Vnde & holocauſtũ Latina lingua totum incenſum dicitur.Penſemus ergo,quid eſt ſacrificium,quid holocauſtũ.Cum enim quis ſuũ aliquid Deo vouit,& aliquid non vouit ſacrificiũ eſt.Cum verò omne,quod habet,omne quod viuit, omne quod ſapit, omnipotenti Deo vouerit,holocauſtũ eſt. Nã ſunt quidã, qui adhuc mente in mundo tetinentur: ſed tamen ex poſſeſsis rebus ſubſidia egentibus miniſtrant: oppreſſos defendere feſtinant. Iſti in bonis, quæ faciunt, ſacrificium offerunt: quia aliquid de actione ſua Deo immolant: & aliquid ſibimetipſis reſeruant.

Elegans teſtimonium D.Dionyſij

D.Gregor.

Et ſunt

Et ſunt quidam hic, qui nihil ſibimetipſis reſeruant, ſed ſenſum, linguam, vitam, atq; ſubſtantiam, quã acceperunt, omnipotenti Deo immolant. Quid iſti, niſi holocauſtum Domino offerunt? Imò magis holocauſtum fiunt. Iſraeliticus enim populus primũ ſacrificium in Ægypto obtulit: ſecundum verò in eremo. Qui ita adhuc mentem habet in ſeculo, ſed boni iam aliquid operatur, Deo ſacrificium obtulit in Ægypto. Qui verò præſens ſeculum deſerit, & agit bona, quę valet, quaſi iam Ægypto derelicta, ſacrificium præbet in eremo: quia repulſo ſtrepitu deſideriorum carnalium in mentis ſuæ quiete, atque ſolitudine Deo immolat quidquid operatur. Quamuis ergo ſicut dictum eſt ſacrificium ſit etiam holocauſtum, maius tamen eſt holocauſtum ſacrificio: quia mente, quæ huius mundi delectatione non premitur, totum in omnipotentis Dei ſacrificio incẽditur, quod habetur. Hucuſque D. Gregorius. In cuius verbis eſt etiam ponderandũ, quod ait maius eſſe holocauſtum ſacrificio: maiuſque fuiſſe ſacrificium eremi, quam ſacrificium Ægypti. Quaſi ſignificans monachos, qui ex toto negauerunt volũtatem ſuam, ſe totos in profeſsione Deo per votum obedientiæ immolantes, feciſſe holocauſtum. Atque adeò conuincitur eadem lege eorum votum eſſe ſacrificium eremi, & ex conſequenti melius, quam opus à ſecularibus libere factũ, quod eſt ſacrificium Ægypti. Poterit etiam valere ad efficaciſsimam probationem huius veritatis, videre, quod beatiſsima Virgo Maria, quam laudabiliora & magis meritoria opera feciſſe, nullus eſt qui ambigat, cum virginitatem & caſtitatem libere ſeruare potuiſſet, ad illam tamen voto ſe voluit aſtringere. Quod manifeſte teſtantur verba illa, quæ ipſam Angelo nuncianti conceptionem filij Dei, reſpondiſſe dicit D. Lucas cap. 1. Quomodo fiet: quoniam virum non cognoſco? Illa enim negatio verbo præſentis temporis adiuncta, non ſic accipienda eſt, vt ſolum neget actum præſentis temporis: ſed vt dicat votum de negatione actus in poſterum. Alioquí nulla ſubeſſet dubitationis cauſa, & ſine occaſione quę fuiſſe videretur. Vt enim mulier, quæ nunquam antea virum cognouit, in poſterum concipiat, non eſt quid difficile, nec illa duo, vel in ſpecie pugnant inter ſeſe. At verò votum de perpetua virginitate, & concipere, velut ex diametro repugnare videntur, niſi miraculum intercedat. Ideoq; merito quærit. Quomodo fiet iſtud, quoniam virum nõ cognoſco? Hoc eſt nunquam me virum cognituram ſpopondi. Et quod hic ſit verus, & germanus illius literæ ſenſus teſtantur D. Bernardus homilia. 4. ſuper Miſſus eſt. Beda in homilia eiuſdem Euangelij. Et D. Auguſtinus in libro de ſancta virginitate cap. 4. vbi de Virgine Deipara loquens, ſic ait: Ipſa quoq; virginitas eius gratior & acceptior: quia non eam conceptus Chriſtus viro violaturo, quam conſeruauerat, ipſe præripuit, ſed priuſquam conciperetur iam Deo dicatam, de qua naſceretur, elegit. Hoc indicant verba, quæ ſibi fœtum annuncianti Angelo Maria reddidit: Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? Quod profecto non diceret, niſi Deo virginitatem anteà vouiſſet. Sed quia hoc Iſraelitarum mores adhuc recuſabant, deſponſata eſt viro iuſto, non violenter abla turo: ſed potius contra violentos, cuſtodituro, quod illa iã vouerat. Hæc Auguſtinus: Simile etiam votum creditur emiſiſſe Apoſtoli, de paupertate ſeruanda, quando derelictis omnibus ſequuti ſunt Chriſtum, vt affirmat D. Auguſtinus lib. 17. de ciuitate. cap. 4. in hunc modum dicens: Dixerant enim potentes illi: Ecce nos dimiſimus omnia, & ſequuti ſumus te. Hoc votum potentiſsimi voluerant. Sed vnde hoc illis, niſi ab illo, de quo dictum eſt: Dans votum vouenti? Demum ne amplius de hac re cõtendamus audiamus Eccleſiæ diffinitionem. Concilium enim Toletanum 4. capi. 49. ſuorum decretorum, ſic inquit: Clerici, qui monachorũ propoſitum appetunt: quia meliorem vitam ſequi cupiunt, liberos eis ab Epiſcopo in monaſterijs largiri oportet ingreſſus, nec interdici propoſitum illorum, qui ad contemplationis deſiderium tranſire nituntur. Hæc concilium. Ex cuius determinatione hoc colligimus, quod monachorum vita eſt perfectior, quam aliorum ſecularium. Nec hoc aliunde proue nit, quam ex voto, quod emiſerunt, quod maiorem perfectionem, maiuſque meritum illorum operibus tribuit.

Beatiſsima virgo vouit virginitatem.

Apoſtoli emiſerunt votum de paupertate ſeruanda.

¶ Contra iſtam veritatem obijciunt hæretici quam plurima argumenta. Sed quoniam illa inania ſunt, nec multum habent difficultatis, conſultò à me prætermittuntur. Et ſolum reſpondebo vni, quod facit Luthe rus, deſumpto ex libertate Chriſtiana, cui ipſe conſuetudinem vouendi repugnare affirmat, ſub his verbis: Monaſticæ profeſsionis vota repugnant veritati Euangelicæ, ſeu Chriſtianæ, quæ non ſolum eſt ea libertas in ſpiritu regnans, qua ſoluitur conſcientia ab operibus, ſed etiam qua ſublata ſunt vniuerſa hominum mandata, & quidquid in externis cæremonijs ſeruari poteſt, vt ſunt omnes cibi, omnes veſtes, omnes perſonæ, omnes guſtus, omnia loca, omnia vaſa, omnes dies,

Argumentum Luthe ri.

dies,vt ea liceat obſeruare, & non obſeruare: quandiu, vbi, & quomodo, quando & quoties placuerit, aut res ipſa obtulerit, & omnino quidquid non eſt mandati diuini abrogatum,& libertate donatum eſt. At vouendi inſtitutum, nonne miſerrimè humanum eſt? Nonne ſitum eſt in raſura,veſte,cibo,potu,diebus,locis,geſtibus,& alijs cæremonijs? Et paucis interpoſitis colligit: Sunt itaq; vota monaſtica contra libertatẽ Euangelicam,& diuinis mandatis omnino prohibita. Eſtque votorum inſtitutum ſeruilis hominum doctrina,nequaquam tolerãda. Hęc impius Lutherus. Cuius verba ita copioſe referre volui, quia in eis totius ſuæ falſæ doctrinæ baſim & fundamentum aperit. Sub fuco enim & nomine libertatis Chriſtianæ effrænatam omnium vitiorum licentiam hominibus prædicans, & indulgens illis quidquid facere liberet, dummodo crederent ſe per miſericordiam Dei fore ſaluos; tantam hominum multitudinem ad ſe traxit, quantam apud Germaniam Angliam, & alias nobiliſsimas prouincias, ab Eccleſiæ veritate diſceſsiſſe,compertum eſt. Cum tamen vitiorum licentia, quam Lutherus libertatem Chriſtianam vocat,peſsima,& omnium maxima ſeruitus ſit,dicente Chriſto apud Ioannẽ cap.8. Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. Eſt etiam falſum quod ait, libertatem Chriſtianam in hoc ſitam eſſe, vt nullis hominum mandatis obedire teneamur. Nam hac ratione oporteret fateri, nullum eſſe in Chriſtiana religione Magiſtratum, nullum Regem,nullum Principem;nullum Ducem; periretque ſic omne regnum, omniſq; reſpublica:quod non ſolùm ſacris literis & Eccleſiæ determinationibus, verumetiam rationi naturali aduerſatur,vt in materia de Eccleſia primo tomo q.1.arti.10. late oſtendimus. Eſt etiam falſum,quod ait Lutherus,votorum obligationem eſſe ex inſtituto humano. Fateor quidem votum ipſum ex humana voluntate pendere, & non ex præcepto diuino,Deus enim non præcipit,ſed tantum conſulit nobis,vt aliquid illi voueamus. Cæterum poſtquam aliquid quiſpiam ſponte ſua vouit Deo: tunc iam ex præcepto diuino, & naturali obligatur ad reddendum id, quod vouit,vt diximus in præcedentibus,& in ſubſequentibus dicturi ſumus amplius, cum de voti diſpenſatione fuerit ſermo. Nõ eſt ergo votorum inſtitutum, vt Lutherus ait,ſeruilis hominum doctrina, ſed doctrina Dei dicentis: Vouete, & reddite Domino Deo veſtro. Denique falſum eſt, quod Lutherus ait, vota monaſtica eſſe diuinis mandatis prohibita. Omnia enim illa ſunt quædam Chriſti conſilia: Quæ monachi non ſolum facere, ſed ad illa per voti emiſsionem obligare ſe voluerunt. Quare omnia quæ in hac obiectione Lutherus coniungit, & falſa ſunt,& plena mendacijs,& à patre mendacij procedentia.

Reſponſio.

¶ Circa ſolutionem ad ſecundum argumentum D. Thom. occaſione illius,quod in quit ex D. Auguſtino ad Armentarium, & Paulinam: Non te vouiſſe pœniteat: Imo gaude,iam tibi ſic non licere,quod cum tuo detrimento licuiſſet: eſt dubium ex Caietano in præſenti, vtrùm pœnitere de voto emiſſo ſit peccatum mortale? Ad cuius explicationem ſuppoſito,quod pœnitentia referri poteſt,vel ad propoſitum ſeruandi promiſſum, quod eſt mutatum,& retractatum,vel ad applicationem animi ad vouendum,ita, vt qui vouit, pœniteat ſe vouiſſe, quamuis habeat firmum propoſitum adimplendi promiſſum, vel denique ad opera ipſa,quę fecit ex voto, vt cum quis pœnitet,ſe multos annos in religione vixiſſe, multaque bona opera in ea perpetraſſe,dico primo, quod qui ita pœnitet de voto, vt intendat illud non adimplere, regulariter loquendo peccat mortaliter: Probatur:quia habet intentionem peccandi mortaliter. Dixi,regulariter loquendo. Nam ſi votum ſit de re leui,cuius tranſgreſsio nõ ſit peccatum mortale, ſed tantum veniale, quod contingere poſſe diximus ſupra contra Caietanum, quamuis quis ità pœniteat de voto, vt habeat propoſitum non adimplendi illud,nõ peccabit mortaliter. Nam ſi ipſa tranſgreſsio voti non eſt peccatum mortale, nec habere propoſitum illud tranſgrediendi,mortale peccatũ erit. Dico ſecundo,quod qui ita pœnitet de voto facto, vt tamen habeat propoſitum illud adimplendi, non peccat mortaliter. Probatur: Vouere non eſt de neceſsitate ſalutis: ergo nec pœnitere vouiſſe, erit peccatum mortale, cum contra nullum præceptum ſit talis actus. Imò poterit fieri,vt tot circunſtantijs illa pœnitentia honeſtetur,vt nullum ſit peccatum. Maximè ſi ratione voti cognoſcit ſe homo impeditum ad aliquod maius bonum. Dico tertio,quod quamuis dicta pœnitẽtia voti ex genere ſuo nullum ſit peccatum,pœnitere tamen de votis religionis, vel caſtitatis, vel alijs ita magnis,ſemper eſt peccatum veniale graue. Et ratio eſt: Quia, regulariter loquendo,nunquam poteſt dari cauſa ſufficiens, propter quam melius eſſet iſta vota non emiſiſſe. De alijs autem votis non ita magnis,pœnitere,regulariter loquendo,vel non eſt peccatum, ſi ſufficiens cauſa pœnitendi adſit, vel tantum eſt peccatum,veniale leue, ſi talis cauſa non adſit.

Dubiũ circa ſolutionem ad 2. D.Tho.

1. Dictum.

2. dictum.

3. dictum.

4.argumẽ. adſit. Dico quarto, quod opus factum ex voto cum illa triſtitia & pœnitudine, dummodo adſit propoſitum adimplendi, adhuc eſt magis meritorium, quam ſi non fieret ex voto. Ita tenet D. Thom. expreſſe in ſolutione ad 2. & infra quæſt. 180. arti. 5. & in ſumma, verbo. cogitatio. Ex quo ſequitur, quod quãtitas meriti nõ ſemper eſt penſanda ex quantitate charitatis. Fieri enim poterit, vt opus ex æquali charitate factum, ſit magis meritorium, quam aliud: ſi modò illud fiat ex voto. Vt ieiunium factum ex voto, eſt magis meritorium, quam illud, quod non fit ex voto, quamuis ab æquali charitate vtrumque procedat. Dico vltimò, quod pœnitere de voto, quantum ad opera, quæ quis fecit, aliquando eſt peccatum mortale, & aliquando veniale: & aliquando nullum eſt peccatum. Quod vt intelligatur aduertendum eſt, iſtam pœnitentiam dupliciter poſſe contingere. Vno modo ita, vt quis doleat de bonis factis ex voto, adhuc voto præſuppoſito: hoc eſt, pœnitet ſe feciſſe illa opera, ad quæ ratione voti tenebatur. Et iſta pœnitentia non eſt dubium, quin ſit peccatum mortale. Nam eſt pœnitẽtia rei neceſſariæ ad ſalutem: qualis eſt iam emiſſi voti adimpletio. Et eſt proprie dolere de præterita impletione voti, quod ex genere ſuo eſt mortale. Secundo modo, ita vt quis doleat de bonis operibus factis ex voto: non tamen præſuppoſito voto. Vt cùm quis dolet, ſe profeſſum eſſe, & tot annos in religione vixiſſe, continentiamque ſeruaſſe. Qui dolor proprie non eſt de voti obſeruatione, ſed de applicatione animi ad votum. Et ſic poteſt eſſe, vel peccatum veniale, vel nullum peccatum, iuxta doctrinam traditam in ſecundo & tertio dicto.

Vltimum dictum.

Nota pro religioſis.

¶ Solet præterea circa iſtum articulum moueri diſputatio, vtrùm inter monachos ſit laudabile, in omnibus, quæ facere debent, ſemper expectare ſuperioris præceptum, atque mandatum? Quam difficultatem paucis abſoluit Soto lib. 7. de iuſtitia quæſt. 2. art. 4. dicens, quod ſi res fuerit ardua, atque dubia, vt ad Indos nauigare, vel regiminis onus ſuſcipere, conſilium eſt quod monachus abſq; ſuperioris particulari præcepto tales prouincias non ſubeat. Cæterum ſi res fuerit certa, vanum erit, atque etiam peccatum præceptum expectare, quod cogat: cum ex virtute voti obedientiæ in his rebus promptitudo, ſit magis meritoria, & præceptum imponere non ſit neceſſe, niſi aut rebellibus, aut in dubio hærentibus. Quæ ſententia proculdubio eſt vera, atque tenenda.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum votum ſolennizetur per ſuſceptionem ſacri ordinis, & per profeſsionem ad certam regulam.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur quòd votum non ſolennizetur per ſuſceptionem ſacri ordinis, & per profeſsionem ad certam regulam. Votum enim, vt dictum * eſt, eſt promiſsio Deo facta. Ea vero quæ exterius aguntur ad ſolennitatem pertinentia, non videntur ordinari ad Deum, ſed ad homines: ergo per accidens ſe habẽt ad votum. Non ergo ſolennitas talis eſt propria conditio voti.

Infr. ar. 9. co. Et 4. di. 38. q. 1. ar. 2. qu. 3. Et quol. 3. ar. 18. cor. Et quol. 8. ar. 10. cor. Art. 1. huius. q.

2 ¶ Præterea, Illud quod pertinet ad conditionem alicuius rei, videtur poſſe competere omnibus illis in quibus res illa inuenitur, ſed multa poſſunt ſub voto cadere, quæ non pertinent neque ad ſacrum ordinem, neque pertinẽt ad aliquam certam regulam, ſicut cum quis vouet peregrinationem, aut aliquid huiuſmodi, ergo ſolennitas quæ fit in ſuſceptione ſacri ordinis, vel in profeſsione certæ regulæ, non pertinet ad conditionem voti.

3 ¶ Præterea, Votum ſolenne idem videtur eſſe quod votum publicũ. Sed multa alia vota poſſunt fieri in publico, quàm votum quod emittitur in ſuſceptione ſacri ordinis, vel profeſsione certæ regulæ, & huiuſmodi etiam vota poſſunt fieri in occulto: ergo non ſolum huiuſmodi vota ſunt ſolennia.

¶ SED CONTRA eſt, quod ſolum huiuſmodi vota impediunt matrimonium contrahendum, & dirimunt iam contractum. Quod eſt effectus voti ſolennis, vt infra * dicetur in tertia huius operis parte.

Non cõpleuit morte præuentus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vnicuique rei ſolennitas adhibetur ſecundum illius rei conditionem: ſicut alia eſt ſolennitas nouæ militiæ, ſcilicet in quodam apparatu equorum & armorum, & concurſu militum, & alia ſolennitas nuptiarum, quæ conſiſtit in apparatu ſponſi & ſponſæ, & conuentu propinquorum, votum autem eſt

promiſsio Deo facta. Vnde ſolennitas voti attenditur ſecundum aliquid ſpirituale quod ad Deum pertineat, id eſt, ſecundum aliquam ſpiritualem benedictionem vel conſecrationem, quæ ex inſtitutione Apoſtolorum adhibetur in profeſsione certæ regulæ, ſecundo gradu poſt ſacri ordinis ſuſceptionem, vt dicit Dionyſius ſecundo capite Eccleſiaſticæ Hierar. Et huius ratio eſt, quia ſolennitates non conſuerunt adhiberi, niſi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei. Non enim ſolennitas nuptialis adhibetur, niſi in celebratione matrimonij, quando vterque coniugum ſui corporis poteſtatem alteri tradit. Et ſimiliter voti ſolennitas adhibetur, quando aliquis per ſuſceptionem ſacri ordinis, diuino miniſterio applicatur. Et in profeſsione certæ regulæ, quando per abrenũciationem ſeculi & propriæ voluntatis, aliquis ſtatum perfectionis aſſumit.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd huiuſmodi ſolennitas pertinet non ſolum ad homines, ſed ad Deum, inquantum habet aliquam ſpiritualem conſecrationem ſeu benedictionem, cuius Deus eſt autor, etſi homo ſit miniſter ſecundum illud, Numeri ſexto, Inuocabunt nomẽ meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis, & ideo votum ſolenne habet fortiorem obligationem apud Deum quàm votum ſimplex, & grauius peccat qui illud tranſgreditur. Quod autẽ dicitur, quod votum ſimplex non minus obligat apud Deum quàm ſolenne, intelligendum eſt quantum ad hoc quod vtriuſque tranſgreſſor peccat mortaliter.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod particularibus actibus non conſueuit ſolennitas adhiberi, ſed aſſumptioni noui ſtatus, vt *dictum eſt. Et ideo cum quis vouet aliqua particularia opera, ſicut aliquam peregrinationem, vel aliquod ſpeciale ieiunium, tali voto non congruit ſolennitas, ſed ſolum voto quo aliquis totaliter ſe ſubijcit diuino miniſterio ſeu famulatui, in quo tamen voto quaſi vniuerſali multa particularia opera comprehenduntur.

In corp. ar.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vota ex hoc quòd fiũt in publico, poſſunt habere quandam ſolennitatem humanam, non autem ſolennitatem ſpiritualem & diuinam, ſicut habent vota præmiſſa, etiam ſi coram paucis fiant. Vnde aliud eſt votum eſſe publicum, & aliud eſſe ſolenne.

Svmma Textvs.

Ad propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Solennitas voti attenditur ſecundum aliquid ſpirituale, quod ad Deum pertinet, ſcilicet, ſecundum aliquã ſpiritualem benedictionem, vel conſecrationem. Probatur: Solennitas vniuſcuiuſque rei adhibetur ſecundum illius rei conditionem: ſed votum eſt promiſsio facta Deo: ergo eius ſolennitas debet attendi ſecundum aliquid, quod ad Deum pertineat. Conſequẽtia cum minori eſt nota, & maior probatur. Nam alia eſt ſolennitas militiæ, quæ conſiſtit in apparatu armorum: & alia ſolennitas nuptialis, quæ conſiſtit in apparatu ſponſi: & ſic etiam alia debet eſſe ſolennitas voti, & illi proportionata. Secunda concluſio: Hæc ſolennitas adhibetur in profeſsione certæ regulæ, & in ſuſceptione ſacri ordinis. Probatur primo ex D. Dionyſio in libro de Eccleſiaſtica Hierarchia ca. 2. Et præterea ratione: Solennitas adhiberi nõ conſueuit, niſi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei: ſed per profeſsionem homo renunciat ſeculo totaliter, & per ſuſceptionem ſacri ordinis mancipatur cultui diuino: ergo per hæc debet ſolennitas voti adhiberi.

Explicatio Articvli.

Circa iſtum articulum, omiſsis pluribus voti diuiſionibus, quas ponit Magiſter in 4. d. 38. & Paludanus eadem diſtinctione, q. 2. & Sylueſter verbo. votum. 1. §. 5. aduertendum eſt, quod votum, quãtum attinet ad præſens inſtitutum, eſt duplex, vnum ſimplex, alterum ſoléne. Solenne eſt illud, quod in profeſsione certæ regulæ, vel in ſuſceptione ſacri ordinis emittitur. Simplex autem, quod citra hos duos caſus homo Deo facit: etiam ſi illud, coram pluribus fiat: vt conſtat ex cap. vnico. de voto, & voti redemp. lib. 6. Inter quæ duo vóti genera, hoc præcipuũ eſt diſcrimẽ, quod votum ſimplex caſtitatis, aut religionis impedit matrimonium contrahendum. Et ſic peccat mortaliter, qui poſt votũ ſimplex caſtitatis, aut religionis, contrahit: Non

Votum duplex, vnum ſolenne alterum ſimplex.

Non tamen dirimit contractum. Quare ſi homo poſt tale votum ſemel contrahat, matrimonium erit validum. At verò votum ſolenne non ſolum impedit contrahendum, ſed etiam dirimit contractum: cùm efficiat perſonas omnino inhabiles ad contrahendum, vt conſtat ex Bonifacio Octauo, in capitulo illo vnico, iam citato. & ex capit. me minimus, & ex cap. veniens, & ex cap. rurſus, qui clerici, vel vouentes matrimonium contrahere poſſunt. Sed exiſtit hoc loco graue dubium, quid nam ſit illud, in quo præcipue conſiſtat ſolennitas voti? Et vtrùm illud ſit de iure diuino, an verò de iure poſitiuo? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt quorundam, qui dicunt voti ſolennitatẽ præcipuè conſiſtere ſiue in benedictione, quę fit in religione, ſiue in conſecratione cuius vſus eſt in ſuſceptione ſacri ordinis. Hanc ſententiam tenent communiter Canoniſtæ ſuper cap. rurſus. modo citatum. Et videtur eſſe D. Thom. in hoc articulo, qui dicit voti ſolennitatem attendi ſecundum benedictionem, aut conſecrationem. Et cum hæc benedictio, & conſecratio tantum ſit de iure poſitiuo, conſequenter dicunt voti ſolennitatem eſſe de iure poſitiuo. Cæterũ hæc ſententia communiter reijcitur ab omnibus, & meritò. Primo: Quia profeſsio tacita, vt conſtat ex Concilio Tridentino eſt votum ſolenne: tamen in eo nulla interuenit benedictio. Secundo: Nam in profeſsionibus noſtri ordinis non benedicuntur illi, qui profitentur: ſed tantum genus indumenti, quod portant. Nec illa benedictio eſt de eſſentia, nec requiritur ad profeſsionem. Quare etiam ſi prætermitteretur, adhuc eſſet voti ſolennitas. Tertio: Nam ſacerdotes Græcorum conſecrantur ſine illo voto ſolenni caſtitatis. Et idem Eccleſia de noſtris poſſet decernere, ſi vellet, imo poſſet ſtatuere, vt qui ſacris initiãtur, ſolum emittant votũ ſimplex caſtitatis: & tunc dabitur conſecratio ſine voto ſolenni: ergo votũ ſolenne proprie non conſiſtit in benedictione, aut cõſecratione. Nec D. Tho. contrarium affirmat in hoc articulo. Non enim aſſerit voti ſolennitatem in benedictione, aut conſecratione conſiſtere. Sed tantum dicit, quod voti ſolennitas attenditur ſecundum benedictionem, aut conſecrationem. Quibus verbis ſolum vult ſignificare, illam ſolennitatem benedictionis, aut conſecrationis adhiberi in ſignum voti ſolennis: non autẽ, quòd ſit de illius eſſentia: ſicut nec ſolennitas nuptiarum eſt de eſſentia matrimonij, quamuis adhibeatur in illius teſtimonium. Et quod hæc fuerit mens D. Thom. colligitur ex eo, quod ipſe in 4. diſt. 38. quæſt. 1. artic. 3. quæſtiuncula 3. expreſſe affirmat, votum ſolenne conſiſtere in perpetua traditione perſonæ. Ait enim, votum ſolenne habere ex natura ſua, quod dirimat matrimonium contractum, inquantum homo per ipſum amiſit ſui corporis poteſtatem, illud tradens ad perpetuam continentiam. Vnde non poteſt illud tradere in poteſtatem vxoris ad matrimonium contrahendum. Et vt oſtenderet ſuam ſententiam in hoc loco non eſſe diſtinctam ab ea, quam temerat in 4. dicit in præſenti, quod ſolennitates non conſueuerunt adhiberi, niſi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei. Sicut ſolennitas nuptialis non adhibetur, niſi in celebratione matrimonij: quando vterque coniugum ſui corporis poteſtatem alteri tradit. Et ſimiliter voti ſolennitas adhibetur, quando aliquis per ſuſceptionem ſacri ordinis diuino miniſterio applicatur. Quibus verbis manifeſtè ſignificat, quod illa benedictionis, aut conſecrationis ſolennitas adhibetur in ſignum voti ſolennis, abſque eo, quod ſit de eius eſſentia. Sicut & ſolennitas nuptiarum non eſt de eſſentia matrimonij, ſed illius dumtaxat teſtimonium: quidquid dicat Michael à Medina Franciſcanus de ſacrorum hominum continentia lib. 4. controuerſ. 7. cap. 36.

Dubiũ de eo in quo conſiſtit ſolennitas voti.

1. Sententia

2. Sẽtentia

§ Altera ſententia eſt Caietani in iſto articulo, aſſerentis voti ſolennitatem præcipuè conſiſtere in ſtatuto Eccleſiæ præcipientis, vt ſuſcipientes ſacros ordines, vel profitẽtes religionem approbatam inhabiles ſint ad matrimonium contrahendum. Et quoniam huiuſmodi Eccleſiæ ſtatutum eſt de iure poſitiuo, conſequenter dicit voti ſolennitatem ſolum eſſe de iure poſitiuo. Ex quo infra artic. 11. colligit, Papam poſſe diſpenſare in voto ſolenni caſtitatis, & religionis. Quod etiam affirmat in opuſculo 27. quæſtionum q. 25. Hanc etiam Caietani ſententiam tenet Antoni. 3. p. titulo 21. § 3. & gloſſa in cap. vnico. de voto & voti redemp. lib. 6. & Scotus in 4. diſt. 38. & Paludanus eadem diſt. quæſt. 4. artic. 4. concluſione 11. Et probatur primo: Papa modò poteſt ſtatuere, vt qui coram tribus teſtibus religionem voueret, maneret aſtrictus voto ſolenni, & inhabilis omnino ad matrimonium contrahendum: ergo voti ſolennitas tantum conſiſtit in ſtatuto Eccleſiæ. Secundo: Qui emittit votum caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ in religione non approbata, non eſt ligatus voto ſolenni, ſed ſolum voto ſimplici, & non alia ratione, niſi, quia deeſt autoritas Eccleſiæ: ergo ex ea ſola voti ſolennitas dependet. Et confirmatur ex capite vnico, iam citato.

1. argum.

2. argum.

Vbi diffinit Pontifex voti ſolennitatem ex inſtitutione Eccleſiæ eſſe inuentam. Et idem habetur in cap. vt lex. & in capi. nuptiarum. 27. quæſt. 1.

3. Sententia

¶ Tertia ſententia eſt D. Thom. in 4. d. 38. q. 1. art. 3. qui dicit, voti ſolennitatē cōſiſtere præcipuè in exhibitione perſonæ. Itaque votum ſolenne hoc præcipuè differt à ſimplici, quod ſimplex eſt tantum promiſsio rei tradendæ: ſolenne autem includit ipſam traditionem perſonæ. Et hoc idem affirmat in hoc articulo: in quo votum ſolenne nuptijs comparat. Conſtat autem ſubſtantiam matrimonij præcipuè & perfectè conſiſtere in coniugum traditione. Et cùm hæc traditio non ſit de iure poſitiuo, ſed potius de iure naturali, atque diuino, conſequenter eſt dicendum voti ſolennitatem eſſe de iure diuino, & naturali. Ex quo ſequitur primo ad votum ſimplex non requiri miniſtrum Eccleſiæ: ſed ſat eſſe illum, qui promittit. Cæterū ad votum ſolenne, cum ſit traditio actualis, neceſſario requiritur perſona aliqua acceptans: cum actualis traditio fieri nequeat ſine perſona acceptante, & gerente vicem Eccleſiæ. Sequitur ſecundo, quod ſummus Pontifex in voto ſolenni diſpenſare non poteſt. De quo late videbimus, ar. 11. huius quæſtionis. Et ſi quis contra iſtam ſententiam obijciat dicens, votum habet vim obligandi ex intentione vouentis: ergo in illius poteſtate erit per votum ſimplicem ſe totum Deo tradere, ſicut alius ſe tradit per votum ſolenne, atque ex conſequenti vtrumque votum erit actualis traditio & ſic falſum eſt diſcrimen poſitum inter votum ſolenne, & ſimplex: Reſpondeo ex mente D. Thomæ, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam cum traditio alicuius in perpetuum Dei cultum, maximè renunciando omnibus, ſit res magni momenti, noluit Deus, vt fieret ſine præuio examine, atque iudicio. Quod non commiſit illi, qui vouit, ſed potius Eccleſiæ, vt per ſuos miniſtros iudicaret, an ille, qui vouet, ſit aptus ſtatui, quē promittit, necne? Ex quo fit, vt quoadūſque Eccleſia per ſuos miniſtros votum acceptet, illud nō ſit actualis traditio, quamtumuis vouens ſe tradere intendat.

2. & 3. ſententia partim conueniunt. & partim differunt.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, quę vtiliſsima eſt, & ex præcipuis huius materiæ (ex illius enim determinatione pendent plures aliæ graues quæſtiones inferius examinandæ) aduertendum eſt, quod iſtæ duæ vltimæ opiniones, in quibus rei veritas cōſiſtit, partim cōueniunt, & partim differunt inter ſeſe. Conueniunt quidē in hoc, quod vtraq; opinio dicit in voto ſolenni cōcurrere ſimul, & traditionē propriæ perſonæ, & ſtatutum, atq; ordinationem Eccleſiæ. Caietanus enim hic, hoc concedit, dicens, oportere, quod ambo concurrant, ſcilicet, Eccleſiæ autoritas, & ex parte vouentis impotentia tradendi ſeipſum alteri, quæ impotentia fundatur ſupra affirmatione exhibitionis ſui ipſius. Scotus etiā, vt refert Michael à Medina vbi ſupra ca. 38. inquit, quod ſolennitas voti conſideranda eſt penes traditionem ſub certa forma ab Eccleſia conſtituta. Et ſimiliter D. Tho. in 4. d. 38. q. 1. ar. 2. quæſtiun. 3. affirmat, tunc votum ſolennizari, quādo aliquis præſentialiter ſe dat Deo, diuiniſq; ſeruitijs ſe mancipat, quod fit per ordinis ſacri ſuſceptionē, & per profeſſionem certæ regulæ debito modo factā, ſcilicet, in manu eius, qui debet recipere, alijſq; circunſtantijs ſeruatis, quæ ſecundum iura determinantur. Alias non eſſet votū ſolenne quantumcunq; quis profiteretur. Soto lib. 7. de iuſtitia q. 2. ar. 5. etiam docet ad votum ſolenne eſſe neceſſariam traditionem perſonæ ſub forma ab Eccleſia determinata. Alias nullum erit votum ſolenne. Itaq; ſecundum omnes vtriuſq; partis Doctores, vtrumq; ſimul requiritur ad ſolennitatem voti, ſcilicet, traditio, & Eccleſiæ ſtatutum. Secundo, conueniunt in hoc, quod ſolennitas illa, ſeu cæremonia, vel modus, quo vouens ſe tradit Deo in manu eius, qui poteſt eū recipere, eſt Eccleſiæ conſtitutio, & de mero iure poſitiuo, iuxta ſententiam Bonifacij ſupra citatā. Differunt autem iſti Doctores in hoc, quod Scotus (vt Medina eius diſcipulus teſtatur) tenet, quod votum eſſe ſolenne prouenit ab Eccleſiæ autoritate, vel ſtatuto. Ait enim, quod in voto ſolenni traditio ſe habet, tanquam materia & genus, & Eccleſiæ determinatio, tanquam forma, & differentia. Cum igitur omnis res non habeat, quod ſit talis à genere, ſed à differentia: non à materia, ſed à forma, ſit, vt votum non dicatur eſſe ſolenne à traditione, quæ vt materia, vel genus ſe habet: ſed à conſtitutione Eccleſiæ, quæ habet rationem formæ & differentiæ. Ex quo colligit, quod votum ſolenne non habet dirimere matrimonium contractum à traditione, ſed ab Eccleſiæ voluntate, & arbitrio determinantis votum ſolenne talem ſortiri effectum. Eodem modo Caietanus, poſtquam dixit traditionem eſſe neceſſariam ad votum ſolenne ex parte vouentis, ſubiungit, ex parte Eccleſiæ eſſe neceſſarium, quod votum ſit inhabilitans hominē ad matrimoniū. Hācq; vim inhabilitantem ad matrimoniū conatur probare, quod non ſit in ipſomet voto, ex natura ſua, ſed ſolū ex Eccleſiæ ſtatuto. At verò D. Thom. & eius diſcipuli vt eſt videre apud Magi-

Magiſtrum Soto loco citato,dicunt ſubſtantiam,& eſſentiam voti ſolennis conſiſtere in traditione. Ex quo conſequenter colligunt, votum ſolenne nõ ab Eccleſiæ autoritate,ſed à iure diuino,& ex natura ſua,eo ſolũ,quod eſt traditio, habere quod dirimat matrimonium contractum. Verum eſt,inquiũt,quod hęc traditio debet fieri in manu alicuius,qui nomine Eccleſiæ recipiat ſolenniter ipſum vouentẽ. Traditio enim in hoc differt à promiſsione, quod promiſsio ſoli Deo fieri poteſt, ſine aliquo eius miniſtro, traditio vero neceſſario requirit acceptantem & recipientẽ,qui aſsignari debet ab Eccleſia,vt præuio conueniente examine, atq; iudicio fiat. Tamen ſolennitas voti,non in iſta Eccleſiæ determinatione, ſed in ipſa actuali traditione eſſentialiter cõſiſtit. Itaque Eccleſia ſolum determinat qualitates vouentis,id eſt,tradentis ſe Deo, & recipientis eum nomine Dei, quando decernit,neminem recipi debere ad religionem ante tempus probationis,& ante debitam ætatem,& niſi in manu prælati,qui nomine eius recipiat vouẽtem,nec ad ſacros ordines, niſi cum debito examine de ætate, & moribus & ſcientia, vt patet ex titulo de ætate,& qualitate,& ordine præficiẽdorum. Et iſte modus ſuſcipiendi eſt ſolennitas illa, quam paulò anteà dicebam eſſe neceſſariam ex ſtatuto Eccleſiæ ſecundum omnes Doctores. Cæterum ſubſtantia & eſſentia voti ſolennis non conſiſtit in hoc, ſed in eo, quod vouens tradat ſe Deo,& illi: à quo nomine Dei recipitur. Ex qua traditione reſultat, quod votum ſolenne ex natura ſua habeat dirimere matrimonium contractum, quatenus per illam abrenunciauit iuri & poteſtati matrimonium contrahendi. Nec hoc eſt de iure poſitiuo, ſed de iure naturali, & diuino. Quare ſecundum iſtos Doctores non eſt dicendum,quod determinatio,& autoritas Eccleſiæ habet in voto ſolenni rationem formæ, dans illi completiuè eſſe ſolenne, & vim, atque poteſtatem dirimendi matrimoniũ,vt alterius opiniones fautores dicebant. Sed potius ſe habet ſicut conditio, ſine qua nõ. Itaque quemadmodum in materia fidei, Eccleſia proponens credenda, non eſt ratio formalis credendi,nec in eam fit vltima fidei reſolutio: quia hoc ſolum conuenit primæ veritati: ſed eſt conditio,ſine qua non,quia, niſi Eccleſia proponat tanquam reuelatum à Deo,& à prima veritate,non erit credendũ, ipſa enim,vt columna veritatis eſt cõſtituta, quaſi regula,& norma eorum,quæ ſunt credenda à fidelibus: ita etiã Eccleſiæ autoritas in propoſito non eſt ratio formalis voti ſolennis cõſtitutiua illius in eſſe tali: ſed ſolum modificat traditionem ipſam,in qua cõſiſtit. Quatenus non traditio quęcunq;,ſed ea,quę eſt ab Eccleſia approbata & recepta facit votum ſolenne. Et ſic effectus ille faciẽdi inhabiles ad matrimoniũ, potius traditioni ſic factæ, quam autoritati Eccleſiæ eſt tribuẽdus.

¶ Mihi ex his duabus opinionibus,ea quæ eſt Diui Thomæ videtur longè verior, atque probabilior, oppoſitamque omnino falſam exiſtimo. Præcipuè quantum ad illud, quod dicit votum ſolenne,ex ſtatuto Eccleſiæ,& nõ ex natura ſua,nec ex iure naturali, & diuino habere vim dirimẽdi matrimoniũ contractum. Et probatur hac ratione. Qui alteri ſe tradit,ſuam voluntatem illi mancipãdo,naturali iure,& diuino eſt inhabilis ad ſuſcipiendum alium ſtatum priori contrarium. Sed qui vouet ſolenniter,tradit ſe,& voluntatem ſuam diuino cultui,& miniſterio abrenunciando iuri ducendi vxorem, & poſsidendi proprium,&c. ergo votum ſolenne ex natura ſua,& ratione traditionis,idq; ex iure naturali & diuino, reddit hominem inhabilem ad matrimonium contrahendum. Conſequentia eſt nota, & antecedens, quantum ad vtramq; propoſitionem,probatur. Et primo,quantum ad maiorem. Nam,ſi iure naturali, & diuino, qui rei ſuæ dominium alteri tradit,non poteſt illam iterum ſine furto ſurripere,nec etiam ille, qui ſeipſum alteri tradidit, eodem iure poterit ſeipſum ſine furto ſurripere. Minor autem probatur: Nam religio ex iure diuino,eſt ſtatus ſequendi Chriſtum iuxta illud Matth. 19. Si vis perfectus eſſe,vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus,& veni ſequere me. Si ergo vtraque propoſitio poſita in præmiſsis eſt de iure naturali, & diuino, eiuſdem etiam iuris erit concluſio,quæ eſt ſententia D. Thomæ. Secundo: Si ſententia Scoti, atque Caietani eſſet vera,ſequeretur,poſſe Papam diſpenſare in matrimonio rato non cõſummato: cõſequens autem eſt falſum, & contrà cõmunem ſenſum Eccleſiæ: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelã: Votum ſolenne emiſſum poſt huiuſmodi matrimoniũ, diſſoluit illud, & Papa poteſt,ſecundũ Scotum & Caietanũ, diſpenſare in voto ſolenni: ergo de primo ad vltimum, etiam poterit diſpenſare in matrimonio rato nõ conſummato. De hac re latius erit agendum infra, cũ de diſpenſatione voti fuerit ſermo. Vbi,quidquid huius difficultatis reſiduum fuerit abſoluetur.

Sententia autoris.

¶ Et ad primum argumentum factum pro ſententia Caietani, reſpondetur,conceſſo antecedenti,negando conſequentiã. Nam quãuis ſolennitas voti de iure naturali, & diuino conſiſtat in actuali traditione: poteſt

Ad 1. arg.

tamen ſummus Pontifex efficere,vt quotieſcunque votum ſit coram tribus teſtibus in eo ſit actualis traditio. Nec ex hoc ſequitur voti ſolennitatem eſſe de iure poſitiuo, ſed tantum,quod ad ius poſitiuum ſpectat apponere conditiones, ſine quibus in voto non erit actualis traditio. Quod quidem verum eſt.Nam quemadmodum,quamuis matrimonium iure naturali,& diuino ſit validum, & ſimiliter teſtamẽtum à quocunque homine factum, & tamen ad ius poſitiuum expectat apponere conditiones, ſine quibus nec matrimonium, nec teſtamentum validum erit, ita etiam licet votum ſolenne religionis ex natura ſua, & ex iure diuino, & naturali ſit actualis traditio: & ex conſequenti non ſolum impediat matrimonium, ſed etiam dirimat contractum,ad Eccleſiam tamen ſpectat apponere conditiones, ſine quibus in voto, actualis traditio non inuenietur. Et ſic dico ſubſtantiam voti ſolennis religionis eſſe de iure diuino,& naturali.Tamen quòd ſoléne fiat hoc,vel illo modo, iſta, vel illa cæremonia pendet ex iure humano,& Eccleſiaſtico, & hoc eſt, quod voluit ſignificare ſummus Pontifex in illo cap.vnico. de voto, & voti redemp. lib.6. quando dixit, voti ſolennitatem ex inſtitutione Eccleſiæ eſſe inuentam.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quod in religione non approbata non fit ſolenne votum ex defectu recipientis ex parte Eccleſiæ. Nam quia non approbat Eccleſia religionem illam,nec etiam recipit votum in ea factum.Et ſi quis contra hoc argumentetur ex Beato Dionyſio Areopagita cap.6.de Eccleſiaſtica Hierarchia, vbi dicit, tempore Apoſtolorum, & ſuo, fuiſſe multos ordines monachorũ,& in voto ſoléni, vt creditur,& tamẽ tunc nõ fiebat profeſsio eo modo, quo nunc fit,per actualem traditionem in religione approbata: poſtea enim D.Antonius, & D.Auguſtin.& D.Benedictus hanc formam religionum, modumque profitendi in illis Eccleſiæ autoritate inſtituerunt:ergo votum ſolenne fieri poterit autoritate Eccleſiæ,ſine ea ſolẽnitate,& receptione,qua nunc fit.Reſpondeo,quod ſi illi monachi emittebãt vota ſolennia,de quo valde dubito, ea faciebãt in manibus Epiſcoporũ,qui nomine Eccleſiæ ea acceptabant,ex Apoſtolorum, & Eccleſiæ ordinatione. Ad confirmationem ex dictis patet ſolutio.Iam enim diximus,quod Bonifacius in illo capitulo ſolum loquitur, de illa cęremonia,ſeu modo ſuſcipiendi vota, qui ab Eccleſia eſt inuentus, vt omnes concedunt.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium,quod mouet Caietanus in præſenti, vtrùm votum ſimplex, & ſolenne differant ſpecie? Ad quod ipſe ſub diſtinctione reſpondet,dicens, quod ſi conſiderentur ex parte ſubiecti differunt ſpecie. Ille enim,qui ſimpliciter vouit, non eſt inhabilis ad matrimonium, ſicut qui votum ſolenne emiſit. Tamen, ſi conſiderentur ex parte obiecti ſunt eiuſdem ſpeciei, cum ſint de eadem materia, & eandem vim obligandi habeant. Itaque dicit, quod quemadmodum oculus leonis, & oculus hominis ex parte ſubiecti differunt ſpecie: quia homo, & leo ſpecie differunt,vt ait Auerroes in primo de anima, & ex parte obiecti ſunt eiuſdem ſpeciei, quia vterq; oculus habet idem obiectum formale:ità etiam votum ſimplex, & ſolenne ex parte obiecti ſunt eiuſdem ſpeciei, & ſimiliter tranſgreſsiones illorum, & differunt ſolum ſecundum magis, & minus intra eandem ſpeciem. Loquiturque Caietanus in hoc conſequenter ad ſuam opinionem.Nam cum ſecũdum ipſum votum ſimplex, & ſolenne tantum differant ex inſtituto Eccleſiæ,& non ex natura rei,eorum obligationes non erunt diſtinctæ ſpecie,ſed ſolum penes maiorem,vel minorem obligationem.Cæterum nos ſtando in ſuperius dictis affirmamus, votum ſolenne & ſimplex differre ſpecie ex parte obiecti, quatenus hoc eſt tantum promiſsio, illud vero traditio, quæ actiones inter ſeſe ſunt ſpecie differentes.Hæc eſt ſententia D.Thom.in 4.diſt.38. vbi dicit,quod votum ſolenne & ſimplex differunt ſicut vegetatiuum, & ſenſitiuum. Et probatur: Effectus ſpecie diſtincti à cauſis ſpecie differentibus debent neceſſario eſſe: ſicut calefacere,& frigefacere:quia ſunt differentes ſpecie à cauſis etiam ſpecie differentibus procedunt,nempe,ab igne,& ab aqua: ſed dirimere matrimonium contractum, & non dirimere ſunt effectus ſpecie differentes:ergo & cauſæ,quæ ſunt votum ſimplex, & ſolenne debent inter ſe ſpecie differre. Ex quo infertur, quod ſi quis poſt votum ſolenne caſtitatis fornicetur, non ſat erit in confeſsione dicere ſe peccaſſe cõtra votum caſtitatis, ſed tenebitur dicere, ſe peccaſſe contra caſtitatem ſolenniter profeſſam,quia circunſtantiæ mutantes ſpeciem,ſunt neceſſariò confitendæ,vt omnes Doctores concedunt in 4.d.18.

Sententia Caietani.

Sententia autoris.

¶ De hoc latius dicemus articulo 11.huius quæſtionis cum de voti ſolennis diſpenſatione erit ſermo. Vbi etiam erit diſputatio de matrimonio rato,& non conſummato,& de voto, quod fit in ſuſceptione ſacri ordinis. Pro nunc hæc dicta ſufficiant.

ARTI-

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum illi, qui sunt alterius potestati subiecti, impediantur à vouendo.

Inf.q.189. ar.5.Et 4. dist.32.ar. 4.& d.38. q.1.art.1. q.3.& opu. 17.6a.12.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quod illi qui sunt alterius potestati subiecti non impediantur à vouendo. Minus enim vinculum superatur à maiori. Sed obligatio qua quis subijcitur homini est minus vinculum, quàm votū per quod aliquis obligatur Deo: ergo illi qui sunt alienæ potestati subiecti nō impediuntur à vouendo.

2 ¶ Præterea, Filij sunt in potestate patris, sed filij possunt profiteri in aliqua religione, etiam sine voluntate parentum: ergo non impeditur aliquis à vouendo per hoc, quod est subiectus potestati alterius.

3 ¶ Præterea, Maius est facere quàm promittere. Sed religiosi qui sunt sub potestate prælatorum, possunt aliqua facere sine licentia suorum prælatorū, puta dicere aliquos Psalmos, vel facere aliquas abstinētias, ergo videtur quòd multo magis possint huiusmodi Deo vouendo promittere.

4 ¶ Præterea, Quicunque facit quod de iure facere non potest, peccat. Sed subditi nō peccant vouendo, quia hoc nunquam inuenitur prohibitum: ergo videtur quod de iure possint vouere.

¶ SED CONTRA est quod Numeri trigesimo mandatur, quòd si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur rea voti, nisi pater eius cōsenserit. Et idem dicit de muliere habente virū: ergo pari ratione nec aliæ personæ alterius potestati subiectæ possunt se voto obligare.

Artic.1.q. praced.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut supra * dictum est, votum est promissio quædam Deo facta. Nullus autem potest per promissionem se firmiter obligare ad id quod est in potestate alterius, sed solum ad id, quod est omnino in sua potestate. Quicunque autem est subiectus alicui quantum ad id in quo est subiectus, nō est suæ potestatis facere quod vult, sed dependet ex voluntate alterius. Et ideo nō potest se per votum firmiter obligare in his in quibus alteri subijcitur, sine consensu sui superioris.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sub promissione Deo facta non cadit nisi quod est virtuosum, vt supra dictū * est. Est autem contra virtutem, vt id, quod est alterius, homo offerat Deo, vt supra dictum * est. Et ideo non potest omnino seruari ratio voti, cum quis in potestate alterius constitutus, vouet id quod est in potestate alterius, nisi sub conditione, si ille ad cuius potestatem pertinet non contradicat.

Ar.2. huius quæst. Q.32.a.7. & q.86. art.3.

¶ Ad secundum dicendum, quod ex quo homo venit ad annos pubertatis si sit liberæ conditionis, est suæ potestatis, quantum ad ea quæ pertinent ad suam personam, puta quod obliget se religioni per votum, vel quod matrimonium cōtrahat. Non autem est suæ potestatis quātum ad dispensationem domesticam. Vnde circa hoc non potest aliquid vouere quod sit ratum sine consensu patris. Seruus autem quia est in potestate Domini, etiam quātum ad personales operationes non potest se voto obligare ad religionē, per quā ab obsequio Domini sui abstraheretur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd religiosus subditus est prælato, quantum ad suas operationes secundum professionem regulæ. Et ideo (etiam si aliquis ad horam aliquid facere possit, quando ad alia nō occupatur à prælato, quia tamen nullum tempus est exceptum, in quo prælatus non possit eum circa aliud occupare) nullum votum religio si est firmum, nisi sit de consensu prælati, sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris, nec vxoris, nisi sit de consensu viri.

¶ Ad quartum dicendum, quòd licet votum eorum qui sunt alterius potestati subditi, nō sit firmū sine cōsensu eorum quibus subijciuntur, non tamē peccant vouēdo, quia in eorū voto intelligitur debita cōditio, scilicet si suis superioribꝰ placuerit vel nō renitātur.

SVMMA TEXTVS.

LItera huius articuli vnica tantum concluſione continetur. Quæ talis eſt: Nullus in ijs,in quibus alteri eſt ſubiectus, poteſt per votum ſe firmiter obligare, ſine conſenſu ſuperioris. Probatur: Votum eſt promiſsio facta Deo, qua ad faciendum id,quod vouit,homo ſe obligat: Sed nullus per promiſsionem poteſt ſe firmiter obligare ad id, quod eſt in alterius poteſtate, ſine ipſius facultate: ergo nullus in ijs, in quibus alteri eſt ſubiectus,poterit per votum firmiter ſe obligare ſine cõſenſu ſuperioris. Conſequẽtia cum maiori eſt nota,& minor probatur. Nam in ijs, in quibus aliquis alteri eſt ſubiectus,non eſt ſui iuris nec poteſtatis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Qui impediantur à vouendo ex defectu libertatis.

AB hoc articulo incipit D. Thom. agere de illis,qui ſunt potentes vota emittere. Quod vt explicemus, aduertendum eſt primò, quod duo ſunt genera hominum, quibus ex defectu libertatis, facultas ad vouendũ deeſſe poterit. In primo continentur illi, qui alterius poteſtati ſunt ſubiecti. Et ſunt in triplici differentia: Nam quidam ſunt ſerui ſub poteſtate ſuorum dominorum conſtituti. Alij ſubditi ſuis prælatis,vt religioſi. Aliæ vxoratæ fœminæ,quę ex precepto Domini, ſuis viris ſunt ſubditæ. Et in ſecundo genere conſtituuntur pueri, ante legitimum rationis vſum. In hoc articulo agit D. Thom. de illis, qui in primo genere continentur, dicturus articulo ſequenti de pueris, quantum ad hoc,quod eſt,voto ſe obligare ad religionis ingreſſum. ¶ Secundo eſt aduertendum,quod ſubiectio, qua aliqui impediuntur à vouendo,diuerſimodè ſe poteſt ad illos habere. Non enim æqualiter omnium opera ſuperioribus ſubijciuntur, ſed diuerſimode iuxta diuerſitatem ſubiectionis, quam vnuſquiſque habet. Nam ſerui ſolum ſub poteſtate domini ſunt,quantum ad operationes perſonales, vt ait D. Thom. hic ad 2. non autem quantum ad ea quæ non vergunt in præiudicium Domini. Cum tamen monachi prælato ſuo,quaſi Dei vicario omnem ſuam voluntatem conſecrauerint. Et ſic non eſt par ratio de vtriſque. Nec etiam de vxore reſpectu viri quæ alterius rationis ſubiectionem ad illum habere eſt manifeſtum. Quare de ſingulis ſeorſum erit dicendum.

Subiectio multiplex.

Dubiũ an monachus poſsit voue re.

1. argum.

¶ Eſt ergo prima difficultas,vtrùm monachus poſsit aliquid firmiter vouere ſine facultate ſui ſuperioris. Et pro parte negatiua eſt primum argumẽtum: Votum à monacho emiſſum ſine conſenſu ſuperioris derogat autoritati,& obedientiæ, quam prælato debet, cum monachus in nulla re ſit ſui iuris: ergo nõ erit firmum nec validum ante conſenſum ſuperioris. ¶ Secundo: Monachus per profeſsionem obtulit Deo, & prælato eius vicem gerenti, omnem ſuam voluntatem: ergo nihil ſibi reliquit, de quo poſsit valide votum emittere ſine conſenſu ſuperioris. Et confirmatur: Promiſsio de re aliena,ipſo iure eſt nulla: ſed ſubditus vouens ſine licentia,facit promiſsionem de re aliena: ergo ipſo iure eſt nulla. Propter hæc argumenta Ricardus in 4.diſt.38. quæſt.4. tenet nullum votum à monacho emiſſum ante cõſenſum ſui ſuperioris eſſe validum. Quod etiam affirmant ſumma Angelica,& Roſella verbo, votum. Et adducunt etiam pro ſe D. Thomam in hoc articulo,dicentem in ſolutione ad 3.& 4. votum monachi non eſſe firmũ,ſine conſenſu prælati. Et rurſus, quod in voto monachi ſemper intelligitur conditio, ſi prælato placuerit: ergo ex ſententia D. Thomæ ante conſenſum ſuperioris non eſt validum. Et confirmatur ex capit. monacho. 20.q.4. Vbi dicitur,monacho non licere vota emittere ſine conſenſu abbatis, quod ſi fecerit frangenda erunt.

2. argum.

Opera de quibus poteſt votum emitti eſt multiplex.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt,quod opera, de quibus monachi votũ emittere poſſunt, ſunt in multiplici differentia. Quædam enim ſunt prohibita,& alia non prohibita. Rurſus ex operibus prohibitis,quædam ſunt prohibita in genere,vt peregrinatio,& exitus à monaſterio, & alia ſunt prohibita in particulari, vt quod non faciat hoc vel illud,ſcilicet, quod non ieiunet. Tandem opera non prohibita ſunt in quadruplici differentia. Quædam enim ſunt neceſſaria ad ſalutem,vt præcepta Decalogi, quorum materia non eſt ſubiecta prælatis. Alia ſunt, ad quæ monachus ex profeſsione tenetur,vt cæremoniæ,ieiunia,ſilentium, & alia religionis ſtatuta, in quibus à prælato poteſt fieri diſpenſatio. In tertia differentia collocantur opera quædam libera,quæ prælatus ſubditis prohibere non poteſt, vt tranſitus ad ſtrictiorem regulam. In quarto autem genere collocantur opera voluntaria, quæ ſuperioris voluntati ſubiecta eſſe videntur, vt orare, abſtinere, diſciplinam ſumere, &c.

1. Cõcluſio

¶ Hoc poſito ſit prima concluſio: Votum à monacho emiſſum de materia à prælato prohibita, ſiue in generali, ſiue in particulari, non eſt validum, nec obligatorium, quoadũſque accedat prælati conſenſus. Probatur: Ad hoc, vt votum ſit obligatorium debet cadere ſupra materiam virtu-

virtutis,ſed res à prelato prohibita,nõ eſt monacho materia virtutis,antequã accedat ipſius conſenſus:ergo votũ de ea emiſſum non eſt validum.Et confirmatur:In illovoto ſemper eſt ſubintellecta conditio affirmatiua. Si prælatus conſenſerit:ergo ipſo conſenſu nõ exiſtente votum non erit validum. Dico tamen,quod ſubditus,qui tale votum emiſerit ex vi illius tenebitur petere à prælato facultatem faciendi quod vouit, alias promiſsio eſſet vana,& ridicula.Vtrum autem dum talem facultatem petit:teneatur dicere prælato ſe tale votum emiſiſſe, vel potius ſufficiat tantum petere facultatem, verbi gratia, ieiunandi, vel peregrinandi,quod fuerat promiſſum,& etiam prohibitum,varietate opinionum controuertitur à Doctoribus.Securius tamẽ eſt votum prælato explicare. Multa enim negant abſolutè ſuperiores, quæ cõcederent, ſi ſcirent eſſe Deo promiſſa. Si quis autem quærat,vtrùm vouens materiam prohibitam vltra hoc,quod votum non eſt validum ante conſenſum prælati peccet?Dico breuiter ſub diſtinctione,quod ſi res,quæ promittitur eſt prohibita quia mala, votum emiſſum non ſolum non eſt validum, ſed etiam illud emittere erit peccatum; quia eſt de re abſolutè illicita, & ſine aliqua conditione.Si autem res,quæ promittitur eſt mala;quia prohibita,& alias poſſet eſſe materia voti,illam vouens ſub conditione facultatis ſuperioris non peccat, cum nihil illicitũ faciat,ſed potius mereatur.

2.Concluſ. ¶ Secunda concluſio:Votum à monacho emiſſum de re non prohibita,erit validum, & obligatorium,etiam ante conſenſum prælati,quoadusque prælatus contradicat. Probatur:Materia illius voti eſt legitima, & in in eo intelligitur conditio negatiua,ſcilicet, niſi prælatus contradicat:ergo quoadusque interueniat prælati contradictio,erit validũ, & obligatorium,De hac re eſt videndus Caietanus in præſenti. Si quis autem quærat, vtrùm monacho liceat tale votum manifeſtare,vt irritetur,vel potius teneatur illud celare?reſpondetur,quod vtrumque poteſt facere,quia in hoc ſubditus vtitur iure ſuo. Imo dico quod ſi votũ emiſſum eſt graue,poterit prælato ſuã moleſtiã aperire,& petere voti irritationẽ.Quã etiam poterit prælatus facere; dũmodo ſit de re,quæ nulla lege ſit,aut præcepta,aut prohibita;vt de orãdo,vel ieiunando tali die.In his enim monachus verè eſt prælato ſubiectus.Nec fit iniuria voto, cum munus maiorum ſit ſubditorum temeritates corrigerre, & coercere, vt ſtatim ſequenti dubitatione dicemus.

3.Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Si monachus emittat votum de re à prælato,vel religione prohibita, quam ignorabat eſſe prohibitam, & poſtea certo cognoſcit illius rei prohibitionem, non eſt validum, nec obligatorium, nec tenetur illud prælato manifeſtare aut petere licentiam,vt votum adimpleat. Probatur:Ignorantia illa tollit voluntarium; & ſi ſciret talem prohibitionẽ non vouiſſet:ergo votum illud non eſt validum,nec inducit ali quam obligationem.Et idem dicendum exiſtimo,ſi voto iam à monacho emiſſo,prohibeat prælatus rem promiſſam. Vt ſi, verbi gratia, promittat aliquis ieiunare ſingulis diebus vnius hebdomadæ;& poſteà prælatus tale ieiunium prohibeat, votum illud non erit validum, nec tenebitur ſubditus aperire prælato ſuum votum, aut petere licentiã ad illius adimpletionem.Quia tunc interpretandus eſt monachus nõ voluiſſe voto ſe obligare,ſtante tali prohibitione. Dico tamen, quod ſi poſteà talis prohibitio auferatur, quæ quidem extinguitur extincto prælato, ſicut & quæcunque alia cenſura, aut prohibitio ab homine facta denuo reſurget voti obligatio.Quia cum illud non fuerit factum irritum per prohibitionem, ſed ſuſpenſum,ad irritationem enim cum ſit actus iuriſdictionis requiritur cauſæ cognitio; ea prohibitione de medio ſublata, votũ adhuc erit obligatorium. Quare ſi talis monachus domicilium mutet & ad aliud monaſterium, in quo ſimilis prohibitio non inuenitur, trã ſeat;tenebitur illud votum ſeruare, quoaduſque per prælatum fuerit factum irritum.

¶ Sed quoniam de irritatione nobis ſermo incidit, dubium eſt, vtrùm prælatus poſsit quodcumque votum ſubditi irritare? Ad cuius explicationem aduertendum eſt primò,eſſe latiſsimum diſcrimen inter irritationem,& diſpenſationem,quantum attinet ad præſens inſtitutum. Irritare enim eſt votum caſſare,& impedire ne robur obtineat.Quomodo princeps poteſt irritare legem à ciuitate inſtitutam, & maritus poteſt irritare vota vxoris, & pater vota filiorum; ſuper quibus quidem,ſi ſolida eſſent diſpenſare non poſſet.Diſpenſare verò eſt autoritate ſuperioris relaxare voti obligationem. Quæ quidem differunt,& quantum ad cauſam, & quantum ad poteſtatem. Quantum ad cauſam;quia diſpenſatio ſine legitima cauſa facta eſt nulla,vt videbimus articulo. 10. huius quæſtionis. At verò irritatio etiam ſine legitima cauſa facta erit valida, quamuis ſic irritans peccet ad minus venialiter,faciendo opus otioſum. Differunt etiam quantum ad poteſtatem. Quia ad diſpenſationem re-

Diſcrimen inter irritare & diſpenſare.

quiritur poteſtas ſpiritualis iuriſdictionis: & ſic fieri non poteſt niſi à prælatis habentibus ſpiritualem iuriſdictionem. Ad irritationem verò tantum requitur poteſtas dominatiua. Qualis eſt in patre erga filios, in marito erga vxorẽ, & in domino erga ſeruos. Ex quo infertur, quod illi, qui habuerint vtramque poteſtatem, ſpiritualem, ſcilicet, & dominatiuam erga ſubditos, poterunt illorum vota irritare, & diſpenſare. Illi autẽ, qui tantum habuerint poteſtatem ſpiritualem, poterunt quidem vota diſpenſare, ſed nõ irritare. Illi verò, qui ſolum habuerint poteſtatem dominatiuam, tantum poterunt vota irritare, & non diſpenſare.

Prælati religionum poſſunt irritare & diſpẽſare vota ſubditorũ.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod prælati religionum, vt Prouincialis & Generalis erga ſubditos non ſolum habent ſpiritualem iuriſdictionem, ſed etiam poteſtatem dominatiuam, quia ſunt ſubditorum patres. Et ſic illorum vota non ſolum poterunt diſpenſare ſed etiam irritare. Et ſimiliter ſummus Põtifex reſpectu monachorum habet vtramq; poteſtatem, quia eſt omnium religionum generaliſsimus pater. Cæterùm reſpectu aliorũ, ſiue laicorum, ſiue clericorum, tantum habet poteſtatem ſpiritualis iuriſdictionis. Et ſic poterit eorum vota diſpenſare & non irritare. Et ſimiliter Epiſcopus erga ſuos ſubditos, ſiue laicos, ſiue clericos, tantum habet poteſtatem ſpiritualis iuriſdictionis. Et ſic non poterit eorum vota irritare, ſed diſpenſare. At verò mariti, patres, tutores, domini, quia erga vxores, filios, pupillos, & ſeruos tantum habent poteſtatem dominatiuam, poterunt quidem eorum vota irritare, & non diſpenſare. Dico tamen, quod mater marito viuente non poteſt filij votum irritare, ſed pater, quia vterque eſt ipſi patri ſubiectus. Bene tamen mortuo marito: maximè ſi ſit filiorum tutrix. Tutores autem vtriuſque ſexus poterunt irritare vota pupillorum; quia habent vicem patris.

Poteſtas irritandi in prælatis eſt de iure naturali & diuino.

¶ Tertio, eſt aduertendum, quod poteſtas, quam ſuperiores monachorum habent ad irritandum ſuorum ſubditorum vota, non ſolum iure humano, ſed etiam naturali, & diuino illis conuenit. Nam cum eo ipſo, quod quis religionem profitetur, ſubiiciatur per obedientiam arbitrio prælati, fit, vt facta profeſſione iure naturali, & diuino non poſſit ab illo ſuam voluntatem dimouere, ſine ſuperioris iniuria. Et ſic ſuperior iure naturali, & diuino poteſt ſuorum ſubditorum vota irritare, vt rectè docet Caietanus in hoc articulo, quamuis Syluester verbo. votum. 3. §. 3. ſequutus Ricardum, & alios dicat, quod prælatus tantum habet hoc ex iure humano. Ex dictis infertur, quod prælatus non poteſt irritare vota nouitiorum, cum nondum ſint eius ſubditi, nec ipſe ſit propriè pater illorum. Quòd autem pater reſpectu filij, & maritus reſpectu vxoris, & dominus reſpectu ſerui iure naturali, & diuino habeat poteſtatẽ vota irritandi, patet ex libro Numero. capitulo 30. & refertur. capitu. noluit, & capitulo, manifeſtum. 33. q. 5.

¶ His poſitis ſit quarta concluſio: Votum à monacho emiſſum de rebus neceſſariis ad ſalutem, vt de non mentiendo, & non furando, poteſt à prælato diſpenſari. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur: Nam, quamuis illa materia non ſubſit abſolutè poteſtati prælati, ſubeſt tamẽ quatenus cadit ſub libera obligatione. Et ſic ex hac parte poteſt prælatus in illo voto diſpenſare. Vtrùm autem tale votum poſsit à prælato irritari, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Quidam tenent partem negatiuam. Quia cùm poteſtas irritandi, ſecundum illos, fundetur ſupra dominium materiæ, & materia præceptorum non cadat ſub dominio prælati, fit, vt votum ſupra illam cadens à prælato irritari nõ poſsit. Contraria tamen ſententia eſt probabilior; quam tenet Soto libro 7. de iuſtitia quæſt. 3. arti. 1. Et probatur: Quamuis prælatus non ſit dominus abſolutè illius materiæ, eſt tamen dominus quatenus cadit ſub libera obligatione: ergo hoc ſatiserit ad hoc, vt poſsit illud votum irritare. Et cõfirmatur: Prælatus eſt dominus voluntatis ſubditorũ, quantum ad ea, quæ non ſunt de neceſsitate ſalutis; & debent ſub eius voluntate adimpleri: ſed illa noua obligatio, quæ ex voto oritur, eſt huiuſmodi: ergo illius eſt dominus prælatus, atque ex conſequenti poterit tale votum irritare. *4. Concluſ.*

¶ Quinta concluſio: Votum à monacho emiſſum de tranſeundo ad ſtrictiorem regulam, poteſt à prælato diſpenſari, non tamen irritari. Hæc concluſio communiter ponitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur primo, quod illud votum irritari non poſsit. Eſt de re, quam ſubditus facere debet, poſtquam fuerit extra prælati obedientiam: ergo prælatus non habet ſupra illam plenam poteſtatem; atque ex conſequenti non poteſt illud votum irritare. Quod verò illud diſpenſare valeat, probo: Tẽpore, quo monachus tale votum emittit, ità eſt ſub prælati poteſtate, vt teneatur in omnibus ſequi eius voluntatem: ergo poterit eius grauamen tollere per diſpenſationem. *5. Concluſ.*

¶ Sexta concluſio: Omnia alia vota à monacho emiſſa poterunt à prælato irritari, & *6. Concluſ.*

& diſpenſari, ſiue ſint de rebus, ad quæ ex profeſsione tenetur, ſiue de alijs operibus voluntarijs, vt de ieiunando, orando. &c. Probatur: reſpectu horum habet prælatus vtramque poteſtatem, ſpiritualem, ſcilicet, & domi natiuam: ergo poterit illa vota irritare, & diſpenſare.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentũ in principio factum reſpondetur, negando antecedens: Nã cum in voto à monacho emiſſo, ſi ſit de re non prohibita, intelligatur ſemper conditio negatiua, niſi prælatus contradicat, & in voto de re prohibita intelligatur conditio affirmatiua; ſi prælatus conſenſerit, vt iam diximus; nulla prælato fit iniuria; nec tale votum derogat eius autoritati; ſi quidem ſem-

Ad 2. arg. per pendet à voluntate prælati. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod licet monachus obtulerit Deo, & prælato eius vicem gerenti omnem ſuam voluntatem, manet tamen liber ad hoc, vt de rebus neceſſarijs ad ſaluté, & de alijs non prohibitis poſsit valide votũ emittere, vt iam explicuimus. Ex quo ſequitur, vt quando de his rebus votum emittat, non offerat rem alienam, ſed propriam, ſupra quam habet poteſtatem, licet prælato ſubiectam. Et per hoc patet ſolutio ad confirmationem. Ad illud, quod adducitur à Ricardo ex D. Thoma, reſpondeo, quod quando D. Thom. affirmat, votum monachi non eſſe firmum ſine conſenſu prælati, non vult ſignificare, quod illud non ſit validũ, ſi de re non prohibita fiat; ſed tantum, quod non eſt omnino firmum: quia prælatus poteſt illud irritare & diſpenſare. Ad aliud ex capitu. monacho. reſpondetur, illud potiùs facere pro noſtra opinione. Nam, ſi vota à monachis facta, ſine conſenſu Abbatis, ſunt frangenda, ſignum eſt, quod erant obligatoria. Alias non eſſet opus, vt frangerentur, vel irritarentur. Eo vel maximè, quod illud capitulum nõ eſt alicuius concilij, aut Pontificis; ſed tantum D. Baſilii. Et ſic tantum habet autoritatem vnius Doctoris.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm votum à monacho emiſſum ex licentia prælati poſſit poſtea à prælato irritari? In qua re Ricardus in

Sententia Ricardi. 4. d. 38. artic. 4. partem tenet negatiuam, imò dubitat, vtrùm poſsit iam amplius in illud votum diſpenſare. Vnde dicit recurrendum eſſe ad ſummum Pontificem pro irritatione, vel diſpenſatione. Et ratio illius eſt: Nam ad firmitatem voti à religioſo emiſſi, nihil amplius requiritur, quam prælati conſenſus: ergo poſtquam ille acceſſerit iam erit ita firmum, vt amplius irritari non poſsit. Hoc tamen non obſtante, dico, quod contraria ſententia eſt verior, atque probabilior. Et probatur ex D. Auguſtino. Qui, vt refertur in capit. noluit. & in cap. manifeſtum. 33. quæſt. 5. dicit, quod ſi maritus conſentiat voto vxoris, & poſtmodum conſenſum reuocet, non tenebitur amplius vxor voto: ergo idem etiã eſt dicendum de prælato reſpectu ſubditi: atque ex conſequenti poterit illud irritare. Et confirmatur: Monachus, cùm ex facultate prælati vouet, adhuc manet illi ſubiectus, ſicut anteà erat: ergo adhuc manet in ipſo prælato autoritas illud votum irritandi. Dico tamen, quod ſi prælatus huiuſmodi voti irritationem faciat, ſine rationabili cauſa peccabit mortaliter; quia eſt infidelis Deo in re graui. Ipſa tamen irritatio erit valida, vt expreſſe docet D. Auguſtinus loco citato. Et confirmatur ex libro Nume. capitu. 30. vbi dicitur, quod ſi vir poſtquam conſenſerat voto vxoris, illi denuo contradicat, vxor non erit voti rea; ipſe tamen portabit iniquitatem eius: ergo id non poteſt facere ſine culpa. Cæterum, ſi ex rationabili cauſa motus prælatus reuocet licentiam datam, & irritet votum, quod ſua licentia fuerat emiſſum, nullũ peccatum committit, vt docet D. Auguſtinus loco citato. Et ratio eſt: Nam prælatus adhuc poſt datam licentiam manet dominus materiæ, quoaduſq; eius fiat traditio per voti adimpletionem, & ſic ex rationabili cauſa poterit illud votum irritare abſque aliquo peccato, & multo melius diſpenſare, cum ſemper maneat prælatus, & iudex habeatq; poteſtatem ſpiritualis iuriſdictionis, quæ requiritur ad diſpenſationem. Et ad rationem Ricardi reſpondetur, quod illud votum eſt firmum ad hunc ſenſum, quod eſt obligatorium, & irritari licitè non poteſt, ſine rationabili cauſa. Cæterùm cum prælatus poſt datam facultatem adhuc maneat rei poſſeſſæ dominus, ſi voti irritationem faciat, erit valida. Et ſi quis adhuc inſtet pro ſententia Ricardi: Promiſſio facta homini à monacho, vel ab vxore, vel à ſeruo ex licentia ſuperioris, vel mariti, vel domini, ità eſt obligatoria, vt à ſuperiori, vel marito, vel domino non poſsit irritari: ergo idem eſt dicendum de voto, quod eſt promiſsio facta Deo: Et confirmatur: Prælatus peccat irritando illud votum, vt diximus: ergo talis irritatio eſt nulla: Patet conſequentia: Nam ſubditus non debet obedire prælato in re illicita; & ſic tenebitur votum adimplere. Reſpondetur ad hoc argumentũ primò, cõceſſo antecedẽti, negãdo conſequẽtiã. Nam quando prælatus vel maritus dant facultatem ſubdito, vel vxori, vt promiſsionem homini faciant, videntur etiam dare facultatem, vt in alterum transferant dominiũ rei promiſſæ; & ſic illam denuo reuocare

Sententia autoris.

non

nō poſſunt. Cæterū in voto facto Deo hoc nō inuenitur, & ſic non eſt eadē vtriuſq; ratio. Vel ſecūdo reſpōdetur, & melius, negādo antecedēs. Nā quāuis ſubditus, vel vxor aliquid promittāt ex licētia prioris, vel mariti; ſi tamē ipſi poſteà antequāpromiſsionē adimpleant mutent ſententiā, non tenebitur ſubditus, vel vxor promiſsionem adimplere; ſed extunc erūt ab ea liberi, ſiue ſuperior peccet prohibēdo, ſiue nō. Ità docet Caietanus hic, & Soto li.7.de iuſtitia q.3.ar.1.& colligi videtur ex c.nec illud 33.q.5. Et idē eſt dicendū de voto. Ad confirmationē reſpondetur, quidquid ſit de antecedēti, negādo conſequētiam. Nam licet prælatus peccet reuocando licentiam, reuocatio tamen eſt valida; quia vtitur iure ſuo. Nec ſubditus peccat dum ſequitur voluntatem prælati, cum munus illius ſit prælato parere, & nō examinare iuſſa maiorū in iis, quæ nō ſunt per ſe mala. Sicut nec peccat ille, qui pecunias apud ſe depoſitas reddit dño illas petenti ad prodigēdum, quia alius vtitur iure ſuo, quāuis in ei⁹ vſu peccet.

Dubiū de dominis irritantibus vota ſeruorum.

¶ De dñis eſt aliud dubium, vtrū quodcūque votum ſerui irritare poſsint? Ad cuius explicationē dico primò, quod omne illud votum, quod ad ſui adimpletionem aliquod tēpus requirit, vt votum peregrinationis, vel de recitandis horis, poteſt à dño irritari. Ità affirmat D.Tho.in 4.d.38.q.1.art.1.q.3.arti.3. Et ratio eſt; quia cum ſeruus nullo tempore ſit exemptus à ſeruitio ſui domini nō poterit tale votū emittere, ſine iniuria domini ſui. Atq; adeo dñs poterit illud irritare. Dico ſecundo, quod ſi ſeruus voueat caſtitatem, tale votum non poterit à domino irritari. Et ratio eſt: Nam in iis, quæ non præiudicant ſeruitio ſui domini, ſeruus non ſubiectus, ſed ſui iuris eſt. Et tale eſt votum caſtitatis: Et ſic ſi emittatur non poterit à domino irritari. Et confirmatur: Seruus domino inconſulto, imò renitente, poteſt matrimonium contrahere: ergo & caſtitatem vouere. Patet conſequentia: Nam hoc votum minus præiudicat ſeruitio dñi ſui, quā matrimoniū; cū ad ſui adimpletionē nullū tēpus requirat. Antecedēs verò probatur, ex c.1.de cōiugio ſeruorū, & ex c.omnibus. & ex c.dictū.27.q.2. Nō tamē poterit ſeru⁹ religionē intrare dño inuito; quia hoc præiudicat ſeruitio illius.

De marito an poſsit irritare vota vxoris. 1.Dictum.

¶ Simile dubium mouetur de marito, vtrùm omnia vota vxoris poſsit irritare? Ad cuius explicationem dico primò, quod omnia vota vxoris, quæ præiudicant viro, quantum ad actum matrimonialem, poſſunt à viro irritari. Hoc dictum eſt certum, & ab omnibus receptum, habeturque expreſſe in capitu. innotuit.33.qu.5. Imò dico, quod ſi mulier ante matrimonium votum emiſit, etiā ex licentia patris, ieiunii, vel magnæ abſtinētiæ, vel etiam recitandi horas B. Virginis, poterit illud poſtea maritus irritare, vt docet expreſſe D. Aug. in illo loco. Vtrū autem vxor poſsit ſimilia viri vota irritare varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Verior tamen, & probabilior ſententia eſt, quod vxor poteſt omnia vota mariti, quæ præiudicant actum matrimonialem irritare. Ita tenet Syluеſt. verbo. votū. 5.§.1.& Nauarro in Man.c. 12.n.60. Et ratio eſt: Quia quantū ad debitū matrimoniale, æqualis ſunt poteſtatis vir, atq; vxor, vt cōſtat ex Paulo 1.ad Cor.c.7. Vbi ſicut dicit, quod vxor nō habet poteſtatē ſui corporis, ſed vir, ita etiam dicit quod vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vxor. Ex quo infero primo, quod neuter illorum poteſt vouere caſtitatem ſimpliciter: ſed illo voto non obſtante adhuc tenebitur debitum reddere, ac ſi illam nō vouiſſet. Quantū autē attinet ad petitionem debiti, non poterit alter coniugum caſtitatis votum ab altero factum irritare, quia quantum ad illud, nō præiudicat actum matrimonialem, nec fit iniuria alicui. Infero ſecundo, quod ſi vir voueat ieiunium, vel magnam abſtinentiam, vel longam peregrinationem, poterit tale votum ab vxore irritari: quia vergit in præiudicium actus matrimonialis. Excipitur tamen votum peregrinationis in ſubſidium terræ ſanctæ, quod vir ſine licentia vxoris emittere poterit nec ab ea irritari, vt docet D.Tho.in 4.d.32. art.4 ad 2. Colligiturque hoc ex cap.multa. de voto, & voti redemptione. ¶ Dico ſecundo quod maritus poteſt irritare omnia vota vxoris, quæ fiunt de eleemoſynis, de ieiuniis, de orationibus, & de alijs rebus, quæ ad domeſticam pertinent gubernationem. Et probatur. Nam vir quātum ad hæc omnia habet plenam poteſtatem ſupra vxorem. Ità docet D.Aug. relatus in c.noluit. iam citato. & conſtat expreſſe ex ſcriptura. Numerorum enim c.30.dicitur, quod ſi mulier voueat, & iuramento ſe conſtringat, vt per ieiunium, vel per aliarū rerum abſtinentiam affligat animam ſuam, in arbitrio viri erit, vt faciat, ſiue non faciat. Similiter etiam poterit vir irritare vota vxoris de nō mentiendo, vel de non furando. Quia licet materia horum votorum abſolutè non cadat ſub viri poteſtate, cadit tamen quantum ad liberam obligationem, quæ ex voto oritur, vt ſupra diximus de religioſis. Et hoc ſatis eſt ad voti irritationem. Vtrum autem votum ab vxore emiſſum, ſine viri licentia, de non petendo debitum poſsit à marito irritari? maiorem in ſe continet difficultatem. Caietanus in hoc articulo

2.Dictum

ticulo affirmat tale votum non poſſe à viro irritari,& eandem ſententiam tenent Paludanus,atque Ricardus in 4.diſt.38. Et ratio illorum eſt, quia hoc non vergit in præiudicium viri,cum vxor ſufficienter ſatisfaciat debito matrimoniali reddendo debitũ. Contraria tamen ſententia eſt verior, & probabiliot,quã tenẽt D.Tho. Albertus Magnus,& Nauarro cap.12.num.60. Et probatur:Nam Numerorum cap.30.datur marito abſolutè poteſtas irritandi quæcunque vota vxoris: ergo hoc etiam poterit irritare.Et confirmatur:Nam,quamuis materia huius voti nõ ſit plenè ſubiecta viro,eſt tamen quatenus cadit ſub libera obligatione.Maximè,quod vt docet Nauarro loco citato, hoc votum vergit in præiudicium viri,cui onus imponitur ſemper debitum petendi.Et certè,ſi hæc ratio aliquid valet,vxor ſimiliter poterit irritare tale votum à viro emiſſum; quia cedit in præiudiciũ actus matrimonialis, præſertim, quod mulieres naturali pudore magis arcentur à petitione debiti, quam viri:& ſic maius onus illis imponitur per tale votum. Quod quidem eſt probabiliſſimum. ¶ Dico
3. dictum. tertio,quod quãuisvotũ fuerit ab vxore emiſſum,ex licẽtia mariti,adhuc poteſt à viro irritari:Probatur:Maritus nõ minorẽ poteſtatẽ habet ſuptavxorẽ,quã pater ſupra filios,& prælatus erga monachos:ſed iſti poſt conceſſam licentiã poſſunt ſubditorũ vota irritare, vt diximus:ergo & maritus. Eo vel maximè, quod hoc habetur expreſſe Numero. ca.30. pertinetque ad præcepta moralia,& non ad cæremonialia,vel iudicialia.

¶ Si quis autem quærat, vtrùm votum, quod emiſit vxor,implendum poſt mortem mariti; & votum filij implendum poſtquam fuerit emancipatus; & votum ſerui factum ſub conditione, ſi fuerit libertus, poſſint à marito, patre, & domino irritari? quãuis multi teneant partem affirmatiuam; propterea, quod eo tempore voluntas vxoris, vel filij non ſubiicitur voluntati patris, vel mariti, quod neceſſarium eſſe dicunt ad voti irritationem. Dico quarto verius, &
4. dictum probabilius eſſe, quod nec maritus, nec pater, nec dominus poſſunt tale votum irritare. Ità tenet Caietanus in præſenti. Et ratio eſt: Nam ad hoc, vt ſuperior poſſit irritare vota inferioris, neceſſarium eſt, vt habeat poteſtatem ſupra materiam ipſius voti,vt diximus ſupra, cum de religioſis agere mus: ſed maritus, vel pater non habet poteſtatem ſupra materiam voti, quod ab vxore, vel filio poſt mortem eius debet adimpleri: ergo nec poteſt illud votum irritare.Et confirmatur:Poteſtas irritandi non cõ uenit perſonæ ſuperioris; quia ſuperior eſt; ſed, quia eſt dominus materiæ ipſius voti: ſed maritus vel pater,nõ eſt dñs materiæ voti quod debet ab vxore, vel filio impleri poſt mortem ipſius: ergo. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondeo, ad poteſtatẽ irritandi non ſatis eſſe,quod quis habeat poteſtatem ſupra voluntatem vouentis: ſed vltra hoc requiritur dominium materiæ ipſius voti,vt diximus.

¶ Vltimum dubium in hoc articulo eſt, vtrùm,ſi vterque coniugum ex mutuo conſenſu caſtitatem voueat,maritus poſsit illud irritare? In qua re eſt opinio quorundam, qui dicunt, non obſtante tali conſenſu, ad huc virum poſſe votum vxoris irritare.Quo facto ipſa poſteà poterit votum mariti irritare,& ſic petere mutuò, & reddere debitũ. Et ratio huius ſententiæ eſt;quia vir abſolutè habet poteſtatem irritandi quodcunque votum ab vxore factum;atque ex conſequẽti etiam poterit irritare hoc.Et confirmatur: Si ſola vxor tale votum emiſiſſet, poſſet vir illud irritare:ergo etiam ſi à viro fuerit emiſſum. Probo conſequentiam: Nam maritus 5. dictum.
idem ius habet in vxorem,quod antea. Hoc tamen non obſtante, dico quinto, quod vir eo tempore non poteſt vxoris votum irritare. Ita tenet Soto libro 7.de Iuſtitia,quæſt.3. articulo 1.& in 4.diſtin.27. quæſtione 1.articulo 4.& Nauarro capitulo 12.numer.59. Et ratio eſt:Nam ex mutuo conſenſu,vterque coniugum renunciauit iuri, quod habebat,tam debitum petendi, quam votum irritandi. Ex quo infero primò, quod ſi vir petat debitum ante diſpenſationẽ, vxor non poterit illud reddere ſine peccato.Infero ſecũdo,quod hoc votũ nõ poterit ab Epiſcopo diſpenſari.Nam cum ſit abſolutum votum caſtitatis,recurrẽdum erit ad ſummum Pontificem.Niſi fortè ſit periculum incontinentiæ, & non poſsit de facili patere acceſſus ad ſummum Pontificem. Vel,niſi ipſi coniuges ſint ità pauperes, vt non habeant quo diſpenſationem acquirant. Tunc enim poterit Epiſcopus in tali voto diſpenſare.Ità tenẽt Syluester verbo.diſpenſatio.§.9. & Nauarro in Manuali cap.12.numero 59.Quando autem alter tantum coniugum vouit caſtitatem; quia non eſt abſolutum votum caſtitatis,ſed tantum non petendi debitum diſpenſari poterit ab Epiſcopo, & à quocunque idoneo confeſſore per bullam Cruciatæ,vt docet Syl ueſter verbo, matrimonium 7.§.7. ¶ Dico Vlt.dictũ.
vltimò, quod votum ſemel à ſuperiori irritatum,ſiue ſit puberum,ſiue impuberum,nõ poteſt amplius reuiuiſcere, adhuc ceſſante autoritate eius,qui illud irritauit. Hoc dictum

ctum eſt contra Innocentium. Qui in capitulo, ſcripturæ, de voto. ponit diſcrimen inter votum puberum, & impuberum. Et dicit, quod vota impuberum non reuiuiſcũt, bene tamen vota puberum. Noſtram tamen ſententiam tenẽt Panormitanus in dicto capitulo, Sylueſter verbo, votum. 4 §. 2. & Nauarro cap. 12. num. 67. Et probatur. Illud votum verè fuit factum nullum per irritationem: ergo non poterit amplius obligare, niſi de nouo fuerit emiſſum.

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrùm pueri poſſint voto ſe obligare ad religionis ingreſſum.

Inf. q. 189. artic. 5. co. Et 4. diſ. 27. quæſt. 2. arti. 3. co. Et diſt. 38. q. 1. ar. 1. quæſt. 3. & opuſcu. 17. ca 12. & cap. 13. ad 10.

AD NONVM ſic proceditur. Videtur quòd pueri non poſſunt voto ſe obligare ad religionis ingreſſum. Cum enim ad votum requiratur animi deliberatio, non competit vouere niſi illis qui habent vſum rationis. Sed hoc deficit in pueris, ſicut & in amẽtibus vel furioſis. Sicut ergo amentes & furioſi non poſſunt ſe ad aliquid voto aſtringere, ita etiam nec pueri (vt videtur) poſſunt ſe voto obligare religioni.

2 ¶ Præterea, Illud quod rite poteſt ab aliquo fieri, non poteſt ab aliquo irritari. Sed votum religionis à puero vel puella factum ante annos pubertatis, poteſt à parentibus reuocari vel à tutore, vt habetur vigeſima q. 2. capite, puella: ergo videtur quòd puer vel puella ante quatuordecim annos non poſsit rite vouere.

3 ¶ Præterea, Religionem intrantibus, annus probationis conceditur, ſecundum regulam beati Benedicti, & ſecundum ſtatutum * Innocentij quarti, ad hoc quòd probatio obligationem voti præcedat: ergo illicitum videtur eſſe quòd pueri voto obligentur ad religionem ante probationis annum.

17. q. 2. ca. Conſaldus, ex Alexan.

¶ SED CONTRA, id quod non eſt rite factũ, nõ eſt validũ, etiam ſi à nullo reuocetur. Sed votum puellæ ante annos pubertatis emiſſum, validum eſt, ſi infra annum à parentibus non reuocetur, vt * habetur vigeſima q 2. c. puella, ergo licite & rite poſſunt pueri obligari ad religionem, etiam ante annos pubertatis.

20. q. 2. c. puella.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ex ſuprà * dictis patet, duplex eſt votũ, ſcilicet ſimplex & ſolenne. Et quia ſolennitas voti in quadã ſpirituali benedictione, & conſecratione conſiſtit (vt dictum * eſt) quæ fit per miniſterũ Eccleſiæ, ideo ſolennizatio voti ſub diſpẽſatione Eccleſiæ cadit. Votum autem ſimplex efficaciã habet ex deliberatione animi, qua quis ſe obligare intendit. Quod autem talis obligatio robur non habeat, dupliciter poteſt contingere. Vno quidem modo propter defectum rationis, ſicut patet in furioſis & in amẽtibus, qui ſe voto nõ poſſunt obligare ad aliquid, dum ſunt in furia vel amẽtia. Alio modo, quia ille qui vouet, eſt alterius poteſtati ſubiectus, vt ſuprà dictũ * eſt. Et iſta duo concurrunt in pueris ante annos pubertatis, quia & patiuntur rationis defectũ, vt in pluribus, & ſunt naturaliter ſub cura parentum vel tutorum, qui ſunt eis loco parentũ. Et ideo eorum vota ex duplici cauſa robur nõ habent. Contingit tamen propter naturæ diſpoſitionem, quæ legibus humanis non ſubditur, in aliquibus, licet paucis, accelerari rationis vſum, qui ob hoc dicuntur doli capaces. Nec tamen propter hoc in aliquo eximuntur à cura parentum, quæ ſubiacet legi humanæ reſpiciẽti ad id quod frequentius accidit. Eſt ergo dicẽdum, quòd ſi puer vel puella ante pubertatis annos nondũ habeat vſum rationis, nullo modo poteſt ad aliquid ſe voto obligare. Si verò ante pubertatis annos attingit vſum rationis, poteſt quidẽ, quantum in ipſo eſt, ſe obligare, ſed votum eius poteſt irritari per parẽtes, quorũ curæ remanet adhuc ſubiectus. Quantumcunq; tamen ſit doli capax ante annos pubertatis, non poteſt obligari voto ſolenni religionis, propter Eccleſiæ ſtatutum, quod reſpicit id quod in plurib⁹ accidit. Poſt annos autem pubertatis poſſunt iam ſe voto religionis obligare, vel ſimplici vel ſolenni abſque voluntate parentũ.

Arti. 7. huius quæſt.

Art. 7. huius qu.

Art. præce.

¶ AD

¶ Ad Primvm ergo dicēdū, quòd ratio illa procedit de pueris qui nondū attigerunt vſum rationis, quorum vo-
In corp.ar. ta ſunt inualida, vt dictum * eſt.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod vota eorum qui ſunt in poteſtate aliorum, habent conditionem implicitam, ſcilicet, ſi non reuocentur à ſuperiori, ex qua licita redduntur, &
Ar.8.&9. valida ſi conditio extat, vt dictum * eſt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de voto ſolenni quod fit per profeſsionem.

Svmma Textvs.

ANtequam D.Tho. ad propoſitam difficultatē reſpōdeat, ſupponit duo. Primū eſt, quod votū eſt duplex, vnū ſimplex alterum ſolenne. Inter quæ hoc eſt diſcriminis, quod obligatio voti ſolennis pendet ex ſtatuto Eccleſiæ, ad hunc ſenſum, quod niſi fiat conditionibus ab Eccleſia ſtatutis, non erit votum ſolenne, vt diximus art.7. At verò obligatio voti ſimplicis pendet ex deliberatione vouentis. Secundum, quod ſupponit D. Tho. eſt, quod obligatio voti dupliciter poteſt impediri, ne robur obtineat. Vno modo ex defectu vouentis; quia non eſt mentis ſatis compos, vt contingit in amentibus, vel furioſis. Alio modo; quia ille, qui vouet, eſt ſubiectus alterius poteſtati, in eo quod vouet, vt diximus articulo præcedenti. His ſuppoſitis, eſt prima concluſio: Pueri ante vſum rationis nullo voto ſimplici. aut ſolenni ſe poſſunt obligare. Probatur: Omne votum requirit ad ſui obligationem deliberationem rationis, vt conſtat ex articulo 1. huius quæſtionis. Sed hæc deficit in pueris ante vſum rationis: ergo. Secunda concluſio: Si ante annum pubertatis, qui in pueris eſt decimus quartus, & in fœminis duodecimus, quis habeat vſum rationis, & votum ſimplex emittat, illud erit validum, & obligatorium, poterit tamen à patre, vel tutoribus irritari. Tertia concluſio: Votum ſolenne à puero emiſſum ante annos pubertatis, non eſt validum, nec obligatorium; quamuis ipſe puer habeat vſum rationis. Probatur: Nam huiuſmodi votum irritatur ab Eccleſia. Quarta concluſio: Poſt annos pubertatis quiſque ſe poterit religionis voto tam ſimplici, quam ſolenni obligare, quātumuis parentes reclamente.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum eſt primò, quod in pueris cōſiderari poſſunt tres ætatum differentiæ. Prima, quæ appellatur infantia: & durat vſque ad ſeptimum annum; quo tempore infantes nullo rationis vſu fungi cenſentur. Et de hoc tempore eſt intelligenda prima concluſio D. Tho. Secunda ætas appellatur pueritia: & durat in viris vſque ad 14. annum, & in fœminis, vſque ad duodecim, vt conſtat ex capitu. is qui, de regularibus libro 6. & cap puella. 20. quæſt. 2. Et de hac ætate loquuntur ſecunda & tertia concluſiones. In qua quidem, quia pueri ſunt doli capaces, & habent vſum rationis poterunt, quantum eſt in ſe voto ſe obligare. Cæterùm, quia adhuc manent ſub poteſtate patris poterit pater quæcunque illorum vota etiam perſonalia irritare, vt habetur expreſſe in ca. non ſolum, de regularibus. lib. 6. Tertia ætas appellatur pubertas, & durat vſque ad 25 annum, in qua adoleſcentes ſunt ſub cura parentum in iis, quæ pertinent ad diſpenſationem ſuorum bonorum, ità, vt ſine eorum licentia nihil valeant diſpenſare, vt habetur ff. de moribus viginti quinque annorū per totū titulū. Et in hac ætate pater poteſt irritare quæcunque vota realia filiorum, non autem perſonalia; qualia ſunt vota religionis, ieiunij, orationis &c. Et ideò dicitur in quarta cōcluſione, quod puer poſt annos pubertatis poteſt ſe voto religionis obligare, tam ſimplici, quam ſolenni. *Tres pueritiæ ætates.*

¶ Secundo eſt aduertendum, quod quādo dicimus infantiam durare vſque ad ſeptimū annum, & pueritiam incipere ab eo, & durare vſque ad decimum quartum, eſt intelligēdum ſecundum præſumptionem iuris, quod pueritiæ & infantiæ eas ætates aſſignat, iudicans de rebus ſecundum quod regulariter contingit. Poterit tamen aliquando accidere, vt puer in decimo anno non habeat vſum rationis. Et tunc votum ab illo emiſſum nullū erit, ſicut illud, quod fit ante ſeptēniū. Similiter è cōtra poterit accidere, vt puer ante ſeptenniū vigeat integro rationis vſu: & tūc ille, quantum erit de ſe, poterit voto ſimplici ſe obligare iuxta tenorem ſecundæ cōcluſionis, ſicut ille, qui habet tredecim annos. Ius autem ſtatuit hos ætatis limites, vt ſi quando res fuerit dubia, maximè in foro Eccleſiæ, per hoc diffiniatur. *Qualiter infantia duret vſque ad ſeptimum annum.*

¶ Circa quartā concluſionē D. Tho. eſt difficultas, vtrū parētes poſſint aliquod votū perſonale filiorū poſt decimum quartū annum irritare? Pro cuius intelligentia eſt aduertendum, quod votum quantū attinet ad præſens inſtitutum eſt duplex; vnum reale, alterum perſo- *Dubiū circa 4 concl. D. Tho.*

perſonale. Reale eſt, quod ad res pertinet. Quale eſt illud, ad cuius impletionẽ ſumptus requiruntur. Perſonale verò, quod pertinet ad perſonam, vt votum religionis, ieiunij, orationis. &c. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus dico primò certũ eſſe, quod vtrũq; votũ ante annos pubertatis emiſſum, poteſt à parentibus irritari, vel à tutoribus, qui gerunt vicem patris. Quo facto nulla amplius obligatio conſurget, iuxta ea quæ diximus articulo præcedẽti. Secundo etiã eſt certum, quod votum reale poteſt à patre vſq; ad vigeſimum quintum annum filij irritari. Nã cum vſq; ad illud tẽpus iuuenes ſint ſub cura parentum quantum ad rerum gubernationẽ, nullum votum firmum emittere poterũt, quod ad rẽ pertineat. Tertio etiã eſt certum, quod votum religionis, vel caſtitatis à puero emiſſum poſt annos pubertatis non poteſt à parẽtibus irritari. Ità habetur expreſſe in plu ribus canonibus iuris, & in quarta cõcluſione D. Tho. Imo ſi puer habuerit decimũ ſex tum annum poterit religionẽ profiteri, etiã inuitis parẽtibus. Iſta enim eſt ætas, quæ poſt concilium Tridentinum ſeſ. 25. ca. 15. requiritur ad profeſsionem faciendam. Itaque hæc certa ſunt. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrũ alia vota perſonalia, vt votum ieiunij, vel orationis poſt annos pubertatis à pueris emiſſa poſsint à parentibus irritari? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt Sylueſtri, verbo, votum 4. §. 2. tenentis partem affirmatiuam. Et ratio illius eſt: Nam ſacri canones tantum in fauorem religionis prohibent, ne pater tale votum poſſit irritare; cui etiam æquatur votum caſtitatis: ergo omnia alia poteſt. Et confirmatur ex D. Tho. in 4. conclu. Vbi ſolum dicit, votum religionis poſt annos pubertatis emiſſum nõ poſſe irritari. Quaſi ſignificãs, quod alia omnia poteſt irrita facere. Hoc tamẽ nõ obſtãte dico verius, & probabilius eſſe, quod parentes nullum votum perſonale poſt annos pubertatis emiſſum poſſunt irritare. Ità tenet Soto li. 7. de iuſtitia q. 3. ar. 2. Et probatur: Puer poſt annos pubertatis quantum ad perſonã habet plenum ius, cum etiã habeat plenũ vſum rationis: ergo votum perſonale ab eo emiſſum, ità erit validũ, vt à patre irritari nõ poſsit. Et confirmatur: Maius eſt votum religionis, aut caſtitatis, & maiorem deliberationem requirit, quam quodcunque aliud perſonale: ſed illud à patre irritari nõ poteſt poſt annos pubertatis: ergo nec hoc. Quin potius dico, quod ſi pueri habeant bona aliqua caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, & de ijs votũ eleemoſynæ, vel alterius pij vſus emittãt poſt annos pubertatis nõ poterit illud pater irritare. Quia quantum ad hæc bona iuuenes habent plenã poteſtatẽ, & nõ filij ſed patres familias cẽſentur. De hac re eſt videdus Sylue. verbo, peculiũ. §. 1. & 2. & Nauarro c. 17. nu. 141. & 142. ¶ Ad rationem Sylueſtri reſpõdetur, quod ſacri canones tantum loquũtur de voto religionis, & caſtitatis. Quia ſi hoc, quod maius eſt poſt annos pubertatis irritare non poſſunt parentes, multò minus alia perſonalia poterunt irritare. Et eodem modo reſpondetur ad D. Thom. De votis autem mixtis, qualia ſunt illa, quæ ſunt perſonalia, admiſcetur tamen in eis aliquid reale, vt votum peregrinationis, cui, vel expenſæ, vel diſtractio à re familiari coniungitur, probabile eſt, quod pater poteſt illa irritare, vel ſaltem ſuſpendere, quo ad exequutionem, vſque ad tẽpus, quo filius fuerit emancipatus. Quia, cum filius tunc ſit ſubiectus patri, quã tum ad curam bonorum, ratione illius rei ad mixtæ pater videtur habere poteſtatem ſupra illud votum. Tutius tamen erit eius petere diſpenſationem à ſuperiori, vt ſic omnis ſcrupuli ratio auferatur.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm votum à filio emiſſum, dum erat in poteſtate patris, poſsit poſteà à patre irritari dum eſt extra illius curam. Verbi gratia: Emiſit filius ante decimum quartum annum votum aliquod perſonale vel ante vigeſimum quintũ votum aliquod reale, quod à patre his temporibus non fuit irritatum. Dubium eſt, vtrum poſsit poſteà ab eo irritari? Caietanus infra quæſtione vltima articulo quinto, partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius eſt: Quia cum in illis votis ſemper intelligatur negatiua conditio, niſi pater contradicat, ſemper, quod eius interuenit contradictio, erunt nulla. Hoc tamen non obſtante, dico oppoſitam ſententiam eſſe veriorem & probabiliorẽ. Et probatur: Poteſtas, quam habet pater irritandi ea vota, tãtum durat vſque ad præfinitum tempus: ergo eo elapſo non poterit amplius illa irritare. Et confirmatur: Si ſeruus emiſiſſet votum dum erat ſub alterius dominio, quod à domino non fuit irritatum non poterit poſteà, ſeruo liberto exiſtente, à domino irritari: ergo idem etiam eſt dicendum de filio reſpectu patris. Conſequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens ab omnibus conceditur. Item. Illa vota iam non ſubſunt poteſtati patris, vt conſtat: ergo pater non poteſt illa irritare. Et ad argumentum Caietani reſpondeo, quod intelligitur conditio, niſi pater contradicat intra tempus illi à iure cõceſſum. Nã eo elapſo, ſicut nõ habet poteſtatẽ irritandi: ita nec cõtradicendi.

A R-

Sententia Sylueſtri. Argu.

Sententia autoris.

Ad arg.

Dubium.

Sententia Caietani.

Sententia autoris.

ARTICVLVS X.

¶ Vtrùm poſsit in voto diſpenſari.

4.d.38.q.1.art.4.q.1.cor.& ad 2.& q.2.

AD DECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd in voto diſpẽſari non poſsit. Minus eſt commutari votum quàm in eo diſpenſari. Sed votum non poteſt commutari. Dicitur enim Leuit. vigeſimoſeptimo, Animal quod immolari poteſt Domino, ſi quis vouerit, ſanctum erit, & mutari non poterit, nec melius malo, nec peius bono: ergo multo minus poteſt diſpenſari in voto.

2 ¶ Præterea, In his quæ ſunt de lege naturæ & in præceptis diuinis, non poteſt per hominem diſpenſari, & præcipuè in præceptis primæ tabulæ quæ ordinantur directè ad dilectionem Dei, quæ eſt vltimus præceptorum finis. Sed implere votum eſt de lege naturæ, & eſt etiam præceptum legis diuinæ, vt ex ſuprà * dictis patet. Et pertinet ad præcepta primæ tabulæ, cùm ſit actus latriæ: ergo in voto diſpenſari non poteſt.

Art.3.huius quæſt.

3 ¶ Præterea, Obligatio voti fundatur ſuper fidelitatem quam homo debet Deo, vt dictum * eſt. Sed in hac nullus poteſt diſpenſare: ergo nec in voto.

Art.3.huius quæſt.

¶ SED CONTRA, Maioris firmitatis eſſe videtur quod procedit ex communi voluntate, quàm quod procedit ex ſingulari voluntate alicuius perſonæ. Sed in lege quæ habet robur ex communi voluntate, poteſt per hominem diſpenſari: ergo videtur, quòd etiam in voto per hominem diſpenſari poſsit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd diſpenſatio voti intelligenda eſt ad modum diſpenſationis, quæ fit in obſeruantia alicuius legis, quia, vt ſuprà * dictum eſt, lex ponitur reſpiciendo ad id quod eſt in pluribus bonum. Sed quia contingit huiuſmodi in aliquo caſu nõ eſſe bonum, oportuit per aliquem determinari in illo particulari caſu legem non eſſe ſeruandam. Et hoc propriè eſt diſpenſare in lege. Nam diſpenſatio videtur importare quandam commenſuratam diſtributionem, vel applicationem communis alicuius ad ea quæ ſub ipſo continentur, per quem modum dicitur aliquis diſpenſare cibum familiæ. Similiter autem ille, qui vouet, quodammodo ſibi ſtatuit legem, obligans ſe ad aliquid quod eſt ſecundum ſe, & vt in pluribus bonum. Poteſt tamen contingere quod in aliquo caſu ſit vel ſimpliciter malum, vel inutile, vel maioris boni impeditiuum, quod eſt contra rationem eius quod cadit ſub voto, vt ex prædictis * patet. Et ideò neceſſe eſt quod determinetur in tali caſu votum non eſſe ſeruandum. Et ſi quidem abſolute determinetur aliquod votum non eſſe ſeruandum, dicitur eſſe diſpenſatio voti. Si autem pro hoc quod ſeruãdum erat, aliquid aliud imponatur, dicitur commutatio voti. Vnde minus eſt votum commutare quàm in voto diſpenſare. Vtrumque tamen in poteſtate Eccleſiæ conſiſtit.

Art.2.huius quæſt.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd animal quod immolari poterat, ex hoc ipſo quod vouebatur ſanctum reputabatur, quaſi diuino cultui mancipatum. Et hæc erat ratio quare non poterat commutari, ſicut nec modo poſſet aliquis rem, quam vouit, iam conſecratam (puta calicem vel domũ) commutare in melius, vel in peius. Animal autem quod non poterat ſanctificari, quia non erat immolatitium, redimi poterat & debebat, ſicut ibidem lex dicit. Et ita etiam nunc commutari poſſunt vota, ſi conſecratio non interueniat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut ex iure naturali & præcepto diuino tenetur homo implere votum, ita etiam tenetur ex eiſdem obedire ſuperiorum legi vel mandato. Et tamen cũ diſpenſatur in aliqua lege humana, nõ fit, vt legi humanæ nõ obediatur, quod eſt contra legem naturæ, & mandatum diuinum, ſed fit, vt hoc quod erat lex, non ſit in hoc caſu. Ita etiam autoritate ſuperioris diſpenſantis fit, vt hoc

quod continebatur ſub voto, non contineatur, inquantum determinatur in hoc caſu, hoc nō eſſe congruam materiam voti. Et ideo cum prælatus Eccleſiæ diſpenſat in voto, non diſpenſat in præcepto iuris naturalis vel diuini, ſed determinat id quod cadebat ſub obligatione deliberationis humanæ, quæ non potuit omnia circunſpicere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ad fidelitatem Deo debitam non pertinet, quòd homo faciat id quod ad vouendum eſt malum, vel inutile, * vel maioris boni impeditiuum, ad quod tendit voti diſpenſatio. Et ideo diſpenſatio voti non eſt contra fidelitatem Deo debitam.

Alias quod ad vitandū malum eſt inutile.

Svmma Textvs.

LItera huius articuli tribus propoſitionibus continetur. Prima concluſio eſt affirmatiua. Et probatur: In lege poteſt fieri diſpenſatio: ergo & in voto. Conſequētia eſt nota: Nam votū eſt quædam lex particularis. Et antecedens probatur: Lex ponitur in ordine ad bonum commune: ſed aliquando poteſt contingere, vt non ſit bonū ſeruare illam: ergo tunc poterit diſpenſari. Secunda concluſio: Tunc intelligimus voti fieri diſpenſationem, quando abſolutè determinatur illud non eſſe ſeruandum. Nam, ſi pro eo, quod ſeruandum erat aliud imponatur, non diſpenſationem, ſed commutationē voti fieri dicetur. Hanc concluſionem non probat D. Tho. ſed illam tanquam extremis notam relinquit. Tertia concluſio: Minus eſt votum commutare, quam diſpēſare; ſed vtrunq; conſiſtit in poteſtate Eccleſiæ.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli meminiſſe oportebit diſcriminis, quod poſuimus inter irritationem, & diſpenſationem, artic. 8. Irritare enim eſt votum caſſare, & impedire ne robur obtineat. Diſpenſare verò eſt autoritatē ſuperioris voti obligationem relaxare. Differtq; diſpenſatio à commutatione in eo, quòd per diſpenſationem omnino tollitur vinculum voti. Cæterùm per commutationem non tollitur, ſed mutatur, vt cadat ſupra aliam materiam. Ex quo infertur, quòd ſi quis vouit peregrinationem, & votum illud commutetur in ieiunium, vel orationem, quòd hæc tenebitur facere vouens ex vi voti, & non ſolum ex præcepto commutantis. Quare ſi non ieiunauerit, vel orauerit, peccabit peccato ſacrilegij contra votum. Redimere idem eſt, quòd commutare, niſi quòd redemptio commutationē ſonat, vel in pecuniam, vel in aliud pecunia æſtimabile. Vt dum votum peregrinationis, quod ad ſacrum D. Iacobi fuit editum, in aurum mutatur, quod eidem templo offeras. Diſpenſatio tam in legem, quam in votum cadit. Sed differunt quantum ad hoc, quòd quia lex multos obligat, votum autē tantum reſpicit ſingularem perſonam; diſpenſatio in lege nihil aliud erit, quam exceptio ab vniuerſali obligatione. Vt cum quis priuilegio excipitur, nē quadrageſimam ieiunet. At verò diſpenſatio in voto eſt ſublatio illius; ob id, quòd cauſa qua factum eſt minime iam tunc decere videtur. Interpretatio atq; epicheia ſimiliter habet locum in lege, & in voto. Et eſt quando declaratur, legem aut votum in aliquo particulari caſu non tenere, vt diximus ſupra quæſt. 66. arti. 5. Si quis autem quærat, quod nam ſit diſcrimen inter diſpenſationem, & epicheiam, ſeu interpretationem, quantum attinet ad votum, (nam cum diſpenſare nihil aliud eſſe videatur quam interpretari, & declarare, quòd votum in illo caſu non obliget, videntur hæc duo coincidere, & in idē reddere,) reſpondeo diſcrimen cōſiſtere in hoc, quòd ad interpretationem, ſiue in lege, ſiue in voto eſt neceſſarium, quòd eius impletio in tali caſu ſit rationi naturali contraria. At verò ad diſpenſationem ſatis eſt, quòd legis, & voti ratio in tali perſona deficiat. Ex quo ſequitur, quod ad interpretationem voti non eſt neceſſaria prælati autoritas pro illo articulo. Eſt tamen ſemper neceſſaria ad diſpenſationem, vt videbimus latius artic. 12. huius quæſtionis. Verbi gratia: Vouit quis carnes non edere, & in eum locum deuenit, vbi niſi eas comedat peribit. In hoc caſu, quoniam res accidit iuri naturali contraria, ipſe vouens, ſua priuata autoritate, non obſtante voto, poterit carnes comedere, quoniam per epicheiam debet interpretari in illo caſu non obligare. Haud tamen ideò à voti vinculo manet abſolutus; ſed illa neceſſitate præterita manebit eo aſtrictus, ſicut anteà. Tamen, ſi vouit nō comedere carnes & eſus aliarum rerum eſt ſibi impedimēto, ne tam attentè literarum ſtudio incumbere poſsit, non ideò poterit per epicheiam contra votum facere; quia eius impletio tunc non eſt rationi naturali contraria. Habebit tamen cauſam, quare prælatus cum illo diſpenſet, votique obligationem, vel ad tempus, vel in perpetuum tollat. Et diſpenſatio tunc non eſt interpretatio, quòd

Irritare quid.

Cōmutare.

Redimere.

Diſpenſare

Interpretari.

Diſcrimen inter diſpēſationē & interpretationem.

quòd votum in illo caſu non tenet, ſed eſt efficere, quòd etiam ſi teneat tollatur. Eſt etiam vltra hæc omnia voti ceſſatio, de qua diximus articulo ſecundo huius quæſtionis, ad quam nulla requiritur diſpenſatio. Et contingit, quando quis emittit votum de re indifferenti ex aliqua particulari circunſtantia, aut fine bona effecta. Vt ſi quis vouit certam domum nunquam intrare propter vitandum aliquod periculum, quod ibi ſibi imminebat. Tunc ceſſante cauſa ceſſat & votum; quia iam talis domus ingreſſus relinquitur, res vana, & indigna, vt ſit materia voti.

Ceſſatio voti quid ſit.

1. Concluſ. D. Tho. de fide tenenda.

¶ His conſtitutis, prima concluſio huius articuli eſt de fide tenenda. De fide enim eſt, quòd Eccleſia poteſt in votis ſimplicibus diſpenſare, vt conſtat ex eius vſu, & ex veteri traditione à tempore Apoſtolorum, vſque ad præſens. Et non eſt dicendũ, quòd Eccleſia in re tam graui erret. Præterquam quòd erat neceſſarium ad bonam illius gubernationem, vt haberet hanc poteſtatem, vt optimè declarat Innocentius in cap. diſpenſationes. 1. quæſt. 7. in hunc modum dicens: Diſpenſationes cogunt aliquid de debito remittere, vt maius aliquid lucri fiat; more nauigantium, qui tempeſtate ingruẽte quædam exonerant, vt cætera ſalua permaneant. Idem etiam dicitur in cap. regula. 19. diſtinctione. Eſt autem hæc poteſtas nõ ſolum in concilio generali, ad quod non poteſt toties haberi recurſus, quoties opus eſt, ſed etiam in ipſo Papa omnium prælatorũ capite, atque paſtore. Nam cum Papa ſit generalis commiſſarius Chriſti, eiuſq; vicarius aſſumptus in plenitudinem poteſtatis, vt habetur in capit. qui ſe ſcit. 2. q. 6. & in capit. quodcunque. 24. q. 5. iuxta illud Ioann. 21. Paſce oues meas, & Matth. 16. Quodcunq; ſolueris, & quodcunque ligaueris ſuper terram, &c. fit, vt ex ſuo officio paſtorali, & vt vicarius Chriſti, poſsit quaſcunque leges poſitiuas declarare, diſpenſare, tollere & abrogare. Eſt autem votum quædam lex particularis, quam vouens ſibi præſcribit, vt ex ſupradictis patet. Ad hoc etiam habent ſinguli prælati Eccleſiaſtici ſuam limitatam auctoritatem, vt infra videbimus. Vbi ſimiliter explicabimus, quæ nam cauſæ ſint neceſſariæ ad voti diſpenſationem. Sed contra hoc eſt argumentum: Adimpletio voti etiã ſimplicis, eſt de iure diuino, & naturali: ergo in eo non poteſt Papa diſpenſare. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam in ijs, quæ ſunt de iure diuino, & naturali, nec Papa, nec Eccleſia poteſt diſpenſare, vt latè docet D. Tho. quodl. 4. art. 13. & in 3. diſt. 37. art. 4. Ad hoc argumentũ variè reſpondetur à Doctoribus. Quidam enim dicunt, quòd ideò Papa poteſt in voto diſpenſare, quia in quolibet ſubintelligitur conditionaliter voluntas Papæ, ad cuius diſpenſationem pertinent actus ſubditorũ. Itaq; dicunt, quòd ideo ſummus Pontifex, cum voluerit, poteſt voti obligationẽ relaxare, quia deeſt illa cõditionalis ſubintellecta, ſcilicet, ſi Papæ placuerit. Eo enim ipſo, q; diſpenſat non placet illi: & exinde ceſſat obligatio voti. Hæc tamen reſponſio impugnatur à D. Thom. & meritò in. 4. diſt. 38. q. 1. art. 4. quæſt. 1. Quia certè ſicut ſine voluntate Papæ poteſt quis alia multa facere, ità & vouere. Alij dicunt, quòd Papa diſpẽſat in votis, non quidem tollendo illorum obligationem, ſed ſolum declarando, quòd ea in tali, & tali caſu non obligant, propter aliquod bonum quod impeditur, aut malũ, quod oritur ex adimpletione voti. Sed nec hæc reſponſio aliquid valet, vt rectè docet D. Thom. loco citato. Quia aliud eſt declarare ius, quod pertinet ad epicheiam; & aliud diſpenſare, quod pertinet ad poteſtatem, quam habet Papa. Eſt enim latiſsimum diſcrimen inter declarare ius, & diſpẽſare in illo, vt latè docet Couarru. de teſtamentis. 2. part. cap. 6. §. 9. num. 2. & nos in præſenti tãtum loquimur de diſpenſatione, quam ex cõmuni omnium Doctorum ſentẽtia dicimus fieri poſſe à ſummis Pontificibus in votis ſimplicibus. Alij reſpondent ad argumentũ conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dicunt, quòd quãuis Papa regulariter loquendo, non poſsit diſpenſare in iure naturali, & diuino, poteſt tamen in votis ſimplicibus, quorum redditio eſt de iure naturali, & diuino ex particulari poteſtate, & autoritate ſibi ad id à Chriſto tradita ibi; Quodcunque ſolueris ſuper terram, &c. Quod conſtat ex vſu, & traditione Eccleſiæ. Itaque affirmant, quòd Papa tanquam Chriſti vicarius diſpenſat in votis, & relaxat ea, vultque illa non valere in tali, aut tali euentu. Quia ſi Chriſtus adeſſet etiam diſpenſaret. Et ſic ex interpretatiua commiſsione Chriſti diſpenſat Papa, interpretando, ſcilicet, eſſe Chriſti voluntatem, quòd in tali euentu reſcindatur contractus voti. Vnde quanuis, cum diſpenſatur in voto, diſpenſetur in iure diuino, & naturali; hæc tamen diſpenſatio non fit ab hominibus, ſed à Chriſto ipſo. Ità reſpondet Cano in relectione de pœnitentia in fine. Et ſiquis obijciat, ex hoc ſequi, quòd etiam poteſt ſummus Pontifex ex magna, & iuſta cauſa diſpenſare in matrimonijs, & in

Arg. diffic.

1. Solutio.

2. Solutio.

3. Solutio.

votis ſolennibus, cum non videatur eſſe maior ratio de his, quam de votis ſimplicibus; ſiquidem omnia habent æqualem obligationem ex iure naturali & diuino, reſpondent negando ſequelam. Nam ad hæc non habet Papa, nec Eccleſia interpretatiuam cõmiſsionem Chriſti, ſicut ad illa, quod ex perpetuo vſu & traditione Eccleſiæ colligitur. Cæterùm hæc ſolutio meo iudicio ſuſtineri non poteſt. Tum, Quia voluntariè aſſeritur illud de interpretatiua cõmiſsione Chriſti ad diſpenſandum in votis ſimplicibus, & nõ in votis ſolennibus, aut in matrimonijs. Tũ etiã: Quia cum ius naturale in ſuis præceptis intrinſecam, & eſſentialem contineat rectitudinem, aut malitiam; nulla ratione fieri poteſt, vt ſuper illo cadat diſpenſatio. De quo etiã nos diximus ſupra agentes de præceptis Decalogi. Quocirca his ſolutionibus omiſsis,

Vera reſpõſio ad arg. Quod mihi ad propoſitum argumentum reſpondendum videtur eſt, verum quidem eſſe, quòd ſuper his, quæ ſunt iuris naturæ, ac diuini diſpenſari per hominem non poteſt. Tamen quanuis adimplere votum ſit de lege naturali, & diuina, quando ſuperior diſpenſat, nihil contra ipſum votum fit, ſed tollitur eius vis, dum iudicatur non debere in tali caſu ligare. Quare quemadmodum quãdo princeps in lege humana diſpenſat, non facit, vt ſubditus legi nõ obtemperet, quod eſt contra ius diuinum & naturale, ſed ſolũ, vt quod erat lex in hoc caſu ceſſet: ſic etiam in voto, quando prælatus diſpenſat non facit, vt vouens non adimpleat votum, quod eſſet contra ius naturale & diuinum: ſed ſolum facit, vt quod antea erat votum, in tali caſu non ſit. Et ſic prælatus diſpenſans in voto, non diſpenſat ſupra ius diuinum, aut naturale quod faceret, ſi manente voto licitum cenſeret opus contrarium. Sicut nec diſpenſans in lege diſpenſat in iure naturali, quod præcipit illi parere. Sed ſolum tollit obligationem voti, qua non exiſtente, nulla lex naturalis præcipit, illud eſſe adimplendum. Et ſiquis adhuc inſtet; Lex diuina, &

Inſtantia. naturalis non poteſt per hominem tolli; ſed reddere votũ eſt lex diuina, & naturalis: ergo non poteſt tolli per hominem, atque ex

Reſponſio. conſequenti nec voti obligatio; Reſpõdeo, quòd diſpenſans non tollit legem diuinam, quæ eſt, vt dum votum firmum manet, ſeruetur, ſed tollit obligationem, quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. Sicut nec diſpenſans in lege humana tollit legem diuinam, quæ eſt, vt legi, quãdiu firma manet, obtemperetur; ſed tollit obligationem, quæ ex lege debebat oriri, ſi in ſua vi firma maneret. Itaque quod homo reus ſit voti ex duabus præmiſsis colligitur, nempe, quia vouit, & quia eſt lex, vt votum reddatur. Et diſpenſans non tollit hoc ſecundum; ſed prius, ſcilicet, obligationem, quatenus ex propria voluntate vouentis emerſit, quæ, vt ſupra diximus, eſt quædam lex humana.

ARTICVLVS XI.

¶ Vtrùm in voto ſolenni continentiæ poſsit fieri diſpenſatio.

AD VNDECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd in voto ſolenni continentiæ poſsit fieri diſpenſatio. Vna enim ratio diſpenſandi in voto eſt, ſi ſit impeditiuum melioris boni, ſicut * dictum eſt. Sed votum cõtinentiæ etiam ſi ſit ſolenne, poteſt eſſe impeditiuum melioris boni. Nam bonum commune eſt diuinius quàm bonum vnius. Poteſt autem per continẽtiam alicuius impediri bonum totius multitudinis, puta quando per contractum matrimonium aliquarum perſonarum quæ continentiam vouerunt, poſſet pax patriæ procurari: ergo videtur, quòd etiam in ſolenni voto continentiæ poſsit diſpenſari.

Inf. q. 186. ar. 8. ad 3.

Art. præc.

2 ¶ Præterea, Latria eſt nobilior virtus quã caſtitas. Sed ſi quis vouerit aliquẽ actum latriæ, puta offerre Deo ſacrificium, poteſt in illo voto diſpenſari: ergo multo magis poteſt diſpenſari in voto continentiæ, quod eſt de actu caſtitatis.

3 ¶ Præterea, Sicut votum abſtinentiæ obſeruatum poteſt vergere in periculũ perſonæ: ità etiam obſeruatio voti continentiæ. Sed in voto abſtinentiæ, ſi vergat in corporale periculũ vouentis, poteſt fieri diſpenſatio: ergo pari ratione in voto continentiæ poteſt diſpenſari.

4 ¶ Præterea, Sicut ſub profeſsione religionis, ex qua votum ſolennizatur, cõtinetur votum continentiæ, ita etiam votum paupertatis & obedientiæ. Sed in voto paupertatis & obedientiæ poteſt diſpenſari, ſicut patet in illis qui poſt profeſsionem ad epiſcopatũ aſſumuntur: ergo videtur, quòd in ſolenni voto continentiæ poſsit diſpenſari.

SED

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Eccleſ. 26. Omnis ponderatio non eſt digna animæ continentis.

¶ Præterea, Extra, de ſtatu * Monac. in fin. illius Decretalis. Cum ad Monaſterium dicitur, Abdicatio proprietatis, ſicut etiam cuſtodia caſtitatis adeo annexa eſt regulæ monachali, vt cõtra eam nec ſummus Pontifex poſsit indulgere.

In Decretali lib. 3. ar. 36. c. 6. in fin.

¶ Respondeo dicendum, quòd in ſolenni voto continentiæ tria poſſunt conſiderari. Primò quidem materia voti, ſcilicet, ipſa continentia. Secũdò, perpetuitas voti, ſcilicet, cum aliquis voto ſe aſtringit ad perpetuam obſeruantiam continentiæ. Tertiò, ipſa ſolennitas voti. Dicunt ergo quidã, quòd votum ſolenne eſt indiſpenſabile ratione ipſius continentiæ, quæ non recipit condignam recompenſationem, vt patet ex autoritate * inducta. Cuius rationem quidam aſsignant, quia per continentiam homo triumphat de domeſtico inimico, vel quia per continentiam homo perfectè conformatur Chriſto ſecundum puritatem animæ & corporis. Sed hoc non videtur efficaciter dici, quia bona animæ, vtpote contemplatio & oratio, ſunt multo meliora bonis corporis, & magis nos Deo conformant. Et tamen poteſt diſpenſari in voto orationis, vel contemplationis. Vnde nõ videtur eſſe ratio, quare non poſsit diſpenſari in voto continentiæ, ſi reſpiciatur abſolutè ad ipſam continentiæ dignitatẽ: præſertim cũ Apoſt. 1. ad Corinth. 7. ad continentiam inducat propter contemplationem dicens, quòd mulier innupta cogitat quę Dei ſunt. Finis autẽ potior eſt his quæ ſunt ad finem. Et ideo alij rationem huius aſsignant ex perpetuitate, & vniuerſalitate huius voti. Dicũt enim, quòd votum continentiæ non poteſt præteriri, niſi per id quod eſt omnino contrariũ: quod nunquam licet in aliquo voto. Sed hoc eſt manifeſtè falſum, quia ſicut vti carnali copula eſt continentiæ contrarium, ita comedere carnes, vel bibere vinum eſt contrariũ abſtinentiæ à talibus: & tamen in huiuſmodi votis poteſt diſpenſari. Et ideò alijs videtur, q̃ in voto ſolenni continentiæ poſsit diſpenſari propter aliquam communem vtilitatẽ, ſeu neceſsitatẽ, vt patet in exẽplo * præmiſſo de pacificatione terrarũ ex aliquo matrimonio cõtrahẽdo. Sed quia Decretalis inducta expreſsè dicit, quòd nec ſummus Pontifex poteſt cõtra cuſtodiã caſtitatis monacho licẽtiã dare: ideò aliter videtur dicendũ, quòd ſicut ſuprà dictũ * eſt, & habetur Leui. vlt. Illud quod ſemel ſanctificatum eſt Domino, non poteſt in alios vſus commutari. Non autẽ poteſt facere aliquis Eccleſię prælatus, vt id, quod eſt ſanctificatum, ſanctificationẽ amittat, etiã in rebus inanimatis: puta quod calix conſecratus deſinat eſſe conſecratus, ſi maneat integer. Vnde multo minus poteſt hoc facere aliquis prælatus, vt homo Deo conſecratus, quandiu viuit, cõſecratus eſſe deſiſtat. Solennitas autem voti conſiſtit in quadã conſecratione ſeu benedictione vouentis, vt dictum * eſt. Et ideo nõ poteſt fieri per aliquem prælatum Eccleſiæ, quòd ille qui votũ ſolẽne emiſit, deſiſtat ab eo ad quod eſt cõſecratus: puta, quòd ille qui eſt ſacerdos non ſit ſacerdos: licet poſsit prælatus ob aliquam cauſam executionẽ ordinis inhibere. Et ſimili ratione Papa non poteſt facere, quòd ille qui eſt profeſſus religionem, non ſit religioſus. Licet quidam iuriſtæ ignoranter contrarium dicant. Eſt ergo conſiderandum, vtrum continentia ſit eſſentialiter annexa ei ad quod votũ ſolẽnizatur: quia ſi non eſt ei eſſentialiter annexa, poteſt manere ſolennitas cõſecrationis ſine debito continentię: quod nõ poteſt contingere, ſi ſit eſſentialiter annexum ei ad quod votũ ſolennizatur. Non eſt autem eſſentialiter annexũ debitũ continentiæ ordini ſacro: ſed ex ſtatuto Eccleſiæ. Vnde videtur, quòd per Eccleſiam poſsit diſpenſari in voto continẽtiæ ſolennizatio per ſuſceptionem ſacri ordinis. Eſt autem debitũ continen

In 1. argu. ſed contra

In argu. 1.

Art. præc. arg. 1.

Art. 7. huius quæſt.

tiç essentiale statui religionis, per quem homo abrenũtiat seculo, totaliter Dei seruitio mancipatus. Quod non potest simul stare cum matrimonio, in quo incumbit necessitas procurandæ vxoris, & prolis & familiæ, & rerũ quę ad hoc requiruntur. Vnde Apostolus dicit. 2. ad Corinth. 7. quòd qui est cum vxore, solicitus est quę sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Vnde nomen monachi ab vnitate sumitur per oppositum, ad diuisionem prædictam. Et ideò in voto solemnizato per professionem religionis non potest per Ecclesiam dispẽsari; & rationem assignat Decretalis, quia castitas est annexa regulæ monachali.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd periculis rerum humanarum est obuiandum per res humanas, non autem per hoc quòd res diuinæ conuertantur in vsum humanum. Professi autem religionem mortui sunt mundi, & viuunt Deo: vnde non sunt reuocandi ad vitam humanam occasione cuiuscunque euentus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in voto temporalis continentiæ dispensari potest, sicut & in voto tẽporalis orationis, vel temporalis abstinentiæ. Sed quod in voto continentiæ per professionem solemnizato non possit dispensari, hoc non est inquantum actus castitatis, sed inquantum incipit ad latriam pertinere per professionem religionis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cibus directè ordinatur ad directionem personæ, & ideo abstinẽtia cibi directè potest vergere in periculum personæ: vnde ex hac ratione recipit votum abstinentiæ dispensationem. Sed coitus non ordinatur directè ad conseruationem personæ, sed ad conseruationem speciei: vnde nec directè abstinẽtia coitus per continentiam vergit in periculum personæ. Sed si per accidens ex ea aliquod periculũ personale accidat, potest aliter subueniri, scilicet per abstinẽtiam, vel alia corporalia remedia.

¶ Ad quartum dicendum, quòd religiosus qui fit episcopus, sicut non absoluitur à voto continentiæ, ita nec à voto paupertatis, quia nihil debet habere tanquam proprium, sed sicut dispensator communium bonorũ Ecclesiæ. Similiter etiam nõ absoluitur à voto obedientiæ, sed per accidens obedire non tenetur si superiorem non habeat: sicut nec Abbas monasterij, qui tamẽ nõ est obediẽtię voto absolutus.

¶ Authoritas vero Ecclesiastica, quæ in contrarium obijcitur, intelligenda est quantum ad hoc quòd nec fœcũditas carnis, nec aliquod corporale bonum, est comparandum bono continẽtiæ: quæ inter bona animæ computatur, vt * Augustin. dicit in libro de sancta virginitate. Vnde signanter dicitur animæ cõtinẽtis, nõ carnis cõtinentis.

In libr. de bono coniugali. c. 21. in prin. to. 6. virginitate cap. 7. & 8.

Summa Textvs.

OMissis variis opinionibus, quas D. Thom. in hoc articulo recensẽt, & reijcit ad explicationem difficultatis propositæ, duas constituit propositiones. Prima conclusio: In voto solenni continentiæ à clericis emisso potest Ecclesia dispensare. Probatur: Hoc votum non est essentialiter annexum ordini sacro, sed tantum ex statuto Ecclesiæ: ergo in illo Ecclesia dispensare potest. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam sacerdotes Græcorũ coniugati ab Ecclesia Latina administrare permittuntur. Secunda conclusio: In voto solenni continentiæ à monacho emisso non potest Ecclesia dispẽsare. Probatur: Castitas huic statui est essentialiter annexa: ergo in ea non potest fieri dispensatio. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Ecclesia non potest tollere statum, nec efficere, vt id, quòd Deo est consecratum, ipso manente, non sit consecratum: ergo nec poterit efficere, vt non teneatur aliquis ad id, quòd est essentiale suæ consecrationi. Et cõfirmatur ex cap. cum ad monasterium. de statu monachorum, in fine, vbi Innoc. III. dicit. Nec æstimet Abbas, quòd super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispẽsare. Quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeò est annexa regulę monachali, vt cõtra eam, nec etiam summus Pontifex possit licentiam indulgere.

Explicatio Articvli.

Votum solẽne potest fieri tacite & expresse

PRo intelligentia huius artic. aduertendũ est primò, q̃ votu solenne religionis dupliciter põt emitti. Vno modo explicitè profiten-

profitendo aliquam ex religionibus approbatis. Alio modo implicitè. Et hoc adhuc dupliciter. Vno modo, vt si nouitius, animo profitendi tacitè, faciat actum solis professis annexum, qualis est ferre suffragium in capitulo. Ità habetur expressè de regularibus, & transeuntibus ad religionem. cap. vidua. Vbi definitur, quòd si vidua sponte velum conuersionis, quanuis non sacrum sibi imposuerit, & in Ecclesia inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit, nolit, sanctimoniæ habitum vlterius habere debebit. Secundò modo potest fieri professio tacita, per hoc quod nouitius gestet habitum proprium professorum per annum, vbi habitus sunt indistincti; & vbi sunt distincti habitus, per hoc quod elapso anno probationis habitum professorum recipiat. Sufficietque ad hoc quæcunque habituum distinctio, & diuersitas, quanuis solum consistat in benedictione, vt habetur in cap. is qui. de regularibus in. 6. Est tamen aduertendum, quòd si aliquis deferat habitum per annum, animo non profitendi, coram Deo, non erit professus, quanuis ab Ecclesia compelli poterit ad religionem, quoniam exterius tacitam fecisse professionem comprobabitur.

In ordinibus non mendicantibus potest fieri professio ante annũ probationis

¶ Secundò est aduertendum, quòd in ordinibus mendicantium nullus expresse profiteri potest ante elapsum annũ probationis. Et si contrarium fecerint tam prælatus quã monachi erunt excommunicati, vt habetur expresse in cap. non solum. & in cap. constitutionem. de regulari. in 6. In non mendicãtibus autem ante annum probationis poterunt nouitij profiteri ex rationabili causa. Et quia moniales nostri ordinis, & etiã sanctæ Claræ non sunt mendicantes, sed reclusæ, benè poterunt ante annum profiteri, vt docent Paludanus in. 4. dist. 38. & Sylvest. verbo, religio. 3. §. 3.

Hoc est intelligendũ ante Concilium Tridẽtinũ, nam post illud, contrariũ est verum, tã quo ad viros, quã quo ad mulieres, vt constat ex Sess 25. ca. 15.

¶ Tertiò est aduertendum, quòd milites commendatarij, qui multis annis deferunt habitum professorum, licet secũdum ius cõmune essent censendi taciti professi, modo tamen non censentur quo ad vsq; expressè eam religionem promittant, cuius habitum deferunt. Ità enim habet communis consuetudo, quæ forsan in hac parte abrogauit ius commune. Nisi dicamus, quòd istæ religiones peculiare ad hoc habent priuilegiũ, quo in iure communi dispensatur. De hac re videnda est gloss. in Clem. de regular. & statu monachorum, & Sylvest. verbo, religio. 3. qui optimè loquitur.

¶ His constitutis circa primam conclusionem D. Tho. in qua de voto à clericis emisso est sermo, aduertendum est, quòd votum solenne castitatis, quod à clericis in susceptione sacri ordinis emittitur, non solum opponitur rei vxoriæ; alias fornicantes non essent sacrilegi; sed etiam opponitur cuicunque carnali commistioni, sicut votum religiosorum. Quare clerici hac ratione peccantes semper committunt sacrilegium. Sed dubium est de iure, quo illis huiusmodi continentia est præcepta, an, scilicet, iure diuino, vel potiùs tantum iure positiuo? Maioris in 4. distinct. 24. quæst. 2. & Clithoueus in lib. de continentia sacerdotali. cap. 13. arbitrantur iure diuino esse prohibitum sacerdotibus matrimonia contrahere. Et sic dicunt, quòd Papa super hoc dispensare nõ potest. Hanc eandem sententiam tenet Vvaldensis in lib. de sacramen. cap. 128. & 129. & de sacramentalibus. cap. 66. Et probatur: Non est magis de intrinseca ratione religionis castitas, quam de ratione ordinis: ergo sicut iure diuino, & naturali religiosus tenetur ad castitatem; ità etiam & sacerdos: atque ex consequenti, sicut non potest dispensari cum religioso, vt matrimonium contrahat: ita etiã nec cum sacerdote. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex cap. vnico. de voto. lib. 6. vbi ambo vota æquiparantur, quãtum ad hoc, quòd est dirimere matrimonium.

Dubiũ de continẽtia clericorum

¶ Hoc tamen non obstante, dico iure tantum humano, & non diuino, aut naturali esse sacerdotibus castitatem præceptam. Non enim repugnat, quo minùs absque castitatis voto homo verè sit sacerdos, vt Græcorum mos nobis testatur. Vnde fit consequens, quòd & si ordo suapte natura quandam secum adferat congruentiam decentiamque castitatis matrimonio repugnantem, non tamen ex se parit virtutem præcepti, vt eo ipso diuino iure, quo ordinis sacramentum institutum est, sint ordinati à matrimonio prohibiti. Sed hoc præceptum & prohibitio iure tantum pontificio posita est; illamque Ecclesia ex decentia functionis sacrorum ordinum deduxit. Quare super hoc præcepto poterit dispensare; quanuis dispensatio cum sacerdotibus indecentissima esset, Ecclesiæque pestifera. Sunt enim quã plurimæ rationes, quæ efficacissimè ostendunt, perfectioni Euangelicæ esse valde cõforme, vt sacri Ecclesiæ ministri à re vxoria sint alienissimi. Prima est; Nam Christus de intacta Virgine natus, virginitatisque ipse decus Ecclesiam, ceu columbam candore virgineo nitentem sibi cõnubio copulauit, eo exemplo docens, vt sacerdotes quibus Ecclesiam eandem desponsauit, virgini, si non virgines, saltem cælibes seruent

Conclusio.

Rationes ostendẽtes congruẽtiã castitatis sacerdotũ.

fidem. Secunda ratio desumitur ex cordis nitore, corporisque munditia, quam tractatio corporis, & sanguinis Christi expostulat. Tertia ex altissima meditatione, assidua que oratione, & sacrorum impensissima lectione, quibus sacerdotes dediti esse debent, quæ omnia coniugali consortio ex diametro aduersantur. Quarta ratio est: Nã solertissima cura, quam erga pauperes, viduas, & orphanos gerere tenẽtur solicitudinem familiæ vxore, & liberis occupatæ non permittit. Quinta: Quia autoritas & dignitatis splendor, quibus sacerdotes reliquo populo antecellere debent, non sinit, vt cum vxoribus sicuti reliquum vulgus misceantur. Ac tandem: Quia si liberos fas illis esset procreare, omnes illuc nerues intenderent, vt quasi hæreditario iure sacerdotia eis relinquerentur. Sicque non rectè fieret beneficiorum distributio: quod in ingentem Ecclesiæ perniciem cederet. Ex quo infertur, quàm grauissimè errauerint hæretici, qui sacerdotum cælibatum labefactare contenderunt. Quod primus fecit Iouinianus quidam. Et eandem hæresim posteà Vigilantius, vt autor est Diuus Hieronymus ad Riparium, Epistola. 2. impudentissimè auxit, non solum permittens, sed etiam compellens, vt nullus Diaconus ordinaretur, antequam matrimonium iniret. Eandem hæresim posteà ebibit Vvitcleph, vt refert Thomas Vvaldensis, tom. 2. de sacramentis, cap. 128. Et tandem Lutherus in illo suo sæpè damnato libello. de abrogãda missa priuata. Vbi dicit nequaquam posse Papam clericis matrimonium interdicere. De hac re videndus est Castro de hæresib. verbo, sacerdotium, hæresi. 4. Et Didacus à Stunica Augustinianus, magisterque doctissimus de vera religione. lib. 2. cap. 26.

Discrimen inter Græcos & Latinos.

Est tamen aduertendum discrimen, quod D. Thom. inter Græcos & Latinos dignoscit, dicens, quòd apud Græcos ordo sacer solum ex vi ordinis matrimonium impedit. Ideòque post susceptos ordines neminem vxorem ducere permittunt. Non tamen habent ordinibus annexum votum, vt Innocentius in cap. cum olim. de clerico coniug. testatur. Et ideò non solum coniugatos sacris initiant, verum & initiatos in vsu coniugali viuere sinunt, exceptis hebdomadibus, quibus altaris ministerio inseruiunt. Vnde in sexta Græcorum synodo, & refertur in cap. si quis. 32. dist. in hunc modum dicitur: Si quis eorum, qui ad clericatum accedunt voluerit mulieri nuptiali iure copulari, hoc ante ordinationem diaconatus faciat. At verò Latini non modo propter ordinum dignitatem, verum & propter votũ, quod habent annexum à matrimonio ineundo cohibentur. Nam quanuis qui ordinatur votum illic non exprimat, ex statuto tamen Ecclesiæ ibidem includitur. Quapropter ordinati non solum matrimonium contrahere prohibentur, & si id attentauerint est nullum; verum etiam post contractum ab ordinibus suscipiendis excluduntur. Votum enim in illis inclusum non modo matrimonio contrahendo, verum, & eius vsui est impedimento. Ex dictis infertur nunquam à temporibus Apostolorum vsque ad præsens, vsu fuisse receptum, vt sactis ordinibus initiati, saltim sacerdotio, matrimonium contrahere permitterentur. Sed semper in hoc sacro ordinis sacramento ea fuit cognita, atque confessa dignitas, quæ matrimonium respuere deberet, quidquid dicat Caietanus. quæst. 12. primi quodl. Vbi olim in more Græcis contrarium fuisse affirmat, propter verbum Stephani Papæ in capit. aliter. 32. dist. dicentis, quòd Græcorum sacerdotes, diaconi, & subdiaconi, matrimonio copulantur ineptam existimãs glossam, quæ verbum, copulantur, per hoc quod est, copulato vti, interpretatur. Nam copulantur, inquit, non sonat, nisi quòd post ordines matrimonia contrahant. Sed certè verbum illud passiuum non actionem tũc præsentem, sed permanentiam in præterito designat, vt ait gloss. Verum est aliquandiu durasse apud Græcos, vt subdiaconi ad matrimonium permitterentur. Quin etiam, & diaconi si in ipsa ordinatione protestati fuissent, quòd vellent habere vxores, vt Gregorius in cap. ante triennium. 31. dist. insinuat. Imò durum illic reputat eos more Romanę Ecclesiæ vsu vxorio arcere. Cæterùm, quòd clerici in sacro presbyteratus ordine constituti vxorẽ ducere permitterẽtur, nec apud Latinos, nec apud Græcos fuit vnquam receptum. Gregorius posteà inhibuit, vt nullus in subdiaconum ordinaretur, nisi qui prius castè victurum promisisset. cap. nullũ. 28. dist. & cap. multorum. dist. 32. Ac demũ clerici in sacris de facto contrahentes anathematis censura feriuntur in Clem. vnica. de consan. & affi. officioq; & beneficio priuantur in cap. decernimus, & in cap. de his. 28. dist. Et capit. presbyter. eadem dist. iubẽtur deponi, & cap. eos, qui. dist. 32. Quod si plures mihi obieceris, cum quibus post subdiaconatum, imò & post diaconatum ad matrimonium migrare summus Pontifex dispensauit, Maioris atque Clithoueus dispensationem nõ tenere responderent. Id tamen absq; vlla probabilitate. Nam cum votum,

Sacerdotes nũquã fuerũt permissi ducere vxorem.

Obiectio.

Responsio.

votum,vt diximus,non ſit de intrinſeca ratione ordinis,ſed de iure Pontificio, quanuis accidere potuerit, vt tam qui petit, quã qui concedit grauiter peccét,facta tamẽ diſpenſatione matrimonium erit firmum, atq; legitimum. Et poſt factam pœnitentiã prioris peccati, ſi aliquod commiſit, tuta conſcientia poterit ſic diſpenſatus petere & reddere debitum,& in matrimonio perſeuerare. Quare ad argumentum in principio dubitationis factum, reſpondetur,negando antecedens. Et ad probationem dico, quod quanuis textus ille eodem modo loquatur de voto à clerico emiſſo,& de illo, quod fit à monacho, quantum attinet ad ſolennitatem, atque etiam quantum ad id, quod eſt impedire matrimonium;non tamen æquiparantur huiuſmodi vota quantum ad diſpenſationem,ſicut nec æquiparantur quantum ad ius,quo illorum redditio eſt præcepta,vt latius patebit ſequenti dubitatione.

Dubiũ graue. ¶Circa ſecundam concluſionẽ D. Tho. eſt grauis difficultas, vtrũm poſsit Eccleſia diſpenſare in voto ſolenni cõtinentiæ à monacho emiſſo. In qua re ſunt multi,qui à D. Tho.diſſentiant, dicentes ſummum Pontificem perinde in voto ſolenni religioſorum ex magna aliqua cauſa diſpenſare poſſe, ac in voto ſacerdotum. Ità tenet Enrichus de Gandauo quodl.5.q.25.&.26. Ricardus in. 4.d.38.art.9. Durandus eadem d.q.2.Paludanus.q.4.Caietanus hic,& in opuſculo.27. quæſtionũ, q.24. Angelus verbo.votũ.4.§. 5.Corduba libro.1.quæſtionarij, q.24.Michael à Medina lib.1.de continentia cap.7. & cap.25. & cap. 42. Nauarro in Manuali, cap.12.num.75.in fin.Couarru.de teſtamentis.ca.2. nu.10. cũ Ioanne Andrea, Felino, Tiraquello, Alexandro,Bonauentura, Altiſſiodorenſi. Et D. Antoninus.3. p.titulo.22. cap.3.dicit hanc eſſe probabilem.Imo Diu. Tho.in.4.d.38.q.1.ar.4.quæſtiuncula.1.ad. 3.tenet idem. Et probatur primo: Summus Pontifex poteſt diſpenſare in voto ſolenni continentię clericorum,vt D.Tho. fatetur: ergo etiam poterit diſpenſare in voto ſolenni religioſorum. Probo conſequentiam: Nã cum vtrumque ſit ſolenne, æqua debebit eſſe vtriuſque ratio. ¶Secundo argumentor. In omni voto intelligitur conditio, niſi Papa diſpenſauerit: ergo in omni voto etiam ſolenni poteſt Papa diſpenſare. Conſequentia eſt nota,& antecedens probatur: votum eſt quædam lex particularis, quam ſibi homo particulariter præſcribit;ſed in omni lege particulari ſubintelligitur conditio, niſi obſtet bono communi: ergo in omni voto intelligitur conditio,niſi Papa diſpenſet, ad quem pertinet cura de bono communi.

1. argum.

2. argum.

¶Tertiò: Sub voto ſolenni religionis, nõ ſolum caſtitas,verum etiã paupertas & obedientia continentur: ſed in paupertate, & obedientia poteſt Papa diſpenſare, imò de facto diſpenſat,quando quis ex monachatu in Epiſcopum aſſumitur, qui & à profeſsionis obedientia eximitur, & in diuitijs viuere permittitur: ergo etiam poterit diſpenſare in voto ſolenni continentiæ. ¶Quartò: Nullus ſe poteſt eximere ab obligatione iuris naturalis: ſed iure naturali tenetur homo pro bono communi totius regni matrimonium contrahere: ergo hac ratione & cauſa exiſtente poterit cum eo Papa diſpenſare. Et confirmatur: Id quod ſi adeſſet obſtaret voto,ne fieret,eſt cauſa legitima, vt poſt votũ emiſſum in eo diſpenſetur: ſed ſi aliquis imminenti grandi periculo regni vellet emittere votum continentiæ,potius deberet contrahere,quam illam vouere: ergo eodem periculo exiſtente etiam poſt votum emiſſum poterit in eo fieri diſpenſatio: Conſequentia cum minori eſt nota, & maior recipitur ab omnibus Doctoribus. ¶Quintò: Ex ſententia D.Tho.articulo præcedenti, tunc eſt cauſa legitima ad diſpenſandum in voto,quãdo illud eſt maioris boni impeditiuum: ſed hoc poteſt in voto ſolenni continentiæ reperiri: ergo in voto ſolenni continentiæ poterit fieri diſpenſatio. Conſequentia cũ maiori eſt nota,& minor probatur: Bonum cõmune teſte Ariſtotele,quid diuinius,& melius eſt, quam bonum particulare alicuius: ſed poterit fieri,vt ex voto ſolenni continẽtiæ alicuius periclitetur bonum commune, niſi matrimonium contrahat: ergo tunc erit legitima cauſa, vt in voto ſolenni continentiæ fiat diſpenſatio. Et confirmatur. Latria nobilior virtus eſt, quam caſtitas: ſed ſupra votum latriæ,ſcilicet,ſupra votum offerendi ſacrificium iuſta de cauſa poteſt fieri diſpenſatio: ergo & ſupra votum caſtitatis.

3. argum.

4. argum.

5. argum.

Vltimum argumẽt.

¶Vltimò. Summus Pontifex de facto diſpẽſauit cum multis, vt refert Ancharranus cõſil.339.num.2. Felinus in cap. ſi quando.de reſcriptis num.5. Molineus de conſuetudinibus Pariſ. in rubrica num.40. Marineus Siculus lib.8.de memorabilibus Hiſpaniæ ca. finali, & Caietanus in hoc cõmentario. Et ità legimus Cæleſtinum Romanum Pontificem diſpenſaſſe cum Ramiro rege Aragoniæ,cum eſſet monachus ordinis ſancti Benedicti. Et idem diſpenſauit cum Conſtantia Moniali, vt nuberet Enrico ſexto. Erat enim Conſtãtia filia Rogerij Regis Siciliæ, & Neapolis. Qui cum in expeditione Hieroſolymitana,& eius expugnatione diẽ obiiſ-

ſet anno.1391.Tancredus eius regna tyrannicè occupauit, & inſuper Romano Pontifici obedientiam denegauit. Quare à Cæleſtino fuit regno priuatus. Henricuſque ſextus Romanorum Imperator iuſſus ducere Conſtantiam,vt eo matrimonio facto, ad illa regna integrum ius haberet. Ità Belugantius,& Beluesius in ſuis cétiloquijs à num. 129.vſque ad.150.& Illeſcas in vita iſtorum Pontificum.Ioannes Zanora, & Niceta antiquiſsimi ſcriptores in vita Imperatorũ,ali qua dixerunt, cum non parua illius temporis ſcriptorum caterua. Vnde immeritò Soto lib.7.de Iuſtitia q.4.art.2. dicit huiuſmodi hiſtorias non eſſe vndequaque veras.Eodem etiam modo diſpenſatum fuit cum ordinibus de Alcantara,& Calatraua, & tandem cum Magiſtro de Monteſa.Qui omnes ſunt verè monachi, vt docet Soto lib.7. de Iuſtitia,q.5.art.3.ad.3.Qui etiam dicit prudenter cum illis fuiſſe diſpenſatum:quia abſque dubio non poterant caſtitatem ſeruare propter rationes quas ibi enumerat. De militibus verò & ſancti Ioannis equitibus non ſic. Nunquam enim cum illis fuit diſpenſatum.De eorum obſeruantia,& religione tractat etiam Soto in.4.d.27.q.1. art.4. Vnde Alexander.III. viros matrimonij vinculo ligatos ab hoc ordine reijci præcipit, niſi de licentia vxoris caſtitatem voueant, & ipſamet vxor hoc idem faciat, iuxta textum in capit. vxoratus. de conuerſione coniugatorum.

Sententia D.Tho. & aliorum.

¶Contrariã tamen ſententiam tenet Diu. Thom.in hoc articulo.Albertus Magnus in 4.d.38.art.15.Altiſsiodorenſis lib.3.ſuę ſummæ,cap.22.Almaynus Tractatu de poteſtate Papæ cap.3. D.Bonauent. in.4.d.38.q.3. Capreolus d.33.q.2. Turrecrem.in ca.ſicut bonum.27.q.1.Sylueſter,verbo, votum.4.§. 5.Catherinus lib.6.contra Caietanum cap. 2.Soto lib.7.de Iuſtitia. q.4.art.2.& in.4.d. 38.q.2.art.2. Qui omnes vnanimiter dicũt, in nullo caſu etiam propter ſalutem alicuius regni, vel ad conſeruandum humanum genus, ne pereat, poſſe ſummum Pontificem diſpenſare in voto ſolenni continẽtiæ; quia monachus iure naturali,& diuino eſt inhabilis ad matrimonium contrahendum.Vnde dicunt,quod quemadmodum ſi in mundo non eſſet, niſi vnicus vir coniugatus, & vxor illius eſſet ſterilis,non poſſet Papa diſpenſare,vt cum alia contraheret, ne vniuerſum periret: ità etiam nulla de cauſa poteſt cum monacho diſpenſare.Et probari poteſt

1. argum. hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ex facto Matthæi Apoſtoli. Qui,vt hiſtoriæ tradunt, noluit diſpenſare cum Iphigenia moniali, vt Regi nuberet,quanuis Rex promitteret ſe ſuoſque ad fidem conuerti. Dicens nefas eſſe Regis ſponſam violare.Quam quidem hiſtoriam ſcribit Abdias quidã coęuus Apoſtolorum, qui & ab ipſis fuit ordinatus Epiſcopus; eamque recepit vniuerſalis Eccleſia: quanuis Caietanus in hoc articulo illam reijciat. Secundo probatur ſentẽ *2. argum.* tia D.Tho.ex cap.cum ad monaſterium. de ſtatu monachorum. Vbi dicitur,quod abdicatio paupertatis, & cuſtodia caſtitatis adeò ſunt annexa regulæ monachali, vt ſuper eis ſummus Pontifex diſpenſare non poſsit.Ter *3. argum.* tio ſic argumentor: Sicut ille, qui ſemel eſt ſacerdos, non poteſt fieri non ſacerdos : ità etiam ille, qui ſemel eſt monachus non poteſt fieri non monachus ; quia de iure naturali & diuino eſt iam Deo traditus per ſolẽnem profeſsionem,vt D.Thom.dicit in hoc articulo. Sed ſtante monachatu implicat, ꝙ aliquis contrahat matrimonium, quia continentia eſt eſſentialis,& de intrinſeca ratione monachatus; & ſine qua non maneret: ergo ſicut ſummus Pontifex non poteſt efficere,vt monachus non ſit monachus:ità etiam nec poterit efficere, vt monachus caſtitatem non ſeruet. Ad hoc argumentum reſpondẽt Caietanus & alij dicentes, quod licet non poſsit fieri,vt qui ſemel eſt Deo conſecratus per profeſsionem non ſit conſecratus;poterit tamen fieri pro cauſa ligitima, & neceſſaria,vt ille,qui Deo eſt conſecratus matrimonium contrahat. Sicut & calix,qui Deo eſt conſecratus ex legitima cauſa applicari poteſt ad alios vſus communes. Idque probat exemplo Dauid, qui in caſu neceſsitatis comedit panes propoſitionis, quibus veſci non licebat, niſi ſolis ſacerdotibus. Cæterũ hæc ſolutio non ſatisfacit.Nam id quod eſt alterius ab eo auferri non poteſt per humanam poteſtatem; ſicut vnus coniugum,quia alterius eſt, ab eo auferri non poteſt per humanã poteſtatẽ;ſed homo per profeſsionem nõ ſolum fuit conſecratus Deo,ſed etiam totus ei traditus, & religioni, ità vt iam nõ ſuus, ſed Dei & religionis dicatur : ergo per humanam potentiam ab eo ſtatu auferri nõ po- *4. argum.* teſt. Quarto probatur hæc eadem ſententia: Nam ſi Papa poſſet diſpenſare in voto ſolẽni continentiæ,ſequeretur,quod etiam poſſet diſpenſare in matrimonio rato,& non cõſummato,cõſequens autẽ eſt falſum, & abſurdum : nam ſic vir viuente priori vxore aliam ducere poſſet:ergo & illud,ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Matrimonium ratum,& non conſummatum iure diuino diſſoluitur per profeſsionem,vt ſupra diximus: ergo maius vinculum eſt profeſsionis quam ma-

matrimonij, atq; ex cõsequẽti si Papa potest in maius vinculum poterit in minus. Et confirmatur: Posito casu, quod ille, qui matrimonium contraxerat ingrediatur religionem, & profiteatur, tunc iam dissoluitur illud matrimonium; & si posteà faciamus, quod Papa dispenset in illo voto solenni, tũc etiam ille iam erit liber à professione, atque ex consequenti poterit matrimonium contrahere cum alia viuente priori, quod est absurdũ. Ad hoc argumentum Canonistæ in capit. ex publico. de conuersatione congregatorum respondent, concedendo sequelam, quam etiam concedit Caietanus in hoc articulo, & Duran. in. 4. d. 38. q. 2. Qui dicit, quod sicut, si vir moriatur post contractum matrimonium, & postmodum resurgat, potest ducere aliam vxorem, quia prius matrimonium fuit terminatum in morte: ità etiam poterit ille dispensatus ducere aliam vxorem, quia prius matrimonium fuit terminatum in morte, qua mortuus fuit ille seculo solenniter profitendo. Et quidem, si teneamus opinionem Canonistarum, nulla alia ratione respõderi poterit ad hoc argumentum. Cæterum falsum est dicere, quod Papa potest dispensare in matrimonio rato, & non consummato, vt communiter tenent Theologi in. 4. d. 26. & Soto in. 4. d. 27. q. 1. art. 4. Idque colligi videtur ex sacra scriptura. Matth. xi. 19. & Marci. 10. Vbi referens Christus verba Adã dicit: Quod Deus coniungit homo non separet. Et certum est, quod loquebatur de matrimonio rato, & non consummato, non dum enim Adam vxorem cognouerat.

Sententia autoris.

¶Propter hæc argumenta dico, longè esse probabiliorem sententiam D. Tho. quæ asserit Papam non posse dispensare in voto solenni, quanuis nec etiam contraria opinio sua careat probabilitate. Ex quo fit, vt si Papa dispenset in voto solenni continẽtiæ, vel in matrimonio rato, & non consummato, quanuis factum non teneat à parte rei, quia id facere non potest; non tamen peccabit Pontifex dispensando. Quia in hoc facto sequitur opinionem grauissimorum Doctorum. Et sic etiam dispensati manebunt tuti in conscientia.

Nota primo pro solutione ad argumenta primæ opinionis.

¶Et vt ad argumenta alterius opinionis respondeamus, aduertẽdum est primò, quod vt supra diximus, solennitas voti non in aliqua benedictione, aut consecratione consistit, vt Cietan⁹ existimat, & videtur D. Thomas innuere; sed potius in actuali quadam traditione, qua ille, qui solenniter vouit se totum Deo tradit, vt mancipium. Cæterum, quia illa actualis traditio sub forma fit benedictionis, vel consecrationis, idcirco vtitur D. Thom. in hoc articulo benedictionis, vel consecrationis nomine ad significandam vouẽ solennitatem. Cùm tamen in. 4. d. 38. q. 1. art. 2. expresse dicat Votum solenne tunc fieri, quando quis personaliter se Deo tradit. Et in articulo. 3. ad. 5. argumẽtũ dicit, quòd ideò votum solenne dirimit matrimonium, non autem votum simplex, quia votum solenne continet actualem exhibitionem proprij corporis.

¶Secundò est aduertendum, quod quãuis votum solenne contineat actualẽ traditionem, ipsum tamẽ essentialiter est promissio, quæ Deo aliquid promittimus. Tradendo tamen ipsam personam, vel in diuinum cultũ, vt fit, dum sacros ordines suscipimus, vel in diuinam contemplationem, vt fit, dum religionem aliquam profitemur. Itaque in quo cunque votõ solẽni est & traditio personæ, & promissio aliarum rerum, quarum votũ emittimus. Vt, verbi gratia, quando quis suscipit sacros ordines, tradit personam in perpetuum Dei cultum, & prætereà promittit castitatem, & alia quæ decent ad statum clericalem. Et similiter, quando aliquis profitetur, tradit personam religioni in perpetuam Dei contemplationem. Et prætereà promittit castitatem obedientiam, & paupertatem, quæ necessaria sunt ad statum monachalem. *2. Nota.*

¶Tertio est aduertendum, esse latissimum discrimen inter traditionem, quæ fit in susceptione sacrorum ordinum, & traditionẽ, quæ fit, dum religionem aliquam profitemur. Nam in priori traditione non intrinsecè includitur votum castitatis, sed tantum extrinsecè ex statuto Ecclesiæ ità præcipiẽtis. Cum tamen possit fieri, vt quis tradiderit personam in perpetuum Dei cultum; & tamen non seruet omnimodã castitatẽ. Cæterum in traditione, quæ fit, dum quis religionem aliquam profitetur intrinsecè, & essentialiter includitur votum castitatis, paupertatis, & obedientiæ. Ita, vt fieri non possit, quod quis hac ratione personam Deo tradat in perpetuam contemplationem, quin & sit astrictus voto castitatis, paupertatis, & obedientiæ. Ex quo infertur, quod ad hoc, vt quis possit dispensare in voto castitatis à clerico emisso, non est necessarium, q̃ possit tollere traditionem, quæ fit in susceptione sacri ordinis, ea enim permanente potest fieri, vt clericus castitatem non seruet: sed tãtum requiritur, quod habeat potestatem supra ius, quod præcipit clericis, vt castitatem seruent. Vnde cùm Papa supra illud ius habeat plenam potestatem, in eo voto optimè poterit dispensare. Cæterùm, cùm in traditione, *3. Nota.*

tione, quæ ſit in profeſsione, eſſentialiter in cludatur votum caſtitatis, nullus poterit in hoc voto diſpenſare, niſi ille, qui poteſt tollere talem traditionem. Vnde cum Papa eam tollere non poſsit, non enim poteſt efficere, vt ille, qui ſemel Deo traditus eſt, non ſit traditus, ſit, vt nec etiam poſsit in illo voto diſpenſare. Et per hæc patet ſolutio ad primũ argumentum. Ad quod reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã, propter rationem iam dictam. Ad ſecundũ reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod quemadmodum homo poteſt contrahere matrimonium, ex quo damnum aliquod reipublicæ ſequatur; non tamen in eo includitur conditio, niſi Papa diſpenſauerit: ità etiam poterit ſolenniter vouere, abſque ea conditione, ſi quidẽ vtrobique eſt perſonæ traditio. Ad tertium argumentum, reſpondetur cum D. Tho. hic ad 4. conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quod quando monachus in Epiſcopum aſſumitur, nõ magis diſpenſatur cum illo in voto paupertatis, quã in voto caſtitatis. Nihil enim tanquam proprium debet habere, quauis ei concedatur maior vſus, & plana diſpenſatio bonorũ Eccleſiæ, ſed dominium remanet penes ſummum Põtificem & Eccleſiam Romanam. Ex quo infero, quod ſi Papa tollat à monacho Epiſcopo proprios redditus, & ea, quæ illi ſunt neceſſaria; non peccabit contra iuſtitiam; ſed tantum contra charitatem, & ſuauem Eccleſiæ gubernationem. Vnde nihil tenebitur reſtituere. Cæterum ſi ab alio Epiſcopo redditus tolleret, ſine rationabili cauſa, peccaret contra iuſtitiam, & teneretur ad reſtitutionem, quia alij Epiſcopi habent dominiũ ſuorum reddituum. Si autem monachus fiat Papa pleniorem habebit rerum vſum, & dominium erit penes Chriſtum & Eccleſiam. Similiter etiam dico de monacho facto Epiſcopo, quod non diſpenſatur cũ illo in obedientia, ſed manet ſemper Papæ ſubiectus, ſi autem ſit Papa nulli erit ſubiectus. Sed hoc eſt per accidens; quia in terris non habet ſuperiorem. Cæterũ ſi Papatum dimittat denuo erit prælatis religionis ſubiectꝰ ſine nouo voto obedientiæ. Ex quo colligitur eum ab eo non fuiſſe abſolutum. De hac re videndus eſt D. Thom. infra q. 186. art. 8. ad. 3. Ad quartum argumentum reſpondetur, quod illud potius facit pro nobis, quã contra nos. Nam ex eo, quod nullus ſe poteſt eximere ab obligatione iuris naturalis, & ille, qui emiſit votum ſolenne iuri naturali & diuino eſt exemptus ab obligatione ducendi vxorem, optimè ſequitur quod nullus poteſt in tali voto diſpenſare: Si quidem nullus poteſt facere contra ius naturæ. Ad confirmationem reſpondetur, quod illa maior propoſitio ſolum habet verum in votis ſimplicibus, quæ tantum ſunt promiſsiones, non autẽ in voto ſolenni, quod continet traditionẽ. Multa enim ſufficiunt ad reſcindendam promiſsionem, quæ donationem reſcindere nõ poſſunt, vt patet in ſponſalibus, & matrimonio. Vnde dico, quod ſicut non poſſet contrahere matrimonium ille, qui cognoſceret ex eo periclitaturum bonum commune; & tamẽ ſi illud contraheret factũ teneret, & diſſolui non poſſet, ità etiam non poſſet vouere caſtitatem ille, qui cognoſceret ex ea periclitaturum bonum commune; tamen ſi eã ſolenniter vouiſſet, factum teneret & diſpenſari non poſſet, vt dicimus de matrimonio. Ad quintum argumentum reſpondetur, quod illa cauſa diſpenſandi in voto quando maioris boni eſt impeditiuum, de voto tantũ ſimplici eſt intelligenda. Nam ſolenne cum ſit traditio perinde ac matrimonium eſt omnino indiſſolubile. Ad confirmationem reſpondetur eam conuincere, quod ſicut Papa poteſt in voto orationis, aut ſacrificij diſpenſare, quæ ſunt de excellentiori obiecto: ità etiam poteſt in voto ſimplici continentiæ. Cæterum ſi ſit ſolenne erit indiſpenſabile, non propter dignitatẽ obiecti, ſed propter traditionem perſonæ, vt iam diximus. Ad vltimum argumentum reſpondetur, quod põtifices in illis diſpẽſationibus ſequuti ſunt opinionem probabilem. Vnde ipſi non peccauerunt, & diſpenſati manſerunt tuti in conſcientia, quauis diſpenſatio nõ eſſet valida. Nec ex hoc licet inferre, quod Papa poteſt diſpenſare. Si quidem Papa in ijs, quæ ſunt facti errare poteſt, ſicut & de facto ſæpe ſæpius errat, vt diximus in primo tomo, q. 1. art. 10. in tractatu de ſummo Pontifice. Ex dictis infero primo, illas religiones, in quibus omnimoda caſtitas non ſeruatur, ſed poſſunt religioſi matrimonio copulari, quales ſunt ordines D. Iacobi, Alcantaræ, & Calatrauæ, nõ eſſe verè, & proprie religiones, ſaltem quantum ad illas perſonas, quæ vxores ducere ſunt compotes. Nam cum perfecta caſtitas ſit intrinſeca ſtatui religionis, implicat contradictionem, quod quis ſit verè, & propriè religioſus, qui tamen vxorem ducere poſsit. Dixi notanter, ſaltem quantum ad illas perſonas, quæ vxores ducere ſunt cõpotes. Nam in ordinibus militaribus illi, qui ſunt omnino Eccleſiaſtici, id eſt clerici, ſeu ad chorum deputati, geſtantque habitũ clericalem, & crucis inſigne in pectore, nõ eſt dubium quin ſint verè & proprie religioſi,

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

Ad. 4. arg.

Ad. 5. arg.

Ad vltimũ argumẽ.

1. corollar.

vt

vt docet Soto lib.7.de iuſtitia,q.5.art.3.ad. 2.Et idem dico de militibus D.Ioannis, non ſolum clericis & Eccleſiaſticis,ſed & de militibus ſecularibus; quoniam tam iſti, quam illi tria vota,ſicut alij emittunt,ſuntque omnino inhabiles ad matrimonium.Et vt Diu. Tho.docet infra q.188.ar.3.bene poteſt religio inſtitui,pro militia ad defenſionē Chriſtianorum,& defenſionē terræ ſanctæ. Quare per profeſsionem in ordine D.Ioannis ſecularium militum,bene poterit diſſolui matrimonium ratum , & non conſummatum. Quod etiam docet Corduba de caſibus q. 178. & Nauarro de redditibus ad finem. Imo anno. 1552. Don Gaſton dux Medinæ Cęli facta profeſsione in ordine obtinuit ſolui matrimonium ratum. Ad quod etiam facit Alexander. III. cap.8. de conuerſione coniugatorum. Infero ſecundo , quod qui vouit abſolutè ingreſſum religionis,optimè ſatisfaciet voto, ſi ordinem Di.Ioannis ſuſcipiat, quæ eſt vera religio,vt docet Corduba de caſibus.q.148.Nec eam profitentes habent dominium , ſed vſumfructum rerum temporalium, quibus res bellicas,quibus deſtinantur, adminiſtrent. Sylueſt. verbo. religio.3.§.8. & ſingulis annis reddunt magiſtro ordinis omnium bonorum,quæ poſsident rationem, ſeruantque obedientiā. Nihilominus,quanuis iſti milites ſeculares ordinis Diui Ioannis,ſint verè religioſi, habēt tamen ex Pontificum priuilegio,vt non cōprehendantur ſub iure aliorum religioſorū, quantum ad odia & rigores. Sic excipiūtur, ne teneantur contribuere pro ſeminario in Concilio Trident.ſeſſ.23.cap.18. Nec tenētur abſtinere ab ouis,& lacticinijs, in quadrageſima. Poſſuntque intereſſe agitationi taurorum,ex proprio motu Greg.XIII. anno. 1575. Et ob hanc rationem aliqui Doctores dicunt,eos nō eſſe tam ſtrictè & proprie religioſos, ſicut alios.Sylueſter religio. 2.§.1.& Armilla.§.4.

2.corollar.

¶Qui voluerit tenere primam ſententiam, quam communiter ſequuntur Canoniſtæ, eo præcipue niti debet fundamento, quod quanuis verum ſit,quod tria vota caſtitatis, paupertatis,& obedientiæ ſint eſſentialia religioni,nec ab eo poſsint ſeparari,poteſt tamen efficere ſummus Pontifex,ex rationabili cauſa, vt qui anteà erat religioſus, poſteà religioſus non ſit, nec hoc iuri naturali,aut diuino repugnat,vt ex ſolutione ad argumēta,pro ſententia Diu. Thomæ facta conſtabit. Vnde ad primum reſpondeo Diu. Matthæum noluiſſe diſpenſare cum Iphigenia, vt nuberet Hirraco infidelium Regi promitenti ſe ſuoſque ad fidem conuerſurum,vel quia fortè timuit promiſſa Regem non adimpleturum, nec executioni mandaturum, vel, quia in initio primitiuæ Eccleſiæ non expediebat diſpēſare ad robur profeſsionis oſtendendum. Vel dico cū Caietano in prę ſenti, quod ea hiſtoria non eſt authentica.

Ad.1.arg. pro ſecūda ſentētia D. Thomæ.

¶Ad ſecundum ex cap. cum ad monaſterium. reſpondetur,ſenſum illius textus eſſe, minimè Pontifici diſpenſare licere, vt eodēmet tempore, quo quis mōnachus eſt proprium habeat, vel votum caſtitatis non adimpleat,cū de eſſentia monachatus ſit proprietatis abdicatio,& renunciatio,& caſtitatis obſeruantia. Sunt enim hæc duo ex tribus votis,quæ ſolenniter promittuntur. Ac proinde eſſet repugnantia. Bene tamen poteſt Papa ex plenitudine poteſtatis, quā habet aliquem omnino ab ſtatu monachali eximere,atque liberare,& de monacho nō monachum facere, vt conuincunt quam plurimi textus ad id probandum adducti,ab illuſtriſsimo , & præſtantiſsimo viro Domino Domino Didaco Lopez à Stunica, & Sotomayor,excellentiſsimi principis ac ducis Vejarenſis Franciſci à Stunica, & Sotomayor, fratre germano meritiſsimo,& in iure canonico in Salmanticenſi Academia licentiato, eiuſdemque vniuerſitatis tertiùm rectore, de totaque Auguſtiniana noſtra familia benemerito,& patrono obſeruandiſsimo,in aureo ſuo libro de Voto,q.6.nu.104.& ſequēntibus. Idem etiam probat Beroius in rubrica de appellationi. num.27. & Decius in eadem rubrica num.9.allegans ad idem Innocentium in capit.finali,in fine de ſacramen. non reite. & Ioannem Andream in reg.ſemel.de regulis iuris in.6. Itaque ſecundum Decium ſenſus illius capituli,cum ad monaſterium. eſt, quod dum quis monachus eſt, ad continentiam & caſtitatem non teneatur, minimè poteſt Papa efficere; quia eſt repugnantia in adiecto,vt diximus. Sed de monacho non monachum facere hoc rectè valet. Eodem modo interpretatur illum textum Corduba lib.1.quæſtionarij,q.24.in ſolutione ad.3. Videturque hæc interpretatio ſatis conſona literæ. Nam cum vellet Abbas diſpenſare, vt liceret monacho proprium habere, eo manente monacho , dicit textus: Nec exiſtimet Abbas, quod ſuper habenda proprietate poſsit cum aliquo monacho diſpenſare; quia abdicatio proprietatis , ſicut & cuſtodia caſtitatis adeò eſt annexa regulæ monachali,vt contra eam,nec ſummus Pontifex poſsit licētiam indulgere,hoc eſt,quod monachus ſit & proprium habeat,vel ad caſtitatē non teneatur. *Ad.2.arg.*

¶Ad tertiū argumentū reſpondetur, negando maiorem. Non eſt enim *Ad.3.arg.*

enim eadem ratio de eo, qui ſemel fuit factus ſacerdos,& de eo,qui profeſsionē emiſit,quantum ad id,quod eſt dimoueri ab ſtatu ſemel ſuſcepto. Nam in ſacerdotis conſecratione imprimitur character indelebilis, qui ipſum Domino ſanctum conſtituit: qua de cauſa etiam poſt depoſitionem,& degradationem inijciens in eum violentas manus in excommunicationē cadit,vt tenet Gloſſa in cap.accedens.50.diſtinct.quod in profeſſione non contingit.Sed conſiſtit eius ſolēnitas,vel in benedictione, vel in traditione, ꝙ vtrumque per ſummum Pontificem ex rationabili cauſa poteſt auferri. Et quando dicitur in eodem argumento;Quod eſt alterius, ab eo auferri non poteſt per humanam poteſtatem: ſed homo per profeſsionem traditur Deo,& religioni:ergo.Reſpondeo negando maiorem.Poteſt enim ſuperior qualis eſt Papa vicem Dei gerens,autoritate ipſius ex legitima cauſa id ius acquiſitum tollere,quod Deus ſupra aliquem habet ratione profeſsionis à ſe emiſſæ,eo ipſo, quo poteſtatem diſpenſatiuam ad paſcendum gregem Chriſtianum illimitatam accepit. Nec tunc facit aliquid contra ius naturale,aut diuinum, nec accipitur alienum inuito domino;ſed de eius voluntate,quod erat alienum,& iuris Dei,ex legitima cauſa per diſpenſationē deſinit iā eſſe illius, ad vſuſque profanos transfertur.

Ad.4.arg. ¶In quarto argumento tangitur difficultas an Papa poſsit diſpenſare in matrimonio rato non conſummato.De qua reſunt varię & cōtrariæ ſentētiæ. Caietanus enim in opuſc. 27.quæſtionum,q.25.partem tenet affirmatiuam. Quā etiam ſequitur Nauarro in manual.cap.22.num.21.& dicit hanc eſſe opinionem communem Canoniſtarum.De quo latè Couarruuias.2.p. de ſponſalibus.cap.7. §.4.num.13.Alia ſententia eſt negatiua, quā tenet Sylueſt.verbo.diuortiū.§.1.&.4.Corduba lib.1.quæſtionarij,q.25.Cano.libr.6. de locis cap.8.Soto in.4. d.27.q.1.art.4. & Victoria in ſumma, dubio.281. eſtq; verior, atque communior. Sed quoniam huius rei diſputatio proprie pertinet ad materiam de matrimonio conſulto à me prætermittitur. Et quidquid ſit de hoc ad argumentum reſpondeo,negādo ſequelā. Et ad probationē dico,quod quanuis ſit maius vinculum profeſsionis,quā matrimonij;non ex hoc infertur,ꝙ qui poteſt diſpēſare in profeſsione poteſt etiam in matrimonio,quia hoc eſt ſacramentū & totum de iure naturali,& diuino, eſtque contractus naturalis,& ciuilis,in quo Papa nihil fere poteſt efficere. Cum tamen profeſsio ſit vinculum pendens ex acceptatione Eccleſię,& in quo ſine præiudicio tertij cadere poteſt diſpenſatio. Ad cōfirmationem reſpondetur,,non eſſe inconueniens,ꝙ poſt matrimonium ratum non conſummatū, coniuges in illo caſu rariſsimo ad ſecundas nuptias tranſire queant propter rationem in argumento adductam.

Articvlvs. XII.

¶*Vtrùm ad commutationem,vel diſpenſationē voti requiratur prælati authoritas.*

AD DVODECIMVM ſic procedi- Supra.a.2. ad.3.Et.4. d.38.q.1. a.1.q.1.ad 4.& ar.4. q.1.cor.& ad.2.& q. 4.per totū.
tur.Videtur quòd ad commutationem, vel diſpenſationem voti non requiratur prælati authoritas.Aliquis enim poteſt intrare religionē abſque authoritate alicuius ſuperioris prælati.Sed per introitum religionis abſoluitur homo à votis in ſeculo factis, etiā à voto terræ ſanctæ:ergo voti commutatio vel diſpenſatio poteſt eſſe abſque authoritate ſuperioris prælati.

2¶ Præterea,Diſpēſatio voti in hoc cōſiſtere videtur, quòd determinatur in quo caſu votum non ſit obſeruandum. Sed ſi prælatus malè determinet, non videtur eſſe vouens abſolutus à voto, quia nullus prælatus poteſt diſpenſare contra præceptum diuinum de implendo voto,vt dictum * eſt.Similiter etiā ſi aliquis propria authoritate recte determinet in quo caſu votum non ſit implendum,non videturvoto teneri:quia votum non obligat in caſu in quo habet peiorem euentum,vt * dictum eſt: ergo diſpenſatio voti non requirit authoritatem alicuius prælati. Ar.10.huius quæſt. Ar.10.& 2.

3¶ Præterea, Si diſpenſare in voto pertinet ad poteſtatem prælatorum,pari ratione pertinet ad omnes.Sed non pertinet ad omnes diſpēſare in quolibet voto:ergo non pertinet ad poteſtatē prælatorum diſpenſatio voti.

¶ Sed Contra, ſicut lex obligat ad aliquid faciendum,ita & votum.Sed ad diſpenſandum in præcepto legis requiritur ſuperioris authoritas,vt ſupra * dictum eſt:ergo pari ratione etiam in diſpenſatione voti. Ar.10.& 1.2.q.97. ar.4.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictū eſt,votū eſt promiſſio Deo facta de aliquo quod ſit Deo acceptum Ar.1 & 2. huius quæ.

acceptum. Quid ſit autē in aliqua promiſsione acceptum ei cui promittitur, ex eius pendet arbitrio. Prælatus autē in eccleſia gerit vicem Dei: & ideo in commutatione vel diſpenſatione votorum, requiritur prælati authoritas, quæ in perſona Dei determinat quid ſit Deo acceptum: ſecundū illud. 2. ad Corinth. 2. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos, in perſona Chriſti. Et ſignanter dicit propter vos, quia omnis diſpenſatio petita à prælato, debet fieri ad honorem Chriſti, in cuius perſona diſpenſat: vel ad vtilitatē Eccleſiæ, quæ eſt eius corpus.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd omnia alia vota ſunt quorundā particularium operum. Sed per religionem homo totam vitam ſuā Dei obſequio deputat. Particulare autem in vniuerſali includitur, & ideo decretalis dicit, quòd reus voti fracti non habetur, qui temporale obſequium in perpetuam religionis obſeruantiam commutat. Nec tamen religionem ingrediens tenetur implere vota vel ieiuniorum, vel orationum, vel aliorum huiuſmodi, quæ exiſtens in ſeculo fecit: quia religionem ingrediens moritur priori vitæ. Et etiam ſingulares obſeruantiæ religioni nō cōpetunt, & religionis onus ſatis hominem onerat, vt alia ſuperaddere non oporteat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd quidam dixerūt, quòd ideo prælati poſſunt in votis pro libito diſpenſare: quia in quolibet voto includitur conditionaliter voluntas prælati ſuperioris, ſicut ſupra* dictū eſt, quòd in votis ſubditorum, puta, ſerui vel filij, intelligitur conditio: ſi placuerit patri vel domino, vel ſi non renitantur: & ſic ſubditus abſque omni remorſu conſcientiæ, poſſet votum prætermittere quandocunque ſibi à prælato diceretur. Sed prædicta poſitio falſo innititur: quia cū poteſtas prælati ſpiritualis, qui non eſt dominus, ſed diſpenſator, in ædificationem ſit data, & non in deſtructionem, vt patet. 2. ad Corin. 10. ſicut prælatus non poteſt imperare ea, quæ ſecūdum ſe Deo diſplicent, ſcilicet, peccata: ita non poteſt prohibere ea quę ſecundum ſe Deo placent, ſcilicet, virtutis opera. Et ideo abſolute poteſt homo vouere ea. Ad prælatum tamen pertinet diiudicare quid ſit magis virtuoſum, & Deo magis acceptum. Et ideo in manifeſtis diſpenſatio prælati nō excuſaret à culpa: puta, ſi prælatus diſpenſaret cum aliquo ſuper voto de ingreſſu religionis nullo apparenti cauſa obſtante. Si autē eſſet cauſa apparens, per quam ſaltem in dubium verteretur, poſſet ſtare iudicio prælati diſpenſantis vel commutantis: non tamē iudicio proprio, quia ipſe nō gerit vicē Dei, niſi forte in caſu in quo id quod vouit eſſet manifeſte illicitū, & nō poſſet opportune ad ſuperiorem recurrere.

Art. 8. huius quæſt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia ſummus Pontifex gerit plenarie vicē Chriſti in tota Eccleſia, ipſe habet plenitudinem poteſtatis diſpēſandi in omnibus diſpēſabilibus votis. Alijs autem inferioribus prælatis committitur diſpenſatio in votis quæ cōmuniter fiunt & indigent frequenti diſpenſatione, vt habeant de facili homines ad quem recurrant, ſicut ſunt vota peregrinationū & ieiuniorum, & aliorum huiuſmodi. Vota vero maiora, puta, continentiæ & peregrinationis terræ ſanctæ reſeruātur ſummo Pontifici.

Summa Textvs.

Ad propoſitam difficultatem reſpōdet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio eſt affirmatiua. Et probatur: Votū eſt promiſsio facta Deo de eo, quod ſibi eſt acceptum: ſed quid ſit gratū, & acceptum alicui ex eius pendet voluntate: ergo ad prælatum, qui in Eccleſia gerit vicem Dei pertinet declarare, quæ nam ſint grata Deo, quod eſt diſpenſare, ſeu commutare in voto. Secunda concluſio: Ad diſpenſationem, & voti commutationem ſemper requiritur legitima cauſa. Probatur ex Paulo. 2. ad Corint. c. 2. dicente: Ego ſi quid donaui propter vos in perſona Chriſti donaui. Et dicit, propter vos, & in perſona Chriſti, vt intelligamus, quod omnis diſpenſatio debet cedere in honorem Chriſti, vel in vtilitatem Eccleſiæ, quæ eſt eius corpus.

Expli-

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca primam concluſionem eſt primum dubium, vtrùm ad commutationé voti requiratur ſemper prælati autoritas? De qua re Syluеſter, verbo, votum. 4. §. 7. partem tenet affirmatiuam, dicens, quod etiam ſi commutatio fiat in maius bonum, ſemper ad cõmutationem requiritur prælati autoritas: niſi quando ipſum votum fuerit maioris boni impeditiuum. Itaque ad hoc, vt ieiunium commutetur in eleemoſynam, vel ſacrificiũ ſemper eſt neceſſaria autoritas prælati. Tamen, ſi vouiſſet quis peregrinationem, qua religionis ingreſſus impediretur non eſſet opus prælati autoritate ad illud votum in religionem commutandũ. Et probat hãc ſuã ſententiam primò ex cap. primo de voto & voti red. Vbi habetur: Ex arbitrio eius, qui præſidet pendet animaduertere cauſam cõmutationis, & qualitatem perſonæ. Et leg. 2. ff. ſi certum petatur, dicitur, quod nõ abſoluitur ab obligatione, qui reddit rem meliorem: ſed oportet reddere rem promiſſam & debitã: ergo ſine prælati autoritate nunquã erit licitũ votum commutare. Contrariam tamen ſententiã tenet Caietanus in præſenti. Ad cuius explicationem aduertẽdum eſt, voti ſimplicis commutationem fieri poſſe, vel in id, quod eſt manifeſtè maius bonum, vel in id quod eſt minus, vel in id, quod eſt æquale. Quo ſuppoſito dico primò, ad voti commutationem in id, quod eſt euidenter maius bonum non eſſe neceſſariam prælati autoritatem. Probatur ex cap. peruenit. el ſegundo, de iureiurando. Vbi dicitur, ꝙ propoſitum, aut promiſſum nõ infringit, qui in melius illud commutat. Et in cap. ſcripturæ. de voto habetur, omnia vota facta ante religionem extingui: quia mutantur in melius. Idẽ etiam dicitur in cap. licet. de regularibus. Et ratio eſt manifeſta: Nam votũ ideò obligat; quia eſt promiſsio de te grata Deo: ſed qui commutat votum in rem meliorem, reddit gratiorem: ergo ſatisfacit voto. Atque ex cõ ſequenti ad commutationem in melius non requiritur prælati autoritas. Dico ſecundo, quod ad commutationem voti in id, quod eſt minus bonum, ſemper requiritur prælati autoritas. Probatur: In tali cõmutatione admiſcetur diſpenſatio, cum non exigatur totum votum, ſed pars, ad diſpẽſationem autẽ ſemper requiritur prælati autoritas, vt diximus art. 8. ergo & ad cõmutationẽ in minus bonum. Quare admonet Caietan⁹, ꝙ quãdo petitur cõmutatio; ſimul etiam petatur diſpẽſatio, vt cõmutatio ſit ſecutior. Dico tertio, ad cõmutationem voti in id, quod eſt æquale bonũ probabile eſſe, ꝙ nõ requiritur prælati autoritas. Hæc cõcluſio probatur eiſdẽ rationibus, quibus probata fuit prima cõcluſio. Cæterum ſi res fuerit dubia, vtrùm id, in quod votũ cõmutatur, ſit æquale bonũ, nec ne, neceſſaria erit prẽlati autoritas, vt expreſſe habetur in c. 1. de voto, & voti redẽptione. Ex dictis infertur, quod in voto caſtitatis, & religionis nunquã poteſt fieri cõmutatio ſine autoritate prælati. Nihil enim his votis poteſt eſſe melius, vt conſtat ex illo Prouer. 16. Omnis ponderatio non eſt digna animæ continentis. De voto autẽ peregrinationis in Hieruſalem, etiã dicit Soto lib. 7. de Iuſtitia, q. 4. ar. 3. quod in nullam aliam rẽ poterit cõmutari, ſine autoritate Papæ. Quia ſummus Pontifex in ca. ex multa. de voto. & vot. red. eius cõmutationem ſibi reſeruat. Cæterũ verius erit dicere, quod ſi conſtat rem, in quã fit cõmutatio, eſſe melioré, non eſſe neceſſariam prælati autoritatem. Quia Papa quãdo ſibi reſeruat alicuius voti cõmutationem, intelligendus eſt, dummodo res ſit dubia. Nã ſi certum eſt eſſe melioré bene poterit fieri cõmutatio priuata autoritate. Sicut & quando Epiſcopus reſeruat ſibi reſtitutionẽ incertorum debitorum poteſt ille, qui ea poſsidet ꝓpria autoritate ea expendere in pios vſus, vt docet Nauatro in Manu. c. 27. n. 258. ¶ Et ad argumẽtũ in cõtrariũ factũ reſpondetur, quod illud capitulum tantũ diffinit id, quod regulariter debet fieri. Quia cõmutationes non fiũt maiori ex parte in maius bonũ: ſed vel in minus, vel in bonũ, de quo eſt dubiũ, vtrùm ſit æquale. Ad aliud autem ex lege. 2. ff. ſi certum petatur. reſpondetur, quod illud eſt intelligendum, quando ille, cui eſt facta ꝓmiſsio eã ſatisfactionẽ nõ acceptat. Cæterũ Deus ſemper acceptat ſatisfactionẽ, quã conſtat eſſe æqualẽ, vel maiorẽ. Infero ſecũdo, ꝙ quãdo virtute bullæ, vel priuilegij cõmutantur vota, poſſunt cõmutari in aliquid mitius, & minus bonum; alioqui priuilegium nihil concederet, vt docet Corduba in ſumma, de caſibus. q. 189. & 150. In cõmutationibus autem votorum opus eſt maximo iudicio, & diſcretione, vt cõſideretur tenor priuilegij, & cõmutatio nõ extẽdatur. Vnde autoritate bullæ Crucia tæ ſolũ in pecunias in ſubſidiũ Regis poſſunt vota cõmutari: quia priuilegia iuxta eorũ tenorẽ ſunt interpretãda. Itẽ ad cõmutanda vota peregrinationis, verbi gratia, in Hieruſalẽ, eſt habenda ratio expenſarũ. Nõ quidẽ earũ, quas homo dies debebat per accidens facere iuxta ſuũ ſtatum, ſcilicet, equorũ, & famulorũ; ſed earũ, quas ſol⁹, aut ipſe cũ vno, aut altero famulo facturus erat. Itẽ ad cõmutanda vota religionis ſemper debet imponi aliquod vinculum perpetuum, vt quod conſiteatur

Sententia Syluеſtri.

1. Dictum

2. Dictum.

3. dictum.

Corollar.

Ad argum. Syluеſtri.

Doctrina ſeruãda in cõmutatione votorũ.

fiteatur ſingulis menſibus per totam vitam, & orandi, aut ieiunandi, &c.

Nota circa 2. concluſionẽ D. Tho.

¶Circa ſecundam concluſionẽ eſt aduertendum eam eſſe certam, & ab omnibus cõceſſam. Nam certum eſt, quod Papa non eſt dominus, ſed diſpenſator bonorum Eccleſię in ædificationẽ, & nõ in deſtructionẽ illius, vt docet Paulus. 2. ad Corin. c. 10. Eſſet autẽ manifeſtiſsima deſtructio, ſi prælati pro ſua volũtate abſq; aliqua cauſa votorũ vincula tollerent. Quare dico, q̃ ſicut Papa ſi concedat indulgẽtias ſine rationabili cauſa, vel ſacerdos abſoluat ſine legitima diſpoſitione factũ nõ teneret: ità etiã, ſi diſpẽſet ſine cauſa. Ad irritationẽ voti nulla prorſus eſt cauſa neceſſaria, vt iã diximus ar. 8. Sed dubiũ eſt, vtrũ ad voti diſpẽſationẽ requiratur ſemper cauſa, quæ eius executioni obſtet & impediat? Ad cuius explicationẽ dico primò, certũ eſſe ad cõmutationem voti nõ requiri cauſam quę obſtet voti exequutioni; ſed ſat eſſe, q̃ cõmutetur in melius bonũ, vel in æquale. Probatur ex cap. quod ſuper his. de voto. vbi vota peregrinationis in Hieruſalẽ à mulierib⁹, vel ab alijs hominib⁹ impeditis emiſſa in eleemoſynas cõmutari permittuntur, quia in ſubſidium terræ ſanctæ, plus eorũ pecuniæ, quam perſonæ proficiunt. Et ratio eſt manifeſta: Nam in cõmutatione voti nõ tollitur ei⁹ obligatio, ſed transfertur in aliã materiã. Atq; adeò, vt hoc fieri poſsit, ſatis eſt, quod ſit in rẽ meliorẽ. Dico ſecũdo ad voti diſpenſationem ſemper eſſe neceſſariã cauſam obſtantẽ voti executioni. Ità tenet Caietanus in hoc articulo. Et videtur colligi ex D. Thom. in ſolutione ad. 2. Vbi dicit, quod ſi prælatus diſpenſaret cũ aliquo in voto de ingreſſu religionis ſine cauſa aliqua obſtante, diſpenſatio eſſet nulla. Ad cuius intelligẽtiam eſt aduertendum, tripliciter poſſe contingere, vt cauſa aliqua obſtet voti executioni. Vno modo ex parte materiæ ipſius voti. Alio modo ex parte vouentis. Tertio modo ex parte communis boni. Ex parte quidẽ materiæ voti obſtat cauſa, quando, vel eſt illicita, vel inutilis. Opus enim, aut illicitum, aut inutile non eſt gratum Deo. Et ſic votum de eo emiſſum diſpenſari debet, aut prorſus tolli. Ex parte verò vouentis poteſt euenire cauſa obſtans, qualis eſt, vel infirmitas, vel imbecillitas, propter quam commode non poteſt votum adimplere. Et hæc quidem cauſa tam in commutatione, quam diſpenſatione conſiderari debet, vt vel facilius, vel remiſsius fiat voti commutatio, & diſpẽſatio. Imò tanta poterit eſſe neceſsitas, vt tota obligatio ſimpliciter ſit diſſoluenda. Tandem ex parte communis boni poteſt prouenire cauſa obſtans. Vt ſi quis voueat ieiunium, quod ſibi ad ſtudendum, vel prædicãdum impedimentum præſtat. Hæc enim omnia bona in bonum commune cedunt. Et ſic cauſa eſſe poſſunt, vt in votis fiat diſpenſatio. Quod eſt intelligendum, dummodo illud bonum, cui votum obſtat, & propter quod fit diſpenſatio, pretioſius æſtimetur, quam erat voti materia, & eius obligatio. Aliàs non fideliter fieret diſpenſatio, nec cederet in honorem Chriſti, aut vtilitatem Eccleſiæ, quod eſt neceſſarium ad voti diſpenſationem, vt Diu. Thom. dicit in hoc articulo. Et ſic colligitur ſemper ad voti diſpenſationẽ eſſe neceſſariã cauſam obſtantẽ. Similiter etiam eſt neceſſaria ad cõmutationem illius in minus bonũ. Nam cum in tali commutatione admiſceatur diſpenſatio, vt diximus; idem iudicium habendum erit de ea, & de diſpenſatione. De hac re videndus eſt Caietanus in hoc articulo. Soto lib. 7. de Iuſtitia. q. 4. art. 3. Sylueſter verbo, votum. 4. & dominus Didacus Lopez à Stunica in tractatu de voto. q. 5. Ex dictis infertur, quod ſi quis vouet votum caſtitatis, aut ieiunij, ſi non habet cauſam impedientem exequutionem voti, etiam ſi conferat mille aureos in eleemoſynam, non poterit in hoc voto diſpenſari: quia nulla eſt cauſa obſtans. Et ſi diſpenſetur factum non tenebit, nec erit tutus in conſciẽtia. Cõfeſſor virtute bullæ, vel iubilei electus tenetur cõmutare, vel diſpẽſare vota, quæ vouẽs (præceptis iubilei ad vnguẽ adimpletis) rationabiliter cõmutari, vel diſpẽſari poſtulauerit. Nã cũ talis confeſſor in cõmutando, ſeu diſpenſando, ſit iudex delegatus in fauorem pœnitentis, & ad gratias, & indulgentias Romani Pontificis ei adminiſtrandas, & exequutioni mandandas aſsignatus; tenebitur pœnitenti ius ſuum tribuere, gratiaſque ei indulgere meliori forma, qua poteſt, & de iure locum habuerit. Pro quo eſt optimus textus in capit. quantò. 2. quæſtione. 4. Per bullam autem Cruciatæ poterit fieri commutatio votorum, non ſolum eorum, quæ ante acceptam bullam fuerunt emiſſa; ſed etiam eorum, quæ poſt, vt tenet communis ſententia Doctorum qui de hac re interrogantur. Quia fauores non ſunt reſtringendi ſed ampliandi. Quare falluntur Soto, libro ſeptimo de Iuſtitia, quæſtione quarta, articulo tertio, & Corduba quæſtione centeſima quadrageſima nona, iam citata contrarium dicentes.

Nota pro confeſſarijs

Dubium.

Dubium.

¶Si quis autem quærat, an omnis, qui per bullam, vel alio modo poteſt diſpenſare, aut commutare vota, poſsit etiam

ſimiliter iuramenta ſimilis formæ? Nauarro cap.27.num.272.& in apologia de redditibus, partem tenet negatiuam in ijs, qui hanc poteſtatem habent ex priuilegio, aut ex bulla. Itaque affirmat, quod prælati poſſunt, ſed non confeſſarij virtute bullæ. Ad huius tamen rei explicationem dico primò, quod Papa reſeruans ſibi aliqua vota etiam cenſetur reſeruare iuramenta de eiſdem rebus. Ita tenet Soto libr.8.de Iuſtitia, quæſtione. 1.articulo.9. & pari ratione eſt dicendum, quod omnis, qui per bullam, vel priuilegium poteſt commutare, aut diſpenſare vota, poteſt etiam & ſimilia iuramenta abſq; præiudicio tertij facta. Ità docet Didacus Lopez à Stunica in tract. de voto. quæſtione.5.numero.42. Quia votorum, & iuramẽtorum quantum ad hoc eſt par ratio. Dixi notanter abſq; præiudicio tertij facta. Nam cum ſummus Pontifex nunquam in præiudicium tertij iuramenta relaxet, vt concludit Gregorius Lopez, & ab eo citati in leg.5.titulo.5.partit.1.gloſſ.1. numero. 14. nunquam etiam eſt credendus id alteri cõcedere. Ita etiam tenent Palud.in.4. diſtinctione.38. quæſtione. 4. articulo.3. Sylueſter verbo, iuramentum.3.§.7. & iuramentum.5.§.3.6.&.7.Couarruu. in capit.quanuis pactũ.1.part.§.3.& Antoninus.2.p. tit. 11.c.2.§.2. Dico ſecundo, quod quicunq; poteſt diſpenſare in voto, poteſt illud commutare. Non tamen ècontra. Nam magis requiritur ad diſpenſationem, quam ad cõmutationem. Quicunque autem poteſt irritare votũ poteſt ſimiliter irritare iuramentũ, vt queſt. ſequenti patebit. Præcipua difficultas huius articuli eſt, qui nã ſint illi, qui poſſunt in votis facere diſpẽſationẽ? Ad quã reſpondetur per ſequẽtes propoſitiones. Prima cõcluſio: Omnis prælatus ordinarius poteſt iure communi quæcunq; vota ſubditorũ diſpẽſare, niſi ſint reſeruata ſummo Põtifici. Ita tenet D.Tho.in hoc articulo in ſolutione ad.3.quẽ cõmuniter ſequũtur omnes Doctores. Et ratio eſt: Nã Epiſcopus circa ſuos ſubditos eãdem habet poteſtatẽ, quã habet Papa circa totã Eccleſiã; ſed Papa poteſt quæcũq; vota diſpẽſare: ergo & Epiſcopus, niſi eorũ fuerit facta reſeruatio à ſummo Põtifice. ¶ Secunda cõcluſio: Caſus Papæ iure cõmuni reſeruati, tantũ ſunt quinq;, ſcilicet, votũ perpetuę caſtitatis, votũ religionis, votũ peregrinationis in Hieruſalẽ, votũ viſitãdi limina Apoſtolorũ Petri & Pauli; & votũ peregrinationis in D.Iacobum. Ità habetur expreſſe in extrauaganti, Etſi dominici gregis.2. de pœnitẽtijs & remiſſionibus. Ex quo colligitur, omnia alia vota, etiam ſi ſint de temporali caſtitate poſſe ab Epiſcopo diſpenſari: Imo à quocunque idoneo confeſſore per bullã Cruciatæ. Quare quãdo D.Tho.dicit, omnia vota perpetua eſſe Papæ reſeruata, eſt intelligendus, de votis, quæ natura ſua perpetuitatẽ dicũt qualia ſunt votũ religionis, & caſtitatis. Non autem de votis, quæ tantum habent perpetuitatẽ, ex intentione vouẽtis. Vt ſi quis voueret perpetuam orationem, vel ieiunium. In his enim Epiſcopus diſpenſare poteſt, vt diximus. ¶ Tertia cõcluſio; Archiepiſcopi in diœceſibus ſuorũ ſuffraganeorũ nõ poſſunt diſpenſare ſicut nec abſoluere. Probatur: Nã reſpectu talium tantum ſunt iudices appellationum pro foro contẽtioſo; nec habẽt ſpiritualem poteſtatem ordinariam, niſi tantum reſpectu allorum, qui exiſtũt in propria diœceſi, vt cõſtat ex ipſo iure. ¶ Quarta cõcluſio: Abbates exẽpti, qualis eſt abbas Valliſoletanus, & Metymnẽſis Cãpi, & cõmẽdatarij D.Ioãnis dãtes reuerẽdas ad ordines, omneſque alij, qui habẽt iuriſdictionẽ, quaſi Epiſcopalem diſpẽſare poſſunt in voto, tanquam Epiſcopi. Ità tenet Nauarro c.12.nu.72. Nõ tamẽ eſt extendẽda hęc poteſtas ad alia, quę ex iure ſpeciali cõceduntur Epiſcopis in cõcilio Tridentino ſeſſ.24.c.6. ¶ Quinta cõcluſio: Capitulũ ſede vacãte poteſt diſpẽſare, nõ ſolũ in votis; ſed etiã in irregularitate ex delicto occulto proueniẽte: quia Capitulũ ſuccedit in iuriſdictionẽ Epiſcopi, vt docet Sylueſter in verbo Capitulũ §.2. ¶ Sexta cõcluſio: Omnes prælati religionũ exẽpti ab ordinario poſſunt circa ſuos ſubditos ea omnia, quæ diximus ar.8. Itẽ ſcholaſticus Salmantinus ex priuilegio Papę poteſt diſpẽſare in votis & irregularitatibus ſuorũ ſubditorum, vt habetur in cõſtitutione.33. Et Epiſcopus Salmãtinus etiã poteſt in eiſdẽ diſpenſare cum ſcholaribus, magna parte anni domiciliũ Salmãticæ habentibus. Imò omnes confeſſores ordinũ mẽdicantiũ poſſunt ex priuilegio Põtificis diſpenſare in votis, in quibus poſſunt Epiſcopi, vt docet Cordub.in ſumma de caſi b^o.q.149. Et cũ Epiſcopus in omnibus diſpẽſare permittatur, in quibus expreſſe nõ prohibetur, vt tenet gloſſa in capi.requiſitis.1. q.7.per textum in cap.1.de clericis pugnantibus in duelo, & ia cap.nuper. de ſententia excõmunicationis. & eſt dictum Innocentij in ca.dilectus. de temporibus ordinandorũ. Quod refert, & ſequitur Abbas in capi. qui diligentia.de electione.fit, vt etiam confeſſores ordinum mendicantium in omnibus votis, exceptis quinque, quæ diximus eſſe Papæ reſeruata, diſpenſare poſsint, & multo magis commutare, quod minus eſt, quam diſpenſare.

1. Dictum

2. Dictum.

Dubium de ijs qui poſſunt diſpenſare.

1. cõcluſio.

2. cõcluſio

3. Cõcluſio

4. cõcluſio.

5. Cõcluſio

6. cõcluſio.

¶ Si

Quæſtio. ¶Si quis autem quærat, vtrùm in votis Papæ reſeruatis poſsit aliquando Epiſcopus diſpenſare, breuiter reſpondeo affirmatiuè.

Reſponſio. Tunc, ſcilicet, quando eſt vrgens neceſsitas, nec eſt facilis aditus ad Papam, nec ad ſuum nuncium, vt docet Syluester, verbo, diſpenſatio. §. 3. & verbo, votum. 4. §. 4. & Soto lib. 1. de Iuſtitia, quæſt. vltima, articulo vltimo, & Nauarro. cap. 12. num. 76. Et Corduba lib. 1. quæſtionarij, q. 11. Sed eſt aduertendum circa votũ peregrinationis Hieroſolymitanæ, quod in iure eſt maximè fauorabile, vt conſtat ex capit. licet, & ex capit. finali. de voto. maximeque meritorium atque laudabile, vt vltra Caſtrum de hæreſi. verbo. votum, declarat optimè contra nouos hæreticos Ioannes de Gadato in compendio concertationum huius ſeculi titulo. 3. illud poſſe fieri duobus modis. Primum, ad liberandum ſanctiſsimum Domini ſepulchrum, infideleſque debellandum. Nam quanuis in cuſtodi[a] & poteſtate fratrum ordinis beati Franci[sci] contineatur, non eſt dubium, quin, ſi iter eſſet expeditum in ditioneque Chriſtianorum terra illa ſancta haberetur, pluresfideles illuc migraturos, quod in Dei laudem, & noſtram vtilitatem ceſſurum nullus eſt qui ambigat. Secundo modo ad viſitanda loca ſancta magna cum reuerentia, & deuotione. Plurimum autem intereſt, an primo, vel ſecundo modo votum fiat. Nam quando pro ſuccurſu vouetur peregrinatio, omnes concedunt ad ſummum Pontificem ſolum pertinere diſpẽſationem. Quando autem fit ſecundo modo, multi dicunt, quod Epiſcopus poteſt ſuper tali voto diſpenſare. Vt eſt videre apud Abbatem in cap. ex multa. de voto & voti red. & Antonium in cap. ſuper his. de fide inſtrumentorum. Cæterùm hodie ſeruato ſtylo Romanæ curiæ, tam in primo, quam in ſecundo caſu à ſummo Pontifice eſt petenda diſpenſatio, & etiam in voto viſitationis Cõpoſtellæ, & liminum ſancti Petri. Cũ hoc de cõſuetudine & per literas Apoſtolicas ſibi Papa reſeruet, vt tenet Gregorius Lopez in l. 5. tit. 8. par. 1. in gloſſa, verbo, Romerias. & Syluester verbo. votum. 4. & Nauarro. cap. 12. num. 25. ſed dubium eſt, vtrùm, quando huiuſmodi vota ſunt pœnalia alius quam Papa poſsit ſuper eis diſpenſare. Verbi gratia: Vouet quis non luſurum, vel non peccaturum tali, aut tali peccato; & ſi ſecus fecerit, aut iturum in Hieruſalem, aut religionem ingreſſurum, dubium eſt, vtrùm in huiuſmodi votis poſsit alius, quam Papa diſpenſare? Et loquor poſt adimpletam conditionem. Nã anteà certũ eſt, q̃ Epiſcopus eſt potens diſpenſare: cùm huiuſmodi vota tunc, non ſint peregrinationis in Hieruſalem, nec religionis, ſed tantum non ludendi, aut non peccandi, ſuper quibus Epiſcopus ex rationabili cauſa diſpenſare poteſt. Soto lib. 7. de Iuſtitia. quæſtione. 4. articulo. 3. dicit, quod in his votis poſt adimpletam conditionem, ſolus Papa poteſt diſpenſare: quia tunc iã ſunt abſoluta religionis, vel peregrinationis. Sed iam communis opinio eſt, quod Epiſcopus poteſt diſpẽſare, & quilibet cõfeſſor per bullã Cruciatę cõmutare prędicta vota, etiã poſt adimpletã conditionẽ. Quia certè talia vota nõ ſunt proprie religionis, nec peregrinationis in terrã ſanctã: ſed nõ ludẽdi, aut non peccãdi. Itẽ nõ proficiſcũtur ex deuotione, & amore religionis, aut terræ ſanctæ: ſed potius imponũtur tanquã odia, & tanquã pœnæ pro ludo vitãdo. Et ſic nõ habent vnde ſint Papę reſeruata. Quãdo hæc vota nõ ſunt pœnalia, ſed purècõditionalia, vt quãdo quis vouet eſſe religioſum, vel ire in Hieruſalẽ, ſi Deus illum ab hac infirmitate liberet, ſi cras pluerit; ſi pater eius obierit, ſi factus fuerit dies, &c. Hæc omnia vota tanquam abſoluta erunt habenda. Et ſic in eis ſolus Papa poterit diſpenſare: maximè poſt adimpletam conditionem. Ita tenet Nauarro ca. 12. num. 43. & Cordub. q. 152. Additque optimè Corduba in his votis habendã eſſe maximè rationem de intentione eius, qui vouet, an, ſcilicet, id fecerit ex deuotione, an verò in pœnam, vt diſcernatur, an ſint pœnalia, an verò conditionalia.

Nota pro voto peregrinationis *Sententia autoris.* *Dubiũ de votis pœnalibus.*

Explicãtur multi caſus de diſpẽſatione voti.

¶Quando votũ caſtitatis nõ eſt perpetuũ, nec eſt abſolutũ votũ caſtitatis, bene poteſt Epiſcopus ſuper illo diſpẽſare, vt ex ſupradictis patet. Ex quo infero primo, q̃ ſi quis vouerit fore caſtũ per annũ, poterit Epiſcopus in tali voto diſpenſare, vt docẽt Soto in. 4. d. 27. q. 1. ar. 3. Syluester verb. votũ. 4. §. 3. & Nauarro c. 12. nu. 76. Infero ſecũdo, q̃ ſi quis vouerit nõ petere debitũ, etiã poterit Epiſcopus in eo voto diſpenſare, quia nõ eſt perpetuæ caſtitatis. Ita Soto in. 4. diſtinctio. 37. Similiter poterit diſpenſare in voto, quod quis emiſit, de nunquã contrahendo matrimonium, propter eandem rationẽ, vt docẽt Nauarro loco citato, Soto in. 4. d. 38. q. 2. ar. 5. & Syluester verbo. votũ. 4. §. 4. quidquid dicat Caietanus in opuſcu. de voto non nubendi. q. 1. & in opuſc. 17. q. q. 15. Infero tertio, quod ſi aliqua mulier vouerit fore beatam, bene poterit Epiſcopus in tali voto diſpenſare; quia hoc non eſt eſſe religioſam. Item, ſi quis emiſerit votũ ingrediendi ſtrictiorem religionem poterit Epiſcopus cum illo diſpenſare, vt ad laxiorem trãſeat, quia

hoc non eſt diſpenſare in religione, vt conſtat, ſed in modo, & qualitate illius, vt docet Syluester verbo, votū.4.§.3. Item ſi Papa commutauerit votum religionis in alia pœnitentiæ opera, poterit poſteà Epiſcopus eadem opera commutare, vt docet idem Syluester verbo, votum.4. §.7. In voto tandem aſſumendi ſtatū cleticalē, videtur ſimiliter Epiſcopus diſpenſare poſſe. Quia certè non eſt votum continentiæ, quanuis ſit ipſi ſtatui annexum, ſicut nec votum religionis eſt votū caſtitatis, vt diximus in ſuperioribꝰ.

Nota circa ſolutionem ad primū.

¶In ſolutione ad primum argumentum, reddit D. Thomas rationem, propter quam ipſo iure omnia vota in ſeculo emiſſa ſpirāt in profeſsione, ſcilicet, quia homo moritur priori vitæ, ad cuius directionem priora vota facta fuerant. Quod quidem certum eſt, & extra controuerſiam poſitum, quantum ad vota perſonalia & mixta, qualis eſt peregrinatio, quæ omnia extinguūtur, & abſoluuntur per profeſsionem religionis approbatæ, vt docet D. Thom. hic & infra quæſtio.186. articulo.1. Etiam ſi ſit votum peregrinationis in terram ſanctam, quidquid dicat Syluester votum.4.§.7. Sed dubium eſt de votis realibus, vtrùm ſimiliter abſoluantur per profeſsionem. Syluester loco citato partem tenet negatiuam. Quam etiam ſequūtur Paludanus & Antoninus dicentes, quod ſi quis fecit votum reale, verbi gratia, dandi centū aureos alicui Hoſpitali, aut Eccleſiæ, tale nō extinguitur per profeſsionem. Quare tenebitur monaſterium illa ſoluere, ſi bona aliqua à profeſſo acceperit. Hoc tamen non obſtante dico, omnia huiuſmodi vota realia etiam iurata commutari, & abſolui per profeſsionem, vt latè probat Couarruu. in cap. quanuis pactum. de pactis.§.3. Verum eſt tamē, quod ſi quis promiſit, & iurauit dare Petrō centum aureos, & ipſe promiſsionem acceptauit, tenebitur eos dare, quia iam Petrus aliquod ius acquiſiuit ad illos, & omnia certa debita, quæ quis in ſeculo exiſtēs habebat, tenetur ſoluere, nec per profeſsionem extinguūtur, vt docet Diu. Thom. infra quæſt.189.art.6.ad.3. Si autem fuerint debita incerta, quæ non cedunt in præiudiciū alicuius tertij cogniti, aut ſi nō habet vnde ſoluat, nō tenebitur manere in ſeculo, & laborare, vt ſoluat, ſed poterit ingredi religionē, vt diximus in materia de reſtitutione. Eſtq; ſententia D. Tho. infra.q.101.art.4. & quodl.6. ar.5.&.16. & Syluestri religio.2.q.5.&.7. Si quis verò ingrederetur religionē ea fraude, vt debita nō ſolueret, nō ſolū nō liberaretur à debitis, ſed etiā peccaret mortaliter; & poſt profeſsionē omnibus vijs ſibi poſsibilibꝰ teneretur dare operam, vt ſolueret. Imo poſt extrauagantē Sixti Quinti, quæ de hac re loquit, putò, q̄ talis profeſsio eſſet irrita, & nulla.

Sētētia D. Tho. in ſolutione ad ſecundum.

¶In ſolutione ad ſecundū argumentū confutat primò D. Tho. opinionē quorumdam, qui dicebant, poſſe omnes prælatos, pro ſuo libito ſuper vota ſubditorum diſpenſare, ad modum, quo parentes omnia vota, quæ filij illegitimę ætatis emiſerint, irritare poſſunt, ſcilicet, nulla cauſa interueniente. Et ratio illorum erat, quia dicunt, quod in omni voto intelligitur exceptio autoritatis prælati. Hāc tamen ſententiam reijcit. Quia cum prælatus, etiam maximus, non ſit abſolutus dominus legum, aut voluntatum ſubditorum, ſed ſolum diſpenſator; idemq;, non in deſtructionem, ſed in ædificationē corporis Chriſti, vt dicit Paulus.1.ad Corin.10. fit, vt ſicut non valet præcipere, quæ Deo diſplicent, nēpe, peccata, ità nec obſtare illis, ne fiāt, quæ Deo ſunt accepta. Vnde abſolutā habebit, vnuſquiſque poteſtatem [illegible]ouendum, à prælatis minimè depende[illegible]m, quanuis ad prælatum poſtea ſpectet prudenti maturoque iudicio perpendere, an cauſa aliqua legitima diſpenſandi interueniat. Et ſic dicit D. Tho. q̄ vbi manifeſtus eſt error prælati, vt quando diſpenſat cum aliquo ſuper voto de ingreſſu religionis, nullā apparente cauſa obſtante, tunc diſpenſatio non excuſat à culpa. Si autem eſt cauſa apparens, per quam ſaltē res in dubium vertatur; tunc ſtandum erit iudicio prælati diſpenſantis, vel commutātis; & non iudicio proprio vouentis: quia ipſe non gerit vicem Dei. Niſi fortè in caſu quod voti materia eſſet illicita, nec facilis pateret ad ſuperiorem reuerſus. Hæc D. Thom. Circa quæ Caietan. in præſenti aliquot mouet difficultates. Quārū præcipua eſt, vtrū ſit verū, q̄ prælati nō poſſunt ſine cauſa obſtāte diſpēſare in votis. *Dubium.* Et pro parte negatiua argumētatur in hunc modū: *1. argum.* In omni obligatione intelligitur ſemper excepta autoritas Papæ; quia nihil poteſt promitti in præiudiciū poteſtatis ſuæ: ergo in omni voto, quo ſe voluerit ſubditus obligare, poterit Papa pro ſua volūtate diſpenſare, etiā nulla cauſa exiſtēte. Probo conſequentiā. Nō minus eſt ſubditus quilibet Chriſtianus Papæ quo ad ea, quæ ſunt Chriſtianitatis; quę ſunt bona ſupererogationis cadentia ſub Chriſti cōſilio, quā religioſus ſub prælato, & filius ſub patre, ſed in omni voto religioſi, aut filij, intelligit ſemper excepta prælati, ſeu patris poteſtas; & ideò quæcūq; illorū vota poſſunt irritare, etiā nulla cauſa exiſtente: ergo idem etiā eſt dicendū de prælatis reſpectu ſuorū ſubditorū. Secundò: *2. argum.* Lex ſingularis nō præiudicat

iudicat poteſtati principis; quæ eſt vniuerſalis: ſed votum eſt, velut lex ſingularis, vt diximus: ergo. ¶ Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt, eſſe latiſsimum diſcrimen inter ſuperiores habentes dominium voluntatis ſubditorum; quales ſunt maritus reſpectu vxoris, pater reſpectu filij, dominus reſpectu ſerui, prælatus religionis reſpectu ſuorum monachorum; & alios prælatos populi, qui huiuſmodi dominium non habent; ſed tantum ſpiritualem iuriſdictionem. Nam priores poſſunt vota inferiorum irritare: ſecundi autem non niſi tantum diſpenſare. Et in præſenti non loquitur Diu. Thom. de primis, de quibus iam mentionem fecerat art. 8. & 9. Sed loquitur de prælatis, quatenus ſunt prælati, & ſpirituales iudices, quibus non irritandi, ſed diſpenſandi ineſt facultas. Et de iſtis docere pergit, quod cum non ſint domini voluntatum ſubditorum, non ſunt eorumdem vota ex ipſorum volũtate pendentia. Atque ex conſequenti nec in huiuſmodi votis emittendis ſubintelligitur excepta prælati autoritas, vt ſint conditionalia, ſi Epiſcopo, aut Papę placuerint, ſicut votũ filij, aut vxoris, aut monachi. Quin potiùs quemadmodum matrimoniũ, & alij ciuium contractus ad hoc, vt firmi, & ſolidi ſint non eſt opus, vt Epiſcopo conſulto fiãt: ſic etiam & vota. Atque adeo in illis ſe habere debebunt, tanquam diſpenſatores. Vnde quemadmodum non poteſt Epiſcopus prohibere virtutũ opera, puta, ieiunare orare, religionem ingredi; quia non eſt dominus voluntatis ſubditorum: ita etiam nec poteſt prohibere, quin eadem opera promittant. Et per hoc patet ſolutio ad primũ argumentum. Quare dico, quod illa propoſitio; In omni obligatione, & promiſsione intelligitur excepta autoritas Papæ; & iſta; Nihil poteſt promitti in præiudicium poteſtatis Papæ, quibus primum argumentum innititur, poſſunt habere duplicem ſenſum. Primus eſt, quod nulla obligatio, aut promiſsio poteſt præiudicare poteſtati Papæ. Et hic ſenſus eſt verus. Secundus, quod nulla obligatio, aut promiſsio fit, quæ non ſubſit poteſtati Papæ. Et hic ſenſus eſt falſus. Propter veritatem primi ſenſus religioſus non tenetur obedire ſuo ſuperiori totaliter, vel in aliquibus, ſi Papa exemit eum totaliter, vel in aliquo. Obligatio enim voti obedientiæ fit ſuperiori; & nõ ligat manus Papæ ad diſponẽdum de illius ſuperioritate. Et ex hac veritate primi ſenſus nihil habetur cõtra determinata. Quod autẽ ſecũdus ſenſus ſit falſus, probatione nõ eget, cùm cõſtet innumeras eſſe obligationes, quæ non ſubſunt Papæ ad nutum. Vt eſt videre in contractibus inter hominẽ, & hominẽ; & multo min' inter hominẽ & Deum. Quia quilibet homo eſt ſubditus Papæ: Deus autẽ nulli eſt ſubiectus. Et ſi inter vtrumque hominem ſubditum obligatio non ſubeſt Papæ ad libitum; quo modo fieri poterit, vt omnis obligatio inter vnum ſubditum & alterum ſuperiorem Papa, Papę ſubſit ad nutum? Quin potiùs ex eo, q̃ omnis obligatio inter omnes Chriſtianos, quos conſtat ſubijci Papæ, non ſubditur illi ad libitum clarè patet, quod Chriſtiani non ſunt Papæ ſubditi abſolutè, tanquam domino voluntatis eorum; ſed limitatè, ſcilicet, quo ad ſpiritualia in ædificationem corporis Chriſti, & ea quæ ordinantur ad hæc. Et ſic non poteſt omnia vota irritare, ſed tantũ diſpenſare in illis, ad quorum diſpenſationẽ fuerit ſufficiens cauſa. Ad ſecundũ argumẽtum, vt reſpondeamus, aduertendũ eſt, quod in voto ſunt aliqua, in quibus aſsimilatur legi: atque etiam eſt aliud, in quo differt à lege. Nam primò in voto eſt ipſa eſſentia voti, habens vim obligandi. Et quantum ad hoc aſsimilatur legi. Eſt ſecundò materia voti, quæ eſt actus virtutis. Et in hoc etiam aſsimilatur legi, cuius materia ſemper eſt actus virtutis: quoniam legis eſt bonos facere. Eſt tertio obſeruatio voti, quæ in debita exequutione conſiſtit. Et quantum ad hoc etiam aſsimilatur legi, cuius obſeruatio in debita executione conſiſtit. Eſt quartò in voto ratio, ſeu modus promiſsionis, quia per modũ promiſsionis tenetur Deo, qui votum emiſit. Et in hoc votum nõ aſsimilatur legi, ſed alijs promiſsionibus hominibus factis: Quocirca dico, quod quauis quantum ad tria priora votum ſubditi plenè ſubijceretur poteſtati prælati, quod eſt falſum, vt rectè docet Caietanus in hoc commentario; adhuc ratione quarti non poſſet Papa pro ſua voluntate ſupra votis diſpẽſare. Nam cum eſſentia voti ſit promiſsio facta Deo, qui eſt ſuperior quam Papa, non poteſt fieri, quod plene ſubdatur eius volũtati. Sicut nec tractatus alicuius cum principe ſubditur proconſuli. Ex eo, quod votum eſt promiſsio facta Deo ſequitur, quod ſicut, quilibet homo poteſt quamlibet promiſsionẽ ſibi propter ſe factã liberè relaxare: ſic etiam Deus poteſt quodlibet votum relaxare, quoniã eſt promiſsio propter ſe facta. Et ſi Dei vicarius plenè poteſtate Dei fungeretur in terra, ſine dubio etiam poſſet omnia vota Dei vice relaxare. Sed quoniam non plenè fungitur Dei poteſtate, ſed limitatè, ſcilicet, ad paſcendum oues, & ad clauib' regni cælorũ ytendũ in ędificationẽ,

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

ideò non poteſt ad libitum vota relaxare; ſed quantum ad ędificationem conſonat, vel commutare, vel diſpenſare ad modum iam explicatum. Relaxare quidem ad libitum vota pertinet ad claues excellentiæ ipſius Chriſti, qui claudit, & nemo aperit; aperit, & nemo claudit. Et ſic nulla relinquitur via, qua poſsit Papa ad libitum vota irritare niſi impediendo viam vitæ æternæ.

QVÆSTIO. LXXXIX.

De Iuramento, in decem Articulos diuiſa.

HVc vſque egit Diu. Thom. de actibus interioribus latriæ: & ab hac quæſtione incipit agere de actibus exterioribus illius, quibus aliquid diuinum ad hominibus aſſumitur; quod eſt, vel ſacramentum, vel ipſum nomen diuinum. Tractatus de aſſumptione ſacramenti relinquitur vſque ad tertiam partem. Et ſic in præſenti tantum agit de aſſumptione nominis diuini. Quæ poteſt fieri tripliciter. Scilicet; Vel per modum iuramenti ad propria verba cõfirmanda: Vel per modum adiurationis ad alios inducendum. Vel denique per modũ inuocationis ad orandum, & laudandum Deum. In hac quæſtione agit de aſſumptione diuini nominis per modum iuramenti. Dicturus in quæſtionibus ſequentibus de alijs modis aſſumendi.

ARTICVLVS. I.

¶Vtrùm iurare ſit teſtem Deum inuocare

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd iurare nõ ſit teſtem Deum inuocare. Quicunque enim iuducit authoritatem ſacræ ſcripturæ, inducit Deum in teſtimonium, cuius verba proponuntur in ſacra ſcriptura. Si ergo iurare eſt teſtem Deum inuocare, quicunque inducit authoritatem ſacræ ſcripturæ, iuraret: hoc autem eſt falſum: ergo & primum.

Infr. ar. 4. cor. & quæ. 98. art. 2. cor. & 3. d. 19. art. 1.

2 ¶ Præterea, Ex hoc quod aliquis inducit aliquẽ in teſtem, nihil ei reddit. Sed ille qui per Deũ iurat, aliquid Deo reddit. Dicitur enim Matth. 5. Reddes Domino iuramenta tua. Et Auguſt.* dicit q̃ iurare, eſt i⁹ veritatis Deo reddere: ergo iurare non eſt Deum teſtẽ inuocare.

In ſer. 28. de verbis. Apoſt. parum ante med. to. 10

3 ¶ Præterea, Aliud eſt officium iudicis, & aliud teſtis, vt ex ſupradictis * patet. Sed quandoque iurando implorat homo diuinum iudiciũ, ſecundũ illud Pſal. 7. Si reddidi retribuentimus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis: ergo iurare non eſt teſtem Deũ inuocare.

Q. 67. per totũ, & q. 70. per totum.

¶ SED CONTRA, eſt quòd Auguſt. * dicit in quodã ſermone de periurio: Quid eſt iurare per Deum, niſi teſtis eſt Deus?

Ser. 28 de ver. Apoſto. parũ ante me. to. 10.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Apoſtolus dicit ad Hebræ. 6. Iuramentum ad confirmationem ordinatur. Confirmatio autẽ in ſcibilibus per rationem fit, quę procedit ex aliquibus naturaliter notis, quæ ſunt infallibiliter vera. Sed particularia facta contingentia hominum, non poſſunt per rationẽ neceſſariam confirmari. Et ideo ea quę de his dicuntur ſolent confirmari per teſtes. Sed humanum teſtimonium nõ eſt ſufficiens ad huiuſmodi confirmandum propter duo. Primò quidem propter defectum veritatis humanæ, quia plurimi in mendacium labuntur, ſecundum illud Pſal. 16. Os eorum locutum eſt mendacium. Secundò, propter defectum cognitionis, quia homines non poſſunt cognoſcere, neque futura, neque cordium occulta, vel etiam abſentia: de quibus tamen homines loquuntur: & expedit rebus humanis, vt certitudo aliqua de his habeatur. Et ideo neceſſarium fuit recurrere ad diuinum teſtimonium, quia Deus, neque mentiri poteſt, neque eum aliquid latet. Aſſumere autem Deum in teſtem, dicitur iurare: quia quaſi pro iure introductum eſt, vt quod ſub inuocatione diuini teſtimonij dicitur, pro vero habeatur. Diuinum autem teſtimonium quandoq; inducitur ad aſſerendum præſentia, vel præterita: & hoc dicitur iuramentum aſſertorium. Quandoque autem inducitur diuinum teſtimonium ad confirmandum aliquid futurum: & hoc dicitur iuramentum promiſſorium. Ad ea vero quæ ſunt neceſſaria, & per rationem inueſtiganda, non inducitur iuramentum.

mentum. Deriſibile enim videretur, ſi quis in diſputatione alicuius ſciẽtiæ, vel let propoſitum per iuramentũ probare.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod aliud eſt teſtimonio Dei vti iam dato, quod fit cum aliquis authoritatẽ ſacræ ſcripturæ inducit: & aliud eſt teſtimonium Dei implorare, vt exhibendum: quod fit in iuramento.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd dicitur aliquis reddere iuramenta Deo ex hoc, quòd implet illud quod iurat: vel quia in hoc ipſo quòd inuocat Deũ in teſtẽ, recognoſcit eũ habere omniũ cognitionem & infallibilem veritatẽ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd alicuius teſtimoniũ inuocatur ad hoc, quod teſtis inuocatus veritatem manifeſtet circa ea, quę dicuntur. Deus autem manifeſtat, an verum ſit quod dicitur dupliciter. Vno modo, ſimpliciter reuelãdo veritatem, vel per internam inſpirationem, vel etiã per facti denudationẽ, dum, ſcilicet, producit in publicum ea, quæ erant occulta. Alio modo, per pœnam mentientis: & tunc ſimul eſt iudex & teſtis: dum puniendo mẽdacem, manifeſtat mendacium. Et ideo duplex eſt modus iurandi. Vnus quidem per ſimplicem Dei conteſtationem: ſicut cum aliquis dicit: Eſt mihi Deus teſtis, vel coram Deo loquor, vel per Deum, quod idem eſt, vt dicit Augu. * Alius modus iurandi eſt per execrationẽ, dũ ſ. aliquis ſe, vel aliquid ad ſe pertinens ad pœnã obligat, niſi ſit verum quod dicit.

Libr. 1. de ſer. Do. in monte. cap. 30. to. 4.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Tho. per tres propoſitiones. Prima cõcluſio: Iurare eſt Deum in teſtem aſſumere. Probatur: Iuratio eſt veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt, iuxta illud Apoſtoli ad Hebræos. 6. omnis controuerſiæ finis ad confirmationem eſt iuramentũ: ſed huiuſmodi cõfirmatio certa eſſe nequit, niſi Deus in teſtẽ aduocetur: ergo iurare eſt Deũ in teſtẽ aſſumere. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: In ſcibilibus, quę in ratione poſita ſunt, confirmatio veritatis procedit ex ijs, quę ſunt naturaliter nota. Atq; adeò illic neq; teſtibus, neq; iuramẽto opus eſt. In moralibus verò, quoniã contingentia ſunt; atq; adeò nimium varia, nõ poteſt res ratione conſtabiliri: ſed opus eſt teſtibus. Teſtimoniũ autẽ humanũ duplici ex cauſa eſt fallax. Scilicet, & ex vitio voluntatis hominis, qui contra id, quod mente ſentit ob malitiã pronunciare poteſt. Et ex defectu intellectus: quia ob ignorantiam ſæpe in occultis, & abſentibus fallitur. Cũ ergo in his cauſis omnis homo ſit mẽdax, dictorũ veritas ſolius Dei teſtimonio ſatis confirmabitur. Secunda cõcluſio: Diuinum teſtimoniũ quandoq; per iuramentum ad aſſerendum præſentia, vel prę terita inducitur, quandoq; vero ad confirmãdum id, quod in futurũ promittitur. Quorũ prius dicitur iuramentũ aſſertorium: poſterius vero promiſſorium. Hanc concluſionẽ nõ probat D. Tho. ſed illam, vt notam, relinquit ex terminis. Tertia cõcluſio: Ad ea quæ ſunt neceſſaria, & per rationẽ inueſtiganda, non inducitur iuramentum. Deriſibile enim eſſet, & vt infra patebit vitium, ſi quis in diſputatione ſciẽtiæ vbi ratio non occurreret, iureiurando confirmaret.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli, & totius materiæ de iuramento, vt à nomine ipſo exordiamur aduertendum eſt, quod hæc vox iuramentum, eſt Latina à Seneca, & à Iuriſcõſultis ſæpe ſæpiùs vſurpata: nata tamen poſt tempora Ciceronis. Nã neq; Cicero, nec qui illũ præceſſerunt ea vſi ſunt; ſed loco illius ponebant iuſiurandũ. Seneca quidẽ in lib. 2. de clemẽtia, dicit: O vocẽ in concionẽ omnium mortaliũ mittendã: in cuius verba principes regeſq; iuramentũ faciant, id eſt in cuius verba principes iurent. Eadẽ etiã dictione vſus eſt Vlpianus in lege iuſiurandũ. §. ſi de qualitate iuramenti. Et ſic in Florentinis libris legitur, inquit Budęus. Dicitur autẽ iuramentũ à iure; vel quia, vt inquit D. Tho. iure introductũ eſt, vt dicta ſua, & facta homines teſtimonio diuino confirmẽt, vel, vt inquit D. Auguſt. in ſermone quodã de periurio, qui eſt inter ſermones de verbis Apoſtoli. 18. quia qui vtitur iuramento ius veritatis Deo reddit, cui proprièe competit patrociniũ ferre veritati: Vel deniq;, vt Grãmatici affirmant, iuramentũ dicitur à iure, quia qui iurat perinde facit firmũ id, quod iurat, ac ſi eſſet ipſum ius. Id enim quod iuratur pro lege habẽdũ eſt, & veluti ius ipſum ſanctè ſeruandũ. Quod verbũ Paul⁹ denotare videtur, quando dixit ad Hebræ. 6. iuramentũ eſſe finẽ omnis controuerſiæ, ac ſi lege eſſet ſanctum. Quare iura poſt præſtitum iuramentũ nullam aliam inquiſitionem permittũt, quia iniuria alioqui irrogaretur Deo.

De nomine iuramẽtũ.

Diffinitiones iuramẽti.

¶Secundo eſt aduertendum, quod iuramentum variè diffinitur à Doctoribus. Gofred. enim, & Hoſtienſis, & Archid. vt refert, & ſequitur Angelus in ſumma dicunt iuramentum eſſe aſſertionem, & negationẽ de aliquo licito poſsibili, ſacræ rei atteſtatione firmatam. Et ſacræ rei atteſtatione intelligunt, vel ipſum Deum, qui eſt ſanctus ſanctorum, vel creaturam, in qua relucet Dei perfectio: Sed hæc diffinitio non eſt conueniens, ex ea enim ſequeretur, nullum poſſe malè iurare: cuius tamen contrarium frequentiſsimè videmus. Raymundus, vt refert Gabriel diffinit iuramentum dicens, quod eſt affirmatio de aliquo ſacræ rei atteſtatione firmata. Sed nec hæc diffinitio eſt conueniens, cum non ſolũ aſſerens ſed etiã negans, aliquando iuret. Conueniens ergo iuramenti diffinitio, quæ ex mente D. Tho. in hoc articulo colligi poteſt, eſt affirmatio, vel negatio de aliquo facto, vel fiendo ſacræ rei attentatione firmata. Nomine autẽ affirmationis, & negationis intelligimus nõ ſolum illam, quæ verbis fit formaliter, ſed etiam illam, quæ virtualiter fit. Nam ſi quis dicat alicui. Iura per ſancta quatuor Euangelia, ità eſſe; & ipſe tangat librum nihil dicens, ille tactus habebitur pro iuramento, & loquutione iuratoria, vt docet Sylueſter verbo, iuramento, ſtatim in principio. Res verò ſacra, per quam iuratur, eſt Deus, vel aliquid Dei, inquantum eſt ipſius; cum iurare, ſit Deum in teſtem vocare. Et ſic iuramus per creaturas non ſecundum ſe ſumptas, ſed inquantum in eis diuina veritas manifeſtatur. Et quando iuramus per fidem, per Euangelia, per ſanctos, intelligendum eſt eſſe iuramentum, per Deum, cuius veritas in fide & Euangelio continetur, per ſanctoſq; eſt prædicata. Imò qui per creaturas iurat numen aliquod in illis eſſe profitetur; ſiue falſum, vt idololatræ: ſiue verum, vt orthodoxi, qui Deum in creaturis exiſtere profitemur. Vnde Cicero in lib. de Officijs, dicit ius iurandum eſſe affirmationem religioſam. Et Ariſtoteles in Rethorica ad Alexandrum; ius iurandum eſt cum diuina veneratione dictio, probationis expers. Vbi nomine dictionis, affirmationem, & negationem comprehendit. Et addit, probationis expers, vt iuriſiurandi naturam omnino patefaceret, quæ eſt vt citra neceſsitatẽ, vbi res aliter probari poteſt, non licitè adhibeatur.

Antiquiſsimũ & omnibus hominibus fuit innatũ iurare.

¶Tertio eſt aduertendum, hanc rationem iurandi, & Deum in teſtem adducendi, ferè omnibus hominibus fuiſſe innatam, & ab vniuerſis etiam barbaris frequentatam. Cuius mentio fit in ſacris literis. Et antiquiſsimum omnium iuramentum, quod literis traditur, eſt illud, quod Dominus iurauit Noe, ſtatim ab arca egreſſo, quod nunquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuij, nec erit deinceps diluuium diſsipans omnem terram. Geneſ. 9. Et poſt iſtud eſt valde inſigne illud, de quo fit mentio Geneſ. capit. 15. Vbi dicitur, quod diuiſa vitula pepigit Dominus fœdus cum Abrahã, ſe daturum illi terram Promiſsionis. &c. Vſi autem fuerunt priſci homines multis ac variis ritibus iurandi. Et omiſsis illis, qui à Gẽtilibus obſeruabantur, dicam ſolum de illis, qui in ſacris literis inueniuntur. Quorum vnus eſt, quod is, qui iuramento ſe aliquid facturum polliceretur, apponeret manũ fœmori eius, cui pollicebatur. Vt eſt videre apud Geneſim capit. 24. Vbi dicitur, quod cum Abraham eſſet ſenex multorumq; dierum, dixit ad ſeruum ſeniorem domus ſuæ, qui præerat omnibus, quæ habebat: Pone manum tuam ſubter fœmur meum, vt adiurem te per Deum cæli, & terræ, &c. Cuius ritus varias afferũt rationes ſacri ſcriptores. Abulenſis, & Lyranus in illum locum dicunt id fieri ſolitum, propterea, quod fœmori erat proxima illa pars, in qua erat circunciſio; ſicque admouere manum fœmori perinde eſſe, ac admouere illam circunciſioni, quæ erat res ſacra, & diuinitus inſtituta, tanquam ſignum, quo Iſraelitici à cæteris gentibus diſtinguerentur. Itaque quemadmodum nunc iurantes interdum manum applicant ad aram, interdum ad crucem; interdũ ad ſancta quatuor Euangelia; ità etiam illi applicabant manum circunciſioni, tanquam ſigno ſacro affirmantes, ſe facturos, quod pollicebantur. Alij Hebræi, quorum principes ſunt Rabbi Abraham, & Abel Ezre, quibus, & ſuffragatur Vatablus dicunt, id fuiſſe in more ſeruis, vt cum iuramento dominis promittebant, ſe aliquid facturos, fœmori dominorum ſuorum manus ſupponerent; quo ſuæ ſeruitutis admonerentur, & intelligerẽt, quod ſicut manus fœmori erat ſubiecta, ità etiam ſe dominis deberent ſubijci, fierentque ea re vigilantiores, ad fidem datam ſeruandam. Qui mos, vt dicunt Hebræi, maximè modo viget apud multas gentes. Eſtque hæc ratio dicendi valde cõſona literæ. Alij, vt D. Auguſtinus, Chryſoſtomus, Gloſſa interlinealis, & Gregoriꝰ dicũt, id factũ fuiſſe ab Abrahamo, vt ſic ſeruus per Chriſtum iuraret, qui in eius fœmore continebatur. Fœmoris enim appellatione in ſacris literis poſteritatem ſignificari eſt res manifeſta. Colligiturque ex cap. 1. Exodi, vbi dicitur. Omnes animæ eorũ, qui egreſsi ſunt de fœmore Iacob.

Diuerſi ritus iuramẽti obſeruati.

Iacob,&c.Et hæc fuit prima ratio iurandi à veteribus obſeruata. Secunda eſt illa, qua vſus eſt Dominus apud Geneſim capit. 15. Vbi quò fidem faceret Abrahæ ſe daturum illi terram promiſsionis præcepit, vt certa quædam animalia occideret, illorumque cadauera in duas partes diuideret. Quod cum faceret Abraham,& partes illas in terra collocaſſet apparuit Dominus in ſpecie clibani ſuccenſi, & lampadis igneæ ac pertranſit per illas diuiſiones. Quæ autem fuerit huius præcepti ratio variè explicatur à Doctoribus. Theodoretus in quæſtionibus ſelectis in Geneſim dicit,id factum fuiſſe ad ſignificandum populum Iſraeliticum ſeruiturum apud Ægyptios per tot ſecula, quot erant illa animalia. Sed fore, vt vltimo ſeculo illum populum Dominus in libertatem vindicaret, adueniens in ſpecie ignis. Sic enim apparuit Moyſi in rubo. Hæc Theodoretus: Quæ ſpernenda non ſunt. Sed vera illius rei ratio eſt, quòd eo tempore receptum fuit conſuetudine, vt qui paciſcerentur, & iurarent, fœdus firmarent cæſo vitulo; eoque in duas partes diuiſo. Quem hominum morem Dominus tunc fuit imitatus ad ſua promiſſa confirmanda. Ità teſtantur Diuus Chryſoſtomus,& ex Hebræis nonnulli: Illud tamen non probant. Sed probari poteſt claro teſtimonio Hieremiæ capit. 34. Vbi obiurgans Dominus principes Iſraelis, quòd fœdus,vel iuſiurandum violaſſent dicit: Ecce ego dabo in commotionem viros, qui non obſeruauerunt verba fœderis, cæſo in duas partes, vitulo, & tranſitu inter partes eius facto,&c. Significabant autem qui hac ratione iurabant, ſe optare mori,& in fruſta diuidi;ſicut vitulus ille erat cæſus, ſi fidem frangerent. Et hinc,vt opinor, mos dimanauit ad reliquas gentes, vt in feriendo fœdere porcum occiderent,vt conſtat ex Tito Liuio primæ Decadis, libr. 1.

Multiplex forma iurãdi.

¶ Vltimò eſt aduertendum,quòd iuramẽtorum multæ poſſunt eſſe formæ.Nam præter iuramentum aſſertorium, & promiſſorium, ſimplex, & imprecatorium, de quibus D. Thom. facit mentionem in hoc articulo,in corpore, & in ſolutione ad 3. Differunt etiam iuramenta ex eo,per quem iuratur. Interdum enim citatur in teſtem Deus, & interdum creatura. Et hoc dupliciter,ſcilicet, Aut per ſimplicem atteſtationem, vt facit is, qui iurat per Diuum Petrum. Aut per execrationem,ſubdendo,nempe, creaturam alicui malo, niſi ità ſe habeat res, vt à iurante profertur. Quod contingit,quando quis iurat per ſuam,aut filij ſalutem,vitam, vel fortunam. Quo modo iurandi vſus fuit Ioſeph Geneſ. 42. quando iurauit per ſalutem Pharaonis. Variantur prætereà iuramenta ex forma,& ratione verborum, quibus proferuntur. Et propterea dicebat D. Hieronymus in Ezechielem cap. 16. aliter Deum iuraſſe in veteri teſtamento,& aliter in nouo. Nam in veteri dicebat: Viuo ego, dicit Dominus. Et in nouo: Amen, amen dico vobis. Sit ergo prima forma iurandi; Viuit Deus. Qua vtebantur Iudæi Domino id præcipiente, vt patet Nume.21.& Hieremiæ. 24. Secunda forma eſt, Coram Deo; Deus ſcit. Qua vtitur Paulus ad Galat. 1. & multis alijs in locis. Et quidem ſi hæc verba proferantur enuntiatiue,nullum eſt iuramentum;ſed ſolum ſignificant,ea, quæ quis dicit, coram Deo dici, ab ipſoq; ſciri; quod eſt verum,nec formam iuramenti continẽs. Tunc autem erunt iuramentum quando his verbis intenderit quis Deum in teſtem aduocare eius quod dicit. Tertia forma iurandi eſt,teſtor Deum,aut teſtis eſt mihi Deus, qua vſus eſt Paulus ad Rom.9. Quarta;quando exprimitur verbum iurandi, vt cum dico: Iuro per Deum. Quinta quando tacito verbo iurandi Dei nomen exprimitur,vt cũ dico; Per Deum. Sexta, quando tacito verbo iurandi & nomine Dei, tangitur res ſacra. Vt cum rogatus quis, vt iuret annuit,ſe iurare,& tangit crucem,aut ſancta Dei Euãgelia. Vltima forma, & quæ maximè ad blaſphemiam accedit, eſt; Voueo, diſcredo, &c.

¶ His ſuppoſitis,circa primam concluſionem D.Tho. qua affirmat, iurare eſſe Deũ in teſtem aſſumere,eſt difficultas, vtrùm vera ſit? Et pro parte negatiua argumentor primò: Infideles iurant,& tamen ignorãt Deũ: ergo iurare non ſemper eſt Deum in teſtẽ adducere. Secundò: Multa ſunt iuramenta, in quibus creaturæ tam rationales, quam irrationales adducuntur in teſtes,vt cum quis iurat per cælum,per angelos,&c.ergo. Tertiò: Dicere;Per meam fidem;Per meam conſcientiam, communiter habentur iuramenta,& tamen in illis nihil diuinum in teſtem adducitur:ergo non ſemper iurare, eſt Deũ in teſtem adducere. His tamen non obſtantibus,dico concluſionem D.Thom. adeò eſſe veram, vt nulla ratione iuramentum eſſe poſsit, vbi Deus in teſtem non inuocetur. Propter quod Cicero lib.3.de officijs dicebat, iuſiurandum eſſe affirmationem religioſam. Et Ariſtoteles in Rethorica ad Alexandrum; iuſiurandum eſt, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Nomine dictionis tam affirmationem, quam ne-

Dubiũ circa 1. concluſ. D.Th.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Concluſio.

gationem eſt amplexus. Et addidit, probationis expers, vt naturam iuriſiurandi penitus patefaceret, quæ eſt, vt vbi res aliter probari poteſt, licitè non adhibeatur. Et propterea dicit D. Thom. in 3. concluſione, quòd ad ea, quæ neceſſaria ſunt, & per ratio nem inueſtigantur iuramentum non licitè adhibetur, nec accipit neceſſaria, pro ijs ſolis, quæ euidentia ſunt. Nam in ſpeculabilibus altera pars contradictionis ſemper eſt neceſſaria, vt aſtra ſunt paria, vel nõ. Et neutra eſt nobis euidens. Et tamen qui vtram uis iuraret peccatum committeret. Et ſimiliter qui iuraret, quantitatem diſtingui à ſubſtantia, vel quamlibet aliam opinionẽ. Sed intelligit perneceſſaria illa quæ quoquo modo poſſunt per rationem naturalẽ probari, ſiue ratio ſit demonſtratiua, ſiue probabilis. Iuratio enim eſt veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari cõtingũt, vt dicit D. Tho. probans. 1. concluſ. Ad quæ conuincenda, nulla alia ratio prẽter externũ teſtimonium poteſt adduci. Et quoniam teſtimonium humanum duplici ex cauſa fallax eſſe poteſt: nẽpe, ex vitio voluntatis, ex quo prouenit, vt homo contra id quod mẽte ſentit ob malitiam aliquando pronuntiet, & ex defectu intellectus, qui ob ignorantiam ſæpè de occultis, & abſentibus fallitur: idcirco dictorum veritas ſolo Dei teſtimonio ſatis confirmatur. Quod ſignificare voluit D. Paulus ad Hebr. 6. quando dixit: Omnis cõtrouerſiæ finis ad confirmationem eſt iuramẽtum. Homines autẽ per maiorẽ ſe iurãt, &c.

Dupliciter Deus in teſtem vocatur.

¶ Et, vt ad argumenta in contrariũ facta reſpondeamus, aduertendũ eſt, quòd Deus dupliciter poteſt in teſtem vocari. Vno modo expreſſe, & immediatè. Quod cõtingit, quãdo ipſe Deus vocibus Deum ſignificãtibus appellatur. Alio modo tacitè & mediatè. Et fit quando res aliqua, cui diuinum aliquid, atque ſacrum ineſt, quatenus talis, inuocatur. Tunc enim expreſſe ipſa res, & tacitè Deus in teſtem adducitur. Et quoquo modo ex his Deus, ad rem aliquam confirmandã, inuocetur, erit verè ac propriè iuramentũ. Ex quo infero primò, quòd adducere in teſtem eas creaturas, in quibus ſemper diuinũ aliquid, & ſacrum inuenitur, non poteſt fieri ſine iuramento. Vt quando quis dicit, Per iſtam Crucem, per ſancta quatuor Euangelia, per baptiſmum, quod accepi, &c. Semper enim in his tacitè, & mediatè inuocatur Deus. Et idem contingit, quando creaturæ non ſacræ in teſtimoniũ adducuntur, vt ignis, aqua, lux, Dei nomine appoſito in obliquo. Vt ſi dicas: Per iſtam lucem Dei. Nam illud nomen Dei in obliquo poſitum facit, vt Deus illarum rerum conditor ſaltem mediatè in teſtem adducatur, vt docet Sylueſt. verbo, iuramentum. 1. §. 4. Imò etiam ſi non addatur nomen Dei, ſi tamen ipſa creatura, per quam iuratur, eſt eiuſmodi, vt peculiari quadam ratione excitet in nobis Dei memoriam, adhuc illam in teſtem adducere erit iuramentum, quia ea citata, ex cõmuni modo cõcipiẽdi, intelligitur Deus citari. Et hoc ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus apud Matth. cap. 5. quando dixit: Non iurabis, neque per cælum, quia thronus Dei eſt, &c. Quaſi diceret, quòd citato cælo neceſſe eſſet Deum citari. Infero ſecundò, quòd adducere in teſtem creaturas nulla habita ratione Dei, à quo proceſſerunt, nullum eſt iuramentum. Tunc enim nec tacitè, nec expreſſè Deus inuocatur. Et eſt aduertendũ, quòd non quicunq; teſtimonium Dei adducit, iurat. Concionatores nanq; & prælectores, ſacra teſtimonia citantes, non iurant, cũ Deus ſua ſponte ea teſtimonia dederit ad ſuas veritates aſſerẽdas. Et qui illa citat nihil aliud facit, quam Dei aſſerta referre. Eſt autem iurare Deum in teſtem noſtrarũ aſſertionũ implorare. ¶ His ſuppoſitis ad primum argumentum reſpõdeo, infideles verè iurare. Nã quanuis materialiter adducant in teſtem meras creaturas, quia tamen illas habent pro vero Deo, formaliter, & ex intentione citant in teſtem Deum, quod ſine iuramento eſſe non poteſt. Ad ſecundum reſpõdetur, quòd quando quis iurat per creaturas, adhuc iurat per Deum. Quia illas creaturas citat in teſtem quatenus ſunt ſacræ, Deoque dicatæ. Et ſi ſecus faciat non verè iurat, vt diximus. Ad tertium argumentum Soto lib. 8. de iuſtitia, quæſtione. 1. artic. 1. dicit, quòd dicere: In mea fide, In mea conſcientia, non eſt iuramentum. Bene tamen; Per meã fidem, &, Per meam conſcientiam. Et ratio illius eſt: Nam cum apponitur præpoſitio, in, ſenſus eſt, quòd ſecundum fidem & ſecundum conſcientiam loquor. Hoc eſt, iuxta id, quod ſentio, Nec fidem, aut conſcientiam meam adduco in teſtem. At verò, quãdo apponitur præpoſitio, per, fides, & conſcientia in teſtem adducitur. Illæque res ſubijciuntur diuino iudicio: Sicut quando dico: Per meam vitam, aut per meam ſalutem. Sylueſter, verbo, iuramentum. 1. §. 5. affirmat nihil intereſſe inter has formas iurandi. Quare ſi dicere: Per meam fidem, aut, per meam conſcientiam, eſt iuramentum, ſimiliter etiam dicere: In mea fide, & in mea conſcientia. Quæ ſententia mihi magis placet. Videtur enim hic modus iurandi per, ly, in, ex proprietate ſermonis

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

monis Hebraici deductus. Hebræi nanque ſoliti erant in iurando vti hac præpoſitione, in, loco de, ly, per; vt conſtat ex Matth. cap. 5. Vbi enim Latinè dicitur; Non iurabis, neque per cælum, neque per terram; Græca tranſlatio habet, In cælo, neque in terra. Et ſic dico primò, quòd ſi res, quæ citatur iuramento eſt ſacra, ſiue vtaris præpoſitione, in, ſiue per, eſt verum iuramentum. Idem enim ex proprietate ſermonis eſt dicere; Iuro in Deo, &; Iuro per Deum. Dico ſecundò, quòd ſi res, quæ adducitur in iurando, vel affirmando, non eſt ſacra; tunc ſi præpoſitio, per, ei adiuncta efficit verum iuramentum, idem etiam efficiet præpoſitio in. At verò, ſi præpoſitio, in; non efficit iuramentum, nec illud efficiet præpoſitio per. Probatur: Dicere; Per meã vitam, eſt iuramentum, quia horum verborum ſenſus eſt, Deus vitæ meæ noceat, ſi res ita ſe non habet: ſed dicere; In mea vita idem prorſus ſignificat: ergo eſt iuramentum, ſicut & aliud. Et idem eſt dicendum de his loquutionibus, In mea conſciẽtia, &; Per meam conſcientiam. Nomine enim conſcientiæ, vulgò intelligimus bona animæ. Et ſic dicere: In mea conſcientia, vel; Per meam conſcientiam, idem eſt, ac dicere: Ità Deus bona meæ animæ, vel augeat, vel diminuat, ſicut ſe habet res à me prolata. Quia autem dicere, In mea fide, non eſt iuramentum: ità nec per meam fidem. Idem eſt enim vtriuſque propoſitionis ſenſus: nempe, Ità res eſt, nec fidem in prolatione fallo. Et idem eſt iudicium de his loquutionibus; In veritate, & per veritatem; quæ non ſunt iuramenta. Licet oppoſitum teneat Abbas in cap. ſi Chriſto. de iureiurando. Sed illis verbis affirmamus rem ita ſe certiſsimè habere, ac ſi diceremus; Verè ita eſt; Certè ità eſt. Nulla enim dictio ſimplex, ſiue affirmatio ſit, ſiue negatio quæ teſtimonij, aut execrationis imaginem non præſefert, poteſt eſſe iuramentum. Et certum eſt, quòd illa loquutio cui aduerbium aliquod, aut nomen, nihil aſſertionis, aut negationis mutans adiungitur, vt quando dico verè, in veritate, profectò. ſanè, certè, & id genus reliqua, nec teſtimonij, nec execrationis imaginem præſefert. Atque adeo, nec eſt iuramentum.

Iuramentũ duplex, ſimplex, & imprecatorium.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum diſtinguit Diuus Thomas iuramentum, in ſimplicem, & execratorium. Simplex eſt illud, quo Deus, ſeu creatura, quatenus eſt aliquid Dei, ſimpliciter in teſtem adſciſcitur. Vt quando dico, teſtis mihi eſt Deus, aut, per Deum, &c. Execratorium autem ſeu imprecatorium eſt illud; quo Deus pariter in teſtem, & in vindicem inuocatur; vt tanquam iudex vindictam falſitatis ſumat. Vt, Diſpeream, vel, Hoc mihi eueniat, ſi non ità eſt. Quæ forma iurandi anti qua eſt, & ſacris literis ſatis vſitata. Dicitur enim 2. Reg. capit. 3. Hoc faciat mihi Dominus, & hæc addat, &c. Et Pſalm. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Et quòd vtrumque ſit iuramentum inde conuincitur, quòd iurare eſt Deũ in teſtem adducere, vt reuelatorem veritatis. Et hanc poteſt Deus reuelare, vel ſimpliciter interius hominem illuminãdo, quod petitur in iuramento ſimplici, vel exterius puniendo illum qui mentitur, quod petitur in iuramento execratorio. Et ſic vtrumque eſt iuramentum. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm hæc iuramenta differant ſpecie, vel potiùs ad vnam, & eandem pertineant? Et quidem, quòd differant ſpecie probatur hac ratione: Deus in iuramento execratorio non ſolum habet rationem teſtis, ſed etiam iudicis; in iuramento verò ſimplici ſolum habet rationem teſtis; ſed hæc differunt ſpecie: ergo & ipſa iuramenta. Et eadem ratione poteſt probari, quòd iuramẽtum aſſertorium, & promiſſorium ſunt diſtinctæ ſpeciei; quia aſſertio, & promiſsio differunt ſpecie. Hoc tamen non obſtante dico, quòd iuramentum ſimplex, & execratorium, aſſertorium, & promiſſorium ſunt vnius ſpeciei ſpecialiſsimæ, & ſolum differunt accidentaliter. Quod vt intelligatur aduertendum eſt, quòd differentiæ alicuius dicuntur, propriè loquendo, ſolæ illæ, quæ ſunt differentiæ per ſe. Nam differentiæ, per accidens, accidentia ſunt reſpectu illius, cui ſunt per accidens, quanuis ſint per ſe differẽtiæ alterius. Vt ſi diſtinguamus animal per album, & nigrum, ſunt differentiæ per accidens animalis, quæ tamen ſunt differentiæ per ſe coloris. In propoſito ergo, quia iurare eſt Deum in teſtem producere, & omnes allegatæ differentiæ, materialiter, & per accidens ſe habent ad Dei teſtificationem. Quòd enim Deus teſtetur ſupra præterito, præſenti, vel futuro, ex quo ſumitur differentia iuramenti aſſertorij, & promiſſorij, ad materiam teſtimonij ſpectat. Et ſimiliter, quòd Deus teſtetur ſimplici manifeſtatione, vel manifeſtatione punitiua, vnde ſumitur differentia inter iuramentum ſimplex, & execratorium, non ad naturam teſtimonij ſpectat, ſed ad effectũ. Et ſic pertinent ad vnam & eandem ſpeciem. Cæterùm, quanuis iuramẽtum vnius

Dubium.

Argum.

Concluſio.

ſit

ſit tantum ſpeciei, nihil tamen prohibet, quòd vtendo alijs ſpeciebus moralium vitiorum ad multas diffundatur ſpecies, eo modo, quo vna ſpecies imperat alteri ordinando illam in ſuum finem. Sicut cum quis adulteratur, vt occidat, homicidium imperat adulterio. Et hoc modo iuramentum imperat maledictioni, dum fit per execrationem. Quando enim quis iurat; Deus me occidat, ſi non eſt ſic, vel, Si nō fecero hoc, ſic iutans maledictionem ſui, quo ad vltimam, aſſumit ad finem iuramenti, qui eſt teſtificatio diuina. Et iuxta ſpecificam multitudinem maledictionum aſſumuntur etiam multæ ſpecies ad eundem finem. Ex quo fit, vt iuramentum per execrationem, quo quis ad pœnam ſe obligat iurando, & ſi non diſtinguatur ſpecie ſecundum naturam iuramenti, diſtinguitur tamen per accidens per multas ſpecies, ſecundum naturam mali, quod in pœnam aſſumitur. Iuramentum etiam, quod fit aſſumendo benedictionem pro manifeſtatione teſtimonij, vt quando quis dicit; Faciam hoc, vel, Sic eſt, ita me Deus adiuuet, vel, Ità mihi gratiam, vel gloriam conferat Deus, quanuis ex vi verborum non ſit per execrationem, ſed magis per conteſtationem Dei, in effectu boni; reducitur tamen ad execrationem, propterea, quòd à contrario ſenſu videtur illam includere. Et perinde eſt dicere: Sic eſt, ita me Deus adiuuet; & ſi non eſt ità, Deus non me adiuuet, quod eſt proprie execratio. Et ad argumentum reſpondeo, quòd quanuis Deus in execratione, ſit etiam iudex, qui ſpecie differt à teſte; quia tamen officium iudicis in iurando imploratur ſub ratione teſtis: imploratur enim ad hoc, vt punitio teſtetur, idcircò iudex non niſi materialiter concurrit, ad modum iam explicatum.

Ad arg.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrùm iurare ſit licitum?*

Infr. art. 3. cor. & 3. diſt. 39. ar. 2. q. 2. & Ro. 1. lect. 5. & Heb. 6. lect. 4. cor. 1.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit licitum iurare. Nihil enim quod prohibetur in lege diuina eſt licitum. Sed iuramentum prohibetur in lege diuina Matthæi quinto: ego dico vobis non iurare omnino, &c. Et Iacob quinto, dicitur: Ante omnia fratres mei nolite iurare: ergo iuramentum eſt illicitum.

2 ¶ Præterea, Id quod eſt à malo videtur eſſe illicitum, quia vt dicitur Matthæi. 7. Non poteſt arbor mala fructus bonos facere. Sed iuramentum eſt à malo. Dicitur enim Matthæi quinto. Sit autem ſermo veſter eſt, eſt, non, nō. Quod autem his abundantius eſt, à malo eſt: ergo iuramentum videtur eſſe illicitum.

3 ¶ Præterea, Exquirere ſignum diuinæ prouidentiæ eſt tentare Deū, quod eſt omnino illicitum; ſecundum illud Deuteronom. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum. Sed ille qui iurat, videtur exquirere ſignum diuinæ prouidentiæ, dum petit diuinum teſtimonium, quod eſt per aliquem euidentē effectum: ergo videtur, quòd iuramentum ſit omnino illicitum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur. Deuteronomij ſexto, Dominum Deum tuum timebis, & per nomē eius iurabis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd nihil prohibet aliquid eſſe ſecundum ſe bonum: quod tamen cedit in malum eius qui non vtitur eo conuenienter. Sicut ſumere Euchariſtiam eſt bonum. Et tamen qui indigne ſumit, iudicium ſibi manducat, & bibit, vt dicitur primæ ad Corinth. 11. Sic ergo in propoſito dicendum eſt, quod iuramentum ſecundum ſe, eſt licitum & honeſtum. Quod patet ex origine & ex fine. Ex origine quidem, quia iuramentum eſt introductum ex fide qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem, & vniuerſalem omnium cognitionem & prouiſionem. Ex fine autem quia iuramentum inducitur ad iuſtificandum homines, & ad finiendum cō trouerſias, vt dicitur ad Hebr. 6 Sed iuramentum cedit in malum alicui ex eo quod male vtitur eo, id eſt, ſine neceſſitate, & cautela debita. Videtur enim paruam reuerentiam habere ad Deum, qui eum ex leui cauſa teſtem inducit: quod non præſumeret etiam de aliquo viro honeſto. Imminet etiam periculum periurij, quia de facili homo in verbo delinquit, ſecundum illud Iacobi. 3.

Si

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir. Vnde & Eccleſ. 23. dicitur. Iurationi non aſſueſcat os tuum: multi enim caſus in illa.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod Hieronym. * ſuper Matth. dicit: Conſidera quòd ſaluator non per Deũ iurare prohibuerit, ſed per cælum, & terram. Hanc enim per elementa iurandi peſsimam cõſuetudinem habere Iudæi noſcuntur. Sed iſta reſponſio non ſufficit: quia Iacob addidit: neque per aliud quodcũque iuramentum. Et ideo dicendum eſt, quòd (ſicut Auguſt. * dicit in libr. de mendacio) quòd Apoſtolus in Epiſtolis ſuis iurans, oſtendit quomodo accipiendum eſſet quòd dictum eſt: Dico vobis non iurare omnino: ne ſcilicet iurando ad facilitatem iurandi perueniatur, & ex facilitate iurandi ad conſuetudinem: & à conſuetudine in periurium decidatur. Et ideo non inuenitur iuraſſe niſi ſcribens, vbi conſideratio cautior non habet linguã præcipitem.

Super illud Mat. 5. ego dico vobis, non iurare, tom. 9.

In libr. de mendacio, c. 15. circa med. to. 4.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut * Auguſt. dicit in lib. de ſermone Domini in monte: Si iurare cogeris, ſcias de neceſsitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid ſuades: quæ vtique infirmitas malum eſt. Itaque non dixit, quod amplius eſt, malum eſt. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, vt alteri perſuadeas quod vtiliter perſuadeas. Sed à malo eſt illius cuius infirmitate iurare cogeris.

Li. 1. c. 30. à me. to. 4.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui iurat non tentat Deum: quia non implorat diuinum auxilium abſque vtilitate, & neceſsitate.

¶ Prætereà, Non exponit ſe alicui periculo, ſi Deus teſtimonium adhibere noluerit in præſenti. Adhibebit autem pro certo teſtimonium in futuro, quãdo illuminabit abſcõdita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, vt dicitur. 1. ad Corinth. 4. Et illud teſtimonium nulli iuranti deficiet, vel pro eo, vel contra eum.

Svmma Textvs.

SVpposito contingere poſſe, quòd aliquid ſecundum ſe ſit bonum, quod tamen cedat in malum eius, qui non vtitur eo conuenienter, ſicut ſumere Euchariſtiam eſt bonum, & tamen qui indigne ſumit iudicium ſibi manducat, & bibit; reſpõdet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iuramentum ſecundum ſe eſt licitum, & honeſtum. Probatur primò ex origine vnde ortum habet, quæ eſt catholica fides. Oritur enim iuramentum ex fide Catholica, qua homines credunt, & profitentur Deum omnium habere infallibilem veritatem, & prouiſionem. Secundò ex fine: quia fuit iuſiurãdum inductum, vt fine litibus impoſito, in pace homines & tranquillitate viuant: vt dicit Paulus ad Hebr. 6. Quod eſt valde licitũ, atque honeſtum. Secunda concluſio: Iuramentum ob malũ vſum, ob id, ſcilicet, quod ſine neceſsitate, & cautela fit, læpè ſæpiùs in malum cedit. Probatur: Tum, quia irreuerẽtia fit Deo, eum ex leui cauſa in teſtem adducendo. Tum etiam, quia conſuetudine iurandi periculum peierandi creatur; cum facile ſit homini verbo delinquere. Propter quod dicebat D. Iacob. cap. 5. Si quis in verbo non offendit hic perfectus eſt. Et Eccleſ. cap. 23. Iurationi nõ aſſueſcat os tuum; multi enim caſus in illa.

Explicatio Articvli.

CIrca iſtum articulum, quod facit difficultatem, eſt illud Matth. 5. Ego autẽ dico vobis; non iurare omnino, neq; per cælũ, neq; per terram. Vbi Chriſtus Dominus omnem facultatem iurandi fidelibus ademiſſe videtur. Cui & accedit D. Hiero. ſuper illũ locum dicens: Iurare per Deum veteri populo conceſſum fuit; non quod eſſet rectum hoc facere; ſed quod minus malum eſt iurare per Deum, quam per idola, quod in noua lege eſt interdictum. Propter hoc teſtimonium Vvaldenſes hæretici, vt autor eſt Guido Carmelita, & Caſtro de hæreſ. lib. 8. verbo, iuramentum, dixerunt ità eſſe Chriſtianis iuramentum interdictum, vt nunquam eos iurare liceat. Eundem etiam erroré docuerunt Manichæi, & Pſeudoapoſtoli. Ad quos omnes falſitatis & erroris conuincendos ſatis eſſe deberet illud Deut. c. 6. Dominum Deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iurabis. Et rurſus. c. 10. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, ipſiq; adhærebis, iurabiſq; in nomine illius. Sed reſpõdent qui contrariã ſentẽtiam tuentur, id permiſſum fuiſſe Iudæis in veteri lege, vt, videlicet, per Deum iurarẽt, cum

Licitũ eſt iurare.

cum tamen Chriſtianis qui perfectiorẽ habent legem, ſit interdictũ. Sed hoc reijcitur ex eo quòd Deus ſæpè iuraſſe dicitur. Quod non faceret, ſi iurare eſſet malum ex ſe, & ex ſola permiſsione Iudæis conceſſum. Cæterũ quoniam etiam reſpõdent huic obiectioni, ſoli Deo eſſe licitum iuramentum: quoniã ille ſolus verax eſt, & mentiri nequit; omnis autem homo mendax, alijs ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quæ de Chriſtianis loquantur, operæpretium erit noſtram concluſionem probare. Et primum eſt, quòd D. Paul. pluries in ſuis Epiſtolis iurauit. Ad Rom. enim 1. inquit, teſtis eſt mihi Deus, quòd memoriã veſtri facio ſemper in orationibus meis. Et 2. ad Corinth. 1. Ego autem teſtem Deũ inuoco in animam meam, quòd parcens vobis non veni vltra Corinthum. Et ad Philip. 1. Teſtis eſt mihi Deus, quomodo cupiã omnes vos in viſceribus Ieſu Chriſti. Quibus omnibus locis Apoſtolus Deum in teſtem eorum, quæ dicit, inuocat. Quod nihil aliud eſt quam iurare. Non eſt ergo Chriſtiano viro omnino prohibitum iuramentũ. Aliàs Paulus iurans peccaſſet. Quod non eſt dicẽdum. Item Apoc. cap. 10. inducitur Angelus iurans manifeſtè per nomen Dei. Quod nulla ratione fieret, ſi iuramentum eſſet ex ſe malum. Et ratione ſic argumentor: Iuramẽtum ex ſua natura, ſi adſint omnia, quæ requiruntur ad illius honeſtatem, eſt bonum, atque laudabile: per iuramentum enim exhibemus reuerentiam Deo; & oſtendimus, qualem exiſtimationem de illo habeamus credentes illum videre omnia, quia qui rem non planè cognoſcit non poteſt eſſe bonus teſtis. Propter quod ſapienter poeta Comicus dixit; Pluris eſt oculatus teſtis vnus, quã auriti decem: atq; etiam confitemur ipſum eſſe veracem, qui mentiri non poteſt: ergo iuramentum ex ſe eſt licitum Chriſtiano. Deniq; hæc veritas diffinita eſt in Concilio Conſtantien. ſeſſ. 8. Inter quadraginta enim quinque aſſertiones Ioannis Vvitcleph, quę ibi damnantur, quadrageſimo tertio loco ponitur iſta de iuramento. Nempe, quòd iuramenta, quæ fiunt ad roborandum humanos contractus, & cõmercia ciuilia, ſunt illicita. Quæ ſententia ſimul cum alijs eiuſdẽ, vna ſuper omnes dicta cenſura, damnata eſt. Et in Concilio Epheſino, ſcribens Concilium Neſtorio, & petens ab eo, vt recantet ſuas hæreſes, quia non fidebant patres verbis ipſius exegerunt ab eo iuramentum, per hæc verba; Sed conſequens eſt etiam iureiurando faterite, quòd anathematizes tua pol luta & damnata dogmata: Sentias autem & doceas, quæ nos vniuerſi per orientem, ſeu per occidentem epiſcopi, & magiſtri, præſuleſque populorum credimus, & docemus. Quibus verbis apertè oſtendit concilium mentem illius eſſe, quòd iuramentum eſt licitum, ſiquidem illud à Neſtorio fieri præcipit.

Plautus.

Explicatur difficilis locus ſacræ ſcripturæ.

¶ Et ad argumentum deſumptum ex verbis Chriſti Matth. 5. variè reſpondetur à Doctoribus D. Bonauent. in 3. d. 39. q. 2. art. 1. dicit Chriſtum non dixiſſe: Omnino nolite iurare. Nam ſic omnem rationem iuramenti interdixiſſet. Sed potius dixit: Nolite iurare omnino. Cuius orationis ſenſus eſt, ne iuremus in omni caſu. Et ſic illis verbis non ademit omnem facultatem iurandi; ſed partim concedit, & partim negat. Iſta tamen reſponſio planè eſt ſophiſtica. D. Hieronym. aliter interpretatur illũ locum, dicẽs, Chriſtum non prohibuiſſe iurare per Deum, ſed per cælum, vel per terram. Et ratio illius fuit, ne ſenſim ex vſu iurandi per has creaturas induceremur in idololatriam, illas tanquam quædam numina venerantes. Nam illud, per quod quis iurat, aut nimium diligit, aut veneratur. Huic etiam interpretationi aſſentiti videtur Rupertus Abb. lib. 5. de Gloria Chriſti. Sed cõtra illam ſunt duo validiſsima argumenta. Primum, quòd Chriſtus ſtatim ſubiecit, ſit ſermo veſter, eſt, eſt; non, non. Quod autem abundantius his eſt, à malo eſt. Quibus verbis omne iuramentũ interdicitur. Secundum, quòd ipſe Chriſtus explicat cauſam, propter quam interdicit inducere in teſtem cælum, & terram, dicẽs: Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Neque per cælum, quia thronus Dei eſt, neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius, neque per Hieroſolymam; quia ciuitas eſt Regis magni. Neque per caput tuum iurabis, quia non potes vnum capillum albũ facere, aut nigrum. Quaſi ſignificans, ideò prohibere atteſtationem per cælum, aut per terram; quoniam ea verè eſt iuramentum, & ſaltem mediate adducitur Deus in teſtem. Si ergo prohibet Chriſtus ea iuramẽta, quia iuramenta ſunt, & quia continent implicitè atteſtationem, & inuocationem Dei, à fortiori erit cenſendus prohibere illa iuramenta, quæ explicite continuerint Dei inuocationem. Quocirca Doctores ſcholaſtici magna ex parte aliam rationem ſequuntur, dicentes illis verbis Chriſti contineri conſiliũ vt nunquam iuremus, non autem præceptũ de non iurando, quorum ſententiæ accedit D. Bernar. Hom. 85. ſuper Cantic. Et poteſt fieri veroſimilis, ex eo, quòd in eodem cap. multa dicuntur. Quale eſt illud: Ego autem dico vobis nõ reſiſtere malo, &c. quæ nõ ad præce-

præceptum,ſed ad conſilium ſpectant. Cæterum nec hæc ſolutio ſatisfacit. Nam cum iurare non ſolum ſit licitum,ſed etiam aliquãdo neceſſariũ,& in præcepto,quod probari poteſt primo ex vſu Eccleſiæ. Habet enim ius quæcunque publica poteſtas, tam ciuilis,quam ſpiritualis, iure & more exigendi à ciue,& à quocunque ſibi ſubdito iuramẽtum,ad detegenda,coercendaq;e mala,quę ſibi in reipublicæ perniciem,ſiue in proximi iniuriam obuenerint. Et qui tunc nõ iuraret contra præceptum ageret,non ſolum obedientiæ, verum etiam religionis. Cuius generis,vt articul.4. dicemus,eſt iuramentum. Imò aliquando non requiſitus tenetur homo iuſiurandum offerre. Tunc, ſcilicet, quando, vel ad liberandum innocentem à morte, vel pro alio magno bono publico fuerit neceſſarium. Et tunc vſque adeò eſt bonum iurare,vt ſit delictum non iurare. In quo caſu præcipuè habet verum illud pſalmi: Laudabuntur omnes qui iurant in eo. Cum,inquam,non ſolum ſit licitum iurare, ſed etiam aliquando cadat ſub præcepto,tã diuino,quam naturali,id facere non erit im perfectum,ſed potius eſſet imperfectum nõ iurare quando oportet. Atque ex conſequẽti non eſt conſilium Chriſti de nunquam iurando. Vera ergo,& germana expoſitio illius loci eſt, quòd primò Chriſtus docet in illis verbis,Per cælum, per terram,per templum contineri verum iuramentum, cuius contrarium exiſtimabant verum Phariſæi, & Scribæ. Et quòd hoc ità ſit dicendũ,colligitur ex ipſo textu. Secundò præcipit, vt neque his,neque vllis alijs iuramentis vtamur. Non quidem ſimpliciter,ſed eo modo, quo vulgò vtebantur Iudæi,ſcilicet,paſsim, & pro leui, aut nulla cauſa. Erat enim illo tempore de hac re apud Iudæos magnus abuſus. Qui dummodo ſeſe abſtinerent à periurio cætera pro nihilo habebant. Malè intelligentes teſtimonium illud Deuteron. cap.5. Non periurabis. Reddes autem Domino iuramenta tua. Quod à Chriſto eo loco citatur,dum dicit: Audiſtis,quia dictum eſt antiquis,&c. Itaque Chriſtus in illis verbis non prohibet omnino iurare, ſed modum, & exceſſum, quem Iudæi habebant in ſuis iuramentis faciendis. Qua etiam ratione explicanda ſunt multa alia, quæ illo capitulo dicuntur. Vt eſt illud: Neminem per viam ſalutaueritis. Non vocetis vobis patrem ſuper terram. Eo,ſcilicet, modo,quo tunc iſthæc omnia fiebant. Huic expoſitioni ſuffragatur D. Auguſt. in lib. de mendacio,capit. 20.& Beatus Chromatius Papa in quodam libello, quem edidit ſuper quintum & ſextum caput Matthæi. Cuius verba ſunt quę ſequuntur. Primum enim voluit à nobis,& vſum iurationis, & conſuetudinem humani erroris auferre. Ne vnuſquiſque noſtrum per hæc elementa iurando, aut creaturã in honore diuinæ venerationis haberet, aut idcircò impunitatẽ periurij habere ſe crederet, ſi per mundi elementa iuraret. Et parũ infra exponens reliqua dicit per illa verba: Quod autem abundantius his eſt,debere intelligi mendacium,quod dicit eſſe abundantius,quam,eſt,eſt,non,non,id eſt,quam veritas:& à malo,id eſt, à dæmone, qui mendax eſt,& pater mendacij. Ex quibus verbis patet iuxta Chromatium,Chriſtum ibi ſolũ prohibuiſſe periurium,& vſum iurandi pro leui,aut nulla cauſa. Beda exponens illud Iacobi.5. Ante omnia fratres mei nolite iurare,dicit,ibidem prohiberi conſuetudinẽ iurandi,ne ex ea deueniatur in periurium. Sic enim ait: Ideò, inquit Iacobus, Vos à iurationis culpa compeſco, ne frequenter vera iurando, aliquando etiam in periurium decidatis. Sed eo longiùs à peierandi vitio ſtetis, quò nec verum deierare, niſi proxima neceſsitate velitis. Et ferè eadem ſunt verba,quæ dicit D. Iacobus,cum illis,quæ dixerat Chriſtus. Quare non immeritò eandẽ habebunt interpretationem. Ad D. Hieronymum dicentem, iurare per Deum veteri populo conceſſum fuiſſe,non quòd eſſet rectum hoc facere, ſed quòd minus malũ eſt iurare per Deum, quam per idola,quod in noua lege eſt interdictum,quæ verba referuntur in cap. conſidera.22.quæſt.1.quibus & Theophylactus aſtipulatur,nulla alia ratione reſpondet Caſtro de hæreſibus, verbo,iuramentum,hereſ.1.in fine,niſi dicẽdo: Verum ſi hi obijcient nobis Hieronymum, & Theophylactum, qui ſentire videntur, non licere Chriſtiano viro iurare;nos obijcimus contra Auguſtinum, Chromatium Druthmarum, Bernardum,Bedam, Rupertum. Parum dixi, imò totius Eccleſiæ diffinitionem, cuius autoritas tanta eſt,vt mille præſtet Hieronymis, & Theophylactis,etiã ſi hi clariſsimi viri fuerint,ſanctitate perinde, ac doctrina illuſtres. Quibus verbis ſignificat erraſſe Hieronymum in illa ſententia, nec aliam conuenientiorem poſſe habere explicationem. Quod ego item verũ puto. Soto libr.8. de iuſtitia, quæſtione.1. articulo.2. poſtquam dixit,certum eſſe, quòd licet fidelibus iurare, ad quod probandum adducit illud Deuteronomij ſexto, Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis,dicit,quòd licet hæc verba imaginem potius permiſsionis præſeferant,quã

Vera & germana expoſitio.

D. Hieron. repellitur.

D. Aug. Chromatius Papa.

præce-

præceptionis, eſt nihilominus vera permiſſio tanquam rei licitæ. Ac ſi dixiſſet: Non tibi ſimpliciter iurare iubeo. Sed vbi eam ne ceſsitatẽ ratio attulerit nõ per falſos Deos, ſed per me iurabis. Tametſi Hieronymus & Theophylactus permiſsionem iſtam non intelligant, vt fieret ſine culpa, ſed vt vſura permittitur, & meretricium. Et ſubdit ſtatim; ſed forſan ſentit Hieronymus vana iuramenta per Deum permiſſa fuiſſe Iudæis, hoc eſt, leuioris illis fuiſſe pœnæ, quàm nobis, vt auerterentur ab idololatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc ſenſu ſubdit quòd Euangelica veritas non recipit iuramentum, cùm omnis ſermo fidelis pro iure iurando ſit. Non autem, quòd neget iuramentum quando legitimè fit, eſſe licitum. Sed proculdubio nec hæc expoſitio ſatisfacit, quia abſolutè dicit Hieronymus, permiſſum fuiſſe iuramentum Iudæis, non quia eſſet rectum, ſed quia eſſet minus malum, quod de malis culpæ, & non ſolum de malis pœnæ poteſt commodè interpretari. Ex dictis infertur, non ſolum eſſe licitum iurare in caſu neceſsitatis, verum etiam præceptum naturale & diuinum omnibus hominibus commune, quando ratio ad id induxerit. Si quis autem quærat, quare Chriſtus, quando dixit; Non iurare omnino, non adiecit, niſi in neceſsitate, aut cum vtilitate, vt ſic omnis ambigendi ratio tolleretur, reſpondetur, id non fuiſſe neceſſarium. Nam præcepta naturalia ſub quãtumcunque vniuerſalibus verbis proponantur, nullatenus includunt caſus, quos natura ipſa non comprehendit. Vnde, quia quod iudex malefactores, & ſuum quiſque aggreſſorem occidat, non comprehenduntur ſub illo præcepto: Nõ occides; idcircò nec opus eſt, quòd ab illo excipiantur, vt diximus, ſupra agentes de homicidio. Eſt autem præceptum de iurando, quantum ad vtramque partem, ſcilicet, iurare, quando ratio poſtulat, & non iurare, quando nec neceſsitas, nec vtilitas adeſt, naturale, atque adeo, nec eſt opus caſus neceſsitatis, qui illis verbis; non iurare omnino, non includuntur excipere.

Corollariũ

Quæſtio.

Reſponſio.

Nota circa ſolutionem ad 2 argu. D. Thom.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentum ponit Diuus Thomas aliam interpretationem ex Diuo Auguſtino illius loci: Sit ſermo veſter, eſt, eſt, non, non. Quod autem his abundantius eſt, à malo eſt, vltra illam, quam ſupra poſuimus ex Chromatio. Qui dicebat per abundantius his, intelligi mendacium, quod eſt abundantius, quam ſimplex veritas, his verbis, eſt, eſt, non, non, ſignificata, atque adeò à malo, hoc eſt à dæmone qui mendax eſt, & pater mendacij. Interpretatio autem eſt, quòd iuramentum non dicitur eſſe malum, ſed à malo, nempe à mala cauſa, ſcilicet, ex infirmitate, & plaga humani generis, quam de peccato originali accepit. Si enim iurare cogeris, ſcias de neceſsitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid ſuades, quæ vtique infirmitas malum eſt. Itaque non dixit, quod amplius eſt, malum eſt. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, vt alteri perſuadeas, quod vtiliter perſuadeas; ſed à malo eſt illius, cuius infirmitate iurare cogeris. Hæc Auguſtinus. Quam interpretationem ſequitur Lyranus ſuper illum locum, qui dicit, quod autem his abundantius eſt, à malo eſt, quia ſemper eſt ibi, vel malum culpæ ex parte iurantis, quando iurat ſine neceſsitate. Vel ſi iurat in neceſsitate requiſitus, tũc ſemper eſt ibi malum pœnæ, à parte requirentis. Ex infirmitate enim humana, quæ eſt quædam pœna generi humano inflicta, procedit, quòd homines non credant ſibi mutuò ſimplici verbo abſque iuramento. Similiter ex parte requirentis aliquando eſt ibi malum culpæ, quando, ſcilicet, requirit iuramentum ſine neceſsitate. Hæc Lyranus. Ex quibus poſſumus colligere, qualiter ſit intelligendus, idem Diuus Auguſtinus ſuper Epiſtolam ad Galatas, & refertur in capit. non eſt. 22. quæſtione. 1. quando dicit: Iuramentum eſt à malo, non quidem iurantis, ſed increduli iuramentum petentis. Nõ enim docere putandus eſt, quòd petere iuramentum eſt ſemper malum culpæ, ſed dicit à malo petentis, ſcilicet, à malo pœnæ, quod per originalem culpam contraximus. Eſt enim iam nobis inde naturale malum incredulitatis in rebus grauibus. Eſſet autẽ etiam peccatum de leuiſsimis quibuſque iuramentum poſtulare.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm conuenienter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iuſtitia, iudicium & veritas.

AD TERTIVM ſic procedi-
tur. Videtur, quòd inconuenienter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iuſtitia, iudicium, & veritas. Ea enim quorum vnum includitur in altero, non ſunt connumeranda tanquam diuerſa. Sed horum trium vnum includitur in altero, quia veritas eſt pars iuſtitiæ ſecundum * Tullĩ. Iudicium autem eſt actus iuſtitiæ, vt ſuprà

Infr. art. 7. cor. & q. 98. ar. 1. ad 1. & 3. diſ. 39. ar. 2. q. 3. & quodl. 5. ar. 27. Li. 2. de inuentione fol. 4. ante fi. lib.

Q 60 ar.1 ſuprà * habitum eſt: ergo inconuenien ter ponuntur tres comites iuramenti.

2 ¶ Præterea, Multa alia requiruntur ad iuramentum, ſcilicet, deuotio & fides, per quam credamus Deum omnia ſcire, & mentiri non poſſe: ergo videtur, quòd in ſufficienter tres comites iuramenti enumerantur.

3 ¶ Præterea, Hæc tria in quolibet opere humano requirenda ſunt. Nihil enim debet fieri cõtra iuſtitiam, aut veritatem, aut ſine iudicio, ſecundum illud primæ ad Timo. 5. Nihil facias ſine præiudicio, id eſt, ſine præcedenti iudicio: ergo hæc tria non magis debent aſſociari iuramento, quàm alijs humanis actibus.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Hiere. 4. Iurabis, viuit Dominus, in veritate, in iudicio, & in iuſtitia. Quod ex ponens Hieron. * dicit: Animaduertendum eſt, quòd iuſiurandum hos habet comites, ſcilicet veritatem, iudicium, & iuſtitiam.

Et habetur 22.q.2.ca. Animaduertendũ.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictum eſt, iuramentum non eſt bonum, niſi ei qui bene vtitur iuramento. Ad bonum autem vſum iuramenti duo requiruntur. Primò quidem, quod aliquis non leuiter, ſed ex neceſſaria cauſa, & diſcrete iuret. Et quantum ad hoc requiritur iudicium, ſcilicet, diſcretionis, ex parte iurãtis. Secundò, quantum ad id quod per iuramentum confirmatur, vel ſcilicet, neque ſit falſum, neque ſit aliquid illicitũ. Et quantum ad hoc requiritur veritas, per quam aliquis iuramento confirmat quod verum eſt, & iuſtitia per quam cõfirmat quod licitum eſt. Iudicio autem caret iuramentum incautum: veritate autem iuramentum mendax: iuſtitia autem iuramentum iniquum ſiue illicitum.

Art. præce.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod iudiciũ nõ ſumitur hic pro executione iuſtitiæ, ſed pro iudicio diſcretionis, vt dictũ * eſt. Neque etiam veritas hic accipitur ſecundum quòd eſt pars iuſtitiæ, ſed ſecundum quòd eſt quædam conditio locutionis.

In cor. art.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod deuotio, & fides, & omnia huiuſmodi, quæ exiguntur ad debitũ modum iurandi intelliguntur in iudicio. Alia enim duo pertinent ad rem, de qua iuratur: vt dictum * eſt. Quamuis poſſet dici quod iuſtitia pertinet ad cauſam per quam iuratur.

In cor. ar.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in iuramento eſt periculum magnum: tũ propter Dei magnitudinem, cuius teſtimonium inuocatur: tum etiam propter labilitatem linguæ humanæ, cuius verba iuramento confirmantur. Et ideo huiuſmodi magis requiruntur ad iuramentum, quam ad alios humanos actus.

Svmma Textvs.

Quoniam iuramentum non eſt illarum virtutũ, quæ per ſe honeſtate habẽt, agit D. Thom. in hoc articulo, de cõditionibus, quæ debent iuramentum comitari, vt honeſtum reddatur. Continetur autem eius litera duabus propoſitionibus. Prima concluſio: Tres ſunt neceſſarij comites, vt iuramentum honeſtetur, nempe, veritas, iuſtitia, & iudicium. Quam probat in argumento, ſed contra, teſtimonio Hieremiæ capitulo 4. dicentis: iurabis: Viuit Dominus, In veritate. In iudicio, & iuſtitia. Super quæ verba dicit D. Hieronymus: Aduertendum eſt: quod iuſiurandum hos habet comites, ſcilicet, veritatem, iudicium, & iuſtitiam. Et in corpore articuli hac ratione: per iuramentum Deus, qui ſumma veritas eſt, & ſumma iuſtitia, adducitur in teſtem: ergo neceſſariũ eſt ad eius reuerentiam, quod id, quod iuratur primũ ſit verũ, mox iuſtum, & æquum, & tandem circũſpectio iurandi requiritur, vt non leuiter: ſed maturo iudicio, & diſcretione fiat. Et ſic neceſſaria ſunt ad iuramentum, veritas, iuſtitia, & iudicium. Secunda concluſio: Iuramentum, cui deeſt veritas, dicitur falſum; cui deeſt iuſtitia, dicitur iniquum: cui deeſt iudicium, dicitur temerarium.

Explicatio Articvli.

Pro intelligentia huius articuli operæpretium erit explicare, quid per veritatem, iuſtitiam, & iudicium, quantum attinet ad præſens inſtitutum intelligatur. Nam per veritatem non adæquationem rei ad intellectum, quam Metaphyſici propriè

Veritas quid.

veritatem appellant, ſed conditionē quandā orationis, atq; ſermonis exterius prolati, intelligimus, vt ſcilicet, oratio cū animo cōcordet. Itaq, ad hoc, vt veritas, quæ comes iuraméti dicitur illi adeſſe intelligatur, nō eſt neceſſariū, vt id q̄ affirmo, ità ſe habeat à parte rei ſicut à me ſignificatur. Sed ſolū requiritur, atq; ſufficit, vt ità eſſe pro certo exiſtimē, quemadmodū à me eſſe iuratur, vt docet D. Aug. in li. cōtra mēdaciū, & in quodā ſermone de verbis Iacobi. ¶ Iuſtitia ſecūd⁹ comes ſi militer eſt quædā cōditio quæ illi rei quæ iuramento affirmatur, ineſſe debet, ſcilicet, vt res illa iuſta ſit atque honeſta. Et deeſſe intelligitur, quando iuramento pollicemur, vel facere res turpes, vel omittere honeſtas. Si quis autē quærat, vtrū hæc iuſtitia adeſſe debeat omni iuramento, tam promiſſorio, quā aſſertorio? Caietanus in præſenti reſpondet negatiuē, dicens, quod iuſtitia tantum comitatur iuramentū promiſſoriū, nō aſſertorium. Et ratio illius eſt: Nā in iuraméto aſſertorio, ſæpe affirmamus feciſſe nos res turpes, idq; honeſte atque licitè. Vt cū rogatus aliquis à iudice de furto, vel adulterio iurat ſe id feciſſe. Verius tamē atque rectius dicendum exiſtimo, quod iuſtitia vtriuſq; iuramenti debet eſſe comes, quāuis diuerſimode. Nā in iuramento promiſſorio iuſtitia attēdi debet ex parte illius rei, quæ iuraméto firmatur, vt ſcilicet, id iuramentū iuſtū dicatur, quo res iuſta promittitur, & iniuſtū, quo promittitur res iniuſta. At verò in iuraméto aſſertorio iuſtitia eſt attendēda nō ex parte rei aſſertæ, quia iuramēto iuſto poſſum aſſerere res iniuſtas, ſed ex parte cauſæ, quæ cōpellit ad iurādū. Et quod hoc ità ſit dicēdū, probatur. Nā, ſi quis iurādo detegit crimina alterius occultiſsima, id iuramentum non eſt falſum, vt patet, nec temerarium; quia ſuppono id adhibito conſilio feciſſe, ſed eſt iniuſtum tantum: ergo deeſt illi iuſtitia, quæ eſt comes iuramenti: Atque ex conſequenti iuſtitia non ſolum iuramento promiſſorio, ſed etiam aſſertorio adeſſe debet. ¶ Tertius comes iuramenti eſt iudicium, quo diſcretio, atque prudentia in iurando ſignificatur. Non enim ſatis eſt, vt quis vera, atque iuſta iuret niſi etiam prudenter, hoc eſt, adhibita debita cautione, atque conſilio id faciat. Quod conſiſtit in tribus. Primum eſt, vt quæ alia ratione quam iuramento confirmari poſſunt, iuramento non firmemus. Vnde confirmare iuramento res, quæ claræ & perſpicuæ ſunt, aut quæ ad aliquas pertinent diſciplinas, & alia ratione quam iuramento probari poſſunt, nempe, ſyllogiſmo, temerarium erit. Secundum vt non iuremus ex quacunque cauſa, ſed ſolum propter grauem, & piam. Tertium, vt iuramentum præcedat cōſultatio. Scilicet, vt reputet ſecū, qui iuraturus eſt, quemadmodum ſe habeat res illa, de qua iuramentum ferre debet ne forte ex deceptione falſum pro vero iuret. Et quocunque ex his tribus deficiente, iuramentum ſine iudicio factum dicetur, atque ex conſequenti temerarium.

Iuſtitia.

Iudicium.

Iuramentū cui deeſt veritas vel iuſtitia vel iudicium eſt peccatū

¶ Supra poſita ergo tria, nempe, veritas iuſtitia, atque iudicium neceſſaria ſunt, vt iuramentum honeſtetur, & quocūque ex his comitibus deficiente, quod ipſum illicitum ſit, atque peccatum, erit neceſſe, vt D. Tho. in prima concluſione affirmat. Et probatur. Quidquid iſtorum deſit, afficitur iniuria diuinū numen, dum in teſtem adducitur per iuramentum: ergo eſt peccatum. Conſequētia eſt nota, & antecedens probatur: Nā ſi deeſt veritas, adducitur Deus teſtis mēdacij. Si deeſt iuſtitia, adducitur, vt approbator iniquitatis. Et ſi deeſt iudiciū adducitur ſine cauſa. Quæ ſine manifeſta iniuria & irreuerētia eſſe nō poſſunt. Præterea; Quidquid horum deſit in iuraméto, aſſumitur nomē Dei in vano: quod eſt cōtra ſecundū præceptū Decalogi: ergo eſt peccatū. Cōſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Vanū eſt quod fruſtra fit, & caret fine: finis autē iuramenti eſt cōfirmare veritatē cognitu neceſſariā ad iuſtitiā inter homines cōſeruandā, iuxta illud Pauli ad Heb. 6. omnis controuerſiæ finis ad cōfirmationē, eſt iuramētū; Sed ad iſtū finē cōſequendū nihil valet iuramētū, cui veritas, vel iuſtitia, vel iudiciū deeſt: nā ſi eſt falſum nō cōfirmat veritatē, & ſi eſt iniuſtū nō ſeruit ad cōſeruādā iuſtitiā, ſed potius deſtruit illā; & ſi eſt ſine iudicio, eſt temerariū: ergo vanū, atq; peccatū. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrū omne illud iuramētū, cui aliquis ſupra dictorū comitū deeſt, ſit dicēdum periurium? Et pro parte affirmatiua eſt D. Hieronymus ſupra Hieremiā c. 4. Vbi cū dixiſſet iuraméta habere tres comites, adiecit ſtatim: Qui ſi defuerint, nequaquā erit iuramētū; ſed periuriū. In cōtrariū tamē eſt: Nā periuriū definitur, Mēdaciū cum iuramento affirmatū. Et ſic ſolū iuramētum, cui defuerit veritas, videtur dicendum periurium, & non illud, cui deeſt iuſtitia, aut iudicium, cum verum eſſe poſsit. Et confirmatur ex D. Thoma infra quæſtione 98. articulo primo. Vbi dicit falſitatem eſſe de intrinſeca ratione periurii. In hoc tamen ſit prima concluſio: Iuramentum, cui deeſt veritas, eſt ſimpliciter, & abſolutè periurium. Probatur ex diffinitione periurij ſuperius poſita. Secunda concluſio: Iuramenta, quibus ſolū deeſt, aut iuſtitia, aut iudiciū, vt ſunt

Dubium.

Ratio dubitandi.

1. Concluſ.

2. Concluſ.

vt ſunt iuramenta temeraria,& iniuſta,dicuntur periuriũ nõ ſimpliciter,ſed ſecundũ quid. Et quidẽ,quod ſimpliciter nõ dicantur periuria,eſt res mánifeſta: quia ſimpliciter non ſunt mendacia. Quod autẽ ſecundũ quid ſint periuria, probatur: quia ineſt illis quædam imago, & vmbra falſitatis. Vt enim dicit D. Tho. infra q. 98. ar. 1. ad 1. qui iurat ſe aliquid illicitũ facturũ, quodámodo incidit in falſitatẽ. Nã licet verè habeat animũ faciẽdi quod iurat,tamẽ eſt obligatus nõ facere. Et ſic in veritate dicit falſitatẽ. Qui autem iurat ſine iudicio,quãuis verũ iuret: eatenus tamen ineſt falſitas illi iuramẽto,quatenus incõſulto, & temerè iurãdo expoſuit ſe periculo falſum dicendi. Itaq; falſo iuramento ineſt falſitas in actu,iniuſto in virtute;temerario in cauſa. Et ſic omnia iuramenta, ſaltem ſecundum quid poſſunt dici periuria.

Dubium graue.

¶ Sed eſt dubium graue,vtrum omne iuramẽtum,cui aliquis prædictorũ comitũ deeſt, ſit peccatum mortale? Et vt recto ordine procedamus,dicemus pri⁹ de iuramẽto,cui deeſt veritas, deinde de illo, cui deeſt iuſtitia: & tandem de iuramento,cui deeſt iudicium. Ad explicandum ergo,vtrum omne iuramentũ, cui deeſt veritas, ſit peccatum mortale, aduertendum eſt, quod in iuramento promiſſorio dupliciter poteſt deeſſe veritas. Vno modo,quia is,qui promittit,non habet animum ſeruandi promiſſum,alio modo,quia res non perficitur,non præſtatur,non reſpondet promiſsioni,quamuis à principio bona fide & bono animo fuerit promiſſa. Et ratio huius eſt. Nã qui aliquid promittit duo facit. Vnũ pollicetur in futurũ. Alterũ aſſerit de præſenti. Pollicetur quidem,ſe daturum,verbi gratia, centum, quæ res futura eſt. Et aſſerit,& affirmat de præſenti, ſe habere animũ huiuſmodi rem adimplendi ſuo tempore. Et ità cum adiungit iuramentum promiſſioni, confirmat teſtimonio diuino eſſe verum, quod in præſenti de ſuo animo aſſerit,atque etiam futurum verum,quod ſe facturũ pollicetur. Et ſic ineſt illi iuramento promiſſorio duplex veritas. Vna ſtatim cùm fit iuramẽtũ, de animo adimplendi. Altera in futurum de adimpletione promiſſi. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus dico primo,certum eſſe, quod omne iuramentum aſſertorium, cui deeſt veritas, quacunque ratione deſit, ſiue cum cauſa, ſiue ſine illa, & in quacunque materia, ſiue magna, ſiue parua, eſt peccatum mortale. Huic concluſioni repugnauit olim, vt refert Sylueſter, verbo, periurium §. primo, Gofredus,& Angelus, qui dixerunt, iuramentum, quo affirmamus rem iocoſam,non eſſe peccatum mortale. Sed noſtrum dictum eſt communis ſententia omnium Doctorum. Et probatur: Qui iurat falſum ob eam cauſam peccat, quia inducit Deum in teſtem mendacij, in quo grauis Deo irrogatur iniuria, eo enim ipſo profitetur vel Deum neſcire quod verũ eſt, vel ſi ſciat, poſſe induci, vt mendacio patrocinium ferat: ſed tam falſum eſt mendacium iocoſum,quam pernicioſum, Verbi gratia,dicere te eſſe Romæ,cum ſis Salmanticæ, ac dicere. D. Petrũ fuiſſe dãnatũ: ergo ſi iuramẽto cõfirmes vtrunq; quantũ attinet ad rationẽ periurij,æqualiter in vtroq; peccabis: quia in vtroq; æqualiter Deus in teſtẽ mẽdacij adducitur. Dico ſecũdo,etiã eſſe certum, quod omne iuramẽtũ promiſſoriũ, cui deeſt prima veritas,hoc eſt,in quo qui iuramento promittit ſe aliquid facturũ,nõ habet animũ promiſſum adimplẽdi,eſt peccatum mortale. Hoc dictũ ſimiliter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et eſt ratio: Quia iuramentum promiſſoriũ ſecundum hãc primã veritatẽ eſt aſſertorium. Qui enim,vt diximus, iureiurando promittit, verbi gratia,ſe hominẽ occiſurũ,aut daturum cẽtum aureos,eo ipſo aſſerit, ſe iam tunc habere voluntatẽ,& animum id faciẽdi. Et ità reſpectu huius animi,& voluntatis eſt aſſertio rei præſentis. Atque adeò iuramẽtum aſſertorium. Ex quo fit,vt quantum ad hanc veritatem idem iudicium ſit de hoc iuramento,ac de aſſertorio. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt vtrùm iuramentum promiſſorium, cui ſolum deeſt ſecunda veritas,quod contingit, quando is, qui aliquid iuramento promiſit, non adimplet promiſſum, ſit ſemper peccatum mortale? Quod eſt quærere, vtrùm frangere iuramentum de re leui ſit peccatum mortale? Et pro parte affirmatiua argumentor primò. Quemadmodum qui vtitur iuramento aſſertorio citat Deum in teſtem ità eſſe, quod dicit, ſic etiam qui iuramento aliquid promittit, citat Deum in teſtem, ità futurum, ſicut promittit. Et rurſus: Sicut adducitur Deus teſtis falſi, cum res, quæ iuramento aſſeritur, ſecus ſe habet: ità etiam adducitur teſtis falſi,cum res, quæ futura promittitur poſteà non fit. Sed adducere Deum teſtem mendacij præſentis, ſiue id mendacium ſit leue, ſiue graue eſt peccatum mortale: ergo pari ratione adducere Deum in teſtem mendacij futuri, vel potius efficere, vt ſit falſum id cuius teſtificandi cauſa Deum adduximus, eſt peccatum mortale in quacunque materia. Probo conſequentiam: Nam ſicut eſt æque falſum mendacium leue, & mendacium graue: ità etiã eſt æque falſum cũ res, quæ in futurum

De defectu veritatis in iuramento.

1. dictum certum.

2. dictum certum.

Pũctus difficultatis.

1. arg. pro parte affirmatiua.

promittitur nõ ſeruatur ſiue leuis ſit, ſiue gra uis. ¶ Secũdo: Qui iurat ſe hominẽ occiſurũ, nõ ſolũ, quia habet voluntatẽ hominẽ occidẽ di; ſed etiã nouo peccato periurij; quia citat Deũ in teſtẽ eius rei, quæ oportet, vt ſit falſa, peccat: ergo efficere vt in futurũ ſit falſa, illa res, cui⁹ Deus citatur teſtis, eſt peccatũ morta le. Id verò eodẽ modo efficitur, & æqualiter, ſiue leuis ſiue magna ſit illa res, quæ iuramẽ to promiſſa, non præſtatur: ergo ſemper eſt peccatum mortale, nõ adimplere promiſſum iuramento firmatum, & confirmatur: Qui iu reiurando promittit aliquid alteri, tenetur id promiſſum verũ efficere, non ſolum ad vitan dam iniuriam, ſed etiam ne efficiat falſum, id cuius Deus citatus eſt teſtis. Et ſic, qui fidem datam violat dupliciter peccat: Eſt enim in iurius in proximum, & periurus in Deum: er go ſemper, qui frangit iuramentum promiſ ſorium peccat mortaliter. Probo conſequen am: Quia non minùs in re leui, quam in ti graui adducit Deum in teſtem falſi.

2. argu.

1. arg. pro parte negatiua,

re In contrarium tamen eſt, primò: Qui iure iurando promiſit, ſe aliquã rẽ indifferentem facturũ, quamuis ipſum iurare ſit malũ, quia deeſt illi iudicium; tamẽ ſecundum omnes ſi non adimplet promiſſum, non peccat, quãuis poſſit licitè adimpleri: ergo nõ quotiesdeeſt ſecunda veritas iuramento promiſſorio, eſt peccatum. Secundo: Nam videretur profe-

1. Argu.

cto res duriſsima cõdemnare peccati morta lis eũ, qui iure iurando promiſit, ſe dicturum orationẽ dominicã, & non dicit: quod mani feſte ſequitur ex oppoſita ſententia. Et quod hoc ſit durum probo: Nõ eſt cenſenda magis rigida lex iuramenti, quam lex Decalogi, ſci licet, non furtũ facies: ſed iſta lex Decalogi mitigatur ex materia leui: ergo à fortiori & lex iuramenti, quæ minus rigida eſſe debet. Atque ex conſequenti non adimplere iura-

3. argu.

mentũ promiſſoriũ in re leui, nõ erit peccatum mortale. Tertio: Si frangere iuramentũ in re leui eſſet peccatum mortale, idcircò eſ ſet; quia efficitur falſum id, cuius teſtificandi cauſa Deus teſtis eſt adductus, & ſic quodam modo Deus falſi teſtis cõſtituitur: ſed hoc nõ eſt ſufficiens ad inducendã culpã mortalem: Nã qui iurauit, ſe peccare venialiter, Verbi gratia dicere mendacium iocoſum, quia mẽ tiri non licet, oportet vt falſum efficiat id, quod promiſit, & cuius teſtificãdi cauſa Deũ teſtẽ adduxit: Et tamẽ ſecũdum cõmunẽ ſen tentiã Doctorum, tantum peccat venialiter: quãuis vere Deum adduxit in teſtẽ rei, quæ omnino falſa eſt: ergo.

¶ In hac re explicãda ſunt variæ Doctorũ ſentẽtiæ. Caietanus enim ar. 7. huius quæſtio nis vt ſuã mentẽ explicet ſupponit, quod ma

Sententia Caietani.

teria leuis cadẽs ſub præcepto poteſt cõſide rari dupliciter. Vno modo, vt eſt pars alteri⁹ rei. Et ſecundũ iſtã rationẽ materia leuis pro nihilo reputatur, & tantum inducit culpã ve nialẽ. Alio modo, vt habet rationẽ totius. Et tunc non eſt cẽſenda parua. Vt verbi gratia, quia materia integra furti ſunt facultates alie næ; idcircò nũmus argenteus in eo, qui ma gnas habet opes, eſt leuis materia, quia cõpa rata ad totas facultates, quarum eſt pars, eſt leuis quædam res. At verò idem nũmus argẽ teus in eo, qui hunc ſolum habet non eſt leuis materia furti, ſed grauis, quia eſt tota lis. Hoc ſuppoſito dicit primo Caietanus, quod ſi res leuis, quæ promittitur, eſt pars eius materiæ, quæ iuramento eſt promiſſa, id prætermittere non eſt peccatum mortale, ſed tãtum veniale. Vt, verbi gratia, ſi promiſi per iuramẽtum, me recitaturum pſalterium, & dum illud recito prętermitto verſiculum, illa omiſsio non inducit culpam mortalem, ſed tantum venialem. Et ratio eſt: quia ego pro miſi me dicturum pſalterium, & cum exoluo promiſſum fere omni ex parte, illa omiſsio leuis vnius verſiculi pro nihilo reputatur. Et ſic non poteſt inducere culpam mortalẽ. Di cit ſecundo Caietanus, quod ſi res leuis quæ prætermittitur eſt totalis materia iuramenti, id prætermittere eſt peccatum mortale. Vt ſi Verbi gratia, iuramento promiſi dicere vnũ, Aue Maria, & illud omitto pecco mortaliter, quia totaliter nõ exoluo promiſſum. Sed hæc ratio Caietani nõ videtur ſufficiẽs. Nam ſi Deus peculiari aliquo præcepto præcepiſſet, vt ne mẽtiremur iocoſe, id facere eſſet ſolum peccatũ veniale, perinde ac nũc eſt. Et tamẽ ſi mẽtiretur quis iocoſe tunc violaret præceptũ ſecundũ totã ſuã materiã. Itẽ: Nũc eſt peculia re præceptũ de nõ dilapidãdis propriis facul tatibus, cui⁹ totalis materia ſunt vniuſcuiuſq; opes: Et tamẽ, ſi quis omnes ſuas opes per ſe loquẽdo, ſine cauſa profundat, violat id præ ceptũ nõ in aliqua re parua; ſed ſecundũ totã matetiã illius, & ſolũ peccat venialiter vt om nes Doctores cõcedũt: quia cũ ſit dñs illarũ rerũ totũ illud bonorũ diſpendiũ habetur pro re leui: ergo ſi res, in qua peccatur eſt leuis, ſemper erit peccatũ veniale, ſiue illa res ſit to totalis materia, vel parcialis præcepti. Atque ex conſequenti diſtinctio quam Caietanus afferebat eſt nulla.

¶ Syluester, verbo, iuramentũ 4. §. 1. ex mẽ te Archidiaconi, tenet oppoſitã ſentẽtiã, ſcili cet, quod frangere iuramentum de re leui ſu ſceptum non eſt peccatum mortale. Et ean dem tenet Soto libro 8. de iuſtitia, quæſtio ne 2. articulo 3. Quæ proculdubio eſt vera & tenenda. Vnde ad illius explicationẽ aduer

tendum

In iuramento promiſſorio vnum aſſeritur & alterum promittitur.

tendum eſt primò, quod in iuramento promiſſorio vnum aſſero, ſcilicet, me cũ promitto, ex animo & non ficte promittere, & alterũ ſpondeo, ſcilicet, re præſtaturum quod polliceor. Adducitur autem Deus ad vtriuſq; rei confirmationem, nempe, ad aſſertionẽ firmãdam & ad ſponſionem confirmandam. Sed diuerſimode. Nam reſpectu eius, quod aſſero de meo animo in præſenti, adducitur Deus, proprie loquendo in teſtem. At verò reſpectu eius, quod in futurum facturum promitto, adducitur Deus non tanquam teſtis; ſed tanquam vas, & tanquam pignus; quo pignore dato, is, cui fuit promiſſio certam de mea fide ſpem concipiat. Et ratio huius differentiæ ſumpta eſt ex ipſa rei natura. Nam de re præſenti aut præterita, ſit ne aut fuerit? commode poteſt aliquis eſſe teſtis. At vero de re futura, vtrum futura ſit, nec ne, nullus affirmare vt teſtis poteſt, ſed vel diuinare, vt coniector, vel confirmare vt ſponſor. Cuius etiam rei illud eſt apertum indicium, quod ſi in iuramento promiſſorio reſpectu rei promiſſæ in futurum, Deus adduceretur teſtis, ſequeretur, quod quoties aliquis non adimplet iuramentum promiſſorium, cum poſſit illud implere, toties efficeret Deum teſtem falſi, & ſic toties peccaret mortaliter. Quod tamen conſequens eſt manifeſtè falſum, vt patet in iuramento de re leui, aut de ijs rebus, quæ ſunt ſub concilio.

Qualiter irrogetur iniuria Deo in non adimplẽdo iuramẽtum

¶ Secundo eſt aduertendum, quod qui Deũ adducit teſtem falſi, & etiã qui nõ perſoluit, quod Deo ſponſore promiſit, vterque irrogat iniuriam Deo, diuerſæ tamen rationis. Nam primus fingit Deum mendacẽ. Et ſecundus Dei nomen, quod pro pignore dedit, contemnit, atque deſpicit. Prior illa iniuria, quæ eſt fingere Deum mendacem non recipit magis, nec minus: quia omnia mendacia in ratione falſitatis, formaliter loquendo, ſunt æqualia. At verò poſterior iniuria recipit gradus, poteſtque eſſe maior, vel minor ſecundum proportionẽ rei promiſſæ. Non enim omnia promiſſa æquè obligant, ſed magis, vel minus pro ratione materiæ. Et grauius eſt frãgere fidem in re graui, quam in re leui.

1. Concluſ.

¶ His conſtitutis ſit concluſio: Iuramentum promiſſorium, cui deeſt ſecunda veritas, nempe non adimplere quod iure iurando, quis facere eſt pollicitus, non ſemper eſt peccatum mortale: ſed ſolum quando res promiſſa eſt maioris momenti. Probatur: In iuramenti leuis violatione fit iniuria Deo, non quia fingitur mendax, ſed quia nomen illius, quod pro pignore fuit adductum, patũ reuereretur: ſed huiuſmodi neglectus, atque irreuerentia, quando verſatur in re leui, eſt leuis: ergo non eſt peccatum mortale, ſed tãtum veniale. Præterea: Frangere votum de re leui, ſecundum communem opinionem (quod, & à nobis in materia de voto fuit probatum) eſt tantum peccatum veniale: ergo ſimiliter frangere iuramentum de re leui. Probo conſequentiam: Nam maior eſt vinculum voti, quam iuramenti, vt dicemus articulo 8. huius quæſtionis. Item: Si quis promiſit, ſe recitaturum pſalterium, & omittit verſiculum tantum, peccat venialiter: ergo & qui promiſit dicturum verſiculum, & illum omittit, tantum peccat venialiter. Probo conſequentiam: Nam illud diſcrimen Caietani eſt nullum, vt diximus. Quod etiam hac ratione poteſt confirmari. Qui nominatim promiſit dare Petro rem aliquam parui momenti, ea pollicitatione impoſuit ſibi legem obligantem ad illud, quod promiſit præſtandum, ſub pœna peccati, & eius legis integra materia eſt res illa promiſſa; & tamen, ſi nihil det, nec fidem ſeruet, tantum peccat venialiter ex leuitate materiæ, vt omnes Doctores concedunt: ergo pari ratione, quãuis totum, quod promiſiſti Deo, ſit vnus verſiculus, ſi illum omittas, non erit peccatum mortale. Vltimò: Ex oppoſita ſententia ſequeretur omnes matres, & nutrices infinita committere peccata mortalia; ſæpe enim iratæ filijs ſuis minantur, iuramentoque promittũt, ſe illos flagellaturas, aut aliquid aliud facturas; quod tamen poſtea re non adimplent: conſequens autem eſt abſurdum & contra communem Doctorum ſententiam: ergo & illud, ex quo ſequitur.

Ad 1. arg. pro parte affirmatiua.

¶ Ad primum argu. pro parte affirmatiua ex dictis patet ſolutio. Iam enim oſtendimus qualiter reſpectu rei futuræ Deus non adducitur teſtis, ſed tantum vt ſponſor. Quod in re leui fieri poteſt, ſine graui iniuria.

Ad 2. arg.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur negãdo, quod qui iurat, ſe homnẽ occiſurũ peccet peccato periurij propriè, ſed ſolũ eſt periurus ſecundum quid, quo nomine cẽſemus, & appellamus omnẽ irreuerentiã quæ Deo fit in iuramento. Fit autem Deo irreuerẽtia in iuramento iniuſto, non quia citatur teſtis rei futuræ falſæ; ſed, quia datur tanquam ſponſor, & pignus rei non adimplendæ. Ad confirmationem reſpondetur, concedendo, quod qui iuramento promiſit aliquid tenetur illud adimplere. Et ſi id non faciat non ſolum eſt iniurius in proximum; ſed etiam in Deum. Nego tamen, quod teneatur id adimplere, ne efficiat Deum teſtem

falſi. Nam, vt diximus, reſpectu rei futuræ non citatur Deus, tanquam teſtis. Sed eſt iniurius in Deum & tenetur ad impletionem; quia dedit Deum, vt ſponſorem, & vadem rei non adimplendæ; quod in re leui fieri poteſt, ſine graui iniuria.

De defectu iuſtitiæ in iuramento 1. dictum.

¶ Diximus de veritate, ſequitur, vt dicamus de iuſtitia. Circa quam eſt difficultas, vtrum ſine peccato mortali poſsit aliquando deeſſe iuramento? Ad cuius explicationem dico primo, quod qui iurat ſe facere aliquid, quod eſt peccatum mortale, proculdubio peccat mortaliter. Ità tenet Syluester, verbo, iuramentum 2. §. 7. & Soto li. 8. de iuſtitia. q. 2. arti. 3. Et probatur: Quia adducere Deum in vadem, & ſponſorem rei, quæ eſt peccatum mortale, fieri non poteſt ſine graui ipſius Dei iniuria. Eo vel maximè, quod vt diximus in materia de voto, cum promiſſio de re fieri debeat, quæ ſit grata illi cui fit promiſſio, qui rem iniquam iurando promittit potius eſt dicendus malum comminari, quã bonum promittere. Comminari autem facere iniuriam Deo, ità iſt iniquum, vt nihil, vel impudentius, vel audacius dici poſſit. *2. dictum.* Dico ſecundo, quod qui iurat ſe facturum aliquid, quod eſt peccatum veniale, tantum peccat venialiter. Ità tenent communiter Doctores. Et ratio eſt: Quia iniuria, quæ fit Deo in huiuſmodi iuramentis, quamuis ſit nonnulla, eſt tamen leuis, atque adeò tantum inducit culpam venialem. Dico tertio, quod qui iurat ſe facturum aliquid eorũ, quæ obſtant operibus cõſilij, tantum peccat venialiter. *3. dictum.* Et quidem, quod peccet, eſt res manifeſta propter irreuerentiam, quam irrogat Deo, abutens eius autoritate, ad confirmandum id, cuius oppoſitum ipſe conſuluit. Quod autem huiuſmodi peccatum tantũ ſit veniale, probatur: Abſtinere ſe ab ijs, quæ ſunt in conſilio, eſt licitum: ergo irreuerentia, quæ fit Deo in iuranda huiuſmodi abſtinentia eſt leuis, atque ex conſequenti ſolum inducit culpam venialem. Syluester vbi ſupra ex mente Archidiaconi dicit, quod qui talia iuramenta emittunt, peccant mortaliter. Et ratio eſt, quia tales in huiuſmodi iuramentis ponunt obicem Spiritui ſancto. Sed reuera fallitur. Nam cum huiuſmodi vota, vel iuramenta non ſint obligatoria vt ſtatim dicemus, nullum obicem poſſunt Spiritui ſancto apponere. Sed qui iurauit vxorem ducere, ità poteſt religionem ingredi, ac ſi tale iuramentum *4. dictum.* non feciſſet. Dico quarto, quod qui iurat ſe facturum aliquam rem indifferentem, vel impoſsibilem tantum peccat venialiter. Quod peccet, patet: quia vtitur nomine diuino ad confirmandam rem, quæ vel fieri non poteſt, quia impoſsibilis, vel nihil refert, vt fiat, quia indifferens. Quod ſine aliquali irreuerentia fieri non poteſt. Quod autẽ huiuſmodi peccatum ſit tantum veniale, probatur; quia irreuerentia eſt leuis. Si quis autem quærat, vtrum huiuſmodi iuramenta promiſſoria aliquam inducant obligationem præſtandi promiſſum? vt ad hanc difficultatem reſpondeamus aduertendum eſt, quod ſicut materia iuramenti aſſertorij eſt veritas; ità etiam promiſſorij eſt res honeſta & vtilis. Ex quo fit, vt ſicut quãdo deeſt veritas in aſſertione, aſſertio redditur mendacium, ità etiam quando id, quod promittitur, eſt res vel inutilis, vel inhoneſta, ipſa promiſſio redditur irrita & inefficax, & non eſt promiſsio, nec aliquam adimplendi obligationem inducit. Et ratio eſt: Nam promiſsio ſemper fit pro cõmodo alterius. Nullus autem rationabiliter debet habere gratum, aut cõmodum id, quod vel inhoneſtum eſt vel inutile. Vnde dico quinto, *5. dictum.* quod qui iurat ſe facturũ aliquã rem, vel inutilẽ, vel indifferentẽ, vel contra conſiliũ, nõ tenetur adimplere promiſſum. Probatur: Iuramentũ obligat ſeruare promiſſum vbi vere exiſtit, ſed in caſibus poſitis nulla exiſtit promiſsio ex defectu materiæ: ergo iuramentum adiunctũ nullam obligationẽ inducit. Dico *6. dictum.* ſexto, quod qui iurat ſe facturum aliquã rem indifferentẽ, vel contra conſilium, licet non teneatur id facere, licitè tamen poteſt iuramentum adimplere. Probatur: Ante factum iuramentum poterat illud facere: ergo & poſt factum iuramentum, cum iuramentum non tollat obligationem illud faciẽdi, ſed potius eam augeat.

De defectu iudicij in iuramento.

¶ De iudicio ſimiliter eſt dubium, vtrũ eius defectus in iuramento ſemper ſit peccatum mortale. In quo ſit prima concluſio: Qui iuramẽto confirmat res veras, ſine cauſa tamẽ, & neceſsitate, tantũ peccat venialiter. Proba *1. Concluſ.* tur: Nam huiuſmodi iuramenta, quia vana ſunt, culpa non vacãt, & quia vera exiſtunt atque certa, mortalem labẽ non impingunt, ſed tantum venialem, tanquam illa, quæ leuẽ iniuriam Deo irrogant. Et eſt aduertendum, quod ad iudicandum, verum ne ſit, an falſum iuramentum, non tam ad rem iuratam, quam ad mentem iurantis eſt attendendum. Si enim quis id iurat, quod poſt legitimum examen certo putat eſſe verum, licet fortè ſit falſum nullatenus delinquit. Et vice verſa qui putat eſſe falſum, quod pro vero iurat, quamuis fortè ſit verum, nihilominus eſt periurus: & peccat mortaliter ex conſcientia erronea. Requirit

rit autem iuramenti reuerentia non ſolum, vt verum iuretur; ſed vt homo nihil iuret, antequam pro rei qualitate ſit certus, verum eſſe quod iurat. Dixi, pro rei qualitate, quia non æqua in omni materia, quæ iuramento eſt confirmanda ad veritatem præſcrutandam requiritur diligentia: ſed in rebus egregijs atque arduis multo maior, quam in iis, quæ ſunt minoris momenti. Imò quandoque res poteſt eſſe tam parua, vt ſine aliqua diſcuſsione iurari poſsit. Culpa ergo iurandi rem incertam pro certa, æſtimanda eſt penes negligentiam, hoc eſt, penes omiſsionem diligentiæ, quæ pro materiæ dignitate eſt adhibenda. Quæ poterit eſſe tanta, vt faciat peccatum mortale, & tam parua, vt non conſtituat, niſi veniale. Id quod iudicio prudentis viri relinquitur determinandum. Et ratio eſt: Nam qui eſt valde negligens in inquirenda veritate eius rei, quam iurat ſciens & volens exponit ſe manifeſto periculo peierandi, quod ſine culpa mortali fieri non poteſt.

¶ Sed contra iſtam concluſionem, & ſimul contra determinationem præcedentis dubij, quo diximus ſæpè ſæpius poſſe cõtingere, vt illud iuramentũ, cui deeſt iuſtitia, ſit tantũ peccatum veniale, argumẽtor in hunc modũ. D. Thom. infra q. 98. ar. 2. determinat, omne illicitũ iuramentum quodãmodo eſſe periuriũ, etiã illud, cui deeſt tertius comes: & in articulo tertio conſtituit, omne periuriũ eſſe peccatum mortale: ergo falſo dicitur, & contra D. Tho. quod illa iuramenta, quibus deeſt iudicium, aut iuſtitia, tantũ poſſunt eſſe peccata venialia. Ad hoc argumentũ, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quod aliquod iuramentum dupliciter poteſt dici periuriũ. Scilicet, ſimpliciter; aut ſecundum quid. Quæ diſtinctio eſt D. Bonauent. in 3. d. 39. art. 1. q. 2. Periurium ſimpliciter dicitur illud, quod potiſsimo & præcipuo fini iuramenti, qui eſt veritatis confirmatio, & atteſtatio, aduerſatur. Et eſt omne illud iuramentum aſſertorium, cui veritas deficit. Et contingit, vel quando quis iurat id, quod putat eſſe falſum, aut iuramẽto promittit, quod tunc facere non intendit. Huic etiam annectitur iuramentum promiſſorium eius rei, quæ ſine peccato mortali impleri non poteſt. Quippe quod in virtute etiam eſt iuramentum falſum. Si quidem qui illud emiſit, tenetur ſub reatu peccati mortalis falſum reddere. Reliqua illicita iuramenta, licèt ſuo gradu dicantur periuria, ſortiuntur tamen hoc nomen ſecundum quid; quia fini iuramenti, qui eſt atteſtari veritatem, non aduerſantur. In promiſſorijs nanque, de quibus diximus dubio præcedenti, quod erant peccata venialia, ſaluatur veritas, quæ eſt finis iuramenti in intentione iurantis. Et quoniam ratione materiæ obligationes inde reſultantes non ligant ſub reatu mortali, ſit, vt nec periuria ipſa ſint mortalia. In aſſertoriis verò iuramentis, quibus deeſt iudicium, quoniam ſimiliter ſaluatur veritas in intentione iurantis, & aliunde contrahunt rationem culpæ, non eſt neceſſarium, quod ſemper ſint mortalia. Itaque cùm in iuramentis ſit duplex vis, vt dicemus articulo ſeptimo huius quæſtionis, vna veritatis aſſertoria, confirmatoria & teſtificatoria, altera obligatoria, reſultans ex iuramento promiſſorio, prima ſemper obligat ſub reatu mortali, quoniam veritas conſiſtit in indiuiſibili, & æqualis iniuria fit Deo, adducendo eum in teſtem vnius mendacij, ſicut alterius. At verò ſecunda ex grauitate obiecti penſanda venit. Et quoniam poteſt contingere, vt res promiſſa ſit leuis, fieri etiam poteſt, vt tranſgreſsio iuramenti ex hac parte tantum ſit peccatum veniale. Hoc ſuppoſito ad argumentum reſpondeo, quod quando D. Thom. dicit, omne periurium eſſe peccatũ mortale, ſi diſtributio fiat pro vniuerſis indiuiduis tunc reſtringenda erit propoſitio tantũ, ad periuria ſimpliciter, quæ ſemper ſunt peccatum mortale. Si autem ſit ſenſus, quod periurium ex genere ſuo eſt peccatum mortale, ſicut dicere ſolemus, quod furtum ex ſui ratione peccatum mortale eſt, tunc propoſitio habet verum vniuerſaliter de omni periurio. Et illa, de quibus diximus in hoc dubio, & in præcedenti, ratione materiæ, excipiuntur vt non ſint, niſi venialia: ſicuti ſuffurari obolum.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ qui habẽt cõſuetudinẽ iurãdi, quoties iurãt, ſiue verũ, ſiue falſum dicãt, aliquod peccatũ commit tant? De qua re nonnulli, vt autor eſt Scotus in 3. d. 39. quæſt. 1. partem tenuerunt affirmatiuam, dicentes, ſemper eos, qui ex conſuetudine iurant in iurando peccare. Et ratio eſt; Nam qui iurat hoc modo, iurat ſine iudicio tertio comite iuramenti: cuius defectus eſſe non poteſt, ſine aliquali culpa, vel mortali, vel veniali. In hoc tamen ſit ſecunda concluſio: De iuramento facto ab eo, qui habet conſuetudinem iurandi, eodem modo iudicãdũ eſt, ac de illo, quod fit ab eo, qui talem iurandi conſuetudinem non habet. Ità tenet Soto lib. 8. de iuſtitia. quæſt. 2. ar. 3. conc. 7. Nolo negare in hac cõcluſione, quod habitus, & cõſuetudo iurãdi ex actuũ

Arg.

Periurium duplex.

Ad arg.

2. Concluſ.

frequentatione genitus ſit cauſa, iterũ, atque iterum iurandi; cùm certum ſit, quemcunque habitum generare ſimiles actus illis, ex quibus genitus eſt. Nec etiam volo negare, quòd illa iurandi facilitas ſecum afferat periculum deierandi, cum anteuertat vſum rationis, & faciat ſæpè ſæpius, vt homo iuret, antequam adhibeat veritatis iudicium. Sed quòd volo dicere eſt, quod conſuetudo iurandi ſpeciem iuramenti non mutat, nec aggrauat, niſi quatenus comitem ali quem tollit. Itaque qui decies vanè iurat ex conſuetudine, decem etiam præciſe peccata committit, vel mortalia, vel venialia iuxta defectum comitis, qui defuerit iuramento. Hoc eſt, ſi fuerint falſa, aut iniqua de re, quæ ſine mortali impleri non poteſt; erunt mortalia; & ſi fuerint vana ex defectu iudicij & diſcretionis erunt venialia. Nec aliquod diſcrimen eſt, quantum ad hoc, inter iurantem ex conſuetudine, & iurantem ſine illa. Ex quo ſit, vt qui habet conſuetudinem iurandi, ſi ex legitima cauſa iurat veritatem, nihil peccabit. Si autem iurat ſine cauſa peccabit tantum venialiter. Et ratio eſt: Nam illa conſuetudo, cũ ſit habitus, nec eſt peccatum, nec aggrauat peccatum ex illa procedens. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondeo, falſum eſſe, quod ſemper is, qui iurat ex conſuetudine iurat ſine iudicio. Vt eſt videre in eo, qui ex legitima cauſa iurat ex conſuetudine; atque etiam in eo, qui ex habitu iurat in re perſpicua.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Qui habet conſuetudinem, quacunque in re, & quacunque oblata occaſione ſine delectu iurandi, eſt in ſtatu peccati mortalis, nec abſolui debet, niſi habeat animum reſiſtendi illi conſuetudini, eamque extirpandi. Probatur manifeſtè; conſuetudo, quidquid in buccam venerit iuramento confirmandi ſine delectu, eſt ingens occaſio, & magnum periculum, falſum pro vero confirmandi ſed qui quantũ poteſt pro ſua virili parte non conatur à ſe remouere cauſam, & omnes occaſiones peccati, eſt in ſtatu mortalis culpæ, vt omnes Theologi concedunt: ergo & qui ex conſuetudine iurat, niſi habeat animum pro ſuis viribus talem conſuetudiuem depellendi, & extirpandi: Hinc eſt, vt ſancti patres aduerſus iſtam teterrimam, & mortiferam iurandi conſuetudinem, quam plurima dicant. D. enim Auguſtinus in quodam ſermone de verbis Apoſtoli, explicans illa verba Iacobi; Ante omnia nolite iurare, in hunc modum dicit. Ante omnia, inquit, vt attendatis præ cæteris, vigiletiſque, ne ſurrepat vos conſuetudo iurandi. Et infra: Nolles, vt diceret tibi, ante omnia, vt omnia tua inſpiceres: omnes motus linguæ tuæ diligentiſsime cuſtodires: eſſeſque cuſtos malæ conſuetudinis tuæ. Ad eã conſtringendũ audi, ante omnia. Quid eſt ante omnia? ante omnia vigila: ante omnia intentus eſto. &c. Quibus verbis ſignificat vigilantiſsimam curam, quam homines ad extirpandam malam iurandi conſuetudinem adhibere ſolent. Sed quid eſt ſanctorum dicta referre, cum Spiritus ſanctus Eccleſiaſtic. 23. dicat. Iurationi non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa. Nominatio Dei non ſit aſsidua in ore tuo. Et nominibus ſanctorum non admiſcearis. Quoniam non eris immunis ab eis. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. Et ſi fruſtrauerit delictum illius ſuper ipſum erit. Et ſi diſsimulauerit delinquit dupliciter. Et ſi in vacuum iurauerit non iuſtificabitur. Replebitur enim retributione domus illius. &c. Pro hoc etiam facit egregium illud teſtimonium Zachariæ capitulo quinto, quod à nobis latè fuit explicatum ſupra quæſtione 66. articu. 6. Hæc eſt maledictio, quæ egredietur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur iudicabitur, & omnis iurans ſimiliter iudicabitur. &c. De hac re videndum eſt concilium Toletanum 8. can. 2. vbi multa dicuntur de incautis iuramentis.

Artic. IIII.

¶ Vtrum iurare ſit actus religionis ſiue latriæ.

Ad Quartum ſic procedi-
tur. Videtur quòd iuramentum non ſit actus religionis ſiue latriæ. Actus enim latriæ ſunt circa aliqua ſacra, & diuina. Sed iuramenta adhibentur circa controuerſias humanas, vt Apoſtolus dicit ad Hebræ. 6. ergo iurare non eſt actus religionis ſeu latriæ.

2 ¶ Præterea, Ad religionem pertinet cultum Deo offerre, vt * Tullius dicit. Sed ille qui iurat nihil Deo offert, ſed Deum inducit in teſtem: ergo iurare non eſt actus religionis ſeu latriæ. *Lib. 2 de inuentione in fol. 4. ante finem lib.*

3 ¶ Præterea, Finis religionis ſeu latriæ eſt reuerentiam Deo exhibere: hoc autem non eſt finis iuramenti, ſed potius aliquod verbum confirmare: ergo iurare non eſt actus religionis.

¶ Sed

¶ Sed Contra est, quod dicitur Deuteron. 6. Dominum Deum tuum timebis, & ipsi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Loquitur autem ibi de seruitute latriæ: ergo iurare est actus latriæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut ex dictis* patet, ille qui iurat, inuocat diuinum testimoniū ad confirmandum ea quæ dicit. Nihil autem confirmatur nisi per aliquid quod certius est, & potius. Et ideo in hoc ipso quòd homo per Deum iurat, profitetur Deum potiorem, vtpote cuius veritas est indefectibilis, & cognitio vniuersalis. Et sic Deo aliquo modo reuerentiam exhibet. Vnde & Apostolus dicit, ad Hebræos sexto, quòd homines per maiores se iurant. Et Hieronym.* dicit super Matth. quòd qui iurat, aut veneratur, diligit eum, per quē jurat, Philosophus etiam * dicit in primo Metaphy. quòd iuramētum est honorabilissimum. Exhibere autem reuerentiam Deo pertinet ad religionem siue latriam: vnde manifestum est quòd iuramentum est actus religionis siue latriæ.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod in iuramento duo considerātur, scilicet testimonium quod inducitur: & hoc est diuinum. Et id super quo inducitur testimonium, vel quod facit necessitatem testimonium inducendi: & hoc est humanum. Pertinet ergo iuramentum ad religionem ratione primi, non autem ratione secundi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in hoc ipso quòd aliquis assumit Deum in testem per modum iuramenti, profitetur eum maiorem: quod pertinet ad Dei reuerentiam. Et sic aliquid offert Deo, scilicet reuerētiam, & honorem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnia quæ facimus debemus in Dei reuerentiam facere. Et ideo nihil prohibet, si in hoc ipso quod intendimus hominem certificare, Deo reuerentiam exhibeamus. Sic enim debemus aliquid in Dei reuerentiam facere: vt ex hoc vtilitas proximis proueniat: quia etiam Deus operatur ad suam gloriam, & nostram vtilitatem.

Ar. 1. huius quæst.

Matt. 5. super illud: ego autem dico nō iurare omnino. to. 9.

Lib. 1. ca. 3 dum refert opinionem Thaletis, to. 3.

Summa Textus.

Conclusio huius articuli est affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento sed contra ex illo Deutero. 6. Dominum Deum tuum timebis, & ipsi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Vbi tria verba ponuntur, in quibus diuinus cultus ad latriam pertinens, consistit. Quorum vnum est, ac per nomen illius iurabis. Et in corpore articuli hac ratione: Qui iurat diuinum testimonium ad sua dicta confirmanda inuocat: sed nihil confirmatur, nisi per id, quod certius, & potius est: ergo eo ipso, quod quis iurat per Deum, profitetur ipsum esse potiorem, vtpotè, cuius veritas est indefectibilis, & cognitio vniuersalis. Atq; ex cōsequenti iuratio per Deū est quędā fidei professio, & actus religionis, quo Deum reuerēmur. Propter quod dicebat D. Paulus ad Hebræos 6. Homines per maiorem se iurant. Et D. Hieronymus supra cap. 5. Matth. Qui iurat aut veneratur, aut diligit Deū, per quem iurat. Et Aristot. lib. 1. Metaph. Iuramentum est honorabilissimum.

Explicatio Articuli.

Conclusio huius articuli est certa & extra controuersiam posita. Quemadmodum enim contemplatio, quæ consistit in mente, & oratio vocalis, & sactificium, quod fit opere, sunt cultus religionis: sic etiam & iuratio: Et sicut per precationes inuocatur Deus, vt auxiliator: sic etiā per iusiurandum inuocatur, vt testis. Atq; adeò vtrobiq; est ea dē religio & eiusdē fidei professio. Nempe, quod omnia scit, & omnia potest. Sed distinguendū est de iuramēto, quod legitima iuratio est cultus religionis, vana vero est religionis contaminatio. Et vtrumq; præceptū, scilicet: Ne iures vana per eū, &, in necessitate est iurandum pertinet ad idem Decalogi: secundumque reducitur ad primum. Si quis autem quęrat, cur non fuerit vtrumque expressum, sed tantum illud negatiuum, Ne iures vana per eum? Respondeo, quod quia iusiurandum per se nō est virtus, sicut cultus Dei, & festorum sanctificatio: sed solum ob necessitatem concessum, natura ipsa rerum exigebat, vt præcepta cultus, & sanctificationis festorum qualia sunt duo priora essent affirmatiua, tanquam de rebus, quæ per se sunt optandæ: Aliud verò negatiuum, scilicet, ne vana essent nostra iuramenta. Præterquā quod

Quæstio.

Responsio.

hæc negatio eſt ſimpliciter neceſſaria: affirmatio verò non ité, niſi in caſu neceſsitatis. Imo ſi omnes homines eſſent innocentes, nihil aliud oporteret,quam dicere,eſt,eſt,nõ non, vt Chriſtus admonuit. Itaque in illo precepto:Ne iures vana per eum,includitur etiam,quod vbi fuerit neceſſarium ſolidè & legitimè per Deum iuremus. Nec opus fuit hoc exprimere, ſed iuri naturæ relinquere: qui ſint dicendi caſus neceſsitatis. Et ideo omni iure tam naturali,quam ciuili & diuino fuit ſemper iuſiurandum tanquam cultus religionis habitum, quem antiqui nũquam, niſi illis,quos pro Dijs colebant,tribuerunt. Imò Hieremiæ cap.5. conqueritur Deus de filijs Iſrael,quod eum dereliquerint, iurauerintque in ijs,qui non erant Dij. Sed contra hoc eſt argumentum:Finis religionis eſt,reuerentiam Deo exhibere: finis autem iuramenti non eſt hoc:ſed confirmare dicta humana, quæ per ſe infirma erant: ergo iuramentum non eſt actus religionis. Ad hoc argumentum vt reſpondeat Caietanus aduertit,quod in iuramento poſſumus duo conſiderare, Vnum, quod pertinet ad eſſentiam iuramenti, & eſt inuocatio diuini teſtimonij, quod inuocare formaliter eſt reuereri ipſum Deum,vt ſuperiorem,& omnia ſcientem. Et hic honos, & cultus, inquit Caietanus,non ordinatur ad aliquid humanum:ſed exhibetur Deo propter ſeipſum,& non alterius rei gratia. Et ſecundum hoc iuramentum dicitur actus religionis. Alterum,quod poſſumus conſiderare in iuramento,eſt manifeſtatio atque confirmatio veritatis. Quæ manifeſtatio non eſt iuramentum ipſum:ſed potius eſt effectus,& quid conſequens iuramentum.Et iſta manifeſtatio habet pro fine res humanas. Et ſic nihil obſtat argumentum. Hæc tamen ſolutio Caietani mihi non placet. Nam manifeſtatio,& confirmatio veritatis,eſt quidem effectus iuramenti:ſed eſt effectus præuiſus, & intentus, & cuius efficiendi gratia iuramentum ipſum aſſumitur. Si ergo vtimur iuramento ad conſequendum hunc effectum,ſcilicet,manifeſtandam veritatem:& iſte effectus,qui eſt manifeſtatio veritatis, ordinatur ad res humanas de primo ad vltimum, ipſum etiam iuramẽtum ordinabitur ad res humanas. Quod eſt contra ſententiam Caietani. Quocirca aliter reſpondetur,& melius,quod iuramentũ poteſt comparari,& ad animum iurantis,& ad habitum religionis exiſtentẽ in voluntate eius,qui iurat: à quo habitu proficiſcitur illud iuramentum. Et quidem iuramentum per ordinem ad animum iurãtis habet pro fine præcipuo, confirmare veritatem, & efficere auditorem certum earum rerum,quas audit. At vero iuramentum,id eſt,ipſa inuocatio diuini teſtimonij per ordinem ad habitum religionis, à quo oritur,quamuis fiat pro veritate confirmanda, præcipue tamen fit propter Deum colendum. Et ratio eſt: Nam religio, quoniam inclinat animum hominis ad cultum Deo exhibendum,quacunque in materia poſitum:& adducere Deum in teſtem, quando eſt neceſſe,eſt ipſum Deum honorare,atque cultu afficere: idcirco religio ipſa,& habitus ille inclinat, non vt dicta noſtra confirmare velimus:nam id ad aliam pertinet virtutem, ſed ſuppoſito,quod confirmare noſtra dicta volumus,inclinat nos, vt illa diuino teſtimonio inuocato confirmemus. In quo ipſe habitus religionis intendit duo.Primum,quod eſt minus principale, eſt confirmare veritatem diuino teſtimonio. Secundum, atque præcipuum,eſt exhibere Deo hunc cultum, atque honorem, quo Deus afficiatur ex veritatis confirmatione. Et per hoc facile reſpondetur ad argumentum propoſitum.

Argumentum.

Solutio Caietani.

Vera ſolutio argumenti.

Articvlvs V.

¶ Vtrum iuramentum ſit appetendum & frequentandum tanquam vtile & bonum.

Ad Qvintvm ſic proceditur. Videtur, quòd iuramentum ſit appetendum & frequentãdum tanquam vtile & bonum. Sicut enim votum eſt actus latriæ, ita & iuramentum: ſed facere aliquid ex voto eſt laudabilius,& magis meritorium: quia votum eſt actus latriæ, vt ſupra dictum eſt: ergo pari ratione facere vel dicere aliquid cum iuramento, eſt laudabilius: & ſic iuramẽtum eſt appetendum tanquam per ſe bonum.

Sup.q.89. ar.3.co. Et 1.2.q.107 ar.2.co. et ad 2. Et 3. diſt.39.ar. 2.qu.1. Et Pſal.14.ſi. Et Rom.1. lec.5. Q.88.art. 5.& 6.

2 ¶ Præterea,Hieronymus dicit ſuper Matth. quòd qui iurat, aut veneratur aut diligit eum per quem iurat, Sed venerari, aut diligere Deum eſt appetendum tanquam per ſe bonum: ergo & iuramentum.

Matt.5.ſu per illud, ego autem dico vobis, non iurare to.9.

3 ¶ Præterea, Iuramentum ordinatur ad confirmationem ſeu certificationem:ſed quòd homo confirmet ſuum dictum,bonum eſt: ergo iuramentum eſt appetendum tanquam bonum.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Eccleſi.23. Vir multum iurans, replebitur iniquitate. Et Auguſt. dicit in libro

In libr. de mendacio, ca.1. circa med.to.4.

libro de mendacio: quòd præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc poſitum eſt, vt quantum in te eſt, non affectes, vt quaſi pro bono cum aliqua delectatione appetas iuſiurandum.

¶ Respondeo dicendum, quòd id quod non quæritur niſi ad ſubueniendum alicui defectui, non numeratur inter ea quæ ſunt per ſe appetenda, ſed inter ea quæ ſunt neceſſaria: ſicut patet de medicina quæ quæritur ad ſubueniendum infirmitati. Iuramentum autem quæritur ad ſubueniendum alicui defectui, quo ſcilicet vnus homo alteri diſcredit. Et ideo iuramentum nõ eſt habendum inter ea quæ ſunt per ſe appetenda, ſed inter ea quæ ſunt huic vitæ neceſſaria: quibus indebitè vtitur quicunque eis vtitur vltra terminos neceſsitatis. Vnde Auguſtinus * dicit in libro de ſermone Domini in monte: Qui intelligit non in bonis, id eſt, per ſe appetendis: ſed in neceſſarijs iurationem habendam, refrenet ſe quantum poteſt, vt non ea vtatur niſi neceſſitas cogat.

* li.1.c.30. & me.to.4.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod alia ratio eſt de voto, & iuramento. Nam per votum aliquid in Dei reuerentiam ordinamus: vnde ex hoc ipſo fit religionis actus. Sed in iuramento e contrario reuerentia diuini nominis aſſumitur ad promiſsi cõfirmationem. Et ideo illud quod iuramento confirmatur, non propter hoc fit religionis actus: quia ſecundum finem morales actus ſpecies ſortiuntur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod ille qui iurat, vtitur quidem veneratione aut dilectione eius per quem iurat: non autem ordinat iuramentum ad venerãdum aut diligendum eum per quẽ iurat, ſed aliquid aliud, quod eſt neceſſarium præſenti vitæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut medicina eſt vtilis ad ſanandum, & tamen quanto magis eſt virtuoſior, tanto maius nocumentum inducit, ſi non debitè ſumatur: ita etiam iuramentum vtile quidem eſt ad confirmationem: tamen quanto eſt magis venerandum, tanto eſt magis periculoſum, niſi debitè inducatur: quia vt dicitur Eccleſiaſt. 23. Si fruſtrauerit, id eſt, deceperit fratrem, delictum ipſius ſupra ipſum erit. Et ſi diſsimulauerit, quaſi per ſimulationem iurando falſum, delinquit dupliciter, quia ſcilicet ſimulata æquitas eſt duplex iniquitas. Et ſi in vanum iurauerit, id eſt, ſine debita cauſa, & neceſſitate, non iuſtificabitur.

Summa Textvs.

Conclusio eſt negatiua. Quam probat in argumento, ſed contra, ex illo Eccleſiaſtici 23. Vir multum iurans, replebitur iniquitate. Et ex D. Augu. in li. de mendacio. ca. 15. dicente. Præceptum Domini de prohibitione iuramenti, ad hoc poſitum eſt, vt quantum in te eſt nõ affectes vt quaſi pro bono, cum aliqua delectatione, appetas iuramentum. Et in corpore articuli hac ratione: Id, quod non per ſe, ſed ad ſubueniendum alicui neceſsitati quæritur, non enumeratur inter illa, quæ ſunt per ſe bona, & per ſe appetenda: vt eſt videre in medicina, quæ tantum ſalutis conſequendæ gratia appetitur: ſed iuramentum, vt ſupra diximus, non quæritur propter ſe, vt charitas, ſed quatenus neceſsitas aſſerendæ veritatis cogit: ergo ipſum per ſe non eſt bonum, nec appetendum. Imò qui eo extra terminos neceſsitatis vtitur, eſt violator religionis, vt D. Auguſtin. docet in lib. de ſermone Domini in monte cap. 30.

Explicatio Articvli.

Pro intelligentia huius articuli notare oportet, quòd ex virtutibus quędam ſunt ſimpliciter bonæ, & honeſtæ & ſimpliciter appetẽdæ, vt fides, ſpes, charitas, iuſtitia, &c. quæ ſunt quaſi ipſa ſalus & incolumitas animæ. Aliæ autem ſunt, quæ tantum ſunt appetendæ, vt media ad finem. Itaque quemadmodum medicamenta non ipſa per ſe ſunt bona, nec appetenda: ſed quatenus conducunt ad morbos depellendos: ità etiam ſunt aliquæ virtutes, quæ ipſæ per ſe non ſunt expetendæ, ſed appetũtur quatenus media vtilia. Cuiuſmodi generis eſt virtus pœnitentiæ, quæ neceſſaria eſt ſuppoſito peccato, & eatenus eſt virtus, quatenus cõducit ad illud remittendum, & ſic in ſtatu innocẽtiæ opus non eſſet virtute pœnitentiæ. Et ad hanc rationem

tionem pertinet iuramentum, quod ſuppoſita humani generis pronitate ad fallendum, approbatur, tanquam res vtilis ad noſtram fidem in rebus dubijs & grauibus confirmandam. Et idcirco non eſt per ſe appetendum nec frequentandum, niſi quatenus fuerit opportunum, & neceſſarium ad dictorum noſtrorum confirmationem. Et ſi quis contra hoc argumentetur: Quod quiſque ſuam veritatem confirmet, eſt per ſe bonum, & appetendum: ſed hoc fit per iuramentum: ergo eſt per ſe appetendum: reſpondeo, quod quamuis facere certam & firmam veritatem, ſit per ſe bonum, illud tamen facere per iuramentum abſque neceſsitate bonum non eſt. Cuius rei appoſitiſsimum dari poteſt exemplum in medicina. Procurare namque ſalutem bonum per ſe eſt. Tamen illud per efficaciſsimum, & violentum pharmacum intentare, niſi vbi grauiſsima fuerit neceſsitas, periculoſum eſt. Eſt quidem iuramẽtum ſanctiſsimum, & validiſsimum medium ad veritates probandas. Atque ideò quantò venerabilius tantò periculoſius, niſi vrgente neceſsitate exhibebitur. Quod & ſignificare voluiſſe videtur Sapiens Eccle. ca. 23. Vbi de viro multum iurante loquens in hunc modum dicit: Si fruſtrauerit fratrem delictum illius ſuper ipſum erit. Et ſi diſsimulauerit delinquet dupliciter. Et ſi in vacuum iurauerit non iuſtificabitur. Replebitur enim retributione peſsima domus illius. Cuius loci variæ dantur expoſitiones. Sed præſtantior eſt illa, quam ſequitur Lyranus ſuper iſtum locum. Et eſt, quod tres comites iuramenti illic vitiati deſignantur. Qui fratrem fruſtratur eſt ille, qui falſum iurans fratrem ſuo fine priuat, expoliando, nempe illum, vel pecunia ſua, vel honore, vel fama. Et de hoc ſubdit, quod delictũ illius ſuper ipſum erit, hoc eſt, manebit culpa infectus, & obligatione reſtituendi onuſtus. Qui diſsimulauerit, eſt ille, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quam reuelare iuramento tenetur, celat, aut illam, quam occultare deberet iuramento prodit. Et de hoc dicit, quod delinquit dupliciter: Non quia duplo plus, quam prior, delinquat: peius eſt enim falſum imponere, quam verum celare, aut occultum detegere. Sed quia illa ſimulata æquitas eſt duplex iniquitas. Eſt enim iniuſtitia, etiam ſi verum prodat: atque etiam palliata iniquitas, quod eſt nouum crimen. Qui in vacuum iurauerit eſt ille, qui ſine neceſsitate, & iudicio: quamuis verum, & iuſtum iurat. Et hic non iuſtificabitur: quia ſaltem venialiter delinquet. Itaque ex defectu cuiuſcunque comitis in iuramento culpa incurritur atque pœna, maior vel minor iuxta grauitatem culpæ, quæ ex tali defectu reſultat. Defectus veritatis eſt maior: deinde defectus iuſtitiæ, & tandem minimus defectus iudicij.

Argumentum.

Reſponſio.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrùm liceat per creaturas iurare.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd non liceat per creaturas iurare. Dicitur enim Matt. 5. Ego dico vobis non iurare omnino: neque per cœlum, neque per terram, neque per Hieroſolymam, neque per caput tuum: Quod exponens * Hieronym. dicit. Conſidera quòd hic Saluator nõ per Deum iurare prohibuit, ſed per cœlum & terram, &c.

3. diſt. 39. ar. 1. & in expo. li. Et Hebr. 6. lect. 4. co. 2

Super illud Mat. 5 Ego dico vobis nõ iurare to. 6.

2 ¶ Præterea, Pœna non debetur niſi culpæ. Sed iuranti per creaturas adhibetur pœna. Dicitur enim * 22. q. prima: clericum per creaturam iurantem acerrimè obiurgandum, ſi perſtiterit in vitio, excommunicandum placuit: ergo illicitum eſt per creaturas iurare.

22. q. 1. ca. Clericum.

3 ¶ Præterea, Iuramentum eſt actus latriæ, ſicut dictum * eſt. Sed cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, vt patet Rom. 1. ergo non licet iurare per aliquam creaturam.

Ar. 4. huius quæſt.

¶ SED CONTRA eſt, quod Ioſeph iurauit per ſalutem Pharaonis, vt legitur Geneſ 42. Ex conſuetudine etiam iuratur per Euangeliũ, & per reliquias, & per ſanctos.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictum eſt, duplex eſt iuramentum. Vnum quidem, quod fit per ſimplicem conteſtationem, inquãtum, ſcilicet, teſtimonium Dei inuocatur. Et hoc iuramentum innititur diuinæ veritati, ſicut & fides. Fides autem eſt per ſe quidem, & principaliter de Deo, qui eſt ipſa veritas, ſecundariò autem de creaturis, in quibus veritas Dei relucet, vt ſuprà habitum eſt. Et ſimiliter iuramentum principaliter refertur ad ipſum Deum cuius teſtimonium inuocatur: ſecundariò autem aſſumuntur ad iuramentum aliquæ creaturæ, non ſecundum ſe, ſed inquantum in eis

Ar. 3. ad 3 argu.

eis diuina veritas manifeſtatur. Sicut iuramus per Euangelium, id eſt, per Deum, cuius veritas in Euangelio manifeſtatur: & per ſanctos, qui hanc veritatem crediderunt, & obſeruauerunt. Alius autem modus iurandi eſt per execrationem. Et in hoc iuramento inducitur creatura aliqua, vt in qua diuinũ iudicium exerceatur. Et ſic ſolet homo iurare per caput ſuum, aut per filium ſuum, aut per aliquam aliã rem quam diligit. Sicut & Apoſtolus iurauit 2. ad Corinth. 1. dicens. Ego teſtem Deum inuoco in animam meam. Quod autem Ioſeph per ſalutem Pharaonis iurauit, vtroque modo intelligi poteſt: vel per modum execrationis, quaſi ſalutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum conteſtationis, quaſi conteſtando veritatem diuinæ iuſtitiæ, ad cuius executionem Principes terræ conſtituuntur.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd Dominus prohibuit iurare per creaturas: ita quòd eis adhibeatur reuerentia diuina. Vnde Hieronymus * ibidem ſubdit, quòd Iudæi per angelos, &c. huiuſmodi iurantes, creaturas venerabantur Dei honore. Et eadem ratione punitur, ſecundum canones, clericus per creaturam iurans: quod ad blaſphemiam infidelitatis pertinet. Vnde in ſequenti * capit. dicitur: Si quis per capillum Dei vel per caput iurauerit, vel alio modo blaſphemia contra Deum vſus fuerit: ſi in eccleſiaſtico ordine eſt, deponatur.

Loco citato in argu.

22.q.1.ca. Si quis per capillum.

¶ Et per hoc patet reſponſio ad ſecundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cultus latriæ adhibetur ei cuius teſtimonium iurando inuocatur. Et ideo præcipitur Exodi 23. Per nomen externorum deorum nõ iurabitis. Non autem exhibetur cultus latrię creaturis quæ in iuramento aſſumuntur, ſecundum modos prædictos.

Svmma Textvs.

SVppoſito ex præcedentibus, quod iuramentum eſt duplex: vnum quod fit per ſimplicem conteſtationem, & eſt illud, in quo diuinum inuocatur teſtimonium: aliud per execrationem: & eſt illud, in quo creatura aliqua inducitur, vt in qua diuinum iudicium exerceatur: reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatẽ per duas propoſitiones. Prima concluſio: Licitum eſt, atque honeſtum iurare per creaturas in Deum relatas: hoc eſt, quatenus in eis diuina veritas reſplẽdet. Siue hoc fiat per modum ſimplicis atteſtationis. Vt contingit quando quis iurat per Euangelia, vel per ſanctos. Siue per modum execrationis, oppignorando creaturam Deo, eamque eius iudicio ſubdendo, ſi aliter ſe habeat res, quam iuratur. Vt contingit quando quis iurat per vitam propriam, aut filiorum. Cuius iuramenti ſenſus eſt, quod nobis Deus vitam adimat, niſi quod iuramus verum eſt. Et quidem, quod ſit licitum iurare per creaturas quatenus referuntur ad Deum per modum atteſtationis eſt res manifeſta. Nam hoc nihil aliud eſt, quam iurare per Deum, quod in ſuperioribus diximus eſſe licitum in caſibus neceſsitatis. Quod autem ſimiliter liceat iurare per eaſdem creaturas per modum execrationis, probat D. Thom. ex Geneſ. cap. 42. Vbi Ioſeph iurauit per vitam Pharaonis. Et ex Paulo 2. ad Cor. 1. Qui dixit: Ego teſtem Deum inuoco in animam meam, hoc eſt, in vitam meam. Secũda concluſio: Iurare per creaturas exhibendo illis eam reuerentiam, & latriam, quæ ſoli Deo debetur, non eſt licitum: ſed blaſphemum, & idololatriæ impietas. Probatur: nam hoc eſt gloriam Dei in creaturas tranſcribere.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia primæ concluſionis D. Thom. miminiſſe oportebit eorum, quæ diximus articulo primo huius quæſtionis. Vbi ſatis oſtendimus qualiter per creaturam, tam per modum conteſtationis, quam per modum execrationis iurari poſsit, quatenus, ſcilicet, refertur ad Deum. Et ſic mediate & virtualiter eſt iurare per Deum. Sed eſt difficultas, vtrùm iurare per membra Dei, ſit illicitum? Sylueſter, & Angelus in hac re vehementer diſcordant, vt eſt videre apud Sylueſtrum verbo iuramẽtum 2. §. 10. Sed, vt quid verum ſit paucis explicemus, dico primo: Iurare per membra Dei, ſiue honeſta illa ſint, ſiue inhoneſta, quaſi Deus his membris ſit præditus, eſt graue peccatum: pertinetque ad blaſphemiam. Probatur ex cap. ſi quis per capillum. 22. q. 1. Vbi talia verba ponuntur: Si quis per capillum Dei, vel caput iurauerit, vel alio modo blaſphemia contra Deum vſus

Dubium.

1. Dictum.

vſus fuerit, ſi in Eccleſiaſtico ordine eſt deponatur, ſi laicus anathematizetur, &c. Et ratio eſt: Nam in huiuſmodi iuramentis tribuimus Deo quæ in ipſo non ſunt, & quæ illum vehementer dedecent. Quod ſine manifeſta blaſphemia fieri non poteſt. Eſt enim blaſphemia, vt ex D. Thom. hac 2.2.qu.13. arti.1. colligere licet, falſa loquutio aduerſus Deum prolata ab eo, qui non ita iudicat, ſed Deo male vult. Vel, vt dicit Hugo de ſancto Victore in lib. de fructu carnis & ſpiritus ca. 6. Blaſphemia eſt cum quadam probroſa religioſitate conuitiorum iaculata in alterum maledictio. Aut eſt diuini, vel humani nomi nis diminutio, iurando, vel exprobrando facta. Dico ſecundo, quod iurare per membra Chriſti, & ſanctorum inhoneſta, eſt graue peccatum blaſphemiæ. Nam licet Chriſtus, atque ſancti ea membra habeant, non tamen eſt ignominioſum illis ea habere. Et qui ea nominant obijciunt ſibi illa tãquam turpia, & ignominioſa. Ex quo fit, vt mẽdaciter obijciant, atque ex conſequenti ſunt blaſphemi. Et idem dicendum eſt de quibuſcunque alijs loquutionibus, quæ vel conuitium, vel vituperium, vel iniuriam, vel irriſionem, vel derogationem ſeu diminutionem honoris, vel excellẽtiæ diuinæ, vel alicuius ad Deum quomodolibet pertinentis continent in ſe, vel in modo dicendi. Quæ omnia ſunt apertæ blaſphemiæ, vt optime explicat Caietanus loco citato, & in ſumma verbo, blaſphemia: & Antonius à Corduba lib.1. quæſtionarij q.17.§.15. Dico tertio, quod iurare per membra honeſta Chriſti & ſanctorum, vt per caput, per manus, per oculos, regulariter loquendo eſt peccatum interdum mortale, & fere ſemper veniale. Ita tenet Angelus verbo, iuramentum. Et ratio eſt: Nam hæc Chriſti, & ſanctorum membrorum diſtributio, & appellatio, regulariter loquendo, præ ſe fert quandam ſpeciem contemptus, atque irreuerentiæ, quæ quanta ſit illa irreuerentia, vt mortale, vel veniale peccatum conſtituat, ex animo illius, qui iurat, penſanda erit. Dixi, regulariter loquendo: Nam ſi adſit debita animi reuerentia, & alij comites iuramenti, interdum tale iuramentum nullum erit peccatum: ſed poterit licite fieri, vt recte docet Syluеſter loco citato. Vt ſi, verbi gratia, prę ſente ſacramento Euchariſtiæ, aut aliquibus reliquiis ſanctorum, iuraret quis per corpus Chriſti, vel per illa ſancta oſſa. Tunc enim ſic iurans, nec Chriſtum, nec ſanctos afficeret iniuria, nec aliquam illis irrogaret irreuerentia, atque ex conſequenti nec peccatum cõmitteret. Et eſt aduertendum, quod vt bene notat D. Thom. loco ſuperius citato, in ſolutione ad 3. ſiue in Deum, ſiue in ſanctos blaſphemia iactetur, quouis modo, ſemper habet vnã, & eandem rationem, ſcilicet, diuinæ bonitati derogare. Nam quemadmodũ creaturæ pertinent ad fidem quatenus pertinent ad Deum, ita etiam blaſphemia, quæ opponitur confeſsioni fidei eſt de illis, quatenus in Deum referũtur. Et ſic omnis blaſphemia pertinet ad vnam, & eandem ſpeciem. Cum hoc tamen ſtat, quod ſit neceſſarium blaſphemiæ, circunſtantias explicare in confeſsione, vt peccati grauitas intelligatur. Grauius enim eſt blaſphemare in Deum, quam in beatam virginem: & in ſacram virginem, quam in alios diuos. Et rurſus grauius eſt blaſphemare ex peruerſa voluntate & inteſtino odio contra Deum, quam vel ex paſsione, vel animi perturbatione.

2. dictum.

3. dictum.

Blaſphemia iactata in Deum et ſanctos eſt eiuſdẽ ſpeciei.

¶ Secunda concluſio D. Thom. ſimiliter eſt certa, & extra controuerſiã poſita. Quanuis poſsint circa illam multæ & graues difficultates moueri. Quarum prima eſt: Quod nam ſit grauius peccatum, iurare falſum per verum Deum, an iurare verum per Deum falſum? Et quidem, quod grauius ſit iurare falſum per verum Deum, probari poteſt ex D. Auguſtino. Qui in libello de periurio, ad Publiolam, & refertur. 22.q.1.ca. monet. inquit: Sine vlla dubitatione, minus malum eſt per Deum falſum iurare veraciter: quam per verum Deum iurare fallaciter. Quantò enim eſt ſanctius, per quod iuratur, tanto periurium eſt magis pœnale. ¶ Hoc tamen non obſtante dico, proculdubio eſſe tenendum, quod iurare per falſos Deos veraciter, eſt grauius peccatum, quam iurare per verum Deum fallaciter. Et probatur: Iurare per falſos Deos, quamuis verum, eſt blaſphemia, & idololatria, quæ multo grauiora peccata ſunt, quam periurium: ergo longè deterius eſt iurare verum per falſos deos, quam falſum per verum Deum. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex D. Chryſoſtomo. homil. 16. operis imperfecti dicente, Idololatram ſe facere omnem, qui per falſum Deum iurat. Et ratione ſic argumentor: Qui huiuſmodi iuramenta facit tribuit creaturæ honorem, qui ſoli Deo debetur, profitetur enim illam, nec fallere nec falli poſſe: ergo eſt blaſphemus, & idololatra. Quod autem blaſphemia, & idololatria ſint grauius peccatum, quam periurium ex eo conuincitur, quod illa opponũntur confeſsioni fidei, quę eſt totius Chriſtianitatis fundamentum, & ex conſequenti ſunt contra primum præceptum Decalogi: cum tamen periurium ſolum ſit contra ſecundum. Item: Qui iurat falſum per verum Deum, ſolum detrahit veritati

1. dubium circa 2. cõcluſionem D. Thomæ

Argumentum.

Concluſio.

ritati dictorum diuinorum, qui autem iurat per falſos deos ipſi diuinæ eſſentiæ iniuriam infert: quia illam, quantum eſt in ſe, communicat creaturis, quas pro Deo colit: ſed hoc facere eſt multò peius, & grauius: ergo. Et confirmatur ex D. Auguſtino. Qui in Iucontra mẽdacium dicit, blaſphemare ideo peius eſt, quam peierare, quia peierando falſæ rei adhibetur teſtis Deus, blaſphemando verò de ipſo Deo falſa dicuntur. ¶ Et ad teſtimonium ex libello de periurio, reſpondeo, D. Auguſtinum in illo loco, ſolum comparare iuramentũ de re vera factum per falſos deos, & de re falſa factum per verum Deum, quantum ad rationem mendacij. Et ſecundum iſtam conſiderationem dicit, eſſe grauius iuramentum falſum per verum Deum, quam verum per falſos deos. Quod verum eſt. Nam primum eſt mendacium, atque periurium: & ſecundum eſt verum. Cum quo ſtat, vt in ratione blaſphemiæ, atque ſimpliciter hoc peccatum ſit deterius illo.

Ad argumentum.

2. dubium circa eandẽ concluſionẽ.

¶ Secundum dubium circa eandem concluſionem eſt, vtrùm ſit licitũ homini Chriſtiano petere, & recipere iuramentum ab homine idololatra, quem ſcit per falſos deos iuraturum? Et pro parte negatiua argumentor primo: Qui tribuit alteri occaſionem peccandi, peccat: ſed qui exigit ab homine infideli huiuſmodi iuramentum tribuit illi occaſionem peccandi, iurare enim per falſos deos eſt exercere actum idololatriæ, qui ſine peccato fieri non poteſt: ergo peccat. ¶ Secundo: Ex ſententia D. Tho. infra q. 98. ar. 4. non eſt licitum priuatæ perſonæ exigere iuramentum ab eo, quem certo ſcit peieraturum: ergo multo minus eſt licitum, exigere iuramentum ab homine infideli, quem certò ſcit per falſos deos iuraturum. Probo conſequentiam: Nam leuius eſt peierare, quam falſos deos inuocare. ¶ Tertio: Si mihi ſit exploratum, atque compertum, quod ſi exigam à Petro decem nummos aureos, quos mihi debet, dabo illi cauſam, vt Paulum amicum meum graui iniuria afficiat, tunc in illo caſu ex lege amicitiæ teneor, vel negligere illos nummos, vel illius debiti exactionem in aliud tempus differre: ergo à ſimili, cum mihi exigenti iuramentum ab idololatra propter meum commodum, conſtet certò, quòd ille infidelis ob hanc cauſam afficiet Deum iniuria, teneor totum meum cõmodum negligere, nec ab illo iuramentum accipere. ¶ Quarto: Non licet fideli vendere idolum homini idololatræ, quia certum eſt illum male eo idolo vſurum: ergo nec exigere iuramentum ab homine infideli, propter eandem rationem, ſcilicet, quia certò ſcit illum actum idololatriæ exerciturum.

1. argum.

2. argum.

3. argum.

4. argumẽ.

¶ Pro explicatione huius difficultatis ſupponendum eſt primò: nullum poſſe peccare ex eo, quod alteri dat occaſionem peccandi, niſi peccatum illius ſit ei voluntarium, vel formaliter, & explicitè, quia, ſcilicet in eo, quod alter peccat, & agit praue, conſentit ipſe formaliter, vel virtualiter, & interpretatiuè, quia, ſcilicet, exhibet occaſionem aliquam, & cauſam, vel materiam peccandi. Et ratio huius ſumitur ex illo communi axiomate Theologorum: Peccatum in tantum eſt peccatum, inquantum voluntarium. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod exhibere alteri occaſionem, & materiam peccandi, contingit dupliciter. Vno modo exercendo aliquid poſitiuè, quo alter vtatur ad peccandum. Vt cum volenti alterũ occidere enſem præbeo. Altero modo negatiuè, nempe non ſubtrahendo alteri occaſionem peccandi, cũ id facere poſsim. Et ſiue poſitiue, ſiue negatiue exhibeam alteri occaſionem peccandi, tamen ſolum in eo caſu dicendus ſum conſenſiſſe alterius peccato, quo ſciens & volens facio, teneorq; ſecus facere, vt docet D. Tho. 1.2. multis in locis. Nam ſi ego prudens, & volens facio, aut omitto aliquid, ex quo alter peccat, quod tamen licite poteram, vel facere, vel omittere, tunc in tali caſu ſecundum hominum prudentum iudicium, tantum dicor velle quod feci, vel id, quod omiſi: peccatum autem quod inde ſequutum eſt voce & iudicio prudentum velle non dicor. ¶ Tertio eſt aduertendum, quod dupliciter poteſt accidere, vt ego teneat non efficere aliquid, quod alteri ſit cauſa, vel materia peccandi. Nempe, vel, quia ipſa res ex ſe eſt illicita, vel ob id ſolum, quia eſt cauſa peccati alterius. Nam facta mea, aut omiſsiones, quæ alter ſunt occaſio peccandi, interdum ipſæ per ſe ſunt malæ. Et huiuſmodi facta, vel omiſsiones teneor vitare duplici nomine: & quia malæ ſunt ex ſe: & propter alterius peccatum: quod inde ſequitur. Nam, quia ex facto meo, quod vitare tenebar, peccatum illud naſcitur, iure cẽſetur mihi voluntarium. Et ita in his rebus dupliciter pecco, ſcilicet, contra charitatem in eo, quod in alterius ruinam conſentio, & contra eam virtutem cui repugnat res, quam exerceo. Verbi gratia, cùm meis verbis impudicis ſum alteri cauſa religionem contemnendi, pecco contra charitatem fraternam, in eo quod alteri ſum cauſa ruinæ, & contra temperãtiam in eo, quod impudice ſum loquutus. Interdum autem accidit, vt facta, & omiſsiones meæ, quæ alteri ſunt occaſio peccati ſint per ſe licitæ, & honeſtæ, & inficiuntur ex eo ſolum, quod alteri

Nota. 1.

Nota 2.

Nota 3.

ſunt

ſunt cauſa peccandi. Quod non accidit ſemper: ſed ſolum in ijs caſibus, quibus quis in particulari tenetur alterius peccatum vitare. Tunc enim ex conſequenti etiam tenetur vitare quidquid eſt cauſa illius peccati, quamuis alioqui ſit licitum & bonum. ¶ Quarto
Nota 4. eſt aduertendum, quod quia Deus vnicuique mandauit de proximo ſuo, quiſque tenetur aliorum hominũ peccata vitare, quantum in ſe eſt. Cæterum ad id tenetur non ex lege iuſtitiæ (loquor de priuatis hominibus) ſed ex lege charitatis. Lex autem charitatis non obligat me ad id efficiendum, cum diſpendio, aut detrimento vel iactura mearum rerum, ſed cum commodo. Tum, quia hoc eſt charitatis ingenium, atque conditio, vt ſit mollior, quam iuſtitia, cui rigor, & auſteritas conuenit. Tum etiam, quia peccati malum: quamuis ſit maximum malum, eſt tamen voluntarium: & cui ſufficienter poteſt occurrere ipſe ille, qui peccat.

1. Conclu. ¶ His conſtitutis, ſit prima concluſio: Exigere ab aliquo, vt iuret per falſos deos, ita, vt intentio feratur præcipue, & directe, non tam in iuramentum præciſe, quam in iuramentum per falſos deos, eſt peccatum mortale. Probatur manifeſte: Nam huius voluntatis obiectum eſt per ſe malum.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio: Ab homine infideli, qui quoties iurat paratus eſt iurare per falſos deos, quos colit, exigere iuramentum, cum id neceſſe eſt, & opportunum, ad illa firmanda, quæ cum huiuſmodi homine infideli panguntur, nullum eſt peccatum. Ita tenet D. Auguſtinus in libello de periurio ad Publiolam. Et probatur exemplo Iacob. Qui, vt legitur Geneſ. 29. petijt à Laban ſocero ſuo homine idololatra, vt fœdus, quod cum illo pepigerat iuraméto firmaret. Quod ipſe fecit falſos deos quos colebat, inuocando. Et ratione ſic argumentor: Qui exigit iuramentum ab homine infideli non conſentit in illius peccato, nec formaliter, nec virtualiter: ergo non peccat. Conſequentia eſt nota, & antecedens quo ad primam partem ſimiliter eſt manifeſtum. Quod autem ille, talis, nec etiam virtualiter conſentiat peccato. Probatur: Si conſentiret virtualiter ex eo eſſet, quod dum exigit ab illo iuramentum, dat ei cauſam peccandi: ſed hac ratione non conſentit: ergo nulla. Probo minorem: Illam occaſionem, quam dedit licet poterat, non tamen tenebatur vitare: ergo peccatum, inde ſubſequutum non eſt illi voluntarium. Atque ex conſequenti nec formaliter, nec virtualiter conſentit in illo. Sed quod ille non teneatur vitare talem occaſionem probatur hac ratione: Illa petitio iuramenti ſecundum ſe non eſt mala, nec illicita: nam manifeſtum eſt eſſe licitũ, pacta atq; cõuenta iuraméto firmare, & eius rei petendę habẽt ius, qui contrahunt: nec etiã eſt mala ex eo, quod eſt cauſa alteri? peccati; quia peccatũ alterius in hoc caſu particulari inde ſubſequutũ, ille vitare nõ tenetur: ergo. Et cõfirmatur: Quod ego in illo caſu ab homine infideli peto, nẽpe, vt iuret, res eſt, quæ licitè & honeſtè fieri poteſt, quod autem ille male hoc faciat, id ortum habet à falſa illius religione: ergo id peccatum ſibi ſoli, & non mihi eſt imputãdum. Vltimo probatur concluſio à ſimili: Qui ab homine parato ad vſuras petit mutuum, dat illi occaſionem vſuram exercendi: & tamen nihil peccat: quia quod ipſe petit iuſtum, & licitum eſt, quod autẽ alter male tribuat, ſcilicet, cum vſura id ortum habet ex ſua malitia, & non ex alterius petitione: ergo pari ratione in petitione iuraméti ab infideli, quod ego peto licitum eſt. Quod verò ille in iurando per falſos deos peccet id ex ſua malitia prouenit.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio: Si ex eo, quod infidelis iuret per falſos deos nullum aut exiguũ mihi commodum reſultat, peccatum graue eſt illum inducere ad iurandum. Hæc concluſio tenet ex ijs, quæ diximus in quarto notabili. Nam ſi peccatũ alterius vitare teneor, quando id poſſum ſine meo incõmodo: & in caſu poſito iuramentum infidelis nullum, aut exiguum mihi affert emolumentum, manifeſtè ſequitur, quod teneor illud non exigere. Ex hoc infertur, quod qui nulla neceſsitate coactus petit mutuum ab eo, qui eſt paratus ad vſuras, certò ſciens illud non daturũ, niſi fœnore accepto peccat mortaliter: quia affert alteri occaſionem peccandi, quam poteſt vitare, & afferre non tenetur: ſiquidem id facere poteſt ſine ſuo detrimento.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, reſpondetur, conceſſa maiori, diſtinguendo minorem. Nam quãdo dicitur, quod qui ab homine infideli exigit iuramentũ, tribuit illi occaſionẽ peccandi, vel intelligitur formaliter. Et ſic nego: Nõ enim qui petit huiuſmodi iuramentũ id intẽdit, aut agit, vt infidelis iuret per falſos deos. Sed tantum intendit, vt pacta iuramento confirmet. Vel intelligitur materialiter. Et ſic cõcedo. Nego tamen, quod dare huiuſmodi occaſionẽ materialem peccandi, ſemper ſit malũ. Sed tunc tantum, cum aut ipſum factum, in quo conſiſtit occaſio, eſt malũ per ſe, aut cum id facio, ſine vllo meo cõmodo, vt iam diximus. ¶ Ad
Ad 2. arg. ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedẽti negando cõſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt, quam D. Aug. & D. Tho. afferunt locis citatis.

citatis. Nã quia in falſo iuramento nihil boni eſt, quo vti poſsimus, hoc eſt ex eo, quod quis falſum iuret, nulla poteſt ad nos peruenire vtilitas: nec aliqua ratione ex hoc res noſtra iuuatur. At verò in iuramento facto per falſos Deos eſt aliquid boni, quo vtamur, cũ ex huiuſmodi iuramento efficiãtur firma pacta, & conuenta, quæ cũ infideli pepigimus qua firmitate carere nobis eſſet incõmodum, fit, vt non teneamur cum noſtro incommodo alterius peccatum vitare in iuramẽto per falſos deos: bene tamen in periurio. ¶ Ad tertiũ argumentum, dico non ſatis eſſe compertum, vtrũm exigere debitum à Petro in caſu antecedentis, ſit contra legem amicitiæ necne? Sed quidquid ſit de illo, neganda eſt conſequentia. Et ratio diſcriminis eſt: Nam in iniurijs, quæ fiunt hominibus, vt cum, v.g. quis alapa, vel fuſte percutitur, non ſolum quantũ eſt ex parte eius, qui iniuriam infert, verũm etiam in re ipſa, & in effectu is, qui percutitur accipit detrimentum. At vero in iniurijs, quæ fiunt Deo, Deus ipſe in re, & ſecundum effectum, nihil læditur. Sed tantum extat peſſima illum lædendi voluntas in eo, qui iniuriam infert. Et ſic nulla eſt cõſequentia. ¶ Ad quartũ ſimiliter reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam cũ idolum, quatenus idolum, ſit res, qua nullus poteſt vti, niſi ad prauos vſus, ſit conſequens, vt & conficere idolum & illud alteri tradere ſit per ſe malum & illicitum. Atque ex conſequenti peccata aliorum, quæ ex hac mea traditione ſequuntur, iure optimo mihi ipſi cẽſentur voluntaria: quia poteram & tenebar idolum non tradere propter cauſam iam dictam. At verò in petitione iuramenti ſecus ſe habet res, vt diximus ſupra.

Ad 3. arg.

Ad 4. arg.

3. Dubium

¶ Tertium dubium circa eãdem ſecundam concluſionem D. Tho. eſt, vtrũm qui promittit aliquam rem, eamque iuramẽto facto per falſos deos confirmat, teneatur illam magis adimplere, quam ſi ſimpliciter promiſiſſet? D. Auguſt. in libello de periurio ad Publiolam, ſolum dicit, quod qui per Deum falſum iurat verum, ſemel peccat, quia iurat per quem non debet. Qui autem per eundem iurat falſum, bis peccat, quia præterea iurat falſum. Et idem eſt ſi non adimpleat iuratum promiſſum. Quibus verbis videtur ſignificare, teneri eum, qui promittit aliquam rem cum iuramento per falſos deos facto, adimplere illam magis quam ſi promiſiſſet eam ſimpliciter, & ſine iuramento. Sed in hac re dico primo, huiuſmodi iuramentum per ſe loquendo nullam aliam obligationem inducere, præter eam, quæ ineſt ſimplici promiſſioni. Probatur: Huiuſmodi loquutio, quamuis habeat ſpeciem iuramenti, ſecundum tamen veritatem non eſt iuramentum, vt patet ex diffinitione ipſius: ergo per ſe loquendo nullam obligationem inducit. Dico ſecũdo, quod qui iurat per falſos deos ex conſcientia erronea, ſcilicet, quia putat eſſe veros deos, peccat peccato periurij ſi falſum dicat, & peccato ſacrilegij, niſi adimpleat promiſsionem, quam tali iuramẽto firmauit. Probatur: Nam conſcientia erronea, ex cõmuni Theologorum ſententia habet vim obligandi, vt latè docet Corduba lib. 3. quæſtionarij q. 4. Et ratio præcipua eſt: Quia qui agit contra legem ſuperioris creditam ſeu æſtimatam, licet non vere obligantem, contemnit ipſum ſuperiorem, & eius autoritatem: ſed qui agit contra conſcientiam erroneam agit contra legem creditam ſuperioris: ergo contemnit ipſum: atque ex cõſequenti peccat eiuſdem generis peccatum cum illo, quod committeret, ſi talis lex eſſet. Ex hoc infertur, quod tam idololatra, quam gentilis iuſiurandum ſuum adimplere tenetur: non quidem ex vi religionis, quæ falſa eſt, ſed ob fidelitatem humanam, quam ſecundum ſuam conſcientiam iureiurando confirmauit. Atque hic eſt legitimus ſenſus D. Auguſtini relati in cap. Ecce dico. 22. q. 5. Vbi dicit, quod qui ſuper lapidem falſum iurat, periurus eſt. Loquitur enim ibi de iuramentis Gentilium: quibus inter alia ſolenniſsimum erat per Iouem lapidem iurare. Erat namque cæremonia ineundi fœdus, vt Pater patratus, hoc eſt, ille, qui ad patrandum, id eſt, peragendum iuramentum, vbi de fœderibus conuenerat, mittebatur, manu tenens lapidem, conceptis verbis iuraret, hoc eſt, dictatis à deferente iuramentum, & ex arbitrio a iurantis, ſeu adigentis ad iurandum pernotatis, & tunc ſuem lapide feriret. Ex quo ſermo ille deriuatus eſt, ferire fœdus, ſeu percutere fœdus. Ob id nimirum: quia dum antiqui fœdus & pacem ſolenni pompa cum hoſtibus inirent, porcam dijs immolarent, cuius caput Pater patratus lapide feriebat. Et iſtum lapidem appellabant Iouem, quatenus teſtis fœderum erat. Vt eſt videre apud Eraſmũ in Chiliad. in adagio, Ferire fœdus. & in adagio. Ad Iouem lapidem iurare. Ait ergo D. Auguſtinus quod qui ſuper lapidem hoc eſt ad Iouem lapidem iurat, quamuis re vera non iuret per rem ſanctam, iurat tamẽ per eum, quem putat eſſe ſanctum, & ſic tenetur fidem illam ſeruare. De hac re eſt videndus Couarr. ſuper capit. quamuis pactum. de pactis p. 1. §. 1. num. 8.

1. Dictum.

2. dictum.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrùm iuramentum habeat vim obligandi.

3.diſt.39. ar.3.q.1.et 2.& 4.di. 29.ar.1.ad quartum. Et quol.3. art.14. Et quol.5.ar. 27.Et quo li.12.a.22

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd iuramentum nō habeat vim obligandi, inducitur enim iuramentum ad confirmandum veritatem eius quod dicitur. Sed quando aliquis dicit aliquid de futuro, verum dicit, etiam ſi non eueniat quod dicit: ſicut Paulus, quamuis non iuerit Corinthum, ſicut dixerat: non tamen eſt mentitus, vt patet ſecundæ ad Corinth. primo: ergo videtur quòd iuramentum non ſit obligatorium.

Li.8.Topi. ca.3.& in cap. de oppoſitis.to.1 Art.4.huius quæſt.

2 ¶ Præterea, Virtus non eſt virtuti contraria, vt dicitur * in prædicamentis: Sed iuramentum eſt actus virtutis, vt dictum * eſt. Quandoq; autem eſſet contra virtutem, aut in aliquod eius impedimētum, ſi quis ſeruaret id quod iurauit: ſicut cum aliquis iurat ſe facere aliquod peccatum: vel cum iurat deſiſtere ab aliquo opere virtutis: ergo iuramentum nō eſt ſemper obligatorium.

In Decret. li.2.ti.24. cap.15.

3 ¶ Præterea Quandoque aliquis inuitus compellitur ad hoc quòd ſub iuramento aliquid promittat. Sed tales à iuramenti nexibus ſunt per Romanos pontifices abſoluti, vt habetur * extra, de iureiuran.c.Verum.in ea quæſt.&c, ergo iuramentum non ſemper eſt obligatorium.

4 ¶ Præterea, Nullus poteſt obligari ad duo oppoſita: ſed quandoque oppoſitum eſt quod intendit iurans, & quod intendit ille cui iuramentum prę ſtatur: ergo iuramētum non poteſt eſſe ſemper obligatorium.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Matt.5. Reddas Domino iuramēta tua.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd obligatio refertur ad aliquid quod eſt faciendum vel dimittendum. Vnde non videtur reſpicere iuramentum aſſertorium quod eſt de præſenti vel de præterito. Neque etiam iuramentum de his quæ ſunt per alias cauſas fienda: ſicut ſi quis iuramento aſſereret, quòd cras pluuia eſſet futura: ſed ſolum in his quæ ſunt fienda per illum qui iurat. Sicut autem iuramentum aſſertorium, quod eſt de præterito vel de præſenti, debet habere veritatem, ita etiam & iuramentum de his quæ ſunt fienda à nobis in futurum. Et ideo vtrunque iuramentum habet quandam obligationem, diuerſimode tamen: quia in iuramento quod eſt de præterito vel præſenti, obligatio eſt non reſpectu rei quæ iam fuit vel eſt, ſed reſpectu ipſius actus iurandi: vt ſcilicet iuret id quod iam verum eſt vel fuit. Sed in iuramento quod præſtatur de his quæ ſunt fienda à nobis, obligatio cadit econtra ſuper rem quam aliquis iuramento firmauit. Tenetur enim aliquis, vt faciat verum eſſe id quod iurauit: alioquin deeſt veritas iuramento. Si autem eſt talis res quæ in eius poteſtate non fuit: deeſt iuramento diſcretionis iudicium: niſi forte quod erat ei poſsibile, quando iurauit, reddatur ei impoſsibile per aliquem euentum: puta, cum aliquis iurat ſe pecuniam ſoluturum, quæ ei poſt modum vi, vel furto ſubtrahitur. Tunc enim videtur excuſatus eſſe à faciendo quòd iurauit, licet teneatur facere quod in ſe eſt: ſicut * etiam ſuprà, circa obligationem voti diximus. Si vero ſit quidem poſsibile fieri, ſed non debeat, vel quia eſt per ſe malū, vel quia eſt boni impeditiuum, tunc iuramento deeſt iuſtitia. Et ideo iuramentum nō eſt ſeruandum in eo caſu quo eſt peccatum, vel boni impeditiuum. Secūdum enim Auguſt.* vtrunque eorum vergit in deteriorem exitum. Sic ergo dicendū eſt, quòd quicunque iurat aliquid ſe facturum, obligatur ad id faciendum, ad hoc quod veritas impleatur: ſi tamen alij duo comites adſint: ſcilicet iudicium & iuſtitia.

Q.præced. ar.3.ad 2.

Habetur 22.q.4.ca. ſi aliquid, & c.inter cætera.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliud eſt de ſimplici verbo, aliud de iuramento in quo diuinum teſtimonium imploratur. Sufficit enim ad veritatē verbi, quod aliquis dicat id quod proponit ſe facturum, quia hoc iam verum eſt in ſua cauſa, ſcilicet in propoſito fa-

to facientis. Sed iuramentum adhiberi nō debet niſi in re, de qua aliquis firmiter certus eſt. Et ideo ſi iuramentum adhibeatur propter reuerētiam diuini teſtimonij quod inuocatur, obligatur homo vt faciat eſſe verū, id quod iurauit, ſecundū ſuam poſsibilitatem: niſi in deteriorem exitum vergat, vt dictum* eſt. *In corp ar.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quod iuramentum poteſt vergere in deteriorem exitū dupliciter. Vno modo, quia ab ipſo principio habet peiorem exitū, vel quia eſt ſecundum ſe malum: ſicut cum aliquis iurat ſe perpetraturū adulterium: ſiue quia eſt maioris boni impeditiuum: puta, cum aliquis iurat ſe non intraturum religionē, vel quòd nō fiet clericus, aut quòd non accipiet prælationem in caſu in quo expedit eum accipere, vel ſi quid aliud eſt huiuſmodi. Huiuſmodi enim iuramentum à principio eſt illicitum: differēter tamen: quia ſi quis iuret ſe facturum aliquod peccatum, & peccat iurando, & peccat iuramentum ſeruando. Si quis autem iurat ſe non facturum aliquod melius bonum, quod tamen facere non tenetur: peccat quidem iurando, inquātum ponit obicem Spiritui ſancto, qui eſt boni propoſiti inſpirator: non tamen peccat iuramentum ſeruando, ſed multo melius facit ſi non ſeruet. Alio modo vergit in deteriorem exitum propter aliquid quod de nouo emerſerat, quod fuit impræmeditatum: ſicut patet in iuramento Herodis, qui iurauit puellę ſaltanti ſe daturū quod petiſſet. Hoc enim iuramentum poterat eſſe à Principe licitum, intellecta debita conditione, ſcilicet ſi peteret quod dare deceret. Sed impletio iuramenti fuit illicita. Vnde Ambroſius* dicit in primo de Officijs: Eſt contra officium nonnunquam promiſſum ſoluere ſacramentum: ſicut Herodes qui necem Ioannis præſtauit, ne promiſſum negaret. *Li.3.c.12. to.1. Et habetur 22. q.4. c. Eſt etiam contra.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd in iuramento quod quis coactus facit, duplex eſt obligatio. Vna quidem qua obligatur homini cui aliquid promittit: & talis obligatio tollitur per coactionē, quia ille qui vim intulit, hoc meretur vt ei promiſſum nō ſeruetur. Alia autem eſt obligatio qua quis Deo obligatur, vt impleat, quod per nomen eius promiſit. Et talis obligatio non tollitur in foro conſcientiæ: quia magis debet damnum temporale ſuſtinere, quàm iuramentum violare. Poteſt tamen repetere in iudicio quod ſoluit, vel prælato denuntiare, non obſtante quòd contrarium iurauit: quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum: eſſet enim contra iuſtitiam publicam. Romani autem pōtifices ab huiuſmodi iuramētis homines abſoluerunt, non quaſi decernentes huiuſmodi iuramenta non eſſe obligatoria, ſed quaſi huiuſmodi obligationes ex iuſta cauſa relaxantes.

¶ Ad quartum dicendum, quod quando non eſt eadem iurantis intentio, & eius cui iurat, ſi hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentum ſeruari, ſecundum ſanum intellectum eius, cui iuramentum pręſtatur. Vnde Iſido. * dicit: Quacunq; arte verborum quis iuret, Deus tamen qui cōſcientiæ teſtis eſt, ita accipit ſicut cui iuratur intelligit. Et quòd hoc intelligatur de doloſo iuramento patet per id, quòd ſubditur, dupliciter reus fit: qui & nomen Dei in vanum aſſumit: & proximum dolo capit. Si autem iurans dolum non adhibeat, obligatur ſecundum intentionem iurantis. Vnde Gregor. * dicit 27. Moralium: Humanæ aures talia verba noſtra iudicant, qualia foris ſonant. Diuina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. *Lib. 2. de ſummo bono, ca. 31. à med.* *Li. 27. c. 7. ante med.*

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod obligatio refertur ad aliquid, quod eſt faciendum, vel dimittendum, & quod ſicut iuramentum aſſertorium, quod eſt de præterito, vel de preſenti, debet habere veritatem, ità etiam & iuramentum de ijs, quæ ſunt fienda, reſpondet D. Thomas ad propoſitam difficultatem per aliquot propoſitiones. Prima concluſio: In

iuramento tam aſſertorio, quam promiſſorio ſua ineſt obligatio : quamuis diuerſimode. Nam in iuramento aſſertorio obligatio eſt, vt res præſentes, vel præteritæ reſpondeant dictis. At vero in promiſſorio, vt res futuræ dictis correſpondeant. Secunda concluſio: Si quis id iurat, quod non eſt in ſua poteſtate, vt ſi pauper ſub iureiurando talentum polliceretur: deeſt iuramento tertius comes, nẽpe diſcretionis iudicium. Et tunc per impoſsibilitatem excuſatur iurãs à voti adimpletione. Dummodo, quantum eſt in ſua poteſtate faciat. Tertia cõcluſio: Si quis iuret poſsibilia, illicita tamen, aut maioris boni impeditiua: deeſt iuramento ſecundus comes, nempe, iuſtitia, & ipſum iuramentum nullam obligationem inducit. Quarta concluſio: Quicunque iurat ſe aliquid facturum modo iuret comite iudicio, atque iuſtitia tenetur id, quod promiſit verum efficere. Has omnes concluſiones velut notas ex terminis relinquit D. Thom.

Explicatio Articvli.

EXplicata iam per omnes ſuos numeros iuramenti natura, incipit D. Tho. ab hoc articulo, agere de eius obligatione. Circa quam primum & principale dubium examinandum erat, vtrũ omnis iuramenti promiſſorij obligatio ſub reatu peccati mortalis pręſtringeret? Sed id iam à nobis explicatum eſt articulo 3. huius quæſtionis. Vbi etiam diximus de alijs deobligationibus in iuramento repertis, ex defectu comitũ ipſius. Quod circa iſtum articulum aduertere oportet, eſt, quod in ſecunda, & tertia concluſione, quæ declaratoriæ ſunt prioris, explicantur à D. Thom. tres modi, quibus iuramentum incautum reddi poteſt. Primus eſt, cùm quis impoſsibile iurat. Circa quem eſt notandum, non ſatis eſſe, quod id, quod iuratur ſit difficillimum, vt in foro cõſcientię excuſatio admittatur: ſed requiritur, eſſe impoſsibile. Vnde quantumcunque quis grauiſsimum pecunię põdus perſoluere iuret, licet id ei per quam difficile fiat, tenetur tamen iuramentum ſeruare. Quod eſt intelligendum, dummodo res iurata aliunde non deſinat eſſe actus virtutis. Nam ſi eſſet manifeſtum prodigalitatis vitium, iuramentum non obligaret. Quando autẽ nullum eſt vitium, & res eſt grauiſsima, tunc cauſam affert idoneam iuramẽtum, eius petendi relaxationem, vel commutationem. Vt ſi mulier pedeſtrem eandemq; longam iuraſſet peregrinationem, aut quiſque difficile aliud, vnde periculum timeretur. Secundus modus incauti iuramenti eſt, cùm quis iurat rem illicitam. Et tertius cum id iurat, quod eſt obſtaculum rei melioris. De quibus in ſuperioribus diximus, quod reddunt nullum iuramentum. Reliqua, quæ hic dubitari poſſunt, eodem modo ſunt determinanda, ac diffinita ſunt ſimilia dubia quæſtione præcedẽti, in materia de voto. Itaque, quemadmodũ quæſtione præcedenti dicebamus, quod qui ob malum finem rem alias licitam vouet, tenet votum: vt ſi quis ob inanem gloriã eleemoſynam facere voueat: ita tamẽ, vt finis ille ob vanam gloriam in opus eleemoſynę non cadat: nam ſi ſenſus eſt, quod opus dãdi fiat ob vanam gloriam, tunc opus eſt illicitum, & votum de eo emiſſum nullum : ſic etiam per omnia ſentiendum eſt de iuramento, ob ſimilem finem facto. Videte ibi.

Tres modi quibus iuramentum redditur incautum.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum, agit D. Tho. de iuramento coacto. In quo dicit poſſe conſiderari duplicem obligationẽ. Vnam, qua iurãs obligatur homini, cui quidpiam promittit. Et hanc dicit, tolli per coactionem. Aliam, quæ fit Deo propter iuramenti reuerentiam. Et talis, inquit, obligatio non tollitur in foro conſcientiæ: quia optabilius eſt damnum tẽporale ſuſtinere quam iuramentum violare. Sed circa hoc eſt difficultas, vtrùm verum ſit, quod iuramentum vi extortum, obliget in foro conſcientię. Et pro parte negatiua argumentor primò: Iuramenta facta de rebus illicitis, vel indifferentibus, non obligant in conſcientia: ſed ſoluere pecunias promiſſas latroni, qui mihi intulit vim, vt eas illi iuramento promitterem, non eſt opus virtutis: non enim eſt opus iuſtitiæ, quoniam latroni nihil debetur: nec liberalitatis: quoniam illa ſolutio pecuniarum non eſt donatio: quandoquidẽ, qui eas ſoluit poteſt illas repetere: nec etiam eſt actus fidelitatis, quia inferenti vim nulla fides eſt ſeruanda: nec etiã eſt opus ſupererogationis: quia beneficium præſtare homini indigno, qualis eſt ille, qui iuramentum per vim extorſit, potius habet ſpeciem mali, quam boni: ergo nulla ratione eſt obligatorium. ¶ Secundo, Iuramentum promiſſorium inducitur ad firmandam promiſsionem: ergo vbi nulla fuerit promiſsio, iuramentum nihil obligabit. Sed in caſu poſito ea promiſsio nullam habet vim, vt conſtat ex cap. debitores. de iureiurando: ergo. Et confirmatur: Quando iuraui me facturum aliquod peccatum mortale, id iuramentum non obligat: quia ipſa promiſsio non obligabat: ergo pari ratione, cum promiſsio per vim facta non obliget, nec etiam iuramentum, quo ipſa promiſsio firmatur, erit obligatorium. ¶ Tertio huiuſmodi iuramenta coacta vel obligant

Dubium de iuramẽtis coactis.

1. argum.

2. argum.

3. argum.

obligant ex iure diuino, vel humano. Non humano: quia non eſt veroſimile, quod Eccleſia voluerit dare occaſionem prædonibus cogendi alios, & vim inferendi: nec etiã iure diuino: alias ſummus Pontifex nõ poſſet decernere, huiuſmodi iuramenta coacta nulla eſſe: quod tamen eſt factum, in ca. verum. de iureiurando: ergo nullo modo obligant. ¶ Vltimò: Finge me promiſiſſe tibi daturum aliquid, quod tibi noceret, nõ obligor hac promiſsione, etiam ſi ſit iuramẽto firmata: ergo nec ſi aliquid vi coactus promiſi, atq; iuraui. Probo conſequentiã: Nã in tali caſu noxium eſt ipſi latroni accipere promiſſum, cũ peccet accipiẽdo, & ad reſtitutionem teneatur.

Vltimũ argumentum

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primo, quod qui vi, vel metu coactus facit, vel promittit aliquid, ſimpliciter loquẽdo voluntarie facit. Secũdum quid autem facit inuoluntariè, quia, ſcilicet, nollet facere. Et quia non poteſt periculum aliter vitare, id ſimpliciter voluntarie facit. Vt eſt videre in eo, qui proijcit merces in mare, vt autor eſt Ariſtot. li. 3. Ethic. cap. 1. Eſt tamen huiuſmodi voluntarium mixtum ex ſimpliciter, & ſecundum quid voluntario, ſufficiẽs ad cõſtituendum actum moralem, ſiue bonum, ſiue malum, pro ratione ſuæ materię. Nã qui metu mortis coactus, vel mẽdacium diceret, vel adulterium cõmitteret, proculdubio peccaret. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod materia eorum iuramentorum, quæ metu extorquentur, eſt aliqua operatio, quam quis vel facere, vel omittere promittit. Itaq; quãdo promitto, me daturum cẽtum latroni, materia huius iuramẽti eſt actio illa dãdi. Quæ poteſt cõſiderari dupliciter: vel in ordine ad agentem: vel in ordine ad patientem. Et quidem in ordine ad patientẽ illa actio cenſenda eſt noxia, & inutilis: quia affert illi occaſionem peccandi, cùm tamen in ordine ad agentem ſit bona & honeſta, & actus virtutis, quo ſuam redimit vexationem. Propulſare enim iniuriam, bonum eſt, atq; honeſtum, pertinenſque ad charitatem, qua vnuſquiſq; ſeipſum diligit. ¶ Tertio eſt aduertendum, quod in iuramento promiſſorio, & eſt promiſsio, & eſt iuramentũ: & vtriuſq;, ſcilicet, promiſsionis, atque iuramenti eſt vna, & eadem materia, nempe actio dandi pecunias. Alia tamen & alia ratione. Nam, quia promiſsio fit alteri, & ad illius rationem pertinet efficere gratum, & vtile illi, idcircò habet pro materia illam traditionem pecuniæ, quatenus recipitur in paſſo, id eſt, quatenus eſt alteri vtilis, & bona. At verò iuramentum, quia eſt adhibitio diuini teſtimonij, habet pro materia eandem traditionem pecuniæ conſideratam per ſe, & abſolutè, ſine ordine ad patientem. Quare ſi materia promiſſa eſt actus virtutis, conſiderata per ſe & ex obiecto, quamuis ex accidenti conferat nocumentum, id iuramentum ligabit, ſin minus non ligat.

Qui coacte promittit voluntarie promittit.

Materia iuramenti vi extorti quæ ſit.

¶ His conſtitutis ſit prima concluſio: Simplex promiſsio per vim facta, nullam inducit obligationem. Hæc cõcluſio habetur expreſſe in cap. debitores. de iureiurando. Et ratio eſt: Nam huiuſmodi promiſsiones per metũ extortæ, nullam habent idoneam materiam: ergo nullam poſſunt inducere obligationẽ. Cõſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur. Promiſsionis materia debet eſſe aliquid gratũ, & vtile ei, cui fit promiſsio: ſed ea, quę vi, atq; metu cogente dantur, nõ ſunt grata, aut vtilia alteri, cum per talem collationem non transferatur dominium: ergo tales promiſsiones per metum extortæ nullam habent idoneam materiam. Et ſi quis contra hoc argumentetur. Dare promiſſam pecuniam latroni ad declinandum eius iniuriam, atque vim eſt actus virtutis: quia eſt redemptio vexationis: ſed omnis actus virtutis eſt materia idonea promiſsionis: ergo illa promiſsio habet idoneam materiam: atque ex conſequenti etiam ſine iuramento facta erit obligatoria: reſpondetur, quod vt diximus in vltimo notabili, dare pecuniam latroni, quatenus profiſcitur ab agente, non eſt materia promiſsionis: ſed eſt materia promiſsionis, quatenus illa actio, ſcilicet, ſolutio pecuniæ eſt vtilis, vel inutilis illi, cui fit promiſsio. Et iſto modo conſiderãdo dationem pecunię, ſcilicet, per reſpectum ad latronem non eſt bona, nec vtilis, ſed potius eſt noxia latroni. Atque ex conſequenti illa promiſsio non habet idoneam materiam.

1. Conclu.

Argumentum.

Solutio.

¶ Secunda concluſio: Iuramentum metu extortum obligat in foro conſcientię. In hac concluſione conueniunt cum D. Thoma omnes ferè Doctores Sylueſter, verbo, iuramentum. 4. §. 7. Gabriel in 3. d. 39. q. 1. art. 2. concluſione 8. Durandus eadem d. q. 2. Caietanus in præſenti. Soto lib. 8. de Iuſtitia qu. 1. ar. 7. Et videtur diffinita in capi. ſi verò. & in cap. verum. & in cap. debitores. de iureiurando. & in cap. ſi quandoque 15. quæſtio. 6. Et probatur: Quando iuramento promitto me daturum centum, materia huius iuramenti eſt actus virtutis, vt diximus: ergo obligat in conſcientia. Et ſi quis contra hoc argumentetur: Qui promiſit ſe daturum centũ, vt redimeret ſuam vexationem, ſi facta promiſſione liberat ſe, manuſq; latronis volentis eũ occidere, fugit, iam nullam patitur vexationem, nec aliquã vim repellit cum ſit in tuto:

2. Conclu.

Argumentum.

ergo non tenetur amplius promiſsionem ad-
Reſponſio. implere, reſpondeo negando cõſequentiam. Ad hoc enim, vt quis teneatur ſeruare iuramentum, poſtquam declinauit periculum, ſatis eſt, vt ipſum iuramentum fuerit firmum tempore, quo fuit emiſſum. Præterquã quod ipſa actualis exhibitio pecuniæ, virtute prioris volitionis, quam quis habuit tempore quo iurauit, adhuc verè dicitur redemptio vexationis.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio: Iuramenta coacta, & per vim extorta obligant ad ſui obſeruantiã ſub reatu peccati mortalis. Hæc cõcluſio eſt contra Panormitanum: qui dicebat huiuſmodi iuramenta ſolũ obligare ad veniale. Quã ſuam ſententiam probat ex cap. verum. de iureiurando. Vbi ſummus Pontifex dicit, homines, qui eiuſmodi iuramenta fregerint nõ eſſe ſic puniendos à iudice, ac ſi mortaliter deliquiſſent. Sed probatur noſtra ſententia: Iſta iuramenta obligant in foro conſcientię, vt dicitur in ſecunda concluſione, & ſunt de re graui: ergo obligãt ſub mortali. Et ad fundamentum Panormitani dico, quod ſummus Pontifex ibi nihil decernit de culpa, vtrùm mortalis, vel venialis ſit? Sed tantum agit de pœna, qua homines, qui talia iuramenta fregerint, ſunt puniendi. Dicit autem eam pœnam leuiorem eſſe debere, quã quæ pro peccatis mortalibus imponi conſueuit. Nõ quia id peccatum non ſit mortale: ſed quia propter iniuriam, quam, qui huiuſmodi iuramenta fecerunt, paſsi ſunt, Eccleſia decernit eos leuius eſſe puniendos.

4. Cõcluſio ¶ Quarta concluſio: Quando vis, & metus illatus ita vitiat rem promiſſam, vt cum alioqui eſſet bona, ex metu tamen, quo fit, redditur mala: tunc iuramentum ſuperinductum nullam habet obligationem. Probatur: Nam in tali caſu deeſt debita materia, ſcilicet, actus virtutis, ſine quo verum iuramentũ eſſe non poteſt. Exemplum huius concluſionis eſt in eo, qui metu compulſus iurat aliquam ducturum in vxorem, aut etiam duxit. Tunc enim iuramentum non ligat. Quia ducere vxorem metu compellente eſt malum, & cõtra naturam atq; rationem matrimonij, quod ex ſe debet eſſe perpetuum, & ſi violẽtum eſſet, perpetuum eſſe non poſſet. D. Bonauen. in 3. d. 39. q. 2. dicit, tale iuramentum obligare, eſſe tamen dignum relaxatione, ſed multo probabilior eſt noſtra ſententia propter rationem aſsignatam.

5. Conclu. ¶ Quinta concluſio: Iuramenta promiſſoria per iniuriam extorta, Eccleſia non cogit in foro contentioſo adimpleri. Hæc concluſio non eſt intelligẽda in vniuerſum, ſed tantum de illis iuramentis, in quibus iniuria naſcitur ex metu extrinſecus illato. Ex quo fit, vt qui iuratus promiſit vſurario, ſe ſoluturũ vſuras: quamuis patiatur iniuriam. Quia tamen nõ patitur illam per vim illatam, idcirco talis cogetur in foro cõtentioſo ſtare promiſsis, vt diffinitum eſt ab Alexandro tertio in cap. debitores. de iureiurãdo. Cæterum ad alia iuramenta vi extorta cum iniuria, non compellitur iurans in foro contentioſo, vt conſtat ex cap. verum. & ex cap. ſi vero. & ex cap. Abbas, de ijs quę vi metusve cauſa fiunt. Et ex 15. q. 6. per totam.

Vltima cõcluſio. ¶ Vltima concluſio: Quicunque aliquid iurauit, in quo patitur iniuriam, ſiue inſit vis tali iuramento, ſiue ſecus, huiuſmodi habet legitimam cauſam petendi relaxationem iuramenti in foro cõſcientię. Probatur: Huiuſmodi iuramenta plurimum inuoluntarij habent admixtum: & vt dicitur in c. quandoq; 15. q. 6. non fiunt plene ex corde, quod Deus potiſsimum inſpicit: ergo habent iuſtam cauſam, quod relaxentur. Cautio tamen, quã in hac re adhibet Caietanus, prudentiſsima eſt, & diligenter obſeruãda, ne, ſcilicet, ex relaxatione horum iuramẽtorum detur infidelibus occaſio nomen Dei blaſphemandi. Nã ſi alicui capto à Turcis, vel à Sarracenis fieret poteſtas in patriam redeundi, fide eius accepta ſub iuramento, ſe aliquid nũmorum ſolututum, in qua re captus vim & iniuriam patitur, non eſſet tunc facile iuramentum relaxandum, ne daretur infidelibus anſa, vt nomen Dei blaſphemarent.

¶ Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta. Vnde ad primum dico falſum eſſe, quod dare pecuniã promiſſam latroni non ſit actus virtutis. Eſt enim redemptio vexationis, vt diximus. Et ſic votum de ea emiſſum eſt validum, & obligatoriũ. *Ad 1. arg.* ¶ Ad 2. reſpondetur, cõceſſo antecedenti, negãdo conſequentiã. Falſum eſt enim, quod quoties promiſsio eſt nulla, toties iuramentum vim obligandi non habeat. Poteſt namq; accidere, vt eadẽ res promiſſa non ſit idonea materia promiſsionis, & tamen ſit idonea materia iuramẽti, quia alia & alia ratione ſubijcitur promiſsioni, & iuramento, vt diximus. *Ad 2. arg.* ¶ Ad 3. reſpondetur, quod huiuſmodi iuramenta vi extorta, habent vim obligandi à iure diuino. Et quando infertur: ergo ſummus Pontifex nõ poterit in illis diſpenſare, nego conſequentiam. Nam habet facultatem ab ipſo Deo diſpenſandi in votis, & relaxandi iuramenta ex iuſta, & rationabili cauſa, vt diximus in materia de voto. *Ad 3. arg.* ¶ Ad vltimum argumentem reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam in caſu antecedentis, quod promittitur dari, eſt malum, nec *Ad vltimũ argumen.*

in eo

in eo ſubeſt aliqua ratio boni. Atque adeo iuramentum fit de materia illicita, & ſic non ligat. At verò in caſu conſequentis, quãuis illa ſolutio pecuniæ reſpectu alterius ſit noxia: reſpectu tamen eius, qui promittit, eſt bona, quia ea ratione ſuam redimit vexationem, vt diximus.

Alia duo argumẽta difficilia.

¶ Sed vltra hæc ſunt alia duo argumenta, quæ videntur habere difficultatem. Primum eſt. Maior eſt obligatio voti, quam iuraméti, vt ſæpe diximus: ſed votum metu coactum non obligat, vt latè oſtendimus, quæſtione præcedenti ar. 3. ergo neque iuramẽtum. Secundum: Matrimoniũ metu cadente in conſtantem virum contractum nec in foro exteriori, nec in foro conſcientiæ, tenet: ergo nec iuramentum. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur. Tum: quia ſicut ad matrimonium requiritur cõſenſus, ſic etiam ad iuramẽtum: quare ſi coactio impedit vni, pariter obſtabit alteri. Tum etiã: quia maius vinculum eſt matrimonij, quam iuramenti.

Ad 1. arg.

Ad primum argumentum Soto lib. 8. de Iuſtitia q. 1. ar. 7. reſpondet, cõceſſo antecedenti, negando cõſequentiam. Et ratio illius eſt: Nam, quamuis votum, eo quod fit Deo arctius obliget, quam iuramentum, quod fit homini: quia tamen, niſi iuramento confirmetur, nõ eſt, niſi nuda promiſsio, & promiſsio coacta, etiam ſi fiat cum intentione promittendi, natura ſua eſt caſſa, non ſolum illa, quę fit homini: verum etiam illa, quæ fit Deo, vt pote cui obſequium per coactam voluntatẽ non placet, ſed quod fit ſponte: idcirco votum metu extortum nullam inducit obligationem. At verò iuramentum: quia ſemper quod fertur in materiam licitam obligat ex natura ſua: & illud, quod fertur ſupra promiſsionem habet materiam licitam, vt diximus, ſit, vt non obſtante metu ſuam ſortiatur obligationem. Hæc tamen ſolutio mihi non placet. Nam cum redemptio vexationis poſſit eſſe obiectũ voti, ſicut eſt iuramenti: non video, quare iuramentum dicatur cadere ſupra debitam materiam: eſto fiat ex metu, & non votum, vt ſit obligatoriũ. Quocirca aliter ad argumentum reſpondeo, negando cõſequentiam. Nam quamuis votum atque iuramentum ſtando in ſolo iure naturali, & diuino, ex natura ſua obligent: adhuc quando fiunt ex metu cadente in conſtantem virum, vt diximus, quæſtione præcedenti art. 3. iure tamen poſitiuo, votum emiſſum ex metu eſt redditum nullum, & non iuramentum, propter reuerẽtiam diuini nominis, quod in iu-

Ad 2. arg.

ramento aſſumitur. Ad ſecundum argumentum, nonnulli reſpondent conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Et ratio diſcriminis ſecundum illos tantum eſt, quod ſi matrimonium coactum teneret, nullum eſſet remedium, quo poſſet factum infectum reddi, cum ſit vinculum indiſſolubile. Cum tamen cætera promiſſa per vim iurata, etiam ſi ſoluãtur, beneficio repetitionis recuperari poſſint. Sed hæc ratio non ſatisfacit. Nam etiam ſi quæ iuramento promittuntur repeti non poſſent, adhuc iuramentum eſſet ſeruãdum, quia obligat ex natura rei. D. Bonauent. atq; Durandus dicunt, quod, quia matrimonium Chriſtianorum ſignificat vnionẽ Chriſti, & Eccleſiæ, quæ eſt perpetua, perpetuum etiã, & indiſſolubile debet vinculum habere, ad quod non ſolum conſenſus, verum & liber conſenſus requiritur, cùm nullum violentum poſsit eſſe perpetuum. Sed nec hæc ſolutio ſatisfacit. Nam etiam coniugium ſub lege naturæ requirebat liberum conſenſum, & tamen non ſignificabat vnionẽ Chriſti, & Eccleſię, ſicut matrimoniũ Chriſtianorum. Quocirca his ſolutionibus omiſsis, ad argumentum reſpõdetur, negando cõſequentiam. Nam quia matrimonium ad procreationem prolis à natura cõſtitutum eſt, ex ſua ratione habet perpetuitatem annexam. Aliàs non eſſet ſatis liberis educandis conſultum. Et perpetuitas ex natura rei libertum animi exigit conſenſum: quia quæ violenta ſunt perpetua eſſe nequeunt. At vero in iuramento, hoc non inuenitur, vt ex dictis patet. Si quis autem quę-

Quæſtio.

rat, vtrùm qui metu mortis iurare cogitur, ſe ducturum aliquam in vxorem teneatur iura-

Reſponſio.

menti nexu, reſpondeo, certũ eſſe in primis, tale iuramentum, omnino eſſe relaxandum propter rationem iam dictam. Secundo dico, probabiliſsimum eſſe, quod ex tali iuraméto oritur obligatio, ne ante relaxationem cum alia contrahat. Cùm re vera quãtum ad naturam iuramenti verum ſit, ſi fiat cum intentione iurandi. Nam quamuis ſit contra naturam matrimonij, illud contrahere, aſſenſu coacto: nihilominus non eſt adeo intrinſecè malum, vt non poſsit fieri materia redẽptionis vitæ, & ſic iuramentum tenere. Dixi, ex tali iuraméto obligari, ne ante relaxationem cum alia contrahat. Nam ab ingreſſu religionis per tale iuramẽtum nõ arctaretur. Cum matrimonium contrahere, quatenus eſt impeditiuum maioris boni, non poſsit eſſe materia iuramenti promiſſorij, ſicut nec voti.

Aliud dubium circa ſolutionem ad 3.

¶ Circa eandem ſolutionem tertij argumenti D. Thom. eſt alia difficultas, vtrùm, qui vi coactus iurauit, ſe aliquid latroni daturum, poſsit illud repetere, quamuis iurauerit illud non repetiturum? Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Non repetere eſt actus virtutis in illo caſu,

cum ſit redemptio vexationis: ergo qui iurat ſe non repetiturum aſtringitur iuramento, atque ex conſequenti repetere nō poteſt. Ad explicationem huius difficultatis, ſuppoſito, dupliciter accidere poſſe, vt quis iniuriam ſibi à latrone illatam iudici denuntiet, vno modo, ipſo iudice iuridicè interrogante, alio modo propria ſponte. Dico primo, *1. Dictum.* quod ſi iuraui, me nō repetiturum pecunias, quas latroni ſolui, nec id iudici denunciaturum, ipſo etiam iudice interrogante peccaui mortaliter iurando, nec id iuramentum adimplere teneor: ſed poſſum iudici interroganti libere reſpondere. Probatur. Rem illicitam iuraui: ergo ipſum iuramentum non eſt validum. Et hoc vult ſignificare D. Thomas, quando in eadem ſolutione dicit, quod poteſt repetere in iudicio quod ſoluit, vel prælato denunciare: Non obſtante, quod contrarium iurauit, quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum, quia eſſet contra iuſtitiam publicam. Dico ſecundo, quod ſi tantum iuraui ſimpliciter, me neque repetiturum illam rem, nec id crimen mea ſponte iudici denunciaturum, iuramentum eſt validum, & obligatorium. Et hoc probat argumentum pro parte negatiua adductum.

De iuramẽto doloſo. ¶ In ſolutione ad quartum argumentum agit D. Thom. de iuramento doloſo. Et dicit duo. Primum eſt, quod quando is, qui iurat, vtitur dolo, iuramentum obligat ſecundum intentionem eius, cui fit iuramentum, & non ſecundum animum iurantis. Secundo dicit, quod quando is, qui iurat non vtitur dolo, ſed alter deceptus eſt ex verbis malè intellectis, tunc iuramentum obligat ſecundum intentionem eius, qui iurat, & nō ſecundum intentionem eius, cui fit iuramentum. Quæ vt intelligantur, & ſimul explicetur, quando iuramentum doloſum obligat, aduertendum eſt primò, dupliciter poſſe contingere, vt inſit dolus iuramento, hoc eſt, quod concipiat alter ex verbis iurantis alium ſenſum ab eo, quem habet in animo is, qui iurat. Vno modo: quia is, qui iurat aliud occultat in animo, & aliud in verbis exponit. Altero modo: quia etſi animus iurantis cum verbis conſentiat, tamen in verbis ipſis ineſt aliqua fallacia, atque deceptio. Quæ duo membra diuiſionis, rurſus poſſunt multipliciter diuidi. Nam, quod animus iurantis diſſentiat à verbis, quod fuit primum membrum, quatuor modis poteſt accidere. Primus eſt: quando verba proferuntur abſolutè, ſed interius in animo adiungitur illis aliqua conditio. Vt ſi, verbi gratia, verbis abſolutè prolatis polliceatur quis alteri ſe ei daturū aliquam rem, ſubintellecta tacitè conditione, ſi ſibi placuerit, aut oculis conſpiciendam. Secundus modus eſt, quando quis exterius aliquid promittit, non tamen habet intentionem ſtandi promiſsis. Tertius, quando is, qui promittit, habet quidem animum promittendi, atque iurandi, non tamen habet intentionem ſeruandi promiſſum, nec obligandi ſe iuramento exterius facto. Quartus & vltimus, quando ei, qui promittit deeſt animus, atque voluntas promittēdi & obligandi ſe iuramēto. Secundum membrum diuiſionis, nēpe quando dolus eſt in ipſis verbis, poteſt accidere dupliciter. Vno modo, quando verba ſunt multiplicia, & æquiuoca. Et ità qui ea audit diuerſum ſenſum intelligit ab eo, quē intendit is, qui profert. Alio modo, quando licet non ſint æquiuoca verba, ita tamen prudenter, & artificioſe conſtruuntur ab eo, qui iurat, vt is, qui audit accipiat illa longe diuerſo ſenſu ab eo, qui verè ipſis ineſt. Ex quo infertur ſex modis poſſe contingere, quod iuramentum aliquod doloſum dicatur.

Multipliciter poteſt dolus ineſſe iuramẽto.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod in hac re dijudicanda multum refert, an is, qui iurat iuret iuridicè à iudice requiſitus, an vero compulſus iniuria, vt ex his, quæ diximus in materia de teſtibus, & de reo, colligere licet. His conſtitutis ſit prima concluſio: Qui iureiurando promittit aliquid doloſe primo modo, hoc eſt, ſubintellecta aliqua conditione, quæ non exprimitur nō obligatur ad ſeruandum iuramentum, niſi quantum ad illa, quę habuit in animo iurare, & eo modo, quo habuit. Probatur: Iuramētum promiſſorium ad ea tantum ſeruanda obligat, quæ illi ſubijciuntur, tanquam materia: ſed in caſu poſito materia iuramento ſubiecta nō eſt me daturum ſimpliciter, ſed tantum me daturum, ſi mihi aut libuerit, aut placuerit: ergo ad id tantum obligat. Secundo: Sicut eſt in mea poteſtate cum mihi proponitur aliqua res iuramento confirmanda iurare, vel nō iurare: ita etiam eſt in mea poteſtate illam rem, vel ex parte, vel in totum, vel abſolute, vel adiuncta conditione iurare: ſed ſi fingo me iurare aliquam rem ſine animo iurandi, id iuramentum nō obligat, vt ſtatim dicemus: ergo pari ratione ſi fingo me iurare aliquam rem abſolute, verbis exterioribus: ſi tamen in animo iuro conditionaliter id iuramentū obligabit ſub conditione. Hęc concluſio eſt contra Sylueſtrum verbo, iuramētum. 3. §. 2. vbi dicit, quod iuramentum obligat abſolute, ſicut verba exterius prolata ſonant, niſi id iuramentum ſit per metum extortum. *1. Cōcluſio.*

¶ Secunda concluſio: Quicunque iurat doloſe iſto primo modo, ſcilicet, ſubintellecta & nō expreſſa conditione, ſiue iuramentum *2. Concl.*

tum ſit aſſertorium, ſiue promiſſorium; & ſiue per iniuriam, ſiue per vim ad iurandum cogatur, peccat mortaliter. Hæc concluſio ſimiliter eſt conta Sylueſtrum loco citato, vbi dicit, quod qui cogitur iurare, ſi iſto dolo vtatur nihil peccat. Illam tamen tenet Caietanus in hoc articulo,& Soto lib.8. de iuſtitia quæſtione 1. articulo 7. Et probatur: Semper in iſto caſu eſt mendacium iuramento affirmatum: ergo eſt peccatum mortale. Conſequentia eſt nota,& antecedens probatur: Mẽdacium eſt falſa vocis ſignificatio, cum intentione fallendi: ſed in caſu de quo loquimur, abſoluta voce ſignifico, me aliquid daturum, quod ex mea intentione eſt falſum, vt alterum decipiam: ergo talis vocis ſignificatio eſt vere mendaciũ. Et eam ſignificationem exteriorem confirmo iuramento: ergo confirmo mendacium iuramento: atque ex conſequenti pecco mortaliter. Pro hac etiam re facit Gracianus in capitulo in dolo. 22. quæſtione 2. Vbi explicans quædam verba Auguſtini in hũc modum dicit: Ille iurat in dolo, & mendaciter promittit in cuius mente eſt, non ſe facturum ſicut promittit.

3. *Concluſ.* ¶ Tertia concluſio: Qui iurat doloſè ſecũdo modo, hoc eſt, qui ſeriò & ex animo ſe obligandi iurat, non tamen habet animum adimplendi promiſſa, peccat mortaliter, & ad promiſſa præſtanda obligatur, ſiue vi, ſiue iure tale faciat iuramentum. Hæc concluſio eſt Caietani in iſto commentario, & aliorum fere omnium Doctorum. Poteſtque eſſe illius exemplum in eo, qui fit monachus: & ad eum ſtatũ nõ ſolũ voto, ſed etiã iuramẽto ſe obligat, animo tamẽ nõ piè, nec religioſe, ſed diſſolutè & luxurioſe viuendi. Qui quidem non ſolum peccat mortaliter, ſed etiam tenetur promiſſa adimplere. Probo ſingulas partes. Et primo, quod peccet mortaliter huiuſmodi homo: Iuramentum promiſſorium habet duo. Vnum eſt animus faciendi ea, quæ quis iurat. Alterum obligatio, quod in futurum tempus opere præſtabit, quæ promittit. Reſpectu primi iuramentum eſt aſſertorium, & reſpectu ſecundi eſt promiſſorium, vt diximus in articulo 3. ſed quicunque iurat aſſertiue falſum peccat mortaliter: ergo & qui habet animum iurandi, & non ſeruandi, vel adimplendi quæ iuramento promittit, peccabit mortaliter. Quòd verò huiuſmodi iuramentum adhuc ſit obligatorium probo: Talis homo, vt ſupponimus habet animum promittendi & iurãdi quæ verbis profert: ergo verè iurat atque ex conſequenti obligatur tali iuramento. Probo conſequentiam: Nam iuramentum ex natura ſua habet vim obligandi, modo id, quod iuratur, ſit vera materia iuramenti.

¶ Quarta concluſio: Qui iurat doloſè tertio modo, hoc eſt, qui habens animum iurandi non habet animum ſe obligandi illo iuramento, verè obligatur ad præſtandum ea, quæ promiſit ſiue iure, ſiue vi adductus fuerit ad iurandum. Hæc concluſio eſt contra Sylueſtrum verbo, iuramentum. 4. §. 19. Qui dicit huiuſmodi iuramentum non obligare. Quem etiam ſequuntur magna ex parte iuris periti, & D. Bonauentu. in 4. diſtin. 39. quæſtione 2. art. 1. Et Ricardus eadem d. quæſtione 2. & Gabriel. quæſtione 1. articulo 2. Illam tamen tenent omnes illi Doctores, quos quæſtione præcedenti articulo 1. diximus affirmare, quod qui emittit votum animo vouendi, & non ſe obligãdi manet adhuc voto aſtrictus; cum eadem ſit ratio in voto & in iuramento quantum ad hoc. Et probatur: Obligatio ita naturaliter naſcitur ex iuramẽto, vt poſito ſemel vero iuramẽto intelligi non poſſit illud nõ obligare, ſed qui habet animum iurandi vere iurat, & non ficte: ergo obligatur illo iuramento, eſto, nec habeat animum ſe obligandi, neque promittendi. Et confirmatur: Iuramentum eſt inuocatio diuini teſtimonij ad aliquam rem, vel præſentem, vel futuram confirmandam: ſed diuino teſtimonio, cum inuocatur ex natura rei debetur, vt veri cauſa inuocetur: ergo implicat aliquod eſſe verum iuramentũ, & nõ induçere obligationem, verũ vel dicendi, vel faciendi. ¶ Sed contra iſtam concluſionem ſunt aliquot argumenta. Primum; Iuramentum inducitur ad confirmandam promiſsionem: ergo vbi non eſt promiſsio nec erit iuramentum: ſed qui non habet animum ſe obligandi iuramento nec promittendi, nihil promittit: ergo nec obligatur iuramento. Secundo. Qui non habet intentionẽ ſe obligandi, is neque iurandi animum habet, quia hæc duo ità ſunt connexa, vt pro eodem haberi poſsint, ſcilicet, nolle obligare ſe iuramento, & nolle iurare: ſed qui non habet animum iurandi, licet exterius iuret non obligatur: ergo nec obligabitur qui non habet animum ſe obligandi, & promittendi.

4. *Concluſ.*

1. *arg. contrà 4. conc.*

2. *argu.*

¶ Ad primum argumentum reſpõdeo, quod qui iurat animo iurandi, & non ſe obligandi, vel promittendi, eſtò, formaliter & explicite nihil promittat, quia explicitè affirmat ſe nolle promittere, virtualiter tamen promittit. Nam quia iuramentum ex natura ſua inducit obligationem efficiendi verũ, quod iuratur: idcircò qui verè habet voluntatem iurandi virtualiter, & implicitè, illa voluntate vult omnia, quæ neceſſario conſequun-

Ad 1. arg.

tur ex iuramento, & ſic implicitè & virtua-
Ad 2.arg. liter vult promittere. Ad ſecundum reſpondetur, aliud eſſe loqui de obligatione, aliud de animo obligandi ſe iuramento. Nam primum, ſcilicet, obligatio nunquam ſeparatur à iuramento. At verò voluntas expreſſa obligandi ſe iuramento, bene poteſt deeſſe in eo, qui verè iurat. Imò & contraria voluntas poteſt eidem ineſſe; quia, ſcilicet, arbitratur eſſe in ſua poteſtate ſecernere, & ſeparare obligationē à iuramēto. Nota tamē, quod homines illiterati, & indocti ſæpe pro eodem accipiunt, nolle obligare ſe iuramento, & nolle iurare. Imò nulla alia ratione arbitrantur poſſe ſe expreſſius explicare ſuum animum, & quod non habuerint animum iurandi, quam ſi dicant ſeſe illo iuramento nunquam voluiſſe obligare. Quocirca in his rebus magna cautio erit adhibenda. Pro quibus videnda ſunt quæ diximus in materia de voto loco citato.

5.concluſ. ¶ Quinta concluſio: Qui conficit iuramē tum doloſum tertio modo, ſcilicet, cum animo iurandi, & non ſe obligandi, nec promittendi peccat mortaliter, ſiue ſua ſponte, ſiue coactus iuret. Hæc concluſio ſequitur ex dictis. Nam ſi ille, qui iurat animo iurandi, & non ſeruandi promiſſum, peccat mortaliter, vt diximus in ſecunda concluſione, quia non habet animum conformem iuramento, à fortiori peccabit mortaliter qui habens animū iurandi, nec habet animum ſe obligandi, nec promittendi, cùm in iſto longiùs diſtet animus à verbis quæ iuramento confirmat, quā in illo.

6.concluſ. ¶ Sexta concluſio, Qui iurat doloſe quarto modo, ſcilicet, ſine vlla intentione iurandi, non obligatur tali iuramento, ſiue iure, ſiue iniuria requiſitus iuret. In hac concluſione omnes Doctores conueniunt. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum ibi deſit voluntas iurādi, quod ibi nullum ſit iuramentum, ſed tantum ſimulatio quædam erit neceſſe. Eo vel maxime, quod ad ea, ad quæ lege non aſtringimur & honeſta ſunt, niſi ex propria voluntate obligari non poſſumus. Et ſi quis quærat, vtrùm qui ad iſtum modum fingit ſe iurare, ſemper peccet mortaliter? ſub diſtinctione reſpondendum exiſtimo. Nam vel id, in quo fingo me iurare, eſt falſum, ſiue de præſenti, quia non ità ſe res habet, ſiue in futurum, quia non habeo animum id adimplendi. Vel eſt verum, & nolo re ipſa iurare, quia ſum nimis timidus, & ſcrupuloſus. Si res, quā ficto iuramento confirmo, falſa eſt, ſiue vi, ſiue iure cogar ad iurandum, & ſiue res ſit falſa de præſenti, ſiue de futuro pecco mortaliter. Et ratio eſt: Nam quamuis in caſu, de quo loquimur non ſit iuramentum interius, eſt tamen diuini nominis ad aliquam rē confirmandam exterior inuocatio, quæ quidem eſt actus religionis. Atq; adeo applicata materiæ repugnanti, quale eſt mendacium, erit graue peccatum. Et confirmatur: Qui ſolo cultu exteriori colit idola, vt fecit Marcellinus Papa, ſine animo colendi, peccat mortaliter, vt conſtat. Et non ob aliam rationem, niſi quia actum externi cultus ei, cui non debetur, applicat: ergo ſimiliter & qui exterius tantum inuocat diuinum numen ad cō firmandum mendacium peccabit mortaliter propter eandem rationem. Cæterùm qui ficto iuramento vtitur ad confirmandum aliquod verum, ſi id facit iure requiſitus, peccat mortaliter; quia qui exigit iuramentum, vt ſuppono habet ius exigendi & accipiendi verum & non fictum iuramentum, atque adeò qui fictè iurat facit illi grauem iniuriam. Et præterea; quia iſta fictione & mendacio ſubuertitur omnis ratio publicæ iuſtitiæ, quæ vt poſsit eſſe certa de veritate earum rerum, quas quærit, vtitur iuramento. Tamen, ſi ille, qui vtitur ficto iuramento in confirmando aliquo vero, in eo caſu, inquo cogitur ad iurandum vel ſi iurat nō tenetur iurare, tantum peccat venialiter, quidquid dicat Caietanus. Qui etiam huiuſmodi homines condemnat peccati mortalis. Immeritò tamen. Cùm in iſto iuramento nec fiat iniuria proximo, vt ſupponimus, ſi quidem talis non habet ius iuramentum exigendi. Nec etiam fit iniuria Deo, quem etſi exterius tantum inuoco, non tamen ad confirmandum mendacium; ſed ad confirmandum verum adducitur.

¶ Vltima concluſio: Iurare doloſe quinto modo, & ſexto, ſcilicet, verbis vel æquiuocis, vel magna arte cōſtructis, ſi id iure requiſitus feceris, mortaliter peccaſti, autem ſecus; minime, imò nec venialiter. Et probatur: Qui interrogat aliquem iuridicè habet ius, vt id, de quo interrogat, ſimplicibus verbis, nulla arte conſtructis, ſed ad ſenſum eius expoſitis, iuramento confirmetur, vt diximus ſupra agentes de iudice, reo, & teſtibus: ergo qui ſecus facit peccat mortaliter. Quæ ratio ceſſat in eo, qui nullum ius habet iuramē tum ab altero exigendi: Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate.

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum maior ſit obligatio iuramenti quàm voti.

AD OCTAVVM ſic proceditur. Videtur quod maior ſit obligatio iuramenti quàm voti. Votū enim

enim eſt ſimplex promiſsio. Sed iuramentum ſupra promiſsionem adhibet diuinum teſtimonium: ergo maior eſt obligatio iuramenti quàm voti.

2 ¶ Præterea, Debilius ſolet per fortius confirmari. Sed votum interdum confirmatur iuramento: ergo iuramentum eſt fortius quam votum.

3 ¶ Præterea, Obligatio voti cauſatur ex animi deliberatione, vt ſuprà dictum * eſt: obligatio autem iuramenti cauſatur ex diuina veritate, cuius teſtimonium inuocatur. Cum ergo veritas Dei excedat deliberationem humanã, videtur quòd obligatio iuramẽti ſit fortior, quàm obligatio voti. Q. 88. ar. 1.

¶ Sed Contrà, per votum obligatur aliquis Deo: per iuramentum autem obligatur aliquis interdum homini. Magis autem obligatur homo Deo quàm homini: ergo maior eſt obligatio voti quàm iuramenti.

¶ Respondeo dicendum, quòd vtraque obligatio, ſcilicet voti & iuramenti, cauſatur ex aliquo diuino: aliter tamen, & aliter. Nam obligatio voti cauſatur ex fidelitate quam Deo debemus, vt ſ. ei promiſſum ſoluamus. Obligatio autem iuramenti cauſatur ex reuerentia quam debemus ei, ex qua tenemur quòd verificemus id, quod per nomen eius promittimus. Omnis autem infidelitas irreuerentiam continet, ſed non conuertitur. Videtur enim infidelitas ſubiecti ad Dominum, eſſe maxima irreuerentia. Et ideo votum ex ratione ſua magis eſt obligatorium quàm iuramentum.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd votum eſt promiſsio non quæcũque, ſed Deo facta, cui infidelem eſſe grauiſsimum eſt.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd iuramentum non adhibetur voto quaſi aliquid firmius, ſed vt per duas res immobiles maior firmitas habeatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deliberatio animi dat firmitatem voto, quantum ex parte vouentis eſt. Habet tamen maiorem firmitatis cauſam ex parte Dei, cui votum offertur.

Svmma Textvs.

Ad propoſitam difficultatem reſpõdet D. Tho. vnica concluſione. Quæ talis eſt: Votum ex ſua ratione, eſt magis obligatorium, quam iuramẽtum. Quam probat in argumento, ſed contra, ex eo, quòd votum dicit promiſsionem factam Deo; iuramẽtum autem nonnunquã fit homini, licèt fiat per Deum. Et ſic ex parte illius, cui fit obligatio ſanctior atque maior erit illa, quæ eſt in voto, quam quæ eſt in iuramento. Et in corpore articuli hac ratione. Vtraq; obligatio, ſcilicet, voti & iuramenti cauſatur ex aliquo diuino, aliter tamen & aliter. Nam obligatio voti cauſatur ex fidelitate, quam Deo debemus, obligatio autem iuramenti cauſatur ex reuerentia, quam debemus eidem: ſed infidelitas eſt peior, quam irreuerentia; omnis enim infidelitas eſt irreuerentia & non econtra: ergo votum ex ſua ratione eſt magis obligatorium, quam iuramentum.

Explicatio Articvli.

Circa concluſionem huius articuli eſt difficultas, vtrùm vera ſit. De qua re eſt ſententia Maioris in 3. d. 38. q. 4 dub. 2. dicentis, quod maior eſt obligatio iuramenti, quã voti. Et probatur primo: In iuramento promiſſorio cõtinetur votũ, & nõ è cõtra; qui enim promiſſorie iurat, & promittit, & iurat: ergo maior ineſt obligatio iuramento quam voto. Secundo: Iuramentum coactum obligat, vt ſupra diximus; votum autem coactum, & ex metu in virum conſtantem cadente factũ nõ obligat: ergo firmius, atque fortius eſt vinculum iuramenti. Tertio: Maiori iniuria afficitur Deus in fractione iuramenti, quam voti: ergo magis obligat iuramentum, quam votũ. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: In fractione iuramenti afficitur Deus iniuria poſitiua, quæ eſt fingere ipſum mendacem; in fractione autem voti afficitur tantum iniuria priuatiua, quæ eſt non reddere illi quod promittitur: ergo maior eſt iniuria facti iuramenti, quam voti non adimpleti. Dubium. 1. argu. 2. argu. 3. argu.

¶ Pro hac lite dirimẽda nota, quod iſta cõparatio potiſsimũ fit inter iuramentũ promiſſorium & votũ. Eſt autẽ iuramentũ promiſſoriũ in duplici differentia. Vnum, quod immediatè fit Deo. Vt cum quis promittit ingreſſum religionis, eamque promiſſionem iuramento confirmat: Alterum quod fit homini, vt cũ promitto Petro me illi daturũ centũ. Et hanc promiſsionẽ iuramento cõfirmo. Inter

quas

quas promiſſiones hoc eſt diſcriminis, quod in prima, qui promittit Deo, ſe ſine aliquo medio ſubdit debitorem. At verò in ſecunda non Deo proximè ſed homini ſe reddit obnoxium, nec Deum creditorem, ac Dominum ſui promiſsi conſtituit; ſed teſtem & quaſi fi
1. dictum. deiuſſorem. Quo ſuppoſito dico primò, iuramentum promiſſorium, quod fit Deo eſſe magis obligatorium habereque fortius vinculum, quam iuramentum promiſſorium, quod fit homini. Nam in tali iuramẽto ſemper includitur votum, atque adeò ineſt illi obligatio voti & iuramenti ſimul, quæ maior eſt, quam voti ſolum, vt rectè probat pri
2. dictum. mum argumentum. Dico ſecundo, quod iuramentũ promiſſorium factũ homini minus obligat, quam votum, vt rectè probant rationes poſitæ à D. Tho. in iſto articulo. Et quoniam iuramentum promiſſorium ex ſua ratione non habet conſtituere Deum Dominum ac creditorem ſui promiſsi, ſed tantum teſtem & vadem, & accidit, quod talis promiſſio immediate fiat Deo, idcircò D. Tho. abſolutè affirmat, quòd obligatio voti eſt maior quam iuramenti, quod & ex ipſa nominum ſignificatione colligere licet. Eſt enim votũ promiſsio facta Deo, iuramentum autẽ conteſtatio veritatis, quæ fit per Deum, & nonnunquam promiſsionis, quæ fit homini. Ex quo fit, vt votũ ex ſua materia propinquius ſublimiorique ratione habeat Deum pro obiecto, quam iuramentum. Præterquam, quod fractio voti non ſolum eſt fractio fidei Deo debitæ, & fractio iuramenti eſt violatio eius reuerentiæ, quod eſt quid inferius, ſed etiam ipſa eadem reuerentia Dei impudentius violatur in fractione voti, quam in fractione iuramenti, Maiorem enim reuerentiam facit famulus hero cum fidem illi frangit, abſurdiuſque eũ contemnit, quam cum adducit eum in teſtem falſi. Et ratio eſt: Quia frangendo fidem directius & magis è regione facit contra rationem dominij, quod habet ſupra ipſum, quam adducendo eum in teſtem. Propterea que D. Tho. in litera non fuit contentus oſtendere, quod infidelitas, quæ inuenitur in fractione voti ex natura infidelitatis eſt peior, quam irreuerentia, quæ emergit ex fractione iuramenti: ſed etiam adiecit, quod ipſa infidelitas fracti voti, eſt maior irreuerentia, quam quæ in periurio reperitur. Eſt præterea intelligendum hoc ſecundum noſtrum dictum, quantum attinet ad naturam rei. Nã ratione grauitatis materiæ, vel aliunde tantum poterit augeri ſcelus periurij, vt ſit grauius, quam fractio voti. Grauius enim erit frangere iuramentum ſoluendi homini decem millia aureorum, quæ illi conſtanti iuſtitia debentur, quam frangere votum, quo quis eleemoſynam decem nũmorum Deo vouit, vt ex ſe patet. Itaque cæteris paribus, aut parum plus aucta materia iuramenti dicimus, quod obligatio voti eſt maior, quam iuramenti.

¶ Ad primum argumentum ex dictis patet ſolutio. Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando cõſequentiã. Nõ enim, quia voti obligatio eſt maior, idcircò factum ex metu eſt nullum. Sed quia cum ex natura rei tam votum, quam iuramentum, adhuc ex metu factum, aptum natum eſſet inducere obligationem, Eccleſia voluit, vt votum ex metu emiſſum eſſet nullum, & non iuramentum, vt diximus in materia de voto. Ad tertiũ reſpondetur negando antecedens. Et ad probationem dico, quod qui frangit votum, cum effectu negat Deo id, quod illi ex fide debebat. In qua re eſt magnus contemptus. At verò qui violat iuramentum non efficit re ipſa Deum mendacem, ſed tantum fingit eum eſſe mendacem, quod cum minori irreuerentia fieri poteſt. *Ad 1. arg.* *Ad 2. arg.* *Ad 3. arg.*

¶ Circa iſtum articulum aduertit Caietanus tria. Primum eſt, quod in obſeruatione tã voti, quã iuramenti concurrunt duo. Vnũ eſt ipſa obſeruatio voti, vel iuraméti. Alterũ actus ſeruatus, qui promiſſus, vel iuratus erat, puta, dare centum aureos. Cõmune eſt autem voto, & iuramento, quod ipſa obſeruatio vtriuſque, ſpectet ad religionem, quoniam ex diuino aliquo cauſatur, vt in litera dicitur, & ad diuinum cultum ſpectat reddere Deo tam vota, quam iuramenta. Cæterum differunt votum & iuramentũ, quo ad actus ſeruatos. Nam in voto etiam actus ſeruatus eſt actus religionis, imperatus tamen. Dum enim quis eleemoſynam vouet, ipſam in Deũ per religionem refert. Atque adeò, ipſa etiã eleemoſynæ erogatio eſt actus imperatus religionis. Cũ tamen in iuramento actus ſeruatus relinquatur ſuæ naturæ, & non ſit factus religionis actus, vt in articulo 5. huius quæſtionis eſt dictum. Secundum quod aduertit Caietanus eſt, quod licet fidelitas, & reuerentia diuerſarum virtutum ſint inter homines, vt conſtat ex diſtinctione virtutum, quæ ad honorandum, & ad fidem ſeruandam ordinãtur. In ordine tamen ad Deum eiuſdem virtutis, ſcilicet, religionis ſunt fidelitas, & reuerentia. Nec mirum. Nam ea, quæ in inferioribus inueniuntur diuiſa in ſuperioribus vniri conſueuerunt. Tertium, quod aduertit Caietanus eſt, quod illud dictum literæ, ſcilicet. Omnis infidelitas irreuerentiam continet, ſi ſecundum ſubiectam materiam intelligatur, ſcilicet, reſpectu domini, clarum eſt, quod *Nota ex Caietano.*

nulla

nulla infidelitas eſſe poteſt abſque irreuerentia. Bene tamen è cõuerſo, poteſt eſſe aliqua irreuerentia ſine infidelitate, vt conſtat. Si autem intelligatur vniuerſaliter, vt ſonat, nõ caret aliquo ſcrupulo, cum infidelitas eſſe poſſit in ſuperiori reſpectu inferioris, & non irreuerentia. Verificabitur tamen ratione cõ temptus annexi, cum nullus poſſit eſſe infidelis alicui, quin ipſum parui pendere videatur, atque adeo dehonorare, quod ad irreuerentiam ſpectat.

Articvlvs IX.

¶ Vtrum aliquis poſsit in iuramento diſpenſare.

AD Nonvm ſic proceditur. Videtur, quòd nullus poſsit diſpenſare in iuramẽto. Sicut enim veritas requiritur ad iuramentum aſſertorium, quod eſt de præterito vel præſenti: ita ad iuramentum promiſſoriũ, quod eſt de futuro. Sed nullus poteſt cum aliquo diſpenſare, quòd de præſentibus vel præteritis iuret contra veritatẽ: ergo etiam nullus poteſt diſpenſare, quòd non faciat aliquis eſſe verum id quod cum iuramento in futurum promiſit.

2 ¶ Præterea, Iuramentum promiſſorium inducitur ad vtilitatem eius cui fit promiſsio. Sed ille (vt videtur) non poteſt relaxare, quia eſt contra reuerentiam diuinã: ergo multo minus per aliquem alium poteſt ſuper hoc diſpẽſari.

3 ¶ Præterea, In voto quilibet Epiſcopus poteſt diſpenſare, exceptis quibuſdam votis, quæ ſoli Papæ reſeruantur, vt ſuprà * habitum eſt: ergo pari ratione in iuramento, ſi eſſet diſpenſabile quilibet epiſcopus poſſet diſpenſare. Quod tamen videtur eſſe contra iura. Non ergo videtur quòd in iuramento poſsit diſpenſari.

q. præce. ar. 12. ad 3.

¶ Sed Contra eſt, quod votum eſt maioris obligationis quàm iuramentum, vt ſupra dictum * eſt. Sed in voto poteſt diſpenſari: ergo in iuramento.

Art. præce.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà dictũ * eſt, neceſsitatis diſpẽſationis tã in lege quã in voto, eſt propter hoc quod id quod in ſe vel vniuerſaliter cõſideratũ, eſt vtile & honeſtũ, ſecundũ aliquem particularem euentũ poteſt eſſe inhoneſtũ & nociuũ, quod non poteſt cadere nec ſub lege, nec ſub voto. Quod autem aliquid ſit inhoneſtum vel nociuum, repugnat his quæ debent attendi in iuramento. Nam ſi ſit in honeſtum, repugnat iuſtitiæ: ſi ſit nociuũ, repugnat iudicio. Et ideo pari ratione etiã in iuramento diſpenſari poteſt.

Art. 10. q. præced.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd diſpenſatio quæ fit in iuramento, nõ ſe extendit ad hoc quòd aliquid contra iuramentũ fiat. Hoc enim eſt impoſsibile, cum obſeruatio iuramenti cadat ſub præcepto diuino, quod eſt diſpenſabile: ſed ad hoc ſe extendit diſpenſatio iuramenti, vt id quod ſub iuramento cadebat, ſub iuramento non cadat: quaſi non exiſtens debita materia iuramenti, ſicut & de voto ſuprà * diximus. Materia autem iuramenti aſſertorij, quod eſt de præterito vel præſenti, in quandam neceſsitatem iam tranſit, & immutabilis facta eſt. Et ideo diſpenſatio non referretur ad materiam, ſed referretur ad ipſum actum iuramenti. Vnde talis diſpenſatio directè eſſet contra præceptũ diuinum. Sed materia iuramẽti promiſſorij eſt aliquid futurum quod variari poteſt, ita ſcilicet quòd in aliquo euẽtu poteſt eſſe illicitum & nociuum, & per conſequens non eſſe debita materia iuramenti. Et ideo diſpenſari poteſt in iuramento promiſſorio, quia talis diſpenſatio reſpicit materiam iuramenti, & non contrariatur præcepto diuino de iuramenti obſeruatione.

q. præce. ar. 10. ad 2.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod homo poteſt alteri promittere aliquid ſub iuramento dupliciter. Vno modo, quando promittit aliquid pertinens ad vtilitatem ipſius: puta, ſi ſub iuramento promittat ſe ſeruiturum ei, vel pecuniam daturum: & à tali promiſsione poteſt abſoluere ille cui promiſsio facta eſt. Intelligitur enim iam ei ſoluiſſe promiſſum, quando facit de eo ſecundum eius vtilitatem. Alio modo promittit aliquis alteri quod pertinet ad honorẽ

Dei,

Dei,vel vtilitatem aliorum: puta, ſi aliquis ſub iuramento promittat alicui ſe intratutum religionẽ,vel aliquod opus pietatis facturum.Et tunc ille cui promittitur,non poteſt abſoluere promittentem:quia promiſsio non eſt facta ei principaliter,ſed Deo,niſi forte ſit inter poſita conditio,ratione cuiuspoſsit,ſcilicet,ſi illi videbitur cui promittitur,vel aliquid aliud tale.

¶ Ad tertium dicendum , quòd quandoque illud quod cadit ſub iuramento promiſſorio,eſt manifeſtè repugnans iuſtitiæ:vel quia eſt peccatum: ſicut cum aliquis iurat ſe facturum homicidium:vel quia eſt maioris boni impeditiuum:ſicut cum aliquis iurat ſe nõ intraturum religionem.Et tale iuramentũ diſpenſatione non indiget:ſed in primo caſu tenetur aliquis tale iuramentũ non ſeruare.In ſecundo autem caſu licitum eſt & ſeruare,& non ſeruare, vt *Ar.7.ad 2.* ſuprà dictũ * eſt.Quãdoq; vero aliquid ſub iuramento promittitur , de quo dubium eſt vtrum ſit licitum vel illicitum,proficuum vel nociuum, aut ſimpliciter,aut in aliquo caſu,& in hoc poteſt quilibet epiſcopus diſpenſare. Quãdoque vero ſub iuramẽto promittitur aliquid quod eſt manifeſte licitum & vtile.Et in tali iuramento non videtur habere locum diſpenſatio vel commutatio,niſi aliquid melius occurrat ad cõmunem vtilitatem faciendũ: quod maximè videtur pertinere ad poteſtatẽ Papæ,qui habet curam vniuerſalis Eccleſiæ:vel etiam abſoluta relaxatio , quod etiam ad Papam pertinet in omnibus generaliter quæ ad diſpenſationem rerum Eccleſiaſticarum pertinent, ſuper quas habet plenitudinem poteſtatis. Sicut & advnumquemque pertinet irritare iuramentũ,quod à ſibi ſubditis factũ eſt,circa ea quæ eiꝰ poteſtati ſubdũtur: ſicut pater poteſt irritare iuramentum puellæ, & vir vxoris,vt dicitur Numero.ſicut & ſupra * de voto dictum eſt. *q.prace.ar. 8.& 9.*

Svmma Textvs.

Concluſio eſt affirmatiua.Quam probat D.Thomas in argũmento , ſed contra, per locum à maiori.Nam ſi in voto , cuius vinculum eſt maius,quam iuramenti poteſt fieri diſpenſatio,à fortiori poterit etiam fieri in iuramento.Et in corpore articuli hac ratione.Neceſsitas diſpenſationis in voto,& in lege inde emergit,quod contingit officium aliquod vniuerſaliter conſideratum eſſe licitum vtile,& honeſtum,& ſecũdum praticularem euentum reperiri inhoneſtum, & nociuũ, atque adeò nec legis , nec voti debere eſſe materiam;ſed hoc ipſum vſu venire poteſt in iuramento: ergo ratio poſtulat , vt etiam in iuramento fieri poſsit diſpenſatio.

Explicatio Articvli.

Svppoſitis illis,quæ de voti diſpenſatione quæſtione præcedenti diximus,tanquã neceſſariis ad huius articuli explicationem,pro maiori intelligentia huius materiæ,aduertendum eſt,quod hæc tria,diſpenſatio,irritatio, & commutatio,ſecundum quod conueniunt iuramentis,valde differunt inter ſeſe. Nã irritare eſt iuramentum nullum efficere, abſtrahẽdo materiã,quæ poteſtati eius , qui irritat, ſubiecta erat. Vt quando pater,vel maritus irritat iuramentum filij,vel vxoris, de illis rebus,quæ ad patris,vel mariti poteſtatem pertinent, factum. Tunc enim abſtrahitur materia iuramenti , hoc eſt , docet ille , qui irritat ſe nolle, vt illa , quæ pollicitus fuerat pro ſua voluntate , & arbitrio conferantur . Ex quo colliguntur tria ad irritationem ſpectantia . Primum eſt,quod non requiritur,vt is,qui irritat habeat iuriſdictionem,ſed ſatis eſt,atque ſufficit, quod habeat dominium eius rei,quã alter promiſit ſe daturum ſecundum quod ad irritandum iuramentum non eſt neceſſaria voluntas atque conſenſus iurantis;ſed poteſt irritari illo inuito,atque renuente;modo velit ille,penesquẽ eſt dominium eius rei,quam iuramento promiſit.Tertium,quod iuramenta,quæ poſſunt irritari non ſunt firma iuramenta, ſed illorũ obligatio pendet ex nutu,& voluntate eius, qui habet dominium rei , quam iuramento ſubiecit . Diſpenſare verò eſt facere, vt vinculum iuramenti non obliget , condonando quaſi ex perſona Dei ei , qui iurauit ea; quæ pollicitus fuerat . Vel propterea quod minus vtilia eſſe ceperunt,vel ob aliam cauſam.Ex quo colliguntur alia tria pertinentia ad diſpenſationem.Primum,quod in diſpenſatione eſt opus iuriſdictione. Nã diſpẽſatio eſt quaſi abrogatio legis.Secundũ, quod eſt neceſſaria in diſpenſatione voluntas eius,cui fit diſpenſatio.Tertiũ,quod iuramẽta,in quibꝰ proprie cadit diſpẽſatio,ante ipſam diſpẽſa

Diſpẽſatio irritatio & commutatio differunt.

tionem

tionē ſunt firma iuramenta, à nulloq; pendentia. Cæterùm commutare iuramentum vt nomen ipſum præſefert, eſt ab vna in alteram rem maiorem, vel minorem, iuramenti obligationem transferre, & commutare. Ex quo ſequitur, quod in commutatione iuramēti non ſoluitur vinculum illius, ſed ſolum variatur materia, ſupra quam cadit. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod inter votum, & iuramentum quantū attinet ad præſens inſtitutū, duo poſſunt diſcrimina conſiderari. Primum eſt, quod differunt ex parte obiecti. Nā votū fit ſoli Deo, iuramentum autem poteſt fieri homini & Deo. Secundū, quod differūt ex parte materiæ. Nā propria materia voti eſt opus ſupererogationis, vt diximus quæſtione præcedenti. Cū tamē materia iuramēti poſſit eſſe opus cuiuſcunq; virtutis, vt ius ſuum vnicuiq; tribuere, &c. Et ex his differētijs oriuntur aliæ duæ in diſpenſationibus cōſiderādæ. Prima eſt, quod quamuis Papa diſpenſare poſſit in voto, quod eſt maius nō in de licet inferre, quod poteſt diſpenſare in iuramento, quod eſt minus. Nā nō poteſt relaxare iuramentum, quod homo homini præſtitit ſoluendi id, quod ei debebat. Et nō prouenit hoc ex minori facultate Papæ, nec ex dignitate iuramenti, ſed ex natura ipſius cōtractus, qui iuramento confirmatur. Nā quia Papa eſt vicarius Dei poteſt votum quod ipſi fit, in id, quod ei gratius eſt commutare. Quoniam autem facultatem non habet tollendi alteri quod ſuum eſt, nequit ei, cui præſtitum eſt iuramentum, iniuriam inferre illud relaxando. Cæterùm quāuis priuatus homo in voto, quod fit Deo, diſpenſare non poſsit, quia non eſt eius vicarius; ille tamen, cui iuramentum fuit præſtitum, poteſt illud relaxare; non quia cumulatiorem habeat facultatem, quam Papa; ſed quia eſt dominus ſuorum bonorum. Atque adeò ſicut poteſt illa donare, ita etiā poteſt iuramentum ſibi exhibitum remittere. Nec illa eſt diſpenſatio, ſed remiſsio, atque debiti donatio. Secunda differentia conſideranda in diſpenſationibus eſt, quod in commutatione, diſpenſationeque votorum ad id tantum debet attendi, quod Deo fuerit magis placidum. At verò in iuramentis relaxandis caueri debet, ne fiat iniuria tertiæ perſonæ.

Diſcrimina conſideranda inter votum & iuramentum.

1. dictum. ¶ His ſuppoſitis, vt quid de irritatione, & diſpenſatione iuramentorum verum ſit paucis explicemus, dico primo, quod irritare iuramēta poteſt omnis ille, ad quem propriè pertinet res comprehenſa in iuramento: diſpenſare autem nullus poteſt, niſi qui habet iuriſdictionem. Hoc dictum ſequitur ex primo notabili. ¶ Dico ſecundo, quod ceſſante damno alterius Papa poteſt diſpenſare in omni iuramento. Probatur: Ea, quæ ſubijciuntur iuramento poſſunt variari pro temporum varia conditione, ita vt ex optimis, & vtilibus reddantur noxia, & inutilia, aut ſaltem non debita materia iuramēti: ergo ad Eccleſiæ gubernationem fuit neceſſarium vt huius particularis cauſæ examen ad ſummū Pōtificē, & ad alios Eccleſiæ principes pertinēret, vt ſcilicet, iuramenti materia variata, an æquum ſit voti obligationem, vel iuramenti religionem in caſibus particularibus remittere, iudicarent. Sicq; diſpenſare poſſent. Et quidē, vbi manifeſtè id, quod in votū, aut iuramentum deducitur inhoneſtum eſt, aut iniquum, tunc nulla eſt neceſſaria diſpenſatio, ſed ipſum iuramentū, & votum irrita reddūtur. Cæterum quando eſt dubium, an promiſſum voto, vel iuramēto ſit debita materia voti, aut iuramenti ad ſummū Pontificem, & ad alios Eccleſiæ prælatos pertinet declarare, atque ex conſequēti diſpēſare iuſta & rationabili cauſa exiſtente. Sunt enim iuramēta quædam leges particulares, atque adeò eodē modo loquendum eſt de illis, ac de alijs legibus, quantum ad diſpenſationem. Dixi notanter, ceſſante damno alterius; quia Papa nō eſt dominus meatum rerum tēporaliū, atque ex conſequēti non poteſt diſpenſare in iuramētis cū dāno alterius, vt diximus. Ex quo ſequitur, non habere ſummū Pontificē eandem, nec æqualem poteſtatem diſpenſandi in iuramentis, quam habet in vōtis. Nā, quia iuramenta ſæpe fiūt homini & vota ſemper fiūt Deo, cuius vicarius eſt ſummus Pontifex, idcircò poteſt diſpenſare in omni voto, & non in omni iuramēto. *2. dictum.*

3. dictum. ¶ Dico tertio, quod Papa non poteſt irritare, niſi iuramenta, de rebus ad Eccleſiam pertinentibus facta, vel quæ cōſtant vi, atque iniuria eſſe extorta. Primum patet, quia reliquorum iuramentorum materia non ſubijcitur poteſtati Papæ. Secundū autem, quia ſicut poteſt Papa eum hominē, qui vi atque iniuria iuramentum extorſit ſuis bonis propter vim illatam priuare: ità etiā potoſt ei, qui tale iuramentū emiſit præcipere ne id, quod per iuramentum promiſit re ipſa præſtet, irritatioque erit valida. Et ob eandem cauſam, poteſt ſimiliter Papa efficere, vt iuramenta promiſſoria hominibus excōmunicatis facta, ſint nulla atque irrita, vt de facto facit Gregorius VII. in cap. nos ſanctorum. 15. q. 6. Vbi inquit: Nos ſanctorū prædeceſſorū noſtrorū ſtatuta tenentes, eos, qui excōmunicatis, fidelitate aut ſacramento conſtricti ſunt, apoſtolica autoritate à iuramēto abſoluimus; & ne ſibi fidelitatem obſeruent

omni-

omnibus modis prohibemus,quouſque ipſi ad ſatisfactionem veniant. ¶ Dico quarto quod Epiſcopus poteſt diſpenſare in omnibus iuramentis,quæ ſi eſſent vota poſſet in illis diſpenſare. Ità tenẽt Caietanus in hoc articulo. Soto li.8.de iuſtitia q.1.ar.9. Syluester verbo,iuramẽtum. 5.§.2. Et probatur: Vinculum iuramenti eſt minus,quam vinculum voti: ergo quicunque poteſt abſoluere à voto, poteſt etiam abſoluere à iuramento de eadẽ re emiſſo. Ex quo ſequitur Epiſcopum poſſe diſpenſare in omni iuramento, exceptis quinque,ſcilicet, de religione, de perpetua caſtitate, de peregrinatione in Hieruſalem, de viſitandis liminibus Apoſtolorum Petri,& Pauli, & de peregrinatione in D.Iacobum, quorum vota reſeruantur ſummo Pontifici,vt conſtat ex extrauaganti. Et ſi dominici gregis 2. de pœnitentiis & remiſſionibus. Imò quilibet idoneus confeſſor per bullam Cruciatæ poterit ſuper ſimilibus iuramentis diſpenſare, vt diximus quæſtione præcedenti,de voto,art.12.cùm eadem ſit ratio de voto,& de iuramento,quãtum ad hoc.

5. dictum. ¶ Dico quinto quod commutare iuramẽta in id,quod melius eſt,vnuſquiſq; poteſt pro ſuo arbitratu. Cæterùm commutare illa in id, quod vel minus,vel æquale eſt, non poteſt fieri ſine prælati autoritate. Prima pars huius dicti eſt contra Syluestrum loco citato,qui oppoſitum tenet. Probatur tamen apertè ex capit.peruenit.de iureiurando,vbi dicitur,quod non frangit iuramentum, vel votum qui illud in melius permutat. Et in c.ſcripturæ.de voto, diffinit ſummus Pontifex,votum ſolenne religionis extinguere omnia vota antea emiſſa. Et reddit rationem: Quia illa commutantur in melius. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Illa commutatio non fit autoritate alicuius prælati; ſed priuato iudicio cuiuslibet, quia eſt in melius: ergo idem etiam erit dicendum de quibuſcunque alijs commutationibus iuramenti, aut voti in melius factis. Et ratio eſt manifeſta: Nam qui ſoluit quod melius eſt, pro culdubio ſoluit votum illud, quod pollicitus fuerat, & aliquid amplius atque ex conſequenti ſatisfacit iuramento. Quod autem commutatio iuramenti in æquale, vel minus bonum non poſsit fieri, niſi à prælatis, probatur eiſdem rationibus, quibus idẽ probauimus de voto quæſtione præcedẽti ar.12.

¶ Sed quoniam diximus ad iuramenti diſpenſationem neceſſariam eſſe prælati autoritatem, & prælatus non eſt dominus, ſed diſpenſator bonorum Eccleſiæ in ædificationẽ, & non in deſtructionem illius, vt docet Paulus 2.ad Corint.ca.10. eſſet autem manifeſta deſtructio, ſi prælati pro ſua voluntate abſque aliqua cauſa iuramentorum vincula tollerent, idcircò id facere non poſſunt. Vnde dico, quod ſicut Papa ſi concedat indulgentias, ſine rationabili cauſa, vel ſacerdos abſoluat, ſine legitima diſpoſitione, factum non teneret; ità etiam, ſi diſpenſet in iuramentis. Sed eſt dubium, quæ nam ſit dicenda idonea cauſa irritandi, aut diſpenſandi, vel commutandi iuramenta? In qua re ſit prima propoſitio: Vna ſola poteſt eſſe cauſa irritandi iuramenta, ſcilicet, quod res illa, quam quis iuramento confirmat, pertineat ad poteſtatem eius, qui irritat, vel abſolutè, vel ſuppoſito alterius peccato, ſicut diximus de excommunicatis, & de illis, qui per vim, vel per iniuriam iuramenta eliciunt, vt patet ex dictis. Secunda propoſitio: Facilior eſſe debet iuramenti commutatio, quam ipſius diſpenſatio: Probatur: Diſpenſatio in totum, & abſolute remittit iuramenti obligationem: commutatio autem non ita; ſed ab vna in alteram rem æqualem, vel minorem iuramenti obligationem transfert: ergo magis requiritur ad diſpenſationem, quam ad commutationem. Ex quo infertur, quod cui conceditur facultas commutandi iuramentum non poterit ſupra illud diſpenſare: bene tamen è contra, vt ſupra diximus de voto. Tertia propoſitio: Legitima cauſa diſpenſandi in iuramento elicienda eſt, ex vno è tribus fontibus, ſcilicet, vel ex grauitate operis, & imbecillitate iurantis: vel ex diminuta operis vtilitate; vel reſpectu boni communis. Itaque, quando illa res, quam quis iuramento confirmauit, eſt nimis ardua; aut quando is, qui iurauit ex mutatione virium, vel fortunæ, effectus eſt parum aptus ad id exequendum, aut denique quando res iuramento confirmata eſt iuranti impedimento, ne bono publico conſulat, tunc, eſt legitima cauſa diſpenſandi in iuramento: ſicut ſupra diximus de voto. Per omnia enim quantum ad hoc pari paſſu currunt iuramentum, atque votum, cum vtrúque habeat vim à iure diuino. Et in rebus, quæ pendent ex iure diuino, ſi ſine legitima cauſa fiat, nulla eſt diſpenſatio, vt habet communis ſententia iuriſprudentium; & colligitur ex Innocentio in capitulo cum ad monaſterium de ſtatu monachorum, & ex Panormitano in capitulo non eſt voti. de voto. Et ratio eſt: Nam reſpectu illarum rerũ, quæ pendẽt ex iure diuino aut naturali, non habet ſummus Pontifex excellentem, & ſupremam poteſtatem, ſed tantum diſpenſatoriam. Vtrùm autem idem ſit dicendum de diſpen-

Dubium.

1. propoſitio.

2. propoſitio.

3 propoſitio.

Dubium.

diſpenſatione, in legibus poſitiuis, & alijs, quorum obſeruatio non eſt de iure diuino, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Caietanus enim.1.2.quæſtione. 97. articulo.4.& in ſumma,verbo, diſpenſatio,in eam ſententiam propendit, vt dicat, huiuſmodi diſpenſationes, cùm ſine cauſa fiunt, nullam vim habere: atque ideò qui talibus diſpenſationibus vtuntur nõ eſſe tutos in cõ ſcientia.Et ratio illius eſt, quia licet talis diſpenſatio eximat hominem à iure poſitiuo, manet tamen fixa & firma ratio naturalis; quæ dictat, atque præcipit,ne quis ſine cauſa ſe à reipublicæ oneribus eximat. Contrariam tamen ſententiam tenent communiter omnes Doctores. Ad cuius explicationem dico primò,certum eſſe,quòd ſuperior diſpenſans in legibus communibus reipublicæ,ſine cauſa negotiò proportionata,peccatum committit. Eſt enim diſpenſare,aliquẽ à communi vinculo excipere, quo alij tenentur:quod in iniuriam aliorum vergit, ſi ſine cauſa fiat,atque ex conſequenti eſt peccatum.Dixi autem,quòd cauſa debet eſſe negotio proportionata;quia illa,quæ ſufficiés eſt ad diſpenſandum in vna lege ad aliam idonea non erit. Dico ſecundò, etiam eſſe certum,quòd ille,qui ſine cauſa petit alicuius legis diſpenſationem peccat. Nam cum præſes ſine cauſa non poſsit iure diſpenſare,nec ipſe poterit petere diſpenſationem ſine peccato. Dico tertiò, etiam eſſe certum, quòd in quacunque legis diſpenſatione, ſi cauſa allegata ſit falſa, diſpenſatio erit irrita,& nulla. Nititur enim diſpenſatio cauſæ tanquam fundamento. Atque ex conſequẽti hoc deficiente,quòd ipſa diſpenſatio ruat, erit neceſſe.Præterquam quòd fraus, atque dolus nulli debent patrocinari, vt habet cõmune axioma Doctorum.Eſt tamen aduertendum,quòd ſi in relatione cauſæ verè dicantur omnia, quæ pertinent ad ſubſtantiã rei,de qua agitur, quanuis in re aliqua accidentali relatio deficiat, talis allegatio cauſæ non erit dicenda falſa, ſed vera. Hæc enim allegatio cauſarum non eſt confeſsio ſacramentalis,ſed iudicialis declaratio,in qua par ui defectus nihil impediunt. Dico vltimò, quòd in legibus, quæ ſunt merè de iure poſitiuo, ſi diſpenſatio fiat ſine cauſa, peccat qui dat, & qui accipit. Cæterùm diſpenſatio valida eſt, & taliter diſpenſatus manet liber à lege; ita vt in vſu diſpenſationis non peccet. Probatur: Huiuſmodi leges pendent omnino à voluntate legiſlatoris: ergo pro ſua voluntate poterit quemcunq; eximere ab illarum obligatione.Verum eſt tamen, quòd ſi ex eo, quòd eximitur quis ſine cauſa ab onere legis poſitiuæ, accreſcit alijs conciuibus, & contribulibus maius onus; tunc ſic diſpenſatus non manet tutus in conſcientia: ſed quantum ad hoc vera eſt ſententia Caietani.Et ratio eſt: Quia tunc ille, ſine vlla cauſa legitima eſt alijs iniurius.

Sententia Caietani.

1.Dictum.

2.Dictum.

3.Dictum.

Vlt.Dictũ.

¶ Solutiones argumentorum, quæ à D. Thom. in hoc articulo ponuntur ſunt valdè notandæ. Relinquuntur tamen à nobis; quia ex ſupradictis claræ & perſpicuæ manent.

Articvlvs X.

¶Vtrùm iuramentum impediatur per aliquam cõditionem, vel perſonæ vel temporis.

AD Decimvm ſic proceditur.Videtur,quòd iuramentũ non impediatur per aliquam cõditionem perſonæ, vel temporis. Iuramentum enim ad confirmationem inducitur,vt patet per Apoſt. ad Hebr.6. Sed cuilibet conuenit confirmare dictum ſuum,& quolibet tempore: ergo videtur, quòd iuramentum non impediatur per aliquam conditionem perſonæ,vel temporis. *3.d. 39.in expo.lit.*

2 ¶ Prætereà, Maius eſt iurare per Deũ quàm per Euangelia. Vnde Chryſoſt.* dicit:Si aliqua cauſa fuerit: modicũ videtur facere qui iurat per Deũ: ſed qui iurat per Euangelia, maius aliquid facere videtur. Quibus dicendum eſt: ſtulti ſcripturæ propter Deum factæ ſunt, nõ Deus propter ſcripturas. Sed cuiuſlibet conditionis perſonæ,& quolibet tẽpore in cõmuni locutione conſueuerunt iurare per Deum: ergo multo magis licitum eſt eis iurare per Euangelia. *Homil. 44. in Matth. in opere imperfecto, à med. illius tom. 2.*

3 ¶ Prætereà,Idem non cauſatur ex cõtrarijs cauſis,quia contrariæ cauſæ ſunt contrariorum. Sed aliqui excluduntur à iuramento propter defectum perſonæ,ſicut pueri ante quatuordecim annos,& etiam illi qui ſemel fuerunt periuri. Non ergo videtur quod aliqui prohibeantur iurare, vel propter dignitatem,ſicut clerici, aut etiam propter tẽporis ſolennitatem.

4 ¶ Prætereà, Nullus homo viuens in hoc mũdo eſt tantę dignitatis ſicut Angelus. Dicitur enim Matth. 11. quod

qui minor eſt in regno cælorum maior eſt illo, ſcilicet Ioanne Baptiſta adhuc in mundo viuente: Sed Angelo conuenit iurare. Dicitur enim Apo. 10. quòd Angelus iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum: ergo nullus homo propter dignitatem debet excuſari à iuramẽto.

¶ Sed Contra eſt, quod habetur. 2. quæſt 5. Preſbyter vice iuramẽti per ſanctã conſecrationem interrogetur. Et * 22. quæſt 5. dicitur, Nullus ex eccleſiaſtico ordine cuiquã laico quicquam ſuper ſancta Euangelia iurare præſumat.

2 q. 5. cap. presbyter.

22. q. 5. ca. Nullus ex Eccleſiaſtico.

¶ Respondeo dicendum, quòd in iuramento duo ſunt conſideranda. Vnum quidem ex parte Dei cuius teſtimonium inducitur. Et quantũ ad hoc debetur iuramento maxima reuerentia. Et propter hoc à iuramento excludũtur pueri ante annos pubertatis, qui non coguntur ad iurandum: quia nondum habent perfectum vſum rationis quo poſsint cum reuerentia debita iuramentum præſtare. Et iterum periuri, qui ad iuramentum non admittuntur: quia ex retro actis præſumitur quòd debitam reuerentiam iuramento non exhibebunt. Et propter hoc etiam vt iuramento debita reuerentia exhibeatur, dicitur * 22. quæſt. 5 Honeſtum eſt vt qui in ſanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat cũ omni honeſtate & timore Dei. Aliud autem eſt conſiderandum ex parte hominis cuius dictum iuramẽto cõfirmatur. Non enim indiget dictum hominis cõfirmatione, niſi quia de eo dubitatur. Hoc autem derogat dignitati perſonæ, vt dubitetur de veritate eorũ quæ dicit. Et ideo perſonis magnæ dignitatis non conuenit iurare. Propter quod dicitur * 2. quæſt. 4. cap. Si quis preſbyter. Quòd ſacerdotes ex leui cauſa iurare non debent: tamen pro aliqua neceſsitate, vel magna vtilitate, licitum eſt eis iurare, & præcipuè pro ſpiritualibus negotijs, pro quibus etiam iuramenta competit præſtare in ſolemnibus diebus, quibus eſt ſpiritualibus rebus vacandum. Non autem tunc iunt iuramenta præſtanda pro rebus temporalibus, niſi fortè ex magna neceſsitate.

22. q. 5. ca. Honeſtum.

2. q. 4 & 5. (ſecundum aliquos codices) ca. Si quis presbyter.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod quidam ſunt qui dictum ſuum confirmare non poſſunt propter defectum eorum: & quidam ſunt quorum dictum adeo debet eſſe certum, quòd confirmatione non egeat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd iuramentum, ſecundum ſe conſideratũ, tanto fortius eſt & magis obligat, quãto maius eſt id, per quod iuratur, vt Auguſt.* dicit ad Publicolam. Et ſecundũ hoc, maius eſt iurare per Deum quàm per Euangelia Sed poteſt eſſe è conuerſo propter modum iurandi: vtpotè ſi iuramentum quod fit per Euangelia, fiat cum quadam deliberatione & ſolemnitate: iuramẽtum autem quod fit per Deum, fiat leuiter & abſque deliberatione.

Epiſt. 54. aliquantulum à principio tom. 2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet aliquid tolli ex contrarijs cauſis per modum ſuperabundantiæ & defectus: & hoc modo aliqui impediuntur à iuramento, quia ſunt maioris autoritatis quàm quòd eos iurare deceat: aliqui vero, quia ſunt minoris autoritatis quàm quòd eorum iuramento ſtetur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd iuramentum Angeli inducitur non propter defectum ipſius, quaſi non ſit eius ſimplici dicto credendum, ſed ad oſtendendum id, quod dicitur ex infallibili Dei diſpoſitione procedere. Sicut etiã & Deus aliquando in ſcripturis iurans inducitur ad oſtendendum immobilitatem eius quod dicitur, ſicut Apoſtolus dicit ad Hebr. 6.

Svmma Textvs.

Svppoſito, quòd in iuramento duo ſunt conſideranda, vnum ex parte Dei, cuius teſtimonium inducitur; alterum ex parte hominis, cuius dictum iuramento confirmatur, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Propter reuerentiam, quæ iuramento debetur ex parte Dei, dico hominum

num genera à ſolenni iurandi officio iure repelluntur, ſcilicet, pueri ante annos pubertatis, qui iurare non coguntur, & periuri atque infames, qui ad iurandum non admittũtur. Secunda concluſio: Propter eandem reuerentiam, iurare in ſanctis ſolenniter, niſi à ieiunis fiat, non reputatur honeſtum. Probatur ex cap. honeſtum eſt. 22. q. 5. Tertia concluſio: Ex parte illius cuius dictum iuramento confirmatur, perſonas egregiæ dignitatis iurare ſolenniter non decet, quales ſunt ſacerdotes. Probatur, quoniam debent eſſe tantæ autoritatis, vt citra iuramentum eis fides ſit adhibenda. Et propter hoc in cap. ſi quis presbyter. 22. q. 4. dicitur, quòd ſacerdotes ex leui cauſa iurare non debent. Quarta cõcluſio: In neceſsitate, vel pro magna vtilitate licitum eſt ſacerdotibus iurare, præcipuè pro ſpiritualibus negotijs, etiam in diebus feſtis, in quibus citra tales caſus non licet.

Explicatio Articvli.

Concluſiones huius articuli habentur in iure, & loquuntur de iuramento in iudicio præſtando. Quare pro illorum intelligentia meminiſſe oportebit eorum, quæ diximus. q. 70. agentes de teſtibus. de pueris atque periuris loquitur textus in. c. paruuli. 22. q 45. & explicatius in ca. pueri. Vbi ætas eorum, qui ad iuramentum admitti debent determinatur. Sed eſt latiſsimum diſcrimen inter pueros, & periuros quantũ ad hoc. Nam de pueris ſolum dicitur, quòd ſi renuerint iurare non cogantur. Et ſic ſignificari videtur, quòd ſi vrgente in eis ratione, vltrò ſe ad iurandum obtulerint, non ſint repellendi. Cùm tamen periuri, etiam ſi iurare voluerint cohibeantur. Et ratio eſt: Nam pueros ſolus naturalis defectus ætatis facit inidoneos ad iurandum. Et ſic mitius admonentur, vt iurare caueant, quam periuri, qui propter ſuum ſcelus à iureiurando repelluntur. Et quoniam D. Thom. ſolum loquitur de iuramento ſolenni, quod ad publicum teſtimonium exigitur, non quicunque periurus à ferendo teſtimonio repelli eſt cenſendus, ſed ille tantum, qui in iudicio reus factus eſt, atque condemnatus periurij. De quo etiam eſt intelligendus loqui Couarruuias in relectione ſuper capit. quanuis pactum, parte prima. §. ſeptimo, numero ſecundo, & tertio, quando pœnas, quibus periuri in iure puniuntur, recenſet. Dicens, quòd prẽter culpam, quam periuri, quoad criminis reatũ contraxerunt, cuius ratio apud diuinum tribunal examinanda eſt, puniendi ſunt à iudicibus, & legibus publicis, non tantum Eccleſiaſticis, ſed & ſæcularibus, vt notat text. in. l. ſiquis maior. C. de tranſactio. &c.

¶ Ex ſecunda concluſione, qua D. Thom. dicit inhoneſtum eſſe, vt quis ad iurandum, niſi ieiunus accedat, colligere poſſumus reuerentiam quæ iuramento debetur. Nam quanuis cæremonia iſta non ſit prorſus neceſſaria; reputabatur tamen antiquitus indecens, vt aliter quam ad ſacroſanctum ſacramentum altaris quiſpiam ad iurandum accederet, vt, ſcilicet, ſic iraturus attentiori animo ſecum reputaret, certiſsimum ne eſſet, quod ſub iuramento aſſerturus veniebat, ne in tantum ſcelus, quantum periurij nomine ſignificatur, incideret. Quod Diu. Thom. quodl. 1. art. 18. multis & vrgentiſſimis rationibus probat eſſe longè grauiùs homicidio, & quibuſcunque alijs delictis in proximum factis. Idque ſignificare voluiſſe videtur Paulus, quando dixit, omnis controuerſiæ finis eſt iuramentum. Nam ſi adulterium, & homicidium, & reliqua huiuſmodi grauiora eſſent periurio, nunquam homicidæ, nec adultero iuramentum deferretur. Quoniam coniectura eſſet, quòd per periurium, tanquam per exilius peccatum, maiora contegerent, & celarent crimina. Hoc argumento vtitur D. Thom. in dicto artic. 18. ad probãdam periurij grauitatem. Pro quo etiam faciunt multæ aliæ cæremoniæ, quibus olim iuramentum exornabatur. Nullus enim, niſi in templo, & ſuper altari, & libro Euangeliorum tacto, quem ſacerdos in manibus teneret, iuramentum præſtabat. Propter quod dicebat D. Chryſoſt. Hom. 15. ad populum Antiochenum: Non ità gemo, & deploro, quoſpiam in vijs iugulatos audiẽs, ſicut gemo, & lachrymis proſequor, & horreſco, cùm video quempiam ſupra menſam hanc, ſcilicet, altare, venientem, & manus imponentem, & Euangelijs iurantem attactis, &c. Et ex hoc nimirum ortum habuiſſe arbitror, quòd cùm vir iſte ſanctiſsimus, cuius natalis dies hodie feliciſsimè in Eccleſia celebratur, innumeras conciones, mira ſapientia, & ſanctitate refertas ad populum habuerit, maior eorum pars contra iurantes, ne dicam peierantes, inſtituta fuerit. Et meritò quidem; tum vt peccati grauitas patefieret; tum etiam, vt ea cognita, homines à peſsima iurandi conſuetudine deſiſterent. Apud Gentiles ſimiliter fuit ſemper habita maxima iuramenti religio, quod Cice. lib. 3. Offic. palàm oſtendit, cum dicit: Nullum vinculum ad aſtringendam fidẽ maiores noſtri iureiurãdo arctius

Grauitas periurij declaratur.

eſſe voluerunt. Id indicant leges in duodecim tabulis, indicant ſacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoſte deuincitur fides. Indicant notationes, animaduerſiones q; cẽſorum, qui nulla de re diligentiùs, quam de iureiurando iudicabant. Hactenus Cicero. Cui addo id, quod de quodam periuro Iuuenalis ſcribit. De periuro inquam, qui id animo conceperat, re autem ipſa nondum admiſerat.

Extinctus tota pariter cum prole domoque,
Et quanuis longa deductis gente propinquis,
Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.

Si ergo apud gentes, quæ Chriſti leges non profitebantur receptum erat, non ſolum, qui peieraſſet daturum Deo pœnas, ſed & eius poſteritatem pro tanto ſcelere, diuino iudicio eſſe puniendam, quid fideles, quibus veritas dixit, Nolite iurare omnino ſentire oportebit? De hac re videndus eſt D. Chryſoſt. loco citato.

Nota circa 3. & 4. concluſ.

¶ Circa tertiam & quartam concluſionẽ in quibus de iuramento à ſacerdotibus præſtando eſt ſermo, aduertendum eſt, quòd in cap. presbyter. 22. quæſt. 4. talis honor ſacerdotibus defertur, vt pro leuibus iurare non debeant, ſed vice iuramenti per ſanctã conſecrationem interrogentur. Et in capit. nullus, el. 1. 22. quæſt. 5. cauetur, ne aliquis ex Eccleſiaſtico ordine quidquam laico ſuper Euangelia iurare præſumat. Et hæc dicta ſufficiant de tota iſta materia de iuramento.

¶ Ab hac quæſtione vſque ad centeſimã, in qua de ſimonia eſt ſermo nihil aliud dicere eſt opus, quam quæ à D. Thom. & à Caietano luculenter ſatis, & perſpicuè dicũtur. Et ob hanc rationem à me conſultò prętermittuntur. Videte illos.

QVÆSTIO C.

De Simonia, in ſex Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm ſimonia ſit ſtudioſa voluntas emendi, vel vendendi aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum.

4. diſt. 25. q. 3. art. 1. q. 1. per to. & q. 3. cor.

AD PRIMVM ſic procedi-tur. Videtur, quòd ſimonia non ſit ſtudioſa volũtas emendi vel vendendi aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum. Simonia enim eſt hæreſis quædam. Dicitur enim * 1. quæſtio. 1. Tolerabilior eſt Macedonij & eorum qui circa ipſum ſunt, ſancti ſpiritus impugnatorum, impia hæreſis, quàm ſimoniacorum. Illi enim creaturam & ſeruum Dei Patris, & Filij Spiritum ſanctum delirando fatentur. Iſti vero eundem Spiritum ſanctum efficiunt ſeruũ ſuum. Omnis enim dominus quod habet, ſi vult, vendit, ſiue ſeruum, ſiue aliquid aliud eorum quæ poſsidet. Sed infidelitas non conſiſtit in voluntate, ſed magis in intellectu, ſicut & fides, vt ex ſuprà * dictis patet: ergo ſimonia non debet per voluntatem diffiniri.

1. q. 1. cap. Eos qui per pecunias.

Quæſt. 10. art. 2.

2 ¶ Prætereà, Studioſe peccare eſt peccare ex malitia, quod eſt peccare in Spiritum ſanctum. Si ergo ſimonia eſt ſtudioſa volũtas peccandi, ſequitur quòd ſemper ſit peccatum in Spiritum ſanctum.

3 ¶ Prætereà, Nihil eſt magis ſpirituale quàm regnum cælorum, ſed licet emere regnum cælorum. Dicit * enim Greg. in quadam Hom. Regnum cælorum tantum valet quantum habes: ergo non eſt de ſimonia velle emere aliquid ſpirituale.

Hom. 5. in Euang. non multum ante mediũ.

4 ¶ Prætereà, Nomen ſimoniæ a Simone Mago acceptum eſt, de quo legitur Act. 8. quòd obtulit Apoſtolis pecuniam ad ſpiritualem poteſtatem emendam: vt ſcilicet quibuſcunque manus imponeret, reciperent Spiritum ſanctum. Non autem legitur, quòd aliquid voluerit vendere: ergo ſimonia non eſt voluntas vendendi aliquid ſpirituale.

5 ¶ Prætereà, Multæ aliæ ſunt voluntariæ commutationes, præter emptionẽ vel venditionẽ, ſicut permutatio, trãſactio: ergo videtur quòd inſufficiẽter diffiniatur ſimonia.

6 ¶ Prætereà, Omne quod eſt ſpirituali annexum, eſt ſpirituale. Superfluè ergo additur, vel ſpirituali annexum.

7 ¶ Prætereà, Papa, ſecundum quoſdã non poteſt committere ſimoniam. Poteſt autẽ emere, vel vendere aliquid ſpirituale:

rituale: ergo ſimonia non eſt voluntas emendi vel vendendi aliquod ſpirituale, vel ſpirituali annexum.

¶ Sed Contra eſt, quòd Gregor. dicit in regiſtro, Altare vel decimas vel Spiritum ſanctum emere vel vendere, ſimoniacam hæreſim eſſe, nullus fidelium ignorat. *Habetur 1. q. 3. c. Altare.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, actus aliquis eſt malus ex genere, eo quòd cadit ſuper materiam indebitam. Emptionis autē & venditionis eſt materia indebita res ſpiritualis, triplici ratione. Primò quidem, quia res ſpiritualis non poteſt aliquo terreno pretio compenſari, vt de Sapientia dicitur Prouerb. 3. pretioſior eſt cunctis opibus: & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent comparari. Ideo etiam Petrus in ipſa ſui radice ſimoniacam prauitatem cōdemnans dixit, Pecunia tua tecum ſit in perditionem: quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſsidere. Secundò, quia id nō poteſt eſſe debita venditionis materia, cuius venditor non eſt dominus, vt patet in authoritate ſuprà * inducta. Prælatus autem Eccleſiæ non eſt dominus ſpiritualium rerum, ſed diſpenſator: ſecundum illud 1. ad Corinth. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſterioru Dei. Tertiò, quia venditio repugnat ſpiritualiū origini, quæ ex gratuita voluntate Dei proueniunt. Vnde & Dominus dicit Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date. Et ideo aliquis emendo, vel vendendo rem ſpiritualem, irreuerentiam exhibet Deo & rebus diuinis, propter quod peccat peccato irreligioſitatis. *1. 2. q. 18. art. 2.* *Argum. 1.*

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſicut religio conſiſtit in quadam fidei proteſtatione, quam tamē aliquis interdum nō habet in corde: ita etiam vitia oppoſita religioni habent quandam proteſtationem infidelitatis, licet quandoque non ſit infidelitas in mente. Secundum hoc ergo ſimonia hæreſis dicitur ſecundum exteriorem proteſtationem: quia in hoc quòd aliquis vendit donum Spiritus ſancti, quodammodo proteſtatur ſe eſſe dominū ſpiritualis doni, quod eſt hæreticum. Sciēdum tamen quòd Simon Magus, præter hoc quod ab Apoſtolis Spiritus ſancti gratiam pecunia emere voluit, dixit quòd mundus non erat à Deo creatus, ſed à quadam ſuperna virtute: vt dicit * Iſidorus in lib. Etymol. Et ſic ſecundū hoc inter alios hæreticos ſimoniaci cō putantur, vt patet in lib. * Auguſt. De Hæreſibus. *Li. 8. c. 15. in prin.* *In prin. lib. to. 6. & habetur 24. q. 3. c. Quidam.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, iuſtitia & omnes partes eius, & per conſequens omnia vitia oppoſita ſunt in voluntate ſicut in ſubiecto. Et ideo conuenienter ſimonia per voluntatem diffinitur. Additur autem, ſtudioſa, ad deſignandum electionem quæ principaliter pertinet ad virtutem & vitium. Non autem omnis qui peccat electione, peccat peccato in Spiritum ſanctum, ſed ſolum qui peccatum eligit per contemptum eorum, per quæ homines ſolent retrahi à peccando, vt ſuprà dictum * eſt. *Quæſt. 58. art. 4.* *Quæſt. 14. art. 2.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd regnum cælorum dicitur emi, dum quis dat quod habet propter Deum, largè ſumpto nomine emptionis, ſecundum quod accipitur pro merito: quod tamē non pertingit ad perfectam rationem emptionis, tum, quia non ſunt condignæ paſsiones huius temporis, nec aliqua noſtra dona vel opera ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, vt dicitur Roma. 8. tum, quia meritum non conſiſtit principaliter in exteriori dono, vel actu, vel paſsione, ſed in interiori affectu.

¶ Ad quartum dicendum, quòd Simon Magus ad hoc emere voluit poteſtatem ſpiritualem, vt eam poſtea venderet. Dicitur enim * 1. q. 3 quòd Simō Magus donum Spiritus ſancti emere voluit, vt ex venditione ſignorum quæ per eum fierent, multiplicatam pecuniam lucraretur. Et ſic illi qui ſpiritualia vendunt, conformantur Simoni Mago in intentione, in actu vero illi qui *1. q. 3. c. Saluator, non remote à prin.*

emere volunt. Illi autem qui vendunt in actu imitantur Giezi diſcipulum Heliſæi: de quo legitur 4. Reg. 5. quod accepit pecuniam à leproſo mundato. Vnde venditores ſpiritualium poſſunt dici non ſolum Simoniaci, ſed etiam Giezitæ.

¶ Ad quintum dicendum, quod nomine emptionis & venditionis intelligitur omnis contractus non gratuitus. Vnde nec permutatio præbendarum, vel Eccleſiaſticorum beneficiorum fieri poteſt autoritate partium abſque periculo ſimoniæ: ſicut nec tranſactio, vt iura determinant. Poteſt tamen prælatus ex officio ſuo permutationes huiuſmodi facere pro cauſa vtili, vel neceſſaria.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd ſicut anima viuit ſecundum ſeipſam, corpus autem viuit ex vnione animę: ita etiam quædam ſunt ſpiritualia ſecũdum ſeipſa, ſicut ſacramenta & alia huiuſmodi. Quædam autem dicuntur ſpiritualia ex hoc quòd talibus adhærent. Vnde* 1. q. 2. dicitur ca. Si quis obiecerit, quòd ſpiritualia ſine corporalibus rebus nõ proficiunt, ſicut nec anima ſine corpore corporaliter viuit.

1. q. 2. c. Si quis obiecerit.

¶ Ad ſeptimum dicendum, quòd Papa poteſt incurrere vitium ſimoniæ, ſicut & quilibet alius homo: peccatum enim tanto in aliqua perſona eſt grauius, quanto maiorem obtinet locum. Quamuis enim res Eccleſiæ ſint eius vt principalis diſpenſatoris, non tamen ſunt eius, vt domini & poſſeſſoris. Et ideo ſi reciperet pro aliqua re ſpirituali pecuniã de redditib⁹ Eccleſiæ alicuius, non careret vitio ſimoniæ. Et ſimiliter etiam poſſet ſimoniam committere recipiendo pecuniam ab aliquo laico nõ de bonis Eccleſiæ.

SVMMA * TEXTVS.

PRæcipua concluſio huius articuli colligitur ex ſolutionibus argumentorum, quibus diffinitio ſimoniæ in titulo poſita approbatur, & explicatur. Et ſic prima cõcluſio eſt affirmatiua. Secũda concluſio: Simonia eſt peccatum contra religionem. Hanc probat D. Tho. in corpore articuli triplici ratione. Primò, Quia res ſpiritualis nõ poteſt aliquo terreno pretio cõpenſari. Secundò: Quia id poteſt eſſe debita materia emptionis & venditionis, cuius venditor eſt dominus; & prælati Eccleſiæ non ſunt domini, ſed diſpenſatores rerum ſpiritualiũ. Tertiò: Quia venditio repugnat origini rerum ſpiritualium, quæ gratis donantur. Propter quæ omnia irreuerentiam irrogat rebus ſpiritualibus, qui illas vendit. Et quæcunq; irreuerẽtia facta Deo, & rebus diuinis eſt peccatum contra religionem: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE hac materia diſputãt Doctores in 4. d. 25. Adria. quodl. 9. Gabr. ſuper cano. lect. 28. Altiſiodorenſis lib. 5. ſuæ ſummæ tract. 27. Alex. Alenſ. 3. p. q. 183. Soto lib. 9. de iuſtitia. q. 5. Summiſtæ, verbo, ſimonia. Ad cuius explicationem, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt, quòd hoc nomen ſimonia originem ducit à Simone Mago, qui vt habetur Act. cap. 8. oblata pecunia voluit à D. Petro Spiritum ſanctũ emere. Et ſi quis quærat, quæ nam ſit ratio, propter quam hoc nomẽ potius à Simone, quã à Giezi famulo Eliſei, qui vt habetur. 4. Reg. cap. 5. idem vitium commiſit, vel à Balam Propheta, qui, vt dicitur Num. 22. pretio fuit conductus, vt malediceret populum Iſraeliticum, vel à Iuda proditore, qui Chriſtum vendidit triginta argenteis, fuit impoſitum? Reſpondeo quantum attinet ad Giezi, atque Balam, id factum fuiſſe multiplici ex cauſa. Primò: Quia iſti ad hiſtoriam pertinent veteris teſtamenti: cuius ſacramenta non erant æquè ſpiritualia ac noſtra. Secundò: Quia gratias tantum gratis datas, vt donum ſanitatis, & donum occidendi per maledictionem hoſtes (id enim Moabitæ à Balam petierũt) vendiderunt. At verò Simon Magus ipſum Spiritum ſanctum emere voluit. Non quidem in ſua perſona. Nam tale iudicium eſſet inſaniſsimum. Sed in ſuo dono, quod erat gratia gratum faciens omniũ aliorum donorum ſpiritualium præſtãtius, atque nobilius, vt habetur in cap. Saluator. 1. q. 3. Tertiò: Quia illi tantum vendiderũt, nihil ementes, at verò Simõ Magus voluit emere, vt venderet. Sic enim dicit hiſtoria: Cum vidiſſet Simon, quòd per impoſitionẽ manus Apoſtolorũ daretur Spiritus ſanctus, obtulit pecuniã dicens; Date mihi hãc poteſtatẽ, vt cuicunq; impoſuero manus accipiat Spiritum ſanctum, nempe, pretio accepto, vt ex venditione ſignorum, quæ per ipſum fierent multiplicatam pecuniam lucraretur, vt ex eodem cap. Saluator. addu-

De nomine ſimoniæ.

cit

cit D. Thom. hic in ſolutione ad 4. Quantũ autem attinet ad Iudam dico, quòd ille nõ vendidit Chriſtum, exiſtimans in eo eſſe aliquid ſpirituale, nec etiam vendidit, vt ex eo alij lucrum reportarent, ſed potius, vt illum ignominioſa morte afficerẽt; propter quod non fuit propriè ac formaliter ſimoniacus.

Diffinitio ſimoniæ Panormitani.

¶ Circa primam concluſionem D. Thom. in qua diffinitio ſimoniæ continetur, aduertendum eſt, quòd Panormit. & Hoſtien. ſuper cap. nemo. de ſimonia, quos etiam ſequitur Ricard. in 4. diſt. 25. quæſt. 1. dicunt prædictæ diffinitioni addendum eſſe, opere ſubſequuto, vt hac particula explicetur non eſſe vitium ſimoniæ, niſi quando actu venduntur res ſpirituales. Quam ſuam ſententiam probant argumento gloſſæ ſuper cap. qui ſtudet. 1. q. 1. vbi, diffiniens ſimoniam dicit, quòd eſt voluntas emendi, vel vendendi res ſacras cum effectu. Cæterùm hæc ſententia eſt falſa. Primò, quia vt conſtat ex Actis Apoſtolorum cap. 8. Simon Magus notatur hoc vitio; quia voluit emere gratiã Spiritus ſancti, quanuis ipſum opus non fuerit ſubſequutum. Prætereà: Quia bona diffinitio omnes ſui diffiniti partes comprehendere debet, ſi autem illa particula adderetur non conueniret ſimoniæ mentali, quæ, vt infra dicemus, eſt vera ſimonia: ſed tantum ſimoniæ reali: ergo non eſt ponenda. Poterunt tamen Panorm. & Hoſtienſis defendi, ſicut & defenduntur à Sylueſtro in verbo, ſimonia. §. 1. Si dicamus, quòd illi tantũ diffinierunt ſimoniam pertinentem ad forũ exterius, & de qua iudicat Eccleſia, cuius conſideratio propriè pertinet ad Canoniſtas; & ea tantum eſt quando venduntur res ſacræ cum effectu.

Vera diffinitio ſimoniæ explicatur in ſolutione ad 2.

¶ Dicitur voluntas (ait D. Tho.) quia iuſtitia omnis in voluntate conſiſtit, ſicut & iuſtitia. Ex quo deducitur ſimoniam ad iuſtitiæ vitium pertinere, licet etiam pertineat ad irreligionem propter irreuerentiã, quæ rebus ſpiritualibus fit, cum pretio comparantur. Directè quidem ſimonia eſt irreligio; quia ex natura ſua, & principaliter eſt iniuria Deo, & rebus ſpiritualibus illata. Propterea q; D. Tho. tractat de illa inter vitia oppoſita religioni. Conſequenter tamen, & minus principaliter eſt iniuſtitia, inquantũ rem alienam (cuius nullus in terra eſt dominus, etiam ſummus Pontifex, ſed diſpẽſator) vendere intentat. Additur autem ſtudioſa, vt D. Thom. inquit ad deſignandam electionem voluntatis. Sed id neceſſarium non eſt. In omni enim vitio electionem voluntatis cõſequi eſt neceſſe, & electionem imperiũ: aliàs non eſſet actus humanus, vituperio dignus. Sicut etiam in omni actu virtutis electio omnino requiritur. Fortaſis iudicio meo addita fuit illa particula, quoniam ſimonia ſemper à patribus hæreſis eſt appellata. Non quia re vera eſſentialiter ſit infidelitatis actus; ſed vt explicat D. Thom. vel ſecundum exteriorem proteſtationem, quia ex quo aliquis vendit donum Spiritus ſancti, quodammodo proteſtari videtur ſe eſſe illius dominũ, quod eſt hæreticum, vel, quia Simon Magus hæreticus fuit, affirmans mũdum à Deo creatum non fuiſſe; ſed à quadã ſuperna virtute, vt idem D. Thom. ex Iſidoro in lib. Etymologiarum docet. Et quia hæreſis eſt falſa ex electione ſententia; idcircò ſimonia fortaſſe diffinitur per voluntatem ſtudioſam. Additur, Emendi, & vendendi, quia in vtroque committitur irreligio, & irreuerentia, vt infra videbimus.

Spiritus multa ſignificat.

¶ Sed quo propoſita diffinitio exactiùs explicetur, eſt circa illam prima difficultas, quid nam ſit id ſpirituale, cuius emptio, atque venditio ſimonia appellatur? Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, quòd hoc nomen, ſpiritus, propriè ſignificat anhelitũ, id eſt, aerem ipſum, quem ſpirando attrahimus. In qua ſignificatione dixit Cicero lib. 2. de natura Deorum; Tribus rebus animalium vita continetur, cibo potione, & ſpiritu. Accipitur etiam pro vento, iuxta illud Virgilij lib. 12. Eneid.

Ac velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto,
Inſonat Ægæo.

Et tandem ſignificat animi elationem, ea, ſcilicet, de cauſa, quia animus elatus, quaſi tumet magno ſpiritu concepto. In qua ſignificatione dixit Cicero pro Sylla; Res geſtæ meæ me nimis extulerunt, ac mihi neſcio quos ſpiritus attulerunt. Et Cæſar lib. 3. belli ciuilis; his rebus tantum fiduciæ ac ſpiritus Pompeianis acceſsit, vt non de ratione belli cogitarent, ſed viciſſe iam ſibi viderentur. Sed, quia & ventus, & anhelitus, & animi elatio ſunt res inuiſibiles, ad ſenſumque incorporeæ, ex his ſignificationibus, quæ propriæ ſunt, translatum fuit nomen ab ſcriptoribus eccleſiaſticis, ad ſignificandas res omnino incorporeas, vt Deum, angelos, animum hominis, & etiam illa, quæ accidunt animis noſtris, vt virtutes, ſcientiæ.

Bona ſpiritualia ſunt in multiplici differentia.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod bona ſpiritualia, quæ accidunt animis noſtris, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt ab ſpiritu increato, alia autem ab ſpiritu creato: id eſt, quædam exiſtunt diuinitus vi ſupernaturali, vt gratia gratum faciẽs, & virtutes infuſæ. Quædam verò parantur noſtro ſtudio, atq; labore, vt ſcientia. Rurſus: omnia

iſta bona trifariam diuiduntur. Nam quædam ſunt ſpiritualia per eſſentiam, vt gratia, virtutes, & ſcientiæ. Quædam verò ſunt ſpiritualia ſecundum cauſam, id eſt, quæ producũt aliquid ſpirituale, & ſunt cauſa illius, vt ſacramentum. Alia autem ſunt ſpiritualia effectiuè, id eſt, quæ efficienter ſunt, & producũtur à rebus ſpiritualibus, vt vox doctrinæ, confeſsio miraculorum, & reliqua huiuſmodi. Spirituali autem annexum dicitur res quæ cum ſit corporea habet tamen aliquam colligantiam neceſſariam cum rebus ſpiritualibus. Et hoc adhuc dupliciter cõtingere poteſt. Vno modo quaſi neceſſariò antecedens ad confectionem rei ſpiritualis, vt vaſa ſacra, & inſtrumenta, quibus vtimur in ſacris efficiendis. Alio modo, quaſi neceſſariò conſequens ex rebus ſpiritualibus, vt ius percipiendi decimas, & prouentus Eccleſiaſticos, aliaque huiuſmodi, quæ ſequuntur, vel ex poteſtate ordinis, vel iuriſdictionis.

¶ His conſtitutis, cùm tot ac tanta ſint bona ſpiritualia, quæ accedunt animis noſtris, dubium eſt vtrùm omnia iſta ſint materia ſimoniæ? In qua difficultate, vt certa ab incertis ſeparemus dico primò certum eſſe, id ſpirituale, quod in ſacris literis appellatur donum Spiritus ſancti, & procedit ab ſpiritu increato, ità eſſe materiam ſimonię, vt illud vendere ſit peccatum. Probatur: Quia propter has res, quas emere voluit Simon Magus, fuit damnatus Act. 8. Itẽ Chriſtus loquens de eiſdem Matth. 10. dicit: Gratis accepiſtis gratis date. Quæ autem ſint ſpiritualia, hoc modo explicat Paul. 1. ad Corinth. 12. dicens: Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. Diuiſiones miniſteriorum ſunt, &c. Et ad Epheſ. 4. Aſcẽdens Chriſtus in altum, captiuam duxit captiuitatem. Dedit dona hominibus: & ipſe dedit quoſdam Apoſtolos, quoſdam, autem Prophetas &c. ¶ Dico ſecundò, etiam eſſe certum, omnia, quæ ſpectant ad ſalutem animarum, & gloriæ conſequutionem, dici in præſenti ſpiritualia, quæ ſunt materia ſimoniæ, ſiue ſint ſpiritualia per eſſentiam, ſiue ſecundum cauſam, ſiue effectiuè. Probatur: Quia omnia huiuſmodi, vel ſunt dona Spiritus ſancti, vel procedunt ex donis. Et ad hoc genus bonorum pertinent conſilia, quæ dantur à Theologis, & viris bonis in rebus dubijs ad ſalutem animæ pertinentibus. Itaque hæc certa ſunt, & extra controuerſiam poſita. Sed dubium eſt, vtrùm ſpiritualia naturalia, quę procedunt ab ſpiritu creato, vt ſcientia ſint materia ſimoniæ. Ad cuius explicationem eſt aduertendum, quòd in præſenti nõ quęrimus, vtrùm quis poſsit emere, vel vendere ſcientias, vel artes in ſeipſis, ſicut triticum & oleum vendere ſolemus. Id enim eſſet ſtultum, & à ratione alienum; cùm in nullius poteſtate ſit vendere ſcientiam, quã habet in anima. Sed quod quærimus eſt, vtrùm liceat ſcientiarum vel artium peritis pretio docere. Hoc enim eſt vendere ſcientias. Dè qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Nam Altiſsiodorenſis lib. 3. tracta. 21. partem tenet affirmatiuam, dicens, quòd vendere aut emere ſcientiam naturalem, eſt ſimoniacum. Idem etiam tenet Alexan. Alenſ. 2. part. quæſt. 185. & gloſſ. in cap. non licet. 11. q. 2. Et eſt communis opinio apud Canoniſtas, vt eſt videre apud Sylueſtrum, verbo, ſimonia. §. 10. Imo D. Tho. in 4. diſt. 25. quæſt. 3. art. 3. in eadem eſt ſententia. Quæ probari poteſt pluribus argumentis. Primò exillo Prouerb. 23. Noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intellectum. Secundo ex D. Auguſt. qui in lib. de magiſterio dicit; Spiritus ſanctus eſt qui interius homines edocet ſcientias, etiam naturales: ergo qui illa vendit dona profanat Spiritus ſancti. Tertio ratione ſic argumentor: Ideò res ſacræ non poſſunt vendi, quia nullo pretio poſſunt æſtimari, vt dicit D. Tho. in hoc articulo; ſed ſcientiæ etiam naturales non poſſunt pretio æſtimari, dicente Salomone; Prouerb. 3. pretioſior eſt cunctis opibus, & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent comparari: ergo.

¶ His tamen non obſtantibus dico, contrariam ſententiam eſſe probabiliorẽ. Quã tenet Armacanus lib. 10. cap. 8. Durand. in 4. d. 25. q. 3. Paluda. eadem. d. q. 5. Adrianus, quodl. 9. & D. Thom. infrà artic. 3. huius q. & in ſolutione ad 3. Et probatur primò: Simon Magus, qui autor fuit huius vitij ob id ſolum damnatus dicitur, quia voluit emere dona Spiritus ſancti, & non ſcientias naturales: ergo ſcientiæ naturales non ſunt materia ſimoniæ. Item: Chriſtus Matthæi. 10. cum ſtatuiſſet legem de non vendendis rebus ſpiritualibus dicit: Gratis accepiſtis gratis date. Quaſi ſignificans ea potiſsimum ratione ſpiritualia eſſe conferenda ſine pretio; quia gratis nobis fuerunt collata: ſed ſcientiæ naturales non ſunt huiuſmodi, ſed cum magno labore, atque ſtudio acquirũtur: ergo. Et confirmatur: Si contraria ſentẽtia eſſet vera, ſequeretur, quòd neq; iuriſperiti conſilio, nec aduocati patrocinio ſuo poſſent quæſtum facere. Imò ſequeretur, q̃ qui docent pueros prima elementa nõ poſſent aliquid accipere: conſequens autem eſt falſum, & contra cõmunẽ vſum Eccleſiæ: ergo. Ad hoc argumentum autores contrariæ ſenten-

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

Sententia Altiſsiodorẽ. & aliorum.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Concluſio.

ſententiæ reſpondent, quod quanuis verum ſit, quod nec ſcientia, nec ars etiam ſutoria vendi poſsit; labor tamen qui in tali arte vel ſcientia tradenda ponitur eſt pretio æſtimabilis. Et ſic viri illi poſſunt quæſtum facere, non ex doctrina, ſed ex labore. Cæterũ hæc ſolutio mihi non placet. Primò: Quia labor, qui non poteſt diuidi à miniſterio ſpirituali, vendi non poteſt, vt infrà dicemus. Secundò: Quia ſi verum eſſet, quòd tantũ venditur labor, ſequeretur, quod qui doceret iuriſprudentiam, exiguo labore minori mercede dignus eſſet, quam qui docet artem ſutoriam cum magno labore. Conſequens autem eſt abſurdum, & contra cõmunem vſum reipublicæ, quæ vnicuique arti pretium conſtituit non pro quantitate laboris, ſed pro dignitate artis: ergo. Sequela probatur: Quia cum res aliqua corporalis, cui eſt annexa ſpiritualis, venditur, non poteſt pluris vendi ratione ſpiritualis, quam ſi tantum eſſet corporalis. Vt, verbi gratia: Si quis vendat calicem conſecratum, non poteſt pluris vendere, quia conſecratus eſt, quam ſi nõ eſſet conſecratus: ergo ſi in traditione ſcientiarum tantum venditur labor, pretium erit taxandum, non ex dignitate artis, ſed ex quãtitate laboris. Atque ex conſequenti vbi fuerit maior labor, erit futurum maius pretiũ: quod eſt abſurdum. Quocirca dicendum proculdubio eſt, ꝙ quæcunque ſpiritualia procedentia ab ſpiritu creato, qualia ſunt naturalia, vendi poſſunt ad modum iam explicatum.

Nota pro ſolutione argumentorum.

¶Et vt ad argumenta reſpondeamus, aduertendum eſt primò, quod rem aliquã eſſe pretio dignam, vt latius explicauimus ſupra q.77.art.1. accidit ei non abſolutè, ſed per comparationem ad humanos vſus, quibus eſt vtilis, vel inutilis. Nulla enim res quantumuis ſit ſua natura perfecta eſt pretio æſtimabilis, niſi aliqua ratione ſit vtilis vitæ humanæ, & pro ratione vtilitatis erit maioris, vel minoris pretij. Ex quo fit, vt res, quæ ſecundum ſuam naturam excedunt omne pretium, relatæ ad vſus humanos, poſsint pretio æſtimari. Vt eſt videre in æſtimatione vitæ facta de homine occiſo, vt hæredibus ſatisfiat. Tunc enim vita, quæ nullo pretio eſt æſtimabilis, etiam ſi ſit hominis pauperrimi, habita ratione vtilitatis, quam ex illa hæredes erant percepturi, pretio æſtimatur, & compenſatur. Et idem etiam contingit in traditione ſcientiarum naturalium.

Res vtiles in triplici differẽtia.

¶Secundo eſt aduertendum, quod res vtiles hominibus ad huius vitæ vſus ſunt in triplici differentia. Quædam enim ſunt vtiles tantùm in ordine ad bona temporalia. Aliæ in ordine ad bona ſpiritualia & felicitatem æternam. Aliæ verò in ordine ad vtrumq;: ſed ad vnum proprie, & per ſe; ad aliud autẽ ſecundariò, & per accidens. Et quidem de rebus, quę afferunt vtilitatem ſpiritualẽ vel ſolã, vel præcipuam, dictum eſt ſupra, quod non poſſunt pretio æſtimari, nec vendi. Sicut nec ipſæ res ſpirituales vendi poſſunt. De rebus autem, quæ afferunt vtilitatem temporalem, vel ſolam, vel præcipuam etiam dico, quod poſſunt pretio æſtimari, atque vendi pro ratione vtilitatis temporalis, quam important, vt optimè explicat Caietanus in ſumma. verbo. ſimonia. ſtatim in principio. Eſt tamen hoc intelligendum dummodo ipſæ res, quæ afferunt vtilitatem temporalem, aliàs non ſint talis generis, vt ſint gratis conferendæ. Nam ad hoc, vt aliqua res ſit vendibilis non ſatis eſt, quod ſit pretio digna, ſed vltra hoc etiam requiritur, quod nõ ſit gratis donanda. Multæ enim res ſunt, quæ quanuis ſint pretio æſtimabiles, vendi non poſſunt: quia dari non debent, niſi gratis. Quales ſunt illæ, quæ non ad priuatũ vſum, ſed ad commune commodum conferuntur. Vt eſt videre in ærario publico. Quod, quia communi ciuium cauſa congeſtum eſt, cùm diuiditur, gratis eſt diuidendum. Et ad hoc etiam genus pertinent omnes res ſpirituales ad ſalutem animæ pertinentes, quas Chriſtus non ad priuatam vtilitatem alicuius hominis, ſed ad communem animarum ſalutẽ inſtituit. Ex quo ſequitur, quod quantumuis iſta bona ſpiritualia ſint nobis vtilia, nõ ſolum ad animæ ſalutem, ſed etiam ad corporis vtilitatem, adhuc tamen vendi non poſſunt: quia hæc eſt illarum rerum natura, vt gratis debeant donari.

¶His ſuppoſitis ad primum argumentum reſpondeo, quod Salomon eo in loco non agit de vera emptione, aut venditione, nec de ſimonia. Sed totus ille ſermo eſt metaphoricus. Quo explicat tanti eſſe faciendam ſapientiam, vt, ſi illa emi, aut vendi poſſet, deberet qui illam non habet, eam ſibi comparare, quantumuis maximo pretio, & qui poſſidet nullo pretio illam à ſe alienare. Ad ſecundum reſpondetur, quod quãuis Spiritus ſanctus dicatur docere omnes veritates naturales, aliter tamen quam ſupernaturales. Vnde ſcientiæ, & artes non dicũtur dona Spiritus ſancti, niſi ea ratione, qua omnes aliæ res naturales ſunt dona Dei. Quas vendere licet, quia non gratis dantur hominibus, vt gratis communicentur. Ad tertium reſpondetur, quòd licet ſcientiæ naturales abſolutè & ſecundum ſe conſideratæ, hoc eſt quatenus continent cognitionem alicuius veri

Ad.1.arg.

Ad.2.arg.

Ad.3.arg.

non ſint pretio æſtimabiles, relatæ tamen ad vſus humanos pretio æſtimantur; & ſic vendi poſſunt.

Dubiũ de Theologia. ¶Sed eſt peculiare dubium de Theologia, vtrùm pretio tradi poſsit? Et pro parte

1. Opinio. negatiua eſt argumentum: Theologia continet doctrinam rerum ſupernaturalium, quæ fuerũt reuelatæ à Deo, ad communem animarum ſalutem: ergo non poteſt pretio tradi. Item concionatores tenentur gratis concionari: quia eorum miniſterium ordinatur ad ſalutem animarum: ergo & Theologi tenentur gratis docere. Patet conſequentia: Quia æqua eſt vtrobique ratio: ſi quidem eadem omnes docent. Propter hæc argumẽta Hoſtienſis in cap. quia nonnullis. de magiſtris, & Paludanus in. 4. d. 25. q. 5. & Sylueſter verbo, ſimonia. §. 10. tenent eſſe ſimo-

2. Opinio. niacum pretio docere Theologiam. Contrariam tamen ſententiam tenent Adrianus quodl. 9. & Victoria in relectione de ſimo-

1. argum. nia, & Soto lib. 9. de Iuſtitia, q. 5. art. 1. Et probatur: Licèt principia Theologiæ fuerint diuinitus reuelata, ipſa tamen Theologiæ facultas maximo ſudore atque labore paratur: ergo poterit vnuſquiſque eos labores ſuæ vtilitatis cauſa impendere; atque ex con-

2. argum. ſequenti vendere Theologiam. Secundò: Iuriſperitus in cauſa ſpirituali, vt matrimoniali, poteſt vendere ſuum patrocinium, atque conſilium: ergo & Theologus ſuam doctrinam.

Sententia autoris. ¶Ego tamen ad explicationem huius difficultatis dico duo. Primum eſt, quod ſi loquamur de Theologia ſcholaſtica, in qua Doctores tam multa opportunè, & importunè ex Logica Metaphyſica, & ex alijs ſcientijs immiſcent, proculdubio eadem ratio eſt de illa, quæ de alijs facultatibus. Quia vt ſic tantum illuminat intellectũ; ſicut aliæ ſcientiæ: nec ordinatur ad corrigendos mores, aut inflammandos animos amore rerum ſupernaturalium, vt in concionibus contingit. Secundum dictum eſt, quod ſi loquamur de vera & pura Theologia, eam vendere erit ſimoniacũ. Probatur: Vera Theologia, eaque ad ſalutem animarum neceſſaria ſunt, & docet, & defendit: ſed iſta pretio docere eſt ſimoniacum, dicente Chriſto Marci vlti. Docete omnes gentes. Et D. Paulus ad Epheſ. 4. enumerat illam inter dona Spiritus ſancti, dicens, ipſe dedit quoſdam Apoſtolos, alios Doctores, &c: ergo. Item Theologia proximè & immediatè reſpicit bona ſpiritualia, ad quæ ordinatur: ergo non poteſt vendi. Conſequentia eſt nota: Quia quæ hoc modo reſpiciunt ſpiritualia, vendi non poſſunt, vt ſacramenta. Antecedens autem probatur ex D. Auguſtino. Qui loquens de Theologia; Hæc, inquit, eſt vna ſcientia, qua fides ſaluberrima gignitur, defenditur, & roboratur. Et confirmatur: Natura ſcientiæ non eſt pẽſanda ex fine ſcientis, ſed ex fine ſcientiæ: finis autem Theologiæ eſt illuſtrare, tueri, atque roborare fidẽ, componereque mores in ordine ad vitam æternam: ergo non obſtãte, quod à nobis ordinetur ad alium finem non poterit pretio vẽdi: Poterit tamẽ Theologus accipere ſtipendium pro congrua ſuſtentatione.

¶Et ad primum argumentũ ſecundæ opinionis, reſpondeo conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam quando res eſt verè ſpiritualis, aut ſpirituali annexa, impertinens eſt, quod labore paretur, aut ſecus, ad hoc, vt vendi poſsit. Nam etiam prædicatores egregij magno labore comparãt eloquẽtiam, & eruditionem ad prædicandum neceſſariam. Et tamen ex hoc non ſequitur, quod poſsint ex illa quæſtum facere. Ad ſecundum reſpondetur, primò conceſſo antecedenti, negando conſequentiam: Quia cõſilium ſiue patrocinium ſemper reſpicit vtilitates temporales. Vel ſecundo reſpondetur, negando antecedens, ſi ex conſilio ſequatur bonum ſpirituale. Ex dictis infertur, quod omnia, quæ ſpectant ad animarum ſalutem, & felicitatem conſequendam dicuntur in præſenti ſpiritualia, quæ ſunt materia ſimoniæ. Alia autem, quanuis corpore careant, non dicentur hac ratione ſpiritualia, nec illa vendere erit ſimonia.

Ad. 1. arg. pro. 2. opinione.

Ad. 2. arg.

Corollar.

¶Eſt aliud dubium, vtrùm, ſicut eſt ſimonia vendere, aut emere vſum rei ſpiritualis ad ſalutem animæ pertinentis: ità etiam ſit ſimonia emere ceſſationem earumdem rerum? Quod eſt quærere, vtrùm ſi ſacerdos paratus celebrare, vel abſoluere, pretio deſiſtat ab his operationibus, ſit dicendus ſimoniacus? In qua re Panormitanus ſuper cap. nemo. de ſimonia. partem tenet affirmatiuam. Quam probat primò ex eodem textu. Vbi dicitur: Nemo presbyterorum minus dignè pœnitentem gratia, vel fauore ad reconciliationem adducat, vel quocunque liuore dignè pœnitentem à reconciliatione remoueat; quia ſimoniacum eſt vtrumque. Secundo ſic argumentor: Fere nullum vitium eſt, in quo vtroque modo peccari non poſſit, ſcilicet, cõmiſsiuè, & omiſsiuè: ergo idẽ etiam eſt dicendũ de ſimonia. Tertio, Epiſcopus, qui clericum priuandum beneficio pretio corruptus non priuat, peccat peccato ſimoniæ, vt communiter tenent omnes Doctores cum Sylueſtro, verbo. ſimonia. §. 13. ergo propter quæſtum ceſſare ab opere ſacro

Dubium.

1. argum.

2. argum.

3. argum.

Sententia vera.

ero eſt ſimonia. Contrariam tamen ſententiam tenet Innocentius ſuper dictum capit. nemo. & Victoria in relectione de ſimonia, quæ ptoculdubiò eſt vera, & tenẽda. Et probatur primò: nam ſi vendere ceſſationem ab opere ſpirituali eſſet ſimonia, ſequeretur, quod quacunque ratione hoc fieret eſſet ſimonia; conſequens autem eſt falſum: nam ſi ego pretio contendam clericum excõmunicatum, qui in animum induxit celebrare, auertere ab illo opere, nõ pecco, ſed potius mereor: ergo. Item ſi contraria ſentẽtia eſſet vera ſequeretur, quod quicunque ſacerdos, qui in adminiſtratione ſacramentorum eſſet negligens, vel propter otium, vel rei familiaris cauſa, eſſet ſimoniacus: conſequens autem eſt falſum, & abſurdum: ergo. Probo ſequelam: Nam faceret commutationẽ ceſſationis ſacramentorum pro bono temporali. ¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, quod textus ille appellat ſimoniam venditionem ceſſationis à rebus ſpiritualibus. Non quia in rei veritate ſit ſimonia: ſed quia præſefert ſpeciem quandam ſimoniæ. Et eſt maximũ indicium, quod animus illius ſit ad ſimoniam propenſus. Nam qui pretio ductus ceſſat ab opere ſpirituali, ad quod tenetur, quaſi oſtendit, quod eodem pretio faciliùs poterit adduci ad hoc, vt ſuum, & debitum munus exerceat. Vel ſecundo reſpondetur, quod ille actus ex lege poſitiua punitur pœna ſimoniæ, licèt re vera, & ex ſua natura non ſit ſimoniacus. Ad ſecundum reſpõdetur, negando antecedens. Nam ſunt pluta vitia, in quibus peccare non poſſumus, niſi ſola commiſsione. Qualia ſunt illa, quæ præceptis negatiuis prohibentur. Ad tertium reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Epiſcopus enim in eo caſu verè vendit rem ſpiritualem, ſcilicet, beneficium Eccleſiaſticum, quo priuare tenebatur ſacerdotem illum indignum. Quia eo ipſo, quod non priuat confert, atque ex conſequenti facit quæſtum ex venditione rei ſpiritualis; quod eſt ſimoniacum. Si quis autem quærat, quo nam pacto peccet ille, qui pretio corruptus ceſſat ab operatione ſpirituali quam exercere tenebatur; reſpondeo, quod peccat peccato auaritiæ, præſeferente ſpeciẽ ſimoniæ.

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

Studioſa voluntas.

¶ De illa particula, ſtudioſa voluntas, quæ ponitur in diffinitione ſimoniæ iã diximus ex mente D. Tho. quod denotat ſubiectum huius vitij, quod eſt voluntas. Nam cum ſimonia ſit ſpecies iniuſtitiæ, & iniuſtitia ſicut & iuſtitia ſubiectetur in voluntate; quod etiam ſimonia in voluntate ſubiectetur erit neceſſe. Hoc enim intereſt inter virtutes, quæ componũt hominem in ordine ad ſeipſum, & illas, quæ componunt eum in ordine ad alterum: Quod eum voluntas reſpectu proprij boni ſit per ſe ſufficienter propenſa, & inclinata nõ indiget reſpectu illius alix virtutẽ præter eas, quæ ponuntur in potentijs, quæ paſsionibus, atque affectibus tuentur, & ob id tẽperantia in cõcupiſcibili, & fortitudo in irascibili ſita eſt, vt docet Ariſto. 2. Eth. Cæterũ: quia voluntas non ſic eſt propenſa, & inclinata in bonum alterius, ſit, vt quanuis potentiæ inferiores nullas patiãtur affectiones, adhuc tamen ipſa indigeat virtute ſuperaddita, & inclinante ad perſoluenda proximis debita officia: & ſic ponimus iuſtitiam. Cum ergo ſimonia ſit pars in iuſtitiæ in voluntate collocanda erit. Et propterea dicitur in diffinitione, quod eſt ſtudioſa voluntas, hoc eſt deliberata voluntas. Id enim ſignificat ly ſtudioſa, in hoc loco, vt diximus in principio huius articuli.

¶ Circa illã particulã, emẽdi, vel vẽdẽdi, notandũ eſt ex D. Tho. hic ad. 5. q. nomine emptionis & venditionis intelligitur in præſenti quicunque contractus non gratuitus. Sed eſt difficultas, vtrùm ſicut eſt ſimonia, dare aliquid temporale pro ſpirituali: ità etiam ſit ſimonia, dare ſpirituale pro ſpirituali. De quare Ricardus in. 4. d. 25. q. 3. partẽ tenet affirmatiuam. Dicens, quod ſi quis commutet rem ſpiritualem pro ſpirituali; vt ſi, verbi gratia, duo conueniant inter ſe ſe, vt vter que oret pro altero, vel ſacrificet, erit ſimoniacus. Et ratio eſt. Quia talis contractus nõ eſt gratuitus, continetque emptionem, & vẽditionem rei ſpiritualis. Contrariam tamen ſententiam tenent communiter omnes Doctores. Ad cuius explicationem eſt aduertendum, quod bona ſpiritualia ſunt in duplici differentia, quædam enim ſic ſunt ſpiritualia, vt nihil temporale habeant annexũ, ſeu admixtum, vt adminiſtratio ſacramentorũ, orationes, &c. Alia autem ſic ſunt ſpiritualia vt tamen habeant admixtum aliquid temporale, vt beneficia, præbendæ, &c. Hoc ſuppoſito dico primo, facere commutationem earum rerum ſpiritualium, quibus nihil temporale eſt annexum non eſt ſimonia. Probatur primo: Nam Simon Magus Act. 8. ea dũtaxat ratione fuit damnatus; quia pretio temporali voluit emere rem ſpiritualem: ergo quãdo pro vna re ſpirituali alia datur non erit ſimonia. Et confirmatur: Quia Matth. 10. cum Chriſtus præcepiſſet, vt dona Spiritus ſancti gratis donarentur, dicens: Gratis accepiſtis gratis date, ſubdit ſtatim: Nolite poſsidere aurum, neque argentum, neq; pecuniã, in zonis veſtris; Quaſi ſignificãs pro

Dubium de commutãti b° ſpiritualia pro ſpiritualibus.

1. Dictum.

his

his tantum rebus temporalibus non poſſe ſpiritualia commutari: ergo cum ſpiritualia pro ſpiritualibus commutantur, non eſt ſimonia. Item ex hac commutatione rerũ ſpiritualium pro ſpiritualibus, nullum ſequitur inconueniens in Chriſtiana republica, nec rebus ipſis ſacris aliqua irrogatur iniuria: ergo non eſt ſimonia. Dico ſecundo: Facere commutationem earum rerum ſpiritualiũ, quibus aliquid temporale eſt annexum, vt verbi gratia, beneficium pro beneficio commutare ſine autoritate Papæ cẽſetur in iure ſimoniacum, & punitur pœna ſimoniæ. Probatur expreſſe ex capit. quęſitum. de rerum permutatione. Vbi dicitur. Permutationes præbendarum de iure fieri nõ poſſunt: quia continent labem ſimoniæ. Et in capit. cùm olim. eodem titulo dicitur, quod ſummus Pontifex priuauit beneficijs eos, qui propria autoritate illorum permutationem fecerant. Et hæc eſt communis ſententia omnium Doctorum. Sed dubium eſt, vtrum in rei veritate huiuſmodi permutationes ex natura ſua ſint ſimoniacæ. Ad cuius explicationem dico tertio, ſtando in ſolo iure naturali, & diuino ſeclusis legibus poſitiuis: Permutationes præbendarum propria autoritate factæ non ſunt prohibitæ: Atque ex conſequenti ex natura ſua non ſunt ſimoniacę. Niſi forte taliter fierent, vt intuitu tẽporalis rei ſpiritualis tribueretur. Probatur: ſi tales permutationes ex natura ſua eſſent ſimoniacæ, & contra ius naturale, & diuinum, nec etiam interpoſita autoritate Papæ poſſent fieri: ſed ſi adſit autoritas Papæ licitè fiunt, vt communiter tenent Doctores: ergo. Item: Si quis venderet ſacramenti confectionem ſub hac conditione, ſi Papa conſenſerit perinde eſſet ſimoniacus, ac ſi talem conditionem non apponeret: quia illa venditio ex natura ſua eſt ſimoniaca iure naturali, atque diuino prohibita: ſed ſi duo clerici paciſcantur de permutandis beneficijs adiuncta conditione, ſi Papa conſenſerit, non eſſent ſimoniaci, vt cõmuniter docent Doctores ex iuris determinatione: ergo talis permutatio ex natura ſua, non eſt ſimoniaca, quanuis puniatur pœna ſimoniæ. Dixi notanter: Niſi fortè taliter fieret, quod intuitu rei temporalis ſpiritualis tribueretur. Nam ſi duo clerici conuenirent inter ſe ſe de permutandis præbendis; & vnus illorum ratione dignitatis, vel iuriſdictionis adiũctæ peteret ab alio aliquod pretium, tunc verè eſſet ſimoniacus, quanuis ex Papæ diſpenſatione fieret, quia venderet rẽ ſpiritualem pro temporali, quod intrinſece eſt malum, vt ſtatim dicemus. Ratio autem, propter quam permutationes præbendarum prohibentur in iure, cum tamen non prohibeantur commutationes rerum ſpiritualium, quibus nihil temporale eſt annexum, eſt, quia in beneficijs, & præbendis coniunguntur res temporales cum ipſo iure præfecturæ, quod eſt ſpirituale. Et ſic qui commutat beneficium pro beneficio, videtur id non facere propter ius ſpirituale conſequendum, cùm ipſe habeat ſimile ius. Sed quia intelligit ad ſuas rationes alterius beneficium eſſe vtilius: & ſic, quod commutat ius ſpirituale ſui beneficij pro vtilitate temporali: quod eſt ſimonia. Cæterùm in commutatione rerum ſpiritualium, quibus nihil temporale eſt annexum, id nõ contingit. Et ad rationem Ricardi reſponde tur, quod non quicunque contractus nõ gratuiti ſunt ſimoniaci, ſed illi ſolum, in quibus ſpirituale accipitur pro temporali, vel è contra ad modum iam explicatum.

1. Dictum. 2. Dictum. 3. Dictum.

Commutatio præbendarum iure eſt prohibita.

Dubiũ de iure quo ſimonia eſt prohibita.

¶ Circa ſecundam concluſionem Diui Thomæ, qua dicit ſimoniam eſſe peccatum contra religionem, eſt difficultas, quo nam iure ſimonia ſit prohibita? In quare, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, quod ſimonia non ſolum eſt prohibita iure diuino poſitiuo, ſed etiam iure naturali. Et quidem, quod ſit prohibita iure diuino poſitiuo, ſufficienter probatur ex illo Matth. 10. Gratis accepiſtis gratis date. Quod autem etiam ſit prohibita iure naturali, probatur primò: Quia Balaam dicitur peccaſſe hoc peccatum, & de eo reprehenditur à D. Petro prima ſua canon. cap. 2. & tamen Balaam fuit tempore legis naturæ. Item: Si ſimonia tantum eſſet prohibita lege diuina poſitiua, ſequeretur, quod Simon Magus meritò eſſet dignus venia, poſſetque excuſari à peccato ignoratione huius legis: conſequens autem eſt falſum, vt conſtat ex cap. 8. Acto. ergo. Præterea ratione ſic argumẽtor. Ratio naturalis dictat ea, quæ ad bonum publicum ſpectant, gratis eſſe diſtribuenda, & quod ſpiritualia, atque cæleſtia non ſunt comparanda rebus temporalibus: ergo etiam dictat ſimoniam eſſe malam. Et confirmatur: Lege naturæ præcepta ſunt omnia, quæ ſunt neceſſaria ad reipublicæ gubernationem, atque tutelam: ſed vnum ex his eſt, quod magiſtratus, & beneficia Eccleſiaſtica non vendantur; nam ſic careret reſpublica optimis miniſtris, & peruenirẽt dignitates non ad optimos quoſque, ſed ad opulentiores, quod eſt inconueniens: ergo & ipſa ratio naturalis dictat ſimoniam eſſe malam; atque ex conſequenti eſt prohibita iure naturali. ¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ſimonia eſt prohibita iure humano

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

humano poſitiuo. Extant enim permulta capita, in quibus & ſimonia prohibetur, & imponitur pœna contra ſimoniacos. Vt eſt videre in Decretalibus toto titulo de ſimonia. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt, vtrùm ſit aliqua ſimonia iure tantum humano poſitiuo prohibita, non diuino, vel naturali: De qua re gloſſa ſuper capit. ex parte, de officio delegati, partem tenet affirmatiuam. Diſtinguit enim duplicem ſimoniam, vnam prohibitam, quia malam: alteram malam, quia prohibitam. De qua dicit, quod ceſſante prohibitione, & lege poſitiua, non eſſet mala. Opinionem gloſſæ ſequuntur communiter omnes ferè Canoniſtæ, & ex Theologis Syluester verbo, ſimonia §. ſecundo, & Caietanus opuſculo de ſimonia, & in ſumma, verbo, ſimonia. Ponuntque exemplum iſti Doctores in venditione calicis, qui venditur pluris, quia conſecratus eſt. Et in venditione quorumdam officiorum Eccleſiaſticorum, quibus nihil ſpirituale eſt annexum, vt officium procuratoris, ſacriſtæ & protectoris Eccleſiæ: quorum prohibetur venditio in cap. ſaluator. 1. quæſtione tertia. Contrariam tamen ſententiam tenet Durandus in quarto, diſtinctione vigeſimaquinta, quæſtione quinta. Et ratio illius eſt: Nam ſimonia eſt emptio, vel venditio rei ſpiritualis: ſed Eccleſia non poteſt facere, quod id quod eſt temporale ſit ſpirituale, vel è cõtra: non enim poteſt mutare rerum naturas: ergo nec poterit efficere, quod aliqua ſit ſimonia, quæ anteà non erat, atque ex conſequenti nulla eſt ſimonia prohibita tantum iure poſitiuo. Et quidem, quãuis ſententia Durandi mihi vera videatur: ratio tamen illius eſt apertè falſa. Bene enim poteſt Eccleſia facere, vt ſit ſpirituale id, quod nec ex ſua natura, nec ex iure diuino erat tale, vt eſt videre in conſecratione Eccleſiæ, & in benedictionibus calicis, & ornamentorum. De quibus conſtat iure humano fuiſſe introductum, vt benedicerentur. Vnde ad explicationem difficultatis eſt aduertendum, tria eſſe genera commutationum, de quibus poteſt dubitari, vtrum ſint ſimoniacæ iure tantum poſitiuo. Primum eſt cùm venduntur res, quæ ex diſpoſitione iuris poſitiui habent, quod ſint ſpirituales, vt vaſa ſacra atque ornamenta: ſecundum genus eſt, quando venduntur res planè temporales pertinentes tamen ad miniſterium Eccleſiæ, de quibus præceptum eſt ne vendantur, vt officium ſacriſtæ, officium œconomi & procuratoris. Tertium genus eſt, quando res verè ſpirituales quibus annexum eſt aliquid ſpirituale propria autoritate commutantur, vt contingit in commutationibus beneficiorum.

Punctus difficultatis.

Sententia Caietani, & aliorũ.

Sententia Durandi.

¶His ſuppoſitis, dico primò, quod vendere ea, quæ habent, vt ſint ſpiritualia, ex diſpoſitione iuris humani, vt vendere calicem, & ornamenta, quia conſecrata ſunt, eſt ſimonia contra ius diuinum & naturale. Probatur: Licet iure humano factum ſit, vt vaſa ſacra, atque ornamenta benedicantur; tamen poſtquam id factum eſt, ius diuinum & naturale prohibet, ne huiuſmodi res vendantur: ergo talis venditio eſt ſimonia contra ius naturale & diuinum. Et confirmatur: Spirituale, quod eſt in calice, vel ornamentis eſt nõ venale cum ſit ſpirituale, & ius naturale, atque diuinum præcipit, ne ea, quæ venalia non ſunt, vendantur: ergo qui contrarium facit peccat contra ius naturale, & diuinum. *1. dictum.*

Dico ſecundo, quod qui vendit officia planè temporalia, pertinentia tamen ad miniſterium Eccleſiæ, vt officium ſacriſtiæ, procuratoris, &c. punitur in iure pœna ſimoniæ, ſed non eſt ſimoniacus proprie loquendo. Et quidem, quod puniatur pœna ſimoniæ, habetur expreſſe in capit. ſaluator prima, quæſtione tertia. Quod autem non ſit verè & propriè ſimoniacus probatur: Poſita lege & prohibitione humana, quæ præcipit, ne talia officia vendantur ad huc ipſa remanent verè temporalia: ergo illa vendere non erit ſimonia, cum ſimonia tantum ſit emptio, aut venditio rei ſpiritualis. *2. dictum.*

Dico tertio, quod qui faciunt commutationes beneficiorum propria autoritate ſine licentia ſummi Pontificis puniuntur in iure pœna ſimoniæ, ſed non ſunt verè ac propriè veri ſimoniaci, niſi fortè id faciant intuitu rei temporalis, vt paulò antea dicebam. Et quidem, quod puniantur pœna ſimoniæ, eſt res manifeſta. Quod autem non ſint verè, ac propriè ſimoniaci, probatur: Non faciunt commutationem rei ſpiritualis pro temporali, ſed ſpiritualis pro ſpirituali, quod verè ac proprie non eſt ſimonia, vt ſupra oſtendimus: ergo. Item: Si eſſent verè, ac propriè ſimoniaci, ſequeretur, quod nec etiam interueniente ſummi Pontificis diſpenſatione, ſimiles permutationes fieri poſſent, cùm ſummus Pontifex in vera ac propria ſimonia non poſsit diſpenſare, conſequens autem eſt falſum & contra communem vſum Eccleſiæ: ergo. Ex dictis infertur, nullam eſſe vere ac propriè ſimoniam prohibitam tantum iure poſitiuo; ſed omnes *3. Dictum.*

ſunt

ſunt contra ius naturale, & diuinum, quidquid in hac re dicant Canoniſtæ.

Aliud dubium. ¶Eſt aliud dubium, vtrùm à principio mundi, & apud omnes nationes potuerit eſſe hoc vitium ſimoniæ? In qua re omiſsis varijs modis dicendi, vt quid mihi verum videatur, explicem, dico primo, certum eſſe de fide, quod hoc vitium poteſt eſſe in lege Euangelica. In qua certa fide eſt tenendum eſſe plura bona ſpiritualia, quæ ſi vendantur erit ſimonia. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ante legem Euangelicam potuit hoc vitium eſſe in illis, qui vixerunt in lege Moſayca, atque etiam in lege naturæ. De lege Moſayca eſt res manifeſta. Nam certum eſt de fide, homines illius temporis verè habuiſſe donum prophetiæ, & ſacerdotalem poteſtatem, multaque alia bona ſpiritualia ad cultum Dei pertinentia; quorum venditio verè ac propriè eſſet ſimonia. Et ſic Giezi quarto Regum quinto. Et Ieroboam tertio Regum decimotertio, hoc vitio notantur. De his autem, qui vixerunt in lege naturæ probatur: Nam etiam apud illos, fuit verum ac legitimum ſacerdotium ordinatum ad ſalutem ſpiritualem. Vt eſt videre in Melchiſedech, qui in lege naturæ fuit verus ſacerdos, iuxta doctrinam Pauli ad Hebræos ſeptimo, octauo, & nono. Sed dubium eſt, vtrùm ante legem Euangelicam apud paganos, & infideles potuerit eſſe hoc vitium ſimoniæ. De qua re Victoria in relectione de ſimonia partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius eſt, nam ante aduentum Chriſti, vnaquæque reſpublica habuit poteſtatem eligendi veros ſacerdotes, qui res diuinas adminiſtrarent: Et qui hac ratione eligebantur habebant veram poteſtatem, quauis illa abuterentur: ergo eſſent ſimoniaci, ſi talis poteſtas venderetur. Ego tamen contrariam ſententiam exiſtimo probabiliorem cum Durando, Adriano, & Paludano locis citatis. Vnde vltimò dico, quod ante legem Euangelicã non potuit eſſe vitium ſimoniæ apud paganos, & infideles idolis ſeruientes, niſi tantum ſecundum æſtimationem. Probatur: Apud paganos, & infideles idololatras non erat aliquid re vera ſpirituale, aut ſpirituali annexum: ergo nec potuit eſſe vera ſimonia. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam omnia ſua ſacerdotia ordinabantur ad falſos deos. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, verum eſſe, quod vnaquæque reſpublica haberet poteſtatem eligendi veros ſacerdotes, ſi viueret in lege naturæ. Cæterum in præſenti tantum eſt ſermo de republica pagana, & infideli, quæ ſuos ſacerdotes crearet in ordine ad falſos deos. Et de illa dicimus, quòd qui emeret, aut venderet huiuſmodi ſacerdotia non eſſet ſimoniacus. Quia re vera non emeret, aut venderet ſacerdotia, quæ talis reſpublica poſſet inſtituere, ſi viueret in lege naturæ: ſed ea, quæ re ipſa dat, quæ nec ſpiritualia ſunt, nec vera ſacerdotia.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

Sententia autoris.

Dubiũ de Papa an cõtrahat ſimoniam. ¶In ſolutione ad ſeptimum argumentum, dicit Diuus Thomas, quod poteſt Papa incurrere ſimoniam, ſicut quicunque alius homo. Circa quod ſolet communiter diſputari, vtrùm Papa poſsit incurrere eam ſimoniam, quæ ſolum eſt de iure poſitiuo? Cæterùm cum nos dixerimus nullam eſſe veram ſimoniam, que non ſit contra ius diuinum, & naturale, cui etiam ſummus Pontifex eſt ſubiectus, talis difficultas non habet locum. Dico tamen, quod ſi fuerit ſimoniacus non incurret excommunicationem, nec alias pœnas latas à iure: quia illis ſummus Pontifex ſubiectus eſſe non poteſt. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm Papa peccet mortaliter vendendo eas res temporales, quæ ex diſpoſitione iuris ſequuntur conditiones rerum ſpiritualium, vt officium ſacriſtæ, procuratoris, &c. Ad cuius explicationem dico primò, certum eſſe, quod ſi tales res vendat ex rationabili cauſa, nullum peccatum committit. Probatur: Nam legiſlator ex rationabili cauſa poteſt diſpenſare in legibus à ſe latis: talis autem eſt ſummus Pontifex: ergo. Ex hoc infertur, quod etiam poteſt alijs dare licentiam vendendi talia officia ex legitima cauſa. Nam ille, qui ſecum diſpenſat, poteſt etiam & cum alijs diſpenſare quando voluerit. Dico ſecundo: Si Papa vendat huiuſmodi officia ſine cauſa legitima, peccat mortaliter. Probatur: Quia, vt docet Diu. Thom. 1.2. quæſtione nonageſima ſexta, articulo quinto, princeps obligatur ſuis legibus, quantum ad vim directiuam. Id eſt, tenetur ſequi normam viuendi, quam alijs ſequendam proponit: quauis ſi ſecus fecerit cogi non poſsit. Vnde Matthæ. vigeſimo tertio, Dominus increpat grauiter Phariſæos, quia id, quod alijs præcipiebant ipſi non faciebant. Vtrùm autem Papa ſacerdotium alicui ſimoniacè vendens, ſit cenſendus ipſo facto ſuper pœnis iuris cum illo diſpenſare, ità, vt emptor ille, nec eſſet excommunicatus, nec renunciare præbendam teneretur? varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Paludanus in quarto, diſtinctione vigeſimaquinta,

Reſponſio.

An Papa vendens beneficiũ diſpenſet in pœnis iuris

ta, quæſtione quarta, partẽ tenet affirmatiuam, quam ſequitur Syluester verbo, ſimonia. §. quarto, dicens, quod emens ſimoniace beneficium, vel ordinem à Papa pœnas iuris non incurrit. Quia ſicut in pœnis iam incurſis; ità etiam in incurrendis, ne incurrantur diſpenſare poteſt. Sicut & poſſet alicui priuilegium concedere, quod percutiẽdo clericum, non ſit excommunicatus. Quãdo autem Papa dat beneficium pro pecunia, videtur diſpenſare, quod liceat retinere. Ex quo infert, quod qui habuerit beneficium in curia per ſimoniam, ſi habeat conſcientiam, quod emanauerit de ſcientia Papæ confirmantis, pœnitendo de peccato, nõ tenebitur reſignare, ſed retinere poterit beneficium. Contrariam tamen ſententiam tenet Adrianus quodlib. 9. & Ioann. Andre. in Mercurialibus. Et ratio eſt: Nam ſi Epiſcopus ludum aliquem ſub pœna excommunicationis inhiberet clericis, licèt poſteà eorum aliquem ad ludendum induceret, non ideò diſpenſaret in lege, niſi illud exprimeret, quia, vel poſſet eſſe illius oblitus, vel ad malum illum inducere. Quod idem poterit contingere in ſummo Pontifice, beneficium ſimoniace conferẽte. Eo vel maximè, quod quanuis Papa alicui excommunicato pacis oſculum porrigat, non ideò cenſetur illum ab excommunicatione abſoluere. Soto lib. 9. de Iuſtitia, quæſtione quinta, articulo ſecundo, in reſponſione ad ſecundum argumẽtum, hanc difficultatem adeò dubiam, & ancipitem reputat, vt in quam partem declinare debeat dicat ſe ignorare. Quãuis poſteà propendeat magis, vt exiſtimet, primam ſententiam veram, quæ etiam mihi magis placet. Nam quidquid ſit de Epiſcopo inducẽte clericum ad ludendum in caſu argumenti, in quo, non ità certum eſt, non diſpenſare cum illo in excõmunicatione à ſe lata, quid quid dicat Ioannes Andreas; de Papa tamen præbendam vendente, cum ipſe ſit, qui dat, videtur proculdubiò ſentiendum, quod reddit alium habilem, vt recipiat. Et ſic illam retinere poterit, nec excommunicationem incurrit. Hanc eandem ſententiam tenet Couarruuias in reg. peccatum. p. 2. §. 8. num. 9. Vbi etiam citat pro eadem innumeros alios Doctores. Vnicuique tamẽ in hoc licebit in ſuo ſenſu abundare.

ARTICVLVS. II.

¶ Vtrùm ſemper ſit illicitum pro ſacramentis pecuniam dare.

4. d. 25. q. 3. a. 2. q. 1.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd non ſemper ſit illicitũ pro ſacramentis pecuniam dare. Baptiſmus enim eſt ianua ſacramentorum, vt in tertia *parte dicetur. Sed licet (vt videtur) in aliquo caſu dare pecuniam pro baptiſmo: puta, quando ſacerdos puerum morientem ſine pretio baptizare non vellet: ergo non ſemper eſt illicitum emere vel vẽdere ſacramenta. 3. p. q. 68. art. 6.

2 ¶ Præterea, Maximum ſacramentorum eſt Euchariſtia, quæ in miſſa conſecratur. Sed pro miſsis cantandis aliqui ſacerdotes præbendam, vel pecuniam accipiunt: ergo licet multo magis alia ſacramenta emere vel vendere.

3 ¶ Præterea, Sacramentum pœnitentiæ eſt ſacramentum neceſsitatis, quod præcipuè in abſolutione conſiſtit. Sed quidam abſoluentes ab excommunicatione, pecuniã exigunt: ergo non ſemper eſt illicitum ſacramenrũ emere vel vendere.

4 ¶ Præterea, Conſuetudo facit vt non ſit peccatum id quod aliàs peccatũ eſſet, ſicut Aug. dicit *, quòd habere plures vxores quando mos erat crimen nõ erat. Sed apud quoſdam eſt conſuetudo, quòd in conſecrationibus Epiſcoporum, benedictionibus abbatum, & ordinibus clericorum, pro chriſmate, vel oleo ſancto, & alijs huiuſmodi, aliquid detur: ergo videtur quòd hoc nõ ſit illicitum. * Li. 22. contra Fauſtũ c. 47. circa prin. to. 6. Et habetur 23. q. 4. ca. Obyciũtur

5 ¶ Præterea, Contingit quandoque quod aliquis malitioſè impedit aliquẽ vel ab Epiſcopatu obtinendo, vel ab aliqua alia dignitate. Sed licet vnicuique redimere ſuam vexationem: ergo licitum videtur in tali caſu pecuniam dare pro Epiſcopatu, vel aliqua alia Eccleſiaſtica dignitate.

6 ¶ Præterea, Matrimonium eſt quoddam ſacramentum, Sed quandoque datur pecunia pro matrimonio: ergo licitum eſt ſacramentum vendere.

¶ SED CONTRA, eſt quod dicitur *1. quæſtione 1. Qui pro pecunia quenquam conſecrauerit, alienus ſit à ſacerdotio. * 1. qu 1. ca. Qui prope cunia.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſacramẽta nouæ legis ſunt maximè ſpiritualia,

ritualia, inquantum ſunt cauſa ſpiritualis gratiæ, quæ pretio æſtimari non poteſt: & eius rationi repugnat quòd nõ gratuito detur. Diſpenſantur autem ſacramenta per Eccleſiæ miniſtros, quos oportet à populo ſuſtentari, ſecundum illud Apoſto. 1. ad Corinth. 9. Neſcitis quoniam qui in ſacrario operãtur, quæ de ſacrario ſunt edunt: & qui altario deſeruiunt, cum altario participant. Sic ergo dicendum eſt, quòd accipere pecuniam pro ſpirituali ſacramentorum gratia, eſt crimen ſimoniæ, quod nulla conſuetudine poteſt excuſari: quia conſuetudo non præiudicat iuri naturali vel diuino. Per pecuniam autem intelligitur omne illud cuius pretium poteſt pecunia æſtimari: vt Philoſophus dicit in 3. Ethic. Accipere autem aliqua ad ſuſtentationem eorum qui ſacramenta Chriſti miniſtrant ſecundum ordinationem Eccleſiæ, & conſuetudines approbatas, non eſt ſimonia, neque peccatum. Non enim ſumitur tanquam pretium mercedis, ſed tanquam ſtipendium neceſsitatis. Vnde ſuper illud. 1. ad Tim. 5. qui bene præſunt presbyteti, &c. dicit * gloſ. Auguſt. Accipiant ſuſtentationem neceſsitatis à populo, mercedem diſpenſationis à Domino.

Eſt Aug. li. de Paſtor. c. 2. circa finem to. 9.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd in caſu neceſsitatis quilibet poteſt baptizare. Et quia nullo modo eſt peccandum, pro eodem eſt habendum ſi ſacerdos abſque pretio baptizare nõ velit, ac ſi non eſſet qui baptizaret. Vnde ille qui gerit curam pueri, in tali caſu licitè poteſt eum baptizare, vel à quocunque alio facere baptizari. Poſſet tamen licitè aquam à ſacerdote emere: quæ eſt purum elementum corporale. Si autem eſſet adultus qui baptiſmum deſideraret, & immineret mortis periculum, nec ſacerdos eũ vellet ſine pretio baptizare, deberet, ſi poſſet, per aliũ baptizari. Quod ſi non poſſet ad alium habere recurſum, nullo modo deberet pretium pro baptiſmo dare, ſed potius abſque baptiſmo decedere. Suppleretur enim ei ex baptiſmo flaminis, quod ei ex ſacramento deeſſet.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſacerdos non accipit pecuniam quaſi pretium conſecrationis euchariſtię, aut miſſæ decantandæ. Hoc enim eſſet ſimoniacum. Sed quaſi ſtipendium ſuæ ſuſtentationis, vt * dictum eſt. *In corp. ar.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd pecunia non exigitur ab eo, qui abſoluitur, quaſi pretium abſolutionis. Hoc enim eſſet ſimoniacum. Sed quaſi pœna culpæ præcedentis, pro qua fuit excommunicatus.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ſicut * dictum eſt, conſuetudo non præiudicat iuri naturali, vel diuino quo ſimonia prohibetur. Et ideo ſi aliqua ex conſuetudine exigantur quaſi pretium rei ſpiritualis cum intentione emendi, vel vendendi, eſt manifeſtè ſimonia, & præcipuè ſi ab inuito exigantur. Si vero exigantur quaſi quædam ſtipendia per cõſuetudinem approbata, nõ eſt ſimonia: ſi tamen deſit intentio emendi vel vendendi, ſed intentio referatur ad ſolam conſuetudinis obſeruantiam, & præcipuè quando aliquis voluntariè ſoluit. In his tamen omnibus ſolicitè cauendum eſt, quod habet ſpeciem ſimoniæ vel cupiditatis, ſecundum illud Apo. 1. ad Theſſ. vlt. Ab omni ſpecie mala abſtinere vos. *In corp. ar. & 1. 2. q. 97. ar. 3.*

¶ Ad quintũ dicendũ, q̃ antequam alicui acquiratur iº in Epiſcopatu, vel quacunq; dignitate, vel præbenda, per electionẽ vel prouiſionem, ſeu collationẽ, ſimoniacũ eſſet aduerſantium obſtacula pecunia redimere, ſic enim per pecuniam pararet ſibi viam ad rem ſpiritualem obtinendam. Sed poſtquam ius alicui acquiſitum eſt, licet per pecuniã iniuſta impedimenta remouere.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd quidã dicunt quòd pro matrimonio licet pecuniam dare, quia in eo non confertur gratia. Sed hoc non eſt vſquequaque verum, vt in tertia parte huius opetis * dicetur. Et ideo aliter dicendum eſt quòd matrimonium non ſolum eſt Eccleſiæ ſacramentum, ſed etiam naturæ offi- *Non cõpleuit morte præuentus.*

officium. Et ideo dare pecuniam pro matrimonio, inquantum eſt naturæ officium, licitum eſt: inquantum vero eſt Eccleſiæ ſacramẽtum, eſt illicitum. Et ideo ſecundum iura prohibetur, ne pro benedictione nuptiarum aliquid exigatur.

Svmma Textvs.

LItera huius articuli duabus tantùm cõcluſionibus continetur. Prima concluſio: Nullo modo licet accipere pecuniam pro ſacramentis adminiſtrandis. Probatur: Sacramenta ſunt maximè ſpiritualia, inquantum ſunt cauſa ſpiritualis gratiæ: ergo eorum naturæ repugnat, quod non gratis conferantur. Atque ex conſequenti nullo modo erit licitum pro illorum adminiſtratione pecuniam dare. Secunda concluſio: His, qui adminiſtrant ſacramenta, debetur à populo ſtipendium ſuſtentationis. Probatur ex Paulo. 1. ad Corint. 9. dicẽte: Neſcitis, quoniam qui in ſacrario operãtur, quæ de ſacrario ſunt edunt. &c.

Explicatio Articvli.

Multiplex differentia ſpiritualiũ.

SPiritualia, quę ſunt materia ſimonię, ſunt in multiplici differentia. Quædam enim ſunt ſpiritualia ſecundum eſſentiam, vt gratia gratum faciens, charitas. &c. Et de his non eſt dubiũ, ꝙ emi, aut vendi nõ poſſunt. Alia ſunt ſpiritualia, quę ſunt cauſa rerũ ſpiritualiũ, vt ſacramenta. Alia verò, quæ ſunt effectus rerũ ſpiritualiũ; quales ſunt actus donorum, quæ dicũtur gratiæ gratis datæ. Et tandẽ alia ſunt annexa rebus ſpiritualibus, vt Eccleſiaſtica officia, atq; beneficia. De quib⁹ omnibus ſigillatim poteſt quæri, an poſſint vendi. D. Tho. in hoc articulo ſolũ agit de eo genere ſpiritualiũ, quæ ſunt cauſa, dicturus in ſubſequẽtibus de reliquis. Eſt autẽ aduertendum, quod in adminiſtratione ſacramẽtorum tria poſſumus cõſiderare, ſcilicet, ipſum ſacramentũ, laborem, qui ſuſcipitur in cõfectione ſacramẽti, & perſonam miniſtri, quæ eget vitæ cultu, atq; alimento. Ex quo ſequitur in adminiſtratione ſacramentorum tria eſſe, de quib⁹ poteſt meritò dubitari, vtrùm liceat accipere pecuniam pro illis? Hæc autẽ ſunt ipſum ſacramentum, labor annexus, & ſuſtentatio miniſtri. Quorum ratio atq; venditio diuerſiſsima eſt. Nam aliud eſt vendere ſacramentum, aliud vendere laborẽ; & aliud recipere ſuſtentationem. In ſacramẽto enim vendendo res, quæ ſubijcitur venditioni, eſt ipſa res ſacra, & pro quantitate illius valoris, ſecundum noſtram æſtimationem ſtatuitur pretij magnitudo. At verò qui vendit laborem, nihil aliud ſubijcit venditioni, præter laborem. Ex quo fit, vt in pretio ſtatuẽdo nulla habeatur ratio rei collatæ, ſed tantum laboris ſumpti. In ſtipendio autem ſuſtentationis alia ratio eſt. Nam licèt cauſa, propter quam datur id ſtipendium, ſint labores atque miniſteria, quæ exercentur à ſacerdotibus: tamen id ſtipendium non eſt merces atque pretiũ illorũ laborum. Et ſic nec in eo aſsignando habetur ratio magni, aut minimi laboris, ſed neceſsitatis & indigentiæ. Cum igitur in adminiſtratione ſacramentorum ſint hæc tria, quorum cauſa contingit clericos pecunias petere; de primo, ſcilicet, de ſacramento ipſo, certum eſt eſſe ſimoniam accipere pecuniam, aut aliquid temporale pro illo. De tertio autem, ſcilicet, ſtipendio ſuſtentationis, ſimiliter omnes Doctores fatentur, quod poſſunt miniſtri accipere iliud ſine aliquo peccato. Sed de ſecundo, ſcilicet, de labore inſumpto in adminiſtratione ſpiritualium magna difficultas eſt apud Doctores, vtrùm illius cauſa poſſit ſacerdos accipere pecuniam. De qua re Adrianus quodlib. 9. quæſtio. 1. & Altiſsiodo. 3. p. q. penultima de ſimonia. & Diu. Bonauent. in. 4. d. 25. quæſt. vltima, & Ricardus eadem diſt. q. 2. & Armachanus libro. 10. de quæſtionibus Armenorum ca. 10. & Marſ. in. 4 q. 25. art. 1. & gloſſa in capit. ſignificatum. de præbendis, quam ſequuntur ibi Abbas & Ioannes Andr. & communiter Canoniſtæ tenent, quod licet vendere labores, qui coniuncti ſunt adminiſtrationi ſacramentorum. Quam ſuam ſententiam probant primò ex illo Nume. 18. Vbi dicitur Dominus dediſſe filijs Leui omnes decimas Iſrael pro miniſterio, quo in tabernaculo fœderis inſeruiunt. Et paulò inferius: Comedetis eas vos, & filij veſtri: quia pretium eſt pro miniſterio, quod exercetis in tabernaculo meo: ergo ſtipendia Eccleſiaſtica non ſolùm ſunt ſtipendia ſuſtentationis; ſed etiam laborum præmium. Item Lucæ decimo, loquens Chriſtus de opere ſuorum diſcipulorum dicit: Dignus eſt operarius mercede ſua. Et in ca. clerici. 1. q. 2. dicitur, ꝙ clerici, qui Eccleſiæ fideliter vigilãterq; deſeruiũt ſtipendia ſanctis laboribus debita, ſecundũ ſeruitij ſui meritum à ſacerdotibus accipiant, vbi ſtipendiũ Eccleſiæ merces laboris appellatur. Itẽ ratione ſic argumẽtor: Labor ille eſt aliquid tẽporale: ergo poteſt vẽdi. Et cõfirmatur: Quãdo accidit, vt in aliqua re ſimul coniungantur temporale, & ſpirituale, licet vendere temporale, dũmodo in augendo pretio non habeatur

In adminiſtratione ſacramentorũ tria cõſiderãtur.

Dubiũ græue de vẽdẽte laborem adiunctũ ſacramento.

1. argum.

2. argum.

beatur ratio ſpiritualis, vt eſt videre in calice conſecrato: ſed in adminiſtratione ſacramentorum coniunguntur ſpirituale, & temporale, ſcilicet, ipſum ſacramentum, & labor, qui in eius adminiſtratione conſumitur: ergo licebit vendere laborem, qui eſt temporalis, nulla habita ratione ipſius ſacra
3. argum. menti. Tertiò, id ipſum probari poteſt ex vſu Eccleſiæ, in qua videmus, quod prædicatores ſolent locare ſuos labores, & clerici celebraturi miſſas certis diebus, & in certis locis: id ipſum facere ſolent. Item: Cantores, & qui organa pulſant ingẽtem faciunt quęſtum ex ſuo artificio, atque labore, quantumuis coniunctus ſit cum re ſpirituali, ſcilicet, cum cultu diuino: ergo licitum eſt vẽdere huiuſmodi labores. Contrariam tamen ſententiam tenẽt Durand. in. 4. d. 25. q. 3. & Paludanus eadem d. q. vltima.

¶Ad explicationem tamen difficultatis aduertendum eſt primò, quod labor, qui ſuſcipitur in adminiſtratione ſacramentorum, vel aliarum rerum ſpiritualium poteſt eſſe duplex, vnus coniunctus cum ipſa actione, quæ fieri non poteſt ſine aliqua defatigatio
Labor duplex. ne. Alius antecedens, & caſu potius, quam neceſsitate coniunctus cum ipſa adminiſtratione ſacramentorum. Qualia ſunt itinera quæ interdum ſuſcipiuntur à ſacerdotibus ad adminiſtranda ſacramenta ijs, qui habitant in loco diſtanti. Prætereà eſt aduertendum, quod aliud eſt oblata occaſione adminiſtrare ſacramenta, aliud autem imponere ſibi obligationem ſacramenta adminiſtrandi certis diebus, certis horis, & in certis locis. Vt contingit ſacerdotibus, qui ſuſcipiũt capellanias, quibus obligant ſeipſos ad celebrandum certis horis, & diebus, & c.

1. cõcluſio. ¶His conſtitutis ſit prima concluſio: Labor neceſſario coniunctus cum adminiſtratione ſacramentorum, vel aliarum rerum ſpiritualium nullo modo poteſt vendi; & ſi vẽdatur erit ſimonia. Probatur primo ex D. Auguſtino. Qui ſuper cap. 5. primæ Epiſtolę ad Tim. dicit, loquẽs de ſacerdotibus: Accipiãt à populo neceſsitatis ſuſtentationem, mercedẽ verò laboris ſperent à Deo. Secũdò: Miſſa, verbi gratia, nihil aliud eſt, quam dictio miſſæ: & baptiſmus nihil aliud eſt, quã actio baptiſmi: ſed miſſa, atque baptiſmus vendi non poſſunt, vt manifeſtum eſt, & ab omnibus conceditur: ergo nec actiones illæ laborioſæ ipſis ſacramentis coniunctæ vẽdi poſſunt. Tertiò: Si aliquis operarius teneretur gratis colere meum agrum, nõ poſſet aliquid recipere pro labore colendi: ſed ſic eſt, quod ſacerdotes tenentur gratis celebrare, & gratis baptizare; dicente Chriſto: Gratis accepiſtis, gratis date: ergo nihil poſſunt accipere pro labore. Et confirmatur: Labor, qui coniungitur adminiſtrationi ſacramentorũ, eſt quid ſpirituale: ergo nõ poteſt vẽdi ſine ſimonia. Conſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur: Illa actio laborioſa efficit rẽ ſpiritualẽ, ſcilicet, gratiã, & prætereà habet ortũ à principio ſpirituali, ſcilicet, ordine ſacro: ergo eſt ſpiritualis. Vltimò: Labor, qui cõſumitur in adminiſtratione ſacramẽtorũ, habet quod ſit alicuius valoris ex cõiunctione ſolũ ad actionem ſacram; & ſpiritualẽ: ipſe enim per ſe nihil valet, nec eſt pretio æſtimabilis: ergo ſi vendatur erit ratione rei ſpiritualis, à qua habet valorẽ: hoc autem eſt ſimonia: ergo. Hæc concluſio eſt D. Tho. in hoc articulo, & Caietani in ſumma, verbo, ſimonia, & Sylueſter, verbo, ſimonia. §. 5. & Magiſtri Soti li. 9. de Iuſtitia, q. 6. ar. 1. & Petri de Aliaco in libello, de ſimonia, contra cancellariũ Pariſiẽſem. Abbas etiã in cap. ſuam. de ſimonia. recedit ab opinione, quã tenuerat in ca. ſignificatum, de præbendis. Et reprehendit Ioan. Andr. propterea quod dicit, pro labore adminiſtrandi ſacramenta licere aliquid accipere. Et quidem, ſi pro labore baptizãdi, vel prædicandi licitum eſſet aliquid accipere, nihil prorſus relinqueretur, quod eſſet gratis conferendum, dicente Chriſto, gratis accepiſtis, gratis date: ſicq; præceptum illud taliter torqueretur, vt nihil aliud cõtineret, quam inanem ſonum verborum.

¶Secunda concluſio: Exigere aliquid pro materia ſacramenti, vt pro pane, pro vino, pro oleo, &c. aut etiam pro vſu iſtarũ rerũ, eſt ſimonia. Probatur: Quoniam hæc omnia ſunt intrinſecè & neceſſariò coniuncta cum ipſis ſacramẽtis. Ex dictis infertur, quod erit ſimonia exigere aliquid pro collatione ordinum, ſiue cera ſit, ſiue pecunia. Vt facere ſolent Epiſcopi annulares. De hac cõcluſione videndus eſt Soto li. 9. de Iuſtitia, q. 6. art. 1. *2. cõcluſio.*

¶Tertia cõcluſio: Labores, qui antecedunt adminiſtrationẽ ſacramentorũ; vt cũ quis lõgum iter ſuſcipit, vt abſentibus ſacramẽta ad miniſtret, vendi poſſunt ſine labe ſimoniæ. Probatur: Nã quãuis ſacerdos teneatur gratis celebrare, & baptizare, nõ tamẽ tenetur gratis illud iter facere. Præſertim cũ non ſit neceſſario requiſitus ad adminiſtrationẽ ſacramentorum. Atque adeo poterit illud vẽdere. Et confirmatur. Labor iſte eſt merè tẽporalis, nec habet connexionẽ, niſi per accidens cum re ſpirituali: ergo poteſt vendi. *3. cõcluſio.*

Quarta concluſio: Obligatio, quam ſibi imponũt capellani celebrandi certis diebus, & in certis locis, poteſt pretio æſtimari, atq; vendi ſine vitio ſimoniæ. Hæc concluſio *4. cõcluſio.*

probatur

probatur primò ex cap. ſignificatum. de prę bendis. Vbi huiuſmodi contractus approbantur. Et ratio eſt manifeſta. Nam aliud eſt adminiſtrare ſacramenta, aliud autem teneri, & obligari ad adminiſtrationem certis diebus & in certis locis: ergo quanuis teneatur ſacerdos gratis celebrare, non tenetur gratis celebrare in tali loco, & in tali tẽpore. Sed huic obligationi ſua ſponte ſe ſubijcit; atque ex conſequenti poterit illam vendere. Vnde dico, quod quemadmodum qui dat pecuniam mutuò, non poteſt ratione mutui aliquid accipere: tamen ſi ſe obligauerit, ad mutuandum alicui, quoties voluerit poterit talem obligationem vendere ſine vſura: ità ſacerdos, qui nõ poſſet accipere aliquid pro re ſacra, poterit accipere pro obligatione celebrandi certis horis, & in certis locis.

Ad. 1. arg. ¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta. Vnde ad illud, quod in primo adducitur ex Numeris dico, quod ibi accipitur pretiũ lata ſignificatione, pro eo, ꝙ nos vocamus ſtipendium ſuſtentationis. Ad aliud ex Luca reſpondeo, quod Chriſtus eo in loco non appellat mercedem, aut pretium laboris, ea ſtipendia, quæ accipiunt miniſtri Eccleſiaſtici gratia ſuſtentationis. Sed potius ducta ſimilitudine ex operarijs, quibus merces debetur pro laboribus, probat prædicatoribus Euangelij deberi quod à populo ſuſtententur. Vnde cum dixiſſet; Manete apud illos edentes, & bibentes quæ apud illos ſunt, ſubdit ſtatim: Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Et D. Marcus referens eam ſententiam cap. 8. dicit: Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. Ad aliud ex cap. clerici. 1. q. 2. reſpondeo, quod ſtipendia clericorum, dicuntur debita ſanctis laboribus. Non quia proprie ſint debita, tanquam merces illorũ; ſed quia populus Chriſtianus tenetur talia ſtipendia miniſtris conferre adminiſtrãtibus

Ad. 2. arg. ſacramenta. Ad rationem reſpondet Caietan° articulo ſequẽti, & in ſumma, verbo, ſimonia. Conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad cõfirmationem dicit, quod quotieſcunque aliquid maiori ex parte eſt ſpirituale; tunc nec etiam ratione temporalis adiuncti poteſt vendi; quoniam intelligitur ipſum ſpirituale vendi. Et ità contingit in adminiſtratione ſacramentorum. Cæterũ, quanuis hæc ſolutio ſit bona, reſpõdetur ſecũdo, & melius cũ Victoria in relectione de ſimonia, negando, quod labor neceſſariò cõiunctus cũ adminiſtratione ſacramentorũ ſit aliquid temporale: Nam cũ ſit cauſa rei ſpiritualis; & præterea habeat ortum à principio ſupernaturali, potius eſt dicendum ſpirituale, quã temporale, vt diximus ſupra. Imò potius dico, quod quanuis eſſet labor ille tẽporalis, adhuc tamen non poſſet vendi. Nec ſimilitudo adducta de calice aliquid valet. Nam in calice materia, quæ venditur, habet ſuum valoré ſine ordine ad benedictionem, & conſecrationem, quæ eſt in illo. Et idcircò ipſa per ſe vendi poteſt. Nec qui illã vendit eſt cenſendus aliquid ſpirituale vẽdidiſſe. Cæterum in adminiſtratione ſacramentorum ipſe labor per ſe ſine ordine ad actionem ſpiritualem nullum habet valorem. Et ideò, qui venderet laborem diceretur rem ſpiritualem vendidiſſe. Ad vltimum argu- *Ad. 3. arg.* mentum, deſumptum ex vſu Eccleſiæ reſpõ deo, quod prædicatores non vendunt operas ſuas, ſed tantum exigunt ſtipendium ſuſtẽtationis. De clericis autẽ, qui capellanias ſuſcipiunt, iam eſt dictum concluſione quarta, ꝙ obligatio celebrandi certis diebus, & in certis locis poteſt vendi ſine peccato. Ad aliud de cãtoribus, & muſicis, dicemus ar. ſequẽti.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm *Aliud dubium.* clericus, qui alioqui diues eſt, cùm ſacramenta adminiſtrat, poſsit aliquid accipere? De qua re Raymundus quidam, & Gotfredus, quos citat Syluester verbo, ſimonia. §. 3. partem tenent negatiuam. Imò & ipſe Syluester videtur eidem ſententiæ aſſentiri. Dicit enim tale eſſe turpe lucrum; & quod prę ſefert ſpeciem mali. Poteſtq; probari hæc ſen- *1. argum.* tentia primò ex D. Hieronymo. Qui in epiſtola ad Damaſum, & refertur. 1. q. 2. c. clericos, dicit expreſſe; clericos qui alioqui diuites ſũt, nõ eſſe ſuſtẽtandos de bonis Eccleſiæ. Et Chriſtus Dñs Lucę c. 10. cũ cõceſsit Apoſtolis, vt acciperẽt veſtitũ, atq; cultum, ideò cõceſsit, quia anteà dixerat futuros illos pauperes: ergo qui diuites ſunt nihil poſſunt accipere. Item ratione ſic argumentor: ſtipen- *2. argum.* dium datur miniſtris ratione egeſtatis: ergo qui non indigent nihil poſſunt recipere.

¶His tamen non obſtantibus dico, cleri- *Concluſio. Clericus di ues poteſt accipere ſtipendiũ ab Eccleſia.* co adminiſtranti ſacramenta licitum eſſe accipere ea, quæ ſibi à populo conferuntur gratia ſuſtentationis, quanuis alias ſit diues. Hanc concluſionem tenet Victoria in relectione de ſimonia, Soto lib. 9. de Iuſtitia, q. 6. art. 1. & Gabriel ſuper canon. lectione. 28. Et probatur primo, ex Paulo. 1. ad Corin. 9. dicente: Nemo militat ſuis ſtipendijs: ſed clericus militaret ſuis ſtipendijs ſi alijs inſeruiens ſe ſuis opibus ſuſtentaret: ergo id non tenetur facere. Item in cap. charitatem. 12. q. 2. & in cap. cum ſit Romana. de ſimonia. conceditur, quòd Epiſcopi licet alioqui diuites ſint, poſsint pro Eccleſiarum viſitatione aliquod ſtipendium accipere:

ergo ſimiliter clerici, quanuis alioqui ſint diuites, poterunt accipere quæ ad victum fuerint neceſſaria. Item ratione ſic argumẽtor: Quod clerici poſsint accipere ea, quæ fuerint ad victum neceſſaria, & quod populus teneatur talia illis ſuppeditare cauſa totalis non eſt: quia pauperes ſunt: ſed quia illis miniſtrãt in ſpiritualibus; propter quod dicebat Paulus. 1. ad Corint. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus? ergo clerici quanuis diuites ſint, poterunt talem ſuſtentationem accipere: & populus tenebitur illis illam conferre. Pro hac concluſione videnda ſunt quæ diximus ſuprà q. 86. art. 2.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum ex D. Hieronymo Gloſſa ſuper dictum cap. clericos, multipliciter reſpondet. Nam primum dicit, quod illis verbis non continetur præceptũ, ſed exhortatio. Dicit ſecundo, quòd loquitur de ijs, qui occaſione ampliandi patrimonij quod habent, ſe à diuinis ſubtrahunt ob ſequijs, quibus ſtipendia Eccleſiaſtica danda non ſunt. Vel tertiò dicit, quòd eſt ſermo de quarta pauperibus debita, quæ abundantibus dari prohibetur. Sed quanuis iſtæ expoſitiones ſint conuenientes: vera tamen explicatio eius teſtimonij, meo iudicio, ſumenda eſt ex more antiquo. Pro quo eſt notandum, quòd olim in primitiua Eccleſia mos erat, vt viduæ, & pauperes, & ſacris initiati, ſiue exercerent Eccleſiaſtica miniſteria, ſiue ſecus, alerentur ex Eccleſiæ facultatibus, & ex ærario publico. Dicit ergo D. Hieronymus, quòd clerici ſacris initiati, ſi ſint pauperes, alendi ſunt, quanuis nihil muneris Eccleſiæ exerceant. Tamen ſi habuerint parentes, non ſunt alendi ex Eccleſiæ facultatibus. *Ad. 2. arg.* Ad aliud ex Luca, & ſimiliter ad rationẽ reſpondeo, negãdo, quòd præciſa cauſa, propter quam ſtipendia conferuntur, ſit, quia miniſtri ſunt pauperes; ſed quia altario deſeruiunt. Et nullus cogitur proprijs ſtipendijs militare: vt modo dicebam. Quare quanuis ſint diuites poterunt ſuſtentationis ſtipendia accipere.

Aliud dubium. ¶ Aliud dubium eſt, vtrùm liceat miniſtris Eccleſiæ huiuſmodi ſtipendia ſub pacto po-
Argumen. nere. Et pro parte negatiua eſt argumentum ex cap. finali de pactis, & ex cap. præter. de tranſactionibus, & ex cap. tua nos. de ſimonia. Vbi dicitur, huiuſmodi pacta in rebus ſpiritualibus facta eſſe ſimoniaca. Huius etiã ſententiæ videt eſſe D. Tho. artic. ſequẽti ad. 2. Sed in contrarium eſt cõſuetudo recepta in Eccleſia, qua videmus, q̃ prædicatores, *Sententia Caietani.* & capellani paciſcuntur de ſtipendio percipiendo. Ad hanc difficultatem Caietanus articulo ſequẽti dicit tria. Primum eſt, quòd clericus pauper poteſt exigere ex pacto ſtipendium ſuſtentationis. Dicit ſecũdo, quòd ſi clericus eſt diues, & exercet in Eccleſia miniſterium, cui vel à iure, vel à ſuperiori eſt iam taxatum ſtipendium, poteſt illud in tali caſu exigere. Tertiò dicit, quòd ſi clericus eſt diues, & exercet miniſterium in Eccleſia, cui à iure, vel à ſuperiori non eſt determinatum ſtipendium, tunc non poteſt illud in pactum deducere. Alij autem diſtinguentes de iure diuino, & de iure humano poſitiuo dicunt, quòd ſtando in ſolo iure diuino huiuſmodi pacta licita ſunt, ſiue fiant à miniſtris pauperibus, ſiue diuitibus. Tamen ſtando in iure canonico id non licet, quia prohibitum eſt. *Alia ſentẽtia.*

¶ Nos tamen in hac re ſtatuimus vniuerſalem concluſionem. Qua dicimus licitum eſſe tam iure diuino, quàm humano ſtipendium ſuſtentationis in pactum deducere, atque exigere, ſiue illud ſit taxatum à iure ſiue non. Et quidem de miniſtro paupere, & de ſtipendio à iure determinato, res eſt manifeſta. Sed de ſacerdote diuite, & de ſtipendio non taxato, probatur. Sacerdos dicturus miſſam poteſt velle, vt ſibi victus conferatur neceſſarius, vt ſuprà diximus, nec in hoc aliqua cõmittitur ſimonia: ergo etiã poteſt velle de hoc paciſci. Patet conſequentia: Nam quod iure petitur, iure etiam in pactum deducitur. Et confirmatur: Lege naturæ laboranti debetur victus, ſiue pauper ſit, ſiue diues: ſed paciſci de eo, quod mihi debetur, nullum eſt peccatum: ergo nec paciſci de ſtipendio pro miniſterio. Ad argumentum in contrarium *Ad. argu.* nonnulli reſpondent, iura illa iam eſſe abrogata contraria conſuetudine. Cæterum ſecundo meliùs reſpondetur, quod caſus noſtræ concluſionis in nullo illorum iurium inuenitur. In nullo enim prohibetur pactum de ſtipendio ſuſtentationis, vt conſtabit intuenti. *Sententia autoris.*

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quo nam animo miniſter debeat eſſe affectus in percipiendo ſtipendio, ne peccet peccato ſimoniæ? Quamuis enim ſit licitum percipere ſtipendium, vt diximus: poteſt tamen contingere, vt ſimonia committatur ex praua intentione. Ad hanc difficultatem Sylueſter verbo, ſimonia. §. nono ex ſententia Diui Thomæ, quodlibet. octauo, reſpondet, quod ſi ſacramenti adminiſtratio fiat propter ſtipendium principaliter, ità vt ſtipendium ſit finis actionis, tunc eſt ſimonia; & ſtipendium ſuſtentationis vertitur in pretium. *Dubiũ de animo habendo in receptione ſtipendij.*

Cæte-

Cæterum ſi fiat propter ſtipendium ſecundariò, & minus principaliter nullum eſt peccatum. Hæc ſententia Sylueſtri, atque Diui Thomæ eſt veriſsima, ſed ad maiorem illius explicationem, quærere oportebit, vtrùm qui adminiſtrat ſacramentum non ad miniſtraturus, niſi accepiſſet pecuniam, talis ſit cẽſendus habere ſtipendiũ pro vltimo fine? Ad cuius intelligentiã aduertendum eſt primo, quòd in omni actione, ſiue naturali, ſiue voluntaria duo ſunt neceſſaria. Vnũ eſt vis aliqua, quæ moueat, & impellat ad agendum. Alterum eſt terminus, quo ſe referat actio, & quo adepto conquieſcat. Primum dicitur cauſa motiua. Secundum autem cauſa finalis. Secundo eſt aduertendum, quod in actionibus voluntarijs, quoniam procedunt ex intentione finis ſemper res, quæ eſt finis eſt cauſa mouens: non tamen vice verſa, res quæ eſt cauſa mouens, propterea eſt dicenda cauſa finalis. Ex quo fit, vt in huiuſmodi actionibus, ſint quædam cauſæ motiuæ tantum, & aliæ finales; Quæ partim conueniunt, & partim differunt. Conueniunt quidem in eo, quod vtraque impellit ad agendum, & etiam in eo, quod altera illarum deficiente ceſſat actio. Sed differunt in eo, quod cauſa finalis non ſolum mouet ad agendum, ſed eſt illud, quod vltimo loco efficitur, & comparatur actione, quod in cauſa tantùm mouente non inueniatur. Quæ omnia iſto exemplo fient manifeſta: Si medicus, verbi gratia, meis precibus exoratus medetur ægrotanti, alioqui id nõ facturus, in hoc caſu ſunt duo, quæ mouẽt medicum ad medicinam faciendam, ſcilicet, meæ preces, & ſanitas ipſa, quam inducere optat, & ſperat. Et ſi alterum horum deeſſet nihil faceret. Cæterum meæ preces ſunt tantum cauſa motiua; ſanitas verò eſt cauſa finalis.

In omni actione requiruntur duo.

Duplex cauſa motiua.

1. cõcluſio. ¶His poſitis ſit prima concluſio: Non quicunque adminiſtrat ſacramenta, non adminiſtraturus, niſi accepiſſet ſtipendium, eſt cẽſendus committere ſimoniam, aut habere ſtipendium pro vltimo fine. Probatur, quoniam ſunt quædam cauſæ motiuæ tantum, quæ ſi deficiant ceſſat actio; & talis poteſt eſſe ſtipendium. Vnde non valet hæc conſequentia: Adminiſtrat ſacramenta, alias non adminiſtraturus, niſi accepiſſet ſtipendium: ergo vendit ſacramenta.

2. cõcluſio. ¶Secunda concluſio: Qui ità adminiſtrat ſacramenta, vt non adminiſtraret, niſi eſſet ſtipendium, quia id eſt potiſsimum, quod in illa actione conſequi ſtudet, eſt ſimoniacus. Probatur: Quia habet ſtipendium pro vltimo fine. Et ſic vendit ſacramenta ex ſua intentione, vt dicebant Diu. Thom. atque Sylueſter.

¶ Circa ſolutionem ad primum argumentum eſt grauis difficultas, vtrùm ſi ſacerdos nolit puerum extremè indigentem baptizare, niſi accepto pretio pro ſacramento, tunc liceat patri, vel alicui alteri dare pecuniã pro ſacramẽto, ne puer damnetur, diſcedens ſine baptiſmo? Ad quam difficultatem Diu. Thom. in præſenti dicit, quòd in tali caſu puer eſt baptizandus à parente, vel à quouis alio, potiuſquam à ſacerdote. Quod quidem verum eſt. Sed vt nos caſum in maiores anguſtias redigamus, fingamus eum alterum, qui adeſt, eſſe mancum, vel mutum; ità vt baptizare non poſsit. Et tunc quærimus, vtrùm in tali caſu ſit licitum dare pecuniam pro ſacramento? De qua re variæ ſunt Doctorũ ſententiæ. Nam Panormitanus in capit. cum in Eccleſia. de ſimonia. diſtinguit inter paruulum, & adultum. Et dicit, quod pro paruulo baptizando, licitum eſt in tali caſu dare pecuniam: quia paruulo nullus alius patet aditus ad ſalutem. Cæterum pro adulto non licet; quia adultus poteſt baptiſmo flaminis ſaluari, ſcilicet, charitate atque pœnitentia. Hanc etiam ſententiam tenet Caietanus in præſenti, & Maioris in quarto, diſtinctione vigeſima quinta, quæſtione quinta, ad ſecundum, & Gerſon in tractatu de ſimonia, & alij quos refert Ricardus in quarto, diſtinctione vigeſimaquinta, articulo tertio. Præcipuum fundamentum huius opinionis eſt: Quia in tali caſu dare pecuniam non eſt emere ſacramentum, ſed redimere vexationem, quod vnicuique eſt licitum. Quòd autem tunc ſit vexatio, patet, quia ſacerdos in tali caſu lege diuina tenetur puerum baptizare, & dum non baptizat puer patitur iniuſtum, quod vnuſquiſque à ſe, vel pretio, vel quauis alia ratione repellere poteſt. Cæterùm hæc ſententia, meo iudicio, peccat in multis. Nam primo, ſine cauſa diſtinguit inter adultum, & paruulum. Quia ſi licet paruulo redimere vexationem, etiam licebit adulto. Item planè falſum eſt, quod dare pecuniã in illo caſu non ſit emere ſacramẽtũ. Quia cũ ſacerdos duo mihi proponat: vnum ſe nolle baptizare puerum, in quo ei facit iniuriam; alterum hac vna ſola re ad id ſe adduci poſſe, ſcilicet, ſi detur pecunia pro ſacramẽto, non eſt dubiũ, quin proponatur emptio tanquam medium neceſſarium ad repellendam iniuriam; & quod ad eum finem eam eligit. Soto libro nono de Iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo primo, ad primum, dicit

Dubiũ graue circa ſolutionẽ ad primum.

Sententia Panormitani & Caietani.

Impugnatur præfata ſententia.

Sententia Soti.

dicit, quod quanuis vendere rem ſacram, ſit intrinſecè malum illam tamen emere non eſt ità malum, vt in caſu neceſsitatis fieri non poſsit. Ex quo infert, quod in caſu poſito, ſi qui baptizandus eſt, eſt puer, poſſumus emere ſacramentum: quia puer eſt in extrema neceſsitate. Tamen ſi ſit adultus non eſt danda pecunia; quia poteſt ſibi aliter ſubuenire, ſcilicet, baptiſmo flaminis. Et probat ſuam ſententiam hac ratione. Quãuis recipere aliquid ex mutuo ſit intrinſecè malum; tamen dare aliquid propter mutuũ non eſt ità malum, vt in caſu neceſsitatis non liceat: ergo pari ratione licèt vendere rem ſacram ſit intrinſece malum; tamen emere licebit in caſu neceſsitatis. Hæc ſententia Soti, meo iudicio, ſimiliter continet multa falſa. Nam primò falſum eſt, quod emere rem ſacram non ſit ità malum, ac vendere. Nam venditio ſacri ea ratione eſt intrinſece mala; quia fit iniuria rebus ſacris dum id, quod omne pretium excedit, pretio commenſuratur. Hæc autem iniuria eodem modo fit ex parte ementis, & ex parte vendentis. Quia qui emit rem ſacram, reddit pretium pro re, quæ pretio non æſtimatur. In qua æquà iniuria fit rebus ſacris: ſicut quando pretium exigitur pro illis. Atque adeò, ſi venditio eſt intrinſece mala, ſimiliter & emptio. Et confirmatur; ſimonia, quę primo damnata fuit ore Apoſtolico fuit illa, quæ conſiſtit in emptione, & non in venditione, Simon enim Magus ea ratione fuit damnatus, quia voluit emere gratiam Spiritus ſancti: ergo ità mala eſt emptio ac venditio. Nec argumentum adductum, de eo, qui dat pecuniam pro mutuo, aliquid valet. Nam eſt diuerſa ratio in vſura, & in ſimonia. In vſura enim, qui accipit aliquid vltra ſortem peccat, quia facit iniuriam proximo. Tamẽ qui ſoluit vſuras non peccat, quia facit alteri iniuriam; ſed quia inducit alium ad peccandũ. Vnde quo caſu vſurarius paratus eſt ad mutuandum cum vſura, qui ſoluit illam non peccat. Cæterum in ſimonia vna & eadem ratione peccat, qui vendit rem ſacrã, & qui emit; quia, ſcilicet, vterque facit iniuriam rei ſacræ. Quare fieri non poteſt, vt vno peccante alter non peccet. Et ſic æquè mala eſt emptio ac venditio. Item etiam videtur falſum dicere, quòd licet pro paruulo emere ſacramentum, & non pro adulto. Nam quanuis adultus, in caſu poſito, poſsit ſibi aliter ſubuenire, ſcilicet, baptiſmo flaminis; hæc tamẽ res eſt adeò occulta, & de qua nullus poteſt eſſe certus, vt moraliter loquendo, ſit dicendus exiſtere in extrema neceſsitate. Adrianus quodlib. 9. q. 3. vt hæc argumenta effugeret dicit, vtrumque eſſe licitum, ſcilicet, dare pecuniam pro adulto, & pro paruulo. Sed hæc ſententia ſimiliter eſt falſa. Nam ſi adultus poſſet pecuniã dare pro baptiſmo, quando ei denegatur, quia patitur iniuriam: ſequeretur, quod duobus petentibus idem beneficium, quorum alter ſit dignus, & alter indignus; ſi elector eſſet propenſus ad conferendum beneficiũ indigno, dignus poſſet dare pecuniam electori ad depellendã illam iniuriam: conſequens autem eſt falſum vt conſtat ex cap. Matthæus, de ſimonia, & ex cap. ſicut, eodem titulo. Vbi dicitur quod dare pecuniam ad redimẽdam vexationem electoris, qui denegat beneficium digno, aut confirmatoris, qui non vult confirmare eum, qui iure electus eſt, eſt ſimonia: ergo. Sequela probatur: Nam vterq; patitur vexationem.

Impugnatur Sot.

Sententia Adriani.

¶ Quocircà his omnibus omiſsis ad explicationem difficultatis eſt aduertendum dupliciter poſſe contingere, quòd alicui fiat iniuria. Vno modo, dum non confertur ei id, quod ſibi aliqua ratione eſt debitum. Vt cũ verbi gratia, digno petente beneficium, elector inclinat ſe ad indignum, alio modo dũ ſpoliatur re iam habita, atq; poſſeſſa. Vt cum verbi gratia, clericus, qui iure obtinet beneficium iniuſtè eo ſpoliatur.

Dupliciter alicui poteſt fieri iniuria.

¶ Hoc ſuppoſito ſit prima concluſio: Pretio redimere eam vexationem, quæ conſiſtit in denegatione rei nondum habitæ, eſt emere ipſam rem, quæ denegatur: atq; ex conſequenti, ſi ſit ſpiritualis erit ſimonia. Hæc cõcluſio probatur ex capitulis modo citatis: & ratio eſt manifeſta: Nam homo per talem redemptionem vexationis verè acquirit rem ſpiritualem, quàm antea non habebat: ergo pretio emit illam: & ſic eſt ſimoniacus.

1. Conclu.

¶ Secũda concluſio: Pretio redimere eam vexationem, quæ conſiſtit in ſpoliatione rei iã habitæ, atq; poſſeſſæ non eſt emere ipſam rem. Atq; ex conſequenti, quanuis talis res ſit ſpiritualis non erit ſimonia, probatur: per talem redemptionem vexationis non acquiritur aliqua res de nouo: ergo non eſt dicenda emptio rei ſpiritualis. Ex hoc infertur, quod ſi epiſcopus decreuiſſet ſpoliare clericum beneficio, quod iure habet, niſi ab eo acciperet aliquam pecuniam liceret clerico illã ei dare ſine labe ſimoniæ, nec tunc emeret rem ſpiritualẽ: ſed redimeret vexationẽ.

2. Conclu.

¶ Tertia concluſio: in caſu poſito nullo modo licet dare pecuniam ſacerdoti, nec pro paruulo baptizando, nec pro adulto: quãuis pereat vterq;. Probatur: Quia hoc nõ eſt redimere vexationem; ſed emere rem ſpiritualem; quod eſt intrinſece malum. Gloſſa ſuper

3. Conclu.

per capitulum. baptizandus. 1. quæſtione prima, poſtquam dixit, neutiquam poſſe in tali caſu pretium pro baptiſmo dari, ſubdit ſtatim: Ego tamen potius darem pecuniam, quam puerum ſic dimitterem mori, & bene, licèt non deberem facere. Quibus verbis apertam inuoluit repugnantiam. Nam ſi non deberet, qualiter poſſet bene facere?

4. cõcluſio. ¶Quarta concluſio, ſi aqua non ſuppetit, & illam habet ſolus ſacerdos, licitum eſſet eam à ſacerdote emere. Hæc concluſio eſt Diu. Thom. hic ad primum: quam & communiter tenent omnes Doctores. Et ratio eſt manifeſta: Nam aqua eſt merum elemen tum, nihil habens ſpirituale.

Argum. cõtra. 3. concluſionem. ¶Sed contra tertiam concluſionem ſic argumentor: Iure naturæ vnicuiq; conceſſum eſt, vt iniuriam à ſe repellat, & redimat ſuã vexationem, quacunque ratione poſsit etiã per vim: ergo ſimiliter licebit paruulo in caſu poſito redimere ſuam vexationem. Ad hoc argumentum reſpondetur diſtinguendo antecedens: Nam vexatio eſt duplex. Vna quæ conſiſtit in negatione rei conferendæ. Altera quæ conſiſtit in ablatione rei iam habitæ, vt iam diximus. Et quando vexatio conſiſtit in negatione rei conferendę, ſi illa res emi non poteſt, nec etiam licebit redimere vexationem. Quia redemptio vexationis in tali caſu eſt coniuncta cum emptione, quæ eſt mala. Cæterùm ſi vexatio fiat in ablatione rei iam poſſeſſæ redimi poterit. Et hoc non contingit in caſu poſito.

Reſponſio.

Inſtantia. Sed contra hoc adhuc eſt argumentum. Occidere hominem priuata autoritate eſt malũ, ſed licet id facere ad vim depellendam: ergo ſimiliter, quanuis ſit malum emere rẽ ſacram licebit id facere ad redimendam vexationem. Reſpondetur tamen, conceſſo antecedenti negando conſequentiam. Nam licèt occidere hominem priuata autoritate ſit malum; tamen occidere aggreſſorem nõ eſt malum, vt latè docuimus ſupra quæſtione ſexageſima quarta, articulo ſeptimo. Aggreſſor enim eo ipſo, quod eſt aggreſſor fit indignus, vt ego tenear illius vitam ſeruare. Tamen in caſu poſito ex malitia, & iniuſtitia ſacerdotis non ſequitur, quod ipſi baptiſmo non ſit ſeruandus debitus honor.

Solutio.

Doctrina D. Thom. in ſolutione ad 5. ¶In ſolutione ad quintum argumentum, dicit duo Diuus Thomas. Primum eſt, quod ante ius acquiſitum, nulli licet, pecunia data, redimere vexationem. Secundum, quod poſt ius acquiſitum, licet, oblata pecunia, remouere impedimenta. In quibus etiam cõueniunt communiter Canoniſtæ in dicto capit. Matthæus, de ſimonia, & Sylueſter verbo, ſimonia. §. tertio, regula quarta, Paludanus in quarto, diſtinctione vigeſima quinta, quæſtione quinta, artic. tertio, & Adrianus quodlib. nono. Sed ad maiorem horum intelligentiam, circa primum dictum eſt difficultas, vtrùm in aliquo caſu ante ius acquiſitum, alicui liceat redimere vexationem? Ad cuius explicationem eſt aduertendum, quod illi, qui faciunt vexationem ſunt in duplici differentia. Quidam enim ſunt, qui obeſſe poſſunt, & prodeſſe, vt elector: in cuius voluntate eſt conferre, vel non conferre beneficium. Alij autem ſunt, qui tantum poſſunt obeſſe, & non prodeſſe, vt illi, qui alterius partes tuentur. Quod quidem efficere poſſunt, vel vi, atque dolo, vel pretio, aut precibus ambiendo. Et inter hos hoc eſt diſcriminis, quod obtinere pecunia, vt hi, qui obeſſe & prodeſſe poſſunt, deſiſtant ab iniuria inferenda, virtualiter eſt pretio obtinere, vt mihi beneficium conferatur: quod quidem in rebus ſpiritualibus licitum non eſt. Cæterum contendere pretio, vt illi, qui tantum obeſſe poſſunt, & non prodeſſe, deſiſtant ab iniuria, non eſt obtinere, vt beneficium conferatur, ſed redimere vexationem.

Dubium.

Quo ſuppoſito dico primo; Vexatio, quæ fit ab electore, quanuis ſit iniuſta non poteſt pretio, aut pecunia redimi, ſine ſimonia. Probatur: Quia elector poteſt obeſſe, & prodeſſe. Atque ex conſequenti obtinere pretio ab ipſo, vt deſiſtat ab iniuria inferenda, erit pretio obtinere beneficium, quod eſt illicitum. Dico ſecundo: Vexatio, quæ fit ab alijs ab electore per vim, aut dolum poteſt pretio, & pecunia redimi ſine ſimonia. Itaque dico, quod ſi clericus eo tempore, quo petiturus eſt beneficium ab aliquo per iniuriam domi recluſus tenetur, poterit tunc ab illo pretio obtinere, vt ſibi copia exeundi concedatur ſine vitio ſimoniæ. Probatur: Quia hoc non eſt pretio obtinere rem ſpiritualem, ſed tantum redimere corporalem vexationem: ergo eſt licitum. Et confirmatur: Clericus tunc non aſſequitur pretio, vt ille ſibi aliqua ratione proſit; ſed tantum, ne obſit: ergo non emit rem ſpiritualem. Dico tertio: Si aliquis impediat aliquẽ à conſequutione beneficij, quod iure petit, nõ per vim, aut dolum, ſed pretio, aut precibus ambiendo, licitum erit tunc pretio redimere talẽ vexationem, & oblata pecunia obtinere, vt ille talis deſiſtat ab ambitione, & ab elargitione ſuæ pecuniæ. Hoc dictum eſt contra Magiſtrum Soto. lib. 9. de Iuſtitia, q. 6. artic. 1. ad 5. argumentũ. Probatur tamen eadẽ ratione, qua & ſuperius. Nam cum illi ambitioſi poſſint tantum obeſſe, & non prodeſſe in col-

1. Dictum.

2. Dictum.

3. Dictum.

latione beneficij, pretio obtinere ab illis, vt deſiſtant ab ambitione, non eſt emere beneficium, ſed redimere vexationem, atque ex conſequenti eſt licitum. Dico quarto: Pretio obtinere, vt aliquis cauſam eius clerici, qui petit beneficium, apud electorem, vel elargitione, vel precibus, vel ambitione, tueatur, eſt ſimonia: Probatur: quia hoc non ſolùm eſt depellere iniuriam, ſed etiam parare viam, vt ſibi beneficium conferatur. Ex dictis infertur, quod ante ius acquiſitum, apud illos licet pretio redimere vexationem, qui poſſunt obeſſe & non prodeſſe. Secus autem erit de illis, qui obeſſe & prodeſſe poſſunt. Et hoc modo eſt intelligendus Diuus Thomas in ſuo primo dicto.

4. *Dictum.*

Aliud dubium circa eandē ſolutionē ad. 2

¶Circa ſecundum, in quo affirmat, quòd poſt ius acquiſitum licet oblata pecunia remouere impedimenta, eſt difficultas, vtrùm poſtquam aliquis iure electus eſt, ad ſacerdotium, poſsit à confirmatore pecunia obtinere, vt ſe confirmet? De qua re Maioris in quarto, diſtinctione vigeſimaquinta, partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius eſt: Nam qui iure eſt electus habet iam ius acquiſitum, atque ex conſequenti poteſt pecunia quæcunque impedimenta remouere, iuxta doctrinam Diu. Thomæ in iſto articulo. Hoc tamen non obſtante dico, contrariam ſententiam eſſe veram. Et probatur ex capitulo ſicut. de ſimonia, vbi id expreſſe prohibetur. Et præterea à ratione. Nam qui iure eſt electus ante confirmationem non habet plenum & perfectum ius acquiſitum, ſed in ipſa confirmatione ineſt quædam ſpiritualis iuris collatio, atque ex conſequenti, ſi pecunia acquiratur erit ſimonia. Sed quid dicendum eſt de poſſeſsione, vtrum, ſcilicet, cum aliquis electus & confirmatus mittendus eſt in poſſeſsionem, & ille, ad quem ſpectat in poſſeſsionem mittere recuſat, an in tali caſu liceat pretio agere? Soto loco citato tenet partem negatiuam propter rationem modo adductam. Cæterùm contraria ſententia meo iudicio eſt vera & tenenda. Et ratio eſt: Nam ius ſpirituale plenè atque perfectè acquiritur in confirmatione, & poſſeſsio de nouo addita non eſt acquiſitio alicuius iuris ſpiritualis, ſed iam acquiſiti, atque habiti exterior apprehenſio. Atque ex conſequenti pecuniam dare in illo caſu non erit rem ſpiritualem emere, ſed tantum remouere impedimenta. Quod Diuus Thomas in iſto articulo licitum eſſe dicit.

Conclusio.

Dubium.

¶Vltimum dubium hic examinandum eſt. Vtrùm ſede Apoſtolica vacante, & exiſtente vno magis idoneo ad illam regendam renuentibus Cardinalibus illum eligere, ſit licitum pretio cum illis agere, vt eligant huiuſmodi hominem? Hanc difficultatem late verſat Caietanus opuſculo de ſimonia, quæſtione tertia. Nos tamen ad illius explicationem tres ponimus concluſiones. ¶Prima concluſio: Licitum eſt pretio agere cum electoribus ne eligant perſonam indignam & pernicioſam Eccleſiæ futuram. Probatur: Quia hoc non eſt ſibi, aut alteri acquirere Pontificatum, ſed propulſare iniuriam ab Eccleſia, quæ vexatur, quod eſt licitum. ¶Secunda concluſio: Licitum eſt pretio agere cum electoribus, vt eligant hominem dignum propoſitum in communi. Probatur: Petere, vt non eligant indignum, eſt petere, vt eligant dignum in communi: ſed licet pretio agere, vt non eligatur indignus, vt patet ex prima concluſione: ergo etiam erit licitum agere, vt eligatur dignus in communi. Item: Eccleſia habet ius acquiſitum ad hoc, vt ſe regendam tradant homini digno: ergo qui id pretio quærit non acquirit aliquod ius Eccleſiæ: ſed defendit illam ab iniuria.

1. *cõcluſio.*

2. *cõcluſio.*

¶Tertia concluſio: Agere pretio cum electoribus, vt vna aliqua certa perſona, quanuis ſit digna, eligatur, eſt ſimonia & illicitum. Hæc concluſio eſt contra Magiſtrum Soto loco citato. Qui dicit, id eſſe licitum propter ingentem neceſsitatem. Perſiſtit enim in ea opinione, qua tenuit, ſimoniam ex parte emptionis non eſſe ità intrinſece malam, vt in caſu neceſsitatis non liceat emere rem ſpiritualem, vt dixit de ſacramento. Hæc tamen ſententia ſatis fuit à nobis in ſuperioribus improbata, cum diximus tam ex parte ementis, quam ex parte vendentis ſimoniam eſſe intrinſecè malam; quia vtrobique eſt eadem malitia. Et ſic pro nunc tantum probatur concluſio. Nam agere cũ electoribus pretio, vt vna certa perſona eligatur eſt acquirere pecunia pontificatum, & ius ſpirituale illi perſonæ; atque ex conſequenti ſimonia.

3. *Cõcluſio*

¶In ſolutione ad ſextum argumentum agit Diu. Thom. de modo, quo eſt licitum dare pecuniam pro matrimonio contrahendo. Reprehenditq; prius quoſdam, qui affirmabant, id licere. Quoniam matrimonium non eſt ſacramentum conferens gratiam: atque adeo nihil ſpirituale emitur. Hanc ſententiam tribuit Syluеſter verbo. ſimonia. §. octauo, Gloſſę ſuper cap. quidquid. 1. quæſtione prima, & Soto tribuit eandem cuidam Bernardo in apparatu ſuper capit. cum in Eccleſia. de ſimonia. Imò dicit, Magiſtrum

Modus quo eſt licitũ dare pecuniã pro matrimonio.

ſtrum ſententiarum in eiuſdem ſententiæ ſuſpicionem veniſſe apud quoſdam; propterea quòd in 4. diſt. 26. id ſacramentum aliter non explicauerit, quam dicendo, illud in remedium naturæ fuiſſe inſtitutum. Sed quidquid ſit de ſententia Magiſtri, certa fide tenendum eſſe puto, quòd omnia ſacramenta nouæ legis gratiam conferunt, vt cõmuniter explicant Doctores ſequuti D. Th. 3. p. q. 62. art. 1. Quo tanquam vero ſuppoſito, ad difficultatem propoſitam reſpondendum eſt; quòd quoniam matrimonium habet duo, ſcilicet, eſſe ſacramentum, & contractum quendam in officium naturæ inſtitutum, dotalis pecunia nõ pro matrimonio, quatenus eſt ſacramentum, & ſpiritualis gratiæ cauſa inſtrumentalis; ſed quatenus eſt in officium naturæ, pro ſubleuandis oneribus illius, quæ ſine ſumptibus exiſtere nequeũt, confertur. Pro benedictionibus quidem nuptiarum aliquid exigere eſt ſimonia; quanuis ſponte oblatum recipi poſſit; vt habetur in cap. cum in Eccleſia. extra, eodem titulo. Si ſacerdos, ad quem ſpectat, non vult alteri dare licentiam nuptias benedicendi, niſi pro pecunia, idque facit non quia intendit licentiam vẽdere, ſed ſibi prouidere de portione oblationum eum contingente nõ eſt ſimonia, vt ex mente Panormitani docet Syluester loco citato. Et idem eſt ſecundum eũdem de licentia confitendi & concionandi. Præſumetur tamen licentiam vendere voluiſſe, ſi exigat maiorem ſummam, quam dicta portio valere exiſtimatur. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

Articvlvs III.

¶ Vtrùm liceat dare & accipere pecuniam pro ſpiritualibus actibus?

q. 4. di. 25. q. 3. art. 2. q. 2. & quo. lib. 8. art. 11.

Ad Tertivm ſic procedi-tur. Videtur, quòd licitum ſit dare, & accipere pecuniam pro ſpiritualibus actibus. Vſus enim prophetię eſt ſpiritualis actus. Sed pro vſu prophetiæ olim aliquid dabatur, vt patet. 1. Reg. 9. & 3. Reg. 13. ergo videtur, quòd liceat dare & accipere pecuniam pro actu ſpirituali.

2 ¶ Præterea, Oratio, prædicatio, laus diuina ſunt actus maximè ſpirituales. Sed ad impetrandum orationum ſuffragia, pecunia datur ſanctis viris, ſecundum illud Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, Prædicatoribus etiam ſpiritualia ſeminantibus tẽporalia debentur, ſecundum Apoſto. 1. ad Cor. 9. Celebrantibus etiam diuinas laudes in Eccleſiaſtico officio, & proceſsiones facientibus, aliquid datur: & quandoque annui redditus ad hoc aſſignantur: ergo licitum eſt pro ſpiritualibus actibus accipere aliquid.

3 ¶ Præterea, Scientia non eſt minus ſpiritualis quàm poteſtas. Sed pro vſu ſcientiæ licet pecuniam accipere: ſicut aduocato licet vendere iuſtum patrocinium, & medico conſilium ſanitatis, & magiſtro officium doctrinæ: ergo pari ratione videtur, quòd liceat prælato aliquid accipere pro vſu ſpiritualis ſuæ poteſtatis: puta, pro correctione, vel diſpenſatione, vel aliquo huiuſmodi.

4 ¶ Præterea, Religio eſt ſtatus ſpiritualis perfectionis. Sed in aliquibus monaſterijs aliquid ab his qui recipiuntur, exigitur: ergo licet pro ſpiritualibus aliquid exigere.

¶ Sed Contra eſt, quod * dicitur. 1. q. 1. Quicquid inuiſibilis gratiæ conſolatione tribuitur, nunquam quæſtibus, vel quibuſlibet præmijs venundari penitus debet. Sed omnia huiuſmodi ſpiritualia per inuiſibilem gratiã tribuuntur: ergo non licet ea quęſtibus vel præmijs venundare. * 1. q. 1. cap. Quicquid.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſacramenta dicuntur ſpiritualia, quia ſpiritualem conferunt gratiam, ita etiam quędam alia dicuntur ſpiritualia, quia ex ſpirituali gratia procedũt, & ad eam diſponunt: quæ tamen per hominum miniſteriũ exhibentur, quos oportet à populo ſuſtẽtari, cui ſpiritualia adminiſtrant: ſecundum illud 1. ad Cor. 9. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Et ideo vendere quod ſpirituale eſt, in huiuſmodi actibus aut emere, ſimoniacum eſt. Sed accipere aut dare aliquid pro ſuſtentatione miniſtrantium ſpiritualia: ſecundum ordinationem Eccleſiæ & conſuetudinem approbatam, licitum eſt: ita tamẽ quòd deſit intentio emptionis, vel venditionis:

nis: & quòd ab inuitis non exigatur per ſpiritualium ſubtractionem quæ ſunt exhibenda. Hoc enim haberet quandã venditionis ſpeciem. Gratis tamen ſpiritualibus prius exhibitis, licite poſſunt ſtatutæ & conſuetæ oblationes, & quicunque alij prouentus, exigi à nolentibus & valentibus ſoluere, autoritate ſuperioris interueniente.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod ſicut Hier.* dicit ſuper Michæã: munera quædam ſponte exhibebantur bonis prophetis ad ſuſtentationem ipſorum, non quaſi ad emendum prophetiæ vſum: quem tamen Pſeudoprophetæ retorquebant ad quæſtum.

Poſt med. cõmentarij ad 3. c. Michæe, to. 6.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd illi qui dant eleemoſynas pauperibus, vt orationum ab ipſis ſuffragia impetrẽt, non eo tenore dant quaſi intendentes orationes emere. Sed per gratuitam beneficentiam, pauperum animos prouocant ad hoc, quòd pro eis gratis & ex charitate orent. Prædicantibus etiam temporalia debentur, ad ſuſtentationẽ prædicantium: non autem ad emendũ prædicationis verbum. Vnde ſuper illud 1. ad Timoth. 5. Qui bene præſunt preſbyteri, &c. dicit * gloſ. Neceſsitatis eſt accipere vnde viuitur, charitatis eſt præbere: non tamen venale eſt Euangelium, vt pro his prædicetur. Si enim ſic vendunt, magnam rem vili vendunt pretio. Similiter etiam aliqua temporalia dantur Deum laudãtibus in celebratione eccleſiaſtici officij, ſiue pro viuis ſiue pro mortuis, non quaſi pretium, ſed quaſi ſuſtentationis ſtipendium. Et eo etiam tenore pro proceſsionibus faciendis in aliquo funere, aliquę eleemoſynæ recipiuntur. Si autem huiuſmodi pacto interueniente fiant, aut etiam cũ intentione emptionis vel venditionis, ſimonia eſſet. Vnde illicita eſſet ordinatio, ſi in aliqua Eccleſia ſtatueretur, quod non fieret proceſsio in funere alicuius, niſi ſolueret certam pecuniæ quãtitatem: quia per tale ſtatutum præcluderetur via gratis officium pietatis aliquibus impendendi. Magis autem licita eſſet ordinatio, ſi ſtatueretur quòd omnibus certam eleemoſynam dantibus talis honor exhiberetur: quia per hoc non præcluderetur via alijs exhibendi. Et præterea prima ordinatio habet ſpeciem exactionis. Secunda autẽ habet ſpeciem gratuitæ recompenſationis.

Et Aug. in li. de Paſt. c. 2. non lõgè à fi. tom. 9.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille cui committitur ſpiritualis poteſtas, ex officio obligatur ad vſum poteſtatis ſibi commiſſæ in ſpiritualium diſpẽſatione: & etiam pro ſua ſuſtentatione ſtatuta ſtipendia habet ex redditibus Eccleſiæ. Et ideo ſi aliquid acciperet pro vſu ſpiritualis poteſtatis, non intelligeretur locare operas ſuas, quas ex debito ſuſcepti officij debet impendere, ſed intelligeretur vendere ipſum ſpiritualis gratiæ vſum. Et propter hoc non licet pro quacunque diſpenſatione aliquid accipere. Nec etiã pro hoc quòd vices ſuas committant, nec etiam pro hoc quod ſubditos ſuos corrigant, vel à corrigendo deſiſtant. Licet tamen eis accipere procurationes, quando ſubditos viſitant: non quaſi pretium correctionis, ſed quaſi debitum ſtipendium. Ille autem qui habet ſcientiam, & non ſuſcipit, cum hoc officium ex quo obligetur alijs vſum ſcientiæ impendere, licitè poteſt pretium ſuæ doctrinæ vel cõſilij accipere: non quaſi veritatem, aut ſcientiam vendẽs, ſed quaſi operas ſuas locans. Si autem ex officio ad hoc teneretur, intelligeretur ipſam vendere veritatem, vnde grauiter peccaret. Sicut patet in illis, qui inſtituuntur in aliquibus Eccleſijs ad docendum clericos Eccleſiæ, & alios pauperes, pro quo ab Eccleſia beneficium recipiunt: à quibus non licet eis aliquid recipere, nec ad hoc quod doceant, nec ad hoc quòd aliqua feſta faciant, vel prætermittant.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pro ingreſſu monaſterij non licet aliquid exigere vel accipere quaſi pretium. Licet tamen, ſi monaſterium ſit tenue, quod non ſufficiat ad tot perſonas nutriendas, gratis quidem ingreſſum monaſterij

naſterij exhibere, ſed accipere aliquid pro victu perſonæ quæ in monaſterio fuerit recipienda, ſi ad hoc non ſufficiant monaſterij opes. Similiter etiam licitum eſt ſi propter deuotionem quã aliquis ad monaſterium oſtendit, largas eleemoſynas faciendo, facilius in monaſterio recipiatur. Sicut etiam licitum eſt aliquem è conuerſo prouocare ad deuotionem monaſterij per temporalia beneficia: vt ex hoc inclinetur ad monaſterij ingreſſum, licet non ſit licitum ex pacto aliquid dare, vel recipere, pro ingreſſu monaſterij: vt habetur* 1.q.2.cap. Quàm pio.

1.q.2. cap. Quàm pio.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quòd quemadmodum ſacramenta dicuntur ſpiritualia, quia ſpiritualem conferunt gratiam, ità etiã ſunt alia, quæ dicuntur ſpiritualia, quia ex ſpirituali gratia procedunt, & ad eam diſponũt, quæ per hominum miniſterium exhibẽtur, & ideò ſpirituales actiones appellantur; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Qui miniſtrant populo in huiuſmodi actionibus ſpiritualibus ſunt ab ipſo populo ſuſtentandi. Probatur ex Paulo. 1. ad Corinth. 9. dicente: Nemo militat ſuis ſtipendijs, &c. Secunda concluſio: Accipere aliquid pro ipſa ſpirituali actione eſt ſimonia.

Explicatio Articvli.

Actio ſpiritualis quæ dicatur.

PRo intelligentia huius articuli aduertẽdum eſt, quòd nomine actionum ſpiritualium intelligit D. Th. in præſenti, ea, quę nos diximus eſſe ſpiritualia ſecundum effectum, quia proficiſcũtur à re ſpirituali, qualia ſunt orare, prophetia, ſepultura, vox doctrinæ, &c. Ratio autem, propter quam D. Thom. ſeparatim poſuit quæſtionem de his actionibus ſpiritualibus eſt, quia cum ſint operoſiores eminereque in eis videatur aliquid temporale, magis quam in ſacramẽtis, eſt ſpecialis ratio dubitandi, an in illis ſit licitum operas & labores locare; vel potius de eis ſit habenda eadem ratio, quæ de ſacramentis. Multi nanq; ex illis, qui dicebãt labores ſacramentorum non poſſe locari tenuerunt harum actionum operas locari poſſe. Cæterùm meo iudicio idem prorſus eſt dicendum de illis, quod de ſacramentis. Nam ſicut in adminiſtratione ſacramentorum poſſumus aliquid accipere in ſtipendium ſuſtentationis, & non in pretium pro ipſa adminiſtratione, ità etiam in iſtis actionibus poſſumus aliquid accipere nõ in pretium, ſed in ſuſtentationem. Sed eſt aduertẽdum eſſe latiſsimum diſcrimen inter iſtas actiones, & adminiſtrationem ſacramentorum. Nam in iſtis actionibus ſæpè ſæpiùs cõiunguntur multa, quæ ad ipſas obeundas neceſſaria non ſunt, ſuntq; maximi laboris, vt eſt videre in ſepultura. Ad ſepeliendũ enim hominem non eſt per ſe neceſſarium adhibere celebrem pompam muſicæ, atque funeris; ſed coniunguntur hæc ad ſplendorẽ & ornatum. Ex quo fit, vt locari poſſint atque vendi. Præterquã quod etiã eſt certũ, quòd ratione funeris poſſunt ſacerdotes aliquid accipere in ſtipendium ſuſtentationis. Caietanus in præſenti artic. & in ſum. verbo, ſimonia, aduertit quòd res compoſitæ ex ſpirituali, & corporali ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, in quibus principale eſt ſpirituale; & temporale eſt quaſi acceſſorium. Aliæ verò ſunt è contra, in quibus temporale præſtat; & id quod eſt ſpirituale accedit. Et quia acceſſorium ſequitur ſemper naturam ſui principalis, fit, vt res prioris generis vendi non poſſint, quia cenſerentur vendi ratione eius, quod eſt principale. Et huius generis ſunt, non ſolum ſacramenta, & actiones iſtæ, quas D. Th. ſpirituales appellat; ſed etiam omnia ea, quæ cum illis coniunguntur neceſſario. At verò res ſecundi generis poſſunt vendi, vt vaſa ſacra, & veſtimenta, vt diximus in ſuperioribus. Ex quorum determinatione quid etiam in hoc articulo ſit dicendum manifeſtè colligitur. Sunt enim concluſiones, quas D. Thom. in hoc articulo ponit prorſus eædem cum illis, quas conſtituit artic. præcedenti.

Res compoſitæ ex corporali & ſpirituali ſunt in duplici differentia.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum dicit D. Thom. quòd epiſcopus ratione diſpenſationis ſui muneris nihil poteſt exigere. Circa quod eſt aduertendum, quòd diſpenſationis nomine intelligit non ſolum legum poſitiuarum relaxationem; ſed etiam omnẽ illam functionem, quæ pertinet ad officium epiſcopi. Ex quo conſtat, quam graue peccatum ſit, aut pro diſpẽſatione legum, aut pro corrigendo, ſiue deſiſtendo à correptione alijſque ſimilibus aliquid accipere. Hæc enim omnia paſtoralis officij munera ſunt. Quin potius exiſtimant aliqui viri docti, quòd nec pro viſitatione epiſcopatus, quãdo ille pinguis eſt, & decimæ abundant, licitum eſt aliquid accipere. Cæterum hoc falſum eſt, vt conſtat ex cap. charitatem. 12. quæſt. 2. & ex cap. cum ſit Romana. de ſimonia.

Nota circa ſol. ad 3.

Quid poſſit epiſcopus accipere pro ſuis functionibus.

nia. Vbi dicitur, quòd epiſcopi, quamuis alio qui diuites ſint; poſſunt aliquid accipere in ſtipendium pro viſitatione. De miniſtris autem, qui epiſcopis in ſuis functionibus miniſtrant, vt examinatores, notarij, &c. vtrùm poſsint aliquid accipere? Videndus eſt Syluester, verbo, ſimonia. §. 3. De quibus omnibus generaliter dico, quòd pro his, quæ neceſſario coniuncta ſunt cum adminiſtratione ſacramentorum, aut aliorum actuum ſpiritualiũ, nihil accipi poteſt, niſi in ſtipendiũ ſuſtentationis. Ità tamen, quòd habeatur ratio doctrinæ Panorm. in cap. ſuam. de ſimo. Vbi dicit, conſuetudine introduci poſſe, vt aliquid detur pro ſpirituali ſine ſimonia, quando non præceſsit exactio, ſed ex mera liberalitate, & deuotione pꝓpuli talis conſuetudo fuit introducta. Pro quo etiam facit cap. ad Apoſtolicam. eodem tit. Dixi notãter, quando non præceſsit exactio. Nam ſi præcedens exactio dedit cauſam tali conſuetudini, tunc nihil valet conſuetudo; quoniã habet initium vitioſum. Loquendo tamẽ peculiariter de adminiſtratione ſacramentorũ, dico, quòd nullo modo oblationes ſtatutæ & cõſuetæ, aut quicunq; alij prouẽtus debẽt à nolẽtibus exigi, niſi ipſis ſpiritualibus prius exhibitis, vt docet D. Th. in hoc artic.

De miniſtris epiſcopi.

Nota circa eãdẽ ſolu.

¶ In eadem ſolutione ad tertium dicit D. Tho. quòd qui docet aliquam facultatem conductus ſtipendio publico, non poteſt doctrinæ cauſa aliquid exigere. Ex quo Hoſtiẽſis in cap. quia nonnullis. de magiſtris, motus fuit, vt diceret, huiuſmodi magiſtros nullum alium quæſtum facere poſſe, ſed exiſtimo proculdubio hoc eſſe falſum. Et ſic dico, quòd qui ſtipendio publico eſt conductus ad legẽdum ſemel quotidie, ſi vis legat poterit ſtipendium exigere ab ijs, quos docet. Quin potius affirmo, quòd quamuis ſemel tantum legat, ſi petat aliud ſtipendium non peccabit peccato ſimoniæ, ſed peccato iniuſtitiæ. Quia pro eo, pro quo ſtipendium publicum habet, aliud exigit. Atque ex conſequenti duplici mercede afficitur pro vno labore, quod eſt contra iuſtitiam. Et hoc intelligitur loquendo de ſcientijs, & artibus in genere. Nã ſi peculiariter de Theologia ſit ſermo, inter ipſam & alias ſcientias, atque facultates naturales, aliqua eſt differentia in hac parte, vt diximus art. 1. Nec D. Th. aduerſatur huic noſtræ ſententiæ. Qui, vt conſtat ex exemplo ab ipſo iniuncto, loquitur in caſu, quo Eccleſia habet canonicatum, aut certum ſtipẽdium decretum pro cathedra, vt eã habens gratis doceat pauperes, & ipſe vltra tale ſtipendium aliquid aliud exigit. In quo quidẽ delinquit; nec tamen propterea contra faciens ſimoniæ labe eſt denotandus.

¶ In ſolutione ad quartum argumentum agit D. Tho. de ſtatu monachali. Et dicit, ꝙ admittere aliquẽ ad religionẽ pro pecunia eſt ſimonia. Quod quidẽ conſtat manifeſtè ex. c. quã pio. 1. q. 2. & ex. c. de regularibus. de ſimonia. Sed eſt difficultas; quæ nam ſit ratio, propter quã dare aliquid pro ingreſſu religionis eſt ſimonia? Et ratio dubitãdi eſt; Ex eo, quòd aliquis fiat monachus nihil ſpirituale ei confertur: ergo accipere pecuniã pro ingreſſu religionis non eſt ſimonia. Ad hanc difficultatem nonnulli reſpondent, ꝙ dare aliquid pro ingreſſu religionis eſt ſimonia. Quia redditus monaſterij conſtant ex decimis, & prouentibus eccleſiaſticis. Is autem, qui fit monachus eo ipſo acquirit ius vt ſuſtentetur à monaſterio ex illis redditibus; & ſic acquirit pretio ius ſpirituale. Sed hæc ſententia eſt omnino falſa. Primo; Quia certum eſt, plura eſſe monaſteria, quorũ redditus nõ ſunt eccleſiaſtici. Et præterea; Quia ius percipiendi decimas ſolet dari meris ſecularibus; nec eſt aliquid ſpirituale.

De ingreſſu religionis.

¶ Quocirca dico, quòd qui dat pecuniam pro ingreſſu religionis eſt ſimoniacus. Nõ, quia acquirit aliquod ius ſpirituale: ſed quia ipſe ſtatus religionis eſt quid ſpirituale, ſcilicet, ſpiritualis quædam viuẽdi ratio à Chriſto Domino, & Apoſtolis inſtituta, atq; profecta. Ex quo fit, vt ad eam homines ſint admittendi gratis. Licebit tamẽ ei, qui fit monachus dare monaſterio bona ſua, vel partẽ illorum, dummodo id faciat nõ coactus, nec ex pacto aliquo tacito, vel expreſſo, ſed merè voluntariè. Nam cũ monachi poſsint ab alijs eleemoſynas accipere; nõ eſt, cur illas nõ accipiant ab ijs, qui religionẽ ingrediuntur.

Sententia autoris.

¶ Sed dubium eſt, vtrùm pro ſuſtentatione eius, qui fit monachus, poſsit ab eo aliquid exigi? Et pro parte negatiua, eſt argumentũ: Eo ipſo, quòd aliquis fit monachus, acquirit ius, vt alatur à monaſterio: ergo, ſi pro ingreſſu religionis non poteſt aliquid exigi, nec pro ſuſtentatione licebit. Hoc tamen non obſtante dico, quòd ſi monaſterium eſt tenue, licet accipere aliquid pro ſuſtentatione. Ità tenet Diu. Thomas hic ad 4. Et ratio eſt: Quia hoc non eſt vendere religionis ſtatum, aut ius ſpirituale illum conſequens, ſed prouidere monaſterio, vt poſsit commodè monachum alere. Ex quo ſequitur, quòd ſi is, qui futurus eſt monachus fuerit debilis, vel claudus, vel alioqui inutilis ad vitæ actiones, poterit monaſterium aliquid amplius exigere; quia huiuſmodi homines faciunt maiores ſumptus, nec ipſi ſuo labore, aut induſtria

Dubium.

Reſponſio.

poſſunt

poſſunt rem familiarem monaſterij augere.

Aliud dubium. ¶ Sed quid dicendum eſt, ſi monaſterium fuerit opulentum? Quæ quæſtio poteſt habere duplicem ſenſum. Primus eſt, vtrùm id facere ſit ſimonia. Secundus, vtrùm dato, quòd non ſit ſimonia, ſit licitũ? Et in vtroque ſenſu diſputatur in præſenti. Vnde ſit

1. Conclu. prima concluſio. Exigere aliquid pro victu, & ſuſtentatione eius, qui ingreditur religionem, etiam in monaſterio opulento, atque diuite, non eſt ſimonia. Probatur: Quia ſi hoc eſſet ſimonia in monaſterio diuite; pari ratione eſſet in paupere. Conditio enim monaſterij non facit, vt victus, cuius cauſa aliquid accipitur, ſit quid ſpirituale. Ita tenet

2. Conclu. Sylueſter, verbo, ſimonia. §. 15. Secunda concluſio: Accipere aliquid pro victu eius, qui ingreditur monaſterium opulentum; eſt illicitum. Probatur: Quia præſefert ſpeciem ſimoniæ. Et item: Quia eſt aperta auaritia. Et hoc probant omnia iura, quæ adduci ſolent communiter à Canoniſtis ad probandum, quòd hoc facere eſt ſimonia. Quæ videre eſt apud Sylueſtrum loco citato. Ex hoc infertur, quam alienum ſit à ratione id, quod in monaſterijs monialium fieri ſolet, vt quo monaſteria ſunt ditiora, tantò à futuris monachis exigant maiores dotes. Poſſunt tamẽ excuſari eo, quòd monachæ in illis monaſterijs faciunt maiores ſumptus. De hac re videndus eſt Sylueſter loco citato. Vbi etiam ponit plures alios caſus particulares, qui à me conſulto prætermittuntur; quia ex præcedentibus eorum ſolutio facilè conſtabit.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm liceat accipere pecuniam pro ijs, quæ ſunt ſpiritualibus annexa?

Supr. ar. 1. ad 6. & 4. diſt. 25. q. 3. art. 2. q. 3. AD QVARTVM ſic procedi tur. Videtur, quòd licitum ſit pecuniam accipere pro his, quæ ſunt ſpiritualibus annexa. Omnia enim temporalia videntur ſpiritualibus eſſe annexa, quia temporalia ſunt propter ſpiritualia quærenda. Si ergo non licet vendere ea, quæ ſunt ſpiritualibus annexa: nihil tẽporale vendere licebit, quod paret eſſe falſum.

Li. 2. de offi. c. 28. to. 1. & habetur. 12. q. 2. c. Aurũ. 2 ¶ Præterea, Nihil videtur magis eſſe ſpiritualibus annexum quàm vaſa conſecrata. Sed calicem licet vendere pro redemptione captiuorum, vt Amb.* dicit: ergo licitum eſt vẽdere ea quæ ſunt ſpiritualibus annexa.

3 ¶ Præterea, Spiritualibus annexa dicuntur ius ſepulturæ, ius patronatus, & ius primogenituræ ſecũdum antiquos (quia primogeniti ante legem ſacerdotis officio fungebantur) & etiam ius accipiendi decimas. Sed Abraham emit ab Ephron ſpeluncam duplicem in ſepulturam, vt habetur Geneſ. 23. Iacob autem emit ab Eſau ius primogenituræ. vt habetur Geneſ. 25. Ius etiam patronatus tranſit cum re vendita, & in feudum conceditur. Decimæ etiam cõceſſæ ſunt quibuſdam militibus & redimi poſſunt. Prælati etiam interdum retinent ſibi ad tempus fructus præbendarum quas conferunt, cum tamẽ præbendæ ſunt ſpiritualibus annexæ: ergo licet emere & vendere ea quæ ſunt ſpiritualibus annexa.

¶ SED CONTRA eſt, quod *dicit Paſchalis Papa: & habetur. 1. quæſt. 3. cap. ſi quis obiecerit. Quiſquis horum alterum vendit, ſine quo nec alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Eccleſiam, vel præbendam, vel aliquod Eccleſiaſticum. *1. q. 3. c. Si quis obiecerit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliquid poteſt eſſe annexum ſpiritualibus dupliciter. Vno modo, ſicut ex ſpiritualibus dependens, ſicut habere beneficia eccleſiaſtica, dicitur ſpiritualibus annexum, quia non competit niſi habenti officium clericale. Vnde huiuſmodi nullo modo poſſunt eſſe ſine ſpiritualibus. Et propter hoc ea nullo modo vendere licet: quia eis venditis intelliguntur etiam ſpiritualia venditioni ſubijci. Quædã autem ſunt annexa ſpiritualibus, inquantum ad ſpiritualia ordinantur: ſicut ius patronatus, quod ordinatur ad præſentandum clericos ad eccleſiaſtica beneficia: & vaſa ſacra, quæ ordinãtur ad ſacramentorũ vſum: vnde huiuſmodi non præſupponunt ſpiritualia, ſed magis ea ordine temporis præcedunt. Et ideo aliquo modo vẽdi poſſunt, non autem inquantum ſunt ſpiritualibus annexa.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd

quòd omnia temporalia annectuntur ſpiritualibus ſicut fini. Et ideo ipſa quidem temporalia vendere licet, ſed ordo eorum ad ſpiritualia ſub venditione cadere non debet.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd etiam vaſa ſacra ſunt ſpiritualibus annexa ſicut fini: & ideo eorum conſecratio vendi non debet. Tamen pro neceſsitate Eccleſiæ & pauperum materia eorũ vendi poteſt, dummodo præmiſſa oratione prius confringantur: quia poſt cõfractionem non intelliguntur eſſe vaſa ſacra, ſed purum metallum. Vnde ſi ex eadem materia ſimilia vaſa integrarentur, indigerent iterum conſecrari.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſpelũca duplex quam Abraham emit in ſepulturam, non habetur quòd erat terra conſecrata ad ſepeliendum: & ideo licebat Abrahæ terram illam emere ad vſum ſepulturæ, vt ibi inſtitueret ſepulchrum: ſicut etiam nunc liceret emere aliquem agrum communem ad inſtituendum ibi cœmeterium vel etiam Eccleſiam. Tamen quia apud gentiles loca ſepulturæ deputata, religioſa reputabantur, ſi Ephron pro loco ſepulturæ intendit pretium accipere, peccauit vẽdens: licet Abraham non peccauerit emens: quia nõ intendebat emere niſi terram communem. Licet enim etiam nunc terram, vbi quondam fuit eccleſia, vendere aut emere in caſu neceſsitatis: ſicut & de materia ſacrorum vaſorum dictum * eſt. Vel excuſatur Abraham, quia in hoc redemit ſuam vexationem. Quanuis enim Ephron gratis ei ſepulturã offerret, perpendit tamẽ Abraham, quod gratis recipere ſine eius offenſa non poſſet.

In ſolut. præce. arg.

¶ Ius autem primogenituræ debebatur Iacob ex diuina electione: ſecundũ illud Malac. 1. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Et ideo Eſau peccauit primogenita vendens: Iacob autem non peccauit emendo, quia intelligitur ſuã vexationem redemiſſe. Ius autem patronatus per ſe vendi non poteſt, nec in feudum dari, ſed tranſit cum villa quæ venditur vel conceditur. Ius autẽ ſpirituale accipiendi decimas non conceditur laicis, ſed tantummodo res tẽporales quæ nomine decimæ dantur, vt ſupra dictum * eſt. Circa collationẽ vero beneficiorum ſciendum eſt, quòd ſi epiſcopus antequam beneficium ali cui conferat, ob aliquam cauſam ordinauerit aliquid ſubtrahendum de fructibus beneficij conferendi, & in pios vſus expendendum, non eſt illicitum. Si vero ab eo cui beneficium confert, requirat aliquid ſibi exhiberi de fructibus illius beneficij, idẽ eſt ac ſi aliquod munus ab eo exigeret, & non caret vitio ſimoniæ.

Quæſt. 88. art. 3.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd dupliciter contingit aliquid eſſe ſpirituali annexum, vno modo ſicut dependens ex ipſo ſpirituali, vt beneficium eccleſiaſticum, quod dependet ex officio clericali; quia nõ datur, niſi clericis; alio modo tanquam ordinatum ad aliquid ſpirituale, vt ius patronatus, quod ordinatur ad præſentandos clericos ad beneficia, & vaſa ſacra, quæ ordinantur ad ſacramentorum vſum, reſpondet D. Thom. ad propoſitã difficultatem per duas propoſitiones. Prima cõcluſio: Ea, quæ ſic ſunt annexa ſpiritualibus, vt ab illis dependeãt, nulla ratione emi, aut vendi poſſunt. Probatur: Quia cùm hæc nõ poſsint eſſe ſine ſpiritualibus, qui ea venderet videretur vendere ſpiritualia. Secunda concluſio: Ea, quæ dicuntur annexa ſpiritualibus: quia ordinantur ad illa, vendi poſſunt dummodo non vendantur, quatenus ſunt annexa ſpiritualibus. Probatur: Hæc nõ præſupponunt ſpiritualia; ſed potius ordine naturæ præcedunt. ergo vt ſic, vendi poterunt abſque eo, quòd vẽdatur aliquid ſpirituale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca primam concluſionem, in qua de venditione beneficiorum eſt ſermo, aduertendum eſt, quòd ea eſt certa, ſi intelligatur ſecundũ ius poſitiuum. Certũ eſt enim quòd venditio beneficiorũ eccleſiaſticorũ iure poſitiuo eſt prohibita, & ſic mala, vt conſtat ex. c. ſi quis Doctor, & ex. c. ſi quis epiſcopus, & ex. c. ſi quis obiecerit, & ex. c. quæſitum. 1. q. 3. & ex toto titulo. de ſimo. Sed dubium eſt, vtrũ hæc venditio ſit tantũ prohibita iure poſitiuo, an vero etiã ſit prohibita iure diuino, & naturali? Quod eſt quærere, vtrũ tantũ ſit mala, quia prohibita, vel potius prohibita quia mala? De qua re duæ

Dubiũ circa 1. cõclu.

ſunt

ſunt ſententiæ extremæ, & vna media inter
1. Sentent. vtramq;. Prima ſentẽtia quæ aſſerit vẽditionẽ eccleſiaſticorũ beneficiorũ eſſe tãtũ prohibitã iure poſitiuo. Ex quo colligũt autores huius ſententiæ, ꝙ Papa ſine peccato poteſt vendere beneficia eccleſiaſtica. Ità tenet glo. in c. ex parte, el. 1. de offic. deleg. quam illic Anto. de But. & Cardi. c. 1. de ſimo. cõ-
2. Sentent. probãt. Secunda opinio eſt in alio extremo, quæ aſſerit omnẽ venditionẽ eccleſiaſticorũ beneficiorũ eſſe prohibitã iure diuino, & naturali: hãc videtur tenere D. Th. in hoc art.
3. Sentent. Tertia ſententia eſt Panor. in c. 1. de ſimon. & in repetitio. ſuper. c. extirpandæ. de præbend. §. qui verò. nu. 53. & Hoſt. in c. vlt. de ſimon. Qui dicunt, quorundã beneficiorum venditionẽ eſſe prohibitã iure diuino, & naturali, aliorũ autẽ tantũ iure poſitiuo. Nam beneficia, quæ habent annexã adminiſtratiõnẽ ordinis & clauiũ prohibita ſunt vẽdi iure diuino & naturali. Quæ verò nõ habent huiuſmodi annexa prohibẽtur vendi tantũ iure poſitiuo. Et fundamentũ huius opinionis eſt; Quia ordo pertinet ad ius diuinũ. Et quando aliqua duo ità ſunt cõiuncta, & colligata, vt vnũ ex altero dependeat, cum vnũ venditur, & aliud vẽdi intelligitur; vt patet ex. c. ſi quis obiecerit. 1. q. 3. Quare, qui vẽdit beneficiũ, quod habẽt annexã adminiſtrationem ordinis, videtur etiã & ipſam adminiſtrationẽ & ordinẽ vẽdere, quod eſt ſimoniacũ. ¶ Vt videamus, quæ nã harũ opinionũ ſit vera, atq; tenenda, aduertendũ eſt primò ex Caiet. q. 1. de ſimonia, quòd in quolibet beneficio eccleſiaſtico duo poſſumus cõſiderare. ſ. clericatũ, & titulũ præbendæ. Nomine clericatus intelligimus in præſenti quoſcunq, ordines etiã minores, & primã tonſurã. Eſt nanq; clericatus nihil aliud, quã quædã traditio ſeu addictio ad miniſtrãdum diuinis officijs. Vnde clerici dicti ſunt qui à cæteris omnibus occupationibus ſemoti in ſortem Domini eliguntur, vt docet Vrban. Papa in Epiſt. ad omnes Epiſcopos, & Iſid. c. clericos. 21. d. Et hinc fit, vt qui primã tonſuram accipiunt dicere præcipiantur: Dominus pars hæreditatis meæ, &c. Eſt autẽ clericatus quædã res ſpiritualis, quia omne officiũ clerici in ſpiritualibus cõſiſtit, vt cõſtat ex D. Th. Qui in hoc art. clericatũ appellat rem ſpiritualẽ, & beneficiũ eccleſiaſticũ dicit eſſe ſpirituali annexũ, quia eſt annexum clericatui. Et ſic in omni beneficio eccleſiaſtico eſt aliquid ſpirituale, quod vẽdi nõ poteſt, ſcilicet, clericatus. ¶ Secundo eſt aduertẽdũ, quòd ius præbendæ continet in ſe quatuor, ſcilicet, ius ad petendũ ſtipendiũ, ſtipẽdiũ ipſum, ius ad tale & tantũ ſtipendiũ, & in tali loco, & vltimò ipſum ſtipendiũ tale, & tantum. Ex his autẽ quatuor duo vltima, ſcilicet, certa & diffinita quantitas ſtipẽdij, & ius ad illam, ex iure poſitiuo, hominũq; inſtitutione determinantur. Nam, quod hoc beneficium habeat quotannis centũ aureos & in tali loco eſt de iure poſitiuo. Cæterũ ſtipendium abſolutè, & ius ad illud petendũ eſt de iure diuino & naturali, vt patet ex Paul. 1. ad Cor. 9. dicente; Non alligabis os boui trituranti. Quod & docet. 1. ad Tim. 5. Et ſic apud Ægyptios ſacerdotes alebãtur ex ærarijs publicis, vt cõſtat ex Geneſ. c. 47. Et inter Iudæos tribus Leui, quæ erat ſacerdotalis, non accepit hæreditatẽ cum alijs tribubus filiorum Iſrael, eo quòd ratione officij alendi erãt à populo, vt patet ex Num. cap. 35. & ex lib. Ioſue cap. 14. Ex quo ſequitur, ius petendi ſtipẽdium eſſe aliquid diuinum, & ſpirituale; atq; ex conſequenti non vẽdibile. ¶ Tertiò eſt aduertendũ, quòd quẽ admodũ non eſt aliud præceptum ſanctificare feſtum, & aliud ſanctificare hoc feſtũ, ſed vnum atque idem indeterminatũ à Deo & determinatum ab eccleſia: ità etiam non eſt aliud ius petendi ſtipendium, & aliud ius petendi tale ac tantum ſtipendium. Sed hoc ſecundum eſt quaſi prioris determinatio. Ex quo ſequitur, quòd ſi ius petendi ſtipendiũ abſolutè eſt aliquid ſpirituale; ſimiliter etiã erit ſpirituale ius petendi tale ac tantũ ſtipẽdium, poſtquam ab eccleſia fuerit determinatum. ¶ His ſuppoſitis ſit concluſio: Vendere quodcunq; beneficium eccleſiaſticũ, etiã ſi non habeat ordinis, aut clauiũ adminiſtrationem, eſt ſimonia de iure naturali, & diuino. Probatur: Omne beneficium eccleſiaſticũ dependet ex clericatu, vt diximus in primo notabili: ſed clericatus eſt quid ſpirituale: ergo ſi vendatur erit ſimonia, contra ius naturale & diuinum. Et confirmatur: In vno quoq; beneficio eccleſiaſtico includitur ius ſpirituale petendi ſtipendium: ergo ſi venda tur erit ſimonia. Hanc concluſionem tenet Armachan. lib. 10. de quæſtionibus Armenorum. c. 16. & Albertus in 4. q. 25. art. 4. Durand. eadem. d. q. 5. Palud. q. 4. Adria quodl. 9. art. 2. Caiet. opuſc. de ſimonia. q. 1. & Soto lib. 9. de iuſtitia. q. 7. art. 1. Quo loco reprehendit Caietan. propterea quod dicit, ordines minores eſſe introductos iure diuino. Ipſe enim affirmat fuiſſe introductos iure tantum poſitiuo. Nec ex hoc ſequitur, quod vẽdere beneficium, quod tantum eſt annexum ordinibus minoribus, ſit ſimonia ſolum de iure poſitiuo. Nam licet ordines minores ſint introducti iure humano; tamen poſtquam ſunt introducti, ità efficiuntur res ſa-

In beneficio conſideratur duo.

Ius præbendæ continet quatuor.

Ius ad ſtipẽdium & ius ad tantum ſtipendium eſt idem.

Concluſio.

cræ

cræ & ſpirituales, vt illorum venditio ſit ſimonia de iure naturali, & diuino. Quidquid tamen de hoc ſit, noſtra concluſio eſt vera, & certa. Atq; etiam exiſtimo verum, quod affirmat Caiet. nempe, quòd ordines minores, & prima tonſura fuerunt introducti iure diuino, quidquid dicat Soto. Et probatur primò: Nã cum iſti ordines minores ſemper fuerint in eccleſia, vt colligitur apertè ex ca no. 4. Apoſtolorũ, & ex canone. 25. & ex ca none. 69. & ex Epiſt. 3. Clemen. diſcipuli D. Petri, & ex Epiſt. 12. Ignatij diſcipuli D. Ioã nis, qui omnes loquuntur de minoribus or dinibus, non aliter, quã de re veteri, nec in. ueniantur ab aliquo alio, quã à Chriſto Dño inſtitutæ; conſequens eſt, vt ſint de iure diui no. Ité prætereà iſti ordines minores efficiũt cũ maioribus vnum ſacramentũ ordinis, cu ius ſunt partes integrales: ſed omnia ſacramẽ ta ſunt inſtituta à Chriſto, vt eſt diffinitũ in Conc. Trid. ſeſſ. 6. cano. 1. ergo ſunt de iure diuino. Ex dictis infero primò, quòd nec etiã Summus Pontifex poteſt vendere, aut dare licentiã ad vendendũ huiuſmodi beneficia. Ipſe enim non habet poteſtatẽ ſupra ius di uinum. Infero ſecundò, quòd clericus nõ po teſt vendere clerico ius petendi huiuſmodi ſtipendiũ. Nam quanuis clericus ſit capax huius iuris; ipſa tamen res nõ eſt vendibilis; quia eſt ſpiritualis. Infero tertiò, quòd ſi be neficium habet aliquẽ fundum non licebit illum vendere cum illo titulo, vt emptor ha beat ius petendi ſtipendium debitum cleri co. Sed poterit vendi, ſi prius deſinat eſſe ec cleſiæ. Illa autem beneficia, quæ non ſunt an nexa clericatui, vt procuratio, & ſacriſtia, &c. vẽdi poterunt ſine ſimonia, quantũ atti net ad ius diuinum: licet iure poſitiuo ſint prohibita, vt patet ex cap. Saluator. 1. quæ-ſtione. 3.

Ordines minores ſunt de iure diuino.

1. Corolla.

2. Corolla.

3. Corolla.

¶ Sed dubium eſt de beneficijs præſtimo nialibus, vtrùm eorum venditio ſit ſimonia de iure naturali, & diuino. Et ratio dubitãdi eſt; Quia cum huiuſmodi beneficia ſint in ſtituta ad ſuſtentandos clericos in ſtudijs li terarum, nec dẽtur propter aliquod munus ſpirituale, videntur eſſe temporalia, & ſic vẽ di poſſe ſine ſimonia, quæ ſit contra ius na turale, & diuinum. Ad explicationem huius difficultatis eſt aduertendũ primò, q; in hu iuſmodi beneficijs prẽſtimonialibus tria poſ ſumus conſiderare. Primũ eſt fructus ipſi. Se cundũ ius percipiẽdi fructus. Tertiũ eſt cau ſa, propter quã huiuſmodi beneficia fuerũt inſtituta. Et quidẽ de primo certũ eſt, quòd eſt aliquid temporale. De ſecundo verò idẽ faciendum eſt iudicium, quod de tertio. Nã cũ ius petendi fructus nalcatur ex cauſa, pro pter quam talia beneficia fuerunt inſtituta, ſi cauſa eſt temporalis, & ius ipſum erit tẽ porale. Si autem cauſa eſt ſpiritualis, & ius percipiendi fructus erit ſpirituale.

Dubiũ de beneficijs prẽſtimonialibus.

Nota. 1.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd in be neficijs prẽſtimonialibus cauſa, ex qua naſ citur ius petendi redditus, non ſolum eſt of cium, in quo ipſi beneficiati exercentur, ſed etiam omne illud, cuius rationem habuerũt inſtitutores, cum primum talia beneficia in ſtituerunt. Hoc autem nõ ſolum fuit ſtudiũ literarum; ſed etiam, vt his ſtudijs doctiores facti clerici cultum eccleſiaſticũ, ac diuinũ amplificarent, & ſic eſſent vtiliores eccleſię. Et propteteà non niſi à clericis voluerunt obtineri. Ex quo ſequitur, quòd cauſa tota lis, atque integra, ex qua natum eſt ius per cipiendi redditus horum beneficiorum, eſt ſtudium literarũ, & ordo ſacer, & ſpes, quæ habetur fore, vt ex illis ſtudijs eccleſia mag nam vtilitatem percipiat. Atque ex conſe quenti cum ordo ſacer, & ſalus animarum, quæ ſperatur ex illis ſtudijs, ſit aliquid ſpiri tuale; cauſa etiam, ex qua naſcitur ius perci piendi fructus, vel totaliter, vel ſaltem ma iori ex parte erit ſpiritualis. Hæc omnia ra tione ipſa conſtant; nec indigent probatione.

Nota. 2.

¶ His ſuppoſitis ſit concluſio: Contra ius naturale, & diuinum eſt vendere beneficia prætimonialia, nec id poteſt facere Papa ſi ne ſimonia. Probatur: Ius quod continetur in illis beneficijs, eſt ſpirituale: ergo ſi ven datur erit ſimonia contra ius naturale, & di uinum. Conſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur: De eo iure eſt iudicandum, ſicut de cauſa: ſed cauſa, ex qua naſcitur eſt ſpiri tualis, vt diximus in ſecundo notabili: ergo & ipſum ius. Et per hæc patet ſolutio ad ra tionem dubitandi.

Concluſio.

¶ Sed quid dicendũ eſt de ſtipendijs mili taribus, quæ vulgò appellantur, encomien das, vtrùm illa vendere ſit ſimonia? Ad cu ius explicationem dico primò, quòd ven dere huiuſmodi ſtipendia militaria, eſt illi citum, & peccatum mortale. Probatur: Tũ, quia eſt contra intentionem fundatorum, qui voluerunt, vt ea gratis donarentur de fenſuris Chriſtianam rempublicam. Tum etiam; quia eſt contra bonum reipublicæ. Quia ſi huiuſmodi ſtipendia venderentur, non ad optimos quoſque & fortiores vi ros, ſed ad ocioſos, & diuites deuenirent. Dico ſecundò, quòd vendere ſtipendia mi litaria meo iudicio non eſt ſimonia. Proba tur: Ius habendi illa ſtipendia eſt aliquid tẽ porale; ſicut & cauſa & finis illius, ſcilicet, militia: ergo ſi vẽdatur nõ erit ſimonia, cõtra ius

Dubiũ de ſtipendijs militaribus 1. Dictum.

2. Dictum.

ius naturale & diuinum. Et ſi quis obiiciat; Ordo, verbi gratia, de Calatraua, vel de Alcantara, eſt quædam religio, in qua fit profeſſio, ordinanturque homines ad diuinum cultum: ergo ſi eius encomendæ vendantur erit ſimonia; reſpondeo, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam, quamuis ordinentur huiuſmodi religiones vltimatè ad diuinum cultum, proprius tamen finis huius inſtituti eſt quid temporale, ſcilicet, militia, & non vltimi, ſed proximi finis eſt habenda ratio. Nam ſi vltimi haberetur, omnium rerum venditio eſſet ſimonia cum omnia, quæ ſunt in Chriſtiana republica, vltimatè referantur in diuinum cultum.

Dubium de pēſionibus. ¶ Sed eſt dubium conſequens de penſionibus, vtrùm vendi poſsint ſine ſimonia? Quæ res eſt difficilis intellectu, & de qua ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Nam Panormitanus in capitulo. cum dilectus. de præbendis, & Adrianus quodlibet. nono. & Caietanus in tractatu decem & ſeptem quæſtionum quæſtione 10. dicunt, quod ius penſionum eſt mere temporale, ac proinde vendi poſſunt ſine ſimonia. Probat Caietanus ſuam ſententiam primò, quia conferuntur laicis. Secundo, quia qui illas habent non obligantur ad aliquod munus Eccleſiaſticum exercendum, nec tenentur ſuſcipere ſacros ordines. Contrariam tamen ſententiam tenet Maioris in quarto diſtinctione 25. quæſtio. 5. Ex quo etiam infert, quod qui habent huiuſmodi penſiones tenentur ad officium diuinum. Præcipuum fundamentum huius opinionis eſt: Nam, vel penſio eſt aliquid ſpirituale, vel aliquid temporale. Si primum, habeo intentum. Si ſecundum, ergo non poteſt dari pro beneficio. Conſequens autem eſt falſum, vt conſtat ex vſu Eccleſiæ, quo videmus ſæpè ſæpius beneficia dari pro penſionibus: ergo dicendū eſt, quod penſiones ſunt ſpirituales: atque ex conſequenti non poſſunt vendi.

Sententia Caietani.

Sententia Maioris.

Nota 1. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò, quod nos in præſenti vocamus penſiones, quando ex redditibus Eccleſiaſtici beneficii pars aliqua ab eo, qui beneficium habet confertur alteri autoritate, & iuſſu ſummi Pontificis. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod quamuis iure naturæ poſito miniſterio Eccleſiaſtico, & ordine ſacro ſtatim ſequatur iuspetendi ſtipendium. Nihil enim eſt magis conſonum rationi, atque naturæ, vt qui laborat manducet. Quo circa illa vox Domini: Dignus eſt mercenarius mercede ſua, cenſenda eſt etiam vox naturæ. Tamen, quod habenti beneficium detur tale, ac tantum ſtipendium, puta, decima pars bonorum, id iure poſitiuo fuit introductum. Ex quo ſequitur, quod pontifices quantum attinet ad quantitatem ſtipēdii, multa poſſunt innouare. ¶ Tertio eſt aduertendum, quod quia Papa non eſt dominus redditum Eccleſiaſticorum, ſed tantum diſpenſator, non poterit inſtituere, vt qui habet beneficiū Eccleſiaſticum det alteri partem ſuorum reddituū, niſi interueniat aliqua rationabilis cauſa ex iis, propter quas huiuſmodi pēſiones ſunt inſtitutæ. Quapropter recenſere oportebit cauſas legitimas, propter quas penſiones ſunt inſtitutæ. Prima eſt, vt cum beneficiato, morbo, vel ſenio confecto, & minus idoneo ad ſuum munus exercendum datur coadiutor. Tunc enim iuſtum eſt, vt ſocio laboris pars aliqua mercedis, vel beneficii conferatur. Secunda cauſa eſt, cùm is, qui plures annos ſeruiuit Eccleſiæ, vel in epiſcopatu, vel in alio beneficio poſteà reſignat id beneficium, vel epiſcopatū. Tunc enim etiā iuſtū, eſt, vt illi pars aliqua beneficii conferatur, & tanquā miles veteranus publicis ſtipendiis alatur. Tertia cauſa eſt, cùm aliquis rē Eccleſiæ, vel temporalem, vel ſpiritualem auget, aut augere poteſt, vel doctrina, vel ſanctitate, vel in propulſandis hoſtibus, aut propagā dis finibus reipublicæ Eccleſiaſticæ eſt exercitatus. Nam & huic iuſtum eſt, vt pēſio detur. Quarta cauſa eſt quādo aliquis clericus eſt inopia oppreſſus. Quia ratio poſtulat, vt is etiam publicis opibus alatur. Quinta cauſa, cū duobus clericis idē beneficium petentibus, & litigantibus res eſt dubia. Nam tunc ad dirimendas lites iuſtum eſt, vt vni beneficiū, & alteri penſio tribuatur. De quo genere penſionū fit mentio in cap. niſi eſſent. de præbendis. Vltima cauſa verſatur in permutationibus beneficiorū, quæ habet inæquales redditus. Quia tūc poteſt Papa illi qui beneficium minus pingue accepit, ex diuiti beneficio aliquā penſionem dare & præter has cauſas penſionū inſtituendarū reliquæ omnes ſunt iniuſtæ. Ex quo infero primò pēſiones, quæ hac noſtra ætate cōferuntur maxima ex parte eſſe iniuſtas, & tā dātes quā accipiētes valde in eo peccare. Quia non dantur pro bono cōmuni, & cauſa legitima, ſed pro arbitratu regū, & ſummorū Pōtificū, vt ſuos familiares opibus augeāt. Et vt hac ratione, quæ ſibi priuatim exhibētur obſequia præmio afficiāt. Niſi forte iuſtificētur ea ratione qua diximus poſſe iuſtificari ſupra q. 63. art. 2. Vbi etiā de his cauſis nōnihil diximus. Infero ſecūdo, quod pēſiones ſunt in quadrupli ci differentia. Quædā enim ſunt, quæ dātur pro miniſterio ſpirituali, quo quis fungitur,

Nota 2.

Nota 3.

Iuſtæ cauſæ pēſiones imponendi.

vel in prædicatione, vel in adiuuando alterũ. Aliæ quæ dantur ijs, qui promouent rem Eccleſiaſticam temporalem. Et aliæ, quæ dantur propter ordines ſacros tantum. Vt cum aliquis clericus infirmatur. Et tandem vltimæ ſunt, quæ dantur illis, qui cedunt ſuis beneficijs, illaque vel reſignant, vel permutant. Si quæ autem aliæ penſiones inueniantur, erunt iniuſtæ, tanquam illæ, quæ ſine legitima, & ſufficienti cauſa fuerunt impoſitæ.

1. Concluſ. ¶ His conſtitutis ſit prima concluſio: Penſiones primi generis quæ dantur pro miniſterio aliquo ſpirituali, quo quis aut fungitur, aut functus eſt. Vt quæ dantur concionatoribus; nec emi nec vendi poſſunt. Et illas redimere erit ſimonia. Probatur: Ius percipiendi huiuſmodi pẽſiones eſt aliquid ſpirituale, vt pote dimanans ex cauſa ſpirituali: ergo ſi vendatur erit ſimonia. ¶ Secunda concluſio: Penſiones ſecundi generis, quæ dãtur pro miniſterio temporali, quod quis exhibuit Eccleſiæ, quales ſunt penſiones, quæ militibus conceduntur poſſunt emi, atq, vẽdi, & ſimiliter redimi abſque ſimonia. Probatur: Ius percipiendi huiuſmodi penſiones, eſt mere tẽporale, ſicut & cauſa propter quã datur eſt temporalis: ergo ſi vendatur non erit ſimonia. ¶ Tertia concluſio: Pẽſiones tertij generis, quæ dantur ratione ordinis tantum, vt quæ conferuntur clerico inopi, vel ægroto, non poſſunt vendi ſine ſimonia. Probatur: Quia titulus huius penſionis eſt ſpiritualis, ſcilicet, clericatus. Quarta concluſio: Penſiones quarti generis, vt quæ interueniunt in permutationibus beneficiorum, vendi non poſſunt ſine ſimonia. Hæc concluſio eſt contra Caietanum, vbi ſupra. Illam tamen tenet Victoria in relectione de ſimonia, numero 53. Et probatur efficaci argumento, quod poſuimus, pro opinione Maioris. Quod tale eſt. Iſtæ penſiones dantur pro beneficijs: ergo ſunt aliquid ſpirituale. Patet conſequentia: Quia ſi temporales eſſent non poſſent dari pro beneficiis, ſine ſimonia. ¶ Quinta concluſio: Penſiones iniuſtæ, quæ ſine idonea cauſa fuerunt impoſitæ, ſi vendantur, non erit ſimonia. Probatur: Huiuſmodi penſiones non ſunt conceſſæ alicui titulo ſpirituali: ergo qui vendit illas, licet poſſit peccare aliud peccatum, non tamẽ peccabit peccatũ ſimoniæ. Et hæc dicta ſint de penſionibus.

2. Concluſ. 3. Concluſ. 4. Concluſ. 5. concluſ.

Dubium de permutatione beneficiorum. ¶ Eſt aliud dubium de permutationibus beneficiorum, vtrùm ſcilicet, beneficia permutare ſit ſimonia. Ad cuius explicationem ſit prima concluſio: Commutare præbendam pro præbenda, beneficium pro beneficio, ſimpliciter & abſolutè loquendo, non eſt ſimonia. Probatur: Quia tantum commutatur res ſpiritualis pro ſpirituali, quod quidem non eſt ſimonia, vt diximus articulo primo huius quæſtionis. Cæterum ſi huiuſmodi permutationes fiant ſine autoritate Papæ erit grauiſsimum peccatum: quod & punitur pœna ſimoniæ, vt eo loco diximus. Secunda concluſio: Reſignare beneficium in manu Epiſcopi, vel ſummi Pontificis ea lege tantum, vt detur certæ perſonæ, non eſt ſimonia. Hæc concluſio eſt contra Gloſſam, quæ in capitu. ex parte. el primero, de officio delegati, tenet, quod reſignare beneficium Eccleſiaſticum in fauorem tertiæ perſonæ eſt ſimonia. Probatur tamen noſtra ſententia. In tali reſignatione nulla ſubeſt venditio rei ſpiritualis: ergo non eſt ſimonia. Imò dico talem reſignationem ex ſe eſſe licitam, niſi ex aliquo praua fine, vel circunſtantia vitietur. ¶ Tertia concluſio: Reſignare, vel commutare beneficium cum pacto recipiendæ penſionis, ità, vt id pactum lateat ſummum Pontificem, meo iudicio, eſt ſimonia. Et ratio eſt: Nam cum penſio in beneficiis ſtatui non poſsit, niſi à Papa, ea, quæ ponitur à priuata perſona ignorante ſummo Pontifice, non erit habenda pro penſione, ſed pro pretio beneficii collati: atque ex conſequenti erit ſimonia. ¶ Quarta concluſio: Reſignare beneficium, & præbendam totis redditibus retentis pro penſione eſt grauiſsimum peccatum, & ſumma iniuſtitia maximè in beneficiis curatis. Probatur. Quia eſt contra ius diuinum, & naturale, vt qui actu miniſtrat Eccleſiæ, ex officio nihil ſtipendii percipiat, & percipiat ille, cui nec cura incumbit, nec miniſtrat. Ex quo fit, vt iure poſitiuo ſit ſtatutum, vt penſiones non excedant tertiam partem præbendæ, vel fructuum beneficiorum, vt colligitur ex capitulo ad quæſtiones. de rerum permutatione. Aliqui in commutationibus faciendis, non ſolum fructuum quantitatem, verum etiam honorem, & dignitatem ſacerdotii æſtimare ſolent. Ità, vt cum Archidiaconatus, aut Decanatus alicuius illuſtris Eccleſiæ pro ſimplici præbenda permutatur, etiam ſi fructus fuerint pares, alia inſuper penſio pro dignitate exigatur. Sed id qua ratione fieri poſſit non video; cum dignitas res ſpiritualis ſit, & in dicto capitulo, ad quæſtiones, expreſſe caueatur, ne permutatio dignitatum, cum fructuum penſione miſceatur; ſed per ſe ſimpliciter ſacerdotium pro ſacerdotio, & dignitas pro dignitate, abſque aliqua refuſione pecu-

1. concluſ. 2. concluſ.

niæ permutetur, & ſeorſum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compenſentur.

¶In ſolutione ad tertium argu. dicit multa D. Tho. Et quidem, quãtum attinet ad Abraham, qui emit ab Ephron agrum ad ſepelien dam vxorem, tenenda eſt prima reſponſio D. Tho. qua dicit, eum agrum eo tempore non fuiſſe ſacrum, vt bene docet Abulenſis ſupra vigeſimum quintum caput Geneſis contra Liranum. Et ſic ſimoniam non commiſit. Sed dubium eſt, vtrùm modo apud nos, qui habemus templa conſecrata, loca cœmeterij ſepeliendis mortuis pretio vendere ſit ſimonia? Ad cuius explicationem dico primò, certum eſſe, quod vendere munus ſepeliendi, atque etiam ipſam ſepulturam eſt ſimonia. Probatur: Munus ſepeliẽdi eſt quid religioſum & ſpirituale, quod miniſtri Eccleſiaſtici gratis exhibere tenẽtur: ergo ſi vẽdatur erit ſimonia. Sed quod nec etiã ipſa terra, aut ſepultura vẽdi poſſit probatur: Sine ſepultura munus ſepeliendi exerceri nõ poteſt: ergo ſicut vendere munus ſepeliendi eſt ſimonia; ità etiam erit ſimonia vendere ſepulturam. Antecedens eſt manifeſtum, & cõſequentia probatur ex ijs, quæ diximus art. 2. cùm de ſacramentis ageremus. Vbi oſtendimus, quod quia ſacramenta vendi non poſſunt, nec etiam poteſt vendi materia illis neceſſario coniuncta. Tandem hoc ipſum probatur ex c. ad abolendam de ſepulturis, & ex cap cum in Eccleſia de ſimonia. & ex capit. ad Apoſtolicam. & ex cap. non ſatis. eodem titulo. Dico ſecundo, quod ſepeliri maiori, vel minori pompa, & in digniori loco vendi poteſt ſine ſimonia. Probatur: Nam huiuſmodi res ex abundanti, & non neceſſario ſunt coniunctæ cum officio ſepeliendi; atque adeo vendi poſſunt. Sicut & diximus de laboribus, & rebus non neceſſariò coniunctis cum adminiſtratione ſacramentorum. Dico tertio, quod abſolutè loquendo, licitum eſt recipere pro ſepultura & officio ſepeliendi ea, quæ ſecundum laudabilem conſuetudinem dari ſolẽt. Nam iſta cenſentur dari non pro ſepultura, aut pro officio ſepeliendi, ſed vt ſuppetat victus miniſtris Eccleſiæ. De hac re eſt videndus Sylueſter verbo, ſimonia. §. 11.

Dubium de emptione ſepulturæ. 1. dictum.

2. dictum.

3. dictum.

De Iacob emente primogenituram.

¶ In eadem ſolutione ad tertium dicit D. Tho. quod Iacob emens ab Eſau primogeniturã, quæ ſpiritualis erat, vt docet Abulẽſis ſuper 25. caput Geneſis, non cõmiſit ſimoniã. Quia in rei veritate nihil emit; ſed tantum quod ſuum erat ab iniuſto poſſeſſore redemit. Quod quidem verum eſt, cæterum huius rei ratio non aſsignatur ab autore. Et ea eſt. Quia dominus reuelauit diuinitus Rebeccæ ſe velle, quod minor natu eſſet habendus pro primogenito. Quod & Rebecca reuelauit Iacob, quem magnopere deligebat. Et ſic ipſe prudenti ratione recognita redemit ſuum ius, & liberauit ſe à fratris iniuria, dando pulmentum pro primogenitura, vt optimè explicat Caietanus in hoc articulo. Quare, licet Eſau peccauerit, vt non ſolum litera, ſed etiam Apoſtolus ad Hebræos 12. teſtatur, dicens. Nequis fornicator, aut prophanus, vt Eſau, qui propter vnam eſcam vendidit primitiua; Iacob tamen excuſatur: Primò ab inhumanitate, quæ videtur eſſe in eo, quod fratri laſſo pulmentum paratum negauit. Tum, quia Eſau non neceſsitatis, ſed delectationis cauſa motus apparet. Tum etiam, quia prudentis viri eſt, aliquid occupatori iuris ſui negare, quando ex tali negatione quod ſuum eſt re habere ſperat. Secundò excuſatur ab inductione ad peccandum; quæ videtur eſſe in eo, quod dixit, vende mihi primogenita tua, eo vel maximè, quod Eſau ad id paratus non erat; ſicut vſurarius eſt paratus ad vſuram. Excuſatur, inquam, non minus, quam offerens pecuniam occupatori ſui beneficij Eccleſiaſtici. Nec hoc eſt inducere ad peccandum, ſed non ſolum parato, verum & actualiter peccanti maius detinendo, offerre redemptionem ſecundum veritatem, quamuis ſecundum modum loquendi, & ſecundum intentionem alterius, aliud videatur. Itaque Iacob dicentis; Vende mihi primogenita, ſenſus fuit, da mihi primogenita, quæ in veritate ſunt mea; & ex quo non vis gratis dare offero prandium. Ad quem etiam modum ſunt intelligendæ omnes redemptiones vexationum. In quibus duo inueniuntur. Vnum licitum, quod petit redemptor, puta, dari ſibi vitam, libertatem, ius, beneficium. &c. Alterum iniquum, quod non petit, ſed patitur, quamuis per modum petentis ſe habeat, offerens materiam parato ad illam, vel maiorem, vel fortè non minorem iniquitatem, quam ſit acceptio pretij, efficiendam. Non enim qui redimit frattem, aut filium à latrone petit, vt accipiat latro tantum pecuniæ, quaſi hoc volens. Sed offert pecuniam, patiens vt latro illam accipiat, qui paratus eſt, vel occidere, vel detinere hominem. Et ſic de alijs. Non ergo inducit Iacob Eſau ad peccatum, qui ſecundum rem occupator erat primogenituræ: & ſic erat vexator: tenebaturque renuntiare, quia tenebatur obedire diuinæ ordinationi de iure primogenituræ. Sed ipſe Eſau accepit peccandi occa-

occaſionem ex verbis Iacob. Nec obſtat, ſi dicatur, quod Eſau credebat primogenita eſſe ſua, neſcius diuinæ ordinationis, quam Iacob ſciebat, vt creditur. Quoniam, etiam ſi Eſau diuinam ordinationem ſciuiſſet, non propterea ceſſiſſet, ſed in occupatione perſeueraſſet. Vt colligere licet ex eo, quod cognita poſt paterna ordinatione, de eadem re dixit. Venient dies luctus patris mei, & interficiam Iacob. Gene. 27.

De iure patronatus emendo vel vendendo.

¶ Circa ius patronatus, de quo D. Thom. agit in eadem ſolutione ad 3. aduertendum eſt, quod directè non dicitur ſpirituale, quia cadit in laicum; ſed ſecundum quid, in quantum per ipſum præſtatur via ad conſequendum ſpirituale beneficium. Et ſic appellatur ſpirituali annexum: & ſi vendatur ſpecialiter erit ſimonia. Si vero ematur intentione priuandi, aut præſentandi quem velit, ſpoliari debet emptor, & Eccleſia eſſe libera ſecundum Innocentium. Sed ſi ematur cum vniuerſitate temporalium, cum qua & ipſum tranſit, non erit ſimonia, ſecundum Hoſtienſem, & Chalderi. & patet ex c. ex literis. eod. titulo. Quod in c. quia clerici. limitat Panormitanus, niſi illa tẽporalia principaliter emãtur propter hoc ius conſequendum: quia tũc eſſet ſimonia ex parte emptoris. Limita etiã, niſi & ipſum cum talibus in venditione exprimatur. Quia ſecundum Ioan. Andre. in cap. vnico. eod. titulo libr. 6. ſi dicatur: Vendo tibi villam, & ius patronatus, quod habeo in villa, non valet venditio. Secus autem, ſi ſimpliciter villam vendit, vt in Clementina paſtoralis. de re iudi. Et idem eſt dicendum, ſi vendatur palatium, in quo eſt capella. Quia licet contrarium nollent Innocentius, & Hoſtienſis in dicto cap. ex literis, verior tamen eſt opinio dicentium, quod tranſit illud ius patronatus cum palatio, argumento legis ſi mercede §. ſi cum fundum. ff. de action. emp. Et ideo emptor, & fundatarius cum acquirant directum, vel vtile dominium rerum, ſimiliter acquirunt ius patronatus licitè, ſicut alios fructus habent, leg. in leg. §. dolia ff. de contra. emptio.

Articvlvs V.

¶ Vtrùm liceat ſpiritualia dare pro munere quod eſt ab obſequio, vel à lingua.

4. d. 25. q. 3. art. 3. Li. 2. c. 57. in princip.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur, quòd liceat ſpiritualia dare pro munere quod eſt ab obſequio vel à lingua. Dicit enim Gre. * in regiſtro. Eccleſiaſticis vtilitatibus deſeruiẽtes, eccleſiaſtica dignũ eſt remunerationem gaudere, Sed deſeruire eccleſiaſticis vtilitatibus pertinet ad munus ab obſequio: ergo videtur quòd licitum ſit pro obſequio accepto eccleſiaſtica beneficia largiri.

2 ¶ Præterea, Sicut carnalis videtur eſſe intentio, ſi quis alicui det beneficiũ eccleſiaſticum pro ſuſcepto beneficio, ita etiam ſi quis det intuitu conſanguinitatis. Sed hoc non videtur eſſe ſimoniacum, quia non eſt ibi emptio & venditio: ergo nec primum.

3 ¶ Præterea, Id quod ſolum ad preces alicuius fit, gratis fieri videtur: & ità non videtur locum habere ſimonia quæ in emptione vel venditione conſiſtit. Sed munus à lingua intelligitur, ſi quis ad preces alicuius eccleſiaſticum beneficiũ cõferat: ergo hoc nõ eſt ſimoniacũ.

4 ¶ Præterea, Hypocritę ſpiritualia opera faciunt vt laudem humanam conſequantur, quæ ad munus linguæ pertinere videntur, nec tamen hypocritæ dicuntur ſimoniaci. Non ergo per munus à lingua ſimonia contrahitur.

Habetur 1. q. 3. c. Saluator, ante medium.

¶ SED CONTRA eſt, quòd * Vrba nº Papa dicit, Quiſquis res eccleſiaſticas non ad quod inſtitutæ ſunt, ſed ad propria lucra munere linguæ vel obſequij, vel pecuniæ, largitur vel adipiſcitur, ſimoniacus eſt.

Art. 2. huius quæſt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictũ eſt, nomine pecuniæ intelligitur cuiuſcũq; pretiũ quod pecunia mẽſurari poteſt. Manifeſtũ eſt autẽ quod obſequiũ hominis ad aliquã vtilitatẽ ordinatur, quæ poteſt pretio pecuniæ æſtimari. Vnde pecuniaria mercede miniſtri cõducuntur. Et ideo idem eſt, quòd aliquis det rẽ ſpiritualem pro aliquo obſequio tẽporali exhibito vel exhibẽdo, ac ſi daret pro pecunia data vel promiſſa, qua illud obſequium æſtimari poſſet, ſimiliter etiam quòd aliquis ſatisfaciat precibus alicuius, ad temporalem gratiam quærendã, ordinatur ad aliquam vtilitatem, quæ poteſt pecuniæ pretio æſtimari. Et ideo ſicut contrahitur ſimonia accipiendo pecuniam vel quamlibet aliam rem exteriorem, quod

quod pertinet ad munus à manu, ita etiam contrahitur per munus a lingua vel ab obſequio.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſi aliquis clericus alicui prælato impendat obſequium honeſtum ad ſpiritualia ordinatum (puta ad Eccleſiæ vtilitatem, vel miniſtrorum eius auxilium) ex ipſa deuotione obſequij reddi tur dignus eccleſiaſtico beneficio, ſicut & propter alia bona opera. Vnde non intelligitur eſſe munus ab obſequio. Et in hoc caſu loquitur Grego. Si vero ſit inhoneſtum obſequium vel ad carnalia ordinatum (puta quia ſeruiuit prælato ad vtilitatem conſanguineorũ ſuorum, vel patrimonij ſui, vel ad aliquid huiuſmodi) erit munus ab obſequio, & eſt ſimoniacum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſi aliquis aliquid ſpirituale alicui conferat gratis propter conſanguinitatem, vel quamcunque carnalem affectionẽ, eſt quidem illicita & carnalis collatio, non tamen ſimoniaca: quia nihil ibi accipitur. Vnde hoc non pertinet ad contractũ emptionis & venditionis in quo fundatur ſimonia. Si tamen aliquis dat beneficium eccleſiaſticum alicui, hoc pacto vel intentione, vt exinde ſuis conſanguineis prouideat, eſt manifeſta ſimonia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd munus à lingua dicitur vel ipſa laus pertinens ad fauorem humanum, qui ſub pretio cadit, vel etiam preces ex quibus acquiritur fauor humanus, vel cõtrariũ euitatur. Et ideo ſi aliquis principaliter ad hoc intendit, ſimoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit. Vnde ipſum factum eſt ſimoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipſum factum nõ eſt ſimoniacũ: quia ſubeſt debita cauſa ex qua illi pro quo preces porrigũtur, ſpirituale aliquid cõfertur: tamẽ poteſt eſſe ſimonia in intentione, ſi non attendatur ad dignitatem perſonæ, ſed ad fauorem humanum. Si verò aliquis pro ſe rogat vt obtineat curam animarum ex ipſa præſumptione redditur indignus, & ſic preces ſunt pro indigno. Licite tamen poteſt aliquis, ſi ſit indigens, pro ſe beneficiũ eccleſiaſticum petere ſine cura animarum.

¶ Ad quartum dicendum, quòd hypocrita non dat aliquid ſpirituale propter laudem, ſed ſolum demonſtrat: & ſi mulando magis furtiue ſurripit laudem humanam quàm emat. Vnde non videtur pertinere ad vitium ſimoniæ.

Svmma Textvs.

Litera huius articuli tribus propoſitionibus cõtinetur. Prima concl. Simonia perinde cõmittitur, ſi res ſpiritualis pro aliquo tẽporali munere, vel obſequio exhibito aut exhibendo conferatur, ac ſi pro pecunia quis eã numerata, vel promiſſa largiretur. Probatur: Quia nomine pecuniæ omnia illa cõprehẽdũtur, quæ pecunia æſtimari poſſunt. Secũda concl. Dare beneficiũ pro munere à lingua, ſcilicet, pro laude, aut precib⁹, eo fine, vt ſibi hominis gratiam cõciliet, eſt ſimonia. Probatur eadẽ ratione, qua & ſuperior. Tertia concluſio: Dare beneficium titulo cõſanguinitatis, non eſt ſimonia.

Explicatio Articvli.

PRimum & præcipuum dubium in hoc articulo examinandum eſt, vtrùm cõcluſiones D. Thom. ſint veræ? Pro cuius intelligentia aduertendum eſt primo, quod in vitio ſimoniæ nõ ſolum committitur iniuſtitia, ſed etiam auaritia. Quod ita eſſe cõſtat: Nam iniuſtitia ſimoniæ committitur in commutatione rerũ ſpiritualium pro temporalibus; & omnis iniuſtitia, quæ committitur in rerum permutatione, continet immoderatum lucrum, quod appetere pertinet ad auaritiam, quæ diffinitur, quod ſit amor inordinatus habendi poſſeſſiones, vel pecunias. Ex quo ſequitur primò, quod ſimonia, vtrumq; habet, ſcilicet, & eſt iniuſtitia, & eſt auaritia. Et omnis ſimoniacus eſt auarus; non tamen è contra. Infero ſecundo, quod omnia, quæ ſunt neceſſaria ad auaritiam conſtituendam includuntur in ſimonia. Et ità requiruntur ad perfectam rationem illius. Vt ſi aliquod illorum deſit, non erit ſimonia.

Nota 1. In ſimonia continetur iniuſtitia & auaritia.

Nota 2. Bonum vti le materia auaritia.

¶ Secundo eſt aduertendũ, quod vt docet D. Thom. infra quæſtio. 118. articulo 2. ad 1.

quamuis materia auaritiæ ſit pecunia, vel quod æquiualet pecuniæ, & licet omnes res exteriores, & exinterioribus, quam plurimæ poſsint pecuniæ cõparari, vel mediatè vel immediatè, nõ tamẽ omnes illæ res pertinẽt ad materiã auaritiæ; ſed illæ tantùm præciſe, quæ habent rationem boni vtilis. Nam licet aliquis poſsit acquirere pecunia honores, & voluptates; nimius tamen appetitus iſtarum rerum non eſt auaritia, ſed intemperantia, vel ambitio. Quia iſta bona, per ſe loquendo, pertinent ad bona delectabilia, & non ad bona vtilia, circa quæ verſatur auaritia. Eſt ergo neceſſarium ad rationem auaritiæ, vt id, quod immoderatè, vel appetitur, vel acquiritur ſit bonum vtile. Et ſic diffinitur, quod ſit amor inordinatus pecuniæ, vel poſſeſſionis habendæ. Quo nomine omnia & ſola bona vtilia comprehenduntur.

Nota 3. ¶ Tertio eſt aduertendum, eſſe quædam bona, quæ habent vtrumque, ſcilicet, & eſſe per ſe bona, & præterea eſſe efficacia bonorum vtilium. Et hæc à nobis poſſunt appeti dupliciter, ſcilicet, & propter ſe, & propter commoda, quæ efficiunt. Ex quo ſequitur, quod quamuis huiuſmodi bona per ſe non poſsint eſſe materia auaritiæ, mediatè tamen & ſecundariò poſſunt ad illam pertinere. Et hæc ſunt immodica laus, celebritas nominis. &c. Nam, quamuis appetere immodicam laudem, & nominis celebritatem per ſe non ſit auaritia; tamen ſi ob eam cauſam appetat quis laudem, vt ex eo præter modum diues fiat, iam eſt auaritia, & illa immodica laus ſubijcitur auaritiæ.

Nota 4. ¶ Quarto eſt aduertendum, quod iſta, de quibus in præſenti quærimus, vtrùm dare beneficium pro illis ſit ſimonia, ſunt numero plura, & genere diuerſa, ſcilicet, laus, adulatio, preces, miniſteria, & obſequia Epiſcopis exhibita, conſanguinitas, & amicitia. &c. Quorum bonorum quædam ſunt per ſe appetibilia, vt conſanguinitas, amicitia, laus, adulatio, & præterea ſunt efficacia bonorum vtilium. Alia autem ſunt vtilia tantum, vt obſequia, atque miniſteria.

Nota vlti. ¶ Vltimò eſt aduertendum, aliud eſſe dare aliquid ne amittat quis ea bona, quæ poſſidet, aliud autem vt acquirat ea bona, quæ non poſſidet. Nam primum, licet aliquando poſsit eſſe peccatum, nunquam tamen poterit eſſe venditio, aut emptio. Quia de ratione venditionis eſt commutatio, quæ exiſtere non poteſt ſine acceptione, atque datione. Et ille nihil accipit. Ad verò ſecundum poteſt eſſe emptio, atque venditio.

¶ His ſuppoſitis ſit prima concluſio: Dare beneficium propter conſanguinitatẽ, vel amicitiam, quæ cum Epiſcopo intercedit nõ eſt ſimonia. Hæc concluſio eſt contra Diu. Bonauenturam in 4. diſt. 25. quæſt. 4. & Durandum ibidem, & Maiorem quæſtio. 3. & Adrianum quodli. 9. quæſtione 2. & contra Gloſſam in capitulo nemo. de ſimonia. Illam tamen tenet D. Thom. hic in ſolutione ad ſecundum. Altiſſiodorenſis 3. p. tract. 21. Victoria in relectione de ſimonia. Soto li. 9. de iuſtitia q. 7. ar. 3. Et probatur ex fundamentis poſitis: In eo caſu nihil pretij acquirit Epiſcopus, nec eſt aliqua emptio, aut venditio, ſed tantum indulget amori, & amicitiæ: ergo nõ eſt ſimonia. Et confirmatur: Quod in tẽporalibus non eſt vſura, in ſpiritualibus non eſt ſimonia: ſed dare mutuo conſanguineo, non eſt vſura, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec dare beneficium conſanguineo, erit ſimonia. Et ſi quis obijciat cap. nemo. de ſimonia, vbi dicitur, quod admittere ad pœnitentiam dignum, vel indignum propter conſanguinitatem, ſeu amicitiam, erit ſimonia, reſpondetur, quod ibi Papa non loquitur de ſimonia propriè, ſed largo modo, propter ſimilitudinem ſimoniæ, quam huiuſmodi actiones præſeferunt. *1. concluſ.*

¶ Secunda concluſio: Dare beneficium ad acquirendam gratiam, vel amicitiam, ſeu laudẽ hominũ, vt ſi Epiſcopus gaudeat ſe ab aliis amari, hoc ipſum propter ſe appetẽs, vel, quia eſt leuis corde, vel quia eſt captator auræ popularis, nõ eſt ſimonia. Hæc cõcluſio eſt cõtra Gloſſam in c. ordinatus. 2. q. 1. & cõtra Adrianũ quodl. 9. Durandum, Maiorem, & alios. Illam tamen tenent Innocentius in c. ſuam. de ætate, & quali. & Caietanus in ſumma verbo, ſimonia, quem ſequuntur Soto, & victoria locis citatis. Et probatur: Dare beneficiũ illo modo, non eſt auaritia: ergo nec ſimonia. Conſequentia tenet ex primo notabili, & antecedens probatur. Appetere immodicã laudem, & gloriam humanã, non pertinet ad materiam auaritiæ, ſed potius ad vitiũ ambitionis, vel vanæ gloriæ: ergo. Itẽ adminiſtrare ſacramenta, & prædicare propter laudem humanam, non eſt ſimonia, licet qui faciunt id ſint leues corde: ergo nec dare beneficiũ propter huiuſmodi laudẽ erit ſimonia. Et ſiquis argumentetur. Qui dat beneficia propter has cauſas, nõ dat gratis: ergo eſt ſimoniacus; cõſequẽtia eſt nota, & antecedẽs probatur ex c. ſi nõ multi 2. quæſtione 1. vbi D. Gregorius dicit, quod qui laudem, vel fauorem in ordinationibus accipiunt, quod gratis acceperunt non gratis dant; Reſpondeo diſtinguendo antecedens. Nam gratis dare *2. concluſ.* *Argu.* *Solutio.*

re contingit dupliciter. Vno modo, vt idem ſit, quod dare ſine pretio. Alio modo vt ſit idem, quod dare ſua ſponte, prouocatus tamen meritis illius, cui datur. Quo ſuppoſito dico, quod Epiſcopus in caſu noſtræ concluſionis non dat gratis ſecũdo modo, quia mouetur ad id cupiditate laudis, atque gratiæ. Cæterum dat gratis primo modo, hoc eſt, ſine aliquo pretio. Et hoc ſatis eſt, vt non dicatur vere ſimoniacus.

3. *Concluſ.* ¶ Tertia cõcluſio: Dare beneficiũ extimore amittendi gratiam, aut incidendi in indignationem alicuius non eſt ſimonia. Hæc concluſio ſequitur ex dictis. Nã ſi iſta bona quærere nõ eſt ſimonia, nec etiã timere illa amittere, & ea de cauſa dare beneficium erit ſimonia. Item, Si quis ex timore, vel orat, vel peroctat, vt ſi ſurgit ad matutinum propter timorem prioris, non eſt ſimoniacus, vt conſtat: ergo nec qui dat beneficium propter eãdem cauſam. Conſequentia tenet ex paritate rationis.

4. *Concluſ.* ¶ Quarta concluſio: Dare beneficium alicui quo ex his modis, quos diximus in præcedentibus concluſionibus, eſt tantum veniale, ſi alias detur digno, & mortale, ſi detur indigno. Et quidem, quod ſit peccatum, eſt res manifeſta. Quod autem ſolum ſit veniale, ſi alias detur digno, probatur: Illa datio beneficij eſt bona ex obiecto, & circunſtantia mali finis appoſiti illam vitiat; ſed circunſtantia mali finis adiuncta non inducit culpam mortalem, niſi quando ipſa circunſtãtia eſt mortalis: ergo. Quod verò ſit peccatum mortale, ſi detur beneficium indigno cõſtat ex eo, quod eſt contra iuſtitiam, & taliter conferẽs tenetur ad reſtitutionem, vt diximus in ſuperioribus.

5. *Conclu.* ¶ Quinta concluſio: Dare beneficium ad captandam gratiam, vel fauorem, ex quibus Epiſcopus ſperat ſe aliquod temporale emolumentum conſequuturum, eſt ſimonia. Probatur: In tali caſu laus, vel fauor, vel amicitia appetuntur non propter ſe, ſed quatenus ſunt efficacia boni vtilis; quo etiam modo ſunt materia auaritiæ, ergo dare aliquid propter illa erit ſimonia. In hac concluſione omnes Doctores conueniunt. Et hoc modo ſunt interpretanda verba D. Thom. cum dicit, eſſe ſimoniam dare beneficium propter laudes, & fauores.

6. *Concluſ.* ¶ Sexta concluſio: Dare beneficium propter obſequium temporale, quod eſt pecunia æſtimabile, eſt ſimonia. Itaque ſi Epiſcopus, vt hac ratione releuetur ab ſtipendiis miniſtrorum conferat beneficia illis, erit ſimoniacus. Nec de hoc eſt aliqua dubitatio. Probatur: Ipſum obſequium eſt pretio æſtimabile, & cui ex iuſtitia debetur merces: ergo ſi pro illo detur beneficium erit venditio rei ſpiritualis, & ſic erit ſimonia.

Vlt. concl. ¶ Vltima concluſio: Præſtare obſequium ad conſequendam beneuolentiam Epiſcopi, ex qua poſteà mihi beneficium conferatur: non quidem tãquam remuneratio obſequiis debita; ſed tanquam res ab amico collata, quamuis ſit illicitum, non tamen eſt ſimonia. Ità tenent Caietanus, & Victoria locis citatis. Et probatur, quod Epiſcopus det beneficium Petro, non pretio aliquo ductus, ſed ex beneuolentia, aut amicitia, non eſt ſimonia, vt diximus in ſecunda cõcluſione: ergo nec quod miniſter deſideret, vt id Epiſcopus faciat, erit ſimonia. Probo conſequentiã. Nam quod in dante non eſt ſimonia, nec etiam erit in recipiente.

Dubium de petente beneficium, an illius fiat indignus ipſa petitione.

¶ In ſolutione ad tertium argumentũ dicit D. Thom. quod qui orat, vt ſibi beneficiũ curatum conferatur eo ipſo propter vitium præſumptionis redditur indignus recipiendi beneficij. De qua re eſt difficultas, vtrum vera ſit? Nam Sylueſter verbo, ſimonia. §. 16. citat aliquos Doctores, qui dicunt id facere non eſſe vitium præſumptionis. Quibus & ſuffragatur Maioris in 4. d. 25. quæſt. 3. Nos tamen breuiter dicimus, quod ſententia D. Thomæ eſt vera, ſi regulariter intelligatur, & ipſa beneficia Eccleſiaſtica recto ordine diſpenſentur. Nam poſſunt eſſe duo caſus, in quibus petere ſibi beneficium curatum aut epiſcopatum non ſit malum. Primus quando eſſet certum, quod niſi digno pro ſe orante beneficium daretur homini indigno, & perniciem reipublicæ allaturo. Secundus caſus eſt; quando regimen Eccleſiaſticum eſſet ità perditum, vt maiori ex parte beneficia Eccleſiaſtica conferrentur indignis nulla habita ratione meritorum. Et ratio eſt: Quia tunc, ſi dignus peteret ſibi beneficium, aut epiſcopatum dari, magis intenderet Eccleſiæ vtilitati, quam propriæ æſtimationi conſulere. De hac re videndus eſt Caietanus in hoc articulo, qui clarè & optimè loquitur.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrùm ſit conueniens ſimoniaci pœna, vt priuetur eo quod per ſimoniam acquiſiuit.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur, quod non ſit conueniens ſimoniaci pœna vt priuetur eo quod per ſimoniam acquiſiuit. Simonia enim committitur ex eo quòd alicuius muneris interuẽtu ſpiritualia acqui- 4. d. 25. q. 3. art. 1. q. 1. ad 1.

rūtur. Sed quædam sunt spiritualia quæ semel adepta non possunt amitti: sicut omnes characteres qui per aliquam cōsecrationem imprimuntur: ergo non est conueniens pœna vt quis priuetur eo quod simoniacè acquisiuit.

2 ¶ Præterea, Contingit quandoque quòd ille qui est episcopatum per simoniam adeptus, præcipiat subdito, vt ab eo recipiat ordines: & videtur quòd ei debeat obedire quandiu ab ecclesia toleratur. Sed nullus debet aliquid recipere ab eo qui non habet potestatem conferēdi: ergo episcopus nō amittit episcopalem potestatem si eam simoniace acquisiuit.

3 ¶ Præterea, Nullus debet puniri pro eo quod non est factum eo sciente & volente: quia pœna debetur peccato quod est voluntarium, vt ex suprà dictis* patet. Contingit autem quandoque quòd aliquis simonice consequitur aliquid spirituale procurātibus alijs, eo nesciente & nolente: ergo non debet puniri per priuationem eius quod ei collatum est.

* 1.2.q.74. ar.1.& 2. & 4.71.ar ti.5.& 6.

4 ¶ Præterea, Nullus debet portare commodum de suo peccato. Sed si ille qui consecutus est beneficium ecclesiasticum per simoniam, restitueret quod percepit: quandoque hoc redundaret in vtilitatem eorum qui fuerunt simoniæ participes: puta, quando prælatus & totum collegium in simoniam consensit: ergo non semper est restituendum, quòd per simoniam acquiritur.

5 ¶ Præterea, Quandoque aliquis per simoniam in aliquo monasterio recipitur, & votum solenne ibi facit profitendo. Sed nullus debet absolui ab obligatione voti propter culpam cōmissam: ergo non debet monachus, quod simoniacè acquisiuit amittere.

6 ¶ Præterea, Exterior pœna in hoc mundò non infligitur pro interiori motu cordis, de quo solius Dei est iudicare. Sed simonia committitur ex sola intentione vel voluntate, vnde & per voluntatem diffinitur, vt dictum* est: ergo non debet aliquis priuari eo quod simoniace acquisiuit.

Art. 1. huius quæst.

7 ¶ Præterea, Multo maius est promoueri ad maiora quàm in susceptis permanere. Sed quandoque simoniaci ex dispensatione promouentur ad maiora: ergo non semper debent susceptis priuari.

¶ Sed Contra est, quòd * dicitur prima quæstione 1. capitulo. Si quis episcopus. Qui ordinatus est, nihil ex ordinatione vel promotione, quæ est per negotiationē facta, proficiat: sed sit alienus à dignitate vel solicitudine: quam pecunijs acquisiuit.

* 1.q.1.c. Si quis Episcopus.

¶ Respondeo dicendum, quòd nullus potest licite retinere id, quod cōtra voluntatem domini acquisiuit, puta si aliquis dispensator de rebus domini sui daret alicui cōtra voluntatem & ordinationem domini sui, ille qui acciperet licite retinere non posset. Dominus autem, cuius ecclesiarum prælati sunt dispēsatores, & ministri, ordinauit vt spiritualia gratis darentur: secundum illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Et ideo qui muneris interuētu spiritualia quæcunque assequitur, ea licitè retinere non potest. Insuper autē simoniaci tam vendentes quàm ementes spiritualia, aut etiam mediatores alijs pœnis puniuntur, scilicet infamia & depositione, si sint clerici, & excōmunicatione si sint laici, vt habetur * 1.q.1. cap. Si quis episcopus.

* 1.q.1.c. Si quis episcopus. sumitur ex cōc. Chalcedonen. cap. 2.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod ille qui simoniace recipit sacrum ordinem, recipit quidem characterem ordinis propter efficaciam sacramenti, non tamen recipit gratiā neque ordinis executionem: eo quòd quasi furtiue susscepit characterem cōtra principalis dñi voluntatem. Et ideo est ipso iure suspēsus, & quo ad se, vt scilicet, de executione sui ordinis se nō intromittat: & quo ad alios, vt scilicet nullus ei communicet in ordinis executione, siue sit peccatum eius publicum, siue occultum. Nec potest repetere pecuniā quā turpiter dedit, licet alius iniustè detineat. Si verò

vero ſit ſimoniacus, quia contulit ordinem ſimoniace, vel quia dedit vel recepit beneficium ſimoniace, vel fuit mediator ſimoniæ: ſi eſt publicum, eſt ipſo iure ſuſpenſus & quo ad ſe, & quo ad alios. Sed quando eſt occultum, eſt ſuſpenſus ipſo iure quo ad ſe tãtum, non autem quod ad alios.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd nec propter præceptum eius, nec etiam propter excommunicationem, debet aliquis recipere ordinationem ab Epiſcopo, quem ſcit ſimoniacè promotũ. Et ſi ordinetur, non recipit ordinis executionem, etiam ſi ignoraret eum eſſe ſimoniacum: ſed indiget diſpenſatione. Quamuis quidam dicant, quòd ſi non poteſt probare eum eſſe ſimoniacum, debet obedire recipiendo ordinem, ſed non debet exequi ſine diſpenſatione. Sed hoc abſque ratione dicitur, quia nullus debet obedire alicui ad communicandum ſibi in facto illicito. Ille autem qui eſt ipſo iure ſuſpenſus, & quo ad ſe, & quo ad alios, illicite cõfert ordinem. Vnde nullus debet ſibi obedire, recipiendo ab eo quacunque ex cauſa. Si autem ei non conſtat, non debet peccatum credere alterius: & ita cum bona conſcientia debet ab eo ordinem recipere. Si autem epiſcopus ſit ſimoniacus aliquo alio modo quam per promotionem ſuam ſimoniacè factam, poteſt ab eo ordinem recipere, ſi ſit occultum, quia non eſt ſuſpenſus quo ad alios, ſed ſolum quo ad ſeipſum vt dictum * eſt.

In ſolut. in præce. arg.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ad hoc quòd aliquis priuetur eo quod accepit, non ſolum eſt pœna peccati, ſed etiam quandoque eſt effectus acquiſitionis iniuſtæ: puta, cum aliquis emit rem aliquam ab eo qui vendere nõ poteſt. Et ideo ſi aliquis ſcienter & propria ſpõte ſimoniacè accipiat ordinem, vel eccleſiaſticum beneficium, non ſolum priuatur eo quod accepit, vt ſcilicet careat executione ordinis, & beneficium reſignet cum fructibus inde perceptis, ſed etiam vlterius punitur: quia notatur infamia. Et tenetur ad reſtituendos fructus nõ ſolum perceptos, ſed etiam eos qui percipi potuerunt à poſſeſſore diligenti. Quod tamen intelligendum eſt de fructibus qui ſuperſunt deductis expenſis factis cauſa fructuum, exceptis fructibus illis qui aliàs expenſi ſunt in vtilitatem Eccleſiæ. Si verò eo neſciente nec volente, per alios alicuius promotio ſimoniacè procuratur, caret quidem ordinis executione, & tenetur reſignare beneficium quod eſt conſecutus cum fructibus extantibus: non autem tenetur reſtituere fructus cõſumptos, quia bona fide poſſedit: niſi fortè inimicus eius fraudulenter pecuniam daret pro alicuius promotione: vel niſi ipſe expreſſe contradixerit. Tunc enim non tenetur ad renunciandum, niſi fortè poſtmodum pacto conſenſerit, ſoluendo quod fuit promiſſum.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pecunia, vel poſſeſsio, vel fructus, ſimoniace accepti, debent reſtitui Eccleſiæ in cuius iniuriam data fuerunt, non obſtante quòd prælatus vel aliquis de collegio illius Eccleſiæ, fuit in culpa: quia eorum peccatum non debet alijs nocere: ita tamen quòd quantum fieri poteſt ipſi qui peccauerunt inde commodum non conſequantur. Si verò prælatus & totum collegium ſunt in culpa, tunc debet cum authoritate ſuperioris vel pauperibus vel alteri Eccleſiæ erogari.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ſi aliqui ſunt in monaſterio ſimoniace recepti, debent abrenunciare. Et ſi eis ſcientibus commiſſa eſt ſimonia poſt conſilium generale, ſine ſpe reſtitutionis de monaſterio ſuo repelluntur: & ad agendam perpetuam pœnitentiam ſunt in arctiori regula ponendi, vel in aliquo loco eiuſdem ordinis, ſi arctior ordo non inueniretur. Si vero hoc fuit ante conſilium, debent in alijs locis eiuſdem ordinis collocari. Et ſi hoc fieri non poteſt, diſpenſatiue debent in eiſdem monaſterijs recipi, ne in ſeculo euagentur, mutatis tamen prioribus

locis & inferioribus aſsignatis. Si vero ipſis ignorantibus, ſiue ante concilium ſiue poſt, ſint ſimoniace recepti: poſtquam renũciauerint, poſſunt de nouo recipi locis mutatis, vt dictum * eſt.

In hac ſolutione.

¶ Ad ſextum dicendum, quod quo ad Deum ſola voluntas * facit ſimoniacum. Sed quo ad pœnã eccleſiaſticam exteriorem nõ punitur vt ſimoniacus, vt abrenunciare teneatur, ſed debet de mala intentione pœnitere.

Extra de Simonia c. Mandato.

¶ Ad ſeptimum dicendum, quòd diſpenſare cum eo qui eſt beneficiatus ſimoniace ſcienter, ſolus Papa poteſt. In alijs autem caſibus poteſt etiam Epiſcopus diſpenſare: ita tamẽ quòd prius abrenũciet quod ſimoniace acquiſiuit: & tunc diſpenſationem conſequatur, vel paruam, vt habeat laicam communionem, vel magnam, vt poſt pœnitentiam in alia Eccleſia in ſuo ordine remaneat: vel maiorem, vt remaneat in eadem, ſed in minoribus ordinibus: vel maximam, vt in eadem eccleſia etiam maiores ordines exequatur, non tamen prælationem accipiat.

Svmma Textvs.

COncluſio eſt affirmatiua. Probatur: Nemo id retinere poteſt, quod contra voluntatem domini acquiſiuit. Vt ſi diſpenſator de rebus domini ſui daret alicui contra eius volũtatem, & ordinationem, ille, qui acciperet, rectè retinere non poſſet: ſed Dominus, cuius diſpenſatores ſunt prælati Eccleſiaſtici lege ſtatuit, vt ſpiritualia, quæ ipſis gratis in commune bonum collata ſunt, pretio non diſtribuantur, iuxta illud Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date: ergo ſi pro pretio illa diſpenſent, nec venditor pretium, nec emptor rem ſpiritualẽ poterit retinere.

Explicatio Articvli.

Pœnæ iure impoſitæ cõtra ſimoniacos.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum eſt, quod vitium ſimoniæ variis pœnis in iure afficitur, quas refert Sylueſter verbo, ſimonia. §. 19. Prima eſt, ſuſpenſio ab exequutione ordinum & beneficiorum adminiſtratione. De qua multa dicit idem Sylueſter verbo ſuſpenſio. §. 7. Secunda eſt infamia. De qua dicitur in cap. ſane. 15. q. 3. & in cap. inquiſitionis de accuſationibus. Tertia eſt, Papalis excõmunicatio per extrauagãtem Martini in Concilio Conſtantienſi, quæ incipit. ſacro. vbi ordinati ſimoniace ab exequutione ſuorum ordinum ſuſpendũtur. Et dicitur præterea, quod electiones, poſtulationes, confirmationes, & quæuis prouiſiones Eccleſiarum, monaſteriorũ, perſonarum, officiorum, beneficiorum ſint ipſo iure nullæ, & dans ac accipiens ipſo facto ſentẽtiam excommunicationis incurrat, etiam ſi pontificali, aut cardinalatus præfulgeat dignitate. Et per aliam extrauagantem eiuſdem, quæ incipit, damnabilis, confirmantur omnes cenſuræ à quibuſcunque ſummis Pontificibus latæ contra ſimoniacos. Et dicit quod incurrat eas ipſo facto, etiam occultus vbicunq; ſimoniam commiſerit, etiã ſi Epiſcopatus, & Cardinalatus, aut temporali præfulgeat dignitate, abſolutionem Papæ reſeruans, niſi in mortis articulo. Non obſtante quocunq; indulto, vel facultate abſoluendi conceſſa, vel concedenda apoſtolica, niſi ſpecialiter autoritatem cõtineat abſoluendi à peccato ſimoniæ. Idem etiam habetur in extra. cum deteſtabile. de ſimonia. Vltima pœna eſt reſignatio, atque reſtitutio ex vtraque parte, tum rei ſactæ, vel beneficij, tum etiam pecuniæ datæ propter beneficium.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm omnes ſimoniaci, quicunque ſint illi, incurrant iſtas pœnas, vel earum aliquas? Ad cuius explicationem eſt aduertendum, quod ſimonia eſt duplex, vna mentalis, altera realis. Mentalis eſt internum propoſitum, & intentio dandi, aut accipiendi aliquid temporale pro ſpirituali. Et, vt docet Caietanus, in ſumma, verbo, ſimonia, continet tres gradus. Primus conſiſtit in ſola intentione, abſq; vllo opere. Vt cum quis mente decreuit emere, aut vendere aliquid ſpirituale. Secundus eſt, cum quis exterius munera offert intentione praua, ſed latente, accipiendi aliquid ſpirituale. Tertius quando pactum intercedit, ſed nõ mandatur exequutioni: ſed vtraque pars deſiſtit ab incepto. Simonia realis eſt illa, quæ pacto ſit tacito, vel expreſſo, hoc eſt, ſignis vel motibus ſignificato. Et hæc adhuc eſt duplex. Vna verè realis. Et eſt quando cum re exterius geſta concordat animus. Alia verò eſt deceptoria, quam & fictam appellare poſſumus. Et eſt quando quis exterius promittit, ſe daturum aliquid pro re ſpirituali, interius tamen non habet propoſitum adimplendi promiſſum.

Dubium.

Simonia duplex, mẽtalis & realis.

¶ His conſtitutis ſit 1. concluſio: Qui committit mentalem ſimoniam primo & tertio modo, non incurrit pœnas iure ſtatutas contra ſimoniacos. De eo, qui committit ſimoniam primo modo, eſt res manifeſta: quia ea tan-

1. Conclu.

ea tantum conſtat actu interiori, de quo Eccleſia non habet iudicare: vt communiter docent Doctores, & diximus nos in ſuperioribus. Quod autē nec etiam illi, qui cōmittunt ſimoniam mentalē tertio modo incurrat illas pœnas probatur: Nam primo non ſunt obnoxij reſtitutioni, cum nihil acceperint: ſed antequā contraxiſſent mutauerunt ſententiam. Nec etiam ſunt excōmunicati: quia vt docet Caiet. in ſumma, verbo excōmunicatio. c. 72. excōmunicatio, quę fertur in ſimoniacos, tantū fertur in illos, qui re ipſa vēdunt, vel emūt aliquid ſpirituale. Iſti autem, de quibus loquimur re ipſa nihil horum fecerunt.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio: Qui committunt ſimoniam mentalem ſecundo modo, id eſt, qui nullo pacto exterius interueniente, ſed tantū corrupto animo aliquid dant pro ſpiritualibus, non ſunt excōmunicati. Ita tenet Caiet. verbo, excōmunicatio. c. 73. Et ratio eſt: Nam excōmunicatio, quę de hac materia datur, tantum infertur in eos, qui ex pacto dant, vel accipiunt aliquid tēporale pro ſpiritualibus. Et probatur ex c. mandato. de ſimonia. Vbi dicitur, quod huiuſmodi ſimoniaci per ſolā pœnitentiā ſatisfaciant ſuo creatori. Vtrum autē teneātur ad reſtitutionem bonorum tēporaliū, vel ſpiritualiū varietate opinionū diſputatur à Doctoribus de quo nos infra dicemus.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio: Qui committit ſimoniam realem, fictam, vel deceptoriā, hoc eſt, promittit dare aliquid tēporale pro ſpirituali, ſine animo tamen adimplendi promiſſum, non incurrit pœnas iure ſtatutas contra ſimoniacos. Itaq; nec eſt excōmunicatus, nec tenetur reſignare beneficium tali pacto interueniente cōparatum, ſaltem in foro cōſcientię. Nam in foro contentioſo cum Eccleſiæ non poſsit conſtare de illius animo, certum eſt, quod iudicabitur obnoxius omnibus iuris pœnis. Ita tenet Caietanus quodl. 1. q. 10. & Soto lib. 9. de Iuſtitia. q. 8. arti. 1. Et ratio eſt manifeſta: Nam qui taliter decipit nihil ſpirituale emit, ſed fingit ſe emere: ergo nō eſt verè ſimoniacus. Atque ex conſequenti in foro conſcientiæ non incurrit pœnas iure ſtatutas contra ſimoniacos.

4. Cōcluſio ¶ Quarta concluſio: Qui per ſimoniam verè realem ſe ignorante ab alijs cōmiſſam acquirit, vel beneficium, vel ordinē nō incurrit pœnam excōmunicationis. Incurrit tamē pœnam ſuſpenſionis ab ordine, & tenetur reſignare beneficium. Et quidem, quod nō incurrat excōmunicationem, eſt res manifeſta: Nam excōmunicatio ſemper fertur in contumaces, & in eos, qui peccant mortaliter. At verò ille nec eſt contumax nec præterea aliquid peccat. De ſuſpenſione verò, & ratione eſt expreſſa ſententia D. Tho. hic ad 3. quæ habetur diffinita in ca. nobis. & in ca. de regularibus. de ſimonia. Sed eſt hoc intelligendum dummodo alij id non fecerint iniquo animo in fraudem, & diſpendium illius, qui vel eligendus, vel ordinandus erat. Tunc enim non teneretur reſignare beneficiū, nec maneret ſuſpenſus ab ordine, vt conſtat, expreſſe ex ca. nobis. & ex ca. ſicut. de ſimonia.

¶ Quinta concluſio: Qui cōmittunt ſimoniam verè realem ſunt excommunicati, non ſolum ipſi, ſed etiā illi, qui intercedunt, vt habetur expreſſe in extrauag. cum deteſtabile. de ſimonia. Et præterea ipſi contrahentes tenentur ad reſtitutionem tam rei ſpiritualis, quam ipſius pretij, vt dicitur in ca. ſi quis. & in c. presbyter. 1. q. 1. Et ſi quis quærat, vtrū qui accipit beneficiū promittens ſe daturum pecuniam, quam poſtea non dat, teneatur ad reſignationem beneficij, dico breuiter, quod ſi ille, qui promiſit pecuniam ante collationē beneficij dicat Epiſcopo, ſe nolle adimplere promiſſum, & Epiſcopus adhuc conferat beneficium, talis non tenebitur illud reſignare. Et ratio eſt: quia illa collatio iam vere fit gratis. Cæterum, ſi tantum poſt collationem factam mutauit ſententiam, tunc tenebitur reſignare beneficium. Quia cum talis collatio ſit facta interueniente pacto de ſoluenda pecunia, erit dicenda vera venditio. Et tam ille, qui contulit beneficium, quam ille, qui accepit, erit vere excommunicatus. *5. Conclu.*

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſimoniaci teneantur ad reſtitutionem ſolum ex iure poſitiuo, an etiā ex iure naturali, & diuino? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quod in præſenti non quærimus, vtrùm qui emit aut vendit res ſpirituales, peccet contra ius naturale & diuinum. Nam certum eſt, quod qui ſimoniam cōmittit contra omne ius peccat, vt diximus in ſuperioribus. Sed quod quęrimus eſt, vtrùm quemadmodum iure naturali & diuino eſt prohibita vēditio rei ſpiritualis: ita etiam eodem iure ſit impedita tranſlatio dominij? De qua re ſunt varię Doctorum ſententiæ. Prima eſt Caietani hic, & in ſumma verbo, ſimonia. Qui dicit tranſlationem dominij in huiuſmodi contractibus ſimoniacis eſſe prohibitam, iure tantum poſitiuo. Idem etiam tenet Victoria in relectione de ſimonia. p. 2. & Syluester verbo, ſimonia. §. 20. & Panormitanus in ca. mandato. & in ca. tua nos, de ſimonia. Quæ ſententia probatur primo. ex capi. mandato. ſtatim citato. Vbi dicitur, quod qui dederit aliquid pro ſpiritualibus nullo pacto intercedente, non tenetur ad reſtitutionem: ſed ſatis eſſe, quod per dolorem, & pœnitentiam ſatisfaciat creatori.

Dubium de iure quo ſimoniacus ad reſtitutionem tenetur.

Sententia Caietani & aliorū.

1. argum.

tori. Ex quo loco ſic colligo argumẽtum: Si iure naturali, & diuino eſſet prohibitum, vt ſimoniaci acquirerent verũ rerum dominiũ, ſequereretur, quod non ſolum ſimoniaci reales, ſed etiam mentales tenerentur ad reſtitutionem: Conſequens autẽ eſt falſum, vt conſtat ex ca. mandato. iam citato: ergo & illud, ex quo ſequitur. Sequela probatur à ſimili. Nã quia de iure naturali & diuino eſt vt vſurarius non acquirat dominium: idcirco non ſolum vſurarius realis ſed etiã mentalis tenetur ad reſtitutionẽ: ergo ſi de iure naturę eſt, vt ſimoniacus non acquirat dominium, nec ſimoniacus mẽtalis, nec realis illud acquiret.

2. argum. ¶ Secundo ſic argumentor: ſi iure naturæ ſimoniaci tenerentur ad reſtitutionem, ſequeretur, quod reſtitutio eſſet faciẽda ei, qui dedit pecunias pro re ſpirituali: conſequens autem eſt falſum, vt cõmuniter docent Doctores: ergo & illud, ex quo ſequitur. Et confirmatur. Eadem lege prohibetur emptio atq; venditio rei ſpiritualis, vt ſupra diximus: ſed qui emit beneficium ſtando in iure naturæ, nõ tenetur illud reſignare, vt infra dicemus: ergo nec qui accipit pecunias ſtando in eodem iure, tenetur illas reſtituere.

Sententia Hoſtienſis & aliorũ. ¶ Alia ſententia eſt in alio extremo. Quæ aſſerit omnes ſimoniacos iure naturæ teneri ad reſtitutionem. Hanc tenent Hoſtienſis, & Innocentius in ca. tua nos. de ſimonia. Adrianus quodl. 9. Marſilius in 4. d. 25. q. 5. & Soto lib. 9. de Iuſtitia. q. 8. arti. 1. Itaque ſecundum hos Doctores tam recipientes pecuniam, quã rem ſpiritualem, vt beneficium, iure naturæ tenentur ad reſtitutionem. Et probant ſuam ſententiam primò, ratione D. Tho. in hoc articulo. Quæ talis eſt: Omnis collatio ſimoniacè facta eſt contra voluntatem, & ordinationem domini rei ſpiritualis, qui vult vt hæc dona gratis cõferantur: ergo per illã nõ trãſfertur dominium. Atque ex cõſequenti tam illi, qui recipiunt ſpirituale, quam illi, qui recipiunt temporale tenebuntur ad reſtitutionem. Et confirmatur: Si talis reſtitutio eſſet tantum de iure poſitiuo, ſequeretur, quod ſimoniaci nõ tenerẽtur ad reſtitutionem ante iudicis condemnationem: cõſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſentẽtiam: ergo. Sequela probatur: Quia lex præcipiens talem reſtitutionem eſſet pœnalis, atque ex conſequenti non obligaret ad ſui exequutionem ante iudicis condemnationem, ſicut & quæcunq; aliæ leges pœnales.

1. Conclu. ¶ Nos tamen media via procedentes, ad explicationem difficultatis ponimus primã concluſionem. Quæ talis eſt: Quicunq; vendit rem ſacram, iure diuino, & naturali tenetur reſtituere pecuniam, vel pretium acceptum. Probatur: Ea quæ acquirũtur per vſuram, idcirco iure naturæ ſunt obnoxia reſtitutioni, quia vſus pecuniæ, ex quo acquirun tur, vendi non poteſt, ſed nec etiam res ſpirituales poſſunt vendi, vt diximus in ſuperioribus: ergo pecunia pro illis accepta erit obnoxia reſtitutioni. Et confirmatur: Qui vendit rem ſpiritualem violat iuſtitiam commutatiuam, accipiendo pecuniam pro re, quæ non eſt pretio æſtimabilis: & quam tenetur gratis dare: ergo iure naturæ obligatur ad reſtitutionem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur. Quia quicunq; facit contra iuſtitiam cõmutatiuam, eſt obnoxius reſtitutioni, vt communiter tenẽt Doctores, & nos docuimus ſatis ſupra q. 62. agentes de reſtitutione. Item probatur concluſio à ſimili: Si quis præciperet ſuo diſpenſatori, vt diuideret ſingulis pauperibus ſingulos modios tritici gratis, & ſine aliquo pretio: ipſe autem poſtea, exigeret pretium à pauperibus, procul dubio iure naturæ teneretur ad reſtitutionem: ergo pari ratione dicendum eſt de eo, qui accipit pecuniam pro re ſpirituali, quam ex Domini præcepto, gratis tenetur conferre.

¶ Secunda concluſio: Stando in ſolo iure naturali, & diuino, qui per ſimoniam acquirit beneficium, vel aliã rẽ ſpiritualem, non tenetur illam reſtituere. *2. Conclu.* Probatur: Licet is, qui emit rem ſpiritualem, peccet grauiter contra religionem irrogando iniuriam rei ſacrę, non tamen peccat contra iuſtitiam, aut commutatiuam, aut diſtributiuam: ergo non obligatur ad reſtitutionem. Conſequentia tenet: Quia ſolum ille, qui facit contra iuſtitiam obligatur ad reſtitutionem. Antecedẽs verò probatur. Et primo, quod non faciat contra iuſtitiam diſtributiuam, eſt res manifeſta. Quod autem nec etiam faciat contra iuſtitiam commutatiuam probatur: Iuſtitia commutatiua ex parte ementis, ſolùm violatur, cùm is, qui emit ſoluit pretium minus iuſtũ: ſed qui emit rem ſpiritualem, aut ſacram non ſoluit minus, ſed plus iuſto: ergo non violat iuſtitiam commutatiuam. Et confirmatur à ſimili: Si pauper, cui modius tritici gratis eſſet donandus, pretium perſolueret non teneretur iure naturæ ad reſtitutionem: ergo nec in noſtro propoſito, qui dat pecunias pro beneficio, quod illi gratis erat conferendum. Item, Secundum ius poſitiuum, qui ſimoniacè fit Papa non tenetur talem dignitatem reſignare, vt patet ex cap. licet. de electionibus. & Gloſſa in capi. ſi quis pecunia. 79. diſt. ergo non eſt de iure diuino, aut naturali, vt ſacerdotia, vel beneficia ſimoniacè acquiſita reſignentur. Patet conſequentia:

Nam

Nam aliàs ius poſitiuum non poſſet aliud facere.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio: Poſito iure humano, ſimoniaci tenentur reſignare res ſpirituales, & temporales, etiam ante iudicis condemnationem. Et loquor de ſimoniacis realibus. Nam quid ſentiendũ ſit de ſimoniacis mentalibus, dicemus, cum ad primum argumentum pro ſententia Caietani factum reſpondemus. Hæc cõcluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur ex Concilio Conſtantienſi ſeſſ. 43. Vbi diffinitur, contractus ſimoniacos eſſe ipſo iure nullos. Et idem habetur in pluribus alijs capitibus iuris.

Ad 1. arg. pro prima opinione. ¶ Ad primum argumentũ pro prima opinione factum, vt reſpondeamus operępretium erit explicare, vtrùm ſimoniaci mentales ad reſtitutionem teneãtur? De qua re tot video ſententias diuerſas, quot de priori difficultate extiterant. Caietanus enim in hoc articulo & in ſumma verbo, ſimonia, abſolutè affirmat, nullos ſimoniacos mentales ſiue pecuniam, ſiue beneficium recipientes ex praua intentione teneri ad reſtitutionem. Eandem ſentẽtiam ſequuntur Syluester verbo, ſimonia. §. 20. ſumma Armilla, verbo, ſimonia. num. 5. Victoria in relectione, de ſimonia, Nauarro in Manu. cap. 23. num. 102. Qui citat in eandem Hoſtienſem, Innocentium, Ioannem Andream, & alios. Et certe videtur eſſe ſententia D. Tho. hic ad 6. Vbi de ſimoniaco mentali loquens dicit, quod quo ad Deum ſola volũtas facit ſimoniacum, ſed quo ad pœnam Eccleſiaſticam exteriorem, non punitur vt ſimoniacus, vt abrenuntiare teneatur, ſed debet de mala intentione pœnitere. Præcipuum fundamentũ huius ſententiæ deſumitur ex cap. mandato. iam citato. Vbi Gregorius nonus in hunc modum dicit: Ad reſignationes ſpiritualium, & temporalium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi præcedente vtrumq; taliter acquiruntur (in quo caſu delinquentibus ſufficit per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere creatori) eos pro ſimonia huiuſmodi non teneri. Quibus verbis expreſſe diffinita videtur præfata ſententia.

Sententia Caietani & aliorum

Sententia Soti & aliorum. Altera ſententia eſt in alio extremo. Quæ affirmat in ſimonia mentali tam illum, qui recipit pecuniam, quam eum, qui beneficium acquirit teneri ad reſtitutionẽ, & ad reſignationem beneficij accepti. Hanc tenet Soto lib. 9. de iuſtitia. q. 8. ar. 1. in ſolutione ad 6. argumen. Henricus quodl. 6. q. 26. Bartholomeus à Medina lib. 2. ſuæ ſummæ c. 14. §. 21. Maioris in 4. d. 25. q. 1. ar. 7. Adrianus quodl. 9. Medina Cod. de reſtitutione. cap. de vſura reſtituenda. §. iam ad rationes. Præcipuũ fundamentum huius opinionis eſt, quia, vt ſupra tangebamus ex ſentẽtia D. Tho. omnis ſimonia continet iniuſtitiam, cum prælati nõ ſint domini beneficiorum Eccleſiaſticorum. Atq; adeo quicunq; cõtractus ſimoniacus iure naturali & diuino eſt nullus. Et ſic reſtitutio erit neceſſario facienda. Hac ratione conuictus Couarru. in regula. peccatum. p. 2. §. 8. nu. 8. putat eſſe ſententiam D. Thom. quod iure naturali, & diuino eſt contractus nullus. Quamuis ipſe teneat cum prima opinione, quam cõmunem appellat, quod nullitas collationis non eſt ex natura conuentionis ſimoniacæ, nec ex diuino iure, ſed ex pœna tantũ Eccleſiaſtica. Et ad cap. mandato. quod huic ſententiæ omnino aduerſari videtur, Soto & alii plures afferunt interpretationes. Ex quibus quia fere omnes non placent iis adhuc, qui eas afferunt: idcirco eam tantumlibet referre, quam Sotus ex Adriano adducit, ſibiq; quam maximè placere affirmat. Reſpõdet autem Sotus, literam illius textus aliter eſſe legendam, ac communiter legitur. Dicit enim, quod cum quidã praua voluntate pretium dediſſent cuidam monaſterio, vt reciperentur, poſteà cõpuncti petierunt diſpẽſationem, Papa verò miſit mandatum, vt fieret. Et dubitauit poſteà Abbas de extenſione mandati. Ad quam dubitationem ſummus Pontifex reſpondet extendendum eſſe ad Abbates, vt ipſi valeant diſpenſare. Atq; etiam eſſe extendendum ad reſignationes temporaliũ & ſpiritualium, ſi modo nullum extet pactũ, vt ſcilicet, Abbas etiam poſsit diſpenſare, ne reſignatio fiat ſpiritualium & temporalium receptorum. Et ſic, inquit Soto, iſtud capitulũ magis facit pro noſtra ſententia, quam pro contraria. Colligitur enim ex illo tales antea teneri ad reſtitutionem, cum diſpenſatio, ne reſignatio fieret, fuerit neceſſaria. Atq; adeo colligit duo: Primum eſt, quod rubrica tem obſcurauit, & peruertit lectionem, vt intelligeretur, non teneri ſimoniacum mentalẽ ad reſtitutionem ſeu reſignationem. Secũdum, quod apud ſe per quã abundè hęc reſponſio capituli vim explicat. Et ſic cum opinio cõmunis, quæ affirmat ſimoniam mentalẽ non obligare ad reſtitutionem, eo tantum fundamento nitatur, nõ eſt cur ei fides adhibeatur. Hęc tamen interpretatio Soti prorſus aliena eſt à mente pontificis. Nec ipſe textus intelligentiam recte calluit. Vt enim ibi explicãt Gloſſa, & omnes Doctores, aliter ſe res habet quam à Soto fingitur. Nempe, iſto modo: Cum quidam reciperet in mandatis à Romano Pontifice, vt (ſecundum conſtitutionem generalis Concilij Conſtantienſis relati in cap. quoniam eodem titulo) diſpenſaret cum mona-

Explicatur ca. mãdato

monachis, qui locum in monaſterio pretio dato fuerunt adepti, nulla facta mentione de Abbate, qui pretium recepit, conſuluit ille Papam, an autoritate, & virtute illius mandati poſſet etiam cum Abbatibus diſpenſare. Cui reſpondet Gregorius, mandatum Apoſtolicum ad Abbates extendi, vt etiam cum illis, ſicut cum monachis ſimoniacè locum adeptis, poſsit diſpenſari. Et hæc eſt prima pars textus. Secundo rogatus fuit Pontifex, an tales ſimoniaci, ſcilicet monachi dantes, & Abbates recipientes, tenerétur ſpirituale & temporale obrenũciare, ita, vt Abbates pretium, ac monachi habitum & locum, quæ ſpiritualia ſunt, deberent reſignare. Et huic ſecundæ interrogationi reſpondet. Ad reſignationes temporalium, & ſpiritualium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi præcedente vtrinque acquiruntur (in quo caſu delinquentibus ſufficit per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere creatori) eos pro ſimonia huiuſmodi non teneri. Itaque alloquitur ibi Papa cum ſuo legato: qui ex mandato ſuo diſpenſaturus erat. Ad quem ſcribit primum, quod eius mandatum de diſpenſando cum illis monachis extenderetur ad Abbatem, vt etiam cum ipſo poſſet diſpẽſari, qui in ſimonia particeps fuerat. Secundum quod ad reſignationes temporalium, & ſpiritualium quæ vtrinq; prauo animo adquiſita ſunt, eos non teneri: ſi modo pactum non interueniat: ſed ſolam pœnitentiam ſufficere. Atque adeo interpretatio Soti eſt prorſus aliena à mente Pontificis. Prẽterquã quod ſenſum Decretalis quodammodo ineptum reddere videtur. Ait enim ſic eſſe legendum: Reſpondemus mandatũ apoſtolicum extendi ad Abbates: extendi etiam ad reſignationes temporalium, & ſpiritualiũ: vt, ſcilicet, Abbates poſsint diſpenſare ne reſignatio fiat. Si autem hoc ità eſſet, non eſſet cur adderet, eos pro huiuſmodi ſimonia non teneri, cum hæc verba cum Soti interpretatione cohærere minimè poſsint. Non eſt etiã ſilentio prætereunda expoſitio, quam ipſe magiſter Sotus ad D. Thom. dat. Qui vt diximus in primæ ſentẽtiæ explicatione, videtur fauere Caietano. Dicit enim, quod in prædicta ſolutione ad 6. quando inquit, ſufficere ſimoniaco mentali de mala intentione pœnitere, non loquitur de ſimonia mentali, vt cõmunis opinio intelligit dictũ capitulum mãdato. Aliàs D. Thom. ipſum citaſſet. Sed vocat ſimoniacum mentalem eum qui mente vellet dare, aut recipere rem ſpiritualem, aut temporalem, ſed non vere dat. Cæterum hęc interpretatio indigna eſt tanto viro. Quid enim eſt tam manifeſtum, quã ſimoniã mentalem, quæ exterius non prodit dando, vel accipiendo non obligare ad reſtitutionem? Quid enim reſtituet qui cupit beneficium, etiam per pecuniam habere, ſed nunquã habuit? Aut fur qui cupit furari, aut vſurarius, re tamen ipſa nũquam furatus eſt, nec vſuras accepit? Quare de hoc D. Thom. intelligere eſt plane ridiculum. Præterquam quod eſt apertè contra ipſam literam hæc interpretatio. Dicit enim D. Thom. quod ſimoniacus mentalis non punitur pœna Eccleſiaſtica, vt abrenunciare teneatur beneficium. Sed debet de mala intentione pœnitere. Supponit ergo iam D. Thomas ſimoniacum mẽtalem, re acquiſiſſe beneficium & ſic Soti declaratio locum habere non poteſt.

Inepta interpretatio ad D. Thom.

¶ Quod mihi in hac re, ſaluo meliori iudicio, dicendum videtur eſt, quod ſimoniaci mentales pretium pro collatione beneficij recipientes, illud ex lege naturæ reſtituere tenentur: quia re vera vendunt id, quorum nõ ſunt domini, & gratis donare tenentur, vt diximus in prima concluſione. At verò illi ſimoniaci mentales, qui dato pretio beneficiũ acquirunt, illud reſignare non tenentur. Et ratio eſt: Quia quod ſimoniaci ſpiritualia pro temporalibus accipientes ſint obnoxij reſtitutioni, id non vigore iuris naturalis, aut diuini prouenit, cum omni iure, & diſpoſitione poſitiua ſecluſa tales nulli faciant iniuriam, quæ ſit contra iuſtitiam, vt diximus in ſecunda cõcluſione. Sed omnis reſtitutio ſpiritualium ſimoniace acquiſitorum ortum habet ex iure humano. Nulla autem eſt lex humana, quæ præcipiat ſimoniacos mentales reſignare beneficia pretio acquiſita. Imò nec eſſe poteſt, cum lex humana iuxta magis communẽ ſentẽtiam, de actibus interioribus diſponere non poſsit, ſicut nec iudicare. Ergo tales ſimoniaci mentales ſpiritualia recipientes, ad reſtitutionem, ſeu potius reſignationẽ beneficiorum non obligantur. Hæc videtur eſſe ſententia D. Thomæ hic in ſolutione ad 6. Vbi cùm dixiſſet, ſimoniacos mẽtales, quo ad pœnam Eccleſiaſticam exterioré, non puniri, ſubdit ſtatim, vt abrenunciare teneãtur. De reſtitutione autẽ, quæ debet fieri ab illis, qui temporalia pro ſpiritualibus, ex ſimonia mentali receperunt, nihil loquitur, quaſi pro manifeſto relinquens, eos non minus, quam vſurarios mentales, iure naturæ obligari ad reſtitutionem.

Sententia autoris de ſimonia mẽtali quãtũ ad obligationem reſtitutionis.

¶ Et ſi quis obijciat contra hanc noſtram ſententiam, capitulum, mandato, iam citatũ, vbi ſummus Pontifex dicit, ad reſignationes ſpiritualium, & temporalium, quæ vtrinque prauo animo acquiſita ſunt, ſimoniacos non teneri modo pactum non intercedat, ſed ſolam pœnitentiam ſufficere, quibus verbis

Obiectio ex ca. mãdato

æqualiter

æqualiter loquitur Papa de accipiẽtibus temporalia, pro ſpiritualibus, ac de accipientibus ſpiritualia pro temporalibus, quantũ ad obligationem reſtituendi, quod noſtræ ſententiæ omnino aduerſatur : reſpondeo primò cum Caietano in præſenti, quod Papa ibi tantum loquitur ſecundum forum exterius. Quaſi diceret, quod, quamuis ſimoniaci mentales iuræ naturę tenerentur reſtituere id, quod pro re ſpirituali acceperunt, iudex tamẽ exterior, quia res eſt occulta, non poteſt illos ad id cõpellere. Et ſic per pœnitentiã debent ſatisfacere creatori. Vel ſecundo reſpõdetur, quod licèt verum ſit, quod tam ſimoniaci mẽtales; quam reales tenentur iure naturæ ad reſtitutionem pecuniæ, quam acceperũt pro re ſpirituali: tamen, quia ex diſpoſitione iuris pecunia ſic acquiſita reſtituenda eſt Eccleſiæ, vel pauperibus, vt infra dicemus, & non illi, qui illam dedit, idcircò Papa in caſu ſimoniæ mentalis poteſt cedere iuri ſuo: & ſic cedit in illo cap. In quo quidem non decernit, quod ſimoniaci mentales nõ tenentur ad reſtitutionem: ſed benignè agit cum illis, concedendo illis pecuniam, quam ſibi, vel Eccleſiæ reddere tenebãtur. Et ſi quis quærat, quę nam ſit cauſa, propter quam Papa hoc faciat cum ſimoniacis mentalibus, cum tamen de vſuratijs expreſſe habeatur in ca. conſuluit, de vſuris, quod vſurarij mentales tenentur ad reſtitutionem, reſpondetur cauſam fuiſſe, quia acquiſita per vſuram ſunt reſtituenda ei, qui dedit pecunias. Et Papa ſine cauſa nõ poteſt cedere iuri alterius, quamuis poſſit cedere iuri ſuo. Vel tertio reſpondetur, & meliùs meo iudicio, ad dictum ca. mandato. quod ſummus Pontifex in eo textu non ponit doctrinam vniuerſalem, quæ ſe extendat ad omnes ſimoniacos mentales. Sed tantum dicit, quod in caſu illius textus ſimoniaci mentales non tenentur ad reſtitutionem: ſed per ſolam pœnitentiam debent ſatisfacere creatori. Caſus autem erat, quod quidam monachi animo ſimoniaco admiſerãt iuuenem ad religionem : & propter eius ingreſſum hæredes facti fuerunt bonorum illius. Quo facto conſuluerunt ſummũ Pontificem, vtrũ tenerentur illa bona reſtituere, nec ne. Et ſummus Pontifex reſpõdet, quod non. Non quia ſimoniaci mentales non tenentur ad reſtitutionem. Sed, quia ſi reſtitutio eſſet facienda, bona eſſent conferenda ipſi monacho. Monaſterium autẽ iam habet ius in bona ſingulorum fratrum. Et ſic per ſolam pœnitentiam debent ſatisfacere creatori.

1. Reſpõſio

2. Reſpõſio.

3. Reſpõſio.

Ad 2. arg. Ad ſecundum argumentum quod fecimus pro ſententia Caietani, reſpondetur, verum eſſe, quod ſtando in iure naturæ, reſtitutio pecuniæ eſſet facienda illi, qui eam dedit. Cæterum ex diſpoſitione iuris poſitiui conferens pecuniam priuatur eius dominio, & præcipitur reſtitui, vel Eccleſiæ, vel pauperibus, vt docet Sylueſter verbo, ſimonia. §. 20. Quod quidem eſt intelligendum poſt iudicis condemnationem. Nam ante condemnationem ei eſt reſtituenda, qui illam dedit. Ad confirmationem reſpondetur, conceſſa maiori, atque minori, negãdo cõſequentiam. Nam vt diximus in concluſionibus, alia ratio eſt de emente, alia de vendente. Qui enim emit rem ſpiritualem, non facit contra iuſtitiam: & ſic non tenetur ad reſtitutionem. At verò ille, qui vendit contra iuſtitiam facit, & ſic tenetur ad reſtitutionem.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſimoniaci in caſibus, in quibus tenẽtur ad reſignationem beneficiorum, teneantur etiam ad reſtituendos fructus inde perceptos? Ad quod breuiter reſpondetur cum D. Thom. in ſolutione ad 3. quod qui tenetur reſignare beneficium ex ſimonia ab alijs ſe ignorante cõmiſſa, non tenetur reſtituere omnes fructus inde perceptos, ſed illos tantum, qui apud ipſum fuerint. At verò qui tenetur reſignare beneficiũ ex ſimonia à ſe commiſſa, tenetur reſtituere omnes fructus etiam conſumptos. Et ratio huius differentiæ eſt: Nam in primo caſu eſt poſſeſſor bonæ fidei. In ſecundo verò ſciebat ſe mala fide poſſidere: & ſic non faciebat fructus ſuos. In vtroque tamen caſu tenetur reſignare beneficium quam primum ſciuerit collationem fuiſſe ſimoniacam, vt diximus in principio huius articuli, & vt docet D. Thom. hic ad 4. & Couarru. in regu. peccatum. p. 2 §. 8. num. 7. Ex quo infertur, quod quamuis priuatio beneficiorum aliquando habeat rationem pœnæ, tunc ſcilicet, quando ſcienter, vel ignoranter ignorantia craſſa, facta fuerit ſimonia: ex ſe tamen nõ eſt pœna, ſed incapacitas quædam ad beneficiũ. Alias nõ poſſet ſtare illa D. Tho. ſententia in ſolutione ad tertium, qua dicit, teneri beneficiũ, & fructus extantes reſtituere ignoranter ordinatum, vel electum, quando ab alio peccatum eſt commiſſum. Nõ enim ob peccatum alterius par eſt alium puniri. Non igitur eſt pœna, ſed quia iura voluerunt incapacem efficere omnem detentorem, & poſſeſſorem beneficij ſimoniacè collati, licet ipſe nihil peccauerit, ſicut fecit ad matrimonia clandeſtina inhabiles; & ſicut irregularitas, quæ quandoque eſt pœna, vt in occidente priuata autoritate: non eſt pœna, ſed quædam incapacitas in iudice, idcirco quicunq; acquirit beneficium ſimonia, etiã ab alijs cõmiſſa, tenetur illud in conſcientia reſignare. Nec tunc,

Dubium.

Reſponſio.

Priuatio beneficij ſimoniacè collati non ſemper eſt pœna.

tunc, inquit D. Thomas, priuatio beneficij eſt pœna, ſed effectus acquiſitionis iniuſtæ. Quod etiam docet Couarru. in regula peccatum. p. 2. §. 8. num. 8.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſupra dicta de excommunicatione, & reſtitutione tam beneficij, quam fructuum, ſint etiam intelligenda de permutantibus beneficia propria autoritate. Quos ſupra diximus non eſſe vere ſimoniacos, quia non dant temporale pro ſpirituali, ſed ſpirituale pro ſpirituali: quamuis puniantur pœna ſimoniæ? Quod eſt quę rere, vtrùm ſi duo permutent beneficia, traditione ſecuta, ſine licentia ſummi Pontificis ſint excommunicati, & vtroque beneficio ipſo iure priuati, fructuſque perceptos & conſumptos reſtituere teneantur? Pro parte affirmatiua deſumitur argumentum ex cap. cum olim de rerum permutatione. vbi pactum inter beneficia prohibetur ſub priuatione beneficiorum. Et in extrauaganti 2. de ſimon. fulminantur illæ pœnæ contra ſimoniacos. Conſtat autem in iure verè ſimoniacos iudicari, qui ſine licentia ſuperioris dant vnum ſpirituale pro alio. Vnde in cap. quæſitum de rerum permutatione dicitur, hoc labem continere ſimoniæ. Et quidem hæc videtur eſſe communis ſententia Doctorum.

Sententia autoris. Cæterum ego, quod ſub aliorum correctione dixerim, nõ credo ſic agentes eſſe excommunicatos, aut priuatos beneficijs ipſo iure. Et idem eſt de reſeruantibus ſibi penſionem ſine Papę autoritate. Et ratio, quę me ad hoc mouet, eſt, quia nullum ius, quod de hoc genere ſimoniæ loquitur, ſcilicet, de permutatione beneficiorum, vel vnius rei ſpiritualis pro alia, habet aliquam pœnam ipſo facto incurrendã annexam. Nam in ca. cum olim. de rerum permutatione, quod loquitur de permutantibus beneficia, ſolum habet pœnã priuationis beneficiorum ferendam, excommunicationis vero nullam. Et cap. cum pridem. de pactis. & cap. cum eſſet. & cap. ſicut. & cap. tanta. & cap. de hoc autem. & cap. inſinuatum de ſimonia. omnia loquuntur de pœna ferẽda. Imò ſi rectè eſt loquendũ, nec de illa pœna ferẽda loquũtur ad hoc propoſitum. Ibi enim ſolùm eſt ſermo de ſimonia propriè & ſtrictè, quæ eſt quando accipitur temporale pro ſpirituali. Et hæc in permutatione beneficiorum, vt ſupra diximus, non inuenitur. Quod ſolum poteſt facere contra hanc opinionem eſt dicta extrauag. 2. de ſimon. & Concil. Conſtant. in ea relatum. Et hoc re vera non obſtat. Nam cum prædicta conſtitutio nihil aliud dicat, quam quod ſimoniaci illas pœnas ipſo facto incurrant, nõ debet extendi ad permutantes beneficia. Eſt enim materia pœnarũ, atq; adeo reſtringenda vocabula, vt in propria accipiãtur ſignificatione. Et certũ eſt, quod propria & ſtricta ſignificatio nominis, ſimonia, eſt emptio, vel venditio rei ſpiritualis pro temporali: quæ iure naturali & diuino eſt prohibita. Et hæc in permutatione non inuenitur. Hanc noſtram ſententiam videtur tenere Couarru. lib. 1. Variarum ca. 5. num. 3. in fine & num. 5. verſi. item. & clarius Nauarro. capi. 23. nu. 105. in fine.

Dubium. ¶ Vltimo dubitatur circa iſtam materiam, vtrùm ſummus Pontifex poſsit diſpenſare in pœnis iure ſtatutis contra ſimoniacos? Ad quod breuiter reſpondeo affirmatiuè. Nam cum habeat plenam poteſtatem ſuper ius poſitiuum, poterit in illo diſpenſare, ſiue ante factum, concedendo, vt ſimoniacus non incurrat pœnas: ſiue poſt factum ab illis abſoluendo. Faxit Deus Optimus Maximus, vt quæ toto hoc opere dicta ſunt, in ipſius laudem, & in aliqualem fidelium vtilitatem cedant. Quod futurum ſpero dante Chriſto, Redemptore noſtro. Qui cum Patre & Spiritu ſancto viuit & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

Reſponſio.

FINIS.

Quæcunque in hoc opere continentur, ſacroſanctæ matris Eccleſiæ cenſuræ, & omnium rectè ſentientium iudicio ſubiecta eſſe volo. Apud Sanctum Auguſtinum Salmanticæ. Anno Domini 1590. die 10. Februarij.

Frater Petrus
de Aragon.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, qui in hoc opere explicantur.

PErsistens in sententia, quam in primo tomo sequutus sum non congerendi in indicem nisi ea solum sacræ Scripturæ testimonia, quæ ex professo, & peculiari quadam ratione tractantur: vt sic lectores quærendi, & nihil aliud quam textum Biblicum inueniendi molestia leuarem. Accipe lector optime eodem ordine, atq; modo indicem digestum, & quamuis multa alia ad veritates confirmandas ex sacris litteris fuerint loca deprompta; hæc tamen singularem continent explicationem: quæ si videre placuerit, nec laborem frustra impensum, nec spes frustratas pœnitebit.

EX GENESI. Cap. I.

FAciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostrā, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cæli. fol. 134. a

Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui 337. a

Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram. 334. b

Fiant luminaria, & stellæ in firmamento vt sint signa & tempora. 763. a

4. Respexit Dominus ad Abel & ad munera eius. 336. b

7. Tolle de animalibus mundis septena, & septena. De immundis autem duo, & duo. 336. b

8. Sensus & cogitatio hominis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. 371 a

9. Omne quod mouetur, & viuit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia 737. b

15. Quod cum faceret Abraham, & partes illas in terra collocasset, apparuit Dominus in specie clibani succensi, & lampadis igne, ac pertransiuit per illas diuisiones. folio 1049. a

19. Maledictus puer Canaan, seruus seruorum erit fratribus suis, & infra: Benedictus Dominus Sem, sit Canaan seruus eius. 137. a

Habeo duas filias, adducam eas ad vos, abutimini eis. 710 b

24. Cum Abraham esset senex, mul-

torumque dierum dixit ad ſeruum ſeniorem domus ſuæ, qui præerat omnibus quæ habebat, pone manum tuam ſubter fœmur meum, vt adiurem te per Deum cæli, & terræ 1049. b
25. Vende mihi primogenita tua. 710. a

Ex Exodo.

Cap. 1. Omnes animæ eorum qui egreſſi ſunt de fœmore Iacob. 1048. b
2. Moyſes vidit afflictionem Iſrael, & AEgyptium percutientem Hebræũ, & cum circunſpexiſſet huc, atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum AEgyptium abſcondit. fol. 111. a
3. Ego ſum qui ſum; & paulo inferius: Dices filijs Iſrael, qui eſt, miſit me ad vos. 822. a
12. Hæc eſt religio Phaſe. 729. b
32. Vnuſquiſque fratrem ſuum, amicum, & proximum occidat 350. b

Ex Levitico.

Cap. 19. Non maledices ſurdo, nec coram cæco pones offendiculum, ſed timebis Dominum Deum tuum. 580. b
Non eris criminator, nec ſuſurro in populis. 580. b

Ex Numeris.

Cap. 19. Hæc eſt religio Victimæ. fol. 729. b

Ex Deuteronomio.

Cap. 6. Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. folio 1077. b
17. Nec eleuetur cor eius in ſuperbia ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram aut ſiniſtram. 230. a
23. Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniæ, vel quamliber aliam rem, ſed alieno. 666. a
28. Benedicet Dominus cunctis operibus manuum tuarum, & fœnerabis gentibus multis: & ipſe à nullo fœnus accipies 666 a
32. Suggerit mel de petra, oleumque de ſaxo duriſsimo. 239 b

Ex Libro Primo Regum.

Cap 8. Hoc erit ius regis: filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietque ſibi equites, & præcurſores quadrigarum ſuarum, &c. filias quoque veſtras tollet, & agros veſtros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis, &c. 231 a
16. Vſquequo tu lugebis Saulem cum ego eiecerim eum à facie mea? fol. 8. 9. a

Ex Libro Tertio Regum.

Cap 21. Benedixit Naboth Deo & regi 597. a

Ex Libro Quarto Regum.

Cap 18. Inuocate nomina Deorum veſtrorum. 711. a

Ex Libro Iob.

Cap. 1. Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis. 597. b
3. Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, verè conceptus eſt homo, cum ſequentibus. 599. b

Ex Libro Pſalmorvm.

Pſal 2. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ 454. a
4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine 7. b
6. Erubeſcant, & conturbentur vehementer

menter omnes inimici mei.794.b
54. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos 337.b
67. Qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates. Ego autem tanquam ſurdus non audiebam.560.a
71. Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.454.a
108. Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius : cum iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum.794.b

Ex Libro Proverbiorvm.

Cap. 23. Noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intelligentiam.1097.b
26. Sicut qui mittit lapidē in aceruum Mercurij, ſic qui tribuit inſipienti honorem. 328.a
Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ei ſimilis efficiaris.559.b

Ex Libro Sapientiae.

Cap 8. Sapientia diuina ſobrietatem, & prudentiam docet, & ſapientiam, & virtutem.65.a
Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.771.b

Ex Libro Ecclesiastici.

Cap.5. Non appelleris ſuſurro in vita tua, & in lingua tua ne capiaris, & confundaris.580 b
7. Deus fecit hominem rectum, & ipſe immiſcuit ſe infinitis quæſtionibus. 358.b
8. Ne litiges cum homine linguato, ne ſtruas in ignem eius ligna.560.b
11. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam.598.a
23. Si fruſtrauerit fratrem, delictum illius ſuper ipſum erit, & ſi diſsimulauerit delinquet dupliciter, & ſi in vacuum iurauerit, non iuſtificabitur, replebitur enim retributione peſsima domus illius.1068.a
28. Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.585.a
41. Curā habe de bono nomine.144.a
42. Melior eſt iniquitas viri, quam benefaciens mulier.240.b

Ex Esaia.

Cap.1. Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? iuſtitia habitauit in ea: nunc autem homicidia, &c.
Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum, plenus ſum, holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem hircorum nolui.751.b
17. Scribe ſtylo hominis, velociter ſpolia detrahe, cito prædare.433.b

Ex Zacharia.

Cap.5. Et conuerſus ſum, & eleuaui oculos meos & vidi, & ecce volumen volans: & dixit ad me: Quid tu vides? & dixi: Ecce ego video volumen volans, longitudo eius viginti cubitorū, & latitudo eius decem cubitorum, & dixit ad me. Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ, quia omnis fur (ſicut ibi ſcriptum eſt) iudicabitur: & omnis iurans ex hoc ſimiliter iudicabitur, educam illud dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter: & commorabitur in medio domus eius, & conſumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c.432.b
9. Ecce Rex tuus veniet tibi, & dominium eius à mari vſq; ad mare.454.a

Ex Libro Secvndo *Machabæorum.*

Cap.14. Maluit nobiliter mori, quam ſubditus fieri peccatoribus.366.a

Ex Matthaeo.

Cap.5 Non iurabis neque per cælum quia thronus Dei eſt, &c.

Ego autem dico vobis, nolite iurare omnino. 054.b
Sit ſermo veſter, eſt, eſt, non, non: quod autem ab his abundantius eſt, à malo eſt. 1057.a
6. Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ, quid māducetis, nec corpori veſtro, quid induamini. 793.b
Pater noſter qui es in cælis, &c. vſque ad finem orationis Dominicę. à fol. 817. vſque ad. 832.
Te autem faciente eleemoſynam neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. 874. b
7. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum, & Phariſęorum. 3.a
Nolite iudicare, & non iudicabimini. 79.a
12. Qui dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit verbum contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei neq; in hoc ſæculo, neque in futuro. 798.b
17. Liberi ſunt filij. 232.b
19. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. 793.b
22. Licet ne cenſum dari Cæſari, an non? 731.b
Diliges Dominum Deum tuum ex tota mente tua, & ex toto corde tuo. 875.a
25. Sciebas, quod meto, vbi non ſemino, & congrego vbi nō ſparſi? nunc autem ex ore tuo te iudico ſerue nequam. 239 a
26. Et hymno dicto cum diſcipulis ſuis exijt in montem Oliueti. 750. a
Quid moleſti eſtis huic mulieri? opus enim bonum operata eſt in me, nam ſemper pauperes habebitis vobiſcū, me autē non ſemper habebitis. 939 a
10. Gratis accepiſtis, gratis date, & ſubdit ſtatim, Nolite poſsidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris. 1099.b

Ex Luca.

Cap. 1. Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? 1007.a
6. Mutuum dantes, nihil inde ſperantes. 666. b
11. Veruntamē quod ſupereſt, date elemoſynā & omnia munda erunt. 137.b
18. Oportet ſemper orare, & nūquam deficere. 874.a
22. Reges gentiū dominantur eorum: Inter vos autem non ſic. 231.a
23. Bonum erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille. 360. b

Ex Ioanne.

Cap. 4. Veniet hora quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis Patrē: vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus quia ſalus ex Iudæis eſt: ſed veniet hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu, & veritate 751.b
6. Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater meus traxerit illum. 774.a
8. Et in peccato veſtro moriemini. 808.b
Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego ſum. 821.a
9. Scimus quod Deus peccatores non exaudit. 883.a
14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis. 878.a
16. Iterum veniam ad vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis, & in illo die nihil rogabitis me. 786. b
20. Accipite Spiritum ſanctum quorum remiſeritis peccata, remittētur, & quorum retinueritis erunt retenta. 519.b. & 904.a

Ex Epistola *ad Romanos.*

Cap. 2. Gentes quę legem non habent, naturaliter (quæ legis ſunt) faciūt. 7.b
Non eſt acceptio perſonarum apud Deum. 302.a
7. Itaque lex ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtum, & bonum 947.a
Nō quod volo bonū hoc ago, ſed quod nolo

nolo malum, illud facio. 371.a
8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 240 a
Qui est ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis. 837 a
Spiritus adiuuat infirmitatem nostrã: nam quid oremus vt oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 791. a
9. Itaque mihi quid aliud quæritur? voluntati eius quis resistet? 772. b
10. Maior seruiet minori. 137. a
12. Non vos vindicãtes charissimi, sed date locum iræ. 481. a
13. Vis non timere potestatem? fac bonum & habebis laudem ex illa: si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est. 345. b
Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. 496. a
14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. 89. a

Ex Epistola Prima
ad Corinthios.

Cap. 9. Quis militat suis stipendijs vnquam? quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? quis pascit gregem, & de lacte eius non manducat? nunquid secundum hominem hæc dico? an & lex hæc non dicit? scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os boui trituranti: nunquid de bobus cura est Deo? 932. b
12. Nunc autem posuit Deus membra, vnumquodque horum in corpore sicut voluit, &c. 44. b
13. Charitas benigna est, patiens est, &c. 46. a

Ex Epistola Ad
Galatas.

Cap 3. Priusquam veniret fides sub lege custodiebamur inclusi in eam fidem quæ erat reuelanda. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo vt ex fide iustificemur. 947. a
5. Caro concupiscit aduersus spiritum. 371. a

Ex Epistola Secvnda
ad Thessalonicenses.

Cap. 3. Sine intermissione orate. 874. a

Ex Epistola Prima
ad Timotheum.

Cap. 2. Vnus est mediator noster Christus Iesus. 786. a
3. Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, non vinolentum, non percussorem, 353. b

Ex Epistola
ad Hebræos.

Cap. 1. Nonne omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. 135. a
Quem constituit hæredem vniuersorum. 454. a

Ex Epistola Iacobi.

Cap. 1. Deus intentator malorum est. 368. a
2. Fratres nolite in personarum acceptione habere Domini nostri Iesu Christi gloriam, etenim si introierit in conuentum vestrum vir aureum habens annulum in veste candida: introierit autem pauper, &c. 327. b
4. Nolite detrahere alterutrum, fratres mei: qui detrahit fratri, aut iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. 580. b
5. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros & oratio fidei saluabit infirmum, & si in peccatis fuerit, dimittentur ei. 880 a
Ante omnia fratres mei nolite iurare. 155. b

Ex Epistola Prima
Petri.

Cap. 1. Vos estis genus electum, regale sacerdotium. 905. b

2. Hæc eſt gratia ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte.347.a

Ex Epistola Prima *Ioannis.*

Cap.2. Aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum.837.a

5. Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum,non ad mortem,petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem,& peccatum ad mortem, non dico vt pro illo roget quis.798.a

Ex Epistola Ivdae.

Cum Michael Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit,imperet tibi Deus.598.b

Ex Actis Apostolorvm.

Cap.2. Erant autem in Hieruſalem habitantes Iudæi viri religioſi ex omni natione,quæ ſub cælo eſt.874.b

15. Qui tentatis Deum imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod nec nos,nec patres noſtri portare potuimus.752.b

Ex Apocalypsi.

Cap.1. Princeps Regum.fol.454.a

3. Hæc dicit amen, teſtis fidelis & verus.832.b

6. Deſiderabunt mortem, & fugiet ab eis.360.b

19. Habetur ſcriptum in fœmore eius Rex Regum, & Dominus Dominantium.454.a

INDEX

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM QVAE in hoc opere continentur.

A. primam columnam, B. ſecundam indicat.

A.

ABſoluens in peccato mortali exiſtens, peccat mortaliter. fol.85.a

abſolutio ſacramentalis eſt actus iudicialis. 109.b

abſolutio à non proprio ſacerdote facta, an ſit valida. ibidem.

Accepta pro faciendo opere bono, ſunt reſtituenda ei, qui dedit. 252.a

accipiens iniuſte rem, non ſolum illam, ſed etiam damna reſtituere tenetur. 164.b

accipiens rem ab eo, qui non eſt verus dominus non ei, à quo accepit, ſed vero domino debet facere reſtitutionem 245.b

acceptio perſonarum quid ſignificet. 302.a

acceptio perſonarum eſt vitium contra iuſtitiam. ibidem.

acceptio perſonarum non habet locum in gratuitis. 303.a

acceptio perſonarum quando ſit. ibidem.

acceptio perſonarum non eſt in Deo, & quare. 303.b

acceptio perſonarum ex genere ſuo eſt peccatum mortale. 316.b

acceptio perſonarum qualiter poſsit eſſe in collatione honoris. 328.a

acceptio perſonarum eſt honorare diuites tantum propter diuitias 228.b

acceptio perſonarum poteſt habere locum in iudicijs. 330.a

acceptio perſonarum poteſt habere locum in legibus ferendis. 333.a

actus virtutis tria requirit, vt talis ſit. 22.a

actus iuſtitiæ, qui eſt non lædere accipitur dupliciter. 22.b

actus vnius virtutis bene poteſt elici ab habitu exiſtenti in alia potentia. 28.b

actus iuſtitiæ eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt. 57.b

actio iniurioſa ex intentione facta facit formaliter iniuſtum. 70.a

actio ſpiritualis quæ dicatur. 1115.a

actio iniurioſa facta ex paſsione, vel ignorantia non facit formaliter iniuſtum. 71.a

actus interior, & exterior ſunt neceſſarij, vt donans vel promittens maneat in conſcientia ligatus. 156.a

actus dupliciter poteſt ab aliqua potentia procedere. 731.a

actus poteſt eſſe elicitus ab vna virtute, & imperatus ab alia. ibidem.

actus vt dicatur elicitus ab vna virtute, quid requiratur. 731.a

actus bonus non poteſt eſſe niſi à virtute, vel tendens ad virtutem. 733.a

actus ſuperioris virtutis poteſt eſſe imperatus à virtute inferiori. 754.b

acquiſita per actum malum an ſint reſtituenda. 249.a

actuum humanorum diuiſio. 251.b

actus voluntatis dupliciter poteſt procedere ex diſcurſu intellectus. 964.b

accuſatus de aliquo crimine, vere, ſed iniuſte, qualiter ſe poſsit tueri. 191.a

accuſatio eſt licita. 481.a

accuſare nullus tenetur de peccatis, quæ ſolum nocent peccanti. 481.a

accuſatio à quibus fieri poſsit. 482.a

accuſatio debet fieri in ſcriptis. 485.a

accuſatio quibus de cauſis reddatur iniuſta. 486.b

accuſationes quando poſſunt à iudice reſcindi. 488.a

accuſationes poſſunt eſſe in triplici differentia. 487.b

accuſatus an poſsit dare accuſatori pecuniam, vt ab accuſatione deſiſtat. folio 488.a

accuſator deficiens in probatione tenetur ad pœnam talionis. 490.

Admonitio ſecreta an debeat præcedere denunciationem, vel accuſationem in peccatis quæ vergunt in perniciem reipublicæ. 479.a

admoneri debet qui negat aliquid de fide ex ignorantia. 480.
accuſator quid ſit, & in quo differat ab actore. 460.b
Adoratio varias habet ſignificationes. 885.b
adoratio eſt actus latrię, ſiue religionis. 885.b
adoratio duplex. 890.a
ad adorationem qualiter requiratur determinatus locus. 891.b
aduocatorum officium laudabile. 536.b
aduocati tenentur gratis pauperibus patrocinari. 536.b
aduocatus quando teneatur patrocinium ferre & quanta cum incommoditate. 537.a
aduocatorum incommoda triplicia. 537.b
aduocati an teneantur pauperibus patrocinari ſub mortali. 538.b
aduocatorum dignitas. 540.b
ab aduocatorũ officio qui ſint excluſi. 540.b
aduocari prohibitus, ſi patrocinium ferat, qualiter peccet. 541.b
aduocatus quando ex ignorantia excuſetur à culpa & à reſtitutione. 543.a
aduocatus qui propoſuit quancunq; cauſam defendere ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam, an peccet defendendo iuſtam. 544.a
aduocatus an poſsit defendere cauſam ambiguam. 545.a
aduocatus qui cœpit defendere cauſam quã putauit iuſtam, ſi poſtea cognoſcit eſſe in iuſtam, ad quid teneatur. 546.a
aduocato eſt licitum pecuniam accipere pro patrocinio. 547.b
aduocatus an poſsit cũ parte paciſci, de quota litis ſi victoriam reportet. 549.a
aduocatus, iudex, & teſtis differunt. 550.a
adultera an teneatur ſe prodere cum periculo vitæ, vel famæ, ne filius hæreditatem putatiui patris accipiat. 268.b
adulter ad quam teneatur reſtitutionẽ. 270.b
Æqualitas aliter attenditur in iuſtitia commutatiua, quam diſtributiua. 207.b
ætas ad recipiẽdum beneficiũ idonea. 319.b
Agria vitium oppoſitum Eutrapeliæ per defectum. 557.a
Amicitia excellens inuenitur inter patrem, & filium, virum, & vxorem, principem, & ſubditum. 18.b
amicitia eſt maius bonum quam fama, atque honor. 587.a
amicitia eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens & vera virtus 587.b
amicitias diſſoluere an ſit aliquando licitum. 589.a
amen, quid ſignificet, & qualiter accipiatur in ſacris literis 832.a
Ambroſij locus difficilis explicatur. 137.b
Angeli aliquo modo habent dominium ſuper hæc inferiora. 133.a
animalis anima eſt in ſanguine. 738.a
animę purgatorij an ſint orandæ. 787.b
animæ purgatorij probabile eſt quod intercedunt pro nobis. 788.a
Appetitus remotionis mali, & proſecutionis boni diſtinguuntur. 360.b
appetitus ſenſitiuus naturaliter non inclinat in malum neque in peccatum. 369.b
appetitus ſenſitiuus fuit inſtitutus à Deo vt obediret rationi. 370.b
appellatio quid ſit. 506.b
appellatio eſt de iure naturali. ibidem.
de appellationibus religioſorum quid ſit dicendum. 507.a
appellans à iuſta ſententia peccat mortaliter. 508.a
apoſtoli emiſerunt votum de paupertate ſeruanda. 1007.b
Attentio quid ſit. 861.a
attentio triplex. 861.b
attentionũ vna actualis altera virtualis. 862.a
attentio quæ ſufficit vt quis ſatisfaciat officio diuino. 862.a

B.

BAptiſmus collatus cum errore perſonæ an ſit validus. fol. 632.a
In baptiſmo nullum fit votum. 983.b
Beati qualiter cognoſcant orationes quas ad ipſos fundimus. 788.b
beatiſsima Virgo Maria vouit virginitatem. 1007.a
beneficia eccleſiaſtica ſunt ſtipendia pro laboribus. 310.
beneficiati renunciantes ſua beneficia in fauorem alicuius ad quid teneantur. 314.a
beneficiorum renunciationes à quibus poſſint admitti. ibidem.
beneficiorum pluralitas ex genere ſuo eſt multum ſuſpecta. 315.a
Inter beneficia quædam requiunt perſonalem præſentiam, & alia non. 316.a
Plura beneficia curata neque conferri, neq; retineri poſſunt ſine legitima diſpenſatione. 316.a
beneficia plura haberi poſſunt ex iuſta cauſa. 317.b
beneficia ſimplicia plura haberi poſſunt ſine diſpenſatione. 318.a
beneficia duo non poſſunt haberi, vnum in titulum, alterum in commendam. 319.a
beneficia ſimplicia an ſint pueris conferenda. ibidem.
beneficiati tenentur horas canonicas dicere. 849.b
beneficium petens an illo efficiatur indignus. 1127.b

beneficium paruum habens quando teneatur dicere horas canonicas.851.a.
beneficiatus non tenetur horas canonicas omiſſas iterum dicere.865.a.
beneficiatus non dicens horas canonicas qualiter teneatur ad fructum reſtitutionis.865.a.
Bellum iuſtum ex vtraque parte nunquam poteſt dari.496.a.
Ad bellum iuſtũ tria ſunt neceſſaria. 347.b.
Bonitas intellectus ex ſe præſtat bonitati morali.61.b.
bonitas diuina tripliciter poteſt communicari rationali creaturæ.739.a.
bonitas diuina qualiter ſit obiectum charitatis.739.b.
bona omnia conferuntur media oratione.774.a.
bona per ſe appetibilia,vt gloria, & virtutes,ſine aliqua conditione poſſunt à Deo peti.794.
bona eccleſiaſticorũ quædam ſunt patrimonialia,& alia eccleſiaſtica.935.a.
bona monaſteriorum multiplicia.131.a.
bona de quibus poteſt dubitari vtrum illorũ habeat homo dominium.133.b.
bona corporalia in duplici differẽtia. 144.b.
bona ſpiritualia in duplici differẽtia. 179.a.
bona hominis ſunt in duplici differentia. 75.a.
bona communia poſt diſtributionem fiunt propria.203.b.
bonum vtile materia auaritiæ.1125.b.
bona,cuius dominus ignoratur,cui,& qualiter ſint reſtituenda.257.a.
bona quæ reſtituenda ſunt pauperibus,propria auctoritate diſtribui poſſunt. 258.b.
bona quæ Deus hominibus impartitur, ſunt multiplicia.303.b.
bona ſpiritualia quæ diſpenſari poſſunt, ſunt duplicia.305.b.
bonum diuinum, & bonum commune eſt maius bonum proprium hominis, quam bonum particulare ipſius.370.b.
bonum commune ad quod lex debet ordinari,eſt multiplex.466.b.
bona ſpiritualia quæ poſſunt animis noſtris accidere,ſunt in multiplici differentia.548.a.
Blaſphemia quid ſit.1070.a.
blaſphemia iactata in Deum, & ſanctos eſt eiuſdem ſpeciei.1070.b.
blaſphemus eſt qui per falſos Deos iurat, quamuis verum 1070.b.
Breuiarium Pii Quinti & eius ordo ſeruandus.855.b.
bruta animalia nec benedicuntur nec maledicuntur.597.a.

C.

Calumnia quid ſit.486.b.
calumniator quis dicatur.487.a.
Canonici præſtantes ſuffragium in capitulo cum iniuria alterius ad quid teneantur, 276.b.
canonici choro non intereſſentes quamuis dicant officium diuinum tenentur fructus reſtituere.869.b.
canonici an teneantur pſallere in choro, vt muneri ſuo ſatisfaciant, & ad reſtitutionẽ non teneantur.870.a.
canendi vſus in ſacris officijs fuit in veteri lege comprobatus.844.a.
cantus ſacris officiis admixtus receptus eſt in noua lege.844.b.
cantus ſacris officijs admixtus naturali rationi eſt conformis.845.a.
cantus non repugnat laudationi, ſed potius congruit.845.b.
cantus congruit gratiarum actioni, & petitioni.846.a.
In cantu, & Muſica ſacris officiis admixtis hac noſtra ætate non rectus ſeruatur modus.847.b.
Capellani tenentur dicere officium diuinum.851.b.
Carcer duplex.809.a.
carnium eius ante diluuium non erat illicitus iure naturali.336.a.
caſus fortuitus quid ſit 213.b.
caſus in quibus poteſt iudex ſine accuſatore procedere.471.b.
caſus in quibus accuſatus poteſt ab accuſatione deſiſtere.487.a.
caſus in quibus audiens detractorem peccet mortaliter.573.a.
cauſa efficax quæ dicatur.274.b.
Quicumque ſunt cauſa efficax iniuſtæ acceptionis tenentur ad reſtitutionem.274.a.
cauſæ quæ poſſunt excuſare ab obligatione reſtituendi.294.a.
cauſæ propter quas diſpenſari poteſt cum aliquo vt poſſit habere plura beneficia. 317.b.
cauſæ iuſtæ penſionis imponendæ.320.b.
cauſa motiua duplex.1109.a.
cenſuum venditio an ſit licita.714.b.
cenſus duplex.ibidem.
certitudo euidentiæ non eſt poſsibilis in omni materia.175.b.
cæremonia quid ſit.749.a.
cæremoniæ ſunt in duplici differentia. ibidem.
cæremoniarum vſus in communi eſt de iure naturali.749.b.
cæremoniæ ſunt gratæ Deo quatenus ordinantur ad pietatem internam.750.b.

cæremoniæ fuerunt variatæ pro diuerſis ſtatibus. 750. b.
cæremoniæ vitiari poſſunt triplici ex cauſa. 751. a.
cælum accipitur multipliciter. 816. a.
cælum pro iuſtis, & terra pro peccatoribus. 827. a.
celebrans pro ſtipendio quem valorem promittat in Miſſa. 909. a.
ceſsio bonorum qualiter excuſet ab obligatione reſtituendi. 296. b.
Charitas & religio differunt. 1002. a.
charitatis ordo qualiter obliget. 380. a.
chriſtus quatenus homo fuit rex temporalis. 453. a.
chriſtus quatenus homo fuit Dominus orbis. 454. a.
chriſtiani bello capti non fiunt ſerui. 139. a.
chriſtus Dominus morti proximus cantauit. 750. a.
chriſtus Dominus nonnullas cæremonias in particulari inſtituit in lege noua. 750. a.
chriſto in quantum Deus non conuenit orare. 836. b.
chriſto in quantum homo fuit conueniens orare in diebus carnis ſuæ. 836. b.
chriſtus in cælo exiſtens non orat nec preces fundit pro nobis. 837. b.
choro aſsiſtens qualiter ſatisfaciat officio diuino. 858. b.
ciceronis ſententia de cognitione futurorũ contingentium. 767.
circunſtantia multitudinis coniunctorum eſt neceſſario confitenda. 411. b.
clericis nulla ratione licet occidere malefactores. 353. a.
clerici ſacris initiati exercentes cauſam ſanguinis peccant mortaliter. 354. a.
clerici percuſſores quibus pœnis ſubiiciantur. 354. b.
clerici an poſsint licite accuſare. 482. b.
clerici quare prohibeãtur agere cauſam ſanguinis. 483. a.
clerici non poſſunt aliquem criminaliter accuſare. 483. b.
clericus diues poteſt accipere ſtipẽdium ab eccleſia. 1107. b.
clerici vnde dicti. 1119. a.
clerici an poſsint per alios negotiationes exercere. 644. b.
clerici maioribus ordinibus conſtituti tenentur dicere horas canonicas. 849. a.
clerici in minoribus ordinibus conſtituti, neque ad horas canonicas, neque ad aliquid aliud tenentur. 849. b.
clerici horas canonicas non dicẽtes ad quã teneantur reſtitutionem. 865. a.
clerici verè ſunt domini ſuorum bonorum, tam ſecularium, quam eccleſiaſticorum. 936. a.
clericis tantum iure poſitiuo, & non naturali, aut diuinum eſt impoſitum præceptum caſtitatis. 1031. b.
Columbaria an ſint licita. 236. b.
commoda ex rerum diuiſione orta. 149. a.
compenſatio quid ſit. 197. b.
compenſatio duplex: vna directa, altera indirecta. Ibidem.
compenſatio qualiter poſsit fieri in reſtitutione famæ. 198. a.
compenſatio vt ſit recta quas conditiones requirat. Ibidem.
complices delicti quando debeant manifeſtari à reo. 501. b.
In comparatione virtutum, actus præſtantiſſimus vnius debet comparari ad præſtantiſsimum alterius. 64. b.
commutationes ſiue voluntariæ ſiue inuolũtariæ ſunt eiuſdem ſpeciei. 120. b.
commutationum omnium rectificatio pertinet ad eandem iuſtitiam. Ibidem.
commutationis nomine quid importetur. 121. a.
communitas rerum fuit conueniens in ſtatu Innocentiæ. 148. b.
communitas rerum qualiter ſit de iure naturæ. 151. a.
communitas rerum qualiter à Chriſto fuerit poſita in conſilio. 152. a.
conditiones neceſſariæ, vt quis alterius famam reſtituere teneatur. 187. a.
confeſſarii qualiter ſe debeant habere cum reſtituentibus. 173. a.
confeſſarius debet eſſe cautus, ne eos abſoluat, qui ſunt obnoxii reſtitutioni. 290.
In confeſsione non eſt explicanda circunſtãtia, qua cõfeſſor veniat in cognitionem alterius. 568. b.
confeſſor virtute Bullæ vel iubilei electus tenetur commutare vel diſpẽſare vota quæ vouens rationabiliter commutari vel diſpenſari poſtulauerit. 1041. b.
conferens beneficium digno, prætermiſſo digniori peccat mortaliter. 203. b.
conſulens quando teneatur ad reſtitutionem 278 b.
conſulere minus malum ad vitandum maius an liceat 279. b. & 711. b.
conſilium quod quis dat poteſt eſſe duplex. 279. b.
conſentiens operi iniuſto quando teneatur ad reſtitutionem. 280 b.
conſuetudo quid requirat vt poſsit legem interpretari. 234. a.
conſuetudo interpretata eſt legem de ieiunio. 234. a.

conſuetudo qualiter inducat obligationem. 853.a.
Contractus dupliciter poteſt eſſe nullus. 157.a.
Per contractum irritum ex defectu perſonæ nullum transfertur dominium. 157.b.
contractus nullus ex defectu ſolennitatis iuris, an transferat dominium. 157.b.
contractus nullus iure humano in foro exteriori etiam eſt nullus in conſcientia. 160.b.
contractus ſunt in duplici differentia, nam quidam transferunt dominium, alij non 215.a.
Quando contractus fit ſolum in vtilitatem accipientis, qui accipit, tenetur de culpa etiam leuiſſima. 216.b.
quando contractus eſt in vtilitatem tam dãtis quam accipientis, qui accipit tenetur de dolo, lata culpa, & de leui, non tamen de leuiſsima. 216.b.
quando contractus fit ſolum in vtilitatem dantis, accipiens tantum tenetur de dolo & lata culpa. 216.b.
Contractus quid ſit. 605.a.
contractuum ſeptem ſunt ſpecies. 605.b.
contrahentes an poſsint ſe decipere. 618.a.
contrapaſſum quid ſit. 123.a.
contrapaſſum poteſt fieri dupliciter. 123.b.
contumelia qualiter differat ab alijs peccatis linguæ. 552.b
contumelia non poteſt exiſtere in factis quatenus ſunt res. 553.a
Ad contumeliam non eſt neceſſarium, vt vitium quod manifeſtatur, ſit peccatum. ibidem.
contumelia in abſentia qualiter fieri poſſit. 553.b.
contumelia, conuitium, & improperium, diſtinguuntur, & qualiter. 554.a
contumelia quando ſit peccatum mortale. 556.b
contumelias repellere vel ſufferre quando ſit conſilium. 559.b
contumeliam alteri obiicere, an aliquando ſit licitum. 560.a
contumelia oritur ex ira. 561.b
contumelia eſt grauius peccatum, quam detractio. 579.b.
cooperans iniuſtæ acceptioni tenetur ad reſtitutionem. 278.a
correctionis ordo ſeruandus. 481.b
correctio, & accuſatio differunt. 481.b.
Creditoribus quo ordine eſt ſatisfaciendum 298.a.
cuſtodes agrorum vel vinearum non manifeſtantes damna, tenentur ad reſtitutionem. 283.b
culpa quid ſit. 213.a
culpa triplex: lata, leuis, & leuiſsima. 213.b
cultus Dei in quo potiſsimum conſiſtat. 738.a
cultus Dei duplex. 747.b
cultus peculiaris debetur Deo. 890.a

D.

DAmnatus ad mortem an poſsit ſe licite defendere. 509.b
damnatus ad mortem etiam iuſtè licite poteſt è carcere fugere. 510.a.
damnatus ad mortem qualiter poſsit carcerẽ frangere vt fugiat. 511.a
damnatus bibere poculum lethale licite illud bibit. 513.a
damnatus vt fame pareat, licite poteſt accipere panem oblatum. 514.a
damnatis vt fame pereant an licite præfectus carceris cibum miniſtret. 514.b
debitum duplex, vnum legale alterum morale. 37.a
debita multipliciter contrahi poſſunt. 291.a
debitor qualiter teneatur ad reſtitutionem, & cum quanto periculo. 292.a
debita ſunt in multiplici differentia. 297.b
debita iniuſtè contracta an ſint præferenda alijs debitis iuſtis. 299.a
debitum ex iuſtitia non ſemper obligat ad reſtitutionem. 445.a
deceptio in ſpiritualibus poteſt eſſe duplex. 177.b
deceptio in iuſto pretio rei quæ venditur, vel emitur, multipliciter fieri poteſt. 622.b
decimæ quo iure nunc debeantur. 948.a
decimæ quantum ad quotam, quæ decima pars eſt in lege euangelica, ſolum ſunt ex iure poſitiuo. 949.a
decimæ quantum ad quotam, nunc non excedunt iuſtum miniſtrorum ſtipendium. 950.b
A decimarum ſolutione poteſt eximere conſuetudo & qualiter. 951.a
decimæ de quibus rebus ſint ſoluendæ. 954.a
decimæ an ſint ſoluendæ de donatis, & legatis & de illicite acquiſitis. 954.b
decimas petendi ius conſequitur ſacerdotes ex miniſterio altaris. 956.b
decimas obtinere in feudum an ſit licitum. 957.a
decimas petendi ius ſolis clericis poteſt conuenire. 957.b
decimas ſoluere quibus conueniat. 959.a
defectus rei quæ venditur quando irritet cõtractum. 632.b

defe-

deferens merces prohibitas qualiter peccet. 229.a
deliberatio importat duo. 964.a
deliberatio accipitur dupliciter. 965.a
deliberatio & propoſitum qualiter differãt. 968.a
deriſio quid ſit. 592.a
deriſio quando ſit peccatum mortale. ibidem.
detractio contrariatur famæ, ſicut contumelia honori. 563.a
detractio dupliciter differt à contumelia ibidem.
detractio multipliciter fieri poteſt. 563.b
detractio ex genere ſuo eſt peccatum mortale. 565.b
detractio qualiter poſsit exiſtere in dicendo peccatum quod facto, vel iure eſt notorium. 570.a
detractio poteſt eſſe in reuelatione defectus naturalis. 574.b
detractio ex genere ſuo eſt maius peccatum quam furtum, & minus quam homicidiũ. 578.b
detrahentes Chriſto grauius peccant quam crucifixores. 579.a
In detractione quam plurima latent mala. 580.a
detractionem audiens qualiter peccet. 582.b
declinare à malo & facere bonum ponuntur partes iuſtitiæ. 718.a
deponens pecuniam apud vſurarium qualiter peccet. 712.a
depoſitum an ſit reddendum ei, qui vult abuti illo. 245.a
denunciatio quid ſit. 473.b
denunciatio duplex: paterna, & iudicialis. 478.b
detinens alium ab ingreſſu religionis an teneatur ad aliquam reſtitutionem. 178. a & b.
Deus eſt omnium rerum Dominus. 131.b
deus habet duas poteſtates: vnam Domini, alteram legislatoris. 424.b
deus & homo differunt in modo procedendi. 478.b
deus & viſio Dei ſunt vnus finis. 742.a
deus multa facit media oratione alias non facturus. 775.a
deus eſt orandus. 785.a
deus cur dicatur peccatores derelinquere. 801.a
In Deo eſt duplex voluntas, vna ſigni, altera beneplaciti. 802.b
In Deo eſt voluntas antecedens, & conſequẽs 803.a.
deus qualiter dicatur Pater noſter. 820.a
deus qualiter in nobis ſanctificetur. 824.b
deuotio quid ſit & vnde dicatur. 756.a
dicens peccatum notorium ſiue facto, ſiue iure quando ſit peccatum mortale. 570.a
dicens generalia verba turpia in aliquẽ, qualiter peccet. 576.a
diffamatus in vno genere vitij non poteſt in alijs de quibus bene audit, diffamari ſine obligatione reſtitutionis. 190.
differentia inter iuſtitiam commutatiuam, & diſtributiuam. 117.b
dignitas eius qui eligitur qualiter ſit cognoſcenda. 203.a
dignitas ad beneficiũ eccleſiaſticum in quo conſiſtat. 506.a
dignitas neceſſario conſideranda ad officium conferendum. 321.b
diſpenſatio iniuſta facta à Principe in lege quando ſit valida, & quando non. 105.a
diſpenſare quid ſit. 1026.b
diſpenſare qualiter differat ab irritari. ibidem.
diſtributor beneficiorum quid teneatur attendere. 201.a
diſtributio inordinata in bonis proprijs nunquam eſt peccatum contra iuſtitiam.
diſtribuens indignis officia publica tenetur reipublicæ reſtituere quantum læſit. 201.b
diſtribuẽs in pauperes res quarum dominus ignoratur, poſtea comparente vero domino quid facere teneatur. 260.a
diuiſio rerum eſt de iure gentium. 13.a
diuiſio rerum quo iure fuerit introducta. 152.b
diuiſioni iure gentium factæ poſtea plures accеſſerunt. 156.b
Dolus quid ſit. 213.a
dolus multipliciter poteſt ineſſe iuramento. 1080.a
dominium vox latina. 125.b
dominium dominatiuum & domeſticũ differunt. 126.a
dominium non eſt idem quod ius. 126.b
dominium eſt poteſtas conuertendi rem in proprium commodum 127.a
dominij diffinitio ponitur & explicatur. 127.a
dominium vſus, & vſus fructus diſtinguuntur. 127.b
dominium diſtinguitur à titulo dominij, ſicut relatio à fundamento. 128.a
dominium omne deriuatur à Deo. 131.b
dominium non eſt in brutis. 132.a
dominium rerum inferiorum de iure naturali reſidet penes totam hominum vniuerſitatem & non penes ſingulos 135.b
dominiũ ad homines relatũ eſt duplex. 136.a

do-

dominium vt opponitur ſubiectioni iure naturæ inuenitur in vno homine reſpectu alterius. 136.b
dominium & vſus non diſtinguuntur in rebus vſu conſumptibilibus. 129.b
dominium vitæ tantum eſt penes Deum. 146.b
dominiorum diſtinctio an conuenienter fuerit facta. 148.a
dominiorum diſtinctio fuit neceſſaria in ſtatu naturæ lapſæ. 148.b
dominium transferre eſt homini maxime naturale. 154.a
dominium non transfertur per actum interiorem. 154.a
dominium transfertur per præſcriptionem. 163.b
dominium & translatio rei diſtinguuntur 702.a
dominus rei dupliciter poteſt ignorari. 256.b
donatio ſolo interiori actu facta nullã obligationem inducit. 155.b
donatio libera creditoris excuſat debitorem ab obligatione reſtituendi. 293.b
donatio quando eſt dicenda intercedere in emptione. 627.a
Dubia dupliciter poſſunt in meliorem partem interpretari, ſcilicet negatiuè & poſitiue. 97.a
dubia ſunt interpretanda in meliorem partẽ negatiue.
dubia ex ſuppoſitione quod quis vult exire in actum iudicandi, ſunt interpretanda in meliorem partem poſitiuè. 97. a
dubitans an res ſit ſua non præſcribit. 164.b

E.

ECcleſia non habet poteſtatem in actus interiores. 862.b
eccleſiæ ſtatus fuerunt diuerſi. 935.b
eccleſia poteſt diſpenſare in votis ſimplicibus. 1027.a
Eleazarus nõ peccauit quãdo ingreſſus ſub ventre Elephantis ipſum gladio confodit. 365.a
eleemoſyna eſt facienda in caſu neceſſitatis ex iure naturali, & diuino. 444.a
eleemoſynæ obligatio aliquando eſt obligatio iuſtitiæ. 444.b
electio dignioris qualiter debeat fieri. 312.a
electio digni prætermiſſo digniori ſtando in iure communi eſt valida, nec reſcindi poteſt. 207.a
elector qua ratione teneatur quærere dignio rem. 312.a
eligere minus dignum relicto digniori ad beneficia eccleſiaſtica eſt peccatum mortale. 311.a
eligens dignum prætermiſſo digniori nihil tenetur reipublicæ, vel eccleſiæ reſtituere. 202.a
eligens dignum prætermiſſo digniori tenetur reſtituere aliquid digniori prætermiſſo. 205.a
emens rem à latrone, & illam alteri vendens bona fide quid facere debeat. 220.b
emens rem à latrone bona fide, ſi poſtea ſcit eſſe alienam quid facere debeat. 264.a
emens debitum futurum pro minori pretio, an peccet, & ad reſtitutionem teneatur. 658.b
In emptione & venditione ſeruari debet æqualitas inter pretium, & mercem. 609.b
In emptione & venditione debet eſſe æqualis conditio vtriuſque contrahentis. 633.a
emptionis & venditionis diffinitio. 607.a
emphytheuſis quid ſit. 606.a
epicheia quid ſit. 38.a
epicheia non eſt pars potentialis iuſtitiæ, ſed ſubiectiua & ſpecifica. 33.a
Epiſcopus quando poſſit diſpenſare in votis Papæ reſeruatis. 1043.a
epiſcopus quid poſsit accipere pro ſuis functionibus. 1115.b
epiſcopi habentes iuriſdictionem ſeculare an poſsint vendere officia publica. 326.a
epiſcopus habet poteſtatem diſpenſandi in omni irregularitate ex occulto delicto proueniente excepto homicidio voluntario. 399.a
Æthiopes fraude capti non ſunt ſerui, nec iure vendi poſſunt. 138.a
eutrapelia virtus conſtituens medium in iocis, & ludis. 557.a
euchariſtia non ſolum eſt ſacramentum, ſed etiam ſacrificium. 905.b
euchariſtia eſt vnicum ſacrificium fidelium. 906.a
excommunicatio creditoris non excuſat debitorem ab obligatione reſtituẽdi. 294.a
excommunicatio & irregularitas diſtinguuntur. 354.b
excommunicati repelluntur ab accuſando. 482.a
excommunicatio pro peccato præterito, de quo non præceſsit admonitio imponi nõ poteſt. 500.a

F.

FAlſitas ex ſe eſt quid peius quam malitia moralis. 61.b
fama qualiter poſsideatur ad homine. 142.b

Cuius famæ homo ſit dominus.142.b
Famæ diffinitio.186 b
Fama qualiter differat ab honore.187.a
fama præſtat honori.579.b
famuli furum ad quid teneantur.282.b
famuli quibus incumbit res domeſticas cuſtodire, ſi pereant, quando teneantur ad reſtitutionem.283.b
fidem Chriſtianam ampliantes vi & armis peccant grauiter.449.a
fides virtus moralis eſt conſtituenda. 522.b
fideiuſſor ratione fideiuſsionis poteſt aliquid exigere.282.a
filius poteſt conſiderari ſecundum duplicem ſtatum, ſcilicet, in quantum eſt ſub cura parentum, & in quantum eſt emancipatus.19.b.
filius illegitimus an teneatur credere matri reuelanti ſecretum de ſua illegitimitate. 270.a
fingens paupertatem vel conſanguinitatem, vt extrahat eleemoſynam, cui reſtituere teneatur.243.a.& b
fiſcalis miniſter reipublicæ ad cauſas ipſius. 474.b
De fodinis apud Indos repertis quid ſit dicẽdum.426.a
fortitudo in ſacris literis retinet nomen virtutis.65.a
fortitudo eſt quæ maxime homines commẽdabiles facit.65.b
fortitudo ad iuſtitiæ præſidiũ neceſſaria.ibidem.
fornicatio eſt grauius peccatum quam furtum.434.b
fratres minoritæ diſtinguunt vſum in vſum iuris,& vſum facti.130.a
fraus quid ſit.213.b
fraudulentia qualiter inueniatur in emptione & venditione.604.a
furtum vnde dicatur.416 a
furti diffinitio à canoniſtis poſita declaratur, & impugnatur.419.a
furti vera diffinitio.416.b
furtum differt à rapina & vſura. 417.b
furtum à filiis commiſſum quando habeat veram rationem furti.418.a
furtum & rapina ſunt peccata ſpecie diſtincta.420.a
fur duplex,nocturnus & diurnus.
furtum ex genere ſuo eſt peccatum mortale. 432 a
furtum eſt leuiſsimum peccatorũ quæ fiunt in proximum.434 a
furtum rẽi paruæ nõ eſt peccatum mortale. 435.b
furtum ex leuitate materiæ quando ſit peccatum veniale.437.vſque ad 441.
Qui furatur magnam quantitatem, à pluribus modicũ accipiens quãdo peccet mortaliter.441.b
furtum eſt intrinſece malum.445.b
futura contingentia qualiter cognoſcantur à Deo certò & infallibiliter.767.b

G.

GAbellæ qualiter debent imponi. 232.b
gabella quædam dicitur cenſus.233.a
gabella Alcaualæ vt iuſta ſit, quid ſit neceſſarium.234.b
gener quandiu non ſoluitur illi dos,fructus pignoris poteſt recipere ſaluo capitali. 698.b

H.

HEbræi virtutes appellabant rectitudines.3.a
hebræi accipientes bona Ægyptiorum nullum furtum commiſerunt.423.a.& b
Hebræi orabant horis,tertia, ſexta & nona. 843.a
Ab Hæreſi mentali poteſt abſoluere quilibet idoneus confeſſor.862.b
hæredes illius qui propter homicidium ſuſpenditur tenentur ad reſtitutionem damni illati.180.a
hæredes in duplici differentia.184.b
Hæretici ſtatim ſunt denunciandi.480.a
homo magis inclinatur ad bonum propriũ, quam ad commune.34.a.
homo conſiderari poteſt in quantum perſona priuata & in quantum pars communitatis.76.b
homo iure naturæ habet dominium omniũ rerum inferiorum.134.a
homo non dicitur habere dominium Angelorum,neque corporum cæleſtium.134 b
homo iure naturali neque eſt dominus,neq; eſt ſeruus.136.a
homo ex lege humana poteſt eſſe alterius dominus propriè.137.a
homo proprie habet dominium ſuæ famæ.140.b
homo eſt dominus bonorũ corporalium ex quibus vita non pendet.145.a
homo neque membrorum,neque vitæ corporalis eſt proprie dominus.145.a
homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium.147.a
homo habet vſum ſuæ vitæ,quamuis non habeat dominium.186.a
homo quandiu habeat ius vt alii de ſe bene iudicent.189.b

ho-

homo dupliciter poteſt concurrere ad iniuſtam acceptionem. 275.a
homo in multis caſibus non tenetur propriã vitam tueri. 361.b
homo aliquando poteſt velle non eſſe. 360.a
homo eſt dominus vſus vitæ. 362.a
homo poteſt cedere iuri ſuo, & non poteſt cedere iuri alterius. 362.a
homo naturaliter magis inclinatur ad diligẽdum Deum, quam ad diligẽdum ſe. 370.b
homo habet naturale dominium rerum exteriorũ quantum ad vſum illarum. 412.b
homo qualiter debeat habere animum paratum ad ferendas iniurias. 559.a
homo cui facta fuerit reuelatio de propria damnatione, an teneatur ſperare. 810.a
homo qualiter ſibi & aliis poſsit mortem deſiderare. 814.b
in homine tres gradus vitæ inueniuntur. 896.a
hominis miſeria declaratur. 830.b
homines qualiter teneantur conformare ſe voluntati diuinæ. 803.b
homines manducaſſe carnes ante diluuium, eſt valde probabile. 336.b
homicidium eſt iniuſta hominis occiſio. 342.a
homicidij gratitas ex multis colligitur. 342.b
homicidium caſuale quid ſit. 391.a
homicidium caſuale vt alicui imputetur, tria requiruntur. 391.b
homicidium caſuale quãnis ſit culpabile, nõ ſemper eſt peccatum mortale. 392.a
homicidium caſuale non imputatur ad irregularitatem, niſi habeat culpam annexam. 395.b
homicidium caſuale quando inducat irregularitatem. 396.b
homicidium eſt grauiſsimum peccatorũ, quæ contra hominem fiunt. 578.a
honor qualiter differat à fama. 187.a
honor qualiter ſit reſtituendus. Ibidem.
honorem lædens poteſt reſtituere alia via, non petendo veniam. 200.a
honor dupliciter poteſt ab altero lædi. 552.b
horæ canonicæ antiquitus fuerunt ab eccleſia inſtitutæ. 841.b
Ad horas canonicas qui teneantur. 849.a
horas canonicas prætermittẽdi quæ ſint cauſæ legitimæ. 854.a
horæ canonicæ quo in loco dici debeãt. 857.b
horas canonicas non dicẽtes qualiter teneãtur ad fructuum reſtitutionem. 865.a
horas canonicas non dicentes quibus debeãt facere fructuum reſtitutionem. 868.b
hymnus quid ſit. 750.a

I.

IAcob emẽs ab Eſau primogenituram qualiter excuſetur à peccato. 1123.a
Iacob qualiter emerit primogenita Eſau. 710.a
Iephte an occiderit filiam ſuam vt vouit. 984.a
Ignorantia triplex. 543.a
impediens alterum ab ingreſſu religionis an teneatur ad reſtitutionem. 178.a.& b
Non impediens detractorẽ qualiter teneatur ad famæ reſtitutionem. 196.a
Impediens indignum à reſtitutione beneficij, nihil tenetur reſtituere. 200.b
impediens aliquem per vim vel fraudem nõ beneficium conſequatur tenetur ad illius reſtitutionem. 210.a
impediens aliquem nõ vi aut fraude ſed precibus ad nullam tenetur reſtitutionem, ſi beneficium digno tribuatur. 210.a
imperium in lege exiſtẽs habet ortum ex voluntate legislatoris. 221.a
impotentia quando excuſet ab obligatione reſtituendi. 190.b
imperium eſt actus intellectus. 764.b
incommoda quæ ſequuntur ex officiorum venditione. 325.a
incarcerare alterum nulli licet propria auctoritate. 409.b
indicia maiora ſunt neceſſaria ad iudicium exterius, quam ad interius. 93.b
inducere ad vſuras quando ſit peccatũ. 709.a
inducere ad peccatum, & vti peccato alterius, diſtinguuntur 709.a
indignus accipiens beneficium tenetur illud reſignare. 105.b
indicia quæ requiruntur vt quis ad inquiſitionem procedat. 502.b
indicia debent comprobari per teſtes. 503.a
indicia qualiter debeant eſſe manifeſta. 503.a
infamans tenetur ſuum dictum retractare ſi mendaciter infamauit. 189.a
infamia, indicia, & clamoroſa inſinuatio habent in iure vim accuſatoris. 472.b
infamia quæ ſufficit vt iudex poſsit procedere contra aliquem. 472.a
infames repelluntur ab accuſando. 482.a
infamia quæ eſt ſufficiens vt iudex in inquiſitionem procedat. 497.a
infamatus de vno crimine an poſsit inquiri de alijs. 501.a
infamans Deũ, aut ſanctos magis eſt blaſphemus, quam detractor. 564.a
infamatus de vno crimine an poſsit infamari de alio. 572.b
infamare ſeipſum etiam ſine cauſa, non eſt peccatum mortale ex genere ſuo. 143.a

infa-

infamans ſeipſum metu tormentorum non peccat mortaliter. Ibidem.
infamans quando teneatur ad reſtitutionem. 187.a
infamatio contra iuſtitiam duobus tantum modis fieri poteſt. 188.a
infamare dicendo falſum, & infamare dicēdo verum ſed iniuſte differunt. 188.a
infamans tenetur reſtituere damnum temporale quod ex infamia ſequitur. 189.a
infantia qualiter duret vſque ad ſeptimum annum. 1023.b
infideles tripliciter ſe poſſunt habere erga fideles. 448.a
Ab infidelibus eſt licitum extrahere ſeruos non autem alia bona rapere priuata autoritate. 449.a
inimicis mala precari an ſit licitum. 814.b.
iniuſtum ſimpliciter non inuenitur inter patrem & filium, ſed plus quam iniuſtū, nempe impietas. 19.a
iniuſtus dicitur aliquis dupliciter. 67.b
iniuſtitia illegalis quid ſit. 68.a
iniuſtitia formalis quando ſit. Ibidem.
iniuſtum fieri non poteſt, niſi à volente, neque pati niſi à nolente. 74.a
iniuria non irrogatur volenti, & conſentienti dummodo talis voluntas per vim non ſit extorta. 75.a
iniuria poteſt irrogari volenti & ſcienti in illis rebus quarum homo non eſt dominus. 75.b
iniuſtum faciens peccat mortaliter. 78.a
iniuſtitia ex paruitate materiæ excuſatur à mortali. 78.a
Innocentem occidere in nullo caſu eſt licitum. 373.b
innocens ex charitate tenetur ſeipſum tradere ne reſpublica pereat. 374.a
innocentes in bello qualiter poſſunt licite occidi. 375.a
inquiſitio qualiter fieri debeat. 499.b
intellectus practicus qualiter concurrat ad operationes. 98.a
interrogatus à iudice procedente infamia vel indicijs, vel ſemiplena probatione ſemper tenetur dicere verum. 495.b
intellectus & volūtas qualiter differāt. 60.a
interpretari quid ſit. 1026.b
inuenta cui ſint reſtituenda. 258.a
inuenta ſunt in duplici differentia. 425.b
inuenta tuta conſcientia poſſunt retineri ab inuentoribus poſt factam ſufficientem inquiſitionem. 429.a
Ioannis vigeſimiſecundi ſententia de diſtinctione dominii, & vſus rei. 129.b
Iob liber hexametris verſibus fuit cōpoſitus. 600.a
in ioco & ludo poteſt reperiri vitium & virtus. 557.a
irregularitas incurritur per actum virtutis. 355.a
irregularitas quando incurratur ex homicidio vel mutilatione. 355.a
irregularitas quando incurratur ex hominis occiſione. 393.a
irregularitas non incurritur ex vulnere illato niſi mors ſequatur. 394.a
irregularitas duplex. 398.a
Ab irregularitate quis poſsit abſoluere. 398.a
irritare & diſpenſare diſtinguuntur. 1017.b
irritare quid ſit. 1026.a
iudex eccleſiaſticus habet duplicem poteſtatem temporalem. 112.a
iudex non condemnans reum ad pœnam legis an teneatur ad reſtitutionem. 284.a
iudex poteſt ſequi in iudicando opinionem probabilem relicta probabiliori. 331.b
iudex qualiter poſsit peccare peccato acceptionis perſonarum. 330.b
iudex non debet ceſſare ab executione iuſtæ ſententiæ, ne reus condemnetur. 344.a
iudex ad recte iudicandum non debet habere affectum alterius partis. 83.b
iudex exiſtens in peccato mortali publico, & ſcandaloſo peccat mortaliter ferendo ſententiam etiam iuſtam, maxime in illis rebus quibus ipſe tenetur. 85.b
iudex triplex. 452.a
iudex an teneatur iudicare ſecundum allegata & probata. 463.a
iudex inferior non poteſt diſpenſare in ſolēnitatibus quæ ſunt de iure poſitiuo. 460.a
iudex etiam ſupremus non poteſt prætermittere illas ſolennitates quæ ſunt de iure naturali. 460.b
iudex non poteſt ex ſcientia particulari male factorem punire. 360.b
iudex nō tenetur cedere officio, ne condēnet innocentem probatum nocentem. 466.a
iudex non poteſt aliquem condemnare niſi habeat accuſatorem. 470.a
iudex inferior non poteſt abſoluere à pœna contra legem à ſuperiori poſitam. 476.a
iudex ſupremus quando poſsit pœnam legis relaxare. Ibidem.
iudex tenetur interdum punire minus peccatum quam maius. 479.a
iudex quando dicatur legitimè interrogare. 494.a
iudex, teſtis, & aduocatus differunt. 550.
iudex quo iure ſit prohibitus aliquid à litigantibus accipere. 550.b

iudices inferiores atque principes tenentur iudicare

iudicare ſecundum legem ſcriptam. 102.b
iudicij nomen multipliciter accipitur. 80.a
iudicium quid, quid iudex, quid ius. ibidē.
iudicium eſt actus elicitus à iuſtitia. 80.b
iudicium ſignificat rectam diffinitionem omnium virtutum circa propria obiecta. 81.a
Ad rectum iudiciū duæ virtutes ſunt neceſſariæ. ibidem.
Vt iudicium ſit rectum tres cōditiones ſunt neceſſariæ. 82.b
iudiciū ex defectu iuriſdictionis ſemper redditur mortale. 83.b
iudicium ex defectu rectæ æſtimationis prudentiæ etiam redditur mortale. 84.a
iudicium ex defectu inclinationis iuſtitię ex ſuo genere non redditur mortale. 84.a
iudicium propter alium finē à fine iuſtitiæ, erit peccatum ſecundum conditionē finis oppoſiti. 84.a
iudicium temerarium & ſuſpicio interdum accipiuntur pro eodem quāuis differant. 87.b
iudicium idem reſpectu vnius poteſt eſſe leue, & reſpectu alterius poteſt eſſe graue. 88.a
iudicium de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum ex genere ſuo eſt peccatū mortale. 91.a
Non ſolum iudicare pro certo ex leuibus indicijs, ſed etiam ſiniſtre opinari de proximo in re graui eſt peccatum mortale. 92.a
iudicium Salomonis de quo dicitur. 3. Regū cap. 3. qualiter fuerit iuſtum. 94.a
iudicium de rebus, & iudicium de hominibus differunt. 100.a
iudicium vſurpatum quid ſit. 108.b
iudicium diuinum qualiter ſit futurum. 123.b
Ad iudicium plures requiruntur perſonæ. 452.a
iudicium vt ſit ſtudioſum tres conditiones requirit. 452.b
iudicium tertius comes iuramenti quid ſit. 1058.a
Iuramentum quibus conditionibus perſonę vel temporis impediatur. 1091.a
iuramentum per falſos deos factum an aliquam inducat obligationem. 1073.a
iuramenti irritandi & diſpenſandi quæ ſit idonea cauſa. 1088.b
iuramentum quod faciebant Reges Hiſpaniæ ante quam principatum acciperent. 231.a
In iuramento promiſſorio vnum aſſeritur, & aliud promittitur. 1061.a
iuramentum vnde dicatur. 1047.b
iuramenti diffinitiones. 1048.a
iurandi mos antiquitus obſeruatus. 1048.b
iuramenti multiplex forma. 1049.a
iurare eſt Deum in teſtem adducere. ibidem
iurare an conueniat infidelibus. 1050.a
iuramentum duplex, ſimplex & imprecatorium. 1051.a
iuramento, vt ſit licitum tres comites ſunt neceſſarij 1053.b
iuramentum ex defectu veritatis ſemper redditur peccatum mortale. 1059.a
In iuramento non adimplendo qualiter irrogetur iniuria Deo. 1061.a
De iuramento cui deeſt iuſtitia, vel iudicium quid ſit dicendum. 1062.a
iurans ex conſuetudine qualiter peccet. 1065.a
iurare eſt actus religionis ſiue latriæ. 1065.b
iuramentum per ſe non eſt virtus, ſed ſolū ob neceſſitatem conceſſum. 1065.b
iuramentum per ſe non eſt appetendū, neq; frequentandum tanquam vtile & bonum. 1067.b
iurare per mēbra Dei qualiter ſit delictum. 1069.b
iurare per falſos deos veraciter, eſt grauius peccatum, quam iurare per verum Deum fallaciter. 1070.b
iurare eſt licitum. 1053.b
iurare in caſu neceſſitatis non ſolum eſt licitum verum etiam præceptum. 1056.a
In iuramento quis poſsit diſpenſare. 1087.a
iuramentū (cui deeſt veritas, vel iuſtitia, vel iudicium) eſt peccatum. 1058.b
iuramentū petere ab idololatra quē ſcio per falſos deos iuraturū an ſit licitū. 1071.a
iuramenti per vim extorti quæ ſit materia. 1077.a
iuramentū metu extortū obligat in foro cō ſcientiæ ſub reatu peccati mortalis. 1077.b
iuramenta promiſſoria per iniuriam extorta eccleſia non cogit in foro contentioſo ad impleri 1078.a
De iuramētis doloſis quid ſit dicēdū. 1080.a
iuramenti obligatio eſt minor quam voti. 1083.b
iuramentum tribus modis redditur incautum. 1076.a
De iuramētis coactis quid ſit dicēdū. 1076.b
iurare per Iouem lapidem quid ſit. 1073.b
In iuramento qualiter poſsit fieri diſpenſatio. 1086.b
iuramentum & votum qualiter differant. 1087.a
iuramētum irritare poteſt omnis ille ad quē propriē pertinet res comprehenſa in iuramento. 1087.a
iuramenta cō mutare in melius poteſt vnuſquiſque proprio arbitratu. 1088.a

ius multipliciter accipitur. 4.a
ius obiectum iuſtitiæ. ibidem.
ius, lex, ars, & iuſtitia differunt. 4.a
ius & iuſtum ſunt idem. 5.b
ius aliquando accipitur pro iuſto ad quod terminatur iuſtitia, & aliquãdo pro iuſto ad omne genus virtutis pertinente. 7.a
ius diuiditur in naturale, poſitiuum & gentium. 7.b
ius naturale quid ſit. ibidem.
ius poſitiuum ſiue humanum, ſiue diuinum poteſt terminare actum iuſtitiæ virtutis. 9.b
ius, ſeu iuſtum humanum ex triplici capite poteſt tale appellari. 9.b
ius naturæ & poſitiuum differunt in multis. ibidem.
ius naturale, & ius gẽtiũ partim conueniũt, & partim differunt. 11.a
ius gentium pertinet ad poſitiuũ cuius pars eſt. 11.b
ius gentium eſt quaſi mixtum ex naturali & ciuili. 12.a
ius gentium & naturale qualiter differant. 12.b
iure gentiũ victi ſeruiunt victoribus. 13.a
ius gentium poteſt abrogari à perfecta republica. 13.b
ius, ſiue iuſtum multiplex eſt, politicum, paternum, dominatiuum, & vxorium. 16.a
iuſtum politicum differt ab alijs in multis. 16.b
iuſti, ſeu iuſtitiæ ratio tria poſtulat. 17.a
ius paternum, & dominatiuum habent veram rationem iuris quantum ad eſſentialia. 17.b
ius paternum & dominatiuum non habent perfectam rationem iuſti. 17.b
iuſtum qualiter inueniatur inter patrem & filium. 18.b
iuſtum ſimpliciter poteſt inueniri quantum ad aliquid inter patrem & filium emancipatum. 19.b
iuſtum ſimpliciter non inuenitur inter virũ & vxorem. 19.b.
ius proprie non inuenitur niſi inter illa quæ habent dominium ſuarum actionũ. 24.b
ius reddendum eſt alteri. ibidem.
iuriſdictio qualiter requiratur in iudice. 468.b
ius quod habent ſuperiores in inferiores nõ eſt dominium. 126.b
ius patronatus qualiter vendi poſsit ſine ſimonia. 1124.a
ius præbendæ continet quatuor. 1119.a
ius ad ſtipendium & ius ad tantum ſtipendium eſt idem. 1119.b
iuſtitia pro omni virtute. 3.a
iuſtitia pro particulari virtute. 3.b.
iuſtitię rectitudo ſumitur in ordine ad alterum. 4.b
iuſtitiæ diffinitiones ponuntur & declarantur. 21.b
iuſtitia metaphoricè dicta poteſt eſſe eiuſdẽ ad ſeipſum. 24.a
iuſtitia eſt virtus. 25.b
iuſtitiæ virtus ſolum eſt in voluntate. 27.b
iuſtitia & alię virtutes morales differũt. 28.a
iuſtitia quæ reſpicit bonum commune dicitur virtus generalis. 32.b
iuſtitia generalis proprio nomine appellatur iuſtitia legalis. 33.a
iuſtitia proprie diuiditur in generalẽ, & particularem. 33.a
iuſtitia generalis debet eſſe in principe, ſicut in radice. 33.b
iuſtitia generalis eſt conſtituenda vltra iuſtitiam particularem. 33.b
iuſtitia legalis non habet adeo exactam rationem iuſtitiæ, ſicut particularis. 35.a
iuſtitia legalis in ratione virtutis eſt perfectior particulari. 35.a
iuſtitia legalis quamuis non habeat exactiſſimam rationem iuſtitiæ, habet tamen veram, & propriam, & attingit perfectam. 35.b
iuſtitiæ multiplex diuiſio. 36.a
iuſtitiæ generalis violatio non obligat ad reſtitutionem. 37.a
iuſtitia legalis tribuit reipublicæ, quod ſibi eſt debitum. 37.b.
iuſtitia legalis dupliciter poteſt diuidi. 38.a
iuſtitia legalis diuiditur in Epicheiam, & iuſtitiã legalem ſtricte acceptam tanquã in duas ſpecies. 38.b
iuſtitia legalis in principe, & in ſubditis non differunt ſpecie. 40.a
iuſtitia, vt in principe eſt architectonica, & vt in ſubditis, eſt miniſterialis. 40.a
iuſtitia legalis dicitur generalis virtus ſecundum virtutem. 42.a
iuſtitia legalis eſt particularis virtus ſecundũ eſſentiam. ibidem.
iuſtitia poteſt accipi multipliciter. 43.b
iuſtitia legalis ordinat aliarũ virtutum operationes in bonum commune. 45.b
iuſtitia particularis conſtituenda eſt vltra generalem. 47.b
iuſtitia particularis habet materiam ſpecialem. 48.b
iuſtitia verſatur circa operationes, & nõ circa paſsiones. 52.b
iuſtitia non eſt conſtituenda in appetitu ſenſitiuo. 53.b

iuſtitia,vt ſit perfecta, non eſt neceſſarium vt obliget ad reſtitutionem.57.b
iuſtitia legalis eſt præſtantiſsima inter virtutes morales in appetitu exiſtentes.62.a
iuſtitia legalis præſtat humilitati.63.a
iuſtitia particularis præſtat quibuſcunque moralibus in appetitu exiſtentibus.64.a
iuſtitia diuiditur in commutatiuam,& diſtributiuam.114.a
iuſtitia diſtributiua & commutatiua differũt ſpecie.114.b
iuſtitia commutatiua eſt vna ſpecies ſpecialiſſima.115.a
iuſtitiæ commutatiuæ medium eſt ſecundũ proportionem Arithmeticam.118.a
iuſtitiæ diſtributiuæ medium eſt ſecundum proportionem Geometricam.118.a
iuſtitiæ diſtributiuæ accidit vt in ipſa præmium ſit æquale merito.118.b
iuſtitiæ commutatiuæ & diſtributiuæ eſt eadem materia remota.120.b
iuſtitiæ commutatiuæ & diſtributiuæ materia proximè eſt diuerſa.120.b
iuſtitia qualiter ſit in Deo.123.b
iuſtitia commutatiua duo neceſſaria requirit.124.b
iuſtitiæ cõmutatiuæ munus eſt conſtituere æqualitatem inter datũ & acceptũ.124.b
iuſtitia cõmutatiua proprie non eſt in Deo ſed quidam modus illius.124.a
iuſtitia ſemper reddit alteri quod ſuum eſt.168.a
iuſtitia commutatiua multis differt à diſtributiua.168.a
iuſtitiæ diſtributiuæ violatio obligat ad reſtitutionem.201.b
iuſtitia commutatiua & diſtributiua differunt in modo reddendi ſuum vnicuique.207.b
iuſtitia accipitur large & proprie.717.b
iuſtitia ſecundus comes iuramenti quid ſit.1058.a

L.

LAtria ſoli Deo debetur.888.a
Lædens alterũ in corpore tenetur ad reſtitutionem.179.b
lex naturalis quãtum ad prima principia eſt eadem apud omes quantum ad cognitionem,& quantum ad rectitudinem.8.a
lex naturalis quantum ad concluſiones deductas ex primis principijs non ſemper eſt recta & iuſta.8.b
lex naturalis quantum ad concluſiones non ſemper eſt omnibus nota.8.b
lex naturalis quãtũ ad prima præcepta mutari nõ poteſt,bene tamẽ quo ad ſecũda.9.a
lex præcipiens ſolennia matrimonii pertinet ad ius gentium.13.a
lex bona primum bonum commune, deinde particulare intendit.33.b
lex à qua dicitur iuſtitia legalis duplicem habet finem.38.b
leges in duplici differentia.101.a
lex humana poteſt prohibere rerum translationem.155.b
leges & iura poſſunt ab vno in alterum res transferre.157.a
legis fine ceſſante in particulari non ceſſat obligatio legis.161.b.& 467.a
leges reiiciunt teſtamentum minus ſolenne quia putant ibi potuiſſe eſſe dolum.162.b
leges de præſcriptione transferunt dominiũ.163.a
leges humanæ eccleſiaſticæ obligant in foro conſcientiæ ad mortale.219.b
leges ciuiles obligant in foro conſcientiæ.219.b
In lege ſunt duo,imperium & ſubſtantia ipſius legis.220.b
lex ab vno habet quod obliget,ab alio autem quod magis vel minus obliget.221.a
lex quando obligat ſub mortali.221.b
leges humanæ poſſunt obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis.223.a
lex humana quando obligat ad ſui obſeruãtiam cum periculo mortis.223.a
leges pœnales obligãt in conſcientia ad culpam,niſi contrarium explicetur à legislatore.225.b
legũ pœnalium tranſgreſſores quando teneãtur ſubire pœnam ante iudicis condemnationem.227.a
leges ſunt in multiplici differentia.895.a
lex iuſtitiæ dupliciter poteſt præcipere aliquid dari.374.a
lex neceſſario debet ordinari ad bonum commune.466.b
lex naturalis quid ſit.895.b
lex fomitis reducitur ad naturalem.895.b
lex naturalis non eſt habitus, ſed actus.196.a
leges humanæ in duplici differentia.978.a
In legibus qualiter poſsit fieri diſpenſatio.1089.a
liberalitas proprie eſt in Deo.31.a
liberalitas qualiter eſſe poſsit in appetitu ſenſitiuo.31.b
liberalitas quantum ad aliquid ſuperat iuſtitiam.66.a
Loth an peccauerit offerens filias ſodomitis.710.
Lucretia non eſt laudanda quia ſe interfecerit.364.b
lucrum ex mutuo ſperare an ſit licitum.669.b

lucrum ſperare ex vi mutui,ſiue primaria,ſi ue ſecundaria intentione eſt illicitum, & vſurarium.671.a
lucrum ſperare in mutuo ex gratitudine, & beneuolentia non eſt peccatum. 672.a
Pro lucro ceſſante,aut damno emergente,an poſsit aliquid vltra ſortem accipi.686.a
lucrum ceſſans quibus conditionibus accipi poſsit in mutuo.691.a

M.

MAgiſtratus virum oſtendit.64.b
Malum ſpirituale quando eſt recompen ſandum bonis temporalibus.176.b
maledicere & malefacere apud Deum idem ſunt.433.a
maledictio quid ſit.595.a
malum imprecari alteri an aliquando ſit lici tum.595.b
maledictio quãdo ſit peccatũ mortale.595.a
maledicere creaturas quatenus ſunt effectus Dei eſt aperta blaſphemia.597.b
maledictio Dei in ſcriptura appellatur bene dictio.597.b
maledictores qua pœna puniantur.597.b
maledicunt Deũ exiſtentes in inferno.598.a
maledicẽtes ſanctos peccãt mortaliter.598.a
maledicere creaturis irrationalibus qualiter ſit peccatum.599.a
maledictionis multæ ſunt ſpecies.601.b
maledictio an ſit grauius peccatum quam de tractio.603.a
mala pœnalia non licet petere,niſi in ordine ad bonum.794.b
manifeſtans peccatum veniale proximi an poſſit peccare mortaliter.574 a
manifeſtans peccatum mortale proximi an ſemper peccet mortaliter.575.a
Non manifeſtans quando dicatur cauſa iniu ſtæ acceptionis.282.b
Maritus qui vxorem in adulterio deprehen ſam occidit priuata auctoritate peccat mor taliter.348.a
maritus an licite interficiat vxorem adulte ram iudicatam.348.b
maritus poteſt verberare vxorem ex legiti ma cauſa.407.b
Martyrium aliquando eſt in conſilio & non in præcepto.361.b
Pro matrimonio qualiter pecunia dari liceat ſine ſimonia.1112.b
medium aliarum virtutum à iuſtitia,eſt me dium rationis.55.a
medium iuſtitiæ eſt medium rei.55.a
medium iuſtitiæ quare dicatur rei,& non ra tionis.55.b
medium in virtutibus moralibus qualiter ac cipiatur.116.b
medium iuſtitiæ diſtributiuæ eſt ſecundum proportionem Geometricam,& commuta tiuæ ſecundum Arithmeticam.118.a.& b
mens noſtra habet quandam cognationem cum Muſica.847.a
membri corporalis abſciſsio quando eſt ne ceſſaria ad ſeruandam vitam fieri poteſt, quamuis non præcipi.401.a
membrum ſibi propria culpa abſcindens eſt irregularis.403.
membrum quod appelletur.404.a
mentiri nunquam eſt licitum ex quacunque cauſa fiat.493.b
mentiri in rebus leuibus in iudicio,aut in cõ feſsione non eſt peccatum mortale.504.a
mercatoris officium multis de cauſis non lau datur.26.a
mercis defectus multiplex.629.a
mercis defectus an ſit manifeſtandus in ven ditione.629.b
merces operis praui quando ſit reſtituenda, & cui.252.b
meretrices qualiter permittantur.677.a
metus duplex.988.b
miniſtri eccleſiæ poſſunt ſtipẽdium pactum deducere abſque ſimonia.1108.a
miniſter eccleſiæ qualem animum habere de bet in acceptione ſtipendij.1108.b
miſericordia verſatur tam circa operationes, quam circa paſsiones.53.b
miſericordia præſtat iuſtitiæ etiam legali. 63.a
miſſam dicere ante matutinum non eſt pecca tum mortale.857.a
miſſam in loco priuato dicere etiam ex pri uilegio non eſt laudabile.858.a
miſſam audiens,& ſimul dicens officium di uinum an ſatisfaciat.864.b
In miſſa inueniuntur tria.908.a
In miſſæ ſacrificio eſt duplex valor, ſcilicet ex opere operato, & ex opere operan tis.909.a
In miſſæ ſacrificio poteſt conſiderari alius tri plex valor ex parte eccleſiæ.909.b
miſſa & quodlibet aliud opus bonũ triplici ter poteſt alicui applicari.910.b
miſſæ valor ex opere operantis eſt minor pro multis,quam pro vno.912.b
miſſæ valor ex opere operato tãtum prodeſt multis, ac ſi pro vno tantum offerretur. 113.b
miſſæ & ſacramentorum fructus augetur ex deuotione miniſtri.918.a
miſſæ ſacrificium quibus proſit & qualiter. 918.a
miſſam dicens pro pluribus, an omnibus æqualiter proſit ac ſi pro ſingulis celebra ret.920.a

Pro vna Miſſa plura ſtipendia accipiens tenetur ad reſtitutionem.921.b
miſſarum iuſtum ſtipendium quod ſit 922.a
miſſas anticipantes, vel poſtponẽtes ad quid teneantur.926.b
miſſas facientes dicere pro minori ſtipendio quam ipſi acceperunt ad reſtitutionẽ tenentur.928.a
In vna vel duabus miſsis alterum defraudãs an peccet mortaliter.928.b
Modi quibus poteſt aliquis concurrere ad iniuſtam acceptionem.277.a
monachus profeſſus non ſacris initiatus ſemel, aut iterum non dicens officium non peccat mortaliter.833.b
monachi non procedunt in ſuis cauſis cum ſtrepitu iudiciali.471.a
monachi in ſacris ordinibus non conſtituti an teneantur dicere officiũ diuinũ.852.a
monachi laici, & nouitij non tenentur dicere officium diuinum.853.b
monachꝰ qui propter incorrigibilitatẽ excluditur à monaſterio ad quid teneatur.997.a
Inter monachos an ſit laudabile in omnibus quæ facere debent, ſpectare ſemper ſuperioris præceptum.1009.a
monopolia multipliciter fieri poſſunt.646.b
monopolia emptorum illicita.648.b
mons pietatis quid ſit, & an ſit licitus 713.a
moralia moraliter ſunt intelligenda. 668.a
morbum corporale & ſpirituale differunt. 401.a
Moyſes excuſatur à peccato vſurpati iudicij occidendo Ægyptium.111.
Mulier dicitur facta ad imaginem Dei.134.a
mulier cur velato capite oret.134.a
mulier quæ ſibi ſuppoſuit partũ alienũ, vel ex adulterio cõcepit, & maritus putat filiũ eſſe ſuum, ad quid teneatur.266.b
mulieri eſt licitum aggreſſorem occidere ne ſtuprum patiatur.383.b
mulier prægnans an poſsit ſumere potionẽ, ex qua fœtus mors ſequatur.385.a
mutilare ſeipſum an ſit licitum.402.a
mutilans alterũ, ſiue iuſte, ſiue iniuſte faciat quando incurrat irregularitatem. 402.b
mutilati, & corpore vitiati qualiter ſint irregulares in iure.403.a
mutuatarius nõ tenetur reſtituere damnum, quod mutuanti accidit ex mutuo.238.b
mutuatarius ad tempus præfixum non ſoluẽs ad quid teneatur. 239.a
mutuatio, vt ſit vſuraria tria requirũtur.681.a
mutuãs agricolę ea lege, vt mutuãtis agrũ colat pro iuſto pretio eſt vſurarius.681.a
mutuare ſub obligatione remutuandi eſt vſura.681.b
mutuans regi ſub obligatione, vt officiũ aliquod, ſiue pro iuſto pretio, ſiue gratis, ſibi conferatur, an ſit vſurarius.683.b
mutuare alicui, vt liti cedat, an ſit vſura. 684.b
mutuanti eſt licitum paciſci cũ mutuatario de lucro ceſſante.688.b
mutuans ratione lucri ceſſantis non poteſt aliquid exigere ſtatim ſoluendum. 693.b
mutuans accepto pignore frugifero, tenetur fructus pignoris in partem ſolutionis accipere.697.b
mutuãs accepto pignore ſub ea cõditione, vt ſi certa die debitũ non reddatur, pignoris poſſeſsio amittatur, an ſit vſurarius.699.b

N.

NAtura, & naturalis inclinatio ſemper eſt bona, & tendit ad bonũ: nec cõtrariatur rationi.367.b
Naturaliter poteſt cognoſci eſſe illicitũ ſeipſum occidere.364.a
naturale aliquando diſtinguitur contra libe rum, & aliquando cõtra id quod eſt ex inclinatione naturali.370.a
naturale ius dictat non eſſe procedendũ ad inquiſitionem ſine infamia.498.b
naturales leges ſunt in multiplici differentia 498.b
In naturali lege qualiter debeat fieri interpretatio.498.b
Neceſsitas duplex: vna iuſtitiæ, altera potentiæ.457.b
neceſſarium ad ſalutem ſtat dupliciter.172.b
negans veritatem iniuſte non tenetur pœnã ſoluere.228.a
negare licitam eſſe dominiorum diſtinctionem poſt naturam lapſam eſt aperta hæreſis.149.b
negotium vnde dicatur.639.b
negotiationis duplex eſt ſpecies. ibidem.
negotiatio an ſit licita.639.b
negotiatio qua merces carius venduntur, quã ſunt emptæ, ex ſe licita eſt, & neceſſaria reipublicæ.641.a
negotiatio ex multis circunſtantijs reddi poteſt illicita.641.b
negotiatio vitiari poteſt ex parte rei venditæ.642.a
negotiationes ſunt clericis interdictæ. 644.a
negotiatio in loco ſacro quando ſit licita. 645.b
negotiator ratione mutui non poteſt accipere totum lucrum quod per negotiationẽ erat lucraturus.688.a
Nicolaus tertius, & Ioannes vigeſimus ſecũdus diſcordes in diſtinctione vſus & dominij rerum conſumptibilium.128.b

nocens in ſpiritualibus qualiter teneatur ad reſtitutionem. 176.a
notorium delictum quod dicatur. 572.a
Quis numerus hominum ſit ſufficiens, vt delictum cognitum notorium dicatur. 572.a
Nummus ad quid inuentus explicatur. 123.b

O.

OBiectum voluntatis nō ſolū eſt bonum ſed etiam eſt apparens bonum. 360.a
obiectum iuſtitiæ differt ab obiectis aliarū virtutum. 3.b
obiectum habitus, vel potentiæ ſignificatur aliquando nomine abſoluto, & aliquādo relatiuo. 4.a
obiectum iuſtitiæ tria includit. 36.b
obiectum charitatis ſemper eſt idem formaliter. 39.b
obiectum iuſtitiæ legalis diſtinguitur ab obiectis aliarum virtutum. 44.a
Oblatio qualiter differat à ſacrificio, decimis, & primitijs. 931.b
Ad oblationem tria requiruntur. 932.a
oblationes qualiter poſsint eſſe in præcepto. 932.a
oblationes poſſunt eſſe in præcepto ex conſuetudine. 933.a
oblationes qualiter pertineant ad ſacerdotes. 934.b
oblatio ex triplici ratione poteſt reddi illicita. 938.b
oblatio an fieri poſsit ex rebus illicitè acquiſitis. 938.a
obligationes iuſtitiæ & charitatis diuerſæ. 189.b
Non obſtans quando dicatur cauſa iniuſtæ acceptionis. 282.b.
occidens alterum, vltra pœnam legis quam patitur tenetur ad reſtitutionem. 180.a
occidens vel mutilans opificem qualiter teneatur ad reſtitutionem, & quibus teneatur reſtituere. 181.a.& b
occidēs hominē tenetur facere recompenſationem in bonis ſpiritualibus. 185.b
occidere animalia in vſum hominū eſt licitum 334.a
Non occidere quid ſit 339.b
occiſio hominis dupliciter fieri poteſt. 341.b
occidere homines intētione ſoli publicæ autoritati eſt licitum. 341.b
occidere malefactores eſt licitum. 343.a
occidere hominē qui nō peccauit, & timetur quod peccabit in rempublicā, nō eſt licitum. 343.b
occidere malefactores priuata autoritate eſt licitum. 345.a
occidere ſeipſum nunquā eſt licitum. 358.b
occidens ſeipſum facit iniuriam Deo, & reipublicæ. 361.a
occiſio aggreſſoris illicita eſt quādo nō eſt neceſſaria ad propriā defenſionem. 378.a
occiſio hominis quæ fit in propriā defenſionem, vim vi repellendo eſt licita. 379.a
occiſio hominis in propriam defenſionem, vt ſit licita multis debet conditionibus honeſtari. 379.b
occiſio aggreſſoris quādo ſit pręcepta. 381.a
occidere latronem in defenſionem bonorū vtrum ſit licitum. 382.a
occiſio hominis in defenſionem honoris eſt licita. 384.a
occiſio innocentis in via iacentis, quādo aliter fugiens vitam ſeruare non poteſt an ſit licita. 384.a
occidere aggreſſorē ex ꝓpria intētione etiā ad ſaluandā vitam non eſt licitum. 387.a
occiſio hominis triplex. 393.
Officia ſæcularia aliquam habent proportionem cum beneficijs. 321.b
officia ſæcularia diſtribuentes ſunt in duplici differentia. 322.a
officia ſæcularia indignis diſtribuentes qualiter peccent, & ad reſtitutionem teneantur. 322.b
officia publica an vendi poſsint. 324.b
officium diuinum per ſe non pertinet ad ſtatum monachorum. 895.a
officium diuinū in communi debet dici ſtatutis horis ſub reatu peccati mortalis. 896.b
De officio paruo Beatæ Virginis, mortuorū & Litanijs. 896.a
officium diuinum ore, & voce exprimi debet. 898.a
officiū interrūpens ad quid teneatur. 899.a
Omiſsio qualiter opponatur iuſtitiæ. 720.b
omiſsio eſt ſpeciale peccatum diſtinctum à peccatis quæ opponūtur alijs virtutibus. 721.b.
omiſsio accipitur formaliter & materialiter 722.a
Operis perfectio conſiderari poteſt, vel ex obiecto, vel ex neceſsitate. 939.a
operari ex habitu quid ſit. 70.a
Opinio Soti qui dicit, quod conferens beneficium digno prętermiſſo digniori eſt probabilis. 204.b
Opus factum ex voto eſt magis meritorium & laudabile quam factū ſine illo. 1005.b
Orationis nomen multas habet ſignificationes. 761.a
orationis variæ diffinitiones. ibidem.
oratio eſt actus partis intellectiuæ. 763.a
orare, vt quis dicatur, quæ requiruntur. 764.a
oratio valde commendatur. 773.a
orationis vtilitas declaratur. 773.b

oratio diſponit ad gratiam. ibidem.
oratio valet ad cognoſcendam noſtram miſeriam & diuinam bonitatem. 774. a
oratio qua ratione iuuet ea vtentibus. 774. b
oratio eſt actus religionis. 776. b
In oratione tria conſiderantur. 777. a
oratio eſt actus religionis etiam ſi ex metu proficiſcatur. 777. b
De orando eſt præceptum, & quando obliget. 778. b
oratio ad ſolum Deũ eſt porrigenda tanquã per ipſum implenda. 782. a
oratio poteſt porrigi ad ſanctos tam Angelos, quam homines, tanquam per ipſos impetranda. 782. a
orare pro temporalibus qua ratione ſit licitum. 791. a & b
orare pro temporalibus, an ſit opus imperfectionis. 793. a
oratio pro alijs fieri debet etiam peccatoribus. 796. b
orare pro excommunicatis publica oratione non eſt licitum. 797. b
orare pro infidelibus eſt licitum. 801. a
orare pro ſe, an teneatur ille cui facta fuerit reuelatio de propria damnatione. 807. a
orare pro damnatis non eſt licitum. 811. a
orare pro beatis non eſt licitum. 811. a
orare pro inimicis qualiter teneamur. 813. a
oratio Dominica præſtat alijs orationib⁹ ex parte autoris. 817. b
oratio hæc præſtat alijs in breuitate. 818. a
oratio Dominica quare ita breuis fuerit cõpoſita. 818.
oratio Dominica præſtat alijs fœcunditate. 819. a
In oratione vtendum eſt exordio. 819. a
orationes noui, & veteris teſtamẽti differunt in exordio. 819.
oratio Dominica comprehendit petenda, & ordinem petendorum. 823. a
orare eſt proprium rationalis creaturæ. 833. b
orare qualiter cõueniat peccatoribus, & an exaudiantur. 834. b
oratio vocalis eſt conueniens. 839. b
orationibus faciendis aſsignari debuerunt in Eccleſia particulares perſonæ, tempora & loca. 840. a
orationis ſcopus qui ſit. 861. b
orans ex præcepto, neque attendens peccat mortaliter, & fructum orationis amittit. 862. a
orantes ex præcepto, & orantes libere diſtinguuntur. 863. b
orans ſine actuali, vel virtuali attentione tenetur iterum officium dicere. 864. a
oratio qualiter diuturna eſſe debet. 873. b
oratio habet triplicem effectum 876 b
oratio quas conditiones debet habere, vt ſit infallibiliter efficax. 877. a
oratio vnius pro altero fuſa ad quid proſit illi. 878. b
oratio nulla ratione poteſt dãnatis prodeſſe. 879. a
oratio pro altero fuſa an valeat ad primam gratiam conſequendam. 879. a
oratio à peccatore fuſa, an exaudiatur à Deo. 881. a
Ordo triplex in republica, & ſic triplex iuſtitia. 114.
ordines in quibus omnimoda caſtitas non ſeruatur, nõ ſunt veræ religiones. 1036. b

P

PAlpans quis dicatur, & qualiter teneatur ad reſtitutionem. 281. a
Papa vnde habeat quod poſsit in votis diſpẽſare. 1027. b
partes ſuppoſito diſtinctæ à toto ſunt in triplici differentia. 37. b
De partibus ciuitatis loquendũ ſicut de partibus corporis. 44.
participans quis dicatur, & qualiter teneatur ad reſtitutionem. 281. b
paruitas materiæ quando excuſet ab obligatione reſtituendi. 297. a
paſsionis nomen multas habet ſignificationes. 50. a
paſsio quantum ad omnes ſuas ſignificationes poteſt inueniri in anima. 51. a
paſsio ꝓ inclinatione ſequẽte cognitionẽ ſolũ inuenitur in natura cognoſcente. ibidẽ.
paſsiones appetitus ſenſitiui dupliciter conſiderantur. 52. a
patria dupliciter conſideratur. 37. b
pater licite poteſt verberare filium, & dominus ſeruum cauſa correctionis, & diſciplinæ. 405. b
patronus habens ius præſentãdi tenetur præſentare digniorem. 312. b
patronus dotans Eccleſiã, an poſsit inſtituere quod beneficium ſemper detur alicui ex ſua familia. 313. b
pauperes quod ius habeant in re cuius dominus ignoratur. 256. b
pauperum nomine qui intelligãtur. 259. b
peccatum mortale materialiter eſt iniquitas & iniuſtitia legalis. 68. a
peccatũ quod magis nocumentũ habet annexum, magis aduerſatur charitati. 177. a
peccata facti, & linguæ diſtinguuntur & qualiter. 556. a
peccatũ aggrauatur ex eo quod ſit in perſonam cui aliæ ſunt coniunctæ. 411. a

peccatum in duplici genere mali constituitur.436.b
Peccata quando dicantur cedere in damnum reipublicæ. 479.a
Peccatum in Spiritum sanctum quid sit. 798.b
peccatores sunt indigni, vt eligantur ad beneficia ecclesiastica.307.a
pœna apposita in lege ex sua natura ostendit legem ipsam esse obligatoriam in conscientia.225.a
pœnæ sunt in multiplici differentia.226.a
pœnæ ad quas homo potest damnari sunt in multiplici differentia.510.b
pensiones nisi ex iusta causa imponi non debent.320.a
pensionarij dicere tenentur officium Beatæ Virginis.321.a.&.850.b
perpetuum & constans differunt.22.a
perfectum & imperfectum quãdoque distinguunt species.36.1.
persona priuata potest remittere suæ famæ restitutionem.193.b
persona publica non potest suæ famę restitutionem remittere.194.a
personæ nomine quid intelligatur.411.a
periurij grauitas declaratur.1091.a
periurium duplex.1065.
Piscatio & venatio quibus in locis interdicãtur.235.b
pietas est virtus perficiens filium in ordine ad patrem.18.a
Plato impugnatur qui dicebat inter ciues nõ solum possessiones sed etiam vxores debere esse communes.151.a
Possessor bonæ fidei præscribit.165.b
potestas humana habet vim obligandi quatenus subest potestati diuinæ & legi æternæ.220.a
potentiæ nomen interdum tribuitur actibus.22.a
potẽtia vel habitus habẽt duos actus & duas operationes.22.b
potestas ecclesiastica nõn potest in temporalia nisi quatenus habent ordinem ad spirituale finem.234.a
potestas spiritualis & temporalis sunt incõpossibiles.454.b
potestas quæcũque supra Papam debet esse ex commissione illius.456.a
potentia ad lucrandum duplex.686.b
Præbendarum commutatio iure positiuo est prohibita.1010.a
prælati qualiter debeant iudicium ferre in rebus dubijs.100.a
prelati vel prætores, non obstantes damna subditorũ tenentur ad restitutionẽ.283.a
prælati religionum possunt irritare & dispẽsare vota subditorum.1018.a
prælati verberantes subditos an incurrãt irregularitatem.406.b
prælati tenentur pro subditis orare.780.b
prælati iure naturali & diuino habent potestatem irritandi vota subditorũ. 1018.a
prælatus infamans seipsum peccat contra iustitiam.143.b
prælati ecclesiastici habentes potestatem temporalem non possunt se habere in omnibus tanquam domini sæculares.355.b
præceptum de non se occidendo est iustitiæ & non charitatis.145.b
præceptum affirmatiuum de restituendo reducitur ad negatiuũ de nõ furando.174.b
præcepta parentum & dominorum obligãt in conscientia.222.a
præceptum restitutionis qualiter sit intelligendum.288.a
præceptum restitutionis quando inducat nouam culpam si non fiat statim restitutio. 288.b
præceptum de restituendo quo tẽpore obliget.288.a & b
præceptum non occides,explicatur. 339.b.
præceptum non occides, est iuris naturalis, & non positiui.341.a
præcepta Decalogi sunt prorsus indispensabilia.424.
præceptum de orando quãdo obliget.779.b
præcepta naturalia sunt in multiplici differentia.896.a
præceptum de soluendis decimis in veteri lege partim erat morale, partim iudiciale.945.a
præcepta veteris legis quædã iudicialia, alia moralia,alia cæremonialia.946.b
præcepta iudicialia & cæremonialia veteris legis cessauerunt.947.a
præcepta cæremonialia & iudicialia qualiter differant.947.b
præceptum adimplere, & illud non violare distinguuntur.963.b
præceptum de diligẽdo Deo qualiter in hac vita adimpleatur.963.a
præmium bonorum habet rationem iustitiæ distributiuæ.124.b
Præscriptio quid sit.163.b
præscriptio bonæ & malæ fidei.164.a
præscriptio,vt sit bonæ fidei debet possessor toto tempore præscriptionis rem bona fide tenere.165.b
pretium rei vnde sumatur.250.a
pretium non conuenit rei ex duplici causa 251.a
pretium acceptum pro sententia iniusta, aut pro homicidio cui sit restituendum. 254.a

pretium meretricis aut alterius operis peccaminoſi, quod ſit ſine iniuria tertij non eſt reſtituendum. 254.b
pretium iuſtum rerum vnde ſit cognoſcendum. 609.b
pretium taxandi quis habeat poteſtatem. 110.b
pretium lege taxatum, & illud quod cõmuni æſtimatione accipitur differunt. 611.a
pretium iuſtum rei venditæ ad vocem preconis quid ſit. 612.a
pretia rerum variantur quotidie. 613.a
pretium iuſtum rerum exquiſitarum, vnde ſit ſumendum. 613.b
pretij iuſti cognoſcẽdi triplex regula. 614.a
pretium dupliciter à lege poteſt taxari. 614.b
pretium rei an poſsit augeri ex dubietate valoris quem eſt habitura. 656.a
Præuaricatio quid ſit. 496.b
Primitiæ in veteri lege quadrupliciter differebant ab alijs obligationibus. 41.b
ad primitias offerendas tenentur homines de fructibus terræ in recognitionem diuini beneficij. 941.a
primitiæ quæ ſoluantur in lege euangelica. 942.a
primitiarum quantitas qualis fuerit in veteri lege. 942.b
Princeps aliquando poteſt contra legẽ ſcriptam iudicare. 101.a
princeps non ſeruans legem ſine cauſa peccat. 103.a
princeps qualiter differat ab alijs iudicibus. 102.b
princeps pœnam legis commutans ſine cauſa peccat mortaliter. 103.a.
princeps vel reſpublica non habet dominiũ vitæ ſubditorum. 146.a
princeps an poſsit concedere facultatẽ malefactorem interficiendi vbicunq; fuerit inuentus. 351.a
princeps vel reſpublica citra iniuriam poteſt aliquid à ſuis ciuibus extorqueri. 447.a
Priuatio beneficij ſimoniacè collati nõ ſemper eſt pœna. 1135.b
Probatio ſemiplena quid ſit. 503.b
probatio teſtibus facta inartificioſa dicitur. 417.a
Profeſſus qui propter incorrigibilitatem excluditur à monaſterio ad quid teneatur. 997.a
promiſsio vel donatio quæ ex ſe obligationem non induceret, appoſito iuramento erit obligatoria. 156.b
promiſsio ſimplex facta homini, an obliget ſub mortali ex genere ſuo. 990.b
promiſsio interius facta, aut etiam exterius dummodo promittens ſit ſolus, an aliquã inducat obligationem. 992.a
promiſsio facta homini eſt actus fidei. 1003.a
promittens coactè, voluntariè promittit. 1077.a
promiſsio ſimplex per vim facta nullam inducit obligationem. 1077.b
Proportio quid ſit. 117.b
proportio arithmetica & geometrica differunt. 117.b
Propoſitum & promiſsio qualiter differant 971.b
propoſitum differt à deliberatione. 968.a
Prouidentiæ diuinæ ſubijciuntur omnia nõ tantum in vniuerſali, ſed etiam in particulari. 766.b
Publicatio ſufficiens ad proprios motus. 321.a
Punitio malorum eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ. 124.b
Puer quinque annorum à dæmone raptus propter maledictionem. 598.a
puerorum tres ætates. 1023.b
pueri alios prima tonſura initiatos percutiẽtes quando ſint excommunicati. 78.a

Q.

QVantitas materiæ quæ ſufficit in furto ad efficiendum peccatum mortale. 437.a
quod ſimpliciter eſt melius poteſt alicui ſecundum quid melius non eſſe. 61.b
quotus nomen accipitur dupliciter. 549.a
qui eſt, eſt nomen proprium Dei. 821.a

R.

RAcha quid ſignificet in ſacris literis. 832.b
Rapina non eſt ſpecies furti. 417.a
rapinæ nomẽ accipitur multipliciter. 420.b
rapina poteſt fieri multipliciter. 421.a
rapina nulli eſt licita. 447.a
rapina qualiter poſsit exerceri contra infideles. 448.a
Raſia an peccauerit ſe interficiendo. 365.b
Rationalis pars in homine ſemper inclinat in bonum honeſtum. 369.a
ratio circa agenda tres habet actus. 763.b
Receptans quis dicatur, & quando teneatur ad reſtitutionem. 281.a
Recompenſatio poteſt cadere in læſione honoris, ſicut in læſione famæ. 199.b
recompenſatio licita eſt aliquibus ſeruatis conditionibus, ibidem.
recompenſatio debitorum qualiter fieri poſsit. 294.b

recompenſatio eſt licita quando aliter res recuperari non poteſt.430.a
recompenſatio vt ſit licita aliquæ conditiones requiruntur.
Rectitudo iuſtitiæ ſumitur in ordine ad alterum,& rectitudo aliarum virtutum ſumitur in ordine ad operantem.49.
Referens dictum aliorum quando teneatur ad reſtitutionem famæ.195.a
Regulæ notandæ circa irregularitatē.355.b
regulæ ad cognoſcendum quando lex obligat ſub mortali.221.b
regula in inquiſitionibus generalibus ſeruāda.481.a
Reges non ſunt domini bonorum ſubditorum.230.
reges & reſpublica poſſunt exigere tributa.231.a
rex vel princeps conferens officia indignis peccat,& præterea fit reus damnorū quę ex mala prouiſione ſequuntur.208.a
rex & quicunq; alius elector tenetur ad officia publica eligere digniorem.323.b
reges omnem ſuam poteſtatem habent à republica.324.a
rex non eſt dominus reipublicæ,ſed adminiſtrator.324.a
rex tenetur officia publica in ciues ſui regni, & non in alienigenas diſtribuere.324.b
rex ex rationabili cauſa poteſt officia publica vendere.325.b
regnum Dei multa ſignificat in ſacris literis.825.
Religio atque pietas in ratione virtutis ſunt præſtantiores iuſtitia, in ratione autem iuſtitiæ ſecus contingit.36.b
religio eſt præſtantior virtus quam iuſtitia legalis.63.b
religionis ingreſſus non excuſat à debito reſtituendi.296.b
religionis nomen multa ſignificat.729.b
religionis nomen vnde deducatur.730.a
religio ſemper importat ordinem ad Deum.730.b
religio eſt virtus.732.b
religio eſt vna virtus.734.b
religio eſt ſpecialis virtus ab alijs diſtincta.737.b
Ad religionem pertinent omnia quatenus in honorem Dei fiunt.738.a
religio poteſt imperare actus omnium virtutum.738.b
religio qualiter colat Deum.739.b
religio non eſt virtus Theologica.741.a
religio qualiter non tendat in Deum immediatē.743.b
religio habet Deum pro obiecto cui, & nō pro obiecto quod.743.b
religio eſt præſtantiſsima inter omnes virtutes morales.746.a
Repercuſsio dupliciter poteſt fieri. 193.a
reprobi non ſunt excludendi à noſtris orationibus.802.a
In republica eſt neceſſarius diuerſus ordo hominum.149.a
reſpublica poteſt ſuos ciues manifeſto periculo mortis exponere.374.b
reſtitutio accipitur dupliciter.167.b
reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ.168.b
reſtitutio & ſatisfactio in aliquibus conueniunt & in aliquibus differunt.169.b
reſtitutio qualiter ſit neceſſaria ad ſalutem.172.b
reſtitutionis obligatio ſemper oritur, vel ex re percepta, vel ex iniuſta acceptione.175.b.& 262.a
reſtitutio vel compenſatio facienda eſt pro damno corporali, etiam ſi nullum nocumentum in rebus ſequatur.185.b
reſtitutio vel compenſatio quæ debet fieri pro damno corporali, an tranſeat ad hæredes 144.b
reſtitutio ad quid neceſſaria. 125.a
reſtitutio famæ facienda eſt cum propriæ famæ periculo.197.a
reſtitutio famæ regulariter loquendo nō eſt facienda cum periculo vitæ,ibidem.
In reſtitutione famæ qualiter compenſatio habeat locum.198.a
reſtitutionis obligatio oriti poteſt ex violatione iuſtitiæ diſtributiuæ.203.a
reſtitutionis obligatio non eſt, quando aliquid perijt caſu fortuito.213.b
reſtitutionis obligatio oritur ex damno culpa lata illato,ibidem.
reſtituēdum eſt damnum alteri illatū.237.b
reſtitutio eius quod in potētia habetur, nō eſt facienda ad æqualitatem rei, ſed ad æqualitatem potentiæ.238.a
reſtitutio ei eſt facienda, à quo res eſt ablata.242.a
reſtituendæ res ſunt in multiplici differentia.242.a
reſtitutio rei furtiuæ, an ſit facienda latroni an vero domino?
reſtitutio tantum inducitur quādo facta eſt inæqualitas.251.a
reſtitutio cuius ſumptibus, aut expenſis ſit facienda.255.b
reſtitutio bonorum,quorum dominus ignoratur cui ſit facienda 257.a
reſtitutio rerum temporalium aliquando debet fieri, cum iactura honoris, aut famæ.266.a

Ad

Ad reſtitutionem tenetur quicunq; eſt cauſa efficax iniuſtæ acceptionis. 275.b
ad reſtitutionem tenentur ſinguli, quando multi concurrunt ad iniuſtam acceptionem. 276.a
Reſtitutio ſtatim eſt facienda. 287.a
reſtitutionis ordo ſeruandus quando ſunt multi debitores. 297.b
reſtitutio qualiter debeat fieri ab eo, qui magnam quantitatem accepit à pluribus 442.b
reſtitutio qualiter ſit in præcepto. 174. a. & b
Non reſtituens eſt in ſtatu damnationis, neque poteſt abſolui. 288.a
Reuelans peccatum alterius in confeſsione qualiter peccet. 566.b
reuelatio duplex. 808.b
reuelatio facta alicui de propria damnatione ſemper eſt intelligenda conditionaliter. 808.b
Reus in iudicio veritatem negans multis eſt iniurius. 228.a
reus iuridice interrogatus tenetur dicere verum. 494.a
reus illegitime interrogatus non tenetur ſuum crimen manifeſtare. 494.a
reus dubitans an indicia ſint ſufficientia nõ tenetur reſpondere veritatem 497.a
reus qualiter ſe debeat habere quando ſub particulari iuramento interrogatur cõtra ordinem iuris. 504.b
reus damnatus ad mortem iuſtè, non poteſt iudici reſiſtere. 512.a

S.

SAcerdotium peculiare eſt in eccleſia cõſtituendum. fol. 903 a. & b
ſacerdos qui fere quotidie celebrat, tot ſtipendia poteſt accipere à diuerſis quotad decentem ſuſtentationem pauperis mercenarij ſunt neceſſaria. 913.a
ſacerdotes nunquam fuerunt permiſsi ducere vxorem. 2032.b
ſacramentorum virtus eſt infinita ſyncategorematicè ex opere operato. 915.a
ſacramenti emptio aut venditio, an fieri poſſit in aliquo caſu ſine ſimonia. 1109.b
Sacrificiũ duplex: viſibile & inuiſibile. 894.a
Sacrificium offerre qualiter ſit de lege naturæ. 897.a
Sacrificium qualiter differat ab oblatione 899.a
ſacrificia cur ab homine requirat Deus. 900.a
ſacrificium ſoli Deo eſt offerendum. 900.a
ſacrificium non offertur ſanctis, ſed oblatio. 900.b
ſacrificiorum oblatio ſecundum ſuam propriam rationem eſt ſpecialis actus religionis. 902.a
ſacrificium verè & propriè eſt in eccleſia. 902.b
Sanctitas quid ſit & qualiter differat à religione. 754.a
ſancti in cælo exiſtentes ſunt à nobis honorandi. 784.a
ſancti in cælo exiſtentes ſunt à nobis orandi. 785.a
ſancti in hac vita exiſtentes ſunt à nobis orandi. 787.a
Scientia diuina qualiter non imponat neceſsitatem rebus ſcitis. 769.b
Sepultura qualiter emi poſsit ſine ſimonia.
Senſitiua pars in homine non inclinat in malum formaliter morale. 369.b
Secretum vnde dicatur, & quot habeat gradus. 522.a
ſecretum quo iure prohibeatur reuelari. 523.a
Simonia vnde dicatur. 1094.b
ſimoniæ diffinitio ponitur & declaratur. 1095.a
ſimonia à patribus appellatur hæreſis. 1095.b
Simoniæ materia ſunt bona ſpiritualia. 1095.b
ſimonia non cõmittitur in venditione ſcientiarum etiam Theologiæ 1096.b
ſimonia an ſit dare aliquid ſpirituale pro ſpirituali. 1099.b
ſimonia an ſit in venditione ceſſationis rerũ ſpiritualium. 1098.b
ſimonia quo iure ſit prohibita. 1010.b
ſimonia an potuerit eſſe in lege naturæ & apud infideles. 1102.a
In ſimonia continetur iniuſtitia & auaritia 1125.
ſimonia perinde committitur ſi res ſpiritualis pro aliquo temporali munere, vel ob ſequio exhibito aut exhibẽdo conferatur, ac ſi pro pecunia largiretur. 1125.a
ſimoniaci pœna iure impoſita. 1130.a
ſimonia duplex: mentalis, & realis. 1130.b
ſimoniacus mẽtalis an incurrat pœnas iure ſtatutas contra ſimoniacos, ibidem.
ſimoniacus quo iure ad reſtitutionem teneatur. 1131.b
ſimoniacus iure naturali non tenetur reſignare beneficium per ſimoniam acceptũ, bene tamen iure poſitiuo. 1132.b
ſimoniaci mentales an teneantur ad reſtitutionem. 1131.b
ſimonia an committatur in redemptione vexationis. 1111.b

ſimonia an ſit in acceptione pecuniæ pro ingreſſu religionis.1116.b
ſimonia an committatur in acceptione pecuniæ pro his quæ ſunt pro ſpiritualibus annexis.1118.b
ſimonia quando committatur in venditione penſionum.1122.a
ſimonia qualiter committatur in permutatione.l.reſignatione beneficiorũ. 1122.a
ſimonia an ſit in venditione laboris coniuncti cũ adminiſtratione ſacramẽtorũ.1110.a
In ſimoniæ pœnis poteſt ſummus potifex diſpenſare.1136.b
ſimoniæ pœnæ an incurrantur ipſo iure. 1136.a
Societatis duplex eſt genus. 695.b
ſocietatis contractus ſub conditione, vt capitale ſit ſaluum, an ſit vſurarius.696.a
Solennitates in iudicio requiſitæ ſunt in duplici differentia.460.a
Speramus multa quæ non intendimus.664.a
Spes comparatur ad Deũ dupliciter. 742.a
Spiritus ſanctus eſt orandus non minus quã Pater,& Filius.783.a
ſpiritus multa ſignificat.1095.b
Summus pontifex non eſt dominus vniuerſi.455.b
ſummus pontifex in ſcriptura nunquam appellatur rex, ibidem.
ſummus pontifex qualiter ſe poſsit ſubijcere alterius iudicio.456.b
ſummus põtifex alterius iudicio ſe ſubijciẽs an teneatur parere ſententiæ.457.a
ſummus pontifex an poſsit eſſe ſimoniacus 1102.b
ſummus pontifex vendẽs beneficium an ſit cenſendus diſpenſare in pœnis iuris. 1102.b
Suſurratio quid ſit.585.a
ſuſurratio eſt vna ſpecies ſpecialiſsima peccati, quæ aduerſatur amicitiæ.585.a
ſuſurratio ex genere ſuo eſt grauius peccatũ quam detractio,& contumelia.588.a
ſuſurratio ex genere ſuo eſt peccatum mortale.589.a

T.

TAcens quando dicatur cauſa iniuſtæ acceptionis, fol.282.b
Temporalia non ſunt abſolute petenda à Deo.791.b
Templa ſunt erigenda in venerationem ſanctorum.784.b
Tentatio vtilis.831.a
Tergiuerſatio quid ſit.486.b
tergiuerſatio delicti nomẽ importat. 487.a
Teſtamentum factum ſine ſufficienti ſolennitate non obligat in conſcientia. 161.a
teſtes quod ſint duo, vel tres qualiter de lege naturæ ſit.162.a
teſtis iuridicè interrogatus qui tacet, tenetur ad reſtitutionem.283.a
teſtis quis dicatur.517.a
In teſtibus multa exploranda.517.b
teſtis legitimè à iudice interrogatus tenetur dicere veritatem.518.b
teſtis citra ordinem iuris interrogatus non tenetur crimẽ proximi manifeſtare.518.b
teſtis dupliciter poteſt factum cognoſcere. 519.a
teſtis ſciens aliquid in confeſsione poteſt reſpondere ſe illud neſcire.519.a
teſtis præter ius de occulto crimine interrogatus poteſt ſimpliciter reſpondere ſe neſcire.520.b
teſti vni fides non eſt adhibenda.525.b
teſtes duo vel tres ſunt neceſſarij ad probationem.526.a
teſtes diſcordes nequeunt factum probare. 527.a
teſtes ſingulares neque etiam ad probandũ aliquid in genere ſufficiunt.527.b
teſtes ſingulares non ſufficiunt ad probandum hominem hæreticum.527.b
teſtes plures quam duo, vel tres requiruntur in multis caſibus ex diſpoſitione iuris. 528.b
teſtibus actoris, & teſtibus rei diſcordibus exiſtentibus, cæteris paribus ſtandum erit teſtibus rei.529.a
De teſte contraria dicente quid ſit ſentiendum.529.b
teſtes qualiter taxari poſsint crimina eis obijciendo.531.a
teſtis, aduocatus,& iudex differunt.550.a
teſtimonia adducta ad probationem cauſæ differunt à ratione quæ adducitur pro opinione probabili.332.b
teſtimonium falſum quando ſit peccatum mortale.554.a
Theologia reddit homines magis dignos ad Epiſcopatum, quam iuris prudentia. 308.b
theologi cæteris paribus ſunt aptiores ad beneficia eccleſiaſtica.309.a
theologia tendit in Deum mediate.742.b
theologia & fides qualiter diſtinguantur. 742.b
theſaurus quid ſit.426.b
De theſauris quid in iure habeatur diſpoſitum, ibidem.
theſaurum inueniens ad quid teneatur.427.a,& b
theſaurum inueniens in agro alieno, licite poteſt agrum emere.428.a

Thomas

Thomas Apoſtolus in abſentia recepit poteſtatem remittendi peccata. 904.b
Timor non tendit in Deum immediate. fol. 742.b
timor ſeruilis duplex. 777.b
Tranſgreſſor legis de frumento qualiter peccet, & ad quid teneatur. 229.a
tranſgreſsio legis qualiter ſit ſpeciale peccatum. 720.a
tranſgreſsio ſimpliciter loquēdo eſt grauius peccatum quam omiſsio. 723.b
tributa vt ſint iuſta tres conditiones debent habere. 232.a
tributa non debent imponi exemptis, quales ſunt clerici. 232.b
A tributis exemptæ ſunt aliquæ res. 232.a
tributorum nomina. 233.a
Tyranni princeps an poſsint ferre ſententiam obligantem in conſcientia. 110.a
tyrannus an poſsit interfici priuata auctoritate. 347.a

V.

VEnari, lignari, & piſcari qualiter interdicantur. 235.a
venditio facta pro pretio currenti in alio loco ab eo, vbi fit venditio: an ſit licita. 615.a
venditio citra dimidium, an ſit reſcindenda. 616.a
vendens citra dimidium peccat, & ad reſtitutionem tenetur. 617.a
In venditione citra dimidium non transfertur dominium. 619.a
vendere rem carius quam valet quomodo ſit licitum. 620.a
vendere rem carius propter commoditatem emptoris eſt peccatum. 624.b
venditio quando reddatur illicita ex defectu rei quæ venditur. 626.a
In venditione an ſit detegendum vitium mercis. ibidem.
venditor rei defectuoſæ ad quid teneatur. 630.b
venditor qui ſciens magnam futuram copiam mercium: vendit eas, quas apud ſe habet, non eſt iniuſtus, neque ad reſtitutionem tenetur 635.a
vendentes res quibus alij male vtuntur, quo modo peccent. 642.a
vendens rem carius credita pecunia, quomodo peccet. 648.b
In venditione ad tempus ratione periculi, cui exponitur, pretium licitum eſt aliquid accipere. 651.b
vendens ad tempus an ratione expenſarum quas facere timet poſsit pretium augere. 655.b
verberare filium vſque ad necem non eſt licitum parentibus. 406.a
verberatio filiorum non ſemper eſt conueniens. 406.b
veritas primus comes iuramenti quid ſit. 1057.a
vexationis redemptio quando fieri poſsit ſine peccato. 1111.b
Virtutes morales vltra iuſtitiam, & ſibi adiunctas non ſubiectantur in voluntate, ſed in appetitu ſenſitiuo. 29.b
virtutes morales erant in ſtatu innocentiæ. 30.b
virtus ibi eſt conſtituenda vnde naſcitur difficultas. 30.a
virtutes morales manent in anima ſeparata non actu, ſed virtute. 30.b
virtutes morales qualiter maneant in Beatis. 30.b
virtutes infuſæ conſtituuntur in appetitu ſenſitiuo. 31.a
virtus multiplicatur aliquando ex parte intellectus nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis. 40.b
virtus particularis quatenus imperatur à iuſtitia legali, dicitur vere iuſtitia legalis. 45.a
virtus vna dupliciter poteſt alteri imperare. 45.b
virtutis finis duplex, vnus intrinſecus, & alter extrinſecus. 46.a
virtutes dicuntur connexæ quia ſibi inuicem auxiliantur. 52.b
virtutes morales qualiter dicantur conſiſtere in medio. 56.b
virtutes Theologicæ prę̃ſtantiores ſunt quibuſcunque moralibus virtutibus. 59.b
virtutes intellectuales ſimpliciter præſtant quibuſcunque moralibus. 60.a
virtutis præſtantia non ſolum ex difficultate, ſed etiam ex nobilitate obiecti. 66.a
virtutum moralium quædam ſunt in appetitu, aliæ in voluntate. 117.
virtutes iuſtitiæ annexæ quæ ſint. 727.a
virtus Theologica quæ dicatur. 742.a
virtutes componentes hominem in ordine ad ſeipſum, & componentes eum in ordine ad alterum qualiter differant. 1099.a
vita corporalis qualiter ordinetur ad ſpiritualem. 344.a
vitam periculo exponere licitum eſt in multis caſibus. 362.b
vitam qualiter abbreuiare licet per abſtinentiam. 363.a
vita maius bonum, quam bona temporalia. 363.b
Vnum tripliciter dicitur. 734.b
Voluntas ex ſe eſt determinata ad bonum in commu-

communi,non tamen ad bonum ſibi proportionatum 28.b
In voluntate ponitur habitus continentiæ, qui non eſt virtus. 30.b
voluntas diuina qualiter non imponat neceſsitatem rebus.771.a
voluntas diuina circa res quas vult poteſt ſe habere dupliciter.808.a
voluntatium duplex.75.a
bomolochia, vitium oppoſitum Eutrapeliæ per exceſſum.557.a
votum quid ſignificet.961.b
voti emiſsio eſt poſsibilis de re aliqua, ad quam ex vi præcepti diuini minime teneamur.962.a
Ad votum quæ deliberatio ſit neceſſaria. 965.b
Ad votum quale propoſitum voluntatis ſit neceſſarium.968.a
Ad votum qualiter ſit neceſſaria promiſsio. 970.b
votum de re illicita eſt peccatum,& non eſt obligatorium.974.a
votum de committendo peccato veniali,tantum eſt peccatum veniale.974.b
votum de re indifferenti,quatenus talis,non eſt obligatorium.975.b
votum de re impoſsibili,vel neceſſaria, non eſt validum.976.b
votum de rebus præceptis emiſſum eſt validum & obligatorium.977.a
votum de nunquam peccando non eſt validum neque obligatorium.978.b
votum de nunquam peccando mortaliter, vel venialiter circa certam materiam, eſt validum & obligatorium.978.b
vota emiſſa de operibus conſiliorum propter malum finem quando ſint obligatoria 979.b
votum de rebus impedientibus bona conſiliorum vel de oppoſitis conſilijs non eſt validum.991.a
votum de nubendo non eſt validum. 992.a
votum quodlibet obligat ad ſui obſeruantiam.986.a
votum de re leui emiſſum, etiam ſi illa res leuis ſit tota materia voti, non obligat ad ſui obſeruantiam ſub reatu peccati mortalis.987.b
votum emiſſum ex metu cadente in conſtantem virum ab extrinſeco illato, non eſt validum neque obligatorium.988.b
votum factum ex metu non cadente in conſtantem virum eſt validum. 989.a
votum emiſſum ex metu cadente in conſtantem virum iure tantum poſitiuo eſt nullum.989.b
vouens religionem ad quam non admittitur ad quid teneatur. 993. b
votum virginitatis dupliciter fieri poteſt à muliere.995.a
vouens non nubere, an ita teneatur ſeruare caſtitatem, vt ſi fornicetur peccet peccatum ſacrilegij.995.b
vouens religionem non ſolum, ſed etiam in illa profiteri, an poſsit exire intra annum probationis. 996.b
vouens religionem ad quam non admittitur ex defectu Grammaticæ, an teneatur illam addiſcere.996.a
votum quo tempore debet adimpleri.997.b
votum conditionale dupliciter fieri poteſt. 997.b
votum emittere eſt valde conueniens. folio 1000.a
votum eſt actus latriæ,aut religionis.1001.a
votum & præceptum partim differunt,partim conueniunt. 1002.b
votum frangens quando peccet duplex peccatum.1003.a
vota qualiter fiant ſanctis, atque prælatis. 1003.b
De voto pœnitere, an ſit peccatum. 1008.b
votum duplex vnum ſolenne, alterum ſimplex.1010.b
voti ſolennitas in quo conſiſtat.1011.a
votum ſolenne non ex ſtatu Eccleſiæ ſed ex natura ſua, & ex naturali iure habet dirimere matrimonium contractum 1015.b
votum ſimplex & ſolenne differunt ſpecie. 1014.b
vouere qui prohibeantur.1016.a
votum à monacho emiſſum,an ſit obligatorium.ibidem.
vota à monachis emiſſa qualiter valeant à prælatis irritari. 1018.a
votum à monacho emiſſum etiam ex licentia prælati,poteſt ab eo diſpenſari. 1019.a
votum à ſeruo emiſſum qualiter valeat à domino irritari. 1020.a
votum vxoris quando valet à marito irritari.1020.a
votum mariti quod præiudicat actui matrimoniali poteſt ab vxore irritari.1020.b
votum perſonale filiorum poſt decimumquartum annum emiſſum,an valeat à parentibus irritari.1023.b
votum à puero emiſſum quando erat ſub poteſtate patris,an poſsit irritari à parente poſtquam eſt emancipatus.1024.b
votum, quod ſemel eſt factum irritum, non habet amplius vim obligandi. folio 1021.b
voti ceſſatio quid ſit.1027.a
voti diſpenſatio in Eccleſia eſt poſsibilis. 1027.a

votum

Votum ſolenne poteſt fieri tacitè,& expreſſe.1030.b
votũ ſolenne in nulla religione poteſt emitti ante decimum ſextum annum. 1031.a
Ad voti cõmutationem,an requiratur prælati autoritas.1040.a
In voto caſtitatis nunquam fieri poteſt commutatio ſine prælati autoritate.1040.b
In votorum commutationibus oportet, vt conſideretur tenor priuilegij,vt non excedatur.1040.b
votum quantum ad aliquid aſsimilatur legi & quantum ad aliquid differt ab illa. 1045.b
Ad voti diſpenſationem an ſemper requiratur cauſa obſtans voti executioni.1041.a
vota commutans virtute bullæ,poteſt etiam ſimilia iuramenta commutare.1041.b
In votis quis poſsit diſpenſare.1042.a
De votis pœnalibus quantum ad diſpenſationem illorum.1043.a
In voto caſtitatis non perpetuæ poteſt epiſcopus diſpenſare.1043 b
vota ante profeſsionem emiſſa,an abſoluantur in profeſsione.1044.b
In voto ſolenni à monacho emiſſo non poteſt ſummus pontifex diſpenſare.1034.a
In voto ſolenni clericorum poteſt ſummus pontifex diſpenſare.1035.b
Qui vouit abſolutè religionem,ſatisfacit voto ſi ordinem ſancti Ioannis ſuſcipiat. 1037.a
Vti & frui diſtinguuntur.128.a
vſus quid ſit & qualiter diſtinguatur ab vſu fructu.128.a
Vſura quid ſit,& quid ſignificet 662.b
vſura interior,& exterior.663 b
vſura eſt illicita, & iure naturali prohibita. 665.a
vſura erat prohibita in lege Moſayca. 667.a
vſura eſt prohibita in lege Euangelica, ibidem.
vſura eſt prohibita iure poſitiuo,ibidem.
vſura mentalis an obliget ad reſtitutionem 664.b
vſura qualiter fuerit Iudæis permiſſa. 676.a
vſus rei duplex, primarius & ſecundarius. 678.
vſurarius an habeat dominium rerum per vſuram acquiſitarum.701.a
Per vſuram accepta reſtituenda ſunt vero domino.703.b
vſurarij bona an ſint obnoxia reſtitutioni. 704.a
Ab vſurarijs aliqua accipientes qualiter ſe debent habere.705.b
vſurarij vxor, filij & famuli ad quid teneantur.706.a
vſurariorum cooperatores ad quid teneantur.706.
Vxores in communi poſsidere in nullo ſtatu fuit conueniens.148.b
vxor tenetur parere viro.222.b
vxor, & filij vſurarij quid facere debeant. 282.a

FINIS.

SALMANTICÆ,

Apud Guillelmum Foquel.

M. D. XC.

BIBLIOTECA PROVINCIAL SORIA

NON NOVA NON ARDUA

Signat.ª
Est. 32
Tab. 3.ª
Num. 8

ARAGON
DE Iustitia
& Iure

24